ליטעראטור,
ווייסנשאפט
און סאציאליזמוס

3 9097 00959191 9

Brandeis University
Library

The gift of

Mr. and Mrs. Samuel Baer

די צוקונפט

א מאנאטליכער זשורנאל פאר

ווישענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזמום

רעדאקטירט פון

מאָרים ווינטשעווסקי

ארויסגעגעבען פון די

צוקונפט פּרעסס פעדעריישאָן

פיערצעהנטער יאָהרגאנג

1909

ניו יאָרק.

DIE ZUKUNFT

A JEWISH MONTHLY MAGAZINE

PUBLISHED BY THE

ZUKUNFT PRESS FEDERATION

NEW YORK

PJ5111
T7
N.14
1909

אינהאלטס־פערצייכנים

פאר יאהר 1909

זייטע

צייט־פראגען :

1908—1900 — מ. וו. 3

אַ יאָהר סאָציאָליסטישע געשיכטע — דר. קאַרל פּאָרנבערג. 5

דער אמת וועגען די וואָהלען — מ. ווינטשעווסקי. 31

אַרגאַניזאַציאָן פּאַר אידישע וואַנדערונג — ד. דאַווידאָוויטש. 100

רעדאַקציאָנעלע נאָטיצען. 58. 125, 185, 248, 313, 373, 435, 622, 556, 737

מערץ־טעג — מ. וו. 131

די אַזעוו־אַפערע — איוואַן אַזאָהל. 133

דער קריזיס יאָהר, די אידישע וואַנדערונג אוו די אידישע טריידס — דר. ק. פּאָרנבערג. 140

דער סאָציאָליסטישער זיעג אין איטאַליען — צבִיון. 193

די היינטיגע אידישע ווגענד אין רוסלאַנד אוו איהרע שטרעבונגען — ש. ראָזענפעלד. 257

דער באָלטימאָרער צוזאַמענפאָהר פון ס'ארבייטער רינג — מ. וו. 256

דער רוטער קריין אין דער אַמעריקאַנער אַרבייטער בעוועגונג — דר. ט. ראָיעווסקי. 272

די אידישע אַגיטאַציאָנס־ביורא — צבִיון. 274

די טאַריף־רעפאָרם אין קאַנגרעס — ה. בורגין. 288

צוויי אינערליכע קריזיסען אין צווי סאָציאָליסטישע פּאַרטייען — דר. ק. פּאָרנבערג. 319

די נייע וועגדונג אין טעריטאָריאָליזם־ציוניזם — דר. נ. סירקין. 334

וועגען דר. זשיטלאָווסקי'ס פּראַויניגונג — צבִיון. 350

יעקב גאָרדין'ס אבשיעד אוו זיין צואה — מ. וו. 379

דער ענגלישער אָפּאָרטוניזם אוו זיין סוף — ת. ראָטהשטיין. 381

דער בלאק־באַנקראָט אין דיטשלאַנד אוו דער „האַמבורגד" — צבִיון. 439

די לאקאָמטען אויף דער אידישער גאַס אין רוסלאַנד — ש. שאַכנאָוויטש. 495

דער געווערקשאַפט־סטרייק אין שוועדען — צבִיון. 463

די בעלי־תשובה — דר. ק. פּאָרנבערג. 566

דער פּילאָזאָפיער צוזאַמענפאָהר — מ. ווינטשעווסקי. 501

רויט געגען שוואַרץ — מ. ווינטשעווסקי 629

דער ליפּציגער פּאַרטיי־טאָג פון די דיטשע סאָצ. דעמאָקראָטען. 629

אַ וואָך אין ציוט — מ. ווינטשעווסקי. 693

סאָציאל־פּאָליטיק אוו סאָציאל־ווייסענשאַפט :

קרימינעלע פערברעכען ביי אידען — צבִיון. 13

די פּראָפעסיאָנעלע בעוועגונג אין רוסלאַנד — ב. וולאַדעק. 28

אייניגע בעדויערונגען — הערבערט ספענסער. 47

די ענטוויקלונג פון דער טעכניק אוו דער אינטערנאַציאָנאַליזם — צבִיון. 76

די געזעלשאַפטליכע לאַגע פון די אַמעריקאַנער אַרבייטער — ווערנער זאמבארט. 81

לאַ־מאַרק אוו דאַרווין — אַ. ש. זאַקס. 94

דער שטילשטאַנד אוו פּאַרטשריט אין מאַרקסיזם — דר. ראָזא לוקסעמבורג. 147

דאָס פּאַנאַדערפּאַלען פון דער פּאַמוליע — ת. ראָטהשטיין. 195

די עוואָלוציאָנס־אידעע אוו די צוקונפטס־אַרדנונג — מ. זאַמעטקין. 199, 327, 415

די צוקונפט פון אידיש — מ. מיכלזאָן. 224

אַמעריקאַניזירונג אוו אַסימילאַציאָן — דר. ק. פּאָרנבערג. 263

די אָהנמאַכט פון טריוד־יוניאָניזם אוו דער וועג צו מאַכט — דר. ק. פּאָרנבערג. 385

אַרבייטסלאָזען־פערזיכערונג — ב. האָפמאַן. 392

די סאָציאָלע בעוועגונג אין פראַנקרייך — י. סאָלוצקי. 405

טעריטאָריאָליזם אָדער אַוואַנטיוריזם — צבִיון. 419

די פּראָלעטאַרישע אינטערנאַציאָנאָלע אויפ'ן פּרובירשטיין — דר. ק. פּאָרנבערג. 455

אַן אונגליק אויף אידען — מ. זאַמעטקין. 479

צו דער פראַגע וועגען געזעלשאַפט אוו אינדיווידיאום — מ. טערמאַן. 506

דאָס מוניציפאַל פּראָבלעם און סאָציאַליזמוס. 517
דער אינערליכער קריזיס פון דער רוסישער אינטעליגענץ — דר. מ. לאנדא. 526
דער קריעגס־גאַט מאַרס אלס קולטור־טרעגער — ב. האָפמאַן. 549
דאָס לעבען פון די אַרבייטער אלס וויסנשאַפטליכע פּראָבלעם — דר. ק. פּאַרנבערג. 637
דאָס אידישע פּראָבלעם און די אידישע פּראָגע — דר. נ. סירקין. 647
אַלגעמיינע און אידישע בריידער־אַרדענס אין אַמעריקאַ — נ. וו. גאָלדשטיין. 655
פּיער יאָהר אַרבייטער מעווענגונג אין רוסלאַנד — י. סאַלוצקי. 663
דאָס יודענפראָגע אין רומעניען — דר. כ. ראַקאָווסקי. 671
אַמעריקאַנער סטאַטיסטיק ווענגען „אַמעריקאַנער גליקען" — דר. ק. פּאַרנבערג. 685
די פּערגאַנגענהייט און געגענוואַרט פון דעם גיוסטיגען רוסישען לעבען — דר. מ. לאנדא. 701

קריטיק און ביבליאָגראַפיע:

דער דיכטער פון נויט און אומעט — בן־יקיר. 50
דאָס נייע לעבען — ס. ק. שנעעפאַל. 54
דאָס אידישע טהעאַטער אין אַמעריקאַ — צביון. 151
א. ט. סווינבארן — י. סלאָנים. 283
עדגאר אללאן פּאָו — מ. זאַמעטקין. 69
אַ בויטראג צו ליטעראַרישער קריטיק — דר. ה. זאַלאַטאַראָוו. 305
אין שטראָם פון לעבען — מ. לעאָנטיעף. 362
וויסענשאַפט אַדער פּלפול? — ב. האָפמאַן. 366
יעקב גאָרדין — יואל ענטין. 425, 470, 583
קריטישע נאָטיצען — ס. ק. שנעעפאַל. 431
לעבען און וויסענשאַפט — דר. ר. חאַנין. 433
ליטעראַרישע פּראָפאַקאַלען — בן יקיר. 616
די נייע וועלט — צביון. 731

פערשיעדענע וויסענשאַפטליכע אַרטיקלען.

די ערד־ציטערניש — ו. גונדלאך. 104
וואָס האָט די וויסענשאַפט געוואונען אין דער ערפאָרשונג פון נאָרד פּאָל? — ב. האָפמאַן. 602
אַ בליק אין דער וויטער צוקונפט — ב. האָפמאַן. 219

לעבענס־בעשרייבונגען.

אראָנערונגען — מ.ווינטשעווסקי. 85, 168, 293
בעריש מייזעלס — גרשם באַדער. 163
קינדער פון פּאַלק — ב. וולאַדעק. 357, 491, 610, 726
נפתלי הערץ אימבער — מ. ווינטשעווסקי. 644

דראמען, ערצעהלונגען און סקיצען.

דער אַלטער אַרבייטער — א. רייזען. 22
קליינינקע נשמה'לעך — ל. קאָברין. 40
שכל במקום גאָט — יהואָש. 75
פערשטאָרבענע קלאַנגען — ל. קאָברין. 107, 176, 234, 298
דער זאַאָלישטשער — י. מרגלית. 158
פון אַ טאָגע־בוך — חוה גראָסס. 243
דער וועג וואו זיי טרעפען זיך — מ. י. חאַאימאָוויטש. 339
עוליעב אסתר'קען — י. סערדאצקי. 400
אין דער פּריה צו גאָסט — מאיר בלינקין. 466
העלשטערן — ל. שאָפּירא. 577
דער מאַרקיז פאָן פּיומעראַל — גיו דע מאָפּאַסאַן. 597
ביז וואַנען וואָס — י. ה. ברענער. 533
צום לעצטען מאָל — ס. דינגאָל. 660
טרויהויט — ו. צוקערמאַן. 679
אויף זיין פּאָסטען — מ. ריווקין. 698

פּאָעזיע:

אַ דאַרפס־קינד — ה. רויזענבלאָם. 25
די פּרוי — א. ל. באַראָן. 45
ליטווישע וועלדער — י. י. שוואַרץ. 118
ווי שיהן עס איז די ווינטער־נאַכט — י. אַדלער. 146
גאָט במקום שכל — מ. ווינטשעווסקי. 157
אַ ווינטער־נאַכט הויפּנקע — ה. רויזענבלאָם. 167
דו ביזט געווען... — א. רייזען. 205

די פּייער־מגילה — ח. נ. ביאַליק. 206
ווינטער־פּאַרנאַכטען — י. י. שוואַרץ. 242
פון די קעטסקיל בערג — יהואָש. 282, 348, 396
אין אַ זומער־טאָג — י. אַדלער. 304
דאָס ליעד פון׳ם העמד — טהאָמאָס הוד. 317
דער בראָווער יעגער — ה. רויזענבלאַט. 333
עראָס — י. י. שוואַרץ. 372
קלעאָפּאַטרא — י. אַדלער. 413
ליעבעס־וועה — יואל סלאָנים. 469
אַ ניו־יאָרקער פּריהמאָרגען — ב. לאַפּין. 490
ער איז אַן אַרבייטער — א. ל. בארָאן. 498
אָסיען־נאַכט — ה. רויזענבלאַט. 582
פּעלד־ליעדער — יואל סלאָנים. 595
בענקשאַפט — י. אַדלער. 525
צווישען אוקראַינער פּעלדער — ה. רויזענבלאַט. 532
פּאַרנאַכט ליעדער — י. י. שוואַרץ. 548
*** — ב. לאַפּין. 643
וואַנדער ליעדער — י. ראַלניק. 466
דער טויט — י. אַדלער. 654
פּריהמאָרגען — יואל סלאָנים. 710
מאָרגען — א. ל. בארָאן. 725
אַ רב — י. י. שוואַרץ. 730

פּערשיעדענע ארטיקלען.

אַ פּערזאַמלונג אויפ׳ן בית עולם — ב. וולאַדעק. 91
די קעפּ מיקער יוניאָן — וו. פּאחאָצקי. 230
גאָרדין און ליליענבלום — מ. ווינטשעווסקי. 447
בלעטלער געשיכטע — ש. שאַכנאָראָוויטש. 711

בילדער פון דיעזען יאָהר.

סאָציאַליזמוס דער בעפּרייער. 2
לינקאָלן און די ווייסע שקלאַפּען. 66
אַ גרופּע רוסישע מאַרטירער פון 1879. 88
פּויער מערץ־טעג. 130
ליבערמאַן. 168
ענריקאָ פּעררי. 192
ווינטער־פּאַרנאַכטען — י. י. שוואַרץ. 242
יעקאַטערינאַ ברעשקאָווסקאָיא. 248
א. ט. סווינבאָרן. 254
ביי דער אַרבייט. 316
יעקב גאָרדין. 378
דר. פּרעדעריק קוק. 604
ראָבערט ע. פּירי. 606
ווי מען האָט אידען געברענט אינ׳ם מיטעלאַלטער. 501
פּראָפעסאָר פּראַנציסקאָ פּעררער. 626

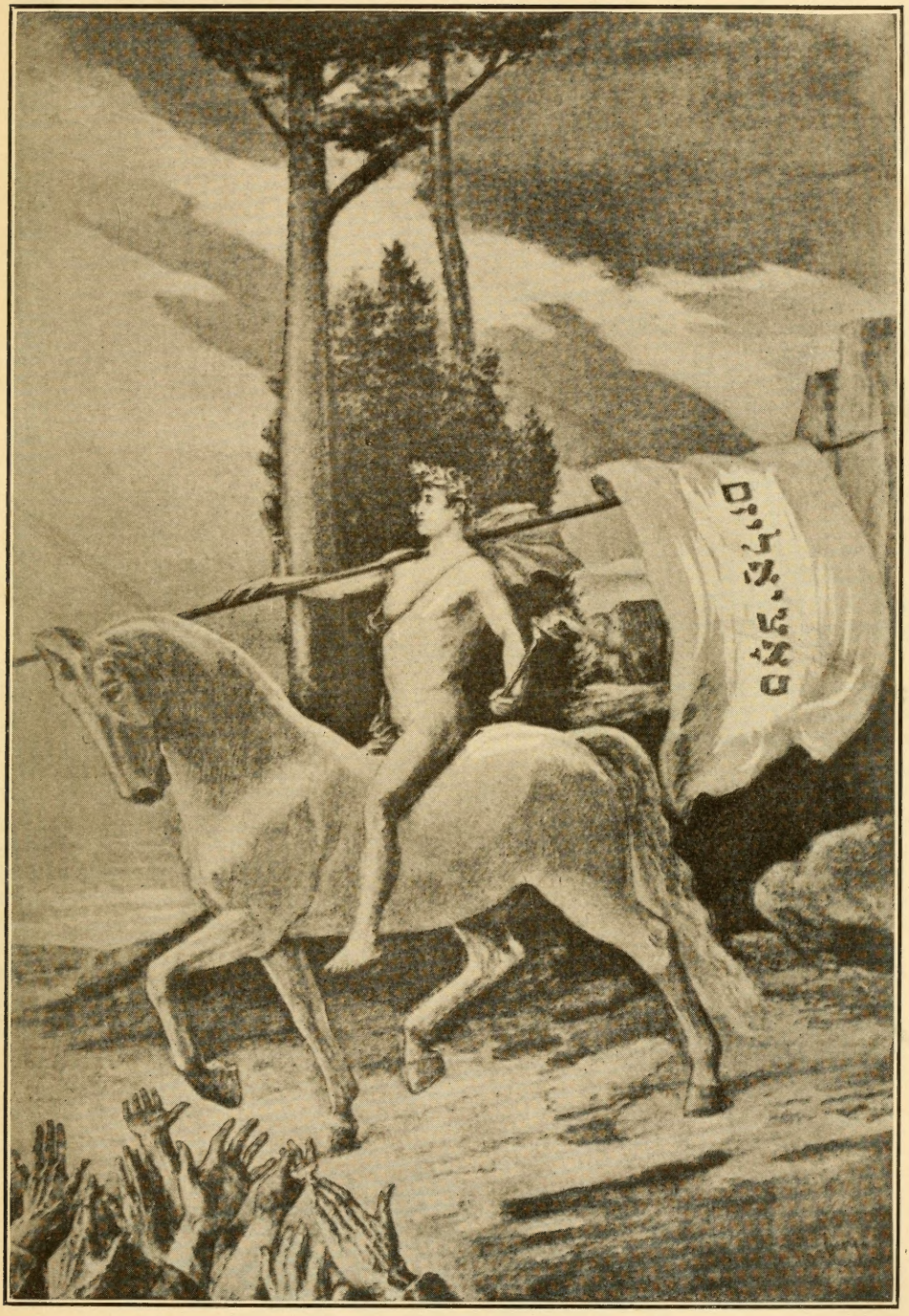

סאָציאַליזמוס דער בעפֿרייער

No. 1. **JANUARY, 1909.** **Vol. XIV.**

1909 — 1908

רוהיג, שטיל און כמעט אַהן בעגלייטונג געהט זיך אַרויס דער יאהר 1908; קרוישקעט ער זיך אַרויס פונ׳ם לעבען, וואו ער האָט וועניג־וואָס אויפגעטאָן, אין די וועלט־געשיכטע אַריין, וואו ער וועט מיט זיך פּאַרשטעלען אַן איינפּאַכע, וועניג וואָס אילוסטרירטע „פּיידזש", אַזעלכע וואָס פּראָפעסיאָנעלע היסטאָריקער וועלען לעזען מיט אַ גענעיגן, וועהרענד דער געוועהנליכער לעזער וועט זי וואַהרשיינליך אין גאַנצען איבערהופען.

ער גיהט דער אַלטער יאהר, איבערלאָזענדיג נור ערטערווייז — און דאָס אין אַזעלכע ערטער, וואו מען וואָלט עס אָם וועניגסטען געקענט ערוואַרטען— אַ שטיקעלע רושם. וויטער גאָרנישט.

די פערשטאַרקטע רוסישע רעאַקציע, מיט סטאָליפּין פּעסטער אינ׳ם זאָטעל, מיט דער פּרייהייט זיכערער אין דער תפיסה, מיט די תליות אַלס די איינציגע מאַנומענטען פון די דערשטיקטע ערהויבונג איז אַ ירושה פון פריהער.

דער פּאַרלאַמענט, וועלכער איז אין פּערזיען געווען אַ מפּיל־קינד און איז אין דער טירקיי דערווייל נאָך אין זיין וויקעל־שנור מיט די ווינדעלעך, האָט העכסטענס געמאַכט אַ שטיקעלע גערודער אין די אַלטע, גאָר אַלטע וועלט, אָבער זיין איינפלום אויף די אַלגעמיינע וועלט־פּאָליטיק וועט וואַהרשיינליך ניט זיין זעהר גרויס.

ניט קיין פּיעל גרעסערן איבערקעהר וועט לאָזען נאָך זיך דער „ריינפּאָל" פון ווילהעלם דעם דייטשען קייזער, דעם קעניג פון אַלע באַלטונעס. אמת, ער שטעהט איצט אין קונע און דערצו נאָך אַן אָבגעשמיסענער, האָבענדיג געקומען די רוט, האָבענדיג צוגעזאָגט „דאָס" מעהר שוין ניט צו טאָן, צו זיין פּרטיג, צו זיין גוט און זיך מעהר ניט צו שפּיעלען אין פּרעמדע הויפען —ניט אין פּערדלעך, ניט אין מלחמות— אבער דאָס איז אַלעס. „דאָס פּאָלק דער דענקער", כמעט אין יעדער הינזיכט דאָס פּאָרט געשריטענעס פּאָלק אין דער וועלט, בלייבט, ווי געווען, מיט אַ מדינה רעגיערט פון טשינאָווניקעס, וועלכע זיינען ניט מחויב אָבצוגעבען דין וחשבון איבער זייער פיהרונג צו קיינעם, חוץ דעמזעלביגען נור־וואָס אָבגעשמיסענעם, האַלב־משוגענעם קונדס אויף דעם קייזער־טהראָן, וואָס זייער ראַנג און זייער דעה קומט פון איהם.

געקענט האָט וועניגסטענס דאָרטען, אין דייטשלאַנד, דער יאהר 1908, איבער־לאָזען אַ שטיק פּאָרטשריט. די פּאָלקס־אויפרעגונג איז געווען גרויס געווג צו מאַכען מעגליך אז די קייזעריו זאָל נעהמען, וועז ניט אַ סוף, יעדענפאַלס אַן אונשעדליכען כאַראַקטער, אז די מדינה זאָל וועלען לכל הפּחות אַן אמת־קאָנסטיטוציאָנעלע, וואו די רעגיערונג וועלט בעשטימט פון דער מאַיאָריטעט פונ׳ם פּאַרלאַמענט, און ניט פון

דעם קאַפּריז פון אַ מאַדערנעם נבוכדנאצר — אַ חיה וואָס איז געוואָרען אַ בהמה־און עסט אַדער האָט געמעגט עסען גראָז.

און דאָ איז אויך דעם באַלקאַן האַלב־אינזעל בולגאַריען געוואָרען אונאַבהענגיג פון די איבערגעניצעוועטע, רעפּאַרמירטע טירקיי, וועהרענד באַסניען און הערצאָגווינאַ זיינען איינגעשלונגען געוואָרען פון עסטרייך, — איינגעשלונגען גאָר אין גאַנצען. צי דער עסטרייכישער, אַזוי אויך שוין איבערגעשטאַפּטער, מאָגען וועט דעם נייעם ביסען קענען פערדייען, איז שווער צו זאָגען.

דערווייל האָט בולגאַריען אַ נייע גדולה. איהר פירשט איז געוואָרען אַ צאַר — וואַהרשיינליך אויך אַ צר וצורר ליהודים: און זי פיהלט זיך, ווי מען זאָגט, אַ סך גליקליכער. זאָל עס איהר וואויל בעקומען!

* * *

מיר דאָ אין אַמעריקאַ זיינען אַרויסגעקומען אין דיעזעם יאהר כמעט ווי אויפ'ן קרן. די פּרעזידענטשאַפּטסוואַהל האָט מיט זיך קיין ענדערונג ניט געבראַכט. עס איז אויסגעביטען געוואָרען אַ שלורע אויף אַ לאַפּטשע —ביידע רעפובליקאַנישע— אין דער רעגיערונג, מעהר נישט אנשטאט ראַבינזאָהן קרוזאָ האָבען מיר איצטער זיין „מענש פרייטאג". קרוזאָ־רוזוועלט, ווילד־פריי און אַ מענש פּאַר זיך, געהענדיג זיינע אייגענע וועגען, בויענדיג זיינע אייגענע בנינים, מיט שרצים ורמשים, חיות און בהמות פון די „הויכע פּאָליטיק" און די ניעדריגע ארום זיך, אַרויספלאַצענדיג אַלע וויילע, ווי אַ רעבעלישער ספּונד פון אַן איבערפילטע טון מיט אַ קנאַק און אַ גוס — דיזער מאַן געהט און זיין אָרט פערנעהמט אַ געוועהנליכער אַמעריקאַנישער פּאָליטיקאַן, „אַ דיק־ליכער, אַ בריטליכער", אַ בודעל־פּרעזידענט.

און זיין ממשלה ענדיגט דער „ראַדיקאַלער" רוזוועלט מיט אַ ליעבעס־דיענסט פּאַר ניקאַלאַי דעם פּאלאטש פון רייסען. מיט אַלע כחות אַרבעט זיין רעגיערונג אַרויס־צוגעבען ניט נור פורענ'ען, זאָנדערן אויך רודאָוויצ'ן צו די מלאכי חבלה פון רוסלאנד. עפּעס זעהט עס אוים, אזוי ווי דער גראָבער טאַפּט וואָלט דאָס געהאַט צוגעזאָגט דעם רוסישען קנוט־מאַן בעת ער האָט איהם בעזוכט פאַריגעם יאהר.

מיר האָפען, אַז דאָס וועט זיך דער רעגיערונג ניט איינגעבען, ווייל שוואַך ווי מיר, די פאַרטשריטליכע עלעמענטען, זיינען דערווייל נאָך דאָ, איז אָבער די שמאַך צו גרויס אפילו פאַר דעם געדולדיגען אַמעריקאַנישען פאָלק.

* * *

וואָס דער יאהר 1908 האָט געהאַט פאַר אַ בעדייטונג פאַר'ן סאָציאַליזמום אין דער וועלט וועלען די לעזער זעהן פון דר. פאַרנבערג'ס אַרטיקעל אין דיעזען נומער. דאָ בעט זיך נאָך איין קורצע בעמערקונג און אָט איז זי:

מיר סאָציאַליסטען זאָגען ניט: תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה (זאָל זיך ענדיגען דאָס יאָהר מיט זיינע קללות און זאָל זיך אָנפאַנגען דאָס —נייע— יאהר מיט זיינע ברכות), ווייל מיר גלויבען ניט, אַז דער נייער יאהר אין דער געשיכטע ברענגט מיט זיך מיט מעהר פלוך אָדער זעגען ווי דאָס ברענגט דער נייער ויאַרסט צו וועלכען מען קומט אויפ'ן וועג, זיך לאָזענדיג אין מרחקים. די ברכות און די קללות זיינען אין אונזערע אייגענע הענד, אין די הענד וועניגסטענס פון די, וואָס קאַרמענען און קלויבען די וועלט: פון דעם וועלט־פּראָלעטאַריאַט, און פריהער אָדער שפּעטער וועלען די „קללות" נעהמען אַן ענד.

דר. ק. פֿאַרנבערג

אַ יאָהר סאָציאַליסטישע געשיכטע

1.

אַך אַ יאהר סאָציאַליסטישע געשיכטע לייגט הינטער אונז.

די סאָציאַליסטישע געשיכטע שפּראָצט מיט דאָפּעלטען לעבען און איז פול מיט דאָפּעלטער טהעטיגקייט. לגבי חוץ, געגנאיבער דער ארומיגער אויסערליכער וועלט בעשטעהט די סאָציאַליסטישע געשיכטע פון אַ שטענדיגער מלחמה, פון אַן אונאויפהערליכען קאמפֿ געגען שקלאפֿערעי און געוואלט, געגען עקספלאָאטאציאָן און אונטערדריקונג, פון מיטהיגען, קרעפטיגען ווידערשטאנד געגען אלע הערשענדע מעכטע און געוואלטען. זינט די געניאלע לעהרער פון סאָציאַליזמוס האָבען מיט 60 יאהרען צוריק אין זייער „מאניפעסט" בעוואוסטזיניג אויסגעדריקט די פראקטישע פערהעלטניסע פון עקזיסטירענדען קלאסענקאמפֿ, ד. ה., פון דער היסטאָרישער בעוועגונג, וועלכע גהעט פאָר פאר אונזערע אויגען, זינט דאָן האָט דער בעוואוסטזיניגער רעוואָלוציאָנערער קלאסענקאמפֿ פון די סאָציאַליסטען אלער לעגנדער ניט אויפגעהערט.

אבער די געשיכטע פון סאָציאַליזמוס בערענקט זיך ניט אויף דיזע אויסערליכע קעמפֿע. דער סאָציאַליזמוס בעדייטעט ניט נור אַ רעוואָלוציאָן אין דער גענוואלשאפטס־ארדנונג, ער איז אויך אַ גייסטיגע רעוואָלוציאָן און זיין אינערליכע געשיכטע איז פול פון טיפע פסיכאָלאָגישע אויבערלעגונגען, פון מונטערער, פרישער גייסטיגער ארבייט, פון קריטיש־רעוואָלוציאָנערער „אויבערשעצונג פון אלע גייסטיגע ווערטהע". אויך דיזער אינערליכער לעבען, דיזע גייסטיגע טהעטיגקייט איז אַ שטענדיג פלייסנדער קוואל.

שוין דורך אַ לאַנגע קייט פון יאהרצעהנדליגע ציהט זיך דיזער וועלטקאמפֿ פאר די בעפרייאונג פון דער מענשהייט, דער קאמפֿ פאר'ן סאָציאַליזמוס און נאָך אַ פיעל לענגערע קייט לעגט פאר איהם. דער וועג איז אַ ווייטער, דער וועג איז אַ שווערער, און איין אייניצעלנער יאהר איז נור אַ קליינער רינג אין דיזער קייט. אמת, עס זיינען אפילו דאָ יאהרען, וועו עס קומט פאָר אַ מין קפיצת הדרך, וועו דער פאָרטשריט גהעט דורך מיט ריעזענטריט דעם מהלך פון יאהרצענדליגע. עפּאָכע־מאכענדע, רעוואָלוציאָנס־יאהרען הייסען זיי. אבער אזוינע יאהרען זיינען נור אַן אויסנאהמספאל, אַ זעלטענהייט.

דער אקאָרשט פערפֿאָלגענער יאהר 1908 גהעהרט ניט צו דיזע אויסנאהמס־יאהרען. פערקעהרט, אויסערליך איז ער זאָגאר גענוג ארעם אין גרויסע פאסירונגען און קעמפֿען. אלגעמיינע שלאכטען זיינען גענגעבען גענוארען דעם יאהר נור אין צוויי לענדער: אין פרייסען, אין אָנפאָנג יאהר, און ביי אונז, אין די פעראייניגטע שטאָאטען, צום סוף יאהר. פון דיזע צוויי גרויסע שלאכטען, וועלכע די סאָציאַליסטישע פראָלעטאריער האָבען גענפֿעהרט דער קאפּיטאָליסטישער ארדנונג איז נור די ערשטע, אין פרייסען גענקרוינט גענוארען מיט אַ גלענצענדען זיג אין נור זי וועט האָבען אַ פערבלייבענדע היסטאָרישע בעדייטונג. דורך דיזע וואהלען איז צום ערשטען מאל גענפענט גענוארען פאר די פאָרשטעהער פון דער סאָציאַלדעמאָקראָטיע די טהירען פון פרייסישען פּארלאָמענט, וועלכע זיינען ביז דאָן גענוען וויי פערצוויבערט פאר זיי. נאָך מיט דריי יאהר צוריק, וועו די דאָרטיגע סאָציאַלדעמאָקראָטיע איז ארוים אלס גרויסער זיעגער ביים שטימקאסטען, וועו מעהר ווי אנדערהאלבען מיליאָן וועהלער זיינען ניט גענוען בכח אַרייצוברענגען כאָטש איין דעפוטאט אין דיזען פּארלאָמענט, האָט זיך גהעהרט אַ גענרי פון פערצוויפלונג. מען האָט גמיינט, אז ערשט וועו מען וועט פונאנדערטראָגען די וועגד פון דער איצטיגער קאָנסטיטוציאָן וועט זיין מעגליך פאר די פאָרשטעהער פון פראָלעטאריאט צו בעקומען אויך דאָרט אַ צוטריט. דער זיעג ביי די לעצטע וואהלען וועלכער האָט אַרייגעבראכט מיט אמאל ניט איינעם, זאָגדערן אייניגע סאָציאַליסטישע דעפוטאטען איז גענוען אַ גענויסע איבערראשונג ניט נור פאר די פיינד, זאָגדערן זאָגאר פאר די פרייגד און פאר זיך אליין אפילו.

די דירעקטע רעזולטאטען פון דיזען גרעסטען סאָציאַליסטישען זיעג פון פאָריגען יאהר, וועלען קוים זיין פון גרויסער פראקטישער בעדייטונג פאר די פרייסישע סאָציאַלדעמאָקראָטיע אליין, וואהרום אונטער דער דאָרט עקזיסטירענדער וואהל־סיסטעם (דער זאָגענאנטער דרייקלאסענוואהל־סיסטעם) איז אונמעגליך דאָס די פראָלעטאריש פּארטיי זאָל וועלן־עם־איז קענען בעקומען אין דאָרטיגען פּארלאָמענט (לאנדטאג)

155460

וועלכע־עס־איז גרויסע מאכט און איינפלוסרייכע שטעלונג. איצט ווי פריהער בלייבט פאר די סאציאלדעמאקראטיע אויסגעשלאסען די פראק־טישע ארבייטאין יענער רעאקציאנערער הויז, און איצט, ווי פריהער, בלייבט פאר איהר דערזעל־בער לאזונג: דער קאמפף פאר אלגעמיינע, גלייכע וואהלרעכט אלס הקדמה צו אלע ווייטערע קעמפפע. דער אונטערשיעד איז נור, אז איצט קען פאר דיזען קאמפף אויסגענוצט ווע־רען די טריבונע פון דעם פארלאמענט אויך. אבער די מאראלישע ווירקונג פון דיזען זיעג איז גרויס ניט נור פאר די דאָרטיגע געגנסען, זאנ־דערן זי קען צוגעבען נייעם מוטה און האָפנונגען אויך צו אנדערע און בעזאנדערס טאקע אונז אלין, די אמעריקאנער סאציאליסטען.

* * *

דער אמעריקאנער סאציאליזמוס, וועלכער איז געווען דער צווייטער, וואס האט לעצטען יאהר גליעפערט אן אלגעמיינע שלאכט דער קאפיטאליסטישער אָרדנונג, האט ליידער ניט צו פערצייכנען קיין זיעג. ניט ביים שטימקאסטען, ניט ביי די טהירען פון קאנגרעס. די סאציא־ליסטישע שטימען האבען זיך ניט פערמעהרט, אדער קוים זיך פערמעהרט (די ריכטיגע ציפערן זיינען, וועו איך שרייב דיזע שורות, נאך ניט בעקאנט) און עס איז ניט גלונגען אויך קיין אייניציגען פונקט דורכצוברעכען די פערצויבער־טע וואנד פון קאנגרעס. און וויעדער הערען זיך שטימען פון צווייפל, שטימען פון פער־צווייפלונג: צי איז אונזער קאמפף ניט פער־משפט אויף אהנמאכט? צי האט דער סאציא־ליזמוס א נאהענטע פאליטישע צוקונפט דא אין לאנד?

אין אזוינע מינוטען פון צווייפל און פער־צווייפלונג איז פאר אונז בעזאנדערס וויכטיג דער זיעג אין פריסען. דאָרטען זיינען די אומ־שטענדען גענוגע פיעל ערגערע; דאָרט איז די טראגעדיע גלעזענע יאהרצעהנדליגע אין דעם, דאס זאגאר דער פראַייניגטער ווילען פון אלע פראלעטארישע וועהלער איז ניט גענוגן בכח צו שאפען פראקטישע רעזולטאטען, וויל די דאר־טיגע קאנסטיטוציאן האט ביי זיי צוגענומען דעם גרעסטען טהייל פון דער פאליטישער מאכט און עס אוועקגענעבען א הייפל פריצים, יונקער און גרויס־קאפיטאליסטען. און אזוי פעסט איז גע־וען די איבערציגונג אפילו צווישען די סאציא־ליסטישע רייהען אין דער אייגענער אהנמאכט, אז יאהרצעהנדליגע האט די סאציאלדעמאקרא־טיע דאָרט געפונען זאגאר פאר איבריג צו רופען איהרע וועהלער צו די שטימקאסטענס. דאך אפילו דאָרט האט זיך ארויסגעוויזען, אז דער פעסימיזמוס איז א שעדליכע זאך און אז ער האט קיין גרונד ניט געגענאיבער דעם גרויסען וועלט־קאמפף פון דער מענשהייט פאר איהר בעפרייאונג. ביי אונז אבער זיינען די זייטיגע שטערונגען ניט פאראנען. דער פראלעטאריער בעזיצט דא זיין פולע פאליטישע שטימרעכט און דער פראַייניגטער ווילען פון די פראלעטא־ריער וואלט געקענט אין די גרויסע אינדוסטריע־צענטרען ביי יעדער וואהל זיך אויסדריקען אין א גאנצע רייהע פון סאציאליסטישע זיעגען. אלין וואס אונז פעהלט איז, צו געווינען די פרא־לעטאריש שטימען, צו פראַייניגען ארום דעם סאציאליזמוס דעם ווילען און דעם צוטרויען פון די פראלעטאריער. אמת, דאס איז בשום אופן ניט קיין לייכטע אויפגאבע, אבער אין דעם, ווי עס איז צו דערגרייכען האבען מיר פאר אונז אזא לאנגע פערגאנגענהייט, אזא רייכע ערפאה־רונג פון די סאציאליסטען פון אלע לענדער און ספעציעל טאקע פון די סאציאליסטען אין פריי־סען, וועגען וועלכע מיר האבען אקארשט גערעדט.

עס איז בעוויעזען געווארען, אז זייער היי־יאהריגען זיעג האבען די סאציאליסטען צו פער־דאנקען דעם אומשטאנד, דאס ניט נור זיינען די פראלעטאריער אליין, און בעזאנדערס די פראלעטאריער פון בערלין געבליעבען טריי דער סאציאלדעמאקראטישער פארטיי, זאנדערן אויך די בריטע קרייזען פון די מיטעלקלאסען און פון דער אינטעליגענץ, בעזאנדערס פון דער האלב־פראלעטארישער אינטעליגענץ האבען זיך גע־שטעלט אונטער דער רויטער פאהן. און צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט, נור איהר מוזט אזא פארטיי נעהמען פאר זיך פאר א מוסטער, פאר אן אידעאל. וועו א ראדיקאלע, רעוואלו־ציאנערע, פרינציפיעלע, סאציאליסטישע פאר־טיי, וועלכע פערטהיידיגט שטרענג איהר אונאב־העניגקייט; וועלכע וויל זיך ניט אריינלאזען אין קיינע פישרות, אבמאכונגען — און וועו דעדט שוין וועגען קאמפראמיסען — מיט אנ־דערע, מיט בורזשואזע פארטייען (און אזא פאר־טיי איז די פרייסישע) — וועו אזא פארטיי גע־לינגט ניט נור צו זאמלען ארום זיך כמעט אלע פראלעטארישע וועהלער, זאנדערן זאגאר גרויסע מאסען פון ניט פראלעטארישע וועהלער, דען הייסט עס, אז זי האט געפונען דעם ריכטיגען שליסעל צו די נשמות פון אלע אונטערדריקטע און אונצופריעדענע, דען הייסט עס, אז זי האט זיך ארויסגעווייזען פאר פערנינפטיגער, פראקטי־שער, ווי די „פראקטישסטע" בורזשואזע פאליטיקער.

צווויי גרויסע אומשטענדען זיינען עס וועלכע די פרייסישע סאציאלדעמאקראטיע דארף פער־דאנקען איהר גרויסען זיעג. ערשטענס, וואס זי —ווי די דייטשע פארטיי בכלל— זוכט שטענדיג אויף דעם פונדאמענט פון דער אלגעמיינער סא־ציאליסטישער פראגראם אויפצובויען א לעבענס־בנין. אויסער די אייביגע פראבלעמען, אויסער די שטענדיגע פארדרונגען פון יעדער סאציא־ליסטישער פארטיי, זוכט זי אויס יעדעם מאל און ביי יעדען וואהלקאמפף די בעזונדערע, צייט־ווייליגע, אבער ברענענדסטע אישיוס פון אלגע־

מיין־פּאָליטישען, אזוי צו זאָגען, נאַציאָנאַלען כאַראַקטער, אין וועלכען עס זיינען פּעראיינטע־רעסירט די פּראָלעטאַריער בעזאָנדערס און די ניט־פּראָלעטאַריער אויך. שטעהט, צום בייַשפּיל, א נייער טאַריף אויף אויסלענדישע סחורות פּאַר, דאַן מאַכט זי דיזע פראגע פּאַר די ספּעציעלע אישיו, פּאַר דעם הויפּטטרעגער פון דער דאָזיגער קאַמפּיין. שטעהט וועלכער עס איז וויכטיגער, רעאקציאָנערער געזעץ־פּראָיעקט פּאַר, דאַן וועלכער פּראָיעקט־אישיו. און איז אין דעם אויגענבליק אוא ברענענדע אישיו ניט פּאַראַן, דאַן נעהמט מען אויף די הויפּט־זינד פון די לעצטע יאהרען פון די הערשענדע מעכטע, דאַן זוכט מען אוים די נויטה, וואָס דריקט בע־זאָנדערס שטאַרק. אין פּריוסען איז די סאָציאַל־דעמאָקראַטיע געווען די איינציגע, וואָס האָט ענערגיש מיט גרויסע אָפּפּער און איבערגעבעג־הייט אויפגענומען דעם קאַמפּף פּאַר די אייג־פיהרונג פון אַלגעמיינע גלייכע וואהלרעכט, אין דער צייט וועז די בורזשואזיע ליבעראַלען האָבען געזוכט צו זיין „פּראָגרעסיוו“ און געמעסיגט סאי אין זייערע פּאָרדערונגען, סאי אין זייערע מע־טהאָדען. דורך דעם האָט זי ערָאַבערט דעם גרויסען פּערטרויען צו זיך.

צווייטענס זוכט די דייטשע סאָציאַלדעמאָ־קראַטיע צו זאַמלען, צו קאָנצענטרירען איהרע כחות אויף די פונקטען, וואו זי זעהט פּראָוים א מעגליכען זיג פּאַר זיך. די איניגע גרויסע בעפעלקערונגס־ און אינדוסטריע־צענטרען זיינען צוערשט בעארבעט געוואָרען דורך לאַנגיעהריגע פּלייסיגע סיסטעמאַטישע ארבייט פּאַר פרוכט־באַרע סאָציאַליסטישע פעלדער. וואר קען אָב־שאַצען די סומע פון אויפּקלעהרונג, פּראָפּאַגאַנ־דא, אָגיטאַציאָן און אָרגאַניזאַציאָן וואָס איז, צום ביישפּיעל, פערוועגדעט געוואָרען אויף בער־לין זינט לאַסאַל'ן ביז היינטיגען טאָג. און אזוי אויף אין לייפּציג און אזוי אויף אין האַמבורג און אין אַלע אַנדערע הויפּט־פעסטונגען פון דייטשען סאָציאַליזמום. ערשט נאכהער האָט מען גענומען געהן וויייטער, ערשט נאכהער ווי מען האָט געמאַכט פעסטע, זיכערע ערָאַבערונגען צווישען די גרויסשטעדטישע און אינדוסטריעלע פּראָלעטאַריער, האָט מען זיך אוועקגעלאָזען אין די דערפער און מען האָט גענומען שענקען בע־זונדערע אויפמערקזאמקייט דעם דאָרף און דעם דאָרפישען פּראָלעטאַריאַט. די פרוכט פון דיזע סיסטעמאַטישע, פּראַקטישע ארבייט גענים די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטיע שוין זייט יאהרען, און איינע פון דיזע זיסע פרוכט איז אויך דער לעצטער זיג פון דער פּרייסישער פּאַרטיי, איהר גרויסע עראָבערונג פון בערלין זאָגאַר אין פּרייסישען לאַנדטאג.

צי האָט די סאָציאַליסטישע בעוועגונג אין אַמעריקא געפּאַלגט דיזען גלענצענדען מוסטער? די דייטשע פּאַרטיי אלס מוסטערפּאַרטיי וועדט אפילו אָפּט דערמאָנט, אבער נור די ראַדיקאַלע פּלאָטפּאָרם איז פון איהר איבערגענומען געווא־רען. איהר כאַראַקטערִיסטישע סטראַטעגיקע, איהרע אייגענארטיגע קאַמפּף־מעטאָדען: די פּעראייניגונג פון ראַדיקאַלע פּרינציפּיען מיט די ברענענדסטע לעבענספראגען און איהר קאָנצענ־טרירען די קרעפטען פּאַר די שאַפונג און אויפ־בויאונג פון ערשטקלאַסיגע סאָציאַליסטישע פעס־טונגען זיינען ביז איצט ביי אונז אין גאַנצען פּערנאכלעסיגט געוואָרען, פילייכט זאָגאַר ניט בעגריפען געוואָרען. און דער לעצטער קאַמפּף האָט עס בעזאָנדערס קלאָהר בעווייזען.

וועגען דעם קאַמפּיין פון „רויטען צוג“ איז ביז איצט, אויף ווי ווייט מיר איז בעקאַנט, נור לויבענסווערטער, בעגייסטערטע ארויסרופונגס־צייכענס געזאָגט געוואָרען. אבער מען האָט געקענט פּאַראויסזעהען —וועז מען וואָלט גע־וואָלט און געקאָנט קריטישער בעטראכטען די זאך— אז ער איז א פּאָליטישער פעהלער. דער „רויטער צוג“ האָט געמוזט שטרעבען צו לויפען וואָס שנעלער, דורכצושניידען דאס לאַנד וואָס לענגער און ברייטער. דאָס איז געווען די אר־בייט פון א פערזייער פון סאָציאַליסטישע געדאַנ־קען איבער דאָס גאַנצע לאַנד. דיזע ארבייט האָט אפילו געגעבען פרוכטען אויף פיעלע נייע פּרישע באַדעמס, אבער זי האָט פערשלונגען דעם גרעסטען טהייל פון די פינאַנציעלע און גייסטיגע קרעפטען. פּאַר די סיסטעמאַטישע אָרגאַניזאַ־טאָרישע ארבייט איז אין גרויסע בעפעלקערונגס־צענטרען, פּאַר די אויפבויאונג דאָרט פון סאָציאַליסטישע פעסטונגען איז וועניג וואָס צייט און כחות געבליעבען. וועגען דעם האָט מען וויניג וואָס געטראכט.

און די טרויעריגע רעזולטאַטען האָבען זיך בעווייזען: כמעט אין אַלע דיזע צענטרען האָט דער סאָציאַליזמום קיין ערפּאָלג ניט געהאַט, גראדע דאָרט איז ער ענטוועדער געבליעבען שטעהען, ווי אין ניו יאָרק, אדער בעדייטענד צוריקגעגאַנגען, ווי אין שיקאַגאָ. אמת, בסך־הכל קומט אפילו אוים אז מען איז ארוים שוה בשאה, מען וועט האָבען די 400 טויזענד און אפשר נאָך א שטיקל עודה. אבער מען דארף ניט פערגעסען, אז דער פערלוסט פון 17,000 שטימען אין שיקאַגאָ וועגט פיעל, פיעל מעהר אייידער דער גאווינס פון דריי מאָל 17 טויזענד שטימען וואָס האָט זיך אָנגעזאַמעלט אין צו־וואָרפענע שטעדטלעך און דערפער ווי ארקענזאס און דערגלייכען. דער פערלוסט פון שטימען אין די אינדוסטריע־צענטרען בעדייטעט, אז די האָפ־נונג דורכצוברעכען די צויבערווענד אין קאָנגרעס וועט פערשטופט וועדען אויף יאהרען און יאהרען. דער גאווינס פון שטימען אין דיזע פיעלע איינצעלנע שטעדט, שטעדטלעך און דער־פער וועט ניט דערנעהנטערן דעם ערשטען זיעג פון סאָציאַליזמום אפילו ניט אויף איין טאָג.

איצט וועז די גרויסע ניעדערלאַגע איז גע־קומען אין שיקאַגאָ טרייסט מען זיך דערמיט,

דאָס עס זיינען געווען ניט קיין „עכטע" סאָציאָליסטישע שטימען, נור דעמאָקראָטישע, וואָס האָבען זיך צוריקגעקעהרט צו זייערע אַלטע סימפּאַטהיען צו לייעב ברייענען. אבער דאָס האָט מען דאָך געקענט און מען האָט זאָגאר געמוזט פּאָראויסזעהען. מען האָט געדאַרפט וויסען, אז בריין אנשטאָט פּאַרקער'ן אַליין ברענגט שוין די געפּאַהר צו פערליערען דיזע וואָקאַלנדע שטימען און אז די הסכמה און די אָגיטאַציאָן פון גאַמפּערס'ן און די „אַמעריקען פּעדעריישאָן" מאַכט דיזע געפּאַהר דאָפּעלט גרויס. דערצו האָט מען זיך געדאַרפט פּאָרבעריטען און עס פערהיטען דורך א קאָמפּיין פּאַר די שאָפונג און אויפבויאונג פון רויטע פעסטונגען, אנשטאָט א קאָמפּיין פון „רויטען צוג".

עס איז איבריג צו זאָגען, אז אויך ביי דער צוזאַמענשטעלונג פון דער פּלאַטפּאָרם ווערט ביי אונז ניט געגומען אַלס מוסטער די ארבייט פון דער דייטשער סאָציאַלדעמאָקראַטיע. מען נעהמט פון דאָרט אריבער נור די טהעאָרעטישע גרונדזעצע, די אנווענדונג פון דיזע גרונדזעצע אויף די פּראַקטישע ברענענדסטע לעבענספראַגען, די אויסנוצונג פון די לעבענסבעדירפּניסע פּאַר די אַגיטאַציאָן — דיזע קונציגסטע קאָמפּפּס־מעטהאָדע פון דער סאָציאַלדעמאָקראַטיע אין דייטשלאַנד, ווערט ביי אונז אין גאַנצען פּערנאַכלעסיגט.

אָט אזוי איז געקומען, אז פון די צוויי הויפּטשלאַכטען פון פּאַריגען יאָהר איז נור איינע געקרוינט געוואָרען מיט א זיג. די צווייטע, אונזער אייגענע, קען צום בעדויערן קיין זיג ניט פערצייכנען אין דער כראָניק פון די סאָציאָליסטישע קעמפּפּע.

דאָס אלץ איז געראַדט מכח די גרויסע, די וואָקסענדע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי. זי מיט איהרע גרויסע מיטלען און פּיעלפּערצווייגטע אָרגאַניזאַציאָן, זי מיט דער פּאָפולאַריטעט, וועלכע איהר הויפּטבאַנערטרעגער האָט געהאַט אין גאַנצען לאַנד, האָט, אייניגערמאַסען, געהאַט דעם שיקזאַל אין איהרע אייגענע הענד, און צולעב טאַקטישע פעהלער איהם ניט געגעבען די וועלדונג, וועלכע מען האָט געקענט ערוואַרטען. די צווייטע, די קלייגע און שוואַכע סאָציאַליסטישע ארבייטער פּאַרטיי האָט בכלל ניט געקענט שטאַרק ארויפוויעגען דעם וואָגשאַל אויף איינע אָדער די אַנדערע זייט.

* * *

עס וואָלט אָבער געווען א גרויסער טעות צו מיינען, אז דער סאָציאַליזמום האָט אין גאַנצען אזוי שלעכט אָבגעשניטען דעם יאָהר ביי אונז. וויי מיר האָבען שוין בעמערקט אין דער אייניגטונג צו דיזען ארטיקעל בילדען די קעמפּפּע נאָך אויסען, די וואָהלשלאַכטען, די דעמאָנסטראַציאָנען און אַנדערע ארגאַניזירטע פּאַרטייטהאַטען נור איין טהייל פון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג. דער צווייטער, דער אינערליכער טהייל איז פונקט אזוי, און פילייכט נאָך מעהר וויכטיג. דיזע אינערליכע געשיכטע סאָציאַליזמום דרוקט זיך אויס אין צווייערליי פּאַרמען: אין די יונגע לענדער, ד. ה. אין די לענדער, וואו דער סאָציאַליזמום איז נאָך יונג אין יאהרען און אָרעם אין מאַכט און איינפלוס, דאָרט בעשטעהט זיין אינערליכע געשיכטע, הויפּטזעכליך, אין דער פערשפּרייטונג און פאָפולאַריזירונג פון די סאָציאַליסטישע אידעען, אָפט זאָגאר פון א סאָציאַליסטישער שטימונג. דאָס זיינען די מרגלים פון א קומענדער שטאַרקער אָרגאַניזירטער סאָציאַליסטישער בעוועגונג. אין די אַנדערע לענדער, אין די עלטערע, וואו די סאָציאַליסטישע בעוועגונג איז שוין געוואָרען א פאָליטישער פאקטאָר, וואו די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען פיהרען שוין א טהעטיגען, מעהר אָדער וועניגער אייגפלוסרייכען פּאַרלאַמענטאַרישען לעבען, דאָרט בעשטעהט די אינערליכע געשיכטע פון סאָציאַליזמום מעהר אין גייסטיגע איבערלעבונגען פון די פּאַרטייען גופא, אין דער אָרויפשווימונג פון נייע פּראָבלעמען, אין די ענטשטעהונג און פערגעהונג פון מיינונגספערשידענהייטען, פון קאָנפליקטען און זיעגען און נידערלאַגען פון פערשידענע ריכטונגען.

פון דער ערשטער גרופּע לענדער זיינען עניגלאַנד און די פּאַראייניגטע שטאַאטען די גרעסטע און אינטערעסאַנטעסטע. פון דער צווייטער גרופּע זיינען דייטשלאַנד, פראַנקרייך און איטאַליען בעזאַנדערס אינטערעסאַנט. א בעזונדערע מיטעלשטעלונג פערנעהמען רוסלאַנד און עסטרייך. איבער זייער אלעמענס אינערליכע געשיכטע פון לעצטען יאהר וועלען מיר וואַרפען א בליק צורויק.

2.

ביידע גרויסע אנגלאָאמעריקאנישע לענדער, דאָס פּאַראייניגטע קעניגרייך אויף יענער זייט אָקעאַנען און די פּאַראייניגטע שטאַאטען אויף דער זייט, האָבען ביידע נאָך עד היום ניט קיין שטאַרקע, אייגפלוסרייכע, פּאָליטיש־טהעטיגע סאָציאַלדעמאָקראַטישע בעוועגונגען; דאָס איז דער צד השוה צווישען זיי. און גלייך זיינען זיי ביידע אויך אין דעם, דאָס דער לעצטער אבשניט פון דער געשיכטע, דער פערפלאָסענער יאהר, איז געווען פאר ביידע זהר גינסטיג אין פּרט פון וואוקס און פּערשפּרייטונג פון סאָציאַליסטישע אידעען, אין פאָפולאַריזירונג פון סאָציאַליסטישע שטימונג וויי אויסער די גרענצען פון פּראָלעטאַריאט. אין ביידע לענדער האָט די פערעסע, די גרויסע קאַפּיטאַליסטישע פּרעסע, געגומען שענקען דעם סאָציאַליזמום אזוי פיעל אויפמערקזאמקייט און ארויסווייזען צו איהם אזוי פיעל ערנסטקייט, וויי קיין מאָל פריהער ניט. אין ביידע לענדער האָט דער סאָציאַליזמום דעם

יאהר נעמאכט גרויסע ערפאלגען צווישען דער אינטעליגענץ און נאך מעהר צווישען די גייסט־ליכע. די פארבעריי־טענדע ארבייט פאר א שטארק־סאציאליסטישע בעוועגונג, די בעקאנט־שאפט מיט די גרונד־אידעען און שטרעבונג פון סאציאליזמוס האבען געמאכט לעצטען יאהר זעהר גרויסע פארטשריטע אין ביידע לענדער.

אבער דערביי בליבט דער פערגלייך שטע־הען. לאחרי ככלות הכל שטעהען אב די פער־אייניגטע שטאאטען וויט צוריק אין דער מדרגה פון דער סאציאליסטישער ענטוויקלונג הינטער דעם פעראייניגטען קעניגרייך. דאָ, ביי אונז, זיינען די ערפאלגען געמאכט געוואלדען לעצ־טען יאהר הויפטזעכליך צוויישען די ניט־פראָלע־טארישע קרייזען. די אייגענטליכע טרעגער פון יעדער ערנסטער סאציאליסטישער בעוועגונג, דער ארבייטער־קלאס, איז בראשו וברובו נאך אלין געבליבען פרעמד צום סאציאליזמוס. די ארגאניזירטע ארבייטערשאפט „די אמעריקען פעדעריישען" האט קוים געמאכט איהר ערשטען פאָליטישען טריט כדי זיך מתחתן צו זיין מיט... דער אלטער קאפיטאליסטישער עגונה, די דעמא־קראטישע פארטיי. דיזע פאזע פון פאָליטישער ענטוויקלונג און פון ערוואכענדען קלאסען־בעווארסטזיין האט דער ארבייטערקלאס אין ענג־לאנד שוין א לאנגע צייט צוריק דורכגעמאכט: די ענגלישע ארבייטער האבען נאך אין יאהר 1905 איין פאר אלע מאל געמאכט ריינעם טיש מיט די קאפיטאליסטישע פארטייען, ארוים־טרעטענדיג ביי די וואהלען מיט אזא גלענצענדען ערפאָלג אלס זעלבסטשטענדיגע, אונאבהענגיגע ארבייטער־פארטיי.

דער פערפלאסענער יאהר האט געבראכט מיט זיך א בעדייטענדען ווייטערדיגען פאָרט־שריט אין דער פאָליטיש־סאציאליסטישער ענט־וויקלונג פון ענגלישען פראָלעטאריאט און פון זיינע וויכטיגסטע ארגאניזאציאנען: די ארביי־טער־פארטיי און די געווערקשאפטען. זיי ביידע האבען זיך פיעל מעהר דערנעהנטערט צום סא־ציאליזמוס אין פערפלאסענעם יאהר. און די ערשטע, די ארבייטער־פארטיי, איז ענדליך אויף די אקטאבער־זיצונגען פון אינטערנאציאנאלען סאציאליסטישען ביורא זאגאר פארמעל אריין־גענומען געוואָרען אין דער סאציאליסטישער וועלט־משפחה. אמת, די ארבייטער־פארטיי האט נאך אפיציעל אלץ ניט אנגענומען די סאציא־ליסטישע פלאטפארם; אמת, זי בעשרענקט זיך נאך אלץ אויף דיין „פראקטישע" פארלאמענטא־רישע ארבייטען. אבער זי ווערט דאך געפיהרט, הויפטזעכליך, פון סאציאליסטען און דער סאציא־ליסטישער גייסט, דער סאציאליסטישער פרא־טעסט פיהלט זיך פון איהר זעהר שטארק.

דיזער פארטשריט פון דעם סאציאליזמוס אין ענגלאנד אויסערהאלב די ביידע סאציאלי־סטישע פארטייען (די אינדעפענדענט לייבאר פארטי און די „סאשיאל דעמאקראטיק פעדעריי־שען") האָט אבער דאָרט ארויסגערופען די גע־פאהר פון א קומענדער, נאהענטער קריזיס אין די סאציאליסטישע פארטייען גופא. אונצופריע־דען מיט דעם אייגענעם, ביז איצטיגען, לאנג־זאמען וואוקס פון איין זייט און מיט דער —נאך זייער מיינונג— צו לאנגזאמער סאציאליסטישער ענטוויקלונג פון דער ארבייטער־פארטיי פון דער צווייטער זייט, געפינען פיעלע פון די סאציאלי־סטישע לידערס, אז עס איז שוין נעקומען די צייט, וועו מען קען פון דער ארבייטער־פארטיי אבשפאלטען א גרויסען טהיל פון ריינע סאציא־ליסטען און מיט זיי צוזאמען גרינדען א נייע, ריינע סאציאליסטישע פארלאמענטארישע פאר־טיי. די אנדערע סאציאליסטישע פיהרער, וועל־כע שטעהען אן דער שפיצע פון דער ארבייטער־פארטיי זיינען ענטשיעדען געגען אזא צושפאל־טונג פון דיזער וואקסענדער, האפנונגספאלער פארטיי. זיי טענה'ן, אז מען מוז איהר לאזען זיך ענטוויקלען נאטירליך ווייטער ביז זי אליין וועט ווערען א סאציאליסטישע פארטיי אין פולען זין פון וואָרט. און בפרט נאך אז דערצו פיהרט די טענדענץ פון איהר ענטוויקלונג. דיזע נייע וועגדונג אין דער סאציאליסטישער געשיכטע פון ענגלאנד איז נור ענטשטאנען אין פערפלאסענעם יאהר. די לעזונג פון דיזען נייעם קאנפליקט איז געבליבען בירושה פאר דעם נייעם יאהר. דאך ווי די לעזונג זאל ניט אויס־פאלען דארף מען געדענקען, אז דאס איז ניט קיין געפעהרליכער קריזיס, ווייל ער איז ארוים־גערופען ניט דורך קראנקהאפטע ערשיינונגען, ניט דורך א צוישטאנד פון אהנמאכט און פערגלי־ווערונג, זאנדערן, פערקעהרט, דורך שנעלען וואוקס און ענטוויקלונג. עס איז דער איבער־גאנגס־קריזיס פון קינדהייטס־פעריאד צום יוגענד־אלטער. און פאר אזא קריזיס איז ניטא וואס מורא צו האבען.

* * *

די עלטערע לענדער, דאָרט וואו די סאציא־ליסטישע בעוועגונג האט שוין זייט א לענגערע צייט גענומען פיהרען א פאָליטיש־פארלאמענטא־רישען לעבען, האבען כמעט אלע עהנליכע קרי־זיסען דורכגעמאכט. דאָרט איז שוין געווארען א גאנץ נאטירליכע זאך, דאס אין יעדער פארטיי לעבען איינע נעבען די אנדערע צוויי אדער דריי גאנץ פערשיעדענע ריכטונגען. וועגען פונאנדער־גאהען זיך, וועגען שפאלטונגען טראכט מען מעהר ניט. דערפאר אבער זוכט ביי יעדער פראגע, ביי יעדער געלעגענהייט יעדע פון דיזע ריכטוני־גען צו פיהרען די פארטיי אין איהרע וועגען. און דערפון קומען ארוים שטענדיגע מיינונגס־פערשיעדענהייטען, אפטע קאנפליקטען, הייסע דעבאטען. עס בעגעהט זיך, געוואהנליך, אויך ניט אהן פערזענליכע רייסעריין. אבער מען דארף דיזע אלע אונאנגענעהמע ערשיינונגען ניט זעהר טראגיש נעהמען. נאך אלעמען פראפי־

טירט דער סאציאליזמוס פון דעם מעהר ווי ער פערליערט, ווייל דורך דעם ווערט פאר איהם גארנטירט די שטענדיגע פרישע קריטישע פאר־שונגס־ארבייט. אין די לעצטע יאהרען זיינען אזוי פיעל נייע פראבלעמען אויפגעווארפען גע־ווארען און אזוי פיעל מאל זיינען די אלטע פראבלעמען קריטיש וויעדער בעטראכט געווא־רען, אז אפילו די שונאים האבען שוין פערגעסען אן זייערע אלטע באבע־מעשיות וועגען א פער־גליוועטע סאצ.־דעמאקראטישע ארטאדאקסיע.

דאס פערפלאסענע יאהר איז געווען רייך אין אויפרישונג פון די אלטע גרונדפראבלעמען פון דער סאציאלדעמאקראטישער טאקטיק. אין דייטשלאנד, פראנקרייך און איטאליען האבען די פארטיי־טאגען דעם מאל זיך פערוואנדעלט אין פעלדער פאר גענעראל־שלאכטען צווישען די צוויי גרונד־ריכטונגען און גרונד־טאקטיקען, צווישען דער ראדיקאל־רעוואלוציאנערער טאק־טיק, וועלכע זאגט אז די סאציאלדעמאקראטישע פארטיי דארף פיהרען א פאליטיק פון ריינעם קלאסענקאמפף; דאס זי דארף דארום אין אלע פראגען געהען אליין, זעלבסטשטענדיג; דאס זי דארף שטענדיג זיין אין קריעגסצושטאנד געגען רעגיערונג און די פארטייען, און צווישען דער רעפארמיסטישער אדער רעוויזיאניסטישער ריכ־טונג, וועלכע זאגט, אז דער הויפטציעל דארף בעשטעהען אין דעם, ארויסצובעקומען וואס מעהר רעפארמען צום וואהל און בעסטען פאר די ארבייטער, דורך צוואמענגעהען מיט די אנ־דערע פארטייען, דורך מעהר אדער וועניגער פריינדליכע האלטונג געגענאיבער דער רעגירונג.

אין דייטשלאנד, אויף'ן נירענבורגער פאר־טייטאג איז די גענעראל־שלאכט צווישען די ביידע ריכטונגען גענעבען געווארען אויף דער פראגע וועגען די בודזשעטען, ד. ה. צי האבען די סאציאליסטישע דעפוטאטען פון וועלכען־עס־איז לאנדעס־פארלאמענט א רעכט צו געבען זייער הסכמה צו די הוצאות פון דער רעגיערונג? עס איז אן אלטע פראבלעם. נאך אין יאהר 1894 איז זי אויפגעווארפען געווארען אויף'ן פראנקפורטער פארטיי־טאג און איז בעשלאסען געווארען ענטשיעדען מיט ניין. אין ליובעק 1901 האט די פראגע זיך צוריקגעקעהרט, און כדי צו קענען פערהאיניגען אלע געגנער פון אזא הסכמה איז געמאכט געווארען א שטיקעל קאמ־פראמיס, ווייל עס איז פרינציפיעל צוגעגעבען געווארען, אז אונטער בעזונדערע צווינגענדע אומשטענדען איז עס ערלויבט. אין נירענבורג 1908 איז דיזע אלטע טאקטיק אפילו בעשטע־טיגט געווארען פון דאס ניי, אבער עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז דער בעשלוס פון פארטייטאג געפינט שוין מעהר ניט דעם אבסאלוטען אב־קלאנג ווי אמאל. די פראגע וועגען די מאכט־ספערע פון אלגעמיינעם פארטייטאג איז אויפ־געווארפען געווארען. די פארשטעהער פון די דרום־לענדער האבען ארויסגעשטעלט דעם פרינ־ציפ, אז אין פראגען וואס זיינען נוגע די אויס־צעלנע לענדער און זייערע פארלאמענטען, איז די מאכט פון פארטייטאג בעשרענקט. געגענ־איבער דעם אלטען אלמעכטיגען פרינציפ פון צענטראליזאציאן אינערהאלב פון דער פארטיי, איז אויפגעשטעלט געווארען דער פרינציפ פון „האם רול", פון לאקאלע זעלבסטשטענדיגקייט. אויף האט זיך ארויסגעוויזען, אז דיזעלבע פאר־שטעהער פון די דרום־לענדער און די פערטרע־טער פון די געווערקשאפטען זיינען ענטשיעדענע אנהענגער פון דער רעפארמיסטישער ריכטונג.

* * *

אויף דעם נירענבארגער פארטייטאג איז די גרונדפראגע פון דער סאציאליסטישער טאקטיק נור אינדירעקט פערהאנדעלט געווארען, און דער ענטשיידענדער זיעג פון דער ראדיקאלער מאי־רייטעט האט פאר דיזע ריכטונג געזיכערט דער־ווייל די וויטערדיגע הערשאפט אין דער פארטיי. אין פראנקרייך איז דיזע גרונדפראגע שוין די־רעקט געשטעלט געווארען. נאך פאר דעם פאר־טייטאג אין טולוז האבען זיך געמומען הערען שטימען פון פראטעסט און רעוואלט געווען די הערשענדע ראדיקאל־רעוואלוציאנערע טאקטיק, אין וועלכע די זייט 1905 פעראיניגטע פארטיי, האט זיך געהאלטען די לעצטע יאהרען. דיזע טאקטיק איז געווען געגען יעדען בלאק, געגען יעדע פעראיניגונג מיט די אנדערע פארטייען. די פארטיי האט זיך געשטעלט אין שטענדיגען קריעגס־צושטאנד געגען דער רעגיערונג. זי האט פון דער אנדערער זייט געמאכט גרויסע הנחות צו די אנטי־פאטריאטישע בעווענונג. קיין זעהר גינסטיגע רעזולטאטען האט די פארטיי פון דיזער טאקטיק ניט געהאט. ניט קוקענדיג אויף דעם, דאס די מינאריטעט אין פארלאמענט און די רע־גיערונג זיינען ביידע ראדיקאלע, דאך זיינען די בעציהונגען צווישען זיי און דער סאציאליסטי־שער פארטיי איצט פיינדליכער ווי אונטער פיעלע רעאקציאנערע רעגיערונגען, און די אר־בייט פון סאציאלע רעפארמען האט כמעט אין גאנצען אויפגעהערט.

אמת, דעם גרעסטען חלק פון שולד טראגט קלעמענסא'ס רעגיערונג, וועלכע האט זיך פאר־גענומען דעם סאציאלען פריעדען אויפצובויען אויף די שפיצען פון באיאנעטען, אבער א גע־וויסען טהייל פון מיטפארענטווארטליכיט טראגט אויך די אויבען געשילדערטע טאקטיק פון דער פארטיי. און אט דיזע טאקטיק —בע־זונדערס די הנחות צו הערוע און זיין אנטי־פאטריאטיזמוס— האט גענומען ארויסרופען אונצופריעדענהייט אין אנפאנג מעהר צווישען די דעפוטאטען און פאליטיקער, שפעטער אויך צווישען די מאסען, ביז מען האט בעשלאסען די גרונדפראגען פון דער טאקטיק ארויפצושטעלען אויף'ן טאגסארדנונג.

דריי טעג האט די דעבאטע זיך געפיהרט

און אונטער דער פיהרערשאפט פון דעמזעלבען גרויסען זשארעם איז אנגענומען געוואָרען א רעזאָלוציאָן, וועלכע ענטהאלט אין זיך נייע טענער. די רעוואָלוציאָנערע פראָויסזעצונגען פון דער ראדיקאלער טאקטיק, די אונאבהענגיגקייט געגענאיבער אלע אנדערע פארטייען, דער שטרענגער קלאסענקאמפף־כאראקטער פון דער פארטי א. ז. ו. זיינען פון דאם ניי בעשטעטיגט געוואָרען. אבער עס איז פון אלע זייטען ער־קלערט און פון דער רעזאָלוציאָן אויך בעשטעטיגט געוואָרען, אז די רעפארם־ארבייט: די אויפגאבע דורכצופיהרען וואָס מעהר סאציאלע רעפארמען איז די הויפט־אויפגאבע פון דער פארלאמענטארישער טהעטיגקייט. מען האָט זיך דעם מאל אבגעשאקעלט פון סימפאטיען צום אנטי־פאטריאָטיזמום און צום סינדיקאליזמום. מען האָט בעשלאסען די מאכט און איינפלום אויסצונוצען קודם כל פאר די דורכפיהרונג פון נייע רעפארמען.

* * *

מיט נייע האפנונגען אויף די צוקונפט זיינען די דייטשע רעפארמיסטען אוועק פון נירנ־בערג. די 1,865,506 מיטגלידער פון די (סאָ־ציאליסטישע) געווערקשאפטען און דער לאקא־לער פאטריאָטיזמום פון די זיד־דייטשען זיינען געוואָרען צוויי כהות, וואָס ווירקען געגען ראדי־קאלען בערלין. צופריעדענע האבען זיך די פראנצויזישע רעפארמיסטען אומגעקעהרט פון טולוז. זיי האבען דעם הויפט־פרינציפ, די אנ־ערקענונג פון רעפארם־ארבייט אלס הויפט־אויפגאבע, גלוואונען, כאטש בכלל האָט געזיגעט דערווייל די אלטע, ריין אונאבהענגיג רעוואָלו־ציאָנערע טאקטיק. זיי האבען אויך דעם גרוי־סען פיהרער זשארעס וויעדער געזעהן זיך בים־לעכווייז אומקעהרענדיג צוריק פון לינקס נאך רעכטס. אבער געקרוינט צו ווערען מיט אן עכטשיעדענעם זיג איז בעשערט געווען נור די איטאליעניש רעפארמיסטען.

אין איטאליען זיינען ניט צוויי, נור דריי ריכטונגען געשטאנען אויפ'ן סאציאליסטישען פעלד זינט די לעצטע יאהרען. די סינדיקא־ליסטען, וועלכע שטעהען אין פראנקרייך מהוין למהנה און טראָגען דאָרט די גאנצע צייט אן אויסגעשפראכען פיינדליכע שטעלונג געגע־איבער דער סאציאליסטישער פארטי, האבען אין איטאליען זיך ארייננעכאפט אין דער פארטי גופא. אלס שטרענגער געגענזאץ צום רעוואָלו־ציאָנערען סינדיקאליזמום, מיט זיין פראכטוב צו פארלאמענטארישער טהעטיגקייט, מיט זיין אבערגלויבען אין די צויבערמאכט פון גענעראל־סטרייק, שטעהט דער איטאליענישער רעפאר־מיזמום, וועלכער ווייל פון די אלע זאבען ניט וויסען. דיזער רעפארמיזמום גלויבט נור אין פארלאמענטארישע רעפארמען און אין אלטע־ליבע קעמפפע און ארגאניזאציאָן. כדי צו דער־גרייכען דעם צווועק דורכצופיהרען מעגליכע רע־פארמען איז ער בערייט מיט אלע פארטייען זיך צו פערבינדען און זאגאר א חלק אין רעגיערונג אנצונעהמען. פון רעוואָלוציאָן טראכט דער רעפארמיזמום אין איטאליען גאָר ניט, ער זאָרגט ניט ווייטער ווי פאר דעם מאָרגען. צווישען דיזע ביידע עקסטרעמען האָט זיך אוועקגעשטעלט דער „אינטעגראליסטען סאציאליזמום", די מיטעל־לינייע, וועלכע האָט געזוכט צו פיהרען דעם איטאליעני־שען סאציאליזמום כמעט אויף דעמזעלבען וועג, ווי אין אנדערע אירופעישע לענדער. און דאָס האָט איהם טאקע געלינגען די לעצטע יאהרען. בעקומענדיג די מאיאריטעט מיט הילף פון די סינדיקאליסטען אדער רעוואָלוציאָנערען, פלעגט דיזע ריכטונג בעקומען די אויבערהערשאפט אין דער פארטי.

דער לעצטער פארטייטאג אין פלארענץ האָט אבער ארויסגערופען א גאנצע איבערראשע־רעניס אין דער פארטי. די רעפארמיסטען זיי־נען ארויס די עכטשיעדענע זיעגער איבער בייד ריכטונגען צוזאמען. זיי זיינען גלוואָרען כמעט די אלייין־הערשער אין דער פארטי און האבען אויסגעקליבען זייער פארטיליטונג, זייער רע־דאקציאָן פון פארטי־ארגאן. עס איז דאָס ער־שטע מאל וועו א גאנצע גרויסע סאציאליסטישע פארטי זאל בעזיגט ווערען פון אזוינע אויס־געשפראכענע רעפארמיסטען. עס איז די ערשטע גרויסע פראבע צו זעהן דיזע „פראקטישע לייט" ביי דער פראקטישער ארבייט. אויף ווי וועיט זייער ארבייט וועט זיין ערפאלגרייך, אויף ווי וועיט דער סאציאליסטישער כאראקטער אין סאציאליסטישע פרינציפען וועלען דערביי פעסט־געהאלטען ווערען, דאָס וועט מען זעהן ערשט אין לויף פון קומענדען יאהר.

פאר דיזען גרויסען זיג זייערען האבען די איטאליענער רעפארמיסטען צו דאנקען קיין אנדערען ווי נור דעם נייעם גרויסען געווערק־שאפטם־פערבאנד, די „קאנפעדעראציאָנע דעל לאוואָרא", וועלכע איז געגרינדעט געוואָרען אין יאהר 1906 און האָט אין 1908 שוין פערמאָגט 306,957 מיטגלידער פון די 546,514 ארגאני־זירטע ארבייטער בכלל. דיזער פערבאנד איז עם געווען וואָס האָט זיך פארגענומען צו פער־ניכטען דעם סינדיקאליזמום, אויף זיין לעצטען קאנגרעס. קורץ, פאר פלארענצער פארטייטאג איז דער קאמפף פון די רעפארמיסטען געגען די סינדיקאליסטען אויסגעקעמפפט געוואָרען. די רעפארמיסטען אין דער פארטי האבען שוין געהאט די לייכטע ארבייט צו שניידען די זאנגען.

* * *

די צוויי אנדערע גרעסערע סאציאלדעמא־קראטישע פארטייען פון איירופא, די עסטרייכי־שען און רוסישע קעגען בויידע כארעקטעריזירט ווערען אין א געוויסען זין אלס מיטעל־פארטייען.

די עסטרייכישע פּאַרטיי געהערט נאָך איהר אויסערליכען טהעטיגקייט, נאָך איהר ערנסטער פּאָליטישער טהעטיגקייט, נאָך איהר פּאַרלאַמענטאַרישען כאַראַקטער, נאָך איהרע ענערגישע קעמפּפּע קען זי פערנעהמען אן אָנגעזעהענעם פּלאַץ צווישען די עלטערע פּאַרטייען. אבער אינערליך גייסטיג האָט זי דערווייל וועניג שפּפּונגסקראפט ארויסגעווויזען. זי איז נאָך אלע מען געבליבען א טרייע שילערין פון די דייטשע רבנים, און די דייטשע פּאַרטייטאגען, דיזע, ווי ווייקטאָר אדלער רופט זיי „סאָציאַליסטישע אונטערזיטצער" זיינען עד היום די הויפּטקוועלע פון זייער גייסטיגער ענטוויקלונג. נור אויף איין געביעט איז די עסטרייכישע פּאַרטיי געווען שעפּפּעריש סאי טהעאָרעטיש סאי פּראַקטיש: אויף דעם געביעט פון דער לייזונג פון דער נאַציאָנאַלער פראגע, פון די אויסגלייכונג פון ראַסען־קעמפּפּע.

אויך אין פערפלאָסענעם יאהר האָט דיזער אונשעצבארער פערדיענסט פון דער עסטרייכישער סאָציאַלדעמאָקראַטיע פון דאָם ניי זיך בעווהרט. די אויפלעבונג פון די ראַסענקעמפּפּע אין עסטרייך, די נייע אויפפלאַקערונג פון די פערביטערסטע נאציאָנאלע רייסערייען האָבען די סאָציאַליסטישע רייהען ניט דערגרייכט. אויך אויף א גרויסען פּאַרטשריט אין איהר גייסטיגער ענטוויקלונג בעווייזט איהר אייגענע וויסענשאפטליכע צייטשריפט „דער קאמפף", וועלכער האָט געזאמעלט ארום זיך א גאנצע גרופּע פון זעהר אינטערעסאנטע און שארפע סאָציאַליסטישע טהעאָרעטיקער. מען קען מיט זיכערהייט זאָגען, אז עס וועט ניט לאנג דויערן און די עסטרייכישע פּאַרטיי וועט פערנעהמען איהר פּאָסנדען פּלאַץ אויך צווישען די גייסטיגע מיטבויער פון טהעאָרעטישען סאָציאַליזמוס.

* * *

געראדע דעם געגענזאץ צו דער עסטרייכישער סאָציאַלדעמאָקראַטיע שטעלט מיט זיך פאָר די רוסישע סאָציאַלדעמאָקראַטיע. זי איז די גאנצע צייט כולה טהעאָריע, כולה אינטעליגענץ, איהר גאנצע געשיכטע —מיט אויסנאהמע פון די רעוואָלוציאָנס־יאהרען — איז דורכגעוועבט הויפּטזעכליך פון טהעאָרעטישע ויכוחים און רייסעריין. די עקזיסטענץ פון צוויי ריכטונגען איז געוואָרען טיף איינגעוואָרצעלט אין איהר און מען האָט שוין זאָגאר אויפגעגעבען די האָפנונג צו זעהען די פּארטיי מעהר ווי פּאַרמעלע פּראַקטיק. דאָס פערפלאָסענע יאָהר געהערט צו די טרויעריגסטע אין איהר געשיכטע. דער דאָפּעלטער קריזים: די פּאָליטישער גלייכגילטיגקייט פון פּראָלעטאַריאט און די פלוכט פון דער אינטעליגענץ, דיזע ביידע מכות פון דער איבערלעבענדער פּאָליטישער רעאקציאָן, האָט דעם יאהר ניט אויפגעהערט. און די ירושה וואָס איז פערבליבען פאר דעם קומענדען יאהר, איז זעהר א קליינע. מען דעבאַטירט און מען רייסט זיך צווישען זיך נאָך אלץ ארום וועגען קיין קלענערע זאך ניט ווי די: ווי הייבט מען אן: צו בויען פון דאָס ניי די בעווועגונג? אויף וועלכע פּרינציפּען, מיט וועלכע מיטעל?

* * *

ניט קיין עפּאָכע־מאכענדער, ניט קיין גלענצענדער יאהר אפילו איז געווען דער פערפלאָסענער יאהר אין דער געשיכטע פון סאָציאַליזמוס. אבער ער איז דאָך געווען א יאהר פון אויסערליכע קעמפּפּע און אינערליכע איבערלעבונגען; א יאהר פון אָנזאמלונג פון נייע בעלעהרונג און פרישע כחות, און דיזע בעלעהרונג, דיזע כחות וועלען ברענגען זייער גוטע פרוכט ביי די נייע קעמפּפּע, ביי די נייע אויפגאבען.

צביון

קרימינעלע פערברעכען ביי אידען *)

1.

יינען ביי אידען פאראן מעהר פערברעכער אלס ביי אנדערע נאציאָנען, אָדער וועניגער?

די דאָזיגע פראגען געהערט צו דעם זאָרט פראגען, וואָס זיינען אלע מאל אלט און דאָך תמיד נייַ.

די אנטיסעמיטען זאָגען, אז דאָס אידישע פאָלק האָט אין זיך א סך מעהר פערברעכער, ווי אלע אַנדערע נאציאָנען. די יודאָפילען (אידען־פרייַנד) בעהויפטען, אז ביי אידען זיינען פאראן גראד א סך וועניגער פערברעכער, ווי ביי אלע אַנדערע פעלקער. די נייטראָלע פאָרשער, וואָס שטעהען אָביעקטיוו צו דער פראגע, מיינען, אז די אידישע קרימינעלע פערברעכען אויף דעם געביט פון גנבה און רציחה זיינען וועניגער, ווי ביי קריסטען, אָבער וואָס עס איז שייך צו בעטרוג, איז די ערשיינונג אַן אומגעקעהרטע.

און דאָ הויבט זיך וויעדער אָן א מחלוקה: די אנטיסעמיטען זאָגען, אז דערביבער זיינען פאראנען אין אידישען פאָלק וועניגער גנבים און רוצחים, ווייל אידען זיינען טרוסטען, פחדנים. בעטריגען, אָבנארען, דערצו דארף מען ניט האָבען קיין דרייסטקייט, קיין העלדענמוט. די יודאָפילען ווידער בעהויפטען, אז דער איד איז צו מאראַליש און קולטורעל, אז ער זאָל קענען בעגעהן אזעלכע שוועריע פערברעכען, ווי רויב און מאָרד. ער איז נור פעהיג צו לייבטערע פערברעכען.

וואו ליגט דער אמת? וועלכער פון די שטרייטענדע צדדים איז גערעכט? יעדער שטיצט זיך אויף צאָהלען און ציפער פון דער סטאַטיסטיק און יעדער בעווייזט, אז ער איז גערעכט. און אין אזעלכע פראגען קענען מיר נור גענפינען אַן ענטפער אין דער סטאַטיסטיק.

יא, די סטאַטיסטיק איז אין אונזער פראגע דער איינציגער וועגווייזער. אָבער עס הענגט זעהר פיעל אָב פון דעם, ווי די סטאַטיסטיק ווערט גענאכט און צונויפגעשטעלט. מען קען די ציפער וועגען אידישע קרימינעלע פערברעכענס אזוי צונויפשטעלען, אז עס זאָל אויסווייזען, דאָס ביי אידען זיינען פאראן וועניגער פערברעכער, אין קען זיי אָבער אויך אזוי צונויפשטעלען, אז זיי זאָלען בעווייזען פונקט דעם היפוך.

נאָר, וועז מיר וואָלטען קיין סטאַטיסטיק לחלוטין ניט געהאט, ווי וואָלטען מיר אויף דער פראגע געענטפערט מיט'ן שכל הישר? מיר וואָלטען געדארפט זאָגען, אז אזוי ווי אין „אתה בחרתנו" גלויבען מיר ניט און אידען זיינען מענשען גלייך מיט אלע מענשען, ניט בעסער און ניט ערגער, ממילא דארף אויסקומען, אז אויך קרימינעלע פערברעכער דארפען ביי אידען ניט זיין ניט מעהר און ניט וועניגער, ווי ביי אַנדערע נאציאָנען, וועז מען זאָל נעהמען דיזעלביגע עקאָנאָמישע און סאָציאלע פערהעלטנים. מיר וואָלטען געווים ניט גאזאָגט, אז צוליעב זייער רעליגיאָן און זייער אָבשטאמונג דארפען אידען גאבען פון זיך מעהר קרימינעלע פערברעכער אָדער וועניגער. מיר קענען נור האָבען אייַנשטאַנדפונקט: יעדעס פערברעכען א חוץ אייניגע אנארמאליטעטען, איז א פראדוקט פון דער עקאָנאָמישער און סאָציאלער לאגע. די רעליגיאָן און די אָבשטאמונג, וועז מען זאָל אפילו ניט אין גאנצען אָבלייקענען זייער ווירקונג, קענען זיי אלענפאלס קיין בעדייטענדע ראָלע ניט שפּיעלען און קענען זעהר וועניג ענדערען די צאָהל פערברעכען.

אָבער וועז דער שכל הישר זאָגט אונז, אז קיין אויסנאָהמען פאר אידען דארף ניט זייַן אויף דעם געביט פון פערברעכען, וואו די עקאָנאָמישע און סאָציאלע פערהעלטניסע זיינען די גלייכע, דארפען מיר דאָך אויך געפינען אזא בעשטעטיגונג אין דער סטאַטיסטיק.

וויי געפינט מען איבערהויפט אויס, אז די אָדער יענע נאציאָן האָט מעהר אָדער וועניגער פערברעכער?

נאָך א בעל־הבית'ישען שכל וואָלט אויסקומען, אז דאָס איז גאנץ אייַנפאך: די צאָהל פערברעכער, אמוועניגסטען די, וואָס מען האָט גענאָפּט, איז דאָך בעקאַנט. אויב דער פערברעכער איז א איד אָדער ניט קיין איד, וויים מען דאָך אויך. היינט וועז מען פערגלייכט די צאָהל אידישע פערברעכער לויט זייער פראָצענט פון דער אידישער בעפעלקערונג מיט דער צאָהל אַנדערע פערברעכער לויט זייער פראָצענט פון דער ניט אידישער בעפעלקערונג, קען

*) כדי ניט צו הינדערען דעם לעזער, האָב איך ניט אומגעטום אָנגעגעבען די קוועלען, פון וועלכע איך האָב גענומען די סטאַטיסטיק.

מען דאָך וויסען וועט עס גיט מעהר און וועט וועניגער קרימינעלע.

אָבער אזוי איינפאך איז עס נאָר ניט. דער בעל־הבית'ישער חשבון איז דאָ אין גאַנצען אַ פאַלשער. מיר וועלען נעהמען אַ ביישפיעל. שטעלען מיר זיך פאָר אַ שטאָדט מיט אַ מיליאָן איינוואָהנער, און זאָגען מיר, אז די שטאָדט נעמינט זיך אין אמעריקא. פון דעם מיליאָן איינוואָהנער זיינען אידען 100 טויזענד. אַלזאָ 10 פראָצענט פון דער בעפעלקערונג. אין פערלויף פון אַ יאָהר זיינען אין דער שטאָדט, זאָגען מיר, גע'משפט געוואָרען 10 טויזענד פערברעכער. דאָס מאַכט אויס 1 פראָצענט פון דער גאַנצער בעפעלקערונג. פון די 10 טויזענד פערברעכער זיינען געווען אידישע טויזענד מיט 5 הונדערט און ניט אידישע 8 טויזענד און 5 הונדערט. אַלזאָ האָט די אידישע בעפעלקערונג גענעמען גאַנצע אַנדערטהאַלבען פראָצענט פערברעכער פון זיך און די ניט אידישע — וועניגער אַלס 1 פראָצענט.

אָבער פון דיעזער סטאַטיסטיק איז נאָך אַלץ קיין ראיה ניט, אז אידען גיבען מעהר פערברעכער. אדרבא, עס קען זיך נאָך אַרויסשטעלען, אז אידען גיבען גאָר וועניגער.

וועז מיר האָבען דאָ גענומען אַ מיליאָן איינוואָהנער, וואָס גיט פון זיך 10 טויזענד פערברעכער אין אַ יאָהר, איז דאָס נאָך פאָר אונז וועניג אויפצושטעלען אַ סטאַטיסטיק. מיר דאַרפען ערשטענס וויסען וויפיעל זיינען פון דעם מיליאָן פאַראַנען דערוואָקסענע פערזאָנען, וואָס זיינען שטראָף־מינדיג, וואָרים קלייניע קינדער וועלען דאָך ניט גע'משפט. מיר דאַרפען אַלזאָ אויסצוהעלען וויפיעל עס געפינען זיך דערוואָקסענע, שטראָף־מינדיגע פערזאָנען פון די 9 הינדערט טויזענד ניט אידישע בעפעלקערונג, און וויפיעל פון די 100 טויזענד אידישע. נעהמען מיר אָן, אז פון די 9 הונדערט טויזענד ניט אידישע בעפעלקערונג זיינען פאראן 3 הונדערט טויזענד דערוואָקסענע, שטראָף־מינדיגע פערזאָנען, און דיזע 3 הונדערט טויזענד האָבען אַלזאָ געגעבען 8 טויזענד מיט 5 הונדערט פערברעכער; דאָס מאַכט אויס קנאַפע דריי פראָצענט.

מיר האָבען געזאָגט, אז אונזער שטאָדט געפינט זיך אין אמעריקא, ממילא פערשטעהט זיך, אז די 100 טויזענד אידען, וואָס געפינען זיך אין איהר, זיינען צום גרויסען טהייל אימיגראַנטען, און, ווי בעקאַנט, קומען די אידישע אימיגראַנטען אין אמעריקא צום גרויסען טייל פֿאָן זייערע פאמיליען. אַלזאָ, געפינט זיך אין דער אידישער בעפעלקערונג א סך א גרעסערער פראָצענט דערוואָקסענע, שטראָף־מינדיגע פערזאָנען. זאָגען מיר, אז פון די 100 טויזענד אידישע אינוואָהנער זיינען פאראן 60 טויזענד דערוואָקסענע, שטראָף־מינדיגע פערזאָנען. זיי האָבען געגעבען פון זיך טויזענד און 5 הונדערט פערברעכער, אַלזאָ וועניגער אַלס 3 פראָצענט.

ווי מיר זעהען, איז דער פראָצענט פון אידישע פערברעכער לויט דעם ערשטען חשבון געוען א סך גרעסער, ווי פון די ניט־אידישע, און לויט דעם צווייטען חשבון — קלענער. לויט דעם ערשטען, האָבען אידען געהאַט אַנדערטהאַלבען פראָצענט פערברעכער און די ניט־אידען נאָך וועניגער פון 1 פראָצענט. לויט דעם צוויי־טען, האָבען די ניט־אידען געהאַט געגויע דריי פראָצענט און די אידען וועניגער אַלס דריי פראָצענט.

פון דעם דאָזיגען ביישפיעל, וואָס איך האָב דאָ געבראַכט, זעהען מיר, אז סתם סטאַטיסטישע ציפערען לעהרנען אונז נאָך זעהר וועניג. די הויפּטזאַכע איז ווי די סטאַטיסטיק ווערט צונויפגעשטעלט.

מיר וועלען אונזער ביישפיעל נאָך נעהענטער אונטערזוכען. פון די 10 טויזענד פערברעכער, וועלכע זיינען גע'משפט געוואָרען, זיינען געוען, זאָגען מיר, 100 אזעלכע פאר מאָרד, 2 טויזענד פאר גנבה, 9 הונדערט פאר גשלענען סקאַנדאַלען, 3 טויזענד פאר בעטרוג, 2 טויזענד פאר שווינדלער באנקראָטען, טויזענד פאר בעליידיגונגען און טויזענד פאר אַנדערע מינים פערברעכען געגען די געזעצען.

נעהמען מיר אָן, אז פון די 100 מערדער זיינען געוען ניט־אידען 95 און אידען נור 5; פון די 2 טויזענד גנבים — ניט־אידען טויזענד מיט 9 הונדערט און אידען 100; פון די 9 הונדערט שלענער און סקאַנדאַליסטען — ניט־אידען 850 און אידען 50; פון די 3 טויזענד בעטריגער — ניט אידען 2 טויזענד מיט 2 הונדערט און אידען 8 הונדערט; פון די 2 טויזענד שווינדלער־באנקראָטען — ניט־אידען טויזענד מיט 5 הונדערט און אידען 5 הונדערט; פון די טויזענד בעליידיגונגס־פער'משפט'ע — ניט־אידען 8 הונדערט און אידען 2 הונדערט.

אזא סטאַטיסטיק, וועז זי איז א ריכטיגע, זאָגט אונז, אז דער פראָצענט אידישע מערדער אין פערגלייך מיט די ניט־אידישע איז אום א העלפט קלענער, ווי ער האָט געדארפט זיין. לויט דעם פראָצענט פון דער בעפעלקערונג — 900 טויזענד ניט־אידען און 100 טויזענד אידען — האָבען די אידען געדארפט האָבען פון די 100 מערדער 10 און ניט 5. דאָס זעלבע איז אויך מיט די גנבים. פון די 2 טויזענד גנבים האָבען די אידען געדארפט האָבען אויף זייער חשבון נאָכ'ן פראָצענט 2 הונדערט אוז ניט 100. די אידען האָבען אויך נאָך זייער צאָהל געדארפט האָבען מעהר שלענער און סקאַנדאַליסטען, ווי 50. פון דער אַנדערער זייט אָבער איז די צאָהל 8 הונדערט בעטריגער א סך א גרעסערער פראָצענט, ווי עס קומט אויס אויף זייער חלק. נאָך זייער צאָהל, האָבען זיי געדארפט האָבען נור 3 הונדערט. דער זעלבי־

גער פאל איז אויך מיט די שווינדלער־באנקראָטען. לויט פּראָצענט האָבען אידען געהאלפט האָבען נור 2 הונדערט און זיי האָבען 5 הונדערט. דער פּראָצענט פון בעלידיגונגען איז אויך פאר דער אידישער בעפעלקערונג דאָפּעלט, ווי ער האָט געהאלפט זיין: 100 אָנשטאָט 200.

די דאָזיגע צאהלען, וועו זיי וואָלטען זיין אפילו ריכטיגע, זאָגען אונז אָבער אין דער וירקליכקייט זעהר וועניג. מען קען פון זיי פאר קיין פאל ניט בעשליסען, אז די אידען זיינען פון דער נאָטור וועניגער פעהיג צו מאָרד און צו גנבה און זיינען מעהר גענייגט צו בעטרוג און צו שווינדל אלס אַנדערע נאַציאָנען.

די פערברעכען פון מענשען שטעהען אין ענגער פערבינדונג מיט זייער ארט בעשעפטיגונג. עס איז קלאָר, אז א פערברעכען ווי א שווינדלערישער באנקראָט, וועט מען אונטער די ארבייטער־קלאַסע ניט געפינען. באנקראָטען קענען פאָרקומען נור ביי געשעפטס־מענשען, ביי אונטערנעהמער. בעטרוג און שווינדל וועט מען ביי פארמער געפינען זעהר זעלטען, בעת אין דער סוהר'ישער וועלט איז דאָס אן עברה, איבער וואלכע מען וועט געשטרויכעלט יעדען טאָג און יעדע שעה. מען קען אויסרעכענען פערשיעדענע מינים פערברעכען, וואָס שטעהען אין ען ענגער פערבינדונג מיט געווייסע בעשעפטיגונגען.

מיר וועלען זיך האלטען וועיטער ביי אונזער ביישפּיעל, די אמעריקאנער שטאָדט מיט איהר מיליאָן איינוואָהנער און 10 טויזענד פערברעכער. מיר האָבען דאָרטען געפונען 8 הונדערט אידישע בעטריגער אנשטאָט, וואָס אויפ'ן אידישען חלק קומט אוים נור 3 הונדערט, אזוי וויי מיר האָבען דאָרטען געפונען 3 הונדערט אידישע באנקראָטען מעהר, ווי עס האָט געדארפט אויסקומען לויט דעם אידישען בעפעלקערונגס־פּראָצענט. אָבער דאָ איז דער אידישער־בעפעלקערונגס־פּראָצענט ניט מאָסגעבענד. פּאר אונז איז דאָ וויכטיג צו וויסען וואָס פאר א פּראָצענט סוהרים, געשעפט־לייט און אונטערנעהמער עס זיינען פאָרען פון אידען.

נעהמען מיר אָן, אז אין דער גאנצער שטאָדט זיינען דאָ 50 טויזענד געשעפטס־לייט, סוהרים און אונטערנעהמער. 30 טויזענד זיינען ניט־אידען און 20 טויזענד זיינען אידען. זאָגען מיר, אז די אלע 3 טויזענד פערברעכער וועגען בעטרוג און שווינדל געהערען צו דעם קלאַס סוהרים, געשעפטס־לייט און אונטערנעהמער. די 30 טויזענד ניט־אידישע געשעפטס־לייט גיבען אלזא 2 טויזענד מיט 2 הונדערט פערברעכער, דאָס מאכט אוים אן ערך 73 פון טויזענד, און די אידען גיבען 8 הונדערט פערברעכער אויף 20 טויזענד, דאָס מאכט אוים נור 40 פון טויזענד.

מיר זעהען אלזא נאָך א מאל, אז סתם ציפערען זאָגען אונז גאנץ ווייניג. פון דעם ערשטען חשבון איז אויסגעקומען, אז ביי אידען איז די צאָהל בעטריגער און שווינדלער גרעסער ווי ביי ניט־אידען, און פון דעם צווייטען חשבון איז אויסגעקומען גראָד דער היפוך.

2.

עס פערשטעהט זיך, אז דעם ביישפּיעל, וועלכען איך האָב דא בענוצט אין ערשטען קאפּיטעל איז ניט גענומען פון דער ווירקליכקייט. ווייל אין דער ווירקליכקייט זיינען אידען קיין „אתה בחרתנו" פאלק און האָבען אויך ניט מעהר און ניט וועניגער פערברעכער פון אלע אנדערע נאציאָנען. איך האָב מיט דעם ביישפּיעל נור געוואלט בעווייזען ווי סטאטיסטישע צאָהלען קענען בענוצט וועהרען און ווי זיי דארפען בענוצט וועהרען, און צו דיזען צוועק איז געווען בעסער צו נעהמען אזעלכע ציפער, וואָס דער אונטערשיעד איז מעהר בולט.

מיר האָבען בעמערקט, אז ביי דער סטאטיסטיק פון פערברעכען דארף גענומען וועהרען אין בעטראכט די צאָהל פון די שטראָף־מינדיגע פערזאָנען און די בעשעפטיגונג פון די פערזאָנען, הגם דאָס איז נאָך ניט אלעס. פאָרלויפיג אבער וויל איך בערענגען א פאָר ציפערן, וועלכע בעווייזען וויי ערנסט עס איז אין אנדערע שטעדט דער אונטערשיעד צווישען דער צאָהל דערוואקסענע שטראָף־מינדיגע פערזאָנען פון אידען און ניט־אידען.

לויט די בערעכנונגען פון רופין זיינען אין בערלין געוועזען אין יאהר 1900 מיט 5 פראָצענט מעהר אידישע שטראָף־מינדיגע פערזאָנען, ווי עס האָט אויסגעמאכט נאָך זייער צאָהל. די זעלבע ערשיינונג איז אויך געוועזען צו בעמערקען אין מינכען. און עס איז קיין צווייפעל ניט, אז דאָס זעלבע וואלט מען אויך געפונען אין אנדערע גרויסע שטעדט פון דייטשלאנד, וועו מען וואלט נור נאכגערעכענט. דאָס ערקלערט זיך דערמיט, וואָס אין די גרויסע שטעדט איז קאנצענטרירט האנדעל און אינדוסטריע, קונסט און וויסענשאפט. עס קומען אהין איבערהויפט זעהר פיעל ערוואקסענע פערזאָנען אהן זייערע פאמיליעס, אבער די צאָהל פון אזעלכע אידישע פערזאָנען איז בעדייטענד א גרעסערע, ווייל אידען נעהמען, לויט זייער פראָצענט, א סך א גרעסערען אנטהייל, סאי אין האנדעל, סאי אין דער קונסט און וויסענשאפט. דערצו קומט נאָך די אימיגראציאָן פון אידען, וועלכע לויפען פון רוסלאנד, רומעניען און גאליציען. אין באיערן, למשל, איז אין יאהר 1900 געווען פון יעדע 100 אידען אן ערך 22 אייגענווואנדערטע.

נאָך א בעסערען ביישפּיעל איז צו נעהמען פון דער שטאדט באָסטאָן אין אמעריקא. ג. האלפערין אין נאָסיג„ס „אידישע סטאטיסטיק"

האָט אויפגעשטעלט פון 1901 די פאָלגענדע טאבעלע איבער די באָסטאָנער בעפעלקערונג:

אלע איינוואָהנער	אידען
פון 15 ביז 45 יאהר — 51,6%	73,1%
אונטער 15 יאהר — — 29,7%	14,5%
איבער 45 יאהר — — 18,7%	12,4%
100%	100%

פון דיזער טאבעלע זעהען מיר, אז בעת ביי אלע איינוואָהנער אין באָסטאָן איז דער פּראָצענט פון ערוואקסענע פּערזאָנען אין דעם אלטער פון 15 ביז 45 יאהר נור 51,6, איז ער ביי אידען 73,1. און אין דיזען אלטער קומען פאָר די גרעסטע צאָהל פערברעכען.

אויך די צאָהל פון אידישע פערברעכען האָט אויך א גרויסע ווירקונג די אויסנאָהמסגעוועזען, וואָס עס עקזיסטירען אין אנדערע לענדער. דער שולחן ערוך מיט חומרות איז פאר אידען אלזא א גרעסערער און ממילא איז אויך די צאָהל עברות א גרעסערע.

עס איז אינטערעסאַנט א קוק צו טהון אויף די פאָלגענדע טאבעלע, וואו מיר קענען פערגלייכען די פערברעכען ביי אידען און ביי אנדערע פעלקער אין פערשיעדענע לענדער:

עס זיינען פאר פערברעכען פער׳משפט געוואָרען:

לאנד	דורכשניטליך יעהרליך אין די יאהרען	אין אבסאָלוטע צאָהלען		אונטער יעדע 100 טויזענד איינוואָהנער	
		אידען	פון אנדערע גלויבענס	אידען	פון אנדערע גלויבענס
האָלאנד	1896/1900	207	15239	199	305
"	1902	209	14917	201	298,9
רוסלאנד	1875/85			259	426
"	1897	3907		240	רוסען: 210
עסטרייך	1896/98	2243	35800	183	143
"	1900/01			208	164
אונגארן	1896/98	4734	87715	556	477
דייטשלאנד	1899/00	4464	464376	761	833
"	1899/02	4628	749552	788,7	860
קראָאטיען און סלאָוואָניען	1897/1901	33	9296	165	126

פון דיעזע טאבעלע זעהט מען, אז אין דייטשלאנד, האָלאנד און אין 1875/87 יאהרען אויך אין רוסלאנד זיינען די פערברעכען ביי אידען וועניגער, ווי ביי די ניט־אידען. אין די אלע איבריגע לענדער אבער, ווי אויך אין רוסלאנד אין יאהר 1897 זיינען שוין די אידישע פערברעכער מעהר, ווי ביי די ניט־אידען. מאכען אבער וועלכען עס איז בעשלום פון דיזע ציפערן קען מען ניט, ווייל מיר ווייסען ניט די צאָהל שטראָף־מינדיגע ביי אידען און ניט־אידען און אויך ניט די בעשעפטיגונג זייערע לויט דעם פּראָצענט. דערצו איז אויך ניט אנגענעבען, וועלכע ארט פערברעכען זיינען בעגאנגען געוואָרען. אלעמענטאַלע בעווייזט שוין דאָס גופא, וואָס אין אנדערע לענדער זיינען די צאָהל פון אידישע פערברעכער גרעסער און אין אנדערע קלענער, אז ניט דער כאראקטער פון אידען און זיינע מיטגעבאָרענע נייגונגען צו א העכערע מאָראל, אדער א ניעדריגערע שפיעלט דאָ א ראָלע.

אין זיין בוך „די אידען דער געגענוואָרט" ווייזט רופין אָן אויף די פעראורטהיילטע אידען וועגען פערברעכען אין פראנקרייך אין יאהר 1897. עס זיינען פער׳משפט געוואָרען אין פראנקרייך:

223 אידען — 2,57% פון אלע אידען אין פראנקרייך, אוז
14234 קריסטען — 3,73% פון אלע קריסטען אין פראנקרייך.

אין אלזשיר:

34 אידען — 0,7% פון אלע אידען אין אלזשיר, אוז
804 קריסטען — 2,53% פון אלע קריסטען אין אזלשיר.

מיר זעהען אלזא, אז די אידישע פערברעכען אין פראנקרייך זיינען ווניגער פאָרברעכעריש ווי די קריסטליכע. פון אן אנדער סטאטיסטיק אבער אין דעם זשורנאל „דעמאָגראפיע און סטאטיסטיק דער יודען" (ערשטער יאהרגאנג 11טער העפט) זעהען מיר גראד די אומגעקעהרטע ערשיינונג:

פון די 6805 פער׳משפט׳ע צו צוכטהויז אין פראנקרייך אין יאהר 1901 זיינען אידען געווען 23. דאָס איז 0,38 פּראָצענט פון אלע פער׳משפט׳ע, בעת די צאָהל אידען אין פראנקרייך איז 100 טויזענד, דאָס איז נור 0,26 פּראָצענט פון דער גאנצער בעפעלקערונג. אלזא

האבען אידען געגעבען א גרעסערען פראצענט פערברעכער איידער די קריסטען.

וועו מיר פערגלייכען די צאהל אידישע פערברעכען פון דעם יאהר 1901 אין דייטשלאנד און אין פראנקרייך, זעהען מיר, אז אין דייטשלאנד, זיינען זיי געווען וועניגער און אין פראנקרייך מעהר אלס דער קריסטליכער פראצענט. עס איז קלאר, אז דורך דעם כאראקטער און אבשטאמונג פון אידען קען מען אזא ערשיינונג ניט ערקלערען. רופין האט געווים רעכט, וועו ער זאגט, אז דער אונטערשיעד אין דער קרימינאליטעט פון קריסטען און אידען אין א לאנד קען מען הויפטזעכליך ערקלערען דורך דעם אונטערשיעד אין זייער ע ק ק נ א מ י ש ע ל א ג ע.

אין פראנקרייך איז אין די לעצטע יאהרען א גרויסער טהייל פון דער אידישער בעפעלקערונג אנגעקומען פון רוסלאנד. די עקאנאמישע לאגע פון די אנגעקומענע אידען איז פיעל שלעכטער, בעת אין דייטשלאנד איז די עקאנאמישע לאגע פון די אידען א בעסערע אלס די קריסטליכע.

פיעל אינטערעסאנטער און בעלעהרענדער דארף זיין די סטאטיסטיק פון רוסלאנד, וויייל די גרעסטע צאהל אידען, אדער זיך אויסצודרייקען מיט דעם בעקאנטען העברעאישען אויסדרוק רוב מנינו ורוב בנינו פון דער אידישער נאציאן געפינט זיך אין רוסלאנד. די רוסישע סטאטיסטיק איז אבער פאלויפיג נאך א גאנץ אונבעראביטעם פעלד בכלל, און אויך אויך דאם ביסעל, וואם איז פאראן, קען מען זיך מיט וועניג זיכערהייט פערלאזען.

לויט דער פאלקס־צעהלונג, וואם איז פאר־געקומען אין רוסלאנד אין יאהר 1897 זיינען געווען 5,063.156 אידען. דערפון 2,471,395 מענליכע און 591,761, 2 ווייבליכע. פון דער גאנצער צאהל זיינען געווען אונטער 10 יאהר אלט 720,103 מענליכע און 718276 ווייבליכע. שטראף־מינדיגע זיינען געווען 1,751,292 מענ־ליכע און 1,873,485 ווייבליכע. פער'משפט'ע אידען זיינען געווען 3807 מענליכע און 414 ווייבליכע. אין פראצענטען פון די שטראף־מינדיגע קומט אוים 22 מענליכע און 2 ווייבליכע.

מאכט מען דיזעלבע רעכנונג פאר די אנ־דערע נאציאנען אין רוסלאנד, בעקומט מען דאם פאלגענדע בילד:

אויף יעדע 10 טויזענד שטראף־מינדיגע זיינען פער'משפט געווארען:

	מענליכע	ווייבליכע
רוסען	19	2
פוילען	23	5
ליטוויער	17	2
אידען	22	2

די פוילען און די אידען האבען אלזא די גרעסטע צאהל פערברעכער אין רוסלאנד. אויב מען זאל אפילו די סטאטיסטיק אננעהמען פאר ריכטיג, דארף זי אונז אויך ניט איבערראשען. די עקאנאמישע לאגע פון די אידען אין רוסלאנד איז געווים אן ערגערע, ווי פון אלע אנדערע נאציאנען. דערצו קומט נאך אין חשבון די פאליטישע „פערברעכער", וואם נאך די אננאבען פון ארנאלד אואיט זיינען שוין אין די יאהרען 85—1881 פון אלע אידישע פער'משפט'ע אין רוסלאנד געווען 13 פראצענט פאליטישע. דורך די פאליטישע „פערברעכער" קען מען אויך ער־קלערען די גרויסע צאהל פער'משפט'ע פון די פוילען. אין די 90ער יאהרען איז נור ביי די פוילען געווען א שטארקע רעוואלוציאנערע בע־וועגונג און די גרעסטע צאהל פאליטישע געפאנ־גענע האבען זיי געמוזט געבען.

בעזאנדערס אויפפאלענד איז די סטאטים־טיק פון די געפאלענע פרויען אין רוסלאנד, וואם בעשעפטיגען זיך מיט פראסטיטוציע.

אויף יעדע 100 טויזענד דערוואקסענע פרויען זיינען פאראן פראסטיטואירטע:

וויסרוסען — — — —	4
קליינרוסען — — — —	5
ארמעניער, טאטארען — —	8
לעטען — — — — —	15
פוילען — — — — —	30
גרויסרוסען — — — —	32
עסטען — — — — —	42
אידען — — — — — —	44
דייטשען *) — — — —	58

די צאהל פון אידישע פראסטיטוטקעס איז א שרעקליך גרויסע, און דאם קען מען נעווים ניט ערקלערען, אז ביי די אידישע טעכטער איז די נייגונג צו פראסטיטוציע א גרעסערע אלס ביי אנדערע פעלקער. אין געגענטהייל. צוליעב געווייסע אורזאכע איז ביי אידען דאם פאמיליען־לעבען א סך פעסטער און ביז צו א געווייסען גראד איז אויך די מאראל פון דעם געשלעכט־ליכען פערקעהר שטארקער ענטוויקעלט. דיזע ערשיינונג קען מען נור ערקלערען דורך די עקא־נאמישע לאגע פון די אידען אין רוסלאנד בכלל און די עקאנאמישע אבהענגיגקייט פון דער אידי־שער פרוי בפרט. אין דייטשלאנד, וואו די עקא־נאמישע לאגע פון די אידען איז א גוטע, זיינען אידישע פראסטיטוטקעס פאראן זעהר וועניג.

עס מוז נאך דערצו בעמערקט ווערען, אז דאם געלע בילעט פון א פראסטיטוטקע גיט וואהרנעכט די אידישע מיידלעך אין די רוסישע שטעדט, וואו אידען טארען ניט וואהנען. אין א סך אידישע טעכטער האבען זיך מיט דער דאזיגער „פריווילעגיע" אין אן עת צרה בענוצט. א סך עהרליכע אידישע טעכטער זיינען פער־שריעבען אין די רוסישע פאליציי־רייסטערס פון

*) צום גרעסטען טהייל אנגעפאהרענע פון דייטש־לאנד.

פראָסטיטואירטע פרויען און דורכדעם איז אזוי גרויס אויסגעוואקסען די צאָהל פון אידישע געפאַלענע פרויען אין דער רוסישער סטאַטיסטיק.

א פיעל אינטערעסאַנטערע און בעלעהרענדערע טאַבעלע וועגען די פערברעכען אין רוסלאַנד האָט אויפגעשטעלט פראָפעסאָר קאָוואַלעווסקי. אין דער טאַבעלע פעהלט נור די אַנגאַבע פון וועלכער צאָהל פערזאָנען איז די רעכענונג געמאַכט געוואָרען. עס איז אבער אָנצונעהמען, אז דאָס איז פון יעדע 10 טויזענד.

קרימינעלע פערברעכען אין רוסלאַנד נאָך די גלויבענס:

ארט פון פערברעכען	מיטלאַלטער	אַלטע לייט	מיטלאַלטער	יונגע לייט	קינדער
פערברעכען געגען רעליגיאָן	1,1	18,5	0,5	1,5	0,5	1,2
פערברעכען געגען דער עפענטליכער אָרדנונג	13,6	12,5	19,2	15,1	15,3	10,8
בראַדיאַגעס און פאַר פאַלשע פעסער	4,5	1,8	3,1	3,7	6,5	2,6
פערברעכען געגען דער זיטליכקייט	5,8	2,6	4,5	5,7	7,0	1,6
פאַר אטענטאטען אויף מענשליכען לעבען	7,8	7,0	6,0	8,1	2,0	4,5
פאַר בעשעדיגען פריוואט־אייגענטהום	1,9	1,0	0,8	1,3	0,5	1,1
פאַר רויב	3,9	4,4	3,4	4,6	1,8	4,1
פאַר בעטרוג, פעלשונג און אזוי ווייטער	1,9	1,9	1,6	2,3	4,3	2,0
פאַר ניט אָנווייזען אין דער פאָליציי וועגען געזעהענע אָדער געוואוסטע פערברעכענס	6,2	9,8	11,7	10,4	33,6	1,3

מיר זעהען פון דער געבראכטער טאַבעלע, אז אידען אין רוסלאַנד גיבען א גרויסע צאָהל פער׳משפט׳ע פאַר פערברעכען געגען דער עפענטליכער אָרדנונג, פאַר וואָהנען גאָר אָהן פעסער אָדער מיט פאַלשע פעסער, פאַר זיטליכקייטס־פערברעכען, פאַר שווינדעל און בעטרוג און פאַר ניט אָנווייזען אין דער פאָליציי וועגען געזעהענע אָדער געוואוסטע פערברעכענס. דער־פאַר אבער גיבען אידען א קליינע צאָהל פער־משפט׳ע פאַר מאָרד, רויב און גנבה.

קאָוואַלעווסקי פערגליכט די צאָהל און די ארט פון די אידישע פערברעכען אין רוסלאַנד מיט דייטשלאַנד, און ער געפינט זעהר א נאָהענטע עהנליכקייט, אויבערהויפט אין דעם פרט פון בעטרוג, שווינדעל און פעלשערייַ.

עס איז בעמערקענסווערטה, אז אויך אין זייער ארט בעשעפטיגונג האָבען די רוסישע אידען א גרויסע עהנליכקייט מיט די דייטשע, אויבערהויפט אין די פרייע פראָפעסיעס און אין האַנדעל.

די בעשעפטיגונגען פון אידען.

פון יעדע 100 אידען בעשעפטיגען זיך:	אין רוסלאַנד	אין עסטרייך	אין דייטשלאַנד
פרייע פראָפעסיעס	6,3	16,2	5,99
דיענער, דיענסטען	10,61	10,4	19,25
טאָג־לוינער א. ז. וו.	3,81	11,4	1,38
לאַנדווירטשאפט	34,63	28,7	18,80
אינדוסטריע	42,62	43,7	54,56
האַנדעל			

עס איז אבריג צו בעמערקען, אז די אור־זאַכע פון דער גרויסער צאָהל אידישע פערברע־כען וועגען פאַלשע פאַספּאָרטען און געגען דער עפענטליכער אָרדנונג, דאַרף מען זוכען אין די אויסנאַהמס־געזעצען פאַר אידען אין רוסלאַנד און אין דעם בעשרענקטען אידישען וואָהנרעכט. אַלנפאַלס זעהען מיר אויך פון קאָוואַלעווסקי׳ס טאַבעלע דעם ענגען צוזאַמענהאַנג צווישען די אידישע פערברעכען און זייער בעשעפטיגונגען.

רופען האָט כאַראַקטעריזירט די פערברעכען פון אידען און קריסטען מיט דעם פאַלגענדען אויסדרוק: די פערברעכען פון אידען וועלען בעגאַנגען מיט׳ן פערשטאַנד און די פון די קריסטען מיט דער האַנד. און דאָס איז גאַנץ ריכטיג, ווייל די אידישע פערדינסטען און בעשעפטיגונגען זיינען דאָס רוב מיט׳ן פערשטאַנד, און די קריסטליכע דאָס רוב מיט׳ן האַנד.

אין דער דזשואיש ענסיקלאָפעדיא וועלט פון דזשאזעף דזשייקאָבס געמאַכט א רעכענונג פון די פעראורטהיילטע אידען אין אמעריקא. אין דעם יאהר, וועלכע רעכענונג איז געמאַכט געווא־רען זיינען געווען 559 אידען, וואָס האָבען אָב־געקומען זייער שטראָף אין געפענגניס. לויט פראָצענט פון דער גאַנצער צאָהל געפאַנגענע האָבען די אידישע אויסגעמאַכט 6.5 פראָצענט.

מיר ברענגען דאָ די פאַלגענדע טאַבעלע:

	אידען	ניט־אידען	לויט פּראָצענט אידען	לויט פּראָצענט ניט־אידען
פֿאַר שוועדע פערברעכענס:	170	4124	28,3	14,98
פאר לייכטע פערברעכענס:	389	5701	71,7	58,02
	559	9825	100	100

אין פילאַדעלפיא איז אין יאהר 1904 פון אלע בעשטראָפטע מיט געפענגנים געווען 2,7 פּראָצענט אידען, בעת זייער פּראָצענט פון דער בעפעלקערונג איז געווען 7,7. דאָס עהנליכע בילד ווייזט אויך באָסטאָן, און אנדערע אמעריקאנישע שטעדט. איבערהאל איז דער פּראָצענט פון פערברעכענס ביי אידען א קלענערער, איבערהויפּט ביי שווערע פערברעכען. עס ווערט אָבער אויך בעהויפּטעט, אז די עקאָנאָמישע לאָגע פון די אידישע אימיגראַנטען איז א בעסערע, ווי פון די ניט־אידישע. דזשייקאָבס בעוואונדערט מיט וואָס פאר א געשווינדיגקייט די אָנגעקומענע אידען געפינען זיך פרנסות. ער ברענגט וועגען דעם א גאנצע רייהע ציפער.

א בריטערע און ענגליערע סטאטיסטיק האָבען מיר פון דיטשלאנד.

(זעה טאבעלע אויף פיידוש 20.)

עס איז שוין אין אָנפאנג פון דיזען ארטיקעל בעמערקט געוואָרען, אז די אידישע פערברעכען דארפען בערעכענט ווערען נאָך דעם פּראָצענט פון די שטראָף־מינדיגע און לויט די בעשעפטיגונגען. דער דייטשער רעגיערונגס־אסעסאָר לינדענוי האָט אין זיין בוך „בערוף און פערברעכען" אזא רעכענונג אויף דורכגעפיהרט אויף דעם גרונד פון דער דייטשער סטאטיסטיק.

לינדענוי האָט אויפגעשטעלט די פאלגענדע מאטעמאטישע גלייכונג: $P : P_1 = X : 1$.

דיזע גלייכונג זאל מען אזוי פערשטעהן: P בעצייכענט דעם פּראָצענטזאַץ פון דער קרימינאליטעט פון א געוויסער בעשעפטיגונג, און P_1 — דעם פּראָצענטזאַץ פון דיזער בעשעפטיגונג נאָך דער צאהל פון דער שטראָף־מינדיגער בעפעלקערונג. וועגן מיר טייל־ען די צאהל P דורך די צאהל P_1 און בעקומען אלס רעזולטאט די צאהל X, קענען מיר דאן זעהן מיט וויפיעל מאהר, אָדער וועניגער א געוויסע בעשעפטיגונג גיט פון זיך קרימינאליע פערברעכער, לויט דעם פּראָצענטזאַץ, וואָס זי האָט געהארפט געבען.

נעהמען מיר אָן, למשל, אז ביי דער צוזאמענשטעלונג פון קרימינעלע סטאטיסטיק האָט מען אויסגעפונען, אז דער קלאָס סוחרים האָט נאָך זיין צאהל געגעבען 3 פּראָצענט געמישפט'ע פאר בעטרוג, אלזא P איז דאן גלייך 3. דער פּראָצענטזאַץ פון די סוחרים אין דער גאנצער שטראָף־מינדיגער בעפעלקערונג האָט אויסגעמאכט, זאגען מיר, 2. אלזא:

$$P : P_1 = X : 1 = 3 : 2 = 1{,}5 : 1.$$

די גלייכונג זאגט אונז, הייסט עס, אז די סוחרים האָבען גענעבען מיט א העלפט מעהר בעטרוגער, ווי עס מאכט אויס נאָך זייער פּראָצענטזאַץ, וועלכען זיי בילדען אין דער שטראָף־מינדיגער בעפעלקערונג.

דר. רודאָלף וואסערמאן אין זיין בוך „סטאטיסטישע און נאציאָנאל־עקאָנאָמישע אבהאנדלונגען" שלאָגט פאָר, אז מען זאל אינפיהרען דעם נאָמען „שפּעציפישע קרימינאליטעט פון דער בעשעפטיגונג". דען אזוי ווי דאָס שפּעציפישע געווייכט גיט אָן, וויפיעל מאל א געוויסער קערפער איז שווערער אָדער לייכטער פון דער גלייכער מענגע וואסער, אזוי זאָגען אויך די צאהלען פון לינדענוי, וויפיעל מאל עס בעטיליגען זיך אין א פערברעכען די אנגעהעריגע פון א געוויסער בעשעפטיגונג מעהר אָדער וועניגער לויט זייער פּראָצענט, וואָס זיי בילדען אין דער שטראָף־מינדיגער בעפעלקערונג.

וועגן מיר בעטראכטען ווי גרויס עס איז די בעטיליגונג פון אידען אין האַנדל, וועגן מיר זעהען די „שפּעציפישע קרימינאליטעט" פון דיזער בעשעפטיגונג און פערגלייכען די צאהל פון פערברעכער צווישען אידישע קויפלייט און צווישען קריסטליכע, שטעלט זיך ארויס, אז קיינער איז ניט בעסער און ניט ערגער.

אונטערזוכענדיג די פערברעכען פון אידען און ניט־אידען, וויל דר. רודאָלף וואסערמאן אייניפיהרען א צווייטען טעכנישען בעגריף מיט דעם נאָמען „שפּעציפישע קרימינאליטעט פון אידען". ער בערעכענט נאָך לינדענוי'ס מעטאָדע וואָס פאר א פּראָצענט פערברעכער עס דארפען אידען געבען אין יעדער בעשעפטיגונג לויט דער „שפּעציפישער קרימינאליטעט" פון דיזער בעשעפטיגונג און וויפיעל אידען גיבען אין דער ווירקליכקייט. דר. וואסערמאן בעצייכענט די ווירקליכע צאהל אידישע פערברעכענס מיט דעם וואָרט „איז" און די צאהל, וואָס אידען דארפען געבען נאָך זייער פּראָצענט — מיט דעם וואָרט „זאל". ער טהיילט דאן די בייד צאהלען, ד. ה., דעם „איז" מיט דעם „זאל" איין צאהל מיט דער אנדערער און ער בעקומט די יעניגע ציפער, וועלכע ער רופט „שפּעציפישע קרימינאליטעט פון אידען".

לויט דער פאַלקסצעהלונג וואָס איז געמאַכט געוואָרען אין דייטשלאַנד אין יאהר 1895, דעם 14טען יוני,

בעקומען מיר פאַלגענדעס בילד:

בעשעפטיגונגען	בעשעפטיגטע איבערהויפט	פון די בעשעפטיגטע זיינען		פון יעדע 100 בעשעפטיגטע זיינען		פון יעדער בעשעפטיגונג זיינען פון 100 בעשעפטיגטע			
		מענער	פרויען	מענער	פרויען	נויט־אידען		אידען	
						מענער	פרויען	מענער	פרויען
לאַנדווירטשאפט	8292692	8289321	3371	99,96	0,04	10,698	23,832	0,66	0,72
אינדוסטריע	8281220	8235227	45993	99,45	0,55	8,487	25,813	9,646	1,154
האַנדעל	2338511	2205060	133451	94,29	5,71	3,179	6,001	32,751	21,809
פרייע פראָפעסיעס.....	1425961	1411320	14641	98,97	1,03	5,88		5,99	
דינסטן און דינסטען.....	1339316	1332945	6371	99,53	0,47	5,55		2,61	
לוין־אַרבייטער אָהן בעשטימטע מלאכות.	432491	431602	889	99,79	0,21	1,8		0,36	
זעלבסטשטענדיגע אָהן בעשעפטיגונגען..	2142808	2102938	39870	98,14	1,86	8,76		16,36	
סך הכל....	24252999	24008413	244586	98,99	1,01	100		100	

דר. וואסערמאן האט נאך זיין מעטאדע צונויפגעשטעלט א טאבעלע פון אידישע פער־ברעכענס, און זי בעווייזט טאקע, אז אין די מייסטען פעלען איז די צאהל אידישע פערברע־כענס נאך עטוואס קלענער, ווי עס קומט אויס נאך דעם אידישען פראצענט. אדער אויף דר. וואסערמאן׳ס שפראך גערעדט איז דער „איז" עטוואס קלענער פאר דעם „זאל".

איך וואלט דאָ געוואלט ברענגען די סטא־טיסטיק פון עסטרייך, גאליציען און האלאנד, נאר דער ארטיקעל איז שוין אויך אזוי געווארען א ביסעל צו גרויס. אגב איז אויך ניט מיין ציעל צו געבען די סטאטיסטיק פון אידישע פערברעכענס אין אלע לענדער. מיין הויפט־ציעל איז דאָ צו בעווייזען ווי די סטאטיסטיק פון פערברעכענס דארף געברויכט ווערען און וועלכע פאדערונגען מיר דארפען איהר שטע־לען, וועז מיר ווילען בעקומען ריכטיגע רעזול־טאטען.

איך האב אויך געוואלט בעווייזען, אז די אידישע פערברעכענס זאל מען ניט זוכען אין זייער רעליגיאן, אין זייער אבשטאמונג און אין זייער פערזאנענהייט, נאר אין זייער עקאנא־מישע און סאציאלע לאגע. אין קורצען אויס־געדריקט וועט עס הייסען:

די קרימינאליטעט פון אידען איז וועניגער א „טראדיציאנס־קרימינאליטעט", אלס א „בע־שעפטיגונגס־קרימינאליטעט". און דער רעזול־טאט בעווייזט, אז אין די מייסטען פעלען איז די קרימינאליטעט פון אידען א גינסטיגערע, אז לויט זייער פראצענט גיבען זיי עטוואס וועניגער פערברעכער, ווי זיי האבען געדארפט געבען. דערביי דארף נאך בעמערקט ווערען, אז אין פיעלע פעלע וועלט די אידישע קרימינאליטעט קינסטליך פערגרעסערט צוליעב אנטיסעמיטישע מאטיוון, ווי דאס איז געווען דער פאל מיט בינגהעם׳ס ניו יארקער סטאטיסטיק. בינגהעם איז געווען אזוי נאריש און ער האט שוין אויף אזוי פיעל איבערגעכאפט די מאס, אז אלע האבען גע־זעהן, דאס דער אנטיסעמיטיזם רעדט פון זיינע ציפערען. עס זיינען אבער פארען קליגערע אנ־טיסעמיטען פון איהם און זיי מאכען ניט אזעלכע פארטאטשקע ארבייט, וואס שטעכט אלעמען די אויגען.

עס דארף אויך געזאגט ווערען, אז איך האב ניט בדעה אבצולייקענען דעם נאציאנאלען מא־מענט אין דער קרימינאליטעט. עס איז קיין צווייפעל ניט, אז א געוויסע ווירקונג האט אויך די טראדיציאן און דער נאציאנאלער כאראקטער אויף די קרימינאליטעט פון פערשיעדענע נא־ציאנען. מען קען אננעהמען, אז די קלענערע צאהל אידען, לויט זייער פראצענט, וואס מען געפינט ביי שוועכע קרימינעלע פערברעכענס, ערקלערט זיך צום טייל דורכדעם, וואס אידען טרינקען וועניגער אלקאהאל. שכורים זיינען ביי אידען דאך וועניגער, ווי ביי אנדערע פעלקער. און דער קליינער אלקאהאל־גענים ביי אידען איז פערבונדען מיט דער טראדיציע און מיט דעם פאמיליען־לעבען, וואס ביי אידען איז עס שטאר־קער ענטוויקעלט.

אלענפאלס אבער איז די ווירקונג פון נא־ציאנאלען מאמענט ניט זעהר גרויס, אז עס זאל קענען ענדערען דאס בילד אין א בעדייטענדען גראד. דורך דעם נאציאנאלען מאמענט בעקו־מען מיר נור קליינע אבווייכונגען, אין אלגעמיי־נעם אבער האט די קרימינאליטעט פון אידען דיזעלביגע ענטוויקלונגס־טענדענץ, ווי עס האט די אלגעמיינע קרימינאליטעט אין דער איצטי־גער קאפיטאליסטישער געזעלשאפטליכער אָרד־נונג, ווייל דער הויפט־פאקטאָר פון דער קרימי־נאליטעט איז די עקאנאמישע און די סאציאלע לאגע, און אין דעם פּרט קענען מיר אידען קיין אויסנאהמע ניט מאכען. די זעלביגע געזעצען, וואס עקזיסטירען פאר אלעמען, זיינען אויך גיל־טיג פאר אידען.

אברהם רייזען

דער אַלטער ארבייטער

(סקיצע)

איטעק האָט זיך צו־ווערטעלט מיט זיין בעל הבית, דעם אייגענטהי־מער פון א גרויסער דרוקערייי.

— אַן עולה! מוסר'ט ער זיך אַליין דעם גאנצען טאָג. געדארפט פערשווייגען. 25 יאָהר געדיענט, געדיענט, געווען געטרייי ווי א הונד, און איצט, אז דו האָסט שוין גראָהע האָר — נאָ דיר, גיעה זוך אַנדערע בעלי־בתים!

עס פאלט ביי איהם די ארבייט פון האַנד און דער מאשיניסט פון דער דרוקערייי, א הוי־כער דייטש, מיט פערדרעהטע וואָנסען, בייזערט זיך:

— דו ביזט, וואיטעק, היינט בעטרונקען, צי וואָס?

אויפגערעגט פון אזא שלעכטע מיינונג וועגען איהם, פערגעסט וואיטעק וויעדער וועד עלטער איז און ברומט בייז ארויס:

— איך ווייס ניט וועד טרינקט, איך צי דער הערר?

— אזוי גאָר, דו רעדסט שוין מיר אויך ענטקעגען — צינדט זיך אַן דער מאשיניסט — גוט! גוט!

פאר'ן דאָזיגען „גוט־גוט!" דערשרעקט זיך וואיטעק אזוי, אז עס שוידערט איהם. ער ווייס, אז מיט דעם זעלבען גוט־גוט איז מיט א יאָהר צוריק אבגעזאגט געוואָרען נאָך אַן ארבייטער אין דרוקערייי, ס ט א ך, און האָט נאָך עד היום קיין ארבייט ניט. ער האָט איהם שוין געזוהען פאָריגע וואָך וואלגערנדיג זיך נעבען בריק מיט אלע שכורים און באסיאקעם.

און וואיטעק בעגראָבט טיעף, טיעף אין האַרצען דאָם ביסעלע שטאָלץ, וואָס עס איז איהם נאָך פערבליבען פאר די 25 יאָהר, וואָס ער דיענט דא אין דרוקערייי. און מיט א הכנעה'דיגען קול וועגדט ער זיך:

— איך ווייס גאָר ניט, וואָס דער הערר איז בייז. עס איז דען אַן עולה, אז מען נעמט א מאל א ביסעל בראַנפען....

נאָר אַנשטאָט צו פערריכטען דערמיט די מערכה, האָט ער קאלויע געמאכט. דער מאשי־ניסט שטעלט אויף איהם אויס די פאָר בייזע סאָרע אויגען און שרייט:

— ווערסט ענשטוויגען, צי ניט, לומפ!

„אלץ איז פערלאָרען!" טראכט וואיטעק אין אַנגסטען און נעמט זיך צו דער ארבייט, דערלאַנגען פאפיער צו דער דרוק־מאשין.

דער מאשיניסט שרייט אויס וויעדער:

— וועלכע פאפיער, לומפ, האָסטו גע־בראכט?

— דאָס אונגליק הויבט זיך אָן! טראכט וואיטעק און עס לאָזען זיך ביי איהם אראָב די הענד.....

געקומען אהיים פיזיש און גייסטיג מיד, האָט זיך וואיטעק א וואָרף געטאָן אויפ'ן טאפטשאן, וואָס האָט געדיענט אלס א בעט פאר איהם און זיין וויב, און האָט שטאָר געקוקט.

— וועסט עסען? האָט דאָס וויב, א פאר דער צייט פערעלטערטע פויערטע מיט אויסגע־לאָשענע אויגען און א דאָר ברוסט — געפרעגט.

וואיטעק האָט ניט געענטפערט.

— וואָס ביזטו אזוי צוטראָגען? האָט זי בעזאָרגט געפאָרשט, קוקענדיג מיט טרייע בלי־קען אויפ'ן מאן.

וואיטעק האָט וויעדער ניט געענטפערט.

דאָס וויב איז געוואָרען אונרוהיג און איז צוגעשטאָנען:

— ביזט, זאָל גאָט היטען, עפעס קראנק?

— קראנק!! האָט זיך וואיטעק אָנגע־כאפט — ניט דערהאָרען וועלען מיינע שונאים. ער האָט ביז אָנגעקוקט דאָס וויב און גע־ברומט:

— קיין אַנדער וואָרט, ווי קראנק, איז ביי איהר ניטא.

דאָס וויב האָט זיך געפרובט פערטיי־דיגען:

— שונאים זאָלען קראנק זיין. איך מיין גלאט.... ביזט עפעס צורודערט....

— צורודערט.... האָט וואיטעק געמור־מלט, וואָס בין איך צורודערט.... איך לאָז פון זיין באבען.... איך האָב זיך צו־ווערטילט מיט'ן בעל הבית.... פאר 25 יאָהר, נשקשה, איך מעג מיך ערלויבען איין מאל פאר 25 יאָהר אָב־ענטפערען א מאל א בעל הבית. איך בין אין איינע יאָהרען מיט איהם און געארבייט האָב איך מעהר פאר איהם....

דאָס וויב האָט פערשטאָנען, אז וואיטעק איז היינט ארויסגעשפרונגען פון העזה. איהר האַרץ האָט זיך שטאַרק געשראָקען און זי האָט געוואָלט מוסר'ן איהם: אלמאי? נאָר א ביסעל אוים מורא פאר וואיטעק'ס כעס און א ביסעל אוים מיטגעפיהל האָט זי וויך געזאָגט:

— לאָז זיך אוים פון איהם, נשקשה, ער וועט דיך ניט אבזאָגען...

— אבזאָגען... זאָל ער אבזאָגען... האָט וואיטעק געכעס'ט — וויפיעל איז דער שיעור!

25 יאָהר אָבגעדיענט און געגוג !... איך וועל אליין זיך אָבזאָגען...

אויסגערעדט האָט ער עס נור צו שטילען זיין צאָרען, אָבער באלד האָט ער ערנסט אויסגערופען :

— געגוג ! 25 יאָהר ! איך וועל פֿרובען מיין מזל ערגיץ אנדערש....

אויף מאָרגען איז וואיטעק אויפגעשטאנען פֿריהער ווי געווענהנליך. צוועק ארבייטען איז ער אָבער מיט א שעה שפּעטער. ווי אזוי ער האָט די שעה פערשפּעטיגט וויים ער אליין ניט : דער טייוועל האָט זיך אויף היינט אריינגעמישט. ער זעהט בעשיינפּערליך, אז דאָס גאנצע שטיק, וואָס די 25 יאָהר האָבען אויסגעווענט, הויבט זיך אן צו רייסען... עס איז געווען א גראָהע שט׳ק, אָבער דאָך א גאנצעס און א זיכערעס. וואָס וועט איצט זיין — גאָט אליין, דאָכט זיך איהם, קען אזא האַרבע זאך ניט וויסען.

צוקומענדיג צום הויף, וואו די דרוקעריי האָט זיך געפּונען, האָט ער זיך אָבגעשטעלט, געקוקט אויף די פיעלע פענסטער, וועלכע, אנשטאָט א פּריינדליכע בעגריסונג, ווי ער האָט פון זיי אלע אין דער פריה בעקומען, האָבען איהם יעצט בייז אנגעקוקט, ווי נעכטען די אויגען פון בעל הבית, וועו ער האָט איהם כלומרשט בעליידיגט. דער נערוויש פון די דרוק־מאשינען האָבען ווי אויסגעלעגט איהם א שווארצען פינסטערען סוף. ער האָט זיך דריי מאל איבערגע׳צלם׳ט, געמורמלט : „גאָט, זיי מרחם דיין קנעכט !" אין איז אריין אונטען אין פאָבריק...

צום שלימזל איז גראד אונטען געווען דער בעל הבית. דערזעהענדיג איהם, האָט וואיטעק ניט געהאט וואו זיך צו בעהאלטען און איז געבליבען שטעהן אין אן אומגעלומפּערטער פּאָזע, וואַרטענדיג אויף עפּעס אן אויסרייד פון בעל הבית.

יענער אָבער האָט איהם ניט בעמערקט און געוועדט עפּעס כייט׳ן מאשיניסט.

וואיטעק האָט געפּיהלט, אז דאָס שטיק, דאָס גראָהע לאנגע שטיק, צורייסט זיך אויף שטענדיג, אויף אייביג, פערריכטען עס קען מען שוין ניט און ער האָט געפּיהלט, אז ער דאַרף עפּעס טאָן. שטעהן אזוי איז קיין שכל ניט. און בעגיסענדיג זיך מיט א קאלטען שוויים, האָט ער אויסגערעדט :

— בעל הבית, איך וויל א רעכענונג....

געווארט האָט וואיטעק אויף א שטארקען עפּעקט. נאָך א 25 יעהריגער ארבייט בעטען א רעכענונג איז ניט פון די מעשים, וואָס מען הערט אלע טאָג. זיין וועגדונג האָט אָבער ניט געמאכט קיין איינדרוק. ער וועט פּרובען העכער זאָגען : וואָס האָט ער אייגענטליך מורא — ער איז ניט קיין אינגעלע :

— איך האָב געוואָלט בעטען דעם הערר א רעכענונג ! האָט ער נאָך אמאל שוין שטיי־פער ארויסגערעדט, און דאָס הארץ האָט גע־קלאפּט, ווי ביי א גזלן.

— איך האָב געהערט... האָט דער בעל הבית קאלט געענטפערט — וועסט קומען שפּעטער...

„הייסט עס — ער נעמט אן מיין אָבזאָגען זיך".... האָט וואיטעק זיך אין געדאנק גע־חדוש׳ט און ניט געקענט עס בעגרייפען.

ער איז געוואָרען ביי זיך שטארק ארָבגע־פאלען, ארָבגעפאלען אזוי, אז איהם האָט גע־וואונדערט, ווי אזוי האָט ער, וואיטעק, געקענט אָבדיענען ביי אזא פיינעם בעל הבית גאנצע 25 יאהר. עס איז געווען קענטיג א טעות, עפּעס א מאָדנער טעות.

ער האָט א קוק געטאָן נעבען זיך אויף א קאסטען, וואָס ער וואלט געדארפט איהם ארויס־טראָגען אויפ׳ן הויף. זיין קאסטען, הייסט עס. יעצט אָבער איז די קאסטען איהם אזוי פרעמד געווען, ווי דער בעל הבית, ווי די גאנצע דרוקעריי און ער האָט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן, ווי איז דאָס מעגליך, אז ער האָט דאָ אָבגעארבייט 25 יאָהר.... עס איז א טעות, א גרויסער טעות !

נידערגעשלאָגען איז ער ארוים צוריק אויפ׳ן הויף, וואו ער איז שטעהן געבליבען און ניט גע־וואוסט וואוהין צו געהן.... אהיים געהן, ווייס ער, דאַרף ער ערשט 1 א זייגער... עס איז דאָך אונמעגליך איצט צו געהן א היים, ער וועט דאָך דאָרטען משוגע ווערען. אפשר זאל ער אריין צוריק צום בעל הבית פאלען איהם צו די פיס און זאָגען :

— הערר לעבען, איך האָב עס א שפּאס געמאכט, צו וואָס זאל איך אווענקגעהן, איך האָב דיך ליעב, איך האָב ליעב די דרוקעריי, איך האָב ליעב די קאסטען, וואָס מען דארף ארויס־טראָגען, איך האָב אלץ אזוי ליעב, אלץ איז מיר אזוי אין האַרצען איינגעבאקען... 25 יאָהר, א קלייניגקייט..... איך האָב עס א שפּאס געמאכט, הערר־לעבען, זיי מוחל...

איהם דיענען אָבער די פיס ניט צו מאכען א שריט און קראצענדיג זיך אין פאטילִיצע מור־מעלט ער פערלאָרען ארוים :

— עט, צו אלדי טייוועל, זאל זיין, זאל זיין !

ער לאָזט זיך געהן ארוים פון הויף. וואו הין וועט ער אָבער געהן? זוכען ארבייט ערגעץ אנדערש טאָר ער נאָך ניט. ער האָט נאָך אייגענטליך ניט געהערט קיין רעכטע תשובה פון בעל הבית. ער האָט קיין רעכט ניט... ער דארף זיך מיט איהם ערשטענס אָבזוגענען פיין, דאנקען איהם פאר זיין זאלץ און ברויט, זאל ער ניט מיינען, אז וואיטעק איז טאקע עפּעס א לאָבוס, א יונגאטש... וואיטעק פערשטעהט, ווי צו בעגעהן זיך...

יא, ער וועט וואַרטען נאָך א ביסעל, ער וועט אריין נאכ׳ן רעכענונג, עס קומט איהם פאר צוויי טעג : מאָנטאג, דיענסטאג. עס מאכט אוים א...

דער קאָפּ איז איהם אָבער שוועך און ער קען ניט אויסרעכענען.

— נישׂ־קשה — מאַכט ער א הניפה אונטער די אויגען — דער בעל הבית וועט ניט פערלאָזען מיינע געלט... ער וועט ניט צודרעהען...

עס פעדריסט איהם, וואָס דער בעל הבית קען ניט וויסען, ווי גוט ער טראַכט פון איהם יעצט. נאָר ער וועט איהם זאָגען:

— בעל הבית, איך האָב צו אייך גאָר ניט... יא, אזוי וועט ער איהם זאָגען.

ער ווערט בעגייסטערט, און עס פאַלט איהם איין א גליקליכע אידעע: נאכדעם ווי ער וועט צונעמען די ביסעל געלד, וועט ער איהם א קוש טאָן אין האנד, ווי עס פאַדערט זיך.

— עס וועט זיין גאָר פיין! ווערט ער ענטציקט.

ער האָט אָבער מורא פאר איין זאך: דער קאָפּ איז איהם פערדרעהט, ער קען נאָך פערגעסען:

און ער חזר'ט זיך איין עטליכע מאל:

— בעל הבית, איך האָב צו אייך גאָר נישט! און נאכדעם א קוש טאָן אין האנד.... ער ווערט גאָר פרעהליך און איז זיכער, אז עס וועט ארויסקומען אויפ'ן בעסטען אופן....

ניט לאַנג אָבער האָט איהם די פאַנטאזיע געמאַלט דאָס דאָזיגע בילד. ארומגעהענדיג הין און צוריק ניט ווייט פון דער דרייקערי, וואוהין ער האָט אלע ווייל געווארפען פערליעבטע בליקען, האָט ער ביסלעכווייז, ביסלעכווייז אָנגעהויבען צו זעהן די נאקעטע ווירקליכקייט, א הונגעריגע, אן עלענדע, און עס האָט איהם געשוידערט.

— נארישקייט! האָט ער געמורמלט פאר זיך — איך קען דאָך אזוי ניט אוועקגעהן... עס איז דאָך אונמעגליך... אָבגעווען 25 יאָהר און גלאַט אוועקגעהן.... עס קען דאָך ניט זיין!

מען דארף זעהן פערריכטען, פערכאפען צוריק. ער וועט שוין איריננעהן און וועט זאָגען: — איהר טאָרט מיך ניט אוועקלאָזען.... איהר קוילעט מיך... וואָס הייסט, 25 יאָהר אָבגעווען ביי אייך.. ווער וועט מיך יעצט נעמען ערגעץ... אלט, קראנק....

א, ניין! פערכאפט ער זיך... זאל איהם גאָט אויסהיטען אזוינס צו זאָגען... אלט איז ער ניט... ער איז אלט אין גאנצען 60 יאָהר, זיין טאטע האָט געארבייט ביז 75. קראנק אודאי ניט... וואָס הייסט קראנק? טאָמער כאפט איהם א מאל ברעכען דער קארק, נו, וואָס געהט עס אָן דעם בעל הבית, וואָס דארף ער עס ווי־סען? זיין טאטע איז ער, וואָס ער זאל זיך פאר איהם קלאָגען...

אָבער דער געדאנק, אז עס טהוט איהם די לעצטע צייט צו אָפט וועה דער קארק לאָזט איהם ניט אָב.

„עס איז אייגענטליך" — טראַכט ער — פון מיין זייט ניט עהרליך — פערליעקענען אזא זאך טאָר איך ניט... אן ארבייטער דארף זיין א געזונטער, בפרט ביי מיין ארבייט... צו טראָגען די פּעק פּאפּיער און די קאסטענס דארף מען טאקי האָבען כח. מיר פעהלט דאָס שוין... יא! יא! מיר פעהלט! אזא זאך טאָר מען ניט פערלייקענען... איך וועל זיין ערגער פון א גנב, וועל איך וועל דאָס פערלייקענען, ער דארף אלץ ווייסען, וועט ער וועלען וועט ער מיך האלטען, ניט — ניט! אָנווארפען זיך אויף א בעל הבית טאָר מען ניט...

און ער בעשליסט, אז ער וועט באלד אריינגעהן צום בעל הבית און ארויסלענגן דעם גאנצען אמת און זאל ער זעהן מיט וועמען ער האָט געהאט צו טאָן...

לאָזענדיג זיך געהן צום בעל הבית האָט ער בעגעגענט די איבריגע ארבייטער געהן פון דער דרוקערייי.

— גוט־מאָרגען! האָט ער זיך פערנייגט פאר זיי מיט גרויס הכנעה... שוין וואַרמעס־צייט?

— וואָס, דו ביזט ניט קיין היגער? האָט איהם איין ארבייטער, אנשטאָט צו ענטפערען, פערחדוש'ט געפרעגט.

— איך... האָט וואיטעק אויסגעשטאַמעלט.... איך, ברידער, גיעה אוועק פון פאַבריק... חי־חי־חי — שוין צייט! כ'בין שוין א זעכציגער....

— אזוי, ביזט שוין צוגעשטאנען? האָט דער ארבייטער געלאַכט — מיאום!

— וואָס הייסט צוגעשטאנען? האָט וואיטעק זיך פערענטפערט — עס האָט זיך אזוי גע־מאכט, — גאָט ווייל אזוי... א גוטען, קינדער־לעך.... איך גיעה זיך זעגענען מיט'ן בעל הבית... 25 יאָהר אָבגעדיענט... איך האָב צו איהם גאָר נישט.... מיר קומט נאָך פאר צוויי טעג... א קלייניגקייט — ער וועט, נישׂ־קשה, בעצאָהלען... ער האָט פאר 25 יאהר בעצאָהלט, וועט ער פאר צוויי טעג אויך בעצאָהלען....

ער האָט זיך פונאנדערגעלאכט, דער יונ־גער ארבייטער האָט געוואָלט איהם וואָס ענט־פערען, נאָר א צווייטער האָט איהם איבער־געהאקט:

— קום, וואָס האסטו זיך געשטעלט טענה'ן?...

— געהט, געהט, ברידער, עסען! האָט וואיטעק פריינדליך זיך געוועגדט — מיר וועלען זיך א מאל טרעפען.... א, יא! מיר וועלען זיך נאָך זעהן...

ער האָט אָבער געפיהלט, אז ער גליבט אליין ניט אין זיינע ווערטער און ער האָט ג־מערקט, ווי ווייט ער איז יעצט פון אָט די יונג־ווארג, וואָס זיינען אוועק מיט שנעלע טריט און איהם געלאזען אליין...

— זאל זיי גאָט העלפען! איך האָב צו זיי גאָר נישט! האָט ער ארויסגעמורמלט און זיך גלאַזט געהן צום בעל הבית נאָך א רעבענונג...

ה. רויזענבלאַט

א דאָרפס־קינד

פֿון שטילינקען דערפּעל, פֿון שעהנעם אַקריינא,
האָט ס׳מזל דאָס בייזע אַהער איהם פּערטראָגען,
אַהער, אין דער רוישענדער שטאדט, אין דער גרויסער,
אין עלענד זיין קינדהויט און יוגענד בעקלאָגען.

די ווייסע, די ציכטיגע קליינינקע כאַטקעס,
די פֿריזבעס געמאָהלען מיט גרינעם און רויטען,
אין שאָטענס פון וויעגענדע ווערבעס פון שטאָלצע,
פּערגריוזעט פון ניעדריג־גענפלאָכטענע פּלויטען —

דאָס אַלץ האָט אַ זעלטזאַמער כשוף פּערוואַנדעלט
אין הויכע און ריעזיגע דונקעלע מויערן,
מיט פּענסטער מיט קאַלטע וואָס קוקען ווי אויגען,
וואָס האָבען אין אַלץ דעם בטחון פּערלאָרען.

ער וואַנדערט אַרום אין די רוישענדע גאַסען
און וואַרפּט אַרום זיך די צושראַקענע בליקען;
איהם דאַכט זיך, אַז פּאַלט איין אַ ריעזיגער מויער
און וועט איהם אַזוי ווי אַ וואַרים צודריקען.

ער בלאַנקעט זיך אום אין די שרעקליכע גאַסען.
די אויגען געשמידט צו די שמוציגע שטייגער.
ער פּיהלט צווישען אַלע די טויזענדער מענשען,
וואָס האָווענען קימערט פּאַר איהם זיך ניט קיינער.

ס׳איז נאַכט — — ער פּערקלייבט זיך אין ציטער אין ווייסטען,
וואו פּייכט איז די לופט, וואו עס פּיהלט זיך דער שימעל;
ער ליעגט אין דעם קבר און וואַרט ער זאָל שטאַרבען,
ער ליעגט אַ האַלב־טויטער און וואַרט אויף דעם דרימעל.

אַך, איז דאָס דער קבר, טאָ וואָס טויג דאָס פּענסטער
וואָס ווייזט איהם אַנטקעגען דעם מויער דעם גרויען?
און איז דאָס אַ צימער, טאָ וואָס־זשע אַנטפּלעקט ניט
דאָס פּענסטער די שטערען אין הימעל אין בלויען?

ער ליעגט און ער ווייסט ניט צי איז ער געשטאָרבען,
צי האָלט איהם אַ חלום אַ בייזער געפֿאַנגען,
נאָר איהם איז אַלץ איינס־סיי ער ׳ז טויט סיי ער חלומ׳ט,
זיין עלענדעם האַרץ פּיהלט נור בלויז איין פּערלאַנגען:

זיין שטילינקען דערפּעל אין שעהנעם אַקריינא
נאָך איין מאָל דאָס זעהען, אַ בליק טאָן פון ווייטען;

זיך וויעדער דערמאַהנען די קינדהייט, די יוגענד,
און דורכלעבען וויעדער די גליקליכע צייטן...

שאַ... שטיל!... צושטערט ניט דעם מיעדען זיין דרימעל דעם קורצען,
זאָל רוהען ארום איהם גאַט'ס פֿריעדען, גאַט'ס שלום.
ער זעהט איצט זיין דערפֿעל אין וויטען אַקריינע,
געוויעגט אין די וועללען פֿון צערטליכען חלום.

אין נאַכטליכען נעבעל אין בלויען הויבט לאַנגזאַם
אן איינזאַמעם פֿייערעל אָן זיך צו שמינקלען,
און באַלד געהט אַ צוויטעם אויף, אַ דריטעם, און אַ פֿיערטעם,
און אָט זעהט ער הונדערט שוין ציט'רען און פֿינקלען...

אָט בלישצעט דאָס טייכעל און ציטערט אין נאַכט־שיין,
און זאַכט זיך די וועלען די דריבנינקע הוידען,
און שטיל אַוֹן גענהיימניספֿול מורמלען די וועלבעם
און הערען ניט אויף זיך בנעימות צו סוד'ען.

און אָט שפֿרייט דער סטעפּ זיך דער גרינער פּאַנאַנדער,
פֿון טויזענד קאָליריגע בלימלעך בעשפֿרינקעלט,
אויף יעדוועדער גרעזעל אזוי ווי אַ דימענט,
מיט טויזענדע פֿארבען אַ טהוי־טראָפֿען פֿינקעלט.

און טיף אוים די בלויע פֿאַנטאַסטישע שאַטענס,
פֿון ווייסען לבנה'גען שיין אַ בעשטראַהלטער,
אַזוי ווי אַ „טויזענד און איין נאַכטיג" טרוימבילד,
ערהייבט זיך דער טונקעלער ווינד־מיהל דער אַלטער.

און איבער די פֿליעגעל פֿון ווינד־מיהל פֿון אַלטען
דאָס נאַכט־ווינטעל שפּיעלט אַ פּאַנטאַסטישען נגון,
און הויך אין דער לופֿט, ווי אַ שנעע־ווייסער פֿויגעל,
אַ וואַלקענדעל הייבט זיך פּאַמעלעך אָן וויעגען...

און ס'הערט זיך אין פּעלד־וואו אַ פֿייפֿעלע טרילערט,
צוגיסט זיך אין ריהרענדע טענער אין טריבע —
וויט, וויט אין דער פֿינסטער דאַרט אבל'ט אַ זעעלע,
געהט אויסעט פֿון שמערצליכען בויקען און ליעבע.

און איבער די פֿליגלען פֿון ווינד־מיהל פֿון אַלטען,
דאָס נאַכט־ווינטעל שפּיעלט דעם פּאַנטאַסטישען נגון.
און הויך אין דעם הימעל ווי שנעע־ווייסע פֿויגעל
צווייי וואַלקענדלעך ווייסע פּאַמעלעך זיך וויעגען...

און וויט לאַזט אַווק זיך דאָס פעלד און פערליערט זיך
וואו־ערגעץ אין נאַכט און אין נעבעל אין בלויען,
וויט, וויט וואו די דונקעלע בערג און די שטערען
זיך גרויסע אונשטערבליכע סודות פערטרויען.

און ערגעץ, אזוי ווי פֿון אונטער אַ וואסער
פערבאַרגען, אַריבער דעם דערפֿעל דעם שטילען,

דערהערט זיך אַ לאַנגעם צוצויגענעם קרעהען,
בעגליט פון אַ טיעפען און איינזאַמען בילען.

און באַלד הערט זיך ערגעץ אַ געגיץ אַ פולער —
עס איז שוין פון שלאַף וואר, ווייזט אויס, אויפגעשטאַנען.
באַלד הערט זיך דאַס הירזשען פון פערדלעך פון זאַטע —
דאַס נעהמט זיך אַ פויער דעם וואַגען שוין שפּאַנען.

פון ערגעץ אַ קוימען אין דערפעל, אַזוי ווי
אַ סטענגע אַ בלויע, דער רויך נעהמט זיך ציהען;
און איבער דעם הימעל ווי שנעע־ווייסע פויגעל
דריי וואַלקענדלעך קלאָרע פּאַמעלעכעל פליהען.

און אַט ווייט אין מזרח צושפּריצט זיך דער מאָרגען
אין בלייכע און ציט׳רענדע טרערענדע שטראַהלען;
ווי שנעע־ווייסע פויגעל פיער וואַלקענדלעך שוועבען,
און לאַזען פון זייערע פליעגלען וואַס פאַלען...

ווי שנעע־ווייסע פויגעל די וואַלקענדלעך שוועבען
און טראַגען דער קרעפטיגער ערד זיך אַנטקעגען;
עס טריפט זיי דער נאַכט־טהוי אַראָב פון די פליעגלען
און וואַרט באַלד פערוואַנדעלט אין דופטענדען רעגען.

און ער אין זיין צימער? — ער פיהלט אויף די באַקען
די דאַרע, די טראַפען פון רעגען פון פרישען...

פּאַרטאַג, וען דער פיוף פון פאַבריק האַט ערוואַכט איהם,
געווען איז פייכט דאַן זיין קויטיגער קישען...

ב. וולאַדעק

די פּראָפּעסיאָנעלע בעוועגונג אין רוסלאַנד

ייגענטלעך איז אין רוסלאַנד קיין פּראָפּעסיאָנעלע בעוועגונג אין דעם געוועהנלעכען ענגען זין פון וואָרט ניט געווען. צו דעם רוסלענדישען פּראָלעטאַריאַט האָט זיך ניט אָנגענומען ניט נור דער טרייד־יוניאָניזם, די הערשענדע פּאַרמען פון פּראָפּעסיאָנעלער אַרגאַניזאַציע אין די פּאַראיניגטע שטאַטען און ענגלאַנד, נור אויך די סאָציאַליסטישע געווערקשאפטליכקייט פון דעם דייטשען פּראָלעטאַריאט. פּערסאָן אין דעם שווערען פּאָליטישען קאַמפּף, האָט דער רוסלענדישער פּראָלעטאַריאַט תמיד כמעט געפּוקט אויף זיינע עקאָנאָמישע אַרגאַניזאַציעס אָדער וויי אויף א מיטעל אָבצונאַרען די ביוראָקראַטיע, — אַרגאַניזירען א פּאָליטישען קאָלעקטיוו אונטער דעם שילד פון ריין עקאָנאָמישער אַרבייט— אָדער וויי אויף אַן אונפּערמיידליכע שלעכטס, וואָס מען מוז אָנווענדען אום צוצוציהען צום פּאָליטישען קאַמפּף די בריטסטע פּראָלעטאַרישע מאַסען. דער פּראָפּעסיאָנעלער פּעראַיין האָט געזאָלט זיין א טריבונע פּאַר דעם רעוואָלוציאָנערען געדאַנקען, די פּראָפּעסיאָנעל־אַרגאַניזירטע מאַסע — אַן אוידיטאָריום פּאַר דעם סאָציאַליסטישען אַגיטאַטאָר. די ערשטע בעדייטענדע ריין־פּראָפּעסיאָנעלע אַרגאַניזאַציע אין רוסלאַנד — „דער פּעראַיין פון די רוסישע ארבייטער" אין פּעטערבורג, אונטער דער אנפיהרונג פון גאַפּאָן, האָט אַרויסגערופען דעם 9טען יאַנואַר; פּאַר דעם זיינען זיך פונאַנדערגעפּאָלען די זובאַטאָווסקי אַרגאַניזאַציעס אין זייערע מיטגלידערער זיינען אַוועק דאָס רוב אין רעוואָלוציאָנערע פּאָליטישע פּאַרטייען.

די פּראָפּעסיאָנעלע פּעראַיינען, וואָס האָבען זיך געגרינדעט אין דער צייט פון דער רעוואָלוציע האָבען זיך גאָנץ וועניג אָבגעגעבען מיט עקאָנאָמישער פּאָליטיק און האָבען פּריהער פון אַלץ אַרויסגעשטעלט און בעקעמפּפט לאָזונגען פּאָליטישע. וויעדער, די פּעראַיינען, וואָס האָבען זיך געגרינדעט שוין אין דעם צווייטען פּעריאָד פון דער רעוואָלוציע, אין זעקסטען און זיבעטען יאָהר, האָבען מעהר געשטרעבט צו בילדען א נייע קראַפט אין דער רעוואָלוציע, איידער צו אַרגאַניזירען די מאַסען אויפ'ן באָדען פון אלטגלויבע עקאָנאָמישע אינטערעסען. עס איז כאַראַקטעריסטיש, וואָס די רוסלענדישע פּראָפּעסיאָנעלע בעוועגונג אלס אזעלבע האָט נאָך ניט בעשאַפען קיין איין טאַלענטפּאָלען אַרגאַניזאַטאָר, קיין איין איבערגעבענעם ענטהוזיאַסט, קיין איין פּאָפּולערען העלד.

דאָס זעלבע, וואָס איז פּאַרגעקומען אין רוסלאַנד בכלל איז אויך געווען צווישען דעם א י ד י ש ע ן פּראָלעטאַריאַט בפרט. ווי נור די עקאָנאָמישע אַרגאַניזאַציע פון דעם אידישען פּראָלעטאַריאַט האָט אָנגענומען בעדייטענדערע פּאַרמען, און עס האָבען זיך אָנגעהויבען צו גרינדען אין פערשיעדענע שטעדט די זאָגענאַנטע „עקאָנאָמישע קאַסעס", האָט זי גלייך ארויסגערופען פון זיך א ריין־פּאָליטישע אַרגאַניזאַציע— דעם „בונד", וועלכען זי האָט טריי און אָפּפּער־וויליג אנערקענט אלס פיהרער און וועגווייזער. אין דער איבערגאַנגס־צייט, ביז דער ערשטער מעגליכקייט זיך צו אַרגאַניזירען לעגאל איז די „עקאָנאָמישע ארבייט" געווען א זאַך אויף וועל־כער די פּעהיגערע טהוער האָבען געפּוקט אביסעל פון אויבען אראָב און וואָס האָט ארויסגערופען אזעלבע פּרימיטיווע אַרגאַניזאַציאָנס־פּאַרמען, ווי די „עקאָנאָמישע סאָדקע" — דער בערשטער־בונד און גאַרבער־פּערבאַנד האָבען נור דערפּאר און נור אויף אזוי פיעל עקזיסטירט בעזונדער, אויף וויפיעל דאָס איז. געווען פּאָליטיש ניצליך און נויטיג. נאָכדעם, ווי עס איז אויף א קלייניע צייט געוואָרען די מעגליכקייט צו שאפען בריייטערע און לעגאַלע אַרגאַניזאַציעס, האָט זיך דאָך די אידישע ארבייטערשאפט ניט אָבגעזאָגט פון צו זיין גוטוויליג אונטערוואָרפען א פּאָליטישער פּארטיי. די פערזונען פון די ניט־בונדיסטען אין ליטא און פוילען ס. ס., ס. ר., פּ. פּ. ס. און דערגלייכען צו גרינדען די זאָגענאַנטע „נייטראַלע פּעראַיינען" האָבען זיך געעגדיגט אין גרעסטען טהייל מיט א מאוס'ען פיאסקא און אין קלענסטען טהייל מיט א זיעג, וואָס איז געוון ניט וועניגער האָפענונגסלאָז: די „נייטראַלע" פּעראַיינען פלעגען פונ'ם ערשטען טאָג אריינ־געהן אונטער די פליגלען פון א וועלכער עס איז פּארטיי. דער שרייבער פון דיזע ציילען האָט ענגומען אן אקטיוון אנטהייל אין דער גרינדונג פון לעגאַלע פּראָפּעסיאָנעלע פּעראַייניגונגען אין וויילנא און לאָדז — צוויי כאַראַקטעריסטישע צענטרען פון דער אידישער ארבייטערשאפט — און תמיד האָט מיך געוואונדערט מיט וואָס פּאַר א אָפּפּערוויליגען שטאַלץ דער פּראָלעטאַריאַט זאָגט זיך אָב צו בערעכטיגען יעדע ריין־עקאָנאָמישע טהעטיגקייט.

די רוסלענדישע פּראָפּעסיאָנעלע בעוועגונג איז געווען, ווי איך האָב שוין געזאָגט גאָר א

נייער סינטזע פון פראָלעטאַרישער אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט אימער געשטעלט העכער די אינטערעסן פון דעם קלאַס פאַר די אינטערעסן פון פאַך, די היסטאָרישע נוצן פונ׳ם ארבייטערקאמפף פאַר די בעדערפענישען פון טאָג. די קורצע געשיכטע פון דער גלענצענדער פראָפעסיאָנאלער בעוועגונג צווישען דעם רוסלענדישען פראָלעטאַריאט האָט ווירקליך בעשיינט מיט דעם בלענדענדן ליכט פון דער צוקונפט דעם אלטען־ליכן עקאָנאָמישען קאמפף. אָבער ניט לאַנג איז בעשערט געווען אָט דעם ליכט צו לייכטען — דער בלוטיגער פויסט פון דער שכור׳ער טיראַניי, האָט דאָס פייער כמעט ווי אויסגעלאָשען, איידער עס האָט צייט געהאַט זיך העל פונאַנדערצובערענען. דער איצטיגער צושטאַנד פון דער פראָפעסיאָנאלער בעוועגונג אין רוסלאַנד בכלל און צווישען די אידישע ארבייטער בפרט, איז טרויעריג, זעהר, זעהר טרויעריג.

נאָך מיט צוויי יאָהר צוריק איז דער גאַנצער תחום געווען בעדעקט מיט א געדיכטען פעסטען נעץ פון פראָפעסיאָנאלע פעראיינען. אין דעם קלענסטען שטעדטעל האָט עקזיסטירט א פראָפעסיאָנאלע קאסע, א ביורא, א וועלכע־עס־איז פראָפעסיאָנאלער קאָלעקטיוו. איז די צאָהל פון ארבייטער אין אין פאַך אדער אין שטעדטעל געווען צו קליין אום צו בילדען אן אימפּאָנירענדע קראפט, האָבען זיך עטליכע פאַכען פעראייניגט אדער זאָגאר עטליכע שטעדטלאָך. אין די גרעסערע ארבייטער־צענטרען האָט די פראָפעסיאָנאלע ארגאַניזאציע ארומגעכאפט אלע פראָלעטאַריער — פון דעם פרי־קאַזשטשיק, קאַנטאָריסט, דער זעצער ביז דער דיענסטמיידעל, דעם פוהרמאַן, דעם קצב „וואַר־קאַזשטשיק" און „פלאָטאָוושטשיק". *) ס׳זיינען געווען אָנגעוענדעט אלע מעגליכע פארמען פון פעראייניגונג — פון א ראיאָן און פאַך־ארגאַניזאציע ביז געמישטע עקזעקוטיוועז פון פערשיע־דענע פאַכען; ניט רעדענדיג שוין וועגען די מעהר אינטעליגענטע און פעהיגע פאַכען, איז דער פראָצענט פון די פראָפעסיאָנאל ארגאַניזיר־טע פראָלעטאַריער געווען גרויס אין די סאַמע פינסטערע און אָבגעשטאַנענע פאַכען. דער בערשטער און גאַרבער־בונדען האָבען געהאט א דעה ניט נור אין די אינעווענינסטע אנגעלעגע־הייטען פון פאַך, נור אויך אין דער גאַנצער בראַנש־פראָדוקציאָן. די פרעסע ניט נור די פאַרטייאישע, נור אויך די בורזשואזע ליבעראלע האָט אָבגעגעבען דער פראָפעסיאָנאלער בעוועגונג א גרויסען און ווירדיגען פלאַץ. אין דער צווי־טער וואָהל־קעמפיין האָבען די שטאַדטיגע צעי־טראל־ביוראָס פון די פעראיינען געצוואונגען צו רעבענען זיך מיט זיי, וויי מיט א גרויסער געזעל־שאַפטליכער קראפט. פיעלע פעהיגע אינטעלי־

*) וואָס ארבייטען אויפ׳ן וואסער ביי פליטען און האלץ.

גענטע קרעפטען האָבען זיך איינגעאַרדענט ביי די פראָפעסיאָנאלע פעראיינען אלס סעקרעטערס און פיהרער. מיט איין וואָרט, עס האָט זיך גע־גלויבט, אז אָט די נייע קראפט וועט זיין ווירק־ליך בכח אָבצופרישען און בעריכטערן דעם געזעל־שאפטליכען קאמפף.

וועניג צוויי יאהר זיינען פאַראיבער פון יענער צייט און דאָס בילד איבערראַשט מיט זיין אומגעלומפערטער אונזינגער ארימקייט, מיט זיין פארבלאָזער עלענדקייט.

דאָס רוב פון די פראָפעסיאָנאלע פעראיינען איז אין גאַנצען פערשוואונדען. די געביעט־און צענטראל־פערבאַנדען — צוריסען, אין דעם גאַנצען תחום איז אָנצורעכענען הלואי אָנדער־האלבען צעהנדליג פעראיינען, איז דאָס האלט דער גרעסטער טהייל פון זיי ביי דער גסיסה.

אזעלכע פאַכען, ווי וואַרשעווער פריקאַז־שטשיקעס, לאָדזער און ביאַליסטאָקער וועבער עקזיסטירען אָהן קיין שום ארגאַניזירטען קאמפף, אזעלכע ארבייטער־צענטרען ווי לאָדז, ווילנא און דערגלייכען, האָבען איין—צוויי פעראיינען; און דאָס פון די קלענערע פאַכען, וואָס קענען קיין ראָלע ניט שפיעלען. דאָס ביסעל פראָפע־סיאָנאלע טהעאָר, וואָס האָבען געשוואָרען טרייהייט דער פראָפעסיאָנאלער בעוועגונג איז זיך צואָפּען. יעדע פראָפעסיאָנאלע פרעסע איז אבּ־וועזענד לגמרי. קיין פראָוואונען צו גרינדען נייע פעראיינען זיינען ניטא און זיינען בכלל אונ־ניצלעך. קיין פערבינדונגען זיינען ניטא. אזוי צו זאָגען די „היסטאָרישע" אונזערע פעראיינען, ווי דער „בערשטער בונד" עקזיסטירט כמעט ווי נור אויפ׳ן פאפיער.

טויטליכקייט, מיעדקייט, אבהענדיגקייט.

וואָס זיינען די אורזאכען פון אזא קרענק־ליכער טרויעריגער עוואָלוציע? וואָס האָט אונ־טערגעריסען אזא גרויסע און געזעצליכע געזעל־שאפטליכע קראפט? בלויז מיט די בעדינגונ־גען פון דער פאלי טישער אטמאספערע איז זי שווער צו ערקלערען. אויב די רעאקציע איז בכלל איינע פון די גרונד־סבות פון דעם אונטערגאַנג פון דער פראָפעסיאָנאלער בעוועגונג איז זי דאָך ניט די איינציגע סבה.

פערשטעהט זיך, עס איז שווער צו פיהרען א וועלכע־עס־איז ארבייט אין דער סביבה פון תליה־ווילקיר און געוויסענלאָזער רעאקציע. די עקאָנאָמישע אינטערעסען זיינען דאָך אבער א פאקט פון יעדען טאָג. די עקאָנאָמישע עקס־פלאָאטאציע איז דאָך דער פיהלבארסטער יאָך פאר די בריטע מאסען און אויב מען דארף א געוויסע אינטעליגענץ אום צו פערשטעהן די נוי־טיגקייט פון פאלי טישען קאמפף, אגיטירט דאָך פאר דעם אונאויפהערבארען עקאָנאָמישען קאמפף יעדער וויינקל פון וועלקשטאט, יעדע רגע אין דעם לאנגען ארבייטסטאָג. די אורזאכע פון אָט דער ערשיינונג ליעגט פילייכט אויף דער

זעלבער פּלעבע, וואָס דאָס פּאָליטשע לעבען, נור גיסען זיך מיט איהם ניט צוזאַמען.

מיר דאַכט, אז די הויפּט־סבות פון דער טויטקייט פון דער פּראָפּעסיאָנעלער בעוועגונג דאַרף מען צוערקענען די עקאָנאָמישע דעזאָרגאַניזאַציע פון רוסלאַנד, וואָס טראָגט דעם כאַראַקטער פון אַן עקאָנאָמישען חורבן ביי אידען.

די שלעכטע געוערטינישען אויף תבואה פּאַר די לעצטע פּאָר יאָהר, די אַנראַרע אונרוהען אוּן די רעפּרעסיעס האָבען פּראַוואָזאַכט אַן אוֹנגעהויערע אַרעמקייט פּונ׳ם פּויער — דעם גרונד־שטיין פון דער רוסלענדישער ווירטשאַפּט. די איינציגע האָפענונג פון דעם רוסלענדישען קאַפּיטאַל, אז צוזאַמען מיט דער רעוואָלוציע וועט זיך ענדיגען אויף דאָס ווירטשאַפּטליכע תהו־ובהו, אז דער פּאַר, וואָס ער וועט ניט קענען שניידען די קהל׳שע המוניא צוזאַמען מיט דער ביוראָקראַטיע, וועט ער שניידען אָפּולע קופּאָנעס, האָט זיך אויסגעווייזען פּאַר פּאַלש. די לעצטע גרויסע ירידען אין ניזשני־נאָווגראָד אין סיביר האָבען עס גלעזענצעט בעשטעטיגט. די פּראָדוק־ציאָן אין פּיעל וויכטיגע בראַנשען איז אַבגע־שוואַכט אוּן אנעמיש. מען אַרבייט האַלבע טעג אוּן האַלבע וואָכען. די איינציגע פּראָדוקציאָן, וואָס גרעסער עס איז די אַרעמקייט אין דעזאָרגאַניזאַציע, אַלץ מעהר ווילט זיך פערגיסען די צרות, אויסלעשען מיט „סיוואוכע" דעם הע־לישען פייער פון שמערצען אוּן פיין.

אויב אזוי איז עס אין רוסלאַנד בכלל, איז אויף דער אידישער גאַס ניט אין אַן ערך טרויעריי־גער. דאָס בעדייטענדסטע טהייל פונ׳ם פּאַלק ציהט זיין יניקה נאָך אַלץ פון דאַרף אוּן דער פּראָדוקטיוער טהייל פון פּאַלק — דער פּראָלע־טאַריאַט — לייַדט פון אינוועניגסטער אוּן אויס־סערליכער קאָנקורענץ. שוין באַלד צוויי יאָהר, ווי דער מלאך המות פון ארבייטסלאָזיגקייט שפּאַציערט ארום איבער די גאַסען פון תחום אין מאַכט אָבהענדיג דעם מוטיגסטען. צולייב דעם קריזים האָט אַמעריקא דערצו ניט אָבגענומען דעם געוועהנליכען איבערפלוס פון ארבייטס־קרעפטען. די וואָקעלדיגע לאַגע פון׳ם קלייי־בירגערטהום טרייבט דאָך אָהן אויפהער פרישע הענד אין אַלע צווייגען פון דער פּראָדוקציאָן. צו אַלעם דעם בושעווט דער עקאָנאָמישער אַס־טיסמיטיזם, וואָס האָט איצט די בעסטע גע־לעגנהייט צו שאַדען, זייענדיג געשיצט פון דער רעגיערונג אוּן דער שווארצער מאה.

די אַרעמקייט איז גרויזאַם. קען דען אויף אזא באָדען האַלטען זיך א וועלכע־ניט־איז פעסט־אַרגאַניזירטע קערפערשאפט?

די איצטיגע עקאָנאָמישע לאַגע פון רוסלאַנד מאַכט אונמעגליך יעדע ברייטע עקאָנאָמישע ארבייט פון פּראָלעטאַריאַט. דערצו מוז מען נאָך צוגעבען, אז אין אַלגעמיינעם איז דער פּראַ־לעטאַריאַט נאָך וועניג רייך אין ערפאַהרונג אום אויסצונוצען דאָס קלענסטע, אבער מעגליכע, די צייט, וועו די פּראָפּעסיאָנעלע אַרגאַניזאַציעס זיינען גענוגן שטאַרק, האָבען די פּעראיינען אימער געפּאַרדערט מעהר, אייַדער דאָס האָבען ערלויבט די בעדינגונגען פון דער אַלגעמיינער ווירטשאַפּט. האָבענדיג הינטער זיך א קורצע געשיכטע פון ארגאַניזירטען קאַמפּף מיט׳ן קא־פּיטאַל, האָט דער פּראָלעטאַריאַט זיך נאָך ניט אויסגעלערנט ריכטיג צוצופּאַסען זיינע עקאָנאָ־מישע פּאַרדערונגען צו דעם צושטאַנד פון דער לאַנד בעל־הבתי׳שקייט. די אַנארכיסטישע שטע־רונגען וואָס האָבען שטאַרקער ווי אומעטום גע־הערשט אויף אונזער גאַס און קלייַנע ארגאַניזאַציעס האָבען אויף אינוועניג אָבגעשוואַכט די מאַסען.

אָט די אַלע אורזאַכען צוזאַמענגענומען ער־קלערען דעם איצטיגען צושטאַנד פון דער פּראָ־פּעסיאָנעלער בעוועגונג.

וועגען די ווייטערע אויסזיכטען איז נאָך שווער צו רעדען. איינס איז געוויס, אז צוזא־מען מיט דעם, ווי די לאַגע פונ׳ם פּויער וועט ווערען בעסער, און די עקאָנאָמישע פערספּעק־טיוון וועלען זיך עטוואָס אויסלייטערען, וועט ווייַדער בעשאַפען ווערען די מעגליכקייט פון ארגאַניזירטען קלאַסענקאַמפּף אויפ׳ן באָדען פון עקאָנאָמישע אינטערעסען. אויב דערצו עס וועט איבערגעהן די פּוזישע מיעדקייט, וועלען די פּאַקטען פון טאָג, די כסדר׳דיגע פרעכע אוּן געוועהנליכע עקספּלאָאַטאַציע, זיין אים שטאַנד ארויסצורופען א נייע בעוועגונג. די אויפגאַבע איצט, איז זיין גרייט צו דער מעגליכער אויפ־לעבונג, האָבען דאָס גאַנצע געוואַהר אום צו קענען טרעפען דעם שׁונא, וועו עס וועט ווערען עטוואָס ליכטיגער.

ליכטיגער מוז ווערען. די זון פון קאַמפּף פאַר א בעסערעס לעבען קען אינגאַנצען אוּן אויף תמיד ניט פערשווינדען אין דער העסליכער וועלט פון עקספּלאָאַטאַציע אוּן אונטערדריקונג. זאָל זי נור וואָס גיכער קומען.

מאַררים ווינטשעווסקי

דער אמת וועגען די וואהלען

1. אלגעמיינע בעטראכטונגען.

י אמעריקאנישע סאציאליסטען זיי־נען א פאליטישע ארגאניזאציאן זינט דעם יאהר 1888, פאר די ערסטע עלף יאהר אונטער דעם נאמען ס. ל. פ. (סאשעליסט לייבאר פארטי) און פון דעם יאהר 1899 ביז היינט צוטהיילט אין צוויי פארטייען. חוץ די ס. ל. פ. עקסים־טירט דא די סאציאליסטישע פארטי (ס. פ.), וועלכע איז, ווי מען וויים, פון ביידע די בעדיי־טענד גרעסערע און די איינציגע, וועלכע האט אין די לעצטע יאהרען געשפיעלט א שטיקעלע ראלע אין דער מדינה־פאליטיק, הגם נאך אויף קיין פאל ניט אזא ראלע ווי די גרעסערע שוועס־טער־פארטייען אין אייראפא.

ביידע, צוזאמען גענומען, קומען איצט ארויס פון זייער פינפטען פרעזידענטען־וואהל־קאמפף, האבענדיג געצויגען אן ערך פון 440 טויזענד שטימען, כמעט דיזעלביגע צאהל ווי מיט פיער יאהר צוריק, מעהרנישט די ס. פ. האט געווואונען אן ערך פון 17 טויזענד שטימען, וועהרענד די ס. ל. פ. האט אונגעפעהר אזוי פיעל פערלאָרען.

אפיציעל איז דער רעזולטאט אין גאנצען נאך ער היום ניט בעקאנט. דעם 16־טע דע־צעמבער איז אין די צייטונגען ערשיענען א כלומרשט אפיציעלע בעקאנטמאכונג, לויט וועל־כער די ס. פ. אליין, האט געקראגען 450 טויזענד וואוטס, אבער דער רעפארט איז געווען פאלש און כמעט אלע סאציאליסטישע צייטונגען (חוץ דעם „קאל") האבען לויבער די צי־פערן איבערגעדרוקט, זיך ניט נעהמענדיג די מיה נאכצורעכענען, מחמת א פראקטער חבור פון די פערפענטליכע טאבעלע וואלט געווען גענוג צו ווייזען אז לויט דיזעזער טאבעלע אליין האט געמוזט זיין פאלש ענטוועדער דער סך־הכל, אדער די איינצעלהייטען.

מיר מאכען דאראוף דא גלייך אויפמערק־זאם ווייל מיר וועלען בעזונדערע אונזערע אייגענע ציפערן, וועלכע שיינען אונז צו זיין די ריכ־טיגע, וועהרענד די לעזער און איבערהויפט אונ־זערע גענאסען, האבענדיג אין גרעסערקען די צי־פערן אין די צייטונגען, וועלען פיעלייכט מיי־נען, אז דא איז אין דער „צוקונפט" ערגעץ־וואו ענטוועדער א דרוקפעהלער אדער אזוי גלאט א פעהלער. עס איז מעגליך, אז דער סך־הכל וועט נאך מוזען געענדערט ווערן אבער דער דערמאנטער „אפיציעלער" רעפארט איז פאלש לכל הדעות. יעדענפאלס איז זיכערער צו בויען אויף אונזערע אייגענע סטאטיסטישע פאקטען.

אין די פינף פערגאנגענע פרעזידענטענ־וואהלען זיינען געפאלען אויף די סאציאליסטי־שע קאנדידאטען פון ביידע פארטייען: די ס. פ. און די ס. ל. פ., די פאלגענדע שטימען: אין דעם יאהר —

1892	21,512	אין 5	שטאטען
1896	36,258	" 20	"
1900	121,158	" 40	"
1904	441,680	"	אלע שטאטען
1908	440,000	"	"

ד. ה. אין אלע שטאטען און טעריטאריען (די לעצטע שטימען ניט פאר פרעזידענט, נור פאר קאנגרעסמען). דיעזע טעריטארין זיינען געווען אין 1904 דרייי: אריזאנא, ניו־מעק־סיקא און אקלאהאמא, און אין 1908 נור צוויי, מחמת אקלאהאמא איז דערווייל געווארען א שטאאט. די צאהל 440 טויזענד איז אונגע־פעהר, ניט גענוי.

פון יעדע צעהנטויזענד וועהלער זיינען גע־וואן, לויט די אבגענעבענע שטימען, אין דער גאנצער מדינה סאציאליסטען:

אין 1892 — 18, אין 1896 — 27, אין 1900 — 87, אין 1904 — 326 און האיאהר 297, אדער, אויב דער „אפיציעלער" סך־הכל איז ריכטיג, 315.

דאס האט צו בעדייטען, אז אפילו אויב, ווי מען זאגט, די ס. פ. האט געווואונען 45 טוי־זענד שטימען, האט דערפאר די ס. ל. פ. פער־לאָרען 17 טויזענד און אזוי ווי עס זיינען אין גאנצען אין די פעראייניגטע שטאאטען הא־יאהר געפאלען 1,341,531 מעהר וואוטס ווי אין 1904 איז אונזער חלק האיאהר א קלענערער אפילו אין דעם בעסטען פאל. פון יעדע צעהנ־טויזענד אבגענעבענע שטימען (פאר אלע פאר־טייען) האבען מיר, די סאציאליסטען פון ביידע פארטייען געצויגען, ווי די לעזער ווייסען ישוין אין 1904 326, האיאהר אבער העכסטענס 315, וואהרשיינליך נור 297: ענטוועדער עטוואס מעהר, אדער זאגאר נור קנאפע דרייי פראצענט. אין דייטשלאנד, עסטרייך, דענעמארק

און פינלאנד האלטען מיר שוין ביז 25 ביז 30 פראצענט.

אלעמיינע וואהלען זיינען אין אמעריקא חוץ די וואהלען פאר פרעזידענט, אויך די פאר קאנגרעסמען, אדער, ריכטיגער געזאגט, פאר מיטגליעדער פונ'ם רעפרעזענטאנטען־הויז, וויל די סענאטארען וועלען ניט געוועהלט דירעקט פונ'ם פאלק. אין יעדען שטאאט וועלט אויך דירעקט געוועהלט א גובערנאטאר (גאווערנאר) אבער ניט אומעטום אויף דעמזעלביגען טאג און דערפאר ניט אומעטום אין דיזעלביגע צייט.

עס איז דארום ניט לייכט צענוי אויסצורעכענען וויפיעל שטימען עס זיינען געפאלען אין בער'ן גאנצען לאנד אין א יאהר פון קאנגרעס־וואהלען פאר א יונגע פארטיי וויי די סאציאליסטישע, וויל פאר קאנגרעס שטעלען מיר ניט אומעטום און ניט אימער אויף קאנדידאטען וועהרענד גאווערנאר־וואהלען, ביי וועלכע עס וועלען אבגעגעבען סאציאליסטישע שטימען אומעטום אין דעם גאנצען שטאאט, זיינען אפילו ניט אימער אין ציים אין דעמזעלביגען יאהר.

מיר וועלען פיעלייכט שפעטער ארייננעהען עטוואס טיפער אין דעם פרט פון קאנגרעס־וואהלען צוליעב אנאנדער גרונד. דא האבען מיר נור בדעה קלאר צו מאכען, אז יעדער פארגליייך צווישען אלגעמיינע וואהלען פאר קאנגרעס אדער גאווערנאר, אדער ביידע, נעהמענדיג איינע דא די אנדערע דארטען וועט אימער מוזען א ביספלע אונטערהינקען.

פון דעסטוועגען מוז אזא פארגלייך געמאכט ווערען כדי צו קענען ריכטיגער אבשאצען דעם ווערט פון אונזער האיהריגען וואוט. אין אין דער פאלגענדער טאבעלע וועלען מיר געבען דעם רעזולטאט פון די וואהלען אין די צוויי פרעזידעט עלעקשענס פון 1904 און 1908 און דערביי אויך די ס. פ. שטימען פון דעם יאהר 1906, פון וועלכע א טהייל זיינען געגעבען געוואהרען פאר די קאנגרעס־קאנדידאטען און א טהייל פאר גאווערנאר וואו אזא וואהל איז יענעם יאהר פארגעקומען.

קלאר צו פערשטעהן אונזער טאבעלע איז נויטיג צו געדענקען די פאלגענדע איינצעלהייטען:

די ארדנונג פון די שטאאטען איז לויט נאך דעם פראצענטזאץ אין זיי פון די סאציאליסטישע שטימען (צווישען די שטימען וועלכע זיינען ביי דער לעצטער פרעזידענט וואהל אבגעגעבען געוואהרען פאר אלע פארטייען) שטעלענדיג דיג דעם העכסטען פראצענט העכער און דעם נידעריגסטען צום סוף. ניו יארק (דער שטאאט, ניט די שטאדט) האט למשל געגעבען היינטיגען יאהר די גרעסטע צאהל שטימען, וועהרענד נעוואדא דעם קלענסטען. פין דעסטוועגען פערנעהמט נעוואדא דעם ערסטען ארט וועהרענד ניו יארק קומט פיעל שפעטער, מחמת דער סאציאליסטישער וואוט אלס א טהייל פון דעם שטאאטוואוט בעטרעפט אין נעוואדא 870 און אין ניו יארק נור 234 פון יעדע צעהנטוויזענד אבגעגעבענע שטימען.

בערעכענט געווארען איז דער פראצענטזאץ, וועלכער דריקט זיך אוים ביי אונז אין די וועלטער אזוי פיעל און אזוי פיעל פון יעדע צעהנטוויזענד אזוי:

אין וויסקאנסין, למשל, זיינען האיאהר געפאלען אין גאנצען, פאר אלע פארטייען צוזאמען, 455,419 שטימען, פון וועלכע 28,146 זיינען געווען סאציאליסטישע. דאס מאכט אוים 618 פון יעדע 10,000, אדער 6 מיט 18 הונדערטלאך פראצענט פאר די סאציאליסטישע פארטיי.

די ס. פ. שטימען, אין גאנצען עטוואס איבער 14000, זיינען אין דיעזער טאבעלע ניט ארייננערעכענט.

אין וועדמאנט איז דורך א געוצליכען דרייעל אונזער טיקעט ניט צוגעלאזען געווארען. די 527 שטימען זיינען אבגעגעבען געווארען אין סעפטעמבער 1908 ביי דער גאווערנאר וואהל.

די גרויסע צאהל שטימען אין קאלאראדא אין 1906 זיינען אבגעגעבען געווארען פאר וויליאם הייוואוד בעת ער איז געזעסען אין טורמע.

דער אונגעוועהנליך הויכער פראצענטזאץ (1102 פון 10,000) אין קאלאריד אין 1906 ערקלערט זיך דערמיט, וואס די רעפובליקאנער האבען יענעם יאהר גאר קיין טיקעט ניט אויפגעשטעלט, וואס דערפאר איז דער אלגעמיינער וואוט געווען פיעל, פיעל קלענער ווי אונטער גענוועהנליכע אומשטענדען און דאס מאכט אונזער „חלק" אין דעם דאזיגען וואוט פיעל גרעסער.

דאס איז כמעט אלעס וואס מיר האבען גערעכט פאר נויטיג אויסצוטייטשען כדי אז די טאבעלע זאל לייכטער און בעסער פערשטאנען ווערן.

איצט וועלען מיר זעהן, ערסטענס, וואס זיינען די וויכטיגסטע פאקטען, וועלכע געפינען זיך אין די ציפערן, צווייטענס, וואס פאר א מוסר השכל זיי לערנען אונז און, דריטענס, וואס קענען מיר, די אידישע סאציאליסטען, טאן אלס אונזער פליכט צו דער אמעריקאנישער בעוועגונג.

---

2. די הויפטפאקטען.

דער וויכטיגסטער פאקט איז, וויי מיר האבען שוין אויסגעטייטשט, אז נעהמענדיג אין אנבעטראכט די סאציאליסטישע שטימען, וועלכע די ס. פ. האט פערלאנגט לגבי 1904 — איז פערלאנגען האט זי מעהר ווי א העלפט פון

סאציאליסטישע שטימען — פון יעדע 10,000

1904	1906	1908	שטאַט	1908	1906	1904
789	549	870	נעוואדא	2,029	1,251	925
880	826	851	מאָנטאַנא	5,855	4,638	5,676
690	774	818	וואַשינגטאָן	14,777	8,575	10,023
479	403	815	אָקלאָהאָמא	21,752	4,040	4,443
594	1102	759	פלאָרידא	3,747	2,460	2,337
891	510	741	קאַליפאָרניא	28,659	16,036	29,533
687	632	678	אַיידעהאָ	6,305	4,650	4,954
848	462	671	אַרעגאָן	7,430	4,468	7,651
637	765	618	ווייסקאָנסין	28,146	24,437	28,220
351	479	456	וואיאָמינג	1,715	1,310	1,077
567	358	451	יוטאה	4,895	3,010	5,767
399	168	438	מינעסאָטא	14,471	4,646	11,692
156	142	384	אַרקאַנסאָ	5,842	2,169	1,816
184	162	333	לואיזיאַנא	2,538	603	995
477	241	330	קאַנזאַס	12,420	7,621	15,494
176	831	302	קאָלאָראַדאָ	7,974	16,938	4,304
361	233	301	אָהאַייאָ	33,795	18,432	36,260
643	509	300	אילינאָיי	34,711	42,005	69,225
237	182	269	קאַנעטיקאָט	5,113	2,932	4,543
176	151	269	פענסילוועניא	33,913	15,169	21,863
119	97	268	טעקסאַס	7,870	2,958	2,791
287	157	254	נאָרטה־דאַקאָטא	2,405	978	2,017
309	340	248	סאָוטה־דאַקאָטא	2,846	2,542	3,138
305	185	236	מאַסאַטשוסעטס	10,779	7,938	13,604
228	146	234	ניו יאָרק	38,451	21,751	36,883
221	218	219	ניו דזשוירסי	10,253	7,766	9,587
202	193	215	מיזורע	15,398	11,528	13,009
172	158	214	מישיגאַן	11,527	5,925	8,941
139	59	188	רהאָוד אייִלענד	1,365	395	956
176	133	187	אינדיאַנא	13,476	7,824	12,013
100	156	182	מערילענד	2,337	3,106	2,247
306	206	167	אייאָוואַ	8,287	8,901	14,847
219	117	165	מעין	1,758	1,553	2,106
67	85	152	מיסיסיפּי	1,048	173	393
121	124	144	ניו העמשייר	1,299	1,011	1,090
65	143	142	וועסט ווירדזשיניא	3,676	2,611	1,572
78	53	133	אַלאַבאַמאַ	1,399	389	853
329	157	132	נעבראַסקאַ	3,524	2,999	7,412
162	72	99	וועדמאָנט	527	512	844
88	63	81	קענטאָקי	4,060	1,819	3,602
55	44	73	טענעסיע	1,870	873	1,354
33	42	50	דעלאַוויר	240	149	146
15	10	44	דזשאָרדזשיע	584	98	197
17	—	18	ווירדזשיניא	255	280	218
3	11	15	סאָוטה קאַראָליינאַ	100	32	22
6	—	13	נאָרטה־קאַראָליינאַ	345	—	124
608	886	?	אריזאָנא	1,912	1,995	1,304
37	46	?	ניו מעקסיקאָ	1,456	211	162
298	244	286	סך הכל	425,134	281,707	408,230

איהרע פריהערדיגע דריי, פיער און דרייסיג טויזענד וואוטס — קומען מיר ארויס גליידְ אויף גליידְ.

דאָס איז אבער נור דער אלבער אמת. ווי מיר האבען אויבען געזאהן, איז אונזער פּראָצענטחלק פון אלע שטימען פאר אלע פּארטייען אין דער מדינה האיאהר קלענער ווי פאר פיער־יאהרען.

און דער גאנצער אמת איז אפילו דערמיט אויך נאָך ניט געזאָגט.

מיר האבען אריינגעלעגט פיער יאהר שווערע, ערטערווייז וואונדערבאר פּעהיגע, אגיטאטאָרישע ארבייט. אויב מיר האבען ניט גע־קאָנט וואקסען אין דעמזעלבען גראד ווי פריהער ביי די פיער פּרעזידענטען־וואהלען פון 1892 ביז 1904, האבען מיר געדארפט, וועניגסטענס, קענען פערדאָפּלען אונזערע 280 טויזענד שטימען פון 1906. יונגע פּאָרטייען, ווי יונגע מענשען, מוזען וואקסען אייידער זיי ווערן גרויס און דאָס שנעל, אויבערהויפּט אין א לאנד ווי אמעריקא.

איצט קומט מען צו געהן און מען דערצעהלט אונז, אז דער דעמס־וואוט אין 1904 איז נאָר ניט געווען קיין סאָציאליסטישער; אז אין אונזערע 408 טויזענד האָט זיך איינגעפונען א גרויסער ערב־רב פון „מיטלויפער", וועלכע זיינען געווען צו רעדיקאל צו שטימען פאר אלטאן ב. פּארקער און האבען דערפאר ענטוועדער נאָר־ניט געשטימט, אדער זיי האבען געשטימט פאר יודזשין ווי דעבס. אונזער אלטער פרייַנד ווייל לאנד פונ'ס „אפּפּיעל טו ריעזאן" פּשטל'ט ארויס זאָגאר א געווינס פון א פּאָאר הונדערטטויזענד שטימען.

נו, אין דעם איז זיכער דאָ א גרויסער טהייל וואהרהייט. ווי אונזער טאבעלע ווייזט אונז, האבען מיר צוויי יאהר נאָך אונזער גרויסען „זיעג" פון 1904 פערלאָרען א קימאָ־לן פון 140 טויזענד וואוטס, וואָס זיי האבען מיר איצט צוריקגעוואונען.

דאָס איז אבער, פריהער פאר אלץ, ניט אין גאנצען ריכטיג. א בליק אויף דיזעלביגע טאבעלע וועט צייגען יעדען וואָס זיין בליק איז ניט צו אויבערפלעכליך, אז וואהרענד דער פערלוסט אין וואוטס אין יענעם יאהר (1906) איז געווען כמעט א דריטעל, איז דער פערלוסט לגבי דעם פּראָצענטחלק געווען פיעל קלענער — עטוואָס מעהר ווי א זעקסטעל. דייטליכער אויסגעדריקט הייסט דאָס, אז פערלאָרען און צוריקגעוואונען האבען מיר ניט 140, זאָנדערן נור 80 טויזענד שטימען. (דאָס הייסט, מיר און די ס. ל. פּ.)

דאָן, אויב די ערב־רב וואוטס פון 1904 זיינען געווען פון „דיסגאָסטעד" דעמאקראטען האָט זיך דאָס גדארפט וווייזען — זאָגאר שוין אין 1906 — אומעטום מעהר אדער וועניגער גליידְ. נאָך א בליק אויף אונזער טאבעלע וועט וווייזען, אז דאָס איז ניט געווען דער פאל. לויט די שטימענצאהל האָבען מיר, אין 4 שטאָטען, לויט דעם פּראָצענטזאץ זאָגאר אין 8 שטאָטען געווען שטימען — פערגלייכענדיג, הייסט דאָס, 1904 מיט 1906. וועו אבער מיר פערגלייכען דעם'עס וואוט פון פּארפיעריאהרען מיט דעם האיאהריגען וועט די פראגע וואָרום עס איז ניט אומעטום געווען דיזעלביגע ווירקונג פון דיזעלביגע אורזאך נאָך מעהר בולט ארויסקומען.

האיאהר האבען מיר נעמליך פערלאָרען שטימען אין 14 שטאָטען און געווינען אין 34 (שטאָטען און טעריטאָריען). אויב, אלזא, בראייען האָט אבגעצויגען זיין אמאָליגען וואוט, טו מיט וואָס ערקלערט זיך אונזער געווינס דוקא אין בראייען שטאָטען, זיכערע און אונזיכערע?

וויי געזאָגט, א טהייל וואהרהייט איז גענוים אין דער טענה פּאראן, אבער אין גאנצען ערקלעהרט דאָס די זאך ניט.

און, ועל כולם, אויב דאָס איז ווירקליך געווען אזוי; אויב אונזער וואוט פון 1904 איז ווירקליך נאָר ניט געווען קיין סאָציאליסטישער, טו וואהרום האָט מען וועגען דעם די גאנצע צייט געשוויגען? חוץ אין דער „צוקונפט" איז, אזוי ווייט ווי מיר ווייסען, די „ניעדערלאגע" פון 1906 אפילו ניט דערמאנט געוואָרען. מיר האָבען אויף די קעפלעך פון אונזערע צייטונגען געהאט דעם וואוט פון דעם יאהר 1902 אבער ניט פון דעם יאהר 1906.

מען האָט וועגען דעם „ערב־רב" דאן ניט גערעט ווי מען רעט איצט ניט, הגם צו רעדען איז געווען זעהר פיעל.

איז ניט פיעלייכט מעגליך אז מיר צעהלען ניט ריכטיג? אז מיר פערשטעהען ניט דעם פירוש־המילות פון די וועהלער „סאָציאליסטישע שטימען"? אז אונזער טאקטיק — ווי די „פאלקסצייטונג" גיט איצט אנצוהערענס — איז פיעלייכט ניט די ריכטיגע?

נאָר לאמיר נישט כאפען די פיש פאר'ן נעץ.

---

3. דער וועהלער פון א וואוט.

וועו איהר זאלט אין דער סאָציאליסטישער פּארטיי אין אמעריקא אויפשטעלען די פראגע: „וואָס איז א סאָציאליסטישער וואוט און ווי דאָרף מען די שטימען צעהלען?" וועט מען ערקלערן דעם ערסטען טהייל פון אייער פראגע פאר פּדאגאגטערע און דעם צווייטען פאר אן ארעם־בחור'שען פּוסטען פלפול. אויף מיר־א פראגע: וכך היה מונה! — א דאגה דאָס איז, ווי ער האָט געצעהלט!

און דאָך איז אין דיעזער פראגע פּאראן א וויכטיגער אינהאלט, וועלכען מען וועט קלאָר דערקענען קוים שטעלט מען זיך נור אָב אויף די פראגע א בישעלע לענגער און אויפמערקזאמער.

אט לאמיר דאָס א הארעלע בעטראכטען.

אָנגענומען איז ביי אונז צו צהלען נור פּרינציפּיעלע וואָטס און פּאר אזעלכע זיינען פּערערבענט די שטימען פּאר דעם „העד אָוו דהי טיקעט" ווי למשל פּאר פּרעזידענט אין דער מדינה, פּאר גאָווערנאָר אין א שטאָט־וואהל, אדער פּאר מעיאָר אין א שטאָדט־וואהל. אָנ־נעהמענדיג, אז די שטימען זיינען געגעבען אין דעם פּולען בעוואוסטזיין, אז זיי וועלען קיינעם ניט ערוועהלען, האלטען מיר זיי פּאר פּרינציפּ־געטרייע ערקלערונגען צו גונסטען פון אונזער אידעע.

פּאסירט אָבער אזא זאך:

אין נעוויסע שטאָטען ווערען געוועהלט גובערנאטאָרען אויף בעת אין דער גאנצער מדינה געהט אָן א פּרעזידענטען־וואהל. איצט איז אזוי:

אויף דעם טיקעט אין ניו יאָרק און מאסא־טשוסעטס שטעהט חוץ דעם׳ען פּאר פּרעזי־דענט דאָ וואנהאָופ, דאָרטען קעיירי פּאר גא־ווערנאָר. מיר, נאטירליך, אָניטירען פּאר א „סטרייט טיקעט", אָבער מען פּאלגט אונז ניט. דער טיקעט ווערט סאיי אין ניו יאָרק, סאיי אין מאסאטשוסעטס געשפּאלטען. אָבער ווי? אויף צוויי פערשיעדענע אופנים. ביי אונז קריגט דעם מיט 4000 שטימען מ ע ה ר ווי דער נא־ווערנאָר־טיקעט, דאָרטען מיט 4000 ו ו ע נ י־ג ע ר.

די פּראגע „ווי צעהלט מען און וואָס איז א וואָוט?" איז, ווי איהר זעהט, ווייט פון פּוסט און פּעדאנטיש. וואָרים ממה נפשך: זיינען די 4000 וואָוטס פּאר דעם אין ניו יאָרק כשר הגם זיי זיינען ניט געגעבען געוואָרען פּאר׳ן סא־ציאליסטישען גאָווערנאָר־קאנדידאט, טו וואָרום זאָלען מיר פּסל׳ען די 4000 וואָוטס אין מאסא־טשוסעטס, וועלכע זיינען געגעבען געוואָרען פּאר אונזער גאָווערנאָר טיקעט און ניט פּאר דעם׳ען? אויב לכל הדעות פּרינציפּיעל־סא־ציאליסטיש איז דער „סטרייט וואָוט" און נור דיעזער, דאן דארף מען צעהלען ניט די „העד אָוו דהי טיקעט" שטימען, זאנדערן די קלענסטע צאהל, אויף וועלכען קאנדידאט זיי זאָלען ניט פּאלגען.

נון וועט איהר זאָגען:

אזוי ווי בדרך כלל זיינען די שטימען וואָס פּאלגען פּאר דעם „העד" די קלענסטע, מאכט ניט אוים אויב ערטערווייז ציעהט דעם מעהר ווי אנאנדער קאנדידאט וויל אין גאנצען לאנד גלייכט זיך דאָס אוים.

זעהר נוט. איז אָבער די צרה, אז ערס־טענס איז דער פּאקט גופא אז דאָס איז אזוי בדרך כלל, נאָך נאָר ניט אזוי זיכער. צוויי־טענס, אפילו וועז דאָס איז א פּאקט, ענטפערט דאָס דאָך נור אויף דעם טהייל פון דער פּראגע „ווי צעהלט מען?" אָבער אונפערענטפערט בלייבט נאָך אימער דער אנדערער טהייל, היינו: „וואָס איז א סאציאליסטישער וואָוט?"

איינמאל געבען מיר צו אז א דעבס וואָוט איז אימער פּרינציפּיעל, אבגלייך ער צוטהיילט זיך צווישען דעבס און יוהז אדער דעבס און טשאנלער, דאן מאכען מיר בידים דעם פּרינ־ציפּיעלען וואָוט אזוי וואָלוועל, אז פון אונזער שטאנדפונקט ביז יענעם פון פּאָליטישע פּיושען איז לאָגישערווייזע שוין ניט מעהר ווי א האָזע־שפּרונג. דער אמת, צווישען זיך געהט, איז דאָך, אז די הייליגקייט מיט די פּרינציפּיעלע זייט פון דעם וואָוט פערשווינדען דאָך טאקע ביי אונז אין דעם מאָמענט וועז עס ווייזט זיך א מעגליכקייט אימיצען צו ערוועהלען, וואָס דער לאָגישער שלום, וויעדער, איז דערפון, אז וואָס נעהנטער מיר וועלען קומען צום ערוועהלען אונ־זער „העד אָוו דהי טיקעט" אלץ וועניגער שטרענג וועלען מיר וועהרען אין דעם פּרט פון זוכען פּגימות און קלייבען וועהרמדיגע ארבעם. ווי „טאלעראנט", ווי וועניג מיר זיינען מחמירים אין אן אמת׳ען וואהלקאמפּף (ניט נור א קעמ־פיין צום צעהלען שטימען) האָט קלאָר בעוויי־זען דער ערסטער הילקוויט־קעמפיין דאָ ביי אונז.

די פּראגע וואָלט פון דעסטוועגען נאָך אלץ בלייבען א ריין אקאדעמישע און אין פּראקטי־שען לעבען אפשר ניט וויכטיגער ווי יענע פון כעמניצער׳ס מעטאפיזיקער אין זיין גרוב: „א וועריאָווקא וועשטש קאקאיע?" (בעת מען דער־לאנגט איהם די שטריק אום איהם ארויסצוציע־הען) און אפשר אויך ניט וועניגער קאָמיש, וועז די דאָזיגע פּראגע וואָלט ניט געפיהרט צו אנ־אנדערע.

אָט איז זי:

אויב א וואָוט איז א וואָוט אונגעאכטעט צו ער איז געשפּאָלטען אדער נאנץ, צו ער איז ריין פּרינציפּיעל אדער א ביסעלע פערשמירט מיט רעפובליקאניזש, דעמאקראטיש און אנ־דערע שטויב, איז דאָך די פּראגע צו וואָלט ניט געלוינט איבערצוקוקען אונזער גאנצען יורה דעה אין דעם פּרט פון וואָוטען? וואָלט ניט פּיעל־לייכט געווען א פּלאן ענדליך אמאל אויפצוגעה־מען אויף א קאָנוועניע די גאנצע פּראגע

1) מכח אויפשטעלען אומעטום און צו אלע צייטען קאנדידאטען,

2) צו זאָלען מיר, פערקעהרט, צ ע ה ל ע ן שטימען נור פון צייט צו צייט, למשל, ביי פּרע־זידענטען־וואהלען און ארבייטען די איבריגע צייט מיט אלע אונזערע קרעפטען נור דארטען וואו מיר האָבען א בערעקלע שאנס אימיצען צו ערוועהלען.

דאָס וויעדער וואָלט פיהרען צו די „רויטע פעסטונגען" אנשטאט „רויטע ציגע", אדום וועל־כע דר. פּארנבערג רעט אין דעם היינטיגען נו־מער „צוקונפט".

בדרך אגב וועלען מיר זיך טאקע א ווייל לינקע אויף אבשטעלען איידער מיר געהען ווייטער.

עס איז ניט גאנץ ריכטיג צו זאגען, אז אין דייטשלאנד האט די פארטיי אויפגעבוים גרויסע סאציאליסטישע צענטערס וואס דערפון קען א זייטיגער מענש ציען דעם שלום אז גלאט צוהלען שטימען ווי מיר טוען דא איז דארטען וועניג אדער גאר ניט פראקטיזירט געווארען. צוהלקאנדידאטען — ווי מען רופט זיי טאקע אין דייטשלאנד — האט מען אויפגעשטעלט אזוי פיעל ווי פיעל מען האט געקענט און יאהרעלאנג האט מען אוועקגעלעגט די כחות הויפטזעכליך דארטען וואו מען איז נאך געווען זעהר שוואך. אין די הייניטיגע „פעסטע בורגען", בערלין, האמבורג, מינכען, נירנבערג און אנדערע שטעדט האט מען 10, 13, 17 און זאגאר 20 יאהר געארבעט אהן ערפאלג. קאנדידאטען האט מען אויפגעשטעלט אין 1871 — 91, אין 1874 — 162, אין 1877 — 196 און אזוי ווייטער ביז די לעצטע וואהל, וועו עס זיינען נעווען צוהלקאנדידאטען כמעט אומעטום, אין אלע 397 וואהלקרייזען.

די סאציאליסטישע צענטערס אין דייטשלאנד זיינען פון דער פארטיי ניט אויפגעבויט געווארען, זאנדערן אויסגעוואוקסן. דיעזע צענטערס זיינען, חוץ דעם, געווען ניט די גרויסע שטעדט נור די פאבריק־שטעדט, און דערפאר האט די אינדוסטריעלע מדינה זאקסען נעווועלט סאציאליסטען צום רייכסטאג א סך פריהער ווי בערלין און האמבורג, ווי ברעסלוי אדער מינכען, אפילו, אין זאקסען גופה, גלויכוי־מעראנע, צוויקוי און כעמניץ גיכער ווי לייפציג (שטאדט, ניט די אומגעגענד, וועלכע איז געווען פון די ערסטע, זייענדיג אן אינדוסטריעלער ארט) אוז דערוזדען.

די הויפטזאך איז אבער, אז מען קען אויבערהויפט ניט פערגלייכען מיט אמעריקא ניט דייטשלאנד און ניט ערגעץ אנאנדער אירא־פעאישע מדינה, אפילו ניט פראנקרייך און די שווייץ, וועלכע זיינען רעפובליקען מיט די דעמאקראטישסטע אינסטיטוציאנען אין איראפא.

און וואס איז שייך צום רויטען צוג איז ער געווען איינע פון די קליגסטע און טאקטישסטע אונטערנעהמונגען פון אונזער פארטיי. עס איז אלץ גוט זאגען: „מיר האבען מיט'ן „רער ספעשיאל" ניט געמאכט אונזער מיליאן, אבער וואר קען אויסרעכענען מיט וויפיעל וועניגער מיר וואלטען געקראגען ווי 400 טוויזענד וועו ניט די גרויסארטיגע אגיטאציאן מיט'ן רויטען צוג.

---

4. אונזער קראנקע זייט.

אבער אויב מען קען ניט שאפען — בלויז דורך גוטע אגיטאציאן און שווערע ארבייט — קיין סאציאליסטישע צענטערס, קען מען זיכער אויפהאלטען און פערשטארקען אזעלכע דיסטריקטען וואו מען האט שוין א באדען אונטער די פיס, אנשטאט אין אלע שטעדט, שטעדט־

לעך און דערפער נאכאנאנד צו „לויפען" פאר אלע מענליכע עמטער און כמעט ניט טאן קיין אנדער זאך ווי צוהלען וואוטס, אדער ארבייטען זיי צו קריעגען און דורכגעהן דורך א יאהר־יעהרליכען קאצעניאמער.

אין מאסאטשוסעטס, למשל, האבען מיר אין דעם יאהר 1902 ערוועהלט אין בראקטאן א מעיאר מיט אן אבסאלוטע מאיריטעט, ציי־העגדיג 4367 פון 8167 שטימען (בסך הכל פאר אלע פארטייען), א מעיאר אין הייווערהיל מיט א גרויסע פלוראליטעט, עטליכע אלדערמען אוז קאנסילמען, צוויי אסעמבלימען צו דעם שטאאטס־פארלאמענט, חוץ וואס מיר האבען דערגרייכט אין דעם שטאאט דעם הויכען פראצענטזאץ פון 843 אין 10 טויזענד און צוזאמען מיט דער ס. ל. פ. 995, אדער נאהענט פון 10 פראצענט. אפילו די קאנסערוואטיוע שטאדט באסטאן האט אונז דאן נעגעבען 9,51 פראצענט פון דעם שטאדט־וואוט, נור עטוואס וועניגער ווי דער גאנצער שטאאט.

דא איז געווען א טשאנס וווי־טער צו ארבייטען. אבער מיר האבען, ערסטענס, גאר־נישט געטאן אום צו קומען צו די וועהלער דעם נעקסטען יאהר מיט א פראקטישען פראגראם — ארום דעם וועלען מיר באלד רעדען אויספיהרליך — און, צווייטענס, האבען מיר גלייך גענומען עקספארטירען די פאפולערסטע אגיטאטארס, אנשטאט אהין צו אימפארטירען אזעלכע פון אנדערע שטאאטען כדי צו פערשטארקען די געוואונענע צענטערס.

קיינעם איז ניט איינגעפאלען צו מאכען אן אנשטרענגונג צו גרינדען א גוטע צייטונג אין באסטאן און לא די וואס מען האט דאס ניט געטאן, האט מען געלאזען אונטערגעהן די קלייניקע סאציאליסטישע בלעטלע פון היי־וועהיל.

ערגער פאר אלץ איז אבער — און דא זיי־נען מיר פאלקאמען איינפערשטאנדען מיט דר. פארנבערג — וואס מיר האבען ניט אין מאסא־טשוסעטס ניט אנדערסוואו קיינמאל ניט גע־האט קיין פראקטישען פראגראם לויט נאך די פארדערונגען פון דעם טאג. מיט א היילען פאליטישען אני־מאמין קענט איהר די וועהלער ניט ברענגען אלע יאהר צום שטימקאסטען, זיי האבען פאר זיך לעבעדיג פראגען און דיעזע פראגען בעהאנדלען מיר געווענליך מיט פער־אכטונג.

„אימידיעט דעמאנדס"? אה, יא! געווים. מיר האבען זיי פאר אלע עלעקשענס אין אונזער נאציאנאלען, שטאאטליכען און שטאדטישען פלאטפארם. אבער מיר טוען מיט זיי ווי יענער איירישמען מיט זיינע וועקסלען, מיר פערגעסען אן זיי אזוי גיך ווי מיר שרייבען זיי אויס.

„אונזערע גרויסע ערפאלגע — האט ליעב־קנעכט אונגעפעהר געזאגט אויף דעם פארטיי־טאג אין ערפורט מיט 18 יאהר צוריק — האבען

מיר עררייכט דורך פראקטישע פאַרשלעגע, זיך אַברופענדיג אויף די בעירפניסע פונ׳ם פאַלק, און ניט דורך דעם וואָס מיר האָבען איהם צוגעזאגט עולם הבא לאחר ביאת הגואל, וואָס מיר האָבען געלעבט — דאָס איז ליעבקנעכט׳ס ווערטליכער אויסדרוק — אין וואַלקענקוקוקס־היים", ד. ה., אין דעם „צוקונפטס־שטאַט", זיך ניט קיממערענדיג וועגען דאָ און היינט.

„איממידיעט דעמאַנדס" קענען, ערסטענס, ניט זיין אומעטום דיזעלביגע און, צווייטענס, ניט דיזעלביגע צו אַלע צייטען, און, דריטענס, מוזען זיי שטענדיג אין פראָגט פאר׳ן עולם אין דעם פאַלקיטישען קאמפף, אָנשטאָט צו זיין בעהאַלטען אינ׳ם ארון־קודש, אין א מאַנטעלע, הינטער א פרוכת, וואו נור דער בעל קורא מיט׳ן שמש קומען אריין און וואו דער בריטער עולם, איבערהויפט דער ארבייטער־עולם, וואָס שטענדיג אין די פאַלעם און קריעגט קיינמאל קיין עליה ניט — חוץ די תוכחה! — שטעלט ניט אריין א פוס.

איהר קענט ניט קאָרמענען דעם אמעריקאַנישען ארבייטער מיט הילע שור־הבור און לויתן און יין־המשומר נאָך דער סאציאַלער רעוואָלוציע. געווים, די גאנצע גאולה איז אונזער גאולה, אָבער איידער עס קומט די נחמה קען אויסנעהן די נשמה, ד. ה., די אינדיווידועלע זעעלע פון דעם מאן וואָס פראצעוועט אין ביזייט און דארט אין סלעק.

הערט זיך צו צו זיין זיפץ, קוקט זיך צו צו זיין לאַגע, בעטראכט זיין קינד׳ס בלייכען פנים, זיין וויב׳ס שקלאַפערי, זייער אלעמען׳ס דירה און שרייבט דאן אייער פלאַטפאָרם. איהר האָט דעם ביישפיעל פון די ענגלישע ארבייטער־פארטיי פאר די אויגען און דאָס מאכט די פלאַט־פאָרם־שרייבערייי נאָך ליכטער, אמת, ענגלאַנד איז נאָך אויך וויייט פון א גן־עדן און אלע אייערע פראקטישע ארבייט וועט ניט ענטשיידען די סאציאַלע פראגע, זאגט דאָס טאקע אפעס, קלאָר און דייטליך, אָבער פערהאכטעט ניט די פראקטישע ארבייט, וויל אפילו עטליכע מיזעראבלע פארקען אהן בוימער, וואו ארעמע קינדער קענען זיך שפיעלען, פארקען וואָס רעטטען קיין וויזענדער לעבענס פון דעם קלאַס, וועלכער איז אונזער חיל און אונזער פאָלק, — אזא ארבייט אליין ניט רעדענדיג פון אנדערע וויכטיגערע פארדערונגען, זיינען פראקטישע ארבייט נעניג.

גלויבט מען אָבער אין אזעלכע ארבייט, דאן דארף מען זיין לאַגיש גענוג צו טאָן ווי די ס. ל. פ. האָט געטאָן און די „איממידיעט דעמענדס" אין גאנצען אבשאפען. נאָך לאַגישער וואָלט נאטירליך געווען צו טאָן ווי די אנארכיסטען טוען און זיך אין גאנצען אבזאגען פון יעדע פאָליטישע טהעטיגקייט.

וועגען דעם וועט נאָך געדעט ווערן, און ניט אין דער „צוקונפט" אליין.

5. די פּאַרטיי און די אַרבייטער.

פון דעם־טוועגען וואָלט געווען פאַלש צו ציעהען דעם שלום פון דיעזע אלע רייד אז די סאציאַליסטישע פּאַרטיי איז אין א לאגע, וועלכע דארף מענשען מאַכען פּעסימיסטיש.

וואָס מעהר מיר געפינען צו קריטיקירען אין דער פּאַרטיי און איהר פיהרונג, אלע וואונדערבארער דארף זיך ווייזען דער פאקט וואָס זי איז פעסט איינגעפלאַנצט אין יעדען ווינקעלע פון די פעראייניגטע שטאַטען. ווי וועניג 400 טויזענד שטימען זאָלען ניט בעדייטען אין א סך הכל פון 14 מיליאָן, איז עס דאָך זיכער אז א פּארטיי, וועלכע האלט שוין אזוי ווייט און האָט אן ארגאניזאציאָן פון איבער 50 טויזענד־מיטגליעדער אין הונדערטער, אפשר טויזענדער לאקאלס קען פון די פעהלערן — מייסטענס קינדער־קראנקהייטען, פון וועלכע עס האָבען ביז איצט און אומעטום געליטען אלע יונגע פּאַרטייען — ניט שטארבען.

דאָס וועלט געזאגט ניט נור צו טרויסטען דעם עולם אדער „מסיים צו זיין בכי טוב", זאָנדערן־קראנקהייטען, פון וועלכע עס האָבען ביז איצט און אומעטום געליטען אלע יונגע פּאַרטייען — ניט שטארבען.

דאָס וועלט געזאגט ניט נור צו טרויסטען דעם עולם אדער „מסיים צו זיין בכי טוב", זאָנדערן

פונקט קענען מיר אנווייזען. דערצו האבען מיר די פאקטען אין דער טאבעלע, וועלכע איז נע־געגעבען געוואָרען אין אנהויב פון דיזען ארטיקעל.

די טאבעלע ווייזט דעם רעזולטאט פון די נאָוועמבער־וואהלען אויף "אזא"ן אופן, אז די שטאאטען מיט"ן גרעסטען פּראָצענטזאץ שטע־הען צוערסט און די מיט"ן קלענסטען צולעצט, אנפאנגענדיג מיט נעוואדא, וואו דער סאציא־ליסטישער וואָוט בעטרעפט 870 פון יערע 10,000 און שליסענדיג מיט נאָרטה־קאראָליינא, וואו ניט מעהר ווי 13 וועהלער פון 10 טויזענד האבען געשטימט פאר די ס. פּ.

אויב דער לעזער וועט זיך מטריח זיין צו נעהמען א קארטע פון די יונאייטעד סטייטס אין האנד אריין בעת ער דערלאנגט א מיש צוריק און בעטראכט די טאבעלע, וועט ער געפינען אז פון די 16 בעסטע שטאאטען זיינען 10 (נע־וואדא, מאנטאנא, וואשינגטאָן, קאליפאָרניא, איידעהאָ, אָרעגאָן, ווייאָמינג, יוטאה און קאָלא־ראדא) אין דעם וועסטליכען טהייל פון לאנד, דריי (ווייסקאנסין, מינעסאטא און קאנזאס) אין דעם טהייל, וועלכען מען רופט צענטראל און דריי (אקלאהאמא, פלאָרידא און ארקאנסא) אין דעם דרום פון דער מדינה.

צוויישען די 6 ניו־ענגלאנד שטאאטען גע־פינט זיך נור איין קאנעטיקוט מיט 269 פון 10 טויזענד, און צוויישען די מיטעל־אטלאנטישע שטאאטען איז פענסילוויניא דער בעסטער מיט (אויף) 269, וועהרענד ניו יאָרק דערגרייכט 234 און איללינאי און אהיא, צוויישען די צענטראלע שטאאטען די וואס זיינען נעהנטער צו אונז (צום מזרח), וווייזען אויף איינער 300, דער אנדערער 301 פון 10,000.

דאס הייסט אז, וואס וווייטער מיר געהען צום מערב צו, צום שטילען אקעאן צו, געפינען מיר אלץ גרעסער די וואקסענדע מאכט פונ־ט כאציאליזמום און אז ער וואקסט אויף, אדער הויבט אן צו וואקסען אין דעם זידען.

אין די שטאאטען, הייסט דאס, וואו מיר פיהרען שוין אן פון יאהרען א שריפטליכע און א מינדליכע פּראָפּאגאנדא, וואו מיר האבען שוין מיט 30 יאהר, מיט 20 יאהר, מיט 10 יאהר צוריק געהאט טענליכע, וועכענטליכע און מא־נאטליכע צייטשריפטען זיינען מיר שוואכער ווי דארטען וואו (חוץ קאליפאָרניא) מען האט כמעט ערשט אנגעפאנגען צו ארבייטען.

וואס־זשע איז די ערקלערונג דערפון?

זי איז, ניט אריינגעהענדיג אין צו וווייטע דרכים, א צוויייפאכע.

ערסטענס, איז דער ארבייטער אלץ מעהר איינגעזעסען, אלץ מעהר אמעריקאניזירט אין, וואס פאר אונז איז נאך וויכטיגער, אלץ מעהר נאטוראליזירט אויב ער איז ניט אין לאנד גע־בארען, וואס וווייטער איהר געהט וועסט.

צווייטענס, פאסירט אין א גרויסען מאס־שטאב אין דער גאנצער מדינה דאס וואס האט אימער פאסירט אין א קליינעם מאששטאב אין דעם אידישען קוואָרטאל אין ניו יאָרק, ווי מיר האבען אנגעוויזען אין די נאטיצען פון דעם לעצטען נומער „צוקונפט", היינו:

דער ארבייטער און די מיסטע אנדערע וואס וועלען דא ארבייטער וואנדערן אריין דורך דעם „איסט" דורך ניו יאָרק און די אנדערע אטלאנטישע שטאאטען; אינ'ם מזרח וועלען זיי אמעריקאניזירטע און בירגער און דאן געהען זיי וווייטער.

אין דעם אויבענדערמאנטען ביכל פון זאמבארט וועלט ציטירט דער אפיציעלער צענ־זוס רעפּארט פון 1900 צו וווייזען, אז זעקס מיללי־אָן מענשען זיינען אין צייט פון א יאהר דרייסיג אויסגעוואנדערט צו די צענטראל־שטאאטען, אבער, דער עיקר, צום וועסטען צו, און אז ניו יאָרק, פענסילווייניא און מאסאטשו־סעטס אליין האבען פון זיך אריינגעשיקט אי־בער אין מיליאָן מיט 600 טויזענד מענשען! און דיזע וואנדערונג געהט אימער אן. אימער וווידערהוילט זיך דערזעלביגער פראצעס: גרינע קומען אריין איבער'ן אטלאנטיק און רוויטע, אדער רויטליכע, יעדענפאלס רייפע קומען אן צום פאסיפיק (דעם שטילען אקעאן.)

עס איז ניט קיין צופאל וואס מיר וואסטען דא ניט אזוי שנעל. דאס ערקלערט זיך ניט דערמיט, וואס די דייטשע „פאלקסצייטונג" און דער אידישער „פארווערטס" און דער ענגלישער „קאלל" און אלע אנדערע צייטונגען האבען ניט געטאן זייער פליכט. די אלטע טענה, אז עס האבען געפעהלט פלאטפאָרם־טרעגער און גוטע רעדנער פאר גאסען־מיטינגען, און טראנספא־רענטען און קנעפלעך און קאנדידאטסקע פאר־טרעטען און דער וועטער האט געשטערט און די פלוגבלעטער זיינען שלעכט פערטהיילט געווא־רען — דאס אלץ איז געווים מענליך און פיעל־לייכט וואהרשיינליך, אבער דיעזע אלטע טענה איז זעהר א שוואכע און זי ערקלערט ניט אונ־זער פארטשריט.

מיר האבען דא, אין דעם אסטען פון דער מדינה, פשוט ניט קיין אמעריקאנישען און קיין אמעריקאניזירטען ארבייטערקלאס אין דעמ־זעלביגען גראד ווי ער איז דא אין דעם וועסטען.

פון די שטאאטען וואו מיר האבען געצוינגען אונזער בעסטען וואָוט איז מאנטאנא רייך אין גאלד־און זילבער־גרובען, דעסגליכען קאלאָרא־דא; יוטאה, איידעהא, האבען זילבער, קאלי־פארניא און נעוואדא — גאלד־גרובען; מינע־סאטא און מישיגאן האבען אייזען־גרובען, וועה־רענד אהאיא און איללינאי זיינען רייך אין קוי־לגרובען.

און וועהרענד אין פענסילווייניער קוילע־מאיינס ארבייטען נאך פיעל סלאָווען און אנ־דערע אויסלענדער, זיינען די מיסטע גרובע־ארבייטער אינ'ם וועסטען ענטוועדער געבארענע

אמעריקאנער, אדער אמעריקאניזירטע און פּרא־לעטאריזירטע אויסלענדער: אזרחים ותושבים אויף אונזער אלטען לשון.

מען דארף ניט אריינקריכען זעהר טיף אין דער סטאטיסטיק אום צו זעהן אז א מאיער, הייוואוד און פּעטיבאון — אמעריקאנער, סאָ־ציאליסטען, מיינערס — זיינען כאראקטערים־טיש פּאר די וועסטערן פּעדעררישאָן פּונקט ווי גאמפּערס — אן אונגארישער איד און א ציגא־רענמאכער פון דערהיים — איז טיפּיש אלס פּאר־שטעהער פּאר דעם ארבייטער פון דעם אָסטען.

און אזוי ווי מיר רעדען וועגען גאמפּערס'ן, וואָלט פּיעלליכט ניט שאדען אויסצוטייטשען עטוואָס אזוינס, וואָס מען שיינט אין אונזערע קרייזען ענטוועדער ניט צו פערשטעהן, אדער ניט צו וועלען פערשטעהן. דערמיט וועלען מיר שלוסען.

---

6. גאמפּערס און זיין עק־פּאָליטיק.

גאמפּערס, זאגט מען, איז אין זיינע יונגע יאהרען געווען א סאָציאָליסט. מיט אויסנאהמע פון די צוויי יאהר 1895 און 1896 איז ער שיין וועד־וויים ווי לאנג דער פּרעזידענט פון די „אמעריקאן פעדעררישען אוו לייבאר". דיעזע ארגאניזאציאן וועלכע איז היינט שוין צוויי מילי־אן שטארק, שיקט אין די לעצטע יאהרען רעגעלמעסיג „פראטערנאל" דעלעגאטען צו די ענגלישע יוניאָן קאָנגרעסען און די ענגלענדער פון זייער זייט שיקען דעלעגאטען צו די אמע־ריקאנישע קאָנגרעסען פון יאהר צו יאהר.

די ענגלישע דעלעגאטען קומען אהער אימער מיט דיזעלביגע טענה:

„זעהט, ווי מיר, ענגלענדער, וועלכע זיינען אמאל אויך געווען עק־פּאָליטיקער, ליבעראלע נאכשלעפּערס, זיינען געקומען צום שכל און זיי־נען איצט א פּאָליטישע מאכט אלס אונאבהענ־גיגע ארבייטער־פּארטיי, וואָרום זאָלט איהר אונז ניט נאכטאָן?"

און רעגעלמעסיג איז — רייד צו גאמפּער־סען, רייד צו דער וואנד.

איז דאָך די קשיא היתכן?

איז עס מעגליך אז א נעווועזענער סאָציא־ליסט, א מענש, אלזא, וואָס האָט זיכער אן אפּע־נעם מוח, זאָל ניט פערשטעהן די וויכטיגקייט פון אונאבהענגיגע ארבייטער־פּאָליטיק אפילו נור אום צו האבען א פּאָליטישען וועדטה ביי די אלטע פּארטייען, אפילו נור אום צו קענען מיט זיי „שאכערן"?

איז דאָם מעגליך, אז זיינע יועצים און לייט־טענאנטען און די קליגערע און עהרליכערע מע־נער אין דער פּעדעררישען זיינען, אלע צוזאמען, ניט פייהיג צו פערשטעהן וואָס פּאר א מאכט די צוויי מיליאָן אמעריקאנישע יוניאָנליסט וואָל־טען וועלן איצט וועלן פּאר אלעמענס אויגען איז דאָ דער ביישפּיעל פון די צוויי מיליאָן ענגלישע ארבייטער, וואָס זייער פיהרער איז קיער האַרדי?

איז דאָס מעגליך, אז גאמפּערס און זיינע חברים זיינען ענטוועדער פערקויפּטע נשמות, אדער אניט פּשוט אידיאָטען?

איז דאָס מעגליך, אז מענשען, וועלכע זיי־נען דאָס אדער יענעס — שופּטען אדער נארען — זאָלען אזוי פיעל יאָהרען קענען פיהרען דעם ארבייטער פאר'ן נאָז, איבערהויפּט נאכדעם ווי א רעזאָלוציע פערלאָנגענדיג אונאבהענגיגע ארבייטער פּאָליטיק האָט געפּונען א גרויסע מינאָ־ריטעט (א פערטעל פון די דעלעגאטען) פאר זיך נאָך אויך דעם פילאדעלפיער קאָנגרעס פון דער פעדעריישען אין דעצעמבער 1892 און איז נור דערפאר צוריקגעוויזען געוואָרען, ווייל די מעהרהייט האָט (ניט מיט אונרעכט) בעהויפּ־טעט, אז די פעדעריישען איז דאָמאָלס דערצו נאָך געווען צו שוואָך?

בקיצור: איז עס מעגליך, אז עס איז דאָ א פונדאמענט פאר א גרויסע פּאָליטישע ארבייי־טער־פּארטיי נור דער פיהרער גאמפּערס לאָזט ניט?

איז ער, אויב דאָס איז אזוי, א שופט אדער א נאר?

און דער ענטפער איז קלאָר:

ניין, ניט דאָס, ניט יענעס, נור גאָמפּערס און זיינע חברים וויסען אז פון זייערע צווויי מיליאָן ארבייטער קען מען ניט מאכען קיין גרויסע אמעריקאנישע פּארטיי אויפּאָך ווייל צוויישען זיי זיינען פּאראן פערהעלטנים־מעסיג זעהר וועניג אמעריקאנער בירגער.

זיי האָבען פּשוט מורא זיך לעבערליך צו מאכען און האָבען דערביי ניט דעם מוטה, ניט די עהרליכקייט דאָס אפּען ארויסצוזאָגען וווייל זייער פּאָליטיק איז בלאָפּען די פּאָליטיקער פון די אלטע פּארטייען מיט זייער מעכטיגען ארבייי־טער־וואָוט און עס לוינט ניט צו זאָגען דעם אמת. מען שפּיעלט זיך אין קאטצען־מויז און מען דארף שרעקען די קאַץ.

גאמפּערס איז דאָרום דורכאוים ניט א פערקויפּטע נשמה און, לכל הדעות, ניט קיין אידיאָט, מעהר נישט זיינע אמעריקאנער זיינען פיער־פינפטלאָך פון זיי קיין אמעריקאנער ניט און ער איז א דיפּלאָמאט — ער און זיינע חברים — ווייטער גאָר נישט.

און צו א געווינסען גראד איז זיין צרה אויך אונזער צרה. אבער צו פערצווייפלען איז ניטאָ קיין גרונד, וועהרענד איבערצוקוקען אונזער טאקטיק וואָלט ניט געשאדט.

לעאָן קאָבּרין.

קליינינקע נשמה'לעך

(ערצעהלונג)

יט יאָהרען צוריק האָב איך א קורצע צייט געארבייט אין א סיגאר־פאבריק, וואו מען פלעגט ניט אָננעהמען קיין אידישע „הענד".

הגם די פאבריק איז כמעט געווען אונזערע אין אייגענע, ד. ה., הגם זי האָט בעלאנגט צו איינעם פון אחינו בני ישראל, אן אשכנזי, האָט דער פאָרמאן פון דער פאבריק, מיסטער מע'קאָרטי, אן איירישער דזשענטלמאן, תמיד אָבגעשיקט אן אידישען ארבייטער, אויב אזעלכער פלעגט קומען צו איהם פרעגען אויף ארבייט, קיין ירושלים, און דערבי טאקי פלעגט ער איהם אויך דערמאָנען, אז ער, דער אידישער ארבייטער הייסט עם, זאל חלילה, ניט פערגעסען צו נעהמען מיט זיך די „ווהיס־קערס"...

דער קאָדיק זאל איהם נעהמען, דעם ליע־בען מיסטער מע'קאָרטי, אזא פערבראנטער ציוניסט איז ער געווען!...

ווי אזוי דאָם קומט, וואָס ער האָט מיך אין זיין פאבריק אריינגענומען, וועט איהר פרעגען? קיין ריכטיגען תירוץ וויים איך ניט אויף דעם. זיכערער פון אלץ איז, אז ער האָט מיך אָננענומען פאר א „שפאניאָלען", ווייל א ביסעל קוק איך טאקי אוים וויי טארקווועמאדא'ס א לאנדס־מאן, און וויידער, בין איך געקומען פרעגען אויף „שפאניש ארבייט".

ווי די מעשה איז, מיסטער מע'קאָרטי האָט מיך אריינגענומען און דאָם איז דער עיקר...

איך זיץ צווישען צוויי דייטשען און אר־בייט. די ארבייט איז א גוטע; דער מא־טעריאל אן אויסגעציכענטער, און איך ארבייט אוים זעהר שעהן...

מיסטער מע'קאָרטי, א דיקער, קורצער, ברייטער מאן פון מיטעלע יאָהרען, מיט א רוי־טען רונדען, ריין־געגאָלטען פנים, מיט דינע ליפען אָהן וואָנצעם, מיט א רויטער נאָז, מיט א צוויינאָרענדיגער מאָרדע, מיט א שטארקען, די־קען נאקען און מיט א גרויסען, רונדען קאָפּ, וואָס קוקט אוים סאר, מחמת די האָאָר פון איהם איז ניט לאנג געווען קורץ ארונטערגענומען מיט א מאשינקע, — שטעהט זיך ביי א בעזונדער טי־שעל האָרט נעבען פענסטער, מיט א לעדערנער לעצעל איבער די אויגען, מיט פערקאשערטע ארבעל און אין א קורצען שוואָרצען פאָרטוך, וואָס פערדעקט איהם נור ביז די קניע, און פאקט אין קעסטעלאך סיגארען. און פאקענדיג די סיגארען, מאָהלט זיין מויל, ווי א מיהל און, נאטירליך, וויצען, פון וועלכע די ארבייטער לאָ־בען, צי עס איז דאָ פון וואָס, צי ניט... וואָרום מיסטער מע'קאָרטי, פערשטעהט איהר מיך, לאכט אליין פון זיינע ויצען מיט אזא געלעכ־טער, וואָס הילכט אָב איבער דער פאבריק, ווי דאָס הירזשען פון א פערד, און וועז ער אליין לאכט, וועט אן ארבייטער מסתמא איהם אויך צוליעב טהאָן און לאכען...

חוץ מיר דערקען איך צווישען די ארביי־טער ארום זיך נאָך צווויי „אונאָפיציעלע" אי־דען, וואָס האָבען זיך אויך אהער אריינגעשמו־געלט — איינער פון זיי איז א דאָרער יונגער־מאנטשיק, מיט א לאנגער, דינער האלז, מיט רויטע האָאָר, מיט זומער־שפרינקלאך אויפ'ן פנים, מיט דינקע רויטע וואנצעם אויף די ליי־פען און מיט קליניצקע כיטרע אויגלאָך, וואָס שפרינגען פלינק ארום פון דער ברעט, אויף וועלכער ער וויקעלט זיינע סיגארען, צו די סי־גארען, וואָס ליגען שוין נעבען איהם אויפ'ן טיש פארטיגע אין א קופּקע, און פון זיי צו זיין שבן'ס קופּקע, און פון זיין שבן'ס צו די סיגארען פון דעם ארבייטער געגענאיבער איהם, און דאן צו מיסטער מע'קאָרטי... זיי שפרינגען ארום אָהן אן אָבהאלט און בעת דעם דרעהט ער מיט זיין דינער האלז און שמאָלע פליציעס און זיינע הענד ארבייטען אויף בעת מעשה מעכאניש אזוי פלינק און אָהן אָבהאלט, ווי זיינע אויגען... א שניט מיט'ן מעסער אין דעם ווינקעל־בלאט, א דרעה מיט דער האלז און פליציעס, א קוק מיט די לויפעדיגע אויגלאך ארום ברעט, ארויסגע־כאפט דעם ניט־אויסגעארבייטען סיגאר פון פא־פיר, צוגעלייגט איהם צו די ליפען, אריינגע־כאפט איהם אין דעם ווינקעל־בלאט מיט צוויי פינגער און אוועק איהם ווינקלען... דערבי ציימ־בעלט ער מיט די פינגער, אויסארבייטענדיג דעם סיגאר, אקוראט ווי איבער א פיאנא, האקט אָב דעם „טאק" מיט א מאשינקע און א גלעט געטהאָן דאָם קעפעלע פון סיגאר מיט די ליפּען, ווארפט ער איהם צו צו זיין קופּקע פארטיגע סיגארען און ארבייט, און צימבעלט ווייטער אין איין אָטהעם, און ווארפט די אויגלאך אויף אלע זייטען, ווי א מייזעל פון איהר לאָך...

דער צווייטער „אונאָפיציעלער" איז זיצט נעגענאיבער איהם אויף דעם אנדער זייט טיש. ער איז א דיקער יונגערמאן, מיט א פולען, גלאט־

ראזירטען פּנים און מיט גרויסע אויסגעקאָטשעטע אויגען, וואָס קוקען תּמיד ערנסט און פערוואונדערט, אַקוראט ווי דעם יונגעמאַן׳ס שווארץ־געקרויזטער קאָפּ וואָלט פּונ׳ אַנגעפאַקט געווען מיט עפּעם שווערע וועלט־פראגען... דער דאָזיגער יונגערמאַן איז א לאַנגזאמער אַרבייטער, בעטראַכט יעדען בלאַט טאַבאַק פון אַלע זייטען, איידער ער נעהמט איהם וויקלען, שניידט איהם לאַנגזאם אַרום מיט׳ן מעסער און וועט ער וויקעלט דעם סיגאר, שפּאַרט ער זיך צו מיט דער ברוסט צום טיש און זיין האַנד מיט די פינגער, קוים וואָס זי קריכט... ער שוויצט ביי דער ארבייט און סאָפּעט, ווי א נאַנז...

אָט די דאָזיגע צוויי אונאָפּיציעלע אידען מיידען אימער אוים איינער דעם אַנדערן, קוקען זיך קיינמאָל ניט אָן, אָט אזוי ווי יענער נאַריישער פויגעל, וואָס אז ער וויל זיך בעהאָלטען פון א שונא, בעהאָלט ער דעם קאָפּ אונטער זיינע פליגלען, מיינענדיג, וועון ער וועט ניט זעהן דעם שונא, וועט דער שונא איהם אויך ניט זעהן... דער קאָדיק וויסט זיי, פאר וואָס זיי ווילען זיך ניט דערקענען! נור עס דוכט זיך זיי ביידען אָפּ, הפּנים, אז ווי נור זיי וועלען אויס־ריידען א וואָרט איינער מיט׳ן אַנדערען, אזוי גלייך וועט מיסטער מעק׳קאַרטי דערקענען, אז זיי זיינען אידען און וועט זיי משלח זיין קיין ירושלים... פערשטעהט זיך, אז מיך מיידען זיי אויך אוים: א איד דערקענט גלייך א אידען, מעג ער אפילו עהנליך זיין צו א שפּאניאָל!...

פון מיסטער מעק׳קאַרטי׳ס וויצען לאַכען אָט די ביידע „אונאָפּיציעלע“ מעהר פון די איבריגע ארבייטער. דער רויטער, דער דאָרער, מיט די קליניצקע, לויפּעדיגע אויגלאַך, קייכט אויף א דינעם קול׳כעלע און איז תּמיד דער ערשטער, וואָס צולאַכט זיך פון דעם פאַרמאַן׳ס וויץ, און דערבי קוויטשעט ער ארוים יעדעכ מאָהל, וועון ער לאַכט, די וועהרטער: „אָה, דזשי־זום קרייז“... דער צווייטער לאַכט שווער כאָ־פּענדיג, מיט א גראַבען און הייזעריגען קול, אזוי ווי דאָס געלעכטער וואָלט זיך ביי איהם פון בויך ארויסגעריסען... און זיינע אויגען בשעת דעם ענדערען זיך ניט אויף א האָאָר, קוקען, ווי ניט זיי מיינט מען דאָס, ערנסט און פערוואונדערט...

א סך מאָל לאַכט ער ניט וויסענדיג אַליין פון וואָס... גאָר נישט, ער הערט, אז אַלע לאַכען, האָלט ער אויך אונטער די „קאָמערציע“... און א מאָל טרעפט זיך, וועון אַלע האָבען שוין אָבגעלאַכט, כאָפּט ער זיך, אז ער האָט ניט גע־לאַכט, קוקט ער זיך אום צומישט אויף מיסטער מעק׳קאַרטי׳ן מיט אזא מינע אויף זיין נאַריישען פּנים, וואָס רעדט, דאַכט זיך: „ווי איך בין א איד, אדוני פּריין, איך האָב ניט גהערט!“...

פּיעל מאָל הויבט אָן צו שיטען מיסטער מעק׳קאַרטי וויצען וועגען אידען, נאַריש ווי־צען, אומגעלומפּערטע חכמה׳לעך, פול מיט גיפ־טיגער אידיאָטסטוואָ. ביידע לאַכען איצט אויך, דער רויטער יונגערמאַן נאָך שטארקער, ווי געווהנליך, פערקוויטשעט פּשוט די פאַבריק, קריכט פון דער הויט, מען זאָל נור הערען, אז ער לאַכט, קאַטשעט זיך אויף זיין שטול און דריגעווועט מיט די פיס... דעם אַנדערען׳ס, דעם דיקעגם געלעכטער קלינגט אין אזא צייט אפילו געמלאכט׳ט, מחילה, דאָך לאַכט ער, עפּעם האָט ער מורא ניט צו לאַכען...

ארעמע קליינינקע נשמה׳לעך, אין זייער געלעכטער האָבען זיי זיך געזוכט צו בעהאלטע; פון זיך אליין!...

נור איין האַלבע שעה אין וואָך זעהן זיך די ביידע אָן: דאָס איז שבת צווישען עלף און צוועלף אין דער פריה, וועון ער אַליין, „ברודער“ וויסבערג, א איד מיט די ביינער, מיט א כפל־שמונה׳דיגער נאָז, קומט אין שאָפּ צו פערטהיי־לען צווישען די ארבייטער די קאָנווערטלאָך מיט דעם וועכענטליכען געהאַלט. ער געהט דאָן דורך די ארבייטער מיט א לייטזעליגען שמיי־כעל אויף דעם עכט־אידישען פּנים און לייגט אוועק נעבען יעדען ארבייטער א קאָנווערטל... דאָן קוקען זיך אָן די צוויי אונאָפּיציעלע — דער רויטער דאַרער מיט דעם דיקען — און זייערע פּנים׳ער שטראַלען דאָן מיט עפּעם א מין התּפּעלות און זיי ריידען, דאַכט זיך, „אָן אונזע־ריגער, פון אחינו בני ישראל“... און זיי קוקען דאָן דרייסטער, פרייער און שטאַלצער ארום זיך... מחותנים פיהלען זיי זיך דאָן אין שאָפּ, נאָהענטע מחותנים... אָבער אָט נעהט ארויס ברודער וויסבערג פון שאָפּ, און אויס!

אזוי קוק איך זיך צו צו דער טראגי־קאָ־מעדיע פון די צוויי אונאָפּיציעלע אידען אין שאָפּ. א מאָל האָב איך אויף זיי רחמנות, זוך זיי צו פערענטפערען מיט דעם, אז דער מענש טהוט אַלעם צוליעב דעם שטיקעל ברויט, און א מאָל פיהל איך א טיעפּע פעראכטונג צו זיי, איבערהויפּט וועון זיי לאַכען פון מיסטער מעק־קאַרטי׳ס אנטיסעמיטישע חכמה׳לעך...

אזוי געהן אַוועק עטליכע חדשים, ביז...

* * *

א פּאָאָר וואָכען פאר וווייהנאכטען איז אין שאָפּ שטאַרק „ביזי“. מען דאַרף זעהר נויטיג נאָך „הענד“. מיסטער מעק׳קאַרטי אַנאָנסירט אין די צייטונגען פאר נייע הענד, עס רופען זיך אָב, אָבער ניט געוונג. צווישען די, וואָס רופען זיך אָב אויף די אַנאָנסען, איז אויך דאָ א איד מיט א געלען, קאַלטענעוואָטען בארד און מיט קורצזיכטיגע אויגען.

ער קומט אריין אין שאָפּ מיט זיין געצייג אונטער׳ן פּאַכווע, איינגעוויקעלט אין פּאַפּיר, נעהמט ארונטער די הוט, בלייבט שטעהן ביי דער טיר מיט א פער׳צרה׳טער מינע אויף זיין פּנים און קוקט מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען אין די זייט, וואו עס שטעהט מיסטער מעק־קאַרטי.

אז די ארבייטער דערזעהען דאָס געלט קאָלטענעוואטע באָדן און די געלע צושויבערטע האָר אויף זייז קאָפּ, שיסען זיי אויס מיט א טו־מעלדיגען געלעכטער... האָ־הו־האָ. כע־כע־כע! — הויבט זיך אויף פון אלע זייטען.

און אונזערע אָפּיציעלע?

לכתחילה, אז זיי דערזעהען דעם אידען, ווערען זיי צומישט, עפּעס ווי דערשראָקען... באלד אָבער קומט דער רויטער דאַרער צו זיך און צולאכט זיך אויף זייז קלוויטש און שרייט אויס:

— שאלעמען אייזיק, דזשיזוס קרייז!

און דער דיקער יונגערמאן בויגט אויף צו זיין פּנים זעהר נאָהענט צום טיש, אזוי ווי ער וואלט מורא געהאט, דער קאָלטענעוואטער איד זאל איהם ניט בעמערקען, און לאכט אויף מיט זיין גראָבען, הייזעריגען געלעכטער און זיינע אויסגעקאטשעטע אויגען, ווי געוועהנליך, קוקען בעת דעם ערנסט־פערוואונדערט...

מיסטער מעק'קארטי צוזעצט די פרישע הענד ארום טיש און אז ער איז פארטיג געווא־רען מיט זיי, שטעלט ער אָן זיינע אויגען אויף דעם אידען מיט דעם געלען, קאָלטענעוואטען באָדן, וואָס שטעהט נאָך ביים טיר מיט א בע־טענדיגער מינע, טהוט א דרעה די האַנד ארום זיין דיקער צוויי־גאַרעגדיגער מאָרדע און דעדט ארויס מיט א קול, נאכמאכענדיג כלומרשט וויַ א איד רעדט, און זעהר וויציג, פערשטעהט זיך:

— העלא, ווהיסקערס!... ארבייט? ניטא. אין ירושלים געה!...

און דערביי צולאכט ער זיך אליין פון זיין וויץ, בויגט זיך אוים, טרייסעלט זיך מיט זיין גאַנצען שוועהרען קערפער און זיין גלאַטער, די־קער, רויטער פּנים וועהרט נאָך רויטער און די אויגען טרערען ביי איהם, און ער הירזשעט, הירזשעט געזונד און וויל־ד, וויַ א זאטער זשערע־בעיז, בעת ער צושפּיעלט זיך... די ארבייטער, נאטירליך, האלטען איהם אונטער און די ביידע אונאָפּיציעלע שטעהען אוודאי ניט אָב פון דער „קאמערציע", און עס קלינגט, און עס הילכט, און עס איז פרעהלאָך אין שאָפּ, אזוי פרעהלאָך, אז דער קאָלטענעוואטער איד ביים טיר, וואָס האָט ארויסגערופען אָט די דאָזיגע שמחה, שטעהט דאָרט און שמייכעלט אויף מיט א רחמנות'דיגען, צרה'דיגען שמייכעל...

אויפ'ן סוף טהוט ער אָן די הוט, פערנייגט זיך נידערויג, זאָגט „גוד ביי", פערנייגט זיך נאָך א מאָל און רוקט זיך ארויס פון שאָפּ, אזוי ווי א גנב.

— פערגעס דאָ ניט די ווהיסקערס! — שרייט איהם נאָך מיסטער מעק'קארטי....

ווידער א שטורמדיגער גלעכטער...

— שאלאמען אייזיק, דזשיזוס קרייז! — קוויטעטש דער רויטער דאַרער יונגערמאן.

אויף מאָרגען אָנאָנסירט ווידער מעק'קארטי אין די צייטונגען, ווידער קומען אייניגע „הענד" און דער קאָלטענעוואטער איד מיט דעם געצייג אונטער'ן פּאכווע אויף צווישען זיי...

מיסטער מעק'קארטי שיקט איהם ווידער אָב קיין ירושלים...

ערשט אויף דעם פערטען מאָל נעהמט ער איהם צו... ער קען זיך ניט העלפען, צופיעל בעשטעלונגען האָט ער אין זיין שאָפּ דיזען פאר־ווייהנאכטען, אפילו דעם טייפעל אליין וואָלט ער אריינגענומען ארבייטען!...

דאָך, אז ער נעהמט איהם אפילו איצט אָן, קען ער זיך ניט איינהאלטען פון א וויץ.

ווי איז זיין נאָמען, פרעגט ער דעם אידען.

— נחום טרייטעל — ענטפערט דער איד און פערבויגט זיך פאר איהם זעהר ניעדריג.

— נאָך טרייליק — מאכט צו איהם מיס־טער מעק'קארטי און זיינע דיקע באָקען ציטע־רען פון איינגעהאלטענעם גלעכטער: — נאָך טרייליק, איך האָב דיך אפילו גערארפט שיקען אין ירושלים אויסוואשען די הענד, אָבער איך בין איצט צו ביזי.

פון זיינע גאַנצע רייד פערשטעהט נור נחום טרייטעל, אז ער איז איצט „ביזי" און ער ענט־פערט איהם מיט א פרעהליכע מינע און זיינע קורצזיכטיגע אויגען בלישצען בעת דעם:

— ביזי, הא? איך מאך א סיגאר — א צאצקע, אויף נאמנות.

און מורא האָבענדיג, אז מעק'קארטי זאָל איהם ניט פערשטעהן, האָט ער א מאָך געטאָן צו איהם מיט אלע פינף פינגער און געזאָגט:

— א סיגאר פוירסט קלאסס!...

די צוויי אונאָפּיציעלע דערזעהען, אז מען האָט איהם אריינגענומען ארבייטען, בלאָזען זיי זיך ביידע אָן און ביידע קוקען זיך אום, ווי צו־מישטע, אויף איהם. עס איז מיר בעשערט, מען זאָל איהם אוועקצעצען נעבען מיר.

ער זעצט זיך אוועק ארבייטען, ארבייט מיט א ברען, מיט די קורצזיכטיגע אויגען צוגע־שמידט ניעדריג צום טיש אזוי, אז פאר די ארבייטער ארום איהם זעהט זיך ניט קיין סימן פון זיין פּנים, נור דער גלעזער קאָפּ צושויבער־טע האָר, מיט דעם גלעזשוואַרצען נאָקען און מיט דעם שמוציגען קאָלנער פון העמד. ער אר־בייט מיט אָן אימפּעט, אין איין אָטהעם, דעם רוקען אפילו פערגינט ער זיך ניט אויסצו־גלייכען...

ערשט צוועלף אזייגער, וועַן אלע ארבי־טער נעמען זיך צום עסען, לייגט ער אויך אוועק זיין ארבייט, נעהמט ארוים פון אונטער זיין שטול, אויף וועלכען ער זיצט, א פּעקעלע, איינגעוויקעלט אין פאַפּיער, טהוט אָן די אלטע, פערשטויבטע הוט אויפ'ן קאָפּ, וויקעלט פונאַנ־דער דאָס פּעקעלע, מאכט אונטער'ן נאָז א ברכה און נעהמט עסען. ער עסט שנעל. א שטיק מיל־כיגען פלאָדען מיט קעז עסט ער, און פערטרינקט מיט מילך פון א פלעשעלע. דערביי נעהמט ער ניט אראָב זיינע אויגען פון די סיגארען, וואָס

ער האָט געמאַכט. מען בעמערקט, אז ער צעהלט זיי אין זיינע געדאַנקען. דאָן קוקט ער זיך אום אויף זיינע שכנים ארום איהם, בעמערקט מיך און, פערשטעהט זיך, אז ער דערקענט באַלד, אז איך בין פון די אחינו בני ישראל. דער פּנים הויבט אָן ביי איהם צו שטראַהלען און אז איך זאָג „יע", פרעגט ער מיך אויס וועגען שאַפּ, וועגען די ארבייט און אזוי ווייטער.

איך ענטפער איהם אויף אַלע פראגען און ער איז שטאַרק צופריעדען.

פּלוצים בעמערקט ער מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען דעם רויטען דאַרען יונגען מאַנטשיק, וואָס זיצט אין דער צייט אויף א שטול נעגען אונז און עסט זיין מיטאג, און, בעמערקט איהם, שפּרינגט נחום טרייטל אונטער אויף זיין אָרט מיט התּפּעלות, און שרייט אוים:

— בענצע, דו? ! וואָס מאַכסטו, בענצע?

דער רויטער טהוט זיך א צאַפּל, ווי פון א קדחת, דאָס ביסען פאַלט ביי איהם ארוים פון'ם מויל. ער קוקט זיך אום צושראַקען מיט זיינע לויפעדיגע אויגלאַך. נור קיינער האָט ניט גע־ הערט. די ארבייטער ארום זיינען פערטאָן אין לעזען צייטונגען און אין עסען. נור דער איין דיקער יונגערמאן האָט עס געהערט און בע־ מערקט. ער האַלט דעם קאָפּ אונטער'ן טיש, שטיקט אין זיך דעם געלעכטער און קראצט זיך די פאטילניצע.

דער רויטער יונגערמאַנטשיק קומט צו זיך, קוקט אָן דעם קאָלטענוואָטען אידען, כלומרשט ער קען איהם ניט, און פרעגט איהם שטיל, ניט גאַנץ דרייסט אפילו, אויף ענגליש:

— וואהאט, הע?...

— דערקענסט מיך ניט? — וואונדערט זיך דער קאָלטענוואָטער איד — א מיתה משונה אויף דיר, איך בין דאָך נחום טרייטל!... נו? דערקענסט מיך נאָך אלין ניט? ! — וואונדערט זיך נחום טרייטל אלין מעהר און מעהר...

— וואהאט דהי העל יו אר טאָקינג אבאוט? טאָק יוניטעד סטייטס! — ענטפערט איהם דער רויטער מיט א מינע, אזוי ווי ער זאָל ניט פערשטעהן קיין וואָרט, וואָס נחום טרייטל רעדט.

— אי־אי! — וואונדערט זיך נחום טרי־ טל — א קלוגער ממזר, רעדט ענגליש, ווי א וואסער! מיינער א לאנדסמאן — ערקלערט ער מיר — אויף איין שיף מיט איהם געקומען מיט דריי יאָהר קאריק... דו גערעדנקסט, בענצע — טהוט ער זיך ווידער א קעהר צו איהם מיט התּפּעלות — ווי דו האָבט געפרעסען מיינע לע־ מאַנקעס אויפ'ן שיף?...

אָבער בענצע פערשטעהט איהם ניט, כאטש גיב איהם א קרייק, כאפט זיך צו צוריק צו זיין ארבייט מיט עפּעס א מין פערצווייפלונג און קוקט ניט אין נחום טרייטל'ס זייט...

נחום טרייטל רעדט אויך שוין ניט מעהר. טהוט זיך א קראַץ אונטער דעם געלען קאָל־ טענוואָטען באָרד, בויגט זיך צו צום טיש מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען און ארבייט....

* * *

אין שאפ טהוען זיך מעשים, אומזיסטע קאָמישע פאַרשטעלונגען האָבען איצט מיסטער מעק'קאַרטי און די ארבייטער.

די ערשטע זאַך בינדט זיך מיסטער מעק־ קאַרטי צו די „קעפּלאַך" פון נחום טרייטל'ס סיגאַרען. ניט ריכטיג געמאַכט, ניט גוט אויסגע־ ארבייט זיינען זיי, כאָטש אין דער אמת'ען זיי־ נען זיי בעסער אויסגעטאָקט ווי די קעפּלאַך פון די מעהרסטע סיגאַרען, וואָס די אנדערע ארבי־ טען. און אז מיסטער מעק'קאַרטי זאָגט איהם, אז זיינע סיגארען זיינען נור גוט פאר ירושלים, דאָן קוקט אויף איהם נחום טרייטל אזוי הילפ־ לאָז, אזוי צומישט, מיט אזא אונגליקלעכער מינע אויפ'ן פּנים, ווי א פערבראכער, וואָס מען כאפט פאר א האנד, בעת ער איז בעגאנגען דעם פערברעכען און וועלכער ערווארטעט, אז אט־אָ, אט וועט מען איהם קירצער מאכען מיט א קאָפּ, לכל הפּחות. די ארבייטער ארום לאכען דאָז, נאטירליך, פון זיין צושראַקענעם אויסזעהן און מיסטער מעק'קאַרטי, אום איהם נאָך מעהר אנ־ צושרעקען, רופט איהם נאָך ארוים מיט אן ערנסטע מינע אויף א „פויט" און דערביי נעהמט ער דרעהען זיינע ביידע שטאַרקע פוים־ טען אונטער נחום טרייטל'ס קורצזיכטיגע אויגען... דער גלעזעכטער ווערט נאָך שטאַרקער. מאַנכע ארבייטער קאטשען זיך פון זייערע שטו־ לען, לאכענדיג. בענצע קוויטשעט אויפ'ן גאנצען שאפ: „אה, דזשיזום קרייז!" און דער אָטהעם פערכאפט איהם פון גלעזעכטער. דער דיקער יונגערמאן מיט די פערוואונדערטע אויגען שטיקט זיך אויף מיט זיין גראָבען, הייזעריגען גלעזעכטער און ער, נחום טרייטל?... ער קוקט צופישט, צושראַקען מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען אויף מיסטער קאַרטי'ס שטאַרקע פויסטען פאר זיין פּנים און, וועז זיי טהוען זיך א דרעה נעהענטער פאר איהם, טהוט ער לייכט א צי־ טער מיט'ן קערפער, פּינטלעט מיט די אויגען און שמייכלט דערביי מיט אזא שמייכל, וואָס איז עהנליך צו א שטומען וויינען...

איך האלט זיך איין קוים אויפ'ן אָרט. איך פיהל זיך בעלידיגט פאר דעם אידען, פאר דעם מענשען, פאר דעם ארבייטער, וואָס ווערט אזוי ערניעדריגט אין דער קלייניגקער, אוי־ גליקליכער פערזאָן פון נחום טרייטל... אז איך זאג איהם, ער זאָל זיך ניט לאָזען אזוי שפּייען אין פּנים, ענטפערט ער:

— עט, פאראיבעל האָבען אויף א גוי חזיר? וואָס קען מען זיך העלפען? — דרייקט ער מיט די פלייצעס — א איד איז אין גלות... זאָל ער, אבי דעם פלאץ ניט פערלירען!...

און וואָס לענגער ער ארבייט אין שאפ, אלץ מעהר לאכט מען פון איהם. בשעת דינער רוקט איהם אריין איינמאל א דייטשער ארביי־

טער א שטיקעל חזיר אין האנד און עס ווערט ליהודים'דיג אין שאפ, ווען די ארומיגע ארבייטער בעמערקען, ווי נחום טרייטעל ווארפט ארויס פון האנד דעם שטיקעל חזיר מיט אזא מינע און כאפ, אקוראט ווי ער וואלט ארויסגעווארפען א הייסע, ברענענדיגע קויל, וואם האט איהם די האנד פערברענט...

דער פאַרמאן טהוט איהם אפט א צופּ פאר'ן בארד און פרעגט:

— הא דו יו דו, נאק טרייליק?

און נחום טרייטעל ענטפערט מיט אן אוטטערטהעניגען שמייכעל דעם „אדוני פריץ"...

און איינמאל קעהרט זיך צוריק מיסטער מעקקארטי א שיכור'ער אין שאפ פון דינער. געהט ער צו צו נחום טרייטלען פרעהלאך, מיט בלישצענדיגע, לאכענדיגע אויגלאך, נעהמט איהם אן פאר'ן אקסל און זאגט: — הא דו יו דו, נאק טרייליק?... און נעהמט איהם אן פאר דאם גרויסע, געלע קאלטענעוואטע בארד מיט ביידע הענד און שלעפט צו דר'ערד. נחום טרייטעל מיט אן ארונטערגעצויגענער אונטערשטער ליפּ, ציהט זיך נאך זיין בארד, וואם מעק'קארטי שלעפט און קוקט אויף מעק'קארטי'ן מיט זיינע קורצזיכטיגע, שטאהלענע אייגען, שוויינט, שצירעט מיט די צייהן און לאכט.

מיסטער מעק'קארטי'ן איז דאם שטארק געפעהלען און ער שרייט אוים:

— לוק עט דהי וואיסקערס, באיעם, האו איט איז לעפינג!...

און שלעפט נחום טרייטעל'ס בארד ארויף און אראב, אהער און אהין, רעכטס און לינקס, און נחום טרייטעל ציהט זיך מיט'ן קאפ און א האלבען קערפער נאכ'ן בארד נאך, דרעהט מיט די קורצזיכטיגע אויגען אויפ'ן פאַרמאן, שצירעט מיט די צייהן, לאכט, צי ווייניט און שוויינט אלץ...

די ארבייטער לאכען. בענצע קוויטשעט. דער צוויייטער. דער דיקער, דער שווערער, שטיקט זיך מיט זיין גראבען, הייזעריגען געלעכטער.

איך שפּרינג דא אויף האלב פערריקט פון פערדרום און בעלידיגונג:

— בענצע, משה! — שריי איך דא אוים צום רויטען און צום אנדערען — וואם סקאלייעט איהר מיט די צייהן? מען מארטערט א אידען? איהר זייט דאך אליין אויף אידען!...

און וועז איך שריי דאם אוים איבער'ן גאנצען שאפ, ווערט פלוצים שטיל. מעק'קארטי לאזט איין נחום טרייטעל'ס בארד. די ארבייטער טהוען זיך א קעהר צו מיר און בענצע און דער אנדערער בלייבען זיצען, ווי אונטערגעשאקסענע, מיט רויטע פנים'ער און צומישטע אויגען. איין נחום טרייטעל קוקט ארום זיך און שמייכעלט נאריש....

מיסטער מעק'קארטי פרעגט מיך, וואם שריי איך. איך ענטפער איהם גאנץ היים, ער זאל לאזען דעם ארימען אידען צופריעדען.

— דו ביזט אויך א איד? — פרעגט ער און ווערט רויט פון כעס.

— יע, א איד — ענטפער איך און דערלאנג איהם, ווי ער האט פערדינט...

ער טהוט זיך א וואַרף שלאגען צו מיר. איך רוף איהם אין דרויסען, אויב ער וויל זיך שלאגען מיט מיר...

אין שאפ איז שטיל בעת מעשה, ווי אויף א בית עולם...

פלוצים ווארפט זיך מיסטער מעק'קארטי צו נחום טרייטלען, כאפט איהם אן פאר'ן אקסל, טרייסעלט איהם און הייסט איהם גהען גליך אהיים.... ער זאל קומען שבת, וועט ער איהם בעצאהלען... נחום טרייטעל ווערט ווייס, ווי קאלק, און נעהמט זיך מיט ציטערדיגע הענד פאקען זיין געשייג. ער קוקט בעת דעם מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען אויף בענצען און זיינע ליפּען מיט זיין געלען, קאלטענעוואטען בארד טרייסלען זיך און ער שפּצעט מיט גלעבט:

— בענצע, א וואַרט וואַרף פאר מיר אריין!...

בענצע מאכט זיך, נאטירליך, גע'פּגר'ט, גליך ער הערט איהם ניט... און מיט די גרויסע אונטער'ן פאכווע גענהט נחום טרייטעל ארויס אין א וויילע ארום, ווי א שיכור'ער פון שאפ...

איך פאק מיר דערווויילע איין מיינע סיגארען, צעהל זיי צו נאנץ רוהיג און, פערפאקט מיינע גרייג, פארדער איך פון מיסטער מעק'קארטי'ן, ער זאל מיר גליך בעצאהלען און ער גענהט טאקי מיט מיר ארונטער אין אפים ניט ווילענדיג און דארט קריג איך וואם מיר קומט...

* * *

ארויסגעהענדיג אין דרויסען, פיהל איך פלוצים — באץ מיט א שווערע זאך מיר איבער דער פלייצע, באץ און נאך א מאל באץ!... איך טהו זיך א כאפ צוריק, ווער שלאגט עס מיך? ערשט, נחום טרייטעל!...

ער שטעהט מיט זיין פעקעל גרייג איבער מיר, מיט א צוקרימטען פנים פון אויפרעגונג, מיט בייזע אויגען און עס ווארפט איהם הענען פיס...

— ממזר — שיפעט ער צווישען די אויסגעשירעטע צייהן — ממזר, א מיתה משונה אויף איך!... אזא גוטער פלאץ!... וואם הארט איך מיין בארד?... גאר ניט, א איד זאל נישט פערגינגען א אידען!... אך, ממזר, א מיתה משונה אויף איך!...

א. ל. באראן

די פרוי

(פאעמא)

(דאס אלץ וואס איך פערמאג —
דיר צו ווידמענען, מיין קינד!)

1.

ס'איז פריהלינג. פארנאכט. די זון נעהמט
זיך טובל'ען אין ים־הארץ און זינקען,
אזוי ווי פערבענקט איז דער הימעל,
די לופט נעמט זיך פון טריימלען פון קלינגען
וואס טראגט זיך פון קלויסטער־געביידע,
וואס ווערט איצט בעשאטטען מיט שטראהלען—
עס פיהלט זיך, אז באלד וועלען שאטענס
די גאנצע געביידע בעפאלען.
די פערטראכטע לבנה אין הימעל
וועט וואנדלען ארום ווי א שומר,
בעוואכען דעם דערפעל, די פישער
וואס זיצען אין שאטען פון בוימער
און הערען די פריהלינג־לעגענדעם
וואס פערלען זיך רוהיג און ליעבליך
פון נעדי'ם חן־פורפורנע ליפען
מיט תאוה־צובלאזענעם פייער.
און יעדערער קושט מיט די אויגען
איהר שטערען וואס שיינט ווי דער מארגען,
דעם שמייכעל וואס איז אין די גריבלעך
ביי איהר אויף די באקען פערבארגען,
איהר רייצענדען קערפער דעם שלאנקען
וואס ברעכט זיך און שלאנגט זיך אין צווייען,
די גאלדענע האר וואס צופאלען
אין כשופ'דיג זיידענע רייהען.

עס פאלט דער פארנאכט און די זון —
אך, ווי שהען איז דאס איצט איהר געזעגענען,
אזוי ווי א מיידעל וואס גרייט זיך
איהר הארציג געליעבטען בעגעגענען.
גאנץ פריה איז די זון שוין פערגאנגען,
ניט וועלענדיג זעהן מיט די אויגען
דעם רוהיגען הימעל דעם קלארען
אין שרעקליכע וואלקענס בעצוויגען,
די טויזענדער בלומען און גראזען
אין קעניגליך טהייערע בייטען,
ווי ס'וועט זיי דער שטורם דער בייזער
מיט דארשט פון א חיה אויסטוידטען.

די נאכט איז מיט שוידער געקומען
און האט זיך מיט בליצענדע פיילען
געשפאלטען גאנץ ווייט אינ'ם מזרח
פיר טויזענדער־טויזענדער מיילען.
און ליכטיג פלעגט ווערען א וויילע
אין ברעקעלע הימעל דעם ווייטען,
נור אויסגעזעהן האט'ס: ניט לאנג קען
די ליכט מיט די פינסטערנים שטרייטען,
און באלד מוז וואס שרעקליכעם קומען;
דער ווינד האט שוין אויפגעהערט קלאגען
און האט אהן אן האפנונג גענומען
א ודוי מיט אלעסדינג זאגען...
ביים ים־ברעג איז נעדי געשטאנען.
א יאהר איז עס איצטער געוואהרען
זינט זי האט דא אינ'ם אבגרונד
איהר פאטער, דעם פישער פערלארען.

געקוקט האט זי ווייט אין דער פינסטער
מיט אויגען פול ענגסטליך־בעגעהרען:
איהר טאטען אין שטורם דערזעהן,
זיין העלדישע שטימע דערהערען...
און פלוצלונג — א בליץ האט בעלויכטען
דעם מיטען פון ים... פון דער ווייטען
געזעהן האט זי עפעס זיך ראנגלען,
אזוי ווי ז י י ן זעגעל אין שטרייטען.
—„א, פאטער, א פאטער, זיי מוטהיג,
ניט גיב זיך, ניט גיב זיך איצט אונטער!"
נור וועז ס'איז דער בליץ שוין דער צווייטער
געפאלען פון הימעל ארונטער
דאז האט שוין אין שוים פון די וועלען
געהאלטען זיך נעדי אין טרינקען...
און ווייט — ביי דעם ענד פונ'ם הימעל —
א זעגעל, וואס ענדיגט איצט זינקען...

3.

א שטילער פריהמארגען איז נאכדעם
געקומען מיט ווארימע שטראהלען,
וואס זיינען פון לויטערען הימעל
צו דר'ערד בהרחבה געפאלען,
וואו איינציגווייז זיינען די פישער
געשטאנען צוטומלט, צוטראגען
און ווארטענדיג איינס אויפ'ן צווייטען:
וואס וועט ער, וואס וועט ער איהם זאגען?
ביז וואנען דער טאג איז אריבער —
און דארט אינ'ם מזרח דעם ווייטען
דארט האבען זיך וויעדער גענומען
די ליכט מיט די פינסטערנים בייטען.

דערנאך איז די נאכט אנגעקומען
מיט'ן שטילען זעפיר און מיט שטערען
און האט אויף די פלייצעם געטראגען
איהר מאנטעל דעם שווארצען דעם שווערען.
גאנץ שטיל זיינען איצטער געזעסען
די פישער, געפיהרט מיט די אויגען
פון איינס אויפ'ן צווייטען און האבען
אהן וועדער די קעפ איינגעבויגען

צו דר׳ערד און פערטראכט זיך,
פערטראכט מיט א שרעקליכען ביינקען:
נאך נעדי׳ס געלעכטער און רעדען,
דעם שמייכעל, וואם זי פלעגט זיי שענקען.
— „גוט נאכט!" האט זיי איינער געזאגט דאן,
ביים וואַרפען זיין בליק אויף די וועלען
וואם האבען געפליסט מיט עניוות
ביים שיין פונ׳ם נעבעל דעם העלען.
—„גוט נאכט, מיינע ברידער! דער אומעט
האט זיך צווישען אונז דא ניט בלייבען!
און איך קען שוין מעהר דא ניט בלייבען!
פאר מיר איז דא קיין זאך נעבליעבען
חוץ טרוקענע מענערשע אויגען
און הארטע געזיכטער, וואם טוידטען
די פרישעסטע בלומען וואם בליהען
אין מאי׳שע הימלשע בייטען,
און טיעף, א, טיעף אין מיין הארצען
נאגט עפעם א ביינקען א שווערער...
גוט נאכט! און מיין היימאטה? —
איך וועל איהר ניט אנקוקען מעהרער!"

עם האט זיך א פלוסק געלאזט הערען
פון ווייטען.. און שטיל איז געוואַרען
אזוי ווי אין טאג ווען דער הימעל
האט ערשט זיינע קינדער געבאַרען.
. . . . . .
. . . . . .
און יעדוועדע ווייל פלעגט אוינער
פערשווינדען אהין צו די ברעגען
וואו ס׳האבען געווארט אונגעדולדיג
פון טוידט און פון לעבען די וועגען...
ביז וואנען עם איז נור פון אלע
איין אלטינקער פישער געבליבען.
4.
אזוי האט דער אבגרונד דער טיעפער
א טרייסט און א היים אבגעגעבען
פיר עלענדע זוכער פון ליעבע
און עפעם א טרויסט אינ׳ם לעבען.
און אלע פריהמארגען און אבענד
פון אויפגאנג און אונטערגאנגס־שטראהלען
איז׳ם קאפ פונ׳ם קלויסטער פון וואנען
עס זיינען די קלאנגען געפאלען,
געזעסען איז ער אויננעבויגען
און האט פאר די שטריק פון די גלעקער
מיט אימה און יראה געצויגען,
און ס׳האבען זיך קלאנגען געטראגען
נאנץ ווייט אויפ׳ן ים׳ס גרויסען הארצען
צום וואלקען וואם האט איהם בעלאגערט,
צום אבגרונד דעם טיעפען און שווארצען.
און ס׳האט זיך געהערט אין די קלאנגען
א קלאג־ליעד, א שרעקליכער ביינקען,
ווי ס׳גוסס׳ט א מענש ביי די גלאקען
וואם קענען קיין טרייסט איהם ניט שענקען.

ביז וואנען א שטורם איז וויעדער
אהינצו פון גאט אנגעקומען,
דער זעלביגער רויש פון וועלען
דער זעלביגער שטורמען און ברומען,
אזוי ווי אין טאג ווי די פרוי האט
איהר קערפער דעם ים אבגעגעבען.
געפיהלט האט דער אלטער אז איצטער
וועט נעהמען אן ענד פון זיין לעבען...
ארויף איז ער הויך צו די גלאקען
און האט מיט די כחות די לעצטע
געריסען — געקלונגען... פון וויטען
אין שוים פון די וועלען די גרויסע
געזעהן האט ער נעדי׳ן אין וואנדלען,
צוזאמען מיט איהר זיינע ברידער....
דער שטורם האט שרעקליך גערודערט,
געריסען דעם קלויסטער אין גליעדער,
און ער האט געקלונגען... ביז וואנען
א שלאף האט פערמאכט זיינע אויגען...
און איבער זיין קאפ האט זיך אלץ נאך
געשאקלט דער גלאק ניט געצויגען
פון קיינעם... און האט אויסגעקלונגען
די לעצטע שוין קלאנגען פון הארצען,
ביז ס׳האט זיי דער שטורם פערטראגען
אין אבגרונד פון ים, אינ׳ם שווארצען.

ניו יאָרק, 1908.

הערבערט ספענסער

אייניגע בעדויערונגען

איבערזעצט פון מאקס זשאללעס

עס איז פאהר אלום די שאטלענדישע בערג, בעלויג איך זיך גאנץ אפט מיט דעם עדאנק, אז עס וועט קיין מאל ניט געלינגען איינצואקערען די טהאלען וואס זיהען זיך צווישען זיי, און אז די נאטור וועט דאך ניט פערשקאפט ווערען פון די מענשען. עס איז וואהר אז אויף דארטען בעווייזען זיך שוואכע צייכענס וואס דערמאנען, אז זי ווערט אונטערוואלפען אונטער די פאהדערונגען פון דעם מענשען, ווי, צום ביישפיעל, דאס שטילע קלינגען פון קלייניע גלעקלעך וואס ווייזט אז ערגעץ־וואו אין דער ווייטען פאסען זיך א טשערעדע שעפעלעך, אדער דאס ווייטע שפרינגען פון די הירשען וועלכע זיינען ווי פלעקען צוזייעט אין פערשיעדענע ערטער פון דער אונענדליכער פאנאראמא וואס עס בילדען די בערג. אין געגענטהייל, די דאזיגע צייכענס שוואכען ניט אב, נור פערשטארקען נאך דאס אלגעמיינע, פאטישע בילד. אין אזא ארט קען מען זיך אין גאנצען פערגעסען אן די פראזע פון אונזער ציוויליזירטען לעבען...

מיר איז העכסט אונאנגענעהם די פאר־שטעלונג פון אזא סאציעלען פראגרעס, אין וועלכען דער צוועק פון אלע שטרעבונגען זאל זיין דער וואוקס פון דער בעפעלקערונג, די פער־גרעסערונג פון רייכטהום און די ענטוויקלונג פון האנדעל און אינדוסטריע. אזא מין פאלי־טיש־עקאנאמישער אידעאל נעהמט נור אין אן־בעטראכט די קוואנטיטעט און ניט די קוואלי־טעט; איך דאגעגען וואלט אויף דעם ארט פון א סך נישדריגעם לעבען א בעלן געווען אויף נור האלב לעבען, אבי עס זאל זיין פון אן עדלערען און בעסערען סארט. אזא מין וואהלזיין, וועל־כעם דריקט זיך אוים אין די אימער וואקסענדע סטאטיסטישע ציפערן וואס ווערן ארוים־גענעבען פון דעם מיניסטעריום פון מאנופאקטור און האנדעל שיינט מיר אין פיעלע פונקטען צו זיין ניט קיין וואהלזיין, נור פערקעהרט אן אונ־גליק פאר דער מענשהייט. דער וואוקס פון די באלקסמאסען, וועמעס גליק און עקזיסטענץ עס הענגט אין גאנצען אב פון דעם, אז עס זאלען אויף פערגרעסערט ווערען די מאטעריעלע מיט־לען, וואלט אייגענטליך געדארפט ארויסרופען ביי א דענקענדען מענשען ניט קיין פרייד, נור א געפיהל פון ערביטערנים. מיר זיינען אלע גענייגט צו בעטראכטען דעם איצטיגען צושטאנד פון דעם גענזלשאפטליכען לעבען אלס בעפריע־דיגענד, אין דער צייט ווען אזא לעבען בעשטעהט אין אלגעמיין פון דעם, אז מיר זאלען היינט אנשטרענגען אלע אונזערע כחות, כדי צו קענען דאסזעלבע טהון מארגען. עס איז אויך אונזער וואונש אז דאס זאל פארקומען אומעטום, אויף דעם גאנצען ערדקוגעל. אין דערזעלבער צייט ערלויבען מיר זיך צו געפינען פעהלער אין דעם פערהעלטניסמעסיג פרייערען לעבען פון די ניט־ציוויליזירטע פעלקער. נאך אלעמען דארפען מיר דאך ניט פערגעסען, אז דער אידעאל, וועל־כען מיר האבען איצט ליעב, דאדף אנערקענט ווערען אלס פערגענגליך. מען קען זאגען, אז דיזער אידעאל גהערט צו דער דאזיגער פעריאדע פון דער מענשהייטס עכטוויקלונג, וועו דער איצ־טיגער דור ווערט גאפפערט כדי די קומענדע דורות זאלען קענען לעבען גליקליכער. עס קען אבער ניט זיין ווינשענסווערטה, אז מען זאל נור מעסטען אונזער פראגרעס מיט דער צאהל פון די פעקטארים וואס בעשאפען אזעלכע דיסטריקטען ווי „דהי בלעק קאנטרים", וועלכע זההען אוים גלייך ווי עס וואלטען אהין ארריין א גאנצע ארמעע קוימענקעהרער. אומגעקעהרט, מיר וואלטען זיך מיט אלע קרעפטען געדארפט בעפרייען פון אזא צושטאנד וואס שנעלער, וויי־ער איז אין פיעלע הינזיכטען ערגער פון דער אמאלגיגער ארדנונג און איז אויך זההר ווייט פון דער ארדנונג וועלכע מיר ווילען דערגרייכען אין דער צוקונפט.

צו די שלעכטע זייטען פון דעם איצטיגען לעבען וואלט מען אויך געדארפט ארויינרעכענען דאס וואס עס ווערען **ביסלעכווייז פערניכטעט** אלע איבערגעבליעבענע שטריכען פון דעם אמא־ליגען לעבען, וועלכעם איז געווען פיעל אויי־פאכער פון אונזערן, אבער וועלכעם האט דאך געגעבען דעם מענשען צו גענישען אביסעל רוהע.

דער פאקט אז דאס, וואס איז אונז איבער־געבליבען פון דעם אלטערטהום ווערט ביסלעכ־ווייז פערטרונקען פון אונזער אלטגליכען לעבען, איבערראשט מיך יעדעם מאל ווען עס קומט מיר

אויס צו פערבראַנגען דעם זומער אויף דעם דאָרף, צוויישען בוימער און גראָז, וועלכעם מאַכט נאָך שאַרפער מיינע בעדויערונגען.

אַן אמעריקאַנער פרוי, וואָס איז געקומען צופֿאַהרען קיין ענגלאַנד פערברענגען א קורצע צייט, האָט מיר איינמאָל געזאָגט, אז נאָך איהר מיינונג איז ניט כדאי צו לעבען אין אזעלכע ערטער, וואו עס זיינען ניטא קיין רואינען פּון אלטע שלעסער און קלויסטערס. פּאָלקאָמען פערשטאַנדיג איהר געפיהל, מוז איך זאָגען דעם אמת, אז איך בין מיט איהר אין א גרויסער מאָס איינפערשטאַנדען. איך אליין קען זיך ניט אָנרופען קיין מענש מיט אלטמאָדישע נייגונגען און איך האָב אויך ניט קיין בעזונדערע אכטונג פאר אלע אינסטיטוציאָנען און אידעען אבער דאָך איז מיר אנגענעהם צו בעטראַכטען די פערבליבענע אַנטיקען פון די פערגאַנגענע צייטען. דער אינטערעס, וועלכען איך לעב דערביי איבער, האָט גאָר ניט קיין שייכות מיט היסטאָריע. אזוי שנעל ווי דער פרעמדער פיהרער הייבט אָן אויסצופֿיקען די אויף אויסוועניג: אויסגעלערנטע לעגענדען און היסטאָרישע לעגענדען וועגען די אלטע געבוידען, וועלכע מיר בעטראַכטען מיט איהם, שלאָג איך איהם באלד איבער זיין רעדען. איך ווייל ניט ער זאָל מיך מיט זיין פלוידערן אָבריסען פון די איינדרוקע וואָס עס רופען ביי מיר ארויס די שפּורען פון אלטערטהום, און פון דעם פערגניגען, וואָס עס פערשאפט מיר די פערבאַרגענע שעהנקייט פון די אוראַלטע וועגט און סקלעיפּען אויף וועלכע די צוישטערענדע האַנד פון דער צייט האָט ארויפגעלעגט איהר מאָלערישען זיעגעל. די זעלבע איינדרוקע מאכט מיר דאָס אלטמאָדישע דאָרפישע לעבען, וועלכעם ווערט פערשווינדען אזוי שנעל ווי די שטאָדט מיט די שטאָדטישע אידעען און געוואָהנהייטען דרינגען אריין אין גאנץ גרויס־בריטאניען.

אין פיעלע לענדער פון דעם ערדקוגעל, וועלכע זיינען געווארען דאָס אייגענטהום פון ענגלאַנד, האָבען די היגע בעוואָהנער זיך אזוי ווייט אויסגעפיינט, אז זיי האָבען אין גאנצען אויפגעהערט צו עקזיסטירען. אויף דעמזעלבען אופן פערניכטעט אויך דער פראָגרעס פון גרויס־בריטאַניען יעדעם יאהר עטוואָס פון דעם, וואָס האָט זי געמאכט אינטערעסאַנט און אנציהענד. אויף דער מערב־זייט פון די זידליכע בערג, וואו איך פערברענג דיזעם יאהר דעם זומער, בעווּאונדער איך יעדען טאָג, וועו איך געה שפּאַציערען, די שעהנהייטען פון דער נאַטור, וועלכע אונזערע קינדער און קינסקינדער וועלען שוין ניט זעהען. הויבט, פון גרינעם טשערעט אויס־געפלאָכטענע צאהמען, בעווּאקסענע מיט גראָז, פערנעהמען צו פיעל פלאַץ און וואַרפען א צו וויייטען שאטען, און די ערד־אַרבייטער, וועלכע זיינען דורכגעדרונגען מיט דעם מאדערנעם גייסט, קענען זיי שוין ביי זיך ניט ליידען. אין דעמזעלבען צושטאַנד פון אָבנעלעבטקייט געפינען זיך איצט די ברייטע פּאַסען פון גרינע טערנער, וועלכע זיינען בעדעקט מיט פעלד־בלומען און זיינען אַרום די וועגען פון די וועל־דער. דאָס זעלבע מזל וועלען האָבען די סטעוש־קעם וואָס ציהען זיך אוועק ווי די שלענגעלעך אין דער אונענדליכער וווייטקייט ווי, צום ביישפּיעל, אין אלבעדינג און עפּינג, וואו דער שמאָלער וועג פאר די פוסגעהער שנוידט זיך אריין טיף אין דער ערד און ציהט זיך אונטער דעם וואונדערשעהנעם געוועלב פון גרינע צווויגען, צוויישען וועלכע עס שלאָגען זיך ערטערווייז דורך די שטראַהלען פון דער זון. עס וווייזט אויס, אז דאָס אלעם דאַרף מיט דער צייט פער־שוואונדען וועלען און אָבטרעטען דעם אָרט פאר פּענסעם פון דינענקע שטעקעלעך, וועלכע וועלען צוזאַמענגעהאלטען מיט לאַנגע אייזענע אָדער דראָט. וועו עס וועלען ערגעץ־וואו יא בלייבען אזעלכע לעבעדיגע פענסעם, וועלען זיי פיעל־לייכט זיין גאָר נידעריגע און שטאַרק צו־געשוירענע. די שטרויענע דעכער אויף די הייזלעך זיינען אומעטום אומגעביטען אויף ציגעלענע אָדער שינדעל־דעכער. עס פערשווינ־דען אויך ביסלעכווייז די האַלב־היצערנע וועדק־שטאטען. נאָך א כאַראקטעריסטישען שטריך פון דאַרפישען לעבען, וועלכען איך פלעג כמעט אומעטום בעגעגענען אין גרויס־בריטאַניען, איז איצט שוין אויך א זעלטענע ערשיינונג: דאָרט וואו דעם וועג האָט איבערגעהאקט א שטראָם זיינען שטענדיג געווועזען אריבערגעוואָרפען פאר דעם פוס־געהער א פּאָר ברעטלעך מיט פּאַרע־טשעס. פערד, וואָגענס און דראָשקעס האָבען געדאַרפט אריינפאָהרען גלייך אין וואַסער אריין, און דאָס איז געווען פערבונדען מיט אייניגע אונבעקווועמליכקייטען פיעלליכט אין פריהלינג: וועו עס איז צוגעקומען וואַסער; איצט אָבער וועלען די פּאַרשטעהער פון די קאָנטים, יאָגענ־דיג זיך נאָך שטיימען, טהון אלעם כדי אויסצו־זוכען עפּעם פערדיינסטען פאר זייערע וועהלער, און וועלען באלד פערבייטען די לייכטע בריקלעך אויף ציגעלנע אָדער שטיינערנע בריקען. מען קען אָבער הייַנט נאָך בעגעגענען אויף די פעלד־סטעזשקעס, ביי א קליין ריטשקעלע, אזעלכע בריקלעך, וואָס זיינען אריבערגעוואָרפען פאר די פוס־גענהער. דאָרסטען וועט איהר זיך נאָך קענען אָנשפּאַרען אָן דער פּאַרענצע, קוקען אויף די קלייניגקע פישעלעך און בעווּאונדערען וויי לאַנגזאָם און פאַרזיכטיג זיי שווימען ארוים פון די ווינקעלעך, וואוהין זיי האָבען זיך בעהאלטען, דערשראָקענע פון אייער שאטען.

עס ווערען אויך פערשוואונדען פיעלע אמאָליגע געוואָהנהייטען, וועלכע שפּיגעלען זיך אזוי שעהן אָב אין אונזער זכרון, וועו מיר דער־מאָנען זיך אָן זיי. מען קען שוין איצט זעלטען בעגעגענען אָרעמע מענשען, וועלכע קלייבען צוואמען אויף די פעלדער די איבערגעבליבענע

זאנגען. אין פיעלע טהיילען פון דעם לאנד איז פערבאטען צו קלייבען ריבקעלעך. מען הערט שוין מעהר ניט דאס ריטהמישע קלאפען פון דער דרעש־מאשין, מען ווערט שוין מעהר ניט אויפגעוועקט פון דעם שלאף אין א ליכטיגע פריהמארגען אין יוני. דורך דעם גערויש ווען עס פעראורזאכט דאס שארפען פון דער קאסא — א גערויש, וועלכעס איז פאר זיך אליין אפילו ניט זעהר אנגענעהם, אבער אן וועלכען עס איז אנגענעהם זיך צו דערמאהנען, אויבער די שעהנע בילדער וואס זיינען דערמיט פערבונדען.

אין דער צייט ווען אין פיעלע הינזיכטען וועלען די קומענדע דורות זיין גליקליכער פון אונז, קענען מיר זיי אויך בעדויערן. דאס פערשווינדען ווערען פון די איבערגעבליעבענע שפורען פון דעם אמאליגען לעבען, וועלכע זיינען אדער פאר זיך זעלבסט שעהן אדער אין צוזאמענהאנג מיט די פארשטעלונגען וואס זיי רופען ארוים — וועט אונזערע נאכקומער בערויבען פון פיעל פאזויע, וועלכע בעציערט די פראזע פון אונזער איצטיגען לעבען.

אומעטום קומט פאר די זעלבע זאך. צוליעב די אייזענבאהנען, דאמפפער און פראכט־פאלע גאסטהייזער, וואס זיינען צווייעט אויף די ברעגען פון דעם טייך ניל, איז עגיפטען שוין געווארען אזוי אירראפעאיש, אז זי וועט באלד אויפהערען ארויסצורופען די געפיהלען וואס זיינען פאסענד צו איהר אלטקייט. דאס איצטיגע אומגעענדערטע רוים פערליערט זיין גאנצע עהנליכקייט צו דעם רוים, ווי עס האט אויסגעזעהען צוריק מיט א האלבען יאהרהונדערט. אויף דעם זעלבען אופן ווערט פון ענגלאנד ארויסגעטריבען דער ראמאנטיזמום פון די פער־גאנגענע צייטען. מיר וועלען איבערלאזען אונזערע קינדער פיעלע שפורען פון דער היינטיגער ציוויליזאציאן, אבער מען קען מיט רעכט צווייפלען, צי וועלען זיי זיין אזוי אינטערעסאנט ווי די וועלכע מיר האבען געקראגען פון דער פער־גאנגענהייט.

בן יקיר

דער דיכטער פון נויט און אומעט

(קריטישע אבהאנדלונג)

אטעטן זיינען אין געוויסע הינזיכטען ווי מאהלער: אייניגע פון זיי שטרעבען אויסצודריקען זייערע אידעען און אנשויאונגען אויף דער וועלט אין א שהנער פאר־מע, אין א ארטיסטישער פער־קערפערונג פון עסטהעטישע גע־פיהלען און בילדער, וועהרענד אן אנדער טהיי? קימערט זיך ניט שטארק אויב דער אינהאלט און די בילדער זיינען שהאן און אנציהענד אן און פיר זיך, — די הויפט־אויפגאבע פון דיזע קינסט־לער איז צו געבען ר י כ ט י ג ע בילדער, אמת'ע קאפיעס פון לעבען. דער ערשטער סארט קינסט־לער זוכט זיינע סוזשעטען מעהרסטענטהיי?ם אין זיין אייגענער פאנטאזיע און פארשטעלונגס־קראפט; דער צווייטער סארט שעפט זיינע געדאנקען פון דעם קוואל פון ווירקליכקיין, טאג־טעגליכקין לעבען.

אברהם רייזען בעלאנגט צום צווייטען סארט קינסטלער. די נאטור, די זון, די שטערען, די וועלדער און פעלדער ערוועקען זיין פאנטאזיע און רופען ביי איהם ארויס געדאנקען ניט פאר זייערע אייגענע פערדינסטע, נור פאר זייער שייכות צום מענשען. די בילדער, וועלכע ער מאהלט, זיינען אפטמאל זעהר וויט פון עסטע־טיק; דער אינהאלט פון זיינע ליעדער איז ניט פון דעם סארט, וועלכער מאכט דעם מענשען פיהלען שטארק מיט זיך אליין; די געפיהלען וועלכע רייזען רופט ארויס בייט לעזער זיינען ניט קיין ערהאבענע, ניט קיין געפיהלען פון נענוס, פון פערגניגען אדער צופריעדענהייט, — דאס איז ניט רייזען'ס שולד: ווי קומט ער צו שעהנהייט?

די גאס איז געווען אזוי ארים און וויסט,
בייו אוטליכער טיר נאר — א בערגעלע מיסט.

האט פאראיבעל אויף דער אידישער גאס, אויף דער מוטער פון זיין מוזע, וועלכע האט איהם ניט ערצויגען אין שעהנע פאלאצען און זיסע טרוימען; האט פעראיבעל אויף די אידישע דחקות און נויטה, די „בעגיינסטערער" פון דעם פאעט, וואהרום זיי ערוועקען אין אייך ניט קיין הימעלישע פאנטאזיען און האפנונגען; איהר קענט פיהלען עקעל צום „בערגעלע מיסט" — רייזען האט געמוזט טהון בלויז איין זאך: מאה־לען די געזיכטציגע און די נשמה פון זיין מיאוס'ער מאדעל. און רייזען האט דאס געטאן אם בעסטען אין זיינע ליעדער, וועלכע ער רופט אין זיינע „גענאמעלטע ליעדער" מיט דעם אלגע־מיינעם נאמען „די גראהע נויט".

„די גראהע נויט" איז א פראדוקט פון דעם אידישען לעבען. רייזען האט זיך ארויס־געצייגט צו האבען פערדינענט דעם נאמען פאלקס־פאעט און פריהער אדער שפעטער וועט ער מוז ווערען א פאלקס־ליעבלינג: דאס פאלק האט ליעב די יעניגע וועלכע פיהלען מיט מיט איהם, וועלכע האבען הערצער זיך אבצורופען אויף זיין קרעכץ, און רייזען האט ניט דורכ־גענאגען קיין זיפץ פון זיין פאלק, אויף וועלכען ער זאל ניט ענטפערן ווי א ווידער־קול.

רייזען איז ניט קיין ארבייטער־פאעט. דאס אידישע פאלק, בעזאנדערס אין רוסלאנד, איז ניט קיין ארבייטער־פאלק. ער איז דעם ארי־מאן'ס פאעט. דער ארימאן געפינט אין איהם ניט נור א פרויינד און א ברודער, ער געפינט אין איהם א חבר. און עס מאכט ניט אוים, צי ער רעדט אין נאמען פון דעם „נאכט־ווענטער", אדער דעם „הענדלער", צי ער רעדט צום העמע־ריל, אדער צו די „ארימע אינגעלעך", צי ער רעדט וועגען דער „פרוי" אדער „די ארימע כלה" אדער וועגען „ארימע מענשען" אין אלגעמיין,— רייזען וויים וואס ער רעדט, ער האט דאס אליין איבערגעפיהלט:

עס גיסט זיך מיר, ברודער,
אין האצען דיין טרויער.

רייזען איז אבער ניט בלויז דעם ארימאן'ס פאעט: ער איז דעם א י ד י ש ע ן ארימאן'ס פאעט. און עס איז פאראן א גרויסער חילוק. נעהמט, צום ביישפיעל, ווינטער. דיזע צייט פון יאהר רופט ארוים אנגענעהמע, לעבעדיגע גע־דאנקען ניט נור ביים רוסישען פריץ פושקין, נור אויך ביי קאלצאוו'ן. רייזען'ס ווינטער

שרעקט אב דעם עולם
מיט ווינטען און קעלט
און חיים דער סטאלער
פאר שרעק איז אזש טוים..

און ליבעל דער שניידער, וועו ער דארף ארוים־געהן אין מארק צי אין גאס,

פערשעלט ער דאס לעבען,
איז בייז און אין כעס.

דער רעגען רופט אויך ארוים ביי איהם אנדערע גענאנקען. ער דערמאנט זיך, אז
מיט דעם קוישעל עפעל, בארנעס

זיצט די אָרימע ביי אַ וואַנד.
זי בעטראַכט מיט אַנגסט און שרעקען
איהר פערמעגען און איהר גרויליט,
און מיט ציטערדיגע ליפּען
קלאָגט זי שטיל: עס פּוילט, עס פּוילט!...

די גאַנצע ערשטע אבטהיילונג פון רייזען'ס געזאמעלטע ליעדער איז ווירקליך אַ ענציקלאָפּעדיע פון דער גראָהער נויט. די נויט איז ניט קיין עסטעטיקער, די נויט רעדט שטיל, מיט אַן ארַאבגעלאָזענעם קאָפּ, אָהן מליצה. און רייזען האָט זיך ארויסגעצייגט ווירקליך גרויס, אונ־איבערטרעפליך אין זיין מאהלען די נויט. ניט נור געפינט איהר ניט קיין געקינצעלטע פאָר־מען, קיין שרייענדע פּאַרבען, קיין לויב־געזאַנגען; צו דער „געטלעכער" נאַטור, — איהר געפינט אפילו ניט קיין העכערע, שרייענדע טענער. מיט אַן ארַאבגעלאָזענעם קאָפּ רעדט רייזען; אָהן שטורעם, אָהן געפילדער, אָהן פּראָטעסטען, אָהן „עפּאָכען־מאַכענדע" פראזען רעדט דער דיכטער, און דאָך ווי טיף יעדע שורה דרינגט אריין אין דער נשמה! רייזען פלוכט ניט, ער פערליערט קיינמאָל ניט זיין טעמפּעראַמענט; ער בעזינגט „אַ געזינד זאלבע אכט" און דאָס „אָרימע לעבען" אָהן ערגערניס, פונקט ווי אזוי וואָלט עס בע־דאַרפט זיין; ער וויים ניט פון קיין עפעקטען און פייער־ווערק, — און דאָך קען אימיצער איבערלעזען „אַ געזינד זאלבע אכט" און ניט שעהמען זיך מיט זיך אליין, אָלס אַ קאַלטען, פאַסיוון צוזעהער פון אוועלכע געזעלשפאַטליכע אונרעכטע?

בלויז איין מאָל אין דער גאַנצער אבטהיי־לונג וואָגט דער דיכטער אויסצודריקען זיין עקעל, וועלכען אַ בעטלער רופט ביי איהם אַרויס:

קלייניע ווערים דאַרט אין דר'ערד
זענען זעלבסט זיך שפּייזער,
און דער מענש, די קרוין, די קרויז,
בעטעלט אין די הייזער!..

2.

רייזען איז אימער טריי און עהרליך צו זיך אליין. אין זיינע סובייעקטיוון, לירישע געדיכ־טע, פונקט ווי אין זיינע אָביעקטיוון בילדער, האָסט ער פאַלשע טענער און געקינצעלטע עפעק־טען. דאָס גיט אונז אַ מעגליכקייט צו זעהען דעם דיכטער'ס אייגענע נשמה, זיין גייסטיגען און מאָראַלען פערמעגען.

דער דיכטער האָט פערבראַכט אַלע זיינע יאָהרען אין דער אידישער גאַס, און ווען עס פער־גלוסט זיך איהם אמאָל צו געהן זוכען זיין יוגענד, געהט ער דורך אַלע פּלעצער און געפינט ניט קיין פונק פון גליק, קיין צייכען פון טרויסט, און ער שרייט אוים:

יאָהרען יונגע, יאָהרען שוואַרצע,
ניין, איך לאָז אייך איבער אויך!

אַ פּאָעט, וועלכער האָט זיין גאַנצער יוגענד ניט געהאט קיין איין טאָג, וועלכער זאָל ביי איהם ארויסרופען צערטליכע זכרונות און בויקנעניש, מוז נאטירליך בעקומען אַ פּעסימי־טישע פילאָזאָפיע. רייזען איז אָבער ניט בלויז אַ פּעסימיסט. דער אומעט, וועלכער דריקט זיין האַרץ און פערגליווערט זיין בלוט, מאַכט רייזען'ן ווי יעדען דורכשניטליכען אָרימאַן פאַר אַ נביא פון פאַסיוויטעט:

עס ברעכט דיר דיין האַרץ, דיין געמיט,
זיי טהוען דיר אַלע זאָ וועה —
נאָר אויפהויבען קענסט דו זיי ניט,
דו פאַלסט נור צוזאמען מיט זיי...

דער פּאָעט פון דער „גראָהער נויט", דער פּאָעט פון דעם אידישען אָרימאַן, וועלכער איז זיין „בענגשאפט און פרייהייט" אַ פול־בערעכטיגטער פאָרשטעהער פון דעם אידישען צובראָכענעם אינטעליגענט, וועלכער איז פון איין ברעג אָב־גשלוואמען און צום צווייטען ניט צוגעקומען. דער פּאָעט קען בענקען און וואַרטען —

אויפ'ן ליכטיגען טאָג, וואָס וועט קומען,
מיט גאָלדענע שטראַהלען, מיט בליטהען און בלומען.

זיין זעעלע קלאָגט זיך, זי קען שוין ניט פער־טראָגען מעהר דעם שאָטען און שפּינוועבם, די לופט איז איהם שוין צו ענג. אבער זיין לוסט פיר פרייהייט איז ביי איהם בלויז אַ פאַסיווע. דיזע פאַסיוויטעט איז ביי איהם כאַראקטערי־סטיש אויסגעדריקט אין זיין געדיכט: „אַ גיכער משיח". דער לעזער וועט אליין פערשטעהען, אז אַ מענש, וועלכער וואַרט אויף משיח'ן ווי אויף אן ערלייזער, איז ניט קיין קעמפּפער פיר פרייהייט. די „קייטען פון קנעכטשאפט" און דאָס אונשולדיגע בלוט —

וואָס שפּריצט און וואָס גיסט זיך פון אונטער
דער רוט —

ערוועקען אין רייזען דעם מענשען קיין מוטה, קיין וואונש פון העלדענטהאט, ער קען זיך זאָגאָר אין די געדאַנקען ניט זעהן אלס ערלייזער פון דעם פערשקלאַפטען פאָלק, און ער בעט זיך:

אָ, קום שוין, משיח, אויפ'ן וויסינקען פערד!

און פונקט ווי ער רופט משיח'ן, אזוי רופט ער דעם פריהלינג:

פריהלינג, פריהלינג, קום געשווינד,
נאָר אָהן שטורעם, נאָר אָהן ווינד....
אוי, דער וואַלד איז קראַנק און מיד,
האָט שוין ניט קיין גאַנצעם גליעד.
שטראַהלען, שטראַהלען ברענג איהם פיעל,
היול איהם, היול איהם אָבער שטיל...

נאָך מעהר כאַראקטעריסטיש איז דער שיר „בוימער". פראַקטפאָל ווי דער געדאַנק איז אויסגעדריקט אין צוויי סטראָפען, איז דאָס בלויז אַ געדאַנק, וועלכער האָט געקענט געבאָרען ווערען אין'ם מח פון א פאַסיוון מענשען. עס איז ניט קיין פראַגע, צי רייזען ליעבט פרייהייט. ער פערשטעהט די פיגעל וואָס זינגען אזוי לוסטיג און פרעהליך:

אַך, זיי זינגען, וואָס זיי ווילען,
קיינער, קיינער האָקט נישט אויבער.

וואָס רייזען'ן פעהלט איז קאַמפּפס־פעהיגקייט

און קרעפטען צו בעגעגנען דעם שונא פנים אל פנים. נאטירלעך, זיינען פאראן אויסנאהמען, ווי צום ביישפיעל „דער פרייער ים", „דער אד־לער" און אינזיגע אנדערע. אלם א כלל זיינען אבער זיינע לידער ענטוועדער בלויז ביינקעניש אדער מוטהלאזע, שוואכע קרעכצען, וועלכע ער אליין מוז בעהאלטען ווי א סוד:

ווי עס שרעקען מיך געשטאלטען,
וואו איך שטעה און וואו איך גיה!
שרייען וואלט איך, נאר מען טאר ניט,
אוי, ווי ברענט דער שטומער וועה!...

די אונפעהיגקייט צו זוכען פרייהייט, ברענגט נאטירלעך א ספקות, סקעפטיציזם, וועלכער איז אם בעסטען אויסגעדריקט אין זיינע געפיהלפאלע לידער „עפעם הער איך", „אין ווינטער", „דער יונגער שטערען" און דערגלייכען. ניט נור איז רייזען ניט פעהיג אליין צו גיהן אין קאמפף און רופען צום קאמפף, — איהר וועט ביי איהם אומזיסט זוכען ערמונטערונג אדער טרויסט. דער ים אדער דער וואלד ערוועקט ביי א פאעט א קעמפפער, ווי צום ביישפיעל ביי בייראן'ען, א לוסט צו פערמעסטען זיך מיט דער נאטור, צו זעהן דעם שטורעם־קאמפף. רייזען רופט אונז אין וואלד אריין צו זוכען רוהע, מעלאדיע און צו פערגעסען דעם קאמפף פון לעבען.

אמאל דערשרעקט זיך דער דיכטער פאר זיין אייגענער שוואכקייט. ער איז צו עהרליך צו זיך אליין, ער שאצט ניט איבער זיינע אייגענע קרעפטען. מיר זיינען שוין געוועהנט צו הערען פון פאעטען אז זיי זיינען גאט'ס נביאים, אז גאט האט זיי געשיקט צו זיין די לעהרער און וועגווייזער פון שמאכטענדען פאלק. אונזער דיכטער אבער נארט זיך ניט אב און ער פרעגט מיט ריהרענדער עהרליכקייט:

וואו נעהמט מען א נביא פון אויבען
אהער־צו געשיקט,
ער זאל אונז א ביספל דערהייבען —
מען ווערט דאך דערשטיקט.

וואם פאר א געוואלדיגער אונטערשיעד עם איז צווישען רייזען'ן און אונזער אייגענעם יהואש'ן, שוין ניט רעדענדיג וועגען די פאעטען פון די אומות העולם, וועלכע האבען אימער געקוקט אויף זייער קונסט ווי אויף א מיטל צו דערהייבען די מענשהייט. רייזען, דער פאעט פון אומעט, פון דער דערשלאגענער גראהער נויט, פון פערצווייפלונג, פון סקעפטיציזם און שוואכקייט, וואלט געוונען אונטרריי צו זיך אליין, ווען ער וואלט געזונגען ווי יהואש א ליער „ווילסטו נוצען ברענגען". אומעט, צער און יאוש — דאם איז אלעם וואם רייזען קען געבען דעם פאלק. לערנען צו גלויבען אנשטאט צווייפלען איז ניט אין רייזען'ס רשות.

ביים אידישען פאלק געהט אן אן אינערליכער קאמפף שוין זייט דרייסיג יאהר. דער דיכטער, וועלכער האט בעמערקט אלע פיזישע ליידען פון זיין פאלק, האט ניט געהאט קיין קראפט זיך אבצורופען אזוי אדער אנדערש אויף דער ערהאבענער ערוואכונג, אויף דעם גלאררייכען רענעסאנס פון זיין גייסט. דער דיכטער האט געוועהנט זיין „פאעטישע אויג צו זעהן נור די פלעקען און שמוצען", און ער האט ניט געקענט פאלגען יהואש'ס עצה:

שמאפ טאדלען געוואוען זיי צו לויבען,
שמאפ צווייפלען, זיי לערן צו גלויבען,
זוך אוים און באווייז זיי די שטראהלען.
און האסטו אמונות צובראכענ,
פארשאפ זיי א נייעם בטחון,
גיב אנדערע זיי אידעאלען. *)

3.

מיר האבען בעטראכט רייזען'ס פאעטישע טהעטיגקייט פון א סאציאלען שטאנדפונקט. דער קריטיקער, וועלכער געהט אבשאצען די ווערק פון א מאדערנעם שרייבער אדער פאעט האט אויף זיך די פפליכט צו בעלייכטען קודם כל די שטעלונג פון דעם שרייבער צו פערשיעדענע געזעלשאפטליכע פראגען. א פאעט ווערט אין אונזער צייט בעטראכט ווי יעדער שטערבליכער, און ווען מען ווייל איהם ריכטיג אבשאצען, מוז מען איהם שטעלען די זעלבע פראגען ווי יעדער עפענטליכער פערזאן: וואם האסטו אויפגעטאן פאר דער געזעלשאפט? וואם פאר אן ענטפער האסטו געגעבען אויף די געזעלשאפטליכע פראבלעמען? וואם איז דיין וועלט־אנשויאונג בכלל? מיר האבען געזעהען אז פון דעם סאציאלען שטאנדפונקט האט רייזען'ס פאעזיע א ווערטה בלויז אויף אזוי פיעל, ווי זי שפיגעלט אב זיין אייגענע נשמה און די נשמות פון זיין גלייכען — די האלב־צובראכענע אינטעליגענטען, שוואכע פעסימיסטען און פאסיוויע סקעפטיקער. דאם אלגעמיינע געזעלשאפטליכע לעבען פון דעם אידישען פאלק, זיינע האפנונגען און שטרעבונגען, זיין קאמפף און זיינע גייסטיגע פריידען און ליידען, — דאם אלעם וועט איהר אומזיסט זוכען ניט נור אין רייזען'ס „בענגשאפט און פרייהייט", נור אין זיין גאנצען בוך לידער. דער צוקינפטיגער ליטעראטור היסטאריקער וואם וועט וועלען שטודירען דעם נאציאנאלען גייסט פון דעם היינטיגען אידען, וועט אלזא ביי רייזען'ן קיין וויכטיגען מאטעריאל ניט געפינען.

פון דעם פאעטישען שטאנדפונקט אבער זייענען פיעלע לידער פון דער אבטהיילונג „בענגשאפט און פרייהייט" פיעל שעהנער און אנגענעהמער ווי די לידער פון דער ערשטער אבטהיילונג. די „ווינטער לידער" איז א מוסטער פון אמת'ער פאעזיע. מאנכע לידער זיינען ניט נור וואונדערשעהן אין פארם, נור אויך רייך אין גדאנק און אריגינאליטעט. צו די לעצטע בעלאנגען די לידער „שטערען", „מאוס איז די ערד" און „מיין שיפעלע".

*) יהואש'ס געזאמעלטע לידער, זייטע 326.

אגב אורחא ווי׳ל איך בעמערקן, אז רייזען האָט זעהר שלעכט קלאסיפיצירט זיינע ליעדער. אָננעהמענדיג דעם דיכטער׳ס קלאסיפיקאציאָן איז די אבטהיילונג „פאָלקס־מאָטיוון״ די שוואכסטע אין בוך. וועז אימיצער זאָל וועלען אורטהיילען רייזען׳ס פאָלקסטהימליכען טאָלענט לויט דיזער אבטהיילונג, וואָלט ער ארויסגעטראָגען א זעהר שלעכטע מיינונג. דער פאקט איז אָבער אז רייזען איז אם בעסטען און העכסט אָריגינעל אין זיינע פאָלקס־מאָטיוון, וועלכע זיינען צוזייעט און צושפרייט איבער אנדערע אבטהיילונגען. די ליעדער „צום העמערל״, „דער גמרא נגון״, „א געזינד זאָלבע אבט״, „כ׳ווי׳ל נעהמען פון לעבען״, „די נייע סחורה״, „מיין שיפעלע״ און פיעלע אנדערע זיינען עכט־טיפישע פאָלקס־מאָטיוון, וועלכען דריקען אוים אונאיבערטרעפליך ניט נור דעם סטיל פון פאָלק, נור אויך זיין גייסט, זיין הומאָר, זיין לוסט און שפאס, זיין ערנסט און זיין טרויער. פון די פאָלקס־מאָטיוון אין דער אבטהיילונג פון דעם זעלבען נאמען צייכענט זיך אוים בלויז דאָס גזדיכט „דער חתן״.

די אבטהיילונג „לוסט און ליעבע״ איז אויך א גאנץ שוואכע. עס איז פאראן זעהר וועניג לוסט און נאָך וועניגער ליעבע. לוסט איז ניט דאָס זעלבע וואָס וואלנאריטעט, און דער דיכטער האָט, ווי עס שיינט, פערביטען דעם פירוש המלות. זיין ליעבע איז אויך עפעס א גאנץ בילליגע. איהר בעגעגענט ניט קיין איין ליעד, וועלכע זאָל אייך דערמאָנען אָן דער ליעבע, וועלכע האָט געקענט מאכען א שמשון הגבור פיר א שוואָך פעלע, אָן דער ליעבע, וועלכע איז שטארקער פון טויט, אָן דער היליגער ליעבע פון שולמית און פון דאנטע, אָן דער ליידענשאפט פון היינע, אָן די טרויטען פון יהואש אדער אָן די איינפאכע אָבער טיף־דורכגעפיהלטע פאָלקס־ליעדעלעך.

4.

אין דער אבטהיילונג „צער און יאוש״ בעגעגנען מיר וויעדער אמאָל דעם דיכטער פון אוכעט און פערצווייפלונג. מיט גלויבען, האָפ־נונג און ליעבע האָט איהם זיין מוזע ניט בעשאָנ־קען. די וואָלקען, וועלכע שלעפען זיך ווי יתומים אויפ׳ן הימעל זיינען איהם פיעל נעהנ־טער ווי די שעהנע זון און דער האָפנונגספאָלער פריהלינג:

וואָס־זשע שלעפט איהר זיך, איהר וואָלקען,
וואָס־זשע וועקט איהר מיינע וואונדען —
וואָס דערמאָנט איהר מיר מיין לעבען?
וועלט פערשוואונדען, וועלט פערשוואונדען!...

אין דיזער אבטהיילונג זעהען מיר אויך רייזען׳ס נשמה, זיין סקעפטיציזם און פעסימיזם:

אַלעס, אַלעס וועלט פערפלויגען,
וואָס נאָר טהייער, ליעב און שעהן, —
אויבוג בלייבען נאָר די צרות,
אויבוג בלייבט דער טויט אַליין.

די בעסטע כאראקטעריסטיק פון זיך זעלבסט גיט דער דיכטער אין זיינע ליעדער „מיינע אָב־געלעבטע יאהרען״ און „לעבען וויל׳ט זיך״.

די אבטהיילונגען, וועלכע מיר האָבען ביז יעצט בעטראכט, האָבען אונז שוין געצייגט רייז־זען׳ען אין גאנצען. מיר ווייסען שוין זיינע ליידען, זיין פילאָזאָפיע, זיין א י ך. די איב־ריגע אבטהיילונגען וועלען אונז שוין אין דיזער הינזיכט קיין נייעם ניט מיטטהיילען; מיר וועלען בלויז געפינען די זעלבע מאָטיוון און די זעלבע גדאנקען ווידערהאָלט.

אין זיינע „גדאנקען״, צום ביישפיעל, געפינען מיר אמת׳ע פערל אן און פיר זיך. דער וואָס האָט אָבער שטודירט די פריהעריגע אב־טהיילונגען געפינט שוין ניט קיין נייעם וואָרט, אָדער א נייעם שטריך פון דעם דיכטער׳ס נשמה. „דער קאָמפּלימענט״ איז א פראָכטפאָלער פאָע־טישער אויסדרוק. מיר קענען שוין צופיעל דעם פערפאָסער, אום מיר זאָלען לאָנג דענקען איבער דעם גדיכט. דער וואָס וועט אָבער גראדע אויפמישען צוערשט דיזע אבטהיילונג פון „גד־דאנקען״, וועט דאָרט געפינען א ווירקליכען אוצר פון פאָעזיע, אריגינאָליטעט און שארפזיניגען הומאָר. „מיינע ליעדער״, א גאָט׳ס פוסביינ־קעל״, „ווי עס פליהט״, „פיעל פינסטערע נעכט״ וואָלטען געווען א ציערונג אין דער רייכסטער ליטעראטור.

זיינע „יודישע מעלאָדיען״ זיינען שעהן און איינדרוקספאָל. דאָן וועז דער דיכטער רעדט פון דעם אידישען געגענווערטיגען לעבען, פון זיינע ליידען און שמערצען, איז ער ווירקליך גרויס. „וואָס מאכט איהר״ האָט געקענט געשריעבען וועלען בלויז פון דעם דיכטער פון דער „גראָהער נויט״, און בלויז רייזען, דער דיכטער פון סקעפ־טיציזם און פאסיוויטעט, האָט געקענט אויס־גיסען זיין פערוואונדעט האַרץ אין אזוי וועניג וועלטער:

צו דאכט זיך אויך אלץ נאָך, אז וועניג
האָט איהר זיי קרבנות געגעבען?
צו גלויבט איהר אין בעסערע צייטען,
אין זיעג און אין טרייסט און נחמה?
פערבלאָנדזשעט א מאָל כאָטש די האָפנונג
אין אייער פול יאוש נשמה?

צי מיר זיינען איינפערשטאנדען אָדער ניט מיט דעם דיכטער׳ס פערצווייפלונג און דעם דיכ־טער׳ס אבהענדיגקייט — זיין וואריימע ליידענדע האַרץ און בלוטענדע זעלע וועלען אונז דאָך ליעב. אויב מיר קענען ניט זיין שטאָלץ מיט רייזען דעם לעהרער, דעם דענקער, מוזען מיר אָבער ליעבען רייזען דעם דיכטער.

וועגען דער טעכנישער זייט פון רייזען׳ס ליעדער, וועלכע ליידעט אין פיעלע פלעצער, וועלען מיר רעדען ביי אן אנדער גלעגענהייט.

ס. ק. שנעעפאל

דאָס נייע לעבען

עס מעג טראָכט זיך אַריין אין דעם אידישען לעבען אויפ'ן אַמעריקאַנעם באָדען, אָן מען פֿרעגט: וואָס אייגענטלעך קומט דאָ פֿאָר? א וויעדער־אויפֿלעבונג אָדער אייגע פֿון די וואונדערבארסטע גסיסה־מאָמענטן? וואָס וועט דער געהיימניספֿולער מאָרגען אונז ברענגען: טראַדיציעס, אמת־קולטורלע א י ד י ש ע טראַדיציעס, אויסגע־וועבט פֿון אונזער פֿערגאַנגענהייט אָן געגענ־וואַרט, אָדער דער אבגרונד וועט אַלץ טיפֿער ווערען, דער ריס אין דער נשמה פֿון דעם מאָדער־נעם אידען וועט אַלץ גרעסער ווערען? אָן אנשטאָט אָן ענטפֿער זעהען מיר בלויז איין גרויסען שטומען פֿערשלייערטען פֿראָגען־צייכען.

דען וואר איז קלוג געגוג צו זאָגען מיט פֿולען מויל: יא אָדער ניין. צו זאָגען אָן זיין איבער־צייגט אין דעם וואָס ער זאָגט.

וויי קען מען נביאות זאָגען וועגען אונזער צוקונפֿט, וועז די געגענוואַרט איז אַזוי ניט קלאָר, אזוי ניט ממשות'דיג, אזוי ניט קריסטאַליזירט, אזוי פֿול סתירות אָן היפּוכים.

אמת, וואר עס האָט נור אויגען — אָן מחשבות'ן, וואר פֿון אונז האָט עס ניט קיין אויגען — זעהט, אויב ער וויל נור זעהען, ניין, טאָפּט אָן מיט די הענד די ווירקליכע סמנים פֿון אונזער אידישער קולטור אין דער גרעסטער אידישער קהילה אויף שריט און טריט. (וועגן אונזערע קאָסמאָפּאָליטישע אינטערנאַציאָנאַלי־סטען וועלכע יאָקבי „אנערקענען" לגמרי ניט קיין מאָדערנע נאַציאָנאַלע קולטור — איז שוין לאַנג אבגעוואָרפֿן). אבער — וואָס אמת איז אמת — אונזער „אידישע קולטור" דאָ אין אַמעריקא זעהט נעבאָך אויס ווי א פֿער'יתום־טער צוקאַליעטשעטער קריפּעל.

עס טראָגט זיך צופֿיעל דער מארק־ריח, עס הערט זיך צו אָפּט דער מטבע־קלאַנג, דער וואָכע־דיגער סוחר'ישער טאָן פֿון די מזבחות וואו אונזער קולטור וואָרט פֿארמירט. וואר איז שול־דיג אין דעם, די כהנים אָדער דאָס פֿאָלק? — איז יעצט ניט די פֿראָגע. ביידע, וואהרשיינליך. עס איז אבער א טהאטזאכע, אז איבריגענס מיט וואָס זיך איבערצונעהמען האָבען מיר נאָך לעת־עתה ניט. און זאָגען אז עס איז שוין געלעגט געוואָרען דער גרונדשטיין פֿון דער אידישער וועלט אין אַמעריקא, קען מען ניט.

און — וואָס וויכטיגער איז — וואר וויים ווי טיף זיינען די וואָרצלען אפילו פֿון דיזער ביסעל ארעמקייט אונזערער. וועז קען זאָגען, וואָס וועט זיין מיט דער אידישער קולטור אין אמעריקא, וועז דער איינוואַנדערונגס־שטראָם וועט זיך אָב־שטעלען אָן די קאָמפּאַקטע איינגעוואַנדערטע מאסען וועלען זיך אָנהייבען פֿאַנאַנדערצושפּריי־טען איבער'ן גאַנצען לאַנד. דער יונגער דור? וואר וויים צי וועט דער איד אין איהם נאָר ניט בטל וואַרען בששים אין דעם אמעריקאַנער פֿרייען בירגער, וואר וויים? קיינער קען בע־שטימט ניט זאָגען: מה יולד יום.

אבער קיינער קען אויך ניט אָבלייקענען אז א קערנדעל, א געזונדען קערנדעל האָבען מיר יא אין אונזער אידישער קולטור אין אמעריקא. ניט קיין לוקסוס־זאַך איז דאָ א אידישע צייטונג, וואָס וואַרט אַרויסגעגעבען פון מעצענאַטען לכבוד פֿיינע בעל־הבתי'שע אידען, נור א נויטוועניגע בעדירפֿנים אין דעם לעבען פון דעם אידישען אימיגראַנט. אפילו דער סאמער אמעריקאַניזיר־טער איד, אויב ער האָט נאָך ניט אין גאַנצען געטויטעט אין זיך דעם אידען, לעזט די אָדער יענע אידישע טהעאַטער־שטיק א. ז. וו., א. ז. וו.

און, אַלזאָ, ניט קיין בעלי־חלומות זיינען די וואָס קומען צו פֿערפֿיינערען און פֿערשעהנערען די אידישע קולטור אין אמעריקא. ניט קיין טרוימער זיינען זיי. מיט אָפּענע אויגען קוקען זיי דעם לעבען גלייך אין פּנים אריין. זיי וויסען וואָס זיי טהוען. דאָס האַרץ, דאָס אידיש האַרץ, בענקט און שמאַכטעט נאָך א ריינערען און שעהנערען אידישען קולטור־רעלען לעבען. און עס זיינען דאָ מעגליכקייטען. קיינער קען עס ניט אָבלייקענען. פּילייכט וועט נאָך דאָס אידישע פֿאָלק אין אמעריקא, וועלכע פֿעראייניגט אין זיך טהייל־פון דעם גאנצען אידישען פֿאָלק, פון אַלע לענדער און שפּראַכען, פּילייכט וועט נאָך דיזער „קבוץ־גליות" אריין־טראָגען אין אונזער קולטור־אוצר אזעלכע אוצ־שעצבארע ווערטהען, וועלכע וואָלטען אפשר אונטער אַנדערע אומשטענדען ניט געקענט בע־שאפען וועלען. דער איינגעוואַנדערטער איד, וועלכער טראָגט אין זיך מעהר אָדער וועניגער אויף די קולטור־פון זיין געוועזענער פאטערלאנד,

וועט איינפלאנצען אין דער אידישער קולטור אין אמעריקא ניט נור זיינע אידישע אייגענטומלעכקייטען און די אייגנארטיגקייט און פרישקייט פון זיין נייער פאטערלאנד, נור אויך די אייגנשאפטען פון דער פרעמדער קולטור, וועלכע ער האט מיט זיך מיטגעבראכט. און ווי רייצענד און ווי פארבענדיק וועט דאן זיין דער בלומענקראנץ פון דער א י ד י ש ע ר קולטור אין אמעריקא!

אמת, די צוקונפט פון דעם אידישען פאלק אין אמעריקא איז בכלל זעהר א פער'כשופ'טע פראבלעם, וועלכע קיינער קען נאך איצט ניט לייזען. אבער דאס אידישע פאלק אין אמעריקא לעבט דאך יעצט זיין אייגענטומלעכע לעבען, און יעדען וואס קומט צו פערשטהנערען און צו בעריכערען די אידישע קולטור אין אמעריקא זאגען מיר מיט'ן פולען הארצען: ווילקאמען!

* * *

עס ליגט פאר מיר דאס ערשטע העפט פון „דאס נייע לעבען". *).

און וואס די טענדענץ פונ'ם זשורנאל זאל ניט זיין, קען מען בעגריסען „דאס נייע לעבען" אלס א נייע צייט־שריט אין אידיש, וואס איינע פון איהרע הויפט־אויפגאבען איז צו פערשהנערען און צו בעריכערען די אידישע קולטור.

דער ערשטער ארטיקעל אין „דאס נייע לעבען" איז געשריבען פון'ם רעדאקטאר אליין. עס ווערט בעהאנדעלט די פראגע: ווער איז געראטען: דער קינסטלער מיט זיין פאדערונג „די קונסט איז פריי", אדער דער קריטיקער, וואס ווי איינצאמען די פרייהייט פון דער קונסט, וועלכע זי קומט אין קאנפליקט מיט זיינע בעגריפען פון יושר, עהרליכקייט און אמת?

מיר, דעם אמת זאגענדיג, איז די גאנצע פראגע, לויט ווי זי ווערט פארמולירט פון דר. זשיטלאווסקי, ניט גאר פערשטענדליך. מיר שיינט, אז די קונסט, אלס אזעלכע, האט ניט קיינע בעריהרונגס־פונקטען מיט עהרליכקייט, יושר אדער אמת. אויב די קונסט האט בכלל וועלכע עס איז אויפגאבע, איז דאס אפ־צושפיגלען דאס לעבען אין אלע זיינע פארמען און געשטאלטען. און אלין וואס איז אין לעבען פערדיענט אפגעשפיגעלט צו ווערען. און אין דעם אויגענבליק וואס די קונסט, אנשטאט אבצושפיגלען דעם לעבען, קומט גאר צו לערנען אדער צו פרעדיגען, אין דיעזען אויגענבליק פערליירט זי איהר גאנצען ווערטה.

אין דער אמת'ער קונסט־ווערק איז גאר ניט אזוי לייכט צו דערקענען מיט וועמען סימפאטיזירט דער קינסטלער: מיט דאס שלעכטע און העכליכע וואס ער מאלט, אדער מיט דאס נאבעלע און הערליכע. און וועגן די סימפאטיען און פארזענליכע געפיהלע פון'ם פערפאסער זיינען בולט און ניכר, איז עס דער גרעסטער חסרון פון זיין ווערק. דאס איז, דוכט זיך, אן אלט־בעוואוסטער אמת.

אלזא, ווי קען גאר געמאלט זיין, אז א קונסט־ווערק — מיר אונטערשטרייכען א קונסט־ווערק — זאל קומען אין קאנפליקט מיט אונזער יושר אדער עהרליכקייט.

איינס פון די ביידע: איז עס א קונסט־ווערק, דאס הייסט, א שטיק פערקערפערטער לעבען אין דער אדער אין יענער פארמע, וואס דאס שטיק לעבען זאל אין זיך ניט ענטהאלטען, סיי דאס העכליכסטע און קראנקהאפטע, סיי דאס ריינסטע און געזונדסטע, איז עס פאר אונז גלייך ווייכטיג און ווינשענסווערטה. דען מיר ווילען זעהן דאס גאנצע לעבען מיט איהר שאטען און ליכט. פערקאהרט, וואן דער שרייבער איז אויסערסט טענדענציעז, וואן ער איז לוסטרירט בלויז מיט זיין ווערק א געוויסע טהאראיע אדער א געוויסען אידעאל, דאן, וואס דער אינהאלט זאל ניט זיין, קיין קונסט־ווערק איז זיין ווערק בשום אופן ניט.

און. והראיה, וואן דער אמת'ער קינסטלער פרובירט יא אמאל במחשבה תחלה צו אילוסטרירען זיין וועלט־אנשויאונג פאסירט ניט זעלטען אז מאהלענדיג זיין בילד — ווי־דערשפרעכט ער טאקע אונבעמערקטערהייט זיך אליין. דען דער קינסטלער אין איהם בעזיענט דעם פרעדיגער דעם דענקער אין איהם. און טאלסטאי איז דער בעסטער בעווייז. דער אמת'ער קינסטלער קען ניט פרעדיגען, ער מוז מאהלען.

אלזא, מיר פערשטעהען לגמרי ניט וואן, אין וואס פאר א פאל, קען קומען די קונסט אין קאנפליקט מיט אונזער יושר אדער אמת, וואן, מערקט איך, וואן זי הערט ניט אויך פון אנהויב־ביז'ן סוף צו זיין קונסט.

אמת, ניט יעדער קינסטלער קען זיך אימער האלטען אויך א געוויסער קינסטלערישער הויך. מאהלענדיג די משונה'דיגע נשמה פון דעם קראנקהאפטען מענשען אדער שילדערענדיג דעם פערבראגענע וווינקעלעך פון'ם געשלעכטליכען לעבען, פאסירט, אז ער וועקט גאר מיט דעם אין אונז די נידריגסטע אינסטינקטען אדער רייצט אונזער פאנטאזיע מיט אונגעלומפערסטע בילדער. אבער אין דיזען פאל, קומט אונז אויס צו ווידערהאלען אונזער פריהערדיגע בעהויפטונג: עס איז ניט וויכטיג וואס ער מאהלט, נאר ווי ער מאהלט. דער אמת'ער קינסטלער וואס וויים דעם סוד און די מוזיק פון ווערטער און שטריכען, קען מיט איין וואונק, מיט איין רמז, בעווייזען אונז די קראנקהאפטע אדער גע־

*) א מאנאטשריפט רעדאקטירט פון דר ה. זשיטלאווסקי. דעצעמבער, נ. י. ארק.

היימיספֿאָלע וועלט פון געשלעכטלעכע ליידענשאפֿטן, ניט ארויסרופענדיג דערביי אין אונזן קיין מחשבה זרה. דאָס מיאוס'ע און עקעלהאפֿטע, וועלן עס וועלט געשילדערט ניט פון אַ בעל מלאכה, נור פון אַ קינסטלער, ניט נאָר וואָס עס שאקירט אונז ניט, ניט נאָר וואָס עס בעלידיגט ניט אונזער מאָראל אָדער אונזערע געזעלשאפֿטליכע טראדיציעס, נור, פערקעהרט, מיר האָבן נאָר אַן עסטעטישען גענוס, לעזענדיג אָדער זעענדיג דאָס בילד.

דער קינסטלער איז פריי. ער האָט דאָס פולע רעכט צו מאָלען אָדער צו שילדערן אַלץ וואָס זיין הארץ געלוסט און ווי זיין הארץ גלוסט. נור איין קלייניגקייט פֿאַרדערבן מיר פון איהם: קונסט און, פאָלגליך, עסטעטישען גענוס.

און ווען ער איז אונז מזכה מיט זנות, אָדער סתם נבול־פה אָדער מיט גלאַט ניט־געשטויגענע, ניט־געפֿלויגענע שטימונגען, וועלכע זיינען בעצם ניט מעהר ווי פוסטע פראזען, דאַן, ווען ער נוטיגט זיך אין דעם „גנאָד פון דער עפענטליכער מיינונג", וועט ער, פערשטעהט זיך, פון איהר ניט בעלוינט ווערן.

די קונסט איז פריי. דער אייניציגער מענליכער קריטעריום צו מעסטען און שעצען די קונסט איז טאַקע בלויז דער עסטעטיזם. אַזוי ווי מיר קענען ניט מעסטען די מוזיק מיט אַן עטישען מאַסשטאַב, אַזוי קענען מיר אויך ניט צוטרעטען צו דער קונסט בכלל מיט אַן עטישער קריטיק.

און עס איז גאָר ניט אַזוי געפעהרליך. דער עסטעטישער געשמאַק פונ'ס נאָרמאַלען מענשען איז אימער אין אייניקלאַנג מיט דעם אלגעמיינעם מענשליכען פֿראָגרעס. דער ליגנערישער, פאַלשער אָדער וואולגארער טאָן קען קיינמאָל ניט זיין עסטעטיש. וואָס איז עסטעטיש, איז אויך אין א געוויסען זין עטיש.

אויב דער קינסטלער פערשטעהט אליין ניט די קינסטלעריש אידעע פון זיין ווערק, אָדער ער טייטשט זי פאַלש אוים (ווי עס איז דער פאל מיט דער ווערק „קרושעוואן" אין זשיטלאָווסקי'ס ארטיקעל. אויב, לאָמיר אגב זאָגען, דיזער קינסטלער איז חלילה גאָר ניט ביין זינען) קען דער קריטיקער בעווייזען דעם טעות, וואָס ער האָט געמאַכט און, איך בעט אייך, ווער לאָזט איהם ניט? צוליעב וואָס, אַלזאָ, פרעגט זיך, איז די גאַנצע רייד וועגען „פרייע קריטיק"?

דער קריטיקער קען זיך פון זיין זייט בשׂ טראכטען, אויב ער ווייל, דעם קינסטלער און זיינע ווערק פון א סאָציאַלען שטאַנדפונקט. דאָס הייסט, ער קען בעטראכטען די ווארצלען און די טענדענצען פון דעם לעבן, וועלכען דער קינסטלער האָט פאר אונז געמאַלען; ער האָט זיך דאָס פולע רעכט צו מעסטען און שעצען דיזען לעבן מיט זיין מאַסשטאַב פון עהרליכקייט, אמת און שארפֿזיכטיגקייט. ער קען זיך זאָגען אז דיזער לעבן איז איהם גענפֿלען אָדער ניט גענפֿלען; אז דער מענש וואָס איז געשילדערט אין דער ווערק איז נוצליך אָדער אוננוצליך פאר דער געזעלשאפט.

ער קען זיך אויך אָנווייזען אז דער קינסטלער מאָהלט די אויבערפלעכע און יענער — די טיעפסטע טיעפענישען פונ'ס לעבן, אבער ער קען ניט און טאָר ניט צווינגען דעם קינסטלער צו מאָהלען דאָס וואָס איהם ווילט זיך אָדער ווי איהם ווילט זיך.

און ווען אפילו מיר זאָלען שוין צוגעבען, אז די קונסט האָט יע א שייכות מיט יושר, אמת און עהרליכקייט, פרעגט זיך די הארבע שאלה, וועמעס אמת און וועמעס יושר זאָל דער קינסטלער האָבען אין זינען, מר. סאפיר־שטיין'ס, למשל, אָדער דר. זשיטלאָווסקי'ס?

די חקירה וועגען „פרייע קונסט" דערמאָנט מיך אין א געוויסען פרט די חקירה, וואָס געהט יעצט ביי אונז אָן וועגען „פרייע־ליעבע". „פרייע־ליעבע", „פרייע־קונסט"! וועלליג ווי עס קען געמאַלט זיין „ניט פרייע ליעבע" אָדער „ניט־פרייע־קונסט". „ניט פרייע־ליעבע" איז קיין ליעבע ניט, „ניט פרייע־קונסט" איז קיין קונסט ניט.

נאָך דעם ארטיקעל וועגען „פרייע קונסט און פרייע קריטיק" קומט אָן „עטיוד" „נעונד", פון צבי גירשקאן. דער שרייבער, ווי עס ווייזט אויס, איז אָן אָנפֿאַנגער. דער נאָמען איז אונז אונבאקאַנט. און אויך וויפיעל מען קען בכלל אורטהיילען פון דיזען „עטיוד", שיינט ער צו האָבען סמנים פון טאַלענט. דער דיאַלאָג אין'ם „עטיוד" איז גאַנץ פליסיג און לעבעדיג, און ווען ניט די העברעאישע וועלט, וועלכע ער געברויכט וואו מען דארף און וואו מען דארף ניט, וואָלט זיך דער „עטיוד" געלעזען גאַנץ גלאַט. ביי א געלעגענהייט וועלען מיר אויספיהרליכער רעדען וועגען דעם איבערפלום פון העברעאישע וועלט און תלמודישע טערמינולאָגיע ביי מאַנכע פון אונזערע שרייבער. דאָ וועלען מיר בלויז בקצור בעמערקען, אז די אידישע שרייבער, וואָס שיטען מיט פולער האַנד העברעאישע וועלט, פערדאַרבן מיט דעם ניט זעלטען ניט נאָר די קלאָרהייט פון זייער ארטיקעל, נור מאַנכעמאָל פשוט דעם זין. דאָס טרעפט עפטער ביי די שרייבער, וואָס זיינען ניט גרינדליך בעקאַנט מיט'ן גיסט פון דער העברעאישער און תלמודישער שפּראַכען. א העברעאיש וואָרט, אמת, בע'טעם'ט אָדער בעטאַנט זעהר אפט דעם אָדער יענעם אויסדרוק אין אונ־

זער אידיש. אבער מען דארף עס געברויכען זעהר פארזיכטיג, נאר וועז עס איז אבסאלוט נויטיג און וועז מען האט דאס ריכטיג פאסענדע וואָרט. עס איז כאראקטעריסטיש, דאס די שרייבער, וואס וויסען גרינדליך די העברעאישע שפראך, געברויכען זי אין זייער אידיש זעלטענער, איידער די שרייבער וואס האבען זיך אנגעמאקט מיט העברעאיש, אדער זיינען אויבערלעכליך בעקאנט מיט איהר. הויפטזעכליך דארף עס געדענקען אונזער בעלעטרים־טן. וועז דעם לעזער קומט אוים שורה פאר שורה אבצושטעלען זיך אום צו פערטייטשען אין געדאנקען די העברעאישע וועלטער, וועלט בייַ איהם אבגעשוואכט דער אלגעמיינער איינדרוק.

אין אלגעמיין איז דער „נע ונד" א נייש־קשה'דיגער פעליעטאן.

מיט א געוויסען אינטערעס לעזט זיך דר. זשיטלאוסקי'ס בעריכט וועגען דער טשערנאוויטשער קאנפערענץ.

אונטער'ן קעפעל „צייט פראגען" בעהאנדעלט י. עפרען די פראגע וועגען „די סאציאליסטישע פארטייען און די אידישע פאלקס מאסען" (אין רוסלאנד). דער ארטיקעל איז גאנץ שעהן געשריבען. מיר זיינען אבער ניט איינפערשטאנען, אז די אידישע סאציאליסטישע פארטייען אין רוסלאנד איגנארירט די פאלקס־מאסען. אויב מען האט ניט גענוג געארבייט צווישען זיי, איז עס איינפאך דערפאר, ווייל אין סאמען ברען פון דער רעוואלוציע זיינען ניט געווען גענוג פראדוקטיווע קרעפטען, וועלכע זאלען זיך קענען מיט דעם אפגעבען. מען איז געווען פערנומען איבער'ן קאפ מיט אנטאציע, פראפאגאנדע און ארגאניזאציע צווישען די ארבייטער מאסען. און ה' עפרען אליין איז דאך אויך מודה, אז דיזע ארבייט איז געווען פיעל וויכטיגער. עס איז אויך איבריג צו זאגען, אז מיר קענען ניט מסכים זיין מיט'ן שלום פון'ם ארטיקעל, דאס „א אידישער סאציאליזם זען נאר א פאלקס־סאציאליזם זיין אדער ער וועט גאר ניט זיין." פירושים פון אונזער זייט זיינען דא ניט נויטיג.

לכבוד שלום־עליכם'ס יובילעאום שרייבט בעל־דמיון וועגען „שלום־עליכם, אלם פאלקס־שרייבער". אויב מיר האבען ניט אין'ם ארטיקעל א גענויע אבשעצונג פון שלום עליכם'ס וועדק, האבען מיר אלענפאלס אן אלגעמיינעם בעגריף פון שלום־עליכם'ס ליטעראריש טהעטיגקייט.

מיר לאזען דורך דר. זשיטלאוסקי'ס ארטיקעל „היסטאריש אידעען פערבינדונגען"; אין דיזער העפט איז בלויז דער אנפאנג פון זיין ארבייט.

מיט דער ליטעראריש כראניק פון אברהם רייזען, וואו ער מאכט אויפמערקזאם אויף די נייע אידישע ביכער און אויסגאבען, וואס זיינען ערשיענען אין פאריגען יאהר, פערענדיגט זיך דאס ערשטע העפט. די כראניק איז ניט גאר פאלקאמען; מאנכע אויסגאבען וואס זיינען ערשיענען אין יאהר 1908 (דער „טאג", למשל, א וועכענטליכע אויסגאבע וואס ערשיינט אין ווילנא) זיינען, צופעליגערווייזע מסתמא, ניט דערמאנט געווארען.

די פאעזיע אין דיזען נומער, פון י. אדלער און יהואש, איז אין אלגעמיין ניט בעסער און ניט ערגער פון זייערע דיכטונגען, וועלכע מיר טרעפען אפט אין די היגע אויסגאבען.

כל התחלות קשות. איבערלעזונדיג דאס ערשטע העפט פון „דאס נייע לעבען" בין איך געווען עטוואס ענטטוישט. איך האב ניט געפונען דאס, וואס איך האב ערווארטעט פון דר. זשיטלאוסקי'ן. וואהרשיינליך, אבער, וועלען די נעכסטע העפטען ענטהאלטען מעהר פון דעם סארט מאטעריאל, פון וועלכע מען זאל קענען אורטיילען די טענדענץ און דעם וועג פון'ם זשורנאל.

רעדאקציאנעלע נאטיצען

אותות ומופתים אין עסטרייך

די עסטעררייכישע סאציאל־דעמאקראטיע, וועלכע איז 90 מאן שטארק אין דעם רעפארמירטען רייכס־ראטה — דעם פארלאמענט גע־וועהלט לויט דעם אלגעמיינעם גלייכען שטימרעכט — האט די סאציאל־יסטישע וועלט שוין שהנע עטליכע מאל איבערראשט.

געגען אלע טראדיציאנען פון סאציאל־דעמאקראטען אין אירופאישע פארלאמענטען, איז די עסטרייכישע פראקציאן, מיט א יאהר צוריק, אין רייכסראטה שטעהען געבליבען בעת מען האט געלעזען דעם קייזער'ס טהראנרעדע, וואס דערמיט האבען זיי אינדירעקט אבגענעבען כבוד דעם אלטען פראנץ יאזעף. אונזערע גענאסען האבען דאס ערקלערט דערמיט, וואס די לאגע אין עסטרייך איז געווען אן אויסערגעווענליכע. דער קייזער, געבעגדיג זיין צושטימונג צו די איינפיהרונג פונ'ס אלגעמיינעם שטימרעכט, האט זיך דורך דעם — האבען זיי געזאגט — געשטעלט אויף דער זייט פונ'ס פאלק געגען די רעאקציאנערען, און די סאציאל־דעמאקראטיע וואלט בעגאנגען אן אונגעטהיגע גראבקייט וועז זי וואלט געהאנדעלט אנדערס.

דאס איז געווען איין פאל.

א צווייטער איז פארגעקומען מיט א קורצע צייט צוריק. — אום דיזען פאל ריכטיג צו פערשטעהן, וועלען מיר אונזערע לעזער עראינערן אן א מעשה, וועלכע האט פאסירט מיט א יאהר פינף צוריק.

דאס איז געקומען נאך די דייטשע וואהלען פון דעם יאהר 1903, וועז די דארטיגע סאציאל־יסטישע פארטיי האט געהאט עררונגען איהר גרעסטען, מערקווירדיגסטען זיעג. דריי מיליאן שטימען! 87 געווועהלטע סאציאל־דעמאקראטען!! כמעט גאנץ זאקסען, כמעט גאנץ בערלין בלוט־רויט!!!

דאן איז עדוארד בערנשטיין ארויסגעקומען מיט אן ארטיקל אין די בערלינער מאנאטס־העפטע, בעהויפטענדיג אז איצט איז די פארטיי בערעכטיגט צו האבען איהר פערטרעטער אינ'ם פרעזידיום פונ'ם רייכסטאג, דאס הייסט, א סאציאל־דעמאקראט דארף זיין א וויצע־פרעזידענט אינ'ם פארלאמענט.

דאס האט ארויסגערופען א שטורעם אין דער פארטיי. ווי פון א דונער געריהרט, האט דער עלטסטער און דער אינגסטער פון אלעמען, אויגוסט בעבעל, אריינגעשיקט א פראטעסט געגען בערנשטיין'ס פארשלאג אין די „נייע צייט" אנפאנגענדיג מיט די ווערטער: „בערנשטיין פערעקלט (פערפאסקודעט) אונז אונזער גרויסען זיעג". דאס איז אבער געווען ניט מעהר ווי א פארשפיעל צו די אונפערגעסליכע דעבאטע אויף דעם דרעזדענער פארטייטאג אין דעם יעסען פון יענעם יאהר, וועלכע האט פיעלליכט ניט געהאט איהר גלייכען אין דער פארטיי־געשיכטע אין דעם פרט פון ביטערקייט און גענענזייטיגע פערדאמונג.

בערנשטיין איז ניעדערגעשטימט געווארען.

היינט איז פערנערסטארפער, איינער פון די עלטעסטע און פרינציפ־נעטרייעסטע עסטרייכער סאציאל־דעמאקראטען, וויצע־פרעזידענט אינ'ם רייכסראטה אין וויען און ער איז דאס מיט דער הסכמה, וואהרשיינליך נאך אן איינשטימיגען בעשלום פון זיין פארטיי.

„עס געשעהען וואונדער און צייכען!"

די סאציאל־דעמאקראטיע און די רעגיערונג

דעם לעצטען מאנאט איז אבער פארגעקומען אין עסטרייך א מערקווירדיגערע זאך. געווייסע נאציאנאליסטען און אנדערע מארדם־פאטריאטען, וועלכע זיינען געווען אונצופריעדען מיט דער רעגיערונג — מיר וועלען זיך אויף די איינצעלהייטען ניט אבשטעלען: זיי זיינען דא פאר אונז ניט וויכטיג — האבען זיך געשטעלט געגען דעם בודזשעט, אבער אויף אן אונערהערטען אופן. עס האט זיך, נעמליך ניט געהאנדעלט וועגען דעם צי מען זאל אדער מען זאל ניט בעוויליגען דער רעגיערונג, וואס זי פארדערט פאר איהר הוצאה אויף דעם קומענדען יאהר, זאנדערן צי מען זאל גאר אין גאנצען ארויפשטעלען דעם בודזשעט אויף דער טאגעסארדנונג. די פראגע איז אלזא געווען צי מען זאל לאזען דעם רייכסראטה, דעם רעפאר־מירטען פארלאמענט, פונקציאנירען אדער מען זאל זיין ארבייט אין גאנצען אבשטעלען, איהם ניט לאזענדיג אפילו דיסקוטירען דעם וויכטיג־סטען טהייל פון זיין אויפגאבע: די קאנטראלע פונ'ם בודזשעט.

און א פערוואונדערטע וועלט האט צוגעזעהן דעם מערקווירדיגען ספעקטאקעל פון א סאציאל־דעמאקראטישע פארטיי, וועלכע נעהמט זיך אן פאר א מאנארכישע רעגיערונג.

דער צוועק פון דיזע נאטיצען איז ניט צו משפט'ען די עסטערריכער גענאסען: אונז פעהלען נאך דערצו פיעלע נעטהיגע פאקטען, וואס קענען דעם אורטהייל גאבען א וועגדונ: ענטוועדער „לשבט" אדער „לחסד". מיר ווילען נור אויפמערקזאם מאכען אויף דיזע לעצטע געשעהענעם אין דעם לאבען פונ'ם אינ־טערנאציאנאלען סאציאליזמום, כדי צו ווייזען

אונזערע אייגענע פרייַנד, אז מען דארף ניט בעטראכטען טאקטישע פראגען פון דעם שטאנדפונקט פון „אייביגע גזעצע", וועלכע קומען, א שטייגער, פון׳ם בארג סני און וועלכע מען טאר ניט אנריהרען.

אלץ הענגט אב אין אועלכע פעלע פון אומשטענדען און א זאך קען זיין כשר אין וויען, הגם טריף אין בערלין; שלעכט אין 1903, הגם גוט אין 1908 און פערקאהרט.

דערזעלבער בעבעל וועלכען בערנשטיינ׳ס פארשלאג צו מאכען זינגער׳ן פאר א וויצע־פרעזידענט פון דעם רייכסטאג האט „אנגעקלעפט", האט ביז איצט ניט פראטעסטירט געגען די וויצע־פרעזידענטשאפט פון פערסטארפער.

דאס אלעס דארף מען אימער האבען אין אויג דא ביי אונז אין אמעריקא, הגם מיר האלטען נאך ניט אזוי וויט אז א „ספיקערשיפ"־פראגע זאל שטעהן פאר אונז לעבעדיג און זיך צאפלענדיג.

דייטשלאנד אימער! מיר האבען דא דערמאנט דייטשלאנד מיט דעם גרויסען זיעג פון אונזערע געגנאסען אין דעם יאהר 1903.

ווי מען וויים, איז נאך יענעם גרויסן טריאומף־צוג פון׳ם סאציאלדעמאקראטיזמום איבער דער גאנצער מדינה געקומען די וואהל פון יאנואר 1907, וועלכע האט אונז געבראכט, אין דעם פרט פון געוואהלטע, וועו ניט אין דער צאהל פון שטימען, א ניעדערלאגע, וועלכע האט א לאנגע צייט געשמארצט.

אין די לעצטע צוויי יאהר אבער האט זיך די סאציאלדעמאקראטיע אימער מעהר און מעהר ערהויבט פון דעם שמערצליכען קלאפ. די „ניעדערגעריטענע" פארטיי —דאכט זיך וועלווען מטורף׳ם אן אויסדרוק— האט צונויפגענומען איהרע קרעפטען און האט זיך ביי מעהר ווי איין געלעגענהייט אזא מין שטעל געטאן געגען איהרע שונאים, אז עס האט זיך אבגעדוכט, אז די דאזיגע ניעדערגעריטענע וועט באלד באלד ניט נור זיין אויפ׳ן פערד, נור זיצען פעסט אין זאטעל.

די וואהלען אין באיערן, אין פרייסען און אין קלענערע דייטשע לענדער האבען ארויסגעקומען פון די היגע פרעזידענט־שאפטסוואהלען וועו ניט צו׳הרג׳עט, יעדענפאלס אהן זיעגעס־קראנץ און אהן שלאכטען־רוהם, איז גוט באטש צו האבען — נאך אלץ צו האבען — די אלטע רייכע מוהמע אין אייראפפא.

בעמערקונגען צום ארטיקעל וועגען די וואהלען און לאמיר זיך דא טאקע אויף אן אויגענבליק א קירעווע טאן אהיים צו־צו.

צוליעב די אונגעווהנליכע לענג פון דעם ארטיקעל וועגען די וואהלען אין דעם היינטיגען נומער זיינען אייניגע פונקטען איבערגעלאזען געווארען אויף אן אנדערם מאל. אבער אזוי ווי אין זיי איז ניטא גענוג מאטעריאל פאר נאך אן ארטיקעל, וועלען זיי דא קורץ איבערגעגעבען ווערען: —

א טהייל פון דער טאבעלע (אויף פיידזש 33) האט דער פערפאסער צו פערדאנקען גנע. גהענט, דעם סעקרעטער פון דער רענד סקול.

זינט דער ארטיקעל איז אויפגעזעצט געווארען האט גהענט געמאכט אייניגע ענדערונגען אין זיינע ציפערן, אבער אויף קלאר ווערט מען נאך דעם גאנצען רעזולטאט סאי־ווי־סאי ניט וויסען אזוי גיך, און דערפאר האט ניט געלוינט איצט צו ענדערן אונזער טאבעלע.

צו דעם קאפיטעל 5 (די פארטיי און די ארבייטער) קען פאלגענדעם צוגעלענט ווערען.

אנאליזירענדיג די שטימען פון די ס. פ. געפינען מיר אז אין די 16 שטאטען, וועלכע ווערען דארטען אנגערופען „די בעסטע" (זעה פיידזש 38) און צורעכענענדיג די צוויי טעריטאריין ניו מעקסיקא און אריזאנא, וועלכע האבען, וו׳ו עם איז דערווייל בעקאנט געווארען, געצוינגען איבער 7 פראצענט פון אלע שטימען פאר אלע פארטייען, איז אבגענעבען געווארען א וואוט וואס בעטרעפט אין סך הכל 171,923 לגבי 136,373 אין דעם יאהר 1904, וועהרענד די אנדערע 30 שטאטען — צום מזרח צו — האבען אין נאוועמבער דער ס. פ. געגעבען 253,201 לגבי 271,857 מיט פיער יאהר פריהער. דאס האט צו בעדייטען, אז וועהרענד אין יענע איז צוגעקומען 35,550 שטימען, זיינען אין דיזע אבגעפאלען 18,656.

עס איז אין דעם דאזיגען ארטיקעל געגעבען געווארען צו פערשטעהן, אז די אידישע גענאסען האבען אין דעם א פליכט צו ערפילען. דא אימר צאהל שטימען, דארטען איהר צאהל געווהלטע.

איבער 5900 פערטרעטער אין שטאדטישע און לענדליכע גמיינדען זיינען שוין געווען אין דער צייט פון דעם לעצטען פארטייטאג (אין נירענבערג!) און דיזע צאהל מוז איצט זיין שטארק פארגרעסערט.

אין צייטען וויו די איצטיגע, וועו מיר אלע זיינען ארויסגעקומען פון די היגע פרעזידענט־שאפטסוואהלען וועו ניט צו׳הרג׳עט, יעדענפאלס אהן זיעגעס־קראנץ און אהן שלאכטען־רוהם, איז גוט באטש צו האבען — נאך אלץ צו האבען — די אלטע רייכע מוהמע אין אייראפפא.

דיזער פונקט איז אבזויכטלעך אויסגעלאָזען געווארן, ווייל עס איז פיעלייכט נאָך צו פריה אזא פראגע אויפצוהייבען.

גאָמפּערס און זיינע חברים

וועז עס איז אין דעם ארטיקעל וועגען די וואהלען גערעדט געווארן, וועגען די ראָלע פון גאָמפּערס אין דער אמעריקאנער פאָליטיק איז נאָך ניט בעקאנט געווען דער אורטהייל אין דעם פראָצעס וועגען די פיהרער פון די אמעריקאן פעדעראיישאן אוו לייבאָר.

עס איז פאר אונז ניט נויטיג צו פערלייערן פיעל ווערטער וועגען דעם אורטהייל גופו. אלע אונזערע לעזער וויסען שוין פון די טעגליכע צייטונגען, אז סאידען וועז דער העכערער גריכטהויף זאל קאסירען דעם אורטהייל, אדער רוזוועלט אין זיין אלמאכט זאל ווערען פאר זיי א שתדלן און א מליץ יושר, וועלען גאָמפּערס, מיטשעל און מאָרריסאָן — דער פרעזידענט, וויצע־פרעזידענט און סעקרעטער פון די גרויסע ארבייטער־ארגאניזאציע פון אמעריקא געהען אין טורמע אויף א יאהר, אויף ניין מאָנאט, אויף זעקס מאָנאט צייט.

עס זעהט כמעט אוים אזוי ווי מען וואָלט זיך אין די הויכע ספערען איבערצייגט, אז פאר די צוויי־מיליאָן ארגאניזירטע ארבייטער איז ניטא וואס מורא צו האָבען; אז חוץ וואס זיי האָבען ניט, ווייל זיי ווילען ניט האָבען, קיין שום פאָליטישע מאכט, קענען זיי דיזע מאכט טאקע גאָר ניט האָבען, ווייל די גרויסע מאיאָריטעט צווישען זיי בעשטעהט פון ניט־בירגער.

אָבער ווי די מעשה זאל ניט זיין, די פראגע אין דיזעם אויגענבליק פאר יעדען סאציאליסט מוז זיין דיזע:

פאר גערייכטס־פראכטונג איז דעכם געגענען אין טורמע אויף זעקס חדשים און איז פון דארטען ארויסגעקומען א סאציאליסט, הגם ער איז ניט גלייך געקומען צו דער איבערצייגונג אז פאר א סאציאליסט קען ניט זיין קיין שום אנדערע פאָליטיק ווי אונאבהענגיגע ארבייטער־פאָליטיק.

אין ענגלאנד, וואו די גערייכטע זיינען אפשר אויך פערעכטלעך, אָבער פון גערייכטס־פראכטונג הערט מען וועניגער, איז געווען נענוג די האָוו־לארדס ענטשיידונג אין דעם טאָפּ־ווייל פראָצעס צו עפענען די ארבייטערס אויגען און זיי ארויסצונעהמען פון מויל די קראָיקע פאר וועלכע די ליבעראלע פארטיי האָט זיי, ווי עס האָט יענעם איינגעל אין די בעקאנטע מעשה זיין חבר, געפיהרט פון איין בלאָטע אין די אנדערע און זי האָט ניט געהאָט דעם שכל איינפאך ארויסצולאָזען די „ליצעס" פון איהרע פערבייסענע ציינער. דעם שכל האָט זי דאן ענדליך בעקומען: די הויז אָוו לארדס האָט איהר איהם איינגענעבען.

איז די פראגע:

וועט ענדליך דאָ גאָמפּערס און זיין „קאָבינעט" אוועקווארפען די דומע, זעלבסטמערדעריש עק־פאָליטיק און בעסער זיך ארויסווייזען אלס א קליינע און וואקסענדע מאכט, איידער אלס א גרויסע אָבער אונבעדייטענדע, פאָליטיש־פעראכטליכע מאסע?

מאנכע איינגעזעקשנ'טע פרעה'ס שיינען צו בעדאַרפען מעהר ווי צעהן מכות איידער זיי קומען צום שכל.

ענגלאַנד און די ארבייטס־פארטיי

די היגע ארבייטער־פיהרער זיינע זייערע געפיהרטע (אפט פערפיהרטע) ארבייטער האָבען נאָך פיעל, זעהר פיעל צו לערנען פון זייערע ברידער אין ענגלאנד. צווישען די פיהרער און געפיהרטע, לאָמיר דאָ גלייך בעמערקען, רעכענען מיר שוין ארויס אונזערע סאציאליסטישע אויף, הגם אונזערע פיהרען ניט.

אין דעם היסטארישען לאנדאנער גילדהאל איז מיט א פאָאר וואָכען צוריק אבגעהאלטען געווארען א מיטינג וועגען די ארבייטס־לאָוו. עס זיינען דארטען געווען פערטרעטען דורך הויפט־מיליאָן ארגאניזירטע ארבייטער איז ניטא וואס מורא צו האָבען; אז חוץ וואס זיי האָבען ניט, ווייל זיי ווילען ניט האָבען, קיין שום פאָליטישע מאכט, קענען זיי דיזע מאכט טאקע גאָר ניט האָבען, ווייל די גרויסע מאיאָריטעט צווישען זיי בעשטעהט פון ניט־בירגער.

אָבער ווי די מעשה זאל ניט זיין, די פראגע אין דיזעם אויגענבליק פאר יעדען סאציאליסט מוז זיין דיזע:

פאר גערייכטס־פראכטונג איז דעכם געגענען אין טורמע אויף זעקס חדשים און איז פון דארטען ארויסגעקומען א סאציאליסט, הגם ער איז ניט גלייך געקומען צו דער איבערצייגונג אז פאר א סאציאליסט קען ניט זיין קיין שום אנדערע פאָליטיק ווי אונאבהענגיגע ארבייטער־פאָליטיק.

אין ענגלאנד, וואו די גערייכטע זיינען אפשר אויך פערעכטלעך, אָבער פון גערייכטס־פראכטונג הערט מען וועניגער, איז געווען נענוג די האָוו־לארדס ענטשיידונג אין דעם טאָפּ־ווייל פראָצעס צו עפענען די ארבייטערס אויגען און זיי ארויסצונעהמען פון מויל די קראָיקע פאר וועלכע די ליבעראלע פארטיי האָט זיי, ווי עס האָט יענעם איינגעל אין די בעקאנטע מעשה זיין חבר, געפיהרט פון איין בלאָטע אין די אנדערע און זי האָט ניט געהאָט דעם שכל איינפאך ארויסצולאָזען די „ליצעס" פון איהרע פערבייסענע ציינער. דעם שכל האָט זי דאן ענדליך בעקומען: די הויז אָוו לארדס האָט איהר איהם איינגענעבען.

צו פערגלייכן דאָס פערהעלטנים צווישען זייערע און אונזערע בריוד סאָציאַליסטישע פּארטייען, אָבער עס בלייבט נאָך אימער דער דאָפּעלטער פּאקט, אז א פּאראייניגונג אונטער די בעסטע אומשטענדע, צו דעם וויכטיגסטען צוועק וואָלט דאָ געווען אונמעגלעך און דאָן — און דאָס איז דער עיקר — אז אַנפיהרען א סיסטעמאטישע, שטענדיגע, ענערגישע אגיטאַציע געגען די אר־בייטסלאָזיגקייט און די שרעקליכע פּאָלגען דער־פון שטאָהט ניט אין אונזער סידור און ניט אין ערגעץ אַנאַנדערש.

ארבייטסלאָזע זיינען ביי אונז אויך געווען אפילו אין די זיבעזען פּעטע יאהרען, אין די ציי־טען פון פּראָספּעריטי, וועז דער „דינער פּייל“ איז כלומרשט געווען פול, און דער הקדש לעדיג, און דער שר של פּרנסה אָהן דאגות, — אלזא אפילו דאָן, א פּישטא שוין אין די לעצטע צוויי יאהר... אבער ניט מיר, ניט אַנדערע סאָציאל־דעמאָקראַטן, אָדער סאָציאל־רעוואָלוציאָנערען (אין דעם בריטערען זין פון ס' וואָרט) האָבען זיך ניט אַבגערופען און האָבען אגיטירט סתם אין דער וועלט אַריין אָהן א פּראָקטישען זין, אָהן א סיכטעם, אָהן א וועג און אָהן א ציעל, אָבשי־קענדיג די לייִדער און די דולדער מיט אן אַנגווויי־זונג אויף די קינפטיגע ערלעזונג.

יא, מיר קענען נאָך זעהר פיעל לערנען פון די ענגלענדער.

נאָך אמאל: „דאָס נייע לעבען“ און אונזער ספּעלינג

דער ארטיקעל וועגען „דאָס נייע לעבען“ אין דיזען נומער איז, ווי אונז שיינט, אן עהרליכע, רוהיג געהאלטענע אבישעצונג פון דעם נייעם זשורנאל און צוזאמען מיט דעם פערפאַסער גלויבען מיר אז, אזוי ווי יעדער אַנהייב איז שווער, איז צו ער־וואַרטען אז די וויטערדיגע נומערן וועלען זיין כאראקטעריסטישער פאר זייער רעדאקטאָר.

ווי מיר האָבען געזאָגט אין דער צייט וועז דער זשורנאל איז אָנגעצייגט געוואָרען, קען אזא אונטערנעהמונג, וואָס פאר א כאראקטער זי זאָל ניט אַננעהמען, דער „צוקונפט“ ניט שאדען און מיר קענען מיט'ן גאנצען האַרצען זאָגען: „כן ירבו!“

אין דעם דערמאָנטען ערסטען נומער דרוקט אָב „דאָס נייע לעבען“ דעם אויפרוף פון דער טשערנאָוויצער שפּראַך־קאָנפערענץ, וועלכער שטאָהט ביי אונז אין זאַץ שוין א רעכטע צייט און האָט ניט געקענט אריינקומען צוליעב טעכ־נישע שווירינקייטען. אָט איז דער אויפרוף:

די קאָנפערענץ פאר דער יודישער שפּראַך האָט זיך געענדיגט, און איצט מוז זיך אַנהויבען די ארבייט, וואָס די קאָנפערענץ האָט אונז אַנ־געוויזען.

מיר האָפען, אז אַלע, וואָס רעכענען זיך צו אונזער יודישען פּאָלק, צו וועלכער פּארטיי און צו וועלכער קלאַס זיי זאָלען נישט געהערען, וועלכע פערשטעהען, אז דאָ האַנדעלט זיך נישט וועגען פּארטייאישע זאכען, נישט אויף צו להכעיס דעם אַדער יענעם, נאָר וועגען דער לעבעדיגער נשמה פון אונזער פאָלק. — מיר בעטען אַלע יודען, אונז צו העל־פען ביי אונזער ארבייט.

מיר בעטען אַלע קולטורעלע געזעל־שאפטען און אייניריכטונגען, וועלכע ארבייטען אין דער יודישער שפּראַך, און אַנערקענען יודיש **פאר א נאציאנאלע שפּראַך פון אידישען** פאָלק, ווי קונגרעס און בילדונגספּעראיינע, שולען, פּעראיינע מיט סיסטעמאטישער קולטורעלער טעטיגקייט, טעאטערטרופּען, ביבליאָטעקען, שריפּטשטעלערגרופּען, אקאדעמישע פּעראיינע, וועלכע ווילען אין די אונווערזיטעטען יודיש פאר זייער מוטערשפּראַך, און אז. וו. — זיי זאָלען צושטעהען צו אונז, און אונז אריינשיקען לכל־הפּחות 5 קראָנען — 5 מארק — 6 פראנק — 2 רובעל — 5 שילינג — 1 דאָלאר, כדי זיי זאָלען בעקומען דאָס רעכט צו שיקען פערטרעטער צו דער צווייטער קאָנפערענץ.

מיר בעטען אויך מען זאָל אונז פּאַרשלאָגען עהרליכע און געטרייע פערטרויענסמענער אין די פערשיעדענע שטעדט, וואָס זאָלען,

1) אונז קענען געבען גענויע אינפאָרמא־ציעס וועגען דעם מעמד פון יודיש אין זייערע ערטער,

2) צוציהען צו אונז אַלע פעראיינע און אייניריכטונגען פון די אויבענדערמאָנטע ארטען,

3) גרינדען אזעלכע פעראיינע און אייני־ריכטונגען,

4) געווינען הונדערטשאָפּטס־מיטגליעדער, וועלכע צאָהלען יעהרליך 1 קראָנע — 1 מארק — 1.20 פראנק — 40 קאָפּעקעס — 1 שילינג — 20 סענט פאר דער קאָנפערענץ, און וואָס זאָלען אונז איבערהויפּט פערטרעטען ביי זיך אינדער־היים אין אַלע זאכען, וואָס האָבען א שייכות צו אונזערע צוועקע.

יודען! קומט און ארבייט ביי דער וויכ־טיגער ארבייט, וואָס מוז איצט געטאָן וועדען, כדי דאָס יודישע פּאָלק, וואָס האָט אזוי פיעל אויפגעטאָן מיט זיין אַלטער קולטור, זאָל קענען בלייבען ביי אן אייגענער גייסטיגער עכטוויקלונג, נישט מוזען פערזינקען אין פעלקער־ים. קומט און העלפט מיט, וואָרן עס איז אויך וויכטיג פאר אונזערע פּאָליטישע און סאָציאַלע לאגע צווישען די אנדערע פעלקער!

טשערנאָוויץ, סעפּטעמבער, 1908.

דאָס ביורא פון דער קאָנפערענץ
פאר דער יודישער שפּראַך:
דוד טויבש, דערווייל, סעקרעטער
דר. נתן בירנבוים, פּרעזעס.

אונז שיינט, אז וואס פון דער דאזיגער קאנפערענץ זאל ניט ווערען, דארפען מיר וועניג־סטענס דאס אין אמעריקא האבען די מעגליכקייט צונויפצוקומען און זיך צו בעראטהען וועגען די אידישע ארטהאגראפיע, וועלכע ניט וועגען אנדערע ניט וועניגער וויכטיגע זאכען וואס האבען א שייכות מיט אידיש אלס א שפראך.

מיר האפען צו האבען די אונטערשטיצונג פון דעם נייעם זשורנאל אין דיזער אנגעלעגענ־הייט.

„דאס נייע לעבען" האט דאס וואלט.

נאך עטליכע בעמערקונגען זיך און אנדערע

לעאן קאברין'ס „קליינינקע נשמה'לעך" אין דיזען נומער זיינען שוין פריהער אמאל גע־וען אויף דער וועלט אונטער אנאנדער נאמען. דער פער־פאסער פערזיכערט אונז אבער, אז די סקיצע ערשיינט ביי אונז בעדייטענד איבערגעארבעט און אויסגעבעסערט.

קונטרס שיקט א לאנגע פערזענליכע ער־קלערונג געגען דעם ארטיקעל פון יצחק אייזיק.

ער פערזיכערט, אז ער איז צו דער צייט פון בראנדעס'עם טהעטיגקייט און זיין ארעסט ניט געווען ניט אין דער ס. ל. פ. און ניט אין ערגעץ אנאנדער פארטיי. — אויך איז ער, קונטרס, קיינמאל ניט געווען א פערזענליכער שונא, אפילו ניט א שטענדיגער געגנער פון בראנדעס'ן. אים געגענטהייל, ער האט איהם צייטענוויי אונטערשטיצט. — זיין שילדערונג פון דעם טרייעל האט קונטרס געזומען פון דער „ארבייטער צייטונג" און יצחק אייזיק'ס פאר־וואורף קומט ניט איהם.

קונטרס מאכט נאך עטליכע „פאינטס", וועלכע מיר וואלטען גערן איבערגענעבען, אבער זיי וואלטען ארויסגערופען א נייעם סכסוך און דער גאנצער ענין איז ניט ווערטה פיעל מעהר פלאץ ווי ער האט שוין פערנומען. אונזער אב־זיכט איז געווען, וויי מיר האבען שוין געזאגט פריהער, צו דרוקען מאטעריאלען פאר די געשיכ־טע פון די אמעריקאנער אידישע ארבייטער־בעוועגונג, דאס טהוענדיג אזוי אונפארטייאיש און אזוי ווייט פון פערזענליכקייטען ווי נור מעגליך. די ערסטע פראבע איז, ווי עס ווייזט אוים, ניט געווען אין גאנצען געראטען, ווייל פון אלע זייטען קומען (מייסטענס אונגערעכטע) טענות, און משמעות, וועט מען נאך מוזען אביסעלע ווארטען איידער די אלטע לייד־ענשאפ־טען וועלען זיין אין גאנצען פערשוואונדען.

דרוקענדיג סאי קונטרס'עם ארטיקעל, סאי יצחק אייזיק'ס ענטפער האבען מיר געהאט אין אויג ניט בראנדעס'עם פריינדשאפט, ניט זיין פיינדשאפט, ד. ה., עס איז ניט געווען דער וואונש ניט איהם צו „שטעבען", ניט איהם צו קיצלען, זאנדערן צו לאזען די וואהרהייט נעהמען די אויבערהאנד. דער צוועק, גלויבען מיר, איז עררייכט, און די דעבאטע מוז ווערען געשלאסען.

ווינטשעווסקי'ס אראינערונגען וועלען פארט־געזעצט ווערען פון דעם נעכסטען נומער אן. עס זיינען נאך דא דריי—פיער קאפיטלען ביז'ן ענד פונ'ם צווייטען טהייל.

„לעבערמאן אין לאנדאן" איז דער הויפט־אינהאלט פון די קומענדיגע פאאר ארטיקלען.

מ. ו.

„און זי בעווען

די רעוואלוציאנערע בעוועגונג אין רוסלאנד, וועלכע מען האט געהאל־טען שוין פאר גאנץ טויט, האט ווידער אנגעפאנגען צו בעווייזען שפורען פון לעבען.

עס פערשטעהט זיך, אז פון גרויסע „ארוים־טרעטונגען" — ווי מען איז געווהנהט צו רופען עס אין רוסלאנד אויף רעוואלוציאנערען לשון — איז ניט די רעדע. אייניג איז נור דער פאל אין מאסקווע, וואו עס איז דעם 25טען דע־צעמבער פארגעקומען א צוזאמענשטויס פון רע־וואלוציאנערען מיט דער פאליציי, וועלכע האט זיך פערוואנדעלט אין א פארמעלע שלאכט, וואס עראינערט אונז אן יענע גלענצענדע העלדישע קעמפען, מיט וועלכע די רוסישע רעוואלוציא־נערע בעוועגונג איז געווען פול מיט א פאר יאהר צורוק. ווי געזאגט אבער, איז פארלויפיג דער מאסקווער פאל אן אייניגער און ניט האבע־דיג וועגען איהם קיין ענוויע ידיעות, איז שווער וועגען איהם צו אורטהיילען און ריזיקאליש צו מאכען וועלכע עס איז שלימסל. אלענפאלס דארף מען דער „ארויסטרעטונג" אין מאסקווע אין גיר־סטיגסטען פאל אפילו ניט צוגעבען קיין איבריגע גרויסע בעדייטונג. אויב אין מאסקווע איז טאקע פארגעקומען אזא „ארויסטרעטונג" ווי די טעלליכע צייטונגען האבען זי בעשריעבען, קענען מיר נור בעוואונדערן די העלדענמוטה פון די יענינע רעוואלוציאנערען, וואס האבען ביי אזעלכע אומשטענדען געוואגט אויפצונעהמען אזא געפערליכען קאמפף, וואס מוז ברענגען א זיכערען טויט. מיר קענען זיין ערשטוינט פון דעם אונערשיטערליכען שטארקען גלויבען אין דער רעוואלוציאן, וואס האט זיך נאך געקענט בעהאלטען אין די הערצער פון די געבליבענע פרייהייטס־קעמפער נאך אזוי פיעל פערלארע־נע שלאכטען און נאך אזוי פיעל צורונענע האפ־נונגען. אין דעם איצטיגען מאמענט, וועו גאנץ רוסלאנד איז פערזונקען אין א טיפע רעאקציאן, וועו די געמיטהער זיינען אזוי גערדיקט און גע־בראכען, אז עס איז אפילו ניטא די דרייסטקייט צו האפען אויף בעסערע צייטען, וועו אין אזא מאמענט געפינען זיך מענשען מיט אזא שטאר־

קען גלויבען, וואָס קען זיי בעגייסטערען צו אָפּפערן דאָס לעבען אין קאַמפּף פאַר זייערע אידעאַלען, איז דאָס געוויס איינע פון די איבער־ראשענדסטע ערשיינונגען אין דער געשיכטע פון דער רוסישער רעוואָלוציאָן.

אויף אזעלכע „אַרויסטרעטונגען" ווי די מאָסקווער, זו זיי זאָלען פּאַרקומען אויך אין אַנדערע שטעדט, איז וועניג צו האָפּען, און אויב זיי זאָלען אפילו, געגען אונזערע ערוואַרטונגען, יא פאַרקומען, וועלען זיי ווי מען דארף פאַר־אויסזען, צו קיינע פאָזיטיווע רעזולטאַטען ניט פיהרען. א רעוואָלוציאָן וועלכער ניט געמאַכט פון פערזאָנען און ניט פון איינצעלנע גרופּען אפילו, א רעוואָלוציאָן וועלכער געמאַכט פון פאָלק, פון די ברייטע מאסען. און דאָס פאָלק אין רוסלאַנד איז איצט ניט פאַרברייטערט און די ברייטע מאסען זיינען ניט אָרגאַניזירט אַרויסצוטרעטען אין קאַמפּף.

פאָעזיע און רעוואָלוציע

און ווען מיר רעדען דאָ וועגען דער אויפלעבונג פון דער רעוואָ־לוציאָנערער בעוועגונג אין רוס־לאַנד, האָבען מיר דאָ אין זינען די אָרגאַניזירונג פון די פאָלקס־מאסען און הויפּטזעכלעך פון אַרבייטער־קלאַס. און ווי קלייניק עס זאָל ניט זיין די אַרבייט אין ווי מיזעראַבל עס זאָל ניט זיין דער פאַרלויפיגער ערפאָלג פון די רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציע־נען אויף דעם געביעט, האָט ער דאָך א גרעסערע און א ווייטיגערע בעדייטונג פאַר די בעפרייי־אונג פון רוסלאַנד, ווי די עפעקטפאָלסטע „אַרויסטרעטונג" פון א גרופּע בעגייסטערטע רעוואָלוציאָנערען, וועלכע אויבערשטען אונז אוז ברענגען אונז אין דער גרעסטער ערשטוינונג מיט זייער העלדישקייט.

די העלדישע „אַרויסטרעטונגען", איז די פאָעזיע פון דער רעוואָלוציאָן, זי בעגייסטערט אונז און רופט אַרויס אונזער בעוואונדערונג, אבער דער וויכטיגסטער טהייל איז דאָך די פּראַזע פון דער רעוואָלוציאָן. די קלייניכע, וואָכעדיגע אָרגאַניזאַציאָנס־אַרבייט, וועלכע לעגען זיך, א ציגעל אויף א ציגעל ביז עס וואָקסט אויס דער גרויסער בנין, וואָס נור שפּעטערדיגע דורות קענען איהם זעהען אין זיין גאַנצער פּראַכט.

רוסישע פאַרטיי־טהעטיגקייט

און דיזע איינציגע ציגעל אין דעם בנין פון דער רוסישער רע־וואָלוציאָן וויל מיר דאָ צעה־לעגן. מיר וועלען רעגיסטרירען פאקטען, אנדערע וועלען אפשר אויסזהן קלייני־ליך, אָרים, נור ניט אלע מאָל זיינען מיר אימ־שטאנד אבוצישצעצען ריכטיג די גרויסקייט פון אן ערשיינונג, און די רעזולטאטען, וואָס זי קען ברענגען. א מאָל איז, דער פאקט אן און פיר זיך ניט איבריגס וויכטיג, אבער ביי געוויסע אומשטענדען האָט שוין די ערשיינונג גופא פון דעם פאקט א בעזונדערע וויכטיגקייט.

וועד עס וויים, אז אין די לעצטע פאָר יאהר זיינען געווען צייטען, וועו פון דעם גאַנצען צענ־טראַל קאָמיטעט פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פארטיי איז געבליבען אין פע־טערסבורג נור איין מיטגליעד, און דער אויף נור דער פערטרעטער פון „בונד", וועט געווים מיט פרייד פערצייכענען דעם פאקט, אז ענדליך איז עס געלונגען פאר די לעצטע עטליכע וואָכען די מיטגליעדער פון צענטראַל־קאָמיטעט זיך צו פער־זאמלען און אבהאלטען א פלענאר־זיצונג, ד. ה. א זיצונג פון דעם גאַנצען צ. ק., אויף וועלכער עס זיינען פערהאַנדלט געוואָרען גאַנץ וויכטיגע פראגען.

מיר וועלען דאָ איבערגעבען א קורצען בע־ריכט וועגען דיזער זיצונג, וואָס האָט אונז צו־געשיקט דער אויסלענדישער קאָמיטעט פון „בונד":

„אין טאָגעס־אָרדנונג זיינען געשטאַנען די פונקטען: 1) בעריכט פון די מיטגליעדער פון צ. ק. איבער די דורכגעפיהרטע ארבייטען; 2) די דומע־פראקציע; 3) די אלגעמיינע פאר־טייאישע קאָנפערענץ.

די דומע־פראָקציע. עס איז בעשלאָסען געווארען פאַרצולעגען די ס. ד. דעפוטאטען, אז זיי זאָלען אין פרינציפיעלען טהייל פון זייערע בעפאַרשטעהענדע רעדען אויסבעסערן די פעה־לערן און די אונפאָלקאָמענהייטען, וואָס זיינען געווען אין דער ערשטער דעקלאַראַציע פון דער פראקציע, און אז זיי זאָלען ביי א געלעגענהייט קלאָר און דייטליך ערקלערען, וויי זיי בעציהען זיך צו דער דומע אין איצטיגען מאָמענט אין וואָס פאר א בעדייטונג זיי געבען צו זייער ארבייט אין דומע.

ביי די דעבאטען וועגען די דירעקטיוועז, וועלכע דער צ. ק. פון דער פּארטיי דארף געבען די הילפס־קאָמיסיעס, וואָס ארבייטען ביי דער דומע־פראקציע, האָט דער פאַרשטעהער פון צ.ק. פון בונד דערמאָנט אן די רעזאָלויציע פון צ. ק. פון בונד וועגען די בעציהונג פון דער פראקציע צו דער אידען־פראגע. דער פאַרשטעהער פון צ. ק. פון דער פארטיי, וואָס איז דעלעגירט אין די דומע־פראקציע, האָט דארויף אנגעוויעזען, אז מיט דיזער רעזאָלויציע פון צ. ק. פון ב. האָט ער בעקאנט געמאכט די ס. ד. דעפוטאטען, און די פראקציע האָט וועגען דעם בעשלאָסען צו גרינדען א קאָמיסיע פון פאַרשטעהער פון די נאציאָנאלע ס. ד. אָרגאַניזאציעס, אום אין צו־קונפט אויסצומיידען פעהלערן אין דער נאציאָ־נאלער פראגע. אויף די קאָמיסיע לייגט די אויפגאבע צו זאמלען מאטעריאלען און אינפאָר־מירען די פראקציע וועגען אלץ, וואָס געהערט צו דיזער פראגע. (דער צ. ק. פון בונד האָט אין די

קאמיסיע שוין דעלעגירט זיינעם א פאַרשטעהער.)

די ארבייט פון דער ניי־געגרינדעטער קאָמיסיע וועט זיין א בעדייטענדע. פון דער פראקטיק האט זיך אַרויסגעוויזען, אז די נאציאנאלע פראגע בעריהרט זיך ענג מיט א סך אנדערע פראגען, וואָס שטעהען אין דער דומע, צ. ב. מיט דער פראגע וועגען ארטיגען געריכט. זאָגאר אין דער אַגראר־פראגע זיינען דאָ פיעל זייטען, וואָס זיינען פערבונדען מיט דעם צושטאנד אוז די פאַרדערונגען פון איינצעלנע נאציאנאלע מינאריטעטען.

וועגען די ספעציאליסטען, וואָס ארבייטען אין די קאָמיסיעס פון דער פראקציע, איז בעשלאָסען, אז צוגעלאָזען וועלען צו דיזער ארבייט זאָלען נור מיטגליעדער פון דער פּארטיי, וועלכע זיינען איינשטימיג זיך צו אונטערוואַרפען דער פּארטיי־דיסציפּלין.

וויכטיג איז בעהאַנדעלט געוואָרען פאָלגענדע אנגעלעגענהייט:

אין פּעטערסבורג האָט זיך געבילדעט א גרופּע (א וועניג בעדייטענדע) פון פּארטיי־מיטגליעדער, וואָס אגיטירט אָבצורופען פון דער דומע די ס. ד. פראקציע. זיך ניט רעכענען מיט דער אגיטאציע איז אונמעגליך, ווייל אין פּעטערבורג נוצען אוים די ס. ר.'ן אין דער לעצטער צייט אין זייער אגיטאציע די לאָגע פון דער פראקציע אין דומע און בעמיהען זיך ארויסצורופען אונטער די פּעטערסבורגער ארבייטער־קרייזען אן אונצופריעדענהייט מיט דער פראקציע. די גרופּע האָט געמעלדעט דעם פּעטערסבורגער קאָמיטעט, אז זי וויל ארויסלאָזען א פלוגבלאַט, אין וועלכען זי וויל פאר די ארבייטער ערקלערען איהר בעציהונג צו דער פראקציע. דער קאָמיטעט האָט זיך געוועגדעט צום צ. ק. נאָך דערערקטיוועון. דער צ. ק. האָט בעשלאָסען פאָלגענדעם: די גרופּע זאָל אָנשרייבען איהרע אנזיכטען אין א ניט־אגיטאַטאָרישען טאָן. דער פּעטערסבורגער קאָמיטעט גיט עס ארויס מיט אן ענטפער פון זיין זייט."

די סאָציאל־דעמאָקראטישע פראקציע אין דומע.

די סאָציאל־דעמאָקראטישע פראקציע אין דער דומע, איז כמעט די איינציגע לעגאַלע פּארטיי־איינריכטונג, וועלכע עקזיסטירט עפענטליך און לאָזט וויסען די גאנצע וועלט, אז אין רוסלאנד לעבט נאָך די סאָציאל־דעמאָקראטיע און וויל לעבען. ווי בעקאַנט זיינען אָבער די מיטגליעדער פון דער סאָצ.־דעמ. פראקציע אין דומע זעהר שוואכע פערטרעטער פון דער רוסישער סאָצ.־דעמ. און זיי זיינען לאַנג ניט געוואָקסען צו אזא שווערע שטעלע, ווי זיי פערנעהמען אין דער איצטיגער שוואַרצע־מאה'דיגע דומע, וואו אזעלכע הוליגאַנעם, ווי פּורישקעוויטש מיט זיין חבריא גיבען דעם טאָן. אין דער פראקציע זיינען ניטאָ אזעלכע צערעטעלים, פאר וועלכע די פּורישקעוויטשעם אפילו האָבען געהאט רעספעקט. די איצטיגע סאָצ.־דעמאָקראטישע פראקציע מאכט געווים א סך פעהלער, אָבער דאָך זיינען די באלשעוויקעם אונגערעכט מיט זייער קאָמפּאָגענען איהר, מיט וועלכען זיי וועלען איהר מעהר דיסקרעדיטירען ווי בעלעהרען. אָברופען די סאָצ.־דעמ. פראקציע פון דער דומע, ווי דאָס וויל די באלשעוויקעם, הייסט אָבשאפען די לעצטע לעגאַלע פּארטיי־איינריכטונג, וואָס איז נאָך געבליבען. און דאָס טאָר געווים ניט געטאָן וועלען אין דעם איצטיגען מאָמענט.

צ.

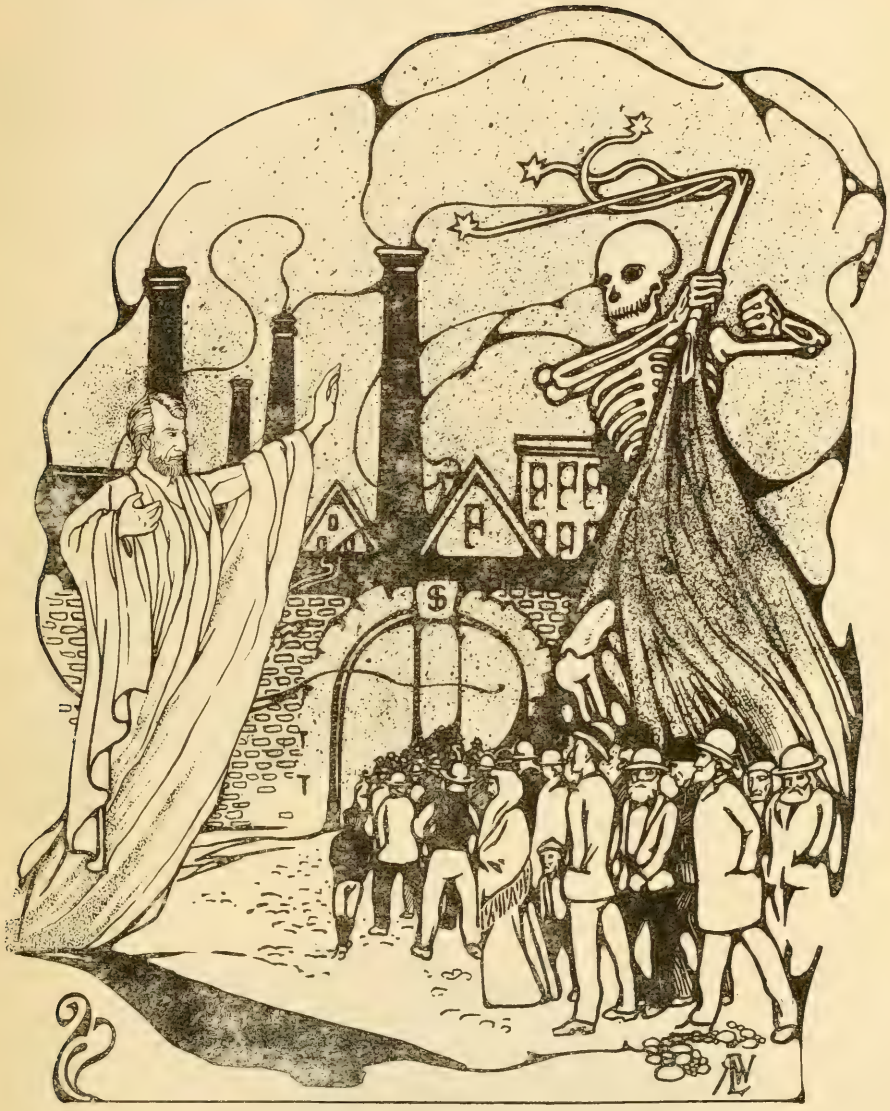

לינקאַלן און די ווייסע הונגערשקלאפען

(לבוד זיין הונדערטסטען געבורטסטאָג)

No. 2. **FEBRUARY, 1909.** **Vol. XIV.**

אברהם לינקאָלן

דיעזען מאָנאַט (דעם 12טען פעברואַר) וועט אַמעריקאַ פייערן דעם הונדערטסטען געבורטסטאָג פון איינעם פון איהרע גרעסטע זיהן — אברהם לינקאָלן.

איז די פראַגע: במה כחו גדול — אין וואָס איז בעשטאַנען זיין גרויסקייט?

און דער ענטפער וואָס דער דורכשניטליכער מענש מיט וועלכען אייך קען אויסקומען צו רעדען, וועט אייך געבען, וועט זיין, אַז לינקאָלן׳ס גרויסקייט בעשטעהט אין דעם, וואָס ער האָט בעפרייט די נעגער־שקלאַווען.

ער האָט בעפרייט! ענומען און בעפרייט! איין מענש, אַבער אַ העלד, אַ גייסטיגער ריזע, אַ מאָדערנער משה האָט בעפרייט די נעגער פון דער שקלאַווערי!

ווי איינפאַך דאָס איז!

און טאַמער הערט זיך צו זיין קינד׳ס שבחים פון לינקאָלן אונזערער אַ לאַנדסמאַן, איינער וואָס האָט אין אַ רוסישע שול געגאַשט אַ האַרעלע „בילדוג", וועט ער ניט־וויילעניג זיך דערמאָנען אַן דעם רוסישען צוויטען אַלעקסאַנדער, דעם „צאָר־בעפרייער", אַן איהם וואָס האָט, מיט קנאַפּע צוויי יאהר פריהער נאָך ווי לינקאָלן, אַבגעשאַפט די „פּאַנשטשינע" די קריעפּאָסטנאָיע פראַווע, פון די רוסישע פויערים.

אַ שטייגער — וועט ער אפשר קלערען — דער בעל הבית פון אַמעריקאַ, זעהענדיג אַ אפילו דער קיסר פון רוסלאַנד האָט בעפרייט די לייבאייגענע פויערים, האָט ער זיך פערשעמט און האָט פראַקלאַמירט די בעפרייאונג פון די שוואַרצע שקלאַפען.

און לינקאָלן, פראַקלאַמירענדיג, דעם ערסטען יאַנואַר 1863, די פרייהייט פון די נעגער האָט, היסט עס, דער אַמעריקאַנישער וועלט געגעבען אַ נייע געשטאַלט.

* * *

איז אַבער דיעזער גרויסער מאַן דערצו נאָך געשטאַרבען אַלס אַ מאַרטירער. ער איז ערמאָרדעט געוואָרען פון אַ מלאך־המות אין מענשענגעשטאַלט, פון איינעם וואָס דער בעליידיגטער שקלאַפערייגייסט האָט אויפגעשטעלט געגען דעם שקלאַפענבעפרייער כדי זיך אַן איהם נוקם צו זיין.

דער זיעג־געקרוינטער העלד האָט אויף דעם אופן צו דעם לאַרבערקראַנץ, וועלכען דאָס לעבען האָט איהם געהאַט געגעבען, געקראָגען אַ מאַרטירער־קראַנץ פון דעם טויט.

צו די גרויסע „וועלט־איבערקעהרער" איז צוגעקומען נאָך איינער. ווי אברהם אבינו, לערך, האָט דער וועלט ענטפלעקט די אמונה אין אַן איינציגען גאָט, ווי משה רבינו האָט פאַר די אידען אַראָבגעבראָכט אַ נייע תורה, ווי יהושע האָט זיי אריינגעפיהרט אין די הייליגע לאַנד, ווי אַלכסנדר מוקדן און האַניבאַל, און פעטער דער גרויסער און דער ערסטער נאַפּאָלעאָן אין פיעלע אַנדערע ריזענגייסטער און ריזענקולאַקעס האָבען יעדער אַליין, אַדער כמעט אַליין — ווייל וואָר צעהלט די פעשקעס אויפ׳ן ברעטל? — אויפגעטאָן וואונדער, אַזוי האָט דיזער אַמעריקאַנער גואל, אמת, אויך מיט עטליכע משרתים און מלאכים און מחבלים אַרום זיך, אויך איבערגעקעהרט אַ גאַנצע וועלט.

און דאָ פרעגט מען די נאָרישע קשיא: במה כחו גדול?

אָט זעהט איהר דאָך.

און זיינען מיר סאָציאַליסטען, לכל הפחות, אין דעם פּרט בעסער? לויידער אויך ניט אַלע, אויך ניט אימער.

ניט זעלטען וועט אַ צוהיצטער אַגיטאַטאָר, איבערהוויפּט אין צוהיצטע צייטען, ווי למשל אין צייטען פון קאַמפּיין, אַריינווארפען אין אַ צוהיצטען מיטינג די פראַזע: „מאַרקס דער ג ר י נ ד ע ר פון דעם מאַדערנעם סאָציאַליזמוס", געבראָכענדיג דעם וואָרט גרינדער, אנשטאָט „בעגרינדער" (ווי דער טייטש, פון וועמען די פראַזע קומט, האָט זיכער געזאָגט). וואָס דאָס איז געגען דעם סאָמע גייסט פון דעם מאַרקסיזמום.

אַזעלכער קען אייך דערצעהלען פון לאַסאַל דעם „ג ר י נ ד ע ר" פון די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטיע און אַנדערע אזעלכע זאַכען, וואָס מאַכען גרויסע מענער פאַר האַלבע געטער.

דער אמת איז, אַז הגם די אַלע אַנגערופענע מענשען האָבען ווירקליך געשפּיעלט אַ בעדייטענדע ראָלע אין זייער דור און זייער לאַנד און אין די פערהעלטניסע, אין וועלכע זיי האָבען זיך געפונען, האָבען זיי, זיי אַליין, קיין וועלטען מיט אַמאָל ניט איבערגעקהרט. זיי האָבען עטוואָס אויפגעטאָן, געווויס, אָבער קיין זאַך ניט בעשאַפען.

* * *

און דאָס איז אויך געווען דער פאַל מיט לינקאָלן. גרויס ווי די ראָלע איז געווען, וועלכע ער האָט געשפּיעלט אין דעם בירגער־קריעג און אין דער נעגער־בעפרייאונג, האָט ניט ער, ניט זיין (די דעמאָקטדיגע יונגע רעפובליקאַנישע) פּארטיי לכתחילה גאָר ניט געטראַכט וועגען די נעגער בשעת די מלחמה איז געוואָרען א נויטוענדיגקייט. עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען דעם, אַז די מדינה זאָל ניט צוריסען וועלען אויף זיך און נאָרד, אין צוויי פיינדליכע לענדער.

וועגדעל פילליפּס, דער מאַן, וועלכער האָט מיט אַן אונגעהויערן רעדנער־טאַלענט אַגיטירט געגען די נעגער־שקלאַפערייַ מיט יאָהרען און יאָהרען פריהער, האָט אין זיין הספּד אויף לינקאָלן איהם אונגעפעהר אזוי כאַראַקטעריזירט:

„עס איז אמת, אַז ער איז ניט געווען פעהיג צו פיהרען און צו פאַרמירען די נאַציאָן, אָבער ער האָט זיך בענוגענט צו זיין איהר פאַרשטעהער און איהר שליח צבור; מיט אַלערליי פאַראורטהיילע פֿרום איהם, האָט ער זיך לאַנגזאַם, אַזוי ווי טאַפּעגדיג, אין דער פינסטער, און אַמאָל אַליין ניט ווילענדיג, דורכגעשלאָגען פאַרווערטס; ער איז געווען געדולדיג מיט געגנער, אָהן פיעל עקשנות אין זיינע מיינונגען אוֹן, ווי לאַרד בעקאָן, אימער בעריים „אַנצוצינדען זיין פאַקעל אָן יעדעמס ליכט" — — — ער האָט געשעצט אויפקלערונג מעהר ווי פיעלע אַנדערע, איז געווען עהרליכער פאַר זיי אוֹן אזוי טריי צו זיינע איבערצייגונגען ווי וועניג פּאָליטיקער פון זיין צייט.

„מיט אַלע זיינע פעהלערן, האָט פיליפּס אויסגערופען, איז ער געווען אַ מאַן, אויף וועלכען מיר קענען מיט שטאָלץ אַנווייזען אלס אַ נאַטירליכען פּראָדוקט פון דעמאָקראַטישע אינסטיטוציאָנען."

* * *

און איצט, נאָכדעם ווי עס איז פערגאַנגען נאָהנט פון אַ האַלבען יאהרהונדערט זינט דער שרעקליכער בירגער־קריעג האָט זיך אָנגעהויבען, און 44 יאהר זינט לינקאָלן איז ערמאָרדעט געוואָרען, שטעהט אַמעריקאַ, ווי די גאַנצע ציווילויזירטע וועלט, פאַר אַ נייעם פראָבלעם, פאַר אַ בריטערע סאָציאַלע פראַגע, וועלכע וועט פריהער אָדער שפעטער מוזען ענטשיידען ווערען, לאָמיר האָפען, אָהן אַ „בירגער קריעג".

די לוין־שקלאַפערי פון היינט, ווי די נעגער־שקלאַפערי אין לינקאָלן'ס צייט, איז אַ געזעלשאַפטליכע אייניריכטונג, וועלכע האָט שוין מעהר קיין גרונד און קיין קיום, ווייל דער קאַפּיטאַליסטישער סיסטעם, אויף וועלכען זי איז געבויט, האָלט שוין בייַ צוזאַמענפאַלען, ווי עס פאַלט צוזאַמען אַ צולעכערטע און צופוילטע חורבה — אַ גרויסער און שטאָלצער בנין אין איהרע אַמאָליגע יונגע יאָהרען.

און אויידער וואָס וועָן, לעבט דער אַרביטער־קלאַס דורך אַ שרעקליכען קריזיס אין דעם יאָהר וועָן לינקאָלנ'ס הונדערטסטער געבורטסטאג וועט געפייערט.

אויף דעם בילד, וואָס דער לעזער זאָהט געגען דיזען קורצען פּרטיקעל, איז פאַר־געשטעלט לינקאָלנ'ס גייסט בעטראַכטענדיג די הונגערשקלאַפּען פון אונזער צייט. וואָס ער דענקט דערפון וויייסען מיר ניט, אָבער ער איז זיכער ניט שטאָלץ מיט אַמעריקאַ אַ האַלבען יאהרהונדערט נאָך דער נעגער־גאולה.

דער בילד רעדט אָהן וועלטער אַלץ וואָס מיר וואָלטען נאָך געקענט זאָגען.

מ. זאמעטקין

עדגאַר אַללאַן פּאָו

(צו זיין הונדערט־יעהריגען געבורטסטאָג.)

„... וואָס די וועלט רופט זשעניע איז אזא קאָפּ־קראנקהייט". עדגאר א. פּאָו.
„וויי פּינסטער די וועהען ! דאָך וויי געטליך
די האָפענונג !
א ים מיט שטאָלן — אָבער ווי שטיל און רוהיג !
וויי געוואָגט איז די אמביציאָן ! און דאָך ווי טיף—
ווי אונענדליך איז איהר פּעהיגקייט צו ליעבען !"
פּאָו : צו העלען.

1.

ויב עס איז וועז געווען אויף דער וועלט א רעטעניש, טאָ ביסט דו עס", — „און איינע פון די געהיימניספּאָלסטע רעטענישען נאָך דערצו." אזוי שרייבט צו עדגאר פּאָו זיינער א פּריינד.

אין דיזע ווערטער ליגט דער שליסעל צו די נייעבטע און ערנסטערע ווערקע וועגען עדגאר פּאָו. זיינע ביאָגראפּער און קריטיקער זוכען אונז צו ערקלערען „דיזע זאָנדערבאָרע פּסיכאָלאָגישע ערשיינונג", ווי מיסטער בריגז רופט פּאָו'ן. און א חוץ אן עסטעטישע אָבשאָצונג פון דעם גרויסען פּאָעט, לאָזען זיי זיך, אים בעסטען פּאַל, גאָנץ רוהיג בעגנוגענען מיט די פּסיכאָלאָגישע זייטע פון דיעזע „גהיימניס־פּאָלע רעטענישע". פּראָפעסאָר עמיל לאָוריער נעהמט זיך די גרעסטע מיה עהרליך און געוני אויסצופּארשען יעדע ברעקעלע, וואָס אנבעטרעפט דעם בעריהמטען פּאָו און שרייבט אן א ווערק — דאכט זיך, דאָס בעסטע וואָס עס איז דאָ — און־שטעלט זיך דאבי הויפּטזעכליך די אויפגאבע צו ערקלערען פּסיכאָלאָגיש דיעזע „זאָנדערבאָרע ערשיינונג". ווייטער גיעהט ער ניט. ער ווי‌ל ווייטער ניט גיעהן. ער לאָזט זיך בעגניגען מיט אן אונטערזוכונג. „אן עטיוד אין די קרענקליכע פּסיכאָלאָגיע" *), ווי ער אליין דריקט זיך אויס. די סאָציאָלע בעדיי־טונג פון דיעזע „ערשיינונג" אינטערעסירט איהם ניט. קיינע שאָלות וועגען די גיעזעל־שאפטליכע פערבינדעניס צווישען קונסט און ברויט, צווישען די שעהנע ליטעראטור און אינ־דוסטריע, צווישען פּאָעזיע און פּאָליטיק פרעגט ער ניט און קיין תשובות זוכט ער ניט. און דאָך איז זיין בוך העכער זיבען הונדערט זייט־לעך דיק — כמעט א גאנצער יאהרגאנג „צור־קונפט" — בלויז פאר די פּסיכאָלאָגישע זייטע פון דיעזע „זאָנדערבאָרע ערשיינונג" ! און מיר מוזען זיך לאָזען צופּרידענשטעלען בלויז מיט איין טהיילכעל פון איין נומער. מיר וועלען אָלזאָ זיין גיעצוואונגען בלויז צו דערצעהלען, ניט אָנגיעבענדיג קיינע קוועלען, ניט ברענגען דיג קיינע דאָקומענטען ; מיר וועלען מוזען בלויז בעשרייבען, ניט דערווייזען ; בלויז מאָכען בעהויפּטונגען, און ניט פּאָנאנדערגליידערען דעם בארג מאטעריאל, אויף וועלכען דיעזע בע־הויפּטונגען זוערען גיעשטיצט. אזוי לאָנג ווי מיר בעאָבאכטען נאָך פּאָו'ן אלם אן איינצעל־נעם, אלם א פּערזאָן־פּאר־זיך, קענען מיר נאָך די לעזער אָבשיקען צו זיינע ביאָגראפּען און קריטיקער נאָך בעווייזען פּאר זייערע בעהויפּ־טונגען. דעם מאָמענט אָבער, וועז מיר ריה־רען זיך צו צו פּאָען, אלם א גליעד פון דער גע־זעלשאפט, אלם א קינד פון זיין צייט, אלם א סאָציאָלע און ניט בלויז אלם א פּסיכאָלאָגישע ערשיינונג — האָבען מיר ניט צו וועמען אָבצו־שיקען דעם לעזער, האָבען מיר ניט אויף וועמען זיך צו פערלאָזען ; און עס קען ליידער אנדערש ניט זיין, וועז זאָגאר סאָציאָליסטען שרייבען איבער ליטעראטור ווי בורזשוא. און ווי בור־זשוא זיינען זיי פאָלקאָמען צופּרידעדען צו בע־טראכטען זאָגאר דעם גרעסטען קינסטלער בלויז אלם א מענשעל־פיר־זיך, און ניט אלם א אויסנע־ריסענע שטוק פון דעם רעאָלען לעבען, ניט אלם א טראָפען גיזעלשאפטליכע בלוט, ניט אלם א רינגעלע אדער טרייב־פעדער אין דעם עוויג־אר־בייטענדען אונענדליכען מעכאניזם פון פּרא־גרעס. אלם בורזשוא זיינען די העררען קריטי־קער צופּריעדען צו בעטראכטען דעם ערפאָלג, וואָס דער קינסטלער האָט געהאט אין זיין לייז און וואָס פאר א פערנניגען ער האָט אונז צו־

*) Edgar Poe: Sa vie et sou œuvre Etude de psychologic pathologique, par Emile Lauvriere.

געשטעלט. אבער וואס פאר א ראלע דער קינסטלער האט געשפּיעלט ניט נור אין דער לי־טעראטור, זאנדערן אין לעבען; וואו און וואס זיין פלאץ איז ניט נור אין דער קונסט־גאלעריע פון קונסט־קריזען, זאנדערן אין דער היסטאריע, און וואס פאר א פאקטאר ער איז געווען פאר דעם פראגרעס פון דער גאנצער מענשהייט און ניט נור פאר אונזער אייגענעם געזונט — פאר דעם גליק פון אלע און ניט־בלויז פאר דעם ענגאסטישען גלעט אין אונזער אייגענעם קאמ־פארטאבלען בייכעלע — וועגען אלעם דעם זאלען זיך דרעהען א מוה די יעניגע, וואס קוקען אויף דער קונסט ניט בלויז ווי אויף אן עסטהעטישען שנעפּפּעל, וועלכער — צו געברויכען פאו'ס אן אויסדרוק — „רעגט אן, ערהעבענדיג די נשמה" — זאנדערן ווי אויף א סאציאלע קראפט, וועל־כע ווירקט צום גוטען אדער צום שלעכטען, און וועלכע האט איהרע אורזאכען און איהרע פאל־גען און וועלכע ווערט אליין פארמירט פון די מעכטיגע קרעפטע פון דעם בריטען אלזויטיגען לעבען, ווייל זי איז בלויז א קליינינקער טהייל פון דיעזען לעבען — א קלענערער טהייל נאך ווי די קינסטלער זיינען פון די בריטע ארבי־טער־מאסען.

.2

ווער איז געווען עדגאר אללאן פאו? דאדויך גיבען אלע איין אנטוואדט: ער איז געווען איינער פון די זאנדערבארסטע פּאעטען דער וועלט, און אין אמעריקא איז ער דער זאנ־דערבארסטער און דער גרעסטער — מיט איין וואדס, א זשעניע. דאס זאגען אויך איהם אלע, אפילו זיין פערביסענדסטער דם־שונא אויך.

„זיינע (פאו'ס) בילדער־געשטאלטען קומען פון וועלטען, וועלכע קיינע שטערבליכע קענען ניט זעהן, סיידען מיט דעם בליק פון א זשעניע"... „ער איז אימער געווען א טרוימער".... „אימער, דאכט זיך, טראגענדיג אין זיך די עראינערונג פון עפּעס אן איבערוועלטיגען טרוייער".....

אזוי שרייבט וועגען איהם זיין בלוט־פיינד, זיין פערלוימדער און ערשטער ביאגראף, דר. רופוס וו. גריסוואלד, וועמעס נאמען עם וועט בלייבען א שענדליכער פלעק אין דער לי־טעראטור אזוי לאנג ווי פאו'ס נאמען וועט פער־בליבען א העלער שטראהל אין רייזער קונסט.

אבער מיר פערלאפּען פריהער. לאמיר צו־ערשט געבען פאו'ן זיין פאספּארט מיט אלע וויכטיגע סמנים און אייגצעלהייטען.

געבארען איז ער דעם 19טען יאנואר, 1809, אין באסטאן. אבוואהל זיין טאטע האט געהאט א גוטען טאטען, האט ער געהאט א שלעכטען. די פּאום זיינען אן אלטע אמער־קאנער פאמיליע. איינער פון זיי, „דער אלטער גענעראל פאו", ווי מען האט איהם גערופען, האט כשר געדינט דער רעוואלוציאן. און אז לאפאיעט איז אין 1824 אויף א ווייזיט אין אמעריקא, גענוגן אין באלטימאר, האט ער געבעטען מען זאל איהם פיהרען אויף דעם קבר פון דעם פערשטארבענעם גענעראל.

„איסי רעפּאו עז קער נאבל?" (דא רוהט א נאבעלע הארץ) האט לאפאיעט געזאגט, קניענדיג אויף דעם קבר פון דעם אלטען רעוואָ־לוציאנער. אין פאו'ס בלוט איז, אלזא, גענוגן א נאבעלער עלעמענט. אבער דאס האט ער געהאט פון דעם זיידען; דער טאטע זיינער, וועלכער האט אייגענטליך געשטודירט צו זיין א לאיער, האט אין זיך נאר גענוגן עפּעס אזא מין נערוו אדער קליפּה, וועלכע האט איהם נאר געציגען צום טהעאטער, און אנשטאט א לאיער איז ער נאר גענארען אן אקטיאר, און האט חתונה געהאט מיט אן אקטריסע. אין פאו'ס בלוט, פון טאטע־מאמעס זייט, איז גענוגן דאס פּינטעלע ארטיסט. א נאבעלער עלעמענט אין אן ארטיסט איז ניט אזא ארטיקעל, וואס זאל זיך בעצאהלען; פערקעהרט, דאס שמעקט מיט דלות זאגאר אין אונזערע צייטען. און אין יענער צייט, דארף מען ניט פערגעסען, איז אן אקטיאר, און דאצו נאך ניט קיין וועלט־בע־ריהמטער, גענוגן גוט אין דער ערד. און פאו'ס עלטערן האבען זיך נעבעך געשלעפּט פון שטעד־טעל צו שטעדטעל, זוכענדיג א שטיקעל ברויט און א שטיקעל נאמען. א נאמען האבען זיי זיך ערווארבען — זיי זיינען די עלטערן פון עדגאר אללאן פאו! — און ברויט.... אז עם איז ניט גענוגן, האט מען ניט געגעסען. אין קורצען, געמוטשעט האבען זיי זיך אויפ'ן פוד. וואו פאו'ס טאטע איז ערגעץ אויפ'ן וועג אוועק־געפאלען, וווייסט מען ניט. זיין מאמע איז גע־שטארבען אין ריטשמאנד, ווירדזשיניא, אין 1811. פאו איז דאן נאך קיין דריי יאהר ניט אלט געווען. אויך דעם אונגליקליכען יתום'ל האט רחמנות געהאט א גוטע פערהיירעטע פרוי, וועלכע גאט האט קיין קינדער ניט געשענקט. דאס איז געווען מיסים דושאהן אללאן, א שעהנע בעל־הבית'טע פון דעם סוהר'ישען שטאנד. און דער קליינינקער פאו פאנגט אן צו וואקסען אין די סויטה, — אין די סאמע גע־דיכטע פון די שקלאפערייי. די ערשטע קינ־דערשע איינדרוקע האט דער קליינינקער פאו — אין דעם עלטער פון דריי ביז זיעבען יאהר — געקראנגען אין די סויטה. און, א דאנק פאו'ס אייגענעם כאראקטער, איז פון איהם טאקי ארויס אן אמת'ער סויטהערנער דושענטלמאן אין דעם בעסטען זין פון דעם ווארט, אהנע די נויטוועניגע קאמפּיזאן פון אליין צו זיין א שקלאפען־טרייבער. דער סייטהערנער דזשענטל־מאן — ניט זיינע וווייסע אונטערלעקער — איז געווען ביי זיך אמת שטאלץ, אמת נאסט־פרייהיטליך, קיין מאל ניט קארג, קיינמאל ניט קליינליך אויפ'ן סענט צו זיינע גלייכע. נא־טירליך, האבענדיג פון אל־דאס־גוטס, אהן אר־בייט און אהן נויט, האט ער ניט געוואוסט וואס

הייסט אַנבויגען דעם קאָפּ; האָט ער ביי זיך גע־קענט זיין שטאָלץ. קיין מאָל אַליין ניט ארבי־טענדיג שוואר און ביטער, האָט די „ביעלאָ־רוטשקא" פון די סוויטה אפילו אין חלום ניט געוואוסט ווי טהייער עס איז ביים אָרימען דער סענט. און ער, דער דושענטלמאן פון דער סויטה, איז טאקי געווען א דושענטלמאן. און פּאָן, וועלכער האָט אין זיך געהאט אי די בלוט פון די „דעקלאריישען אָוו אינדעפּענדענס", אי די עסטעטישע סטרונקע פון אן ארטיסט, איז ביי זיך געווען אי שטאָלץ, אי בריטלאך. דאָצו איז ער נאָך געווען א בילד־שיינער. דאָצו האָט ער נאָך גהאט א ווייכע מעלאָדישע שטימע. דאָצו איז ער נאָך געווען קלוג. דאָס יתום'ל אין געווען מיט אַלע מעלות. זעלטען ווען עס טרעפט זיך אין ווירקליכקן לעבען אזא גערע־טעניש. און מיט רעכט האָט מען געמעגט ער־ווארטען, אז פון איהם וועט זיין א שטוינענדער ערפאָלג.

דאָצו נאָך האָט ער גהאט צו יענער צייט דעם גוטען שאנס צו גענישען אן עכט־ענגלישע ערציהונג. די אַלגאנס איז אויסגעקומען צו זיין אין ענגלאנד פון 1815 ביז 1820. טאָמער אינטערעסירט אייך די בעשרייבונג פון פּאָ'ס חדר־יאָהרען אין ענגלאנד, לעזט און האָט הנאה פון זיין „ווילליאם ווילסאן", וואו איהר וועט זהען, ווי אזוי א נאָבעלער און פול־וואכענדיגער געווישען קען קוועלען א נאָבעלע נאטור. פּאָ־אונז־וועט זיין ענגוג צו בעמערקען, אז דאָ האָט ער זיך אויפ'ן לעבען פערזאָרגט מיט א געזונ־דען פונדאמענט פון קלאָשישע בילדונג, וועלכע איז איהם דערנאָך אזוי צוניץ געקומען אלס לייכטענדער וועגווייזער פאר זיין פּאָנטאזיע, וועו זי פלעגט זיך אין איהם צושפּיעלען און פּא־נאנדערווילען די דעליקאטענקע, בלישצענדע פעדעמלאך פון זיין וואונדערבארע וועבערי.

פון ענגלאנד האָט ער זיך אומגעקהרט קיין אמעריקא, האָט ווייטער שטודירט אין ריטש־מאנד, און צו 17 יאָהר איז ער אריין אין אוני־ווערסיטעט פון שטאָאט ווירדזשיניא, וואו ער איז אפילו קיין נאנץ יאָהר ניט פערבליבען. פאר וואָס איז ער ארויס פון דעם אוניווערסיטעט אזוי שנעל? געלערענט האָט ער זיך גוט. אָבער אויפגעפיהרט האָט ער זיך מיאוס. ער האָט שוין צופיעל געשפּיעלט און פערשפּיעלט אין קאָרטען. מיסטער אַלאן, זיין גאָט־פּא־טער, האָט פּאָזיטיוו זיך ענטזאגט צו בעצאָה־לען פּאָ'ס חובות. און אָנשטאָט דעם האָט ער איהם אַווקגעזעצט ביי זיך אין אָפּיס, ער זאָל זיך בעסער נעהמען צו ביזנעס.

אָבער פיעל שלאָגענדער און אויך אזוי כא־ראקטעריסטיש איז דער פּאָלגענדער פאָל פון פּאָ'ס דאמאָלסדיגען לעבען. א מאָל האָט איהם זיינער א קאָמעראד פון סקול איינגלאָדען צו זיך אהיים. דעם איינגל'ס מוטער, מיסים סטענ־נארד, האָט פּאָ'ן אויפגענומען אזוי פריינדליך, אזוי צערטליך, אזוי וואַרעם־מוטערליך, אז דער אָרימער יתום, וועמעס הערצעלע האָט נעבעך געבענקט נאָך א מאמע'ס לאסקע, איז געוואָרען ביי זיך ווי א בעצויבערטער. זיין פרייונד־שאפט צו איהר איז געוואָרען גרעסער פון טאָג צו טאָג. און איהר, נאָך בעסער ווי אן איי־גענער מוטער, פלעגט ער אָנפערטרויען זיינע אינ־געלשע גהיימניסע. אָבער ניט לאנג האָט דיזע „מוטער" זיינע געלעבט. און דער אונגליקלי־כער יתום איז א לאנג צייט גענאנגען ביי נאכט צו איהר אויפ'ן קבר און... „וועו דו נעכט זיינען געווען אומעדיג און קאלט און די אסעניע רעגענס האבען גענאסען און די ווינדען האבען טרויעריג געקלאגט אויף די קברים, פלעגט ער דאָרט פערבלייבען אם לענגסטען און זיך ניט קענען אבריסען פון איהר קבר."

אי פרוי ווהיטמאן, וועלכע דערצהלט דיע־זען פאקט, אי איינגרעם, ביי וועמען מיר נעה־מען איהם ארויס, צייגען ביידע אן, אז דיעזע נאכט־ווייזיטען אויפ'ן קבר פון א פערגעטערטע צווייטע „מאמע" האבען געמוזט ברענגען זייער פרוכט אין די פאנטאסטישע און שרעקליכע ג־שטאלטען פון פּאָ'ס איבערנאטירליך־קלארע פאָרשטעלונגען פון מתים, גייסטער, און אנ־דערע שוידערליכע סיטיזענס פון יענער וועלט. עס איז ווירקליך געוונ איבערצוזעזן אירגענד וועלכע זיינע א בעשרייבונג פון יענער וועלט, און דער איינדרוק איז אזוי גוואלדיג שטארק, אז צוזאמען מיט אונזערע פאָטענטירטע קרי־טיקער קומט נור אויס צו ערקלערען, אז זיינע מתים זיינען לעבענס־טרוי און די „פסיכא־לאגיע" פון די גייסטער און אבגעריסענע נשמות און געוויסענס איז פאלקאמען קארעקט: ניט אומזיסט, הייסט עס, איז פּאָ נעכטווייז געגאנ־גען אויף א בית־עולם.

דערמיט ענדיגען זיך פּאָ'ס איינגלשע יאהרען. ער וויל ניט זיין קיין ביזנעסמאן אין אפים פון מיסטער אַלאן, אנטלויפט ער פון זיין וואהלטהעטער; מען מיינט, אז ער לאזט זיך אוועק קיין יוראפּ קעמפּפען פאר די אונאב־העניגקייט פון די גרעקען. אין דער אמת'ען גההט ער גאר דיענען אין דער ארמעע. אין 1827 ערשיינט זיין ערשטער קלייניקער ביכ־לע „טאמערליין און אנדערע פּאָעמעס". מיט א יאָהר צוויי שפּעטער שטאָרבט אוועק מיסים אַלאן, און פּאָ — ווערט צו 20 יאָהר ארויס־געוואָרפען אויף דעם גרויסען שלאכטפעלד פון דער קאלטער ווירקליכקייט. אלע זיינע שטרע־בונגען זיינען צו דער ליטעראטור. עס ציהט איהם צו דער פעדער.

.3

אין פּאָ'ס ליטעראריישע טהעטיגקייט וואַרפט זיך זאָפּאָרט אין די אויגען זיין מערק־ווירדיגער זשורנאליסטישער טאלאנט; אין וועלכען זשורנאל ער האָט נור געארבייט, האָט

זיך דער טאן און בעדייטונג פון דיעזען צייט־ שריפט זאפארט געהויבען. די צאהל לעזער האט געוואקסען מיט וואונדערבארער שנעל־ קייט. אין איינע האט זיך אין איין יאהר די צאהל לעזער געהויבען פון 700 אויף פינף טוי־ זענד; „גרעהעם׳ס מאגאזין" איז איבער זיין מיטארבייטערשאפט געשטיגען פון פינף טוי־ זענד אויף 52 טויזענד. זיין סטיל און זיינע ארטיקלען איבער שרייבער, ליטעראטור און קונסט איז געווארן פרעסט, קלאר און זאגאר קאלט־לאגיש, אבער אימער שארף, שטרענג און ענערגיש. אבער ניט דא און ניט אין דעם ליגט פאו׳ס גרויסקייט. אלס פאעט איז ער ווירקליך א וואונדערבארע און זאנדער־ בארע קראפט. מיר זאגען אבזיכטליך „זאנ־ דערבארע", ווייל א גלייכען צו אים איז זעל־ טען צו געפינען. אויב דאס וואלט „אריגינעל" האט א בעדייטונג, איז ער, פאו, געווען אריי־ גינעל. ער איז ניט געווען ווי אנדערע. גרע־ סערע פאעטען פון איהם זיינען געווען. אבער אלס קינסטלער געפינט איהר זעלטען זיין גלייי־ כען. זיין פאנטאזיע איז גרויס ווי די וועלט: ניין, גרעסער. די ווירקליכקייט איז פאר איהר, פאר פאו׳ס פאנטאזיע, געווען ניט צו פראסט — אה, ניין; אין די פראסטעסטע, וואבעדיג־ סטע זאך האט ער אריינגעהויכט א נשמה: פישוע גלעקלעך און גלעקער וועלט אונטער זיין צויבער־פעדער מגולגל אין לעבעדיגע, בע־ גייסטערטע הארמאניע־ברענגענדע מוזיקער — ניין, ניט צו פראסט איז פאר איהם געווען די ווירקליכקייט, זאנדערן צו קליין, צו ענג און צו זיכער איז זי פאר איהם געווען. און ווי פון אונטער דער ערד רייסט זיך ארויס פון די פינס־ טערע ענגשאפט דער מעכטיגער, קאבעדיגער קוואל, און שלאגענדיג און שפארענדיג אלץ הע־ כער אין הימעל אריין, פינקעלט ער און שיינט און שטיפט און שפיגלט זיך און שפיגלט זיך אין די ליכטיגע זון — אזוי קאכט אויך און זידט פאו׳ס ענערגישע, אונאיינהאלטבארע פאנטאזיע און זי לויפט אריבער אלע גרענצען פון אונזער ענגשאפט אין דער ווירקליכקייט, און ווי אן ערשט־בעפריטע מעכטיגע געטין, לאזט זי פאנאנדער איהרע אינבעשרענקטע כוחות, ליובועט זיך אלץ אין איהר אייגענער מאכט. ס׳הייסט: וואס קען דען זיין פארשטע־ לונגס־קראפט ניט אומפאנגען און קלאר־שטע־ לען! וואוהין גרייכט דען ניט זיין זשעניאלעס אויג! אין די העכסטע ספערען פון דער לופט, ווייט־ווייט איבער אונזערע קעפ, ערגעץ־וואו אין זיבעטען הימעל אריין פערשלעפט ער אויך, אויב ער וויל. טיף־טיף אין די פערדעטערי־ שע וואסערען פון דעם מעכטיגען מעילשטראם דרינגט ער אויך ארונטער, וועו איהם פערגלוסט זיך. וויל ער גאר, וויקעלט ער אויך איין אין א הארץ־שלאגענדען פחד און פאר אויך, דעם לע־ בעדיגען, הויבט ער אויף די תכריכים פון די מתים, כדי איהר זאלט זעהן די אנגסטען פון די פערשאלטענע נשמות, וועלכע ערוואדטען זייער משפט נאכ׳ן טוידט; אלא ניט, טאמער האט איהר א ריין־מאטעמאטישע קאפ און איהר זיינט דערוואקסען גענוג זיך צו קענען קוויקען מיט ריינע, בלויזע קאפ־נימנאסטיק, טא קומט צו פאו׳ס קליניגקייטען — צו זיינע דעטעק־ טיוו סטאריעס, צו זיינע געניאלע, שבל׳דיגע איינפעלע, און זיכער, — זיכער — אויב עס איז דא עסטהעטיק אין קאלטער לאגיק, אויב עס איז דא שהנהייט אין מאטעמאטיק, אויב אין רעכנונג איז דא גראציע — וועט אייך פאו ניט ענטטוישען; איהר געפינט עס אלעס ביי איהם. און אפשר ווילט זיך אייך א שהען שטיקעל שטיפערייי, — שהען און לויבלידיך און חן׳עוודיג, ווי די לייכט־שווימענדע, גראציעזע בעווענונגען פון אן אויסנאהם־טענצערין, טא לעזט זיינע „בעללן" (גלאקן); אזוי נעהמען פישוט מיט א פעדער און מיט טינט און מאכען, אז וואכעדיגע גלאקען און גלעקלאך זאלען מיט א מאל ווערען בעגייסטערטע לעבעדיגע נפשות — דאצו מוז מען האבען א פאו. און דער זיפץ און די שרעק פון זיין „רייוועז", די אלעס־ בעזיעגענדע לויבע אין זיין אנאבעל־ליע! אדער פישוט די לעבענס־ערפאהרונג פון ארטהור גאר־ דאן פים, דער צווייטער ראבינזאן קרוזא: די געשיכטע איז אזוי רעאל, אז אין ענגלאנד האט מען געמיינט, אז דאס איז טאקי אן אמת׳ע מעשה. וואס אנבעטרעפט די וואונדערבארע טיעפקייט פון זיין פסיכאלאגישען אנאליז, ווי־ לען מיר דא איבערגעבען בלויז פאלגענדעס:

דיקענס האט אין 1841 געשריעבען א ראַ־ מאן „בארנאבי ראדזש", וועלכער איז געגאנגען אין פארטזעצונגען. אז עס זיינען ערשיענען די ערשטע עטליכע פארטזעצונגען, האט פאו מיט זיין טיעפען פערשטאנד פארואוסגעזאגט ווי אזוי דער ראמאן דארף זיך ענדיגען. און דיקענס אליין איז געווען ענטציקט פון פאו׳ס נעגויע און ווייט־געהענדע אבשאצונג. אונזערע פאטענ־ טירטע „פסיכאלאגען", וועלכע קענען טרעפען ווי אלעס איז פסיכאלאגיש נויטוועניג אין א ראמאן, וועו ער איז שוין געענדיגט, זיינען שטארק ברוגז אויף פאו׳ן און שרייען, אז דאס איז נור געווען א צופאל. נו, יא: האבען אזוי פיעל און אזוי פיעל מארך אין קאפ איז דאך אויך בלויז נור א צופאל.

.4

דאס איז אלזא געווען פאו: א מערקווירי־ דיגער טאלאנט אלס זשורנאליסט, אן אויסער־ געווענליכער קינסטלער אין דער פאעזיע.

אין וואס פאר א צייט האט ער געלעבט?

ארויסגעטרעטען צום ערשטען מאל אין דער ליטעראטור איז ער אין 1827; געשטאר־ בען איז ער אין 1849. וואס איז אין דער צייט פאַרגעקומען אין אמעריקא? פריהער פאר

אלעמען, נאטירליך, קומט דער מעכטיגער רוף צום קאמפף פאר די בעפרייאונג פון די שקלאפען; צו דעם קומען צו די ערשטע פראבערטריט אין די בעפרייאונגס־בעוועגונג פון די פרויען. און אין אייראפא, האבען מיר אין פאריז די רעוואלוציאן פון 1830, אין ענגלאנד, די טשארטיסטען, און דאן קומט דאס בעריהמטע רעוואלוציאנערע יאהר 1848.

ווי אזוי פערהאלט זיך דער וואונדערבארער פאו צו דיעזע אלע געדאנקען־שטרעבונגען און קעמפפענדע אידעאלען אין דער היים און אין אויסלאנד? וועלכן פריעדענס־ליעבענדער לאנגפעללאו האט יא געהאט א גוט ווארט פאר די פרייהייטס־קעמפפער, און וואהיטיער האט שוין פאר זיינע „ניגערשע" סימפאטיען געליטען ניט איין מאל, טא וואו און וואס איז געווען פאו? אין וועלכען לאגער האט ער געדיענט? „ווי פינסטער די וועהען! דאך ווי גוטלויך די האפנונג! ווי גלוואגט די אמביציאן! און דאך ווי אונענדליך די ליעבע!" פון וועלכע וועהען, האפנונגען, אמביציאן און ליעבע רעדט דא דער פאעט? ער, וועלכער האט געקאנט דערהערען זאגאר ווי די ראזען גיבען אפ „זייערע שמעקעדיגע נשמות אין אן עקסטאזי פון טויט" — האט ער געהערט ווי מענשליכע נשמות געהען אוים אין א קאמפף פאר זייער אידעאל? דער סוויטשט פון דעם שקלאפען־טרייבערס בייטש און דער וועה־גשריי פון דעם שקלאפ — האבען זיי דערגרייכט ביז׳ן פאעטס הארץ און אפעלירט צו איהם אלס הארמאניי־רענדער, וועו ניט הארמאניישער, פראטעסט גען די העסליכקייט פון טיראניי און גוואלד? די שהנהייט פון גערעטוגקייט, די ליעבליכ־קייט פון ברודער־ליעבע, די הארמאניע פון סאלידאריטעט און גליכהייט — זיינען זיי גוווען גוטע בעקאנטע אדער פרעמדע אין דעם פאעט׳ס עסטהעטיקע? וועגען דעם אלעם, כאטש אקערט און אקערט און גראבט, גענפינט איהר ביי פאו׳ן אין זיינע וועלקע אפשר עפעם אן אנצוהערע־נים אויף א חשד פון אן אויסזאהן פון א מיי־נונג. ווי קומט ער דאצו? ער אין בעשעפ־טיגט אויף יענער וועלט. די ליידען און יסורים פון גייסטער אינטערעסירען איהם, ניט פון בשר ודם׳ס; די פסיכאלאגיע פון מתים אקערט איהם, ניט פון לעבעדיגע. זיין וואונדערבארער פאעטישער גייסט שוועבט אין זיבעטען הימעל אדער אין דער טיפעניש אונטער די ימים; אבער וואס אויף דער ערד טהוט זיך, דאס אקערט איהם כמעט ניט. וועגען גאנצען וועלטען־רויס שרייבט ער זיין וואונדערבארע שטיק פאעזיע אין פראזע (זיין „יוריקא") — און וואס עם קומט איהם פאר פאר זיינע אייגענע אויגען אין זיין אייגען לאנד ריהרט איהם ניט אן. און מערקווירדיג, ניט צוליעב גע׳לד איז ער אזוי: פאר קיין געלד האט ער זיך קיינמאל ניט גע־בוקט. און אויך ניט דערפאר, וואס ער האט אפישר מורא געהאט אדער איז ניט געווען עהר־ליך גענוג צו פראטעסטירען וועו מען האט גע־דארפט: וואו פאו׳ן האט עס אנגעריהרט, האט ער אפילו זיינע פריינדע ניט געשאנע־וועט, ניט נור זיינע פיינדע; אין דיעזען זין איר ער גענוען פורכטלאז און עהרליך אויף א האר, „ווייל איך האב געוואגט צו פערבליבען ארים", ווי ער אליין ערקלערט עס. יאהרען־לאנג האט ער זיך ארומגעטראגען מיט דער אידעע ארויסצוגעבען איין אייגענעם זשורנאל פאר — פאר... „רייגע ליטעראטור, קונסט אין דראמא". און הייבען האט דער זשורנאל גע־זאלט „גליכהייט?" „עהרליכקייט"? „פרי־הייט"? ניין: „סטיילום" האט ער געזאלט הייסען.

אלזא, ניט צוליעב געלד, ניט אוים מורא! זאגען וויעדער, אז פאו׳ס זעלע האט ניט גע־קענט פיהלען? זאגט בעסער, אז די זון קען ניט שיינען. וואהראהאפטיג, „א גהעיימניספאלע רעטעניש", אבוואהל אין א גאנץ אנדערען זין, ווי פאו׳ס פריינד געברויכט עס. מיט וואס־זשע ערקלערט זיך דיעזע זאנדערבארע ער־שיינונג?

פריהער פאר אלץ, לאמיר געדענקען, אז פאו איז געווען אן עהרליכער מאן. מיט זיינע אייגענע אויגען צו עהרליכען האט ער ניט גהאנ־דעלט. מוזען מיר צוערשט זעהען אין וואס האט ער געגלויבט אלס ליטעראטאר, אלס פאעט, וואס איז געווען זיין „פאעטיק פרינסיפל"?

„דאס איז," זאגט ער, „ניט בלויז די שע־צונג פון די שהנהייט, וועלכע איז מיט אונז, — זאנדערן א ווילדע אנשטרענגונג צו דערגרי־כען צו די שהנהייט, וועלכע איז איבער אונז"... „דער גרויסער ענדציעל פאר וועלכע זי (די נשמה) ראנגלט זיך — איז דאס בעשאפען פון העכערע שהנהייט"... „אין קורצען, די וער־טער־פאעזי... איז... א ריטהמיקל קריעישאן אוו ביוטי" (די קלאנגמעסיגע שעפפונג פון שהנהייט), דער אייניגער שופט איז דער גע־שמאק. מיט׳ן פערשטאנד אדער געוויסען האט זי (די פאעזיע) בלויז נעבענזייטיגע פערבינדונ־גען. סיידען צופעליג, זאנסט האט זי קיין שויכות ניט מיט פפליכט און ניט מיט וואהרהייט".... בלויז אין דער בעטראכטונג פון שהנהייט איז עס אונז מעגליך צו ערקלייכען די יעניגע אנגענהמע ערהויבונג, אדער אנרע־גונג פון דער נשמה, וועלכע מיר דערקענען אלס דעם פאעטישען סענטימענט".... ווי איהר זהט, איז די פאעזיע ביי פאו׳ן אזא מין עסטהעטישער שנעפסל, פון וועלכען עס ווערט פרעהליכער אויף דער נשמה. טא וועמען קען עס עפעם אנ־ריהרען, אין אזא ערהאבענעם צושטאנד פון גייסט, אזוינע קלייניגקייטען ווי דער בייטש פון א שקלאפען־טרייבער, אדער זאגאר די טאג־טעגליכע אונגערעכטיגקייט, טיראניי און קלייני־

ליבע געוואלד, וועלכע מיר בעגעהען געגען אונזערע אייגענע פרויען, מאמעס און טעכטער.... מיט אזא ענגאאיסטישער טהאריע האט נאטירליך דעם דושענטלמאן פון דער סויטה זיך לייכט געקענט פערשטאפען די אויערען און זיך פערבינדען די אויגען געגען אלעם דעם, וואס קעמפפט געגען שלעכטעם אויף דער וועלט; וואהרים, פערשטעהט איהר, דאס שלעכטע איז דאך מיאוס, און דער פאעט דארף זיין בלויז עסטהעטיש.

דאס איז נומער איינס.

אבער דערמיט ערקלערט זיך די זאך נאך ניט אין גאנצען. אנדערע שרייבער פאר פאו'ן, אי גרעסערע, אי קלענערע פון איהם, האבען אי פאר איהם, אי נאך איהם, זיך ענטזאגט פון זייערע גלעיבטע טהאריעס, פרינציפען און אנזיכטען, ווען זיי האבען נור געזעהען, או דאס שטערט זיי פרינציפיעל און לאגיש-קאנסעקווענט צו שטעהן אויף דער זייטע פון די אונגלייכע און קעמפפען געגען די אונגערעכטיגקייט און העסליכקייט פון לעבען. פאו אליין איז געווען א שטארקע קאפ געגנוג, און זיין הארץ איז געווען עהרליך און פיהלענד גענוג, אז ער זאל זאפארט קענען איינזעהען די עקעלהאפטע מיאוסקייט פון זיין טהעאריע פון שעהנהייט, און זיינע גאנצע העסליכע עסטהעטיקע וואלט ער פערשלייידערט, וועו ניט איין קליין פינטעלע: — ער איז געווען א דושענטלמאן פון די סויטה. דאס פינטעלע איז געווען איבער'ן גאנצע קעפעלע. ערצויגען און אויפגעהאדעוועט אין דער רעכטע געדיכטע אטמאספערע פון די שקלאפערי, איז ער פון קינדווייז אויף צוגעווהנט געווארען צום בייטש.

„מוזשיקא וועיד, סיעקוט"... ווי מיכאיל'אווסקי דריקט זיך אוים. „אן־זשע אי פרי־וויק".... ערקלערט אונז ניקראסאוו.

און דאך... איז פאר יעדען פערנינפטיגען מארקסיסט גענוג צו קענען פאו'ס לעבען, זיין שפעטערער וואויינען אין באלטימאר, פילאדעלפיא, ניו יארק, זיין ליידען און זיין ארמוטה איינפאך אלס לוין־ארבייטער און „דענקענדער פראלעטאריאט", צוזאמען מיט די אנערקענונג, אז פאו איז געווען א געוואלדיגרויסער קאפ און טיף־פיהלענדעם הערץ, ניט צו פערשטעהען, אז אין פאו'ס פאל וועלט די רעטענישן נאך טונקלער, נאך פערוויקעלטער, און מיר פרעגען זיך די פראגע, וואהרום איז ער, דער טאלאנטפאלער גפפלאגטער יתום, ניט אימשטאנדע געווען זיך צו ערהויבען און וועלט אן אויסנאהמע פון דעם כלל, און, ווי אנדערע, אין בערשטייגען זיין אטמאספערע און איבערגעהן אין דעם לאגער פון די אונטערדריקטע? אמת, ניט יעדער קאמפאקטאבלע בייכעל קען זיך ענטזאגען פון איהרע ענאאיסטישע טראדיציעס — אבער פאו?

און דא קומען מיר צו די געהיימניסטע פון אלע געהיימניסען אין פאו'ס פסיכאלאגיע; הערט זיך צו. דאס איז געווען אין 1835, פאו איז א לאנגע צייט געווען אהן א סענט פערדיענסט. זיינע וואונדערבארע ערצעהלונגען האבען איהם כמעט קיין ברויט ניט געגעבען, ווייל = ווי אינגרעם און ווילליס און גרעהעם און אלע גיבען צו, מען האט פאר זיי „קוים וואס גאר בעצאהלט". ענדליך קריגט ער אן אויסגעצייכענטע שטעלע אלס א הילפס־רעדאקטאר אין ריטשמאנד אויף די קענינגליכע געהאלט פון 10 דאלאר יעדע וואך. אלע פאו'ס פרוינדע זיינען מלא שמחה. און פאו? ער שרייבט צו זיין טהייערסטען פרוינד: „ווי עס שיינט, קען מיר קיין זאך ניט געבען קיין פערגניגען אדער די מינדעסטע בעפרידיגונג.... ... איך פיהל זיך אזוי נידערגעשלאגען, ווי איך האב עס קיינמאל ניט געפיהלט .....איך בין מיזעראבל, איך וויים אלליין ניט פאר וואס. טרויסט מיך; איהר קענט מיך טרויסטען, אבער אייליט זיך צו. זאגסט קען נאך זיין צו שפעט. שרייבט מיר זאפארט; איבערציגט מיר זאפארט; איבערצייגט מיר, אז עס איז וועהרטה, אז עס איז נוטיג צו לעבען. רעדט מיר צו (אוירדזש מי) צו טהאן, וואס ריכטיג איז"....

אזא האפנונגסלאזיגקייט! אזא פינסטערניש אויף דער נשמה, וועו אלע פרייוד זייענע, נארמאלע מענשען, האבען זיך פאר איהם געפרעהט! מיט וואס ערקלערט זיך עס?

פאו איז געווען א דיפסאמאניאק, — אויף פראסט אידיש א שיכור. זיין שכרות איז געווען זיין קראנקהייט. ער האט געטרונקען וויי־ניג, אבער מעהר ווי ער האט געקענט פערטראגען. אלקאהאל און אפיום זיינען געווען מעכטיגער פון פאו'ס מעכטיגען טאלאנט. זאל יעצט דאס וואהרט האבען פראפעסאר לאוריער:

„און דיעזע דיפסאמאניא ...איז זי דען אלליין ניט כאראקטעריסטיש פון יענעם נערוועזען צושטאנד פון אל־געמיינע צודרעהטקייט, וועלכע מען רופט „דעגענעראציאן".... דיזע דעגענעראציאן (ענטארטונג) איז אן אייגענקריצטער צייכען פון זיין גאנצען וועזען. זי ערקלערט אין איהם אלעם: זיין קראפט און שוואכקייט; זיין זשעניע און זיינע משוגעת'ן; זיין אונגליק און זיין בעריהמטקייט. אהן איהר (דיזע דעגענעראציאן) איז זיין לעבען און זיין שאפען עפעם א מיז פערזעהעניש אהן א שום זין; מיט איהר, וועלט אויס געהיימנים; אלעם וועלט קלאר, לאגיש, זאגאר הארמאניש".....

יא, הארמאניש — די הארמאניע צווישען כם און דעם פערס'טען, צווישען אפיום און פאנטאסטישע עסטהעטישע טהאריען, צווישען שעהן אלקאהאל און עסטהעטישען שנעפסל.

זאגט לאוריער צום שלום פון זיין זעהר גוטעם ווערק: „ער (פאו) האט אלס זיין שוואכינקען פונדאמענט אט דיזע איבערטריבענע ג־

פיהלען, ער וויעגט זיך, פון קינדווייז ביז׳ טוידט, צווישען די צווויי עקסטרעמען פון עקסטאז און מעלאנכאליע, וועלכע זיינען איינע נאך די אנדערע יערע וויילע געוואָרען די קוועלע פון זיין פאָעטישע בעגייסטערונג און פון זיינע פאנטאסטישע שעפפונגען, פון זיינע דאגמאס אין דער ליטעראטור און פון זיינע מעטאפיזישע בעהויפטונגען. (זייטען 698—697.)

אט פון וואנען עס האט זיך געגומען פאו׳ס עסטהעטיציזם, אין זיין פאלקאמענע פערגעסליכקייט אין די פאדערונגען פון פערשטאנד און גענויסען פון פפליכט און וואהרהייט, כל זמן עס האט זיך געהאנדעלט ניט פון פערזענליכען לעבען — און דא איז ער גענוען אן עכט־עהרען־מאן — זאנדערן פון סאציאלע אויפגאבען און סאציאלע אידעאלען. גענוים, פיאנאמו אי מארע פא קאליענא!"

אונז בלייבט נאך צו דערצעהלען וואס פאר א גענוואלדיגען איינפלוס האט עהמאט אויף קינסטלער און עסטהעטיקער האט געהאט אויך דעם פאטער פון די דעקאדענטישע שולע אין פראנקרייך, אויך באדלעיר, וועלכער האט אליין זאגאר געשריעבען „דעם קינסטליכען פאראדיז, אפיום און האשיש" — און ווי דורך איהם אויך אויף די שפעטערע דעקאדענטען און זייער עסטהעטיזם, אבער מיט בעדויערונג מוזען מיר אוועקלייגען די פעדער: אלץ אין אין ארטיקעל איז שוין צו פיעל.

* * *

יהואש

שכל במקום גאט

נאָרר זיך און נאָרר די גאַנצע וועלט;
מיט דיין איראָניע־שמייכעל,
בעריהם זיך אז דו דאַרפסט ניט גאָט —
דיר קלעקט דיין בלויזער שכל...

דאָך זאָג מיר, פרוינד, וועו ס׳קומט די נאַכט,
און דו ביזט ביחידות,
און שטיל און פינסטער איז אַרום,
און ס׳הערץ דיינס קראַנק און מיעד איז —

וועו ס׳שטעלט די מרה שחורה זיך
אַוועג, ביי דיר צוקאָפענס,
און ס׳פערלען קאַלט אויף דיין געזיכט
פון יאוש־שוויים די טראָפענס —

וועו ס׳גלאַצט מיט פוסטע אויג־לעכער
דער טויט פון אַלע עקען,
און ס׳בלאַנדזעט דיין נשמה דורך
א מדבר פול מיט שרעקען —

זאָג, פרוינד, צי קומט דיין קלאַרער זין,
א טרויסט דיר דאַן צו שאַפען? —
צי העלפט דיר דאַן דיין בקרום־גאָט,
וואָס דו זיך האַסט בעשאַפען? —

צי ליעגט ניט דאַמאַלס ווי א טרום,
זיך קאַרטשענדיג אין דרייען
דיין שכל־גבור, וואָס ביי טאָג
שטאַלצירט מיט זיין כלי־זיין? —

צביון

די ענטוויקלונג פון דער טעכניק און דער אינטערנאציאנאליזם *)

ס׳איז גרויסע ערפינדונגען, וואס זיינען אין דעם פאריגען יאהרהונדערט געמאכט געוואָרען אויף דעם געביעט פון דער טעכניק, האבען ניט נור געבראכט אן איבער־קעהרעניש אין דער אינדוסטריע, נור אויך אין אונזער גאנצען סאציאלען לעבען. די ענטוויקלונג פון דער טעכניק האט געבראכט אונגעהויער גרויסע ענדערונגען אין די בעציהונגען פון נאציאנען אין לענדער איינער צו דעם אנדערען. זי האט נאהנט געמאכט די ווייטע און בעפריינדעט די פרעמדע, זי האט פערבונדען איין לאנד מיט דאם צווייטע און איין וועלטטהיל מיט דעם אנדערען, זי האט פון די איינצעלנע פעלקער אן אינטער־נאציאנאלע מענשהייט בעשאפען.

דער ערשטער אויבען־אן געהערט דער ענט־וויקלונג פון דער טעכניק אין די פערקעהרס־מיטעל, וואו עס איז באמת וואונדער געשעהן, נור מיר זיינען שוין אזוי גיוואוינט דערצו, אז מיר פיהלען עס אפילו ניט.

אן ענגלישער אינזשינער האט מיט א קור־צער צייט צוריק ערקלערט, אז ער ארבייט אויף אן ערפינדונג, וועלכע וועט געבען די מעגליכקייט צו בויען אזעלכע שיפען, וואס וועלען אין א משך פון צווייי טעג קענען אריבערפאהרען דעם אטלאנטישען אקעאן.

וועז מען וואלט אונז אזעלכעם דערצעהלט מיט 30 יאהר צוריק אדער אפילו מיט 20 יאהר צוריק, וואלטען מיר געווים געהאלטען אזא ערפינדונג פאר א פאנטאזיע, אזוי ווי מען האט נאך נאר ניט לאנג צוריק געהאלטען פאר א פאנטאזיע, אז עס וועט מעגליך זיין צו שיקען דעפעשען דורך א טעלעגראפ אהן דראטען, אדער רעדען דורך א טעלעפאן אהן דראטען.

נור דאם וואס מיר האבען נאך נעכטען געהאלטען פאר א פאנטאזיע, פאר א הלום איז געוואָרען היינט א וירקליכקייט, און מיר זיינען שוין אזוי געווהנט מיט די איבערראשונגען, וואס די טעכניק ברענגט אונז יעדען טאג, אז מיר האבען זיך אפילו אויפגעהערט צו וואונדערן אויך די גרויסארטיגע ערפינדונגען פון געניאלע קעפ, וועלכע ברענגען אזעלכע טיעפע ענדערונגען אין אונזער לעבען. מיר האבען זיך אויך גיך צוגעווהנט צו דעם טעלעגראף און טעלעפאן אהן דראטען, מיר האבען זיך אפילו איבריג ניט גערואונדערט, אז מען האט ערפונדען די לופט־שיף, די פליה־מאשין, וואס גיט דעם מענשען די מעגליכקייט צו פליהען אין דער לופטען וואוהין ער וויל, און מיר זיינען אויך ניט איבערראשט געוואָרען, וועז אן ענגלישער אינזשינער איז געקומען אן האט אונז דערצעהלט, אז מען וועט קענען פאהרען פון אייראפא קיין אמעריקא אין א משך פון צווייי טעג.

יא, מיר וואונדערן זיך ניט מעהר. מיר האבען אנגעפאנגען גלויבען, אז אונמעגליכעם איז גאר מעהר ניטא. וועז מיר דערמאהנען זיך, אז בנימין פראנקלין איז אין יאהר 1775 געפאהרען אין אמעריקא נאך אייראפא גאנצע 42 טעג, און אפילו די ערשטע דאמפפשיף „סאוועגע" האט אין יאהר 1819 נויטיג געהאט 26 טעג אריבערצופאהרען דעם אטלאנטישען אקעאן, בעת מיר האבען איצט שיפען, וואס פאהרען נור 5 טעג, קענען מיר אויך גאנץ רוהיג גלויבען, אז א רייזע פון צוויי טעג פון דער אלטער וועלט אין די נייע וועלט איז לחלוטין ניט קיין אויס־געשלאסענע זאך.

פון דער צייט, ווי מען האט די ערשטע דאמפפשיף געבויט, קען מען רעכענען, אז די רייזע־דויער איבער דעם אטלאנטישען אקעאן האט זיך מיט יעדע צעהן יאהר אויך צווייי טעג פערקלענערט. און קיינער קען אונז ניט זאגען, אז די טעכניק מוז זיך אבשטעלען אויף איהר גרענעץ, וועלכע זי האט אין דער לעצטער צייט עררייכט. אויב אין א רייזע־דויער פון צוויי טעג פון אייראפא קיין אמעריקא איז אפשר נאך א ביסעל צו פריה צו גלויבען, שטעהט עס אבער שוין כמעט ווי פעסט, אז א דריי־טאגיגע רייזע־דויער קען גאנץ קירצליך איינגעפיהרט ווערען.

דער פערגאנגענער יאהרהונדערט, דער יאהרהונדערט פון דאמפף און עלעקטריציטעט, צייכענט זיך אונטער אלעם אנדערען בעזאנדערם אויס דערמיט, וואס אין איהם איז די וועלט אונזערע קלענער גענואָרען. אויף אונזער ערד־קוגעל האט אויפגעהערט צו עקזיסטירען דער

*) מעהרערע דאטען און ציפערען אין דיזען ארטיקעל זיינען גענומען פון אלפרעד פריעדס בוך „דאס אינטערנאציאנאלע לעבען דער געגענוואַרט".

אמאליגער „אין מרחקים", עס איז מעהר ניטא קיין ווייטקייט, אלץ איז נאהנט געווארען. עס איז געווארען נאהנט איין שטאדט פון דער צווייטער און איין לאנד פון דעם אנדערען. עס איז פערשוואונדען דער שטח צווישען די וועלט־טהיילען, וועלכע זיינען אמאל געווען אזוי ווייט איינער פון דעם אנדערען, ווי אונזער ערדקוגעל וואלט זיך צונויפגעקאָרטשעט, צונויפגעצויגען און א קאַרליק געווארען.

די דאמפפשיפען פון איין זייט און די באהנען פון דער אנדערער זייט האבען דיזען וואונדער געשאפען. וועז מען האט אין יאהר 1825 געבויט אין ענגלאנד צוויישען שטאקטאן און דארלינגטאן די ערשטע אייזענבאהן אריבער־צופיהרען קויהלען פון איין אָרט אויף דעם צוויי־טען, האט מען אפילו ניט געטראכט וועגען דעם, אז אמאל וועלען די באהנען שפיעלען אזא גרויסע און אזא העכסט־בעדייטענדע ראָלע אין אונזער לעבען. דאז האט מען אפילו נאך ניט געטראכט דערפון, אז די באהנען וועלען בכלל זיין אזוי ניצליך פאר'ן מענשען. און אז מיט 4 יאהר שפעטער, אין יאהר 1829, האט סטעפענזאן ערפונדען די ערשטע לאקאמאטיוו און די אייזענבאהן האט אנגעפאנגען פאהרען מיט דאמפף אנשטאט פערד, האט מען נאך אויך ניט גענקענט קלאהרען, אז אמאל וועלען די אייזענבאהנען דערגרייכען אזא גשוויגדיגקייט, דאס צו דעם וויייסטען פונקט אין איראפא וועט מען קענען דערפאהרען אין 4 טעג.

סטעפענזאנס לאקאמאטיוו, וועלכע מען האט דאז א נאמען גענעבען „„ראקעט", האט דערגרייכט א גשוויגדיגקייט ניט העכער פון 20 ענגלישע מיילען אין א שטונדע. פאר יענער צייט איז, גשווינדיגקייט, אזא גשוויגדיגקייט גשווען אן איבערראשונג, קיינער האט ניט גע־גלויבט, אז אזעלכעם זאל זיין מעגליך. דאך זיינען די באהנען אין ענגלאנד ניט אזוי גיך אויפגעפיהרט גשווארען נאך סטעפזאנס ערפין־דונג. מען האט גהאט צו פיהרען א גאנץ הארטען קאמפף פאר די נייע דאמפף־פערד, אויף וועלכע א סך, אונטער זיי אויך גאנץ קלוגע און פראקטישע ענגלענדער, האבען גקוקט, ווי אויף טרעגער פון אונגליק פאר'ן לאנד. וועז מען זאל איבערגעבען די מיינונגען און בעפירכטונגען, וואס זיינען אין יענער צייט ארויסגעזאגט גע־ווארען אין ענגלאנד וועגען די אייזענבאהנען, וואלט כען גקענט אנשרייבען שהנע עטליכע הומאריסטישע בהעטער.

עס איז צו בעמערקען, דאס אין אנדערע לענדער האט מען אבגעווארט א רעכט ביסל צייט מיט דער איינפיהרונג פון אייזענבאהנען. די ערשטע אייזענבאהן אין עסטרייך האט זיך גשעגדיגט בויען ערשט אין 1837, אין רוסלאנד און אין פרייסען — אין יאהר 1838 און אין דענמארק ערשט אין יאהר 1894.

אבער לאנגזאם איז נור גענאנגען דער אנפאנג. א ביסל שפעטער האבען זיך די אייזענבאהנען מיט א גשווינדיג־קייט אנגעפאנגען פערשפריטען אין אלע לענ־דער. אין צווייטען העלפט פון דעם 19טען יאהרהונדערט איז שוין כמעט דער גאנצער ערד־קוגעל גשווען אויסגעבעט מיט א נעץ פון אייזער־נע שינעס. אין יאהר 1850 איז אויף דעם גאנ־צען ערדקוגעל גשווען אויסגעלעגט נור 38 טויזענד 568 קילאמעטער אייזערנע שינעס, און אין יאהר 1900 איז שוין גשווען גאנצע 800 טויזענד קילא־מעטער. דאס איז א שטרעקע וואס איז דאפעלט אזוי ווייט ווי די ערד פון דער לבנה!

און וואס ווייטער וועט אלץ דער שינע־נעץ גרעסער. עס איז דורכגעשניטען גשווארען אן אייזענבאהן־וועג דורך דעם קאלטען סיביר, דער דאמפף־פערד לויפט פון ליסאבאן ביז פעקינג, און עס וועלען גלעגט שינען פון אייראָ־פא ביז צו דעם פערזישען ים־אויסגוס צו עפענען א וועג אין אינדיען. די טראנסוואלער אייזע־באהן פון קייפ ביז קאאירא וועט איצט געע־דיגט און דאס ריעזען־פראיעקט צו פעראייניגען אמעריקא מיט רוסלאנד, אלאסקא מיט סיביר דורך דעם בעהרינגבי, נעהמט אן אלץ מעהר א בעשטימטערען כאראקטער.

די גשווינדיגקייט פון די אייזענבאהנען האט פראגרעסירט צוגלייך מיט זייער פערשפרי־טונג. וועז די ערשטע באהנען האבען גהאט א גשווינדיגקייט פון 30 קילאמעטער (אן ערך 20 ענגלישע מיילען) אין דער שטונדע, האבען זיי איצט דערגרייכט מעהר אלס דרייפאכע גשווינ־דיגקייט. אין דייטשלאנד לויפען די באהנען אין דורכשניט 82 קילאמעטער אין א שטונדע, אין ענגלאנד אן ערך 88, אין פראנקרייך 93½ און אין די פעראייניגטע שטאטען פון אמעריקא 107 קילאמעטער אין דער שטונדע. און ביי דיזער גשווינדיגקייט איז מען נאך ניט געבלי־בען שטעהן. די פראבעם, וואס מען האט גע־מאכט מיט די עלעקטרישע באהנען האבען בעווי־זען, אז מען קען פאהרען 250 קילאמעטער (אן ערך 167 מיילען). ווי שוין פריהער בעמערקט, איז ביי איצטיגער עגטוויקלונג פון דער גשווינ־דיגקייט, וועלכע די באהנען האבען עררייכט, מעגליך דורכצוקרייצען אייראפא פון אין ענד ביז צום צווייטען אין א משך פון 4 טעג, וואס א מאל איז א סך מעהר צייט נויטיג געווען צו פאהרען פון איין שטאדט צו דער צווייטער אין א קלייגע לאנד אפילו.

וועז די עלעקטרישע באהנען מיט זייער גשווינדיגקייט פון 250 קילאמעטער וועלען אויסגעבויט ווערען, וועט עס הייסען, אז אונזער יבשה איז וויעדער אויף דאס דרייפאכע פער־קלענערט גווארען.

אגב אורחא איז אויך אינטערעסאנט צו בעמערקען וואס פאר א קאפיטאל אין די באהנען איז אריינגעלעגט גווארען. אין יאהר 1899 האט מען גמאכט א רעכנונג און מען האט

אויסגעפונען, אז די אלע אייראָפּעאישע באהנען האָבען געקאָסט אן ערך 19 מיליארד דאָלאר, די באהנען פון די פעראייניגטע שטאָטען אין אמעריקא קאָסטען א חשבון פון 13 מיליארד און פון דער גאנצער וועלט — די קלוינע סומע פון 34 מיליארד דאָלאר.

נאָך די באהנען קומט די פאָסט. די אונ־געהויערע גרויסע ענטוויקלונג פון אונזער פאָסט־פערקעהר איז נור מעגליך געווען דורך די ענט־וויקלונג פון די באהנען און דאמפפשיפען.

אין דעם גרעסטען טהייל פון די אייראָפּע־אישע לענדער איז נאָך אין מיטען פון 19טען יאהרהונדערט די לאָגע פון דער פאָסט געווען זעהר א טרויעריגע. אלטע לייט געדענקען נאָך די אומשטענדען אונטער וועלכע א בריף פלעגט קענען מגולגל ווערען פון אירט צום צווייטען, א בעזונדערער פלאָנטער האָט געהערשט אין דער בערעכנונג פון דער ווייטקייט, וואוהין דער בריף האָט געדארפט געשיקט ווערען, וואָרום נאָך דער ווייטקייט האָט מען בערעכענט וויפיעל פאָסט־מארקען מען האָט געדארפט אָנקלעפען אויפ'ן בריף. ערשט אין יאהר 1840, א דאנק דעם ענגלישען גענעראל־פאָסטמייסטער רָאלאנד היל, איז אין ענגלאנד איינגעפיהרט געווארען אן אייך הייטליכע פאָסטטאריף.

נאָך מעהר פערפלאָנטערט זיינען געווען די פערהעלטניסע אין דעם אינטערנאציאָנאלען פאָסטפערקעהר, וואו אין יעדען לאנד האָט מען ערשט אן אנדער טאריף און אן אנדער געזעץ. ערשט אין יאהר 1874 איז געגרינדעט געווארע: דער וועלט־פאָסט־פעראיין דורך די איניציאטיוו פון דעם דייטשען פאָסט־דירעקטאָר היינריך שטעפאן. ביז צום יאהר 1874 האָבען געהערשט 1500 פערשיעדענע פאָסט־טאריפען אין די אייך־צעלנע לענדער. מיט דער אינפיהרונג פון דעם וועלט־פאָסט־פעראיין איז איינגעפיהרט געווארען אן אייניהייטליכער טאריף פון 5 סענט אויף בריף און 2 סענט אויף פאָסטקארטען פאר דעם אינטערנאציאָנאלען פערקעהר. און אין דער לעצטער צייט האָט זיך אנגעפאנגען א בעווועגונג פאר נאָך א קלענערען פאָסט־טאריף. און די בעווועגונג האָט ערפאלג. עס איז שוין אייך־געפיהרט געווארען די צוויי סענטיגע בריעף־מארקע צווישען אמעריקא און ענגלאנד און צווישען אמעריקא און דייטשלאנד. און עס איז קיין ספק ניט, אז אויך די אנדערע לענדער וועלען פאלגען דעם ביישפיעל און וועלען פערקלענערען דעם טאריף.

און האנד אין האנד מיט דער באהן און פאָסט געהט די ענטוויקלונג פון טעלעגראף און טעלעפאן. דער ערשטער טעלעגראף איז אויף־געשטעלט געווארען אין יאהר 1844 צווישען באלטימאָר און וואשינגטאן. עס דויערט אבער ניט לאנג און דער טעלעגראף הויבט זיך אן צו פערשפרייטען אויף אין אייראָפּא. אין אנפאנג איז דער טעלעגראף געווען הויפטזעכליך בע־שטימט פאר דעם אייזענבאהנדיענסט, ווייל דאָס פובליקום האָט זיך מיט איהם וועניג געקענט בענוצען צוליעב דער טהייערקייט. די פרייזען פון די טעלעגראמען פלעגט מען דאן בערעכענען נאָך דער ווייטקייט. אין פיעלע לענדער פלעגט דער טעלעגראף געבען יעדעם יאהר א גרויסען דעפיציט, ביז מען האָט איינגעפיהרט א ניעדרי־גען טאריף. דאן האָבען די טעלעגראפען אנ־געפאנגען געבען פראָפיט. דאָס פובליקום האָט זיי אנגענאמען צו בענוצען.

בעזאנדערס טהייער האָבען געקאָסט די טעלעגראמען אין דעם אינטערנאציאָנאלען פער־קעהר. ביז צום 1טען אקטאָבער 1878 פלעגט א טעלעגראמע פון 10 ווערטער פון דייטשלאד קיין רוסלאנד קאָסטען אנדערטהאלבען דאָלאר. אין ענגלאנד האָט אזא טעלעגראמע נאָך ביז 1879 געקאָסט א דאָלאר מיט 60 סענט. ערשט אין יאהר 1891 איז אייניגעפיהרט געווארען דער פרייז פון 50 סענט פאר טעלעגראמען פון 10 ווערטער צווישען דייטשלאנד און רוסלאנד אין 38 סענט צווישען דייטשלאנד און ענגלאנד.

אין יאהר 1866 איז געלעגט געווארען דער ערשטער קייבעל צווישען אמעריקא און ענגלאנד און דורך דעם איז בעשאפען געווארען א טעלע־גראפישער וועלט־פערקעהר. היינט עקזיסטירען שוין 35 קייבעל־געזעלשאפטען, וועלכע האָבען אויסגעלעגט קייבעל אויף די לענג פון 265 טויזענד 106 קילאמעטער.

אן איבערקעהרעניש אין דעם טעלעגראפען־פערקעהר האָט ארייגעבראכט מארקאני מיט זיין דראָטלאָזען טעלעגראף. אויסער, וואָס ער גיט די מעגליכקייט צו טעלעגראפירען אין אזעלכע ערטער, וואוהין עס איז ביז איצט אונמעגליך געווען אייניצוריכטען טעלעגראפען מיט דראָטען אדער לענגען א קייבעל, וועט נאָך מארקאני'ס טעלעגראף אויף זעהר פיעל ביליגער מאכען די פרייזען פון טעלעגראמען דורך די ביליגקייט פון דער אייניריכטונג פון דראָטלאָזע טעלעגראפען.

אין יאהר 1877 איז אייניגעפיהרט געווארען דער טעלעפאן. פון אנפאנג איז געווען זעהר שווער צו בעקומען קונדען, וואָס זאלען וועלען אייניפיהרען ביי זיך אין הויז א טעלעפאן. אין בערלין, למשל, זיינען די ערשטע טעלעפאן־אבאנאמענטען געווארען נור דורך דעם פערזעלביכען אייניפלוס פון דעם דייטשען פאָסט־מייסטער היינריך שטעפאן. עס האָט אבער ניט לאנג געדויערט און די טעלעפאנען האָבען זיך מיט א צויבערהאפטע גישווינדיגקייט פער־שפרייט איבער דער גאנצער וועלט. אין יאהר 1905 זיינען שוין אין דער וועלט געווען 16 טויזענד 585 טעלעפאן־צענטראלען און די לענג פון די דראָט־לייטונגען האָט בעטראָפען די בעשיידענע ציפער פון 12 מיליאן 845 טויזענד 385 קילאמעטער.

די ענטוויקלונג פון דער טעכניק אין אונזערע פערקעהרסמיטעל, ד. ה., די שיפען, באהנען,

טעלעגראפען און טעלעפאָנען, האָט געבראכט א גרויסע איבערקעהרעניש אין אונזער לעבען. זי האָט געשאפען אן ענגע פערבינדונג צווישען די פעלקער, זי האָט געמאכט אין לאנד אבהענגיג פון דאם צווייטע, זי האָט מעגליך געמאכט די פערטהיילונג פון די רויהע פראָדוקטען אין דער גאנצער וועלט און זי האָט אויך מיטגעווירקט אין דער פראָדוקטיוער ארבייטס־פערטהיילונג וועלכע הערשט אין דער איצטיגער אינדוסטריע.

די טעכניק, וואָס האָט געשאפען דעם וועלט־פערקעהר האָט אויך גלייכצייטיג געשאפען דעם וועלט־האַנדעל און די קאָנסטיטוציאָן פון אינטערנאציאָנאלען לעבען.

און די דאמפּפקראפט און די עלעקטריצי־טעט האָבען דעם מענשען גענעבען ניט נור טויזענדמיליגע שטיוועל, אז ער זאָל קענען דורכ־שפּרייזען דעם ערדקוגעל, נור זיי האָבען איהם אויך ריעזענהענד גענעבען, דאָם ער זאָל קענען אויספיהרען אזעלכע אונגעהויער גרויסע ארבייטס־לייסטונגען, וואָס אונזערע עלטער־זיידעס־לייסטונגען, וואָס אונזערע עלטער־זיידעס האָבען זיך אפילו אין דער פאַנטאזיע ניט גענקענט פאָרשטעלען.

די ערשטע רעזולטאטען, וואָס די טעכניק האָט אריינגעבראכט אין דער אינדוסטריע איז גענוג דער דאמפּפ־וועבשטול. דער ערשטער דאמפּפ־וועבשטול איז שוין אינגעפיהרט געוואָ־רען אין יאהר 1785, אבער ביז צום אנפאנג פון 19טען יאהרהונדערט איז ער נאָך וועניג לייסטונגספעהיג געווען. אבער וויי די לייסטונ־גען זיינע זיינען שפּעטער אלץ מעהר און מעהר גשטיגען, קען מען זעהן פון פאָלגענדעם: דער ערשטער האַנד־וועבשטול האָט געהאט נור 18 שפּינדעל. וויי עס איז אבער איינגעפיהרט געוואָרען דער דאמפּפ־וועבשטול איז שוין די צאָהל פון די שפּינדעל געשטיגען אויף 8 הונ־דערט, און אונזערע היינטיגע וועבשטולען האָבען שוין צוויי טויזענד פיער הונדערט שפּינדעל און נאָך מעהר. און בעת אין אנפאנג פון 19טען יאהרהונדערט פלעגען די שפּינדעל מאכען ניט מעהר ווי צוויי טויזענד פיער הונדערט אומדרע־הונגען אין דער מינוט, האָט די צאָהל פון די אומדרעהונגען ביז איצט שוין געשטיגען אויף עלף טויזענד! און דאָם, וואָס א וועבער פלעגט א מאָל אויסארבייטען ביי א 14 שטונדיגען ארבייטסטאָג אין א יאהר, מאכט עס דער איצ־טיגער וועבער ביי א 9־שטונדיגען ארבייטס־טאָג אין 4 טעג.

און מיט דער גרויס פון דער לייסטונג פון דער מאשינע איז דער האַנדעל געוואקסען. דער האַנדוועלקער האָט געארבייט נור פאר א קליי־נעם קרייז קונדען. די מאשינע אבער מוז ארבייטען פאר דעם וועלט־מארק. איהר לייס־טונג איז צו גרויס פאר א קליינעם קונדען־קרייז, זי האָט נעמוזט פערוואנדלען דעם מארק אין א וועלט־מארק.

און דאָם זעלבע, וואָס איז פאָרגעקומען אין דער טעקסטיל־אינדוסטריע, האָט אויך פאַסירט אין אלע אנדערע אינדוסטריען. עס וואָלט אונז צו וויט פיהרען, וועז מיר זאָלען זיך אבשטעלען אויף יעדען צווייג פון דער אינדוסטריע בעזונ־דער. עס וועט גענוג זיין אונצואוויזען אויף די ענטוויקלונג פון דעם דאמפּף־פערבראוך, אז מען זאָל זיך קענען פאָרשטעלען, צו וואָס פאר א ריעזיגע גרויס די אינדוסטריע איז אויסגעוואקּ־סען. אין יאהר 1840 איז אויף דער גאנצער ערד פערברויכט געוואָרען א דאמפּף־קראפט פון 1 מיליאָן און 650 טויזענד פערד, אין יאהר 1860—9 מיליאָן און 850 טויזענד און אין יאהר 1895—55 מיליאָן און 580 טויזענד.

און די בעוועגענדע קראפט אין דער אינ־דוסטריע איז ניט נור די דאמפּפקראפט אליין. פאר די לעצטע צוויי יאהרצעהנטליג יאהרען האָט די עלעקטריציטעט פערנומען זעהר א גרויסען אין וויכטיגען אָרט אין דער אידוסטריע אלס בע־וועגענדע קראפט. אין אנדערע ערטער, איבער־הויפט וואו עס איז פאַראן וואסער־קראפט, האָט די עלעקטריציטעט אין גאנצען פערטריעבען די דאמפּפקראפט. און אויסער די עלעקטריציטעט זיינען פאר די לעצטע יאהרען אויך אנדערע בעטריעבס־קראפטען ערפונדען געוואָרען. פער־שיעדענע סיסטעמען פון גאז־מאטאָרען, בענזין־מאטאָרען און א גאנצע רייהע אנדערע זיינען אין דער אינדוסטריע איינגעפיהרט געוואָרען. אלע צוזאמען גיבען מיליאָנען פון פערד־קראפט.

די מאשין האָט געשאפען די פאבריק, וואו עס זיינען קאָנצענטרירט טויזענדע פון ארבייי־טער, וועלכע שאפען מיט דער הילף פון דעם דאמפּף און עלעקטריציטעט אונגעהויער גרויסע אוצרות פון סחורות, פאר וועלכע עס מוז געזוכט ווערען א מארק, וואו זיי צו פערקויפען. עס מוז זיך עטוויקלען א נייע סיסטעם פון דער וועלט־ווירטשאפט, און עס מוז געשאפען ווערען דער אינטערנאציאָנאלער האַנדעל. מיר געפינען שוין היינט ניט מעהר א לאנד, וואָס זאָל זיין פאָל־שטענדיג אונאבהענגיג פון אלע אנדערע לענדער. עס איז ניטא איצט איין לאנד, וואָס זאָל פראָדו־צירען בייז זיך אין דער היים אלין, וואָס די בעפעלקערונג האָט נויטיג. יעדעס לאנד איז איצט געצוואונגען צו בעציהען פערשיעדענע קאָנזום־ארטיקעל פון אנדערע לענדער, צי אלס רויה־פראָדוקטען, אדער שוין פאַרטיגע סחורה. די וועלט־ווירטשאפט איז אזוי פערבונדען און פעראייניגט, דאָם עס איז געוואָרען א גאנץ געוועהנליכע זאך פאר איראָפּא צו ברענגען פלייש פון אויסטראַליען און ברויט פון ארגענ־טינא, און די טראנספּאָרט־קאָסטען זיינען אזוי קליין, דאָם די פראָדוקטען, וועלכע וועלכע וועלכע שטארקען, זיינען נאָך אימשפאנד צו קאָנקוריען מיט די היימישע.

דער אינטערנאציאָנאלער פערקעהר און דער אינטערנאציאָנאלער האַנדעל האָט געבראכט דערצו, אז די נאכפראגע און אנגעבאָט, וועלכע

רעגולירען די פרייזען פון די סחורות, איז אויך געווארען ביז צו א געוויסען גראד, אינטערנאציאנאל און עס האט זיך אנגעפאנגען בילדען איינהייטליכע פרייזען אויף סחורות אין פערשיעדענע לענדער. און דער גרויסער אומזיץ, וואס ווערט איצט געמאכט ביי דער מאסען פראדוקציאן אין דער וועלט־ווירטשאפט, ביי אזא אונגעהויער גרויסען אינטערנאציאנאלען וואארען־פערקעהר, האט דאס קאפיטאל אויך געמוזט ווערען אינטערנאציאנאל. ער געהט דאָרטען, וואו ער קען דעם גרעסטען מעהרווערטה ארויסשלאגען.

די בערזעם בילדען די גרויסע אינטערנאציאנאלע קאפיטאלמערק. דער אינטערנאציאנאלער געלד־בעדארף פון די מלוכות ווערט בעפריעדיגט צום גרעסטען טהייל אויף דעם אינטערנאציאנאלען געלד־מארק. יעדע מלוכה האט בעלי־חובות, וועמען זי קומט געלד, צוויישען אלע פעלקער און אין אלע לענדער. און ווי עס וואקסען די חובות פון די מלוכות, קען מען זעהן דערפון, אז אין יאהר 1870 האבען די געזאמטשולדען פון אלע מלוכות בעטראפען נור אן ערך פון 15 מיליארד דאלאר, בעת אין יאהר 1898 האבען זיי שוין דערגרייכט די סומע פון איבער 31 מיליארד. און די שולדען פון די מלוכות מאכען אוים נור א טהייל פון דעם גרויסען ים ווערטה־פאפיערען, מיט וועלכע עס איז פערפליצט דער אינטערנאציאנאלער געלד־מארק. די פריוואט־געזעלשאפטען האבען אין אייראפא נור אליין אין א פערלויף פון 14 יאהר, ד. ה., פון 1871 ביז 1885 ארויסגעלאזען אויפ'ן וועלט־מארק 20 מיליארד דאלאר, און פון יאהר 1886 ביז 1892 זיינען נייע ווערטה־פאפיערען אויף די סומע פון 10 מיליארד דאלאר ארויסגעלאזען געוואָרען. און די אלע פאפיערען פליהען פונאנדער אין אלע עקען פון דער וועלט. זיי ווערען פערקויפט אין אלע לענדער און צווישען אלע פערקעהר.

און וועז עס קומט א קריזים אין א לאנד, איז ער מעהר ניט קיין אָרטיגער, ניט קיין לאקאלער, נור ער פערוואנדעלט זיך אין א וועלט־קריזים. קראכט א וועלכע־עס־איז גרויסע פירמע, איבערהויפט א באנק־פירמע, שלעפט זי מיט זיך אין אבגרונד ניט נור א רעכט ביסעל פירמען פון דעם אייגען לאנד, נור עס לויפען מיט איהר מיט א גרויסע צאהל פירמען פון אנדערע לענדער. איינע איז מיט דער צווייטער פערבונדען, און פאלט איינע מוזען אויך די איבריגע פאלען.

פון אלעם דעם, וואס דא איז געזאגט געוואָרען איז צו זעהען, אז די גאנצע קולטור־וועלט בילדעט זיך אלץ וייטער און וייטער אין אינטערנאציאנאלע ארגאניזאציע, וועלכע בעקומט אלץ מעהר איינפלוס אויף אונזער סאציאלעם לעבען. די אלטע פארמען וועלכע וואס מעהר אבגעשאפט און עס בילדען זיך נייע, פאלקאמענע און העכערע געזעלשאפטליכע פארמען.

דער אינטערנאציאנאלער צוקונפטסשטאאט איז ניט קיין פאנטאזיע פון עטליכע סאציאליסטישע מוחות, נור ער איז א פראדוקט פון דער איצטיגער קאפיטאליסטישער געזעלשאפטליכער ארדנונג. דער אינטערנאציאנאלער צוקונפטס־שטאאט ווערט געשמיעדט און געשאפען שוין אין דער איצטיגער געזעלשאפט. דער קאפיטאליזם אליין שאפט די פארמען, ער בויט דעם בריק פון די אלטע וועלט צו דער נייער. אין אויב דער קאפיטאל שאפט דעם אינטערנאציאנאלזים, כדי ער זאל קענען וואס א גרעסערן מעהרווערטה ארויסשלאגען, ברענגט ער אויך דערמיט גופא זיין אייגענעם מלאך המות, וואס וועט אין גאנצען אבשאפען די הערשאפט פון קאפיטאל.

ווערנער זאמבארט

די געזעלשאפטליכע לאגע פון די אמעריקאנער ארבייטער

א. די דעמאקראטישע פארמען פון אמעריקאנישען געזעלשאפטליכען לעבען.

ער אמעריקאנער ארבייטער איז ניט נור אין מאטעריעלער הינזיכט בעסער אָב פאר זיינע אירע־פּאראישע חברים, זאנדערן אויך אין זיינע בעציהונגען צו מענשען, אין זיין שטעלונג אין דער געזעלשאפט און צו דער געזעל־שאפט. מיט איין וואָרט, אלץ, וואס איך רוף אן זיין סאציאלע לאגע, אונטערשיידעט זיך שטארק פון די פערהעלטניסע אין אירָאפּא. „פרייהייט" און „גלייכהייט" (ניט נור אין דעם פארמעל־פּאָליטישען זין, זאנדערן אויך אין מאטעריעל־סאציאלען זין) זיינען פאר איהם ניט קיין פוסטע בעגריפען, קיין פאנטאסטישע חלומות, ווי פאר'ן פראָלעטאריאט אין אירָאפּא, זאנדערן צום גרעסטען טהייל, רעאלע ווירקליכ־קייטען. זיין בעסערע סאציאלע לעבענס־שטעלונג איז צו גלייכער צייט דער רעזולטאט פון זיין פּאָליטישער און עקאָנאָמישער לאגע. ער לעבט אונטער א רעדיקאל־דעמאָקראטישער קאָנ־סטיטוציאָן, פיהרט דערביי א וואהלהאבענדען לעבען, אונטער א בעפעלקערונג, וואס האט זיך דא קאָלאָניזירט, וואס בעשטעהט הויפּטזעכליך פון „אייננגעוואנדערטע", אהן א וועלכע ניט איז געשיכטע, אהן וועלכע ניט איז פעאדאלע טראדיציעס (אויב מען זאָל ניט רעכ־נען אלס אזוינע די שקלאפענשטאטען פון דרום.)

ליידער לאזט זיך דיזע בעזונדערהייט פון זיין סאציאלער לאגע ניט אזוי גענוי בעשטימען, ווי ביי זיין פּאָליטישער און עקאָנאָמישער לאגע. דא קענען וועניג וואס העלפען סטאטיסטישע ציפערן און געזעץ־פּראָגראָפען. דא מוזען זיך שטיצען די בעווייזע, צום גרעסטען טהייל, אויף געפיהלס־אויסדריקע, אויף סענטימענטען: זיי דארפען זיך צופריעדענשטעלען מיט דער אב־שעצונג פון צייכענס, פון סימפּטאָמען; זיי טארען ניט ארונטערמאכען אונטער'ן האנד קיינע קלייניגקייטען. און ניט קוקענדיג אויף דעם וועלען דאך בלייבען א סך לעבער, א סך אונבעמערקטע שטעלען. און ערשט דאן מוז דער גאנצער איינדרוק, דער איבערבליק פון מאכען דאס, וואס די גענויע בעווייזע זיינען ניט אימ־שטאנד געווען אנצופילען.

וועד עס האט וועז ניט איז, נור אויבער־פלעכליך אפילו, געזעהן אמעריקאנער ארבייטער אדער ארבייטערינען אין זייער לעבענס־פיהרונג אויסערהאלב פון פאבריק, אדער שאפּ, דער האט אויך דעם ערסטען קוק געמוזט בעמערקען, אז דא האט ער צו טהון גאר מיט אנאנדער זאָרט מענשען ווי אין אירָאפּא. מיר האבען שוין געזעהן ווי די ארבייטער און הויפּטזעכליך די ארבייטערינען געהען צו דער ארבייט געשמאק־פאל און אפט גאר עלגאנט אויסגעפוצט. אויף דער גאס זיינען זיי „בירגער" נאך זייער אויפ־פיהרונג: ארבייטס־דזשענטעלמייט, אדער אר־בייטס־דזשענטעל־לייידים. אויסערליך רייכן און זויבער, פעהלט ביי זיי אין גאנצען דער שטעמ־פעל פון דער אבגעזונדערטער קלאסע, וועלכען עס טראגען אויף זיך פאסט אלע אירָאפּעישע ארבייטער.

אפילו אין דער האלטונג, אין קוק, אין גע־שפּרעך זעהט זיך בולט ארוים דער אונטערשיעד פון זיי און פון די אירָאפּעישע ארבייטער. דער אמעריקאנער ארבייטער האלט הויך זיין קאפּ, געהט מיט א לייכטען, שטאלצען טריט, האט א פרייען און פרעהליכען געזיכטס־אויס־דרוק, אקוראט ווי יעדער אנדערער פרייער בירי־גער. עס פעהלט ביי זיי אין גאנצען די ניעדער־געשלאגענהייט, די אונטערטעניגקייט. דער ארבייטער פערהאלט זיך צו יעדען אין ווירקליכען לעבען — ניט אין דער טהעאריע — ווי מיט „זיינעסגלייכען". דער געווערקשאפטס־פיהרער, וועלכער נעהמט אנטהיל אויף א באנקעט, בע־וועגט זיך אקוראט אזוי פריי און זיכער אויף דעם פארקעט־פלאָר, ווי א וועלכער ניט איז טיטולי־טער גענעראל, אדער מיניסטער אין דייטשלאנד. אנגענטאן געהט ער אבער אויף ניט אבי ווי: ער טראגט אן עלגאנטען פראק־אנצוג, לאקירטע שיך, פיינע וועש, אלץ נאך דער נייעסטער מאדע, מיט איינעם וואָרט, אויסערליך וועט איהם קיינער ניט קענען אונטערשיידען פון דעם פרע־זידענטען פון דער רעפובליק.

דאס אונטערלעקען זיך און די חניפה צו די

„העכערע קלאסען", וואס איז אזוי אונאנגענעהם צוצוקוקען ביי די אייראפעאישע ארבייטער, איז אין אמעריקא אין גאנצען אונבעקאנט. א קאנדוקטאר פון א קאר, א ווייטער אין א רעסטאראן, אדער א פאליסמען וועט זיך קיינמאל ניט בעגעהן אנדערש מיט אן ארבייטער, ווי מיט אימיצען פון די „פני", מעג דאס אפילו זיין דער גובערנאטאר פון פענסילוויניען גופא. אזא אנדערס בענעהמען־זיך ווי מיר בעגעגנען אויף שריט און טריט אין אייראפא בעליידיגט דעם זעלבען אופן דעם, וועמען מען בעליידיגט, ווי אויך דעם וועד עס בעליידיגט.

דאס גאנצע עפענטליכע לעבען טראגט דא א ריין דעמאקראטישע פארמע. דא ווערט דעם ארבייטער ניט געווייזען אויף שריט און טריט, אז ער גהערט צו א „ניעדריגערער" קלאסע. אום דאס צו אילוסטרירען איז גענוג אנצוואווייזען אויף דעם איין קלאס וואנאנען אויף אלע אמעריקאנער אייזענבאהנען. (פאר דער לעצטער צייט הויבט זיך אפילו אן אין דער הינזיכט א פערענדערונג. עס זיינען אייניגעפיהרט געווארען די פולמאן־קארס.)

אויך איז אין די פעראייניגטע שטאאטען וועניגער ווי אומעטום פערשפרייט דער יחום. דא שעצט מען דעם מענשען ניט אב דערפאר וואס ער איז, נאך וועניגער פאר דעם פון וואנען ער שטאמט, ווער זיינע עלטערן זיינען געווען. יעדער מענש ווערט דא אבגעשעצט נאך דעם, וואס ער שאפט, וואס ער טהוט אויף. נור צו ליעב דעם איז דא די ארבייט, אין איהר אבסטראקטער פארם, געמאכט געווארען פאר אן עהרענטיטל, און צוליעב דעם ווערט אויך דא דער ארבייטער בעהאנדעלט מיט רעספעקט, מיט כבוד. ער ווערט געאכטעט, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס ער איז אן ארבייטער, אדער דוקא נור דערפאר, ווייל ער איז אן ארבייטער. נאטירליכערווייזע פיהלט זיך אויך דער ארבייטער דא אנדערש, ווי זיין חבר אין א לאנד וואו דער מענש הייבט ערשט אן זיין קאריערע מיט דעם טיטעל דאקטאר, אסעסאר, אדער וועניגסטענס רעזערוו־אפיציער.

דער שוואכער געזעלשאפטליכער אונטערשיעד צווישען די פערשיעדענע בעפעלקערונגס־שיכטען אין אמעריקא האט זיך אויסגעבילדעט א דאנק דער דעמאקראטישער קאנסטיטוציאן; א דאנק דער אלגעמיינער בילדונג און א דאנק דעם בעסערען לעבען וואס די ארבייטער פיהרען דא. דורך די געשילדערטע זיטען און אנשויאונגען וועדט דיזער אונטערשיעד אין דעם בעוואוסטזיין פון די פערשיעדענע קלאסען פון דער בעפעלקערונג נאך שוואכער, ווי אין ווירקליכען לעבען.

ב. אונטערנעהמער און ארבייטער.

דיזען טאן פון גלייכבערעכטיגונג אויף וועלכען עם שטיצט זיך דאס גזעלשאפטליכע לעבען אין אמעריקא, הערשט אויך אינעווייניג, אין דער קאפיטאליסטישער אונטערנעהמונג. אויך דא איז ניט אזוי, ווי אין אירלאנד, וואו דער פאבריקאנט שטעהט אנטקעגען דעם ארבייטער, ווי א פריין, וועלכען ער מוז בלינדערהייט געהארכען. דא איז פון אנפאנג אן איינגעפיהרט געווארען דער ריין־געשעפטליכער שטאנדפונקט אין דער בעהאנדלונג פון די לאהן־אבמאכונגען. די פארמאלע גלייכיגשטעלונג פון אונטערנעהמער און ארבייטער האט דא ניט געדארפט ערקעמפפט ווערען דורך א לאנגען שטרייק, ווי אין אירלאנד. אזוי ווי די אמעריקאנישע פרוי איז אמאל געטראגען געווארען אויף די הענד, וויל זי איז געווען א זעלטענהייט, אזוי האט דער אונטערנעהמער זיך געסטארעט צו בעגעהן מיט זיינע ארבייטער אין א העפליכער, אנשטענדיגער פארמע, וויל ער האט זיי די ערסטע צייט געווארט צוציהען צו זיך. דיזע בעציהונגען צווישען קאפיטאל און ארבייט זיינען נאטירליך אונטערשטיצט געווארען אין דער דעמאקראטישער אטמאספערע פון לאנד.

נאך ביז היינטיגען טאג זיינען אפילו די ענגלישע ארבייטער, וועלכע קענען זיך אויך ניט שטארק בעקלאגען איבער שלעכטע בעהאנדלונג, פערוואונדערט איבער דעם רעספעקטפולען טאן, מיט וועלכען די בעלי בתים און פארלייט וועגען זיך צו די ארבייטער אין אמעריקא. זיי זיינען ערשטוינט איבער די פרייהייט פון די אמעריקאנער ארבייטער אין די פאבריקען און שעפער, איבער דער לייכטקייט מיט וועלכער זיי קענען זיך אויסדרעהען פון זייערע אויפזעהער; זיי וואונדערן זיך וואס אן אמעריקאנער ארבייטער קען זיך ערלויבען א טאג, צווייי, ניט צו קומען צו דער ארבייט, נעהמען „אורלויב", וואס ער מעג ארויסגעהן פעררויכערן א ציגאר אדער א פייפ, נאך מעהר, וואס ער רויכערט ביי דער ארבייט גופא, און וואס אין פיעלע פאבריקען זיינען ספעציעל פאר די ארבייטער איינגעארדנעט ציגארן־אויטאמאטען, מיט וועלכע די ארבייטער קענען זיך בענוצען צו יעדער צייט.

ביי די אמעריקאנער פאבריקאנטען איז א גענוועהנליכע ערשיינונג, דאס וואס זיי פיהרען ניט איין אין זייערע פאבריקען די איינפאכסטע ארבייטער־שוצמיטלען, וואס זיי קימערן זיך ניט אויסצוביין גוטע און געזונדע וועדקשטאטען, וואס זיי לאזען די ארבייטער אין אנגעפאקטע צימערן, אבער דערפאר טהוען זיי פאר די ארבייטער אלץ, וואס קען בעצייכענט ווערען, אלס אנגענעהמליכקייטען. זיי זארגען פאר דעם ארבייטער'ס „קאמפארט", ווי למשל, באדע־וואנעם, דוש־שפריצען, פערשלאסענע אלמערם, אנגענעהמע טעמפעראטור זומער און ווינטער. ספעציעל איבער דער לעצטער איינריכטונג קענען

זיך די מיטגלידער פון דער מאסלי־קאמישאן *) ניט אבוואונדערן.

דאס זיינען נאטירלעך אלץ קלייניגקייטן, אבער ווי דאס שפריכוואָרט זאגט: „קלייניע געשענקע האלטן אויך דאס פריינדשאפט". איך וועל שפעטער בעווייזן, דאס אין קיין לאנד פון דער וועלט וועט, אביקטיוו בעטראכט, דער ארבייטער ניט אזוי עקספלאָאטירט פון קאפיטאליסטישע קייטן ווי אין אמעריקא, דאס אין קיין לאנד פון דער וועלט געהט דער ארבייטער ניט אזוי פריה אין קבר, ווי אין אמעריקא, אבער ניט דאס אלץ איז וויכטיג, וועל האנדעלט זיך, ווי צו ערקלערן דעם גרויסן־אינהאלט פון דעם אמעריקאנער פראָגראַם. דען פאר די געפיהלע פון פראָגרעסיווע האט נור דאס א בעדייטונג, וואס וועט יעדען איינציגען אויסגעטייטשט אלס פרייד אדער לייד, אלס גוט אדער שלעכט, וועלטה אדער ניט וועלטה. און איינע פון די גלענצענדסטע דיפלאמאטישע טריקס פון די אמעריקאנער אוניטערנעהמערס, עבענזא ווי פון די אמעריקאנער ביזנעס־פאָליטישענס, איז דאס, וואס זיי האבען פערשטאנען, ניט קוקענדיג אויף די בולטע עקספלאָאטאציאן, אויפצוהאלטען די גוטע שטימונג ביי די ארבייטער. דאס, וואס דער אמעריקאנער ארבייטער איז ביז אהער ניט געקומען צום אמת'ן בעוואוסטזיין פון זיין לאגע, האט הויפטזעכליך אנגעמאכט די נאכגיעביגקייט אין קלייניגקייטן, וואס די אונטערנעהמער פיהרען אוים אויף יעדען שריט און טריט.

אבער עס איז דא נאך אן אנדער אורזאכע, וואס האט געווירקט אין דער זעלבער ריכטונג, ד. ה., וואס האט געווירקט אויף דעם ארבייטער־פראָלעטאריאט, אז ער זאל ניט ווערען א געגנער פון דער קאפיטאליסטישער ארגאניזאציאן, פערקעהרט, אז ער איז געווארען איהרער אן אנהענגער. די אמעריקאנער קאפיטאליסטן האבען מייסטערהאפט פערשטאנען צו פראינטערעסירען די ארבייטער אין די ערפאלגען פון זייערע אונטערנעהמונגען, נאך מעהר, צו שטעלען ביזנעס א געווינסען גראד אויף איין וואגשאל זייערע אינטערעסען מיט די אינטערעסען פון קאפיטאל, ניט נור דורך דער בעטהיליגונג אין דעם פראָפיט, אגב דאס וועט אויך אויף פערשיעדענע אופנים פראקטיזירט, זאנדערן פיעל מעהר דורך א סיסטעם פון קלייגע פערבעסערונגס־מיטלען, וועלכע קניפען זיך איינס מיט דאס אנדערע און דערגרייכען צו וואונדערבארע רעזולטאטען. ערשטענס וועלען אלע פאבריקאנטען גלויבט

*) ענגלישע ארבייטער, וואס זיינען געשיקט געוואָרען צו שטודירען די צושטענדע אין די אמעריקאנער פאבריקען.

אין הימעל ארײן *) דערפאר, וואס די ארבייטער פערדינען ביי זיי, א דאנק דעם געמיינשאפטליכען אבמאך וועגען שטיק־ארבייט, עקסטרא הויכע וויידזשעס. די פאבריקאנטען וועלען ניט אן דעם איראָפעאישען מיטל פון שניידען די מקחים, וועל די וויידזשעס וועלען צו גרויס. דער ארבייטער בלייבט, א דאנק דיזע ליבערלע צושטענדע אין א שטענדיגער יאגעניש נאך ארבייט און פערדיענסט און וועלט געהאלטען דורך דעם אין א ראש פון ארויפארבייטען זיך און גלעלדמאכען, און צוליעב דעם שוין איז ביי איהם שטענדיג א גוטע שטימונג.

א צווייטער אלגעמיין־פערשפרייטער גע־שיקטער מיטל פון די אמעריקאנער קאפיטאליסטען איז דער, וואס זיי פעראינטערעסירען דעם ארבייטער דירעקט צו א טעכנישען פארטשריט, אין דעם, וואס זיי גיבען איהם א מעגליכקייט אליין אויסצוגעפינען פערבעסערונגען אין דער מאשינעריע. און וועלט דיזע אדער יענע פערבעסערונג אנגעוואנדעט און ברענגט פראָפיט, גענימט דער ארבייטער אויך פון דעם דירעקט אדער אינדירעקט.

אזוי וועלען די אינסטרומענטען, מיט וועלכע דער ארבייטער ארבייט, אלץ מעהר און מעהר זיינע אינסטרומענטען, און ער איז פעראינטערעסירט, אז זיי זאלען גוט גיהען. אט דיזע מעטאָדע פון „פארשלעגע" און „אויסזעצונגען", וועלכע וועלען אנגענומען פון די ארבייטער און בעטראכט, איז איינגעפיהרט געוואָרען אין אלע ברענטשעס פון דער אמעריקאנער אינדוסטריע: אין אויוון־אינדוסטריע, ווי אין שיפבוי, אין שפינעריין, ווי אין מעסער־פאבריקען, אין כעמישע פאבריקען, ווי אין אפטישע א. ז. וו.

אין די מייסטע פאבריקען גיפינט זיך די אזוי אנגערופענע „פארשלעגע"־קעסטעל. א קעסטעל, אין וועלכען די ארבייטער ווארפען אריין זייערע „פארשלעגע" און „ערפינדונגען". בעזאנדערס ענטוויקעלט, ווי אין אלע אזעלכע אייניריכטונגען, איז אט דיזע „פארשלעגע־קעסטעל"־סיסטעם אין דער בעקאנטער מוסטער־פאבריק אין דייטאן א., אין דער „קעש־רעדושיסטער קא." דאָרטען שטעהען אין יעדער אבטהיילונג פון פאבריק פערשלאָגען א טאוועל מיט די וועָרטער: „פארשלעגע און אויסזעצונגען". יעדער ארבייטער איז בערעכטיגט צו מאכען זיינע קלאגעס איבער מאנגלהאפטע וועָרקצייגמאשינען אדער מאטעריאל, ווי אויך פערשיעדענע פערבעסערונגען צו מאכען. דאס איינע אדער דאס אנדערע דארף ער אויפשרייבען אויף דעם, ספעציעל צו דעם צווייק צוגעגרייטע, פאפיער, אונטערשרייבען זיין נאמען און דאס פאפיער אריינלאָגען, דורך א ספעציעל צוגעגרייטע

*) צום בוישפיעל, פון די מיטגליעדער פון מאסלי־עקספעדיציאן.

אייניריכטונג, אין פולט. דאָרטען ראָלען זיך אויף די אלע עצות און פאָרשלעגע אויף א ראָל, און פון צייט צו צייט ווערען דיזע ראָלען ארויס־געמומען און בעטראכט. פאר די ברויכבארע פאָרשלעגע ווערען יעדען האלבען יאהר אויס־געטהיילט עהרען־דיפלאָמען און געלד־פרייזען. די גרויס פון פרייז ווערט געגעבען נאָך דעם ווערטה פון דער ערפינדונג. יעדען יאהר צאהלט די פירמא אויס אייניגע טויזענד דאָלאר אויף דעם.

בעת די פרייזען ווערען פונאנדערגעטהיילט ווערען צוזאמענגערופען אלע 2000 ארבייטער און ארבייטערינען פון פאבריק צו אן עקסטרא מיטינג, און די פונאנדערטהיילונג גופא קומט פאר אונטער דער בעגלייטונג פון פאסענדע רעדעס און מוזיק. אין יאהר 1897 זיינען אריין־געקומען 4000 אזעלכע פאָרשלעגע, פון וועלכע 1078 זיינען אנגענומען געוואָרען; אין יאהר 1898 זיינען אריינגעקומען מיט 2500 מעהר; אין יאהר 1901 מיט צוויי טויזענד מעהר, פון וועלכע א דריטעל איז אנגענומען געוואָרען.

אויסער די אויסגערעכענטע מיטלען זוכט קאפיטאל צוצויציהען די ארבייטער דורך דעם, וואָס עס גיט זיי א געווישען טהייל פון פראָפיט. אלס מיטעל דערצו דינט דער פאָרטהיילהאפ־טער פערקויף פון אקציעס (שערס). די קאפי־טאליסטען שיסען מיט דעם צוויי האָזען מיט איין קלאפ: ערשטענס ציהען זיי אריין די אר־בייטער אין שטראָם פון געשעפטס־גאנג, וועקען אין איהם אויף די ניעדריגע אינסטינקטען פון פראָפיט און ספעקולאציעס, לאָקען איהם אריין דורך דעם אין פראָדוקציאָנס־סיסטעם, וואָס זיי פערטרעטען; צווייטענס, און דאָס איז די הויפטזאך, פערקויפען זיי זייערע געפאלענע אקציעס, פערהיטען א געפעהרליכען קורס־פאל, אדער ווירקען דורך דעם, אז זייערע אקציעס זאלען זיך אין א געוויסען מאָמענט אויפהעבען, אום זיי זאלען קענען קריגען עקסטרא פראָפיטען.

אט דאָס סיסטעם איז, אין א גרויסער מאָס, אנגעוואנדעט געוואָרען ביין שטאהל־טראָסט. די קאָמפאניע האָט צוערשט, אין יאהר 1903, פער־וואנדעט צוויי מיליאָן פון דעם איבערגעבליי־בענעם פראָפיט פון יאהר 1902 אויף אנצוקויפען 25 טויזענד אקציעס. דיזע אקציעס האָט זי אנגעבאָטען איהרע 168 טויזענד אנגעשטעלטע צום פרייז פון 82½ דאָל. פאר'ן הונדערט, אבצוצאהלען אין דרעי יאהר צייט. אום די ארבייטער זאָלען דיזע אקציעס ניט פערקויפען, האָט די קאָמפאניע פערשפּרא־כען יעדען, וואָס וועט האלטען די אקציעס פינף יאהר צו צאהלען אן עקסטרא דיווידענד, 5 דאָל. א יאהר אויף יעדע אקציע. דיזער פאָרשלאג האָט געפונען א בריייטען פעלד. 48,983 אקציעס זיינען אבגעקויפט געוואָרען פון די אנגעשטעלטע פון דער קאָמפאניע. באלד נאכדעם איז דער קורס געפאלען (ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס מען האָט דאָס דורך דעם טריק געזוכט צו פער־מיידען). די שערס פון שטאָהל־טראָסט זיינען געזונקען אויף 50 פראָצענט. דאָ האָט די קאָמפאניע געמאכט א נייעם טריק: אום די אר־בייטער צו בערוהיגען, און ניט לאָזען צו דער־זעלבער צייט די אקציעס פאלען נישט־דריגער, (וואָס וואָלט פאָזיטיו פאסירט, וועו די ארבי־טער וואָלטען מעהר ניט געוואָלט בעהאלטען די אקציעס, וועלכע עס האבען זיך געפונען ביי זיי) האָט די קאָמפאניע זיך פערפליכטעט אבצוקוי־פען אלע אקציעס, וועלכע די ארבייטער האבען געהאט צום קורס פון 85½ מיט דער בעדינגונג, אז די ארבייטער זאָלען זיי האלטען ביז צום יאהר 1908!

שוין אין דעצעמבער 1903 האָט די שטאהל־קארפארייישאן געמאכט די ארבייטער א נייעם פארשלאג אונטער עהנליכע בעדינגונגען, ווי די ערסטע, נור מיט דעם אונטערשיעד, וואָס דער קורס פון די „פרעפערד שערס" איז פעסטגע־שטעלט געוואָרען אויף 55. דאָן האבען וועדער 10,248 אנגעשטעלטע איינגעשטימט צו נעהמען אקציעס, און די קאָמפאניע האָט פערקויפט צו־זאמען 32,519 אקציעס. אונטערדעסען זיינען די אקציעס וועדער געשטיגען אויף 82, אין דעם מאָל האבען די ארבייטער דורך מסחור געמאכט א שהנעם פראָפיט.

וואָס עס וועט דערגרייכט דורך אזא פא־ליטיק, וועניגסטענס פארבייגעהענדיג, איז קלאָר.

מאַררים ווינטשעווסקי

עראינערונגען

ליעבערמאַן אין לאָנדאָן — מיין ערסטער אײַנדרוק — אַן עסטעטיקער — בטבע אַ קינסטלער — זײַנע א שטיקעל אַרבײט — אַ פילאָזאָפירענדער באָם — לאָווראָוו און מיר.

צווייטער טהייל

9.

יעבערמאַן איז אָנגעקומען אין לאָנדאָן אין מיטען ווינטער 1880.

פּראָפעסאָר הילט געוואָרען איז ער אין בערלין דעם 26טען אַפּריל 1879 צוזאַמען מיט גורעוויטשען און אַראָנסאָנען. ער האָט געקראָגען 15 חדשים טורמע, גורעוויטש א יאהר און אַראָנסאָן 4 חדשים.

פון די לעצטע צוויי איז גורעוויטש שוין לאַנג צוריק אין רוסלאַנד, וואהרענד אַראָנסאָן איז דער דר. אַראָנסאָן, וואָס פּראַקטיצירט היינט אין ניו יאָרק און האָט אַן אָפּיס אין מעדיסאָן עוועניו.

ווי עדוארד בערנשטיין דערצעהלט אין זיין דאָ ניט לאַנג ערשיענענעם בוך איבער די בערלינער אַרבייטער־בעוועגונג (דעם צווייטען באַנד, דער ערסטער איז אַרויסגעקומען פאַריגעם יאהר) איז די מעשה געווען אזוי:

ליעבערמאַן איז אַרעסטירט געוואָרען אין ווייַן אין דעם יעסען פון 1878. ביי איהם האָט מען געפונען (חוץ מיינע בריעף, צולייב וועלכע איך בין שפּעטער אַרויס אין גלות), אויך א בריעף פון גריגאָרי גורעוויטש. אין דיזען בריעף האָט דער שרייבער ערעדט פון א „רוסיש־אידישע בערלינער סעקציאָן פון דער אינטערנאַציאָנאַלע" און (דר.) אַראָנסאָן'ס נאָמען — פּיעלייכט אויך די נעמען פון מיינע קאָניגסבערגער פרײַנד: אייגענאָן און הורוויטש — איז דאָרין דערמאָנט געוואָרען אַלס מיטגלידער.

דערפון איז אַרויסגעקומען דער דערמאָנטער „ניהיליסטען־פּראָצעס" פון בערלין און קעניגסבערג און די דריי בערלינער זיינען, ווי געזאָגט, פּראָפעסאָר הילט געוואָרען, וואהרענד מיר אין קעניגסבערג האָבען, ווי די לעזער וויסען שוין, בעסער אָבגעשניטען. אָבער דאָס וואָס איז מיט אונז געשאָלט זיין א מין צוגאָב צו זייער שטראָף, — א פונקט, וועלכען עס איז כדאי צו גדענקען כדי בעסער צו פערשטאָהן דאָס וואָס דאָ וועט באַלד דערצעהלט ווערען.

א רוסיש־אידישע בערלינער סעקציאָן פון דער אינטערנאַציאָנאַלע! אַן דיזער פראָזע, וועלכע איז געווען א פוסטע אין יענעם יאָהר, אזוי ווי די אַלטע אינטערנאַציאָנאַלע האָט שוין לאַנג געהאַט אויפגעהערט צו עקזיסטירען, האָט זיך ווי עס שיינט אָנגעכאַפּט די פריסישע רעגיערונג, און ניט קענענדיג פּראָטהיילען די „ניהיליסטען" אַלס געפּעהרליכע פערשוועכער (קאָנספּיראַטאָרס), ווייל מען האָט דערצו מיט דער גרעסטער אָנשטרענגונג ניט געקענט געפינען קיין שום בעווייז, האָט מען זיי פער'משפּט אַלס „געהיים־בינדלער", ד. ה., מענשען, וועלכע געהערען צו א געהיימע געזעלשאַפט.

אינטערעסאַנט און, צולייב דאָס וואָס איך וועל באַלד דערצעהלען, וויכטיג זיינען די פאָלגענדע אייגנצעלהייטען:

ליעבערמאַן איז, ווי מיר וויסען שוין, אַרעסטירט געוואָרען אין ווייַן. דאָרטען האָט מען געפונען איהם גאָרנישט געקענט בעווייזען אין איז פרייגעקומען. איז ער דאָך אָבער געווען אין עסטרייך אַן אויסלענדער, האָט מען איהם אויסגעוויעזען, ד. ה. פערטרייבען פון דער מדינה. פאָהרען האָט ער נור געקענט ענטוועדער קיין ענגלאַנד אַדער נאָך דער שווייץ. ער האָט אויסגעקליבען די שווייץ.

אהין האָט ער גערייזט איבער באַיערן און אויפ'ן וועג איז ער אַרעסטירט געוואָרען אין מינכען און פון דער מינכענער פּאָליציי האָט איהם אריבערגעקראָגען אין איהרע לאַפּעם די בערלינער.

אַרעסטירט אין עסטרייך, געכאַפּט אין באַיערן און פער'משפּט אין פּריסען, האָט ליי־בערמאַן געפיהלט אז די אינטערנאַציאָנאַלע פאָליציי וועט מן הסתם די אַרבייט דערקאָנטשענען אויף אזא'ן אופן, אז פּריסען פון איהר זייט וועט איהם דירעקט אַדער אינדירעקט אויסליפערן קיין רוסלאַנד.

דיזע אידעע האָט איהם משמעות נאָך אַנאַנד פערפאַלגט אין דער צייט וואָס ער איז געזעסען אין טורמע. דער שרעק זיינער איז פון דעסטוועגען געווען אַן אומזיסטער, ווייל ווען ער איז אַרויסגעקומען פון געפענגנים אין 1880 — מען האָט איהם אַריינגערעכענט דעם האַלב יאהר וואָס ער איז געווען אין אונטערזוכונגס־געפענגנים פאַר'ן משפּט — איז ער אָהן א שטער פון דער פאָליציי אַוועקגעפאָהרען קיין לאָנדאָן.

* * *

דאָס איז געווען, געדענק איך, א שבת־צו־

נאכט אין דעם ווינטער פון יענעם (1880טען) יאהר.

אין דעם ווייטשעפּלער „צווייגפּעראיין" פון דעם קאמוניסטישען ארבייטער בילדונגס־פּעראיין איז אנגענאנגען א דיסקוסיאן ווי גע־וועהנליך. אין דער דיסקוסיאן האָב איך געמומען אן אנטהיל און האָב געהאלטען אין מיטען רעדען וועז די טהיר האָט זיך געעפענט און א שליח מיוחד איז נאך מיר געקומען. דאָס איז געווען אן „עסטאפעט" פון מיין קוזינע, בייַ וועלכער איך האָב געוואוינט.

„אימיצער איז געקומען, און מען דארף מיך האָבען תיכף ומיד."

אזוי ווי איך האָב געוואוסט, אז מיין קרובה האָט פרינציפּיעל און כסדר פראָטעסטירט געגען מיינע מיטינגען אלס א געפאהר פאר מיין פרנסה, האָב איך דעם שליח געזאגט, אז איך קען ניט אוועקגעהן און וועל קומען שפּעטער. דער וואָס וואַרט זאל וואַרטען.

עס איז אָבער ניט פערגאנגען קיין פערטעל שעה און די דאָזיגע טהיר האָט זיך נאָך אמאל געעפענט און ארייַנגעקומען איז ארטהור לייַבער־מאן. סקאנדאליזירענדיג די פלעגמאטישע טיטשען, האָבען מיר זיך עטליכע מאל צוקוסט און זיינען באלד אוועקגעגאנגען אהיים.

אלזא, ענדליך האָב איך זיך געטראָפען פנים אל פנים מיט דעם רעדאקטאָר פון אונזער טויטען אָבער אונפערגעסליכען „האמת"!

פיעל וואָלט איך געבען צו קענען ארויפ־צויבערן אין מיין געדעכטנים דעם דאָזיגען אוועג מיט אלע זיינע אייגצעלהייטען, איבער־הויפט דעם עמפאנג, וועלכען מיין קוזינע האָט לייַבערמאנען געגעבען, מיין ערסטע אונטער־האלטונג מיט איהם אין איהר געגענוואַרט און אנדערע קליניגקייטען, וועלכע האָבען געהאָט א גרויסע בעדייטונג אין די שפּעטערדיגע עטליכע חדשים, אבער — וואָס איז דאָ צו רעדען? א שטייגער נור א נארישקייט געדענקט זיך — יע־נעם אוועג געדענק איך נור אין די אלגעמיינע שטריכען און ניט מעהר. און דאָך איז דער אוועג געווען דער ערסטער ארויספאָהר אויף א וועג פון וועלכען לייַבערמאן איז ענדליך יונגער־הייט אריין אין אן אמעריקאנישען קבר.

געבליבען איז מיר אזוי פיעל אין מיין געדעכטנים, אז מיר האָבען פיעל געהרעדט בייַ שפּעט אין דער נאכט אריין. פיהלענדיג, אז איך און טהיילווייז אויך מרגליות, וועלכער האָט דאן געוואוינט צוזאמען מיט מיר בייַ דער דאָזיגער קרובה מיינער, זיינען ביידע אריינגעקומען אין אונזער דעמאָדיגע לאגע דורך זיין „שולד", האָט ער מיר גליך אויפ'ן אָרט יענעם אוועג אויס־געגאסען די גאנצע הארץ זייַנע. מיר זיינען אין צייט פון עטליכע שטונדען איינער צום אנדערן שטארק צוגעבונדען געווארען.

דער ערסטער איינדרוק איז געווען זהר אן אנגענעהמער. ליעבערמאן, מיט זיין ניט־מיאוס'ען, זויבערגעהאלטענעם בערדעל, זיינע שארפע, דונקעלע, עטוואָס אנגעשטרענגטע, אבער וואָס מען רופט דורכדרינגענדע אויגען, זיין פיינ־געווילבטען שטערן האָט אויסגעזעהן אן אינטע־ליגענט פון דעם סארט וועלכער גיט דורך זיין אייגענעם ביישפּיעל דער וועלט צו פערשטעהן, אז „מען קען א מענש זיין א בר־דעת, און דאָך די נעגעל האלטען ריין," — ווי פושקין זאגט. ער האָט ניט נור גהאלטען ריין דעם בערדעל, זאָנדערן אויך די קליידער אויף זיך, דעם קער־פער אונטער די קליידער און זיין צונג אין מויל.

ער איז געווען אן עסטהעטיקער, א בעל־מפונק סאי אין גשמיות, סאי אין רוחניות. ווי הונגעריג ער וואָלט ניט געווען, וואָלט ער ניט גערן געגעסען אָהן א טישטוכעל (א ריינעם!), אָדער אָהן זיין שארפען מעסער'ל, וועלכער האָט בייַ איהם געליאנקט, וואָלט ער גיכער גענומען בייַ אייך א זויבערען פּענץ ברויט, איידער א צווייפּעלהאפטען פאנקוכען אפילו וועז די אייער וואָלטען נור אויסגעזעהן, ניט געווען פויל. דער מינדעסטער קערנדעל שטויב אויף זיינע ברילען האָט איהם געמאכט זויער דאָס לעבען און איך פלעג וואהרשיינליך ניט זעהר שטארק מגזם זיין וועז איך פלעג איהם זאָגען: דו פער־ברענגסט א גרויסען טהייל פון דיין לעבען אין וויסען דיינע עסאָקוען.

ליעבערמאן איז געווען א ליידענשאפטליכער רויבערער. ערויבערט האָבען מיר אלע, אבער ניט אזוי פיעל ווי ער. גליך זיינען מיר מיט איהם געווען אין דעם איין פּרט, וואָס די פינאנסען אונזערע האָבען אונז געצוואונגען זיך צו סם'ען מיט דעם וואָלוועלסטען טאבאק, וועל־כען ענגלאנד'ס הויפטשטאדט האָט געקענט דא־קאָזענען. דאָס איז געווען „שעג" און נור וועז מען האָט זיך געפיהלט עפעס אזוי בהרחבה'דיג, מעשה גביר, האָט מען געקויפט „בוירדז־אויי", א פערטעל אונץ פאר היגע צוויי סענט און מאכענדיג זעהר פאַרזיכטיג א פאפּיראָס, ד. ה. אזוי אז עס זאָל חלילה ניט אין ניוועץ געהן דער מינדעסטער טהיילכעלע פון אן אטאָם פון א ברעקעלע טיטון, פלעגט מען דעם פאפּיראָס צו־טהיילען אויף צוויי גלייכע „פאָלווינקעלעך" אין מען פלעגט עס רויכערן, פיהלענדיג דעם טעם פון גן־עדן — פון די קבצנים. נאטירליך, איז דערצו נעטהיג געווען א מונדשטיק און מיר אלע, חוץ ליעבערמאנען, האָבען געהאט הילצערנע רעהרעלעך. ער אָבער, מיט זיין גאנצע ליידע־שאפט פאר די ביטערע ממתקים, פלעגט ניט קענען רויכערן אנדערש ווי פון זיין ברושטינענעם פאפּיראָסען־האלטען און מיר דאכט, אז קיינער פון מיינע בעקאנטע האָט קיינמאל אזוי עסטע־טיש ניט געפיפקעווען.

קליניגקייטען, ניין? און דאָך זיינען עם אָט דיזע סאמע קליניגקייטען, וועלכע כאראק־

טעריזירען א מענשען. דעם עק׳ס פּטום איז ביין לייב א גרעסערער בעווייז פון זיין קראפט, ווי זיין גרויסער קאָפּ, מיט די לאַנגע קודלעס, מיט אלעמען.

* * *

אפשר געדענקען די לעזער וואָס איז געוואָרן וועגען הורוויטש׳ן אין דיזע עראינרונגען. ער איז געווען אונזער „אריסטאָקראט". דאָס איז אַבער ליעבערמאַן וועלכער האָט געהאַט פיעל עהנליכקייט מיט אים אין פיעלע פּרטים, אויף קיין פאל ניט געווען.

ליעבערמאַנס גאַנצע נשמה איז געווען ביין פאָלק און דער ארבייטער האָט אויסגעפילט זיין גאַנצע הארץ, — דאָס הייסט אויף אזוי ווייט ווי א הארץ, יעדערנ׳ס הארץ, קען זיין א רשות הרבים. ער האָט ניט נור געליעבט דאָס פאָלק ווי אלע „נאַראָדניקעס" (אין דעם בריייטען זין פונ׳ם וואָרט), זאָנדערן אויך — און דאָס איז דער עיקר — דערפאר ווייל ער איז אליין געווען פונ׳ם פאָלק. סטאַליאַרעס, שניידער, רעגעמאַנטעל־מאַכער און אנדערע ארבייטער זיינען אים ליעב געווען ווייל זיי זיינען געווען פון זייער מין. ער איז, אין גרונד געמומען, אליין געווען א בעל־מלאכה מיט דער אמביציע צו ווערען א קינסטלער. ער האָט אימער אב ליעבסטען געשאפען מיט די הענד, וועהרענד דאָס וואָס מען רופט קאָפּ־ארבייט איז איהם אימער אנגעקומען אזוי שווער ווי דעם אויבערשטען דעם קריעת ים־סוף. ער האָט געשריעבען סך הכל זעהר וועניג און חוץ די ארטיקלען אינ׳ם „השחר", א פאָר רוסישע אינ׳ם „וופּעריאָד" און זיינע אייגענע מאמרים אין דעם „האמת" איז פון איהם גאָר־נישט געבליעבען.

אפילו ביים שרייבען גופא איז איהם געווען פונקט אזוי וויכטיג די רונדקייט פון דעם ריש, די סימעטרישע צונויפשטעלונג פון אלע שטרי־כעלאַך אינ׳ם אלף און דער שהנער זשיראַפען־האלז פונ׳ם למד ווי דער סטיל אליין, און דער סטיל, די שהנע זאַץ־וועגדונג כמעט וויכטיגער ווי דער אינהאלט פון זיין געשריפּן. ער האָט גערן געצייכענט און דער שרייבען איז ביי איהם געווען אן ארט צייכנען. די אותיות, וועלכע זיי־נען, ווי מען וויים היינט, געוואָרען צייכענס פון בילדער, האָבען זיך ביי איהם צוריק פערוואַנ־דעלט אין בילדער פון צייכענס, און וועג איך פלעג איהם זעהן שרייבענדיג, פלעג איך קלערען, אז דאָס מאלט ער, א שטייגער: אלף אן עקסעלע, בית א שטיבעלע, גימל א קעמעלע, נון א פישע־לע און אזוי וויייטער.

ער האָט אַבער בכלל געליעבט צו צייכענען און וואָלט וואהרשיינליך געוואָרען א קינסטלער וועג זיין עלעמענטארע בילדונג וואָלט געווען אז אנדערע.

און דא, פראַיינגענדיג א וואונש צו ווייזען מיין אלטען אונפערגעסליכען חבר׳ס נייגונגען צו קונסט מיט אנאנדער וואונש איבער־צוגעבען די לעזער פון דער „צוקונפט" א גרופּע רוסישע מארטירער פון 1879 — פון פאר דרייי־סיג יאָהרען — וועל איך דא לאזען איבערדרוקען דאָס בילד מיט די פאלגענדע קורצע ערקלערונג:

ארום די בילדער פון סאלאוויאוו, טשובא־ראוו, אנטאנאוו און אסינסקי, וועלכע זיינען גע־האנגען געוואָרען אין דעם דאזיגען יאהר 1879 זעהט מען ראמקעס פון שטריק; דאגעגען זיינען די ראמקעס פון וויטאשעווסקי, מישקין, די סובא־טינא און די ביידע ברידער איוויטשעוויטש. וועלכע זיינען דאן אדער מיט א יאהר פריהער פערשיקט געוואָרען אויף קאטאָרגא, געמאכט פון קוי טען. די געדרוקטע אותיות אין רוסיש און פראנצויזיש, אזוי גוט ווי די געשריעבענע, זיינען אלע ליעבערמאַנ׳ס ארבייט. אויך האָט ער געציי־כענט די תליה פון דער רעכטער זייט, די דער־שיסונגס־סצענע פון דער לינקער פון אויבען, און די ביידע אונטערסטע „בלאקס" מיט די העק, וועלכע שטעלען פאָר די ערמאָרדונג דורך קאָפּ־אבהאקען. — דער פלאן, געדענק איך, איז געווען די בילדער צו פערקויפען אין אויסלאנד כדי צו מאכען געלד פאר די רעוואָלוציע און דערפאר האָט דאָס ליעבערמאַן געגעבען די ערקלערונגען אין פראנצויזיש.

שווער האָט ער געשוויצט איבער דעם בילד. אבער ער איז געווען אמת גליקליך.

* * *

גליק ווי ליעבערמאַן איז אנגעקומען האָט ער מיך בעקאנט געמאכט מיט סמירנאָוו, דעם רעדאקטאָר פונ׳ם „וופּעריאָד" (לאַווראָוו׳ס נאכ־פאלגער) און אייניגע אנדערע רוסישע ענאָסטען פון איין זייט און פון דער אנדערער זייט מיט מאנכע פון זיינע עלטערע תלמידים פון דעם יאהר 1876, וועו ער איז אין לאָנדאָן געווען צום ערסטען מאל.

פון דיזע האָט איינער, איך קען מיך ניט מעהר דערמאַנען זיין נאָמען, געארבעט ביי א פּעלצהענדלער — א פאריער, אדער, ווי מען זאגט אין לאָנדאָן א פעריער.

דער „באָס" איז געווען א טיפ, אייגענטליך דער פראָטאָטיפ פון אונזערע היגע קאָקרויטש־באסעס.

ער איז געווען קליין געוואקסען, אבער עפעס אויף אזא׳ן אופן קליין, אז אייך האָט זיך גע־דאכט אז ער וואָלט קענען זיך א הויב טהון אין דער הויך נור ער וויל ניט, א שטייגער עס לויבט ניט: אויף א קליינינקען האָט מען קיין הארץ ניט אנצופאלען... אט א שטייגער ווי ער פלעגט וועלען, אז מען זאל איהם האלטען פאר אן אדעמאן: מענשען בעטען ניט קיין נדבות, אר־בייטער „רייסען" ניט אין דעם פרט פון ווייז־דזשעס און טאמער, חלילה, מאכט זיך... איך וויים... אל תפתח פה לשטן, א באנקראט, וועלען
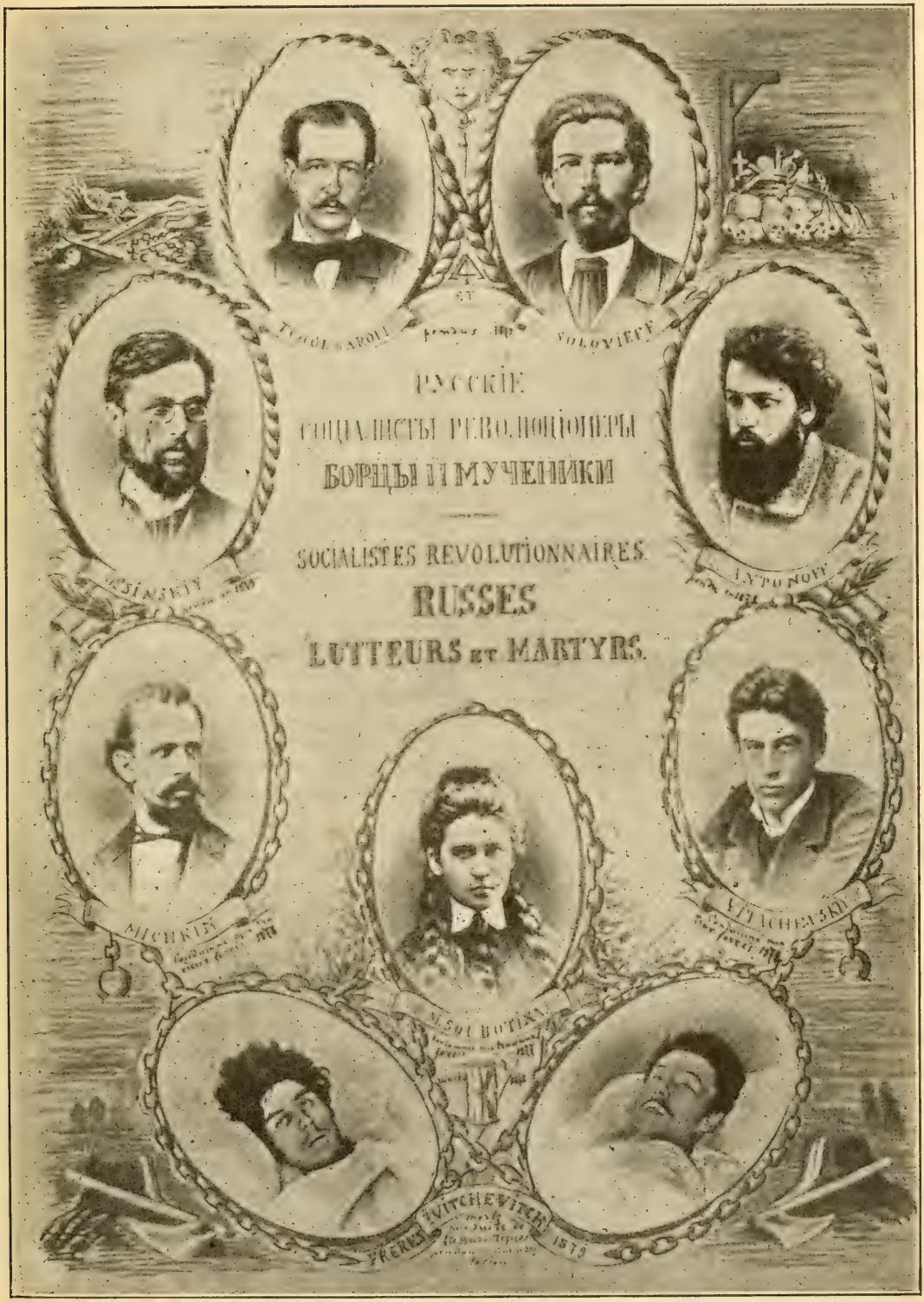
ZOLOTAREFF
SOLOVIEFF
РУССКІЕ
СОЦІАЛИСТЫ РЕВОЛЮЦІОНЕРЫ
БОРЦЫ И МУЧЕНИКИ
SOCIALISTES REVOLUTIONNAIRES
RUSSES
LUTTEURS ET MARTYRS
IVTCHENKO
MICHKIN
VITCHEVITCH
1879

די בעלי חובות האבען גאָט אין הארצען... כדאיער, כדאיער! צו וואָס טויג די גאווה?

דיזער פאַריער איז געווען א פילאָזאָף. פרייטאג־צו־נאכט, נאָך די געפראיטע פיש, מיט די גוטע שיסעל יאָוך, מיט אנדערע דעליקאטעס־סען, וועלכע אן ארימער קאפיטאליסט קען זיך אמאל ערלויבען, פלעגט ער זיך איינבויגען זיצענ־דיג ביין טיש, אראבלאזען דעם קאָפ, איהם אונטערשפאַרענדיג מיט דער לינקער האנד אין פלעגט זיך פערטראכטען.

און משמעות זיינע געדאנקען פלענען ווערען אין גאנצען אויסגעטאָן פון וועלטליכע זאכען, פון שעשקעס און פון וועבערקעס, פון קעפלעך און פון עקלעך, פון בועס און פון מופ־טעס, מיט די פעלכלעך וואָס מען טריקענט, און די פעלכלעך וואָס מען וואַשט, און די פעלכלעך וואָס מבינים לעקען פון זיי די פינגער. דאָס אלץ פלעגט פערגעסען וועלען צוויישען לכו נרננה אין במה מדליקין, הגם ער איז קיין גרויסער פרומאק ניט געווען.

און אין וואונדערבארע וועגען פלענען זיינע שבת'דיגע רעיונות אפט פערקריכען. ניט ער־וואַרטענדיג קיין ענטפער, פלעגט ער שטעלען אזעלכע פראגען, וועלכע וואָלטען הלל הזקן אליין נערווועז געמאכט. עפטער אבער פלעגט ער זיך פילאזאפירען גלאט אין דער וועלט ארויין.

אט איז א מוסטער:

„אז מי בערעבענט — האט ער איין פרייטאג צו נאכט כמעט צו זיך אליין געזאגט — אי דאך טאקע א... א וואונדער, ווי איהר זעהט מיך א אידען... א לשון! דאכט זיך וואס איז א לשון? א שפאי, און זעהט... אט איך, למשל, טאקע איך אליין... בערל דער פעריער... איז וואס? גאר פשוט... א לשון! נו, פראנצויז קען איך ניט, ענגלים קען איך ניט, רוס — איך ניט, טייטש — איך ניט, פויליש ניט א ווארט... נו, זאגט־זשע מיר, כ'בעט אייך, וואס טהו איך וועז אָיך קען חלילה קיין אידיש אויך ניט!!!"

און נאטירליך איז איהם, דעם גרויסען פילאָזאָף גאָר אויך די געדאנקען ניט ארויפגע־קומען אז ער וואָלט דאן געווען שטום.

וער וויים צי לעבט ער נאָך, דער קליינער כינעשלע?

הורוויטש האָט איהם קיינמאל ניט פער־געסען די פאלגענדע טובה:

דער אריסטאקראט אונזערער האָט אין דער ערסטער צייט געזוכט ארבייט. דער פעלצמאן וויעדער האָט געזוכט הענד. איז הורוויטש, כדי יוצא צו זיין פאר זיין געוויסען און פאר אונז, וועלכע האבען איהם געהאלטען פאר א פוילען, צו איהם געקומען נאָך ארבייט.

גוט. ער האָט איהם אוועקגעשטעלט ביי פעלכלעך און דער ארעמער אונגליקליכער האָט ביי דער ארבייט אויסגעהאלטען א גאנצען טאג. פארנאכט רופט איהם צו דער באָם.

„ווייזט, זאגט ער, אייערע הענד אויף א ציקאוועס."

הורוויטש, קלערענדיג אז ער ווייל איהם מאכען א פארוואורף פאר'ן ניט האלטען ריין די הענד ביי אזא ארבייט ווי פעלין, האָט, שמייכ־לענדיג, אויסגעשטעלט זיינע ביידע פינף־פינגער־דינע ארבייטס־אינסטרומענטען.

„ווייסע הענטלע, — האָט יענער אונטער'ן נאָז געבורבעלט, — צו וויים, צו אייזדע, קומט בעסער מארגען ניט... ארבייט צו גראָב פאר אייך... קומט בעסער ניט..."

קיין ליטווישער חדר־איינגעל איז קיין דאָנערסטאג פארטאָג פון קיין חדר ניט ארוים מיט א פרעהליכערען הארצען ווי אונזער הורוויטש.

* * *

נור דערווייל האָב איך פערגעסען אָן ליע־בערמאנען.

א קורצע ציים אייזדער ער איז אנגעקומען אין לאנדאן איז אין דער פעטערבורגער נאציאָ־נאל־ביבליאטהעק ארעסטירט געוואָרען אהרן זונדעלעוויטש.

ליעבערמאן האָט אין לאנדאן שוין געפונען א פריוואט־בריף, אין וועלכען מען האָט איהם געשריעבען, ווי זונדעלעוויטש איז ענדליך ארייני־געכאפט געוואָרען אין דעם נעץ פון די צארסקע מענשענפישער און מיט דער שטיקעל נייעם איז ער תוך־כדי־דיבור אוועק צו דער רעדאקציע פון די „פרייהייט" און האָט נאָך פאָסְפייעט עס צו לאָזען אבדרוקען אין דעם נומער פון יענע וואָך.

לאוואו אין פאריז האָט די טרויעריגע בשורה אויף בעקומען, נור איהם האָט מען גע־שריעבען אז דערווייל וויים נאָך נאטשאלסטוואָ ניט וועד דער מאן איז, וועלכען מען האָט „גע־נומען" אין דער ביבליאטהעק אין פעטערבורג.

און שבת אין דער פריה קריעג איך א קור־צען אָבער זעהר שארפען ברעף פון דעם אלטען. מיר איז איינגעפאלען די הארץ איהם לעזענדיג.

„וועד — האָט לאוואו געשריעבען — איז דער אונגליקליכער וואָס האָט אויסגעפלוידערט דעם נאָמען זונדעלעוויטש? פערשטעהט איהר דען ניט אז דאָס הייסט אויסליפערן א מענשען דירעקט אין דעם תליון'ס הענד?" א. ז. וו.

דער טרויעריגער שפאָס פון דער זאך איז בעשטאנען אין דעם, אז פעטער לאוואויטש האָט נאָך ניט געוואוסט פון ליעבערמאן'ס אָנ־קומען אין לאנדאן. יא געוואוסט האָט ער, דא־גענען, אז אין דער קאָלאָניע בין איך דער אייני־ציגער וואָס האָט געהאָט א שטיקעל שייכות מיט דער „פרייהייט" אלס א שרייבער. דער נאטיר־ליכער שלום איז דערפאר געווען, אז דער „אונ־גליקליכער" — דאָס בין איך.

אין א שטונדע ארום איז צו מיר געקומען

ליעבערמאַן. איך האָב איהם געוויזען דעם אַלטען ברויף. עס איז געווען ווי פון אַ דונער געטראָפען. עס האָבען זיך איהם געשטעלט די טרערען אין די אויגען.

„וואָם וועסטו איהם ענטפערן?" האָט ער ארויסגעשטאַמעלט נאָכדעם, ווי ער איז געקומען אַביסעלע צו זיך.

„איך וועל איהם שרייבען —האָב איך געזאָגט— אז איך האָב דערמיט גאָרניט געהאַט וואָם צו טהון, און ווייטער גאָרנישט."

„שרייב איהם ווער דער שולדיגער איז, אַ־ניט וועט ער בלייבען ביי זיין חשד אויף דיר."

נאַטירלעך האָב איך איהם ניט געפאָלגט. און ליעבערמאַן איז צו מיר מעהר צוגעבונדען געווָארען ווי וועלן־עס־איז פריהער.

שפּעטער האָט זיך ארויסגעשטעלט, אז זונ־דעלעוועטשעם אידענטיטעט איז פיעל גיכער בעקאַנט געווָארען ווי מען האָט לאַוואָוו'ן גע־שריעבען; איז יעדענפאַלס שוין געווען בע־קאַנט בעת מאַסט האָט אָבגעדרוקט די נייעם אין זיין „פֿרייהייט".

* * *

אַננאַ ראַפּפאַרט

די זון געהט אויף

דער מאַרגען גרויט, עס ווערט אַלץ העללער, העללער;
אַ שטראַהל פון ליכט ברעכט דורך זיך דורך די נאַכט;
די זון געהט אויף, זי שטייגט אלץ העכער, העכער
און פון זיין לאַנגען שלאַף דער מענש ערוואַכט.

פון שלאַף? אַ, ניין! דאָס איז קיין רוה געווען;
געטריעבען פון אַן אונגעהויערער מאַכט,
איז ער געגאַנגען פאַרווערטס, אַהן אַן אויפהער,
אַ נאַכטוואַנדלער, מיט אויגען האַלב פערמאַכט.

ער האָט געזוכט אַ וועג וואָם זאָל איהם פיהרען
צום גליק, צום לאַנג־געווינשטען — ניט עררייכטען גליק...
און אונבעוואוסט איז ער געגאַנגען ווייטער,
און האָט זיך קיינמאָל ניט געקעהרט צוריק.

דאָך אין דער פינסטער האָט ער קוים בעווען זיך;
געבלאַנדזעט און געאיררט אַלץ יאהר נאך יאהר;
האַלב־וואַכענד, האַלב אין שלאַף האָט ער געוואַנדערט,
געקעמפּפט מיט שווערצע שאַטענס האָט ער נאָר.

און פלעגט אַ שטערן צייטענווייז ערשיינען
און ווארפען אויף דעם וועג אַ בלאַסען שטראַהל,
דאַן איז דעם מענשענס גאַנג געוואָרען שנעלער;
דאָך דונקעל איז געווען איבעראַל.

נור ענדליך צייגט זיך ליכט, עס ווערט אַלץ העלער,
עס קומט דער טאָג, די נאַכט ציהט זיך צוריק,
די זון שטייגט הויך און שיקט אַראָב די שטראַהלען,
דער וועג צייגט בולט זיך — דער וועג צום גליק...

ב. וולאדעק

א פערזאמלונג אויפ'ן בית־עולם

אם איז געווען אין יאנואר 1905, נאך דער ערשטער גראנדיעזער סרויסטרעטונג פון דעם פּע־טערבורגער פּראלעטאריאט. הויך האט אויפגעפלאטערט דער גייסט פון רעוואלוציאן און מענשען און פעלקער האבען זיך גענפיהלט פייערליך און מונטער. אייניג נאך די אנדערע האבען אין פערשיעדענע שטעדט אנגעהויבען אויפצופלאמען אלגעמיינע שטרייקען — „ניעדער מיט דעם צאריזם" איז געווא־רען דער פּאפּולערסטער לאזונג. איך בין דאן געווען אין מ., איינע פון די בעדייטענדסטע גובערנסקע שטעדט אין דער ליטא, וואו דער „בונד" האט נאך א שווערען קאמפף פּריהער מיט די „זובאטאווצעס" און נאכדעם מיט די פּועלי ציון, ערשט אנגעהויבען צו געווינען דאס צוטרויען פון די ברייטסטע אידישע פּראלעטא־ריישע און בירגערליכע מאסען. און הגם דער אלגעמיינער שטרייק האט זיך ניט איינגעגעבען, וויל די קריסטליכע ארבייטער זיינען דאס ריב צו אים ניט צוגעשטאנען, האב איך דאך בעווי־זען צו קריגען גע'הרג'עט פון א היבש ביסעל קאזאקען און די סמנים, וואס זיי האבען מיר איבערגעלאזען אויפ'ן געזיכט זיינען געווען אזוי קעניג, האבען אזוי דייטליך דערצעהלט וועגען מיין פאליטישער ניט־כשר'קייט, אז בלייבען אויף וויייטער אין שטאדט און ארבייטען אין דער בעוועגונג איז פאר מיר געווארען כמעט אונ־מעגליך. דער דארטיגער קאמיטעט פון „בונד" האט בעשלאסען אוועקצושיקען מיך אויף א פאר וואכען איבער'ן „ראיאן", — די קלענערע צענ־טרען פון דער בעוועגונג — אום דורכצופיהרען פערזאכיליונגען, פונאנדערפיהרען ליטעראטור אין מיטטהיילען „דירעקטיוון". זעהר צופריעדען בין איך מיט דעם בעשלוס ניט געווען, פער־לאזען די גרויסע שטאדט האט זיך מיר ניט זעהר געווילט, דאך האב איך געפאלגט — א ברירה האב איך נעהאט! — האב נעליהען גרוי־סע וואליקעס, א ברייטען פעלץ, א וואריים היטעל, האב אנגעפאקט מיין קערבעל מיט פער־שיעדענע טרפה סחורה און האב זיך געלאזען אין וועג. פרעסט זיינען דאן געשטאנען נאר גרויסע „כיוועי", ווי די ווייבער זאגען, קיין באהנען זיינען צו דעם גרעסטען טהייל שטעדטלעך ניטא, האב איך אבגעזאגט ודוי מיט מיין נאז און אויערן, האב אנגעגרייט געדולד, בין צוגעפאהרען מיט'ן אייזענבאהן ביז דער נעכסטער סטאנציע, האב געדונגען פון דארט א פויערישׂ פוהר'ל און בין אין א קאלטען ווינטער־פריהמארגען געקומען אין מ., א קליין שטעדטל פון מ.־ער גובערניע, וואס איז בעוואוסט אין גאנץ ליטא מיט איהר פאבריק פון צוקינפטיגע כלי קודש — איהר ישיבה. אינ'ם שטעדטל האט עס קענטיג מיט רעוואלוציע נאך ניט געשמעקט. די גאסען זיינען זיך געלעגען ווייסע און ריינע, לעדיגע פון מענשען און בעוועגונג. די קראמען זיינען נאך געווען צו, די איינציגע מויער־געבוידע — די פאטשטאוואיע אטדעלעניע — האט ארבער־געקוקט אין מארק מיט זיינע רויטלעך־פערשניי־טע ציעגעל פרעמד און קאלט, און וועז איך בין צוגעפאהרען, לויט דעם געגעבענעם אדרעס, צו א גרויס טיפיש־קליינשטעטעלדיג הילצערן הויז, און די טהיר האט מיר געעפענט אן אלטע, פער־שלומפערטע אידענע מיט פערווויינטע אויגען; האב איך מיך דערפרילט זעהר נאריש און מיין גאנצע בעגיסטערטע אגיטאטאריישע שטימונג איז גענצליך פערשוואנדען... אין שטוב איז געווען קאלט, כאטש וועלף טרייב; דער „פאר־שטעהער", וועמען איך האב בעדארפט — א „רוסישער" לעהרער — איז ניט געווען צו הויז, די פערווויינטע אידענע האט אויף מיר געקוקט, ווי אויף א גזלן און עפעס ניט ווילענדיג האט זיך געגלויבט, אז באלד וועט ארויינקומען דער „אוריאדניק" מיט „סאטסקי'ס", וועט מיך נעה־מען אונטער די ארעמס און וועט זאגען: זייט מוחל, ר' רעוואלוציאנער, אין חד־גדיא.

דאס איז געווען דאס ערשטע שטעדטעל אין מיין „טור" און אזא בילד האט מיך געמאכט גאנץ טרויעריג. איך האב שוין זאגאר געדענקט צו פאהרען צוריק, ערשט עס האט זיך געעפענט עפעס א זייטיגע טהיר און עס איז ארויין א בליי־כער נערוועזער יונגער מאן מיט גרויסע אויגען און קודלעווטע האר. די צערעמאניע פון בע־קענען זיך איז געווען זעהר א קורצע.

— פון מ.־ער קאמיטעט?

— יא.

— האט איהר געבראכט ליטעראטור?

— יא.

— קענט איהר דורכפיהרען א פערזאמ־לונג?

— יא.

— קענט איהר דא מעהר ווי היינטיגען טאג ניט פערבליבען?

— ניין.

— וועט איהר עפעס עסען?

— יא.

דער יונגערמאן איז פֿערשוואונדען, אין א פּאָר מינוט אַרום איז אַריין א הויכער בחור, קענטיג אַן ארבייטער, מיט א פּאָר זעמעלעך אין קעז אין פּוטער, האָט עס אַוועקגעשטעלט שוויי־גענדיג אויפֿ'ן טיש אין איז פערשוואונדען.

איך ווארט א האלבע שעה, א שעה, צוויי — אין קול ואין עונה. איך זיץ אַליין אין דער גרוי־סער אונהיימליכער שטוב (די אידענע איז ערגעץ אויך אַוועק), די גרויסע ניט פערדעקטע פענסטער קוקען אַריין צו־ליכטיג און קאַלט, ווען־ניט־ווען זעהט זיך ווער דורכגעהענדיג מיט שווערע טריט אין דעם טיעפּען שנעע איבער'ן גאַס, און עס איז זעהר שטיל.

א זייגער צוויי בייטאָג איז אַריינגעקומען דער שוין בעקאַנטער יונגערמאַן מיט נאָך איינעם, ווּאָס האָט, לויט זיינע שווארצע פּון פּאָך הענד געשיינט צו זיין א שוסטער. דער לעצטער האָט מיר שעמעוודיג אָבגעשטעקט א שלום עליכם אין האָט זיך געזעצט אויף א שטוהל, פערלענגעריג די הענד אויף די קניע מיט א בעזונדער דרך־ארץ און שעמעוודיגקייט.

אָהן אַן הקדמה און אין אייניג ווערטער האָט מיך דער „פּאָרשטעהער" אינפֿארמירט וועגען דער לאַגע.

— אַלעמען האָט מען אָנגעזאָגט.. נור קיין אָרט איז נאָך ניטא... קיין דירות גיט מען ניט... מען האָט מורא... א שלעכטער אוריאַדניק... דערצו א פרום שטעדטל... מען וואַלט אונז צו־ריסען... זיי זאָגען: מיר פיהרען איבער די ישיבה, מאַכען א שם רע...

— נור מיר וועלען שוין זעהן...

באַלד האָט זיך דער פרעמדער חבר אויפ־געהויבען און איז, ניט געזעגענענדיג זיך, ארויס. דער „פּאָרשטעהער" האָט זיך ענטשולדיגט, וואָס ער דארף אויך אַוועק — ער מוז געהן אויף אייניג „אורקאַען" און איך בין ווידער געבליבען אַליין. צי פון אויסערליכער קעלט, צי פון אינ־וועניגסטער, נור עפעס האָב איך איינגעדרעמעלט אויף דער הארטער „סאָפע", און בעת איך האָב זיך אויפגעכאַפּט האָט אין שטוב געברענט פייער, נעבען מיר איז געשטאַנען א אונבעקאַנט יונג איינגל מיט אַזעלכע גלאַנצענדע, פּשוט שטראַהלענדע אויגען, און האָט מיך דרייסט גע־ריסען פּאָר'ן ארבעל.

— חבר! מען וואַרט... עס איז שוין שפּעט... קומט...

עס איז געווען עלף א זייגער ביינאַכט. איך האָב זיך קענטיג גוט דורכגעשלאָפען.

— קומט, חבר!

איך האָב געציטערט פון קעלט, דאָך האָב איך זיך אָנגעטאָן, האָב דעם יונגען חבר גלאַזט געהן פריהער און בין ארוים נאָך איהם.

נור אין טיעפּען ווינטער און אין א שטאַרק־פראָסטיגען אַוועגד האָט געקענט שיינען אַזוי העל און צערטליך־בערוהיגענד די לבנה.

דאָס גאַנצע שטעדטל האָט געשלאָפען. פערמאַכט די לאָדען, קיין רויך פון די קוימענס, קיין איין נפש אין גאַס. און אַזוי מאַדנע, צויבעריש־אגדתא'יש האָט אויסגעזעהן די גאַס, אַזוי טרוקען און פעסט איז געווען די לופט, און אַזוי פריש דער שנעע, אז עס האָט זיך געוואַלט אַוועקלעגען אין מיטען, קוקען אויפ'ן טיעפּען העלען הימעל, אויף דער לבנה און גאַרנישט, גאַרנישט טראַכטען. נור דער חבר איז שוין געגאַנגען פּאַראויס, איך נאָך איהם און פרעמד און מאַדנע און צו הויך האָט אונטער אונזערע פּיס געסקריפּעט דער לויטערער גלאַנציגער שנעע. וואוהין מיר געהען, האָב איך ניט גע־פרעגט. איז עס ניט אַלץ איינס? נור בעת מיר זיינען דורכגעגאַנגען דאָס גאַנצע שטעדטל, און מיר זיינען ארוים אין פרייען פעלד, אויף וועלכען עס האָט זיך ענדלאָז געשפּיעלט די לבנה, האָט זיך מיר אויף איין מינוט אַבגעדוכט, אז מיר זיינען עפעס שאַטענס פון אַן אַלטער לאַנג־פערקלונגענער לעגענדע.

— לינקס, גלייך לינקס. — פון ערגעץ איז אויסגעוואַקסען א שווארצער שאַטען, קענטיג א „פּאַטרול", וואָס האָט געהיס די פערזאַמלונג פון א „פּראַוואַל" און האָט אָנגעוויזען אַלעמען דעם וועג...

איבער א שמאַלינקער, קוים בעמערקבארער סטעזשקע האָבען מיר זיך געלאַזען איבער'ן פעלד. אין דער ווייט האָט זיך געזעהען א קליין וועלדעל, וואָס איז געלעגען ווי א שווארצער פלעק אויף דעם וויסען טישטוך פון די שנעען.

— געהען מיר צום וואַלד?

— עס איז ניט קיין וואַלד. דאָס איז דער פויליישער בית עולם, דער „מאַהיליניק", דאָרט ליגען די דערשאַסענע אין דעם פויליישען מיא־טעזש... דאָס איז דער בעסטער אָרט פאר א פערזאַמלונג. טאָמער וועט מען „קומען", וועט מען גלייך דערזעהן, ווייל ער שטעהט אויף א בערגל און די נעכט זיינען איצטער ליכטיגע...

און מיט א ציטערנד־אויפגערעגטער שטים האָט מיר דאָס אידיש איינגל דערצעהלט, אז ער איז א מיטגליעד פון „בונד", אז א גאַנצען טאָג איז ער אומגעלאָפען זוכען א היים פאר דער פער־זאַמלונג און האָט ניט געקראָגען, אז דאָ איז בכלל זעהר שווער צו פיהרען דעם רעוואָלוציא־נערען קאַמפּף, אז די פערזאַמלונג הויבט זיך אָן אזוי שפּעט, וויל פריהער וואָלטען די עלטערן די קינדער ניט געלאָזט, און יעצט שלאָפען זיי, אז עס וועט זיין א גרויסע „מאַסע", און אז ער וואָלט זעהר וועלען אין „שטאַדט"...

פון צייט צו צייט פלעגט זיך ווייזען א שווארצער שאַטען, וואָס פלעגט מיט דער בעווע־גונג פון האַנד אָדער פון קאָפּ צייגען די ריכטונג. אין וועלכער מיר זאָלען געהען.

שוין צוגעהענדיג צום „מאַהיליניק" האָב איך

בעמערקט, אז די סטעזשקע מיט וועלכער מיר געהען, איז עפעס צו גלייך, און אז דער שנעע איז איינגעדריקט, אזוי ווי מען וואלט איהם איינוועלגערן מיט א קייליעדיגען האלץ.

— געהט דא ווער צום „מאהילניק“ ? וואס איז דאס פאר א סטעזשקע ?

מיין בעגלייטער האט זיך בריט צושמיי־כעלט און זיינע שטראהלענדע אויגען זיינען גע־ווארען גרויס פון הנאה.

— א, חבר, מיר זיינען „יאטען“. דער שנעע איז דא טיף און דא זיינען פיעלע טהא־לען, האט זיך איינער אווקגעלעגט און איך האב איהם דורכגעשלעפט פאר די פים פון מאהילניק ביז'ן שטעדטעל. אזוי איז געווארען א סטעזש־קע... און דאס וואלט מען נאך פערבלאנדזשען... נאכדעם האבען מיר נאך א פאר דורכגעמאכט...

באלד זיינען מיר געקומען צו דעם ארט פון דער פערזאמלונג. עס האט זיך ענטפלעקט אז אייגענארטיג־בעגייסטערנדעם בילד. אויף די ניעדריגע, כמעט אין גאנצען פערשנעעטע מצבות, צווישען הויכע סאסנעס, וואס האבען געשיינט צו זיין ווי ריעזיגע ליכט, אריינגעשטעקטע אין דעם בלענדענד־ווייסען שנעע, זיינען געזעסען מענשען — פרויען און מענער, דערוואקסענע און כמעט גאר קינדער. אויף יעדער מצבה — א מענש... דער שיין פון דער לבנה האט גע־מאכט די געזיכטער טויטליך־מאט און ניט־ערדיש, די אויגען ביי אלעמען זיינען געווען ברייט פונאנדערגעעפענט, די ליפען געשלאסען, און דורך די בוימער האט זיך געזהען דאס ווייטע, אונענדליכע פעלד, וואס איז געווען רייך בעגאסען מיט ליכטיגקייט. שטיל. קיין איין בעווענונג. קיין הויך. מיר האט מען איבער־געלאזט דעם גרעסטען מצבה־שטיין, און ווען איך האב זיך אויף איהם געשטעלט און האב מיט ציטערנדער בעגייסטערונג אנגעהויבען :

— חברים און חבר'טעס !

האבען זיך אלע געזיכטער געווענדעט צו מיר.

איך האב געגלויבט, אז אויף די העלדען פון דעם פוילישען אויפשטאנד, וואס זיינען אונ־טער די מצבות געלעגען הערען זיך צו צו די נ י ע ווערטער פון אויפשטאנד און רעוואלו־ציאן...

און ווען איך האב עס געזאגט און אנגעווי־זען מיט'ן פינגער, אז דא שוועבען איצט ארום די גייסטער פון די געטויטעטע העלדען, האבען אלע מיט די בליקען נאכגעפאלגט די ריכטונג פון מיין פינגער, און א קוים בעמערקבארער ציטער איז דורך די קערפער.

פערענדיגענדיג די רעדע מיט די געווהנ־ליכע אויסרופען :

— ניעדער מיט דער זעלבסטהערשונג ! עס לעבע די רעוואלוציע ! עס לעבע דער אל־רוסלענדער פראלעטאריאט ! עס לעבע דער „בונד“ — האב איך זיך געפיהלט ווי עטוואס שולדיג, וואס איך האב די חברים ניט געקענט געבען גלייך אויפ'ן ארט גרויסעם גליק און פער־ווירקליכטע טרוימען...

שטיל און פארווייז איז מען זיך פונאנדער־געגאנגען פון דער פערזאמלונג. עס איז געווען שפעט אין דער נאכט. פאנטאסטיש און וועה־מיטליך האט אויסגעזהען דאס אין דער ווייט שלאפענדע שטעדטעל, און א צארטע, וואריימע רוהיגקייט האט בעצוואונגען די נשמה.

איך בין צוריקגעגאנגען מיט דעם „פאר־שטעהער“, ניט רעדענדיג קיין ווארט.

שוין צוגעהענדיג צום הויז, האב איך גע־פרעגט, וויפיעל מאן עס איז געווען אויף דער פערזאמלונג.

— א, כמעט פון יעדען הויז...

און גלייך האב איך פערנומען דאס בילד, ווי אין דעם גאנצען שטעדטעל עפענען זיך שטיל און פארזיכטיג טהירען, אין דער פינסטערנים שלייכען זיך ארויס שטילע, פון פראסט בעזיל־בערטע שאטענס, טהוען זיך אויף גיך אוים אין דער פינסטער און ליענגן לאנג, לאנג מיט אפענע אויגען, טרוימענדיג וועגען א ליכטיגער צוקונפט פאר דער מענשהייט און דעם מענשענס גייסט.

וועז אויף מארגען אין דער פריה בין איך וויעדער דורכגעפאהרען דאס שטעדטעל און די מארק־קרעמער האבען אויף מיר געקוקט מיט עפעס א פערדאכט, האב איך טיף אין הארצען געשמייכעלט..

— וויפיעל רעוואלוציאנערען און העלדען פון ברעכען און בויען וועלען ארוים פון אייער ישיבה און אייערע פרומע, גאטספארכטיגע הייזער ?...

א. ש. זאַקס

לאַ־מאַרק און דאַרווין

עם 12טען פעברואר וועט די גאַנצע וויסענשאַפטליכע וועלט פייערן דעם הונדערט־יעהריגען געבורטסטאָג פון ט ש א ר ל ז ד א ר ו ו י ן. דיזער יום טוב איז א דרייפאַכיגער. אויסער דעם, וואָס דאַרווין איז מיט הונדערט יאָהר צוריק געבוירען געוואָרען, איז פערלאָפען 50 יאָהר זייט ער האָט אָנגעשריבען דאָס עפאָכע מאַכענדע ווערק: „די אָבשטאַמונג דער ארטען", וואָס האָט ארויסגעבראַכט אזא גרויסע רעוואָלוציאָן אויף אלע געביטען פון מענשליכען דענקען. און נור דיזען ווערק האָט דאַרווין צו פערדאַנקען, וואָס די ציוויליזירטע וועלט פייערט זיין געבורטסטאָג און שטעלט אויף אזא גרויסען מאָנומענט „דאָס פיילאָגענטיזעס מוזאַאום" אין יענע (טהירינגען, דייטשלאַנד), וואָס דאָס וועט זיין די וויכטיגסטע וויסענשאַפטליכע פעסטונג, וואו אלע אָבגעלעבטע טראַדיציאָנען און אונבעגרינדעטע ביבלייש ערצעהלונגען דעם גרעסטען קלאַפּ.

דיזעס מוזעאום, וואָס וועט געעפענט ווערען דורך דאַרווין'ס חבר און תלמיד ע ר נ ס ט ה ע ק ע ל, דעם 12טען פעברואר, וועט אילוסטרירען דעם דאַרוויניזמוס. יעדער איינפאַכער מענש וועט קענען דאָרטען אנשויליך לערנען די גאַנצע ענטוויקלונגס־געשיכטע פון דער לעבעניגער נאַטור. דער „שטאַם בוים" פון די אַרגאַניזמען, זייער ענטוויקלונג, די איבערגענגע פון איין מין צום צווייטען — מיט איין וואָרט, די גאַנצע עוואָלוציאָן, אָנפאַנגענדיג פון דער ערשטער לעבענדיגער סובסטאַנץ פון דער שטיקל פראָטאפּלאַזמא ביז דעם מענשען צו ועד בכלל וועט זיין פאַרגעשטעלט אין דיזען מוזאום.

היינטיגער יאָהר איז אויך א הונדערט־יעהריגער יובילאָאום צו ל א־מ א ר ק'ס ווערק, „די פילאָזאָפיע פון דער זאָאלאָגיע", וואו עם ווערט צום ערשטען מאל מיט אן אונגעהויער גרויסע חריפות בעגרינדעט די „אָבשטאַמונגס לעהרע" — די לעהרע, אז אלע מינים פלאַנצען און חיות זיינען ניט בעזונדער בעשאַפען געוואָרען דורך א ספעציעלען מאניפעסט פון א בעשעפער אדער די נאַטור, נור אז זיי האָבען זיך ביסלעכווייז, שטופענווייז ענטוויקעלט איינע פון די אנדערע.

דיזעס ווערק פון לאַ־מאַרק האָט אייגענטליך פערקינדיגט די נייע תורה פון דער עוואָלוציאָן, וואָס ווערט פערשטאַנען אונטער'ן וואָרט: „דארוויניזמום". לאַ־מאַרק, און ניט דאַרווין, איז געווען דער ערשטער רעוואָלוציאָנער, וואָס האָט מיט אזא אונערשראָקענהייט און אונבעשרענקטע דרייסטיגקייט פון אן אמת'ען גלעהרטען, וועלכער איז פעסט איבערצייגט, אז זיין תורה איז ריכטיג, צושמעטערט די אלטע לעהרען וויי אזוי די פערשיעדענע מינים ארגאַניזמען זיינען ענטשטאַנען און זיך גענדערט.

וואן מען רעדט וועגען „דארוויניזמום" אין ברייטערן זין, פערשטעהט מען געוועהנליך דאָרונטער די „דעסענדענץ־לעהרע" — די אָבשטאַמונגס־לעהרע. דיזע לעהרע געהערט ניט דאַרווין'ן, זאָנדערן לאַ־מאַרק'ן. דער סקעלעט פון דער ענטוויקלונגס־לעהרע איז געווען אויפגעבויט דורך לאַ־מארק, ער האָט זי אויך איבערגעגעבן מיט הויז און ביין, דאַרווין האָט אין איהר נור אריינגעבלאָזען א נייע נשמה, א נייעם רוח חיים און דאריבער איז זי פערקויפט מיט זיין נאָמען.

איצט, וואן די דירעקטע געגנער און בעקעמפּפער פון דיזער נייער לעהרע זיך האָבען אזוי פערקלענערט און צושפּריצט, דאָס מען קען זיי נאָך געפינען בלויז אין די פערשטעקטע פינסטערע קלויסטערס און יעזואיטישע אנשטאַלטען, וואן זי איז געוואָרען דער באזים, אויף וועלכען עס איז געבויט די גאַנצע מאַדערנע נאַטורוויסענשאפט און אלע אנדערע צווייגען פון מענשליכען געדאַנקען־וועלט— איצט, זאָגען מיר, וואן די עוואָלוציאָנס־לעהרע גופא איז שוין געוואָרען אן עיקר, אין וועלכער קיין ציוויליזירטער מענש צווייפעלט שוין ניט, — איז די בעסטע צייט צו מאַכען א ה י ס ט א ר י ש ע אונטערזוכונג איבער די ע נ ט ו ו י ק ל ו נ ג פון דיזער לעהרע. מיר דאַרפען בעטראַכטען די עלעמענטען פון דארוויניזמום, וועלכע זיינען שוין געווען ביז דארווין און אויסגעפינען דאָס, וואָס ד א ר ו ו י ן אליין האָט אריינגעבראַכט אין'ס טעמפּעל פון דער מאַדערנער וויסענשאפט.

דער צופאַל, וואָס דארווין איז גראַד געבאָרען געוואָרען אין דעם זעלבען יאָהר, וועו לאַ־מארק האָט געשריבען זיין ווערק, גיט אונז ניט בלויז א בערעכטיגונג, נור צווינגט אונז איינפאך צו דיזער אונטערזוכונג.

* * *

די גאַנצע לעבענדיג אָרגאַנישע נאַטור איז

צוטהיילט אין צוויי גרויסע רייכען: טיערריין און פלאנצענריין. יעדער רייך איז צוטיילט אויף שטאמען, די שטאמען אויף גאטונגען, די גאטונגען אויף ארטען, ארטען אויף ראסען, ראסען אויף פאמיליען, פאמיליען אויף אינדיווידואומען. דיזע קלאסיפיקאציאן, וואס איז אונבעדינגט נויטיג, אום זיך צו קענען ארענטירען אין דעם גרויסען תהו ובהו פון די פיעלפאכיגע ברואים און ארגאניזמען, וועלכע בעדעקען דעם ערד־קוגעל איז אין אנפאנג געווען א ווילדקיר־לי־כע, ד. ה., דער סיסטעמאטיקער האט זיך ניט גערעכענט מיט דער אינערלי־כער קרובה'שאפט, נור מיט דער אויסער־לי־כער פארם. די אויסערלי־כע סמנים פון יעדען אינדיווידואום און מין האבען געדיענט פאר מערקצייכען, ווי די חיות און פלאנצען צו סארטירען. דאם איז געווען גאנץ נאטירליך. פון דער אינערליכער בלוט־פער־וואנדשאפט, פון דער אבשטאמונג, האט מען דאן געהאט א קליינע ידיעה און די גאנצע סיסטעמאטיק האט געמוזט אויפגעשטעלט ווע־רען לויט דער אויסערליכער פארם. אזוי האט מען א צייט געדעכענט די „צעלענטראטען" (די פלאנצען — חיות — ווי די קראלען, שוועמע) און די „עכינאדערמען" (די זעעשטערן, וועל־כע האבען אויף ארונדע פארם) צו איין שטאם. היינט וויסען מיר, אז זיי האבען אבסאלוט קיין שייכות ניט צווישען זיך און זיינען ווייט אייניג פון די אנדערע, ווי מזרח פון מעריב. דאם האט אונז אבער געקענט ווערען קלאר ה י י נ ט, נאך דעם ווי אונז איז בעוואוסט געוואָרען די אבשטאמונגס־לעהרע, וועלכע דיענט אויך פאר־יסוד פון דער סיסטעמאטיק.

אבער אויך פריהער, וועז די חיות און פלאנצען זיינען געווען סארטירט און סיסטעמא־טיזירט לויט זייער אויסערליכער פארם און פון אויבען אראב האט מען אויך בעקומען ניט זיי־ענדיג דערביי אויסען גרויסע שטאם־בוי־מען, א פלאנצען־שטאם־בוים און א חיות־שטאם־בוים. דער וואָרצעל איז בעשטאנען פון די נידעריגערע ברואים און וואס העכער און מעהר דער בוים האט זיך פערצווייגט, אלץ העכער און קאמפליצירטער ארגאניזירט זיינען געווען די ברואים. אין זייערע וואָרצלען האבען זיך די ביידע שטאם־בויטען בעגעגענט. וואס נידערי־גער מיר האבען זיך ארונטערגלאזען אויפ'ן שטאם בוים, אלץ מעהר עהנליך זיינען געווען צווישען זיך די ברואים פון די ביידע רייכען. די איינצלינע ארגאניזמען — די פראטיסטען, וועלכע האבען דעמאלט הגם נאך ניט געדיענט פאר די אויסנאנגס־פונקטען פון דיזע ביידע רייכען אונטערשיידען זיך אזוי וועניג צווישען זיך, דאס ערנסט העקעל האט פארגעלעגט, אז מען זאל זיי ניט רעכענען ניט פאר חיות און ניט פאר פלאנצען, נור זיי אבגרענצען אין א בעזונדערען דריטען רייך — אין פראטיסטען־רייך.

וועז די סיסטעמאטיק האט אונז פארגע־שטעלט די גאנצע ארגאנישע נאטור למיניהם, אין דער פארם פון גאטונגען, ארטען און ראסען, האט זיך גלייך געשטעלט די פראגע איבער די שייכות פון ארט צו ראסע? איין ארט צו־טהיילט זיך אויף אייניג ראסען. א ראסע נעהמט ארום א בעשרענקטערע צאהל אינדיווי־דואומען, ווי אן ארט. אלע פערד געהערען צו איין ארט — צום ארט פערד. אין דעם ארט פערד אונטערשיידען מיר פערשיעדענע ראסען: אייראפעאישע, אזיאטישע, אמעריקאנישע ראסע א. ז. וו. אבער די פראגע איז געווען, ווי אזוי עס ענטשטעהען די ארטען? צו זיינען די ארטען קאנסטאנט, שטענדיג די אייגענע אין ענדערן זיך ניט, אדער זיי ווערירען, זיי ענדערן זיך און די צאהל ארטען איז דעריבער אויך ניט קיין שטענדיגע, פערגליווערטע.

קאנסטאנט אדער וואריאבליטעט דער ארטען? אט ווי די פראגע איז געווען געשטעלט.

דער בעריהמטער שוועדישער נאטורפארשער לינע ע (1778—1707) וועלכער האט איברי־גענס געהאט א קנאפע השגה פון דער אינערלי־כער פערוואנדשאפט ביי די ארגאניזמען און האט די קלאסיפיקאציאן אויפגעשטעלט פון אויבען אראב, פון די זויגטהיערע צו די ניעדריגע אייניצלינגע ארגאניזמען, האט קלאר ge־ענטפערט, אז עס הערשט א קאנסטאנץ פון ארטען. אלע ארטען און ראסען, וועלכע בע־דעקען אונזער ערד ציהען זיך פון די ששת ימי בראשית אן. יעדער מין, יעדע ארט האט זיך זיי־נע אורעלטערן, וועלכע זיינען געווען ביי נח'ן אין תיבה. וויפיעל זוגים נאט האט ארויס־גענומען אין נח'ס קאסטען, אזוי פיעל ארטען האבען מיר. איין מין מיט'ן צווייטען האבען קיין שום שייכות ניט צווישען זיך.

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז דיזער ענטפער האט ניט געקענט אלעמען בעפריעדיגען. ערשטענס איז ער פערקניפט מיט אמונה און, צווייטענס האט די פאלאנטאלאגיע, די ווייסע־שאפט וועלכע בעשעפטיגט זיך מיט די אוים־גראבונגען, בעווייזען אז עס זיינען געווען פרי־הער גאנץ אנדערע ארטען, ווי מיר האבען איצט.

דער בעריהמטער פראנצויזישער געלעהר־טער קיוואויע Cuvier (1832—1769) האט דעריבער אויפגעשטעלט די קאטאקליזמען־טהעאריע, וועלכע בעהויפטעט, אז אונזער ערד האט איבערגעלעבט אייניע רעוואלוציאנען, קאטאסטראפען. אין א געוויסער צייט איז אונזער ערד געשטראפט געוואָרען מיט א מין פורעניות, צי מיט אן ערדציטערנים, אדער א מבול, אדער אן אנדער מין אנשיקענים, און אלע ארגאניזמען וואס זיינען געווען אויף איהר, זיינען אונטערגענגנען און געוואָרען א תל. די פערשי־

דענע סקעלעטען פון אַנדערע אַרטען, וועלכע גע־
פינען זיך אינוועניג אין די טיעפערע ערדשיכטען
זיינען, לויט קיואוויע, די איבערבלייבסלען פון די
פריהערדיגע ערד־צושטענדע. יעדעם מאָל, וועז
די ערד איז בעניט געוואָרען אוז זיך צוריק־
געשטעלט, זיינען ערשינען נייע אַרטען, וועלכע
בלייבען אימער קאָנסטאַנט, אונפערענדער־
לעך, ביז וואַנען עס קומט ניט צו קאַטאַסטראָפע.

עס איז לייכט צו זעהן, אז קיואוויע האָט
רעכט אַלגעמיינע פראָבלעמען איבער די ענט־
שטעהונג פון די מינים ניט פערענט־
פערט, נור עס נאָך מעהר פערפלאָנטערט.
לינעע זאָגט, אז די אַרטען זיינען נור אַין
מאָל בעשאַפען געוואָרען אוז קיואוויע מיט
זיין טהעאָריע וויל האָבען, אז זיי זיינען אייר־
ניגע מאָל בעשאַפען געוואָרען, אז יעדעם
מאָל, וועז די ערד איז געווען ראַוי צו ערנעהרען
די אַרגאַניזמען זיינען דורך א מאַמר של
הקב"ה אויפגעקומען זוגים פון אַלערליי אַרטען,
דיזע זוגים האָבען זיך געפרוכפערט אוז נאָך
געלאָזען עהנלעכע צו זיך קינדער.

* * *

אין דער רעכטער צייט, וועז קיואוויע'ס
טהעאָריען האָבען בעהערשט די מחות פון די
געלעהרטע אוז נאַטורפאָרשער, איז אַרויסגעטרע־
טען לאַמאַרק (1744—1829) מיט זיין
ווערק „די פילאָזאָפיע פון דער זאָאָלאָגיע". אין
דיזען ווערק האָט לאַמאַרק אין גאַנצען געבראַכען
מיט די הערשענדע אַנשויאונגען איבער „קאָנ־
סטאַנץ דער אַרטען" אוז האָט בעוויעזען, אז די
אַרטען זיינען ניט שטענדיגע, אונפערענדערליכע,
איין פאַר אַלע מאָל גענעבענע, נור זיי געפינען
זיך אין א שטענדיגער, אונאויפהערליכער פער־
ענדערונג, זיי זיינען אונטערוואָרפען אונטער א
גאַווייסער עוואָלוציאָן; די פאַרמען בילדען זיך
אום, זיי זיינען ניט קאָנסטאַנץ, ווי לינעע אין
קיואוויע בעהויפטען, נור וואַריאַבלעטיוו, פער־
ענדערליך, אוז זעהען הייַנט אוים אַנדערש, ווי
מיט דורות צוריק.

זיין טהעאָריע פון „וואַריאַבליטעט דער
אַרטען" בעגרינדעט לאַמאַרק אויף צוויי פרינצי־
פען פון דער נאַטור. אויף א קאָנסערוואַטיוון
אוז רעדיקאַלען פרינציפ — אויף פערער־
בונג אוז אַנפאַסונג. די עלטערן פער־
ערבען, גיבען איבער בירושה, זייערע אייגענ־
שאַפטען די קומענדע דורות — דאַס איז א קאָנ־
סערוואַטיוור פרינציפ. די קינדער זיינען ניט
אין אַלע פרטים עהנליך צו זייערע עלטערן, זיי
אונטערשיידען זיך אוז ווערען געבוירען מיט נייע
אַנלאָגען, וועלכע די עלטערן האָבען ניט געהאַט;
די עגטוויקלונג פון די אַנלאָגען איז אבהענגיג פון
דער אומגעבונג, פון דער סביבה, וואו דעם נייעם
אינדיווידואום קומט אוים צו לעבען; דער
אינדיווידואום מוז זיך אַנפאַסען צו די פאַרדע־
רונגען פון דער סביבה; פון דיזע פאַרדערונגען
ווענדעט זיך וועלכע אַנלאָגען עם עגטוויק־
לעז זיך אוז וועלכע עם בלייבען ניט אויסגענוצט,
געהען צוריק, ביז זיי פערשווינדען אין גאַנצען.
דיזע פערענדערונגען, וועלכע קומען פאָר אין
אַרגאַניזמום, א דאַנק דער אַנפאַסונג, בילדען
דעם ראַדיקאַלעז פרינציפ.

ארט און ראַסע, מיינט ווייטער לאַמאַרק,
זיינען ניט צוויי אַבגעטרענטע בעגריפען, וועלכע
זאָלען בעזיצען געווייסע סמנים, כאַראַקטער־
שטריכען אוז האָבען צוויישען זיך קיין שייכות
ניט; יעדע ראַסע קען ווערען מיט דער צייט
אַן ארט, אויב די פערענדערונגען דורך די אַנ־
פאַסונג זיינען גענאַנגען ווייטער. אין פערלויף
פון א סך דורות ווערען אינדיווידואומען פון אייך
פאַמיליע פערוואַנדעלט אין ראַסען, פון וועלכע
עם וואַקסען אוים אַרטען. „ארט איז א קאָנ־
סטאַנץ געוואָרענע ראַסע", דאַס הייסט, אז דער
בעגריף ארט פאַסט זיך צו יענע ראַסען, ביי
וועמען די ראַסען־סמנים זיינען שוין געוואָרען
שטענדיג, בולט. „ראַסע איז אין בילדונג בע־
גריפענע ארט". יעדע ראַסע איז דער אַנפאַנג
פון אַן ארט. די פיעלפאַכיגע אַרטען, וועלכע
מיר האָבען הייַנט זיינען ניט אַלע מאָל געווען.
זיי האָבען זיך עגטוויקעלט פון ראַסען, די ראַסען
וויעדער זיינען אויך ניט געווען אַלע מאָל ראַסען,
זיי האָבען זיך עגטוויקעלט פון די אינדיווידועלע
אייגענשאַפטען, וועלכע יעדער אינדיווידואום
בעזיצט. קינדער פון אַין פאָר עלטערן, לעבענ־
דיג אין בעזונדערע סביבות, וועלכע שטעלען
בעזונדערע פאָרדערונגען האָבען, א דאַנק דער
אַנפאַסונג צו זייער סביבה, געמוזט עגטוויקלען
גאַנץ פערשיידענע אַנלאָגען. וועז דיזע עגט־
וויקלונג פון די פערשיידענע אייגענשאַפטען האָט
נאָך ניט וויַיט געשריטען, האָבען מיר צו טהון
מיט פערשיידע ראַסען; ביי א לאַנגער פאָרט־
געשריטענער עגטוויקלונג פון די פערשיידענע
אינדיווידועלע אייגענשאַפטען בעקומען מיר מיט
דער צייט פערשיידענע ארטען.

דיזע טהעאָריע פון וואַריאַבליטעט דער
פאָרמען האָט זעלבסטפערשטענדליך געמוזט
פיהרען צו דער אבשטאַמונגס־לעהרע. אויב אַן
ארט איז ניט אַנדערש וויַי א וויַיטערדיגע עגט־
וויקלונג פון א ראַסע, טא איז לייכט זיך צו
שטויסען, אז א גאַטונג איז א וויַיטערדיגע
פאָרטגעשריטענע עגטוויקלונג פון אַן ארט, און
דער אויסגאַנגס־פונקט פון א שטאַם. נעהמען
מיר אָן, אז פערשיידענע ארטען קענען אב־
שטאַמען פון איין פאָר עלטערן, טא פאַר וואָס
זאָלען מיר ניט אַננעהמען אז אויך גאַטונגען אוז
שטאַמען קומען ארוים פון איין פאָר עלטערן?

די פערשיידענע צוויייגען פון שטאַם־בוים
האָבען זיך עגטוויקעלט אוז אויסגעוואַקסען פון
איין אַלגעמיינעם וואָרצעל. דער גאַנצער אוס־
טערשיעד צווישען זיי איז בלויז די פערשיידענע
ריכטונגען אין זייער עגטוויקלונג; אוז עגטוויי־
קעלט האָבען זיי זיך ניט גלייך, וויַיל זיי האָבען
געלעבט אין ניט גלייכע סביבות, צו וועלכע די

ארגאניזמען האבען זיך נעמוזט אנפאסען, ענט־ווידלען די יעניגע אייגענשאפטען, וועלכע זיינען נוטיג געווען אין דער סביבה און לאזען צורוה יעמן, וועלכע זיינען געווען אונניטיג פאר די סביבה. פון די אייגענשאפטען מיט וועלכע דער אינדיווידואום איז געווירען געווארן האבען זיך אויף דעם אופן אייניגע מאהר געאיבט און ענט־וויקעלט, וועהרענד אנדערע, צוליעב דעם, וואס מען האט זיי ניט געניצט, זיינען גענאנגען צוריק אין זייער ענטוויקלונג. דיזע דיפערענצירונג וואס איז פארגעקומען אין לעבען פון אינדיווידואום וועלכע איבערגעגעבען די קינדער בירושה *), און אזוי האבען מיר אין פערלויף פון א סך דורות, וואו פיעלע ארגאנען האבען זיך בעוויעזען צו שטארקען און ענטוויקלען אין דער צייט, וועו אנדערע זיינען געווארקסטען צוריק ביז זיי זיינען אטראפירט געווארען, בעקומען פערשיעדענ־ארטיגע מינים, גאטונגען, וועלכע זיינען ניט אנדערס, ווי א פראדוקט פון דער אנפאסונג.

וויסען מיר, אז די דיפערענצירונג און די קאמפליצירטע ארגאניזאציאן איז א רעזולטאט פון דער ענטוויקלונג און א פראדוקט פון דער שפעטערדיגער צייט, טאקע איז זעלבסט־פערשטענדליך, אז די ערשטע ארגאניזמען האבען געמוזט זיין די איינפאכסטע אין זייער קערפערבוי און ארגאניזאציאן. די גאנצע סיסטעמאטיק האט א דאנק לאמארק בעקומען א גאנץ אנדער פנים. לינעע האט קלאסיפי־צירט די פלאנצען און חיות פון אויבען אראב, אלס אן אויסגאנגס־פונקט האבען פאר אים געדיענט די מעהר קאמפליצירטע ארגאניזמען— די זויגעטהיערע, ניט קוקענדיג וואס דער שטאם־בוים האט אים געוויזען אן אנדער בילד. לא־מארק'ס טהעאריע האט אונז געוויזען, אז דאס איז גרונד־פאלש, אז אין דער נאטור קומט פאר אן עמפארשטייגען, אן ענטוויקלונג פון איינ־פאכע צו קאמפליצירטע, און ממילא מוזען אלע אויסגאנגספונקט גענומען ווערען די וועניגער ארגאניזירטע בעשעפענסען — די אונצעליגע פראטיסטען און פון זיי נאכפאלגען דעם גאנצען לעבענסבוים. איז די סיסטעמאטיק שוין געווי־ען פארגעשטעלט פון אונטען ארויף, פון ניעדריג צו הויך, טאקע איז, זעהענדיג דעם לעבענסבוים, גלייך ארויף אויפ'ן שכל, אז אלעס לעבענדיגע, אלע שטאמען, גאטונגען, ארטען, ראסען א. ז. וו., זיינען קינדער פון איינע און דיזעלבע איינפאכע, ניט ארגאניזירטע אור־ארגאניזמען, ביי וועלכע מען דארף זוכען דעם אורשפרונג פון לעבען.

*) אום ניט ארונטערצוגעהן פון אונזער טעמא און ניט בעשווערען דעם לעזער, שטעלען מיר זיך ניט אב אויספיהרליך אויף די מחלוקה צווישען די געלעהרטע, אויב עס ווערען איבערגעגעבען בירושה ערווארבענע אייגענשאפטען צו די קינדער אדער ניט. דיזע וויכטיגע פראגע מוז בעהאנ־דעלט ווערען אין א בעזונדערער ארבייט. א. ש. ז.

אזוי ווייט לאמארק.

דיזע לאמארק'שע טהעאריע, ווי איבער־צייגענד זי זאל ניט האבען געווען, האט זיך אבער פארט ניט געקענט דורכשלאגען א וועג אין דער וויסענשאפט, ווען עס האט זיך פעסט געהאלטען די מיינונג פון „קאנסטאנץ דער ארטען".

די אויטאריטעט פון דעם דאמאלסדיגען געקרוינטען וויסענשאפטסמאן קיואוויע האט געהערשט דעספאטיש און האט פערנומען אלע מחות פון די גלעהרטע אין יענער צייט. ער האט מיט גרויסען אייפער בעקעמפפט לא־מארק'ס אנשויאונגען און זיין גרויסע בקיאות און חריפות אין אלע ענינים פון דער נאטור־וויסענשאפט האט מיטגעבראכט, דאס אין זיין קאמפף ניט לאמארק איז ער, קיואוויע, ארויס דער זיעגער אין בעצוג צו דער פראגע פון קאנ־סטאנץ אדער ווארייאבליטעט דער ארטען. דאס האט אויך אפיציעל די פאריזער אקאדעמיע דער וויסענשאפט אנערקענט.

די הויפט־אורזאכע פאר וואס לאמארק איז דורכגעפאלען איז געווען, וויל איהם האט זיך ניט איינגעגעבען צו ערקלערען פיעלע קשה'דיגע ערשיינונגען.

אויב לאמארק איז גערעכט, אז די פער־צוויגטע ארגאניש נאטור, די פיעלפאכיגע מינים האבען איין אבשטאמונג און האבען זיך שטופענווייז ענטוויקעלט, א דאנק דער אנפא־סונג, טא — האט מען געפרעגט — ווי קומט עס אז מיר האבען ניט קיין איבערגענגע, פון איין גאטונג צום צווייטען גאטונג, פון איין ארט צום צווייטען ארט. היינט האבען מיר אויסגעביל־דעטע נאדעלבוימער (פיכטע, קיפער, טאנע א. ז. ו.) און בלעטערבוימער (אייכע, בירקע, א. ז. ו.). דיזע האבען זיך דאך ניט געקענט מיט איין מאל ענטוויקלען *), נור ביסלעכווייז, טא ווי קומט עס אז מיר האבען היינט די צוו־שענשטופען, אזוינע טיפען, וועלכע זאלען זיין האלב עהנליך צו די אויסגעפרעגטע נאדעלהעל־צער און האלב צו די בלאט־בוימער?

אויסערדעם האט זיך סתם ניט געלעגט אויפ'ן שכל דאס די הויפט־אורזאכע פון דער ענטוויקלונג דער ארטען, פון דער דיפערענצי־רונג זאל זיין די אנפאסונג. אום זיך אנצופאסען מוז דאך פריהער זיין א ווילען, א פערלאנג, א שטרעבען זיך אנצופאסען. דיזער שטרעבען קען נור זיין ביי די העכערע מינים, וועלכע האבען שוין א געוויסע אינטעליגענץ, אבער ווי אזוי האבען זיך געקענט אנפאסען די ניצדריגע ארגאניזמען, ביי וועמען עס קען אפילו קיין רעדע ניט זיין מכח א געוויסען פערלאנג;

*) פון הוגא דע פריז'ס נייע טעאריען איבער די שפרונגווייזע פערענדערונגען אין דער נאטור האט מען, זעלבסטפערשטענדליך, דעמאלט נאך קיין שום השגה ניט געקענט האבען. א. ש. ז.

ווי אַזוי האָבען דיזע מינים פערשטאַנען זיך אנצופאַסען אָן די ארומיגע בעדינגונגען?

דיזע אַרגומענטען, וועלכע לאָמאַרק האָט ניט געקענט איבערווינדען, זיינען געווען די אורזאַכען, וואָס זיינע טהעאָריען זיינען ניט אנערקענט געוואָרען פון זיינע צייטגענאָסען.

* * *

קיואוויע'ס זיעג האָט אבער לאַנג ניט געקענט אָנהאַלטען.

אין 32—1830 איז ערשיענען ל י ע ל'ס עפאָכע־מאַכענדער ווערק, וואו קיואוויע'ס קאַטאַקליזמען־טהעאָריע האָט בעקומען א טויטקלאַפ. ל י ע ל בעווייזט די קאַנטונואיטעט פון די ערד־שיכטען, ד. ה., די ערד ענטוויקעלט זיך ביסלעכווייז, אונבעמערקבאר און וועדט ניט דורך געוויסע רעוואָלוציאָנען, קאַטאַסטראָפען בעגייט, ווי קיואוויע מיינט.

דיזע ענטדעקונג אויף דעם געביעט פון געאָלאָגיע האָט ניט געקענט ניט פערניכטען אויף די „קאַנסטאַנט טהעאָריע" פון ל י נ ע א און קיואוויע אויף דעם געביעט פון דער זאָאָלאָגיע.

די פראגע איבער די פֿערשיעדענע מינים, וועלכע מען געפינט אין די ערדשיכטען און זיינען ניט עהנליך צו די עקזיסטירענדע, איז וויעדער ארויסגעטרעטען מיט איהר גאַנצער שארפקייט און געפֿאָרדערט אן ענטפער. דער ענטפער האָט אויף זיך געלאַזען וואַרטען ביז 1859 — דאָס יאהר, וועו עס איז ערשיענען דאַרווין'ס ווערק.

א גרויסער אַנהענגער פון ל י ע ל'ס האָט דאַרווין ניט נור וועניג וואָס געהאַלטען פון דער קאַטאַקליזמען טהעאָריע, נור איז געווען געניגט צו דענקען, אז אויף אין דער אָרגאַניזשער נאַטור האָבען מיר צו טהון מיט לאַנגזאַמע, שטופענווייזע פערענדערונגען, מיט א עוואָלוציאָן, אזוי ווי מיט די ערדשיכטען. די אויפגאַבע איז אבער געווען ווי צו פערענטפערן די קלאַץ־קשיא: וואו עס זיינען אהינגעקומען די איבערגענגע, די צווישען מינים.

און אָט אויף דיזער פראגע האָט דאַרווין געענטפערט: „ד י א י ב ע ר ג ע נ ג ע ז י י נ ען א ו נ ט ע ר ג ע א נ ג ען א י ן ס קאַמפֿף אומם דאַזייַן" — ענטפערט קלעפ און קלאָר דאַרווין.

א תלמיד פון דעם נאַציאָנאל־עקאָנאָם האָבערט מאַלטוס איז דאַרווין געווען איבערצייגט, אז עס קומט פאָר א קאַמפֿף צווישען די אינדיווידואומען פאַר די נאַהרונג. די שטאַרקערע, אָדער בעסערע, די מעהר אנגעפאַסטע, די וועלכע זיינען געווען פון דער נאַטור בעוואָפענט מיט בעסערע נאַטירליכע געשייג, געהען פון דעם קאַמפֿף ארויס די זיעגער, די וועניגער־צוגעפאַסטע געהען אונטער. אין דער נאַטור קומט אויף דעם אופן פאָר א געוויסע אויסוואהל, א נ א־ט י ר ל י כ ע א ו י ס ל ע ז ע; עס בלייבען לעבען נור די צוגעפאַסטע, די איבריגע פערשווינדען און עס בלייבט פון זיי אפילו קיין זכר ניט. א פאָר עלטערן —ערקלערט דאַרווין מיט א ביישפיעל— האָבען א סך קינדער א, ב, ג, ד, ה, א. ז. וו. יעדעס פון דיזע קינדער האָט א געווייסע אינדיווידועלע אייגענשאפט וואָס אונטערשיידעט איהם פון די איבריגע. נו קומט זיי אויס צו לעבען אין א געווייסער סביבה, וואו עס איז גראד נויטיג א ספעציפישע אייגענשאפט, לאָמיר אָננעהמען א בעזונדערע פעהיגקייט צו זעהען. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז פין די אלע קינדער וועלען קענען בלייבען לעבען נור יענע, ביי וועמען דער חוש הראיה איז בעזונדערס שטאַרק ענטוויקעלט. די איבריגע וועלען אויסשטאַרבען. די איבערגעבליבענע אינדיווידואומען האָבען צוויישען זיך חתונה און די קינדער וועלען שוין לכתחילה געבוירען ווערען מיט א גוטע ראיה. אין פערלויף פון א סך דורות וועלען מיר בעקומען אין דיזער סביבה נור אזא מין וואָס האָט א שארפע ראיה, אלע די, וועלכע זיינען געבוירען געווען מיט א שוואַכע ראיה, האָבען געמוזט אונטערגעהן.

די בלינדע נאַטירליכע קרעפטען —מיינט דאַרווין —שפיעלען דאָ דיזעלבע ראָלע, ווי דער וויעלען, דאָס בעווואוסטזיין פון א ציכטער. וואָס טהוט א ציכטער פון טויבען, וועו ער וויל בעקומען א סאַרט טויבען מיט בלויע פעדערן אָדער מיט א לאַנגע האַלז א. ז. ו.? ער נעהמט אין שיידעט אויס פון זיין צוכט די יעניגע, ביי וועמען דיזע אייגענשאפטען זיינען אזוי אויס־גערפֿענגט, ניט אזוי בולט און לאָזט איבער נור יענע אינדיווידואומען, ביי וועמען דיזע אייגענשאפטען טרעטען שארפער ארויס. דאָס איי־גענע טהוט די בלינדע נאַטור. די יעניגע אינדיווידואומען, וועלכע האָבען צופעליגערווייזע אין א שוואַכערער פאַרמע די אייגענשאפטען אין שטריכען, וועלכע זיינען נויטיג אין א געווייסער אומגעבונג, שטארבען אָב און לאָזען איבער דעם פלאַץ פאר די מעהר צוגעפאַסטע, פאר די, וועלכע בעזיצען צופעליג די נויטיגע אייגענשאפטען אין א שטארקערער מדרגה.

דער וויעלן פון ציכטער וועדט אין דער נאַטור פערביטען דורכ'ן קאַמפֿף אומם דאזיין.*)

די צוגעפאַסטע אָרגאַניזמען בלייבען לעבען ניט דערפאר, ווי לאָמאַרק האָט געמיינט, ווייל זיי סטארבען זיך און ווילען זיך צופאַפען צו די אַרומיגע בעדינגונגען, נור דערפאר, ווייל די ניט־צוגעפאַסטע געהען אונטער און די איבער־געבליבענע מוזען שוין ממילא זיין צוגעפאַסט. ניט דער פערלאַנג פון אינדיווידואום שפיעלט

*) אויב דיזער קאַמפֿף איז אן אקטיוואר קאַמפֿף צווישען די אינדיווידואומען אליין, אָדער פאַסיוואר אין בעצוג צו דער אָנפאַסונג צו דער נאַטור — אינ־טערעסירט אונז איצט ניט.

דאָ אַ דאַלע, נור די אכזריות פון דער נאַטור, וואָס פערניכטעט אַלעס, וואָס איז ניט צו איהר אנגעפאסט.

אָט דיזען פּרינציפּ פון דער נאַטירלעכער אויסלעזע אַ דאנק דעם קאמפּף אומם דאזיין, איז די ענטדעקונג: וואָס דאַרווין האָט געמאכט.

דאָס איז אָבער אן אונגעהויער גרויסע ענטדעקונג. אַ דאנק דיזען אָבקלייבונגס־פּרינציפּ פון דאַרווין, וואָס איז בעוואוסט אין דער ביאָלאָגיע אונטער'ן נאמען „סעלעקציאָנס־טהעאָריע", האָט די גאנצע אבשטאמונגס־לעהרע פון לאָמאַרק ערשט בעקומען אַ פעסטען באָדען און איז געוואָרען דער הויפּט־פּקט, ארום וועלכען די גאנצע ביאָלאָגיע דרעהט זיך. און דאָס איז די אורזאכע, וואָס די גאנצע עוואָלוציאָנס־לעהרע בעצייכענט מען אויך מיט'ן נאמען „דארוויניזמום", דען נור צוליעב דארווי'ן סעלעקטיאָנס־טהעאָריע איז זי, די עוואָלוציאָנס־לעהרע, גע־וואָרען דער „אני מאמין" פון אַלע וויסענשאפטס־מענער.

די סעלעקציאָנס־טהעאָריע פון דארווין איז ניט נור דער יסוד פון די נאַטור־וויסענשאפטען, נור זי האָט ארויסגערופען אַ גאנצע איבערקעה־רעניש אין דער פילאָזאפיע. אין אַ געוויסען זין קען מען זאָגען, אז דארווין'ס בעדייטונג פאר די פילאָזאפיע איז ניט קלענער, ווי פאר די נאַטור־וויסענשאפט.

די גאנצע מאניסטיש־מעכאניסטישע וועלט־אנשויאונג, וועלכע האָט בעקומען אַ דאנק דאר־ווין'ס אפאסטלע, ערנסט העקל, אַז אונגע־הויער גרויסען איינפלוס, איז אַ רעזולטאט פון דער סעלעקטיאָנס־טהעאָריע.

דער גאנצער אידעאַליזמוס און דואַליזמוס, וועלכער זוכט צו ערקלערען די ערשיינונגען פון דער נאַטור דורך די ווירקונג פון געוויסע אונ־זעהבארע געטער אָדער גייכטער, וועלכע שטעהען „אויסער" אָדער „איבער" די נאַטור, פערליערט אַלץ מעהר זיין באָדען אונטער זיך. דיזע גייסטער און געטער זיינען אין דער פילאָזאפיע נויטיג געווען כל זמן מען איז ניט געווען אים שטאנד צו ערקלערען די צוועקמעסיגקייט, די האַרמאָניע אין דער נאַטור: די וועקסלבעציהונ־גען צווישען חיות און פלאַנצען, די צוגעפאסטע אָרגאַנען פון יעדען מין א. ז. ו. אויפ'ן מעכאני־סטישען, בלינדען וועג.

דארווין האָט דיזען רעטזל געלעזט. עס הערשט האַרמאָניע אין דער נאַטור, זאָגט אונז דער דארוויניזמום, ניט דערפאר, ווייל עס איז פאַראן אן אינזשיניער, אן אָרגאַניזאַטאָר, וועל־כער האָט בעשאפען די וועלט לויט אַ פריהער אויסגעארבייטען פּלאַן און סדר, נור דערפאר, ווייל די ניט־האַרמאָנירענדע מיט דער נאַטור, די ניט־צוגעפאסטע געהען פון די בלינדע נאַטור־קרעפטען אונטער און ממילא מוזען בלייבען דוקא די האַרמאָנירענדע, די, וועלכע בעזיצען צוועק־מעסיגע אָרגאַנען.

אַ דאנק דארווין זיינען די פערשיעדענע גע־שפענסטער פון דעם אידעאַליזמוס און דואַליז־מום פערשוואונדען. מען האָט אויפגעהערט צו זהען געטער דאָרטען, וואו עס ווירקען באמת בלויז נאַטור־געזעצען. אָט איז די אורזאכע, וואָס ביי די פרייהייטס־גייסטער איז איצט אזא גרויסער יום טוב.

ד. דאוויד־אוויטש

אָרגאניזאציאָן פאר אידישע וואנדערונג

י אידישע עמיגראציאָן איז אָהן צוויפל איינע פון די גרעסטע ערשיינונגען אין דעם געגנווארטיגן אידישן לעבן. עס איז אבער א פאקט, אז זעלטען ביי וועלכען פאלק זאל אזא גרויסע ערשיינונג ציהען אויף זיך אזוי וועניג אויפמערקזאמקייט פון דער גענועלשאפט, פרעסע און פאר־טיין, ווי ביי אונז. צעהנדליגע טויזענדע האָט די עמיגראציאָן יעהרליך ארויסגעריסען פון די רייהען פון דער אידישער ארבייטער־מאסע; הונדערטע טויזענדע האָט די עמיגראציאָנס־כוואליע פערשלייפערט אויף דער זייט ים. זי איז געוואקסען און געוואקסען. פון 47,689 מענשען אין יאהר 1903 איז די עמיגראציאָן אין יאהר 1904 געשטיגען אויף 77,544; אין 1905 איז זי געשטיגען אויף 92,388 און אין 1906 כאפט זי שוין 125,234, אזא צאהל, וועלכע איז אין אנדערטהאלבען מאל גרעסער, ווי דער יעהרליכער צוואוואקס פון דער אידישער בעפעלקערונג אין רוסלאנד.

די אידישע עמיגראציאָן האָט אריינגעבראכט גרויסע ענדערונגען אין דעם אידישען לעבן; זי האָט אריבערגעטראָגען אויף דער זייט ים באלד צוויי מיליאָן אידען, און די אידישע בעפעלקערונג האָט נאָך קיין צייט ניט געהאט ארומצוקוקען זיך, ווי עס איז שוין אויסגעווארקסען א נייער אידישער צענטר מיט נייע אינטערעסען און נייע פראבלעמען. און נור איצט, ווען צוליעב דער עמיגראציאָן האָבען אנגעהויבען פוסט ווערען שטעדט און שטעדטלעך; ווען עס האָט זיך זאגאר געענדערט די פיזיאָנאמיע פון דעם אידישען פאלקס־ארגאניזם; ווען דא איז אמעריקא ענטשטעהט שוין א אידישע אימיגראציאָנס־פראגע, — ערשט דאן האָט מען אנגעהויבען צו רעדען ביי אידען ווען דער אידישער עמיגראציאָן. אמת, די אידישע עמיגראציאָן האָט אויך פריהער פיגורירט אין דער אידישער פובליציסטיק, מען האָט דיסקוטירט ווען איהר, בעשפראכען איהר שיקזאל, אבער דאס איז געווען ניט מעהר, ווי א פארטיי־דיסקוסיאָן. אין בעסטען פאל האָט מען זי בענוצט אלס בעווייזפירער אדער גענגען ווען איהר וואס אויסגעהאט, אין איהר כאראקטער און טענדענץ — אלס אזעלכע האָט זי ניט עקזיסטירט. קיינער האָט ניט געוזכט צו אנאליזירען די אידישע עמיגראציאָן און בעשטימען איהר שיקזאל, ווייל קיינער האָט עס ניט גערארפט. קיין פארטיי, אויסער די ס. ס., האָט ניט געבויט איהרע גרונדלאגען אויף דער עמיגראציאָן. און אזוי ווי זאגאר די ווייסענשאפטליכע פארשונגען פון דער אידישער עקאנאמיק זיינען געמאכט געווארען הויפטזעכליך אונטער אייגפלוס פון בעשטימטע פארטיי־גרונדלאגען, איז צוליעב דעם דיזער געביעט פון אידישען לעבען געבליעבען כמעט ביז צו דער לעצטער צייט ניט בעריהרט.

אזוי האָט עס געהאלטען מיט דער טהעאריע פון דער אידישער עמיגראציאָן. נאָך ערגער איז אבער געווען מיט איהר פראקטיק. טהעאָרעטיש איז טאקע אויסגעקומען דעם אָדער יענעם פארשער פון אידישען לעבען אבצושטעלען זיך אויף דיזער גרויסער ערשיינונג; די אדער יענע פארטיי האָט טאקע ווי־לענדיג ניט־ווי־לענדיג געמוזט אפטמאל אויף אזא אָדער אויף אן אנדער אופן ערקלערען דיזען גראנדיעזען פראָצעס, וועלכער צושטערט כמעט אין גאנצען די סאציאלע און קולטורעלע ענטוויקלונג פון דער אידישער בעפעלקערונג, אבער די געזעלשאפט זאל זיך אריינמישען אין דיזען פראָצעס, ארגאניזירען איהם, זיהען עס זאל צוגעהן מיט א פלאן, מיט א סדר — וועגען דעם איז גאר קיין רייד ניט געווען. אפילו אין יענע קרייזען, וואו מען האָט זיך אריינמישען אין דיזען פראָצעס, ארגאניזירען איהם, זיהען עס זאל צוגעהן מיט א פלאן, מיט א סדר — וועגען דעם איז גאר קיין רייד ניט געווען. אפילו אין יענע קרייזען, וואו מען האָט זיך יא אינטערעסירט מיט דער עמיגראציאָן, האָט די אונבעקאנטשאפט מיט כאראקטער פון דער אידישער עמיגראציאָן געבראכט צו דער אבערצייגונג אָדער גיכער צו דעם פארוורטהייל, אזא אזא סטיכישע, בלינדע ערשיינונג, ווי די עמיגראציאָן, נויטיגט זיך ניט און לאָזט זיך אויף ניט רעגולירען. אט לאָז מען זי לאָזען אליין, ווייל זי ווייס בעסער, וואס זי דארף און וואוהין צו גההן. אין בעסטען פאל דארפען די אידישע פילאנטראפען העלפען דעם אידישען עמיגראנט, גרינגער מאכען איהם די ליידען, וואס זיינען נויטוועניגערווייזע פערבונדען מיט זיין נסיעה איבער'ן ים.

דאס רעזולטאט פון דער גלייכגילטיגקייט פון דער גענועלשאפט צו דיזער פראגע איז דער תהו ובהו, וועלכער הערשט אין דיזער ספערע פון דעם אידישען פאלקס־לעבען, וואס נעהמט ארום די סאמע פערשיעדענסטע שיכטען פון דער אידישער בעפעלקערונג און ריהרט אין עצם גאנץ אפט אן די אינטערעסען פון דער אידישער

מאסע אין אלע לענדער. די אונווויסענהייט פון דער אידישער עמיגראַנטען־מאסע און דאָס וואָס מען האָט זי געלאָזען אויף גאָט'ס באַראַטה האָט בעשאפען א גוטען באָדען פאר אלע מענליכע שווינדלער: עס זיינען אויסגעוואקסען גאנצע מחנות אָגענטען־שווינדלער, וועלכע האָבען געצוויגען פאר זיך נוצען פון דער אונבעהאלפענקייט פון אידישע עמיגראַנטען און האָבען אָפּ־ רחמנות עקספלאָאַטירט זיי. וויפיעל אומזיסטע צרות און יסורים האָט אויסצושטעהן דאָ די אידישע מאסע, וויפיעל כחות זיי פּטר'ט דאָס אומזיסט און אומנישט, וואָס פאר א פערמעגען מיט געלד עס געהט דאָ פערלאָרען, און אלץ צי־ ליעב דעם, וואָס די אידישע עמיגראַציאָן איז ניט אָרגאַניזירט. וואָס די געוואלשאפט מישט זיך אין דעם ניט אריין. פאר דעם האָבען די אָגענ־ טען אין פערגאַנגענעם יאהר געקראָגען פון די שיפס־קאָמפּאַניעס אריבער א האלבען מיליאָן רובל מעקלעריי, היינט וויפיעל מיליאָנען האָ־ בען זיי אָנגעוויבט ביי דער אידישער מאסע, וועו יעדען עמיגראַנט האָט די רייזע געקאָסט אין צווייען און זאָגאר אין דרייען, וויפיעל עס דאָרף אין דער ווירקליכקייט קאָסטען! וואָס פאר אן אונגעהויערער פערלוסט פון פאלק'ס געלד! און דאָס דאָרף מען וויסען, אז דער אידישער עמיגראַנט, ווי עס איז סטאַטיסטיש בעוויזען געוואָרען, איז דער אָרעמסטער פון אלע אָנדערע פעלקער. וועו די אידישע עמיגרא־ ציאָן זאל זיין אָרגאַניזירט, דאן וואָלט א מאסע געלד איינגעשפּארט געוואָרען, און וועו מען זאל דאַרפען, דאן וואָלטען די מיליאָנען, וואָס די אָגענטען קריגען פון די שיפס־קאָמפּאַניעס, געוויס מעהר ווי גענוג אויף צו בעשאפען יענעם אינסטיטוט, וואָס זאל נעהמען די אידישע עמי־ גראציאָן אין זיינע הענד.

ביי דעם איצטיגען צושטאַנד איז דער וועג פון דעם אידישען וואַנדערער פערזעצט נור מיט דערנעד. פון דעם מאָמענט אָן, ווי דער איד בעשליסט צו נעהמען דעם וואַנדערשטעקען אין האַנד, גיט ער זיך איבער אין גאַנצען אין די הענד פון דעם אָגענט. ניט וויסענדיג ווי צו פאָהרען, ניט וויסענדיג ווי בייצוקומען די שוויעריגקייטען ביים אריינסנעהמען דעם פּאַס־ פּאָרט, מוז דער עמיגראַנט זיך שוין וועגען צו א פערמיטלער, צום אָגענט, און דיזער וועט שוין דער גאַנצער בעל הבית איבער איהם. דער אָגענט בערייסט דעם עמיגראַנט אויף דער שיפס־ קאָרטע, אויפ'ן אויסהאלטען איהם, אויפ'ן פּאַס־ פּאָרט און בעזאָנדערס פאר'ן „גרענעץ". דער אָנגעשראָקענער עמיגראַנט ביים איבערגעהן דעם גרענעץ געפינט זיך אין גאַנצען אין רשות פון זיין פיהרער, וועלכער קען מיט איהם טהון וואָס ער ווייל. עס טרעפט ניט זעלטען, אז דער אָגענט בעראַבעוועט דעם עמיגראַנט אויפ'ן „גרענעץ" און דאן לאָזט ער איהם איבער אויף גאָט'ס באַראַטה אָדער גאָר ביי די זשאַנדאַרען אין די הענד.

יא, ניט אלע מאל געהען דעם אָגענט אָב זיינע מעשים גלאַט. אָפט דערווייסט זיך פון זיי די וועלט, אבער וויפיעל וועלען דערטרונקען אין דעם ים צרות פון די אידישע עמיגראַנטען! עס עפענט זיך אמאל דאָס בוך פון די צרות פון דעם אידישען וואַנדערער, און עס שווימען ארויס א צוויי, דריי שרעקליכע פעלע, די געזעלשאפט שוידערט אויף, די פּרעסע וועלט אויפגערעגט, און עס וועלט וויעדער שטיל ביז דעם נעכסטען שרעקליכען אָדער נאָך שרעקליכערען פאל. לעצטען זומער, צום ביישפּיעל, האָבען די אידי־ שע צייטונגען אין רוסלאַנד געבראַכט די שוי־ דערליכע נייעס פון צוויי פערשוואונדענע עמי־ גראַנטען, וואָס מען האָט עפּונען דערטרונקענע אין א טיף ביים גרענעץ. מען האָט דערנאָך קוים מיט צרות ערפאָהרען, אז דער אָגענט, וואָס האָט די אונגליקליכע איבערגעפיהרט דעם גרענעץ, האָט זיי צוערשט בערויבט און דאן ערמאָרדעט.

דאן פאנגט זיך אן א סדרה מיט צרות אין וועג גופא, אויף די עמיגראַנטען־קוואַרטירען, וואו די קאַנדיציאָנען זיינען אזוי שלעכט, דאָס ניט זעלטען בראַכען דאָרטען אויס אונרוהען, דאָס לאַנגע וואַרטען אויפ'ן שיף אין די האַפען־ שטעדט און די לאַנגזאַמע מעדיצינישע בעהאַנד־ לונג. אויפ'ן שיף גופא האָבען די עמיגראַנטען אויסצושטעהן נייע צרות פון די בעהאַנדלונגען פון די שיפס־בעאַמטען. זייער נאכלעסיגקייט בנוגע די עמיגראַנטען דערגעהט ניט זעלטען אזוי וויט, דאָס עס מאכט מענליך אזעלכע שוידערהאפטע פעלע, ווי דער פאל דאָ ניט לאַנג מיט די פינף אידישע עמיגראַנטען, וואָס זיינען פערגיפטעט געוואָרען פון גאזען אויף א שיף אויפ'ן וועג נאָך ענגלאַנד.

דערמיט אבער ענדיגען זיך נאָך ניט די צרות פון דעם אידישען עמיגראַנט. ער דאַרף נאָך דורכגעהן „עלים אייליענד", דיזען טרעהרען־ אינזעל, וואָס דערהערענדיג בלויז זיין נאָמען, וועלט דער אידישער וואַנדערער א פערצווייפעל־ טער. עס זיינען געווען ניט וועניג פעלע, וואָס דער אידישער עמיגראַנט, פערקלייבענדיג זיך קוים מיט צרות ביז צום לאַנד, אויף וועלכען ער האָט די אויגען ארויסגעקוקט, איז צוריקגעשיקט געוואָרען אין לאַנד, פון וואַנען ער איז געלאָפען, נור צוליעב דעם, וואָס ער איז ניט געווען גוט אינפאָרמירט. און דיזע אלע צרות קומען פון די אונווויסענהייט און אונבעהאלפענקייט, דיזע צוויי הויפּט־פלאַגען פון דעם אידישען עמי־ גראַנט.

די צרות לאָזען ניט אָב דעם אידישען עמיגראַנט אויף קומענדיג שוין קיין אמעריקא, וואו צוליעב די אונבעקאַנטשאפט מיט די לאָקאלע בעדינגונגען, קומט אויס דעם נייי־

אָנגעקומענעם פערשוועדען אומזיסט א סך ענערגיע אויף זוכען ארבייט ביי אָפּט זעהר ניט גינסטיגע צושטענדע אויף דעם ארבייטס־מארק. געהענדיג מיט'ן אויסגעטראַטענעם וועג, בעזעצט ער זיך אין די גרויסע שטעדט, הויפּטזעכליך אין ניו יאָרק, זוכט בעשעפטיגונג אין די וועניגע צווייגען פון אידישע פרנסות, וועלכע זיינען שוין אזוי אויך פערנומען. די נויטווענדיגע קאַנקורענץ צווינגט איהם אראָבצולאָזען פון פּריוו, די אָנגעפּאַקטקייט פון אידישען צענטר בעשאַפט שוועריע בעדינגונגען פאר דער עקזיסטענץ, אין עם האַלט אונבעדינגט אָב די סאָציאַלע אין קולטורע ענטוויקלונג פון דעם אידישען „גהעטטא". עס קומען אָן אלץ נייע און נייע מאַסען אידישע עמיגראַנטען, די עמיגראַציאָנס־כוואַליעם שלייפערן ארויס אויפ'ן אידישען אר־בייטס־מארק צהנדליגע טויזענדע נייע „הענד", און די אידישע טריידס, און צוליעב דעם שוין אויך די אידישע צענטרען, בלייבען די זעלבע.

און עס וואַקסט אוים א וויעדערשפּרוך פון אינטערעסען צווישען די ניי־אָנגעקומענע און די פון פריהער אָנגעקומענע. דיזער וויעדערשפּרוך שאַפט יענעם קאָנפליקט, וועלכער כאַראַקטעריזירט אזוי שטאַרק די בעציהונגען פון דער אידישער ארבייטער־מאַסע צו דער אימיגראַציאָנס־פראגע. יעדער פיהלט, אז מיט יעדען נייען שטראָם פון אידישע עמיגראַנטען קומען אָן אהער נייע „גרינע", נייע קאָנקורענטען, וועלכע הייבען אויף די שוין אזוי אויך הויכע רענט און לאָזען ארונטער די שוין אזוי אויך ניט הויכע וויי־דזשעס, פערגרעסערען די וואַקסענדע אונצופריי־דענהייט פון דער ארומיגער בעפעלקערונג. אבער די וואַנדערער זיינען דאָך אָנטלאָפען פון א לאַנד, פון אן עמק הבכא, פון הונגער און אונטערדרי־קונג, זיי זיינען דאָך אונזערע חברים, ברידער, און שוועסטער, די זעלבע ארבייטער, און וועז אין קאַנגרעס הייבט זיך אויף די פראַגע וועגען אימיגראַנטען, הייבט דאַן אויף די אידישע ארבייטער־מאַסע די ערשטע פאַר זיי זייער שטימע. זי ווערט אויפגרעגעט און פּראָטעס־טירט. דאַם האַרץ און די סאָציאַליסטישע פּרינ־ציפּען מאַכען שטיל די אנדערע געפיהלען, די געפיהלען פון אונרוהיגקייט און אונצופריעדענ־הייט.

דיזער אינערער קאָנפליקט וואַקסט מיט דעם וואוקס פון דער אידישער עמיגראַציאָן און ער ווען וואַקסען, כל זמן די עמיגראַציאָן וועט געהן מיט'ן אויסגעטראַטענעם וועג, כל זמן די געזעלשאַפטליכע אָרגאַניזאַציאָן וועט זיך ניט ארייַנמישען, ניט אָנווייזען נייע וועגען, וועלכע די אימיגראַציאָן שלאָגט שוין טהיילווייז אליין דורך. אמת, נאָך גאַנץ שוואַך, אבער עס בעמערקט זיך שוין, ווי די אימיגראַציאָן וועגדעט זיך אָב פון די אלטע צענטרען; עס בעמערקט זיך שוין עטוואָס אן איבערגאַנג צו נייע בעשעפ־טיגונגען, אינדוסטריעלע אָן אָגריקולטורעלע, וואו די אידישע ארבייטער האָבען ניט געהאַט קיין צוטריט צוליעב א סך פערשיעדענע סבות, פון וועלכע ניט בעקאַנטשאַפט אָן פאַראורטהיי־לע, וואַם האָבען עקזיסטירט נאָך אין די אויס־וואַנדערונגס־לענדער, האָבען געשפּיעלט די הויפּטראָלע.

דער עמיגראַנט, וועלכער פאָהרט קיין אַמעריקא, האָט זעהר א שוואַכען בעגריף וועגען די צושטענדע פון דעם ארבייטס־מארק דאָ; ער ווייס נור פון א זעהר בעשרענקטער ספערע פון דער אידישער אינדוסטריע. און עס איז גאָר קיין וואונדער ניט, אויב זאָגאָר די היגע אידישע בעפעלקערונג איז ניט בעקאַנט מיט די צושטענ־דע פון דעם ארבייטס־מארק דאָ. און אויב דאָ ניט לאַנג איז געווען מעגליך, אז אין ניו יאָרק זאָלען אומגעהען לעדיג טויזענדער וועבער, וועהרענד אונטער'ן נאָז, אין פּעטערסאָן, האָט מען זיך געניטיגט אין ארבייטער, היינט וואַם ווייס זי, די אידישע ארבייטער־מאַסע וועגען דעם ארבייטס־מארק אין די וויטערע צענטרען? אונטער'ן נאָז זיינען אויסגעוואַקסען אידישע פאַרמס, זיי האָבען ארייַנגעצויגען אין זיך אלץ מעהר און מעהר אידישע ארבייטער, און די ניו יאָרקער אידישע בעפעלקערונג האָט זיך פון זיי דערוואוסט צופעליג, ערשט דאַן, וועז עס איז דאָ אבגעהאַלטען גרויסע דער פאַרמער־צוזאַמענפאָהר. אויב די היגע אידישע בעפעל־קערונג איז אזוי וועניג בעקאַנט מיט דיזע אלע זאכען, קען מען זיך שוין פאָרשטעלען, וואַם פאר א ידיעות עס קענען האָבען וועגען אמעריקא די אידישע עמיגראַנטען. ניט זעלטען טרעפט, אז א אידישער עמיגראַנט לאָזט זיך אין וועג, גלוי־בענדיג די אלע מעשיות און גליקען וועגען דאַם נייע לאַנד, וואַם די אגענטען דערצעהלען איהם.

אזוי איז דאַם בילד פון דער אידישער אויס־וואַנדערונג, דורכוואַנדערונג און איינוואַנדערונג, א בילד א פינסטערעם, א שרעקליכעם, אבער עם איז ניט האָפענונגסלאָז. די אידישע געזעל־שאַפט דאַרף נור דורכגעדרונגען וועדען מיט'ן בעווואוסטזיין, אז די צרות פון דער אידישער עמיגראַציאָן זיינען ניט אָרגאַניש פערבונדען מיט דיזער, אז עס איז די ספּליכט פון אלע שיכטע; פון דער אידישער בעפעלקערונג און בעזאַנדערס פון דעם ארבייטער צו קעמפּפען געגען די אלע ווילדקייטען פון דער אידישער עמיגראַציאָן; די אידישע געזעלשאַפט דאַרף נור נעהמען די פיה־רונג פון דער אידישער עמיגראַציאָן אין איהרע הענד, און עס וועט בעשאַפען וועדען יענע פאָלקס־אָרגאַניזאַציאָן, וועלכע וועט ווירקליך קענען פערטרעטען די אינטערעסען פון דער אידישער עמיגרירענדער מאַסע. דער פערזוך וואַם איז געמאַכט געוואָדען פון אייניגע אָרגאַניזאַציאָנען אין רוסלאַנד, האָט בעוויעזען, וויפיעל מען קע־אויפטהון אויף דיזען געביעט און ווי ערפאָלג־

רייך עם קען זיין די טהעטיגקייט פון די געזעלשאפטליכע אינסטיטוציאנען.

נאך דעם, ווי די יט"א האט אוועקגעשיקט אין גאלוועסטאן נאר עטליכע הונדערט עמיגראנטן, האט זי שוין געקענט שליסען אן אבמאך מיט דער „נארד־דייטש לאָיד" לויט וועלכען עס ווערט געגעבען דער ארגאניזאציאן, און דורך איהר שוין אויך די עמיגראנטן, בעדייטענדע הנחות און פערלייכטערונגען. דער עמיגראנט איז פטור געווארען פון דעם אגענט, יעדע גרופע עמיגראנטן איז בעגלייטעט געווארען פון א מענש, וועלכער האט בעשיצט זייערע אינטערעסען אויפ'ן שיף. אין אייניגע ערטער לייסטען די עמיגראציאנס־געזעלשאפטען מעדיצינישע און יורידישע הילף און עס ווערט געגעבען קורסען אין ענגליש. פערשטעהט זיך, אז דאס איז וועניג. אום עס זאל מעהר געטאן ווערען אין דיזער אנגעלעגענהייט, דארפען פערבונדען ווערען צווישען זיך די אלע עמאפנע פונקטען פון דער אידישער עמיגראציאן. אום דער עמיגראנט זאל האבען די נויטיגע ידיעות וועגען אמעריקא נאך אויפ'ן פאסיר, וואס ער פערלאזט, מוזען דאס זיין עמיגראציאנס־אינסטיטוציאנען דא, וואס זאלען געבוי און פינקטליך אינפארמירען די זעלבע אינסטיטוציאנען אין רוסלאנד, גאליציען און רומעניען. אום ארייננצוהעלפען די אידישע בעפעלקערונג אין נייע טרייבט מוז מען די אידישע עמיגראנטען בעקענען מיט דיזע טרייבט נאך איידער זיי קומען אהער אין ניו יארק און פאלען ארויין אין שניידער־שאפ. וועגן די עמיגראציאנס־אינסטיטוציאנען אין אלע לענדער וועלען זיין צווישען זיך פערבונדען, דאס וועט לייכט זיין צו פערמיידען פיעלע מיספערשטענדניסע, אפט זאגאר אויך קאנפליקטען, ווי סקעבעריי און ארבזעצונג פון ווייזשעס, וואס קומען ארוים צוליעב אונפארהערנהייט און „גרינהארנקייט". וועגן די אידישע ארבייטער וועלען זיין בעקאנט מיט דיי צושטענדע פון דעם ארבייטס־מארק אין אלע פונקטען פון אמעריקא, וועט דאס גלינגען אבצוהאלטען די אידען פון אנצוקלייבען זיך אלץ אין גרעסערע מאסען אין די גרויסע אידישע צענטרען, וואס דאס ווערט וואס ווייטער געפהרליכער.

די נויטוועגדיגקייט פון אן ענגען צוזאמענבונד פון אלע אידישע עמיגראציאנס־אנשטאלטען אין אלע לענדער פון אידישער וואנדערונג רופט ארוים די נויטוועגדיגקייט פון אן אלוועלטליכער ארגאניזאציאן. און נור אזא ארגאניזאציאן, וועלכע זאל זיך שטיצען אויפ'ן צוטרויען פון דער גאנצער אידישער מאסע, וועט קענען ערפילען אזא גראנדיעזע אויפגאבע, ווי די רעגולירונג פון דער גאנצער אידישע עמיגראציאן. וועגן דער גאנצער אידישער תחום, וועלכע וועט נאר קענען ארבייטען אין פארבינדונג מיט דער אלגעמיינער אידישער פאליטיק, וועלכע וועט אויפנעמען אין זיך אלע אידישע אינטערעסען, אלע שטרעבונגען, אלע פארטייען, אלע קולטורעלע אינסטיטוציאנען, אלע פראפעסיאנעלע פארבענדען, אלע פילאנטראפישע אסאציאציאנען, אלע ארבעטער־פארטייען, אלע סאציאליסטישע פארטייען, אלע ליטעראטורן, אלע פרעסע־אורגאנען, אלע טעאטערס, אלע ליטעראטן, אלע ווישענשאפטלעכע אנשטאלטען, אלע ארבעטער־פאראדעס, אלע פאליטישע פארטייען, אלע פראפעסיאנעלע פארבענדען, אלע פילאנטראפישע אסאציאציאנ

וו. גונדלאך

די ערדציטערניש

(פרויי איבערזעצט פון דייטש)

ס ערד איז ניט קיין טויטער קער־
פער, ניין, זי איז א לעבעדיגער
ארגאניזם. זי פערהאלט זיך
נור צו אלע אנגריפען, וואם עס
ווערט געמאכט אויף איהר, א
סך רוהיגער, ווי אלע אנדערע
לעבעדיגע ארגאניזמען, וועלכע
געפינען זיך אויף איהר אויבערפלעכע. מיר
מענשען גראבען, לעבערן, רייסען אן בויערן
איהר הויט אן זי, די ערד, גיט זיך אפילו ניט
קיין קרים פון יסורים. זי קימערט זיך לחלוטין
ניט, ווי ניט איהר מיינט מען עס. וועז זי זאל
א מאל א ציטער טהון מיט איהר הויט, ווי דאם
טהוט א פערד, וועז עס עסט זיך אין איהם איין
א שזלידנע פליעג, דאן וואלטען מיר עפעס גאנץ
אנדערעס געזהן, ווי די לעצטע ערדציטערנים
אין איטאליען אן סיציליען. מיילען הויך וואל־
טען געשלייודערט געוואלרען די שטעדט אין דער
לופטען. דאם, וואם איז אין דעם זוניגען
איטאליען איצט פארגעקומען, איז נור געווען א
לייכטער ציטער פון די אויבערסטע הייטעלע פון
דער ערד, אזוי קלין אן אזוי לייכט, אז אזא
ציטער ביי די גרעסטע חיה אפילו וואלט מעז
מיט דעם בעסטען מיקראסקאפ ניט געקענט
בעמערקען.

וואם אין איטאליען האט פאסירט, איז
לחלוטין ניט איבערנאטירליכעם. עס גההער
צו דעם לעבען פון אונזער פלאנעט אויף וועלכען
מיר געפינען זיך. זיין קערפער געפינט זיך
שטענדיג אין דעם צושטאנד פון אינערליכע
בעוועגונגען, דאם, וואם מיר רופען מאלעקולאר־
בעוועגונגען. נור עם מעג זיין נאטירליך, עם
מעגען זיין מאלעקולאר־בעוועגונגען, אבער א
גרויסער שרעק פאלט אויף אונז דאך ארויף, וועז
מיר הערען פון אן ערד־ציטערנים. מיר ווייסען,
אז דארטען וואהנען מענשען, בעשעפענישען פון
דעם זעלבען מין, ווי מיר.

יא, מוטער ערד, דו וואלסט אונז, דיינע
קינדער, וועניגער דערשראקען, וועז דו וואלסט
זיך געלערנט פון אונזערע קאפיטאליסטען, ווי
מען קען מאסען מענשען גאנץ אונבעמערקט
פערניכטען, נאך פיעל גרעסערע מאסען, ווי דו
האסט פערשלונגען איצט אין סיציליען.

דו האסט אין א האלבע מינוט פערניכטעט
דריי הונדערט טויזענד מענשען! — יא, אין א
האלבע מינוט — דאם איז געווען דיין אונקלוג־
הייט. דו האסט ניט געלערנט שמייכלען,
חנפ׳ענען און אונטער דער מאסקע פון וואהל־
טעטיגקייט און מוטערליכע בארמהערציגקייט
דיינע קינדער לאנגזאם צו מארדען. וואלסטי
אנשטאט א האלבע מינוט דיר געגומען א יאהר
צייט, דאן האסטו געקענט די דאפעלטע און
דרייפאכע צאהל מענשען פערניכטען, און מיר,
וואם זיינען איצט אזוי אויפגערעגט און פער־
ציטערט פון דיינע גרויזאמקייטען, וואלטען פון
דער פיעל גרעסערער צאהל קרבנות ניט געריהרט
געווארען.

און דיזעלבע גרויסע געזעלשאפט, וואם האט
אזוי ברייט געעפענט דעם גאלד־בייטעל, צו שטי־
צען די יעניגע, וואם זיינען פון אונגליק גע־
טראפען געווארען, איז בלינד צו זעהען און צו
הערען ווי הארט נעבען איהר פאלען קרבנות אין
טויזענדע און הונדערטע טויזענדע. און דיזעלבע
גרויסע געזעלשאפט לויבט און ריהמט די אייג־
ריכטונגען, וועלכע ניט נור, וואם זיי דערלאזען,
נור זיי פעראורזאכען דיזע אונגליקען. יא, די־
זעלבע גרויסע געזעלשאפט פערפאלגט מיט דער
גאנצער מאכט, וואם זי האט אין איהרע הענד,
די יעניגע וועלכע זעהען, ווי עס פאלען די
הונדערטע טויזענדע קרבנות יעדעם יאהר, אין
זיי ווילען מאכען א סוף צו דעם גרויזאמען
מענשליכען אונגליק.

דער טויט־געשריי פון די אפפער אין
סיציליען האט זיך געהערט איבעראל, אויך ביי
אונז אין לאנד האט זיך זיין ווידער־קול געהערט.
א שוידער איז דורכגעלאפען דאם גאנצע פאלק
אין די גלייעדער, א טויט־געשריי פון הונדערט־
טויזענדע העלזער איז אזוי אימה׳דיג, אז אפילו
נור דער ווידער־קול זיינער קען וויך מאכען א מיט־
געפיהל צו די אונגליקליכע, אז מען זאל זיי
קומען צו הילף.

אבער ארום אונז, וואו עס פאלען די הונ־
דערטע טויזענדע קרבנות אין קאמפף מיט הונגער
און נויט, קראנקהייט און פערצווייפלונג, הערען
מיר ניט דעם גרויסען טויט־געשריי, עס צער־
פאלט אין קלייגע טהיילען, אין אזוי פיעל טהיי־
לען וויפיעל דאם יאהר האט מינוטען. געגען
אזא טויט־געשריי זיינען אלע טויב, אויך די
יעניגע, וואם די רעדער פון דער מארדמאשין
האבען זיי שוין געכאפט מיט זייערע צעהנער זיי

צו צומאַלען. דער פּראָלעטאַריאַט הערט ניט דעם שמערץ־געשרייַ פון זיי אייגענעם קלאַס.

יאָ, די מוטער ערד פאַרדערט נור א פּער־העלטניסמעסיג קלייַנע צאָהל אָפּפּער פּאַר די וואָהלטאַטען, וואָס מיר בעקומען פון איהר. וועו מיר בעטראַכטען די אונגעהויער גרויסע צאָהל קרבנות, וואָס די אינדוסטריע, אונטער דעם מערדערישען סיסטעם פון דעם קאַפּיטאַליזם, נעהמט ביי אונז אוועק, דאַן קענען מיר זאָגען, אז די מוטער ערד איז נאָך בארמהערציג מיט אונז.

ביי אזא סענסאַציאָנעלע קאַטאַסטראָפע פּערלאַנגט אויך די ווייסענשאַפט צו זאָגען איהר וואָרט, אבער פאַרלויפיג האָט זי נאָך קיין נייעם וואָרט ניט געזאָגט. זי האָט נור אנגעוואַרעמט דאָס אַלטע ביסעל געקעכץ, ווי זיי האָבען דאָס געטאָן ביי דער ערד־ציטערנים פון סאַן פראַנציסקא. און די שרייבער, די ניט פּראָפעסיאָנעלע וויסענשאַפטס־מענער, האָבען געקאָרמעט דעם לעזענדען עולם שוין מיט אזא אַלטע, פער־זיערטע און פערשימעלטע זוּפּ, אז עס האָט פּשוט געכאַפּט א חלשות. עפּעס אַן אַלטער, פערשימעלטער געלעהרטער האָט דיזע שרייבער דערצעהלט אַן אַלטע פערשימעלטע טהעאָריע וועגען ערד־ציטערנים, און זיי האָבען עס אונטערגעגעבען דעם פובליקום אַלס גאָלע וויסענשאַפט. און עס מאַכט דעם איינדוק, ווי די נאַטור־וויסענשאַפט וואָלט פערגליווערט געוואָרען אויף איהר אמאָליגען אַלטען צושטאַנד און האָט זיך אויפגעהערט מעהר ענטוויקלען. ווי עס וואָלט פאַר די לעצטע צעהנדליג יאהרען לחלוטין קיין נייערע פאָרשונגען און ענטדעקונגען ניט געמאַכט געוואָרען, וועלכע ערקלערען ריכטיגער און פערנינפטיגער די נאַטור־ערשיינונגען, וועלכע האָבען אונז אזוי איבערראַשט.

און עס זיינען נאָך פאַראן פערגליווערטע געלעהרטע, וואָס גלויבען נאָך, ווי אין די אַלטע צייטען, אז די ערד איז אין אינערן א גליהענדער קערפּער, אז נור פון אויבען איז דער ערד־קוגעל בעדעקט מיט א פערהאַרטעווועטען שאַלעכץ, אבער אינעוועניג איז ער אויסגעפילט מיט א גליהענדע פליסיגע מאַסע און פון איהר קומט דאָס גרויסע אונגליק, די ערדציטערנים.

די צייטונגען האָבען נאָך דער סיציליאַנער ערדציטערנים בעריכטעט, אז דער פּראָפעסאָר ריקא, דער דירעקטאָר פון דעם אָבסערוואַטאָריום אויף דעם פייערשפייענדען בארג עטנא, האָט געזאָגט, דאָס די אורזאַכע פון דעם ערדציטער־נים איז דאָס מאָל נעווען דאָס זעלבע, וואָס אין יאהר 1785, זי איז נעווען א נעאַלאָגישע אָבער ניט קיין וואולקאַנישע. א צו גרויסער געלעהר־טער דאַרף מען ניט זיין פאַר אזא בעהויפּטונג. אַלענפאַלס קען מען פון אזא בעהויפּטונג ניט אויף א האָר קלינגער ווערען וי פריהער. און דערבי קען מען טאקע פרעגען, איז א וואולקא־נישע עדרציטערנים דען ניט קיין נעאַלאָגישע? האָבען דען די וואולקאַנען גאָר קיין שייכות ניט צו דעם בוי פון דער ערד?

נאָר דאָ האָבען מיר א צווייטען געלעהרטען, פּראָפעסאָר אלפאני פון דעם אָבסערוואַטאָריום אין פלאָרענץ. זיין מיינונג איז, אז די ערד־ציטערנים אין אונטער־איטאַליען און סיציליען וועט זיך ציהען גאַנצע דרייַ יאהר. דאָס איז שוין מעהר ווי געלעהרטהייט. דאָס איז שוין נבואות. דער געעהרטער פּראָפעסאָר זאָגט אונז, וואָס אין דריי יאהר אַרום וועט זיין, בעת די אפּאראטען פון דעם פּראָפעסאָר ריקא אויף דעם וואולקאַן עטנא האָבען 13 שטונדען פאַר דער סיציליאַנער קאַטאַסטראָפע אפילו קיין שפּורען פון ערדציטערנים ניט געוויזען. און אין גע־לעהרטע און פראָפעסאָרען האָבען מיר בכלל קיין מאַנגעל ניט. עס זיינען דאָ קעניגליכע פּרייסישע פּראָפעסאָרען, קאַיזער ווילהעלם־פּראָפעסאָרען, רוזוועלט־פּראָפעסאָרען און אַמעריקאַנישע פּראָ־פעסאָרען אין די אוניווערזיטעטען פון קאַפּי־טאַלס גנאַדען. ווי פריי מוז זיך די ווייסענשאַפט אונטער אזא הויכען שוץ פיהלען! אַלע דיזע געלעהרטע פערעהרען דעם אַלטען עהרליכען נאָמ, ווי אונזערע עלטער־זיידעם האָבען איהם געקענט. ביי דיזע געלעהרטע געפינט זיך נאָך א רעכט ביסעל אזעלכע, וואָס גלויבען נאָך היינט באמונה שלמה, אז אינוועניג איז די ערד אָנגעפילט מיט א גליהענדע פליסענדע מאַסע, און די לאַפלאַס־שע טהעאָריע, אז די ערד איז א מאָל געווען א פייערדיגער קוגעל, וואָס האָט זיך ביסלעכווייז אבגעקיהלט, איז נאָך היינט דער בעסטער גלויבענס־ארטיקעל פון א סך אפיציעלע געלעהרטע.

אַלע נייע ענטדעקונגען און טהעאָריען וועגען געאַלאָגישע פראָגען וועלט פון דיזע אפיציעלע געלעהרטע טויט־געשווויגען. זיי פיהרען א שטילען קאמפף מיט יעדע דרייסטע זעלבסטשטענדיגע און אונאבהענגיגע געלעהרטע, וועלכע ווילען ברעכען די אלטע, האַלב־פערשי־מעלטע טהעאָריען און אויפבויען נייע, וואָס זאָלען מעהר איינשטימען מיט די נייע פאָרשונ־גען און די לעצטע ענטדעקונגען.

פון מעהרערע געלעהרטע אין דער נייער צייט וועלט אין גאַנצען אבגעלייקענט די בעהויפּ־טונג, אז די ערד איז אין איהר אינערן אָנ־געפילט מיט א גליהענדער פליסענדער מאַסע. זיי וויללען בעהויפּטען, אז אזא קוגעל איז אונזער ערד אויף קיין מאָל ניט געווען, דאָס איז נור א פאַנטאַזיע און נישט מעהר. די ערד איז א פעסטער קערפּער און אין אינערן איז די ערד־מאַסע נאָך פעסטער ווי אויף דער אבערפלעכע. אויף איצט וועלט נאָך די ערד אַלץ וויטער געשאפען און געבויט. פון דעם גרויסען וועלט־רוים פאַללען אויף אונזער ערד פעסטע קערפּער אין דער פאָרם פון שטערען־שופּען, מעטעאָריטען,

שטיין־מעטאַרען און אייזען־מעטאַרען אוּן אויף שטיין־רעגען. די אַלע מאַסען, וואָס פאַלען אַהן אַן אויפהער אויף אונזער ערד־קוגל אוּן פּערגרעסערן איהם, האָבען אויף געקענט זיין די אורזאַכע פון זיין בעשאַפונג. די ערד אַלזאָ האָט פון איהר אָנפאַנג אַן געקענט זיין אַ פעסטער קערפער דורך אוּן דורך.

די געאַלאָגען פון אַלע שאַטירונגען זיינען איינשטימיג, אַז אויף דער ערד־אָבערפלעכע עקזיסטירט ניט קיין רוה. יעדער פונקט פון דער ערד גיפינט זיך אין אַ בעשטענדיגען צושטאַנד פון שטייגען, אָדער זינקען. אויף אַלע בערג גיפינען מיר ים־מושעלן אוּן קיזעל־שטיין, וואָס גיפינען זיך געוואָנהלעך אויף דעם ברעג פון ים אוּן אין ים. עס איז דערפון צו זעהן, אַז די בערג זיינען אַ מאָל גילעגען אונטער וואַסער, זיי זיינען אַמאָל געווען בעדעקט מיט ט'ן ים, אוּן נור אין אַ משך פון אונצעהליגע יאהרען איז דער גרונד פון ים אַלזאָ העכער גיוואָרען, ער איז אַלזאָ וויייטער גישטיגען, ביז עס האָבען זיך בערג גיבילדעט. איבעראַל וואו מיר האָבען איצט ימים איז אַמאָל גיוועזן בישה, אוּן וואו מיר האָבען ביישה זיינען אַמאָל גיוועזן ימים. די ערד־אָבערפלעכע רוהט ניט, זי גיפינט זיך אין אַ בעשטענדיגען שטייגען אוּן זינקען.

עס וועט גענוג זיין צו ברענגען אַ פּאָר ביישפּיעלע, אום זיך צו איבערצייגען, אז דאָס, וואָס איז דאָ גיוואָגט גיוואָרען איז ריכטיג. ביי גיבראַלטער גיפינען זיך נייע ים־מושעלן אין אַ הויך פון 200 מעטער. ביי ראַשפאָר אין פראַנקרייך איז דער גרונד פון די שיפּס־בוכטען, וולעכע זיינען גיבראָכען גיוואָרען אין דער צייט פון לודוויג דעם 14טען, מיט מעהר ווי אַ מעטער העכער גיוואָרען. די גילעהרטע צילזיוס אוּן לינע האָבען אונטערזוכט דעם ברעג פון דעם שוועדישען אינזעל לעפגרונד אוּן זיי האָבען אויסגיפונען, אז דער אינזעל איז אין אַ משך פון הונדערט יאהר העכער גיוואָרען אויף פיער מיט אַ האַלב פוס.

די ערד־ציטערנים איז אויך נור אַ רעזולטאַט פון דעם בעשטענדיגען שטייגען אוּן זינקען פון דער ערד־אָבערפלעכע. וועז עס קומען פּאָר שטייגונגען פון דער ערד־אָבערפלעכע, מוזען אויף פּאַרקומען זינקונגען, אוּן זיי ברענגען מיט זיך אַן ערד־ציטערניש. די אורזאַכע פון דיזע ערד־זינקונגען, אָדער ערד־ציטערניש וויליען די נייעסטע גילעהרטע גיפינען אין דער ווירקונג פון וואַסער. אין דער ערד דרינגט אריין רעגען, טהוי, גישמאָלצענער שנעע, וועלכע פערוואַנדלען זיך אין וואַסער־קוועלען אוּן קומען אַרוים צוריק אויף דער אָבערפלעכע פון דער ערד. אבער דאָס צוריק־אַרויסגיקומענע וואַסער אין דער פּאָרם פון טייכען אוּן קוועלען ענטהאלט אין זיך פער־שיעדענע זאַלצען אוּן אַנדערע פעסטע מינעראַלען, וועלכע צוגעהן אין וואַסער. דאָס האָט דאָס וואַסער מיטגעבראַכט פון אונטער דער ערד פון די ערטער, וואו עס האָט דורכגעשטראָמט. עס פערשטעהט זיך, אז אין די ערטער אונטער דער ערד, וואו דאָס וואַסער האָט דורכגעשטראָמט אין האָט די צושמאָלצענע מינעראַלען גענומען מיט זיך, האָבען זיך גיביילדעט הייליגן אוּן לעכער, וואָס וועלען אַלזאָ גרעסער דורך די נייע וואַסער־שטראָמען, וועלכע בילדען זיך פון רעגען אוּן שנעע. זיי וועלען אזוי גרוים, ביז די ערד־שיכטע וואָס בעדעקט זיי מוז אָנפאַנגען זינקען.

וועז די וואַסער־שטראָמען דרינגען אריין נאָך טיעפער אין דער ערד אוּן זיי בעגעגענען אויף זייער וועג אין גרויסע מענגען שוועפעל, זאַלץ, קאַלך אוּן אַנדערע עהנליכע סובסטאַנצען וואָס צוגעהן זעהר לייכט אין וואַסער, דאַן בילדען זיך נאָך גרעסערע הייליגן אין דער ערד אין מיט דער צייט וועלען זיי אזוי גרוים, אז די ערדשיכטע, וועלכע בעדעקט זיי ברעכט פלוצים אוין, זי שלעפּט מיט זיך מיט גרויסע מאַסען ערד פון דעם גאַנצען בענאַכבאַרטען גענענד אוּן עס וועלט אַן ערד־ציטערנים. אוּן וואָס גרעסער עס איז די ערד־מאַסע, וועלכע זינקט, אַלץ שטאַרקער איז די ערד־ציטערנים.

אוּן וועז אין אַיין אָרט קומט פּאָר אזא ערד־ציטערנים, דאַן ווירקט זי אויך אויף אַלע אַנדערע נאָהנטע ערטער, וואו עס גיפינען זיך אונטער דער ערד אזעלכע אויסגישוועבטע הייליגן, וועלכע וואָלטען זיך נאָך גיקענט האַלטען לאַנג. דורך די געטראָפענע ערד־ציטערנים וועלט אויך ערציטערט די ערדשיכטע, וועלכע בעדעקט זיי, זי וועלט שוואָך, אוּן זי מוז זינקען. מען האָט אַלזאָ ערדציטערניסען אין דעם גאַנצען גענענד. אַנדערע קומען פּאָר גלייך, אַנדערע אין אייניגע טעג, וואָבען אָדער אויך מאַנאַטען.

דאָס גאַנצע זידליכע איטאַליען ענטהאַלט אין איהר ערד זעהר פיעל שטאָפען, וואָס צוגעהען לייכט אין וואַסער. דאָס זעלבע איז אויך אין גרייעבענלאַנד אוּן אין אַלע אַנדערע ערטער, וואו עס קומען פּאָר זעהר אָפט ערדציטערניסען. אוּן די הייסע גאַזען, וועלכע בעווייזען זיך כמעט ביי יעדער ערד־ציטערנים, קומען דערפון, וואָס אין דער צייט, וועז עס ברעכט איין די ערדשיכטע ענטוויקעלט זיך אין די אויסגישוועבטע הייליגן אַ גרויסע הייז, ווי ביי יעדען לופט־דרוק, אוּן אויב אין די הייליגן גיפינט זיך וואַסער, וועלט עס פון דער גרויסער הייז פערוואַנדעלט אין דאַמפּף.

מען קען פאַרלויפיג מיט אַלע זיכערהייט ניט בעווייזען, אז דיזע טהאָריע פון ערדציטערנים איז די ריכטיגסטע, אבער זי לעגט זיך דאָך בעסער אויפ'ן שכל אוּן זי שטימט דאָך מעהר איין מיט די נייע פאַרשונגען, ווי די אַלטע טהאָריע, וואָס דערצעהלט, אז אינווייניג אין דער ערד גיפינט זיך אַ גליהענדע פליסיגע מאַסע, פון וועלכער עס קומען אַלע אונגליקען אויף דער ערד.

לעאָן קאָברין

פערשטארבענע קלאנגען

(בילדער פון דער נאָהענטער פערגאַנגענהייט).

ון לייבערמאַן האָט אָנגעהויבען דערצעהלען:

— אין דער אמת'ן האָט ער געהייסען „יאָשקע גדליה: דעם שניידערס", אבער די שעהנע בעלי הבתים אין פּאָגראָמאָווקע האָבען איהם אַנדערש ניט געוופען, ווי „יאָשקע ווואריאט".

און „יאָשקע ווואריאט" האָבען זיי, די שעהנע בעלי בתים אין פּאָגראָמעווקע, איהם דערפאר א נאָמען געגעבען, ווייל אין זייערע אויגען איז ער געווען אזא משונה'דיגע בריאה, אז איין גאָט זאָל שומר ומציל זיין...

און א משונה'דיגע בריאה איז ער דערפאר געווען אין זייערע אויגען, ווייל ער איז גאָר ניט געווען פּאַכאָזשע ניט נור אויף זיי, אויף די פּאָגראָמאָווקער שעהנע בעלי בתים הייסט עס, (מילא, דאָס אודאי ניט: ער איז דאָך ניט מעהר ווי א חיט בן חיט), נור אפילו אויף זיין גלייכען, די פּאָגראָמעווקער בעלי מלאכות אויף ניט.

ער איז געווען א מענש ניט פּאַכאָזשע אויף קיינעם ארום איהם, און די מענשען זיינען שוין אזוי, אז דער, וואָס איז ניט פּאַכאָזשע ניט אויף מיר, אויף דיר און ניט אויף יענעם, נור אין נאַנצען אויף זיך אַליין, דעם גיבען זיי זייער אייגענעם נאָמען...

דעריבער טאָקע איז ער ביי די ארומיגע מענשען ניט געווען סתם „יאָשקע", א מענש, וועמען זיין טאַטע האָט אזוי א נאָמען גענעבען, נור האָבען איהם צוגענעבען צו דעם נאָמען „יאָשקע" די צונעמעניש „ווואריאט", וואָס זאָל איהם אונטערשיידען פון אַלע אַנדערע יאָשקעס, וועלכע האָבען געטראָגען דעם צלם אלקים און זיינען געווען „צו ליטען גליך"...

איך געדענקט מיין ערשטע בעקאַנטשאַפט מיט איהם. דאָס איז געווען מיט א יאהר זיעבען צוריק, אויפ'ן סוף פון דיי נייניציגער יאהרען, אין א געוויסער צייט ארום דעם, ווי איך בין געקומען קיין פּאָגראָמעווקע פון מיין שטעדטעל מיט דעם צוועק, צו געבען רוסישע לעקציאָנען צו אידישע קינדער.

א לאַנגע צייט איז מיר דעמאָלט אויסגעקומען צו לעגען די ציינער אויף די פּאָליצעם אין פּאָגראָמעווקע, ביז גאָט האָט מיר צוגעשיקט א תלמיד, וואָס האָט געוואָלט אויסגעבען געלד אויף א לעהרער... דיזער תלמיד מיינער איז געווען א פערהיראָטהער נגיד'ישער יונגערמאַנטשיק, מיט'ן נאָמען ישראליק'ל בער ליבלבצעם. זיין טאַטע בער־לייבצע איז געווען איינער פון די „פני" אין פּאָגראָמעווקע, א איד מיט א סך געלד, א וואָכערניק, א בעל מטופל פון עטליכע שעהנע הייזער אויף בלאָטעווקער גאס. דערצו איז ער נאָך געווען א גרויסער מיוחס אויף, א שני בשלישי דעם גלופּסקער רבינ'ס אַליין.

ער, בער־לייבצע, האָט געהאַלטען, אז מען קען אויסלעבען די יאָהרען און גאָט זאָל צושיקען חיונה לרוב, ניט קענענדיג אוודאָטיא דער וואַסער־טרעגערינס לשון, ווי ער האָט געפּונען די רוסישע שפּראַך — איבערהויפּט נאָך, אז דאָס האָט געדארפט קאָסטען געלד צו צאָהלען לעהרער!... הקיצור, זיין בן־יחיד, ישראליק'ל איז מיט גאָט'ס הילף אויסגעוואַקסען א געזונדער בחור'ל, אז ער האָט אפילו ניט געקענט „אוודאָ־טיא דער וואַסער־טרעגערינס לשון" און צו א שידוך טהון האָט עס איהם אויף חלילה ניט געשאַדט: ער איז אַליין איינס ווערטה געווען דאָס שעהנע מיידעל, דעם שעהנעם יחוס און די שעהנע טויזענדער נדן...

ערשט נאָך דער חתונה, אז ער איז געווא־רען א בעל הבית'ל פּאר זיך און האָט זיך געזומען צו זיין טאַטענס געשעפט, האָט ער זיך מיישב געווען, אז צו קענען אביסעל די רוסישע שפּראַך קען ניט שאדען. פיעל איז ניט נויטיג, אבער אַנשרייבען א בריוועלע צו א „פריץ", וועמען ער לייהט געלד, דאָס דארף מען זיך אויסלער־נען. דען אז ניט קומט איהם יעדעס מאָל אויס אין אזוינע פעלע אָנצוקומען צו פרעמדע, אוז בעטען אזא טובה ביי פרעמדע איז א סך מאָל אונאנגענעהם און אמאָל קאָסט טאַקע געלד אויך...

קורץ, נאָך א היבשער צייט פון הונגערן האָט מיר גאָט צוגעשיקט איהם פּאר א תלמיד. ער האָט זיך מיט מיר בעדונגען דריי רובעל א חודש פּאר א שעה יעדען טאָג.

עס איז ניט וויכטיג אייך צו דערצעהלען, ווי אזוי מיין תלמיד ישראליק'ל האָט זיך גע־לערנט, אז אייגענטליך האָט ער זיך גאָר ניט געלערנט, נור האָט די „שטונדע" אַלע מאָל פער־נומען מיט היסען מיר שרייבען בריוועלעך צו פריצים וועגען געליהענע געלד, וועגען פּראָצענט, אַליין וועגען געשעפט; וויכטיג איז נור, וואָס

ביי איהם אין שטוב האָב איך צום ערשטען מאָל געטראָפען יאָשקען.

איך גערענק עס ווי דאָס וואָלט געווען ערשט נעכטען... געווען א שעהנער זומער־טאג. איך געה אריין צו מיין תלמיד אין שטוב (א שעהנע, ליכטיגע שטוב, מיט קאָוויאָרען און שפיגלען). איך זעה: מיין ישראלי'ל שטעהט אין מיטען זאל און מעסט אן א נייעם שווארצען ראָק. נעבען איהם, מיט'ן רוקען צום טהיר, שטעהט אויך די קניע א מאן אין א שווארצען, לוסטרינע־נעם רעקעל. דער מאן דרעהט איהם אויף אלע זייטען, ציהט איהם ביי די פּאָלעס פון נייעם ראָק, בויגט זיך מיט'ן נאקען און מיט'ן רוקען און סאָפּעט. דאָס לוסטרינענע שווארצע רעקעל איז אָנגעבלאָזען אויפ'ן מאן, ווי א בלאָז־זאק, פון בויגען זיך.

— וועסטו איינשטעהן —מאכט פלוצים דער מאן אויף די קניע מיט א גראָבער באס־שטים: — טפּרו, פערדעל!... וואָס טאנצט דו אונטער מיט דיינע פים? שטעה איין, זאָג איך דיר!! אוי, אוי, בן יחיד, בן יחיד, א דאנק כאָטש דיין טאטען, וואָס ער האָט נור איינעם אזא בעשאפען!

מיין תלמיד פיהלט זיך ניט אנגענעהם פון דיזע ווערטער, קוקט אויף מיר צומישט אין שמייכעלט נאריש. דאן זאָגט ער ווי מיט געבעט:

— יאָשקע, פע, איך בעט דיך... עס איז ניט שעהן... זעהסט, דא איז א פרעמדער מענש. מען דארף פערשטעהן, אז ניט אלע מאל פאסט...

— מען דארף פערשטעהן? דו לערן נור מיך שכל, א קלאָג צו די יאָהרען! וואו איז דער פרעמדער מענש?

יאָשקע שפּרינגט אויף אויף די פים, טהוט זיך א קעהר צו מיר און דערזעהט מיך. ער קוקט מיך אן מיט זיינע שווארצע שטעבעדיגע אויגען עפּעס אזוי מאדנע בייז. זיין לאנגער פנים, מיט די אויסגעשטארצטע קינבאקען בעציהט זיך ווי מיט א וואלקען; ער פערלענגט דעם גראבען פינגער פון דער רעכטער האנד הינטער'ן רעכטען לאץ פון זיין לוסטרינענעם רעקעל, קלאפּט מיט די איבריגע פיער פינגער איבער די שפּילקעס, וואָס שטעקען ביי איהם אין לאץ, ווארפט אב אביסעל אהינטער דעם קאפּ מיט די געקרויזטע שווארצע האָר, וואָס קוקען ארויס פון אונטער א לייכטען, שווארצען, לוסטרינענעם היטעל, רייבט זיך מיט דער לינקער האנד זיין שווארצע שיטערע בערדעל ביי די אונטערשטע ליפּ און אין דיזער פּאָזע קוקט ער אויף מיר און קוקט עפּעס אזוי מאדנע, אזוי ווי ער וואָלט מיך וועלען דורכשטעכען...

מיר ווערט עפּעס מולקע פון זיין קוקען; מיר דאכט זיך, אז אט־אט וועט דיזער אונ־בעקאנטער איד הייסען מיר „נעהמען דעם וועג", צי ער וועט זיך נאָר אויף מיר ארויפוואַרפען שלאָגען... „פארוואָס איז דיזען מאן אזוי ביזז אויף מיר?" — טראכט איך.

און דאָ מיט איין מאָל ווערט דער פּנים ביים מאן איבערגעאנדערשט; עס צוגיסט זיך איהם א פרעהליכע פריינדליכקייט, אזוי ווי די פריהלינגס־זון וואָלט מיט איין מאָל א גאָס געטאָן איבער איהם איהר העלעס ליכט... ער שמייכעלט אזוי גוט און אין די אויגען, וואָס קוקען אויף מיר, שפּיגעלט זיך אב איצט א ווייכקייט, א וואַרעמקייט...

—הא, —מאכט ער מיט התפּעלות— איך האָב אייך גאָר ניט דערקענט; איהר זיינט דאָך אונזער יונגער נייער לעהרער!... (פון וואנען ער האָט עס געוואוסט וויים איך עד היום ניט) און איך האָב פריהער געמיינט, אז איהר זייט אויך עפּעס איינער פון דער יחסנישער פאַראָדע... ווי באלד איהר זייט ניט קיין מיוחס, טא נאט אייך מיין האנד. שלום עליכם!

ער האָט מיר דערלאנגט די האנד. איך האָב זי איהם געדריקט און זיך געוואונדערט, וואָס פאר א מאָדנער מין מענש שטעהט פאר מיר.

— איך בין א פראָסטער חי וקים —רעדט ער ווייטער מיט זיין באס־שטים— איך האָב פיינד צו רוקען מיין האנד אין א יחסנישע האנד, ער קען פאראיבעל האָבען... זעהט איהר, אין א יחסנישע זייט האָב איך גראָד האלד א רוק צו טהון מיין האנד... און דעמאלט האָרט מיך ניט, אז דער יחסן האָט פאראיבעל... ניט אמת, ישראליק, מיין יחסן? — טהוט ער זיך פלוצים א קעהר צו מיין תלמיד מיט א שמייכעל — א נו, א קעהר צו מיין תלמיד מיט א שמייכעל — א נו, לעהרער, וואָס זאָגט איהר עפּעס אויף מיין שטי־קעל ארבייט, הא? א נו, ישראליק'ל־טאטע, א געזונד דיר אין פּיאטע, טהו זיך אקאָרשט א קעהר איבער, בעווייז דעם לעהרער, ווי עס ליעגט אין טאליע!...

ישראליק'ל שטעלט זיך צו אונז מיט'ן רוקען.

— זעהט איהר, לעהרער —מאכט דער איד מיט התפּעלות— ניטא קיין איין קנייטשעלע, קיין איין קאָרטשעלע, ליעגט, ווי אויסגענאָסען! (און דערביי טהוט ער א פיהר מיט'ן לאדאן איבער'ן ראק פון קאָלנער ביז'ן טאליע) איך רעכטן, אז צו מאכען אזא ראק דארף מען אויך קענען, כמעט אזוי, ווי צו געבען געלד אויף וואכער און ארויסציהען די עצמות פון די קבצנים... זעהט נור זעהט, ווי דער ראק פאסט אויף ישראליק'לען, ווי א גאלדענער נאזבאנד אויף א חזיר!...

ער האָט זיך צולאכט הויך אויף זיין באס־שטים און אין זיין געלעכטער האָט זיך געפיהלט ביטערקייט, גאל.

— נו, נו, גענוג, גענוג! — האָט ישראליק'ל זיך געוועגדעט צו איהם מיט א מינע, וואָס האָט אויסגעדריקט אי געבעט, אי אונגעדולד: — פע, יאָשקע, שעהם זיך!

— שעהמען זיך מיט'ן אמת דארף מען

ניט — האָט יאָשקע געזאָגט, לאַכענדיג: — א מאָדנע זיך, ווי אונזערע יחסנים האָבען מורא פאַר'ן אמת; ווי פאַר א קדחת ציטערן זיי פאַר איהם!

— אה, וואָם איז דאָ מיט דיר צו טענה'ן, דו ביזט א דזשיקע בריה און יוצא! — האָט ישראליק'ל א בורטשע געטאָן אונטער דער נאָז און האָט געוואָלט אויסטהון דעם ראָק.

— ווארט, ווארט, טהו נאָך ניט אויס דעם ראָק, דאָ איז עפעם!

ער האָט אויף ישראליק'לען א ציה געטאָן דעם ראָק ביים זייט; ישראליק'ל האָט א שפּרונג געטאָן מיט אן „אוי".

— דו ביזט משוגע, יאָשקע? — האָט ער אויסגעשריען — וואָם שטורכעסטו זיך אין זייט?

— דו האָסט מורא פאַר א קיצעל, טאַטינקעם בן־יחיד? — האָט יאָשקע געפרעגט מיט אן אונרוהיגער מינע.

— א היבשער קיצעל! ווי אן עשיר־שטורק אין זייט! אז איך האָב געמיינט, אז ביי מיר האָט זיך דאָרט אבגעריסען!... אי, גאה, וואָם קומט דיר? יעדער איז זיין גלייכען!

— שא, שא, זיי נור ניט בייז, פריץ מיינער! — האָט איהם יאָשקע אונטערבראָכען מיט א ציטערנדיגער שטים און זיינע אויגען האָבען וויעדער געגנומען קוקען בייז, שטעכעדיג, ווי פריהער: — איך וויים, אז איך בין ניט דיין גלייכען... ווי קום איך צו דיר?... איך א חיט אין דו א מלוה!... זייט מיר מוחל, פריץ'ל — ער האָט זיך פערנייגט ניעדריג, אראבגענומען פאַר איהם דאָם היטעל און האָט עם וויעדער אנגעטאָן. — איך האָב זיך נור א שפּיעל געטאָן מיט אייער זייט... אמאָל, אז איהר וועט פיהלען מיין נעם אן אמת'ן „יברכך" אין זייט אריין, וועט איהר ערשט ווייסען, אז איצט האָב איך זיך מיט אייך נור געשפּיעלט!.. מיר קומט דריי רובעל פאַר די ארבייט! — האָט ער מיט איין מאָל אומגעביטען דעם געשפּרעך מיט א פינסטערער מינע.

— דו דארפסט ניט זיין אין כעס, יאָשקע— האָט געזאָגט מיין תלמיד— איך האָב דאָך דיך חם ושלום ניט געמיינט צו אבידען... נאָר נישט, אז מען טהוט א זעך, טהוט וועה... אבער שלאָגען? פארוואָם וועסטו מיך עפעם שלאָגען?— (עס איז קענטיג געווען, אז יאָשקעם אָנצוהערעניש האָט איהם טאָקע ניט אויף צופלייסען געשראָקען.) נא דיר נעלד, יאָשקע!

ער האָט ארויסגענומען געלד פון פּאָרטמאָנע און איהם דערלאָנגט.

— נא —האָט ער געזאָגט— נא דיר נאָך א פערטעל אויף „נאווֹאדקע",, זיי נור א מענש!

יאָסעל האָט זיך א טרייסעל געטאָן און איז געוואָרען רויט ווי א בוריק. ער האָט א קוק געטאָן אויף מיר, אויף ישראליק'לען, האָט געזומען דאָם געלד און אנגעהויבען נערוועז וואר־פען עם פון איין האַנד אין דער אנדערער, שמייכלענדיג דערביי אויף ישראליק'לען מיט זיינע שוועכערע אויגען:

— אזוי! דו גיסט מיר א פערטעל אויף „נאווֹאדקע", אבי איך זאָל זיין א מענש? ווייסטו ניט, אז נעהמען דאָם, וואָם עס בעלאָנגט ניט צו זיי, נעהמען נור בעטלער און פראָצענטניקעם, ווי דו און דיין טאטע? נא־דיר צוריק דיין פערטעל, איך קען בעשטעהן צו בעצאָהלען פון מיין אייגענער קעשענע פאַר א ביסעל משקה, גראד אזוי ווי דו! פארך וואָם דו ביזט — האָט ער פלוצים א געשריי געטאָן אזוי, אז ישראליק'ל האָט א ציטער געטאָן. — א „מאלטשיק" בין איך ביי דיר, וואָם דו גיסט מיר אויף „נאווֹאדקע"!...

ער האָט א שמיין געטאָן די מטבע אויף א קאָוויאָר און האָט געגנומען געהן צום טהיר.

ביים טהיר איז ער פלוצים שטעהן געבליבען, האָט זיך א קעהר געטאָן צו מיר און מאכט:

— לעהרער, און אייך האָב איך טאקע גענוואָלט זעהן. אן עצה האָב איך געוואָלט ביי אייך פרעגען. איך האָב א אינגעלע ארציקעל, האָט ער זעהר א וואוּל קעפּעלע צום לערנען, וואָלט איך וועלען פון איהם מאכען א שטיקעל מענש: אין גימנאזיע איהם אריינגעבען; איז מען דאָך אבער א צווייגאָרעגדיגער דלפון: א איד און חיט אויף צרות... ענטפערט מען טאקע דאָרט מיט צוויי מאָל „לא"... און וואָם איז נעבעך מיין ארציק שולדיג, וואָם איך בין זיין טאטע? נור פרעג קשיות, אז עס איז דא א למד מיט א גרויסען אלף, שטעלט מען אוועק א גרויסען „לא", און אלע קשיות זיינען פערענטפערט! קומט אריין צו מיר אמאָל, לעהרער, איהר וועט פארהערען מיין ארציק'לען... איהם — האָט ער אנגעווויזען מיט דער האַנד אויף ישראליק'לען— וועט איהר קיינמאָל נאָר נישט אויסלערנען, עס וועט שוין אייביג בלייבען א חם... א גוטען!... און ער איז ארוים.

איך בין געבליעבען שטעהן צומישט: „וואָם איז עס פאַר א מענש?"

איך האָב א בליק געטאָן אויף מיין תלמיד. ער איז געשטאַנען אומגעקעהרט מיט א האַלב פּנים צו מיר און האָט תם'עוואָטע געקוקט מיט אזא מינע, וואָם האָט אויסגעדריקט אי פערשעהמטקייט, אי צוטומלטקייט, אי אונבעהאָלפענקייט און נאָך עטוואָם, עפעם אונבעשטימטעם: אי א שלשלת, אי א זקף גדול, אי א פראָגע־צייכען, אי אן אויסגעשריי־צייכען און האָט געצוואונגען געשמייכעלט.

2.

צו פערשטעהן זיין רחמנות'דיגע לאָגע איז יענער מינוט האָט מען איהם געדארפט קענען.

ער איז געווען א יונגערמאַנטשיק, צוויי אוֹן צוואַנציג יאהר אלט, א טיפישער פאָגראָמעווקער

גביר'שער„ זיידענער" יונגערמאַנטשיק, ד. ה. אזא איינער, וועלכער הייסט ביי די פֿאַגראַמעוו־קער „שהנע" בעלי בתים „זיידענער יונגערמאַן" און „אלד" אדער „יאט" ביי די, וואָס קוקען גאניז אַנדערש פון יענע שהנע בעלי בתים אויף דעם בוראַ'ס וועלטעל און איהרע מענשען.

פון דער וועלט און די מענשען האָט ער נור געוואוסט אזוי פיעל, פיעל ער האָט געזעהן און געהערט ביי זיין טאַטען אין דערהיים; אויף דער בלאַטעווקער גאַס, וואו ער האָט זיך אויפ־געהאַדוועט און האָט איצט געוואוינט מיט זיין יונג ווייבעל; אין דעם אלטען בית מדרש, וואו ער האָט געדאַוועט און האָט געהאַט א „שטאַט" אין מזרח נעבען זיין טאַטען; בייִם גלופֿסקען רבי'ן אין הויז, וואוהין ער פלעגט אמאל פאַהרען מיט זיין טאַטען אויף א יום טוב; אין מרחץ, וואוהין ער פלעגט יעדען ערב שבת אוז ערב יום טוב, און אויפ'ן שאַסעע, וואו ער פלעגט איצט יעדען שבת פאַרנאַכט זומער־צייט, אז עס האָט ניט גערעגענט, געהן מיט זיין ווייבעל שפאַציערען מיט די הענד פערלעגט אויפ'ן רוקען אן ארבעל צו אן ארבעל, זשומענדיג אונ־טער דער נאז עפעס א חסיד'ישען נגון...

און געזעהן און געהערט האָט ער דאָרט איצט, אז ער איז אלט געווען צוויי און צוואַנציג יאהר, כמעט דאָס זעלבע, וואָס אין זיינע אינג־לישע יאָהרען. א חוין, וואָס שמערל צי בערל זיינען פריהער, בעת זיי האָבען יא געמעגט האל־טען קרעטשמעס, געווועזען בטוחים און מען האָט זיי יא געמעגט לייהען געלד אויף פראַצענט און איצט, אז מען האָט זיי פערוועהרט צו וואוינען אין די דערפער, קען מען זיי ניט לייהען קיין געלד. צי נאָך אזוינע קלייניגקייטען, וואָס האָ־בען צו טהון מיט'ן גלות, — אבער „אים גראַסען אונד גאַנצען", ווי דער טייטש זאָגט, איז די וועלט און איהרע מענשען ניט געווארען אַנ־דערש זייט זיינע אינגלישע יאָהרען... ער נור איז געווארען עלטער מיט א צעהן יאהר, האָט חתונה געהאַט מיט מזל, האָט ארויסגעצויגען פין זיין טאַטע־מאַמע, איז געווארען א בעל־הבית'ל פאַר־זיך און אנשטאַט דעם, וואָס אין אלטען בית מדרש פלעגט מען איהם פריהער אויפרופען עולה לתורה זיין: „יעמוד החתן הבחור ישראל", רופט מען איהם איצט אויף: „יעמוד ר' ישראל". נאָנסט אבער איז ביסמארק פריהער געווען א גוטער פאָליטיקער און איצט האָט ביי איהם מסתמא אויך דער מה ניט אויסגעדארט; די ענגלענדערקע האָט פריהער געהאַט די שליסלען פון ים און ביז איצט האָט מען נאָך ניט געהערט אן מרחץ צי אין אלטען בית מדרש, להבדיל, אז אימיצער האָט זיי ביי איהר אבגענומען... דער שר של ים שטעהט אויף איצט, ווי פריהער, מיט א פייערדיגען שוואַרד איבער'ן קיט, אויף וועל־כען עס איז אנגעשפאַרט די וועלט, און היט אידם, אז ער, דער קיט הייסט עס, זאָל חלילה ניט ארויסלאזען דעם עק פונ'ם מויל, בכדי די וועלט זאָל ניט חרוב ווערען... און נאָך און נאָך סודות פון נאַטור און לעבען, וואָס כמעט יעדער פאַגראַמעווקער איד וויים „אהן די היינט־טיגע הכמים"...

אמת, עס פלעגט זיך טרעפען, א אמאל אין בית מדרש פלעגט ער הערען פון א „היינטוועל־טיגען שקיץ" גאָר אנדערע דיבורים, נור יענע רעדען דאָך וועגען דעם ציוניזמום אויך, וועגען אזא רעיון, וואָס זיין טאַטע און דער גלופֿסקער רבי האַלטען פֿשוט פאר א נארישקייט און עברה. און זיין טאַטע און דער גלופֿסקער רבי האָך אודאי מעהר שכל פון יענע. — און וויעדער, וואָס ער גלאַט פיינד געהאַט פיעל צוזוהערען זיך צו יענע חכמים; וואָרום הערט מען וואָס זיי רעדען, וויילט זיך אויך עפעס זאָגען, דאָן לאַכען זיי אוים, בריהען גאָר אָב מיט א וואָרט, רופען אן „חמור", „גראַבער מה" און פאר זידלען האָט ער, ישראלי'ל היישט עס, מורא. וואָרום, אז מען זידעלט, קען מען אמאל א קלאַפ טהון אויך, און פאר א קלאַפ ציטערט ער, ווי פאר פייער...

איבערהויפט האָט ישראלי'ל געוואָלט, אז מען זאָל איהם ניט זידלען, נור לויבען. זאָגען, אז ער האָט אן עדלען כאראקטער. צוליעב דעם פלעגט ער זיך אמאל אויספיינען מיט א נדבה אויף ביקור חולים, אויף לחם אביונים, אויף תלמוד תורה, שענקען אמאל א וואָגען האלץ אויפ'ן בית מדרש; פלעגט רעדען מיט א שטיל, געלאַסען קול, שמייכלענדיג דערביי מיט א מינע, וואָס איז געווען אי נארישׁ, אי פריינדליך... האָט מען איהם אבער אמאל געזידלט, איבערהויפט, אז אנדערע זיינען דערביי געווען, איז א רחמנות געווען אויף איהם צו קוקען: ער פלעגט זיך פשוט קיין אָרט ניט קענען געפינען, און אויף זיין פנים פלעגט זיך דעמאָלט אבמאַלען אזא רחמנות'דיגע אונבעהאַלפענהייט, צומישט מיט פערשעמטקייט און צוטומלטקייט...

ער איז געקומען צו־זיך און האָט געצוואונ־גען א לאַך געטאָן. דאָן האָט ער א קוועטש גע־טאָן מיט די אקסלען און, שציפענדיג מיט די פינגער זיין קליין, רונד, שוואַרץ בערדל און שמייכלענדיג פערשעמט, האָט ער געזאָגט:

— דער קאַדיק זאָל איהם נעהמען, וואָס פאר א משונה'דיגע בריאה דאָס איז! (דערביי האָט ער זיך איינגעבויגען, אויפגעהויבען די מטבע פונ'ם קאוויאָר אויפ'ן פאַדלאָגע און אריינגעלעגט איהר אין פאַרטמאַנע.) בלעם'ס מויל, פאַך און שוועבעל, א ריכט־גער וואריאַט! מיין טאַטע איז געוועכט: מען טאָר איהם ניט געבען נעהען... נור אז דאָס שטיקעל סחורה איז א גוטס, קאָסט 7 רובל אן ארשין, האָב איך מורא געהאַט אבצוגעבען צו אבי־וועלבען שניי־דער; ביי איהם, וויים איך, קומט דאָך ארוים א בגד... טפו, א ניכפה אויף דיר, וואריאַט דו, וואָס פאר א מויל דו האָסט!

אויף מיין פראגע, ווער איז דער מאן, האט ישראליק'ל געענטפערט מיט א פראגע:

— איהר וויסט גאר ניט ווער דאס איז? די גאנצע וועלט קען דאך איהם! דאס איז דאך גדליהו דעם שניידער'ס בן'אק, „יאשקע וואר־ריאט", ווי מען רופט איהם דא ביי אונז. קיין איד זאל איהם ניט קענען! קריגט זיך מיט דער גאנצער וועלט. אלע עהרליכע אידען וואלט ער דערטרונקען אין א לעפעל וואסער... טרפה'נע בלוט האט ער, גאר ניט קיין אידישע! נור ער טשעפעט זיך, נור ער זידעלט זיך. זאגט איהר: „טאג", זאגט ער: „נאכט"... אונזערע שהנע בעלי בתים, זאגט ער, זיינען ניט וועריטה, וואס די ערד טראגט זיי אויף זיך. אונזערע פרומע בעלי בתים זיינען צבוע'קעס, און מיר, מיין טאטע, איך און אונזער גאנצע משפחה, זיינען ערגער פון דאס: בלוטזויגער —זאגט ער— זיי־נען מיר און וואס ניט! אי וועט איהר דאך פרעגען: ווי קומט עס וואס עס געפינט זיך ניט צווישען אזוי פיעל אידען, קיין עין הרע ניט, עפעס איינער א בריה'אק, וואס זאל איהם צו־מאכען דאס מויל? איז דער תירוץ: וועד איז עפעס מחויב צו קריכען מיט א געזונדען קאפ אין א קראנק בעט? וואהרם דעד וואריאט איז געזונד, א מורא! א גבור — סכנות נפשות! מען זאגט, יאקבי, אז ער איז געבאהרען געווארען מיט ביינערנע ריפען ארום האהרצען, ווי גאר די גרויסע גבורים! איהר האט דאך ערשט געזעהן, וואס פאר א העגטעל ער האט? סך הכל האט ער זיך נור צוגעריהרט צו מיר, דאכט זיך, נור א קיצעל געטאן, און מיר טהוט נאך איצט וועה אין זייט פון דעם קיצעל!

ער האט זיך אנגענומען פאר'ן זייט, איז זיך דורכגעאנגען דורכ'ן זאל הין און צוריק, האט זיך אבגעשטעלט ביי א טישעל, אויף וועל־כען עס איז געשטאגן א קעסטעלע טאבאק מיט גילזען, און אנגעשטאפט זיך מיט א מאשינקע א פאפיראס, מאכט ער:

— מילא, דאס זיינען אלץ דברים בטלים! איך האב היינט צו שרייבען פיער בריעף צו פריצים... אבער איך בעט אייך, לעהרער, גוטע, פון די מחברים'דיגע. עפעס מיט... מיט... מיט... איך מיין: איהר וויסט דאך שוין, וואס פאר א מין בריעף איך וויל? עפעס מיט א כפול־שמונה'דיגען קנאפ!

3.

עס איז שווער א חודש נאך א חודש. איך וועד מעהר בעקאנט מיט יאשקע'ן און מיט די אנדערע אידען אין פאגראמעווקע. איך קריע: צו עטליכע נייע „אוראקעס", מאנכע בעצאהלטע און מאנכע אזוי... פון די בעצאהלטע איז ביי מיר יאשקעס: מיט זיין ארציקעל לערן איך. ער איז א דרייצעהניעהריגער בחור'ל, א לאנגער, א דאהרער, מיט א בלייך פנים, מיט שוואהרצע, קלוגע שארפע אויגען און מיט שוואהרצע געקרויזטע האר אויפ'ן קאפ, ווי ביי יאשקען. ער האט וואויל קעפעלע צום לערנען און האט ליעב צו לעזען ביכלעך, אי אידישע, אי רוסישע... יאשקע קוועלט פון איהם... „מיין ארציקעל וואקסט אן אדם" — רעדט ער וועגען איהם מיט ליעבע אין לעגט צו מיט א טיעפען זיפץ: „אוי, אז איך וואלט איהם ניט געקענט אריינגעבען אין גימנאזיע! פע, א מיאוס'ע וועלט, אין גאנצען מיט „לא", „לא", און „לא"! אוי, וועז וועט מען שוין פטור ווערען פון אזוי פיעל למד'ן מיט אלפים!"...

צווישען די, וואס איך לערן אומזיסט, איז אויך בער־ליבצעס טאכטער'ל, זיין מוזיקע חנה'לע.

חוץ דעם בן־יחיד ישראליק'ל האט בער־ליבצע נאך דרי טעכטער. צוויי פון זיי זיינען אויסגעגעבען און די דריטע, אט די חנה'לע, איז ערשט דרייצעהן יאהר אלט. בער־ליבצע איז שוין לאנג פארטיג געווארען מיט איהר בילדונג: א אידישען בריעף שרייבען און א רוסישען אדרעס קען זי שוין, היינט וואס דארף זי נאך!... חנה'לע האט אבער אנדערש געטראכט. זי האט זיך געוואלט לערנען און האט געמוזט נעבעך זוכען אומזיסטיגע „אוראקעס"... און זי האט זיי נעקראגען אויף צוויישען „דער יוגענד": ביי דעם, ביי יענעם, און איצט ביי מיר. בער־ליבצע האט עפראובירט מאכט „סקאנדאלען", רייסען איהרע ביכלעך א. א. וו., עס האט אבער ניט גע־האלפען: צופיעל איז זיין חנה'לע געווען אנ־געשטעקט פון דער „נייער צייט"... דאן האט ער, בער־ליבצע, פילאזאפיש א מאך געטאן מיט דער האנד: „כ'ווייז, זאל זי! קיין געלד קאסט עס דאך ניט... נו, מילא, א קינד, זאל זי זיך שפיעלען מיט אזא צאצקע, מיט לייענען ביכ־לעך... זי וועט עלטער ווערען, וועט זיך איהר פערוועלען אנאנדער צאצקע, דעמאלט וועט זי די דאזיגע צאצקע, דאס לערנען־זיך, אליין ווארפען!"

און חנה'לע לערנט זיך מיט א ברען, לעזט די ביכלעך, אי רוסישע, אי אידישע (שוין אזא צייט געקומען, אז די איצטינע יונגווארג שעהמט זיך ניט מיט די אידישע ביכלעך, ווי די אמאליגע אינטעליגענטע אידישע יונגווארג, ניט איצטער געדאכט!), לייהט ביכלעך און עס איז איהר גאר ניט געגוג...

זי איז א ליעב מיידעלע, חנה'לע, מיט רויטע האר אויפ'ן קאפ, מיט גרויסע, בלויע, פער־חלומ'טע אויגען און מיט א גוטען שמייכעל, צוגאסען איבער איהר גאנצען רונד, וויים פנים'ל.

אמאל כאפט זי זיך אויף אריין, אז איהר טאטע זאל ניט וויסען, צו יאשקעס יונגעלע ארציק'ל (זיי וואוינען אויף דערזעלבער בלאטעווע קער גאס) און לייהט ביי איהם א ביכעל צום לעזען, אדער בעט איהם, ער זאל איהר העלפען מאכען די „זאראטשעס". ארציק'ל איז תמיד צופריעדען, אז ער קען עפעס טהון פאר איהר.

יאָשקע אַליין איז פשוט גליקליך פון דעם, וואָס בער־ליבצעם מיידעלע קומט צו זיין ארציק׳ל. „משיח׳ס צייטען" —זאָגט ער מיר אַמאָל מיט התפעלות— „אז ביי בער־לייבצען דעם וואָלבער־ניק וואָקסט אויף א טאַכטער א מענש." דער־ביי פערגעסט ער ניט קיינמאָל צו בעריהמען זיך מיט זיין ארציק׳לען. „איהר ווייסט, לעהרער? היינט איז חנה׳לע וויעדער געקומען מיט א „זאַדאַטשע", וואָס קיינער האָט ניט געקענט מאַכען און ארציק׳ל האָט עס געמאַכט איינס, צוויי. וואָס זאָגט איהר צו דעם, לעהרער?" — שרייט ער אוים מיט התפעלות און זיינע אויגען קוקען בעת דעם מיט ליעבע און שטאָלץ אויף זיין זוהן־דעלע ארציק׳ל.

צו יענער צייט איז אין פאַבראַמעווקע געווען א היבשע בעווענונג פון ציוניסטען און נאָך אַן אַנדערע בעווענונג, וואָס האָט זיך נור־וואָס גענוג־מען אריבערטראָגען פון אַנדערע שטעדט צו די פאַבראַמעווקער אידישע ארבייטער... יעדען שבת פאַרנאַכט פלעגען די ציוניסטען האַלטען פערזאַמלונגען, אויף וועלכע א געוויסער דאָקטאָר פלעגט רעדען איבער ציון... גאַנץ אָפט פלעג איך זעהן אויף יענע פערזאַמלונגען יאָשקען מיט ארציקלען און חנה׳לען, וועלכע פלעגט אויך אהין געהן בסוד פון איהר טאַטען...

דער רעדנער פלעגט רעדען פון אידישע צרות אין גלות און פון א שעהנער אידישער צוקונפט אין ציון. ביי ארציק׳לען און חנה׳לען פלעגען זיך צוברענען די אויגען, הערענדיג דעם רעדנער, און א סך מאָל פלעג איך בעמערקען טרערען אין חנה׳לעם בלויע, פער׳חלום׳טע אויגען, איבער־הויפט דעמאָלט, וועז דער רעדנער פלעגט שיל־דערן די אידישע צרות אָהן א מאָס...

יאָשקע פלעגט אויך זיפצען אויף יענע פער־זאַמלונגען און פלעגט זיך גאַנץ אָפט וועגדען צו זיין ארציק׳לען מיט די וועלטער: הערסט, ארציק׳ל, הערסט? דיין טאַטע איז געווען: שולדיג איז אַלץ דער „לא"...

גאַנץ אָפט, אז עס פלעגט ארויסטרעטען אויף יענע פערזאַמלונגען א ענגער פון דעם דאָקטאָר מיט אנדערע טענות, געגען דעם ציוניז־מוס, פלעגט יאָשקע דאַן אויף נעהמען „א וואָרט", פלעגט זאָגען, אז די טענות פון דעם ניט־ציוניסט לעגט זיך גלאַטער אויפ׳ן מח; אז „פאַן דאַליא־קא, באָך וויסאָקא"; אז „ביז דער נחמה וועט ארויס די נשמה"; אז דער עיקר איז דער „לא" ד א... און פלעגט תמיד ענדיגען מיט דעם, וואָס ער פלעגט אַנהייבען צו זידלען בער־לייבצען דעם וואָבערניק, וועלוועל דעם בעל־קאַראַבקע איז די אַנדערע „בלוטזייגער־יחסנים, וואָס פערמעה־רען נאָך די „לא׳ס", א בהלה אויף זיי!"

חנה׳לען פלעגט זיין זעהר אונאַנגענעהם, וואָס יאָשקע זידלט פאַר אזוי פיעל מענשען איהר טאַטען; זי פלעגט זיך ארויס׳גנב׳ענען א פערשעהמטע פון דער פערזאַמלונג און פלעגט אַנטלויפען...

איינמאָל מאַכט צו מיר חנה׳לע בעת׳ן אורואָק: „איהר ווייסט, לעהרער, מיר טהוט אזוי וועה דאָס האַרץ, וואָס מיין טאַטע איז... א פראָ־צענטניק — רעדט זי ארויס מיט מיה — אידען האָבען ניט געטאָרט זיין קיין פראָצענטניקעם... ניין, ניין! — שאָקלט זי מיט איהר רויט קעפעלע און איהר בלויע אויגען קוקען טרויעריג און פער׳חלום׳ט — אידען האָבען ניט געטאָרט זיין קיין פראָצענטניקעם, ניט געטאָרט זיין!..."

איך ערקלער איהר, אז אויב צווישען אידען זיינען פאַראַן מעהר פראָצענטניקעם ווי צווישען אַנדערע פעלקער, איז דאָס פאַר קיין פאַל ניט די שולד פון דעם אידישען פאָלק, נור פון דעם צרה־דיגען גלות, פון די בעזונדערע געזעלשאַפט־ליכע און עקאָנאָמישע אומשטענדען, אין וועלכע דער איד האָט זיך געפונען זייט פיעלע און פיעלע דורות צווישען פעלקער... איך ערקלער דאָס איהר אזוי דייטליך, ווי איך קען נור.

זי פערשטעהט מיך, טהוט זיך א כאַפ מיט א מין התפעלות; די בעקעלעך איהרע צוברענען זיך און אין איהרע בלויע אויגען בליצט אויף א פייערל. זי שמייעכלט און אָטהעמט שוואר. דאַן טהוט זי מיך פלוצים א כאַפ אָן פאַר א האַנד:

— לעהרער —זאָגט זי, און איהר קול צי־טערט פון אויפרעגונג— דאַן, הייסט עס, איז דאָך מיין טאַטע ניט שולדיג, וואָס ער איז א... א פראָצענטניק, א יאָ? דאַן איז דאָך דער גלות אין דעם שולדיג, נור דער גלות! וואָרום אין גרונד פון זיין האַרצען איז דאָך מיין טאַטע א גוטער מענש. איך וויים עס, אויף זיכער וויים איך עס! — שרייט זי אוים לייִדענשאַפטליך און דריקט פעסט מיין האַנד מיט איהר קליין העענטעלע — היינט פאַרוואָס זידלט איהם אזוי ארציק׳ס טאַטע, יאָשקע? אוי, מיר איז עס אזוי „נעפריאַטנא", מיר וויל זיך פשוט ניט געהן צו ארציק׳ן אין שטוב מחמת דעם... לעה־רער, ערקלערט יאָשקע׳ן, אז ניט מיין טאַטען דאַרף מען שילטען, נור דעם גלות. ערקלערט עם איהם; ער וועט אייך פערשטעהן! און וועז די אידען וועלען זיין אין ציון — מאַכט זי פלו־צים שטיל און ברעכט זיך אונטער — אוי, איך האָב גאָר פערגעסען, אז איהר גלויבט ניט אין ציון!... פאַרוואָס גלויבט איהר ניט אין ציון, פאַרוואָס, לעהרער? אוי, ווי איך וואָלט געוואָלט אז איהר זאָלט אויך לייעב האָבען ציון! און איך גלויב און לייעב — רעדט זי שטיל, ווי צו זיך אַליין און איהר רונד, וויים פנים׳ל מיט די בלויע אויגען נעהמט אָן א פער׳חלום׳טען אוים־זעהען. וועז אַלע אידען: אי ראַטשילד, אי די ארעמע אידען וועלען נור וועלען, דאַן וועלען מיר האָבען ציון. איך גלויב — שעפצעט זי מיט וואַרעמקייט — איך גלויב, אז מיר וועלען נאָך האָבען ציון. איך גלויב און לייעב ציון!...

דיזע סצענקע האָט דאַן אויף מיר געמאַכט א שטאַרקען איינדרוק, האָט ארויסגערופען ביי מיר געדאַנקען אי פרעהליכע, אי אונמוטהיגע:

פרעהליכע, ווייל אין די דאזיגע ווערטער, וואס האבען זיך ארויסגעריסען פון איהר קינדערשער, צארטער, טיף־פיהלענדער נשמה האב איך געפיהלט דעם פרישען הויך פון א נייעם גייסט, וואס האט געגומען וועקען א פערקנעכטעט, אונטערזכט פאלק צום בעוואוסטזיין, צום ארומקוקען זיך, וואו איז עס און וואס איז עס אין דער וועלט; פון דער אנדער זייט אבער האב איך מיט וועהטאג געטראכט: „אונגליקליכע אידישע קינדער! פערסט נעבעך איז אייער קינדהייט און יוגענד... פון קליינווייז אויף פיהלט איהר שוין, אז דער הימל איבער אייך און די ערד אונטער אייך, וועלכע איהר האט אין דער טיפעניש פון אייער הארצען אזוי ליעב און וועלכע אייערע עלטערן און אור־עלטערן האבען נאך ליעב געהאט, זיינען אייך פרעמדע!"

פון דיזען מאמענט וועלט הנה'לע ביי מיר זעהר טהייער און איך גיב זיך די מיה צו ווירקען אויף יאשקע'ן, אז ער זאל שאנעווען איהר צארטע, טיף־פיהלענדע נשמה: וועז זי איז דערביי —בעט איך איהם— זאל ער ניט בעליידיגען איהר טאטען.

— לעהרער —ענטפערט ער מיר איינמאל מיט כעם— איהר זאלט אויף מיר קיין פאר־איבעל ניט האבען, מיר דאכט זיך, אז איהר וועלט גאר א צוקראכענע אידענע! שאנעווען עפעם בער־לייבצע מיין ארציק'לען? גלויבט מיר, אז מיין ארציק'ל האט אויך אזא זיידענע נשמה, ווי חנה'לע! וויפיעל מאל, אז מיין ארציק'ל פערבלאנדזעט אויבענאן, אין מזרח, טרייבט איהם בער־לייבצע אוועק: „געה, שקץ, צו דיין טאטען, דארטען נעבען הרובע... דא איז ניט דיין ארט!" אוי —שרייט ער אוים אויפ־געריגט און זיינע שווארצע שטעכעדיגע אויגען צינדען זיך אן מיט א בייזען פייערל— וועז איך וועל איהם אמאל כאפען, בעת ער טרייבט אוועק מיין ארציק'לען! די נשמה זיינע, די טרפה'נע, וועל איך איהם ארויסקלאפען פון זיין גראבער טרעמבע!...

— איהר דארפט זיך אבער ניט אבלערנען פון בער־לייבצען — זאג איך.

— פון וועמען דען זאל איך זיך אבלערנען: אפשר פון מיין אלטען טאטען, וואס מיינט, אז וויל ער איז א שניידער און בער־לייבצע איז א וואכערניק, דערפאר קומט איהם אן ארט אין בית מדרש נעבען טהיר און בער־לייבצע'ן אן ארט אין מזרח, אויבענאן? צי פון מיין ברודער שפאסעל, וועלכער איז איצט אין אמעריקא, וואס פלעגט אויך זאגען, אז יעדער מוז וויסען זיין ארט — פון זיי זאל איך זיך אבלערנען, הא? אה, ניין, איך האב זיך מיין קאפ אויף די פלייצעס! כל זמן די עהרליכע מאזיאלעס וועלען האבען אן ארט נעבען טהיר און בער־לייבצע דער וואכערניק און ר' וואלף דער בעל־קארבקע וועלען שטעהען אין מזרח, וועל איך זידלען, וועל איך בעליידיגען זיי, זייערע קינדער, זייערע פרייניד! כל זמן זיי וועלען מיינען, אז זיי זיינען דער „טוקאטש" פון שטויסעל און א „נאש בראט" איז די דעק פון שטויסעל; כל זמן מיין ארציק'ל וועט ניט קענען אין מיטען וואך פערזוכען א פיצעל פלייש, ווייל וועלוועל בעל־קארבקע דארף נאך מעהר אנשטאפען זיין גרויסע „מאטניא", אזוי לאנג וועל איך מלחמה האלטען מיט די רוצחים! לעהרער, מיר אידישע קבצנים, האבען שוין, ברוך השם, גענוג למד'ען און אלפים אויפ'ן קאפ; נאך למד'ען און אלפים פון אונזערע אייגענע בער־לייבצעם דארפען מיר ניט!. שא —טהוט ער זיך פלוצים א כאפ מיט התפעלות— איהר האט דאך געלעזען דאס ביכעל, וואס דער יונגערמאן האט מיר געגעבען? אויך וועגען דעם זעלביגען ענין... און דארט שרייבט זיך כמעט דאס זעלביגע, וואס איך טענה שוין זייט יאהרען און יאהרען... אמת'ע ווער־טער, יעדעם וואלרט איז מיט גאלד גליוך!... איך מוז אט דאס ביכעל געבען לייענען אלע אונזערע קבצנים, דער מח וועט זיך ביי זיי עפענען!...

4.

זיין ארט אין אלטען בית מדרש איז געווען נעבען הרובע, אין שכנות צו זיין טאטען און צום טהיר... די אנדערע מענשען, וואס האבען געהאט נאהענט זייערע ערטער נעבען איהם, זיינען געווען: אברהם־חאצע, דער בעל עגלה, א קורצער בריטער איד אויף איין אויג, מיט א ראבען פנים און מיט א שווארץ צופאלטעלטע בארד, וועלכע איז ביי איהם תמיד געווען פייכט, פערסלינעט. דען אלע מאל פלעגט ער קומען שבת א האלב־שכור'ער אין בית מדרש, פלעגט זיך זעצען אויף זיין ארט מיט'ן געלען טלית איבער'ן קאפ, פלעגט קרימען מיט זיין איין־איינציגער אויגעל, אבצען אויף א דינעם קול, „בראקען" עברי און פלעגט בעת דעם שפייען אויף זיין קאלטאוואטע באדד. דיזער אברהם־חאצע האט געהאט א חזקה אין אלטען בית מדרש אויף די תוכחה... נעבען אברהם־חאצען איז געזעסען יונה דער מלמד מיט זיין בן־יחיד אלטער־קען, א אידיאט. יונה איז געווען א שטיל־ער איד, א קראנקער, נעבאך, מיט איינגע־ציגענע באקען פון פארמעט־קאליר, מיט א געל, שפיציג, שיטער בערדעל און מיט א לאנגען, דינעם האלז. נעבען איהם איז געזעסען זיין אלטערקע, א יונגערמאן, מיט א היבש־בעווא־קסענער געלער באדד, מיט פולע, אויפגעבלאזענע באקען, וואס זיינען געווען וויים מיט א קראנ־קער וווייסקייט, וועלכע איז פאכאשש געווען אויף די וויסקייט פון אן ארויסגעשפראצטע; וואדצעל פון א קארטאפעל, מיט טעמפע אויגען און מיט א אידיאטישען שמייכעל צווישען זיינע געלע וואנצעם. ער, אלטערקע, פלעגט קענען אבזיצען שטונדען לאנג אויף זיין ארט און ניט

א ריהר טהון מיט קיין אבר, אז מען זאָל איהם נור לאָזען, און קוקען מיט זיינע טעמפּע אויגען אין איין ריכטונג, מיט דעם אידיאָטישען שמיי־כעל, פערגליווערט צווישען זיינע גלעזער וואַנצעם. זיין טאַטע יונה פלעגט איהם אבער ניט לאָזען אזוי זיצען: ביי יעדען „ברוך הו וברוך שמו, אמן" — פלעגט ער איהם א צופּ טהון, זיין בן־יחיד, פאַר'ן ארבעל, פלעגט זאָגען: „ברוך הוא וברוך שמו". אלטערקע פלעגט עפענען דאָס מויל און פלעגט איהם נאָכזאָגען מיט א דין, קינדערש קול, ציהענדיג די ווערטער: ב־ר־ך הוא וב־ר־ך ש־ש־מו, א־א־מ־ן! און אבגעזאָגט דאָס, פלעגט דאָס מויל ביי איהם בלייבען אָפען עטליכע סעקונדען, ביז זיין טאַטע פלעגט איהם וויעדער א צופּ טהון פאַר'ן ארבעל, דאן פלעגט ער צומאַכען דאָס מויל און דער אידיאָטישער שמייכעל פלעגט זיך וויעדער רוהיג צושפּרייטען צווישען זיינע וואַנצעם, ביז עס פלעגט אונטער־שפּרינגען א נייער „ברוך הוא וברוך שמו" אין זיין טאַטע פלעגט איהם וויעדער א צופּ טהון פאַר'ן ארבעל... אז א פרעמדער מענש פלעגט א מאָל א שמייכעל טהון צו אלטער'קען, פלעגט ער טהון א לאַנגען, משונה'דיגען, א מין היסטעריישען לאָך: ה־א־א! און פלעגט באלד פערשטעלען דאָס מויל מיט זיין וויסער האַנד, אקוראַט ווי ער וואָלט זיך געשעמט מיט זיין משונה'דיגען אָרט לאכען...

א סך מאָל, אז יונה פלעגט אויף א ווייל איבערלאָזען זיין אלטערקען אליין אויף זיין אָרט, פלעגט זיך אברהם־חאַצען וועלען א לאָך טהון פון איהם. ער פלעגט זיך צובויגען צו אלטערקען, פלעגט צו איהם א ווינק טהון מיט זיין איין־איינציגען אויגעל און פלעגט מאַכען: „אלטער־קע, ווילסט חתונה האָבען, הא?"

— ה־א־א־א! — פלעגט איהם אלטערקע ענטפערן מיט זיין משונה'דיגען לאָך און פלעגט באלד פערשטעלען דאָס מויל מיט דער האַנד.

— הא־א־א! — פלעגט איהם איבערמישען אברהם־חאַצע — גולם דו, וואָס הירוישעסטו? האָב חתונה, א כאַלעריע אויף דיר!

אז יאָשקע פלעגט עס אמאָל בעמערקען, פלעגט ער זיך אָננעהמען פאר אלטערקען אין פלעגט אָנפאַלען אויף אברהם־חאַצען, פאַרווא־ער פיהרט זיינע שכור'ע ראַציעס מיט דעם אונ־גליקליכען.

— אויף אזוינע אונגליקליכע האָט מען רחמנות, ניט מען לאָכט פון זיי. פון דיר, שכור, איז דאָכט זיך מעהר דאָ וואָס צו לאָכען! פלעגט יאָשקע זאָגען, אן אויפגערעגטער.

— געה מיר אין דר'ערד אריין, וואריאַט! פלעגט אברהם־חאַצע ענטפערן מיט כעס, קרא־צענדיג זיך די געגאָלטע פאַטילניצע — קראין מיר ניט די פיאַטעס מיט דיינע יוצרות... — און אבגעזאָגט דאָס, פלעגט ער נעהמען בראָקען זיין עברי און שפּייען אויפ'ן בארד...

איין סצענע אין אלטען בית מדרש קען איך ניט פערגעסען. דאָס איז געווען א שבת אין אָנפאַנג זומער.

אין דעם דאָזיגען שבת האָט בער־לייבצע געהאַט ביי זיך אן אורח, און, פערשטעהט זיך, אז דער אורח איז ניט געווען אבי א איד, נור טאַקע איינער פון די שעהנסטע אידען, ר' זעמע־לע קנייטיט אליין, א גלופּסקער גביר און א חסיד.

ער איז געקומען קיין פּאָגראַמעווקע וועגען מסחור און איז איינגעשטאַנען ביי בער־לייבצען. וואָלט איהר זעהן אן אַסאָבע פון א אידען: א הויבער, מיט ברייטע אקסלען, אין אן אטלעסע־נער זופּעצע מיט א ברייטען גאַרטעל, מיט א שעהנער, שווארצער, צוקאַמטער בארד און מיט שווארצע ביסטרע וואָנצעם.

דערצו איז ער טאַקע געווען אן אמת'ער חסיד, מיט א „פרייער האַנד": האָט ער גע־טראָפען אן עזות פנים, האָט ער ניט געמאַכט מיט איהם קיין פיעל עסקים, — אויסגעפאַטשט איהם און פערטיג...

בקיצור, שבת קומט מיט איהם בער־לייבצע אין בית מדרש אריין דאַוונען, זעצט איהם אווק אויבען־אָן, דעם ערשטען פון ארון קודש, אויף דער זעלבער באַנק, וואו עס זיצען ער, בער־לייבצע, זיין זוהן ישראליק'ל, וועלוועל בעל־קאראָבקע און די אַנדערע מיוחסים פון אלטען בית מדרש.

דער טאָג איז א שעהנער. די פענסטער פון בית מדרש זיינען אָפען, אויבענאָן, אין מזרח, וואו בער־לייב מיט די אַנדערע יחסנים זיצען, קוקען די פענסטער אריין אין א סעדעל מיט גרינע בוימער; אונטען, נעבען הרובע, וואו יאָשקע מיט זיין טאַטען זיצען, קוקען ארויס די אָפענע פענסטער אויפ'ן פערפליעסנעטען דעבעל פון בית הכסא, וואָס נעפּינט זיך דאָ ניט וויים, אויפ'ן בית מדרש־הויף...

דער עולם דאַוונט. שמערקע בים־באַס, א קליין אידעל, מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ, שטעהט פאר'ן עמוד און דרעהט מיט זיין האַלז דעם שחרית. בער־לייבצע זיצט זיך צוואוואַרפען אויף זיין ארט, אויסגעצויגען זיינע קורצע דיקע פיסלעך, ווי קלעצלעך, אבגעווארפען מיט'ן דיקען נאקען אן דעם וועגטעל פון זיין זיץ, גלעט זיך זיין לאַנגע רויטע בארד, קוקט פאר זיך מיט זיינע גרויסע אויסגעקאטשטעט אויגען, ווי ביי א קעלבעל, זאָגט מיט דעם מויל דאָס דאַוונען, שוויצט און זיין גרויסער בויך, ווי א פעסעל, בעוועגט זיך בעת דעם שוויר ארויף און אראָב.

זיין בן־יחיד ישראליק'ל זיצט אין זיין רעכ־טער האַנד מיט א נייעם טלית איבער די אקסלען, מיט א רונדער סאַמעטענער ישרמולקע אויפ'ן קאָפּ, שציפּעט דאָס בערדעל, קוקט פאר זיך מיט זיינע גוטמוטהיגע און נאַרישע אויגען, געגעצט פון צייט־צו־צייט און בורטשעט אונטער דער נאָז פויל דאָס דאַוונען.

נעבען ישראליק'לען זיצט וועלוועלע בעל־קאראָבקע, דער מורה דרך פון בית מדרש, א

הויבער, ברייטער איד פון מיטעלע יאָהרען, מיט א יראת שמים פּנים, מיט א קליין געל בערדעל און מיט א לאַנגער קרומער נאָז. ער זיצט מיט'ן טלית איבער'ן שפּיץ יארמולקע, מיט האַלב־צוגעמאַכטע אויגען, וואַרפט מיט'ן קאָפּ און מיט די אקסלען אהין און אהער, רעכטס און לינקס, אוי'קעט מיט התלהבות, קוועטשט זיך מיט גרויס כונה און זינגט דאָס דאוונען מיט מתיקות הויך אויפ'ן קול, דרעהענדיג מיט'ן האַלז די ווערטער נאָך מיט מאַכט בריה'שאפט פון דעם בעל־שהרית, שמערעל בים־באַם אליין...

דער אורח, ר' זעמעלע קנייטש אליין, זיצט זיך מיט גדלות אויף זיין אָרט, שפּיעלט זיך מיט זיין שהנער שוואַרצער באָרד: טהוט זי א גלעט דאָ פון אונטען, אונטער דער מאַרדע, דאָ ביי די זייטען, דאָ נעהמט ער זי גאָר אריין אין פויסט, מאַכט מיט די ליפּען און דאוונט, הפּנים...

די־איבריגע שהנע בעלי בתים, וואָס זיצען אין מזרח־באַנק, אי אויף דער זייט פון ארין קודש אי אויף יענער זייט, דאוונען אויך יעדער אויף זיין בעזונדער שטייגער: זיצען, ווער מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ און ווער אויף די אקסלען; ווער עס אוי'קעט אין דאוונען אין ווער עס ענגעצט, און ווער עס זיצט זיך גלאַט אזוי און דרעמעלט...

די האַלב־שהנע בעלי־בתים, וואָס זיצען אויף די זייטיגע בענק, וועלכע ציהען זיך פּין אויבענאָן, פון מזרח ארונטער צום טהיר אין צום הרובע, שטעהען חם ושלום ניט אָב פון די גאנין שהנע בעלי בתים: אוי'קען אויך, קוועטשען זיך, דרעהען מיט די העלזער דאָס דאוונען נאָך שמערעל בים־באַם, ענעצען און דרעמלען אויך... די בימה אין מיטען איז איצט לעדיג. דורך די פענסטערלאָך פון דער אויבערשטער שיילקע, וואו די ווייבער דאוונען, רוקען אריין וויבער זייערע קעפּ מיט שבת'דיגע צעפּצעם און קוקען אראָב אויף זייערע מענער, ווי זיי דאוונען.

ביים טהיר שטעהט יאָשקע מיט א חברה יונגע ליט און רעדען וועגען די לעצטע נייעס: וועגען א שטרייק, וואָס איז מיט א טאָג צוריק פאַרגעקומען ביי די בערשטער. יאָשקע איז זעהר גוט אויפגעלעגט. „עס וועט לעבעדיג ביי אונז אין שטעדטעל" — לאַכט ער פרעהליך — „אונזערע אידישע בעלי מלאכות זיינען איצט געוואָרען מאָדערני פּערוי סאָרט! א־יאָ, חברה?"

ארציק'ל שטעהט אויף דערביי און לאַכט. איינער א יונגערמאַן, וואָס איז א מיסטער אין פאַבריק, בעמערקט, אז וועג ביי איהם זאָל אמאָל זיין א שטרייק, וואָלט ער שוין געלערנט מיט די ארבייטער בלק...

— איהר, —טהוט זיך יאָשקע א כאַפּ— איהר וואָלט מיט די ארבייטער געלערנט בלק? איהר?! חברה —וועגדעט ער זיך דאָ צו די ארומיגע יונגע לייט— וואָס זאָגט איהר עפּעס צו אזא יאָט, איך בעט אייך? האָט ניט וועד פון אייך א פאַטשיילקע, דעם לאַנגען שמעקער אָט דעם חכם אָבצואווישען?

עס הייבט זיך אויף א הילכיגער געלעכטער צווישען די יונגע לייט. פון מזרח־וואַנד דער־הערט זיך גלייך א פאַטשען אין וואַנד און א געשריי: „שא, שקצים, מען דאוונט!" דער אלטער גדליהו, יאָשקעס טאַטע, א קורצער, בריי־טער איד, מיט א לאַנגען, ווייסען באָרד, מיט רויטע, אויגען פון פופציג יאָהר ארבייטען מיט דער נאָדעל, וועלכער זיצט איצט אויף זיין אָרט נעבען דער הרובע מיט זיין אלטען טלית איבער'ן קאָפּ, שאָקלענדיג זיך מיט'ן קערפּער אהין און צוריק און דאוונענדיג מיט אמת'ער כונה, טהוט זיך א כאַפּ בעת מען הייבט אן צו קלאַפּען אין מזרח־וואַנד, קוקט אן יאָשקען מיט כעס. קוועטשט מיט די אקסלען און אוי'קעט: „אי־אי, גוים, גוים, נו, נו, דאוונען!" זיין אוי'קען איז הפּנים געפּעלען דעם אידיאָט אלטערקען, דער לעצטער טהוט זיך א קעהר צו איהם מיט זיין ווייסען פּנים מיט די אויפגעבלאָזענע באַקען, מיט דעם געל בערדעל און וואַנצעס, צווישען וועלכע עס איז פערגליווערט דער אידיאָטישער שמייכעל, קוקט איהם אן מיט זיינע טעמפּע אויגען, עפּענט ווייט דאָס מויל און לאָזט ארויס זיין לאַנגען, משונה'דיגען לאַך: הא־א־א! אין פערשטעלט באַלד דאָס מויל מיט דער ווייסער האנד.

אברהם־חאַצע דער בעל עגלה, וואָס איז היינט געקומען אין בית מדרש מעהר בעטרונקען ווי אלע מאָל, זיצט איצט אויף זיין אָרט אין טלית, אַנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אן וואַנד, שלאָפּט זיך געשמאַק, פייפט מיט דער נאָז און פּאַרשקעט מיט די ליפּען.

דאָס קלאַפּען אן וואַנד, אין מזרח, איבער־הויפּט גדליהו'ס אוי'קען, מאַכט, אז יאָשקע מיט דער חברה געהען ארויס אין שטיבעל אהינטער, אום אַנצופּירען זייערע וויטערע ויכוחים. דאָן איז וויעדער רוהיג און שעהן אין אלטען בית מדרש. דער עולם דאוונט... א ווינטעלע וועהט דורך די אָפענע פענסטער. צו די שעהנע בעלי בתים, וואָס זיצען אויפ'ן מזרח־באַנק, טראָגט ער א פרישען הויך פון די גרינע בוימער, וואָס סוד'ען זיך אין סעדעל, און צום עולם נעבען הרובע ברענגט ער דורך די אָפענע פענסטער א וואַרעמען שאַרפען געוך פון בית הכסא, וואָס שטעהט דאָ ניט וויט אויפ'ן שוהל־הויף...

אט אזוי איז רוהיג און אנשטענדיג ביז קריאת התורה.

צו קריאת התורה שטעהט, ווי געווענליך, וועלוועלע בעל־קאָראָבקע און טהיילט אויס די עליות די בעלי בתים פון בית מדרש. די סדרה איז „בחקתי". דער בעל־קריאה איז דער זעלבער שחרית־דאוונער, שמערעלע בים־באַם. דער אורח ר' זעמעלע גיט מען א שהנע עליה. מען

מאַכט איהם א „מי שברך". ער איז מנדר עשרה רו"כ אויפ'ן בית מדרש, זעצט זיך וויעדער אויף זיין אָרט נעבען בער־לייבצען, גלעט זיך די באָרד און קוקט נאָך מיט מעהר גדלות, ווי פריהער. נאָך איהם רופט מען אויף א צווייטען, א דריטען עולה לתורה זיין, און עס איז אלץ שטיל און רוהיג. דאָ קומט צו דער בעל קריאה צו דער תוכחה... „יעמוד ר' אברהם יחזקאל בר' שמריהו!" — דרעהט אויס שמערעל בים־באַם מיט זיין האלז. ערשט ר' אברהם־חאצע איז טויט־שבור, פייפט מיט דער נאָז און פּאַרש־קעט מיט די ליפען. בלייבט דאָ וועלוועלע בעל־קאָראָבקע אויף א וויילע צומישט, וווייסט ניט וועמען מכבד צו זיין מיט דער תוכחה. פלוצים דרעהט אויס שמערעל בים־באַם'עס האלז: „יעמוד, ר' גדליהו בר' אהרן!" דער אלטער גדליהו טהוט זיך לכתחילה א טרייסעל, בשעת מען רופט איהם אויף צו דער תוכחה, אקוראט וויי ער וואָלט זיך פון עפעם דערשראָקען. דאָך הייבט ער זיך אויף פון אָרט מיט אן ערנסטער מינע אויף זיין פּאַרמעט־פּנים און נעהמט געהן צו דער בימה עולה לתורה זיין. ערשט באַטיז! יאָשקע איז דאָ! ער ליפט ארוים פון הינטער־שטיבעל מיט א פּנים פלאַם־פייער און מיט אויגען ווי שארפע מעסערם, כאפט אן זיין אלטען טאַטען פאַר א האַנד און שרייט, פערשאַפעט, אויפ'ן קול:

— טאַטע, געה ניט, געה ניט! עס זיינען דאָ אין בית מדרש בילכערע פון דיר פאַר דער תוכחה! עס איז דאָ א בער־לייבצע בלוטזויגער, וועלוועלע בעל־קאָראָבקע, א שעהנער איד א קאַרמאַנשציק... זיי האָבען די שלישי'ס, די מפטיר'ס זאָלען זיי אויף האָבען די מכות פון דער תוכחה!

עס קלייבט זיך ארום זיי ארום א רעדעל. אי די בעלי בתים פון מזרח־באַנק, אי פון די מיטעלסטע בענק, אי פון דעם באַנק נעבען הרובע גאַהען צו צו זיי. די וווייבער פון אויבען שטעקען ארוים מעהר די קעפּ דורך די קליינע פענסטער־לעך. בער־לייבצע, זיין בן־יחיד ישראליק'ל און בער־לייבצעס אורה, זעמעלע קנייטש, שטעהען אויף דאָ אין רעדעל. ביי בער־לייבצען טרייסעלט זיך זיין לאַנגע רויטע באָרד פון אויפרעגונג. זיינע גרויסע, אויסגעקאטשעטע אויגען קוקען מיט פּראַכטונג אויף יאָשקען. ישראליק'ל שציפּעט דאָס בערדעל, קוקט אויף זעמעלע קנייטש, אקוראט ווי ער וואָלט וועלען זאָגען: „דאָס איז ער, דער ווארעט!" און שמייכעלט נאריש. זעמעלע קנייטש אליין שטעהט זיך מיט טלית מיט דער זילבערנער עטרה אויף הויפ־פּערריסענע אקסלען, האלט זיך די העכד פערשטעקט הינטער דעם ברייטען זיידענעם גאַרטעל פון זיין אטלעסענער זופּעצע און קוקט מיט זיינע ביסטרע אויגען אויף יאָשקען, וואָס האלט אלץ זיין טאַטען פאַר א האנד.

„הם!" — מאַכט שמערעל בים־באַם פון דער בימה צו דעם אלטען גדליהו אויף שטום־לשון און מאַניעט איהם מיט די הענד, ער זאָל ארויפגעהן אויף דער בימה.

„הם! חלול השם!" — שרייט וועלוועלע בעל־קאָראָבקע פון דער בימה, מאַכט א רחמנות־דיגע מינע מיט זיין יראת שמים פנים און קוועטשט מיט די פליצעס: „אי! אי! אי! הם! חלול השם!"

— לאָז אָב דיין טאַטען, ווארעאַט — זאָגט דאָ בער־לייבצע — די ספר תורה ליגט אפען, פשע ישראל דו!

— געהט איהר, ר' בער־לייבצע, אויב איהר ווילט ניט פערשוועכען די ספר תורה! — שרייט יאָשקע — מיין טאַטען וועל איך ניט לאָזען פערשעהמען! בער־לייבצע בלוטזויגער, פאר אייך איז די תוכחה, פאר אייך!

בעט זיך ביי איהם זיין אלטער טאַטע גדליהו מיט א דערשלאָגען קול:

— וואָס הארט דיך, יאָשקע? לאָז איין! לאָז מיך עולה לתורה זיין. טהו מיר ניט אן קיין בזיונות פאר לייטען!

— טאַטע —שרייט יאָשקע און אזוי פיעל וועהטאָג קלינגט אין זיין קול— איך ווייל דיך ניט דערלאָזען צו א בזיון! זיי אבער, זיי, די מיוחסים, זיי! טאַטע, זאָג זיי, אז דו ביזט מעהר מיוחס פון זיי, דו ביזט עהרליכער פון זיי!

געה איך צו איהם מיט זיין ארציק'לען און זאָגען איהם, ער זאָל אינלאָזען זיין טאַטען, אז עס איז ניט כדאי צו מאַכען קיין סקאַנדאַל פאר אן עליה...

צוהיצט זיך דאָ נאָך מעהר יאָשקע.

— די עליות —שרייט ער— זיינען ניט געגעבען געוואָרען צו בעליידיגען אלטע עהרליכע מענשען! לאָזען זיי מיר בעסער אנשפייען אין פּנים, ווי מיין טאַטען! ארציק'ל, זוהנוניו, דו פערשטעהסט ניט דעם בזיון, הא? ווייל דער שבור אברהם־חאצע האָט זיך היינט אזוי אנ־געשכור'ט, אז ער קען ניט געהן עולה לתורה זיין צו דער תוכחה, האָט מען קיין ניעדריגערען מענשען ניט געפונען, וועמען אויפצורופען צו דער תוכחה, ווי נור דיין זיידען, אָט דעם אלטען מאן מיט די וווייסע האָר אויפ'ן קאָפּ! ווער זיינען זיי? —טהוט ער זיך פלוצים א כאפּ און די אויגען ברענען ביי איהם, און ער טהוט א קלאַפּ אן א סטענדער, וואָס שטעהט דערביי, מיט אזא קראַפט, אז ישראליק'ל טהוט זיך א טרייסעל און טרעט אָב פון איהם אביסעלע ווייטער— ווער זיינען זיי, זאָל מען מיר זאָגען —שרייט ער — ווער זיינען זיי?!

רופט זיך דאָ אָב פלוצים זעמעלע קנייטש:

— זיי זיינען שעהנע אידען און דו ביזט א שרין משורץ!

און געזאָגט עס, געהט ער טאקע גלייך צו

צו איהם, נעהמט איהם אן פאר'ן אקסעל און מאכט:

— געה זעץ זיך אויף דיין אָרט. לאָז דיין טאטען עולה לתורה זיין!

טהוט זיך יאשקע א טרייסעל און קוקט איהם אן מיט זיינע שטעכעדיגע אויגען אוּן פרעגט, כלומרשט ער ווייסט ניט:

— ווער זייט איהר, ר' איד?

— זעץ זיך אויף דיין אָרט און זיי ניט קיין שקץ! — מאכט זעמעלע שטאַרקער און נעהמט ניט אראָם די האַנד פון יאשקעס אקסעל.

צולאכט זיך יאשקע מיט זיין בייסענדיג געלעכטער, נעהמט ניט אראָב פון איהם זיינע שטעכעדיגע אויגען און מאכט:

— הא, ברוכים הבאים! נאָך א שעהנער איד, א בעל שלישי! עס האָט געפעהלט א פיעדעל אין אונזער שעהנער קאפעלְיע פון מיוחסים! — און הייסט זעמעלען אראָבנעהמען די האַנד פון זיין אקסעל.

זעמעלע קנייטיט דערשרעקט זיך אָבער ניט פאר יאשקען, נעהמט ניט ארונטער די האַנד פון זיין אקסעל און ענטפערט:

— הער נור, דו, ווי רופט **מען** דיך? דו שקץ, דו שרץ משורץ דו, דו בעסער מאך ניט קיין כלב'ש שטיק, אז ניט...

און דערבי טאקע הייבט ער אויף די האַנד.

און אז יאשקע זעהט, ווי יענער האָט אויפגעהויבען די האַנד, צולאכט ער זיך, יאשקע, מיט אזא חוצפה זעמעלע קנייטיט גליך אין פנים, אז בער־לייבצע פערסקריעט מיט די ציינער פון פערדרום, און יאשקע ענטפערט, קוקענדיג זעמעלע'ן גליך אין די ביסטרע אויגען מיט זיינע שטעכעדיגע:

— אדרבה, אדרבה... נו, נו, פרובט טאקע! איך האָב אייך אין אדמה, ר' שעהנער איד!

אז עס דערלאַנגט דאָ ניט זעמעלע קנייטיט איהם א פאטש, אבער א פאטש, אז עס האָט אָבגעהילכט אין בית מדרש, און די ווייבער פון אויבען האָבען ענגומען קוויטשען מיט שרעק...

אלע ארום האָבען זיך דערשראָקען. אלע זיינען געבליעבען שטעהן טויטע, אָהן לשון ארציק'ל איז געשטאַנען א בלייבער, מיט צושרא־קענע אויסגעשיירטע אויגען אויף זיין טאטען. בער־לייבצע האָט געשמייכעלט צומישט. זיין בן־יחיד האָט זיך נאָך ווייטער אָבגערוקט, א בלייכער... עס איז פלוצים געוואָרען שטיל ארום, ווי אויף א בית עולם...

יאשקע אליין איז אויך צומישט געוואָרען פון דעם פאטש, האָט זיך אָננעכאפט פאר'ן באק, איז אָבגעשפרונגען ווי אן אָבגעקאָכטער, אָב־לאָזענדיג זיין טאטענס האַנד. און דאָ פלוצים — וואָלט איהר זעהן גבורה ביי א מענשען! — איז ער צוגעלאָפען צו זעמעלע קנייטיש, און אזוי ווי יענער שטעהט אין זיין לאַנגער אטלאַסענער זופּעצע מיט'ן ברייטען זיידענעם גארטעל, האָט ער איהם א כאפּ געטאָן אונטער'ן גארטעל, א הייב געטאָן אין דער הויך און א שמיץ געטאָן אָן דר'ערד, אז אלע אין בית מדרש זיינען געבליבען טויטע.

עס איז געוואָרען א געשריי, א מהומה. די ווייבער פון אויבען האָבען געקוויטשעט. די מאנסביל ארום האָבען געליארעמט. דער גאַנצער בית מדרש אידען האָט זיך א וואָרף געטאָן צו איהם: „יאשקע, וואָס טהוסטו?"

זיין טאטע גדליהו האָט איהם געמומען רייסען און פאטשען. בער־לייבצע מיט א צו־שראָקענעם געשריי: „אידען, זעהט!" האָט איהם געמומען רייסען פון זעמעלען.

נור רייס איהם, שלעפּ איהם, שריי: יאשקע היינט, יאשקע מארגען — ער טהוט זיך זיינס: האלט זעמעלען פאר'ן קאָפּ מיט ביידע הענד און דרעהט איהם אזוי, אויב איהר האָט אמאל געזעהן, ווי די שוחטים האלטען אן אָקס אין שעכט־הויז בעת דער שחיטה, שטיקט איהם און רעדט צווישען די פערשצעמעטע ציינער שטיל: „הא, איהר וועט זיך פאטשען, ר' שעה־נער איד?"

הקיצור, יאשקע האָט איהם גוט אָננעווא־רען און נאָכדעם ערשט האָט ער געפאַרדערט, אז בער־לייבצע זאל ארויפגעהן עולה לתורה זיין צו דער תוכחה, אז ניט וועט ער זעמעלען מאכען דעם טויט. און ער האָט טאקי אויסגעפיהרט.

בער־לייבצע איז טאקע ארויף עולה לתורה זיין צו דער תוכחה. וואָס אנדערש, נעבעך, האָט ער געקענט טהון: זעמעלע איז דאָך געווען זיין אורח! און וועז ער האָט אָבגעזאָגט די ערשטע ברכה, דאן ערשט איז יאשקע צופריעדען געווען ארויסצולאָזען זעמעלע קנייטיש פון זיינע הענד...

(פאָרטזעצונג פאָלגט.)

י. י. שוואַרץ

ליטווישע וועלדער

געווידמעט י. ד. בערקאָוויטש.

הקדמה.

איך קום פון די טיעפע, פערפלאָכטענע ליטווישע וועלדער,
וואו ס׳טראָגט זיך ווי טאָג און ווי נאַכט אַ ברוגז׳דיג רוישען.
וואו ריעזיגע סאָסנעס פערשטעלען דעם שיין פונ׳ם הימעל
און ס׳וועהען מיט פייכטקייט די אוראַלטע דעמבעס און יעגלעס.
וואו ס׳פלאָנטערן זיך אין אַ מיש־מאַש פערגעסענע סטעזשקעס
און לויפען, איין גאַט וויים וואוהין, אין דער אונבעריהרט טיעפקייט.
וואו ס׳הויבען זיך בערג אויף פון פלאָכקייט בעדעקטע מיט בוימער
און ס׳ציהען זיך פעלדער מיט יאַגדעס מיט בלויע אין נידער.
וואו בלאָנדזענדיג שלאָגסטו זיך אָן אָן אַ זומפּ אָן אַ טיעפען
מיט עפּעס א ריח אַ דומפּפען, אַ פייכטען, געדיכטען
פון בלעטער פון דעמבעס צעפוילטע און וואַרצלען צעוויקטע,
פון פייכט־גרינעס מאַך און פּריש־דופטענדע שוואמען.
וואוהין עס גליטשט זעלטען אראָב זיך אַ שטראָהל — און פערשווינדט באַלד
דערטרינקענדיג זיך אין דער טיעפער פערצויגענער נאַסקייט.
וואו פּלוצלונג, אין רעכט־מיטען תמוז, דערהערסטו אין טיעפקייט
דאָס שרייען פון ראָבען אַרויס פון די הויהלען פון בוימער.
וואו יעדער פּאַרנאַכט, וען אין וואַלד ווערט אַלץ פינסטערער, כמאַרנער
צעטעראָגען זיך דומפּפע, געדיכטע און טיף־שוואַרע קלאָנגען
פון קלויסטערשע גלאָקען וואָס הילכען אין וואַלד אָב מיט שווערקייט.
דו קוקסט זיך אַרום דאָ מיט מורא — אַזוי ווי אַ מחנה
פון וואַלד־גנאָמען וואַלטען ארום דיר אין וואַלד זיך געטראָגען.
און ס׳דאַכט זיך, אַזוי ווי אַ גרויסער און פינסטערער פויגעל
האָט איבער דעם וואַלד זיינע פליעגעל צעשפּרייט און פערדעקט אַלץ.
נור ערגעץ אין וואַלד שוועבט אַרום איבער בערג, איבער טהאַלען
די נשמה פון וואַלד און געפינט זיך קיין רוה נישט און יאַמערט
מיט טויזענדער שרעקענדע נאַכטיגע קולות און קלאָנגען — — —
איך קום פון די טיעפע פערפלאָכטענע ליטווישע וועלדער!

1.

אַ שטורם אין וואַלד

צוערשט איז אין וואַלד אַלץ אַנטשוויגען געוואָרען:
עס זיינען געשטאַנען פערכמאַרעט און פינסטער
די בוימער און טיף און נישט־הויליך געשוויגען.
נידעריג, גלייך אויף די קעף פון די בוימער
האָבען זיך פּאַר־שוואַרצע וואַלקענס געגאַסטן
און אַלץ האָט געוואַרט אַזוי אַנגעשטרענגט־האַרכענד.
באַלד אָבער האָט זיך אַווינד־מיהל צעטראָגען:
ס׳האָבען די סאָסנעס גערוישט און געקלונגען,
ס׳האָבען זיך בוימעלער פיעברישׂ געשליידערט
פּאַטשענדיג איינער דעם צוויטען און רוישענד,

ס׳האָבען זיך אונרוהיג פויגלען געוואָרפען — —
ס׳קומט אַן אַ שטורם! עס קומט אַן אַ שטורם!

ס׳צינדט זיך דער וואַלד פלוצלונג אַן מיט אַ פייער —
ס׳ווערט מיט אַ העל־גרינעם בלענדענדען מבול
פערפלייצט דער גרוי־פינסטערער וואַלד און פערטרונקען.
ס׳שפּיגלען זיך אָב אין אַ בלויליכען פייער
אויף מיילען און מיילען די בערג און די טהאָלען,
ריעזיגע בוימער און גרין־שוואַרצע זומפּען.
אַ רגע — און ס׳האַלט די נאַטור אַיין איהר אָטהעם —
באַלד אָבער לאָזט זיך שוין הערען פון ווייטען.
דער אָנקונפט פון ווילדען בייז־לאַכענדען דונער
קייקלענדיג זיך אַ צערייצטער און בייזער.
ס׳הילכען אָב דומפּע און שרעקליכע קלאָנגען,
שיטען אַראָב זיך אין פינסטערע טהאָלען,
טראָגען אַרויף זיך צוריק מיט אַ רוגזה,
שלאָגען זיך אָב אַן די קעפּ פון די בוימער,
ווירבלען זיך ווייטער און ברומען און ברומען — —
דאָס זיינען די שליחים די ערשטע פון שטורם!

באַלד ווערט צעטרייסעלט דער וואַלד און ערשיטערט —
ס׳הילכט און עס לייַארעמט דער וואַלד און ער רעגט זיך
דול און צעטומעלט פון קראַכענדען דונער.
ס׳יאָגען זיך בלענדענדע שנייידענדע בליצען
זיג־זאַגען, פלעכטען זיך איינער אין צוויייטען,
פאַלען אַראָב אויף די קעפּ פון די בוימער.
ס׳גיסען זיך שטראָמען מיט וואַסער און פלייצען
פון דעם אויף שטיקער צוריסענעם הימעל.
פאַלען אַראָב פון די בערג אין די טהאָלען,
שטראָמען אַריין אין די שטעהענדע זומפּען,
ס׳ווערט זייער גרין־בלויער שימעל צעריסען.
ס׳הייבען זיך אויף מיט אַ רוגזה די זומפּען
הייבען אַן קאָכען און שוימען און שוימען,
גיסען זיך איבער די טהאָלען די ווייטע
שפּרייטען זיך אוים אויף די ערטער די פלאַכע
און שרעקען די בערגלעך און בערג מיט פערפלייצונג.
ס׳פאַלען די יונגינקע בוימלעך צו דר׳ערד צו,
ס׳ברעכען זיך צווייגען און שפּיצען פון בוימער,
ס׳קלינגען די סאָסנעס און קראַכען און קראַכען,
ס׳רייבערען זייערע שפּיצען דערהיצטע.
ס׳צינדען זיך אַן אין אַ העל־גרינעם פייער
קעפּ פון די הונדערטער יעהריגע דעמבעס.
ס׳הויבט זיך דער רויט־בלויער פלאַם אויף צום הימעל
שפּיגעלט זיך אָב אין די טיעף־שוואַרצע זומפּען,
פלעכט זיך אַריין אין די ווייס־גרינע בליצען — —

ס׳הילכט און עס לייַארעמט דעם דונער׳ס געלעכטער,
ס׳זיג־זאַגען אשמדאי׳ס פייעריגע צונגען — —
אינגעצוימט הילליעט דער בייז־ווילדער שטורם!

מ. לאזארסאן

דער יונגער איד

ירצליך וועלט צעהן יאהר זינט עס איז געשטאנדען איינער פון די בעסאבטעטע יונגע העברעאישע שריפטשטעלער, מ. ז. פייער־בערג, וועלכער האט אין זיין צייט געצויגען אויף זיך פיעל אויפמערקזאמקייט און ערווארטונג גרויסע האפנונגען אין אונזער ליטעראריישער וועלט. אייניגע פון זיינע עטיודען („דאס קעלבעל", „די קמיע") זיינען אויבערזעצט אין אידש. אין אלגעמיין אבער איז דאס פובליקום, וואס לעזט נור אידיש, וועניג בעקאנט מיט דיזען יונגען שרייבער, וועלכער שטעלט מיט זיך פאר א נייע שטרעמונג אין דער העברעאישער ליטעראטור.

זיינע וועניגע שריפטען, וועלכע ער האט בעווייזען אנצושרייבען אין זיין קורצען לעבען (ער איז געשטאנדען 24 יאהר אלט), כאראקטעריזירען דאס נשמה־לעבען פון דעם יונגען אידען, פון דעם וואס „אונזער פאלק האט געבאנען אויף די עלטערע יאהרען", ווי ביאליק דריקט זיך אוים. די דאזיגע נשמה האט אין זיך פונקען פון די אלטע שטאלצע אידען פון פארצייטען, און צו דערזעלבער צייט שטרעבט זי צו א נייע וועלט מיט א נייעם לעבען. גאנץ אפט ברענט אויף אין אזא נשמה א שטארקער פייער פון אינערלי־כען קאמפף צווישען די ביידע וועלטען, די אלטע און די נייע, און ניט זעלטען טרעפט, אז דיזע נשמה וועלט פערברענט אין דיזען פייער...

מ. ז. פייערבערג איז געבאנען אין א פער־וואלפען שטעדטעל אין וואהלין ביי א פאנאטי־שען פאטער, א שוחט, וועלכער מוז זיי פרום אויף פון לייטענס וועגען, וויל ער איז דאך פון די כלי קודש. דערביבער וועז זיין זוהן איז ארוים „לתרבות רעה", אן אפיקורום געוואלען, האט ער איהם גע'רודפ'ט, פערביטערט דאס לעבען, פון שטוב געטריבען, ביז וואנען דער יונגער פייער־בערג איז קראנק געוואלען. פיעלליכט האט דער טאטע זיינער אויף איהם דעם טוידט געבע־טען, אויף דעם אפיקורום וואס איז „חוטא ומחטיא את הרבים" (זינדיגט און מאכט זינדי־גען). שוין נאכדעם אז זיין זוהן איז געשטאר־בען, האט דער פאטער לאנג ניט געלאזט ארוים־געבען דעם זוהן'ס געזאמעלטע שריפטען, אים ניט „צו פערזינדיגען די וועלט און יענע וועלט". „עס איז אן אלטע, אלטע געשיכטע!" וועמען פון אונז איז זי ניט בעקאנט, וועניגסטענס פון לעזען די „השכלה ליטעראטור", וואו עס וועלט בעשריבען און געמאלט „דער קאמפף צווישען די עלטערן און די קינדער"?

דאך ווי פערשיעדען איז דער קאמפף אין דער אידישער נאם אין דער נייער צייט! אמאל האט דער יונגער דור געשטרעבט זיך ארויסצו־רייסען פון דער נהעטא, וועלכע ער האט פיינט געהאט מיט'ן גאנצען הארצען, אין וועלכער ער האט ניט געפונען קיין שטראהל פון ליכט, און דער איינציגער אידעאל איז דאן געווען „צו אנטלויפען", צו פערלאזען די נהעטא אויף שטענ־דיג. דער אלטער דור, די טאטעס, האבען ניט געווואלט דערלאזען דערצו. אפט האט געזיעגט איין זייט, אפט די אנדערע.

דיזער אידעאל „צו אנטלויפען" וועלט איצט פערשוואנדען. טהיילוויים דערפאר, ווייל מען האט זיך ארומגעזעהען, אז ניט אלעם אין דער אידישער נהעטא איז אזוי העסליך און אבשייליך ווי אמאליגע „משכילים" האבען געוואלט איינ־שמועסען; מעהר אבער האט דא געהאלפען די ערפאהרונג, אז דארטען אין דער בריייטער וועלט, אויף יענער זייט נהעטא, שיינט נאך ניט „די זון פון אויפקלערונג" און עס הערשט נאך דער־וויל ניט די „געטליכע מענשענליעבע", ווי די פאעטען פון דער השכלה האבען געזונגען.

און אזוי פערבליבט דער יונגער דור אין דער נהעטא. דאס זיינען אבער ניט קיין „בעלי תשובה", וועלכע וועלט „גוט און פרום", ניט קיין צוריקגעקומענע מיעדע און ענטטוישטע „זוכער", וועלכע וויללען שוין אברוהען און שטע־לען זיך צופריעדען מיט אלעם — דאס זיינען יונגע אידען, וועלכע שטרעבען אריינצובערענגען א שטראם פון לעבען אין דער נהעטא, אבפרישען די אלטע גייסטיגע אוצרות און שאפען נייע צו בעריכערן די אידישע נשמה.

אויף אמאל, אין די צייטען פון דער השכלה, זיינען געווען פיעלע, וואס זיינען פערבליעבען אין דער נהעטא מיט דער אבזיכט צו בילדען דאס אידישע פאלק, צו פערטרייבען די פינסטער־נים פון דער אידשער נאם. דאס זיינען אבער דאס רוב געווען ניט קיין דענקענדע ראדיקאלען און ניט קיין אויבערציגטע אידען. פון איין זייט איז געווען א אידעאל מתיר צו מאכען ארבעט אויף פסח אדער מאכען מאגערער דעם דיקען מחזור, און פון דער אנדער זייט האט מען נאר ניט געקלערט עפעס צו בויען אויף דעם ארט פון די רואינען...

דער יונגער דור איז פיעל ראדיקאלער, אבער אויך טיעפער אידיש. דעריבער איז אזוי שווער דער קאמפף ביי אים אין דער נשמה. ער קען זיך ניט בעפריעדיגען מיט א „צוגעפוצטען" יודענטהום וואם האט פיעלליכט א שאנערען אויסזעהען אבער א פיעל ביליגערען אינערליכען ווערטה. דער יונגער איד וויל האבען א ניי יודענטהום, אן ערהאבענעם, א רייכען, א שטאלצען.

„דאם קראנקע אינגעל" ביי י. ל. פרץ זאגט אזוי: „אפט טראכט איך: גאט קען הערען אונזערע תפילות אומעטום; האבען מיר אבער א שוהל, דארף זי זיין הויך, העכער פון אלע געביידעם".

די ארבייט פון צוברעכען, צורייסען, פערניכטען דאם אלטע אין דער אידשער גאם איז געווען ניט קיין שווערע. פיעל שווערער איז אבער צו בויען, צו שאפען עפעם נייעס. פון איין זייט פערשטעלען דעם וועג די אלטע, האלבראוינירטע חורבות, און פון דער אנדער זייט פעהלט א באדען פאר די נייע בנינים. מיט מאטערניש ווערט עפעם אויפגעבויט, קומט א געוועהנליכער ווינטל און ווארפט עס אנידער...

די ליידען פון דעם יונגען אידען געפינען מיר אין די שריפטען פון מ. ז. פייערבערג.

דער העלד פון זיין גרויסע ערצעהלונג „לאן?" („ואוהין?"), נחמן, איז א רב'ס א זוהן. זיין טאטע איז אייגנער פון יענע אלטע אידען, וואם טראגען ביי זיך אין הארצען א שטארקע ליעבע צום יודענטהום און א שטילען טרויער איבער דעם שיקזאל פון דער אידישער נאציאן אין גלות. ער בעטראכט זיך אלס א זעלנער פון א הויליגער ארמעע, וועמען מען האט פערטרויט צו היטען די פאהן. דאם איז ניט קיין געוועהנליכער אויסגעמושטירטער זעלנער, וואם דיענט דעם קייזער „מיראה" (אוים פורכט), נור אזוינער וואם ליעבט זיין גרויסען פעלדמארשאל און איז שטאלץ אהן א שיעיר דערמיט, וואם ער האט זוכה געווען צו זיין א פאהנענטרעגער.

די גרויסע ארמעע איז צושלאגען, די עהרע פון פאלק איז געפאלען, דער קייזער אליין איז אין געפענגנים („שכינתא בגלותא")—דאם אלעם פילט אן דאם הארץ פון איבערגעבענעם זעלנער מיט א טרויער, וועלכער ציהט זיך זיין גאנצען לעבען לאנג. אין דיזען טרויער ווערען פערטרונקען אלע זיינע פערזענליכע זארגען.

„וואם שערט (ארט) מיך ווייב, וואם שערט מיך קינד,
מיין קאיזער, מיין קאיזער געפאנגען!"

און דיזען טרויער, אויך דיזען שטאלץ מיט דער פאהן, ווי׳ל דער אלטער רב איבערגעבען בירושה צו זיין יונגען זוהן נחמן, אזי ווי ער האט בעקומען פון זיין טאטען.

אלס קינד הערט דער קליינער נחמן פון זיין פאטער א לאנגע געשיכטע פון א פאלק, וואם האט אמאל געהאט א לאנד און איז גרויס געווען. זיינען אנגעקומען פיינד און האבען פון איהם געמאכט א בארג אש. דאם פאלק וואנדערט ארום אין גלות און וואכט אויך משיח, ער זאל קומען און זאל ברענגען די גאולה..

דער אינגעל געהט ארום שטענדיג פערקלעדט און טראכט וועגען משיח. און ביסלעכווייז ענטוויקעלט זיך ביי איהם דער וואונש צו ווערען אליין דער משיח.

טיעף ריהרענד איז דער קאפיטעל, וואו עס ווערט געשילדערט דער טרוים פון דעם צוועלף־יאהריגען נחמן צו ווערען משיח. ער פאסט, דאוונענט פרום, ווייזט, טהוט די סגולות וואם קבלה־ספרים הייסען און שטרעבט צו בעקומען „רוח הקדש". אום דערמיט צו זיין ווירדיג פאר זיין מיסיאן.

צוויי יאהר דויערט די ארבייט צו בעקומען „רוח הקדש". נור נאך אלע שוועריע מיה פיהלט נחמן, אז ער איז ניט אנדערש געווארען, און ער מוז אויפגעבען דעם געדאנק צו ווערען משיח.

דאן פאנגט זיך אן א נייע פעריאדע אין זיין לעבען. דאם איז דער אנפאנג פון דעם שפעטערדיגען קאמפף. עס נעהמט נאגען אין הארצען דער וואונש פון צווייפעל; עס גנב'ענען זיך אריין נייע געפיהלען, נייע געדאנקען.

„צייטענווייז ווייזט ער שטילערהייד, ער איז אויפגערעגט, ער איז אין כעס אויף זיך, אויף אלעמען, זאגאר אויף גאט אליין, כביכול". „פיעללייכט איז אלץ א שפאס... אונזער תנ"ך לאכט פון די „הבל הגויים", עס קען זיין אז די „גויים" האבען א ספר וואם מאכט חוזק פון אונז". „ער ווי׳ל ארויסריסען זיין הארץ צוזאמען מיט דיזע שרעקליכע געדאנקען... ער ווי׳ל ערגעץ אנטלויפען, ער האט מורא פאר זיך אליין... נור וואוהין זאל א מענש אנטלויפען פון זיך אליין?".

ער קומט אלע טאג אין בית מדרש. זיין טאטע לערנט מיט איהם און פלאנצט איין אין איהם „אידישקייט", דעם גייסט פון א זעלנער, וואם דארף דיענען דעם אלערהעכסטען קעניג וואם זיצט אין הימעל.

— „טאטע, פרעגט דער יונגער נחמן, מיז דען די גאנצע וועלט זיין זעלנער?"

און דא קומט א לאנגע ערקלערונג פון׳ם רב, אין וואם בעשטעהט די דיענסט פון א איידען צו גאט. דאם איז א גאנצע וועלטאנשויאונג פון אן אלטען דור, וועלכע ענטהאלט אין זיך א

וואונדערבאַרען ראַמאַנטיזם. „ניט אַלע בירגער וויל׳ען אָן קענען זיין זעלנער, דערייבער קלייבט מען אויס די בעסטע יוגענד, זי זאָל זיין די ארמעע. אונז אידען, מיין קינד, האָט גאָט אויסערוועלט צו זיין זיינע זעלנער...“ „פֿאַראַ, מיין קינד, ביי אונז, ווי אין אַלע ארמעען, דעזערטירען, וואָס פוילען זיך צו דיענען, וואָס אָנט־לויפען פון לאַגער, נור זיי וויסען, אז דאָס זיינען די שוואַבערע, די ערגערע.“

און דיזע געדאַנקען רויבען אַוועק ביים העלד פון דיזער ערצעהלונג די גאַנצע קינדהייט זיינע. ער קען ניט אונטערגעבען זיך אָן פערשטיקען אין האַרצען זיין צוויפל׳ען אָן זיין רעבעליישען גייסט.

— „דאָס זיינען ניט קיין זעלנער, דאָס זיינען היטער פון א בית־עלמין. איך ווי׳ל ניט בלייבען אַזוי! איך ווי׳ל לעבען, לעבען ווי אַלע מענשען.“

נור אין דערזעלבער צייט הערט ער ניט אויף צו לערנען די ספֿרים, וואָס בלייבען איהם הייליג. און צייטענווייז, אַבלערנענדיג עטלעכע שטונדען נאָכאַנאַנד, פיהלט ער אַן ערלייכטערונג, א בערוהיגונג.

„עפּעס לויגט א געטלעכע קראַפֿט אין דיזע הייליגע ווערטער. און עס גלויבט זיך, אָן עס ווייזט זיך, אָן עס וועלט אַזוי לייכט, לייכט.“

ער בעמיהט זיך צו בעקעמפֿען די רעלי־גיעזע צווייפלען, וועלכע לאַזען איהם ניט רוהען. ער געהט אין שוהל אָן זאָגט „סליחות“ גלייך כיט׳ן גאַנצען גלויביגען עולם.

„וואָס דאַרפען מענשען קלערען צי עס איז דאָ א גאָט אין הימעל? נענוג איז פאַר זיי, אז זיי האָבען איהם אין הארצען, אז זיי פיהלען איהם שטענדיג אין זיך.“

נחמן פיהלט אָבער, אז ביי איהם האָט מען אַוועקגענומען זיין גאָט און ער איז געבליבען אַליין אין דער וועלט. און אין דערזעלבער צייט איז ער פעסט צוגעבונדען צו דער אַלטער וועלט, וועלכע איז איהם הייליג אָן טהייער.

דאָ קומט איהם אַרויף א געדאַנק, אז אַלעס אַרום איהם איז צופוילט, פערשימעלט אָן ער מוז פון דאַנען אַנטלויפען. „נור ניט דאָס איז די פריהייט — זיך אַליין צו בעפרייען. וואו לאַזט ער זיין פאַטער, זיינע אַרעמע ברידער?“

ער בעשליסט ביי זיך צו בלייבען א „זעל־נער“. „נור איבערנעהמענדיג ביי זיין פאַטער די פֿאַהן, קען ער ניט אַנגענהמען אויף זיינע געוועהר. זיין טאַטענס געוועהר איז פער־שימעלט, און ער מוז פאַר זיך קריגען נייע גע־וועהר...“ „נענוג צו שטעהן אויף איין אָרט אָן ווייטען אויף די רואינען. ער מוז געהן!“

„געהן! אבער — וואוהין?“

אין דיזען קאַמפֿף מיט זיך געהען איבער עטלעכע יאָהר. נחמן האָט חתונה און קומט אָן אין א רוהיג הויז. זיין שוואַר איז א פֿשוט׳ער איד, ניט קיין „זעלנער“. צוויי, דריי יאהר געהען אַוועק אין א וואַפענשטילשטאַנד. נור נחמן פיהלט ביי זיך, אז לאַנג קען דאָס ניט האַלטען.

און ווירקליך, נאָך א שטילען איבערקלערען בעשליסט ער צו פאָהרען צוריק צו זיין פאַטער. דאָס איז געווען אלול־צייט, וועז דער רעליגיעזער פולם קלאַפט שטארקער אין דער אידישער גאַס. ביי נחמן׳ען אין הארצען האָט זיך אַנגעפאַנגען א שטארקער קאַמפֿף געגען רעליגיאָן. זייענדיג יום כפור אין שוהל, האָט זיך אויפגעהויבען ביי איהם אין הארצען א שטורם פון פראָטעסט געגען דעם גאַנצען עולם, וואָס שטעהט דאָ אָן פער־ברענגט דאָ די צייט אין גאָר נישט. און וועלע־דיג מיט עפּעס ארויסצייגען דיזען פראָטעסט, האָט ער געמומען פון עמוד די וואַקסענדע ליכט און אויסגעלאָשען...

אין שוהל איז געווארען א שטילער טומעל... דער רב איז געפאַלען חלשות. „נחמן איז פין זינען אראָב“. און פון דאַן אָן איז ער געבליבען אין שטעדטעל פעררעכענט פאַר משוגע.

עפּעס טאַקע א משוגעת איז אַנגעפאַלען אויף איהם יענעם מאָמענט. „ער פיהלט, אז עפּעס האָט איהם געטריבען צו פערלעשען די ליכט. איהם איז אונמענליך געווען וויייטער צו טראָגען פערשטיקט זיינע וועהטאַגען.“

„איך בין אונגליקליך דערמיט, וואָס איך בין א קינד פון א פאַלק, וואָס האָט קיין זאַך ניט אין זיין וועלט, אויסער רעליגיאָן. נור צוויי וועגען האָבסטו: קעמפֿען פאַר רעליגיאָן אדער געגען רעליגיאָן — און איך ווי׳ל דאָך זיין א פריערער מענש. ניט דאָס איז מיין צוועק אין לעבען צו פיהרען מלחמות פאַר אדער געגען רעליגיאָן... איך פיהל אַנדערע שטרע־בונגען אין מיין הארצען, איך זוך אַנדערע טהאַטען אין מיין וועלט צווישען פאַלק...“

אזוי בעטראַכט ער אַליין די ענדע פון זיין לאַנגען קאַמפֿף. ער פערבלייבט „משוגע“, רעדט ניט מיט קיינעם, ערווייטערט זיך פון אַלעם, זיצט אין בית מדרש אַדער ביי זיך אין צימער און לערנט, און טראַכט, און זיפצט.

אין שטעדטעל האָט מען געמומען רעדען וועגען ציוניזם. נחמן האָט זיך געמומען צור־הערען, כאַפּען וועהרטער, פרעגען. עפּעס האָט זיך ביי איהם אין הארצען אַנגעצונדען...

און איינמאָל איז געקומען נחמן דער „משוגענער“ אויף א פערזאַמלונג פון ציוניסטען און האָט געהאַלטען א לאַנגע רעדע, וועלכע דריקט אויס די אידעען פון „קולטורעלען ציוניזם“.

„דאָס אידישע פאָלק מוז צוריקגעהן נאָך ארץ ישׂראל, ניט צו אַנטלויפן אהין פון נויט און פיין, נור אום צו לעגן דאָרטען דעם גרונד־שטיין פאר א נייע געזעלשאפט, א געזעלשאפט, וועלכע זאל זיין א מאָדעל פאר דער וועלט, וועלכע זאל ווייזן א וועג ווי די מענשהייט דארף לעבן, וועלכע זאל שאפן נייע האָריזאָנטען...“

בערשטהט זיך, אז די ציוניסטען זיינען נאָך ניט געווען מסוגל אויפצונעהמען דיזע אידעען. אין א קורצער צייט ארום איז די „חברה“ אין גאנצען אויפגעלעזט געוואָרען. נחמן איז צוריק אוועק „צו זיך“ און פערבליבען „משוגע“ פאר דער וועלט, ביז דער טויט האָט זיך אויף אים ערבארמט און געמאכט אן ענדע צו זיינע יסורים.

וען איהר לעזט דורך דיזע האַלב־אויטאָביאָגראפישע ערצעהלונג, מאכט עס אויף אייך דעם אויינדרוק פון א לירישע פאָעמא. אלם קונסטווערק האָט דיזע ערצעהלונג פיעל פעהלער. זי האָט אבער יענע גרויסע מעלה, וואָס נור אויסצעגע ווערק פערמאָגען עס. איהר פיהלט דאָרטען א נשמה וואָס לעבט אין יעדען וואָרט, און דערבער ווירקט עס אזוי אויפ'ן לעזער.

די ערצעהלונג „לאן?“ איז דאָס אויסציגע גרויסע ווערק וואָס פייערבערג האָט אָנגעשריבען. ער האָט אין דיזעם ווערק אריינגעלעגט זיין גאנצע נשמה, האַלטענדיג עס פאר זיין „לעבענסווערק“.

עטליכע קליינע סקיצען, וועלכע ער האָט געשריבען פאר דעם, שיינען צו זיין עטיודען צום דעם בילד, וואָס ער האָט זיך געקליבען צו מאָהלען.

אין אלע סקיצען געפינט איהר דעמזעלביגען העלד (וועלכער טראָגט דעם נאָמען „חפני בעל דמיון“) אין פערשיעדענע מאָמענטען. קיין „סוזשעט“ אין געווענליכען זין האָבען זיי ניט, אזוי ווי „לאן“ האָט ניט. דאָס זיינען ניט מעהר ווי לירישׂ־פסיכאָלאָגישע שילדערונגען פון דעם נשמה־לעבען פון א אידישען אינגעל.

„בערב“ (אין אוועגד) שילדערט אונז די איבערלעבונגען פון א אידישען חדר־אינגעל, וועלכער לעבט אין א ראָמאַנטישע וועלט פון דער פערגאַנגענהייט; און זיין קינדישער מוח איז פול מיט זאָנדערבארע פאַנטאַסטישע געשיכטען, איינע שרעקליכער פאר דער אַנדערער.

אין „העגל“ (דאָס קעלבל) וועדט דערצעהלט וואָס דערזעלביגער אינגעל, דער „בעל דמיון“, לעבט איבער אין א טאָג, וען מען האָט געבראכט צו זיין טאטען דעם שוהט א קעלבל צום קוילען. דאָס יונגע קינדערשע האַרץ קלאָפט מיט רחמנות־געפיהל צו דיזען קעלבל, וועלכען מען ווייל טוידטען. „פארוואָס? גאָט אין הימעל! דו וויסט דאָך, וועלכעם קעלבל איז בעשטערט צו בלייבען לעבען און וועלכעם נור אוועקגענהן יונג פון דער וועלט, טו פארוואָס האָסטו בעשאפען אלע גלייך?“

דאָס אינגעל וועדט עלטער און טאַטע מאָמע בעמערקען, וויי זייער חפני איז עפעם ניט גלייך מיט אלע קינדער. ער איז בלאָס, פעראומערט, וויינט אפט. דער פאטער געהט מיט איהם צו א „גוטען אידען“, וועלכער גיט א „קמיע“ אויף צו פערהיטען דאָס קינד פון אל־דאָס־בייז.

שפעטער זיצט חפני אין בית מדרש צווישען „די שאָטענס“ און רייסט זיך צו ליכט, צו דער זון.

„די שאָטענס“ — דאָס איז א סימבאָלישע שילדערונג פון דער דונקעלער וועלט, וועלכע האלט דעם דיכטער אין זיך און לאָזט איהם ניט ארוים.

„איך פערברענג מיין לעבען מיט די שאָטענס, איך שלינג זיי“. „די שאָטענס ציהען מיך צו, איך קען זיך מיט זיי ניט שיידען“.

דאָס האַרץ ציהט איהם צו א ליכטיגער וועלט. די בענקענים נאָך דער נאטור, וועלכע איז אזוי כאראקטעריסטיש פאר דעם יונגען אידען, געפינען מיר פאָעטיש אויסגעדריקט אין פייערבערג'ס עטיוד „ליל אביב“ (א פריהלינגס־נאכט).

דאָס זיינען כמעט אלע זיינע שריפטען. מען מוז זיי אבער לעזען אין אריגינאל, אום אבצושאצען דעם ריכטיגען וועדט פון זיי.

פארבייגעהענדיג בעקענען מיר זיך מיט אייניגע אינטערעסאַנטע טיפען פון דער אלטער וועלט, וועגען וועלכער ביי אונז האָט זיך גער־בילדעט דער בעגריף, אז דאָרט איז אלעם פער־גליווערט אין די אלטע פארמען און וויים ניט פון קיין ליידען.

איהר הערט א שמועס צווישען חפני'ס פאטער מיט זיין מוטער, וועלכע בעט זיך בייי איהם ער זאל פאָהרען מיט'ן קינד צום רבי'ן, ענטפערט ער איהר:

— איך האָב... איך האָב ניט צו וועמען צו פאָהרען... פערשטעהסט? דו פערשטעהסט ניט, עס איז ניט פאר דיר... א טיפע וואונד האָב איך אין הארצען...“ „דער אלטער“ איז נפטר געוואָרען... מיר זיינען געבליבען ווי שאף אהן א פאסטוך... עלענד זיינען מיר! הערסט? איך זעה, אלעם געהט צו גרונד, אלעם. אלעם וואָס אונזערע עלטערן האָבען דאָרויף דאָס לעבען געלעגט... די גאנצע אידישקייט געהט צו גרונד... די פונקען וועדען אויסגעאָשען...“

אין דעמזעלבען טאָן רעדט אויף דער אלטער

רבי שמעיה „בעל מקובל" צו וועמען מען קומט בעטען א קמיע.

— „איך בין דיך חלילה ניט חושד אז דו וועסט אוועקגעבען דיין זוהן צו דער „קליפה"... מיין האַרץ שרעקט מיך אָבער, די „קליפה" זאָל איהם איבערגעוואלט ניט אוועקנעהמען... דער יונגער דור מוז געהן אין די „שקאלעס", מוז לייענען די ביכלעך, וואָרום די וועלט איז געווא־רען לעער... די קדושה איז ניטא, האָט סמאל די שליטה..."

בעקענעדיג זיך מיט דיזער וועלט, איז אונז לייכטער צו פערשטעהן, פאַרוואָס איז אזוי שווער געווען פאַר חפני־פייערבערג ארויסצו־רייסען זיך פון די „שאָטענס".

אזוינע „שאָטענס" האָבען אָפט מעהר צו־ציהונגס־קראפט ווי אנדערע „זונען"...

גליך ווי אן אנדער העברעאישער שרייבער, מ. י. בערדיטשעווסקי, מיט וועמען ער האָט איבערהויפט פיעל געמיינזאמעס, האָט אויך פייערבערג פערגעטערט דעם חסידיזם, אין וועל־כען ער האָט געזעהן די גרעסטע שאפונג פון דעם אידישען גייסט אין גלות.

ער האָט זיך ארומגעטראָגען מיט דער אידעע צו שרייבען א גרויס ווערק מיט ר' ישראל בעל שם טוב אלס הויפט־העלד. נור דיזען גע־דאנק איז ניט בעשערט געווען פערווירקליכט צו ווערען, אזוי ווי פיעלע אנדערע אידעען, וועלכע דער יונגער פייערבערג האָט געהאט וועגען דער העברעאישער ליטעראטור.

רעדאקציאנעלע נאטיצען

גאַמפּערס, זיינע חברים און די ס. פּ.

אונז קומט אזוי אפּט אויס צו „קיקען" געגען די פיהרער פּון די היגע אַרגאַניזירטע ארבייטער, אז עס מאַכט א ספּעציעלען פערגניגען צו קענען זאָגען א גוט וואָרט וועגען זיי.

מיר דערפען אונזערע לעזער ניט וויעדער דערצעהלען די מעשה וויי אזוי גאַמפּערס, מיטשעל און מאַרריסאָן זיינען דאָ פער/משפּט געווארען צו טורמע פון 4 ביז 12 חדשים פאַר „פעראַכטונג פון א געריכט".

עס איז נור נויטיג צו אונטערשטרייכען די וועכטער „פעראַכטונג פון א געריכט" אום בולט צו אויסצוברענגען דעם שענדליכען פאַקט, אז די דריי אַרבייטער־פיהרער זיינען אין א פּרייַ רעפּובליק פער/משפּט געווארען ניט דורך א דזשורי „פון זייערע מיטבירגער", ניט אין אן עפענטליכען פּראָצעס, זאָנדערן דורך דעם אורטהיל פון איין אייניגיגען ריכטער, וועלכער האָט אויסגעגעבען אן אינדזשאַנקשאָן און די זינדיגע ארבייטער־פיהרער וויל׳ען ניט פאָלגען.

אָהן א געריכט, אָהן א דזשורי, אָהן אפּילו אזוי פיעל עפענטליכקייט וויפּיעל עס וועלט פּראַקטיזירט אין אונזער שטיינ־פאַטערלאַנד, וועלכן מענשען „פערדאַננערט" און שריי חיי וקיים! און דאָס אליין וועלט געמאַכט דורך דעם קונציגען מיטעל וואָס מען רופט „קאָנטעמפּט אָוו קאָרט".

אָן דאָס אלעס האָט מען געדאַרפט נור עראינערן.

וואָס אונז פּרעהט צו קענען זאָגען איז אז די דריי פערוואָרטהיילטע בענעהמען זיך אויף אזא אופן, אז די ארבייטער־בעוועגונג דארף זיך מיט זיי ניט שעהמען.

„מיר פערלאַנגען ניט קיין גנאָדע — האָט דזשאָהן מיטשעל דא ניט לאַנג אויף א פערזאַמלונג ערקלערט — מיר פאַרדערן גערעכטיגקייט! מיר וועלען גיכער געהן אין טורמע אריין אייידער בויגען די קאָפּ פאַר א בארבארישען געזעץ.

דאָס איז די שפּראַך פון מענשען וועלכע זיינען מענער.

און מיט א גאַנץ ספּעציעלען פערגניגען קענען מיר נאָך פאַלגענדעס זאָגען:

די סאַציאַליסטישע פּארטיי האלט זיך פונקט אזוי קאַרעקט —דאָס הייסט פרינציפּיעל ריכטיג— אין דיזען פאל ווי די פערוואָרטהיילטע ארבייטער־פיהרער.

ניט נור שטעהט די פּארטיי און איהר פּרעסע פרייַנדליך ביי די פערפאלגטע מענער; ניט נור ערקלערט דעבם, דער בעסטער רעפּרעזענטאַנט פון דער פּארטיי, אז ווי וויט ער זאל ניט זיין געגען גאַמפּערס, מיטשעל און מאַרריסאָן איז פּראָגען פון פרינציפּ און טאקטיק, האלט ער דאָך פאר זיין פליכט און פאר די פליכט פון דער פּארטיי זיי צו שטיצען אין זייער איצטיגער לאגע, — ניט נור דאָס איז די שטעלונג פון די אַרגאַניזירטע סאַציאַליסטען, זאָנדערן זי איז דאָס אונטער די פאַלגענדע אומשטענדען.

דיזע דריי מענער, ספּעציעל גאַמפּערס און מיטשעל, האָבען אין די לעצטע עטליכע יאָהר זיך גריבען ארום די קאַפּיטאַליסטען, וואָס דער ריכטער ראָיט איז זייער דיענער און העלפערס־העלפער. פון איין שיסעל האָט מען מיט זיי געגעסען, פון איין בעכער האָט מען געטרונקען, אין איין בעט האָט מען געשלאָפען.

און טעגליך האָט אונזער פּארטיי זיי געוואָרנט, אז זיי וועלען אין גיכען חרטה האָבען; אז די שייכות צווישען דעם וואלף און דעם שעפּס איז א שייכות פון אן עסער מיט א געעסענעם; אז וועו מען ערקענט אפילו ניט דעם קלאַסענקאַמפּף, בעת מען מוז איהם וויעדיר, ניט וויעדיג אָנפיהרען, דארף מען לכל הפחות ניט לעבערליך מאַכען זיך אליין און די קעמפּפענדע ארבייטער, אין וועמעס נאָמען מען רעדט.

אומזיסט! זיי זיינען געבליעבען אין דער „סיווויק פעדעריישאָן" עפּעס אזוי ווי אלעמען אויף להכעיס.

וועו, אלזא, די פּארטיי נעהמט איצט די פריינדליכע שטעלונג צו זיי איז דאָס אונטער אזעלכע אומשטענדען וועלכע מאַכען אזא פריינדליכקייט זעהר שווער.

די „סאָשעליסט דעמאָקראַטישע ווָאָכענבלאַט־רעווויו" און זיין פערהעלטעניס צו דער פּארטיי

אבער אויב מען קען זיך פערגינען דעם נחת־רוח צו מאַכען דער פּארטיי א קאַמפּליאַנט אין איהר האלטונג צו די פיהרער פון די „אמעריקאן פעדעריישען אוו לייבאר". וואלט דאָס זעהר שווער זיין בנוגע צו איהר האלטונג צו זיך אלין.

מיט אונגעדולד האָבען מיר געוואָרט צו הערען אן אבקלאַנג פון דעם אלגעמיינעם זיפּץ וואָס דער וואָהלרעזולטאַט האָט ארויסגערופען ביי אלע געזאָסען, אין דעם אמעריקאַנישען פּארטיי־זשורנאל די „אינטערנעשיאָנעל סאָשעליסט רעוויו".

דער יאָנואַר־נומער, וועלכער איז ערשיענען מיט א וואָך אדער צוויי שפּעטער וויי דער לעצטער נומער „צוקונפט", האָט געמעגט ענטהאלטען א גרינדליכע בעשפּרעכונג פון די וואָהלען. אנשטאט דעם איז אין דעם נומער פּארען א טאבעלע, וועלכע איז ניט ריכטיג און ניט דעם רעזולטאט, ערסטענס, אין אייניגיג סטייטס בע־

סער ווי ער איז אין דער אמת'ן געווען, צווייטענס אויסלאָזענדיג די טערריטאָריען; דריטענס אָהן יעדען פערגלייך מיט פריעהערדיגע וואהלען אין פיערטענס אָהן פּראָצענט־טאבעלען, ד. ה., ניט אָנווייזענדיג וואָס פאר א פּראָצענטחלק אונזערע שטימען מאכען אויס פון דעם אלגעמיינעם וואוט.

דאָס אליין וואָלט מען אפשר נאָך געקענט מוחל זיין: מיר זיינען ברוך השם דאָ אין אמעריקא דערצו געוואוינט.

קומט אָבער די רעדאקציע אין אן עדיטאריעלען נאָטיץ און טרויסט די גענאָסען, ארויסברענגענדיג פון דעם גאנצען וואהלרעזולטאט נור דעם איין אייניגען „מוסר־השכל אין דאָס איז, אז צו „געווינען" דארף מען נור וואָס מעהר „קלאָסענקאמפּף" און וואָס וועניגער „איממידיעט דעמענדם".

עם וואָלט געווען אן אונרעכט געגען אונזערע פרייגדע פון דער „רעוויאו" צו ענטפערן אין עטליכע קורצע ווערטער אויף זייער בעהויפּטונג, ווי שוואך זי זאָל ניט זיין בעגרינדעט. די פראָגע מוז און וועט — ביי אונז, וועניגסטענס — נאָך דיסקוטירט ווערען, אָבער דאָס וואָס איז געזאָגט געוואָרען וווייזט דייטליך צוויי זאכען.

ערסטענס, אז דער שרייבער פון יענעם נאָטיץ, ווי פיעלע אין אונזער פּארטיי, איז אן ס. ל. פּ. מאן דאָס אליין ניט וויסענדיג. ער רעט ווייטער וועגען דעם ניעדערפאל פון דעם לייאנען און מערקט ניט, אז אויב מען דארף וואָס וועניגער „איממידיעט דעמענדם" און אויב די דאָזיגע דעמענד־לאָזיגקייט האָט געזיעגט, דאן איז דעלייאן ניט דורכגעפאלען, זאָנדערן ער האָט געזיעגט דורך די ס. פּ. אלס אן אינסטרומענט פון מלחמה, אָנשטאָט דורך זיין אייגענע ס. ל. פּ.

צווייטענס, אז מען כאפט זיך אן א נעבעך זאך כדי צו פערמיידען די הויפּטזאך. מען ווערט אויף דעם אופן פּטור פון אן ערנסטע גרינדליכע דיסקוסיאן. נאָך מעהר אזוי רעדענדיג קומט מען צו דעם מערקווירדיגען שלום, וועלכען מיר גיבען דאָ איבער וועדטליך:

„אלעם אין אלעם גענומען, זאָגט דער נאָטיץ־שרייבער, האָבען מיר יעדען גרונד זיך צו פיהלען ערמוטיהגט דורך דעם אלגעמיינעם רעזולטאט."

און דאָס וועדט געשריעבען אין א שטאָדט וואו דער סאָציאליסטישער וואוט איז געפאלען פון 42 אויף וואסערע 17 טויזענד אין פיער יאָהר!

א חשבון מיט א מוסר־השכל

נאָך מערקווירדיגער ווי דער דאָזיגער נאָטיץ אין דער „רעוויאו" איז א קורצער אר־טיקל פון גענ. וויליאם מעק־דעוויט, וואו עס וועדט בעהויפּטעט, אז דער וואוט וועדט ביסלעכווייז אוועקגענומען פון דעם ארבייטער און דער שלום וועדט דערפון געציטען, אז מען דארף אויפשטעלען דעם פאלגענדען: אלם דעם לאָגישסטען, זאָפּארטיגען פערלאנג (איממידיעט דעמענד):

„דער וואוט פאר דעם ארבייטער — סאיי זכר, סאיי נקבה!"

און ער שליסט מיט די וועדטער:

„אויב מיר זיינען בערייט צוזולאָזען דעם אימער וואקסענדען שטימענרויב דאן מוזען מיר אויך מאכען א גרינדליכע ענדערונג. אין אונזער פאָליטישע טאקטיק.

„שטימען אָדער קאָיילען (בעלאָסט אָר בולעטם) — וואָס זאָל דאָס זיין?" רופט ער אויס.

וועט איהר פיעלייכט פרענגען וואו זעהט דער גענאָסע מעק־דעוויט דעם שרעקליכען שטימענרויב?

אָט וואו:

די מענער וואָס האָבען שטימרעכט, ריכטיגער וואָס זיינען אלט גענוג צו וואוטען, זיינען אין (דעם צענזוס־יאָהר) 1900 געווען איבער 21 מיליאָן, דאָגעגען וועהלער קנאפּע 14 מיליאָן.

און אזוי ווי ער איז אים שטאָנד צו בעווייזען, אז דאָס איז ביסלעכווייז אזוי אלץ ערגער און ערגער גרוואָרען, איז ער נאָטירליך פּארטיג מיט דעם פאלגענדען פּועל יוצא.

„אזלכע ציפערן בעווייזען דייטליך או קלאָר, אז די ארבייטער וועדען ענטרעכטיגט (א מען נעהמט פון זיי אוועק דעם וואוט) כסדר אין גרינדליך.

אזוי ווי אין די פיער יאהר צווישען 1904 און 1908 אליין זיינען גערויבט גרוואָרען 2,400,000 שטימען פון ארבייטער און אזוי ווי וועניגסטענס (!) 20 פּראָצענט פון זיי וואָלטען גענעבען גרוואָרען פאר דעבס'ן, איז דאָך קלאָר אז מיט א האלבע מיליאָן (!) וואָס מיר האָבען גקראָגען וואלטען מיר דעם היינטיגען יאהר שוין געהאט וועניגסטענס (!) א מיליאָן שטימען.

און דעם חשבון רופט ער „צו קאָנסערוואָטיוו!"

פרעגט: וועד גנב'עט, ווי גנב'עט מען? קיין ענטפער, עם פעהלט, איז דאָך א סימן אז מען האָט בע'גנב'עט: מען האָט גענונען א זאָטעל אונטער זיין בעט, איז דאָך זיכער אז ער האָט אויפגענעסען דעם פערד!

שרייען מיר גרוואָלד.

און דערבי פאָלט גאָר ניט איין דאָס וואָס מיר האָבען אויפגעוויזען אין דעם ארטיקל: „דער אמת וועגען די וואהלען", נעמליך, אז דער ארבייטערקלאָס בעשטעהט מעהרסטענס פון ניט אמעריקאנער, געבאָרענע אָדער גרוואָרענע.

דאָכט זיך אזוי פּראָסט! דאָכט זיך יעדער קען זעהן, אז די שיפען בערענגען אהער געפאקטע צווישענדעקס, פול מיט ארבייטער וועלכע וועדען אין מאנכע פעלע ערסט נאָך צעהן יאהר סיטיזענס, אין פיעל פעלע קיינמאל ניט, אָדער שפּעד

טער ווי נאָך צעהן יאהר אוּן נור וואו־ניט־וואו גלייך נאָך די ערסטע פינף יאהר, אבער אין קיין פאל ניט גלייך!

אָבער דאָס זעהט מען ניט.

איצט וואס מכוח יאן פורען?

רודאָוויץ איז פרוי. דאָס הויסט, אז וועניגסטענס אזוי ווייט ווי דאָס איז נוגע צו זיין ספּעציעלען פאל, האָט די גרויסע רעפובליק פון דעם וועסט זיך ארויסגעוויזען פעהיגער צו זיין מענשענפרייַנדליך און פרייהייטס־ליעבענד ווי די קלייַנע רעפובליק פון אייראָפּא — מיר מיינען די שווייץ— אין דעם פאל פון וואסיליעוו.

אזוי ווייט האָט דער בער, וואָס האָט זיך אין די לעצטע דריי יאהר פערוואַנדעלט אין א טיגער, געהאַט א מפלה: זיין אָפּפער, אויף וועלכען ער האָט שוין געשאָרפט די ציינער און האָט שוין אָנגעגרייט די ליפּען, צו לאָקצען זיין יונגע בלוט, איז איהם ניט דערגאַנגען צו די לאָפּעס. אלזוֹ, אויף אזוי ווייט קען זיך די פרייהייט גראטולירען צו א זיג איבער די בלוט־בעפלעקטע טיראַניי.

אָבער נאָך איז אין געפאַהר יאן פורען.

דיזער מאן, וועלכער שמאכטעט שוין איבער א יאהר אין טורמע, פיעל לענגער ווי עס איז געזעסען רודאָוויץ, ווערט איצט פערהאלטען אויף נאָך 60 טעג, וויל די רוסישע רעגיערונג פערלאַנגט אזוי.

און, ווי די היגע „פאָלקסצייטונג" מאכט אויפמערקזאם, שטעקט דאַרין אָט וואָס פאר א סכנה.

אין צוויי חדשים ארום וועט שוין רוזוועלט זיין אויס קאָפּעלוש־מאכער און זיין פלאץ אינ'ם „ווייסען הויז" וועט האָבען פערנומען דער הערר טאפט.

צווישען זיי ביידען איז אין אלגעמיין דער אונטערשיעד ניט זעהר גרויס; ביי דעם איבער־בייט וועט די פרייהייט ווערען ניט פעטער און ניט מאגערער.

איז אָבער טאפט פאר א יאָהרען געווען אין רוסלאנד — בעת ער האָט בערייזט די וועלט צו זעהן, זיך צו וויזען און צו מאכען רעקלאמע פאר זיין קאנדידאטור.

זייענדיג אין פּעטערבורג האָט ער בעזוכט דעם ווייסען צאר און האָט איהם פרייַנדליך „געשוויקט" די האנד, זיך מאכענ־ניט־זעהענדיג אז פון די ווייסע פינגער טריפט רויטע מענשענ־בלוט.

עס איז אָבער ביי דער דאָזיגער געלעגענ־הייט געשוויקט געוואָרען ניט נור א האנד אין א האנד זאָנדערן א ליפּ גענגען א ליפּ און עס איז לייכט מעגליך, אז טאפט האָט דעם קייזער צו־געזאָגט פאר איהם צו טאָן וואָס ער וועט קענען אויב דאָס פאלק פון די פאראייניגטע שטאאטען וועט איהם אויסקלייבען צו זיין רוזוועלט'ס יורש עצר.

מיר האָבען שטארק מורא אז די אלטע „פאָלקסצייטונג" איז געראטען.

דער יום־טוב פון די אידישע ארבייטער

די שיקאַגאָער „אידישע אר־בייטער וועלט" האָט דאָ ניט לאנג געפייערט איהר האלב־יעהרליכען יובילעאום. געווייסע ציניקער וועלען זיך פיעלליכט לוסטיג מאכען איבער אזא שמחה: א שטייגער, פון וואָס מען מאכט דא א וועזען? א צייטונג האָט עקזיסטירט 26 וואָכען! א מציאה א גרויסע!

און דאָך איז גענוג צו וואַרפען א האַסטיגען בליק אויף דעם בית הקברות וואו עס ליגען בעגראָבען די מפיל־קינדער, די עופעלאך וואָס זיינען נאָך ניט געווען ארויסגעגאַנגען פונ'ם וויקעלשנור, די פיצעלאך, וואָס דער דלות האָט דערשטיקט איידער זיי האָבען זיך געהאָט אוים־געלערנט א שמייכעל צו טאָן אפילו ווען אימי־צעגס פינגער האָט זיי דערצו געקיצעלט די מאָרדעטשקעס; עס איז גענוג, זאָגען מיר, אויבערפלעכליך צו בעטראכטען דיעזע פיעלע יונגע קברים'לעך אויף אונזער זשורנאליסטישען ארבייטער בית עולם אום צו פערשטעהן, אז וועז א סאציאליסטישע צייטונג האָט איבערגעלעבט דעם ערסטען האלב יאהר, איז איבערגעשטאַנען אלע ערסטע קינדער־קראַנקהייטען און האלט שוין אזוי ווייט אז זי וועט באלד שוין קענען זיך אי קארמענען אהן די מאמע'ס ברוסט, אי שטעהן אויף די אייגענע פיס (און דאָס אהן א פּאַרטיי־סטאיאלקע), אי בעוויזען איהר פעהיגקייט „זיך צו האדוועון און צו געדאיען אויף לאנג יאהר", דאן קומט איהר ווירקליך א גרויסער פולער מזל טוב.

און זאָגען מוז מען, אז די „ארבייטער־וועלט" איז, אונטער דער נייער רעדאקציע, ניט נור אויסגעוואקסען און געזונטער געוואָרען, זאָנדערן זי האָט געקראָגען פּאַרב, כאראקטער און קאמפּפּאסיטוסט.

קיינער צווייפעלט ניט, אז אונזער אידישע בעוועגונג איז ניט דאָס וואָס זי האָט בעדאַרפט זיין; אז איהר פעהלט אי ארגאניזאציע, אי א לייטענדע האנד, אי אן ארגאן דורך וועלכען אויסצודריקען איהרע ווינשע, איהר האָפענונגען, איהרע בעפירכטונגען, איהר אונצופריעדענהייט. און אונזער שיקאַגאָער ברודער־ארגאן האָט די אמביציע צו וועלען דער ארגאניזאטאר און דער לייטער און דער מונדשטיק פון אונזער צוטומעל־טע, צוריסענע, שטום־טויב־ און בלינד־געוואָרענע ארבייטער־מאסע.

יעדער דארף איהם העלפען — יעדער, אפילו דער וואָס שטימט ניט אין גאנצען מיט די מיינונגען וואָס וועלען דאָרטען אויסגעשפּראָכען. יעדער עהרליכער סאציאליסט דארף דער צייטונג, וועלכע געט. זאקס רעדאקטירט, העלפען, וויל אפילו וועז די צייטונג איירט זיך אמאל

און טרעפט ניט דעם נאגעל אויפ'ן קאפ, איז עס פאר דער בעווען גונג און פאר'ן סאציאליזמום צווישען די אידען בעסער אז זי זאל פרובירען טרעפען איידער קוקען און שווייגען און ענט־דרעמעלט ווערען.

האפענדיג, אז זי וועט ווייטער געהן אויף איהר וועג, ווייטער, פארוואדטס, מיט דער לייב־טענדער פאקעל אין איין האנד און מיט דער רויטער פאהן אין דער צווייטער, ווינשען מיר איהר צו דערלעבען א יובילעאום פון א האלבען יאהרהונדערט, ווי זי האט איצט דערלעבט אזעלבען פון א האלבען יאהר.

איניגע ניי־ ערשיינענע ביכער

מיר האבען ערהאלטען פון עווא־ לענקא פאבלישינג קאמפאני א פעקעל אינטערעסאנטע שריפ־ טען:

יעקב גארדין'ס ערצעהלונגען, זיין דראמא „די אמת'ע קראפט", דר. זשיטלאווסקי'ס „סא־ ציאליזמום און נאציאנאליזמום", מאררים רא־ זענפעלד'ס דריי בענדער געדיכטע און פראזא און גארקי'ס „אינטערוויו'ס" אין א אידישע איבערזעצונג.

דיזע אלע זאכען, וועגען וועלכע מיר האפען צו האבען א רעצענזיע אזוי גיך ווי מעגליך אין דיזען זשורנאל, זיינען אייגענטליך גוט־בעקאנטע און מעהר אדער וועניגער אבבגעשעצטע שריפ־ טען. זיי זיינען שוין דעם לעזענדען עולם בע־ קאנט פון יאהרען — חוץ, נאטירליך, גארדינ'ס אמת'ע קראפט און גארקי'ס אינטערוויו'ס, וועל־ כע זיינען ערסט עטליכע יאהר אלט.

און דאך זיינען זיי אי ניי, ערשיינענדיג אין בוך־פארם, אי זעהר אוינזייטיג אבגעשעצט, ווייל קיין קריטיק אין דעם פולען זין פונ'ם וואלט איז ביי אונז כמעט ניטא און די אב־ שעצונג איז אזעלבע, אז א געדיכט ווערט גאר־ ניט קריטיזירט —סאידען אפשר אין די קאפע־ קלאטש־פראיינען— און א סקיצע וועלכע איז וועג, אין א צייטונג, און דאס אימער מיט א מקרא־ דרדקי מלמד'ס טייטעל אין דער האנד אויף אן אופן, אז די רעצענזיע איז, אין דעם בעסטען פאל, א פערזוך צו ווייזען ווי אזוי מען דארף קריטיזירען אבער ניט ווי אזוי מען דארף שרייבען.

בדרך כלל ווערט א סקיצע נור דאן בע־ שפראכען וועג זי שטעהט אין א זשורנאל, אדער אין א זאמלבוך. ווערט זי געדרוקט אין א טעגליכע צייטונג איז זי לכתחילה שוין פריי פון קריטיק, ווייל ווער בעשעפטיגט זיך מיט טעגליכע צייטונגען?

און אפילו די סקיצען, וועלכע זיינען זוכה „בעשפראכען" צו ווערען אין טעגליכע צייטונ־ גען ווערען בעהאנדעלט ווי קראנקע רעקרוטען אין ליטוויישע קאזארמעם: ערגעץ א קאנאוואל, אדער א פאראדיע אויף א צירולניק איז גוט גענוג זיי צו אונטערזוכען. דיזער פערד־כירורג אדער מענשענפעלדשער'ס בעהעלפער איז דערצי־ נאך געווענליך אזעלבער, וואס האט אלטע חשבונות צו סעטלען ענטווועדער מיט'ן רעדאק־ טאר אדער מיט'ן סקיצען־שרייבער און דער פוע־ יוצא איז... נור וועגען דעם אנאנדערסמאל.

אזוי אדער אזוי, די סקיצען וועלכע זיינען ערשיענען אין בוך־פארם ביי עווא־לענקא — און מיר האבען דא אין אויג ניט דוקא די אקקארשט־ איצט ערשיענענע זאכען — ווערטען נאך אויף א קריטיק.

פריהער אדער שפעטער וועלען מיר געפי־ נען א קאמפעטענטע פערזאן אזא רעצענזיע פאר אונז צו שרייבען. מיר זאגען „פריהער אדער שפעטער" מחמת עס זיינען ליידער ביי אונז דא צוויישען די ליטעראטען וואס זיינען ביז איצט געשטאנען פון ווייטען פיעל מעהר מענשען וואס וואלטען זיך נעהמען די מיה פאר די „צוקונפט" צו שרייבען איידער צו לעזען.

און דאס איז ניט קיין שפאס. עס קומט אן דעם שרייבער דער לעזען כמעט אזוי שווער ווי דעם לעזער דער שרייבען.

א וואָרט קאָנווענציאָן

די קאנווענציאן פון די „צו־ וועגען אונזער קונפט" איז געווארען א פיעל בעדייטונגספאלערע און ערנ־ סטערע ווי מען האט געקענט ערווארטען.

וויסענדיג, צום ביישפיעל, אין וואס פאר א טרויעריגען צושטאנד אונזער אידישע בעווע־ גונג געפינט זיך, האבען מיר ניט געגלויבט, אז די דעלעגאטען וועלען ווירקליך רעפרעזענטירען לעבעדיגע ארגאניזאציאנען.

האט אבער דער גוטער אלטער ארבייטער־ רינג „געזונטען א האנד" אין דער זאך און צו די פיעלע פרישע געזונדע ברענטשעס פון דיזען אדרעס זיינען צוגעקומען עטליכע לעבעדיגע פאקטיי־ארגאניזאציעס און דער צוזאמענפאהר איז געווארען א פאקט, וואס לעבט און צאפעלט זיך און וואס ברענגט מיט זיך אן אנהויב פון א נייע לעבען.

האפענטליך וועט דער רעזולטאט זיין אזעלבער, אז אלע פריינדע פון אונזער זשורנאל וועלען מיט איהם זיין צופריעדען.

פאריז, 18 מערץ 1871
די קאמונע

בערלין, 18 מערץ 1848
די רעוואלוציאן.

פעטערסבורג, 1 (13) מערץ 1881
דער טויט פון אלכסנדר 2.

פיער מערץ־טעג

No. 3. **MARCH, 1909.** **Vol. XIV.**

מערין-טעג

דער מאַנאַט מערין!

וועַן עס וועט זיין געקומען די גליקליכע צייט פאַר וועלכע מיר אַלע, ציעלבעווּאוסט אַדער ניט, אַזוי אַדער אַנדערס, מעהר אַדער וועניגער, אַרבייטען, אוֹן צו וועלכע די בעווּאוסטזיניגע צווישען אונז שטרעבען; וועַן —

די פרייהייט וועט זיצען געקרוינט אויף אַ טהראָן

פון אַ פריעדליכע וועלט אוֹן אַ מענשהייט פון ברידער,

דאַן וועלען זיך אונזערע קינדער אַדער קינדסקינדער אַפּט אַבשטעלען ביי די מערין-עראינערונגען פון'ם נייַנצעהנטען יאהרהונדערט, בעת זיי וועלען בלעטערן אין דער געשיכטע פון די פרייהייטס-בעווועגונג.

„אַ וואונדערבאַרער מאַנאַט!" וועלען זיי אויסרופען, בעטראַכטענדיג דעם חדש מערין אין אַ גאַנצע רייהע פון יאהרען.

צי דאָס איז, ווי די פּאַעטען ווילען האָבען, מחמת מערין איז דער סוף פון'ם ווינטער אוֹן דער אָנהויב פון'ם פרילינג; מחמת דאַן שטראַלט דער טויט אוֹן עס וועַרט געבאָרען אַ לעבען; מחמת דאַן שאַקעלט אַב פון זיך די מאַמע-ערד איהרע ווייסע שנעע-תכריכים אוֹן הויבט אָן אויף זיך ארויפצוציהען איהר גרינע לעבענס-דעקע, אויפשטעהענדיג תחית המתים, אַדער

דאָס איז דערפאַר, ווייל די נויט אוֹן דער דלות, די פּוסטקייט אינעוועניג אוֹן די אָבגעריסענקייט פון דרויסען אויף דעם אַרעמאַנס קערפּער, ווייל דאָס אַלין איז פיהלבאַרער, שאַרפער, שטרענגער אין דער צייט וועַן דער בייזער ווינטער האָט מיט זיין דרייַ—פּיער מאַנאַטליכער שרעקליכער ממשלה געבראַכט דעם לוידענדען צו דער העכסטער מדרגה ענטוועדער פון פערצווייפלונג אַדער פון אַ דראַנג צו קעמפּפען, שטאַרבענדיג אַדער זיעגענדיג, —

צי דאָס איז אַזוי אַדער אַזוי, צי דאָס איז אפשר צוליעב ביידעם צוזאַמען, אַדער צוליעב זיי אוֹן נאָך אַנדערע אורזאַכען, דער מאַנאַט מערין וועט אונזערע קינדס-קינדער'ס הערצער אימער ערפילען מיט יום-טוב געדאַנקען אוֹן מיט אַ יום-טוב'דיגע שטימונג.

* * *

וואָס פאַר וואונדערבאַרע, דענקווירדיגע טעג וועלען זיי אין דיזען מאַנאַט געפינען! נאַטירליך, איז די געבורט אַדער דער טויט פון אַ מענשען אין דעם פּרט פון צייט אַ צופעליגע זאַך, אָבער אין דער געשיכטע פון דעם פריהייטס-קאַמפּף וועט זיך איין דעם מאַנאַט מערין געפינען דער יאהרצייט פון יאָהאַן יאַקאָבי (1877) אין פון קאַרל מאַרקס (1883), די געבורט פון ליעבקנעכט (1826) אוֹן אַנדערע.

וועניגער צופעליג וועט מען געפינען אַזעלכע מערין-טעג ווי דעם ערסטען פון דיזען מאַנאַט אין 1863, וועַן פערדינאַנד לאַסאַל האָט צוגעשיקט זיין בריהמטען „אָפענעם ענטפער" צו די לייפּציגער אַרבייטער, זיי ראטהענדיג, צווישען אַנדערע זאַכען, זיך אין גאַנצען אוֹן אויף אימער אָבצורייסען פון די „ראַדיקאַלע" בירגערליכע פּאַרטייען, אוֹן

זיך צו אַרגאַניזירען אין אַ זעלבסטשטענדיגע פאַליטישע אַרבייטער־פאַרטיי, וואָס דערמיט האָט ער געלעגט דעם פונדאַמענט פאַר די טאַקטיק ניט נור פון די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטיע, זאָנדערן פון די סאָציאַלדעמאָקראַטיע פון אַלע לענדער.

און בלעטערנדיג אין דער געשיכטע וועלען אונזערע גליקליכערע קינדס־קינדער געפינען מערן־טעג וואָס שטעלען מיט זיך פאַר דעם אַנהויב און דעם אויסלאָז פון דעם לייפּציגער הויכפערראָטהס־פּראָצעס (1872), וועלן בעבעל און ליעבקנעכט זיינען פער־אורטהיילט געוואָרען צו צווייי יאָהר פעסטונג דערפאַר וואָס זיי האָבען אין דעם דייטשען רייכסטאג (1871) פראָטעסטירט געגען די עראָבערונג פון די פראַנצויזישע פראָווינצען עלזאַס און לאָטהרינגען און געגען די פאַרטזעצונג פון דער בלוטיגער מלחמה, דערמיט קלאָר און דייטליך פאַר דער גאַנצער וועלט פראָקלאַמירענדיג די אחדות פון די אַרבייטער פון אַלע לענדער.

און ווייטער וועט זיך זיי וואַרפען אין די אויגען דער דריטער מערץ 1861 אין רוסלאַנד וועלן די קריעפאָסטנאַיע פראַווע איז אַבגעשאַפט געוואָרען, — א רעפאָרם, וועלכע איז ניט געווען ניט גרינדליך און ניט עהרליך געמוג, אָבער דאָך אַ גרויסער פאָרטשריט; די ערשיינונג (אין 1863) פון די ערסטע פראָקלאַמאַציע פון די געהיימע געזעלשאַפט „זעמליא אי ווּאָליא", כמעט אלם אַ פאַלגע פון דעם פאַקט וואס די פויערים נאָך דער בעפרייאונג האָט געפעהלט אי לאַנד אי פרייהייט. — שפעטער, אין 1877 ווערען אין דעם חדש אין רוסלאַנד געשיכטע, ארויסברענגענדיג די וואונדערבאַרע רעדע פון דעם פויער פעטער אלעקסעיעוו, און די סאָציאַליסטישע רעדע פון סאָפיע בארדינא, פיעללייכט צום ערסטען מאָל אין אַ רוסישען געריכט.

און ווייטער בלעטערנדיג וועט מען אין מערן געפינען די ערעפנונג פון די צווייטע דומא (1907) וואו עס זיינען שוין געזעסען 64 סאָציאַל־דעמאָקראַטען און 34 סאָציאַ־ליסטען־רעוואָלוציאָנערען עפּעס אזוי ווי בפועל ארויסווייזענדיג די פרוכט פון די זריעה פון בארדינא, די סאָציאַל־דעמאָקראַטקע און פון אלעקסעיעוו, דעם פויער־סאָציאַל־רעוואָלוציאָנער.

און חוץ דעם טרעפט מען אין דיעזען מאָנאַט די פערשיקונג פון אונזער אונפער־געסליכען פעטער לאַוראָוו (1867) און זיין אַנטלויפען פון דער „סטילקא" שפעטער מיט דריי יאָהר — ביידעס דעמזעלביגען טאָג, דעם 9טען מערץ.

און נאָך, און נאָך, און נאָך!

* * *

אָבער דייטליכער און מעהל בולט ווי דיזע אַלע פאַקטען וועלען וואָהרשיינליך אימער בלייבען די פיער מערן־טעג, וועלכע געפינען זיך אילוסטרירט אויף אונזער פיערפאָבען בילד.

פון די פיער שטעלט פאַר דער ערסטער די ערמאָרדונג פון יוליום צעזאַר אין דעם אַלטען רוים מיט אַ יאָהר 1950 צוריק, — אַ געשעהענעם עלטער ווי די געבורט פון קריסטום, עלטער ווי דער טויט פון דעם טערריטאָריאַל־נאַציאָנאַלען יודענטהום, ד. ה., פון דעם חורבן בית שני.

און הגם אָבגעטהיילט פון דיזער פאַסירונג דורך 1900 יאהר, קומט דאָס לעצטע בילד, פאַרשטעלענדיג די הינריכטונג פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטען אין פעטערסבורג ווי אַ נאַטירליכער זיטענבילד. סאַי די, סאַי יענע געשעהענעם בעווייזט אַז די פער־ניכטונג פון אַ פערזאָן, וועך די פערזאָן זאָל ניט זיין, קען ניט ענדערן אַ סיסטעם. עס צייגט אַז ווי נאָבעל עם זאָל ניט זיין דער מארקום ברוטום, אָדער דער זשעליאַבאָוו ברוטום, קען די טהאַט ניט פיעל ענדערן דעם גאַנג פון דער געשיכטע וועך הינטער איהר שטעהט ניט די מאַסע.

און פונקט אַזא שייכות, אין אַנאַנדער פרט, געפינט איהר צווישען דעם 18טען מערץ 1848 אין בערלין און דעם 18טען מערץ 1871 אין פאַריז, אויף די אַנדערע צווי בילדער: אין איין וואָרט אויסגעדריקט הייסט דאָס די ערסטע פאַליטישע פאָלקס־ערוואַכונג אין דייטשלאַנד, די ערסטע סאָציאַלע ארבייטער־ערוואַכונג אין פראַנקרייך; דער בערלינער אויפשטאַנד, די פאַריזער קאָמונע.

דעם פירוש דארויף געהט און לערנט — „זיל גמור".

איוואן אזאהל

די אזעוו־אפערע

1. אייניגע דאקומענטען.

לאפוכין'ס ברויף צו סטאליפין'ען

עם 11טען נאוועמבער אין אוועג איז געקומען צו מיר אויפ'ן קוואַרטיר, אויף טאוואריטשעסקאיא גאס, יעווגעני אזעוו, וועלכען איך, זייענדיג שעף פון דער געהיים־פאליציי, האב געקענט זינט מאי 1902 ביז יאנואר, 1905, אלס ס פ ע צ י־ע ל ע ן ק א מ י ס א ר פ ו ן א ו נ ז ע ר פ א ל י צ י י. אזעוו איז ארײן ניט געמעל־דעטערהייט און האט דערצעהלט, אז אייניגע מיטגלידער פון דער פארטיי סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען, צו וועלכער ער אליין האט אויך געהערט, האבען זיך דערוואוסט, אז ער איז אן אגענט פון דער געהיים־פאליציי, און אז עס וועט זיין א פארטיי־גאריכט איבער איהם. ער האט זיך דערוואוסט, אז דאס רעוואלוציאנערע קאמיטעט וועט בייַ מיר זיך אנפרעגען וועגען דעם, אז זיין לעבען איז דארום אין מיינע הענד. היינט איז געקומען צו מיר, און אויך ניט געמעלדעט־טערהייד דער שעף פון דער געהיים־פאליציי גע־ראסימאוו און האט מיר ערקלעהרט, אז אזעוו האט איהם געבעטען דערגעהן בייַ מיר, וואס וועל איך ענטפערען די מיטגלידער פון רעוואלוציאנערען גאריכט*) וועגען די אזעוו־אפערע. נאראסימאוו האט אויך נאזאגט, אז מען וועט איהם אינפארמירען וועגען אלעס, וואס וועט פארקומען אויף דיזען גאריכט. מען וועט איהם אויך אינפארמירען וועגען די נעמען פון די עדות און זייערע אויסזאגונגען. אין מיין איבערצייגונג, אז אזעוו'ס אויפפיהרונג און נאראסימאוו'ס ערקלעהרונג וועגען דעם גאהיימען משפט זיינען פאר מיר א דירעקטע נעפאהר, האלט איך פאר מיין פפליכט צו לאזען וויסען וועגען אלעס אייער עקסעלענץ און אונטערטעניגסט בעטען צו בע־שיצען מיך נעגען די אונאנגענעמליכקייטען און האנדלונגען פון דער גאהיים־פאליציי, וועלכע שטעלען אין נעפאהר מיין פארזענליכע פרי־הייט. אויב אייער עקסעלענץ האלט פאר נויטיג זיך דורכצורעדען מיט מיר וועגען דעם עצם פון דיזער אנגעלעגנהייט, בין איך שטענדיג אין דיענסט פון אייער עקסעלענץ. — סט. פעטערס־בורג, 21 נאוועמבער, 1908." *)

דער טעקסט פון דער אנפראגע פון דער סאצ. דעמ. פראקציאן אין דער דומא.

„אין זיין מיטטיילונג פון דעם 26טען דע־צעמבער, 1908 (8 יאנואר, 1909) מאכט דאס צענטראל קאמיטעט פון דער פארטיי סאציאליס־טען־רעוואלוציאנערען אלעמען בעקאנט, אז י. פ. אזעוו, 38 יאהר אלט, וועלכער איז געווען א מיט־גליעד פון דער פארטיי ס. ר. זינט זי איז ג ע־גרינדעט געווארען, איז מעהר ווי איינמאל ער־וועהלט געווארען אין די צענטראלע אינסטיטו־ציאנען, געווען א מיטגליעד פון דער קאמפפס־ארגאניזאציאן פון צענטראל־קאמיטע, איז בעווי־זען געווארען, אז ער האט געהאט בעציהונגען מיט דער רוסישער פאליטישער פאליציי און ער ווערט ערקלעהרט, אלס פראווא קאטאר. אין דער מיטטיילונג פון דעם 7טען (20טען) יאנואר, 1909, האט דאס זעלבע צ. ק. זיך קאמפראמע־טירט דורך אזעוו'ס בעטיילינונג און לאזט ווי־סען וועגען דעם, אז עס אנערקענט זיך אלס פפליכט אין דער נאהענטער צוקונפט ארבעבנעה־מען פון זיך די פאלמאכט.

„פון דער אנדער זייט האט די פארייזער גרופע פון דער זעלבער פארטיי דעם 9טען (22טען) יאנואר, 1909, אנגענומען פאלגענדע רעזאלוציאן: „נעהמענדיג אין אנבעטראכט, 1) אז דאס צענטראל־קאמיטע, ערקלעהרענדיג אפי־ציעל דעם פאקטישען הויפט־פיהרער פון דער קאמפפס־ארגאניזאציאן און מיטגליעד פון צענ־טראל־קאמיטע אזעוו, אלס פראווא קאטאר, האט צוגלייך דערמיט אויך אנערקענט דאס שוידער־האפטע איבעל, וואס האט זיך זינט דער גרינדונג פון דער פארטיי אין פערלויף פון פיעלע יאהרען אוועקגעהרגעט די קאמפפס־ארגאניזאציאן און די גאנצע פארטיי, און וואס האט צו זיך קיין גליכען ניט אין דער גשיכטע פון רעוואלו־

*) די ריכטער זיינען געווען: ווייערא פיגנער, לאפאטין (די שליסעלבורגער) און פירסט קראפאטקין.

*) דער בריף איז אבגעדרוקט געווען אין לאנדאנער „טיימס". ציטירט נאך דער איבערזעצונג פון „רוסקיא וויעדאמאסטי" פון 2טען פעב., 1909.

ציאַנעדען קאַמפּף; 2) אז דיזער פּראָוואָקאַטאָר האָט געהאַט די אונבאגרענצטע מאכט און פּרעסטיזש, און א דאנק דעם איז פּאַר אירם נעוועלין מעגליך אויפּן בריטסטען אופן אַנצוצעטן זיינע מיטהעלפער אין אלע אַרגאַניזאַציאַנען פון דער פּאַרטיי, — נעהמענדיג דאָס אין אנבעטראכט, בעשליסט די גרופּע: 1) עס איז נויטוועגדיג באלד צו בילדען א לילוויד יציאַנס־קאַמיסיאָן; 2) יעדע אי קאַנספּיראַטיוו אי קאַמפּפּ׳ס־אר־בייט פון די צענטראלע אינסטיטוציאַנען פון דער פּאַרטיי מוז באלד אבגעשטעלט ווערען ביז דיזע קאַמיסיאָן וועט פּאַרטיג ווערען מיט דער ארבייט."

דיעז ערקלעהרונגען פון דעם צ. ק. פון דער פּאַרטיי ס. ר. און איהר פּאריזער גרופּע דאַרף מען אָננעהמען פּאר גאַנץ נעווג אום פעסטצושטעלען דעם פּאקט, אז אזעוו איז נעווען א מיטגליעד פון א טעראָריסטישער רעוואָלוציאָנערער ארגאניזאציאָן.... פון לאפּוכין׳ס בריף איז אויך צו זעהען, אז ער איז נעווען אן אנעמט ביי ראטש־קאָווסקי׳ן, דעם בעאמטען פון פּאַליציי־דע־פּארטמענט, וועלכער איז נעווען קאַמאַנדיר אין פּאריז. פון דער מיטטיילונג פון צ. ק. פון דער פּאַרטיי ס. ר. דערוויסען מיר זיך, אז ראטש־קאָווסקי האָט אין יוני, 1902, זיך נעוועלדעט צום פּאַליציי־דעפּארטמענט מיט דער ביטע, מען זאל איהם אסיגנירען 500 רובל אויף אריינ־צוטראָגען דיזע סומע אין דער קאסע פון דער פּאַרטיי ס. ר. דורך זיין סעקרעט־נעם מיטהעלפער, וועלכער איז נעווען בעקאַנט נאָך מיט נעד־שונג. דיזער מיטהעלפער, ווי עס האָט זיך ארויסגעוויזען, איז נעווען אזעוו. ווייטער דער־ווייסען מיר זיך פון דער זעלבער מיטטהיילונג פון צ. ק. פון דער פּאַרטיי ס. ר. פון דעם 7טען (20טען) יאנואר, 1909, אז אזעוו האָט זיך בע־טייליגט אין א גאנצער רייהע טעראָריסטישע אקטען.

„נעהמענדיג דאָס אלעס אין אבעטראכט, לעגען מיר פּאר פּאר דער גאָסודארסטוועגער דומא צו מאכען פּאַלגענדע אנפראגע דעם מיניס־טער פון אינערע אַנגעלעגנהייטען: 1) צי איז בעקאַנט דעם מיניסטער פון אינערע אנגעלעגנ־הייטען, אז דער אגענט־שפּיאָן אזעוו... האָט מיט דעם ווייסען פון פּאַליציי־דעפּארטמענט זיך בע־שעפטיגט מיט טעראָריסטישער טעטיגקייט צווי־שען די רעוואָלוציאָנערען און איז אין איין צייט, דיענענדיג אין פּאַליציי־דעפּארטמענט, געווען א מיטגליעד פון צ. ק. פון דער פּארטיי ס. ר. און איינער פון די אָנפיהרער פון דער קאמפּפּס־אר־גאניזאציאָן פו דער זעלבער פּארטיי, און אלס אזעלכער האָט ער זיך בעטייליגט אין ארגאני־זירען די גרויסע טעראָריסטישע אקטען, וואָס זיינען אבגעטהאָן געוואָרען פאר דער צייט פון 1902 ביז 1908; 2) צי איז בעקאַנט דעם מי־ניסטער פון אינערע אנגעלעגנהייטען, אז די אָנגעוויזענע טהאטען פון ראטשקאָווסקי און אזעוו.... זיינען אן ארגאנישער טייל פו דער טעטיגקייט פון דער פּאַליטישער פּאַליציי; 3) וועלכע מאסרעגעלן זיינען אָנגענומען געוואָרען אום צו פערפּאַלגען אויפּן׳ן געריכטליכען וועג ראטשקאָווסקי, אזעוו און די איבעריגע פּאַליציי בעאמטע, וועלכע האָבען זיך בעטייליגט אין דער פערברעכעריש־ פּראָוואָקאַטאָרישער טעטיגקייט פון דעם פּאַליציי דעפּארטמענט."

דיזע אנפראגע איז פון דער דומא ניט אָנ־גענומען געוואָרען. מען האָט אָנגענומען די קא־דעטישע אינטערפּעלאַציע.

לאָמיר איצט אויסהערען די רוסישע רע־גיערונג.

די אַפּיציעלע מיטטיילונג פון 2טען

פעברואר.

„לויט די פערעפענטליכע בעווייזע אין דער אויסלענדישער פּרעסע, איז דער אינזשענער יעווגעני אזעוו, וועלכער איז געווען א מיטגליעד פון דער נעהיימער חברה, וואָס רופט זיך אָן פּארטיי סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנען און וועל־כער האָט צוגעשטעלט דער פּאַליציי ידיעות וועגען די פערברעכערישע פּלענער פון דער בעטרעפענדער גרופּע, בעווייזען גוואָרען פון די מיטגליעדער פון דער לעצטער אין האָבען בעציהונגען מיט דער פּאַליציי, דערביי האָט אין דיזער אויפדעקונג פון אזעוו׳ס טעטיגקייט זיך בעטייליגט דער געווען־נער דירעקטאָר פון פּאַליציי־דעפּארטמענט, דער ווירקליכער שטאַאַטס־ראט אלעקסיי אל. לאָפּו־כין. דורך דער נאכפּארשונג, וואָס איז צוליעב דעם געמאכט גוואָרען, איז אויפגעקלעהרט ג־וואָרען, אז לאפּוכין האָט ווירקליך צוגעשטעלט דער אָנגערופענער רעוואָלוציאָנערער פּארטיי בעווייזע געגען אזעוו׳ן, וועלכע זיינען לאפּוכינען בעקאַנט נאָר צוליעב דעם, וואָס ער איז פּריהער געווען אין דעם בעטרעפענדען אמט. דער דער־מאָנטער טהאט זיינער איז געווען א דירעקטע פּאַלגע פּאר דעם, וואָס אזעוו איז אויסגעשלאָסען געוואָרען פון דער פּארטיי און עס האָט פּאר אירם זיך צו זיין וואָרנען די פּאַליציי וועגען די פערברעכע־רישע פּלענער פון דער חברה, וועלכע האָט זיך געשטעלט אלס ציעל צו בעגעהן וועיכ־טיגע טעראָריסטישע אקטען. דאָס מאטעריאל, וואָס איז אויפגעזאמעלט גוואָרען וועגען דיעזער אנגעלעגנהייט, האָט געדיענט אלס גרונד אויפ־צוהויבען א פּארלויפּונג קלאגע געגען לאפּוכינען, נאכדעם ווי מען האָט ביי איהם דעם 18טען

(31טען) יאנואר געמאכט א הויז־זוכונג, און ער איז ארעסטירט געוואָרען."

* * *

דער פּעטערסבורגער טעלעגראַפּ־אַגענטור טייל מיט דעם זעלבען טאָג:

„אין דער ראדיקאַלער פראנצויזישער פּרעסע איז מען אָנגעפאַלען אויף דעם ווירקליכען שטאַטסראַט ראטשקאָווסקי פאר זיין כלומר'שט ניט־פאַסענדע (ווי ווייך!) טעטיגקייט אין די אננעלענהייטען פון א פּאָליטישען כאראקטער. ראטשקאָווסקי האָט דעם 4־טען נאָוועמבער, 1902, פערזענלעך זיין אמט אין דעם מיניסטעריום פון אינערע אנגעלעגנהייטען, אָנגעגעבנדיג זיי רעזיגנאַציאָן, און אין יאנואר, 1905, איז ער וויעדער אָנגעקומען אין דעם בעטרעפענדען מיניסטעריום, און איצט נאָך זיין אמט, וואָס ער פערנעהמט פון אָנפאַנג 1906 האָט ער קיין שייכות ניט צו די אנגעלעגענהייטען, וואָס זיינען נוגע צו פּאָליטישע פּערבערכען. די אויבענדערמאָנטע בלעטלעך האָבען קיין גרונד ניט." *)

אָבער עס וועט שוין זיין געגוג דאָקומענטען, גענוג שוין אָפּיציעלע לויגענס פון טעלעגראַף־אַגענטור!

---

2. דער פּוילישע יוצא דערפון.

דער פּוילישע יוצא איז שוין נאָר א גרויסער. ערשטענס, וויייזט זיך ארויס, אז די פּאַרטיי ס. ר. איז געגרינדעט געוואָרען מיט דעם וויסען און מיט דער צושטימונג פון פּאָליציי־דעפּאַרטמענט. איהר ערשטער רעגולאַרער צוזאַמענפּאָהר איז אָבגעהאַלטען געוואָרען אין דעצעמבער, 1906 אין פינלאַנד, אין דעם גבול פון דער רוסישער אימפּעריע. עס שיינט, אז מיט דער צושטימונג פון דעם פּאָליציי־דעפּאַרטמענט איז געגרינדעט געוואָרען די קאמפּפּס־אָרגאַניזאַציאָן. אויף מיט דער צושטימונג פון דעם פּאָליציי־דעפּאַרטמענט און דעם פּאַרזיצענדען פון מינסטאַרען־ראַט זיינען אויסגעפיהרט געוואָרען גרויסע טעראָריסטישע אקטען: די ערמאָרדונג פון גאפּאָן, פּלעהווע, סערגיי, באָגדאַנאָוויטש און אנדערע פּערזאָנען, וועלכע האָבען צוליעב וועלכער עס איז אורזאכע ניט נושא חן געווען ביים פּעטערסבורגער הויף. אָבער נאָך מעהר זיינען געווען ניט געלונגענע אטענטאטען, וואָס האָבען געהאָלפּען צו פערשטאַרקען דעם אויטאָריטעט פון צאר און זיינע מיניסטאָרען, וואָס האָבען געבראכט צו וואוּנדערארע רעזולטאטען. צוליעב דיעזע ניט־געלונגענע אטענטאטען פון דער פּאַרטיי ס. ר. האָט מען הונדערטער, און נאָך אפשר מעהר, יוננע לעבענס צוגעשיקט אויף קאטאָרגע, אויף דער תליה. וויילעבנדיג ניט וועלענדיג האָט די פּאַרטיי ס. ר. בייגעטראָגען צו דער ענטוויקלונג פון רויבער־באַנדעם, למשל וויי לבאָו'ס קאמאנדע אויף אוראל.

די פּאַרטיי ס. ר. האָט אין גאַנצען פערלאָזען די ערציהונגס־און אָרגאַניזאַציאָנס־טעטיגקייט צווישען די מאַסען, אָבגעבענדיג זיך אין גאַנצען מיט פערשוועךונגען און טעכנישע פּאָר־בעריטונגען צו אן אויפשטאַנד... נאָר מיט דעם וויסען פון דער פּאָליציי. דאָס צ. ק. פון די ס. ר. איז אין פערלויף פון איבער זעקס יאָהר ניט געוען אימשטאַנד צו דערקענען פון אן ערשטע קלאַס פּראָוואָקאַטאָר ביז א רעוואָלוציאָנער.

די ס. ר. האָבען זיך געוואונדערט, ווען אין יולי, 1907 האָט איינער פיאַדאָראָוו זיך מודה געווען, אז ער, פיהלענדיג זיך, אלס ס. ר., האָט דער'הרג'עט יאָלאָסען, דעם דעפוטאַט פון דער ערשטער גאָסודארסטוועךנער דומא, וועגען וואָס ער האָט זיך דערוואוסט ערשט פון די צייטונגען. ער האָט אויך געמאכט אן אטענטאַט אויף גראַף ווייטע. דערנאָך האָט ער דער'הרג'עט זיין פערפיהרער קאזאנקאָוו אין ליעסנאיע. קאזאנקאָוו, האָט זיך ארויסגעוויזען, איז געווען אן אמת'ער שוואַרין־מאַה'ניק.

ניט דאָס איז דער וואונדער, וואָס שפּיאָנען פאַלען אריין אין ניט לעגאַלע אָרגאַניזאַציאָנען. אין דער צייט פון רעאקציאָן בעריהרט די דעמאָראַליזאַציאָן די בריטע שיכטען ווי פון אריסטער אזוי אויך פון דער זאָגענאַנטער אינטעליגענץ. אָבער די שפּיאָנען קענען ניט אָנפיהרען די טאקטיק און פּאָליטיק פון דער פּאָליטישער אָרגאַניזאַציאָן. און אויב זיי זיינען יא אימשטאַנד דאָס צו טאָן און טוען עס אזוי לאַנג ביז די פּאָליציי אַליין (אין דיזען פאַל באקאי און לאָפּוכין) גיט זיי ניט ארויס, דאן איז שיינבאר, אז די אָרגאַניזאַציאָן, צו וועלכער זיי האָבען געהערט, קען ניט טראָגען דעם נאמען פון א פּאָליטישער פּאַרטיי.

די ס. ר. האָט זיך פערוואָלט וויעדערהאַלטען די בעריהמטע געשיכטע פון דער נאַראָדנאיא וואָליא, וועלכע איז אויפגעטראָטען אין א פערצוויפעלטען קאמפּף איינער אויף איינעם מיט דער זעלבסטהערשונג אין 1879. זיי האָבען פערגעסען, אז מען קען ניט קאָפּירען די גרויסע פאַסירונגען אין דער געשיכטע. וויידערהאַלטענדיג זיי, מאכט מען פון דער טראָגעדיע א קאָמעדיע. אין א טראָגעדיע קעמפּפען די העלדען ניט אויף לעבען, נאָר אויף טוידט. ענטוועדער זיי זיינען, אדער זיי פאַלען. אין א קאָמעדיע קען מען זיך אויף פערבלוטיגען דעם פּנים אן ווינדמיהלען, מען קען זאָגאר ברענגען א סך קרבנות, אָבער קיינמאל קען מען ניט זיין גלויבן. דערויין איז דער טראָגיזם פון די ס. ר.

אויב וועט עס איז זאל פּאַרשלאָגען א שום־טער צו פיהרען א דאמפּף־שיף אויפ'ן אָקעאַן אין

---

*) „רוסקיא וויעדעמאָסטי" פון 2טען פעברואר (20טען יאנואר), 1909.

צייט פון א שטורם, אדער א בארבער זאל בויען א לאקאמאטיוו, וואלט יעדער דאס אנגערופען אן אונזין. יא, געווים, זאגט גאַרקי, „דעם אונזין פון טאפּפערע בעזינגען מיר". א מאל בעזינגען מיר און א מאל ניט. אבער אויסער טאפּפערקייט און גוטען ווילען איז נאך נויטיג צו וויסען די געזעצען פון אסטראנאמיע און מעכאניק. און אין פאליטיק איז דאס זעלבע נויטיג צו וויסען די געזעצע פון דער וועלט־געשיכטע. דאך האט א בעדייטענדע צאהל רוסישע בירגער זיך פערטרויעט די ס. ר. אין פאליטיק. די ס. ר. האבען פערשפּראכען צו פיהרען זיי אין קאמפּף פון דער רעוואלוציאן. וואס־זשע איז אויסגעקומען? דאס גוטע, וואס די ס. ר. האבען אויפגעטהן אין דער רעוואלוציאן, האבען זיי ניט אויפגעטאן, אלס פּארטיי, און דאס, וואס זיי האבען אויפגעטאן אלס פּארטיי, האט גיכער געשאדט דער רעוואלוציאן.

לאמיר נעמען חאטש דעם טעראר. די ס. ר. האבען פערשפּראכען אנצושרעקען די רעגיערונג. וועז דער טעראר קומט, אלס נאטירלי־כער אויסברוך פון פאלק'ס צארן, דאן גיבען זיך פון איהם ווירקליך א טרייסעל די זיילען פון דער רעאקציאן. הירש לעקערט האט אין ווילנא געמוען ראבע פון דעם געגנראל־גובערנאטאר פאן וואהל, פאר וואס ער האט צו'הרג'עט די סטרייקער. ער האט איהם ניט געטויטעט, אבער דער טיראן האט זיך דערשראקען. לעקערט'ן האט מען הינגעריכטעט, פאן־וואהל איז אווקגעפאהרען. דאס איז געווען אן א י י נ צ ע ל נ ע ר ט ע ר א ר, אהן די קאמפּפּס־מחנות פון די ס. ר.

וועז ראבעס־פיער האט אין דער צייט פון דער פראנצויזישער רעוואלוציאן אפיציעל הינגעריכטעט דורך די רעוואלוציאנערע טריבונאלען ארויבער 400 שפיאנען, האבען דאן די זיילען פון דער רעאקציא זיך א טרייסעל גענעבען פון דיזען א ר ג א נ י ז י ר ט ע ן ט ע ר א ר. די באלטישע בארענען קענען נאך איצט ניט מוחל זיין דעם לעטישען בויער רודאוויץ דער־פאר, וואס ער האט צוזאמען מיט אנדערע חברים אין ר ע ו ו א ל ו צ י א נ ע ר ע ן גע־ריכט געשטימט פאר אויסראטען די שפיאנען.

אבער די באיעוויקעס פון די ס. ר. האבען געטוידטעט פאליציי־בעאמטע מיט דעם וויסען און צושטימונג פון זייערע קאנקורענטען. איז דאס טעראר? „איהר וועט זיך ניט שפּיעלען!" האט גזוגט סטאליפין. דער סערבישער קע־ניג אלעקסאנדער און די קעניגין דראגא זיינען געטוידטעט געווארען פון זייערע הויפּלייט. פּאר וועל דער ערשטער איז דערשטיקט געווארען פון די מיניסטארען. איז דאס טעראר? דאס איז נור א הויך־קאמאריל־א. און די ס. ר. האבען זיך ארויסגעווויזען צו זיין א שפּיעלצייג אין די הענד פון דער הויך־קאמאריל־א.

די ס. ר. האבען פרובירט צופאסען זייער טעראר פאר מאסען־געברויך. אין נומער 9 „זנאמיא טרודא" ווערט בריי־טלעך דארגעלעגט די פראבע פון א מיליטער־קאמפּפּס־ארגאניזא־ציאן פון פויערים. דערבי ווערט געגעבען אינ־סטרוקציאנען, ווי צו ארגאניזירען די קאמפּפּס־אבטיילונגען. עס ווערט אבגעפּרישט אין זכרון *) פאלגענדעס: א) קעהרען זיך אייני־ציוועיז און גאנצע טיילען־ווייז; ב) איבונגען מיט דעם ביקס „אויפ'ן שולטער", „ווי צו שי־סען", שלאגען זיך מיט די באיאנעטען, ווי צו מאכען א „קייט" א. ז. ו. „ווי עס שיינט," שליכט דער „גאלאס סאצ. דעמ.", געפינען די ס. ר. אז דאס סאלדאטסקע מושטירען זיך איז וועניג. אויך די רעוואלוציאנערען דארפען זיך דערמיט פערנעמען. און אין דעם נעקסטען נור מער פון זייער ארגאן אנערקענען אליין די מעהר בעוואוסטזיניגע ארבייטער, אז ניט אזוי, ווי עס דארף זיין, האט מען זיך גענומען פאר דער זאך. און געווים ניט אזוי, וועז דער ס. ר. פיאדאראוו האט ניט געקענט אונטערשיידען דעם קאדעט יאלאס פון א שווארץ־מאה'ניק.

די ס. ר. האבען אויפגעטאן אויף דעם גע־ביעט פון אגיטאציאן צווישען די בויערן. זיי האבען אין נאוועמבער, 1905, צונויפגערופען א בויערן־צוזאמענפאהר אין מאסקווא. וואס פאר א קאמפּפּס־רעדען דארטען האבען זיך דאס גע־גאסען! אויסראטען גלייך אלע פריצים, פער־כאפּען זייערע גיטער, פערניכטען פריוואט־אויי־גענטום אויף אימער — דאס אלעס „איז א שפּיי ווערטה", האבען גערעדט זייערע דעלעגאטען. וועז עס האט אבער אויסגעבראכען א בעוואפענ־טער אויפשטאנד אין מאסקווע, אויף קאווקאז און נאך ערגעץ־וואו, האבען דאן די דערפער קיין פּיפּס ניט געלאזט הערען פון זיך.

אין דומא האבען די בויערן גאנץ בע־שטימט ערקלעהרט זייער וואונש, אייגצוארדנען, פערפעסטיגען זייער פריוואט־אייגענטהומס־רעכט אויף דער ערד. זיי האבען זאגאר איצט חשק צו קויפען ערד לויט סטאליפין'ס קלאגעדי־גען פראיעקט פון אגראר־ארדנונג.

די ס. ר. האבען גערעדט, אז די בויערן זיי־נען גרייט צו באיקאטירען די ערשטע דומא. די סאצ. דעמאקראטען, די באלשעוויקעס, האבען זיי געגלויבט. די בעוואוסטזיניגע ארבייטער האבען דא און דארט דורכגעפיהרט דעם באי־קאט, אבער די בויערן זיינען גענאננגן צו די וואהלען אי אין דער ערשטער, אי אין דער צווייטער, אי אין דער דריטער דומא. איצט ליקווי־דירען די ס. ר. די רעוואלוציאן.

אין נום. 13 „זנאמיא טרודא" רעדען זיי וועגען „דעם טונקעלען שטילשטאנד פון דער שווערער צייט, וואס מיר לעבען איבער, וועגען די איינגעשמיידקייט פון דער מאסען־ענערגיע

*) ציטירט נאך דעם „גאלאס סאצ. דעמ." נום. 10—11, דעצעמבער, 1908.

פון פּאָלק" און וועגען דעם „אבפאל פון קרעפּטען פון דעם רעוואָלוציאָנערען קאמפּף". *) און דאָרום דארף די פּאַרטיי ס. ר. „פערהאַלטען זיך נעגאַטיוו צו די פּראָיעקטען פון טיילווייזע מאַסען־ארויסטרעטונגען" און „אבשטעלען זיך אויף אויסער־פּאַרלאַמענטאַרישע קאמפּפֿ־מיטלען". זיי כלאפּטשען זעהר וועגען דעם, אום צוריקצוקעהרען די סאָצ. דעמאָקראַטען אויף די עקסטרעמע פּאָזיציאָנען, אום צו בעוועגען די סאָצ. דעמאָקראַטען צו פערלאָזען די דומא.

וואָס פאר אַן אויסער־פּאַרלאַמענטאַרישע מיטלען זיינען דאָס אָהן יעדער בעטייליגונג פון די מאסען? ווי עס שיינט, פערשוועָרונגען און טעראָר מיט דער מעגליכקייט פון אזעוושטשינאַ.

נאָר ניט לאַנג, אין דער צייט פון דער צוויטער דומא, האָבען די ס. ר. נאָך אנערקענט פּאַרלאַמענטאַרישע קאמפּפּס־מיטלען. זיי האָבען זיך געסטאַרעט צוצופּאַסען זיך צו די אלע בעדערפּענישען פון די מאסען. אָבער איצט, אַוועקגעהענדיג אין גאנצען „אונטער דער ערד" און אבשטעלענדיג זיך אויף „אויסער־פּאַרלאַמענטאַרישע" מיטלען, בעמערקען זיי נאָר ניט, ווי די בויערן־מאַסען געפינען זייער פּאַרלאַמענטאַרישען אויסדרוק אין דער טרודאָוואיא גרופּא. די טרודאָוויקעס און די קאַדעטען סטאַרען זיך צו ווירקען אויף די סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע מאסען אין דער זעמסטוואָ. די סאָציאַל־דעמאָקראַטען שלאָגען פון זיי אָב ארבייטער. זיי האָבען נאָר ניט בעמערקט, ווי די אזעוועס און לובאָווס האָבען אין גאנצען צוקלאפּט זייערע אויסערפּאַרלאַמענטאַרישע קאמפּפּס־מחנות. אין דער צווייטער דומא האָט זייער פראקציאָן זיך געלאָזט איבערעדען פון די קאַדעטישע אר־גומענטען וועגען דעם, אז מען זאָל „בייז" שוויגען און ניט ענטפערען אויף סטאָליפּין'ס פרעכע דעקלאַראַציאָן. נאָך מעהר, זיי האָבען זיך טיף בעליידיגט, וואָרן דער שווארץ־מאה'ניק שולגין האָט א געשריי געטאָן, אז בייַ די ס. ר. אין די בוזימער זיינען דאָ באָמבעס. מען האָט געפּאַדערט, אז מען זאָל שולגינ'ען אויסווייזען. אימיצער האָט בעמערקט די ס. ר., אז עס איז דאָך, אין דער אמת'ען, ניט קיין בעליידיגונג צו חושד זיין ס. ר., אז זיי טוען ריכטיג זייערע פּפליכטען. אָבער די ס. ר. פון דער דומא האָבען דרינגענד בעטאָנט, אז זיי האָבען קיין מגע ומשא ניט מיט ארויסטרעטונגען און קאמפּפּס־ארגאניזאציאָנען.

וו. טשערנאָוו (א „טעאָרעטיקער" פון די ס. ר.) האָט זיי דערפאר געטאַדעלט, פערשטעהט זיך, הינטער'ן פּלייצע. נאָר אָט האָט איהר אייך די רעזולטאַטען פון אזא עקסטרעמער אר־בייט־צוטיילונג. איהר האָט ס. ר. (לויט לאפּוכין'ס ברירה און באקאַי'ס בעווייזע זיינען דא ביי די ס. ר. א סך „אזעווס"), וועלכע קענען צעהנדליגע יאָהרען זיך בעשעפטיגען מיט פּראַקטיקע און אז זייערע חברים זאָלען נאָר ניט בעמערקען. וועָן ניט באקאַי, וואָלט אזעוו נאָך אפשר איצט אויך ארגאניזירט „אטעמטאַטען".

לאָנג אנדרעיעוו אין זיין ערצעהלונג „זיעבען געהאַנגענע" בעשרייבט אזא אטענטאט, און מערקווירדיג, ווי ער האָט נעטראָפען, גלייך ווי ער וואָלט וויסען פון די אזעוועסקע „אטענטאַטען". די אכראַנע אטדעלעניע הייסט דעם מיניסטער דעם אוועוע פאר דעם זיך ריכטען אויף אן אטענטאט „איינס א זייגער ביי־טאג". דעם מיניסטער גיעסט אב מיט שוויים, איהט פייניגען שרעקליכע חלומות. אָבער דער אטענטאט טוט זיך אב לויט דעם פּראָגראם פון דער אכראנקא. אלע פינף יונגע רעוואָלוציאָנערען כאפּט מען און זיי שטארבען אויף דער תליה. עס איז טרויעריג, אָבער וואהר.

וואר וויים, די געשיכטע וועט פיעלייכט מעהר אויפקלעהרען אויף וועגען גערשוני'ס ארעסט אין קיעוו און אויף דער נאָך מעהר זאָנ־דערבאַרער בעגאַדיגונג זיינע. אזעוו האָט געדאָס פּולסטע צוטרויען צו זיך פון דעם פערשטארבענעם קעמפּפער, און פאר איהם איז געווען וויכטיג צו האָבען אזא אמת־עהרליכען, אונבעפלעקטען מליץ־יושר אין דער ארגאניזאציאָן. אז פון די אטענטאטען אויף באָגדאַנאָוויטש'ן און סערגיי'ן האָט מען בעצייטענס געוואוסט אין פּעטערסבורג, וועלט בעשטעטיגט אויף דורך די מעמוארען פון דעם פערשטארבענעם אדעסער גענעראל־גובערנאטאָר נאָוויצקי. נאָר אין קייזערליכען הויף האָט מען געוואונשען זייער טויט, און אלע מסירות פון נאָוויצקי האָט מען ניט געשענקט קיין ברעקעל אויפמערקזאמקייט.

---

*) זעה „פּראָלעטאַרי" נום. 41.

3. וועלכער זשע האָט געוואונען?

וועלכער זשע האָט געוואונען? די רעוואָלוציאָן אדער די רעאקציאָן? מען זאָגט, אז שלעכטע אָהן גוטס איז ניטא. לאָמיר־זשע א זוך טאָן דאָס „גוטע" אין דער אזעוושצינא.

שוין פון סאמען אָנהויב, ווי די ארבייטער־בעוועגונג האָט ערוואכט, האָט די זעלבסטהערשונג מיט כל המיטלען געזוכט צו פּראָוואָצירען דיזע בעוועגונג, ארבשלעפען זי פון ריכטיגען וועג. די זובאטאָווישצינא האָט זיך געסטארעט ארויסצוריסען ביי דער בעוועגונג דאָס פּאָליטישען גיפט, וואָס איז געווען אזוי געפעהרליך פאר דער רעגיערונג.

זובאטאָוו'ס אגענט שאיוויטש אז אזוי הינגעריסען געוואָרען פון דער עקאָנאָמיק, דאָס ער האָט ארויסגערופען אין קיעוו אין יאָהר 1903 א גענעראל־סטרייק, וועלכער האָט דערנאָך זיך אבגערופען אויף גאנץ זיד־רוסלאנד. נאָוויצקי, וועלכער איז אין יענער צייט געווען זשאנדארם־סקי גענעראל אין קיעוו, האָט גלייך טעלעגרא־

פירט אין פּעטרסבורג בזה הלשון: „וועד וועמען דארף ארעסטירען, שאיוועיטש מיך, אדער איך שאיוועיטשען?“ ארעסטירט האט מען שאיוועיטשען, און אויך זובאטאוו איז געפאלען. זיין פאליטיק איז אנערקענט געווארען, אז זי טויג ניט. די פאבריקאנטען זיינען גלייך ארויס־געטראטען געגען עקאנאמישע סטרייקס. אבער די סטרייקס האבען שוין אנגענומען א מאסן־כאראקטער. די אלע פראבען פון זובאטאוו'ען צו בילדען לאיאלע ארבייטער־פעראיינען (די פארטיי פון די אידישע ארבייטער) זיינען צו נישט געווארען איבער דער פאגראמען־פאליטיק פון דער זעלבסט־הערשונג. די סאציאל־דעמאקראטישע אגיטאציאן און דער „רוסישער ארבייטער־טאג“ האבען געמאכט אן ענדע צו דער גאפאנאווישצינא. דער גלויבען אין דעם „באטיושקא־צאר“ האט זיך אויסגעטריקענט.

עס האט זיך אנגעהויבען די פאליטישע מאסען־בעוועגונג. עס האבען זיך געביל־דעט פארטייען. ארויסקריכענדיג, ווי שוועמלדיג פון אונטער דער ערד אין די טעג פון פרייהייט, האבען זיי געמטארעט זיך צו פערכאפען אונטער זייער לייטונג די עלעמענטארע, בילדע קרעפטען פון דער ארבייטער־און בויערן־בעוועגונג. צו טראכטען האט דא די רעגירונג קיין צייט ניט געהאט. געגען א פאליטישען שונא דארף מען קעמפען מיט פאליטישע מיטלען, אום כאטש אויף א צייט אבצוהאלטען די רע־וואלוציאנערע בעוועגונג, די זעלבסטבעשטימונג און ארגאניזאציאן פון די מאסען.

אנשטאט פאליטישע רעפארמען האט די זעלבסטהערשונג שנעל דורכגעפיהרט פאליטיי־סקע רעפארמען. זי איז שנעל איבערגעגאנגען פון פערטיידיגונג צו אטאקע. פאר איהר איז געווען וויכטיג אבצוטיילען די פאלי־טישע פארטייען פון די מאסען, איזאלירען זיי און דאן צוקלאפען אין גאנצען. אלס דאס בעסטע איז אנערקענט געווארען צו בעשעפטי־גען זיך מיט פראוואקאציע, ערקלערען גאנץ רוסלאנד אין אויסנאהמס־צושטאנד. פאגרא־מען, אלס א מאסען־טהאט, האט מען גיך אנער־קענט, אז זיי טויגען ניט. עס דעמאראליזירט עפעס צופיעל די ארמיע, שטעלט צו שאנדע די רעגירונג אין די אויגען פון אייראפא. לאזט מען אין פולען גאנג פראוואקאציע, פון וועלכער נאר „זיין מאיעסטעט“ אליין ווייס, טערר, תליות, פייניגונגען, מאסען־ארעסטען. פאר די־זען ווייסען רעגירונג־טערר ווערען בלאס די לארבער־קרענץ פון די סאמע ערפאלגרייכסטע באיעוויקעס פון די ס. ר.

אבער האט דיזער קלוגער מעכאניזם פלוצ־לונג זיך אבגעשטעלט. די אייגענע האבען ניט אויסגעהאלטען. אזעוו האט טאקי געהאלטען מויל. אבער דער געוועזענער שפיאן באקאי האט זיך געשטעלט אויף דער זייט פון דער רע־וואלוציאן און ער האט ארויסגעגעבען די פער־רעטהער. לאפוכין האט זיך דערשראקען פאר זיין לעבען (און וויפיעל לעבענס האט ער גע־פטר'ט?). דער סקאנדאל האט זיך אויפגע־דעקט פאר דער גאנצער וועלט. די בורזשואזע צייטונגען פון פראנקרייך און דייטשלאנד שוויי־גען. זיי ווילען ניט קאליע מאכען די נייע הלואה דערמיט, וואס זיי וועלען בעקאנט מאכען מיט דער פאליציייסקער צוסימא. די אזעוו־אפערע איז ווירקליך נאר א רינגעלע אין דער אונענדליכער קייט פון די פאליציייסקע רויבע־רייען, הריגות און פראוואקאציעס. זי קען ניט רויב מאכען דעם פנים פון דער רוסישער רעגי־רונג. וועט דען דער ים דערפילען, אז מען וועט אין איהם אריינגיסען נאך איין גלאז וואסער?

די טעלעגראף־אגענטור זעצט פארט די לי־גענס, נאר ניט קימערענדיג זיך: ראטשקאווסקי, זאגט זי, „האט קיין מגע ומשא מיט זיי ניט“ שוין פון יאהר 1906. מען קען טאקי מיינען, אז ער איז א מלאך! איך געדענק נאך נאנין גוט דעם היסטאריישען אנפאל אויף דער קוואר־טיר פון דער סאציאל־דעמאקראטישער פראק־ציאן פון דער צווייטער גאזודארסטוועגער דומא דעם 5טען מאי, 1907. עס זיינען אנגעפאלען דער פראקוראר קאמישאנסקי, צווויי פריסטאווס, א פאליצמייסטער און 100 גראדאוואיעס — אלע זיינען געווען פערהאוועט, געלאפען, ניט געבענדיג אויף די פראגען קיין בעשטימטע ענט־פערס. נאר דער איין סודעבנער סלידעאוואטאל האט אויסגעטרונקען איין גלאז נאכ'ן צווייטען; קאלטען וואסער און איז געווען רוהיג. „פאר־וואס הייסט איהר שוין ניט עפעס טאן?“ הא־בען מיר איהם געפרעגט. „צו מיר האט עס ניט. צוערשט דארף מען זעהען, אוב די אכראנעס זיינען אין ארדנונג אדער אין נעריכטליכער ארד־נונג. אט וועט קומען צופאהרען דער נאטשאל־ניק פון אכראנא, און דאן וועט איהר וויסען.“ און ביי־נאכט א זייגער 2 האט זיך אריינגערוסען, אזוי ווי א שטורם, אין א וועסט מיט א פייערל, א בכבוד'ער און קענטיג פליסיגער הערר פון אונבעשטימטען עלטער.

ער איז אריין און מען האט גלייך דער־פיהלט, אז דער „פריץ“ אליין איז נעקומען. ער האט א שלעפ געטאן קאמישאנסקי'ן אין א בע־זונדער צימער, און נאך א קורצער בעראטונג האט יענער ערקלערט די דעפוטאטען, אז דער־ווייל זיינען זיי פריי און די הויז־זוכונג איז געענדיגט. דיזער הערר איז געווען ראטשקאוו־סקי, וועלכער „האט ניט קיין מגע ומשא“ מיט די פערפאלגונגען פון „פאליטישע פערברע־כענס.“

אבער דאס אלעס טוט זך אימער, טוט זיך אויך אין די אנדערע לענדער, כאטש ניט אין אזא מוראדיג־גרויסען מאסשטאב. דאך האט מען דעם סוד געהאלטען. אלע האבען געוואוסט, אז די רוסישע רעגירונג בעשטעהט פון פאגראמ־

שציקעס, אָבער די פּאָגראָמישציקעס זיינען זיך געגאנגען אויף נעווסקי פּראָספּעקט, ווי דזשענטלמען. איצט שרייבען אַלע רוסישע צייטונגען נאָר וועגען אזעוף'ן און די פּראָוואָקאַציעס פון דער רעגיערונג. ווי וועט זיין דער פּרעסטיזש פון צאר ביי די בויערן און סאָלדאַטען, וואָס זיי וועלען דערוויסען זיך, אז זייער „צאר באַטיושקע" האָט אַליין געהייסען טוידטען זיין פּעטער סערגיי, און זיי, נאָראָנים, האָבען דערפּאר אויפגעהאָנגען קאַליאיוועס!

אין די רייהען פון די פּאָליציי זעלבסט איז א מהומה. מען פערפיהרט פּראָצעסען נעגען פּאָליציי־בעאמטע, כאָטש בלויז פון פּאָרמע ווענען, אין מאָסקווע, אין יעליזאַוועטפּאָל און אין פּעטערסבורג גופא אויך. זאָגאר די שווערין־מאה'דיגע דומא מאכט אן אנפראגע וועגען די אזעוו־אפערע. זאָגט ניט, אז דאָס איז דער טריאומף פון דער רעאקציאָן, ווייל זיי משפּט'ען דערווייל זיך זעלבסט, און ניט די רעוואָלוציאָנערן משפּט'ען זיי, ניט דאָס פּאָלק. די רעאקציאָנערע פיהרען דורך אין דומא אן עקספּראָפּריאציע פין קהל'שע ערד. אָבער זייערע בונדעס־גענאָסען. די רעכטע פּריצים, שרייען: „שטייטש! וואָס וועט מיט אונז זיין, ווען די בויערן וועלען אַלץ אָבנעהמען און אונז ניט צאָהלען?"

די היסטאָרישע נויטוועניגקייט איז שטאַרקער, איידער דער ווילען פון פּראָוואָקאַטאָרס. אלעס ברענגט נוצען פאר די פּאָליטישע אויפּקלעהרונג פון די מאסען. עס וועט אָנקומען דער טאָג, און די נייע מאַסענבעוועגונג, כאָטש א פּראָוואָצירטע, וועט מאכען א סוף צו דעם קאָנספּיראַציע־קלייזעל פון צאר. דאָס פּאָלק וועט משפּט'ען שוין ניט איין אזעוו'ן, נאָר דעם אמת'ען, שולדיגען, ניקאָלאַיען, און אלע איבעריגע אזעווס מיט איהם.

פון ערהאבענעם ביז צום געמיינעם איז נאָר איין שריט, זאָגען די פּראָנצויזען. אָבער צופיעל געמיינעם בילדעט איין ג ר ו י ס ע ג ע מ י י נ ה י ט, צוליעב וועלכער אפילו די סאמע גענועהנליבע, די סאמע געמיינע מענשען זיינען פעהיג צו קומען אין בעוועגונג. און דיזע בעוועגונג וועט זיין גרויס.

אין דעם „בערלינער טאגעבלאט" איז ערשיענען אן ארטיקעל, וועלכער איז טיילוויי אי־בערגעדרוקט געוואָרען אין דער ניו יאָרקער „פּאָלקס־צייטונג" נומ 40 פון דעם 16טען פעברואר, 1909, אין וועלכען עם ווערט געזאָגט, אז אזעוו זאל האבען געשטאנען אין בעציהונגען מיט דעם געוועזענעם דעפוטאט פון דער צווייטער גאָסודארסטוועענער דומא א. ו. אזאָל. דאָס איז דורכאוים ניט ריכטיג. איך האָב קיינמאָל קיין מגע ומשא מיט אזעוו'ן ניט געהאט.

דר. ק. פארנבערג

דער קריזים יאהר, די אידישע וואנדערונג און די אידישע טריידס

1.

אר מיר ליענען צוויי בראשורען, צוויי אפיציעלע אויסגאבען פון אמעריקאנער רעגיערונגס - דעפארטאמענטען. די ערשטע איז ערשיענען אין וואשינגטאן און הייסט „דער יערליכער בעריכט פון געזעלשאפט קאמיסאר פון אימיגראציאן פאר דעם יאהר, וואס האט זיך געענדיגט דעם 30טען יוני 1908; די צווייטע איז ערשיענען אין אלבאני און הייסט „דער ביולעטין פון ארבייטס-דעפארטמענט פון שטאאט ניו יארק, סעפטעמבער 1908". די ביידע בראשורען זיינען ניט קיין „שפאנענדע" לעזעשטאף; טרוקען אין טעקסט, פול ווי מילגרויסען מיט ציפערן און טאבעלען, שרעקען זיי אבער פון זיך ניט נור דעם גרויסען עולם, זאנדערן זאגאר אונזערע שרייבער און רעדנער, זאגאר די אלע וועלכע רעדען און שרייבען אזוי פיעל וועגען די אלע סאציאל-עקאנאמישע פראגען, וואס זיינען שייך די אידישע בעפעלקערונג אין אמעריקא. און דאך שטעקט אין דיזע טרוקענע ציפערן א קוואל פון בעלעהרונג און שפאנענדען אינטערעס פאר יעדען איינעם וואס וויל קענען דאס אידישע פאלק און וויל פארשטעהן און בעגרייפען דאס לעבען און די שיקזאלען פון די בריטע אידישע מאסען. נאך מעהר, דיזע צוויי טרוקענע רעגיערונגס-אויסגאבען ווארפען צום ערשטען מאל א גרויסע, העלע ליכט אויף די ברענענדסטע אבער פערבארגענסטע פראבלעמען פון אידיש-אמעריקאנישער געזעלשאפט אין צוקונפט.

מיר וועלען זיך צוערשט צו דעם נייעסטען בעריכט פון געזעלשאפט פיר אימיגראציאן. די בעריכטען פון געזעלשאפט-קאמיסאר זיינען פאר די לעצטע 10 יאהר בכלל א קוואל פון אויפקעלרונג און בעלעהרונג מכח די גרעסטע היסטארישע בעווענונג פון אידישער געשיכטע אין דער נייעסטער צייט, מכח די אידישע מאסענוואנדערונג. אבער די ביז-איצטיגע בעריכטען האבען געפעלט פאר דער וועלט נור די געהיימניסע אבן פערבארגענע כחות פון דער גרויסער בעווענונג, וועלכע טרייבט הונדערטע טויזענדע אידען פון זייער אלטע היימאטה אהער. דער נייעסטער בעריכט עפענט אויך די געהיימניסע פון די טויזענדער, וואס בלייבען אויך דא אין לאנד צובראכענע עקזיסטענצען; וואס קענען אויך דא, אין דעם לאנד פון דאלארס, ניט „מאכען קיין לעבען", וואהרום ערשט צום ערסטען מאל אין דער געשיכטע פון איינוואנדערונג האט די רעגיערונג אנגעהויבען צו פיהרען א פינקטליכען און גענויען חשבון אויף וועגען די מאסען, וואס פאהרען ארויס פון לאנד. און מיט נאך איין זאך איז גראדע דיזער נייעסטער בעריכט אזוי וויכטיג, ווייל ער בעציהט זיך צום גרויסען טהייל אויף חדשים פון ערגסטען קריזים, פון גרעסטער ארבייטלאזיגקייט און ביטערסטער נויט. אין דיזע חדשים האט אמעריקא אויפגעהערט צו האבען אירגענד וועלכע צוזיהונגס-קראפט פאר די וואנדערנדע מאסען און מען קען אלזא אויסגעפינען וויי גרויס איז געווען די אבשטויסונגס-קראפט, וועלכער טרייבט די פערשידענסטע מאסען פון זייערע אלטע היימס, און ווי גרויס איז דער צובונד פון די נייע איינגעוואנדערטע מאסען פון די פערשידענע נאציאנאליטעטען צו דער נייער היימאטה. דער יאהר 1908 איז געווען אן עקזאמינאציאנס-יאהר פאר די איינוואנדערונג אהער און פאר די נייאנגעקומענע טהיילען פון דער בעפעלקערונג, וואס לעבען שוין פון פריהער דא. און עס איז פאר אונז זיכער וויכטיג צו וויסען ווי די אידישע איינוואהנער האבען דיזען עקזאמען אויסגעהאלטען.

צוערשט זאלען מיר זעהען, ווי גרויס איז די אידישע איינוואנדערונג געווען אין דיזען קריזים-יאהר. דער גרויסער שטראם איז צוליעב דעם קריזים און די ארבייטסלאזיגקייט זעהר שטארק פערקלענערט געווארען. אנשטאט 1,285,349 אימיגראנטען אין דעם יאהר 1907, אנשטאט 1,100,735 אין יאהר 1906 און 1,026,499 אין יאהר 1905 זיינען דעם יאהר אנגעקומען נור 782,870 מאן, ד. ה., עס האט זיך פערקלענערט די אלגעמיינע אימיגראציאן אויף 39 פראצענט געגענאיבער 1907,

אויף 29 פּראָצענט געגענאיבער דעם יאהר 1906 און אויף 24 פּראָצענט געגענאיבער 1905.

פערקלענערט זיהר שטאַרק האָט זיך די אידישע איינוואַנדערונג אויך דעם יאהר. זי האָט בעטראָפען נור 103,387 פּערזאָן, אנשטאָט 149,182 אין יאָהר 1907, אנשטאָט 153,748 אין יאהר 1906 און 910, 129 אין יאהר 1905, ד. ה. זי איז פערקלענערט געוואָרען געגענאיבער דעם יאהר 1907 אויף 30 פּראָצענט, געגענאיבער 1906 אויף 33 פּראָצענט און געגענאיבער 1905 אויף 22 פּראָצענט. זי האָט זיך אומגעקערהט כמעט צום זעלבען שטאַנד ווי אין יאהר 1904, וועז זי האָט בעטראָפען 106,236. מען קען זאָגען, אז בכלל איז די אידישע וואַנדערונג געגענגען צוריק אין דערזעלבער פּראָפּאָרציאָן ווי די אלגעמיינע איינוואַנדערונג.

א גאנץ אנדער בילד בעקומען מיר אָבער, וועז מיר פערגלייכען די אלגעמיינע אויסוואַנדערונג מיט דער אידישער אויסוואַנדערונג צוריק. און דאָ שטעלט זיך גלייך ארויס דער אייגענטימליכער כאראקטער פון די אידישע וואַנדערונג, וועלכער מאכט איהם פּאַר א היסטאָרישׁ־טיפען פּראָצעס פון אויפבויאונג פון א נייער מעטראָפּאָליע פּאַר'ן אידישען פּאָלק. אונזערע לעזער ווייסען אז ווי נור עס האָט ענדע אָקטאָבער 1907 אויסגעבראָכען די פינאַנץ־פּאניק און גלייך נאָך איהר אויך דער גרויסער עקאָנאָמישער קריזיס, ווי נור עס האָבען זיך אָנגעהויבען צו פּערמאַכען פּאַבריקען און אויסצולעשען מיינס, אזוי האָבען צעהנדליגע טויזענדער איינוואַנדערער, —פיעלע פון וועלכע האָבען שוין דאָ געלעבט יאהרען— געכאַפט די הענד און פים און דאָס ביסעל קאַפּיטאַל אוז אין שרעק געגומען לויפען צוריק פון לאַנד. פון די פיעלע צעהנדליגע טויזענדער זיינען געוואָרען אין פערלויף פון יאהר פיעלע הונדערטע טויזענד. עס זיינען צוריקגעפאָהרען אין פערלויף פון יאהר 395,073 אימיגראַנטען און 319,755 ניט־אימיגראַנטען. אונז אינטערעסירען דאָ נור די אימיגראַנטען און דערפאר וועלען מיר זיך אבשטעלען אויף זיי און זייער צאָהל פערגלייכען מיט די אידישע אימיגראַנטען וואָס זיינען געפאָהרען צוריק. זייער צאָהל איז אבער גרויס גאנץ קליין. אין גאנצען זיינען אין דיזען שרעקליכען יאהר צוריקגעפאָהרען אין די אלטע היימס נור 7702 אידישע אימיגראַנטען.

וועז מיר פערגלייכען דעם אנטהיל פון די אידען אין דער איינוואַנדערונג אין לאַנד און אין דער אויסוואַנדערונג צוריק פון לאַנד, דאן שטעלט זיך ארויס פּאָלגענדעם מערקווירדיגע בילד: אין דער אלגעמיינער איינוואַנדערונג האָבען די אידען אויסגעמאכט 13.2%, אין דער עמיגראַציאָן צוריק נור 1.9%. דאָס הייסט, אז די אידען זיינען פון אלע נאציאָנען, וואָס קומען אהער אם מייסטען צוגעבונדען מיט פעסטע וואָרצלען צו דיזען לאַנד און סאי אין גוטע סאי אין שלעכטע צייטען, סאי אין קריזיס, סאי אין ניט־קריזיס — די אידען וואָס קומען אהער בלייבען דאָ. זיי ווייסען, אז דאָ איז זייער נייע היימאָטה, אז זיי דארפען דאָ אריבערטראָגען די גוטע ווי די שלעכטע יאהרען. ווי גרויס עס איז די וויכטיגקייט פון דער ערקענטנים פון דיזען, דאכט זיך, פשוט'ן פאקט איז ניט משער צו זיין, וואהרום דאָס וויזט אונז, אז די אידישע מאסען הייבען אָן צו לעבען א לאַנגען היסטאָרישען לעבען, און זיי דארפען דערפאר אָנהויבען בויען דאָ א פעסטען בנין פון נאציאָנאל־קולטורעלע אויפגאבען פאר די וויטע צוקונפט. די „אימיגראַנטען פסיכאָלאָגיע", וועלכע האָט געהערשט צוויישען די וויטע קרייזען סאי פון די ארבייטער־מאסען, סאי פון דער אינטעליגענץ, מוז אויפהערען. מען דארף געדענקען, אז מיר זיינען דאָ היגע און אז מיר מוזען אין אלע אונזערע געזעלשאפטליכע און נאציאָנאלע אונטערנעהמונגען און בעוועגונגען האָבען פאר זיך דעם וויטען האָריזאָנט פון דער היסטאָרישער צוקונפט.

די אורזאכען פאר וואָס די אידישע איינוואַנדערער האָבען זיך ארויסגעוויזען קרעפטיגער צוגעבונדען צו דער נייער היימאָטה איידער די אנדערע נאציאָנאליטעטען וועלען קלאָר, וועז מען פערגלייכט די צוזאמענשטעלונג פון די אידישע וואַנדערנדע מאסען און די אנדערע. צוויישען דער אלגעמיינער איינוואַנדערונג האָבען זיך גע־פונען מענער 65% און פרויען 35½. די אידישע איינוואַנדערער מאסע איז אבער בעשטאַנען פון מענער 54½% און פרויען 45½%. נאָך גרעסער איז דער אונטערשיעד אין דעם אלטער פון די איינוואַנדערער, אידישע און אלגעמיינע. אין דער אלגעמיינער אימיגראַציאָן זיינען געווען נור 15 פּראָצענט קינדער אונטער 14 יאהר, און נור 5 פּראָצענט פון עלטערע מענשען איבער 45 יאהר. אין דער אידישער איינוואַנדערונג זיינען געווען קינדער 25 פּראָצענט, מיטלערע מענשען 69 פּראָצענט און אלטע לייטע 6 פּראָצענט. פון דיזען פערגלייף לערנען מיר, אז שוין אין דער צייט וען די אידען פאָהרען אהער, קומען זיי מיט דער אבזיכט דאָ צו מאכען אויף שטענדיג זייער נייע היים, וועהרענד די אנדערע, בעזאָנדערס די סלאַווישע פעלקער און די איטאַליענער פון וועמען עס בעשטעהט די ראשה ורובה פון דער אימיגראַציאָן — פאָהרען פון אנפאנג אָן נור אויף א ווייליג, כדי דאָ צו פערדינענען, אבצושפּאָרען אביסעל געלד און דאן זיך אומצוקעהרען צוריק. און דערפאר איז טאקע געשעהן, אז צוויישען די אהיים־פאָהרענדע האָבען זיך געפונען אזוי פיעל איטאַליענער און סלאַווען און אז די איינוואַנדערונג פון דיזע נאציאָנען איז בעזאָנדערס שטארק צוריקגעגאנגען אין פערלויף פון דיזען קריזיס־יאהר.

דער פערגלייף צוויישען די אלגעמיינע און אידישע אויסוואַנדערונגס־מאסע בעוויזט נאָך

מעהר ווי גרויס עס איז די וויכטיגקייט פון פאַמיליען־וואַנדערונג, וואָס פאר א כח ההמשך די פאַמיליע האָט צוזוהאלטען מענשען צו די ערטער, און דערפון קענען מיר לערנען ווי פיעל צרות און עלענד און יאוש עס האָבען זיך געמוזט אנקלייבען ביי די אידישע מאַסען אין די אויס־וואַנדערונגס־לענדער, אז זיי פערברענען די ברי־קען הינטער זיך און פאָהרען גליידְ מיט קינד און קייט. עס האָבען זיך געפונען צוויישען די אלגעמיינע אויסוואַנדערנדע מאַסען מענער 87%, פרויען 13%, קינדער אונטער 14 יאהר 3½%, אלטע לייט 9%, מענשען אין מיטלערע יאָהרען, צוויישען 14 און 45 יאהר 87½%. עס האָבען זיך געפונען אין דער אידישער צוריקוואַנדערנ־דער מאַסע מענער 78%, פרויען 22%, קינדער 7%, אלטע לייט 9%, אין מיטלערע יאהרען 84%.

אין דיזע ציפערן וואַרפט זיך ערשטענס אין די אויגען דער הויכער פּראָצענט פון די אלטע לייט, וואָס פאָהרען צוריק און דער ניעד־ריגער פּראָצענט פון פרויען און נאָך מעהר פון קינדער. מען קען דערפון ציהען איין זיכערן שלום, אז די וואָס קלייבען זיך צו לעבען, די וואָס האָבען נאָך א לאַנגע צוקונפט פאר זיך, זיי פערקלייבען גערן אין אמעריקא. שטאַרבען אָבער קלייבט מען זיך אין די אלטע היימס.

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז צוריק אהיים לויפען די, וואָס זיינען נאָך ניט לאַנג אין לאַנד, די אזוי גענאַנטע „גרינע" אָדער „האַלב־גרינע", אזוי איז עס אין דער אלגעמיינער אויסוואַנדערונג, אזוי איז עס אויך אין דער אידישער אויסוואַנדערונג. צוויישען די אידען וואָס זיינען געפאָהרען צוריק אהיים האָבען 6625 אָדער 84 פּראָצענט פערבראַכט דאָ אין לאַנד וועניגער ווי פינף יאהר, 940 אָדער 12 פּראָצענט צוויישען 5 און 10 יאהר. מענשען וואָס האָבען דאָ אָבגעלעבט מעהרערע יאהרען פאָהרען שוין אין גאַנץ זעלטענע אויסנאַהמס־פעלע צוריק. צי איז עס וויל זיי „ארבייטען זיך אַרויף" בעסער, אָדער ווייל דער אמעריקאַנער גייסט, די אמעריקאַנער אטמאָספערע ציהט זיי אריין, דאָס איז ניט מעגליך צו בעשטי־מען, יעדענפאלס איז אין זאָך זיכער, אז א מענש וואָס האָט דאָ אָבגעלעבט מעהרערע יאָהרען, בלייבט שוין אן אמעריקאַנער.

דאָך ניט ביי אלע קלאַסען און גרופען פון דער אידישער בעפעלקערונג אין די אלטע היימס איז די „תשוקה צום וואַנדערן", אָדער ריכטיגער געזאָגט: די אומשטענדען וואָס טרייבען די וואַנדערונג, גלייך. און ניט ביי זיי אלעמען איז אויך דער „צוגונד צו דער נייער היימאַטה", אָדער ריכטיגער געזאָגט, די מעגליכקייט דאָ צו מאַכען א לעבען, גלייך. דיזער פונקט איז פילייכט דער וויכטיגסטער און בעלעהרענדסטער אין דער גאַנצער געשיכטע פון די אידישע וואַנ־דערונגען. „מי ומי ההולכים"? וואר זיינען די וואָס פאָהרען מאַסענווייז אָהער און וואר זיינען די וואָס קענען דאָ זיך ניט איינאַרדנען? אויף אן אנדער פלאַץ האָב איך באותות ומופתים בעווייזען, אז דער הויפּט כח וואָס טרייבט די אידישע מאַסען פון די אלטע היימס איז די עקא־נאָמישע קראַפט; די יעניגע מענשען פאָהרען אם מייסטען, וואלכע האָבען ניט פון וואַנען א לעבען צו מאַכען. און אז צוויישען די פערשיע־דענע קלאַסען פון דער אידישער בעפעלקערונג זיינען עס די אידישע בעלי מלאכות וואלכע זיינען אם מייסטען געצוואונגען זיך צו כאַפען פאר דיזען רעטונגס־מיטעל. די נייעסטע סטא־טיסטיקס פון דעם לעצטען יאהר בעשטעטיגען עס פאַלשטענדיג, און זיי גיבען צום ערשטען מאל נאָך א נייעם בעוויזן, אז דיזער אויס־וואַנדערונגס־פּראָצעס איז א געזונדער, וואָרום געראָדע דיזע עלעמענטען האָבען פערהעלטנים־מעסיג פיעל וועניגער אנטהייל גענומען אין דער וואַנדערונג צוריק. דאָס הייסט אלזא, אז פאר די בעלי מלאכות, פאר מענשען מיט בעשטימטע פּראָפעסיאָנען איז די אויסוואַנדערונג בעזאָנ־דערס נויטוועניג און די איינוואַנדערונג אהער בעזאָנדערס פּראָטהייהאפט. און דאָס בעווייזט אונז קלאָר דער פערגליך צוויישען די פערשי־דענע גרופען פון צאהלען.

די אָפּיציעלע אימיגראַציאָנס און עמי־גראַציאָנס סטאַטיסטיק טהיילען אלע אייג־וואַנדערער און אויסוואַנדערער אין פיער גרופען. איינע א גרויסע גרופּע הייסט „מענשען אהן בעשטימטע בעשעפטיגונגען". זי איז אם וועניגסטען בעלעהרענד, וויל אין איהר וועלען אריינגערעכענט אויף פרויען און קינדער, און אזוי ווי דער אנטהייל פון זיי איז שטאַרק פער־שיעדען צוויישען די איינוואַנדערער און אויס־וואַנדערער קען מען דערפון וועניג וואָס לערנען. עס בלייבען נור דריי גרופען, אין אלע זיינען אריינגערעכענט מענשען פון אלערליי מעגליכע בעשעפטיגונגען. און אט וואָס פאר א מערק־ווירדיגען בילד מיר בעקומען.

צוויישען די אידישע איינוואַנדערער האָבען זיך געפונען מענשען פון ליבעראלע, אינטעלי־גענטע פּראָפעסיאָנען 713 אָדער 1¼ פּראָצענט, צוויישען די אויסוואַנדערער 72 אָדער 1⅛ פּרא־צענט, דאָס הייסט אייגענטליך, אז סאי אין דער איינוואַנדערונג סאי אין אויסוואַנדערונג איז דער אנטהייל פון דיזע פּראָפעסיאָנען גלייכ־מעסיג קליין און ניט בעדייטענד.

אנדערש מיט די אידישע האַנדווערקער. די גרופע „געלערנטע ארבייטער", אָדער ריכטי־גער געזאָגט האַנדווערקער, פיגורירט אין דער איינוואַנדערונג מיט 36,193, דאָס הייסט, אז 64 פון אלע אידישע איינוואַנדערער, וואָס האָבען וועלכע־עס־איז בעשעפטיגונג זיינען בעלי־מלאכות. צוויישען די אויסוואַנדערער צוריק האָבען זיך געפונען האַנדווערקער 2640 אָדער נור 42 פון יעדע הונדערט.

א פערקעהרטען בילד ווייזט די דריטע גרופּע, וועלכע רופט זיך „מענישען־פון פערשיע־דענע ניט געלערנטע פראָפעסיאָנען", אין וועל־כער ניט־געלערנטע טאג־אַרבייטער און העגדלער פערנעהמען דעם הויפּט־פּלאַץ. צוויישען די אידיש איינוואַנדערער האָבען זיך געפונען אזוינע 19,759, אָדער 31 פון יעדע הונדערט; צוויישען די אויסוואַנדערער אָבער 3626 אָדער 58 פון יעדע הונדערט.

נאָך איז דאָ א זעהר בעלעהרענדע און וויכטיגע פראגע אויף וועלכער מיר געפינען זעהר א קלאָרען ענטפער און דיזע נייעסטע סטאַטיסטיקס זיינען פאָלגענדע: ערשטענס, פון וואַנען זיינען געקומען די מיסטען אימי־גראַנטען און וואוהין זיינען אַוועקגעפאָהרען צוריק די מיסטע עמיגראַנטען? און, צווייטענס, אין וועלכע שטאַטען דאָ אין לאַנד זיינען די איינוואַנדערער געפאָהרען מעהר און פון וועלכע זיינען די אויסוואַנדערער געלאָפען צוריק אם מיסטען? דער ענטפער אויף דיזע צווייטע פראגע גיט די מעגליכקייט זיך צו דערווייסען, וואו דער קריזיס האָט זיך אם מיסטען און אם שטארקסטען געפיהלט. און אָט וואָם מיר דער־ווייסען זיך: פון רוסלאַנד זיינען געקומען אָהער 70 אימיגראַנטען אויף יעדע הונדערט; קיין רוסלאַנד זיינען אַוועקגעפאָהרען צוריק 71 פון יעדע הונדערט, דאָם הייסט אלזא כמעט דעם זעלבען חלק האָט רוסלאַנד סאי אין דער איין־וואַנדערונג סאי אין דער אויסוואַנדערונג. פון עסטרייך־אונגארן זיינען געקומען אָהער 15 פון יעדע הונדערט און צוריק אַוועקגעפאָהרען זיינען 23 פון יעדע הונדערט. דאָם הייסט אלזא, אז די צוציהונגס־קראפט פון דער אלטער היימאטה האָט זיך אין דיזען קריזיס־יאהר ארויסגעווייזען בעזאַנדערס שטארק ביי די גאליציאַנער אידען. פערקעהרט די רומענער אידען קענען נאָך פיעל וועניגער אייידער די רוסישע אויסוואַנדערער זיך רעכענען מיט איהר אלס צופלוכטסאָרט פאר די וואָם וויללען פאָהרען צוריק. כאָטש דערפאר אליין, וואָם מען וועט זיי פישוט ניט ארויינלאָזען. און מיר זעהען טאקע, אז אַנגעקומען אהער פין רומענין זיינען מעהר ווי 4 פון יעדע הונדערט אידישע איינוואַנדערער; אַוועקגעפאָהרען צוריק זיינען וועניגער ווי 2 פון יעדע הונדערט.

איבערראשענד איז צו זעהען, דאָם זאָגאר אין דיזען שווערען קריזיס־יאהר איז די איין־וואַנדערונג פון ענגלאַנד גרוים און פערהעלטנים־מעסיג גרויס און האָט בעטראָפען 6 פון יעדע 100. די צוריקוואַנדערונג אהין אָבער האָט בעטראָפען נור איבער 2 פון יעדע 100. דאָם ווייזט קלאָר, אז ביי אונז זיינען די צושטענדע גרוים זאָגאר אין דיזען אונגליקס־יאהר פיעל בעסער פאר די אידישע איינגעוואַנדערטע מאסען איידער דאָרט, בעזאַנדערס אין לאַנדאן, פון וואַנען די אידישע בעפעלקערונג האלט זיך אין צולויפען.

דאָך, אויב דער הויפּט־אינטערעס פון די אלע ביז איצט־בעטראכטע ציפערן ליגט אין דעם צו פערשטעהען קלאָרער און איינצודרינגען טיפער אין דעם תוך, אין דעם סאציאל־עקאָנא־מישען אינהאלט פון דער אידישער אויסוואַנדע־רונג, עפענען זיך פאר אונז גאנין נייע פראָבלע־מען דורך די לעצטע ציפערן פון דער אָפיציע־לער סטאַטיסטיק מכח עמיגראציע און אימי־גראציע. דיזע פראָבלעמען זיינען שייך אויך זעהר שטארק די וואַנדערנדע מאסען. אבער זיי זיינען צו דער גלייכער צייט אויך אונזערע אייגענע פראָבלעמען, ברענענדע לעבענספראגען פון דעם שיקזאל און צוקונפט פון די אידישע בע־פעלקערונג אין אמעריקא בכלל און פון די אידי־שע ארבייטענדע מאסען בפרט. מיר מיינען די ציפערן, וועלכע דערצעהלען אונז וועגען די פער־טהיילונג פון די אידישע וואַנדערנדע מאסען איבער די פערשיעדענע שטאַטען דאָ אין לאַנד.

יעדער איינער וויים, וואהרשיינליך, אז דער גרעסטער טהייל פון די אידישע אימיגראַנטען שטעלט זיך אָב דאָ אין ניו יארק. מיט ניו יארק, פילאַדעלפיא, באלטימאָר, באָסטאָן, שיקאַגא און א גאנץ קליינער צאָהל פון אַנדערע שטעדט עג־דיגען זיך בכלל די געאָגראַפישע קענטניסע פון דער וויים גרעסטער מאיאריטעט פון די אידישע איינוואַנדערער. ניו יארק אליין האָט אין פער־לויף פון יאהרצעהנדליגע פערשלונגען אן ערך פון ¾ פון דער אידישער איינוואַנדערונג. אזוי איז געגאַנגען פון יאהר צו יאהר, די צושטענדע דאָ זיינען גאַנוואָרען אלין ערגער, די ענגשאפט אונערטראגליכער, די איבערפילונג אלין דריקענ־דער, אבער אונזערע פיהרער און וועגווייזער, אונזער פרעסע און אונזערע „גדולים" האָבען זיך אפילו ניט פערטראכט וועגען דעם; זיי האָבען ניט פרובירט אפילו נאכצודענקען פיליכט איז מגליך דעם איינוואַנדערונגס־שטראָם צו געבען אן אנדער ריכטונג. פערקעהרט די מאסען אליין, געטריבען דורך דעם אינסטינקט פון זעלבסטערהאלטונג און גלייטעט דורך ברייף און עצות פון קרובים און פריינד, וואָם האָבען זיך בעזעצט אין די פערשיעדענע אנדערע פלע־צער, האָבען אלין מעהר און מעהר ענטומען זיך דערווייטערן פון ניו יארק. און די אימיגרא־ציאָנס־סטאַטיסטיק האָט פאר די לעצטע 10 יאהר ענטומען אלין קלאָרער און קלאָרער וויייזען וויי אנהאלטענד עס וועהרט און עס וואקסט די טענדענץ פון דער אידישער וואַנדערונג זיך צו פערשפרייטען אלין וויייטער און בריייטער איבער'ן לאנד. דער אנטהיל פון ניו יארק האָט פער־העלטנים־מעסיג גענומען פאלען, דערגעהענדיג פון דריי־פיערטעל ביז אויף צוויי־דריטעל.

די נייעסטע סטאַטיסטיק פון יאהר 1908, די סטאַטיסטיק פון קריזיס־יאהר בעווייזט א גרויסען צוריקגאנג פון ניו יארקער אידישע אימיגראציאָן. זי איז ארונטערגעפאלען ביז 60½ פראָצענט פון דער גאנצער אידישער אימי־

גראציאן, ד. ה., אז שוין היינט געהען 40 פּוּן יעדע 100 אידישע איינוואנדערער גלייך ביים אנקומען אין אנדערע שטאטן. מען קען לייכט זיך ערקלערן, אז עס איז ניט קיין צו־פאל פאר וואס אין דיזען שווערען יאהר האט די ניו יארקער איינוואנדערונג פערהעלטנים־מעסיג מעהר געליטען ווי די אימיגראציאן אין די אנדערע שטאטן. עס קומט גאנץ איינפאך דערפון, דאס דאָ אין ניו יארק האט זיך דער קריזיס געפיהלט אם שטארקסטן, און פון דאנען זיינען געשיקט געווארען די פייערדיגסטע התראות: „פרייגדע, פאהרט ניט, די צייט איז שלעכט!“

פאלשטענדיג איבערצייגט מען זיך אין דעם וועג מען קוקט זיך צו צו די סטאטיסטיקס פון דער אידישער צוריקוואנדערונג. מען מערקט דאָ גלייך ווי אונגעהויער הויך די צוריקוואנדע־רונג איז געווען פון ניו יארק.

פון יעדע 100 אידען וואס זיינען געפאָה־רען לעצטען יאהר צוריק אהיים זיינען ארום 79 געפאהרען פון ניו יארק. כמעט אלע אנדערע שטאטען וווייזען אז די איינוואנדערונג איז פראפארציאנעל געווען גרעסער איידער די אוים־וואנדערונג. אין ניו יארק איז די לאגע פונקט פערקעהרט: די אויסוואנדערונג האט פראפאר־ציאנעל וויייט וויייט איבערשטיגען די איינ־וואנדערונג.

אזוינע ציפערן נויטיגען זיך ניט אין קיין גרויסע פשט'לעך און פרושים, זייער מיין איז גאנץ קלאָר: ניו יארק איז דורך די איבערפילונג געווארען דער אם מייסטען אונגינסטיגער פלאץ פאר די אידישע איינוואנדערונג אין די פער־איניגטע שטאטען.

2.

די צווייטע אפיציעלע שריפט, וועלכע ליענט פאר אונז, „דער בולעטין פון ניו יארקער סטייט־דעפארטמענט אוו ליבאר“ דעקט אויף פאר אונז די סאציאל־עקאנאמישע „גהיימניסע“ פון ניו יארקער אידישער בעפעלקערונג און אין ד' איבערציגענדער שפראך פון ציפערן און פאק־טען בעווייזט זי אונז פאר וואס און ווי אזוי ניו יארק איז געווארען אזוי אונפאסיג צו פער־בלייבען אויף וווייטער דער הויפט עיר מקלט פאר די אידישע וואנדערער.

די דערמאנטע שריפט ענטהאלט אן ארטי קעל וועגען די איבערפילונג פון די אינדוסטריען אין ניו יארק. עס איז אן אפיציעלע סטאטיס־טישע אונטערזוכונג, געבויט אויף די ארבייטען פון דיזען דעפארטמענט: די פארשער שטעלען זיך די פראגע: פון וואנען קומט דאס ניו יארק איז איבערפילט מיט אייניגע אינדוסטריען? דער שכל הישר און די פאליטיש־עקאנאמישע גרינדע זיינען מחיב אז ניו יארק האט ניט געדארפט און ניט געקענט אנזאמלען אין זיך זעהר פיעלע אינדוסטריעלע אונטערנעהמונגען. וויייל עס עקזיסטירט אן אלגעמיינע שטרעבונג פון פאבריק־אונטערנעהמונגען זיך ארויסצו־קלייבען פון די צענטרען פון האנדעל און בעפעל־קערונג און זיך פערקלייבען אין ספעציעלע צענטרען פון אינדוסטריע. בעזאנדערס האבען אין ניו יארק געמוזט די הויכע פרייזען אויף לאנד, די הויכע אבצאהלונגען און העכערע לעבענסקאסטען זיך פראייניגען כדי צו האל־טען די פאבריק־אונטערנעהמונגען פון וווייטען. מען האט אלזא געקענט ערווארטען אז אין ניו יארק וועט די אינדוסטריעלע בעפעלקערונג ניט זיין זעהר גרויס. און אין אמת'ן זעהען מיר אז פון די 4 מיליאן 153 טויזענד פערזאָן פון ניו יארקער בעפעלקרונג זיינען נור 584 טוי־זענד אדער נור 14 פראצענט בעשעפטיגט אין די אינדוסטריעלע אונטערנעהמונגען. אנדערע קלענערע שטעדט פון שטאאט ניו יארק ווי ראטשעסטער, סיראקיוס, טראי, יוטיקא שענעק־טעדי האבען פראפארציאנעל א פיעל גרעסערע אינדוסטריעלע בעפעלקערונג.

פון די אלע אינדוסטריען, וועלכע זיינען פערטראטען אין ניו יארק פערהעלטנים־מעסיג הויך פערגעהמט דעם ערשטען פלאץ די גרופּע פון אונטערנעהמונגען, וועלכע זיינען פעראייניגט אונטער דעם נאמען: קליידער, פוצוואארע (מי־לינערי) און אנדערע. דאס זיינען די בעריהמ־טע „אידישע טרייזדם“, וויייל 80 ביז 90 פּרא־צענט סאי פון די ארבייטער סאי פון די אונטער־נעהמער זיינען אידען. נאך דיזער גרופּע קומען נור וועניגע אנדערע, וואס זיינען קאנצענטרירט אין ניו יארק, דאס זיינען די דרוק און פאפיער־וואארען, טעקסטיל אונטערנעהמונגען, די פער־פערטיגונג פו געטרענקע, פון שפייז, פון טאבאק־וואארען און פון כעמישע וואארען. זיי אלע האבען אין ניו יארק א גרעסערן חלק פון דער פראדוקציאן וווי עס קומט אוים לערך נאך דעם אנטהייל פון ניו יארק און דער בעפעלקערונג פון שטאאט.

וואס זיינען די אורזאכען, וועלכע האבען געבראכט דערצו, אז דיזע וועניגע אינדוסטריען האבען זיך אנגעזאמעלט דוקא אין ניו יארק, ניט קוקענדיג אויף די אלע אונגינסטיגע בעדינ־גונגען וועגען וועלכע מיר האבען גערעדט אויבען? די אפיציעלע פארשונג געפינט, אז אזוינע אורזאכען זיינען דאָ פערשיעדענע ביי די פערשיעדענע גרופּען פון דער אינדוסטריען. ביי איינע שפיעלט זעהר א גרויסע ראלע דער אומשטאנד דאס די פאבריקען עקזיסטירען שוין פון לאנג און עס וואלט געווען א צו שווערע זאך זיי אריבערצוטראגען אויף אן אנדער ארט. ביי א צווייטע איז וויכטיג דער אומשטאנד דאס די סחורות, וועלכע פערפערטיגט פאר דעם פערברויך פון דער בעפעלקערונג דאָ אויפ'ן ארט. ביי א דריטע גרופּע זיינען די פערקעהרם־פערבינדונגען פון בעזאנדערער וויכטיגקייט.

אריבערגעהענדיג צו די „אידישע“, שניי־

דערשע טריידס, קומט די אפיציעלע אונטער־זוכונג צו פאלגענדען שלום: די שטאדט ניו יארק האט אן אונגעוועהנליך גרויסע בעפעלקערונג פון אונגעלערנטע ארבייטער, ווילכע ווערט שטענדיג פערפילט און פערמעהרט דורך אזא אונפער־גלייכליכע איינוואנדערונג. זייער לעבענס־צושטאנד איז פון דער ניעדריגסטער מדרגה, און די קאנקורענץ פאר ארבייט איז צווישען זיי אם שטארקסטען, זיי זיינען דערפאר בעזאנדערס שטארק אונטערוואורפען אונטער עקספלאאטא־ציאן, זיי פערקויפען זייער ארבייט אם ביליג־סטען און זיי זיינען אונטערוואורפען אונטער די אונגינסטיגסטע ארבייטס־בעדינגונגען, און עס זיינען דא כמעט שטענדיג מענשען אויסריגע, ארבייטסלאזע, ווילכע מען קען פערברויכען אין די אויסנאהמספעלע אדער פאר די סעזאן־ארבייטען. צוליעב ספעציעלע גרינדע איז דער איבערפלום פון ארבייט בעזאנדערס גרויס אין דער גרופע אינדוסטריען פון „קליידער א. ז. ו.“ די קאנקורענץ איז דארט בעזאנדערס שווער און דער רעזולטאט איז, אז ניט קוקענדיג אויף די אנדערע העכערע קאסטען קענען די ניו יארקער אונטערנעהמער צוליעב די בילינע ארבייטס־לוינען און שלעכטע ארבייטס־בעדינגונגען אויס־האלטען יעדע קאנקורענץ פון אנדערע שטעדט.

די „אידישע אינדוסטריען“ אדער ווי מען רופט עס אין געווענליכען לעבען די „אידישע טריידס“, ד. ה., די פערשיידענע צווייגען פון נעהערויי, בעשעפטיגען אין ניו יארק סרום 235 טויזענד פון די 584 טויזענד פערזאן, ווען זיינען בכלל בעשעפטיגט ביי אינדוסטריעלע ארבייטען אין גרויס ניו יארק. עס קומט אלזא אויס, אז די גרויסע, פיעל־מיליאנענדיגע שטאדט ניו יארק האט, ווען מען זאל אראבנעהמען די „אידישע טריידס“, א אינדוסטריעלע בעפעל־קערונג פון נור 350 טויזענד מאן. ווען מען זאל דערביי נאך געדענקען, אז אין א סך אינדו־סטריען ווערען געפארדערט ספעציעלע קענט־ניסע, ווילכע די אידישע אימיגראנטען בעזיצען ניט און אז אין אנדערע איז פאר אידען בכלל שווער, אדער זאגאר אונמעגליך ארויינצוגעהן, דאן ווערט קלאר און פערשטענדליך פאר ווען אין ניו יארק מוזען די אידישע ארבייטס־קרעפטען זוכען בעשעפטיגונג הויפטזעכליך אין די שניידער־טריידס. און עס ווערט דאן אויך קלאר ווען פאר אן אונגעהויערע אונגאראמאל־קייט עס איז די אנזאמלונג פון א מיליאן אידען אין דיזער שטאדט און ווען פאר א נאציאנאלע געפאהר עס שטעהט פאר פאר די אידישע צו־קונפט אין אמעריקא, אויב אויף די וויטערדריגע אימיגראציאן ווערט געהען אין דער זעלבער ריכטונג.

די אפיציעלע אונטערזוכונג ווערען די איבערפלונג פון ניו יארק בעציהט זיך אויף א נארמאלע צייט און כאראקטעריזירט די צושטענ־דע, ווי זיי האבען זיך אויסגעבילדעט אלס רע־זולטאט פון אן ענטוויקלונג אין פערלויף פון א פיערטעל יאהרהונדערט. ווען דיזע איבער־פילונג פון די אידישע טריידס בעדייטעט אין צייט פון קריזיס, דאם קען מען זעהן פון אנדערע ציפערן, ווילכע דערזעלבער ארבייטס־דעפארט־מענט פערעפענטליכט אין זיינע ביולעטינס. פון זיי דערווייסען מיר זיך, אז אין פערלויף פון גאנצען ערשטען העלפט פון דיזען קריזיס־יאהר חודש אין חודש איז די ארבייטסלאזיגקייט גע־ווען אין דיזע טריידס בעדייטענד גרעסער, ווי אין אנדערע.

עס האבען ניט געארבייט מיטגליעדער פון די ניו יארקער טרייד־יוניאנס בכלל:

אין יאנואר 37 פראצענט, פעברואר 37½ פראצ., מערץ 37½ פראצ., אפריל 34 פראצענט, מאי 32 פראצ., יוני 30 פראצענט.

אין די קליידער בעשעפטיגונג האבען ניט געארבייט:

אין יאנואר 57 פראצ., פעברואר 56 פראצ., מערץ 60½ פראצ., אפריל 58 פראצ., מאי 55 פראצענט, יוני 54 פראצענט.

דיזע אונגעהויער גרויסע ארבייטסלאזיגקייט קען זיין איז צום טהיל א רעזולטאט פון די אל־געמיינע בעדינגונגען אין ווילכע עס געפינען זיך די קליידונגס־אינדוסטריען. עס קען זיין, אז דאם איז געקומען דערפון, וויל אין קליידער לאזט זיך מעהר מאכען קאנאמיע ווי אין אנדערע זאכען, און דאפיר האט זיך דער קריזיס אין דיזער אינדוסטריע בעזאנדערס שווער אב־גערופען. דאם איז אבער נור צום טהיל. עס איז קיין ספק ניט, אז א גרויסען חלק פון דער שולד טראגען אויף די בעזונדערע טרויעריגע צו־שטענדע וואם הערשען אין דיזע טריידס אין ניו יארק. און וויעדער אמאל מוז מען זיך דער־מאהנען אן דער איבערנאטירליכער פערטהיי־לונג פון דער אידישער איינוואנדערונג אלס הויפט־אורזאכע פון דער איבערנאטירליכער איבערפילונג פון די אידישע טריידס.

דאם זעלבע איז אויך מיט דער אנדערער, פיעלייכט נאך גרעסערער מכה פון די „אידישע טרייד“, מיט זייער אונארגאניזירטקייט. דיזע אונארגאניזירטקייט איז איבערראשענד פאר זיך אליין און בעשעמענד פאר די אידישע ארבייטער־מאסען, ווען מען פערגלייכט זיי מיט אנדערע. פון די 350 טויזענד ארבייטער אין אלע אנדערע אינדוסטריען פון ניו יארק זיינען אין פערלויף פון ערשטען העלפט פון יאהר 1908 געווען אר־גאניזירט אין טרייד־יוניאנס דורכשניטליך אן ערך פון 85 טויזענד פערזאן. פון די מעהר ווי 200 טויזענד ארבייטער אין די „אידישע טריידס“ זיינען געווען ארגאניזירט דורכשניט־ליך ארום 8000 מאן.

וואם פאר א וואונדער וואם די „אידישע טריידס“ זיינען אזוי געזונקען אין פערלויף פון דעם אויין קריזיס יאהר! וואם פאר א וואונדער וואם די אידישע צעהנדליגע טויזענדער ארבייי־

טער דאַרפען איצט אָנפיהרען אזא פערצווייפעל־טען לעבענס־קאַמפֿ פאַר אן ארבייטס־לוין וואָס איז קוים אין בעסטען פאַל ניט וויט פון א הונגער־לוין! וואָס פאַר א וואונדער וואָס אין די „אידישע טריידס" האָט מען שוין פערגעסען אַן דעם, אז עס עקסיסטירט א בעשטימטער אר־בייטסטאָג!

די אונאָרגאַניזירטקייט פון די אידישע ארבייטערמאַסען איז ניט א מכה פאַר זיך, עס איז א קוועלע פון א גאַנצע רייהע פון צרות און מכות פון די הונדערטע טויזענדער אידישע ארבייטער. איהר צו היילען איז א לייכטערע אויפגאַבע, ווייל דאָס הענגט אָב פון די אידישע ארבייטערמאַסען אליין, און דאָס מוז אויך זיין די ערשטע אויפגאַבע פון אלע אידישע ארבייטער און אלע פון אלע אויפגעקלערטע מענשען. דאַן וועט מען זיך קענען נעמען אויך פאר די ראדיקאלערע קוראַציע, דאַן וועט מען אויך מיט א פיעל גרעסערן ערפאָלג קענען רעגולירען די אידישע אימיגראַציע אַזוי, אז איהר הויפט־שטראָם זאָל זיך ריכטען אין יענע שטעדט און שטאַטען וואו די אידישע ארבייטס־קרעפטען וועלען קענען פערוועלדעט ווערען מיט פיעל מעהר ערפאָלג פאַר זיך און נוצען פאַר'ן כלל, און וואו דער פרייער זשעניע פון אידישען פאָלק וועט קענען אויפטהון גדלות.

* * *

י. אדלער

ווי שעהן עס איז די ווינטער־נאַכט...

פֿרעכטיג איז די ווייסע ווינטער־נאַכט!
דער צפון־הימעל איז בעקרוינט מיט שטערען
און זיי רופען, דאַרט אַרויף צו יענע הויכע ספערען,
וואו עס רוהט די וועלט אין זילבער־פראַכט.

שטיל... עס איז קיין שאַרך צו הערען...
אָט פליהט א שטערען דורך און לאָזט נאַך זיך
א זילבער־שנור...
אין זיין פליה — פערלעשט ער זיך,
עס שטאַרבט זיין שפור...
עס שלאָפט די וועלט אין ווייסע שליערם
איינגעהילט, פערטרוימט... פערשטילט...
מיין נשמה — פיהלט:
עס וועלט בעריהרט די ווייסע וועלט
פון אַפּריל'ס זאַנפטען פליגעל...
און מלאכים קומען
און זיי ווארפען פרישע בלומען
אויף דער ערד...
פרישע בלומען... זונענשטראַהלען...
כ'הער פון ווייטען רוישען
ריינע, קלאָרע וואַסער־פאַלען...
און פון טיעפע גרינע טהאַלען
קלינגט א שטים פון יונגע, פרישע,
אויפגעוואַכטע זילבער־קוואַלען...

ווי שעהן עס איז די ווינטער־נאַכט,
וועו זי רוהט אין ווייסען־פראַכט!

דר. ראָזא לוקסעמבורג

דער שטילשטאַנד און פאָרטשריט אין מאַרקסיזם

ין זיינע אויבערפלעכלעכע, אבער ערטערוויייז אינטערעסאנטע סקיצען וועגען די סאציאלע בעציהונגען אין פראנקרייך און בעלגיען מאכט קארל גרין א געלונגענע בעמערקונג, אז גאנץ פערשיידען איז געווען דער איינפלום, וואס די טהעאריען פון פוררירער און סען־סימאן האבען געמאכט אויף זייערע אנהענגער. בשעת סען־סימאן איז געווען דער פאטער פון א גאנצען דור גרויסע טאלאנטען, וועלכע זיינען געווען טהעטיג אין די פערשיעדענע געביעטען פון גייסטיגען לעבען, — האט פוררירער מיט קלייגע אויסנאהמען בעשאפען קוים א פערגליווערטע סעקטע פון אנהענגער, וועלכע האבען זיך מיט גאר נישט אויסגעזייכנט.

דיזען אונטערשיעד ערקלערט גרין דערמיט, וואס פוררירער האט בעשאפען א פערטיגע סיסטעם, פערענדיגט ביז צו די איינצעלהייטען, וועהרענד סען־סימאן האט זיינע תלמידים געלאזען בלויז א בינטעל גרויסע גרעדנקען. כאטש אונז דוכט זיך, אז גרין האט אין דיזען פאל זיך צו וועניג געראטעוועט מיט דעם אינערליכען אונטערשיעד פון אינהאלט צווישען די טהעאריעס פון די צוויי קלאסיקער פון אוטאפישען סאציאליזם, איז דאך זיין בעמערקונג, אין כלל נעגומען, א געלונגענע. עס איז קיין צווייפעל אז א אידעען־סיסטעם וואס איז אנגעמערקט נור אין די הויפט־שטריכען וועקט דעם נעדאנק מעהר, ווי א פערטיגע, סיסטעמאטישע געבויידע, ביי וועלכער עס איז שוין ניטא וואס צו שאפען און וועלכע ערלויבט שוין ניט צו פונאנדערווייקלען די פליגלען פון זעלבסט־שטענדיגען גייסט.

צו זאל דאס האבען געווען די אורזאכע פון שטילשטאנד אין מארקסיזם, וועלכען מיר פיהלען שוין זייט יאהרען? וויל ווירקליך, ווען מיר וועלען אברעכענען די עטליכע זעלבסט־שטענדיגע ווערק, וועלכע מען קען רעכענען פאר א ווייטערען שריט אין דער ענטוויקלונג פון דער טהעאריע, האבען מיר זיכט עס איז ארוים דאס דריטע באנד „קאפיטאל" און די לעצטע ווערק פון ענגעלס בעקומען א פאר שהנע פאפולאריזאציעס פון מארקס טהעאריע, אבער טהעארעטיש שטעהען מיר אויף דעם זעלבען פלאץ, אויף וועלכען עס האבען אונז געלאזען די צווויי גרויסע בעשאפער פון וויסענשאפטליכען סאציאליזם.

צי זאל דאס האבען געווען דערפאר, וואס דער סיסטעם פון מארקס לאזט צו וועניג פלאץ פאר דעם זעלבסטשטענדיגען שאפענדען גייסט? אהן א צווייפעל, מען קען ניט אבלייקענען די גרויסע צודרייקענדע ווירקונג פון מארקס אויף די בעווענגונגס־פרייהייט פון טהעארעטישען נעדאנק ביי אייניגע פון זיינע תלמידים.

עס איז דאך בעקאנט, אז שוין מארקס און ענגעלס האבען ניט גרווא̈לט נעהמען אויף זיך די פערענטוואָרטליכקייט פאר די בעהויפטונגען פון יעדען „מארקסיסט", און די איבערטריבענע מורא צו בלייבען שטענדיג „אויף דעם באָדען פון מארקסיזם" איז זיכער גרווען אזוי שעדליך אין איינצעלנע פעלע פאר די גייסטיגע טהעטיגקייט ריכטיג ווי דער צווייטער עקסטרעם—דאס זאָרגען כסדר, מען זאל דורך אבווארפען דעם מארקסיסטישען ארט דענקען אונבעדינגט ארויסצייגען די „זעלבסטשטענדיגקייט פון אייגענעם דענקען." אבער וועגען א פערענדיגטען וויסענשאפטליכען סיסטעם פון מארקס קען מען רעדען נור אין גביעט פון עקאנאמיע. וואס איז אבער נוגע דעם וויכטיגסטען טהייל פון זיין טהעאריע: די מאטעריאליסטישע אויפפאסונג פון דער גע־שיכטע, איז זי נור א מעטאדע פון פאר־שען, א הייפעל לייטענדע געניאלע געדאנקען, וועלכע עפענען גאנץ נייע האריזאנטען, וועלכע בעשאפען א אונגהויערעם פארשונגס־פעלד פאר דעם זעלבסטשטענדיגען שאפענדען נעדאנק און וועלכע ערלויבען דעם גייסט אוועקצולאזען זיך אין די נאך ניט געפארשטע גביעטען. און דאך איז אויך דיזעם פעלד, מיט דער אויסנאהמע פון עטליכע וועלק, נאר ניט בעארבייט, דאס מעכטיגע גענוואהר לייגט אהן נוצען און זאגאר די טהעארעטישע פארמולירונג פון היסטארישען מאטעריאליזם איז געבליעבען ניט אויסגעארבייט אין איינצעלהייטען, אזוי ווי זי איז ארוים פון די הענד פון איהרע ערפינדער. אלזא ניט די פערגליווערטקייט און פערענדיגונג פון מארקס סיסטעם זיינען די אורזאכען, וואס מיר זהען ניט קיין וויטערע שטרעבונגען צו ענטוויקלען דיזען סיסטעם. מיר הערען אפט בעדויערן, אז אין די סאציאלדעמאקראטישע

רייהען פעהלען גיסטיגע קרעפטען, וואס זאלען זיין פעהיג צו פיהרען וויייטער די ווערק פון מארקס. דיזען מאנגעל פיהלט מען שוין ווירקליך זייט לאנג, אבער דיזער מאנגעל איז זעלבסט א פאקט, וואס פארדערט אן ערקלערונג און ער קען דעריבער ניט דיענען אלס ענטפער אויף די אויבענגעשטעלטע פראגע, וויל יעדע עפאכע בעשאפט אליין איהרע מענשען, און דארט וואו עס עקזיסטירט א ווירקליכע סאציאלע בעדירפנים צו פערטיעפען א טהעאריע, דארט בעשאפט די זעלבע בעדירפנים אויך די מיטלען, ווי אזוי איהר צו בעפריעדיגען.

אבער צו פיהלען מיר די בעדירפנים אנצופיהרען וויייטער די טהעאריע פון מארקס?

מיט עטליכע יאהר צוריק האט בערנארד שאו, דער פארשטעהער פון פאביאנישען סאציאליזם אין ענגלאנד, אין אן ארטיקעל צוליעב א פאלעמיק צווישען די שולע פון מארקס און זשעוואנס אין ענגלאנד, געלאכט פון היינדמאן, וועלכער האט בעהויפטעט אז ער האט מארקס'ן שוין „אין גאנצען" בעגריפען פון זיין ערשטען באנד „קאפיטאל" און אז ער האט נאר ניט געפיהלט קיין חסרון אין דער טהעאריע פון מארקס, בשעת ענגעלס האט אין דער הקדמה צום צווייטען באנד „קאפיטאל" אליין צוגענעבען, אז דער ערשטער באנד האט מיט זיין ווערטה־טהעאריע בעשאפען א פרינציפיעלע עקאנאמישע רעטענס, וועלכע דער דריטער באנד האט ערשט אויפגעלעזט.

שאו האט דא ווירקליך געכאפט היינדמאן'ן אין א זעהר קאמישע סיטואציע, אבער מיר קענען איהם טרייסטען, אז אין דיזער לאגע האט זיך געפונען מיט איהם צוזאמען כמעט די גאנצע סאציאליסטישע וועלט.

און ווירקליך, דער דריטער באנד „קאפיטאל", וועלכער ענטהאלט די אויפלעזונג פון דער פראגע וועגען דער גרויס פון פערדיענסט, דעם פרינציפיעלען פראבלעם פאר דעם עקאנאמישען סיסטעם פון מארקס, איז ערשיענען ערשט אין יאהר 1893. און דאך האט מען אין דייטשלאנד, ווי אין פיעלע אנדערע לענדער שוין לאנג אגיטירט אויף דעם סמך פון דיזען ניט־פארטיגען מאטעריאל, די טהעאריע פון מארקס האט מען אנערקענט און פאפולאריזירט אויף דעם יסוד נור פון ערשטען באנד „קאפיטאל"; נאך מעהר, דיזע אגיטאציע מיט דער הילף פון נור אייז טהיל טהעאריע פון מארקס האט געבראכט אויסגעצייכענטע פאלגען און מען האט אין ערגעץ ניט געפיהלט קיין פעהלערן אין דיזער טהעאריע. מיר וועלען זאגען נאך מעהר: ווען דער דריטער באנד איז ענדליך ערשיענען, האט ער אנפאנגס אויפגעריהרט די ענגערע קרייזען פון די פראפעסיאנעלע געלעהרטע, ער האט ארויסגערופען עטליכע פרושים און נאטיצען, וואס אנבעלאנגט אבער די סאציאליסטישע בעוועגונג בכלל האט דער דריטער באנד „קאפיטאל" פאקטיש ניט ארויסגערופען קיין וויידערקלאנג אין די בריייטע קרייזען, וואו עס האבען שוין געהערשט די אנזיכטען, וועלכע געפינען זיך אין ערשטען באנד.

וועהרענד דער טהעארעטישער אינהאלט פון דריטען באנד האט ניט ארויסגערופען ביזהער קיין איין פאפולאריזאציע און האט זיך פאקטיש נאך ניט דורכגעשלאגען א וועג צו דרייטע מאסען, איז פערקעהרט, האבען זיך נאך געלאזט הערען שטימען, וועלכע האבען זאגאר אין די סאציאלדעמאקראטישע ספערען געפונען אן אבקלאנג וועגען דער „ענטטוישונג" פון די בורזשואזיע עקאנאמיסטען צוליעב דעם דריטען באנד און וועלכע האבען אזוי נאך מעהר בעוויזען, וי ווייט מען האט זיך צוגעוועהנט צו דער „ניט־פארטיגער" ערקלערונג פון דער וועלט־טהעאריע פון ערשטען באנד „קאפיטאל".

ווי ערקלערט זיך דיזע זאנדערבארע ערשיינונג?

שאו, וועלכער „כיכעט" גערן, ווי ער גיט אליין צו, פון אנדערע, וואלט דא געקענט אויסלאבען די גאנצע סאציאליסטישע בעוועגונג, וועלכע שטיצט זיך אויף מארקס'ן. אבער ער וואלט דאן געלאכט פון א גאנץ ערנסטע ערשיינונג אין אונזער סאציאלען לעבען. די כארקטעריסטישע פאסירונג מיט דעם ערשטען אין דריטען באנד „קאפיטאל" בעליייכט, לויט אונזער מיינונג, דעם גרונד פון טהעארעטישע פארשוינגען בכלל אין אונזער בעוועגונג.

עס איז קיין צווייפעל, אז פון טהעארעטישען שטאנדפונקט פערענדיגט ערשט דער דריטער באנד די מארקסיסטישע קריטיק פון קאפיטאליזם. אהן דיזען באנד קען מען ניט פערשטעהן דעם גוזל פון טהעארעטישע פארשוינגען, וועלכע האבען אין בעוועגונג. אבער, און דאס איז דאס וויכטיגסטע, דיזע אלע פראגען ווי וויכטיג זיי זיינען ניט פון שטאנדפונקט פון דער טהעאריע, זיינען גאנץ גלייכגילטיג פון שטאנדפונקט פון דער פראקטיק פון קלאסענקאמפף. פאר דעם קלאסענקאמפף האט עקזיסטירט נור איין גרויסע טהעארעטישע פראגע: די אבשטאמונג פון מעהרווערטה, אדער די טהעארעטישע ערקלערונג פון אויסבויטונג, ווי אויף דיע ענטוויקלונגס־טענדענץ צו דער פערגעזעלשאפטליכונג פון דער פראדוקציע, אדער די וויסענשאפטליכע בעלייכטונג פון די אבשטאמונג פון דער סאציאליסטישער אידערקעהרענים. אויף דיזע צווי פראגען ענטפערט שוין דער ערשטער באנד „קאפיטאל", וועלכער קומט צום שלוס, אז די עקספראפריאטארען" איז אן אונפארמיידליי־

כער שלום פון דעם פּראָדוצירען מעהרווערטה, ווי אויך פון דער אַלץ מעהר זיך פערשפּרייטענ־ דער קאָנצענטראַציע פון קאַפּיטאַל. אַזוי זיינען די וועזענטליכע טהאַרעטישע בעדירפניסע פון דער ארבייטער־בעוועגונג, אין אַלגעמיין געגנ־ מען, גאָוואָרען בעפריעדיגט. ווי אזוי די איינ־ צעלנע גרופּען פון די אויסבויטער טהיילען צווי־ שען זיך דעם מעהרווערטה און וואָס פאר ענדע־ רונגען די קאָנקורענץ ביי דיזער צוטהיילונג רופט ארוים אין דער פּראָדוקציאָן — דאָס האָט דירעקט ניט קיין שייכות מיט דעם קלאַסענ־ קאמפּף פון פּראָלעטאריאט. און דעריבער איז דער דריטער באגר „קאַפּיטאַל" געבליבען עד היום פאר דעם סאָציאַליזם בכלל א פערזיגעל־ טער בוך.

אבער דאָס זעלבע פאַסירט אויך מיט די אַנדערע טהעאָרעטישע פּראָרשונגען אין אונזער בעווועגונג. עס איז לעכערליך צו מיינען, אז דער ארבייטערקלאַס קען אין געביעט פון טהעאָריע ענטוויקלען אן אונבעגרענצטע שאפונג. אמת, דער ארבייטער־קלאַס איז, ווי ענגעלס האָט גע־ זאָגט, איצט דער אייניגער, וועלכער האָט בע־ האלטען דעם זין און אינטערעס פאר דער וויסענ־ שאפט. די דורשט נאָך וויסענשאפט פון דעם ארבייטערקלאַס איז איינע פון די ערנסטעסטע ערשיינונגען פון דער ניי־צייטיגער קולטור. און אין עטהישער הינזיכט בעדייטעט דער קאמפּף פון ארבייטער־קלאַס די קולטורעלע בעניאונג פון דער מענשהייט. אבער די אָקטוווע ווירקונג פון קאמפּף פון פּראָלעטאריאט אויף דעם פאָרטשריט פון דער וויסענשאפט איז אב־ העניגיג פון גאנץ בעשטימטע סאָציאַלע בעדינ־ גונגען.

אין יעדער קלאַסענגעזעלשאפט ווערט די גייסטיגע קולטור: וויסענשאפט און קונסט, בע־ שאפען פון הערשענדען קלאַס און זי האָט דעם צווועק טהיילווייז צו בעפריעדיגען די בעדירפ־ ניסע פון דער סאָציאַלער ענטוויקלונג און טהיי־ ווייז צו בעפריעדיגען די בעדירפניסע פון די מיטגליעדער פון הערשענדען קלאַס. אין די ביזהעריגע קלאַסענקעמפּפע האָבען אויך די אויפ־ קומענדע קלאַסען געהאט די מעגליכקייט —ווי דער דריטער שטאנד אין דעם 18טען יאהר־ הונדערט— צו ווערען הערשער גייסטיג בעפאר זיי זיינען נאָך גאָוואָרען הערשער פאָליטיש, שטעלענדיג אנטקעגען דער אלט־גאָוואָרענער קולטור פון הערשענדען קלאַס א נייע וויסענ־ שאפט און קונסט.

דער פּראָלעטאריאט געפינט זיך אין דיזער הינזיכט אין א גאנץ אנדער לאגע. אלס א קלאַס וואָס בעזיצט גאָר ניט, קען ער אויך אין זיין שטרעבען צו בעפריאונג ניט בעשאפען אן אייגענע גייסטיגע קולטור, כל זמן ער בלייבט אין די ראָמען פון דער בורזשואזער געזעלשאפט. אין די גרענצען פון דיזער געזעלשאפט, און כל־ זמן עס עקזיסטירען אירהר עקאָנאָמישע יסודות, קען ניט עקזיסטירען קיין אַנדער קולטור ווי א בורזשואזע. דער ארבייטער־קלאַס געפינט זיך אויסערהאלב דער היינטיגער קולטור, טראַצ־ דעם וואָס פערשידענע „סאָציאַלע" פּראָפעסאָ־ רען ווערען שוין איצט נתפעל פון דעם, וואָס דער פּראָלעטאריאט נוצט קראַוואטען, וויזיט־קארטען און ראָווערען און האלט עס פאר א בעווייז, אז ער נעהמט א טהעטיגען אנטהיל אין דער קול־ טור, און טראָץ דעם וואָס דער פּראָלעטאריאט בעשאפט מיט זיינע אייגענע הענד דעם מאטע־ ריעלען אינהאלט וויי אויך דעם גאנצען סאָציא־ לען פונדאמענט פון דיזער קולטור, קען ער דאָך נור אויף אזוי פיעל פון דיזער קולטור געניסען, ווי פיעל עס איז נויטיג אז דאָס ארבייטער־פאָלק זאָל קענען ערפילען ווי געהעריג זיינע עקאָנאָמי־ שע און סאָציאַלע פונקציעס אין לעבען פון דער בורזשואזער געזעלשאפט.

אן אייגענע וויסענשאפט און קולטור וועט דער פּראָלעטאריאט בעשאפען ערשט נאָך דעם, ווי ער וועט זיך בעפרייען פון זיין איצטיגער קלאַסען־לאגע.

איצט קען דער ארבייטער־קלאַס נור בע־ שיצען די בורזשואזע קולטור געגען דעם וואנדא־ ליזם פון דער בורזשואזער רעאקציע, ווי אויך בעשאפען סאָציאַלע בעדינגונגען פאר א פרייע ענטוויקלונג פון דער קולטור. מיט־ ארבייטען אבער אין דער קולטור קען דער ארבייטער־קלאַס אין דער היינטיגער געזעלשאפט נור אויף אזוי ווייט, ווי ווייט ער בעשאפט פאר זיך א גייסטיגעס געוועהר צום קאמפּף פון זיין בעפרייאונג. דער פּראָלעטאריאט, אדער ריכטיגער, זיינע גייסטיגע פיהרער האָבען אויף אזא אופן גאנץ בעשטימטע ראמען פאר זייער אינטעלעקטועלע טהעטיגקייט. נור אין איין גאנץ בעשטימטע־ אבטהיילונג פון דער וויסענשאפט קען זיך ענט־ וויקלען זייער שאפענדע טהעטיגקייט: אין דער סאָציאַלער וויסענשאפט. ווייל, זאָגענדיג, מיט די וועלטער פון לאסאַל, „א דאנק דעם ספע־ ציעלען צוזאמענהאנג צווישען דער אידעע פון פירסטען־שטאנד און אונזער היסטאָרישער עפאָכע" איז די ערקלערונג פון די געזעצען פון דער סאָציאַלער ענטוויקלונג גאָוואָרען נויטוועג־ דיג פאר דעם קלאַסענקאמפּף פון פּראָלעטאריאט, האָט דעריבער דיזער קאמפּף געמאכט פרוכטיג די סאָציאַלע וויסענשאפטען און דער העכסטער פונקט פון דיזער פּראָלעטאריישער קולטור איז— די טהאָריע פון מארקס. אבער די ווערק פון מארקס, וועלכע זיינען אלס א וויסענשאפטליכער סיסטעם אליין פאר זיך א ריעזיג גאנצעס, טרע־ טען שוין אריבער די דירעקטע בעדירפניסע פון קלאַסענקאמפּף פון פּראָלעטאריאט, פאר וועלכע זיי זיינען בעשאפען גאָוואָרען. סיי אין דער איינצעלנער און פערענדיגטער צוגליעדערונג פון דער קאפּיטאַליסטישער וועלטשאפט, ווי אין דער היסטאָרישער פּראָרשונגס־מעטאָדע מיט איהר

אונגעהויערער פּראַקטישער אַנווענדונג, האָט מאַרקס געגעבען וויכט מעהר, ווי פּיעל דאָס איז געווען דירעקט נויטיג פּאַר דעם פּראַקטישען קלאַסענקאַמפּף. ערסט דאַן, וועַן אונזער בעוועגונג טרעט אַריין אין איהרע וויכטערע ענטוויקלונגס־סטאַדיען און רוקט אַרויס נייע פּראַקטישע פראגען, וועלכע מיר זיך צום גייסטיגען רייכטהום פון מאַרקס, כדי אויסצונוצען און בעארביטען נייע פונקטען פון זיין וויסענשאפט. וויל אָבער אונזער בעוועגונג, ווי יעדער פּראַקטישער קאַמפּף, קען זיך לאַנג בענוגענען מיט אלטע לייטענדע גרונדזעצען, טראָץ דעם וואָס זיי האָבען שוין פערלאָרען זייער אינהאלט, דערי־בער גרונד די טהעאָרעטישע אויסנוצונג פון מאַרקס אנזיכטען פאַרוועַרטס זעהר לאַנגזאַם.

וועַן אלזא מיר בעמערקען איצט אין סאָציא־ליזם א שטילשטאַנד פון דער טהעאָריע, איז עס ניט דערפאַר, וויל די טהעאָריע פון מאַרקס, מיט וועלכער מיר האָבען זיך ערנעהרט, איז שוין ניט פעהיג צו א ווייטערע עוואָלוציע, אָדער וויל זי איז געוואָרען צו אלט, נור פערקעהרט, דאָס איז דערפאַר וויל מיר האָבען שוין געוומען פון מאַרקס ארסענאל דאָס וויכטיגסטע גייסטיגע געווער, וואָס מיר האָבען געדאַרפט צום קאַמפּף אין דעם ביזהעריגען פּעריאָד; מיר האָבען אויך דיזען ארסענאל וויכט ניט ערשעפּפט ניט דער־פאַר, וויל מיר האָבען „איבערגעיאָגט" מאַרקס'ן אין פּראַקטישען קאַמפּף, נור פערקעהרט, וויל מאַרקס האָט אין זיין וויסענשאפטליכען ווערק א ו נ ז אלס א פּאַרטיי פון פּראַקטישען קאַמפּף וויכט איבערגעיאָגט; ניט דערפאַר וויל מאַרקס איז שוין ניט נעגוג פאַר אונזערע בעדירפניסע. נור דערפאַר, וויל אונזערע בעדירפניסע זיינען נאָך ניט גענוג צו אויסנוצען די גרעאַנקען פון מאַרקס.

אויך אזא אופן זיינען די סאָציאלע בעדינ־גונגען פון לעבען פון פּראָלעטאַריאַט אין דער איצטיגער געזעלשאפט, וועלכע מאַרקס האָט טהעאָרעטיש ענטדעקט, זיך נוקם אָן דעם גורל אויך פון דיזער טהעאָריע פון מאַרקס.

די טהעאָריע איז אן אונגעהויערעס געצייג פון דער גייסטיגער קולטור, זי לייגט אָבער ניט בעארבייט, וויל זי טויג ניט פאַר דער בורזשוא־זער קלאַסען־קולטור, גלייכצייטיג אבער שטייגט זי בעדייטענד איבער די בעדירפניסע פון ארביי־טער־קלאַס פאַר א גענוהער צום קאַמפּף.

און ערשט וועַן דער פּראָלעטאַריאַט וועט זיך בעפרייען פון זיינע איצטיגע עקזיסטענץ־בעדינגונגען, וועט איבערגעהן צו דער גענזל־שאפט צוזאַמען מיט די אנדערע פּראָדוקציאָנס־מיטלען אויך די פאַרשונגס־מעטהאָדע פון מאַרקס, כדי צו ענטוויקלען זיך לטובה פון דער גאַנצער מענשהייט אין דער גאַנצער גרויס פון איהר ניצלעכקייט און פרוכטבארקייט.

צביון

דאס אידישע טהעאטער אין אמעריקא

אם אידישע טהעאטער איז א בעשפעניש פאר זיך, וואם האט זיך זיין אייגענע געשיכטע, זיין שפעציפישען. כאראקטער און זיין אייגענארטיגע ענטוויקלונג. די אידישע ביהנע איז ניט גאר באלד געווארען אין אזא גאלדענע הייבעלע, ווי די גויאישע; אין קענינגליכע פאלאצען איז איהר וויעגעלע קיינמאל ניט געשטאנען, אויף די הענד פון צערטליכע גביליעטע ניאנקעם האט זי זיך ניט געהאדעוועט, געביליעטע גובערנאנטקעם האבען זיך מיט איהר ערציהונג ניט בעשעפטיגט. ערגעץ וואר עס־איז אין א שטאדטלע איז די אידישע ביהנע אויף דער ווייסער וועלט געקומען, אין שטאלען, אין דארזשענעם האט זי זיך אויסגעהאדעוועט; אהן א טאטען און אהן א מאמען, אהן ניאנקעם און אהן גובערנאנטקעם האט זי זיך אין דער ווייטער וועלט אוועקגעלאזען פאר זיך א מקום מנוחה צו זוכען. אין אמעריקא האט זי אזעלכען געפונען. די שטאדטלע־ביהנע האט פאר זיך אין אמעריקא א טהעאטער געפונען און פון אויסוועניג האט זי כאטש א לייטישען פנים בעקומען.

איך זאג „פון אויסוועניג", דאס איז א ביסעלע ניט ריכטיג. די אידישע ביהנע איז אויך פון אינווענדיג א סך לייטישער געווארען. פון דער שטאדטלע־ביהנע האט מען אביערהויפט ניט געקענט רעדען ערנסט, ווי וועגען א טהעאטער. אויף דעם איצטיגען אידישען טהעאטער קען מען כאטש רעדען אן ערנסט וואָרט אוף זאגען — אז ער טויג ניט.

יא, וועז מען קען שוין רעדען ערנסט וועגען אידישען טהעאטער, וועז מען קען איהם שוין ערנסט קריטיקירען, איז דאס אויך שוין א גרויסער שריט פאָרווערטס. די קריטיק מעג טאקע קומען צום בעשלוס, אז די איצטיגע אידישע ביהנע טויג ניט, אבער שוין דערמיט אליין, וואס זי איז געוואָרען א געגענשטאנד פאר די קריטיק, בעווייזט זי, אז זי שטעהט איצט העכער, ווי א מאל. יא, אמאל איז די אידישע ביהנע געשטאנען ניעדריגער פון אלע קריטיק.

בכלל וועלט די וויכטיגקייט פון דעם טהעאטער ביז צו א הויכען גראד איבערשעצט. מיר האבען דער ביהנע אבגענעבען א צו גרויסע פלאץ־אין אונזער גייסטיגען לעבען, אזוי ווי מיר האבען דעם דראמאטורגען, דעם פיעסען־שרייבער אבגענעבען א צו גרויסען אָרט אין דער ליטעראטור.

פון די דריי הויפט־צווייגען אין דער שהנער ליטעראטור: די ליריק, די ערצעהלונג און דאס דראמא, פארנעהמט דער לעצטער, דאס דראמא הייסט עם, דעם וויכטיגסטען פלאץ. דאס דראמא, אדער ריכטיגער, דאס טהעאטער־שטיק, פיהרט איצט די אויבערהערשאפט אין דער ליטעראטור. דער דראמאטורג, דער פיעסען־שרייבער איז איצט דער קעניג פון די ליטעראטען. נאר די כבוד, די גאנצע גדולה, אלע לויב־געזאנגען געהערען איהם. צו איהם קען זיך ניט גלייכען דער פאעט, דער נאוועליסט, דער ראמאנען־שרייבער. זיי וועלען אלע פערדונקעלט פון זיין גלאנץ.

קען זיך וועלכעס־עס־איז אידיש ליטעראריש ווערק פון דער לעצטער צייט בעריהמען מיט אזא פאפולאריטעט אין ניו יאָרק ווי די שונדפיעסע „דאס אידישע האַרץ"? מען וועט זאגען, אז אויף ליטעראריש ווערק זיינען דאָ ווענig מבינים, וועהרענד שונד האט פאר זיך די גרויסע בריטע מאסע, דאס איז אמת, אבער ניט דער גאנצער אמת. „מירעלע אפרת", „גאט, מענש און טיפעל" און אנדערע גאָרדין'ס דראמאס זיינען ניט קיין שונד־פיעסען און דאך זיינען זיי פאפולער. די בעסטע אידישע ליטעראריש ווערק האבען ניט אזא פאפולאריטעט. וויפיעל וויסען פון שלום אש'ס קינסטלעריש ווערק „דאס שטעטעל", און ווער ווייס ניט פון זיין מיטעלמעסיגע דראמא „גאט דער ראבע"? וויפיעל טויזענדע וועט מען געפינען צווישען אידען, וואס האבען געלעזען פרין'ס ווערק? וועז פיעל, וועלען זיך אפשר צונויפקלייבען א פאאר צעהנדליג טויזענד, דאס קען זיין די העכסטע צאהל, וואס מען קען זיך נור פארשטעלען. וויפיעל צעהנדליגע טויזענדע אבער האבען געזעהן אין טהעאטער גאָרדין'ס א מיטעלמעסיגע פיעסע? און אויב פרין האט אפשר געהאט צוואנציג טויזענד לעזער, וויפיעל קויפער האט ער אבער געהאט אויף זיינע ווערק? א אידישע ליטעראריש ווערק, וועז עס פערקויפט זיך אין 6 אדער 7 טויזענד עקזעמפלארען, דארף דאס בעצייכענט ווערען אלס גרויסער ערפאלג. וויפיעל געלד אבער האבען אידען אויסגעגעבען צו זעהן גאָרדין'ס דראמען? — הונדערטע טויזענדע דאלארס.

און אונזער אידישע קלייניע וועלטעלע איז א פיצינקער טהייל פון דער גרויסער וועלט.

דאָרט אין דער גרויסער גוי'שער וועלט זיינען די קאָנטראַסטען נאָך פיעל בעדייטענדער אוּן גרעסער. קען מען פערגלייכען דעם ערפאָלג פון די בעסטע אוּן שהנסטע לירוק וואָס איז געשאַפען געוואָרען אין דייטשלאַנד, צי אין פראַנקרייך מיט דעם „באַמבענערפאָלג" פון וועלכע־עס איז א „גערמאַנע" פיעסע אָהן אַן אינהאַלט אוּן אָהן ליטעראַרישען ווערטה? דער ערפאָלג־רייכסטער לירוקער קען רעכענען העכסטענס אויף עטליכע צהנדליג טויזענד קויפער פון זיינע ווערק אוּן דער בעסטער שפּאַנענדסטער ראָמאַן וועט זיך העכסטענס פערשפּרייטען אין הונדערט טויזענד עקזעמפּלאַרען. אוּן אפילו „דאָס טאַגעבוך איינער פערלאָרענע", „די ברידּ די איהם ניכט עררייכטען", „פון א קליינעם גאַרניזאָן" — דאָס זיינען געווען ביכער, וואָס האָבען פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר געהאַט אין דייטשלאַנד א ריזיגען ערפאָלג, אבער וואָס פאַר א פערגלייך איז דאָס צו דעם ערפאָלג, וואָס „אלט־היידעלבערג" האָט געהאַט אויף דער ביהנע. „אלט־היידעלבערג" האָט לויט בערעכנונגען גהאַט ניט וועניגער אלס דריי מיליאָן בעזוכער! בערעכענט וויפיעל גלד מענשען האָבען אויסגעגעבען דיזעם טהעאַטערשטיק צו זהען! קען כאָטש אין ליטעראַריש ווערק אויף דער וועלט בעווייזען, אז מען האָט אויף איהם אזוי פיעל גלד אויסגעגעבען אין אזא קורצער צייט?

יא, אין אזא קורצער צייט. דאָס איז זהער א וויכטיגער פונקט. דער ערפאָלג פון א דראַמא, פון א טהעאַטערשטיק איז, מיט וועניג אויסנאַהמען, איבערהויפט נור אויף א קורצער צייט. וועג מען פערגלייכט דעם ערפאָלג פון א טהעאַטערשטיק מיט דעם ערפאָלג פון אַנדערע ליטעראַטור־ווערק אויף א לענגערע צייט־דויער, דאַן בעקומען מיר א גאַנץ אַנדער בילד. דאָס דראַמא, דאָס טהעאַטער־שטיק אוּן די פיעסע בכלל איז, מיט קליינע אויסנאַהמען, נור א טאָגס־געווייקס. עס איז מיסטעכנס א קקיוּן דיינה, וואָס פערשווינדט איבער נאַכט אוּן לאָזט נאָך זיך אפילו קיין שפּור ניט נאָך. וויפיעל דראַמען, וויפיעל טהעאַטער־שטיק זיינען אין דער דייטשער שפּראַך לעבען געבליעבען פון דעם 18טען יאָהרהונדערט, וועג מען זאָל שיללער, געטהע אוּן לעססינג ארויסנעהמען פון כלל? וויפיעל אלטע פיעסען זיינען געבליעבען לעבען אויף דער ענגלישער ביהנע, ארויסנעהמענדיג פון כלל שעקספּיער? צום גרעסטען טהייל וויים אפילו דער אינטעליגענטער, געבילדעטער מענש ניט זייערע נעמען. פון לעבען זיינען זיי פער־שוואונדען אוּן נור אין דער ליטעראַטור־געשיכטע קען מען זיי געפינען. די לירוק, די ערצעהלונג, וואָס האָט נור אמאל גהאַט א ליטעראַרישען ווערטה, האָט אויף היינט דיזען ווערטה ניט פערלאָרען אוּן לעבט נאָך היינט.

די לירוק, די ערצעהלונג אוּן די נאַוועלע איז אויך ניט אזוי אונטערגעוואָרפען דער מאָדע ווי דאָס טהעאַטער־שטיק. דער ערפאָלג פון לירוק אָדער א נאַוועלע ליעגט אין זייער ליטעראַרישען ווערטה אוּן דער ערפאָלג פון א פיעסע ליעגט אָפט אין דער מאָדע. אין דעם ערפאָלג פון א פיעסע האָט מען אָפט מהר צו פערדאַנקען די אקטיאָרען, ווי דעם פערפאָסער. דער לירוקער, דער נאַוועליסט קען נור ערוואַרטען ערפאָלג, וועג זיינע ווערק האָבען א ליטעראַרישען ווערטה.

מיט 17 יאָהר צוריק איז אויפגעקוהרט געוואָרען אין בערלין אויף דער „פרייער ביהנע" דאָס דראַמא „פאַמיליע זעליקע" פון ארנא האָלץ. דאָס שטיק האָט געמאַכט אזא שטורם אין דער דאַמאַלסדיגער טהעאַטער־וועלט, וואָס האָט אפשר ניט געהאַט קיין גלייכען. א פראַמינענטער קריטיקער פון יענער צייט האָט בעהויפטעט, אז „פאַמיליע זעליקע" איז „דאָס דייטשעסטע ווערק וואָס די דייטשע ליטעראַטור בעזיצט". מען איז געווען זיכער, אז ארנא האָלץ'ס דראַמא וועט מאַכען אן איבערקעהרע־ניש אין דער גאַנצער דראַמאַטישער וועלט. דער זעלביגער קריטיקער האָט דאַן געשריעבען: „דא שיידען זיך די וועגען, דא טרעפען זיך אלט און ניי". אוּן וואָס איז היינט פון דיזער פיעסע געבליעבען? וועג וויים היינט אפילו אין דייטשלאַנד איהר נאָמען? מעהר וי אין דער ליטעראַטור־געשיכטע איז איהר נאָמען ניט גע־בליעבען. אזעלכעם פאַסירט ניט מיט ווערק פון אַנדערע ליטעראַטור־צווייגען. לירוק, נאַוועל־לען אוּן דראַמאַנען, וועג זיי האָבען נור געמאַכט א שטורם, בעת זיי האָבען זיך אויף דער וועלט בעווייזען, וועלען זיי אזוי גיך ניט פערגעסען ווערען, זיי בלייבען בעשטענדיג לעבען.

דאָס דראַמא וועלט איבערשעצט, אזוי וי דאָס טהעאַטער וועלט איבערשעצט. מיר זיינען געווהנהט צו בעצייכנען דאָס טהעאַטער אלס א טעמפּעל פון קונסט, אבער גאַנץ זעלטען איז עס דאָס אין דער ווירקליכקייט, אזוי זעלטען אוּן אפשר נאָך זעלטענער, וי דאָס דראַמא איז א קונסטווערק. דאָס טהעאַטער איז אין גרונד גענומען הויפטזעכליך א פערגניגונגס־אנשטאַלט, אלס אזעלכעם איז עס פון אַנפאַנג געשאפען געוואָרען, אוּן ערשט שפּעטער האָט עס זיך אַנגעפאַנגען ענטוויקלען אויף א קונסט־אנשטאַלט, וואָס איהם איז דאָס ניט אלע מאָל גלינגען.

עס זיינען געווען צייטען, וועג מען האָט די טהעאַטער־ביהנע געוואָלט פערוואַנדלען אין א מוסר־בימה. פון די טהעאַטער־ברעטער האָט דער דראַמאַטורג, דער פיעסען־שרייבער געוואָלט פרעדיגען דורך די מיילער פון די אקטיאָרען מאַראַל צום פאָלק. די ביהנע האָט געוואָלט נעהמען אויף זיך די אויפגאַבע, א חוץ געבען פערגניגען די טהעאַטער־בעזוכער, אויך זיי אוים־בילדען, ערוועקען אין זיי העכערע געדאַנקען אוּן

אידעען, פערדאמען דאָס שלעכטע און לויבען דאָס גוטע. אין געוויסע פֿעריאָדען האָט דאָס טהעאַטער אויך טאַקע דיזע אויפגאַבע ניט נור זיך געשטעלט, נור אויך מיט גרויס ערפאָלג ערפילט. קאַרל גוצקאָוו'ס דראַמע „אוריאל אַקאָסטא" איז געשריעבען געוואָרען מיט דעם צוועק אויפצוואועקען דאָס פאָלק געגען דער הערשאפט פון די גלחים, וואָס איז דאָן געווען אזוי שטאַרק אין דייטשלאַנד. נור ניט קענענ־דיג, צולייב דער צענזור, שרייבען אָפּען געגען די קריסטליכע גלחים האָט ער געשריעבען געגען די אידישע רבנים. די טהעאַטער־בעזוכער אָבער האָבען צום גרעסטען טהייל פערשטאַנען וואָס דער פערפאַסער האָט געוואָלט אין דער ווירקליכקייט זאָגען, און דאָס דראַמע „אוריאל אַקאָסטא" האָט געהאַט זיהר א גרויסע אַגיטא־ציאָנס־ווירקונג אין דעם קאַמפֿף מיט דער גלחים־הערשאפט. אין רוסלאַנד האָבען גאָרקי'ס פיעסען „מעשטשאַנע", „נא דנע" געהאַט א וויכ־טיגע רעוואָלוציאָנערע בעדייטונג. מען איז געגאַנגען הערען ווי נעל, דער העלד פון מע־שטשאַנע זאָגט ארויס אויף דער ביהנע סאָציא־ליסטישע גרעדאַנקען, אָדער, ווי די באָסיאַקעס אין „נא דנע" שרייען „דאָלאָי פּאָליציי" עפענט־ליך אויף דער ביהנע. פאר יענער צייט זיינען אזעלכע ווערטער אויף דער ביהנע געווען ווי א פונק פייער אין א פאס פולווער. די פּאָרשטע־לונגען פון „מעשטשאַנע" און „נא דנע" פלעגען זיך טאַקע זעלטען ענדיגען אָהן א דעמאַנסטראַציע.

נור אזעלכע אויפגאַבען קען זיך דאָס טהעאַטער שטעלען אין גאַנץ בעזאַנדערע אויס־נאַהמס־מאָמענטען. און אויך נור אין גאַנץ בעזאַנדערע אויסנאַהמספעלע קען עס דערמיט האָבען ערפאָלג. אין געווהנליכע, נאָרמאַלע צייטען געהט מען ניט אין טהעאַטער צו הערען סאָציאַליסטישע אָדער רעוואָלוציאָנערע אַגיטא־ציע און אויף ניט קיין לעקציאָן אין פילאָזאָפיע, אָדער מאַראַל־פּרעדיגט.

נור דערמיט, וואָס דאָס טהעאַטער איז הויפּטזעכליך א פערגניגונגס־אַנשטאַלט איז נאָך ניט געזאָגט, אז עס דארף קיין קונסט־אַנשטאַלט ניט זיין. אדרבא. דאָס פערגניגען, וואָס מען געניסט אין טהעאַטער דארף זיין א פערגניגען פון דער קונסט, אַז עסטעטישער געגנט, וואָס נור די קונסט קען אונז פערשאפען. מען קען עם קורץ פאָרמולירען: די אויפגאבע פון טהעאַטער איז אונז צו פערשאפען פערגניגען, דאָס פער־גניגען אָבער דארף אונז געגעבען וועלען דורך די קונסט.

נור אין וואָס בעשטעהט די קונסט אין טהעאַטער, וועלכע דארף אונז דאָס עסטהעטישע פערגניגען פערשאפען? וועד פראָדוצירט זי?

מיר האָבען שוין פריהער גזעזהען, אז זעל־טען האָט א דראַמע א גרויסען ליטעראַרישען וועדטה און נאָך זעלטענער אַן אונשטערבליכען נאָמען. צום גרעסטען טהייל וועלען פּיעסען, וואָס מען האָט זיי געהאַלטען פאר עפּאָכע־מאַכענדע אין זייער צייט, אזוי גיך פערגעסען, אז זעלטען וועד עס געדענקט אפילו זייער נאָמען. דעם ערפאָלג פון א פּיעסע האָט מען הויפּט־זעכליך צו פערדאַנקען די אַקטיאָרען. און מיר גזהען דאָך טאַקע אין טהעאַטער ניט הערען די פּיעסע, נור מיר גזהען זעהן, ווי די אַקטיאָרען שפּיעלען זי. זעלטען לעזען מיר א פּיעסע, וואָס זאָל אונז ניט לאַנגווייליען, מיר האָבען אָבער גרויס פערגניגען זעהענדיג, ווי זי וועלט אויפגעפיהרט אויף דער ביהנע, וועז די אַקטיאָרען פיהרען דורך מיט קונסט זייערע ראָלען.

די קונסט פון טהעאַטער בעשטעהט אלזא ניט אזוי אין דער פּיעסע ווי אין דער דער־שטעלונג. מיר גזהען ניט זעהן די ליטעראַרישע קונסט פון פערפאַסער, נור די דאַרשטעלענדע קונסט פון די אַקטיאָרען. די פּיעסע מעג זיין אן אויסגעצייכענטע, וועז די אַקטיאָרען שפּיעלען אָבער שלעכט וועלען מיר זיצענדיג אין טהעאַטער ניט נור ניט האָבען קיין עסטהעטישען גענוס, נור עם וועט אונז לאַנגווייליען. שפּיעלען אָבער די אַקטיאָרען גוט, מעג א פּיעסע אפילו זיין א שלעכטע, וועלען מיר דאָך האָבען פערגניגען. דער גוטער אַקטיאָר וועט יעדע ראָלע מאַכען לעבענסטרי, וועז דער דראַמאַטורג אפילו איז א פושער. מען דארף נור דורכלעזען עט־ליכע קאָמעדיעס, שוואַנקען, פּאַרסען וואָס האָבען די לעצטע צייט גזהאַט אזא „באַמבענערפאָלג" אויף די דייטשע אָדער פראַנצויזישע ביהנען אוז מען קען זיך איבערצייגען, אז הויפּטזעכליך מאַכט דער אַקטיאָר דעם ערפאָלג. די פּיעסען האָבען קיין ליטעראַרישען וועדטה, א גרויסער טהייל פון זיי גרענעצט איינפאַך מיט שונד, אוז דאָך וועז מיר זעהען זיי אויף דער ביהנע, האָבען מיר א גרויסען עסטעטישען גענוס. די אַקטיאָרען זיינען אזוי אויסגעבילדעט, אז די קונסט פון זייער דאַרשטעלונג פערשלינגט אונזער גאַנצע אויפמערקזאַמקייט. מיר זעהען אויף דער ביהנע לעבענסטרייע בילדער, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס דער דראַמאַטורג האָט זיי ניט לעבענסטרי אָנגעשריעבען.

אוז האָבענדיג פערגניגען פון דער דער־שטעלענדער קונסט בעגניגען מיר זיך אויף דער־מיט. דער גרעסטער טהייל טהעאַטער־בעזוכער גזהעט א סך גערנער זעהן א קאָמעדיע, א שוואַנק, א פּאַרס, וואָס האָט קיין ליטעראַרישען וועדטה אוז קיין פּרעטענזיע אויף קונסט, אלס א ליטע־ראַרישע דראַמא. אוז עס איז אויך קיין וואוג־דער ניט. דער מיטעלער טהעאַטער־בעזוכער גזהעט זעהען א פּיעסע מיט דעם איינציגען צוועק זיך צו אמוזירען, אוז ביי דער לייכטער פּיעסע, וואו מען דארף זיך גייסטיג ניט אָנשטרענגען אוז מען קען זיך גוט אָנלאַכען, אמוזירט מען זיך דאָך בעסער, ווי ביי דער ערנסטער ליטעראַ־

רישער פּיעסע. דאָס גוטע, ליטעראַרישע דראַמאַ איז אַ סחורה נור פּאַר אַ בעשרענקטען קרייז, פּאַר יענע „פּיינשמעקער", וואָס געהען אין טהעאַטער נור לשם קונסט. אבער זייער צאָהל איז צו קליין, אז אַ טהעאַטער זאָל קענען עקזיסטירען אויף זייער רעכנונג. און טאַקע אין דעם דאַרף מען זוכען די אורזאַכע, וואָס אויך אין די אייראָפּעאישע לענדער, וואו דאָס טהעאַטער האָט זיינע אַלטע טראַדיציאָנען אַלס קונסט־טעמפּעל, פערנעהמט די שונד אַלץ מעהר פּלאַץ און פערטרייבט אַלץ מעהר די ערנסטע ליטעראַרישע פּיעסען. עס פערשטעהט זיך, אז די שונד אין אייראָפּאַ איז דאָך ניט צו פערגלייכען מיט דעם זעלבען סאָרט סחורה, וואָס וועלט געגעבען דעם אידישען עולם אין אַמעריקא פון דער אידישער ביהנע. אבער נאָך אַלעם דעם בלייבט שונד דאָך שונד, וועהן דאָס איז אפילו אייראָפּעאישע סחורה.

עס איז וועלטה צו בעמערקען, אז אין דייטשלאַנד, דאָס ערנסטע, פילאָזאָפישע, מוזיקאַלישע, ליטעראַרישע און קינסטלערישע דייטשלאַנד, אין דעם לאַנד פון פּאָעטען, קאָמפּאָזיטאָרס, ליטעראַטען און דראַמאַטורגען, זיינען די טהעאַטערע ביי ערנסטע פּיעסען דאָס רוב האַלב־לעדיג און זיינען בעשטענדיג פול וועג עס וועלט געשטעלט א פּאַרס אָדער א שוואַנק. און עס איז דערביי צו זאָגען, אז דער גרעסטער טהייל פון דיזען מין נייע דייטשע טהעאַטער־שטיק האָבען דעם איינציגען ציעל דעם עולם לאַכענדיג צו מאַכען און ווייטער נישט. און לאַכט דער עולם, אז דאָס טהעאַטער הייבט זיך אין דער לופטען, דאַן איז דאָס שטיק גוט און מען שפּיעלט עס אונצעהליגע מאָל.

און אין דייטשלאַנד, אזוי ווי אין רוסלאַנד, זיינען די מיסטע טהעאַטערע ניט קיין פּריוואַט־אונטערנעהמונגען. דער גרעסטער טהייל פון זיי בעקומט גרויסע סובסידיען פון די קעניגליכע הויפען אָדער פון די שטאַדט־פערוואַלטונגען. וועהן ביי די ערנסטע און ליטעראַרישע פּיעסען זיינען די טהעאַטערע האַלב־לעדיג, וועט מען זיך דאָך ניט אבזאָגען זיי ווייטער צו שטעלען. וועט עס דעם קעניגליכען הויף אָדער די שטאַדט־פערוואַלטונג קאָסטען נאָך עטליכע טויזענדער א יאהר. אבער ניט אראָבנעהמענדיג די גוטע פּיעסען פון רעפּערטואָר, שטעלט מען זיי דאָך ניט אזוי אפט, מען וויל דאָך, אז דאָס טהעאַטער זאָל זיין פול.

און וואו די טהעאַטערע זיינען פּריוואַט־אונטערנעהמונגען, געהט עס טאַקע נאָך ערנער. אין ניו יאָרקער דייטשען טהעאַטער, למשל, האָט אין דעם סעזאָן געהאַט א גרויסען ערפּאָלג בעררג׳ס א שוואַנק „דאָס לעצטע מיטעל", וואָס איז בכלל א שונד־שטיק (לויט דער דייטשער ביהנען־ליטעראַטור און ניט לויט דער אידישער). דעם עולם איז עס אבער געפעלען געווען, מען האָט זיך געקענט גוט אָנלאַבען און דאָס טהעאַטער פלעגט זיין געפּאַקט. האָט מען אבער געשטעלט „האַנעלע" פון גערהארד הויפּטמאַן, איינע פון די בעסטע פּיעסען אין דער דייטשער ליטעראַטור, און געשטעלט האָט מען זי אין ניו יאָרק אויף דייטש צום ערשטען מאָל אין א משך פון 15 יאהר זייט די פּיעסע איז אָנגעשריעבען געווארען, און דאָס טהעאַטער איז געווען האַלב־לעדיג.

די דייטשע „פאָלקסצייטונג", דער אָרגאַן פון די דייטשע סאָצ.־דעמאָקראַטען אין ניו יאָרק בעקלאָגט זיך, אז דאָס דייטשע טהעאַטער אין אַמעריקא איז געזונקען, און זי געפינט פערשיעדענע אורזאַכען, מיט וועלכע זי וויל דיזען אונטערגאַנג ערקלערען. אבער וואָס איז די אורזאַכע, וואָס דאָס ענגלישע טהעאַטער אין אַמעריקא האַלט אין זינקען? די דירעקטאָרען און די געשעפּטס־פיהרער פון די ניו יאָרקער בעסערע טהעאַטערע האַלטען איצט אָב בעראַטהונגען וויי צו ראַטעווען די קונסט, די ליטעראַרישע פּיעסע, וואָהרום די שונד־טהעאַטערע מיט די שונד־פּיעסען האָבען אבגעצויגען דעם עולם צו זיך, און די בעסערע טהעאַטערע זיינען לעדיג געווארען.

די הערשאַפט פון שונד איז אַלזאָ ניט נור אויף דער אַמעריקאַנער אידישער ביהנע אזוי גרויס, זי פיהלט זיך אויך זעהר שטארק אויף דער אַמעריקאַנער גוי׳שער ביהנע און ביז צו א הויבען גראד אויף אויף דער אייראָפּעאישער ביהנע. איבעראַל איז דאָס טהעאַטער געזונקען.

די אידישע ביהנע אין אַמעריקא האָט מיט עטליכע יאהר צוריק געהאַט זעהר שטארקע פּרעטענזיעס אויף קונסט. אויף דער אַמעריקאַנער אידישער ביהנע האָט מען אָנפאַנגס געשטעלט כמעט נור ליטעראַרישע פּיעסען. מען האָט געשפּיעלט שעקספּיערס, שילערס, הויפּטמאַנס און זודערמאַנס דראַמען. פון די אידישע פערפאַסערס האָט מען הויפּטזעכליך געשטעלט גאָרין׳ס ליבין׳ס און קאָברין׳ס פּיעסען. און ווי שטארנג דער קריטיקער זאָל זיך ניט פערהאַלטען צו דיזע דריי אידישע דראַמאַטורגען, וועט ער דאָך ניט בעהויפּטען, אז זייערע פּיעסען האָבען קיין שום ליטעראַרישען ווערטה, אז זיי זיינען שונד. מיר זעהען אַלזאָ, אז דאָס אידישע טהעאַטער אין אַמעריקא האָט פון אָנפאַנג געהאַט א בעשטרעבען צו שטעלען ליטעראַרישע פּיעסען, און ערשט שפּעטער האָט עס אָנגעפאַנגען צו זינקען. און וועהן עס האָט אָנפאַנגען צו זינקען האָט עס שוין געמוזט זינקען ניעדריגער, ווי יעדעס אַנדערע טהעאַטער. און אָט פּאַרוואָס.

דאָס ערנסטע דראַמאַ, וואָס דאָס אידישע טהעאַטער האָט אָנגעפאַנגען שפּיעלען, איז געווען ניט נאָך זיינע קרעפּטען. עס זיינען אייגפאַך ניט געווען קיין אידישע אקטיאָרען פאַר דאָס ליטעראַרישע דראַמאַ. אנדערע פון זיי האָבען אפילו יא געהאַט טאַלענט, אבער עס האָט זיי געפעהלט די ארטיסטישע אויסבילדונג

און בילדונג בכלל. די מיסטע אידישע אקטיאָר־רען זיינען עם־הארצים, און צו פערשטעהן אוך צו שפּיעלען אַ ליטעראַרישע דראַמאַ דארף מען דאָך האָבען אם וועניגסטען וועלכע־עם־איז דראַמאַטישע אוך ליטעראַרישע בילדונג. אין אידישען טהעאַטער האָט מען אלזאָ געקענט זעהן מעהר דאָם דראַמאַ ווי דאָם שפּיעלען, דעם ליטעראַרישען טאָלענט פון דעם דראַמאַטורגען, ווי די דארשטעלענדע קונסט פון די אקטיאָרען. די קונסט פון טהעאַטער איז אָבער הויפּטזעכליך די דארשטעלענדע, וועז זי פעהלט, איז עם אייגאָר פּאָר לאַנגווייליג, מעג דאָם דראַמאַ זיין אפּילו שעקספּיערס.

די ערנסטע פּיעסע האָט אין אידישען טהעאַטער אלזאָ געמוזט אלץ מעהר פערדרענגט ווערען פון די שונד־פּיעסען איבער צוויי טעמים: ערשטענס, דאָם פּובליקום בעזוכט אַ שונד־פּיעסע מיט מעהר חשק, ווי אן ערנסטע פּיעסע, און דאָם איז ניט דוקא דאָם אידישע פּובליקום, נור אויך דאָם גוי'שע. צווייטענס, האָבען די אידישע אקטיאָרען צום גרעסטענטהייל ניט געקענט שפּיעלען קיין ערנסטע פּיעסען. דער מבין פון טהעאַטער־שפּיעל האָט פון אזא „דארשטעלענדע קונסט" קיין פערגניגען ניט געקענט האָבען און דער מיטעלער טהעאַטער־בעזוכער האָט איינפאָך נעגענעצט אנשטאָט זיך צו אמוזירען.

און אז די אידישע ביהנע איז אראָבגעזונקען צו דעם שונד איז זי שוין פערשוندעוועט געוואָרען אויך אן אופן. עס איז דאָך אַ גרויסער אונטערשיעד צוויישען דעם גוי'שען שונד און דעם אידישען. ביי די גוים וועט דאָך ניט יעדער עם־הארץ, יעדער קאָליקע זיך נעהמען צו שרייבען אַ פּיעסע און ניט יעדער באָנדער וועלט אן אקטיאָר. וועז אַ געבילדעטער מענש מיט עפּעם ליטעראַרישע פעהיגקייטען שרייבט אן אַ שונד־פּיעסע, וועט זי דאָך האָבען מעהר פּנים אין מעהר געשמאַק, ווי אַ אידישע פּיעסע פון דעם מין. דער גוי'שער אקטיאָר וויעדער, איז איז אלגעמיין אַ מענש מיט בילדונג און האָט אַ גוטע ביהנען־אויסבילדונג. ער ווייס איינצוהאלטען מאָם, ער וועט ניט איבערטרייבען. ער וועט גיכער פון דעם פערפאָסערס אַ קאַריקאַטורע מאַכען אַ לעבענס־טרייעם בילד, ווי פון אַ לעבענס־טרייען בילד — אַ קאַריקאַטורע. דער גוי'שער שונד איז בעדעקט כאָטש פון אויבען מיט דעם גלאַנץ פון קונסט, דער אידישער שונד איז אָבער שונד דורך און דורך, פון אָנהייב ביז צום סוף, פון פערפאָסער ביז דעם אקטיאָר. און וואָם דער פערפאָסער האָט ניט דערשונדעוועט וועט עם טהון דער אקטיאָר, מען קען זיך אויף איהם פערלאָזען...

אין דער טהעאַטער־קונסט שפּיעלט אַ ווייכטיגע ראָלע די שפּראַך. די אירראָפּאַישע שפּראַכען האָבען אַ טהייל פון זייער אויסבילדונג צו פערדאַנקען דער ביהנע. דער גוי'שער פּיעסען־שרייבער פּוצט און פּיילט זיין שפּראַך, אין וועל־כער ער שרייבט, דער אקטיאָר פון זיין זייט וויעדער העלפּט איהם אין דיזער אַרבייט. דער גוטער אקטיאָר וועט ניט דורכלאָזען וועדטער און גרילצען אין אויער. דער ליטעראַרישער און קינסטלערישער געשמאַק פון אקטיאָר וועט עם איהם ניט דערלאָזען. פון אלדעם קומט ארויס, אז אַ פּיעסע, וואָם איז אפּילו ליט איהר אינהאַלט אַ שונד־סטיק, דאָך וועז די שפּראַך איז אַ שעהנע און די דארשטעלונג אויף דער ביהנע איז אַ קינסטלערישע, האָבען מיר דאָך אן עסטעטישען גענוס.

די אידישע שפּראַך ביי די אידישע אקטיאָרען ביי די אידישע שרייבערעם פון די אידישע שונד־פּיעסען איז דאָך אינפאָך אַ באַרישע. וועד פון די אקטיאָרען וז די שרייבערעם גיבען זיך אָב מיט דער אידישער שפּראַך? אַ פיינע שפּראַך אויף דער אידישער ביהנע איז געוואָרען אזא מין מהיכא־תיתי־לשון, וואָם מען רופט קאַלוואריער דייטש. אויב איהר ווילט איז דאָם מהיכא־תיתא אידיש און, אז איהר ווילט איז דאָם מהיכא־תיתא דייטש און, אז איהר ווילט איז דאָם מהיכא־תיתא ניט קיין אידיש און ניט קיין דייטש, נור סתם אַ לשון פאַר זיך.

עס וועדט דאָך איינפאָך איבעל, וועז מען דערזעהט דעם אידישען אקטיאָר אויף דער אידישער ביהנע פאַר אַ אידישען פּובליקום, ווי ער פערגלאָצט די אויגען און הייבט אן צו „בראָקען" דייטש, און וואָם פאַר אַ מין דייטש, אז איין בורא זאל זיך מרחם זיין! דאָם גופא, דאָם דייטשמעריש, פערשונדעוועט דאָך אפּילו די בעסטע פּיעסע. קען עם דען זיין נאָך מעהר אונעסטעטיש ווי הערען זודערמאַן'ס אַ גוטע דראַמאַ, זאָגען מיר „די הייטאַט", ווי זי ווערט געשפּיעלט אויף דער אידישער ביהנע אין אַ מין לשון, וואָם וועז זודערמאַן וואָלט עם דערהערען, וואָלט ער אַ לעבעדיגער אין קבר אריינגעקראָכען. אַ מענשען מיט אן עסטהעטישען געפּיהל הייבט עם פון אָרט, וועז ער דערהערט דאָם האַלב־דייטש פּאַלאַווינא רייסיש. אן ווי גוט די אקטיאָרען זאָלען ניט שפּיעלען, גרילצט אויף אין די אויערן זייער שפּראַך און עם עקעלט ביז צום בערגען.

וועז די אידישע שפּראַך איז אין דער אמעריקאַנער אידישער פּהעסע אַ הפקר, וועז די אידישע שרייבער אין אמעריקא פערהאַלטען זיך צו דער שפּראַך אין וועלכער זיי שרייבען, ווי צו אַ פּראָסטיטוטקע, קען מען נאָך אפּשר געפּינען ווי עם איז אַ תירוץ. עם איז פּשוט לייכטער, מען דארף זיך ניט אנשטרענגען און פּאַר „משה'ן" וועט גוט זיין. די פּרעסע וויעדער ווערט געמאַכט „האַרי אָפּ", ווער האָט צייט אוך געדולד זיך צו פערנעהמען מיט דער שפּראַך, וועז שפּעציעל דערפּאַר בעקומט מען קיין געצאָהלט ניט! אין טהעאַטער איז אָבער די שפּראַך איינע פון די גרונדזייל־ען. די דארשטעלענדע קונסט

איז אזוי ענג פערבונדען מיט דער שפּראַך, אז מען קען זיי אפילו ניט טהייל׳ען. און דעם אַקטיאָר גופא איז דאָך אויך ליכטער און נאַטירליכער צו שפּיעל׳ען אין ריין אידיש, ווי אין דייטשמעריש, און דאָך מאַטערט ער זיך און ברעכט זיך צו פערשונדעוווען דאָס אידיש. מיינט דען דער אַקטיאָר, אז קאַלוואַריער דייטש איז דאָס אזא שעהן לשון?

איך צוווייפל׳, אויב דער קאַמפּף געגען די שונד־פּיעסען וועט האָבען אן ערפאָלג. אגב בע־מערקט, עס פיהרט זיך בכלל קיין קאַמפּף ניט. די פּרעסע איז צום גרעסטען טהייל׳ פאַלשטענדיג גלייכגילטיג, און וועז מען טראָגט שוין יא אונטער דעם לעזער וואָס עס איז פון טהעאַטער, איז דאָס אויך נור מעשה׳לעך פון הינטער די קולִיסען. דאָס טהעאַטער גופא וועלט זהר זעלטען בעהיהרט. נור, וועז אזא קאַמפּף וואָלט זיך יא פיהרען קען ער אויך קיין גרויסען ערפאָלג ניט האָבען. קעמפּפען קען די פּרעסע, נור וואָס וועט די פּרעסע ענטפערן דעם אידישען טהעאַטער־דירעקטאָר, וועז ער וועט פרעגען: און איהר צייטונגען מעגט קאַרמענען דעם עולם מיט שונד־רַאַמאַנען? האָט דען ניט די פּרעסע איהר אויפגאַבע אויסצובי׳לדען א ליטעראַרישען גע־שמאַק און א עסטעטישען געפיהל׳ ביי איהרע לעזער, אזוי ווי דאָס טהעאַטער דארף אויסבי׳לדען א קונסט־געפיהל׳ ביי זיינע בעזוכער? און אפשר טאָקע האָט איהר צייטונגען מיט אייערע שונד־רַאַמאַנען פערדאָרבען דעם ליטעראַרישען געשמאַק און דאָס עסטעטישע געפיהל׳ פון דער מאַסע, אז זי איז אזוי להוט נאָך שונד־פּיעסען? איהר צייטונגען דארפט דאָך זיך אָבגעבען מיט דער ערציהונג פון די מאַסען א סך מעהר ווי דאָס טהעאַטער דארף עס טהון. נור איהר וועט ענטפערן, אז דאָס איז ביזנעס. „משה" ווי׳ל לעזען שונד־רַאַמאַנען, און כדי די צירקולאַציאָן פון דער צייטונג זאל׳ ניט פאַלען מוזט איהר איהם עס געבען. אויב אזוי, פאר וואָס פער־געסט איהר, אז מיר האַלטען די טהעאַטערע אויך נור לשם ביזנעס? און איהר צייטונגען עקזיס־טירט דאָך ניט אַלע נור צוליעב ביזנעס, איהר האָט, אַדער דארפט האָבען, אויך אנדערע ציעל׳ען פאר אייערע אויגען, מיר טהעאַטער־דירעקטאָרען; אָבער זיינען דאָך נור ביזנעס־לייט, אויסער דעם דאָלאָר האָבען מיר דאָך קיין אנדער זאָך ניט פאר די אויגען, און וועז „משה" ווי׳ל דוקא שונד־פיעסען, פאר וואָס זאָלען מיר איהם ניט געבען? גיט אונז א פולען טהעאַטער פאר ערנסטע דרַאַמען, וועלען מיר אויך געווים געבען ערנסטע דרַאַמען.

וואָס קען געטאָן וועדען, אז דאָס אידישע טהעאַטער זאל׳ דאָך ניט אין גאַנצען פערבאַלאַ־גאַנעווועט ווערען ביז צום גרונד? דאָס בעסטע מיטעל׳ וואָלט געווען, וועז מען וואָלט געקענט גרינדען א ליטעראַרישען קונסט־טהעאַטער, וואָס וואָלט בעקומען א בעשטענדיגע סובסידיע. אָהן שטיצע קען א גוטעס קונסט־טהעאַטער ניט עקזיסטירען. נור פון וואַנען נעהמט מען די שטיצע? די געווהנליכע געלד־געבער זיינען די דייטשע „יהודים", אָבער איך צווייפל׳ אויב מען וועט זיי דערצו געווינען. מען קען אפשר אויפזאַמלען די נויטיגע סומע פון סענטען, וואָס דאָס פאָלק וועט געבען, וועז מען זאל׳ ענערגיש דערין ארבייטען, אָבער דאָס וועט אביסל׳ צי לאַנג דויערן. מען קען אָבער אויך טהון אין די פּריוואַט־טהעאַטערע וואָס־עס־איז פאר דער אויסבעסערונג פון דער אידישער ביהנע.

עס פערשטעהט זיך, אז אין גאַנצען ערוס־טרייבען דעם שונד פון זיי וועט מען ניט קענען, אבער, אז דער שונד זאל׳ כאָטש פון אויסען בעדעקט ווערען מיט א קינסטלערישען גלאַנץ, דאָס דארף מען פון די אידישע טהעאַטערע פאָרדערן און דאָס קענען זיי אויך ביי א געוויסע אנשטרענגונג ערפיל׳לען.

דערצו אָבער דארף זיך נעהמען די פּרעסע, אבער דערצו מוז זי זיך קודם כל אַליין אָבזאָרגען פון די שונד־רַאַמאַנען, וואָס זי גיט איהרע לעזער, וואָרום אַגיטירענדיג געגען שונד־פּיעסען אין טהעאַטער און אַליין געבענדיג שונד־רַאַמאַנען, וועט זי זיך שטעלען אין א זהר קאָמישע לאַגע. וועט אָבער די פּרעסע עס טהון?

מ. ווינטשעווסקי

גאָט במקום שכל

אַן ענטפער אויף שכל במקום גאָט פון יהואש

נאָרר זיך און נאָרר די גאַנצע וועלט
מיט דיין נחמה־שמייכעל;
בעריהם זיך, אַז דו האָסט אַ גאָט
וועָן ס׳באַנקראָטירט דיין שכל.

דאָך זאָג מיר, פרוינד, ווי היסט דיין גאָט?
ווי זעהט ער אוים? וואו איז ער?
האָט ער קיין פייער־ריטער ניט?
האָט נור אַ פּאַראַדיעז ער?

דאָס איז דאָך ניט דער רעכט־גאָט,
דער נוקם און דער נוטר,
וואָס איהם דערשפּירט אין פיערטען דור
אַן אונגליקליכער טויטער?

דאָך ניט דער מבול־גאָט, וואָס מאַכט
ווי דאָן, פּאַר מתן תורה,
פון רעדזשיאָ און מעסינאָ הויטן,
אַ סדום און אַן עמורה?

איז דאָס פיעלליכט דער קריסטענגאָט,
דער גאָט פון לויטער ליעבע,
וואָס דאָרף אין תוך קיין גיהנם ניט
און בראָט נור... על פּי סבה?

און אויב ער אויך ניט, וועלכער דען
קומט אויבער ס׳וועט פערצוויגען
דער לעבענס־פּאָראַמאַנג, און עס ווינקט
דער טויט פון טויזענד אויגען?

קומט אויבער ס׳גיהען אוים די ליכט,
און שטום וועט דער אָרקעסטער,
און עס דערהערט זיך אַ גיהויל
פון בת־היענה נעסטער?

זאָג, ברודער, וועלכער גאָט קומט דאָן
אַ טרויסט אונז צו פערשאַפען?
און קומט אַ גאָט — זאָג, האָט ניט איהם
דיין במקום־גאָט בעשאַפען?

ידידיה מרגלית

דער זאַפאָליטשער

(ערצעהלונג.)

1.

ין פּאַראָזוועט האָבען איהם אלע געראָפען דער זאַפאָליטשער; זייט יאָהרען איז ער געווען א דרדקי מלמד. זיין צונאָמען האָט ער געקריגען, וויל ער איז געקומען פון א ישוב זאַפאָליע. זיינע אור־אורעלטערן זיינען געווען ישוב'ניקעם, פערגרעבטע, האַרעפּאַשטע אידען, הויכע, שטאַרקע, ווי די סאַסנעם אין די וועלדער, אַרום די דערפער. ער איז אויך געווען הויך, מיט א טונקעלען געזיכט און א קליין שוואַרץ בערדעל מיט צוויי שפּיצען. זיינע אויגען זיינען געווען בלויע און די בלויקייט האָט זיך שטאַרקער אָנגעזעהן אין קאָנטראַסט צו זיינע שוואַרצע, לאַנגע און צושויבערטע האָר און די געגרייזעלטע פּאות. זיין יוגענד האָט ער פערברַאכט אין דאָרף צווישען די וועלדער און פעלדער פון "פאַלעסיע". ער איז געווען דער מוזיקאַנט ביי אַרע דעם זאַפאָליטשער און צוזאַמען מיט זיינע עלטערע בריידער פלעגט ער אַרומפאָהרען איבער די דערפער אויפקויפען תבואה, פאָהרען רייטענדיג אין הויף אַריין צום פריץ. יעדען זונטאג פלעגט ער פאָהרען אין פאַראָזוועט אויף די מאַרקען און יריידען.

וועז ער איז קוים אלט געווען אכטצעהן יאָהר, האָט ער איינמאל דערזעהן אויף א יריד א מיידעל געהאַנדיג צווישען די קראָמען, זי איז געווען אייגעווויקעלט אין א פאַטשייקע, בלויז איהר געזיכט איז געווען צו זעהן. ער האָט אויף איהר אין בליק געגעבען און איהר בליק איז אריינגעפאַלען אין זיין דמיון, אין זיין האַרץ און דאָרט אַרומגעוואַנדעלט, ווי א גלגול. ער איז געפאָהרען אָהיים מיט זיין טאַטען און די עלטערע בריידער, די פוהר האָט זיך אַרויפגעקליבען אויף הויכע בערג און מיט א מורא'דיגער שנעלקייט זיך אַרונטערגעלאָזען אין טהאַלען, עם האָט זיך געדוכט: אָט לויפט אָן דער וואָגען אויף די הינטערשטע פיס פון פערד, אָט שפּרינגט אַראָב דעם כאָמוט פון זיין קאָפּ און אלע שעדי־גען זיך אַריין אין א גרוב, אדער אין א זומפיגער קאַנאַוע. זיי זיינען אריבער טייכען. אייניציג ווייז זיינען זיי אַרונטערגעשטיגען פון וואָגען און געגאַנגען איבער די שטיינער, וואָס זיינען געווען אויסגעלעגט אין טייך מיט דער לענג פון וועג. זיי זיינען דורכגעפאָהרען א וואַלד, עס איז שוין געווען פינסטער; הילכיג האָבען זיינע ברידער געראַטן וועגען דעם יקרות אויף תבואה, וועגען דעם געשלעג, וואָס איז פאַרגעקומען אויפ'ן יריד צווישען די פויערים און די ציגיינער. זייערע גראָבע שטימען האָבען אָבגעקלונגען אין דער געדיכטענים פון וואַלד, נור ער אליין, הילקע, איז אַראָב און אַרויפגעשטיגען פון אויפ'ן וואָגען, ווי דורך א חלום, און זיך זעהר שוואַך צוגעהערט צו דעם טומעלדיגען געשפּרעך פון זיינע ברידער. איהר בלייבער פּנים מיט די אויגען פון וויבער, שאטענדיגער ברוינקייט האָט זיך אָבגעשטעמפּלט אין זיין האַרצען, און עס איז געווען אזוי ווייך, כמעט צום ווייגען. קומענדיג אַהיים האָט אַרע בעמערקט ווי זיין מוזיגק איז צוטומעלט, און ער האָט צו איהם אויסגערופען:

— העי, דו, וואָס ביזטו אזוי צופוזשעט? קוק נור אַהער, הילוק!

— טאַטע! — האָט הילקע געענטפערט פערשעהמט — איך האָב אויפ'ן יריד געזעהן א מיידעל.

דער אלטער האָט זיך צולאַכט אזוי הויך, אז דאָס גאַנצע הויז־געזינד איז זיך צוזאַמענגעלאָזען.

—דו מיינסט מסתמא, יענע וואָס איז דורכגעגאַנגען אין א פאַטשייקע, איך האָב געזעהן, ווי דו האָסט אויסגעסטאַרטשעט א פאַאר אויגען! — האָט אויסגעשריען זיין עלטערער ברודער.

— דאָס איז דאָך אליהו דעם מלמד'ס טאָכטער, אסתר הייסט זי — האָט זיך אָגערופען א צווייטער און פערקרימט זיך: — א צוקערלעקע!

דער אלטער האָט איהם גוט אָגעדרעהט פאַר'ן אויער פּזר און שלשלת און געזאָגט:

— איך וועל אַרייגעהן צו רב אליהו'ן אין מיושב וועלען מיט איהם.

און אזוי איז געוואָרען א שידוך.

אסתר איז געווען א שטילע, א שוואַכע; נעהמען איהר אין דאָרף אַריין איז געווען איכמעגליך; איהרע הענד זיינען געווען צו אויידעל צו מעלקען בהמות, שלאָגען פוטער און שלעפּען האָלץ אין שטוב אַריין. עס איז ניט געווען אָבגעמאַסטעט פאַר איהר דאָס לעבען אין דאָרף.

— וואָס וויל־סטו, זי זאָל אָנטהון אַ פֿאַר שטיוועל, ווי מיינע שוועגערינס, און געהן צו־פֿוס אין אַ זאוערוכע פון דאָרף אין שטאדט אריין? — האָט הילקע געענטפֿערט צו זיין טאַטען.

— זיין שוין דאָרטען ביי רב אליהו'ן און ווער אַ מלמד! — האָט אָרע געענטפֿערט און אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנד.

אַ יאָהר איז ער געזעסען אויף קעסט ביי רב אליהו'ן; בין מנחה למעריב און שבת נאָך דער סעודה פלעגט רב אליהו מיט איהם לערנען תנך און משניות, און הילקע האָט געטאָן אַ גרויסע פֿעולה. שטונדען נאָכאַנאַנד פלעגט ער זיצען אין צימער, וואָס איז געווען אָבגעטהיילט בלויז מיט אַ וועגטע פון חדר, וואו רב אליהו האָט געלערנט מיט זיינע תלמידים די ערשטע שעורים פון גמרא, ווי אלו מציאות און שור שנגח את הפּרה, און זיך צוהערען צום למוד. מיט אַ וואנדערליכער שנעלקייט האָט ער איינגעזאַפּט אין זיין פֿרישען מח די האַנדלונגען און די פלוגתאות, די קשיות און תרוצים, די סברות און די דרייַדלעך פון דער גמרא.

איהם האָבען בעזאַנדערס ליעב געהאט די תלמידים. אין ווינטערדיגע, שנייִדיגע נעכט, וען אַ מיאָטע פלעגט פֿערשיטען מיט שניי די קליינע הייזלעך פון קליינעם שטעדטעל ביז די שויבען און מען האָט ניט געקענט אונטערשיידען דעם ברוק פון דעם איבעריגען טהייל פון גאַס, וואָס איז געווען צוגראָבען, פלעגט ער זיי אָב־פֿיהרען אַהיים, אַכּאָל טראָגענדיג זיי אויף די הענד.

מיט אסתר'ן האָט ער געלעבט גליקליך, זיי פלעגען צוויישען זיך וועניג רעדען, זיי האָבען ניט געהאט וועגען וואָס, נור קוקען איינע אויף די אַנדערע שטונדענלאַנג; זיי האָבען גע־וואוסט, אז דאָס איז ניט מעשה געזעצטע מע־שען, דאָך זיינען זיי געבליבען ביי דאָס זייעריגע.

אויפ'ן צווייטען יאָהר נאָך זייער חתונה איז ער געוואָרען אַ דרדקי מלמד. דאָן האָט זיך אָנגעהויבען פאַר איהם אַ נייער לעבען. ער האָט זיך געפיהלט אויפ'ן זיבענטען הימעל, וועו ער איז געווען ביי זיך אין חדר, ביי די טישען, וואָס זיינען געווען בעזעצט מיט צוויי מניִנים קליינע אידעלעך מיט רויטע בעקעלעך, בלויע, שוואַרצע, ברוינע אויגעלעך, פון אַלע שאַטירונ־גען, נור אַלע אזוינע ליכטיגע, אזוינע זאַרגלאָזע. זיין הארץ האָט איהם אזוי שטאַרק ניט גע־שלאָגען, הערענדיג אין וואָלד, ווי הונדערטער פויגעלעך צווישטשערן צווישען די צווייגען, ווי וועו ער פלעגט הערען די יונגע שטימען פון די קינדער: קמין אלף א.

אויפ'ן צווייטען יאָהר האָט פֿאַסירט אַן אונערוואַרטעטער שרעקליכער איבערקאָהר ביי איהם: אסתר איז מעוברת געוואָרען און אין אַ צווי וואָכען נאָכ'ן קינדבעט איז זי געשטאָרבען, איבערלאָזענדיג אַ יתום'ל אויף זיינע הענד. דאָן האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייער פֿרק אין זיין לעבען. עפּעס פערבאָרגענע, אינעווענדיגסטע טהירען אין זיין נשמה האָבען זיך פערשלאָסען; האָבען אויף אייביג זיך פערמאַכט. אין איהם האָט זיך עפּעס איבערגעקאָהרט. און די אַרומינע מענשען האָבען עס אויף בעמערקט.

פון אַ שדוך האָט ער ניט געוואָלט הערען.

— סטוייטש, ווי זיצט דאָס אַ איד אָהן אַ אשה? — פלעגט מען איהם פרעגען.

— איך בין אַן אבל! — איז יעדעסמאָל געווען זיין ענטפֿער.

— געזונד זאָלט איהר זיין, עס איז דאָך שוין דריי יאהר נאָך איהר פטירה, אַ ליכטיגען גן עדן זאָל זי האָבען!

— לאָזט! — פלעגט ער אַרויסרעדען און אַ מאַך טהון מיט דער האַנד.

ענדליך האָט מען איהם אבגעלאָזען.

אין שטאדט זיינען אַרומגעגאַנגען פער־שיעדענע קלאַנגען איבער איהם; וואונדער האָט מען דערצעהלט וועגען זיין גבורה. ער פלעגט ניט שלאָגען זיינע תלמידים, נור איינ־מאָל איז ער געוואָרען אין כעם, און אַוועקגעלעגט אַ אינגעל און געגעבען איהם אַ שמיץ, נור איי־נעם, און ער האָט צוהאַקט דעם לייב פונ'ם קליין קינד. אזא אימפּעט איז געלעגען אין זיין האַנד. פון דאַן אָן האָט ער מעהר קיין פינגער ניט אַרויפגעלעגט אויף אַ תלמיד. ער איז געווען דער בעסטער שווימער אין שטעדטעל, גלייך אַנט־קעגען ראָד פלעגט ער שווימען און אין „טריט וואַסער" האָט קיינער זיך צו איהם ניט געקענט גלייכען. איינמאָל ערב שבת, בעת'ן באַדען זיך זיינען אָנגעלאָפּען די פאַרובקעם פון גלח און געוואָלט צוהעמען די בגדים, איז ער, דער זאַפּ־ליטשער, אַרויסגעלאָפּען פון טייך, האָט אַרויס־געכאַפּט ביי איינעם פון זיי אַ קאַנטשיק און געשלאָגען זיי מכת רצח.

* * *

יאהרען זיינען אריבער. יעדען זמן פלעגען זיך בייטען די תלמידים, נייע יונגע בוימעלעך, נייע קינדער פלעגען אָנקומען אין זיין חדר, און זיי זיינען געווען פאַר איהם אַן אייביגער פרישער קוואל פון טרויסט. יעדען בין הזמנים פלעגט ער אויף אַ פאַר טעג פאַהרען געוואָהר ווערען צו זיינע קרובים, די ישוב'ניקעם, און וען זיי פלעגען אוועקגעהן, יעדער צו זיין ארבייט, פלעגט ער שטונדענלאַנג אַרומגעהן אין וואַלד צווישען די בוימער, פלעגט אויסגעפֿינען אַ קיילעכדיגען, טונקעל־זאַמדיגען שטיין, פלעגט צוגעהן צו אַ בוים און אָנקלאַפּען אַן איהם, און עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, אז ערגעץ אַ גייסט, אפשר דער שר פון דעם אילן, ענטפֿערט איהם אָב מיט אַ קלאַנג, פון הארץ פון בוים. לאַנג פלעגט ער קוקען אויפ'ן הימעל, און ער האָט געפיהלט, ווי זיינע אויגען ווערען ווייַדער פריש און קלאָר, וען עס פאַלט אויף זיי די הימלישע בליקייט. און וען ער פלעגט קומען אין שטאדט פלעגט ער די ערשטע זאַך אָבשטעלען די קינדער, וואָס פלעגען

איהם קומען אנטקעגען. מיט זיי פלעגט ער זיך פיהלען אזוי גוט, ווי אין דארף.

זיין זוהן חיים'קע איז געווען גערעטען אין אסתר'ן: איהרע אויגען, איהר שוואכער קערפער, נור א פערביסענער און אן עקשן; כאטש הורג איהם, האט מען איהם ניט געקענט אבווענדען פון דעם, וואס ער האט געוואלט. נור עם פלעגט קיינמאל דערצו ניט קומען, דער זאפאליטשער פלעגט איהם תמיד נאכגעבען.

און וועז חיים'קע איז אלט געווארען פיערצעהן יאהר און איז איינמאל געקומען פון ישיבה און איז צוגעגאנגען צום זאפאליטשער, אנשטעלענדיג געגען איהם זיין בלייכען, בעוועלאזען געזיכט מיט דעם גלייכען שטערן, וועלכער האט געהאט אויף זיך אן אבשיין פון אן עזות מצח, מיט די רוהיגע פערשטענדיגע אויגען, און האט געזאגט: „טאטע, דינג מיר א לעהרער!" — האט ער גאר ניט געקענט זאגען דאגעגען און האט ערפילט זיין זוהנ'ס פערלאנג. און דעם זאפאליטשער אליין איז געווען אנגענעהם, הייסיש פריש צו הערען אין די אבענדען, וו' זיין זוהן לייענט די רוסישע ווערטער, די ווערטער וואס זיינען אנגעזאפט מיט „ריח השדה". וועלדער, פעלדער, הארטער, גלעזערנער און קנאקענדיגער שנעע, פויגעל געשוויטשער איז געווען אין זיין הארץ און דמיון, אויפגעוועקט פון די קלאנגען פון דער שפראך, וואס וועהט מיט שוואכצער, זאפטיגער ערד אין דעם גלאנץ פון דעם אייזערנעם פלוג.

און וועז חיים'קע איז אלט געווארען זיעבצעהן יאהר און האט פלוצלונג אין א העלען מיטוואך ארבעגעווארפען פון זיך דעם יאך און זיך געשטעלט געגען טאטען מיט אזא ענטשיעדענהייט, אז דעם זאפאליטשער איז געבליבען טהון איינס פון די ביידע: אדער הרג'ענען מיט זיינע אייגענע הענד זיין זוהן, וואס איז ארוים לתרבות רעה, אדער אבלאזען פון איהם זיין האנד און זאל ער זיך טהון, וואס ער ווייל, האט ער אויסגעקליבען דאס לעצטע.

—טאטע, עס וועט דיר ניט העלפען דאס רעדען! איך קען אנדערש ניט זיין! — האט חיים'קע ערקלערט מיט אזא טיפער איבערצייגונג, אז דער זאפאליטשער האט איהם ניט געקענט בייטהען.

און איינמאל האט ער געבראכען זיין ווילען גענגען דעם זוהנ'ס, איז חיים'קע געווארען אין גאנצען בעל הבית איבער זיך.

אין שטעדטעל האט מען געטייטלט אויף איהם מיט די פינגער, אז ער איז אייגער פון די מאכער ביי דער חברה „ברידער און שוועסטער"; בעל הבתים האבען בייזוויליג דעם זאפאליטשער אנגעוואונקען, שכנות האבען זיך געשושקעט, און חיים'קע פלעגט טאקע פערפאלען ווערען אויף גאנצע אבענדען, — נור דער זאפאליטשער, כאטש א תושב זייט 20 יאהר אין שטעדטעל, האט דאך ניט געקענט בעגרייפען מיט זיין ישוב'שען קאפ, וואס איז דא דער אומגליק וואס יונגע קינדער קלייבען זיך צוזאמען אין וואלד. ארבייטער סטרייקען, בעטען העכערע שכירות— וואו איז דא דער פערברעכען? און חיים'קע איז דאך דערזעלבער זוהן זיינער, דער זוהן, וואס אסתר'ן איהם איבערגעלאזען, א שוואכער, אן איידעלער, אזא ריינע נשמה, באשר חברים פיהרען איהם איבער. ביי דער נאכט, ווען חיים'קע פלעגט שלאפען, פלעגט דער זאפאליטשער זיך צו'גנב'ענען צו זיין געלעגער און קוקען אויף זיין איינגעשלאפענעם געזיכט, בעטראכטען זיינע בעווענונגען דורך זיין אונרוהיגען שלאף. אזא יונג קינד! אנדערע אין זיינע יאהרען זיינען הויך און שטארק און ער איז דאר מיט איידעלע הענד און ווייכע, טונקעלברוינע האר. וועמען קען עס איינפאלען אנצונעהמען אזא בחור'ל פאר א געפערליכען שונא. ניט געגען אזוינע בונטאוושטשיקעס שיקט מען ארוים סאלדאטען.

און וועז מען האט אין שטעדטעל אנגעהויבען צו רעדען וועגען א פאגראם אין דער זאפאליטשער האט געהערט פון חיים'קען:

— מען דארף זיך שטעלען געגען זיי; זיי זיינען פראסטע באהן־ארבייטער, זיי געהען ניט אויף מסירת נפש. זאלען זיי נור בעגעגענעז דעם קלענסטען ווידערשטאנד, וועלען זיי צולויפען — האט ער דערפיהלט א בעזאנדערע וואהרהייט און שעהנהייט אין זיין זוהנ'ס ווערטער.

און דער זאפאליטשער איז געווען שטאלץ מיט זיין זוהן.

ער האט איהם נור מיט איינגעהאלטענער לייעבע געזאגט:

— מיש זיך דו נאר נישט אין אייער סאמאבאראנע! ווי קומסטו זיך שלאגען?!

חיים'קע האט געשוויגען.

און דער זאפאליטשער האט זיך בערוהיגט.

עס איז געווען עלף א זייגער זונטאג אין דער פריה, אין יענעם זונטאג, וועז די פארעזעווער איידען האבען ערוואכטעט דעם אומגליק. דער זאפאליטשער איז ארומגענאנגען הין און צוריק אין זיין חדר צווישען די לאנגע טישען, וועלכע זיינען איצט געווען לעער. טאטע מאמע האבען ניט געלאזען זייערע עופה'לעך נעהן אין דעם טאג אין חדר. די זון האט ארייגעשיינט אין אלע פענסטער פון הויז און געפאלען אויף די לעערע טישען און בייגק, אויף די הילע וועגד, פון וועלכע עם האט אנגעהויבען ארונטערצופאלען דער קאלף, און זיי האבען אויסגעקוקט פיעל עלענדער, ענטפלעקענדיג זיך אין דעם שיין. עם האט אויסגעדוכט, אז ערגעז א בייזער און גרויזאמער האט צושפרייט ליכט אין אלע ווינקעלעך, קיינער זאל זיך ניט קענען פערבארגען. ער האט, שטארקער ווי אלע מאל, דערשפירט זיין עלענד.

טרייע טאטעס, טרייע מאמעס האבען צו־
נויפגעקויבען אַרום זיך זייערע קינדערלעך, ווי
א הוהן די הינדעלעך, וועז א קאַרשון קומט אָן.
און וואו איז זיין חיים'קע? אין מיטען נאכט
האט ער זיך אַרויסגעגנבעט. צעהן א זייגער
האט ער מיט איהם געראדט; צום ערשטען מאל
האט ער אויפגעדאקט זיינע געדאנקען פאר'ן
טאטען. חיים'קע האט גערעדט און ער האט
ניט געפונען קיין איין וואָרט א ריכטיגען איהם
צו ענטפערן. ער איז דאך גערעכט ווי דער טאג:
מען דארף זיך שטעלען אנטקעגען. סך הכל
זיינען פאראן א פאר הונדערט באהן־ארבייטער,
קומען וועלען העכסטענס א הונדערט, אפשר קיין
העלפט ניט; וועז די בעלי בתים מיט די על־
טערע בחורים וואלטען ארוים געגען זיי מיט
העק, מעסערס און רידלען, קראנק זיינען זיי...
שלאגען זיך צווישען זיך פאר עליות קענען זיי,
וואלטען די פאנקעס צולאפען, ווי די מיין!
„נייע אידען זיינען מיר!" דערמאנט ער זיך
חיים'קעס וועדטער. יא, ער איז א נייער איד.
ער האט א נייע נשמה מיט א נייעם גייסט,
אבער וואס פאר א ממשות האט זיין גייסט
געגען איין פאניע. ער טויג אזוי אין סאמא־
אבארענע פונקט ווי אסתר, זיין מאמע, האט
געטויגט צו געהן אין שטיוועל צופום אין שטאדט
ארײן. דאך וען זי וואלט געלעבט וואלט געווען
אנדערש. א מאמע איז אנדערע וועדטער. זי
וואלט איהם איינהאלטען אין שטוב. זי וואלט
וויינען און קלאגען איבער איהם, און ער וואלט
ניט איינגעשטאנען געגען איהרע טרעהרען. און
ער דעמאנט זיך איהרע וועדטער פאר'ן טויט:
„הלל, היט אונזער קינד, ווי דיין אויג אין קאפ!"
— איך וועל געהן איהם אויסגעפינען!
האט ער פלוצים בעשטימט ביי זיך געגעבען א
זיץ מיט דער פויסט אין טיש. ער האט אָב־
געטאן זיין היטעל איבער דער יארמולקע, אויפ־
געעפענט האסטיג די טהיר און ארויסגעלאפען
אין גאס ארײן. שנעל איז ער דורכגעגאנגען
דאס שמאלע גאסל און געקומען אין מארק. ער
האט דערזעהן: די קראמען זיינען צוגעשלאסען,
לאדען און פענסטער צוגעמאכט און צעהנדליגע
פוהרען קומען אָן פון פערשיעדענע זייטען. דער
זאפאליטשער האט זיך ניט געקענט דערמאנען,
אז וועז־עס־איז זיינען געקומען אזוי פיעל פוהרען
אויף א יריד. ער איז געלאפען איבער דעם ניט־
גליכען, שטיינערנעם ברוק, די פאלעס פון זיין
קאפאטע האבען געווועהט אין ביידע זייטען, ווי
צוויי פליגעל, און זיינע פאות האבען זיך ארומ־
געווארפען איבער זיין פנים. זאל כען כאטש
איין אידען אנזעהן אין גאס! האט ער געקלערט
ביי זיך. וואס פאר א משוגע'נער געהט עס איצט
קריכען אין פייער?! — נור ער איז געלאפען.
ער מוז איהם אויסגעפינען! פלוצים האט ער
דערהערט, ווי מען שרייט אויף גוי'יש:
— הילקא, קום אהער!
ער האט זיך אומגעדרעהט און דערזעהן
קאסטולען, א גוי פון זאפאליע, וואס איז געווען
מיט איהם בעקאנט פון די יוגענד־יאהרען.
— וואוהין לויפסטו? — האט קאסטול
איהם געפרעגט — געה אהיים, וואַרים מיר וועס־
לען היינט שלאגען אידען!
— וואַרום? — האט זאפאליטשער
געפרעגט און געקוקט אויף קאסטול'ס רויטען,
זאמד־קלירטען גזיכט און זיינע בלויע אויגען
מיט בעזאנדערער גרויסקייט, ווי ביי א קאץ. אין
קאסטול, וואס פלעגט תמיד פערקויפען תבואה
צו היל קעס טאטען, פלעגט מאכען א שנאפס אוז
קריגען ביי איהם א הלואה, אדער ער פלעגט
אזוי אריינקומען אביסעל „באליאקען" מיט
ארע'ן וואס עס הערט זיך אויף דער גרויסער
וועלט — האט ניט געוואוכט וואס צו ענטפערן
היל קע'ן און ניט געקענט אויסהאלטען זיינע בלי־
קען און ער האט ארבגעלאזען זיינע אויגען אין
געענטפערט:
— די כלערייע וויים זיי, וואַרום זיי ווילען
שלאגען די אידען!
זיי האבען געשוויגען. דאן האט קאסטול
אנגעכאפט היל קע'ן פאר דער האנד און געזאגט:
— אבער ווייסטו, היל קא, נא־דיר מיין פערד
און וואגען, נעהם דיין ווייב און די קינדער אוז
פיהר זיי אווועק אין דארף.
— איך האב קיין ווייב און קיין קינדער.
— וואו האסטו זיי אהינגעטאן?
— מיין ווייב איז געשטארבען. איך האב
איין זוהן, איז ער פון נעכטען ביינאכט אָן פער־
פאלען געוואָרען.
— איך האב געזעהן א קאמפאניע בחורים
געהענדיג צו דער בריטער גאס! — האט
קאסטול געזאגט.
דער זאפאליטשער האט גאר ניט געענט־
פערט און געלאזט זיך לויפען צו דער בריטער גאס.
— די חברה איז מסתמא אַוועק אין דער
בריטער גאס אבצוהאלטען די פאינקעס! —
האט ער געקלערט.
ער געהט מיט שנעלע טריט. אט א ענדיגט
זיך שוין די אידישע בריטע גאס און עס הייבט
זיך אן די גוי'שע. דא וואוינען רייכע קריסטען,
בעאמטע, די הייזער זיינען בעשלאגען מיט
ברעטער, שעהן געהובעלטע, פון פערשיעדענע
קאליירען, נעבען זיי זיינען געוואקסען בערעזענע
און בארן־בוימער, ארומגעצאמט מיט הילצערנע
אדער אייזערנע „שטאקעטען"; ווייסע גארדינען
בעהענגען די פענסטער און וואזאנען קוקען
ארוים פון די שוי בען. דאס וועהט אויף היל קע'ן
מיט עפעס היימישעס, דארפישעס און וואלדלי־
כעס. ער אטהעמט טיף, און קנייטשט צוזאמען
זיינע פויסטען און דערפיהלט אין זיינע הענד א
מורא'דיגע קראפט.
א קודלאטער הונד לויפט ארוים פון א
הויף און פאלט אויף איהם אָן. ער גיט זיך א
וואַרף צו דער ערד, געפינט א שפיציגען, צו־
האקטען שטיין און מיט א געוואלדיגען אימפעט

טרעפט ער דעם הונד אין רוקען. דער הונד לאזט ארויס א שרעקליכען געשריי און ציהט זיך אויס אויף דער ערד. ער קוקט זיך אפילו ניט אום אן לויפט ווייטער, לויפט אריבער דעם בריק איבער דעם טייך, וואס פליסט דורך דאס שטעדטעל, און לויפט אויפן וועג צו דער לינע, אויף דעם וועג, וואו מען טרעפט וועניג הייזער, ווייט איינע פון די אנדערע. פון דער־ווייטענם זעהען זיך פעלדער, „בודקעם", וואו עם נעכטי־גען די באהן־ארבייטער. ער הערט א הירזשען פון א יונגען פערדעל און זיין האנט וועדט אויף פול מיט יוגענדליכען, קרעפטיגען פייער... ער וועט אריינווארפען זיך אין מיטען פון געשלעג, ער וועט כאפען אויף די הענד זיין זוהן און וועט איהם אוועקטראגען צום שליאך, וואס פיהרט אין דאנף אריין. פון דאנרט וועלען זיי ביידע אוועק־געהן אין זאפאליע.

פלוצים דערזעהט ער א באנדע פון פאניעם אין בלויע בלוזעם, וואס קומט אן מיט ווילדע געשרייען: „הע, דאנרט איז א זשיד!" און איינער א מיטעל־גרעוויקסיגער מיט א יונגען געזיכט אהן וואנסען, מיט ברייטע פלייצעם אוף א קרעפטיגער שטימע שטעלט איהם אב:

— הע, דו, גיעב געלד!

— איך האב קיין געלד ניט! — שרייט אוים הילקע.

—איך וועל דיר ווייזען, פארשיוועך זשיד!

— האט דער פאניע אויסגעשריען אוף פערמאס־טען זיך מיט'ן פויכט צו הילקע'ן.

דאס בלוט האט א שלאג געטאן הילקע'ן אין קאפ ארויס אוף ער האט פערשצימעט זיין פויסט אוף קנאק געגעבען דעם פאניע איבער'ן פנים. יענער איז גלייך אומגעפאלען אויף דער ערד א צובלוטיגטער. די איבעריגע פאניעם האבען אנגעהויבען זיך צוצולויפען.

עפעם האט זיך אויפגעהויבען ביים זאפא־ליטשער אין הארצען. אלעם איז אבגעשטארבען אין זיין מה, נור איין געדאנק, אן איננסטינקטי־וועך, האט איהם געפיהרט אין זיין יעדער בעווע־גונג. מיט דער שנעלקייט פון א בליץ איז ער צוגעלאפען צו א פארקאן, וואס איז געשטאנען נעבען וועג, אויסגעריסען א פלאקען, זיך אום־געקעהרט, אין דעם מאמענט האט א גראבער, א רויטער ווי צונטער פאניע געוואלט איהם אנ־כאפען פאר'ן נאקען, נור גלייך האט ער געקרא־גען מיט'ן פלאקען איבער'ן קאפ.

דאן האט דער זאפאליטשער אנגעפאנגען צו דרעהען זיך, ווי א ווינדמיהל, האלטענדיג אנט־קעגען איהם דעם פלאקען און פערטהיידיגענדיג טויט־קלעפ די גויים.

צוויי פון די פאניעם, אינגערע, האבען אנ־געהויבען צו ווארפען אויף איהם שטיינער. ער האט דערפיהלט א דראפ אויף זיין פאטילניצע און גלייך האט ער דערשפירט ווי היים בלוט רינט איהם איבער'ן האלז. אוננערוואר־טעט, פערלאזענדיג זיין בעוועגונג ווי א דרייעל, האט ער זיך געוואלרפען אויף די שטיינער־וואר־פער און מיט'ן פלאקען פון אויבען־אראב אוועקגעלעגט זיי אויף דער ערד טויט.

ער זעהט איצט ווי די פאניעם צולויפען זיך, אייניגע ליעגען אויף דער ערד, אנדערע פרובען אויפשטעהען, און פון גרוים אויפרעגונג וויים ער ניט וואס צו טהון וויייטער. פלוצים דער־גרייכען צו איהם וויילדע אויסגעשרייען. ער זעהט פון ווייטען קומען אן נייע גרופען. ער וואהרפט זיך אין א זייטיגען וועג, שפרינגט אריבער א פליים, און לאזט זיך לויפען איבער פעלדער, פלאנטערט זיך צווישען בייטען, מאכט זיך א וועג דורך די הויבע קארן.

אט קומט א וויהאן פון היי, פרישע גרויסע „קאפנעם" שטעהען ווי גרויסע היטלען צוקער איבער דעם גרינעם פלאן און זיינע פים טרעטען אויף ווייבע ערד, פון זיין יעדען טריט גיט זיך אונטער דער באדען.

אט קומען זומפען, וואסער געהט אריין אין זיינע שיך, קאלט איז דאס וואסער און קיהלט זיין בלוט, און לייטערט זיינע געדאנקען.

ער שטעלט זיך אב און קוקט זיך אום: די שטאדט ברענט! ער זעצט זיך אוועק אויף א בערגעלע, די פים אונטער זיך, און ער קוקט. דער פאזשארני גלאק קלינגט, דער קלויסטער־גלאק קלינגט. פינסטערע קנוילען רויך פער־דעקען דעם אנטקעגענדיגן ברעג פון האריזאנט, אט א רייסען זיך אריין טונקעלע און פערשטיק־טע פלאמען אין די שוואדצע וואלקען רויך. דער הימעל ברענט.

„וואו איז חיים'קע?" דער מאנט ער זיך פלוצלונג. „וואו איז ער?" דרעהט זיך אום אין זיין האנד, ווי א צווייישארפיגער מעסער, די פראגע. ער האט אן איהם פערגעסען! ער וואלט וועלען ווייטנען, נור ער קען ניט! זיין הארץ איז אנגעלאדען, ווי א צושפאלטענער קאפ, וואס איז איינבאנדאזשירט: צופאלען צופאלט ער ניט, אבער ער איז געבראכען. און ער איז בייז אויף זיך אלליין: וואהרום שטעכט איהם אין די פים? וואהרום ברעכען איהם די בייגער? וואהרום דארף ער זעהען, ווי די שטאדט ברענט אין ער בליבט נאך לעבען?!

דער הימעל ברענט, גלאקען קלינגען, באל־קענם ברעכען, און דורך די געבראכענע באל־קענם הערט ער מענשליכע געשרייען. נור ער איז דא זיכער, קיינער וועט איהם ניט טשעפען.

ער דערזעהט פיגורען לויפענדיג, ער ריהרט זיך ניט פון ארט, זיין גאנצע לעבענם־ענערגיע איז אויסגעשעפט. דאס זיינען דאך אידישע בחורים. דאס איז שלמ'קע דעם סטאליארס.

— וואו איז חיים'קע?—שרייט ער צו איהם.

— ער איז געבליבען ליענען אויף'ן וועג!

— הערט ער אן ענטפער.

דער זאפאליטשער וויל זיך א הוב טהון און נעהמען לויפען, נור ער פאלט צוריק, ווי א שטיין. זיין הארץ האט געפלאצט.

גרשם באדער

בעריש מייזעלס

א מערקווירדיגע פיגור פון אַרויגען יאהרהונדערט. (1798—1870)

יט לאנג צוריק איז געוואָרען 100 יאהר זייט עס איז געבאָרען געוואָרען ביי דעם דאמאלסדיגען רב אין קאמענעץ־פּאדאלסק א קינד, וואס האָט שפעטער געהאַט גאָר א גרויסען איינפלוס אויף דעם אידישען לעבען אין די פוילישע פּראָווינצען און דורך איהם האָט זיך געענדערט דאָס דאמאלסדיגע פערהעלטנים פון די פּאָלאָקען צו די אידען.

אט דאָס קינד איז געווען דער בעקאַנטער אידיש־אַרטאַדאָקסישער רב — בעריש מ י י ז ע ל ס פון קראקוי און ווארשוי.

ווי א פרעמדער קערפער זיינען געווען די אידען אין די פוילישע מדינות. צוזאמענגעצוי־גען ווי א שנעק אין דער אייגענער שאָל, האָבען זיי געלעבט גאַנץ אָבגעזונדערט פון דער אויסענ־וועלט, מעהר אָבגעזונדערט ווי די אידען אין אַנדערע לענדער. די לוידען און די פריידען פונ׳ם לאַנד זיינען זיי נור אויף אזוי פיעל אָנ־געגאַנגען, אויף וויפיעל זיי האָבען געהאַט צו לוידען דערפון, ווייל אלדינג פלעגט אויסגעהן צום אידׄ׳ם קאָפּ. האָט דאָס לאַנד פערלאָרען א מלחמה, האָט מען געשלאָגען אידען פאַר כעס געגען דעם זיעגרייכען שונא; האָט דאָס לאַנד געוואונען א מלחמה, האָט מען געשלאָגען אידען מחמת שמחה. חוץ דעם האָבען זיך די אידען נישט געמישט אינ׳ם גורל פונ׳ם לאַנד און האָבען נישט גענומען אין דעם קיין שום אָנ־טהייל. אפילו שפעטער, וועז די פּאָלאָקען האָבען געמאַכט „אויפשטענדע" געגען רוסלאַנד, האָבען זיי תמיד געוואוסט, אז מען דאַרף אידען „אָנרייבען א מאָרדע". קודם האָט מען געוואָלט צאָפען געלד אלס „פּדיון שבוים" אָדער „כופר נפש"; דאן האָט מען זיי חושד געווען, אז זיי האלטען ניט טרויי מיט דער מרידה. דאדורך האָט זיך ביי די פוילישע אידען געבילדעט די מיינונג, אז דער גאנצער צוועק פון פוילישע אויפשטענדע איז נור, ארויסצובעקומען געלד ביי אידען. די פרייהייטס־שטרעבונגען פון די אויפ־שטענדיגע פּאָלאָקען האָבען די אידען ניט גע־קענט ארויסזוהען. צו פיעל זיינען זיי בעשעפּ־טיגט געווען אין אזא צייט מיט דער מורא פאר׳ן אייגענעם לעבען.

ר׳ בעריש בייזעלס איז אלזא געווען דער ערשטער, וואס האָט געבראכט א פערענדערונג אין דיזען פערהעלטנים. די אנגעהעריגקייט צו דעם פאָלק, צווישען וועלכען דער איד וואוינט, און דאָס טהיילנעהמען אין זיינע מלחמות האָט ער געהאלטען פאר א חוב פון יעדען פרומען איד. און יעדעם מאָל, וועז די נאציאָנא־לע כוואליעס האָבען אָנגעהויבען צו בעוועגען דאָס פּאָליטישע לעבען, איז ער געווען דער ערשטער אויפ׳ן פּלאַץ. ער האָט אפילו נישט אַרגאַניזירט קיין אידישע פּאָלקען, צו דעם האָט ער נישט געטוויגט. ער האָט עס אבער אזוי ווייט געבראכט, אז די אָר־טאָדאָקסע אידען האָבען זיך בעטהיליגט אין די פוילישע אויפשטענדע מיט גלד, און די דאָזיגע בעטהיליגונג איז געווען גערן און נישט קיין געצוואונגענע. ער האָט אין זיי אָנגעצונדען א פאַטריאָטיש פייער און האָט זיי אריינגעגעבען א ליעבע צום לאַנד, אין וועלכען זיי וואוינען און א צוגעהעריגקייטס־געפיהל צו דער אַרומיגער סביבה.

געבאָרען און אויפגעצויגען ביי זיין טאַטען דעם רב, איז ער געווען אַן עלוי מיט א געוואלדיגען קאָפּ. מיט זיין חריפות האָט די וועלט געקלונגען, און כמעט נאָך גאָר א קינד (קוים בר־מצוה געוואָרען), האָט מען איהם שוין „אָנגעטאָן א טלית", געגעבען א ווייב און קעסט ביי א שוואר א גביר, א געוויסען ר׳ זלמן באָרנ־שטיין, איינער פון די גרעסטע סוחרים אין דער דאמאלסדיגער צייט.

די צייט איז געווען א פּאָליטיש אויפגערעג־טע. דאָס קעניגרייך פוילען איז שוין געווען אָבגעמעקט פון דער אייראָפּעאישער לאנדקאַרטע — און נור דורך נאפּאָלעאָן׳ס בע־מיהונגען האָבען זיך די מלוכות ענטשלאָסען, צו שאַפען א הערצאָגטהום ווארשוי. אָבער דורך די מרידות אינ׳ם לאַנד איז עס דאמאלס עפטער פּאַרגעקומען, וואס פוילישע פריצים זיינען אָנטלאָפען, איבערלאָזענ־דיג זייער האָב און גוטס אויף גאָט׳ס בעראטה. אין אזא צייט איז אויך זעהר גרינג געווען פאר א איד צוצוקומען צו א שטיקעל עשירות. איינער פון דעם מין עשירים איז אויך געווען ר׳ בעריש מייזעלס שווער. א פוילישער גראַף האָט איהם געמאכט פאר זיין „נאמן" — און דאָס איז שוין דעמאלט געווען א יסוד אויף עשירות. זיין שווער האָט דאן געוואוינט אין קראקוי און האָט געפיהרט שותפות׳דיגע געשעפטען מיט דעם איידעם. חוץ מיט תבואות האָבען זיי נאָך גע־

האנדעלט אויפ׳ן יריד אין לייפציג. זיי האבען אהין געפיהרט רויהע מאטעריאלען, מיט וועלכע די היימישע געגענדען זיינען רייך געווען (רויכ־ווּאארען, פעלצען, וואל וכדומה) און האבען אהיים געבראכט פון דארטען אנדערע מיני זאכען (גלאז, פּארצעלאן, טוך), אויסגעארבייט פון די דייטשע פאבריקען. דאבי דארף מען ווייסען, אז עס זאגט זיך נור אזוי: „זיי האבען אהין־גענפיהרט און זיי האבען אהיים־געבראכט", ווייל אין אמת׳ן האבען זיי אליין ניט געדארפט טהון קיין האנד אין קאלטען וואסער, וואהרום די „מענשען" זייערע האבען שוין אלסדינג בעזאהרגט.

ביי זלמן בארנשטיין איז געפיהרט געווארען א ברייט הויז, גאר אויפ׳ן גרויסען אופן. פריצים האבען דארט פערקעהרט איין און אויס, האט עס שוין געמוזט זיין אנגעשטעקט א ביסעל וועלטלעך, ווי עס פאסט פאר א גביר. נאך ר׳ זלמן בארנשטיין׳ס טויט האט ר׳ בעריש מייזעלס ווייטער געפיהרט דאס גרויסע הויז און מען האט איהם געברעכענט פאר דעם גרעס־טען גביר אין דער אידישער „גאס". אינצווישען האבען זיך די פאליטישע פערהעלטניסע אין גאליציען און אין קרוין־פוילען געענדערט. דער ווינער קאנגרעס פון 1815 האט רעגולירט די גרענצען פון די אלטע פוילישע פראווינצען און איינגעטיילט יעדער מלוכה איהר חלק. די פריצים האבען דאן אנגעהויבען צוריקצוקומען אהיים און ארויסצואוואהרפען די אידישע „נאמנים" זייערע. דאן איז דאס עשירות פון בעריש מייזעלס אוועק מיט׳ן רויך, ביז ער איז ארעם אויף דערזעלבער מדרגה, וואס אלע קראקויער אידען.

נור ביז אזא גביר ווי בעריש מייזעלס געהט ארעם פון זיין מעמד, מוז געווהנליך דויערן עטליכע יאהר. דערווייל דרעהען זיך מענשען אין שטוב און מען דרעהט א וועלט—לכל־הפחות אויף קרעדיט. בעריש מייזעלס גלאנץ אלס עושר איז איבערדעם ניט אזוי באלד פערלאשען געווארען, און אזוי ווי מען האט איהם געהאלטען אין שטאדט פאר א גרויסען גביר, האט מען איהם (1832) געמאכט פאר רב אין קראקוי. עס איז אפילו געווען נור א קליינע פארטיי, וואס האט איהם איבערגעגעבען דאס רבנות, ווייל אן אנדערער טהייל פון שטאדט האט זיך אויס־געקליבען אן אנדערן רב (א גאון, א „בעל מופת"). און די צווייי רבנים האבען „געקעניגט" אין איין צייט און האבען זיך גענגענזייטיג שטארק בע־קעמפפט. ביים קאמפף האט זיך נור גהאנ־דעלט וועגען „כבוד", ווייל ביידע האבען ניט גענומען קיין גהאלט. די רעגיערונג האט זיך אויך ניט אריינגעמישט אינ׳ם עסק. ק ר א ק ו י איז דאמאלס געווען „רעפובליק", אונטער דעם שוץ פון עסטרייך, פריסען און רוסלאנד, האבען די דאזיגע רעגיערונגען גהאט וויכטיגערם וואס צו טהון, איידער אבצוגעבען זיך מיט דער רבנים־פראגע. זיי האבען כסדר געלעבט אין איין מורא, די קראקויער רעפובליק זאל נישט ווערען קיין רעוואלוציאנס־צענטרום פאר די פאלאקען. האבען זיי דארוך גלאזט די אידען זאלען זיך גענגענזייטיג אברייסען די נעזער וועגען דעם רבנות.

אינ׳ם יאהר 1846 האט זיך אנגעהויבען א קאכענייש אין קראקוי. די פוילישע פריצים האבען זיך כסדר גהאלטען אין איין פאר־בערייטען צו א גענייזאמע רעוואלוציאן — און קראקוי איז געווען דער מיטעלפונקט פון דער בעוועגונג. הינטער דער שטאדט איז אפילו גענגען עסטרייכישע, פרייסישע און רוסישע מיליטער, נור די רעוואלוציאנערע עלעמענטען האבען נישט געקוקט אויף דעם, אזוי ווי זיי האבען נישט געקוקט אויף דער מפלה פון דער פוילישער רעוואלוציאן פון 1830 און האבען פון איהר גאר נישט אבגעלערנט... די מרידות פון 1848 האבען זיך שוין דאמאלס געפיהלט אין דער לופט און די פוילישע רעוואלוציאנערען האבען גערעכענט אויף הילף פון די יונגע פרייהייטליכע עלעמענטען פון צווישען אנדערע פעל־קער, וואס האבען מיט זיי סימפאטיזירט.

בעריש מייזעלס האט אויך באלד דער־שמעקט, וואס עס טהוט זיך. אנדערע רבנים האבען זאנסט נישט געוואוכט, וואס עס געהט פאר פיער אייליען הינטער זייער נאז און האבען נישט געוואוסט קיין עצה ביי דער קלענסטער מרידה. — דערפיהלענדיג וואס עס קאכט זיך, איז ער תיכף אראב אויף דער גאס, האט זיך אנ־געטאן א פוילישע „קאנפעדעראטקע" און האט געמאכט פערזאמלונגען, אויף וועלכע עס זיינען זיך צונויפגעקומען אונצהליגע מאסען אידען מיט גוים. אויף די דאזיגע פערזאמלונגען האט ער ערקלערט, אז די אידען פיהלען זיך אלס קינדער פונ׳ם פוילישען פאטערלאנד און וועלען זיך בעטהיליגען ביי אלע מלחמות מיט זייער פערמעגען און מיט זייער לעבען.

דער רעפובליקאנער „סענאט" פון קראקוי האט באלד אנגענומען די דאזיגע האנד, נישט אזוי ווי מען האט געטאן אינ׳ם יאהר 1830, וועו מען האט צוריקגעוויעזען די אידישע מיט־ארבייט ביים אויפשטאנד און ענעראל כלאפיצקי האט גענאגט, אז עס שיקט זיך נישט, דאס אידיש בלוט זאל זיך אויסמישען אויפ׳ן שלאכט־פעלד מיט דעם עדלען פוילישען בלוט... אצינד האבען זיך שוין די פאלאקען אנדערש נוהג געווען. מען האט אנגענומען די העלפענדע אידישע האנד און מען האט אויך אריינגענומען בעריש מייזעלס אלס מיטגליעד אין „סענאט".

צי ער האט דארט עפעס וויכטיגעס אויפ־געטאן, איז אונבאקאנט. מען וויייסט נור אזוי פיעל, אז ער האט פערטהיידיגט די אידען געגען פאטערלאנדסלאזיגקייט, וואס מען האט זיי פאר־געוואוארפען. ער האט אויך נישט געלאזט ארויפ־לעגען קיין גרויסע אבצאהלונגען אויף אידען, לויט ווי די פאלען האבען לכתחילה געוואלט ביי זיי נעהמען אלס ביישטייער צום קריעג־פיהרען.

ווי בעקאנט האָט זיך די רעוואָלוציאָן פון 1846 גאָר נישט אָנגעהויבען. די עסטרייכישע רעגיערונג האָט אויפגעהעצט די גאַליציש בויערן געגען די פריצים און האָט זיי ערלויבט צו ראַבוועון און צו מאָרדען. דאָס האָט שוין פערשלאָגען דעם רעוואָלוציאָנערען חשק. די פריצים האָבען געהאַט מיט זיך צו טהון, ווייל די בויערן האָבען זיך שטאַרק בעגוצט מיט דער רעגיערונגס בעווילִיגונג. מיט צושטימונג פון פרייסען און רוסלאַנד האָט אויך דאָן עסטרייך צוגענומען די רעפובליק קראַקוי פאַר זיך. דאַמאָלס זיינען אויך אַלע קראַקויער פרייהייטס־קאָמיטעטען בטל געווָארען. דער נאָמען מייזעלס איז אבער פון דאַמאָלס אָן גרוים געווען ביי אַלע — און ווען עסטרייך האָט איינבערופען דעם ערשטען רייכס־טאג אין קרעמזיער (1848), איז מייזעלס געווען א „דעפוטירטער", דער ערשטער אידישער רייכסטאַגס־אבגעאָרדנעטער אין עסטרייך. אַלס פאָלאַק האָט ער זיך דאָרט אוים־געוזכט א פּלאַץ אויף דער לינקער זייט פונ׳ם הויז. האָט מען איהם געפרעגט: פאַר וואָס? האָט ער געענטפערט: ווייל „אידען האָבען נישט קיין רעכטע"...

אינצווישען, שיינט עס, איז זיין מאָטעריע־לער מעמד אַראָבגעזונקען עד הדיוטא התחתונה, אז ער האָט שוין אזש געמוזט פערלאָנגען א געהאַלט אַלס רב, ער זאָל האָבען פרנסה. די שטאָדט איז אָבער דאָן זעהר אָרם געווען. כל־זמן קראַקוי איז געווען „רעפובליק", האָט נאָך געהערשט עפעס א לעבען אין שטאָדט. עס איז געווען דאָס לעצטע שטיקעל פוילען, האָט מען עס געהיט ווי אַן אויג אין קאָפּ; איז עס געווען אַן אָרט פאַר „עולי רגלים", ווי מעקא פאַר די טערקען, און אַלטע פוילישע נאַציאָנאַליסטען האָבען דאָרט פערבראַכט זייערע לעצטע יאָהרען, ווי פרומע אידען אין ארץ ישראל. האָנדעל איז געווען פריי, האָט זיך גיכער געלאָזט פערדיענען, בפרט אז די לעבענסמיטעל זיינען געווען גאָר ביליג, ווייל די שטייערען זיינען געווען זעהר קליין. געגען אידען האָבען אפילו געהערשט אויסנאַהמס־גזעזעצע, נור מען האָט זיך מיט זיי אַן עצה געגעבען. אבער שפעטער ווי עסטרייך האָט איבערגענומען קראַקוי, איז די שטאָדט אין גאַנצען געפאַלען. זי איז געוואָרען פוסט פון מענשען און 1850 האָט געוואוינט אין קראַקוי נישט מעהר ווי 10 טויזענד נפשות, גרעסטענ־טהיילס אָרימע לייט. אין איינוועגס איז אויך קראַקוי דעמאָלט אבגעבראַנט געוואָרען פון א שרפה. עס האָט אפילו וועניג בעריהרט די אידישע גאס, נור אז גוים זיינען אבגעבראַנט געוואָרען, האָבען אידען נישט געהאַט פון וועמען צו ציהען פרנסה. אזוי ווי אידען זיינען אויך דאַמאָלס נישט געווען קיין פראָדוקטיוועד עלע־מענט און האָבען זיך נור ערנעהרט פון פערמיט־לונגס־ארביט, זיינען זיי אין דער אלגעמיינער שטעדטישער אָרימקייט שטארק פעראָרימט גע־וואָרען. מען האָט אַזוֹא בעריש מייזעלס נישט געקענט געבען קיין געהאַלט און ער האָט זיך געמוזט זוכען אן אנדער רבנות. האָט איהם דאָן די קהלה אין וואַרשוי בערופען אלס רב (1856) מיט א געהאַלט אויף צו לעבען.

דא האָט זיך פאַר בעריש מייזעלס גע־עפענט גאָר א ניי פעלד. אידען און קריסטען זיינען געווען געדריקט פון דער רוסישער רע־גיערונג — און די אידען האָבען דאָרט געהאַל־טען מיט די פּאָלאַקען. עס איז אויך מערק־ווירדיג, ווי די אידען אין די פּויזנישע געגענדען זיינען תיכף געוואָרען טריי־איבערגעבענע פּריי־סען, אין גאַליציען זיינען זיי געוואָרען עסט־רייכער — און אין רוסיש־פּוילען האָבען זיי גע־האַלטען מיט די פּאָלאַקען, כאָטש מען קען נישט זאָגען, אז די פּאָלאַקען פון רוסיש־פּוילען זאָלען האָבען בעסער געהאַנדעלט אקעגען אידען ווי זייערע ברידער אין פּויזען אדער גאַליציען, אזוי ווי מען קען עס ארויסזוהן פונ׳ם היינטיגען פער־האַלטען זיך פון די פּאָלאַקען אין רוסיש־פּוילען, אז אידען האָבען אויך דאַמאָלס נישט „געלעקט קיין האָניג". דאָך זיינען וואַרשויער אידען געווען פּויליש פאַטריאָטען און האָבען זיך ניט געלאָזט איינשמייכלען פון דער רוסישער רעגיערונג.

עס ווערט אויך דערצעהלט, ווי גראַף גאָר־טשאַקאָוו האָט א מאָל געפרעגט בעריש מייזעלס, וואָס איז דאָס אייגענטליך, וואָס כאָטש די אידען זיינען „קאַיזערטריי", האַלטען זיי דאָך מיט די פּאָלאַקען און נישט מיט רוסלאַנד. האָט איהם מייזעלס אויף דעם געענטפערט, אז דער קאַיזער איז דער „טאַטע" און דאָס לאַנד איז די „מאַמע", און אז דער טאַטע קריגט זיך מיט דער מאַמע, האַלטען די קינדער געווהנליך מיט דער מאַמע'ן...

דערווייל איז געקומען דאָס יאָהר 1863. אין רוסיש־פּוילען האָט עס געקאָכט שוין זייט צוויי—דרי יאָהר, ביז די מרידה איז ענדליך אויסגעבראָכען. מייזעלס האָט זיך דאָן שטאַרק בעטהיליגט ביים אויפשטאַנד. יעדען טאָג האָט ער ג׳דרשנ׳ט אין די גאַסען און אַגיטירט די אידען זאָלען טהיילנעהמען אין דער מרידה און געלד־געבען. אין וואַרשוי איז אויך דאָן געווען א רעפאָרמירטער טעמפּעל מיט דר. יאָסטראָוו אלס פּרעדיגער. בעריש מייזעלס, וועלכער איז בעצם געווען א שטיק פאַנאַטיקער אין רעליגיאָן און האָט נישט גע־וואָלט האָבען קיין שום שייכות מיט דער רע־פאָרם, האָט זיך דאַמאָלס בשעת מרידה גע־חבר׳ט מיט׳ן דר. יאָסטראָוו, אזוי ווי ער האָט זיך אויך ג׳חבר׳ט מיט׳ן וואַרשויער ערץ־בישאָף — און דר. יאָסטראָוו האָט דאָן אַרגאַניזירט א בעוואָפענט אידיש פּאָלק צו דער רעוואָלוציאָן.

ווי אזוי די דאָזיגע מרידה האָט זיך גע־ענדיגט, איז בעקאַנט. רוסלאַנד האָט געזיעגט און האָט געכאָפט אלע רעוואָלוציאָנערען, אויס־געשאָסען, אַנגעפּילט מיט זיי די קרעפּאָסטען

אדער פערשיקט קיין סיביר. יאבטראוו'ן איז געלונגען צו אנטלויפען און מייזעלס האט מען ארעסטירט. מען האט איהם אויך געשטעלט פאר א קריעגס־גערייכט, האט ער זיך פערטהיידיגט, אז ער האט גאר נישט געמיינט צו העלפען די פאליאקען, ווייל ער האט נור געוואלט רעטען די אידען. ער האט מורא געהאט, דער פאלקס־צארן זאל זיך נישט וועגדען אקעגען זיינע ברידער, האט ער זיי געמוזט רעטען דורך א „פארמעל", וואס ער האט זיך אנגעשלאסען צו די רעוואלוציאנערען.

אט דער „אויסרייד", ווי נישט פאסענד ער איז פאר א רעוואלוציאנער, האט איהם גערעטעט דאס לעבען. דאס טוידט־אורטהייל זיינס, וואס האט שוין געשוועבט ביי די ריכטער אויף די ליפען, איז נישט ארויסגעגאנגט געוואָרען. מען האט איהם נור פערבאטען צו פערבלייבען אין לאנד...

בעריש מיזעלס איז דאן אוועקגעפאהרען אויף א צייט צו זיין שוואגער אין קאטאוויץ (פרייסיש־שלעזיען). די דארטיגע פאליציי האט איהם אבער זעהר שטארק געהאט אויפ'ן אויג, איז ער אוועקגעפאהרען אין גאליציען. דא האבען איהם די פאלאקען אבגענעבען גרויס כבוד און ער איז שוין שיער דא פערבליבען, נור אזוי ווי די עסטרייכישע רעגיערונג האט דאמאלס געהאט א פערשארפטען אויסנאהמס־געזעץ איבער גאליציען, האט ער אויך דא נישט געקענט פערבלייבען און האט חשק געהאט אריבערצופאלקלען זיך קיין ענגלאנד אדער אמעריקא, ווי יאסטראוו איז אנטלאפען.

דערווייל האט די רוסישע רעגיערונג געוואלט איהם האבען ביי זיך. זי האט אייניגעזעהען, אז עס טויג נישט אוועקצולאזען אזא מענש אלס מארטירער. זיין אויסרייד, אז ער האט נישט געמיינט צו העלפען דער רעוואלוציע, נור צו רעטען די אידען, האט זי גוט געוואוסט, איז א שקר. האט זי איהם דארויף ליעבער גענוואלט האבען ביי זיך, ווייל ער איז איהר געווען פיעל געפעהרליכער אין דער פרעמד. אויסערהאלב רוסלאנד, האט די רעגיערונג נערעכענט, קען ער נאך ערגעץ שאפען א רעוואלוציאנערע ארגאניזאציע, וועהרענד אין דער היים ביי זיך האט זי איהם דורך דעם אויסרייד פאר'ן קריעגסגעריכט גערעכענט פאר א בלאמירטען. די רוסישע רעגיערונג האט זיך דאדורך געסטארעט איהם צוריקצובעקומען קיין וואַרשוי. אין דער התחלה האט זיך מייזעלס אפילו א ביסעל גערונגען, מען האט איהם געמוזט צוזאגען פערזעלבסטענדליך בעווען־גנגם־פרייהייט, נור דערנאך, אזוי ווי די רעגיערונג האט איהם געהאט אין איהרע לאפעס, האט מען איהם צו פערשטעהן געגעבען, ער זאל זיצען שטיל און זיך ניט שפיעלען מיט פייער...

ווי א טריאומף־צוג איז געווען די צוריקרייזע פון בעריש מייזעלס קיין וואַרשוי. אידען פון קריסטען האבען איהם אומעטום אבגענעבען דעם גרעסטען כבוד. עס איז שוין געווען נאך דער ניעדערלאגע פון דער מרידה און די רעפרעסיען פון דער רעגיערונג זיינען געווען גאר שטארק, האט מען זיך געפרעהט מיט דער בשלום'דיגער צוריקקעהר פון מייזעלס, ווי מיט א רעוואלוציאנערען ערפאלג. פון די רעגיערונגס־רעפרעסיען האבען וואַרשויער אידען זעלבסט־פערשטענדליך אויך פיעל געליטטען, נור די ארטאדאקסישע אידען פון אונטער בעריש מייזעלס שוין האט מען א ביסעל פערשוינט און מען האט זיי נישט אזוי שטארק געדרופ'ט. מייזעלס אליין האט אבער געמוזט האלטען וואַרט, און האט זיך שוין מעהר נישט געמישט אין פאליטיק. ער האט אלזא אבגעלעבט די לעצטע פאר יאהר זיינע צוריקגעצויגען אין זיין בית־המדרש, ביז ער איז געשטארבען — 15 טאג אין חודש אדר תר"ל (1870).

ה. רויזענבלאַט

א ווינטער-נאַכט הוליאנקע

שפּאַן מיר אַיין אין גרינגסטען שליטען
פֿערדלאַך, אַדלערס צוויי.
פּייל פֿון בויגען וויל איך פֿליהען
אויף דעם גלאַטען שנעע.
איינם
צוויי
דריי,
עך מיר זיינען פֿריי!
לעבען איז כדאי...

הענג אַן גלעקער און גאַלאַנזשען,
זאַל עם קלינגען הל,
דורך די גאַסען און אַלעען
פֿורמאַן, פֿורמאַן שנעל!
איינם
צוויי
דריי,
עך מיר זיינען פֿריי!
לעבען איז כדאי...

קוק, אַט דאַרט אין ענדע גאַסל
קלימפֿערט זיך אַ שיין;
דאַרט אין אַלטען מיטיאַם שיינקעל
קריעגט מען גוטען ווין!
איינם
צוויי
דריי,
עך מיר זיינען פֿריי!
טרינקען איז כדאי....

און פֿון דאַרטען — זעהסט ביים בריקעל
ברענט אַ ליכטעל העל?
דאַרטען וואוינט די שעהנע ראַזע,
היידא, פֿורמאַן, שנעל!

איינם
צוויי
דריי,
עך מיר זיינען פֿריי!
לעבען איז כדאי...

דורך די גאַסען, דורך די שטילע
פֿליהט דער שליטען, פֿליהט,
איך, מיין ראַזע און דער פֿורמאַן
קנאַקען אויף אַ ליעד.
איינם
צוויי
דריי,
עך מיר זיינען פֿריי!
זינגען איז כדאי...

קלינגט־זשע גלעקער, העלער, שטאַרקער
אין דער שפּעטער נאַכט,
ווערען זאַלען פֿענסטער, טהירען
אַלע אויפגעמאַכט...
איינם
צוויי
דריי,
עך מיר זיינען פֿריי!
הוליען איז כדאי...

שלאַפען זאַל די מיעדע באַבע,
און די מאָס'ע מויד;
איך וויל שלאַפען דאַן ווען איך וועל
זיין שוין א מ ת טויט.
איינם
צוויי
דריי,
עך מיר זיינען פֿריי!
לעבען איז כדאי...

מאַררים ווינטשעווסקי

עראינערונגען

צווייטער טהייל

10.

ליעבערמאַן און לעאָן האַרטמאַן — „סודות" — א ויכוח ביי קאַרל הירש — מיר גרינדען א נייעם ארבייטער־פּעראיין — חילוקי־דעות — די לוידענשאַפּט וואַקסט — אַן ענדערונג אין מויז לאַגע — דער לעצטער אַקט פון דער טראַגעדיע.

צוצו'הרג'ענען

עם 4טען פעברואר, 1880 איז לעאָן האַרטמאַן, וועלכער איז דאָ ניט לאַנג געשטאַרבען אין אמעריקא, אַרעסטירט געוואָרען אין פּאַריז. צוזאַמען מיט סאָפיא פּעראָווסקאיא און אַנדערע איז ער געוועזען אָנגעקלאָגט אין דעם פּלאָצ אלעקסאַנדער דעם צווייטען, פון רוסלאַנד'ס טיראַן, בעוואָפענט מיט א פראַנצויזישע פּאַסטקע.

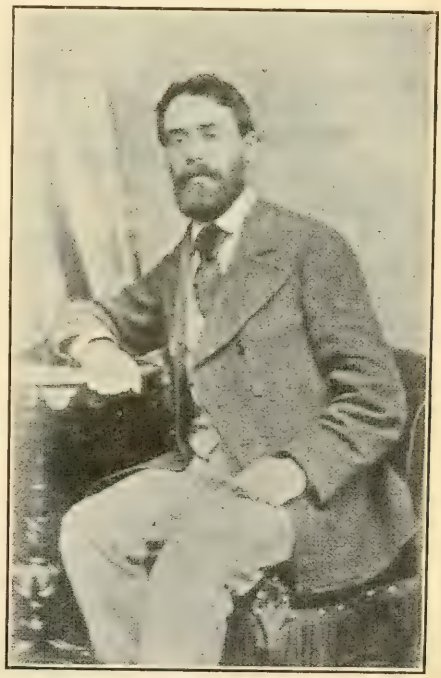

ליעבערמאַן

אין דער צייט וואָס האַרטמאַן איז געזעסען אין פּאַריז אין דער געפּאַהר אַרויסגעגעבען צו ווערען צו דער רוסישער רעגיערונג — און דאָס האָט נעדויערט א וואָך צוויי — איז אין פּריוה־מאָרגען צו מיר געקומען ליעבערמאַן א פּערסאָנפּעטער מיט א פּאַפּיער אין דער האַנד.

„שנעל, מאַכט ער, שרייב עס אונטער, דאָס מוז נאָך היינט אַוועקגעשיקט ווערען קיין פּראַנקרייך!"

דאָס איז געווען א פּראָטעסט געגען די פּערהאַפּטונג פון האַרטמאַן און אַן אויפרוף צו דעם פּראַנצויזישען „פּאָלק" ניט צוצולאָזען, אז די רעגיערונג זאָל איהם איבערענטפערן אין רוסישע הענד. דיזער פּראָטעסט האָט געזאָלט קומען פון־די לאַנדאָנער „רוסען", צוויישען וועלכע עס איז דאמאָלס געווען איינער — א געוויסער ליניאָוו, אַן עלעקטריקער — אַן אמת'ער רוסאַק און מיר אידען, אינגערע און עלטערע, זיינען דאָס געווען אַלע איבריגע „רוסען".

מיר איז דער עסק פּאַרגעקומען זעהר קאָמיש. צווישען די פּראַנצויזישע רעגיערונג און די רוסישע איז אַנגענאַנגען א שקלאַוטריא וועגען א מענשען און דאָ האָבען מיר עטליכע גרינע אין ענגלאַנד געזאָלט פּרובירען „אריינערדען". איך האָב פּאַר די אויגען געזעהן יענעם מלמד פון דער מעשה, וועלכער קומט שבת־צו־נאַכט מיט'ן עמער וואַסער פּונ'ם ברונען צוויי שעה אויפ'ן זייגער שפּעטער וויי ער האָט בעדאַרפט קומען: ווי זיין פּלונית'טע פּאָלט אויף איהם אַן בעת ער דערצעהלט איהר, אז דאָס האָט ער זיך פּערזאָמט, מחמת ער האָט זיך צוגעהערט צו די נייעם פון דער מלחמה צווישען פּרייסען און עסטרייך, און ווי זי שרייט אין א מורא'דיגן גרימצארן: „אז צוויי מלוכות קריגען זיך איז דאָס זיין עסק! דאַרף ער אריינשטעקען זיין נאָז!!"

פון דעסטוועגען האָב איך נאָר ניט געזאָגט און, קלערענדיג אז אויב דאָס וועט ניט נוצען וועט עס זיכער אויך ניט טהון קיין שאדען, האָב איך אונטערגעשריעבען דעם „דאָקומענט". אבער ליעבערמאַנס האַלטונג, זיין אונטערמינירענדיג די מאַסקעווער אייזענבאהן, איבער וועלכע דער קייזער האָט געדארפט פּאָהרען. ווי מען וויים, האָט זיך יענער אטענטאט ניט איינגעגעבען, האַרטמאַנען האָט מען אָבער ניט געכאפּט און ערסט וועז ער איז אָנגעקומען אין פּאַריז האָט איהם דערגרייכט די לאַנגע האַנד

ערנסטקייט אין אזא פאל ווי דיעזער, האט ביי מיר אויפגעוועקט א געדאנקען אז מיין חבר איז ניט קיין גאנץ נארמאלער מענש.

* * *

מיט צוויי וואכען שפעטער איז אין לאנדאן אנגעקומען לעאן הארטמאן. אין אונזער קליינער קאלאניע איז געווארען זעהר לעבעדיג. ארום דעם ניי־אנגעקומענעם האבען זיך גענומען ווינדעווען או ווייקלען אלערלייי לעגענדען.

איינע פון זיי האט דערצעהלט, אז אין דער צייט וואס הארטמאן איז געזעסען אין פאריז אין טורמע האט ער געוואלט זיך נעהמען דאס לעבען, מורא־האבענדיג אז אויב מען וועט איהם איבער ענטפערן אין אלכסנדר דעם צווייטענס הענד וועט מען איהם דורך טארטור צווינגען ארויס־צוגעבען סודות, אדער א־ניט וועט מען איהם קוואלען צום טויט. אזוי ווי עס איז ניט געווען קיין שום מיטעל ווי אזוי זיך צו בעפרייען פון אזא שרעקליכע צוקונפט, האט הארטמאן צובראכען א שויב און האט אנגעפאנגען צו שלינגען גלאז.

דאס איז דערפאר אליין שוין ניט געווען זעהר וואהרשיינליך, ווייל אין יעדען געפענגנים איז דא א מעגליכקייט פאר א מענשען צו בעגעהען זעלבסטמארד, זיך העננענדיג. דעם זאק אונטער'ן זייט, די אויגענע קלוידער קען מען לייכט בענוצען אום דערפון אויסצופלעכטען א מין שטריק. דאס וויעדער קען מען בעפעסטיגען אן א פענסטער, אויב עס איז ניטא קיין צווק ערגעץ־וואו, קיין טהיר־זאוויעטא אדער אנאנדער זאך. דערשטיקט צו ווערען וואלט געווען א מיתה יפה אין פערגלייך מיט גלאז־שלינגען.

דיזע און אהנליכע לעגענדען האט ליעבער־מאן געגלויבט און פערבריטעט. אלין וואס איז געווען מיהר אדער וועניגער פערבונדען מיט מיסטעריעזע, שרעקליכע זאכען האט פאר איהם געהאט א גאנץ ספעציעלען אינטערעס. ער פלעגט זיי הערען און איבערדערצעהלען מיט די התפעלות פון א קינד ביי א בבא־מעשה.

„ווילסטו — האט ער צו מיר איין אוועג געזאגט שפאציערענדיג אין בריק־ליין, דאמאלס איינע פון דעם מלך אביון'ס רעזידענצאסטן אין לאנדאן, — ווילסטו? וועל איך דיר שפעם ווייזן.“

— וואס איז דאס? — האב איך כמעט קאטעגוריש געפרעגט.

מיין טאן האט איהם משמעות עטוואס בע־לויידיגט, וויל ער האט געוענטפערט:

„וי דו ווילסט זיך... אבער איך וואלט דיר געקענט ווייזען דעם מעסער, מיט וועלכען מען האט צוגע'הרג'עט דעם שעף פון די זשענדארמען מעזענצעוו. —עס זעהט זיך נאך די פערטריקענטע בלוט אויף איהם, האט ער גזאגט, זיך צו־רוקענדיג נעהנטער צו מיר און מיר די וועדטער ארויינשושקענדיג אין אויער ארויין.

איך האב א שמייכעל געטאן, אבער דער שוואכער בעלייכטונג פון בריק־ליין האב איך צו פערדאנקען דאס וואס ליעבערמאן האט דעם שמייכעל מיינעם ניט בעמערקט. ער האט ערנסט געגלויבט אין אלין וואס ער האט גזאגט און מיין צווייפעל וואלט איהם געווען שרעקליך וועה געטאן.

* * *

מיט הארטמאנען פלעג איך זיך דאן און שפעטער זעהר אפט טרעפען. ער איז מיר אויך פארגעקומען ניט אין גאנצען ביין זינען אין יענער צייט. וועגען איהם און וועגען ליעבער־מאנען האט זיך ביי מיר אויפגעלעגט א סברא. אז די געפאהר ארויסגעגעבען צו ווערען צו דער רוסישער רעגיערונג האט פיעלליכט ביי זיי גאריהרט דעם מה. דאס איז געווים געווען א גוזמא דאן און ספעציעל אין ליעבערמאנס פאל צו יענער צייט, הגם פון שפעטערדיגע פאסירונ־גען איז אזא שלום כמעט געווען געדרונגען.

אזוי פיעל איז געווען זיכער, אז עטוואס האט געמוזט זיין ניט גלאט מיט הארטמאנען, וויל ער פלעגט שרעקליך איבערטרייבען און אמאל דערצעהלען זאכען וואס זיינען געווען ניט גע־שטויגען און ניט געפלויגען. און אזוי ווי ער האט געמאכט דעם איינדרוק פון א גרונד־עהרליכען מענשען חוץ וואס ער איז געווען א הויפט־פיגור, אדער איינע פון זיי, אין דעם אטענטאט אונטער דער מאסקווער אייזענבאהן, האט זיך קיין אנדער זאך ניט געלעגט אויפ'ן שכל ווען מען פלעגט איהם הערען רעדענדיג.

איין פארמיטאג אין אפריל (אדער מאי) האבען מיר זיך געטראפען אין א הויז וואו עס האט, דאכט זיך — געוני געדענק איך ניט — געוואוינט קארל הירש.

ליעבערמאן איז געזעסען אין א ווינקעל ביי א קליינעם טישעל און האט שווער געארבייט אויף דעם בילד, וועגען וועלכען עס איז גערעדט געווארען אין דעם פאריגען קאפיטעל. הירש און הארטמאן האבען אנגעפיהרט א היציגען געשפרעך אין וועלכען איך האב גענומען אן אנטהייל אמאל אויף מיין אייגענעם חשבון, אמאל אויסהעלפענדיג די ביידע דעבאטאנטען אלס א מין דאלמעטשער צווישען דעם רוסען און דעם דייטש.

געווענען איז קארל הירש א טיפישער דייטשער איד מיט א בלייכליכען, לענגליכען פנים, מיט פעך־שוארצע האאר אינ'ם שעהן־צוגעשפיצטען אבער בריטליכען בערדעל, וויי אויף אויפ'ן קאפ, וואו די האאר האבען שוין גע־האט אנגעפאנגען ביסלעכווייז אויסצוקריכען, וואס דערפאר האט זיין שטערן אויסגעזעהן בריי־טער און העכער ווי ער איז געווען בטבע. זיינע אויגען האבען געגלאנצט און זיינע ליפען, ווי ביי די מייסטע דייטשע אידען, זיינען אימער געווען פייכט און האלב־אפען. בקיצור, ער האט

געהאט אלע פרימעטעם פון דעם סאָרט מענשען, וועלכער איז מיר, לפּנים, קיינמאל ניט געווען זעהר סימפּאטיש.

קאַרל הירש איז אָבער געווען איינער פּון די דייטשע מזרח־וואנד סאציאליסטען, א מענש, וועלכען מען האָט געהאלטען פאר איינעם פון די בעסטע פּראטיי־זשורנאליסטען. ער איז געווען דער רעדאקטאָר פון דעם קליינעם זשורנאלכעלע „די לאטערנע", וועלכע איז א קורצע צייט ער־שיענען אין בריסעל נאכדעם ווי אין דייטשלאנד איז אלץ געווען אונטערדריקט געוואָרען און מאסט׳ם „פרייהייט" איז געווען דער איינציגער לעבענסצייכען פון די גרויסע, אבער געבונדענע סאציאלדעמאקראטיע.

מיר פערזענליך איז הירש פריהער געווען סימפּאטיש צוליעב א ריהרעגדען געדיכט, וועלכען ער האָט מיר עטליכע יאהר צוריק געהאט פערפאסט. דאָרטען איז געווען פאָרגעשטעלט א שהנע מיידעלע וואָס פערקויפט אין מארק פיילכען (וואיאלעטס) און וואקסט איצט, און איהר צוקונפט איז אזעלכע, אז זי וועט אויפ׳ן מארק ארויסטראָגען מיט דער צייט אנדערע בלומען — איהר עהרע — צום פערקויף א. ז. וו. דער רעפרין איז געווען: „קויפט פיילכען, קויפט פיילכען!" און וואהרשיינליך איז דאָס אונטער דעם איינדרוק פון דיזען געדיכט שפּעטער (אין 1884) געשריבען געוואָרען מיין איינגענער שיר׳עלע: „א מיידעלע אין דער סיטי". הגם סאי דער אינהאלט, סאי דער נוסח איז געווען א גאנץ אנדערער... אבער איך האָב זיך פעררעדט.

און דאָ איז צווישען קאַרל הירש און לעאָן האָרטמאן אָרויסגעקומען א היציגער סכסוך.

אויף דער טאָגעסאָרדנונג איז געשטאנען די פראגע צי האָט בעבעל א רעכט צו האלטען א פאבריק און בעשעפטיגען ארבייטער, ווי גוט ער זאל זיי ניט בעהאנדלען, ווי דאָס איז נאָך האמאלס געווען דער פאל. הירש האָט געזאגט מען מעג און האָרטמאן האָט געשריען מען טאָר ניט.

מיט דעם רוסישען ניהיליזמום אין אלע מיינע ביינער, האָב איך נאטירליך מיטגעפיהלט מיט האָרטמאנען, הגם אין דעם פּרט פון קאלטע לאָגיק איז מיר הירש פאָרגעקומען כמעט אוכ־בעזיעגבאר.

ליעבערמאן האָט זיך צום ענד אויך אריינ־געוואָרפען אין דעם געשפּרעך און אויב איך האָב ניט קיין טעות האָט ער, נאָך איבערטרומפּענדיג האָרטמאנען, געבראכט הירש׳ן צו דער איבער־צייגונג אז „רוסלאנד" איז משוגע, שכור אָדער חסר־דעה.

* * *

צוליעב האָרטמאנען האָבען זיך אָרום אונז איצט גענומען אָרומדרעהען רוסישע שפּיאָנען אָהן א שיעור. דאָס האָט פון דעסטוועגען קיינעם ניט געשטערט צו טהון זיין „אָרבייט" אין דער פּרייער מדינה.

ליעבערמאן און איך האָבען זיך גענומען צו דער גרינדונג פון א אידישען אָרבייטער־פּראיין.

מאטעריאל איז געווען: א האלב־טוץ אמת׳ע אָרבייטער: לואיס ווייזער און שאול לעווין — סטאָליאָרעס, ראָזענטהאל און סטאָזו — שניידער, גרינבערג און קולא — זעצער.

ליעבערמאן האָט פערפאסט די תקנות און מיר האָבען זיך אָנגעפאנגען צו פערזאמלען. דער פּלאן איז געווען, אז בין עם וועלען זיך ניט יאוון אנדערע „אינטעליגענטען" זאל אמאל ליעבערמאן, אמאל איך האלטען א פּאָרטראג.

און מיין פּאָרטראג איז געווען, דאכט זיך, דער ערסטער.

צום אונגליק בין איך געווען אזוי שטארק פערטייטשט, אז מיר פלעגט דאן און צו א גע־וויסען גראד נאָך מיט יאהרען און יאהרען שפּע־טער, זיין זעהר שווער צו רעדען אידיש. דער־ביי בין איך גאָר ניט געווען פון די וואָס קענען קיין אידיש בכלל ניט רעדען, אָדער מאָבען זיך אז זיי קענען ניט. פערקאָהרט, איך פלעג אין א פריוואט־געשפּרעך און אפילו אין דער עפענט־ליכקייט, דערצעהלענדיג א מעשה׳לע, למשל, רעדען זעהר גלאט, אט טאקע ווי די מאמע האָט מיך געלערנט. קוים אָבער האָב איך געגומען רעדען מעשה רעדנער, ערנסט, זובענדיג עטוואָס צו בעווייזען, פלעג איך אריינפאלען אין הויך־דייטש, אליין עם ניט מערקענדיג, און טאָמער איז דאָס נאָך ניט געווען שלעכט גענוג, פלעג איך זיך כאפּען אז מיין עולם פערשטעהט מיך ניט און פלעג נעהמען מישען טייטש מיט אידיש, אָדער אזוי ארויסברענגען פון מויל די דייטשע ווערטער אז זיי פלעגען ארויסקומען אויף קולעם, צובראכען רוק־און־לענד, און דאָס ווייזדער, פיהלענדיג, פלעג איך גאָר צוטומלט ווערען.

ליעבערמאנען איז אין דעם פּרט אויך ניט פיעל בעסער געגאנגען.

צי דאָס האָט דעם „קלוב" פיעל נעשאדעט ווייס איך ניט, ווייל זעהר לאנג האָט ער איבער־הויפּט ניט עקזיסטירט, אבער פיעל האָבען די ארבייטער זיכער ניט געלערנט ניט פון מיר, ניט פון מיין עלטערן חבר.

צווישען אונז ביידען איז, חוץ אלעמען, געווען א חילוקי־דעות אין דער פראגע פון טאקטיק.

מענען סאציאליסטען זיך בעשעפטיגען מיט הויפּט בענעפיט־פּראיינען כדי צוצויהען מיט־גליעדער אָדער ניט? ליעבערמאן האָט גע־פסק׳נט אז מען מעג, וועהרענד איך האָב געהאל־טען א חוץ וואָס אלע „פאליאטיוו־מיטלען" טויגען אויף כפּרות, ווייל „וואָס ערגער איז בע־סער", ווייל הייסט דאָס, זיי זיינען נור מעכב די גאולה א. א. וו., — חוץ דעם אלזא בין איך געווען געגען אריינ׳גנב׳ענען דעם סאציאליזמום

אונטער א מאסקע אין א פרייע מדינה, וועו מען קען געהן אפען בקומה זקופה...

דער „וואס ערגער איז בעסער" איז נאך דאמאלס געווען אין דעם סאציאל־דעמאקראטישען אני־מאמין ביי זעהר פיעלע. ערבט פיעל שפעטער האבען איהם מאנאפאליזירט די אנאר־כיסטען און היינט גלויבט דארין שוין כמעט קיינער ניט.

אונטערגאנגען איז אבער דער פעראיין ניט צוליעב אונזערע מיינונגס־פערשיעדענהיי־טען און ניט צוליעב אונזער שלעכטע אידיש. ער האט פשוט נאך ניט געהאט קיין באדען אונטער זיך.

דאן איז ליעבערמאנס מוח געווען פערנומען מיט אנדערע זאכען, צו וועלכע מיר קומען איצט.

* * *

מיין קוזינע, ביי וועלכער מרגליות, הורוויטש און איך האבען צו יענער צייט געוואוינט, איז געווען א פרוי אין ליעבערמאנס יאהרען. אין דעם פרט פון „אויסזעהען" האבען אלע פרויען זייערע „גוטע טעג". ברונעטקעם אבער, וועו זיי האבען דיזע גוטע טעג, זעהען אויס ניט נור פיעל שעהנער, חנ'עוודיגער און אנציהענדער, זאנ־דערן אויך פיעל, פיעל אינגער ווי זיי זיינען אין דער אמת'ן.

די פרוי, ארום וועלכע מיך רעדען, איז געווען א ברונעטקע, זעהר א קלוגע, נאטירליך אינטעליגענט, הגם וועניג געבילדעט און א גלאטע רויידערקע. זי האט געהאט א מאן אוו איין קינד פון איהם. דעם מאן האט זי געהאט ניט אימער, ווייל ער פלעגט „אלע מאנטאג אוו דאנערשטאג" דיר־נישט מיר־נישט אנטלויפען.

זי האט פאר איהם געהאט, ווי די ווייבער זאגען, א בייזע מערכה אוו אזוי ווי זי איז חיין דעם אין יעדער בעציהונג געשטאנען העבער פאר איהם אוו איז געווען אזוי עדעל ווי ער איז געווען דער היפך דערפון, האט זי איהם ניט גלייבט, אוו וואלט מיט איהם געווען אונ־גליקליך אפילו וועו ער וואלט זי בעהאנדעלט פיעל, פיעל בעסער.

א קורצע צייט נאך ליעבערמאנס אנקומען קיין לאנדאן איז דער בעל דבר פון דאס־ניי אנטלאפען געווארען אוו דאס ניט מעהר ווי צוויי חדשים נאך דעם ווי ער איז געווען צוריקגעקומען מיט אן אפנס־חטאתי־פנים פון פאריז. וואוהין ער איז געווען פערשוואונדען איצט, האט קיינער ניט געוואוסט. זי אליין איז דערצו שוין געווען כמעט צוגעוועהנט אוו אזוי ווי איהר פרנסה האט זי געהאט אהן איהם — זי האט געהאלטען א פריוואט־דעסטארען אוו עטליכע „לאדושערס" אין הויז — האט זיין ענטלויפען קיין גרויסען רושם ניט געמאכט ניט אין איהר הויז, ניט אין איהר לעבען. „דער שווארין־יאהר וועט איהם ניט נעהמען..." פלעגען שכנים זאגען — „ער וועט צוריקקומען."

עטליכע פון אונזערע געזאסען, די פראלע־טאריער, פלעגען עסען מיטאג ביי רחל'ען אוו, אמאל צוליעב זיי, אמאל צוליעב מיינע קעניגס־בערגער חברים, וועלכע האבען צוזאמען מיט מיר געוואוינט ביי איהר, עפטער אבער אום זיך צו זעהן מיט מיר, איז ליעבערמאן באלד געווארען א טעגליכער גאסט אין הויז.

רחל'ס לאגע אלס אן עגונה, אלס א פרוי, וועלכע ווערט פעריאדיש פערלאזען פון א כא־ראקטערלאזען מענשען, מיט וועמען זי איז פער־בונדען דורך א קינד; וואס ווערט פון איהם אוועקגעווארפען ווי ביי אנאנדערן אן אבגעטרא־גענער בגד, פון וועלכען מען טהוט זיך אוים מיט דעם בעשלום מעהר מיט איהם שוין ניט צו האבען קיין „נאהענטע בעריהרונג" און צו וועלכען מען קומט פון דעסטוועגען אין א צייט פרום צוריק, ווייל מען האט קיין בעסערן פארט ניט, און דא קומט אן דער ווינטער... דיזע לאגע פון אן ארעמע סימפאטישע פרוי האט ליעבער־מאנען צוערשט פעראינטערעסירט און האט גע־בראכט דערצו, אז ער איז וואס א טאג מיט איהר געוואהרען נעהנטער, פריינדליכער און מעהר בעריים איהר ווי־עס־איז צו העלפען.

און וואס נעהנטער ער איז צו איהר געווא־רען אלץ מעהר האט איהם אימפאנירט איהר שארפזיניגקייט, איהר קלארער, געזונדער מענ־שענפערשטאנד, איהר פעהיגקייט צו בעגרייפען אפילו אזעלכע זאכען, פאר וועלכע זי האט פרי־הער ניט געהאט קיין שום זין, לויט איהר בילי־דונג, לויט איהר פערגאנגענהייט.

וואנדערנדיג מיט מיר איבער די גאסען פון דעם לאנדאנער אסט־ענד צווישען דלות און שברות און דעם סארט פער'בהמה'טע מענשען, וועלכע די נויט ברענגט ארוים און דער שענק ערציהט, — דארטען מיט מיר וואנדערנדיג פון אוועגד, פלעגט ליעבערמאן אלץ מעהר, אלץ עפטער איצט רעדען פון רח'לען. וווי קומט זי, א שטייגער צו אסבארן סטריט, יעמאלט איינע פון די ארעמסטע, שכור'סטע גאסען אין וווייט־שעפעל? וווי קומט זי, — זי, רחל — צו אזא מאן, צו אזא פרנסה, צו אזא „סביבה" — וווי מיר וואלטען היינט זאגען?

נאטירליך האט ער זי שוין דאן אביסעל אידעאליזירט, אבער זיין פראגע, זיין „בתמיה" איז ניט געווען צו שטארק איבערטריבען, וווי מען וועט באלד זעהן.

* * *

רחל איז געווען די מוזשינקע ביי דעם גע־ראטענסטען פון מיין באבע'ס ברידער. איהר באטער וואלט זיכער געווען זעהר א רייכער מאן וועו ער וואלט ניט געהאט צופיעל שכל און צי וועניג עזונד פאר א נעשעפטסמאן א טהוער. מחשבות'ן! אז צו ביזנעס איז שכל גיכער א שטער וווי א שטיין האט מען (אין אונזער משפחה יעדענפאלס) פערשטאנען נאך איידער לאסאל

האָט דאָס געזאָגט. דער פעטער איז אָבער געווען כּמעט א אידישער „דווּאריאנין" — אויב אזא זאך איז מעגליך אין א מדינה, וואו א פּאָלק פון בני מלכים קען ניט אַרויסגעבען א פּרינסטאון, זייענדיג צו ניידריג דערצו — וויל ער האָט געוואוינט מייסטענס אויפ'ן לאַנד, וואו ער האָט אין קאָוונער גובערניע, געהאט א „מאיאָנטיק" און געשפּילט די ראָלע פון א אידישען פּאָמיעשטשיק.

ביי אידען און ביי קריסטען האָט ער געהאט א נאָמען פּאר א „לאַנד־חכם" און, ציי דאָס איז אמת ציי ניט וויים איך ניט, אָבער זאָגען פלעגט מען ביי אונז, אז צום פעטער פלעגען קומען „די גרעסטע פריצים" זיך האָלטען עצות. אָלס קינד, אָלט א יאָהר זיעבען, האָב איך זאָגאר געהערט, און וויל דאָס האָט אויף מיר געמאכט א געוואָלדיגען איינדרוק האָב איך עס קיינמאָל ניט פערגעסען, אז אין דער צייט פון דעם לעצטען פוילישען מיאָטעזש (1863) פלעגען די פריצים זאָגען, אז וועלען זיי אין בעזיגען די „מאָסקאָליעס" וועלען זיי אין אונזער געגענד אויסקוילען אָלע אידען חוץ דעם פעטער הירשען.

און אין זיין הויז אין קאָוונא, וואו ער פלעגט וואוינען א גרויסען טהיל פון יאָהר, זיך משפּט'ענדיג אָדער קורירענדיג, האָט זיך אויס־געהאָדעוועט זיין לעבלינג, די מוזשינקע רחל, שפּיעלענדיג די ראָלע פון א יונגע דאָמע, לעזענדיג א בוך, טראָגענדיג גלאָסעס־הענדשיעס, א זונענשירם, מאכענדיג א קניקס על פּי חוקי העטיקעטע, גראציעז, שמייכלענדיג און רעדענדיג — ציי גראמאטיקאליש צי ניט, וויים איך ניט — פויליש, און אידיש מיט א דייטשען אקצענט.

אט דיזע אָלע מעלות האָבען איהר זעהר פיעל געשאדעט.

אזוי לאַנג ווי דער פעטער האָט געלעבט איז ער געווען אין קאָוונא, וואו עס האָט זיך פּאר איהר געקענט מאכען א שידוך, נור אין דעם געזעלשאפט פון אַדוואָקאטען און דאָקטוירים. דעם פעטער פלעגען, אמת, בעזוכען יונגע פריצים, אבער זיי רעכענט מען ניט צו א מנין און מיט זיי טהוט מען ניט קיין שדוך. חוץ דעם איז זי געווען זיין „סידעלקא" אין קראנק־הייט און זיין סעקרעטאר אין די משפּטים. דער קלוגער, קראנקער מאן האָט ניט געקענט אָרום איהר טראכטען, און אגב איז זי, זיין רעכטע האַנד, געווען צו וויכטיג פּאר איהם אליין אום מען זאָל איהר קענען אויסרעכענען צו א מאן פּאר א וויב. קלוגע און קראנקע מענשען זיינען גרויסע עגאָאיסטען.

און דאָ איז ער געשטאָרבען.

דער מאיאָנטיק, מיט די לאַנד־חכמה, מיט די גדולה ביי די פּריצים, מיט די גרויסע געשעפטען מיט די פּראָצעסען, וואָס מען האָט אט־אט געדאַרפט געווינען, מיט אלעס־מיט־אַנאַנדער איז מיט אמאָל איינגעפאלען וויי א קאָרטענהייזעל אין א ווינד. רחל איז געבליבען אן אָרעמע יתומה — כאָטש געה בעטעל מיט די גלאָסעס־האַנדשוה אויף די איידעלע הענד.

און ווי דער סדר־עולם איז, האָט רחל געענדיגט ווי קריאָוו'ס בראָנויצע־כלה און זי, וואָס האָט ניט געוואָלט קוקען אויף פיעלע „פיינע" יונגע לייט, האָט חתונה געהאט מיט א קאָליעקע, — א מאראָלישען, אינטעלעקטועלען קריפּעל.

מיט איהם איז זי דאָס פערוואָגעלט געוואָרען קיין לאַנדאָן. מיט איהם האָט זי „אבגעפּינסטערט" איהרע יונגע יאָהרען. נור עפּעס אזוי ווי איהר אמאָל צו לאָזען אבציהען דעם אטהעם, פלעגט ער פון צייט צו צייט אנטלויפען.

* * *

דאָס אלעס און א סך אנדערע אינטערעסאנטע און כאראקטעריסטישע איינצעלהייטען ווערען, וועלכע קענען דאָ ניט דערצעהלט ווערען, האָט ליעבערמאן פון מיר ערפאָהרען יענעם אוועק אין דער צייט פון אונזער שפּאציערגאַנג, — דאָן און ביי אנדערע געלעגענהייטען.

זיין סימפּאטהיע צו איהר האָט זיך באַלד פערוואנדעלט אין א ליידענשאפטליכע ליעבע.

ער האָט געטומען ארבייטען צו געבען זיין וויב אין ווילנא א גט און האָט קיין שום ספק ניט געהאט אז רחל וועט אויף דעמזעלבען אופן פּטור ווערען פון איהר מאן. זי האָט איהם אָבער דערצו ניט געגוג געליעבט. עס איז אפילו ניט זיכער ביי מיר אויב זי האָט איהם גאָר אין גאנצען געליעבט. זי האָט זיך נור געלאָזט ליעבען... נאָך דעם וואָס דאָ איז וועגען איהר דערצעהלט געווארען איז דאָס ניט מעהר ווי נאטירליך, שוין ניט רעדענדיג דערפון וואָס כּמעט י ע ד ע פּרוי געפינט זיך געשמייכעלט כּמעט פון י ע ד ע ן מאַנ׳ס ליעבע, ווער און וואָס דער מאן זאָל ניט זיין.

אָבער זי וואָלט אפשר געפּונען דעם מוטה איהם קלאָר און דייטליך צו געבען צו פערשטעהן, אז זי ליעבט איהם ניט, וועלן ניט דער פאָלגענדער אומשטאנד.

ליעבערמאן האָט איהר גלייך ביי דער ערכטער ערקלערונג געגעבען צו פערשטעהן, אז אין דעם פאל וועלן זי וועט מיט איהם ניט צוזאמענקומען וועט ער זיך נעהמען דאָס לעבען. און דאָס האָט איהר אזוי איינגעשראָקען, אז זי פלעגט מורא האָבען איהם צו זאָגען דעם אמת.

זי איז געווען, ווי עס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויעזען, פיעל קליגער ווי איך: וועלן ליעבערמאן פלעגט מיר דאָס זאָגען, פלעג איך זיך אויסלאכען.

— דו וועכט זעהן, פלעגט ער זאָגען, דו וועסט זעהן, איך וועל זיך דערשיסען.

— רעד ניט קיין נאַרישקייט, פלעג איך איהם ענטפערן און ער פלעגט וויעדערהאָלען:

—דו וועסט זעהן!

שפעטער האָט זיך מיר געדאכט, אז מיט מיין לאכען פון זיינע זעלבסטמארד־געדאנקען האָב איך אים פיעלליכט בעפעסטיגט אין זיין בעשלום... ווער וויים?

און זיין ליידנשאפט איז געוואקסען וואָס פון טאָג.

ער האָט געוואוינט צוזאמען מיט ווייניער'ן און זיין פרוינד שאול. די ביידע יונגע לייט, וועלכע פלעגן שווער און ביטער ארבייטען ביין וואשטאב, האבען איצט זעלטען געהאט אן אונגעשטערטע נאכט־רוה. ליעבערמאן פלעגט אבזיצען נעכט ביין לאמפ, שרייבענדיג ברייף און אנדערע כתבים צו איהר, וועגען איהר, פאר איהר... איך בין בישלעכווייז פערשטארקט געוואָרען אין מיין חשד אז ער איז שוין פון טורמע ארויסגעקומען ניט אין גאנצען ביין זינען.

אזא שרעקליכע ליידנשאפט פון א מאן אין זיינע יאָהרען און א פאטער פון פיער קינדער דערצו נאָך ניט צו ערגעין א יונג מיידעל נור צי א פרוי אין זיינע אייגענע יאָהרען, — צו א פרוי וואָס האָט אפילו ניט סימפאטיזירט ניט מיט זיינע אידעען, ניט מיט די ענוים, וועלכע ער האָט צוליעב זיי גלייטען, ניט מיט די האָפנונגען, וועלכע זיי האבען איהם געגעבען אויף א בעסערע צוקונפט!

ווי לאנג דאָס האָט זיך אזוי געשלעפט קען איך אויף קלאָר ניט זאָגען, אבער עס האָט זיך באלד איינגעשטעלט א קריזיס.

* * *

א בריף איז אָנגעקומען פון דעם אנטלאָפענעם. ער איז געווען אין אמעריקא. ער האָט זיך וויעדער אמאל געקלאפט אין הארצען אשמנו און האָט געשיקט א טיקעט פאר רחל'ען מיט די מיידעלע צו קומען צו איהם.

אונטער אנדערע אומישטענדען וואָלט זי געווים ניט געפאָהרען, אבער איהר שרעק פאר ליעבערמאנען איז געווען אזוי גרוים אז זי האָט בעשלאָסען צו פאָהרען.

איך האָב איהר ניט אבגערעדט.

— וואָס הייסט דאָס? — האָט ליעבערמאן געזאָגט צו מיר. הייבט דאָס אז זי וויל פון מיר פטור ווערען, אדער אז זי וויל ענדליך איהם צווינגען איהר צו געבען א גט און דערפאר פאָהרט זי צו איהם קיין אמעריקא?

ער האָט בעשלאָסען אז פטור ווערען זאָל זי פון איהם בשום אופן ניט.

— איך פאָהר מיט! — האָט ער געזאָגט.

* * *

ארום דיזע צייט איז פארגעקומען א גרויסע ענדערונג אין מיין אייגענעם לעבען.

אין לאָנדאָן האָט זיך אויפגעהאלטען א קורצע צייט א קעניגסבערגער טאבאקהענדלער, א געוויסער מיכעלזאָהן. איהם האָב איך פערזענליך אין פרייסען ניט געקענט, אבער ער האָט מיך געקענט: צי אלס העברעאישען שרייבער, צי אלס פיינבערג'ס „קאָרעספאָנדענט" וויים איך ניט. אין לאָנדאָן האָט מיך מיט איהם בעקאנט געמאכט דער אלטער שטיין (הערצענשטיין, דער פאטער פון דעם בעריהמטען קאדעטענפיהרער פון דער ערסטער גאסודארסטוועגער דומא, וועלכען איך האָב שוין פריהער אמאל דערמאָנט) אבער פיעל האָב איך מיט מיכעלזאהנען אפילו אין לאָנדאָן קיין עסקים ניט געהאט.

א קורצע צייט נאָך מיין צוריקקומען קיין פרייסען האָב איך אין טאָג געהאט אן אנגענעהמע מע איבערראשונג.

פון דעם אלטען פיינבערג איז מיר אָנגעקומען א בריף מיט 8 פונט שטערלינג (40 דאָלאר) און אין א מעהר ווי פריינדליכען טאָן די קלוגע, פראקטישע עצה אוועקצואוואָרפען די דאגות הכלל און זיך צו נעהמען צו דאגות פרנסה. דערביי האָט ער מיך געבעטען אָנצונעהמען די עטליכע גראשען וואָס ער שיקט מיר.

איך האָב ליידער געקענט אָננעהמען נור דאָס געלד, לאָזענדיג זיין קלוגען ראטה אן א זייט. לאָמיך האָפען, אז ער האָט מיר דאָס מוחל געווען, וויל פאר מיר צו ווערען קלוג און פראקטיש איז ווירקליך געווען צו שווער.

עטוואָס פריהער בין איך דורך א גאנצע קייט פון צופעלע בעקאנט געוואָרען מיט דאָקטאר לעווי, דעם סעקרעטאר פון די אנגלא־דזשואיש אסאָסיאיישען, (די ענגלישע שוועסטער־ארגאניזאציאָן פון די „אליאנס איזראעליט") און די בעקאנטשאפט, ווי די פאָלגע דערפון, איז געווען אזא אונגעוועהנליכע, אז מען וועט מיר מוזען ערלויבען דאָס צו דערצעהלען אין עטליכע ווערטער.

וועג אויגענסאָן און איך זיינען אוועקגעפאָהרען קיין פאריז אין דעם פריהלינג פון 1879, האָבען מיר איבערגעלאָזען אין לאָנדאָן מרגליות'ן מיט הורוויטש'ן. איין טאָג איז מרגליות, פאָהרענדיג אויף דער פערדעבאהן, אראָבגעפאלען פון דער קאר און איז מיט א צובראָכענע ריפ אריינגעקומען אין האָספיטאל — אין דעם דייטשען האָספיטאל.

א געוויסער דר. טוכמאן, א טייטש מזרע היהודים און א גוטער מענש, וועלכער האָט איהם בעהאנדעלט, האָט אין האָספיטאל פון איהם ערפאָהרען זיין געשיכטע, זיין פערהאפטונג אין פרייסען און זיין אויסווייזונג.

דאמאלס איז געווען אין לאָנדאָן א אידישער „פאָליטישער פליכטלינג" א זעלטענער פויגעל און דר. טוכמאן איז געוואָרען א שתדלן פאר מרגליות'ן, האָט פאָר איהם אויסגעווירקט א וועכענטליכע סובסידיע כדי ער זאָל קענען וויייטער שטודירען מעדיצין.

די סובסידיע פלעגט ער קרעגען אלע זונטאג פון דר. לעווי און דיזער האָט זיך פעראינטערעסירט אין זיין סאציאליזמום. איך בין דאן שוין לאנג געווען צוריק אין לאָנדאָן און איין זונטאג

איז צו מיר געקומען מרגליות, האָט מיר דער־צעהלט די מעשה און מיך געפרעגט וואָס גיט מען דעם אלטען לעזען.

איך האָב איהם אויסגעקליבען שעפלע׳ס „קווינטעסענץ דעם סאציאליזמוס" פון מיין קלייגע ביבליאטהעק, ווייל איך האָב אונטער דער צייט געקראָגען מיינע ביכער פון פּאריז.

א וואָך צוויי שפּעטער איז מרגליות געקו־מען פון דר. לעווי מיט דער ידיעה, אז דער אלטער הערר וויל מיך זעהן. עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז איהם זיינען געפּעלען געוואָ־רען מיינע ראנדנאָטיצען אויף פּיעלע שטעלען אינ׳ם ביכל וואו איך האָב לעזענדיג, געפונען שעפּלע׳ס סאציאליזמוס ניט קלאָר, אדער ניט שארף גענוג און האָב געמאכט אנמערקונגען.

אין דערזעלבער צייט האָבען פּאסירט צוויי זאכען:

ביי די זעליגמאנס אין לאָנדאָן זיינען גע־וען, צוויי שוועדען, צוויי קעלקס. איינער, א זוהן פון דר. לעווי, א צווייטער א פראנצויי־שער יונגערמאן, וועלכער איז געווען פערמישט אין דער פּאריזער קאָמונע (מיט 9 יאהר פריהער) און וועלכער האָט שוין פון עטליכע יאהר גע־דיענט ביי די זעליגמאנס. פון דיזע צוויי יונגע לייט דארף דר. לעווי׳ס זוהן צוליעב גענויסע גרינדע בענעהן זעלבסטפּארד, וועהרענד דעם פראנצויז דארף זיך פערוועלען צוריקפּאָהרען קיין פּאריז, ווייל די רעפובליק האָט ענדליך מוחל געווען די אלטע חטאים פון די פערשיקטע און פערוואָגעלטע קאָמונארען און האָט אהרוים־געגעבען אן אלגעמיינע אמנעסטיע.

אזוי ווי דורך דעם זיינען ביי די דאָזיגע לאָנדאָנער באנקיערען פריי געווארען צוויי שטע־לען און דר. לעווי איז, טאקע דורך זיין זוהנ׳ס טויט, נאָך נעהנטער צונויפּגעקומען מיט זיינע בעלי־בתים און —

אזוי ווי איך בין דערווייל מיט איהם זעהר גוט בעקאנט געווארען, האָט דער דאָקטאָר מיר צוגעשאנצט א גוטע שטעלע אויף וועלכע איך בין געבליבען 14 יאהר ביז איך בין אוועק־געפאָהרען (אין 1894) קיין אמעריקא.

צו רעזיומירען:

א מענש פאלט ארויס פון א קאר — א הא־ספיטאל דאקטאָר וועלט זיין פּראקטיקטאָר — א דר. לעווי ווייל וויסען וואָס איז סאציאליזמוס — זיין זוהן בעגעהט זעלבסטמאָרד — פראנק־רייך גיט ארוים אן אמנעסטיע — קריעג איך א שטעלע.

אין דיזער לאנג בין איך געווען בעת מיין קוזינע האָט בעשלאָסען צו פאָהרען נאָך אמעריקא צו איהר „ליעבען" מאן.

* * *

דער לעצטער אקט פון דער טראגעדיע פאנגט זיך אן. אזוי ווי אלע איינצעלהייטען קען מען, צוליעב געווויסע גרינדע, נאָך פאָרלויפיג ניט דערצעהלען, וועלען מיר זיך ביי דער „ראז־וויאזקא" פון ליעבערמאן׳ס ראכאן ניט צו־לאנג אויפהאלטען.

אט זיינען די וויכטיגסטע מאָמענטען ווי איך זעה זיי איצט פאָרבייגעהן פאר מיינע אויגען:

דרויסען פיהלט זיך שוין דער לאָנדאָנער יעסען. איך האָב דערווייל נאָך מיין „דזשאב" ניט, אבער איך בין שוין פריי פון חובות און איך הער אוים ליעבערמאנען מיט א פּוליערען מאָנען ווי פריהער, ד. ה., איך בין שוין קליגער און קען שוין געבען אן עצה און זאָגאָר א זאָכ טאָן א שטיקעלע מוסר.

ליעבערמאן וויל אָבער פון גאָר ניט הערען. מיין קוזינע זעה איך איצט שוין ניט אלע טאָג. איך וואוין שוין אין דעם וועסט־ענד (אין טאל־מערס סקווער). ליעבערמאנען טרעף איך אפט ביי זיך אויפ׳ן קוואָרטיר, ביי דער קוזינע, אין דעם גרויסען לעזע־צימער פון דעם בריטישען מוזעאום, וואו איך פערברענג איצט א גרויסען טהיל פון מיין צייט.

רחל מאכט הכנות צו דער רייזע אזוי ווייט ווי מעגליך בשתיקה פון איהם. ער פערפאלגט זי כמעט אהן אן אויפהער. ער געפינט אלויס אלע איהרע סודות. ער וויים זאָגאָר מיט וועל־כען שיף זי קלייבט זיך צו פאָהרען.

און אט קומט ער צו מיר און שענקט מיר זיין ברושטינענעם סיגארעטען מונדשטיק. „איך וועל עס וואהרשיינליך שוין סאי־ווי־סאי ניט לאנג בעדארפען" — זאָגט ער. איך לאָך איהם אויס, אבער אין הארצען קלעמט עס... טאָמער פּאָרט... ווער וויים.

דעם נעכטטען אָוונד טרעפען מיר זיך ביי רחל׳ען אין הויז.

—נאָ־דיר, זאָגט ער, דעם „וופּעריאָד", (ביידע יאהרגענג פון די צוויי־וועבענטליכע אויסגאבע). לאָז בעסער בלייבען ביי׳דיר, לענט ער צו אין א שרעקליכען טאָן.

א וויילע שפּעטער נעהמט ער ארוים א בריף פון קעשענע.

— היינט געקראָגען, זאָגט ער. ער וויל מיר פאָרלעזען, אבער עס איז רונקעל און ניט איהם ניט מיר וויל זיך אָנצינדען א ליכט. די דונקעלהייט פאסט זיך צו אונזער שטימונג.

— וואָס שרייבט מען דיר?

— צוקערמאן (אליעזר צוקערמאן), אמאל א שרייבער אינ׳ם „השחר", אין אָנהויב יאהר ארדעסטירט אין פעטערבורג ביין איינעהמען די געהיימע דרוקערייי פון די „נאראָדנאיא וואָליא". פער׳משפט אויף 15 יאהר קאטאָרגא, איז טויט. געשטאָרבען אויפ׳ן וועג.

איך פערטראכט זיך און, אין אן אטאקע פון סענטימענטאליטעט, רוף איך אוים אין אן אוב־טער־טאָן:

„תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו!" („זאל מיין זעעל שטארבען דעם טויט

פון די גערעכטע; מעג מיין סוף זיין ווי זיינער.") און קוים קומען אריבער די וועלטער איבער מיינע ליפּען פיהל איך אַ הייסען, ליידענשאפטליכען קום אויף מיין שטערן.

איך דריק ליעבערמאַנ'ס האַנד און מיר ווילט זיך וויינען, אבער איך וויין ניט.*)

אַ ווילע שפּעטער קומט רחל אַהיים. איצט ברענט שוין אַ לאָמפּ. זי האָט אויסגעטאָן איהר מאַנטעלע און איהר הוט און זעהט אוים פריש, שעהן, יונג, מיט אַ גלאַנץ אין איהרע שוואַרצע אויגען. ליעבערמאַנ'ס האַרץ געהט אוים פאַר איהר, דאָס איז קלאָר. זי פיהלט עס און וועלט בליק. זי האָט שוין געהאַט אַוועקגעשיקט אירע זאַכען אויפ'ן שיף, דאָס וויים ער.

ער האָט זיינע זאַכען אויך אַוועקגעשיקט. דאָס וויים זי ניט.

דעם נעקסטען טאָג קומט ער צו מיר. ער זעהט מיר אוים האַלב־טויט. מיר געהען פאַנאַנדער ווי געוועהנליך.

דאָס זעהען מיר זיך צום לעצטען מאָל.

און אָט שטעה איך ביים ברעג. דאָס שיף געהט אָב לאַנגזאַם. רחל איז אויפ'ן דעק און איך בעגלייט זי מיט די אויגען אזוי ווייט ווי עס לאָזט זיך און... אַ סוף.

---

*) דאָס איז געווען א טעות. שפּעטער האָט מען ערפאהרען, אז ציקערמאַן האָט בעגאַנגען זעלבסט־מאָרד אין יאקוטסקער אָבלאַסט, אין סיביר, אָבער ערסט אין עטליכע חדשים ארום. די טרויעריגע בשורה איז געקומען א בוסעל צו פרוה.

ליעבערמאַן ווייזט זיך ניט.

* * *

אין עטליכע וואָכען ארום קריעג איך פון רחל'ען אַ לאַנגען בריעף — פון סיראַקיוז.

ליעבערמאַן האָט זיך אויף אַ קורצע צייט אַבגעשטעלט אין ניו יאָרק, האָט זאָגאר אין ערגעין אַ קלוב געהאַלטען אַ פאַרטראַג און זי האָט געמיינט אז עס איז שוין אלץ אַלל־דאָיט.

פּלוצלונג קומט ער צו איהר אין הויז אין סיראַקיוז. פרעגט איהר וואָס זי מיינט צו טהון און קריעגט דעם אַלטען ענטפער.

ער געהט אַריין אין אַנאַנדער צימער.

ער דערזעהט איהר מיידעלע. ער נעהמט ארוים פון קעשענע עטליכע דאָלאָר און גיט איהר.

אויף אַ שטיקעל פּאַפּיער שרייבט ער אויף דעם תלמודישען זאַץ: „זאָל מיך קיינער ניט פּראָוורטהיילען ביז ער וועט ניט קומען צו מיין לאַגע."

דאַן געהט ער צו צו אַ שפּיעגעל און דערזיסט זיך.

דעם 18טען נאָוועמבער 1880 איז ער שוין טויט.

דער אידישער ארבייטער מעג די דאָטע זיך פערצייכענען. דאָס איז דער יאהרצייט נאָך דעם אונגליקליכען מאַן, וועלכער האָט דער ערסטער געבראַכט די בשורה פון אַן אַלוועלטליכע גאולה צווישען די וואָס לייענען און שרייבען העברעאיש.

לעאָן קאָברין

פערשטאַרבענע קלאַנגען

(בילדער פון דער נאָהענטער פערגאַנגענהייט).

5.

אין א יאָהר און א האַלב ארום, ווי איך האָב אָבגעוואוינט איז פּאָגראָמאָווקע, בין איך ארי־בער אויף קוואַרטיר צו יאָשקען.

ווי איצט זעה איך יענעם שטי־בעל אויף בלאָטעווקער גאַס. אַן אַלט שטיבעל, אַן איינ־געהויקערטע חורבה, מיט א פערשימעלטען, פער־פּלישנעטען, פערפוילטען דאַך, מיט צוויי ניער־ריגע, זעהר ניעדריגע פענסטער צום גאַס.

אונטער די פענסטער איז א בערגעלע ערד, אַנגעוואָרפען אויף א פּאָר קלעצלעך, וואָס האָט א פּנים פון א קבר. אויף בלאָטעווקער גאַס, אין פּאָגראָמעווקע, רופט מען אזא קבר אונטער די פענסטער—„זאוואַלינקע", אין אַנדערע מקומות אין רוסלאַנד — „פּריזבא". זומער וואקסט אויף דער „זאוואַלינקע" גראָז און גדליהו דעם שניי־דערס ציעג לאַדעט איין איהרע חבר'טעס, די שכנה'שע ציעגען, צו קומען אהין אָברוהען אביסעל, צו וואַרעמען זיך אונטער דער זון און אגב אורחא כאַפּען א קוק אין די פענסטער אויף, וואָס טהוען עפּעס דאָרט זייערע אלטע בעקאַנ־טע: דער אלטער גדליהו און זיין זוהן יאָשקע, די צוויי בחורים'לעך, הערשעלע און שמעריל, גדליהו'ס ביידע „פּועלים", די הויבע, דאָרע זעלדע, יאָשקעם ווייב, און איהרע צוויי קליינינ־קע טעכטערלעך, די פיער־יאָהריגע האַסינקע און די פינף־יאָהריגע באַשינקע, ביידע מיט בלאָנדע, געגרייזלטע קעפּלעך, פערברודיגטע צורה'לעך און בלויאינקע אייגעלעך...

די חבר'טעס לאָזען זיך ניט לאַנג בעטען. זיי קומען זאַלבע־פערט, זאַלבע־פינפט, קריכען ארויף אויף דער זאוואַלינקע, בויגען אונטער הינטער זיך פּאַוואָליע, ניט געאיילט זיך, זייערע דינע פּיס, לעגען זיך אוועק אויף א זייט, דרעהען אום דעם קאָפּ צום עק, און דערפיהלט די ליעבע וואַרעמקייט פון דער זון אין אלע ביינער, נעהמען זיי זיך חיות'ן, רייבען דאָס בערדעל אָן רוקען, נעהמען זיך צום ארבייטען מיט'ן מויל, מעלה־גרה זיין... און בעת דעם קוקען זיי טאַקע אריין ווי פער'גנב'עט אין די פענסטער צו גדליהו'ן אין שטוב אויף מיט זייערע תם'עוואטע, אונשולדיגע אויגען.

גדליהו'ן מיט זיין הויז־געזינד האַרט ניט, וואָס די ציעגען ליעגען פּאַר די פענסטער. דאָס איז אזוי נאטירליך, אז די ציעגען זאַלען דאָרט ליעגען אויף דער זאוואַלינקע, אזוי ווי דאָס גראָז ואַל דאָרט וואקסען. זיי זיינען אזוי געוועהנט צו זעהען די ציעגען פּאַר די אויגען, ווי די אייגענע מענשען אין שטוב, ווי אייוואָ'ס קוזניע אנטקעגען, ווי קאָסטיוק'ס סאָד נעבען קוזניע און ווי בער־לייבצעם וויסען דריי־עטאַזשנעם מויער אויפ'ן עקגאַס.

און וואַן עס טרעפט זיך אמאָל, אז די ציעגען קומען ניט אויף די זאוואַלינקע, דאַכט זיך זיי אלעמען, אין דעם שניידערס הויז, אז עס פעהלט עפּעס, אז די ארומיגע וועלטעל האָט עפּעס גאָר ניט דעם ריכטיגען אויסזעהן וואָס בעדארף צו זיין...

אויף דיזער זאוואַלינקע האָט יאָשקע אויף האַלד צו זיצען און צו טראַכטען. זומער פּאַר־נאַכט נאָך דער ארבייט, אין א שעהן וועטער, וואַן דער הימעל איז אין מיטען קלאָר און בלוי, ווי די איינעלעך ביי זיין מיזינקע האַסקעלע, זיין ליעבסטע טעכטערל, און ביי די זייטען בע־פּוצט מיט רויטע, פייערדיגע אוזאָרען; וואַן אנטקעגען, אויף דער אנדערער זייט גאַס, אין קאָסטיוק'ס סאָד נעבען קוזניע, פון וועלכער עס הערט זיך דאָס קלאַפּען פון האַמער איבער אייזען צום טאַקט און עס זעהען זיך דורכ'ן קוימען פון דאָך פליהענדיגע פונקען צום בלויען הימעל—, וואַן אין יענעם סאָד הייסט עס, נעבען קוזניע, פלאַקערט די פערגעהענדיגע זון צווישען די בריטע צווייגען פון די הויבע גרינע בוימער, ווי א מוראַ'דיג־גרויסער פייערדיגער קנויל—, געהט דעמאָלט יאָשקע ארויס פון שטוב פער־שווייצט, מיט א פערריסען היטעל אויפ'ן קאָפּ, אָהן א רעקעל, מיט די ארבעל פון העמד פער־קאַשערט, דעם קאָלנער צושפּילעט, און זעצט זיך אוועק אויף דער זאוואַלינקע און נעהמט זיך קוקען פערטראַכט אויף קאָסטיוק'ס סאָד, אויף די בוימער, וואָס קוקען אוים ווי פערגאָסען מיט גאָלד פון דער פערגעהענדער זון, און ווייט איבער די בוימער, אָהין, וואו דער הימעל קוקט אוים נעהנטער צו דער ערד.

און קוקענדיג אָהין, שפּיגעלט זיך אָב אין זיינע פערטראַכטע אויגען א מין מרה־שחורה, אויף זיין פּנים מאָלט זיך אָב א מיעדקייט, ער

בענקט דאן נאָך עפּעס. נאָך וואָס? ווייסט ער קיינמאָל ניט בעשטימט.

ער קען אזוי אָבזיצען שטונדענלאַנג אויף דער זאָוואַלינקע און טראַכטען און בענקען... דער הימל וועט דערווייל בלאַסער און בלאַסער; דונקעלע שאַטענס צושפּרייטען זיך ארום. דער פּייערדיגער קנוול אין קאַסטוס סאָד זינקט אראָב אלץ טיפער און טיפער. צווישן די צוויגען פון די בוימער און וואָס טיפער ער זינקט, אלץ דונקעלער וועדען די שפּיצען פון די בוימער, אלץ דונקעלער קוקט אוים דער גאַנצער סאָד... און אָט איז דער פּייערדיגער קנוול אוכ־בעמערקט אין גאַנצען פערשוואונדען, א געהיימע שוואַרצקייט צושפּרייט זיך איבער'ן סאָד. דורך דיזער שוואַרצקייט הערט זיך דער שטילער רויש פון די בוימער, זייער סוד'ען זיך... און אין א ווילע ארום וועדט דער הימל וויעדער שאַרן: וויי א חופּה מיט עלעקטרישע לעמפּלעך קוקט ער אויס מיט זיינע בלישצענדיגע שטרענדלעך... אין די פּענסטער פון די ארומיגע הייזער בעווייזען זיך דאן ווינקענדיגע פייערלעך און די פענסטער פון צווייטען עטאַזש פון בער־לייבצעם ווייסען מויער, וואו עם וואוינט אן אָפּיציער, וועדען בעגאַסען מיט א העלען שטראָם ליכט...

און יאָשקע זיצט אלץ און זיצט אויף דעם זעלביגען אָרט און טראַכט און בענקט נאָך עפּעס.

דאן דערהערט זיך פּלוצים דורך אן אָפּען פענסטער דערבי א אידיש לידער, געזונגען פון א מאן מיט א שטאַרקער אנגענעהמער ברוסט־שטים, וואָס טראָגט זיך אין דער ביינאַכטיגער זומערדיגער לופט אונטער דעם שהנעם אוים־געשטערנטען הימל אזוי פריי און אזוי דריסט, ווי אן אדלער וואָלט זיך געטראָגען... יאָשקע טהוט זיך א כאַפּ, ווי פון שלאָף; זיין פּנים לעבט אויף, נעהמט שטראַהלען פון פרייד, זיינע אויגען לייכטען מיט פערגניגען. ער האָט שטאַרק האַלד צו הערען דאָס לידער, געזונגען פון דיזער ברוכט־שטים. זייט וואָכען הערט ער דאָס זעלבע לידער און די זעלביגע שטים, יעדען ביינאכט, וועז עס רעגענט נור ניט. ער קען דעם יונגענמאן, וואָס זינגט עס. זיין פאַמיליע וויים ער ניט, נור פיר איהם, יאָשקען, און פיר אונז אלע, מיט וועמען ער, דער יונגערמאן, האָט זיך געטראָפען, האָט ער זיך אָנגערופען: „זאכער". וועד „זאכער" איז, ווייסען מיר קיינער ניט. ער האָט זיך פּלוצים בעוויעזען אין פאַנראָמעווקע צווישן די אידישע ארבייטער, א הויכער, א שלאַנקער, א בלאָנדער, א ליכטיגער, מיט קלאָרע, העלע אויגען, מיט א ברענענדער צונג און מיט א זודיגער נישמה... די פאַנראָמעווקער אידישע יונגע ארבייטער האָט ער גלייך פער'כשופּ'ט, יאָשקען אויף. ער האָט צו זיי גערעדט וועגען זייער אייגענעם לעבען, און זיינע וועדטער, וואָס האָבען זיך ארויסגעריסען פון זיין ברענענדיגער נישמה זיינען געפאַלען, ווי גאַלדענע, ברענענדע פונקען אין זייערע הערצער... ער האָט זיי אָנגעוויזען אויף דעם דיקען חושך, וואָס האָט ארומגערינגעלט זייער לעבען, און אויף איין ליכטיג פּינטעלע, וואָס האָט ארומגעשוועבט אין דעם חושך, ווי א ווייטער בלאַסקענדיגער שטערן אין מיטען צווישען שוואַרצע וואַלקענס, אין האָט זיי געזאָגט, אז דאָס ליכטיג פּינטעלע איז אן איין־איינציגער שטראַהל פון דער גרויסער זון, וואָס וועט אָנהייבען צו שיינען מיט אלע איהרע מיליאָנען שטראַהלען באלד ווי די דאָזיגע דיקע פינסטערנים וועט פערשווינדען... און, הערענדיג איהם, האָבען זיי, די יונגע אידישע ארבייטער, און מאַנכע עלטערע, ווי יאָשקע, מיט יונגע הערצער, געמומען טראַכטען וועגען דער גרויסער ליכטיגער זון מיט איהרע מיליאָנען שטראַהלען, האָבען געמומען בענקען נאָך איהר און שילטען דעם דיקען חושך, וואָס לאָזט ניט דורך אָט די דאָזיגע געבענשטע זון...

„וועז די פינסטערנים וועט פערשווינדען" —האָט זאכער צו זיי געזעדט— „וועט דאן זיין א סוף צו די ליידען פון אונזער אידישען פאָלק אויף. פאַר דער שיין פון דעם ליכט וועלען מענשען דערקענען מענשען... פאַר דער שיין פון דעם ליכט וועלען אידען זיך מעהר ניט שרעקען פאַר אַנדערע מענשען, ווייל זיי וועלען דאן קלאָר זעהען אז זיי, די אידען, זיינען אויך אזוינע מענשען וויי די איבריגע, און דער הימל, און די ערד, און די פרייע לופט איז גראָד אזוי בע־שאפען פאַר זיי, די אידען, ווי פאַר אלע אַנדערע בירגער פון רוסלאַנד!"

און זאכער פלעגט תמיד ענדיגען מיט פייערדיגער בעגייסטערונג אין קול:

„אידען, איהר האָט גענוג געליטען, ערוואַכט צום הייליגען שטרייט געגען דער דיקער פינסטערנים! געדענקט, אז די בעפרייאונג פון דעם אידען איז די זאַך פון דעם אידען אליין! אידישער ארבייטער, דו וואָס טראָגסט צווישי מאל קעטען: אי אלם איד, אי אלם פראַלעטאַריער, ערוואַך! שטרייט פאַר דיין פאָלק און שטרייט פאַר דיין קלאַס! אין שטרייט און דורך שטרייט וועסטו זיך נור ערווארבען דיין רעכט... אידען, אידישע ארבייטער, האָט תמיד אין זינען די הייליגע וועדטער פון אונזער אלטען חכם: אם אין אני לי, מי לי."

די יונגע ארבייטער, הערענדיג דיזע וועדטער פון זאכער'ס פייערדיגען מויל, וועדען בע־גייסטערט, פיהלען, אז זיי זיינען בערייט צו קעמפּפען, כאטש שטאַרבען אין שטרייט. נאָך מעהר פון זיי וועדט בעגייסטערט יאָשקע, הערענדיג איהם. ער קוקט אויף איהם מיט אזא צערטליכ־קייט, מיט אזא ליעבע, פאקוראַט ווי אויף זיין ארציק'לען, בעת יענער האָט גערעשעט א שוועדע „זאַראַטשע", דריקט איהם מיט התפּעלות די הענד און מאַכט:

„זאַכאַר, רעדט איהר, דאַכט זיך מיר אַז א נביא רעדט. אין מח ווערט מיר דעמאָלט אַלץ קלערער און קלערער און אויפ'ן הארצען פיהל איך אַזא היות... זאַכאַר, איך האָב שוין לאַנג מלחמה געהאַלטען געגען די, וואָס שלאָגען אונז מיט למד'ן און אלפים... איך האָב אָבער ביז איצט מלחמה געהאַלטען אין אַלטען בית מדרש. פון איצט אָן בין איך גרייט מלחמה צו האַלטען אין גאַס אויך... לערנט מיך וואָס צו טהון, און איך וועל אַלץ טהון!"

איצט, אז ער, יאַשקע הייסט עם, הערט זאַכאַר'ס ברוסט־שטים, ווילט זיך איהם אַליין זינגען... זינגען דאָס זעלבע ליעד און מיט דעם זעלבען פייער, מיט וועלכען זאַכאַר זינגט עס. זאַכאַר זינגט „די שבועה". יאַשקע האָט זיך אויך אויסגעלערנט עס צו זינגען פון זאַכאַר'ן און ניט נור יאַשקע אַליין, נור אַלע אידען אין פאָגראָמעווקע, אַלט און יונג, פרויען און קינדער, זינגען איצט דאָס דאָזיגע ליעד, וואָר מיט וואָר־טער און וואָר דעם ניגון אָהן וואָרטער; וואָר מיט בעגייסטערונג און כונה און וואָר גלאַט אזוי אין דער וועלט אריין... אפילו שמערלע בים־באַם פון אַלטען בית מדרש זיי לעצטע צייט אויך געמומען דרעהען דעם „המלך" פון שחרית מיט'ן נגון פון „די שבועה", און איוואָן דער שמיעד, להבדיל, האָט אָפט אויך, קלאַפענדיג מיט'ן האַמער אָן דעם הייסען אייזען, געפייפט דעם זעלביגען נגון פון דעם ליעד...

און אָט האָט זאַכאַר אויפגעהערט צו זינגען.

. פון עק גאַם האָט זיך דערהערט אַנאַנדער מין זינגען, א טרויעריגם, הארץ־צופענדעם זינגען פון א פער'שכור'טער, הייזעריגער שטים: „עך, טי דאַליא, מאַיא דאַליא, בעזטאַלאַנצ גאַרקאַיא! ניע טי לי, מעניא, מאַיא דאַליא, דא סיבירי דאַוועלא!" דאָן דערהערט זיך א פייפען פון א פאַליציסקער פייפעל און עס ווערט וויעדער שטיל... מען הערט נור דאָס רוישען פון די בוימער אין קאַסטיוק'ס גאַרטען, זייער געהיימען שעפצען צו דעם ווייטען בלויען הימעל און זייער בליאַסקענדיגע שטערען...

יאַשקען ווערט וויעדער טרויעריג אויפ'ן הארצען, נאָך טרויעריגער ווי פריהער, אויידער ער האָט געהערט זאַכאַר'ס ברוסט־שטים זינגען. אין אזא צייט האָט ער פיינד, אז מען רעדט צו איהם, ער שווייגט אַליין און יעדע קליניגקייט ברענגט איהם אריין אין כעס. אין אזא צייט, אז אימיצער פרעגט איהם: פאַרוואָס האָט ער, יאַשקע, אראָבגעלאָזען די נאָז, ענטפערט ער יענעם מיט כעס: „גאָה, זיי ניט קיין חמור; קריך ניט אין די אויגען מיט דיינע קלאָץ־קשיות! זיין טאַטע'ס עסק, וואָס איך האָב אראָבגעלאָזען די נאָז!"

אָדער אין א ווייכערען טאָן: „האַסטו געהערט דאָס פייפען? אוי, ברודערקע, הנה לא ינום ולא יישן די פייפעל. די פייפעלע שלאָפט ניט! זי פייפט אַן דעם עולם? אוי, דער עולם איז א גולם! פע, פאַסקודנע! לאָז מיך איצט צורוה. זאָג מיר בעסער: פאַרוואָס בין איך ניט געבאָרען געוואָרען עפעס א שטיקעל אדם, א שטייגער עפעס א ראַטשילד, צי א פאַליאַקאָוו, לכל הפחות? וואָס האָט זיך דעם רבונו של עולם געוואָלט, אז איך זאָל געבאָרען ווערען דוקא א חיט, וועניג זיינען דא אָהן מיר?"

און ווען יענער פרעגט: וואָס אַן ערך וואָלט געווען, אז ער וואָלט זיין ראַטשילד, ענטפערט ער מיט א בייסענדיגען שמייכעל אויף די ליפען:

„וואָס וואָלט געווען? ששי וואָלט מען מיר מסתמא דעמאָלט געגעבען אין אַלטען בית מדרש, און פאַר א גבאי וואָלט מען מיך אפשר אויך געמאַכט... א יחסן וואָלט איך דעמאָלט געווען, גלייך מיט אַלע אונזערע גרויסע יחסנים... אויבענאָן אין מזרח וואָלט איך געשטאַנען אין וועג איך וואָלט דעמאָלט טאַבאַק געשמעקט. וואָלטען מיר אַלע בעלי בתים פון אַלטען בית מדרש אונטערגעטראָגען זייערע טאַבאַקערקעס, ווי אונזער גרויסען יחסן בער־לייבצען אַליין, אין א כבוד וואָלט פאַר זיי געווען, ווען איך וואָלט זייער טאַבאַק אריינגערוקט אין מיין יחסנ'ישע נאָז... וואָס וואָלט געווען?" — וועט ער אויפ־געמאַכט אויך קויפען ריטער, גאַנצע וואַגענס ריטער, אום צו שינדען מיט זיי די פעל ביי יענע עוות־פנים'ער, וואָס זאָגען, אז בער־לייבצע איז א בלוטזויגער; אז זיין קאַרק איז רויט פון דעם ארעמאַנס בלוט... וואָס זאָגען, אז וועלוועלע בעל־קאַראַבקע איז א רוצח א איד. און יענע שקצים, וואָס האָבען די לעצטע צייט געקראָגען אזא טרפה'נע חוצפה, אז זיי ווילען ניט פאַלען כורעים פאַר די רייכע מאַטניא, פאַר דעם הייליגען יחוס, און רעדען גאָר אָהן מורא על ה' ועל משיחו — יענע שקצים וואָלט איך גאָר צוהאַקט אויף פיץ־פיצלעך... קאַלטע קוגעלעך וואָלט איך פון זיי געמאַכט און וועלוועל בעל־קאַראַבקע וואָלט איך זיי געגעבען צו פערקויפען צו די אידישע קבצנים... ביי איהם וואָלט עס געווען בשר כשר, נישקשה!... צי איך וואָלט אויף יענע שקצים גאָר אָנגעשיקט א פאַר מוסרים... פאַר א רובעל א מזומן'עם קען מען, דאַנקען גאָט, ביי אונז קריגען א אידישען מסור צו יעדער צייט... זיי זיינען דא ביי אונז, קיין עין הרע, וויפיעל קופקעלעך מיסט אויף בלאָטעווקער גאַס, וויפיעל ווערים אויף דעם אַלטען בית עולם! וואָס וואָלט געווען?..." — פלעגט ער זיך אין מיטען־דערינען אונטערברעכען — „דו גרויסער יאַט דו, פערשטעהסט ניט, אז איך וואָלט געווען ראַטשילד און דעמאָלט וואָלסטו געשטאַנען נעבען מיר אזוי נאָהענט, ווי דו שטעהסט איצט, וואָלסטו אויף געמוזט זיין א שטיקעל אדם!

אַך, לאָז מיך צופריעדען, פרעג ניט קיין קשיות, דו ביזט א בהמה!"

און וועז דער מענש, וואָס פרעגט איהם, פּאַרוואָס ער האָט אַראָבגעלאָזען די נאָז, איז „אן אייגענער", ענטפערט איהם יאָשקע מיט א לייִדעלע, וואָס ער האָט די לעצטע צייט אַליין אויסגעטראַכט פון קאָפּ, וועלכע ער האָט אָנגערופען „דעם חיט'ס נגון" און צו וועלכען ער האָט אַליין צוגעקליבען אַן אומעטיגע מעלאָדיע.

„הא? דו פרעגסט, פּאַרוואָס איך האָב די נאָז אַראָבגעלאָזען?" און ער נעהמט זיך זינגען אויף זיין באַס־שטים, ציהענדיג די ווער־טער און מיט הארץ:

„זיצט זיך א חיט'ל, נייהט און נייהט
און הערט פּערשוואַרצע אַלע יאָהרען,
אזן שטאַרבט אין פּרעמע תכריכים נאָך —
וואָס איז פון זיין פּראַצע געוואָרען?..."

די לעצטע וועלטער זינגט ער אויס אויף זיין באַס־שטים מיט א רוגזה, דערביי וועלט ער רויט, ווי א בוריק — צי פון כעס, צי פון דעם, וואָס ער שטרענגט אָן צו שטאַרק בעת דעם זיין באַס־שטים...

6.

אין דער היים איז מען שטאַרק ניט צופריע־דען מיט זיינע „גאַנגען", מיט זיין רעדען „פון פייער און וואַסער". דער טאַטע, דער אַלטער גדליהו, מיסט איהם: עס איז שוין צייט איהם צו וועלען א שטיקל מענש, ער איז ניט קיין יונגלע, א טאַטע איז ער פון דריי קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין. זיין ווייב זעלדע שילט איהם: איהר האַרצווהטאָג זאָל ער קריגען, איהר זייטען־שטעכענייש, דעמאָלט וועלען איהם אזויינע נאַרעשקייטען ניט לייגען אין זיין משומד'סקען קאָפּ!

אמאָל ענטפערט זיי יאָשקע אויף דעם מיט א שפּאָס, מיט עפּעם א גלייכווערטל און אמאָל וועלט ער בייז, צוקאָכט זיך... דאָן צוריידט ער זיך... מיט גיפט זיינען דאָן אָנגעזאָפּט זיינע רייד, מיט ביטערער גאָל... ער שטעלט דאָן אוועק דעם אַלטען גדליהו'ן אזעלכע קשיות, אז יענער איז ניט גערן, וואָס ער האָט זיך גאָר אָנגעהויבען מיט „דעם הולטאי"...

איינמאָל טרעפט זיך אזא מעשה:

זיי זיינען אַלע פערקליבען אין „מאַסטער־סקאיע" און ארבייטען. די מאַסטערסקאיע איז דער גרעסטער חדר אין שטוב, געהט ארויס צו דער גאַס־צו. די געשקאַטורעווטע וועגד זיינען פערויכערט, קוקען אויס דונקעל סאר און אין מאַנכע פלעצער איז די שקאַטורקע אין גאַנצען אראָבגעפאַלען, און דאָרט, וואו זי איז אראָב־געפאַלען, זיינען פערבליבען אויף די וועגד גריבער, פון וועלכע עס קוקען ארויס שטיקלעך פערקאַלכטע דראָניצעס, ווי ביינער פון סקעלע־טען... דער געקאַלכטער באַלקען קוקט אויס, ווי פאַרמעט, געל פון נאַסקייט, וואָס קומט פון אַלטען דאָך, וועלכער רינט דורך... געגען די ניידריגע פענסטער, וואָס קוקען ארויס אויף די פּריזבע מיט ציעגען, שטעהט דער לאַנגער טיש, וואו מען ארבייט. לינקס, אין א ווינקעל, שטעהט די נעה־מאשין.

דער אַלטער גדליהו מיט זיין בריייטען וויי־סען באָרד ביז'ן גאָרטל, שטעהט ביים טיש מיט'ן רוקען צום פענסטער, מיט א שטיקל קרייד אין האַנד און צייכענט אויף א שטיק געוואַנד, וואָס ליעגט פּאר איהם צושפּרייט אויפ'ן טיש... די שפּאקולען זיינען ביי איהם, ווי געוועהנליך בעת דער ארבייט, פערריסען אויפ'ן צוקאַרטשעטען שטערען. ער שטעהט אָנגעטאָן אין א דיקען, וואַטאָווען קאפּטען, כאָטש אין שטוב איז א היץ, צום דערשטיקט ווערען, אָטהעמט שווער, ווישט יעדע ווייל מיט'ן עלענבויגען, מיט דער גאַנצער לענג פון ארבעל, זיין פערשוויצטען שטערען און אהינטער דעם נאקען, וואָס ביסט פון שווייס... איבער'ן קאפּטען, אונטער דעם ווייסען באָרד, טראָגט ער זיין לאַנגען ארבע כנפות, וואָס איז אזוי גל ווי דער באַלקען, און וועלכער גרייכט איהם ביז די קניע...

אנטקעגען איהם זיצען זיינע צוויי פּועלים: הערשעלע און שמערל, ביידע אונגעפעהר פון איין עלטער, א יאהר אכצעהן, ניינצעהן אלט.

הערשעלע, נעבעך, איז א קראַנקער בחור'ל, האָט די שווינדזוכט. ער איז א לאַנגער, מיט שמאָלע שפּיציגע פּלייצעס, מיט אן אויג־געפאַלענער ברוסט, מיט רויטע האָר אויפ'ן קאָפּ, מיט א פּנים, וויים מיט דער וויסקייט פון תכריכים, מיט גרויסע, בלויע, בלישצענדיגע אויגען, מיט א לאַנגען, דינען האַלז, וו ביי א גאַנז, מיט א גרויסען, פּליישיגען קנאָפּ ביים גאָרגל, וואָס הייבט זיך ביי איהם ארויף און אראָב, ווי נור ער טהוט אן אטהעם. א פרעהליך בחור'ל איז הערשעלע: טראַכט קיינמאָל ניט פון דעם טויט, כאָטש ער וויים, אז ביי איהם איז די „דעריגע"... ער וואָלט זיך נור געוויצעלט, נור געמאַכט זיך הוסטיג, נור געזונגען, נור געלאַכט.

וועז ער לאַכט, כאָפּט ער זיך אן פאר די ברוסט, גלאָצט מיט זיינע בלויע אויגען, ציי־טערט מיט זיינע שמאָלע, שפּיציגע אקסלען; דער פּליישיגער קנאָפּ ביים גאָרגל הייבט דאן אן צו טאַנצען ביי איהם, ווי אויף ספּרוזשינעס, פערטאַנצט הויך, אזש אונטער סאמע מאַרדע און צוריק ביז דער גרוב אונטער'ן גאָרגל. ער פערקרימט דאָם מויל, אזוי ווי דאָם לאַכען וואָלט איהם וועה געטאָן, און דעם צווייטען אין די אויגען וואַרפט זיך בעת דעם די מאַדנע וויי־קייט פון זיינע צייהן...

איצט זיצט הערשעלע אויף איבערגעבויגען

איבער זיין ארבייט, וואָס לויגט ביי איהם אויפֿן שוים, דעם קאָפּ מיט די רויטע האָר אָבגעוואָר־פען עטוואָס אַן א זייט, נעהט און זינגט אונטער דער נאָז עפּעס א לידעלע.

שמערל זיצט נעבען איהם, האַלט אויפֿן שוים א שטיקעל צוגעשניטענע סחורה אין סטריגעווועט מיט ווייסען פאָדעם. ער שווייגט, ווי געוועהנליך. ער שווייגט אימער. גאָר נישט אינטערעסירט איהם אויף גאָט'ס וועלטל, חוץ זיין ארבייט, אפילו דער ענין פון „פאָליטיקע", וואָס אינטערעסירט, געוועהנליך, יעדען שנייר־דער, אויף ניט... ער איז א געזונדער בחור, מיט ברייטע פלייצעס, מיט א קורצען, דיקען האַל, וואָס איז, דאָכט זיך, ביי איהם אריינגעדרוקט צוויישען די אקסלען, מיט א בריים, פערשלאָפענע פנים און מיט אויגען פון אן אונבעשטימטער פאַרב, וואָס קוקען מיעד, פויל, טעמפּ... יאָשקע רופט איהם „דער חכם פון דער הגדה". ער האָט איהם ניט ליעב. „א בר־מזן איז ער פאר די אויגען" —זאָגט יאָשקע— „קיין ברעקעל לעבען פון א מענשען! נו, רייב־זשע אויס די אויגען, דו חכם פון דער הגדה!" — וועגדעט ער זיך א סך מאָל צו איהם — „א כאַלענדר אויף דיר, טהו כאָטש א מאָל א קוק ווי א לעבעדיגער מענש! קענסטו רעדען? קענסטו לאָכען? ביזטו א לעבעדיגער צי א טויטער? אויב די ביזט א טויטער, איז דאָ ניט דיין אָרט צווישען לעבעדיגע; מען דארף דיר געבען לאחר יד: אין דיין רוה נעה, אין דר'ערד אריין!... נו, וואָס שווייגסטו? ענטפער! הערשעלע, טהו איהם אקאָרשט דאָרט א קיצל מיט'ן פּרעם אין זייט!"

הערשעלע טהוט א כאַפּ, געוועהנליך, דעם פּרעם מיט א געלעכטער און מעסט זיך אן אויף שמערלען. יענער קוקט איהם אן, קוקט אן יאָש־קען מיט דעם זעלביגען פלעגמאטישען אויסדרוק אויפֿן פּנים און אין די אויגען. דאָן טהוט ער נאָריש א שמייכעל, שטופּט פון זיך אָב מיט דער האַנד געלאַסענערהייט הערשעלע'ן מיט'ן פּרעם און זאָגט אין א גלייכגילטיגען טאָן:

— שפּיעל זיך ניט, הערשעלע, מיט קיין פּרעם... עס איז ניט קיין שפּאָס... קענסט זיך נאָך צוהוסטען און איהם ארויסוואַרפען פון די הענד!...

„אוי, שהחינו! א דאַנק דיר, גאָטוניו, טאַטע, וואָס דער חכם פון דיין הגדה, שמערליאַטע, א גרויסע שמאַטע, וואָס טויג אפילו ניט פיר א לאַטע, האָט געלאַזט הערען זיין קול!..."

זינגט אוים יאָשקע אויף זיין באַאַוועג שטים.

— האָט געלאַזט הערען זיין זים קול! — כאַפּט אונטער הערשעלע אין טאָן און צולאַכט זיך אזוי, אז ער צוהוסט זיך און קאַרטשעט זיך צונויף נעבעך פון וועהטאג מיט ווייט אוים־געגלאַצטע אויגען און מיט אויסגעשצירעטע וויסע צייהן...

שמערלען האַרט עם ניט; ער טהוט אפילו ניט א קוק אין זייער זייט. אויף זיין פּנים איז, דוכט זיך, אָנגעשריעבען: „לאַכט זיך געזונטער־הייט פון מיר, מיך טשעפּעט עם, ווי די וואַנד!"

קורץ, אזא בחור'ל איז שמעריל, גדליהו'ס צווייטער פּויל, וואָס זיצט איצט נעבען דעם פרעהליכען קראַנקען הערשעלע און ארבייט.

יאָשקע אליין זיצט ביי דער מאשין אָהן א רעקעל, אָהן א היטעל, דער קראַגען פון העמד צושפּילעט, און שטעפּט. איהם איז היים אזוי ער שוויצט. זיין פּנים און האַלז זיינען רויט און פייכט, דאָס שוואַרצע בערדעל און די שוואר־צע, געקרויזטע האָר אויפֿן קאָפּ גלאַנצען ביי איהם פון שוויים. זיין הויבער, וויסער שטערען איז בעדעקט מיט גרויסע טראָפּענס. פון צייט צו צייט טוליעט ער צו דעם שטערען צום וויסען ארבעל פון העמד, ווישט זיך אויף אזא'ן אופן דעם שוויים, הייבט וועדער אויף דעם קאָפּ און שטעפּט וויטער...

זיין ווייב זעלדע, א הויכע דאַרע אידענע, מיט א בליך, לאַנג, שפּיציג פּנים, מיט א שפּי־ציג נעזעל, מיט בלויע אויגען, וועלכע קוקען ארויס פערטאָן פון אונטער א רויט, געבלימט טיכעל אויפֿן קאָפּ, וואָס איז ביי איהר אונטער־געקאשערט ניידריג אויפֿן שטערען נעבען די כאַמע ברעמען, אז קיין הערעלע פון איהר קאָפּ זאָל זיך חס ושלום ניט ארויסזוהן, — זיצט זיך אויף א שטול נעבען טהיר און צירעווועט א זאָק אויף א גלאַז.

אויפֿן פּאָל, נעבען איהרע פים, שפּיעלען זיך איהרע צוויי מיידעלעך האַסינקע און באַסינ־קע, ביידע באַרפוסע, מיט פערברודיגטע פיסע־לעך, מיט פערברודיגטע צורה'קעלעך, מיט קלאַ־רינקע, בלויע אייגעלעך און מיט בלאָנדע גע־קרויזטע קעפּעלעך... זיי זיינען ביידע „מאַמעס", אי האַסינקע, אי באַשינקע, האָבען ביידע צי קינדער. האַסינקע האָט זיך געמאַכט א קינד פון דער מאַמעס וואַלגערהאַלץ, וואָס זי האָט ארומגעוויקעלט מיט א באַרג מיט שמאַטעס; באַשינקע — פון א גרויסען טישטוך, וואָס זי האָט איינגעוויקעלט אין דער מאַמעס קאפּטע... זיי ביידע האַלטען די קינדער אין די אָרעמס, רעדען צו זיי מיט א וויך קול, לערנען זיי דרך־ארץ: זיי מוזען זיין גוטע קינדער, פאָלגען די מאַמעס, ניט שרייען, ניט ווינזען, דערפאַר, וועט מען זיי נעהמען „האיטא", וועט מען זיי קויפען צוקערקעלעך, נייע שיכעלעך אויף יום טוב...

ארציק'ל איז ניטא אין דער היים, ער איז וואוהין אוועק. איך זיץ זיך דאָ ביי דער זייט נעבען א פענסטער און קוק ארויס אין א בוך. איך האָב ליעב צו זיצען אין מאַסטערסקאַיא אין לעזען: דאָרט איז תמיד פרעהליך, אימער איז דאָרט דא וואָס צו זעהן און וואָס צו הערען.

אין שטוב איז האַלב דונקעל: די ציגען אויף דער פריזבע פערשטעלען דאָס ליכט פון די

ניעדריגע פענסטער. עס איז היים, עס שטיקט אין שטוב. אלע שוויצען. ארום הערט זיך דאָס זשוזשען פון דער מאשין, אויף וועלכער יאשקע שטעפט, דאָס שטילע זינגען פון דעם קראנקען, פרעהליכען הערשעלע און די ליעבע זילבערנע שטימען פון חאסינקע און באשינקע, וואָס שפיעלען זיך מיט זייערע „קינדער" אויפן פּאָל.

פלוצים דערהערט זיך פון פּארהויז א שנייד־עגדיג געשריי: „העי, פריעדמאן!" זעלדע טהוט זיך א כאפּ פון שטול: „דער פּאשטאליאן, א בריעף!" און לאזט זיך לויפען פון שטוב, פערריכטענדיג אין וועג דאָס טיכל אויפן קאָפּ. חאסינקע און באשינקע האידע נאָך איהר...

דער אלטער גדליהו טהוט זיך א טרייסעל, דאָס שטיקעל קרייד אין האנד וועלט ביי איהם פערגליווערט איבער דער ארבייט... ער שטעהט אזוי הינטער'ן לאנגען טיש, מיט'ן פנים צו דער טהיר, וואו זעלדע איז ארויס, קוקט אהין מיט איינגעגעסענע אויגען; די וויסע באָרד ציטערט אויף זיין ברוסט בעת דעם.

„אפשר פון אמעריקא, פון איהם?" שעפּצעט ער ארויס מיט ציטערנדיגע לייפען און נעמט ניט אראָב די אויגען פון טהיר, דורך וועלכע זעלדע דאַרף ארייננעהן.

יאשקע הערט אויף צו ארבייטען, טהוט זיך אויף א קעהר מיט'ן פנים צום טהיר; אין זיינע אויגען בעווייזט זיך א שטראהל פון פרייד.

הערשעלע און שמערל הערען אויף אויף צו ארבייטען, קעהרען זיך אויף אום צו דער טהיר. הערשעלעם בלויע אויגען קוקען אויף דער טהיר מיט א מין אונגעדולד, אפילו אין שמערל'ס טעמפּע אויגען בעווייזט זיך אויך א מין נייגיערינקייט.

קיין מינוט איז נאָך ניטאָ זייט זעלדע איז ארויס און דאָך דאכט זיך דעם אלטען גדליהו'ן און יאשקע'ן, אז זי מארודעט דאָרט.

— מיט וועמען האָט זי זיך דאָרט אוועקגעשטעלט רעדען? — שרייט יאשקע.

— יאשקע, געה דו ארויס צום פּאשטאליאן! — שעפּצעט דער אלטער גדליהו מיט ציטערנדיגע לייפען...

און דאָ לויפט ארויין זעלדע, די צוויי קינדער נאָך איהר. זי לויפט ארויין, ווי א משוגענע, דאָס פנים פלאמט ביי איהר, די אויגען אויסגעלאָצט, פול מיט התפעלות, דאָס טיכל אויפ'ן קאָפּ האָט זיך ביי איהר פערוקט אויף א זייט, אין די הענד האלט זי א גרויסען קאנווערט.

— שווער־לעבען, יאשקע! — שרייט זי אין אטהעם — פון שלמה'קען א פּאטרעט פון אמעריקע, זאל איך אזוי גליקלאָך זיין!

אלע שפרינגען אויף פון זייערע ערטער, אלע ווארפען זיך צו איהר אנטקעגען, יאשקע, די פּועלים... דער אלטער גדליהו נור אליין בלייבט שטעהן, ווי צוגעשמידט, אויף זיין אָרט, הינטער'ן טיש... ער ווערט בלייך, דער אלטער גדליהו, קוקט אויף זעלדען, קוקט אויף דעם וויסען קאנווערט אין איהר האנד און זיין וויסער קאָפּ מיט דער אלטער שפּיציגער יארמעלקע ציטערט, זיין וויסע באָרד בעווענגט זיך שנעלער אויף זיין ברוסט, איבער דעם גרעלען ארבע כנפות, און די הענד, וואָס שפּארען זיך אן אן טיש, טרייסלען זיך. ער קען ניט איינשטעהן אויף די פיס, דער אלטער גדליהו, און זעצט זיך לאנגזאם אוועק, אלץ האלטענדיג זיינע אלטע, אויסגעארבייטע, רויטע אויגען אויפ'ן וויסען קאנווערט...

דערווייל כאפּט יאשקע ארויס דעם קאנווערט פון זעלדעם האנד, עפענט איהם און שרייט אויס מיט התפּעלות: „ער, שלמה'קע! קיין עין־הרע, גאָר אנאנדער אדם! טאטע, קוק נור אן שלמה'קען, די וועסט איהם ניט דערקענען!"

ער דערלאנגט דעם טאטען דאָס בילד איבער'ן טיש, דער פּנים שטראהלט ביי איהם בעת דעם, און ער בויגט זיך אריבער איבער'ן טיש מיט זיין ברייטער ברוסט, ציהט אויס דעם האלז און קוקט פון דער זייט אויפ'ן בילד.

זעלדע שטעהט אויף נעבען איהם אריבער־געבויגען איבער'ן טיש און קוקט איבער זיין פלייצע אויפ'ן בילד. זי שמייכעלט און אין איהרע אויגען שטעהען טרערען...

הערשעלע און שמערל לויפען אריבער אויף דער אנדערער זייט טיש, וואו גדליהו זיצט, שטעלען זיך הינטער זיין רוקען און קוקען פער־וואונדערט אויפ'ן בילד.

חאסינקע און באשניקע וויילען אויף זעהן, וואָס טאטע־מאמע און זיידע זעהען; זיי שטעלען זיך אויף א שטול און פון דאָרט קריכען זיי ארויף אויפ'ן טיש־און צוזעצען זיך גאנץ ברייטלעך...

און דער אויפגערעגטער גדליהו רייבט דער־ווייל מיט ביידע הענד די אלטע אויגען, ווישט זיך אויס די שפּאקולען, טהוט זיי אן, טהוט א כאפּ דאָס בילד מיט ביידע הענד, בויגט זיך אויס צום פענסטער, וואו עס איז ליכטיגער, און נעהמט קוקען... אויף א סעקונדע לעבט אָב זיין אלט פּארמעט פנים, א פרייד צוגיסט זיך איבער איהם. ער קוקט, דאכט זיך, אויס פיעל יונגער. זאָגאר א ראזעווע פּארב טרעט ארויס אויף זיינע צוקניישטשטע באקען. און פלוצים הייבט אן דאָס בילד צו ציטערען אין זיינע הענד, א שווארצער וואלקען צושפּרייט זיך איבער דעם אלטען גדליהו'ס פנים. ער ציטערט, דער אלטער גדליהו, ציטערט מיט'ן גאנצען קערפּער:

— שלמה'קע —מורמעלט ער— מיין גוטער שלמה'קע, מיין שטיל, עהרליך קינד, ווואו איז דיין אידש פנים?!"

און דער אלטער טאטע פאלט צו צום טיש, דריקט דעם שטערען צום בילד און כליפעט פער־שטיקט...

זעלדע צויאמערט זיך אויפ'ן קול, ווי נאָך

א בר־מנן. די קינדער דערשרעקען זיך, הייבען זיי אויך אויף א ילליה.

און דאָ אין מיטען־דערינען דערהערט זיך יאָשעקס קול: „שא, וואָס איז עס פאר א געווייג? ווער איז דאָ געשטאָרבען?

און אונטערגעשפּאַרט די האַנד אונטער'ן גאַרגעל, נעהמט יאָשקע לויפען איבער'ן שטוב ווי א ווילדער, און שרייט מיט בענומענע קולות אויף זיין באַסאָוער שטים: „קאַראַאול! קאַראַאול!!"

אלע טהוען זיך צו איהם א קעהר; דער אלטער גדליהו הייבט אויף קאָפּ און קוקט איהם אַן דורך די ברילען, די באַקען אונטער די ברילען זיינען ביי איהם איצט פייכט פון טרערען. זעלדע הערט אויף צו ווייגען און קוקט אויף איהר מאַן צושראַקען; די קינדער שפּרינגען מיט קולות פון טיש, וואַרפען זיך צו זעלדען מיט צושראַקענע אייגעלעך; הערשעלע אין שמערל לויפען צו איהם מיט פערוואונדערטע מינעם און ער, יאָשקע, האַלט די האַנד אונטער'ן גאַרגעל, לויפט איבער'ן שטוב און שרייט אין איין קול: „קאַראַאול! קאַראַאול!..."

— וואָס שרייסטו, יאָשקע? וואָס איז דיר? — פרעגט אויפ'ן קול זעלדע.

יאָשקע הערט אויף גלייך צו שרייען און זאָגט: „וואָס איך שריי ווילסטו וויסען? וואָס יאָמערט איהר ווי איך וויסען!"

— אלע בייזע חלומות צו דיין משומד'סקען קאָפּ, — בטל'ט צו איהם אוים זעלדע.

— און אלע גוטע חלומות צו דיין כשר־בהמה'שען קאָפּ! — ענטפערט איהר יאָשקע אין טאָן. — האַסטו געזעהן? האָבען זיך צו־יאָמערט! וואָס וויינט איהר, פֿראים, וואָס ער האָט פערלוירען דעם שניידערשען דלות פון פּנים? פרעהען דאַרפען זיי זיך, און זיי וויינען, אקוראט, ווי ער וואָלט געשטאָרבען!

— אי, יאָשקע, יאָשקע — רופט זיך דאָ אָב דער אלטער גדליהו מיט וועהטאָג אין קול — וואָס טראַכטסטו זיך, יאָשקע? אלץ איז ביי דיר א געלעכטער. פע, קיין הארץ האַסטו ניט, יאָשקע, קיין אידיש הארץ! א ברודער איז ביי דיר קיין ברודער ניט, א טאַטע קיין טאַטע ניט, אן עלטערער קיין עלטערער ניט!... פון יחוס לאַכסטו זיך אוים, פון למדנות... אונזערע שהכ־סטע אידען וואָלסטו דערטרונקען אין א לעפעל וואַסער... היט זיך, יאָשקע, א מיאוס'ן סוף וועסטו האָבען! דו מישט זיך ניט אין דיינע זאַכען... דו רעדסט פון פייער... דו לעזט די ביכלעך, וואָס זיינען סם־המות... דו פיהרסט זיך אַרום מיט מענשען, וואָס וועלען אויפ'ן פייער אונז אַרויפּברענגען אלעמען!... אוי, אוי, שלמה'קע, שלמה'קע — זיפצט דער אלטער גדליהו — אט ער איז געווען א קינד, אזא שטי־לער, אזא גוטער, און וואָס? אַנגעווואָרען איהם! איך האָב איהם אַנגעווואָרען און ער האָט זיין אידיש פּנים דאַרט אַנגעווואָרען... ניט געדאַרפט איהם לאָזען פאָהרען, מיין שלמה'קען, ניט געדאַרפט, כאָטש איין זוהן א אידען האָבען נעבען זיך... ערגער ווי געשטאָרבען! — קרעכצט דער אלטער גדליהו.

— איך וואָלט דיר געקענט עפּעס אויף דעם ענטפערן, טאַטע —ענטפערט יאָשקע— נור איך וועל עס איבערלאָזען אויף אַנאַנדערס מאָל.

און געזאָגט עס, זעצט ער זיך צו דער מאשין.

הערשעלע און שמערל זעצען זיך אויך אַוועק אויף זייערע ערטער און נעהמען זיך צו דער ארבייט.

זעלדע שטעהט ניט ווייט פון טיש, די קינדער אַרום איהר קלייד, הערט זיך צו צו די רייד און זיפצט.

— וואָס קענסטו מיר ענטפערן, דו יונגאַטש —מאַכט גדליהו מיט כעס— איז עס ניט אמת, אז דו האָבט קיין הארץ ניט?

זעלדע גיט דערביי א טיפען זיפץ.

יאָשקע שטעהט אויף פון אָרט, זיין פּנים איז אַנגערוקט. ער געהט צו צו מיר און זאָגט מיט איינגעהאלטענער אויפרעגונג:

— לעהרער, איהר האָט מיר אמאל דער־צעהלט, אז די אבעזיאַנעס האָבען אזוי שטארק האַלד זייערע קינדער, דאָס פון גרויס ליעב־שאפט דריקען זיי אזוי פיעל און אזוי שטארק זייערע קינדער צום הארצען, ביז זיי דערשטיקען זיי... אט דאָ האָט איהר מענשען, וואָס האָבען אויך האַלד, ווי אבעזיאַנעס! צום הארצען ווילען זיי דריקען זייערע קינדער, צום הארצען, אט דאָ אויף בלאָטעווקער גאַס, און דוקא אין בלאָטעווקער טיפען שמוץ! מעגען אפילו זייערע קינדער דערטרונקען וועלען אין דער בלאָטע, זיי אבער מוזען האַלטען זייערע קינדער ביים הארצען! און וועז דאָס קינד האָט זיך ארויסגעריסען פון דער בלאָטע, וועז עס האָט געקראָגען א ניי פּנים אהן די בלאָטעווקער סמנים פון דלות און שפלות, — וויינען זיי, קלאָגען זיי נאָך איהם, ווי נאָך א טויטען! טאַטע, אויף נאמנות, איך האָב א הארץ און אפשר נאָך א בעסערס, ווי דיינע שענע איידען, די זשולייקעס. די בייטעלשניידער. איך האָב א הארץ, איך האָב אבער אביסעלע פערשטאַנד אויך. איך פערשטעה, אז וועז שלמה'קע, דער שטילער נעבעכ'ל, וואָס אז ער איז געווען אויף בלאָטעווי־קער גאַס האָט זיך אין דרייען געבויגען פאר יעדען, וועלכער האָט געהאָט דעם מזרח, די מאַטניא און דעם כבוד פון מענשען מיט פינ־סטערע מוחות; אז וועז דערזעלביגער שלמה'קע שעפּס האָט דאַרט אין אמעריקא זיך אַנגענומען אזוי פיעל פרייהייט, דאָס ער האָט געקענט ביי זיך פּועל'ן אראָבצונעהמען דאָס בערדעל פון דעם בלאָטעווקען פּנים, — דאַרף מען שרייען: „הוראַ", און ניט ווייגען. פערשטעהסטו,

טאטע, פֿאַרוואָס איך האָב זיך ניט צו־וויינט ווי דו און זעלדע ?!

— אוי, אוי, אָטוואַליעוע, אָטוואַליעוע — שרייט אוים דער אַלטער גדליהו אונגעדולדיג, הייבט זיך אויף פון אָרט, מאַכט צו איהם מיט ביידע הענד, אַזוי ווי ער וואָלט מורא געהאַט צוצולאָזען איהם צו זיך נאָהענט: — רייד צו מיר ניט, איך וויל דיך ניט הערען !... האַ, דו וועסט שוין באַלד נעהמען דרשה'נען, אז אַלע זיינען גנבים, גזלנים, אַלע אונזערע עהרליכע אידען, נור דו און דיין חברה ניט !...

— יא, יא, —ברעכט איהם אונטער יאָשקע מיט כעס— גנבים, פּראָצענטניקעס, בלוטזויגער!

— שווייג, שווייג ! —שרייט גדליהו און קלאַפּט אַן טיש— יונגאַטש, שווייג ! דו טאָרסט נאָר ניט רעדען וועגען זיי. זיי זיינען מיוחסים, זייערע טאַטעס זיינען געווען למדנים און מיוחסים, זייערע זיידעס... דו אָבער, דו ? ! ווער ביזטו ? ! דו ביזט א חיט, דיין טאַטע איז א חיט און דיין זיידע איז געווען א חיט... טאָ שווייג, חוצפּה'ניק דו !... האַלט דיין מויל פּער־מאַכט, יאָשקע ! — שרייט גדליהו מיט א פּער־שטיקט קול פון אויפרעגונג, קלאַפּט מיט'ן פויסט אין טיש און טרייסעלט זיך פון כעס מיט'ן גאַנצען קערפּער.

יאָשקע צולאַכט זיך מיט א ביסענדעז געלעכטער.

— אבער פּאַרוואָס, טאַטע, זאָג מיר — שרייט ער— איז בער־ליבצע דער וואַכערניק, צי וועלווע בעל־קאָראָבקע מעהר מיוחס פון מיר און דיר ? זיינען מיר ניט געבאָרען געווארען מיט דעם זעלביגען צלם אלקים, וואָס בער־ליבצע צי וועלווע ? עס שטעהט דאָך בפירוש אין פּסוק: „וה' ברא את האדם בצלמו", האָט דער פּסוק מיט דעם געמיינט נור די וואַכערניקעס, די בעלי־קאָראָבקעס און די אַנדערע יחסנים פון דעם מין ? אז נור א גנב, א בלוטזויגער, הייסט עס, האָט גאָט געגעבען זיין אייגענעם פּורעב, אבער אַן עהרליכען מענשען, וואָס פערדיענט זיין ברויט מיט דעם שוויים פון זיין שטערען—ניט ? צי דערפּאַר זיינען יענע גרעסערע מיוחסים פון אונז, וויל זייערע טאַטעס האָבען זיי בעשאַפען מיט אַנאַנדער שם המפורש, ווי מיר אונזערע קינדער ? צי דערפּאַר, וויל זיי ציהען ארוים די עצמות פון די קבצנים און מיר ניט ? אויב אזוי, פּארוואָס זאָלען מירא ויך ניט וועהרען בייטעל־שניידער, טאַטע ? אין דר'ערד מיט דער שער, אין דר'ערד מיט דער נאָדעל, אין דר'ערד מיט דער עהרליכער שניידערשער ארבייט — יחסנים לאַכיר וועהרען, בלוטזויגער, קאַרמאַנשיקעס !...

— זעה, זעה, —קרעכצט דער אַלטער גדליהו, כאַפּט זיך פאַר'ן קאָפּ און שאָקעלט איהם פון עגמת נפש: — זעה, דער וואַריאַט האָט זיך צו־קאָכט ! אוי וועה איז מיר, וועה איז מיר, א מיאוס'ן סוף וועט ער האָבען. זיך וועט ער אונ־גליקליך מאַכען, זיין ווייב און קינדער... יאָשקע, זוהן מיינער —הייבט ער פלוצים אָן מיט געבעט — בעקלאַהר זיך, בעטראַכט זיך: מיט א וועלט גהאכטו זיך קריגען, מיט א גאַנצער וועלט ?! היט זיך, יאָשקע, היט זיך. אז מען וויל לעבען, אז מען וויל האָבען פּרנסה, מוז מען דרך־ארץ האָבען פאַר לייטען. און דו, און דו, וועה איז מיר !...

— ניין, טאַטע —שרייט יאָשקע מיט פּייער — ניין, איך און מיינע קינדער וועלען ניט דרך־ארץ האָבען פאַר די שגהנע מענשען, פאַר וועלכע דו און דיין טאַטע האָבען דרך ארץ גהאַט ! א נייע צייט איז געקומען, טאַטע, וועו דרך־ארץ וועלען האָבען יענע שגהנע מענשען פאַר אונז, שנייידער, שוסטער, סטאַליערס... מיר וועלען וועהרען די מיוחסים, מיר, די עהרליכע מאַזאָ־ליעס, מיר, וואָס קריגען זיך מיט די עולות פון דער וועלט... מיר, וואָס שרעקען זיך ניט אַב גשמיעדט צו וועהרען אין קעטען, אבי די קינדער אונזערע צו בעפריען פון קעטען... מיר, וואָס זיינען בעריט אַבצוגעבען אונזער לעבען, אבי די קינדער אונזערע זאָלען קענען לעבען ! יא — רעדט ער מיט בעגייסטערונג און די ווערטער, וואָס רייסען זיך פון זיין מויל, זיינען ניט סתם ווערטער, נור פונקען, פייערדיגע פונקען, און זיינע אויגען ברענען מיט התלהבות פון א נביא — יא, א נייע צייט איז געקומען ! מיר זיינען איצט די מיוחסים, מיר ! און אונזער אידיש פאָלק וועט אויך אויפגעריכט ווערען דורך אונזערע שתדלנות און ניט דורך די שתדלנות פון יענע שגהנע כעשענען, פון דיינע מיוחסים ! די גאַנצע וועלט וועט דורך אונז אויפגעריכט ווערען — שרייט ער — די גאַנצע וועלט !

— אוי, אז א געשווויר זאָל זיך איהם אַווק־זעצען אויפ'ן לשון, וועט ער אזוי ניט רעדען ! — וואַרפט דאָ זעלדע ארויס איהרם.

— האָ ? —טהוט זיך א כאַפּ יאָשקע— דו זאָגט עפעם ?

א—יך זאָג: א גוטע מכה זאָל זיך דיר זעצען אויפ'ן שפּיין צונג, אכוואָטניק מיינער ! — לאָזט זיך וויעדער הערען זעלדע.

יאָשקע טהוט א שמייכעל.

— נאַרעלע —ענטפּערט ער איהר— דע־מאָלט וועל איך דאָך ניט קענען עסען דיינע הייסע בולבעס, און קיין אנדערע מאכלים מאכסט דו דאָך ניט, מיין גערָאטענע שלימזלניצע !

דאָס רופט ארוים הערשעלעס געלעכטער. ער לאַכט הויך אויפ'ן קול, ביז ער צוהוסט זיך און קאַרטשעט זיך צונויף.

אין דיזער צייט קומט אריין ארציק'ל. ער גהט צו יאָשקען מיט א געהיימער מינע אויף זיין בליק פּנים און גיט איהם איבער א בוך, וואָס ער שלעפּט ארוים פּאַרזיכטיג און פער־גנב'עט פון אונטער'ן בוזים.

— פון זאכאר'ן, זאָגט ער שטיל.

יאָשקע טהוט אַ כאַפּ דאָס ביכעלע, שפּאַרט איהם אַריין אין קעשענע און מאַכט צו ארציק'לען מיט צערטליכער לייבע אין קול:

— ארציק, זאָג אָט די נעכטיגע... דו ווייסט דאָך?

ארציק'ל לאָזט זיך ניט לאַנג בעטען, הייבט אָן דעקלאַמירען אַן ארבייטס־ליעד. דאָס רעגט אויף דעם אַלטען גדליהו'ן נאָך מעהר.

— גוואַלד, —שרייט ער— איך וועל אַנט־לויפען פון שטוב! אַזאַ תהלים הייסט ער איהם זאָגען!

— ארציק'ל, געזונ! —שרייט זעלדע— אַ גוטען קדיש מאַכט ער פון איהם!

ארציק'ל האַקט אָב אין מיטען און שמיי־כעלט גנב'יש.

— נו, —מאַכט יאָשקע— אויב זיי ווילען דאָס ניט הערען, זאָלען זיי הערען מיין חיט'ס לייעדעלע. ארציק'ל העלף אונטער! הערשעלע, גרייט אָן דעם גאַרגעל! נו, וואָס טהוט אַ חיט?

„זיצט אַ חיט'ל נייהט און נייהט

און ווערט פערשוואַרצט אַלע יאָהרען! — ענטפערן איהם ארציק'ל און הערשעלע אין טאָן.

פרעגט יאָשקעם באַם־שטים: און וואָס איז זיין שכר?

ענטפערן ארציק'ל און הערשעלע מיט גע־זאַנג:

„אין שטאַרבט אין פרעמדע תכריכים נאָך."

כאַפּט אונטער יאָשקע, מיט אַ קרעכץ, אויף זיין באַסאָווער שטים:

„אוי, וואָס איז פון זיין פּראַצע געוואָרען?!

„וואָס איז פון זיין פּראַצע געוואָרען?!"— קלאָגען ארציק'לס און הערשעלע'ס דיסקאַנטע; אין דעם אַלטען גדליהו'ס הויז...

(פאָרטזעצונג פאָלגט)

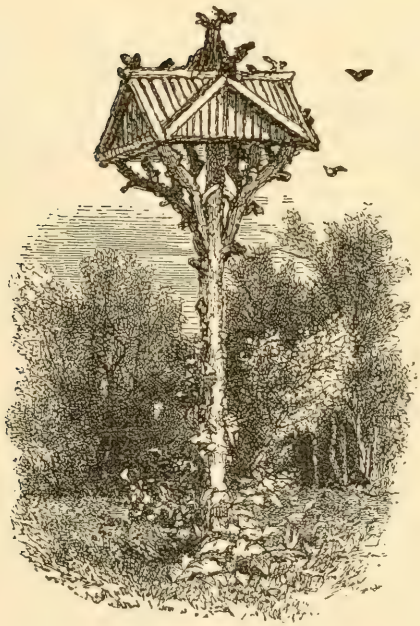

רעדאקציאנעלע נאטיצען

די רעוואָלוציאָן אין רוסלאַנד מען שוויימט נישט קיין געגען דעם שטראָם

די רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג אין רוסלאַנד איז נישט לאַנג צייט אַלץ עפּטער פון זיך אַרויס, אז די בעדינגונגען פאַר כעט זי זיך אוים פון די הארטע קלעפּ, וואָס די קאָנטר־רעוואָלוציע האָט איהר געגעבען און זי קומט אַלץ מעהר צו זיך. עס פאַנגט זיך וויעדער אָן לעבען אין די אָרטיגע אָרגאַניזאַציעס און אויך אין די צענטראַלע איינריכטונגען. די רעוואָלוציאָנערע ארמיי, וואָס איז אונטער דעם האָגעל פון דעם פיינדם קוילען זיך צולאָפען אין אַלע עקען פון לאַנד, האָט זיך וויעדער אָנגעפאַנגען צונויפקלייבען און מאָביליזירען איהרע קרעפטען. עס ווערט אַלץ מעהר פּלאַנמעסיגקייט אריינגעטראָגען אין דער ארבייט און די רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג פאַסט זיך אַלץ מעהר אָן צו דעם צושטאַנד, וואָס הערשט איצט אין רוסלאַנד.

איינע פון די וויכטיגסטע ערשיינונגען אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג פון רוסלאַנד אין דער לעצטער צייט, איז די קאָנפערענץ פון דער רוסלענדער סאָצ.־דעמאָקראַטישער פּארטיי.

שוין מיט 8—7 חדשים צוריק האָט דער צענטראַל קאָמיטעט פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּארטיי בעשלאָסען צונויפצורופען א קאָנפערענץ, נור בייַ דעם צושטאַנד, וואָס עס האָט געהערשט אין יענער צייט אין דער פּארטיי, איז די קאָנפערענץ אונמעגליך געווען צו פערווירקליכען. די פּארטיי איז געווען צופיעל אָבגעשוואַכט און איהרע מיטגל זיינען געווען צו קליין אזא אונטערנעמונג אויסצופיהרען. אז די קאָנפערענץ איז איצטער צושטאַנדע געקומען, איז שוין דאָס אַליין דער בעסטער סימן, אז די פּארטיי איז פּאַר דער לעצטער צייט קרעפּטיגער געוואָרען.

בייַ די איצטיגע בעדינגונגען אין רוסלאַנד, האָט א קאָנפערענץ פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּארטיי געפּאַרעט ניט נור א סך ארגאַניזאַציאָנס־ארבייט און ענערגיע, נור אויך א גרויסע סומע געלד. אויף דער קאָנפערענץ זיינען געווען פערטרעטען דעלעגאַטען פון 16 אָרגאַניזאַציעס פון די גרעסטע שטעדט און אינדוסטריעלע צענטרען פון רוסלאַנד. א חוץ דעם זיינען אויך געווען פערטרעטער פון קאָווקאז, אוראל און זיד־רוסלאַנד. די פּוילישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּארטיי איז געווען פערטרעטען דורך 5 דעלעגאַטען און דער „בונד" דורך 3.

* * *

פון די אַלע בעריכטען, וואָס זיינען אָבגעגעבען געוואָרען פון דער דעלעגאַטען, שטעלט זיך ארוים, אז די בעדינגונגען פאַר די רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג זיינען אומעטום אונגעהויער שווערע, וואָס אונטער דעם שווערען דרוק פון דער רעאַקציע איז יעדע לעגאַלע טהעטיגקייט אונמעגליך געווארען, פּעהלע: אויך אינטעליגענטע קרעפּטען, וועלכע זאָלען קענען אָנפּיהרען די בעוועגונג. די אינטעליגענץ, וואָס האָט אין דער רעוואָלוציע־צייט אויס־געפּילט די רייהען פון דער פּארטיי איז איצט כמעט אין גאַנצען ענטלאָפען. די עקאָנאָמישע לאַגע פון די ארבייטער, די ארבייטס־בעדינגונגען אין אַלע צווייגען פון דער אינדוסטריע זיינען אומעטום ערגער געוואָרען. די קאַפּיטאַליסטען, אונטער דעם שוץ פון דער איצטיגער רעגיערונג, ארגאַניזירען זיך אין סינדיקאַטען און טראַסטען, ביי די ארבייטער אָבער איז אָבגענומען געוואָרען די מעגליכקייט אָנצוהאַלטען זייערע פּראַפעסיאָנעלע פעראיינען. זיי ווערען איינער נאָך דעם אַנדערען פונאַנדערגעלאָזען פון דער רעגיערונג.

נור ניט קוקענדיג אויף דער שווערער לאַגע, אין וועלכער די פּארטיי האָט זיך געפונען און געפינט זיך נאָך איצט, האָט זי דאָך פיעל אויפּגעטאָן. די פּארטיי־ארגאַניזאַציעס, וואָס האָבען צוריק געמוזט ווערען אונלעגאַל, זיינען פערשטארקט געוואָרען און האָבען אַלץ מעהר אָנגעפאַנגען צוריק צו ווינען דעם איינפלוס אויף די ארבייטער־מאַסען. מיט דעם ענטליפען פון דער אינטעליגענץ, האָבען די ארבייטער גענומען אין זייערע אייגענע הענד די אָנפּיהרענדע ארבייט פון דער פּארטיי. אזוי איז עס אין פּעטערבורג, אין מאָסקווע, אין אוראל און פיעלע אַנדערע ערטער. אין מעהרערע שטעדט עקזיסטירען די כאַציאַל־דעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציעס איבערהויפּט אָהן אינטעליגענטען. די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּארטיי אין רוסלאַנד ווערט אַלץ מעהר א פאַקטישע ארבייטער־פּארטיי. און דאָס האָט מען אויך געדארפט ערוואַרטען.

די גרויסע מאַסע אינטעליגענטען אין די רייהען פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, איז געווען א מאָמענט־ערשיינונג. לאַנג האָט זי זיך ניט געקענט האַלטען. די פּראַגע איז נור געווען, אויב די ארבייטער אַליין וועלען, נאָך דעם אוועקגעהען פון דער אינטעליגענץ, קענען אָנפּיהרען מיט אייגענע קרעפּטען און מיט אייגענע אינטעליגענץ זייער זאַך. וויי עס שיינט אָבער זיינען שוין פּאַראן אין רוסלאַנד ניט וועניג

אינטעליגענטע ארבייטער, וואס קענען שוין זייער שטארק אליין בעשטעהען.

* * *

די שטימע פון „בונד" לאזט זיך הערען

און וען דער פאקט פון דער רוסלענדער סאציאלדעמאקראטישער טיגע בעדייטונג פאר די רעוואלוציאנערע בעוועגונג אין רוסלאנד אין אלגעמיין, דארף פערצייכענט ווערען א צווייטער רעוואלוציאנערער פאקט, וואס האט א ספעציעלע בעדייטונג פאר די אידישע רעוואלוציאנערע בעוועגונג.

לענגער פון אלע רעוואלוציאנערע ארגאניזאציעס האט זיך דער „בונד" אבגעהאלטען צו קריכען צוריק אין זיין אלטע אונטעראירדישע וואהנונג. מיט אלע זיינע קרעפטען האט ער זיך געראנגלט אנצוהאלטען דעם לעצטען רעסט פון לאנגען קאמפף, וואס איז נאך איבריג געבליבען פון די פרייע טעג. דער „בונד" האט נאך געהאט א לענגלע סאציאלדעמאקראטישע צייטונג, וועלכע פון דער רוסישער לענגלער רעוואלוציאנערער פרעסע איז שוין קיין שפור מעהר ניט געבליבען. וען מען האט פערמאכט די „פאלקסצייטונג" האט דער „בונד" געפרופט ארויסגעבען „די האפנונג", האט מען אויך פערמאכט „די האפנונג", האט ער אנגעפאנגען ארויסגעבען דעם „מארגענשטערן", און וען מען האט אויך דעם „מארגענשטערן" פערמאכט און מען האט די מיטארבייטער ארעסטירט, האט דער „בונד" זיך אלץ נאך ניט אונטערגעגעבען, ער האט זיך נאך וויייטער געפרובט רעגלען, אנצוהאלטען כאטש אייניגע לענגלע פארמען פון קאמפף, וואס איז נאך אין זיינע הענד געבליבען. ענדליך אבער האט ער זיך געמוזט אונטערגעבען און צוריק אונטעראירדיש ווערען. דער בעשלום ארויס־צוגעבען אן אונלענגלען ארגאן, „די שטימע פון בונד" האט ארויפגעלענגט דעם זיענגל אויף דאס נייע אונטעראירדישע לעבען פון „בונד", וואס האט זיך אנגעפאנגען פון דאס נייי נאך דער רוסישער „קאנסטיטוציע".

דער ערשטער נומער „די שטימע פון בונד" איז שוין ערשינענען און מיט א גאנץ רייכען אינהאלט. מיר ווינשען איהם דאך ניט, אז ער זאל האבען א לאנג לעבען. מיר ווילען בעסער ווינשען דעם „בונד", אז ער זאל וואס גיכער קענען בענייען די אויסגאבע פון דער לענגלער „פאלקסצייטונג" און איהר וואלטען מיר ווינשען א לאנגען, זעהר לאנגען לעבען.

* * *

אז מען קען ניט ארויף מזז מען ארונטער

מיט ווינשענישען קען מען אבער קיין לעבען ניט מאכען. פארלויפיג ביי די איצטיגע אומשטענדען אין רוסלאנד איז ווענען א בענייאונג פון דער „פאלקסצייטונג" ניט צו טראכטען. און אז עס איז ניטא די „פאלקסצייטונג" מוז מען האבען „די שטימע פון בונד". דאס גערדוקטע רעוואלוציאנערע ווארט איז א נויטיגע און מעכטיגע וואפע אין קאמפף. און וועז עס איז אונמעגליך געווארען צו פערשפרייטען דאס רעוואלוציאנערע ווארט אין א לענגלע פארם, מוז דאס געטאן ווערען אונלענגל. עס זיינען פארהן מאמענטען, וועז דאס אונלענגלע וואהרט האט ניט אזא שטארקע ווירקונג, ווי דאס לענגלע, אזא מאמענט איז אפשר איצט אין רוסלאנד, אבער זיך אבזוגען צוליעב דעם אין גאנצען פון וואהרט, טאר מען געווים ניט. די לעבענספעהיגקייט פון א רעוואלוציאנערע ארגאניזאציע בעשטעהט אין דעם, אז זי זאל זיך קענען צופאסען צו די אומשטענדען וועלכע הערשען אין דעם אדער יענעם מאמענט. דער „בונד" האט זיך פון אלע מאל מיט דיזער אייגענשאפט אויסגעצייכענט. ער האט אימער געוואוסט ווי זיך צוצופאסען צו די פארהעלטניסע און ער איז אויך דעריבער אלע מאל געווען ערפאלגרייך אין זיין קאמפף.

אנפאנגענדיג צוריק זיין אונטעראירדישען לעבען, האט דער „בונד" זיך דאך ניט אבגעזאגט פון יענע מעגליכע לענגלע פארמען, וואס זיינען נאך געבליבען אלס שארית הפלטה פון דער רוסישער קאנסטיטוציע. אויך וויפיעל מען קען פיהרען א לענגלע אגיטאציע פון די סאציאליסטישע אידעען, אויך וויפיעל מען קען נאך פיהרען דעם עקאנאמישען קאמפף מיט לענגלע מיטעל, וועט עס דער „בונד" געווים טהון. א לענגלע פרייע פרעסע איז אבער אין רוסלאנד ניטא און קען ניט עקזיסטירען. זי מוז זיין איצט אונלענגל און „די שטימע פון בונד" וועט זיין דער ארגאן, פון וועלכען עס וועט זיך הערען דאס געדרוקטע פרייע, מעכטיגע סאציאליסטישע וואהרט אין דער אידישער גאס, און מיר ווינשען איהם נאך אמאל ערפאלג. מיט ווינשען איהם ניט אזוי א מאראלישען ערפאלג — דאס וועט ער ממילא האבען — ווי א פינאנציעלען. אויך אן אונלענגלער ארגאן האט נויטיג גרויסע סומען צו זיין עקזיסטענץ און מיר קענען האפען, אז דער „בונד" האט אין אמעריקא נאך גענוג פרייגד, וואס וועלען איהם אין זיין נייע אונטערנעהמונג שטיצען און העלפען.

* * *

לענגל ווי דארף איצט געפיהרט ווערען אדער

דער רעוואלוציאנערער קאמפף, אונלענגל? פאלשטענדיג אונלענגל, אדער מען דארף אויף אויסנוצען די איבערגעבליבענע לענגלע מיטעל? — דאס איז איינע פון די וויכטיגסטע פראגען, וועלכע וועלען איצט דיסקוטירט אין די רעוואלוציאנערע רייהען פון רוסלאנד. דיזע פראגע האט מען אבגעגעבען זעהר פיעל פלאץ אויף דער קאנ־

טיע און מיט דערזעלביגער פראגע בעשעפטיגט זיך הויפּטזעכלעיך אויף דער בונדיסטישער ארגאן „די שטימע פון בונד".

עס זיינען פאראן מיינונגען, אז די רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג אין רוסלאנד קען זיין הויפּטזעכלעיך נור אן אונטערארדישע. די רעוואָלוציע, זאגען זיי, איז געענדיגט, אלעס איז געבליבען ביי דעם אלטען, ווי פאר דער קאנסטיטוציע. וועגען לעגאלע מיטעל אזו וועגען אין קאמפּף איז איצט ניטא וואס צו דענקען, זיי זיינען ניטא, זיי עקזיסטירען נור אין דער פאנטאזיע פון די לעגאליסטען, וואס האבען נאך קאנסטיטוציאנעלע אילוזיעס.

פון דער אנדערער זייט וויעדער זיינען פאראן מיינונגען, אז די הויפּט טהעטיגקייט פון דער סאציאלדעמאקראטיע דארף זיין די לעגאלע. און לעגאלע מיטעל און וועגען זיינען פאראן א סך, מען דארף זיי נור געהעריג אויסנוצען. נור יענער טהייל פון דער רעוואלוציאנערער טהעטיגקייט, וואס קען ניט זיין לעגאל, דארף געטאן ווערען אונלעגאל, אבער אין גאנצען אריינקריכען צוריק אין קעלער, דאס וואלט הייסען געהן געגען דעם גייסט פון דער צייט און זיך ניט קענען צופאסען צו די נייע בעדינגונגען, וועלכע זיינען געשאפען געוואָרען אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען פון רוסלאנד.

און נייע בעדינגונגען זיינען דאך געשאפען געוואָרען. דאס איצטיגע רוסלאנד איז דאך ניט, וואס מיט עטליכע יאהר צוריק. וועלכע פער־גלייכע דאך די איצטיגע לאגע און די אלע מעגליכקייטען, וואס מען האט איצט אנצופיהרען א קולטורעלע און אויפקלערענדע ארבייט, מיט די יעניגע, וואס מען האט געהאט מיט עטליכע יאהר צוריק, מוז מען זאגען, אז רוסלאנד האט דאך געמאכט א גרויסען שריט פאראוערטס. סאי אויף דעם קולטורעלען, סאי אויף דעם עקאנאמישען גביעט קענען איצט געגרינדעט ווערען פערשיעדענע פעראיינען, וואס די סאציאליסטישע פארטיי קען זיי אויסנוצען צו איהרע צוועקען.

עס פערשטעהט זיך, אז זייענדיג ווייט פון קאמפּפלאץ איז זעהר ריזיקאליש ארויסצוגאנגען א מיינונג, ווער פון דיזע ביידע איז געכטע. עס איז אבער ווערטה צו דערמאהנען אונזער רבי מארקס א ווערטל: „ריקווערטס פליעסטען ניט די טייכען... און וואס עס איז אין מאל געווען אין דער געשיכטע א גרויסארטיגע טראגעדיע, ווערט דאס צוויייטע מאל א באנאלער פארס."

די אונלעגאלע ארגאניזאציעס האבען אין מאל געבליהט אין רוסלאנד און האבען געבראכט גרויסארטיגע פרוכט, זייער צייט איז אבער שוין אריבער, אז זיי זאלען וויעדער אויפבליהען אוף ברענגען אזעלכע הערליכע פרוכט, ווי א מאל.

צ.

אייניגע קורצע בעמערקונגען

די ניי־ערשיענענע „שטימע פון בונד" האט שוין געבראכט אן אפּפער אויף דעם מזבח פון סטאליפּיג'ם רעגיערונג. אין ווילנא זיינען פון דעם ערסטען נומער קאנפיסקירט געוואָרען טויזענד עקזעמפלארען און א פרוי איז ארעסטירט געוואָרען. אזוי וועניג סטענם בעריכטעט דער „פריינד".

—

נעמ. אזאהל'ס ארטיקעל איז געשריבען געוואָרען ספעציעל פאר די „צוקונפט". ערטעוויז איז ער פיעלייכט אביסעלע צו שארף, אבער פון א סאציאל־דעמאקראטישען שטאנדפונקט האט ער געקענט געשריבען ווערען פיעלייכט מילדער, אבער ניט אנדערש.

—

דער ארטיקעל פון וו. גונדלאך אין דעם פאריגען נומער איז ארויסגענומען געוואָרען פון אונזער דייטשע „פאלקסצייטונג". די איבערזעצונג, א פרייע, האט בעזאָרגט נעמ. צביון. דאס איז דורך א פערזעהען ניט געזאגט געוואָרען גלייך אויפ'ן ארט און די „פאלקסצייטונג" וועט אונז ענטשולדיגען. — דער ארטיקעל פון ראזא לוקסעמבורג אין דיזען נומער שטאמט פון א פוילישע כאצ. צייטשריפט און איז איבערזעצט געוואָרען פאר אונז פון נעמ. מיכעלזאהן.

דער ענטפער אויף יהואש'עס „שכל במקום גאט" האט געזאלט ערשיינען נאך פאריגען מאנאט, האט זיך אבער פערשפעטיגט. מיר האפען, אז דער דיכטער וועט אויפנעהמען דעם „ענטפער" אין דעמזעלבען פריינדליכען גייסט, אין וועלבען ער איז פערפאסט געוואָרען. איבריגענס, האט ניט יהואש אליין געזונגען, זיך וועגדענדיג אין זיין געדיכט „אויב" צום „וועלטטיראן", ווי ער רופט גאט:

„... שטראָפּסט אויהם פאר יענע פערברעכען,
וואס ער האט אָהן דיר, דיין בעשלוס און דיין ווילן
טאן בעגעהן ניט געקענט, און פערגאללסט נאך זיין
עלענדעם לעבען מיט שרעקען פון אייביגע פלאמען
אין גיהנום'ס, וואס כפל'ען די ליידען פון זייגע
אָבר יאהרען מיט בילדער פון י ע נ ע וואס קומען
ערסט שפּעטער."

און דיזער גאט זאל דאס אין די לעצטע מינוטען פון לעבען אונז אווועקנעהמען דעם שרעק פאר'ן טויט?

„אויב" גענומען זיך אין יהואש'עס געזאמלטע לעזערד זייטע 23 ביז 25. איז צו־ערסט ערשיענען ביי אונז אין דער „צוקונפט".

* * *

אן ערקלערונג פון דעם אגיטאציאנס־ביורא

די גענאסען פון דעם אגיטאציאנס־ביורא, בעטען אונז צו פערעפענטליכען אין דער „צוקונפט" אן ערקלערונג, וועלכע איז עדרוקט געוואָרען אין דעם נומער „אידישע ארבייטער וועלט" פון 19טען פעברואר. צוליעב טאקטישע און טעכנישע גרינדע (אין דער „צוקונפט", אלס א מאנאטלי־

כען זשורנאל, איז ווירקליך ניטאָ קיין פּלאַץ פאר „פּאָלקסשטימען" און דערגלייכען) וועלען מיר נור אין קורצען איבערגעבען דעם תמצית פון דער דאָזיגער ערקלערונג.

זיי בעשולדיגט, ווי זיי זאָגען, דער „פאָר־ווערטס" אין דעם אז זיי — די גענאָסען פון"ם אַגיטאַציאָנס־ביורא — מאכען צאנקעריין און שפּאלטונגען אין דער בעוועגונג. דאָס לייקענען זיי און פּראָטעסטירען ענערגיש דאָגעגען. ווי אויך געגען אַנאָנדער בעשולדיגונג, לויט וועלכער זיי זאָלען האָבען אָנגעגריפען „אירגענד וועלכען ניו יאָרקער גענאָסען".

„אונזער ציעל, זאָגען זיי, איז צו פער־אייניגען די צושפּרייטע אידיש־סאָציאָליסטישע קרעפטען פון לאַנד אין איין גוט־אָרגאַניזירטע און שטאַרקע סאָציאָליסטישע מאַכט, מיט דעם צווועק צו אָרגאַניזירען די אידישע ארבייטער אין טרייד־יוניאָנס און בערנטשעם פון דער סאָציאָליסטישער פּאַרטיי, צו שאפען גוטע סאָ־ציאָליסטישע לויטעראטור פאר די אויפקלעהרונג פון די אידישע ארבייטער־מאסען, צו פערניכטען דורך מינדליכע און שריפטליכע אגיטאציאָן די פּאָליטישע גלייכגילטיגקייט פון די אידישע מאסען וואו זיי געפינען זיך. צו דיזען צוועק האָבען מיר אויסגעווירקט ביי דער פּאַרטיי א אידישען אָרגאַנייזער און האָבען אָנגעפאנגען אַרויסצוגעבען א סעריע בראשורען א. א. וו.

זיי גלויבען אויך, אז זיי האָבען א רעכט צו קריטיזירען סאָציאָליסטישע צייטונגען.

מיר וועלען דערצו מאכען איין קלייניע בע־מערקונג.

דאָס אַלץ איז זיכער ריכטיג, אבער די „ערקלערונג" מאכט זיך ניט וויסענדיג, אז אויב אין גענויסע קרייזען דא אין ניו יאָרק איז אימי־צער מיט עטוואָס ניט צופריעדען איז דאָס ניט מיט דעם „ביורא", נור מיט זיין אָרגאַן „די אידישע ארבייטער וועלט" און מיט איהר איצ־טיגע רעדאקציע. מען דארף נור לעזען די „צייט־פראָגען" אין דעם לעצטען נומער „אידישע ארב. וועלט" אום דאָס צו זעהען.

די „ערקלערונג" איז נאָך אונזער מיינונג ניט אפּען און ניט דייטליך גענוג.

* * *

א גוטע א שטיקעל נייעס קומט פון רוס־נייעס פון לאַנד, וועלכע וואָלט האָבען א גרוי־רוסלאַנד סע בעדייטונג צום גוטען וועז די בשורה וואָלט זיין וואהר, און וואָלט מקוים ווערען אויב זי איז עס.

די רוסישע רעגיערונג זאָל האָבען בעשלאָ־סען צו עפענען 148 טויזענד פּאָלקסשולען אין די נעכסטע 10 יאהר.

דאָס וואָלט האָבען צו בעטייטען, ערסטענס: אז, ניט אכטענדיג אויף אלע ניעדערטרעכ־טיגקייטען וואָס כטאָליפען האָט בעגאַנגען אין די לעצטע עטליכע יאָהר געגען די פרייהייט און די גערעכטיגקייט, איז דער פּראָגרעס ניט אין גאַנצען טויט.

צווייטענס, אז אויב די ערעפנונג פון אזוי פיעל פּאָלקסשולען זאָל ווערען א פאקט, וועט ענדליך ממילא פערשווינדען די בעשרענקונג פון אידישע קינדער'ס בילדונג, וויל אויב מען האָט זיי ביז איצט ניט צוגעלאָזען (מעהר ווי א צעווי־סען פּראָצענט) צו די פּאָלקסשולען איז דאָס געווען ניט אזוי שטארק מחמת מען האָט מורא געהאט פאר אידישע בילדונג, נור דער עיקר, ווייל די קריסטליכע קינדער האָבען אויך ניט גענוג שולען געהאט און די אידישע לוסט צום לערנען וואָלט פון די אידען אין רוסלאַנד געמאכט דעם אינטעליגענטען און דערפאר דעם הערשענ־דען קלאַס פון דער מדינה. פאָלט אָבער אַוועק דער שענדליכער „פּראָצענט" אין די שולען, דאן ווערט די יודענפראגע צו א געווייסען גראד כמעט ממילא ענטשיעדען.

דריטענס, וואָלט דאָס בעווייזען, אז רוס־לאַנד, וועראנדיג אלין מעהר און מעהר אן איב־דוסטריעלע מדינה, נויטיגט זיך אלין מעהר און מעהר אין אינטעליגענטע ארבייטער, כדי צו קענען קאָנקורירען מיט אנדערע פעלקער אויף דעם וועלט־מארק. אפילו אונגעבילדעטע פּויערים זיינען היינט שוין א גרויסער חסרון פאר א מדינה וואָס האָט צו קאָנקורירען מיט אמעריקא אין דעם תבואה־מארק פון דער וועלט, א פּשיטא שוין פאבריק־ארבייטער.

דאָס וועט בעווייזען אלע די, וואָס נויטיגען זיך אין א בעווייז, אז ניט די וויך־גע־וואָרענע האָרין פון דעם הערשענדען קלאַס, ניט די דרשית און דער מוסר־זאָגען פון גוטע מענשען ברענגט מיט זיך דעם פּראָגרעס, זאָנדערן די פערענדע־רונג פון עקאָנאָמישע פערהעלטניסע.

און סטאָליפין מיט פּראָגרעס, תלויות מיט שולען פאָסען זיך צום גראָס.

מעגליך איז דערבי נאטירליך אויך דאָס: די רוסישע ביוראָקראטיע איז אויסגעהונגערט און ביי 148 טויזענד שולען קען מען א שהן ביסעל גנב'ענען. אבער דאָס איז יעדענפאלס א קלייניגקייט.

די בשורה איז א גוטע, וואָלט זי נור אמת זיין. לעזענדיג און הערענדיג וועגען רוסלאַנד אלין וואָס דאָרט געהט פאר קומט ארויף אין די געדאַנקען דער פערז אין געטה"ס פאוסט: „די בשורה הער איך שוין, עס פעהלט מיר די אמונה".

פֿערנערסטאַרפֿער ביין אַלטען פֿראַנץ יאָזעף

אָט, זעהט איהר, איז עט־וואָס וואָס „רוימט זיך“ ניט: ווי אונזערע לעזער ווייסען, איז געט. פֿערנערסטאַרפֿער ווי־צע־פֿרעזידענט אין דעם עסטעררייכישען רייכסראָטה — איינער פון די ווי־צע־פֿרעזידענ־טען. דאָ־ניט לאַנג איז ער צוזאַמען מיט זיינע קאָלעגען געווען ביין אַלטען פֿראַנץ יאָזעף, דעם עובר־בטל אויף דעם קייזער־טהראָן פון די פֿיעל־קעפּיגע עסטרייך־אונגאַרישע מדינה. דער קייזער האָט זיך „אַלערגנעדיגסט“ אונטערהאַל־טען מיט דעם סאָציאַלדעמאָקראַטישען פּיהרער — גאַנצע צעהן מינוט! — און זאָגאַר וועגען „סאָציאַלע געזעצגעבונג“.

ניכטער בעטראַכט, איז אין דיזער אונטער־האַלטונג פון אַ סאָציאַליסט ווי פֿערנערסטאַר־פֿער מיט אַ קייזער, אַ זקן, אַן אונשולדיגען שאָטען פון אַ געווען־עם הערשער, קיין פֿער־ברעכען געגען סאָציאַליסטישע פֿרינציפּיען ניטאָ, אבער... עס גראַמט זיך ניט.

עס איז מעגליך, אז די צייטען וועלן עס איז ביי בערנען אויסגעקומען, אז וועלן אַ קעניג וואָלט איהם געדריקט די האַנד, וואָלט ער די דאָזיגע האַנד גליך אַרויסגעשטעקט אין פייער, איז פֿאַרבי, אבער עס איז אימער דאָ אַ גרעניץ. אַ סאָציאַליסט, וועלכער האָט אַביסעלע זעלבסט־אַכטונג דאַרף זיך קענען אַזוי בענעהמען, אז ער זאָל קריגען זיין רעכט, אפילו וואו דאָס רעכט בעטייט: זיין אַ ווי־צע־פֿרעזידענט אין אַ פֿאַראַמענט, אבער צו דערזעלבער צייט זאָל יעדער אייניגער און דער קייזער פּריהער פֿאַר אַלעמען געדענקען, אז דער סאָציאַליסטישער ווי־צע־פֿרעזידענט איז און בלייבט אַ געגנער פון מאָנארכישען פֿרינציפּ, אַ געגנער פון יעדען הערשער וואָס טראָגט אַ קרוין, פיהרט אַ סצעפּטער און בעדאַרף ניט מעהר ווי אַ געווייסען סאָרט טאַטען כדי צו ווערען דאָס וואָס ער איז.

איבריגענס איז פֿערנערסטאַרפֿער'ס פֿאַל געווען דאָס וואָס האָט בעצאָלן אַרויסגעבראַכט געגען בערנשטיינען מיט אַ יאהר זעקס צוריק, בעת בערנשטיין האָט געמאַכט דעם פֿאַרשלאָג אז די סאָציאַלדעמאָקראַטיע זאָל פֿערלאַנגען אַ ווי־צע־פֿרעזידענטסטוהל אינ'ס רייכסטאג.

צי בעצאָל איז דאָן געווען גערעכט איז אַנאַנדער פראַגע.

* * *

צבין'ס אַרטיקעל וועגען דעם איה. טהעאַטער

דיזען אַרטיקעל פון אונ־זער מיטאַרבייטער דרוקען מיר, הגם — צו אַ געווי־סען גראַד טאַקע צוליעב דעם וואָס — מיר זיינען מיט איהם אין פיעלע פּרטים ניט איינפֿארשטאַנדען.

דאָס, ווי מיר האָבען, דאָכט זיך, שוין אמאָל אַרקלערט און אויב ניט, לאָמיר דאָס איינ־מאָל פֿאַר אַלעמאָל ערקלערען, איז אַ טהייל פון די טאַקטיק פון די איצטיגע רעדאַקציע. אַ לע־בערגער זשורנאַל איז פּריהער פֿאַר אַלץ אַ דיסקו־סיאָנס־אַרגאַן, פון וועלכען עם טאָרען ניט אויס־געשלאָסען ווערען מיינונגען און אַנזיכטען נור דערפֿאַר ווייל זיי זיינען ניט די מיינונגען און די אַנזיכטען פון דעם רעדאַקטאָר און זיינע קאָלעגען אין דער רעדאַקציע. נאַטירליך, וואו דיזע זיינען סותר די גרונדפּרינציפּען פון דער לעהרע, וועלכע דער זשורנאַל רעפּרעזענטירט אין דער פּרעסע, דאַרף געגען זיי גליך אַדער באַלד, ד. ה., אין דעמזעלבען, אַדער דעם נעקסטען העפט, ערשיינען אַן ענטפער, אבער אויפגענומען מוזען ווערען זאָגאַר געגנערישע מיינונגען, אויב מען ווייל ניט מאַכען די לעהרע פֿאַר אַן אמונה, זיך, דעם רעדאַקטאָר, פֿאַר אַ כהן גדול און אַלע אַנדערס־דענקענדע פֿאַר אפיקורסים, וועלכע מען איז מחרים וועז זיי זיינען אינוועניג, אַדער מען האַלט זיי מחוץ למחנה, ווי אַמאָל די מצורעים, אויב זיי זיינען דרויסען און ווילען ערסט אַריינקומען.

און אויף דעם. צבין'ס אַרטיקעל, אין וועלכען עס איז איבריגענס פֿאַרהאַן פיעל פֿערנינפּ־טיגעס, פיעל לאָגישע ארגומענטען פֿאַר זיין אַנ־זיכט, וועלען מיר אין קורצען האָבען אַן ענט־פער. אונז דאָכט זיך, אז אפילו נור די צוויי פּונקטען וועלכע ער בעריהרט: די שטעלונג פון דער דראַמאַ אין דער ליטעראַטור און די פראַגע פון שונד־ליטעראַטור אין דער ראַדיקאַלער פּרעסע — אז דיזע צוויי פּונקטען אליין זיינען צוויי פּסוקים וואָס בעטען זיך: דרשני! בע־שפּרעכט מיך.

דאָ גליך וועלען מיר נור מאַכען איין קורצע בעמערקונג:

אויב דער אידישער טהעאַטער איז צוריק־געקומען צו שונד — ער האָט זיך, נעט. צבין, מיט שונד אַנגעפאַנגען און גאָרדין האָט איהם מיט גרויס מיה פון דעם שונד־הויפען ארויס־געשלאָסען — איז דאָס פילייכט צו אַ געווייסען גראַד טאַקע די שולד פון דער פּרעסע א. א. וו., אבער עס איז דאָ אַנאַנדער גרונד, אַ פיעל וויכ־טיגערער, וועלכער פערדיענט אַ נאַטיין פֿאַר זיך.

* * *

„דער קעסטעל האָט זיך פֿראַסט“

גאָרדין'ס, ווי אויך קאָברין'ס און ליבין'ס פּיעסען האָבען אַ לאַנגע צייט געבליהט און געפּענט פרוכט — אויף אזוי ווייט אז אפילו די אינגערע צווייג האָבען, שרייבענדיג, געמאַכט אַ לעבען. יעדער סעזאָן אין אַלע טהעאַטערע חוץ „פּיפּל'ס“ פלעגט זיך עפענען מיט גאָרדין'ס אַ פּיעסע און איבער דיזע אַדער יענע פּיעסע פלעגט מען זיך אַרומשלאָגען. „גאָט, מענש און טייוועל“, „די קרייצער סאָנא־טא“ און אַנדערע פלעגען אפט געשפּיעלט ווערען אין צוויי טהעאַטערע און די מענעדזשערס פלע־גען צוליעב זיי זיך רייסען אין די קאָרטס.

„קוני לעמעל" מיט דער „באבע יאכנע" זיינען געווען אזוי גוט ווי טויט; די „בליהמע־לע" פערבליהט, פערוועלקט און פערדארבט און די היסטאריש קארריקאטורען אזוי גוט ווי אויסגעמאקט פון דעם טהעאטער'ס ספר החיים. מיט דער שונד־פיעסע דער אמאליגער הוהן וואם האט געלעגט די גאלדענע אייער, האט גאדרין געהאט אבגעשלאגען כפרות און אפילו די ניט־רעאליסטישע דראמען זיינען געווען אזעלכע וואם האבען געהאט פרעטענזיאנען אויף רעאליזמוס און ליטעראטור.

און די פרעסע איז דאן ניט געווען פריינד־ליכער צום בעסערן סארט פיעסען ווי היינט. גאדרינען האט מען אין די קאנסערוואטיוע צייטונגען פערפאלגט און אין די ראדיקאלע ניט אימער אונטערשטיצט. פינסקי'ן, קאברינען און ליבינען האט מען בדרך כלל אזוי גוט ווי איגנא־רירט אין אלע צייטונגען. און דאך האט דער בעסערער סארט פיעסע „פלארירט".

מוז מען, אלזא, געפינען אנאנדער גרונד ווי די גרינדע, וועלכע אונזער פריינד צבין גיט אן, און דיזען גרונד דארף מען לאנג ניט זוכען.

די לעצטע צוויי יאהר הערשט אין לאנד א שרעקליכער קריזים, פון וועלכען עס ליידען אם מיסטען די ארבייטער. דיזע ארבייטער, די אידישע, האבען אויפגעהאלטען די רעאליסטישע פיעסע; ווען דער פארקעט איז אמאל געווען פוסט איז די גאלעריע אימער געווען פול. ווען קיין אנדערער האט ניט פערלאנגט גאדרין'ס „סאפא", כאפט אייך אן, האבען די ארבייטער־פעראיינען זי פערלאנגט פאר זייערע בענעפיטס.

זיי, די ארבייטער, האבען געוויזען די מענע־דזשערס וואם דער עולם וויל זעהען אויף דער ביהנע. און די ארבייטער זיינען דארין אונטער־שטיצט געווען פון די פראפעסיאנאלע מענשען, וועהרענד דער סטאר־קיפער האט געשפיעלט א גאנץ קליינע ראלע.

איז אבער געקומען דער קריזים. דער דלות האט צערשטערט פעראיינען — מען האט ניט געהאט מעהר געלד אויף וואבער־צאהלען — און האט געמאכט דעם ביזנעס פון פערקויפען בענעפיט־טיקעטס פאר א זעהר שווערען ge־שעפט. דער קריזים האט אויך שטארק בעריהרט דעם פראפעסיאנאלען קלאס, וועהרענד דער קרעמער, הגם ער האט אויך געמאכט שלעכטע געשעפטען, האט זיך געוואלט אביסעל אמיזירען.

רעזולטאט: אויף יעדער נאס און געסעל זיינען אויפגעקומען, ארויסגעוואקסען עפעם ווי שוועמלעך פון דער ערד אלערליי „מואווינג פיק־טשור"־קראמען, דער פינף־סענטיגער טהעאטער, דער איינציגער, וועלכען דער ארבייטער האט זיך געקענט פערגינען. דאס פון איין זייט.

פון דער אנדערער זייט איז דער קרעמער געווארען דער טאן־אנגעבער, דער בעל־דעה, דער וואס זאגט: אט דאס וויל איך; די געשעפטען געהען שלעכט, ליטעראטור פערדאי איך ניט, שפיעל מיר אויף א „אידישע הארץ", צוריהר מיר מיין „אידישע נשמה", שטעל זיך אויפ'ן קאפ, קולע זיך איבער, איך וויל לאכען.

און עס איז געקומען די רעאקציע.

וויעדער פראסט עקאנאמישע אורזאכען.

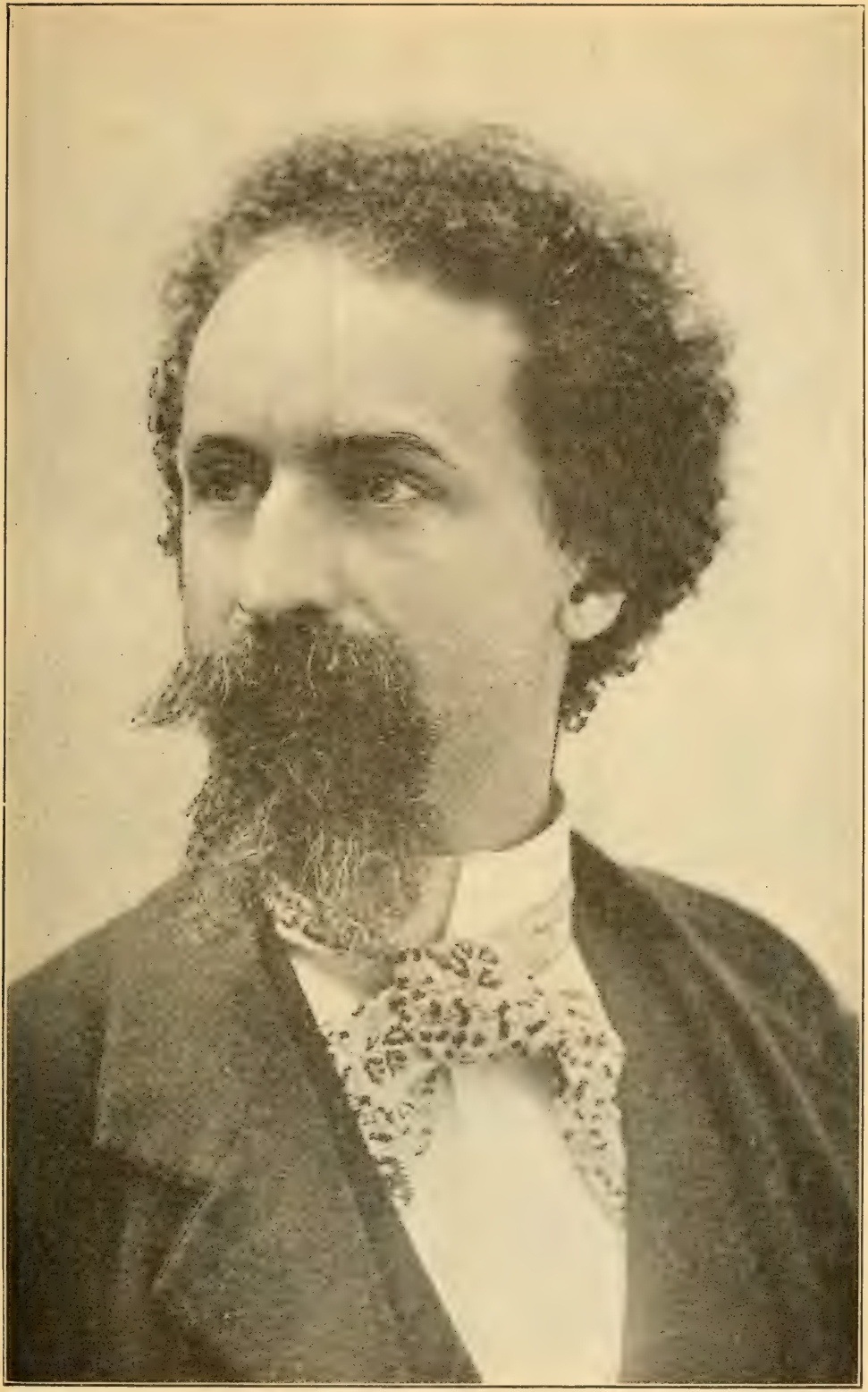

ענריקאָ פעררי

דער גרויסטוגער פיהרער פון די אוטאָליענישע סאָציאלדעמאָקראטיע

No. 4. APRIL, 1909. Vol. XIV.

דער סאָציאליסטישער זיעג אין איטאַליען

און וויעדער האָבען די סאָציאַליסטען אַ גרויסען זיעג צו פערצייכענען!

און אַלץ אין די אַלטע „פערשימעלטע" אייראָפּאַ. דאָס מאָל קומט פון איטאַליען צו אונז די פּרעהליכע בשורה. די איטאַליענישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי גראַטולירען מיר עס מיט דעם זיעג, וואָס זי האָט געהאַט ביי די וואַהלען צום פּאַרלאַמענט.

וועלן דיזע ציילען וועלכע זיינען נאָך ניט בעקאַנט די איינצעלהייטען פון דעם וואַהלקאַמפּף און ווי גרויס עס איז געווואָקסען די סאָציאַליסטישע שטימען־צאָהל אין איטאַליען. פּאַרלויפיג וויסען מיר נור, אַז די סאָציאַליסטען האָבען 11 מאַנ־דאַטען גענוואונגען, און אנשטאט די פּריהערדיגע 32, וועט איצט די איטאַליענישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי האָבען 43 דעפּוטאַטען אין פּאַרלאַמענט.

און בעזאָנדערס ערפרעהט דאָרפען מיר זיין מיט דעם זיעג פון אונזערע איטאַליענישע גענאָסען, וועלכע מיר וויסען, אַז אין די רייהען פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי אין איטאַליען הערשט שוין פון אַ לענגערע צייט זעהר שאַרפּע קאָנפליקטען און פּאַרטיי־צאַנקערייען. דער סאָציאליזם אין איטאַליען האָט אין זיך דריי פערשיעדענע און אויך געגענזעצליכע ריכטונגען: סינדיקאַליסטען, רעפאָרמיסטען און אינטערנאַציאָנאַליסטען. די סינדיקאַליסטען לעגען גאָר קיין וועלטה ניט, אַדער זעהר וועניג וועלטה אויף די פּאַרלאַמענטאַרישע טהעטיגקייט; דער געגנער־סטרייק פערנעהמט ביי זיי דעם וויכטיגסטען פּלאַץ אין פּראַגראַם, ער מיט זיין צויבערמאַכט דאַרף עס ברענגען די סאָציאַליסטישע גאולה אויף דער וועלט. די רעפאָרמיסטען וויעדער, אין געגענזאַץ צו די סינדיקאַליסטען, לעגען דאָס הויפּט־געוויכט אויף דעם פּאַרלאַמענטאַריזם. דער אַלטעגליכער קאַמפּף אין פּאַרלאַמענטאַרישע רעפאָרמען, דאָס איז ביי זיי דער עיקר און אַלעס איבעריגע איז אַ טפל, אַ נעבענזאַך. און צווישען דיזע ביידע געגענזעצליכע ריכטונגען שטעהען די אינטערנאַציאָנאַליסטען, די יעניגע איטאַליענישע סאָציאַליסטען, וואָס האָבען געזוכט צו שאַפען אין איטאַליען אַזאַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי, ווי זי עקזיסטירט אין אַלע אַנדערע לענדער פון אייראָפּאַ.

ביז דער לעצטער צייט האָבען די אינטערנאַציאָנאַליסטען געהאַט די אויבערמאַכט אין דער פּאַרטיי, נור אויף דעם לעצטען פּאַרטיי־טאָג, וואָס איז פּאַרגעקומען אין דער שטאדט פּלאַרענץ האָבען די רעפאָרמיסטען געזיגט און די פּאַרטיי־לייטונג איז אַריין אין זייערע הענד.

וועגען אַ שלום אין דער איטאַליענישער פּאַרטיי קען קיין רעדע פּאַרלויפיג ניט זיין. די געגענזעצע זיינען צו גרויס, אַז עס זאל קענען געמאַכט וועלען אַ פּשרה, אבער ביי אזעלכע אומשטענדען געווינט דער איצטיגער וואַהל־זיעג נאָך מעהר אין זיין בעדייטונג. דאָס בעוויזט וויי גרויס און בריט דער סאָציאַליזם איז פּערשפּרייט אין איטאַליען, אַז אפילו ביי אזעלכע אונגינסטיגע בעדינגונגען, וואו די פּאַרטיי איז אַזוי ניט אייניג, וועלן אין די אויגענע סאָציאַליסטישע רייהען וועלט געווינען אבצוהאַלטען אַזאַ גרויסען זיעג, אַ זיעג אין וואהלקאמפּף, וואו די אייניגקייט איז די ערשטע בעדינגונגג צו געווינען די שלאַכט.

און דער גרויסער זיעג פון די סאָציאַליסטען בעדייטעט אויך אַ גרויסע ניעדער־לאָגע פון די קלעריקאַלען. ביז ניט לאַנג האָבען די קלעריקאַלען אין איטאַליען באַקאַ־טירט די איטאַליענישע רעגיערונג מיט'ן פּאַרלאַמענט. איבערהויפּט האָבען עס געטאָן די קלעריקאַלען פון רוים. דער פּאָבסט און זיינע חסידים האָבען בשום אופן ניט געוואָלט פערגעסען, אַז אַ מאָל איז רוים אַ הויליגע שטאָדט געווען, וואו גאָט אליין האָט דורך זיין שליח, דעם פּאָבסט, רעגיערט. דער פּאָבסט לאָזט דער 13טער האָט אויף אין מינוט אפילו ניט געוואָלט מוחל זיין די מענשענקינדער, וואס האָבען אַזוי פּרעך אַוועקגעראָבט גאָט'ס פּריוואָט־אייגענטהום אויף דער ערד און האָבען זיין הויליגען פּערטרעטער, דעם פּאָבסט, פון דעם רוימישען טהראָן אַראָבגעוואָרפען און איהם נור דעם וואָטיקאַן אָבגעגעבען, וואו ער זיצט ווי אַ געפאַנגענער פערשפּארט. לאָזט דער 13טער האָט פערדאָמט די איטאַליענישע גאָטס־בערויבער מיט זייער פּאָליטיק און ער מיט זיינע חסידים, די קלעריקאַלען, האָבען די איטאַליענישע רעגיערונג מיט איהר פּארלאָמענט אין חרם געלעגט.

דער איצטיגער פּאָבסט, פּיום דער 10טער, איז אָנפאָנגס אין די וועגען פון לאָזט דעם 13טען געגאָנגען, ער האָט זיך אָבער גיך פּרומגעזאָהען, אַז מיט דעם באַיקאָט האָט מען גאָר נישט עררייכט. די גאָטס־לעסטערער זיינען געבליבען ביי דער מאַכט און גאָט זיצט פון אויבען און קוקט נאָך אַלין און שווייגט. פּיום האָט דעריבער שטיל־שווייגענד דעם באַיקאָט פון דער איטאַליענישער פּאָליטיק אַראָבגענומען און זיינע קלעריקאַלען האָבען זיך אין וואַהל־קאַמפּף אַריינגעוואָרפען.

דער הויפּט־קאַמפּף האָט זיך קאָנצענטרירט וועגען דער שטאָדט רוים, די רעזידענץ פון איטאַליען. די קלעריקאַלען האָבען זי געוואָלט נעהמען מיט שטורם און האָבען אלע זייערע קרעפטען דאָרטען פּאַראַייניגט. דער גאָט פון פּיום דעם 10טען איז אָבער געשטאָנען פון וויטען און האָט זיינע חסידים ניט געהאָלפען. די גאָטס־לעסטערער, די ראַדיקאַלען, די רעפּובליקאַנער און די סאָציאַליסטען האָבען אויך אין רוים געזיעגט.

דער איצטיגער איטאַליענישער פּארלאָמענט האָט בעקומען אַ סך אַ שטאַרקערען לינקען פליגעל, ווי דער פּריהערדיגער. אַ חוץ די 43 סאָציאַליסטען זיינען אויך געווען אהלט געוואָרען 40 ראַדיקאַלען און 23 רעפּובליקאַנער. אין אַ גאַנצע רייהע פּאָרדערונגען געהען די דריי פּאַרטייען צוזאַמען און שטיצען זיך איינע די אנדערע. אין דעם קאַמפּף געגען די מיליטער־פּאָרדערונגען פון דער איטאַליענישער רעגיערונג, קענען די סאָציאַליסטען רעכענען אויף די שטיצע פון די ראַדיקאַלען און רעפּובליקאַנער.

די סאָציאַליסטען אין איטאַליען האָבען אָלוֹז אַ דאָפּעלטען זיעג עררונגען. זיי האָבען עלף מאַנדאַטען געוואָנען, צוויישען די לינקע פּאַרטייען איז די סאציאַליסטישע איצט די שטאַרקסטע געוואָרען, און די קלעריקאַלען האָבען די רעכנונג צו בעצאָהלען, אויף זייער חשבון האָט זיך דער לינקער פליגעל פון איטאַליענישען פּארלאָמענט פערשטאַרקט.

און גראָטוילירענדיג אונזערע איטאַליענער גענאָסען מיט זייער גרויסען זיעג, מיט דעם זיעג פון ליכט איבער פינסטערנים, וויינשען מיר זיי אויך, אז דיזע קראָפּט־פּראָבע, וועלכע זיי האָבען בעשטאַנען געגען דעם אויסערען פיינד, זאָל אויך זיין אַ גוטער אָנפאַנג צו קרעפטיגען און צו פּאַראַייניגען די געגענזעצע פון דער פּאַרטיי אין איהרע אייגענע רייהען. זי זאָל ניט נור פּאַראַייניגט שלאָגען, נור אויך פּאַראַייניגט מארשירען.

אימער פּאָרווערטס, אבער הויפּטזעכליך אימער אייניג. מיט דער אייניגקייט אין אונזערע רייהען וועלען מיר אימער זיין זיכער מיט אונזער זיעג.

צביון.

ת. ראטהשטיין

דאס פאנאנדערפאלען פון דער פאמיליע

עס אונזערע ליעבע געגנער ווערן אונז פאר, אז מיר, סאָציאליסטן „ווילען" צושטערן די פאמיליע, ווייסן מיר גאנץ גוט, אז זיי ווארפען דעם פיל־פול —ווי מען זאגט אין רוסיש— פון א קראנקע קאָפּ אויף א געזונטע. געוויס, וועט אין דער צוקונפט די פאמיליע ניט פערבליבן אזוי ווי זי איז איצט, אבער שוין איצט, אין דעם הייליגען קאפיטאליסטישען שטאאט, איז זי ניט דאס וואס די פריעסטער און די בירגערליכע מאָראליסטן מאהלען אונז אויס אלס א פאמיליע. עהנליך ווי די רוסישע „נאראדניקעס" האבען אמאל פארגעווארפען די סאציאלדעמאקראטן, אז זיי „ווילען" צוברעכען די דארפישע אבשטשינע, דעם „מיר", ניט בעמערקענדיג אז די אבשטשינע האט שוין לאנג פערלאָרען דעם גרעסטען טהיל פון איהר מאטעריעלע און גייסטיגע גרונדלאגע און עקזיסטירט הויפטזעכליך בלויז אלס א צוואנגס־ארגאניזאציע, אזוי טאדלט מען אונז דערפאר, וואס מיר שטעלען אויף א נייעם אידעאל פון א פאמיליען־לעבען, ניט בעמערקענדיג אז דאס וואס מען רופט אן איצטער פאמיליע, איז בלויז א יוריסטישע פארמע אהן דעם אינהאלט, וועלכען זי האט אמאל אויסגעדריקט. ניט אין די העכערע און די ניעדריגע געזעלשאפטליכע קלאסען איז די פאמיליע די געשלאסענע אייניהייט, וואס זי איז פריהער געווען, און אין די העכערע קלאסען איז אפילו דער באזיס פון דער בירגערליכע פאמיליע — די מאנאגאמיע *) שוין אויך פערשוואונדען.

נור מיר האבען נאָר ניט אין זינען דעם טעזיס אויסצוארבייטען. ארום דעם איז שוין געשריעבען און געדרעדט געווארען הונדערטע מאל און יעדער סאציאליסט איז בעקאנט מיט אלע איינצעלהייטען פון דעם געגנערשאפט, ווי מיט זיינע פינף פינגער. פיעל מעהר ווילען מיר דא בעווייזען, אז אפילו די יוריסטישע פארמע, וואס מען רופט אן „פאמיליע", ווערט אלץ מעהר אויך צופאלען — אזוי צופאלען, ווי עס איז ביז איצט נור איין מאל פארגעקומען אין דער וועלט־געשיכטע, נעמליך: אין דעם לעצטען פריאָד פון דעם אלטען רוימישען רייך. די מאטעריעלע גרונדלאגע פון דער ביזהעריגער פאמיליע — די בעציהונגען פון פריוואט־אייגענטהום — האט זיך אזוי אונמגעענדערט, אז די פוסט־געווארענע יוריסטישע פארמע אלט אלץ מעהר און מעהר איין, זי קעמפפט גענגן זיך גופא און ווערט דערשטיקט אין איהרע אייגענע פארמולעס.

כדי דאס צו בעווייזען, וועלען מיר מוזען געברויכען פיעל ציפערן — א טרוקענעס און לאנגוויליגען לשון, וואס בעזיצט אבער די אייגענשאפט צו זיין עהרליך, גענוי און איבער־צייגענד. פאר די, וועלכע זיינען בעקאנט מיט איהם, ברויכען מיר זיך ניט צו ענטשולדיגען. די אנדערע וועלען זיך מוזען נעקמען געדולד און דערביי פערשטעהען, אז אנדערש ווי סטאטיסטיש קען אזא געגענשטאנד ניט בעהאנדעלט ווערען.

די ציפערן זיינען אמטליכע (אפיציעלע), פון דעם ענגלישען גענעראל־רעגיסטראטאר פון געבורטען, שטרעבליכקייט און הייראטהען. אין ענגלאנד, ווי אין אלע קולטור־שטאאטען, ווערט געפיהרט פון טאג צו טאג אן אויספיהרליכע און גענויע פערציכנים פון אלע פאסירונגען פון דיזער ארט, און ווערען סוף יאהר ארויסגעגעבען אין דיקע ביכער מיט ציפערן־רייהען און טאבעלען. פאר אונזער קלייגעס ארטיקעל האבען מיר געברויכט די לעצטע צוויי יהרליכע ביכער, וואו עס זיינען אויך געגעבען פערגלייכענדע ציפערן פון פריהערדיגע יאהרען.

די ערשטע ציפערן ביי וועלכע מיר מוזען זיך אבשטעלען, זיינען נאטירליך די הייראטס־ציפערן, מחמת מיט הייראטהען הויבט זיך אן, לויט דעם בירגערליכען געזעץ, די פאמיליע. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז אבסאלוטע ציפערן, דאס הייסט, אזעלכע וואס בעווייזען אז פון יאהר צו יאהר ווערען געשלאסען אזוי פיעל און אזוי פיעל הייראטהען, האבען א קנאפע בעדייטונג, מחמת די פערגרעסערונג אדער פערמינדער־רונג פון דעם צאהל פון הייראטהען הענגט אויך אב פון דער בעוועגונג אין דער צאהל פון דער בעפעלקערונג: וועז די בעפעלקערונג ווערט גרעסער, ווערען אויך די הייראטהען צאהלרייכער, און פערקהרט. דערפאר קענען מיר פון דעם בלויזען צואוואקס אדער אבנעהמען אין דער ציפער פון הייראטהען נאָר ניט שליסען. מען מוז נעהמען א פעסטען און שטענדיגען מאס־שטאב, מיט וועלכען די ציפער צו פערגלייכען, און אזא מאסשטאב איז 10,000 פערזאנען פון דער בעפעלקערונג. וועז מיר זאגען, אז פערגאנגענעם יאהר זיינען געשלאסען געווארען 90 הייראטהען אויף יעדע 10,000 פערזאנען פון דער בעפעלקע־

*) איין־ווייב סיסטעם.

רונג, און היינטיגען יאהר 95, אזוי ווייסען מיר געוואָר, אז די הייראָטס־ציפער איז געשטיגען, און אומגעקערט. נעהמען מיר אָלזאָ אזא מאָס־שטאָב אויף 10000 פון דער בעפעלקערונג, אזוי געפינען מיר די פּאָלגענדע הייראָטס־ציפערן פּאַר די לעצטע 37 יאהר:

יאָהרען		הייראָטהען געשלאָסען
1870—72	דורכשניטליך	167
1880—82	"	152
1890—92	"	155
1900—02	"	159
1907	"	158

מיר זעהען, אז וועדליג מיט א יאהר 35 צוריק פלעגען אויף יעדע 10,000 פון דער בעפעל־קערונג געשלאָסען ווערען דורכשניטליך 167 הייראָטהען, זיינען אין יאהר 1907 געשלאָסען געוואָרען בלויז 158 הייראָטהען. מיט אַנדערע ווערטער, פון יעדע 10,000 פון דער בעפעלקערונג הייראָטען איצטער מיט 9 פּאָאר וועניגער ווי מיט 35 יאהר צוריק, — א פערמינדערונג פון געניע 6 פּראָצענט.

דער רעזולטאט אָבער איז אייגענטליך צו גינסטיג. שטעלט זיך פּאָר, אז דורך די 35 יאהר זיינען פאָרגעקומען א פּאָר מלחמות אָדער גרויסע עמיגראַציעס פון לאַנד. די צוזאַמענזעצונג פון דער בעפעלקערונג, לויט דעם אָלטער נאָך, האָט זיך שטאַרק אומגעביטען: עס האָט זיך שטאַרק פערמינדערט די צאָהל פון די ערוואַקסענע — מייסטענס מענער — און די צאָהל פון קינדער און אָלטע האָט זיך פערהעלטנים־מעסיג פערגרעסערט. עס איז בעגרייפליך, אז ביי אזא אומ־ענדערונג איז דער פערגליך צווישען די היי־ראָטס־ציפערן צווישען א מאָל און איצטער, אויף גרונד אַיינפאַך פון דער בעפעלקערונג, ניט גענוי, ווייל איצט קענען די ציפער פאָלען בלויז צוליעב דעם, וואָס עס פעהלען אוים ער־וואַקסענע, וועלכע קענען הייראָטהען. בכן איז ריכטיגער צו נעהמען אין פערגלייך בלויז די היירא טס פע הי גע בעפעלקערונג, אין דעם אָלטער, זאָגען מיר, צווישען 15 און 45, און דאן בעשטימען די הייראָטס־ציפער לויט 10,000 פון דער דאָזיגער בעפעלקערונג. דאָס טהוען מיר און בעקומען איצט, שטאָט די פּריהעריגע, נייע ציפערן, נעמליך:

יאָהרען		הייראָטהען געשלאָסען
1870—72	דורכשניטליך	594
1880—82	"	535
1890—92	"	513
1900—02	"	487
1907	"	487

ווי פּריהער, האָלט די הייראָטס־ציפער אין די לעצטע 35 יאהר שטאַרק אין פאָלגן. אויף 10,000 הייראָטספּהיגע פּלעגען פּריהער שליסען הייראָטה 594, היינט בלויז 487 פּאָאר, — א פערמינדערונג פון 107, אָדער, אונגעפעהר 18 פּראָצענט. עס איז קלאָר, אז הייראָטען ווערט א זעלטענערער לוקסוס ווי א מאָל.

דער זאַץ געפינט א בעשטעטיגונג אין אַנ־דערע פאָקטען. וואָס איז דער דורכשניטליכער עלטער אין וועלכער עס ווערען געשלאָסען די היי־ראָטהען? די ציפערן וועגען דעם נעהמען ניט אזוי ווייט צוריק ווי די אָלגעמיינע הייראָטס־ציפערן, אבער אין די לעצטע צוועלף יאהר בע־מערקט מען די פּאָלגענדע בעוועגונג: ביי בחורים איז דער דורכשניטליכער עלטער ביים הייראָטהען אין 1896 געווען 26 יאהר מיט 6 חדשים, אין 1907 — 27 יאהר מיט 5 וואָכען; ביי מיידלעך איז דער דורכשניטליכער עלטער ביים הייראָטהען פון 1896 געווען 25 יאהר מיט 1 מאָנאַט, און אין 1907 — 25 יאהר מיט 6 מאָנא־טען. דאָס הייסט, אז דער עלטער, אין וועלכען מען הייראָטה, ווערט אַלץ העכער. אין אַנדערע ווערטער, מען הייראָטעט אַלץ שפּעטער און שפּעטער. געווים איז דער אונטערשיעד, בפרט ביי מיידלעך, ניט זעהר גרויס, אָבער וואָלטען מיר וויסען די ציפערן ניט פאר 12, נור פאר 35 יאהר, דאן וואָלט אויך דער אונטערשיעד, בלי ספק, געווען גרעסער. מענשען לעגען אב זייער הייראָטה אויף א שפּעטערען עלטער, ווי פריהער, עם ווערט, ווי געזאָגט, אַלץ א גרעסער לוקסוס.

נאָנץ דייטליך דריקט זיך דאָס אוים אין די הייראָטס־ציפערן פון אונמינדיגע, ד. ה., פון פער־זאָנען אונטער 21 יאהר, וועלכע מען פערשרייבט שוין זייט העכער 30 יאהר. נאָטירליך זיינען דאָס מייסטענס מיידלעך, וועלכע הייראָטהען אונמינדיג, מחמת זיי בלייבען סיי ווי סיי אונ־זעלבסטשטענדיג. עס געפינען זיך אבער אויך יונגע לויט, בפרט אין דער ארבייטער־קלאַסע, וואו די זיהן וועלען פריה זעלבסטשטענדיג. דאָ בעמערקען מיר די פּאָלגענדע מערקווירדיגע ער־שיינונג: אויף 10,000 הייראָטהען זיינען היי־ראָטהען פנן אונמינדיגע געווען:

יאָהרען	אונמינדיגע מענער		אונמינדיגע פרויען
1876—80	778	דורכשניטליך	2170
1881—85	730	"	2150
1886—90	632	"	2002
1891—95	562	"	1826
1896—1900	572	"	1680
1907	407	"	1418

די טענדענץ פון די ציפערן טרעט אַרויס זעהר דייטליך: וועדליג מיט 30 יאהר צוריק פלעגען פון 10,000 הייראָטען זיין 778 פון אינ־מינדיגע יונגע מענער און 2170 פון אונמינדיגע מיידלעך, קומען איצטער פּאַר אין דערזעלבער צאָהל הייראָטען בלויז 407 פון אונמינדיגע יונגע מענער און 1418 הייראָטען פון אונמינדיגע מיידלעך. דאָס איז אן אונגעהויער־גרויסער פאל

און בעווייזט וויעדער אמאל, אז מענשען היירא־
טען איצטער זעהר אונגערן אין פערגליך מיט
30 יאהר צוריק.

נאך אויך אנדערע ארטען קען מען דעם
זאך אילוסטרירען. מען בעמערקט, צום בייי־
שפיעל, אז וויעדערהאלטע הייראטען, ד. ה.,
הייראטען פון אלמנות און אלמנות, זיינען אין
די לעצטע 30 יאהר שטארק געפאלען, און די
הייראטען פון לעדיגע (כאלאסטיע) מענער און
פרויען זיינען געוואקסען. דאס מיינט, אז ווער
עס איז שוין אין מאל געווען פערהייראטעט, דער
ווייל שוין אלץ זעלטענער ארויפנעהמען אויך זיך
דאס צווייטע מאל דעם יאך פון די פאמיליע.
הייראטען ווערען אלץ וועניגער פאפולער, ווי
דאס בעווייזט אויך די סטאטיסטיק פון די פער־
הייראטעט און ניט־פערהייראטעט פרויען.
ווען מיר זאלען נעהמען די פערהעלטנים (פראָ־
פארציע) פון הייראטספעהיגע פרויען, אין על־
טער פון 15 ביז 45 יאהר, צו דער גאנצער בע־
פעלקערונג (אזוי און אזוי פיעל הייראטספעהיגע
פרויען אין יעדען 1000 פון דער בעפעלקערונג)
און פארגלייכען דערמיט די צאהל פון פערהיי־
ראטעט פרויען אין יעדע 1000 פון אזוינע
הייראטספעהיגע פרויען, אזוי בעקומען מיר פאר
די 30 יאהר 1871—1907 אזא מין טאבעלע:

יאהר	אויף יעדע 1000 פון דער בע־ פעלקערונג פאלען הייראטספעהיגע פרויען	אויף יעדע 1000 פון הייראטספע־ היגע פרויען פאלען פערהיירא־ טעטע פרויען
1871	231	496
1881	231	491
1891	238	471
1907	250	468

מיר זעהען, אז וועדליג אין דעם משך פון
30 יאהר האט זיך די צאהל פון הייראטספעהיגע
פרויען פערגרעסערט פון 231 ביז 250
אויף יעדע טויזענד פון דער אלגעמיינער בע־
פעלקערונג, האט זיך די צאהל פון טהאטזעכליך־
פערהייראטעטע פרויען ניט פערגרעסערט, ווי
עס האט נעזאלט זיין, נור פערמינדערט
פון 496 ביז 468 אויף יעדע טויזענד פון היי־
ראטספעהיגע פרויען. וויעדער א בעווייז, אז
מען הייראט איצט פיעל זעלטענער ווי א מאל.
דער קאפיטאליזם מאכט דאס הייראטען אלץ
שווערער און שווערער, בעת דער קאמפף אומס
דאזיין ווערט אלץ שטארקער און העפטיגער, און
צו ערהאלטען א פאמיליע ווערט זעהר א קאמ־
פליצירטע אויפגאבע. דער קאפיטאליזם פערניכ־
טעט די בעדינגונגען, וועלכע ערלויבען צו ער־
נעהרען א פרוי און קינדער, — ער שליסט אויס
אלץ א גרעסערע צאהל מענער און פרויען פין
פאמיליען־לעבען. ער גראבט אונטער די גרונד־
לאגען פון דער פאמיליע.

אבער הייראטען איז נור דער ערשטער אקט
אין אויפבויען א פאמיליע. כדי א פאמיליע
זאל זיך קענען ענטוויקלען, מוז דער ערשטער
אקט שאפען א דויערנדע גרונדלאגע און ניט אונ־
טערבראכען ווערען פון אן אנדערען, א גענעג־
זעצליכען אקט, ד. ה., א שיידונגס־אקט. ווי אבער
שטעהט עס אין דיזער הינזיכט אין דער ווירק־
ליכקייט? ווי בעקאנט, איז אין ענגלאנד די
שיידונג זעהר א שווערע און טהייערע פראצעדור,
און נור די רייכערע קלאסען קענען זיך בענוצען
מיט איהר. אויסערדעם שאפט זי פיעל סקאנ־
דאל און איז פערבונדען מיט פיעלע אונאנגענעמ־
ליכקייטען, געזעלשאפטליכע און מאטעריעלע,
פאר ביידע צדדים, ווי אויך פאר די קינדער. בכן
שיידעט מען זיך אין ענגלאנד נאך זעהר אונ־
גערן, ווי אנדערסוואו. פון דעסטוועגען וואס
ווייזען די שיידונגס־ציפערן? אין די יאהרען
1861—1858 זיינען דורכשניטליך פארגעקומען
204 שיידונגען, אין 71—1867 256 שיידונגען,
אין 81—1877 469 שיידונגען, אין 91—1887
540 שיידונגען, אין 1907—1897 666 שיידונ־
גען, און אין 1907 — 1288 שיידונגען! אין
פערלויף פון א האלבען יאהרהונדערט האט זיך
די צאהל פון שיידונגען פערגרעסערט מעהר ווי
6 מאל, — מען קען זיך שוין פארשטעלען ווי
פיעל הייראטס־אקטען ווערען צוריסען אהן
פארמאלנע שיידונגען! דער פאמיליען־לעבען
אונטער דעם קאפיטאליזם פאלט פונאנדער אלץ
מעהר און מעהר.

דאך זיינען מאן און ווייב בלויז א העלפט,
בלויז אן אנהייב פון א פאמיליע — א פאמיליע
צעהלט אין זיך נאך קינדער. ווי האלט עס מיט
דער פרוכטבארקייט פון דער היינטיגער פאמי־
ליע? דא מוזען מיר זיך שוין וועגדען צו די
געבורטס־ציפערן.

געבורטען ווערען אויך ניט אויסגערעכענט
אין אבסאלוטע ציפערן, ווייל צי עס ווערען ge־
בארען אין א יאהר א האלב אדער א גאנצער
מיליאן קינדער, מאכט פאר אונז קיין אונטער־
שיעד ניט אזוי לאנג ווי מיר וויסען ניט ווי
גרוים די גאנצע בעפעלקערונג איז. געבורטען
ווערען אויך גערעכענט אין פערהעלטנים צו אזא
און אזא צאהל בעפעלקערונג — געווענליך
1000, אבער מיר וועלען נעהמען 10,000. בכן
ווי בעווגט זיך די געבורטס־ציפער?

אויף 10,000 לעבעדיגע זיינען געבארען
געווארען אין די

יאהרען		
1841—50	דורכשניטליך	326
1861—70	"	352
1881—90	"	325
1891—1900	"	299
1907	"	263

מען זעהט, אז ביז די זעכציגער יאהרען,
דעם פעריאד פון דעם העכסטען אויפבליהען פון

דעם ענגלישען קאָפּיטאָליזם, האָט די געבורטס־ציפער געהאָלטען אין וואָקסען; זייטדעם אבער האָלט זי אין איין פּאָלען, אזוי אז אין פּערגלייך מיט א יאָהר 40 צוריק וועלכע איצטער 89 קינדער אויף יעדע 10,000 לעבעדיגע געבאָרען וועניגער. דער גענעראַל־רעגיסטראַטאָר בעמערקט דערצו אלץ: „אין די יאָהרען 82—1881 זיינען געווען ניט וועניגער ווי זעקס שטאָטען, אין וועלכע די פּרוכטבאַרקייט פון די פּרויען איז געווען קלענער ווי אין ענגלאַנד. היינט איז די פּרוכטבאַרקייט פון די פּרויען אין ענגלאַנד, מיט דער אויסנאַהמע פון פּראַנקרייך, די קלענסטע אין גאַנץ אייראָפּאַ." די פּרויען וועלען אלץ מעהר און מעהר אונפּרוכטבאַרער טהיילווייז צוליעב ארבייט און אנדערע צעהרענדע אייגנפּלימסע, און טהיילווייז צוליעב דעם געברויך פון קינסטליכע מיטלען. אזוי אָדער אזוי טראָגט די הויפּטשולד פּאַר דיזע לאַנגזאַמע אויסלעשונג פון דער פּאָמיליע דער קאָפּיטאַליזם, וואָס פּעראָרטהיילט די פּרויענצימער צו אונאַטירליכע לעבענסבעדינגונגען און ערשוועהרט אלץ מעהר און מעהר די אויפגאַבע פון ערנעהרען גרויסע פּאָמיליען.

אבער אויך אין דעם פּאַל איז עס פיעל ריכטיגער אויסצורעכענען די געבורטסציפערען אין פּערהעלטנים ניט צו די אלגעמיינע, נור בלויז צו די היראַטספּעהיגע בעפעלקערונג. און טהוען מיר אזוי, דאן בעקומען מיר פּאַר די לעצטע 25 יאהר די פּאָלגענדע טאבעלע:

געבורטען אויף 10,000 פון דער היראַטספּעהיגער בעפעלקערונג

יאָהרען		
1870—72	דורכשניטליך	1537
1880—82	"	1497
1890—92	"	1277
1900—02	"	1148
1907	"	1051

דאָ טרעט אַרויס די פּערמינדערונג פון געבורטען אין איהר אמת'ע גרויסקייט. אין די לעצטע 35 יאהר איז די געבורטס־ציפער געפאַלען פון 1537 אויף 1051, ד. ה., אום 486 אויף יעדע 10,000 פון די היראַטספּעהיגע בעפעלקערונג — א פּערמינדערונג פון 38 פּראָצענט. דאָס הייסט טאקע דירעקט אויסלעשען די פּאָמיליע. ניט נור זינקט די צאָהל פון די, וועלכע היראַטען, אלץ מעהר און מעהר, נור יעדע היראַטה ברענגט ארויס אלץ וועניגער און וועניגער קינדער. און אונזערע געגנער וויללען אונז אינרעדען אז דער סאָציאַליזם וועט פּערניכטען די פּאָמיליע!

אונז שיינט, אז אויב דער אָנקומען פון'ם סאָציאַליזם זאָל זיך פּערציהען נאָך אויף א דור אָדער צוויי, דאן וועט שוין פּאַר איהם ניט בליבען וואָס צו פּערניכטען. די פּאָמיליע פּאַלט פונאַנדער ביי דעם קאָפּיטאַליזם אליין אונטער. די הענד, און אונזער אויפגאבע וועט נאָר זיין צו בויען, ני צו ברעכען.

עס פּערשטעהט זיך, אז אפילו אונטער דעם קאָפּיטאַליזמוס איז די גאנצע אויסלעשונג פון דער פּאָמיליע אונמעגליך. ווי אויף אנדערע גביעטען פון לעבען, אזוי אויך דאָ ווירקט דער געגענדרוק פון דער ארבייטער־קלאַסע, וועלכער בעשאפט אין זיין מיטען א נייע און העכערע פאָרמע פון פּאָמיליען־לעבען, גענרידעט אויף דער פּראַיניגונג פון צוויי עקאָנאָמיש־זעלבסטשטענדיגע און מאָטעריעל־פּראָדוקטיווע פּערזענליכקייטען, וועלכע זיינען צו דערזעלבער צייט בעפּרייט פון יעדער זאָרג אום די קינדער פון דער געזעלשאפט. פון דעסטוועגען בלייבט די טענדענץ, וועלכע דער קאָפּיטאַליזם איבט אוים אויף די פּאָמיליע, אוף א לאַנגע צייט נאָך דער הערשענדער פּאקטאָר, און איהר כאַראקטער איז גאַנץ דייטליך. ווי דאָס גליק פּין שאפען, אזוי בערויבט דער קאָפּיטאַליזם די מענשהייט אויך דאָס גליק פון ליעבען, און די פּריידען פון פּאָמיליען־לעבען טרעטען אלץ מעהר אָב אין די פּערגאַנגענהייט. די פּאָרמע גופא, וועלכע ער האָט געשאפען פּאַר די פּאָמיליע, איז געווארען א שטערונג אין איהר ענטוויקלונג, — די מענשען קענען ניט מעהר ערפילען די פליכטען, וועלכע די פּאָרמע לענט אויף זיי ארויף.

מ. זאמעטקין

די עוואָלוציאָנס-אידעע און די צוקונפטס-אָרדנונג

... „דער שליסעל צור לעזונג דיעזער וועלט-פראַגע גיבט אונס דאָס אויגע צאַבערוואָרט: „ענט וויקעלונג!" העקקעל: „די וועלטרעטסעל".

... „מיר זייגען געצוואונגען אויפצושטעלע: היפּאָטעזען, וועלכע האָבען אין תוך א דעדוקטיוון כאַראַקטער און זייגען שליעסע פון דעם אַלגעמיינעם געזעץ צו ספּעציעלע פעלע".
העקקעל: „אַנטהראָפּאָזשעניע".
(ז. 208, ענגלישע אויבערזעצונג)

... „איך בין אויבערצייגט, אז עס איז אויבערהויפּט ניט אונזערע ביזנעס זיך צו דערהען אַ מח וואָסערע רעצעפּטען פּאַרצושרייבען פּאר די קוכּמיסטעריסקי פון דער צוקונפט.
קאוטסקי: „די סאָציאלע רעוואָלוציאָן".
(ז. 97, רוסישע אויבערזעצונג)

... „אייגע אומוועלצונג דער פראָדוקציאָנס-און פערטהיילונגסווייזע שטאַטפּינדען מוסס, די אַלע קלאַסען-אונטערשיעדע בעזייטיגט, פאללס ניכט די גאַנצע מאַדערנע געזעלשאַפט אונטערגעהן זאָלל."
ענגעלס: אנטי-דיהרינג.
(ז. 162, דריטע אויפלאַגע)

לעבאנאָוו בעקלאָגט זיך ערגעץ-וואו, אז אין דער דעבאטע מיט די רעוויזיאָניסטען האָבען זיך די מארקסיסטען צו ווייניג מיה נעגעבען צו בעאַנטוואָרטען די אלע אטאקעס, וואָס אונזערע נעגנער מאכען אויף די דיאלעקטיק. ער האָט רעכט. עס איז ווירקליך א טרויעריגער פאקט, אז א חוץ ענגעלס'עס אנטוואָרט צו דיהרינגען, גיבט עס קוים אן ערנסטע און ווייט-געהנג גע-הענדע סאָציאליסטישע אבהאנדלונג וועגען די דיאלעקטיק, ד. ה., וועגען אונזער הויפּט-מע-טהאָדע פון דענקען און פּאָרשען; די דיאלעק-טיק, וועלכע מעג מיט רעכט אנגערופען ווערען דער גרונדשטיין פון דעם מארקסיזמוס אלס א פילאָזאָפּישע לעהרע און איז אייגענטליך די מאדערנע עוואָלוציאָנס-טהעאָריע אין פערבינ-דונג מיט דער סאָציאלע וויסענשאפט — דיזע דיאלעקטיק, אונזער שארפסטע וואפע, וועלכע, צו ווייניג געברויכט אין דעם טהעאָרע-טישען קאמפף און געפינט זיך אפט אין צו אונפהיגע הענד, אז זי זאל דעם וויסענשאפט-ליכען סאָציאליזמוס ברענגען דעם גאנצען נוצען, וואָס זי קען און דארף איהם ברענגען. דאָ און דארט געפינען מיר, נאטירליך, „אן אָרטהאָ-דאקסאלען" מארקסיסטן, וועלכער פערדיענט זיך כשר די עהרע צו זיין א פּאָרשטעהער און פער-טהיידינער פון אונזער לעהרע. בעלטאָוו'ס „מאַניסטישע אנשויאונג", צום ביישפּיעל, איז דער בעסטער בעווייז דאצו. אבער מיט א „דא און דארט" קען מען זיך ניט און מען טאר זיך ניט בעגניגענען. עס איז נויטיג „פערסי סטענ-לי, אינסטענטלי און קאנסטענטלי", אימער אזוי בעשטענדיג צו האבען אין אויג די טהעאָרעטישע אויסבילדונג פון דעם דענקענדען פראָלעטאריאט אים אלגעמיין און פון דעם טהעטיגען פראָפּא-גאנדיסט און אגיטאטאר בעזאנדערס. דיזע נויטיגקייט פיהלט זיך איבערל אין גאנץ אי-ראפא. די אטאקעס אויף דעם וויסענשאפטלי-כען סאָציאליזמוס, מיט וועלכע עס האבען זיך די לעצטע צייט אזוי אויסגעצייכענט אלערלי

„קריטיקער" פון דעם כלומר'שט רעוואָלוציאָנע־רען לאָגער, האָבען אָם בעסטען בעוויזען ווי ווייט דיזע נויטוועניגקייט לאָזט זיך פיהלען, וועו פון א בערנשטיין, סטראוואוע און קאָמ־פּאניע, ארונטער־צו ביז א טשערקעזאָוו, אידעל־סאָן און אַנדערע, האָלט אָלעם אין איין רעווי־דירען און קריטיקירען דאָס, וואָם זיי זאָגען, אז מאַרקס האָט געזאָגט.

און נאָך מעהר ווי אין אייראָפּא פיהלט זיך דיזע בעדירפנים דאָ ביי אונז אין אמעריקא. מיר האָבען, דאָנקען גאָט, ניט וואָם זיך צו שעהמען מיט דער גרויס פון אונזער סאָציאָלי־סטישע ליטעראַטור; אָבער די וועדטה פון איהר איז בעסער גאָרנים צו דערמאָנען. צו קיין בושה זאָל אונז ניט זיין, אין טהעאָרעטישען זין האָבען מיר גאָנץ ווייניג אויפגעטאָן פאר דער אויסבריטונג און אויסבעסערונג פון די אָלגע־מיינע סאָציאָליסטישע בילדונג פון אונזער דעג־קענדען פּראָלעטאריאט. און פון דעם ביסלע, וואָם מיר האָבען יא גלעלערנט אין דעם סאָ־ציאָליזמום אין אלגעמיין, וועדט א פיזינקע טראָפּלע, וועו מען צוערדט זיך וועגען די דיאָלעקטיק. די אנווענדונג פון דער עוואָלו־ציאָנס־טהעאָריע אויף עפּעס א פראָגע אָדער אן אויפגאבע, איז ביי אונז ליידער א גאנץ זעל־טענע ערשיינונג, און ניט זעלטען הערט מען דיסקוטירען און דעבאַטירען איבער שטרייט־פונקטען, וועלכע וועדרען לייכט בעאַנטוואָרט־און ערקלערט פון דעם שטאַנדפונקט פון אונזער מאטעריאליסטישער דיאלעקטיק.

איינער פון אזוינע שטרייט־פונקטען איז די פראָגע וועגען די צוקינפטיגע געזעלשאפט. נע־וועהנליך, פערגעסט מען זיך, אז די צוקינפטיגע געזעלשאפט איז ניט קיין טאנדעטנער בייגעל, וואָם קומט ארויס ברוין און קייליעדיג אן אויס־געבאקענער פון אויוועג. געווענהנליך פערגעסט מען, אז די צוקונפט איז ניט קיין אויסוואורף פון דער נאטור, און אויב אלעם ענטוויקעלט זיך, אלעם ענדערט זיך, אלעם „איסט און איסט אויך ניט" — צו גענרויכען ענגעלם'ס אן אויס־דרוק — טא איז די צוקינפטיגע געזעלשאפטס־אָרדנונג אויך ניט קיין מיוחס'טע, ניט קיין פּא־ניענקע, און אויך אין דיזען פאל מוז די ענט־וויקלונג זיין „דאס איינע צאובערוואָרט", וואָם גיבט אונז דעם שליסעל צו עפענען די נעהיים־ניספאָלע קעסטעלע, אין וועלכען דער קמצן דער פּראָגרעס האָט פערשלאָסען זיין טייערען שאַץ, די צוקונפט.

די אויפגאבע, וועלכע שטעהט אונז, אלזא, פאר, איז אייגענטליך א צווייענדיגע. מיר ווי־לען, ערשטענס, ענטפערען אי פרייגדע, אי פיינ־דע אויף זייערע פראגען, ווי אזוי מיר שטעלען זיך פאר די צוקינפטיגע געזעלשאפט. צוואמען מיט קאוטסקי, אָבער ניט אין אלע איינצעל־הייטען פונקט אזוי ווי ער, גענהען מיר בעטראַכ־טען דעם פריהמאָרגען באלד נאָך דער סאָציא־לער רעוואָלוציאָן; מיר ווילען ערקלערען ווי מיר שטעלען זיך פאָר די הויפט־איינריכטונגען אין א סאציאל־דעמאקראטישער געזעלשאפט. דאָס איז נומער איינס. אָבער ערקלערענדיג ווי מיר שטעלען זיך פאָר דעם הויפט־כאראקטער פון דער צוקונפט, רופענדיג דעם לעזער, אז ער זאָל מיט אונז צוזאמען וועלען ווערען א נביא, וועלען מיר זיך אין דער זעלבער צייט זעהר און זעהר היטען, אז אויף אונז זאָל ניט מקוים ווע־רען דאָס גלייכווערטעל וועגען נביאים און נא־ראָנים, און מיר וועלען בעסער זאָגען האלבע נביאות איידער גאנצע נארישקייטען. אום דאָס אם בעסטען דורכצופיהרען, וועלען מיר די גאנצע צייט פון דיזער בעטראַכטונג שטארק אין זינען האָבען דעם צויבער־וואָרט פון די מא־דערנע וויסענשאפטען — די עוואָלוציאָן. שיל־דערענדיג די צוקינפטיגע געזעלשאפטליכע אָרד־נונג, וועלען מיר הויפטזעכליך אין זינען האָבען, אז מיר זיינען דיאלעקטיקער, ד. ה., עוואָלוציא־ניסטען אין סאָציאלע וויסענשאפטען. און פאלג־ליך „רעוואָלוציאָנערען אין קלאסענאמאפּה. שיל־דערענדיג די צוקינפטיגע סאָציאל־דעמא־קראטישע אייניריכטונגען, וועלען מיר אין אויג האָבען ניט אזוי פיעל די צוקונפט, ווי די עוואָ־לוציאָן. צוזאמען מיט אלע מארקסיסטען, ווייי־סען מיר, אז עס איז ווייט ניט אונזער פפליכט צו שרייבען רעצעפטען פאר די צוקינפטיגע דורות. שוין מיט א יאָהר 50 צוריק איז דער געניאלער רוסישער אוטאָפּיסט טשערנישעווסקי געווען בעשיידען און קלוג גענוג צו פערשטעהען און צו ערקלערען, אז די צוקינפטיגע דורות ווע־לען נעגען אונז האָבען צוויי וויכטיגע עדוועג־טעדזשעס (פּראָאימוסטשעסטוואָם). ערשטענס, וועלען זיי זיין קליגער פון אונז. צווייטענס, וועלען זיי שטעהען נעהענטער צו זייערע איי־גענע פּראָבלעמען און שווערigקייטען; דערפאר וועט זיי לייכטער זיין ריכטיג צו בענרייפען און צו לייזען זייערע אויפגאבען — פיעל לייכטער, ווי עס איז אונז, זייערע עלטער־עלטער זיידעס. דאַרין זיינען מיט איהם איינפערשטאנען אלע וויסענשאפטליכע סאָציאליסטען און אזוי קלוגע מענשען. אָבער אויפשטעלען א פאנטאזיע איז איינס, און ערקלערען נעוויסע נעזעצע פון סא־ציאלער ענטוויקלונג איז א גאנץ אנדערע זאך. צו מאהלען די צוקונפט אלס א פּאָעטישעס צוי־בער־בילד און צו מאהלען די זעלבע צוקונפט אלס אן אילוסטראציאָן פון דער טהעאָריע פון ענטוויקלונג זיינען צוויי פערשיידענע זאכען. מיר בעשעפטיגען זיך מיט דער צוקונפט צוליעב דער דיאלעקטיק. דאָס וואָם פיעלע זיינען נייי־גערig צו וויסען, וואָם מיר וועלען טהאָן אויף מאָרגען נאָך דער רעוואָלוציאָן, וויילען מיר אויסנוצען פאר דער פראָפּאגאנדא פון אונזערע דיאלעקטישע אנזיכטען, פון דעם ווי אזוי די אלוועלטליכע טהאָריע פון עוואָלוציאָן קען און דאַרף אנגעוענדעט ווערען אין סאָציאלע פרא־

גען. דאָס איז דער צווייטער און וויכטיגסטער פונקט פון אונזער אויפגאבע.

2.

אין דעם מאָמענט וועו דער מארקסיזמוס איז געבאָרען געוואָרען, האָט ער זיך געפונען פנים אל פנים מיט צוויי נאַנץ פערשיעדענע פיינדליכע לאגערן; ער איז זאָפארט געצוואונגען צו קעמפען אויף „צוויי פראָנטען", ווי פלעכאַנאָוו דריקט זיך אוים. ער האָט בעדארפט בעקעמפען די בורזשואזנע וויסענשאפט און די אוטאָפיסטישע פאַנטאזיעס. אין דיזען צוויי־זייטיגען קאמפף האָט זיך דער מארקסיזמוס ענטוויקעלט, געשטארקט און זיך ערצויגען. אין דיזען קאמפף האָט ער בעקומען דעם שארפען בליק, מיט וועלכען ער דרינגט אריין אין די פערבעהאלטענסטע ספרוזשינעס פון דער היינטיגער געזעלשאפט; אין דיזען קאמפף האָט ער אבער אויך פערגרעסערט זיין לאנד־קאַרט: ניט נור האָט ער אויסגעפונען די סעקרעטען פון דער „חיטרער מעכאניקע" פון דער היינטיגער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט אליין, זאנדערן ער האָט אויך אנגעהויבען צי פערשטעהען די הויפט־פרוזשינע און טרייב־קראפט פון אלע מענשליכע געזעלשאפטן, וועלכע ווערען בעשריבען און געשילדערט אין דער היסטאָריע און אין דער וויסענשאפט פון פעלקער־קענטניס.

איינער פון די הויפט־פונקטען, וואָס דער מארקסיזמוס האָט פעסטגעשטעלט, איז בלויז דער געוואלדיגער הארטער פאקט, אז דער מענש איז ניט קיין אויסוואורף פון דער נאטור. און אלעם וואָס איז מענשליך איז ניט אויסער־נאטירליך. דאָכט זיך, א נאַנץ פראָסטער גע־דאנק, וועלכער פאָדערט ניט קיינע איבער־חכמות, — און דאָך ווי שווער עס איז נאָך היינטיגען טאָג דיזען גדאנק צו בענעהמען אין זיין פולער וויי־זייט־גרייכענדער בעדייטונג! אלעם וואָס איז מענשליך איז ניט איבערנאטיר־ליך — הייסט עס דאָך, אלעם וואָס דער מענש זאָגט, און טהוט, און בעגערט, אָדער בעקעמפפט, איז אויך ניט איבערנאטירליך; הייסט דאָס וויי־טער, אז די גאַנצע מענשליכע טהעטיגקייט, זיין גאַנצער גלויבען און דענקען, זיין גאַנצער לעבען און שטרעבען — אין קורצען, דער גאַנ־צער לויף פון דעם מענשליכען פראָגרעס, די היסטאָריע דער מענשהייט, איז ניט און קען ניט זיין איבערנאטירליך, איז ניט און קען ניט זיין אויסער די אלגעמיינע געזעצע דער נאטור, איז און מוז זיין געזעץ־מעסיג; יעדע אורזאכע מוז ארויסרופען איהרע פאלגען, און יעדער רעזול־טאט מוז אונטער זיך האָבען אן אורזאכע. אהן א פאר־וואָס, אלזו, כתם־אזוי־זיך, אין דער וועלט אריין, קען קיין זאך ניט פאסירען. קיינע קאפריזען זיינען דא ניטא. סתם ווייל דיזען גוטען אָדער יענעם שלעכטען מענשען האָט זיך עפעס פערוואָלט אפצושפיעלען דער וועלט א ספעקטאקל, וועט דיזער ספעקטאקל ניט צו שטאנדע קומען, ווי גרוים עס זאל ניט זיין דער גוטער ווילען פון דעם צדיק, אָדער דער שלעכ־טער ווילען פון דעם רשע.

און דיזען פראָסטען, פישוט'ען גדאנק האָ־בען די גרויסע אוטאָפיסטען און עהרליכע פאַנ־טאזיאָרען קיין מאל ניט גרינדליך צענומען אין זיין נאנצער וויכטיגקייט. דאָס הייסט ניט, אז זיי האָבען פון דעם גדאנק ניט געוואוסט. די אידעע, אז אלעם געהט פאָר אין דער נאטור נאָך בעשטימטע געזעצע, איז שוין צו אן אייג־פאכע, צו א לייכטע, צו אן אלגעמיינע, אז אירי־גענד וועלכער דענקענדער מענש זאל פון איהר ניט ווייסען אָדער זי ניט קענען פערשטעהען. אָבער עס איז אויך נאַנץ נאטירליך, אז א גע־דאנק מוז זיך ערשט גוט און גרינדליך אייגווי־גען אין דעם מאָרך פון דעם מענשען, איידער ער לערענט זיך אוים צו בענוצען דיזען גדאנק אין זיינע בעטראכטונגען, איידער דיזער גדאנק ווערט אן איינגעוואקסענער שטיק פון זיין גייסט, פון זיין פערשטאנד. נאָך לאַנג פאר מארקס'ן איז שוין די וויסענשאפטליכע היסטאָריע ארוים פון איהרע קינדער־ווינדעלאָך; נאָך לאַנג פאר מארקס'ן האָט מען שוין אָנגע־הויבען זוכען דעם „פאר־וואָס" אין דער גע־שיכטע פון יעדער נאציאָן פון יעדער צייט. טהאָמאס באקל, ניט צו גענהן ווייט, האָט שוין אין 1857 ארויסגעגעבען דעם ערשטען באנד פון זיין בעריהמטער „היסטאָריע פון דער ציווילי־זאציאָן אין ענגלאנד". אין דיזער היסטאָריע רעדט ער שוין וועגען די געזעצליכקייט, די אונ־פערמיידליכקייט פון געזעלשאפטליכע ערשיי־נונגען. ער טרעט ארוים מיט זיין בעריהמטער געוואגטער בעהויפטונג, אז וועו מיר זאָלען ווי־סען אלע, — אבער טאקי אלע — אורזאכען און זייערע ווירקונגען, וואָלטען מיר געקענט פאר־אויסזאגען אלע פאסירונגען, ווייל נאָך דיזע אור־זאכען מוזען קומען דיזע פאלגען, און דיזער „מוז" איז אלוועלטליך, אלמעכטיג, און אונ־פערמיידליך, און קיין „ווייל איך" אָדער „ווייל איך ניט" שפיעלט דא אפילו קיין שאטען פון קיין ראלע אויך ניט. נעווים האָט באקל, ווי א מאל ארחימער, דא גמאכט א גרויסען טעות. ער האָט אויסען זיין געלאזט בלויז איין קלייניג־קייט, — און נעמליך, אז דאָס אלעם צונויפצו־רעכענען איז קיין צעהן טויזענד לעבענס פון צעהן טויזענד מענשהייטען אויך ניט גענוג. אבער דעם פרינציפ, וועלכען ער האָט דאביי יא אין זינען גהאט און אויסגעדריקט, איז פון א שעצבארער וויכטיגקייט. נאטירליך, האבען די פלינקע צונגען און פלאטשיגע קעפלעך פונקט אזוי וועניג פערשטאנען דיזען פרינציפ דאן ווי זיי פערשטעהען איהם יעצט. דאן, ווי יעצט, האָ־בען זיך געפונען חכמים און „קריטיקער", וועל־כע האבען דיזען גלענצענדען כלל פון דער אונ־

פערמיידליכקייט אין געוועלקערטן שאפטליכע ערשיינונגען אזוי וועניג פערשטאנען, אז זיי האבען געמיינט, אז דאס איז דאס זעלבע וואס די מזלות־טרעפעריי אדער אנדערע אזעלכע ציגיינערשע קונצען פון קארטען־וואר־פער אדער שטערען־זעהער. אבער ווייט איבער די קעפ פון די פאטשיגע פילאזאפען האט שוין די וויסענשאפטס־וועלט געוואוסט פון דעם גע־דאנק פון די אונפערמיידליכקייט און געזעצמע־סיגקייט פון דער מענשליכער געשיכטע. אבער דיזער פראסטער, דאך וואונדערבאר ווייט־גע־הענדער געדאנק, האט זיך נאך ניט איינגעקנע־טען אין דעם פערשטאנד פון די וויסענשאפטס־מענער; און זעלטען־זעלטען וואר עס האט דיזען געדאנק אנגעוואנדעט אן דער וויכטיגסטער פון אלע וויסענשאפטען, אין דער סאציאלאגיע.

און נאך ווייניגער האבען זיך מיט דיזען געדאנק בענוצט די אוטאפיסטען און דערפאר איז טאקי געווען אזוי שווער און אזוי לאנגזאם „דער איבערגאנג פון אוטאפיע צום וויסענ־שאפטליכען סאציאליזמום", ווי ענגעלס דריקט זיך אוים. פאר די אוטאפיסטען איז דער פרינ־ציפ פון היסטארישע אונפערמיידליכקייט געווען א פרינציפ פאר זיך, און דאס פלאנעווען פון שהענע „צוקונפט־שטאאטען" איז זיך אויך גע־ווען א בעשעפטיגונג פאר זיך. מען האט גע־האקט רעצעפטען פאר די צוקינפטיגע דורות אויף וואס די וועלט שטעהט. דער היסטאר־שער נויטוועניגקייט האט מען ארויסגעשטעלט א פייג; די סאציאלע רעוואלוציאן האט מען געוואלט ארויינגארען אין זאק, זי אהער ברענגען דורך א פיינע המצאה'לע; מען האט געמאכט פלענער ווי די הייזער וועלען זיין געבויט אין דער צוקונפט, ווי די פרויען וועלען זיין געקלייי־דעט, וואס'ערע שהנע ליולקעם און וואס'ער סארט גוטען טאבאק די מענער וועלען רויכערען. מען האט געשריעבען אוטאפיעס, מען האט ג־פלאנעווען פאלאנסטערען, מען האט גענבויט קאלאניעס, און מען האט גהאלטען אין איין ארויינארען די סאציאלע רעוואלוציאן. אבער ווי ניצליך דיזע שרייבערייי און פאנטאזיען פון די מורס, פוריעס, אוענס, וויליאם מאריסעס או־אנדערע זיינען געווען יעדע צו איהר צייט, איז אבער ענדליך געקומען דער מאמענט, וועו די אוטאפיע האט געדארפט איבערגעהען אין א סיסטעם פון וויסענשאפטליכען סאציאליזמום, און דער מארקסיזמום הויבט אן דעם קאמפף ג־גען אלערליי אוטאפיעס. אין א גליקליכער שעה האט ער דיזען קאמפף אנגעהויבען. די אוטאפיסטישע ארכיטעקטור פון אלערליי שעה־נע צוקונפטען איז פערוואלפען געווארען, און ביז הייניגען טאג פיהלט יעדער וואס האט חאטש עטוואס א פרעטענזיע אויף ערנסטקייט און וויסענשאפטליכקייט, אז עס פאסט שוין ניט צו פאבריצירען פלענער פאר די צוקונפט. די פראגע איבער אלע פראגען איז יעצט: וואו־הין געהען מיר?" צי מיר ווילען, צי מיר ווי־לען ניט, קענען מיר זיך ניט העלפען. „דהי קאמינג סלייוועריי" פון הערבערט ספענסער איז א כאראקטעריסטישער אויסדרוק. דער סאציא־ליזמום שמעקט ניט אונזער פילאזאף, און ער איז בייז, און ער רופט עס „סלייוועריי" (שקלא־פעריי). אבער עס איז „קאמינג", עס קומט, ווי דער פאעט זאגט וועגען די גראז אין פריהלינג.

„איט איז קריעפינג, קריעפינג עוורי־הוועי". עס קריכט, עס קריכט ארויס פון אי־בערא. יא, דער סאציאליזמום קומט, — צי מיר ווילען עס, צי ניט. די פראגע איז נור „וואס קומט?" און „וואוהין געהען מיר?"

3.

ווי געזאגט, האבען מיר שוין לאנג־לאנג צוריק אויפגעגעבען די זיסע פאעטישע בעשעפ־טיגונג פון בויען פלענער און שרייבען רעצעפטען פאר די צוקינפטיגע דורות. און די סאציאל־דעמאקראטיע פון אלע לענדער צוזאמען און פון יעדען לאנד בעזונדער האט די גאנצע צייט ג־קוקט מיט קרומע אויגען אויף אירגענד וועלכען פערזוך צו מאהלען דעם זאגענאנטען „צו קונפטס־שטאאט" מיט אלע פליטערלאך און פיסצעווקלאך. און ניט זעלטען האט זיך אין די רייהען פון די קעמפענדע סאציאל־דעמא־קראטיע גהערט דער פראטעסט געגען דיזע אונפרייהלייכקייט צו די צוקונפטס־פאנטאזיען. די בעדירפנים צו מאהלען די צוקונפט, די בע־דירפנים היינט נאך צו דערצעהלען וואס מיר וועלטען טאן דעם טאג נאך דער סאציאלער רע־וואלוציאן, די בעדירפנים פאר זיך און פאר אנ־דערע צו ענטפערען אויף דער פראגע וויי אזוי מיר וועלען עס אלעס אויספיקסען און איינ־סטאירען, — דיזע בעדירפנים איז אבער פונקט אזוי שטארק ביי פיעלע מענשען, ווי די בע־דירפנים פון דעם רייניעם וויסענשאפטליכען פערשטאנד צו זיין לאגיש קאנזעקווענט און ניט אננעמען קיינע „פראמע וויינשע" פאר היסטא־רישע נויטוועניגקייט, אדער ראזעוויע פאנ־טאזיע פאר גרויע ווירקליכקייט. ערשטענס, האל־טען וועזערע געגנער אין איין דורהן א מח וועו־גען דעם ווי מיר וועלען דאס אלעס אויספלא־נעווען, און אז מיר גיבען זיי ניט אונזערע פלע־נער, מאכען זיי, די געגנער, פלענער פאר אונז און דאן בעווייזען זיי ווי דיזע פלענער טויגען ניט, ווי דאס איז בלויז א שקלאפעריי, טיראניי און ז. ו. און די שולד פאר די שלעכטיגקייט פון דיזע זייערע פלענער וואהרפען זיי אויף אונז. די ראאקציאנערע בורזשוא און כלומר־שט רע־וואלוציאנערע אנארכיסטען בעגעהען זיך מיט אונז עבען אזוי ווי געזאגט. „ביי די סאציאל־דעמאקראטען וועלען אלע מענער, פרויען און קינדער, יונג און אלט, מוזען צו דער זעלבער שעה און מינוט, מיט די זעלבע לעפעל שעפען

פון די זעלבע טעלער און צו דער זעלבער שעה און מינוט מוזען אלע, קינד־און־קייט, דעם זעלבען גענעז טאָן. אה, וואָס פאר א געוואלד־גיגע טיראניי! וואָס פאר שרעקליכע דעספּא־טיע! קיין מענש וועט זיך ניט טארען אויס־קלייבען קיין ארבייט. יעדער וועט מוזען טאָן וואָס אן אנדערער וועט איהם היסען. און יע־דער וועט מוזען בעפעהלען בלויז דאָס, וואָס אן אנדערער וועט איהם היסען בעפעהלען! אלע וועלען גהען אין די זעלבע בגדים, לעזען די זעל־בע ביכער, בעזוכען די זעלבע טהעאטערע! גאָט, א מענש וועט גאָר ניט טארען גהען אין טעאטער, סיידען מען וועט איהם בעפעהלען וועז און וואו־הין צו גהען. חתן־כלה וועלען זיך ניט טארען קושען סיידען נאָך די בעשלוסיסע פון דער מאיא־ריטעט. א מאמע וועט איהר קינד ניט טארען ליעבען אהן די ערלויבנים פון דער סאציאל־דע־מאקראטישער פאליציי! נו, וואו איז דען גע־הערט געווארען אזא גרויזאמע טיראניי? ! און פראטעסטירען וועט מען דאָך אויך ניט קענען. יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי, אונזער טהע־ארעטישער סאציאליסטען־פרעסער, פאלט אויף דער המצאה, וויי אנדערע בורזשואזנע קריטיקער, און קלאגט אויף דער צוקונפטיגער סאציאל־דע־מאקראטיע: אזוי ווי דאן וועט קיין פריוואט־אייגענטהום אויף מאשינערי און מאטעריאלען ניט זיין, און אזוי ווי, פאלגליך, וועלען אלע דרוקעריייען זיין אין די הענד פון סאציאל־דע־מאקראטישע צוקונפטיגע רשאנדארען און אוי־בער־פאליצמייסטערס, וועט מען דאָך אפילו ניט קענען אבדרוקען קיין הענדבילדס צו רופען א פראטעסט־מיטינג, טאָ — געוואלד! ראטע־וועט!"

און אזוי, גאָר אונזשענירט, טראכטען אונ־זערע געגנער אוים פלענער פאר אונזער צוקינפ־טיגער סאציאל־דעמאקראטישע ארדנונג און — ווייסט איהר דאָך: מיט פרעמדע הענד איז גוט פייער צו שארען — די אלע פלענער מיט אלע אייגענעלהייטען טויגען אויף טרי־טיסיאטשי כפרות. און די שולד פאר אלע דיזע דומהיי־טען וואַרפט מען אויף אונז סאציאל־דע־מאקראטען.

די גרויסע ארבייטער־מאסע, צו וועלכע מיר אפעלירען אייגענטליך, פאדערט אויך א בילד פון דער צוקונפט. נור דער גענייטער שטודיר־טער, און זעלבסט־בעוואוסטזיינגער קאפיטאן פון א שיף וועט אין דער פינסטערער פערוואל־קענטער נאכט זיך מוטהיג גהען זיין וועגס. דער רויהער, אונגעניטער פאסאזשיר ווייל זהען דעם לייכטענדען שטערען, וועלכער זאל איהם בע־שיינען דעם וועג. ער בענקט נאָך דיזען וועג־ווייזער. זיין הארץ ציהט זיך צו איהם. ער, דער ארעמער, ניט גענייטער פאסאזשיר, האט דאָך ניט די וויסענשאפט און קענטנים, וועלכע גיט צו מוטה דעם קאפיטאן. טאָ זאל ער חאטש זהען דעם ליכטיגען שטערען, וועלכער ווינקט צו איהם און וועקט, און רייצט, און לאסטשעט און רופט זיין גייסט. רעדענדיג וועגען באזארא־ווען, זאגט ערגעץ פיסארעוו, אז נור די יע־ניגע פאנטאזיע איז שעדליך, וועלכע הייסט אונז זיצען מיט פערלייגטע הענד; אבער די פאנטאזיע, וועלכע רופט אונז צו וווייטערע טהע־טיגקייט, צו וווייטערע אנשטרענגונג — אזא פאנטאזיע איז א גוטע גאבע גאטעם, ווי מען זאגט אין וויען. היינט וואר שמועסט נאָך אזא פאנטאזיע, וועלכע רופט צו פראטעסט, צום קאמפף, צו פרייהייט, צו ליעבע, צום גליק! און דער קעמפפער, דער פראלעטאריאט אין דעם געשטאלט פון די ברייטע ארבייטער־מאסען, פאדערט אזא בעלעבענדע אויפמונטערענדע פאנטאזיע. בעלאמי האט דאָס פערשטאנען; ווילליאם מארריס האט דאָס פערשטאנען; אט־לאנטיקום האט דאָס פערשטאנען; און פיעלע אנדערע האבען דאָס אויך פערשטאנען; אין אין דער „נייער צייט", אין דיזען שטרענג־ווי־סענשאפטליכען זשורנאל אין דייטשלאנד — ער־שיינט „נייעס פון ערגעץ־ניט" פון ווילליאם מארריס, אלס א טהייערער צושפייז פאר זיינע לעזער.

די צוקונפטס־פלענער, וואָס אונזערע געג־נער פאברייצירען פאר אונז אום דערנאָך צו בעווייזען וויי זיי טויגען ניט, און די נאטיר־ליכע בעדירפנים פון די ענטוויקלטע ארבייי־טער זיך פארצושטעלען די מעגליכע צוקונפט, פאר וועלכע זיי קעמפפען — אין קורצען, אן אנטוואָרט צו פיינדע און פריינדע פאדערט פוי אונז, אז מיר זאלען אויף אונזער שטימע לאזען הערען, וועז עס האנדלט זיך וועגען דעם וואָס פאר א פלענער מיר האבען „אויף מארגען נאָך דער סאציאלער רעוואלוציאן", ווי קאוטסקי רופט אן זיינע אגאנז גוטע וועלקע, אין וועל־כע ער זוכט צו בעפרידיגען אט טאקי דיזע פא־דערונג א בליק צו טאָן אין דעם „ענזייט", ווי בערנשטיין רופט דעם צוקונפטסשטאנד נאָך דער רעוואלוציאן.

און דא הויבט זיך אן גאר א נייע אונער־וואַרטעט צרה. קיינע צוויי סאציאל־דעמא־קראטען זיינען ניט איינפערשטאנען אין די איינצעלהייטען פון דעם צוקונפטסשטאנד. איך זאג אומעשנע „שטאנד" און ניט „שטאאט", וויל אין וויסענשאפטליכען זין היסט שטאאט ניט מעהר און ניט וועניגער ווי דער צענטראל־נער קאמיטעט, אדער די עקזעקוטיוע פון דער הערשענדער קלאסע, און מיט דער אבשאפונג פון דער יעצטיגער סיסטעם וועלען אויף אבגע־שאפען אלע קלאסען פון אונטערדריקער און אונ־טערדריקטע, וועלט פאלגליך אויף פערשוואונ־דען די עקזעקוטיוע פון די הערשענדע קלאסע, שטארבט אב דער שטאאט. דער „צוקונפטס־שטאאט" איז בלויז א נאכלעפיגער און יעדען־פאלס א פאלשער אויסדרוק פאר די צוקינפטיגע געזעלשאפטליכע ארדנונג, אין וועלכער דער פרינ־

ציפּ פון קלאסען־הערשאפט אין אירגענד וועלכע פאָרמע וועלט איין מאָל פאר אלע מאָל אָב־געשאפט.

די פיעלע פּלענער פאר דעם צוקונפטס־שטאַאט, אלזא, זיינען פערשיעדענע ביי פער־שיעדענע סאָציאליסטען. ווי געזאָגט, זיינען אפילו ניט אלע סאָציאל־דעמאָקראטען אייג־פערשטאַנען אין דיזען ענין. און ניט נור אין איינצעלהייטען אליין, קאָלעקטיוויזם און קאָמוניזם, ווי בעקאַנט, זיינען צוויי פערשיעדענע סיסטעמען. ביי די אידעאָלאָגען, וועלכע בעגרייפן אָרבייט, און „די אומוועלצונג דער פראָדוק־ציאָנס־און פערטהיילונגסווייזע" בעטראכטען אלע מארקסיסטען אלס די וויכטיגסטע ענדערונג אין די געזעלשאפטליכע אָרדנונג (זעה די ווער־טער פון ענגעלס אים אָנפאנג פון דעם ארטי־קעל.) דאָס, אלזא, איז שוין ניט קיין קלייניג קייט, ניט קיין איינצעלהייט. קאָלעקטיוויזם און קאָמוניזם זיינען צוויי פערשיעדענע פּרינציפּען, צוויי פּרינציפיעל פערשיעדענע געזעלשאפטליכע סיסטעמען. ביי די אידעאָלאָגען, וועלכע בעגרייפן ניט די געוואלדיגע בעדייטונג פון די עקאָ־נאָמישע פאקטאָרען אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען, קען עס פיעלייכט האָבען א קנאפּען וועלט וועלכע פערטהיילונגסווייזע עס עקזיס־טירט אין דער געזעלשאפט. „אבי מען איז גוטע מענשען, — טראכטען זיי זיך, — קומט מען שוין דורך." אָבער מיר, מארקסיסטען, וועלכע וויסען, אז מיר קענען נאָר ניט איבער־שעצען די גוואלדיגע וויכטיגקייט פון דעם עקאָנאָמישען פאקטאָר אין דער ציוויליזאציאָן, ווי שטעהען מיר אין בעצוג צו דיזער פראגע? און אויך ביי אונז געפינען מיר מיינונגס־פער־שיעדענהייטען אין דיזער הינזיכט. אָבער דאָס איז נאָך ווייניג. אונזער מיינונגס־פערשיעדע־הייט אין דיזער הינזיכט פיעלט ווייטער, און וואָס ווייטער, אלץ שלימער קומט עס אויס. וועט אין דער צוקינפטיגער אָרדנונג זיין פרי־וואט־אייגענטהום? און פריוואט־אייגענטהום דוקא אויך די פראָדוקציאָנס־מיטעל? קאוטסקי, רחמנא לצלן! זאָגט: יא, עס וועט זיין. עס וועלען זיין קלייגע פריוואט־אונטער־נעהמער; די קלייניגקע פאָרמער און ערד־אר־בייטער וועלען פערבלייבען ביי זייערע פאר־מעס און דיזע פארמעס, — די לאַנד און די געבויידעס — וועלען בלייבען זייער פריוואט־אייגענטהום. נון, ווי געפעלט אייך אזא „בור־זשוי"? און דאָס איז ניט עפעס אבי־ווער. דאָס איז קאוטסקי, אליין איינער פון די וויכ־טיגסטע טהעאָרעטיקער פון מארקסיזמוס. וויי, איהר גלויבט ניט? אָט הערט און שטוינט:

„אין דער ספּערא פון לאנד ווירטהשאפט קענען זיך איינצעלנע קלייגע אונטערנעהמונ־גען אויפלעבען (צופאסען) מיט א סאָציא־ליסטישע אָרדנונג. פונקט אזוי גוט ווי די האַנדווערקער."

אין אייניגע בלעטלאך ווייטער שרייבט קאוטסקי, אז

„דער סאָציאליזמוס — ניט נור וואָס ער ברענגט מיט זיך ניט קיין עקספּראָפּריאציאָן פאר די בויערן — זאָנדערן, פערקעהרט, ער ברענגט דעם בויער די זיכערסטע בעשיצונג פון עקספּראָפּריאציאָן."

אזוי שרייבט קאוטסקי אין זיין „אנארכי־פראגע"; דאָס זעלבע וויידערהאָלט ער אין זיין „מאָרגען נאָך דער סאָציאלער רעוואָלוציאָן". איז דאָס שוין אפשר אלעס? אויך ניט. ווי אומישנע אונז אויך צו להכעיס און אלע טשער־קעזאָוס צום וואויל־טאָג, הערט קאוטסקי נאָר־ניט אויך צו פלאָנעווען פאר די צוקונפט אזוי, אז פשוט הימעל עפען זיך! אמת, עקספּרא־פּריאירען די עקספּראָפּריאטאָרס, זאָגט ער, וועט מען טאקי. אָבער ווי אזוי? מען וועט זיי אויסצאָהלען זייערס. אין דער צוקינפטיגער געזעלשאפט, זאָגט ער, וועט זיין געלד. יא, געלד.

אלזא, געלד, פריוואט־אייגענטהום פון קלייגע אונטערנעהמער — ווי געפעהלט אייך אזא גוטמארגען נאָך דער סאָציאלער רעוואָלו־ציאָן? קיין וואונדער, אלזא, איז עס ניט, וועג אונזערע בייזע גענגער, וועלכע קענען פערשטע־הען און ווילען ניט, און אונזערע געאכטעטע גענגער, וועלכע ווילען פערשטאהן און קענען ניט, טייטלען מיט די פינגער אויף אונזערע אי־דעאלען און שטורכען אונז מיט אונזער „סאָ־ציאליסטען שטאאט". קיין וואונדער, אלזא, איז עס ניט, וואָס אין פיעלע, פיעלע קעפּ גע־פינט זיך בלויז עפעס א מישמאש וועגען אונ־זערע שטרעבונגען און אונזער ענדציעל. קיין וואונדער איז, אלזא, ניט, וועג ביי אזא צומי־שעניש אין די קעפּ וועלט שוין לייכט אנצורע־דען און צו גלויבען אויף די סאָציאל־דעמאָקרא־טען אלעס וואָס אין דער קאָרט שטעהט: קא־זארמעס, אסטראָגען, דיסציפּלין, סאָלאָדאָשינג, אונטערדריקונג, הערשאפט, א. ז. וו. א. ז. וו.

פון וואָנען נעמט זיך דאָס?

„טהער איז ע ריזאן". עס איז דאָ אן אורזאכע. און ניט איינע, און ניט איין דו־צענד זאָגאר. אָבער אויך איינע, און בלויז אויף איינע פון די פיעלע אורזאכען — ווייל איך דאָ אָנצייגען. איך מיין דאָ דאָס, וואָס די טהעאָרעטיקער פון דעם מארקסיזמוס און הויפּטזעכליך, אונזערע פּראָפּאגאנדיסטען איז אגיטאטאָרס בעטאָנען ניט שטארק גענוג און אָפט גענוג דעם דיאלעקטישען כאראקטער פון סאָציאלע ערשיינונגען. אויך יעדען שריט און טריט, אין פאָפולערע בראשורען און אין צייי־טונגס לייט־ארטיקלען, אין אונזערע וויסענ־שאפטליכע זשורנאלען און אין פאָפולערע לעק־

טשורס — אימערצו דארפען מיר אין זינען האבען, אז

... „דעם שליסעל צור לעזונג דיזער וועלט־פראגע גיבט אונז דאס איינע צאובערוואָרט: „ענטוויקלונג“!

און נאך מעהר אין זין האבען צו ארבייטען דא־פיר, אז דיזע וואהרהייט, דיזע פיעלעם־ערקלע־רענדע וואהרהייט, זאל ווערען דאס גייסטיגע אייגענטהום פון די גרויסע פאלקסמאסען אוו ספעציעל פאר דעם ארגאניזירטען, דענקעי־דען פראלעטאריאט, מיטצוהעלפען אין דיזער נוי־טיגער ארבייט איז די הויפט־אבזיכט פון דיזע ארטיקלען איבער דער צוקינפיגער געזעלשאפ־ליכער ארדנונג. אין די קומענדע פארטזעצונ־גען וועט דער לעזער געפינען א פראבע — די ערשטע, אויב איך האב ניט קיין טעות — אנ־צואוועגדען די עוואלוציאנס־טהעאריע אויף דער פראגע וועגען דעם צוקונפטס־שטאנד, און צו בענוצען די דיאלעקטיק, די מארקסיסטישע דענקונגס־ווייזע, פאר א פלאן פון אן אוטאפיע, צו געברויכען דעם וויסענשאפטליכען סאציאליז־מום פאר אוטאפיסטישע צוועקען. נאטירליך, אום דאס צו טאן

„זיינען מיר געצוואונגען אויפצושטעלען היפּאטעזען, וועלכע האבען אין תוך זיך דעדוקטי־וון כאראקטער און זיינען שליסע פון דעם אלגעמיינעם געזעץ צו ספעציעלע פעלע.“

אבער אז מען מעג דאס טאן אין דער בי־אלאגיע, מעג מען עס טאן אין דער סאציאלאגיע אודאי.

* * *

א. רייזען

דו ביזט געווען...

דו ביזט געווען א זיסער קלאנג
אין מיינע טעג;
א קלאנג פערוועהט,
דאס גליק פערגעהט —
דו ביזט אוועק,
ניטא דיך לאנג...

א, זיסער קלאנג, וואו קלינגסטו 'צינד,
אין וועמעס ליעד?
איך הער מיך צו:
עס קלינגט ווייט־וואו...
עס ציהט, עס ציהט — — —
וואו ביזטו, קינד?...

ברוקלין, מערץ.

ח. נ. ביאַליק

די פּייער־מגלה

(מגלת־האש.)

(איבערזעצט דורך י. י. שוואַרץ)

.1

גאַנצע נאַכט האָבען געזאָדען פּייעריגע ימ'ען און פּייערצונגען זיך געוואָרפען איבער'ן הר־הבית. שטערען האָבען געשפּריצט פון די צוברענטע הימלען און פונקענווייז זיך געשאָטען אויף דער ערד. האָט דען גאָט א שליידער געטהאָן זיין כסא־הכבוד און צושמעטערט זיין קרוין אויף פּיצלעך?

און שטיקער צוריסענע פֿורפֿור־וואָלקענס, אָנגעוואַפּט פּייער און בלוט, האָבען אין בריי־קייט פון נאַכט אומגעבלאָנדזעט, און פּערצעהלט האָבען זיי אין די וויטע־וויטע בערג דעם צארן פון גאָט פון נקמה און זיין גרימצארן צוויישען די שפּיציגע פעלזען פון מדבר פון וויטען פער־טרויעט. האָט דען גאָט צוריסען זיין פֿורפֿור־הילע און איהרע שטיקער אויפ'ן וויגד צו־שפּריט?

און א געטליכע פּורכט איז בעפאַלען די בערגער די וויטע און אן אימה פון גאָט אומגע־גענומען די ברוגז־פּערכמאַרעטע פעלזען פּין מדבר: אל נקמות, אל נקמות, גאָט פון צאָרען און פון ראכע האָט ערשיינט!

אָט איז ער דער גאָט פון נקמה און צאָרע:. ער זיצט אויף א פּייעריג שטול דאָרט ענטשלאָ־סען און פּורכטבאר אין הארץ פון די פּלאַמענדע ימ'ען. זיין הילע — א פֿורפֿורנער העלישער פּלאַם, און זיין פּוס־ביינקעל — גלויהענדע־גלוט־הענדע קויהלען עס האָבען פּערכאפט איהם די גרויזאמע פּייער־ניהנמשע טענץ און געדרעהט זיך ארום איהם. איבער זיין קאָפּ וואַרפט זיך שטורמיש א וואוטהענדער פּייער שלינגענדיג דאָרשטיג־פּערטריקענט דעם חלל פון וועלט. און ער זיצט ענטשלאָסען און פּורכטבאר, די הענד פעסט פערלענגט אויפ'ן הארצען. מיט'ן בליק פון זיין אויג מאַכט ער גרעסער דעם פּייער, מאַכט טיעפער דעם גיהנמשען בראנד מיט א צוק פון די טיעפע פערצאַרענטע ברעמען. אוי, זאָל גלוטהענדער הויזען דער העלישער פלאם! זאָל זיך אלץ ווילדער צושפּיעלען דער גרויזא־מער טייוועלשער טאַנץ.

.2

און אז דער פּריהיגער מאַרגען האָט ארויס־געשפּראַצט אויף די הויכע בערג און בלוי־בלייכ־ליכע נעבעלס האָבען איבער די טהאָלען זיך ארי־בערגעצויגען — זיינען שטיל געוואָרען די פּייער־ימ'ען און פערשטיקט די פּלאַמען צונגען פון געטליכען היכל אויפ'ן הר־הבית.

און אז די מלאכי־השרת האָבען, ווי זייער שטייגער איז יעדען פריה־מאַרגען, זיך כתות־וויייז צונויפגעקליבען זאָגען שירה, האָבען אויפ־געפּענט די פענסטער פון הימל און ארויסגע־שטרעקט דעם קאָפּ צום הר־הבית, זהען צי עס זיינען שוין אָפּען די טויערען פון היכל און צי עס געהט שוין אויף צום הימל דער רויך פון די קטרת?

האָבען זיי דערזהען ווי גאָט־צבאות, דער אור־אור־אַלטער גאָט־צבאות, זיצט אין מאַרגען־דעמערונג אויף די חורבות. זיין הילע — וואָל־קענס רויך און זיין פוס־ביינקעל — שטויב און אש. זיין קאָפּ טיעף אראָבגעזונקען אונטער בערג פון טרויער צווישען זיינע אַרעמס. שווויי־גענדיג שמערצליך דאָרט זיצט ער און קוקט אויף די חורבות. צאָרען און טרויער פון טויזענדער וועלטען האָבען איהם פערפינסטערט, פערכמא־רעט די ברעמען, און אין זיינע אויגען איז פער־גליווערט געוואָרען די גרויסע די אייביגע שטילקייט.

און דער הר־הבית האָט נאָך געהויכערט. בערגלאָך, בערגלאָך אש, גליהענדיגע האַלעווש־קעס, הויפענס־הויפענס גליהענדע קויהלען האָ־בען געפינקעלט און געגלאַנצט ווי דימענט־שטיינער אין דער שטילקייט פון פריהמאַרגען.

און דער פּייעריגער לייב, וועלכער פלעגט תמיד, טאָג און נאכט, לויגען אויפ'ן מזבח — איז אויך אויסגעלאשען געוואָרען, און נישט גע־ווען דאָרט. נור איין אייניגער פער'יתום'טער לאָק פון זיין גרייווע האָט געהויכערט נאָך, גע־ציטערט און גע'גוסס'ט אויף דעם הויפען צי־ברענטע שטיינער אין דער שטילקייט פון פריה־מאַרגען.

און די מלאכי־השרת האָבען פערשטאַנען וואָס גאָט האָט געטאָן און זיי זיינען פערציטערט געוואָרען און אלע מאַרגען־שטערען האָבען צו־זאמען מיט זיי געציטערט. און פערבאַרגען האָבען די מלאכים זייערע געזיכטער מיט זייערע פליענגל, דען זיי האָבען מורא געהאט צו צוזהן: גאָט'ס צער.

און זייער שירה איז יענעם טאָג איז פער־

וואנדעלט נעווארען אין א שטילע קינה, א טיעפען רחמנות'דיגען געוויין. שטיל האבען זיי זיך אבגענטהיילט, יעדער מלאך, יעדער מלאך בעזונדער, און געוויינט. און די גאנצע וועלט האט מיט זיי צוזאמען מיטגעוויינט.

און א שטילער זיפץ, א דרינגענדער זיפץ, האט פון עק־וועלט ארויסגעבראכען, איבער דער וועלט זיך פערשפרייט און אן דער שטילקייט פון געווין זיך אנגעשלאגען... און צובראכען איז דאס הארץ פון דער וועלט געווארען און גאט האט זיך מעהר נישט געקאנט בעהערשען... ער האט ערוואכט, א געשריי געטאן וויא לייב אין פערבראכען די הענד. און די שכינה האט זיך אבגענטהאן פון די חורבות און זיך אין איהר פערבארגעניש בעהאלטען.

.3

און דער מארגען־שטערען האט געשיינט אין זיין אונשולדיגען טרויער אנטקעגען הר־הבית. פון דעם טיעפען בלויעם הימעל האט ער אויף די חורבות ארבגעקוקט און שטיל האבען זיינע זילבערנע ברעמען געציטערט.

און א יונגער מלאך, מיט פערבייטקע אוי־גען און קלארע פליגעל, וועלכער היט די פערי־טרהערן פון שטומען טרויערבעכער, האט דער־זעהן פון מארגען־שטערען דעם פייעריגען לאק, דעם לעצטען לאק פון דעם פייעריגען לייב ווי ער רויכערט און ציטערט און גוסס'ט צוויישען די צוברעכטע שטיינער אויפ'ן הר־הבית.

און אציטער געטאן האט דעם מלאכ'ס הארץ, און באנג האט איהם געטאן, אז גאט'ס לעצטע קויהל זאל פערלאשען ווערען, דאס היי־לינע פייער אויף דער ערד זאל אויסגעהן און די לעצטע האפנונג פון געטליכען פאלק זאל אויף אייביג פערלארען געהן.

און דער מלאך איז ארבגעפלויגען פון מארגען־שטערען אויף די חורבות פון הר־הבית, האט פלינק צונעשוועבט צום הייליגען מזבח, האט ארויסגעבאפט דעם געטליכען פלאם פון דער שרפה און — אוועקגעפלויגען.

און א פעריל־טרעהר איז ארבגעפאלען פון דעם מלאך'ס אויגען און זידענדיג פערזונ־קען גע־וואלט אין אש. דאס איז די איינציגע טרעהר, וועלכע דער מלאך האט פערלארען פון שטומען טרויער־בעכער, א טרעהר פון ערבאר־מונג און האפנונג פאר דאס איבערגעבליבענעם פלעמעל פון געטליכעם פייער.

און לאנג איז דער מלאך געפלויגען אין די קלארע זילבער־וואלקענס מיט'ן הייליגען פייער אין האנד. פעסט דריקט ער דעם פייער צו זיין הארצען און טראגט עם צו זיינע ליפען. אנט־קענען איהם לויכט און שיינט און טאנצט דער מארגען־שטערען און אין זיין הארץ שטראמט א קוועלע פון האפנונג און טרייסט.

און נעבראכט האט ער דעם פייער אויף א וויסטען פערלאזענעם אינזעל, און האט עם אוועקגעלעגט דארט אויף א הויכען און שפיציגען פעלזען. און אויפגעהויבען האט ער זיינע פער־קלעמטע אויגען צום הימעל און זיינע ליפען האבען גע־עשעפטשעט שטיל א תפלה:

— גאט פון ערבארמונג און רעטונג, פער־לעש ניט דיין לעצטע־לעצטע קויהל אויף אויביג!

און גאט האט צוגעהערט צו דער תפלה פון קלאר־פלינגעלדיגען מלאך און האט אויפגע־לעבט דעם פלאם און אנגעזאגט האט גאט דעם מארגען־שטערען: „גיב אכטונג, מיין קינד, אויף מיין קויהל עס זאל ניט פערלאשען וועהרען, דען טהייער איז דאס קויהל מיר ווי דער שוואהרצאפפעל פון אויג. וואך איבער דעם פלאם און היט עם!"

און געשטעלט האט זיך דער מארגען־שטע־רען אין מיטען הימעל אנטקעגען דאס פלעמעל, און ארבגעקוקט האט ער צו איהם פון דער הויך מיט שטומע ליעבע און אונשולדיגע בענק־שאפט. און געהיט האט ער עס אויף דעם ווים־טען אינזעל: אויפוועקען פלעגט ער עס יעדען פריהמארגען מיט זיין לויטערען גלאנץ און עס גלעטען מיט שטראהלען פון גנאדע און טרייסט.

און דער יונגער מלאך מיט די פערבענקטע אויגען איז צוריק געפלויגען אויף זיין ארט, היטען די פערבארגענע טרעהרען אין שטומען טרויער־בעכער ווי פריהער. נור זיינע אויגען זיינען טיעפער און פערבענקטער געווארען ווי פריהער און אין זיין הארץ און אויף זיינע לי־פען האט ער א פייער־בראנד געטראגען, דען עם האט זיי א הילליגעם געטליכעם פייער בע־ריהרט.

.4

און אין יענער צייט האט דער שונא אוועק־געפיהרט אין שיפען געפאנגען פון ירושלים צוויי הונדערט בחורים און צוויי הונדערט מיידלעך; נעווען זיינען זיי דורכזיכטיג ריין און קינדערש אונשולדיג, לוסטיגע גאזעלען פון די בערג פון יהודה. פייכט זיינען נאך זייערע לאקען ge־וועז, בעשפריצט מיט יונגענד־טהוי און פון זיי־ערע אויגען האט דאס שיינונג פון ציונ'ס־הימ־לען געפלאסען. זייער פאטער — דער לוסטי־גער הירש פון די וועלדער און זייער מוטער — די לייכטע אינדין פון די פעלדער.

און עס איז ווייניג געווען דעם פיינד וואס ער האט זייערע הילליגסטע געפיהלען צוטרא־טען און אויף אייביג פערואמרייניגט און פער־שמוצט דאס ליעד פון זייער יונגען און בליהענ־דען לעבען — און פערגלוסט האט זיך איהם זייער זעלע פערמאטערען, און דורך א לאנג־זאמען טוידט, פון הונגער און דארשט, זיי טוידטען. און אויסגעטהאן האט ער זיי נאקעט און ארבגעלאזט זיי אויף דעם וויסטען פער־טריקענטען אינזעל, די בחורים בעזונדער, אויף איין זייט אינזעל, און די מיידלעך בעזונדער,

אויף דעם צווייטען זייט אינזע, און ער האָט זיי דאָרט איבערגעלאָזט.

דען געטראַכט האָט דער נידערטרעכטיגער פּיינד: לאָזען זיי צוטהיילט זיין — און דאָ־פּעלט שוואר וועט זיי זייער אונגליק ווערען. זאָלען זיי פונאַנדערגעשיידטע אומכלאַנדזען אויף דעם וויסטען אינזע זוכענדיג איינע די אַנדערע ביז טרוקען וועט ווערען זייער זעעלע און צוגאַנגען זייער הארץ און פערלאָשען וועט ווערען דאָס ליכט פון זייערע אויגען. און וועז איין טריט נור וועט צווישען זיי אָבטהיילען און איינער וועט צו דעם אַנדערען די הענד אויס־שטרעקען — וועלען פלוצלונג זייערע געזיכטער זיך אויסקרימען, און זייערע קניע וועלען זיך אונטערבויגען. און זיי וועלען פאלען צו דער ערד און שטאַרבען וועלען זיי א שרעקליכען טוידט אויף אן ערד פון אייזען אונטער קופערנע הימ־לען, אהן לוסט און אהן טרויסט.

דריי טעג זיינען זיי געגאַנגען אויף דעם וויסטען אינזע און נישט געפונען נישט קיין שפּייז און נישט קיין וואסער. שווייגענדיג, טרויעריג זיינען זיי געגאַנגען מיט אויגען פער־גראָבענע אין זוריגען זאמד, מיט טיף געבוי־גענע קעפּ אונטער דער גלוטהענדער זון. עס האָבען זיי די שטיינער מיט פייעריגע שפּיעזען געשטאָבען און די שטעכיגע וויפדע דערנער הא־בען פון זייערע לייבער זיך אויסגעלאָכט.

דען פערשאָלטען האָט גאָט יעגעם אינזע פון אייביג אן און געווען איז ער וויסט און אונ־פרוכטבאר, בעדעקט מיט שטיינער און שפּיציגע דערנער, אהן א ברעקע גרעזי, אהן דעם קלענ־סטען שאָטען, אהן די מינדסטע בעווענונג פון לעבען — און געהערשט האָט ארום נור א פער־טריקענטע שטילקייט און א בראַנד פון די גלוטהענדע מדבר'שע ווינדען. און מיט זיינען זייערע אויגען געווארען, אין טרוקען און פער־חלש'ט זייער הארץ. אין שוואך, צוברענט פון היץ, איז געווארען זייער נשמה און זייער אָטהעם האָט זיך ווי פּייעריגע פעדעם עצויגען. אייני־זאם איז דער קלאַנג פון זייערע טריט אָבנע־שטאַרבען און זייער שאטען — פאלענדיג פער־ברענט געווארען.

און אויסגעטריקענט איז די קוועלע פון זייער זעעלע געווארען און אנטשוויגען. און זייער נשמה האָט זיך אין א פינסטערען ווינקעל פערקליבען. און אויסגעגאַנגען איז יעדער פער־לאַנג, אהנמאַכטיג איז יעדע האַנד פערבליבען און שוואך, פון זיך אליין, האָבען זיך די אויגען געשלאָסען. און געגאַנגען זיינען זיי נישט ווי־סענדיג, נישט פיהלענדיג, אז זיי געהען.

נור אז אלץ אין זייער נשמה איז שווארץ־פינסטער געווארען און שטום און אנטשוויגען אלץ ארום זיי — איז פלוצלונג א קלאַנג פון זי־כערע מעסיגע טריט, ווי די טריט פון אנקומע־דען גלויבען, ווי דאָס קלאַפען פון א רוהיג זי־כער הארץ, ארויסגעשוואומען. און נישט נע־וואוסט האָט קיינער פון וואַנען די טריט קומען און וועמעס טריט זיי זיינען. דען גהערט האָ־בען זיי עס פון זייער הארצען און ארויס איז עס פון דער טיפּקייט פון זייער נשמה. נור געפיהלט האָבען זיי, אז איינער א וואנדערבא־רער געפינט זיך צווישען זיי, אין וועלכענם הארץ אלע הערצער גיסען זיך צוזאמען. און געצויגען האָבען זיי זיך נאָך די טריט פון וואנ־דערבארען ווי פריהער מיט פערמאַכטע אויגען, און זייער נשמה האָט ציטערדיג די שפּורען פון זיינע טריט געזוכט און נאכגעפאלגט.

און עס איז געווען, אז אימיצער פלעגט צונויפנעהמען אלע זיינע כחות, און א קוק טאָן דורך דאָם קליין שפּעלטעל פון די ארָאבגעלאָזטע ברעמען — פלעגט זיין אויג זיך אבשטעלען אויף צווויי בחורים, ביידע פון שולטער אן און וויי־טער העבער פון אלע בחורים, ביידע געהיימ־ניספּאלע מיט גרויסע וויט געעפענטע אויגען. נור איינער א צארטער מיט אויגען קלאָרע אויפגעהויבען צום הימל, און געדאַכט האָט זיך, אזוי וויי ער וואלט דאָרט זיין שטערען געזוכט, און דער צווייטער — א פורכטבארער מאן מיט צאַרענדיגע דורכדרינגענדע בליקען צוגעשמיעדט צו דער ערד, גליך ער וואלט זוכען אויף איהר די גרויסע אבדה פון זיין לעבען... און נישט וויסען פלעגט יענער, וועד פון זיי ביידען איז דער וואנדערבארער, וועלכער פיהרט אן זייערע טריט: צי דער צארטער בחור מיט די וויכע טרוימענדע אויגען, אדער דער פורכטבארער מאן מיט די צארניג־טיפּע דורכדרינגענדע בליקען.

5.

אויף דער דריטער נאכט — א נאכט פון לויטער שטערען — זיינען די בחורים צוגעקומען צו א גרויסען פעף־שוואַרצען טייך און מיט פרייד אויסגעשריען: וואסער! וואסער! וואסער! און זיי האָבען זיך א וואַרף געטאָן צום וואסער, זיך אנגעטרונקען און זיך אויסגעצויגען אויפ'ן ברעג פון טייך אברוהען.

און צווויי בחורים האָבען פלוצלונג אויס־געשריען: גרינס! גרינס! און זיי האָבען זיך וויעדער א וואַרף געטאָן אויף די גרינס, זיך אנ־גענעסען און וויעדער זיך צולעגט אויפ'ן ברעג פון טייך.

און נישט געוואוסט האָבען זיי, אז זיי הא־בען פון טייך פון פערניכטונג געטרונקען און גענעסען האָבען זיי טיוועלשע פערשאָלטענע גראָזען.

נור איינער פון זיי — דער צארטער בחור מיט די קלארע אויגען האָט פון טייך נישט גע־טרונקען און די גראָזען ניט גענעסען. איינזאם האָט ער זיך אנגעשפּאַרט אן א פעלזען און אין דער הימלישער בליקייט זיין בליק פערטרונקען זייענדיג פערטיפעט אין דעם אינגסטען ליעד פון זיין הארצען.

און פלוצלונג האָט זיך אויפגעשטעלט דער

מאן מיט די בעז־פערחמארטע ברעמען, איז צו־
געגאנגען צו די בחורים און געזאגט:

— ברידער, האט איהר פערגעסען דאס
ליעד פון שנאה און פערניכטונג?

און געשוויגען האבען די בחורים און גאר
נישט געענטפערט, דען געשעהמט האבען זיי
זיך מודה זיין, אז זיי האבען דאס ליעד קיינ־
מאל נישט געקאנט. נור איין איינגעל מיט גאל־
דענע לאקען האט זיך בעריהמען געוואלט אין
זיך ארויסגעבאפט:

— קאן דען דער לייב פערגעסען ברילען,
אדער...

א ברענענדער פייל פון דעם וואונדערבא־
רען'ס אויגען האט דעם ליגען נאך אויף דעם
אינגעל'ס ליפען געטוידט, און געצארנט האט
דער וואונדערבארער און געזאגט:

— דער לייב איז פערוואנדעלט אין א הונד
פון דעם מדבר געוואלדן...

דאס אינגעל איז רויט געוואלדן, ארבענע־
לאזט זיינע אויגען צו דער ערד און מיט זיינע
פינגער א דין שטיינדעל אויף זאמל געמאלען.
און די נאכט האט איהם מיט איהר שלייער
איינגעהילט און קיינער האט איהם אין זיין
שאנדע נישט געזעהן.

און דער וואונדערבארער מאן איז געזעסען
אויפ'ן ברעג פון טייך און זיינע גליהענדע אויגען
זיינען אין די שוואלצע אבגרונדען פערזונקען
געוואלדען און דארט פערלארען געגאנגען. און
געשוויגען האבען די בחורים און פערהילטען
זייער אטהעם, דען א געטילכע פורכט איז אויף
זיי געפאלען און מיט א פערבארגענעם שרעק
האט זייער הארץ געקלאפט. און אנגע־
שטרייגט האבען זיי זיך צוגעהערט צו דער
שטילקייט, אזוי ווי דער דארשטענדער לעגט צו
זיין אויער צו א פעלזען אין דעם מדבר דיינקענ־
דיג דאס רוישען פון א פערבאגענער קוועלע אין
טיעפקייט דערהערען.

און אין א רגע שפעטער האט זיך א שטיל
געזאנג געלאזט הערען פון דער זייט פון דעם
וואונדערבארען מאן. שטיל, פאר זיך, האט דער
מאן געזונגען אויף א נידעריג־נידעריג קול. א
פינסטערע, א וואונדערבארע און א רוהיגע איז
דאס ליעד געפאלען און פערגליווערט די הער־
צער מיט זיין אייזיגע שטילקייט. און מען האט
נישט געקאנט וויסען, צי דאס ליעד איז אזוי ווי
א שוואלצע גיפטיגע שלאנג ארויסגעקראכען פון
א ווינקל פון זיין נשמה און צום וואסער זיך
נעצויגען, אדער זיינע אויגען האבען עס ארוים־
געשעפט פון אבגרונד פון טייך און עס האט זיך
נעצויגען אין זיין נשמה...

און אזוי האט דער מאן געזונגען:

עס דרעמעלט דער תהום פון פערניכטונג א טיפער
און שוואלצער
און רעדט וועגען טוידט...
און ס'זינקען אין איהם פונקט ווי שפייזער דער
וועלט'ס גרויסע ליידען
און יאוש געשרייען.
און וואו איז די גאולה? — פערקויפט האט זי
זיך צונ'ם הימעל,
פערלאזען די ערד...
און טאנצט מיט א פויק אין איהר האנד פאר די
גאלדענע שטערען
אויף שפיציגע פעלזען.

שווייגענדיג, זייערע בליקען אין טייך פער־
טרינקענדיג, זיינען די בחורים געזעסען. דער
פינסטערער תהום מיט שרעק זייער זעעלע
אנגעפילט און גאלדענע שטערענדלעך האבען
פון דער שוואלצער טיעפקייט מיט זיי זיך גע־
רייצט.

און דאס פערשעהמט אינגעל האט קינדיש
שפיעלענדיג א שטיינדעל פון ברעג טייך אויפ־
געהויבען און עס אין וואסער א וואלף געטהאן.
און א ציטער געטהאן האט דאס הארץ פון טייך
און צערונצעלט איז דער שוואלצער שפיגעל פון
טייך געוואלדען און צוקניטשט. די גאלדענע
שטערענדלעך האבען זיך צונויפגעפלאכטען ווי
קלויגע פייריגע שלייגלעך און האסטיג, אין
ציטערנישׂ אויף אלע זייטען זיך פארנאנדערגע־
לאפען... און אויפגעשוידערט האבען אלע
בחורים און געשראקען זיך אליין נישט וויסענ־
דיג פאר וואס. און א שוואלצעם פייער האט
זיך אנגעצונדען אין די אויגען פון דעם וואונ־
דערבארען מאן, האס פייער פון שטן. דער קול
זיינס האט זיך געביטען און שטארק געוואלדען
און ציטערדיג־צארענדיג געקלונגען:

פון תהום פון פערניכטונג ברינגט אויף מיר
דאס ליעד פון ס' חורבן
שוואלץ ווי אייער קויהל פערברענט הארץ.
און טראגט אז דאס ליעד צווישען גאטעם פער־
שאלטענע פעלקער
און שיט אויף זייערע קעפ זייגע קויהלען.
פערזעעט דארט אויף זייערע פעטע און פרוכטבארע
פעלדער
פערניכטונג און האס;
און אז ס'וועט אייער שאטען בעריהרען א
בליהענדע ליליע —
פערטריקענען זאל זי און שטארבען;
און אז פאלען וועט אייערס א בליק אויף א
מארמאר־סטאטוע —
זאל ברעכען עס באלד ווי א שארבען.
און נעהמט מיט זיך מיט א געלעכטער, א גרוי־
זאם געלעכטער,
מיט וועלכען דארט טוידטען זאלט איהר — — —

און דער בחור מיט די קלארע אויגען, וועל־
כער איז די גאנצע צייט געשטאנען אנגעשפארט
אן פעלזען זוכענדיג זיין שטערען אין הימעל,
איז לאנגזאם צוגענאנגען צו די בחורים, מיט
אויגען אויפגעעפענטע צום הימעל און מיט גרויס
רחמנות זיי געפרעגט:

— ברידער, און דאס ליעד פון נחמה און
צוקונפט וויסט איהר?...

אָבער די בחורים האָבען זיין פּראָגע נישט געהערט, זיך פּון אָרט נישט געריהרט און זיי־ערע אויגען פּון פּינסטערען טייך נישט אָבגערי־סען, דען דאָס ליעד פּון וואונדערבאַרען האָט זייערע נשמות פּערשלונגען. שווייגענדיג, שטו־מע זיינען זיי אויפ'ן ברעג פּון טייך געזעסען און אויסגעזוכט האָבען זיי ווי שוואַרצע מצבות אויף זייערע אייגענע קברים.

נור דאָס פּערשעהמט אינגעל מיט די גאַל־דענע לאָקען וואָס איז די גאנצע צייט געזעסען און מיט שטיינדלעך זיך געשפּיעלט האָט זיך דאָס מאָל אויך ארויסגעכאפּט צו ענטפערען און געזאָגט:

— קען דען די אינדין פּון די פּעלזען איהר בענקשאפּט פּערגעסען, אָדער...

אָבער דער אינגעל האָט נישט געענדיגט. זיין האַרץ האָט איהם נישט דערלאָזט ליגען זאָ־גען, דען עס האָבען זיך אויף איהם אָבגעשטעלט די צווויי קלאָרע אויגען. מיט'ן פינגער אין מויל, מיט א שעהמעוודיג שמייכעל אויף די צארטע בעקלעך, א שמייכעל פון אן אונשולדיג קינד איז ער געזעסען. און דער בחור מיט די קלאָרע אויגען האָט צו איהם צוגעשמייכעלט פון וויי־טען מיט א גוטען שמייכעל, אָבער מיט א טרויעריג געמיטה האָט ער זיך וויעדער גע־שטעלט אויף זיין אָרט מיט אויגען געוועלדעט צום הימעל וויי פּריהער.

און דאָס ליעד פון דעם וואונדערבאַרען מאַ־אויפ'ן ברעג פון טייך איז אלץ געוואָרען שטאַר־קער און רוישענדער און איז איבערגענאַנגען אין א שטורם־געשריי. און די חוואליעם פּוז דאָס ליעד האָבען אלץ בחורים מיט זיך מיטגע־שלעפּט און געברילט האָבען זיי ווי לייבען. און וואָס מעהר זיי האָבען געזונגען זיינען אלץ די חוואליעם פון שנאה וואָס איז נאָך ביטערער פּאַר'ן טוידט אין זייער האַרץ געוואקסען, אין זיי טיף געוויושט און זיי פּערשכורט, אויסגע־קרימט זייערע געזיכטער און א שוואַרצע גיהנמשען פּייער אין זייערע אויגען אָנגעצונ־דען. און דער שוואַרצער טייך האָט זיך א וויע געטהאָן פון אַיין ברעג צו דעם אַנדערען, אזוי ווי א קינד אין וויעגעל. און וואָס מעהר דאָס וואָסער האָט זיך בעווענט, זיינען אלץ גע־וואָרען מעהר די פּייער־שלאַנגען פון די גאַל־דענע שטערנלעך אין זיין טיפּקייט:

אָט דאָס איז דאָס ליעד פונ'ם צאָרען... די
גלוטהענדע גיהנמשע פלאַמען
אין פּורכטבאַרער נאַכט.
זיי האָבען בעשאַפען דאָס ליעד פון די בלוט פון
אונשולדיגע קינדער און זקנים
פון הייליגע קערפּער — פּערשוועכטע...

פּלוצלונג איז דאָס אינגעל מיט די גאַל־דענע לאָקען אויפגעשפּרונגען פון זיין אָרט, זיין האַנד אויפגעהויבען צום שפּיע פון א הויכען ליעזינגען פּעלזען אויף דעם צווייטען זייט פון טייך, שרייענדיג: „זעהט, זעהט!" און די בחורים האָבען זייערע אויגען אויפגעהויבען און זייער האַרץ איז אין זיי אָבגעשטאַרבען: אויף יענעם זייט טייך, אויף די שפּיצען בערג שוועבט און ציהט זיך א לאַנגע שורה פון קלאָר־וויים מיידלעך, די הענד אויסגעשפּרייט צום הימעל, בעגאַסען מיט לבנה־שיין, מיט פּערמאַכטע אוי־גען אזוי ווי נאַכט־וואַנדלערינס... זייערע קעפּ זיינען מיט דערנער קרענץ בעקרוינט און אויף זייערע געזיכטער זיינען משיח'ס־ליידען פער־גליווערט געוואָרען. אונטער דעם צודעק פון די געדיכט־צאַרבגעלאָזטע ברעמען דרעמעלט דאָס אייביגע גלויבען און אויף זייערע ליפּען ליגט א שטראַהלענדער שמייכעל אנטשלאָפען.

און די בחורים האָבען זיי דערקאַנט און זייער האַרץ איז אָבגעשטאַרבען. זיי האָבען גע־זעהן ווי די מיידלעך קומען צו אלץ נעהנטער אוץ נעהנטער מיט פּערמאַכטע אויגען צום קאַנט פון פּעלזען, וועלכער היינגט אריבער אזוי ווי א גלייכע וואַנד איבער דעם טייך. אָט־אָט — און איין טריט נור וועט זיי אָבטהיילען פון דעם אָפּענעם אָבגרונד... און זיי זיינען אלץ אויפ־גשפּרונגען פון זייערע ערטער, געשריען צו זיי אויף א הויך־קול און מיט די הענד געמאַכט צו זיי. נור די מיידלעך, נישט זעהענדיג און נישט הערענדיג, זיינען וויייטער געגאַנגען מיט לייכטע, פליגקע טריט, מיט געשלאָסענע אויגען אין איין שורה.... און אָט איז שוין דער לעצטער טריט... א לאַנגע פּערל־שנור פון פּלוצלונג־געפּענטע אויגען האָט א גלאַנץ געטאָן א רגע אזוי ווי א שטערען — און באַלד פּערלאָשען געוואָרען, אראָבפליהענדיג אזוי ווי א מחנה וויייסע בושלען אין דער שוואַרצקייט פון וואסער.

און די בחורים האָבען זיך א רים געטאָן מיט א שרעקליך געשריי און זיך אריינגעוואַרפען אין וואסער. זייערע לאָקען האָבען זיך אויפ־געשטעלט וויי לייבען־גריוועס און מיט די הענד האָבען זיי געשפּאַלטען דעם טיפען וואסער שוויימענדיג אלץ נעהנטער צו דעם פעלזען... אָט זיינען זיי שוין אין מיטען טייך... און נעצאָ־רענט האָט דער טייך און געשטורעמט און גע־וואַרפען און צושפּיעלט האָבען זיך די וואסערן. א גרויסע און שוואַרצע חוואליע האָט זיך אויפגע־הויבען וויי א ריעזיגער בארג פון דער טיפקייט און די בעלי־העזות צוריק געשלייידערט. אָבער זיי, אונדערשראָקענע, זיינען וויידער געשוואו־מען און אויפ'ן רוקען פון דער חוואליע ארויפ־געכאפּט זיך. אויף א רגע איז די חוואליע אנט־שוויגען געוואָרען און זיך בערוהיגט, געבליבען שטעהן אזוי ווי א וואַנד פערגליווערט, אָבער טיף אין זיך האָט זי א גיהנמשע מחשבה פער־בארגען געהאַלטען. און די בחורים שוויימען אלץ וויייטער און וויייטער און קומען אלץ נעהנ־טער און נעהנטער... אָט זיינען זיי שוין אויפ'ן שפּיץ פון דער חוואליע... אָט הערען זיי שוין דאָס געשריי פון די מיידלעך פון צווייטען זייט פון

חוואלטיע... און פלוצלונג האט דער בארג זיך צושפאלטען און זיך אזוי ווי א גיהנם געעפענט. און די בחורים האבען זיך אראבגעלויטשט אין דער אפענער העלע און דארט האבען זיי זיך מיט זייערע קעפ אנגעשלאגען אן די קעפ פון די מיידלעך, וואס זיינען זיי אנטקעגען גע־שוואומען...

און א שווערע שטילקייט, א שטילקייט פון אן אנגעזעטיגטען גיהנם, האט זיך פלוצלונג אויפ'ן טייך אויסגעלעגט. פערשלונגען האט דער שטראם די יענע, וועלכע האבען זיין רוה געווואגט שטערען און אויף דעם שוואַרצען שפיגעל פון דאס וואסער איז עפעס א גרויסע, שווערע און שוואַרצע זאך דורכגעשוואומען און שטיל נאך די ארויסגעשוואומענע טוידטע קער־פערם זיך געטראגען. איז דאס א שוואַרצע שיף אדער א טוידטען־ארן געווען?

און דער צארטער בחור מיט די קלאָרע אויי־גען, וואס איז איבערגעבליבען איינער אליין פון אלע בחורים אנגעשפאַרט אן פעלזען האט זיך פלוצלונג א וואַרף געטאַן צו דער ערד און בע־האלטענדיג א לאנגע צייט זיין געזיכט אין די הענד האט ער געווויינט, געווויינט...

6.

און אז דער בחור האט זיך אויפגעשטעלט פון דער ערד און האט אויפגעהויבען זיינע אוי־גען צום הימעל ווי זיין שטייגער — האט ער דערזעהן אויפ'ן שפיץ פעלזען אנטקעגען איהם, אזוי ווי א מלאך פון צניעות און לויכטיקייט, א מיידעל מיט א מארמאָר קלאָרען קערפער, מיט טרויעריגע אויגען געווענדעט צו איהם און אי־בער איהר קאפ האט דער מארגען־שטערען גע־לויכטען.

און האסטיג געקלאפט האט דעם בחור'ס הארץ און צום ערשטען מאל אין זיין לעבען האט ער זיינע צניעה'דיגע אויגען צו דער ערד אראב־געלאזט און פערזונקען האט ער זיין בליק אין טייך און אויף דער מיידעל'ס בילד, וועלכע האט זיך דארט אבגעשפיגעלט צוזאמען מיט'ן מאר־גען־שטערען, זיך אבגעשטעלט.

דאס איז דאס ערשטע מאל געווען וואס דער בחור האט אין יענער נאכט אין טיעפען תהום אריינגעקוקט.

פלוצלונג האט ער פאר דעם בילד אין וואַ־סער אויף די קניע זיך געשטעלט, די אויגען מיט לויעבע־שמערצען צו דעם אבגרונד צוגעשמיעדט און זיינע ליפען האבען שטיל מיט א ליידע־שאפטליך־ביינקען געמורמלט:

שוועסטער, דו ביזט עס?...

און דער בחור איז אנטשווינגען געוואַרען און נישט געקאנט מעהר רעדען, דען עס האט איהם א רוישענדער שטראם פון געפיהלען פער־טומלט, און זיין נשמה האט זיך אין שטראם פערלארען...

א רגע שפעטער האט ער אויפגעוואכט, בריים צוגעפענט זיינע אויגען, און טיף טרויע־ריש זיינען זיינע אויגען געווען. און א פערמא־טערטע נשמה פערוואונדעט פון ליעבע און טרי־פענדיג בלוט האט אין זיי זיך געצאפעלט. און ער האט וויעדער פערמאכט זיינע אויגען אין גרויסען און טרייען וויטאג פון זיין הארצען און א וואונדערבאר שפעטשען, דער אויסדרוק פון א טיפען פערבארגענעם צער, אזוי ווי דאס שפעטשען פון א שטראמענדען לויטערען קוואל אבענד־צייט צווישען גראזען האט זיך אין א תפלה ארויסגעריסען און גע־שטראמט פון זיינע ליפען:

„ביזטו עס מיין נשמה, דאס ליכט פון מיין לעבען און דער גוטער מלאך פון מיין הארצען פון מיין קינדהייט ביז יעצט? האסטו עס אויף דעם וויסטען אינזעל אונטער די פליעגעל פון אנקומענדען מארגען און זיין שטערען ענטפלעקט זיך צו מיר?... און איך — מיט טויזענדער שטימען האט מיין זעעלע גאר די טעג פון מיין לעבען צו דיר גערופען און דורך צעהנדליגע טויזענדער פערבארגענע קרומע שטעגען צו דיר זיך געריסען. נאך אין פריהיגען מארגען פון מיין קינדהייט האט מיין אויג דיין שעהנקייט גע־זעהן און ליידנשאפטליך, אין איינואמקייט פון פינסטערע נעכט און ראזע פריהמארגענס נאך דיין פערבארגענעם ליכט געלעכצט. אין די בערג פון שמרון, אונטער די וויינשטאקען פון די גערטנער האט מיך מיין מוטער געבארען. מיין וויעג איז פון גרינע לולבים געפלאכטען געווען און דאס פויגעל־געזאנג איז מיין וויעג־ליער ge־וועזן. הויכע בליהענדע, פרוכטבארע פעלדער תבואה האבען מיין קינדהייט געבענשט; ge־דיכטע פרישע וועלדער פון לינדען־בוימער און שאטענדיגע צווייגען פון בוקסען־בוימער האבען מיר זייערע סודות פערטרויעט. און איך האב ליעב בעקומען דעם גאט פון דער ערד, דעם גאט פון די בערג און טהאלען און מורא פאר דעם גאט פון הימעל געהאט. יעדען פריה־מארגען, מיט זון־אויפגאנג, ווי נור עס פלעגט אין דער שטילקייט פון דער וועלט דער ערשטער הארן פון די הירטען זיך לאזען הערען אויף די שפי־צען פון די בערג און א פערבארגענע, הייליגע זיסע מורא פלעגט מיר ארומנעהמען, פלעג איך באלד פון מיין איינזאמער ביידעל זיך ארויסכא־פען. איך פלעג אויף א גרינעם בערגעל ארויפ־שטייגען, מיינע פיס פלעגען זיך אין מארגען־טהוי טובלען און מיינע אויגען פלעג איך אין טיעפען בלויען הימעל פערטרינקען. און געזע־הען האב איך דיין גרויסקייט אין דעם מארגען־שטערען און אין זיין בעשיידענעם גלאנץ — דיין הייליגקייט געפיהלט. און ארבאגעשיינט האסטו צו מיר פון הימעל מיט שטילער ליעבע און מיט דאס אויפציטערען פון דיינע ברעמען מיין הארץ אויפגעשטורעמט. און ליעב בעקו־מען האב איך דעם גאט פונ'ם הימעל צוליעב דיר....“

און דער בחור האָט ווייטער געדעדט מיט א שטורמדיג געמיטה:

„דערנאָך בין איך אַן איינזאמער יתום געבליבן... מיין פאָטער איז מיט א שרעקלעכן טוידט אין מלחמה, פערשאָלטען פון גאָט, געפאָלען, און מיין מוטער האָט אין א פרעמד־לאַנד איהר האַרץ פאר א הויפען געשטעלט פערשוועכט. און איך בין פערבליבן עלענד. און געבלאָנדזעט האָב איך גאנצע טעג אַן איינזאמער צוויישען די בערג און ביי נאַכט פלעג איך זיך צו א פעלז ווי צו א מוטער צודריקען. היענעם האָבען אָרום מיר זיך געדרעהט אין דער פינסטער און דער ווילדער נאַכט־פויגעל האָט מיך מיט זיין קלאָגען געשראָקען. און איך בין געווען אזוי צערט, איינזאם און טרוימענד, כ'האָב קיין זאָך נישט פערמאָגט אויסער א נשמה א ציטערדיגע ווי א פויגעל און אויגען וועלכע האָבען מיט פערוואונדערונג אויף אלעם געקוקט. און פלוצלונג האָסטו זיך צו מיר, דו ליכטיגע און טרויעריגע, בעוויעזען פון צוויישען דעם נאַכט־נעבעל און אויף מיין איינזאמען בערג ביי דעם שטיין פון מיין צוקאָפענם זיך געשטעלט. און אויפוועקען פלעגסטו מיך יעדען פריה־מאָרגען מיט א גנאדע־שטראהל און מיט מוטערליכע רחמנות האָט דיין גאָלדען אויג מיך געגלעט... און אָנגעפילט האָסטו מיין הארץ מיט פערבאָרגענעם טרויער, פערשוויגענע ליידען און ליעבע יסורים.... און פריה, גאנץ פריה פלעגן מיינע אויגען זיך עפענען דיר צו עמפאַנגען און בייַ נאַכט פלעג איך אויף דיר ווי א ציטעריג קינד אויף זיין מוטער ווארטען... און איין טאָג האָט מיך לייגענדיג אין פריה־מאָרגען צוויישען די בערג אַן אלטער מאן פון יהודה געפונען. אין דער מאָן איז איינגעהילעט אין א לאַנגען מאַנטל געווען, בעוואָסטען מיט לאַנגע צופלאָכטענע האָר, א פינסטערער און א שווייגענדיגער. דאָס איז געווען א הייליגער געטליכער נזיר, וויים ווי די זילבערנע וואָלקענדלעך אין הימעל אַדער ווי דאָס אויסזעהן פונ'ם איינ אנטקעגען פריה־מאָרגען. און דער גרייז האָט אויף מיר רחמנות געהאַט, האָט מיך אין זיין פערבאָרגענעם געצעלט צוגענומען און אין דעם שאָטען פון זיין ווייסען און ציטערדיגען בארד מיך בעהאלטען. און געלעזענט האָט ער מיך זייַנע וועגען, זיין גאָט מיר גלעלערענט דיענען, מיין זעלע פון יעדען פרינציגען אבגעשיידט און צום הימעל מיינע אויגען געווענדעט. און אייניציגווייז, אייניגווייז האָט ער אלע בלומען פון מיין יוגענד אבגעפליקט, אלע מיינע פערלאַנגען צום הימעל הייליג געמאכט, און אוועק זיינען מיינע טעג אין תעניתים אזוי ווי זיינע, און מיינע נעכט אין תפלות אזוי ווי זיינע פערבי. און מורא געהאט האָב איך פאר דעם זקן אזוי ווי דאָס בליהמעל האָט מורא פאר קעלט. מיין געזיכט איז אבגעצערט געווען און מיין שטערען איז בלאסער געוואָרען פון טאָג צו טאָג — נור מיינע האָר זיינען אויסגעוואַקסען און אין לאָקען זיך געקרויזט און איז הארץ האָט א פרישער וואלד פון חלומות געבליהט. און איך, א שוואַך קינד, האָב זיך אין דעם דאָזיגען וואלד פערלאָרען און געגליבען בין איך צו א פערבלאָנדזעט הירש צוויישען די צערד בוימער פון לבנון געווען... צייטענווייז פלעגט דער וואלד אין מיין הארצען אין א פראכטפאלען גארטען, איינגעטונקט אין בלי־הענדע בלומען און בעגאָסען מיט זון־שיין, זיך פערוואנדלען, און דו, געווענדט פון ליכט און פון זון־שיין, א פרוי און א גאָט אין איינעם, געהסט דאָרט אום צוויישען די דופטענדע בייטען מיט א געטליכען שמייכעל אויף די ליפען, און איך — א פערליעבטע טויב — ציטער און פלאַטער אויף דיין ווייסען שולטער... און אין יענע טעג בין איך נאָך געווען רויין, שעהמעווידיג און בעשיידען. מיין זעלע איז קלאָר געווען און לויטער ווי א טראָפען שלוח'ס־וואסער אין א קריס־טאַלען בעכער. שטויב פון א פרוי האָט זיך נאָך צו מיין מאנטל נישט צוגעקלעפט און איך האָב איהר ריח נישט געווואוסט. נור טויזענדער לע־בענס־קווילען האָבען אין מיין הארצען געשטראָמט און מיין זעלע האָט א ים לייבע, א ים לייבע געבעטען. און דיין בילד האָט אונגעריכט פון מיינע חלומות פאר מיר אויפגע־בליהט און בעוויעזען האָסטו זיך צו מיר אלס פרוי און גאָט צוזאמען און נישט געווואוסט האָב איך, ווען און ווי אזוי איז עס דאָרט אויסגע־וואקסען. אוא מאָל פלעגט מיר זיך דאָכטען, אז גאָט האָט פון אייביג אַן דיין בילד אין מיין הארץ איינגעפלאַנצט און לאַנג־לאַנג צוריק אויף איינעם פון די שטערען, אדער אין א לאַנג שוין פערגעסענעם טרוים בין איך פארביי דיר פארבייגענאנגען און דו האָסט מיך ביי מיין נאָמען גערופען. און דיין אנדענקונג האָט שטענדיג געברענט פאר מיר מיט א וויסען פייער און געפיהלט האָב איך דיין זיסען ריח פון די רעטע־נישען פון מיין וויייטער קינדהייט און פון איהרע אונפערשטענדיגע טרוימען האָב איך דיין בת־קול געהערט. ביי־טאָג, געהענדיג מיט אויגען אויפגעהויבענע צום הימעל האָב איך ווי א בלינדער דיין שאָטען געטאפט און אין שלאָפ־לאָזע נעכט האָב איך דיר אויף מיין געלעגער געזוכט. און א מאָל, אז דער זקן פלעגט אין מיטען נאכט אויפשטעהן, און ביים אָפענעם פענסטער צו מזרח־זייט זיך שטעלען, זיינע אויגען צוזאמען מיט די שטערען א הייליגע תפלה צום גאָט פון זיין לעבען — פלעג איך אנטקעגען איהם אין דער פינסטער אויף מיין געלעגער ליגען ברענענדיג אין א לעבע־פייער פון קאָפּ ביז די פים און זיך וואַרפענדיג אין שוועכע יסורים פון זינדיגע געפיהלען, און מיין נשמה ציטערט דאן און צאָפעלט זיך ווי א יונג מילך־שעפסל אין די צייהן פון א הונגעריגען לייב און מיינע

אויגען וויינען און די צייהן קריצען און מיינע ליפּען שפּטשען לייִדענשאפּטליך. ציטערענדיג א זינדיגע תפּלה צום גאָט פון מיין לעבן.... און אריינניסען פלעגט זיך אין מיר דער געזאנג פּין דעם זקן ווי א ריינער קוואל, וועלכער פאלט אריין אין אן אויפגערעגטען שטירמישען ים... און קליין פלעג איך אין מיינע אייגענע אויגען ווערען און פיניגען פלעג איך זיך און צוזאָגען פלעג איך נדרים אין די פינסטערניש פון מיין נשמה.... און פאר'ן זקן האָב איך מורא געהאט, טאָמער וועט ער מיין נשמה זינדיג דערווייסען און וועט איהר מיט'ן פלאָם פון זיינע אויגען פערברענען... און איך האָב מעהר קיין מוטה נישט געהאט צו האלטען מיינע אויגען צום הימעל אויפגעהויבען און איינגעראָבען האָב איך זיי אין דעם תהום פון מיין פינסטערער זעעלע און אזוי ווי א וואָרעם אין א הערבסט־טאָג זיך איינגעקאָרטשעט.... נור דו, אונשולדיגע, בעשיידענע, ערבארמדיגע, האָסט אויף מיר רחמנות געקראָגען און מיר פון זיך ניט פערשטויסען, פון דער הויך, דורכ'ן פענסטער, האָסטו שטראהלענדיג צו מיר אראָבגעקוקט, ווי אין אמאָליגע טעג צו מיר געוואונקען און פון זינד מיך ערריניגט... און דיין ליכט האָט מיין הארץ ריין געווואשען און ריינער פון שנעע איז עס געוואָרען... און אראָבגעגאנגען בין איך צום טייך זיך טובל זיין און מיין נשמה אין גאנצען צו גאָט הייליג מאכען. א פרישען שטראָם הייליגקייט האָבען די ווינדען פון די בערג אויף מיר געבלאָזען און געגאנגען בין איך ווי איינער געהט אנטקעגען א הייליגען געטליכען סוד... און א געטליכע גבורה איז אויף מיר אראָב, מיין הארץ איז פריש געוואָרען, מיין גייסט קלאָר און ליכטיג און מיין נשמה האָט געזונגען — און איך האָב זיך אליין נישט דערקאָנט. און בריַיט צוּעפענט האָב איך מיינע אויגען צום הימעל, הויך האָב איך מיין קאָפּ אויפגעהויבען און טיף טייך זיך אראָבגעלאָזט. פלוצלונג האָט דער וואסער־קלאנג ווי א קריסטאלען שטראָם דורך מיר דורכגעגאנגען און ווי א הארפען־כאָר האָט אין מיינע אויערען געקלונגען. איך האָב ארומגעקוקט זיך — און בין צוטומעלט געוואָרען: אנטקעגען מיר אין טייך האָב איך דערזעהען א מיידעל זיך באָדענדיג, איהר צארטקלאָרע לייב האָט צו מיר אין דער האלבער דונקעלהייט געבלאנקט — און מיך פערשכורט. און געוואָלט האָב איך זיך א וואָרף טהאָן צו איהר אזוי ווי א לייב — נור דאָס בילד פון דעם גרויז דעם נזיר איז פאר מיר ארויסגעשוואומען — און מיין לייִדענשאפט האָב איך מיט דעם בריַען פון א לייב טיף אין זיך דערווארגען, און בעהאלטען האָב איך זיך אין א פעלזען־שפאלט און פון דארט אויף דעם קלארען קערפער געקוקט. מיט מיינע אויגען האָב איך איהר צארט־קלארע לייב געשלונגען, אין מיין נשמה האָט זיך דאָס ציטערען פון איהר יונגער אונשולדיג מיידעלשער ברוסט געצאפּפעלט. און מיט די צייהן האָב איך געקריצט, מיין פויסט אנטקעגען הימעל אויפגעהויבען, נישט ווייסענדיג אנטקעגען וועמען, צו אנטקעגען גאָט, וועלכער שטעלט מיך אין אזא נסיון, אדער אנטקעגען שטן, וועלכער רייצט זיך מיט מיר און פייניגט מיך, און אראבגעלאָזט האָט זיך מיט צארען מיין פויסט ווי א האמער אויפ'ן פעלז און צוברעקעלט איז דער פעלז געוואָרען און מיינע פים האָבען די שטיינדלעך אויף שטויב געמאלען... און אז דאָס שכרות איז פון מיר אראָב האָט מיך אן אימה'דיגע פינסטערניש ארומגענומען און איך האָב פאר זיך אליין, פאר'ן תוהו ובהו און ניהנמשע־ליידען מורא געקראָגען. דען געזעהן האָב איך מיין נשמה דורך און דורך און געוועון איז זי שוואַרץ און ווייס צוזאמען, א מיש־מאש פון ליכט און שאָטען, און טיף אין מיין הארץ האָב איך ארייִנגעקוקט — און געווען איז עס א שלאנגען־נאָרע און אן אדלער־נעסט צוזאמען. צי אפשר דערפאר האָט מיין נשמה שטענדיג נאָכ'ן פריה־מאָרגען געדערשט און דאָך נאָך דעם פינסטערען אבענד געבינקט?.... א דערשלאָגענער בין איך אויפ'ן ברעג פון טייך געזעסען, די אויגען צום וואסער צוגעשמיידט און מיין קאָפּ אונטער א שווערע לאסט פון שוואַרצע זינדיגע מחשבות ארונטערגעבויגען — און געדאכט האָט מיר, אזוי ווי איך וואָלט אויפ'ן שיידוועג פון פלוך און פון בענשונג געזעסען. פלוצלונג האָט איך מיינע האָר אין וואסער דערזעהן ווילד און לאנג אבגעוואקסען, פערהיינגען מיין געזיכט ווי א שווערער פאָרהאנג פון שוואַרצע שלאנגען געפלאכטען וואָס ווילען מיין נשמה אין זייער נעץ פאנגען — און איך בין אויפגעשפרונגען פון מיין ארט און מיינע לאקען אויף צום הימעל הייליג געמאכט — און מיין גורל איז געוואָרען פען געוואָרען. מיט הארץ קלאפעניש האָב איך מיין סוד דעם זקן ענטפלעקט און ער האָט מיט א בליק פון זיינע אויגען מיך געבענשט און בעגינען, מיט זון־אויפגאנג, מיך קיין ירושלים געהן געלאָזט. און אריינגעקומען בין איך אין טויערען פון מקדש מיט א קרבן און מתנות. און געזעהען האָב איך דעם געטליכען היכל, די פראכט און דעם רוהם פון די כהנים און גאָטעס־דיענער, דאָס רייכטהום און די שעהנקייט האָב איך געזעהן — און איך האָב זיך אין גאנצען פערלאָרען, און אבגעשניטען האָב איך מיינע לאָקען איבער דאָס בלוט פון מיין קרבן און אויפ'ן מזבח פאר'ן פייעריגען לייב זיי ארויפגעוואָרפען — און אין איין מינוט זיינען זיי מיט'ן פלאָם פון מיין קרבן צום הימעל אויפגעגאנגען און דאָס ציערונג פון מיין יוגענד איז אין אש, אלס ריח ניחוח צו גאָט, פערוואנדעלט געוואָרען... א שוואַרצע חוואליע רויך ווי דער רויך פון מזבח האָט זיך פלוצלונג פון מיין נשמה ארויסגעריסען

און דעם שיין פון מיינע אויגען פערשטעלט, און געוואלט האָב איך פאר וועהטאָג א בריל טהאן וויי א לייב — נור אין דער מינוט האָט דער כאר־לויים אויף מיך א גאָם געטאָן א ים געזאנג און מיין נשמה פערטראָגען. די קלאנגען פון די טראָמפּייטען און האָרפען האָבען מיין יוגענד־געשריי פערטויבט און אין דאָם רוישען פון די פויקען און טאצען איז מיין האַרץ פערלאָרען גע־גאנגען. און אהנמאכטיג בין איך צו די פיס פון׳ם גרייז־גרויען אין וויסען אנגעקלייטען כהן געפאלען, מיין קאָפּ אין די פאלען פון זיין וויסען מאנטעל אייגענגראבען און לאנג־לאנג האָב איך געווויינט, זיך מתודה געווען און געוויינט... — — —

„... און ארויסעהענדיג פון בית־המקדש — האָב איך א קליינעם לאָק אן אנטרונענעם פון פייער לינענדיג אין א וויינקל פון מזבח דערזעהן. און צוגענומען האָב איך דעם לאָק, וועלכער האָט צו גאָט געהערט, אין שוים עם בעאלטען און מיט זיך עם אווקגעטראָגען און לאנג האָב איך עם אויף מיין הארצען געטראָגען, און ווי א קמיע עם אויף מיין האלז אנגעהאנגען. און אז מיינע לאָקען האָבען וויעדער אנגעהויבען אָב־וואקסען — האָב איך עם פון מיין האלז אראָב־גענומען, א קום געטהאָן און מיט׳ן וויגד עם אוועקגעלאזען — און מיין גנבה צו גאָט אומ־געקערט...

„און יעצט זעה נור, ווי דער הימעל האָט זיך פון מיר אויסגעלאכט און ווי גרויזאם־בייז ער האָט מיר אבגענארט. מיין קינדהייט, מיין יוגענד, אלעם, אלעם האָט ער פון מיר צוגענו־מען און מיט קיין זאך מיט דערפאר נישט בע־לוינט. אונטערטהעניג אזוי ווי א קנעכט האָב איך אלע מאל מיינע אויגען צום הימעל געהאלט־טען אויפגעהויבען און שטיל, ווי א הונד, זיך נישט בעקלאגענדיג האָב איך אויף מיין גורל געוואָרט. נור שטאלץ האָט דער הימעל איבער מיר געשוויגען און מיט פאלשקייט מיין יוגענד אבגענומען. און אט בין איך וויעדער אליין אין דעם מדבר געבליבען, און מיין בערויבטער פריהלינג האָט שוין אנגעפאנגען א בעזער, א צאָ־רענדיגער זיך אבטאָן פון מיר אהן איין ליעבלי־כען קום, אהן איין פרייגדליך וואָרט. און איך יאג איהם נאָך און לויף נאָך איהם, קושענדיג זיינע טריט, פאנגענדיג איהם ביים פאלע פון זיין קלייד צאפלענדיג און בעטענדיג: „פערלאָז מיך נישט!" — און דו האָסט זיך פלוצלונג צו מיר בעוויזען", דו די הערשענדע קעניגין פון מיין הארצען, און אט שטאהסטו פאר מיר אין דיין פולען פראכט אויף דער ערד, דאָם סצעפּטער פון גליק אין דיין האנד און די דיאדעמע פון הילף און רעטונג אויף דיין שטערן. און איך — קוים האָב איך דיר דערזעהן — און אלע מיינע אונ־טערדריקטע געפיהלען האָבען פלוצלונג אזוי ווי פערמאָרעטע שלאנגען ארויסגעקראכען פון זיי־ערע נאָרעם מיט זייערע האלבע קערפערם און זיי ציהען זיך און ציטערען הונגעריגע, דאָרשטיגע צו דיר, צו דיר און א ווילדעם פייער, אן אויפ־שטאנד׳ס־פייער פלאקערט און גליהט אין זייערע אויגען.... און זעה: מיין גאנצען הימעל זיל־בערנע און גאלדענע שטערען וועל איך דיר פאר איין הויפען ליעבע, פאר איין איינציג בעריהרונג פון דיין גאלדענעם סצעפּטער אוועקגעבען. וואָם נאָך האָב איך פון הימעל צו ערווארטען נאָך דעם ווי דו האָסט איהם צוליעב מיך פערלאָזען און דיין ליכט האָט פון איהם זיך אבגעטאָן? — דען שוואָך און ערשיטערט זיינען די זיילען פון הי־מעל געוואָרען. און חרב געוואָרען איז גאָטעם היכל, זיין כסא־כבוד צובראָכען און די געטליכע טויערען זיינען אויף אש פערברענט געוואָרען — און איך בין אויסגעוואקסען שטארק און שענהן, מיט אן אונגעבראָכען שטאלץ און נשמה און מיט א ליבען־געשריי אין מיין ברוסט און דו ביזט מיט מיר — בעפעהל, און איך וועל מיינע לאָקען א טרייסעל טאָן און אזוי ווי א לייכט שטרויעלע וועל איך די צערשיטערטע הימלען פון מיין קאָפּ אראָבוואַרפען — דיינם א וואָרט — און פער־זינקען וועל איך אין דעם דאָזיגען גיהנמשען אָב־גרונד מיין לעבען און אזוי ווי איך האָב מיינע אויגען אין איהם קוקענדיג אויף דיין בילד אראָב־געלאזט, וועל איך זיי שוין אויף אייביג צום הי־מעל נישט אויפהויבען... שוועסטער, ערבארעם זיך אויף מיר, נעהם מיך צו דיר — אין דיין האנד בין איך... דריק מיך צו ווי א ברודער צו דיין הארצען, אדער — לאָז מיך דאָם פוס־ביינקעל פאר דיינע פים זיין... ווי א הונד וועל איך ביי דעם זוים פון דיין קלייד ליגען און דעם קלענסטען צוק פון דיינע ברעמען היטען, דאָם מינדסטע פערלאנג דיינם אויספיהרען, אדער אזוי ווי א לייב וועל איך א שפרונג טאָן צו דיר און אין א פעלזען־שפאלט דיך פערשלעפען..."

און דער בחור האָט זיך פלוצלונג בעהערשט און מיט א בעטענדיג קול וויטער געריעדט:

„... אדער נייע הימלען וועל איך פאר דיר בעשאפען און מיט א נייע בליקייט און נייע שיינען וועל איך דיר איינהיללען. און איינפאסען וועל איך דיר אזוי ווי א זון אין מיין לעבענס־ספערע. און אין דאָם ליעד פון מיין נשמה וועל איך דיין אנדענקונג פארינווהעבען. פון מיינע תפלות וועל איך קרוינען פאר דיין קאָפּ פלעכ־טען און מיט מיינע שנעע־וויסע בלומען וועל איך די ערד פאר דיינע פים אויסבעטען. און שוועבען וועל איך ארום דיין טהראָן אזוי ווי א פייעריגער אדלער און מיט מיינע פליגעל וועל איך פלאָמען אויף דיר וועהען. מיט דיינם א וואָרט וועל איך אין אונבענרענצטע הויכקייט זיך אויפהויבען און ביז די וויטעסטע זונען וועט מיין גליק׳ם געשריי דערגרייכען..."

און אויפגעפענט האָבען זיך דעם בחור׳ס אויגען, אין וועלכע ליכט און פייער האָבען זיך נעראנגעלט... ציטערענדיג און ברענענדיג אין נאָנצען האָט ער זיין בליק מיט גרויס ביינק־

שאפט צו דער מיידל אויפגעהויבען און א קוק טהוענדיג איז ער פערשטיינערט געוואָרען. דאָס מיידל איז פון שפּיץ פעלזען פערשוואונדען געוואָרען, נור איהר בילד האָט זיך נאָך אין טיף אָבגעשפּיגעלט און צוזאמען מיט דעם מאָרגען־שטערען האָט ער צו איהם פון דער שוואר־צער טיעפקייט ארויסגעקוקט.

און א העלישׂ־פייער האָט דעם בחור'ס הארץ ארומגעכאפט און געברענט און געפלאָקערט. טרייסלענדיג זיינע פויסטען האָט ער אין די גרויסע אונענדליכע ליידען פון זיין נשמה אויסגעשריען: „פייער, פייער, פייער!" און פון צווייטען זייט טיף פון דעם שפּיץ פעלזען האָט דאָס בת־קול אָבגעהילכט: „פייער, פייער!" — און א ציטער געטאָן האָט דער טיף און מיט א פלאָם זיך אָנגעצונדען און איבער דעם גאנצען אינזעל האָט זיך א פלאָמענדיג־פייעריג געשריי געטראָגען.

און נאָכ'ן געשריי האָט זיך א גרויסע שטיל־קייט, א מאָרגען־שטילקייט צולייגט.... און אָהנמעכטיג איז דעם בחור'ס קאָפּ אויף זיין ברוסט אראָבגעזונקען און זיינע אויגען האָבען צו דער שוואַרצער טיעפקייט פון טייף זיך צוגע־שמיעדט. טרויעריג שטיל איז אין דער פינס־טער ארום איהם געווען און אנטשוויגען און שטום איז אלץ אין דעם חשך פון זיין הארצען געווען. א שוואַרצער טרויער־פליעגל האָט איבער זיין קאָפּ געפּאָכעט און פינסטער ווי דער תהום זיינען זיינע מחשבות געווען.

נור הויך אין מיטען הימל, איבער דעם בחור'ס קאָפּ, האָט איין אויג, א גרויסע ליכטיגע גאָלדענע אויג מיט ליעבע אויף איהם אראָבגע־קוקט... געווען איז עס דאָס אויג פון מאָרגען־שטערען.

און דער מאָרגען־שטערען האָט אין הימל זיך געשטעלט, און פון ווייטען הימלישע ברכות אויף דעם בחור'ס קאָפּ געשעפּטשעט, און ג־עלעט האָט ער איהם און געוואונקען צו איהם — נור נישט בעמערקט האָט עס דער בחור.

און פלוצלונג האָט דער בחור ערוואכט. זיינע אויגען האָט ער פון גיהנמשען אָבגרונד אָב־גערייסען און אין הימלישע שיינונג פערטרונקען און געדאכט האָט זיך אזוי ווי ער וואָלט מיט זיינע אויגען דערגרעהן געוואָלט: הימל אָדער גיהנם?...

און די הימלישע בלויקייט האָט זיינע אוי־גען קלאָר געמאכט און זיי האָבען צוריק זייער פריהעריגען אונשולדיגען און ריינעם גלאַנץ בע־קומען און עס איז נישט געווען צו דערקאָנעז, אז א העליש פייער האָט נישט לאַנג צוריק אין זיי טיף געברענט.

און א פריה־מאָרגען שטילקייט האָט זיך אין זיין הארץ צוגאָסען און אזוי ווי באלזאם אויף זיינע וואונדען געטריעפט און בערוהיגט און אונטערטהעניג איז זיין הארץ געוואָרען.

און אויפהויבענדיג צוריק זיינע אויגען צו שפּיץ פעלזן האָט ער דערזעהן ווי הויך איבער איהם היינגט אן איין אייניציג קלאָר וואָלקענדיג און אזוי ווי א האנד וואָלט פון דעם געפליענע טען וואָלקענדיל זיך ארויסשטעקען. איז עס דאָס בילד פון דער מיידל אָדער א ליכטיגע מלאך געווען?

און זיין בליק האָט זיך צוריקגעצויגען צום מאָרגען־שטערען און זיין נשמה האָט זיך אין זיינע שטראהלען איינגעפלאָכטען. טרויערי־ליכטבענדיג און שוינענדיג איז ער נאָך אלץ אזוי ריין און אונשולדיג ווי אין דעם ערשטע טאָג פון וועלט־בעשאפונג. דאָס ליכט זיינע ווערט ניט פערלאָשען און זיין פלאם — נישט דונקעלער. און יעדען בעגינען, וועו וואונדער־באַרע מענער, גרויסע איינזאמע יתומים אויף דער וועלט בלאָנדזען איינזאם אין די סטעפּע נעבלען און טרעטען אוים מיט זייערע פים די־ערשטע שטעזשקעס צו די שפּיצען בערג — דאָ־גהט ער, דער רעטהעלפאפטער און איינזאמע, ווי זיי, ארוים און בעגריסט זיי מיט אונשולדיג־ליכט מיט זיין שטענדיגער ברכה און ווינקט צו זיי מיט זיין גאָלדען אויג: זייט ריין, זייט ריין, זייט ריין! און גיסט צונויף אלע זייערע גרויסע נשמות פון אלע עקען פון דער וועלט צו איין ליכטיגען פונקט — אין מאָרגען־שטערען.

און א גרויסע אונגעהויערע ביינקשאפט האָט דעם בחור אָנגענומען און א ליעבע צו גאָט שטאַרקער פון'ם טויד האָט ווי א שטראָם זיין הארץ דורכגעשוויינקט. און געטרונקען האָט ער די הימלישע בלויקייט מיט זיינע אויגען און איז בערוישט געוואָרען... ער האָט זיך אויס־געגלייבט, די הענד צום הימל אויסגעהויבען און אויסגעשריען:

— גאָט, אויף דעם פייער פון מיין הארץ בין איך מקריב צו דיר!

און א גרויסע שיינונג האָט נאָך דער הייר־ליגער שבועה אין זיינע אויגען אויפגעגלאָנצט און געזאָגען האָט ער ווי דער מאָרגען־שטערען לויכט און ווינקט צו איהם מיט שמחה און בענשט איהם מיט א געטליכע ברכה. און אויב־געטרויעט האָט ער זיך אויף זיין שטערען און אין איהם געגלויבט. און פערשטאַנען האָט ער, אז גאָט האָט צו איהם גערופען און זיין געטליכע פייער איהם איינגעטיילט. און געפיהלט האָט ער, אז עפעס וואָס גרויסעס געטליכעס האָט גאָט בע־שטימט פאר איהם אויפ'ן וויסטען אינזעל — און נישט געוואוסט האָט ער וואָס...

ער האָט זיך אויפגעמונטערט, פון ארט זיך געריהרט און מיט א זיכער און רוהיג הארץ איז ער מיט'ן ברעג טייף אנטקעגען זיין גורל געגאַנ־גען. דאָס פייער־געשריי האָט נאָך אין זיינע אויערען געקלונגען און זון־אויפגאנג האָט אין זיינע אויגען געשפּיעלט.

און דאָס בילד פון דער מיידל אין וואסער

און דאָס קלאָרע וואָלקענדעל אין הימעל האָבען אויך פון זייער אָרט זיך געריהרט און איהם פאָראויס געגאַנגען.

אָבער דער בחור האָט זיך שוין מעהר נישט געוואונדערט, דען א פּיעל גרעסערער וואונדער איז אין זיין האַרצען אַראָב — און שטיל אין שוווייגענדיג איז ער געגאַנגען אַנטקעגען דעם מאָרגען־שטערען.

.7

און אז דער בחור איז ווייט־ווייט אָבגעגאַנגען — האָט ער בעמערקט, אז דער ברעג פון טייך, מיט וועלכען ער האָט זיך אויפגעהויבען, געהט אָלץ העכער און העכער ביז ער גלייכט זיך אויס מיט דעם פעלזען קומען זיך צונויף, דערנעהנטערען זיך און בויגען זיך אריבער דעם טייך, וועלכער איז צוויישען זיי פערשלאָסען. און געדאכט האָט זיך, אז די צוויי ריעזען האָבען א בונד צווישען זיך געשלאָסען: דעם תהום אין זייער טיעפקייט פערנאַרען און אין דער פינסטער איהם דערשטיקען.

און רוהיג, אונערשראָקען האָט דער בחור אין טיעפקייט פון תהום אַראָבגעקוקט און זיך געפרעגט:

— קאָן א מענש זיך אַראָבוואַרפענדיג אין דעם דאָזיגען טיעפען תהום נאָך לעבען בלייבען? נור ער האָט זיך אויף א רגע ניט אָבגעשטעלט און איז ווייטער געגאַנגען — אָלץ העכער און העכער צום שפּיץ פון פעלזען. און דאָס וואָלקענדל אין הימעל און דאָס בילד פון דער מיידל אין וואַסער זיינען פאָראויס איהם געגאַנגען.

און פלוצלונג האָט דאָס קלאָר וואָלקענדל אין הימעל זיך אָבגעשטעלט און איבער דעם שפּיצינען פעלזען גערוהט. און דער בחור האָט א קוק געטאָן און דערזעהן א הויכען שארפען שטיין פון מאָרגען־נעבעל זיך אויפהויבענדיג היינגעדיג אויף דעם שולטער פון די פעלזען.- אונטער איהם וואַרפט זיך און רוישט דער טייך פון פערניכטונג און איבער איהם לויכט און גלאַנצט א קליין פייערל.

און דערפיהלט האָט ער דעם הייליגען פייער פון ווייטען און שטאַרקער און מעכטיגער האָט זיין האַרץ אין איהם געקלאָפט. אָט איז עם דאָס געטליך פערבאָרגען פייער, וועלכעם ציטערט דורך די נעבלען פון מדבר און ווינקט פון די שפּיצען פון פעלזען. אזוי ווי עם וואָלט וועלען ציטערענדיג די צוקונפט־ערלעזונג פאָראויס זאָגען. וואר האָט אויף שפּיץ פעלזען דעם פייער אָנגעצונדען און וואו איז יענער רייזנער אונשולדיגער וואָס זאָל זוכה זיין עס צו בעקומען?... איז עס ניט זיין גורל, וועלכען גאָט האָט פאר איהם אויף דעם וויסטען אינזעל בעשטימט?....

אין א מעכטיג געטליך פרייד, אן אונבענגרענצט פרייד, איז ווי א מעכטיגער שטראָם אין זיין האַרץ אראָב און בריט האָט זיך זיין האַרץ אויפגעפענט אין וועלכען גלויבען און האָפנונג, פרייד און שרעק האָבען זיך געצאָפעלט און מיט גיכע, פלינקע טריט געגאַנגען שוועבענדיג אנטקעגען געטליכען פייער. אין זיינע אויערן האָט נאָך דאָס פייער געשריי געקלונגען און אין זיין האַרץ טיף האָט די ברכה פון מאָרגענשטערען געזונגען.

און דאָס פלעמעל איז פאר זיינע אויגען אלץ גרעסער געוואָרען. אָט איז עם שוין אזוי ווי א קליין פייעריג צונג וועלכער טאנצט אין וויל זיך דערהויבען צו דער מאָרגענשטערען, זיין ברודער. און אָט איז עם שוין אזוי ווי דער לאָק פון דעם פייעריגען לייב וועלכען ער האָט אמאָל, זיין קרבן ברינגענדיג, געזוהען... און ער האָט דעם געטליכען פייער דערקאָנט און ערוואכט האָט דער אָדלער אין זיין האַרץ און דורך זיינע ליפּען האָט זיך א פלאָם־געשריי אויסגערי־סען: „דאָס געטליכע פייער! דאָס געטליכע פייער!“ — און פערגעסען האָט ער אָן דער העלע, אויפ'ן שפּיץ פעלזן ארויף געקלעטערט, דעם הייליגען פייער אָנגענומען און הויך עס צום הימעל אויפגעהויבען. אין פראכט פון יוגענד און שעהנקייט איז ער אויפ'ן פעלזן געשטאַנען. הויך האָט ער זיין מיט לאָקען בעקרוינטען קאָפּ אויפגעהויבען און אין זיין האַנד האָט דער פאָקעל פון הילף און רעטונג געברענט. דאָס קלאָר וויסער וואָלקענדיג האָט איבער זיין קאָפּ ווי א מלאָך געשוועבט און דער מאָרגען־שטערען האָט זיין העלדענמוטה בעגריסט.

און א מעכטיגער פרייד־געשריי האָט זיך פון בחור'ס ליפּען ארויסריסען געוואָלט — נור אין דער מינוט האָט זיך וויעדער פאר איהם פון פינסטערען תהום דעם מיידעל'ס בילד בעווייזען... וואונדערבאר אין איהר שעהנקייט און יוגענד איז זי פאר איהם ערשיינען און זון־אויפגאנג האָט אין איהרע אויגען גלויכטען, איהר בליקען זייענען גליך אויף איהם געפאלען, גליך זי וואָלט א נעיע אום איהם צו פאנגען אין זיין נשמה פערוואָרפען. שטיל ציהט זי זיך צו איהם אין דער הויקקייט און שטיל ציהט זי איהם צו זיך, אין אָבגרונד. איהרע הענד זענען צו איהם אויסגעשפרייט, איהם צו עמפּפאנגען און זיך צו איהם אָבצוגעבען גענריים. אין איהר בליק איז א ליעבע שטאַרק ווי דער טוידט, וועלכען מינוטען ציהען זיך ווי אייביגקייטען, פערגליווערט געווען.

און ער האָט דעם הייליגען פייער פעסט צו זיין האַרצען צוגעדרוקט, די אויג אין שרעק געשלאָסען און אויסגערופען: הימעל — גיהנם — די... — און זיך פון שפּיץ פעלזען אין די אָפענע אָרעמס וואָס אין טיעפען אָבגרונד אראָב געוואָרפען...

און די געטלִיכע פייערלעך אין הימעל זיינען אויסגעלאָשען געוואָרען און דער הימעלס רויס איז בלאָס געוואָרען און אָבגעדעקט, טרויעריג, אזוי ווי א פעלד נאָכ'ן שניט געווען. און דאָרט, אין א זייט פעלד, ווי נישט קיין נוצבארע זאך איז דער לבנה־סערפ געלעגען אוועק געוואָרפען.

און א ציטער געטאָן האָט דאָס ווייסע וואָלקענדעל און צוגאָנגען געוואָרען, און א ציטער געטאָן האָט דער מאָרגען־שטערען — און פער־שוואונדען געוואָרען... די מאָרגען־לייווען האָט ערוואכט און אין איהר קענינלִיך שטאָץ אין פראכט אויפ'ן הימעל ארויס געטראָטען, א טרייסעל געטאָן מיט איהר גאָלדענע גריווע און איהר שיינונג האָט אויף די ווייטע — ווייטע בערג זיך צעגאָסען...

8.

און דאָס וואָסער האָט דעם בחור אין א ווייט, פרעמד לאנד, אין גלות־לאנד ארויס־געוואָרפען.

און דורך אלע גלות־לענדער אין אלע עקען פון דער וועלט צווישען זיינע פערוואָגעלטע ברידער האָט ער געוואנדעלט און דורכגעגאנגען; פארביי זיי ווי אן אלטע, אור־אלטע לעגענדע און ווי א נביאות וועגען צוקונפט און פרעמד און רעטעלהאפט איז ער זיי געווען.

און פרעמד זיינען איהם הימעל און ערד געוואָרען. ער האָט זיינע אויגען אויסגעלערנט גלייך אנטקעגען אין אונענדלִיכע ווייטקייט פאר איהם קוקען אזוי ווי דער מיידעל'ס בילד האָט אויף איהם אין יענעם פריהמאָרגען געקוקט.

ווען האָט ער יענעם פריה־מאָרגען געזעהן?

און געבלאָנדזעט הין און הער האָט ער אזוי ווי א שטערען וועלכער האָט זיין וועג אין הימעל פערלאָרען. און געגאנגען איז ער נאָכעט און באָרוועס, זיינע אויגען גלייך אנטקעגען איהם אין ווייטקייט געוואנדעט. און פערמאָגט האָט ער קיין זאך נישט אויסער דאָס גרויסע פייער אין זיין האַרצען, אויסער דער זון־אופגאנג אין זיינע אויגען.

ווען איז דאָס פייער אין זיין האַרץ אראָפ?

דען אין אן אונגעהויערען פייער איז זיין האַרץ געלויטערט געוואָרען און א דרייפאכיג פלאָם האָט אין איהם געברענט: דאָס פייער פון גאָט און דאָס פייער פון שָטן — און דאָס שטארקסטע פון זיי ביידען — דאָס פייער פון ליעבע.

און געטראָגען האָט ער דעם דאָזיגען פייער אין אלע פייער עקען פון דער וועלט. מיט זיינס א ווארט האָט ער הערצער אויפגעפלאָמט און אין פערלאָשענע אויגען האָט ער ליכטער אָנגעצונדען.

און ארויס איז ער צווישען זיינע פער־וואָגעלטע ברידער און זיי אין זייער ערנידרונג און לייִדען געזעהן — מיט זייער שמערץ גע־וויטאָגט און מיט זייער זיפץ געזיפצט. און הימלישע געשרייען, גיהנמשע לייִדען, גאָט'ס נקמה און זיין שטורעמדיג צאָרען האָבען אין זיין זיפץ זיך געהערט, א געשריי פון א נשמה וועלכע געהט אוים אין יסורים פון אן אומזיסטע, נישט־געענטפערטע ליעבע און דער זיפץ פון דער וועלט אין דער חורבן־נאכט.

און אמאל — אז זי פלעגט אין איהרע גרויסע לייִדען אנטשוויעגען וועלען און זיין גע־שריי פלעגט זיך אין א שטילקייט פערוואנדלען— דאן איז קיין טרויער גרעסער ווי זיינס און קיין צער טיפער פאר זיינס — נישט געווען.

און קיינער האָט זיין גראָדען בליק אויס־האלטען נישט געקאָנט. מענשען פלעגען פון איהם זייערע אויגען אָבוועגדען: וועך עס פלעגט זיי צום הימעל אויפהויבען און וועך צו דער ערד אראָבלאָזען. און נאָכקוקען פלעגט ער יענעם מאן ביז ער פלעגט פערשווינדען — און אויף איהם גרויס רחמנות געהאט.

און געטראָפען האָט ער אויך אויף זיין וועג מענשען שלעכטע מיט הערצער פול גיפט און שנאה — און ציטערען פלעגען זיי פאר זיין בליק און געשווינד פון איהם זיך אָבקערען, אויס־קנייטשען פלעגט זיך זייער שטערן און מיט זייערע געדיכטע ברעמען פלעגען זיי זייערע אוי־גען דעקען און צו דער ערד קוקען. זייער האנד פלעגען זיי אויף זייער האַרץ לעגען — און גע־דאכט האָט זיך אזוי ווי זיי וואָלטען א גנבה פון די אויגען פון רעטעלהאפטען מאן פערבאָרגען געוואָלט.

אָבער דורך און דורך האָט ער זייער האַרץ געזעהן און אין זייער נשמה, ווי אין טויערען פון א געפאלענע פעסטונג אריינגעדרונגען. און גע־זעהן האָט ער אלע זייערע פערבאָרגענע פלאָגען, צוזאמען מיט זיי האָט זיין האַרץ געצאפעלט און געווייטאָגט און מיט זייער פיין — מעהר פון זיי זיך געפייניגט.

און אמאל, אז ער פלעגט א רוהיגען צו־פריעדענעם מענשען טרעפען פלעגט זיין בליק אין יענעמס האַרץ אריינדרינגען און ביז צום טוידט איהם קראנק מאכען און די רוה פלעגט פון יענעם מענשען אויף אייביג אנטלויפען און ביי נאכט אויף זיין געלעגער פלעגט דער זיסער שלאף פון איהם ווייכען.

און מענשען פלעגען צו איהם קומען, שטיל זייער קאָפ אונטער זיין ברכה און קלָלה אויס־בויגען. שטראָף־און־טרייסט רייד פון זיינע ליפען געזוכט, תפלה און ערבארמונג פון זיינע אויגען געבעטען... און א ים רחמנות פלעגט אין זיין האַרצען זיך גיעסען און זיינע טרייסט־ווערטער פלעגען ווי מאָרגען־טהוי אויף די צער־בראָכענע הערצער פאלען און מיט גרויס רחמנות פלעגט ער אויף זיי קוקען און אין זיין בליק פלעגט דער פריהמאָרגען זיך לויכטען.

דען געטראָגען האָט ער אין זיין האַרצען דאָס גרויסע ליכט פון דער שיינעדער זון צו־

זאמען מיט די פּינסטערניש פון דער נאכט און איהרע סודות — נור זיינע אויגען האָבען שטענדיג נאָך נאָך זון־אויפגאנג געדערשט. אין זיין נשמה האָט זון־שיין זיך אָבגעשפּיגעלט און זון־אויפגאנג — איז זיין לעבענס־ליער געווען. —

* * *

און אז זיין הארץ פלעגט איהם פערקלעמען — וועז זיינע גרויסע חלומות און אונבעגרענצטע ליידען פלעגען אין איהם ווי כוואליעס אין שטורעמדיגען ים רוישען — פלעגט ער מיט זון־אויפגאנג בייס ברעג טייך אויסערען שטאָדט ארויסגעהן און אָן אן איינזאמען בוימעל זיך אָנ־שפּאַרען. זיינע אויגען פלעגט ער צום מאָרגען־שטערען אויפהויבען און אין דאָס וואסער פּון טייך פלעגט ער זיין בילד זוכען. דערנאָך פלעגט ער זיינע אויגען צושליעסען און טיעף־טיעף אין תהום פון זיין נשמה ארייננקוקען. און לאַנג־לאַנג פלעגט ער אזוי שטעהן אין זיין גרויסען טיעפען טרויער — דער טרויער פון אן איינ־זאמען — אין שטילקייט פון דער וועלט.

און דער יונגער קלאַר־פליעגעלדיגער מלאך מיט די בייגקעגדע אויגען אויפ'ן מאָרגען־שטערען האָט זאכט דעם שטומען טרויער־בעכער איינגעבויגען און שטיל, א טרעהר נאָך א טרעהר אין דער שטילקייט פון פריהמאָרגען געגאָסען.

יואל סלאָנים

צום פעלזען־שטראָם

וואו איילסטו, שעהנער טייכעל, וואו,
פון באַרג־אַראָב, וואוהין?
ווי שעהן דו גלאַנצסט אין זילבער־קלייד,
דו שפּרינגסט און טאַנצט מיט לוסט, מיט פרייד,
און ווייסט דאָכט ניט קיין שפּור פון לייד,
וואוהין? וואוהין? וואוהין?
וואו שטראָמסטו שעהנער טייכעל, וואו,
פון הויכען באַרג, וואוהין?...

וואו איילסטו שעהנעס פעלזען־קינד,
אונשטערבליכער, וואוהין?
צו איז די לופט ניט קלאָהר און ריין,
צו דען איז ניט דער הימעל שעהן,
דיר גיעסט די זון פון גאָלד א קרוין,
וואוהין? וואוהין? וואוהין?
וואו רוישסטו שעהנער טייכעל, וואו,
פון פעלזענהאַרץ, וואוהין?...

וואו איילסטו יונגער טייכעל, וואו,
דורך פעלזען גרין, וואוהין?
כאָטש דו ביזט פלינק און בראַוו און קלוג,
דאָך וויים, דער ים איז פול בעטרוג,
אַך זאָג, וואו איז דיין שנעלער צוג,
דורך פריהלינגס־פראַכט, וואוהין?
וואו שטראָמסטו בראַוועס פעלזען־קינד,
וואוהין? וואוהין? וואוהין?...

ב. האָפמאַן

א בליק אין דער ווייטער צוקונפט

וויליאָם ראמסיי, דער בעריהמטער ענגלישער כעמיקער און פיזיקער האָט זיך שטאַרק פערזאָרגט וועגען דער צוקונפט פון דער ענגלישער אינדוסטריע. דער הויפט־יסוד פון דער איצטיגער אינדוסטריע איז שטיין־קויהלען, און אין ענגלאַנד ווערן די אוצרות פון שטיין־קויהלען אלין מעהר אויסגעשעפט, ביז עס וועט קומען א צייט, אז זיי וועלען אין גאַנצען פערשווינדען, און די ענגלישע אינדוסטריע וועט אריינפאלען אין א זעהר שווערען קריזיס, פון וועלכען עס וועט קיין אויסגאַנג ניט זיין, ווען מען זאָל זיך פריהער ניט בעזאָרגען מיט מיטעל זך צו העלפען אין נויט.

וויליאָם ראמסיי האָט דאָ ניט לאַנג בערעכענט, אז די קויהלען־אוצרות פוון ענגלאַנד מוזען אין א משך פון 500 יאהר אויסגעשעפט ווערען, דער קריזיס אין דער ענגלישער אינדוסטריע וועט אָבער קומען א סך פריהער. שוין אין 200 יאהר אַרום וועלען די פּרייזען פון שטיין־קויהלען אין ענגלאַנד אזוי הויך שטייגען, אז די ענגלישע פּראָדוקציאָן וועט מעהר ניט קענען קאָנקוריירען מיט דער אויסלענדישער, און דאָס ענגלישע פאָלק וועט זיך געפינען אין אזעלכע שוועריע לעבענסבעדינגונגען, וואָס מיר קענען זיך היינט אפילו קיין בעגריף ניט מאַכען.

נור וועלכע מיטעל קען מען געפינען צו פערהיטען, אז ענגלאַנד זאָל ניט קומען אין אזא שווערע לאַגע? א חוץ שטיין־קויהלען קען מען אויסנוצען די וואַסער־קראפט אלם א קוועלע פין ענערגיע צו בעטרייבען די אונצעהליגע פאַבריקען און מאשינען אין לאַנד. אבער וועז מען זאָל אפילו אויסנוצען אלע וואַסער־קרעפטען אין ענגלאַנד וועט מען אויך קיין הילף ניט געפינען. וויליאָם ראמסיי שאַצט די וואַסער־קרעפטען אין ענגלאַנד ניט העכער פון צוויי מיליאָן פערדע־קראפט, און דאָס איז פיעל צו וועניג פאַר די ענגלישע אינדוסטריע, אז מען זאָל עס קענען רעכענען פאַר א מיטעל צו פערהיטען די גע־פאַהר פון א קריזיס.

וויליאָם ראמסיי גיעפינט נור איין ראדיקא־לען מיטעל: עס דארף געראַבען ווערען מיללען־טיעפע ברונעמער אין דער ערד, כדי מען זאָל קענען אויסניצען די אינערליכע היץ פון דעם ערד־קוגעל צו פערוואַנדלען וואַסער אין דאמפף, מיט וועלכען עס וועלען בעטריעבען ווערען אלע פאַבריקען אין לאַנד. די שטיין־קויהלען האָבען מיר דאָך אויך נור נויטיג צו בעשאַפען דאמפף־קראפט, און אז עס וועלען זיך אויסשעפען די קויהלען־אוצרות, וועלען מיר נעהמען דירעקט די היץ פון דער ערד און בעשאַפען דיזעלביגע דאמפף־קראפט, וואָס דאָס וועט אויך זיין פיעל אויפאבאער און פּראקטישער.

ווי זאַנדערבאר און אונגלויבליך אזא מיטעל זאָל איצט פאר אונזערע אויגען ניט ערשיינען, איז עס דאָך ניט קיין נייע אידעע. דער בעריהמטער פראַנצויזישער כעמיקער בערטלאָ, וואָס איז ערשט מיט א פאר יאהר צוריק געשטאַרבען, האָט שוין לאַנג דיזעלביגע אידעע ערפונדען. דער אינזשינער פּארסאָן האָט אפילו שוין געמאַכט א פּראָיעקט, ווי דיזע אידעע קען דורכגעפיהרט ווערען. פּארסאָן האָט בערעכענט, אז אום צו גראַבען אזא טיעפען ברונעם, וואו די היץ פון דער ערד זאָל זיין אזוי גרויס, דאָס וואַסער קען דאָרטען פערוואַנדעלט ווערען אין דאמפף, איז נויטיג א קאפיטאל ניט וועניגער פון 25 מיליאָן דאָלאר, און דאָס גראַבען דארף דויערן אן ערך 80 יאהר.

וועז עס רעדט זיך שוין וועגען דער פּראַקטישער דורכפיהרונג פון אן אידעע, דארף מען זיך אויף איהר א ביסל געניער אָבשטעלען און בעטראַכטען די רעזולטאַטען, וואָס זי קען בערענגען. וועז וויליאָם ראמסיי מיינט צו רעטוועז נור ענגלאַנד מיט די מיללען־טיעפע ברונעמער, וואָס דארפען געגראַבען ווערען אין דער ערד, האָט בערטלא גיהאַט א סך א וווייטערען בליק. בערטלא האָט גיוואוסט זיהן אין דער דורכפיהרונג פון דיזער אידעע די לעזונג פון דעם וויכטיגסטען פּראָבלעם פון דער מענשהייט — די לעזונג פון דער סאָציאַלער פראגע.

בערטלא איז גיוועז איינער פון די דריי־טעסטע און וווייטזעהנסטע פּראָפעטען אין דער נאַטור־וויסענשאפט און אין דער טעכניק. ער איז גיוועז איינער פון די וועניגע גלעהרטע, וואָס האָט זיך ניט בעשרענקט אין די ד' אמות פון דער פרעציזער וויסענשאפט, נור ער האָט אויך גיהאַט א רייכע פאַנטאַזיע נביאות צו זאַגען וועגען דער וווייטער צוקונפט, וועגען די טעכנישע און וויסענשאפטליכע פּראָבלעמען וועלכען דארפען גלעזט וועדען און מאַכען אן איבערקעהרעניש אין אונזער עקאָנאָמישען און סאָציאַלען לעבען.

און בערטלא האָט אויך רעכט גיהאַט צו

זאָגען נביאות. אָט דער בעריהמטער געלעהר־טער האָט געזאָגט מיט זיינע אויגען ווי גרויס און ווי מעכטיג די ווייסענשאפט און די טעכניק האָט זיך ענטוויקעלט, הויפטזעכליך די כעמיע. אָט דיזעלביגע ווייסענשאפט, וואָס איז פריהער געווען נור אַן עסק פון די גרויסע געלעהרטע זיך צו פערנעהמען דערמיט אין זייערע קאבינעטען; די כעמיע, וואָס האָט געהאט מעהר א ווייסענ־שאפטליכען ווערטה אלס א פראקטישען, האָט זיך אין א משך פון א פאָר צעהנדליג יאהרען ארויסגעריסען פון ענגען קאבינעט פון די גע־לעהרטע און איז ארויס אין דער בריייטער וועלט און האָט געמאכט א גאנצע איבערקעהרעניש אין לעבען. בערטלאָ האָט מיט זיינע אויגען געזעהן, אַז די ווירקליכקייט קען אָפט אריבערשטייגען די רייכסטע פאנטאזיע, אז דאָס, וואָס היינט איז געווען אין דער ווייסענשאפט א פאנטאזיע, א שעהנער חלום, איז אויף מאָרגען געוואָרען א פאקט, א ווירקליכקייט.

עס קען זיין, זאָגט בערטלאָ, אז עס וועלען נור אריבער עטליכע צעהנדליג יאָהר און די גאנצע געזעלשאפטליכע ארדנונג וועט זיך אין גאנצען אזוי אומענדערן, אז פון דער אלטער ארדנונג וועט קיין זכר ניט בלייבען; עס וועלען זיך דאָן מוזען ענדערן די בעגריפען אין דער מענשליכער געזעלשאפט וועגען עטיק אין מאָראל און עס וועלען זיך מוזען ענדערן די מיינונגען פון דער געזעלשאפט וועגען אלע סא־ציאלע פראגען, וויל מען וועט זיך איבערצייגען, אז די אלטע בעגריפען און מיינונגען פאסען ניט מעהר צום לעבען. אזוי ווי עס וואלט זיך איבערצייגען א געבאָרענער בלינדער, וועו ער וואלט פלוצים דערזעהן די שיין, אז אלע זיינע פריהערדיגע פארשטעלונגען וועגען ליכט און פארבען זיינען גענוען פאלש און פאנטאסטיש.

ערשטענס וועט מוזען פערשווינדען פון דער וועלט די ערד־ארבייט און אלע אנדערע מלאכות, וואָס זיינען מיט איהר פערבונדען. פויערים, ערד־ארבייטער, גערטנער און פאסטו־כער וועלען מעהר ניט זיין. אנשטאט די איצ־טיגע פארמס, וועלען זיין פאבריקען, וואו מען וועט פאברעריטען אלע שפייזען אויף א קינסט־ליכען אופן. און דיזע שפייזען וועלען זיין גע־שמאקער און לייכטער צום פערדייען, אויידער די שפייזען, וואָס די נאטור גיט אונז. די מאָגען־פראגע, וועלכע האָט ביז איצט בעקומען אן ענט־פער נור אין דער ערד־ארבייט, וועט שפעטער בעקומען א בעסערן ענטפער אין דער כעמיע.

וועו דער מענש וועט געפינען בעסערע און אנגענעהמערע מיטלען וויו זיך צו ערנעהרען, ניט פערגיסענדיג בלוט פון פערשיידענע חיות אין בהמות, כדי אנצופילען זיין מאָגען מיט זייער־פלייש און בלוט, וועט אויך דער כאראקטער אין די זיטען פון דעם מענשען עדעלער און פיינער ווערען. דער מענש וועט זיך אין גאנצען אומ־ענדערן.

די געלעהרטע ביז בערטלאָ זיינען געשטא־נען אויף דעם שטאנדפונקט, אז די אויפגאבע פון דער כעמיע איז — אנאליזירען, ד. ה. פונ־אנדערטהיילען, פונאנדערלעגען אלע שטאָפען, וואָס געפינען זיך אין דער נאטור, אויף די גרונד־עלעמענטען, פון וועלכע זיי זיינען צונויפ־געשטעלט געוואָרען. דער כעמיקער, האָט די אויפגאבע אויסצופאָרשען די נאטור, דעם כא־ראקטער און די אייגענשאפטען פון דיזע גרונד־עלעמענטען, און דערמיט איז זיין אויפגאבע אויך געענדיגט. לויט דער מיינונג פון דיזע גע־לעהרטע איז ניט די אויפגאבע פון דער כעמיע צו בעשאפען נייע שטאָפען, נייע מאטעריאלען; זי דארף נור אנאליזירען, פונאנדערטהיילען און פונאנדערנעהמען די שטאָפען, וועלכע געפינען זיך שוין אין דער נאטור. בערטלאָ איז געקומען און האָט געמאכט אן איבערקעהרעניש אין דער גאנצער טהעאריע.

בערטלאָ האָט זיך געפרעגט: קען דער מענש ווירקליך דען ניט נאכמאכען די נאטור און בעשאפען אזעלכע זאכען, וואָס די נאטור בעשאפט? אויב די נאטור קען בעשאפען אזעלכע מאטעריאלען, וועלכע זיינען צונויפגע־שטעלט פון פערשיידענע אינפאכע נאטור־עלעמענטען, היינט פאר וואָס זאָל עס דער מענש ניט קענען? מיט דיזעלביגע קרעפטען, מיט דיזעלביע מיטעל, וואָס די נאטור בענוצט זיך צו בעשאפען, קען דאָך דער מענש זיך אויך בענוצען, וואר וועט איהם דערין שטערען?

און בערטלאָ האָט טאקע בעשלאָסען מאכען אזא פראָבע זיך צו פערווענדען מיט דער נאטור אין איהר ארבייט, און די פראָבע איז איהם גרויסארטיגע גלונגען. די נייע כעמישע ער־פינדונגען, וועלכע האָבען אנגעפאנגען וואקסען וויי שוועמלעך נאָך א רעגען, די נייע כעמישע מאטעריאלען, וועלכע האָבען זיך אין אן אונ־געהויער גרויסע צאהל אנגעהויבען פערקויפען אויפ'ן וועלט־מארק, האָבען גלענצענד בעווייזען, אז אין דער ווירקליכקייט קען די כעמיע ניט נור אנאליזירען, פונאנדערלעגען די שטאָפען אויף זייערע גרונד־עלעמענטען, נור זי קען אויך בע־שאפען נייע שטאָפען ניט ערגער, ווי די נאטור טהוט עס. די אלע מינים פארבען, וועלכע וועו־רען בעשאפען אויפ'ן כעמישען וועג, זיינען אזוי שעהן און אזוי פרעכטיג, ווי די פארבען, וואָס די נאטור האָט בעשאפען; די פערשיידענע שמעקעדיגע פארפומעס, וואָס די כעמיע האָט געשאפען, האָבען אזא גוטען און אנגענעהמען ריח, ווי די געווירצען און די בלומען, וואָס די נאטור האָט אונז געגעבען.

אויפ'ן כעמישען וועג האָט מען אנגעהויבען פאבריצירען פערשיידענע פעטען, וועלכע זיינען נויטיג פאר דעם מענשענס ערנעהרונג און וועלכע

זיינען א וויכטיגער טהייל פון די מענשליכע שפייזען; מען האָט שוין געפונען א מיטל וויצו מאכען קינסטליכע צוקער, דער צווייטער וויכטיגער טהייל אין דעם מענשענס שפייז און זיין ערנעהרונג, עס פעהלט נאָך אז מען זאָל געפינען דעם דריטען וויכטיגען טהייל פון דעם מענשענס ערנעהרונג — "דאָס איז „איי־וויים". און די געלעהרטע וועלען עס געווים געפינען און דאן וועט דער מענש בעקומען זיינע שפייזען ניט פון דער נאטור, נור פון דער כעמיע.

אט דיזע נביאות וועגען דער ערפינדונג פון „איי־וויים" האָט בערטלאָ פּראָוויסגעזאָגט מיט אייניגע יאהר צוריק. צום טהייל אבער איז שוין זיינע נביאות איצט מקוים געוואָרען. דער בעריהמטער דייטשער כעמיקער פישער האָט א לאנגע צייט געארבייט און ארבייט נאָך היינט אויף די אויפגאבע צו שאפען „איי־וויים" אויף דעם כעמישען וועג, און זיין ארבייט האָט זיך געקרוינט, אויב ניט מיט א גאנצען, איז מיט א טהיילווייזען ערפאָלג. ער איז אבער זיכער, דאָס עס וועט ניט לאנג דויערן און דער ערפאָלג וועט זיין א גאנצער און א זיכערער. דער זעלביגער געלעהרטער האָט מיט א פּאָר יאהר צוריק געפונען א מיטל, ווי צו מאכען קאָקאָ אויפ'ן כעמישען וועג, און אן אקציען־געזעלשאפט האָט שוין די ערפינדונג אבגעקויפט צו מאכען קינסטליכע קאָקאָ.

וועז עס וועט מעגליך ווערען צו בעשאפען אויפ' כעמישען וועג גרויסע מאסען פון צוקער און „איי־וויים" דאן וועט אונזער וועלטל מוזען בעקומען א גאנץ אנדער פנים. דעם מענשען נעהרונג בעשטעהט פון דריי שטאָפען: פעטע, קוילהען־היידראט (צוקער, קראכמאל א. ד. ג.) און איי־וויים. (כדי צו פערמיידען א טעות, געפיי איך פאר נויטיג צו בעמערקען, אז „איי־וויים" מיינט דא ניט פשוט ווייסל פון אן איי. „איי־וויים" איך דעם כעמישען לשון מיינט אזא שטאָף, וואָס איז דער הויפּט־בעשטאנדטהייל פון פלייט, פיש, קעז, אייער און דאָס גלייכען. יעדער מענש מוז יעדען טאָג פערצעהרען, כדי זיין לעבען צו ערהילטען, א געווישע פּאָרציע פון די אלע אויסגערעכענטע דריי שטאָפען. דער וויכטיגסטער שטאָף אין אונזער נעהרונג איז איי־וויים און ער איז אויך טאקע דער טהייערסטער.) די נעהרונגס־שטאָפען מוזען געבראכט ווערען אין דעם מענשליכען קערפער אין א גרעסערע פּאָרציע וועז דער מענש האלט נאָך אין וואקסען. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז וואָס מעהר און שווערער א מענש ארבייט, דאָרף ער אויך האָבען מעהר נאהרונגס־שטאָף. א דערוואקסענעס לעדיג־נעהער איז געוגז פאר א טאָג 7 אונצעס איי־וויים, 3 אונצעס פעט און 27 אונצעס קראכמאל (קראכמאל איז דער עקסטראקט פון מעהל־שפייזען, וואָס פערוואנדעלט זיך אין מענשענס קערפער אין צוקער). אן ארבייטער דאָרף האָבען צו זיין ערנעהרונג פאר א טאָג 11 אונצעס איי־וויים, 8 אונצעס פעט און 38 אונצעס קראכמאל. עס פערשטעהט זיך, אז דאָס איז נור דער טהעאָריע אזוי, אז א לעדיג־נעהער דאָרף עסען וועניגער פון אן ארבייטער. אין דער ווירקליכקייט אבער איז עס פונקט קאָפּויר. דער לעדיג־נעהער איז טאקע מקיים מצות אכילה מיט אלע הדורים. אויב ער פערדאַרבט דעם מאָגען איז דאָס מייסטענס פון אן איבריגען ביסען, איידער פון א ניט־דערעסענעס. דער ארבייטער אבער עסט, ווי דער מנהג איז, מעהר קדחת, ווי איי־וויים, פעט און צוקער. נור — דאָס איז נישט דער ערשטער פאל אין אונזער וועלטל, וואו די טהעאָריע שטימט ניט מיט דער פּראקטיקע. אגב האָט דאָס ניט צו טהון מיט מיין ענין. דאָס איז א טהעמע פאר א סאציאלי־סטישען ארטיקל, וואָס אין אמעריקא איז דאָס ניט קיין איבריגס נאנגבארע סחורה...

געווהנליך בעקומט מען איצט די אלע דריי נאהרונגס־שטאָפען ניט אזוי לייכט. פעט קראכמאל און איי־וויים געפינען זיך אין פערשיעדענע שפייז־פּראָדוקטען. זיי זיינען פאראן אין פרוכטען, קערנער, פיש, פלייש, אייער, מילך, קעז, א. ז. וו. די אלע אויסגערעכענטע פּראָדוקטען צו בעקומען קאָסט ניט וועניג מיה און ניט וועניג ארבייט. מען דארף בעארבייטען די ערד, מען מוז האדעווען בהמות, עופות, דערנאָך ערשט הייבט זיך אן א סדרה צוזוגרייטען די שפייז, אז מען זאָל זיי קענען עסען. א מאָל, וועז דער מענש איז נאָך ניט געווען אזא חכם, ווי ער איז איצט, איז ער ניט געווען אזא „פיין־שמעקער", ער האָט געקענט עסען רויהע, ניט געקאָכטע, און וואָס אין מויל איז נור ארויי־געפאלען האָט זיין מאָגען פערדייעט. איצט אבער האָבען מיר ציוויליזירטע מאָגענס און מען דארף פאר זיי האָבען א קיך מיט קעכינס (עס מאכט ניט אוים, וועז די אייגענע ווייב איז די קעכין). וועז מען זאָל אבער אט די אלע דריי נויטיגע שטאָפען מאכען אויפ'ן כעמישען וועג, איז מען פטור פון אלע זיעבען זאכען, וואָרום דער כעמיקער קען זיי מאכען כמעט נור פון לופט און וואסער. ווי גוט וואָלט דאָס זיין פאר די ווייבער, וועז זיי וועלען פטור ווערען פון דער קיך און דאָס טעפעל וועט ניט צוברענען און דער מאן וועט זיך ניט בייזערן!...

יא, אונזער מאָגען גופא וועט זיך אויך פיהלען א סך בעקוועמער און לייכטער. כדי ארויצובראנגען אין אונזער קערפער די עטליכע אונצעס איי־וויים, פעט און קראכמאל, וואָס איז נויטיג פאר אונזער ערנעהרונג, דארפען מיר איצט אנפאקען דעם מאָגען מיט א רעכט ביסעל פּאטראוועס, מיר דארפען אויפעסען א רעכטע פּאָרציע פלייש, כדי אריינצוברענגען 11 אונצעס איי־וויים אין אונזער קערפער, מען דארף גוט

אנשטאפען דעם מאגען מיט ברויט און קארטאפעל, איידער מען בעקומט די נויטיגע 38 אונצעס קראכמאל. וואן אבער דער כעמיקער וועט מאכן פאר אונז די שפייזען, וועט אונזער מאגען לעבען ווי א פריץ און וועט ניט דארפען ארבייטען אזוי שווער און ביטער אויף דער פערדיאונג, ווי ער טהוט עס איצט, בפרט נאך א דינער פון א צוויי־פעלהאפטען רעסטאראן פון וועלבען ער כאפט אפט א קאטאר...

און וויפיל צייט וועט מען פערשפארען אויף דעם עסען! ארבשלינגען א פיל איי־וויים, א פאר פילען קראכמאל און א פיל פעט וועט דויערן א סך וועניגער ווי אויפעסען א וויבע: ביף־שטעק אפילו, שוין אבגערעדט פון א הארטען. די פאבריקאנטען וועלען זייערע ארבייטער אפילי קיין „דינער־טיים" ניט דארפען געבען, זיי וועלען קענען שלינגען די פילען ביי דער ארבייט... און די פאבריקאנטען גופא וועלען פטור ווערען פון זייערע דיקע בייכער, זייערע ווייבער וועלען ניט דארפען פאהרען אין דער באדע נעהמען צעהר־קור. ביי יעדען וועט זיי דער מאגען צונויפ־געצויגען ווי א קליין פיצעל זעקעלע, אויסער ביי די דייטשען, וואס וועלען אפילו אין א סאציא־ליסטישער געזעלשאפט זיך ניט אבזאגען פון ביער טרינקען...

נור געפינען א מיטעל ווי צו בעשאפען נאהרונגס־שטאפען אויפ'ן כעמישען וועג, איז נאך אלץ וועניג, אז מיר זאלען שוין קענען געהן און ארויסווארפען די קיך פון שטוב. דער זעלבער בעריהמטער דייטשער כעמיקער פישער האט שוין לאנג געפונען א מיטעל ווי צו מאכען אויף א קינסטליכען אופן פערשיעדענע מינים צוקער, וועלכער געפינט זיך אין פערשיעדענע פרוכטען, און דאך, וען איהר האט נויטיג צוקער, מוזט איהר מוחל זיין געהן אין קראם און קויפען דעם אלטפרענקישען צוקער, וועלכען מען מאכט נאך אויף דעם אלטען שטייגער פון צוקער־ריעבען. דער כעמישער, קינסטליכער צוקער איז אזוי טהייער, אזא מין יקרות, אז אפשר נור א ראקפעלער קען זיך פערגינען דעם פערגניגען צו טרינקען טהעע מיט איהם. און עס קען זיין, אז פון פישערס קינסטליכען איי־וויים וועט מען קענען אזוי זאט ווערען, ווי פון זיין קינסטליכען צוקער... וויפל ביי דער איצטיגער אונפאלקאמער ענטוויקלונג פון דער טעכניק קען זיין, אז דאס מאכען קינסטליכע איי־וויים וועט קאסטען ניט ביליגער פון קינסטליכען צוקער.

כדי די כעמישע ערפינדונגען, ווי צו בעשאפען קינסטליכע נאהרונגס־מיטעל זאלען בעקומען זייער ריכטיגען וועגרטה, מוז מען קודם כל געפינען א מיטעל ווי אויסצונוצען די מאסען ענערגיע, וואס געפינען זיך אין דער נאטור אוז געהען פשוט לאבוד אהן א שום נוצען. די ענער־גיע־פראגע איז דאך איינע פון די וויכטיגסטע. די גאנצע טהייערקייט פון א גאנצע רייהע פראדוקטען ערקלערט זיך מיט דער טהייערקייט פון דער ארבייטס־קראפט און ענערגיע־קראפט, וואס ווערט אויף זיי פערוואנדעט. און ענערגיע־קראפט דריקט זיך געווהנליך אויס אין קויהלען אדער וואסער־קראפט. און דאס קומען מיר צוריק צו דעם פונקט, מיט וועלכען מיר האבען אנ־געפאנגען, ד. ה., צו די טיעפע ברונעמער, וואס מען דארף גראבען אין דער ערד.

עס הערשט שוין פון לאנג א טהעאריע, אז וואס טיעפער מען זאל גראבען אין דער ערד, אלץ העכער שטייגט דארטען די טעמפעראטור. פון די ערפאהרונגען, וועלכע מיר האבען, וויסען מיר, אז מיט יעדע 30 מעטער טיעפקייט שטייגט די טעמפעראטור אין דער ערד מיט 1 גראד צעלזיוס. (זאל מיר דער לעזער מוחל זיין, וואס איך געברויך דאס די אייראפעאישע מאסען אוז גראדען. די אייראפעער זיינען אפילו „גרינע", אבער זייער מאס איז דאך א פיעל פראקטישערע, ווי די אמעריקאנישע). עס איז דאך אבער נאך ניט פעסטגעשטעלט, אז דער כלל זאל איז אין גאנ־צען ריכטיג. וועו דער כלל זאל זיין א ריכטיגער, וואלט עס אונז געזונג זיין צו גראבען א ברונעם פון 4 קילאמעטער טיעף (אן ערך צוויי מיט צוויי־דריטעל ענגלישע מיילען). ביי אזא טיעף־קייט דארף די היץ אין דער ערד דערגרייכען העכער אלס 130 גראד צעלזיוס, און וואסער פערוואנדעלט זיך אין דאמפף שוין ביי 100 גראד צעלזיוס. די לעצטע פארשונגען אבער, וואס זיינען געמאכט געווארען אויף דעם געביעט, בע־וויזען, אז א ברונעם פון 4 קילאמעטער טיעף וועט ניט זיין גענוג צו דערגרייכען די נויטיגע היץ פון דער ערד. אינשוינער פארסאן האט געמאכט א רעכנונג, לויט וועלכען עס פארדערט זיך א ברונעם פון 16 קילאמעטער טיעף. דער גרעסטער טהייל געלערטע און אינזשינערען זיינען אבער מיט איהם ניט איינשטימיג. לויט זייער מיינונג וועט אויך 8 קילאמעטער טיעף זיין נאך מעהר ווי גענוג.

וועו אזעלכע ברונעמער זאלען געגראבען ווערען, איז מען דאן אין גאנצען פטור פון די קויהלען־פראגע. די דאמפף־קראפט, וואס איז נויטיג צו בעטרייבען די פערשיעדענע מאשינען וועט געשאפען ווערען אין די טיעפע ברונעמער דורך די אינערליכע היץ פון דער ערד. און די היץ אין דעם ערד־קוגעל איז פארן אומעטום. אין דעם פרט איז דאס קאלטע גרעלאנד, וואס איז אייביג בעדעקט מיט אייז, ניט אנדערש פון דער שעהנער וואדעמער איטאליע. אומעטום, וואו מען וועט נור גראבען טיעף אין דער ערד, וועט מען געפינען א היץ פון א הויכע טעמפעראטור, וואס קען פערוואנדעלען וואסער אין דאמפף. איבעראל וועט מען קענען בוין כעמישע פאבריי־קען, וויפל איבעראל וועט מען מען האבען די נויטיגע ענערגיע, וואס איז נויטיג פאר זייער בעטריעב.

דער פּריזן פון די כעמישע פּראָדוקטען וועט זיין קלײן, ווײל סאי די שטאָפּען, סאי די ענערגיע־קראָפט וועט מען בעקומען פון דער נאַטור אומזיסט און מיט וועניג מיה. דער אונטערשיעד צווישען פּרוכטבארע לענדער און אונפרוכטבארע וועט אין גאַנצען פערשווינדען. עס וועלען ניט זיין קיין רייכע לענדער אזוי ווי עס וועלען ניט זיין קיין אָרימע, ווײל אלע ערד־טהיילען וועלען זיין פעהיג אין א גלייכער מאָס צו שאפען נאַהרונג פּאר דעם מענשען.

בערטלאָ דער פּראַנצויזישער כעמיקער איז אלזא גענוען פּיעל בריט־הערציגער פון זיין קאָלעגע וויליאם ראַמסיי, דעם ענגלישען כעמיקער. דער פּראָקטישער קאָלטער ענגלענדער ווײל נור פערענטפערן מיט די מיילען־טיעפע ברונען־מער די קויהלען־פראגע אין זיין אייגען לאַנד; דער פּאַנטאַסטישער היציגער פּראַנצויז ווײל גלעבען אן ענטפער אויף דער אלוועלטליכער און אל־מענשלישער פראגע. בערטלאָ מיינט אויך, אז וועט עס זאָל פערענטפערט ווערען די ענערגיע־פראגע וועט קומען די סאָציאליסטישע געזעל־שאפטליכע אָרדנונג. אין איין אָרט זאָגט ער וועגען דעם זעלביגען ענין פאלגענדעס:

„די מענשהייט וועט זיך דאן ניט מעהר טהיילען אויף קלאַסען פון עקספּלאָאַטאַטאָרס און עקספּלאָאַטירטע, יעדער וועט מוזען ארבייטען און יעדער וועט גענוסען די גאַנצע פרוכט פון זיין ארבייט.“

זעלבסטפערשטענדליך, אז מען קען קיין זאך ניט האָבען גלגען דער נביאות פון בערטלאָ. עס איז אָבער דאָ נויטיג צו מאכען א קלייגע בעמערקונג: אויב מען וועט טאקע האָבען די מעגליכקייט צו גראָבען אזעלכע טיעפע ברונעמער, וואו די היץ פון דער ערד וועט טאקע זיין אזוי גרויס, דאָס וואסער וועט זיך דאָרטען פערוואַנדלען אין דאמפּף, וועט דאָס טאקע זיין איינע פון די גרעסטע טעכנישע ערפאלגען, מיט וועלכע די מענשהייט אונזערע ריהמט זיך. אבער אויב די ברונעמער וועלען אריינפאלען אין קאפיטאַליסטישע הענד, זאָגען מיר אין די הענד פון אַמעריקאַנער טראסט, וועלען מיר קיין צוקער ניט לעקען, שוין אָבגערעדט פון דעם כעמישען צוקער, אפילו דעם אלט־פרענקישען אויך ניט... די קאפיטאַליסטען וועלען טאקע האָבען פרנסה בשופע, זיי וועלען האָבען אזוי פיעל מעהר וועהרטה, אז זיי וועלען אפילו ניט קענען איהם צעהלען און בערעכענען, אָבער דער בערג־ליין פון די ארבייטסלאָזע וועט זיך געווים ציהען פון דער בויערי ביז די בראָנקס און דאָרטען וועט קומען אין בעריהרונג מיט א צווייטען בערג־ליין, וואָס וועט זיך ציהען פון אן אנדער שטאדט...

כדי איינצופיהרען דעם גן עדן, וואָס בערטלאָ מאהלט אונז, איז נויטיג, א חוץ דער גרויסער ערפינדונג פון גראָבען טיעפע ברונעמער, נאָך א קלייניגקייט. און די קלייניגקייט בעשטעהט אין דעם, אז די פּראָדוקציאָנס־מיטעל זאָלען ניט געהערען קיין פּריוואַט־פערזאָנען, אז פּריוואַטאייגענטהום זאָל בכלל אָבגעשאפט ווערען, אז... קורץ געזעדט, אז די געזעלשאפטליכע אָרדנונג זאָל זיין א סאָציאליסטישע.

מ. מיכלזאהן

די צוקונפט פון אידיש

אין מזרח־גאליציע און אין ליטא.

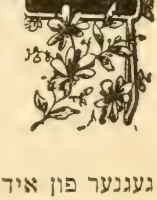

דיסקוסיע פאר און נעגען אידיש און —וואס איז ענג דערמיט פערבונדען —פאר און נעגען העברעאיש האט שוין לאנג דער־גרייכט איהר קולמינאציאנס־פונקט. עס האבען שוין צו־נעגעסען די ארגומענטען פון די נעגנער פון אידיש. פון ביידערלײ נעגנער: פון די וואס זיינען נעגען אידיש ווײל זיי זיינען פאר העברעאיש, ווי פון די וואס זיינען אויך נעגען אידיש, ווײל לויט זייער מיינונג האט אידיש ניט קיין צוקונפט און מוז מיט דער צייט פערשווינדען. די ערשטע דערמאהנען א פרוי, וואס לאזט ניט בעהאלטען איהר געשטאלטען קינד נור דערפאר, ווײל עס האט נעכטען נע־לעבט, נעכטען געבליהט; די צווייטע וויעדער דערמאהנען א פרוי, וועלכע מען ראטה זי זאל פערנאכלעסיגען איהר קינד, ווײל עס וועט לאנג ניט לעבען. און עס מוז שוין גאר עקלען, וועז מען לעזט דאס אלעס אין אידיש... אמאל האבען כאטש די נעגנער פון אידיש געשריעבען אין אנדערע שפראכען און קודם כל אין העברעאיש.

עס זיינען אבער אויך נעוואָרען איבערדריסיג די ארגומענטען פון די פערטהיידיגער פון אידיש. ערשטענס הייסט עס, אז עס איז נאך אלץ ביי זיי א שאלה. גרויסע וואהרהייטען וועלען בע־וויזען איינמאל און נענוג. צווייטענס, ווײל דער גרעסטער טהײל פון די פערטהיידיגער שטעהט אויף א פאלשען, פון די ציוניסטען־גענומענעם שטאנדפונקט: זיי בעטראכטען די פראגע וועגען אידיש אבסטראקט, אין דער לופטען, אבגעריסען פון די לעבעדיגע און פון די סאציאל־פאליטישע בעדינגונגען, אין וועלכע די אידען געפינען זיך. אזא שטאנדפונקט איז פאלש. די נאציאנאלע פראגע אונטערשיידעט זיך פון דער סאציאלער קודם כל דערמיט, וואס די צווייטע צושפרייט זיך איבער די גרענעצען פון מלוכות און נאציעס — זי איז אן אינטער־נאציאנאלע פראגע בשעת וועז די נאציאנאלע פראגע איז א לאקאלע און איז איינגעפאסט אין פערשיעדענע גרענעצען און ראהמען. און דאס איז ניט נור בנוגע צו פערשיעדענע נאציעס, נור אפילו אין בעצוג צו איינער און דערזעלבער נאציע. מיר וועלען ברענגען א פאר ביישפיעלען. אנאנדער כאראקטער האט די נאציאנאלע פראגע ביי די פוילען און רוטהענער, וואס די עסטרייך, אונגארן און דייטשלאנד. נאך מעהר, זאגאר אין דער זעלבער מלוכה, אין עסטרייך, האט די נאציאנאלע פראגע פון דער זעלבער נאציע, די בעהמען, א פערשיעדענעם געשטאלט און א פערשיעדענעם אינהאלט אין צוויי, היסטאריש־פערשיעדענע מדינות: אין בעהמען און מעהרען. אין מעהרען אין שוין לאנג גע־קומען צו אן אויסגלייך צוויישען די דייטשען און בעהמען און אין בעהמען קומען פאר בלוטיגע פראגראמען און צוזאמענשטויסונגען צוויישען דיזע נאציעס. גראדע דאס זעלבע איז מיט די אידען און מיט אידיש. די פראגע וועגען אידיש, ווי די גאנצע אידען־פראגע, מוז בעטראכט ווערען אויפ'ן פראקטישען באדען, אין צוזאמענהאנג מיט די רעאלע בעדינגונגען, אין וועלכע די אידען געפינען זיך.

דאס איז אויך די אורזאכע, ווארום איך האב ניט געוואלט נאכטהון די אנדערע שרייבער וועגען דיזער פראגע, ווארום איך האב אין קאפ פון דיזען ארטיקעל געשטעלט א „שטיק" פון דער פראגע אנשטאט צו בעטראכטען די „גאנצע" פראגע, ווײל, לויט מיין מיינונג, מוז דיזע גאנצע פראגע בעטראכט ווערען שטיקער־ווייז.

איינעם פון אזעלכע „שטיקער" ווײל איך דא בעטראכטען — די צוקונפט פון אידיש אין מזרח־גאליציע און אין ליטא. ווי איז די געגנע־ווארט? — ניט קיין פרעהליכע. מזרח־גאליציע איז דער מושב פון די פינסטערסטע חסידישע רביים, די אידישע בעפעלקערונג שטעהט דארט אויף א זעהר נידעריגע קולטורעלע שטופע; קיין אידישע ליטעראטור, מיט דער אויסנאהמע פון א קריציער־בלעטל און תהינות, איז דארט ניטא. אידיש ווערט ממש געטראטען מיט די פיס. דערפאר בליהען דארט די פערשיעדענע ספרים. מיט איין וואָרט, מיר האבען פאר זיך א פינסטע־רעם בילד, וועלכעם מיר מוזען זוכען ערגעץ אין די פערוואָרפענע פוילישע שטעדטלעך. דא איז ניט דער פלאץ צו ערקלערען, ווי אזוי די עכט־מיטעלאלטערליכע אידישע פינסטערנים האט זיך איינגעהאלטען אין א מלוכה ווי עסטרייך, וואו די פעלקער געניסען שוין קאנסטיטוציאנעלע פרייהייט זינט פיערציג יאהר. מיר וועלען נור זאגען, אז די אידען זיינען אין דעם פרט ניט קיין אויסנאהמע. פיעל ניעדריגער קולטורעל פאר

די אידען שטעהט די גאנצע רוטהענישע און די דאָרפישע פוילישע בעפעלקערונג. ניט אומזיסט רופט מען גאליציע: דער אזיאטישערווינקעל אין אייראָפּא. און איצט וועז די אזיאטישע פעלקער ערוואכען איינס נאכ'ן אנדערען, פאסט שוין צו גאליציע דער נאמען אזוי אויך ניט. דאס בעווייזט שוין צום וויפיעלטען מאל, אז ביי אַרעמקייט קען קיין קולטור ניט בליהען, וואס פאר א קינסטליכע מיטלען מען זאל ניט אנווענדען. גאליציע איז דאס ארעמסטע לאנד אין אייראָפּא, די אידען זיינען דאס ארעמסטע פאלק אין גאליציע און די אידען אין מזרח־גאליציע זיינען נאך ארעמער ווי די אידען אין מערב־גאליציע. הפנים עם איז ניטא קיין שיעור צו אידישע ארעמקייט — דאס איבערצייגט דער גורל פון די אידען אין מזרח־גאליציע.

נאטירליך זיינען דא אויך אויסנאהמען. אין מזרח־גאליציע איז פערהעלטנים־מעסיג גאנץ גרויס די צאהל פון די אידישע גרויסע גוט־בעזיצער (אן ערך פון 25 פראצענט) און נאך גרעסער איז די צאהל פון די ארענדאטאָרען (56 פראצענט). דערפאר איז אונגעהויער קליין די צאהל פון די קליינע אידישע ערד־אייגענטהימער (ניט מעהר ווי 1½ פראצענט) טראץ דעם וואס די אידען זיינען אין גרעסטען טהייל די פערמיטלער אין די פאַרצעלאַציאָנס־בעזנק און וואס דער איינפלוס פון די אידען אויף דער פאליטיק איז, ווי מיר וועלען עס ווייטער זעהן, זעהר גרויס.

און דאך, ווי אויף להכעיס, איז דעם דאזיגען פינסטערסטען ווינקעל, דעם וואהרען אידישען גהינם בעשערט צו שפיעלען אין דער נאענטסטער צוקונפט א וויכטיגע ראָלע אין דער געשיכטע פון דער אידישער נאציאָנאלער אויפלעבונג. **אידיש האָט דאָ א פאליטישע צוקונפט.** איך מיין דערמיט צו זאגען, אז אידיש האָט דאָרט זעהר גרויסע אנסעהן אנערקענט צו ווערען אין דער נאהענטסטער צוקונפט אפיציעל, פאליטיש, גלייך מיט די אנדערע נאציאנאלע שפראכען, ווי פוילישׁ, רוטהענישׁ, בעהמישׁ און אזוי ווייטער. און אט פאר וואס:

די אידען זיינען אין עסטרייך, ווי איבערהויפט צושפרייט ווי שטעדט אין די שטעדט און שטעדטלעך אין גאליציע, ווי אויך אין אונגארן, אין בוקאווינא, אין מעהרען טהייל פון רומעניען, אין סערביען, אין בולגאריען, אין טערקיי, אין גריכענלאנד, אין איטאליען, אין פראנקרייך, אין ענגלאנד, אין אמעריקא, אין אויסטראליען, אין אפריקא, אין אזיע, אין אלע טהיילען פון דער וועלט, אין אלע לענדער פון דער וועלט, אין אלע ווייטען פון דער וועלט, אין אלע ווייטען פון דער וועלט, אין אלע ווייטען

האם פון דער אַרטיגער בעפעלקערונג צו די אידן איז געווען דעריבער און איז נאָך טהיילווייז ניט וועניגער ווי צו די פּאָלאקן. אמת, די הריגות און שחיטות פון כמיעלניצקי אין שנת ת"ח האָבען זיך אַבגעשטעלט ביי די טויערן פון לעמבערג, אבער דער אַבקלאנג זייערער איז געווען אזוי גרויס אז ער איז נאָך ער היום געבליבען ווי א געשפּענסט, ווי א בייזער גייסט, וואָס שרעקט די לעבעדיגע. און דאָך האָבען אידן ווייטער געשטיצט די הערשער, די פּאָלאקן. און עס איז נאטירליך. ווייל ווי שלעכט עס איז ניט געווען די לאָגע פון די אידן, וועו זיי האָבען געהאלטען מיט דעם שטארקערען צד, וואלט זי נאָך אלץ געווען ערגער וועו די אידן וואלטען זיך געשטעלט אויף דער זייט פון שוואבען. די רוטהענער האָבען זיך עטליכע מאל געבונטעט וועט אבער די פוילישע פריצים האָבען די גאַנצע צייט געהאט די מאכט אין זייערע הענד און וואלטען די אידן גאנץ לייכט בייגעקומען...

קורץ, ביז אהער האָבען די אידן געהאלטען מיט די פּאָלאקן. און דאָס איז פאר די לעצטע געווען א גרויסע שטיצע. די אידן וואהנען אין די שטעדט, האָבען דעריבער א גרויסע צאהל שטימען; די אידן האָבען א גרויסען אייגפלום אויף די ארטיגע פינסטערע פויערים, זיי קענען דעריבער ביי די וואהלען, די איינציגע צייט וועו מען דארף זיך רעכענען מיט דער בעפעלקערונג, פיעל אויפטהון. און מיר האָבען טאקע געזהען, ווי די אידישע פּאָליטישענס האָבען בעווייזען דורכצופיהרען די גרעסטע שונאים און אונטערדריקער פון דער רוטהענישער דארפישער בעפעלקערונג פאר זיערע „פּאַרשטעהער" אין פארלאמענט און לאנדטאג. דאָס איז געווען א חוט המשולש פון פוילישען פעאדאל, אידישער פני און עסטרייכישען זשאנדאר.

איצט האָט זיך די לאָגע בעדייטענד געענדערט. אונטער דעם דרוק פון דעם סאציאלען און נאציאנאלען קאמפף אין די אנדערע, מעהר עקסטרעמע לענדער האָט די עסטרייכישע רעגירונג געמוזט אויפהערן אלגעמיינע און גלייכע וואהלרעכט. גאליציע האָט ניט געקענט בלייבען קיין אויסנאהמע. עס האָט ניט געהאָלפען דער פערצווייפעלטער ווידערשטאנד פון די פוילישע פריצים אין פארלאמענט און העררען־הויז. דער נייער וואהל־סיסטעם איז אריין אין לעבען. די איינציגע האָפענונג צו בעהאלטען די פּאָליטישע אויבערמאכט אין מזרח־גאליציע האָבען די פוילישע פעאדאלען געלעגט אויף די אידן. זיי האָבען דעריבער דורכגעפיהרט א געזעץ, אז אין מזרח־גאליציע דארף די מינדערהייט פון 25 פּראָצענט האָבען א מאנדאט גלייך מיט דער מעהרהייט פון 75 פּראָצענט. זיי האָבען דאָרט דעריבער איינגעפיהרט א צוויי־מאנדאטען־סיסטעם — איין מאנדאט פאר די מעהרהייט און איינעם פאר די מינדערהייט. (אן אינטערעסאנטער בישפיעל, ווי גוטע לאָזונגען ווערען אויסגענוצט צו שלעכטע ציעלען.) אין דאָ איז פאָרגעקומען אן אינטערעסאנטער פאקט. די פיהרער פון די רוטהענישע נאציאנאליסטישע פּארטייען האָבען איינגעוויליגט צו שטימען פאר אידישע קאנדידאטען געגען די פוילישע, און מיר האָבען ביי די לעצטע וואהלען אין פארלאמענט געזהען א זעלטענע ערשיינונג: ציוניסטישע קאַנדידאַטען זיינען אויסגעוועהלט געוואָרען מיט די שטימען פון רוטהענישע פויערים געגען די שטימען פון דער אידישער פּארטאַי־דאָקסישער בעפעלקערונג, וועלכע האָט געשטימט פאר פּאָליאקען. דאָס איז אבער נאָך ניט אלעס. די אידן זיינען אין מזרח־גאליציע ביזהער געווען פערהעכענט נאציאנאל פאר פּאָליאקען. און דער אינטערעס פון די רוטהענער איז דעריבער די אידן זאָלען אנערקענט ווערען פאר א בעזונדערע נאציע און זיי זאָלען בעקומען די מאַנדאַטען פון דער מינדערהייט. דאָס אונגעוואָרטעטע איז געשהען. די רוטהענישע נאציאנאלע פּארטייען פּאָרדערן אפען און שטארק די אנערקענונג און גלייכבערעכטיגונג פון אידן אלס א נאציע און פון אידיש אלס א נאציאנאלע שפּראך.

און די רוטהענער זיינען איצט געווָארען א גרויסע פאָליטישע מאכט. זיי שפּיעלען די ראָלע פון צינגל אויף דער וואָגשאל פון די פּאָליטישע פּארטייען אין פארלאמענט און זיי בויגען איהר איבער שטענדיג אויף דער זייט פון דער רעגירונג.

ספּעציעל פרעהליך איז דער פאקט, וואָס די אידן האָבען דאָ די זעלטענע געלעגענהייט צו האלטען מיט דעם שוואבערן, מיט דעם גערעכטען.

צי און ווי אזוי די דארטיגע אידישע בעפעלקערונג וועט אויסנוצען דיזע גינסטיגע געלעגענהייט — איז א פראגע פון דער גרעסטער וויכטיגקייט פאר דעם גורל פון דער אידישער נאציאנאלער אויפלעבונג.

* * *

פון מזרח־גאליציע וועלען מיר איבערגעהן צו ליטא — אין אנאנדער לאנד, מלוכה, וואו עס הערשען גאנץ אנדערע עקאָנאָמיש־פּאָליטישע בעדינגונגען. די אידן אין ליטא זיינען אויף ארעם, אבער זיי זיינען ניט אזוי בערוימט פון יעדער מעגליכקייט צו מאכען א לעבען, ווי די אידן אין מזרח־גאליציע. קיין אינדוסטריע איז אין דער ליטא טאקע ניטא, אבער דערפאר איז נאָך דא דארט א פערהעלטניסמעסיג גרויסער האנדעל, וועלכער ליעגט אין אידישע הענד. אין דער ליטא זיינען אידן ארעם, אבער ניט קיין דלפנים. שוין דאָס אליין שפּיעגעלט זיך אב אין זייער גייסטיגער פיזיאָנאָמיע. אבער דאָס איז ניט די וויכטיגסטע אורזאכע פון דעם פאקט, אז דער ליטווישער איד איז וועניגער פאנאטיש

פאר דעם איד פון מזרח־גאליציע, אז ער שטעהט אויף א פיעל העכערע ענטוויקלונגס־שטופע און איז אידישער, ווי דער פוילישער איד. די וויכ־טיגסטע אורזאכע איז פאלגענדע.

נאך אין דער צייט פון דער פויליש־ליטווי־שער מלוכה איז די מאכט פון דער מלוכה אין דער ליטא געווען פיעל שוואכער, ווי אין פוילען. דאָרט אין דער ליטא איז די מאכט פון קענ־יג געווען נאך פיעל שוואכער ווי די מאכט פון קייזער אין דייטשלאנד. די פוילישע פריצים זיינען דאָרט געווען פאקטישע פירסטען מיט איינענע מיליטער און גערישטען. אין ליטא האט אלזא געהערשט א פולע פאליטישע דעצענטראליזאציע אדער אנארכיע. איין פריץ האט ניט אנערקענט דעם צווייטען און איז געווען א פולער זעלבסט־הערשער ביי זיך. דערפון איז אין דער ערשטער רייהע געקומען, אז אויך די אידישע קהלות זיי־נען דאָרט ניט געווען צענטראליזירט און דערי־בער האבען זיי ניט געהאט אזא מאכט, ווי דיזעל־בע קהלות אין פוילען און גאליציע. ווייטער איז דער קאטאליזיזם געווען אין דער ליטא פיעל איננער, ווי אין די אנדערע פוילישע פראווינצען; ער איז דאָרט איינגעפיהרט געווארען כמעט ווי ערב דער גרויסער רעפארמאציע, ער האט זיך דערי־בער נאך ניט רעכט איינגעווארצעלט, וועג דער רעפארמאטארישער שטורם האט געמוען בלאזען געגען אים פון דרי זייטען. דער פאקט איז, אז ליטא איז געווען דער מושב פון די פער־שיעדענע רעליגיעזע רעפארמאטארישע סעקטעס. די אידען אין דער ליטא האבען דערי־בער זעהר וועניג געליטען פון דעם קאטאליזישען פאנאטיזם. די אידען זיינען דערי־בער דאָרט געווען ניט אזוי דערשלאגען, געפאלען בי־י זיך ווי זיי־ערע ברידער אין מערב־איראפא און זאגאר אין פוילען. און שפעטער איז צוגעקומען נאך א פאקטאר. ליטא איז אבגעריסען געווארען פון פוילען פריהער פון די עכט־פוילישע פראווינצען. די מאכט וועלכע עס האבען ביזהער די פריצים איז אריבער אין די הענד פון די רוסישע טשינאוניקעס. אלע אויטאנאמישע אינסטיטוציאנען (אונטער זיי אויך די אידישע) זיינען אבגעשאפט געווארען. די מאכט פון די אידישע קהלות איז געווארען געזעצליך און פאקטיש זעהר פערקלענערט. בשעת פוילען און גאליציע האבען בעהאלטען א לאנגע צייט א פולע אויטאנאמיע, וועלכע זיי האבען נאך ביז הייַנטיגען טאג ניט אין גאנצען פערלארען. עס איז דערי־בער גאנץ נאטירליך, אז וועג עס האט זיך אנגעפאנגען די גרויסע אידישע רעפארמאטארישע בעוועגונג אין דער שכנות׳דיגער מדינה, אין פרייסען, איז זי ניט געבליעבען אהן א ווירקונג אויף די ליטווישע אידען. דיזע ווירקונג האט זיך אויסגעדריקט ערשטענס אין דעם קאמפף געגען דעם חסידיזם, וועלכער האט זיך פון זיין נעסט, פון וואהלין, אריינגעריסען אויך אין דער ליטא. און, צוויי־טענס, אין דעם קולט פון דער העברעאישער שפראך, די שפראך פון דער תורה און נביאים, פון וועלכע עס האבען זיך אנגעפאנגען אלע רעלי־גיעזע רעפארמאציעס אין איראפא.

אין פרייסען, וואו די צאהל פון די אידען איז געווען קליין און וואו עס האט זיך שוין אנגעפאנגען דאן א בעוועגונג צו שטעלען זיי פאליטיש גלייך מיט די אנדערע בירגער, — האט דיזע רעפארמאטארישע בעוועגונג ביי די אידען געפיהרט צו דער בריסטסטער אסימילא־ציע — צו שמד. די קינדער פון רעפארמאטאר און פילאסאף מענדעלסזאהן האבען זיך גע־שמד׳ט און נאך זיי הונדערטער אנדערע. ניט אזוי אין דער ליטא. די צאהל פון די אידען איז דא געווען א בעדייטענד גרויסע — א צו שווערער ביסען פאר אסימילאציע; דא האט זיך אויך קיינעם ניט גע׳חלומ׳ט צו געבען אידען פאליטישע רעכטע. ליטא איז געבליעבען אויסער־האלב דעם איינפלוס פון דער פאליטישער בעוועגונג, וועלכע האט דאמאלס אויפגעטרוי־סעלט נאנץ איראפא. זאגאר וען פוילען איז וויעדער געווארען א זעלבסטשטענדיגעס פיר־סטענטהום אונטער דער אויפזיכט פון נאפאלעאן דעם ערשטען, איז ליטא געבליעבען א רוסישע פראווינץ ווי געווען.

נאך וויכטיגער אבער איז דער פאקט, וואס דא אין דער ליטא איז ניט געווען קיין הויכע קולטור, וואס זאל ווירקליך שטרעבען צו אסימי־לירען די אידען. דער קולטורעלער איינפלוס פון דער פוילישער קולטור איז אבגעשוואכט געווארען אין דעם מאמענט, וען ליטא איז גע־ווארען א עכט־רוסישע פראווינץ אהן וועלכע־עס־איז אויטאנאמיע. שפעטער, נאך די ערשטע ניט־געלונגענע אויפשטענדע איז דיזער אייני־פלום כמעט ווי אין גאנצען פערשוואונדען צוזא־מען מיט די פוילישע פריצים און די איבער־געבליבענע פוילישע אינסטיטוציעס (פוילישער אונווערזיטעט און טהעאטער אין ווילנא). די רוסישע קולטור איז אין אנפאנג פון נייַנצהנטען יאהרהונדערט —די צייט פון דער השכלה אין ליטא— נאך אלץ געווען אין די וויקעלעך. דער רעגירונגס־אפפאראט האט זיך ערשט גענומען צופאסען צו דער טעכנישער ציוויליזאציע און איהרע פאדערונגען. איהרע קולטורעלע אינ־סטיטוציאנען זיינען נאך געווען שלעכט פונקציא־נירענדע קאריקאטורען פון עהנליכע אינסטיטו־ציאנען אין מערב־איראפא.

די אידיש־רעפארמאטארישע בעוועגונג איז דער ליטא האט דעריבער נעהאט א געזונדע וויר־קונג אויף דאס גאנצע דאָרטיגע יודענטהום און האט בעשאפען א פעסטען פונדאמענט פאר די שפעטערע אידישע ליטעראטור. די אידישע ליטעראטור איז געווען אנפאנגס עכט פערבונ־דען מיט דער העברעאישער, האט נערייעכט צו דיזעלבע ציעלען און איז אזוי געווארען ענג פער־

בונדען מיט דער נאציאנאלער אידישער פערגאנגענהייט.

עס איז אלזא ניט קיין צופאל, וואס דער ליטוואק דאוועט „מיט דקדוק", וואס ליטא איז די וויעגעלע פון דער אידישער ליטעראטור און וואס דאס ליטווישע אידיש איז געווארען דאס ליטעראריש אידיש אין רוסלאנד, לאנדאן אין אמעריקא, וואו עס עקזיסטירט א מעהר אדער וועניגער ענטוויקעלטע אידישע ליטעראטור.

קיין ערנסטען קאמפף מיט דער אסימילאציע האבען אידען אין דער ליטא אייגענטלעך קיינמאל ניט געהאט, אזוי ווי עס האבען צ. ב. די אידען אין קרון־פוילען, וואו עס איז דא א גרויסע צאהל אידען, וואס האלטען זיך פאר פוילישע פאטריאטען. קיין רוסישע פאטריאטען זיינען צווישען די אידען אין דער ליטא ניט געווען און האבען ניט געקענט זיין. און דאס איז הויפטזעכליך דערייבער, וויל עס זיינען אין דער ליטא דא זעהר וועניג רוסען און די רוסישע קולטור איז דארט רעפרעזענטירט הויפטזעכליך דורך טשינאווניקעם און אפיציערען — וועלכע זיינען גלייכצייטיג רעפרעזענטאנטען פון קנוט און פאליטישער אונטערדרוקונג.

און נור אויף א קורצע צייט האט זיך געקענט אויסדוכטען, אז די רוסישע אסימילאציאנס־כוואליע האט פערפלייצט די אידישע אינטעליגענץ אין דער ליטא. דאס ערשטע מאל אין די זיעבציגער יאהרען, וועו דער ליבעראלער ווינד האט געבלאזען איבער גאנץ רוסלאנד. אבער עס זיינען געווען גענוג עטליכע צעהנדליג שטייגער פון די פאגראמשציקעם אין אנפאנג פון די אכציגער יאהרען, אז די אסימילירטע יוגענד זאל ווערען נאציאנאליסטיש געזינט.

דאס צווייטע מאל איז די רוסישע אסימילאציע געקומען צו דער אידישער יוגענד אין דער ליטא צוזאמען מיט דער רוסישער רעוואלוציאנערער בעווענונג. ניט נור די אלגעמיינע פאר־טייען (ווי די רום. סאצ. דעמ. פארטיי, ס. ר. פ. פ. ס. א. ז. וו.), האבען פערשפרייט צווישען דער אידישער יוגענד און ארבייטער ליטעראטור אין די לאנדעם־שפראכען און זיינען ארויסגעטרעטען נור געווען וועלכען־עס־איז נאציאנאליזם. נור זאגאר דער „בונד" איז דאן געשטאנען אויף א ריין־אסימילאטארישען שטאנדפונקט. נאך אין 1902 געפינען מיר די פאלגענדע אפיציעלע מיי־נונג פון „בונד" וועגען „זשארגאן":

„עס איז איבערהויפט נאריש צו בעהויפטען, אז אין דער פרייער רוסלענדער מלוכה וועט דער זשארגאן האבען דיזעלבע בעדייטונג פאר דעם אידישען פראלעטאריאט, ווי איצט. פערקאהרט, עס זיינען דא פאקטען, וועלכע ערלויבען צו האלטען, אז ווי נור עס וועלען אבגעשאפט וועדען אויסנאהמס־געוועצען געגען אידען — און פאר דעם וועלען שוין זארגען די אידישע ארבייטער— וועט דיזע שפראך אלץ מעהר פערליערען איהר בעדייטונג א. א. ו.*) און ווי עס פאסט פאר א סאצ. דעמאקראטישען טהעארעטיקער וועדט עס באלד ערקלערט פאר אן ערפאלג פון די אביעק־טיוע בעדינגונגען.

אבער די ווירקליכקייט האט אויך דיזע צווייטע אסימילאטארישע כוואליע צוריגעווארפען. עס איז געקומען די לאנג־ערווינשטע הע־וואלוציע און די בעדייטונג פון אידיש פאר דעם אידישען פראלעטאריאט האט זיך ערשט אויף רעכט אנגעפאנגען. און דער „בונד" האט גע־מוזט אויף געשווינד בויען א פראקטישע נאציא־נאל־קולטורעלע פלאטפארמע. די רעוואלוציע אין דער ליטא האט געצייגט, אז א פרייע קאנ־סטיטוציאנעלע ארדנונג איז ניט נור קיין טויט־אורטהייל פאר אידיש, נור פערקאהרט, זי איז א גראנטיע פון איהר נארמאלע און געזונדע ענטוויקלונג. מיט וואס ערקלערט זיך דער גרא־בער פעהלער פון די בונדיסטישע טהעארעטי־קער? דערמיט, וואס זיי לענגן צו צו אידיש אין אלע לענדער, אין די פערשיעדענסטע פאליי־טישע און עקאנאמישע בעדינגונגען דיזעלבע מאס, דעם זעלבען שאבלאן. און דאס מוז פיהרען צו א טעות. וויל אנדערש ווירקט א פרייע פאליטישע ארדנונג אויף אידיש אין א לאנד מיט א שטארקע קולטור (צ. ב. מערב־גא־ליציע). דארט רופט זי ארויס א מעכטיגע אסימילאטארישע בעווענונג און גאר אנדערש אין א לאנד אהן א קולטור. און אזא לאנד איז ליטא. וועגען דעם איינפלום פון דער רוסישער און פוילישער קולטור אין ליטא האבען מיר שוין גערעדט. וועגען דער ארטיגער קולטור איז כמעט ניטא וואס צו רעדען. די בעפעלקערונג בעשטעהט דארט

*) די גרעשיכטע פון דער אידישער ארבייטער בעווענונג אין ליטא, רוסלאנד און פוילען, 1902.

מעהרסטענטהיילס פון ביעלאָרוסען — א פאָלק אהן וועלכע־עס־איז ליטעראטור, ליטווינער אין מאָלאָרוסען מיט ליטעראטורען פיעל שוואכערע ווי די אידישע.

און דאָ קען זיך ווידערהאָלען דער זעלבער פאקט ווי אין מזרח־גאליציע אין קאמפף פאר די פאָליטישע און נאציאָנאלע עקזיסטענץ, וועלכע די קליינע פעלקער אין דער ליטא וועלען מוזען פיהרען מיט דער צענטראלער רעגיערונג, וועלען זיי און די אידען געפינען גיכער פריינד ווי שונאים ווייל די נאציאָנאלע אידישע בעפעלקערונג קען זיי אויף קיין פאל ניט שאדען ווי א רוסיש־אסימילירטע אידישע בעפעלקערונג.

דערמיט ערקלערט זיך דער פאקט, וואס אין דער ליטא רעדט די גאנצע אידישע אינטעליגענץ כמעט נור אידיש, ווייל נאך דעם, ווי די פוילישע און נאכהער די רוסישע שפראך זיינען פערטריבען געוואָרען פון זייער אמאָליגען הייליגטהום איז אידיש דאָרט די העכסטע קולטורעלע שפראך.

די זיעגענדע רעוואָלוציע אין רוסלאנד דארף און וועט אלזא ברענגען די פאָליטישע גלייכערעכטיגונג פון אידיש אין דער ליטא. און וויל די אידישע ליטעראטור שטעהט דאָרט בכלל זעהר הויך, האָט ליטא אלע בעדינגונגען צו וועלען אין ניט קיין לאנגע צייט ארום א אידישער נאציאָנאל־קולטורעלער „פיעמאָנט", א פעסטונג פון וואנען די אידישע ליטעראטור וועט בעקעמפפען איהרע פרעמדע און א י י ג ע נ ע געגנער.

* * *

דערפון איז לייכט צו שליסען, וויי ניט גערעכט עס זיינען דיזע אידישע פעסימיסטישע ליטעראטען (צ. ב. פרץ), וואָס קלאָגען, אז זייער ארבייט פאר די אידישע ליטעראטור איז ארוים־געוואָרפען, וויל אידיש האָט ניט פאר זיך קיין צוקונפט. פערקעהרט, מיר האָבען עס דוכט זיך בעוויזען, אז אידיש האָט פאר זיך גלענצענדע אויסזיכטען אין צוויי לענדער, וועלכע זיינען זעהר געדיכט בעוואָהנט פון אידען.

וו. פּאַחאָצקי

די קעפּ־מייקער יוניאן

ס אידישע טרייד־יוניאָן בעוועגונג אין אַמעריקע האָט הינטער זיך א לאַנגע קייט פון צרות און לייַדן, פון פערווייפלטע קאַמפּף און פערלאָרענע מיה און ענערגיע.

יעדע אידישע טרייד־יוניאָן האָט אבער אויך אין איהר געשיכטע בלעטלעך וואָס דערצעהלען פון זיעג און מאַכט.

די גוטע צייטען פון אונזערע אידישע יוניאָנס זיינען שוין לאַנג אבער פאַראיבער, שוין ניט רעכנענדיג דעם לעצטען קריזיס־אָהר.

א שווערע אונערטרעגליכע שקלאַפערייַ הערשט אונטער די אידישע ארבייטער־מאַסען און זעהר, זעהר וועניג פּראָטעסט, ווידערשטאַנד וואָס זאָל זיך אויסדריקען אין א קלאַסען־פּאַרמע, אין א ציעל־בעווואוסטער אָרגאַניזאַציאָן.

די יוניאָנס זיינען צובראָכען, מאַכטלאָז. די ברייטע ארבייטער־מאַסען זיינען דעמאָראַליזירט, צושראָקען און מוטהלאָז. אונזערע אידישע ארבייטער אַלס א גרענעץ, אָהן א מאָס.

פון אלע אידישע טריידס אין לאַנד, ציי־כענט זיך בלויז אוים דער קאַפּען־טרייד; צווישען אלע אונזערע אידישע יוניאָנס פון לאַנד קען בלויז די קעפּ־מייקער יוניאָן דיענען אלס א מוסטער פון דער פעראייניגונגס מאַכט פון ארבייטער, אלס א גוטער ביישפּיעל פון אָרגאַניזאַציאָנס־פעהיגקייט און זעלבסט־דיסציפּלין.

און ווי די קעפּמייקער־יוניאָן זאָל זיך יעצט ניט פיהלען, נאָך דעם שווערען קריזיס, בלייבט זי אלץ די מעכטיגסטע און די שטארקסטע אידישע יוניאָן פון לאַנד, און דערפאַר, דענקען מיר, וועט זיין גאַנץ אינטערעסאַנט, און אויך וויכטיג פאַר דעם לעזער זיך צו בעקענען מיט דער געשיכטע פון דיזער מערקווירדיגער אידי־שער ארבייטער־אָרגאַניזאַציאָן.

אונגעפעהר מיט א יאָהר עטליכע און צוואַנציג צוריק האָט שוין עקזיסטירט צוויישען די קעפּמייקער אין ניו יאָרק א יוניאָן־בעווועגונג, (צו יענער צייט איז דער גאַנצער קאַפּען־טרייד געלעגען בלויז אין ניו יאָרק). אזוי צו זאָגען, איז דאָס געווען א בעווועגונג אָהן א בעשטימטען כאראקטער, וואָס לאזט זיך שווער דערקענען.

צו יענער צייט האָט געהערשט אין דיזען טרייד דאָס, וואָס מען רופט אָן „סיזאָן־פּיבער": אָט קומט אָן דער לאַנג־ערוואַרטעטער סיזאָן, עס ווערט שטאַרק ביזי, מען ארבייט טאָג און נאַכט, די בעהאַנדלונגען פון די באָסעס אין זייערע אָדיוטאַנטען — די פאַרלייטע, זיינען אונערטרעגליכע; מען האלט אין איין רייסען און פערקלענערן די פּרייזען, און ווען עס קומט שוין אָן דער לייכטיגער „פּעי דעי", איז ניטא וואָס צו נעהמען... און שרעקליך איז דאָס געווען די לאַגע פון די ארבייטער וואָס האָבען זיך בעשעפטיגט ביי דיזען טרייד. די עטליכע „לידערס" וואָס האָבען זיך צו יענער צייט געפונען אין קאַפּען־טרייד, האָבען אָנגעפאַנגען טראַכטען עפּעס צו טהון, און עס ווערט מיט א מאָל לעבעדיג: א סטרייק, א קאַמפּף, א מלחמה אויף לעבען און טוידט. די באָסעס פלעגען זיך זעהר אָפט דערשרעקען פאַר דעם פערצווייפעל־טען ארבייטער־אויפשטאַנד, און ניט לאַנג ווער־טענדיג פלעגען זיי סעטלען מיט די לידערס, און דערצו נאָך בעצאָהלען זיי זייערע פערזאָנליכע סטרייק־עקספּענסעס (דיזען מנהג צו צאָהלען „סטרייק־עקספּענסעס" האָבען דאַן איינגעפיהרט די לידערס זעלבסט). אבער אין א קורצער צייט נאָך די גלענצענדע געווינסען, האָבען זיך וויעדער אָנגעפאַנגען די זעלבע קלאַגען און צרות אין די שפּעטער, ווי בעפאָר, און מאַנכעס מאָל נאָך פיעל ערגער, איינפאַך דערפאַר, ווייל קיין יוניאָן האָט נאָך ניט עקזיסטירט, וועלכע זאָל שטעהן אויף דער וואַך און אָבהיטען די אלטעגליכע פאַך־אינטערעסען. די באָסעס פלעגען דאָס נאַטיר־ליך באלד דערשמעקען און וויטער טהון דאָס וואָס זיי האָט זיך געלוסט. בקיצור, די קעפּ־מייקער צו יענער צייט האָבען געהאלטען אין איין קעמפּפען, פערלירען, געווינען און וויטער פערלירען און — וויטער קעמפּפען. אזוי איז עס געגאַנגען יאָהרען לאַנג.

ווי די יעצטיגע בעאַמטע פון די קעפּמייקער יוניאָן בעהויפּטען, איז די וויכטיגסטע אורזאַכע פון יענער צרה'דיגער צייט ביי די קעפּמייקער געווען דאָס, וואָס די ארבייטער האָבען ניט געהאט קיין צוטרויען צו זייערע דאמאלסדיגע „פיהרער", און די ארבייטער גופא האָבען דאַן פון זייערע אייגענע רייהען ניט ארויסגעגעבען קיין פאַסענדע מענשען וואָס זאָלען זיין פעהיגע און איבערגעבענע פיהרער. אבער אין דעם יאָהר 1890 בעווייזען זיך גאָלדרייך, טיפּאַנראַף, ציימערמאַן און הינדער (הינדער איז נאָך ביז היינטיגען טאָג דער בעליעבטעסטער פיהרער פון דער קעפּמייקער יוניאָן), און זייענדיג אינ־טעליגענטע ארבייטער פון טרייד און אויך ראַדי־קאַל־געזאָנענע מענשען, האָבען זיי פערשטאַנען,

אז פון פראקטישע ארבייט איז דערווייל נאך שווער צו רעדן, ווייל די בריטיע מאסען זיינען זעהר אונווייסענד, האפנונגסלאז און מוטהלאז אלס רעזולטאט פון פיעלע יאהרען שוועדע נויט און הונגער.

פריהער פון אלץ האבען זיי זיך געמומען פערניכטען די אלטע קאנסערוואטיווע מנהגים פון דער יוניאן, און מיט דער הילפע פון דער ראדיקאלער בעווועגונג אין דעם אידישען קוואר־טאל, צו יענער צייט, האבען זיי זיך געמומען צו בילדען די מאסען, צו ענטוויקלען אין זיי דעם קלאסענגעפיהל, די קלאסענסלידאריטעט, מיט איין וואָרט, צו מאכען די ארבייטער פאר איבער־געבענע גוטע יוניאן־לייט. אבער ניט אזוי שנעל טהוט זיך, ווי עס רעדט זיך. עס איז גרינגער ארויסצורופען אידישע ארבייטער צוואנציג מאל א וואך אויף א סטרייק איידער צו מאכען זיי פאר גוטע יוניאן־לייט. די ארבייט איז אבער געמאנגען פארוועדטס און פארוועדטס, די קעפ־מייקער האבען ביסלעכווייז אנגעפאנגען צו פער־שטעהען וואס מען רעדט צו זיי, און זיי האבען געקראגען צוטרויען צו זייערע נייע פיהרער און וועגווייזער.

די באסעס פון זייער זייט האבען דערווייל אנגענומען פיעל צרות די ארבייטער. די לאנג פלענט ווערען אלץ שרעקליכער און גרויזאמער, די ארעמקייט און נויט איז געוואקסען פון טאג צו טאג, און דיזע אומשטענדען האבען ניט איין מאל געצוואונגען די פיהרער אויפצונעהמען ביטערע סטרייקס, טראץ דעם וואס זיי האבען געוואוסט, אז זיי מוזען געהן פערלארען, ווייל די יוניאן איז געווען צו שוואך צו קענען שטעהן אין קאמפף מיט די באסעס. אבער מען האט זיך ניט געקענט העלפען, די לאנג איז געווען אונערטרעגליך, און פערצווייפעלטע האבען זיך די מאסען געוואלרען אין קאמפף. נאך יעדען פערלארענעם סטרייק אבער האבען די באסעס זיך נוקם געווען אן די ארבייטער און האבען זיי מיט נאך מעהר חוצפה געדריקט און געשטיקט; זיי האבען איינגעפיהרט א „בלעק־ליסט“־סיסטעם פאר די „בונטאוועטשיקעס“ און דורך דיזער סיסטעם האבען זיי געמאכט אונמעגליך פאר פיעלע צו פערבלייבען אין טרייד אין ניו יארק, און פיעלע קעפמייקער האבען זיך אין א קורצער צייט פערשפרייט איבער'ן גאנצען לאנד. זוכענדיג א לעבען צו מאכען, האבען זיי זיך צוזאמענגעטראפען אין פערשיעדענע שטעדט מיט די קאפען־דושאבערס, וועלכע זיי האבען איינגעריבן צו ווערען מאנופעקטשורערס. די דושאבערס האבען געפונען אז דער געשעפט לוינט זיך פאר זיי, און אויף דיזען אופן זיינען פיעלע דושאבערס פון פערשיעדענע שטעדט געוואָרען מאנופעקטשורערס, מיט ערפאהרענע ארבייטער פון ניו יארק אלס מענעדזשערס אדער פארלייטע.

עס פאנגט זיך אן א שטארקע קאנקורענץ צווישען די ניו יארקער קאפען־מאנופעקטשורערס און די מאנופעקטשורערס פון אויטסייד ניו יארק און עס געהט אן א ביטערע מלחמה צווישען זיי — איינער ווייל דעם אנדערן ארויסטרייבען פון מארקעט. אין די מיייסטע פעלע אבער זיינען די ניו יארקער מאנופעקטשורערס ארויס זיי זיינגער אין דער קאנקורענץ. ערשטענס דערפאר, ווייל זיי האבען געהאט מעהר עקספירענס וויי צו דריקען און שטיקען די ארבייטער און, צווייטענס, ווייל די רויהע מאטעריאלען צו דער ארבייט זיינען אין ניו יארק פיעל ביליגער ווי אנדערשוואו.

דערווייל איז אנגעלאפען דאס יאהר 1900 וועו איבער דעם גאנצען לאנד האט זיך אנגעפאנ־גען א בעוונדערע לעבעדיגקייט אין דער טרייד־יוניאן וועלט, און דורכדעם איז געווארען א שטארקע נאכפראגע אויף יוניאן־וואארע מיט לייבלס. דאן זיינען די קאונטרי־מאנופעקטשו־רערס געפאלען אויף א פלאן וויי צו קאנקורירען מיט די ניו יארקער: זיי האבען אנגעפאנגען צו מאכען קאפען מיט יוניאן־לייבלס, ניט האבענ־דיג קיין יוניאן־שעפער. דיזער פאל פון די פאלשע לייבלס איז געווען אן אייגדרוקספאלער סיגנאל פאר דער יוניאן צו נעהמען זיך צו פראק־טישע ארבייט. די מאסע איז געווען מעהר אדער וועניגער אין א בעסערן גייסטיגען צו־שטאנד, דער קלאסענגעפיהל האט זיך געלאזט שטארק פיהלען צווישען די קעפמייקער. זעלבסט־פערשטענדליך אז דאס איז געווען דער רעזול־טאט פון די פיעלע יאהרען עהרליכע פראפאגאנ־דא, און ענדע פון יאהר 1901 האבען די ניו־יארקער פיהרער גערופען א בעראטהונגס־קאנפע־רענץ, אויף וועלכען עס זיינען געווען פערטרע־טער פון פיעלע שטעדט. נאך א גרינדליכער בעראטהונג וועגען דעם צושטאנד פון טרייד איבער'ן לאנד, איז ארויסגענומען געווארען א טשארטער און א לייבעל אונטער דעם נאמען: „יוניטעד קלאטה העטס ענד קעפמייקערס יוניאן אוו נארד אמעריקא“. דער טשארטער איז ארויס־גענומען געווארען אינדעפענדעט פון די דאמאל־דיגע „סאשעליסט טרייד ענד לייבאר אלייענס“ און פון דער „אמעריקען פעדעריישאן אוו לי־באר“. נור אין א קורצער צייט נאכדעם, נאך פאר דעם צווייטען קאנווענשאן האבען די לידערס, טראץ דעם וואס די מעהרהייט פון זיי זיינען געווען פרינציפיעלע גענגער פון דער „פעדעריישאן“, געפונען פאר נויטיג, אין די נוצען פון דעם קאפען־טרייד, וואס שנעלער זיך אנצושלייסען אן דיזען גרויסען, שטארקען ארבייטער־פערבאנד, און דער צווייטער קאנווענ־שאן, פון 1902, האט גוטגעהייסען זייער האנדלונג.

אין דער זעלבער צייט זיינען אלע זיערע שעפער אין ניו יארק ארויסגערופען געווארען

סטרייק, וועלכער איז פאלקאם געוואונען גע־ווארן. דער קורצוש און די איבערגעבענהייט וואם די ארבייטער און די פיהרער האבען דא־מאלם ארויסגעצייגט, איז געווען ווירקליך צו בעוואונדערן. די קאונטרי־ארבייטער האבען נאטירליך געטאן דאם זעלבע, און מיט דעם זעל־בען ערפאלג. מיט איין ווארט, איבעראל איז אנגעפיהרט געוואָרען א פיעבערהאפטע ארבייט, בענוצענדיג זיך מיט די אמאליגע ערפאהרונגען, און דאם איז־יינטערעסטע איז דער „אמעריקען פעדעראציאן פוו לייבאר" און די גרויסע סימפא־טהיע פון דעם אלגעמיינעם עולם צום לייבעל, האבען דעם ניישאנאל פערבאנד פון די קעפ־מייקער געמאכט פאר א ריעזיגע מאכט. עם האט ניט גענומען לאנג און דער פערבאנד האט געהאט 30 פעסט־ארגאניזירטע לאקאל־יוניאנס, וועלכע האבען ארייגגענומען אין זיך ביז א 90־פראצענט פון קאפען־טרייד. די פרייזען זיינען געהעכערט געוואָרען פון 25—30 פראצענט. דער לייבעל איז געבליבען געוואָרען פון אלע מאנו־פעקטשורערס. די בעהאנדלונג פון די ארבייטער אין די שפעער איז מיט מאל געוואָרען מענשליכער, די באסעס זיינען פלוצים געוואָרען „דזשענטל־ליי". אט אזוי האבען די קאפען־מאכער אויפגעבוים, דורך פיעלע יאהרען שווערע מיה און ארבייט, איינע פון די שטארקסטע און אויך פראגרעסיווסטע אידישע ארבייטער־ארגא־ניזאציאנען פון לאנד.

עס איז וויכטיג צו וויסען, אז די קעפמייקער יוניאן, טראץ דעם וואס זי בעלאנגט צו די קאנ־סערוואטיוו „אמעריקען פעדעראציאן אוו לייבאר", איז זי ניט פראגרעסיוו בלויז אויפ'ן פאפיער, מיט א „סאציאליסטישע רעזאלוציאן", ווי פיעלע אנדערע יוניאנס, נור טאקי אין דער ווירקליכקייט. דער ערשטער מאי איז ביי די קעפמייקער אנערקענט שוין פון פיעלע יאהרען פאר אן ארבייטער יום טוב אין פולען זין פין וואָרט. אין דיזען טאג ווערט אבסאלוט ניט געארבייט — „אלע רעדער שטעהען שטיל". די קעפמייקער, פערשטעהענדיג די פולע בעדיי־טונג פון ערשטען מאי־יום־טוב פאר דער ארביי־טער־קלאסע, מארשירען מיט שטאלץ איבער די גאסען אונטער דער פלאטער פון רויטע פאהנען אוו די קלאנגען פון דער רעוואלוציאנערער מארסעליעזע.

די קעפמייקער יוניאן האט א לענגערע צייט אריסגענעבען א צייטונג אונטער דעם נאמען „דער קעפמייקער זשורנאל", וועלכער האט זיך בעשעפטיגט מיט אלגעמיינע ארבייטער־פראגען בכלל אוו מיט דעם קאפען־טרייד בפרט. די קעפמייקער יוניאן איז אויך אימער אויפ'ן פלאץ צו שטיצען די סאציאליסטישע בעוואונג פון לאנד, סיי מאראליש, סיי פינאנציעל. מיט איין ווארט, מען קען מיט שטאלץ זאגען, אז די קעפמייקער יוניאן איז אן אמת'ער סעמפעל, א וואהרער מוסטער פאר אונזער גאנצער אידישער ארבייטער־בעוועגונג פון אמעריקא.

אין דעם יאהר 1904 האבען די פערשיעדענע מאנופעקטשורער אסאסיאיישאנס פון אלע גרוי־סע אינדוסטריעלע שטערט, מיט דער מאראלער הילפע פון אונזער מעכטיגען (עקם) פרעזידענט רוזוועלט, אנגעפאנגען א שטארקע מלחמה געגען די יוניאנס פאר „אפען שאפ" : — איהר קענט זיך זיין יוניאן־לייט, קיינער שטערט אייך ניט, אבער מיר ווילען האבען דאם רעכט אריינצונעה־מען אין אונזערע פאבריקען אדער שפעער ווען מיר ווילען און ווען מיר ווילען — האבען די באסעס פון אלע פאכען געטאנ'ט צו די ארבייטער. איין קלייניגקייט! זיי פערשטעהען נעבעך ניט, אז די וויכטיגסטע אויפגאבע פון א יוניאן איז צו ערריכטן „אינדוסטריעלע דעמא־קראטיע", דאם הייסט אין פראקטע וועלבסט־ערשטע פון שאפ און מאכען איהם ברויט־לאז; דער באם דארף זיין געצוואונגען אריינ־צונעהמען צו דער ארבייט נור אזוינע ארבייטער, וועלכע בעלאנגען צו דער יוניאן און צאהלען זיי יוניאן־ווייזשעס; די אויפגאבע פון יעדער־יוניאן איז ניט בלויז צו עקזיסטירען אין מיטינג־לאקאל, נור טאקי אין שאפ גופא, ביי דער ארבייט, אויף יעדען שריט און טריט, דאם רופט זיך „קלויזד שאפ", וואם איז גראדע דער געגען־טהייל פון „אפען שאפ". זעלבסטפערשטענד־ליך, אז די באסעס לוינט זיך זעהר ניט צו האבען קיין „קלויזד שאפ" און זיי קעמפפען אימער מיט זייער גאנצער מאכט געגען דעם. אין דיזער צייט אבער האט זיך דער קאמפף פאר „אפען שאפ" אנגענאנגען מיט א ספעציעלען כאראק־טער. די קאפיטאליסטישע געלע פרעסע האט שטארק געבומט דאפיר, דער פרעזידענט האט געהאלטען ספיטשעס „אין פייוואר פאר די אפען שאפ" אלם א מיטעל צו ראטעווען דאם לאנד פון דער גוואלטיגער יוניאן „טיראניי", דאם אלעם צוזאמען האט בעשאפען א געוויסען בלאף־סענטימענט פאר „אפען שאפ". די שנייידער־מאנופעקטשורערס פון ניו יארק האבען דאן די ערשטע ערקלערט א קאמפף צו די שנייידער־יוניאנס. דער קאמפף איז אנגעפיהרט געוואָרען פון ביידע צדדים זעהר פערביסען, און דער סוף איז געווען אז די באסעס האבען געזיגט — „אפען שאפ" איז ערקלערט געוואָרען. די קעפ־מייקער יוניאן האט נאנץ גוט געוואוסט, אז אזוי שנעל ווי די שנייידערס וועלען פערלירען, דאן וועלען זיי קומען נעקסט, און דערפאר האבען זיי זיך געגרייט אויפצונעהמען דעם קאמפף, וועלכען עם וועט נויטיג זיין. און אזוי האט דאם טאקע פאסירט. באלד נאך דעם פערלוסט פון די שנייידער־יוניאנס, האבען זיך אין א שעהנעם

פריהמארגען בעוויעזען אין די קאפען־שעפּער סיינס מיט דער אויפשריפט: „אפּען שאפּ". דאס איז געווען דער ערשטער סיגנאל צום קאמפּף. די יוניאן האט געטרייט צו זיין קאנסטיטואציוו וויי ווייט מעגליך, זי האט געזוכט צו פערמיידען א סטרייק דורך פערשיידענע מיטלען, אבער עס איז געווען אומזיסט, די באסעס האבען פון קיין זאך ניט געוואלט הערען חוץ „אפּען שאפּ".

14 וואבען לאנג האט די קעפּמייקער יוניאן אננעפּיהרט דעם קאמפּף פאר איהרע רעכטע, דער גאנצער אידישער קוואַרטאל איז געווען מיט די בראווע סטרייקער, טויזענדע דאלארס זיינען צוזאמענגעקליבען געוואָרען צו שטיצען דיזען מערקווירדיג העלדישען ארבייטער־קאמפּף, אלע האבען גוט געוואוסט, אז דער פערלוסט פון די קעפּמייקער איז אויך דער פערלוסט פון דער גאנצער אידישער ארבייטער־בעוועגונג. די באסעס זיינען אלע געווען פעראייניגט אין אן אסאסיאיישאן, זיי האבען געמפּענדט צעהנדליגע טויזענדע דאלארס אום צו פערניכטען די מאכט פון דער קעפּמייקער יוניאן, וועלכע איז זיי געשטאנען לאנגע יאהרען ווי א ביין אין האלז. די באסעס אסאסיאיישען האט געדונגען צעהנדליגע גענייסטע בויאנעס און באמס מיט שעריפס־בלעלעך אום צו פראטעקטירן די פאַער פראַפעסיאנעלע סקעבס, עס האט אבער גאָר ניט געהאלפען, און די באסעס האבען איינגעשטימט אויף א סעטלמענט. זיי האבען אלעס נאכגעגעבען דער יוניאן חוץ איין פונקט: אנצוהאלטען די סקעבס ביז די אגרימענטס וועלען זיך ענדיגען, וועלכע זיי האבען געקראגען פון די באסעס אין צייט פון סטרייק. די בעאמטע פון דער יוניאן האבען געפונען פאר נויטיג דאס נאכצוגעבען, די דאדיקאלע פרעסע האט דאן שטארק קריטיקירט די בעאמטע פון דער יוניאן, פאר דיזען סעטלמענט, און א גרויסער טהייל פון די ארבייטער זיינען אויך ניט געווען צופריעדען. אבער קיינער האט זיי ניט חושד געווען אין אונעהרליכקייט. די בעאמטע, וועלכע זיינען געווען פראקטישע יוניאן־פיהרער האבען אבער געוואוסט, אז אנדערש האט מען אין דעם היסטען מאמענט ניט געקענט האנדלען, און אז די סקעבס וועלען סיי ווי סיי ארבעגעשיקט ווערען. און זיי האבען באלד נאכ'ן סטרייק אננעפּאנגען שטעלען די באסעס איינציגווייז, שטרענג פאדדערונגען ארבצושיקען די סקעבס פון די שעפּער. די באסעס, מורא־האבענדיג פאר דער יוניאן, האבען איינער נאכ'ן צווייטען נאכגעגעבען די פאדערונגען, און עס האט זיך אננעפּאנגען א פּעריאדע — ווי די קעפּמייקער רופען דאס — פון „רייניגען די שעפּער" און מיט דעם וואלט זיך דאס געענדיגט גאנץ שטיל, אהן טראַבעל פאר ביידע זייטען, סיי פאר דער יוניאן און סיי פאר די באסעס.

צו יענער צייט אבער האט זיך ארגאניזירט די „אינדאסטריעל וואָרקערס אוו דהי וואָרלד", וועלכע האט זיך געשטעלט אלס אויפגאבע צו ארגאניזירען די אמעריקאנער ארבייטער אונטער דער פאהן פון רעוואלוציאנערען יוניאנזימוס, און די קעפּמייקער יוניאן האט די ערשטע דערפיהלט דיזען „רעוואלוציאנערען" יוניאניזמוס פון דער „אינדאסטריעל". די עטליכע פראפעסיאנעלע סקעבס, וועלכע מען האט געהאלטען אין ארויס־וואַרפען פון די קאפּען־שעפּער, זיינען אויך שנעל ארגאניזירט געוואָרען אלס א לאקאל פון דעם רעוואלוציאנערען אינדאסטריעלען פער־באנד. צו בעשרייבען די אלע צרות וואס די קעפּמייקער יוניאן האט געהאט אויסצושטעהן פון דיזען אונאנגענעמען, אונערוואַרטעטען טראבעל מיט די אינדאסטריעל סקעבס, וואלט געדארפט פערנעהמען צופיעל פלאץ. עס איז גענוג בלויז צו זאגען, אז די קעפּמייקער־יוניאן האט געפונען פאר נויטיג ארויסצוגעבען א בראשורע אין ענגליש, וואו עס ווערט בעוויעזען מיט אפּיציעלע דאקומענטען די שענדליכע ארבייט פון דעם זאגענאנטען אינדאסטריאליזם.

א פּאָר ווערטער נאך וועגען דעם וויי די קעפּמייקער יוניאן האט זיך געפיהרט אין צייט פון לעצטען קריזיס.

וועז דער קריזיס האט זיך בעוויעזען, זיינען אונזערע אלע אידישע יוניאנס שטארק אבגע־שוואכט געוואָרען, נור די קעפּמייקערס־יוניאן איז געבליעבען פעסט און מעכטיג וויי פריהער. דאס ביספל ארבייט וואס איז געווען אין די שעפּער איז פון דער יוניאן צוטהייליט געוואָרען; צוויישען אלע ארבייטער גליך, און די באסעס האבען ניט געוואגט צו מאכען אירגענד וועלכע טראבעל, וויי זיי האבען געוואוסט אז די יוניאן קאנטראלירט דעם גאנצען טרייד. יעצט האט די קעפּמייקער־יוניאן 3000 גוטשטעהענדע מיט־גליעדער, א העלפט פון וועלכע געפינט זיך אין ניו יארק. דאס איז ביי 80 פּראצענט פון גאנצען טרייד.

לעאָן קאָברין

פערשטאָרבענע קלאַנגען

(בילדער פון דער נאָהענטער פערגאַנגענהייט).

(פאָרטזעצונג)

7.

ין א פּאָר חדשים אַרום נאָכדעם האָב איך פערלאָזען פּאָגראָמעווקע. איך בין אָבגעווען אין אַנאַנדער שטאָדט דרייַ יאָהר. דאָן האָב איך זיך צוריקגעקעהרט קיין פּאָגראָמעווקע.

פאַר דיזע דרייַ יאָהר האָט זיך די שטאָדט זעהר שטאַרק געענדערט: א נייַ פּנים האָט זי געקראָגען, א פערוויכערט, א בייז און דאָך א מעהר לעבעדיג פּנים... דער נייַער הערשער, דער אַלמעכטיגער געלד־בייטעל, האָט איצט געהאָט פערשפּרייט זיינע פאַבריקען איבער פּאָגראָמעווקע, וויַ א ריעזיגע בלוטדורשטיגע שפּין איהר שפּינוועבם פאַר שוואַכע פליעגען. פריהער האָט פּאָגראָמעווקע פערמאָגט נור א דרייַ פאַבריקען הינטער שטאָדט, האָט ניט געהאָט קיין טראָמוואי, קיין וואַסער־לייטונג און סאָלדאָטען אפילו האָט זי אויך, אומשטיינס געוואָגט, געהאָט ניט מעהר, ווי פּיעכאָטע; איצט אבער האָבען אויך איהרע גאָסטן געהודיעט און געוויכערט א סך נייַע פאַבריקען. דער טראָמוואי האָט זיך געטראָגען איבער זיי, ווי א חיה רעה, שיפּענדיג אין הודזשענדיג און שיסענדיג מיט גרינע, בייזע פייערלעך, ווי די אויגען פון א צורייצטער שלאַנג. יעדעס הויז האָט איצט געהאָט וואַסער, אריינגעצויגען אין שטוב, און א סך פון די פריהערדיגע וואַסערפיהרער און פוהרמאַנעס זיינען געצוואונגען אין פוהטאָג אין הארצען און מיט קללות אויף די ליפּען, צו פערקויפען זייערע פערד, אויפגעבען זייער אלטע בעשעפטיגונג און געהען זוכען אויף ברויט פאַר וויַב און קינדער אין די נייַע פאַבריקען. א סך פון די פריהערדיגע אידיען „ווינד־מענשען", וואָס האָבען פריהער געהאַנדעלט אויפן מאַרק מיט פּוער און האָבען זיך קוים דורכגעשלאָגען מיט פרנסה, זיינען איצט אַוועק אין די נייַע פאַבריקען אריבייטען, וואו זיי האָבען געקענט פערדיענען זיכערע זעקס קערבלעך א וואָך... זייערע טעכטער האָבען זיי אהין געשיקט אַרבייטען, זייערע צוועלף־יעהריגע אינגעלעך האָבען זיי פון חדר אַוועקגעריסען און געשיקט אהין געלד פערדיענען, און צו די אלע היימישע זיינען נאָך צוגעקומען נייַע אַרבייטער פון די אַרומיגע שטעדטלעך און דערפער, און די מחנה פון אַרבייטער איז גרעסער אלץ גרעסער און גרעסער אין פּאָגראָמעווקע...

אפילו בלאָטעווקער גאַס האָט איצט אויך אַנאַנדער פּנים געקראָגען. דאָרטען וואו איז פריהער געשטאַנען קאָסטיוקס'ס שהנער סאָד, מיט די גרינע אלטע בוימער, הינטער וועלכע די זומערדיגע זון פלעגט זיך פריהער פערקלייבען א רויטע, א פרעהליך־לאַכענדיגע, איז איצט געשטאַנען א מורא'דיגע דונקלע געביידע, אַרום־גערינגעלט מיט א הויכען, דונקלען פּאַרקען. די געביידע איז אַן אויל־פאַבריק, וואָס ישראל'קע בער־לייבצעס האָט אויסגעבויט אין שותפות מיט זעמעלע קנייטיש, וועלכער האָט איצט געוואוינט מיט זיין הויז־געזינד אין פּאָגראָמעווקע ביי בער־לייבצע'ן אין ווייסען מויער, ניט ווייט פון פאַבריק.

און אנשטאָט וואָס פריהער האָט זיך אין דער זומערדיגער לופט אויף בלאָטעווקער גאַס געטראָגען די פרישע געזונדע ריחות פון די גרינע בוימער פון קאָסטיוק'ס סאָד, האָט זיך איצט געטראָגען א שווערער, ניט־געזונדער גערוך פון פאַרב און אויל... און דאָרט וואו פריהער האָבען בנעימות'דיג געשוושעט די אלטע בוימער, שיקענדיג זייערע פערפומען־גרוסען צו די בלאָסקענדיגע שטערען אין די זומער־נעכט און — צו דער גאָלדענער, העל־לאַכענדיגער זון אין די זומער־טעג, — האָט זיך איצט געהערט דאָס שווערע סאָפען פון פאַראוויק, ווי דאָס צורייצטע ברומען פון א ווילדער, צוויושעטער חיה, וואָס האָט געוואָרפען צום פערשוואַרצטען הימל געדיכטע זיילען שוואַרצען רויך. די זון האָט מען שוין דאָרט מעהר ניט געזעהן אַראָבלאָזענדיג זיך א רויטע, א גאָלדענע, א פרעהליכע, א לאַכענדיגע!...

עטליכע מאָל אין טאָג האָט די לופט אויף פּאָגראָמעווקער גאַסען געציטערט פון א שרעקליכען רעווען פון די פאַבריק־הודאָקעס... פון אלע זייטען האָט זיך געטראָגען א רעווען, א פייפען, א קרעכצען, פונקט ווי דער גיהנום וואָלט געלאָזט הערען די קולות פון זיינע מחבלים... דאָן זיינען די גאַסען פול געווען מיט מענער, פרויען

און קינדער, פעררויכערטע, בלייבע, אויסגע־מאטערטע, וואס זיינען געגאנגען פון די פאברי־קען, צי אין די פאבריקען... קאזאקען, אהן וועלכע פאגראמעווקע וואלט יעצט אודאי ניט געקענט אויסקומען, ווי למשל, אן אמאליגער מלמד אהן לאקשען, להבדיל, האבען אין דיזער צייט ארום־געריטען אין די גאסען, אום די ארבייטער זאלען זעהן, אז זיי זיינען דא...

הקיצור, פאגראמעווקע האט נאר א ניי פנים געקראגען, איז א ריכטיגע פאבריק־שטאדט געוואָרען...

מיט דעם וואקסען פון פאבריקען אין פאגראמעווקע איז געוואקסען די צאהל פון ארבייטער און די אונצופריעדענהייט צווישען זיי. צו די פריהערדיגע אונצופריעדענע זיינען צוגעקומען א סך נייע, פון די פריהעריגע הענדלער, פון די פריהערדיגע בעלי בתים פאר־זיך און זייערע קינדער, וואס, ווערענדיג איצט ארבייטער, האבען ניט געקענט פערטראגען צו זיין אזוי אונטערוואָרפען אונטער די שגעונות פון דעם מייסטער אין פאבריק, ווי זייערע אורעלטערן אין מצרים, בעת זיי האבען געבויט פתום ורעמסס, אונטער די שגעונות פון יענע מייסטערס... און צו דיזע אונצופריעדענע ארבייטער זיינען נאך צוגעקומען פיעל פון די אונצופריעדענע אינ־טעליגענטען, סאי פון יענע אונגליקליכע יונגע לייט און יונגע מעדכען, וואס האבען, הונגעריגע, דורשטיגע נאך לערנען, נאך וויסען, געקאפט אין די צוגעשלאסענע טהירען פון די העכערע שולען, שרייענדיג: „ליכט, לופט", און מען האט פאר זיי די טהירען ניט געעפענט, און סאי פון די, וואס זיינען שוין זוכה געווען צו זיין הינטער די צוגעשלאסענע טהירען פון די העכערע שולען און האבען דאָרט קיין ליכט און לופט אויך ניט געפונען...

אט דיזע אלע אונצופריעדענע האבען איצט גאנץ אפט געלאזט הערען זייער פראטעסט פאר ליכט און לופט, פאר די אנערקענונג פון דעם מענשען אין מענשען און געגען פינסטערנים און שטיקונג פון דער מענשליכער פערזענליכקייט, אויף פערשיעדענע אופנים: פערקלייבענדיג זיך אין די נאהענטסטע וועלדער און פערהילכענדיג די לופט מיט קללות און דראָהונגען, פערכאפע־דיג מיט געוואלט שולען און האלטענדיג דאָרט פייערדיגע רעדעם פאר'ן עולם, און א סך מאל מארשירענדיג איבער די גאסען מיט דער פאָהן, איינשטעלענדיג דערבי זייער פרייהייט און ניט זעלטען זייער לעבען אויך אין קאָן...

די אלטע טורמע אין פאגראמעווקע איז געוואָרען צו קליין, צו ענג און מען האט אויס־געבויט א נייע, א גרויסע, א בריטע טורמע...

דעם זעלביגען אבענד, וועו איך האב זיך צוריקגעקעהרט קיין פאגראמעווקע, בין איך אוועק צו יאשקען אהיים.

ווי איצט געדענק איך יענעם זומער־אבענד אין תמוז, א הייסער, א שטיקענדער, וועו איך בין ארויז צו יאשקען אין שטוב.

אין „מאסטערסקאיא" פאר'ן טיש, אויף וועלכען עס האָט זיך געדויכערט א לאמפ אונטער א צופלאצט גלאז, וואס איז געווען פערלאטעט מיט פאפיער, איז געזעסען דער אלטער גדליהו אליין מיט די שפאקולען אויפ'ן שטערען, און האָט געלאטעט א בגד.

ניט יאשקע און ניט די פועלים, ניט זעלדע און ניט איהרע קינדער זיינען דאָן אין שטוב געווען. עפעס עלענד און פערלאזען האָט די מאסטערסקאיא אויסגעזעהן און שטיל איז דאָרט געווען, ווי אין א קבר...

אויף מיין „גוט אבענד" האָט דער אלטער גדליהו לאנגזאם אויפגעהויבען זיין וויסען קאפ פון דער ארבייט, האָט מיך אנגעקוקט מיט זיינע רויטע, אלטע אויגען און, דערקענט מיך, האָט ער מיט א האלב־טרויעריגער און האלב־פרעהלי־כער מינע געמומען שאקלען מיט'ן קאפ:

— הא, איהר, ליעבערמאן? ברוכים הבאים! — האָט ער ארויסגערעדט מיט א פער־שטיקט קול און האָט מיר דערלאנגט די האנד: שלום עליכם!...

— וואס מאכט איהר, ר' גדליהו?

— וואס איך מאך? — פרעגט ער איבער מיט א ביטערען שמייכעל און טהוט א שווערען זיפץ: — עט, מען מאכט מיט דער נשמה!...

— קיין ארבייט ניטא?

—קדחת איז דא און ניט קיין ארבייט! — זיפצט גדליהו.

— דער עולם נעהט זיך ניט קיינע מלבושים, וואס?

—וואס דאָרף זיך דער עולם נעהען, אז ער קריעגט אצינד פאָרטיגע גארניטורס אין די נייע מאגאזינען... מיינע פריהערדיגע קונדען זאגען, אז דאָרט אין די נייע מאגאזינען קויפען זיי שעהנערע גארניטורס, ווי איך מאך, און זיי קאסטע וועלווועלער... האָט איהר שוין געזעהן די נייע קלייידער־מאגאזינען אויף דער קופיעטשע־סקער גאס? געהט אריבער און זעהט! פיש־פיש, אן אימה! גרויסע מאגאזינען א גוואלד! די פענסטער מיט אילומינאציע, אז עס ברענט אוים די אויגען! און איבער די מאגאזינען זיצען שנייידער און ארבייטער, א גאנצער שלל שנייידער, וואס האבען פריהער געארבייט פאר זיך, ווי איך... אלץ מיט דער מאשין ארבייט מען דאָרט, וועניג מיט די הענד... אנומעלט ביז איך אויך אוועק אהין בעטען, מען זאל מיך צו־נעהמען אין פאבריק, האבען זיי מיך ניט צו־גענומען. אלט בין איך — האבען זיי מיר געזענטפערט— איך טויג ניט פאר זיי... אוי, אוי! —האָט דער אלטער גדליהו געזומען קרעכצען— גוטע יאהרען דערלעבט! אמאל האָט גדליהו

דער שניידער געהאַט גאָלדענע הענד, די בעסטע מלאכה ארויסגעגעבען, געגעהט פאר די גביר'ש קינדער חתונה־קלייד־ער... אבער, עט, מסתמא וויים גאָט וואָס ער טהוט! זינדיגען טאָר מען ניט... פאר זיך די אייביגע קלייד־ער האָב איך שוין אויפגענעהט... געלויבט איז גאָט כאָטש דערפאר: אין אייגענע תכריכים כאָטש שטאַרבען!...

— און יאָשקע? —פרעג איך— וואָס מאַכט יאָשקע?

— יאָשקע? — דער אַלטער גדליהו גיט א ציטער, טהוט א מאָך מיט א האַנד, לאָזט ארויס א טיפען „אי", ווערט אנשוויגען און נעהמט זיך וווייטער לאַטען דעם בגד.

— וואָס מאַכט ער? — פרעג איך איבער נאָך אמאָל.

— מיט דער נשמה זאָל ער מאַכען, דער ממזר, דער רוצח היער! — שעפצעט ארויס דער אַלטער גדליהו. און פלוצים הייבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט מיך אָן מיט זיינע אַלטע אויגען און שרייט אויס מיט א פערשטיקט קול: — אָט איהר וווייסט דאָך... האָב איך איהם ניט מתרה געווען: „יאָשקע, יאָשקע, בעקלער זיך, בעסער טראַכט זיך... וואָס רעדסטו וואָס מען דארף ניט, וואָס שלעפסטו זיך ארום מיט שדים וווייסען מיט וועמען? וואָס וואָיוועסטו, יאָשקע?" אבער יאָשקע היינט, יאָשקע מאָרגען, דער ממזר הערט די גאַנצע וועלט ווי די קאַץ! געקוילעט זיך, געקוילעט זיין בן יחיד, זיין ווייב געקוילעט, אונז אַלעמען געקוילעט אָהן א מעסער, דער ממזר, דער עוכר ישראל! אוי — קרעכצט דער אַלטער גדליהו — אז איך וואָלט געהאַט כחות, איך זאָל איהם קענען שלאָגען, הרג'ענען, אויף טויט וואָלט איך איהם גע'הרג'עט, דעם רוצח היער!

— וואָס אזוינס האָט יאָשקע געטהאָן, ר' גדליהו?

— וואָס ער האָט געטאָן? וואָס האָט ער ניט געטאָן, דער וואריאַט? פאר־א־יאָהרען איז ער אויף אוועק ארבייטען צו כליעבניצקי'ן אין נייעם קלייד־ער־מאַגאַזין. הענד האָט ער דאָך גאָלדענע און אז ער ווי׳ל נור, דער ממזר, קען ער דאָך ארויסגעבען א בגד פלאי פלאים, האָט זיין מלאכה דארט זהר שטארק אויסגענומען. הקיצור ער האָט דארט פערדיענט אן אוצר מיט גאָלד, אכט קערבלעך א וואָך. מיט א מאָל, דער ממזר, דער רוצח היער! — וווערט דאָ פלוצים אויפ־גערעגט דער אַלטער גדליהו און הייבט אָן צו שרייען מיט א פערשטיקט קול: — דער קאָלטען האָט איהם מיט אמאָל פערדראָסט, האָט ער זיך ענומען בונטעווען און נאָך אויפגעבונטעווען אַלע שניידער, וואָס האָבען מיט איהם אין איינעם געארבייט. אַלע האָבען געוואָרפען די מלאכה, האָק און פאָק, ווילען ניט ארבייטען און טהו זיי עפעם! וואָלטען זיי כאָטש געלאָזען אנדערע שניידער אהין געהן ארבייטען, האָבען זיי אנ־דערע אויף ניט געלאָזען. ניט איך און ניט דו. איהר הערט אָן איינפאַל פון וואריאַטען? הקיצור, דאָרט מיט זיי האָבען געארבייט מיינע אמאָליגע פועלים אויף: שמעריל און הערשעלע. איז הערשעלע, איהר געדענקט דאָך איהם? — אויף א שקין, האָט ער אויף געוואָרפען די ארבייט, גלייך מיט זיי. אבער שמעריל איז א שטילער בחור'ל, האָט ער ניט געוואָלט זיין מיט די וואריאַטען, נו, האָבען זיי איהם געשלאָגען. נו, וועט מען זיי עפעם קוקען אין די ציינער, וואָס? מיין יאָשקען און נאָך עטליכע האָט מען טאַקע ארעסטירט. שמעריל האָט נאָך דערצו איהם גע'מסור'ט, אז ער האָט צו טהון מיט די „דימאַבראַטען", מיט זאַכער'ס חברה הייסט עס, א מגפה אויף זיי אַלעמען! און דער ממזר איז אַבגעזעסען אין אסטראָג פריהער א גאנצען חודש... אבער, וואָס מאַכט עס אוים? שעהנע מעשים דערלעבט אויף די אַלטע יאָהרען, זעהר שעהנע! אוי, אוי — קרעכצט דער אַלטער גדליהו און לאָזט ניעדריג אראָב דעם קאָפּ.

— איהר זאָגט: פריהער איז ער געזעסען א חודש, איז ער דען נאָך אמאָל געזעסען אין אסטראָג? — פרעג איך.

דער אַלטער גדליהו טהוט זיך א כאָפּ:

— נאָך איין מאָל גאָר? — שרייט ער אוים מיט וועהטאָג אין פערשטיקטען קול — נאָך צוויי מאָל, אין געהאַקטע וואָונדען זאָל ער זיצען, דער הרג נפש! איינמאָל האָט מען איהם אריינגעזעצט מיט ארציק'לען אין איינעם. אוי, א תל האָט ער געמאַכט פון דעם קינד, אכטצעהן יאָהר אַלט א בחור'ל און ער האָט איהם געמאַכט פאר אזא וואריאַט, וויי ער אַליין, דער עוכר ישראל!

—ארציק'ל איז שוין אויף געזעסען? — פרעג איך פערוואונדערט.

— צוויי חדשים מיט יאָשקען אין אסטראָג! וועה איז מיר, ניט איך, ניט מיין טאַטע, אונז צו לאַנגע יאָהר, ניט מיין זיידע, א ליכטיגען גן עדן, ניט איינער פון אונזער משפחה, האָט אמאָל אָנגעזעהן אן אסטראָג. פראָסטע מענשען זיינען מיר געווען, ניט קיין למדנים און ניט קיין מיוחסים, אבער עהרליכע, שטילע מענשען זיינען מיר געווען... אין אסטראָג גאָר זיצען? וועה, וועה געשריען — שאַקעלט דער אַלטער גדליהו פערצווייפעלט זיין וווייסען קאָפּ — אין וועמען האָט ער זיך איינגעגעבען, דער ממזר? וועמעס צוקאָכט בלוט האָט ער? וואו האָט ער געזומען אזא חוצפה? סטייטיט, איך און אַלע אין אונזער משפחה וועלען פערצייטערט, אז מיר דערזעהען א בוראָטשניק פון וווייטען, און ער — פאר א קוואַרטאַלני האָט ער אפילו ניט מורא, פאר'ן פריסטאַוו אפילו ניט, פאר קיינעם, קיינעם, פאר גאָט ניט, אפילו פאר א קאָזאַק אויך ניט! — טהוט ער זיך א כאָפּ מיט שרעק אין די אַלטע, רויטע אויגען. — וואו האָט מען דאָס געזעהן, אז א איד זאָל ניט מורא האָבען פאר אן אמת'ן קאָזאַק מיט א נאַהאיקע! און קאָזאַקען זיינען

איצט דאָ אין שטאדט, אז עס איז א מורא ארויס־צוגעהן אויפ'ן גאס... ווי נור עפעס, אזוי זיינען זיי באלד דאָ אויף די פערד און קאטעווען מיט זייערע נאהאיקעס און שלעפען אין טשאסט, אין אסטראָ. און ער, דער ממזר, האָט ניט מורא. קריכט אין פייער און שלעפט נאָך מיט ארציק'ן אויף... און זיי וועלען פערברענט ווערן אין דעם פייער, געדענקט, זיי וועלען פערברענט ווערן, וועה איז צו מיינע אלטע יאָהרען!

—פאר וואָס האָט מען ארציק'לען ארייי־געזעצט? — פרעג איך.

— פארוואָס? מסתמא ניט פאר תהלים זאָגען — ענטפערט דער אלטער גדליהו פערבי־טערט. — זיי האָבען עפעס אן אסיפה געהאט אין וואלד, דער שווארץ יאָהר וויים זיי... האָבען עפעס גערעדט, געזונגען (מעהר ווי דאָס פעהלט דאָך זיי ניט, די ווארימטען!)... זיינען געקומען פאליציי מיט קאזאקען...

אין דיזער צייט איז אריין ארציק'ל. דער אלטער גדליהו האקט אָב אין מיטען די רייד, לאזט אראָב דעם קאָפּ איבער זיין ארבייט, לאטעט און זיפצט...

ארציק'ל האָט איצט אויסגעזוכן א גאנצער מאן: הויך, ברייט, מיט שווארצע, געקרויזטע האָר און מיט שווארצע, שטעכעדיגע אויגען. — זיין טאטע אין זיינע יאָהרען האָט געמוזט אזוי אויסזעהען.

ער דערקענט מיך גליך און דערלאנגט מיר פרעהליך די האנד.

— וואָס מאכט איהר, ליעבערמאן? וועז זייט איהר געקומען? — פרעגט ער מיט אן אנ־געהמער, שטארקער ברוסט־שטים, שמייכעלט דערבי גוטמוטהיג און זיינע שארפע אויגען לאכען, פרעהען זיך.

איך ענטפער איהם און פרעג איהם וואָס ער מאכט.

— אט, איך מאך —ענטפערט ער, שנעל רעדענדיג — געזונד. און ווייטער...

ער ווערט אנשוויגען, נעהמט אראָב דאָס היטעל פון קאָפּ, טהוט עם א וואָרף לאחר יד אויפ'ן טיש, טהוט א פיהר מיט א האנד איבער די שווארצע געקרויזטע האָר אויפ'ן קאָפּ, קוקט אויף מיר און שמייכעלט מיט זיין גוטמוטהיגען שמייכעל.

—איהר ארבייט ערגעץ? — פרעג איך ווייטער.

— געווים. א האלבער בוכהאלטער און א האלבער פריקאזשטיק אויף צרות אין א געשעפט.

— נו, וואָס הערט זיך עפעס אזוי?

— דאָס דארפט איהר דאָך בעסער וויסען פון מיר — ענטפערט ער מיר, שנעל רעדענדיג, אקוראט אזוי ווי ער זאל קיין צייט ניט האָבען, און שמייכעלט אליין.

— פארוואָס דארף איך עם עפעס בעסער וויסען פון אייך?

— ווייל איהר זייט א לעהרער — מאכט פלוצים ארציק'ל מיט א שארפען טאָן און זיינע אויגען לאכען שוין ניט מעהר, קוקען שארף, שטעכעדיג — און א לעהרער דארף וויסען, וואָס צו ערקלערען זיינע „אוטשעניקעס".

—די רוסישע גראמאטיק? — לאָך איך.

— אפילו די רוסישע גראמאטיק, יע! — כאפט ער אונטער מיט היז — לערנט זיי אוים ריכטיג צו „סקלאנאיען" די ווערטער: „סוואָ־באדא", „וואליא". סוואבאדא, סוואבאדי, סוואָ־באדיע, סוואבאדו, סוואבאדאיו, א סוואבאדיע! — רעדט ער אין אטהעם מיט היז...

— ממזר! — טהוט זיך א כאפ דער אלטער גדליהו פון זיין ארבייט און קוקט איהם אן אויפ־געהרענט מיט זיינע אלטע, אבגעשטארבענע אויגען — ממזר, דו ביזט שוין דאָ מיט דיינע פאטשערעס?

ארציק'ל צולאכט זיך הויך אויפ'ן קול.

— זיידוניו — מאכט ער גוטמוטהיג — דאָס איז ניט קיין פאטשערעס. „סוואבאדא" איז דער טייטש „גאולה".

— א סקולע, א סקולע, ממזר, אסטראזשניק דו! — וועדט דער אלטער גדליהו נאָך מעהר אין כעס. — גאולה, גאולה'ניקעס! ס'גהערט אן אקציע אויף דיין לעבען? אריינעגמומען אין די משומד'סקע קעפ עפעס א גאולה — א שמיי־אולע — א פינסטערער חלום אויף זייערע קעפ! — און גאָר נישט: א וועלט איז הפקר געווא־רען! רק מען באלאבאטשעט מיט די צינגער... פאר קיינעם האָט מען קיין אהן מורא ניט... אהן דרך ארץ פאר לייט, אהן מורא פאר גאָט אין האָרצען... רק מען וואיעוועט, רק מען וואיעוועט, וועה איז צו מיינע אלטע יאָהרען! — קרעכצט דער אלטער גדליהו. — ארציק'ל, זוהנוניו, — שרייט ער פלוצים אוים מיט געבעט און מורא אין זיין פערשטיקט־קול —זעה, איך בעט דיך, וועד א מענש! לערן זיך ניט פון דיין טאטען, דעם הרג נפש! מען וועט דיך פערשיקען, זוהן מיינער, אין סיביר וועט מען דיך, חלילה וחס, פערשיקען, ווי אייער זאכאר'ן! האָב רחמנות איבער מיינע אלטע יאָהרען. איבער דיין מאמען האָב רחמנות!

ארציק'ל קוקט אויף איהם מיט אזוינע גוטע, וועיכע אויגען און שמייכעלט, ווי צומישט.

— איך האָב רחמנות אויף דעם אלטען. — מאכט ער צו מיר שטיל, אז דער זיידע זאל איהם ניט הערען — ער פערשטעהט אונז ניט, ער ליעבט אבער אונז און איז אונרוהיג וועגען אונז!

ער גיהט צו צו גדליהו'ן מיט א גוטער מינע, גלעט איהם די פלייצע, די צוקאָרטשעטע פאָרמעט־באקען, אזוי ווי מען גלעט א קינד, און רעדט מיט א וויך, וואָרעם קול:

— נו, נו, זיידוניו, בערוהיגט זיך. וועז מען וועט אפילו מיך פערשיקען וועט עס אויך

ניט זיין פאר א גנבה, צי פאר אן אנדערע שלעכטע זאַך... דו וועסט זיך ניט דאַרפען שעהמען...

— א כבוד וועט עס פאר מיר זיין, הא?— קרעכצט דער אלטער גדליהו — אוי, אווק, רייד ניט, גלעט מיך ניט! אווק! — שטופט ער איהם אָב פון זיך — —דעם פונק פון א אידען האָסטו אין זיך ניט, דיין טאַטע האָט דיך פאר א גוי געמאכט... אראָבגעווארפען פון זיך די גאנצע אידישקייט, וועה און ווינד איז מיר!

— ניט אמת, זיידע — מאכט ארציק'ל פלוצים אין א שארפען טאָן — איך בין א איד און איך ליעב אונזער אידיש פאלק א סך מעהר ווי אייערע פרומע אידען. איך בין אבער א מענש אויך און איך ליעב אלע מענשען אָהן אונטערשיעד, און איך וויל, אז אלע אידען זאלען ליעב האָבען אלע מענשען, און אלע מענשען זאלען ליעב האָבען אלע אידען. איז עס אן עולה, זיידוניו?

— טראַ־טאַ־טאַ, — מישט איהם איבער דער אלטער גדליהו מיט גאל אין קול און טהוט א שמיץ דעם בגד, וואָם ער לאַטעט, מיט כעס אויפ'ן טיש — האָט זיך צורעדט, דער ממזר! א איד איז ער, האָט ליעב אונזער אידיש פאלק מעהר, ווי פרומע אידען! היינט פארווּאָם, אסטראַזשניק דו, — רעדט דער אלטער גדליהו מיט ווהטאָג און גאל אין קול — דאַוונעסטו ניט ווי א פרומער איד? פארווּאָם האָסטו ניט קיין אידישע „גאנגען"? פארווּאָם וואיוועסטו, ווי א ווארשאַוער? וועט א פרומער איד ארויסלאזען פון זיין מויל אזוינע ווערטער, וואָם דו און דיין טאַטע לאזען ארוים? האָסטו עס אמאל געזעהן? האָסטו עס אמאל געהערט? א פרומער איד איז נארן אז מען טשעפעט איהם ניט און דו און דיין טאַטע מיט אלע אייערע פילישוף'ן, אין פייער קריכט איהר, א כווארָבע אויף אייערע משומד'סקע קעפ! אלע אידען ווילט איהר אויפ'ן פייער ארויפברענגען, א קלאָג צו אייך, ממזרים!

ארציק'ל מאכט א נערוועזע בעווענונג מיט די הענד, אזוי ווי ער וואָלט איהם וועלען זאָגען ער זאל שווייגען, קרימט דעם פנים, קנייטשט דעם שטערן פון אונגעדולד.

— אוי, איהר פערשטעהט עס ניט, זיידע— שרייט ער אויס מיט אונגעדולד אין קול — עס איז קיין פעולה ניט וואָם איך וועל אייך ענט־פערן. איך האָב אייך שוין לאנג געזאָגט, אז איהר קענט אונז ניט פערשטעהן!

—כע, כע, כע! — צולאַכט זיך דער אל־טער גדליהו מיט גאל — א י ך פערשטעה אייך ניט, ממזר'ל, הא? נור דו און דיין טאַטע זיינען חכמים, הא? אלע זיינען נארָאנים: ר' זעמעלע קנייטש, אזא למדן א איד, אזא גביר אדיר! בער־ליבצע, אלע גבירים, למדנים, מופלגים, זיי זיינען אלע נארָאנים, נור דו און דיין טאַטע ניט, הא? אין סיביר וועט מען אייך פערשיקען, אסטראַזשניקעס, אין סיביר! ווארט, ווארט, געדענק! — שרייט דער אלטער גדליהו מיט א פערשטיקט קול!

— גוט, איך געדענק — מאכט ארציק'ל גוטמוטהיג, מיט א שמייכעל — היינטיגע ציי־טען, זיידוניו, איז גאָר א שאנד ניט צו זיין פערשיקט קיין סיביר...

— היינטיגע ציטען!... וואָם פאר א צייטען זיינען היינטיגע, דו הולטאי, הא?

— משיח'ס צייטען, זיידוניו! — ענטפערט ארציק'ל מיט היץ.

—משיח'ס צייטען? איהר הערט? איהר הערט? — וועגדעט זיך דער אויפגערעגטער גדליהו צו מיר — „משיח'ס צייטען!" און זיי מיינען טאקע אויך אן אמת, אז זיי וועלען ארָאבערענגען משיח'ן, די גאולה... אזוי טענה'ן זיי דאָך אלע, די ממזרים! איהר רשעים, איהר להכעיס'ניקעס —שפרינגט דאָ אויך דער אלטער גדליהו, אנהאלטענדיג זיך מיט ציטערנדע הענד אן טיש, און זיין ווייסער קאָפּ מיט דעם לאנגען ווייסען בארד טרייסלען זיך ביי איהם בעת דעם — איהר להכעיס'ניקעס, ר' זעמעלע איז גע־רעכט: ניט משיח'ן וויל איהר ארָאבערענגען, נור צרות און פרעניות אויף דעם כלל ישראל ווילט איהר ארויפברענגען! שווייגט, רשעים! רעדט ניט וועגען משיח, פערשוועכט ניט זיין הייליגען נאָמען! שטום זאָלט איהר ווערען, דער לשון זאל ביי אייך אבנהמען! רשעים, ממזרים, ממזרים, ממזרים! — שרייט דער אל־טער גדליהו אין איין אטהעם, ציטערנדיג אין גאנצען מיט זיין אויסגעבויגענעם אלטען קער־פער, פאלט אָהן כחות צוריק אויף זיין ארט ביים טיש, אטהעמט שווער, שאקעלט מיט'ן קאָפּ און מיט'ן גאנצען קערפער, אזוי ווי ער וואלט נאָך א טויטען געטרויערט, און זיפצט און קרעכצט אזוי רחמנות'דיג.

ארציק'ל שמייכעלט ביטער, קוקט אויף זיין זיידען און דריקט מיט די אקסלען.

— וואָם זאָגט איהר אויף דעם? — וועגדעט ער זיך צו מיר מיט א שטיל קול — דאָם האָט איהם אזוי זעמעלע קנייטש, דער נייער פאברי־קאַנט, אנגעשראָקען אין בית מדרש!

—זיידוניו, —וועגדעט ער זיך פלוצים צום אלטען גדליהו, און זיינע שווארצע אויגען הייבען אן צו קוקען אזוי שטעכעדיג, ווי ביי זיין טאַטען, בעת יענער איז צוהיצט— גלויבט ניט זעמעלע קנייטש! זעמעלע קנייטש איז ניט קיין פריינד פון זיין פאלק, דאָם גלאַט איז ביי איהם טייערער פון אלע אידען אין רוסלאנד! אָט האָט ער נעכטען אבגעשאפט אלע אידישע ארבייטער פון זיין זאווּאָד און האָט אנשטאט זיי אנגעשטעלט פויערים, ווייל די ארעמע אידען האָבען געבעטען ביי איהם א הוספה צוהן קאפיקעס א טאג! נו, וועמען האָט ער מעהר ליעב: די אידען צי זיין גאלד?

דער אלטער גדליהו ווי׳ל איהם אבער מעהר ניט הערען, הויבט זיך אויף פון ארט, קוקט אויף איהם בייז און, א שפּיי געטאן מיט הארץ, געהט ער ארויס פון שטוב מיט אן איינגעבויגענעם רוקען און טרייסלענדיג מיט דעם ווייסען קאפּ... ארציק׳ל קוקט איהם נאך אהינטער מיט האלב־טרויעריגע אויגען, שמייכעלט ביטער און שאקעלט מיט׳ן קאפּ.. דאן טהוט ער א מאך מיט א האנד און מאכט צו מיר מיט א טרויעריגער מינע:

— צום אונגליק זיינען נאך־דא א סך אזוינע, זאגאר אינגערע פון איהם, וואם דענקען, אז מען מוז לעקען דעם שטיוועל, וואם טרעט זיי, אז ניט קען נאך ווערען ערגער. און וויפיעל איהר זאלט צו זיי ניט טענה׳ן, אז פאר מעהר צרות און פּרעניות דארפען שוין די אידען ניט מורא האבען; אז אין דעם אוצר פון צרות איז שוין קיין איינע ניט פערבליבען, וואם דער איד האט ניט פערזוכט, האבען זיי אלץ מורא, טאמער, טאמער ווערט מען, למשל, זעקס מיליאן אידען פערנעהען אין איין גרויסען זאק און מען ווערט זיי „אדמיניסטראטיוונים פּאריאדקאם" ארויס־ווארפען אין וואלגא ערגעץ ... אך, וויפיעל ארבייט עס איז נאך דא! קנעכט, לאקייען, ווערים! — רעדט ער לייד־נשאפטליך און פערשצעמעט די ציינער. — אבער — טהוט ער זיך גלייך א כאפּ — די נייע צייט ווערט זיי שוין אויסמענשלעך, נשקשה! א סך האט זי שוין אויסגעמעקשעלט פון די פריהערדיגע לאקייען... דער קאפּיטאליזם איז א גוטער רבי. זיינע אייזערנע ריטער האבען אין זיך א מין כשוף, וואם עפענט דעם מח און די אויגען!... האט איהר געלעזען שיפּפּעל׳ס „די עקאנאמישע איבערקעהרעניש און די ענטוויקלונג פון דער סאציאלדעמאקראטיע"? פרעגט ער פלוצים.

וואם ווייטער איך רעד מיט איהם, אלץ מעהר ווואונדער איז זיך: ווי ער האט זיך עם ענטוויקעלט אין די לעצטע דריי יאהר! וויפיעל ביכער ער האט עם געלעזען און ווי קלאר ער פערשטעהט, וואם ער האט געלעזען!

איך זאג עם איהם ארויס.

— פאר דיזער קורצער צייט, וואם איך האב אייך ניט געזעהן, האט איהר גאר היבש געלעזען. — זאג איך.

— מיר אלע האבען היבש געלעזען — מאכט ער מיט א צופריעדענעם שמייכעל — מיין טאטע האט אויך א סך געלעזען אידישע ביכער... איהר וויסט דאך מסתמא, אז אונזערע אין אויסלאנד גיבען ארויס פאר די לעצטע צייט פיעל וויכטיגע ביכער אין אידיש? אונזערע אידישע ארבייטער פערשלינגען זיי פשוט און דעריבער קענט איהר איצט ניט זעלטען טרעפען א פשוט׳ן אידישען ארבייטער, א גארבער, צי א בערשטער, צי א שניידער, וואם וועט אייך ערקלערען די מהעריע פון קארל מארקס. איהר וואלט הערען ווי לאגיש מיין טאטע רעדט איצט אויף די פער־זאמלונגען וועגען עקאנאמישע און פאליטישע פראגען!—שרייט ארציק׳ל אוים מיט התפעלות.

אין א וויילע ארום דערווים איך זיך, אז א חוץ זאכאר׳ן האט מען פערשיקט א סך פון מיינע שילערם אויף.

— און וואם מאכט בער־לייבצעם מיידעל חנה׳לע, מיין פריהערדיגע שילערין?

ביי ארציק׳לען זיינדען זיך אן פרעהליך די אויגען, א גוטער שמייכעל צוגיסט זיך איבער זיין פנים און ער וועדט רויט, ווי פייער.

— אה, זאגט ער נאך א קורצען שווייגען, מיט א שטילען קול — זי איז א וואוי מיידעל. האט אויך פיעל געלעזען. זי איז אבער א ציוניסטקא פון דעם דעמאקראטישען פליגעל... שא, דער טאטע געהט — ברעכט ער זיך אונטער — אט וועט ער זיך מיט אייך דערפרעהען!

יאשקע קומט אריין, א פערשוויצטער, מיט דעם היטעל אויפ׳ן פאטילניצע, דער זעלבער יאשקע, ניט א האר זיך פערענדערט.

דערזעהן מיך, טהוט ער א פאטש מיט די הענד און שרייט אוים מיט שמחה:

— זעה נור זעה! ניט אומזיסט האט זיך די קאץ אין מיין פאבריק היינט געוואשען! שלום עליכם, רב ליעבערמאן!

און ער דריקט מיר די האנד מיט אזא קראפּט, אז איך האלט זיך איין מיט אלע כחות, ניט אויפ־צושפרינגען פון וועהטאג.

— נו, וואם מאכט איהר? — רעדט ער מיט התפעלות — אוי, אן אורח, אן אורח! וואו איז די מאמע? זאל זי היינט מאכען א גוטע וועטשערע לכבוד דעם גאסט!..

— איך האב די מאמע ניט געטראפען — ענטפערט ארציק׳ל — פארוואם ביזטו היינט אזוי שפּעט, טאטע, פון פאבריק?

— מיט די ארבייטער דארט ארריינגע׳טענה׳ט — ענטפערט יאשקע און טהוט זיך פלוצים א כאפּ — יא, ארציק׳ל, איז יענע געשיכטע בע־זארגט?

— יא, איך האב אליין געווארפען.. די ארבייטער האבען אלע געקראגען. זעמעלע קנייטש וועט זיך הענגען, אז ער וועט עם זהן. ער האט דאך געסטראשעט, אז ער וועט אין סיביר פערשיקען יענעם, ווער עם וועט נור וואגען...

— מען האט איהם... — שרייט יאשקע, און ברעכט זיך פלוצים אונטער — זעה! מיר דאכט זיך, אז חנה׳לע געהט אהער!

און ווירקליך, חנה׳לע בער־לייבצעם טאכטער לויפט אריין אין שטוב פערסאפעט. עם איז שווער זי צו דערקענען. זי קוקט אוים איצט א פאלקאמען ענטוויקעלטע פרוי, עלטער פון איהרע אכטצעהן יאהר. א הויבע, א שלאנקע, מיט א פולען בוזים, מיט א רונד, ווייס פנים, ווי אלבאסטער, און מיט גרויסע, אויסדרוקספאלע,

בלויע אויגען, מיט פולע ראָזעווע ליפּען, מיט די רויטע האָר פערפלאָכטען אין א דיקען צאָפּ, אָהן א הוט, לויפט זי אַריין אין שטוב און, דערזעהן מיך, בלייבט זי לכתחילה שטעהן צו־טומלט, באַלד אָבער דערקענט זי מיך...

— איהר? — זאָגט זי פערסאָפּעט, און דער בוזים בעווענט זיך ביי איהר שוואר — זדראַסטוואויטע!

און ניט געגעבען מיר אפילו די האַנד, לויפט זי צו צו ארציק'לען און רעדט אַרוים שטיל און איהרע בלויע אויגען קוקען צושראָקען:

— אויף גיך! זייט ניט איצט אין שטוב! מען האָט אייך היינט געזוכען, ווי איהר האָט געטהיילט פּראָקלאַמאַציעס די ארבייטער פון אויל־פאַבריק. מיין טאַטע געהט אַהער מיט זעמלע קנייטש! זיי וועלען אייך ארעסטירען!

ארציק'ל קוקט אויף איהר מיט שטאָלץ און לייבט. יאָשקע קוקט אויף איהר מיט צומישט.

— וואָס איז געשעהן, חנה'לע? — פרעגט יאָשקע, מיט א ווייך קול.

— נארישקייטען! — פאַלט דאָ אַריין ארציק'ל מיט א להכעים טאָן — זאָלען זיי מיך ארעסטירען!

— ניין, ניין, — שרייט אוים חנה'לע מיט שרעק — ניט מיין טאַטע זאָל אייך ארעסטירען! איך בעט אייך, געהט איצט אוועק פון דער היים. טהוט מיר דעם געפאַלען!

— זייט דאָך ניט קיין קינד, חנה! — מאַכט ארציק'ל מיט א פעסטען טאָן — זאָלען זיי קומען!

חנה'לע ווארפט זיך צו יאָשקע'ן.

— זאָגט איהר איהם, אז ער זאָל איצט אוועקגעהן פון שטוב. מען האָט איהם געזוכען, ווי ער האָט געטהיילט די ארבייטער פון אויל־פאַבריק...

—אז ער פאַלגט דיך ניט, חנה'לע, וועט ער מיך אודאי ניט פאַלגען. — ענטפערט יאָשקע מיט א גוטען שמייכעל.

— אבער מיין טאַטע וועט איהם ארעסטירען, איהר פערשטעהט? מיין טאַטע! — שרייט חנה'לע שיער ניט מיט פערצווייפלונג אין קול — דאָס קען איהְ ניט דערלאָזען!

— ארציק'ל, טהו איהר צוליעב און געה איצט אוועק פון שטוב. — מאַכט יאָשקע מיט א גוטמוטהיגען שמייכעל.

חנה'לע טהוט זיך א ווארף צו ארציק'לען, כאָפּט איהם אָן פאר די הענד, שלעפּט איהם און רעדט אויפגערעגט:

— קומט, קומט, אז ניט וועל איהְ עס אייהְ קיינמאָל ניט מוהל זיין!

— לאָזט שוין, משוגענע, נעהמען דאָס היטעל — לאַכט ארציק'ל.

ער כאָפּט דאָס היטעל פון טיש און געהט ארוים מיט חנה'לען פון שטוב.

יאָשקע איז רוהיג, קוקט זיי נאָך מיט אויגען פול לייבע. דאָן בייגט ער זיך צו מיר און טהוט מיר אזא געשריי אין אויער, אז מען האָט, דאַכט זיך, זיין „סוד" געדארפט הערען אויף דער זיבעענטער גאַס:

— דאָס איז לייבע, לייבערמאַן!

און טהוט מיר בעת דעם אזא קנאַק אין פּלוי־צע פון התפּעלות, אז איך האָב מיך צונויפ־געדרעהט ווי א בייגעל...

— איהר האָט געדארפט נעהמען מיט זיך א בודאָטשניק, ר' זעמעלע! — דערהערט זיך אין דיזער מינוט א דומפּפער קול פון פּאַרהויז.

— אהא, מיין מחותן געהט! — טהוט זיך א כאָפּ יאָשקע און זיין פּנים פערציהט זיך גלייך מיט א וואָלקען, און זיינע אויגען נעהמען קוקען אויף דער טהיר בייז, שטעכעדיג...

בער־לייבצע קומט אַריין א פּארשוויצטער און זיין אויסגעשטעלטער בויך, וואָס רוהט אויף זיינע קורצע, דיקע פיסלעך, הייבט זיך שווער ארויף און ארָאָב, אזוי ווי אינווייניג דאַרט וואָלט געארבייט א פּאַראָוואָז... הינטער איהם קומט אַריין זעמעלע קנייטש שטאָלץ, מיט פערדיסענע אָקסלען, מיט איין האַנד אָנגעשפּאַרט אויף א שטעקעל, מיט דער צווייטער, גלעטענדיג זיין שעהנע שוואַרצע באָרד. ביידע קומען אַריין מיט בייזע פּנים־ער.

— ווי קומען עפּעס אזוינע שעהנע מיוחסים צו מיר אין שטוב? — בעגעגנט זיי יאָשקע מיט א בייסענדען שמייכעל.

— הער אוים, —מאַכט זעמעלע קנייטש מיט א שטאָלצען טאָן— מיר זיינען נעקומען דיר מתרה זיין, אז מיר וועלען דיך ארעסטירען מיט דיין בן־אָק אין איינעם...

— און מיר וועלען אייהְ אין סיביר פער־שיקען! — כאָפּט אונטער בער־לייבצע מיט א דומפּפען קול, ווי פון א פאַס.

— עס פּרעהט מיט צו הערען, שעהנע קא־פּעליע —ענטפערט יאָשקע— אז איהר זייט מסרים, דאָס גלויב איך אייהְ, אבער אז איהר זאָלט קענען פערשטיקען איינעם אין סיביר... אָה, ברייטע, הייליגע מאַטניא, די הענד אייערע זיינען נאָך ניט אזוי לאַנג, אז איהר זאָלט מיט זיי דערגרייכען אזש ביז סיביר!.

— אָט דו וועסט שוין זעהן! — שרייט זעמעלע — דו וועסט מיר בונטעווען מיינע מענשען!

— מען האָט געזעהן דיין ארציק'לען, ווי ער האָט היינט פערטהיילט די טרפה'נע בלעט־לעך... מיר האָבען עדות... איך שיק היינט אריין צום זשאנדארמסקען — קאָכט זיך בער־לייבצע און סאָפּעט פון היץ מיט זיין שווערען בויך.

יאָשקע לאַכט בייז, אויפגערעגט.

— נו, טהוט עס, טהוט עס! — שרייט ער

— וואָס זייט איהר אהער געקומען?

פּלוצים לויפט אריין אין שטוב מיט אן אימפּעט חנה'לע.

— טאַטע, —שרייט זי אן אויפגערעגטע—

איך האָב עס פערטהיילט די פראָקלאַמאַציעס צווישען די אַרבייטער, איך!

בער־לייבצע בלייבט שטעהן א צוטומלטער, קוקט מיט זיינע גרויסע, קלעבערנע אויגען אויף זיין טאָכטער, סאָפעט און קען ניט אויסרעדען א וואָרט. זעמלע קוקט אויך פערוואונדערט אויף חנה'לען, און זי רעדט נערוועז, אויפגערעגט:

— וועז דו מסר'סט אַרציק'לען, דאָן וועל איך דערצעהלען, אז איך האָב עס געטאָן. יא, איך! ווייל אונזער ישראליק'ל און ר' זעמלע האָבען קיין רעכט ניט געהאַט אַבצושאַפען פינף און צוואַנציג אידען איבער צעהן קאָפיקעס א טאָג! איהר הערט? איבער די צעהן קאָפיקעס א טאָג, וואָס איהר וואָלט פערדיענט מעהר, לאָזט איהר פינף און צוואַנציג פאַמיליעס הונגערן! איהר האָט גענוג געלד! איהר האָט גענוג געלד! איהר האָט קיין רעכט ניט געהאַט! — שרייט זי מיט וועהטאָג, און טרעהרען קלינגען אין איהר קול.

— וואָס טהוסטו דאָ? — טהוט זיך א כאַפ בער־לייבצע — אַהיים געה, שיקסע!

דער אַלטער גדליהו איז אריין אונבעמערקט אין שטוב אין דיזער צייט, האָט זיך צונויפגעקאָרטשעט אין אווינקעל און האָט אונרוהיג ארויסגעקוקט אויף בער־לייבצע און זעמלען.

— ווי קומט זי אַהער? — פרעגט זעמלע.

— אַהיים געה! — שרייט בער־לייבצע, און סאָפעט נאָך שטאַרקער — אַהער נאָך ביזטו געקומען פערשווארצען מיר די אויגען? ! וואַרט, וואַרט, אין דער היים וועל איך זיך מיט דיר אַברעכענען.

— דו קענסט מיך לאָזען אַרעסטירען, טאַטע, אז דו ווילסט, און פערשיקען אין סיביר! — זאָגט זי מיט פעראַכטונג און גענהט שטיל פון שטוב.

— נו? — שרייט אוים זעמלע צו בער־לייבצע'ן און דריקט מיט די הויך־פערריסענע אקסלען.

— נו? — כריפעט ארוים בער־לייבצע צו זעמלע'ן און שטעלט אוים צו איהם בויידע קורצע, דיקע הענד מיט די דאַלאָנעס ארויף, אקוראַט ווי ער וואָלט וועלען זאָגען: „נו, וואָס טהוט מען מיט אזא שיקסע?

דער אַלטער גדליהו קריכט ארוים פון ווינקעל, גענהט צו צו בער־לייבצע'ן, א צונויפגעקאָרטשענער, מיט א רחמנות'דיגער מינע אויפ'ן פּארמעט־פּנים, און זאָגט שטיל:

— ר' בער־לייבצע, אייערע איז אויך אַנגעקאָפּט, הא? אוי, אוי, אפילו אייערע! — קרעכצט דער אַלטער גדליהו און שאָקעלט טרויריג מיט'ן קאָפּ.

בער־לייבצע לאָזט טרויעריג ארונטער דעם קאָפּ, ענטפערט איהם ניט און גענהט ארוים מיט זעמלע קנייטיט פון שטוב. פון פאַרהויז דערהערט זיך זיין אַכצען...

(פאָרטזעצונג פאָלגט)

י. י. שוואַרץ

ווינטער־פאַרנאַכטען

1.

גיהנום'דיג־רויט זינקט די זון שוין אין מערב־זייט,
בלוט־רויטע וואַלקענדלעך שוועבען דאָרט אום;
טיף אין אַ דעקע אַ ווייסע פערהילעט
שטעהען די פעלדער און וועלדער אַרום.

ס'דעקען זיך איין מיט אַ פורפור די בערגלעך
בלויער אַלץ ווערט אין די טהאַלען דער שנעע;
סשטעהען פער'חלום'ט די בוימער די ווייסע,
ס'ברענען קריסטאַלענע ליכטלעך אויף זיי.

צייטענווייז קומט אַן אַ מחנה מיט ראבען,
האַלט אויף אַ ווייל אין לופטען זיך אַב
ס'רייסט זיך אַ „קראַ" דורך די לופט דורך די שאַרפע,
ס'פאַלט פון די מחנה אַ שאַטען אַראָב —

באַלד אָבער טראָגט זיך די מחנה אַלץ ווייטער,
פליהט מיט אַ ראש און געפילדער אַוועק;
ווערט ביי דעם וואַלד דעם געדיכטען פערשוואונדען —
לאַנג הילכט דער וואַלד אָב און קרעכצעט פון שרעק.

ס'לאַזט זיך אַ ליכטיגע נאַכט פול מיט סודות
איצטער אַראָב אויף דער שווייגענדער וועלט;
ס'אַטהעמט די ברוסט פון דער ערד פול מיט גבורה,
שטאַהלענעם לעבען און אייזיגע קעלט!

2.

...ס'איז נאַך די זון ניט פערלאַשען גאָר,
ראָז שלאָגען אָב זיך די שטראהלען נאַך,
דעקען דאָס טייכעל מיט ראָזקויט צו,
וואַרפען זיך אום...

שאטענס צולעגען זיך ריעזיגע,
שוועבען אַרום אויף דעם שפיעגעל־גלאַז;
מיידלעך מיט זילבערנע קול'כלעך
שוועבען אַרום...

און ס'שוימט שוין די לבנה פון צווייטען זייט,
טובל'ט זיך אָב אין דעם אייז־שפיעגעל;
שאַטענס און ליכטער פערפלעכטען זיך,
קוסען זיך שטום.

ס'יאָגען די לוסטיגע שטיפערקעס,
פליהען אין שטראַהלען בעלויכטענע,
געהען אַ טאַנץ אין אַ קאַראַהאַד
קלינגענדיג העל.

שטערענדלעך צינדען אין הימעל זיך,
דימאַנטען שיסט ווייט דער שנעע פון זיך —
טאָג און נאַכט הערשען צוזאַמען יעצט —
שאַטענס און ליכט!

ניו יאָרק, 1909.

חוה גראָסס

פון א טאָג־בוך

ינפטען יולי.

היינט בין איך צו איהר צו־געגאנגען און האָב איהר געזאגט: „איך ווייל איהר זאָלט מיר אַלץ דערצעהלען. פאר וואָס? נו, איהר פערשטעהט דאָך.... איך מוז אַלץ וויסען; ווענען איהם."

וען איך האָב אויפגעהויבען די אויגען, האָב איך אויף איהר רחמנות געקריגען: איהרע הענד האָבען פיעבעריש געקנייטשט דאָס זייד פון דעם שירם; אין די אויגען, האָב איך בעמערקט, האָבען אויפגעבליצט טהערעלן און באַלד פערשוואונדען.

זי האָט זיך ניט פערוואונדערט און שטיל, אַלע מינוט זיך אָבשטעלענדיג, געענטפערט: „איך ווייל איך דערצעהלען. קומט צו מיר. אפשר... אפשר וועט עס אייך אָבהאַלטען פון עפעם. קומט צו מיר."

דערנאָך האָט זי געזאגט: „ניט איצטער. איצט איז מיר שווער. מאָרגען פאָהר איך אוועק און וועל זיין צוריק אין א חודש. דעמאָלט וועט איהר צו מיר קומען."

זי האָט מיר איהר אדרעס געגעבען. אויף א קליין גרוי שטיקעלע פאַפּיער האָט זי איהם אויפגעשריעבען. איך האָב אויף איהם קיין קוק ניט געטאָן און גלייך אריינגעלעגט אין קעשענע. נאָך א חודש, און איך ווייל אַלץ וויסען.

עטליכע מאָל האָב איך זי בעגעגענט. צוויי מאָל מיט איהם צוזאמען. ס'האָט זיך דעמאָלט געדאַכט, אז זי איז גוט און גליקליך. דערנאָך ביי איהם אין צימער אן אומעטיגע, א פערזאָרג־טע. דערנאָך אַליין אין אַלע ערטער, וואו מען קען איהם טרעפען, שטענדיג א ציטערנדע, מיט ארַאבעלאָזטע אויגען און א רחמנות'דיגען שמיי־כעל אויפ'ן בלאַסען פנים. איך האָב געוואוסט, אז זי איז זייז גליעבטע און האָב דעריבער גוט בעמערקט איהר אויסזעהען. א בלאַס אונבע־דייטענד געזיכט. איינס פון די געזיכטער, אן וועלכע עס איז זיך שווער צו דערמאָנען, — דו טרעפסט זיי אויף יעדען שריט און טריט. אויס־געלאָשענע שמאַלע אויגען. אין גאנצען עפעס א גרויע, אן אויסגעלאָשענע. איך האָב געוואָלט הערען איהר קול, האָב איך זי איינמאָל געפרעגט, אויב עס איז קאַלט אין דרויסען. א קול האָט זי א דינינקען, א קינדערשען, וואָס פאסט גאָר ניט צו איהר פערעלטערטען פנים.

איך צווייפעל קיין מינוט ניט, אז ער איז נאָהענט אויף מיט אנדערע פרויען. נור זי איז די איינציגע פון וועלכער איך וויים, אז ער איז מיט איהר נאָהענט. פאר מיר איז דאָס קלאָר, ווי דער טאָג. עס האָבען מיר דערפון דערצעהלט איהרע אונרוהיגע בעווענונגען, וועז זי זעהט איהם און דער שולדיגער און צופריעדענער שמיי־כעל, וועלכער בעווייזט זיך אויף זיינע ליפען אין איהר אנווועזנהייט; אין איהרער, אין מיינער און געווים אין דער אנווועזנהייט פון אנדערע פרויען, וועלכע איך קען ניט.

זי קען מיך אויך. זי וויסט געווים, וואָס פערבינדט מיך מיט איהם. מיר בעגעגנען שטענ־דיג איינע די אנדערע וואָרים און פרעהליך, אזוי ווי מיר וואָלטען געווען זעהר גליקליך צו טרעפען זיך. נור היינט איז שוין פאר מיר געווען צו שווער צו שפיעלען די רָאָלע. אין קאָפּ האָט גקעלאָפט: „דו מוזט וויסען. דו מוזט אַלץ וויסען." בין איך צו איהר צוגעגאנגען.

נאָך אין א חודש.

6טען.

אויף א מינוט וועקט זיך די פראָגע: „וואָס פאר א רעכט האָסטו מיט גענואָלט איבערצו־לייענען א בלעטעל פון זיין לעבען, וועלכען ער וויל פון דיר בהאַלטען, אונטערצו'גנב'ענען זיך, שפּיאָנירען אונטער זיין פלייצע?"

איך קלייב אוים די האַרטסטע, שטרענגסטע וועדטער: „אונטער'גנב'ענען זיך, שפּיאָנירען", און דאָך האָבען אויף מיר די וועדטער קיין שליטה ניט. איך שעהם זיך ניט, איך פיהל זיך ניט שולדיג: איך האָב ליעב.

מיין אייניציגער ענטפער, מיין אייניציגע פערטהיידיגונג: איך האָב ליעב און בין פין ליעבע קראנק. מיך מאַכט קראנק מיין ניט־קענען זיך אָבנארען, ניט קענען זיך פערגעסען אפילו אין די מינוטען, וועז איך בין מיט איהם. אדרבה, מיין זעהען און הערען וועדט דעמאָלם אונגעהויער שארף און אנגעשטרענגט. יעדע בעווענונג, יעדעם וואָרט, יעדער אויסדרוק איז א פאַסירונג, פון וועלכער איך טראַכט טעג און נעכט, טעג און נעכט. איך קלייב זיך פאַנאַנדער אין אזעלכע פאַסירונגען, צוגליעדער זיי אויף די קלענסטע טהיילכעלעך. א פאַלשער טאָן, א געקינצעלטער שמייכעל מאַכט מיך טיעף אונ־גליקליך. און שטענדיג אין די געדאַנקען פון איהם שטוים איך זיך אן אויף א פעסטע וואַנד, — זיין לעבען, זיין וועלט, וואָס ער האָט אויסער

מיר און ווי׳ל מיר ניט ווייזען. שטעה איך פאר איהר שעה׳ן לאנג מיט פערשטארטע אויגען.

איך האב ליעב, — דאם גיט מיר רעכט. און אויב עס גיט ניט קיין רעכט, דארף איך קיין רעכט ניט האבען. איך וועל טהון אזוי, ווי׳ל איך קען ניט אנדערש. איך קען ניט.

8טען.

מיר איז שלעכט.

און אין די בייזע טעג לעב איך וויעדער איבער מיין אלטען שעהנעם חלום. איך געדענק ניט, אין שלאף אדער אויפ׳ן. וואהר איז ער צו מיר געקומען.

שטענדיג אזוי: וועז מיין לעבען וועלט טרויעריג און פינסטער, קלייב איך אויף אין־דער פערגאנגענהייט פונקען פון ריינער פרייד, פון אונבעפלעקטען גליק און צינד מיט זיי אן די פערדונקעלטע נשמה.

און אט איז ער מיין אלטער שעהנער חלום:

א שטילע נאכט האט ציטערנד אויסגע־שפרייט די פליגעל איבער׳ן בליהענדען טהאל, זי האט איהם איינגעהילט אין שטערנלעערע פינ־סטערנים. און אין מיטען פון טהאל הייבט זיך אויף הויך און שטאלץ א בארג, מיט שנעע בע־דעקט, און געהט אוועק מיט׳ן שפיץ אין די וויטע הימלען. דא און דארט אין טהאל פלא־קערן אויף אנגעצונדענע פייערן, און ארום זיי דרעהען זיך אין א ווילדען קאראהאד, אין א פערפיהרערישען טאנץ מענער און פרויען. די לופט איז היים און שווער פון זייערע זינדיגע ליעדער, פרעכען געלעכטער, פון שכור׳ן קושען און צערטלען. איך, אויך איינע פון זיי, בלאנדזע צווישען זיי, זינגענדיג און טאנצענדיג, מיט צי־פלאזענע האר, אויף וועלכע עס גליהט א קראנץ פון רויטען מאן געפלאכטען. נור מיין הארץ, פול מיט צער און בענקען, איז ניט מיט זיי; מיינע אויגען זיינען צום שנעע־בעדעקטען בארג גערוונדט, צו זיין אין נעבעל בעהאלטענעם קאפ. און וואם העכער עם קלינגט דאם פרעה־ליכע ליעד, אלץ שטארקער וועלען צער און בענ־קען, ציהען די נשמה אין דער הויך, געבען איהר פליגעל די היך צו דערגרייכען. שטיל שליך איך זיך ארויס פון ווילדען קרייז, — קיינער האט ניט בעמערקט, און געה אהין, וואהין דאם הארץ גלוסט. איך און די פינסטערנים טולין זיך צום בארג, — ביידע לעכצען צו ליכטיגער הויכקייט. בלייבט זי ליגען באלד א שוואכע, א מיעדע ביי זיין פוס; איך אליין שטייג צו די סודות׳דיגע שפיצען. מיין קראנץ האט דער ווינד צוועקגעטראגען. דאם ליעד האט ערגעץ פערקלונגען. איך געה מיין וועג אהן ליעדער און בלומען. און דער בארג ווי׳ל מיך ניט לאזען דאם שוואכע מענשענקינד אנצוריהרען זיין שטאלצען קאפ, שרעקט ער מיך מיט אבגרונדען און גליטשיגע שטיינער. ער האט מיר די קליי־דער צוריסען, דאם לייב צובלוטיגט, די פיס פער־וואונדעט. נור וואם איז דאם וועלטה פאר דעם גליק צו זעהען די ערד ווייט, דעם הימעל נאהנט? אט איז דאך דער הימעל, אלץ נעהנ־טער, אלץ נעהנטער — מיט דער האנד צו דער־לאנגען!

בענקשאפט האט גובר געווען דעם שרעק — דארט אונטען רויכערען זיך נאך די ביי־נאכטיגע פייערן. אבער אויף מיין ציטערנדען קערפער, אויפ׳ן הארטען שנעע, וואם בעדעקט דעם שפיץ, פאלען ווייך די שטראהלען פון אן אויפגעהענדער זון.

9טען.

איך האב נעכטען ניט געקענט מעהר שרייב־בען, אזוי בערוישט בין איך געווען פון אייגענעם חלום. נאך היינט פיהל איך זיך שטארק אין הויך איבער דער ערד אויפגעהויבען. פונקט ווי מילדער און בלאסער איז געווארען דאם ליידען פון דער לעצטער צייט.

11טען.

איך ווי׳ל נאר וויסען, וואם פאר א ליעבע־ווערטער ער האט איהר געזאגט: צו די איי־גענע, וואם מיר, אדער זי האט אין איהם אנ־דערע אויפגעווארפט? האט ער געזוכט איהר בעגענען? דערצעהלט איהר, אז ער איז פון ליידענשאפט קראנק, אז ער דארף קיינעם ניט, נאר זי?

איך ווי׳ל נאר דאם זאל זי מיר דערצעהלען. ניט מעהר.

ווירקליכקייט און חלום פלעכטען זיך צי־זאמען, גיסען זיך צונויף, און איך ווייס ניט, וואו איינס לאזט זיך אויס, וואו דאם אנדערע הייבט זיך אן.

איך בין א קעניגין. נו יא, איז דען שווער זיך פארצושטעלען, אז איך בין א קעניגין? איך זיץ אין קעניגליכען איצט האלב־דונקעלען טהרון־זאל און אויך איהר מיין האף־דאמע. האב איך ערלויבט זיך צו זעצען ניט ווייט פון מיר.

מיט א הארטען שמייכעל האב איך איהר געזאגט, אז איך ווי׳ל, זי זאל מיר אלץ דערצעה־לען. און די האף־דאמע (איהר געזיכט איז גרוי און די אויגען אויסגעלאשען) דערצעהלט שטיל, אלע ווייליע זיך אבשטעלענדיג, ווי דער גרויסער קינסטלער האט איהר ליעבע געזוכט, געזאגט איהר, אז ער איז פון ליידענשאפט קראנק, אז ער דארף קיינעם ניט, נור זי.

איך הער א קאלטע, א שטאלצע און שפיעל־נאכלעסיג מיט דעם בריליאנטענעם דיאדעם: קיינער טאר ניט זעהען, ווי די קעניגין ליידט. נור זי דערצעהלט ווייטער: ווי היים ער האט זי געקושט, ווי ווייך געצערטעלט, וועלכע ליעבעס־

וועלטער ער האָט פאר איהר געפונען... און איך גיב א צייכען, זי זאָל אויפהערען. זי וועלט שטיל און טיף פערניינענדיג זיך, פערלאָזט זי דעם זאל. און אויף מיינע ליפּען איז נאָך אלץ דער קאלטער שטאָלצער שמייכעל, און די הענד שפּיעלען נאָך אלץ מיט דעם בריליאַנטענעם דיאדעם: קיינער טאָר ניט זעהען וויי די קעניגין ליידט.

— — — — — — — — — — — — — —

אזוי קינדערש! אזוי לעכערליך! איך בין ניט קיין קעניגין, — א מיעד קינד מיט גרויסע פערלאַנגען בין איך. זי איז ניט קיין האָף־דאַמע — אן ארעמע ארבייטס־מיידעל. ער איז ניט קיין קינסטלער.

איך וויים, אז זי וועט מיר אלץ דערצעהלען, אבער דאָס וויסען מאכט מיר ניט גרינגער. מיר איז גאָר שווער צו טראכטען וועגען דעם. וועז דאָס, וואָס איז אונמעגליך, וואָלט מעגליך געוואָרען — וועז ער וואָלט צו מיר אלץ צוגענגען אן אלץ פערטרויט, אלץ. וועז — טהערען שטיקען מיך.

14טען.

מיינע ביכער, מיינע גרויסע פרייַנד קוקען אויף מיר מיט שטומען פערדרוס, רופען צו זיך.

15טען.

היינט, וועז איך האָב איהם בעגעגענט, איז ער געווען ניט אליין. זיין בעקאַנטער, וועלכער האָט פערווייַלט מיט אונז עטליכע מינוט, האָט צווישען אַנדערע דערמאָנט אויך איהר נאָמען. וועז יענער איז אוועק, האָט ער געזאָגט: „זי איז זעהר א וויכטיגער חבר", כאָטש איך האָב איהם ניט געפרעגט, ווער זי איז. און וואָס זאָגט ער איהר וועגען מיר? מסתמא, מיט דער זעלבער בעדייטענדער מינע: „זי איז זעהר א ניצליכע ארבייטערין".

איך האָב אויף איהם רחמנות. וויפיעל דארף ער זיך אַנשטרענגען, וויפיעל ליגען זאָגען, כדי איך זאָל זי האַלטען פאר א וויכטיגען חבר, זי מיך פאר א ניצליכע ארבייטערין. און איך, און זי זיינען דאָך ביי איהם ניט די איינציגע ארעמער.

און א מאָל דאכט זיך מיר, אז איהם טהוט באמת וועה, אז א מאָל פיהלט ער זיך טיף שולדיג אין דעם, וואָס צוליעב קליינע, קליינינקע תאוה צוברעכט ער בליהענדע לעבענס, פערסם'ט און קאַליעטשעט יונגע נשמות.

איך האָב אויף איהם רחמנות.

17טען. בייטאָג.

איך האָב זיך צוריקגעקעהרט צו מיינע ביכער. איך ארבייט היינט א סך ביז צום שכור וועלט.

בייגאכט.

נאָך אמאָל: איך ארבייט היינט א סך ביז צום שכור וועלט, אבער ניט כדי שכור צו ווערען. איך בין יונג און שטארק און האָב ניט קיין מורא צו פערבליבען מיט מיין צער אוג אויף אויג, אויסטרינקען איהם ביז'ן דעק. נור וויל איך בין יונג און שטארק ציהט מיך צו זיך די ארבייט, ווי דאָס לעבען, ווי דאָס גליק פון לעבען.

די לעצטע צייט שטעל איך זיך אפט אָב א פערוואונדערטע פאר דעם שאפען פון די פערשוואונדענע האַלב־פערגעסענע פעלקער. דער עבר וועלט מיר נאָהנט און טהייער, ווי דער היינט, ווי די פאַראויס־פיהלונגען פון דעם מאָרגען. מיר דאכט זיך אמאָל, אז איך באָד זיך אין דעם ליכט פון יענע שטערען, וועלכע זיינען שוין לאַנג אויסגעלאָשען געוואָרען, וואָס שיקען אבער ביז היינט נאָך צו אונז זייער העל־גלענצענדע שטראַהלען. דינע פון גאָלד געוועבטע פעדים פערבינדען אונז מיט זיי.

24טען.

איך טראכט א מאָל, אז וואָס צייט און מענשען וועלען ביי מיר ניט צונעהמען, וועל איך דאָך בליבען רייך, רייכער, ווי קרעזוס איז געווען. צייט און מענשען וועלען ביי מיר ניט אוועקרויבען די גליקזעליגקייט, וואָס גיט היינע'ס ליעד, בעטהאָווען'ס סאָנאטע, ווינטשי'ס א בילד.

25טען.

קוים הייבט מען זיך אויף א ביסעלע העכער פון אייגענע קליינינקע פרייד און צער, עפענען זיך אויף קריסטאַל־קלאָרע קוואלען פון נייעם גליק און נייעם ליידען. עס גההט פאר דיר פארביי די מענשהייט אין איהר פערביטערטער מלחמה מיט'ן טוידט, אין איהר הייסען שטרעבען אריבערצוטרעטען די גרענצען פון מעגליכעם, אריינצודרינגען אין גרויסען סוד, דאָס אונענדליכע מיט פעסטע ארעמס ארומצונעהמען. איז זי ניט ווי אן אדלער, וואָס הייבט זיך דורך נעבעל און וואָלקען אלץ העכער און העכער צו דער זון, כדי אנצוריהרען איהר פייערדיגע ברוסט מיט די מעכטיגע פליגעל, כדי צו זויגען פין איהר דאָס אייביג־פליסענדע ליכט? איז זי ניט, ווי —

ניין, ניט אזוי. איך וויל ניט קיין רעמאַריק, קיין פראזען און קען ניט געפינען קיין וועלטער, וואָס זאָלען זיין טיף און גרוים, ווי מיין ליעבע צום מענשען, ווי מיין אכטונג צו זיין שאפען: ניט מיט וועלטער, מיט מיין לעבען וועל איך עס בעווייזען.

איך וויל עס בעווייזען מיט'ן לעבען. דער מוח, די נערוון, אלע כחות וועל איך אוועקגעבען מיין ארבייט. און איך נאר זיך אין זיך

ניט אָב, איך שעץ זיך ניט איבער. אויב מיין געדאנק איז שוואך, בלויבט אויף נאָר אויף א מינוט, שטעלט זיך אָב דערשראָקען פאר יעדער הינדערנים, ווײל איך אויפקלייבען די שהנסטע, די העלסטע געדאנקען פון דורות לאנג, וועלכע האָבען ביז איצט געלויכטען נאָר פאר וועניגע אויסגעקליבענע, און מאכען זיי קלאָר, פערשטענדליך פאר טויזענדער און צהנדליגער טויזענדער. זאָלען די טויזענדער און צהנדליגער טויזענדער זיך וואַרעמען אין דער זון, וועלכע שיינט מיר, זאָלען זיי געניסען פון דעם גליק, וועלכער איז מיר בעשערט.

27טען.

די לעצטע טעג האָב איך כמעט ווי פערגעסען, נאָר ניט געטראכט וועגען איהם. היינט איז מיר פלוצלונג אריפגעשוואומען אין זכרון די גאנצע סצענע, ווי איך בין צו איהר צוגעגאנגען, געבעטען זי זאָל מיר אַלץ דערצהלען... דאָס בלוט האָט זיך מיר געוואָרפען אין פנים. איך האָב זיך פאר מיינע ביכער פערשהמט.

מען מוז עס פערגעסען, כאָטש אויף א ווײלע, כדי צו פיהלען זיך ריין. ארבייטען מוז מען.

28טען.

א גאנצען טאָג זיץ איך ביי מיינע ביכער. נאָר אָט קומט דער אבענד שטיל, פערבענקט און טרויעריג, און די ארבייט גליטשט זיך אונבעמערקט ארויס פון די הענד. עס פערווילט זיך פלוצלונג זההען א בריטען ווייט־אויסגעשטרעקטען הימעל, א דונקעלע ערד, וואָס זאָל אָטהעמען פריי, ניט דערשטיקט אונטער שווערע שטיינער. דאָ אין די לאנגע שמאָלע גאסען צווישען די הויכע מויערען קענסטו אזעלכע וואונדער ניט טרעפען.

ווארף איך זיך אין מיין בעטעל, פערמאָך די אויגען און מיין פאנטאזיע טראָגט מיך שוין אוועק אהין, וואו דער הימעל איז בריט און ווייט, וואו די דונקעלע ערד אָטהעמט פריי — אין מיין ארעמע ליטא.

מיין ארעמע ליטא. א קרענקליך־בלאסער זומער אבענד האָט זיך שוין אראָבגעלאָזט אויף איינע פון איהרע אלטע פערטראכטע שטעדט; האָט זיך אראָבגעלאָזט שטיל און זאכט, ווי ניט וועלענדיג שטערען איהר טרויעריגען טראכטען. מיט ציטערענדען לבנה־ליכט האָט זי בענאָסען דעם „בריטען" וועג, וועלכער פיהרט צו די דונקעלע גרינע פעלדער מיט זייערע ערגעץ־וואו צו־וואָרפענע פיעלצווייגיגע בוימער. מען זההט ניט קיין מענש, קיין פוהר, מען הערט ניט קיין פויגעל זינגען: אַלץ שווייגט. און מיר איז שלעכט. א לאנג־ערוואַרטעטער אונגליק איז צו מיר געקומען. צו שווער איז עס פאר מיינע אקסלען — ניט ארבייערצוטראָגען. ווײל איך איהם טיף בעהאלטען, קיינער זאָל ניט זען, אפילו דער אלץ־זעהענדער הימעל. שנייד איך ניך איבער דעם „בריטען" וועג און גיה צו דעם מיט גראָז בעוואקסענעם פעלד אהין, וואו עס וויגען זיך עלענד די בוימער. אָהן טהרערען, אָהן וועלטער פאל איך צו דער פייכטער ערד, וועלכע איז אזוי פיעל געטראָטען און דורכגעשניטען געוואָרען, צום איינגעהויקערטען בוים, וועלכער האָט שוין אזוי פיעל שטורעמס און דונערען געזעהען, טוליע זיך צי זיי — זיי זיינען מיר נאָהענט אין צער. און אלץ שווייגט. פונקט ווי א שאָטען פון גרויסען ליידען האָט דורכגעשוועבט דורכ'ן הימעל, אראָבגעפלאָטערט צו דער ערד און אָנגעריהרט זי לייכט, זיך דורכגעטראָגען אויף א ווײלע פאר דעם מענשענס אויגען, און דער הימעל, דער מענש, די ערד האָבען זיך אָבגעשטעלט פערוואונדערט פאר דער גרויסקייט פון'ם ליידען אוז זיינען ענטשוויגען געוואָרען. און די שטילקייט נעהמט מיך ארום מיט צארטע ארעמס, קושט ווייך די פערוואונדעטע נשמה, דערצהלט פון פרעמדע וועלטען, וואו זי איז די הערשערין. נאָר זי. און ניט ווייט פון מיר הויבען זיך אין ליכטיגיע רייהען די הייזער פון מיין שטאָדט. איך דערקען צווישען זיי מיין מוטער'ס הויז. איך ווייס, אז אין שטוב איז פינסטער, — קיינער איז ניטא: דער טאטע איז שוין לאנג אויף יענער זייט ים. איך ווייס, אז עס איז אפען דאָס פענסטער, און ביי איהם שטעהט מיין פריה אלט געוואָרענע מאמע מיט איהר פון צארן און טרויער פערגליווערט געזיכט. און איך ווייס, אז איהר בליק איז געוועגדט צום דונקלען פעלד, צו די אלטע בוימער, וועלכע רויבען פון איהר איהר קינד. און איהר בליק רופט און ציהט, בעפעהלט און בעט. איך קען ניט איהם ניט פאלגען. אין שטומען צער פערלאָז איך מיין אָרט, נעה איבער דעם בריטען, מיט ציטערענדען ליכט בעגאָסענעם וועג צו די הויזער פון דער פערטראכטער שטאָדט, צום פענסטער, וואו עס שטעהט מיין צארניגע, אייביג טרויעריגע מאמע.

קינד, דו חלום'סט צופיעל. מען טאָר ניט — עס שטערט דער ארבייט.

30טען.

מיינע טעג געהען אוועק אין לערנען און טראכטען. אין די אבענדען שרייב איך א סך. איך הויב אָן צו גליבען אין מיין יוגענד און ווילען.

4טען אויגוסט.

מאָרגען דארף איך ביי איהר זיין. מיך דריקט עס, ווי א משא דריקט עס. מיר געפעלט ניט די גאנצע געשיכטע. ניט שעהן.

יע, הייסט עס, מאַרגען גיעה איך. איך האָב דאָך צוגעזאָגט.

5טען.

איך האָב צוריסען דעם אַדרעס. פּשוט געגומען און צוריסען.

אין דער פּריה איז דאָס געווען. איך האָב זיך אָנגעטאָן צו געהן צו איהר. איך האָב דאָך צוגעזאָגט. עס איז מיר געווען אזוי שווער. דער קאָפּ האָט זיך געדרעהט. איך האָב ארויסגענומען דעם גרוי צעטעלע איבערצו־לייענען דעם נומער פון דער גאַס. איך האָב געקוקט אויפמערקזאם אויף די ניט גלייכע קינ־דערשע אותיות און גאָר ניט געזעהען. ווי אַ נעבעל האָט די אויגען פערדעקט. איך וויים ניט ווי אזוי, ניט טראַכטענדיג האָב איך עס צוריסען און די שטיקלאָך דורכ'ן פענסטער ארויסגעוואָרפען.

איצט אָטהעמט זיך גרינג און פריי. אָבער איך שעהם זיך. איך שעהם זיך פאר זיך אליין: ווי האָב איך עס געקענט טאָן? ווי האָב איך געקענט דערפון טראַכטען גאָר? דאָס פּנים ברענט פון חרפּה.

8טען.

איך האָב זיי היינט ביידע בעגעגענט. זי האָט געקוקט אויף מיר קאַלט מיט פערדרוס. ער — מיט א שולדיגען שמייכעל.

איך וויים ניט, אויב זיי האָבען איבער־גלייענט אין מיין בליק די ליעבע און מיטלייד, פון וועלכע ער האָט זיי געקענט דערצעהלען. מיר האָט זיך געוואָלט צוגעהן צו דער אָרעמער מיידעל, ארומנעהמען זי ווי א שוועסטער, און געפינגען פאר איהר וועהטער, וואָס זאָלען אין איהר אויפוועקען פרייד און שטאָלץ. מיר האָט זיך געוואָלט אַריינקוקען טיף אין זיינע מיעדע אויגען און זאָגען איהם, אז איך האָב אויף איהם גרוים רחמנות. יע, זאָל ער זיך ניט וואונדערען — איך האָב אויף איהם רחמנות. און איך וויל, אז ער זאָל זיך קיינמאָל ניט פיהלען שולדיג געגען מיר. וויל, אויב אפילו ער וועט מיר דעם גרעסטען אומגליק ברענגען, אויב אפילו ער וועט זעהר פערעלטערען מיין נשמה, איין זאָך וועט ער דאָך ניט טוידטען — איהר שטרעבען צו דער הויך, איהר דורשטיגע בענקשאפט צום שפּיץ באַרג.

רעדאקציאנעלע נאטיצען

וועט זיך קיינער ניט אָברופען?

די „באבושקא" פון די רוסישע רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג, יעקאטערינא ברעשקאָווסקאיא, איז אין לעבענסגעפאהר. דער געקרוינטער בער, וועלכער האלט אויף איהר האלז זיין קרומע לאפע, וויל איצט דערשטיקען איהר ריינע, לויטערע, אונבעפלעקטע נשמה.

ברעשקאָווסקאיא, וועלכע איז אריינגעקומען מען אין דער וועלט אין דעם רעוואָלוציאָנסיאהר 1848 און איז היינט 61 יאָהר אלט, שיינט צו האָבען איינגעאָטהעמט די רעוואָלוציאָן מיט איהר ערסטען אָטהעם־צוג.

גלייך ווי עם האָט זיך אָנגעפאנגען אין רוסלאנד די רעוואָלוציאָנערע פאלקסבעוועגונג פון די זיעבעציגער יאָהרען פון דעם פערגאנגענעם יאָהרהונדערט, איז די יונגע ברעשקאָווסקאיא גלוון אין איהר א טהעטיגער מיטגליעד.

אין דעם יאָהר 1874 ווערט זי שוין געמשפט אלס פראָפאגאנדיסטין און דרייַ יאָהר שפעטער, אין 1877, פערנעהמט זי אן אויבענאן אין דעם גרויסען היסטאָרישען פראָצעס פון די „193".

צווישען די 37, וועלכע זיינען אין דיעזעם פראָצעס געפונען גלוון אָרען שולדיג, ווערט זי פער'משפט צו א שווערע שטראָף אין דעם אנהויב פון דעם יאָהר 1878.

אין 1881 גיט זיך איהר איין צו אנטלויפען, אָבער זי ווערט פון דאָם נייי ארעסטירט און קריעגט פיער יאָהר קאָטאָרגא.

און אזוי ווערט זי יאָהרען לאנג געקווילט

אין סיביר, אין קאטאָרגא, אין טורמעס, ביז זי ווערט גרוי און אלט אין דער רעוואָלוציאָן.

זי ערקענט אָבער ניט אָן דעם עלטער און לאָכט פון די גרויע, גרייז־גרויע האָאר.

א פרישע, א מונטערע, א לעבעדיגע אלט־יונגע פרויענגעשטאלט, מיט אויגען וואָס לאָכען, מיט ליפּען געמאכט צום בעטשען און קוסען די מענשהייט, מיט אן אונענדליכע אמונה אין האָרצען און מיט א ברענענדע ליעבע וואָס האלט אין איהר אומאָרמונג די גאנצע וועלט, אלץ וואָס לעבט און פיהלט און האָפט — דיעזע פרוי קומט ענדליך א פרייע צו אונז אין אמעריקא און בעט א נדבה פאר די וואָס ליידען איצט ווי זי אליין האָט פריהער געליטען.

און יעדער וואָס האָט א האָרץ רופט זיך אָב און, דאכט זיך, א בעפריעדיגטע, פאָהרט זי אהיים צו איהרע געבונדענע און געקוועלטע געניאסען.

עס דערלאָנגט זיך דערווייל א דרעה דער רָאָד, דער „גלגל החוזר" און א שטראָהל פון ליכט בעשיינט רובלאָנד. די פרייהייט זיעגט. די טיראַננעי פערקריעכט זיך אין א ווינקעלע ווי א געשלאָגענער הונד, די רעוואָלוציאָן, מיט א „ברוך מתיר אסורים" אין די אויערן, מיט די שליסלען אין דער צובלוטיגטער, אָבער פעסטער האַנד, עפענט די טורמעס און בעפרייטע קעלערבעוואָוינער, בעפרייטע שליסעלבורגער און אנדערע בעגריסען ליעבעפאל און דאנקבאר זייער געניאסין די באבושקא.

און נאָך אמאל טוט זיך א דרעה דער גלגל און דאָס אלעם פערשווינדעט ווי א חלום א זיסער, וועלכער האט ניט געטאָרט מקוים ווערען.

די באבושקא און איהר אלטער חבר טשאיקאָווסקי זיינען ביידע ווידער אין קייטען, וויעדער הינטער שרעקליכע מויערן.

אָבער וואהרענד א גרויסע בעווענונג, וועלכע געפינט אן אָבקלאנג אין אמעריקא בעפרייט, לכל הפחות אויף בייל, אונזער בראָווען טשאיקאָווסקי, בלייבט די באבושקא אין איהר טורמע.

און איהר טורמע דריקט בישלעכווייז ארויס דאָס לעבען, דאָס הייליגע לעבען פון דיזע העלדישע פרוי און צו די לאכדיגע אויגען פערגיסען טערערן, ארויסגערופען פון שרעקליכע לייודען, אָדער ניט, ארט משמעות קיינעם ניט.

וועט מען זיך דאָס ווירקליך גאָר ניט אָבדרופען? וועט מען ניט מאכען וועניגסטענס א פערזוך זי צו רעטען ווי מען האָט טהיילווייז גערעטעט איהר אלטען קאמפּאנאָסן? וועט זיך קיינער ניט אָברופען פון די טויזענדע, וועלכע פיהלען געווים נאָך היינט דעם מענשענליבענדען בליק פון דיעזע זעלטענע פרוי?

מיר גלויבען דאָס ניט.

* * *

אָהזאָל'ס ארטיקעל אין דער „צוקונפט"

די היגע פּארטיי־גענאָסען פון די באבושקא, די סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען — וועניגסטענס אייניגע פון זיי — געפינען זייער פּארטיי בעליידיגט אין געזאָהל'ס ארטיקעל פון פּאריגען מאָנאט אין דער „צוקונפט".

אונז האָט זיך געדאכט און דאכט זיך נאָך איצט, אז דער איינדרוק איז א פאלשער. מיר זעהען בשום אופן ניט אין וואו די בעליידיגונג איז. זיכער ניט אין די וועלטער פון אָזאָהל, אז די „באָיעווציא אָרגאניזאציע" איז נעגריכ־דעט געוואָרען מיט דעם וויסען, אָדער מיט די צושטימונג פון דער רעגיערונג? און דאָס איז דאָך די שארפסטע בעמערקונג אין דעם גאנצען ארטיקעל.

איינמאל צוגעגעבען, אז אזוי, דער פערטרעטער, איז געווען א מאכער און א פיהרער און א טויער, איז עס דאָך זעלבסטפערשטענדליך, אז די רעגיערונג האָט פון אלץ געוואוסט און האָט זיך נור געמאכט ניט זעהענדיג. אויב דאָס איז אָבער אזוי, דאן איז דאָך אלעם געשען מיט איהר וויסען און צושטימונג.

מאכט דאָס אָבער קלענער דעם רוהם, וועלכען א גרשוני האָט זיך אין דערזעלבער פּארטיי ערוואָרבען דורך זיין העלדענמוטה און דורך זיין מארטירערטהום? מאכט דען די רעגיערונג'ס מיטווייסען און צושטימונג צו נישט די הייליגע מסירת־הנפש פון א קאליאייוו אָדער א סאזאנאָוו?

געווים, א סאָציאלדעמאָקראט, וואָס גלויבט ניט אין אָרגאניזירטען טערראָר, וואָס קען זיך פּרעהען מיט'ן גאנצען הארצען וועג א בלוטהונדי ווי פלעהווע פערשווינדט פון דער ערד־אויבערפלעבע, גלויבט אָבער ניט, אז דיעזע אקטען קענען זיין א טהייל פון דער טאקטיק פון א פאליטישע פּארטיי, אָדער אפילו פון א קליינע אָרגאניזאציע — אזא מענש מוז, צו ער וויל צו ניט, קומען צו דעמזעלבען שלוס ווי אָהזאָל אין אזא פאל.

ער מוז קומען צום שלוס, אז אין אזעלכע אָרגאניזאציאָנען מוז זיך אריינגנב'ענען אזעוו און הגם פערערטהער קענען זיין אין אלע פּארטייען און זיינען אימער געווען, וועלען זיי אנטאָן מעהר צרות אין טערראָריסטישע אָרגא־

ניזאציאָנען, ווייל די טערראָריסטישע טהאָטען זיינען געפערלעכער: ענטוועדער פאַר'ן שונא, אָדער פאַר זיך.

עס איז אָבער מעגליך, אז גענ. אהזאל'ס פאַקטען קענען ווידערלעגט ווערן. אויב אזוי, איז די „צוקונפט" אָפּען פאַר יעדען, ווָאם קען דאָס טאָן.

* * *

דאָקטאָר זשיטלאָווסקי'ס טהעאָריע

לאָמיר ביי דיעזער געלעגענהייט זאָגען, אז דער ווָאם שרייבט דיעזע ציילען קומט אַלץ מעהר און מעהר צו דער איבערצייגונג, אז דר. זשיטלאָווסקי'ס מיינונג און טהעאָריע וועגען אזעוען ווי זי איז אויסגעדריקט געוואָרען אין די לעצטע ביידע העפטען פון דעם זשורנאל „דאָס נייע לעבען", איז נעהענטער צום אמת ווי אַלע אנדערע השערות.

אַנרופען א מענשען מאָנסטער, ווילדע חיה. אויסוואורף און אנדערע אזעלכע נעמען איז לייכט, אָבער דאָס ערקלערט קיין שום זאך נישט. דר. זשיטלאָווסקי'ס טהעאָריע, אז אזעוו האָט פערראטהען די פּאַרטיי אין אונבעדייטענדערע פעלער כדי זי צו שיצען און איהר צו העלפען אין וויכטיגערע, לעגט זיך גיכער אויפען שכל ווי אַלע אנדערע השערות. א שפּיאָן לשם־שמים איז לייכטער זיך פאָרצושטעלען ווי א שד אין מענשענגעשטאַלט, ווי א פערהאָרטוועטען פערברעכער, וועלכען קיינער דערקענט נישט, וועלכען קיינער איז אפילו נישט חושד, אפילו נישט אזא מאן ווי גערשוני.

וויקטאָר הוגא'ס טאָרקוועמאדא, דער גרויסאינקוויזיטאָר, וואָם ברענט און בראָט זינדיגע מענשען אויף דעם אכזריות'דיגסטען אופן, דאָס טוענדיג כדי דורך דעם צו לייטערן זייערע נשמות, צו ראַטעווען די מענשהייט פון א גיהנם־פייער, וואָם איז פיעל שרעקליכער ווי דער עקידה־פייער — דיעזען טאָרקוועמאדא — אויך א מין מאָנסטער לשם שמים — איז זיך לייכטער פאָרצושטעלען ווי גלאַט א ברוט וואָם דאָרף, ווי דער גאָט מלך (מאַלאַך), פייער־אָפּפער פון מענשען צו זעטיגען זיין מאָרדלוסט.

ניט וויסענדיג מעהר ווי דאָס וואָס מען קען ערפאהרען פון די צייטונגען, גלויבען מיר, אז דר. זשיטלאָווסקי'ס השערה איז די איינציגע וואָם האָט ערגיץ א וועגטה פון א ריין פּסיכאָלאָגישען שטאַנדפונקט.

* * *

א וואָרט צו די געוועלקשאפטען

ניט זייענדיג אים שטאַנד צרייצוגעהן אין די פּראָגע אזוי בריט און אזוי טיף ווי דאָס וואַלט זיך געפאַסט פאר א זשורנאל, וועלען מיר דאָ דעם „פאַרווערטס"־טראָבעל גופי ניט בעריהרן. — עס וואַלט געווען איינפאַך אונזינניג צו פרובירען אָב'פּטר'ן מיט עטליכע וועדטער אזא פראגע ווי די „פאַלקספערוואַלטונג" און דאָס איז דיזע פראגע (און ניט דער אָדער יענער „טראָבעל", וואָס איז נור א פאַלגע פון איהר) וואָס דארף אונטערזוכט ווערען. וועו די צייט דערצו וועט זיין געקומען, וועט די פראגע אויפגעהויבען ווערען פיעלליכט אין דער „צוקונפט", פיעלליכט אנדערסוואו. דאָן וועט מוזען בעשפּראָכען ווערען —און גרינדליך בעשפּראָכען ווערען — ניט נור די פאַלקספערוואַלטונג ווי זי „ארבעט" אינ'ם „פאַרווערטס", זאָנדערן אויך דיזעלביגע ערשיינונג אין אונזער ענגלישען ארגאן, דעם „קאל", אין דער דייטשער „פאַלקסצייטונג" און אין דער „צוקונפט" אליין.

דאָס וועט מוזען געטאָן ווערען רוהיג אין געלאַסען און אזוי זאכליך (אָביעקטיוו) ווי נור מעגליך. דערצו אָבער איז דערווייל די צייט נאָך ניט געקומען.

וואָם מוז אָבער דאָ גלייך בעריהרט ווערען איז פאַלגענדעם:

די זיעבענער קאָמיטע פון די פּעראייניגטע אידישע געווערקשאפטען האָט ארויסגעגעבען א פּסק־דין. אין זייער ערקלערונג צו דעם דאָזיגען פּסק־דין, וועלכע איז אבגעדרוקט געוואָרען אין דעם „פאַרווערטס" דעם 18טען מערץ בעהויפּטען זיי וועגען צבין'ען אז זייער בעשלוס זאָגט:

„פון צייט צו צייט ווערט רעקאָמענדירט אז ער זאל שרייבען ארטיקלען."

די קאָפּיע אָבער פונ'ם פּסק־דין, וועלכען מען האָט איבערגעגעבען די שרייבער לויטעט:

„מיר רעקאָמענדירען, אז צבין זאל אָנגעשטעלט ווערען צו שרייבען ארטיקלען ווי ער וויל פריהער".

– אַזוֹ ניט „פון צייט צו צייט", נור „ווי פריהער".

מיר גלויבען, אז די געווערקשאפטען זיינען פערפליכטעט די זאך אויפצוקלערען, דאָס דארף זיי דיקטירען זייער אייגענער זעלבסטרעספעקט. דאָס האָבען זיי געדארפט טאָן גלייך נאָכדעם ווי דער „ארבייטער" איז ארויסגעקומען מיט א בעשולדיגונג, אז דער פריגאַוואָר איז געווען א גענעלשטער.

הגם די „צוקונפט" איז ניט דער ארט דער פאר, וועלען מיר דרוקען אן ערקלערונג איבער דיזען פונקט אויב די געווערקשאפטען וועלען צושיקען. זי מוז אָבער זיין קורץ און אָהן די זלזולים געגען די שרייבער, וועלכע געפינען זיך ליידער אין זייער ערקלערונג. וועמען מען שניידט אָב דעם קאָפּ דארף מען ניט „קיקען".

* * *

קאַפּיטאַל ווערט

רעדענדיג וועגען דעם „פּאַר־ווערט".

טעגליך פרעכער

א קלייד־פאַבריקאַנט, א גע־וויסער שפּירא, האָט די צייטונג פּערקלאָגט און ער מאָהנט 500 דאָלאַר „דעמעדזשעס" פּאַר דעם פּאַלגענדן חטא.

ביי איהם איז מיט א קורצע צייט צוריק געווען א סטרייק. די סטרייקער האָבען זיך געהאַלטען מוטהיג און הערר שפּירא האָט ניט געמאַכט קיין געלד. האָט ער געוואַלט קריגען סקעבס. דאַרף מען אַדוואַרטייזען אין צייטונגען. קומט ער צום „פּאַרווערטס" און בעט מען זאָל אַריינשטעלען זיין „וואַנט" און מען נעהמט איהם ניט אַן. נעהט ער אין גערעכט און פּער־קלאָגט דעם „פּאַרווערטס".

איצט איז די פראגע: וואָס וועט דאָס גערעכט טאָן? אויב די צייטונג וועט „פּער־דאָנערט" ווערען, דאַן וועט דאָס זיין א נייע־פּאַטש אין פּנים פּאַר אַרגאַניזירטע אַרבייט אין אַמעריקע. דאַן וועט דאָס הייסען, אז ניט נור מעג דער קאַפּיטאַליסט זוכען סטרייק־ברעכער דורך די קאַפּיטאַליסטישע פּרעסע, נור ער קען אויך צווינגען די אַרבייטער־פּרעסע איהם צו דינען אין זיין קאַמפּף געגען די אַרבייטער, איהם „פּערקוויפּענדיג פּלאַץ אין דער צייטונג"— ווי ער רופט דאָס.

דאָס וואָלט געווען א קלאַפּ, פּערשטעהט ריכטיג, פּאַר די אַמעריקאַנישע יוניאָן־בעוועגונג בכלל, און ניט נור פּאַר די אידישע.

וויפּיעל געדולד דער אַמעריקאַנישער אַר־בייטער האָט דאָס אביסעל!

* * *

א זיעג מיט א פּראַגע־צייכען.

אביסעלע מוטהיגער, זעלבסט־שטענדיגער, קאַמפּפּלוסטיגער זיינען די פּראָלעטאַריער פון די אַלטע וועלט. אָט האָבען די פּראַנצויזישע פּאַסט- און טעלעגראַפען־אַרבי־טער איצט דורכגעפּיהרט א גלאַרריכען סטרייק, פּאַראַליזירענדיג דעם מעכטיגסטען „באַס" פון פּראַנקרייך — די פּראַנצויזישע רעגיערונג, אוּן האָבען איהם עכטיק בעזיגט אויף דער גאַנצער ליניע.

די איינצעלהייטען זיינען דאָ ניט וויכטיג אוּן מיר וואָלטען דעם זיעג געקענט בעגריסען מיט פּריידען וועז דער מעדאַיל וואָלט ניט געהאַט א צוויטע זייט, פּאַר וועלכע מיר טאָרען ניט צומאַכען די אויגען.

וואָס מיר זעהען איז אָט וואָס:

די געאיינגעטע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי אין פּראַנקרייך איז ניט אזוי שטאַרק אין איהר בוי, ניט אזוי סאָליד אין איהר אַרגאַניזאַציע אוּן ניט אזוי טיף איינגעוואָרצעלט אין דער פּאָליטיק פון דער מדינה ווי דאָס איז, למשל, די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטיע. וועהרענד אין דייטשלאַנד איז די פּאַרטיי 600 טויזענד מאַן שטאַרק אוּן די סאָציאַליסטישע פּרעסע האָט איבער א מיליאָן אַבאָנענטען, זיינען אין פּראַנקרייך ניטא קיין פולע 60 טויזענד פּאַרטיי־מיטגליעדער אוּן די פּרעסע איז פערהעלטנים־מעסיג שוואַך.

אונטער אזעלכע אומשטענדען האָט זיך כמעט געמוזט אויסבריטען אוּן פערנעהמען די מוחות א בעוועגונג ווי די סינדיקאַליסטישע, וועלכע איז געגרינדעט אויף אונגעדולד — די גערעכטע אונגעדולד פון די דאַרבענדע מאַסען — אוּן אויף טרייד־יוניאָניסטישע אָרגאַניזאַציאָן מיט וואָס וועניגער „פּאָליטיק".

די צרה איז אבער אז דיזער אונקאַנזעקווענ־טער אנארכיזמוס קומט, ערסטענס, צו שפּעט, אוּן האָט, צווייטענס, שוין דערפאַר אַליין קיין זין ניט, וויל אַן ערפאַלגריכער סינדיקאַליזמוס איז נור דענקבאַר דאָרטען וואו עס איז דאָ א שטאַר־קער, אַלגעמיין־פּערבריטעטער טרייד־יוניאָניזם־מיוס.

אין פּראַנקרייך איז דאָס ניט דער פּאַל. אַן אויסברוך, אַן אויפשטאַנד איז דאָרטען טאַקע מעגליכער ווי אַנדערשוואו, אבער אויב א גענע־ראַל־סטרייק זאָל וועהן־עס־איז ווירקליך בעדייטען: סאָציאַלע רעוואָלוציאָן, מוז דער אַרבייטער זיין ניט נור קאַמפּף־בערייט נור אויך גוט אָרגאַני־זירט אין אַלע טרייד־ס, וואָס דאָס איז ער דאָרטען ניט.

צוליעב דיזע אַלע גרינדע איז ליידער ניט אונמעגליך, אז דער גרויסער פּראַנצויזישער אַרבייטער־זיעג וועט גיכער צוגליעדערן אייידער בעפעסטיגען די סאָציאַליסטישע בעוועגונג.

* * *

א וואַרט צו דעם עפּרוי־קאָנגרעס.

דעם פינפטען אַפּריל האָט די „צוקונפט" איהר בענעפיט אין טהאַליא טהעאַטער. אויב דער בענעפיט וועט זיין אין ערפאַלג וועט די הכנסה העלפען אויסצאַהלען די אַלטע חובות, אויב ניט — אַבער עס טאָר אזא סברה גאָר ניט זיין!

אויב ניט וואַלט האָבען צו בעטייטען, אז מיר, די אידישע סאָציאַליסטען פון אַמעריקא, זיינען געזונקען אזוי טיף, אז סאי די צוקונפט בכלל סאי די „צוקונפט", דער זשורנאַל פון די אידישע אַרבייטער איז אַהן אַן אויסזיכט אויף גוטעם פּאַר שהענע עטליכע יאהר.

מיר האָלטען עס פּאַר א בעליידיגונג פּאַר אונזערע פּרייַנד דאָ צו מאַכען א לאַנגען „אַפּיעל". מיר בעטען ניט — מיר פּאַרדערן, מיר ערוואַר־טען אז יעדער גענאָסע און יעדע גענאָסין וועט טאָן דאָס וואָס פּאַר א סאָציאַליסט איז אַן איינפּאַכע פּליכט.

* * *

נאָך עטוואָס וועגען די „צוקונפט"

דער פערוואַלטונגס־ראָטה פון דיזען זשורנאַל האָט ביי זיין לעצטען מיטינג, דעם 24טען מערץ, דיסקוטירט די פראָגע וועגען שיקען א ספּעציעלע דעלעגאַציע צום יעהר־ליכען צוזאַמענפאָהר פון׳ם ארבייטער־רינג, וועלכער וועט דעם קומעדיגען־מאי אָבגעהאַלטען ווערען אין באַלטימאָר. עס איז בעשלאָסען געוואָרען אזא דעלעגאַציע צו שיקען — און צו פערלאַנגען אז דער ארבייטער־רינג זאָל בעווי־ליגען דער „צוקונפט" א רעגעלמעסיגע אונטער־שטיצונג, טעקסענדיג די מעמבערס מיט 3 סענט פּער קווארטאַל, וואָס דאָס וואָלט זיכער שטעלען די „צוקונפט" און זי מאַכען פאר דעם גרעסטען אידישען זשורנאַל אין דער וועלט. זי־וואָלט דאַן ניט נור קענען אַרויסברענגען פיעל פיעל מעהר ליכט און אויפקלערונג אין יעדען אידישען ארבייטער־הויז אין אַמעריקא, זי וואָלט חוץ דעם אייגפאַך זיין א מעכטיגער פּראָ־פּאַגאַנדיסט פאר׳ן ארבייטער־רינג גופא, ווייל זי וואָלט זיין וועג ניט אין נאַמען, יעדענפאַלס אין תוך דעם ארבייטער־רינג׳ס זשורנאַל. זי וואָלט איהם די דריי סענט צוריקגעבען כפל כפלים.

דערביי — איז אין דער דיסקוסיאָן ביין פערוואַלטונגס־ראָטה ריכטיג בעמערקט געווא־רען — וואָלט די „צוקונפט" דעם ארבייטער־רינג ניט מעהר קאָסטען ווי איצט. די ברענטשעס פון׳ם ארבייטער־רינג שטיצען איצט די „צו־קונפט" אויף מיט אונטערנעהמונגען און דאָ־ניישענס, מעהר נישט די הילף קומט ניט אין דער צייט און ניט סיסטעמאַטיש. פון די „אונ־טערנעהמונגען", ביי וועלכע מעמבערס, אָפט גאַנצע ברענטשעס, פון׳ם ארבייטער־רינג האָרע־וען שווער און עהרליך וואַכענלאַנג, בלייבט סוף כל סוף זעהר וועניג און דאָס ביסעל וועלט צור־קראָכען איידער דאָס קומט אַהער, איידער דער רעכענט זיך אָב און יענער מאַהנט איין חובות, איידער די „פרייהיט" ארגאניזאציעס געפי־נען ארוים וויפיעל עס קומט פון זיי א. אז. וו.

קאָסטען קאָנט דעם ארבייטער־רינג די „צוקונפט" שוין סאַיי ווי סאַיי, נור זי האָט דערפון וועניג, וועהרענד א טעקס וואָלט בע־פריט דעם זשורנאַל פון אייביג שנאַררעי און וואָלט אינדירעקט געהאָלפען דעם אָרדען אין דעם וואַקסען פון זיינע מעמבערס סאַיי אין צאָהל, סאַיי אין אויסבילדונג.

מיר האָפען אז די פערשיעדענע ברענ־טשעס — און עס וועלען וואהרשיינליך זיין 300 וועלן די דעלעגאַטען וועלען צונויפקומען אין באל־טימאר — וועלען צוויישען זיך דיעזע פראָגע דיסקוטירען און וועלען אינסטרואירען זייערע דעלעגאַציעס צו שטימען פאר אזא פאַרשלאָג וועלן פאַרשטעהער פון דער „צוקונפט" וועלען מיט אייהם קומען צו דער קאָנוועגשען.

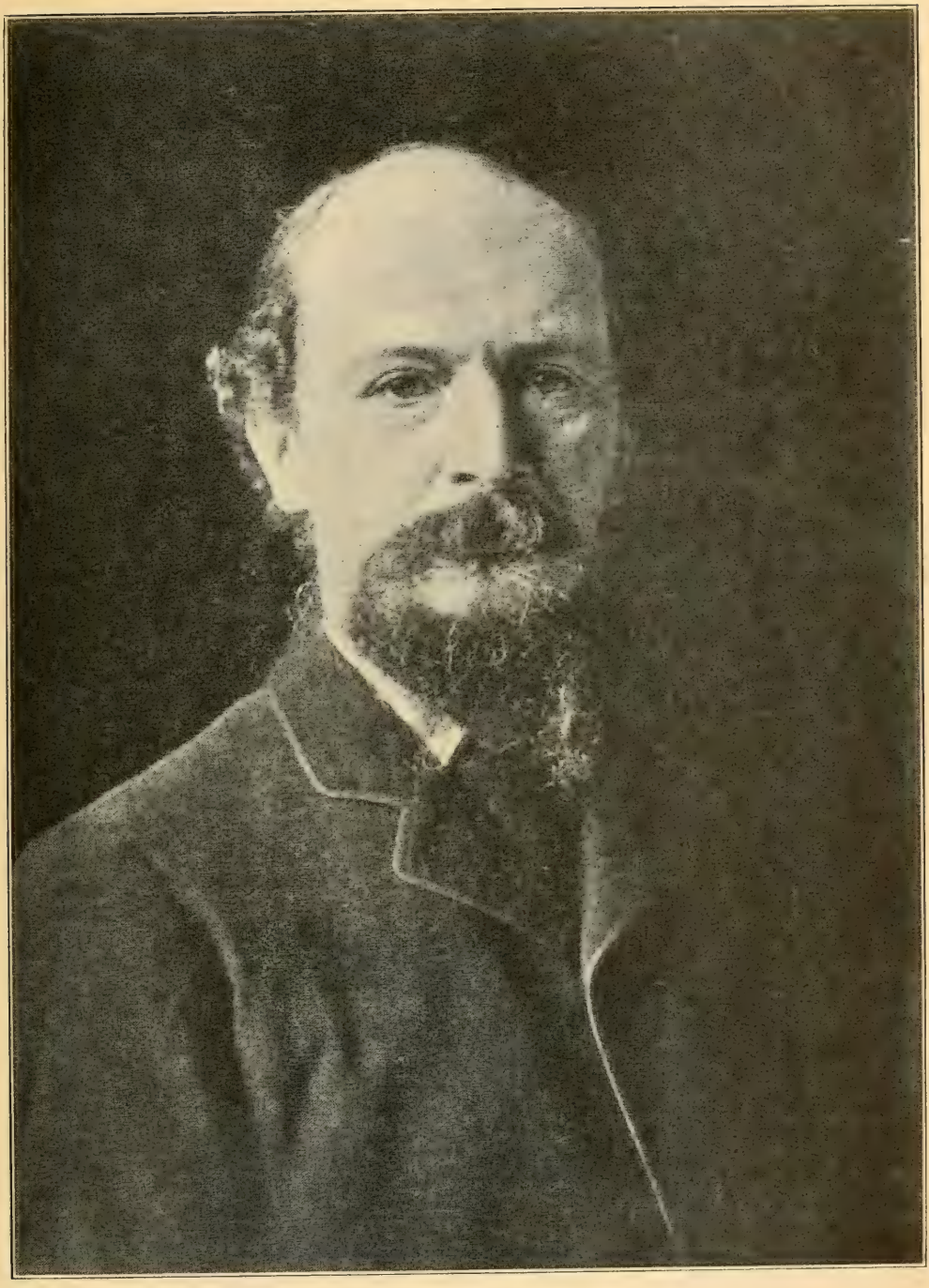

אַלדזשערנאָן טשאַרלס סווינבאָרן

No. 5. MAY, 1909. Vol. XIV.

דער באלטימארער צוזאמענפאהר פון׳ם אַרבייטער-רינג

אויף דיעזען פּלאַץ בעט זיך, אין פּלוג, אַ סקאַרבאַווער ערסטער מאַי־אַרטיקעל. מיר גלויבען אַבער, אַז די אידעע פון דעם ערסטען מאַי, דער כאַראַקטער פון דיעזען אינטערנאַציאָנאַלען אַרבייטער יום טוב, ווערלען געפינען אַ פּאַסענדערן אויסדרוק אין דאַם וואָס מיר, לעבענדיג אין אַמעריקאַ, האַבען צו זאָגען וועגען דעם אַרבייטער־רינג, ווי אין אַלגעמיינע בעטראַכטונגען וועגען אונזער אַרבייטער־בעוועגונג בכלל.

וועהרענד די היגע בעוועגונג אין אַלגעמיין קען אויף קיין פאַל ניט געבען די יום טוב׳דיגע שטימונג פאַר אַזאַ יום־טוב׳דיגען אַרטיקעל ווי עס וואָלט זיך וועלען שרייבען, איז די קומענדע קאָנווענשאָן פון׳ם אַרבייטער־רינג, א פּראָהליכע, ערמוטהיגענדע ערשיינונג אין יעדער הינזיכט.

זי איז ניט נור אין אייגקלאַנג מיט דעם מאַי־יום־טוב, זי איז, אונטער די אומשטענדען, די אייגציגע אַרבייטער־אַרגאַניזאַציע, ווועלכע האָט א רעכט, דאַ אין אַמעריקאַ, צו קוקען דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטער־וועלט גלייך אין די אויגען, זיך משמח צו זיין מיט׳ן ערסטען מאַי.

דער אַרבייטער־רינג איז אונזער אייגציגער גרויסער ערפאָלג. „זה חלקי מכל עמלי" זאָגט דער אַמעריקאַנישער סאָציאָליזמוס.

* * *

מיר האָבען אָפט אין דער „צוקונפט" געהאַט געלעגענהייט צו רעדען מיט אַ געווייסען שטאַלין פון דעם אַרבייטער־רינג. מיר האָבען, צום ביישפּיעל, פּאַר־אַ־יאָהרען אַרום דער צייט געקענט שילדערן דעם וואונדערבאַרען וואוקס פון דעם פראַגרעסיוון אַרדען. מיר האָבען פּראַפּעצייט אַז דער פילאַדעלפיער צוזאַמענפאַהר וועט הערען מיט שמחה אַז די צאָהל פון ברענטשעס איז אַזוי געוואקסען, אַז זי האָט דערגרייכט צווייהונדערט.

די נבואה איז דעמאָלט ניט מקוים געוואָרען און ביי דער ערעפנונג פון די קאָנ־וועגשאָן זיינען געווען אינסטאַלירט 193 ברענטשעס.

היינט — קנאַפּע צוועלף חדשים שפּעטער — נאָך איינעם פון די שוועריסטע אין דריקענדסטע פּרנסה־יאָהרען, ספּעציעל צווישען אידישע ארבייטער, געהט דער אָרדען קיין באַלטימאָר מיט פולע דרייהונדערט ברענטשעס!

אין דערביי זיינען פיעלע סאָסייעטעס דורכ׳ן יאהר צוריקגעוויזען געוואָרען, מחמת דער „ארבייטער־רינג" מוז אימער אויפּפּאַסען אויף זיין ראַדיקאַלען סאָציאָליסטישען כאַראַקטער און ער מוז די נייע מעמבערס ניט נור צעהלען, זאָנדערן אויך וועגען.

אָבער גערַאַדע דיעזער מערקווירדיגער וואוקס פערשפּאַרט אונז די אַרבייט וועגען דעם אַרבייטער־רינג פיעל צו רעדען אין אַלגעמיינע פּראַזען, ווי עהרליך און אינהאַלטס־פול די פּראַזען זאָלען ניט זיין. וואו דער וואוקס אַליין רעדט פאַר זיך, דאַרף איז ניט נויטיג אויף איהם צו טייטלען מיט די פינגער. מיר וועלען דערפאַר דאַם לאָזען אַן אַ זייט און דאַ אַנווייזען אויף אַ פונקט, וועלכער וועט פאַר פיעלע זיין אַ פּראָהליכע שטיקעל נייעס.

מיר וועלען ענטפערן אויף די פראגע: ווי שטאַרק איז דער אַרבייטער־רינג ווען מען פערגלייכט אים מיט אַנדערע אַרדענס. אַלעס איז דאָך נור פאַהעלטניסמעסיג. דאָס הייסט, פערגליכען מיט אַנאַנדער זאָך פון דעמזעלביגען מין. אפשר נאַררען מיר זיך אַליין פערגלייכענדיג דעם אַרדען מיט שוואַבע אַרדענס. קענען מיר דאָך קרילאָוו'ס מויז, אין וועמעס אויגען עס איז ניטאָ א חיה שטאַרקער ווי די קאַץ.

אָט וועלען מיר זעהן.

מיר האָבען פאַר זיך אייניג ציפערן פון פיער סאַסייעטיס, קאַנסערוואַטיווע אַרדענס, וועלכע מיר וועלען פערגלייכען אין דעם איינציגען פּרט, וועלכער ווייזט ווירקליך די מאַכט פון אַן אַרדען.

פריהער מוז מען אָבער האָבען אין אויג פאַלגענדע עטליכע פאַקטען:

1) די ציפערן וואָס קומען דאָ זיינען ניט די אינטיגע נור פון ענדע יאהר 1908.

2) זיי זיינען אָפיציעלע ציפערן פון דער רעגיערונג.

3) אין דעם פערמעגען פון די אַרדענס איז ניט אַריינגערעכענט דאָס וואָס קומט פון די ברענטשעס. אין דעם פאַל פונ'ס ארבייטער־רינג, צום ביישפיעל, איז אויס־געלאָזען דער גאַנצער אַסעסמענט פון דעם לעצטען קוואַרטאַל 1908, ארום 27 טויזענד דאָלאַר, וועלכע די רעגיערונג מאַכט פאַר „ניט צוגעלאָזענע עסעטס".

4) אַן אַרדען איז פריהער פאַר אַלץ א לעבענס־פערזיכערונגס־געזעלשאַפט אוו דער געזעץ פערלאַנגט אז דער פערמעגען (די עסעטס) זאָל זיין 1 פּראָצענט (א דאָלאַר פון הונדערט) פאַר די אינשורענס, וואָס דער אַרדען טראָגט, בשעת ער וועט אינ־קאַרפּאַרירט.

מיר האָבען אָלזאָ צו זעהן ווי פערגלייכט זיך דער אַרבייטער־רינג מיט פיער אַנדערע סאַסייעטיס, צוויישען זיי צוויי גרויסע.

לאָמיר זיך צוקוקען צום אָפיציעלען רעפאָרט (די ציפערן שטעלען פאַר דאָלארס):

אַרדענס:	פערמעגען:	חובות:	אינשורענס:
אהבת ישראל	—41,686.	—40,068.	—9,098,000.
אינד. ברית אברהם:	—431,695.	—98,037.	—59,521,000.
ברית אברהם	—83,891.	—62,864.	—30,874,000.
בני בנימין:	—193,652.	—97,798.	—12,367,000.
אַרבייטער־רינג:	—88,244.	—6,624.	—6.274.000.

אום דאָס צו מאַכען קלערער וועלען מיר איצט אַראָבנעהמען די סומע חובות פון דעם פערמעגען (עסעטס) און איבערבויען דיזע קליינע טאַבעלע אויף אַזאַ אופן, אז מען זאָל קריגען צו זעהן נור די ריינע עסעטס (אָהן חובות) אין אנשטאָט די לאַנגע ציפערן פון די אינשורענס זאָל זיין זייער תמצית, דאָס הייסט, דאָס וואָס זיי שטעלען פאַר אין פּראָצענטען פון עסעטס געגען אינשורענס. בעטראַכט איצט דיעזע נייע טאַבעלע. זי זעהט אוים אַזוי:

אַרדענס:	ריינער פערמעגען:	פאַר 100 דאָלאַר
אהבת ישראל:	—$1618.	קנאַפּע 2 סענט
אינד. ברית אברהם:	—$333,658.	איבער 56 "
ברית אברהם:	—$21,027.	קנאַפּע 7 "
בני בנימין:	—$95,854.	גענוי 77½ "
אַרבייטער־רינג:	—$81.620.	איבער 130 "

וואָס דאָס האָט צו בעטייטען, אַז אַנטקעגען יעדע הונדערט דאָלאַר פון אינשורענס, וואָס דער אַרבייטער־רינג וועט האָבען צו צאָהלען, האָט ער א פּאָנד פון 1 דאָלאַר מיט 30 סענט, בעת די בני בנימין האָבען נור 77½ סענט, דער אינדעפּענדענט אַרדען ברית אברהם 56 סענט, דער אַנדער ברית אברהם אַרדען קנאַפּע 7 סענט און דער „אהבת ישראל" אין גאַנצען וועניגער ווי 2 סענט.

מיר מעגען עהרליך שטאָלץ זיין מיט אונזער ארבייטער־רינג!

און וועז די דעלעגאַטען צום באַלטימאַרער צוזאַמענפאָהר וועלען זיך פערזאַמלען דעם 6טען מאַי, וועלען זיי וויסען אז זייער אָרגאַניזאַציאָן האָט היינט, ווי געזאָגט, 300 ברענטשעס, האָט 25,000 מעמבערס, האָט א קאַפּיטאַל פון 125,000 דאָלאַר און, וואָס איז וויכטיגער פאַר אַלץ א גלאַרריכע צוקונפט, וויל עס איז ניטאָ קיין גרונד וואָרום דער ארבייטער רינג זאָל ניט וואַקסען גרעסער, פּראָגרעסיווער און מעכטיגער.

צום שלום מאַכען מיר די לעזער אויפמערקזאַם אויף דר. ראַיוווסקי'ס „אונגעהאַל־טענע רעדע" אין דיעזען נומער, וועלכע פערשפּאָרט אונז צו רעדען וועגען סאַניטאַריום.

מ. וו.

ש. ראזענפעלד

די היינטיגע אידישע יוגענד אין רוסלאנד און איהרע שטרעבונגען

אך דער פערשפּיעלטער רוסישער רעוואלוציע, האט זיך צוויישען די אידען אין רוסלאנד וויעדער א ניי לעבען אנגעהויבען, און אט פון דעם לעבען ווייל איך עטוואס דערצעהלען. אבער שוין דער נאמען פון מיין ארטיקעל בעשטימט זיינע גרענצען. דא וועט זיך דאס ניט האנדלען ניט פון׳ם פאליטישען און ניט פון׳ם רעכטליכען צושטאנד פון׳ם איצטיגען רוסישען יודענטהום. די האפנונגען אויף א בעסערער פאליטישער לאגע און אויף אן ערטרעגליכערען רעכטליכען צושטאנד זיינען אין דער חורבן־צייט, וואס נאך דער רעוואלוציע, צושטערט געוואָרען. די פאליטישע ראד וויעדער געגען דער זון אומצודרעהען און די פריהערדיגע האפנונג וויעדער בליהענדיג צו מאכען — דערצו זיינען אונזערע קרעפטען צו שוואך. רייד איך דא אבער פון ניים לעבען מיין איך נור דאס לעבען, וואס וועבט זיך איצט אין קריי פון דער אידישער יוגענד אין רוסלאנד, וואָרום דאס, וואס די יוגענד טהוט, און וואס זי וויל טהון, וועגדט זיך דערהויפט אן איהר אליין, אן איהר אייגענעם פעסטען וויללען און גלויבען.

און דער וויללען פעהלט איהר ניט, און גלויבען פערמאָגט זי גענוג.

פערליערענדיג אין דער קאנטר־רעוואלוציע אלעם, מיט וואס זי, די יוגענד האט יאהרעלאנג געלעבט און גאטהעמט, האט זי געוואלט זיך אליין געפינען. דערזעהענדיג אין דער צייט פון דער אלגעמיינער רעאקציע, אזוי פיעל פרעמדע פּנימ׳ער צווישען איהרע נעבטיגע חברים און פריינד, האט זיך אין איהר דערוועקט דער פער־לאנג — זיך אליין צו דערקענען.

דערקענען זיך און דערקענען די צייט אין וועלכער זי לעבט — דאס איז גוואון די אויפ־גאבע. זיך דערקענען — אבער ניט ווי פרטים, אבגעזונדערטע פונ׳ם כלל, נור ווי א טהייל פונ׳ם גאנצען, אינאיינעם מיט׳ן גאנצען. און די צייט צו קענען הייסט ניט וויסען נור דעם היינטיגען טאג. דער היינט איז טויט און לאזט זיך ניט פערשטעהען אהן דעם נעבטען. און די יוגענד האט אנגעהויבען אויפצוזוכען דעם פאדעם, וועלכער ציהט זיך דורך דורות און פער־אייניגט די פערגאנגענהייט מיט דער צוקונפט. זי האט אויפגעזוכט דעם פאדעם פון דער לאנגער אידישער געשיכטע, וועלכען זי האט מיט יאהרען צוריק בכונה ארויסגעלאזט פון האנד.

כדי אבער זיך צו געפינען, מוז די יוגענד פריהער ארויסקריכען פון אלע יענע געדיכטע וועלדער אין וועלכע זי האט יאהרען לאנג גע־בלאנדזעט און זיך שטעלען אויף איהר אייגענע פיס וועג, אויף דעם וועג, וואס איהרע אבות אבותינו האבען איהר אנגעצייכענט. כדי זיך צו דערקענען, מוז זי פריהער ארבוואַרפען פון זיך אלע פרעמדע מאסקעס, וואס זי האט אויף זיך, ביי פערשיעדענע אומשטענדען, ארויפגע־צויגען צום צווועק — מען זאל זי נים דער־קענען.

און דאס טהוט אויך די איצטיגע אידישע יוגענד אין רוסלאנד. זי זוכט איהר אייגענע פיס וועג, וועלכער פיהרט צום אלגעמיי־נעם ציעל: צו א העכערער מענשליכער קול־טור. זי ווארפט אראב פון זיך דעם פאלשען גרים, יעדע פרעמדע מאסקע און טרעט אפען ארויס אלס אידישע יוגענד, וואס דארף און מוז און קען זיך נור אידיש אויסלעבען. מענשליך איז דאס שוין ממילא.

און אט דאס „זיך געפינען" און „זיך דער־קענען", אדער אט דאס זעלבסטבעוואוסטזיין איז דאך ווייט אבגעשיידט פון דעם זעלבסט־בעוואוסטזיין, וואס איז געפערדיגט געוואָרען צווישען אידען בכלל און צווישען די רוסישען אידען בפרט די לעצטע 30 יאהר.

קודם כל בעמערקט איהר דא ניט דעם הוי־כען טאָן פון „אתה בחרתנו", און ניט די פאלשע טענער פונ׳ם פראהלער־נאציאנאליזם. פונקט ווי די יוגענד וויל ניט מעהר פערדויעט ווערען אין א פרעמדען מאגען, אזוי וויל זי אויך קיין אנדערע ניט איינשלינגען און זיך בעריהמען דערמיט. פונקט אזוי ווי זי האט זיך אבגעזאגט פון פרעמדע מאסקעס, אזוי זאגט זי זיך אויך אב פון פרעמדע פעדערן. אנהייבענדיג פון דער אידישער פערגאנגענהייט, זוכט זי דארט דעם אורקוואל פון׳ם אידישען גייסט אין אלע זייטע פארמען, זי זוכט דארט אבער ניט קיין יחוס־בריף פאר דער וועלט, כדי דערמיט צו בעווי־זען דער וועלט איהר רעכט אויף עקזיסטענץ. אדער כדי צו בעווייזען איהרע מיט־בריידער איהר רעכטע אויף גליבט און געשעצט צו ווערן,—

ווי דאס איז ביז איצט געטאן געווארען, און ווערט נאך איצט אויך געטאן.

איין קליינער ביישפיעל:

בשעת הערר זשיטלאווסקי, למשל, שרייבט: „די צוויי גרעסטע גאונים פון אידישן פאלק אין דעם 19טן יאהרהונדערט" און מיינט דערביי לאסאל און מארקס — קלאפט אין איהם דערביי אן אדער פונ'ם פראה־לער־נאציאנאליזם, זעהט איהר דערין די בעריה־מעריי, וואס איז אונז אזוי עקעלדיג געווארען הערענדיג זי טאג־אין טאג־אוים פון די מערב־איראפעאישע אידען פון אין זייט און פון די מזרח־איראפעאישע אידען־נאציאנאליסטען פון דער אנדערער זייט. דאס איז אונז עקעלדיג — ווייל דאס איז פאלש, ווייל דאס איז היסטארי־שער מארגארין.

וואהרום בעת דער דייטש רעדט פון זיין קאנט אדער גטהע, דער ענגלענדער פון זיין שעקספיר אדער דארווין, דער רוסישער — פון זיין טאלסטאי אדער סאלאוויאוו זאגען זיי דערביי א היסטארישען אמת. די דערמאהנטע גרויסע מענשען דיענען פאר זייערע פעלקער אלס מאס מיט וועלכער עס לאזט זיך מעסטען די הויך פון דער אלגעמיינער קולטור־מדרגה פון דעם אדער יענער פאלק; זיי דיענען ווי א מארקע, וואס דריקט אוים דעם ווערטה פון דער גייסטיגער אדער קולטורעלער עשירות, וואס דאס אדער יענעם פאלק פערמאגט.

א פאלק, וואס האט מיט זיין זאפט דער־נעהרט א קאנט, קען מיט שטאלץ אנווייזען אויף דעם לעצטען און דערביי זאגען:

— אט זעהט, וואס־ערע גרויסע גייסטיגע כחות איך פערמאג! וואס'ער א שטארקער קול־טורעלער גייסט עס שטעקט אין מיר!

א פאלק, וואס נעהמט ארויין אין זיינע קול־טורעלע אוצרות אזא גרויסע גייסטיגע עשירות ווי די, וואס א קאנט לאזט איבער ירושה זיין פאלק, גיט דעם יורש דאס רעכט צו זאגען:

— זעהט, וואס'ער א גרויסען קולטורעלען פאנד איך פערמאג אויף צו שפייזען דעם איצ־טיגען דור און די קומענדע דורות!

וואהרום דירעקט אדער אינדירעקט ווערען די געדאנקען, פילאזאפישע אדער פאעטישע, פון א קאנט צי א גטהע, איינגעזויגען אין די מחות און אין די הערצער פון זייער פאלק און מאכען דאס וואקסען שענער, העכער, און פרוכטבארער.

שרייבט מען אבער פון לאסאל און מארקס ווי פון „אידישע גאונים", וואס זאל דאס בעווייזען?

צי בעווייזט דאס, אז די זאפטיגקייט פון דער אידישער קולטור איז אזוי גרוים, אז זי קען ערנעהרען און לאזען אויסוואקסען אזוינע גאונים ווי מארקס און לאסאל? געווים ניט! זייער גייסטיגע נאהרונג האבען זיי ניט פונ'ם יודענטהום בעקומען און זייער גרויסקייט האבען זיי אלזא ניט דעם יודענטהום צו פערדאנקען.

צי זאל דאס בעווייזען אויף דער עשירות פון אונזער אידישען קולטור־פאנד, וואס איז בערייכערט געווארען פון דער גרויסער גייסטיגער ירושה, וואס די צוויי גאונים האבען אונז איבער־געלאזט? געווים אויך ניט! אונזער לי־טעראטור איז ניט רייכער געווארען אפילו מיט אזוי שורה פון זייער גאונות, אונזער קולטור — ניט מיט קיין איינציגען, פרוכטבארען געדאנק. דער אידישער דור נאך זיי, איז צוליעב זיי ניט שענער און ניט העכער געווארען.

לאסאל האט זיך פארמעל ניט אבגעשיידט פון יודענטהום און דאס איז נור דאס שטערליכע אין איהם, דאס ריין־קערפערליכע געבליבען צוויישען אידען, אויף ן ברעסלויער בית־עולם...

אמת, די אידישע גאס האט די לעצטע יאהרען פיעל געהערט פון לאסאל'ן און פין מארקס'ן; מען האט אויף אידיש פיעל געשריע־בען וועגען זיי און וועגען זייערע שיטות, און דאס האט געהאט א געוויסע ווירקונג אויף גאנג פון דער אידישער ענטוויקלונג. דאס מאכט נאך אבער ניט די צוויי דערמאהנטע גאונים פאר א י ד י ש ע גאונים און ניט קיינעם דאס רעכט ניט זיי מיט דעם נאמען אנצורופען. העגעל, דארווין און ספענסער, למשל, האבען מיט זייער „ענטוויקלונגס־טהעאריע" געהאט א גרויסע ווירקונג אויף דעם ענטוויקלונגס־גאנג פון דער אידי־שער קולטור אויף און פונדעסטוועגען וועט דאך קיינעם ניט איינפאלען די דאזיגע גאונים מגיר צו זיין.

דער מנהג אנצוקלעפען א יארליק פון אידיש־קייט וואו עס האט זיך נור געלאזט איז אנ־געומען ביי די מערב־איראפעאישע אידען און ביי די מזרח־איראפעאישע אידען־נאציאנאלי־סטען. די ערשטע זעהען דארין א געווינס רעכט אויף זייער אידישער עקזיסטענץ. זיי ווייזען אן די „אומות העולם" אויף גרויסע מענשען, וואס שטאמען פון אידען, וועלענדיג בעווייזען דער־מיט, אז זיי האבען עהרליך בעצאהלט אין דער אלגעמיינער קולטור־קאסע פאר דעם שטיקעל פלאץ וואס זייער סינאגאגע און דער „הערר ראבינער" פערנעהמען אויף דער וועלט...

דאס טהוען די מזרח־איראפעאישע אידישע נאציאנאליסטען אויך, אבער ניט פון לייטענס וועגען, נור פון זייערע אייגענע קינדערס וועגען. כדי די קינדער זאלען שעצען דאס אידישע פאלק און דאס ליעב האבען; כדי איינצופלאנ־צען דעם קינד א געוויסען נאציאנאלען שטאלץ ווייזט מען איהם אן אויף די אדער יענע גרויסע מענשען, וואס שטאמען פון אידען, — ווי איינער רעדט: וואס איז חלילה עפעם דא אראבצופאלען ביי זיך פאר אנדערע? — און ממילא קלויבט מען דערביי ניט פיעל איבער; וואו עס איז נור דא א נאגעל־בריטער פרייער פלאץ קלעפט מען ארויף דעם אידישען יארליק.

דאס טהוט אבער ניט די אידישע יוגענד

אין רוסלאנד, די יוגענד פון „נאָכ'ן חורבן".

וואָרום איהר אַרבייט איז ניט געווענדט נאָך אויסען: זי דאַרף זיך פאַר קיינעם ניט פערענטפערן פאַר איהר אידישער עקזיסטענץ און דאַרף קיינעם דערפאַר ניט צאָהלען ניט מיט אמת'ע און ניט מיט קיין געפעלשטע מינצען. זי איז אויך ניט אויסען קיין א נ ד ע ר ע, קיין דריטע פערזאָנען, צו ערציהען, זי וויל ניט זיין קיין וואָהלטעטיגע לעהרערין פון בין־השמשות־קורסען און וויל קיינעם אויף קיין פאַל צו זיך אין זאַך ניט אריינרעדן.

ענאַאיסטיש איז זי, די אידישע יוגענד, זיהר ענאַאיסיטיש: זי טהוט אַלצלינג קודם כל נור פ אַ ר זיך אליין.

אָט פיהלט זי, למשל, א בעדערפניש אין א אידישער סביבה, אין א אידישער אטמאָספערע, אין א אידיש־קולטורלען לעבען. טראָכט זי דערבי גאָר ניט וועגען דינגען, אַדער אליין וועלען מגידים און אומגעהען דרש'נען אין פ אַ ל ק דערפון, אז אזא סביבה, אטמאָספערע און אזא לעבען איז נויטיג. ניין. דאָס איז אַן ארבייט פאַר קולטור־טרעגער און השכלה־פערשפרייטער. זי, די יוגענד, זהטט פריהער ווי אלץ א י ה ר א י י ג ע ן בעדערפניש צו בעפריעדיגען. זי ש א פ ט פאַר זיך א אידישע סביבה דורך ליטעראַרישע פעראיינען, געזאַנג־פעראיינען, דראַמאַטישע פעראיינען און לעבט א י ן זיי, לעבט מיט זיי. די גאַס, אויף וויפיעל עס לעבט אין איהר אויך דאָס דאָזיגע בעדערפניש, קומט אין פעראיין אריין, אבער דער פעראיין לויפט ניט אין גאַס אריין און ש ל ע פ ט ניט די גאַס צו זיך.

וואָרום זי, די יוגענד, וויל קיינעם ניט גליקלעך מאַכען, און איז כלל ניט אויסען די „שטראָהלען פון דעם אייגענעם ליכט" דעם אנדערן אין די אויגען אריינצוקוקען.

— אריסטאָקראַטיזם, הייסט עס, פעראַכטונג צו דער גאַס, צו דער מאַסע?!

חלילה וחס!

דער מענש, וואָס איז דורך און דורך דורכגעדרונגען מיט'ן גדאַנק, אז ער אַליין איז ניט מעהר איין קליין שפריינקל פון דער מאַסע, פלייש פון איהר פלייש און בוין פון איהרע בייגער, קען די מאַסע ניט פעראַכטען. ער אנטלויפט ניט פון דער גאַס און ער מיידט די מאַסע ניט אויס. אדרבא, ער קומט צו איהר, אבער ניט כדי זי צו לערנען, נור כדי זי צו ע רלערנען, כדי זי צו שטודירען. ער קומט ניט צו איהר ווי די גבאי'טע די רחמנית קומט צו „בידנע" יתומים'לעך, ברענגט פולע קעשענעם מיט צוקערקעלעך, קאָנפעקטען און לעקעכלעך כדי צו דערקווייקען זייערע „נעבאַך" פערשמאכטע נפשות־לעך. פונקט פערקעהרט: דער נייער איינער קומט אראָב אהין, צום אור־קווא פון אידישען לעבען, צו דער אידישער מאסע, כדי זיך אב־צופרישען, אנזויגען זיך מיט זאפטיגקייט און בעפייכטען זיין טרוקענע נשמה.

די מאסע האָט אויפגעהערט צו זיין פאַר דער יוגענד דאָס „ווילדע פעלד", וואָס עס איז א גרויסע מצוה, אדער א טוגענד, דאָס צו „פערזייען מיט גוטע, געזונדע זאמען" און וואָס עס לאָזט זיך דאַרט אלצדינג פערזייען.

וואָרום די יוגענד גלויבט אין דער אייגענארטיגקייט פונ'ם אידישען פאָלק, זי זהטט די קולטור־פאַרמען, וועלכע זיינען בין אויפ'ן היינטיגען טאָג געבליבען אנגענומען ביים פאָלק — ניט קוקענדיג אויף כל'ערליי „קולטור־טרעגער", וואָס האָבען זיך א צייט מיט יאהרען בעמיהט די דאָזיגע פאַרמען אויסצולאָכען און מיט זאמר צו פערשיטען. אָט די דאָזיגע פאַרמען וויל די יוגענד זיך אייגען מאכען און זיי מיט אידישען אינהאלט און וואו עס איז נויטיג אויף מיט אלגעמיינעם אינהאלט פול מאכען, כדי פאר זיך א גאנצע וועלט צו שאפען.

א פאַר ביישפיעלען:

אָט נעהמט די שפראך. וויפיעל מיה איז געלעגט געווארען דערויף, אז אידען זאלען זיך אבזאגען פון אידיש! ניט רעדענדיג שוין פון דער רוסישער רעגיערונג, אפילו צוויישען אידען גופא איז קיין איינציגע גרופע ניט געווען, וואָס זאל קוקען אויף אידיש מיט די אייגענע אויגען, וואָס מען קוקט אויף אן אנדער שפראך.

די קולטור־טרעגער, די יאַרליק־מענשען, די דיפלאָמאַטע, די „בילדונגס־חברה" האָבען עס געהאלטען פאַר'ן גרעסטען העדר הכבוד צו שרייבען אויף אידיש, אדער צו שטיצען און פערשפרייטען א ווערק, וואָס איז אויף אידיש געשריבען; זייער אידעאל איז געווען — ר ו ס י ש.

דאָס אייגענע אידעאל האָט אויך געשוועבט פאַר די אידישע סאציאליסטען און אין די ערשטע יאהרען אפילו פאר'ן „בונד". די לעצטע האָבען אפילו געשריבען אידיש, האָבען אבער געקוקט דאַרויף ווי אויף א הילפס־מיטעל, ווי אויף א לית־ברירה, ווי אויף א שפראך נור פאר־טויב־שטומע. דאָס ענטוויקלען בייס אידישען ארבייטער זיין פראָלעטאַריש קלאַסענבעווואָסטזיין האָט זיך שטענדיג אנגעהויבען מיט לערנען רוסיש.

אז די חברות: „שפה ברורה" און „חובבי שפת עבר" האָבען געקוקט אויף אידיש נור ווי אויף א גלות־פרוכט און אינאיינעם מיט'ן האָפען אויף אויסגעלייזט ווערען פונ'ם גלות האָבען זיי אויף געהאָפט אויף פטור צו ווערען פונ'ם זשארגאן — דאָס איז אַלעמען בעווואוסט. אבער זייער אידעאל איז געווען ניט רוסיש נור העברעאיש.

און דאָס אייגענע אידעאל האָבען אויך די אידישע דעמאָקראַטען געהאט, אפילו יענע אידישע דעמאָקראַטען, וואָס האָבען ניט נור ביי לית ברירה געשריבען אידיש, נור יענע

וואס האבען אויך געשאפען — און אפשר אונ־ שטערבליכעם געשאפען — אין אידיש. אט נעהמט כאטש דעם ערשטען און בעסטען, איך מיין, נאטירליך, פרץ'ן.

„... מיר ווילען בילדען דאס פאלק—שרייבט פרץ אין זיין ארטיקעל „בילדונג" (יובילעאום־ אויסגאבע פון פרץ'ס שריפטען) זייטען 11—7— און שרייבען זשארגאן, ווייל מיר האבען אן ערך פון דרעי מיליאן נפשות, וואס פערשטעהען נור זשארגאן, נור מיר האלטען ניט דעם זשארגאן פאר הייליג. מיר סימפאטיזירען גאנץ אפען מיט די, וואס ווילען דעם זשארגאן אויך א לעבעדיגער לאנדעם־שפראכע פערטוישען."

„נאך שטארקער סימפאטיזירען מיר מיט רי אנהענגער פון „שפה ברורה" — ווי ווייט זיי שטעלען זיך אלס צוועק, צו פערבריטערען די העברעאישע ליטעראטור, צו שטיצען די שריפט־ שטעלער וכדומה."

און ווייטער:

„...זשארגאן האט קיין פרעטענזיע צו פער־ טרעטען די מוטער־שטעלע אין א אידיש הויז — דעם פלאץ פערנעהמט און דארף פערנעהמען לשון הקודש; זשארגאן האט קיין פרעטענזיע צו דער לעהרער־שטעלע — דעם פלאץ מוז לעת־עתה פערנעהמען א לאנד־שפראכע. זשאר־ גאן איז נור א ניאנקע, זי וויל נור אויסלערנען געהן, זיצען, אנהייבען רעדען... דערנאך— מעגט איהר די ניאנקע ארויסווארפען, אדער, אויס דאנקבארקייט, איהר איבערלאזען אן ארט ביים טיש."

און אז פרץ שרייבט ווייטער אין דעם זעל־ בען ארטיקעל:

„—מיר האבען אונזערע אידעען, אונזערע בעגריפען, אונזער וויץ, אונזער וועלט־אנשויאונג — העלפט אונז זיי ענטוויקלען!" — האט ער נאך דאן ניט געקענט אננעהמען, אז עס איז דא א אידישע שפראך אויך; ער וואלט דעמאלט אויך קיין פאל ניט מודה געווען, אז אט די אידעען, בעגריפען, וויץ און וועלט־אנשויאונג קען מען ענטוויקלען, בעסער ווי אויף אנאנדער לאנדס־שפראך, נור אויף אידיש.

דערצו איז ער געקומען ערשט „נאכ'ן חורבן", דאס האט ער ערשט פון דער יוגענד, פון וועלכער איך רייד דא, געהערט און געלערנט.

און פרץ איז אין דעם פרט ניט דער אייניגער.

די שפראך — דאס איז אייגער פון די פאלקס־געטער, וועלכע די יוגענד דיענט הערמיט, וואס זי בעדיענט זיך מיט איהר אין רעדען, שרייבען און דיכטען. דאס איז פאר איהר די אלגעמיינע, פארטיגע אידישע פארם פאר אלצדינג אידישען און אלצדינג מענשליכען.

די יוגענד וויל זיין נאך אויסען ניט מעהר, אבער אויך ניט וועניגער, ווי זי איז אינוועניג. פאקטיש איז אידיש אין יעדער אידיש הויז די „מוטער־שפראך". מיליאנען אידישע פרויען רעדען, חלומ'ען, האפען, ווייזען און בע־ טען גאט אויף אידיש — טאקע דאס אידיש יא פערטרעטען — ווי פרץ דריקט זיך אוים — „די מוטער־שטעלע אין א אידיש הויז". אין דער אייניגער אידישער שול, וואס פערדיענט דעם נאמען פאלקס־שול, אין חדר, פערנעהמט אידיש ביז היינטיגען טאג די „לעהרער־שטעלע" — טאקע דאס אויך עפענטליך אנערקענט ווערען, און זאל אויפהערען דער משונה'דיגער פערלאנג: דאס אידיש „אויף אנאנדער לאנדעס־ שפראך צו פערטוישען".

אויב די „בילדונגס־פערשפרייטער" האבען עס געהאלטען פאר אן אונבעדינגטען אמת, אז בילדונג קען געמאלט זיין נור אויף רוסיש, האבען זיי געגאנרט אי זיך אי אנדערע. וואס זיי, די „בילדונגס־פערשפרייטער", האבען פער־ לאנגט, איז אין אמת'ן גאווען ניט די עצם בילד־ דונג אויף רוסיש, נור דאס רוסיש גופא, אלס מיטעל — צו פרנסה.

וואהרום דערמיט אליין, וואס א מענש דארף ניט שוין פון די ערשטע שול־יאהרען אן, אנ־ הייבען זיך אין גאנצען אויבערצוזעצען פון איין שפראך, אן אייגענער, אין אן אנדערער, א פרעמדער — און דאס געשעהט ניט נור בנוגע צום אונטערריכט — איז א שטיק בילדונג, א שטיק איינגעוויגענע קולטור געווארען. און דאס איז אויך דער פעסטער פונדאמענט פאר דער ווייטערדיגער אויסבילדונג און ענטוויקלונג. אבער גראד וועגען דעם האבען אונזערע קולטור־ טרעגער און בילדונגס־פערשפרייטער וועניג גע־ דאגה'ט.

און וועלענדיג זיין הונדערט פראצענט פון זיך אליין — דאגה'ט דערפאר די יוגענד. זיי שלעכט זיי גוט נור אייגען, אריגינעל ווייל די יוגענד זיין און ניט קיין איבערגעזעצטע. אויב כמעט נאך 75 יאהר (פון לילייענטהאל אן) „השכלה־פערשפרייטונג" איז דאך נאך דער חדר מיט זיין אידיש געבליבען די אייניגע אידי־ שע פאלקס־שול פאר אידישע קינדער, איז עס א סימן, אז ביי אלע פעהלערן, וואס דער חדר האט, בעפריעדיגט ער דאך בעסער די אידי־ שע שול־בעדערפנישען ווי אלע אנדערע שולען. דער גייסט פון חדר, זאל אין שול אריינגע־ בראכט ווערען. די לעהרער־שטעלע זאל אין אלע פרטים דער אידישער שפראך געהערען אין דאס גופא וועט שוין שאפען דעם חלוק טיף ווי דער תהום צווישען די שולען, מיט וועלכע די רעגירונג, אונזערע קולטור־טרעגער, און „מפיצי־ השכלה" האבען אונז מזכה געווען און צווישען די, וואס די יוגענד פערלאנגט. אויב די ערשטע זיינען, אין בעסטען אופן, אלגעמיינע שולען מיט אידישע למודים, וועלען די לעצטע זיין אידישע שולען מיט אלגעמיינע למודים.

און די אייגענע יסודות זוכט אויף די יוגענד אריינצובערענגען אין דער ליטעראטור און אין דער קונסט: זיך ניט צו פערליקענען, זיך ניט

אונטערטהעניג צו מאכען, זיך ניט פעלשען, נור דעם אידען אין מענשען ניט וועניגער ווי דעם מענשען אין אידען אויף די אייגענע פים שטעלען, אין אייגענע וועגען לאזען וואנדלען — אין זינען האבענדיג דערביי קודם כל זיך אליין און דאם אייגענע בעדערפניש.

שוין אזא שטערענגער דענקער ווי אחד־העם האט מיט פיעל יאהרען צוריק מודה געווען, אז שהנע ליטעראטור און דיכטונג פון׳ם אידישען לעבען מוזען און קענען נור אויף אידיש געמאלט זיין. נור אין דער שפראך, וואם דער איר לעבט, קען אויך זיין לעבען אמת׳דיג געשיידערט ווערן. און אט דער אמת, וועלכען קיינער האט נאך ניט געפרובט אבצולייקענען, האט עם געבראכט אונזער יוגענד אזוי פעסט זיך איינצושטעלען פאר דער אידישער ליטעראטור.

דער קינסטלערישער אמת שטעלט זי, די שהנע ליטעראטור אויף אידיש געשריעבען, העבער פון דער, וואם ווערט געשריעבען אויף העברעאיש; דער מארלישער אמת, שטעלט זי העבער פון דער, וואם ווערט געשריעבען אויף רוסיש. דעם קינסטלערישען אמת שאדט דאם העברעאיש, ווייל דאם אידישע לעבען מוז ערשט פון אידיש — אין וועלכען עם ווערט געווענדט — איבערגעזעצט ווערען אויף העברעאיש. דעם מארלישען אמת שאדט דער ניט־אידישער לעזער, פאר וועלכען דער אידישער שרייבער ווייל דאם אידישע לעבען אויסגעפינען אפילו אונבעוואוסט, אפילו דארט ווו׳ו דער אמת ערלויבט דאם ניט.

דאם הייסט אבער כלל ניט, אז אלץ, וואם ווערט געשריעבען אויף אידיש איז שוין דערמיט אליין כשר וישר. טויזענד מאל ניין! קיינמאל האט נאך די אידישע ליטעראטור ניט געווואוסט פון אזא שארפער קריטיק, שטרענגען פערהאלטען זיך צו איהר און פון אזוינע פארדערונגען, ווי מען שטעלט איהר איצט. דאם שטרענגע, קריטישע פערהאלטען זיך צו זיך אליין ניט דער יוגענד די ערלויבניס זיך צו פערהאלטען שטרענג צו אנדערע אויך. יעדער געפעלשטער אויסדרוק, יעדער פאלשער טאן, יעדער פערשוואומען גע־פיהל און טראדיציאנעלער, אונריכטיגער גראנק ווערט אונטערשטריכען; יעדע צביעות אין זהען, הערען און דערצהלען ווערט מיט עקעל פערווארפען. ממש אין אותיות איז מען מדקדק. יעדע ריכטונג אין דער ליטעראטור איז ווייל קאמען; יעדע פארם צולעסיג. איינס ווערט נור פערלאנגט: אמת! סוביעקטיוו־אמת זאל דאם זיין. דער דיכטער זאל זאגען דאם, וואם ער האט צו זאגען און ניט נור נאכשרייבען, אדער גאר אבשרייבען.

מען האט פיעל געערעט דערפון, וואם די נייעסטע אידישע ליטעראטור איז ניט מעהר ווי א נאכאהמונג דער ניט־אידישער ליטעראטור אין רוסלאנד. דאם איז ווייט ניט ריכטיג. אמת׳ר ווערט זיין, ווען מען ווערט זאגען: אלגעמיינע סבות האבען אויך אלגעמיינע פאלגען. דער גרויסער חרבן, וואם די גאנצע רוסלענדישע בעפעלקערונג גליידך האט די לעצטע יאהרען איבערגעלעבט האט געהאט איהר ווירקונג אויף דער אידישער בעפעלקערונג אויך. אלס פועל יוצא פון חורבן האבען מיר אין לעבען: מאסענהאפטע זעלבסט־מארד, מאסען־משוגעת, פערשיעדענע פיזישע און מארלישע קראנקהייטען; אין דער ליטעראטור האט זיך דאם אויסגעדריקט: אין פאר־נאגראפיע, דעקאדאנס, אוננארמאלען עמפפינדען; און דערגלייכען.

און די אידישע גאם איז דערפון אויך ניט ניצול געווארען. זעלבסטמארד, טויפען, נערוו־זע קראנקהייטען אין לעבען, פארנאגראפיע, דע־קאדאנס, אוננארמאלעם עמפפינדען — אין דער ליטעראטור. פונקט ווי דער זעלבסטמארד אין דער אידישער גאם, אדער דער מאסען־שמד איז ניט קיין נאכאהמונג, אזוי איז אויך דאם קראנקע און ניט־נארמאלע אין דער ליטעראטור קיין נאכאהמונג ניט.

געווים פעהלען ניט קיין נאכאהמער און קיין אבשרייבער אויך. זיי קען מען אבער: א פריילוצקי און זיינעסגליכען בלייבען אויסערן קרייז פון דער יוגענד, פון וועלכער די רייד איז דא.

אנהייבענדיג פון דער פערגאנגענהייט גארט די יוגענד נאך א פאעטישען און בעפרוכטענדען ראמאנטיזם. קוקענדיג פון דער גענגענווארט אין דער צוקונפט אריין — גארט זי נאכן נביא, נאכן גאון.

ווארום נור דער גאון איז אימשטאנד ארויס־צוהייבען די שטיינער פון דער טיפער פערגאנ־גענהייט און אין דער גענגענווארט אנהייבען צי בויען דעם קולטור־טעמפעל פאר דער צוקונפט.

קומט מען מיט אזא מאם צו אונזער ליטע־ראטור, איז קיין וואונדער ניט, וואם פיעל אלטע געטער וועלען צוברעכען און ניט פיעל יונגע קומען אויף. יענע אלטע געטער, וואם האבען געהאט א רעכט אויף עקזיסטענץ אין דער ליטע־ראטור, נור פונ׳ם „תלמוד־תורה שטאנדפונקט", כ׳מיין: פונ׳ם שטאנדפונקט פון „בילדען די בלינדע מאסען", האבען איצט זייער דאזיגעם רעכט ביי דער יוגענד פערלארען — ווייל די יוגענד משפט ניט לויט א פרעמדען געשמאק, נור לויט איהר אייגענעם; זי קלויבט ניט פאר אנדערע, נור פאר זיך אליין.

און ווי גרויס עם איז דער פראקטונג צי בעוואוסטזיניגע פעלשער און נאכאהמער; ווי קאלט די גלייכגילטיגקייט צו די געבוירענע קאלוקעס, אזוי שטארק איז די ליעבשאפט פון דער אייגענער יוגענד צו יעדען אייגציגען, וואם קומט אין דער ליטעראטור מיט עפעס א וועלטה־זאך, מיט א שטיקעל אמת׳ן טאלאנט, מיט א געזונד אויג און מיט א פיינעם געהער.

און אזוינע יונגע טאלאנטען, וואם לאזען צו האפען אויף זייער פאעטישער צוקונפט, פעה־

לען אויך ניט אין דער נייער און נייסטער אידי־
שער ליטעראטור.

איך וואלט נאך געקענט זאגען עטליכע
ווערטער וועגען דעם פערהאלטען זיך פון אונזע־
יוגענד צו דעם אידישען טהעאטער, אבער...

דאס רוסישע יודענטהום האט קיין אידישע
בימה. איך וויים ניט ווי אזוי דא, אין אמעריי־
קא, אבער ביי אונז, אין רוסלאנד, איז די טהעא־
טער־בימה מעהר געגליכען צו א טריידעל־מארק,
פול מיט אבגעבליאקירטע און איבערגעניצעווע־
טע זאכען, איידער צו א קונסט־סצענע. אזוי
מיט די דראמא — אויסער אפשר „מירעלע
אפרת" פון גאָרדין — און אזוי מיט די ארטי־
סטען — אויסער פרוי קאמינסקא און נאך א
פאר געצעהלטע.

א שטיקעל פלאן שוועבט אפשר אין די
מחות, עס איז נאך אבער אפילו קיין איינציגער
שטיין ניט געלעגט געוואָרען אין פונדאמענט
פון׳ם אידישען טהעאטער...

איך האב זיך בעמיהט אין אלגעמיינע שטרי־
כען איבערצוגעבען דאס פערלאנגען און די טענ־
דענץ פון דער אידישער יוגענד אין רוסלאנד,
וואס האט פון נאכ׳ן חורבן אן אנגעהויבען צו
שפינען נייע פעדעם פאר א ניי לעבען.

די פרטים, אין וועלכע דאס דאזיגע פער־
לאנגען, די דאזיגע טענדענץ, ווערט פערווירק־
ליכט האב איך אויסגעמיעדען.

ערשטענס וואלט דאס מיך צו וויט פער־
פיהרט, און צווייטענס וואלט דאס מיך, אין
געוויסע פרטים, געמוזט ברענגען צו קריטישען
און אפשר אויך צו אבלעהנענדען פערהאלטען
זיך. דאס איז אבער מיין ציעל ניט געווען.

מיין ציעל איז געווען נור אלץ צו דער־
צעהלען וויי אן עדות, ר י כ ט ע ר וועלען שוין
אנדערע זיין.

נאר אפילו אלס עדות קען איך דאך מיין
טיעפסטע איבערצייגונג ניט בעהאלטען:

אז אויב דעם אידישען פאלק איז א ניי
אידיש לעבען בעשערט וועט עס געווענדט ווערען
אין רוסלאנד און ניט אין אמעריקא.

שוין כאטש דערפאר אליין, וואס אמעריקא
פערמאגט ניט אזא אידישע יוגענד, וואס זאל אין
דער גענענווארט אזוי ארבייטען פאר דער
צוקונפט.

דאס אמעריקאנישע יודענטהום איז א
יודענטהום נור פאר היינט, דאס רוסישע יודענ־
טהום — פאר מארגען אויך...

ניו יארק, 12טען אפריל, 1909.

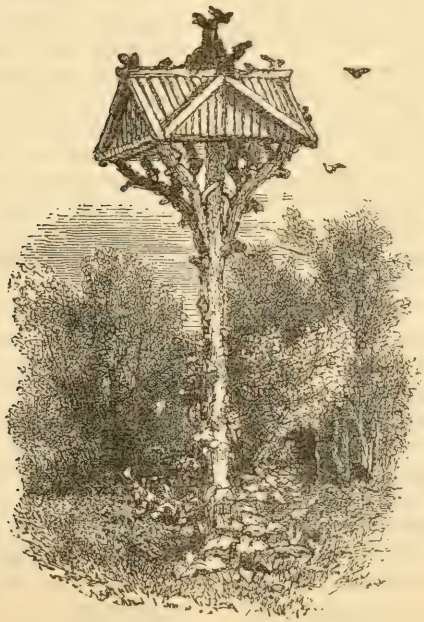

דר. ק. פֿאַרנבערג

אמעריקאניזירונג און אסימילאַציאָן

1. די היסטאָרישע ערפֿאָרונג.

ויב עס איז אויף אויסגעקומען צי פֿאָרען צוריק „אהיים", נאָך דער אלטער אייראָפּאַ אויף אינטערנאַציאָנאַלער ליניע ווי די האָלענדישע צום ביישפּיל, אויף וועלכער עס פֿאָרט א גרעמישטער פּובליקום פון פּערשיעדענע קאַסטן און נאַציאָנען און צו פֿאָרען ניט מיט ט'פֿלק" אין צווישענדעק, זאָנדערן מיט דער „בעסערער" געזעלשאַפט אין איינע פון די קלאַסטן, דאן האָט איהר געקענט בעמערקען פּאָלגענדע כאַראַקטעריסטישע ערשיינונג: דעם ערשטען טאָג פון דער רייזע האָט איהר פּאַר זיך א פּובליקום כמעט דורכאויס פון „אמעריקאנער". די שפּראַך איז איינע — ענגליש, די קלייד־דער אלע אין אמעריקאנישען סטייל, די האַלטונג, די אויסערליכע פֿארמען — אלץ איז מעהר אדער וועניגער עכט אדער ניט עכט, אבער „יענקיש".

עס דויערט אבער ניט לאַנג און דיזעם איינהייטליכע אמעריקאַנישע פּובליקום הייבט זיך אן צו צושפּאַלטען, צו צוטהיילען אויף אן ערב־רב פון פּעלקער און נאַציאָנען. מען הייבט אן זיך צו טהיילען אין גרופּען, עס נעהמען זיך הערען פּרעסידע שפּראַכען, כּמעט רעדט שוין דייטש, רוסיש, פּראַנצויזיש, האָלענדיש; מען הערט שוין טיפּישע דיאַלעקטען פון שווייצער, פון זאקסען א. ד. גל. עס דויערט נור נאָך וועניג טעג און דער „צלם אלהים" בייט זיך בייס פּובליקום. מען הויבט אָן נאָך לייכט צו דערקענען: דאָס איז א דייטש, דאָס איז א פּראַנצויז, דאָס איז א האָלענדער. די גאַנצע האַלטונג ווערט עפּעס אן אנדערע בייס פּובליקום. וואָס מעהר די שיף דערווייטערט זיך פון אמעריקאנער ברעג, אלין מעהר שווענקען אבדי ים־כוואַליעסאון וואשען אב די אמעריקאנער פּאַרב, מיט וועלכע די אלע פּערזאָנען זיינען געווען געפּאַרבט, און אלין העלער ווייזען זיך אַרויס די פערשיעדענע נאַציאָנאַלע קאָלירען. און מיינט ניט אז דאָס זיינען אלין מענשען, וואָס שאָקלען אב דעם אמעריקאנער שטויב אויף אייביג פון זיך. פערקעהרט, דאָס רוב פון זיי פֿאָהרען „אהיים" נור אויף א ווייל, נור אויף א בעזוך; זיי זיינען צוגעבונדען צו אמעריקא און לייעבען אמעריקא, זיי ווילען נור א נאָנץ קורצע צייט זיך אָנאטהמען מיט דער לופט פון דער אלטער הייסאטה, און וועלען זיך דאן צוריק אומקעהרען אין די נייע הייסאטה; זיי וועלען צוריק אראָבווערפען פון זיך די אייגענע אלטע נאַציאָנאַליטעט און אריינפּ־ציהען אויף זיך די נייע פרעמדע, וויעדער זיך סטאַרעווען צו ווערען אן „עכטער" יענקי. אבער דערווייל, אויף דיזער קורצער צייט פון זייער „טריפּ" פיהלען זיי זיך וויעדער גייסטיג פריי, וואַרפען אראָב די סמנים פון א נייער, פרעמדער קולטור און וויזען זיך וויעדער אין זייער אמת'ער, נאַטירליכער נאַציאָנאַלער גע־שטאַלט.

דאָס איז דער טיפּישער בילד פון אלטען אימיגראַנט, וועלכער האָט אָבגעלעבט א רייהע יאהרען אין אמעריקא. ער איז אויסערליך מעהר אדער וועניגער אסימילירט; ער בעמיהט זיך יעדענפאלס צו זיין אן „עכטער יענקי". אבער זיין אמעריקאנער פּאַרב בלאַקירט אָב לייכט אונטער די הייסע שטראַהלען פון דעם אויג־גענפלאַנצטען, אלטען נאַציאָנאַליזמום. ער בלייבט דאָס רוב אין האַרצען דאָס וואָס ער איז געווען: א דייטש, א פראַנצויז, א איטאַליענער, א שווייצער, א איד. דאָך זיין אינערליכע נשמה שטערט איהם ניט צו ווערען אן אמעריקאַנער, אויב ער האָט זיך נור לאַנג איינגעלעבט אין לאַנד. נאָך מעהר, ער ווערט זאָגאַר אן אמערי־קאַנער פּאַטריאָט. ער פיהלט זיך אלס גלייכ־בערעכטיגטער אמעריקאַנער בירגער. דאָס בע־וואוסטזיין פון זיינע בירגער־רעכטע שאפט איהם אין איהם שטאַרקע בירגער־געפיהלען. אזוי ווערט געשאפען א מערקווירדיגער טיפּ פון דייטש־אמעריקאַנער, פראַנצויזיש־אמעריקאַנער, האָלענדיש־אמעריקאַנער א. ז. ו. שווערער איז צו שאפען א טיפּ פון א איטאַליענישׂ־אמעריקא־נער און פויליש־ אדער סלאַוויש־אמעריקאַנער. אין זיי בלייבט דאָס אלטע, דאָס נאַציאָנאַלע נאָך לענגער ווירקענד און שטאַרקער אויסגעדריקט.

איבריגענס איז צו בעמערקען דאָס זייער אימיגראַציאָן איז פיעל אינגער, דער קולטורע־לער מהלך צווישען זייער אלטער און נייער הייסאטה פיעל ווייטער ווי ביי די פריהערייגע מערב־אייראָפּאַאישע אויסוואַנדערער. און דער־פּאר נעהמט מעהר צייט צו בוין א בריק צווי־שען זייער אלטער און נייער קולטור.

דער אלטער אימיגראַנט איז אייגענטליך גייסטיג א צובראַכענער מענש. צווי נשמות

לעבען שטענדיג אין זיין ברוסט: די אלטע נאציאנאלע נשמה און די נייע בירגערליכע אדער פאליטישע נשמה. די קייטען פון די טראדיציאנען זיינען יעדענפאלס שטארק גענוג איהם צו האלטען צוגעבונדען צו זיין נאציאן און טהיילם צו זיין שפראך און צו זיין פאטערלאנד. ווי עם זאגט א געוויסער שפריכווארט, דארף מען איהם נור א קראץ טהון, כדי אין איהם צו דערקענען זיין אבשטאמונג, אויב ער האלט אפילו פאר נויטיג איהר צו פערדעקען. אבער דאם רוב האלט ער גאר ניט פאר נויטיג דיזע אבשטאמונג צו פערדעקען. ער שעמט זיך דאם רוב ניט מיט זיין נאציאן. ער פיהלט, געוועהנליך, זאגאר א צובונד צו איהר. צו הויז רעדט ער געוועהנליך זיין מוטערשפראך, כאטש אין גאם איז פאר איהם ד י שפראך, די ענגלישע.

אויף דעם אלטען אימיגראנטען־דור אין אמעריקא ווערט פערווירקליכט דאם, וואם די אידישע אסימילאטארען פון דער השכלה־פעריאדע האבען געהאלטען פאר אן אידעאל: „זיי א איד אין דער היים און א מענש אויפ'ן גאם."

צו זיין א „ענקי" אויפ'ן גאם, אין עפענטליכען לעבען, דאם פארדערט פון איהם די הערשענדע אמעריקאנער נאציאן; דאם בעפעהלט איהם דער הארטער קאמפף פון זיין עקזיסטענץ, די שטרעבונג זיך אריופצוארבייטען, אריופצוהייבען. און ער ווערט א „ענקי" אויפ'ן גאם, בלייבענדיג דאם רוב דער אלטער אין דער היים, צווישען זיינע פריינד, אין זיין געוועלשאפט, און טיף ביז זיך אין הארצען.

און ווען מיר שטעלען אונז די פראגע ווען אסימילאציאן אין אמעריקא און ווען די נאציאנאלע צוקונפט פון די איינגעוואנדערטע, דאן קענען מיר רוהיג אריבער איבער דיזען ערשטען אימיגראנטען־דור: פאר זיי האבען מיר ניט וואם מורא צו האבען. ווי שטארק די אסימילאציאן זאל ניט ארבייטען אין אמעריקא, ווי גרויס די אויסערליכע אסימילירונג זאל ניט זיין, ווי גיך די אימיגראנטען זאלען זיך ניט אמעריקאניזירען, זיי בלייבען דאך טיף אין זייערע נשמות די אלטע קינדער פון זייער נאציאן.

* * *

און דער נייער דור, וואם געהט נאך אונז, וואם איז זיין שיקזאל? צי איז ער אונזערער? א שוועכע, ביטערע פראגע. און שווער איז אויף איהר צו ענטפערן!

שנעלער אדער לאנגזאמער, אבהענגענדיג פון זייערע פעהיגקייטען און אומשטענדען, אסימילירען זיך די פערשיעדענע איינגעוואנדערטע נאציאנען אין דעם ערשטען דור. אבער זייער אסימילאציאן בלייבט נאך אלעמען דאך מעהר אן אויסערליכע. גאנץ אנדערש איז עס מיט דעם נייעם דור, וועלכער ווערט געבארען אין אמעריקא און געהט דורך אן אמעריקאנער פאלקס־שול. זיין אסימילאציאנס־פראצעס איז א פיעל טיפערער און א מענש געהט ער ארוים א פיעל גאנצערער. פון דעם אייביגען לעבען צווישען צוויי וועלטען מיט צוויי נשמות אין זיין ברוסט, וויים ער מעהר ניט. ער ווערט אן אמעריקאנער.

די גרויסע אסימילאציאנס־מאשין, וואס קאכט איבער אין איהר קעסעל אלע נאציאנען און ראסען און רייניגט זיי אין לייטערט זיי אין „עכטע" יענקיס, ארבייט שוין זייט הונדערט יאהר, ארבייט שנעל, ארבייט גרינדליך. קיין לאנד אין דער וועלט האט ניט ארויסגעווויזען אזא פעהיגקייט ארייננצונעהמען אין זיך אזוי פיעל פרעמדע עלעמענטען, ווי די פעראייניגטע שטאטען. קיינע פון די גרויסע נאציאנען האט ניט ארויסגעווויזען אזא כח אין א קורצע צייט אויפצוזויגען אין זיך אזוי פיעל פרעמד בלוט ווי די אמעריקאנער נאציאן.

בעטראכט נור דעם זין פון פאלגענדע אייניגע ציפער. די ערשטע פאלקסצעהלונג, וועלכע איז פארגענומען געווארען אין דער אקארשט גרינדעטער רעפובליק, אין יאהר 1790 האט געוויזען אז די בעפעלקערונג דערגרייכט קוים פיער מיליאן נפשות. דיזע פיער מיליאן נפשות האבען געבילדעט די אמעריקאנער נאציאן. זיי האבען איהר פארמירט, זיי האבען זייער גייסט אין איהר אריינגעבלאזען, זייער כאראקטעריסטישען, טיפישען נאציאנאלען שטעמפעל ארויפגעלעגט אויף אלע פארמען פון לעבען, אויף אלע אינסטיטוציאנען און בעציהונגען.

אמת, אויף דיזע פיער מיליאן אייגנוואהנער פון די ערשטע שטאטען האבען ענטהאלטען פערשידענע עלעמענטען און זיינען בעשטאנען פון פערשיעדענע ראסען און קולטורען און מען קען זאגען, דאם די גאנצע געשיכטע פון דער אמעריקאנער נאציאן איז די געשיכטע פון אימיגראציאן. דאך דער פאקט בלייבט, אז באלד נאך דעם אונאבהענגיקייטס־קריעג און נאך די גרינדונג פון דער פעראייניגטער רעפובליק איז געשאפען געווארען אויך א נייער גליעד אין דער פאמיליע פון די גרויסע נאציאנען — א פעראייניגטע אמעריקאנער נאציאן.

דיזע נייע נאציאן האט בעקומען איהר אריגינעלע גייסטיגע פיזיאנאמיע, האט אויסגעארבייט איהר סאציאלע פארמען, איהר מארקל, איהרע זיטען, איהרע אינסטיטוציאנען. זי האט געמומען זארגען אויפצובויען איהר אייגענע נאציאנאלע קולטור אין די פערשיעדענסטע פארמען און אנצוהאלטען איהרע אייגענע נאציאנאלע טראדיציאנען.

פון די פיער מיליאן אייגנוואהנער אין יאהר 1790 איז געווארען אין יאהר 1900 76 מיליאן און מיט די קאלאניען זאגאר 84¼ מיליאן. ווי פיעל דערפון זיינען צוגעקומען פון אויסען אלס „פרעמדע"?

20 מיליאן אימיגראנטען זיינען אנגעקומען אין פערלויף פון דער צייט. 10 מיט א דריטעל מיליאן

אימיגראנטען, דאָס הייסט, מענשען וואָס זיינען אליין נאָך געבאָרען געווארען אין דער פרעמד, האָבען זיך איינגעפונען אין לאַנד ביי דעם לעצטען צענזוס פון 1900, 26 מיליאָן שטאָמען פון איינעם אָדער פון ביידע עלטערן, וועלכע זיינען געווען פרעמדע.

ווייטער גיבט די אָפיציעלע סטאַטיסטיק ניט. די סליאַדען וועלכע פערלאָרען אין די אָפיציעלע ידיעות איז שוין אונמעגליך אויסצוגעפינען דעם זכר פון „פרעמדקייט" אין דעם דריטען דור וואָס וועלכע געבאָרען אין אמעריקא. צום דריטען דור וועלכע, אזוי צו זאָגען, אַוועק גענאַנגט דער הסכם, די אָפּציעלע חתימה, אז מען איז אן עכטער יענקי.

און מען איז טאַקע דאָס רוב אן עכטער יענקי. זאָגאָר פריהער איידער די אָפּיציעלע חתימה וועלכע ארויפגענאַנגט. א קינד וואָס וועלכע געבאָרען אין אמעריקא און גיבט דורך אמעריקאנער שולע פיהלט זיך פאר אן אמעריקאנער. ער האָט דעם עכטען נאציאָנאַלען שטאָלץ, פאַטריאָטיזמום, צובונד. ער לערנט זיהר פיעל, אויב ניט גאָר — פון אמעריקאנער נאציאָנאַלע פאָרארטהייליע. ניט אומזיסט לעגט די אמעריקאנער נאציאָן אזוי פיעל זאָרג אַוועק אויף איהר פאָלקסשולע: דאָרט וועלכע געשאפען אמעריקאנער.

דער דריטער און זאָגאָר דער צווייטער דור וועלכע עכט אמעריקאַניש, עכט יענקיש. דאָס איז א כלל פון וועלכען עס איז כמעט קיין אויסנאהמע ניטא, יערענפאַלס קיין אויסנאהמע ניט פאר איירפּאַאישע נאציאָנען.

די גרויסע פראגע הייבט זיך אן ערשט אט וואו: צי בעדייטעט די טיעפע גייסטיגע אמעריקאניזירונג, דאָס דער נייער דור געהט פערלאָרען פאר די נאציאָנען, פון וועלכע ער שטאַמט אָב? צי וועלכע ער ניט אן אמעריקאנער, א יענקי הערט ער אויף אין גאנצען צו זיין א דייטש, א פראנצויז, א אונגאר, א פאָלאָק? צי פערגעסט ער די שפראך און מיט דער שפראך אויך די נאציאָן, איהרע טראדיציאָנען, איהר קולטור?

אט אין דער פארמולירונג מוז די פראגע געשטעלט ווערען. דער אמעריקאניזירונגס־פראָצעס מוז שטרענג אבגעזונדערט ווערען פון דעם פראָצעס פון פערלירען די איינגענע נאציאָנאליטעט (דענאציאָנאליזירונג). דער פראָצעס פון אמעריקאניזירונג איז אן אלגעמיינער; איז א שוועכער אדער לייכטערער פארמע געהט ער פאר ביי אלע נאציאָנען; דארט וואו ער ענדיגט זיך ניט ביים צווייטען דור, ענדיגט ער זיך ביים דריטען. דאָס קען מען זאָגען אלס כלל.

אנדערס שטעהט די פראגע וועגען דעם צווייטען, דעם דענאציאָנאליזירונגס־פראָצעס. די היסטאָרישע ערפאָהרונג גיט דערווייל ניט קיין רעכט און ניט קיין מעגליכקייט צו גיבען אויף דעם אן אלגעמיינעם ענטפער. די נאציאָנען וואָס בילדען אין די לעצטע צייט דעם ראש ורובו פון דער עמיגראציאָן: די סלאַווען איטאַליענער און אידען האָבען דערווייל ניט געהאט די מעגליכקייט אליין צו ליפערן אן ענטשיידענעם ענטפער. און עס איז שווער צו גלויבען, אז דער ענטפער, וועלכען די היסטאָריע וועט געבען זאָל זיין דערזעלבער פאר זיי אלעמען און דער גליי־כער ווי פאר די עלטערע אימיגרירענדע נאָציאָנען.

* * *

די היסטאָרישע ערפאָהרונג וועגען די אסי־מילאציאָן פון די איינגעוואַנדערטע נאציאָנען איז דערווייל ניט זעהר רייך. דריי נאציאָנען האָבען אין פערלויף פון צעהנדליגע יאהרען צו־געשטעלט דעם ווייט גרעסטען טהייל פון דער גאנצער אימיגראציאָן, ווי מען קען זעהן די פאל־גענדע קליינע טאבעלע.

עס האָבען איינגעוואַנדערט אין די פער־איניגטע שטאָטען אין די יאהרען:

	פון ענגלאַנד	פון אירלאַנד	פון דייטשלאַנד	פון סקאַנדי־נאַווין	פון אלע איבריגע
1840—1831	12,5%	35%	25%	0,5%	26,6%
1850—1841	15,5%	46%	25%	0,8%	12,6%
1860—1851	16 %	35%	37%	0,9%	10,7%
1870—1861	26 %	19%	34%	5 %	15 %
1880—1871	19 %	16%	26%	8 %	24,5%

מיר האָבען אלזא פאר זיך אין דער פער־גאנגענהייט פינף גרופען פון אימיגראנטען פעל־קער. וואָס קענען מיר לערנען פון זייער גע־שיכטע, פון זייער היסטאָרישער ערפאָהרונג? דיזע געשיכטע, דיזע היסטאָרישע ערפאָהרונג איז פערשיעדען ביי יעדע פון דיזע גרופען און מוז אויך בעזונדער בעטראכט און אונטערזוכט ווערען.

פון די איין גרויסע גרופע, וועלכע ענט־האלט אן ערב־רב פון פעלקער און נאציאָנען אונטער דעם אלגעמיינעם טיטעל „אלע אנדערע" קענען מיר בכלל וועניג וואָס לערנען, ווייל מיר ווייסען וועניג פון זיי. זיי זיינען געווען קליין אין צאָהל, פערשיעדען אין גייסט, דערצו נאָך צוויי־עט און צושפרייט איבער'ן לאַנד. זיי האָבען קיינמאָל ניט גענאָט קיין אויסגע־שפראָכענעם שטארקען נאציאָנאלען לעבען, וועלכער זאָל זיין אויסגעפּאָרשט פיעלזייטיג. און דערפאר ווייס מען וועניג, וואָס פון זיי איז געווארען.

בכלל מוז מען געדענקען, אז אויב עס איז וועלכער־איז געווען אמת די בעהויפטונג, דאס אין נעזעלשאפטליכען לעבען, אין לעבען פון א קבוץ מענשען געהט איכות אריבער אין כמות, דאס הייסט פון איינפאכע אונטערשיידונגען אין צאהלען, וועלכע אונטערשיידונגען אין עצם, דאס איז עס אמת בנוגע צו דער ערהאלטונג פון ענטוויקלונג פון נאציאנאלע קולטורען און אייגענשאפטען. פאר קליינע גרופען, קליינע קהלות איז שווער צו ענטוויקלען אין זיך זיערע נאציאנאלע אייגענשאפטען, איז שווער בייצושטעהען געגען די ווירקונג פון דער ארומיגער, הערשענדער מאיאריטעט. גרעסערע קהלות בעקומען מעהר כח בייצושטעהען געגען ווירקונגען פון אויסען און מעהר מעגליכקייט צו ענטוויקלען די אייגענע פעהיגקייטען.

פון די „אלע אנדערע נאציאנען" קענען מיר אלזא וועניג וואס לערנען. אויך פון די דריי גרויסע אימיגראציאנס־נאציאנען קענען מיר ניט אלץ לערנען און ניט די גלייכע לעהרע בעקומען.

די איינוואנדערער פון ענגלאנד קענען קוים וואס עס איז פאר א לעהרע געבען, וועלכע מען זאל קענען אויסנוצען פאר אנדערע נאציאנען. די שפראך איז ביי זיי דיזעלבע; די ראסע דיזעלבע; אין קולטור און זיטען זיינען די ענגלענדער די וועגווייזער. די אמעריקאנער זיינען דאן גאר אליין תלמידים ביי יענע. ווי קען מען וויסען, צי איז די נאציאנאלע עראינערונג נאך גענליעבען ביי זיערע קינדער און קינדס־קינדער? און מעהר ווי וועגען נאציאנאלע עראינערונגען קען דא קיין רייד ניט זיין; אויס־דריקע פון א בעזונדערער נאציאנאלער קולטור איז ביי זיי שווער צו ערווארטען.

צי איז דער אסימילאציאנס־פראצעס צו־גענגען ביי זיי גאר שנעל, צי ניט — דאס איז ערשטענס שווער נאכצושפירען און, צווייטענס, קען מען אונטער אזוינע אויסערדענטליכע אומשטענדען דערפון גאר ניט לערנען פאר אנדערע.

די אירלענדער. — דער אסימילאציאנס־פראצעס האט ביי זיי אייגענטליך אויך געדארפט פארקומען שנעלער, ווייל אויך זיי זיינען פער־בונדען מיט דער אמעריקאנער נאציאן דורך די אינהייט פון דער שפראך. דאך גענען זייער פאלשטענדיגע אסימילאציאן, און פערלירונג פון אייגענעם נאציאנאלען געפיהל האט געווירקט דער אומשטאנד, וואס זיי פיהלען זיך אין דער אלטער היים אלס אונטערדרוקטע נאציאן, וועלכע טראכט נאך ארבעצוואורפען פון זיך דעם יאך פון דער הערשענדער ענגלישער נאציאן און צו ווערען זעלבסטשטענדיג.

די לעהרע, וועלכע די געשיכטע פון די אירלענדער אין אמעריקא גיט אונז איז, דאס קיין צו־גרויסע זארג פאר דעם שנעלען פערשווינ־דען פון די נאציאנאלע געפיהלען ביי דער עקסיסטענץ פון א מאסנאייגנואנדערונג אין אמעריקא דארף מען ניט האבען. די אירלענדער האבען זייערע נאציאנאלע אייגענשאפטען, ער־אינערונגען און צובונד ניט פערלארען. די איר־לענדער זיינען געווארען א גרויסע פאליטישע קראפט אין אמעריקא. די „אירישע פאליטי־עשנס" זיינען געווארען א שם דבר. זייער נאמען איז אפילו ניט פון די רייניע און שהענע. אבער די נאציאנאלע אייגענשאפטען זייערע, וועלכע האבען פון אנפאנג אן געלעגט דעם גרויסען שטעמפעל אויף אזוינע ארגאניזאציאנען ווי טעמעני האל, זיינען עד היום ניט אבגעווויישט געווארען. זייער נאציאנאלער צובונד צי די פאלקס־געזאנגען, וואס זיינען פערבליעבען דארט אין דער אלטער היימאט איז געבליעבען גרויס. די נאציאנאלע יום טובים וועלכע געפייערט נאך נאציאנאלע מנהגים ניט נור פון זיי אליין, זאנדערן זיי ווערען זאגאר געאכטעט פון די אמעריקאנער צייטונגען, וואס זוכען צו געפי־נען חן ביי די אירלענדישע לעזער. זיי געהען אין אזא טאג, ווי בעוואוסט, ארויס מיט דער נאציאנאל־אירלענדער גרינער פאהנ און פלאג.

דעם נאציאנאלען געפיהל, דעם נאציאנאלען צובונד קען מען מערקען ביי די אירלענדער היינט נאך, אפילו לאנג נאך דעם ווי די גרויסע מאסען־אימיגראציאן פון אירלאנד האט שוין אויפ־געהערט, נאכדעם ווי פון די אירלענדער איז שוין געבארען געווארען אין דער נייער היימאט א צווייטער און א דריטער דור.

* * *

אנדערש איז דער איינדרוק, וועלכען מען בעקומט פון דער דריטער גרויסער איינוואנדע־רונגס־נאציאן — פון די דייטשען.

די דייטשען האבען א פיעל אויסגעשפראך־כענערע אינדיווידואליטעט. און זיי האבען זייער נאציאנאלע אינדיווידואליטעט אין אמעריקא אויסגעדריקט אין אלע מעגליכע פארמען פון אן אייגענעם קולטורעלען און געזעלשאפטליכען לעבען. די פרעסע אין דער דייטשער שפראך איז געווען גרויס אין צאהל און רייך אין מיטלען, כאטש אין אינהאלט פלעגט זי זיך מעהר ער־נעהרען מיט איבערדרוקען פון אייראפעאישע צייטונגען און זשורנאלען. דער דייטשער טהעא־טער איז געווען א מוסטער־ביהנע נאך איהר ליטעראריישער און קינסטלעריישער הויבקייט, קלובען, פעראיינען מכל המינים, ביער־האלעם, געזאנג־חברות, צוזאמענפאהרונגען, יום טובים נאציאנאלע — אלע פארמען פון לעבען האבען ביי זיי געטראגען אן אויסגעשפראכענעם נאציא־נאלען כאראקטער איבעראל וואו זיי האבען גע־וואהנט אין גרעסערע קהלות. עס זיינען נאך היינט דא אין אמעריקא עכט „דייטשע שטעדט", ווי האבאקען, מילוואקי.

דאס אלץ עקזיסטירט נאך היינט אויך, אבער נור אלס שאטען פון דער פרעכטיגער פערגאנגענ־הייט. אלץ האלט אין אבשטארבען, אלץ ווערט

קלענער, שוואכער, זינט די אימיגראציאן איז געוואקסן קליין. און מיט טרויער און פער־צווייפלונג הייבען די נאציאנאל־געזאנגען אמע־ריקאנער דייטשען אן צו קוקען אויף די נאהענטע צוקונפט. מיט ציפער און פאקטען ווייזען זיי, אז דער פראצעס פון אמעריקאניזירונג פון די יונגע דורות פיהרען מיט זיך אויף דעם פראצעס פון פערלירונג פון דער אייגענער נאציאנאליטעט.

* * *

עס איז אלזא די היסטארישע ערפאהרונג מיט די אמעריקאנער דייטשען, וועלכע מאכט א סך מענשען זארג אויף פאר די צוקונפט פון די אידען. און וואס גרעסער עס ווערט די אידישע אימיגראציאן, וואס אנהאלטענדער זי ענטווי־קעלט זיך אלץ שארפער ווערט די פראבלעם, אלץ גרעסער די אונרוהע און מען פרעגט זיך: דער־יונגער דור וואס וועט קומען נאך אונז, צי איז ער ניט פערלארען פאר אונז? יעדע שיף וואס ברענגט אריבער אהער אידישע אימיגראנטען, צי רייסט זי ניט אב גליעדער פון דער אידישער נאציאן אין דער גאר ניט ווייטער צוקונפט?

די פראגע קען ניט פערענטפערט ווערען נור אויף דעם סמך פון דער היסטארישער ער־פאהרונג. זי מוז אונטערזוכט ווערען אין ליכט פון דער אידישער געשיכטע און אידישער ווירק־ליכקייט. וואס זיי לערנען אונז, דערפון איז נעכסטען קאפיטל.

---

2. די צוקונפט פון אמעריקאנער יודענטהום.

פראפעסאר עדוארד שטיינער, דער לאנג־יעהריגער פארשער פון לעבען און שיקזאלען פון די איינוואנדערער אין די פעראייניגטע שטאא־טען, שרייבט: „עס איז קיין ספק ניט, אז דאס יודענטהום אין אמעריקא ערוואַרטעט א גרעסע־רער קריזיס, איידער עס איז איהם פארגעשטאנען אין גלות בבל. דארט איז דאס יודענטהום גע־שאפען געווארען, דא הערט עס אויף צו עקזי־סטירען. דארט האבען די שונאים זיך געמא־טערט צון מאכען דאס די אידען זאלען דאס יודענטהום פערגעסען, דא קומט די פריינד שווער צו צו מאכען, דאס די אידען זאלען זיך דערמאנען אן יודענטהום. דארט איז די האפנונג אויף משיח'ן געוואקסען צוואמען מיט זיי, און דא איז זאגאר דער זין פון דעם געווארען פרעמד פאר די אידען. דער פערלוסט פון יודענטהום אין אמעריקא דערגרייכט די מדרגה פון א קאטא־סטראפע. און פון דעם איצטיגען צושטאנד זיינען די אויסזיכטען אויף א פאלשטענדיגע פערשווינדונג נור א פראגע פון צייט, וועלכע ווערט אבגעצויגען דורך דעם שטענדיגען צופלום פון איינוואנדערער פון רוסלאנד און פוילען. דער דורכשניטליכער איד איז געווארען אויף אזוי ווייט אן אמעריקאנער, דאס ער גרעדענקט שוין מעהר ניט פון וואנען ער איז געקומען געווארען, ער גרעדענקט שוין מעהר ניט דאס אברהם איז געווען זיין פאטער און שרה זיין מוטער."

די פראגע, וועלכע מיר האבען געשטעלט אין פאריגען ארטיקעל: „דער צווייטער דור, וואס וועט זיין מיט איהם?" זי ווערט פון פראפעסאר שטיינער פערענטפערט ענטשיידען און פעסט: דער צווייטער דור ווערט ניט נור אמעריקאני־זירט, זאנדערן אויף אסימילירט. אמעריקאני־זירונג און אסימילאציאן ווערען פון איהם בע־טראכט, ווי צוויי זיימען פון איין מעדאל, ווי אן ענג־צוזאמענגעבונדענער פראצעס.

פראפעסאר שטיינער ענערקענט, דאס „דער איד געפינט זיך אין אנאנדער לאגע, איידער די אנדערע איינוואנדערנדע נאציאנען. זיין גלויבע און זיין שיקזאל האבען אבגעהיט זיינע ראסען־אייגענשאפטען". אבער ער געפינט, דאס „א שטארקע און מעכטיגע לויידענשאפט מאכען פון איהם אזוי פיעל אמעריקאנער און אזוי ווענig איד. עס איז אפילו אמת, דאס דער לעפאפארד ענדערט ניט זיינע פלעקען, אבער אפילו א לעפ־פארד קען פערלירען זיינע פלעקען, וועז ער דארף זיי מעהר ניט. א סך פון די ראסענבעזונ־דערהייטען סאי ביי אידען, סאי ביי קריסטען פערשווינדען, וועז זיי זיינען מעהר ניט נויטיג."

א שטרענגען אורטהויל האט פראפעסאר שטיינער ארויסגעזאגט איבער די צוקונפט פין יודענטהום אין אמעריקא; צום טוידט האט ער דאס יודענטהום פער'משפט.

צי האט שטיינער רעכט? צי ווייזט טאקע אויף דעם אזוי זיכער דער גאנג פון ענטוויקלונג?

אונז ווייזט אויס, דאס שטיינער האט ניט טיף גענוג, ניט ערנסט גענוג בעגרינדעט און פערפעסטיגט זיין שטרענגען אורטהויל.

אמת, עס איז געטאן געווארען מיט גוטע אבזיכטען. דאס האט געשפראכען א פערטהיי־דיגער פון די איינוואנדערער, וועלכער וואלט וועלען זעהען אלע טענות פון די מקטריגים פער־ניכטעט און צושטערט. דאס האט גערעדט אויסער דעם א הייסער אמעריקאנער פאטריאט, וועלכער ווייל זעהען אלע נאציאנען פון אמעריקא אסימילירט און אויפגענאנגען אין איין אמעריקא־נער נאציאן. אבער טאקע צוליעב דיזע גוטע אבזיכטען איז ביי שטיינער'ן דער וואונש געווא־רען דער פאטער פון געדאנק.

מיר וואַרפען א בליק אויף די פערגאנגע־הייט פון די איידען אין אמעריקא; מיר קוקען זיך צו זייער געגענווארט און מיר געפינען ניט קיינע אורזאכען פאר מורא וועגען זייער צוקונפט. די פערגאנגענהייט פון די איידען אין אמעריקא איז שוין א לאנגע: מיט פיער יאהר צוריק איז שוין געפייערט געווארען איהר צווויי און א האלב הונדערט־יעהריגער יובילעאום. אין קליינע גרופען, פון פערשיידענע לענדער זיינען די ערשטע אידישע איינוואהנער, די ספרד'ישע

אידען, געקומען קיין אמעריקא: וועך פון פאר־טוגאל, וועך פון האלאנד, וועך פון פערשיעדענע דרום־אמעריקאנישע אדער מערב־אינדיישע קא־לאניען. צו קליינע קהלות האבען זיי זיך פער־אייניגט אין דער נייער היימאטה.

250 יאהר געשיכטע ליעגט שוין אין דער פערגאנגענהייט: די ספרד'ישע קהלות זיינען ניט פערשוואונדען. זיי זיינען פרעמד פאר אונז, רוסישע אידען, זיי האלטען זיך בעזונדער, אויף א געוויסען מהלך פון די איבריגע אידען, אבער זיי האבען ניט אויפגעהערט צו זיין דאס, וואס זיי זיינען געווען. זיי זיינען ניט וועניגער אידען, ניט ערגערע אידען, ווי די אנדערע ספרד'ישע אידען. זיי זיינען קלענער אין צאהל, זיי פערמעהרען זיך ניט, זיי שטאַרבען זאגאר אויס, אבער דאס האט מיט אסימילאציאן פיעל וועניגער צו טהון, ווי מיט זייער נ י ט־אסימי־לאציאן. דאס קומט מעהר דערפון, וואס זיי זיינען געבליבען אבגעזונדערט און הייראטהען נור צווישען זיך; א קליינע גרופע, וואס וועלט מיט דער צייט דורך און דורך איין פאמיליע, פערליערט איבערהאל איהרע לעבענס־און פער־מעהרונגסקראפט. דער שיקזאל פון די ספרדים אין אמעריקא אונטערשיידעט זיך ניט פון דעם שיקזאל זייערען אין אנדערע לענדער.

פיעל גרעסער, אינטערעסאנטער און נעהענ־טער צו אונז איז דער צוויטער טהייל פון דער אמעריקאנער אידישער בעפעלקערונג, די דייטשע אידען, אדער „יהודים". זיי האבען הינטער זיך שוין אויך א היסטאריש ערפאה־רונג, כאטש ניט אזא לאנגע. צוזאמען מיט דעם 50־יעהריגען יובילאום פון דער רעוואלוציאן אין דייטשלאנד האבען די אמעריקאנער דייטשע אידען אין אמעריקא אויך געפייערט דעם 50־יעהריגען יובילאום פון זייער מאסען־איינוואנ־דערונג.

אויב פראפעסאר שטיינער'ס אורטהייל וואלט געווען ריכטיג, דאן האבען מיר געקאנט, האבען מיר געמוזט עס שוין זעהן פערווירקליכט אויף די דייטש־אידישע איינוואנדערער. די אומשטענדען זיינען אלע גינסטיג פאר זייער גיכער אסימילאציאן: זיי זיינען געקומען פון א לאנד, וואו די אסימילאציאנס־שטרעבונגען אין זאגאר טראדיציאנען זיינען זעהר שטארק. זיי געהערען צו דער בורזשוא קלאס, צווישען וועל־כער די אסימילאציאן איז זעהר פערשפרייט. זיי האבען אין אמעריקא זיך ארויפגעארבייט כמעט אלע, זיי זיינען ארויס אין די רייהען פון די מיטלערע און זאגאר העכערע בורזשואזיע, וועל־כע איז איבערהאל און שטענדיג געווען די טיפישע פערטרעטערין פון אסימילאציאן ביי אידען. זיי זיינען געווען ניט אזוי שטארק אין גייסט און ניט אין צאהל צו קענען ווידערשטעהען דעם אסימילירונגס־כח פון דער הערשענדער נאציאן.

און דאך... דער שרייבער פון דיזע שורות איז בשום אופן ניט קיין „פאטריאט" פון די „יהודים", דעם וועלטה פון זייער נאציאנאליז־מוס שעצט ער ניט הויך. אבער עס איז נענוג צו פערגלייכען דעם איצטיגען נאציאנאל־קולטורע־לען צושטאנד פון די דייטשע אידען אין היימאט־לאנד און דא אין אמעריקא, כדי זיך צו איבער־צייגען, אז די 50 יאהר אמעריקאנער געשיכטע האט זיי געמאכט ניט פאר וועניגער אידען, נור פאר מעהר אידען, ניט פאר ערגערע אידען, נור פאר בעסערע, וואהרעמערע אידען מיט מעהר נאציאנאלען בעוואוסטזיין און נאציאנאלער זעלבסטשטענדיגקייט, איידער אין דייטשלאנד. אויב די פלעקען פון לאפפארד האבען זיך גע־ענדערט, דאן איז עס יעדענפאלס ביי זיי ניט בעשטאנען אין דעם אבבלאקירען פון דער נאציא־נאלער פאהנע.

די געשיכטע פון די דייטש־אמעריקאנער אידען וועלט בעזונדערס בעלעהרענד, וועגן מען פערגלייכט איהר מיט דעם שיקזאל פון די דייטש־אמעריקאנער. די לעצטע האבען אנ־געהויבען מיט א פולען נאציאנאלען לעבען און, ווי מיר האבען געזעהן אין פאריגען קאפיטעל, האבען זיי געענדיגט מיט א שנעלער אסימילי־רונג. די ערשטע, די יהודים, האבען אנגעהויבען פון א האלב־אסימילאטארישען יודענטהום, און זיינען געבליבען ביי א וועניגער אסימילאטארי־שען און אביסעל מעהר נאציאנאלען יודענטהום. קיין גרויסע שפפערישע נאציאנאלע כחות האבען די דייטשע אידען ניט ארויסגעווייזען אין אמעריקא. אבער די איניגע טראפען נאציא־נאלע זאפט וואס זיי האבען געהאט אין זיך איז ניט קלענער געווארען, זאנדערן זאגאר אביסעל גרעסער געווארען.

אמעריקאניזירט זיינען די דייטשע אידען זעהר שטארק. און דער אידיאל וואס שוועבט פאר שטיינער'ס אויגען איז פון זיי כמעט ווי עררייכט. זיי זיינען גרויסע אמעריקאנער פא־טריאטען, זיינען צוגעבונדען צו זייער נייעם פאטערלאנד, זיי שפיעלען א בעדייטענדע ראלע אין האנדעל און פינאנץ, אין פאליטיק און עפענטליכען לעבען פון פיעלע שטעדט. אבער די אמעריקאניזירונג האט ניט געפיהרט נאך זיך זייער פאלשטענדיגע פערשווינדונג, אלס אידען, זאגאר ניט נעהנטער געמאכט דעם טאג פון פאל־שטענדיגער אסימילאציאן מיט די ארומיגע בע־פעלקערונג, ווי אין דייטשלאנד, פראנקרייך אדער אונגארן.

ווי אזוי איז עס געקומען? פאר וואס האבען זיי ארויסגעווייזען אזא שטארקען ווידער־שטאנד געגען אמעריקאנער אסימילאציאנס־כחות איידער זייערע שכנים, די אמעריקאנער דייטשען? כדי זיך דאס צו ערקלערען, דארף מען זיך אומקעהרען צו די נאציאנאלע בעזונדער־הייטען און בעזונדערן שיקזאל פון אידישען פאלק. די גרויסע היסטארישע פראבלעמע פון „אייביגען איד" טרעט אויך דא פאר אונז ארויס. מיר וועלען, זעלבסטפערשטענדליך, זיך ניט

ארײנלאזען אין דעם פערפֿאלגטערטען לאבירינט. פאר אונז איז געווען וויכטיג פעסטצושטעלען דעם פאקט, דאם די כחות, וועלכע האבען גע־ווירקט אין דער אידישער געשיכטע איבעראל, צו ערהאלטען די אידישע נאציאן, ווירקען אויך אין אמעריקא, דאם אויך אמעריקאנער אסימילי־רונגס־קראפט האט זיך ארויסגעוויזען דערווײל שוואכער אײדער די ערהאלטונגס־כחות פון דער אידישער נאציאן.

די פראגע וועגען דער צוקונפט פון די רוסישע אידען אין אמעריקא וואלט געקענט פער־עפנטפערט ווערען מיט א קל־וחומר: מה־דאך די דייטשע אידען, ביי וועמען דאם נאציאנאלע לעבען איז געווען שטענדיג שוואך, וועלכע זיינען פון דער היים אוים שוין האלב אסימילירט אין גענייגט צו אסימילאציאן, מה־דאך זיי זיינען ג׳ע־בליעבען אידען און געווארען אין אמעריקא זאך גאר בעסערע, היסטארע אידען אײדער אין דער היים, א פישטא נאך די רוסישע אידען, ביי וועמען דער נאציאנאלער פוֹלס שלאגט אזוי שטארק, וועלכע זיינען בעלעבט און בעזעלט פון גייסטיגע נאציאנאלע שטרעבונגען, זיי האבען דאך געווויס ניט מורא צו האבען פאר די צוקונפט?

דיזער קל־וחומר בעט זיך אליין. אבער סאציאלע פראגען קען מען מיט קיין פשוט׳ן קל־וחומר ניט פערענטפערן. די בעזונדערע אומ־שטענדען מוזען בעטראכט ווערען. און די אומ־שטענדען און די בעדינגונגען, די אינערלעכע און אויסערלעכע, פון די רוסישע־אידישע איינוואנדע־רער זיינען גאנץ פערשיעדען ווי ביי די דייטש־אידישע איינוואנדערער.

צוערשט קומט א גאנצע רייהע פון אומ־שטענדען, וועלכע דארפען ווירקען מאהר צו ערהאלטען און צו פערפעסטיגען ביי זיי די נאציאנאלע אייגענשאפטען און געפיהלען.

די רוסישע איינוואנדערער קומען אין מאסען. זיי האבען זיך פערזאמעלט אין גרויסע קהלות. דיזער מאסענכאראקטער פון זייער איינוואנדע־רונג האט געברויכט דערצו, דאם עס זיינען גע־שאפען געווארען גאנצע ריין־אידישע קוואַרטא־לען און זאגאר פאַרשטעדט, ווי צום ביישפיעל, אונזער בראנזוויל. דיזע אייגענע קוואַרטאלען, די „גהעטאָס", פיהרען אן אייגענעם לעבען, וועלכער ווערט ניט־ווײלענדיג נאציאנאל. דיזע גרויסע קהלות געבען די מעגליכקייט צו עקזיסטי־רען און זיך צו ענטוויקלען פאר די פערשיעדענ־סטע נאציאנאל־קולטורעלע אינסטיטוציאנען, ווי ליטעראטור, פרעסע, טהעאטער, א. ז. ו. זאגאר אין די ריין־אמעריקאנער פראגען, זאגאר אין דעם פאליטישען לעבען פון די אידען אלס אמע־ריקאנער בירגער, מוז אריינגעטראגען ווערען דער נאציאנאל־אידישער עלעמענט. עס איז, צום ביישפיעל, בעוואוסט, דאם אלע פארטייען שטע־לען ארויס ביי די וואהלען אין די אידישע קוואר־טאלען קאנדידאטען—אידען און אז די פאליטי־שע וואהל־אגיטאציאן זוכט אנצוהערען און צו געווינען די אידיש־נאציאנאלע געפיהלען, שפיעלענדיג אויף די בעזונדערע סטרונעם פון דער אידישער בעפעלקערונג.

די רוסיש־אידישע אימיגראנטען זיינען צונויפ־גזאמעלט ענג אײנער נעבען אנדערען ניט נור אין זייערע וואהנונג, זאנדערן אויך אין זייערע בעשעפטיגונגען אין די „אידישע" טריידס. ביי די „אידישע" אדער שניידערשע פראפעסיאנען הא־בען זיך דא אין אמעריקא קאנצענטרירט, אלס ארבייטער און אלס פאבריקאנטען און הענדלער, פעל מאהר אידען, א פיעל גרעסערער טהיל פון דער אידישער בעפעלקערונג, אײדער אין רוס־לאנד. די אידישע ארבייטער קומט דאם רוב אוים צו האבען צו טהון מיט אידישע אונטער־נעהמער, די אידישע קרעמער — מיט אידישע קונים. דאם אלץ מוז ווירקען צו ערהאלטען אין צו פערפעסטיגען ביי די איינגעוואנדערטע מאסען דאם אידיש נאציאנאל.

אויך דער אומשטאנד, וואם דאם רוב פון דער רוסיש־אידישער בעפעלקערונג בעשטעהט פון פראלעטאריער אין דער צייט, וועז דאם רוב פון דער דייטש־אידישער בעפעלקערונג געהערט צו די בורזשואזנע קלאסען, מוז אויך מאכען שוואכער דער אסימילאציאנס־פראצעס ביי די רוסישע איינוואנדערער. עס איז דאך ידוע, דאם איבעראל האבען די פראלעטאריש מאסען ארויסגעוויזען פיעל מעהר נאציאנאלע זעלבסט־שטענדיגקייט, אײדער די בורזשואזנע קלאסען, וון דאם איבעראל זיינען די אסימילאציאנס־שטרעבונגען ביי די אידיש־בורזשואזנע קלאסען געווען בעזאנדערס שטארק.

פון דעם אלעם וואלט מען געדארפט דרינ־גען וון ערווארטען, דאם דער אמעריקאניזירונגס־פראצעס וועט פיעל וועניגער שאדען ברענגען דער נאציאנאלער צוקונפט פון די רוסיש־אידישע בעפעלקערונג אין אמעריקא, אײדער עס האט גע־בראכט זייערע ברידער פון דייטשלאנד.

אבער דאדט וואו עס ליעגט די נאציאנאלע שטארקייט פון די רוסיש־אידישע איינוואנדע־רער, דאדט ליעגט אויך פערבארגען די קוואלע פון זייער שוואכקייט. די רוסיש־אידישע אימי־גראנטען, וועז זיי קומען אין אמעריקא, זיינען זיי כולם איד. זייער נאנצע אינערליכע און אויסערליכע וועלט איז אידיש. דער הלוך, די מנהגים, די שפראך, דער ארט דענקען, די וועלט־אנשויאונג איז אידיש־נאציאנאל; צום גרויסען טהיל געפינען זיי זיך נאך אין דעם צושטאנד פון נאציאנאלער אייגענארט („סאמאביטנאסט") פון די פריהערדיגע יאהרהונדערטע; צום גרוי־סען טהיל זיינען זיי נאך ניט דורכגעגאנגען דורך דעם לייטערונגס־פייער פון דער מאדערנער אייראפעאישער קולטער.

וועז די רוסיש־אידישע איינוואנדערער פא־לען אריין אין אמעריקאנער אסימילאציאנס־טאפ, האבען זיי ניט נור טיף אין זיך א שטאר־

קע נאציאנאל־אידישע נשמה; זיי טראגען אויף זיך און אלום זיך א סך נאך נאציאנאלע אויסער־ליכקייטען, פון וועלכע פיעלע זיינע אלט און אבגעלעבט, פיעלע וואלטען פערשווינדען ביי וויטערדיגער נאכמאלערער עגטוויקלונג, אויך דארט אין דער „היים", אין די אויסוואנדערונגס־לענדער. אין אמעריקא ארבייט דער פראצעס פיעל שנעלער, טיעפער און פיעלזייטיגער.

עס עפענען זיך פאר'ן איינוואנדערער און נאך מעהר פאר זיינע קינדער וויייט און ברייט די טהירען פון אלגעמיינער בילדונג. און די שטאר־קע ליידענשאפט, וועלכע ווערט אין רוסלאנד קינסטליך דערשטיקט און צוריקגעהאלטען, בע־קומט דא לייכט איהר בעפריעדיגונג. דאס איז איינס. והשנית קומט נאך א גאנצע רייהע פון אנדערע אומשטענדען. דער קליין־שטעטלשער איד ווערט מיט אמאל א גרויס־שטעדטישער. דאס מוז מיט זיך ברענגען א געוויסע פסיכאלאגישע און נאך מעהר אויסער־ליכע איבערקעהרעניש. דער גאנצער ארט לעבען אין אזא מילייאנען־שטאדט ווי ניו יארק, אדער פילאדעלפיא, אדער באסטען, אדער פיטס־בורג איז אנדערש, איידער אין א קאוונא, גראד־נא און ווער רעדט שוין וועגען קליינע שטעדט און שטעדטלעך, פון וואנען די עמיגראציאן געהט אזוי שטארק. דערצו נאך פאלט דער אימי־גראנט געוועהנליך אריין אויף עקאנאמיש איז גאנץ אנדערע אומשטענדען. אפילו דער היימי־שער ארבייטער מוז דורכלעבען א גרויסען קרי־זיס, וועז ער וועלט מיט אמאל א „האנד" אין א גרויסע פאבריק, וועז איהם קומט אויס צו ארבי־טען אונטער נייע בעדינגונגען מיט עלעק־טרישע מאשינען, מיט דעם אייביגען אייגעניש און יאגעניש, ביי דער העכסטער אנשטרענגונג. און וועד רעדט נאך וועגען די פיעלע טויזענדער אנדערע, וועלכע זעהען אין אמעריקא צום ערשטען מאל די גרויסע פאבריקען, און הייבען ערשט דארט מיט אמאל אן א נייעם לעבען פון לאהן־ארבייטער. דערצו קומט נאך דאס דער מהלך צווישען די אידיש־רוסישע אין ניט אידיש־אמעריקאנער פאליטישע און קולטו־רעלע צושטענדע איז גאנואלטיג גרויס. א געפיהל פון דאנקבארקייט, צובונד און שטאלץ מיט דער נייער היימאטה ענטוויקעלט זיך ביי זיי. דער רעזולטאט איז, דאס אין א גאנץ קורצע צייט, אין דעם משך פון איין דור קומען ארויס פון דעם לייטערונגס־פייער אויסערליך גאנץ אנדערע מענשען.

דער רוסישער איינוואנדערער האט פיעל מעהר וואס צו פערליערען פון זיין טיפיש־אידישען, און ער פערליערט פיעל. דער גרעס־טער טהייל פון זיינע אויסערליכע נאציאנאלע סמנים און מנהגים געהט פערלארען ביים יונגען דור וועז ער געהט ארויס פון לייטערונגס־טיגעל, וועלכען מען רופט אמעריקאנער פאלקסשול.

אויב די פראגע וואלט געשטעלט געוואָרען נור אזוי: צי ענדערן זיך די אידישע איינוואנ־דערער אין אמעריקא? דאן וואלטען מיר צוזא־מען מיט פראפעסאר שטיינער געענטפערט: יא, זיי ענדערן זיך שטארק, זיי ענדערן זיך שנעל, זיי ענדערן זיך פון גרונד אויס. א גרויסע, טיעפע איבערקעהרעניש קומט פאר מיט איינגע־וואנדערטען אידען פון צווייטען דור. דער אמע־ריקאניזירונגס־פראצעס איז א טיעפער, א שנעלער.

די פראגע איז אבער באמת א גאנץ אנדערע, נעמליך: צי איז שטיינער גערעכט, וועז ער רופט דיזען פראצעס א קריזיס אין יודענטהום? וועז ער בעטראכט אמעריקאניזירונג און פערלוסט פון נאציאנאליטעט אלס איינס און דאסזעלבע? וועז ער זאגט פאר, דאס די אידן וועלען אין קורצען פערגעסען זייער אבשטאמונג, זייער נאציאן?

אויף דעם ענטפערן מיר פונקט פערקעהרט ווי שטיינער. מיר זעהען פאר א גרויסע, לאנגע צוקונפט פאר די אידישע נאציאן אין אמעריקא. די אלע כחות וואס ווירקען אזוי שטארק צו אמעריקאניזירען דעם אידען זיינען ניט פון דעם זארט דאס זיי זאלען אויסרייסען מיט די וואורצ־לען זיינע נאציאנאלע געפיהלען. קולטור און פרייהייט — די צוויי גרויסע ערבערונגען פון די אידן דארט — זיינען ניט קיין שונאים, נור פרייגד פון נאציאנאלער זעלבסטשטענדיגקייט און ענטוויקלונג. מיר לעגען גרויסע האפנונגען, אז אונטער דער ווירקונג פון דיזע צוויי גרויסע ערבערונגען וועט דער אידיש־נאציאנאלער גייסט אויפבליהען און וועט שאפען נייע פארמען פון נאציאנאלען לעבען און נאציאנאלער קולטור.

אין אמעריקא שטעהט פאר פאר די אידן דער ערשטער גרויסער עקספעריימענט צו שאפען און אויפצובויען א טעמפעל פון נאציאנאלער קולטור אויף נייע יסודות פון מאדערנער ציווילי־זאציאן.

עס איז שווער צו זאגען וועלכע נייע פארמען עס וועלען געשאפען וועדען. עס איז אויך ניט לייכט צו בעשטימען די גרענעצען ביז וויי ווייט די ענדערונגען אין לעבען פון די אמעריקאנער אידען וועלען גההען. גרויס וועלען די ענדערונ־גען יעדענפאלס זיין. די ספעציעלע פארמען פון יודענטהום, וועלכע זיינען א ירושה פון די מיטעלאלטערליכע צושטענדע וועלען, וואהרשיינ־ליך, בעזאנדערס שטארק לייידען. לייידען וועט אויך זיכער פיעל די שפראך. עס איז גאנץ מעגליך און לאגיש אנצונעהמען דאס די אידישע שפראך וועט ניט האבען דא קיין גרויסע צו־קונפט, נאכדעם וועז די מאסען־אימיגראציאן וועט אויפהערען.

אבער, צי דען האלט זיך טאקע די גאנצע אידישע נאציאנאליטעט אויף דער אידישער שפראך און אויף די ספעציפישע, מעהר מיטעל־אלטערליך־רעליגיעזע אויסערליכע פארמען?

פראפעסאר שטיינער און א סך מיט איהם

זעהען נור אויסערליכע פאַרמען און בעזונדער־ הייטען פון אידישען פאָלק און אזוי ווי דיזע אויסערליכקייטען ווערען גיך פערלאָרען, דערפאר זאָגען זיי ארוים אזוינע שארפע אורטהיילען ווע־ גען די צוקונפט פון אמעריקאַנער יודענטהום. ווער עס זוכט אבער דאָס נאציאָנאלע ניט אין די אויסערליכע מנהגים, נור אין דער נשמה פון פאָלק; פאר וועמען ניט די אויסערליכע נאציא־ נאלע פאַרמען, זאָנדערן די נאציאָנאלע געפיהלען, די שעפפערישע כחות פון דער נאציאָן איז דער עיקר, דער האָט ניט קיין אורזאכען צו זיין אזוי איינגעשראָקען און אזוי צו ציטערן פאר די צו־ קונפט פון דער אידישער נאציאָנאליטעט אין אמעריקא. א גרויסען שווערען עקזאמען שטעלט אפילו די געשיכטע פאר אמעריקאַנער אידען — אבער דיזען עקזאמען וועט די אידישע נאציא־ נאליטעט אויסהאלטען, אזוי קען מען האָפען, אזוי קען מען פאראויסזאָגען. מיט דער שפראך אדער אָהן דער שפראך, אונטער די אדער יענע קולטורעלע פאַרמען — די אידישע נאציאָנאלי־ טעט וועט אין אמעריקא ניט פערשווינדען. פערקעהרט, מיר האָפען זעהר שטארק, אז די אלע שאטענזייטען פון אונזער אמעריקאַנישי־ אידישער גייסטיגער און קולטורעל־נאציאָנאלער זיז איצטיגער ענטוויקלונג, וועלכע איז די שעפ־ פונג פון די צובראָכענע מענשען, פון צופאלם לידער, צופאלם־שרייבער, און צופאלם־טהורם וועלען פערשווינדען, וועז מענשען גאנצע, מען־ שען געזונטע וועלען נעהמען שפינען די וויטער־ דיגע פעדעם און וועלען בעוואוסטזיניג אלם אמעריקאַנישע נאציאָנאל־געזאָנענע אידען זיך נעהמען בויען דעם בנין פון נאציאָנאלער קולטור.

אָט אויף דיזע אויסגעוועהלטע פון נייעם דור וואַרט דאָס אמעריקאַנער יודענטהום, און זיי וועלען קומען. אין דער אידישער געשיכטע איז שוין דאָס קיין נייעם ניט צו זעהען וויי די אמת'ע נאציאָנאלע שעפפונגען הייבען זיך אָן ערשט וועז דער דור צובראָכענע מענשען שטאַרבט אויס. נור וועז עם איז אויסגעשטארבען דער גאנצער דור פון די יוצאי מצרים האָבען אידען געקענט ערראָבערן א נייע פרייע לאנד און א נייעם יודע־ טהום. א נייע נאציאָנאלע קולטור אין א נייע פרייע לאנד קען ניט געשאפען ווערען פון האלבע מענשען, פון קראנקע, צובראָכענע נשמות. דער קריזים, וועלכען די אידישע נאציאָן מאכט דורך אין אמעריקא איז, אויף ווי ווייט מען קען פאראויסזעהען, ניט קיין גאנץ געפערליכער קריזים. זי וועט איהם אריבערטראָגען, זי וועט איהם אריבערלעבען.

דר. ט. ראַיעווסקי

דער רויטער קרייץ אין דער אמעריקאנער אידישער ארבייטער בעוועגונג*)

(לכבוד דער אַרבייטער־רינג קאָנווענשאָן)

ראָפ. אסלער האָט מיט אייניגע יאָהרען צוריק געמאכט דעם סטייטמענט, אז אין די פֿעראייניגטע שטאָאטען זיינען ווע־ניגסטענס דאָ איין מיליאָן מיט איין פערטעל טשאָכאָטשענע (קאָנסאָמפּטיוו־.)

טשאָכאָטקא איז דער רע־זולטאט פון ענגע דירות, פון וועניג לופט, וועניג ליכט, אונריינע צושטענדע, אַריסקייט א. ז. וו. איהרע הויפּט־צאָהל קרבנות זיינען די איינוואָה־נער פון טענעמענט־הייזער פון די גרויסע שטעדט. זינט פּראָפעסאָר אסלער האָט געמאכט דעם אויבען־דערמאָנטען סטייטמענט האָבען ניו יאָרק און אנדערע שטעדט זיך בערייכערט מיט פּאסט צוויי מאָל אזוי פיעל טענעמענטהייזער, ווי זיי האָבען עס געהאט. עס וועט דאָרום ניט זיין איבערטריבען, ווען מיר וועלען זאָגען, אז די צאָהל פון קאָנסאָמפּטיוון האָט זיך א ביסעל פערמעהרט און דערגרייכט שוין יעצט ביז אַנ־דערטהאָלבען מיליאָן.

אין טענעמענט־הייזער וואָהנען ניט די רייכע. עס איז דאָרום זעלבסטפערשטענדליך, אז די קראנקע זיינען פּאסט אלע גרויסע אביונים, און האָבען קיין מעגליכקייט ניט זיך צו קורירען, וויל די קוּר פון טשאָכאָטקא נעהמט א היבשע לאַנג צייט, סיידען זיי בעקומען איר־גענד וואו א פרייע בעט אין א סאַניטאָריום פאר דער וויסער פּלאַץ.

פרייע פּלעצער אין די סאַניטאָריומס פון די פּראַייניגטע שטאָאטען זיינען דאָ קוים אכט טויזענד, פון דיזע גהט אבער ארום איין טויזענד פאר אמעריקאנישע סאָלדאטען אין מאטראָזען, וויל זייערע האָספּיטאָלס זיינען אויך אַרייננערעכענט אין די פרייע בעטען. וויסט איהר וואָס דיזע ציפערען בעדייטען? גאנץ איינפאך, אז ארום יעדען פרייען בעט פון א סאַניטאריום שטעהען 200 מענשען, פון וועל־כע יעדער וואַרט מיט אונגעדולד, אז דער וואָס פערנעהמט דאָס בעט, זאָל וואָס גיכער אויסגעהן, פיעלייכט וועט ער זיין דער גליקליכער וואָס וועט עס פערכאפען, און אנדערע צוויי הונדערט מענ־שען וועלען שטעהען ארום זיין בעט, און ווינ־שען איהם א גיכען אוז זאנפטען טויט. קענט איהר זיך פאָרשטעלען עטוואָס מעהר שוידער־ליכעס ווי דאָס? איז דאָס דען ניט א געני־גענדער פאקט אום ארויסצורופען דעם שרעק־ליכסטען פלוך אויף די היינטיגע פאַריאדקעס?!

בערעכענט נור, פריהער פערטרייבט מען אין פערפּעסטעטע טענעמענט־הייזער, און נאכ־הער, ווען מען האלט שיין בין גוסס'ען, איז מען אזוי גוט אז מען שענקט גאנצע 7 טויזענד פרייע בעטען אויף אַנדערטהאלבען מיליאָן חולאים.

עס עראינערט מיך אָן דער שלאכט בי אויסטערליץ: פון נאפּאָלעאָן זיינען דענסטמאל אַנטלאָפען די צושלאָגענע רוסישע, עסטרייכישע און דייטשע ארמעען. מען האָט געמוזט זהען וואָס גיכער מאכען דעם ויברח, עס איז גראָד גע־ווען ווינטער־צייט, און איין חכם — א רוסישער גענעראל — איז געפאלען אויף א קלוגער סברה, ער האָט א קאמאנדאוס געטהאָן מען זאָל לויפען איבער'ן אייז פון דעם פערבייאיגען טייך, וויל דורך דעם וואלד איז געווען שווער צו לויפען; דאָס האָט נאפּאָלעאָן עבען געציעלט, טאקי צו ליעב דעם האָט ער זיי אהין געיאָגט. ווי נור די ארמעע פון מהרערע צעהנדליגע טויזענדע זיינען ארויף אויף דעם אייז, האָט ער צושאָסען דעם אייז פון פּאָרנעט און פון הינטער דער אַנטלויפענדער ארמעע. זי האָט דאן מיט האָק און פּאָק אָנגעפאָנגען זיך טרינקען. ווען נא־פּאָלעאָן האָט דערזעהען, אז די גאנצע פיינד־ליכע ארמעע איז צו גאָר נישט געווארען, האָט ער אויפגעפאָדערט זיינע סאָלדאטען צו רעטען די וואָס טרינקען זיך. גאנצע 200 פיינדליכע סאָלדאטען זיינען קוים גערעטעט געוואָרען.

*) דעם 26טען מערץ האָט דער אַרבייטער רינג פון ניו יאָרק געהאט זיין סאַניטאָריום־פעסט. דר. ראַיעווסקי האָט געזאָלט זיין דער פעסט־רעדנער. דער טריין, מיט וועלכען ער האָט געדאַרפט אָנקומען פון ליבערטי, האָט זיך אַבער פערשפעטיגט אויף 2 שטונדען און דר. ראיעווסקי איז געקומען צו שפעט און צו מיעד צו האַלטען א רעדע. היער איז די עסטעניץ פון דער רעדע וואס ער האָט געזאָלט האַלטען.

דאָס זעלבע איז מיט דער היינטיגער קאָ־פּיטאַליסטישער געזעלשאַפט — פּריהער מאָ־טערט מען אין א פינסטערן שאַפּ, מען ציהט ארויס די אָדערן, דעם מאַרך פון די ביינער. מען שינדט די הויט, נאכהער פערטרייבט מען אין ענגע טענעמענטס און מען פערקויפט שמוּ־ציגע לופט אין איין קליין קווערטעל, און ווען אלס רעזולטאט פון דעם ווערט א קאראקטער פון אַנדערטהאַלבען מיליאָן מתים, דאַן איז מען גוט־הערציג און מען גיט אין פריי בעטעל אויף 200. און אָט נאָט אייך, און ווינשט איינער דעם אַנדערן א שנעלען טויט.

ווי די 200 פיהלען זיך איז שווער צו בע־שרייבען, נאָר ווי אזוי אייניגע פון זיי פיהלען זיך, וועלען מיר וויטער ארויסבערענגען מיט א משל:

פיעלע געדענקען דעם רוסיש־יאַפּאַנישען קריעג. דאַן האָט פּאַסירט אזא מין געשיכטע: א יאַפּאַנישע טראַנספּאָרט־שיף איז בעפּאָלען גע־וואָרען פון רוסישע קריגעסשיפען. די טראַנס־פּאָרט־שיף איז באַלד צושאַנען געוואָרען, אוּן די יאַפּאַנישע סאָלדאַטען האָבען זיך אַנגעפאַנגען צו טרינקען. וועז דאָס האָבען דערזעהען די גוטהערציגע רוסישע קעמפּפּער, האָבען זיי, גראָד ווי דער גוטהערציגער נאַפּאָלעאָן, א וואָרף גע־טהאָן זיך רעטען די פיינדע. די יאַפּאַנישע סאָל־דאַטען האָבען זיך אָבער ניט געלאָזט רעטען. פיעלע פון זיי, וועלכע האָבען בשום אופן ניט געקענט דערטרונקען וועלען, האָבען ארויסגע־כאַפּט זייערע מעסערס און האָבען זיך גע־טוידעט. „לייבער קירי קארי" בעגעהן אירדער צו לאָזען דעם פיינד צייגען זיין רחמנות צו מיר" — האָט געצייגט צו זיין דער גענעהל פון די יאַפּאַנישע סאָלדאַטען.

איך וויים ניט ווי די צוויי הונדערט פון נאַפּאָלעאָנס גערעטעטע רוסישע סאָלדאַטען האָ־בען זיך געפיהלט. איך וויים אויך ניט ווי די אלע צוויי הונדערט קאָנסאַמשעניקעס, וועלכע וואָרטען אויף דעם פריייען בעטעל, פיהלען זיך. איך וויים אָבער ווי אזוי איך וואָלט זיך גע־פיהלט, און איך וויים, איך האָב מעהרערע מאָל געלעזען בעריכטען.... איך וועל זיי ניט אויסרעכענען, בלויז איינעם וועל איך דאָ דער־מאָנען, איך האָב איהם געלעזען אין „פאָר־וואַרטס".

ערשט דאָ ניט לאַנג האָט אין מעמבער פון ארבייטער רינג, וועלכער האָט ניט געוואָלט אָנ־קומען צו טשאַריטיס און זיין איינער פון די צוויי הונדערט, וועלכע וואָרטען אויף א פּרייע בעטעל, אין א ניו יאָרקער האָטעל בעגאַנגען זעלבסטמאָרד.

געגאַסען, פּרייגדע פון ארבייטער רינג, מיטגלידער פון פּראָגרעסיווע אָרגאַניזאַציאָנען, טרייד־יוניאָניסטען און גלאָט מענשען, לאָזט ניט אייערע פּרייגד בעגעהן „קירי קאַרי", איהר קענט עם טהאָן, איהר כוזט עס טהאָן, פאָלגט דעם ביישפּיעל פון ארבייטער רינג, גרינדעט אייגענע סאַניטאַריומס. דער ארבייטער רינג האָט שוין געלייגט א פונדאַמענט צו דעם, לאָ־מיר טהאָן אלעם צו מאכען זיין פּראָבע אן ערפּאָלג.

איך האָב דאָ עראַינערט אָן מלחמות, גע־בראַכט ביישפּיעלע פון זיי, וועיסט איהר וואָ־רום? וועיל, גאַנץ איינפאַך, וועיל מיר קבצנים פיהרען יעצט אויך א מלחמה. דער אונטערשיעד איז בלויז דער, וואָס אין א מלחמה פון איין מי־ליטערישער ארמעע מיט אן אנדערער געהט עס ראש, לעבען אָדער טוידט; אין אונזער מלחמה דאָגעגען, אין קלאַסען־קאמפּף, צייגט זיך עס א ביסעל לאַנגזאמער, און זי איז אויך מעהר אייב־זייטיג, גראד וועי ביי דעם שפּין מיט דער פליעג. איידער דער שפּינען טויטעט די פליעג שפּיעלט ער זיך נאָך מיט איהר, קלייבט נחת פון איהרע צרות און ציהט ביי איהר ארויס דעם מארך בים־לעבוויין. אָט טאקי גראד וועי די באַסעם איז די סוועט־שעפּער און אין די פּעקטאָרים.

פיעלע, וועלכע פערשטעהען דעם סאָרט מלחמה, וועלכע מיר פיהרען יעצט, וועלען גע־וויס זאָגען: אך, וואָס קענען דען סאַניטאַר־יומס העלפען. מען מוז געהן צו די אורזאכען פון די קראַנקהייטען; מען מוז בעזייטיגען די אומשטענדען וואָס בערענגען די ענגע דירות, וואָס גיבען איין מענש דאָס רעכט אויסצוויגען דעם אנדערענס קראפט אין די סוועט שעפער א. ז. וו.

אמת, אמת, פאַלקאָמענער אמת — אָבער פערגעסט ניט, אין מלחמה זיינען מיר, און איינע פון די נויטוועדיגסטע אייניריכטונגען אין א מלחמה איז דער רויטער קרייץ: די סאַניטא־רישע אייניריכטונגען און מעדיצינישע הילפע. יאָפען וואָלט לאַנג ניט געווען בייגעקומען רוס־לאַנד, וועז ניט איהר מוסטערהאַפּטער רויטער קרייץ, נור דורך איהם האָט זי פערהיט קראַנק־הייטען צווישען איהרע סאָלדאַטען, און די וואָס זיינען פערוואונדעט געוואָרען, קורירט און צו־ריקגעשיקט אין שלאַכטפעלד. אין דער קלאַ־סען־מלחמה איז דיזער רויטער־קרייץ: געמיינ־שאַפטליכע זעלבסטהילפע. אין דער אידיש־אמעריקאַנישער ארבייטער בעוועגונג האָט עם זיך אויסגענאָסען אלס דער „ארבייטער רינג". ער טהוט די סאַניטאַרישע ארבייט, בערענגט אריין ליכט צווישען די אידישע ארבייטער־מא־סען, העלפּט זיי אויס אין צייט פון שנעל־אי־בערגעהענדע אונגליקספעלע, אין קאמפּף, אין צייט פון סטרייקס א. ז. וו. יעצט האָט ער זיך נעמומען צו העלפען אויף די שטארק פער־קריפּעלטע און פערוואונדעטע, די וועיסע מגפה'דיגע. ער וועיל זיי ניט דערלאָזען צו „קירי קאַרי". ער וועיל זיי רעטען און שיקען צוריק אין קאמפּף. שטיצט־זשע איהם אין זיין ניצליכער און נאָבעלער ארבייט, און טהוט איהם נאָך, וועד עס קען!

צ ב י ו ן

די אידישע אגיטאציאנס ביורא

1.

ד ארגאניזאציאנס־פראגע איז איי־נע פון די יעניגע אויביגע פראגען, וועלכע געהען קיינמאל ניט אראב פון דער טאגעס־ארדנונג. די ארגאניזאציאנס־פראגע, זאגט מען, איז וועניגער א פרינציפ־פראגע, ווי א טאקטישע פראגע. די פרינציפען פון א פארטיי, און נאך מעהר אזא פארטיי ווי די סאציאל־דעמאקראטישע, קענען ניט אזוי אפט און אזוי לייכט געענדערט ווערען. די פרינציפען פון דער פארטיי קענען נור געענדערט ווערען נאך א גרויסע רעווויזיאן, נאך א טיעפע טעארעטישע אונטערזוכונג און אויספארשונג און נאך א לאנגע רייה מיט יאהרען און איבערלעבנישען, וועלכע האבען בעווייזען, אז דער אדער יענער פרינציפ איז ניט קיין ריכטיגער און מען דארף זיך פון איהם אבזאגען. גאנץ אנדערש איז אבער מיט דער טאקטיק פון א פארטיי. זי קען פיעל עפטער און פיעל לייכטער געענדערט ווערען און זי ווערט אויך פיעל לייכטער און עפטער געענדערט, ווען עס ווייזט זיך ארויס, אז זי איז פאלש, אדער זי ברייגט ניט די געווינשטע רעזולטאטען, וועלכע מען האט פון איהר ערווארטעט.

נאר אויב דאס איז פראקטיש ביז צו א געוויסען גראד ריכטיג, איז דאס אבער אין תוך גענומען גאר ניט ריכטיג.

די טאקטיק פון א פארטיי, און הויפט־זעכליך פון דער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי, איז פעסט פערבונדען מיט די פרינציפען פון דער פארטיי. די טאקטיק, ד. ה., די פארמע פון דער פראקטישער פארטיי־ארבייט איז א רעזולטאט פון געוויסע פרינציפען, ווי די פרינציפען זיינען וויידער א רעזולטאט פון דער פראקטישער ארבייט. דאס איז דער אלטער בעקאנטער צוזאמענהאנג צווישען טעארעיע און פראקטיק, וועלכע לאזען זיך אין דער מארקסיסטישער לעהרע ניט טיילען איינע פון דער אנדערער. און די ארגאניזאציאנס־פראגע, אלס איינע פון די טאקטישע פראגען, איז אויך געווים פערבונדען מיט די פרינציפען פון דער פארטיי, און יעדע פארמע פון ארגאניזאציאן איז א געוויסער פראדוקט פון טעארעטישע און פרינציפיעלע אנשויאונגען, וועלכע מען קען ניט בייטען ווי א דאמען־הוט צו יעדער סעזאן.

די אידישע אגיטאציאנס־ביורא, וועלכע האט זיך מיט א פאר יאהר צוריק געגרינדעט, איז פון א גרויסען טייל פון איהרע גרינדער בע־טראכטעט געווארען, אמוועניגסטען ווי מיר איז בעקאנט, אלס א ריין פארמעלע פראגע, וועלכע האט מיט פרינציפען און טעאריע קיין שייכות ניט. זיי האבען די גרינדונג פון דער אידישער אגיטאציאנס־ביורא אנגענומען ניט מעהר און ניט וועניגער ווי פאר א טעכנישע ארגאניזא־ציאנס־פראגע, וועלכע באזירט ניט אויף געווי־סע טעארעטישע און פרינציפיעלע אנשויאונ־גען, און דאס איז געווען איינע פון די הויפט־פעהלער, וועלכע די גרינדער זיינען בעגאנגען, וואס האט זיי פיעל געשטערט אין אנפאנג פון זייער ארבייט און שטערט זיי נאך מעהר אין דער ענטוויקלונג פון דער אידישער אגי־טאציאנס־ביורא, אז זי זאל ווערען א אידישע מאסען־ארגאניזאציאן, וועלכע דארף געווינען איהר איינפלוס אויף דער גאנצער אידישער אר־בייטערשאפט.

אויף וויפיעל אויך האב געהאט די מעגליכ־קייט צו לעזען וואס עס איז געשריבען און גע־דרוקט געווארען וועגען דער אידישער אגיטא־ציאנס־ביורא, און מיר דוכט, אז איך האב אלין גענוג, אז די גרינדער האבען ניט געהאט פאר זייערע אויגען קיין קלארען ציעל און קיין בע־שטימטעס פראגראם. צו דער אידישער אגי־טאציאנס־ביורא זיינען זיי ניט געקומען דורך געווויסע פרינציפען און בעשטימטע טעארעטי־שע אנשויאונגען, נאר, אזוי צו זאגען, דורך א מין אינסינקטיוון געפיהל. זיי האבען געזעהן, אז די אידישע סאציאליסטישע בעוועגונג האלט כסדר אין איין זינקען; עס זיינען ניטא קיינע ארגאניזאציאנען און עס זיינען ניטא קיין פיה־רער; עס הערשט א תהו ובהו וואו מען קעהרט זיך און ווהו מען וועגדט זיך. מען האט גע־דארפט וואס טאן, מען האט געדארפט וואס אונ־טערנעהמען, אריינצובריינגען חאטש וועלכע עס איז שטיקעל ארדנונג אין דעם גרויסען כאאס און עס איז ארויסגעשפרונגען די „אידי־שע אגיטאציאנס־ביורא".

די „אידישע אגיטאציאנס־ביורא" אלס א

רייך טעכנישע ארגאניזאציאנס־פראגע האט קיין גרויסען ענטהוזיאזם אונטער די אידישע סאציאליסטישע ארבייטער מאסען ניט געקענט ארויסרופען. ביי דער געדריקטער שטימונג, וואס האט געהערשט אין הערשט איצט אין די אידישע סאציאליסטישע רייהען, האט א טעכנישע ארגאניזאציאנס־פראגע ניט געקענט פערינטערעסירען די ברייטע מאסען אין האט די געדריקטע שטימונג ניט געקענט הויבען. עס האט געדארפט געזאגט ווערען א נייעם ווארט אין די גרינדער פון דער אגיטאציאנס־ביורא האבען דיעזעם נייעם ווארט ניט געוואלט אדער ניט געקענט, אדער מורא געהאט צו זאגען.

מען דארף זיין צו נאיוו אדער איינפאך א פראסטאק צו בעהויפטען, אז די אידישע אגיטאציאנס־ביורא איז ניט מעהר ווי א ריין טעכנישע ארגאניזאציאנס - פראגע. דאס ווארט אליין „אידישע אגיטאציאנס־ביורא" האט שוין פאר דעם אלטען אידישען סאציאליסט אין אמעריקא א גרויסע בעדייטונג. אין ערגעין האט זיך דער סאציאליזם ניט אזוי צונויפגעשמאלצען מיט דעם קאממאפאליטיזם, ווי ביי די אידישע סאציאליסטען אין אמעריקא. דער קאממאפאליטיזם, וואס זאגט נביאות וועגען דער צונויפשמעלצונג פון אלע פערשיעדענע נאציאנען אין איין מענשהייט, האט אונטער אידישע סאציאליסטען אומעטום געפונען א ווארימע אויפנאהמע און נאך ווארימער איז ער אויפגענומען געווארען פון די אידישע סאציאליסטען אין אמעריקא, וועלכע ווילען זיך נאך ניט אבטרייסלען פון איהם ביז היינטיגען טאג, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס דער ליעבער קאמאפאליטיזם האט שוין אומעטום לאנג באנקראטירט.

פאר דעם אידישען אינטעליגענט, וואס איז געווען נאנץ אדער האלב אסימילירט, איז דער קאממאפאליטיזם געווען א רפואה צו אלע מכות. ניט האבענדיג קיין צובונד צו זיין נאציאן, ניט קענענדיג איהר פערגאנגענהייט און ניט גלויבענדיג אין איהר צוקונפט, האט דער אידישער אינטעליגענט נעקענט פיהלען נור די קייטען, וואס זיין אידישע אבשטאמונג לענט ארויף אויף זיינע הענד און פיס. און וועלענדיג זיך בעפרייען פון זיין אידישע נאציאן אויף אן עהרען־וועג, האט דער אידישער אינטעליגענט געוואלט בעפרייען די גאנצע מענשהייט פון דעם נאציאנאלען צובונד. נאציאנאן וועלען ניט עקזיסטירען, די עקזיסטענץ פון איינצעלנע נאציאנען איז א רעאקציאנערע ערשיינונג, אן אי־בערבלייבונג פון אלטע אבגעלעבטע צושטענדען, וועלכע וועדען נור אונטערגעהאלטען נעשטיצט פון דער איצטיגער קאפיטאליסטישער נעזעלשאפטליכער ארדנונג — דאס איז די הויפט תורה פון דעם קאסמאפאליטיזם, פאר וועלכען די אידישע סאציאליסטישע ווי ניט סאציאליסטישע אינטעליגענץ האט זיך אנגעכאפט.

ערשט שפעטער האט מען זיך, דורך א נאנצע רייה פערשיעדענע אורזאכען, געכאפט צום שכל, אז דער קאסמאפאליטיזם איז אין בעסטען פאל ניט מעהר ווי א צוקונפטס־מוזיק. אין דער ווייטער צוקונפט קען עס טאקע מעגליך זיין, אז עס וועלען ניט זיין קיין פערשיעדענע נאציאנען, אז עס וועט נור זיין איין מענשהייט, אזוי ווי עס קען אויך טרעפען פונקט קאפויר, אז די נאציאנען וועלען דוקא בלייבען עקזיסטירען. מיט דעם איצט אבער האט די נאנצע פראגע וועניג שייכות. ווייל איצט עקזיסטירען דאך פאקטיש נאציאנען, וואס קיין קאסמאפאליט קען זיי ניט אבלייקענען, איצט איז נאך ניטא קיין קאסמאפאליטישע מיזניטהייט און קיין קאסמאפאליטישע נאציאן, צו וועלכער מען זאל זיך קענען אנשליסען.

נאר אויב מען האט עס פערשטאנען אין אייראפא, האבען די אידישע סאציאליסטען אין אמעריקא דאס נאך עד היום ניט געקענט פערשטעהן. עס זיינען נאך פאראן נעגנוג „גדולים" און „האלבע גדולים", וואס אין זייערע קעפ איז נאך נעבליבען דער פערשימעלטער קאסמאפאליטיזם אזוי שטארק ווי אין די אלטע גוטע ציטטען, וועו אלע פראגען האבען זיך נעלאזט לייכט פערענטפערען מיט איין דרעה מיט'ן פינגער. עס זיינען נאך פאראן נענוג סאציאליסטישע בטלנים אין אמעריקא, וואס וועלען אייך אוים'פלפול'ען, אז א אידישע סאציאליסטישע צייטונג איז ניט קיין אידישע צייטונג, נאר א פייפער, וואס איז נעדרוקט אויף אידיש פאר יענעם טייל פון דער מענשהייט, וואס רעדט און לעזט אידיש.... און אז א איד א סאציאליסט איז ניט קיין אידישער סאציאליסט, נאר א מענש א סאציאליסט, וואס רעדט און לעזט אידיש, אדער, קורץ נערעדט, א „אידיש שפרעכענדער" סאציאליסט...

יא, דער „אידיש שפרעכענדער" סאציאליסט, דאס איז אן עכטע אמעריקאנער בעשעפענישע, ווי דער טיפ „פריי־דענקער", וואס קיין אומה ולשון האט עס מעהר ניט. דער אמעריקאנער אידישער „פרייד־נקער" איז דער יענער מיוחס, וואס איז פטור פון אלע מצוות פאר דעם איינציגען קרבן, וואס ער האט נעברענט פאר די מענשהייט, אויפעסענדיג א חזיר־ווארשטעל מיט א פוטער־ברויט אום יום־כפור...

דער „אידיש־שפרעכענדער" סאציאליסט איז נעווענהנליך א אידישער סאציאליסט, דאס רוב מעהר אידיש ווי סאציאליסטיש. און דאס אידיש איז דוקא פון דעם ערגסטען זארט. יענע אידישקייט, וועלכע שרייעט: „א גוי'שער הונד האט געביסען א אידישען אינגעל"... און דאך, דערזעליגער סאציאליסט וואס שרייעט: „א

גוי'שער הונד האָט געביסען א אידישען איינגעל", שרייעט אויף דערביי, אז ער איז ניט קיין אידי־שער סאָציאַליסט, נור א „אידיש־שפּרעכענדער", וויל לויט דעם סאָציאַליזם זיינען ניטא ניט קיין גוים און ניט קיין אידן, עס זיינען נור פּאַראַן „גוי'ש־שפּרעכענדע" און „אידיש־שפּרע־כענדע" מענשען...

ביי אזעלכע אומשטענדען און ביי אזא פערשימעלטקייט איז שוין דער נאָמען „אידישע אַגיטאַציאָנס־ביורא", דאָס וואָרט אידישע „שפּרעכענדע", שוין אַליין א גרויסע רעוואָלוציע. נאָר דאָס איז א נעבען זאַך, דער עיקר איז, וואָס דער נעדאַנק, אז עס איז נויטיג א אידישער סאָציאַליסטישער צענטער אין אַמעריקא איז פּאַר די אמעריקאַנער אידישע סאָציאַליסטען העכסט רעוואָלוציאָנער.

לאָמיר בעטראַכטען די בעדייטונג פון א אידיש סאָציאַליסטישען צענטער. עס איז לחלוטין קיין נייע ענטדעקונג נית, אז די סאָ־ציאַליסטישע אגיטאַציע און פּראָפּאַגאַנדא צווי־שען אידישע ארבייטער דארף אָנגעפּיהרט ווע־רען אויף אידיש און דארף זיין צוגעפּאַסט צום אידישען ארט לעבען, צום אידישען כאַראַקטער, צו זיין פּסיכאָלאָגיע און צו זיין דענקונגסאַרט. עס איז אין דעם פּרט נאָכן גלייך אויב דאָס איז געטאָן געוואָרען פון די אידישע סאָציאַליסטען אין אמעריקא צי ניט. אין פּרינציפּ מוז זיין דערמיט איינפערשטאַנדען יעדער אידישער סאָ־ציאַליסט, וועלכער איז אפילו נור א „אידיש־שפּרעכענדער". אז מען דארף ארויסגעבען פּאַר די אידישע ארבייטער־מאַסען סאָציאַליסטישע ליטעראַטור אויף אידיש, וועגען דעם קען אויך קיין צוויי מיינונגען ניט זיין. די פּראַגע האָט נור געקענט זיין: וועלכ זאָל אָט דיזע ארבייט פון אידישע סאָציאַליסטישע אגיטאַציאָן און פּראָפּאַגאַנדא אָנפיהרען? די אלטע געוואָנען האָבען געהאט זייער אלטע מיינונג, אז דאָס איז די אויפגאבע פון דער פּארטיי, ד. ה., יעדער דיסטריקט דארף טאָן דיזע ארבייט, ווי ער האָט עס געטאָן, אָדער ריכטיגער, ווי ער האָט עס ניט געטאָן.

אזא ארבייט, וועלכ זי וועלט אָנגעפּיהרט ווע־רען יעדען דיסטריקט בעזונדער אויף דער אייגענ־ער רעכענונג און אייגענע ריזיקא, איז געוועהנלעך ניט קיין פּלאַנמעסיגע. און וועל עס איז אפילו מעגליך זי צו מאכען פּלאַנמעסיג אין איין שטאָט דורכדעם, וואָס די קאָמיטעם פון די איינצעלנע דיסטריקטען זאָלען זיך צונויפּרי־דען און אויסארבייטען אן אייניהייטליכען פּלאַן און אן אייניהייטליכע מעטאָדע, איז אבער פּאַר דאָס גאנצע לאַנד א פּלאַנמעסיגע ארבייט אי־בערהויפּט אונמעגליך. יעדע שטאָדט האָט זיך איהר אייגענעם סדור און איהרע אייגענע גרויי־זען. די נאציאָנאַל עקזעקוטיוווע קען זיך ניט פערנעהמען מיט אויסארבייטען א פּלאַן און א מעטאָדע פּאַר די אידישע סאָציאַליסטישע פּרא־פּאגאנדא און אגיטאציע, וועלכע זאָל זיין צוגע־פּאסט צו דעם לעבען און צו דעם כאַראַקטער פון די אידישע מאסען. די סטייט־קאָמיטעם קענען עס אויך ניט טאָן, שוין א חוץ אנדערע שווירigקייטען, קענען זיי פּשוט ניט דעם אידען און דעם אידישען ארבייטער. וויילעגדיג האָדער ניט וויילעגדיג האָט דיזע ארבייט געמוזט אי־בערגעבען ווערען צו די אידישע גענאָסען פון די דיסטריקטען און זיך פּערלאָזען אויף זייער קאָמפּעטענץ און פּעהיגקייט.

א אידישער סאָציאַליסטישער צענטער איז א קערפּערשאפט, וואָס פיהרט אָן די גאנצע סא־ציאַליסטישע ארבייט צווישען די אידישע מא־סען פון גאנצען לאנד נאָך א געוויסען אויסגע־ארבייטען פּלאַן און א בעשטימטע מעטאָדע. דאָס איז אבער נאָך ניט אלעס. דער עיקר איז, וואָס א אידישער סאָציאַליסטישער צענטער קען נור דאן עקזיסטירען, ווען די אידישע סא־ציאַליסטישע ארבייטערשאפט איז פּראַיניגט אין איין אָרגאַניזאַציאָן. און דאָ קומען מיר צו דעם וויכטיגסטען פונקט פון א אידישע סא־ציאַליסטישע נאציאָנאַלע אָרגאַניזאַציאָן.

נאָר אידער איך געה ווייטער, געפין איך פּאר נויטיג צו מאכען די בעמערקונג, אז נא־ציאָנאַל און נאציאָנאַליסטיש זיינען צוויי פער־שיידענע בעגריפען, וועלכע האָבען לחלוטין קיין שייכות ניט צווישען זיך. ווען מיר זאָגען אויף א פּערזאָן, אז ער איז נאציאָנאַליסטיש, אָדער אן אָרגאַניזאַציאָן, א בעוועגונג, אז זי איז נאציאָנאַליסטיש, פערשטעהען מיר אונטער דעם, אז די פּערזאָן, אָדער די אָרגאַניזאַציאָן האָט נאציאָנאַליסטישע בעשטרעבונגען אָדער נאציאָנאַליסטישע ציעלען. די טהעטיגקייט פון דיזער פּערזאָן אָדער פון דיזער אָרגאַניזאַציאָן בעשטעהט אין דעם, די נעשטעלטע נאציאָנא־ליסטישע ציעלען צו ערריייכען. ווען א איד איז א נאציאָנאַליסט, וועט ער זיך נעווים שטעלען פּאר א ציעל צו ערהאלטען די אידישע נאציאָן אין איהר ריינקייט; צו ארבייטען פּאר איהר צוקונפט און אבצוהיטען איהר פון אסימילא־ציאָן. אויב דאָס איז א דייטשער נאציאָנא־ליסט, וועט ער נעווים טהאָן דאָס זעלבע בנוגע צו דער דייטשער נאציאָן. ווען מיר זאָגען אבער, אז איינער איז נאציאָנאַל, איז נאָך דער־מיט לאנג ניט נעזאגט, אז ער איז נאציאָנא־ליסטיש און האָט נאציאָנאַליסטישע צוועקען. ווען מיר רייען פון א פּערזאָן אָדער א בעוועגונג אז זי איז נאציאָנאַל, בעדייטעט עס נור, אז דיזע אָרגאַניזאַציאָן בעשטעהט פון מיטגליעדער, וועלכע נעהערען צו א נעוויסע נאציאָן, אָדער אז דער בעוועגונג קומט פּאר אין דער ראַהמען פון א נעוויסע נאציאָנאַליטעט. מיר קענען, למשל, זאָגען, אז דער „ארבייטער־רינג" איז א אידישע נאציאָנאַלע אָרגאַניזאַציאָן, וויל מיטגליעדער אין איהר זיינען נור אידען. דער „ארבייטער־רינג" איז אבער ניט נאציאָנאַליסטיש, ער האָט

ניט קיין נאציאנאליסטישע ציעלען און קיין נא־ציאנאליסטישע בעשטרעבונגען. אין „ארבי־טער רינג" קען זיין דער גרעסטער אסימילאטאר א גוטער מעמבער.

איך האב געפונען פאר נויטיג צו מאכען דיזע בעמערקונג, ווייל אפט ווערען די צוויי פערשיעדענע בעגריפען „נאציאנאל" און „נא־ציאנאליסטיש" פערביטען און עס קומט ארויס א פלאנטער.

ווען דאס איז אונז איצט קלאר, דאנפען מיר פערשטעהן, אז א סאציאליסטישע נאציא־נאלע ארגאניזאציאן, איז ניט אזעלכע, וואס האט אין איהר פראגראם נאציאנאליסטישע פונקטען. מיר רופען איהר נאציאנאל, ווייל איהרע מיטגליעדער געהערען צו א געווייסע נא־ציאנאליטעט. אין אונזער פאל, די אידישע.

אלזא, די „אידישע אגיטאציאנס־ביורא", וואס האט זיך געגרינדעט צו פעראייניגען אלע אידישע סאציאלי־טען פון לאנד אין איין ארגא־ניזאציאן און וועלכע דארף אנפיהרען די סא־ציאליסטישע אגיטאציע און פראפאגאנדא צווי־שען די אידישע מאסען אין גאנצען לאנד, איז א נאציאנאלע סאציאליסטי־שע ארגאניזאציאן. פאר די אמע־ריקאנער אידישע געמאסען, וואס טייטשען דעם פסוק פון „פראלעטאריער אלער לענדער, פער־איניגט אייך", אז דאס מיינט, אז אידישע און גוי'שע פראלעטאריער זאלען זיך געפינען אין איין האל און זיצען אויף איין באנק אויף סא־ציאלי טישע אגיטאציאנס־מיטינגען, איז די „אידישע אגיטאציאנס־ביורא" אלס נאציאנאלע ארגאניזאציאן געווים א מרידה געגען דעם קאס־מאפאליטיזם מיט דעם סאציאליזם אין איינעם. און פאר זיי, פאר דיזע געמאסען, איז די „אידי־שע אגיטאציאנס־ביורא" ניט קיין טעכנישע אר־גאניזאציאנס־פראגע ווי בעסער און גינסטיגער צו פערשפריטען די סאציאליסטישע אידעען צווישען די אידישע ארבייטער־מאסען, נאר זי איז א פרינציפיעלע פראגע. סאציאלי־סטישע נאציאנאלע ארגאניזאציעס זיינען געגען זייער גאנצע אלטע סאציאליסטישע אויפפאסונג און געגען אלע זייערע טעאריען, וועלכע זיי האי־בען זיך געשאפען.

נאר וועגען דער כשר'קייט פון סאציאלי־סטישע נאציאנאלע ארגאניזאציאנען דארף מען איצט ניט רעדען. די נאציאנאל־עקזעקוטיוו פון דער אמעריקאנער סאציאליסטישער פאר־טיי האט אליין געגעבען איהר הכשר. זי האט אנערקענט די נויטוועדיגקייט פון נאציאנאלע ארגאניזאציאנען אין אמעריקא. און וועגן מען קען ניט זיין איינשטימיג מיט די בעשרענקונ־גען, וועלכע זי האט געמאכט פאר דיזע ארגא־ניזאציאנען, וועגן די נאציאנאל־עקזעקוטיוו איז ניט געווען גענוג קאנזעקווענט צו געבען די נא־ציאנאלע ארגאניזאציאנען די לאגישע זעלבסט־שטענדיגקייט, וועלכע זיי האבען נויטיג פאר זייער עקזיסטענץ און פאר זייער ערפאלגרייכע טהעטיגקייט, אין פרינציפ אבער האט זי זיך גע־שטעלט אויף דעם שטאנדפונקט, אז נאציאנאלע ארגאניזאציאנען זיינען דאך נויטיג. אגב בע־מערקט. א גרויסער טייל פון די געגנסאגן, אז אפשר אויך טאקי דער גרעסטער טייל, וויסען בכלל ניט, אז די נאציאנאל־עקזעקוטיוו האט דעםווינטער אנגענומען א רעזאלויציע פאר נא־ציאנאלע ארגאניזאציאנען. און אפט קומט אוים צו רעדען מיט א גאנץ גוטען גענאסע נאך איצט, וועלכער פערזיכערט אייך, אז אין „אונ־זער" אמעריקא וועלען ניט צוגעלאזען וועלען קיין נאציאנאלע ארגאניזאציעס און, אז אלע רייזערייען וועגען אזעלכע ארגאניזאציעס האב־בען נור די גרינע בונדיסטען אויסגעטראכט. א בעמערקונג צו א בעמערקונג. צום גרעסטען טייל, און איך וועל אפשר ניט איבערטרייבען, וועגן איך וועל זאגען, אז ניט נור צום גרעסטען טייל, נור אז מיט גאנץ קלייגע אויסנאהמען רייי־דען די הינע אמעריקאנער גענאסען וועגען „בונד" ניט נור ווי „גרינע", נאר ווי גרינהא־רענס... זעלטען טרעפט מען א היגען גענאסע, וואס זאל האבען א גרינדליכען בעגריף וועגען פראגראם פון „בונד", זיין טעאריע און זייגע אויפגאבען, וועלכע ער האט זיך געשטעלט, נאר דאס איז אלץ פערבייגעהענדיג.

וואס דארף זיין די אויפגאבע פון דער „אידישער אגיטאציאנס - ביורא"? עס איז זעלב־טפערשטענדליך, אז וועגן זי זאל אנפיהרען אן ערפאלגרייכע סאציאליסטישע אגיטאציע אוי פראפאגאנדא צווישען די אידישע ארבייטער מאסען, וועגן זי זאל ארגאניזירען די אידישע ארבייטער אין א מעכטיגע אידישע סאציאלי־סטישע ארגאניזאציאן, האט זי שוין דערמיט אליין אויסגעפיהרט אויהר הויפטאויפגאבע. נאר וועגן מען פיהרט אוים די הויפט־אויפגאבע, איז נאך אלץ ניט אויסגעפיהרט געוואָרען די גאנצע אויפגאבע.

דאס אידישע לעבען אין אמעריקא האט זיך זיין אייגענארטיגען כאראקטער אן רופט ארויס א גאנצע רייה אייגענארטיגע פראגען, וועלכע פאדערען אן ענטפער. מיסטענס זיינען זיי פראגען שפעציפיש אידישע אן ניט יעדען איינ־ציגען איז אזוי לייכט זיך קלאר צו מאכען וועל־כע שטעלונג ער דארף צו זיי נעהמען.

איך וויל דא נור דערמאנען א פאר פאק־טען פון דער לעצטער צייט, טאקע פון די לעצטע עטליכע מאנאטען. אין ניו יארק איז געגרינ־דעט געווארען א אידישע עמיגראציאנס־געזעל־שאפט. דיזע געזעלשאפט איז ניט קיין לאקא־לע, זי בעשרענקט זיך ניט מיט דער שטאדט ניו יארק, נאר זי וויל פערשפרייטען איהר טהע־טיגקייט אויף גאנץ אמעריקא, אדער ריכטיגער, אויף דער גאנצער וועלט. איך וויל דא פארלוי־

פֿיג ניט בעריהרען די פראגע פון דער עמי־גראציאָנס־געזעלשאפט גופא, אויב זי איז גוט, אָדער שלעכט, אויב איהרע ציעלען, וועלכע זי האָט זיך געשטעלט, זיינען אויספיהרבאר, צי ניט — וועגען דעם וועט מיר מסתמא אויס־קומען צו שרייבען בעוונדער. די פראגע איז נור: וועלכע שטעלונג האָבען געווארפט, אָדער דאַרפען נעהמען די אידישע סאָציאַליסטען צו אזא געזעלשאפט? יא, ווער איז דער אויטאָ־ריטעט, וועלכער קען געבען דעם לאָזונג: שליכט אייך אָן אָדער שלוסט אייך ניט אָן צו דיזער געזעלשאפט!? דאָ איז ניט די פראגע וועגען איינצעלנע פערזאָנען, נאָר וועגען אָרגאַניזאַציאָ־נען. איז די ארבייט פון דער עמיגראציאָנס־געזעלשאפט א נויטיגע, א ניצליכע און אין איינ־קלאַנג מיט אונזערע סאָציאַליסטישע פרינצי־פען, דאַרפען מיר זיך אָנשלוסען אָן איהר, איז דאָס ניט דער פאל, דאַרפען מיר קעמפפען נעגען איהר. די עמיגראציאָנס־געזעלשאפט האָט הויפּטזעכליך געלאַדען ניט איינצעלנע פערזאָ־נען, נאָר גאַנצע אָרגאַניזאַציאָנען, אז זיי זאָלען אין איהר איינטרעטען. ווער איז אָבער דער אויטאָריטעט, וועלכער קען זאָגען די אידישע סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאַציאָנען: טרעט אַריין, אָדער טרעט ניט אריין אין איהר!?

און לאָמיר אָננעהמען, אז די אידישע עמיגראציאָנס־געזעלשאפט איז א ניצליכע און א נויטיגע איינריכטונג און די אידישע סאָציאַלי־סטישע אָרגאַניזאַציאָנען זיינען אין איהר אריינגעטרעטען, ווער וועט זיי פאַר־שרייבען די טאקטיק, פאר וועלכע זיי זאָלען זיך דאַרטען האַלטען? די עמיגראציאָנס־געזעלשאפט בעשטעהט פון פערשיעדענע עלעמענטען און פון פערשיעדענע איינריכטונגען, עס איז קיין צווייפעל ניט, אז דאַרטען וועט קומען צו א קאַמפּף פון פערשיעדענע מיינונגען. ווער איז אָבער דער אויטאָריטעט, וואָס זאָל קענען פאַר־מולירען די מיינונג פון די אידישע סאָציאַלי־סטישע אָרגאַניזאַציאָנען, אז יעדער אידישער סאָציאַליסט זאָל זיך קענען אין דאַרפען פערטיי־דיגען? קיין פאַרטיי־פרעסע האָבען מיר ניט, דאָס וואָס עס וועלט נעזאָגט אין די אידישע סאָציאַליסטישע פרעסע איז פאר קיינעם ניט בינדענד, אגב וועלט דאַרטען טאקע אויך גאַר־נישט געזאָגט. די אורזאכען זיינען פערשיע־דענע, נאָר מיינסטענס, וויל מען וויים טאקע ניט וואָס צו זאָגען. אלזא, ווער איז דאָך דער צוי־טאָריטעט?

אין נור יאָרק עקזיסטירט אַן אָרגאַניזאַציאָן מיט דעם נאָמען „פעדעריישאָן פון דזשואיש אָרגאַניזיישאָנס.“ דאָס איז אויך ניט קיין לאַ־קאַלע אָרגאַניזאַציאָן. זי האָט זיך געשטעלט פאר א ציעל צו שיטצען די גלייכבערעכטיגונג פון אידען, אז זי זאָל ניט בלייבען אויפ'ן פאַפּיער נאָר אויך דורכגעפיהרט וועלען אין לעבען; זי קעמפפט דעם אנטיסעמיטיזם און געגען די בעשרענקונג פון אימיגראציאָן. איך וויים פאַרלויפיג ניט צי דיזע אָרגאַניזאַציאָן איז א גוטע, אָדער א שלעכטע. איז זי גוט, דאַרפען אויך די סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאַציאָנען אין איהר אריינטרעטען, איז זי שלעכט, דאַרף מען וואַרנען די סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאַציאָנען, אז זיי זאָלען אין איהר ניט אַריינטרעטען. ווער איז אָבער דער אויטאָריטעט, וואָס זאָל דאָס קענען זאָגען?

אין נור יאָרק האָט זיך איצט געגרינדעט א אידישע קהלה מיט גאַנץ בריטע פונקציעס. די אידישע סאָציאַליסטען זיינען אין איהר ניט אַריין. עס קען זיין, אז זיי האָבען גוט געטאָן, עס קען אָבער אויך זיין, אז זיי האָבען שלעכט געטאָן. אין רוסלאַנד האָט מען זיך פאר דער לעצטער ציים געהאַלטען פאר דער טאקטיק, אז סאָציאַליסטען דאַרפען אויך אויסנוצען די אי־דישע קהלות און לאָזען הערען דאַרטען זייער שטימע. אין אמעריקא איז, אמת, אין דעם פרט, אנדערע פערהעלטניסע און אנדערע צו־שטענדען, און עס קען גיכער זיין, וועו די פראגע וואָלט גרינדליך דיסקוטירט און בעשפראָכען גע־וואָרען, וואָלט טאקע אויך אפשר בעשלאָסען גע־וואָרען, אז מען זאָל אין דער קהלה קיין אנטיי ניט נעהמען. אָבער ווער האָט איצטער די פראגע ענטשיידען? ווער האָט אונז געזאָגט, וויי מיר זאָלען זיך צו דער קהלה פערהאַלטען? און ווער איז דער אויטאָריטעט, וואָס האָט אונז דאָס געקענט זאָגען?

און טאָג־טעגליך רופט ארויס דאָס אידישע לעבען אזעלכע פראגען, וועלכע מיר דאַרפען נעהמען צו זיי שטעלונג ניט נור אלס פריוואטע פערזאָנען, נאָר אלס סאָציאַליסטען, אלס פאר־טיי־מענשען. אָבער וואו איז די אינסטיטו־ציאָן, וואו איז דער אויטאָריטעט, וואָס זאָל אויסארבייטען א טאקטיק, וווייזען דעם ריכטי־גען וועג און זאָגען דאָס נויטיגע וואָרט, וועו מען דאַרף עס און וועו עס פאָדערט זיך עס?

א סאָציאַליסטישע פאַרטיי קען ניט און טאָר זיך ניט בעשרענקען נור מיט דעם בלויזען אָפיציעלען פאַליטישען לעבען. דער סאָציא־ליזם איז אויך דער שולחן ערוך פון דעם גאַנ־צען געזעלשאפטליכען לעבען מיט אלע זיינע ערשיינונגען. די סאָציאַליסטישע פאַרטיי דאַרף זיין ארגאניש צוזאמענגעוואקסען מיט דעם גאַנצען געזעלשאפטליכען לעבען פון איהרע מיטגליעדער און זי דאַרף געבען אן ענטפער ניט נור אויף די טעגליכע פאַלישע פראגען, נאָך אויך אויף אלע טעגליכע געזעלשאפטליכע פראגען. זי דאַרף זאָגען איהר וואָרט אומעטום און איבעראל.

פאר די אידישע סאָציאַליסטען האָט עס געדארפט זיין די „אידישע אגיטאַציאָנס־ביורא“, זי האָט געדארפט זיין דער אויטאָריטעט, זי

האָט געדארפט געבען די לאָזונגען און זי האָט געדארפט זאָגען איהר ווארט יעדעם מאָל, ווען אזא ווארט איז נויטיג און ווערט געפאָדערט.

אָט דאָס איז די אויפגאבע פון דער „אידישער אניטאציאָנס־ביורא". זי דארף זיין ניט נור א טעכנישע ארגאניזאציאָנס־אייניריכטונג, נאר א אידישער סאָציאלי־סטישער צענטער, א נאציאָנאלע אידישע סאָציאלסטישע ארגאניזאציאָן, וואָס דארף זיין ארגאניש פערבונדן מיט דער ציוניסטישער אָרגאניזאציע, מיט דער ארבייטער בונד, מיט דער פראָלעטאריאט אין אמעריקא. מיט אלע ארבייטער־ארגאניזאציעס, וואָס ווילן העלפן אונדזער ארבייט.

די „אידישע אניטאציאָנס־ביורא" איז דאָס פאָלקויפיג ניט, אָבער זי מוז דאָס ווערן, און ווען איהרע גרינדער און אנהענגער ווילען ארבייטען אין דער ריכטונג, ווילען זיי געווים האָבען דעם גרעסטען ערפאָלג. דאָס לעבען אליין פאָדערט עס און דער ערפאָלג פון דעם סאָציאליזם ווישען די אידישע מאסען איז דערפון אָבהענגיג.

.2

נאָר רעדענדיג ווענען א אידישע סאָציאליסטישע אָרגאניזאציע, דארף מען ניט לאָזען אהן אן ענטפער די אלטע טענה פון א סך געסען ווענען דער אידישער אסימילאציאָן. פאר ווען מען בויט איהר די גאנצע געביידע? פאר ווען מען ווילט איהר שאפען נאציאָנאלע כאָציאליסטישע אָרגאניזאציעס, אז עס פעהלט אייך דער יסוד, דער פונדאמענט, אז עס איז ניטא דער איהר? דער איהר אין אמעריקא אסימילירט זיך און עס ווען לאָנג ניט דויערען, ווי אלע אידען אין אמעריקא ווילען זיין עכטע אמעריקאנער.

ווי אלט און ווי נאריש די דאָזיגע טענות זאָלען ניט זיין, דארף מען זיי דאָך ניט אוועק־מאכען מיט'ן האנד, ווען שוין אפילו צוליעב דעם אליין, וואָס דיזע נארישע טענות ווערען אזוי אפט ווידערהאלט און ווערען אָנגענעבען אלס וויכטיגע ארגומענטען.

עס קען ניט אָבגעקלייקענט ווערען, אז די טענדענצען פון אסימילאציאָן צווישען די אמעריקאנער אידען זיינען זיהר שטארק. עס זיינען פאראן א גאנצע רייהע אומשטענדען, ווילכע זיינען זיהר גינסטיג פאר דיזע אָסימילאציאָן און פערלייכטערען איהר פראָצעס. ווען מען בעטראכט דעם יונגען אידישען דור אין אמעריקא, קען מען ווירקליך קומען צו דער מיינונג, אז עס איז ניט ווייט די ציים, ווען א אידישער איד ווערט אין אמעריקא זיין א יקר המציאות. דער יונגער דור איז אמעריקאניזירט, דער אלטער דור שטארבט אָב, און אויף וויפיל ער ווערט בלייבען לעבען, ווערט זיין איינפלוס זיין אזוי קליין, אזוי ניכטסווירדיג, אז ער ווערט קיין שום ראָלע ניט שפיעלען אין לעבען. די צוקונפט נעהערט די יונגענד, זי האָט דאָס ווארט. און די יונגענד איז אמעריקאניש און מוז זיין אמעריקאניש.

אויבערפלעכליך שיינט דאָס געווים צו זיין ריכטיג. דער בעל־הבית'ישער שכל איז אין גאנצען פאר אזא ארגומענט. ער איז איינפאך און פאָדערט ניט קיין טיפע חקירות. אָבער דער בעל־הבית'ישער שכל איז גראָד אזעלכער, וואָס דערזעהט ניט ווייטער פון נאָז. די אידישע אסימילאציאָן אין אמעריקא איז בכלל ניט צו פערגלייכען מיט דער זעלביגער אסימילאציאָן אין אויראָפּא. די אידישע אסימילאציאָן אין אויראָפּא דריקט זיך אוים דערמיט, וואָס די אידען פערמישען זיך, צי מיט זייער ווילען, צי נעגען זייער ווילען, מיט די נאציאָנאלן, צווישען וועלכע זיי לעבען. דער דייטשער איד אסימילירט זיך מיט דעם דייטש, דער פראנצויזישער — מיט דעם פראנצויז, דער רוסישער — מיט דעם רוס און אזוי ווייטער. אין אמעריקא איז עס אָבער ניט דער פאל. דער איד אין אמעריקא פערמישט זיך ניט מיט דעם איינגעבאָרענעם אמעריקאנער, ער האָט דערצו ניט די געלעגענהייט, ער קומט מיט דעם איינגעבאָרענעם אמעריקאנער צו ווענig אין בערירונג, אז ער זאָל זיך קענען אין איהם פערמישען. די אידישע אסימילאציאָן אין אמעריקא דריקט זיך אוים ניט אין דער נאציאָנאלער פערמישונג נאָר אין דער אמעריקאנער אקלימאטיזירונג. קורץ פאָרמולירט ווערט עס הייסען: דער איד אין אמעריקא אמעריקאניזירט זיך, אָבער פערמישט זיך ניט.

בכלל קען מען ביז צו א געווייסען גראד פערגלייכען די אסימילאציאָנס־בעדינגונגען פון די אידען אין אמעריקא צו די זעלביגע, וואָס אין ליטא. דער איד אין דער ליטא איז נאָך ביז היינט געבליבען ווענig בערירט פון דער אסימילאציאָן. ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס דער ליטווישער איד האָט זעהר פיעל גענאָסען פון געניסט היינט פיעל פון דער רוסישער קולטור, ניט אכטענדיג אויף דעם, וואָס די גאנצע יוגענד ערציהט זיך אויף דער רוסישער ליטעראטור און קולטור, ווערט דאָך קיינער ניט בעהויפטען, אז דער ליטווישער איד איז אסימילירט דער איד אין ליטא קען זיך ניט אסימילירען, עס קען זיך ניט פערמישען מיט דעם רוסען, ווייל ער קומט מיט איהם ווענig אין בעריהרונג. אין דער ליטא וואָהנען פערשיעדענע נאציאָנען, אָבער סאי די אויסערליכע טענדענצען, סאי די אינערליכע זיינען ניט דערפאר, אז דער איד זאָל זיך מיט זיי אסימילירען. די איינציגע טענדענץ פאר א אידישע אסימילאציאָן קען נור זיין א רוסישע, אין ליטא

פּעהלט אָבער דער רוס, עס איז ניטאָ מיט ווע־
מען זיך צו פּערמישען.

בעזאָנדערס אונגינסטיג און שטערענדיג
פּאר די אידישע און פּאר יעדע אנדערע אסימי־
לאציאָן איז דאָס וואָהנען אין קאָנפּאָקטע מאַ־
סען. אין פּוילען, למשל, איז פּאראן אַ זעהר
שטאַרקע טענדענץ צווישען די אידען פּאר אַ
פּוילישע אסימילאציע. די פּוילישע קולטור און
ליטעראטור איז גענוג שטאַרק, אז זי זאָל קענען
האָבען אַן איינפלוס אויף די וועניג קולטיווירטע
פּוילישע אידען. די אידען אין פּוילען וואָהנען
אָבער אין קאָמפּאָקטע מאַסען, אין אַ סך
שטעדט איז די גרויסע מעהרהייט אַ אידישע,
די סביבה, די אטמאָספערע איז אַ אידישע אין
דאָס ווירקט ווי אַ געגענגיפט פּאר דעם אסימי־
לאציאָנס־שטראָם.

אין אַמעריקא זיינען אין גרונד געגומען
כמעט די זעלביגע פּערהעלטניסע, נעהמען מיר
די אידישע בעפעלקערונג, וואו זי געפינט זיך
צום גרעסטען טייל. אַ העלפט פון דער גאַנצער
אידשער בעפעלקערונג האָט זיך צונויפגעפּרעסט
אין ניו יאָרק. די צווייטע העלפט געפינט זיך
כמעט אין גאַנצען אין נאָך עטליכע גרויסע
שטעדט און נור אַ קליינער טייל איז צושפּרייט
אין די קליינע שטעדטלעך און דערפער. לעבע־
דיג אין קאָמפּאָקטע מאַסען, איז שוין פּאר דעם
אידען אין אמעריקא זיך שווער צו אסימילירען.
דערצו לעבט ער מיינסטענס, הויפּטזעכליך אין
די שטעדט, ניט צווישען אמת'ע אמעריקאַנער,
נאָר צווישען אַנדערע נאַציאָנאַליטעטען. די ניו
יאָרקער אידען קומען מיט דעם איטאַליענער,
למשל, א סך מעהר אין בעריהרונג, ווי מיט דעם
אמת'ען אמעריקאַנער.

וועגען א נאַציאָנאַלע פּערמישונג פון אי־
דען אין אמעריקא אין דעם זין, ווי זי קומט פּאר
אין אייראָפּא, קען מען אַלזאָ ניט רעדען. דער
איד קען איבערהויפּט זעהר וועניג די אמערי־
קאַנער נאַציאָן, אויב מען קען בכלל רעדען וועג־
גען אַן אמעריקאַנער נאַציאָן. וואָרום אין דער
ווירקליכקייט האָט מען ניט קיין אמעריקאַנער
נאַציאָן, עס איז פּאראן אַן אמעריקאַנער פּאָלק,
אָבער ניט קיין נאַציאָן. דער איד אין אמעריקא
אמעריקאַניזירט זיך נור, אָבער ער בלייבט אַ
איד.

די אמעריקאַניזירונג דריקט זיך געוועהנ־
ליך אויס אין דער שפּראַכע. אָבער אויף דאָ
קומט מען צו גרויסע איבערטרייבונגען. מיט אַ
פּאָר צעהנדליג יאָהר צורוק האָבען זיך געפונען
נביאים, וועלכע האָבען מיט דער גרעסטער גע־
וויסהייט פערזיכערט, אז די אידישע שפּראַך
האָט קיין צוקונפט ניט אין אמעריקא. וועגן די
נביאות פון דיזע „וווייטזיכטיגע" מענער וואָלט
מקוים געווארען, וואָלטען מיר היינט נור געפּו־
נען די אידישע שפּראַך פערבאַלזאמירט אין דער
אסטאָר לייבערערי און אין העסטער סטריט וואָל־
טען מיר געהערט פּיור ענגליש. עס האָט זיך
אָבער אויסגעלאָזען פונקט קאָפּויר. די אידישע
שפּראַך איז ניט נור פערבליבען העסטער
סטריט, נאָר זי האָט זיך אויף פערקליבען העט
ווייט אין די בראָנקס און נור אַ קליין שטיקעל
פון דער פינפטע עוועניו קען זיך אפשר בעריה־
מען, אז זי איז געשיצט געבליבען פון דעם
אידישען מבול.

איצט האָבען די זעלביגע נביאים אָבגע־
לעגט די גאולה אויף נאָך פינף און צוואַנציג
יאָהר. אין יענער ציים, פערזיכערען זיי אונז,
וועלען מיר שוין מיט גאָטעם הילף געווים דער־
לעזט ווערען פון דעם „פערפלוכטען" אידיש.
די יוגענד איז דורכאוים ענגליש און די צוקונפט
געהערט דאָך דער יוגענד.

עס איז אויבערטריבען. די נביאים אונ־
זערע נעהמען א מאָס פון זיך און וועלען זי צו־
פּאַסען פּאר אלעמען. אַ דאָקטאָר, א דענטיסט
א לאָיער, א ביזנעסמאן קען טאַקע זיכער רייד־
פון זיינע ערפאָהרונגען, אז דאָס אידיש וועהרט
פון הויז אַרויסגעטריבען דורך ענגליש, אָבער
האָט אויך דער ארבייטער אזעלכע ערפאָהרונ־
גען? אויף וואָס פּאר א שפּראַך וועהרט געהערט
אין די שעפּער? דעדט מען דאָרטען ענגליש
צי אידיש? דאָ האַנדעלט זיך ניט וועגען די
„גרינע", וואָס פערשטעהען ניט קיין ענגליש,
מען דאַרף דאָך אָבער ניט פערגעסען, אז עס איז
פּאראן א גענוג גרויסע צאָהל אידישע ארבייי־
טער, וואָס זיינען געבאָרען אין אמעריקא און
האָבען די ענגלישע שפּראַך אין דער שוהל גע־
לערנט. דיזע ארבייטער ריידען גאַנץ גוט
ענגליש, אָבער זייער אומגאַנגס־שפּראַך איז דאָך
אידיש.

עס פערשטעהט זיך, וועט מען מיר ענטפע־
רען, אז די „גרינע" זיינען דאָ שולדיג. אין די
שעפּער ארבייטען אזעלכע ארבייטער, וואָס
פערשטעהען ניט קיין ענגליש און דעריבער מוז
מען דאָרטען ריידען אידיש. זאָל זיין אזוי.
אָבער וועו וועלען אין אמעריקא ניט זיין קיין
„גרינע" ארבייטער? דער עמיגראציאָנס־
שטראָם קען זיך א ביסעל פערקלענערען, אָבער
וועד קען פּאראויסזאָגען, אז ער וועט אין גאַנ־
צען אויפהערען?

און וויי וועיט מיר רעדען דאָ וועגען דע־
אסימילאציאָן, אדער דער אמעריקאניזירונג פון
די אידען אין אמעריקא אויף וויפיעל זי האָט
א שייכות צו דער אויפגאבע פון א אידישע סאָ־
ציאליסטישע ארגאניזאציע, דארפען מיר
הויפּטזעכליך האָבען אין זינען יענעם עלעמענט.
פּאר וועמען אזא ארגאניזאציע איז נויטיג. דאָס
איז דער ארבייטער. אין די קרייזען פון דער
אינטעליגענץ און פון דער בורזשואזיע וועהרט
טאַקע די אידישע שפּראַך וואָס ווייטער אלץ
מעהר ארויסגעשטופּט, אָבער ניט פּאר זיי איז
דאָך נויטיג א סאציאליסטישע ארגאניזאציע.
די אידישע ארבייטער, פּאר וועמען אזא ארגא־

ניזאציע איז נויטיג, וועלען זיך נאך לאנג, לאנג האלטען מיט דעם אידיש.

אגב איז דא די אידישע שפראך ניט דער הויפטפונקט. די שפראך־פראגע איז הויפטזעכ־ליך א טעכנישע פראגע. „אידיש־שפרעכענדע" ארגאניזאציאנען עקזיסטירען דאך שוין פון לאנג. מיין ציעל איז דא געווען צו בעווייזען, אז א אידישע סאציאליסטישע ארגאניזאציאן האט א גאנצע רייהע אויפגאבען וועלכע האבען מיט דער שפראך־פראגע לחלוטין קיין שייכות ניט. וועז אלע אידישע ארבייטער אין אמע־ריקא וואלטען אפילו שוין גערעדט ענגליש. וואלט אלין א אידישע כאציאליסטישע ארגאני־זאציאן ניט וועניגער נויטיגער געווען, ווי זי איז עס היינט. דאס אידישע לעבען ענדערט זיך ניט מיט דער ענדערונג פון דער שפראך. די דעלענאטען פון דער אידישער קהלה אין ניו יארק האבען אויף זייער קאנוועגשאן געווים גע־רעדט מעהר ענגליש ווי אידיש, און דאך איז די קאנוועגשאן געווען ניט קיין ענגלישע, נאר א אידישע, און ווי נאך א אידישע !...

די „אידישע אגיטאציאנס־ביורא" דארף ניט און טאר ניט בעגרינדעט ווערען מיט דער שפראך־פראגע. זי דארף זיין אידיש ניט נור מיט דער שפראך, נאר הויפטזעכליך מיט דעם, וואס זי וועט זיך צופאסען צו דעם לעבען פון אידישען ארבייטער, און דאס לעבען פון אידי־שען ארבייטער בעשרענקט זיך ניט מיט דעם בלויזען עקאנאמישען און פאליטישען קאמפף. יא, אויך דער עקאנאמישער און פאליטישער קאמפף פון דעם אידישען ארבייטער קומט פאר אין אנדערע ראהמען און אין אנדערע פערהעלט־ניסע און ער האט זיך זיינע אייגענטימליכע בע־דינגונגען, וואס נור א אידישע סאציאליסטישע ארגאניזאציאן איז פעהיג זיי אויסצושטידירען און זיך צו זיי אנצופאסען. אבער דאס לעבען פון דעם אידישען ארבייטער ווערט נאך ניט אויסגעפילט פון דעם עקאנאמישען און פאליטי־שען קאמפף אלין. ער אינטערעסירט זיך אויך מיט אלע אנדערע ערשיינונגען אין געזעלשאפט־ליכען לעבען. און די סאציאליסטישע פארטי, אלס פארטיי פון דעם ארבייטער־קלאס, מוז זיך בעשעפטיגען מיט דעם גאנצען לעבען פון ער־בייטער, זי מוז זיין מיט איהם ארגאניש פער־בונדען, און דאס קען נור עררייכט ווערען דורך א אידישע סאציאליסטישע ארגאניזאציאן, וואס אזעלכע קען ווערען די „אידישע אגיטאציאנס־ביורא".

און די „אידישע אגיטאציאנס־ביורא" האט ניט נור די שאנסען, נור זי האט אויך די מיטעל צו ווערען א נאציאנאלע סאציאליסטישע ארגאניזאציאן.

די פרעסע איז זעהר א וויכטיגעם מיטעל, אויב ניט דאס וויכטיגסטע מיטעל, צו פערוואנד־לען די איצטיגע „אידישע אגיטאציאנס־ביורא" אין אן אמת'ע נאציאנאלע סאציאליסטישע ארגאניזאציאן, און דא קומט די שיקאגא'ער „אידישע ארבייטער וועלט".

וועגען דער שיקאגא'ער „אידישע ארבייטער וועלט" וואלט מען געדארפט רעדען בעזונדער. די צייטונג מיט איהר אויסגעהאלטענער סאציאל־דעמאקראטישער ריכטונג, ריינקייט און ערנסט־קייט האט עם געווים פערדיענט. מיר האבען זיך געדארפט פערהאלטען צו איהר א סך מעהר ליעבע, ווי מיר טהוען עס. אבער דא אין דעם ארטיקעל איז גראד ניט דער פלאץ זיך אבצושטעלען ספע־ציעל וועגען דעם. עס דארף נור געזאגט ווערען, אז די „אידישע ארבייטער וועלט" איז דער יעניגער ארגאן, וואס דארף נעהמען אויף זיך די אויפגאבע און זיך מאכען צום ציעל־אוועקצו־שטעלען די „אידישע אגיטאציאנס־ביורא" אויף איהר הויך, אויף וועלכער זי דארף שטעהן.

יהואש

פון די קעטסקיל בערג

אין מערב נידעריג געהאַנגען איז די זון,
און שאטען־שטרייפען בלאָע, ווייכע, זיידענע
געצויגען האָבען זיך אויף באַרג און טהאל...
אוּן וואו די שאטענס האָבען ניט דערגרייכט,
געלעגען איז אַ רוהיג מילדעם ליכט,
אוּן וואלד און לאָנקע האָבען שעמעריגט
אין אַלערליי שאַטירונגען פון גרין...

איך בין געשטאַנען אַן אַ בוים געלעהנט,
און שוויגענדיג געבראַכט האָב איך אַ גרוס
די גרינע וואַלד־בערג, פון די פּעלזענבערג —
די קאַלטע קאַהלע גרויסע פּעלזענבערג,
מיט ווייסע שנעע־טורבאַנען אויף די קעפּ,
וואָס דאַרטען אין מיין וויטער מערב־הייס
אין נאַק׳טער גרויסקייט גלאַנצען קעגען זון...
וואו ס׳זיצט דער אדלער אויף זיין פעלזען־טהראָן,
אין גרויזאַם־שטומער אוינזאַמקייט.
אוּן אין זיין אייז־בעדעקטען טהורעם וואַהנט
דער ווילדער פּריירי־אוראַגאַן...

איך האָב געזעהן זיי יענע וויסטע בערג ,
אין וויגד און שנעע, אין רעגען און טומאָן,
געזעהן מיט דיקע וואַלקען־טיכער אויף די שולטערען,
געזעהן זיי בולט־בלאָ אין מיטאג׳ס גינגאַלד־ליכט,
געזעהן פערטונקט אין דער לבנה׳ס זילבער־פלום,
געזעהן זיי טונקעל סטאַרטשענדיג אין שטערען־נעכט,
אוּן מיט צופלאַמטע קודלעם ווען דער אבענד ברענט —
אוּן תמיד האָט אַ שרעק מיך אָנגעפילט...
דעם שפּאָט פון ריעזען האָב איך יעדעם מאָל
געמערקט אויף זייער שטיינערנעם געזיכט...

אַ גרינע בערג, וואו שיין און שאטען זיינען זיס,
וואו בוים און בלום אויף יעדען שריט
מיט נאַהנטער פרייַנדשאפט קוויקען הערץ אוּן אויג,
וואו ס׳וואַהנט דער גייסט פון שטילער טרויערי —
פערטרייבט דעם שפּוק פון יענע ריעזענבערג,
פון יענער קאַלטער, שטאַלצער שטיינער־וועלט...

יואל סלאָנים

אלדזשערנאָן טשארלס סווינבאָרן

1837—1909.

סווינבורן איז געבאָרן געווארן אפריל דעם 5טן, 1837, אין לאָנדאָן. זיין פאטער איז געווען אן ענגלישער אדמיראל און א רייכער מאן דערצו. סווינבורן האט דעריבער קיינמאל ניט געווארט פון געלד־זארגן און קיינע אנדערע דאגות אין זיינע יונגע יאָהרען. זיין מוטער, וועלכע האט איהם זעהר ליעב געהאט, איז געווען בעריים צו טהון אלעם מעגליכע און אונמעגליכע אבי צופריעדענצושטעלען איהר קינד.

א זעלטענע ערציהונג האט סווינבורן געקראָגען. די בעסטע לעהרערם זיינען פאר איהם געמומען געווארן, די בעסטע ביכער זיינען מיט איהם גלעזעון געווארן. זיינע עלטערן זיינען געווען אריסטאקראטען, לאָרדען. סווינבורן איז אריסגעוואקסען פון זיין לאָרדישען אריסטאקראטיזם, ער האט אראבגעווארפען פון זיך דעם מאנטעל פון קעניגליכקייט. ער איז אבער געבליבען אן אריסטאקראט אין נשמה. ער איז אבער שטענדיג געבליבען אן אריסטאקראט אין גייסט.

ין א שלאָם ביים ברעג ים אין ענגלאנד איז לעצטען מאנאט געשטאָרבען א לידזשערנאָן טשארלס סווינבורן, דער גרעסטער ענגלישער דיכטער פון היינטיגע צייטען און אפשר דער גרעסטער דיכטער אין דער וועלט. מיט זיין טויט ווערט אויסגעריסען די לעצטע בלום פון דעם גארטען, אין וועלכען עם האָבען אויפגעבליהט די גרופּע פון קעניגין וויקטאָריא'ס צייטען. מיט זיין טויט וועט אויך אויסגעריסען איינער פון די לידענשאפטליכסטע ליעבהאבער פון פרייהייט, איינער פון די יעניגע וועלכע האָבען צוזאמען מיט דעם בעוואוסטען דיכטער און סאציאליסט וויליאם מאָרים געוועקט דאָס ענגלישע פאָלק צו רעוואלוציאָן, ארייננעבלאָזען אין איהם דער פייערדיגען אטהעם פון פראָטעסט, פון רעבעליאָן געגען לומפּען אין קרוינען און געגען לומפּען אין גלח'ישע מאנטלען, געגען פאלשהייט פון הימעל און פאלשהייט פון דער ערד, געגען אלעם וואס האט געוואלט אונטערגראָבען די וואָרצלען פון דעם פרייהייטס־בוים, געגען אלעם וואס האט נור געוזוכט צו פער־פינסטערן דאס ליכט פון דעם מענשליכען גייסט.

סווינבורן איז געבאָרען געווארן אפריל דעם 5טען, 1837, אין לאָנדאָן. זיין פאטער איז געווען אן ענגלישער אדמיראל און א רייכער מאן דערצו. סווינבורן האט דעריבער קיינמאל ניט געווארט פון געלד־זארגן און קיינע אנדערע דאגות אין זיינע יונגע יאָהרען. זיין מוטער, וועלכע האט איהם זעהר ליעב געהאט, איז געווען בעריים צו טהון אלעם מעגליכע און אונמעגליכע אבי צופריעדענצושטעלען איהר קינד.

א זעלטענע ערציהונג האט סווינבורן געקראָגען. די בעסטע לעהרערם זיינען פאר איהם געמומען געווארן, די בעסטע ביכער זיינען מיט איהם גלעזעון געווארן. זיינע עלטערן זיינען געווען אריסטאקראטען, לאָרדען. סווינבורן איז אריסגעוואקסען פון זיין לאָרדישען אריסטאקראטיזם, ער האט אראבגעווארפען פון זיך דעם מאנטעל פון קעניגליכקייט. ער איז אבער געבליבען אן אריסטאקראט אין נשמה. ער איז אבער שטענדיג געבליבען אן אריסטאקראט אין גייסט.

וועז סווינבורן איז עלטער געווארן, איז ער אוועקגעשיקט געווארן אין אקספאָרדער אוניווערזיטעט. דארט האָט ער שנעל בעקומען א נאָמען אלס א קאפריזנער, אבער צו דערזעלבער צייט א זעלטען פעהיגער סטודענט, מיט א מערקווירדיגער ליעבע פאר דאָם פאנטאסטישע אין דער ליטעראטור, פאר דאָם ניט־דערלאָלע, פאר די הימלען וועלכע זיינען פאר די מעהרסטע מענשען פערבאָרגען.

צו יענער צייט האָבען זיך אין אקספאָרד געפונען וויליאם מאָרים, דאנטע, גאבריעל רא־סעטי און בורן־דזשאָנס. דרייי יונגע לייט, וועלכע זיינען נאָך דאן געווען אונבעקאנט, אבער וועלכע זיינען אין אייניגע יאהר ארום געווארען אזוי בעריהמט און פערוזאכט א רעוואלוציאָן, אז איבערקעהרעניש אין דער ענגלישער ליטעראטור און קונסט.

סווינבורן איז מיט זיי בעקאנט געווארען און ער האָט באלד זיך ארומגעזעהן ווי נאָהענט זיינע אנזיכטען וועגען ליטעראטור זיינען צו זייערע. האָטעטי, וויליאם מאָרים, בורן־דזשאונס און א פאָר אנדערע יונגע דיכטער און מאהלער האָבען שוין געהאט געגרינדעט א ליטע־ראריישען קלוב, פון וועלכען עם איז שפעטער ארויסגעשפרונגען די פרע־רעפאעליטישע שולע אין דער ענגלישער ליטעראטור. סווינבורן איז ארייננעזעמען געווארען אלס מיטגליעד פון דיזען קלוב און ער איז געווען איינער פון די, וועלכע האָבען פערפלאנצט די נייע בלומען, פערשפרייט די נייע גדאנקען, צופאָלט די נייע ווינטלעך פון דער פרע־רעפאעליטישער שולע אין דער ליטעראטור.

סווינבורן, וועלכער האָט געהאט זעהר א שטורמדיגען טעמפּעראמענט, האָט ניט געקענט דולדען די פראָפעסאָרישע אטמאָספערע אפילו פון אזא אוניווערזיטעט ווי אקספאָרד, און ער איז צוזאמען מיט זיינעם א גוטען פריינד אווק־געפאָהרען אין איטאליען. אין איטאליען האָט ער זיך בעקענט און איז געווארען נאָהענט בע־פריינדעט מיט וואלטער סעווועדזש לאנדאר, דער דיכטער פון גריעכישע שעהנהייט און גריעכישע ליעבע. מיט איהם איז ער צוריקגעקומען אין לאָנדאָן, וואו ער האָט געוואָהנט ביז מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק, וועז צוזאמען מיט דעם בעריהמטען קריטיקער טהעאָדאָר וואָטס דאנטאן האָט ער זיך צוריקגעקעהרט פון עפענט־ליכען לעבען אין פערבראכט זיינע יאהרען ביים ברעג ים.

2.

קיין ענגלישער דיכטער איז ניט אזוי פיעל געהרט און געשמוצט געוואָרן, געלויבט און בעזונגן געוואָרן, פערדאָמט און פערגעטערט געוואָרן ווי סווינבורין.

ווען זיין ערשטער בוך פון לירישע ליעדער, „פּאָעמען און באַלאַדען" איז ערשינען, איז די גרויסע ענגלישע לעזענדע וועלט געוואָרן ווי געבויסען.

די הערשער פון דער ענגלישער ליטעראַטור זיינען דאַן געווען וואָירדסוואָירטה, וועלכער האָט נור געהאט אין זיך אייניגע אמת'ע שטראָהלען פון דער זון פון פּאָעזיע, אבער וועלכער האָט געהאט דעם גרעסטען איינפלוס, דעם ערשטען און לעצטען וואָרט, וויל ער איז געווען א דידאקטיק, וויל ער האָט געפרעדיגט, מאָראַליזירט און פילאָזאָפירט לויט די אלטע אויסגעטראַטענע וועגען פון דער גראָהער מאסע און דער נאָך גראָהערער, ליטעראַטור רעגרעסיווער צוריקשטעענדער אינטעליגענץ, און אלפרעד טעניסאָן, דער דיכטער פון קאָלטע שטילקייט און צארטע קאָלטקייט. און אין דיזער צייט איז סווינבורין ערשינען מיט זיינע „פּאָעמען און באַלאַדען".

דער הימעלשער דיכטער, דער גאָלדענער מלאכ'ס מיט לבנה'דיגע פליגלעך שעלי איז נאָך דאַן געווען ניט אנערקענט. איהם פלעגט מען נאָך אין יענער צייט ארונטערריסען מיט פאלשע לצנות: שעלי, דעם שעהנסטען ענגלישען ליריקער, פלעגט מען פערדאמען דערפאר, וויל אפילו אין זיינע לירישע ליעדלעך האָט זיך געפיהלט דער רעוואָלוציאָנער געגען די אלטע פאָרמען. פאר דעם דיכטער פון „קעניגין מאב", דעם „אנגעפלטען פראָמעטהעאוס" האָט די אפיציעלע קריטיק קיין גוט וואָרט ניט געהאט. און דאָ איז סווינבורין געקומען. און געקומען איז ער פלוצלונג אונערוואָרטעט. און גערעדט האָט ער מיט א שפראָך פון פלאָמענצונגען געפלאָכטען, מיט א רויט־גליהענדע שפראָך פון עראטיק, מיט א שפראָך אין וועלכע עם האָט זיך געהערט א דונער געגען די אלטע פאָרמען אין דער גזעלשאפט און איבערהויפט געגען די אלטע פאָרמען אין דער קונסט.

א שטורם פון האס האָט איהם בעגעגנט. באירגנען האָט מען ניט אטאקירט אזוי פיעל ווי איהם. סווינבורין איז שוין אין זיין ערשטען בוך ארוים מיט זיינע אטהעאיסטישע איבערצייגונגען אין א לאנד פון גאָטספּאָרכטיגקייט, מיט רעפובליקאנישע איבערצייגונגען אין א לאנד פון קעניגטהום ער, ווי שעלי, האָט געגלויבט אין דאס גוטע, אין דאס עדלע אין דעם מענשען, און ער נאָך מעהר ווי שעלי האָט געפּאָרדערט פרייהייט און רעכט פאר אלע. פרייהייט און רעכט איז געווען א גוטע סחורה, אבער נור פאר די וועניגע, ניט פאר אלע און די וועניגע, אין וועמעס מאכט די ליטעראַטור איז דאן געלעגען, האָבען דעם דיכטער גוט בעצאָהלט פאר זיין „געזאנג אין צייט פון רעוואָלוציאָן". זיי האָבען זיך מיט איהם גוט אָבגערעכענט און ער האָט גענוג געליטען. עס איז שוין אזוי ווייט געקומען, אז זיין פערלעגער האָט געוואָלט די גאנצע אויסגאבע פון די „פּאָעמען און באַלאַדען" פערניכטען. א צווייטער פערלעגער, א געביל־דעטער מאן, וועלכער האָט סימפאטיזירט מיט די גרינדער פון די פרע־רעפאעליטישע שולע, האָט די אויסגאבע אבגעקויפט.

אבער מיט לויבע, מיט פרייד און מיט פערעהרונג האָבען די יונגע דיכטער, וועמעס נשמות זיינען געווען פול מיט שטראָהלען פון „יוגענד", אויפגעכאפט סווינבורנס בוך. דער רושם וואָס סווינבורין'ס „פּאָעמען און באַלאַדען" האָבען געמאכט צווישען זיי איז נאָך געווען שטאַרקער ווי פאו'ס געדיכטען און ערצעהלונגען צווישען די „יונגע" פון פראַנקרייך. „מיר זיינען געוואָרן ערשיטערט," שרייבט דער פערשטאָרבענער ענגלישער דיכטער און קריטיקער ווילי־אם העגלי וועגען דעם איינדרוק וואָס סווינבורין'ס בוך האָט געמאכט אויף די „יונגע", „אזא מוזיק ווי זיינע איז נאָך ניט געהערט געוואָרען, אזעלכע פארבען ווי זיינע זיינען נאָך ניט געזעהן געוואָרען. א פער'שכור'ערונג איז ער געווען פאר אונז!"

און די „יונגע" האָבען זייער קאמפּף געווענען. זיי האָבען צוגעצויגען צו זיך אלע גרויסע גייסטער פון יענער צייט. זייערע עהרליכע גענגער זיינען געוואָרען זייערע פריינד. דזשאן ראסקין איז ארוים מיט א גרויסען בוך „פּרע־רעפאעליטיזם" אין זייער פערטהיידיגונג און דער קאמפּף פאר פרייע הימלען, ווייטע און בריייטע האָריזאָנטען איז געוואונען געוואָרען. די צוימען פון דעם „טאָרען" און „ניט טאָרען" זיינען צושמעטערט געוואָרען און די פרייע קונסט, די אמת'ע קונסט האָט אויסגעשפרייט איהרע ריינע און גאָלדענע פליגעל.

3.

די מאָדערנע ענגלישע פּאָעזיע אטהעמט מיט דעם גייסט פון פרע־רעפאעליטיזם. די פרע־רעפאעליטען האָבען אונז א נייע קונסט געשאָפען. זיי האָבען די מאהלעריי און די פּאָעזיע צוזאמענגענאָסען אינאיינעם זיי האָבען, ווי א גווייסער קריטיקער האָט זיך אויסגעדריקט, געמאכט אז א געמאהלענעם בילד זאל זיין א געדיכט, און א געדיכט זאל ערווועקען פלאסטישע פארשטעלונגען."

די פרע־רעפאעליטען האָבען געגלויבט, אז דער קינסטלער מוז זיין נאהענט צו דער נאטור וויל אמת'ע קונסט זיינען געווען די מאהלעריין פון די קינסטלער וואָס האָבען געלעבט פאר ראפאעל, די ארטיסטען פון 15. יאהרהונדערט.

מיעד זיינען זיי געווען פון דעם מאטעריאליזם פון דער היינטיגער צייט. פון די הערצער ווי מדבריות טרוקען. דערעסען האָט זיי די

פראקטישע קונסט פון פראקטישען היינט. געביינקט האבען זיי נאך גייסט, נאך פאנטאזיע, און זייער ערשטער רוף איז געווען: צוריק צו די צייטען פון פאר־ראפאעל'ן, צוריק צו די ברונעם פון זאפטיגע לעגענדען, צו די קוואלען פון גייסטער און געטער, צו די איינפאכקייט אין וואראמע רעליגיאזיטעט.

א נייע ראמאנטיק האבען זיי געשאפען, א ראמאנטיק אין וועלכע אין אלעם און איבער אלעם איז דאס וויכטיגסטע געווען די פארמע. פון דיזער שולע איז דער פאטער געווען ראסעטי.

סווינבוירן איז אבער ניט געווארען א פרערעפאליטאנער צוליעב דעם איינפלום פון ראסעטי'ן וועו סווינבוירן האט בעגעגענט ראסעטי'ן איז ער שוין געווען א פרע־רעפאעליטאנער אין דער נשמה, כאטש ער האט צו זייער קלוב ניט בעלאנגט. ראסעטי איז נור געווארען זיין טהעארעטיקער, זיין אונטערשטיצער, זיין בעגייסטערער. ראסעטי איז געווען דער יעניגער וועלכער האט סווינבוירנען צוגעגעבען מוטה צו גהן אויף דעם נייעם וועג, ניט אכטענדיג אויף די שלאנגען־גיפט און די בליצען וועלכע האבען איהם פון אלע זייטען גערראהט

.4

סווינבוירן איז א שטורם־פויגל. ווי א שטורם פליהט ער אונטער און אין די וואלקענס און די וועלט בעטראכט ער פון דער וויטען, פון דער הויכקייט, און זיין בליק איז נעבעלהאפט!

אין סווינבוירן'ס צייט האט געלעבט טעניסאן און ברוינינג. טענישאן וואנדעלט שטענדיג ארום מיט אפענע אויגען איבער פעלדער און דורף וועלדער. ער איז שטענדיג אין בעריהרונג מיט דער נאטור. ברוינינג זיצט אויף א באנק אין א גארטען מיט האלב־צוגעמאכטע אויגען און טרוימט. ער טרוימט פון נבראות פון גייסטרייקייט, אבער סווינבוירן שוועבט אין די הימלען און אונטער די הימלען און כמעט קיינמאל ניט אויף דער ערד. ער איז דער דיכטער פון זון און שטערען, פון דעם ים, פון דעם פעלד, פון דעם פויגעל, פון ווינטען, פון דונערען און

פון נאכט, דער שאטען פון ליכט
און לעבען, דער שאטען פון טויט...

סווינבארן איז כמעט אלע מאל סימבאליסטיש. אלעם אין דער וועלט זיינען פאר איהם נור סימבאלען. ער זוכט שטענדיג אויפצודעקען עפעם בעהאלטענעם, עפעם געהיימעם אין דער נאטור. די זון, די לבנה, די שטערען, דער ים, דער פעלד און די פויגעל זיינען דער אויסערליכער אויסדרוק פון דאס וואס ער זוכט, פון דאס וואס ער וויל אויסדרוקען.

סווינבוירן איז א טרוימער, אבער א טרוימער וואס לעבט טיף אין דאס מיסטעריעזע און אפט שוועבט ער:

וואו טרוקענע קוואלען שוימען
און טויטע ווינטען וועהען,
וואו חלומ'סט חלומות און אומער
שטיל דורך די שטילקייטען ציהען...

.5

סווינבוירן לירישע לעדער האבען צו זיך קיין גלייכען ניט אין דער גאנצער ענגלישער ליטעראטור, וואס אנבעלאנגט מוזיק און ליידענשאפט. ער איז דער גרעסטער ענגלישער שפראך־מייכטער און מעטער־קינסטלער. זיינע לידער בעצויבערען דעם מענשען און טראגען איהם אוועק אין א זינגענדע וווייטקייט, מיט זייער גלאנץ פון דיקציע און מיט זיערע אונפערגלייכבארע הארמאניען. אזוי ווי בעצויבערענדע טענער פון א לעגענדע־לאנד, פון א געהיימניספאלע לאנד קומען זיי טרויעריג אוף דאך אזוי ליעבליך און דאך אזוי הערליך. ער איז א מאדערנער פאגאניני און די ענגלישע שפראך איז זיין פידעל.

סווינבוירן איז דער שאפער פון נייע פארמען און אפילו די אלטע פארמען ווערען ביי איהם נייי.

אין סווינבוירן'ס ליעדער הערט זיך דער רוישען און שטורם פון ים. קיין ענגלישער דיכטער האט נאך ניט אזוי שההן, אזוי געטליך בעזונגען דעם ים ווי ער. סווינבוירן האט פערבראכט זיינע יונגע יאהרען אויף אן אינזעל, און דעם ים ליעבט ער אויף פערשיעדענע אופנים: ווי א לוסטיגער שווימער, וועלכער האט פרייד פון דאס, וואס ער פעראייניגט זיך מיט אן עלעמענט, וואס איז וואונדערליכער ווי ערד אדער לופט, ווי א פערגעטערטער פון אפראדיטע דעם טיפען ים'ס טאכטער, אלס א מאהלער, וועלכער פערווארפט זיין פינזעל, וויל ער קען ניט נאכמאכען די זיך שנעל ענדערענדע קאליירען פון ים. ער ליעבט דעם ים אלס א מיסטיק, וועלכער זועהט אין די כוואליעם די אייביגקייט פון אייביגקייט פון דער מענשליכער נשמה, אלס אן ענגלישער פאטריאט, צו וועמען דעם ים שטעלט פאר די קענינגליכע גרויסקייט פון זיין לאנד, אלס א רעוואלוציאנער, פאר וועמען דער ניט בעזיגטער און אונבעזיגבארער ים איז דער סימבאל פון פרייהייט.

וואס פאר א כישוף'דיגע ים מוזיק אין דער ליעד „א, ים, שהנע גרין־אומגארטעלטע מוטער מיינע"! וואר קען אזא ליעד איבערזעצען און ניט פערטונקלען די ים־דיכטונגען?

סווינבוירן האט א ליעד „ענגלאנד מאדהער באדן אף סי־מען". די ליעד איז פול מיט ליעבע צו די מוטערלאנד, און לעזענדיג איהר ווארט די הארץ אויפגערודערט וויי פון דעם שאלל פון א שלאכט־טרומפעט, אבער אפילו אין דיזער ליעד

איז די ליעבע צו ענגלאַנד, ווייל ענגלאַנד איז א מיטער געבאָרען פון ים־מענשען.

6.

סווינבוירן איז א דעגענעראַט, ער איז א פּאַרנאַגראַפיסט, א „פּליישליכער", האָט די אָפּי־ציעלע קריטיק, די צניעות'דיגע ענגלישע פּילים־טער געשריבען, וועו זיין בוך מיט ליעדער איז ערשיענען. דער אמת איז אבער, אז ניט נור איז ער ניט קיין פּארנאגראפיסט, ער איז אפילו קיין ערָאטאמאניקער ניט, ער איז, קען מען זאָ־גען, אפילו קיין ערָאטיקער ניט. לויד־נעשאפט־ליכקייט, זינליכקייט גליהט אין סווינבוירן'ס נשמה, נור עס איז עפעס א מין פּאַנטאַזיע־ערָאטיק אָדער „אינטעלעקטועלע ערָאטיק", אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקען. ניט פּאר רעאַלע פרויען, ניט פּאר דאָס מענלִיכע ברענען זיינע ליידנשאפטען זיין תאוה איז ווי די פון דר. פויסט, וועלכער זיצט אין זיין צימערל, אין טראַכט וועגען ליעבע, שהנהייט און לובט.

די ערגסטע, ביטערסטע פּערדאמונגס־קלָות זיינען געפאַלען אויף זיינע ליעדער „פּאוסטיין" און „לאַווס וועגעריס", אין וועלכע עם ווערט געשילדערט ווי אינער וואָס גלויבט אין קריסטוסען, קעהרט זיך אום צו א טייפעל־שע געטין. אָבער אפילו אין דיזע ליעדער איז קיין איין צינישע צייכע ניטא.

אין דעם הינ פון קאמפּף האָבען דיזע לבע קריטיקער זיך ניט אָנגעשטעלט צו אטאקירען אפילו מאָריסען און ראָסעטי'ן פּאר צינישם, פּארנאגראפיע.

אפילו וועו ראסעטי אדער סווינבוירן וואל־טען געווען עראטא מאניקער וואָלטען זייערע ליעדער דאָך ניט געווען קיין פּאָרנאָגראפיע, ווייל בייד זיינען זיי געווען גרויסע קינסטלער. דער אמת'ער דיכטער, דער קינסטלער מיט רוה הקודש מאכט שהען און אנגענעהם אפילו דאָם שמוציגסטע, אפילו דאָם אונווירדיגסטע. די קונ־ט בעגילדעט און בעשטראהלט און מאכט הייליג אפילו דאָם, וואָם איז טמא. דאָם וואָם עס איז קינסטלערישׁ, דאָם איז ריין.

סווינבוירן איז געווען א פערעהרער פון באָדלער, מעלאַרמען און אנדערע פון די פּראַ־צויזישע מאָדערניסטען. אָבער אין זיין ערשטע פּעריאָדע איז ער פון זיי ניט בעאיינפלוסט ge־וואָרען. זיין הויפט־ליעבע איז געווען צו וויק־טאָר הוגא און גאטיע. זיין אָדע צו וויקטאָר הוגא וועט פערבליבען אייביג אין דער וועלט־ליטעראטור.

7.

האָטש סווינבוירן איז געווען איינער פון די קינסטלער וואָס האָט געקעמפּפט פאר „קונסט צוליעב קונסט", דאָך איז ער געווען דער גרעס־טער דיכטער פון פרייהייט און רעוואָלוציאָן, וואָס די וועלט ליטעראטור האָט געהאט. ווי קומט א הערווע, א סאלָטע, א פרייליגראטה צו סווינבוירן'ס בוך מיט רעוואָלוציאָנערע ליעדער „סאָנגס בעפאָר־סאָנריז" ! א זודיגער אָטהעם, א פלָאמענדער גייסט שוועבט פון יעדער ליעד. זיין מארש־ליעד, זיין ליעד „מעסידאָר" איז ווי א דונער פון פרייהייט, ווי א רעוואָלוציאָנס־טרא־גענדער שטורם.

סווינבוירן איז געווען א צווייטער שעלָלי, אָבער שעלָלי האָט געקוקט מיט רחמנות אויף דער וועלט. אין זיין קעמפּפען האָט זיך גע־פיהלט טראָטץ, דריסטקייט, אָבער ניט האָס, ניט קיין שנאה. אין סווינבוירן'ס רעוואָלוציא־נערע ליעדער פיהלט זיך אָבער בראַנדיגער האָס פון א נביא, דער קאמפּף־ברען פון א ספּאר־טאַנער.

סווינבוירן האָט זיינע „ליעדער פאר זונעז־אויפגאַנג" געווידמעט זיין פריינד, דעם בעריהמ־טען איטאַליענישען רעוואָלוציאָנער מאזיני, און די ליעדער פלָאקערען מיט דעם זעלבען רויטען וואולקאנען־פלָאם, וועלכער האָט געשטורעמט אין מאזיני'ס נשמה. זיין ליעד „בעפאָר דער רעוואָלוציאָן" איז א גוואלדיגע, א ווילד־פרעב־טיגע געדיכט. אין איהר, ווי אין פיעלע אנ־דערע פון סווינבוירן'ס ליעדער, קלינגט דער ביבלישער טאָן, הערט זיך די צאָרן־שטימע פון ישעיהו הנביא.

סווינבוירן האָט נעהאַסט יעדע טיראניי אין האַסענדיג אלע טיראַנען, האָט ער אבער גע־האָט דעם ערגסטען, דעם פערביטערסטען האָס צו דעם קאלטען וויסען דעספּאָט, דעם צאר פון רוסלאנד. א געדיכט זיינע וועגען די שוידערס אין סיביר (דעם נאָמען פון געדיכט קענען מיר זיך ניט עראינערען), מאכט אן ערשיטערענדען איינדרוק.

סווינבוירן איז געווען דער דיכטער פון דעם קאמפּף צוויישען נאכט און טאָג, צווישען ליכט און פינסטערנים און דער פּראַויס־זאָגער פון דעם קומענדען הערליכען טאָג, וועו די גאנצע וועלט וועט זיין פרי, און צווישען זיי דער פרייסטער — דער אינדיווידיאום.

סווינבוירן'ס „ליעדער פאר זונענאויף־גאנג" זיינען אמת'ע קונסט, טראָטץ דעם וואָס זיי זיינען טענדענציעז.

דער גרויסער דיכטער קען פון יעדער טהעמא שאפען א קינסטלערישע ווערק. סווינ־בוירן איז ניט אויסגענאנגען פון זיין „קונסט פאר קונסט" שטאנדפונקט, וועו ער האָט גע־זונגען די רעוואָלוציאָנערע ליעדער. ער האָט די וואָכעדיגקייט פון טענדענציעזיטעט פער'יום־טוב'ס מיט גאלדענע נשמה־פעדים פון זיין קינסטלערישע זעלע. די רעוואָלוציאָן איז פאר איהם געווען דער שטורם וואָס צושטערט אלטע פּארמען, און אטהעמט אין איהם אריין די מענ־ליכקייט פון שאפען נייע קונסטווערקע.

8.

סווינבוירן׳ס פילאָסאָפיע איז א פאַנטהע־
איסטישע. ער גלויבט אין אזא מין איבער־
נשמה. אלץ בייט זיך, אלץ ענדערט זיך, גאָט
און מענש נעהמען אָן אַנדערע פֿארמען, אָבער
ניט די איבער־נשמה. פון דיזער איבער־נשמה
איז בעשאַפען געוואָרען גאָט און מענש, פון איהר
קייקלען זיך ארויס די יאָהרען, זי איז דער אַנ־
פאַנג פון אלעם — הערטהא די מוטער ערד.

אין זיינע פיעלע בענדער מיט געדיכטען
און דראַמען וועלט סווינבוירן־א מאָל פילאָזאָ־
פיש. ער וועלט אָבער אין דיזע ליעדער ווי אין
זיינע טענדענציעזע ליעדער ניט וועניגער קינסט־
לעריש. ביי איהם וועלט די הארץ קיינמאָל ניט
ארויסגעשטופט פון דעם מוח, ווי עס איז דער
פאַל מיט מאנכע פון אונזערע. ער לאָזט זיך
קיינמאָל ניט אראָפּ אויף דעם דנא פון פראָזע.

סווינבוירן׳ס „נאַרד־ים" איז א געדיכט,
וועלכע איז פילאָזאָפיש און וואונדערליך פּא־
עטיש פול מיט געדאנקען, סימבאָלישע פאַר־
שטעלונגען און שטאָלצע, גראציעזע טענער.

סווינבוירן איז שטענדיג פריש און נע־
פיהלפאָל. אפילו ווען ער זינגט פון דער הארץ
פון די פערגאַנגענהייט, וועלט די פערגאַנגע־
הייט דורכגעלעבט און אויפגעלעבט אין זיין
הארצען.

זיינע קינדער־ליעדער זיינען די צארטסטע
ליעדער פון מלאכים׳לאָך, וואָס מיר האָבען ווען
עס איז געלייענט. סווינבוירן איז ניט געווען
פערהייראט, אָבער נאָך קינדער האָט ער ge־
בענקט און געגאַהרט. זיין ליעבע צו קינדער
איז ביי איהם געווען ווי א פאסיאָן. און זיינע
קינדער־ליעדער זיינען אימפּרעסיאָנען, וואָס די
„קלייַנע מלאכים׳לעך" האָבען אויף איהם ge־
מאַכט, אייגדריקע וואָס זיי האָבען דערוועקט
אין זיין נשמה.

סווינבוירן איז געווען דער מייסטער פון
דער ענגלישער שפראַך.

דער בעוואוסטער ענגלישער קריטיקער
וויליאם ארטשער בעהויפּטעט, אז סווינבוירן
האָט בענוצט מעהר ענגלישע ווערטער אין זיינע
ליעדער און דראמען ווי שעקספּיער אָדער מיל־
טאָן, און דיזע בעהערשונג פון דער ענגלישער
שפּראַך האָט, נאָך אונזער מיינונג, איהם געטהאָ:
פון איין זייט א גרויסע טובה און פון דער אַנ־
דערער זייט א נאָך גרעסערע רעה. ער האָט
פערלאָרען די קאָנטראָלע איבער זיין שפּראַך.
ער האָט געשלייַדערט מיט פּאַרבען, ווי די זון
מיט שטראהלען, אָבער צופיעל שטראהלען בלענ־
דען די אויגען, ער ווערט צו פּאָעטיש, ער ווערט
אזוי רייך, אז ער פערלירט זיך אין זיין פאַרבען־
רייכקייט.

סווינבוירן, רעדענדיג ווענען וואלט
וואהיטמאן, דריקט אוים דעם גדאנק, אז
פּאָעזיע איז קיין פּאָעזיע ניט, ווען עס ענטהאלט
ניט אין זיך א געוויסען עלעמענט, וועלכער זאל
סטיכיש, אונערקלערליך ווירקען אויף דעם
אמת׳ען מבין. עס מוז עפעס זיין אין די צוזא־
מענשטעלונג פון די ווערטער אין דעם קלאנג,
וואס זאל ווירקען.

דער גדאנק איז זעהר אן אמת׳ער. ביי
סווינבוירנען זיינען דא פיעלע ליעדער, וועלכע
זיינען זעהר דונקעל. אייניגע, ווי די „קינג׳ס
אטערס", כּמעט אונפערשטענדליך, אָבער דאָך
רעגען זיי אויף דער נשמה און וועקען אויף גע־
פיהלען.

קיין פּעסימיסט איז סווינבוירן קיינמאָל ניט
געווען. טרויעריגע ליעדער זינגט ער, אָבער
ער גלויבט; „דער מענש קעהרט זיך אום צו
דעם מענשען, דאָס פּאָלק צו דעם פּאָלק, דאָס
לעבען לעבט וויייטער און דער אלטער, גרויסער
וואָרט בלייבט גרויס"

ה. בורגין

די טאריף־רעפארם אין קאנגרעס

ער קאנגרעס ארבייט יעצט פלייסיג איבער דעם נייעם טאריף־געזעץ. דעם 9טען אפריל האט די אונ־טערשטע הויז פון דעם קאנגרעס (האוז אוו רעפרעזענטייטיוום) מיט א מאיאריטעט פון 217 שטימען געגען 161 אנגענומען דעם זאגענאנטען „פעין־בילל" וועגען טאריף, אין דעם 12טען האט סענאטאר אלדריטש אריינגע־בראכט אן עהנליכען בילל אויף אין סענאט. און וועז דיזע שורות וועלען קומען צום לעזער, וועט שוין וואהרשיינליך א געמישטע קאמיטע פון סענאטארם און קאנגרעסמען ארבייטען איבער דיזע בילם אום צו שליכטען די אונ־איניגקייטען, וועלכע זיי ענטהאלטען. און אויב דיזע קאמיטע וועט ווי־עס־איז דורכקומען צוויי־שען זיך, און דער נייער פרעזידענט טעפט וועט זיך וועניג קימערן וועגען די פערשפרעכונגען, וואס ער האט געמאכט אין דער צייט פון לעצ־טען קעמפיין, וועלען מיר אין א גוטע שעה דעם נעקסטען מאנאט האבען א נייעם טאריף.

וואס זיינען דאס געווען פאר פערשפרעכונ־גען, און וואס פאר ענדערונגען וועלען דאס יעצט געמאכט אין דעם טאריף?

בעפאר מיר וועלען ענטפערן אויף דיזע פראגען, וועלען מיר זאגען א פאר וועלטער וועגען טאריף אין אלגעמיין.

אונטער'ן וואָרט טאריף פערשטעהען מיר די שטייערן אויף אויסלענדישע סחורות. וואס איז גלייכער פאר דער וויהטשאפט פון יעדען לאנד: „פרי טרייד" אדער איינפיהרען א טאריף? מיט אנדערע וועלטער: לאזען דעם האנדעל מיט אנדערע לענדער אנגעהן פריי, ניט אריינפלעגען קיינע שטייערן אויף די סחורות, וואס קומען אן פון אויסלאנד, אדער איינפיהרען א טאריף, אריינפלעגען געוויסע גרענעץ־אבצאהלונגען אויף אויסלענדישע סחורות? און אויב עס איז גלייכער איינצופיהרען א טאריף, טא פאר וועלכען צוועק: זאל ער נור דיענען אלס א קוואל פון הכנסה פאר דער מלוכה, אדער זיין צוועק איז צו פערטהיידיגען די אינערליכע אינדוסטריע פון אויסלענדישער קאנקורענץ? איבער דיזע פראגען עזזיסטירען פערשידענע מיינונגען שוין הונדערטער יאהרען; אין דיזער פאלעמיק הא־בען זיך בעטהיליגט די גרעסטע פאליטיקער און די גרעסטע עקאנאמיסטען פון פיעלע לענדער.

מיר זיינען דא ניט אויסען צו בעשטימען וואס עס איז בעסער: צי פרי טרייד, צי ניט פרי טרייד; צי אוא טאריף, צי אנאנדער טאריף. און אין גרונד גענומען איז סתם שווער צו ער־קלערען וועלכע־עס־איז פון דיזע מיינונגען פאר א אבסאלוט ריכטיגסטע. עס וועגדט זיך אן די אומשטענדען. ביי געוויסע אומשטענדען איז פרי טרייד גוט, ביי אנדערע אומשטענדען איז פרי טרייד שעדליך פאר דעם אדער יענעם לאנד. אין איין צייט, וועז די אינדוסטריע פון לאנד געפינט זיך אויף א געוויסער שטופע פון ענטוויקלונג איז גלייכער פאר דעם לאנד אריינ־צולאזען אויסלענדישע סחורות פריי, אהן שטייערן; ביי אנאנדער צושטאנד פון דער אינ־דוסטריע וויעדער איז נויטיג אייגצופיהרען א טאריף. ניט אלע צוויייגען פון דער אינדוסטריע זיינען גליך ענטוויקעלט: איין צווייג נויטיגט זיך מען זאל איהם פראטעקטען, פערטהיידיגען פון אויסלענדישער קאנקורענץ, ביז ער וועט זיך מעהר אדער וועניגער ענטוויקלען; אנאנדער צווייג איז שוין גענוג שטארק און קען אליין, אהן פראטעקשען בעשטעהען זיין וועלטל. אגב איז די בעפעלקערונג פון יעדען לאנד צושפאל־טען אין פערשיעדענע קלאסען, גרופען מיט גענענזעצליכע אינטערעסען. פאר איין קלאס איז פרי טרייד ניצליך, פאר צווייטען איז טאריף א דרינגענדע נויטוועניגקייט; איין גרופע פארדערט שטייערן אויף א געוויסע אויסלענדי־שע סחורה, אנאנדער גרופע פערלאנגט גרענעץ־אבצאהלונגען פון אנאנדער אויסלענדישען ארטיקעל.

וואס מיר ווילען יא אויסברענגען, איז די וויכטיגקייט פון דער טאריף־פראגע. זי ריהרט אן די אינטערעסען פון אלערליי קלאסען, אלע גרופען, די וויכטיגסטע חיונה־אינטערעסען פון בריייט שיכטען פון דער בעפעלקערונג, און איבעראל ציהט דיזע פראגע אויף זיך די אל־געמיינע אויפמערקזאמקייט פון דער גאנצל־שאפט; איבעראל רופט זי ארויס א טהעטיגען קאמפף פון פערשיעדענע קלאסען. אין אויס־ארבייטען א נייע האנדלס־פאליטיק בעטהיליי־גען זיך אלע גרופען און פארטייען.

ביי אונז אבער קומט די מעשה פאר א ביסעל אנדערש, ווי ביי לייטען. ביי אונז געפינט זיך די טאריף־פראגע אויסשליסליך אין די הענד פון איין פארטי, און דיזע פארטי פיהרט אונ־געשטערט די האנדלס־פאליטיק פון לאנד, ווי זי ווילּ, בעסער געזאגט — ווי עס פערלאנגט דערויגער קלאס, וועלכען זי פערטרעט.

אונטער ענגלאנד'ס יאך האט דיזעס לאנד ניט געקענט ענטוויקלען קיין אינדוסטריע, ווייל ענגלאנד פלעגט פערפלייצען די היגע מארקעטס

מיט איהרע סחורות. דאָס זעלבע איז געווען אין די ערשטע יאהרצעהנדליגע נאָך דער בעפריי־אונג: די יונגע אַמעריקאַנער אינדוסטריע האָט ניט געקענט קאָנקורירען מיט דער הויך־ענטוויקעלטער ענגלישער אינדוסטריע. דאָרום זיינען די פּראַיניגטע שטאַאטען נאָך אין אָנהויב פון דעם 19טען יאהרהונדערט געווען געצוואונגען אויפצוגעבען די „פרי טרייד" פּאָליטיק און אייניפיהרען שטייערן אויף אייראָפּאישע סחורות. אבער דער טאריף איז געווען פערהעלטניסמעסיג ניט הויך. ער האָט געדיענט הויפּטזעכליך אלס איינער פון די הכנסה־קוועלען פון דער רעפובליק, און האָט געווייסערמאסען בעשיצט די אַמעריקאַנער אינדוסטריע פון אויסלענדישע קאָנקורענץ. אבער ער איז ניט געווען אזוי הויך אום צו מאכען, דאָס די אויסלענדישע סחורות זאָלען ניט קענען קאָנקורירען מיט די אַמעריקאַנער. צום ענדע פון פאריגען יאהרהונדערט אבער האָט זיך די לאַגע פיעל געענדערט. עס האָט זיך אַנגעהויבען די טראָסט־בעוועגונג אין לאַנד, די טראָסט־מאַנאַטען האָבען אין 1890 געצוואונגען דעם קאָנגרעס אָנצונעהמען דעם זאָגענאַנטען „מעק־קינלי טאריף". דאָס איז שוין געווען זעהר א הויכען טאריף. די שטייערן אויף אויסלענדישע סחורות זיינען מיט אַמאָל געוואָרען אזוי הויך, אז דער אויסלענדישער סוחר האָט בפועל ממש מעהר ניט געקענט שיקען קיין סחורות אהער. דאָס איז שוין ניט נור געווען א פּראָטעק־טיוו טאריף, וואָס זאָל בעשיצען די אַמעריקאַנער אינדוסטריע, נור אויך א פּראָהיבישען־טאריף (פון וואָרט פּראָהיביט—פערוועהרען). ער האָט געהאָט די ווירקונג פון א געזעץ, וואָס וואָלט לגמרי פערוועהרען צו ברענגען סחורות פון אויס־לאַנד. אונטער דעם שוץ פון דיזען געזעץ האָבען די טראָסטס בעקומען די מעגליכקייט צו שינדען די הויט, רייסען אונגעהויער הויכע פּרייזען פאר זייערע סחורות. אמת, דער מעק־קינלי טאריף האָט די רעפובליקאַנישע פּארטיי טהייער גע־קאָסט: אין די פּרעזידענשעל עלעקשאָנס פון 1892 האָבען זיך די וואָוטערס אבגעראבעט מיט די רעפובליקאַנער, און דער דעמאָקראַטישער קאַנדידאַט קלייוועלאַנד איז ערוועהלט געוואָרען פּרעזידענט. אבער די טראָסט־פּארטיי, די רע־פובליקאַנער, האָט אַנגעוועגדעט איהר אונגע־הויער גרויסע פּאָליטישע און עקאָנאָמישע מאכט, און האָט אין יאהר 1896 וויעדער אריינגעבאַפּט די רעגיערענדע לייצעם אין איהרע הענד. אויס דאַנקבאַרקייט צו מעק־קינלי פאר זיין פּראָהיבי־שען־טאריף האָט זי איהם ערוועהלט פּרעזידענט. און אין 1897 האָט דער קאָנגרעס אָנגענומען דעם זאָגענאַנטען „דינגלי־טאריף", דאָס איז אויך דערזעלבער פּראָהיבישאָן־טאריף ווי דער מעק־קינלי טאריף, נור אביסעל א פערמאַסקירטער, א פערשטעלטער. דער דינגלי־טאריף האָט אייניגע הויז־ארטיקלען אין גאַנצען בעפרייט פון שטייערן און אריינגערעכענט אין דער „פרייער לייסטע", דאָס הייסט, צווישען די ארטיקלען, וואָס וועלען פרעי אריינגעלאָזען אין לאַנד. אויך האָט ער פערקלענערט דעם טאריף פון אַנדערע ארטיקלען. אבער דערפאר האָט ער פערגרעסערט דעם טאריף פון א סך אַנדערע סחורות, וואָס וועלען אינדירעקט געבראָכט פון בריטע מאַסען. אין אלגעמיין האָט דער דינגלי־טאריף געטראָגען דעם זעלבען פּראָהיבישען־כאראקטער, וואָס דער מעק־קינלי טאריף.

א דאנק דעם הויכען טאריף האָבען זיך די טראָסטס פערמעהרט און געפרוכפערט. פּרייזען זיינען הויך געשטיגען. אלערלייי לעבענס־מיטעל זיינען גענוואָרען בראַנד־טהייער. דער יאָך פון די טראָסטס איז גענוואָרען אונערטרעגליך, און עס האָט זיך אַנגעהויבען א שטארקע בעוועגונג געגען די טראָסטס, אזא שטארקע, אז זאָגאָר די רעפובליקאַנישע רעגיערונג האָט געמוזט אָנ־גורטען איהרע לענדען געגען זיי. פון די מיטלען, וואָס די רעגיערונג האָט אַנגעוועגדעט געגען די טראָסטס, האָט זיך אויסגעלאָזען א בוידעם, אין דער עולם האָט זיך ארומגעזעהן, אז דער אייניצי־גער ווירקזאמער מיטעל אייניצוהאַמעווען די טראָסטס איז אָבצושאַפען זייער מאָנאָפּאָליע אויפ'ן מארקעט. אָבצושאַפען זייער מאָנאָפּאָליע איז נור מעגליך דורך דער אָבשאַפונג פון דעם הויכען טאריף, וואָס פערוועהרט אויסלאַנד צו קאָנקורירען מיט די אַמעריקאַנער טראָסטס אויף די אַמעריקאַנער מארקעטס. די געזעלשאַפטלי־כע מיינונג האָט זיך שארף אויסגעשפּראָכען פאר א נייעם, ניעדריגערען טאריף. ביי אזעלכע אומ־שטענדען האָט זיך זאָגאָר די רעפובליקאַנישע פּארטיי געזעהן געצוואונגען פאָריגען זומער אויף איהר קאָנווענשאָן אין שיקאַגא אָנצונעהמען א „פּלייטפארם" וועגען א רעוויזיאָן פון דעם טאריף, און אין זיין אָפיציאַלען־טור האָט איהר פּרעזי־דענשעל־קאַנדידאַט טעפט זיך מעהרערע מאל אויסגעשפּראָכען, אז דער דינגלי־טאריף איז צו הויך. ער האָט פערשפּראָכען דורכצופיהרען א נייעם טאריף, וועלכער זאָל זיין „ניט העכער פיז דעם, וואָס עס בעטרעפט דער דיפרענס צווישען די פּראָדוקציאָנס־קאָסטען דאָ און אין אייראָפּא, צוזאַמען מיט א געווהנליכען פּראָפיט פאר דעם מאַנופעקטשורער". מיט אַנדערע וועהרטער — טאָפט האָט פערשפּראָכען, אז דער נייער טאריף וועט זיין נור א פּראָטעקטיוו־טאריף, אָבער בשום אופן ניט א פּראָהיבישאָן־טאריף.

האָלט דער רעפובליקאַנישער קאָנגרעס ביין ערפילען זיין פערשפּרעכען? וועלען די בייד בילס, וואָס וועלען יעצט פערהאַנדעלט אין קאָנ־גרעס, צופּריעדענשטעלען די געזעלשאפטליכע מיינונג?

מיר וועלען זיך ניט פערנעהמען מיט אויס־צעלהייטען, מיט בעזונדערע פונקטען פון דעם פּעין־ביל (אָדער אלדריטש ביל). מיר וועלען זיך נור אָבשטעלען אויף די גרונד־פּרינציפּען אויף וועלכע דיזער ביל איז געבויט.

ווי מיר האָבען שוין בעמערקט, בעשטעהט דער הויפּט־חסרון פון דעם דינגלי־טאריף א־

דעם, וואם ער צאמט אב אזוי ווי מיט א דיקע־ וואנד דעם אמעריקאנער מארקעט פון אויסלענ־ דישער קאנקורענץ. און דער פראסטער שכל זאגט, אז „איבערקוקען" דעם דינגלי־טאריף הייסט צו פערקלענערן די שטייערן אויף אוים־ לענדישע סחורות, כדי זיי זאלען קענען קאנקורי־ רען מיט די סחורות פון די אמעריקאנע־ טראסטס. אזוי קומט אוים לויט דעם פראסטען שכל. אבער קאנגרעסמען פּיין'ס ביל אנערקענט גאר די אונבערירהרבארקייט פון דער דאזיגע־ וואנד. לויט דעם שכל און דעם יושר פון די טראסט־מאגנאטן און די געוצעגבער אין קאנ־ גרעס קומט גאר אוים, אז „איבערקוקען" דעם טאריף הייסט נור איבערלעגען די משא פון אייז פלייצע אויף דער צווייטער: דער פּיין־ביל רע־ קאמענדירט צו פערקלענערן די שטייערן אויף אייניגע ארטיקלען און צו פערגרעסערן אויף אנדערע, און אין סך הכל בלייבט דער זעלבע־ הויכער פראהיבישאן־טאריף, ווי ביז אהער. און נאך מהער: דער פּיין־טאריף וועט זיין נאך א שווערער לאסט ווי דער דינגלי־טאריף. די שטייערן לויט דעם דינגלי־טאריף בעטרעפען דורכשניטליך עטוואס מהער פון 44 פראצענט פון דעם ווערטה, וואס די געבראכטע סחורות האבען; אבער לויט דעם נייעם טאריף־פראיעקט וועלען די שטייערן בעטרעפען עטוואס וועניגער פון 46 פראצענט פון דעם ווערטה פון די גע־ בראכטע סחורות.

מאנכע קריטיקער פון דעם נייעם טאריף־ פראיעקט לעגען גרויסע האפנונגען אויפ'ן פרע־ זידענט. זיי בהאויפטען, אז טעפט האט טאקע ערנסט געמיינט צו פערקלענערן די שטייערן און דורכצופירען א ניידריגערען טאריף, נור דער קאנגרעס זאל דאס יעצט גהען געגען דעם ווילע־ פון דער רעגיערונג, און דעריבער, האפען דיזע קריטיקער, וועט טעפט סוף כל סוף ניט התמ'ע־ נען דעם ביל, און דער קאנגרעס וועט זיין גע־ צוואונגען אויסצוארבייטען אנאנדער ביל. עס איז אבער לייכט צו זהען, אז דאס איז א טעות. עס ווייזט זיך ארויס, אז די רעגיערונג האט לכתחילה גאר ניט געהאט בדעה צו פערקלענערן דעם יעצט־עקזיסטירענדען טאריף, וואָרים זי קוקט גאר אויפ'ן טאריף ווי אויף א מיטעל צו פערגרעסערן די הכנסות פון לאנד. רוזוועלט'ס פרעזידענטשאפט איז געווען ניט נור די גלע־ צענדסטע, נור אויך די קאסטבארסטע. אונטער רוזוועלט'ן איז דאס לאנד אריינגעקראכען אין גרויסע חובות, די מלוכה־הוצאות זיינען אונגע־ הויער הויך געשטיגען, דער בודזשעט פון דיזען יאהר ווייזט אויף א דעפיציט פון גאנצע הונדערט מיליאן דאלאר. דיזען דעפיצט מוז מען דאך ווי־עס־איז דעקען. און דער נייער פרעזידענט האפט דאס צו דעקען דעם דעפיציט מיט דער הילפע פון א נייעם טאריף. אמת, דער קאנגרעס פערהאנדעלט אויך אנדערע מיטלען, ווי צו פער־ גרעסערן די הכנסות פון לאנד: מען רעדט פון איינפיהרען אן אינקאם־טעקס, ארויפלעגען א גענויסען טעקס אויף ירושות; אויך האט דער קאנגרעס ערלויבט דער רעגיערונג ארויסצולאזען וועלכע־פאפיערען (באנדס) אויף צו בעקומען גלעלד אויף קירעווא־ניע וועו עס וועט נור נויטיג זיין. נור דיזע מיטלען קענען ניט ארויספיהרען די רעגיערונג פון איהר פערלענגהייט. באנדס זיינען ניט מהר און ניט וועניגער ווי וועקסלען, מיט אנדערע וועלכע הייסט עס, דער קאנגרעס ערלויבט דער רעגיערונג צו מאכען נאך חובות, וועו עס וועט זיין נויטיג. די פראגע אבער איז דאך, ווי צו מאכען, אז די רעגיערונג זאל ניט דארפען מאכען קיין נייע חובות, אז דער בודזשעט זאל ניט געבען קיין דעפיציט. און מאכען נייע חובות איז דאדורם קיין תרופה ניט.

א גרויסער טעקס אויף ירושות, זעהט איהר, איז שוין יא א תרופה. אבער אוא טעקס עקזיסטירט שוין אין 36 סטייטס. דער יענקי איז גאר קיין בעלן ניט צו צאהלען צוויי מאל איין און דעמזעלבען טעקס. אגב איז אוא טעקס ניט קיין שטענדיגער. די הכנסות, וואם ער קען אריינברענגען, זיינען מהר אדער וועניגער צו פעליגע. און דעריבער קען מען אויף איהם ניט בויען קיין בודזשעט: עס איז דאך אונמעגליך אויסצורעכענען פראאיס צי עס וועלען שטארבען מיליאנערען אין קומענדען יאהר, און וויפיעל מיליאנערען עס דארפען שטארבען.

דער אינקאם־טעקס איז שוין א מהר ראיעלע זאך. איז אבער די צרה, וואם פאר די בעלי־ דעות, פאר די גענוג־געבער, לוינט זיך גאר ניט אוא טעקס. דערצו האט מיט עטליכע יאהר צו־ ריק דער יונייטעד סטייטס סופרים קאורט גע־ פסק'ענט, אז דער אינקאם־טעקס איז אונקאנ־ סטיטוציאנעל. דורכצופיהרען אן אינקאם־טעקס איז מעגליך יעצט נור דורך א פייט. וועל־זשע זאל אבער פיהרען דעם פייט? עס איז אין לאנד פארלויפיג נאך ניטא אוא מאכט, וועלכע זאל זיך פייטען מיט'ן סופרים־קאורט. אין קאנגרעס איז ניטא קיין איינציגער מאן, וועל־ כער זאל האבען דאס רעכט צו רופען זיך אמת'ר פאלקס־פערטרעטער. און פון אונטען זעהט זיך אויך ניט קיין בעווענונג פאר אוא טעקס.

בלייבט אלזא דער איינציגער קוואל, וואו צו נעהמען מיטלען צו פערבעסערן די פינאנציע־ לע לאגע פון דער רעגיערונג — דאס איז דער טאריף. און אזוי ווי דער ביזהעריגער הויכער דינגלי־טאריף האט ניט גענקענט פערהיטען פון דעפיציטען, מוז מען אויפהרען א נאך העכערן טאריף.

און דעריבער האט דאס דהי האוז אוו רע־ פרעזענטייטיוס אנגענומען דעם „פּיין־ביל".

אויב דעם „פּיין־ביל" איז בעשערט צו ווערען א געזעץ וועלען פרייזען שטייגען נאך העכער, אבער צי וועלען זיי רעטען די מלוכה פון דעפיציטען אין א גרויסע פראגע. פרייזען קענען שטייגען, אבער נור ביז א געוויסע מאס, און וען די פרייזען שטייגען אריבער דיזע מאס, הערט דער עולם סתם אויף צו נוצען די טהייער־

געווארענע ארטיקלען. און אין אלגעמיין קען מען זאגען, אז וואס העכער עס ווערען די שטייערן, אלין וועניגער סחורות נעהמט אמעריקא פון אויסלאנד. דער הויכער טאריף, דער „פּיין־טאריף" וועט נור ברענגען צו דעם, אז די טראסטס זאלען נאך מעהר שינדען די הויט פון דעם עולם. אין קאסטאם־הויז אבער וועט וועניגער געלד אריינקומען.

טאמער איז נאך א העכערער טאריף וועניג, ווילען נאך אונזערע געזעץ־געבער איינפיהרען א מאקסימאלען טאריף.

וואס איז א מאקסימאלער טאריף? יעדעס לאנד, וואו עס עקזיסטירט ניט קיין פרי טרייד, האט אייגענטליך צוויי טאריפען — א העכערן און א ניעדריגערן. דער ניעדריגערער טאריף (דער מינימאלער) רעכענט זיך פאר'ן נארמאלען, געווענליכען טאריף, דעם העכערן (דעם מאקסימאלען) וועלכען יעדעס לאנד אן בלויז אין אויסנאהמספעלע, בלויז בנוגע צו אזעלכע לענדער, מיט וועלכע זי האט וועלכע־עס־איז סכסוכים. דער מאקסימאלער טאריף ווערט בע־טראכט אלס א שטראף, אלס אן ערקלערונג פון א מין מלחמה, א טאריף־מלחמה, מיט דער אדער יענער לאנד אום צו דערשלאגען זיך צו געוויסע הנחות.

אבער דער פּיין־ביל, וואס די אונטערשטע הויז האט דעם 9טען אפּריל אנגענומען, רעקא־מענדירט צו ערקלערען דעם מאקסימאלען טאריף פאר'ן געווענליכען, פאר'ן נארמאלען טאריף, און דעם מינימאלען טאריף הייסט ע־אנווענדען בלויז אין אויסנאהמספעלע, בנוגע צו גאר פריינדליכע מלוכות, פונקט קאפּניר פון דעם, ווי עס פיהרט זיך אין דער גאנצער וועלט. און דער מאקסימאלער טאריף איז שוין גאר קיין קלייניגקייט ניט: ער איז מיט 20 פראצענט העכער, ווי דער יעצטיגער דינגלי־טאריף!

דער אלדריטש־ביל ענטהאלט אפילו ניט קיין פונקט וועגען מאקסימאלען טאריף. אבער דאס הייסט ניט, אז ער ענטוואגט זיך פון מאק־סימאלע שטייערן, נור ער פערשווייגט פארלוי־פיג די פראגע. דיזער ביל איז אין אלגעמיין נאך ניט קיין פארטיגע זאך, ווי די סענאט פינאנץ־קאמיטע, וואס האט אויסגעארבייט דעם ביל, ערקלערט דאס אליין.

דאס זיינען די הויפּט־פרינציפּען, אויף וועלכע דער נייער טאריף־פראיעקט איז געבויט. נאטירליך, דער סענאט און די געמיינשאפטליכע קאמיטע וועלען נאך אריינטראגען געווייסע ענ־דערונגען אין דעם ביל, וואס די האוז וועט ע־פּרעזענטיירען האט אנגענומען. אבער מען קען זיך שוין משער זיין דעם צוקינפטיגען אויס־זעהען פון דעם נייעם טאריף.

ניט אריינלאזענדיג זיך אין איינצעלהייטען וועלען מיר נור אנווייזען אויף איניגע „רעפּאר־מען", וואס דער פּיין־ביל טראג אריין אין דעם יעצטיגען טאריף. דער פּיין־ביל (אויף דער אלדריטש־ביל) לעגט פאר צו העכערן די שטייערן אויף איניגע ארטיקלען און צו פערקלענערן די אבצאהלונגען פון אנדערע. צוויישען די אר־טיקלען, אויף וועלכע דער טאריף זאל עהעבערט ווערען, געפינט איהר אין דעם פּיין־ביל א סך אזעלכע, וואס ווערען געברויכט פון די בריי־טעסטע מאסען. דערביי איז כדאי צו בעמער־קען, אז גראד די ניעדריגערע, ביליגערע סארטען, וואס ווערען הויפּטזעכליך גענוצט פון די ארי־מערע קלאסען, גראד די וועלען ווערען טהייערער. אט, צום ביישפּיעל, די שטייערען אויף בילי־גערע סארטען גלוואנט ווערען מעהרערט אויף 50 פראצענט. דאס זעלבע קען מען זאגען וועגען די ביליגערע סארטען האנדשוה. די אב־צאהלונגען פון דיזע ארטיקלען זיינען יעצט אויף משונה'דיג גרויס. דיזע אבצאהלונגען האבען שוין ביז אהער בעטראפען א סך מעהר, ווי „דער דיפערענס פון די פראדוקציאנס־קאסטען אין אמעריקא און אייראפּא צוזאמען מיט דעם ע־וועהנליכען פראפיט". נאכ'ן יושר אבער פון אונזערע געזעץ־געבער קומט אוים, אז מען קען און עס איז נויטיג צו העכערן דיזע אבצאהלונגען אויף גאנצע 50 פראצענט! 50 פראצענט איז נאך מיט חסד. אויף אנדערע ארטיקלען איז דער פראצענט נאך העכער. אט, למשל, די בילי־גערע סארטען זאקען און שטריקעריי ארבייט. וועהרענד די אבצאהלונגען פון זיידענע זאקען, וואס אונזערע 5טע עוועניצעס טראגען, בלייבען ווי אין דינגלי־טאריף, ווערט דער טאריף אויף באווילנע זאקען און שטריקעריי ארבייט געהע־בערט אויף 58 ביז 82 פראצענט. אוים מורא, טאמער וועט דאס ארויסרופען וועלכע־עס־איז פראטעסטען, פערכאפען די בעטרעפענדע מאנו־פעקטשורערס דעם וועג: זיי ארגאניזירען א גאנצע ארמעע פון זאקען־שטריקערקעס, א מחנה פון 20 ביז 30 טויזענד ארבייטערינס, וועלכע זאלען מאכען אין וואשינגטאן א גרויסע דעמאנ־סטראציאן אום דער קאנגרעס זאל גוטהייסען די דאזיגע העכערונג פון 82 פראצענט, אויף זאקען.

אויף מאנכע ארטיקלען וועט דער טאריף טאקע בעדייטענד קלענער ווערען. פעטראלעאום, צום ביישפּיעל, האט דער קאנגרעס אין גאנצע בעפרייט פון אבצאהלונגען. דאס איז טאקע א ראדיקאלער שריט. דעם אמת זאגענדיג וואונ־דערן מיר זיך זעהר פון וואנען נעהמט זיך דאס אזא ראדיקאליזמוס, אזא גוטהערציגקייט ביי אונזערע געזעצגעבער. די איינציגע ערקלערונג, וואס מען קען צו דעם געבען, איז — דאס רא־פעלער'ס טראכט איז. אזוי פערהאסט ביים עולם, אז אין קאנגרעס האבען נור זעהר וועניגע געהאט אויף אזוי פיעל „מאראל קוירעדזש" ארויסצוטרעטען אלס זיינע פערטהיידיגער.

איבריגענס קיין גרויסע ערלייכטערונג וועט דיזע רעפארמע סאי ווי דעם עולם ניט ברענ־גען, פישוט דערפאר, וואס ראקפעלער'ס אויל־טראסט איז סאי ווי דער איינציגער זעלבסט־הערשער אויפ'ן קעראסין־מארקעט אין אמעריקא. דיזער טראסט האט פערכאפט די אויל־אינדו־

סטריע ניט נור פון די פעראיניגטע שטאאטע, נור אויך פון מעקסיקא. בלייבט איין רוסלאנד. אבער רוסלאנד איז צו ווייט, אז איהר קראסין זאל קענען קאנקורירען מיט ראקפעלער׳ס קראסין אויפ׳ן היגען מארקעט.

בעדיטענדע ענדערונגען לעגט דער פּרעזיבילי פאר אין דעם טאריף פון גהיליץ, פעל, אין דערגלייכען. די אבצאהלונגען פון דיזע ארטיקלען האט דער פּרעזיבילי־סעציאליסטען בהויפּטען, איז 50 פראצענט וועניג. דער טאריף, וואס בלייבט איז נאך גענוג הויך אום צו מאכען אוים־לענדישע קאנקורענץ פאר אונמענליך.

דאס זעלבע איז ריכטיג אויך אין בעצוג צו אייזען־ווארג. ווי נור קאנגרעסמען פּרעזיבילי פּרעזיבילי אריינגעבראכט זיין פּראיעקט, האבען די שטאל־מאגנאטען אויפגעהויבען א געוואלד: סטרייטס מען קוילעט זיי! פּערקלענערן דעם טאריף אויף 50 פראצענט היסט אונטערצוגראבען די שטאל־אינדוסטריע! און ניט ווארטענדיג וואס דער קאנגרעס וועט זאגען, האבען די שטאהל־מאגנא־טען איידער וואס וועלן ארבעגריסען 10 פּרא־צענט פון זייערע ארבייטער׳ס וווידזשעס. עס איז אבער א פאקט, אז די שטאהל־אינדוסטריע פון אמעריקא איז אזוי עגטוויקעלט, אז זי האט גאר ניט וואס מורא צו האבען פאר וועלכע עס איז קאנקורענץ. אזוי בעהויפּטעט ניט קיין אנ־דערער, ווי ענדרו קארנעגיע אליין, דער קעניג איבער אלע שטאהל־טראסט קעניגע. עס איז פעסטגעשטעלט, אז ניט נור אין אמעריקא, אונ־טער דעם שוץ פון א פּראהיבישען־טאריף, נור זאגאר אויפ׳ן אויסלענדישען מארקעט, איז די אמעריקאנער שטאהל־אינדוסטריע אימשטאנד אויסצוהאלטען די שטארקסטע קאנקורענץ.

עס וואלט געווען אינטערעסאנט צו וויסען, ווי וועט דא טאפט האנדלען. אז סוף כל סוף וועט ער מוזען אונטערשרייבען דעם ביל, איז קיין ספק ניט. די פראגע איז נור, ווי וועט ער זיך ארויסדרעהען אזוי, אז ער זאל בלייבען א וואהרטסמאן. אין צייט פון קעמפיין האט ער אויסדריקליך ערקלערט, אז דער דינגלי־טאריף איז א שוועדע לאסט פאר דער בעפעלקערונג, און האט בפירוש פערשפראכען טאריף־רעפארמען. די גאנצע צייט, זינט דער קאנגרעס פערהאנדעלט די טאריף־פראגע, האט טאפט ניט אויסגעדריקט זיין מיינונג זוענען די טאריף־בילס: ער ווייל דאס כלומרשט ניט בעאיינפלוסען די געזעץ־געבער. אויף אלע פראגען וועגען זיין מיינונג, בעגניגט ער זיך נור מיט די פארזיכטיגע ווער־טער, דאס ער „האפט, אז די דזשענטלעמען פונ׳ם קאנגרעס וועלען ניט פערגעסען, אז די פארטיי (די רעפובליקאנישע) איז געבונדען דורך געוויסע פערשפרעכונגען".

אומזיסטע האפנונגען — די דזשענטלמען האבען פערגעסען, און זייער „רעפארמע" וועט געווים ניט צופריעדענשטעלען די יעניגע, וועלכע דארפען א טאריף, צוגעפאסט מעהר צו די אינ־טערעסען פון דער בעפעלקערונג וויי צו די אינ־טערעסען פון די טראסטס. די קריטיקער פון דעם „פּעין־ביל" וווייזען מיט רעכט אן, אז דיזער ביל אפילו אין דער פארמע ווי ער איז שוין אנגענו־מען פון דער האוז אוו רעפרעזענטייטיוס, וועט מאכען די לעבענסמיטעל א סך טהייערער, אז די הנחות וואס ער גיט בנוגע צו די אייניגע ארטיקלען, זיינען נור כלומרשט׳דיגע, און אז דער ביל איז נור צו גונסטען פון גרויס־קאפּיטאל, פון טראסטס. עהנליכע מיינונגען קענט איהר געפינען זאגאר אין דער קאנסערוואטיוער פּרעסע. אין דער „ניו יארק טיימס", צ. ב., פון 13טען אפּריל, לעזען מיר אין עדיטאריעל: „...די שווינדלעריי און די טריקס, וואס די ביל (פון פּעין און אלדריטש)... זיינען אימ־שטאנד ארויסצורופען אן אלגעמיינע בעוועגונג און א טיפע אונצופריעדענהייט איבער דעם גאנצען לאנד..."

צי וועלען טאקע „די שווינדלעריי און די טריקס ארויסרופען אן אלגעמיינע בעוועגונג אי־בער דעם גאנצען לאנד, איז שווער פאראויסצו־זאגען. אבער וואס מען קען זיכער בעהויפּטען איז, דאס „די שווינדלעריי און די טריקס" וועלען דיענען אלס א לעסאן פאר די בריטע מאסען אמעריקאנער בירגער בכלל און די ארבייטער בפרט. איין לעסאן איז: מען טאן זיך ניט פערלאזען אויף אנדערע אין אזעלכע וויכטיגע פראגען. אזא וויכטיגע רעפארמע, וויי א נייער טאריף, איבערצולאזען אין די הענד פון דער רעפובליקאנער פארטיי, הייסט נור זיך שפּיעלען אין קינדער־שפּיעל. דער צווייטער לעסאן איז: די אונפּהיגקייט פון די רעפארמער דורכצופּיה־רען טיפע ענדערונגען אין לעבען, און כל זמן די ארבייטער וועלען וועהלען אין קאנגרעס דע־מאקראטישע און רעפובליקאנישע טראסט־לייט, איז ניטא קיין האפנונג אויף וועלכע עס איז וויכטיגע רעפארמען אין אלגעמיין און אויף טאריף־רעפארמען ספעציעל.

מאַררים ווינטשעווסקי

עראינערונגען

צוויטער טהייל

.11

איך קום צום רשות היחיד. — דער קאַצעניאַמער פון די ערשטע אַבציגער יאהרען. — איך ווער א שתדלן. — אַן אַרעמער פילאַנטראָפּ. — פּנים חדשות. — עס ווערט אַ פּוילישער אידעל.

דריי־פיער יאָהר צווישען ליעבער־מאַנ׳ס טויט און דער גרינדונג פון ב׳ „פּוילישען אידעל", ד. ה., צווישען ענדע 1880 און דעם זומער פון 1884, זיינען געווען אין מיין לעבען וואָס איך וואָלט רופען „פּריוואַט־יאָהרען".

וואָלט איך דאָ געשריעבען מיין לעבענס־געשיכטע, אנשטאָט ליטעראַרישע און פּאָליטישע עראינערונגען, דאַן וואָלט איך געהאַט פּיעל, זעהר פּיעל צו דערצעהלען, וועגען יענע עטליכע יאָהר. אזוי אָבער וועל איך זיך בענוגענען מיט אייניגע אזעלכע אייגענצעלהייטען, וועלכע קענען האָבען אַן אַלגעמיינעם אינטערעס. איך וועל זיי נעהמען ווי זיי קומען מיר אַרויף אויף די געדאַנקען, זיך ניט שטאַרק קימערנדיג וועגען די כראָנאָלאָגישע אָרדנונג, א שטייגער: אין מוקדם ומאוחר בתורה.

איידער אָבער דאָס קען געטאָן ווערען, בעט זיך דאָ א קורצער איבערבליק פון יענער פּעריאָדע, וועניגסטענס אויף אזוי ווייט, ווי דאָס איז נויטיג פאַר אונזער ענין.

* * *

די דאָזיגע דריי־פיער יאָהר זיינען געווען אין גאַנץ אייראָפּע עהנליך צו דער צייט, וועלכע עס לעבט איצט איבער רוסלאַנד. די בערוישונג פון די זיעבעציגער יאָהרען, אין וועלכע עס איז געווען די פאַריזער קאָמונע, די גרויסע פאַלקס־בעווענונג אין רוסלאַנד, דער אויפשוואונג פון די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטיע, דער אַבקאַנג דערפון איבער דער גאַנצער וועלט — אַרויס־רעבנענדיג די יוניטעד סטייטס — און, אין אונזער ענגען קרייז, דער אָנהויב פון א סאָציא־ליסטישע בעווענונג צווישען אידען, — די בע־רוישונג, זאָג איך, פון יענע, די זיעבעציגער יאָהרען, איז איצט געווען צו־ענד. עס האָט זיך אָנגעהויבען דער קאַצעניאָמער.

די אַלגעמיינע וואָהלען פון דעם יאָהר 1881 אין דייטשלאַנד האָבען זיך געענדיגט מיט א גרויסע ניעדערלאָגע; אין פראַנקרייך האָט גע־הערשט א שרעקליכע רעאַקציע: אפילו דער אַלטער לאַוראָוו איז אַרויסגעטרייבען געוואָרען און דאָס נור דערפאַר וואָס ער האָט, צוזאַמען מיט וויערא זאַסולישט, געזאַמעלט געלד פאַר־ן (פּאָליטישען) „רויטען קרייץ"; פון דער שוויץ האָט מען געהאַלטען אין איין יאָגען און טרייבע; אויסלענדער, וואָהרענד די אָרטיגע בעווענונג איז געווען זעהר שוואַך; אין ענגלאַנד האָט א ליבעראַלע רעגיערונג געהאַלטען אירלאַנד אונ־טער דעם שטרענגסטען אויסנאַהמס־געזעץ און אין געווייסע גאַסען אין דובלין איז געווען א פּער־ברעכען זיך צו ווייזען אויפ׳ן גאַס נאָך 9 א זייגער פון אָוונד.

דאָס אָבער וואָס האָט ספּעציעל פּערבריי־טעט די מרה־שחורה אין אונזערע קרייזען, איז געווען די לאַנג אין רוסלאַנד.

נאָך דעם ערסטען מערץ 1881, וועו די טעראָריסטען האָבען געהאַט עראַייכט די העכסטע מדרגה פון זייער „אַמביציע", פערניכ־טענדיג דעם מאָן, וואָס אין זיין נאָמען און צו־ליעב זיין הערשאַפט עס זיינען געפאַלען אזוי פיעל קרבנות, האָט די רעוואָלוציאָנס־זון געגומען זינקען, באַלד אויף א ווייַלע אין גאַנצען פער־שווינדענדיג פונ׳ם פּאָליטישען האָריזאָנט. אין דער רעאַקציאָנערער נאַכט, וואָס האָט זיך איצט אָנגעהויבען, איז געבאָרען געוואָרען א נייער העסליכער בנ׳אָק ביי יענעם רוסישען אָנטיסע־מיטיזמוס, אַן וועלכען מען האָט כמעט שוין גענאַהט פערגעסען, עפּעס ווי מען פערגעסט אַן אַלטען, אויסגעמאַגערטען הונד אָהן צייַנער, און הגם ער האָט, דאַכט זיך, נאָך גאָר ניט לאַנג אימיצען אייגעבויסען ביז׳ן בויַן, האַלט מען איהם שוין דאָך פאַר אַן אונשעדליכען קנורערער וואָס איז, דאַכט זיך, מיט איין פּוס אין קבר — עבר ובטל מן העולם.

בקיצור, דער אַלטער רוסישער יודענהאַס האָט מיט אמאָל אַרויסגעבראַכט אויף דער וועלט דעם פאָגראָם, און וועו אויף נאָך ניט אין דער שרעקליכער אונמענשליכער פאָרם ווי מיר האָבען איהם דערלעבט צו זעהן אין קישינעוו, אָדעס, ביאַליסטאָק און סיעדלין, יעדענפאַלס שוין איז אזא געשטאַלט, וועלכע אפילו די שטעקערס, און

שפּעטער די ליוגערס, די דריומאַנס און די אַהל־וואַרדטס וואָלטען ניט אַנערקענט אַלס די פּרוכט פון זייער פּראָפּאַגאַנדאַ: זיי וואָלטען זיך גע־שעמט מיט איהם.

און דאָס האָט פּיעלע פון אונז, הגם ווייט, ווייט פונ׳ם שלאַכטפעלד, בעריהרט דירעקט, פּערזענלעך. זיך קלייַדענדיג און בילדענדיג פּאַר עכטע רוסען — אפילו ניט רוסען „מאַזשישער רעליגיאָן", ווייל אין די פּרייַע מדינות, וואוהין דער גוטער יאהר האָט אונז פערטראָגען, האָבען מיר געמעגט זיין פּריידענקער — זיינען מיר מיט אמאל דורכ׳ן פּאָגראָם אַרונטערגעשלייַדערט געוואָרען פון דער הויף פון די רוסישע בירגער־שאפט צוריק אין די אידישע קאָנורע, וואו מיכאַיל גריגאָריעוויטש איז פון דאָס ניי געוואָ־רען מיכה הערשעל׳ס און עס איז נור געבליבען די איין שטיקעלע נחמה, וואָס זייענדיג אין ענגלאַנד וואו מען פרעגט ניט קיין פּאַספּאָרטען און צום מישנה שם זיין דאַרף מען ניט וועכען געפּעהרליך קראַנק — ניט אין קיין אידישע הויז געדאַכט — איז מיכה הערשעל׳ס לייכט געוואָרען מייקעל הערריס, וואָס דאָס קלינגט האַלב ענגליש, האַלב אייריש.

אויף דעם אופן האָט מען אין דער צייט פון יענע 3—4 יאהר אין אונזערע קרייזען איבער־געלעבט א שרעקליך מרה־שחורה׳דיגע פּעריאָדע.

אם טרויעריגסטען האָט דאָן אויסגעזעהן די וויעגעלע פונ׳ם סאציאַליזמוס פּאַריז, צו וועלכע מיר האָבען זיך אימער געווענדעט איז לייַדען און אין פריידען, נאָך טרויסט און נאָך בעגייסטערונג, ווי א פרומער איד, לערך, האַלט די אויגען צום מזרח צו בעת ער דאַוונט, אוים־וויינענדיג זיין ביטער האַרץ אַדער זאָגענדיג הלל.

נאָך אינ׳ם זומער 1884, געדענק איך, בעת מיר אין לאַנדאָן האָבען שוין אָנגעהויבען זיך צו ריהרען און בעווענגען, וועו עס זיינען שוין געווען ערשיינען א פּאָאר נומערן פונ׳ם „פּוילישען אידעל", איז צו מיר קיין לאַנדאָן געקומען פילייפּ קראַנץ (מיט א ברעף פון הורוויטש׳ן, וועלכער איז פריהער דערמאָנט געוואָרען) און ער האָט געבראַכט פון פּאַריז אוא מין רעפּאָרט:

„וואָס זאָל זיך הערען — האָט ער אויף מיין פראַגע געענטפערט — דיזעלביגע מיטינ־גען, דיזעלביגע רעדנער אויף זיי, דיזעלביגע דרשות און דיזעלביגע צוהערער".

„די בעווענונג? וואו בעווענונג, וואָס בע־וועגונג? האָט ער (אונגעפעהר) געזאָגט מיט יענער אונגעהובעלטער עהרליכקייט, וועלכע איז נאָך עד היום זיין בעסטע אייגענשאפט.

און דאָס איז געווען צום סוף פון יענע פּעריאָדע, על אחת כמה וכמה אין די פריהער־דיגע עטליכע יאהר.

אונטער אזעלכע אומשטענדען איז נאַטיר־ליך ניט געווען פיעל געלעגענהייט וואָס צו טאָ־און אזוי ווי אין מיין רשות היחיד איז דאָן געווען מעהר בורענינע וויפיעל מיין געזונד האָט געקענט פערטראָגען, האָב איך פון קהל׳שע ענינים וועניג וואָס צו דערצעהלען.

* * *

פון די מעהר אַדער וועניגער אינטערעסאַנטע קלייניגקייטען, מיט וועלכע מיר ווילט זיך ענדי־גען דיזען טהייל פון מיין שילדערונג איז דער פאָלגענדער א קאָמיישער:

אין רוסלאַנד האָט זיך אין דעם יאהר 1882 אַדער 1883 געיאָווען א פאַלשער בן־נ״ן. ער האָט אויף מיין חשבון געשנאַרט אין קאָוונער אין מינסקער גובערניע, דאָן אין קיעווער און שפּע־טער אין דער שטאָדט אַדעס, וואו ער איז — האָט מען מיר געשריעבען — פריינגענפאַלען, ניט וויסענדיג, אז ליליענבלום קען מיך פּערזונליך. אין קיעווער גובערניע, איך געדענק ניט אין דיזען אויגענבליק דעם נאָמען פון די שטאָדט, האָט ער בעזוכט יהל׳ען, ביי וועלכען ער האָט זיך געלאָזט גוט גוהן עטליכע טעג, האָט גע־בראַכט געלט און האָט מיר געמאַכט א שם פאר א מענשען, וואָס קען ניט רעדען גראַמאַטיקאַליש קיין שום אייראָפּעאישען לשון.

אַרום דיזעלביגע צייט, אַדער עטוואָס פרי־הער, איז דערזעלביגער יונגערמאַן געקומען קיין קאָוונא. דאָרטען האָט מיר געמאַכט אן אַנדער מין שם, — אזעלכען וואָס האָט מיר שפּעטער פיעל מעהר געדרעהט א מח ווי די רעפּוטאַציע פאר אן עם־הארץ אין דקדוק, וועלכע ער האָט מיר איבערגעלאָזען אין יהל׳ם שטערטעל.

אין קאָוונא האָט מען, נעמליך, פון איהם ערפאָהרען אז אויך בין די „רעכטע האַנד" פון לאָרד ראָטהשיילד, עפּעס א גאַנצער מאַכער בייַ די מיטעלזוייַלען פון דעם פינאַנציקעניגהטהום. איינער וואָס איז אן איינגעהער בייַ דעם שר (סער) משה מאָנטעפיאָרע און... וואָס איהר וויילט אליין. דאָס אלעס איז, נאַטירליך, געווען: ניט געשטויגען ניט געפּלויגען, אבער אזוי ווי אפילו מיין פאטער האָט ניט געקענט לייקענען אז איך ארבעט ווירקליך בייַ ענגלישע „מיליאַ־נערען" (די זעליגמאַנס), האָט מען דעם בעל־דבר געגלויבט, קלערענדיג אז דעם פאטער מיינעם לויגט ניט (צוליעם וואָס וועט מען באַלד זעהן) אז מען זאָל וויסען דעם „אמת". אין קאָוונא, פערשטעהט זיך, האָט דער בעל־דבר זיך ניט ארויסגענעבען פאר בן־נ״ן; ער האָט זיך אב־געפופען ביין אייגענעם נאָמען און אזוי ווי קיינער האָט ניט געקענט זעהן א שלעכטען מא־טיוו אין זיין לויבען און זינגען מיין נאָמען אן מיינע מעשים טובים, האָבען איהם פיעלע געגלויבט.

עס האָט ניט לאַנג געדויערט און מיין פא־טער האָט געזומען קריענגען טעליכע געסט פון שטאדט און פון ארומיגע שטעדלעך. דאָס האָט מען געדאַרפט האָבען דעם אדרעס פון „לאָרד ראָטהשיילד׳ס רעכטע האַנד" אין לאָנדאָן, און וואָס מעהר מיין גוטער, קלוגער, אלטער טאטע,

ניט וועלענדיג מיך בעלעסטיגען, האָט געמאכט שווייערינקייטען, אלין מאהר איז מען געוואָרען איבערצייגט, אז איך מוז עפעס זיין ווער־וויים וואָס פאר א וויכטיגע פערזענליכקייט.

דער פּועל יוצא איז יעדענפאלס געווען, אז איך בין, וויילענדיג — ניט וויילענדיג, ווירקליך געוואָרען א גאנצער שתדלן פאר אידישע עמי־גראנטען פון דער ליטא און פון פוילין, וועראנדיג דורך דעם אין אמת'ן אן איינגעהער, הגם אזא אונליבער גאסט ווי דער שפּריכווערטליכער טאטער אין רוסלאנד, ביי די אידישע פּריעסטער און הויך־פּריעסטער פון דער גילדערנער קאלה.

אגב אורחא וועל איך דא זאָגען, אז אויב מיר פלעגט זיך אמאל איינגעבען צו קריעגען א חשובע אונטערשטיצונג פאר אן אונגליקליכע עמיגראנטען־פאמיליע, איז דאָס כמעט אימער געווען כדי זיי צוועקצושיקען פון ענגלאנד. דער גרעסטער טהייל פון דעם בעריהמטען „מענשיאן־הויז־פאָנד" (א האלבע מיליאָן דאלאר) איז פער־וועגדעט געוואָרען צו דעם צוועק אז מען זאָל וואָס גיכער פּטור ווערען פון די „פאלאקים".

* * *

אט איז א פאל פון שתדלנות, וועלכער איז ווערטה אז מען זאָל אויף איהם שפּענדען אביסעל צייט, טינט און פאפּיער.

אין לאנדאָן איז, צווישען פיעלע אנדערע, אין דעם יאהר 1882 אנגעקומען א סלאָבאָטקער פאמיליע פון 4 אדער 5 פּערשונן. דער פאמי־ליענפאטער, א תלמודיסט, א מחבר און א פּריי־דענקער (בשתיקה) האָט געהאט צו מיר א בריף פון מיין אלטען. דאָס איז געווען וואָס מען רופט אויף דעם פילאנטראפישען לשון „א דרינ־געדער פאל".

איידער זיי זיינען געקומען צו מיר האָט זיי דער שלים־מזל, דער הויפּטארגאניזאטאר פון די אידישע עמיגראציע נאָך היינטיגען טאג, פער־פיהרט אין א כשר'ע אכסניא אין מענסעל סטריט ניט ווייט פון דער טעמזע, וואו מען האָט איינ־וואנדערער רעגעלמעסיג בעריסען, געפליקט אין געשונדען — אפילו אזעלכע וואָס האבען געהאט זאהר וועניג הויט, פעדערן און קלויבער אויף זיך, וועלכע עס זאָל לויגען צו שינדען, צו פלי־קען, צו רייסען.

די אויפגאבע פאר מיר איז געווען א דאָפּעלטע: מען האָט זיי געדארפט בעשיצען געגען דעם בעל־אכסניא און זיי אזוי ניך וויי מעגליך אוועקשיקען קיין אמעריקא, וואוהין זיי וואָלטען לכתחילה דירעקט געווען געפאָהרען, וועז זיי וואָלטען געהאט מיט וואָס.

דאָס איז אבער ניט געגאנגען אזוי גיך וויי מיר און זיי האָט זיך געוואָלט, דערהויפּט וויייל צו די שיפסקארטען האָט זיך געבעטען א קליינע סומע געלד, כדי זיי זאָלען ניט אנקומען אין די נייע וועלט ווי מען קומט אן אויף יענער וועלט · מיט ליידיגע הענד.

און אין צייט פון א וואָך אדער 10 טעג איז די אונגליקליכע פאמיליע געווען צוגוופּגע־שפּאַרט אין א קלייניעם, שמוציגען צימערל, וואו דער דלות האָט געפייפט פון אלע לעבער, שפּיי־לענדיג א מורא'דיג־טרויעריגען „הנני העני ממעש"; וואו איין בעט האָט אין זיך פאָר־מיעסטשעט אלעמען און איין טרוקענער ביסען האָט אלעמען געזעטיגט.

אבער ניט דאָס בין איך אויסען.

איין אוועג קום איך בעזוכען מיינע לאנדס־לייט. איך געפּין אין צימער א יונגען מאן, א בחור פון א יאהר 20, זעהר אן אבגעריסענעם, זיצענדיג ביים טישעל, אויף וועלכען עס האָט געברענט א קראָסין־לאמפּ, און דוקא ניט קיין זעהר שלעכטער, זיצענדיג און לעזענדיג א בוך.

אויפ'ן ערסטען אויגענבליק האָט זיך מיר געדאכט אז איך בין אין א פרעמדען צימער. איך פרעג דעם בחור און געפּין ארויס, אז איך האָב ניט פערבלאָנדזעט. מיר ווילט זיך פרעגען ווי אזוי ער קומט אין זייער צימער, נור איך האָלט זיך צוריק.

איך גיע ארויס. מיר קומט אנטקעגען מיין פרויינד. איך דערצעהל איהם, אז דער עסק געהט כשורה, אז ער וועט מיט זיין פאמיליע באלד קענען אבפאהרען נאָך אמעריקא.

„קסטאטי! — זאָג איך צו איהם — ווער איז דאָס דער בחור ביי אייך אין צימער?

— ער? ענטפערט מיין פרויינד, ער האָלט זיך דא אויף ביי אונז.

— ביי אייך? פרעג איך א פערוואונדער־טער.

דער מאן וועדט מבולבל, עפעס אזוי ווי איך וואָלט איהם געכאפט ביי א גנבה און ענטפערט, שטאמלענדיג:

— פערשטעהט איהר... האָט ער דאָך גע־בלאנדזעט ביי נאכט אין וויטשעפעל... הונגע־ריג, אבגעריסען... האָב איהם געפונען אזוי אהן א... אהן א דאך איבער'ן קאָפּ, האָב איהם אריינ־גענומען. מיט איינעם מעהר... סאי ווי סאי ניט גראָם. וואָס זאָל מען טאן?

* * *

און דער שטראָם פון איינוואנדערער איז זיך טעגליך געוואקסען אין בריטקייט און אין אימפּעט. די ביסעלע רוה, פריעדען און פריי־הייט, וועלכע עס האָט דעם אידען איבערגעלאָזען דער קריעם־קריעג, איז פערשוואונדען געוואָרען נאכ'ן טערקישען קריעג פון די יאהרען 1877—1878; עפעס אזוי ווי דער פאל פון פלעווגא וואָלט פערניכטעט די פרוכט פון דעם פאל פון סעבאסטאפּאל: אזוי ווי דער איד וואָלט נור קענען געהן בקומה זקופה וועז דער קאצאק וועדט

געטראמפּעלט אונטער די פים פון זיינע אייבּיגע שונאים, און איצט, אזוי ווי די בעסערע צייטען פּאר אידען אין רוסלאנד זיינען געווען צוריק־ענד און מען האָט — אין 1883, למשל — היינט אין ראָסטאָוו אויפ'ן דאָן, מאָרגען אין יעקאַטע־רינאסלאַוו, איבערמאָרגען אין ניזשני־נאָווגא־ראָד געפֿינדערט, נע'הרג'עט, אָפּט מיט מכות אכזריות ערמאָרדעט די שטיעפקינדער פון „מאטושקא ראסיא", — איצט, זאג איך, האָט זיך אָנגעפאנגען די גרויסע עמיגראציע, וועלכע איז געמאנגען דער עיקר קיין אמעריקא, אבער א גרויסער טהייל קיין ענגלאנד.

צווישען די לעצטע זיינען די מעהרסטע געווען מענשען, וועלכע האָבען פּשוט ניט געהאט גענוג געלד צו קויפען א טיקעט „אזש ביז נאיי־אָרק", אבער עס איז געווען אן אנדער קלאס אויך. עס האָבען זיך געמוסען ביי אונז בעווייזען יונגע לייט וואָס האָבען זיך ניט געיאָגט נאָך די געלד, נאָך די גרויסע געלד, וואָס וואלגערט זיך אין די אמעריקאנישע גאסען; יונגע לייט, וואָס פאר זיי איז געווען פרייהייט וויכטיגער ווי גאָלד און אזוי ווי די פרייהייט איז געווען אין ענגלאנד נעהנטער ווי אין אמעריקא, זיינען זיי געקומען צו אונז.

און אזוי האָט עס פאסירט אז וועהרענד אין די זיעבציגער יאָהרען זיינען יונגע לייט ווי לעבערמאן, הוירוויטש, ראבינאָוויטש און די אנדערע פון אונזער קליינע, רויטע קאָלאָניע גע־ווען א זעלטענהייט, האָבען זיך איצטער — אין אָנפאנג פון די 80־ער יאהרען — געמומען בע־וויזען צעהנדליגע אזעלכע. אויף דעם אופן איז מעגליך געווארען א וועבענטליכע צייטונג (ווי דער פוילישער אידעל) אין 1884, בעת אין 1879 האָט מען ניט געקענט צונויפקלייבען 25 דאָלאר אום ארויסצוגעבען די בראָשורע „יהי אור"!

אויף דעם אופן ערקלערט זיך פיעלליכט אויך דער פאקט, וואָס אין די ערסטע יאהרען פון 1885 ביז 1890 האָט די אמעריקאנישע בעוועגונג געצויגען אויהר גייסטיגע השפּעה כמעט אין גאנצען פון ענגלאנד, ניט אכטענדיג דאָרויף וואָס דאָ איז שוין דאן געווען א פיעל, פיעל גרעסערע אידישע בעפעלקערונג ווי דאָרטען. נאָך מעהר. די ערסטע סאציאליסטישע צייטונג, וועלכע האָט געהאט א בעדייטונג, איז ערסט מעגליך געווארען וועהן קראנק, פייגענבוים און אנדערע זיינען אריבערגעבראכט געווארען אהע־פון ענגלאנד.

* * *

וועגען די יונגע לייט, וועלכע זיינען צו מיר דאן צוגעשטאנען, קען איך זיך איצט ניט פערבריייטען. זאגען וועל איך נור, אז די צוויי צווישען זיי, וואָס האָבען זיך שפּעטער אויסגע־צייכענט, זיינען ביידע געקומען קיין לאָנדאָן אלס ארבייטער. איינער פון זיי איז געווען א סטאָליער און דער אנדערער א שטעפער פון שיך־אויבערלעדער. זיי זיינען געווען מיינע לייבסטע תלמידים, יעדער אויף זיין אופן. אין כאראקטער זיינען זיי געווען אזוי ווייט ווי דער נאָרד־פאָל פון ס'זיד־פאָל איינער פון דעם אנ־דערן, אבער בייידע זיינען זיי געווען אמת'ע קינדער פון פאָלק.

דער סטאָליער הלזאָהן, אין פיעלע פרטים אן אויסערגעווענליכער מענש, איז, ווי עס ווייזט אויס, היינט שוין וועניג־וואָס טהעטיג אין דער בעווענונג. זיין אמאָליגער חבר וועס האָט דורך זעלבסטבילדונג עררייכט א בעדייטענדע מדרגה פון אינטעליגענץ.

אויב דיזע עראינערונגען וועלען פאָרטגע־זעצט ווערען, וועלען מיר זיך מיט יענע צוויי יונגע לייט נאָך טרעפען. דאָ מוז איך, איידער איך שליס, דערמאָנען אן אנדער ארבייטער פון יענער צייט, אָהן וועלכען עס וואָלט קיינמאָל קיין „פוילישער אידעל" אויף דער וועלט ניט געווען.

דאָס איז געווען א שריפטזעצער מיט'ן נאָמען וועהרבער, א גאליציאנער יונגער מאן. מיט איהם איז ערגעץ־וואו בעקאנט געווארען ראבינא־וויטש (או"ר) פון קענינסבערג.

ביי זיי בייידען האָט זיך אויפגעלעגט א פלאן צו גרינדען א אידישע דרוקעריי.

ראבינאָוויטש, א מענש מיט א „פראקטישען זין" אפילו אין יענע צייטען, האָט בעשלאָסען; אוועקצולעגען אן א זייט רינגאריסטיש־פריידענ־קערשע „פאראורטהייל" און זיך נעהמען צו־ליעב פרנסה, צו דעם סאָרט ליטעראטור, וועלכען עס פערלאנגט די מאָריטעט, — היינו, סדורים, מחזורים, תחינות און דערגלייכען. ער האָט גע־קלערט אז ער וועט קענען קאָנקורירען מיט רום־לאנד אין קלענערע דרוקאַרבייטען און אימפּאָר־טירען פון דאָרטען די גרעסערע.

איז אָבער געווען א שוויעריגקייט.

עפענען א דרוק, אפילו א קליינעם דרוק, אפילו נור אריינשטעלענדיג א האנדפּרעס אין אייניגע קאסטענס שריפט איז דאָך נור מעגליך וועהן מען קען רעכענען אויף גענוג ארבייט, כדי אז עס זאל זיך לוינען צו צאָהלען רענט, צו האלטען א זעצער און א דרוקער. אמת, דער דאָזיגער זעצער מיט'ן דרוקער וועט זיין דער פּאָרטנער וועהרבער אליין, וועהרענד ער, ראבינא־וויטש, וועט זיין דער טהויער, דער „ביזנעס־מענעדזשער". אבער ניט דער „האנדארבייטער", ניט דער „קאָפּמענס" קענען אין ערגעץ ניט לע־בען פון קינפטיגע פערריענסטען, אָהן קאפיטאל אין דער האנד, אדער קאפיטאל אין דער פאָרמע פון מטלטלין און קרקעאות. און דאָ מוז ערשט דער אנגעבאָט בעשאפען די נאכפראגע, וויל דערווייל רייסט מען נאָך אין לאָנדאָן אזעלכע

סחורה פון די הענד ניט, דער עולם מוז ערסט זעהען אן אבראזטשיק דערפון און דורך דעם קריעגען דעם חשק דערצו.

טו וואס־זשע טהוט מען?

איז ראבינאוויטש געפאלען אויף א פלאן, און מיט איהם איז ער געקומען צו מיר.

דער פלאן איז געווען אזעלכער:

היות, אזוי ווי א דרוקערייי אהן קאפיטאל קען נור עקזיסטירען דאן וועז זי איז לכתחילה געזיכערט מיט „סטעדי" ארבייט;

היות, אזוי ווי סטעדי ארבייט קען נור געבען א וועכענטליכע צייטונג און

היות, אזוי ווי אזא צייטונג, כדי אז זי זאל ווערען, מוז מען אליין בעשאפען,

זיי עם בעשלאסען אז די העררען ראבינא־וויטש, ווערבער און בן־ניז גראנטירען יעדער א דריטעל פון דעם צוקינפטיגען דעפיציט (אויף די ערסטע צייט) און גרינדען א וועכענטליכע צייטונג, פון וועלכע ראבינאוויטש איז דער ארויסגעבער, ווערבער דער דרוקער און בן־ניז דער רעדאקטאר, און טאקע אונטער דעם נאמען בן־ניז, מחמת לגבי די זעלינמאנס איז כדאי'ער געווען אז דעם רעדאקטאר'ס אמת'ער נאמען זאל בלייבען אונבעקאנט.

אויף דעם אופן איז איין זומער נאכמיטאג אין א שפאציערגאנג אין ספיטאל־פיעלדם צווישען או"ר און בן־ניז, די אמאליגע העברעער, בעשלאסען געווארען צו זאגען זיי־געזונד צו די ליעבע אלטע העברעאישע שפראך און זיך צו נעהמען צו אידיש. אזוי ווי אבער ראבינאוויטש האט קיין אידיש ניט געקענט, בין איך אריין אלם רעדאקטאר מיט פולע מאכט אין דער אונטערנעהמונג, — א פערגניגען וועלכער האט מיך שפעטער געקאסט שהנע עטליכע צעהנדליג פונט שטערלינג.

אבער דער „פוילישער אידעל" איז ערשיינען און דעם 25טען יולי פון דעם איצטיגען יאהר וועט זיין פערגאנגען א פערטעל יאהרהונדערט פון יענעם טאג.

דערמיט ענדיגט זיך די ערסטע און עם הויבט זיך אן די צווייטע פעריאדע פון מיין טהעטיגקייט — צו גוטען אדער צו בייזען.

מיינע לעזער און איך וועלען זיך איצט אויף א ווייל אבשטעלען און אבציהען דעם אטהעם.

לעאָן קאָבּרין

פערשטאַרבענע קלאַנגען

(בילדער פון דער נאָהענטער פערגאַנגענהייט).

(שלום)

8.

יינמאָל אין־דער־פֿריה, קומט יאָשקע אַריין צו מיר א בליי־כער, א צוטראָגענער, און זאָגט מיר מיט א שטיל הייזערי־קול:

מען האָט איהם טאָקע געהאַנגען, ה י ר ש ק ע ר ן !

ערשט זיך דערוואוסט... אין מיטען נאַכט איהם דערשטיקט !... אַרציק׳ל און הערשעלע און נאָך עטלעכע זיינען אַוועק איבער די פֿאַבריקען, אַנ־זאָגען די אַרבייטער... מיר וועלען היינט האָבן וועגען דעם א פערזאַמלונג אין וואַלד. וועט איהר זיין דאָרט?

און געזאָגט עס, לויפֿט ער אַוועק ווייטער, א בלייכער, א צוטראָגענער, אַן אויפֿגערעגטער...

* * *

פֿאַרווייז זיינען זיי צונויפֿגעקומען אין אַלטען וואַלד, צווישן וויאָרסט אונטער שטאַדט, בחורים מיט מיידלעך, בעיאָהרענטע אידען, מאַנכע פון זיי, וואָס איך האָב נאָך נאָר ניט לאַנג געקענט אַלס הענדלער אויפֿן מאַרק, און אויך פופצעהן, זעכצעהן־יעהריגע אינגלעך... זיי אַלע זיינען געקומען שטיל, מיט ערנסטע, כמעט טרויעריגע מינעס, ווי מען קומט צו א טויטען אין הויז... מאַנכע פון זיי האָבען געטראָגען אויף זיך פאַרטוכער און ביי מאַנכע זיינען די אַרבעל געווען פערקאַשערט אויף די מוסקולים־טע אַרעמס און אַנדערע, אין העמדלעך איבער די הויזען, האָבען געטראָגען זייערע רעקלעך אויף די פֿלייצעס. זיי אַלע זיינען געקומען אין וואַלד גלייך פון די פאַבריקען, וואַרפענדיג די אַרבייט־צווישען זיי זיינען אויך געקומען א צוויי—דרייי אינטעליגענטען מיט בלייכע פנים׳ער און ביי א צעהנדליג רוסישע אַרבייטער. די מעהרסטע פון זיי האָבען זיך צוזעצט אין קופֿקעס אויף די קוסטעס צווישען די דונקעלע בוימער, און אַנדערע האָבען אַרויפֿגעקלעטערט אויף צווייגען פון בוימער און זיינען דאָרט געזעסען...

און אויפֿן הימעל איבער׳ן אַלטען וואַלד האָבען זיך געקליבען וואָלקענס. אין דעם אַלטען וואַלד איז געווען דונקעל און שטיל. קיין הויך פון א וויינטעלע, קיין ריהר פון א צווייגעלע, קיין רויש פון א בלעטעלע, קיין פּיפּס פון א פייגעלע. עס האָט זיך געדאַכט, אז די נאַטור דאָ הערט זיך צו צו עפּעס מיט אַן איינגעהאַלטענעם אָטהעם. דיזע דונקעלע שטילקייט איז פון צייט צו צייט איבערגעריסען געוואָרען פון מענשליכע ווייכע טריט איבער דעם טיעפּען גראָז, פון א טרעסצען פון א צווייגעל, וואָס איינער פון די פערזאַמלטע ברעכט אָב פון א בוים, פון א פערשטיקט הוסטען אין איין קופֿקעלע מענשען און פון א שטילען רעדען אין א צווייטען קופֿקעלע...

— קינדער —הערהערט זיך פֿלוצים פון איין קופֿקעלע א גראַבע באַס־שטים— באַלד וועט זיין א שטורם!

— זאָל שטורמען! —ענטפערט איהם אָב א הילכענדיגע שטים פון א צווייטע קופֿקעלע אַנטקעגען— זאָל אָבער שטורמען שטאַרק, שטאַרק, אז די ערד זאָל אויפֿגעטרייסעלט וועראן...

— און מיט דער ערד צוזאַמען זאָל אויפֿ־געטרייסעלט וועראן —כאַפּט אונטער פון אונ־טער א בוים אַן אַנגענעהמע שטים פון א מיידעל, וואָס ענדיגט מיט א טיעפען זיפֿץ.

— איך האָב איהם געקענט... וועג איך בין געווען אין ווילנא... — הערהערט זיך א פער־שטיקט שלוכצען פון א מיידעל ניט ווייט פון מיר. איך קוק זיך אום: איינער פון די אינטע־ליגענטען שטעהט נעבען א יונג מיידעל, וואָס זיצט אויפֿן גראָז, צונויפֿגעקאַרטשעט, מיט א ווייס טיכעל ביי די אויגען און הערצהעלט עפּעס, שלוכצענדיג...

— דעם גרויסען גייסט פון די מאַקאַבעער האָט געהאַט יענער שוסטער — ענטפערט איהר דער אינטעליגענט מיט בעגיייסטערונג אין קול— זיי האָבען זיין קערפּער געטוידעטט, אבער ניט זיין גייסט... דיזער גרויסער גייסט לעבט אין אונז אַלע, וואָס האָבען זיך דא פערזאַמלט. לעבט און וועט לעבען, ביז...

אין דיזער צייט קומט אַריין אין וואַלד ארציק׳ל מיט דעם קראַנקען הערשעלע׳ן, יאָשקעס אמאָליגען פּועל, און מיט נאָך א יונגענמאַן, וואָס קוקט אויס אי א אינטעליגענט, אי אַן ארבייטער און וועלכער טרעט עפּעס אזוי מאַדנע, ווי פער־גנב׳עט, אומקוקענדיג זיך אויף אלע זייטען.

הערשעלע טראָגט עפּעס א צונויפֿגעוויקעל־

טע זאך אונטער דער פאכווע און אין גאנג וויעגט ער זיך מיט זיין שמאלען, שפיציגען קערפער אויף זיינע לאנגע, דינע פיס, ווי ביי א בוטשאן. ער אטהעמט שווער פון גיך גהען, שצירעט מיט זיינע מאדנע, וויסע ציינער, גלאצט מיט די אויגען און דער פליישיגער קנאפּ ביים גארגל אויף זיין לאנגען דינעם האלז שפרינגט ארום ארויף און אראב יעדעם מאל, בעת ער טהוט א ציה דעם אטהעם... ער איז שטארק פערשוויצט און זיין פנים, וואם איז וויים מיט דער וויסקייט פון תכריכים, און די רויטע האר וואם קוקען ארוים פון אונטער א ברייטער דעמקע, גלאנצען פון שוויים...

ארציק'ל גההט צו צו מיר.

— דער טאטע איז נאך ניטא? — פרעגט ער מיך צוטראגען — ער מיט נאך אייניגע זיינען צוועק צו אויואנאוו'ן, צום גלח'ס זוהן... מסתמא וועלען זיי דא באלד זיין.

איוואנאוו איז געווען א שטודענט, וועלכען מען האט אויסגעשלאסען פון קיעווער אויניווער־זיטעט, וויל ער איז געווען דער אנפיהרער פון א דעמאנסטראציע...

— און ווער איז יענער אונבעקאנטער יונגערמאן, וואם איז געקומען מיט אייך? — פרעגט איך ארציק'לען, מיינענדיג דעם יונגענמאן, וואם האט אויסגעזהן ווי אן ארבייטער און ווי אן אינטעליגענט, און וועלכער איז איצט געווען פערשוואנדען צווישען דעם ארומיגען עולם אין וואלד.

— א, יענער, וואם איז געקומען מיט מיר און הערשעלע'ן? — פרעגט איבער ארציק'ל און ענטפערט: — ער הייסט „מאטקע", אן אינטע־ליגענטער ארבייטער, ניט לאנג ביי אונז אין שטאדט... א גוטער, איבערגעבענער קעמפּפער...

אין א ווילע ארום קומט יאשקע א פער־סאפעטער, אן אבגעאסענער מיט שוויים, מיט דעם היטעל פערדרוקט אויפ'ן פאטילניצע. מיט איהם קומען נאך אנדערע און צווישען זיי איוואנאוו, א רוס, מיט א בלייך, אינטעליגענט פנים, מיט שוואַרצע לאנגע האר, מיט א שוואַרץ רונד בערדעל און מיט אויגען, אין וועלכע עם טונקען זיך אב אי טרויער, אי ליידען, א גוטסקייט און וויבקייט פון א צארטען פרויענצימער, אין די ענטשלאסענקייט פון א מוטהיגען מאן...

יאשקע קריכט ארויף אויף א הויכען בער־געלע פון אבגעבראכענע צווייגען, זאמד און שטיינער, נעהמט אראב דאם היטעל פון זיין שוואַרץ־גע־קרויזטען קאפּ, קוקט זיך ארום אויפ־גערעגט אויף די פערזאמלטע ארבייטער און ארבייטערינס און מאכט מיט א ציטערנדיגער שטים:

— ברידער און שוועסטער...

א געמורמל לויפט דורך דורכ'ן דונקעלען וואלד פון די פערזאמלטע, ווי דאם שפּצען פון ווינד: — ש־ש־ש־א־א־א!...

און עם ווערט שטיל... טיף פון וואלד דער־הערט זיך נור דאם רחמנות'דיג פיפסען פון א פייגעלע, וואם פיהלט דאם אנקומען פון א שטורם...

— ברידער און שוועסטער — הייבט וויעדער אן צו רעדען יאשקע — איהר וויסט שוין צוליעב וואם מיר האבען זיך אהער פער־קליבען...

און דא וויקעלט פאנאנדער הערשעלע די זאך, וואם ער האט געהאלטען אונטער פאכווע, — א רויטע פאהן, און אין דער דונקעלהייט פון וואלד שלאגט זי אב פאר די אויגען פון די פער־זאמלטע, ווי דער רויטער מארגענשטערן, ווי דאם רויטע געזונדע בלוט פון דעם יונגען לעבען... און ער פאכט מיט איהר אין דער ארומיגער דונ־קעלהייט, הערשעלע, און שרייט מיט אלע אברים: — הוררא! הוררא!

— הוררראַ־א־א! — ענטפערן איהם פון אלע זייטען בעגייסטערטע קולות פון מענער און פרויען.

זיי שפרינגען אויף פון זיערע ערטער, די פערזאמלטע, וואַרפען זיערע היטלען אין לופ־טען, קוקענדיג אויף די רויטע פאהן, וואם הער־שעלע האלט איצט אין לופטען איבער'ן קאפּ, פאכען מיט וויסע און רויטע טיכלען, שרייען: „הוררא", „דא זדראסטוואויעט", „האלאי!"... און זייערע קולות גיסען זיך צונויף אינאיינעם, צוטראגען זיך איבער דעם דונקלען וואלד אין דער־שטילער, געפערטער לופט, רייסען זיך ארויף, ארויף און סטראשען, דאכט זיך, דעם פערוואלקענטען הימעל...

—הוררא! דא־ל־ל־לאי! דא־ל־לאי!!!

אין א ווילע ארום איז אלעם וויעדער שטיל אין דעם דונקלען וואלד. יאשקע שטעלט פאר פאר די פערזאמלטע איינעם פון די אינטעלי־גענטען, וועלכער האט פערנומען יאשקע'ס פלאץ, רעדט ער פון דאָרט צום עולם מיט וואַרעמקייט אין קול. מיט שטארקע וועַרטער, מיט ברענענדיגע פארבען שילדערט ער פאר זיי, פארוואם דער וויכטער שוסטער האט מקריב געווען זיין יונג לעבען... „זיי האבען זיינע אידישע חברים" — קלינגט מיט ענטרים־טונג זיין היכענדיגע שטים איבער דעם דונקלען וואלד — „געשענדעט, געמארטערט, וויי די אמאליגע בארבארישע פריצים פלעגען שענדען זיערע ליב־אייגענע אין זיערע פערד־שטאלען! מיט ריטער האבען זיי זיי געשמיסען, אין פאסען האבען זיי געשניטען זיערע לעבעדיגע קערפערס. דאם בלוט האט געפייפט אין שטראמען... די עדעלסטע געפיהלען אין דעם מענשען האבען זיי געטרעטען מיט זיערע שווערע קאפּיטעס... און די מערדער האבען נאך מסתמא ערווארטעט, אז דער געשענדעטער „מאשקא", צי „שמילקא", אט יענער, אויף וועמען זיי זיינען געווען צו קוקען, וויי אויף א שקלאף, א פייגלינג, אהן זעלבסטאכטונג און זעלבסטרעספעקט, וועט זיי נאך דערפאר א קוש טהון אין האנד! אבער

דער ווילנער שוסטער האָט זיי געוויזען, אז ער איז א איד, ניט קיין שקלאַף, אז ער געהערט צו יענעם אַלטען, אונשטערבליכען פאָלק, צו וועלכען עס האָבען געהערט די מאַקאַבעער!"

דער עולם הערט זיך צו צו איהם הינגעריסען, מיט אויסגעגלאָצטע אויגען, מיט אָפענע מיילער און מיט הייסע ברענענדיגע אָטהעמס. אייניגע שאָקלען צו מיט די קעפ, אזוי ווי זיי וואָלטען איהם געהערט געגעבען.... אנדערע זיפצען און אנדערע, די איינגערע, צווישען זיי אויך ארציק'ל, דרייקען מיט די פויסטען, שצעמען מיט די צייגער און זידלען אין דער שטיל... די מיידלעך כליפען, ווישען זיך די אויגען מיט וויסע טיכלעך און כליפען... הערשעלע שטעהט מיט דער רויטער פאָהן איבער'ן קאָפ קעגען דעם רעדנער, קוקט אויפ'ן רעדנער מיט אן אונגליקליכען אויסזעהען, שלינגט די טרערען און ביי יעדען שלונג, וואָס ער טהוט, ציטערט ביי איהם דער פליישיגער קנאָפ ביים גאַרגל... יאָשקע שטעהט אויך הינטער'ן רעדנער, מיט דעם קאָפ אריינגענומען אין ביידע הענד, הערט זיך צו צו איהם פערטראַכט און ביי יעדער שטאַרקער פראָזע, וואָס דער רעדנער זאָגט ארויס, שאָקעלט ער צו מיט'ן קאָפ...

און ביי די לעצטע ווערטער פון דעם רעדנער רייסט זיך ארויס ביי דעם גאַנצען עולם אזא בעגייסטערטער „הורא", אז עטליכע מינוט נאָכאַנאַנד דוכט זיך, אז דער גאַנצער וואַלד פילדערט און שטורמט...

ווען עס ווערט שטיל, הייבט וויעדער אָן צו רעדען דער אינטעליגענט:

— און מען האָט איהם דערשטיקט!... פון זיין קבר אָבער רעדט צו אונז זיין לעבעדיגער גייסט: „אידען, קעמפפט פאַר אייער מענשענרעכט, קעמפפט פאַר אייער פאָלקסרעכט... אייערע אור־עלטערן האָבען זיך מקריב געווען אויף שייט־העלצער, אין פייער און וואַסער זיינען זיי מיט שמחה געשפּרונגען פאַר דעם כבוד פון זייער גאָט; זייט איהר זיך מקריב, איהר אידען פון איצטיגען דור, פאַר דעם כבוד פון דעם מענשען, פאַר אייער אייגענעם מענשליכען כבוד! ! אידישע ארבייטער, די אמאָליגע אידישע קעמפפער אין רוסלאנד, פון פינף און צוואַנציג יאהר צורוק, האָבען מקריב געווען זייערע יונגע לעבענס ניט אלם אידען צוויישען אידען און פאַר אידען אויך, נור אלם „צופעליגע" אידען פאר דעם רוסישען „קלענערען ברודער" און אויסשליסליך נור פאַר דעם רוסישען... דערין ליגעט די גרויסע שולד פון די אמאָליגע אידישע קעמפפער, וואָס זיי האָבען זיך ארויסגענעבען נור אלם צופעליגע אידען, וואָס זיי האָבען זיך געהאַלטען פרעמד פון זייער פאָלק! — איהר אבער, אידישע ארבייטער, קעמפפט אלם אידען, זייט זיך מקריב אלם קינדער פון אייער פאָלק פאַר דאָס גליק פון דעם אידען און דער גאַנצער מענשהייט." — ענדיגט ער מיט בעגייסטערונג.

— הוררא־א־א!... — כאַפט וויעדער אונטער דער עולם, און דער דונקעלער וואָלד וועהרט פערהילכט מיט א בעגייסטערטען געזאַנג פון מענער־ און פרויענשטימען... עס זינגען אלע און מאַכען מיט די הענד און קלאַפען צו מיט די פים פון התלהבות... יאָשקע זינגט אויך מיט זיין באַסאָווער שטים, און ביי יעדער שטאַרקער פראָזע פון ליעד, טוט ער א מאָך ענערגיש מיט די הענד, בליצט מיט זיינע אויגען און זיין באַסאָווע שטים הייבט אָן צו געוואַלדעוועטן דאָן שטאַרקער, מיט א מין רוגזה געוואַלדעוועט זי... ארציק'ל זינגט אויך הינגעריסען מיט אן אנגענהמער ברוסט־שטים... נור מעהר הינגעריסען פון אלע זינגט הערשעלע. ער האַלט דעם קאָפ פערריסען אין דער הויך, פאַכט מיט דער רויטער פאָהן אין לופטען און אלעם זינגט, דאַכט זיך, אין איהם: דער לאַנגער שפּיציגער קערפּער, די בלויע אויסגעגלאָצטע אויגען, די מאָדנע וויסע ציינער און דער פליישיגער קנאָפ, וואָס טאַנצט ארום אויף זיין לאַנגען, דינעם אויסגעצויגענעם האַלז...

פלוצים לויפט דורך א שטאַרקער ווינד איבער די שפּיצען פון די בוימער, און די בוימער הייבען זיך אָן צו שאָקלען און צו זשוזשען איבער'ן גאַנצען וואַלד... עס ווערט נאָך דונקעלער, פינסטער... פון ווייטען דערהערט זיך א דונער און באַלד שניידט דורך די פינסטערנים א בליץ...

דער עולם ווערט אנטשוויגען, ווי נעהמען געהן אהיים.

יאָשקע נעהמט שרייען:

— צוגעהט זיך ניט! איוואַנאָוו וועט נאָך רעדען...

דער עולם בליבט שטעהן.

ווען איוואַנאָוו שטעלט זיך רעדען, דערהערט זיך וויעדער א דונער, נאָך א שטאַרקערער, ווי פריהער, און באַלד טהוט א פלאַקער א בליץ איבער זיין קאָפ. איוואַנאָוו צולאַכט זיך גוטמוטהיג און זאָגט מיט א שטאַרקער שטים:

— שרעקט זיך ניט, ברידער און שוועסטער, פאַר א שטורם: ער רייניגט אָב די פערשטיקטע לופט!

און עס ענטפערט איהם א געלעכטער פון אלע זייטען.

דאָן הייבט ער אָן צו רעדען. ער רעדט הייס, קורץ און שטאַרק. זיין רעדע איז מעהר געוועלדיגט צו די רוסישע, וואָס געפינען זיך דאָ, אלס צו די אידען.

ער רעדט, דאָס אלע מענשען זיינען ברידער, אז אלע מענשען דארפען שטרעבען אויסצוקעמפפען גליק פאַר אלע מענשען גלייך.... ער רעדט וועגען „קלאַבענקאַמפּף", וועגען די גרויסע רלאָלע, וואָס דער פראָלעטאַריער, צי איד, צי

קריסט, וועט שפּיעלען אין דער געשיכטע פון דער גאנצער מענשהייט... ווי א נביא רעדט ער, מיט גלויבען, מיט עקסטאז, מיט פייער... וועגען די אידען רעדט ער, וועגען דעם גייסטיגען רייכטהום, וואס זיי האבען געשענקט דער מענשהייט... וועגען דאס בלוט, וואס זיי האבען פאר־גאסען אויף דעם מזבח פון פרייהייט אין אלע לענדער, צווישען אלע פעלקער... „א בארבארישער וועלט —רעדט ער— האבען, די פּראָפעטען פון אידען, געגעבען א משה'ן... א פינסטערער וועלט פון רעליגיעזער משוגעת און רעליגיעזער מענשען־שעכטעריי — א שפּינאָזא'ן, און דער הייליגער וועלט פון פּראָלעטאריער־שקלאָפערי — א מארקס'ן, א לאסאל'ן, א יאקאבי און נאך פיעל, פיעל קלענערע גרויסע מענשען, מיט גרויסע נשמות אין אלע לענדער, וואו עס קעמפּפט נור דער פּראָלעטאריער!"

א בעגייסטערטער געשריי ברעכט איהם אונטער, פערהילכט די דונערען, וואס הערען זיך איצט איינער נאָכ'ן אנדערען, בעהעפט זיך מיט די אויפּפּלאָקערנע בליצען, וואס שניידען דורך די ארומיגע פינסטערנים, און גיסט זיך צונויף מיט דעם זשושען און הודיען פון די בוימער, וואס צוטראָגט זיך איבער'ן וואלד...

איוואָאוו האט געענדיגט. אין וואלד איז געווארען נאך פינסטערער. יעדע מינוט האט געדונערט און געבליצט.

און דא דערהערט זיך יאשקע'ס אויפּגערעגט קול:

— ברידער און שוועסטער, געדענקט, אז ער איז געווען אונזערער, א פּראָלעטאריער. די שהנע אידען אונזערע, די בער־ליבצעס און די זעמלעך, האבען, בעת ער איז ארויס מיט זיין פּראָטעסט, געזעצט זיך זאגען תהלים, פערצי־טערטע, איבערגעשראָקענע, אקוראט ווי דאס לע־בען זייערס וואלט דאדורך געהאנגען אויף א האר. דעם קומענדען שבת מוזען מיר פּראָטע־סטירען אין די שולען געגען יענע גלות־אידען! לאמיר זיי דערצעהלען א מעשה... ארונטער מיט די גלות־אידען, לאנג לעבען זאל דער נייער, פרייער איד, דער איד דער פּראָלעטאריער, דער איד דער קעמפּפער — הוררא!...

— הוררא־א־א!... צוטראָגט זיך איבער דעם פינסטערן וואלד...

און אין דיזער צייט טהוט מיט אמאל א גאם ווי פון אן עמער. א שטארקער דונער צו־שיט זיך איבער'ן וואלד, ווי ער וואלט צופּלאצט געווארען אויף שטיקלעך... א בליץ... די בוימער קרעכצען... דער עולם לאזט זיך לויפען פון וואלד.

און פלוצים... א געשריי, א טומעל: „פּא־ליצי! קאזאקען!" א גלאפ פון וואלד און צוריק, איבער'ן וואלד... א פייפען, א הוזשען פון נאהאיקעס... א געשריי: „סטאי!" א פרוען־געשריי... און פון אויבען גיסט דער רעגען, ארום איז פינסטער, דער בליץ נור פלאמט אויף פון צייט צו צייט... און מיר לויפען און נאך אונז דאם פייפען, דאם סוויסטשען פון די נאהאיקעס, מיר לויפען ווי פערפאלגטע חיות איבער'ן וואלד, לויפען און פאלען, פערטשעפען זיך אן די קוסטעס, צוריייסען די קלייד־ער, די הענד און דאם פנים...

איך בין געפאלען אונטער א בוים. פּארביי מיר לויפען פארבייי מיידלעך, ווי משוגענע, מיט שרעקליכע געשריייען, הינטער זיי קאזאקען מיט נאהאיקעס און פּאליציסקע.

איך ליעג: וואס עס וועט זיין, וועט זיין! מיט איינמאל דערהער איך ניט ווייט פון זיך א כריפען און א כארכלען מיט'ן האלז, אזוי ווי פון א געקוילעטען...

איך טהו זיך א קעהר: אין דער פינסטער־ניס זעה איך אויף דר'ערד עפּעס רויטעס, אזוי ארום דעם א קופּקעלע מענשען, וואס קלאפען איבער א שווארצע געשטאלט, וואס ליעגט נעבען דאם רויטע, ווי מיט א פריאניק איבער גרעט... די שווארצע געשטאלט דרעהט זיך און קארטשעט זיך נעבען דאם רויטע, ווי א שלאנג, אונטער די שוועכע קלעפ, כריפּעט און כארכלט מיט'ן האלז...

א בליץ פלאמט אויף און פאר דער שיין פון בליץ דערזעה איך הערשעל'ען אויף דר'ערד נעבען דער רויטער פאהן... ער ליעגט מיט פער־גלאצטע אויגען און מיט א שרעקליך־צוקרימט פנים און פון זיין אפען מויל מיט אויסגעשצי־רעטע ציינער שלאגט א בלוטיגער שטראם, וואס פאלט אויף דער רויטער פאהן און בענעצט זי, און בענעצט זי, כריפענדיג מיט א משונה'דיגע כריפען און כארכלען... איבער איהם שטעהט דער אונבעקאנטער יונגערמאן, וואס איז פריהער גע־קומען מיט ארציק'לען, „מאטקע", מיט עטליכע פּאליציסקע און מען שלאגט איהם, און מען שלאגט איהם...

אין צווויי טעג ארום איז געווען הערשעל'ס לויה און אין דער זעלבער וואך האט מען גע־פונען „מאטקען" א דערשטאכענעם אין מיטען גאס...

9.

אין עטליכע טעג נאך הירשעל'ס לויה האט מען אייניגע ארבייטער ארעסטירט, צווי־שען זיי אויך יאשקע'ן, מיט דער ערמארדונג פון „מאטקע'ן" האט מען זיי געזוכט צו פערמישען... זעלדע האט אויף זיך די האאר גערייסען, אויפ'ן בית־עולם געלאפען, אין די קברים פון איהרע טאטע־מאמען און פון איהו שוויגער, יאשקע'ס מוטער, האט זי אנגעקלאפט, אויף איהר ביטערע מערכה זיך בעקלאגט, יאש־קע'ן פאר זיי פער'מסר'ט און דאך מיט בלוטיגע טערערן זיי געבעטען פאר איהם זיך משתדל צו זיין דארט, ביי דעם גאט פון רחמנות, אויב ניט צוליעב יאשקע'ן אליין, איז צוליעב איהר און די קליינע קינדערלעך, וואס בלייבען אהן א חיונה־געבער... אט ווי געוועהנליך א פרומע, פשוט'ע אידענע, אהן חכמות... דער אלטער גדליהו איז

גאָר צובראַכען געוואָרען, פֿאַר מיר און ארציק׳לען האָט ער זיך געבייזערט און געשריען: „א מצוה אויף איהם, א מצוה אויף איהם!“ פֿאַר זעלדע׳ן האָט ער געשווּיגען, אבער זי געטרויסט און אין דער שטיל האָט ער געקרעכצט און געוויינט, אין תהלים געזאָגט... ארציק׳ל איז ארומגענאַנגען א בליבער, א צוטראָגענער — א קאַטאַווּעס אזא בעשולדיגונג!... חנה׳לע איז שטילערהייט פון איהר טאַטען צו בעקאַנטע ארווּאקאַטען ארומגעלאָפען...

אויף דעם גרויסען עולם אין שטאדט און אפילו אין בית המדרש, וואו מען האָט יאָשקע׳ן אזוי גוט געקענט, האָט זיין איצטיגער ארעסט קיין שום רושם ניט געמאַכט. ערשטענס, זיינען פֿאָליטישע ארעסטען שוין איצט דאָרט געווען א טעגליכע זאַך און ביים עולם — פון די גאַנץ געווענליכע זאכען... צווייטענס, איז דער עולם איצט אין גאַנצען פערטהאַן געווען מיט די נייעס, וואָס האָט געזומען צירקולירען איבער׳ן שטאדט פון פערבאָטענע קוועלען וועגען דער מלחמה מיט די יאַפּאַנעזער און וועגען זייערע אלע נייע און נייע נצחונות... אויף די גאַסען האָט מען זיך וועגען דעם גע׳סוד׳עט, אין די בתי מדרשים, אין די הייזער, און פיעלע האָבען, ווי געווענליך, אַנגעווויזען אויף די פעלערן, וואָס קוראַפֿאַטקי׳ האָט געמאַכט און ווי אזוי אנדערש ער האָט געדארפט זיין חיל פיהרען... סקאַבעלי׳אוו׳ן האָבען מאַנכע דערמאַנט. וועז ער וואָלט געלעבט, סקאַבעלי׳אוו׳ן הייסט עס, וואָלטען די יאַפּאַנעזער זיכער א מפלה געהאַט. פיעל האָבען ערוואַרטעט עפעס פון דעם, סוד׳ענדיג זיך, אז דער „נאַראָד“ וועט ניט שווייגען און וויעדער אנדערע, וואָס האָבען אויף דער מלחמה געהאַט א מאַן, א זוהן, א ברודער, זיינען ארומגענאַנגען בלייבע אין פעראומערטע, האָבען זיך צו די נייעס צוגעהערט, מיט די הענד געבראַכען און מיט טעמפּער פערצווייפלונג אין די אויגען זיינען זיי זיך צוגאַנגען יעדערע מיט זיין נאַהענטען און ליעבען שוועבענדיג פֿאַר די אויגען און מיט זיין בלוטענדיגער ווּאונד טיף אין הארצען... יעדען טאָג האָבען די איינוואָהנער פון שטאדט נייע פּראַקלאַמאַציעס געלעזען, היינט דער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי, מאָרגען פון אַנאַנדערער... אבער זיי אלע האָבען פון דער מלחמה נערעדט, אויף דעם זעלביגען שולדיגען אַנגעוויזען און צום שטרייט און נקמה נערופען...

און איינמאָל קומט צו לויפען צו מיר איינער פון דעם ארטיגען קאָמיטעט פון „בונד“, מתתיה׳ האָבען מיר איהם נערופען.

קומט ער צולויפען אַן אויפגערעגטער אוןווינקט צו מיר.

— וואָס איז געשעהן?

— פלעהווּ פון א באַמבע צוריסען!...

א ווייַע בלייב איך שטעהן נשתומם. איך גלויב ניט מיינע אויערן...

מיר געהען ארוים אויף די גאַסען. דער הימעל, דאַכט זיך, שיינט היינט פון שמחה. מיר בעגעגנען א חבר, שפּאַצט ער ארוים: „ברוך דין אמת“ און געהט אַווּעק וווייטער מיט א שטראַהלענדיגען פּנים. דאַן טרעפען מיר אַן א בעקאַנטען עס־ער, שפּאַרט ער אונז אריין א פּראָקלאַמאַציע, גיט אונז אַב מזל טוב און בעמערקט דערבייַ מיט א פיעל־זאָגענדיגער מינע:

— מיר האָבען דעם שטאַרקסטען שלאָם פּין דער רוסישער טורמע צובראַכען, מ י ר! — שטרייכט ער אונטער.

און איך מוז זיך מודה זיין, אז אין דיזער מינוט זיינען זיינע וואָרטער געווען ביטערע טראָפענס פאַר דעם כוס פון אונזער שמחה... פּאַרטיי־מענשען, האָבען מיר אין דיזער מינוט א טראַכט געטאָן וועגען דעם פּרעסטיזש פון אונזער אייגענער פּאַרטיי.

— די עס־ער וועט די גאַנצע סימפּאַטהיע פונ׳ם פאָלק קריגען! — האָט מתתיהו דאַן ארויסגעשפּעט מיט פערדרוס און קנאה...

אבער די דאָזיגע שטימונג אונזערע איז דאַן באַלד פערטרונקען געוואָרען אין דער יום־טוב׳דיגער שטימונג פון ארום... מענשען פון אלע קלאַסען, פון פערשיעדענעם עלטער, האָבען אויף זייערע פּנים׳ער און אין זייערע אויגען געטראָגען דיזע יום־טוב׳דיגע שטימונג און אלטע פרומע אידען האָבען זיך גע׳סוד׳עט: „גאָט האָט זיך מיט איהם פאַר קישינעוו אבגערעכענט!“...

נור שפּעטער, וועז די פּראָקלאַמאַציעס פון די עס־ער האָבען איבער׳ן שטאַדט געזומען ציר־קולירען מיט דער ערקלערונג וועגען פלעהווּע׳ס טויט, זיינען די גאַסען פערהילכט געוואָרען מיט דעם גאַלאָפירען פון קאָזאַקען... דאַן איז די יום־טוב׳דיגע שטימונג פערשוואָנדען ביים דורכ־שניטליכען עולם און פון די אויגען האָבען וויע־דער ארויסגעקוקט שרעק און מורא, און יעדע־ר האָט זיך גאַייליט אין זיין ווינקעל, און א סך האָבען מיט פּחד געטראַכט: „עט, ער לעבט נאָך!“

און דאַן וועז דער פריהלינג האָט א ווייה געטאָן... וועז דער נייער מיניסטער סוויאַטאַ־פּאָלק מירסקי האָט זיין צוטרויען צו דער ג־זעלשאַפט ארויסגעזאָגט... ווי א כישוף האָט עס געווירקט. דאָס פערשקלאַפּטע, דערשלאָגענע רוסלאַנד האָט דעם אָטהעם פריי אבגעכאַפט און מיט הרייסטע אויגען א קוק געטאָן ארום זיך... א ציבערהאַנד האָט דעם פּחד און מורא פון דעם שקלאַפּ׳ם האַרצען פלוצים אַוועקגענומען און זיין נשמה מיט א רעוואָלט־פייער אַנגעצונדען... און טויזענדער פייערדיגע צינגער האָבען גענומען רעדען און פאַרדרעהן... אין דער לופטען האָט געהילכט דער דרייסטער געזאַנג פון דעם פּריי־הייטס־גייסט און דאָס קראַכען פון קייטען, דאַכט זיך... די זעלבסטהערשונג איז צוטומלט געוואָרען. און א ציטער געטאָן, פון שלום מיט דער געזעלשאַפט און די יאַפּאַנעזער האָט זי גע־נומען רעדען...

די אַרטיגע „נאטשאַלסטוואָ" האָט דאָן אויך מילדער געמוטמעט קוקען אַרום זיך. דער „פריהלינג" האָט זיך אומעדום געפיהלט און געוואַרעמט, אויף די גאַסען, אין די הייזער, אין די געשעפטען און די פאַבריקען, אין די געריכטס־הייזער און אין די טורמעס, אין די בתי מדרשים און אפילו אין די חדרים צווישען די חדר־אינגלעך...

דאָס ערשטע מאָל האָט מען פרייַע אסיפות געמאַכט, אויף וועלכע מען האָט אָפען פון דעם פאָלק'ס נויט געשפראָכען און געגען די אכזריות פון דער רעגיערונג פראָטעסטירט... דאָס ערשטע מאָל האָבען די אידען דאָן געריידט און געפאָר־דערט, ווי מענשען, און ניט ווי בעטלער...

אפילו אזוינע אידען, ווי בער־ליבצע און זעמעלע קנייטיט האָבען דאָן אויך גערעדט מיט גאָר אַנאַנדער שפראַך: — מיר דאַרפען פאָר־דערן!...

און אין בית המדרש האָט שמעריל בים־באָם אויך געשריען:

— מיר דאַרפען פאָרדערן!

און די אַנדערע בעלי בתים האָבען אויך צו־געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ:

— מיר דאַרפען פאָרדערן!

און דאָן זיינען די לינקע אידישע פּאַרטייען פרייער און אָפענער אַרויסגעטראָטען: דער „בונד", די ס. ד. און די אַנדערע פּאַרטייען, און מיט אלעמען האָבען די אידען סימפּאַטיזירט און אלעמען געשטיצט. נייע פּאַרטייען האָבען זיך געגרינדעט. יעדער איד איז א פּאַרטיי־מאַן געוואָרען, יעדער האָט זיין בעזונדערע פּאַרדע־רונג געהאַט, אבער אלע האָבען געפּאַרדערט אלם אידען...

אָט אין דער דאָזיגער צייט האָט מען יאָשקע'ן פון טורמע אויף בעפרייט, קיין בעוויי־זע, אז ער איז פערמישט געווען אין „מאָטקעס" ערמאָרדונג, האָט מען ניט געפונען.

און פון טורמע ארוים, האָט ער זיך אריינ־געוואָרפען דעם „פריהלינג" אין די אָרעמס מיט זיין גאַנצען פייער...

10.

אין יענער צייט האָב איך וויעדער געדאַרפט פערלאָזען די שטאַדט און האָב זיך צוריקגע־קעהרט אהין באלד נאָך דער „קאָנסטיטוציע"... און דאָס בילד, וואָס האָט זיך פאַר מיר דאָן פאָרגעשטעלט, וועל איך קיינמאָל ניט פער־געסען! אויף די גאַסען, מיט פעדערן און פוך פערשאָטען, זיינען געלעגען בערג גאַנצע מיט צו־בראָכענע מעבעל און געשיר... דאָ און דאָרט האָבען זיך אין די אויגען געוואָרפען פערטריקענ־טע בלוטיגע פלעקען אויף אויף ארבעל פון העמ־דער, צי אויף צוריסענע מלבושים, וואָס האָבען זיך דאָ גענוואלגערט... די הייזער מיט צובראָ־כענע שויבען און טהירען האָבען ארויסגעקוקט, ווי טרויעריגע קברים, און די אידען אַרום זיי, ווי מתים פון די קברים ארויסגעקראָכען...

איך געה צו צו דעם אלטען גדליהו'ס ניעדריג שטיבעל — איך דערקען עס ניט! די פריזבע איז פערוואָרפען מיט צובראָכענעם גלאָז און אַנדערע חפצים, מיט א זייטעל פון א בעט און מיט דעם רעדעל פון דער נעה־משאשין.

דער אלטער דאָך ארונטערגעריסען און די פענ־סטער צובראָכען. דורך די צובראָכענע פענסטער הערען זיך מאָרנע טענער, צי אזא געוויין, צי אזא געלעכטער...

איך גיעה אריין אין שטוב. זעלדע זיצט אויף דער פּאָדלאָגע מיט די הענד פערבראָכען איבער די קניע, שאָקלט זיך אהער און אהין, קוקט פאַר זיך מיט אונזיניגע אויגען און לאַכט מיט א שרעקליכען, משוגענעם געלעכטער...

נעבען איהר שטעהט חבר מתתיהו מיט אן ארומגעבונדענער האַנד.

— וואו איז יאָשקע? — פרעג איך.

— טויט! — שעפּצעט מתתיהו — געפּא־לען אין זעלבסטשוץ!...

— און אָרציק'ל? — פרעג איך מיט שרעק.

— נעבען איהם און חנה'לען!...

— זיי אויך? —רייסט זיך ביי מיר ארוים, און איך פיהל, ווי צו שרייען.

— ניט זיי אליין — שעפּצעט מתתיהו — א סך פון אונזערע זיינען געפאַלען און ערמאָ־דעט געוואָרען... זעהסט? — צייגט ער מיר אן א גרויסען שוואַרצען פלעק אויף דער פאַדלאָגע — דאָ האָט מען ערמאָרדעט דעם אלטען גדליהו'ן און יאָשקע'ס אינגסטע מיידעלע... זייער שכן איוואן דער שמיעד האָט דעם אלטען און דאָס קינד מיט זיין שוועסטער האַמער דער'הרג'עט!...

— זעהט! זעהט! זעהט! איהר קעפּע־לע!... ארויסגעקלאַפּט דעם מאָרך! — הייבט אן זעלדע צו שרייען מיט אימה'דיגע קולות...

איך הייב אויך אן צו שרייען...

ענדע.

י. אדלער

אין אַ זומער־טאָג

מיר זיינען אין אַ זומער־טאָג צו דעם טייך געגאַנגען,
מיט פרישען טהוי, און סנאַפּעם היי האָט די ערד געדופט;
די פייגעל מיט אַ צוויטשערן, די נעסטען ערשט פערלאָזען,
און ווייסע זילבער־פעדימלעך נאָך העגען אין דער לופט.

פון גרינעם ברעג אין טייך געבליקט האָבען ווילדע רויזען,
געזאָנגען־צייט און זומער־צייט פלאָטערט אום אָט, דאָ;
ס'האָט אַ יוני־ווינטעל פון צפון־זייט געפעכערט —
מיר זיצען אין אַ שיפעלע — דער טייך איז ריין און בלאָה.

און שטימען פונ'ם נאָהנטען וואָלד דעם גרינעם ברעג פערקלינגען,
פון זונען־שיין און וואָלד־געזאַנג שפּינט זיך אוים אַ טרוים;
און ס'שיפעלע, עם טראָגט זיך פריי אויף דעם בלאָען שפּיגעל
און לאָזט נאָך זיך אַ סטעזשקעלע, א סטעזשקעלע פון שוים...

אַ גאָלדענעם נאָכמיטאָג האָט דאָס שיפעלע געשוואומען,
אַ גאָלדענעם נאָכמיטאָג האָט דאָס ווינטעלע געווועהט; —
ביז דער גרינער ברעג און טייך בעלאָדען מיט רמזים
דרעמלען איין... און חלום'ען... און נאָך אַ טאָג פערגעהט...

די מערב־שטראָהלען אויף דעם טייך וואַרפען פייער־ליענטעם,
און הילען איין דאָס שיפעלע אין צויבער־שטילען פראָכט;
דער טייך, מיר דאָכט, פערשאָטען איז מיט גילדערנע מטבעות,
און פון די בערג, געהיימניספול, שלייכט אראָב די נאָכט...

אין ביידענם הערצער, אונזערע, וועקען זיך פערלאָנגען, —
בעזונדער אין אַ יעדעם האַרץ ערוואַכט אַ זים געפיהל,
און צוויי נשמות לעבצענדע, זיי גיסען זיך צוזאַמען,
און ס'קליינע, פלינקע שיפעלע, עם וויעגט זיך אַזוי שטיל...

ס'וועט דער לעצטער נפטר־שטראָהל נסתלק אויף די צווייגען,
מיר בינדען צו דאָס שיפעלע צום שטילען גרינעם ברעג —
און פון דעם טייך, צופריעדענע, געהען מיר בייזאַמען,
און אַ פאַסטוך'ס פייפעלע בעגלייט אונז אונזער וועג...

דר. ה. זאלאטאראוו

אַ בייטראג צו ליטעראַרישער קריטיק

מאיר בלינקין'ס ערצעהלונגען.

(„ווייבער", „דאָס רעטעניש", „דער סוד".)

ווישען דעם יונגערען דור בעלי־טריכטען אין אונזער אָרימער אידישער ליטעראטור אין אמע־ריקא ענטוויקעלט זיך אין דער לעצטער צייט צו אַ בעשטימ־טער אנערקענונג דער יונגער שרייבער מאיר בלינקין.

זיינע שריפטען זיינען נאָך צואוואָרפען אין פערשיעדענע זשורנאַלען און צייטונגען און נור צוויי פון זיינע ערצעהלונגען — „ווייבער" און „דער סוד" זיינען אָבגעדרוקט אין בעזונדערע אויסגאָבען. דאָך, דוכט זיך מיר, אז עס איז כדאי זיך אָבצושטעלען אויף זיין אַרבייט, בע־טראכטען זי א ביסעל נעהנטער און אָנווייזען די מעלות און חסרונות פון זיין שרייבען און זיין קונסט. דערמיט, גלויב איך, קען מען ניט נור דעם יונגען שרייבער העלפען צו פערפעלקאָמען זיין טאַלאַנט — וואָס איז פאר זיך א גוטע און עהרענאָפּטע ציעל — נור מען קען נאָך העל־פען דער ווייטערער ענטוויקלונג פון קריטישע נאַרמען און קריטישע מאָשטאָבען פאר אונזער יונגער ליטעראטור און דאָס איז, אין דעם איצ־טיגען צושטאַנד פון אונזער ליטעראטור א זעהר נויטיגע אַרבייט.

זייט די יונגערע שרייבער פון רוסלאַנד, אש, נאָמבערג, רייזען, יונה ראָזענפעלד און א צעהנדליג קלענערע ליכט און ליכטעלעך האָבען בעלויכטען דעם ליטעראַרישען הימעל פון אונ־זער ליטעראטור, איז ביי אונז אין אמעריקא א מאָדע געוואָרען אַרייצוכאָפּאָלען אין קעלבערנע התלהבות איבער יעדע שורה וואָס קומט פון יענער זייט ים און אין נאָנצען איגנאָרירען דאָס ביסעלע פון אונזערע אייגענע שרייבער און דיכ־טער וואָס בעריכערען אונזער ליטעראטור. און דאָס איז ניט דערפאר, ווייל די אידישע שריי־בער אין רוסלאַנד זיינען אלע ריזעזן און גאונים און אונזערע זיינען אלע מילבען, ווערעמלעך, נעבעך, וואָס קריכען אַרום אויף דער ערד; ניין, דאָס וואָלטען מיר ביי דער איצטיגער מדרגה פון קריטישער אבשעצונג און ליטעראַרישען פערנלייך קוים זיך געקענט ערלויבען צו זאָגען, עס פאַסירט פשוט אויף דעם זעלבען גרונט, אויף וועלכען עס פאַסירט, אז די אידישע אינ־טעליגענץ, אי דאָ, אי אין רוסלאַנד, פערגעטערט פרעמדע שרייבער — די שרייבער פון די אומות העולם — בוקט זיך צו דער גרויסקייט פון קנוט האמסען און אלא אנסאָן, טראָגט אויף די הענד אנדרעיעוועון און קופּרינען, רימט זיך מיט וואָ־סערמאַנען און האלענדערען, שפּרינגט קדוש פאר האופּטמאַנען, שניצלערען און הערמאַן באר, און רעדט מיט א קליינשטעדטלדיגער בנעימות'דיגקייט אפילו פון אונזערע בעסטע, ווי פּרץ, גאָרדין, אש אָדער פּינסקי.

— זיי — די אידישע שרייבער — זיינען דאָך פאָרט ניט מעהר ווי אידישע שרייבער. פאר זיי וועט די מענשהייט ניט אבטיילען קיין פלאץ אין דער וועלט־ליטעראטור, און מיר — די אינ־טעליגענץ — מיר זעטיגען זיך נור מיט די סאמע גרויסע — מיט די וועלט־גרויסע.

דאָ, אין אמעריקא, פערהאלטען מיר זיך צו אונזער ביסעל אָרימקייט — צו אונזערע שרייבער פונקט אזוי. מיר קוקען עפעס גאָר מיט אנדערע אויגען אויף יעדען שרייבער פון רוסלאַנד. דאָרט, דוכט זיך אונז אוים, זיינען די שרייבער עפעס סאָלידנערע מענשען, גרע־סערע קינסטלער. דאָ זיינען אונזערע שרייבער צו נאָהענט צו אונז, מיר קענען זיי צו אינטימנע און מיר געהען זיי פערבי, פערשווייגען זייער עקסיסטענץ און לאָזען זיי זוכען זייער וועג אָהן עהרליכער אנערקענונג.

דער פּועל יוצא דערפון איז, אז די אידישע שרייבער אין רוסלאַנד ערלויבען זיך צו בעהאנד־לען זייער קאָלעגען אין אמעריקא — דעם על־טערען דור שרייבער, ווי דעם יונגערען — גאָר ניט מיט קיין זיידענע העדשקעס. ניט קענענ־דיג אריינדרינגען אין די היסטאָרישע בעדינגונ־גען אונטער וועלכע אונזער ליטעראטור ענטוויי־קעלט זיך אין אמעריקא, ניט פערשטעהענדיג דיזע בעדינגונגען, ערלויבען זיי זיך קריטיש אור־טהיילען אונזערע שרייבער אפילו דעמאָלט, ווען זיי קענען זיי ניט. (בעל מחשבות איבער גאָר־דינען.) אָדער, בעטראכטענדיג אמעריקא פאר דעם סימבאָל פון אל־דאָס־בייז, וואַרפען זיי פאָר זייערע אמעריקאנער קאָלעגען דעם „אמעריקא־נישן" ביי יעדער געלונגענער און ניט געלונגע־נער געלעגנהייט מיט דער צאָרטער ליעבע פון

עלטערע שטיף־ברידער. (פרץ'ס „וואַכענ־בלאַט".)

און אין דעם זיינען ביז א געוויסען גראַד מיר אַליין שולדיג. עס איז אמת, אז דער על־טערער דור פון ליטעראַרישע קינסטלער: גאָר־דין, קאַברין, ליבין און אפילו פינסקי, וועמען די היגע ליטעראַרישע קריטיק האָט כמעט אין גאַנצען פערשוויגען, האָבען זייער אנערקענונג געפונען ביי די גרויסע מאַסען פון דעם פאָלק אי דאָ, אי אין רוסלאַנד; די יונגערע שרייבער אָבער האָבען נאָך צו די מאַסען ניט געקענט דערגרייכען און אונזער קריטיק, אונזערע עלטע־רע שרייבער און ספּעציעל אונזערע רעדאַקטערע, אין וועמען העכסט — גאָט וויים פאר וועלכע מעשים טובים — די ליטעראַרישע קריטיק האָט זיך פלוצלונג געפונען — האָבען ניט נור ניט גע־האַלפען דערצו, נור זיי האָבען נאָך זיי און זייער ארבייט אין בעסטען פאל פערשוויגען אדו אין ערנסטען אויסגעלאַכט און ענטמוטהיגט. און דאָך ווייל איך מיר דענקען, אז אפליו יענער שרייבער פון ביכל „צוויי קרעפטען", ויאָס האָט ווי א בלינדער געוואָרפען שטיקער פארב אויף דער וואַנט און פון וועלכע עס זיינען ארויסגעקו־מען משונה'דיגע געמעלדער גאָט וויים פון ויאָס און ביינערנע סקעלעטען גאָט וויים פון וועמען — אפילו ער האָט א דיכטערישען טאַלאַנט, וועלכער וואָלט זיך אונטער א פריינדליכער און לייטענדער קריטיק געקענט ענטוויקלען צו נוצ־ליכער שעפּפונג. מיר ווילט זיך דענקען, אז דער „דעקאַדענט" חיימאָוויטש, וועלכער ווערט אין די „שרייבארניעס" גאָר פערשוויגען אזן אין די „קיבעצארניעס" פשוט פערשפּאָט, האָט טראָטץ זיין אונגעלומפּערטען אונעסטעטישען געשמאַק פאר פּאַרנאַגראַפישער רעאַליטעט, מערער טא־לאַנט ווי א סך אידישע מעשות דערצעהלער, וועלכע אונזער געעהרטע קריטיק האָט געקרוינט פאר רעאַליסטען.

מיר ווילט זיך דענקען, אז ניט אין דער עפּיק, נאַטירליך, און ניט אין דעם דאָ־קיכאַטי־שען קאַמפּף מיט די נאַטור־עלעמענטען, וואו דער העלד ציהט, ווי א נייער פּראָמעטעאוס, דעם שווערד פון דער שייד געגען די געטער, נור אין דעם שטיל־ען בענקענדיגען נישט־אויסגעם — אין דער קלינגענדיגער ליריק — האָט יואל סלאָנים נאָך ביז היינטיגען טאָג זיכע טענער, איבערגעמישט אפילו אין דער לעצטער צייט מיט די „מאַבערייקעס" פון דער טענליכער פרעסע, אָבער ער האָט זיי דאָך, אין זיי וואָלטען זיך אונטער אן עהרליכער און לייטענדער קרי־טיק געקענט ענטוויקלען צו פאָזיע.

אָבער וואו איז אונזער עהרליכע און לייי־טענדע קריטיק?

וואָלטען מיר אזא קריטיק אָנגעהויבען אויסצוארבייטען באלד אין אָנהויב פון אונזער ליטעראַטור — אין איינעם מיט איהר ענטוויק־לונג — וואָלט אפשר א טהייל פון דעם וואָס די עלטערע שרייבער האָבען אָנגעשריבען קיין־מאָל די ליכטיגע וועלט ניט געזעהען, אונזער ליטעראַטור וואָלט דאן א גרעסערען ווערט גע־האַט און וואָלט געווען די בעסטע וועגווייזערין פאר די יונגערע שרייבער.

וואָלטען מיר אזא קריטיק האָטש איצט גע־האַט, וואָלטען די יונגערע שרייבער און דיכטער ערנסטער און פאַרזיכטיגער זיך פערהאַלטען צו זייער קונסט און וואָלטען בעסערעם און גרעסע־רעם געשאַפען און מיר וואָלטען געהאַט דעם נחת צו זעהען אונזער יונגע ליטעראַטור אויפ־בליהען אין שעהנע בליטען...

אָבער... און איך גלויב דאָך, אז די ארבייט מוז געטאָן ווערען. מיט דעם אָפּטען אַנאַליז און אָפּטער אָבשעצונג פון די יונגערע שרייבער און דיכטער מוז זיך אויסארבייטען יענע פרייע ליטעראַרישע קריטיק, וועלכע וועט ניט נור ליי־טען און אורטהיילען זיי, נור אויך אנערקענען זייער ווערט און פון דעם וועלען אי די שרייבער. אי די ליטעראַטור אין אלגעמיינעם זעהר פיעל געווינען. אויף דעם גרונט וועל איך מיך אָב־שטעלען היינט אויף די שריפטען פון מאיר בלינקין.

* * *

פאר מיר ליגען כמעט אלע ערצעהלונגען פון מאיר בלינקין.

מאיר בלינקין איז א קינד פון פּאָלק. אָהן א בעדייטענדער בילדונג האָט ער אָבער א בע־דייטענדען טאַלאַנט איבערצוגעבען זיינע פאָר־שטעלונגען, זיינע איבערלעבונגען און געדאַנקען אין בילדליכע פארמעס. און דאָס איז די ערש־טע און וויכטיגסטע בעדינגונג פון אמת'ער קונסט. שרייבען, ליטעראריש שאפען, הייסט אייגענטליך מאָלען מיט ווערטער און פארבען און סימעטרישע שטריכען, פון וועלכע עס זאָלען ארויסקומען בילדער, אין וועלכע עס לעבט און אטעמט א נשמה — דער פאָסענדער גייסט פון דעם בילד.

אָבער שרייבען הייסט נאָך עפעס. דער מאָלער וואָס מאָלט אויף דעם לייוועגט בילדער מיט פארב, בעשאפט די הארמאָניע פון די פאר־בען, דאָס ליכט און דעם שאטען, די פרעספּעק־טיווע, די נשמה און געדאַנק פון זיין בילד. ער קאָן אָבער ניט אויסדרוקען די בייגיגקייט, די ענטוויקלונג פון דער נשמה און פון דעם גע־דאַנק. אזוי ווי דער סקולפּטאָר וואָס קנעט אוים פון ליים אדער האָלץ אוים פון שטיין די שעהנסטע פלאַסטישע פיגורען, גיט אויך דער מאָלער איבער נור איין נשמה צושטאַנד. זיין קונסט איז ווי די קונסט פון דעם סקולפּטאָר — א סטאַטישע.

דער מוזיקער שאפט האַרמאָניעם פון קלאַ־נען און טענער, וועלכע רופען ארויס זעלען, אדער עמאָציאָנעלע בעוועגונגען. ער ענטווי־קעלט זיי פון די נידעריגסטע שטופען פון ווער־

קונג אויף דער מענשליכער נשמה ביז איהרע העכסטע מדרגות פון עקסטאז. זיין קונסט איז ברייט און גרויס. אזוי ברייט און גרויס ווי די טענער — זיין אלוועלטליכע שפראך — איז און ווי די אלגעמיינהייט, פון מענשליכע עמפּינדונגען זיינען. ער שאפט אבער ניט קיין בילדער. זיין קונסט איז בויגיג און בעוועגענד — דינאמיש־קלינגענדיג און רייצענד, אבער ניט בילדליך. זיינע פארבען, ליכט און שאטען זיינען שווער צו אונטערשיידן, זיין געדאנק איז ניט תמיד קלאר אפילו ווען מיר זאלען גלויבען, אז מען קען מיט טענער און אקארדען אויסדרי־קען געדאנקען.

ניט אזוי דער שרייבער. אויב ער האט נור דאס גרויסע געטליכע פייער קען ער די ווער־טער שמעלצען אין דעם וואולקאן פון זיין נשמה און קנעטען פון זיי ווי פון ליים די שענסטע פלאסטיש פיגורען; ער קען זיי מישען ווי פארבען און מאלען מיט זיי אין דער ליכט פון דער זון און אין דעם שאטען פון דער נאכט פרעכטיג בילדער; ער קען זיי צונויפגיסען ווי טענער און וואונדערליכע הארמאניעס פון פּאַ־עטישע קלאנגען; ער קען דורך זיי אריינבלאזען אין די פיגורען בילדער און הארמאניעס דעם רוח הקודש פון א לעבעדיגער נשמה. ער קען זעלבען און געדאנקען שאפען, בויגען און ענטוויקלען ער קען מענשען און וועלטען שאפען.

אבער די גאנץ גרויסע מתנה פון דער נא־טור האבען נור ווייניג — די גרויסע, די אוים־ערוואלטע. די גרעסטע טהייל שרייבער האבען נור אביסעלע פון דער גרויסער מתנה, אבער אויך זיי שאפען מענשען און וועלטען — קלייי־נינקע מענשען און קלייניקע וועלטען.

מאיר בלינקין שאפט זיך זיין אייגען וועל־טל. דער קרייז פון זיין שאפען איז דערווייל א בעגרענצטער. און חאטש ער האט אנגעהוי־בען צו שרייבען און שרייבט כסדר אין אמע־ריקא, פון דעסטוועגען זיינען זיינע בעדייטענד־סטע ערצעהלונגען אוים דעם געווהנליכען ארי־מען לעבען, וואס האט איהם ארומגערינגעלט אין רוסלאנד. זיינע בעאבאכטונגען און אי־בערלעבונגען אין דעם אידישען לעבען אין אמע־ריקא זיינען נאך הפּנים ניט רייף, ניט צייטיג, אז זיי זאלען זיך אבשפיגלען אין זיין נשמה. זיין שפראך גיט זיך ניט תמיד אונטער צו זיין ווילען, צו שמעלצען די ווערטער אין שהנע קלארע אויסדריקען. א מאל איז זיין שפראך שהען, פלאסטיש, בילדליך און אין ליבעם־שפי־זאדען גרינג, בויגיג און רייצענד. אן אנדערס מאל איז זי שווער, גראב און גיט לחלוטין ניט איבער דאס, וואס דער שרייבער האט, דוכט זיך, געוואלט זאגען. דערפאר איז מאיר בלינקין'ס סטיל נאך דערווייל א רויער, ניט קיין אויסגע־ארבייטער. אין דער „פאעמא" „ווייבער" קען מען געפינען א געמישטכיץ פון ווייניגסטענס דריי־פיער פערשיעדענע סטיליען. א פאעמא־סטיל אין בלאנקע ווערזען בשותפות מיט א סטיל פון א ווייבערשער תחינה; שהנע פאַ־עטישע בילדער און גרויסען סטיל בשכנות מיט דעם סטיל פון אן אלטגליכער מעשה־ערצעה־לער. און אין יעדען פאל פאלט דער שרייבער ארײן אין דעם אדער אין יענעם סטיל דאפטאם, גלייך ווי ער וואלט דאס נאר ניט בעמערקט. דאס איז, נאטירליך, דערפאר, ווייל דער שרייי־בער האט נאך ניט קיין אייגענעם אויסגעארבי־טען סטיל.

סטיל — לערענט דושאהרדזש הענרי לוים — איז ניט נור א געבוירענער ארט אויסדרוק ביי א שרייבער, נור אויך אן אייגענארטיגע פארמע פון אויסדרוק און שאפען, וועלכע קען זיך ענט־וויקלען, אויסבילדען, פערפאלקאמען. און די יונגע אידישע שרייבער מעגען זיך דאס נעהמען אין אכט. מען דארף לעזען א סך, אידיש לע־זען — ניט נור אידיש שרייבען — לעזען די עט־ליכע אידישע קלאסיקער, לעזען די בעסטע אי־דישע כטילסטען, ניט צוליעב זייער אינ־האלט און אפילו ניט צוליעב זייער סטיל, נור צוליעב דעם, אז מען זאל קענען שאפען אן אייגענעם, זעלבסטשטענדיגען אויסגעארבייטען סטיל — און גוטער אייגענארטיגער סטיל גיט צו אזוי פיעל אייגענארטיגע שהנקייט צו דעם שרייבער'ס ליטעראַרישער ארבייט. לאזען זיך נור די יונגע אידישע שרייבער ניט ארום־טראגען מיט דעם געדאנק „למאי האט טאלסטאי ניט געזארגט פאר זיין סטיל"

טאלסטאי האט זיך טאקי ניט געזארגט פאר זיין סטיל, נור פאר זיין קלארהייט, זיי אבער זיינען קיין טאלסטאים ניט און מעגען זיך זאר־גען פאר ביידע.

ניט אין דעם אויסגעארבייטען אייגענאר־טיגען סטיל וויי ניט אין דעם בריייטען קרייז פון שעפּפונג ליגען מאיר בלינקין'ס פערדיענסטען אלס שרייבער.

ער איז, אויב איך קען מיר ערלויבען צו בעציכענען איהם מיט דעם וואארט, א פּסיכא־לאגישער שרייבער. ער גריבעלט זיך געוואהנ־ליך אין דער נשמה פון זיינע העלדען. אפט־מאל אפילו נור אין איין חדר'ל פון דער נשמה. אם בעסטען גיט זיך איהם איין צו שילדערען די ליבעם־פערהעלטניסע צווישען יונגע מענשען. דא איז ער אמת קינסטלעריש. די בילדעלעך „אין קיך" און די ערשטע סצענקע אין דאס „אלטע, אלטע ליעד" וויזען ווי גרינג, שהן און אמת'דיג טיפּ אויס דער נשמה ער מאלט די פערהעלטניסע.

„אין קיך" איז געשילדערט די ליבע צווי־שען צוויי ארימע יונגע מענשען, איציק דער שוסטער און טיבעלע דאס דיענסטמיידעל. ביידע זיינען פערוואהרפען געוואהרען אין א פרעמ־דער שטאדט און דא האבען זיי זיך געטראפען. ביסלעכווייז פערליבען זיי זיך. זעהען זיך אבער זעלטען, נור שבת, נאהרען צו זיין אליין, פער־

בלייבען לענגער צוזאמען — קענען אָבער ניט. איין מאָל זאָגט זי איהם אַן די בשורה, אז די בעלי הבתים פאָהרען אַוועק אויף דריי זומער־חדשים אויף א דאטשע. און אָט ווי אזוי אין דער פרייד פון דער בשורה ארקלערט זיך, אז זיי ליבען זיך בוידע.

„איינמאָל האָט איציק פאַר'ן צושוידען זיך מיט טייבעלען צוגעבויגען איהר קאָפ צו זיין ברוסט און איבערקלייבענדיג איהרע ווייכע, שווארצע האָר בעמערקט: — ווען וועט שוין, טייבעלע, קומען די ציט, אז מיר זאָלען שטענדיג זיין אין איינעם? זי האָט צוגעט אוינגעזונדערט איהר קאָפ טיפער אין זיין ברוסט און ארויסגערעדט שטיל ווי פאר זיך: — פון מיטוואָך אַן בלייב איך איבער אַליין אויף גאַנצע דריי חדשים... זיי פאָהרען אַלע אַוועק.

„איציק האָט זי מעהר וועגען דעם ניט אי־בערגעפרעגט. פון גרויס פרייד האָט ער געקושט איהרע אויגען, די באַקען און נאָך דעם א כאַפ גע־טהאָן זי אויף די העכט און ארומטאַנצענדיג מיט איהר געזונגען: — מיין טייבעלע, מיין קרוינעלע, מיין נשמה'לע, מיין ווייבעלע.

— א ווייבעלע בין איך דיר? נא, נא! — האָט זי איהם געענטען עטליכע קלעפלעך איבער די ליפען — וועסט ווייטער רעדען אזוי?

און פלוצלונג האָט זי ארומגעכאַפט זיין קאָפ און האָט איהם א קוש געטאָן.

— עה, דו חברה'טע, דו האָסט מיך אויך ליעב?

— האָט איציק פון גרויס פרייד ניט געפונען וואָס אנדערש צו זאָגען — טיק נא־זשע דיר, נאָ, ווייאַלד יא אזוי — און מיט גאָר די כוחות האָט ער זי געדריקט צו זיך."

דא איז דער אויסדרוק פון ליעבע עלעמענ־טארנע, פראָסט, אָבער ריין און אמת'דיג ווי ביי פאָלקס־קינדער. און אָט איז אין עטליכע ווער־טער דער מיסטערישער אויסדרוק פון פערדרוס, אייפערזוכט און ווייבערשען נצחון.

די בעלי בתים זיינען אוועקגעפאָהרען. איציק איז געקומען צו טייבעלען. זיי שטיפען קושען זיך און שפילען זיך. און איציק האָט טייבעלען א בים געטאָן. טייבעלע איז בייז דער־פאר. איציק זאָגט צו, אז ער וועט שוין מעהר ניט טאָן אזוי. ער וויל אָבער וויסען, צי זי האָט איהם שטאַרק ליעב וויל זי ניט זאָגען, שטעהט ער צו איהר.

— און אַז יא איז וואָס? — פרעגט זי.

— טא גיב־זשע מיר א שטאַרקען קוש!

— פשש... קוים דערלעבט — האָט זי געמאַכט אן ערנסטע מינע.

איציק האָט זיך דערפיהלט שטאַרק בעליידיגט.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— און מיינסט אין אמת'ן — האָט איציק אָנ־געהויבען מיט א בעליידיגטען טאָן — אז כ'וואָלט נור וועלען... וואָלטען זיך א סך ווינשען.... נעהמסט זיך איבער, באשר מ'איז פון איין שטאָדט... איר האָב געמיינט, אז מיר'ן... חתונה...

— וער וויל דען, אז דו זאָלסט זיי קושען?

— איז טייבעלע אוים נייגעריגקייט ארויסגעפאַלען אין די רייד.

— ס'וויללען שוין א סך — האָט איציק בע־ריהמעריש געענטפערט — כ'וואָלט נור וועלען.... וואָלטם דו געזעהען.

— אַנו, איציקעל, זאָג מיר, וער וויל דיך א קוש טאָן?

— אָבער וועסט קיינעם ניט דערצעהלען? — האָט איציק פרויליאך א קוק געטאָן אויף טייבעלען.

— זאָל איך קרענקען — האָט זיך טייבעלע געשווארען.

— אפילו גיטעל גאָלדעס וואָלט אויך וועלען... אָט וואָס — אָט וואָס — האָט איציק מיט שטאָלץ ארויסגערעדט.

— אָבער דו זיי, וואָלסט וועלען א קוש טאָן?

— האָט טייבעלע חצופה'ש געפרעגט.

— איך דאַרף זיי האָבען אויף „טיסאַטשע" כפרות — דאַרף איך זיי...

— אָבער מיך איציקעל?

איציק האָט זיך גרויסמוטהיג פאנאנדערגע־לאָכט.

פונקט אזוי שעהן און אמת'דיג איז דאָס ערשטע בילדעלע אין „אלטען, אלטען לייער". בייל שלאָפט ניט, ווען איהר מאן קלייבט זיך אוועקצוגעהן פון דער היים; זי געפינט א וועג וויי צוצוקוקען ווי ער גלייכט אוים די גליעדער פון זיין געזונדען קערפער, קנאקט אוים די פינ־גער, טהוט זיך אָן. זי מאכט זיך שלאָפענדיג, ווען ער קושט זי, כאפט זיך שטיפעריש אויף און געהט איהם נאָך איינגעוויקעלט אין ליי־לעך צומאכען די טיר נאָך זיין אוועקגעהן. און איהם גלוסט זיך גראָד דעמאָלט ניט געהן...

אין די בילדלעך איז דער שרייבער אין זיין ספערע און ער מאָלט זיי מיט קינסטלעריש־ער וואהרהאפטיגקייט. ניט אזוי איז די וואהר־האפטיגקייט אין דער טיפער פסיכאָלאָגישער אנאליזע פון די בילדער, וועלכע מאָלען די פא־מיליע־אונטרייהייט. בלינקין האָט עטליכע אזעל־כע ערצעהלונגען. פון זיי איז „א קאפיטעל פא־מיליען־לעבען" דער בעסטער עקזאמפליאר. אין דער סקיצע זיינען די בעזונדערע בילדלעך — די כאראקטעריסטיקע פון מלך דעם האָלץ־משרת, זיין אויפשטעהן, דאוונען און דאוועגענדיג צו־נויפקלייבען די אלטע פערשמירטע שטיקלעך צוי־קער און די צואוואַרפענע אלטע פאסאליעס, זיין בינדען זיך צו זיין ווייב פראדלען און שילטען זי צוליעב די אלע קלייניגקייטען, זיין אוועקגעהן פון דער היים צו דער ארבייט — די אלע ביל־דלעך זיינען אויסגעצייכענט געמאָלען. דער פסיכאָלאָגישער אנאליז פון פראדלען — דער פערברעכערין געגען איהר מאן — — געשיל־דערט אין בילדער פון איהר עראינערונג — זיי־נען שעהן און אמת'דיג. זיי מאכען אָבער דעם אונפערמיידליכען אויגדרוק, אז דער שרייבער

האָט פערלוירען די לעבענס־כּפערע פון א מלך דעם האַלץ־משרת און זיין ווייב פראדעל מיט זייער פּוילער שטוב ממזרים׳לעך, מיט זייער זיד־לען און שילטען זיך יעדען פּריהמאָרגען אויף דעם ניכטערען מאָגען צוליעב אלטע פּאסאלעס און פערשמירטע שטיקלעך צוקער — די ספערע פון לעבען, אין וועלכער געשלעכטליכע אונטריי־הייט איז דער פּשוט׳ער רעזולטאט פון דער עלעמענטארסטער סעקסועלע געוואלט אונטער רייצענדע אומשטענדען און האָט זיך אריבערגע־טראָגען אין א פּיעל העכערער ספערע פון לע־בען, וואו פערבערכערישע געשלעכטליכע פער־העלטניסע זיינען דער רעזולטאט פון בעוואוסּ־טער אלטער ליעבע, וועגען וועלכער „זיי האָבען נור איינער דעם צווייטען גאָר ניט געזאָגט.“ דערפאר מאַכט די ערצעהלונג דעם איינדרוק פון אונוואהרהאפטיגקייט און ניט אויסגעהאל־טענקייט. די שילדערונג אָבער פון דעם פּריה־מאָרגען אליין, וועו מלך איז אוועקגענאנגען אוו שלמה זיין שוואָגער איז געקומען צו פראדעלען, איז אן אויסגעצייכענטע. די פּסיכאָלאָגישע מא־מענטען זיינען דאָרט טאלאנטפאל ארויסגע־בראכט.

פּראדעל פיהלט, אז שלמה ליעבט זי ניט מעהר, און דאָך ווייזט זיך איהר כסדר אוים, אז אין דער קריזע פון שלמה׳ן מיט זיין פּרוי איז זי תמיד שולדיג. זי פיהלט, אז שלמה קומט צו איהר נור צוליעב פיזישען נעגוס און ניט צוליעב דער ליעבע צו איהר, ווי זי וואָלט דאָס געוואָלט, און דאָך קען זי איהם ניט ווידערשטעהן און עס הערט זיך באמת אזא׳ן „אומעט“ אין איהרע ווערטער, וועו זי גיט דעם קינד — שלמה׳ס קינד — זויגען און זאָגט צו איהם: „אזא פּרעסער, ווי דער טאטע — דער ריסט פּאסען פון אייך זייט און דער פון דער אנדערער...“. זי פיהלט, אז שלמה בעהאנדעלט ניט זיין ווייב אזוי גראָב, ווי ער בעהאנדעלט זי — אָבער זי איז דאָך די פּרוי און וועו זי גיט זיך איבער, גיט זי זיך איבער אין גאנצען, אפילו דורך שמערצען און טרערען...

פון דעם סאָרט ערצעהלונגען איז ביי מאיר בלינקען די סצענע „מאנדאלענע“ פיעל איינפא־כער, וואהרהאפטיגער און טאלאנטפאלער אָנגע־שריבען. אין איהר ערוואכט שוין רחל (די פראדעל פון דעם קאפיטעל פאמיליען־לעבען) צו דעם בעוואוסטזיין פון איהר פאלשען און עקעל־האפטען שטאנד אין איהר פאמיליע. זי האָט חרטה און וויל דעם גאנצען אמת אויפדעקען פאר איהר מאן. זי האָט דעם אייזערנעם מוטה צו זאָגען איהר פערפיהרער — דעם לוסטזוכער — „איהר זייט א פוסטער פראזיאָר, א פייגלינג זייט איהר — געהט, לאָזט מיך אליין... — געהט אוועק פון מיינע אויגען... איך וועל מיר שוין אליין העלפען.“

רחל איז געמאָלען מיט א פעסטער האנד. א ביסעל מיט א צו־פעסטען גלויבען, אז די קינ־דער איהרע וועלען מוחל זיין זייער אונגליקלי־כער מאמע און א סצענקע אין די ענדע אודאי סענטימענטאל און פאטעטיש, אָבער אונגלויבליך... די טאָכטער איז ניט מוחל איהר „אונגליקליכער“ מאמען אין גרענט אלען׳ס „דהי וואומען הו דיד“. צו גרינג האָט זיך דער שרוי־בער אָבגע׳פּטר׳ט מיט אזא גרויסער און טיפער פּסיכאָ־סאָציאלער פּראָבלעמע פון אונזער מא־דערנעם לעבען.

איך קען זיך ניט אבשטעלען אויף אנדערע צוואוואָרפענע ערצעהלונגען. איך קען אָבער אויך ניט פערבייגעהן אָהן א בעמערקונג דאָס אויסגעצייכענטע בילד פון אָרימקייט, עלענד און הונגער אין דער סצענע „אין א וואכענדער נאכט“. בלינקין האָט נור איינע פון דעם סאָרט קיצען, אָבער דאָס בילד איז דורכגעדרונגען מיט יענעם שמערץ, וועלכען נור די אָרימקייט אין איהרע עקסטע גרענעצען קען בעשאפען אוו נור דער הונגער פון א קליין עופּה׳לע און די הילפלאָזיגקייט פון זיינע עלטערען קענען אין דעם רעעלען לעבען מאלען אין אזעלכע שוידער־ליכע שוואָרצע פּארבען.

* * *

פון בלינקין׳ס גרעסערע ערצעהלונגען, וועל־כע זיינען אויך פון א גרעסערען און טיפערען פּסיכאָלאָגישען וועדט, וועל איך זיך אבשטעלען אויף די צוויי: „דאָס רעטעניש“ און דאָס לעצ־טע וועדק אין בעזונדערער בראָשורען אבדרוק „דער סוד“.

איבער דער „פּאָעמע“ „וועייבער“ קען מען נור זאָגען, אז עס איז אן אונגעלונגענע פּראָבע צו שילדערען די מאסען פּסיכאָלאָגיע פון דער אידישער פרויען מאסע. אָבער טאקע אן אונ־געלונגענע. דאָס בעדטע פון בלינקין׳ס־ארבייט זיינען אָהן א שום ספק „דאָס רעטעניש“ אוו „דער סוד“. ביידע זיינען ערצעהלונגען אויף דעם פעלד פון קראנקהאפטער פּסיכאָלאָגיע (פּסיכאָפאטאָלאָגיע). „דאָס רעטעניש“ איז גע־שריבען אין דער פּארמע פון אן אויטאביאָגרא־פישען עפיזאָד אין דעם לעבען פון דעם דער־צעהלער.

און ער דערצעהלט: ער האָט פריה חתונה גהאט. די פרוי זיינע איז איהם דאָס גאנצע לעבען געבליבען פרעמד, אבער ער איז איהר געווען איבערגעבען און האָט געלעבט מיט איהר ווי אלע אונבעוואוסטע מענשען לעבען מיט זיי־ערע ווייבער, מעהר אדער ווייניגער גליקליך. זי האָט איהם פינף קינדערלעך געהאט. זיי האָט ער ליעב געהאט ווי זיין גאנץ לעבען. אבער... אָט, א מאל אויף א חתונה האָט ער זיך בענע־נעט מיט אן אנדער פרוי. איהם האָט זיך אויסגעדוכט, אז ער האָט זי שוין ערגעץ־וואו גע־זעהען אז ער קען זי שוין פון לאנג. עס האָט איהם געצויגען צו איהר. ער האָט זיך בעקענט מיט איהר, פערליעבט אין איהר — זי איז גע־וועו — ער; ער — זי...

און אין דער זעלבער האַט די ליעבע ווי א פייערינגער דאַרן אַלץ פערברענט... אַלץ — די איבערגעבענהייט צו זיין פרוי, די ליעבע צו זיינע טהייערע קינדערלעך. יענע — די ג־ליעבטע — איז איהם אנטקעגן געשטאַנען, ווי־דערינ געווען... ער האַט שטאַרק געליטען און שטאַרק געקעמפט... און ווען די געליעבטע האַט געזעהען, ווי שטאַרק איז זיין ליעבע, האַט זי איהם ענדליך געזאָגט: — „דיך אַליין, קען זיין, ליעב איך ניט, אָבער איך ליעב שטאַרק דיין ליעבע“... און ער האַט מנצח געווען.

אָבער אָט דאָ הויבט זיך אָן „דאָס רע־טעניש“.

— און, איהר ווּעט מיר גלויבען, אז אלס פרוי האַט זי מיך כמעט ווי אויפגעהערט צו אינטערע־סירען.... און דאָס מערקווירדיגסטע דערבוי איז, אז ווּאָס ווייטער האָב איך אַלץ מעהר און מעהר אויפגעהערט צו פיהלען, אז איך ליעב זי. געפיהלט האָב איך נור, אז איך קען אָהן איהר ניט אויסקו־מען, ממש ניט לעבען... עס האַט מיך ניט שטאַרק געאַרט, אז איך האָב זי ניט געזעהען; אז איך אַדער זי זיינען אויף אַ געווּיסע ציוט אָבגעפאָהרען איינס פון דעם צווייטען, וויל נור דער געדאַנק, אז זי איז מיינע, אין גאַנצען מיינע, אז איך קען ביי יעדער ציוט מיט איהר טאָן ווּאָס איך ווּיל האַט מיך בעפרי־דיגט, גליקליך געמאַכט.

ער האַט געשטאַלצירט מיט איהר, געווּעון אייפערזיכטיג, זיך אונטערווּאָרפען איהר ווּילען. יעדער פון ביידע האַט געליטען פיזישע שמער־צען, ווּען דער אַנדערער איז קראַנק געווּעון.

„און ווּאָס א טאָג, ווּאָס א שעה זיינען מיר אַלץ מעהר איינס צום צווייטען צוגעבונדענער, צו־נויפגעווּאקסענער, קען מען זאָגען, געווּאָרעון. מיר זיינען געווּאָרעון איין מענש.“

אין דעם דענקען און אין דעם פיהלען האָ־בען זיי זיך כמעט שטענדיג צוזאמענגעטראַפען, שטענדיג פערשטאַנען איינער דעם אַנדערען, שטענדיג האַט יעדער געפיהלט און געווּאוסט צו פערלאַנגען פון דעם צווייטען און האַט עס ער־פילט און פּלוצלונג — אין דעם צוזאמענג־ווּאקסענער לעבען פון צווּיי ליעבענדע מענשען, שטאַרבט זי... שטאַרבט אונערווּארטעט.

ער האַט אין אַנפאַנג ניט געגלויבט, אז עם איז מעגליך — „און ווּיעדער איז דען מעגליך צו גלויבען, אז זי זאָל שטאַרבען. איך קען דאָך אַהן איהר ניט לעבען!...

„ערשט דענסטמאָל איז אויף מיר אַנגעפאַלען דער גרוּאָלדיגער פערלאַנג זי צו בעהערשען... איך האָב צו איהר געשריבען, זי געווּעקט... איך בין זי־כער געווּעון, אז זי הערט מיך. איהר מויל האָב איך צוגעפענט, מיין לעבען האָב איך אין איהר גרוּאָלט אַרוינבלאָזען. איהרע אויגען האָב איך אויפגעמאַכט, אַרוינגעקוקט אין זייער גרויער, טויטער אונענד־ליכקייט.“

און אין דער זעלבער האַט די ליעבע ווי א פייערינגער דאַרן אַלץ פערברענט... אַלץ — די איבערגעבענהייט צו זיין פרוי, די ליעבע צו זיינע טהייערע קינדערלעך. יענע — די ג־ליעבטע — איז איהם אנטקעגן געשטאַנען, ווי־דערינ געווען... ער האַט שטאַרק געליטען און שטאַרק געקעמפט... און ווּען די געליעבטע האַט געזעהען, ווי שטאַרק איז זיין ליעבע, האַט זי איהם ענדליך געזאָגט: — „דיך אַליין, קען זיין, ליעב איך ניט, אָבער איך ליעב שטאַרק דיין ליעבע“... און ער האַט מנצח געווּעון.

אָבער אָט דאָ הויבט זיך אָן „דאָס רע־טעניש“.

— און, איהר ווּעט מיר גלויבען, אז אלס פרוי האַט זי מיך כמעט ווי אויפגעהערט צו אינטערע־סירען.... און דאָס מערקווירדיגסטע דערבוי איז, אז ווּאָס ווייטער האָב אַלץ מעהר און מעהר אויפגעהערט צו פיהלען, אז איך ליעב זי. געפיהלט האָב איך נור, אז איך קען אָהן איהר ניט אויסקו־מען, ממש ניט לעבען... עס האַט מיך ניט שטאַרק געאַרט, אז איך האָב זי ניט געזעהען; אז איך אַדער זי זיינען אויף אַ געווּיסע ציוט אָבגעפאָהרען איינס פון דעם צווייטען, וויל נור דער געדאַנק, אז זי איז מיינע, אין גאַנצען מיינע, אז איך קען ביי יעדער ציוט מיט איהר טאָן ווּאָס איך ווּיל האַט מיך בעפרי־דיגט, גליקליך געמאַכט.

ער האַט געשטאַלצירט מיט איהר, געווּעון אייפערזיכטיג, זיך אונטערווּאָרפען איהר ווּילען. יעדער פון ביידע האַט געליטען פיזישע שמער־צען, ווּען דער אַנדערער איז קראַנק געווּעון.

„און ווּאָס א טאָג, ווּאָס א שעה זיינען מיר אַלץ מעהר איינס צום צווייטען צוגעבונדענער, צו־נויפגעווּאקסענער, קען מען זאָגען, געווּאָרעון. מיר זיינען געווּאָרעון איין מענש.“

אין דעם דענקען און אין דעם פיהלען האָ־בען זיי זיך כמעט שטענדיג צוזאמענגעטראַפען, שטענדיג פערשטאַנען איינער דעם אַנדערען, שטענדיג האַט יעדער געפיהלט און געווּאוסט צו פערלאַנגען פון דעם צווייטען און האַט עס ער־פילט און פּלוצלונג — אין דעם צוזאמענג־ווּאקסענער לעבען פון צווּיי ליעבענדע מענשען, שטאַרבט זי... שטאַרבט אונערווּארטעט.

ער האַט אין אַנפאַנג ניט געגלויבט, אז עם איז מעגליך — „און ווּיעדער איז דען מעגליך צו גלויבען, אז זי זאָל שטאַרבען. איך קען דאָך אַהן איהר ניט לעבען!...

„ערשט דענסטמאָל איז אויף מיר אַנגעפאַלען דער גרוּאָלדיגער פערלאַנג זי צו בעהערשען... איך האָב צו איהר געשריבען, זי געווּעקט... איך בין זי־כער געווּעון, אז זי הערט מיך. איהר מויל האָב איך צוגעפענט, מיין לעבען האָב איך אין איהר גרוּאָלט אַרוינבלאָזען. איהרע אויגען האָב איך אויפגעמאַכט, אַרוינגעקוקט אין זייער גרויער, טויטער אונענד־ליכקייט.“

און ווּען ער האָט אין זיין משוגענעם ווּאוטה אַלע פון הויז צוטריבען, האָט ער איהר אין אויער די ווּערטער אריינגעשריען...

„ווּעלכע זי פלעגט מיר אָפט זאָגען אין געווּיסע פעלע... אָ, די ווּערטער, טויזענדער פלאַמענדע תאוות האָבען זיי תמיד אין מיר אָנגעצונדען... און... איך בין פלוצלונג צו איהר צוגעלאָפען, האָב זי אַרומגע־כאַפט, שטאַרק אָנגעהויבען צו טרייסלען און האָב מיט גאָר די כחות געשריען: „דו טאָרסט ניט שטאַרבען! דו הערסט? טאָרסט ניט, ביסט מיין ווּייב... מיינע באַלד ווּעל איך דיר עס דערווּייזען...“

און ער איז נאָטירליך געפאַלען און האָט זיך ערשט אויפגעכאפט אין האָספיטאָל.

אָט דאָס איז די טיפסטע רעטענישׂ פון א זאָנדערבאַרער ליעבע. קראַנקהאפט אין איהר אורשפרונג, קראַנקהאפט אין איהר ענטוויקלונג, איז זי געפאַלטען אוים אונאַרמאַלע בעציהונ־גען בייים לעבען און האָט געקענט פיהרען צו פערווירזע בעציהונגען בייים טויט. דאָס רעטע־נישׂ אבער בלייבט א רעטענישׂ, דער היכטער האָט עס נור סקיצירט. עס איז ניט אין זיינע כחות דורך טיפען פסיכאָלאָגישען אַנאַליז דער־פונדעוווען איהר גרונט, קלאָר מאַכען איהר שא־טענריגע ערשיינונג.

אויך אויף דעם גרונט פון אונאַרמאַלער פסיכאָלאָגישער ענטוויקלונג — אָבער ניט פון סעק־וּעלער נאָטור וועבט מאיר בלינקין זיין „סוד“. אין „א מעשה מיט א בת מלכה“ האָט ער שוין אין אן אנדער ערצעהלונג געפרואוט לעגענדאַריש דערצעהלען וויי די בת מלכה זוכט דעם אמת צווישען מענשען — זוכט און זוכט און קען איהם ניט געפינען. אין „דאָס רעטע־נישׂ“ וויל אויך דער דערצעהלער „דעם אמת“ געפינען, וּוען ער ליארעמט איבער דעם טוידטען קערפער פון זיין פרוי. אין דעם „סוד“ זוכט אויך שפּרה — „די צערט־פיהלענדע און וואונ־דערבאר בעגרייפליכע נשמה“ — דעם אמת. אָבער זי זוכט דעם אמת אין דער פאַרמע פון דעם סוד „פאר וואָס די מאַמע נאַרט דעם טא־טען, דער טאַטע דער מאַמען, דז שוועסטער איהר מאן; זיי אַלע די עלטערען און די עלטערען זיי.“ זי זוכט דעם סוד, וואָס זי איז זיכער, אז זי בעמערקט ביי אַלע מענשען, וואָס רינגלען זי ארום. אז דאָס אַליין איז א קראַנקהאפטע נייג־נונג ביי א יונג קינד, איז נאַטירליך ניט נויטיג צו בעווייזען. אָבער ווי אזוי צו א קינד פון א געוועהנליכער אידישער סביבה קומט אזא קראַנקהאפטע נייגונג, ווי קומט צו אזא מיידעל צו זוכען דאָס טיפסטע פון די רעטענישען, אויב ניט פון דעם גאַנצען וועלטאַל, וועניגסטענס פון דער מענשליכער נשמה, ווי אזוי קומט צו איהר איבערהויפט גאָר צו פערשטעהן, אז אזא סוד אין דעם אבסטראקטען זינען איז דאָ, אז דער טאַטע נאַרט די מאַמע און די מאַמע דעם טא־טען ניט אין דעם קאָנקרעטען פאל, מיט וועלכע;

זי בעגעגנט זיך און צו וועלכען זי קען אפשר זעהען די ערקלערונג גלייך אין האנט, נור אז זיי נארען זיך אין אלגעמיין — און ניט זיי אליין נארען זיך, נור אז די נארעריי איז א סוד פון דער מענשליכער זעלע, אן אלוועלטליכער סוד — בלייבט אונז דער שרייבער שולדיג אן ערקלערונג. און מיר דוכט זיך, אז דאָ האָט פּאַסירט א קלייניגקייט. דער שרייבער האָט פּשוט איינגעהילט זיין אייגענע זוכענעש פון דעם אמת צוויישען מענשען און דער מאדערנער ליטעראַרישער זוכענעש פון די סודות פון דער וועלט, וועלכע מיר געפינען ביי אזעלכע גרויסע גייסטער ווי מעטערלינק און אנדרעיעוו, און האָט זיי איבערגעטראָגען אויף דעם סוביעקט פון זיין ערצעהלונג — אויף שפּרה'לען — „דער וואונדער־באר בעגרייפליכער נשמה" פון דער אידישער נאַם. אָבער איינמאל האָט ער עס געטאָן האָט ער סקיצירט די קראנקהאפּטע טעענטוויקלונג פון שפּרה'ס גייסט מיט אויסערגעוועהנליכען טאלאנט.

דער מוטער'ס טוידט האָט שטאַרק געווירקט אויף שפּרה'לען, אָבער די ווירקונג איז אליין אין דער ליניע פון דער ענטוויקלונג פון איהר משוגעת. ביז א געוויסער צייט אין איהר יונגען לעבען האָט זי נור בעאָבאכטעט דעם סוד ביי מענשען, שפּעטער ווי זי איהם שוין אויס־פאַרשען — „וואָס איז דעם טאַטען'ס סוד"? — אָבער זי קען ניט, און עס קעמפּפט דער נאַר־מאלער מענש מיט דעם אונבאַרמאלען און איז איהם אויף א מינוט גובר. זי בעשליסט זיך ניט צו קימערען זיך וועגען דעם מעהר.

אָדער אלע מענשען זיינען גוטע און וואויל... אָדער פערקעהרט, עס זיינען נאָר ניטאָ קיין רעכטע מענשען — אָבער דער וואהנזין איז שטאַרק סוף כל סוף. דער סוד איז גרויס און שטאַרק און מעכטיג... ער גענועלטיגט איבער די, וואָס גרייפען זיך און זוכען איהם. און זי זוכט איהם אין דעם קלאַהרען בעגריף פון דעם אמת — דעם ריינעם אמת — ביי נחום'ען — דעם מענשען, וואָס ווייזט ליעבע צו איהר און ווי זי בעזיצען. א מאל קומט נאָך אויף איהר א ליכטיגער מאמענט און איהר דוכט זיך, אז זי איז נאהענט צו איהר ציעל און וועט דעם סוד געפינען. אזוי לעבט זי ביז עס וואכט אויף אין איהר דער סעקסועלער בעגעהר. ווי א וואולקאניש פייער ברעכט אויס דער בעגעהר אין איהר און ווי די ליאווא וואָס גיסט זיך שטורמיש אריבער די ברעגעס פון דעם קראַטער און פערפלייצט אלץ ארום, אזוי דערטרינקט דער צופלאקערטער סעקסועלער וואוטה איז איהר דאָס ביסעלע געזונטע, וואָס איז איהר נאָך געבליבען. און זי גיט זיך אב נחום'ען ווי זי וואלט זיך יעדען אנדערען אבגעגעבען, ווילד, קראַנקהאפּט ווילד; און וואלט דער דיכטער מיט אייניגע ניט עסטעטיש שעהנע אויסדריקע און פּשוט גרילצענדיגע מאמענטען ווי דאָס פּלוצלינגע עלעקטרישע ליכט אין דעם גרויסען האַטעל געבראכט פלוצלונג ליכט פּאַ שצוטשעמוועלינעניו, אָדער דאָס שריען צו נחום'ען — טהו זיך אויס, נחום, אין גאנצען טהו זיך אויס" — ווייל זי אליין האָט זיך אויך אויסגעטאָן „מוטער־נאקעט", וואלט דאָס ניט אוועקגעדוקט דאָס ווירקליך גרויסע בילד פון איהר קראנקהאפּטער און שטורמישער סעקסועלער אויפוואכונג צום הינטער־גרונד און וואלט ניט ארויסגערוקט פאר אונזערע אויגען דאָס אונעסטעטישער בילד פון צווויי נאקעטע בראוים — ביידע מסתמא ניט קיין וועגוסעס — וואלט דאָס גאנצע סצענע געווען דאָס שטאַרקסטע, בעסטע און מיט־טערהאפּט געמאלענע אין דעם גאנצען ביכעל.

יא, „דער גרויסער שרייבער פון דער ערד דער רוסישער" האָט אפּנים בעסער פערשטאנען די מענשליכע נאטור, וועו ער לאָזט זיין העלד זאגען אין „וואלאסט טמי": „וער קען דאָס טראכטען דעמאלט — יא, וער קען דאָס טראכטען דעמאלט, און רעדען דעמאלט, און שרייען דעמאלט... דעמאלט, וואלט מען געמעגט זאגען בלינקינען, רעדט זיך ניט, ס'שרייט זיך ניט... ס'טהוט זיך, און עס טהוט זיך מיט א פיבערהאפּטער, ווילדער אויפרעגונג — און די עסטעטישע פראבלעמע פאר דעם דיכטער אָדער שרייבער איז אייגענטליך ווי אזוי מאלט מען אָט דאָס פיבערהאפּטע ווילדע און דאָך נאטירליכע, אָט דאָס ערהאבענע און דאָך עקעלהאפּטע, אָט דאָס גרויסע און דאָך טהירישע אזוי, אז דער עקעל און דאָס טהירישע זאָלען ניט פערשטעלען מיט זייערע מאנסטראזע שאטענס דאָס שהענע און ערהאבענע, דאָס גרויסע און נאטירליכע...

דאָס וויעדער־אויפוואכען פון שפּרה'ן צו דער זוכענישע פון דעם סוד איז א וואונדערשהענער און טיפער פסיכאלאגישער מאמענט אין דער ארבייט. זי דערזעהט אויף דער וואנד א פראסט בילד פון ליכט בעגשען און איהר דוכט זיך, אז דאָס אינגעלע אויף דעם בילד קוקט אריין דער מוטער צווישען די פינגער, מיט וועלכע זי פערדעקט איהר פנים, און זוכט אויף דעם סוד.

דאָס סעקסועלע אויפוואכען און די טהירישע בעפרידיגונג פון שפּרה'ס בעגעהער איז נור אן אינצידענט אין דער ענטוויקלונג פון שפּרה'ס משוגעת. נאָך דעם אינצידענט און דורך איהר שוואנגערשאפּט, וועו עס וועבט זיך ארום איהר אליין א סוד — דער גרויסער אלוועלטליכער סוד פון געבורט — וועלכען דער שרייבער מיינט, אז ער האָט ארטיסטיש אבגעפּטר'ט מיט אין שטריך — מוז זי נאטירליך נאָך רשיגער געהן אויף דעם וועג פון פאלשטענדיגען וואהנזין. און זי געהט אויף. דעם סוד פון דער מענשליכער נשמה וועט זי ערשט געפינען וועו זי וועט

זיין אמת משוגע. און אמת'דיג טאַלאַנטפאַל פֿאַסירט עס אויך אזוי אין דער ערצעהלונג. אָבער דער לעצטער אקט פון איהר לעבען — דאָס וואָס שלייַדערט זי אראָב אין דעם אָבגרונד פון משוגעת, שיינט מיר צו זיין אי איבעריג, אי ניט וואהראַפּטיג. איך רעד ניט וועגען דעם אונגעלומפּערטען טוידט פון דעם מחותן, אריינ־ געבראַכט אין דער ערצעהלונג הפּנים נור צולויעב א פּרעצעדענט... דאָס איז פּשוט נאַריש. איך רעד וועגען שפּרה'ס וואהנזיניגער האַנדלונג ביי איהר שוואָגער'ס טוידט. דער טיפּ פון משוגעת וואָס ענטוויקעלט זיך ביי אזעלכע גריבלער אי־ בער וועלט־פּראָבלעמען, איז ניט קיין מאַניאַקי־ שער, ניט קיין רוישיגער, נור פערקעהרט, א רו־ היגער — די נשמה פון דעם קראַנקען, אלע זיינע קרעפטען און בעגעהרען ציהען זיך אריין אינע־ ווייניג, אין זיך, פאַרשלאָסען. און פאר וואָס זאל עפּעס שפּרה, דערזעהענדיג דעם שטראָם בלוט, וואָס האָט זיך געצויגען פון דעם בעט פון דעם געקוילטען מענשען, לאָבען, משונה'דיג, וויילד לאָבען. איז דאָס מעגליך, אז דער שריי־ בער האָט פערמישט סעקסואלען וואהנזין מיט דעם וואהנזין פון טיפען שטילען דענקען און גריבלען זיך אין וועלט־פּראָבלעמען? און אויך ניט פאר וואָס זאל זיך עפּעס שפּרה ניט ציהען צוריק פון דעם בילד אין ערשיטערענדען שרעק מיט טיפע שווארצע איינגעפאַלענע אויגען און צונויפגעשרומפּפטע ליפּען און שווייגען... שווייי־ גען, ביז אין קבר שווייגען.... אָדער נור שטילער־ הייט מורמלען: „איך האָב דעם סוד... איך האָב דעם סוד“? אזוי צו אזוי, עס שיינט, אז דער שרייבער האָט פאר זיך ניט געהאט דעם קלאַרען טיפ פון משוגעת, וועלכען ער האָט געמאַלען און צו וועלכען א מענש קומט, וועו ער זוכט דעם סוד, דעם סוד פון דעם אמת צווישען מענשען אָדער דעם נאָך גרעסערען סוד פון דער וועלט־ שעפּפונג.

* * *

פון דעם איבערבליק איבער מאיר בלין־ קין'ס ארבייט איז קלאָר, אז דער יונגער שריי־ בער האָט א בעדייטענדען טאַלאַנט, וועלכער קען זיך ענטוויקלען צו ערנסטער גרויסקייט. מאיר בלינקין האָט אויך א היבש ביסעל מיטעלמע־ סיגע, אונארטיסטישע ערצעהלונגען. עס וואָלט אָבער געווען צו פריה שוין איצט אָבשעצען זיין גאַנצע ארבייט. מאיר בלינקין איז יונג — ער מוז נאָך א סך לערנען, מעהר אכטונג געבען אויף זיין שרייבען; קלאָר מאכען פאר זיך און דעם לעזער זייַנע אויפגאַבען, און מען קען פון דעם יונגען שרייבער ערווארטען פיעל און ווערטה־ פולעס פאר אונזער ליטעראטור. פאַלקאָם אָב־ שעצען איהם וועט ערשט ווערען מעגליך, ווען זיינע שריפטען וועלען געזאמעלט ווערען און ארויסגעגעבען ווערען אין גאנצען. זיי וועלען געווויס בערייבערען אונזער ליטעראטור און פער־ שאפען אנערקענונג זייער דיבטער.

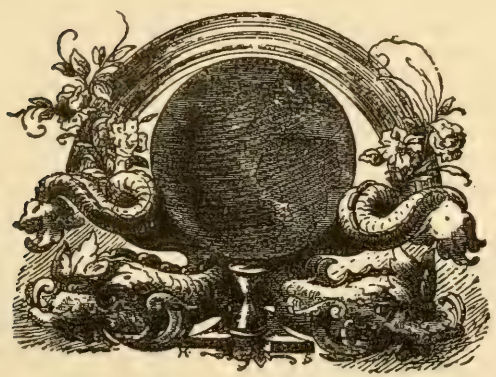

רעדאקציאנעלע נאטיצען

דער 1. מאי און זיין היינטיגער אויסדרוק

צום צוואנציגסטען מאל זינט דעם יאהר 1889 וועלען די ציעל־בעווּאוסטע און קלאסענבעווּאוסטע ארבייטער פון אלע לענדער פייערן דעם ערסטען מאי — דעם אינטערנאציאנאלען ארבייטער־יום־טוב.

אזוי ווייט ווי מען קען זעהן וועט היינטיגען יאהר געמאכט ווערען פיעל וועניגער פאראד פון דעם מאי־יום־טוב ווי אין די ערסטע יאהרען נאך זיין ארויסקומען אין אונזער לוח, אבער דער ערסטער מאי היינט האט א פיעל מעכטיגערע ארבייטער־ארמעע הינטער זיך ווי וועלכע־עס־איז פריהער.

וואוהין מען זאל ניט א בליק טאן אין דער אלטער וועלט זעהט זיך א ריעזענהאפט־אויסגעוואקסענער פראלעטאריאט און שטארק פערבריייטערט, טיף־איינגעוואורצעלטער סאציאליזמוס, וועלכער גיט איין זיינע שונאים שרעק און זיינע פרוינדע מוטה צום קאמפף.

מיט 20 יאהר צוריק וואלטען נור די היציגסטע אפטימיסטען פיעלייכט ערווארטעט צו דערלעבען א סאציאליסטישע ממשלה אין מאנכע וועלט־שטעדט, א סאציאליסטישען וויצע־פרעזידענט אין צוויי פערלאמענטען, א סאציאליסטישע מעהרהייט אין בעווּוסטזוין, א „קארל־מארקס שטראסע" אין בריסעל (בעלגיען) און אנדערע אזעלכע גרעסערע און קלענערע צייכענס פון פארטשריט און מאכט.

אפשר פלאטערט ניט אומעטום די רויטע פאהנע אבער אומעטום מארשירט די רויטע ארמעע.

* * *

דער פויער דער ארבייטער און דער קלאסענקאמפף

אין פראנקרייך, אין האלאנד און אין ענגלאנד זיינען דעם פערנאנגענעם מאנאט אבגעהאלטען געוואלטען פארטייקאנפערענצען. אין ענגלאנד זיינען זאגאר געווען צוויי אזעלכע: איינע ביי ד. ס. ד. פארטיי (אמעריקע סאציעל־דעמאקראטיק פעדעראייישאן) און די אנדערע ביי די אונאבהענגיגע ארבייטער־פארטיי.

די פראגע, וועלכע האט היינטיגען יאהר בעשעפטיגט אונזערע פראנצויזישע גענאסען איז די אלטע, אלטע אגראר־פראגע. עס איז כמעט ניטא אן ארגאניזירטע בעווּעגונג אין דער וועלט, וואו דיזע פראגע האט ניט פון צייט צו צייט ארויסגערופען פיעל היציגע דעבאטען און מען קען כמעט ניט אנווייזען אויף א לאנד, וואו זי איז אזוי געסעטצלט געווארען, אז מען זאל זיין זיכער, אז מען איז פון איהר איינמאל פאר אלע מאל פטור. אפילו דא אין אמעריקא האבען מיר געהאט אונזערע אויפגערעגטע דיסקוסיאנען וועגען דעם „פארמערס פלענק" אין דער פלאטפארמע פון די „סאשעל דעמאקראסי אוו אמעריקא", אין דעם יאהר 1898 און שפעטער.

די שווייריגקייט פון דיזער פראגע בעשטהט אט אין וואס:

דער יסוד פון יעדע מאדערנע סאציאלדעמאקראטישע (דייטלייכער אויסגעדריקט: מארקסיסטישע) פארטיי איז דער פראלעטארישער קלאסענקאמפף, דאס הייסט: די ערקענטנים, אז די אינטערעסען פון דעם ארבייטער־קלאס זיינען גענגען די אינטערעסען פון דעם קאפיטאליסטישען קלאס, וואס דערפאר ארגאניזירען זיך די ארבייטער פאליטיש אין אונאבהענגיגע, זעלבסטשטענדיגע ארבייטער־פארטייען און בעקעמפפט די קאפיטאליסטען אלס א קלאס, דערביי בעטראכטענדיג פאר א קאפיטאליסט יעדען אייניציגען וואס עקספלאָאטירט ארבייטער (לוין־ארבייער) צי ער איז א גרויסער פאבריקאנט, אדער א קאקרויטש־באס, צי ער איז א ראקפעלער, אדער שנייידער פון טשערי סטריט אפשר ניט רייכער ווי זיינע „הענד".

איצט איז אזוי:

אויפ'ן לאנד זיינען דא מאסען פויערים, וועלכע זיינען לפנים זעלבסטשטענדיגע בעלי־בתים, זאגאר עקספלאָאטאָרס, אבער אין דער אמת'ן גרויסע אביונים אדער א־ניט קלייניע קאפיטאליסטען פערמאָרטגעדזשד איבער די אויערן. און דא קומט אריין די גרויסע שוויע־ריגקייט. דעם פויער דארף מען, פון איין זייט, העלפען אלס איינעם וואס די היינטיגע געזעלשאפט האלט איינגעבויגען און געטרעטען מיט דער גראז צוגלייך; פון דער אנדערער זייט אבער זיינען די פויערים לגבי זייערע לאנד־ארבייטער בעלי־בתים.

און דער שלום, צו וועלכען אונזערע גענאסען אין פראנקרייך זיינען איצט געקומען, איז טאקע דערזעלביגער צו וועלכען מען איז פריהער געקומען אין דייטשלאנד און אנדערסוואו, היינט: צו ערנענען א קאמיסיאן, וועלכע זאל שטודירען די פראגע און אריינברענגען א רעפארט. אזוי זיי וועלען ניט געפינען קיין בעפריעדיגענדע ענטשיידונג פון דיזער פערפלאָנטערטער פראגע איז לייכט צו פראפעצייהען, ניט זייענדיג קיין נביא.

* * *

די „שפאלטונג" אין דער ענגלישער ארב. פארטיי

וועגען דעם האלענדישען פארטיי־טאג, וואו עס איז וירקליך פארגעקומען א שפאלטונג, און דעם קאנגרעס פון די „אינדעפענדענט

לייבאר פארטי" פון ענגלאנד, וואו די שפאלטונג, וואס איז אהער טעלעגראפירט געוואָרען איז געווען ניט מעהר ווי א וואונש פון דער נייעס־אגענטור וועלען מיר דאָ אויספיהרליך ניט רעדען צוליעב ענגשאפט אין פלאץ. מיר האפען צו האבען אויספיהרליכע ארטיקלען אין דעם נעכסטען נומער; פון ענגלאנד — וואהרשיינליך פון אונזער־מיטארבייטער גענ. ראטהשטיין.

דערווייל וועלען מיר נור אויפמערקזאם מאכען אונזערע לעזער, אז, ערסטענס, איז אין דער ענגלישער א. ל. פ. קיין שפאלטונג ניט פאָרגעקומען. עס זיינען נור ארויס פון דער פיהרערשאפט קיער־האַרדיע, מעקדאָנאלד און צוויי אנדערע גענאסען. צווייטענס, אז דאס שיינט אונז צו זיין א צייכען אז די „רענק־ענד־פאיל" פון דער פארטיי האט פראגרעסירט, וויל די מאיאריטעט שיינט צו האבען אינדארסירט דעם יונגען גריסאָנ'ס רעוואלוציאנערען ארויס־טריט אין פארלאמענט וועלכען די דאזיגע פיהרער האבען געטאדעלט; דריטענס, אז אפילו ווען עס וואלט געווען אמת, אז די אינדעפענדענט לייבאר פארטי איז געשפאלטען, וואלט דאס נאך ניט געווען קיין שפאלטונג אין דער ארבייטער־פארטיי אין פארלאמענט, פון וועלכער די ערסטע איז ניט מעהר ווי א קליינער טהייל. די קאבעל־דעפעשען האבען אבער בעריכטעט וועגען א „ספליט" אין דער „ארבייטער־פארטיי" און האבען שוין ספעקולירט וועגען דעם, וואס פאר א הנחה דערפון וועט ארויסקומען פאר די ליבעראלע פארטיי וואס שטעהט איצט אין ענגלאנג ביין רוהדער, מחמת זי וועט שוין ניט מעהר דארפען זיך דרעהען א קאפ וועגען „סאציאלע געזעצגעבונג". ווי זאגט דער טייטש? מען עסט עס ניט אזוי היים ווי מען קאכט עס.

* * *

„אינעוועניגדר. זאלאטאראוו'ס ארטיקעל סטע אנגע־ אין דיזען נומער איז שוין געווען לעגענהייטען אויסגעזעצט מיט א מאנאט צי־ריק און האט געמוזט אבגע־שטעלט ווערען צוליעב טעכנישע גרינדע.

דיזע טעכנישע גרינדע זיינען אויך אונזער ענטשולדיגונג געגען דר. סירקין און וואלדאדע, וואס זייערע בייטרעגע האבען געמוזט ארויס־געקומען ווערען ביים צוזאמענשטעלען פון דיזען נומער. זיי וועלען ערשיינען נעכסטען מאנאט.

וואס מיר גיבען היינט פון אונזער גוטען פרייַנד יהואש איז דער אנהייב פון א גרויסען געדיכט. עס איז ליידער אננעקומען צו שפעט אום ארויינצוגהן אין נאכצען. דאס וואס מיר גיבען איז א מין אויסלייטונג.

דר. פראנבערג'ס ארטיקעל: „אמעריקאנישע זירונג און אסימילאציאן" קומט זיך אין איין פרט צונויף מיט צבין'ס ארטיקעל וועגען די אידישע אגיטאציאנס־ביורא. דער פונקט בעי־שטעהט אין דעם, אז די אידישע נאציאנאליטעט אין אמעריקא איז ניט אבהענגיג פון דער שפראך און אז די אידישע „אייגענארט" וועט ניט פער־שווינדען אפילו ווען דער נעכסטער דור זאל איז נאנצען אויפהערען צו רעדען אידיש. — א „חוט המשולש" — צו דיזע ביידע ארטיקלען וועט נעכסטען מאנאט בילדען דר. סירקין'ס ארטיקעל אין דעם דאזיגען פרט, הגם ער טראגט בכלל א גאנץ אנדער כאראקטער.

מיר מאכען דארויף שוין איצט אויפמערק־זאם, וויל אונז דאכט זיך, אז דער פונקט מוז וויטער ענטוויקעלט ווערען. אויב צבין איז נערעכט —און אין תוך זיינען מיר מיט איהם איינפערשטאנען— דאן דארף מען געהן וויטער ווי ער; דאן מוז מען געהן וויטער און יערע רעאָרגאניזאציאן פון אונזער אידישע בעוועגונג מוז האבען א נאציאנאלען, הגם ניט קיין נאציא־נאליסטישען פונדאמענט.

מר וועלען זעהן, אז די דיסקוסיאן אין דער „צוקונפט" וועגען דיזע פראגע זאל ניט בלייבען שטעהן אויף אן ארט. דאס איז וויכטיג פאר אונז אמעריקאנער אידישע סאציאליסטען, אויב מען זאל ניט אין גאנצען פערצווייפלען אויף דעם אויפבליהען פון אונזער בעוועגונג.

אין א נאטיץ לעצטען מאנאט האבען מיר איינגעלאדען די געווערקשאפטען אויפצוקלערען די פראגע וועגען דאפעלטען נוסח אין דעם פאָרווערטס־פסק־דין, אויסטייטשענדיג, אז די געווערקשאפטען זיינען דאס שולדיג צו זייער אייגענעם זעלבסט־רעספעקט. מיר האבען זיי אָנגעבאטען פלאץ אין דער „צוקונפט". פון די געווערקשאפטען האבען מיר ביז דאטא גאר נישט געהערט, דערפאר אבער געפינען זיך גוטע מענ־שען וואס זעהען אין יענע סטריקט־אביעקטיוויע ווערטער אן אנגריף אויף דעם „פאָרווערטס", וועהרענד דארטען איז געווען אויסדריקליך ער־קלערט, אז אין דער „צוקונפט" איז אין דיזען אויגענבליק דערווייל דערפאר קיין פלאץ ניטא און ניט נור דערפאר, זאנדערן אויך ניט פאר די וויכטיגערע פראגע פון דער „פאלקספערוואל־טונג" בכלל. — ניט אכטענדיג אויף פערזענליכע געפיהלע האט די איצטיגע רעדאקציאן פון ערסטען טאג אן רייניגהאלטען די „צוקונפט" פון „פאָרווערטס־טראָבעלס", אפילו פון פאר־ווערטס־קריטיק, אפילו דאן ווען דיזע קריטיק האט אונז אויסגעזוהן נויטוועניג שוין אין דעם אינטערעס פון דער „צוקונפט" אליין.— געראדע דער פאקט, וואס דער רעדאקטאר פון די „צו־קונפט" איז אלגעמיין בעקאנט אלס א פרינצי־פיעלער געגנער פון דער „פאָרווערטס"־רעדאק־ציאן, האט איהם צוריקגעהאלטען פון אוזלכע בעמערקונגען וועגען אונזער טעגליכע צייטונג, וועלכע ער וואלט זיך ערלויבט אלס פארטיי־גענאסע און פריוואטמאן. דאס וויל אבער געווים פערזאגען ניט פערשטעהן.

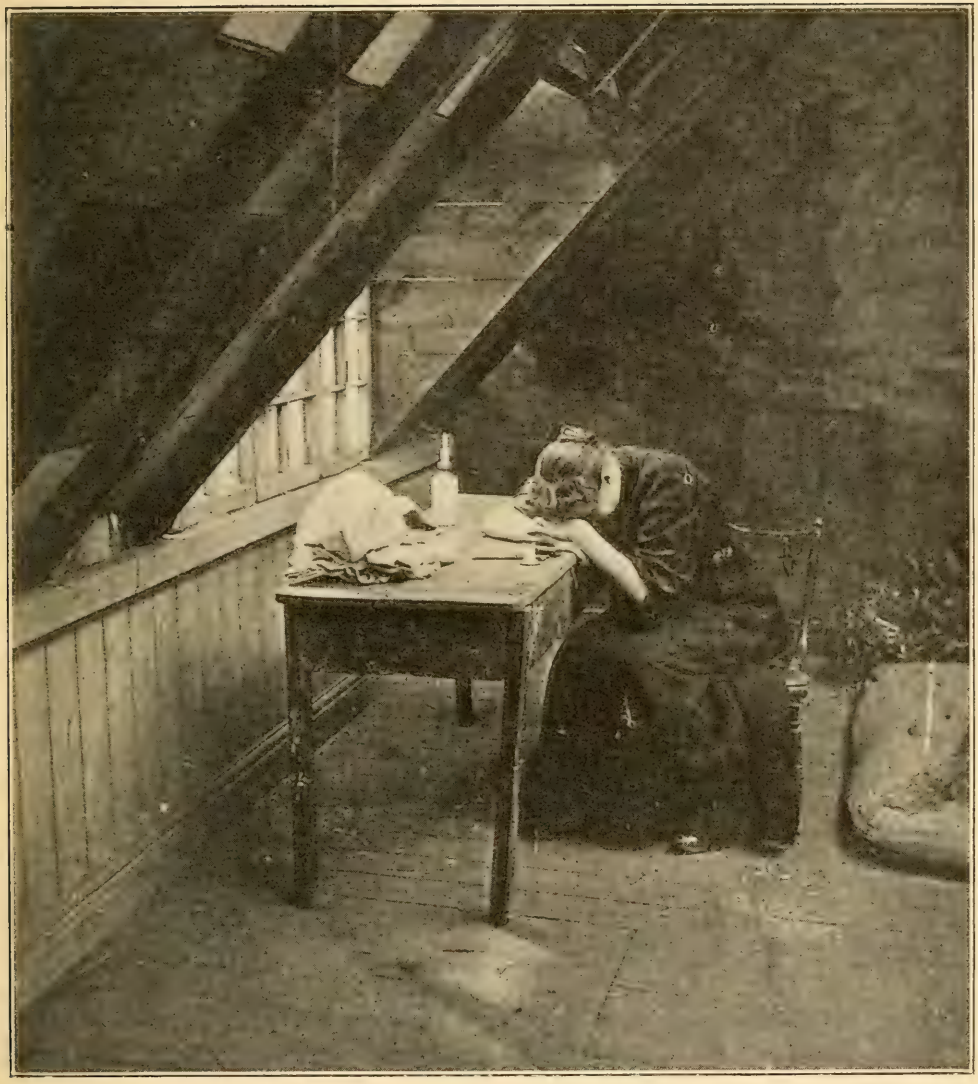

(25 יאָהר נאָך די ערשטע אידישע איבערזעצונג פון דיעזען וועלטבעריהמטען ליעד.)

„נעה ! פּראַצעווע — האָרעווע, — נעה !
צום אַרבייטען בין איך־קיין מאָל נים צו שוואַך,
אין וואָס איז דער לוין פּאר מיין פּראצע ? פון שטרוי
אַבעט, אַ־שטיק־טרוקענע ברויט, דער צובראָכענער דאַך,
אַ קאַדער בייס לייב, דיזער טיש מיט'ן שטול,
פּיער וועגד, וועלכע זיינען אזוי פּוסט און בלאַנק,
אז וועו זיי מאַכט עפּעס נאָך צייטענווייז פּול —
דערפּאר קומט מיין אייגענעם שאָטען א דאַנק !

No. 6. JUNE, 1909. Vol. XV.

טהאמאס הוד

דאס ליעד פונ׳ם העמד

(פריי איבערזעצט אויס דעם ענגלישען)

מיט מאגערע פינגער, דאר און אויסגעדרעהט,
מיט אויגען, וואס זיינען פון ארבייט שוין בלינד —
א ווייבעלע זיצט זיך, אין לומפען געקליידט,
און וואַרפט מיט׳ן נאדעל אין פאדעם געשווינד,
שטעך — שטעך — שטעך!
אין הונגער, אין דלות, פאר אלעמען פרעמד,
אוז דאך מיט א ריהרענדער שטים אין דער הויך,
זינגט זי זיך דאס ליעד פונ׳ם העמד:

„איך נעה — נעה — נעה!
נאך איידער דאס קרייען פון האן איז צו הערען!
און נעה! אבער נעה — וויעדער נעה!
ביז איך זעה דורך די לעכער אין דאך שוין די שטערען.
מיר דאכט זיך עס קען ניט זיין ערגער א קנעכט,
וואס ארבייט אלס שקלאווע ביי היידען, ביים טערק;
מיר דאכט זיך, עס קען איהם ניט זיין אזוי שלעכט,
ווי מיר איז ביי דיעזעם אונמענשליכען ווערק!

„נעה! פראצעווע — הארעווע — נעה!
ביז איך קען מיין קאפ ניט דערלאנגען א דרעה!
און נעה! אבער נעה — וויעדער נעה!
ביז מיינע געשוואלענע אויגען טהון וועה.
די מערלע, דער זוים און די באנד,
די באנד און די מערלע, דער זוים!
איך פאל אויפ׳ן נאז מיט די קנעפלעך אין האנד,
און נעה זיי, עס דאכט זיך מיר, אן אין א טרוים.

„אה, מענשען! אויב איהר האט א שוועסטער, א ווייב,
א מוטער, וועו איך האט דאס שיקזאל געגעבען,
זייט ווייסען, איהר טראגט ניט קיין וועש אויפ׳ן לייב —
איהר טראגט אויך זיך מענשליכעם לעבען!
שטעך — שטעך — שטעך!
אין הונגער, אין שמוץ, פאר די גאנצע וועלט פרעמד,
נעה איך מיט א דאפעלטען פאדעם; פיר זיך
תכריכים — פאר אנדערע מענשען א העמד.

נאר ווי איז דער טויט אויך מיין רעיון ארויף?
דעם מלאך המות געשטאלט — א סקעלעט, —
ווי קען עם מיך שרעקען, וועו מיין אייגענער גוף

איז זעלבסט נור אַ ביינערגעשטאַלט, ווי איהר זעהט?
נור ביינער אַ הויפען, געגוי ווי דער ט ו י ט:
איך פאַסט אַזוי אַפט, און בין ניע אויסגערוהט.
אָה, הימעל! עס זאָל אַזוי טהייער זיין ב ר ו י ט,
עס זאָל אַזוי וואַלוועל זיין פלייש און בלוט!

„נעה! פראַצעווע — האַרעווע, — נעה!
צום אַרבייטען בין איך קיין מאָל ניט צו שוואַך,
און וואָס איז דער לוין פון מיין פּראַצע? פון שטרוי
אַ בעט, אַ שטיק טרוקענע ברויט, דער צובראַכענער דאַך,
אַ קאַדער ביים לייב, דיזער טיש מיט'ן שטול,
פיער וועגד, וועלכע זיינען אַזוי פוסט און בלאַנק,
אַז וען זיי מאַכט עפעס נאַך צייטענוויז פול —
דערפאַר קומט מיין אייגענעס שאטען א דאַנק!

„איך נעה! — אַבער נעה — וויעדער נעה!
פון מאַרגען ביז שפעט אין די פינסטערע נאַכט;
נעה, פראַצעווע, האַרעווע — נעה!
פונקט ווי אַ פערבראַכער אין טורמע פערמאַכט:
די באַנד און די מערלע — דער זוים,
די מערלע, דער זוים און די באַנד!
ביז איך פיהל מיין קאָפּ אויף די שולטערן קוים,
מיין מוח פערוויררט, פערמאַטערט מיין האַנד.

„נעה! פראַצעווע, האַרעווע — נעה!
ביים פינסטערן ליכט פון'ם דעצעמבער טומאַן;
און נעה! אַבער נעה — וויעדער נעה!
אים ליעבליכסטען מאַי וואָס איז ערגעץ פאַראַן.
וועז אונטערן דאַך אין איהר נעסט זיצט די שוואַלב,
און ווייזט מיר פון ווייטען די ליכטיגע זון, —
זי ווייזט מיר דען פריהלינג און פרעגט מיך וועסהאַלב
איך זעה דאָס אַלין צו און גענים ניט דערפון.

„אָה, איינמאָל געשעפט נאַך וואַלט איך פרייע לופט,
וואו ראַזען און ליליען — ליעבליך און זים —
געפינען זיך דאַרט, וואו די פייגעלע רופט!
דעם הימעל פון אויבען — גראַז אונטער די פים...
נור איין קורצע שעה דאַרטען זיין פאַר'ן טויט,
צו שלינגען די לופט, וואו אַ ווינטעלע בלאַזט;
ווי דאַן — וועז מיר וואַר אונבעקאַנט נאַך די נויט,
בעפאַר אַ שפּאַציער האַט אַ מיטאַג געקאַסט.

„אָה, איין קורצע ווייליקע בעט איך נור היינט,
אויף איין קורצע שטונדע צו ווערען בעפרייט —
ניט האַפענונג צו זוכען, ניט ליעבע און פרויינט,
מיין האַרץ אויסצואוויינען פערלאַנג איך נור צייט.
אַ ביסעלע ווייגען, נור עטליכע טרערען
וואַלט גרינגער געמאַכט מיין צובראַכענעס הערץ.
איך טאַר אַבער נאַדעל און פאַדעם ניט שטערען
דורך ווייגען — אפילו צו שטילען מיין שמערץ."

מיט מאַגערע פינגער, כמעט אויסגעדרעהט,
מיט אויגען, וואָס זיינען פון אַרבייט שוין בלינד,
אַ וויבעלע זיצט זיך, אין קאַדערס געקליידט
און וואַרפט מיט'ן נאַדעל און פאַדעם געשווינד.
שטעך — שטעך — שטעך!
אין הונגער און דלות, פאַר אלעמען פרעמד,
און דאַך מיט אַ ריהרענדע שטימע אין דער הויך
זינגט זי זיך דיזעס ליעד פון'ם העמד.

מ. ווינטשעווסקי.

דר. ק. פֿאַרנבערג

צוויי אינערליכע קריזיסן אין צוויי סאָציאַליסטישע פּאַרטייען

1. די שפּאַלטונג אין דער אַלעגדישער פּאַרטיי און דאָס רעכט אויף פרייע קריטיק.

ווי מיטגלידער פון דער גרויסער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַליסטישער פּאַמיליע האָבען אין דער לעצטער צייט דורכגעמאַכט מעהר אָדער וועניגער שווערע אינערליכע קריזיסען. דאָס זיינען: די אונאַבהענגיגע אַרבייטער־פּאַרטיי פון ענגלאַנד און די סאָציאַליסטישע אַרבייטער־פּאַרטיי פון האָלאַנד. פערשיעדען זיינען די אורזאַכען וואָס האָבען אַרויסגערופען דיזע קריזיסען; פערשיעדען איז אויך זייער כאַראַקטער און די פֿאַרמען וועלכע זיי האָבען אָנגענומען. גלייך זיינען זיי אבער ביידע אין איין זאַך, נעמליך: דאָס זיי זיינען געקומען ביידע ניט אָלס רעזולטאַט פון וועלכע־עס־איז ענטטוויישונגען, זאָנדערן אָלס רעזולטאַט פון אינערליכע דיפערענצען און פרינציפיעלע מיינונגס־פערשיעדענהייטען. יעדער פון דיזע צוויי קריזיסען ענטהאלט דערפאר א שטיק בעלעהרונג פאר מענשען, וואָס אינטערעסירען זיך מיט דעם לעבען און שיקזאל פון די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען.

פריהער נאָך דער צייט און שארפער נאָך זיין פאָרם האָט זיך אויסגעדריקט דער קריזיס אין דער אַלעגדישער פּאַרטיי. דאָ האָט דער קריזיס געבראכט צו א פאַרמעלער שפּאַלטונג אין דער פּאַרטיי.

עס איז אן אינטערעסאַנטע, כאַראַקטעריסטישע שפּאַלטונג. זי איז ניט פאַרגעקומען צוליעב וועלכע־עס־איז פּראַקטישע פּאַליטיש־עקאָנאָמישע אָדער טאַקטישע פראגען, זאָנדערן זי טראָגט אן אלגעמיין פרינציפיעלען, אזוי צו זאָגען טהעאָרעטישען כאַראַקטער: עס איז אַרויסגעקומען אָן אפענע שפּאַלטונג צוויישען דער רעוויזיאָניסטיש־געזאָנענער גרויסער מאַיאָריטעט און דער קליינער מינאָריטעט פון ראַדיקאַלע מארקסיסטען.

דער קאַמפּף צווישען דיזע ביידע ריכטונגען פיהרט זיך שוין אין שוים פון דער אַלעגדישער פּאַרטיי זייט לאַנגער צייט. עס איז א קאַמפּף צווישען צוויי וועלט־אַנשויאונגען, א קאַמפּף אויף דער גאַנצער ליניע פון אַלע גרויסע לעבענס־פראגען. וועגן אין יאהר 1901 איז די אַגראַר־פּראָגראַם פון דער פּאַרטיי געשטאַנען אויף דער טאגעס־אָרדנונג, דאָן איז דער אָפענער קאַמפּף אויסגעבראָכען. אין א יאהר ארום איז די שול־פראגע ארויפגעשוואומען — דער קאַמפּף האָט זיך בעגיניט. און אזוי געהט עס יאהר אין, יאהר אוים, פון פּראָבלעם צו פּראָבלעם. דער וויט־גרעסטער טהייל פון דער פּאַרטיי איז רעוויזיאָניסטיש געזאָנען. די פּאַרטיי־פיהרונג לייגט די גאַנצע צייט, מיט אויסנאַהמע פון די צוויי יאהר 1904 און 1905, אין די הענד פון די רעוויזיאָניסטען. און עס איז ניט מעהר ווי זעלבסטפערשטענדליך אז זיי האָבען געפיהרט די פּאַרטיי אין זייער ריכטונג, אין דער ריכטונג פון „פּראַקטישע" טהעטיגקייט.

וועגן מען רעדט וועגען דער אַלגעמיינער פּאַרטיי, דארף מען ניט פערגעסען אן די כאַראַקטעריסטישע ציגע פון האַלגעמיינען שטאַאט. קליין איז דאָס לאַנד, אבער גרוים איז דער אַלגעמיינער שטאַאט אלס קאַלאָניאל־מלוכה. שוין 300 יאהר ציהט זיך האַלאַנדס גרויסקייט אלס קאַלאָניאל־מלוכה. און כאָטש איהר רעכטען גלאַנץ האָט זי שוין לאַנג פערלאָרען און נור אין דער געשיכטע איז געבליבען פערשריעבען, אז האַלאַנד איז אמאל געווען די הערשערין איבער די ימים, דאָך געפינען זיך נאָך היינט ניט וועניגער ווי 40 מיליאָן איינוואָהנער פון די קאַלאָניען אונטער דער הערשאפט פון דער קליינער האַלאַנד.

אלס גרויסע קאַלאָניאל־מאַכט עפענט האַלאַנד א וויטען האָריזאָנט פאר פּראַקטישע פאַמעטאַריש טהעטיגקייט פאר די דעפוטאַטען פון אזא פּאַרטיי ווי די סאָציאַלדעמאָקראַטישע. און די הערשענדע רעוויזיאָניסטישע ריכטונג וויזיט מיט שטאָלץ אן, אז „נור אין דאָם קליינע האַלאַנד האָבען די סאָציאַליסטען זייער פליכט געטאָן און אויפגעשטעלט א פּראָגראַם פאר די קאַלאָניען א מין סאָציאַליסטישע קאַלאָניאל־פּאָליטיק. און דאָך זייער טהעטיגקייט דערגרייכט אזוי פיעל אז היינט וועלט אין די האַלענדישע קאַלאָניען יעדען טאָג מעהר ניט געמערקט, געפיינגיגט, געברענט און געוריבט."

(וואָן־קאָלס רעדע אויפֿן אינטערנאַציאָנאַלען קאָנגרעס אין שטוטגארט.)

אבער ניט אויף די קאָלאָניען אליין האָלט זיך דער האָלענדישער שטאַאט, און ניט פון די קאָלאָניען לעבען די האָלענדישע פּראָלעטאַרישע מאַסען. זינט דעם יאהר 1870 האָט אין האָלאַנד זיך געמומען בעמערקען אן אויפֿשוואונג פון האנדעל און אויך א לאנגזאמע ענטוויקלונג פון אינדוסטריע. אין די 35 יאהר פון 1870 ביז 1905 האָט דער האָלענדישער האנדעל זיך פערגרעסערט אויף 375 פּראָצענט, די האָלענדישע בעפעלקערונג אבער — נור אויף 55 פּראָצענט. דערפון בעטרעפט דער האנדעל מיט די קאָלאָניען נור קוים א דרייסיגסטען טהייל. דאָס זעלבע איז אויך מיט די אינדוסטריעלע טהעטיגקייט: האָלאַנד איז אפילו נאָך היינט ניט קיין לאנד מיט א רייבער אינדוסטריע, אבער זייט 1886 פיהרט זי שוין ארוים מעהר אינדוסטריע־פּראָדוקטען אויפֿדער זי פיהרט איין. און פון די 137 מיליאָן בוימוואָל סחורות, צ. ב., וועלכע זי האָט ארויסגעפיהרט אין יאהר 1905, זיינען נור 40 מיליאָן אוועק אין די קאָלאָניען. אין 48 פּראָצענט פון אלע האָלענדישע ארבייטער זיינען בעשעפטיגט ביי אזוינע פּראָפעסיאָנען, ווי לאנדווירטשאפט, פישפאנג א. ד. גל., וועלכע האבען קיין שום נוצען ניט פאר די קאָלאָניען.

די קליינע האָלאַנד האָט דערפאר דעם גאנצען סכום פון סאָציאַל־פּאָליטישע פּראָבלעמען בעלעבט. צו די צרות, אונאַרדנונגען און עקספּלאָאַטאַציאָן אין די קאָלאָניען קומען צו די צרות, אונאַרדנונגען און עקספּלאָאַטאַציאָן אין דער היים. די גרויסע בלוטיגע וועלט־פּראָגע: וואָס טהוט מען פאר די ארבייטסלאָזע, צ. ב., איז אין האָלאַנד אויסגענוצט געוואָרען פון דער סאָציאַלדעמאָקראַטיע פאר איינע פון איהר גרויסע פּאַרלאַמענטאַרישע טעג.

די רעוויזיאָניסטישע פּאַרטיי־לייטונג אין די רעוויזיאָניסטישע פּאַרלאַמענט־דעפּוטאַטען פיהלען זיך און פיהרען זיך אין האָלאַנד ווי פּראָקטישע רעפּאָרמער, וועלכע זוכען וועניגער פּראָפּאַגאַנדא און מעהר פּראָקטישע רעזולטאַטען און זיי געפינען דעם צוטרויען־און די שטיצע אין די ווייטע פּאַרטיי־קרייזען. אונטער אזוינע אומשטענדען, וואָס איז פערבליבען פאר די קליינע מינאָריטעט פון ראַדיקאַל־אַרטאָדאָקסישע מארקסיסטען?

זייענדיג שוואַך אין די אָרגאַניזאַציאָנען, זייענדיג אָרויסגעשטופּט פון דעם צענטראַל־אָרגאַן און אנדערע פּאַרטיי־אָרגאַנען, האָבען די מארקסיסטען געזוכט זיך צו האלטען און פערשטארקען דורך אן אייגענע מארקסיסטישע פּרעסע. זיי האָבען זיך מיט אייניגע יאהר צוריק געשאפען אן אייגענעם אָרגאַן „ניאייווע טיד", אין וועלכען זיי האָבען אנגעפיהרט א קרעפּטיגע סיסטעמאטישע אפּאָזיציאָן געגען די האָלטונג און טאקטיק פון דער פּאַרטיי און א שטארקע פּראָפּאַגאַנדע פאר די ראַדיקאַלע מארקסיסטישע אידעען.

שוין דאמאָלס זיינען די בעציהונגען צווישען ביידע ריכטונגען געווארען אזוי אָנגעשטרענגט, אז עס האָט שוין אין פערלויף פון יאהר 1906 געהאַלטען ביי א פאָרמעלער שפּאַלטונג. דאָך דיזע געפאָהר איז דאן אויסגעמיעדען געוואָרען. און עס איז געקומען צו א פאָרמעלען שלום. דאָס איז געשעהן אויף דעם פּאַרטייטאָג אין האָרלעם אין יאהר 1907. מיט 226 געגען 11 שטימען ביי 13 וואָס האָבען זיך ענטהאַלטען פון אבשטימען, איז דער פריעדענסאָבמאַך אָנגענומען געוואָרען. איינשטימיג איז אויך אָנגענומען געוואָרען א רעזאָלוציאָן, אז די קריטיק מוז געפיהרט ווערען אין פּאַרטיי־גענאָסענשאפטליכען זין און אז מען זאָל דערבי האָבען אין אויג די אינטערעסען פון דער פּאַרטיי. אלס קרבן פון דיזען פריעדען איז געפאָלען דער מארקסיסטישער אָרגאן. ווי עס דערצעהלט די פּאָפולערסטע פּערזאָן צווישען די האָלענדישע מארקסיסטען, פנוי ראַלאַנד האָלסט, — „פאַלט איהר גאָר ניט אין אָבצוליקעצען אז א געוויסע מוטהלאָזינקייט האָט זיך אריינגעריסען אונטער יענע וועניג געגאָסען, וועלכע האָבען זייט יאהרען אונטער די שווייערישטע אומשטענדען אן מיט וועניג אויסזיכטען אויף ערפאָלג אָנגעפיהרט דעם קאמפף געגען רעוויזיאָניזמום".

ויקם דור חדש! די עלטערע מארקסיסטישע שרייבער האָבען פערמאטערט זיך צוריק־געצווינגען פון שלאָכטפעלד, זיינען אָבער אויפֿגעשטאנען גליך נאָך דעם האָרלעמער פּריעדענס־פּאַרטייטאָג אייניג איינגערע מאקסיסטען: וואנקופּ, פּעטאָן און ראוסטאַן און זיי האָבען געגרינדעט א נייע מארקסיסטישע וואָכענבלאַט, „די טריבונע", אין וועלכער זיי האָבען פון דאָס נייי אויפֿגעהויבען דעם קאמפף געגען די הערשענדע ריכטונג אין דער פּאַרטיי נאָך אין א פּיעל קרעפּטיגערער, שניידענדיגערער פּאָרמע, בעגלייט מיט א פּיעל שטארקערן צוגאָב פון פּערזענליכע בעשולדיגונגען און פערדעכטיגונגען. דיזע יונגע מארקסיסטען האָבען זיך גלייך פון אָנפאנג אן אוועקגעשטעלט, אזוי צו זאָגען, מחוץ למחנה פון דער פּאַרטיי. זיי האָבען קוים גענוכט אין דער פּאַרטיי־לייטונג גופא צו נעהמען א קרעפּטיגען אנטהיל, נור זיי האָבען זיך פעסט פּאַרבאַריקאַדירט אין זייער אָפּאָזיציאָן. זיי האָבען קיינעם ניט געשאָנעוועט, אפילו די געלאָסענע עלטערע מארקסיסטען. זיי האָבען פאר קיין זאך זיך ניט אָבגעשטעלט אין זייער אָפּאָזיציאָן. דעם הויפּטפיהרער פון דער האָלענדישער פּאַרטיי, טרעלסטרא, האָבען זיי א נאָמען געגעבען „דער ריטער פון טרויריגער געשטאַלט". די פּאַרטייליטונג האָבען זיי כאַראַקטעריזירט אלס א „האַלב־סאָציאַליסטישע". „פאר זיי האָט אויפגעהערט צו עקזיסטירען א סאָציאַלדעמאָ־

קראטיע. עס איז פאר זיי פערבליעבען נור מארקסיזמוס און רעוויזאניזמוס".

אז דיזע זאָרט אפּאזיציאן האָט ארייגעבראכט א דעמאראליזאציאן אין דער פּארטיי — דאָס אנערקענט אויך די מארקסיסטין ראָזאנד האָלסט. זי גיט צו נאך זעהר א אינטערעסאנטען פאקט, נעמליך: אז טרעלסטרא, וועלכער האָט אין אנפאנג געזוכט צו פיהרען א מיטעליניע צווישען די צוויי ריכטונגען איז דורך דיזע אטאקעס געטריבען געוואָרען אלץ מעהר אויף רעכטס. און, זעלבסטפערשטענדליך, אז אויך די פראקציאן אין פּארלאמענט און די פּארטייליטונג האָבען מיט איהם דורכגעמאכט דעמזעלבען פּראצעס. און די ווייטע קרייזען פון די פּארטיי־גענאָסען, צו וועלכע דער איינציגער וועניג־נעלעזענער מארקסיסטישער אָרגאן „די טריבונע" איז ניט דערגאנגען, האָבען בעקומען א געפיהל פון שרעק פאר דעם מארקסיזמוס בכלל.

וואָס זאָל געשעהען? די ביטערסטע שונאים פון דער „טריבונע" און איהרע רעדאקטאָרען האָבען דורכ'ן צענטראל־אָרגאן „העטפאלק" געזומען פאָרדערן, מען זאָל די צייטונג פערמאכען און די רעדאקטאָרען אויסשליסען פון דער פּארטיי. די עקזעקוטיווע פון דער פּארטיי האָט דורך א מעהרהייטס־בעשלוס געפּרובירט אויפ'ן פריעדליכען וועג שאפען שלום. זיי האָבען געשיקט א פריעדענס־דעלעגאציאן צו די רעדאקטאָרען, וועלכע האָבען נאָך א לענגערע אונטערהאנדלונג פערעפענטליכט אין „טריבונע" אן erklärung, אז זיי וועלען זיך צוריקהאלטען וויי־טער אין זייערע אטאקעס, אויב מען וועט נור ניט אריסטרעטען געגען זיי אנגריפענדיג פּערזענליך.

די מעהרהייט פון פּארטיי־פּארשטאנד האָט מיט דיזער erklärung זיך געשטעלט צופריעדען. צוויי מיטגליעדער זיינען אבער געבליעבען אוננצופריעדען און ארוים פון דער עקזעקוטיווע. מען האָט מיט א גרויסער מאיאריטעט זיי וויעדער אויסגעוועהלט. עס איז דורך דעם בעוויעזען געוואָרען, אז די וועלט פּארטייקרייזען זיינען געשטימט פאר ענטשיעדענע קאמפּפּסמיטלען געגען די „טריבונע". דאָן איז אריפּגעקומען די פראגע וועגען צונויפרופען א ספּעציעלען פּארטייטאָג מיט דעם צוועק צו בעשליסען וואָס צו טהון. מען האָט וויעדער דיזע פראגע אָבגעשטימט דורך א רעפערענדום און עס האָט זיך אריסגעוויזען אז צוויי־דריטעל זיינען פאר אזא פּארטייטאָג.

ענדע יאנואר, איידער דיזער פּארטיי־טאָג איז צונויפגעקומען איז געמאכט געוואָרען נאָך אין פּראָבע פאר דעם שלום. עס איז געמאכט געוואָרען א פּארשלאָג, מען זאָל צו דעם טעגליכען צענטראל־אָרגאן צוגעבען נאָך א וועכענטליכע מארקסיסטישע צייטונג, אזוי, אז די מארקסיסטען זאָלען האָבען זייער אייגענעם אָרגאן און דערפאר זאָלען זיי אויפגעבען די „טריבונע". מען האָט צונויפגעפּרופען א קאָנפערענץ פון אלע פּראָפּאגאנדיסטען, אויך די מארקסיסטישע. דער פּלאן איז געפּעלען געוואָרען. אלע־מען. אבער ניט די אריסגעבער פון דער „טריבונע".

און דאָס אונפערמיידליכע איז געשעהן. דעם 13טען פעברואר איז אין דעוועטער צונויפגעקומען דער ספּעציעלער פּארטייטאָג צו בעשליסען דעם שיקזאל פון דער „טריבונע". צוויי טעג האָט די דעבאטע אנגעהאלטען, וועלכע האָט זיך געדרעהט ארום דעם דרייפאכיגען פּראשלאָג פון דער עקזעקוטיווע: ערשטענס, עס זאָל געגרינדעט ווערען א מארקסיסטישע וואָכענבלאָט בייס טעגליכען צענטראל־אָרגאן. צווייטענס, די „טריבונע" זאָל אויפגעגעבען ווערען. דריטענס, פאלס די אריכגעבער וועלען דערצו ניט מסכים זיין, זאָלען זיי אויסגעשאָסען ווערען פון דער פּארטיי.

וועגן עס איז געקומען צו דער אבשטימונג זיינען די ערשטע צוויי פונקטען דורך מיט א גרויסער מאיאריטעט (געגען 2 און 9 שטימען). עס איז געבליבען דער לעצטער פונקט — די פּארטייאויסשטויסונג. דער פּראָזיצענדער האָט געפּרעגט די אנגעקלאָגטע, צי האָבען זיי נאָך וואָס צו זאָגען. זיי האָבען ניט געוואָלט מעהר נעהמען דאָס וואָרט. די אבשטימונג איז פּאר־גענומען גרויסער אין די האָט געוויזען, אז 209 זיינען פאר די אויסשליסונג פון די רעדאקטאָרען; אויס דער פּארטיי, 88 געגען און 15 האָבען קיין אנטהייל ניט גענומען.

די דריי מארקסיסטישע שרייבער זיינען פער'משפט און אויסגעשלאָסען געוואָרען. מיט זיי זיינען אוועק פריוויליג נאָך א מאן 500. עס זיינען אבער געבליבען אין דער פּארטיי פיעלע פון די אנגעזעהענסטע מארקסיסטען, ווי פרוי ראָזאנד האָלסט, פּענעקייק און נאָך אנדערע. קיין קלאָרע שיידונג צווישען מארקסיסטען און ניט־מארקסיסטען איז אלזא ניט פּאָרגעקומען. עס האָט זיך אריסגעוויזען בכלל, אז די עלטערע מארקסיסטישע שרייבער און פיהרער זיינען אונצופריעדען מיט דער צו שנייידענדער אפּאזיציאן פון זיערע אייגענע חברים, זיי האָבען בעשלאָסען אז „בויערנדיג פון אינווענדיג" קען מען פיעל מעהר אויפטהון.

זינט די נייע שפּאלטונג איז פּארגעקומען האָט די פּארטיי אין אפּריל שוין אבגעהאלטען נאָך א פּארטיי־טאָג, א רעגולערען. דאָרט האָט מען געמאכט גרויסע פּארבעררייטונגען צו די קומענדע וואהלען. דיזע וואהלען וועלען וויזען צי איז די שפּאלטונג ניט געווען פיליכט א טאקטישער פעהלער, צי וועט דיזע שפּאלטונג זיך ניט פיהלען? אבער דאָס איז, אזוי צו זאָגען, א היימישע פראגע פאר די האָלענדישע סאציאל־דעמאקראטען. און נאָך א קלענערע „קלייזעל־פראגע" איז די: ווי אזוי קענען די האָלענדישע

מארקסיסטען, וועלכע זיינען אזוי אויך ניט גרוים אין צאהל, איצט קומען צו א פעראייניגונג און פארשטענדנים צווישען זיך? דיזער נייעסטער קאפיטעל פון דער אלגעמיינער פארטיי־געשיכטע רופט ארויס אויך אן אלגעמיינע זעהר א וויכטיגע פראגע, נעמליך: וואס זיינען דאס די גרענעצען פון דער צולעסיגער פארטיי־קריטיק? מיר האבען איבערגענעבען דיזען קאפיטעל געשיכטע אויסהערענדיג ביידע צדדים. דער איינדרוק איז בלי ספק דער, אז די „טריבונע" איז געווען אי שניידענד, אי בייסיג, אז זי האט ניט אנערקענט קיין אויטארי־טעט פון דער פארטיי, אז זי האט ניט געשאנע־וועט די אינטערעסען, דעם גוטען נאמען פון דער פארטיי און איהרע פיהרער.

די „טריבונע" האט זיך געפיהרט אזוי ווי א פארטיי־ארגאן דארף זיך ניט פיהרען. אבער עס איז דאך נאך אלעמען א גרויסע פראגע: צי איז דער ריכטיגער וועג אבצוהאלטען קעצער־גערריכטען געגען די שארפע קריטיקער?

עס איז כאראקטעריסטיש אין דיזער גע־שיכטע נאך פאלגענדער אומשטאנד. געוועהנ־ליך זיינען עס די ראדיקאל־ארטאדאקסישע מארקסיסטען, וועלכע זיינען מרעיש עולם געגען די אפארטוניסטישע און רעוויזיאניסטישע קרי־טיקער, וואס שאנעווען די פארטיי ניט און וואס זוכען אונטערצוגראבען אלע יסודות. פאר דיזען סארט קאמפף געגען רעוויזיאניזמום אין דער דייטשער פארטיי, האבען קאוטסקי און חברים בעקומען דעם טיטעל „אינקוויזיטארען". מען האט זיי בעשולדיגט, אז זיי זיינען „סעק־טאנטען", „פאנאטיקער", א. ד. גל. דאס אין האלאנד זעהען מיר, אז גראדע די רעוויזיאניס־טען די „פרייע", די „בריטע", די וואס ערנעה־רען זיך גייסטיג אין אנדערע לענדער נור מיט קריטיק געגען די „ארטהאדאקסיע". דאס גראדע זיי האבען צונויפגערופען א הויכען טריבונאל, כדי צו משפט'ן די אונ־בעקוועמע קריטיקער און אויך זיי פראטהיילט און אויסגעשטויסען פון דער פארטיי. מען זעהט דערפון אז יעדע הערשענדע ריכטונג צי זי איז מארקסיסטיש־ראדיקאל צי רעוויזיאניסטיש־אפארטוניסטיש איז גענייגט „צו האלטען אדר־נונג בין זיך אין הויז" — ווי עס דריקט זיך אוים דער העלענדישער רעוויזיאניסטען־פיהרער פלייגען — און שרעקט זיך ניט אב פאר אזוינע מיטלען ווי פערמאכען דעם מויל דעם געגנער מיט'ן פויסט.

מיר, מענשען פון א זייט, קענען ניט נעה־מען אויף זיך די ראלע פון אויבערריכטער אין ענטשיידען, וועד איז דא גערעכט און וועד אונ־גערעכט. דיזע ענטשיידונג וועדט דורך דעם שוין אונמעגליך, וויל די אנגעזעהענסטע מארקסיסטען אליין זיינען געווען פאר די ערשטע צוויי בעשלוסען, וועלכע זיינען די לאגי־שע און יוריסטישע פאראויסזעצונגען פאר די אויסשטויסונג פון די דריי רעדאקטארען, און ווייל נור א טהייל פון די מארקסיסטען איז מיט־גענאנגען מיט די אויסגעשטויסענע. דאס אלץ ווייזט, אז צו דעם פרינציפיעלען אינהאלט פון דעם קאנפליקט איז צוגעקומען ניט קיין קלייענר חלק פון פערזענליכע רייסעריין. אבער א טהעמא נאכצודענקען גיט אונז דיזע נייעסטע געשיכטע פון דער האלענדישער פארטיי זעהר א רייכע און פאר אונז אידישע סאציאליסטען פון אמעריקא זאגאר א בעזאנדערס אינטערע־סאנטע...

---

2. דער קריזיס אין דער ענגלישער אונאב־העניגיגער ארבייטער־פארטיי און די איינהייט פון ארבייטערקלאס.

דער קריזיס, וועלכער האט אויסגעבראכען אויף דעם לעצטען פארטייטאג פון דער ענגלישער אונאבהענגיגער ארבייטער־פארטיי, וואס איז אבגעהאלטען געווארען אין מיטען אפריל אין ערינבורג, טראגט אויסערליך א גאנץ אנדערע פארם און איז אויך בעצם פון א גאנץ אנדערן ארט. אויסערליך טראגט עס די פארמע פון א פיהרער־קריזיס: די אלטע אנגעזעהענע, בע־ליעבטע פיהרער מיט דעם שעפפער פון דיזער פארטיי קעיר הארדי בראש האבען זיך צוריק־געצויגען פון דער פיהרערשאפט, ניט קוקענדיג אויף דעם פולען צוטרויען וואס די פארטיי האט זיי ארויסגעוויזען. און ווייל דיזער צוטרויען איז זיי ארויסגעוויזען געווארען, איז זעלבסט־פערשטענדליך, אז פון קיין שפאלטונג אין דער פארטיי גופא קען קיין רייד ניט זיין. די צוריק־געטרעטענע פיהרער בלייבען אין דער פארטיי און זיינען איבערגעגעבען צו דער פארטיי.

אויך דער אומשטאנד, וואס האט געבראכט צו דיזען קריזיס איז אויסערליך נאך קלענער און אונבעדייטענדער ווי אין האלאנד. דארט האט זיך געהאנדעלט וועגען די אויסשלוסונג פון דריי רעדאקטארען, דא האט זיך געהאנדעלט וועגען א לייכטע בעשטרייכונג פון איינעם א פיהרער (די אויסשטרייכונג פון דער רעדנער־ליסטע פון די נאציאנאלע פארטיי־אגיטאטארען). דארט האט א ספעציעלער פארטייטאג דריי טעג דעבאטירט די פראגע, און מיט פעסטער האנד און מיט'ן פולען בעוואוסטזיין אנגענומען זיינע בעשלוסע, — דא האט דער פארטייטאג נור ביי איין אויסצייגער געלענגעהייט מיט ניט קיין גרויסער מאיאריטעט ארויסגעלאזען א פונקט אין א רעזאלוציאן און נאכהער אליין דיזען פונקט אנגענומען מיט א גרויסער מאיאריטעט. פון דעסטוועגען איז דער קריזיס אין דער ענג־לישער פארטיי, ווי עס בעהויפטען עס די געגנער און ווי עס בעשטעטיגען עס די צוריקגעצויגענע פיהרער, זעהר א טיעפער און א שארפער.

דאס קומט דערפון, וואס הינטער די ריין־פערזענליכע און קלייניכע דיפערענצען לויגט

נאָך א פיעל בריטיערעס און וויכטיגערעס פּראָבלעם, וויכטיג ניט נור פאר ענגלאנד, זאנדערן פאר די גאנצע סאציאלדעמאקראטיע, בעזונדערס פאר די סאציאליסטען אין אמעריקא.

די פּראקטישע זייט פון דיזען קריזיס איז פאלגענדע: אין יולי 1907 איז אין יאָרקשיר ערוועלט געווארען אלם פארלאמענט־דעפוטאט וויקטאָר גרייסאן, וועלכער איז געווען ערויס־געשטעלט פון דער „אינדעפּענדענט לייבאר פּאר־טי". צו דער פראקציאָן פון דער ארבייטער־פּארטי איז גרייסאן אפֿיציעל ניט צוגעשטאַנען. ניט ער האָט עס פערלאנגט און ניט יענע האָבען איהם געבעטען. אין פּארלאמענט גופּא האָט גרייסאן באלד זיך געשטעלט אין שארפער אפּאָזיציאָן צו די האלטונג און האנדלונגען פון דער פראקציאָן פון דער ארבייטער־פּארטי. ווי גרייסאן ערקלערט אליין אין אָרטיקל איז דער „אינטערנישאָנאל סאשעליסט רעוויו" איז זייט אכט יאהר פּאר איהם דאָס פּראבלעם וועגען די ארבייטסלאָזע דאָס וויכטיגסטע געביעט פון זיין סאציאליסטישער טהעטיגקייט. קומענדיג אין פּארלאמענט, האָט ער בשום אופן זיך ניט געקענט צוגעווהנען צו די „העפליכע", „מאניר־ליכע" ארט־און־וויזע וויי אזוי די דעפוטאטען פון דער ארבייטער־פּארטי זייער פאָלי־טיק דארט. פּאר איהם איז געווען די פראגע וועגען די ארבייטסלאָזע די איינציגע, די ברענענדסטע. יענע אבער האָבען זיך נאָר פערנומען דערמיט, וואָס זיי האָבען געהאלפען דער רעגיערונג דורכפיהרען גאנץ אנדערע, נאָך זיין מיינונג זעהר ניט בעדייטענדע, בילם.

אלם מאן מיט א הייסען טעמפּעראמענט און ענערגיע האָט גרייסאן אויך זיין אייגענעם חשבון בעשלאָסען, און מיט זיינע אייגענע כחות געוואָלט דורכפיהרען אן אבסטראקציאָן אין פּאר־לאמענט, ד. ה., ער האָט געוואָלט שטערען אלע אנדערע ארבייטער, פּאָרדערנדיג, אז די פראגע וועגען די ארבייטסלאָזע זאל פאָרגענומען וועד־רען. וואָס האָט פאסירט איז יהוע: איין מאל האָט מען איהם דערפאר ארויסגעפיהרט פון פּארלאמענט, דעם צווייטען מאל אויסגעשטויס־סען אויף א לענגערע צייט, די דעפוטאטען פון דער ארבייטער־פּארטי זיינען געבליבען קאלט, גלייכגילטיג. זיי האָבען פאר איהם ניט געפוגען קיין ווארט פון סימפּאטהיע און שטיצע.

דער קאָנפליקט צווישען דער ארבייטער־פּארטי און וויקטאָר גרייסאָן איז פון דאן אן געווארען אן אפענער. די ארבייטער־פּארטי אליין קימערט וועניג וועגען דעם. אויף איהר פּארטייטאג אין פּאטסמוטה, ענדע יאנואר, האָט גרייסאָן אפילו ניט פּרובירט געבען די אפענע שלאכט, דערפאר האָט ער אריבערגעטראָגען די מלחמה אויף דעם געביעט פון דער „אינדעפּענ־דענט לייבאר פּארטי". דאָרט האָט ער געמומען זייען אונצופריעדענהייט מיט די פיהרער — וועלכע זיינען צו דערזעלבער צייט אויף די פיה־רער פון דער ארבייטער־פּארטי — דאָרט האָט ער געמומען שיטען מיט בעשולדיגונגען געגען די ארבייטער־פּארטי און איהר האלטונג אין פּאר־לאמענט. ער בעווייזט — און צום גרעסטען טהייל אויף מיט רעכט — דאָס די ארבייטער־פּארטי האָט ניט קיין ריינע סאציאליסטישע וועלט־אנשויאונג, אז איהרע דעפּוטאטען זיינען צו געהארזאמע דיענער פון דער רעגיערונג, אז זיי פעהלט מוטה, קלאָרקייט א. ז. וו., א. ז. וו.

גרייסאן אין געגאנגען נאָך וווייטער. ער איז געוואָגן דער ערשטער, וואָס האָט געוויזען א וועג פּאר פּערזעניליכע בעשטראָפונגען פון די אנדערש־דענקענדע אין דער פּארטי. ער האָט זיך ענטוואָגט צו רעדען אויף איין פלאָטפּאָרם מיט קעיר האַרדי. וואָלט גרייסאן געהאט מעהר מאכט; וואָלט ער געהאט די מיאָריטעט אין דער פּארטי־לייטונג, — דאן איז קיין ספק ניט, אז ער וואָלט קעיר האַרדי און די אנדערש־דענקענדע אין דער פּארטי שטראפירט נאָך מיט ערגערע שטראפען. עס איז ניט מעהר ווי נאטירליך, דאָס די פּארטי־לייטונג, וואָס בע־שטעהט פון גרייסאָנס געגנער האָט געטאָן דאָס־זעלבע — און זי האָט אויסגעשטראָבען גרייסאָנס נאָמען פון דער ליסטע פון די נאציאָנאלע פּאר־טיי־אָגיטאטאָרען.

דיזע האנדלונג פון דער פּארטי־לייטונג האָט אָבער ניט געפונען די הסכמה פון דעם פּארטייטאג. מיט א מאיאָריטעט פון 217 געגען 194 שטימען איז דיזער פונקט געשטריבען געוואָרען. דאָס איז געווען גענוג פאר די אלטע פּארטיי־פיהרער קעיר האַרדי, מעקדאָנאלד, סנאודען און ברוס־גלאזיער זיך צוריקצוציהען פון דער פּארטי־לייטונג, אין וועלכע זיי זיינען אקארשט געווהלט געוואָרען מיט אזא גרויסער מאיאָריטעט. זיי האָבען ערקלערט, אז וועז מען וואָלט אפען אויסגעדריקט זיי א טאדעלספרוך וואָלטען זיי זיך ניט געפיהלט אזוי בעליידיגט. אומזיסט האָט דער פּארטייטאג נאכאמאל פּאר־געמומען די גרייסאן־פראגע צור אבשטימונג אין מיט א געוואלטיגער מאיאָריטעט אנגענומען דעם פּריהער פערוואָרפענעם פונקט. אומזיסט זיינען געווען די רעזאָלוציאָנען פון פערשיעדענע פּאר־טיי־אָרגאניזאציאָנען, אז זיי זאָלען זיך אום־קעהרען צוריק צו דער פּארטי־פיהרונג. קעיר האַרדי איז געבליבען פעסט. ער — און מיט איהם אויך די אנדערע, וועלכע זיינען אוועק — וויל נור בלייבען א סאָלאט אין דער פּארטי, ניט אבער קיין געגנער אל איבער דער פּארטי. די פּארטי איז געבליבען מיט אמאל אהן איה־רע אלטע אנערקענטע פיהרער; אין דער פּאר־טייליטונג איז געבליבען נור איינער פון די פינף גרוּנדלטע.

דיזער פיהרער־קריזיס, ווי קלייניליך און פּערזענליך ער קוקט ניט אוים, איז אבער באמת א סימפּטאָם פון א זעהר טיעפען אינערליכען קריזיס. אין א בריף, וואָס ער האָט פער־

עפענטליכט אין „לייבאָר לידער" ערקלערט קעיר הארדי פאר וואָס ער וועט בשום אופן ניט אָנ־נעהמען פון דאָס ניי דאָס אמט פון א פּאַרטיי־פיהרער. ער זאָגט, אז די גאַנצע פּאַרטיי־אטמאָספערע איז פול מיט מיקראָבען פון פער־דעכטיגונגען און מיסטרויען. און אויך פון פערשיעדענע אנדערע זייטען הערט מען, אז אין די ווייטע פּאַרטיי־קרייזען געהט פּאָר א טיפּע אינערליכע געהרונג און אויפרעגונג. און עס איז ניט די אינדיפענדענט לייבאָר פּאַרטי אליין, וואָס איז אריינגעצויגען אין דיעזען געהרונגס־פּראָצעס. דער גאַנצער ענגלישער פּראָלעטא־ריאט לעבט איצט איבער א מערקווירדיגען געהרונגס־פּראָצעס און אן איבערגאַנגס־פערייאדע, און די גאַנצע פּראָלעטאַרישע וועלט קוקט זיך צו מיט דער גרעסטער אויפמערקזאַמקייט און געשפּאַנטעסטען אינטערעס צו דיזע „ענגלישע וואַנדלונגען" און דיסקוטירט היים דאָס פּראָ־בלעם פון דער ענגלישער סאָציאַליסטישער בעוועגונג.

און דאָס פּראָבלעם איז איינעם, אבער א וויכטיגעס. דאָס גאַנצע לעבען, דער גאַנצער שיקזאל פון ענגלישען סאָציאַליזמוס העננט אָב פון דער פערעגטפערונג פון דיזען פּראָבלעם אין דעם אָדער יענעם זין.

מיר האָבען געזעהן ווי אזוי עס איז ענט־שטאַנען דער קריזיס אין דער אינדעפּענדענט לייבאָר פּאַרטי. הינטער די פערזענליכע קאָנ־פליקטען שטעהט די גאַנצע צייט די גרויסע פראגע וועגען די בעציהונג פון דער פּאַרטיי צו דער ארבייטער־פּאַרטיי און צו דער טאקטיק פון איהר פּאַרלאַמענטאַרישער פראקציאָן. דיזע בעציהונ־גען זיינען פון אָנפאַנג אָן, זינט עס איז געגרינ־דעט געוואָרען די „לייבאָר רעפּרעזענטיישאַ־קאָמיטע" אין יאהר 1900 די ענגכטע, די אינער־ליכסטע. די אינדיפּענדענט לייבאָר פּאַרטי איז א טהייל פון דער לייבאָר פּאַרטיי, פונקט אזוי ווי די געווערקשאפטען זיינען אן אנדער טהייל. איהרע דעפוטאטען זיינען א טהייל פון דער פּאַר־לאַמענטאַרישער פראקציאָן פון דיזער פּאַרטיי. נאָך מעהר, איהרע פיהרער זיינען צו דערזעלבער צייט די פיהרער פון דער ארבייטער־פּאַרטיי. און אויך דער לעצטער פּאַרטייטאָג האָט דיזע בע־ציהונגען בעקרעפטיגט דורך א רייהע פון רעזא־לוציאָנען.

אבער ניט קוקענדיג אויף די אלע פער־טרויענס־וואָטומס הערשט דאָך אין וויטע קרייז זען פון דער אינדיפּענדענט לייבאָר פּאַרטי א שטאַרקע אונצופריעדענהייט מיט דער האַלטונג פון דער ארבייטער־פּאַרטיי, און מיט איהר פּאַר־לאַמענטאַרישער טהעטיגקייט. עס לאָזט זיך דאָך ניט לייקענען, אז די סאָציאַליסטישע רעזא־לוציאָנען זיינען איינס און די ניט־סאָציאַליסטי־שע האַנדלונגען זיינען צוויי; אז די אונאבהענ־גיגקייט פון די קאָפּיטאַליסטישע פּאַרטייען איז אפילו טהעאָרעטיש דער גרונדפּרינציפּ פון דער ארבייטערפּאַרטיי, אבער אז פאקטיש שלעפּט זיך די פּאַרלאַמענטאַרישע פראקציאָן דאָך מעהר און מעהר נאָך דער לייבאַלער רעגיערונג אין ווערט מעהר געצויגען צוריק פון דער רעגיערונג, אנשטאט צו שטופּען יענע פּאַראוים. און דער קריזיס אין דער אינדעפּענדענט לייבאָר פּאַרטי וויזט גאנץ קלאָר, אז די אגיטאציאָן גרייסאָנס, טיילאָרס און חברים געגען די ארבייטערפיהרער, האָט אונטער זיך א פעסטען באָדען און געפינט א שטארקען אבקלאנג אין די רייהען פון דער אינדעפּענדענט לייבאָר פּאַרטי אפילו, וואלכע איז אזוי פרוינדליך צו דער ארבייטער־פּאַרטיי.

אָבער פון דער אנדערער זייט האָט די „ע־שיכטע פון ענגלישען סאָציאַליזמוס הינטער זיך שוין א לאנגע, זעהר ניט קיין אנגענעהמע און ערמוטנדערענדע ערפאהרונג. דיזע ערפאהרונג וויזט, אז די סאָציאַליסטען אליין קענען צו קיין מאַכט און איינפלום ניט קומען אין ענגלאַנד און וואָס פרינציפיעלער און אונאבהענגיגער פון די ניט סאָציאַליסטישע געוועהרקשאפטען א סאָציא־ליסטישע פּאַרטי איז, אלין קלענער איז איהר ערפאָלג. די סאָציאַל־דעמאָקראטישע פעדעראַ־ציאָן, די עלטעסטע און פריצינפיעלסטע סאָ־ציאַל־דעמאָקראטישע פּאַרטיי, וועלכע איז אזוי אונאבהענגיג פון די געווערקשאפטען און פון די ארבייטער־פּאַרטיי, אז זי איז זאָגאר פיינדליך צו זיי, האַלט איצט, נאָך א פערטעל יאהרהונדערט פון אננעשטרענגטער אונערמידליכער פּראָפּא־גאנדא און אגיטאציאָן, קוים ביי א מיטגליעדער־צאָהל פון 13,000, און פאָליטיש־פּאַרלאַמענ־טארישע האַלט זי ביי גאָר נישט. די אינדעפּענ־דענט לייבאָר פּאַרטי אליין, וועלכע געהט שוין אריין אין די ארבייטער־פּאַרטיי און וואָלט, דאַכט זיך, געדארפט זעהר פיעל פּראָפּיטירען דערפון, מאכענדיג דעם סאָציאַליזמוס פאָפולער און צוגענגליך ביי די גרויסע ארבייטער־מאסען, האַלט, נאָך אלעמען, אויך ביי א מיטגליעדער־צאָהל פון 20,000 און וואָלט פאָליטיש־פּאַרלא־מענטאַריש אויך קיין שום בערעקל בעדיי־טונג ניט געהאט, ווען זי וואָלט ניט געווען אזוי ענג פערבונדען מיט דער ארבייטער פּאַרטיי.

די ענגלישע סאָציאַליסטען שטעהען אלזא פאר א טראגישער פּראָבלעם: ענטוועדער בלי־בען פרינציפיעל־סאָציאַליסטיש אין דער גאנצער טאקטיק, דאָס הייסט, אבגעזוכט און אבגעזונ־דערט פון דער ארבייטער־פּאַרטיי, איהר ניט ארויסווייזען קיין צוטרויען, ארויסשטעלען גע־גען־קאַנדידאטען ביי די וואהלען און אין פּאַר־לאַמענט אויך געהן בעזונדער, זיך ניט אריין־לאָזענדיג אין קאָמפּראָמיסען, שטעלענדיג נור וויטגעהענדע סאָציאַלע רעפּארמען. דאָן אבער קומט דער שטראָף גלייך אויף אן ארט, דאָן הייסט עס, בלייבען פאָליטיש אהנמעכטיג, אונ־בעדייטענד, בלייבען א קליינעל, א סעקטע נאָך פאר א לאנגע, לאנגע צייט. אדער איין מאָל פאר אלע מאָל אויפגעבען זיין אלם פאָליטישע

זעלבסטשטענדיגע, פּאָליטיש־פּאַרלאַמענטאַרישע פּאַרטיי, אַרײַן אין די רייהען פון דער גרויסער, פּראַיניגטער ארבייטער פּאַרטיי, דאָרט זעהען אויסצואיבען אזוי פיעל אײַנפלוס ווי נור מעגליך און אַנצופיהרען א טיכטיגע סאָציאַליסטישע אגיטאַציאָן ביז עס וועט קומען די צייט, וועז דיזע גרויסע ארבייטער פעלד וועט אָנהויבען טראָגען רייכע סאָציאַליסטישע פּירות. אָבער אויך דאָן קומט די שטראָף אויף אַן אָרט: מען מוז די סאָציאַליסטישע כשרות פערבויגען; מען מוז די סאָציאַליסטישע פרינציפּען און פּאָדערונגען אָבלייגען אַן א זייט ביי די פּאָליטישע פּאַרלאַמענטאַרישער טהעטיגקייט; מען מוז זיך אַריינלאָזען אין קאָמפּראָמיסען מיט די קאפּיטאַליסטישע פּאַרטייען, נאָכגעהן א רעכטען מהלך מיט דער רעגיערונג; מיט איין וואָרט, מען מוז מיטמאכען דעם גאנצען שפּיעל, וועלכען עס שפּיעלט איצט די ארבייטער פּאַרטיי און איהר פּראקציאָן, וואָרום דאָס מוזען דאָך די סאָציאַליסטען געדענקען וועז זיי געהען אַריין אין אַלגעמיינע ארבייטער פּאַרטיי, אז זיי וועלען נאָך לאַנג ניט זיין דאָרט די הערשענדע, טאָנגעבענדע מאַכט, און אז זיי וועלען מוזען זיין אונטער וואָרפען אונטער די בעשלוסע פון דער ניט סאָציאַליסטישער מאיאָריטעט. אָהן אזא בעשלום האָבען זיי ניט וואָס צו געהן אין אַלגעמיינע ארבייטער פּאַרטיי.

דאָס פּראָבלעם, וואָס האָט אַרויסגערופען דער קריזיס אין דער אינדעפענדענט לייבאָר פּאַרטיי, דאָס פּראָבלעם וואָס שטעהט פּאָר אַלע סאָציאַליסטען אין ענגלאַנד, קען אַלזאָ פּאַרמוֹלירט ווערען אין פּאָלגענדע ווערטער: וועלכע פון די קרבנות האָבען די סאָציאַליסטען צו ברענגען אים אינטערעס פון סאָציאַליזמוס און פון פּראָלעטאַריאט, צו דארפען זיי מקריב זיין מיט דער פּאָליטישער זעלבסטשטענדיגקייט פון די קלענערע סאָציאַליסטישע פּארטייען? צו דארפען זיי פערבויגען זייערע סאָציאַליסטישע פרינציפּען כדי אויפצובויען און אָנצוהאַלטען די איינהייט פון ארבייטער־קלאַס, ד. ה. כדי אז אַלע פּראָלעטאַריער זאָלען זיין פּראַיניגט אין אַיין גרויסע שטאַרקע, אַלגעמיינע ארבייטער פּארטיי? אָדער זיי מוזען מקריב זיין מיט דיזער איינהייט פון דער ארבייטער־קלאַס, אויפגעבען דעם גדאנק, אז עס איז מעגליך צו פּראַיניגען דעם ארבייטער־קלאַס, און צו האָבען א מעכטיגע פּראָלעטאַרישע פּארטיי, כל זמן די גרויסע פּראָלעטאַריער מאַסען וועלען ניט דערגעהן צו דער מדרגה פון פּאָליטיש־סאָציאַליסטישער עריצונג, וועז זיי וועלען פון־קיין אנדער פּארטיי אויסער א ריין־סאָציאַליסטישע ניט וועלען וויסען?

מיר האָבען געזעהען, אז די ענגלישע סאָציאַליסטען קענען אַליין ניט קומען צו א פעסטען בעשטימטען ענטפער אויף דיזע פראגע. אין דערזערלבער וואָך, וועז אויף דעם לעצטען פּאַרטיי־טאָג פון דער אינדעפענדענט לייבאָר פּארטיי איז מיט א מאיאָריטעט פון 378 געגען 8 שטימען אָנגענומען געוואָרען א רעזאָלוציאָן, אז די פּארטיי מוז אויף וווייטער בלייבען פּראַיניגט מיט דער ארבייטער פּארטיי, האָט דער פּארטיי־טאָג פון דער ענגלישער סאָציאַליסטישע אגיטאַציאָן ביז עס וועט קומען די צייט, וועז דיזע גרויסע ארבייטער פעלד וועט אָנהויבען טראָגען רייכע סאָציאַליסטישע פּירות. אָבער אויך דאָן קומט די שטראָף אויף אַן אָרט: מען מוז די סאָציאַליסטישע כשרות פערבויגען; מען מוז די סאָציאַליסטישע פרינציפּען און פּאָדערונגען אָבלייגען אַן א זייט ביי די פּאָליטישע פּאַרלאַמענטאַרישער טהעטיגקייט; מען מוז זיך אַריינלאָזען אין קאָמפּראָמיסען מיט די קאפּיטאַליסטישע פּארטייען, נאָכגעהן א רעכטען מהלך מיט דער רעגיערונג; מיט איין וואָרט, מען מוז מיטמאכען דעם גאנצען שפּיעל, וועלכען עס שפּיעלט איצט די ארבייטער פּאַרטיי און איהר פּראקציאָן, וואָרום דאָס מוזען דאָך די סאָציאַליסטען געדענקען וועז זיי געהען אַריין אין אַלגעמיינע ארבייטער פּארטיי, אז זיי וועלען נאָך לאַנג ניט זיין דאָרט די הערשענדע, טאָנגעבענדע מאַכט, און אז זיי וועלען מוזען זיין אונטער וואָרפען אונטער די בעשלוסע פון דער ניט סאָציאַליסטישער מאיאָריטעט. אָהן אזא בעשלום האָבען זיי ניט וואָס צו געהן אין אַלגעמיינע ארבייטער פּארטיי.

דאָס פּראָבלעם, וואָס האָט אַרויסגערופען דער קריזיס אין דער אינדעפענדענט לייבאָר פּארטיי, דאָס פּראָבלעם וואָס שטעהט פּאָר אַלע סאָציאַליסטען אין ענגלאַנד, קען אַלזאָ פּארמוֹלירט ווערען אין פּאָלגענדע ווערטער: וועלכע פון די קרבנות האָבען די סאָציאַליסטען צו ברענגען אים אינטערעס פון סאָציאַליזמוס און פון פּראָלעטאַריאט, צו דארפען זיי מקריב זיין מיט דער פּאָליטישער זעלבסטשטענדיגקייט פון די קלענערע סאָציאַליסטישע פּארטייען? צו דארפען זיי פערבויגען זייערע סאָציאַליסטישע פרינציפּען כדי אויפצובויען און אָנצוהאַלטען די איינהייט פון ארבייטער־קלאַס, ד. ה. כדי אז אַלע פּראָלעטאַריער זאָלען זיין פּראַיניגט אין אַיין גרויסע שטאַרקע, אַלגעמיינע ארבייטער פּארטיי? אָדער זיי מוזען מקריב זיין מיט דיזער איינהייט פון דער ארבייטער־קלאַס, אויפגעבען דעם גדאנק, אז עס איז מעגליך צו פּראַיניגען דעם ארבייטער־קלאַס, און צו האָבען א מעכטיגע פּראָלעטאַרישע פּארטיי, כל זמן די גרויסע פּראָלעטאַריער מאַסען וועלען ניט דערגעהן צו דער מדרגה פון פּאָליטיש־סאָציאַליסטישער עריצונג, וועז זיי וועלען פון־קיין אנדער פּארטיי אויסער א ריין־סאָציאַליסטישע ניט וועלען וויסען?

מיר האָבען געזעהען, אז די ענגלישע סאָציאַליסטען קענען אַליין ניט קומען צו א פעסטען בעשטימטען ענטפער אויף דיזע פראגע. אין דערזערלבער וואָך, וועז אויף דעם לעצטען פּאַרטיי־טאָג פון דער אינדעפענדענט לייבאָר פּארטיי איז מיט א מאיאָריטעט פון 378 געגען 8 שטימען אָנגענומען געוואָרען א רעזאָלוציאָן, אז די פּארטיי מוז אויף וווייטער בלייבען פּראַיניגט מיט דער ארבייטער פּארטיי, האָט דער פּארטיי־טאָג פון דער ענגלישער סאָציאַליסטישע אגיטאַציאָן ביז עס וועט קומען די צייט, וועז דיזע גרויסע ארבייטער פעלד וועט אָנהויבען טראָגען רייכע סאָציאַליסטישע פּירות. אָבער אויך דאָן קומט די שטראָף אויף אַן אָרט: מען מוז די סאָציאַליסטישע כשרות פערבויגען; מען מוז די סאָציאַליסטישע פרינציפּען און פּאָדערונגען אָבלייגען אַן א זייט ביי די פּאָליטישע פּאַרלאַמענטאַרישער טהעטיגקייט; מען מוז זיך אַריינלאָזען אין קאָמפּראָמיסען מיט די קאפּיטאַליסטישע פּארטייען, נאָכגעהן א רעכטען מהלך מיט דער רעגיערונג; מיט איין וואָרט, מען מוז מיטמאכען דעם גאנצען שפּיעל, וועלכען עס שפּיעלט איצט די ארבייטער פּאַרטיי און איהר פּראקציאָן, וואָרום דאָס מוזען דאָך די סאָציאַליסטען געדענקען וועז זיי געהען אַריין אין אַלגעמיינע ארבייטער פּארטיי, אז זיי וועלען נאָך לאַנג ניט זיין דאָרט די הערשענדע, טאָנגעבענדע מאַכט, און אז זיי וועלען מוזען זיין אונטער וואָרפען אונטער די בעשלוסע פון דער ניט סאָציאַליסטישער מאיאָריטעט. אָהן אזא בעשלום האָבען זיי ניט וואָס צו געהן אין אַלגעמיינע ארבייטער פּארטיי.

דאָס פּראָבלעם, וואָס האָט אַרויסגערופען דער קריזיס אין דער אינדעפענדענט לייבאָר פּארטיי, דאָס פּראָבלעם וואָס שטעהט פּאָר אַלע סאָציאַליסטען אין ענגלאַנד, קען אַלזאָ פּארמוֹלירט ווערען אין פּאָלגענדע ווערטער: וועלכע פון די קרבנות האָבען די סאָציאַליסטען צו ברענגען אים אינטערעס פון סאָציאַליזמוס און פון פּראָלעטאַריאט, צו דארפען זיי מקריב זיין מיט דער פּאָליטישער זעלבסטשטענדיגקייט פון די קלענערע סאָציאַליסטישע פּארטייען? צו דארפען זיי פערבויגען זייערע סאָציאַליסטישע פרינציפּען כדי אויפצובויען און אָנצוהאַלטען די איינהייט פון ארבייטער־קלאַס, ד. ה. כדי אז אַלע פּראָלעטאַריער זאָלען זיין פּראַיניגט אין אַיין גרויסע שטאַרקע, אַלגעמיינע ארבייטער פּארטיי? אָדער זיי מוזען מקריב זיין מיט דיזער איינהייט פון דער ארבייטער־קלאַס, אויפגעבען דעם גדאנק, אז עס איז מעגליך צו פּראַיניגען דעם ארבייטער־קלאַס, און צו האָבען א מעכטיגע פּראָלעטאַרישע פּארטיי, כל זמן די גרויסע פּראָלעטאַריער מאַסען וועלען ניט דערגעהן צו דער מדרגה פון פּאָליטיש־סאָציאַליסטישער עריצונג, וועז זיי וועלען פון־קיין אנדער פּארטיי אויסער א ריין־סאָציאַליסטישע ניט וועלען וויסען?

מיר האָבען געזעהען, אז די ענגלישע סאָציאַליסטען קענען אַליין ניט קומען צו א פעסטען בעשטימטען ענטפער אויף דיזע פראגע. אין דערזערלבער וואָך, וועז אויף דעם לעצטען פּאַרטיי־טאָג פון דער אינדעפענדענט לייבאָר פּארטיי איז מיט א מאיאָריטעט פון 378 געגען 8 שטימען אָנגענומען געוואָרען א רעזאָלוציאָן, אז די פּארטיי מוז אויף וווייטער בלייבען פּראַיניגט מיט דער ארבייטער פּארטיי, האָט דער פּארטיי־טאָג פון דער ענגלישער סאָציאַליסטישע אגיטאַציאָן ביז עס וועט קומען די צייט, וועז דיזע גרויסע ארבייטער פעלד וועט אָנהויבען טראָגען רייכע סאָציאַליסטישע פּירות. אָבער אויך דאָן קומט די שטראָף אויף אַן אָרט: מען מוז די סאָציאַליסטישע כשרות פערבויגען; מען מוז די סאָציאַליסטישע פרינציפּען און פּאָדערונגען אָבלייגען אַן א זייט ביי די פּאָליטישע פּאַרלאַמענטאַרישער טהעטיגקייט; מען מוז זיך אַריינלאָזען אין קאָמפּראָמיסען מיט די קאפּיטאַליסטישע פּארטייען, נאָכגעהן א רעכטען מהלך מיט דער רעגיערונג; מיט איין וואָרט, מען מוז מיטמאכען דעם גאנצען שפּיעל, וועלכען עס שפּיעלט איצט די ארבייטער פּאַרטיי און איהר פּראקציאָן, וואָרום דאָס מוזען דאָך די סאָציאַליסטען געדענקען וועז זיי געהען אַריין אין אַלגעמיינע ארבייטער פּארטיי, אז זיי וועלען נאָך לאַנג ניט זיין דאָרט די הערשענדע, טאָנגעבענדע מאַכט, און אז זיי וועלען מוזען זיין אונטער וואָרפען אונטער די בעשלוסע פון דער ניט סאָציאַליסטישער מאיאָריטעט. אָהן אזא בעשלום האָבען זיי ניט וואָס צו געהן אין אַלגעמיינע ארבייטער פּארטיי.

פּאָליטישע זעלבסטשטענדיגקייט פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי שטעהט העכער ווי אלץ, וואַרום נור אין דעם לויפט די ישועה פון סאָציאַליזמום. איינער פון די נייע און צוגעקומענע — און דיזע נייע און צוגעקומענע פון „יענער זייט" זיינען ביי אונז די „פּרינציפּיעלסטע" און „פּיוניר־ערדיגסטע" ראדיקאַלען — געט. ענגליש וואָלינג, טרעט ארויס מיט א שטארקען אנקלאָג־אקט געגען קעיר האַרדי מיט זיינע אידעען וועגען אַלגעמיינע ארבייטער פּארטיי, זיך בעציהענדיג און שטיצענדיג הויפּטזעכליך אויף קאוטסקי. ער ברענגט א שטיק פון קאוטסקי'ס ערפורטער פּראָגראם אלס מאַטאָ אין פּרינציפּיעלען פונדאַמענט פאר זיין ארטיקעל אין „אינטערנייישאָנאלע סאָציאליסט רעוויו".

פּאַסירט אָבער, אז פּונקט אין דערזעלבער צייט וועז וואָלינג האָט געבויט זיין פּרינציפּיעלע פעסטען ראדיקאל־מארקסיסטישען בנין, האָט קאוטסקי אליין אויך געשריבען אן ארטיקעל אי־בער דיזעלבע פראגע, און ער קומט צו גאנץ ענטגעגענגעזעצטע שלוסע. ער טרעט ארויס אלס אייפריגער פערטיידיגער פון דער אידעע פון אַלגעמיינער ארבייטער פּארטיי. ער פערטיידיגט די ענגלישע ארבייטער פּארטיי און קומט צו פאָלגענדען מערקווירדיגען בשלוס: „די ס. פּ. האָט געמוזט אויפגעבען ענטשיעדען די האָפענונג צו ווערן א גרויסע מאסענפּארטיי... די ארבייטער אין ענגלאַנד האלטען היינט דעם צוזאמענשלוס פון די געווערקשאפטען אין אייז ארבייטער פּארטיי פאר פונקט אזוי נויטיג, ווי פריהער די געווערקשאפטען אליין. און ווי פריהער האָט די ס.ד.פּ. געמאכט שווירigקייטען פאר איהר אגיטאַציאָן אונטער די ענגלישע ארבייטער, וויל זי איז געשטאַנען דרויסען און קריטיקירט די געווערקשאפטען, אזוי איז אויך איצט מורא צו האָבען, דאָס זי בעגעהט דעמזעלבען פעהלער, וואָס זי קריטיקירט די ארבייטער פּארטיי, בלייבענדיג שטעהן פון דרויסען."

יא, עס איז געשעהן נאָך וואָס שוידערליכערעם פאר אונזערע אמעריקאנער גענאָסען, וואָס מיינען, אז זיי פערטרעטען דעם עכטען מארקסיזמום. קאוטסקי זעהט פאָר, אז אין אמעריקא וועט זיך ענדליך באלד אויף גרינדען „די שוין לאנג געווינשטע ארבייטער פּארטיי", אז זי וועט געגרינדעט ווערען פון דער „אמעריקאן פעדעראַציאָן אוו לייבאָר", אז זי וועט ניט זיין קיין סאָציאליסטישע, און אז די סאָציאליסטישע פּארטיי וועט אפילו מוזען נאָך ווייטער עקסיסטירען. אָבער „ווי אין ענגלאַנד, וועט אויך אין אמעריקא אויף דעם חלק פון דער ארבייטער פּארטיי אויספאלען צו בעזאָרגען הויפּטזעכליך דאָס וואהלגעשעפט און דעם פּראָלעטאַריזמום, און פאר די סאָציאל־דעמאָקראטיע — די פּראָפּאגאנדא און די טאָגעראַטישע ווייטער ענטווילקלונג." קאוטסקי ערקלערט ווייטער, אז דיזע צוקינפטיגע, ניט סאָציאליסטישע אמעריקאנער ארבייטער פּארטיי וועט אויך מוזען אויפגענומען ווערען אין די אינטערנאַציאָנאלע.

מיר וועלען אויך אין דיזען גרויסען פּראָבלעם ניט נעמען אויף זיך די ראָלע פון אויבערריכטער ארויסצוגאָגען אונזער שפּרוך וועגען דעם, וואר עם פערשטעהט ריכטיגער וואָס עם פּאָדערט דער מארקסיזמום: צו ענגלאַנד מיט קאוטסקי'ן, אָדער היינדמאַן מיט וואָלינגען. צו דער פראגע וועגען די צוקינפטיגע אמעריקאַנער ארבייטער פּארטיי וועלען מיר זיך נאָך מוזען אומקערען ניט איין מאָל. מיר האָבען אָבער ניר געוואָלט פאר די לעזער פון דער „צוקונפט" דערצעהלען וועגען די צוויי קריזיסען אין די צוויי סאָציאליסטישע פּארטייען און בעלייכטען די פּראָבלעמען, וועלכע דיזע קריזיסען רופען ארויס פאר די סאָציאליכטישע וועלט. מיר האָבען געוואָלט נאָך אויף איין זאך אויפמערקזאם מאכען, אז ניט דער פערשטעהט טאקע באמת מארקסעם לעהרען, וואר עס שרייט שטענדיג, אז ער איז א מארקסיסט און ראדיקאל, און אז ביי ציטאַטען פון ערפורטער פּראָגראם האָט דער מארקסיזמום זיך ניט אבגעשטעלט אין זיין עגטוויקלונג. די מארקסיסטישע לעהרע איז א וועלטאנשויאונג און מען דארף איהר קענען אנוועגדען אויף די וועלט און איהרע לעבעדיגע ערשיינונגען. דער מארקסיזמום האָט געשאפען א מעטאָדע, ווי דיזע ערשיינונגען צו שטודירען און בעלייכטען. וואר עס פערשטעהט זיך צו בענוצען מיט דיזער מארקסיכטישער מעטאָדע, דער איז א בעוואוסטזיניגער דענקענדער מארקסיסט. די ציטאַטען פון קאוטסקי'ס ערפורטער פּראָגראם זיינען ניט דאָס לעצטע וואָרט פון מארקסיזמום און ניט די מאָדערנע וואפע פון דענקענדע מארקסיסטען.

מ. זאַמעטקין

שפּורען פון עוואָלוציאָן

אינלויטונג צו דער פּראַגע וועגען „צוקינפטיגע געזעלשאַפט"

1.

ער דורכשניטליכער מענש גיט זיך זעלטען די מיה איינצוּאַרדנען זיינע מיינונגען און איבערצייגונגען אין אַ גאַנצע סיסטעמאַטיזירטע סיסטעם. דער דורכשניטליכער מענש איז געווען־ליך אַן עקלעקטיקער, ד. ה., ער האַלט פּיר ריכטיג אַזוינע אידעען, וועלכע פּאַסען זיך אייגענטליך ניט איינע צו די אַנדערע, אוּן איהם אַרט וועניג, וואָס ביי איהם אין קאָפּ איז עפּעס ווי אַ פּאַסט־אַפּיס מיט אַלערלייי סאָרטען קעסטעלעך אוּן פּעקעלעך, וואָס איינע צו די אַנדערע מישט זיך ניט אוּן האַט קיין שייכות ניט. אַן עקלעקטיקער איז חלילה ניט „פּערקאַטע" אין פּרינציפּיען; קיין „פּאַנאַטיקער" איז ער חלילה ניט; ער גלויבט אין גאָט, אוּן אין טייוועל אויך; ווי יענע אידענע, האַלט ער אפילו פּון אידישקייט, — דאָך, אז עס וועלט שלעכט, בעט ער ביי יעזוס'ן אויך: — וועל וויס, אפּשר איז ער דאָך אַ גאָט. אוּן דער עקלעקטיקער פּאַהרט צום גוטען אידען אוּן לאָזט זיך אָבישפּרעכען ביי אַ ציגיינערטע אויך. ער האַלט פּון אַ פּאָאר אידעען פּון איין וועלט־אַנשויאונג, פּון אַ פּאָאר מיינונגען פּון אַן אנדער וועלט־אַנשויאונג, אוּן אַ פּאָאר איבערצייגונגען פּון אַ דריטע וועלט־אַנשויאונג, א. ז. ווי., א. ז. ווי.

ערשטענס האָט ער קיין צייט ניט זיך צו דערהען אַ מוה מיט אזא לוקסוס ווי אַ סיסטעמאַטיזירטע, איינגעאָרדענטע, לאָגיש־ג ענצליכע דענקונגס־וויייזע; צווייטענס, וואָס אַרט דאָס איהם: — איז ניט סיסטעמאַטיש, אבי „פּראַקטיש איז עס; אוּן דריטענס האָט ער זעלטען, זעלטען וועָן די פּעהיגקייט דערצו *). וואָס קומט אַרויס דערפּון? איינפּאַך, אַ צומישענישׂ פּון אַלע מינים. מיר האָבען, אַ שטייגער, אַנארכיסטען, וואָס וואָטטען פּאַר הוירסט'ן; סאָציאַל־דעמאָקראַטען, וואָס מישען זיך ניט אין די יוניאָנס אוּן זיינען צו זיי פּרינציפּיעל גלייכגילטיג, ד. ה. „טאָלעראַנט"; ציוניסטען, וואָס שטעהען אויף די מאַטעריאַליסטישע וועלט־אַנשויאונג; סאָציאַליסטען, וואָס האַלטען פּון סאָציאַלען פּרידען אוּן גלויבען ניט אין קלאַסענקאַמפּף; מאַטעריאַליסטען, וואָס גלויבען אין גאָט, געטער אוּן גייסטער; מאַרקסיסטען, וועלכע בעגרייפען גאָר ניט וואָס דאָס איז אַזוינס מאַרקסיסטישע מיינונגען איבער ליטעראַטור אוּן קונסט; קלאַסענבעוואוסטע רעוואָלוציאָנערע פּראָלעטאַריער, וועלכע שרייבען קריטיקען איבער ליטעראַטור אוּן קונסט ווי עכטע בורזשוא, א. ז. וו., א. ז. וו.

אָט אין דיזער קאַשע פּון אַלערלייי צוזאַמענגעשטוקעוועטע אידעען אוּן אידעאָלעך געפּינען מיר אויך דעם הויפּט־לאָגישען פּעהלער, וואָס וועלט געווענליך געמאכט אין דער פּראגע וועגען די צוקינפטיגע געזעלשאַפט, אוּן די פּראגע וועגען דעם, נעמליך, וואָס וועט זיין אויף מאָרגען נאָך סאָציאַלער רעוואָלוציאָן. בעמערקט, קיינער פּרעגט ניט, וואָס וועט זיין אויף איבערמאָרגען; אָדער איבער־א־יאהר, אָדער הונדערט, אָדער טויזענד יאהר נאָך דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן. אוּן דאָך זיינען מיר אַלע סאָציאַליסטען, אַלע רעוואָלוציאָנערען, ד. ה., אַלע עוואָלוציאָניסטען; אפילו אונזערע געגנער, — די וואָס האָבען כאטש עפּעס א שמעק טאַבאַק פּון בילדונג — זיינען אויף עוואָלוציאָניסטען; אַלע פערשטעהען מיר, אז קיין שום זאַך קומט ניט אַרויס פּיקס אוּן פּערטיג פּון יופּיטער'ס קאָפּף; אז אַלעס ווערט אוּן פּערגעהט; אַלעס ענדערט זיך, אַלעס ענטוויקעלט זיך; אז קיין שום זאַך ווערט ניט פּערסטאַרטשעט; אז אין דער נאַטור קומט אימער־וועהרענד פּאָר איין מעכטיגער, איין אייביגער פּראָצעס פּון ענדערונג, ענדערונג, ענדערונג, ענדערונג אָהן אַן עק, אָהן אַ סוף; אז קיין זאַך בלייבט ניט אייביג, אַ חוץ די בעוועגונג, אַ חוץ די ענדערונג אַליין; זי אַליין איז אייביג; זי אַליין איז בעשטענדיג.

דאָס ווייסט, דאָכט זיך, יעדער רעוואָלוציאָנער, יעדער עוואָלוציאָניסט; דאָס צו וויעדער־האָלען איז, דאָכט זיך, שוין אירעריג; אוּן דאָך... רעדט מען וועגען די צוקינפטיגע געזעלשאַפט גלייך ווי דאָס וואָלט געווען עפּעס אַן אויסנאַהם, אדער געגען די נאַטור; גלייך ווי מיר וואָלטען

*) דערפּון קומט טאָקי אויגענטליך אַרויס דאָס וואָס טייערנישעווסקי רופט „די קאַשע פּון דער עקלעקטיקער פילאָזאָפּיע", וועלכע האָט „קיין ווי־טערשאַפּטליכען וועדטה" אוּן וועלכע עס איז אָבער „לויכט צו פערדויהען".

קיין מאל פון די עוואלוציאנס־אידעען ניט גע־
הערט, און ערווארטען, אז די צוקינפטיגע גע־
זעלשאפט וועט אין א שהנעם פריהמארגען
קומען צופאהרען, א פרישענקע, א צאפעלדיגע,
א צוגעקאמטע און פערפוצטע, פיקע און פערטיג
מיט אלע קליפערלעך, און וועט אלין אין דעם
זעלבען שהנעם פריהמארגען מיט איין קלאפ,
אין איין אויגענבליק מיט א מאל פערגליווערט
ווערען, ווי די פער'כשופ'טע שהנע פרינצעסין,
און וועט אזוי פערבלייבען אויף אייביג אין
אייביג, ביז ענדליך אונזערע עוואלוציאנישטען
וועלען זיך אויסלערנען צו דענקען און געדענקען
וואס זיי האבען געלערנט.

אט אויף איינע פון די זאכען, וואס די
עוואלוציאנס־טהעאריע לערנט אונז ווילען מיר
זיך אבישטעלען.

.2

רעדענדיג פון דער וועלט פון פלאנצען און
חיות, לערנט אונז די מאדערנע נאטור־וויסענ־
שאפט — און זי שטעהט יעצט פעסט מיט ביידע
פים אויף דעם גרונד פון עוואלוציאן, — אז
יעדער איינצעלנער העבערער ארגאניזם האט זיך
בישלעכווייז און אין פערלויף פון פיעלע, פיעלע
הונדערטער טויזענדער יאהרען ענטוויקעלט פון
א ניעדריגערען, איינפאכערען ארגאניזם. אין
בוימער און גראזען, חיות און ווערים, פיש און
פויגעל — דאס אלעס האט זיך אין אונגעהויער
גרויסע צייט־שטרעקעס בישלעכווייז ענטוויקעלט,
מאכענדיג דערבייַ זעהר לאנגזאמע, גאנץ
פיצינקע, קוים־קוים בעמערקבארע ענדערונגען
אין זייער לעבענס־ארט, אין זייער צופאסונג,
אין זייער געבוי און פארמע. בערעכענט נור
אזא קלייניגקייט: אהן וואסער קען דאך קיין
פלאנץ און קיין חיה ניט לעבען. נון, איז דאך
אונזער מוטער ערד א מאל געווען פייער־חיים
און אויף איהר האט דאך געקענט זיין בלויז
פארע, ניט קיין וואסער. ערשט דאן, וועז די
ערד האט זיך א שהען בישל אבגעקילט; ערשט
דאן, וועז די פארע וואס האט זי ארומגערינגלט,
איז ענדליך געווארען גרעיכט ווי וואלקענס, און
די וואלקענס האבען זיך נאך וויייטער אבגע־
קילט ביז זיי האבען געקענט ארונטערקומען
אויף ערד ערד ווי וואסער — ערשט דאן איז
אויף ערד ערד געקומען דער ערשטער שאנס, אז
עס זאל קענען ווערען ארגאניזשעס לעבען. נון,
טא ווי לאנג, דענקט איהר, רעכענט די ווייסע־
שאפט, איז פון יענער צייט אן? זאגט ערנסט
העקקעל: פיעלע מיליאנען יאהרע, — יעדע־
פאלס מעהר אלס הונדערט! — זינד פערפלאס־
סען, זייטדעם דיזער בעדייטונגספאלע פארגאנג,
די ערסטע־ווסססערבילדונג, איינטראטן," און
מיט איהר צוזאמען דער אנפאנג פון לעבען אויף
דער ערד*). יעצט קענט איהר זיך שוין פאר־

*) ערנסט העקקעל: די וועלטרעטזעל, זייטע 115.

שטעלען וואס פאר מיליאנען־מיליאסען חיות אוז
חיה'לעך, גראזען און גרעזעלעך עס זיינען אין
דיזע מעהר ווי הונדערט מיליאנען יאהרען שוין
געווען אויף דער וועלט; וויפיעל מינים פון זיי
עס זיינען געבארען געווארען, און האבען גע־
וואקסען, און געדייהט, און זיך ענטוויקעלט, און
האבען זיך צוגעפאסט צו די צושטענדע אזוי, אז
זיי זאלען זיך קענען געפינען זייער חיונה, זייער
שטיקעלע ברויט! און צופאסענדיג זיך צום
קאמפף פאר זייער עקזיסטענץ, ווי פיעלע הונ־
דערטער טויזענדער פון זיי, זיינען ארויס די
זיגענער און ווי פיעל צעהנער־מיליאנען זיינען
אונטערגעגאנגען און זיינען פערווישט געווארען
אין פערלויף פון דיזער געוואלדיגער שטרעקע
צייט פון איבער הונדערט מיליאן יאהרען! און
פון דיזער געוואלטיגער שטרעקע צייט, ווי פיע־
קומט אויף דעם מענשענם חלק?

ניט אלע חיות האדעווען אויף זייערע עופה־
לעך דערמיט וואס די מאמע גיט זיי זויגען. דאס
איז שוין דער העכסטער און ענטוויקעלסטער
גראד חיות; אין דער וויסענשאפט רופט מען
דיזען מין מאמאליא, מאמאלס (דאס הייסט,
וואס האבען בריסט; וואס האבען מאמעס);
דיזער מין חיות שטעהט שוין אויפ'ן סאמע העכ־
סטען שטאפעל פון דער לייטער פון ארגאנישע
ענטוויקלונג; ד. ה., אז ער איז שוין דער סאמע
לעצטער פראדוקט פון די אנדערע ניעדריגערע
לעבעדיגע פארמען, פון וועלכע ער האט זיך
ערשט צוקעצט ענטוויקעלט. טא ווי אלט דענקט
איהר איז ער? בלויז דרי מיליאן יאהר. דאס
הייסט, אז א הונדערט מיליאן יאהר זיינען אויף
דער וועלט געווען לעבעדיגע בעשעפענישען, איי־
דער פון זיי האט זיך אויסגעארבייט דאס זויג־
טהיער.

איינע פון די מאמאליען, אדער זויג־חיות
איז די אבעזיאנע. און דער מענש, ווי בעקאנט,
קומט ארויס פון דער אבעזיאנע. טא ווי לאנג
איז שוין, אז דער מענש האט אויפגעהערט צו
זיין אן אבעזיאנע, אדער זייט די געוויסע אבע־
זיאנע האט זיך אנגעהויבען צו מענשלען? ביי
א הונדערט אדער צוויי הונדערט טויזענד יאהר!
ד. ה., דרי מיליאן יאהר שוין אז די נאטור האט,
נאך הונדערט מיליאן יאהר פון טרייען און
פיקסען, באטשען און וויעדער איבערפיקסען,
ענדליך אויסגעארבייט די מאמאליא, די זויג־
טהיער; און דאן האט עס איהר געמוטמען כמעט
די גאנצע דרי מיליאן יאהר, וואס זי האט שוין
געקענט שאפען דעם נייעם סטייל פון חיות וואס
זויגען ביי זייערע מאמעס, איידער איהר איז
ענדליך געלונגען צו מאכען דעם ערשטען סעמ־
פעל פון אן אפע, וואס מענשעלט זיך; און דער
סעמפעל האט געטויגט אויף אלע שוואנצע יאהר.
עפעס איז דאס געווען ניט קיין מאנקי און געווים
נאך ניט קיין מענש; בלויז אויף דעם איינעם
שטיקעל ארבייט אויסצופיקסען און ארומטרימען
און ארומפוצען א מאנקי, אז דערפון זאל ארויס־

קומען מישטיינס געזאגט א מענש, האט דער נאטור געגומען כמעט צווי הונדערט טויזענד יאהר.

.3

איז שוין דער מענש פיקם און פערטיג? דארוויך קענען מיר געווים קיין אנטוואָרט ניט געבען. וואם די נאטור האט געמאכט אין א הונדערט טויזענד יאהר, וועט זי אין די נעקסטע הונדערט טויזענד יאהר, מן הסתם צופיקסען און אויסבעסערן, און די וואם וועלען דאן לעבען, וועלען דאן זעהען, וויי דער נייער אויסגעבעסער־טער סטייל מענשען וועט זיי געפעלען. אויב זיי וועלן דאן נור זיין אזוי וווייט פון אונז, וויי מיר זיינן פון די מאנקים, וועט זייער „צוקונפטם־שטאנד" שוין זיין אזוינער, וואם אונז האט זיך אפילו ניט גע'חלומ'ט. ניט דאם איז דא די פראגע און ניט דער היינטיגער מענש קען אויף איהר געבען אן אנטוואָרט. א פיעל אינטערעסאנ־טערע פראגע פאר אונז איז דיזע: דאם זויג־טהיער איז די אינגסטע היה אויף דער וועלט; און דער מענש איז דער אינגסטער פון אלע זויג־טהיערע, — די „לייטעסט", אזוי צו זאגען. ער קומט ארויס פון אפפען. פרעגט זיך: אויב די נאטור האט אזוי פיעל מילי'אן יאהר געהאלטען אין איין פיקסען און ענדערן, אין איין מאכען און איבערמאכען, איידער עם האבען זיך פון די ערשטע און איינפאכסטע לעבענם־פארמען ענט־וויקעלט דאם זויג־טהיער, און דאן האט זי פער־בראכט דריי מילי'אן יאהר איידער זי האט פון זויג־טהיער אויסגעארבייט איהר שהנסטע שטיקעל ארבייט, א מענש־אפפע, — טא מוזען דאך ביי דעם מענשען, ווי להבדיל ביי אן איבערגעניצוועטען ראק, זיין די שפורען פון זיין אבשטאמונג. אין אנדערע ווערטער, מעהר ווי הונדערט טויזענד יאהר שוין, אז א מין אפפע האט זיך עט־עט־וואם געענדערט נעהנטען צום מענשענם סטייל. און דערנאך האט זיך דיזער מין אפפע אלין מעהר און מעהר געענדערט, און האט אלין וועניגער און וועניגער אויסגעזעהן ווי אן אפפע און אלין מעהר און מעהר ווי מענש; היים עם דאך, אז וועז סוף כל סוף עם איז שוין ענדליך געווארען אויף דער וועלט דער מין זויגטהיער, וועלכען מיר רופען מענש, האט דאך אין דיזען מענשען געמוזט בלייבען געווים שפורען פון זיין פריהעריגען צושטאנד, פון זיין אבשטאמונג; און געווים אזוינע איבער־בלייבענישען, וועלכע זיינען, צום ביישפיעל, געווען ניצליך פאר דעם אפפע, אדער זאגאר פאר נאך א ניעדריגערען וועזען ווי זי, האבען דאך געמוזט, אלם א שפור, אלם א צייכען, נאך אלין זיין ביים מענשען, אבוואהל פאר איהם זיינען זיי שוין אין גאנצען נוצלאז.

און דאם איז טאקע אזוי! אין דעם געבוי פון דעם מענשען, ווי ביי אנדערע העכערע חיות, געפינען מיר טאקע אזוינע שפורען, אזוינע איבערבלייבענישען פון די אמאליגע, לאנג־לאנג שוין פארגאנגענע צייטען. דיזע טהיילען פון דעם געבוי פון דעם קארפער הייסען רודימענ־טארע ארגאנען (אדער אנפאנגס־ארגאנען). דער נאמען נעהמט זיך פונ'ם וואָרט "**rudiment**", וועלכער קומט פון **rude** (רוי, גראב, ניט אויסגעארבייט, עלעמענטאר), מען רופט דיזע ארגאנען אדער, כלומרשט ארגאנען מיט דעם נאמען רודימענטארע, וויייל זיי זיינען גאר ניט ענטוויקעלט, וויייל זיי זיינען גאר ניט אויסגע־ארבייט, וויייל זיי זעהען אוים גלייך וווי זיי וואָלטען זיך עפעם אבגעשטעלט אין זייער ענט־וויקלונג, און האבען עפעם קיין כח ניט אויסצו־וואקסען צו זייער פולער בעדייטונג. טשארלז דארווין שענקט דיזע רודימענטארע ארגאנען אי פלאץ, אי אויפמערקזאמקייט, און מיט איהם זעהט אין זיי די גאנצע מאדערנע וויסענשאפט א מין וועגווייזער צו דער פארגאנגענהייט פון די העכערע ארגאניזמען.

מיר וועלען ניט רעדען פון אזוינע רודימענ־טארע ארגאנען, וווי די צעהן ביי די וואלפיש, וועז זי איז נאך ביי די מאמען אין בויך, און וועלכע וועלען דערנאך גאר אין גאנצען פער־שוואונדען *). ביי א מין פראש, וואם רופט זיך סאלאמאדרא אטרא, זיינען די קינדערלאך ביי דער מאמען אין בויך מיט פיש־זשאברעם. און אז מען זאל די מאמע צושניידען און די פיצענ־קעלאך אריינלאזען אין וואסער, קען זיי דארט שווימען, אבוואהל די סאלאמאנדרא אטרא לעבט קיין מאל אין וואסער ניט *). דאם הייסט, אז דיזער געבוי וווי פאר פיש, וועלכען דיזער פראש דארף ניט, איז בלויז אן אנצוהערע־ניש אויף איהר אבשטאמונג פון חברה, וואם האבען אמאל געלעבט אין וואסער. אבער פיעל אינטערעסאנטערע אזוינע שפורען פון פערגאנ־גענע צייטען געפינען מיר ביים מענשען. דעם מענשענם קארפער איז בעדעקט ערטערווייז מיט קלייניע האאר, וועלכע זיינען פאר איהם ניט ניצ־ליך. אבוואהל פאר דעם אפפע זיינען זיי אמאל געווען זעהר ניצליך. דער גאנצער אויסערליכער אויער, וועלכע די חיה קען אנשטעלען צו כאפען דעם מינדעסטען גערויש, איז ביים מענ־שען אונבעווועגליך; בלויז זעלטען וועז א מענש קען רודעווען מיט די מוסקעלן און ריהרען דעם אויער; דיזע מוסקעלן זיינען בלויז א שפור פון אמאליגע צייטען. ביים מענשען איז דא א שטיקעל קישקע, וואם אין איהר כאפט זיך ארויין די שרעקליכע קרענק אפענדיסיטס. זי איז בלויז א רודעמענטארער, אונענטוויקעלטער, איבערגעבליבענער ארגאן; דער רוקען ביים מענשען ענדיגט זיך מיט א קליין קעטעלע פון פיער—פינף צוזוייפגעקניפטע ביינדעלעך, וועלכע

*) Darwin: Origin of Species; Bart's Library, page 468.

*) דארווין אויף דעמזעלבען אָרט.

דערמאָנען אונז אָן דעם עק פון די אָבעזיאָנע, און וועלכע וואקסען ביים מענשען קיין מאָל ניט אויס; א פערד און אנדערע חיות קענען, צום ביישפּיעל, איינקאָרטשענען די הויט, אום אוועק־צוטרייבען די פליגען; אזוינע מוסקלען האָט נאָך דער מענש עד היום, אבווהל קיין נוצען פון זיי האָט ער שוין ניט. אין אויך ביים מענ־שען, נאָהענט צום ווינקעל, ביי דער נאָז, איז דאָ אזא הייטעל, וועלכע דערמאָנט אָן די הייטע־לע וואָס אנדערע מינים חיות קענען איבערציהען איבער'ן גאנצען אויג, אום עס בעסער צו בע־שיצען; און דער מענש קען עס ניט, און דארף עס ניט, אבער די פיצעלע הויט האָט ער יא. און ווער וויים עס ניט, אז דער מאנסביל האָט אָן אָנצוהערעניש אויף בריסט און אנדערע רודי־מענטארע מוטער־אָרגאנען, וועלכע זיינען פאר איהם נוצלאָז און וועלכע זיינען בלויז אן איבער־בלייבענייש, א שפור, אן אנדייטונג פון זיין אב־שטאמונג*) מיר וויילען דאָ דערמאָנען וואָס מען רופט אין ענגליש דהי פיניאל גלענד**). דאָס איז א פיצענקער רויטינקער, קיילעבדיגער ארגאן ביים מענשען אין קאָפּ אונטער'ן שאר־בען. עס ווערט דערוויזען, אז דאָס איז אן אבגעשטאָרבענער געפיהלס־אָרגאן, וואהרשיינ־ליך, פון זהען, פון אן אמאָליגעס אויג. דיזע איבערבלייבענישׂ איז אינטערעסאנט דערמיט, וואָס דער בעריהמטער פילאָזאָף דעקאָרט האָט געמיינט, אז דארט וואהנט די נשמה. און דאָך איז דאָס ניט מעהר ווי א שפור, וואָס צייגט אָן אויף דעם לאנגען ענטוויקלונגס־פראָצעס, וואָס די ארגאניש וועלט האָט געדארפט דורכמאכען אין די פיעלע הונדערטער־טויזענדער יאהר, וואָס עס האָט איהר געקומען, איידער זי האָט זיך דערשלעפט ביז צום זויגטהיער, צום אפּפע און צום מענשען. דיזע רודימענטארע ארגאנע, דיזע אלע שפורען שפּיעלען א זעהר וויכטיגע ראָלע אין דער וויסענשאפט, אין דער טהעאריע פון ענטוויקלונג. אבער דעם מענשען טויגען זיי ניט; קיין נוצען האָט ער פון זיי ניט; זיי דיענען איהם בלויז אלס א מין מעטריקא אדער פאסס, אז מען זאָל וויסען וואר ער איז און פון וואנען ער קומט. און דיזע איבריגע נוצלאָזע פרימעטעס, וועלכע זיינען ביי איהם בלויז אן איבערבלייבענישׂ פון אמאָל, רעבענט זיך ביים מענשען העכער ווי 150 שטיק.

דער פראָצעס פון ענטוויקלונג, די עוואָלו־ציאָן, האָט עס איהם איבערגעלאָזט פאר אן אנדענקען.

ביז יעצט האָבען מיר אלץ געדעדט פון דעם מענשען, פון דעם איינצעלנעם. נו, און די געזעלשאפט? איז זי דען אן אויסוואורף פון דער נאטור? איז דען אלעם, וואָס עס קומט אין איהר פאָר, ניט פונקט אזוי עוואָלוציאָניס־טיש, ווי אין אלע אנדערע וויינקעלעך און אויף אלע אנדערע וועגען פון דער נאטור? איז דען דאָ עפּעס, קען דען זיין עפּעס אזוינס וואָס איז איבערנאטירליך, אדער אונאטירליך?

דיזע און עהנליכע פראגען דארף מען שוין היינטיגען טאָג קיינעם ניט שטעלען. מיר האָ־בען שוין לאנג־לאנג פערלאָזען דעם פינסטערען קעלער פון אבערגלויבען; לאנג שוין האָבען מיר זיך אויפגעהערט צו שרעקען פאר איבערנאטיר־ליכעס. און די געזעלשאפט, פונקט ווי אלעם אין דער נאטור, בליבט ניט אייביג די זעלבע אויף דעם זעלבען פלאץ. ווי אלעם אין דער נאטור, ענטוויקעלט זי זיך. ווי אלעם אין דער נאטור געהט די געזעלשאפט דורך א גאנצע רייהע פון ענדערונגען און זי איז היינט ניט דאָס, וואָס זי איז געווען נעכטען און אויך ניט דאָס וואָס זי וועט זיין מאָרגען. נאטירליך, איז דיזער נעכטען און דיזער מאָרגען בלויז פאָעטישע אויסדריקע; נאטירליך, טהוט זיך עס ניט אזוי גיך, ווי עס רעדט זיך. אבער דער פרינציפ בליבט דער זעלבער. יעדע געזעלשאפטליכע פאָרמע מוז דורכלעבען איהר פראָצעס פון ענט־וויקלונג; און אבווהל די מענשהייט שטארבט ניט אב, וועלען אבער געוויסע פאָרמען פון סאָ־ציאלען לעבען, פון פערהעלטניסע פון מענש צו מענש, גאָר אין גאנצען איבערגעביטען; גאנצע קולטורען וועלען געענדערט; גאנצע פעלקער וועלען פערשוואונדען; אויף דער ביהנע פון דער היסטאָריע דער מענשהייט איז מען זעהר און זעהר בעשעפטיגט; מען איז אימער אין גרויס אייל־ענייש; פעלקער און נאציאָנען שטיי־גען ארויף אויף דער וועלט־ביהנע, טהוען אָב זייער שטיקעלע ארבייט, שפּיעלען אָב זייער ראָלע און — אויב זיי זיינען גליקליך געווג — זאָגען זיי אָב זייער וואָרט, ערפילען זייער מיסיאָן און געהען אראָב פון דער סצענע, לאָזונ־דיג דעם פלאץ פאר אנדערע, פריישערע קרעפטע, פאר נייערע בלוט. שוין דער היסטאָריקער שעער האָט געשריבען וועגען דער „מענשליכער טרא־גיקאָמעדיע". קיין נייעס איז דאָס, אלזא, ניט. פערקעהרט, מיר וויילען דאָ אויסנוצען דיזען אלטען, אלטען געדאנק אום בעסער צו קענען איבערגעהן צו דעם הויפט־געדאנק, וועלכער אינ־טערעסירט אונז דאָ, נעמליך: צום געדאנק וועג־גען עוואָלוציאָן אין דער ענטוויקלונג פון מענש־ליכע געזעלשאפטען.

מיר שטעלען די פראגע: צי קענען מיר אין דער געזעלשאפט אויף געפינען שפורען פון עוואָלוציאָן, איבערבלייבענישען פון אמאָליגע צייטען, „רודימענטארע ארגאנען", אזוי צו זאָ־גען, וועלכע זיינען שוין מעהר ניט נוציג אין ניט ניצליך פאר א געוויסע געזעלשאפטליכע סיסטעם און וועלכע געפינען זיך דאָך אין איהר אלם אן אנצוהערעניש אויף די פערגאנגענע סאציאלע ארדנונג, פון וועלכער זי שטאמט אב?

---

*) Ernest Haeckel: The Evolution of Man. Chapter XXX.

**) Pineal gland or pineal body.

אויף דיזער פראגע מוזען מיר ענטפערן מיט א גאנץ שארפען יא. אזעלכע סאציאלע שפורען געפינען מיר איבעראל. אין יעדער מאהר אדער וועניגער בעקאנטער געזעלשאפטליכער ארדנונג געפינען מיר שפורען פון די לאנג־פערגאנגענע סאציאלע פערהעלטניסע, פון וועלכע דיזע ארדנונג האט זיך לאנגזאם ענטוויקעלט. דיזע שפורען געפינען מיר אין די מנהגים, אין די געוואנע, אין דעם עפענטליכען לעבען, אין דער פאליטיק, אין קלייניגקייטען פונקט אזוי ווי אין די וויכטיקסטע פערהעלטניסע אין לעבען.

אט, צום ביישפיל, ביים גרוסען זיך, דרוקען מיר אינער דעם אנדערן די האנד. וואס רום? איז דאס בלויז אן איבערבלייבעניש פון אמאליגע צייטען, צי איז דאס ערשט אן אנפאנג פון עפעס א וויכטיגען שטריך אין דעם לעבען פון צוקינפטיגע דורות?

עס זיינען אבער דא מנהגים, אויף וועלכע מיר קענען ענטפערן מיט מאהר זיכערהייט. פון דעם ציוויליזירטען מאנסביל פארדערט זיך, אז ער זאל זיין א קאוואליער צו זיין דאמע; אין א מאסע קלייניגקייטען האנדלען מיר לויט דעם פרינציפ „לויידס פוירסט". דאך גיבען מיר דער פרוי קיין שטימרעכט ניט; אין אונזער געזעלשאפט ווערט זי ניט בעטראכט, אלס אונזער גלייכען. פון וואנען־זשע קומט צו אונז געבאט ווי „לויידס פוירסט"?

אין אלע ווייסענשאפטליכע אונטערזוכונגען פון דעם לעבען פון די אוראלטע פעלקער, געפינט איהר דייטליכע אנדייטונגען אויף דעם פרינציפ פון מאטריארכאט, ד. ה. אזוינע געזעלשאפטען וואו די מוטער שפיעלט די הויפטראלע (פונקט ווי דער פאטער אין שפעטערדיגע געזעלשאפטען). מיר דארפען אבער ניט זוכען אזוי ווייט אין דער טיפענעניש פון אלטערטהום, צו קענען פערשטעהן פון וואנען עס קומט צי אונז דער פרינציפ פון „לויידס פוירסט".

נאר ניט לאנג צוריק, ערשט אין די מיטעל יאהרהונדערטע געפינען מיר, אז איבער די אפטע מלחמות, וואס די גרויסע פעאדאלע פערזענליכקייטען האבען געפיהרט איינער געגען דעם אנדערן, איז די נויטיגקייט צו פערגרעסערן די בעפעלקערונג געווען אזוי גרויס, אז פונקט ווי פרעזידענט רוזוועלט, האט מען זיך געמוטמעט לויבען און רעקאמענדירען גרויסע פאמיליעס. און די מוטערליכע פפליכטען האט מען אנגעהויבען צו ריהמען ביז'ן הימעל אריין. און דער פרינציפ פון לויידס פוירסט איז אריין אין סטייל. פיעלע אנדערע סאציאלע אורזאכען האבען דערבי מיטגעהאלפען און די ריטערליכע האלטונג צו דער פרוי ווערט בינדענד אין די הויבע פענסטער פון די דאן הערשענדע קלאסען, און פון דור דורות געהט עס איבער ביז צו אונזער צייט, און פערשפרייט זיך אונטערדעסען אונטער די ברייטערע מאסען פון פאלק.

און „לויידס פוירסט" איז געווים א שפור פון אמאליגע צייטען, אבוואהל ער קען אויך דיענען אלס א קערנדעל, פון וועלכען עס וועט זיך אין דער צוקונפט ענטוויקלען א מעהר מענשליכע בעהאנדלונג פאר דער פרוי *).

רעדענדיג פון די פעאדאלען, לאמיר זיך אויך דערמאנען אן א געוויסען מנהג, וועלכער איז אין דער היסטאריע בעקאנט אלס דאס רעכט אויף די „ערשטע נאכט". די פעאדאלען, ווי בעקאנט, האבען ביי זיך געהאט פאנשטשיניקעס, (לייב־אייגענע), נון, איז אין פיעלע מקומות א לאנג שטיק צייט געווען דער מנהג, אז ווען די לייב־אייגענע האבען חתונה געהאט, איז דעם הערר געקומען די „ערשטע נאכט". און, — זאל דער לעזער דאס ניט פארגעסען — ביי דער קריסטליכער רעליגיאן איז אזא זאך שטרענג פערבאטען; אזא פערקעהר צווישען א מאן מיט א פרוי ווערט פערדאמט אלס זעהר אונמאראליש. און פארגעקומען איז דאס אין די מיטעל יאהרהונדערטע אין די פינסטערע יאהרהונדערטע. וועו דער רעליגיעזער פאנאטיזמוס האט בעהערשט די קריסטליכע וועלט, טא ווי זשע קומט גאר אזא געצענדיענערשער מנהג צו די פאנאטיש־פרומע קריסטען?

אין געוויסע בארבארישע שטאמען גיעפי־

*) מיר האבען גענומען דיזען ביישפיעל אבזוכטליך; מיר ווייסען גוט אז דער פרינציפ פון „לויידס פוירסט" קען אויך דיענען אלס אן אנדיטונג אויף צוקינפטיגע ווייטערע ענטוויקלונג און ניט בלויז אלס אן איבערבלייבעניש פון אן אבגעלעבטע פערגאנגענהייט. מיר האבען דא, אין סאציאלע פראגען, דיזעלבע שווירעריגקייט וואס די פערזענליכקייט אנאטאמיע און די פיזיאלאגיע האט אין איהרע פארשונגען פון אינדיווידואומען. די פולע בעדייטונג פון אלע רודימענטארע ארגאנען איז נאך ניט אין גאנצען ערפארשט; מען ווייסט נאך ניט אויף זיכער, צו דער אפפענדיקס איז טאקע בלויז נוצלאז, צי אין איהם ווערען פאבריצירט געוויסע אנטיטאקסינס (אזוינע געגענגיפטען צו פערהיטען דעם קערפער פון צערשטערענדע שטאפען). צוויי־טענס, איז מען נאך ווייט ניט זיכער, אז אלע רודימענטארע ארגאנען ווערען ביסלעכווייז פערשוואונדען, און אז עס גיבט פאר קיין אויסצולענעם פון זיי קיין שאנס ניט, אז פון א געוויסען פונקט אן זאל ער אנהויבען ערפילען א גוט שטיקעל ארבייט פאר דעם ארגאניזם און אנשטאט ווייטערען אונטערגאנג און א זיכערן טוידט, זיך גאר אנהויבען צו עגט־ווילקלען און פראגרעסירען מיט נייע פרישקייט. און דריטענס, בעהויפטעט טאקע פראפעסאר וויעדערס־הויס, אז אויניגע פון די „רודימענטארע ארגאנען", ביים מענשען וועניגסטענס, זיינען גאר דער אנהויב פון ווייטערע עגטוויקלונג און פראגרעס, און ניט שפורען פון לאנג פערגאנגענע ניצליכקייט. אונזער ביישפיעל מיט דעם פרינציפ פון „לויידס פוירסט" קען העלפען בעסער צו פערשטעהן די אלע טענות וועגען די „רודימענטארע" ארגאנען.

נען מיר, אז כלות פלעגט מען זיך זוכען ביי די שכנ'ישע פעלקער. דערביי זיינען געווען אלערי־ניי סאָרטען מנהגים און אויפפיהרונגען. מען פלעגט דאָס טהון אמאל אין פריעדען, דורך אויסטויש; אמאל אין קריעג: פשוט, א בע־וואפנטע באנדע פון איין שטאם פלעגט בעפאל־לען א צווייטען שוואכערען שטאם און ביי איהם צונעהמען בהמות און וויבער. פאר די עלטסטע פון די ערפאלגרייכע שטאמען פלעגט מען אוים־קלייבען־ די בעסטע בהמות און וויבער. די אינגסטע בהמות און מיידלעך זיינען נאטירליך געווען די בעסטע — פלעגען זיי מייסטענס אנ־קומען צו די עלטסטע. און דיזער מנהג איז פערבליעבען אויך יאהרהונדערטע שפעטער, אויך א צייט, וועז פון די אמאליגע צושטענדע און ער־קלערענדע אורזאכען איז שוין קיין שפור ניט גע־בליבען, וועז די גאנצע מאראלע און עקאנא־מישע לעבענס־בעדייטונג דערפון האט זיך שוין לאנג אויסגעוועבט, און גענליבען איז נור אן איבערבלייבענים פון א לאנג אבגעשטארבענער פערגאנגענהייט.

אט איז נאך אן אינטערעסאנטער פונקט אין די פערהעלטניסע פון דיזע בארבארישע שטאמען: אז די יונגע קריעגסלייט פון א פרעמ־דען שטאם פלעגען זיך בעווייזען, פלעגען זיך די קריעגסלייט פון דעם אייגענעם שטאם נאטיר־ליך ארייננוואַרפען אין קאמפף מיט זיי אום ניט צו דערלאזען, אז זיירע בהמות און פרויען זאלען פערטריבען ווערען אין געפאנגנשאפט. שפעטער־צו, אויף עט־עט־וואם א העכערע שטו־פע, האט מען הויפטזעכליך געטרייט צו ראטע־וועז ניט אזוי די בהמות, ווי די פרויען; און די פריינדע פון א מיידעל אדער א פרוי פלעגען זיך וועהרען געגען די אנגריפער. און זיירע פיה־רער. מען פלעגט זיי בעגענגען מיט פיילען, מיט שליידער־העלצער, מיט שטיינער און ביינער, און אזוי ווייטער. און אז די אונגליקליכע מיידעל איז דאך ארייננעפאלען צו איהר פיינגער, פלעגט זי נאטירליך זיך בעגיסען מיט ביטערע טרערען. און עד היום געפינען מיר א שפור פון דיזע סא־ציאלע פערהעלטניסע פון אמאל אין די חתונה־מנהגים ביי פיעלע פעלקער פון היינט. מען בעווארפט דעם חתן און זיינע אונטערפיהרער, און אז דאם טרייבט איהם ניט אב, און די „אונ־גליקליכע" כלה ווערט דאך א געפאנגענע, ווייניט זי נעבאך מיט ביטערע טרערען.

אן אנדער מנהג איז צו שניידען דאם פלייש לעבעדיגערהייט ביי קינדער־זכרים. דיזער מנהג עקזיסטירט נאך ביז היינטיגען טאג ביי אידען, טירקען, ביי געווייסע אינדיאנער אין צענטראל־אמעריקא, ביי די קאפערן אין אפריקא, ביי די פאפואנער, ביי די מיסטע שטאמען אין אוי־סטראליא, נייקאלעדיניא א. ז. ו., א. ז. ו. ביי אידען, צום ביישפיעל, איז דיזער מנהג שוין מיט טויזענדער יאהר צוריק געווען בלויז א סא־ציאלער שפור פון א לאנג אבגעלעבטער בארבא־רישער צייט, אין וועלכער א געוויסע פאָרמע פון רעליגיעזע מענשען־פייניגונג האט געהערשט ביי די געצענדיגענערשע אור־עלטערן פון די אידען און אנדערע מיט זיי פערוואנדטע פעלקער. עס איז דא א סברא, און א גוט־בעגרינדעטע סברא, אז אויך א געוויסען פונקט אין דער געשיכטע פון די האלב־ווילדע, ספעציעל וועז שפייז און נאהרונג וועלט זעהר שווער זיך צו פערשאפען (ווייל דער ארט איז צו ארים אדער עס איז גאר א ווייסטענייש) טרעט אין לעבען ארויין א נויט־וועגדיגקייט זיך צו בעוואהרענען גענגען צו פיעל קינדער. דאם ערקלייכט מען דערמיט, וואם מען הרג'עט פשוט אוים אייניגע קינדערלעך און אויך דערמיט וואם מען מאכט אייניגע אינגלעך אין מיידלעך אין זייערע קינדער־יאהרען פאר קא־ליקעס, אז זיי זאלען ניט קענען האבען קיין קינ־דער. דערפון בלייבט איבער דער מנהג צו שעדיגען די מענליכע און וויבליכע ארגאנען ביי יונגע קינדער. דער מנהג צו פייניגען די קליינינקע מיידעלעך איז פערבליעבען ביז היינט בלויז ביי גאנץ וועניגע פערוואָרפענע בארבארען. אבער אויך אינגלעך איז דיזער ווילדער בארבא־רישער מנהג פערבליעבען נאך עד היום זאגאר ביי טירקען און אידען. דא האט איהר אייניעם פון די שארפסטע בעווייזען, אז א לאנג־אבגע־שטארבענע לעבענס־ארט לאזט איבער איהרע שפורען אויף טויזענדער און טויזענדער יאהר־שפעטער, וועז עס איז שוין מעהר קיין שום רעזאן ניטא אויפצוהאלטען דיזע איבערבלייבע נישען פון די בארבארישען צייטען.

דאם זעלבע געפינען מיר אויך אין אונזערע געזעצע, אין אונזער פאליטישען לעבען. וועד־וייסט ניט, אז אין אונזערע געזעץ־ביכער געפי־נען מיר אויף שריט און טריט שפורען פון די לאנג־אבגעשטארבענע געזעצגעבונג פון אלטע, מעהר שוין ניט עקזיסטירענדע פעלקער? ענג־לאנג —זאגט קאוטסקי מיט רעכט— איז אין איהרע פאליטישע אינריכטונגען נאהענטער צו די מיטעל־יאהרהונדערטע ווי אירגענד אן אנ־דערע איראפעאישע נאציאן*). אין אנדערע וועלטער הייסט עס, אז אין ענגלאנד זיינען ביז היינטיגען טאג פערבליבען גאנץ בעדייטענדע שפורען פון די אמאליגע אבגעשטארבענע פא־ליטישע אינריכטונגען. אן אהנליכען ביישפיעל געפינען מיר אין דיגוואלדיגע רעכטע, וואם אונזער פרעזידענט האט אין אונזער פרייער רעפובליק, רעכטע, וועלכע דער מאנארך פון ענגלאנד האט פאקטיש ניט. אין אונזער רעפובליק פון גלייכע רעכטע פאר אלע מענער, עקזיסטירט די „וויטא" וועלכע גיט אין מאן דאם רעכט צו פערוואָרפען א געזעץ, וואם איז אנגענומען געוואָרען ביי דער גאנצער געזעצגעבענדער קערפערשאפט; דאם

*) קאוטסקי: די סאציאלע רעוואלוציאן, קאפיטעל 3.

דערמאָנט אונז אָן רוסלאנד, אָן די אמאליגע טירקיי; דאָס איז נאָך ביי אונז אין דער פרייער רעפובליק א סאציאלע איבערבלייבעניש פון אמאליגע בארבארישע צייטען. און די מאָנארכיע אליין? וואָס איז זי דען, וועו ניט בלויז אן איבערבלייבעניש פון די פינסטערע צייטען, וועו די בארבארען פלעגען אין מלחמה אונטער די פערזענליכע פיהרערשאפט פון זייערע בעסטע, שטארקסטע, פלינקסטע, בראווסטע און ענערגישסטע קריעגס־מענער. און נאָך וואָס פאר אן איבערבלייבעניש! עס איז גענוג צו בעטראכטען דעם כאראקטער פון דעם קעניגטהום אין ענגלאנד, אום זאָפארט צו בעגרייפען, אז אין דעם גענעלשאפטליכען קערפער שפּילט עס היינט שוין כמעט קיין ראָלע ניט און אז איהר גאנצע לעבענס־טהעטיגקייט וועלט אלין קלענער און שוואכער, שוואכער און קלענער, ביז עס בלייבט דערפון טאקע ניט מעהר ווי א מאכט־לאָזער סאציאלער „רודימענטארער" איבערבליי־בעניש, וועלכע מוז היינט־מאָרגען אין גאנצען אבשטארבען. אָבער פון וועו אָן איז אונז פער־בליעבען דיזער פערשווינדענדער סאציאלער שפור? דאָס איז אונז פערבליעבען פון א פיר־סטערע בארבארישע צייט, וועלכע איז געווען מיט הונדערטער, יא טויזענדער, יאהר צוריק.

וועלען אין דער צוקינפטיגער סאציאליסטי־שער געזעלשאפט אויך פערבליבען אזעלכע סא־ציאלע שפורען פון אונזער קאפיטאליסטישער ציוויליזאציאָן, און ווי מיר קענען זיך זיי פאר־שטעלען. — וועגען דעם אין נעקסטען ארטיקל.

ה. רויזענבלאָט

דער בראווער יעגער

(א „העלדען"־ליעד)

ס'איז אמאל אין וואלד א יעגער
פיעלע טעג ארומגעלאפען,
„פיף און פאף" און כאטש צוריים זיך —
האָט צומאל קיין פליעג געטראפען.

שפּאנט דער יעגער דורך דעם וואלד זיך,
שטארק פעראומערט, שטארק דערשלאָגען,
וואָס וועט ער פאר לייט דערצעהלען,
און מאריושע וואָס וועט זאָגען?

וואָס וועט ער איהר אלם א צייכען
פון זיין העלדישקייט איצט ברענגען?
און דער יעגער האָט בעשלאָסען
זיך אין וואלד דא אויפצוהענגען.

יא, זיך הענגען — און אן ענדע.
נאָר צו פאסט עס פאר א יעגער
אויף א שטריק זיך טעלעבענדען,
וואלט ניט שיסען זיך, א שטייגער,

זיין פיעל שעהנער און פיעל בראווער?
יא, זיך שיסען איז איהם ניחה'ר.
איין מאל כאטשבי וועט ער ציעלען —
און וועט טרעפען, טרעפען זיכער!

שטעלט זיך אויף די קניע דער יעגער,
נעהמט דעם ביקס און „פיף" — געטראָפען — —
אויף א בוים אן אלטען פויגעל,
וואָס האָט פריעדליך זיך געשלאָפען.

* * *

פרעהליך שפּאנט אהיים דער יעגער.
אויף דעם גאָרטעל אויפגעהאנגען
זיך דעם פויגעל. און פאר שטאלצקויט
וועלט דעם גבור'ס האָרן צוגאנגען.

אוי וועט זיך מאריושע פרעהען,
פון זיין בראווקייט וועט זי קווילען, —
און איז ניט כדאי דאָס לעבען
פאר מאריושע'ן איינצושטעלען?...

דר. נ. סירקין

די נייע וועלט אין טעריטאריאליזם-ציוניזם*)

ין דעם טעריטאריאליזם-ציוניזם זיינען געוזוכט געווארען חסרונות פון די פערשיעדענסטע זייטען. אט איז ער געווען א בזיון פאר גוים, אט א סבה חלילה פון אנטיסעמיטיזם, אט האט די אסימילאציאן זיך צינוש געשטעלט אנקעגען איהם, אט האט איהם דער פארטשריט, דער סאציאליזם, דער מארקסיזם פערשעהמט, און אפטמאל פלעגט גאר די היילינע אידישקייט אין טלית און תפלין מחרים זיין איהם מיט שוואַרצע ליכט. נור מיר שיינט, דאם די אלע, וועלכע האבען געזוכט די חסרונות אין דעם ציוניזם-טעריטאריאליזם, די מיליאנערען, די אסימילאנטען, די רבנים, די בונדיסטען, די געגנסען, האבען פערזעהן זיין הויפט-חסרון, דאם וואם ער איז ניטא. אט דאס איז טאקע א גרויסער אמת'ער חסרון. וואלט זיך דער ציוניזם-טעריטאריאליזם פערווירקליכען, וואלט ער זיין במציאות, וואלטען די אלע אסימילאטאריש - רבניש - בונדיסטיש - מארקסיסטישע טענות פערשטומען און פערשווינדען, און זיך פערוואנדלען פערקעהרט אין א הלל, אין א לויב-געזאנג. דאם איז איבריגענס דער גורל פון יעדער גרויסער היסטארישער אידעע, און עם וואלט געווען א וואונדער, וועז דאם אתה בחרתנו-פאלק וואלט דא געמאכט אן אויסנאהמע.

דער גאנצער ויכוח מכח דער פאליטישער אויפלעבונג פון אידען, וועלכער איז אין די לעצטע 25 יאהר אזוי לייד נשאפטליך דעבאטירט געווארען, בעזאנדערם צוויישען די רייהען פון דעם אידישען פראלעטאריאט, האט נור דערפאר אנגעהאלטען, וויל די בעווענונג איז געווען מעהר א טהעארעי איידער א בעווענונג. און נעגען א טהעארעי קען זיך יעדער ארויסשטעלען אן אנדער טהעארעי. די בלומרשט פרינציפיעלע געגנערשאפט געגען דעם ציוניזם-טעריטאריאליזם, וועלכער האט זיך געגומען פון דעם אנטינאציאנאליזם אדער פון דער בעהויפטונג, אז די רעאליזירונג פון א אידישער פאליטישער זעלבסטשטענדיגקייט איז אבסאלוט אונמעגליך, איז קיינמאל ניט געווען קיין ערנסטע. וועז דער אידישער ארבייטער האט געשטאמעלט אין מאמע-לשון מכח זיין קאסמאפאליטיזם און זיין ניט-צוגעהעריגקייט צום אידישען פאלק, האט עם שטענדיג געקלונגען ווי א קאריקאטור, אין איז שוין דערמיט סאציאליסטיש פסול געווארען. וויל דיזער אנטינאציאנאליזם פון שאפ און פון דעם ראדיקאלען זשארגאן-בלאט האט זיך אזוי ברידערליך צונויפגענאסען מיט דעם אידישען אנטי-נאציאנאליזם פון דער בערזע. און דער אידיש-קאפיטאליסטישער פרעסע פון דער גאנצער וועלט. זי האט אויך דארום ניט אנגעהאלטען לאנג דיזע פרינציפיעלע געגנערשאפט געגען די אידישע נאציאנאלע בעפרייאונג, און איז יעצט פערשוואונדען ווי רויך.

דער אנדער מין געגנערשאפט, וועלכער איז בעשטאנען און בעשטעהט נאך יעצט אין דער כלומרשטער איבערציגונג, דאם די אידישע פאליטישע זעלבסטשטענדיגקייט איז אונמעגליך אין איהר אויספיהרונג און אבסאלוט אוטאפיסטיש, איז וויסענשאפטליך וועהרטהאפט. קיינער האט נאך ניט געמאכטען די אידישע קרעפטען, דאם ער זאל קענען אונטערשרייבען אהן רחמנות דעם גזר דין דעם אידישען פאלק, דאם ער מוז היסטאריש אונטערגעהען און פערשווינדען אין אסימילאציאן און דעמאראליזאציאן. דיזע לייכטע פערצווייפלונג אין דעם אידישען פאלק שטאמט פון גלייכגילטיגקייט און געדאנקענלאזיגקייט, און דורכאוים ניט פון טראגישען קאמפף. נאך וועניגער קען אימיצער מיט ווירסענשאפטליכען ערנסט פערטהיידיגען די בעהויפטונג, דאם אין קיין לאנד קענען אידען ניט דורכפיהרען א מאסען-קאלאניזאציאן, אן איינווענדערונג מיט פאליטישע צוועקען, וועז זיי זאלען האבען דערצו דעם נאציאנאלען וועלקען ענטשלוס. די געגנערשאפט פון ציוניזם-טעריטאריאליזם האט קיינמאל ניט געשטאמט ערנסט פון א פרינציפ, נור זי האט הויפטזעכליך געצויגען איהר נאהרונג פון גלייכגילטיגקייט, שפאס. אונגלויבען צו א אידעע, וועלכע שוועבט לייכט אויף די הימלען און בעווענט זיך אזוי שטיל אויף דער ערד.

און באמת וואר וועט עם בעשטרייטען, דאם די טעריטאריאלע קאנצענטרירונג פון דעם אידישען פאלק איז א שווערעם היסטארישעם פראבלעם? ניט נור איז דערצו נויטיג די לעבעדיגע ארגאניזירונג פון אלע אידישע פאלקס-קרעפטען, דער מאראלישער ערנסט, די פארטשריטליכע, יא, די רעוואלוציאנערע שטימונג אין פאלק, נור

*) דער ארטיקעל איז געשריעבען געווארען, איידער עס איז עקזומען די נאכריכט דאס די יט"א צוזאמען מיט דער יק"א האלטען שוין ביים פערווירקליכען דעם קאלאניזאציאנס-פלאן פון מעסא-פאטאמיען.

אויך גינסטיגע פאליטישע פערהעלטניסע, א פאסענדע וועלטלאגע. און דיזע גליקליכע קאמבינאציאן האט געפעהלט ביז יעצט אין דער ענטוויקלונג פון דעם ציוניזם־טעריטאריאליזם. די בעוועגונג האט זיך געשלעפט לאנגזאם, און אויב די שפאטענדע קריטיק איז געווארן אין די לעצטע יאהרען שטיילער און עהרליכער, איז דאס נור דערפאר, וויל די אידישע נויט, וועלכע רעכענט זיך גאר ניט אוים מיט די שלעפענים פון די אידישע בעוועגונגען, וועלט אלין שטארקער און שטארקער און טרייבט אן מיט פייערדיגע ריטער דעם אָרימען וואגען פון דער אידישער געשיכטע.

די לעבעדיגע פרישע פאלקס־כחות, דער פאלקסווילען, כדי צו פערווירקליכען דעם חלום פון דער אידישער פרייהייט, האבען נאך ביז צו די לעצטע יאהרען געפעהלט. דאס איז געווען די סבה פון דער אונפרוכטבארקייט און דעם לעצטען קריזיס אין דעם ציוניזם און טעריטאריאליזם. אין דעם ציוניזם, וועלכער איז געווען די יום־טוב׳דיגע אידעאלאגיע פון דעם טראדיציאנעלען בעל־בתישען קלאס, האט זיך פערקניפלט און פערפלאנטערט דער כענטימענט צו ארץ־ישראל מיט משכיל׳ישער מהיכא־תיתי פרייהייט. בשעת עס האט זיך אבער ארויס־געוויזען, דאס די נאציאנאלע בעפרייאונג און די דעספאטישע טערקיי זיינען ניט קיין שדוך, האט מען אויך דעם זיעבענטען קאנגרעס אנגעהויבען פונאנדערגעהמען דעם פלאנטער אונטער קולות וברקים. און דאס האבען בעלי־בתים דערזעהען, דאס הערצל, די עקאנאמיקע, די פרייהייט, דער פראלעטאריאט האבען זיי אריינגענארט אין זאק אריין, און אזוי וויי די בעלי־בתים זיינען געווען די פאקטישע בעלי־בתים אין דער ארגאניזאציע און הערצל איז שוין מעהר ניט געווען, האט ציון גובר געווען אויך די פאליטיק און עקאנאמיקע. דער ציוניזם האט זיך עפענטליך אבגעזאגט פון דער עפענטליך־רעכטליכער היים און האט זיך אנגעהויבען צופאסען צו דן נייעווינדען אין דעם אידישען לעבען. ער האט ביסלעכווייז פערקויפט זיין בכורה, און אפילו די נייע משונה־דיגע בגדים, אין וועלכע ער איז אריינגעקראכען אין דער צייט פון דער רוסישען רעוואלוציאן, האבען איהם ניט פערהיט פון פונאנדערפאלען. ער האט ארויסגעלאזען די פאהן פון דער אידישער בעפרייאונג, וועלכע הערצל האט איהם מיט געוואלט אריינגעדריקט אין האנד. אין דער ציוניסטישער בעוועגונג האבען געפעהלט די פארטשריטליכע כחות, דער מוטה און דער רצון כדי צו פיהרען די אידישע געשיכטע אין א נייעם וועג.

דער פלאן פון דעם פאליטישען ציוניזם איז איבערגענאנגען צו די טעריטאריאליסטען. נור דא האבען געפעהלט אי כחות, אי מוטה, אי פאליטישער פערשטאנד, בשעת די אויסערע לאגע איז דורכאוים ניט געווען בעדעקט מיט רויזען. עס איז העכסט־וואהרשיינליך, דאס אוגאנדא וואלט געווען א פאסענדע טעריטאריע פאר אידישע מאסען־קאלאניזאציאן, וועו דער אוסישקינ׳שער ציוניזם וואלט זיך ניט געשווא־רען צו בעגראבען אוגאנדא אפילו מיט דעם ציוניזם גופא.

נאכדעם אבער ווי די ציוניסטען האבען מקדש השם געווען און זיך אבגעזאגט פון אוגאנדא, הייבט זיך אן די שוועכע מאטעריאל פון דעם טעריטאריאליזם. אין בעוועגונגען ווי ציוניזם, טעריטאריאליזם, וועלכע זיינען טהיילווייז אויך געבויט אויף א פראקטישען פאליטישען פלאן, שפיעלט די איינצעלנע איניציאטיוויע, דער כאראקטער און די אויפפאסונג פון דעם פיהרער אן ענטשיידענדע ראלע. זאנגוויל, דער פיהרער פון דעם טעריטאריאליזם, איז אבער געגאנגען אקוראט דעם ענטגעגענגעזעצטען וועג ווי הערצל דער פיהרער פון דעם פאליטישען ציוניזם, אב־שטאט וואס ער האט געדארפט אייגענטליך נאך וויייטער אויסטרעטען דעם וועג, וועלכען הערצל האט שוין בעטרעטען. טהיילווייז האט, נאטירליך, די סיטואציאן געטריעבען דעם טעריטאריא־ליסטישען פיהרער אויף אן אנדער וועג, אבער ער האט זיך געדארפט שטעלען מיט העלדענמוטה געגען די סיטואציאן, צוליעב דעם היסטארישען נצחון פון זיין אידעע. הערצל האט זיך געוועג־דעט לכתחילה צו די אידישע גרויס־פינאנסי־סטען, צו די ראטשילדס. ווי לאסאל, אמאל, האט אבער אויך הערצל אנגעהויבען אויפרודערן די אונטעראירדישע קרעפטען, בשעת ער האט ניט געקענט בויגען די גרויסע, און האט ארגאניזירט דאס פאלק. מיט דעם ארגאניזירטען פאלק האט ער געוואלט „בויגען די גרויסע". אנשטאט אב־הייבען בויען נאך א גרעסערע ארגאניזאציאן, ווי די ציוניסטישע, וועלכע איז דערווייל ארבב־געזונקען צו א ציוני־ציוניסטישע, האט זאנגוויל אויסגעקליבען דעם כלומרשט לייכטערען וועג און איז געגאנגען אליין צו דער אידישער בור־זשואזיע. די בורזשואזיע קען מען אבער געווי־נען פאר א אידעע ניט מיט פאעזיע און פילא־זאפיע, נור מיט מאכט און צוואנג, און די מאכט אויף די אידישע בורזשואזיע קען שטענדיג האבען א שטורמיגע אידישע פאלקס־בעוועגונג. ניט האבענדיג קיין ארגאניזירטעם פאלק, איז זאנגוויל געווארען א שתדלן ביי דער אידישער בורזשואזיע און ניט א פיהרער פון דער נאציאן.

דער ארגאניזירטער טעריטאריאליזם האט געלעבט נור ביי דעם סאציאליסטיש־טעריטא־ריאליסטישען פראלעטאריאט. וואלט דער אי־דישער פראלעטאריאט געווען א זעלבסטבעוואוס־טער, ערוואקסענער, זיבערער, זעלבסטשטענדי־גער, מיט אינדוסטריעלע און רעוואלוציאנערע טראדיציאנען, וואלט ער געקענט אליין שאפען די מענליכקייטען פאר דעם טעריטאריאליזם. דער אידישער פראלעטאריאט איז אבער א גאנץ מערקווירדיגע סאציאל־קולטורעלע גרופע. ניט־

אידישע סאציאליסטען האבען איהם אנגערופען דער פראלעטאריאט פון פראלעטאריאט, אבער הפנים דאם דיזע דאפעלטע פראלעטארסטוא האט איהם היסטארישע פערשאדט. דער אידישער פראלעטאריער פערמאגט אפילו ניט דאם אויפגענטהום פון ארבייט, ער איז ניט פראלעטארי־זירט; ווי זאל ער פערמעגען דעם אידעאל פון דעם מוטה וועלכען די ארבייט גיט? איבער־געלאזען אליין און איזאלירט מיט זיין טעריטא־ריאליזם, האט ער ניט געוואוסט וואס מיט איהם אנצוהייבען און האט כמעט ווי פערצווייפעלט אין זיין אונבעהאלפענהייט.

און דער אינטעליגענט פון דעם אידישען פראלעטאריאט? דער לערנער? אט דיזער פארטיינער אינטעליגענט האט בכלל געהאט א גרעסערן פערלאנגען צו א טהעאריע איידער צו א טעריטאריע. און א טהעאריע איז געווען, פערשטעהט זיך, לייכטער צו געפינען איידער א טעריטאריע. די טהעאריע האט, קודם כל, ניט געטארט זיין קיין ארויגינעלע. אויף ארויגינא־ליטעט איז דער איידישער אינטעליגענט קיינמאל ניט געווען קיין גרויסער מקפיד. זיין גאנצע ארויגינאליטעט בעשטעהט אין דעם, וואס ער האט מורא פאר יעדע ארויגינאליטעט. צו ארו־גינאליטעט פעהלט איהם דער גייסטיגער מוטה. די טהעאריע האט געמוזט זיין אן אבקלאנג פון די הערשענדע טהעאריעס אין דער רוסישער רעוואלוציאן און אין דעם סאציאליזם. עס מאכט ניט אויס, וואס דאס האט זיך געקלעבט צום טעריטאריאליזם וויי אן ארבעם צום וואנד. דער עיקר איז געווען, דאס מען זאל זיך קענען מיט דער טהעאריע וווייזען פאר לייטען און ניט פערשעהמט וועלען חלילה פאר דער וויסען־שאפט. האט מען אנגעהויבען אין דער רעוא־לוציאנס־צייט אין רוסלאנד צו רעדען מכח די נאציאנאלע פראגע און די נאציאנאלע זעלבסט־שטענדיגקייט, האבען גלייך פערברענטע פועלי־ציון מורד געווען אן אוסישקינען און איבער־געניצויעט שפרינגער'ס סיים אויף זשארגאן. עס מאכט ניט אויס, וואס דער בעל דבר אליין, דאס אידישע לעבען, בעדארף ניט און ווייל ניט קיין זשארגאנישע אויטאנאמיע און קיין סיים, אבי נור די טהעאריע איז צו לייטען גלייך. דער געזעצגעבענדער סיים האט געזאלט פערווירקלי־כען דעם טעריטאריאליזם, אויף א פארלאמענ־טארישען מלוכה־אופן, דורך דעם צוואנג פון דער דעמאקראטישער מאיאריטעט, ווי עס פיהרט זיך ביי לייטען, און ניט חלילה ווי ביי רעאקציאנערע ציוניסטלעך דורך א פרייוויליגע ארגאניזאציע מיט א באנק, מיט א פאנד. אי וואס דאס קלינגט אביסעל ווי א משוגעת, די ארגאניזירונג פון א פאליטיש־נאציאנאלער אויטאנאמיע פאר אידען אין רוסלאנד, כדי אז זי וועט וועלען געזונד און שטארק, זאל זי נעהמען בויען אן אנדער אידישע אויטאנאמיע אין די הרי חשך, — וועלט די קשיא גלייך פערענטפערט מיט אן אנדער טעריטאריע, מיט דער קריטיק פון מארקסיזם, וועלכע האט שוין געזאגט, דאס „די בעוועגונג איז אלעס און דאס ענדציעל איז גאר־נישט...“ און אז מען איז ניט קיין מארקסיסט אין רעאליזאציע פון טעריטאריאליזם, איז דאך די סברא מחייב, אז מען איז אן ס. ר. אין רוס־לאנד. אט האט איהר גלייך די עוואלוציע פון פועלי ציון, פרחי ציון, תפארת ציון, צו דעם ס. ר.־קען סיים מיט דער רוסישער אגראר־פראגע.

דער רעוויזיאניזם אין דעם רוסישען געדאנ־קענלעבען איז דאך נור די אויסנאהמע, דער כלל איז דער מארקסיזם. ממילא איז דער סיימיזם אין דער רעאליזירונג פון דעם טעריטאריאליזם געווען נור די אויסנאהמע, און דער גרעסטער טהיל פון דעם סאציאליסטיש־טעריטאריאלי־סטישען פראלעטאריאט האט רעאליזירט דעם טעריטאריאליזם מיט מארקסיסטישע בעגריפען. בפרט אז ביי דער זייט איז געשטאנען דער איינ־געפונדעוועטער „בונד“, וועלכער האט זיך גע־האלטען פאר די באקעם און גע'טענה'ט: א נו, ווייזט אקארשט מיר, ווי האלט דאס די טעריטא־ריע מיט דעם מארקסיזם? דער עולם האט גע־נומען אויסדריידלעך דעם טעריטאריאליזם מארקסיסטיש. דער טעריטאריאליזם איז קודם כל קלאסענקאמפף, כאטש מען דארף צו איהם אויך גבירים, דאס איז געווען א פונדאמענטאלע הנחה פון ס. ס. אי וואו איז דאס געהערט געווארען אז שותפים זאלען צווישען זיך פיהרען א קלא־סענקאמפף? היינט וואו איז דא דער אביעקט, מכח וועלכען עס זאל זיך קלאסען־קעמפעווען? ענטפערט מען אויף דעם, דאס דער טעריטא־ריאליזם איז דערפאר קלאסענקאמפף, וויל ער האט א יחוס־בריף פון קלאסענקאמפף, ער נעמט זיך דערפון, וויל דער אידישער פראלעטאריאט האט ניט אין גלות קיין בריטעם פעלד פיר קלאסענקאמפף. היינט וועט דער טעריטאריא־ליזם נאך להבא זיין קלאסענקאמפף, וואהרים דער פראלעטאריאט וועט אין דער טעריטאריע אזוי ווי אין דער טעריטאריאליסטישער ארגאניזא־ציאן זיין אויף גרויסע צרות.

ווי אבער וועלט דער טעריטאריאליזם פער־ווירקליכט? געווהנליך מארקסיסטיש. נאך מארקס געהט איבער די קליין־פראדוקציאן אין גרויס־פראדוקציאן, די ארגאניזאציאן פון דער פראדוקציאן קומט אויף א געוויסע שטופע פון איהר ענטוויקלונג אין ווידערשפרוך מיט דער ארגאניזאציאן פון דער געזעלשאפט, מיט די פראדוקציאנס־פערהעלטניסע; די קאפיטאליסטי־שע געזעלשאפט וועלט אביעקטיוו אריבערגע־פיהרט אין די סאציאליסטישע. איצט וועלט ארויגענדרייעלט דער זעלבער געדאנקען אין רעאליזאציע. אידען פאהרען זיך אין אמעריקא, עמיגראציע, וואס מעהר די עמיגראציע שטייגט, אלין מעהר קומט זי אין א ווידערשפרוך מיט זיך זעלבסט, זי געהט איבער אין קאלאניזאציע,

און פון קאָלאָניזאַציע צו דער טעריטאָריע איז דאָך נור א שפרונג, אזוי פערווירקליכט זיך דער טעריטאריאליזם וויסענשאפטליך, אביעקטיוו, אקוראט ווי דער סאציאליזם נאָך מארקס. אי די גאנצע מעשה איז דאָך ניט־געשטויגען אין ניט־געפלויגען — איז דאָס חלילה קיין סכנה ניט, וואָרים עס רעדט זיך ניט ביי סאציאליסטען מכח דער ווירקליכקייט, נור מכח דער טענדענץ פון דער געשיכטע. היינט געה פרעג קשיות אויף די בהאלטענע טענדענץ.

אויך מיר משוגעים! — רופט זיך אָב א סאציאלדעמאקראטישער פאלעסטינישער פועל־ציון. אט וועל איך אייך ווייזן אביסל קונצעו: אויב עס איז פאראן אן אמת'ע מארקסיסטישע סאציאלדעמאקראטישע פארטיי ביי אידן, איז דאָס די ציוני־ציון פון די פועלי ציון. אויף דעם סטיכישען פראצעס פאהרען אידען אָרום אין דער וועלט און פערפאהרען דוקא אין ארץ ישראל. דאָרט אין ארץ ישראל פיהרט דער אידישער פראלעטאריאט דעם קלאסענקאמפף אין נעהמט אָב אויף אזא'ן אופן דאָס לאנד פון טערק. דער אידישער פראלעטאריאט זיצט באמת גאָר אין ארץ ישראל און פיהרט דאָרט קלאסענקאמפף. דער רעסטל פראלעטאריאט, וועלכער לעבט נאָך אין גלות וועט שוין קומען אהינצו אויפ'ן סטיכישען פראצעס, דערווייל פיהרט ער זיך קלאסענקאמפף אין גלות, כדי ניט ארומגעהען לעדיג. איז דאָך דאָרט קלאסענקאמפף און דא קלאסענקאמפף, וועלן רעאלי זירט דער ציוניזם דורך קלאסענקאמפף. מיט דער ציוניסטישער בורזשואזיע האָט נאטירליך דער סאציאלדעמאקראטישער פועל־ציון ניט קיין מגע ומשא, וואָרים אזוי ווי ער איז א באלשעוויק אין רעאליזאציע...

עס וואָלט ניט געווען אזוי לעכערליך, ווען עס וואָלט ניט געווען אזוי טרויעריג. די סאציאליסטישע אינטעליגענץ האָט זיך ארויסגעווויזען אונפרוכטבאר, אונזעלבסטשטענדיג, אונבהאלפען, קינדיש אין דעם טעריטאריאליזם. זי האָט נארנישט געקענט זאָגען און נארנישט געקענט אויפנעהמען. זי האָט אין דעם טעריטאריאליזם נארנישט בעשאפען, און האָט זיך אזוי לאנג געהאלטן און געפישלט מכח דעם טעריטאריאליזם, ביז די ארגאניזאציאנען זיינען זיך כמעט פונאנדערגעפאלען. ווי מערקווירדיג קלייבט האָט זיך דאָך ארויסגעווויזען דער שפּפּערישער כח פון אידען אין דער גרויסער צייט פון דער גרויסער רוסישער רעוואלוציאן.

און דאָך איז געקומען א גרויסע וועלטונגליק אין דעם ציוניזם־טעריטאריאליזם. זי איז געקומען ניט פון אינווענציג, פון די כחות פון דעם אידישען לעבען, נור פון אויסען, פון א נייער אויסערער סיטואציאן. אינווענציג אויף דעם אידישער גאס איז נור געשטיגען דאָס טעריטאריאליסטישע פערלאנגען, וועלכע גיסט זיך אויס דערווייל אין א גרויסע נאציאנאלע בעוועגונג, וואָס נעמהט יעצט ארום אלע אידישע פאָלקסשיכטען, בעזונדערס אבער דעם ארבייטער־קלאס. די נייערע אויסערע סיטואציאן וועט געבען אן אנשטויס צו דער נאציאנאלער שטימונג און וועט זי פערוואנדלען אין א גרויסע בעפרייאונגס־בעוועגונג.

דיזע נייע אויסערע סיטואציאן איז די רעוואלוציאן אין דער טערקיי. די טערקישע רעוואלוציאן עפענט גרויסע און פרוכטבארע אויפזיכטען פאר דעם טעריטאריאליזם און ציוניזם. דער טעריטאריאליזם האָט זיך יעצט אבגעשטעלט אויף מעסאפאטאמיען, וועלכעם וועט אלזא בילדען צוזאמען מיט פאלעסטינא איין קאלאניזאציאנס־לאנד. מעסאפאטאמיען איז גרויס, פרוכטבאר, אונבעוואהנט און וועט באזד פערבונדען וועלן מיט פאלעסטינא דורך אן אינזענבאהן פון מזרח צו מערב, א חוץ די באגדאד־אייזענבאהן, וועלכע וועט פערבינדען מעסאפאטאמיען פון נאָרדען נאָך זידען. עס איז א פאסענדעם לאנד פיר א אידישע גרויס־קאָלאניזאציאן, אויף וועלכע אלע דעות וועלן זיך פעראייניגען. די פרייע טערקיי גיט די מענליכקייטען אזוי ווי די גאראנטיען פיר א אידישע אויטאנאמע קאָלאניזאציאן. *)

דאָס גאנצע פראבלעם בעשטעהט יעצט אין ארגאניזאציאן און געלד. די פאליטישע און טעכנישע מעגליכקייטען זיינען פאראן. די הויפט־שוויעריגקייט, די טערקישע דעספּאטיע, וואָס איהר שטורין האָט קיינער ניט ערוואַרטעט אזוי גיך, איז פערשוואונדען. אין דער פרייער דעמאקראטישער טערקיי, וואָס איהר קיום העננט אָב פון דער ערוועקונג פון איהרע פראדוקטיוע כחות, קען זיך ענטוויקלען א אידישע קאָלאניזאציאן אויף נייע קאָאפּעראטיווע יסודות. פאלעסטינא מיט דעם עבר הירדן צעהלען 85000 קוואדראט־קילאמעטער מיט א בעפעלקערונג פון אן ערך ¾ מיליאן מענשען, פון וועלכע 100,000 זיינען אידען, 150,000 זיינען בעדואינען און ד איבריגע בעפעלקערונג איז א נאציאנאל־נעמיש טע. דאָרט איז א פלאץ פאראן פאר א אידישע אייניואנדערונג אין א גרויסער מאָס. דאָס אונבעוואהנטע מעסאפאטאמיען קען ערנעהרען צעהנדליגער מיליאנען מענשען, ווי אלע פארשער גיבען צו. סער וויליאם ווילקאקס, וועלכער האט געבויט די וואסערשלוזען אויף דעם ניל אין עגיפטען, האט אויסגערעכענט, דאָס פאר אכט מיליאן פונט שטערלינג קענען געמאכט ווערען אין אבער־כאלדעא, ארום באגדאד, בעווסער

*) עס איז מערקווירדיג, דאָס די דייטשע סאציאל־דעמאקראטישע צייט־שריפט „נייע צייט" האָט די ערשטע בעמערקט די גרויסע וויכטיגקייט, וועלכע די נייע אָרדנונג אין דער טערקיי וועט האָבען פאר דעם ציוניזם. (זעה נומ. 52, יאהרגאנג 26.)

רונגס-קאנאלען פאר 1,280,000 אקער פרוכט-באדעם לאנד, וועלכעם זאל האבען א וועדטה פון 30 פונד שטערלינג אן אקער. אין אונטער-כאלדעא זיינען פארהן 1,500,000 אקער לאנד, וואס איז וועניגער פרוכטבאר, און וואו מען קען דערווייל נאך וואדטען מיט דער בעוועסערונג. יעדענפאלס איז דיזעם לאנד, וואו עס פעהלען מענשען און קאפיטאל, נאך ווילקאקם איינס פון די בעסטע און לוינענדסטע אין דער גאנצער וועלט פאר אקערבוי. נאך אמאל, דאס גאנצע פראבלעם איז יעצט א פראבלעם פון ארגאניזאציאן און געלד.

אין מעסאפאטאמיען און פאלעסטינא קען אלזא געהען דער אידישער עמיגראציאנס-שטראם וועלכען עס וועדט אומעדום ענגער און ענגער. א גרויסע מאסען-קאלאניזאציאן אין מעסאפאטאמיען, א פערשיעדענארטיגע קאלא-ניזאציאן, אויף וויפיעל זי איז מעגליך אין פא-לעסטינא. דיזע אידעע צו קאנצענטרירען אין קאלאניזירען אידען אין איין לאנד, האט קיין געגנער מעהר ניט, און איהר לעצטער געגנער פערשווינדעט, זאבאלד זי מאכט דעם ערשטען שריט צו איהר רעאליזירונג. די אויספיהרבאר-קייט פון דיזען שוין ניט אבסטראקטען נור קאנ-קרעטען טעריטאריאליזם ליעגט אין די הענד פון אידען זעלבסט. דער ערשטער שריט דערצו דארף געמאכט ווערען דורך די פעראייניגונג פון די טעריטאריאליסטען, ציוניסטען און אלע לעבעדיגע כחות פון פאלק צו איין איינהייט-לי-כער נאציאנאלער ארגאניזאציאן, צו א אידישער פאלקס-פערטרעטונג.

א גרויסער ציוניסטיש-טעריטאריאליסטי-שער פלאן וועט אונטערשטיצט ווערען פון דער אידישער גרויס-בורזשואזיע. א פאלקס-בעוועגונג קען זי דערצו צווינגען. דאס איז דער שליסעל צו דער רעאליזירונג פון דעם טעריטא-ריאליזם. ארגאניזירען דאס פאלק, כדי צו ווירקען אויף די אידישע גרויס-בורזשואזיע. די אידישע בורזשואזיע הייבט שוין אן נאכצוגעבען ביסלעכווייז צו די פארדערונגען פון דער אידי-שער פאלקסמאסע, פון פערשידענע טעמים. די אידישע וואנדערונג און דער אנטיסעמיטיזם, וועלכער ענטשטעהט צוליעב איהר אין די פרייע לענדער, צווינגען זי צו קלערען מכח דעם, ווי אבצופיהרען דעם עמיגראציאנס-שטראם אין א ווייטען ארט. ניט אומזיסט זיינען די ראטה-שילדם, שיפם, גוגענהיימס, שטראוס געווארען האלבע און פערטעל טעריטאריאליסטען אין ציוניסטען. אמת זיי זיינען נאך פול פון דעם אלטען שרעק, דאס מען זאל ניט חושד זיין זייער פאטריאטיזם, אבער זיי האבען געמוזט אויפ-געבען זייער אמאליגען קאמפף און אונטערגעבען זיך דער ווירקליכקייט. אזוי ווי דער פויער אין געטהע'ס פאוסט איז ניט פערזארגט מכח דעם „וואס דארטען ווייט אין דער טערקיי געהט פאר", אזוי האט זיך די אידישע ראג-פעדלער-בורזשואזיע סוף כל סוף בערוהיגט, דאס די פוילישע אידען זאלען זיך דארטען „ווייט אין דער טערקיי" גרינדען אפילו א אידישע מלוכה, אבי נור ווייטער פון אמעריקא, ענגלאנד, דייטש-לאנד, פראנקרייך, בעלגיען. דיזע טראגי-קאמישע לאגע פון דער אידישער גרויס-בורזשוא-זיע קען א אידישע פאלקסבעוועגונג אויסנוצען.

נאך יאהרען פון מאטערניש און קריזיס שטעהט דער פעראייניגטער ציוניזם-טעריטא-ריאליזם פאר א צייט פון אויפלעבונג אין שעפפונג. וואס די לופטיגע טהעאריעס האבען צוישטערט, וועט די קאנקרעטע טעריטאריע אויפ-בויען. ניט דער פרינציפ שטעהט יעצט אויף דער דיסקוסיאן, נור די פראקטישע אויספיהרונג, די טהאט. און אזוי ווי דער הויפט-חסרון פון דעם טעריטאריאליזם, זיין אונמעגליכקייט איז פערשוואונדען, דארפען זיך זיינע געגנער פער-וואנדלען אין פרייגד, און זיינע פריינד אין קעמפפער — און שאפען די טהאט!

מ. י. האַאימאָוויטש

דער וועג וואו זיי טרעפען זיך

ומער בעגינען — וועו די ערשטע שטראַהלען פון דער נור וואָס אויפ־געהענדער זון פלעגען אריינדרינגען דורך די דינגעוועבטע פֿאָרהאַנגס פון ב׳ס שלאָפצימער, פלעגט שוין דער אלטער ר׳ ירוחם, דער רב פון שטעדטעל, זיין אויף די פיס; און נאכדעם אז ער איז מיט זיך פֿאַרטיג געוואָרען אַבגעגאָסען נעגעל־וואַסער, פֿאַר זיך פון פֿאַרענט אַבגעדאָוועט און אַבגעטרונקען טהיי, פלעגט ער ארויס אַביסעל שפּאַציערען אונטער׳ן שטאַדט ביז אַ זייגער ניין, וואו ער האָט שוין געוואוסט, אז עס וואַרטען אויף איהם די בעשטענדיגע דאוו־נער פון צווייטען מנין.

דעם רב׳ס הויז איז געשטאַנען ניט ווייט פון ברעג שטאדט. ער האָט נור געהאט א האלבע גאָס איבערצוגעהן ביז דעם אָפענעם טראָקט מיט די הויכע ליפֿאָווע און בערעזאָווע בוימער פון ביידע זייטען. און דאָרטען האָבען זיך פון ביידע זייטען וועג אויסגעבריטעט די יונגע גרינע פעד־דער, און געזילבערט האָט זיך דער טייך, וואָס האָט ווי א שלאַנג זיך געפלאָכטען אין דעם ים פון גרינס.

ווייטער, אַביסעל אָן א זייט פון טראָקט, ארומגערינגעלט מיט הויכע טאָפֿאלען, האָט זיך געווייסט אויף דעם גרונד פון דעם בלאָס־בלויען הימעל, דעם פריז׳ס הויכער, פון ווייסע שטיינער אויסגעבויטער פֿאלאַץ, מיט די פויל האלב־בויגענדיגע פענסטער, און מיט׳ן רויט־געפֿארב־טען דאַך, וואו די שטראַהלען פון דער פרישער אויפגעהענדער זון פלעגען זיך אויסלעגען און זיך שפּיעלען.

שפּאַציערענדיג אזוי פֿאַמעלעך ביין זייט פון די גרינע פעלדער, פלעגט דער רב צוריק בעגרי־סען די שטאַדטישע פויערן, מיט א לייכטען קאָפ־ניק, וועלכע פלעגען זיך פֿאר איהם מיט אַ געוויסער עהרפורכט פערניגען. דעם רב׳ס אויי־גען פלעגען דערבי ליכטיגער ווערען, און א זעהר גוטער שמייכעל פלעגט זיך אויף זיינע בלייכע ליפּען לעגען, און זיין האַרץ פלעגט ווערען אָנ־געפילט מיט פרייד און ליעבע, און עס פלעגט זיך איהם אבדוכטען אז ער ליעבט אָט די אלע פויערן מיט זיך און זיינע פֿאלקסבריידער צוגלייך. און אז צווישען זיי איז נאָר קיין אונטערשיעד ניטא. און עס פלעגט זיך איהם דערבי א קלאר טהון, ווי גוט עס וואָלט געווען אז די אידען זאלען שוין האָבען אייגענע ערד און פעלדער, און אויף אין דער פריה ארויסגעהן צו די פעלדער, און א גאַנצען טאָג ארבייטען אויף זיי.

פֿאַמעלעך, פֿאַמעלעך רוקט זיך די זון ארויס פון א גאַנצע כוואָליע, ווי פון ווייסע וואָל גע־וועבטע, וואָלקענס, און עס פאלען די ליכטיגע שטראַהלען אויף די פרישׂ־בעטהויטע פעלדער און אויפ׳ן קלאָרען טייך, איבער וועלכע עס הענגט נאָך א שלאַפער דורכזעהענדיגער טהוי־גאַז.

און אויף די פעלדער און אין די בוימער זינגען הילכיג די פייגלען. זאַרגלאָז און פריי שניידען דורך זייערע פייפעדיגע טרעלען די פרישע מאָרגענלופט, און עס דוכט זיך אז ליאר־מענדע און פערטויבענדע טשוויטשעריי רייסט זיך פון אלע שפּאלטען פון דער ערד, און פון די צוויגען פון די בוימער, און פון צווישען די יונגע גרינע זאנגען — פון אומעדום.

איבער׳ן וועג טרייבט דער פֿאסטוך זיין סטאדע: רויט און ווייס געפלעקטע בהמות, נאָך וועלכע עס שלעפט זיך א וואָלקען פון שטויב — און פון דער שטאדט דערטראָגט זיך דאָס קרעהען פון העגער.

און ס׳האָט זעהר ליעב דער רב צו שפּא־ציערן פֿארבי די גרינע פעלדער און זעהן ווי עס שפּאציערט פאמעלעך א לייכטער שוידער איבער די יונגע בייגיגע זאנגען, גלייך ווי א לייכטער ווינטעל איבער די גלאטקייט פון א רוהיגען טייך. און געהענדיג קוקען זיינע אויגען איבער די ווייטע גרינע פעלדער, און ער זעהט ווי עס בייגט זיך דער הימעל צו דער ערד אין ער אטהעמט איין הויפענווייז די פרישע שמע־קדיגע לופט, ניט קלערענדיג פון קיין זאך אנ־דערש אין דער וועלט, פיהלענדיג דערבי ווי שטראָמען פרישקייט פילען אָן זיין ברוסט, — און זיין קוק בלאָנדזשעט פאר זיך צוועקלאָז אין דער שטויביגער ווייטקייט.

ער בעוואונדערט ניט: ווי גרין זיינען די פעלדער, ווי שעהן דער הימעל און די בוימער זיינען. וואָרום פערשוואונדען וואָלט געוואָרען זיין גאַנצע רייכע אָבשפּיגלונג פון דאָס גרויסע און גאַנצע ביי דעם ערשטען טאָן פון בעוואונ־דערונג. ער קוקט אויף דעם אלין או זיינע אויגען נעהמען דאָס אויף און שפּיגלען עס אָב אין זיין נשמה און האַרץ, און זיי ווערען דערבי אָנגעפילט מיט אן אינערליכע פערגני־גענדע בעטרונקענהייט און רייכע שטילע בע־גייסטערונג... און אזוי געהט ער צווישען די בוימער און קוקט פאר זיך, אהין וואו דער הימעל לאזט זיך אראָב.

זעהר אפט פלעגט אין דער פריה מיט'ן רב שפּאציערען זיין אכטצעהן־יאהריגער אייניקעל: א פּריש יונג בחור'ל, וואס לערנט אין דער ישיבה און אויך ביי א לעהרער.

און זעהר ליעב האט דער זיידע דעם אייניקעל, דעם בן יחיד פון זיין איינאיינציגע פערשטאַרבענע טאכטער. דעם אייניקעל'ס פאטער וואהנט אין אנאנדער שטאדט, און פון יענער צייט אן וואס דער פאטער האט איהם געשיקט אין דער ישיבה, לאזט איהם דער רב ניט אב פון זיך. און דער אייניקעל איז שוין אזוי צוגעוואהנט צו זיי אז עס גלוסט זיך איהם גאר אהיים צום פאטער ניט פאהרען. און ביי דעם רב און ביי דער רבי'צין אין יענקעלע דאס גאנצע לעבען. און דער רב זאגט, אז קוקענדיג אויף יענקעלען זעהט ער זיין פערשטאַרבענע טאכטער, וועלכע ער האט אזוי ליעב געהאט, און זעהט אויך איהר זוהן, — זיין געליעבטען אייניקעל.

זיידע און אייניקעל פלעגען געהן זייט ביי זייט ווי א פּאר גוטע חברים.

דער זיידע א גרייז־גרויער אלטער, מיט א בלייבען איידעלען געזיכט, מיט א זילבער־ווייסע לאנגע און ברייטע באָרד, וואס פלעגט זיך ביי דעם לייכטעסטען בלאָז פון ווינד ווי א פּאכער אין בייד זייטען פאראנאנדערגעהמען, און מיט א שווארצען קאפּעלוש מיט ברייטע ברעגען; איז האנד א הויכען שווארצען שטעקען מיט א זילבערנע גאלקע, וועלכע פלעגט זיך שטענדיג אין פולער לענג ארויסזעהן, אזוי ווי דער רב האט די האנד געהאלטען שטענדיג ניעדריגער פון דער גאלקע, אזוי ווי אלע „גייסטליכע".

און דער אייניקעל — א בלאנדער, א פּרישער מיט א פּאָר רויטע בעקלעך און גלאנצינע קאָרע אויגעלעך, געקליידט האלב־אידיש האלב־מאדיש, אין א שווארצען אין מאס־ענייטען, סורטוקעל, מיט א ווייסען קראגען און א מיט געשמאק אויסגעבונדענעם האלז־טיכל.

און ווער עס פלעגט זיי אמאל שפּאציערען בעגעגנען פלעגט, דאכט זיך, אזוי ווי ניט ווילענדיג מוזען א קלאר טהון:

„עס גענהט די קלוגע פּאטריארכאלע על־טער מיט דער פרישער יוגענד".

געהענדיג פלעגען זיידע און אייניקעל בע־שפּרעכען אלע געשעהענישע פון דער אידישער וועלט. דער אייניקעל איז געווען א היסער ציוניסט, און דער רב, ווי עס האט געפּאָרדערט די רב'נישע טאקטיק, האט זיך געהאלטען אבי־סעל אן דער זייט, און אין אלגעמיין האט ער קיין גרויס געוויכט אויף דער בעווענונג ניט געלעגט. און דער אייניקעל שוין פערקאהרט האט געגלויבט און געמאכטערט זיך דעם רב צו איבערצייגען, אז די ערלעזונג פון דעם אידישען פאָלק ליעגט אין דעם ערווערבען פאר זיך אן אייגענע היים — און די היים איז דאס געווינש־טע לאנד פאלעסטינא.

דעם אייניקעל'ס אויגען פלעגען זיך דער־ביי אנצינדען און ליכטיג ווערען; און דער רב קוקענדיג אויף דאָס שהנע און בעגייסטערטע געזיכט פון זיין ליעבען אייניקעל, פלעגט אין שטילען א זיפּץ טהון, אזוי ווי א פראקטישער־מענש וואס וויים גוט וואס פאר א ווערטה די איינגעלישע צוהיצטע פאנטאזיען האבען.

זעהר גערן און מיט א בעזונדער אינטערעס פלעגט דער זיידע און אייניקעל רעדען וועגען דער ישיבה, וואו דער אייניקעל האט איצטער געלערנט. דער אלטער רב האט זעהר שטארק געהאלטען פון דעם איצטיגען ראש ישיבה, און פלעגט ביי יעדער געלעגענהייט לויבען זיין גוטען און גלייבען שכל אין לערנען. אבער אם בעסטען איז איהם געפעלען ווי ער לייענט דעם שיעור.

אזוי, אזוי דארף מען לייענען א שיעור פאר פיער הונדערט בחורים, אז אלע גלייך, צי דער בעסערער קאָפּ, צי דער ערגערער, זאלען קענען פערשטעהן, — פלעגט ער שטענדיג טענה'ן.

דער אייניקעל אבער פלעגט האבען פיעלעם וואס אויסצוועצען. און אפט פלעגט ער זיך בעקלאגען אויף דער אונארדנונג וואס הערשט אין דער „אדמיניסטראטיוער" זייט פון דער ישיבה, ווי צום ביישפּיעל: דער וואכער וועלט שלעכט פערטהיילט, ווי אויך דא קוקט מען אויף יחוס און געלד: פאר דעם רייכען ישיבה־מאן האט מען דרך ארץ, און דעם אָרימערען מאכט מען שטענדיג כלאחר יד.

דער רב פלעגט איהם אויפמערקזאם אויס־הערען, און פלעגט דערביי גוטמוטהיג, אזוי אז דער אייניקעל זאל ניט פיהלען קיין אנגריף, זאגען:

— אבער עס איז דאך שווער אלעמען צו האווירען... די צייטען, די צייטען האבען זיך געביטען, נור מען קלאגט זיך. — פלעגט ער מיט א זיפץ אויסלאזען, און פלעגט דערביי אויפלעבען די אלטע פערגאנגענהייט און אב־מאהלען יענע גוטע און פרומע צייטען, מיט די וויכטסטע און שהנסטע פארבען.

— עס וועט שוין זיין א יאהר פופציג אז איך האב געלערנט אין דער ישיבה, — האט דער רב דערצאהלט דעם אייניקעל — א, דעמאלט איז גאר גאוון אנאנדער צייט; אט דערזעלבי־גער שטעדטעל איז שווער צו דערקענען, וועדליג זי האט מיט א יאהר פופציג צוריק אויסגעזעהן. איצטער זעהט מען דאך שהנע הייזער מיט גע־פארבטע לאדענס, און אויך בעגענענט מען צוויי־גאראנדיגע מויערן, — אבער דעמאלט האט מען דורך און דורך נור געזעהן קליינינקע, ניעדריגע שטיבלעך מיט קליינע שווארצע פענסטערלעך און מיט אלטע פערשימלטע שטרוידעכער... אבער צוויישען אט די קליינינקע שטיבלעך האט זיך עפּעס געפיהלט אזא מאדנע פריעדליכקייט און פרומקייט, און עס האט זיך גדוכט אז אלץ איז אזוי ווי דרעמלענדיג: קיינע גרויסע פער־

לאנגען, קיינע תאוות; אלץ האט אזוי ווי גע־
לעבט אין שלום, און אלע זיינען געווען, דאבט
זיך, צופריעדען... היינט איז שוין אנדערש:
היינט זעהט מען ווי די מענשען הבל'ן זיך נאנצע
טעג און נעכט. פון די שטיבער הערט זיך
פיאנא שפיעלען, פון די מיילער רייסען זיך
אזעלכע, דוכט זיך מיר, חוצפה'דיגע געלעבטערס!
און די מענשען, שוין נאך אלעמען, זיינען געווא־
רען אויפגערעגטער און קראנקער... ווייס זיי
דער גוט יאהר, וואס דאס איז... אנדערש,
אנדערש איז די וועלט געווארען! און זעהסטו,
וואו די היינטיגע גרויסע גמויערטע ישיבה
שטעהט, איז אמאל געשטאנען אן אלטע, פון
קיילעדיגע ברושעס אויפגעבויטע ישיבה, מיט
אן אלטען פון גרינעם מאך בעוואקסענעם דאך...
אבער געלערנט האט מען דעמאלט מיט התמדה.
אזוי ווי א גלאק האט יומם ולילה פון די אפענע
פענסטער דער נמרא־ניגון ארויסגעקלונגען...
היינט? היינט שטעהט אויפ'ן זעלביגען פלאץ
א גרויסע שענע, גמויערטע ישיבה, מיט
גרויסע פענסטער און געפארבטען דאך, — אבער
אינוועניג? אבער ווי לערנט מען היינט?...
היינט איז דארטען עפעס שטיל־ער, רוהיגער און
איינגעהאלטען, אזוי ווי די מענשען וואלטען זיך
שעהמען פאר זייערע אייגענע קולות... עס פעהלט
דאס רייגע אידישע הארץ ביי היינטיגע יונגע
לייט. דער אמת'ער פונק פעהלט!... אמאל איז
נור שטיל געווען אין די הייזלעך: מען האט זיך
ניט געיאגט, מען האט ניט געהאוועט, אבער אין
די הערצער האט געברענט שטענדיג א ליכטיג
פייערל... אבער היינט? — לאזט אויס פרעגעד
דער רב, און גיט באלד אליין צו: היינט, היינט
איז די זעלביגע זאך פערקעהרט.

דער איניקעל פלעגט איהם שמייכלענדיג
צוהערען און דערביי צוגעבען, אז היינטיגע ציי־
טען זיינען ווירקליך אנדערע: — היינט איז ניט
דאס וואס איז אמאל געווען, און אין א גווי־
סען פרט דארף מען עס זעהן נאכצוקומען.

דער רב פלעגט א ציה טהון מיט די אקסלען
און ערנסט זאגען:

— אט דאס, אט דאס איז דער תירוץ: די
צייטען אנדערע — אבער ס'איז ניט גוט, ס'איז
ניט גוט!...

און זיידע און איניקעל פלעגען א היבשע
ווייל דערנאך שווייגען, וועלענדיג אויסמיידען
ווייטערדיגע ויכוחים.

און וועז זיי פלעגען פארבייגעהן דעם פריז'ס
פאלאץ, פלעגט זיך אפט דעם רב'ס פנים פער־
ציהען מיט א שלייער פון פער'חלומט'קייט; עס
איז קענטיג געווען אז עם דערמאנט זיך איהם
אן עפעס לאנגאניגעם.

— אט דא האט אמאל געוואהנט דעם איצ־
טערניגענס פריז'ס א זיידע, — האט דער רב
דעם איניקעל אמאל דערצעהלט, וועז יענער
האט איהם א פרעג געטאן וועגען דעם
לעגענדארען פאלאץ — און אזוי ווי א לעבעדי־
גען זעה איך איהם איצטער פאר מיר שטעהן:
א הויבער, א געזונטער מיט א פאר לאנגע ארבי־
העגגענדיגע וואנצען און מיט קלייגע שווארצע
פינטעלדיגע אויגען; זעהר א בייזער אויפ'ן
קוק, כאטש אין דיר אמת'ן איז ער קיין שלעכ־
טער ניט געווען; ער האט אונזער שטעדטעל
א סך טובות געטאן. די שענסטע נדבה פלעגט
ער אפט אריינשיקען. און פאר פסח אויף מעות
חטים, פלעגט ער צום רב שיקען עטליכע אנגע־
לאדענעטע וועגען מיט אל־דאס־גוטס... נור דאך
פלעגט מען פון איהם אפולע האבען וואס אוים־
צושטעהען. ער איז זעהר א קאפריזנער געווען;
און אז ער פלעגט רעדען מיט א אידען פלעגט ער
גוואלדעווען, זיך זידלען און אויסרופען אלע צו־
נעמענים, — אבער נאך אלעמען איז אין שטעד־
טעל געווען פרעהליך און פרנסה... איך געדענק
ווי עס פלעגט זיך דעמאלט אין פאלאץ קאכען
און רעש'ן: יעדער מאנטאג און דאנערשטאג
פלעגט זיין דארטען בעלער מיט גאנצע הוליאנ־
קעם... א טאכטער האט ער געהאט זעהר א
שענע... דא אבער שטעלט זיך דער רב מיט
אמאל אב, אזוי ווי ער וואלט זיך אן עפעס דער־
מאנט, וואס איז איצטער אביסעל וועהטאגדיג
און קינדערש צו דערצעהלען, — אבער אינווענ־
אין הארצען דערפיהלט ער עפעס אזא אונבע־
שטימטען גפעפיהל, און דערביי וועבט זיך אין זיין
זכרון אויף יענע פערשוואונדענע שטיק צייט, און
עם דוכט זיך איהם אז ער הערט, דאבט זיך,
דעם ווייכען גלעטענדיגען אטהעם פון דעם דא־
מאלסדיגען ווינטל, און שפירט דעם ריח פין
יענער לופט, און עם ווערט איהם אין הארצען
אזוי מאדנע, אזוי ווייך און טרויעריג.

און עם דערמאנט זיך איהם ווי ער פלעגט
אמאל, וועז אבריייסענדיג זיך פון דער גמרא,
נאנצע שעה'ן אבליגגען אין גראז ערגעז פער־
שטעקט ניט ווייט פון פאלאץ, און פלעגט אריינ־
קוקען צווישען די שטייגען פון פארקאן אין סאד
אריין, זואו ער פלעגט איהר אפט זעהן שפאציע־
רענדיג... און וואס איז דאמאלס געווען?...
דאמאלס האט ער איהר זעהר נערן געהאט, אין
עפעס פלעגט זיין הארץ אנהייבען צו קלאפען,
דער אטהעם פלעגט איהם ניט סטאיען, וועז ער
פלעגט איהר פון ווייטען צווישען די בוימער דער־
זעהן... א בליכע איז זי געווען, און האר האט
זי נעהאט אזעלכע לאנגע און שווארצע... דא
האקט דער רב אב אין מיטען, גלייף ווי עס וואלט
געווען א גרויסע זינד, און וועגדט אב זיינע גע־
דאנקען אן א זייט, פיהלענדיג עפעס אזא נאנגע־
דע בענקשאפט נאך דער יוגענד.

פון דער אנדער זייט אנטקעגען פלעגט דעם
רב אפט אויף זיינע שפאציערגענגע אין דער
פריה אדער פארנאכט אנקומען דער גלח פון
שטעדטעל: אן אלטער מאן, אביסעל איינגעבוי־
גען מיט לאנגע שיטערע גרויע האאר ביז איבער
די אקסלען, מיט קלייגע, גוטע, אבער שוין אוים־

געלאָשענע אויגען, מיט א ברייטען סארען „פּא־דריאסניק" און מיט א גרויסען שוואַרצען שטע־קען אין דער האַנד.

רב און גלח פלעגען זיך גריסען.

— גוט מאָרגען, רבי, — פלעגט דער ער־שטער דער גלח, פריי און גוטמוטהיג בעגריסען, און פלעגט איהם צוואוארפען אזא קוק וואָס פלעגט דאָכט זיך אָהן וועדטער זאָגען:

„איך האָב דיך ליעב אלטיטשקער, א ברי־דער פון גייסט".

און דער רב פלעגט אזוי ווי צומישט וועדען און קוים ענטפערן:

— גוט מאָרגען, פאטער.

און זייערע וועגען זיינען פונאַנדערגעגאַנגען.

יעדען פריהמאָרגען וועז דער רב פלעגט שוין פון ווייטען דערזעהן דעם גלח׳ס מאָגערע און איינגעבויגענע פיגור פלעגט איהם, גאָט וויים פאר וואָס, אָנהייבען צו קלאפען שטארק אין האַרצען, און ער פלעגט דאמאלס בעטען, אז דער גלח זאָל איהם פאַרבייגען און זאָל מיט איהם ניט פערציהען קיין שמועס.

ער האָט געפיהלט, אז דער גלח איז איהם פרעמד, אזוי ווי גאָר פון אַנאַנדער וועלט; פון אזא וועלט וואָס איז שטענדיג דער היפוך פון זיין וועלט, כאָטש אין גרונד האָבען זיי צווישען זיך פיעל אהנליכעם און געמיינשאפטליכעם. און דער רב האָט קיינמאָל זיך אליין ניט געקענט אויף ריכטיג ערקלערען פאר וואָס איז איהם דער־גלח פרעמד... „וען ער זאָל כאָטש רעדען איריש" — פלעגט זיך איהם אפט קלערען — וואָלט ער איהם אזוי פרעמד ניט געווען. אדרבא: ער־וואָלט דאמאלס אליין זיך מיט איהם געוואָלט בעגעגענען און טאקע א שמועס טהון מיט איהם וועגען אמונה זאבען אין כלל, און וועגען דער־שרעקליכער אידישער לאגע אין פרט. — אבער דער גלח רעדט זיין שפראך מיט א געוויסען שטאַלץ, קיינמאָל זיך ניט פערטראכטענדיג, אז עם זיינען דאָ מענשען, אין וועמעם אויערן זיין שפראך קלינגט ניט אמבעסטען. און ער, דער־רב, דאַרף איהם נאָכטאַנצען, און רעדען אויף אזא לשון ווי עס איז איהם אין גאַנצען פרעמד, און דערווידער. — און דאָס אלעם טהוט דעם רב זעהר באַנג און עם מאַכט די מחיצה צווישען זיי נאָך וויטער.

דעם „גוט מאָרגען, רבי" וואָס דער גלח פלעגט איהם אזוי גוטמוטהיג און פריי אַרויס־זאָגען, האָט אין זיינע אויערן ווי אַרויסרופענד געקלונגען, כאָטש ער האָט גוט געוואוסט, אז דער גלח איז א גוטער און פריינדליכער מענש... „פאר וואָס קען איך איהם אזוי פריי ניט ענטפערז, אָדער איהם בעגריסען?" — פלעגט ער זיך אפט פרעגען און פלעגט אָבער דערבי אויך פיהלען, אז אין דעם גלח׳ס פרייקייט און זיין געצווואונ־גענקייט ליעגט די גאַנצע טראגעדיע פון דעם אידישען גלות.

אין דער טיפענישׂ פון זיין האַרצען האָט ער צום גלח געפיהלט אן אמת׳ע פריינדליכקייט און צוגעבונדענקייט, וואָרום ער געדענקט נאָך גוט וויפיעל דער גלח האָט אוועקגעלעגט דעם לעבען פאר דעם שטעדטעל תיכף נאָך דער ער־שטער שרפה, וועז א האלבע שטעדטעל האָט אָבגעברענט און די מעהרסטע נשרפים זיינען געווועזען אידען. ער געדענקט אז עטליכע מאָל איז דער גלח ביי איהם אין הויז געווועזען אויף אסיפות, און ער האָט אפילו געהאלפען אז עם זאָל זיך גרינדען א קאָמיטעט פאר די נשרפים: און אין דעם קאָמיטעט האָט ער אריינגעצויגען זעהר פיעלע איינפלוסרייכע קריסטען פון דער גובערניע, — און עס האָט ווירקליך דעמאָלט דער קאָמיטעט וואונדער אויפגעטאָן. און וועז ניט דער גלח וואָלט דער בית המדרש ביז היינ־טיגען טאָג געשטאנען נאָך אָהן א דאָך...

און דאָס אלץ געדענקט דער רב, און ער איז איהם אין הארצען זעהר דאנקבאר, און פיהלט זיך געגען איהם, אזוי ווי ער וואָלט איהם געוועזען שולדיג א חוב, — נור דאָך, נור דאָך, וואָס פאר אן אָבגרונד עס ליעגט צווישען זיי ביידען!...

א יאהר איז אַוועק — און עלטער און שוואכער איז דער רב געוואָרען.

און ווי אלע מאָל פלעגט דער אלטער רב איז דער פריה אָדער פארנאכט שפאציערען אין פעלד, אבער איצטער מעהרסטענטהיילס אליין, אָדער אמאָל מיט׳ן דין אָדער מיט׳ן שמש.

באלד נאָך פסח, וועז עס הייבט זיך אן א נייער זמן פאר דער ישיבה, האָט דער אייניקעל אויסגעשפראכען זיין וואונש צו פאהרען אין גובערניע זיך פערפערטיגען צום עקזאמען, וואָרום ער זעהט פאר זיך קיין תכלית ניט צו בלייבען ביי דער גמרא.

דעם רב האָט דאָס הארץ געווהטאָגט צי זעהן ווי זיין אייניקעל, וועלכען ער האָט אזוי ליעב, נייגט זיך אָב פון גלייכען אויסגעטראָכטע־נעם וועג, אויף וועלכען פיעלע דורות פון זייער פאמיליע זיינען געגאַנגען, ערווערבענדיג זיך ארום, אין אלע אידישע קהלות, א שהנעם נאָמען אין תורה און אין חכמה. ער האָט געזעהן ווי זיין האָפענונג, אז דער אייניקעל זאָל בלייבען רב, איבער הונדערט יאהר נאָך זיין טוידט, ווערט צובלאָזען; און אָנגעפילט איז געוואָרען זיין הארץ מיט א גאַל־ביטערן האס געגען דער „צי־וויליזאציע", וועלכע רייסט אָב קינדער פון עלטערן, און צוטהיילט נאָך מעהר די מענשען אין צוויי פיינדליכע לאגערן.

די רבי׳צין, א ניעדריגע, מיט א פנים פול מיט קנייטשען, מיט זעהר גוטע אויגען, האָט פאר׳ן רב געווויינט אז ער זאָל יענקלען ניט לאזען פאהרען און איהם מיט גוטען אָבערדען פון דער רייזע. אָבער דער רב האָט איהר מיט א געמאכ־טע קאלבלוטיגקייט געגעבען צו פערשטעהן, אז זיי האָבען קיין רעכט ניט איהם אבצוהאלטען.

— יענקעל איז שוין באלד צוואנציג יאהר,

— האָט ער צו איהר געזעדט, — ער איז שוין, דאָנקען גאָט, אין דעם עלטער וואָס ער האָט שוין איבער זיך אַליין אַ דעה, און מיר קענען איהם מיט געוואַלט אָדער סטראָשונקעם ניט אָבהאַלטען. זאָל ער פאָהרען!...

און דערבי האָט דער רב געפיהלט אז זיין האַרץ קוועטשט זיך אויף, און אז צו די אויגען לויפען טרעטען.

פאַר'ן אַוועקפאָהרען, צום געזעגנען זיך, האָט די רבי'צין געווויינט, און יענקלען געבעטען אז ער זאָל שרייבען בריעף כאָטש יעדען טאָג. דער איניקל האָט איהר צוגעזאָגט און אַליין אויך געווויינט. דער רב איז געווען רוהיג און ער האָט זיך געהאַלטען מיט דער ווירדע, וואָס פּאַסט פאַר אזא מאַן ווי ער. נור וועז יענקל האָט זיך שוין געדאַרפט געהן זעצען אין בויד, האָט דער רב זיך צו איהם געוועגדעט, און אַ ציטער האָט זיך געפיהלט אין זיין קול:

— פאָהר געזונטערהייט, יענקל, — האָט ער געדעדט — דו פאָהרסט אַוועק געגען מיין ווילען... און מיין ניט הס ושלום אז דו פאַלגסט מיך ניט!... ניין... נור איין זאַך בעט איך דיך, אז דו זאָלסט זיך ניט מישען אין די היינטיגע „פּאָליטיקע". דאָס איז ניט פאַר דיר. און נאָך עפּעס, דו זאָלסט בלייבען אַן עהרליכער איד...

דער איניקל האָט מיט טרערען אין די אויגען פערשפּראָכען, און איז אַוועקגעפאָהרען.

יעדע צוויי טעג פלעגט אָנקומען פון יענקלען אַ בריעף, וועלכען דער רב פלעגט פאַר דער רבי'צין פאָרלייענען עטליכע מאָל הין און צוריק. די רבי'צין פלעגט אָפט ביים לייענען די בריעף ווויינען, און ווישען מיט'ן פּארטוך די אויגען. דערבי פאַר זיך אונטערברומענדיג:

— מיין טהייערער יענקלע, מיין אָרימער יתומ'ל...

און אָט זיינען די בריעף געוואָרען זעלטענער, און מיט אמאָל האָבען זיי גאָר אויפגעהערט. און איין פריהמאָרגען איז אָנגעקומען אַ בריעף, גאָר ניט פון יענקל'ס האַנדשריפט. און דער בריעף האָט זיך געלייענט, אז יענקל, זייער לייבער אייניקל, איז ארעסטירט, ווייל מען האָט ביי איהם געפונען עפּעס ניט גאָר קיין כשר'ע ביכלעך.

די נייעס האָט דעם אלטען רב און רבי'צין געטראָפען ווי אַ דונער, און זיי זיינען, אין דער ערשטער מינוט, געבליבען ווי בעטויבטע, און דערנאָך האָט די רבי'צין אויסגעבראָכען אין אַ געוויין.

— אוי מיין יענקל, מיין טהייערער יענקל — האָט די רבי'צין געווויינט מיט דעם ניגון ווי מען בעווויינט אַ טוידטען. — איך האָב דיר געזאָגט, אז מען טאָר איהם ניט לאָזען אַליין אין דער פרעמד!... און איצטער, און איצטער לייגט ער ערגעץ אין געפענקעניש!... מיין אָרעמער יתומ'ל!... דו, דו ביזט אין דעם אלין שולדיג!...

דער רב איז געוואָרען צורייצט און נערווויש, און ער האָט אין דער מינוט ניט געקענט פערטראָגען איהר יאָמערן, כאָטש ער אליין האָט געפיהלט ווי צום ווייטען.

— לאָז צורוה, פּעסיע — האָט ער מיט אַ פערשטיקטען קול געזאָגט, — דאָ איז קיינער ניט שולדיג! מיט וויינען וועט מען גאָרנישט מאַכען, מען דארף בעסער זוכען אן עצה וואָס מען קען טהון...

— מיין איין־אייניגיג אייניקל, — האָט די רבי'צין ניט אויפגעהערט צו ווייגען — מיין טהייערער אייניקל אין גוי'שע הענד!...

דער רב האָט צארנדיג אַ מאַך געטאָן מיט'ן האַנד, אזוי ווי ער וואָלט מיט דעם וועלען זאָגען: ווייבער, ווייבער, מעהר וויג וויינען וועיסען זיי ניט. — און וועגדעניג זיך צו דער רבי'צין האָט ער האַלב בייז, האַלב גוט געזאָגט:

— זאָל שוין זיין גענוג צו ווייגען!...

און ער איז ארוים אין צווייטען צימער.

באַלד האָט ער זיך דורך דעם בית־דין שמש געלאָזט רופען שמריה דעם אדוואָקאַט, און האָט זיך מיט איהם עצות געהאַלטען. יענער האָט איהם געמאַכט גרינג דאָס הארץ, און האָט געזאָגט אז דאָס איז אַ קליניגקייט; און באַלד, נאָך אין יענעם אבענד איז דער אדוואָקאַט אַבגעפאָהרען געזען גובערניע כלאָפאָטשען וועגען דעם עסק.

און דער רב האָט דערווייל געליטטען.

דער געדאַנק, אז זיין ליעבער אייניקל וואַלגערט זיך ערגעץ אין דער פרעמד אין תפיסה, האָט אויף איהם זעהר אַ דערשטיקענדען אייגדרוק געמאַכט און אויף אַ מינוט רוהען ניט געלאָזען, און עס האָט זיך איהם אלין געדוכט אז עטוואָס שוווערעס טראָגט ער מיט זיך, און דאָס דריקט איהם, לאָזט איהם אויף אן אויגענבליק ניט פריי.

ער האָט מיט אמאָל דערפיהלט ווי עס נעהמען זיך פונאַנדער די פעדעם וואָס האָבען זיין לעבען שטענדיג געהאַלטען אין פריעדליכער אַרדנונג, — און אָט איז די גלייכגעווויכט צושטערט, און אלין שאָקלט זיך. בייטאָג איז ער ארומגענאַנגען ווי אַ שאָטען, און ביינאכט האָט ער שלאָפען ניט געקענט.

מיט האַלב אויפנעמאַכטע אויגען פלעגט ער ליעגען אין זיין בעט און קוקען אין דער סאַרע דונקעלהייט אַריין, און עס פלעגט זיך איהם דאַכטען, אז ער איז וואַך, אז ער שלאָפט ניט, דערבי פלעגט זיך איהם עפּעס ווי אויסדוכטען און חלום'ען.

און אָט דאַכט זיך איהם אז ער שפּאַציערט מיט יענקלען עפּעס איבער גרויסע און בריטע גרינע פעלדער, גלאַט אזוי אין דער וועלט אַריין, גאָר אהן אַ בעזונדער ציעל. קיין וועג האָבען זיי ניט אונטער זייערע פיס, און איבער זייערע קעפּ שפּהייט זיך אויס אַ זאמדקאָליר־טער הימעל, און די זון איז אזוי ווי פערשליירט און שיינט עפּעס אזוי מאַדנע, און די שטראַהלען זיינען

אזעלכע שארפע און שטעכען די אויגען. — און זיי געהען, און געהען...

אדער דאָ גאָר מיט אַ מאָל דאכט זיך איהם אז עס עפענט זיך פאמעלעך און שטיל די טהיר פון זיין שלאָפצימער, און יענקעל גיהט אריין מיט אן אומעריגען פנים מיט גרויסע אויסגע־שטארטשטע אויגען, גאָר ניט יענקעל'ס אויגען, און קוקט עפעם נאָך אלע זייטען אזוי ווילד און אזוי פרעמד. און ער, דער רב, פרעגט איהם עפעם, און זיין אייגענער קול קומט איהם אויס אזוי פרעמד, גלייך ווי ער וואלט געקומען פון א פרעמדע פלאץ.

— דו געהסט אין דער ישיבה, יענקעל?— הערט דער רב זיין אייגענעם קול פרעגען.

יענקעל גיט א גלאטש מיט די אויגען.

—וואָס איילסטו זיך, יענקעל? ס'איז דאָך ערשט א האלבע שעה אז דו ביזט פון דער ישיבה געקומען?...

און יענקעל מורמעלט עפעם אונטער'ן נאָז, אזעלכעם וואָס ער קען בשום אופן ניט פער־שטעהן, — און פערשווינדט.

און מיין יענקעל איז דאָך גאָר פריי! — ווערט איהם ליכטיג אין זינען, און ער דערפיהלט א טיפע פרייד אין זיין נשמה.. אבער מיט א מאָל הייבט זיך אויף דער שלייער און אלץ ווערט איהם פלוצלונג קלאָר. — און זיינע אויגען טרעפען די סארע, אין שאטענס איינגעהילטע, וועגד, און אין זיינע אלע גליעדער דערפיהלט ער א מיעדע געליימטקייט, מיט א שווערען קאָפ־וועהטאָג, און איבעלדיגע פוסטקייט אין הארצען.

עס איז געקומען צופאָהרען צוריק שמריה דער אדוואָקאט פון גובערניע ניט מיט גאָר פרעהליכע נייעס.

— איהר האט זיך ניט וואָס צו שרעקען,—האָט ער געפרואווט מאכען גרינג דעם רב'ס און דער רבי'צינס הארץ, וועז זיי האבען איהם פרעגעד און בעטענד ביי דער ערשטער בעגעגענים אָנ־געקוקט, פערשטעהענדיג פון זיין קוק גאָר ניט פרעהליכעם. — עס איז גאָר ניט אזוי סטראשנע ווי איהר קענט זיך פאָרשטעלען. פריהער אבי־סעל איז דאָס גאָר געווען א קליניגקייט, איצטער אבער איז אבי־סעל שטרענגער, און מען דארף האבען פראָטעקציע, אהן דעם קענט איהר זיך אין גובערניע ניט א קעהר טהון. נור זייט רוהיג, מיר וועלען איהם שוין ארויסקריגען!...

— און יענקעלען האָט איהר געזוהען?! — האָט די רבי'צין זיך ניט געקענט איינהאל־טען און האָט אויסגעבראכען אין א געוויין.

— יא, א חידוש, נו, — האָט דער אדוא־קאט מוטהיג א זאָג געטאָן, און ער האָט דערביי דערצעהלט, ווי מיט גרויסע שווייריגקייטען האָט זיך איהם איינגעלעבען צו דערשלאָגען זיך אין טורמע וואו יענקעלע זיצט, און אז יענקעל האָט זיך זעהר דערפרעהט איהם דערזעהענדיג, און האָט איהם אין גאנצען אויסדערצעהלט ווי דאָס האָט פאסירט, און אז ער יענקעל איז גאָר ניט שולדיג. מען האָט ארעסטירט עפעם זיינעם א בעקאנטען, וואָס האָט אמאל געלערנט טאקע דאָ אין דער ישיבה, און ביי יענעם האָט מען געפו־נען זיינעם א ביכעל מיט זיין נאָמען אויפגעשרי־בען פון אויבען, און אָט איז מען צו איהם אויף געקומען; און צום אונגליק האָט מען ביי איהם גראדע געפונען עפעם א פאָר, ניט גאָר כשר'ע, ביכלעך, און מען האָט איהם ארעסטירט...

דאָ האָט איהם די רבי'צין וווייטער איבער־געשלאָגען און וויינענדיג געפרעגט:

—ווי זעהט ער כאָטש אוים, מיין קליינער יתומ'ל?...

— זעהר גוט, — האָט דער אדוואָקאט גע־ענטפערט, דערביי מאכענדיג א מינע פון א מענשען וואָס נעהמט זיך ניט צום הארצען פון יעדער קליניגקייט. — ער זעהט אוים גאנץ פרעהליך; און ער האָט טוויזענד מאל אָנגעזאָגט, אז איך זאל זעהן אייך צו בערוהיגען, און אייך האָט ער אָנגעזאָגט אז איהר זאלט זיך ניט נעה־מען צום הארצען, וואָרום ער וועט אין גיכען בעפרייט ווערען. — און מאלע וואָס עס טרעפט זיך אין לעבען...

דאָס אלץ האָט אבער וויניציג געהאלפען אז דער רב און די רבי'צין זאלען זיך אין גאנצען בערוהיגען. הינטער דעם אלעמען האָט דער רב געזעהן, אז די זאך איז פיעל ערגער ווי מען קען זיך פארשטעלען, — און ער האָט זיך געפיהלט זעהר צובראכען.

ער איז געוואָרען קרענקליך און צורייצט, און צייטענווייז האָט איהם געפיבערט. עס איז געאנגען דער דאקטאָר און האָט פערשריעבען רעצעפטען, און פאר'ן שלאָף האָט ער איהם געהייסען נעהמען „בראָמאקאלי", און ער האָט דערביי שטרענג אָנגעזאָגט, אז דער רב מוז האָ־בען רוה און צערשטריאונג, און דערהויפט פרי־שע פעלד־לופט, און ער מוז, ווי געווענליך, אין דער פריה און פארנאכט פיעל שפאציערען.

און אָט שפאציערט דער רב בענליים פונ'ם שמש, אבער עס פיהלט ניט דער רב אז אימיצער געהט ביי זיין זייט. זיינע אויגען קוקען ווי שטענדיג דאָרט אין דער ווייט, אבער ער זעהט דאָרט גאָרנישט. ער זעהט ניט דעם איידעלען בעהעפטען זיך פון לינקען און פארבען דאָרט ביים הימעלבויג; ער פיהלט ניט די פרישקייט פון דעם בעגינען אָדער פון אבענד, — איצטער קלעהרט ער און טראכט: דאָ מיט אמאל צואוואַרעמט זיך זיין פאנטאזיע און עס שטעלט זיך איהם פאָר, אז קומענדיג שהיים וועט איהם אנטקעגען לויפען יענקעל און וועט איהם פאלען אויפ'ן האלז מיט א פריידען־אויסרוף: „איך בין פריי, זיידע!"... און אין הארצען גיט איהם עפעם א ריס, און ער פיהלט אלייז ניט ווי גיך און העפטיג זיין גאנג איז געוואָרען... אבער באלד בייט זיך די פארשטעלונג, און ער זעהט יענקעלן זיך וואלגערן ערגעץ אין א פינסטערען נאסען

חדר, אויף א נאקעטען פּאָל אין שמוץ — און א שוידער געהט איבער זיין לייב.

איינמאָל אזוי שפּאציערענדיג איז איהם ארויפגעפאלען א געדאנק אז ער זאָל זיך וועגדען צום גלח. „דער גלח קען מיר דאָ א טובה טהון," — האָט ער געקלערט. — ער האָט זעהר א גרויסע בעקאַנטשאפט אין גובערניע — און, האָט דען שמריה דער אדוואָקאט ניט געזאָגט אז מען דארף האָבען פּראָטעקציע ?... יא, יא,— האָט ער צו זיך מיט א קלאפענדע האַרץ געערדט און זיין שטימונג איז געווארען געהויבענער. וועג איך וועל איהם בעגעגענען, וועל איך דאָם איהם בעטען...

דעמזעלביגען טאָג: פּארנאכט נאָך מנחה. — וועג רב און שמש האָבען שפּאציערט, ביין זייט פון טראקט, האָט דער רב פון ווייטען דערזעהן אנטקעגנקומען די איינגעבויגענע פיגור פון גלח, און זיין הארץ האָט העפטיג אנגעהויבען צו קלאפען; דעם מאָל אליין ניט קענענדיג אונטערשיידען, צי דאָם איז דאָם אלטע געפיהל פון געצוואונגענקייט, צי פערקעהרט: פון פרייד.

די בלוטרויטע זון איז איבער העלפט געווען פערשטעקט אין א שווארצען שווארצען וואלקען, וואָם איז ביים ברעג הימעל ווי א בארג אונבעוועגליך געלעגען. און די שטיק זון וואָם האָט ארויסגעקוקט פון דער שווארצער מאסע האָט אויסגעזעהן אזוי עלענד און בעטריעבט, אזוי ווי עם וואָלט איבער־געווואלט אהין אריינגעצויגען געווארען. און פון דעם אויפמיש פון רויטען רייסענדען ליכט מיט שווארצען שאטען האָט זיך עפּעם געביל־דעט א מאָדנע אונבעשטימטע האַלבליכטיגקייט.

אין דער לופט האָט זיך געפיהלט א פייכטקייט עמעישט מיט דעם ריח פון שוועבעל, וואָם דאָם האָט ארויפגעבראכט אויף געדאנק: אז שפּעטער צום אבענד וועט אויסברעכען א שטורם מיט דונערן און בליצען.

וועג דער גלח איז געווען אויף איין ליניע מיט'ן רב, האָט דער רב בעמערקט ווי דער גלח האָט זיך אין דער לעצטער צייט שטארק פער־ענדערט: עפּעס איז ער מעהר איינגעבויגען; דער פּנים מאָגערער, די אויגען אויסגעלאָשענער און די האָאר שיטערער.

—גוטען אבענד, רבי, — האָט איהם דער גלח בעגריסט, און האָט זיך געמומען, אזוי ווי, אבישטעלען.

דער רב האָט זיך אין הארצען דערפרעהט; ער האָט אבער מיט זיין געוועהנליכע ניט־פרייקייט אין קול געענטפערט:

— גוטען אבענד, פאטער.

— עם וועט זיין רעגען, — האָט דער גלח געזאָגט, אבשטעלענדיג זיך, און ער האָט זיך געמומען ארומקוקען, דערביי האָט ער געשמעקט די לופט, אזוי ווי א מענש וואָם קען גוט די נאטור. און וועג זיין קוק האָט זיך צוריק אבּ־געשטעלט אויף רב'ס בלייכען און מאָגערען געזיכט, — האָט ער מיט אן אומעדיגען טאָן צוגעגעבען:

— דו ביזט אלט געווארען, רבי... זעהר אלט, — האָט ער מיט א זיפץ אויסגעלאָזען.

דער רב איז געקומען אין פערלעגנהייט. די פריהערע געצוואונגענקייט האָט זיך צו איהם אומגעקעהרט, און ער האָט זיך ניט פריי גע־פיהלט.

— און דו אויך, פאטער, — האָט דער רב שטיל געזאָגט.

— צרות, צרות,— האָט דער גלח געשאָ־קעלט מיט'ן קאָפּ, און ער האָט א קוק געטאָן אויף'ן באנק וואָם איז ניט ווייט פון זיי, נעבען בוים, געשטאנען.

דער רב האָט אויך געפיהלט ווי צו זעצען זיך, און ער האָט דעם גלח'ס קוק אויפגעבאפט.

און זיי האָבען זיך געזעצט.

דער גלח האָט געשטעלט זיין שטעקען צווי־שען די פיס, און האַלטענדיג איהם פעסט מיט בייידע הענד, האָט ער געלאָזען דעם קאָפּ הענגען אויף די הענד, און ער האָט נאָך א קורצען שווייי־גען מיט א געבראָבענעם קול געזאָגט:

— האָדעווע קינדער, האָדעווע קינדער, — פאר'ן טייפעל!...

און ער האָט נאָכאנאנד געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

דער רב האָט דעם גלח פון דער זייט אָנגע־קוקט מיט א קלאפענדען הארץ, מיינענדיג אז דער גלח האָט שוין מכתמא פון דעם געהערט. און דער רב האָט מיט א פערקוועטשטען הארצען נור געקענט דומפף צווישען די ציינער דורכזייען א לאנגען: האאא?

דער גלח האָט זיך ארומגעקוקט און האָט, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ, גערעדט:

— מיין איינגסטער זוהן, א סטודענט איז ארעסטירט...

דער רב האָט א ציטער געטאָן מיט'ן גאנצען לייב.

— ער איז ארעסטירט אויף א זהרה שוועדע בעשולדיגונג, — האָט דער גלח גערעדט. — מען בעשולדיגט איהם, אז ער איז פערמישט עפּעס אין א באמבע וואַרפען...

דער רב האָט איהם מיט וואַרימען מיט־געפיהל אנגעקוקט. און דער שמש פון דער זייט האָט א שמעק טאבאק געטאָן, און האָט אין דער הויף א זיפץ געטאָן.

— צייטען, צייטען, — האָט ער נעמורמעלט.

— און קען מען נאָרנישט טהון איהם רייַן צי מאכען? — האָט דער רב ווייך און מיט מיט־געפיהל נאָך א קורצען שטילשווייגען געפרעגט און אין זיין הארצען האָט עפּעס געציטערט.

דער גלח האָט א פאָך געטאָן מיט'ן האנד און האָט זיך ביטער פאנאנדערגעלאָכט. און אין

זיין געלעכטער האָט געקלונגען עפּעס אזא הי־ סטעריש נאָטקע, אז דעם רב איז אריבער א שוידער איבער'ן לייב.

—וואר עס שטעקט אהין אריין א פוס, קען שוין דעם קאָפּ קיין מאָל ניט ווייזען, — האָט דער גלח ביטער געזאָגט.

דער רב האָט אין דער מינוט געזעהן ווי זיינע האָפענונגען וועלען צורונען, און דער געדאַנק צו זעהן יענקלען בעפּרייט האָט איהם איצטער אויסגעזעהן אזוי ווייט, אזוי פּרעמד. און אָט זיצט ער, דער אויף וועלכען ער האָט געהאָפּט, אז ער וועט איהם אין דעם פּרט א טובה טהון,— איז אבער אָט דער אלטער געבראָכענער מענש אין א גרעסערע שוועריגקייט ווי ער פערזונקען— און ווי קען מען מיט איהם עפּעס רעדען דער־ פון ?...

— מיר וועלען אלט, רבי, — האָט דער גלח מיט אן אומעדיגען טאָן געזאָגט. — אונזער וועג פיהרט שוין איצטער אהין ! — האָט ער אָנגעווי־ זען אויף דער זינקענדער זון.

דער רב האָט זיך פערקוקט אויפ'ן הארי־ זאָנט, וואו די זון, ארויסקריכענדיג פון דער גרויסען אונבעוועגליכען וואָלקען, האָט זיך אראָבגעלאָזען ניעדריגער, און האָט מיט דעם זעלביגען טאָן זיפצענדיג געזאָגט :

— אָט דאָס איז דער סוף פון מענשען.

— דער טוידט, רבי, שנייידט, — האָט דער גלח ווי צו זיך גערעדט, — ער שוינט ניט קיין רבי, קיין גלח — ער נעהמט ווי עס געהט...

דעם רב האָט עפּעס א טיאָכע געטאָן אין הארצען.

און זעהר שטארק האָט דער רב איצטער געפיהלט זיין אלטקייט און שוואכקייט, און עס איז איהם ארויף אויפ'ן זינען דער געדאַנק פון טוידט.

ער געדענקט ניט אז ער זאָל האָבען ווען געקלערט פון טוידט מיט א געפיהל פון שרעק. ווי א נאטירליכע ערשיינונג האָט עס ביי איהם אויסגעזעהען. אזוי ווי „אזוי דארף זיין...“ מענ־ שען שטארבען — און וואָס איז דער וואונדער ? שטארבען און געבאָרען ווערען איז איינס און דאָס זעלבע. און געקוקט האָט ער אויף דער וועלט ווי אויף א פאָרהויז צום פאַלאַץ, און גע־ גלויבט שטארק אין דער אונשטערבליכקייט פון דער נשמה, —

אבער איצטער אין דעם טרויעריגען פאר־ נאכט, דערפיהלענדיג די דריאכלעוואטע אלט־ קייט און שוואכקייט, האָט ביי איהם אין הארצען געגנומען וואקסען א געפיהל פון שרעק פאר עפּעס אונבעקאַנטעס, און אלץ האָט איצטער אין זיינע אויגען אויסגעזעהן אזוי קאַלט, אזוי פרעמד.

און אָט זיצט נעבען איהם איינער, וועלכער גלויבט אויף אן אנדער שטייגער אין דעם אייבי־ גען לעבען, — אבער ווי געבראָכען ער איז, און דער טוידט האָט זיך שוין אין אלע זיינע קנייטשען בעוצט.

דער גלח איז געזעסען מיט אן ארָאבגעהאַנ־ גענעם קאָפּ, און זיין בלייכער געזיכט האָט אויסגעדריקט א שוועכע מיערזיגקייט און א ים פון גיסטיגע פערצווייפלונג.

און אין דער מינוט וואָס דער רב האָט אויף איהם געקוקט, האָט ער אזוי ווי פערגעסען אן זיינע אייגענע יסורים וואָס פלאָגען איהם אזוי שטארק, און ער איז אין נאָנצען דורכגענר־ מען געוואָרען מיט א געפיהל פון רחמנות צו דעם אלטען גלח. און ער האָט איצטער דער־ פיהלט צו איהם אזא נאָהענטקייט, א פערבונ־ דענקייט, אז ער וואָלט זיך מיט לייב און נשמה אויפגערעגעבען צו איהם, ער זאָל איהם נור קענען עפּעס אביסל פערלייכטערן.

דעם גאַנצען לעבען זיינען זיי ערע וועגען אין געגענזעצליכע ליניען פאָנאַנדער געגאַנגען. אבער איצטער ליעגט פאר זיי ביידען דער אייי־ ציגער וועג וואו זיי וועלען זיך דאָך צוזאַמע־ טרעפען, — און דאָס איז דער שמאָלער גאַנג פון טוידט.

„אויף דעם וועג טרעפען זיך אלע וועגען גלייך“, — האָט דער רב צו זיך אין הארצען געזאָגט, און האָט א זיפץ געטאָן.

— איך האָב דיך נאָך געקענט, וועז דו ביזט יונג געווען, רבי, — האָט דער גלח נאָך אלץ גערעדט מיט א טרויעריגען און וויכטן טאָן. — א, ביזטו דאָמאָלס שהען און געזונד געווען !

דער רב האָט מיט א געפיהל פון זעלבסט־ ענטזאָגונג א מאָל געטאָן מיט'ן האַנד, גלייך ווי ער וואָלט דערמיט וועלען זאָגען : דאָס וואָס איז געווען, וועט שוין קיינמאָל זיך ניט אומקעהרען.

— עך, רבי, רבי, — האָט דער גלח ווייטער אין דעם זעלביגען טאָן געצווינגען. — מען קען זיך געגען דעם לעבען ניט קליגען. פערשיעדענ־ זיינען דעם מענשענס וועגען,—אבער עס איז דאָ נור אין וועג, וועלכע פיהרט צום אייביגען ציעל — צו דעם קעניגרייך פון גאָט...

דאָס וואָס דעם רב האָט זיך אין הארצען געקלערט, האָט דער גלח אין פרומער שטימונג מיט'ן מויל ארויסגעזאָגט ; און דער רב האָט אין דעם צוזאַמענטרעפען זיך פון נעדאַנקען געזעהן גאָט'ס צייכען, און א שטארקען בעווייז אז אין פאָטער הערשט איבער אלע מענשען גלייך, און אלעמענס לעבענס ציהען צום געטלי־ כען פלאָם, אזוי ווי עס ציהט דאָס קליין פייערל צום גרויסען פייער. און אין דעם אויגענבליק האָט א אינערליכער פלאָם בעלויכטען זיין וועזען, און עס איז איהם ליכטיג און וואַרם געוואָרען אויפ'ן הארצען.

נור דאָרטען וויט אויפ'ן הימעל האָט זיך א שוואַרצע כמאָרע גענומען אָנרוקען. און שטי־ קענדער איז געוואָרען די לופט. באלד האָט זיך אין דער אָנרוקענדיגער שוואַרצער מאסע א גע־ קרימטע פייער־ליניע בעוויזען, און א שלאָפע־ אבהילך פון א דונער האָט זיך אזוי ווי פון ערגעץ

וויטע בערג, דערטראָגען. און א פּלוצלונג אָנ־לויפענדער ווינד האָט דעם שטויב פון טראקט אין וואָלקענס געטומען אויפהייבען, און די צוויי־גען פון די בוימער האָבען זיך מיט א הוש־שרייי געטומען העפטיג שאָקלען.

— עס וועט זיין א רעגען, — האָט דער גלח זיך אויפהייבענדיג געזאָגט. — א גוטע נאכט, רבי!

און ער אזוי אוועק.

— א גוטע נאכט, פאטער, — האָט דער רב זיך אויפהייבענדיג געענטפערט, און ער מיט'ן שמש האָבען זיך פערקאהרט צום שטאדט.

און שוואר און דריקענד איז געווען דעם רב אויפ'ן הארצען. עפעס אזא טעמפּקייט און שווערקייט האָט זיך דאָרטען ארויפגעלעגט און געדריקט און געעגבערט. און דערביי האָט ער געפיהלט אז עפעס פעהלט איהם, און דאָס וואָס עס פעהלט איהם רופעט און לאָזט אויף א רגע זיך ניט פערגעסען.

עס האָט זיך איהם געפיהלט, אז זיינע טעג זיינען געצעהלט, און אז באלד ערוואַרטעט איהם, דאכט זיך אזא געוועהנליכע פאסירונג, אבער דאָך גרויסע און שרעקליכע. און וויפיעל ער האָט זיך אין הארצען איצטער געמאטערט צו פערדונקלען אָט דעם פיינליכען שרעקענס־געפיהל, אבער עס האָט ניט געהאָלפען. אין דייטליך האָט ער געזעהן זיך אנרוקענדיג יענע שוואַרצע מאסע, פאר וועלכע אלע ציטערן און פיהלען זיך אונבעהאָלפען.

אין דער רגע האָט א בליץ געטאָן, און גאָט וויים פאר וואָס, האָט זיך איהם אויסגעדאכט אז דער בליץ האָט צוריסען א געדיכטע מאסע פינסטערניש ביי איהם אין קאָפּ, און דאָרטען אין דער צוריסענער פינסטערניש זעהט ער דאכט זיך אליין, ליענענדיג אויף דער ערד א טוי־טער, איבערגעדעקט מיט א וויסען לייַלעך, וועלכע פאלט צו די איינגראָבונגען פונ'ם קערפער, ווי א נאסע טוך. אויף דעם הויך־אבשטעהענדען בויך ליענט א שטיקעל ברויט מיט זאלץ, און צוקאָפענס ברענען פיעל ליכט, און די פייערלעך זיינען עפעס אזעלכע געלע, מיט דינענקע שטראהלעלעך און ברענען עפעס אזוי טרויעריג און אומעטיג. און אין גאנצען הויז זשומעט גלייך ווי טויזענדע ביהנען וואל־טען ארומגעפלויגען.

דער רב האָט פלוצלונג א ציטער געטאָן מיט'ן גאנצען לייב, אזוי ווי א קינד פון שלאָף, וועו עס דוכט זיך איהם אז ער פאלט פון א הויכען אָרט.

— האאא, — האָט דער רב אויסגעצויגען און זיך אזוי ווי דערמאָנענדיג, האָט ער צום שמש זיך געוונדט און מעכאניש ארויסגערעדט:

— ס'איז שוין צייט צו דאוונען מעריב... לאָמיר געהן, לאָמיר געהן.

און זיי האָבען געטומען גיכער געהן.

באלד האָבען גרויסע טראָפענס רעגען גע־נומען פאלען...

יהואש

פון די קעטסקיל בערג

(1)

נאָכט פערשוואונדען איז פֿאָמעליך,
און דער מזרח־זוים זיך רייטעלט,
אין דעם גראָען האַלב־ליכט שימערט
אויפֿען פעלד דאָס וויסע טהוי־העמד...

איצטער איז די צייט די רעכטע,
לאָמיר פֿאָהרען דורך די טהאָלען,
אַיידער ס׳וועט פערגעהן דער פֿרישער,
קוויקענדיגער זומער־מאָרגען...

רעכטס און לינקס בעגליטען וועלען
מיט געזאנגען אונז די פויגלעך,
און פון גראָז און קרייטער קריגען
מיר דעם ערשטען זיסען אָטהעם...

(2)

כ׳האָב צום גראָז זיך איינגעבויגען,
צו דעם גראָז מיט טהוי בעצויגען,
כ׳האָב פון האַנד דעם טהוי גערונקען,
און געוואַשען מיינע אויגען.

פון די אויגען גלייך אין מח,
קענטיג, איז דער טהוי גערונען,
און די וועלט געוואָרען העל איז
ווי בעשטראָהלט פון הונדערט זונען...

און די בערג און בוימען שמייכלען,
און זיי ווינשען מיר און גריסען: —
„צו געזונד דיר זאָל דער טרונק זיין,
„פון דעם מאָרגענטהוי דעם זיסען...“

און דער הימעל בייגט אינטים זיך,
ברעכט זיין שטאָלצע בלאָע רוהע,
און ער לאָכט און גראָטולירט מיך: —
„זאָל עס זיין דיר צו רפואה!“

(3)

אָהן אַ רויטען פלעק אין מזרח,
אָהן דאָס סוויסטשען פון אַ פויגעל,
טאָגט ארוים אַ קאָלטער מאָרגען,
גראָ און מאוס און פעררעגנט...

הייזעריג און ניט דערשלאָפען,
נאָך אַ נאָכט פון ווילדען שטורעם,
וויעגען זיך די שוואַרצע סאָסנעס,
טרייסלענדיג פון זיך די טראָפענס...

און אַן אויסגעמאָטערט וויינדטעל,
אויף די בערג שלעפט אום די נעבעלס,
רייסט פאָנאַנדער זיי אין שמאָטעס,
דריבעלט זיי אין שמאָלע פֿאָסען...

איז די זון שוין אויפגעגאַנגען,
אַדער ליעגט זי אין די בערג נאָך? —
ווער קען וויסען וואָס דאָרט טהוט זיך,
אין די בליי־קאַליר־טע וואַלקענס...

(4)

אויסגעדרעהט זיך האָט דער בארג־ווענ,
פּאַר דאָס אויג פון אַלע זייטען,
זיך אַנטפּלעקט א וועלט א נייע,
גלייך ווי אקאַרשט אויפגע׳כשופ׳ט...

אונטען שטרעקען זיך די טהאַלען,
אין געקעסטעלטע קאַליר־ען,
לאַנקעס, פעלדער, גערטנער, סעדער,
דורכגעשפּריצט מיט פּאַרם־הייזער...

און די הייסע מיטאג־שטראהלען,
בליסטשען אָב פון טויזענד פֿונקטען,
שלאָגען אָב זיך פון די טייכלעך,
גלאַנצען אָב פון פענסטער־שויבען...

צו די בערג אַרויף משופּע,
קלעטערען די טענען־בוימער,
רוקען זיך אין גרינע רייהען,
אום דעם סאַמע שפּיץ צו גרייכען...

אַזוי ווייט זיך שפּרייט די לאַנדשאַפט,
אַזוי קליין איז אַלץ פון ווייטען —
דאַכט זיך ס׳איז נור אויפגעפּינזעלט,
און א שעהן געמאַלטעס בילד בלויז...

(5)

ערגעץ־וואו אין שוואַרצען בארג־וואַלד,
שלאָפט דער מלאך פון די ווינטען,
אָהן א סמן פון א וואַלקען,
העגגט דער בלאָער מיטאג־הימעל...

און די זון פון סאַמע מיטען,
מיט צוגליהטע פייער־שפּיזלען,
שטריקט און העפט א טוך פון גין־גאַלד,
אויף די לאַנקעס און די טייכען...

אין דעם גליהענדען אויר
שמעקט די זיסע זאַפט פון סאַסנעס,
פון די ווילדע וואַלד־געוויקסען
שלאָגען שטאַרק־געוויירצע דופטען...

דינע, ווייסע, לאַנגע פעדעם,
טראָגען אום זיך אין דער לופטען,
צעפּען אָן זיך אויף די גראָזען,
בלייבען העגגען אויף די בוימען...

בארג און טהאַלען האָט פערגליווערט,
ווי א הייסער שווערער שלומער,
און דאָס זוממען פון די פליעגען,
פאַלט אין אויער ווי א שלאָף־ליעד...

צביון

וועגען דר. זשיטלאָווסקי׳ס פּעראיניגונג

בונדיזם און ציוניזם.

אָך קיינמאָל האָבען די אידישע מאַסען ניט איבערגעלעבט אַזאַ צושטאַנד פון יאוש, אַזא בענקשאפט נאָך ארבייט און מאכט, אַזא דורשט צונויפצוגיסען אַלע קרעפטען אין איין ענערגיע־שטראָם, ווי גראָד אין דער לעצטער צייט, ווען די האָפנונגען אויף די רוסישע פרייהייט האָט זיך פערצוויגען מיט אזעלכע גערידטע וואָלקענס, וואָס זיינען געלעגען אויף דעם ציוניסטישען אידעאל, האָבען זיך פלוצלונג פאַנאַנדערגעריסען אין דער טערקישער רעוואָלוציאָן. די פראגע פון פעראיניגען אַלע קרעפטען אין איין אייניציגע פּאַרטיי האָט געגנומען ארויפשווימען פון פערשיעדענע זייטען, אין מיט יעדען טאָג טרעט זי ארויס מיט אַלץ גרעסערע עקשנות אין די מוחות און די הערצער פון דעם אידישען פּראָלעטאריאט און זיינע פיהרער."

אזוי בעהויפּטעט דר. ח. זשיטלאָווסקי אין זיין זשורנאל „דאָס נייע לעבען" אין 5טען העפט. נור ניט קוקענדיג אויף די געווייסהייט און זיכערהייט, מיט וועלכע דר. זשיטלאָווסקי מיינט אונז אויפצודעקען דעם פּסיכאָלאָגישען צושטאַנד פון די אידישע ארבייטער־מאסען אין דעם איצטיגען מאָמענט, ווייל איך מיר דאָך נעהמען דאָס רעכט צו צווייפלען אין דער ריכטיגקייט פון זיין בעהויפּטונג.

מיר דארפען זיך צוערשט קלאָר מאכען וועגען וועלכע אידישע ארבייטערמאסען מיר רעדען דאָ. זיינען עס די אידישע ארבייטער־מאסען אין רוסלאנד, אדער אין אמעריקא?

זייענדיג וויים פון רוסלאנד אין דעם איצטיגען מאָמענט, קען ניט דר. זשיטלאָווסקי אין ניט איך רעדען וועגען פערזעלביגע איינדרוקע; מיר מוזען זיך פערלאָזען אויף די מיינונג פון די רוסישע צייטונגען און אויף די רוסישע קאָרעספּאָנדענטען. און אויף וויפיעל מיר קענען אורטהיילען פון דיזע ביידע קוועלען וועגען דער שטימונג פון די אידישע ארבייטערמאסען אין רוסלאנד, קענען מיר נור בעהויפּטען, אז עס איז ריכטיג, דאָס די אידישע ארבייטערמאסען לעבען איבער א צושטאנד פון יאוש, אבער ניט יענער יאוש, וואָס דריקט זיך אוים אין „א בענקשאפט נאָך ארבייט און מאכט, א דאָרשט צונויפצוגיסען אַלע קרעפטען אין איין ענערגיע־שטראָם" — ווי דר. זשיטלאָווסקי בעהויפּטעט עס — נור א יאוש, וואָס דריקט זיך אוים אין א פאַלשטענדיגע אפּאטיע, אין אבגעלאָזענקייט און פערצווייפלונג, א ניט־גלויבען אין דער אייגענער מאכט און אין א פערלייקענונג פון די אייגענע קרעפטע. ביי די אידישע ארבייטער־מאסען אין רוסלאנד איז יעצט גיכער צו בעמערקען א פאַלשטענדיגע אבּגייונג פון פּארטיי־לעבען און פון פאָליטישע טהעטיגקייט, אלס א בענקשאפט און א שטרעבע צו איהר.

נור אפשר מיינט עס דר. זשיטלאָווסקי די אידישע ארבייטערמאסען אין אמעריקא? האָט ער ביי זיי בעמערקט די בענקשאפט נאָך ארבייט און מאכט און א דאָרשט צונויפצוגיסען אַלע קרעפטען אין איין ענערגיע־שטראָם? עס פערשטעהט זיך, אז מיט ארגומענטען קען דאָ ניט דר. זשיטלאָווסקי און ניט איך ארויסטרעטען, דאָ האָנדלט זיך נור וועגען פערזעלביגע איינדרוקע, און וואו עס קומט צו פערזעלביגע איינדרוקע זעהט יעדער דאָס, וואָס ער וויל זעהן און וואָס איהם נוצט צו בעגרינדען זיין מיינונג. מיר דוכט אָבער, אז אויך דר. זשיטלאָווסקי וועט מוזען מודה זיין, אז וועגן די אידישע ארבייטערמאסען אין אמעריקא האָבען שוין יא א בענקשאפט נאָך ארבייט און מאכט, אויב זיי האָבען שוין יא א בעשטרעבען צונויפצוגיסען אַלע קרעפטען אין איין ענערגיע־שטראָם, קען דאָס העכסטענס זיין די רעדע וועגען א אידישע סאציאליסטישע פּארטיי און וועגען א פּראַיינינגטע סאציאליסטישע טהעטיגקייט אין אמעריקא, אויף דעם באָדען פון דעם אמעריקאנער פאָליטישען און געזעלשאפטליכען לעבען. א בענקשאפט צו מעזאפּאטאמיען, אדער וועלכע־עס־איז אנדערע אידישע טעריטאָריע, וועט מען אפילו דורך א מיקראָסקאָפּ ביי די אידישע ארבייטער־מאסען אין אמעריקא ניט געפינען. און דר. זשיטלאָווסקי האָט דאָך אין זינען נור מעזאפּאטאמיען אדער אן אנדער טעריטאָריע, צוליעב וועלכע די פּראַיינינגונג פון די אידישע ארבייטער־מאסען אין איין פּארטיי איז איהם נויטיג.

און דר. זשיטלאָווסקי בעהויפּטעט מיט זיין געוועהנליכע זיכערהייט און געווייסהייט, אז די פראגע פון פּראַיינינגען אַלע קרעפטען אין איין איינצעלנע פּארטיי, טרעט אוים מיט יעדען טאָג אַלץ מיט א גרעסערע עקשנות אין די מוחות און אין די הערצער פון דעם אידישען פּראָלעטאריאט און זיינע פיהרער.

וועגען וועלכען אידישען פּראָלעטאריאט און זיינע פיהרער רעדט זיך דאָ? וועגען דעם

רוסישען, צי וועגען דעם אמעריקאנער? האט דאָ אפשר דר. זשיטלאָווסקי אין זינען די קאָנ־פערענץ פון די סאָציאַליסטען־טעריטאריאַלי־סטען, פּועלי ציון און די סאָציאַליסטען־דעווא־לוציאָנערען־טעריטאריאַליסטען, די זאָגענאַנטע „סערפּיסטען", אָדער „סיימיסטען", וועלכע איז אָבגעהאַלטען געוואָרען אין קלינטאָן האַלל דעם 4טען אַפּריל? נעהמט ער טאקע אָן דיזע קאָנ־פערענץ פאר אן ערנסטען אויסדרוק פון דעם אידישען פּראָלעטאריאַט פּסיכאָלאָגישען צו־שטאַנד, וועלכער שטרעבט צו פּראַיניגען זיך אין איין פּאַרטיי?

די „צוקונפט" איז א צו ערנסטער זשורנאַל, אז מען זאָל זיך אין איהר אָבשטאַלען אויף די־זער לעבערליכער קאָנפערענץ. עס האָבען זיך פערזאַמעלט פערטרעטער פון דריי פּאַרטייען, וועלכע רופען זיך נאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען. עס זיינען דאָרטען געווען סאָציאַלי־סטען־טעריטאריאַליסטען, וועלכע האַלטען זיך פּאר מארקסיסטען נאָך מעהר פון מארקסען אַליין, און עס זיינען דאָרט געווען „סערפּיסטען" פון דר. זשיטלאָווסקי'ס חדר, וועלכע וואָלטען וועלען פערשלינגען די מארקסיסטען, ווי זיי שטעהען און געהען, אין זייערע קאַפּאַלושען אין שטיוועל. און דעבאַטירט האָט מען אויף דער קאָנפערענץ ניט וועגען אויסגעפינען א נעמייכ־שאפטליכען סאָציאַליסטישען באָדען, אויף וועלכען מען קען גהען צוזאַמען האַנד אין האַנד, נור מען האָט זיך גע'פּאָפּול'ט וועגען פּאַלעסטינא און מעזאָפּאָטאַמיען, הויפּטזעכליך וועגען מעזא־פּאָטאַמיען, אויב סאָציאַליסטען־טעריטאריאַלי־סטען, פּועלי־ציון אוך סערפּיסטען קענען אויף אזא מין טעריטאָריע ווי־עס־איז מושה וועלען. וועגען זייערע סאָציאַליסטישע חלוקי־דעות, האָ־בען די דריי נעהרטע נאַציאָנאַלע סאָציאַליסטי־שע פּאַרטייען לחלוטין פערגעסען; זיי האָבען איבערהויפּט פערגעסען צו רעדען וועגען דעם, אז זיי זיינען א חוץ נאַציאָנאַלע פּאַרטייען אויף סאָציאַליסטישע, און אין דעם גאַנצען בעריכט פון דיזער „היסטאָרישער" קאָנפערענץ האָב איך דאָס וואָרט סאָציאַליזם אפילו ניט געפונען.

ערנסט קען מען וועגען אזא קאָנפערענץ ניט רעדען; העכסטענס קען מען דיזע קאָנפע־רענץ בענוצען פאר א גינסטיגען מאָטאריאַל אויף א פּעליטאָן אין א ווין־בלאָט. און אויב דר. זשיטלאָווסקי נעהמט איהר דאָ ערנסט און וויל געפינען אין איהר אן אויסדרוק פון דעם איצט־גען פּסיכאָלאָגישען צושטאַנד פון דעם אידישען פּראָלעטאריאט זיך צו פּראַיניגען אין איין פּאַרטיי, וואָלט איך וועלען פּרעגען, וויפּיעל פּראָלעטאריער האָט ער, אלס סאָציאַליסט־רעוא־לוציאָנער־טעריטאריאַליסט פערטרעטען? וויי־פיעל פּראָלעטאריער „סערפּיסטען" קען ער איבערהויפּט אויפּצעהלען? וועט ער צונויפ־שלעפּען כאָטש א מנין אויף א הויכע קדושה, אָדער ניט מעהר, ווי א מזומן צו בענשען?

און וואָלט אפשר דר. סירקין קענען זאָגען, וויפיעל פּראָלעטאריער־סאָציאַליסטען־מעזאפּא־טאמיען־טעריטאריאַליסטען עס שטעהען הינטער זיין רוקען? וויפיעל מנינים פּראָלעטאריער, וואָס דאוונען נאָך זיין נוסח, האָט ער פערטרע־טען אויף דער קאָנפערענץ?

דר. זשיטלאָווסקי און דר. סירקין קענען זיך טאקע אָבהאַלטען קאָנפערענצען און ווי־עס־איז מושה וועלען, וועגען פּאַלעסטינא, וועגען מעזאפּאָטאַמיען, און פון מיינעטוועגען כאָטש וועגען האָנאָלולו, אָבער וואָס פּאר א שייכות האָ־בען זייערע קאָנפערענצען מיט דעם אידישען פּראָלעטאריאט?

נור דאָס זיינען אַלץ פּערזענליכע אויסדרי־קע. איך קען בעהויפּטען, אז דר. זשיטלאָווסקי'ס פּראָלעטאריאט מיט דר. סירקין'ס צוזאַמענגענו־מען וועט זיין העכסטענס א מנין מיט עפּעס. דר. זשיטלאָווסקי מיט דר. סירקין אָבער קענען בעהויפּטען, אז זיי האָבען עטליכע מנינים מיט עפּעס. קיין ארגומענטען זיינען עס אבער ניט. און איך וויל דעריבער איבערגעהן צו דעם טאָ־דעטישען טהייל פון דר. זשיטלאָווסקי'ס ארטי־קל וואו מיר האָבען שוין צו טאָן מיט ארגומענ־טען.

„די פּראַיניגונג וואָלט שוין אפשר לאנג געוואָרען א פאקט, וואן ניט די מורא פאר די טיפּע און בריטע אָבגרונדען, וואָס לויגען צווישען אונזערע פּארטייען און וואָס מען וויים ניט, וויי אזוי אריבערצושפּאנען."

אזוי בעהויפּטעט דר. זשיטלאָווסקי. אויב עס וואָלט טאקע זיין אזוי, וואָלט די ערשטע זאך נויטיג געווען צו בויען א בריק איבער דעם טיפּען און בריטען אבגרונד, אָדער איהם סתם פּערשיטען, כדי די פּראַיניגונג זאָל קענען צו שטאַנדע קומען. נור בויען בריקען איבער דעם טיפּען און בריטען אָבגרונד וואָלט זיין א צו שוווערע שטיקעל ארבייט, דעריבער פאָלט דר. זשיטלאָווסקי אויף א סך א בעסערע המצאה. ער איז איבערהויפּט מבטל דעם אָבגרונד; ער זאָגט, אז ער איז גאָר ניטא, ער עקזיסטירט נור אין די מוחות פון עטליכע פּער'עקשן'טע קעפּ און ווייטער גארנישט.

און דר. זשיטלאָווסקי האָט א גאנץ בעזונ־דער מעטהאָדע פון ארגומענטירען. ווען ער וויל אייך למשל ווייזען, אז דער מארקסיזם האָלט ניט אוים קיין שום קריטיק, וועט ער אייך ניט פּאַרפיהרען קיין מארקסיסט און לאָזען איהם רעדען. דר. זשיטלאָווסקי מאכט בעסער דעם „דזשאב" אַליין. ער טהוט זיך אָן אין א פּעלץ פון א מארקסיסט, מאכט זיך א מארקסיסטישען גרים און זאָגט: „אט זעהט איהר מיך, ווי איך בין פערקלייידעט ווי אן אמת'ער מארקסיסט, טא הערט, וואָס איך וועל אייך דערצעהלען פון מארקסיזם, עס איז פונקט דאָסזעלבע וואָס מארק אַליין וואָלט אייך געקענט דערצעהלען. און עס פערשטעהט זיך, אז ביי דר. זשיטלאָווסקי

קומט עס ניט אַרויס „פונקט", נור „כּמעט", און דער „כּמעט" איז אזא גרויסער, אז דער גאַנצער אינהאַלט וואַרט פערטרונקען אין דעם „כּמעט".

און דיזע מעטאָדע וועלדעט אויך דר. זשיטלאָווסקי אַן ביי דעם מבטל זיין דעם אַבגרונד, וואָס געפינט זיך צווישען דעם „בונד" און די ציוניסטישע פאַרטייען. ער פערשטעלט זיך אויף א וויילע פאַר א בונדיסט און ער גיט איך איבער די טהעאָריע פון „בונד" ניט „פונקט", נור „כּמעט". און איבערגעבענדיג אויף אזא אופן די טהעאָריע פון בונד, קען דער איינפאַכער צוהערער טאַקע קומען צו דער איבערצייגונג, אז עס זיינען ניטאָ קיין אַבגרונדען און עס זיינען ניטאָ קיין מיינונגס־פערשיעדענהייטען צווישען „בונד" און צווישען די ציוניסטישע פאַרטייען, און ער וועט זיך נאָך וואונדערן, וואַרום מען האָט אזוי לאַנג געדאַרפט וואַרטען ביז דר. זשיטלאָווסקי וועט קומען און וועט ערקלערען אזא אייניקע־פאַך־פּשוט'ע זאַך, וואָס פאַר אלעמען איז דאָס אזוי קלאָר און דייטלעך.

אט לאָמיר הערען וואָס דר. זשיטלאָווסקי דערצעהלט וועגען „בונד".

מיט א יאָהר צוהן צוריק האָט דר. זשיטלאָווסקי געשריבען אַן ארטיקל אין דעם 6טען נומער פון דעם בונדיסטישען „אידישער ארבייטער", וואו ער שטעלט אַרויס דאָס פאָלגענדע פּראָגראַם:

„א קאָמפּף פאַר נאַציאָנאלע רעכטען פון אידישען פאָלק אין רוסלאַנד, אַן אלעוולטליכע אַרגאַניזאַציע פון דעם אידישען ארבייטערקלאַס, ענטוויקלונג פון אידישע קולטור, מיט אייגענע פאָלקס־שולען און אוניווערזיטעטען..."

„אבער דער „בונד" — דערצעהלט איצט דר. זשיטלאָווסקי — „האָט געטומען און האָט אַרומגערינגעלט דיזען אידעאל מיט פעלזענע וועגע און האָט אין מאל פאַר אלע מאל פערוועהרט, מען זאל זיך הלילה ניט דערוועגען ארבעטער־קלאַס־שולען פון דעם פעלזענעם צוים." און ער פרעגט:

„מיט וואָס פאַר א רעכט? פאַר וואָס זאָלען מיר קעמפּפען פאַר אונזערע נאַציאָנאלע רעכטען, נור אין רוסלאַנד און ניט אומעטום, וואו מיר געפינען זיך אין א וועלט און וואו די אַרומיגע וועלט וויל אונז איינשלינגען? פאַר וואָס ניט קעמפּפען פאַר נאַציאָנאלע רעכטען און א נאַציאָנאלע קולטור אין גאַליציען, רומעניען, אמעריקא?"

ערשטענס דערף איך דר. זשיטלאָווסקי'ן בעמערקען, אז ער אליין האָט אין זיין פּראָגראַם בעשרענקט די פאַרדרוסונג פון נאַציאָנאלע רעכטען נור פאַר רוסלאַנד. ער אליין דאַכט זיך שרייבט דייטליך: „קאָמפּף פאַר נאַציאָנאלע רעכטען פון דעם אידישען פאָלק אין רוסלאַנד". אלזא אין רוסלאַנד און ניט אומעטום. הייסט עס, אז דר. זשיטלאָווסקי האָט דאַן אליין פערשטאַנען, אז דער „בונד" אלם א סאָציאל־דעמאָקראַטישע ארגאַניזאַציע אין רוסלאַנד, קען ער קעמפּפען פאַר אידישע נאַציאָנאלע רעכטען נור אין רוסלאַנד, אבער ניט אומעטום. האָט דר. זשיטלאָווסקי איצט אויפגעהערט צו פערשטעהן אזא איינפאַכע זאַך?

צווייטענס דערף געזאָגט וועלען, אז עס איז ניט ריכטיג, וואָס דר. זשיטלאָווסקי בעהויפּטעט אין נאָמען פון „בונד", אז דער אידישער ארבייטער פאַרלאַנגט דערף ניט קעמפּפען פאַר זיינע נאַציאָנאלע רעכטען אין אנדערע לענדער. דער אידישער פּראָלעטאַריאט אין גאַליציען דערף געווים קעמפּפען פאַר זיינע נאַציאָנאלע רעכטען, דאָס זעלבע דערף אויך טהון דער אידישער פּראָלעטאַריאט אין רומענין און ווען עס וועט נויטיג זיין, וועט דאָס אויך דערפען טהון דער אידישער פּראָלעטאַריאט אין אמעריקא. דער „בונד" פון רוסלאַנד אבער קען דיזען קאָמפּף פאַר אידישע נאַציאָנאלע רעכטען ניט אַנפיהרען, ער קען עס נור טהון אין רוסלאַנד. אין די אלע איבריגע לענדער דארפען זיך גרינדען אזעלכע אַרגאַניזאַציעס ווי דער „בונד" אין רוסלאַנד, אין זיי דארפען דאָרטען אויף אַן אָרט קעמפּפען.

דריטענס האָט דער „בונד" קיינמאָל ניט געטראַכט און ניט געקענט טראַכטען וועגען אַן אלוועלטליכע אַרגאַניזאַציע פון דעם אידישען ארבייטערקלאַס. וועגען אזעלכעם האָט נור געקענט טראַכטען דר. זשיטלאָווסקי, אבער קיין ערנסטער בונדיסט, וואָס האָט דעם „בונד" געוואָלט פערשטעהן און איהם פערשטאַנען.

נור לאָמיר אָפקאָרס פריהער זעהן, וואָס איז דער „בונד" אין דער ווירקליכקייט, ניט אין דר. זשיטלאָווסקי'ס פאַנטאזיע.

דער „בונד" איז צוערשט א סאָציאל־דעמאָקראַטישע אַרגאַניזאַציע, און אלם אזעלכער, דערף ער אָנפיהרען דעם פּאָליטישען און עקאָנאָמישען קאָמפּף פון דער ארבייטערקלאַס. דער „בונד" איז אבער אויך א נאַציאָנאלע סאָציאל־דעמאָקראַטישע אַרגאַניזאַציע, און אלם אזעלכער פיהרט ער אַן דעם פּאָליטישען און עקאָנאָמישען קאָמפּף נור פון דעם אידישען ארבייטערקלאַס. אבער דערביי דערף אויך איין מינוט ניט פערגעסען ווערען, אז א סאָציאל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי, אלם פּאָליטישע פּאַרטיי, קען אָנפיהרען דעם קאָמפּף פון דעם ארבייטערקלאַס נור אין די גרענצען פון דעם לאַנד, וואו די דאָזיגע פּאַרטיי געפינט זיך. די דייטשע סאָציאל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי קען אָנפיהרען דעם פּאָליטישען און עקאָנאָמישען קאָמפּף פון דעם דייטשען ארבייטערקלאַס נור אין די גרענצען פון דייטשלאַנד, אבער ניט אומעטום. די פראַנצויזישע סאָציאליסטען מוזען זיך בעשרענקען מיט די גרענצען פון פראַנקרייך, און די עסטרייכער סאָציאל־דעמאָקראַטיע קען האָבען איהר טהעטיג־קייט־געביעט נור עסטרייך. וועגען ארבייטען אומעטום קען קיין רעדע ניט זיין, וויל די

סאציאלדעמאקראטישע פארטיי איז א פאליטישע פארטיי און אלם אזעלכע מוז איהר פראגראם־מינימום און איהר טאקטיק זיין צוגעפאסט צו די פאליטישע און עקאנאמישע בעדינגונגען פון יעדען לאנד בעזונדער.

די ערשטע אינטערנאציאנאלע, וואם האט געהאט איהר ציעל צו פעראייניגען אלע סאציאליסטען פון אלע לענדער אין איין ארגאניזאציאן, האט ניט געקענט עקזיסטירען, ווייל די פאליטישע און עקאנאמישע בעדינגונגען פון יעדען לאנד, וואו עס זיינען פארהאן סאציאליסטישע פארטייען, זיינען פערשיעדען. די פראנצויזישע סאציאליסטען האבען ניט אין זייער פראגראם־מינימום די פארדערונג פון א רעפובליק, ווייל זיי דארפען עס מעהר ניט פארדערן, זיי האבען עס שוין. די דייטשע סאציאלדעמאקראטיע דארף אבער אזא פארדערונג יא האבען. די סאציאל־דעמאקראטיע אין דער שווייץ דארף ניט קעמפפען דערפאר, אז יעדעם נייע געזעץ זאל נעהן אויף א רעפערענדום צום פאלק, ווייל אין דער שווייץ איז דאם שוין לאנג אייננעפיהרט, בעת די פראנצויזען דארפען עס יא פארדערן. די אויסטראלישע סאציאליסטען דארפען ניט מעהר אין זייער פראגראם אראויסשטעלען די פארדערונג פון אן אכט־שטונדיגען ארבייטסטאג, ווייל אין אויסטראליען איז שוין דער אכט־שטונדיגער ארבייטסטאג לאנג אייננעפיהרט, בעת די איבריגע סאציאליסטישע פארטייען דארפען נאך דערפאר יא קעמפפען.

מיר זעהען אלזא, אז אין סאציאליסטישע פארטיי פאר דער גאנצער וועלט קען ניט עקזיסטירען. יעדע סאציאליסטישע פארטיי מוז זיך בעשרענקען מיט די גרענצען פון א געוויסע לאנד, און אנפיהרען דעם קאמפף פון דעם ארבייטער קלאס אין דעם זעלביגען לאנד. אויסער די גרענצען פון איהר לאנד קען די סאציאלדעמאקראטיע אלס פאליטישע פארטיי קיין קאמפף ניט אנפיהרען.

וועז עס איז פארגעקומען די רעוואלוציע אין רוסלאנד זיינען אלע סאציאליסטישע פארטייען פון אלע לענדער געווען אין איהר פערינטערעסירט. דער קאמפף פאר פרייהייט אין רוסלאנד איז געווען ניט נור אין די אינטערעסען פון דעם רוסישען ארבייטערקלאס, נור אין די אינטערעסען פון דעם אלוועלטליכען פראלעטאריאט. אבער וואר האט פאר די פרייהייט אין רוסלאנד געקעמפפט, דער רוסלענדער פראלעטאריאט אדער דער אלוועלטליכער? דער אלוועלטליכער פראלעטאריאט האט פאר די רוסישע פרייהייט ניט געקענט קעמפפען, ער האט ניט געקענט געהן אויף די רוסישע באריקאדען, דאם האט נור געקענט טהון דער רוסלענדער פראלעטאריאט.

דער „בונד", האב איך שוין פריהער בעמערקט, איז פריהער ווי אלץ א סאציאלדעמאקראטישע ארגאניזאציאן און די פרינציפיען פון דער סאציאלדעמאקראטיע זיינען אויך דעם „בונד'ס" פרינציפיען. דער „בונד" שטעהט נור אויף דעם שטאנדפונקט, אז די סאציאלדעמאקראטישע פארטיי אין יעדען לאנד דארף ארגאניזיעט ווערען יעדען נאך די נאציאנאליטעטען, וואם געפינען זיך אין לאנד און אז די סאציאלדעמאקראטיע פון די אונטערדריקטע נאציאנען דארפען ארויסשטעלען אין זייער פראגראם די פארדערונג פון קולטורעלע נאציאנאלע אויטאנאמיע פאר די אונטערדריקטע נאציאנען, האט ער אבער פון דער אנדערער זייט פערשמעלערט דעם טהעטיגקייטס געביעט פון דער סאציאלדעמאקראטישער פארטיי. אנשטאט דעם, וואם פריהער האט זיך די טהעטיגקייט פון דער פארטיי פערשפרייט אויף דעם גאנצען פראלעטאריאט פון גאנצען לאנד, איז דער „בונד" געקומען און האט געזאגט, אז דער קאמפף פון גאנצען פראלעטאריאט אין א לאנד, וואו עס געפינען זיך פערשיעדענע נאציאנאליטעטען, קען פון דער פארטיי ניט אנגענעפיהרט ווערען. אזוי ווי די סאציאלדעמאקראטיע טהיילט זיך נאך די לענדער, אזוי דארף זיך אויך טהיילען נאך די נאציאנען אין יעדען לאנד. און אנשטאט אין אינטערנאציאנאלע ארגאניזאציע אין לאנד, דארפען איינגעפיהרט ווערען נאציאנאלע ארגאניזאציעס.

דער „בונד" האט אלזא איינגעפיהרט א גרעסערע ארבייטס־צוטהיילונג אין דער סאציאלדעמאקראטישער פארטיי. אנשטאט דעם, וואם פריהער איז די גאנצע סאציאלדעמאקראטישע ארבייט אין לאנד אנגעפיהרט געווארען פון איין צענטער פאר'ן גאנצען, האט דער „בונד" צוטהיילט די ארבייט נאך נאציאנאלע ארגאניזאציעס. יעדער פראלעטאריאט פון יעדער נאציאן, וואם געפינט זיך אין לאנד, האט זיין איגענע נאציאנאלע סאציאלדעמאקראטישע ארגאניזאציע.

דער „בונד" אבער, שטעלענדיג זיך אויף דעם שטאנדפונקט פון נאציאנאלע ארגאניזאציעס, האט אויף א מינוט ניט פערגעסען, אז ער איז א סאציאלדעמאקראטישע ארגאניזאציע און אלם אזעלכע איז איהר געביעט בעשרענקט ניט די גרענצען פון דעם לאנד, וואו זי פיהרט אן דעם פאליטישען און עקאנאמישען קאמפף.

דער גרונד־פרינציפ פון „בונד" איז אלזא דער פאלגענדער: די טהעטיגקייט פון דער סאציאלדעמאקראטיע קען האבען נור דען דעם גרעסטען, בעסטען ערפאלג, וועז זי קאנצענטרירט אלע איהרע קרעפטען אנצופיהרען דעם

קאמפף פון דעם נאציאנאלען פראלעטאריאט אין דעם געגעבענעם לאנד.

ווי מיר זעהען האָט דער „בונד" קיין מאל ניט געקענט טראכטען וועגען אן אלוועלטליכע ארגאניזאציע פון אידישען ארבייטערקלאס, ווי דר. זשיטלאָווסקי. דער „בונד" אלס א סאציאל־דעמאקראטישע ארגאניזאציע אין רוסלאנד, האָט זיך געקענט בעשעפטיגען נור מיט דעם אידישען פראלעטאריאט פון רוסלאנד און אנפיהרען זיין קאמפף. און דערמיט איז אבסאלוט ניט גזאגט, אז דער „בונד" אינטערעסירט זיך ניט מיט דעם אידישען ארבייטערקלאס אין אנדערע לענדער. אזוי ווי מען קען ניט זאגען, אז די דייטשע סאציאל־דעמאקראטישע פארטיי אינטערעסירט זיך ניט מיט דעם דייטשען פראלעטאריאט, וואס געפינט זיך אין אנדערע לענדער. אבער האט די דייטשע סאציאל־דעמאקראטיע אפשר געקענט אנפיהרען א קאמפף פאר אלגעמיינע, גלייכע וואהלרעכט אין עסטרייך? אדער האט זי זיך אפשר פאראיניגט מיט די דייטשע סאציאל־דעמאקראטען אין אמעריקא זיי צו העלפען אנפיהרען זייער קאמפף?

דער „בונד" האט קיין מאל ניט געזאגט, אז דער אידישער ארבייטערקלאס דארף קעמפפען פאר נאציאנאלע רעכטע נור אין רוסלאנד. אין געגענטהייל, לויט דער מיינונג פון „בונד" דארף דער אידישער ארבייטערקלאס אין יעדען לאנד, וואו זיינע נאציאנאלע רעכטע ווערען אונטערדריקט, קעמפפען פאר נאציאנאלע גלייכבערעכטיגונג, אבער דער „בונד" אלס א סאציאל־דעמאקראטישע ארגאניזאציע אין רוסלאנד קען דיזען קאמפף נור אנפיהרען אין רוסלאנד און ניט אומעטום.

דער אידישער ארבייטערקלאס אין גאליציען, בעאיינפלוסט פון דער טהעאריע פון „בונד", האט זיך ארגאניזירט אין א נאציאנאלע סאציאל־דעמאקראטישע ארגאניזאציע, מיט דער פאראורנג פון נאציאנאלע גלייכבערעכטיגונג פאר אידען אין גאליציען. דער „בונד" פון רוסלאנד האט דיזע ארגאניזאציע געשטיצט מאראליש און אפט אויך פינאנציעל, אבער ניט מעהר. ארגאניזירען די אידישע ארבייטער אין פערשיעדענע לענדער אין א נאציאנאלע סאציאל־דעמאקראטישע ארגאניזאציאן, האט ניט געקענט זיין די אויפגאבע פון „בונד" און קען קיין מאל ניט זיין, אזוי ווי די סאציאל־דעמאקראטישע פארטיי אין דייטשלאנד, קען זיך קיין מאל ניט שטעלען פאר איהר אויפגאבע צו ארגאניזירען אלע דייטשע ארבייטער אין אלע לענדער אין איין ארגאניזאציע.

דאס אלעס, וואס דא איז געזאגט געווארען וועגען „בונד" האב איך דר. זשיטלאָווסקי׳ן ניט געדארפט דערצעהלען, ער וויים עס גאנץ גוט. איך האב איהם נור געוואלט דערמאהנען, אז בעת ער טהוט זיך אן אין א בונדיסטישען פעלץ און מאכט זיך א גרים פון א בונדיסט, כדי זיך פאר־צושטעלען פאר׳ן עולם איבערצוגעבען די טהעאריע פון „בונד", דארף ער אויך ניט פערגעסען דערביי ארויסצוטרייבען אויף א ווייל דעם סאציאליסט־רעוואלוציאנער מיט דעם ציוניסט פון זיך... וואָרום ווי לאנג עס זיצט אין איהם דער סאציאליסט־רעוואלוציאנערער ציוניסט, וועט ער קיין מאל ניט קענען אביעקטיוו איבערגעבען דעם שטאנדפונקט פון „בונד", ער וועט אלע מאל פערגעסען איין „קליינigkeיט", אז דער „בונד" איז אויפ׳ן ערשטען פלאן א סאציאל־דעמאקראטישע ארגאניזאציע, און אז דער „בונד" איז ניט נאציאנאליסטיש, נור נאציאנאל. (דער אונטערשיעד צווישען נאציאנאליסטיש און נאציאנאל איז אלגעמיין בעוואוסט.)

און פערגעסענדיג דיזע „קליינigkeיט", אז דער „בונד" איז הויפטזעכליך א סאציאל־דעמאקראטישע ארגאניזאציע און ניט קיין נאציאנאליסטישע, נור א נאציאנאלע, איז קיין וואונדער ניט, וואס בייא דר. זשיטלאָווסקי׳ן ווערט רעכט אין מח, אז עס קען זיין א פאראיניגונג צווישען דעם „בונד" און די ציוניסטען, וויל צווישען זיי איז קיין שום אבגרונד ניטא.

און דר. זשיטלאָווסקי׳ס לאגיק אין דעם פרטי איז זעהר אן אויספאכע. זי דערמאהנט אן די לאגיק פון יענעם אידען, וואס זיין ווייב האט איהם געשיקט אויסקויפען לעקאך אויף יום־טוב. געהענדיג אין גאס אויסצופיהרען זיין ווייבס שליחות, הערט דער איד ווי א קרעמערקע שרייט: „מיינע היינטיגע חלה איז אמת׳ע לעקאך, נור 5 קאפיקעס א פונט!" אויב אזוי, טראכט זיך דער איד, צו וואס דארף איך נאך קויפען לעקאך פאר צוואנציג קאפיקעס א פונט, אז איך קען קויפען ביי דיזע קרעמערקע חלה וואס איז אמת׳ע לעקאך פאר 5 קאפיקעס א פונט? אין מיטען דערינען דערהערט ער אבער, ווי די זעלבע ביגע קרעמערקע שרייט: „האב איך היינט ברויט, איז דאס אמת׳ע חלה, נור 3 קאפיקעס א פונט!" אויב אזוי, גיט א טראכט דער איד, קען איך דאך גאר קויפען ברויט ביי דיזע קרעמערקע, וואָרום איהר חלה איז דאך אמת׳ע לעקאך און איהרע ברויט, זאגט זי, איז אמת׳ע חלה, הייסט דאך דאס, אז איהר ברויט איז אמת׳ע לעקאך, איז דאך שוין בעסער צאהלען 3 קאפיקעס א פונט פאר ברויט וואס איז אמת׳ע לעקאך, איידער צו צאהלען 20 קאפיקעס א פונט פאר לעקאך, וואס איז אויך ניט מעהר ווי אמת׳ע לעקאך...

דער „בונד", זאגט דר. זשיטלאָווסקי, מוז אנשטאט א קולטורעל־נאציאנאלע אויטאנאמיע, שטרעבען צו א פאליטיש־נאציאנאלער אויטאנאמיע, הייסט דאך דאס, אז צווישען די „בונדיסטען" און „סערפיסטען" איז מעהר קיין אונטערשיעד ניטא, א „בונדיסט" איז אויף דעם אופן דאסזעלבע וואס א „סערפיסט". לאמיר אבער געהן א שריט ווייטער. דער „סערפיסט"

איז ביז צו א געוויסען גראד אויף א טעריטאריא־
ליסט, און אזוי ווי א „בונדיסט" איז דאָך דאָס
זעלבע, וואָס א „סערפיסט", ממילא קען דאָך
דער „בונד" ניט זיין אזוי אונלאָגיש און ניט
ווערען טעריטאריאליסטיש. און אויב שוין אזוי
מוזען מיר שפרייזען ווייטער. אויב דער „בונד"
איז טעריטאריאליסטיש, דאַרף ער דאָך ניט זיין
געגען פראקטישע טעריטאריאליסטישע ארבייט,
הייסט עס דאָך, אז צווישען „בונד" און די
„סאציאליסטן־טעריטאריאליסטען" איז ניטא
קיין נפקה מינא. א „בונדיסט" איז אויך דעם
אופן דאָס זעלבע, וואָס א „סאציאליסט־טעריטא־
ריאליסט". נור אויב מיר זיינען שוין געקומען
אזוי ווייט, אויב שוין יא א טעריטאָריע, טא
פאר וואָס ניט פאלעסטינא? אין גאנצען איז
דאָך דאָ נור איין קלייניגער שריט, פאר וואָס
זאָלען איהם די „בונדיסטען" ניט מאכען, זיי
זיינען דאָך עפעס מענשען מיט לאָגיק? אין
אויב אזוי, איז דאָך א „בונדיסט" דאָסזעלביגע,
וואָס א „פועל־ציוניסט"...

ווי איהר זעהט, איז דר. זשיטלאָווסקי'ס
לאָגיק א גאנץ איינפאכע, פונקט ווי דעם אידענם
לאָגיק מיט די לעקאך. אונלאָגיש איז נור געווען
דעם אידענם אידענע, וואָס האָט בשום אופן
ניט געווּאלט מסכים זיין, אז דאָס לעבעל ברויט,
וואָס איהר לאָגישער מאן האָט איהר געבראכט,
איז טאקע אמת'ע לעקאך, און האָט אויסגעשא־
טען אלע איהרע פינסטערע מערכות אויף זיין
קאָפּ...

נור ווי שטארק דר. זשיטלאָווסקי'ס „לאָגיק"
זאָל ניט זיין, קען דער „בונד" דאָך מיט איהם
ניט מסכים זיין. אז די „בונדיסטען" זאָלען
זיך קענען פעראייניגען מיט די „סערפיסטען"
איז די ערשטע בעדינגונג נויטיג, אז די „סער־
פיסטען" זאָלען ווערען סאציאלדעמאקראטען,
מארקסיסטען, ווייל דער „בונד" אלס א סאציאל־
דעמאקראטישע ארגאניזאציע קען זיך פעראייני־
גען נור מיט סאציאלדעמאקראטען. איז
דר. זשיטלאָווסקי דאַרויף מסכים?

ווען דר. זשיטלאָווסקי וועט דערצו מסכים
זיין, וועלען מיר דאן רעדען וועגען דעם, אויב
דער „בונד" קען אנשטאט די פאַרדערונג פון א
קולטורעל־נאציאנאלע אויטאנאמיע ארויסשטע־
לען די פאַרדערונג פון א פאליטיש־נאציאנאלע
אויטאנאמיע. איך בין אפילו זיכער, אז דער
„בונד" וועט די פאַרדערונג פון פאליטיש־נאציא־
נאלער אויטאנאמיע ניט ארויסשטעלען. וואָרום
שוין־לאָנג דערהט זיך דער גאנצער פאליטישער
סיום פון די „סערפיסטען" הויפטזעכליך ארום
דער עמיגראציאנס־פראגע, און די עמיגראציאן,
אויב זי איז איצט באמת א ברענענדע פראגע
פאר אידען, איז נאָך דערמיט ניט געזאָגט, אז
זי וועט אויף בעשטענדיג אזוי בלייבען. מיר
דארפען דאָך ניט פערגעסען דאָס געזאגט:
ווען עס וועט שוין האלטען דערבי, אז אידען
אין רוסלאנד זאָלען בעקומען קולטורעל־נאציא־
נאלע אויטאנאמיע, דאן וועט דאָך מעהר ניט
עקזיסטירען אזא גרויסער עמיגראציאנס־שטראָם
פון רוסלאנד. איך וויל דאָ ניט בעהויפטען, אז
די אידישע עמיגראציאן פון רוסלאנד וועט דאן
אין גאנצען אויפהערען, אבער אז זי וועט בעדיי־
טענד קלענער ווערען, דערין קען דאָך קיין צוויי־
פעל ניט זיין. אמוועניגסטען וועט זי דאָך
ארבזינקען צו אזא גראד, אז מיר וועלען אויפ־
הערען צו בעטראכטען די עמיגראציאנס־פראגע
אלס א ברענענדע. מען קען איבערהויפט ניט
בויען קיין טהאריעס אויף דער איצטיגער עמי־
גראציאן, וועז אידען אין רוסלאנד לעבען ווי
אויף א פייער־שפייענדען בארג. און וועז מיר
רעדען וועגען א פאליטישען סיום האבען מיר
דאָך אין זינען די צוקינפטיגע פרייע רוסלאנד,
ניט די איצטיגע פאגראם־רוסלאנד. און נעהמען
מיר אוועק די עמיגראציאנס־פראגע, בלייבט דער
גאנצער פאליטישער כיום הענגען אין דער לופט.

איך רייד דאָ נור וועגען רוסלאנד, וויל וועז
מען רעדט וועגען „בונד" קען דאָס זיין נור אין
צוזאמענהאנג מיט רוסלאנד, וויל דער „בונד",
נאָך א מאל וויעדערהאלט, איז א סאציאלדעמא־
קראטישע ארגאניזאציע פון דעם אידישען פראָ־
לעטאריאט אין רוסלאנד און אלס א פאליטישע
סאציאלדעמאקראטישע ארגאניזאציע קען דאָס
פראגראם פון „בונד" זיין צוגעפאסט נור צו רוס־
לאנד, וואו ער איז טהעטיג.

און וועז דר. זשיטלאָווסקי פרעגט: פאר
וואָס נור קעמפען אין רוסלאנד? „מוז אונזער
ליעבע צו דעם אידישע פאלק פערלאָשען וועלען,
וויל נור מיר קומען אין א פרעי לאנד? מוז
אונזער מענשליך אידישער שטאלץ פערשווינ־
דען, וויל נור מיר שווימען אריבער דעם ים?" קען
איך נור ענטפערן, אז אונזער ליעבע צום אידישען
פאלק און אונזער מענשליך אידישער שטאלץ
ווערט גאר ניט פערשוואנדען. עס פערשווינ־
דען נור די יעניגע עקאנאמישע און פאליטישע
בעדינגונגען, אין וועלכע מיר האבען געלעבט
אויף יענער זייט ים. און אריינקומענדיג אין
נייע עקאנאמישע און פאליטישע בעדינגונגען
מוזען מיר זיך צופאסען צו זיי מיט אונזער סא־
ציאליסטישער טהעטיגקייט.

איך בין אבער אראב אביסל אן א זייט אין
געבאפט די פיש פאר'ן נעץ. וואָס מיר דארפען
טהון אין אמעריקא, וועל איך רעדען שפעטער.

איך האלט דערבי, אז די „סערפיסטען"
זאָלען צוערשט ווערען סאציאלדעמאקראטען.
זייט איהר, דר. זשיטלאָווסקי, מסכים?

איצט וועגען די „סאציאליסטען טעריטא־
ריאליסטען". דר. זשיטלאָווסקי פרעגט אונז:
„ליעגט דען ניט אין אונזערע אייגענע עקאנא־
מישע, קולטורעלע און נאציאנאלע אינטערעסען
צו האבען הינטער זיך א פרייען, זעלבסטשטענ־
דיגען אידישען צענטר, וואָס זאָל טרייבען אין
אלע אדרעסן פון דעם צושפרייטען פאלק פרישע
נאציאנאלע לעבענסקראפט?"

דערויף מוז איך וויעדער ענטפערן: געהער־טער דר. זשיטלאָווסקי, איהר האָט פּערגעסען די אויפגאבען פון „בונד". דער „בונד" האָט זיך קיין מאָל ניט געשטעלט פאר א ציעל אין זיין טהעטיגקייט אָבצוהיטען דאָס פּאָלק ישׂראל פון אונטערגאַנג און אויך איז ניט זיין אויפגאבע צו שאפען זעלבסטשטענדיגע אידישע צענטערען, וואָס זאָלען „טרייבען אין אלע אָדערען פון דעם צושפּרייטען פּאָלק פרישע נאציאָנאלע לעבענס־קראפט". די אויפגאבע פון „בונד" איז נור צו קעמפּפען געגען דער נאציאָנאלער אונטערדרי־קונג פון אידען, געגען די גע צוואונגענע אסימילאציע. די פּאָדערונג פון קולטורעל־נא־ציאָנאלע אויטאָנאָמיע בעצוועקט, אז עס זאָל אָבגעשאפט ווערען די נאציאָנאלע רעכטלאָזיג־קייט פון אידען און עס זאָל זיי געגעבען ווערען די מעגליכקייט צו א פרייע קולטורעלע ענט־וויקלונג.

איהר קענט זאָגען, אז די טהעטיגקייט פון „בונד" אויף דעם נאציאָנאלען געביט איז צופיעל א בעשרענקטע, אָבער וועגען דעם וועלען מיר זיך ניט קריגען. אלס סאָציאל־דעמאָקראטישע אָרגאַניזאציע קען דער „בונד" זיך בעשעפטיגען מיט דער נאציאָנאלער פראגע נור אזוי פיעל אויף וויפיעל זי שטעהט אין צוזאמענהאנג מיט דעם עקאָנאָמישען און פּאָליטישען קאמפּף פון דעם אידישען פּראָלעטאריאט אין רוסלאַנד, אָבער עס קען בשום אופן ניט זיין קיין אויפגאבע פון „בונד" צו זוכען טעריטאָריעס פאר דאָס אי־דישע פּאָלק, כדי צו שאפען דאָרטען פרישע נא־ציאָנאלע לעבענס־קראפט.

אין רוסלאַנד אלזא קען קיין פּאראיניגונג ניט זיין, אויסער וען די „סאָציאליסטען־טער־טאָריאליסטען", „סערפיסטען" און פּעלי־ציון זאָלען זיך אָבזאָגען פון זייער ציוניזם און טער־טאָריאליזם און וועלען דערצו סאָציאל־דעמא־קראטען. אויף אזא מין „פּשרה" אָבער וועט דאָך דר. זשיטלאָווסקי ניט איינגעהן, און אויב אזוי, איז קיין מיטעל ניטא ווי עס זאָל וועלען דער שדוך.

ווי שטעהט זיך עס אָבער מיט אמעריקא? אין אמעריקא איז מען בכלל ניט איבריגם „פּאר־טיקולאר". אין די סאָציאליסטישע פּאַרטייען געפינען זיך אויך „סאָציאליסטען־טעריטאָריא־ליסטען", „פּועלי־ציון" און מסתמא אויך „סער־פיסטען", אויף וויפיעל זיי זיינען בכלל פּראָן אין אמעריקא. הייסט עס, אז אמעריקא האָט בעוויזען, דאָס „בונדיסטען", „פּועלי־ציון", „סא־ציאליסטען־טעריטאָריאליכטען" און „סער־פיסטען" קענען זיין צוזאמען אין איין סאָציא־ליסטישע פּאַרטיי. נאָך מיין מיינונג וואָלט דער סאָציאליזם צווישען די אידישע ארבייטער גע־האָט א סך א גרעסערען ערפאָלג, וען אין אמע־ריקא וואָלט עקזיסטירט א זעלבסטשטענדיגע אידישע סאָציאל־דעמאָקראטישע אָרגאַניזאציע. אין א אידישע זעלבסטשטענדיגע סאָציאליסטי־שע אָרגאַניזאציע וואָלטען זיך געקענט פּראַיי־ניגען אלע אידישע סאָציאליסטישע עלעמענטען, וואָס געפינען זיך אין אמעריקא. מען וואָלט קע־נען אויסארבייטען א פּראָגראם אויף וועלכען עס זאָלען זיך קענען אייניגען סאי ס. פּ., סאי ס. ל. פּ., אי בונדיסטען, אי אנדערע „איסטען".

אָבער דאָ דארפען מיר זיך קלאָר מאכען דאָס פּאָלגענדע: דער סאָציאליסט־טעריטאָריא־ליסט, אָדער דער פּועל־ציוניכט, וואָס איז איצט א מיטגליעד פון די אמעריקאנער סאָציאליסטי־שע פּאַרטייען איז אין דער פּאַרטיי גופא ניט מעהר ווי א סאָציאליסט. וועלכע ער געהט צו דער פּאַרטיי, לאָזט ער זיין ציוניזם, אָדער זיין טע־ריטאָריאליזם אין דער היים, אלס זיינע א פּרי־וואט־זאך, וואָס האָט מיט דער פּאַרטיי ניט צו טאָן. אנדערש אָבער קען אויך ניט זיין, וועלכע עס זאָל זיך גרינדען א אידישע סאָציאליסטישע פּאַרטיי. אין דער היים ביי זיך קען יעדער צו זיין סאָציאליזם צוטשעפּען אפילו ציוניזם — אין אמעריקא קען מען ווי עס איז דערויף געפי־נען א היתר — אָבער אין דער פּאַרטיי קען מען זיין נור א סאָציאליסט. א סאָציאליסטישע פּאַרטיי איז א פּאָליטישע פּאַרטיי און אלס אזעלכע מוז זיך איהר טהעטיגקייט בעשרענקען; נור מיט דעם לאַנד, וואו זי איז טהעטיג, אין אונזער פאל אמעריקא. אלס פּאַרטיי קען זי זיך אויף נור בעשעפטיגען מיט די נאציאָנאלע אנגעלעגענהייטען פון די אידען אין אמעריקא, אבער ניט אין די אנדערע לענדער. אין רוסלאַנד, גאליציען, רומענין וועלען שוין די דאָרטיגע אידישע סאָציאליכטען פערענטפערן די נאציא־נאלע פראגען, וועלכע וועלען ארויסגערופען אין אידישען לעבען.

און נאָך א מאָל. וועלכע ער געהט צו דער וועג וועלכע־עס־איז א סאָציאליסטישע פּראַיניי־גונג אין אמעריקא איז דאָס ניט צווישען „בונ־דיסטען", „סערפיסטען", „סאָציאליסטען־טערי־טאָריאליסטען" און „פּועלי־ציוניסטען", נור צווישען די פערשיעדענע סאָציאליסטישע אידי־שע עלעמענטען, וואָס געפינען זיך אין אמעריקא. עס דארף געגרינדעט ווערען אן אמעריקאנער אידישע סאָציאליסטישע אָרגאַניזאציע. אבער דערצו איז נויטיג, אז מען זאָל זיך פריהער צו־נויפרעדען וועגען א בעשטימטע סאָציאליסטישע פּראָגראם, אויף ניט פערגעסען דערביי צו בע־מערקען, אז מיט ציוניזם, טעריטאָריאליזם און סתם כל־ישראל אַרבייט האָט די פּאַרטיי ניט צו טהון און ועל כולם דארף ניט פערגעסען ווערען, אז די טהעטיגקייט פון דער פּאַרטיי בעשרענקט זיך מיט די אידישע ארבייטערמאסען אין אמעריקא. אָדער קירצער און דייטליכער: די פּאַרטיי איז טהעטיג אין אמעריקא אבער ניט אין מזרח־אפּאָטאמיען.

זייט איהר דערמיט איינפערשטאַנדען, קענען מיר דאָן פּרובירען רעדען.

ב. וולאדעק

קינדער פון פאלק

בונדיסטען.

א.

משה'קע.

יין ערשטע בעגעגעניש מיט משה'קען איז פארגעקומען אזוי: אין דעם האלב־דונקעלען לאנגען קארידאר פון טורמע האט מיך אבגעשטעלט א ניעדריגער פעסט־געבויטער יונגערמאן מיט קורצע בייניגע הענד און א רונדען קאפ מיט א קלייניעם שטערן, וואס איז פעסט געזעסען אויף א דיקען מוסקולישטען קארק און האט מיך געפרעגט, אויב איך וויל א שטיקעל גוטען הייסישען קעז.

— וואס פאר א קעז?

— פיינעם קעז. ווייסט איהר, אזא גע־שמאקען, אויף אייער, צושיט זיך אין מויל...

— נו?

— איז אויב איהר ווילט, קען איך אייך געבען... איך קען אייך ארויסישיקען אין קא־מער.....

— אך, א גרויבען דאנק, איך האב טאקע ליעב קעז....

און גלייך האב איך נאך דעם כיטרען קוק פון זיינע קלייניע פרעהליכע אויגלעך פערשטא־נען, אז מיין נייער בעקאנטער לאכט פון מיר.

ער האט געמאכט אן ערנסטען געזיכט, האט ארויפגעלעגט זיין שוואכע האנד מיר אויפ'ן פלייצע און האלב־ערנסט, האלב אין שפאס צוגעזאגט:

— אז מיר וועט אנקומען דער וואגען, וועל איך אייך אויך געבען א קעזעלע, איך האב אויך ליעב קעז — זייט א יאט!

און ער איז אוועק מיט זיינע פעסטע גבור'שע טריט, וואס האבען, דוכט זיך, געלאזען שפורען אויפ'ן דונקעלען אספאלט.

דאס איז געווען משה'קע, דאס גרויסע דער־וואקסענע קינד, וואס האט זיך אויסגעהאדע־וועט אין דעם צענטר פון די בעוואוסטע פא־לעסער בלאטעס, טרויעריגע, אונפרוכטבארע אין סוכאטנע, ווי דאס לעבען פון אן ארבייטער.

מען האט איהם בעשולדיגט אין פיעלע פא־ליטישע פערברעכענס, בתוכם די בעשולדיגונג אין הרג'ענען דעם בעוואוסטען בונדישען פרא־וואקאטאר ארנאצקי. אין טורמע איז ער שוין געווען א תושב און אלע האבען איהם ליעב גע־האט, וועט מאהבה צו זיין נאאיוועד גאנצער נשמה און וועט פון די קרימינעלע פערברעכער מיראה פאר זיין געזונדען אייזערנעם פויסט.

זיין אינטעליגענץ איז געווען זעהר קליין, ער האט קוים געקענט לעזען און שרייבען אי־דיש און דאך איז מערקווירדיג זיין נאאיוועס רעוואלוציאנערעס שטאלץ און זיין נאבעלעס דאן־קיכאטישעס האנדלען.

די בעלי־בתים און די פאליציי האט ער פיינד געהאט וי דעם טויט און קיין זאך פלעגט איהם אזוי ניט ארויסברענגען פון די כלים, ווי די פרעכהייט פון „א קנעפיל".

איינמאל האט מען איהם געבראכט אין ge־ריכט מיט נאך פיעל חברים, וואו מען האט זיי געזאלט משפט'ן פאר אנגעהעריגקייט צום בונד.

בעת עס האט זיך געעפענט די געריכטס־טהיר און דער גריכטס־אויפזעהער האט אויסגע־שריען אויף זיין שטייגער פייערליך און הויך:

— סוד אידיאט! פראשו וואסטאט!

האבען זיך אלע בעשולדיגטע געשטעלט. זיי האבען געוואוסט, אז אין געגענפאל וועט מען זיי ארויספיהרען פון זאל און רויבען מיט דעם דאם רעכט פון פערטיידיגונג. אבער משה'קע איז געבליבען זיצען. ער וועט זיך פאר אט די צארישע הינד נ י ט שטעלען.

דער טשינאוניק האט עם דערזעהען און האט איהם אנגעהויבען צו דראהען מיט'ן פינ־גער — משה'קע האט אויף פינגער, מאכט ער, ווי ער בייזערט זיך אויפ'ן טשינאוניק, ווערט יענער גאר אין כעם און ווייזט איהם א פויסט, האט משה'קע אויך א פויסט...

און ער איז געבליבען זיצען.

„מארנאצקי'ס דיעלא" איז איבערגעגעבען צום קריעגס־גערעכט, די לאנע איז געווען ערנסט און מען האט בעשלאסען ארויסצושטעלען אלס פערטיידיגער די בעסטע רוסישע אדוואקאטען. דער געזעץ איז אבער, אז דער בעשולדיגטער אליין דארף ארויסרופען דעם פערטיידיגער און צוליעב דעם דארף ער אבשיקען דורך נא־טשאלסטוואו א גאנצע פראשענע מיט אלע קא־זיאנע אטריבוטען.

ווען דער אויפזעהער פון טורמע האט משה'קען ארויסגערופען צו זיך אין קאנטאר

אויף אונטערצושרייבען די בקשה צום פערטיי־דיגער, האט משה'קע געבעטען מען זאל איהם דאס פאפיער דורכלעזען.

— מילאסטיווי גאסודאר, גאספ. זאש־טשיטניק....

משה'קע איז געווארען אויפגעקאכט ניט ווי־ענדיג, אז אזוי שרייבט מען צו יעדען, האט ער געמיינט, אז דאס מאכט דעם פערטיידיגער פאר א מין בעל־הבית איבער איהם.

— יא גאסודאריא ניע פריזנאיו.

און נור וועז מען האט איהם איבערצייגט, אז אין דעם איז קיין בעליידיגענדעם פאר איהם ניטא, האט ער מסכים געווען אונטערצושרייבען זיין נאמען....

ער איז געווען ווייט פון קאמפראמיסען און האט געוואוסט, אז א רעוואלוציאנער טאר אין קיין פאל ניט נאכגעבען.

נאך צווי יאהר זיצען איז ענדליך געקו־מען דער משפט. דער קריעגס־גריכט האט געדארפט משפט'ן משה'קען און נאך דריי חברים פאר ארנאצקי'ס מארד. דאס גריכט איז פארגעקומען ביי „פערמאכטע טירען", קיי־נעם האט מען ניט צוגעלאזען און נור מיר און נאך א פאר בעקאנטע (איך בין שוין דענסטמאל געווען פריי) האט זיך איינגעגעבען אבצונארען דאס גריכט און פארשטעלען זיך אלס פער־וואנדטע פון די בעשולדיגטע — יעדער בעשול־דיגטער האט דאס רעכט אויף די אנווועזנהייט פון דריי קרובים.

ס'האט עדות געזאגט דער הויפט־עדות פון דער אנקלאגע, דער זשאנדארמסקי ראטמיסטר נארטאוו — א טיפישער זשאנדארם, מיט שטע־כיגע וואנצעלאך און קלייניע פעטע אויגעלאך. ער האט די בעשולדיגטע אלע געקענט און איז געווען איבערצייגט אין זייער שולד. ער האט געמאלט דאס בילד פון דעם פערברעכען זעהר גענוי און האט אנגעשטרענגט אלע קרעפטען, אום זיי צו בעגראבען. די בעוואוסטע אדווא־קאטען לעוו קופערניקאוו און מארגאלים האבען שווער און אנגעשטרענגט געארבייט אום דעם עדות צוצומישען און ברענגען איהם אין א פער־לעגנהייט — דער מאמענט איז געווען זעהר ערנסט.

מיט א מאל קעהרט זיך משה'קע אב פון דעם גריכט, ווארפט א פרעהליכען בליק צו מיר, אנוויזענדיג אויפ'ן זשאנדארם, און זאגט, כאטש שטיל, נור גאנץ דייטליך:

— קעז ווילסטו? גוטע קעז!

און זיינע אויגען האבען אויפגעפלאמט מיט א פעראכטליכען שמייכעל צו די שופטים, די עדות און דעם גאנצען פאלשען פאראד.

דער זשאנדארם האט עס דערפיהלט, איז געווארען רויט און האט אנגעהויבען צו שטאמ־לען.....

דער משפט איז געווארען אבגעלעגט, דער־ווייל האט אויפגעשטורעמט די רעוואלוציע, וועלכע האט געעפענט די טהירען פאר דעם גרעס־טען צאהל פאליטישע פערברעכער און משה'קע איז נאך צווי יאהר געפענגנים געווארען פריי. מען האט איהם אנגעהויבען אייגצורעדען ער זאל אבפאהרען נאך אויסלאנד, ווייל אויב ניט, קען מען איהם נאך א מאל ארעסטירען און משפט'ן פאר די אלטע חטאים, ער האט אבער דערפון ניט געוואלט הערען און איז זיך פריש און געזונד אוועקגעפאהרען קיין וואשא אויף א פאלשען דרייסיג־קאפיקענעם פאספארט. דאס איז געווען אין די „הייסע טעג", פערשטעהט זיך, האט משה'קע ניט געשווייגען און מען האט איהם אין גאס ארעסטירט.

זיין אמת'ען נאמען האט מען זיך באלד דערוואוסט, זיין „דיעלא" איז געווען בעקאנט אלעמען, האט מען איהם צוריקגעשיקט קיין מ. דארט האט איהם דאס זעלבע גריכט ווידער גע־משפט פאר די אמניסטירטע זינד און מען האט איהם פער'משפט צו 15 יאהר קאטארגע.

איך האב געזעהן זיין בילד, ווי ער שטעהט שוין א געשמידטער אין פוס־קייטען. ער שטעהט גליך און זייגט אויגען ווינקען:

— קעז ווילסטו? — זיי א יאט!

ב.

אסתר ריסקינד.

מיר זיינען צוזאמען ארוים פון א זיצונג פון וו—ער „צענטער" און איך געדענקט שוין ניט ווי, עס האט זיך אנגעהויבען זעהר אן ערנסטעם געשפרעך וועגען לעבען גון טויט. פילייכט איז אין דעם געווען שולדיג דער פרעכטיגער אפריל־אבענד, וואס האט געווארקט טיפער גע־פיהלען, פילייכט דאס פאראויסגעפיהל, אז באלד וועט איינעם פון אונז אויסקומען נאך מעהר צו פערווייקלען דאס גרויסע פראבלעם.

אסתר איז געווען שווארץ ווי א ציגייגערין, איהרע אויגען האבען אימער געברענט מיט א בעוועגליכען פייערל, איהר דונקעלעם געזיכט איז געווען איינגעפאסט אין א ראהם פון פעך־שווארצע האר און וועז זי האט גערעדט, האט זיך מיר געדוכט, אז זי וויים נאך עפעם, עטוואס טיפעם, גהיימעם, בהאלטענעם....

— אזוי מאדנע קומט א מאל דער טויט. אזוי אונפארשטענדליך — האט זי גערעדט — איך בין געווען אין בערן — (דאכט זיך, אז זי האט אנגערופען בערן), ס'איז געווען א באל פון דער רוסישער קאלאניע, ס'איז געווען אזוי פרעהליך! מען האט געטאנצט, געזונגען, גע־שפאסט, ביים בופעט האט מען פערקויפט בלו־מען און שטארקע וויינען, עס זיינען געווען פיע־לע שהנע מענער און פרויען — אין רעכטען מיטען טומעל איז איינער פון די אנווועזנדע — א סטודענט — ארוים אויפ'ן באלקאן און האט

פֿלוצלונג און פּאר אלעמען אונערוואַרטעט זיך געשאַפֿן... ער איז געווען בעוואוסט, אלם א פּרעמלִיכער, לעבעדיגער יונגערמאַן און עפּעם אזוי מאַדנע האָט געשיינט צו זיין דער טהאַט זיינער....

אזוי פֿלוצלונג רייסט זיך אריין דער טויט אין דאָם לעבען!

מיר האָבען דאָן פּערבראכט שפּעט אין אבענד און איך געדענק נאָך, אז צו אלע גע־פּיהלען מיינע איז צוגעקומען דאָם געפּיהל פון קינדערשען שטאָלץ, וואָם די קלוגע, ענערגישע בעוואוסטע „קאָמיטעציצע" פון בונד האָט מיך בעהרט מיט אזא ערנסטען געשפּרעך. איך בין דאָן געווען ערשט עטליכע מאָנאַטען אין דער בעוועגונג און האָב ביי זיך אין הארצען מעהר ווי אלעמען פערגעטערט „אידא'ן" — אזוי האָט מען זי גערופען.

תמיד איז ביי מיר געווען דאָם געפּיהל פון כמעט רעליגיעזער בעגייסטערונג פאר די חברים־פרויען און „אידא" איז דאָן געווען בעוואוסט, אלם איינע פון די פעהיגסטע און איבערגע־בענסטע טהוער פון בונד און איז געווען איינע פון די דריי אדער פיער חבר'טעס, וואָם האָבען פערנומען אין דער פּאַרטיי פּראַנטוואַרטליכע און שווערע פּאָסטען.

אין איניגע טעג נאָך דעם אויבענדערמאָנ־טען געשפּרעך האָט געדארפט פּאַרקומען א גע־מיינזאמע זיצונג פון דעם „צענטר" מיט דעם קאָמיטעט. „אידא" האָט עטוואָם פערשפּע־טיגט און וועז זי האָט זיך געלאָזט געהן אויף דעם בעשטימטען אָרט, האָט זי דערזעהן, אז אלע גאַסען ארום זיינען פול מיט שפּיאָנען. זי האָט פערשטאַנען, אז מען דארף זיך רַאטעווען און אָנזאָגען, מען זאָל זיך פּארנאַנדערגעהן — אָבער עס איז געווען צו שפּעט. סאָלדאָטען מיט פּאָ־ליציי האָבען שוין ארומגערינגעלט דאָם הויז. מיט גרויל מאַטערניש האָט זיך איהר איינגעגע־בען צו בעפרייען זיך פון דעם שפּיאָנען־נעז, זיך איבערצוטאָן און איבערקלייבען זיך אין א זיכער אָרט. בלייבען אין וו. האָט זי מעהר ניט געקענט און דער צ. ק. פון בונד האָט איהר פּאַרגלעזט צו פאָהרען אין ביאליסטאָק. פאר'ן אוועקפאָהר האָט זי אונז — אלע ארעסטירטע חברים — אָנגעשריבען א בריף, א בריף, וואָם נור א פּרוי און א רעוואָלוציאָנערין האָט איהם געקענט שרייבען. זי האָט אונז בעשריבען, ווי זי האָט ענטדעקט די שפּיאָנען, ווי זי האָט אונז געוואלט ראטעווען, ווי זי האָט געזעהן, פיה־רענדיג אונז ארעסטירט, ווי איהר איז איינגע־געבען זיך אויסצודרעהען און ווי איהר טוט באַנג וואָם זי איז ניט געפאַנגען געוואָרען צוזאמען מיט אלעמען....

מיר האָבען זיך אלע געפּרעהט, וואָם זי איז נצול געוואָרען און האָבען זיך געפיהלט פאַלקאָם רוהיג, בעקומענדיג די ידיעה, אז זי איז שוין אויסער וו...

אָבער א מענש טראכט און גאָט לאכט. מיר אלע זיינען אָבגעזעסען פינף מאָנאַטען און די אמנעסטיע האָט אונז אלעמען בעפרייט פאר וועיטערדיגען קאמפּף, און אסתר ריסקינד איז אין א קלייניע צייט נאָך איהר אָנקומען קיין ביאליסטאָק צוריסען געוואָרען פון אן אומגע־לומפּערטע אנארכיסטישע באמבע. די אנאר־כיסטען האָבען בעשלאָסען צו הרג'ענען עפּעם א פּאָליסמאַן, האָבען קיין אנדער צייט און קיין אנדער אָרט ניט געפונען, ווי די שניידערשע „בירושע" אין דער צייט, וועז אויף איהר זיי־נען געווען פיעל ארבייטער; אסתר איז דאָך ge־וועז שטענדיג מיט די ארבייטער און די באמ־בע האָט געטראָפען ניט דעם דיענער פון דער זעלבסטהערשונג, נור דאָם טרייבטע און שהנ־סטע קינד פון פאָלק...

געפּינט ערגעץ אין דענסטמאַלדיגע בונדי־שע אויסגאבען איהר בילד אויפ'ן טויטען־בעט: עס דוכט זיך, ווי איהרע צונויפגעפּרעסטע ברע־מען און שטערן זיינען פערטיעפט אין אן ערנ־סטען שווערען געדאנקען....

מען וועט נאָך פיעל שרייבען פון אסתר ריסקינד, אָבער מעהר ווי אלע האָט, ווי שטענ־דיג, — זי אליין געזאָגט:

— אזוי מאַדנע קומט א מאל דער טויט, אזוי אונפערשטענדליך!...

ג.

סאלאמאן דינצעס.

ער איז געווען א פרעהליכער, א ריהרעוו־דיגער, א קלוגער. ער האָט געהאט העלע פינק־לענדע אויגען, בלאָנדע האָר און אן אנגענעהמען קלוגען שמייכעל. מען האָט איהם ליעב געהאט פאר זיין איינפאכקויט, אינטעליגענץ און שארפ־זיניגקייט. איז געווען א גוטער רעדנער, א פעהיגער ארגאניזאטאָר, א געטרייער חבר. אין די ראיאנע שטעדט פון ווילנער קאָמיטעט איז ער געווען זעהר פּאָפולער, אלע האָבען איהם געהאלטען פאר'ן בעסטען חבר. איך האָב זיך מיט איהם בעקאנט אין דער צייט פון דער וואהל־קאמפּיין אין דער צוויטער דומא. ער איז געווען געשיקט פון בונד אין איינע פון די גרעסטע שטעדט פון קאָוונער גובערניע, מיר פלעגט אויף אויסקומען דארטען אפּט צו זיין; און אזוי האָבען מיר זיך אפּט בעגעגענט אין ווילנא, ווי אויך אויף די סטאנציעס פון ליבאוו־אראמענער אייזענבאהן. ער האָט זיך גע־פיהלט זעהר גוט, די ארבייט האָט איהם אין גאנצען בעהערשט; מיט א בעזונדער פערגניגען פלעגט ער מיר דערצעהלען, ווי פלינק עס גיט זיך איהם איין אָבצונארען די פּאָליציי און ווי איין איספּראָווניק האָט איהם אויף א וואהל־פערזאמלונג איינגעלאדען צו טרינקען שאמ־פּאניער... דאָס לעצטע מאל האָבען מיר זיך בעגעגענט אין קאשעדאר, א פונקט־סטאנציע, וואו עס איז אונז ביידען אויסגעקומען צו בייי־

טען דעם צוג, און סאלאמאן האט מיר דער־צעהלט זיינע פלענער אויף וויטער, ווי נאך ער וואהל־קאמפיין רעכענט ער אוועקצופאהרען אין דרום־רוסלאנד און וואם ער וועט טאן...

ער איז טאקע אין דרום־רוסלאנד געפאהרען, נור אין קיעוו האט מען איהם א־עסטירט און איינמאל, ווען ער האט זיך ניט פארזיכטיג געשטעלט ביים פענסטער, אדער האט זיך גע־וואלט דורכריידען מיט א חבר, האט איהם דער וואך־סאלדאט דערשאסען.

איך קען זיך בשום אופן ניט פארשטעלען, אז דער פרעהליכער, בעוועגליכער סאלאמאן דינצעם איז אונבעוועגליך — טויט. איך זעה זיין שמייכלענדעם געזיכט ביי דער גראטע, איך זעה דעם גלאנץ פון זיינע אויגען...

פיעליכט האט זיין לעבענסלוסטיגע נשמה ניט פערנומען, אז אן ערעסטאנט טאר ניט קו־קען צום הימל אדער ריידען צו א חבר...

ד.

יענקיל דער סטאליאר.

אפט פלעגען מיר זיך שיפען איבער דעם בריטען אבצווייג פון דניעפר. ער האט דעם טיף גוט געקענט און האט געוואוסט די בעסטע פלעצער פון ברעג. און וועז עס פלעגט שוין האלטען שפעט אין פארנאכט, אין מעריב פלע־גען זיך אויסלעשען די לעצטע פארבען און די פענסטער פון די שטאדט־הייזער פלעגען זיך באדען אין דעם רויטליך־ראזעווען צויבער פון די לעצטע שטראהלען, פלעגט יענקיל נעהמען זיין גרויסע רוסישע הארמאניקע, פארלייגען איין פוס אויף דער צווייטער און אנהויבען ציהען לאנגע וועהמיטליכע טענעס. און דאן פלעג איך גלויבען, אז אט דער יונגער אידישער אינגל מיט די בלאהע אויגען און לענגליכע בלאנדע האר איז בעשאפען געווארען צו זיין א פאסטו־כעל אין א גרויסען גרינעם פעלד, אליין מיט זיין פייפעל, זיינע שפּיזען און זיין יונגער פאסטוש־קע. געווען איז ער אבער א סטאליאר און ניט־קוקענדיג אויף זיינע 17, 18 יאהר, איז ער שוין געווען ארויסגעצויגען אין רעוואלוציאנערע קאמפף און האט פערנומען א בכבוד'ן אָרט פון א פערטרויאונגס־מאן אין דער ה. ארגאניזאציע פון בונד. זיין בעליעבטסטער אייגענטהום איז געווען זיין הארמאניקע, א גרויסער פיניישר־מעסער, וואם ער האט געהאלטען אין א כאליא־ווע פון זיינע הויכע שטיוועל און א געפעהרלי־כער אריסטאקראטישער „ברויענינג".

און אלע זיי פלעגט ער אפען נוצען... ער איז געווען א טהעטיגער מיטגליעד פון דער זעלבסטשוץ, אן אנטהיילנעהמער, אפט פיהרער פון פערשיעדענע רעזיקאלישע פארטיי־אונטער־נעהמונגען, קיינער האט ניט געקענט בעסער פון איהם טהיילען און קלעפען פראקלאמאציעס און נאך פאר מיר זייענדיג איז ער געווען צוויי מאל צווישען די, וואם האבען פערכאפט א דרוקערייי אויף אבצודרוקען פערשיעדענע אויפרופען פון ארטיגען קאמיטעט.

ער האט ניט בעזעסען קיין גרויסע אינטע־ליגענץ, דערפאר אבער איז ער געווען צארט און האט געהאט א אינווענטסטע עמפּינדליכקייט צום לעבען. און אויך זיינע חברים זיינען דאך רוב געווען פון דעם נייעם טיפּ אידישען ארבי־טער, וואם האבען געקענט זיך מוסר נפש זיין פאר זייער אידעאל אהן קשיות און פראגען, מיט דער אונשולדיגקייט פון א קינד, מיט דער שעהנ־קייט פון א העלד.

איך פלעג זיך מיט איהם טרעפען גאנץ אפט און תמיד האט עס מיר פערשאפט פערגנו־גען צו קוקען אין זייער בלאהע אויגען, וואם האבען שעהן און ליעבליך געלויכטען אויף זיין לעבנגליכעם אויסדריקליכעם געזיכט.

דאם איז געווען אין פריהלינג פון 1906טען יאהר. אויף דעם געוויסען פון יעדען רעוואלו־ציאנער זיינען געלעגען ווי א שווערע משא די קרבנות פון דער מאסקווער אויפשטאנד. דערצו האט ה. ערשט איבערגעלעבט דעם צווייטען שוידערליכען פאגראם און עס האט זיך געפיהלט אז עס וועט ניט איינרוהען דאם גווויסען ביז עס וועט זיך איינגעבען צו נעהמען ראכע. יענקיל איז געווארען אלץ מעהר פערטראכט און ער פלעגט זיך מיר אפט קלאגען, וואם דער בונד וואלט צו פיעל אויף דער מאסע און דאם מאסאווע בעוואוסטזיין, אז מען דארף עפעס פרו־וען טהון אליין... מען האט מיר דערצעהלט, אז ער האט אנגעהויבען צו בעזוכען אנארכיסטישע פערזאמלונגען און אז עפעס רודערט זיך צווישען די חברים פון זיין קרייז.

— די אנארכיסטען האב איך ניט ליעב — האט ער מיר איינמאל דערצעהלט — אבער...

און דאם פייערל, וואם האט אויפגעפלאמט אין זיינע אויגען, האט מיר דערצעהלט פון גרוי־סער פערצווייפלונג.

דערווייל האט מען מיך אבגערופען אין פוילען. פאר'ן אוועקפאהר איז ווי געווענליך געווען „אליאמע" אן מיר האבען בעגעגענט דעם זונענאויפגאנג אויפ'ן הויכען ברעג פון טייך צווישען שלאנקע סאסנעס, אין דעם שוים פון זיידענעם מאך. יענקיל איז די גאנצע נאכט געווען זעהר נערווועז. און אויסטרינקענדיג א ביסעל פון אונזער „זאפּאקאנקע", האט ער זיך זעהר צוהיצט, האט זיך צוגעזעצט אויף א אב־געהאקטען שטאם און האט אנגעהויבען צו רעדען, אז מעהר קען ער שוין ניט דערטראגען...

— איהר זעהט — ער האט זיך אויסגעבוי־גען און אויסגעריסען מיט די ווארצלען א יונג בויימעלע — אזוי ווי איך אויסריסען אלע הינד...

באלד בין איך אבגעפאהרען און נאך א היבשע צייט, ווי דער צוג האט זיך געריהרט, האב איך געזעהן יענקעל'ס שלאנקע פיגור און

זיינע אויגען, וואָס האָבען נאָכגעפאָלגט מיין פיגור אין וואָגען־פענסטער.

אין א זעקס וואָכען פֿרום, האָב איך דורכ־געלעזען אין א פּוליישער וואַרשעווער צייטונג, אז נעבען ה. איז פּאַרגעקומען אַן אָנפאַל אויף א גאַלד־פּאָסט, דערבי איז פערוואונדעט געוואָ־רען דער פּאָסטאַליאָן און איינער פון די אָנ־פאַלער.

עפּעס האָט מיר אונטערגעזאָגט, אז דאָס האָט צו טהון מיט יענקלען. איך האָב זיך נאָכ־געפרעגט און זיך דערוואוסט, אז יענקל איז אַרעסטירט, אז דער אָנפאַל האָט זיך ניט איינ־געגעבען, אז אַלע זיינען חברים זיינען זיך צו־לאָפען און אז משפט'ן וועט איהם דאָס קריעגס־געריכט...

פון טורמע האָט זיך יענקל דורכגעשריעבען מיט אייניג פון זיינע חברים און עס האָט גע־אָטהעמט פון זיינע בריעף מיט גרויסער פער־צווייפלונג. ער האָט זיך אָבגענארט.

אין זיין פאַנטאַזיע האָט זיך דער אָנפאַל געשילדערט אין שהנע הארמאָנישע פארבען — עקספּראָפּריאַציע פון קאזיאָנע געלד, — קאמפּף מיט די סטראזשניקעס — און אויסגעלאָזען האָט זיך איינפאַך און מאוס: שלאָגען א מענשען, דעם אונשולדיגען פּאַסאַזשיאָן, צוליעב געלד, חברים, וואָס זיינען באַלד אַנטלאָפען, אָהנ־בעכטיגקייט...

ער האָט דערפיהלט, אז עס איז געווען א טעות, אז ער האָט דעם שונא ניט געטראָפען.

מען האָט איהם פער'משפט צום טויט דורך העענגען. דער געגנער־גובערנאַטאָר פלעגט אָפט פערבייטען די טויט־שטראָף מיט א לייכטערע און אַלע האָבען געהאָפט, אז אויך דאָ וועט זיין דער פאַל. אייניגע חדשים איז יענקל דער סטאַליאר געזעסען אין ען ענגען פינסטערן צי־מער פון ב. דיסציפלינאר־באַטאַליאָן, ערווארר־טענדיג יעדע וויילע דעם אונגערעכטען טויט, וועראנדיג געביסען פון חרטה און פערצווייפלונג.

אין ווינטער פון 1907 איז מיר אויסגעקו־מען צו זיין אין ב. וועו איך האָב זיך דערוואוסט, אז מען קען איהם איבערגעבען בריעף, האָב איך איהם אָנגעשריעבען א לאַנגען בריעף פון טרייסט און האָפנונג: ער וועט נאָך זיין פריי, עס וועלען נאָך קומען גוטע צייטען, און עס וואַרט אויף איהם זיין הארמאָניקע.

ער האָט געלייענט מיין בריעף א שעה פאר'ן טויט. אין יענער נאכט האָט מען איהם געשאָסען...

דער גענעראל־גובערנאַטאָר האָט פערביטען די טויט־שטראָף פון העענגען אויף... שיסען.

דער אידישער ארבייטער־אינגעל איז ע־שטאַרבען אויף א לעדיגען פעלד, ביינאכט...

אפשר ליעגט נאָך ערגעץ אין ה. פערשטויבט און צופוילט זיין גרויסע רוסישע הארמאָניקע...

מ. לעאָנטיעף

אין שטראָם פון לעבען

(ערצעהלונגען פון דעם אידישען לעבען אין אַמעריקא. פּון ה. אַרדיטשעווו. פּערלאָג „רוסלאַנד־אַמעריקאַ".)

בוך פון צוויי הונדערט אזן פינף אזן צוואַנציג זייטען מיט ערצעהלונגען פון אַן אונבאַקאַנטען שרייבער איז א נייעם אויף דעם אידישען ליטעראַטור־מאַרק פון אמעריקא. די בעדינגונגען פון אידיש־אַמעריקאַנישען לעבען זיינען דערווייל נאָך ניט גינסטיג פאר גרעסערע ביכער. געווענהנליך פאַנגט אַן א שרייבען מיט קורצע ערצעהלונגען אין א וועכענטליכער אָדער שבת־בלאַט, ארבייט זיך אַרויף צו דרוקען אין מאַגאַזינען שריפטען אזן מיט דער צייט קלייבט עד צוזאַמען די בעסערע פון זיינע כתבים אזן גיט זיי ארוים אין א גרעסערען בוך. עס שיינט, אז אזוי איז אויך בעסער: עס איז דער נאַטירליכער וועג פון וואקסען. דער שרייבער הויבט אַן מאהר צו פערשטעהן זיינע לעזער, די לעזער וועלען מאהר בעקאַנט מיט דעם סטיל אזן די געפיהלען פון דעם דיכטער. דערפאר אָבער איז פאר דעם קריטיקער פיעל בעסער צו זעהען פאר זיך א זאמלונג פון ערצעהלונגען, ווי צו געפינען דאָ אזן דאָרטען אַן אויסנאַהמען סקיצע. דאָס איז די וואהרע אורזאכע פאר וואָס יונגע שרייבער געפינען ניט קיין ערנסטע בעטראכטונג, אזן מעגליכע טאַלאַנטען קיין קריטישע וועגווייזער. נור א געזאמלטע גרופּע פון ערצעהלונגען קען געבען דעם קריטישען לעזער אַן איבערבליק איבער דעם שאפען אזן קענען פון דעם פערפאסער. פערגלייכענדיג איין טהייל מיט דעם אַנדערען, איין פּאַרט מיט דער אַנדערער, דערקענט דער קריטישער לעזער די גרענעצען פון דעם שרייבער'ס טאַלאַנט אזן דערפיהלט די מעגליכקייטען פון זיין ענטוויקלונג.

דעם נאָמען „אין שטראָם" פון לעבען האָט דער פערפאסער גענעבען צו א צוועלף ערצעהלונגען, וועלכע עד האָט ארויסגעכאפט פון בריי־טען שטראָם פון מענשליכען לעבען. דער נאָמען איז זעהר א פאַסענדער פאר דעם בוך, וויל די ערצעהלונגען זיינען צום גרעסטען טהייל סקיצעז געצייכענט מיט א ווייכען בלייפעדער פון אן עהרליכען צוקוקער, וועלכער איז געזעסען ביים בערג אזן פערצייכענט וואָס איז פערבייגעשוואומען אין גרויסען שטראָם ניט ווייט פון איהם. א פּאָר מאָל אָבער האָט דער שטראָם פון לעבען מיטגעריסען דעם צוקוקער אין זיינע טיעפע וואסערען אזן די וואָלען האָבען זיך גע־שפיעלט א ביסעל מיט דאָם מענשענקינד. זיי האָבען עס א הויב געטאַן אין דער הויך איבער דעם וואסער אזן ארונטערגעלאָזען טיף אונטער דער פּלעכע. אזן דער אייבינגער שטראָם האָט געטראכט: „קינד, דו קוקסט אזן פערצייכענסט וואָס איך טראָג פאַרבּיי דיינע אויגען, פּרוביר א מאָל אליין א ביסעל צו שווימען". דאָמאָלם האָט דער צוקוקער דערקענט דעם שטראָם פון לעבען אזן דערפילט די מעכטיגע אונטער־שטראָמען וואָס פיהרען די גרויסע שיפען אין ים אריין. אזן וואָס ער האָט אונז נאכדעם דער־צעהלט פון יענע מינוטען, וועז ער האָט זיך אליין געצאפעלט אזן געשוואומען, איז דאָס בע טע אין זיין בוך.

די ערצעהלונגען פאַנגען זיך אַן מיט א „מעשה'לע" אין וועלכע פערזעז מיט דעם נאָמען „גענאַנגען". עס איז א שענער אָנהויב פאר דעם בוך. דער צוקוקער אויף דעם שטראָם פון לעבען זיצט אזן שויט אויף די גלאַטע וואסער־פלעכען, אויף וועלכע דאָס לעבען שפיעלט דיזען מאָל אזוי רוהיג אזן שטיל, ווי עס וואָלטען קיינמאָל קיין שטורעמס ניט געווען, ווי עס וואָל־טען קיינמאָל קיין הערצער ניט געבראכען.

„גענאַנגען" איז אַן אידילישע געדיכט, וועלכע צייגט פיעל פיהלען פון א דיכטער. איינפאך, ווי א מעלאָדיע, געשפיעלט אויף א פאַסטוף'ס פלייט, איז דער גאַנג פון דער ריפמי־שער ערצעהלונג. עס איז ניט פיעל דאָ וואָס צו דערצעהלען פון דעם יונגען שיפער אזן דער שענער מיידעל, וועלכע וויעגען זיך אין א קליין שיפעל אויף דעם גרויסען וואסער־שפיעגעל, אָבער דער הויך פון פאַעזיע ליגט איבער זיי, אזן דאָם שטילע בילדעל פערלירט זיך אין א פורפור־שיין.

אין אייניגע ערטער דערגרייכט דער דיכ־טער דעם רוהיגען טאָן אזן וואהרען קלאַנג פון דער אידיליע:

„געפיהרט האָט מיך דער וועג צו א גרויסען וואסער־שפיעגעל.
אַן אָזיערע וואָס האָט זיך אויסגעשפּרייט
מיט בלויליך־גאָלדענעם גלאַנץ צווישען בערג אזן וועלדער,

און האָט אין טהאָל — אין גרויסען, ברייטען — געלעבט מיליאָנען יאָהרען שוין.
בייטאָג — געשפּיעלט זיך מיט די שטראָהלען פון דער זון;
בוינאָבט — שטיל און טרויעריש געדרעמעלט און געשלאָפען
בעדעקט מיט שווארצע שטערענדיגע הימלען.
און אמאָל גאָר,
אי ביי טאָג, אי בוי־נאָבט,
געקריגט זיך מיט די ווינטען...“

אין אַנדערע ערטער פאַלט ער אראָב אויף ניט פאַסענדע פערגלייכען, אויף ניט הארמאָנישע קלאַנגען. זיין רייכטום נוצט ער ניט אויס מיט א רעכענונג און ווארפט ארויס אין איין אָרט, וואָס עס פעהלט איהם אין אַן אַנדערען. עס הערט זיך אויף ארויס אין אייניגע צייטען א שטאַרקער אַבקלאַנג פון א בעוואוסטער דיכטונג. דאָס אלעס צייגט, אז עס פעהלט דעם דיכטער דער שאַרפער אויער און די טעכניק פון געניטען זינגער.

די ערצעהלונגען פון ארדיטשעוו לאָזען זיך לייכט אַבזונדערען אין דריי גרופּען. ערשטענס, די ערצעהלונגען, אין וועלכע עס פיהלט זיך דאָס פּערזענלייכע מיטלעבען פון שרייבער; צווייטענס, יענע ערצעהלונגען, וועלכע בעהאַנדלען געבילדעטע מענשען אָדער קינסטלער, און, דריטענס, ערצעהלונגען פון אלטעגלייכען אָרימען לעבען.

די ערשטע גרופּע ערצעהלונגען, די אין וועלכע מען פיהלט דעם פערזענלייכען מיטלעבען פון שרייבער, זיינען ניט אין ערך די בעסטע. דאָס זיינען „די ניט געענדיגטע ערצעהלונג“, „דאָס אייביגע ווידער־קול“ און „בייס ים“. פון זיי איז „די ניט געענדיגטע ערצעהלונג“ דאָס בעסטע, וואָס דער שרייבער האָט געשאַפען אין וואהרהאפטיגקייט פון געפיהל און אין ערלעבער בעהאַנדלונג. דאָ דערקענט מען באלד, אז דאָס האָט מיטגעלעבט אן אמת אינטעליגענטער מענש, איבער וועמענם קאָפּ די שטורעמס פון דער יוגענד האָבען שוין פערבייגעיאָגט און וועלכער בעטראַכט די פאַסירונגען פון פערזענלייכען לעבען מיט יענער רוהיגקייט, וואָס וועלכער דורך א בריייטען קוק אויף דער וועלט. די ערצעהלונג איז נור א סקיצע פון א שרייבער, וועלכער דערענדיגט ניט זיינע אן אָנגעפאַנגענע ערצעהלונג, וויל זיין פרוי קומט פון דער אָפּעראַ אויפגערעגט פון דער מוזיק, דעם זינגען און די אלגעמיין מענשליכע התלהבות, וואָס א גרויסע מענשענמאַסע רופט ארויס. די סצענע האָט אין זיך פיעל פיזישע ליידענשאפט, אבער „די צארטע פארבען“, מיט וועלכע די קלייניע סצענע ווערט געמאָלען, דעקען איהר איז אין א נעבעל פון דונקעל־גרינעם גאָלד.

„זי איז געווען א יונגע, שהנע, גוט־געבויטע פרוי, פול מיט לעבען און ענערגיע, און זי האָט שטענדיג געפונען אן אויסדרוק פאַר איהר זעלע“, דערצעהלט אונז דער שרייבער.

„אבער גאָר אן אנדער מענש איז ער געווען. אויך אפילו נאָך גאָר א יונגער מאָן, איז ער אבער געווען א מענש וואָס האָט זיך אליין נאָך ניט געפונען. א מענש וואָס טאפט און זוכט נאָך זיין וועג.... ער איז געווען א טרוימער, א דיכטער. געלעבט האָט ער אליין מיט זיין נשמה, מיט זיינע געדאַנקען און פאַנטאַזיעס, און פלעגט זיך אפטמאל פיהלען אויך־זאם אפילו אין גאנץ לעבעדיגער עזעלשאפט. מאַמענטענווייז — זעלטען וועז — פלעגט נאָך א בליטן טאָן לעבען אין איהם, עס פלעגט נאָך א פלאַקער טאָן אן אלט פיערויל, א העלם, א ברענענדיגעס; אבער באלד פלעגט עס פערטונקעלט ווערען דורך די שוואַרצע שאטענס פון זיין טרויעריגער נשמה; עס פלעגט באלד פערלאשען ווערען, און ער פלעגט זיך וויעדער פיהלען אליין — אליין מיט זיך, אליין מיט זיינע פאַנטאַזיעס. אזוי האָבען זיי בויידע אין אויגעס פערשיעדען געלעבט — זי מיט איהר לעבענס־לוסט אין דער געגענווארט, ער מיט זיינע האָפענונגען אויף אן אונבעשטימטער צוקונפט.“

זי האָט איהם ליעב געהאט און ער איהר. ער איז געבליבען אין דער היים צו טרוימען און דיכטען און זי איז געגאַנגען אין די בעסטע ערען א ווערק פון ליידנשאפט, אייפערזוכט און בלוט. א מאַדנעם בילד האָט ער געוואָלט מאָלען, א בילד פון א קעצעלע און א הינטעלע, וואָס האָבען זיך ליעב געהאט און געלעבט אין אין הויז.

„אבער זי איז גיכער געוואקסען פון איהם. גיכער האָט זיך ענטוויקעלט איהר קערפער, איהר מאַיעסטעטישע פיגור, איהר שענקייט. און זי האָט אנגעהויבען פערנאַכלעסיגען איהר פרוינדשאפט. אויפ'ן הויף, וואו איהרע בעלי הבתים האָבען געוואָהנט, האָט זי א שטימע גערופען... א שטימע פון איהר אייגענעם מין... ניט קיין שוואַכע, ניט קיין אויסגעמאַטערטע שטימע איז דאָס געווען... ניט קיין פערפּוירענע שטימע!

און אין די שטילע אבענדען, וועז דער הימעל וואָס האָט בעדעקט דעם הויף, האָט געפינקעלט מיט בריליאנטענע שטערען, און זיי האָבען זיך אין דעם בלויען רוים אזוי ווי געוויגט און בעוועגט, געשוישקעט און ג'סוד'עט זיך אין דער הימעלשער ליעבע — אין דער שטילער, אייביגער האַרמאָניע — האָט יענער רוף געקלונגען ווי א ליעבעס־סערענאַדע, געגען וועלכער איהר יונגע נשמה האָט ניט אויסגעהאלטען... און זי פלעגט פערפאלען וועלכען ביז שפעט אין דער נאַכט...“

מיט דער קצעלע האָט זיך געטראָפען וואָס עס טרעפט זיך מיט אלע קצעלעך, דער סענטימענטאַלער דיכטער אבער פלעגט קוקען אין איהרע אויגען און „זהען אין זיי דעם גרויסען טרויער וואָס האָט זיך געפונען א גע־צעלט אין איהרע זעלע“. דער טרויער אבער, שיינט עס, איז געלעגען טיף בעהאלטען ניט אין

דער קעצעלע, נור אין דעם דיכטער׳ס האַרץ. אונבעוואוסט פאר איהם דרינגט דורך די גאנצע ערצעהלונג א שטילע וועהמוט און דער יאוש פון א שפּעטען הערבסט־טאָג ליגט אויף איהר. פון דרויסען, פון דער מעשה׳לע מיט דער שעהנער קעצעלע, הערט זיך א לייטמאָטיוו פון אייערזוכט איינגעשטילט פון געדאַנקען און בעראבטונגען. און דער לייטמאָטיוו מישט זיך דורך מיט דער שטילער וועהמוט און עס פיהלט זיך א בענקען, וואָס געהט ארוים וווייט איבער די ענגע חדרים פון דעם שרייבער, א בענקען, וואָס פערגעהט ניט מיט די קוסען נאָך דער אָפּערא.

אויסצוזעצען געגען דיזער ערצעהלונג איז נור איהר טעכניק. דער שרייבער איז ניט קיין געניטער ערצעהלער און דער גאנג פון זיין ספּור איז שטענדיג אונטערבראָכען. ער ערצעהלט אונז ניט די פּאַסירונגען איינס נאָך דאָס אַנדערע, נאָר ער כאַפּט זיך אלץ צוריק. דאָס שטערט די שטימונג ביי דעם לעזער, און פון א שאַפּעדען קונסט־פּראָדוקט ווערט מעהר און מעהר א בעטראַכטונג. דער שרייבער צייגט אויך דיזען פעהלער אין אנדערע פון זיינע ערצעהלונגען. צו זאָל דאָס זיין דערפאר, וויל איהם פעהלט דער יוגענדליכער אימפּעט, וועלכער וויל ארונטער־רייסען שטערען פון הימל זיך צו שפּיעלען מיט זיי ?

א גאנץ קורצע סקיצע איז „דאָס אייביגע ווידער־קול", אבער א צארטע און מיטגעלעבטע. א פרוי אין די מיטעלע יאָהרען פערדרעמעלט זיך און דערמאָנט זיך אן איהרען א געשטאַרבענעם געליעבטען. איהר דוכט זיך, אז ער איז נעקומען און רופט איהר פון איהר מאן. איהר האַרץ ציהט איהר צום געליעבטען, איהר פערשטאַנד האלט איהם ביים מאן...

די לעצטע פון די ערצעהלונגען, וועלכע איך האָב אַנגערופען „ערלעבטע", איז אויך די לענגסטע ; זי פערנעהמט א פערטעל פון גאנצען בוך. „ביים ים" איז אן ערצעהלונג פון דעם לעבען פון אינטעליגענטע און האלב אינטעלי־גענטע עמיגראנטען, אין וועלכע פיעלע מאַמעס־טען זיינען אונז היימליך ווי אלטע בעקאנטע. אין א זומער־הויז־ביים ים, ניט ווייט פון אונ־זער גרויסער שטאָדט, האָט זיך איינגעפונען א קאַמפּאניע פון יונגע לייט, וועלכע לאָכען און זינ־גען און ווילען אויך מאכען א גייסטער זיצונג און רוקען א טישעל. אינטערעסאַנטע מענשען טרע־פען מירדא, מייסטע א ביסעל צובראָכען. צווישען זיי איז אויך לעאָן, א יונגערמאן פון א יאָהר דרייסיג, וואָס האָט געהאט די „פּריסטע אידעען און אנזיכטען אויף דעם לעבען און מענשען." ער איז געווען א הויכער, א בריטער, געליבלדעט און א דיכטער. לעאָן האָט א געוויסען אנקלאַנג אן סאנין, זכרונו צדיק לברכה, ער איז אבער מעהר קולטור־מענש ווי יענער און האָט דערצו אן אידיש האַרץ. מען וואָלט געמעגט גלויבען דעם פערפאסער, אז לעאָן איז א דיכטער, וויל ער, דער פערפאסער, איז, קענטיג נאָך זיינע ער־צעהלונגען, זעהר אן עהרליכער מאן, פערווילט זיך איהם נאָר אבדרוקען עטליכע פון לעאָן׳ס פערזון. א מענשען וואָס איז געבילדעט, ניט קיין יונג בחור׳ל און מאכט אזעלכע פערזון, איז שווער, זעהר שווער מוהל צו זיין. עס וואונ־דערט מיר, וואָס דער שרייבער האָט אזעלכע „דיכטונג" פון זיין בעשעפענים דערלאזען צום דרוק. צום ביישפּיעל :

וועט איהר גלויבען — יענעם לויבען
וואָס וועט קונצען מאכען ;
וועל איך פון דערווייטענעם שטעהען,
קוקען וועל איך — אלעס זעהען
און וועל פון אייך לאכען....

אדער אן ערנסטערע ליעד :

דיינע בלעטלעך וויסע ווינקען
מיר מיט ליעבע צו.
אך, מיין נשמה וועל איך טונקען
אין דיינע בשמים דא !....

אונטער דער ווירקונג פון דער נאכט און פון ים, פון דעם פּחד פון גייסטער און פון אן אלטער אינדיאנער לענגעדע געהט לעאָן אוועק פון דער געזעלשאפט מיט דער שעהנער מאריע. מאריע איז אן ארימע, אונשולדיג נארוועגישע מיידעל, וואָס קען זיך נאָך ניט גוט צוזאמענרע־דען מיט די ארומיגע און וועלכע די מענשען פון הויז האבען מקרב געווען. די ליידענשאפט פון לעבען און לוסט צינדט זיך אן אין זיי, ווי א פייערגיגער ראקעט שיסט פלוצלונג אין הימל אריין. אויף מאַרגען אנטלויפט זי און לעאָן, דער סאנין מיט דער אידישער האַרץ, וואַרפט אלעס אוועק צו זוכען די אנטלאפענע מיידעל אום מיט איהר ענדליך חתונה צו האבען, וויל ער וויל „ניט געניסען דאס לעבען דורך די טרע־רען פון אנדערע."

„ביים ים" איז פסיכאלאגיש גוט בעגרינדעט. די כאראקטער־שטריכען פון די פערזאנען זיינען גוט אנגעדייט און זיי בעווייזען דעם שרייבער׳ס קענען פון דיזע נאטורען, אלע, מיט דער אוס־נאהמע פון דער הויפט־פערזאן, דעם דיכטער לעאָן ; ער גיהט אויף שטאָלצעס. ער פערקער־פערט מעהר א גדאַנקען ווי א מענשען פון בלוט און פלייש. די ווירקונג פון שרעק פון דער גייסטער זיצונג, פון דער לעגענדע מיט דער שלאנג אויף די געשלעכטליכע געפיהלען פון לעאָן און מאריען איז זעהר גוט דורכגעפיהרט.

די ערצעהלונג האָט עטליכע שעהנע שטע־לען, בעזונדערס איז צו דערמאָנען דאָס איבער־געבען פון אן אלטער אינדיאנער לעגענדע.

„— און אוינגעשלאפען איז די וועלט. אוינ־שלאפען זיינען אלע : הימעל, ערד און חיות, מענשען און בוימער. און פון אונטער די בערג דאַרט — איבער דעם רוישיגען ים — אלע נאכט, קומט ער, דער גייסט, דער גרויסער גייסט. ווי א ריעזען־

שלאַנג — אַ מענטשיגע — ראָלט ער און קאַטשעט זיך — גרויס.... גרויס, ווי די ערד, וואָס קושט זיך מיט דעם הימעל אויף די בערג, און ווערט בעפרוכטעט פון איהם, האָט איהם געבוירען... גרויס ווי די וועלט... ניט געזעהען פון קיינעם — אונבעמערקט —ראָלט ער, דער שלאַנג דער גרויסער, דער גייסט, דער מענטשיגער — אַהער איבער דעם בריייטען וואַסער ים. ער קאַטשעט זיך און הויבט זיך, מענטשיגער און מענטשיגער, אין דערהויך, אין דערלויפֿנג און אין דער בריט און פילט אַן דעם רויס אין מזרח און אין מערב, אין צפון און אין דרום.

—— און עס גיסט זיך צונויף דער שלאַנג, דער מענטשיגער מיט דעם נאַכט־הימעל, דעם שוואַרצען, און די שטערען ווערען זייער אויגען — מיל־יאַרדען אויגען זייער. און זיי קוקען אין אלע ווינקעלאך פון דער וועלט. און זיהען דאָס וואָס איז געשעהען אין דער וועלט, און ווייסען וואָס עס דאַרף געשעהען אין דער וועלט.

— און דער שלאַנג, דער מענטשיגער, דער גיסט דער גרויסער, וואָס האָט אַנגעפילט דעם רויס אין מזרח און אין מערב, אין צפון און אין דרום — שרייט אויס מיט אַ קול אַן איבערמענטשיגען וואָס פילט אַן די גאַנצע וועלט — אזוי זאָל געשעהן.... — שטאַרקער פון אלע געטער איז דער שלאַנג, דער מענטשיגער, — דער גיסט דער גרויסער — — אַלין איז אין זיין רשות — און אזוי מוז געשעהען....

די דערמאָנטע ערצעהלונגען זיינען די בעסטע אין בוך. נאָך אַ דרייַ ערצעהלונגען וועגען אינטעליגענטע מענשען אַדער קינסטלער, צו וועלכע דער שרייבער שטעהט גיכטיג ניט ווייט, און וועלכע האָבען דערפאר א געווינסען וועדט און אָפּט שעהנע שטעלען. די גרעסטע פון די זאַרט ערצעהלונגען אין „דער פּערל פון דער גהעטאָ". זי האָט גאָר קיין טעכניק ניט. פּיעלע סצענען זיינען איבעריג און עס שיינט, אז דער שרייבער האָט זיי אריינגעשטעלט נור וויל ער האָט זיי געהאַט אַנגעשריבען. דער שוועדפונקט פון דער ערצעהלונג שפּרינגט ארום פון אלטען שניידער צו זיין זוהן, דעם געניע מיט דער פידעל, אַדער גאָר צום גרויסען אויסלענדער מייסטער.

טיפער און עכטער וואָלט געווען „א ווינקעל פון אונזער לעבען", איז דאָס אָבער נור אַן אַנפאַנג און ער ענדע פון א געוואָלטער ערצעהלונג; דער מיטען, דער אינהאַלט, דער פאַרוואָס און פאַר וועז איז ניטאָ. אין „אַהן א נאָמען" גיט דער שרייבער דאָס פערהאַלטען זיך פון אַן אינטעליגענטען מענשען צו דעם פּראָבלעם „גאַסענפרוי", די געפיהלען פון דער פרוי זיינען איהם אָבער גאַנץ פרעמד.

די איבעריגע ערצעהלונגען וויילען צייכענען דאָס אָרימע לעבען פון דער גאַס. דער פערפאַסער צייגט ארוים זעהר פיעל מיטגעפיהל מיט די ערנידריגטע און בעלויידיגטע און פיעל מענשענלייעבע, אָבער דאָס לעבען פון דער אָרימער גאַס קען ער ניט מאָלען. עס בלייבט נור א סענטימענטאַלער איינדרוק פון אָרימע מענשען.

דאָס איז איינער פון די שוואכסטע פונקטען פון אַרדיטשעוו, וואָס ער איז אזוי סענטימענטאַל. געדאַנקען און געפיהלען וועלען אָפּט פערטרונקען אין א ים פון סענטימענטאַלער וווייכקייט. וועניגער וווייכקייט, וועניגער לירייזם וואָלט געשאַפען בעסערע ערצעהלונגען.

דער פערפאַסער רופט אַן זיין בוך „ערצעהלונגען פון דעם אידישען לעבען אין אמעריקא", און דאָך האָבען זיינע סקיצען ניט קיין בעזונדערס אידישעס און זעהר וועניג אמעריקאנישעס אין זיך. די האַנדלונגען האָבען זיך געקענט פאַסירען אין דייטשלאַנד אָדער פראַנקרייך פונקט אזוי גוט. עס פעהלט אין אַרדיטשעוו'ס מענשען דער עטנישער צוזאַמענבונד צום אידישען פאָלק. אמת, זיי זיינען אידען, אָבער מיט וועניגע אויסנאַהמען, האָבען זיי אויך געקענט זיין רוסען. נאָך וועניגער פיהלט זיך ארוים אין דעם בוך אמעריקא, חוץ דורך קלייניקייטען. דאָס כאַראַקטעריסטיש אמעריקאנישע, וואָס דער לעזער אין רוסלאַנד זאָל קענען נעמען פאר א קענצייכען פאר אונזער גרויסער מדינה, פעהלט אין דעם בוך.

„אין שטראָם פון לעבען" מאכט מיר גלויבען, אז אַרדיטשעוו וועט געפינען זיין בעסטען ערפאָלג אין דער בעהאַנדלונג פון אינטעליגענטע מענשען און זייערע פּראָבלעמען, און אונזער ליטעראטור דארף האָבען געבילדעטע שרייבער, וואָס זאָלען קענען מאָלען דעם אינערליכען לעבען פון אונזער אינטעליגענץ.

ב. האפמאן

וויסענשאפט אדער פלפול?

א קריטישע אבהאנדלונג איבער „כשר און טרפה און אנדערע מצוות" פון ב. פייגענבוים

אם הייסט דען פאטריאטיש ווירקען?... בעקעמפען שענדליכע פארוטהיילע, אוועקנעהמען ענגהערציגע מיינונגען, אויפקלערען דעם גייסט פון פאלק... ווי קען מען דען מעהר פאטריאטיש ווירקען?"

דיזען שעהנעם גראנק פון דעם גרויסען דייטשען דיכטער געטהע האט ב. פייגענבוים געשטעלט פאר א מאטא אויף דאס ערשטע בלעטל פון זיין „כשר און טרפה". דאס ציעל פון מחבר מיט זיין בוך, הייסט עס, איז א פאטריאטישעס: אויפקלערען דאס פאלק ישראל.

נאך דיזען פאטריאטישען מאטא פון געטהע, וואס שטעהט אויפ'ן ערשטען בלעטל פון פייגענבוים'ס „כשר און טרפה", געפינען מיר אין א פאאר בלעטלעך ארום א צווייטע מאטא, אין שוין ניט פון געטהע, נור פון מדרש איכה.

„גלתה יהודה. עכום אינם גולים? אלא אע"פ שגולים אין גלותם גלות. עכו"ם שאוכלים מפתם ושותים מיינם אין גלותם גלות. אבל ישראל שאין אוכלים מפתם ואין שותים מיינם גלותם גלות."

דאס טייטש: „אידען זיינען פערטריעבען געווארען פון זייער לאנד אין גלות. זיינען אבער די גויים ניט פערטריעבען געווארען פון זייערע לענדער אין גלות? — די גויים וואס עסען איינע פון די אנדערע פון זייער ברויט און טרינקען פון זייער ווין איז זייער גלות קיין גלות ניט. אבער די אידען, וואס עסען ניט פון זייער ברויט אדן טרינקען ניט פון זייער ווין איז טאקע זייער גלות א גלות."

צו דיזער מאטא מאכט פייגענבוים די פאלגענדע בעמערקונג:

„און מיט דעם גיט אונז דער מדרש ניט-ווילענדיג דעם ריכטיגען וועג, ווי מיר קענען אליין ארויסגעהן פון גלות... עס ליעגט אין אונזערע אייגענע הענד."

א קלייניגקייט דארף אגב אורהא בעמערקט ווערען. פייגענבוים זעצט איבער דאס ווארט „מפתם" ניט „פון זייער ברויט", נור „פון זייער פלייש". שרייבענדיג וועגען „כשר און טרפה" האט עס איהם בעסער געפאסט צו פערטייטשען „פת" פלייש, אויידער ברויט. נור ניט אין דעם געהט עס. מיר וועלען בעסער זעהן ווי עס האבען זיך ביי פייגענבוים'ען פעראייניגט געטהע מיט'ן מדרש איכה און וואס פון דיזער פעראייניגונג איז ארויסגעקומען.

דער מדרש איכה גיט אונז, הייסט עס, ניט-ווילענדיג דעם ריכטיגען וועג, ווי מיר קענען אליין ארויסגעהן פון גלות.... אזוי זאגט אונז פייגענבוים. עס ליעגט אין אונזערע אייגענע הענד. מיר דארפען נור קויפען דאס ביכעל „כשר און טרפה", עס גוט דורכלעזען, נאכדעם אריינגעהן צו א גוי'שען קצב, קויפען ביי איהם א פאר פונט חזיר-פלייש מיט א פונט זאדיק-פלייש, עס אויסקאכען אין א מילכיגען טעפעל, אונטער-בראטען עס א ביסעל אויף פוטער, אין א פלויישיגע פאן, עס אויפעסען אונגעוואשען, אהן א ברכה און אהן בענשען, פערטרינקען מיט א גלעזל יין-נסך און — מיר זיינען אויסגעלייזט פון גלות.

א מיטעל דאכט זיך אן איינפאכער און ניט קיין שווערער, און דאך זיינען מיר אזעלכע שוטים, אזעלכע ווילדע מענשען און ליעגען נאך אלץ אין גלות, אפילו פייגענבוים אליין אויך...

יא, וועז מיר זאלען גלויבען פייגענבוים'ען, וואלט שוין לאנג געקומען די גאולה פאר אידען, וועז זיי וואלטען נור ניט געווען אזעלכע בעל-גאוות און וואלטען זיך ניט איינגערעדט, אז זיי זיינען אתה-בחרתנו'קעס.

אט זעהט אליין, וואס דער רבי זאגט:

— — —„איך זארג זיך פאר די מיליאנען אידען, וואס ווילען אייביג בלייבען צוויישען אנדערע פעלקער. איך ווייל, אז זייער עלענדקייט זאל אויפהערען. איך ווייל, אז זיי זאלען לעבען בשלום מיט זייערע שכנים, פערברידערט מיט זיי אין איין נייע, ראציאנעלע וועלט-קולטור."

„דאס איז די איינציג-מעגליכע ערלייזונג פון דיזע מיליאנען אידען — זייער אינציג-מעגליכע בעפרייאונג פון זייער פסיכאלאגישע אויסנאהמס-לאגע; פון זייער עלענדע לאגע אלס „פרעמדע" צוויישען אונפריינדליכע „פרעמדע".

— — — —

זיינע פארצייטיגע ווילדהייטען זיינען די עדעל־סטע מענשליכקייט." (כשר און טרפה, זייטע 6.)

אלזא, קלאר און דייטליך. מיר וואלטען שוין געווים לאנג געלעבט בשלום מיט אונזערע גוי'שע שכנים, מיר וואלטען שוין לאנג געווען מיט זיי פערברידערט, וועז מיר וואלטען נור ניט געווען אזוי פערזונקען אין אונזערע פאלשע אייר־בילדונגען, דאם אלע פארצייטיגע אידישע ווילד־הייטען זיינען די עדעלסטע מענשליכקייט.

אויב דאם איז טאקע אזוי, וואלט איך מיט געוואלט פייגענבוים געמאכט געשעפט. איך נעהם איבער דאם שוועדע שטיקעל ארבייט צו פועל'ן ביי אונזערע אידען, אז זיי זאלען אויפ־הערען צו קוקען מיט פעראכטונג אויף די גויים און אז זיי זאלען לעבען מיט זיי בשלום, ניט מאכען אויף זיי קיין פאגראמען, ניט מאכען פאר זיי קיין אויסנאהמס־געזעצען, זיי ניט פערפאלגען און ניט פערהאסען, איך וועל אפילו פועל'ן, אז זיי זאלען ניט אבלאכען פון זיי. און זאל גענא־סע פייגענבוים נעהמען אויף זיך דאם ליכטערע שטיקעל ארבייט עם צו פועל'ן ביי די גויים, וואם האבען ניט קיין דינים פון כשר און טרפה און מעגען עסען ביי אידען ניט נור קוגעל, נור אפילו אן איינגעפרענגלטען אתרוג, מיט וועלכען מען האט א גאנץ סכות געבענשט...

פאר מיר איז גראד פייגענבוים'ס איינלייטונג צו זיין „כשר און טרפה" מעהר אינטערעסאנט, ווי דאם בוך גופא, ווארום פון דער איינלייטונג זעהט מען שוין, אז מיר האבען דא צו טהון מיט א משכיל פון דעם אלטען שניט, וואם מוסר'ט דאם פאלק ישראל, אז זיי זאלען ווערען מענשען גלייך. און טאקע פון דיזען אלטען משכיל'שען שטאנדפונקט איז דאם גאנצע ביכעל געשריבען געוואָרען. די גאנצע „וויסענשאפט" פון „כשר און טרפה" קלאפט אין איין פונקט: זייט ווייסען, אידען, אז אייער אונגליק בעשטעהט אין דעם, וואם איהר זונדערט זיך אב פון אלע אנדערע פעלקער, וואם איהר זייט גרויסע בעל־גאוות, אתה בחרתנו־ניקעם. ווארפט אווק אייערע וויללדע מנהגים, צוברעכט די וואגד וואם שיידט אייך אב פון די פעלקער און עם וועט זיין גוט און וואויל צו אייך.

און בלייבענדיג דער אלטער משכיל מיט זיינע אלטע השגות וועגען די אידישע אבנגזונ־דערטהייט פון אלע אנדערע פעלקער, שטעלט זיך גענאסע פייגענבוים פאר, אז ער לעבט אין די גוטע אלטע השכלה צייטען, אין די צייטען פון ביבלישע קריטיק און אפיקורסות. אין יענע אלטע גוטע צייטען האבען זיך געפרוכפערט און גע־מעהרט אפיקורסים פון פערשיעדענע מינים. אנדערע האבען גלייקענט שטיין און ביין, גע־לייקענט אין גאט, אין משיח'ן און אפילו אין „ננתקה"... אנדערע, וואם זיינען ניט געווען אזוי דרייסט צו לייקענען אין אלין, האבען גע־פרובט ערקלערען די נסים און די דינים פון דער תורה על פי חוקי הטבע, נאך די געזעצען פון דער נאטור. דאם זיינען כלומר'שט געווען אונ־זערע ראציאנאליסטען.

אויף די אלע ביבעל־קריטיקער און אפיקורסים איז שוין לאנג אנגעווענדעט שימעל, און מען האט זיי פערגעסען וויי טויטע. נור געוואסע פייגענבוים קען זיי ניט פערגעסען, פאר איהם שטעהען זיי ווי לעבעדיגע פאר זיינע אויגען, אין אין זיין „כשר און טרפה" פיהרט ער מיט זיי זעהר א שארפע פאלעמיק, וואו ער צורייבט זיי אין אש און שטויב.

ארעמע ראציאנאליסטען, אפילו אין קבר לאזט אייך פייגענבוים רוהיג ניט ליעגען!

מיר דארפען אבער גענאסע פייגענבוים'ען בערוהיגען. אין דעם אידישען קוואַרטאל הערשט לחלוטין ניט די געפאהר פון די געשטארבענע ראציאנאליסטען, און וואלט ער זיי נור ניט געווענדט פון קבר, וואלטען מיר אפילו געהאט פערגעסען, אז זיי האבען א מאל עקזיסטירט. פון דער אנדערער זייט אבער מוזען מיר גענאסע פייגענבוים'ען לייידער א ביסעל צושטערען זיינע האפנונגען, וואם ער לעגט אויף דער אבשאפונ: פון כשר און טרפה, אז דאם וועט מקרב זיין די גאולה פון די אידען אין גלות. וועז מיר זאלען אפילו אלע בנערנו ובזקנינו מיט ווייב און קינד אנפאנגען עסען חזיר־וואורשטלעך אום יום כפור און פערבייסען מיט זויערמילך, וועט נאך אלץ דערפון די גאולה ניט קומען. און אויב גענאסע פייגענבוים האט שוין יא געפונען פאר נויטיג צו מוסר'ן דאם פאלק ישראל, האט ער ניט גע־דארפט פערגעסען, אז מיר לעבען איצט אין א גאנץ אנדער צייט, ווי אין די השכלה־צייטען. און אין דיזער צייט, וואס מיר לעבען איצט, איז נויטיג א גאנץ אנדער מוסר. מען דארף זאגען: אידעלעך, זייט ניט קיין מה־יפית'ניקעם, לעקט זיך ניט אונטער צום פריץ נור דערפאר, וואם ער איז א גוי. געדענקט אידעלעך, אז אויב איהר זייט ניט קיין אתה בחרתנו'ניקעם, זייט איהר אבער דאך ניט ערגער פון די גויים, בוקט זיך ניט און שמייכעלט זיך ניט צום גוי נור דערפאר, וואם ער איז א גוי, האלט זיך אליין ווי מענשען, וועז איהר ווילט, אז אנדערע זאלען אייך האלטען פאר מענשען.

און גענאסע פייגענבוים וויים גאנץ גוט, אז אין דער איצטיגער צייט, ניט קוקענדיג אויף אלע נאציאנאליסטישע „בעוועגעכצען" און „שרייבעכצען" הערשט דער מה־יפית־איד אין אונזער קוואַרטאל, עם איז א נייער מה־יפית'ניק, וואם ווערט די כפרה פאר'ן גוי ניט נור צוליעב דאם שטיקעל פרנסה, נור סתם אזוי, ווייל ער האט געהאט די זכיה געבאָרען צו ווערען א גוי און ניט קיין איד.

נור פאר גענאסע פייגענבוים האט עס גע־לוינט בעסער צו פערגעסען, און אונז פארשטעלען דעם אידען, וואם זוכט זיך אבצוזונדערען פון דעם גוי, כדי עס זאל נויטיג זיין א ביכעל פון „כשר און טרפה". גענאסע פייגענבוים האט

אויך געמוזט לעבעדיג מאכען צוריק די ראציאָנאליסטען, וועלכע וואָלט ער ניט געהאט מיט וועמען צו פּאָלעמיזירען, און אין דעם ביכעל „כשר און טרפה" וואָלט געפּעהלט דער וויכטיגסטער עלעמענט — ראטעוונען די קאָנטרי פון געפּאהר...

דאָך מוז איך זאָגען, וועלכע פייגענבוים וואָלט זיך ניט געשטעלט דאָס ציעל אויסצוזוען די אידען פון גלות דורך „כשר און טרפה", און וועלכע ער וואָלט זיינע חקירות ניט געבויט אויף די פּאָלעמיק מיט די לאַנג־געשטאַנענע ראציאָנאליסטען, וואָלט זיין חבור זעהר פיעל געווואונען. דאָס בוך וואָלט געטראָגען א סך מעהר אַן אביעקטיוועז כאראקטער אוּן עס וואָלט געהאט פיעל מעהר פרעטענזיעס אויף וויסענשאפט, ווי דאָס איז איצט דער פאל.

* * *

דער שטאַנדפונקט פון גענאָסע פייגענבוים, אז ביי דער בעטראַכטונג פון כשר און טרפה אדער אנדערע אידישע דינים זאָל מען זוכען ניט דעם צוועק, נור די אורזאכע, איז געווים א ריכטיגער. אַן אנדער שטאַנדפונקט קען איבערהויפט ניט עקזיסטירען. דעם פעהלער אבער, וואָס דער מחבר מאכט, איז דער, וואָס ער האָט גענומען אויף זיך א פּאָדריאד דורכצופיהרען דיזען שטאַנדפונקט אומעטום, וואו עס לאָזט זיך אוּן וואו עס לאָזט זיך ניט. דער כלל, אז רעליגיאָנען זיינען געשאפען געוואָרען ניט צוליעב וועלכען־עס־איז צוועק, נור זיי זיינען ענטשטאַנען דורך געווייסע אורזאכען, קען זיין ריכטיג, וועלכע אפילו מיר געפינען אייניגע דינים, וועלכע ענטשפרעכען יא א געוויסען צוועק. פייגענבוים אליין פערזיכערט דאָך אונז, אז ער וויל בעטראכטען די אלע אידישע דינים פון א קולטור־היסטאָרישען שטאַנדפונקט, די רעליגיאָנען אוּן די דינים, היסט עס, זיינען ניט מיט אין מאָל געשאפען געוואָרען, נור זיי האָבען זיך שטופענווייז ענטוויקעלט, היינט וואָרום קען ער ניט דערלאָזען, אז אין געוויסע צייטען האָבען זיך געפונען מענשען, וועלכע האָבען געקענט „אריינשמוגלען" אין דער רעליגיאָן וועלכען־עס־איז דין צוליעב א געוויסען צוועק? אוּן וויים דען ניט פייגענבוים אליין, אז עס זיינען דורך די בעלי הגמרא איינגעפיהרט געוואָרען א גאנצע רייהע דינים, ביי וועלכע עס איז אויסדריקליך געזאָגט געוואָרען, אז זיי זיינען נור משום סכנה. אין דיזען פאל איז גאנץ גלייך, אויב די בעלי הגמרא האָבען באמת וואָס פערשטאנען פון דאָקטאָריע, צי זיי האָבען נור עמיינט, אז זיי פערשטעהען.

די מעשה איז אָבער, אז פייגענבוים פערזיכערט אונז בלויז נור, דאָס ער וועט בעהאנדלען כשר אוּן טרפה אוּן די אנדערע מצוות פון קולטור־היסטאָרישען שטאַנדפונקט, באמת אבער ערפילט ער ניט זיין פערזיכערונג. וועלכע ער וואָלט געווען קולטור־היסטאָריש, וואָלט ער ניט געקענט צונויפמישען אין איין קאָשע תורה שבכתב אוּן תורה שבעל פה. ער וואָלט געמוזט אָבטהיילען תורת משה פון דעם תלמוד אוּן בויידע בעטראכטען אין זייער ענטוויקלונג. פייגענבוים אָבער מישט צוזאמען קאָשע מיט לאָקשען. דער כלל פון אין מוקדם ומאוחר בתורה איז ביי פייגענבוים'ען גאָר נישט פעסט פון זיינע ישיבה יאָהרען, אָבער ביי קולטור־היסטאָרישע פאָרשונגען מוז מען זיך האַלטען, אז עס עקזיסטירט דאָך א מוקדם ומאוחר, וואָרום דאָס שפּעטער איז אלע מאל א פאָרטעצונג פון דעם פריהער.

אוּן פערגעסענדיג זיין פערזיכערונג, אז ער וועט זיין קולטור־היסטאָריש, שלעפט גענאָסע פייגענבוים צוזאמען אלע בעלי התלמוד אין איין פעקעל אוּן פטר'ט זיי אלעמען אָב מיט איין שטריך פון פעדער, אז זיי זיינען אלע גלוען גראָבע עם־הארצים אוּן דומע יונגען. אוּן ביי די בעלי־מלאכות אוּן די פרויען פאר וועמען „כשר און טרפה" איז געשריבען גלוואָרען, ווי פייגענבוים דערצעהלט אונז, קען זיך אויסביללדען א מיינונג, אז די בעלי־התלמוד, אָנהייבענדיג פון ערשטען תנא אוּן ענדיגענד מיט דעם לעצטען אמורא האָבען זיך אלע פערזאמעלט אין א קלויז אוּן האָבען אויפגעשריבען דעם תלמוד. איהר וועט ביי זיי פוּנקט, אז דאָרטען אין קלויז איז אין דערזעלבער צייט אויך געזעסען רש"י מיט דעם מחבר פון יורה דעה אוּן האָבען אונטערהאַלפען אין פערפאסען דעם תלמוד.

אוּן פון וואַנען קומט עס? זאָל איך דאָ זוכען א צוועק, אדער אַן אורזאכע? איך מיין, אז דאָ זיינען פאראן ביידע. פייגענבוים האָט זיך אָנגענומען א פאָדריאד צו בעווייזען, אז עס איז ניטאָ קיין דין, קיין מצוה, וואָס זאָל האָבען וועלכען־עס־איז צוועק אוּן נוצען, אוּן דיזער פאָדריאד האָט איהם געבראכט דערצו, אז ער זאָל ניט קענען זיין קולטור־היסטאָריש אוּן ניט וויסענשאפטליך.

פייגענבוים וויל אונז, למשל, בעווייזען, אז די דינים פון כשר אוּן טרפה זיינען ניט איינגעפיהרט געוואָרען צוליעב וועלכע־עס־איז היגיענישע צוועקען. ער וויל אָבער דערביי זיין וויסענשאפטליך אוּן אויפווייזען פון פערשיעדענע פסוקים פון תנ"ך אוּן מאמרים פון גמרא, אז ביי אידען האָט מען פון היגיענע ניט געקענט וויסען, וויל דאקטאריע איז געווען פערבאטען. וואָס טהוט מען אָבער, אז אין תנ"ך געפינען זיך א פאָר ערטער, וועלכע בעווייזען, אז דער כלל איז ניט קיין ריכטיגער, געפינט פייגענבוים אַן עצה אוּן ערקלערט אונז, אז דאקטאריע איז נור געווען פערבאטען פאר אינערליכע קראנקהייטען, אָבער ניט פאר אויסערליכע, פאר וואונדען הויסט עס... איז אבער וויעדער א צרה מיט א גמרא אין סנהדרין, וואו עס שטעהט, אז א תלמיד חכם טאר ניט וואהנען אין א שטאָדט, וואו עס איז קיין דאקטאר ניטא, הויסט עס דאָך, אז דער כלל האלט וויעדער ניט אוים! ראטעוועט זיך גענאָסע פייגענבוים מיט א רש"י. טרעפט אבער נאָך

א גרעסער אונגליק: אין אן אנדער אָרט פון דער גמרא וואלט דערצעהלט, אז אין בית המקדש איז געווען אנגעשטעלט א ספּעציעלער דאקטאר מיט'ן נאמען בן אחייה, וואס פלעגט דאלפּען קורירען די כהנים פון בויך־שמערצען. אזוי ווי די כהנים, שטעהט עס דארטען, פלעגען ארום־גיהן בארפוס אויף די שטיינער פון בית־המקדש און פלעגען עסען פליישׂ און טרינקען וואסער, פלעגען זיי אפט קריגען בויך־שמערצען און בן־אחייה האט געוואוסט, וועלכע וויינען זיינען גוט פאר בויך־שמערצען. איז דאך וויעדער א קשיא! שרעקט זיך אבער פייגענבוים ניט אב. אט וויסען מיר גאר, אז לויט קניפּ'ס מעטאדע איז גאר געזונד צו גיהן בארפוס אויף קאלטע שטיינער. היינט זעהט וואס פאר אן עס־הארץ דער דאקטאר בן אחייה איז געווען, אז אפילו פון קניפּ'ס מעטאדע האט ער ניט געוואוסט!...

און וואלט פייגענבוים געוואלט זיין קולטור־היסטאריש און וואלט ער קיין פאדריאדען אויף זיך ניט געזומען, וואלט ער די סתירות פון די גמרא און פון תנ"ך געקענט פערענטפערען זעהר לייכט. די גמרא איז ניט געשריעבען געוואלרען אין איין צייט און ניט פון איין מענשען, און עס האבען זיך געקענט געפינען אזעלכע, וואס האבען יא געהאלטען פון דאקטאריע און האבען אויף עטוואס געוואוסט. און אויף דעמזעלבען אופן האט ער אויף געקענט רעכט מאכען די פסוקים פון תנ"ך. אבער געוואס פייגענבוים געפינט זיך ביי זיינע פארשונגען מעהר אונטער דעם איינפלוס פון דער גמרא, ווי פון די וויסענשאפטליכע מעטאדען. אין איהם ערוועקט זיך דער אלטער כח הפלפול און די אלטע געוואהנהייט פון גמרא־לערנען, וואו מען דארף איינלערנען דעם פשט אזוי, אז עס זאל ערגעץ קיין סתירה ניט זיין.

עס איז דערביי וועדטה צו בעמערקען, אז ביי דער עקסקורסיע, וואס פייגענבוים מאכט צו כאפּען די גמרא אין עס־הארצות אין דאקטאריע, בעווייזט ער אליין אין דעמזעלביגען געגענשטאנד ניט קיין איבריגס גרויסע לומדות.

אין דער גמרא איז פארהאן א דין, דאס וועז א רויבטהיער שטעלט אריין זיינע נעגעל אין א בהמה, איז דורך דעם די בהמה טרפה. נור וואס איז דער טעם? זאגט די גמרא, וויל דאס רויבטהיער פערגיפטעט מיט זיינע נעגעל די בהמה.

פייגענבוים בעהויפטעט, אז דער טעם קען ניט אויסהאלטען די קריטיק פון דער נאטור־וויסענשאפט. און ער איז גערעכט. אבער דער־ביי בעווייזט ער, אז ער אליין, דער קריטיקער, האט אויף ניט קיין גרויסע ידיעה אין דער נאטור־וויסענשאפט. אט הערט, וואס ער זאגט:

„די נעגעל פון דער חיה שאדען דער בהמה וועניגער ווי א שטאף מיט א טשוואק. א טשוואק, וועז ער איז פערהאפּטעט, קען ברענגען בלוט־פערגיפטונג. די נעגעל קענען פון זיך קיין בלוט־פערגיפטונג ניט ברענגען, סיידען וועז עס טרעפט, אז די חיה האט זיך פון דער ערד עפעס גיפטיגעס אונטער די נעגעל."

זאל מיר גענאסע פייגענבוים מוחל זיין, וועז איך וועל איהם זאגען, אז ער אליין וויים אויך ניט פון וואנען עס קומט בלוטפערגיפטונג. מען קען בעקומען בלוטפערגיפטונג אפילו פון ניט א פערהאפּטעטען טשוואק און אויך פון די נעגעל פון א חיה, וועז זיי האבען אפילו ניט אריין־גענומען עפעס גיפטיגעס פון דער ערד. בלוט־פערגיפטונג קען מען בעקומען פון יעדער וואונד.

אזעלכע ביישפיעלען פון ניט קיין גרויסע לומדות אין דער נאטור־וויסענשאפט און אין דער מעדיצין קען מען אין פייגענבוים'ס „כשר און טרפה" געפינען, נור ניט דאס איז מיין אויפגאבע. איך האב נור געוואלט בעווייזען וויי וויט דער פאדריאד, וואס פייגענבוים האט אויף זיך געזומען, האט איהם ארבעפיהרט פון וויסענשאפטליכען וועג, און געבראכט דערצו, אז מיר האבען אין זיין „כשר און טרפה" מעהר פלפול ווי וויסענשאפט.

איך וויל דאס ברענגען א ביישפיעל פון פייגענבוים'ס „וויסענשאפטליכע" בעגרינדונג:

איז חזיר שעדליך, אדער אונשעדליך? פייגענבוים זאגט, אז עס איז אונשעדליך, אין אט איז די בעגרינדונג:

„די סטאטיסטיק איז די זיכערסטע אויפ־קלערונג: די מחמד'אנער עסען ניט קיין חזיר און די קריסטען יא; וואו מחמד'אנער וואהנען אפילו אין איין שטאדט מיט קריסטען, זיינען אויך ביי די מחמד'אנער, גלויב איך, געווויס ניטא וועניגער קראנקע און טויט־פעלע, ווי ביי קריסטען."

ווי געפעלט אייך אזא מין „וויסענשאפט־ליכער" ארגומענט? וועז פייגענבוים זאגט אייך, אז „די סטאטיסטיק איז די זיכערסטע אויפקלערונג", מיינט איהר דאך, אז ער וועט אייך דא געבען א סטאטיסטיק וועגען קראנקהייטען וואס קומען פון טריכין, וועלכער געפינט זיך אין חזיר־פליישׂ, און פון קרעפּטין, וואס געפינט זיך אין אנדערע פליישען. אזא סטאטיסטיק אבער האט גראד ניט פייגענבוים, גיט ער אייך אנשטאט איהר א „גלויב איך". ווי איז אבער דער דין, אז איך וויל ניט גלויבען?...

עס איז אונמעגליך זיך אבצושטעלען אויף אלע „לומדות'ע" און „וויסענשאפטליכע" ארגומענטען, וואס פייגענבוים געברויכט אין זיין „כשר און טרפה" צו בעגרינדען זיינע מיינונגען, וואו זיי לאזען זיך ניט בעגרינדען. מען האט דערצו געדארפט אנשרייבען א גאנצען בוך. איך וועל זיך דעריבער נור אבשטעלען אויף נאך א פאר ביישפיעלען און עס וועט זיין גענוג.

אז שחיטה איז ניט איינגעפיהרט געוואָרען צוליעב צער בעלי חיים, קען פערשטעהן יעדער פערנינפטיגער מענש, אזוי ווי יעדער איז זיכער אז מילה איז ניט איינגעפיהרט געוואָרען צוליעב

געזונדהייטס־צוועקען. אונז איז דאָ נאָנץ גלויך, וועז עס האָט זיך אפילו שפעטער ארויסגעוויזען, אז שחיטה איז א לייכטערער טויט פאר דער בהמה און אז מילה איז א גוטע שוץ פאר געוויסע געשלעכטליכע קראנקהייטען. דאָס קען זיין א שענער צופאל און וווייטער נישט. דער פאר־שער האָט דאָ נור די אויפגאבע אויסצוזוכען די אורזאכען דורך וועלכע ביי אידען זיינען איינ־גיפיהרט געוואָרען די דינים פון שחיטה און מילה. וועז ער טהוט עס אויף דעם קולטור־היסטאָרישען וועג און בעווייזט אונז, אז אויך ביי פערשיעדענע אנדערע פעלקער זיינען געווען אזעלכע מנהגים און געפינט די אורזאכען פון דיזע מנהגים, איז זיין ארבייט געטאָן. פאר פייגענבוים'ן איז דאָס אבער וועניג. ער וויל אייך דערווייזען, אז אפילו על פי צופאל טאר אויך ניט טרעפען, אז א אידישער דין אדער א מצוה זאָלען עפעס טויגען. עס פערשטעהט זיך, אז דאָ קען ער שוין מיט דער וויסענשאפט זיך ניט בענוצען און מוז נעהמען צו הילף פלפול און בויך־סברות.

וועלען דעם, אז די אידישע שחיטה איז פערבונדען מיט וועניגער צער בעלי חיים, ווי אלע אנדערע מינים טויטען פון בהמות, זיינען גע־שריבען געוואָרען א סך ביכער. א זעהר וויכטי־גע און וויסענשאפטליכע ארבייט האָט געשריע־בען דר. דעמבא, וועז אין רוסלאנד האָט מען געוואָלט פערבאָטען די אידישע שחיטה. געגען דער אידישער שחיטה זיינען קיין וויסענשאפט־ליכע וועדק נאָך ניט געשריעבען געוואָרען. ניט זייענדיג קאמפעטענט אין דיזער פראגע, האָט געמאָסע פייגענבוים מיט א גאנץ רוהיגען גע־וויסען געקענט לאָזען די ענטשיידונג פון דיזער פראגע צו קאמפעטענטע. און וועז אפילו אלע וועלען קומען צום בעשלוס, אז די אידישע שחיטה איז פערבונדען מיט וועניגער צער בעלי חיים פאר די בהמה, וועט דאָך קיינער ניט קע־נען בעשליסען, אז די אידישע שחיטה איז טאקע פון אנפאנג אן אייגענפיהרט געוואָרען צולייב צער בעלי חיים. פייגענבוים'ן דערלאָזט אבער ניט דאָס האָרץ. און אז ער האָט שוין גאָר ניט וואָס צו זאָגען, האָט ער אייך אזא מין ארגומענט:

„פון די אלע שרייבער פיר און געגען שחיטה איז נאָך קיינער ניט געווען אליין קיין בהמה ביי דער שחיטה, און אזוי ווי אין ביידע צדדים זיינען דאָ גלייכע חכמים און קענער, איז דער פראָסטער שכל מחייב, אז זיי ביידע טרעפען בלויז, זיי זיינען זיך בלויז משער, און זייערע טענות האָבען דערביבער קיין שום וויסענשאפטליכען ווערט ניט."

ווי איהר זעהט וועט מען די ענטשיידונג פון שחיטה מוזען איבערגעבען צו די בהמות גופא, וואָרום פון די אלע פראָשער איז נאָך קיינער ניט געווען אליין קיין בהמה ביי דער שחיטה, און גאָט וויים אויב מען וועט אזעלכע האָבען... אין פראָשער בהמות וואָלט אפשר קיין מאנגעל ניט געווען, אבער אליין געהן צו דער שחיטה איז א צווייפעל, אויב זיי וועלען עס טהון...

איז אבער גראָד פאראן אונטער די דינים פון שחיטה אזעלכע, וואָס האָבען יא א שייכות מיט צער בעלי־חיים. צום ביישפיעל די דינים וועגען חלף, אז ער זאָל זיי אָהן פגימות. דאָרויף געפינט אבער פייגענבוים גלייך א תרוץ, אז דאָס איז ניט צולייב צער בעלי־חיים, נור צולייב דעם, אז דאָס בלוט זאָל בעסער אבלויפען. דאָס איז אמת, אזא מיינונג איז טאקע דאָ אין דער גמרא, אבער עס זיינען אויך פאראן מיינונגען, אז דאָס איז וועגען צער בעלי חיים. געגאָסע פייגענבוים האָט, ווי עס שיינט, געלערנט די דינים פון שחיטה נור פון גמרא חולין, די דינים פון שחיטה געפינען זיך אבער אויך אין אנדערע טהיילען פון דער גמרא. וועז ער וואָלט זיך ניט געפוילט פון מוז נעהמען אין גמרא עבודה זרה, וואָלט ער דאָרטען וואָס געפינען וועגען צער בעלי חיים אויך.

עס פערשטעהט זיך, אז פון א גמרא קען זיך די מיינונג וועגען שחיטה ניט ענדערן. אבער צו וואָס נאָך דער פאָדריאָד צו בעווייזען פון אומעטום, אז שחיטה האָט קיין שייכות ניט מיט צער בעלי חיים? עס איז דאָך ניט וויסען־שאפטליך און ניט קולטור־היסטאָרישׂ צונויפצו־שלעפען די דינים פון שחיטה, וואָס געפינען זיך אין תורת משה און אין תלמוד און מאכען פון זיי איין קאשע. דאָס איז ניט מעהר ווי פלפול. און נענאָסע פייגענבוים שטערט זיך נאָך ניט עווענטועלע אנגען מיט אזא קנאק:

די איבריגע פעק מיט איינצעלנע פישטשיוו־קעם פון הלכות שחיטה זיינען אזוי ווי אלע איינ־צעלהייטען ביי אלע רעליגיעזע צערעמאָניעס: עס איז „ענטוויקעלטער" פאנאטיזמום פון מענ־שען, וואָס האָבען זיך ניט געהאט מיט עפעס אנדערש אבצוגעבען.

„אט דאָס איז די טרוקענע זיכערע וואהר־הייט וועגען די אלע זאכען. דאָס איז ניט קיין טרעפענטסען, ניט קיין דרייד'לעך, ניט קיין פשט'לעך, ניט קיין השערות, נור וויסענשאפט־ליכע וואהרהייט."

יא „וויסענשאפטליכע וואהרהייט" גע־פוטערט מיט פלפול. אגב, ווי געפעלט אייך דאָס לשון פון „פישטשיווקעם" און „טרע־פענטסען"?

און עהנליכע וויסענשאפט געפוטערט מיט פלפול גיט אונז נענאָסע פייגענבוים וועגען מילה. דאָקטוירים געפינען, אז די אידישע מילה איז א גוטעם שוץ־מיטל געגען אנשטעקונג פון וועני־רישע קראנקהייטען. עס פערשטעהט זיך, אז דאָס איז נור א צופאל. צולייב היגיענישע צוווי־קען איז מילה ביי אידען ניט אייגענפיהרט געוואָרען. פייגענבוים'ס הארץ דערלאָזט אבער ניט, אז אפילו דורך א צופאל זאָל א אידישער דין אדער מנהג שטימען מיט דער היגיענע, און

ער גורט אן זיינע לענדען ארויסצוטרעטען אין א פאלעמיק מיט די דאקטוירים. איז אבער פיי־גענבוים ניט קיין גרויסער למדן אין דאקטאריע, נעהמט ער צו הילף דעם פלפול פון דער גמרא און פרעגט א קשיא: הלמאי זאל. מען ניט „מל זיין" ביי א מענשען דעם „אפענדיקס", כדי ער זאל ניט ליידען פון אפענדיסיטים?

איז דאס, גענאסע פייגענבוים, אויך טרו־קענע זיכערע וואהרהייט, אהן טרעפענטסען, אהן דרייד־לעך און אהן פשט'לעך?

איך האב דא אפילו א הונדערט־חלק ניט אויסגענוצט פון פייגענבוים'ס „וויסנשאפט" און „קולטור־היסטאריע", וואס געפינט זיך אין זיין „כשר און טרפה", אבער אלעס אויסנוצען איז נויטיג, ווי איך האב שוין געזאגט, אנצושרייבען א גרויבעם בוך, וועניגסטענס ניט קלענער ווי „כשר און טרפה" אליין.

* * *

וועט מען מיר אבער זאגן: זאל זיין ניט קיין וויסענשאפט, ניט קיין קולטור־היסטאריע, אבער אגיטאציע פאר די „בעלי מלאכות און די פרויען" איז דאך דאס א גוטע.

אט טאקע וועגען דיזע אגיטאציע ווי איך זאגען א פאר ווערטער. איך בין פערזענליך איבערצייגט, אז קיין זאך האט ניט געבראכט אזא שאדען דעם סאציאליזם אין דער אידישער גאס פון אמעריקא, ווי די דיירעקטע אגיטאציע געגען רעליגיאן און די גאט־פרעסרייי, וועלכע איז אזוי אייפריג פראקטיצירט געווארען פון אונזערע אמעריקאנער אידישע גענאסען.

דער דירעקטער קאמפף געגען רעליגיאן האט קיינמאל ניט שוואכער געמאכט די רעליגיאן און וועט זי אויך ניט שוואכער מאכען. אין גענענטהייל, זי וועט נאך שטארקער, זי צייגט ארויס מעהר ווידערשטאנד. דער דירעקטער קאמפף וועדער, בעטראכט פון סאציאליסטישען שטאנדפונקט, איז אויך ניט ווערטה אנצופיה־רען, וועו ער זאל אפילו יא קענען ברענגען רע־זולטאטען. מיר ווייסען גאנץ גוט, אז חזיר עסען און אפילו אום יום כפור איז לחלוטין ניט קיין טוגענד. זעהר טרעפענד האט געגאסע זאמעטקין אין איין ארט בעמערקט: „דער אמת'ער רעדיקאליזמוס פאנגט זיך אן ניט פון תפלין־זעקעל זאנדערן פון גאלד־זאק; ניט פון דעם טלית, זאנדערן פון דעם דלות". ביי סא־ציאליסטען קען ניט געשטעלט ווערען העכער א מענש, וואס עסט חזיר און בענעהט חזירייען, פאר א מענשען וואס עסט קיין חזיר ניט און בעגעהט אויך חזירייען. פאר אונז זיינען זיי בייד גלייכע שווייגען. און אז דער רעליגיאנס־רעדיקאליזם האט לחלוטין ניט קיין שייכות צום אמת'ן רעדיקאליזם, ווייסען מיר גאנץ גוט, פון אונזערע אידען און פון אונזערע גוים. און וועו איך נעהם א פאר אידישע פעדליעצעס, וואס איינער איז א פרייזיניגער אין רעליגיאנס־זאכען און דער אנדערער איז א פרומער, וועל איך דאס רוב אויסגעפינען, אז דער פרומער איז א קלענע־רער פעדליעץ. דער פרומער פעדליעץ, וועו ער האט קיין אייגענעם געווינסען ניט, האט ער כאטש א גאט אין הארצען פאר וועמען ער דער־שרעקט זיך אמאל. דער פרייזיניגער פעדליעץ האט קיין געווינסען און קיין גאט אויך ניט, ער שרעקט זיך פאר קיינעם ניט.

אלזא, נוצען פאר'ן סאציאליזם קען דער דירעקטער קאמפף געגען רעליגיאן געווינס ניט ברענגען. שאדען אבער ברענגט ער א סך. וועו איהר טרעט ארויס אלס סאציאליסט פרעדיגען דעם סאציאליזם פאר די מאסען און איהר הייבט אן ברעכען די רעליגיאן, מעגט איהר זיכער זיין, אז פון אייער גאנצע סאציאליסטישע רעדע וועט ניט אין סאציאליסטישער וואהרט בלייבען אין די מוחות פון דער מאסע. די גאנצע אויפמערק־זאמקייט פון די צוהערער וועט זיך קאנצענטרי־רען ארום אייערע וועדטער, וואס איהר האט געדעדט וועגען רעליגיאן. ביי די גאנץ פרומע הערער איז די רעליגיאן זעהר נאהנט צום הער־צען, און דער רעליגיעזער געפיהל איז זעהר אן עמפפינדליכער, ממילא בלייבט ביי זיי א האס גענגען דעם סאציאליזם אין אלגעמיין. ביי זיי אין מח פערפלאנטערט זיך דער סאציאליזם מיט דער רעליגיאן, און דאס איינציגע וואס זיי טרא־גען ארויס פון אזא רעדע איז, אז דער סאציאליזם לייקענט אין גאט און מעהר ווייסען זיי ניט פון איהם. די האלב־פרומע, האלב־אויפגעקלערטע האבען גרויס הנאה וועו מען גיט גאט א „קיק" און די „גאט־קיקערייי" אמוזירט זיי אזוי פיעל, אז זיי הערען זיך צו אייער גאנצער סאציאליזם ניט צו. אויך אזעלכע האט מען אפילו דוקא א ווירקונג, זיי הערען אויך אין גאנצען צו גלויבען, אבער זייער גאנצער סאציאליזם בעשטעהט טאקע נור אין דעם, וואס זיי וועלען גאנצע „פרייזדענקער" און הייבען אן קויפען פלייש ביי א גוי'שען קצב, אהן א הכשר פון א רב.

און דערפון קומט עס טאקע, וואס צוויישען אונזערע אמעריקאנער אידען זיינען פארען אזוי פיעל פרייזדענקער, זאל ניט אויסגעדעט זיין, וואס זייער גאנצער ראדיקאליזם בעשטעהט אין עסען זיך מיט טשווועקעס גאט אויך צו להכעיס, אבער בנוגע צו דער קעשענע זיינען זיי בעזאנ־דערס „פרומע" אידען.

וועו פייגענבוים וואלט ניט געשטעלט זיך פאר א ציעל אין זיין „כשר און טרפה" אויסצולעזען אידען פון זייער גלות, וועו ער וואלט זיך ניט בעשעפטיגט דארטען מיט אגיטאציע, וואלט דאס בוך געקענט האבען א וויסנשאפטליכען ווערטה. עס האט געקענט זיין אן אביעקטיווע וויסנשאפטליכע אבהאנד־לונג וועגען דער אידישער רעליגיאן פון א קולטור־היסטאריישען שטאנדפונקט. און אלס וויסנ־שאפטליכעם ווערק, וואלט עס ביי אונז טהייער געווען, ווי אלע אנדערע וויסנשאפטליכע ביכער. עס וואלט אויך געבראכט נוצען אין דעם אינ־

דירעקטען קאמפּף מיט דער רעליגיאָן, וואָרום דער קאמפּף מיט דער רעליגיאָן קען נור דאָן האָבען אַן ערפאָלג, וועז ער ווערט אָנגעפיהרט אינדירעקט, אבער ניט דירעקט.

פּייגענבוים האָט אָבער געוואָלט ראַטעווען דאָם פּאָלק ישראל פון גלות. אויף א מאָל האָט זיך איהם פערגלוסט ווערען א אידישער פּאָטריאָט און געבּרויכען געטהע'ס רעצעפּט. און זייענדיג א פערבּיסענער אַסימילאַטאָר, קען אָבער פּייגענבוים קיין אַנדער גאולה פאַר אידען ניט געפינען, ווי אַסימילאַציע און גאָט, דער אידישער גאָט, זאָרגט פאַר זיין קנעכט פּייגענבוים, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָם ער „קיקט" איהם אזוי אָהן אַן אויפהער, און האָט איהם צוגעשיקט א מדרש איכה. פּייגענבוים האָט פערמישט געטהע'ס רעצעפּט מיט דעם מדרש איכה און פון דיזער פּעראייניגונג איז אַרויסגעקומען א מין וויכענשאפט געפוטערט אויף פּלפּול און מעהר פון אַלץ אַנטאַציע פאַר "בעלי־מלאכות און פרויען".

אין דעם קאטאלאָג פון וויסענשאפטליכע ביכער קען פּייגענבוים'ס „כשר און טרפה" ניט אַרייננערעכענט ווערען און צוויישען דער סאָציאָליסטישער אַנטאַציאָנס־ליטעראַטור — געווים ניט. פאַר „פּריידענקער" אָבער, וואָם האָבען נור איין עסק — צו „קיקען" גאָט, איז דאָם ניט קיין שלעכטער ספּר.

י. י. שוואַרץ

עראָם.

...און פלוצלונג האָט די לופט ארום זיך אָנגעצונדען —
אין צימער האָבען היסע שאָטענס אומגעשוואומען,
געקרויזט זיך ווי א רויך און אַלץ ארומגענומען;
עם האָבען היים און שוואר געהרויכערט זיך די בלומען
און אויסגעמישט זיך אין דעם ריח פון פּאַרפומען.
א ראָזער שטראַהל האָט טיף אין צימער זיך געצונדען,
זיך אָנגעקלאַפּט, בערגאָז די גלאָז פון בילד אין ווינקעל,
געראָנגעלט זיך, געפלאַמט א ווייל אין דער דונקעל,
געציטערט און געפלאַטערט דאָרט — און באַלד פערשוואונדען.

...און זודיג היים האָט זיך דער חשק־פלאָם געגאָסען:
די וועגד זיי האָבען שטראָמען הין און גלוטה געפלאָסען.
און ווילד געגליהט, ווי אין א חלום, האָבען קויהלען אויגען
ווי ביי א דורשטיג רויב־חיה — אין נעבעל זיך פערצויגען
און וויעדער רויט און זודיג־שמאַכטענד זיך צעפלאַקערט,
געשפּאַלטען שוואר דעם דיקען חשק און צעאַקערט.
און קראַמפהאפט האָבען אַרעמס זיך צונויפגעקלאַמערט,
איין ברוסט אוף דער צוויישטער ווילד געהאַמערט.
עם לויפען פריי צעלאָזט און רייצען לאָקען־שלאַנגען
און ס'ריסען זיך פון האַלז פערשטיקטע ווילדע קלאַנגען...
דער אָטהעם גליהט און בריהט און ווערט אין פלאָם פערשלונגען,
דאָם האַרץ געהט אויס... א רגע נאָך און ס'ווערט צעשפרונגען,
דער מח ווערט אין ים פון היסען וויין פערטרונקען...
א ציטער נאָך... א צאַפּעל נאָך... און אַלעם ווערט פערזונקען...

עראָם, מיט ראָזיגע פליעגעל און גאָלדענע אויגען,
האָט איבער אונזערע קעפּ אין א פלאָם זיך גענויגען...

רעדאקציאנעלע נאטיצען

צום יאהרעספעסט פון „קאלל"

אונזער היגער ענגלישער פאר־טיי־ארגאן האט דערלעבט צו פייערן זיין ערסטען געבורטס־טאג. דעם לעצטען טאג פון מאנאט מאי ווערט דער „קאלל" א יאהר אלט און מיט'ן גאנצען הארצען ווינשען מיר דער צייטונג צו האבען נאך פיעל, פיעל „ריטוירנס אוו דהי דעי".

דערמיט וואלט זיך געקענט ענדיגען דיזער נאטיץ. ליידער זעהען מיר פאר זיך חוץ אן אנגענעהמע געלעגענהייט אבצוגעבען א מזל־טוב אויף א זעהר אונאנגענעהמע פליכט צוריקצובלי־קען אין די גשיכטע פון דעם ערסטען יאהר „קאלל", ווען אויף נור אויבערפלעכליך און בקיצור.

וואס בעווייזט אונז דיזע גשיכטע? צוויי זאכען:

פון איין זייט א וואונדערבארע אפפער־ווילינקייט, סאי ביי די ארעמסטע פראלעטאריער אין דער בעווענונג (מיסטענס אידען), סאי ביי די בעמיטעלטע און רייכע גענאסען (מיסטענס ניט־אידען), ביי יעדען קלאס לויט נאך זיינע מיטעל נאך.

פון דער אנדערער זייט א ניט־וועניגער וואונדערבארע בלינדע פיהרערשאפט ביי בלינדע, א מין עהרליכע, אבער אונפהיגע ווירטהשאפט, וועלכע קען נור פארקומען דארטען, וואו מענשען, וואס זיינען גוטע בעקער נעהמען זיך נעהען שטי־וועל און גוטע שוסטער כאפען זיך באקען ברויט.

און דער רעזולטאט איז נעווען, אז וואס די דאזיגע וואונדערבארע זעלבסט־אויפאפפערונג האט אויפגעטאן, האט די בלינדע פיהרערשאפט פון די בלינדע פערניכטעט. עס איז קיין איבער־טרייבונג צו זאגען, אז דער „קאלל" האט פער־צעהרט אויף זיין מזבח קרבנות, וועלכע וואלטען גענוג נעווען אויסצוהאלטען צעהן דייטשע טענ־ליכע סאציאליסטישע צייטונגען אין די ערסטע צייטען.

און דערביי האט מען פאר זיך נעהאט די ערפאהרונג פון די אלטע „פאלקסצייטונג", פון דעם אמאליגען „אבענדבלאט", פון דעם איצטי־גען „פארווערטס", פון דעלאנס „דיילי פיפל", פונ'ם שיקאגאער „דיילי סאשעליסט", שוין נאר ניט רעדענדיג פון די צעהנדליגע און הונדערטער וועבענטליכע צייטונגען, וואס זייערע מצבות אויפ'ן ליטעראריש־סאציאליסטישען בית עולם רעדען אזוי וועניג און דערצעהלען אזוי פיעל.

ניט געהענדיג ווייטער, האבען די גרינדער פונ'ם „קאלל" געמעגט לכל הפחות פראפיטירען פון זייער אייגענער ערפאהרונג ביין וועבענטלי־כען „וואלקער", וועלכער פלעגט אין דער לעצטער צייט פערשלינגען 120 דאלאר א וואך, דערפון ניט וועראנדיג ניט זאטער, ניט געזינטער.

אומזיסט האט מען געהאט געלעבט אין דער וועלט, אומזיסט איז א גשיכטע געווען אנ־גשעריבען, אומזיסט האבען מענשען מתרה ומודיע געווען: קינדער, זעהט וואס איהר טהוט! אלץ איז געבליבען ארויסגעווארפענע ארבייט. די פארזיכטיגקייט, די פערנתפט, די ערפאהרונג האבען גערעדט צו טויבע אויערן און געזיצט האט אונזער גוטער אלטער אידישער פרינציפ:

„וואס מען נעהמט ניט איבער־גלוואלט האט מען ניט".

א פארשלאג בנוגע צום „קאלל"

פון דעסטוועגען וואלט געווען אן אונזין צו זאגען מוסר־וועג מען האט ניט קיין מוסר־השכל; צו אונטערזוכען, אפילו אויבער־פלעכליך, די פערגאנגענהייט אויב מען האט ניט קיין עצה פאר די קומענדיגע צייט, — דאס צו טאן גראד איצט.

ווייל, צי עס איז פאר־א־יאהרען, געווען קלוג אדער נאריש צו געהן און גרינדען א טענ־ליכע, סאציאליסטישע, ענגלישע צייטונג מיט וועניג געלד אין האנד, מיט וועניג אויסזיכט אויף לעזער, מיט וועניג זשורנאליסטישע פעהיג־קייט לויט ווי זי פאדערט זיך ביי טענליכע בלע־טער, — צי דאס איז אלזא געווען קלוג אדער ניט מיט א יאהר צוריק, היינט איז די צייטונג יעדען־פאלס א פאקט. ווי מען זאל ניט בעדויערן ווען זי איז לכתחילה געגרינדעט געווארען, מוז מען דאך, בדיעבד, אזוי ווי, הייסט דאס, זי עקזיס־טירט שוין, זעהן וואס קען געטאן ווערען, אז זי זאל ווייטער עקזיסטירען.

און דער שרייבער פון דיזע צייליען, קענע־

דיג זעהר געוויכטיג פאר דיא גאנצע צייט, זעהט אַ — רעטונג נור אין דיא פאָלגענדע עגדערונגען:

דער „קאָלל" זאָל ווערען אַ מאָרגען־צייטונג, כדי ער זאָל ניט מוזען האָבען אַן אייגענע דרוקווערי;

דער „קאָלל" זאָל ווערען אַן 8 פיידזשיגע צייטונג, כדי ער זאָל מעהר חשוב זיין אין דיא אויגען פון דיא אַדווערטייזער;

דער „קאָלל" זאָל ווערען אַ צוויי־סענטיגע צייטונג, וויל נור אַלס אזעלכע קען ער זיך פערברייטען אין גאַס מיט אַ פראָפיט, וויל חוץ דעם אָפּסאַץ און „סימפאַטייזער" לעזט איהם דאָס אַלגעמיינע פובליקום סאַי ווי סאַי וועניג־וואָס, וויל, ענדליך, אַ צוויי־סענטיגע מאָרגענצייטונג איז ניט קיין אויסערגעווענליכע זאַך אין אַ שטאדט ווא עס איז דאָ אַ צוויי־סענטיגע „סאָן", אַ דריי־סענטיגער „העראַלד", און „טריביון" און זאָגאר אַ פינף־סענטיגער „טעלעגראַף" — אַלע טעגליכע צייטונגען.

דאָ איז ניט דער אָרט אריינצוגעהן אין וועיטע חשבונות, אָבער געזאָגט ווערען מעג, ערסטענס, אז דער פערלוסט פון „סירקולייישען" דורך דעם העכערן פרייז וואָלט גוט געמאכט ווערען דורך גרעוואונענע סירקולייישען צולייעב די 8 פיידזשעס און דעם רייכערן אינהאַלט; צוויי־טענס אז דער עקסטרא־פּראָפיט פון דעם עקסטרא פּעני און פון די פיעל, פיעל ביליגערע „דעליווערי" וואָלט דעם „קאָלל" געבען מינדעסטענס 500 דאָלאַר אַ וואָך און דריטענס, אז אפילו אויב דאָס און יענעם וואָלט ניט זיין אזוי זיכער, מוז דער עקספּערימענט ווערען גענאכט, וויל קיין אַנדער מיטעל איז אַבסאָלוט ניטא.

אַ פאַנטאַסטישער פּלאַן פון מינעסאָטא

מחשבות'ן! ווען מיר זאָגען אז קיין אַנדער מיטעל איז ניטא, האָבען מיר אין געדאַנקען דעם פּאַרשלאָג פון מאָררים קאַפּלאַן, דעם נאַציאָנאַלען קאָמיטע־מאַן פון מינעסאָטא, וועלכען ער האָט אַרויסגעשיקט אין די נאַציאָנאַל־עקזעקוטיווע אין שיקאָגא.

דער פּלאַן איז קורץ אויסגעדריקט, אז די פּאַרטיי זאָל איבערנעהמען דעם „קאָלל" און דעם „דיילי סאַשעלייסט", זי זאָל אָבער פריהער אויסארבייטען אַ פּלאַן וויי אזוי דיזער פּלאַן קען אויסגעפיהרט ווערען. דערביי גיט ער אַן אַלס אויסנעם פון די גרינדע פּאַר זיין פּאַרשלאָג דיזען פּאַקט. דער „דיילי סאַשעלייסט" פון שיקאָגא האָט אין די דריי יאָהר פון זיין עקזיסטענץ אויפגעצעהט די גאַנצע ענערגיע פון די אַרטיגע נעגאַטיון אין דורך דעם איז ער סאַציאַליזירט ביי די וואַהלען אַנשטאַט צו שטיינען. געפּאַלינען.

דאָס אַליין זאָגענדיג, מערקט אונזער גוטער נעגאַסע ניט, אז אויב דאָס איז אמת, וואָלט זיין דער רעזולטאַט פון זיין פּאַרשלאָג אין דעם פאַל ווען ער וואָלט אַנגענומען ווערען, אז די גאַנצע פּאַרטיי איבערן גאַנצען לאַנד וואָלט פערשוונדען איהר גאַנצע ענערגיע כדי אויפצוהאַלטען צוויי צייטונגען, און דער גאַנצער וואָוט פון דער גאַנצער מדינה וואָלט פאַלען אנשטאט צו שטיי־גען, וויי דאָס וויזט אונז די ערפאַהרונג פון אונזערע שטיעף־ברידער אין דער ס. ל. פּ. מיט זייער נאַציאָנאַל־אַרגאַן דעם „דיילי פּיפּל".

איבערהויפט איז וואונדערבאר, וויי שטאַרק אין אונזער פּאַרטיי עס איז נאָך די איינביל־דונג, אז די איינציגע פּרעסע, וואָס איז כשר און ער־פאָלגרייך איז די פּאַרטיי־פּרעסע, בפרט, און וויי שטאַרק עס איז נאָך ביי אונז דער „פערהאַס־טער" דעליאָניזמוס בכלל.

נור וועגען דעם איז דאָ ניט דער פּלאַץ צו רעדען. אונזער אַבזיכט איז נור געווען צו זאָגען, אז סיידען וועז מען בעטראַכט דעם פּאַרשלאָג פון גען. מאָררים קאַפּלאַן פּאַר אַן אויסוועג אין אונזער איצטיגע לאַגע איז אַבסאָלוט קיין אַנדער תרופה ניטא פּאר'ן „קאָלל" ווי דער פּאַרשלאָג, וועלכער איז דאָ געמאכט געווארען. אונז דאכט זיך, אז גען. קאַפּלאַן'ס פּלאַן איז אַ פאַנטאַסטי־שער.

דער פּראָגרעסיוויזישער גענעראַל־סטרייק

דער צווייטער סדר פון דעם אָלגעמיינעם סטרייק פון די פּראָגרעסיוויזישע פּאָסט־ און טעלעגראַף־אַרבייטער האָט, ווי יעדער צווייטער סדר, שוין ניט געהאט דעם עפעקט פון דעם ערסטען, און ער קען אויך ניט האָבען — אזוי ווייט ווי דער קאמפף קען נאָך ווערען ווייטער אָנגעפיהרט — דעם ערפּאָלג וואָס דער ערסטער האָט געהאט.

דער ניט לאַנג געשטאַרבענער דייטשער פּאַרטיי־פיהרער איגנאַץ אוער האָט וואהרשיינ־ליך שטארק איבערטריעבען זאָגענדיג, אז גענע־ראַל־סטרייק הייסט גענעראַלאוזין, וויל די גע־

שיכטע פון דער בעוועגונג האָט איצט שוין שעהנע עטלעכע ביישפיעלע פון געלונגענע גענעראַלסטרייקס, אָבער עס איז קיין שום צווייפעל ניטאָ, אז צווייטע סדרים פון זיי זיינען לכל הדעות א גענעראַל־אונזין.

הויז דעם בלייבען מיר ביי דער מיינונג, וועלכע איז שוין אויסגעדריקט געוואָרען מיט צוויי חדשים צוריק אין דער „צוקונפט" (זייטע 251) אז נור דאָרטען, וואו דער ארבייטערקלאַס איז גוט אָרגאַניזירט אין אַלע טרייד, איז מעגליך א גענעראַלסטרייק וואָס זאָל האָבען א דויערנדע בעדייטונג.

געווים, אונטער בעזונדערע אומשטענדען, אין צייטען וועו אומעטום אין א לאַנד הערשט א שטארקע רעוואָלוציאָנערע שטימונג, קען ארויסגערופען אוז דורכגעפיהרט ווערען א גענעראַלסטרייק. דאָס האָבען מיר געזעהן אין בעלגין; אין רוסלאַנד, אוז אנדערס־וואו. אָבער טאקע דאָס וואָס דאָס געלינגט ניט א צווייטען מאָל איז אַבעוויי, אז אונטער געווענליכע נאָרמאַלע פערהעלטניסע מוזען די ארבייטער זיין שטארק אָרגאַניזירט כדי אז דער אַלגעמיינער סטרייק זאָל ניט זיין א דורכפאַל.

אינטערעסאַנט איז אבער דערביי, אז גראד די וואָס גלויבען אין „די טהאָט", אין דעם אַלגעמיינעם סטרייק לגבי דעם אַלעגעמיינעם וואהלקאמפף; גראד די, וואָס האַלטען מיט דעם דייטשען דיכטער (רעדענדיג אידיש) אז

„רייד איז שוין געניג געפאַלען,
איצט לאָמיר ענדליך טהאָטען זעהן."

און שרייען סטרייק, סטרייק, סטרייק, — אז גראד זיי זיינען געווענליך די וואָס פעראכטען שטארקע אָרגאַניזאציאָן, א רייכע קאסע און די קריעגס־דיסציפלין וואָס א קאמפף־אָרגאַניזאציאָן מוז האָבען.

עס קריסטאַלי־זירט זיך אבער לאַנגזאַם

אין פראַנקרייך האַלט זיך דער ארבייטער־קלאַס אין אָרגאַניזירען. די מדינה איז נאָך עד היום צו א הויכען גראד אן אגריקולטור־לאַנד מעהר ווי אן אינדוסטריעלע. דער פאבריק־ארבייטער איז דאָרטען נאָך ניט אזא וויכטיגער עלעמענט אין דער אַלגעמיינער בעפעלקערונג ווי אין ענגלאַנד, אָדער אין דייטשלאַנד. פראַנקרייך איז, למשל, היינט ניט מעהר די „אומגעגענד פון פאַריז" ווי אמאָל, און די גרויסע אינדוסטריע־צענטערס שפיעלען שוין א רעלע אין דעם עפענטליכען לעבען פון דער מדינה, אבער אלץ נאָך ניט די הויפטרעלע. חוץ דעם — און דאָס איז א פאַלגע דערפון — לעבען נאָך אין פראַנקרייך, און ספעציעל אין פאַריז, די רעוואָלוציאָנערע טראדיציאָנען פון אמאָליגע יאָהרען וואָס דער פועל יוצא דערפון, וויעדער, איז, אז דער ארבייטערקלאַס האָט נאָך ניט די דאָזיגע אמונה אין די נויטיגקייט פון אָרגאַניזאציאָנס־ארבייט, וועלכע עס פאַרדערט זיך אום אז עס זאָל קענען אויסגעבויט ווערען אין אייניהייטליכע פאַליטישע און עקאָנאָמישע אָרגאַניזאציאָן, וויי אין בעלגיען, אין דייטשלאַנד און אין די קליינע סקאַנדינאַווישע לענדער אינ'ם צפון פון אייראָפּא.

דאָס אלין און פיעלע אַנדערע קלענערע אורזאכען מאכען מעגליך אזא לאַגע, וועלכע איז גינסטיג, פיעלייכט, פאר אן אבגעזונדערטע, מאָמענטאַנע רעוואָלוציאָנערע טהאָט ווי דער ערסטער סטרייק אבער ניט פאר רוהיגע, לאַנגזאַמע סיסטעמאטישע ארבייט, וועלכע וואָלט ציעגעל אויף ציעגעל אויפבויען א גרויסע, מעכטיגע, נאציאָנאַלע אָרגאַניזאציאָן.

דערפאר אויך בלייבט די „גאַיינינגטע" סאָציאַליסטישע פארטיי גאַיינינגט נור לפנים, נור פון אויסוועניג, ווי דאָס האָט זיך ארויסגעצייגט ביין לעצטען קאָנגרעס אין סט. עטיען מיט עטלעכע וואָכען צוריק. דאָרטען האָט דער עקסטרעמער רעפאָרמיסט, ברעטאָן גענוגען נאָך רעכטס דער גאַיינינגטער מארקסיסט זשאָרעס ליסט הערווע האָט געשריען לינקס. צוויישען זיי ביידען און קעמפענדיג איינער גענגן דעם אנדערן פאר זייערע פרינציפען איז געשטאַנען רעכטס דער גאַיינינגטער מארקסיסט זשאָרעס און לינקס דער אלטער רעוואָלוציאָנערער מארקסיסט זשול גער.

דאָס אלעס וועט נור דאן אנדערס ווערען, ווען דער ארבייטערקלאַס וועט קריגען א פעסטערען באָדען אונטער די פים. דאן וועלען זיך זייער אידעען קריסטאַליזירען און זיינע אָרגאַניזאציאָנען וועלען אננעהמען אן אייניהייטליכע און פעסטע פארמע.

די בעקער זייער ישועה און אונזער לאגע

און מען דארף ניט געהן זעהר ווייט אום צו געפינען א קלארען בעווייז פאר די בעהויפטונג, אז דארטען וואו עס פעהלט דער רעאלער באדען קען קיין בע־ווענונג ניט געדייהען. מען דארף דערצו נור בעטראכטען וואס געהט פאר אין דעם ניו יארקער אידישען קווארטאל ביי די אונגעהויערע מאסען אידישע ארבייטער.

אט געהט איצט אן שוין איבער א מאנאט א גרויסער בעקער־סטרייק. דער בעקער־ארבייי־טער, וועלכער איז א נאכט־ארבייטער און וואס פון דעם פראדוקט פון זיין הארעוואניע האבען אלע, אפילו די אנדערע לוין־שקלאפען, זייערע פריהשטיק־בולקעלעך, ארער פריהשטיק־ברויט, ער איז מיט זיינע לוידען פערשטענדליכער פאר'ן ברייטען עולם און געפינט דערפאר מעהר סימ־פאטהיע ווי ערגעץ אן אנדער ארבייטער.

אבער ניט דאס אליין. אין קיין פאל איז אזוי לייכט ניט מעגליך דעם ארבייטער צו העל־פען ווי ביי די זעלביגע בעקער. א בעקערי פאדרערט ניט קיין קאמפליצירטע מאשינערי און קיין זעהר גרויסע פאבריקען. א קא־אפעראי־טיוע בעקערי דארף דערפאר זיין די לייכטע־סטע זאך אין דער וועלט און הונדערטער אזעלכע קענען אויסגעהאלטען ווערען פון די אידישע ארבייטער ווען זיי זאלען נור אליין זיין געניג ארגאניזירט כדי צו געבען די בעקער סיסטעמאטישע ארגאניזירטע אונטערשטיצונג. דאס, אבער, פעהלט ליידער ביי אונז, חוץ וואס מיר אידען האבען גלאט ניט קיין גרויסע פעהיגקייט פאר קאנ־סטרוקטיוע, ד. ה., אויפבויענדע ארבייט.

אין בעלגיען און אין דייטשלאנד זיינען די פערהעלטנישע ניט פיעל גינסטיגער פאר קאפע־ראטיוע בעקערייען ווי ביי אונז. א"ן איין פרט איז אונזער לאגע דא נאך פיעל גינסטיגער ווי דארטען, ווייל מיר האבען אויך אזא פערהעלט־ניסמעסיג קליינע טעריטארית אזא אונגעהויערע ארבייטער־מאסע. אויך דער איסט כויד אליין געפינט זיך א פערטעלמיליאניגע בעפעלקערונג אויך איין איינציגען קוואדראט־מייל און ניט פיעל פערשפרייטער זיינען די אידישע קאלאניעס אין האלעם, אין דער בראנקס, אין בראנזוויל און אנדערסוואו. קאפעראטיוע בעקערייען וואלטען דא געדארפט זיין א קינדערשפיעל און קיין אנדער ברויט ווי קאפעראטיוע יוניאן־ברויט, געבאקט אין לופטיגע סאניטארע בעקע־רייען האט אין אונזערע מקומות נאר ניט גע־טארט זיין, ווי עס איז שוין כמעט ניטא אין די ארבייטער־קווארטאלען פון בערלין און בריסעל.

אבער מיר קענען נור האלטען גרויסע ענ־טהוזיאסטישע מיטינגען אין טהאליא טהעאטער און דערביי בלייבט עס. וועהרענד די רעדנער רעדען ברענט דער ענטהוזיאזמוס און עס הילכט די מארסעליעזע און עס קלאפט דער דופק און אויך אלע רעזאלוציאנען פון אויבען ווערט פייערליך געענטפערט, — פייערליך און אויב־שטימיג: „נעשה ונשמע!"

אבער קוים איז דער מיטינג צו־ענד ווערען די רעדען פון אחדות פערגעסען און דאן איז אויס סאלידאריש האנדלונג. אונזער דעויז ווערט דאן אנאנדער ווערטל פון ביבלישע ציי־טען. דאן הייסט עס: „איש לאוהליו ישראל!"

און מיר געהען אהיים און די רעזאלוציעס שלאפען איין אן אייביגען שלאף.

וועט עס אבער אימער אזוי בלייבען?

יעקב גאָרדין

(בוילאגע צו יולי נומער „צוקונפט", 1909)

No. 7. JULY, 1909. Vol. XV.

יעקב גאָרדין׳ס אבשיעד און זיין צוואה

איצט איז די שטימע כמעט שוין גאָר אין גאַנצען אַבגעשטאָרבען, אָבער דאָס איז געשעהן זעהר, זעהר לאַנגזאַם.

דען געזעסען זייט איהר אין אַ בעצויבערטען קרייז, אויסגעזעצט אויף בענק אין אַ פּרעכטיגען גאָרטען, אונטער אַ שעהנעם בלויען הימעל, געניסענדיג לופט און לעבען צווישען דופטיגע בלומען און פלאַנצען, וועהרענד אַ פּרישער ווינטעלע האָט אייך געקיהלט, און זיין מעכטיגע שטימע האָט מיט איהר זיסע האַרמאָניע און איהר הייליגען ערנסט אייערע נשמות געהאַלטען הויך, הויך איבער אַלץ וואָס איז ניעדריג, און העסליך, און אָרעם, און פּערפּוילט אין אייער אַלטעגליכען לעבען.

און איהר האָט געהאָרכט מיט אייערע הערצער אזוי גוט ווי מיט די אויערן, מיט די אויגען זוכענדיג דעם מאַן, וואָס זיין שטימע האָט אייך געגעבען די הימליש־הערליכע מוזיק. דער זינגער איז ניט מעהר געווען לעבען אייך, הגם זיינע טענער האָבען זיך נאָך דייטליך געהערט הינטערן טויער, דורך וועלכען ער איז ארויסגעגאַנגען.

און ער איז געוואָרען אַלץ ווייטער און ווייטער פון אייך. זיין שטימע איז געוואָרען אַלץ שוואָכער און שוואָכער; שטיל, שטילער און נאָך שטילער. ניט אויפגעהערט האָט די מוזיק, נור דערווייטערט איז זי געוואָרען פון אייך, אַלץ מעהר און מעהר דערווייטערט, ביז זי איז ענדליך פאַר אייך — געדענקט, פאַר אייך, פאַר אייער געהער! — אין גאַנצען אַבגעשטאָרבען.

און דאָן האָט איהר אַלע אויף אַמאָל אַבגעצויגען דעם אָטהעם, האָט זיך איינער דעם אַנדערן פערוואונדערט אַנגעבליקט און זייט אויסגעבראָכען אין אַ געווין.

דער צויבער פון די מעכטיגע מוזיק איז געווען צו־ענד. דער זינגער איז געווען וויט, וויט, זעהר וויט, און אין אייערע הערצער איז וויעדער געוואָרען פּוסט, וועהרענד די גאַנצע צויבערפראַכט אַרום אייך איז געווען פערשוואונדען.

איצט האָט איהר שוין אַלע געוואוסט אַז ער איז מעהר ניטאָ...

און איהר זייט זיך פונאַנדערגעגאַנגען, יעדער זיין בעזונדערן וועג, יעדער צו זיין טעגליכע בעשעפטיגונג.

אוים יום־טוב!

* * *

יא, לאַנגזאַם איז די שטימע אַבגעשטאַרבען.

דאַן האָט די קונסט געריסען קריעה און אויף אַן ארון האָבען זיי איהם צוריק־געבראַכט דעם אוועקגעגאַנגענעם געטליכען זינגער, און מיט שוואַרץ־פערשלייערטע פנים׳ער האָבען זיך געשטעלט ביי איהם צוקאָפענם און צופוסענם — טהאַליאַ און מעלפאָמענע, און האָבען שטיל געווויינט.

דאַן האָבען זיי איהם צוריק ארויסגעטראָגען און אונטער אַ בארג פון בלומען און בלומענקרענין איז די גאליעבטע געשטאַלט פערוואַנדעלט געוואָרען צוערסט אין אַ שאָטען, דאַן אין אַן עראינערונג.

די קונסט און די ליטעראַטור און די מענשענליעבע האָבען זיך געזעצט שבעה.

איצט האַלטען זיי אין מיטען שלשים, ווייל פון שבעה זיינען זיי שוין אויפ־געשטאַנען, אָבער זיי געהען אַרום ווי אין אַ חלום, מיט דער געשטאַלט פון דעם פערשוואונדענעם נאָך אימער פאָר די אויגען, מיט זיין גרויסער נשמה נאָך אימער אַרומשוועבענדיג אין דער הויך אַרום די פיער ווינקלען פונ׳ם טעמפעל, אין וועלכען זיי בעוועגען זיך.

און איצט איז שוין אַלעם וויעדער שטיל און וואָכעדיג.

די הספדים זיינען צו־ענד, און די שבחים זיינען אַבגעזאָגט, און די טרערען זיינען אויסגעטריקענט, און די פנימ׳ער זיינען אַרומגעוואַשען און די הערצער וויעדער פערהאַרטעוועט...

אָבער וויעדער אַמאָל ווערט דער עולם צונויפגערופען. ניט מעהר צו הערען געזאַנג, נור צו הערען די צוואה פון דעם מאַן וואָס איז פון אייך אוועקגעגאַנגען.

און ווי מען לייענט הערט איהר דיזע ווערטער:

„מענשען, ווי איך, קומען און געהען, אָבער אייביג בלייבט די בעוועגונג, אייביג דאָס שטרעבען צו אַלין וואָס איז גוט און שעהן, צו אַלין וואָס פערזיסט, פערשענערט און פערלענגערט דעם מענשליכען לעבען.

„אין דיזער בעוועגונג און אין דיזען שטרעבען בין איך צו אייך געבראַכט געוואָרען, האָב מיין אַרבייט פערריכט, הגם אפשר ניט אין גאַנצען. און איצט, שיידענ־דיג פון אייך, לאָז איך אייך איבער מיין ווערק און מיין גייסט, וועלכע וועלען ארוים־ברענגען אַנדערע טהוער און העלפער, אַנדערע לעהרער און זינגער, אַנדערע שטרייטער און קעמפפער צו פערשנעלען די בעוועגונג, צו פערווירקליכען די בעשטרעבונג און אייך צו ברענגען נעהנטער צום ציעל פון בויידע.

„ליעבע צו פרייהייט, טאַלאַנטען און גערעכטיגקייט וועט איהר לאַנג נאָך שעפען פון דעם קוואַל, וואָס איך לאָז אייך בירושה. מיין ווערק איז אייער ערבשאפט און מיין ליעבע — אייער אייגענטהום; בענוצט דיזע און יענע צו ווירקען, לעבענדיג, מיט ריינע הענד, און אוועקצוגעהן, שטאַרבענדיג, מיט אַ ריינעם געוויסען.

„דאָס איז אַלעם וואָס אייך קען איצט זאָגען, אייער ברודער און אייער לעהרער — יעקב גאָרדין."

* * *

און דאָס איז זיין צוואה פאָר אונז אַלעמען. איצט דאַרף מען געהען איבערזעצען זיינע ווערטער אין טהאַטען און קינדער און קינדס־קינדער וועלען בענשען זיין נאָמען.

מ. ווינטשעווסקי.

ת. ראַטהשטיין

דער ענגלישער אפּארטוניזם און זיין סוף

ומעטום, וואו די סאָציאַליסטישע בעוועגונג האָט נאָר א געלעגנהייט צו פערשפּריטן זיך, לעבט זי איצט דורך א שווערען אינערליכען קריזיס. מען קען ניט אָבלייקענען, אז אין די מיסטע לענדער פון אירראָפּא שפּיעלט איצט דער „רעוויזיאָניזם" — דער אָפּארטוניזם אָדער רעפֿארמיזם, ווי מען רופט איהם אָן אין אַנדערע לענדער — די ערשטע פידעל און טרייבט די מאַסען אלין מעהר און מעהר אָב פון דעם רעוואָלוציאָנערען וועג, פון דער מארקסיסטישער לעהרע און מארק־סיסטישער טאקטיק. אין ענגלאַנד מאכט זיך בריט די „ארבייטער־פּאָליטיק" פון די העררען קיר האַרדי און מאקדאנאלד. אין פראנקרייך, וועו די אנארכיסטען און זייערע גוטע פריינד, די סינדיקאַליסטען, הערען אויף א ווייל צו שרייען, הערט זיך מיסטעמס די שטימע פון, זשאָרעס און זיינע אָפּארטוניסטישע אנהענגער. אין איטאַליען, עסטרייך, האָלאַנד און בעלגיען שטעהען ביי דעם פּארטיי־רודער די רעוויזיאָניסטען און פֿרעדיגען אָפען די צוזאמענארבייט מיט די ליבעראַלען, און אפילו אין דייטשלאַנד, וואו וויהעלם מיט זיינע יונקער טרייבען נאָכאנאַנד א רעוואָלוציאָנערע פּראָפּאַגאַנדא און דער ליבעראַליזם איז טויט, ווי דער בעריהמטער מלך סאביעצקי, האָלט זיך דער מארקסיזם אויף הויפּטזעכליך צוליעב די פריהערדיגע טראדיציעס און דעם גרויסען אויטאָריטעט פון בעבעל און קאוטסקי.

די אורזאכען פון אָט דעם קריזיס זיינען פערשיעדענע. פון איין זייט, האָבען מיר די שיינעגדע אהנמאכט פון דער דייטשער סאָציאל־דעמאקראטיע. אין דייטשלאַנד האָט דער ליבע־ראליזם פערראטהען זיינע דעמאקראטישע פרינציפּען אין האָט ערלויבט דעם אבסאָלוטיזם און פּאָליציי צו גענוינען צוריק א גרויס חלק פון זייער אכיליגער מאכט. דאָס פאלק האָט דעריבער פערלאָרען דאָס ביסעל איינפלוס, וואָס ער האָט א מאָל געהאט אויף די פּאָליטישע מאַשינע, און די סאָציאל־דעמאקראטיע איז ניט אימשטאנד איצט דורכצוועטצען אויף א פּריער־ליכען אופן אפילו די קלענסטע פון איהרע פּאָר־דערונגען. אזוי ווי די דייטשע סאָציאל־דעמאקראטיע איז אלע מאָל געווען די ערשטע אין ענטשיידענסטע פערטרעטערין פון דער רעוואָ־לוציאָנערער מארקסיסטישער טאקטיק, איז עס ביי פיעלע אויסגעקומען, אז די שולד פאר איהר אָהנמאכט טראָגט אָט טאקי די טאקטיק, און דער מארקסיזם איז ערקלעהרט געוואָרען באַ־קראָכט.

פון דער אַנדער זייט, איז ענטשטאַנען אין ענגלאַנד אן ארבייטער־פּארטיי, די לייבאָר־פּארטי, אויפגעבויט גאָר אויף אַנדערע יסודות. זי איז צוזאמענגעשטעלט פון די טרייד־יוניאָנס און די „אינדעפּענדענט לייבאָר־פּארטי", די פּארטיי פון סאָציאליסטען־אפּאָרטוניסטען, וואָס לייקענען אָב אלע גרונד־פרינציפּען פון מארקסים, און האלט אין איין וואקסען און אין איין אויסקעמפּפען פערשיעדענע רעפּארמעס. גלייך ביים אנפאנג האָט די ארבייטער־פּארטיי מיט איין קלאָפּ צוריק ערָאבערט פאר דעם ענג־לישען פּראָלעטאריאט די אָרגאניזאציאָנס־און די סטרייק־רעכט, וועלכע די הערשענדע קלאַ־סען האבען ביי איהם געהאט צוגענומען דורך דעם בעריהמטען „טאף־וויל" בעשייד פון דער לאָרדען־קאמער (הויז אף לאָרדס) אין 1907, און זייט דעם האָט די ליבעראלע רעגיערונג אונטער איהר דרוק נעגעבען אָדער געשטעלט אין אויס־זיכט א גאנצע רייהע אנדערע רעפּארמעס, ווי אלטערס־פענסיאָנען (אלד־אייד פענשענס), ארבייטס־ביוראָס, פערזיכערונג נעגען ארבייטס־לאָזיגקייט, קראנקהייט, און אונפאל (עקסידענט) און נאָך אנדערע קלענערע רעפּארמעס. אזוי ווי די ארבייטער־פּארטי איז ניט קיין רעוואָ־לוציאָנערע און איבערהויפּט ניט קיין סאָציאליס־טישע פּארטיי, האבען פיעלע בעקומען דעם איינדרוק, אז אָט טאקי צוליעב איהר טאקטיק מאכט זי אזוינע גרויסע פּארטשריטע און וויזיט ארוים אזא פּרוכטבארקייט. און אזוי ווי די אינדעפּענדענט לייבאָר־פּארטי (א. ל. פ.) איז די הויפּט־רעדעל־פיהרערין אין דער ארבייטער־פּארטיי — וויזיגסטענס געהערען איהרע פיה־רער צו די אנגעזעהענסטע פיהרער אין דער אר־בייטער־פּארטיי און זיטצען אין פּארלאמענט, — זיינען פיעלע געקומען צום שלום, אז טאקי די אפּארטוניסטישע טאקטיק איז די בעסטע. אין דער לעצטער צייט האבען זיך אפילו געפונען אזוינע — ווי, למשל, דער דעם ענגלישען פּוב־ליקום גוט בעקאנטער מאקס בעער — וועלכע בעהויפּטען, אז גראדע די טאקטיק פון דער א. ל. פ. איז די עכטע טאקטיק, וועלכע מארקס און ענגעלס האבען רעקאמענדירט אין דעם קא־מוניסטישען מאניפעסט, אז, הייסט דאָס, די א. ל. פ. זיינען די אמת'ע מארקסיסטען, און טאקי ליעל בעסערע ווי די ס. ד. פ. און אפילו די ייטישע סאָציאל־דעמאקראטען.

מיר האָבען ארויסגעכאַפּט בלויז צוויי אור־זאַכען, וועלכע האָבען בייגעטראָגען צו דעם אויפבליהען פון אפּארטוניזם אין דער סאָציא־ליסטישער בעוועגונג. עס זיינען נאָך פּאַראַן פיעלע אַנדערע, אָבער מיר בענוגען זיך מיט צוויי, מחמת מיר ווילען דאָ אייגענטליך רעדען נאָר פון דער א. ל. פּ. און דער ארבייטער־פּאַרטיי. איז עס טאַקי ריכטיג אז דעם ערפּאָלג, וועלכען די ארבייטער־פּאַרטיי האָט, האָט זי צו פערדאַנקען איהר טאַקטיק און דער טאַקטיק פון דער א. ל. פּ.? דאָס איז א פראגע, וואָס איז זעהר וויכטיג און דאַרף ריכטיג פערענט־פערט ווערען.

אין וואָס בעשטעהט די טאַקטיק פון דער א. ל. פּ.? פון אָנפאַנג אָן, זייט זי איז געגרינדעט געוואָרען אין 1893, האָלט זי אין איין ערקלעהרען, אז צו דער ענגלישער מאַסע טאָר מען ניט צוטרעטען מיט פּארטיגע סאָציאַליסטישע „פּארמולען", נאָר, פערקעהרט, מען מוז זיך אנפּאַסען אן דעם גראד פון איהר גייסטיגער און פּאָליטישער ענטוויקלונג און זיהען צו געווינען איהר פּאר דעם סאָציאַליזם ביסלעכווייז, פּאָר־זיכטיג, שריט ביי שריט. דער מיסערפאָלג פון דער ס. ד. פּ., האָט זי בעהויפּטעט, איז אימענע דורך דעם פּראָורזאַכט, וואָס זי האָט צוגע־טראָטען צו דעם ענגלישען ארבייטער מיט א פּארטיגע און וויים־אויסגעארבייטעט סאָציא־ליסטישע טהעאָריע און געזאַגט איהם: שלינג אריין די טהעאָריע, אָדער איך וויל פון דיר ניט וויסען. אויפ'ן ערשטען קוק קען זיך אויסווייז־זען, אז די א. ל. פּ. האָט געהאַט רעכט. האָבען דען מאַרקס און ענגעלס ניט דאָס זעלביגע גע־פּרעדיגט און ניט דאָס זעלביגע פּאָרגעווארפען דער ס. ד. פּ. מערקווירדיגער־וויזיגע אָבער האָט די א. ל. פּ. מיט איהר טאַקטיק ניט מעהר גליק געהאַט ווי די ס. ד. פּ. מיט אירער. אכט יאהר נאָך דער רייזה איז זי ארומגענאַנגען ארום דעם ענגלישען ארבייטער ווי א קאַץ ארום סמעטענע, און האָט איהם אלץ ניט געקענט כא־פּען. ווי זי האָט זיך ניט געסטארעט דעם כאָציאַליזם צו פערבויגען, האָט דער ארבייטער אלץ ניט געוואָלט פון איהר וויסען, און זי איז געבליבען ביז די לעצטע עטליכע יאָהר פונקט אזא קלייגע קליינע ווי די ס. ד. פּ. אין 1900 איז ענדליך ענטשטאַנען די ארבייטער־פּארטיי, און ווי וויים טהעאָרעטישע פּראָפּא־גאַנדא האָט דערצו געהאָלפּען, האָט די ס. ד. פּ. אלס פיעל עלטערע אָרגא־ניזאציע געווויס מעהר דערצו בייגעטראָגען. יע־דענפאלס איז דער פּאַרשלאָג צו גרינדען אזא פּארטיי ארויסגענאַנגען ניט פון סאָציאַליסטען, נאָר פון איינפאכע און גאַנץ ליבעראַלע טרייד־יוניאָניסטען — די אייזענבאהן־ארבייטער — און דער פּאַרשלאָג איז דורכגעפיהרט געוואָרען אויף דעם טרייד־יוניאָניסטישען קאָנגרעס. דאָס אָבער האָט ניט פערהינדערט די א. ל. פּ. צו ער־קלעהרען, אז זי האָט געגרינדעט די ארבייטער־פּארטיי און זי וועט איהר אויך שטארק מא־כען און צופיהרען צום סאָציאַליזם — אלץ מיט דערוועלביגער טאקטיק פון „צופאַסען זיך", ד. ה. מיט דעם פערבויגען פון סאָציאַליסטישע פּרינ־ציפּען און סאָציאַליסטישען פּראָגראַם. ווי בע־קאַנט, איז צוליעב דעם פּארגעקומען דאמאָלס א גרויסע מחלקה צווישען איהר און דער ס. ד. פּ. די לעצטע האָט גע'טענה'ט, אז מיט דער ארבייטער־פּארטיי מוז מען לערנען דעם סאָ־ציאַליזם, מחמת אָהן א כאָציאַליסטישען בע־וואוסטזיין, איז אן אונאבהענגיגער פּאָליטישער קאמפּף פון דער ארבייטער־קלאַסע איבערהויפּט ניט מעגליך, און די א. ל. פּ. האָט בעהויפּטעט, אז מען טאָר דעם ארבייטער ניט „אבשרעקען" מיט סאָציאַליסטישע לאָזונגען און פּראָגראַמען, נאָר מען מוז איהם זיהען ערייכ־קריגען אין די ארבייטער־פּארטיי מיט דעם נייטראַלען לאָזונג: „לייבאריזם", ארבייטש־שאפט. די ס. ד. פּ. האָט צו דעם ניט געקענט איינשטימען — אזא לאָזונג, האָט זי געמיינט, ווי די א. ל. פּ. האָט פּארגעשלאָגען, האָבען די ארבייטער געקענט אלץ אויפהויבען אָהן די סאָציאַליסטען — און איז אוועק פון דער אר־בייטער־פּארטיי, וועדליג די א. ל. פּ. איז גע־בליבען און האָט געטריבען איהר טאקטיק.

זייט דעם זיינען פערגאַנגען 9 יאָהר, און די ארבייטער־פּארטיי איז אויסגעוואקסען אין א מילאַנען־פּארטיי. איז עס צוליעב די אָפּפּאר־טוניסטישע טאקטיק פון דער א. ל. פּ.? — ניין! אין די ערשטע צוויי יאָהר האָט דער טרייד־יוניאָניסטישער טהייל פון דער ארבייי־טער־פּארטיי זיך קוים פערמעהרט פון 41 טרייד־יוניאָנס מיט 353 טויזענד מיטגליעדער אויף 65 טרייד־יוניאָנס מיט 455 טויזענד מיט־גליעדער, און די ערנסטקייט, וואָס האָט זי בע־גייסטערט, איז געווען אזוי גרוים, אז די צווייטע קאָנפערענץ האָט זיך אויפגעליזט גליך נאָך דעם ערשטען טאָג, כדי צו געבען די דעלעגאַטען די מעגליכקייט בייצו־וואָוינען די לויה פון דער גראבע צו יענער צייט געשטאַרבענער קעניגין וויקטאָריא! ערשט צום דריטען יאָהר איז די ארבייטער־פּארטיי פלוצלונג אויסגעוואקסען אויף 127 טרייד־יוניאָנס מיט 847 טויזענד מיטגליעדער, און זייט דעם האָלט זי נאָכאַנאַנער אין איין וואקסען. וואָס איז געווען די אור־זאכע פון אָט דעם פלוצלינגען שפרונג? די א. ל. פּ.? חלילה! צווישען דעם צווייטען און דריטען לעבענס־יאָהר פון דער ארבייטער־פּאַר־טיי האָט די הויז אף לאַרדם, מיט דעם אויבען־דערמאָהנטען בעשייד אין דער טעף־וויל אנ־געלעגענהייט, אומגעוואָרפען די גאַנצע געבויידע פון דעם טרייד־יוניאָניזם, און די ארבייטער־מאסען האָבען בעגריפען, אז נאָר אויפ'ן פּאָלי־טישען וועג וועלען זיי צוריק בעקומען זייערע געווערקשאפטליכע רעכטע. אָט דאָס, און ניט

די א. ל. פ., האָט געראטעוועט די ארבייטער־פּארטיי אין האָט איהר ניט דערלאָזען אונטער־צוגעהן, ווי עס איז אונטערגעגאנגען אין די 70־ער יאָהרען די עהנליכע בעוועגונג פון דער "לייבאָר־רעפּרעזענטיישאָן ליגע".

בכן זעהען מיר, אז די א. ל. פ. האָט מיט איהר טאקטיק וועניג וואָס בייגעטראָגען צו דער אַרגאניזירונג פון די ארבייטער־מאסען צום פּאָליטישען קאמפּף. האָט אָבער זי פּלייכט, אַנשטאָט דעם, „צוגעפּיהרט" זיי טאקי צום סאָציאליזם, ווי זי האָט פערשפּראָכען? עס איז נעוונ צו שטעלען די פראגע אום גלייך צו ענט־פערען: ניין! צופיהרען צום סאָציאליזם היימט אויף יעדען שריט און טריט צו בעהויפּטען דעם סאָציאליסטישען שטאַנדפּונקט, צו זעהען פערטיעפּען דעם קלאַסענבעוואוסטזיין פון די מאסען און צו פערהיטען זיי פון אריינפאַלען אין די פריהערדיגע בורזשואזע פראָפּאָרטהיילע. האָט די א. ל. פ. דאָס נעטאָן? יאָ, זי האָט דאָס נעטאָן, אָבער, גלייך ווי די ס. ד. פ., אין איהר אָנטאָציע אויסערהאלב אָבער דער ארבייטער־פּארטיי. אינערהאלב אָבער דער ארבייטער־פּארטיי האָט זי ניט נור אין די דאָזיגע ריכטונג גאָר ניט נעטאָן, נור, פערקעהרט, אלעם אָנגעוועגדעט כדי צו פערהיטען זי פון אלע סאָציאליסטישע אייניפלוסען. וועו עס איז, צ. ב. ש., אויפגעהויבען נעוואָרען אויף דער יאהרעם־קאָנפערענץ פון דער ארבייטער־פּארטיי די פראגע פון א פּראָגראם, זיינען די דעלעגאטען פון דער א. ל. פ. נעווען די ערשטע, וועלכע האָבען אָנגיטירט און נע־שטימט דאָגעגען. עהנליך זיינען זיי אלע מאל נעווען נעגען דעם פּארשלאָג, אז די ארבייטער־פּארטיי זאל אנערקענען דעם סאָציאליזמוס אלס איהר ענדציעל, און אויף דער הויפּט קאָנפע־רענץ אין 1908 האָבען זיי זיך ענטזאגט צו אונטערשטיצען זאָגאר א ריין־טהעאָרעטישע רע־זאָלוציע צו גונסטען פון סאָציאליזם. וועדליג אין אלע פעלע האָבען די פיהרער פון דער א. ל. פ. זיך קיין מאל ניט געווייגערט צו אונטער־שטיצען די רעאקציאָנערסטע טרייד־יוניאָני־סטען ווי, למשל, א שעקלטאָן, וועלכער איז צו גונסטען קינדער־ארבייט, אדער א קרוקס, וועל־כער איז זיין גאנצען לעבען געווען א ליבעראל, אבי זיי רופען זיך נאָר אן „ארבייטער־קאָנדידא־טען" און אונטערשרייבען די „קאָנסטיטוציע" פון דער ארבייטער־פּארטיי, וועלכע פערפּליכ־טעט זיי צו זיין „אונאבהענגיג" פון דער ארגא־ניזאציע פון דער ליבעראלער אדער קאָנסערוואָ־טיווער פּארטיי, האָבען זיי זיך ענטזאגט צו אונ־טערשטיצען א גרייסאָנעז, אן אויסגעשפּראָכע־נעם סאָציאליסט, דוקא מחמת ער האָט זיך אָנ־גערופען „סאָציאליסטישער קאָנדידאט" און האָט זיך ענטזאגט אריינצוטרעטען אין די אר־בייטער־פּארטיי. נאָך מעהר, וועדליג די פיה־רער פון דער א. ל. פ. האָבען אויסגעווירקט, אז די ארבייטער־פּארטיי אין פּארלאמענט זאָל האל־טען רעגעלמעסיגע זיצונגען מיט די אנדערע טרייד־יוניאָניסטישע דעפוטאטען, וואָס געהערען צום ליבעראלען לאגער, כדי צו פערשטענדיגען זיך אויף געמיינזאמע האנדלונגען, האָבען זיי מיט קיין איינציגען וואָרט ניט פּראָטעסטירט וועו זיערע טרייד־יוניאָניסטישע קאָלעגען האָבען ענטזאגט צוצולאָזען אויף די זיצונגען פון דער ארבייטער־פּארטיי גריייסאָנען! אין דער היים־בעשטריטענער פראגע פון פּאָליטישע רעכטע פאר פרויען, האָבען די פיהרער פון דער א. ל. פ. פערנומען אן עכט־בורזשואזע פּא־זיציע, און הגם די קאָנפערענץ פון דער ארבי־טער־פּארטיי האָט דריי מאל אָנגענומען א רע־זאָלוציע צו גונסטען דאָס אלגעמיינע וואהל־רעכט פאר ביידע געשלעכטער און געגען דאָס בעשרענקטע שטימרעכט פאר פרויען, פיהרט די א. ל. פ. נאָך אימער אן אגיטאציע פאר דאָס לעצטערע. אין פּארלאמענט גופא האלטען זיי מאנכע מאל שוואכינקע סאָציאלי־סטישע רעדען, אָבער האנדלען פונקט אזוי ווי זייערע טרייד־יוניאָניסטישע גענאָסען פּאָדערען. ווילען די לעצטערע, וועלכע זיינען דורך און דורך בורזשואזי־נעזינט, פון קיין אָבשאָפונג פון קינ־דער־ארבייט אָדער פון קיין וועלטליכע פאָלקס־שוהל ניט ווייסען, אזוי איגנאָרירט אויך די א. ל. פ. די דאָזיגע פראגען. פערקעהרט, וועהרען די טרייד־יוניאָניסטען פערקאָכט אין א טעמפּע־רענין־ביל, וועלכע די רעגיערונג האָט ארייגע־טראָגען צו „מאָראָליזירען" דאָס פאלק, פער־געסט גאָר די א. ל. פ., אז הונדערטע טויזענדע ארבייטער געהען אָהן ארבייט און אָהן ברוט, און מאכט מיט דעם גאנצען הייכלערי־שען שפּיעל, אזוי ווי עס וואלט געווען די גרעס־טע סאָציאלע רעפּאָרמע. און וועד רעדט שוין, אז די רעגיערונג טראָגט אריין טאקי א שטי־קעל סאָציאל־רעפּאָרם! דאן וועדט די א. ל. פ. שרעקליך ענטציקט, רופט אן די רעגיערונג די בעסטע, וואָס ענגלאנד האָט וועו געהאט, און שטימט פאר'ן בודזשעט מיט אלע זיינע קלי־פּערלאך, אזוי ווי דאָס וואלט געווען די נאטיר־ליכסטע זאך אויף דער וועלט.

פון די און פון הונדערטע אנדערע אזוינע פאקטען קען מען זיך פּארשטעלען, ווי די א. ל. פ. האָט „צוגעפּיהרט" די ארבייטער־פּארטיי צום סאָציאליזם. טהאטזעכליך איז די ארבי־טער־פּארטיי, ווי וויים זי איז פערטראָטען אין פּארלאמענט, נאָך וויים פון סאָציאליזם, ווי זי איז געווען פון אנפאנג, און וועו די מא־סען אויסערהאלב פון פּארלאמענט זיינען דאָך געווארען מעהר סאָציאליסטיש, איז דאָס ניט צולייעב, נאָר ט ר א ץ די בעמיהונגען פון דער א. ל. פ. די מאסען וועהרען געטריבען לינקס דורך די אימער־וואקסענדע רעאקציע אין לאנד, און איהר קלאַסענבעוואוסטזיין וועהרט אויפגע־קלעהרט ניט פון די א. ל. פ. פון אינוועניג, נור

פון דער ס. ד. פּ. און טהיילווייז פון דער א. ל. פּ. פון אויסען. פון איהר זיט, האָט די א. ל. פּ., ווי וויט זי איז בעטהייליגט אין דעם בלאָק מיט די טרייד־יוניאָניסטען, גאָר אויפגעהערט צו זיין א סאָציאָליסטישע פּארטיי, און איהרע פיהרער — בפרט די, וועלכע זיצען אין פּארלאַמענט — בילדען בלויז דעם לינקען פליגעל פון דער ליבעראַלער פּארטיי. צוזאמען מיט זייערע טרייד־יוניאָניסטען גענאָסען בילדען זיי, אמת, אן אונאבהענגיגע פּארטיי, אבער זייענדיג „אונ־אבהענגיג", מארשירען זיי דאָך האַנד אין האַנד מיט די ליבעראַלען.

אט דאָס האָט די א. ל. פּ. אויסגע־פיהרט מיט איהר אפּאָרטוניסטישע טאקטיק. די ארבייטער־פּארטיי האָט זי ניט אויפגעבויט, צום סאָציאָליזם האָט זי איהר ניט צוגעפיהרט, און איהר אייגענעם שטיקעל סאָציאָליזם האָט זי פערלאָרען. אפּשר מיינט איהר, אז די אויסערליכע ערפאָלגען פון דער ארבייטער־פּארטיי — די אויסגעווירקטע סאָציאָלע רעפאָרמעס — מוזען ארויפגעשטעלט ווערען איהר אויף דער רעכנונג? איז דאָס אויף ניט. די ליבעראַלע רעגיערונג אין ענגלאַנד גיט רעפאָרמען פונקט ווי ביסמארק האָט זיי אמאָל געגעבען אין דייטשלאַנד — כדי צו פערהינדערען דעם ווייטערען וואוקס פון דעם קלאַסענבעווואוסטזיין ביי די ארבייטער און כדי אבצוהאַלטען זיי פון דעם ווייטערען וועגען־זיך נאָך לינקס. די א. ל. פּ. איז פונקט אזוי אונשולדיג דאַרין, ווי דער מיקאַדאָ פון יאַפּאַן, — פערקאָהרט, די ס. ד. פּ., מיט איהר ענערגישער פראָפּאַגאַנדא פון סאָציאָליזם, האָט מעהר רעכט צו שטעלען די רעפאָרם־טהעטיגקייט פון דער רעגיערונג ז י ך אויף די רעכנונג ווי די א. ל. פּ.

מען זעהט, מיט וואָס פאר א רעכט מען קען אויפווייזען אויף די א. ל. פּ. אויף א מוסטער פון א סאָציאָליסטישער פּארטיי. טהאַטזעכליך הערשט אין איהרע אייגענע רייהען אין דער לעצטער צייט א שטאַרקע אונצופריעדענהייט, און אויף דער לעצטער קאָנפערענץ פון דער פּארטיי אין עדינבורג פּסח־צייט, איז די טאקטיק פון די פיהרער אזוי שארף אָנגעגריפען געוואָרען, אז די פיער וויכטיגסטע פון זיי, קיר האַרדי, מאַקדאָנאַלד, סנוידען און בריוס־גלייזער (רעדאקטאָר פון דעם פּארטיי־אָר־גאַן, „ליבאָר־ליעדער"), האָבען געפונען פאר ראַטהזאמער צוריקצוטרעטען פון זייערע סטעלען. די האַנדלונג פון דיזע פיהרער האָט ארויסגערופען א גרויסע סענסאציע, און וועדליג אייניגע האָבען דערזעהן אין איהר א פּאַרטיי־שפּאַלטונג, האָבען אנדערע געפונען, אז עס איז ניט מעהר ווי א פּערזאָנען־פראגע. אין אמת'ען איז דאָס ניט קיין שפּאַלטונג און ניט קיין פּערזאָנען־פראגע. הגם דער קאַמפּף צווישען די פיהרער און די אָפּאָזיציאָנעלע עלעמענטען האָט זיך געפיהרט, פון א פאָרמעלען שטאַנדפונקט, איבער די פּערזאָן פון גרייסאָן — אויב גרייסאָן, וועלכער ווייל ניט אריינטרעטען אין די ארבייטער־פּארטיי און האַלט זיך אין איין קריגען מיט זיינע פיהרער, זאָל בעקומען געהאַלט פון דער פּארטיי־קאַסע און פיגורירען אויף דער צי־ציעלער ליסטע אלס פּארטיי־אָגיטאַטאָר — דאָך האָט געשטעקט הינטער איהם די פּרינציפיעלע פראגע, אויב די א. ל. פּ. דארף טרייבען א סאָציאָליסטישע אדער וואָסערע עס איז אנדערע פּאָליטיק. און אזוי ווי אין אלע פעלע, האָט די קאָנפערענץ צוגעשטימט צו די פאדערונגען פון די פיהרער וועגען גרייסאָנען נאָר מיט פער־העלטנismעסיג־קלייניג מעהרהייטען, און אין איין פאל האָט זי די פאדערונג זאָגאָר פער־ווארפען, איז פאר די פיהרער קיין אנדער זאך ניט געבליבען ווי צו אנערקענען, אז זיי האָבען פערשפּיעלט, און צו רעזיגנירען. פערזענליך לויט די פאָרמע נאָך, האָט די פאַסירונג א גרויסע פרינציפיעלע בעדייטונג, מיהמת זי בע־וויזט, אז די דורכשניטליכע מיטגליעדערשאפט פון דער א. ל. פּ. האָט ענדליך אויף רעוואָלטירט געגען דעם עקעלהאפטען אָפּאָרטוניזם פון די פיהרער און דורך דעם רעכט געגעבען דער קרי־טיק פון דער ס. ד. פּ.

אט אזוי האַלט עס מיט דעם אָפּאָרטוניזם אין א לאַנד וואו ער האָט זיך, צוליעב די בע־זונדערע היסטאָרישע און סאָציאָלע אומשטענ־דען, מען קען זאָגען, קלאַסיש ענטוויקעלט. ניט נאָר האָט ער גאָר ניט — אבסאָלוט טאקי גאָר־ניט — אויפגעטאָן פאר די סאָציאָליסטישע זאך, נאָר ער האָט אונטער זיין אייגענעם געווייכט צוזאמענגעבראָכען. אפּשר וועט איצטער די א. ל. פּ. איינגעהן אויף א נייע טאקטיק און דורך דעם שאפען דעם באָדען, אויף וועלכען אויך די ס. ד. פּ. וועט קענען מיטארבייטען און דער־מיט ארויסטרעטען פון איהר איזאָלירטקייט, וואָס האָט אזוי פיעל שאדען געטאָן, וויי דער אר־בייטער־בעוועגונג, אזוי אויך איהר אליין.

דר. ק. פֿאַרנבערג

די אָהנמאכט פון טרייד־יוניאָניזם און דער וועג צו מאכט

1.

ס׳ טענער פון א טרויער־מארש קלינגען אין אונזערע אויערען פון פערשיעדענע זייטען וועגען די לאַגע און צושטענדע, וועגען די אויסזיכטען און האָפענונגען פון עקאָנאָמישען פֿראָלעטאַריאַט קאָנגרעס.

אין „נאַרטה אמעריקאן רעוויו" פון מאי און אין דעם אָרגאַן פון אמעריקאַנער מאַנופֿעקטשורערס אסאָסיאיישאַן „דהי אמעריקען אינדאַסטריעס" פון זעלבען חודש איז געקומען העגרי ווהייט, דער געוועזענער „לידער" פון די שניידער און האָט אָבגעזאָגט א פולען רבנן־קדיש נאָך דעם אמעריקאנער טרייד־יוניאָניזמוס. „נאָך מיט וויי־ניג יאָהרען צוריק" — שרייבט ווהייט — „זיי־נען די ארבייטער־יוניאָנס געשטאַנען ווי א מאכט פון גרויסער ווירקונג. א גרויסער טהייל פון דער אינדוסטריעלער וועלט האָט זיך געפו־נען אונטער זייער ווירקונג, און די פֿאָליטישע פיהרער האָבען קאָנקורירט איינע מיט די אנדע־רע צו בעקומען זייער לייטזעליגקייט." אין יע־נער צייט זיינען די יוניאָנס געווען ביי זיך אזוי פעסט, אז „וען דאָס געריכט האָט אין דעם פאל פון די הוטמאכער ערקלערט, אז די יוניאָנס געהען ארונטער אונטער דעם ווירקונגס־קרייז פון די געזעצען געגען טראָסטס און דער אויבער־גריכט פון דיסטריקט קאָלאָמביא האָט אין דעם פאל פון „באקס סטאָוו ענד רענדזש קאָמ־פּאניע" ערקלערט, אז דער באיקאָט איז א פער־שווערונג, דאן האָבען די יוניאָנס געזוכט דורך ספּעיצעלע געזעצען צו פערניכטען דיזע ענט־שיידונגען. דערצו נאָך איז געווען בעשלאָסען ביי די וויעדער־וואהל צו בעזיעגען די קאָנגרעס־לייט, וועלכע זיינען ניט פרייונדליך צו אזוינע געזעצען".

דאָס אלץ, זאָגט ווהייט, איז געווען נאָך נאָר ניט לאַנג. איצט איז די לאַגע געווארען א גאַנץ אנדערע. לעצטען זומער האָבען די פיה־רער פון די יוניאָנס געווארט אויף די פֿאָליטישע קאָנווענציאָנען, אז מען זאל אננעהמען זייערע רעדיקאלע פּאדרונגען. אבער זיי האָבען דעם מאל בעקומען א גאַנץ אנדערע בעהאנדלונג. די יוניאָנס האָבען געפרובירט זייער איינפלוס ביי די שטימקאסטענס. דאָס האָט אָנגענומען דעם כאראקטער פון א קאָמעדיע־שפּיעל און דער רעזולטאט איז געווען, אז מען האָט פער׳משפט די דריי הויפּט־לייַדערס פון די „אמעריקאן פע־דעריישאן" צו טורמע, וויל זיי האָבען ניט גע־אכטעט אן אינדושאנקשאן. די ווייטע אויס־שפּרייטונג פון אָפּען־שאפּ האָט געבראכט א צושטאנד, וואָס איז עפּאָכע־מאכענד אין דער געשיכטע פון דער יוניאָן־בעווענונג.

„די פֿאָליטישע נידערלאַגע פון דער אָרגא־ניזירטער ארבייטערשאפט" — זאָגט ווהייט — האָט אָבגעשוואכט די ארבייטער אינדוסטריעל פיעל מעהר ווי עס דוכט זיך אויס אויפ׳ן ערש־טען בליק. די מורא פאר דעם פֿאָליטישען איינפלוס פון די ארבייטער האָט פריהער גע־צוואונגען די געזעצגעבונג און די אדמיניסטרא־ציאָן, צו מאכען הנחות צו די יוניאָנס. איינער פון די רעזולטאטען איז געווען דער וואָס א גרויסער טהייל פון דער רעגיערונגס־ארבייט איז געווען יוניאָניסטיש.

„אין פערלויף פון לעצטען יאָהר האָט די אָפּען־שאפּ בעווענונג דערגריכט איהר העכסטע מדרגה. טריידס, וועלכע זיינען געווען די פע־טונגען פון די יוניאָנס, זיינען היינט „אָפּען". די יוניאָן פון די הוטמאכער איז שוידערליך גע־שלאגן, כאָטש זי האָט בעקומען די פערשיניג־טע שטיצע פון גאנצען יוניאָן־איינפלוס. אין די שיך און קלייַדער טריידס איז דער לייבעל שטארק געפאלען... זעהר וויכטיג און פול פון בעדייטונג איז דאָס, וואָס די קוילענגרעבער האָבען אויפגענעבען די פּאדערונג אנצוערקענען די יוניאָן, אדער וואָס זיי האָבען בעשלאָסען ניט צו פרעסען דיזע פּאדערונג."

אט אזוי איז די לאגע איצט. וואָס אנבע־טרעפט די צוקונפט, מיינט ווהייט, אז „אויב עס איז וואָס עס איז זיכער, דאן איז זיכער, אז עס וועט מעהר קיין מאל ניט ערלויבט וועלען די יוניאָנס צו דערגרהן צוריק צו דער פריהערדי־גער הערשאפט. דער אונטערנעהמער וועט זי־כער ניט נאָכלאָזען אין זיין קאמפּף געגען „קלאָזד־שאפּ", גיכער וועט ער דיזען קאמפּף אָב־פיהרען נאָך מיט מעהר ענערגיע; דער רייכ־טער וועט ניט ענדערען זיי האלטונג אין דער פראגע פון באיקאָט און פון איינשרעקונג דורך די יוניאָנס; די עפענטליכע מיינונג וועט ניט ערלויבען די יוניאָנס זיך צו פערזינדיגען געגען די סאציאלע רעכטע. די יוניאָן קען זיך ניט

אומקעהרען צוריק צו איהר פּראַקטיק פון די לעצטע יאָהרען, ווי זי קען זיך ניט אומקעהרען צוריק צו די טעג, וועהן זי האָט געבראַכען מאַשינען, וועהן זי האָט געפֿאַדערט סימפּאַטהיע־סטרייקס".

אָט אַזוי שילדערט „דעם קריזיס אין יוניאָניזם" דער קאַפּיטאַליסטישער געוועזענער „ארבייטער־פיהרער".

מיר האָבען זיך אַבגעשטעלט אזוי לאַנג אויף זיין שילדערונג, ווייל, ווי קליין און נישטיג דיזער מאַן איז, און ווי פאַלש, פערפיהרעריש און פערדרעבלעך עס זיינען די וועגען, אין וועלכע ער וואָלט געוואָלט פיהרען די ארבייטער, מוז דאָך צוגעגעבען ווערען, אז אין שאַרפע, קורצע שטריכען האָט ער געגעבען א ביל, כמעט א רעאַלעס, פון דעם איצטיגען צושטאַנד פון דער טרייד־יוניאָן־בעוועגונג דאָ אין לאַנד. די פאַקטען, וועלכע ער בעריהרט, זיינען אמת'ע. די אמעריקאַנער טרייד־יוניאָניסטישע בעוועגונג האָט אין די לעצטע יאָהרען איבערגעלעבט נור נידערלאַגען און פערלאָרען פעסטע פּאָזיציאָנען און אויפגעגעבען זיכערע פעסטונגען. דעם קאַמפּפּס־מוטה, די האָפענונג אויף נייע עראָבערונגען לעבען אין איהר מעהר ניט. די גאַנצע בעוועגונג האָט אָנגענומען נור א פערטהיידיגונגס־כאַראַקטער; אָלע קעמפּפּע פיהרען זיך נור כדי צו קענען אָנהאַלטען די אָלטע פּאָזיציאָנען. דאָס געלינגט די יוניאָנס דאָס רוב אָבער אויך ניט. די פּשרה אין דעם הוטעמאַכערס סטרייק, וועגען וועלכען די „קאָלל" מעלדעט, וועז דיזע שורות ווערען געשריבען, בעשטעטיגט עס פון דאָס ניי, וואָהרים די אנערקענונג פון דער יוניאָן און פון לייבע, דיזער פונדאַמענט פון די טרייד־יוניאָניסטישע ערפּאָלגען פון די לעצטע יאָהרען, איז אין גאַנצען אויסגעלאָזען געווארען פון דער פּשרה און אָבגעלייגט געווארען.

עס איז אויך אמת דאָס, וואָס וואהייט בע־מערקט, אז די פערשטארקונג פון דער הארט־נעקיגקייט געגען די ארבייטער ביי די קאַפּיטאַליסטען, ביי די קאַפּיטאַליסטישע פּאָליטיקער און ריכטער איז געגאַנגען האַנד אין האַנד מיט דער פּאָליטישער מאַכטלאָזיגקייט פון די ארבייטער. און וואָס קלאָהרער עס איז געווארען פאר דער וועלט דיזע מאַכטלאָזיגקייט, אלץ פרעכער זיינען יענע געווארען אין אלע זייערע האַנדלונגען און אלץ אונפערשעהמטער אין זייערע פאַדערונגען.

דער צוריקגאַנג פון דער מאַכט און פון דעם איינפלוס פון די ארבייטער־ארגאניזאציאָנען איז א פאַקט א טרויעריגער, אָבער אן אמת'ער, וועגען וועלכען יעדער ארבייטער־פריינד מוז זיך ערנסט פערטראַכטען. און עס מוז אויך געזאָגט ווערען צו עהרע פון די ערנסטעסטע סאָציאָלימטישע טהעאָרעטיקער, אז זיי האָבען געהאַט דעם מוטה און אָפענהער־ציגקייט דיזען ביטערען אמת צו קוקען גלייך אין די אויגען און דערפון צו מאַכען א ברענענדע לעבענס־פּראַבלעם.

דאָך איידער מיר וועלען זיך וועגדען צו דיזע טהעאָרעטיקער, וועלען מיר אויסהערען נאָך איינעם, א פּראַקטיקער, אויך אן אמעריקאַנער ארבייטער־פיהרער. דיזער איינער איז אָבער ניט קיין קאַפּיטאַליסטישער, זאָגדערן א סאָציאַליסטישער ארבייטער־פיהרער, דער בעקאַנטער מאַקס ה. היים. אין דעם דזשון נומער פון דער „אינטערניישענאַל סאָשעליסט רעוויו" שטעלט ער זיך אויך אָפּ אויף דיזער טרויעריגער ערשיינונג.

היים בעטראַכט דעם פריעדליכען אויסגאַנג פון די פערהאַנדלונגען צווישען די מינען־ארבייטער און מינען־אייגענטהימער און גראַטולירט דעם פרעזידענט פון די מינען־ארבייטער, לואיס, דערמיט, וואָס ער האָט אָנגענומען די בעדינגונגען און „ניט געפיהרט אויף די שחיטה די לייט, וועלכע זיינען אָרגאַניזירט". ער שרייבט ווייטער: „עס איז היינטיגע צייטען שווער געווג זאָגאר פאר קאַמפּפּסלוסטיגע, גוט־דיסציפּלינירטע, גוט אָרגאַניזירטע און גוט פינאַנציירטע שטאַרקע יוניאָן צו מאַכען אן אייגדרוק אויף דעם קאַפּיטאַליזמוס, וועלכער איז צענטראַליזירט כמעט אין אן אונאיבערשטייגליכע וואנד... אלס עדות קען דיענען דער קאַמפּפּ פון די דרוקער פאר דעם 8 שטונדיגען ארבייטס־טאָג, וועלכער קאָסט זיי שוין 6 מיליאָן דאָלאר, און דער פערטהיידיגונגס־קאַמפּפּ פון די הוטמאַכער צו ראַטעווען זייער אָרגאַניזאציאָן, וועלכע קאָסט זיי שוין מיליאָנען. בייידע יוניאָנס געהערען צו די שטאַרקערע (אויב זיי זיינען ניט די שטאַרקסטע) אין דער אמעריקאַנער ארבייטער־בעוועגונג. פון דיזע צוויי פאַקטען קען דער לעזער זיך מאכען א בעגריפּ געגען וואָס פאר א שונא די ארבייטער האָבען צו קעמפּפּען דאָ אין לאַנד.

„עס קלינגט ווי א ווידערהאַלונג און עס איז אויך א ווידערהאַלונג צו זאָגען, אז די מינען־ארבייטער און אלע אנדערע טרייד־יוניאָניסטען מוזען איינזעהן די נויטוועגדיגקייט זיך צו ענטזאָגען פון זייערע אלטע אידעען און פּאָרורטהיילע און קוקען גלייך אין געזיכט די נייע בעדינגונגען, וועלכע טרעטען ארויס אנטקעגען זיי. לאַקאַל קענען די יוניאָנס נאָך דאָ און דאָרט געווינען שלאַכטען, כאָטש אויך מיט זעהר גרויסע קאָסטען. אָבער וועז עס קומט צו א נאַציאָנאַלער שלאַכט איז עס א שרעקליכער קאַמפּפּ געגען א שונא, וואָס געפינט זיך אויפ'ן בארג. דאָס איז ניט קיין טהעאָריע, זאָגדערן אזוי זיינען די צושטענדע אין דער ווירקליכקייט.... מיט דער גאַנצער מאכט פון זייער קאַפּיטאַל און מיט דער רעגיערונג, וועלכע העלפּט זיי, זיינען די אונטערנעהמער כמעט אונדערגרייכבאר."

ווי איהר זעהט ,איז די ליגע, וועלכע מאקם היים זיננט דער טרייד־יוניאָניסטישער בעווע־גונג פון זעלבען מאָטיוו און כמעט פון זעלבען טעקסט ווי הענרי ווהייט'ס ליגע. ביידע זעהען פאר די יוניאָנס א שווארצע וואנד, וועלכע זיי קענען ניט אויסמיידען און קענען ניט אָרי־בער. ביידע טענה'ן: די קאָפּיטאַליסטען זיי־נען געווארען אונאָנגענהמבאר, דער טרייד־יוניא־ניסטישער קאמפף — אָהנמעכטיג. און בע־מערקט נור, עס זיינען ניט די פעהלערען און שוואכקייטען פון דער „אמעריקאן פעדעריי־שאן", ניט די בעזונדערע בעדינגונגען פון איהר טאקטיק און קאמפּפס־מעטהאָדען, וועלכע מא־כען די לאגע אזוי ווייניג אויסזיכטספאל פאר די ארבייטער. עס קען זיין די „אמעריקאן פעדע־ריישאן" האט איהר חלק שולד אין דעם, וואם זי האט ניט פּראָויסגעזוהען דעם גאנג פון דער ענטוויקלונג. עס איז אבער הויפּטזעכליך אין פאר אלעמען די ענטוויקלונג פון קאָפּיטאַליז־מום, וועלכע האט געשאפען דיזע נייע סי־טואציאָן; אין די אלגעמיינע פּאָליטיש־עקא־נאמישע צושטענדע לויגען די וואָרצלען. דורך דעם וועלכע די לאגע פיעל ערנסטער, די פּראָבלעם פיעל שווערער און פערוויקעלטער, אבער אויך פיעל בריייטער און טיעפער.

.2

מיר האבען אין אונזער ערשטען קאפּי־טעל כאראקטעריזירט די לאגע און די אויסזיכ־טען פון טרייד־יוניאָניסטישען קאמפף ביי אונז אין לאנד. אבער ווי אלע גרויסע סאציאלע פּרא־בלעמען איז אויך דיזע נייעסטע פּראבלעם פון קאָפּיטאַליכטישער ענטוויקלונג: די בעסערע בעוואָפנונג פון קאָפּיטאַליסטען־קלאס אין עקא־נאמישען קאמפף, אן ערשיינונג וואס טראגט בעצם אן אינטערנאציאָנאלען כאראקטער. פרי־הער אדער שפעטער, אין שארפערער אדער ווי־ניגער שארפער פארם, פיהלען די פּראָלעטאריער פון אלע קאָפּיטאַליסטיש־פּאָרטגעשריטענע לענ־דער, אז דער עקאָנאָמישער קאמפף וועלט אלין שוועלרער, אלין וויניגער אויסזיכטספול; אז דער שוגא פערפעסטיגט זיך אין זיינע פאזיציאָנען און בעוואפענט זיך מיט נייע וואפען.

און עס איז וויעדער א מאל געווען דער הויפּט־פּארשטעהער פון מארקסיזמום, קארל קאוטסקי, וועלכער האט דיזע נייעסטע ערשיי־נונג אין דער געשיכטע פון פּראָלעטאַרישען קלאסענקאמפף אויפגעהויבען צו דער מדרגה פון א בריייטער, אלגעמיינער פּראָבלעם.

אין זיין נייעסטער בראשורע „דער וועג צו מאכט" שילדערט קאוטסקי (נאך דער דארשטע־לונג פון אטא בויער) די לאגע פון פּראָלע־טאריאט אזוי: „דער ארבייטער לייעדט הייבט אונטער די הויבע פרייזען פון אלע לעבענסמי־טעל און אלע זאכען, וואס זיינען פאר איהם נויטיג. די פערוואנדלונג פון די פּאראייניגטע שטאָטען אין א אינדוסטריע־שטאָט און דער באנקראָט פון דער רוסישער לאנדווירטשאפט האבען געמאכט פאר אייראָפּא שווערער צו בע־זאָרגען זיך מיט ביליגע לעבענסמיטלען. די קאר־טעלען און טראסטס מאכען טהייערער די אינ־דוסטריע־פּראָדוקטען. דורך די הויבע אבצאהה־לונגען אויף פּרעמדע סחורות וועלט דיזע שטרע־מונג נאך פערשטארקט. דאס אלץ צווינגט די ארבייטער אנצופיהרען א קאמפף פאר העכערען לוין. אבער גענען דעם טרייד־יוניאָניסטישען קאמפף האט זיך אויפגעהויבען א גאנצער טורם פון געוואָגטע שטערונגען; די אויפבויאונג פון אונטערגעמער פערבאנדען און די צוציהונג פון אויסלענדישע ארבייטער. ווי נויטיג וועלנדיג די טרייד־יוניאָנס זיינען ניט, דאָרפען מיר דאך ניט ערוואַרטען, אז זיי וועלען נאך וועג ארויסטרעטען, וואס איז בערע־גען דעם פּראָלעטאריאט אזוי וויים פאָלקס־מיטל, ווי אין די לעצטע צוועלף יאהר."

זיך וועלנדיג צו די פּראָייניגטע שטאָטען, גיפינט קאוטסקי, אז אפילו אין די לעצ־טע יאהרען פון פּראָספּעריטי, זאָגאר אין יענע יאהרען פון די גרויסע זיעגען און ערָאָבערונגען פון דער אמעריקאנער טרייד־יוניאָן בעווענונג, אפילו דאן איז דער ווירקליכער לוין פון די אמע־ריקאנער ארבייטער נעזונקען; וואָרים נאך הע־כער, איידער עס האבען געשטיגען די לויגען אין געלד, האבען געשטיגען די פרייזען פון די לעבענסמיטעל און אנדערע זאכען, פאר וועלכע די ארבייטער גיבען אוים זייער לוין.

קאוטסקי זאגט גאנץ אפען און שארף: דורך דעם טרייד־יוניאָניסטישען קאמפף האט דער ארבייטער־קלאס שוין דערגרייכט אלץ, וואס ער האט געקאָנט דערגרייכען, דער ווייטער־דיגער פּארטשריט, די ווייטערדיגע עראָבערונגען זיינע מוזען געמאכט ווערען אויף אן אנדע־ווע. וועלכער וועג איז עס?

מאקם היים ענטפערט: „די קאָפּיטאַליס־טען קענען דורך א מינע אויפגעריסען אן ארבייטער־קלאס און דאס קען קען געשעהן, אויב די ארבייטער וועלען סוף כל סוף נעהמען פער־שטעהן וואס פאר א מאכט זיי האבען אין וואהל־צעטעל; דאן וועלען זיי ווערען די הער־רען פון דער לאגע." דיזער ענטפער איז אזוי צו אלגעמיין, צו באנאל וואלט איך זאגען, אז מען זאל איהם קענען האלטען פאר אן אמת'ע ערנסטע לייזונג פון דיזער שווערער פּראבלעם. דער „אויב", „ווען" און „הלואי" זאגען באמת גאר ניט. אויסער דעם, ווען מיר קומען ביים פונקט פון וואהל־צעטעל, טרעטען ערשט רעכט פאר אונז ארוים — בעזאָנדערס דא אין לאנד — די גרויסע פערפלוכטע פראגע: ווי מאכט מען

דעם אַמעריקאַנער ארבייטער, אז ער זאָל סוף כל סוף אָנהויבן צו בענוצען דעם וואהל־צעטל מיט פולען פערשטענדניס פון דער פּאָליטישער לאָגע, מיט נוצען פאר זיין גליק? אין וועלכער פּאַרמע קען דער ארבייטער־קלאַס דאָ אין לאַנד בילדען אין קורצען א מעכטיגע פּאָליטישע אר־בייטער־פּארטיי?

מען דארף אָבער ניט זיין בכלל צו אָפּטי־מיסטיש אויף וועגען די מאַמענטאַנע ערפאָל־רונגען פון ארבייטער־קלאַס דורך זיין פּאָליטי־שען איינפלוס. קאוטסקי, צ. ב. ש., לייגט זיך קיין פויגעלאַך אין בוזעם אויף ניט אין דער הינזיכט. זיין פּעסימיזמוס בעציהט זיך אויף די ווירקונג פון פּאָליטישען איינפלוס פון אר־בייטער־קלאַס ניט ווייניגער ווי אויף די ווייר־קונג פון עקאָנאָמישען קאַמפּף. ער זאָגט: איינזעהענדיג זיין אָהנמאַכט צו פערבעסערען פיעל זיין לאָגע דורך דעם עקאָנאָמישען, טרייד־יוניאָניסטישען קאַמפּף הויבט דער ארבייטער־קלאַס אָן מיט מעהר ענערגיע צו פאָדערן הילף פון שטאַאט. אָבער דאָ שטעלען זיך אויפ'; וועג פון זיינע ערפאָלגען גרויסע שטערונגען: די בעוואָפנונג צו לאַנד און צו וואַסער, וועלכע פאָדערן די קאָאָניאל פּאָליטיק און דער אימ־פּעריאָליזמוס, פערשלינגען די פינאַנס־מיטלען פון שטאַאט און דערלאָזען ניט צו פערווענדען מיטלען פאר סאָציאל־פּאָליטישע צוועקען. די מיטעל־קלאַסען, וועלכע זיינען פריהער געווען ענטוועדער סימפּאַטיש צו דעם קאַמפּף פון די ארבייטער געגען אונטערנעהמער־קלאַס, אָדער וועניגסטענס נייטראַל, זיינען היינט פיינדליך צו די ארבייטער; די זעלבסטשטענדיגע האַנדווער־קער זיינען גענוֹרען שונאים, וויל די קאָנסום־פּעראיינען ברענגען זיי א געפאהר; די בויערן זיינען שונאים, וויל זיי פערלאַנגען הויכע פרייזען אויף לעבענס־מיטעל אין די ארבייטער־פיהרען געגען דעם א קאַמפּף; די אינטעליגענטען זיינען פיינדליך צו די ארבייטער, וויל זיי פיה־לען אָבגעשטויסען דורך דעם קאַמפּף פון פּרא־לעטאריאט געגען אימפּעריאָליזמוס. דער אר־בייטער־קלאַס איז ניט אים שטאַנד ארויסצובעקומען פון שטאַאט גרויס סאָציאל־ער אפּאָרמען.

וואָס־זשע בלייבט איבער? די „פּאָליטישע אקציאָן", ענטפערט קאוטסקי. דער ארבייטער־קלאַס מוז זעהען צו בעקומען די מאַכט, די פיה־רונג, די הערשאַפט איבער'ן שטאַאט אין זיינע הענד. אָבער איין פּארטיי צווישען פיעל, זאָגאר אַלס איין גרויסע פּארטיי צווישען א מאָדערנעם פון קאַפּיטאַליסטישע פערטרעטער, קענען די ארבייטער ניט פיעל ערווארטען פון שטאַאט. זיי מוזען זעהן צו ווערן די הערשענ־דע פּארטיי. אָבער דאָ קומט די, פון אונז פרי־הער בעריהרטע, פערפלוכטע פראגע: „וואָס טהוט מען מיט די הונדערטע טויזענדע ארבי־טער, וואָס פערשטעהן נאָך ניט די לאָגע? וויקען די ארבייטער־קלאַס בענוצען דעם וואהל־צעטל פאַרטיי אין שטאַאט? קאוטסקי זעהט איין פּאָלשטענדיג דיזע שווירigקייט. ער אנערקענט אפילו אין אזא לאַנד ווי דייטשלאַנד מיט איהר סאָציאל־דעמאָקראַטישער דרייי־מיליאָנען־פּארטיי, אז נאָך פיעלע הונדערטע טויזענדער ארבייטער שטעהען גלייכגילטיג צו די פּאָליטישע קעמפּפע. ער זעהט אויך ניט קיין מעגליכקייט אויפ'ן גע־וואהנליכען וועג פון פראָפּאַגאַנדא און אגיטא־ציאָן דיזע הונדערטע טויזענדער צו קענען דער־גרייכען אין נאָהענטער צוקונפט. ער גיבט, אז זיי קענען נור דורך גרויסע וועלט־געשיכט־ליכע פאַסירונגען אויפגערודערט ווערען. אזא צייט פון וועלט־געשיכטליכע פאַסירונגען שטעהט, נאָך קאוטסקי'ס מיינונג, פאר אין דער נאָהענטער צוקונפט.

3.

אטא בויער, אן אנדער סאָציאליסטישער יונגער בעדייטענדער טהאָרעטיקער, אנערקענט, אז קאוטסקי'ס שליסע זיינען בענרינדעט אויף אייניגע פאקטען, וועלכען מען קען ניט אבליי־קענען. ער זוכט אָבער אבצושוואכען קאוטסקי'ס פעסימיזמוס. ער אנערקענט, אז דער אמת'ער ווערטה פון ארבייטער'ס לוין איז געווָארען קלענער דורך דעם וואָס די סחורות זיינען גע־וואָרען טהייערער און אז אין דערזעלבער ריכ־טונג וועט עס געהן אויך ווייטער. אָבער ער האַלט פאר מעגליך, אז נייע קוועלען וועלען זיך געפינען, וואָס וועלען צושטעלען דער וועלט ביליגערע תבואה.

בויער אנערקענט, אז די פערשטאַרקונג פון די אונטערנעהמער־פערבאַנדען שטעלען די טרייד־יוניאָנס נייע, שווערע אויפגאבען. אבער ער האַלט, אז אפילו דורך דעם טרייד־יוניאָניסטי־שען קאַמפּף קענען די ארבייטער נאָך אלץ דער־גרייכען געווייסע ערפאָלגען. אויך דעם קאַמפּף פאר סאָציאלע רעפאָרם־געזעצע האַלט בויער פאר ווייניגער אויסזיכטסלאָז, ווי קאוטסקי. דאָך אנערקענט ער, אז „געווים ווערט דער ווי־דערשטאנד פון די בעזיצענדע קלאַסען געגען יעדע כאָציאלע רעפאָרם אלץ שטארקער. די צייט, וועו אויף דער גרויסער טהייל פון די בע־זיצענדע האָבען זיך בעגייסטערט פאר ארבי־טער־שוץ־געזעצען זיינען שוין פערביי". די גרויסע פּאָליטישע וועלט פאסירונגען זעהט אויף בויער פאר. קאוטסקי'ס פעסימיזמוס האַלט ער פאר שעדליך, וויל ער מיינט, אז אויב דער פראָלעטאריאט וועט זיין אָהנמעכטיג אין זיינע אייניצעלנע קעמפּפע פאר די פערבעסערונג פון זיין לאָגע, וועט ער אויף ניט זיין פעהיג אוֹן מוטהיג גענוג אין די מאַמענטען פון גרויסע רע־וואָלוציאָנערע פאסירונגען צו געווינען די גע־נעראל שלאַכטען.

מיר וועלען זיך דאָ ניט אָבשטעלען אויף די בעטראַכטונגען פון די ביידע טהעאָרעטיקער וועגען די פּאָליטישע וועלט־לאָגע. דאָס איז אַ גאַנץ אינטערעסאַנטע טהעמאַ אָן אָן פּיר זיך, וועלכע שטעהט אָבער ניט דירעקט אין פערבינדונג מיט אונזער היינטיגער טהעמאַ. צו קען מען ערוואַרטען אין אירע אָפּ אַלגעמיינע נייע רעוואָלוציאָנערע פּריאָדע, צו וועט דיזע נייע רעוואָלוציאָנס־פּריאָדע נעהמען איהר אויסגאַנגס־פונקט אין די פּאַסירונג אין אזיען א. ד. ג. — דאָס אַלעס שטעהט ניט אין דירעקטער לאָגישער פערבינדונג מיט דער פּראַבלעם וועגען דעם טרייד־יוניאָניסטישען קאַמפּף, וועלכער איז געוואָרען אזוי שוואָר, אזוי וועניג ערפּאָלגרייך. אויף די פּאָליטיק אָטאָ בויערס גיעגען קאָוטסקי'ס פּעסימיזמוס קען פּאַר אונזערע אַמעריקאַנער צושטעגדע קוים האָבען וועלכע עס איז בעדייטונג. די אַלע איינוועגדונגען בויער'ס בעציהען זיך אויף די אירע פּאָליטישע לענדער, בעזאָנדערס אויף דייטשלאַנד און עסטרייך.

ביי אונז אין אמעריקא איז די לאָגע אַן אייגענארטיגע, וועלכע מוז גאַנץ בעזאָנדערס בעטראַכט און אנאַליזירט ווערען. קודם כל מוז בעמערקט ווערען, אז די פּאָליטישע נביאות קאָוטסקי'ס און בויער'ס וועגען די נאָהענטע נייע רעוואָלוציאָנס־פּריאָדע איז קוים מעגליך אָנצואוועגדען אויף אמעריקא. די אזיאַטישע און אפריקאַנישע און אנדערע דיפּלאָמאַטישע פראַגען, וועו זיי זאָלען אפילו אריינציהען אייראָפּא אין א מלחמה, קענען קוים זיך אָברופען מיט אזוינע ערנסטע פּאַסירונגען אויף די פּעראיניגטע שטאַאטען. אויף איז דער סאַציאַלער אויפריסונגס־שטאַף פון אמעריקא ניט פון דעם זאַרט, וועלכער זאָל קענען אין דער נאָהענטער צוקונפט ארויסרופען א אינערליכע רעוואָלוציאָן, וועו אפילו די פּעראיניגטע שטאַאטען זאָלען אריינגעצויגען ווערען דורך זייער אימפּעריאַליזם אין א קריעג מיט אזא געפּעהרליכען שונא, ווי יאַפּאַן.

די גאַנצע דיפּלאָמאַטיע צוזאמען מיט דער — פּאַר אירע אָפּ ברענענדער — פּראַגע וועגען א קריעג, קען אַלזאָ אראָבגעווארפען ווערען פון וואָג־שאָל, וועו מיר וועגען די צוקונפט, די ערׂ אָבערונגען און נידערלאָגען פון אמעריקאַנער פּראָלעטאריאט. די גאַנצע האָפענונג קאָוטסקי'ס און בויער'ס אויף „די פּאָליטישע אקציאָן", וואָס זאָל ווערען ארויסגערופען דורך אן אויפּטרייסלונג פון אויסווייניג, פאַלט ביי אונז אַוועק.

אויף דורך א גאַנצע רייהע פון אַנדערע אומשטענדען איז דער קאַמפּף פון אמעריקאַנעם פּראָלעטאריאט — ווי ער געהט אָן איצט — פיעל שווערער און די אויסזיכטען אויף אן ערפּאָלג פיעל וועניגער, סיי, אין סאַציאַל־פּאָליטישער, סיי אין עקאָנאָמישער הינזיכט.

אין ערגעזיץ האָט דער קאַפּיטאַליזמוס ניט אָנגענומען אזוינע גראַנדיעזע, ריעזיגע פאָרמען, ווי ביי אונז, אין לאַנד פון טראַסטס. אין ערגעזיץ איז דער קאַפּיטאַליסטען־קלאַס ניט אזוי אלׂ מעכטיג פּאָליטיש, ווי ביי אונז אין דער דעמאָקראַטישער רעפובליק. אַנדערסוואו, אין אייראָפּא, מוז דער קאַפּיטאַליזמוס פיהרען א קאמפּף אויף צוויי פונקטען: פון איין זייט גענען די ארביטער און סאָציאַליזמוס, פון אַנדערען זייט געגען אדעל, גרונדבעזיץ און אירע בערגעלעבטע טראַדיציאָנען און פּריווילעגיען. דורך דיזען קאמפּף אויף צוויי פראָנטען ווערט דער קאַפּיטאַליסטען־קלאַס אַבגעשוואַכט און פערליערט זיין אימפּעט. דא פערשפּארט ער בוידע קעמפּפע. אין ערגעזיץ האָט דער קאַפּיטאַליסטען־קלאַס דורך זיין געפּיהל פון א זעלבסט־הערשער זיך ניט אזוי פערהאַרטעוועט און איז ניט אזוי פערביסען ווי ביי אונז. ער וויים, אז ער קען דאָ אין לאַנד אלץ וואגען, אלץ דערגרייכען. ער געפּינט ניט קיין ווידערשטאַנד ניט פון רעכטס, ניט פון לינקס. דער ריעזען־טריאומף פון גרויס־קאַפּיטאַל ביי די לעצטע נאַציאָנאַלע וואהלען האָט פערשטארקט ניט נור זיין הערשאפט, זאָנדערן אויך זיין קאמפּפס־מוטה און זיין פערביסענקייט. דער שווערער עקאָנאָמישער קריזיס, וועלכען די לאַנד האָט איבערגעלעבט אין די לעצטע צוויי יאָהר, איז געווען א פּרובירשטיין פאר די אמעריקאַנער ארבייטער, כדי מען זאָל זיך קענען איבערצייגען, פון וועלכען מאַטעריאל דער אמעריקאַנער פּראָלעטאריאט בעשטעהט: צו פון אזא, וואָס וועלכע פערהאַרטעווען און רעוואָלוציאָנירט דורך עקאָנאָמישע אונרעכטען און פלאָגען, אדער וואָס וועלכע אין פייער פון צרות און אונגערעכטיגקייטען נאָך מעהר נאָכגיביגער, נאָך מעהר גייסטיג געבראָכען, נאָך ווייניגער ווידערשטאַנדס־פעהיג. דער אמעריקאַנער פּראָלעטאריאט האָט אויף דיזען פּרובירשטיין זיך ארויסגעווייזען פיעל ווייניגער רעוואָלוציאָנס־פעהיג, פיעל ווייניגער פאָליטיש ענטוויקעלט און גייסטיג פעסט, ווי עס האָבען ערוואַרטעט סיי פריינד, סיי פיינד. די הערשענדע קאַפּיטאַליסטענמעכטע האָבען עס איינגעזעהען גאַנץ קלאָר און, ווי זייער שטייגער איז, האָבען זיי דיזען פּאַרטהייל אויך זאָפּארט אויסגענוצט און פערוואַנדעלט אין בארע מזומן פון פערשטארקטער עקספּלואָאטאַציאָן. זיי האָבען געוומען נאָך מיט גרעסערער חוצפּה און אכזריות פערציהען די שטריק אויף דעם האַלז פון פּראָלעטאריאט.

דאָס אלין מאכט די לאָגע דאָ אין אמעריקא פיעל שווערער, ווי אין אירָאפּא, און דעם פּאָליטישען הימעל נאָך פיעל דונקעלער ווי דאָרט. די רעאקציאָן האָט זיך פערפעסטיגט. די אונטערנעהמער זיינען קאמפּפלוסטיגער. אין וועו מיר זוכען אויף דער פּראָלעטאריישער זייט די מעכטע, וועלכע זאָלען קענען אויפנעהמען

און מיט ערפאָלג דורכפיהרען דעם אָלץ שווער־ דער וועריענדען קאמפף און מיר פערגלייכען דיזע קרעפטע מיט די פּראָלעטאַרישע כחות אין די אייראָפּעאישע לענדער, דאַן ווערט דער חשך נאָך גרעסער. א פּאָליטיש־אונבעדייטענדע, שוואַכע סאָציאַליסטישע פּארטיי אָלם דער אוואַנגארד, און א גרויסע, גייסטיג און פּאָליטיש אונבעוועגליכע און מוטהאָפּיג טרייד־יוניאַניסטישע בעוועגונג, אָלם ווייט־אָב־ שטעהענדער אוואַנגארד. צו קען מען דערמיט האָפּען צו שלאָגען אזא געפּעהרליכען שונא, ווי "ער אַמעריקאַנער קאַפּיטאַליזמוס?

אין דיזען ליכט בעלויכטען, פון דיזען זייט בעטראַכטעט, וואָלט די צוקונפט פון אַמע־ ריקאַנער פּראָלעטאַריאט געווען זעהר א טרויעריגע, די האָפענונגען אויף ערפאָלגען אין קאמפף און אויף נייע ערַאָבערונגען אין דער נעכסטער צוקונפט וואָלטען געווען גאַנץ שוואַכע. צום גליק איז עס נור אַיין זייט פון בילד. די אמע־ ריקאַנער ווירקליכקייט ענטהאָלט נאָך אַנדערע פאַקטאָרען, פון וועלכע מען קען ערווארטען גאַנץ אַנדערע, ענטגעגענגעזעצטע רעזולטאַטען. צו־ ערשט קומט דער דעמאָקראַטישער כאַראַקטער פון דער רעפּובליק, פון דער נאַציאָנאַלער רע־ גיערונג און פון די איינצעלנע סטאַאַטען. ער פערקירצט זעהר פיעל דעם וועג פון פּראָלעטא־ריישן קאמפף. די סאָציאַליסטישע פּארטייען רופען זיך ניט אומזיסט סאָציאַל־דעמאָקראַטי־ שע פּארטייען. די איינפּיהרונג פון דער דע־ מאָקראַטיע אין דער גאנצער פערוואָלטונג פון סטאַאַט איז איינע פון די גרונד־זיילען, אויף וועלכע זי בויט. פריהער דעמאָקראַטיע, נאכ־ הער סאָציאַליזמוס. די דעמאָקראַטיזירונג פון סטאַאַט, פון פערוואָלטונג און פון דער גענזעל־ שאפט זיינען נויטוועניגע פּאָרשטופען פאר א זיגרייכען סאָציאַליזמוס. דער "פּאַטריאַרכא־ליישער", דער "מאַנארכישער" און אָלע אַנדערע סאָציאַליזמוסען, וועלכע ווילען בעגליקען דעם פּראָלעטאַריאַט מיט איהם, זיי אָלע ווערען פון די רעוואָלוציאָנערע פערטרעטער פון ארבייי־ טער־קלאַס מיט פּראַכטונג צוריקגעווויזען. דער פּראָלעטאַריאַט גלויבט ניט אין קיינע מתנות. ער גלויבט ניט אין אפּעקס. ער ווייל אַליין און דורך די אייגענע מאַכט זיין בעפרייאונג ערַאָבערן. און אויף דיזען ערַאָבערונגס־וועג איז די דעמאָקראַטיע א ווייטע סטאַציאָן.

אין אייראָפּא, און גראדע אין די לענדער, ווואו דער פּראָלעטאַריאַט האָט אויפגעבויט זיינע שטארק־טע פעסטונגען, אין דייטשלאַנד, אין עסטרייך, אין די לענדער, וועלכע אינטע־ רעסירען קאוטסקי'ן און בויער'ן אם מייסטען, שטעהט נאָך פאר א לאַנגער און שווערער וועג ביז מען וועט דאַרט דערגעהן צו דעמאָקראַטי־ זירען די סטאַאַט־מאשין. אויף וויפיעל שווער אין לאַנג דיזער וועג איז, קען מען זיך מא־ כען א בעגריף דערפון, דאַם 60 יאָהר זיינען שוין אוועק זינט דער קעניג פרידריך ווילהעלם האָט „גענאַנקען" דעם פרייסישען פאָלק „די ערגסטע פון אלע וואהל־סיסטעמען", די בע־ ריהמטע דרייקלאַסען וואהל, און דאַם פרייסישע פאָלק קען נאָך עד היום ניט פּטור ווערען פון דיזער מתנה, ניט קוקענדיג אויף די גאנצע מאַכט און דעם גאנצען רעוואָלוציאָנערען פייער פון דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. און קאוטסקי, רייזענדיג וועגען „די פּאָליטישע אקציאָן", האָט טאקע אין זינען די דעמאָקראַטי־ זירונג פון סטאַאַט, די ענדערונג פון דער קאָנ־ סטיטוציאָן אלם ווייטע עטאַפּען אויפ'ן „וועג צו מאכט".

דורך דעם וואָם די פּעראַיניגטע שטאַא־ טען זיינען א דעמאָקראַטישע לאַנד, איז דער וועג פון בעפרייאונג א פיעל־פיעל קירצערער. און עס איז גאנץ מעגליך, אז דאָם, וואָם דער אמעריקאַנער פּראָלעטאַריאַט האָט ביז איצט פערזאמט דורך דעם, וואָם ער האָט נאָך אלץ ניט פערשטאַנען זיין פּאָליטישע מאכט און זיי־ נע קלאַענאינטערעסען, דאָם וועט ער אָניאָגען דורך דעם, וואָם דער וועג איז פאר איהם פיעל קירצער, ווייל זיינע עלטער־זיידעס האָבען פאר איהם א שטיק ארבייט אויפגעטהאָן.

אָבער דאָ קומט די שווערע פראגע: צו איז דאָ האָפענונג, אז דער אמעריקאַנער פּראָלע־ טאריאט זאָל ענדליך דאָך אָנהויבען צו פער־ שטעהן זיין לאַגע און זאָל אויפהערען צו זיין אזא געהארכזאמער, אזא בלינדער דיענער פון ד קאפּיטאַליסטישע פּארטייען? אויף אויף דעם איז דאָ גוטע האָפענונג, און דיזע האָפענונג קומט פון איין אומשטאנד, וועלכער שטעלט דעם אמעריקאַנער ארבייטער אין א פיעל גינסטיגע־ רער לאַגע, ווי דעם אייראָפּעאישען. דאָם איז די פערהעלטניסמעסיג הויכע שטופע פון די בע־ דירפניסע, דער העכערער „לעבענס־סטענדערד" פון אמעריקאַנער ארבייטער. דורך די אוים־ נאהמ־לאַגע, אין וועלכע אמעריקא האָט זיך געפונען אלם יונג לאַנד, אלם לאַנד, מיט אונ־ בעגרענצטע מעגליכקייטען, איז די עקאָנאָמישע לאַגע פון ארבייטער־קלאַס דאָ געווען א לאַנגע צייט פיעל בעסער ווי אין דער אלטער אי־ראָפּא. מען האָט מעהר פערדיענט און זיך צו גרעסערע בעדירפניסע איינגעווענט. די פער־ טהייערונג פון אלע פּראָדוקטען דורך די אונ־ פערשעהמטע טראַסטס און טראַסט־פּאָליטי־ שענס מיט זייערע הויכע טאריף־אבצאהלונגען, צוזאמען מיט דער פערשטארקונג פון דער רע־ אקציאָן און דער קאמפּפס־לוסט פון די אונטער־ נעהמער וועט אין דער גאנץ נאָהענטער צו־ קונפט זיך מוזען אויסדריקען אין דער פער־ ערגרונג פון דעם לעבענס־געווואוינהייט און פּראָפּזינקונג פון דעם „סטענדערד" פון אמערי־ קאנער ארבייטער. און דאָם מוז האָבען א רע־ וואָלוציאָנערענדע ווירקונג אויפ'ן אמעריקאנער ארבייטער. דאָם, וואָם עס האָבען ניט פער־

מאַנט אויסצופּועלן די פּיעלע סאָציאַליסטישע אַגיטאַטאָרס; דאָס, וואָס איז ניט געווען בכח אויפצוטהאָן דער שווערער קריזיס, דאָס וועט דערגרייכען די קאַפּיטאַליסטישע עקספּלואַטאַציאָנס־און רעאקציאָנס־כוואַליע. דער אמערי־קאַנער ארבייטער האָט געשטימט פאר טעפּ־טען און פאר די רעפובליקאַנער פּארטיי, וויל ער האָט זיך געלאָזט איינרעדען, אז זיי וועלען איהם בריינגען פון דאָס־ניי פּראָספּעריטי, און איהם ערלויבען אָנצוהאַלטען זיין ביז איצטיגען לעבענס־ארט. דער אמעריקאַנער ארבייטער וועט מוזען א גאַנץ אַנדערע ליער אָנהויבען זינ־גען, וועז ער וועט זיך באלד ארומזעהען, אז ער וועלט פערשטופּט פון זיינע ביז איצטיגע פּאָזיציאָנען, אז מען זוכט איהם אראָפּצודריקען ניעדריגער אין זיין לעבענס־ארט. און אזוי וויּ דיזע פערגרעסערונג פון זיין לאָגע וועט קומען דירעקט פון זיינע שונאים, די אונטערנעהמער און זייערע פערבינדעטע, די פּאָליטישענס, וועט איהם דעם מאַל געלינגען גאַנץ לייכט צו בע־נעהמען דעם פּאָליטישען לעפאָן.

עס איז אמת, אז דער ריינער טרייד־יוניאָ־ניזמוס האָט שוין איבערגעלעבט זיינע גלאַנץ־טעג. עס איז אמת, אז דער עקאָנאָמישע קאמפּף איז געווארען פיעל שווערער אין גרויס־מאַסשטאַב כמעט אויספיהרבאר. אָבער דער אמעריקאַנער ארבייטער האָט נאָך דעם גאַנצען פּעלד פון פּאָליטישען קאמפּף כמעט נאָך ניט בעטראָטען. זיין גאַנצע פּאָליטישע מאַכט, וועלכע ער ק ע ן האָבען אין דעם דעמאָקראַטי־שען שטאַאַט, איז ביז איצט נאָך ניט געברויכט, נאָך ניט בענוצט געווארען. דיזע פּאָליטישע מאַכט איז זיין גרויסע רעזערוו־ארמעע, וועלכע ער וועט מוזען שיקען אין שלאַכט. דער טרייד־יוניאָניזמוס, אלס פּאָליטישע מאַכט האָט זיך ארויסגעווויזען פאר פּאָלשטענדיג אונבעדייטענד. דאָס איז זיין אייגענער פעהלער, דאָס איז די בעלוינונג פאר זיינע אייגענע זינדז. אָבער די פּראָלעטאַרישע פּאָליטישע מאַכט איז נאָך דער־ווייל ניט אָנגעוועגדעט געווארען ערנסט פאר א גענעראל־שלאַכט צווישען קאַפּיטאַליסטענקלאַס און ארבייטער־קלאַס.

דער וועג צו מאַכט פאר'ן אמעריקאַנער פּראָלעטאַריאַט איז אלזאָ דער פּאָליטישער וועג. כדי צו איהם צוצוקומען איז ניט נויטיג קיין פּאַראויסגעהענדע אויסערליכע רעוואָלוציאָן, וואָס זאָל אויפרודערען דעם ארבייטער־קלאַס. עס איז נויטיג אן אינערליכע גייסטיגע רעווא־לוציאָן. און צו דיזער רעוואָלוציאָן וועלט דער אמעריקאַנער ארבייטער געטריבען פון זיינע שונאים אליין.

עס איז א גרויסע שווערע פראָגע, פאר־אויסצוזאָגען אין וועלכע פאָרם עס וועט זיך אויסדריקען און קריסטאַליזירען די פּאָליטישע ערוואַכונג פון אמעריקאַנער פּראָלעטאַריאַט: צו־אין דער פאָרם פון א גרויסער אלגעמיינער מעכ־טיגער ארבייטער־פּארטיי, ווי אין ענגלאַנד, אָדער אין דער פאָרם פון א גרויסער מעכטי־גער סאָציאַליסטישער פּארטיי. ווי מיר האָבען געזעהען אין אונזער לעצטען ארטיקל אין פּא־ריגען נומער „צוקונפט", געהען די מיינונגען וועגען דעם זיך פּארנאָדער. דיזע פראגע איז בכלל א פראגע פון טאקטיק, וועלכע דארף בע־זונדער בעשפּראָכען וועדען. פאר אונז האָט זיך דאָ געהאַנדעלט צו אנאַליזירען אלגעמיין, טהע־אָרעטיש די עקאָנאָמיש־פּאָליטישע לאָגע פון אמעריקאַנער פּראָלעטאַריאַט און אויסצוגעפי־נען, צו איז דער קריזיס אין טרייד יוניאָניזם אויף א לעבענס־קריזיס פאר'ן פּראָלעטאַריאַט בכלל?

דער שלוס, צו וועלכען עס ברענגט אונז די רוהיגע דורכדרינגענדע אנאַליזע פון דיזער פראגע, איז פיעל ערמוטנטערענדער, ווי עס דוכט זיך אויס אויפ'ן ערשטען בליק: דער וועג צו מאַכט פאר'ן אמעריקאַנער פּראָלעטאַריאַט איז אפען. דער ארבייטער־קלאַס דארף נור מיט א פעסטען וויללען און קרעפטיגע טריט זיך אוועק־לאָזען אויף דיזען וועג — און דער זיעג וועט זיין זיינער!

ב. האָפמאַן

ארבייטסלאָזען־פערזיכערונג*)

ארבייטסלאָזיגקייט איז איינע פון די גרעסטע קלאָות, וואָס די קאַפּיטאַליסטישע געזעלשאפט האָט געבראַכט פאר דעם ארבייטער־קלאַס. ביי דער אַנארכיע, וואָס עס הערשט אין דער יעצטיגער אינדוסטריע, וואו יעדער פאבריקאַנט האָט נור דעם אין ציעל: וואָס מעהר צו פֿראָדוצירען און וואָס א גרעסערע צאָהל סחורות צו ברענגען אויף דעם וועלט־מאַרק, זיין נען די קריזיסען געוואָרען אין אונזער אוננאָר־מאַלע געזעלשאפטלעכע אָרדנונג א גאנץ נאָר־מאַלע ערשיינונג און מיט זיי אויף די ארבייטסלאָזיגקייט.

אין אלגעמיין איז די ארבייטס־לאָזיגקייט געוואָרען א בעשטענדיגע אלטעגלעכע ערשיינונג אין אלע לענדער. אַן ארמיי פון ארבייטסלאָזע עקזיסטירט אפילו אין די צייטען פון דער זאָגענאַנטער „פֿראָספּעריטי", נאָר זי איז דאָן ניט אזוי גרויס און ווארפט זיך ניט אזוי שארף אין די אויגען. גרוים ווערט נאָר די מהומה, וועז עס ברעכט אויס א קריזיס און הונדערטע טויזענדע ארבייטער ווערען ארויסגעוואָרפען פון די פאבריקען אויפ'ן גאס. און דאָן, וועז די ארמיי פון די ארבייטסלאָזע ווערט ריעזיג אין איהר צאָהל, וועז מיט איהר שרעקליכע גרויסקייט ווארפט זי ארויף אן אימה אויף די הערשענדע קלאַסען, וואָס פערשטעהען, אז פון א טויזענד־קעפיגע הונגעריגע מאַסע קען מען ערוואַרטען גאנץ אונאַנגענעהמע סורפּריזען, דאָן הערט אויף די ארבייטסלאָזיגקייטס־פראגע צו בלייבען א ספּעציעלע ארבייטער־פראגע, נאָר זי ווערט אן אלגעמיינע פראגע, א שטאַאָטס־פראגע.

ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס די הערשענדע קלאַסען מיט זייערע רעגיערונגען וועלען אָן אלע מיטלען אויסצואווייכען צו גיבען עניטפער אויף די כראַנישע ארבייטסלאָזיגקייט, וואָס עס הערשט איבעראל אין דער איצטיגער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאפטלעכע אָרדנונג, זיינען זיי דאָך געצוואונגען זיך מיט דיזער פראגע צו בעשעפטיגען און בישלעכווייז מוזען זיי דאָך נאָכגעבען, וועז אויף נור טייל־וויז און אין פערקריפּעלטע פאָרם, די פאָדערונגען פון די ארבייטער, וועלכע זיי האָבען שוין לאַנג ארויסגעשטעלט, נעמליך: אז די רעגיערונג זאָל נעמען די פערזיכערונג פון ארבייטסלאָזיגקייט אין איהרע הענד.

און עס וועט זיין אינטערעסאַנט צו וואַרפען א בליק וואָס איז אויף דעם געביט פון דער ארבייטסלאָזיגקייט אויפגעטאָן געוואָרען אין פערשיעדענע לענדער און אין וועלכען צושטאַנד די פראגע געפינט זיך היינט.

אין אלגעמיין איז אין דער ארבייטסלאָזיגקייט־פראגע נאָך אין קיין אינציג לאַנד קיין ראדיקאלע רעפארמע ניט אינגעפיהרט געוואָרען. עס איז צו בעמערקען, אז אין דייטשלאַנד, דאָס לאַנד פון ארבייטער־געזעצגעבונג, וואו אונטער דעם דרוק פון דער שטאַרק אַרגאניזירטער ארבייטערשאפט מיט דער סאָציאל־דעמאקראטיע אן דער שפיצע האָט די רעגיערונג געמוזט דורכפיהרען א גאנצע רייה רעפאָרמען אין די בעציהונגען פון קאַפּיטאַל און ארבייט, איז אויף דעם געביט פון דער ארבייטסלאָזיגקייטס־פראגע נאָך בין איצט כמעט ווי גאָרנישט געטאָן געוואָרען. נאָר אין דער לעצטער צייט, וועז מען האָט אָנגעפאַנגען פיהלען די נאָהענטע טריט פון דעם אָנקומענדען קריזיס און די פראגע פון דער ארבייטסלאָזיגקייט איז ארויסגעטרעטען מיט איהר גאנצער שארפקייט, איז אין א גאנצע רייה שטאָדט־פערוואלטונגען און אייניגע ארטיגע לאַנדס־פאַרלאמענטען געשטעלט געוואָרען די ארבייטסלאָזען־פערזיכערונגס־פראגע אויף דער טאָגעס־אָרדנונג.

די לאַסט פון די ארבייטסלאָזיגע אין דייטשלאַנד מיט איהר גאנצע שווערקייט וועלט פאַרלויפיג געטראָגען הויפּטזעכליך פון די גע־וועלקשאפטען. די רעגיערונג איז ביז איצט נאָך אין גאנצען ניט געקומען צו הילף די ארבייטסלאָזיגע. עטוואָס נור וועלט געטאָן דורך די שטאָדט־פערוואלטונגען, וועלכע פערזאָרגען א טייל פון די ארבייטסלאָזע מיט שטאָדטיגע ארבייט, אָדער דורך ארויסגעבען געלד־שטיצע פון דער אָרימענאָנטערשטיצונגס־קאַסע. די הויפּטשטיצע אָבער האָבען אלע מאָל געגעבען די געווערקשאפטען. אין דעם פאָריגען יאָהר, 1908, אלײן האָבען די פרייע געווערקשאפטען (סאָציאל־דעמאָקראטישע), לויט די פאַרלויפיגע בערעכנונגען, געשטיצט די ארבייטסלאָזע פון אירער אָרגאניזאציאָן מיט 7 מיליאָן 786 טויזענד און 318 מאַרק.

פריהער ווי אומעטום איז די ארבייטסלאָזען־פערזיכערונג צום טייל אייגעפיהרט געוואָ־

*) דאָס מאַטעריאל פאר דיזען ארטיקעל איז גענומען בײ הערמאַן מאַטטאַט („סאָציאַליסטישע מאָנאַטסהעפטען".)

רען אין דער שוויץ, וואו די שטאָדט בערן האָט אין יאָהר 1893, א יאָהר פון שטאַרקע אר־בייטסלאָזיגקייט, געגרינדעט א פערזיכערונגס־קאסע געגן ארבייטסלאָזיגקייט. א מיטגליעד פון דער קאסע האָט געקענט ווערען יעדער בער־נער בירגער, וואָס איז ניט עלטער פון 60 יאָהר. עס איז אָבער קיין מוז ניט געווען פאר קיינעם צו געהערן צו דיזער קאַסע. די מיטל זיינען געשאפען געוואָרען פון מיטגליעדער־אבצאהלונ־גען, פון בייטרעגע פון די ארבייטגעבער, פון נדבות און דערצו האָט די שטאָדט געגעבען יעהרליך 12 טויזענד פראנק(אן ערך 2 טויזענד מיט 4 הונדערט דאָלאר). די מיטגליעדער־אבצאהלונגען זיינען געווען 70 סאנטים א חודש (אן ערך 14 סענט). וועל איינער האָט געצאהלט 8 חדשים אין דער קאסע און ער איז שפעטער געוואָרען ארבייטסלאָז אָהן זיין אייגענע שולד, האָט ער בעקומען פון 1.50 ביז 2 פראנק א טאָג (א פראנק איז אונגעפאהר 20 סענט.)

עהנליכע קאסען זיינען געגרינדעט געווא־רען אויך אין באזעל און אין גענף, אָבער אין ערגעץ האָבען זיי קיין ערפאָלג ניט געהאט. א פראָבע אייגצופיהרען די ארבייטסלאָזען־פערזי־כערונג אויף אן אָבליגאַטאָרישע גרונדלאגע, ד. ה., אז עס זאָל זיין א מוז פאר די ארבייטער צו געהערען צו די פערזיכערונגס־קאסען, איז שפעטער געמאכט געוואָרען אין די שווייצער קאַנטאָנען סאנקט גאלען, באזעל און צירוך. אָבער נור אין כאנקט גאלען איז דער פלאן דורכגעפיהרט געוואָרען. אין יאָהר 1895 דעם ערשטען יולי, איז אזא קאסע דאָרטען געגרינדעט געוואָרען. א מיטגליעד האָט געמוזט זיין יע־דער ארבייטער, וועלכער טעגליכער דורכשניט־ליכער פערדינסט איז ניט העכער פון 5 פראנק. די וועכענטליכע בייטרעגע זיינען געשטאלט גע־וואָרען אין פערהעלטנים צו דעם פערדינסט — פון 15 ביז 30 סאנטים. אונטערשטיצונג אין א פאל פון ארבייטסלאָזיגקייט האָט די קאסע אַרויסגעגעבען פון 1 פראנק מיט 80 סאנ־טים ביז 2 מיט 40 א טאָג. אזא אונטערשטי־צונג האָט יעדעס מיטגליעד געהאט דאָס רעכט צו בעקומען פאר א משך פון 60 טעג אין יאָהר.

דיזע קאַסע האָט אָבער אויך ניט לאנג עק־זיסטירט. די בייטרעגע פון די מיטגליעדער זיינען זעהר ניט רעגעלמעסיג אריינגעקומען שוין אפילו אין ערשטען יאָהר, און וואָס ווייטער איז געגאנגען אלץ ערגער. אין יאָהר 1897 איז די קאסע אין גאנצען געשלאָסען געוואָרען. פאר די צוויי יאָהר פון איהר עקזיסטענץ האָט די שטאָדט־פערוואלטונג סאנקט גאלען צוגעלעגט צו איהר איבער 22 טויזענד פראנק און די קאנ־טאָנס־רעגיערונג — 6 טויזענד פראנק. קיין איב־ריגס גרויסען ערפאָלג האָבען אויך די זעלבסט־הילף ארבייטסלאָזען־פערזיכערונגס קאסען, וועלכע זיינען געגרינדעט געוואָרען אין דער שווייצערישע טעקסטיל־אינדוסטריע. דיזע קא־סען טראָגען דעם נאָמען „קריזיס־קאסען". אין זיי בעטיילִגען זיך די ארבייטער־אָרגאניזאציָ־נען און די אונטערנעהמער. די שטאָדט־פער־וואלטונגען און די קאנטאָנען־רעגירונגען נעמען אין זיי קיין אנטייל. פאָרלויפיג עקזיסטירען אזעלכע 3 קלאָסען, וועלכע האָבען איינגאהמען, א חוץ די בעשטענדיגע בייטרעגע פון די ארביי־טער־אָרגאניזאציאָנען און פון די אונטערנעמער, אויף צופעליגע בייטרעגע און נדבות.

נאָך דער שווייץ קומט בעלגיען, וואו מען האָט זיך בעשעפטיגט מיט דער אינפיהרונג פון ארבייטסלאָזען־פערזיכערונג. די שטאָדט געט איז די ערשטע געוואָרן, וואָס האָט אָנגענפאנגען צו ארבייטען אויף דיזען געביט. די געמיינדע־פערוואלטונג פון גענט האָט פון יאָהר 1901 אָנ־געפאנגען ארויסצוגעבען די ארבייטער־אָרגאני־זאציאָנען שטיצע פאר די ארבייטסלאָזיגע דורך יעהרליכע בייטרעגע. פאר דיזען צוועק האָט די שטאָדט־פערוואלטונג פעבטגעשטעלט אין איהר בודזשעט 100 טויזענד פראנק א יאָהר. שפעטער זיינען געקומען מעהרערע אנדערע שטעדט, וואָס האָבען געפאָלגט דעם ביישפיעל פון גענט. די פראָווינץ ליטיך, אין בעלגיען, האָט בעשלאָסען ארויסצוגעבען די געווערקשאפ־טען שטיצע פאר די ארבייטסלאָזיגקייט, וואָס איז גע־וועז פאָריגען יאָהר. אויסער דעם וואָס עס ווערט ארויסגעגעבען אין בעלגיען געוויסע סומען די געווערקשאפטען פאר דער ארבייטסלאָזען־קאסע, ווערען נאָך אויך געשטיצט אייגצלנע, ניט אָרגאניזירטע ארבייטער. די לעצטע שטי־צע פאר ניט אָרגאניזירטע ארבייטער אָבער ברענגט צו זעהר ניט גווינשטע רעזולטאטען. מייסטענס ווערט די שטיצע ניט עהרליך אויס־גענוצט.

ביז צו דיזער צייט זיינען אין בעלגיען גע־גרינדעט געוואָרען 14 ארבייטסלאָזען־קאסען, צו וועלכע עס זיינען שוין אין יאָהר 1907 אָנגע־שלאָסען געווען 27 געמיינדען און 284 געווערק־שאפטען.

אין האָלאַנד פערנעמט די שטאָדט אמס־טערדאם דעם ערשטען פלאץ אויף געביעט פון ארבייטסלאָזען־פערזיכערונג. פון דער גאנצער ארבייטסלאָזען־אונטערשטיצונג וואָס די גע־ווערקשאפטען גיבען יעהרליך אַרויס, איז די שטאָדט בעטיילִגט מיט 75 פראָצענט.

נאָר וועז אין דער שווייץ, אין בעלגיען אוז אין האָלאַנד בעשעפטיגען זיך מיט דער שטיצע פאר די ארבייטסלאָזע די שטאָדט־פערוואלטונגען אָדער די קאנטאָנען, איז מען אין פראנקרייך איין שריט ווייטער געגאנגען. צו דער אר־בייטסלאָזען אונטערשטיצונג האָט זיך נעמומען אויך די צענטראלע רעגיערונג. אין יאָהר 1905 איז דורך דעם פאָרלאָמענט אריינגעבראכט ג־וואָרען אין דעם בודזשעט פון האָנדעלס־מינים־טער א הוצאה פון 100 טויזענד פראנק אלס

יעהרליכער פּאָנד פאר ארבייטסלאָזען־אונטער־שטיצונג. וועז די פראָנצויזישע געווערקשאפּטען וואָלטען געווען שטאַרק געניג, וואָלטען זיי מיט א פּיעל בעסערן ערפאָלג געקענט אויס־נוצען. די אנטיילנאהמע פון דער רעגיערונג אין דער ארבייטסלאָזען־אונטערשטיצונג, ווי זי נוצט עס היינט אויס. אין יאָהר 1907, למשל, האָבען די געווערקשאפּטען אפילו ניט אויסגענוצט די סומען, וואָס די רעגיערונג האָבען זיי געגעבען. נור א דריטעל פון דער סומע איז פערברויכט געוואָרען. אין גאנצען זיינען אין דעם יאָהר געשטיצט געוואָרען 7041 ארבייטסלאָזע. די געווערקשאפּטען האָבען פון זייער קאַסע דאָרויף אויסגעגעבען איבער 155 טויזענד פראנק און פון דעם רעגיערונגס־פּאָנד איז געגאַנגען עטוואָס מעהר, ווי 32 טויזענד פראנק.

אין דער לעצטער צייט האָבען אויך אין פראנקרייך די שטאַדט־פערוואַלטונגען זיך אָנגעפאַנגען צו בעשעפטיגען מיט דער פראגע פּון ארבייטסלאָזען־פערזיכערונג. אין פּיעלע שטעדט זיינען שוין אויך געגרינדעט געוואָרען ארבייטסלאָזען־פערזיכערונגס־קאַסען. בעזאָנדערס צייכנען זיך אויס די שטעדט ליאָן, לאַ ראָשעל און די געמיינדע רוביי. אין דער לעצטער איז שוין אין יאָהר 1902 געגרינדעט געוואָרען אן ארבייטסלאָזען פּאָנד און אין יאָהר 1907 איז די ארבייטס־לאָזען־פערזיכערונג אויסגעפיהרט געוואָרען. די געמיינדע שטיצט די געווערק־שאפּטען מיט 50 פּראָצענט פון די סומען וואָס וועלען אלויסגעגעבען די ארבייטסלאָזע. די ארבייטגעבער דארפען יעהרליך אריינטראָגען אין דער קאַסע 20 טויזענד פראנק.

אן ארבייטסלאָזען־פערזיכערונג אין נאָטצען לאָנד עקזיסטירט אין נאָרוועגען. אויף דעם גרונד פון א געזעץ, וואָס איז אָנגענומען געוואָרען אין יאָהר 1906 דעם 26טען יוני דאַרף די רעגיערונג טראָגען אויף זיך 25 פּראָצענט פון די סומען, וואָס די געווערקשאפּטען גיבען אויס אויף ארבייטסלאָזען־אונטערשטיצונג. דאָס גע־זעץ נעהמט אויך אריין אין כלל די ניט אָרגא־ניזירטע ארבייטער, בערעכטיגט צו ארבייטס־לאָזען־אונטערשטיצונג איז יעדער ארבייטער, וואָס האָט געצאָהלט 26 וואָכען אין דער קאַסע. די אונטערשטיצונגס־דויער דארף ניט זיין מעהר ווי 90 טעג אין א יאָהר און ניט העכער פון דעם געווענליכען ארבייטס־לוין, אין די צייט, וועלער האָט ארבייט. סטרייקענדע אדער אויסגע־שלאָסענע ארבייטער וועלען ניט געשטיצט פון דער קאַסע.

אין דענמאַרק איז די ארבייטסלאָזען־פערזיכערונג עהנליך ווי אין נאָרוועגען. די רע־גיערונג גיט פון איהר זייט אין דער ארבייטס־לאָזען־קאַסע א דריטעל פון דער גאנצער סומע, וואָס עס קומט אריין פון מיטגליעדער־בייטרעגע. פאר דעם יאהר 1909 איז אין דעם בודזשעט פון דער רעגיערונג צו דיזען צוועק בעשטימט גע־וואָרען 400 טויזענד קראָנען. אונטערשטיצונג וועלט ארויסגעגעבען נור מיטגליעדער, וואָס האָבען געצאָהלט א גאנצען יאָהר בייטרעגע. נאָך דעם ווי איינער איז ארבייטסלאָז מעהר אלס 60 טעג, איז ער בערעכטיגט זיך צו וועלפען צו דער קאַסע און נעמען פון איהר שטיצע 70 טעג אין דעם משך פון א יאָהר, ניט העכער פון 2 קראָנען א טאָג.

אין די איבריגע לענדער איז נאָך אויך דעם געביט פון ארבייטסלאָזען־פערזיכערונג כמעט גאָרנישט געטאָן געוואָרען. מען דארף נור דער־מאָנען אויף איטאַליען, וואו אין דער שטאַדט מאַילאַנד וועלט פון דער שטאַדט־קאַסע גע־צאָהלט א געוויסע סומע אין די פּעראיינען פון די ארבייטער צו שטיצען די ארבייטסלאָזע.

צו די לענדער, וואָס האָבען נאָך נאָנץ וועג־ניג געטאָן אויף דעם געביט פון ארבייטסלאָ־זענס־פערזיכערונג, געהערט, ווי שוין פריהער דערמאָנט, אויך דייטשלאַנד, אָבער אין דער לעצטער צייט האָט מען אויך אין דייטשלאַנד זיך גענומען מיט מעהר ערנסט צו דער פראגע. א דאנק דער סאָציאלדעמאָקראַטיע האָט דער לאַנד־טאג פון בייערן בעאויפטראגט די רעגיע־רונג, אז זי זאָל איינרופען א קאָנפערענץ פון פּראַיינטערעסירטע פּערזאָנען, אז זיי זאָלען זיך בעראַטהען וועגען דער איינפיהרונג פון ארבייטסלאָזען־פערזיכערונג אין בייערן. די ערשטע קאָנפערענץ איז איינגערופען געוואָרען אין נאָווועמבער 1908 אין דער שטאַדט מינכען. דער פּאָרזיצענדער פון דיזער קאָנפערענץ איז געווען דער מיניסטער פון אינערן. אין מערץ, 1909, איז צונויפגערופען געוואָרען די צווייטע קאָנפערענץ. דער רעזולטאַט פון דיזע ביידע קאָנפערענצען איז געווען, וואָס עס איז אָנגענו־מען געוואָרען א רעזאָלוציאָן צו רעקאָמענדירען די שטאַדט־פערוואַלטונגען, אז זיי זאָלען אייני־פיהרען ביי זיך אן ארבייטסלאָזען־פערזיכע־רונגס־קאַסע, פון וועלכער עס זאָל ארויסגעגעבען וועלען געווייסע סומען די יעניגע געוואָרקשאפּ־טען, וואָס גיבען ארוים אונטערשטיצונג זייערע ארבייטסלאָזע מיטגליעדער. דערבי דארף גע־זאָגט וועלען, אז אויך די אָרגאַניזירטע ארבי־טער זאָלען אויך קענען געניסען פון די אר־בייטסלאָזען־אונטערשטיצונג, וואָס די שטאַדט־גיט אלויס. א סטאַטוט פאר די ארבייטסלאָ־זען־פערזיכערונג דארף אויסארבייטען די רע־גיערונג.

מיט דער פראגע פון ארבייטסלאָזען־פער־זיכערונג בעשעפטיגט מען זיך איצט אויך אין די לאַנדטאגען פון ווירטעמבערג און באַדען. פּאָרלויפיג אָבער איז מען נאָך דאָרטען צו קיין בעשטימטע רעזולטאַטען ניט געקומען.

פון דעם אלעם, וואָס דא איז געזאָגט גע־וואָרען קענען מיר מאכען די פאָלגענדע שליסע: אין אלגעמיין איז נאָך איבעראל, אין אלע לענ־

דער קיין וויכטיגעם ניט געווארען אויף דעם געביט פון דער ארבייטסלאזען־פערזיכערונג. פון דער אנדערער זייט אבער איז צו בעמערקען, אז כמעט אין אלע לענדער האט די ארבייטסלאזען־פערזיכערונגס־פראגע בעקומען אן אלגעמיינע אינטערעסע. זי האט אויפגעהערט צו זיין א ספעציעלע פראגע פאר די ארבייטער נור, זי איז ארויס פון די רהמען פון די געווערקשאפטען און זי איז געווארען א מלוכה־פראגע, וועלכע וועט אויך ענדליך אויף דעם געזעצגעבענדען וועג מוזען געלעזט ווערען, אויף וויפיל עס איז בכלל מעגליך צו לעזען די ארבייטסלאזען־פראגע אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט.

דער ערשטער וויכטיגסטער שריט, וואס דארף געמאכט ווערען אויף דעם געביט פון ארבייטסלאזען־פערזיכערונג, איז, אז עס זאל געמאכט ווערען פאר א מוז סאי פאר די ארבייטער, סאי פאר די אונטערנעהמער צו צאהלען בייטרעגע אין די ארבייטסלאזען־פערזיכערונגס־קאסען. א געזעץ וועגען ארבייטסלאזען־פערזיכערונג מוז דורכגעפיהרט ווערען פון דער צענטראלער רעגיערונג, וואס זאל זיין אבליגאטאריש פאר דאס גאנצע לאנד. אין דעם יעהרליכען רעגיערונגס־בודזשעט מוז ארייננעטראגען ווערען א בעדייטענדע סומע פאר די ארבייטסלאזען־אזיגע, און ערשט דאן דארף זיך אנפאנגען די טהעטיגקייט פון די שטאדט־פערוואלטונגען אין דער גמיינשאפט מיט די געווערקשאפטען.

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז די הויפט־טהעטיגקייט אויף דעם געביט פון דער ארבייטסלאזיגקייט כוז ווי פריהער בלייבען קאנצענטרירט אין די הענד פון די געווערקשאפטען. די רעגיערונגען און די שטאדט־פערוואלטונגען, וועלכע האבען ביז איצט עטוואס געטאן פאר די ארבייטסלאזען־פערזיכערונג, האבען עס אויך אנערקענט, אז די געווערקשאפטען זיינען די אייניגיג קערפערשאפט, דורך וועמעס הענד עס דארף געהן די אונטערשטיצונג פאר די ארבייטסלאזע. די אויפגאבע פון דער רעגיערונג און פון די שטאדט־פערוואלטונגען איז נור אנדערש אבער ווי בעקומען אן אלגעמיינע אינטערעסע. זי האט אויפגעהערט צו זיין א ספעציעלע פראגע פאר די ארבייטער נור, זי איז ארויס פון די רהמען פון די געווערקשאפטען און זי איז געווארען א מלוכה־פראגע, וועלכע וועט אויך ענדליך אויף דעם געזעצגעבענדען וועג מוזען געלעזט ווערען, אויף וויפיל עס איז בכלל מעגליך צו לעזען די ארבייטסלאזען־פראגע אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט.

דער ערשטער וויכטיגסטער שריט, וואס דארף געמאכט ווערען אויף דעם געביט פון ארבייטסלאזען־פערזיכערונג, איז, אז עס זאל געמאכט ווערען פאר א מוז סאי פאר די ארבייטער, סאי פאר די אונטערנעהמער צו צאהלען בייטרעגע אין די ארבייטסלאזען־פערזיכערונגס־קאסען. א געזעץ וועגען ארבייטסלאזען־פערזיכערונג מוז דורכגעפיהרט ווערען פון דער צענטראלער רעגיערונג, וואס זאל זיין אבליגאטאריש פאר דאס גאנצע לאנד. אין דעם יעהרליכען רעגיערונגס־בודזשעט מוז ארייננעטראגען ווערען א בעדייטענדע סומע פאר די ארבייטסלאזיגקייט, און ערשט דאן דארף זיך אנפאנגען די טהעטיגקייט פון די שטאדט־פערוואלטונגען אין דער גמיינשאפט מיט די געווערקשאפטען.

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז די הויפט־טהעטיגקייט אויף דעם געביט פון דער ארבייטסלאזיגקייט כוז ווי פריהער בלייבען קאנצענטרירט אין די הענד פון די געווערקשאפטען. די רעגיערונגען און די שטאדט־פערוואלטונגען, וועלכע האבען ביז איצט עטוואס געטאן פאר די ארבייטסלאזען־פערזיכערונג, האבען עס אויך אנערקענט, אז די געווערקשאפטען זיינען די אייניגיג קערפערשאפט, דורך

יהואש

פון די קעטסקיל בערג

(6)

פון אַ ווינקעל הימעל וויקעלט
זיך אַראָב א רעגען־פֿאַרהאַנג,
און אַ חלק פון דער לאַנדשאַפֿט
הילט זיך אין אַ דיקען דעק־טוך...

דורך די גראָ־גרעדיכטע מאַשען,
קוקען דורך די בערג מטושטש,
און די בוימען און די הייזער,
ווערען האַלב־פֿערמעקטע פֿלעקען...

דאָך אַנטקעגען ליעגט די געגענד,
גלאַנצענדיג אין העללען זונליכט,
און קיין טראָפֿען רעגען פֿאַלט ניט,
אויף די טרוקענ־גרינע גראָזען...

(7)

פון דעם מערב׳ס טיעפֿענישען,
קריכען ערד־קאָליראַטע וואָלקענס,
און צוואַמקסען זיך פֿאַמעלעך,
אין משונה׳דיגע בילדער...

אויף אַ קראָקאָדיל אַ לאַנגען,
זיצט אַ גיגעניך אַ שוואַרצער,
ווילדע וואולקאַלאַקעס קומען,
רייטענדיג אויף עלעפֿאַנטען...

אויף אַ גרויסען ריעזען־בעזעם,
זיצט אַן אַלטע מכשפֿה,
און פֿאַנטאַסטישע געשטאַלטען,
וויעגען זיך פון הויכע פעלזען...

אַלץ געדיכטער ווערט די מחנה,
מישט זיך אוים און ווערט פֿערפֿלאַנטערט,
און דער הימעל איז פֿערפֿאַנצערט,
מיט געוויטער־וואָלקענס שוואַרץ...

(8)

קאַלט און פייכט קומט אַן דער אבענד,
און דער הימעל איז פֿערשלייערט,
פון די זומפֿען און די לאַנקעס
הויבט זיך אויף אַ ווייסע פֿאַרע...

פון דעם נאַהנטען שטעדטעל מורמלט,
אַ געמיש פון מאַטע קולות,
ערגעץ־וואו דאַרט פֿאַהרט אַ וואָגען,
און מען הערט די רעדער קלאַפֿען...

אין דער וויט פֿאַרבייגעפֿלויגען
נאָר־וואָס איז אַ שנעלער באַהנצוג,
און די שטיקער רויך די וויייסע,
קרייזלען אוים זיך און צוגעהען...

שטילער וועלט עס וואָס אַ רגע,
נאַכט קומט אַן מיט שרעק און שאטען,
און ווי מתים אין תכריכים,
שפּוקען נעבעלם אין דער פינסטער...

(9)

אָנגעוואָרפען אויפֿן הימעל
ליעגען שוואַרצע וואָלקען־חורבות,
קוים צו זעהן נאָך אין דעם חשך,
זיינען וואַלד און בערג און טהאָלען...

אין דער דונקלער וואָלקען־ענגשאַפט,
קריכט און קלעטערט די לבנה,
רַאַנגעלט זיך מיט אַלע כחות,
דורך דעם טינט־ים דורכצובראָדזשען...

ערגעץ רייסען זיך פֿאַנאַנדער,
די גענדיכטע שוואַרצע שיכטען,
איינע פון די כמאַרעם זוימט זיך,
מיט אַ זילבערנעם גאַלייַנדעל...

אַט שוין קומט אַרויס די פולע,
רונד־גענזיכטיגע לבנה,
רייסט אַראָב די שאטען־מאַסקע,
פון דער שעהנער גרינער לאַנדשאַפֿט...

קוסט די צווייגען פון די סאָסנעס,
לעגט זיך אוים אויף גראָז און קוסטעס,
שפּיעגעלט זיך אַוואו אַ טייכעל,
און די וועלט איז פול מיט שיממער...

(10)

איצטער זיינען מיר פערשלונגען,
אין דעם צווייג־בעדעקטען בארג־וועג,
שוין פערשוואונדען ערד און הימעל,
איינער זעהט ניט מעהר דעם צווייטען...

און געשיכטעס פון גזלנים,
נעהמען קריכען אין געדאַנקען...
ערגעץ קנאַקט אַ טרוקען צווייגעל,
און די האָאר זיך שטעלען דובאָם...

ערגעץ פאַלט אַראָב אַ שטיינדעל,
עפּעס וואָס האָט דורכגעשימערט,
און שוין דאַכט זיך אוים אַ מערדער,
מיט אַ לאַנגען שאַרפען מעסער...

דאָך דער פערד דער טרייער פיהרער,
וויים דעם וועג ווי אויסגעבונדען,
רוהיג און געמאָסטען קלאַפּט ער,
אינ׳ם חשך די קאַפּיטעס...

(11)

ס׳איז די שׂהנע שטילע באַרג־נאַכט,
איצט געוועלטיגט די לבנה,
אין דער וואַלדיג־גרינער געגענד,
גלאַנצען וויים די זומער־הייזער...

איינגעראַהמט פֿרום מיט בוימער,
ליעגט דער טייך אין גאַנצען זילבער;
לעערע שיפלעך פון די ברעגעס,
וואַרפען קרומע לאַנגגע שאטענס...

דאָך אין וואַלד דאַרט האַקט און קלאַפּט עס,
גרילצט און סוויסטשעט אַהן אַן אָברוה,
טויזענד קליינצינקע קאַנצערטען,
מישען אויס און קרייצען דורך זיך...

דאַכט זיך איינער וויל דעם צווייטען,
איבערשטייגען, איבערריסען,
און וואָס מעהר געפֿילדער מאַכען,
אין דעם שטילען וויסען נאַכט־רוים...

(12)

אויף די בערג און אין דער ניעדער,
אין דעם שטילען מיטענאַכט־ווינד,
רוישט אַ גרינער ים פון צווייגען,
שושקען טונקלע בלעטער וועללען...

אויף די שושקענדיגע וועללען,
גליצען זיך לבנה־שטראַהלען,
טאַנצען אום ווי קליינע גייסטער,
אויף די שפּיצען פון די בוימער...

(13)

איינגעשלאָסען אין אַן עגול,
פון געדיכטע בוימער־מאַסען,
ליכטיג ליעגט די גרינע לאַנקע,
אין דעם שימער פון לבנה...

פון דעם וואַלדם געהיימסטע ווינקלען,
פון די פעלזען און די שטראַמען,
דאָ פערזאַמלען זיך די גייסטער,
און זיי שטיפען מיט איינאַנדער...

וויים ווי שנעע און דין ווי שפּינוועבם,
איז די קליידונג וואָס זיי טראָגען,
און דאָס גראָז וואָס אויף דער לאַנקע,
בויגט זיך קוים פון זייער פוס־טריט...

וועו זיי קומען פילט דער וואלד זיך,
מיט געזאנג און פייפערייען,
און עם שפּיעלען זיסע פלייטען,
און עזם קלינגען זילבער־גלעקלעך...

קיינער זעהט ניט וועו זיי קומען,
קיינער ווייס ניט וועו זיי געהען,
בלויז די שטראַהלענדע לבנה,
און די טונקעל־גרינע סאַסנעס...

(14)

הויכע וועגד פון טונקלע בוימען,
רונד אַרום די וועגד פערשטעלען,
בלויז אַ שטיקעל הימעל זעהט זיך,
אַנגעשפּריצט גרידיכט מיט שטערען...

און אין מיטען שטעהט אַ הייזעל,
טרוימענדיג אין טיעפּע שאַטענס,
און מיר דאַכט זיך אוים אַז דאָרטען,
האַט אַמאָל געוואָהנט אַ נזיר...

יעדע נאַכט דאָ זיצען פלעגט ער,
איינזאַם פּאַר זיין קליינער וואָהנונג,
פלעגט אַרויף צום הימעל קוקען,
פלעגט די שטערען שטיל בעטראַכטען...

ביז דער נאַכט־טהוי איז אין טראָפענס
אויף דעם נזיר'ס האָאר גלעגען,
ביז די בוימען פלעגען רוישען,
פון דעם מאָרגען־ווינד געטרייסעלט...

י. סאַרדאַצקי

צוליעב אסתר׳קען

(ערצעהלונג)

צוליעב אסתר׳קען האָב איך געלי־טען. אזוי האָב איך ביז מיט א דריי יאָהר צוריק ניט גע־וואוסט, וואָס איז עס אזוינס ליידען.

וואונדערט אייך ניט: ווי איהר וווייסט, בין איך א שריי־בער. קיין דאגות־פֿרנסה האָב איך ניט: איך בין ניט אזוי נאריש געווען ארויפצוציהען אויף זיך די קייטען פון א פאמיליען־לעבען; און א מענש פאר זיך אליין וויפיעל בעדארף! איך בין ניט קיין צו גרויסער פערברויכער, מיט דרייסיג רובל א חודש לעב איך דאָך, און דאָס פערדיען איך גרינג. און אויפ׳ן ערגסטען פאל, אויב עס פעהלט מיר א צעהן־רובעלדיגע, האָב איך א שוועסטער א „בורזשויקע", וואָס ביי איהר איז א גאנצער יחוס צו האָבען א שרייבער, און אויף איין וואונק מיינעם, אז איך נויטיג מיך, שיקט זי מיר צו.

און, אז פון דאגות פֿרנסה ניט, טאָ פון וואָס ליידט מען? חאַ־חאַ־! ווי בייז איהר קוקט אויף מיר! דעם וועלט־שמערץ, זאָגט איהר, איך בעזונג עס אין מיינע ליעדער... נו, נו, בערוהיגט אייך: אמת, איך לייד דערפון, אָבער דאָס זיינען אזעלכע שנעלע מאָמענטען, וואָס פערשווינדען ווי א בליץ און לאָזען קיין רושם נאָך זיך... און א מאל (פאר אייך דארף איך דאָך ניט לייקענען) „שטופט" מען אליין אונטער... א שהנע זאָך, כ׳לעבען, וועט מען זאָל דאַרפען אלעס איבערלעבען און איבער־פיהלען, וואָס מען שרייבט...

און, ווי געזאָגט, פון פֿרנסה לייד איך ניט, פון די אונרוהיגע צייטען אויך ניט: איך נעהם ניט קיין אנטיל אין קיין פֿאַרטיי (צוליעב וועל־כע סיבות אן אנדערשמאל). אז איך געה אין גאס און בעגעגען דעם „פאטרול", רוק איך מיר אריין אין א קלייטעל מ׳כלומר׳שט קויפען עפעס... בשעת אין גאס איז אונרוהיג, געה איך גאָר ניט, אין שטוב זיצען איז מיר אויך ניט אומעטיג: איך נעהם קיינמאל קיין דירה ביי אלטע לייט. אך וואָהן ביי אן אנשטענדיגע פאמיליע, וואו עס איז פאראן א פיאנא אין שטוב, און אפשר שעהנע שפיעלערינס אויך...

אט זעהט איהר פון וואָס א „נאש־בראט" קען א מאל אויסקומען צו ליידען: פון פרויען.

ווי איהר וווייסט, איז די פרוי פאר׳ן פאָעט די אייניגע קוועלע פון וואָנען ער שעפט זיין חיות. נעהמט אלע שרייבער און פאָעטען, א היינע, א אסקאר וואיילד און אזוי פון גרעסטע ביז׳ן קלענסטען זיינען אלע פערנומען נור מיט דער פרוי. ווייס איך וואָס, א פילאָזאפישען געדאנק, אן אידעע, א שעהנערען וואָרט, דאָס זיינען אלץ ביי־זאכען, דער עיקר אָבער איז ביי אלע אונזעריגע די פרוי און נור די פרוי.

איך אָבער, ווי געזאָגט, האָב ביז מיט א דריי יאָהר צוריק, דערפון אויך ניט געליטען: ווי איהר קוקט מיך אָן, בין איך א מאן ניט קיין מיאוס׳ער. הויך און שלאַנק בין איך, מיינע האָר זיינען קרויזע און שווארצע, די אויגען שווארצע, די שווארצע וואָנעמען זיינען ביי מיר תמיד אין אָרדנונג, דער גאַנג פינקט־ליך, די הענד ווייסע און זויבערע, ווי ביי א מיידעל, און צו אלעם בין איך נאָך א פאָעט אויך, און וואָס דארף מען מעהר?

וויפיעל געליעבטע איך האָב געהאט? איך געדענק זיי ניט בנאמנות! אז איך ווייל זיי א מאל טאָן א צעהל־אויס, טהו איך א קוק אין מיינע כתבים, און וועך אליין א ביסעל צו־מישט: „געווידמעט ראָזא ב." „געווידמעט בערטא ג." „געווידמעט נ. ג." „געווידמעט נ. נ." א. ז. וו., א. ז. וו. און אזוי צעהל איך אן גאנצע דוצענדען. און געווידמעט האָב איך אלץ צו מיינע „אינטימע", אָבער וויפיעל וואָלט איך אנצעהלען פערבייגעהענדע? אט בין איך, א שטייגער, געווען אין א קליין־שטעדטעל אויף א חתונה, האָב איך מיט א מיידעל אוועקגע־שפאַצירט אין וואלד און מיר האָבען זיך א גאַנ־צען טאָג געקושט. אויף מאָרגען בין איך אוועק־געפאָהרען. זי פלענט מיך פערוואָרפען מיט ליעבע־בריוף. און אזעלכע צופעלע האָבען ניט איינמאל פאַסירט...

און אזוי האָב איך מיך געלעבט מיינע אלע יאָהרען רוהיג, גליקליך און פריי ווי א פויגעל אין וואלד. אָפט פלעג איך ארומפאָהרען: מיין געשעפט האלט מיך צו קיין אָרט ניט צו־געבונדען. איך בין ניט געפאָהרען אין אלטען רוים, צו אין מצרים, צו אין פאלעסטינא, ווי איהר וווייסט, בין איך א רעאליסט, און צו זור־כען „אלטערטהימליכע שלעסער" איז ניט אין מיין פאך. איך בין אפילו אין אויסלאנד, אין בערלין, צו אין דער שווייץ ניט געפאָהרען, ווייל, ערשטענס, איז דאָס צופיעל אין דער מאָדע אריין, ס׳וועלט שוין נודנע, וואו נור א אינגעל אָדער א מיידעל, פלאפלען און פאנ־טאזירען זיי נור פון דער שווייץ, און, צווייטענס, בעדארף מען א סך געלד דערצו. און פאָהרען

הונגערן, אדער בעטען נדבות, ווי אנדערע טהוען, קען איך ניט: ביי מיר איז א נאטור: איך האב פיינט צו נעהמען, און פיינט צו געבען, סיידען אימיצער רייסט ביי מיר ארוים מיט געוואלד...

איז פאהרען פלעג איך נור אין אונזערע שטעדט. ווי, למשל, פון אדעס אין פעטערסבורג, פון פעטערסבורג אין ווילנא, פון ווילנא אין מינסק, און אזוי ווייטער.

אין די הייסע זומער־מאנאטען האב איך ליעב אומצופאהרען איבער דאטשעס און קליינע שטעדטלעך. וואלט איהר נור זעהען וואס פאר שענהייטען מיידלאך מען טרעפט דארט! אין קייזערליכע פאלאצען פאסט זיי צו וואהנען!

אין דער שטאדט וו. איז מיר נאך ביז מיט דריי יאהר צוריק ניט אויסגעקומען צו זיין. צו יענער צייט האבען זיך אין דער שטאדט געעפענט א פאאר נייע צייטונגען.

איך האב לאנג ניט געטראכט, מיטגענומען א פעקעל מאנוסקריפטען און זיך בעגעבען אין דיזער שטאדט.

מיין ערשטער בעזוך איז געווען אין דער רעדאקציע „א.“ איך בין פאַרגעשטעלט געוואָרען פאר די מיטארבייטער, וועלכע האבען מיך גאנץ וואהרים אויפגענומען; אין א האלבע שטונדע שפעטער זיינען מיר שוין געווען כמעט ווי אלטע קאלעגען. דער אנהויב פון אונזער געשפרעך איז געווען, ווי דער שטייגער איז, איבער פאליטיק, איבער טאג־פראגען, אי־בער ליטעראטור. אבער באלד זיינען מיר ארויפגעקומען אויף פרויען.

„זיינען עפעס פאראן שהנע מיידלאך אין אייער שטאדט?“ האב איך געפרעגט מיט נייגעריגקייט.

די פנים'ער פון מיינע נייע קאלעגען האבען אויפגעשיינט, און איניגע מיט א מאל האבען געענטפערט: „און נאך וואס פאר שהנע מיידלאך! וועסט זעהן, קאלעגע, „קורסיסטאס־קאס“ בריליאנט!

„און זיין שוועסטער וואס פעהלט?“ האט א פרעג געטאן איינער, אנווייזענדיג אויף מיטארבייטער, וועלכען מען האט פאר מיר פארגעשטעלט ביים נאמען קיטין.

די פנים'ער פון מיינע קאלעגען זיינען נאך מעהר לעבעדיג געוואָרען, און פיעל האבען מיט התלהבות אויסגערופען: „אהא, אסתר'קע!“

איך — ווי א מבין — האב באלד פער־שטאנען, אז קיטין'ס שוועסטער איז ניט אבי־ווער, און נאך אין דעמזעלבען אבענד בין איך מיט דיזעלבע קאלעגען געגאנגען צו די קיטינס אין הויז.

די קיטינס וואהנען צוזאמען: דער ברו־דער, די שוועסטער און זייער פאטער, א געביל־דעטער איד, א לעהרער ביים פאך, קיין מוטער איז ניטא, און זיי בעדיענט אן אלטע קריסט־ליכע פרוי.

מיר זיינען אריין אין א העל־בעלויכטענעם, גרויסען צימער. דעם ערשטען גוטען איינדרוק האט אויך מיר דער צימער געמאכט: עס איז געווען מאדנע צארט און ליכטיג. העלע טא־פעטען, ווייס־בעצויגענע וועלכע מעבעל, ווייסע פארהאנגען, א גרויסע פיינע פיאנא, בלומענטעפ און אנדערע פוץ־זאכען, וואס ווערען איינגע־ארדנערט דורך די הענד פון א שהנער צארטער פרוי.

אסתר'קע איז בעת־מעשה אין שטוב ניט געווען, מיין פאנטאזיע האט שוין געארבייט אויסצומאלען איהר בילד: און פלוצלונג איז זי אריינגעקומען און מיין ראמאנטישעס הארץ האט געטאן א האסטיגען קלאפ. איך בין גע־וואָרען „געטראפען“, ד. ה., שטערבליך פער־ליעבט.

איהר לאכט? וואס האב איך אזוינס אין איהר דערזעהן? פרעגט איהר. נו, שטעלט אייך פאר, אז אין א ליכטיגען, זויבערן ציימער שוועבט פלוצלונג אריין א מלאך! אזוי האט זי אויסגעזעהען. א וויים, לייכט זומער־קלייד (עס איז אנהויב זומער געווען) בעדעקט א שלאנקען, בויגזאמען געשטאלט פון א זיעבצעני־יעהריג מיידעל; דורך א דין־מושלינענע בלוז־קע שיינט א יונג, אלבאסטער־וויים לייב, א פאר ווייכע, קליינע הענדטלאך זיינען ביז די עלענבויגענם ענטבלויזט, א פאר קליינע, כמעט קינדערשע פיסלאך זיינען אננעטהאן אין העלע, לייכטע שיך, איבער א שלאנקע טאליע לאזען זיך חן'עוודיג אראָב א פאר בלאנדע זיידענע צעפ, א רונד־ראזיגעם געזיכט שפיעגעלט זיך אקעגען אייערע, און א פאר גרויסע, בלויע, שטיפעריישע און צוגליך פער'חלום'טע אויגען קוקען מיט וואונדער און קינדערשען אונשולד אין אייערע אויגען אריין. נו, פרעג איך אייך, וואלט איהר ניט געוואָרען גליך פערליעבט? שפעטער זיינען אונטערגעקומען נאך אייניגע בעקאנטע. צוויישען זיי האט מען מיך פארגע־שטעלט דעם יונגען מאלער גליקמאן און דעם פאעט זונענשיין.

ביי מיין ערשטען בליק אויף זונענשיין האט מיר א שטאך געטאן בים הארץ: איך האב געזעהען וויי אסתר'קעס אויגען זיינען ליכ־טיג געוואָרען ביי זיין אריינקומען, און ווי שטארק ער האט איהר געדריקט די האנד...

„זיי זיינען פערליעבט“, האט מיך א נאג געטאן א געדאנק, און איך האב מיט קנאה און וועהטאג געקוקט אויף זיין גלייכע געשטאלט וועלכע האט אויסגעזעהען יונג און פול מיט רי־טערליכע שענקויט. דאם ערשטע מאל האב איך מיך פלוצלונג דערמאנט אן מיין צאהל יאה־רען: „אבט און צוואנציג“, האט מיך אזוי ווי א בים געטאן א געדאנק.

דער אבענד ביי די קיטינס איז געווען א נאנץ לוסטיגער. אלע האבען נערעדט, געזונ־גען, געגעסען, אסתר'קע איז געווען בעזאנדערס

אויפגעלייגט. זי האָט געשפּיעלט און געזונגען, (אך, האָט זי געהאט א זיסען, אנגענעהמען קול) געשפּאסט מיט אלעמען און געלאכט אזוי האר־ציג, ווי עס קען נור לאכען א שעהן, אונשולדיג, פערליעבט קינד.

שפּעט זיינען מיר זיך פונאנדערגעגאנגען. איך פערשפּאר צו דערצעהלען, אז די נאכט האָב איך ניט געשלאפען, און בין געווען מיט א פערוואונדעט הארץ.

איך האָב אנגעהויבען אפּט בעזוכען די קיטינס. מיין ליעבע צו אסתר׳קען איז געווא־סען און צוגלייך איז געווא־קסען מיין שמערץ. ביי מיר איז מעהר קיין ספק געווען, אז אסתר׳קע איז אין זונענשיין׳ען פערליעבט, אוּן מיינע ליידען פון אייפערזוכט זיינען געוואָרען זעהר גרויס. צו קענט איהר זיך פאָרשטעלען וויפיעל עס ליידט פון אייפערזוכט א ראַמא־טישעס הארץ, וואָס קלאפט נור צוליעב דער פרוי?...

איך האָב אנגעהויבען טראכטען פון „אוועקנעהמען" אסתר׳קען ביי זונענשיין (אזעלכע זאכען האָב איך שוין ניט איינמאל גע־טאָן) אבער, ווי א בייזער גייסט, איז מיר געקו־מען דער גדאנק, אז איך בין אכט און צוואנ־ציג יאהר און ניט וועניג אויסגעלעבט, אין דער צייט וואָס דער איז איינגער מיט צעהן יאהר אין איז נאָך, ווי דער פריהלינג, פריש.

אן אומעט האָט אנגעהויבען דריקען מיין הארץ, און די פערצווייפלונג וואָלט מיך געווים דערדריקט, וועז איך וואָלט ניט געהאט א פונק האָפנונג שיינען פאר מיר. דער פונק האָפנונג איז געווען דער גדאנק, אז דיכטער ליעבען ניט לאנג און אז אסתר׳קע וועט באלד ווערען פריי...

דערווייל האָבען מיר מיינע חברים בע־קאנט געמאכט מיט די „בריליאנטענע קור־סיסטאצקא׳ס".

אין אן אנדער צייט וואָלט איך מיך אין אייניגע פון זיי געווען פערליעבט; איצט אבער האָט אסתר׳קע אויסגעפילט מיין גאנצען וועז־זען. עס טרעפט, אז איך טהו א קוק אויף א קורסיסטקעס גלאט געקעמטע האָר, און איך דערמאָן מיך אן אסתר׳קעס בלאנדע זיידענע צעפּ, וועלכע איך וואָלט אזוי גערן געקושט... אדער מיינע בליקען מעסטען אבּ איינער׳ס פי־גור, א גאנץ שהנע פיגור, אבער אומגעלומ־פערט, אהן א קאָרסעט.... א לאנגע קלייד, גרוי־סע שיך, דאָס גארטעל ארויפגעשלעפּט... און וויעדער מאָלט זיך מיר אסתר׳קעס שלאנקע קינדישע געשטאלט אנגעטאָן אין העלען זומער־קלייד, אין וועלכעם זי זעהט אוים ווי א בלום, מיט די העלע שיכעלאך אויף די קלייגע כמעט קינדערשע פיס. און אפילו אין רעסטאָראן, וואו איך בעגעגען די בעקאנטע מיידלאך דערמאָן איך מיך אן אסתר׳קען: זיי עסען אזוי אונעסטע־טיש, זייערע בעוועגונגען אזעלכע פערמאנסביל־טע... און יענע, אזוי ווי א פויגעלע, עפּענט זי איהר קלוין מויל בשעת זי עסט, און איה־רע וווייסע הענטלאך האלטען אזוי חן׳עודיג גאָ־פּעל־מעסער!

און אט אזוי האָב איך מיך געפּלאגט א גאנצען זומער; אבער ענדליך האָב איך מיך דאָך דערוואָרט:

אין דער צייטונג „א", וואו זונענשיין דרוקט זיינע ליעדער, איז ערשיענען זיינס א ליעד געווידמעט צו אייגער א בערטהא מאָג־בלום. (איך פערשפּאר אייך צו דערצעהלען, אז פריהער האָט ער זיינע „שעפּפונגען" אסתר׳קען געווידמעט), און אסתר׳קע איז געוואָרען פריי...

איך האָב זיך דערפרעהט, און האָב אנגע־הויבען „אוכאזשעווען" פאר איהר מיט א נייעם חשק און מוטה. וואָס האָב איך ניט צו טאָן? פלעג נור רעדען מיט איהר וועגען קונסט און מוזיק, וועגען פאנטאזיען און אידעלען, איך פלעג ליעגען פאר איהר מיינע געשריבענע זא־כען נאָך איידער זיי זיינען געגאנגען אין דרוק (דאָס איז אייגער פון אונזערע שטאָרקסטע מיט־לען, מיט וועלכע מיר שטורמען א ווייבעריש הארץ), איך האָב מיך פינקטליכער אנגעטאָן. אבער מיין מיה איז געווען אומזיסט. די ערשטע צייט האָט זי מיר אפילו אויסגעהערט און מיר האָט זיך געדאכט, אז זי וועלט אין מיר פער־אינטערעסירט. נור וואָס וווייטער האָט זי זיך אלץ מעהר אנגעהויבען פערטראכטען, וועז איך האָב צו איהר געדעדט. זי איז געוואָרען טרוי־עריג, פערבענקט, האָט אויפגעהערט עסען, שלאָפען, רעדען מיט מענשען. א מרה שחורה האָט פערצויגען איהר געמיטה. א קורצע צייט שפּעטער איז זי אבגעפאָהרען פון דער היים צו איהרע א מומע אין א דערבייאיגער שטאָדט.

איך האָב נאָך אסתר׳קעס אבפאָהרען, אין וו. מעהר ניט געהאט וואָס צו טאָן. מיר איז בעפאלען אזא אומעט און בענקעניש, אז איך האָב ערגעץ ניט געפונען קיין רוה. דערווייל איז צוגעפאלען דער וויינטער; א בייזער וויינטער מיט שנעען און גרויסע פרעסט. איך בין איצט דאָס ערשטע מאל אין מיין ליעבען געשטאנען עקאנאמיש שלעכט: פאר׳ן גאנצען זומער האָב איך וווייניג געשריבען. איהר וווייסט, ברודער, אז אונזערע מענשען מוז געהן אין ליעבע כשורה: אט פערליעבט מען זיך, קושט מען זיך, געהט מען זיך פאנאנדער, האָט מען א בי־סעל הארצקלעמענעש, און נאכדעם איז גרינג אנצושרייבען עפּעס. אבער אז עס געהט ניט כשורה, איז מען נאָר פערטאָן מיט זיך; און פון אנשרייבען וואָס איז ניטא קיין רייד...

וויינטער בין איך געוואָוינט צו לעבען אין א גרעסערע שטאָדט. אבער איצט האָב איך מיך שוין ניט געקענט העלפען, און האָב גע־מוזט פאָהרען צו מיין שוועסטער אין קלייענעם שטעדטעל ק. איך האָב ניט געהאט קיין וויני־טערדיגע בגדים, און זי וועט מיך געווים אוים־קליידען.

איך האָב מיך בעגעבען צו מיין שוועס־טער. א גאַנצען מעת־לעת האָב איך בעדאַרפט פֿאָרען מיט'ן באָהן. מיר איז געווען זעהר ביטער צום מוטה: מיין שוועסטער נעהמט פֿאַר איהרע טובות פֿון מיר א גאַנץ גוטען פֿרייז: אויס העפֿליכקייט מוז איך פֿערבלײַ־בען ביי איהר אין הויז אייניגע וואָכען צייט. אזוי לאַנג פֿערבלײַבען אין א קלײַן־שטעדטעל ביי אוא נערוועזען צושטאַנד איז מיר זעהר שווער. אָבער ביסלעכווייז האָב איך מיך געוו־טרייסט: „א נייע גובערנאַנטין האָב איך אריינגענומען אין הויז", שרייבט מיר די שוועסטער. מיט איהר פּריהערדיגער גובערנאַ־טין בין איך געווען אין נאָהענטע פֿערהעלט־ניסע... א וואַרע מיידעל געווען. און איך האָב אָנגעהויבען זיך פֿארשטעלען אין מיין פֿאַנ־טאזיע דאָס נייע מיידעל אין מיין שוועסטער'ס הויז. אָבער אין פֿאַנטאזיע האָט אויפֿגע־לויכט אַ־תר'קע, א יונגע, א צארטע, אן אר־מעטיגע, מיט איהרע טיפֿע, בלויע, טרויעריגע אויגען. און איך בין עפּעס פֿלוצלונג געוואָרען אזוי אונרוהיג, דאָס הארץ האָט אָנגעהויבען אזוי קלאַפֿען און נאָגען....

מיין שוועסטער האָט מיך אויסגעקלײַדט; אָבער מיט מעהר וויי אכט טאָג פון מיין צייט האָב איך זי ניט בעצאָהלט: מיר איז דאָרט אונמעגלײַך געווען צו פֿערבלײַבען. פון דאָרט בין איך געפֿאָהרען קיין א. אין א. וואַרטען אויף מיר, א חוין מיינע פיעלע בעקאַנטע פֿרויען, דריי מיידלאַך, שוועסטער, וואו איך בין געווען קוואַרטיר. אלע דריי שוועסטער האָ־בען מיך ליעב. איך בין געווען מיט זיי גאָר פֿריינדלײַך. די אינגסטע האָב איך אפילו גע־וואָלט ווידמען א זאַך, נור איך האָב ניט געוואָלט אַנ'ברוגז'ען די עלטערע.

געקומען אין א., האָב איך מיך ערשט דער־וואוסט, ווי שטאַרק איך ליעב אסתר'קען. די בעקאַנטע זיינען מיר אויסגעקומען עלענד און וואָכעדיג, די עלטסטע פון די שוועסטער האָט מיך אויפֿגעוויזען פֿערוואָלקט און אלט און די אינגסטע פֿרעך און גראָב. אסתר'קעם בילד האָט מיר ניט פֿערלאָזט אויף א מינוט.

א פּאָר מאָנאַט שפּעטער בין איך געווען צוריק אין ו. אסתר'קע איז געווען אין דערהיים. זי איז איצט שעהנער און חן'ווודיגער ווי פֿרי־הער. אבער אין איהר ליעבט זיך דער יונגער מאָלער גליקמאן, און זי איז צו איהם אויף ניט גלייכגילטיג.

פון מאָלער זי „אוועקגענומען" האָב איך ניט געקענט האָפֿען, ווייל אויסער זיין יוגענד און שעהנקייט, איז ער געווארען בעריהמט דורך זיין נייען בילד, וואָס ער האָט געשאַפֿען, וועל־כער האָט זיך גערופען „דער וויסער חלום" אין צו וועלכען אסתר'קע איז געווען די בעגייסטע־רונגס־קוועלע צוגלייך מיט'ן מאָדעל...

וויעדער האָט די אייפערזוכט געגעסען מיין האַרץ, נאָך מעהר פערצווייפעלט בין איך גע־וואָרען. א פּאָר מאָנאַט שפּעטער האָב איך פערלאָזט וו. און בין געפֿאָהרען אין דער שטאָדט ב.

אין ב. וואַרט אויף מיר די „דאמאטשקא", א יונג, שעהן וויבעלע, פערהיראטה פאר אן אלטען רייכען מאן. זי ליעבט מיך לייד־נשאפטליך און איבערגעבען. פאָהרענדיג בין איך הייטערער געוואָרען, איך האָב מיך פאָרגע־שטעלט דעם געגנס פון איהר ליעבע...

אָבער קיין גוטעם איז מיר אין ב. ניט בע־שערט געווען. די „דאמאטשקא" האָב איך גע־טראָפֿען קראַנק אויף אויסצוהרונג. זי איז מיר גלייך געוואָרען ניט אינטערעסאַנט, ווייל אוי־סער וואָס זי איז בלייך און מאגער, רעדט זי אויף פון קיין אנדער זאך ניט ווי פון איהר קראנקהייט. קיין אנדערע אינטערעסאַנטע פרויען זיינען אין ב. ניט געווען — אָדער, האָט זיך מיר געדאַכט, אז זיי זיינען ניט געווען...

דערווייל איז מיין עקאַנאָמישע לאַגע אלץ געוואָרען ערגער, געשריבען האָב איך ווייניג. צו דער שוועסטער האָב איך שוין איצט ניט „גענוואונקען", זי זאָל מיך שיקען געלד, נור גע־בעטען. זי האָט מיך אָנגעהויבען געבען אייז־דעלע אָנצוהערענים, אז זי האָט צרות פון מאן דערפאר. אָבער מיך האָט עס ניט געשרט: איך בין געווען פֿערנומען מיט מיין טרויער. און מיין טרויער איז באמת געווען זעהר גרוים. מיר האָט זיך נעדוכט, אז מיין גליקס־הימל איז אויף אייביג פערוואָלקענט. איך האָב אָנגע־הויבען פיהלען א שלאָפקייט אין מיינע גליע־דער, אין קאָפּ איז געווען פּוסט, און אלע טאָג האָב איך דערזעהן אויף מיין פּנים א נייעם קנייטש.... אָבער דאָס ערגסטע איז פאר מיר געווען מיין אויפֿהערען שרייבען: אזעלכע ווי איך, „שלאָגען קיין טיפע וואָרצלען" מיט זייער פעדער. שרייבט מען, לייענט דער עולם און האָט הנאה, שרייבט מען ניט, ווערט מען פער־געסען און א סוף. און פערגעסען ווערען — דאָס איז דער שד, וואָס שרעקט די אונזעריגע.

און דערזעלבער שרעק האָט מיך בע־הערשט. דער קינסטלער האָט אין מיר ער־וואכט, און איך האָב אָנגעהויבען פֿלאַנעווען צו שאפען א גרעסערען ווערק, א פילאָזאָפישען רא־מאן. די טהעמא האָב איך געגומען טאקע פון זיך אלליין, עפּעס א קליניגקייט אזוי לאַנג ווי איך לייד? און בשעת מען ליידט, ווייסט איהר דאָך, טראכט מען מעהר. א נאָמען האָב איך אויך געהאט א פּאסיגען פאר מיין ראָמאן: „ליעבע און פערלאָנגען", האָט עס געזאָלט הייסען.

איך בין געוואָרען אויפגעלעבט, האָב אָנגע־הויבען מאכען לאַנגע שפּאציערגענגע און וע־בען די בילדער פאר מיין נייעם ווערק. אָבער אלץ די זעלבע צרה: קיין קוועלע, וואָס זאָל

מיך אויפלעבען און אויפמונטערען איז ניט גע־ווען.... איך האָב מיך א פּאָר מאָל ענגומען צום שרייבען, האָב אָבער געפיהלט א גרויסען עקעל צו די פּעדער־ארבייט.

דערווייל האָבען זיך אזוי געצויגען טעג, וואָכען, מאָנאַטען. איך בין געוואָרען אַלץ אָרי־מער, אומעטיגער און פּעסעמיסטישער.

און וויעדער בין איך געווען אין וו. אסתר׳קע איז ניט געווען אין דערהיים. פון מיי־נע בעקאַנטע האָב איך ערפאָהרען, אז איהר גע־לייעבטער מאָלער האָט פערקויפט זיין „וויי־סען חלום" פאר א גוטען פּרייז. מיט דעם געלד־איז ער געפאָהרען קיין אויסלאַנד, און דאָרט מאָלט ער א „בלויען חלום" פון אַן אַנדער פרוי...

מיר איז געוואָרען זעהר אומעטיג. מיינע בעקאַנטע האָבען מיך בעטראַכט פאר אַן „אויסגעוועבטען" טאַלאַנט. און צו קיינעם פערטראָגט זיך דער עולם ניט אזוי פיינדליך, ווי צו אַן „אויסגעוועבטען" דיכטער. זייערע גרינג־שעצינג בליקען האָט מיך נאָך מעהר דערשלאָ־גען. איך האָב אויפגעהערט מאכען נייע בע־קאַנטשאפֿט, זומער איז דאָס געווען, האָב איך מיך ארומגעשלעפּט נאנצע טעג אין שטאָדטגאָר־טען פון איין באנק אויפ׳ן אַנדערען.

און איינמאָל, איך זיץ פערטראכט אויף אַ באַנק, וועקט מיך אויף א קול: „אָ, גוט מאָרגען, ה׳ ש.! וואָס מאכט איהר?"

איך בין א פערציטערטער געבליבען: דאָס איז אסתר׳קעס קול. זי איז געשטאַנען פאר מיר.

איך האָב זי אַנגעקוקט און האָב דער־שפּירט א העפטיגען שמערץ אין מיין ברוסט: איצט איז ניט געשטאַנען פאר מיר יענע אסתר׳קע מיט׳ן שלאַנקען געשטאַלט און אונ־שולדיג־חן׳עוודיגען אויסזעהן. ניט די אסתר׳־קע, צוליעב וועלכער איך האָב אזא לאַנגע צייט געליטען. פאר מיר איז געשטאַנען אן ענטווי־קעלטע פּרויענצימער מיט א פערדעכטיגען ביוסט און זייטען, מיט פערדעכטיגע פּארב אויף די באקען און ליפּען, און מיט א הויכע אויסגע־דרייטעלטע „פריזור". און איהרע אויגען, גאָט אין הימעל! קאַלטע, געפיהלללאָזע, מיט אַן אונ־היימליכען גלאַנץ, וועלכער האָט ווי געזאָגט: „קומט, מענער, אין מיין נעץ, איך וועל זיך מיט אייך רעכענען"!...

א טרויער האָט דורכגענומען מיין נשמה. „וואָס עס וועלט פון א אסתר׳קען, וועלן זי פאַלט אַריין צו אונזערע חברה אין די הענד"... האָט מיך אָנגעהויבען ענבערען א געדאַנק. אָבער אסתר׳קע האָט מיך ניט געלאָזט לאַנג טראַכטען. זי האָט זיך געזעצט נעבען מיר אויפ׳ן באַנק, האָט זיך מיט מיר צורעדט איבער פערשיעדענע זאכען, בשעת׳ן רויידען, האָט זי זיך אלץ געמיהט איהר ביוסט נעהנטער מאכען צו מיין געשטאַלט....

און קורץ, דיזעלבע אסתר׳קע, צוליעב וועלכע איך האָב אזא צייט געליטען, דיזעלבע האָט מיך אויסגעהיילט.

דער שווארצער שלייער איז אראָבגעפאלען פון מיין געמיטה, פערשוואונדען די הייליגקייט. אסתר׳קע איז איצט ניט קיין מלאך, נור א פּשוט׳ע, קאָקעטישע פרוי צוגלייך מיט אלעמען. איך האָב אין גיכען צוריק אָנגעהויבען שרייבען, פערדיענען, האָב מיך אויסגעקליידט אין אָנגעהויבען מאכען נייע בעקאַנטשאפֿטען.....

נו, אָט אזוי ווי איהר זעהט, בין איך איצט צוריק געזונד. נאָך דער צייט בין איך שוין געווען אין ב. יענע „דאמאטשקא" איז גע־שטאָרבען; אָבער איך האָב דאָרט אַן אנדערע. איהר וואָלט זעהן, א זעלטענער טיפּ, א זודיגע ברונעטקע... איהר פערשטעהט?... און אין א. בין איך געווען. איך בין דאָרט איינגעשטאַנען ביי די דריי מיידלאָך שוועסטער. זעהר וואָוולע מיידלאָך. איינע האָט מיר אויסגענעהט אָט די העמד, און איז גליקליך געווען וואָס איך האָב עס צוגענומען פון איהר... די לעצטע פּאָר מא־נאָט האָב איך פערבראכט ביי מיין שוועסטער אויפ׳ן „דאטשע". אָך, האָט זי איצט א גובער־נאַנטין! אן אמת׳ע גריכישע שעהנהייט. און זי האָט מיך גאָר ניט פיינט...

אין וו. בין איך איצט געקומען צוליעב געשעפט־זאכען. דער פערלענגער נ. ווייל אָבקוי־פען און ארויסגעבען מיינע שריפטען.

צו איך בין שוין געווען ביי די קיטינס, פרענט איהר? ניין, ניטאָ קיין פערלאַנג. און איבריגענס, האָב איך געהערט, אז אסתר׳קע האָט חתונה געהאַט. זאָל איהר גאָט העלפען.

און אזוי ווי איהר קוקט מיך אָן, האָב איך איצט אַ פּנים פון אַ מענש, פון א מאן, און דוקא ניט פון קיין מיאוס׳ען... וואָלט איהרע זעהען ס׳ארע שעהנע צוויי טעכטער דער פערלענגער נ. האָט!... איהר קענט זיי? זיי האָבען מיך גע־בעטען קומען, און איך גיה איצט אהין.

מיט מיין פילאָזאָפישען ראָמאן וואָס איז געוואָרען, פרענט איהר? עט, נארישקייט! ווער דאַרף איצט אזעלכע ראָמאַנען, און וועמעס כח איז זיי צו שאפען? א בילדעל, א צייט־ליי־דעל, פון ארבייטער־לעבען, פון עהע־לעבען, פון וואָס עולם איז צום הארץ, און דאָס איז גענוג...

נארָאַנים אָדער אונגליקליכע טראַכטען פון שאפען גרויסע וווערק...

זעהט וואָס פאר א שעהנעם זייגער! ניט לאַנג געקויפט, צוועלף רובעל בעצאָהלט. שוין שפּעט! קומט, איהר געהט מיט מיר? ניין? נו, גוט נאכט! זייט מיר אייך געזונד!

י. סאלוצקי

די סאציאַלע בעוועגונג אין פראַנקרייך

י אלטע לאַנד פון רעוואָלוציאָנען ציהט ווידער צו זיך די אַלגעמיינע אויפמערקזאמקייט. דאָס פּאָליטישע לעבען אין פראַנקרייך איז שטענדיג גע־ווען שטורמישער, רייכער ווי אומעדום, איצט איז עס דאָרט בעזונדער אָנגעשטרענגט, נערווּעז.

נאַטירלעך, די רייד ווערען אַ סאציאַלער רעוואָלוציאָן, ווערען אין אויסערארדענטליכער גענויגטקייט קאַטאַסטראָפע קען מען אי־בערלאָזען צו אייניגע הייסע קעפ, פּאָעטישע נאַטורען. אויך ווערט איהר עס הערען פון מאַנכע אויבערגעשטראָקענע קלייניבירגער. אָבער איינס מוזען מען קאַנסטאַטירען, — פראַנקרייך לעבט איבער א בעזונדער וויכטיגען מאָמענט.

דאָס לאַנד געפינט זיך אין איבערגאַנגס־צושטאַנד. די עקאָנאָמישע ענטוויקלונג האָט אַרויסגערופען א נייע גרופּירונג פון די געזעלשאַפטליכע קרעפטען.

די בורזשואזע פּאַרטייען שטרעבען צו פּאַראייניגען זייערע קרעפטען. אין דער אַרבייטער־וועלט קומט פּאַר דאָס זעלבע. די גע־נעראַלע ארבייטער קאָנפעדעראַציאָן גיהט אַ־בער צו נייע ארגאַניזאַציאָנס־און קאָמפּפּס־מע־טאָדען, ענטזאגט זיך פון אלטע אבערגלויבען, אָבוואָהל אייניגע פון זיי האָבען גאָר ניט לאַנג נעשיינט אייביג צו עקזיסטירען.

אייניקייט אים נאָמען פון קראפט, און קראפט צוליעב ערנסטען קאמפּף, — דאָס איז דאָס פּאָפולערסטע געגענוואָרטס־פראָגראָם.

די לעצטע טיילווייזע וואהלען אין פראַנ־צויזישען פּאַרלאַמענט; די בעווענונג פון די פּאָסט־און־טעלעגראַפען־בעאמטע בפרט און פון די אנדערע רעגיערונגס־ארבייטער בכלל; די לעצטע סאָציאַליסטישע קאָנגרעסען — די אלע ערשיינונגען צוזאמענגענומען, קענען אונז געבען א בעגריף וועגען דעם איצטיגען פּאָליטישען און סאָציאַלען צושטאַנד איז פראַנקרייך.

די פּאַראייניגונגס־טענדענצען אין ארבייטער־קלאַס, וועלכע זיינען איצט מעהר ווי אי־מער פערשטארקט געוואָרען אין פראַנקרייך, זיי־נען פון א גרויסער בעדייטונג. די דערנעהנטע־רונג צוויישען די ארבייטער, וואָס זיינען בעשעפ־טיגט ביי דער רעגיערונג, מיט די ארבייטער פון דער פריוואט־אינדוסטריע, זאָגט זעהר פיעל צו אין דער צוקונפט. אין דעם איצטיגען מא־מענט איז דער ארבייטער־קלאַס אין פראַנק־רייך דער מיטעל־פונקט פון סאָצ אַלען לע־בען און קאמפּף. מען קען זאָגען, אז ער איז די אקס, ארום וועלכע אַלץ דרעהט זיך. זיין בעווענונג צווינגט די בורזשואזע פּארטייען און גרופּפּען צו פערנעהמען אזא אָדער אַנדערע פּא־זיציע, די אָדער יענע טאקטישע ליניע.

סינדיקאַליזמוס, סטרייק, דירעקטע אקציאָן, — די וועלטער פערשווינדען ניט פון צייטונג־שפאַלטען, געהען ניט אראָב פון טאגעס־אָרד־נונג ביי די פערשיעדענסטע פּארטיי־קאָנגרעסען.

כדי לייבטער צו פערשטעהען די סאָציאַלע און פּאָליטישע פאסירונגען, מוזען מיר זיך אָב־שטעלען אויפֿן עקאָנאָמישען לעבען פון דאָס לאַנד.

1. פראַנקרייך'ס שוואַכע אינדוסטריעלע בעווענונג.

דיא אלגעמיינע צאָהל פון דער בעפעלקע־רונג נאָך דער פּאָלקסצעהלונג פון 1906 איז 39,253,000. די אקטיוויטעט בעפעלקערונג, ד. ה. דער יעניגער טייל פון דער בעפעלקערונג, וואָס איז טעטיג, צו ביי א מסחר צו ביי מלאכה, דער־גרייכט 50,4% און וועלט איינגעטיילט אויף 9 מיליאָן בעלי־הבתים (אונטערנעהמער) אין 11,400,000 ארבייטער. פון די לעצטע זיינען אן ערך 5 מיליאָן בעשעפטיגט אין דער דאָרפי־שער אינדוסטריע.

די צאָהל פון איזאָלירטע (וואָס ארבייטען ביי זיך אין דער היים פאר'ן אונטערנעמער) איז זעהר גרוים. צווישען די 8—5 מיליאָן בע־שעפטיגטע פון די מאַנופעקטור־ארבייטער איז די צאָהל איזאָלירטע זעהר בעדייטענד, הויפט־זעכליך ביי דער קלייידער, לעדער און פעדערן־אויסארבייטונג. אין אייניגע דעפּארטמענטען (פראָווינצען) דערגרייכט זייער צאָהל ביז 50%. דורכשניטליך האָבען מיר אין דער שטאָדטיגער אינדוסטריע ביז 4 ארבייטער אויף אין אונטער־נעמער. אויב מיר זאָלען ניט אריינרעכענען די איזאָלירטע ארבייטער, בעקומען מיר 6,4 אויף איין בעל הבית.

פון פּאָלגענדע ציפערען וועלען מיר קלע־רער ארויסזעהן, וויי וויים דאָס לאַנד איז עקא־נאָמיש שוואַך ענטוויקעלט. אין גאנץ פראנק־רייך זיינען דאָ נור 15 אונטערנעמונגען מיט הע־כער אלס 5,00 ארבייטער; 42 אונטערנעמונגען מיט העכער אלס 2,000 ארבייטער (ביז 5,000). אין צאָהל פון די 57 גרויסע אנשטאַלטען גע־

פינען מיר 13 מינען, 7 רעגיערונגס־ארסענאַלען פאר דער פלאָטע א. ד. גל.

די צאָהל אונטערנעהמונגען, וואו עס זיינען געווען בעשעפטיגט העכער אלס 50 ארבייטער איז געווען 1897 אין יאָהר 1901. בכלל איז

20 % מיט ארבייטער פון 2—1
65 % " 4—3
10 % " 50—10
0,1 % " 50 —

אויב די ציפערען וווייזען אויף זעהר א פעס־טען צושטאַנד פון קלייניער אינדוסטריע, זעהען מיר דאגעגען דאָס אין דער קלייניער מינדערהייט אונטערנעהמונגען (20%) איז פערנומען מעהר ווי א דריטעל פון דער פראַנצויזישער ארבייטערשאפט.

די פרויענצימער איז שטאַרק אריינגעצויגען אין דער קאפיטאַליסטישער אינדוסטריע. מיר גפינען אויף 100 פרויענצימער 11 ווירטהינס, 49 פאבריק־ארבייטערינס, 38 איזאָלירטע ארבייטערינס און 2 ארבייטסלאָזע.

דער קלייניהאַנדעל און קליין־אינדוסטריע זיינען אַרויסגעשטויסען פון א גאַנצע רייהע צוויגען, נאָר אייניגע זיינען נאָך געוען שטאַרק און אין מאַנכע פראַווינצען וואקסען זיי זאָגאר.

לויט דעם צאָהל פאטענטען זעהען מיר, דאָס פראַדוקציאָן און האַנדעל פון שפּייז־פראָדוקטען פערנעמט דעם ערשטען פלאַץ, נאכהער — בוי־אינדוסטריע. אין 1901 איז אַרויסגענומען געוואָרען 883,366 פאטענטען אין דער שפּייזוואַרען־פראַדוקציאָן. דער ס"ה פון ארענדעגלד אין די אונטערנעהמונגען איז 505,292,000 פראנק. אין דער מיטעלער און גרויסער אינדוסטריע זיינען די ענטשפרעכענדע ציפערען 194,457 פאטענטען און 406 מיליאָן פראנק. פאר די לעצטע 35 יאהר איז די ארענדעגלד געוואקסען אין 2 מאָל, די צאָהל אונטערנעהמונגען פערקלענערט אויף 20 פראָצענט.

דער טעכנישער פאָרגרעס וואקסט שוואך. אין יאָהר 1869 זיינען ארויסגעגעבען געוואָרען 4,579 פריווילעגיען אויף טעכנישע ערפינדונגען. אין יאָהר 1900— 10,707. די גרעסטע צאָהל אָבער האָט קיין בעדייטונג.

זעקס בעדייטענדסטע דעפארטמענטען בעזיצען אין יאָהר 1869 — 9,546 מאשינען מיט 186,00 פערדען־קראפט; אין יאָהר 1904 — 20,830 מאשינען מיט 1,000,000 פערדען־קראפט. די צאָהל מאשינען איז געוואקסען אין 2מאָל, די ענערגיע אין קארגע 6 מאָל.

אנאַליזירענדיג דעם צוואוואקס, גפינען מיר, דאָס ער איז געוועזען שוואכער די לעצטע 25 יאָהר, ווי די פאָריגע פעריאָדען. דאָ שפּילט א גרויסע ראָלע דער פראָטעקציאָניזמוס. *)

דער אויפוואקסען פון אינערליכען האַנדעל מאכט אוים יעהרליך 3 פראָצענט אין פערלויף פון 1869—1881 און איינס און א האלב פראָצענט — 1905—1881.

פאר דעם לעצטען פעריאָד מאכט אויט די פערגרעסערונג 40 פראָצענט אין פראנקרייך, 37 פראָצ. אין ענגלאַנד, 62 פראָצ. אין איטאליען, 81 פראָצענט אין די פעראייניגטע שטאַאטען און 125 פראָצ. אין בעלגיען. אבסאָליוט איז די פערגרעסערונג אין ענגלאַנד 3 מאָל גרעסער ווי אין פראנקרייך, אָבוואָהל פערהעלטנismעסיג קלענער: אין פראנקרייך פין 164 ביז 229 פער קאָפּ, אין ענגלאַנד פון 397 ביז 545. פראנקרייך איז אלזאָ אבגעשטאַנען פון די איבעריגע קאפיטאַליסטישע לענדער, ניט נאָר אין צושטאַנד, נור אויף אין ענטוויקלונג פון דער אינדוסטריע.

דאָס זעלבע איז ריכטיג אויף בנוגע צו דער אייזענבאהן, פאָסט און איבעריגע פאָרמען פון טראנספּאָרט.

*) דער טאַריף אויף אויסלענדישע סחורות, כדי צו שיצען די אייגענע פאבריקאַנטען פון קאָנקורענץ.

פּראָדוקציאָן אין געברויך פון שטיינקאָהלען אין מיליאָנען טאָננען (62 poods)

	פּראָדוקציאָן			געשטיעגען		געברויך		געשטיעגען	
	1870	1903		בס"ה	איז %	1870	1903	בס"ה	איז %
פראַנקרייך	—	—	13,3	34,9	162	18,8	48,2	29,4	156
ענגלאַנד	—	—	110,4	234,	112	98,	169,2	71,2	73
דייטשלאַנד	—	—	34,	162,4	377	30,	157,5	127,5	422
יונייטעד סטייטס	—	—	32,8	319,	872	33,	319,	286,	867

	פּראָדוצירט טשוהין אין מיליאָנען טאָננען			געשטיעגען		פּראָדוצירט שטאַהל אין מיליאָנען טאָננען		געשטיגען	
	1870	1903		בס"ה	איז %	1870	1903	בס"ה	איז %
פראַנקרייך	—	—	1,2	2,8	133	0,09	1,8	1,71	1900
ענגלאַנד (מיט אירלאַנד)			5,9	9,1	54	0,21	5,2	4,99	2400
דייטשלאַנד	—	—	1,4	10,	614	0,17	8,8	8,63	5000
יונייטעד סטייטס	—	—	1,7	18,3	976,4	0,07	14,7	14,63	20900

די געבראכטע טאבעלע גיט א בעגריף וועגען דעם אינדוסטריעלען וואוקס פון פראנקרייך. די צאהל פון אויסגעארבייטעטע שטייגקויעלען און אייזען, ווי די צאהל פון פערברויכטע שטייגקויעלען דיענט אין דער סטאטיסטיק אלם בעסטער צייכען.

די געבראכטע סטאטיסטישע ציפערען גיבען א גענויע פארשטעלונג וועגען פראנקרייך. מיר זעהען, אז איהר ענטוויקלונג (עקאנאמישע) איז געווען זעהר שוואך, זי איז אבגעשטאנען פון די פארטגעשריטענע אייראפעאישע לענדער. מיר זעהען לויט די צוטיילונג פון דער ארבייט, אז די קלייניע אינדוסטריע איז נאך ביז היינט שטארק אין אייניגע פראפעסיאנען, דאם נאך ווייט ניט אומעטום געהט זי צום פאלען.

דאם אלעם האט ארויפגעלייגט א בעזונדער שטעמפעל, געטריבען מיט אן עטוואם אויסגעארטיגען וועג די ענטוויקלונג פון ל'אנד.

פון צווייטען זייט אבער האט פראנקרייך א רייכע פאליטישע געשיכטע, זי האט דורכגעמאכט א לאנגען ענטוויקלונגס־וועג צום דעמאקראטיזמום.

די צווויי פאקטען האבען פעראורזאכט א שרעקליכע צומישונג אין בעגריפען.

ערשט איצט טרעט פראנקרייך אריין אין דעם ענטוויקלונגס־סטאדיום, ווען די גאנצע בורזשואזיע, ווי א קלאס, שטעלט זיך געגען דעם פראלעטאריאט, אלס א קלאס.

אמת, דער 1848טער יאהר האט געגעבען אן עכט פראלעטארישע בעוועגונג, דער 1871טער יאהר האט זיך אין דיזען הינזיכט ווייניג וואס אונטערשיידעט פון 1848, — נאר דאס זיינען געוועזען די אייניגע לעקציאנען פון קלאסען־ערציהונג לויט דעם עקספעריימענטאלען מעטאד, און דאס איז געוועזען וואהרשיינליך ווייניג.

אין די איבעריגע מאמענטען פון דער רייכער פאליטישער געשיכטע פון פראנקרייך זיינען פערשיעדענע גרופפען פון די הערשענדע קלאסען געשטאנען ביי דער מאכט, זיך געריסען איינע מיט דער אנדערער פאר די הערשונג.

אין דעם קאמפף פלעגט מאנכעם מאל אויסקומען דעם פראלעטאריאט צו שפיעלען די ראליע פון דאם קלייניע צו־וואג, וועלכע גיט דאס איבערגעוויכט דער פאליטישער וואגשאל. אבסאלוט — איז זיין קראפט געווען קליין; פערהעלטניסמעסיג — אפט גאנץ גרויס.

די אנגעווויזענע אייגנארטיגקייטען פון דער פראנצויזישער עקאנאמישער ענטוויקלונג און פאליטישער געשיכטע האבען בעשאפען זעהר א גינסטיגען באדען פאר צומישונג, קאנפוזיאניזמום. בייד אורזאכען האבען אין פערשיעדענע צייטען אויף פערשיעדענעם ארט פערקלענערט דעם אבגרונד צווישען די גרויסע געזעלשאפטליכע קלאסען. אויך דעם באדען איז גרויסארטיג אויסגעווואקסען אן אנארכיסטישער דארן; אנשטאט בעגריפען וועגען קלאסען און קלאסענקאמפף — פראזען וועגען מענשהייט און מענשליכקייט. דער סאציאליסטישער אגיטאטאר אפעלירט ניט צום האס פון עקספלאאטירטע, נאר צום געפיהל פון בעלידיגטע. זשארעס רעדט וועגען דעמאקראטיע, וועגען דער ארבייטענדער בעפעלקערונג און נור אין גרויסע יום־טובים וועגען דער ארבייטער־קלאס.

דער פראנצויז האט פון שטענדיג ליעב א שעהן וואהרט, א העלדישען זשעסט, און דאס העלפט אויך דער אידעאליסטישער פראזעלאגיע.

דער פראנצויזישער פראלעטאריאט האט זיין בלוט פערגאסען אין א גאנצע רייהע רעוואלוציאנען. דער ערפאלג איז געוועזען זעהר קליין, און אין איהם הערשט איצט א יאוש, אן אונגלויבען אין בעדייטונג פון פאליטישען קאמפף. די ערראבערונג פון דער פאליטישער מאכט, דער אידעאל פון פאליטישען סאציאליזמם, שטעלט זיך פאר דער ארבייטער מאסע, אלס א נוצלאזע בעשעפטיגונג, וועלן ניט שעדליך. עס איז קיין וואונדער ניט. ביז איצט איז נאך פאר איהם א סוד, דאס ניט לואי בלאן אין דער צייטווייליגער רעגיערונג פון 1848טען יאהר, ניט דער צענטראל־קאמיטעט פון דער קאמונע אין יאהר 1871, זיינען ניט געווען קיין דיקטאטור פון פראלעטאריאט און פון זיין פארטיי.

דער פראנצויזישער ארבייטער־קלאס האט נאך ניט איבערגעקאכט דעם מוסר־השכל פון דער פראנצויזישער געשיכטע, אין דעם האט איהם געשטערט די שוואכע ענטוויקלונג פון די קלאסען־נעגענזעצע.

נאר די זעלבע אורזאכען, וואס האבען ארויסגערופען מיסטרוי צום פאליטישען קאמפף ביי די פראלעטאריער, האבען געשאפען גאנץ אנדערע אילוזיאנען ביי די אידעאלאגען פון דעם ארבייטער־קלאס. זיינע פיהרער האבען שטענדיג איבערשאצט די בעדייטונג פון דער פארלאמענטארישער אקציאן. א ריין מיסטישע בעציהונג צו איהר איז געוועזען א נאטירליכע פאלגע פון לייכטע מעגליכקייט צו ווירקען אויף די בורזשואזיע פארטייען, וועלכע זיי האבען זיך גערישן צווישען זיך.

ווי די אלע פאקטען האבען געווירקט אויף דער ארגאניזאציאן פון פראלעטאריאט, אויף זיין קאמפף, וועלען מיר זעהען ווייטער.

---

2. דער פראנצויזישער סינדיקאליזמום: פון רעוואלוציאנערער ראמאנטיק צו רעאלען קלאסענקאמפף.

די סינדיקאלע בעוועגונג איז, אהנע צווייפעל, די הערליכסטע, די אינטעסיוואסטע אין איצטיגען פראנצויזישען לעבען.

דעם פראַנצויזישען סינדיקאַליזמום האָט אַבגעגלִיקט. מען האָט וועגען איהם פיעל גערעדט, פיעל גערעדט, צוואר ניט אַלע מאָל מיט גענוג פערשטענדעניש. און וויסען די זאַך.

ניט בעריהרענדיג זיין טהאָריע, וועלכע אגב אורהאָ, שטעלט ניט פאָר קיין בעזונדער נאַנצעם, וועלען מיר זיך דאָ אַבשטעלען נור אויף זיין פראַקטיק.

די עוואָלוציאָן פון סינדיקאַליזמום שפיגעלט אַם בעסטען אָב דעם ענטוויקלונגס־גאַנג פון דאָם לאַנד.

די דירעקטע אקציאָן און רעוואָלוציאָנערע גימנאַסטיק אלם טאקטיק, און גענעראַל־סטרייק אלם ענדגילטיגער מיטעל און צוועק פון דער בעוועגונג — דאָם איז דער תוך פון פראקטישען סינדיקאַליזמום. מיט דעם אונטערשיידט זיך דער רעוואָלוציאָנערער סינדיקאַליזמום פון רעפֿארמיסטישען סינדיקאַליזמום.

דער רעוואָלוציאָנערער סינדיקאַליזמום איז געוועזן אָנפאנגס א רעאקציאָן געגען דער צוּמישונג און צוברעקלונג, וועלכע האָבען געהערשט אין דער פראַנצויזישער בעוועגונג. געגען דעם מיסטישען גלויבען אין אלמעכטיגקייט פון דער פֿאַרלאַמענטאַרישער טהעטיגקייט איז לכתחילה ארויסגעטראָטען די פראָפאגאנדא פון דירעקטער אקציאָן. זאָל דער ארבייטער־קלאַס נעהמען זיין אייגענעם גורל אין די אייגענע הענד, זאָל ער ענטוויקלען בריידע און פולע טהעטיגקייט אין דירעקטען קאַמפֿ פאר זיינע אינטערעסען, זעלבסטטהעטיגקייט. אין דעם איז ווירקליך געוועזען די רעוואָלוציאָנערע בעדייטונג פון דעם סינדיקאַליזמום. נור כדי צו געהן מיט דעם וועג האָט זיך געפאָדערט פיעל קרעפטען, פיעל גדולד און געניטקייט. עס איז ענדליך נויטיג געוועזען, דאָם די ווירטשאפטליכע בעדינגונגען זאָלען ניט בעשאפען קיין מישמאש אין די מוחות, ווי אויך אין די בעציהונגען. און דאָם אלעם האָט גראדע געפעהלט.

און נאָך איין אורזאכע האָט געשטערט די ערשטע טהואר פון דער יונגער ריכטונג זיך גוט אריענטירען אין דער לאַגע. דאָם זיינען גענוּעזען די בעזאָנדערע בעדינגונגען פונ׳ם פאַליטישען לעבען. נור וועגען דעם וועט אויסקומען שפעטער צו ריידען דייטליכער.

דער קאַמפֿ געגען דעם שאוויניזמום און נאציאָנאַליזמום האָט פאראיניגט אין פאַליטישען קאַמפֿ גאנץ פרעמדע עלעמענטען, דאָם אלעם האָט זיך גענוטיגט אין דער מאטעריעלער קראפט פון דעם ארבייטער־קלאַס. די ראדיקאַלע פארטיי האָט בעגרייסט די בעזייטיגונג פון פאַליטיק, וועלכע דער סינדיקאַליזמום האָט געפרעדיגט, דען דאָם האָט געשטארקט די „בלאַקפּאָליטישע" טענדענצען צווישען די סאָציאַליסטען. די ארבייטער־בירזען האָבען בעקומען שטיצע פון דער צענטראַלער מלוכה־קאַסע, ווי אויך ווי פון די מוניציפאַליטעטען, וואו די ראדיקאַלען זיינען געוועזען אין מעהרהייט.

דער סינדיקאַליזמום האָט אָנגעהויבען צו איבערשאצען זיינע קרעפטען און זיין ארט טהעטיגקייט ניט ערנער פון די סאָציאַליסטען־רעפֿארמיסטען בנוגע צום פארלאַמענטאריזמום.

דער עקאָנאָמישער קאַמפֿ האָט זיך אויך אָנפאנגס געפיהרט מיט געוויסען עדפאָלג. מיט׳ן קלייניעם בעל הבית איז איבעראל לייכטער צו קעמפֿען. די בורזשואזיע און איהר רעגיערונג האָט גענוארט גדולדיג, דען כדי צו בעקעמפֿען דעם קלעריקאַליזמום איז נויטיג געווען די פריינדשאפט פון דער ארבייטער־מאסע — אלעם אז געגאנגען כשורה.

די פערהעלטניסמעסיג גינסטיגע לאגע האָט נאטירליך געהאט איהרע גוטע פאלגען: די ארבייטער אָרגאניזאציאָן איז געוואָרען שטארקער, גרעסער. נאָר דער אָביעקטיוער ענטוויקלונג האָט געזאלט קומען צו הילף דער סוביעקטיוער וויללען. ווי מיר האָבען שוין געזעהען, האָט דער יונגער, וואקסענדער בעוועגונג געפעהלט דאָם ריכטיגע פערשטעהען די לאגע. זיי האָבען געבויט זייער ווייטערדיגע טאקטישע ליניע ניט לויט די ענטוויקלונגס־טענדענצען פון דער בעוועגונג, נור אויפ׳ן באָדען פון דער צייטווייליגער ווירקליכקייט. עס זיינען אידעאַלי־זירט געוואָרען די אלע עקזיסטירענדע זייטען פון דער פאקטישער שוואכקייט. קיין ווירקליך שטארקע אָרגאניזאציאָן איז ניט געוועזען, די קאַסע איז געוועזען אָרעם. דער פראנצויזישער ארבייטער איז א קנאַפּער בעלן צו צאָהלען גערלד. די אָבצאָהלונגען זיינען לעכערליך קליין. דערפאר אָבער אין רעוואָלוציאָנערע שטימונג איז קיין מאנגעל ניטא. ווייטער, די קלייניע אינדוסטריע האָט ענטוויקעלט א בעזונדער מין אינדיווידואליזמום. יעדער צעך, יעדער קאָר־פּאָראציאָן איז א בעזונדער מלוכה, מאכט פאר זיך שבת. דאָם אלעם איז ערקלערט געוואָרען פאר בעזונדערע חכמה.

די צאָהל אָרגאניזירטע מיטגליעדער איז ניט וויכטיג פאר׳ן סינדיקאט. געלד אין קאַסע מעג ניט זיין, אָדער זיין וויניג. דער עיקר איז די רעוואָלוציאָנערע שטימונג. אויב עס איז דאָ אין בעוואוסטזיניגע מינדערהייט מיט אניצאַטיוו, דאן וועט אלעם גוט זיין.

עם האָבען ניט געפעהלט קיין טהאָרעטיקער, וועלכע זאָלען געבען זייער הסכמה דער נייער ענטפלעקונג. מיר בעגעגענען בעהויפּטונגען, דאָם א סינדיקאט פון א קליינער צאָהל מיטגלידער איז בכלל בעסער, דען אים פאל פין רעגיערונגס־פערפאָלגונגען קען ער בלייבען עקזיסטירען, דאן וועט א גרויסער סינדיקאט מוז צופאלען וועהרען.

די מינדערהייט איז דער עיקר. ביסלעב־וויז וואקסט אוים א בעזונדער אריסטאָקראטיז־

מום פון אויסדערוועלטע רעוואלוציאנערן. איינער פלאקס, א הייסער פערטיידיגער פון רעוואלוציאנערן מעטאד, שרייבט: „לאמיר ניט מורא האבן מודה צו זיין, דאס די רעוואלוציאנערן בילדן נור איין ענגע מינדערהייט צווישען א פאלק אן אונוו סענדעם, נארישעם און בעטריבטע. די רעוואלוציאנערן דארפן ארבייטן, ניט זארגענדיג, צו די מאסע איז מיט זיי אדער ניט".

ניט ערגער ווערט אידעאליזירט די אבגעריסענהייט פון פערשיידענע ארבייטער שיכטן. יעדער סינדיקאט איז אויטאנאם. איינער אויף דעם צווייטן ווירקט ניט. יעדער פעדעראציאן איז אין יעדער מינוט גרייט צו נעהן אין קאמפף ניט קלערענדיג וועגן די ערפאלגן, ניט זארגענדיג וועגן די אנדערע פעדעראציאנען אדער וועגן די איינציגע סינדיקאטן, וועלכע בילדן די זעלבע פעדעראציאן.

אין סטרייק נעהן מיט לידיגע הענד איז ווייניגסטענס נוצלאז: מפלות זיינען ניט זעלטן. מען דארף גפינען איין טרויסט. צו ליעב דעם צווק וואקסט אוים די טעאריע לויט וועלכער יעדער סטרייק, אפילו ניט קיין נעלונגענער איז ניצליך, דען ער איבט דעם ארבייטער אין קאמפף." (E. Pouget) די רעוואלוציאנערע גימנאסטיק ווערט דער ליעבסטער ערציהונגס־מיטעל. עם איז אבער אלץ וועניג, נעגען אפטען סטרייק שטעלט די אונטערנעמערשאפט ארוים דעם לאקאווט. די טעאריע ציהט ארוים פון דער אלטער פערשימעלטער פראקטיק דעם סאבאטאזש (פערניכטען די מאשינען). די דירעקטע אקציאן, די ווירקליכע רעוואלוציאנערע מעטאדע, ווערט פערוואנדעלט אין אן אינדירעקטע אקציאן. דען דער בריטער ארבייטער־מאסע בלייבט נור צו פאלגען דער בעוואוסטזיניגער מינדערהייט. דאס זעהען מיר אין דער פראגע וועגען רעפערענדום. די סינדיקאטען, וועלכע בענוצען איהם אלס מיטעל צו דערגעהן ריכטיג דעם וויללען פון דער מאסע, כדי ריכטיגער צו ארבייטען, — די סינדיקאטען ווערען ערקלערט אלס דערשטיקער פון ארבייטער בעווועגונג פון רעוואלוציאנערן ארבייטער־גייסט.

מיר האבן נעזעהען ווי בילליגע האבן זיך די „רעוואלוציאנערען" נעשטעלט אויף ווען פון קלענסטען ווידערשטאנד. די שטרעמונג, וועלכע איז אנפאנגס נעווועזן א פראטעסט נעגען דער טאקטיק פון די פיהרער פון ארבייטער־קלאס, וועלכע האבען איהם נעבראכט צו צוישפאלטונג — די זעלבע שטרעמונג איז איצט נעווארען א שטרונג פון דער ווייטערדיגער עכטווילקונג און ארגאניזאציאן. צום גליק פאר ארבייטער־קלאס איז די לאגיק פון אלטנלילכען קאמפף אויך אין דעם פאל, ווי אין אלע איבעריגע, נעווען שטארקער פאר די אלע אויבערחכמות פון די נייע משה רבינו'ס.

די סינדיקאטען טרעטען אריין אין אונטערהאנדלונגען מיט די מוניציפאליטעטען, זיי נוצען אוים, ווי מענלליך די ווירקונג פון סאציאלסטישע דעפוטאטען א. ד. נל. מיט אין וואלט, זיי שטעלען זיך אויף ווען פון רעאלער רעכנונג מיט דער פאקטישער לאגע. נעווים, ניט אומעטום און ניט איבעראל. דער פראצעס העגנט אב פון די מאטעריעלע בעדינגונגען אין דער אדער יענער אינדוסטריע־צווייג.

ניט גרינג איז אנגעקומען דעם פראנצויזישען ארבייטער קלאס די אויסניטערונג פון דער רעוואלוציאנערער ראמאנטיק און גימנאסטיק. ניט איבעראל איז דאס פארגעקומען. עם איז א פראצעס, וועלכער האט זיך נאך ניט פערענדיגט. דער גענעראל־סטרייק, צוליעב דעם 8 שעה'דיגען ארבייטס־טאג פון 1tען מאי, 1906, האט נעשפיעלט א גרויסע ראלע. ניט צוגענגרייט ווי נעהעריג, מעהר אויסגערעכענט אויף שטורם ווי אויף רעגולערע בעלאגערונג, בעוואפענט בלויז מיט גוטען ווילען, האט דער סטרייק נעמוזט דורכפאלען. אזוי איז דאס טאקע געווועזן. דער רעזולטאט איז געווועזן זעהר טרויעריג. די ברייטע ארבייטער־מאסע האט זיך אבגעשראקען. די צאהל מיטגלידער אין די סינדיקאטען איז שטארק נעפאלען. איין פעדעראציאן פון מעטאל־ארבייטער האט פערלוירען 8,000 מיטגלידער. די שוואכערע ארגאניזאציאנען האבען נעהאט גרעסערע הזיקות. די פערגרעסערונג פון דער אלגעמיינער סומע מיטגלידער, וועלכע מיר נעפינען צום מארסע לער קאנגרעס (אקט. 1908), איז אין גאנצען אויף חשבון פון די זארגאנאטע רעפארמיסטישע פראיינען, ווי טעקסטיל־ארבייטער — 7,000; אייזענבאהן־ארבייטער — 21,000 א. ד. נל.

ווי גרויסע האט קאנסטאטירט אין אר־טיקל אין „ל'הומאניטע": „די רעוואלוציאנערע פראזעאלאגיע שרעקט אב די ארבייטער־מאסע, זי דערווייטערט איהר פון די פראיינען. די מאסע האט מורא פאר אונז." דער רבי אליין זאגט!

אויף דעם מארסעלער קאנגרעס האט די רעוואלוציאנערע „גימנאסטיק" קיין אפעקט אויסהענגער ניט נעהאט. דאגענגען. לאטאפי, א רעוואלוציאנערער סינדיקאליסט, האט נעזאגט נאכן דרייסט: „עס איז צייט זיך ענטזאגען פון רעזאלוציאנען, וועלכע מיר זיינען ניט אימשטאנדע צו פערווירקליכען. איך בין נעווועזען נעגען דער מאניפעסטאציאן אין דראוועל און ווילינגיוויו; נאר איך האב אין איהר אנטיל נענומען, כדי אויסצומיידען בעשולדיגונג אין פחדנות. איך בין נעגען דעם, מיר זאלען נעהן אין נאס, כדי שאפען פערנניגען אזעלכע, וועלכע נאכהער בלייבען זיצען אין שטוב."

גריפיועל אלין איז געווועזען נעגען סטרייק און מאניפעסטאציאן.

ענדליך, די מפלה פון דער ארבייטער־קאָ־פעדעראציאָן, וועלכע איהר רוף צו אן איין־טאגיגען פראטעסט־סטרייק, האט זיך אבגעראפען נור איין אונבעמערקטע מינדערהייט, — דער פאקט רעדט פאר זיך אליין.

די רעזאלוציאנען פון מארסעלער קאנגרעס אנערקענען פאר ריכטיג די אויפפיהרונג פון קאנפעדעראלען קאמיטע, נאר מען דארף ניט פארגעסען, אז וועלכע מען האט די רעזאלוציאנען געשטימט, זיינען אלע מיטגליעדער פון ביורא געזעסען אין טורמע, און שטימען אנדערש וואלט בעדייטען — ארויפוואַרפען א בעשולדיגונג פון א גאנצער ארגאניזאציאן אויף איינציגע פערזאנען.

די אינערליכע אונצופרידענהייט האט זיך ענדליך אויסגעדריקט אין לעצטען פעברואר, וועלכע האט דאס פון גענעראל־סעקרעטער אין ארבייטער־קאנפעדעראציאָן האט געזיגט ניעל, א נייטראלער סינדיקאליסט, א געווען־ענער אנארכיסט, וועלכער האט בעקומען די שטימען פון פאַרשטעהער פון 195 טויזענד ארגאניזירטע ארבייטער געגען 100 טויזענד.

זיין פראגראם בעשטעהט דער עיקר אין שטרעבען צו איינהייט און געשלאסענהייט פון דער ארבייטער־בעוועגונג.

דער ארט ערלויבט ניט רעדנען וועגען צוויי קארדינאלע פראגען אין לעבען פון סינדיקאליזמום, וועגען אנטי־מיליטאריזמום און פראפאר־ציאנאלע פערטרעטונג. לאמיר נור אנווייזען, אז די עוואלוציאָן אין דעם הינזיכט שטעהט ניט אב פון דער אלגעמיינער עוואלוציאָן פון דער סינדיקאליסטישער טאקטיק. אזוי, צ. ב., האבען די אנהענגער פון פראפאַרצינאלער פערטרעטונג אויף די קאנגרעסען בעקומען לויט כראנאלאגי־שער אַרדנונג : אין ליאָן 5% שטימען, אין מאנ־פעליע, 16%, אין באורזש, 6%, אין מארסעל, 34%. פאקטיש איז דערפאר די מעהרהייט, דען די סינדיקאטען שטימען פראלויפיג אלם איינהייטען, אונאבהענגיג פון צאהל מיטגליע־דער. בנוגע צום אנטימיליטאריזמום זעהען מיר דאס ניעל, וועמעס רעזאלוציאָן האט אין אקטא בער נור 421 שטימען געגען 681 בעקומען, איז נאכהער אין פעברואר געוואָרען דער אפיציעלער אנפיהרער פון פראנצויזישען סינדיקאליזמום.

די בעשריעבענע ענטוויקלונג פון פראנצוי־זישען סינדיקאליזמום האט א גרויסע מערקווער־דיגע בעדייטונג. די ארבייטער־בעוועגונג אין קינדער־ווינדעלאך, קוים עקזיסטירענדע, אהן שטארקע ארגאניזאציאָן, אהן געניטקייט, — דאס אלעס איז געווען צו גונסטען דער בורזשוא־זיע. מיר וועלען שפעטער ביין אנאליז פון די בורזשואזע פארטייען זעהן, ווי זייער בעציהונג בייט זיך אין דער ווירקליכקייט. די ארבייטער קאנפעדעראציאָן נעהמט ארום נור 296,000 ארבייטער פון אלגעמיינעם צאהל 11 מיליאָן. זי קאנצענטרירט זאנאר ניט אלע ארגאניזירטע, דען פון 896 טויזענד איז ביז א ½ מיליאָן אין פערשיעדענע קריסטליכע, גלע און סטרייק־ברעבערישע פעראיינען. נור די קאנפעדעראַ־ציאָן שטעלט פאר אגרויסע מאראלע קראפט : זי איז די קאנקרעטיזירונג פון אוניהייט־פרינציפ. זי איז א ווירקליך רעוואלוציאנערע ארגאני־זאציאָן.

בעפאר מיר וועלען איבערגעהן צום פאלי־טישען לעבען, אייניגע וואָרטער וועגען די בע־וועגונג פון די בעאמטע.

דער קאמפף פון די פראנצויזישע בעאמטע פאר דאס רעכט זיך צו פעראייניגען אין סינדי־קאטען אויף דעם גרונד פון גזעזען פון יאהר 1884, ד. ה., צוזאמען און צוגלייך מיט די אר־בייטער, — דער קאמפף האט א רייכע געשיכטע און א גרויסע ליטעראטור. בכלל האט דאס פראג־צויזישע רעפובליק אויף איהר דיענסט ביז א מיליאָן ארבייטער און בעאמטע. ביי דער צענ־טראלער רעגיערונג ביז 700 טויזענד, ביי די מוניציפאליטעטען אן ערף 265 טויזענד. די צאהל האלט אין איין וואקסען, דען די מלוכה איז געצוואונגען זיך שטענדיג מעהר פערוואנל־דען אין א אונטערנעהמער, כדי צו דעקען די וואקסענדע הוצאות אויף פאליציי, ארמעע און פלאט.

נאר וואָרענדיג אן אינפאכער סוחר, וואָרט די מלוכה א קאנקורענט פון דער זעלביגער בורזשואזיע, אויף וועמען זי שטיצט זיך. די רעגיערונג טרעט ארײן אין א סכסוך פון איין זייט מיט איהרע ארבייטער, אלס אונטערנעהמ־רין און פון דער אנדערער זייט מיט דער בור־זשואזיע אלס א קאנקורענטין. דער בעגריף וועגען דער רעגיערונג ווי פון אן אינסטיטוציאָן, וואס שטעהט העכער פון קלאסען און פארטייען — דיזער בעגריף איז אין פראנקרייך דורך דעם מאנאפאל־סיסטעם פון דער רעגיערונג פאל־שטענדיג דיסקרעדיטירט.

אין קורצען דארפען מיר קאנסטאטירען, דאס דער רעזולטאט פון דער ערוואכונג צום קאמפף פון דער גרויסער מאסע פערשקלאפטע ביים שטאאט, קען האבען די גרעסטע ערפאלגען. וועלן די אייזענבאהנער, טעלעגראפען און פאסט־בעאמטע, ארסענאל און פלאט־בעדיענטע וועלען נור פונאנדערנעהמען די הענד און אדויס־ערע־טען אין אן ענערגישען קאמפף, דאן וועט די איצטיגע מלוכה־מאכט זיין צו שוואך אויסצו־האלטען דעם שטורם געגען איהר און זי וועט זיך מוזען אונטערגעבען. אבער דערצו איז נאך לאנג צו וואַרטען. פאַרלויפיג פעהלט נאך די שטארקע ארגאניזאציאָן ביי די רעגיערונגס־אר־בייטער, מיט דער רעוואלוציאנערער שט·מונג אליין קען מען גרויסע זיעגען ניט ערריייכען.

3. די ראדיקאל־סאציאליסטישע פארטי ביי דער ארביט.

אין פראנקרייך עקזיסטירען מעהרע־רע פאליטישע פארטייען. די ראדיקאלע פאר־

טיי, . וואם איז אי׳צט אויך די גרעסטע, איז אי׳צט ביי דער מאַסע. איהר מעהרהייט אין פּאַרלאַמענט ציהט זיך שוין לאַנג, צייט דרייפּוס „אפּערע". בעזונדער שטארק איז זי צייט די לעצטע וואהלען אין דעם אָנפאַנג 1906. איהר גלענצענדער נצחון אין יענעם יאהר האָט געזאָלט האָבען א גרויסע בעדייטונג אין היסטאָרישען וועדטה. אזוי האָט די פאַר־טיי אַליין פערטייטשט איהר זיעג. זי האָט אָנגעשריעבען אויף איהר פּאָהן א גרויסע רייהע רעפּאָרמען פון ערשטער וויכ־טיגקייט. דאָם נייע מיניסטעריום צונויפגע־שטעלט פון „געוועזענע" רעוואָלוציאָנערען, פון קלעמענסאָ, בריאן, וויוויאני, בארטו, האָט פער־שפּראָכען זעהר פיעל. אין נאַיוויע מענשען, וועלכע זאָלען אין דעם אַלעם גלויבען, איז קיין מאַנגעל ניט געווועזען.

די ראדיקאַלסטע בורזשואויע אָבער קען ניט זיין ראדיקאַלער, ווי איהרע אינטערעסען ערלויבען עס.

לאָמיר זעהן וואָם האָט די ראדיקאַלע פּאר־טיי מיט אננעשלאָסענע „אונאבהענגיגע סאָציא־ליכטען" און ראדיקאַל־סאָציאַליסטען, וואָם האָ־בען זיי אַלע צוזאַמען געגעבען דעם לאַנד? עס איז געווועזען פערשפּראָכען: פּראָגרעסיווער שטייער, אויסקויפען אייזענבאהן־לינייען פון 4 פּריוואטע קאָמפּאניעס. פערזיכערען ארבייטער אויף דער אַלטער, זונטאָג־רוהע פאר ארבייטער, א סטאַטוט פאר מלוכה־בעדיינטע און ארבי־טער. פון דעם אַלעם איז אין דער ווירקליכקייט קיין זכר ניטא. די געזעץ־פּראָיעקטען ליגען טיילווייז אין פּאַרלאַמענט, טיילווייז אין סע־נאט. דרייי יאָהר זיינען שוין פאָראיבער, צו די נייע וואהלען בלייבט א קאַרגער יאָהר, דער בא־גאַוש פון רעפּאָרמען אין דער צוקונפט איז אויף איין האָר ניט לייכטער געווארען. די ראדיקאַלע פּאַרטיי האָט פערראטהען איהרע ציזאָגונגען.

אפשר איז די פרייהייט אין לאַנד געווען א גרעסערע? — דאָם וועלען מיר זעהן פון פאָלגענדען. צייט קלעמענסאָ איז אן דער שפּיצע פון דער רעגיערונג האָט די פראנציוי־שע ארבייטער־בעוועגונג בעצאָהלט מיט

25 געהרג׳עטע ארבייטער,
367 פערוואונדעטע.
312 אבנערופענע פון זייערע שטעלען.
148 יאָהר געפענגנים און צוכטהויז.

נאָאיוו וואָלט געווען צו בעשולדיגען אין דעם קלעמענסאָ אדער א צווייטען מיניסטער. ער איז געווים ניט ערגער פון אַלע איבעריגע מיני־סטארען, און דאָך האָט קיין פראנציזישע רעגיערונג, צייט דער דריטער רעפובליק, ניט געוואוסט פון אזעלכע פערפאָלגונגען.

די אורזאכע ליגט טיפער, זי ליגט אין די אבייקטיוון בעדינגונגען. די ראדיקאַלע פאר־טיי האָט פראַייניגט אין זיך גאַנץ פערשיע־דענע עלעמענטען, וואָם אַלע האָבען געהאַט איין ציעל און איין געדאַנק צו בעקעמפּפען דעם קלע־ריקאַליזמוס. ווי אָבער עס איז אָבגעהאַלטען געוואָרען דער ערשטער גרויסער נצחון איבער דער קלעריקאַלער בעוועגונג, האָט די ראדיקאַלע פּארטיי פערלאָרען איהר זין.

די פּארטיי האָט זיך אָנגעפאַנגען פארנאַ־דערצושפּאַלטען. די לינקע עלעמענטען זיינען ניט פעהיג צו בילדען עטוואָם זעלבסטשטענדי־געס. זיי פרובירען פון צייט צו צייט דעקלא־מירען וועגען ליבעע צו דער פעראייניגטער סא־ציאליסטישער פּארטיי, זיי זיינען געגען די פער־פאַלונגען פון סינדיקאַליסטען, נאָר זיי טרעפען יעדעם מאָל צו שווייגען, וועז די ראדיקאַלע רע־גירונג „ארבייטט".

דער פראנציזישער ראדיקאַליזמוס האָט אריסגעווייזען גלענצענדע אונפּהיגקייט אריי־בערצוגעהן פון וואָרט צום טהאַט אין הינזיכט פון רעפּאָרמען. דער פּועל יוצא פון זיין וואק־לען זיך איז דאָם, וואָם די רעאקציע האָט פּישוט אויפגעהויבען דעם קאָפּ. דעם גא׳צען וווינטער האָבען די סטודענטען־יוריסטען, דער רעאקציאָנערסטער טהיל פון דער פראנצויזישער יוגענד געשטערט דעם נאַנג פון די למודים. אלם אורזאכע האָט געדיינט די כלומרשט׳ע בע־ליידיגונג, וואָם א פּראָפּע־אר— א ראדיקאַל — האָט זיך ערלויבט בנוגע צו זשאן ד׳אַרק, א הייר־ליגע פון דער קאַטוילישער קירכע.

איצט, וועז דער צוויייטער פאָסט־כטרייק האָט ארויסגערופען א געוואַלדיגען רעש און צו־רודערונג אין לאַנד, מאכען די מאַנארכיסטען מיטינגען, שרייען אין פּארלאַמענט: „עס לעבע דער קעניג!"

די ראדיקאַלע פּארטיי פערשטעהט איהר שוואכקייט. איהר מעהרהייט זוכט א רפואה אין בילדען א נאַטיז נייע פּארטיי פון אַלע מיסיגע רעפובליקאַנער. מיר וועלען, וואהרשיינ־ליך, אין גיכען קענען קאַנסטאַנטירען, דאָם אונ־טער דעם שטאַלצען נאָמען „ראדיקאַל־סאָציאַלי־סטען" ליגט דער זעלבער אינהאַלט, ווי אין דעם דייטשען ליבעראַל־קאָנסערוואַטיוון בלאָק.

די קרעפּטען־קאָנצענטרירונג פון פראנצוי־זישען פּראָלעטאריאט צווינגט די בורזשואזיע צו פעראייניגען איהרע קרעפּטען, ארויסצואווייזען איהר ווירקליכעז געזיכט. דעם ארבייטער־קלאַס וועט עס נור נוצען בערענגען!

וואָם קלאַרער און דייטליכער, אַלץ בעסער. איצט קומען פאָר טיילווייזע וואהלען אין פּארלאַמענט. דער ערפאָלג איז איינשטימיג מיט דעם וואָם מיר האָבען געזאָגט. ביז היינט האָט די סאָציאַליסטישע ארבייטער פּארטיי גע־וואונען 8 מאַנדאַטען אויפ׳ן חשבון פון די ראַ־דיקאַלען. וואָם וועט זאָגען די צוקונפט, וויי־סען מיר ניט. נאָר וויניגער פּלאַנטערנים וועט אין איהר געווים זיין. די ריכטיגע האַלטונג פון דער פּאָליטישער פּארטיי פון ארבייטער־קלאַס

ווערט אין דעם זאגען איהר וויכטיגען וואָרט. דאָס וועלען מיר באלד זעהען פון דעם סענט־עטיענער קאָנגרעס.

---

4. דער קאָנגרעס אין סענט־עטיען.

די פּארטיי האָט געזאָלט בעשלוסען איהר טאקטיק אין די קינפטיגע וואהלען. זי האָט געזאָלט אויסארבייטען אַן אגראר־פּראָגראם.

אין א לאנד, וואו עס זיינען דאָ ביז 5 מיליאָן דאָרף־פּראָלעטאריער, וואו דאָס קליין־בויערטום איז שטארק, דאָרט איז אזא פּראָגע ניט לייכט צו לייזען.

איין זאך האָט דער קאָנגרעס אין דעם הינ־זיכט אויפּגעטאָן: ער האָט די פּראָגע געשטעלט. קיין ענדגילטיגען בעשלוס האָט ער ניט געקענט אָננעהמען. די אורזאכע ליגט אויך דאָ אין דעם אויערגאנג־צושטאנד, וועלכען די פּארטיי, ווי אלץ אין פראנקרייך, לעבט איבער.

די סאָציאליסטישע פּארטיי פּעראייניגט עלעמענטען, איינע די אנדערע געגנערישע, וועלן ניט פיינדליכע. עס איז געגוג אָנצורופען הערווע מיט געד'ן, אָדער ברעטאָן מיט וואליאנען, כדי מיר זאלען זעהען וויער און וואָס עס וואהנט צוזאמען אונטער איינעם און דעם זעלבען דאך.

זשאָרעס מיט די רעפּאָרמיסטען שטעהען אין צענטער און פּראייניגען די ביידע עקסטרעמע פליגלען פון דער פּארטיי. די פּארטיי איז ביז היינט געבליבען א פּראייניגטע, אָבער ניט קיין איינהייטליכע. אין דער פּארטיי ווערט אָנגעפּיהרט א בעשטענדיגער קאמפּף, וואָס וויל ניט אויפהערען. די פּאָליטישע און עקאָנאָמישע לאגע פון פראנקרייך איז אזעלכע, וואָס האָט געמוזט אריינברייגען אין די סאָציאליסטישע פּארטיי פערשיעדענע עלעמענטען. די פּאָליטישע עגטוויקלונג פון פראנקרייך האָט שטארק איבערגעאיגט די עקאָנאָמישע. די אידעען־ווירקונג פון די סאָציאליסטען איז פיעל גרעסער, ווי דער וואוקס פון דער כאָציאליסטישער אָרגאניזאציאָן. פּאר דער סאָציאליסטישער פּארטיי האָבען אויך די אלעמיינע וואהלען געשטימט העכער 900 טויזענד בירגער. אין דער פּארטיי איז קוים 51 טויזענד מיטגליעדער. די פּארטיי האָט איצט ביז 60 אָבגעאָרדנעטע אין פּארלאמענט, קארגע 4 טויזענד פערטרעטער אין די מוניציפּאליטעטען. דאָס איז זעהר פיעל. דאָ איז לייכט די פּארטיי זאל איבערשעצען די בעדייטונג פון דער פּארלאמענטארישער טהעטיגקייט.

די סינדיקאלע בעוועגונג האָט איהר שטארקען ווירקונג אויף דער סאָציאליסטישער פּארטיי, אָבוואהל זיי זיינען פּאלקאָם זעלבסטשטענדיג, צייטענווייז אויך פיינדליך.

די פּראָגע וועגען דער וואהל־טאקטיק האָט דער קאָנגרעס אויך ניט בעשלאָסען ענדגילטיג. נאָר לאָזענדיג די שאלאנער רעזאָלוציאָן אין פולער קראפט, האָט דער קאָנגרעס געווייזען, דאָס ער שאצט אָב ריכטיג דעם אינערליכען פּראָצעס, וועלכען די ראדיקאלע פּארטיי לעבט איבער. ער האָט זיך ארויסגעזאָגט פּאר זעלבסטשטענדיגקייט אין דער ערשטער אבשטימונג און נאכהער האָט ער איבערגעגעבען דאָס רעכט יעדער אָרטיגער פעדעראציאָן צו שטימען פּאר א סאָציאליסט אָדער פּאר א ראדיקאל ביי די שטיכוואהלען, אָבהענגיג פון די אומשטענדען פון צייט און אָרט. נאָר ביז דער קינפּטיגער וואהל־קאמפּאניע וועט זיך דער קאָנגרעס נאָך א מאל צוזאמענקלייבען און איבערקוקען זיין בעשטימונג. דערווייל האָט ער מיט פּראכטוגג פערוואָרפען דעם פּארשלאג פון דער עקזעקוטיוו פון דער ראדיקאלער פּארטיי וועגען א צענטראלען אבמאך.

די פּארטיי האָט בעוויזען, דאָס זי האָט זיך אויסגעהיילט פון די „בלאקיסטישע" טרויעמען. איין בערטאן האָט פערטיידיגט דעם אמאָליגען אבגאָט פון די רעפּארמיסטען. נאָר ער איז געוועזען נאָך מעהר איינזאם, ווי הערווע מיט זיין אנארכיסטישען סאָציאליזמוס.

מיר האָבען אלזא אנאליזירט, ווי וויט עס איז מעגליך אין די ראָמען פון א זשורנאל־אַרטיקעל, די סאָציאלע לאגע און ענטוויקלונג אין פראנקרייך.

פראנקרייך איז וויט פון א סאָציאלער רעוואָלוציאָן. דערויף זיינען קיינע מאטעריעלע און גייסטיגע פּארבעדינגונגען ניטא. נאָר דאָך איז די לאגע ערנסט.

מען קען פּראָוים זאגען מיט א געוויסער זיכערהייט, אז רוהיג קען עס דאָרט לאנג ניט בלייבען. די אטמאָספּערע איז אנגעזעטיגט מיט פּולווער.

פּאַריז, מאי.

י. אדלער

קלעאָפאַטראַ

(נאָך גיאָ וויטכיאָר קאַרליל)

דער דונקעל נעבעלדיגער בוזים פון דעם שלעפעריגען ניל
בעוועגט זיך שוואָר און ווערט צוקאַרבט פון וועסלעם פיעל.
און ס'ווייספערן פון וואַסער קוים דערגרייכט דעם ברעג
און קלעאָפאַטראַ'ס שיפעל שנוידט פאַר זיך אַ וועג.

ס'ווערט דער שטילער ניל פערקלונגען מיט אַריענטאַלישע מוזיק,
מיט אַקאַרדען האַרציגע, פול מיט פרייד און גליק,
און טראָגען זיך צום גרינעם ברעג, און פאַר יעדען פאַלמען־בוים
דערצעהלען זיי אַ מעשה'לע און רוימען אין אַ טרוים...

און פאַמעלעך געהט דאָס שיפעל אָהן דעם מינדסטען צייל,
און גנב'עט אַב פון נילוס־וואַסער מייל נאָך מייל...
און דאָס שיפעל לאָזט נאָך זיך אַ שוימיג ווייסען וועג,
און ס'ווייעגען זיך די לאַטאַם־בלומען אויף דעם ברעג.

און געשמאַקע ליעבע ריחות, אויסגעמישט מיט תאוה־פרייד,
ווערען אין די וויטסטע וויטקייט אויסגעשפרייט.
און דאָס שיפעל, קלעאָפאַטראַ'ס, גליטשט זיך וויך און שטיל
אויפ'ן נעבעלדיגען בוזים פונ'ם שלעפעריגען ניל...

* * *

נאַכט...
קלעאָפאַטראַ'ס שוואַרצע אויגען, פול מיט תאוה'דיגע פלאַמען,
וואָס קענען צינדען הערצער, לעשען און פער'סם'ען —
לייכטען איצט אין שיינען ווי דעם אבענדם יונגע שטערען
און זיי דרינגען דורך די וויטקייט צו די העכסטע ספערען,
און דערגעהען ווילען זיי דעם טיעפען סוד, דעם שוואַרצען,
וואָס עס נאַגט איהר רעיון און עס סם'ט איהר האַרצען; —
יענעם סוד, פון שאַנד און שפּאַט, וואָס טויזענדער געטריבען האָט
צום טויט, צו מאַרד און אונטערגאַנג — — —
און קלעאָפאַטראַ זיפצט... עס זיפצט די קעניגליכע שלאַנג!...

* * *

אָ, קעניגין! וואָס פאַר אַ בייזער, מורא'דיגער געדאַנק
האָט זיין נעסט ביי דיר דאָס גאַנצע לעבען לאַנג!...
וואָס פאַר אַ גיהנום'דיגע, ווילד־גליהענדיגע לוסט
זיעדט און כוואַליעט אין דיין תאוה'דיגע ברוסט!
עס זעהט דער דונקלער בלויער הימעל און די שטילע נאַכט
ווי דו ווערסט פון פייער־הייסע ליפּען אויסגעקוסט,
און ס'ווערט אַ בליהענדיגעס לאַנד צו שאַנד געמאַכט!...
אָ, קעניגין! עס האָט די וועלט אַ צוויטע ניט ווי דו:
ווי סוף־חודש־נעכט זיינען דיינע אויגען שוואַרץ; —
און יעדער בליק, און יעדער שטראַהל וואָס שפּריצט פון זיי אַרויס,
איז אַ שאַרפע בלאַנקע פייל אין יעדען מענער־האַרץ...
אין דעם ים'ס ווילדע וועלען, וואָס ווערען אין שטיקער צופלויגען,
איז ניט בעהאַלטען אַזאַ גרויזאַמקייט ווי אין דיינע אויגען!
אָ, קעניגין! די בייזע געטער פון מלחמה אין דעם וויטען דרום
רעגען זיך און וועקען זיך פון זייער שלאַף! — —

דאָס מאַיעסטעטישע רוים פון בּאַרג און טייך און ברעגעז
זעהט שוין איהרע בעסטע זיהן ערהויבען זיך דאָגעגען
דיר — זייער שונא!
דאָס קעניגליכע רוים וועט זעהן דאָס בלוט פון איהרע זיהן זיך גיסען
אויף די אַלטאַרען פון מלחמה — און דו, וועסט פיבערישׂ
דעם כום פון ליעבע טרינקען און געניסען — — — — — — — —
— —

קעניגין! זאָלען צעהן־טויזענד מאַן, געטרייע אונטערטהאַנען,
פערגעהן אין פינסטערען אַבגרונד, דעם קאַלטען,
צוליעב איין מאַן, וואָס האָט ערהערט טהייערער פון ליעבע געהאַלטען?...
אָ דו שרעקליכע! דו בייזע, מורא׳דיגע שלאַנג; —
דו טרייבסט דיין פאַלק צו מאַרד, צו טויט און אונטערגאַנג!
קלעאָפּאַטרא! — — —
שעפּטשען פון הימעל צו דיר ניט די בלויליכע שטערען
מיט אָ קאַלטען ציטער; אום צו מאַכען דיך שוידערען און הערען
דאָס טויט־פינסטערע יאָמער־ליעד פון בלוט און מלחמה,
דאָ, אויף דעם ניל׳ס שוועכע און דונקעל־שטיפענדיגע וועלען?
זאָל די קונסטפאָלע ארביים, וואָס האָט דאָס גרויסע רוים ערהויבען
דער געהיימער קבר פון אונז רויבען?
זאָל די גאַנצע הערשאַפט און די בראַווסטע הערצער פון רוים
פערשלונגען ווערען אין דעם נוצלאָזען שווארצען תהום?
איז דער הייסער קום וואָס העננט אויף דיינע ליפּען,
און דאָס ליעבליכע מורמלען וואָס אָנטאָנירע האָט געהערט פון דיר
און דאָס תאוה׳דיגע שיפּען, —
טהייערער ווי דעם מענשענס לעבען, ווי דעם מענשענס ברויט? —
אָ, קלעאָפּאַטרא!
ניט מאַך דיין לאַנד, דעם ים, פאַר די פעלדער פון טויט!
די וואונדערליכע ארביים פון דעם ווייטען דרום האָט ערווואַכט;
אין די שוואַכסטע הערצער וועקט זיך מיט אָ בייזער מאַכט
אָ ווילדע לוסט, צו גאָטהען אין שלאַכט!...
און ס׳הערט זיך פון כלי־זין שוין דער טויטען־קלאַנג,
און עס ציהען זיך לעגיאָנען, בעגריסענדיג די זון
מיט יובעל און געזאַנג!...
און עס איז שוועך די נאַכט...
— —

און קלעאָפּאַטרא׳ס שיפעל טראָגט זיך שטאָלץ און קוועלט;
און די זונען־שטראָהלען, אָהן דעם מינדסטען פלעק פערשטעלט,
לויפען לוסטיג זיך פאַנאַנדער, טרייבען אָב דעם לעצטען שטערען
פונ׳ם וואַנדער...
און די מזרח׳דיגע הימלען אין די ווייטקייט — דרימלען...
און בעגיסען באַרג און טהאָל מיט גאָלד און פּראַכט —
און קלעאָפּאַטרא — לאַכט...
און דער דונקעל־שווארער בוזים פון דעם שלעפּעריגען ניל,
בעווועגט זיך קוים...
און קלעאָפּאַטרא איז פערזונקען אין אָ זיסען טרוים...
און פון ברעג די לאַטאַם־בלומען שעפּטשען שטיל:
אָ קלעאָפּאַטרא!...
— —

מ. זאַמעטקין

אין דער צוקונפט

.... „עס ענטוויקעלט זיך אַ נייע געזעלשאַפט, און איהר אינטערנאַציאָנאַלער פּרינציפּ וועט זיין — פּריעדען, ווייל בײַ אים יעדען אייגענעלנעם פּון די פּעל־קער וועט הערשען אויגער און דער זעלבער פּרינציפּ — דער פּרינציפּ פּון ארבייט!"

(דער גענעראל־ראַטה פּון דעם אינטערנאַציאָנאַל אין זיין ערשטען אויפּרוף וועגען דעם פּראַנצויזיש דויטשען קריעג. לאָנדאָן. 1870.)

1.

עוואָהנלעך וועלן מען רעדט וועגען די אינדיבידואַלען אין דער צוקינפטיגער עזעלשאַפט, פערגעסט מען גאָר אין גאַנצען אָן צוויי וויכטיגע פונקטען: ערשטענס פערגעסט מען, אז די צוקונפט וועט זיין ניט בלויז אויף מאָרגען נאָך דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן, אז זי וועט, הייסט עס, נעדויערען מעהר ווי איין מאָרגען און מעהר ווי איין טאָג, אָדער א וואָך, אָדער א יאָהר, אָדער הונדערט יאָהר; אָן, צווייטענס, פערגעסט מען, אז די צוקינפטיגע געזעלשאַפט וועט זיך, ווי אלעם אויף דער וועלט, האַלטען אין איין ענדערען אָן ענדערען, אָהן אָן ענד אָן אָהן א סוף.

מען פרעגט אייך, צום ביישפּיעל, ווי וועט איהר אַראַנזשירען די בוך־דרוקערייַ אָן צייטונגס־נעשעפּטען, אָן — אָן — מען פערגעסט דעם הויפּט־וויכטיגען פונקט אין דער פראגע: מען פערגעסט אָן דער צייט: — צי מיינט איהר באלד נאָך דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן, צו ערשט אין א צעהן—צוואַנציג דורות אַרום, צי גאָר אין א צעהן—צוואַנציג טויזענד יאָהר אַרום. אי דער וואָס פרעגט וועגען די צוקינפּטיגע כאָציאַליסטישע אייניריכטונגען, אי דער וואָס ענטפערט אויף די פראגען, — בויידע פּערגעסען זיי אָן די עוואָלוציאָנס־טהעאָריע, אָן בויידע טענה'ן אָן אזוי, גלייך ווי די צוקינפּטיגע געזעלשאפט וואָלט געווען א פלאָקען אין סוכה: אַוועקגעשטעלט — דאָ שטעהט, ברודער, ריהר זיך ניט.

אום צו מאַכען א שארפען אייגדרוק אויף דעם לעזער, אז דיזע פראגע זאָל אין מאָל פאר אלע מאָל בעטראַכט ווערען צוזאמען מיט דער פראגע פון צייט, וועל איך מיר ערלויבען דאָ צו שטעלען א גאַנץ אנדער פראגע, אבער אויך פערגעסענדיג אָן דעם וויכטיגען פונקט פון צייט.

זאָגט, איך בעט אייך, האָט קאַרל מאַרקס געקענט שרייבען אָן לעזען? האָט אייזעק ניוטאָן געקענט רעכענען? האָט יעקב גראַדין געשריבען פאר דעם אידישען טהעאַטער אין אמעריקא? גאָוויס ניט. קאַרל מאַרקס האָט ניט געקענט שרייבען אָן לעזען; אייזעק ניוטאָן האָט ניט געקענט רעכענען; יעקב גראַדין האָט ניט געשריבען קיין אידישע פּיעסען. נאָך מעהר: יעקב גראַדין האָט ניט געשריבען „מיר־עלע אפרת"; ער האָט ניט געשריבען „גאָט, מענש און טייפעל"; ער האָט ניט געשריבען „דעמענטיא אמעריקאנא". דעבאַטירט ניט מיט מיר, ליעבע געגנער. כאפט זיך ניט, ווארים איהר ווערט אריינפאלען: דיזע בעהויפּטונגען מיינע זיינען אלע וואהר, אויפ'ן האר. קאַרל מאַרקס האָט ניט געקענט שרייבען אָן לעזען (— — ווען ער איז אלט געווען א יאָהר אָדער צוויי); אייזעק ניוטאָן האָט ניט געקענט רעכענען (ווען ער איז נאָך געווען א קינד, אָן קיינעם האָט זיך נאָך ניט גע'חלום'ט, אז ער וועט אויסוואקסען א וועלט־בעריהמטער מאטעמאטיקער.) אָן יעקב גראַדין האָט ניט געשריבען פאר די אידישע ביהנע אין אמעריקא (איידער ער האָט עמיגרירט פון רוסלאַנד) אָן „דעמענטיא אמעריקאנא" האָט ער ניט געשריבען (מיט דריי יאָהר צוריק.)

בעמערקט־זשע גוט: ווי אזוי־זשע קען איך מאכען — פאַרמעל לאָגיש מאכען — אזא געוואלדיגע בעהויפּטונג, אז קאַרל מאַרקס האָט ניט געקענט שרייבען אָן לעזען? איך קען דאָס נור דערפאר, ווייל אלץ הייסט ביי איך קאַרל מאַרקס: אי די בייבי ביי דער מאמען אויפ'ן שוים הייסט קאַרל מאַרקס, אי דער פער־פאסער פון „קאַפּיטאל" הייסט קאַרל מאַרקס. דער אונטערשיעד איז בלויז אין א קליין שטי־קעלע צייט, בלויז אין א פערציג יאָהר. לאָמיך נור אויסלאָזען דעם עלעמענט פון צייט און איך קען זאָגען דעם פאַלקאָמענעם אמת, אז קאָלום־בום האָט ניט ענטדעקט אמעריקא (פאר דעם יאָהר 1492), אז אויף קיין אייזענבאהנען איז מען קיין מאָל ניט געפאָהרען (איידער מען האָט זיי ענטדעקט), אז פּאַרט־ארטור האָט זיך ניט אונטערגעגעבען צו די יאפאנעזער (איידער זיי האָבען איהם געצוואונגען דערצו) א. ז. וו., א. ז. וו.

לאָזט נור אויס דעם עלעמענט פון צייט און מען קען זאָגען אזויניע פאַלקאָמענע אמת'ען, וועלכע זאָלען זעהר און זעהר עהנליך זיין צו פישוט'ע ליגענדען.

2.

יעצט, האָבען מיר, וועט דער לעזער שוין אַליין זיך קענען אויסדרעהען פון אזוינע קלאָץ־קשיות, וועלכע וועלען געווענהליך געשטעלט אין בעצוג אויף די איינריכטונגען אין דער צוקינפטיגער געזעלשאפטליכער אָרדנונג.

צום ביישפיעל:

וועט מען אין דער צוקינפטיגער געזעלשאפט האָבען פאַליסלייט מיט קלאָבס, און דזשאַדזשעס, אסטראָגען, קאזאַרמעס, סאָלדאַטען, און נאָך, און נאָך? וועט אין דער צוקינפטיגער געזעלשאפט זיין קלויסטערס מיט שוהלען, גלחים מיט רבנים? וועט אין דער צוקינפטיגער געזעלשאפט זיין פראָסטיטוציאָן, שכרות, פוילקייט, אויסגעלאָסענהייט, און אלעם, אלעם דאָס, וואָס פערביטערט דעם מענשענס לעבען? וואָס קענען מיר ענטפערען אויף דיעזע פראגען?

מיר ענטפערען: אי יא, אי ניין.

ענטפער נומער 1: יא, אין דער צוקינפטיגער געזעלשאפט וועט זיין אי פראָסטיטוציאָן, אי געוואַלד, אי אבערגלויבען, אי פוילקייט, אי אוסגעלאָסענהייט.

ענטפער נומער 2: ניין, אין דער צוקינפטיגער געזעלשאפט וועט ניט זיין ניט קיין פראָסטיטוציאָן, ניט קיין געוואַלד, ניט קיין אבערגלויבען, ניט קיין פוילקייט, ניט קיין אויסגעלאָסענהייט.

טאָ וי אזוי קען דאָס זיין? וי קען מען דען אויף דער זעלבער פראגע ענטפערען אי יא, אי ניין? איז דען דאָס ניט קיין הימעלשוויי־ענדער ווידערשפרוך?

ניין, קיין ווידערשפרוך איז דאָס נ־ט, אבּ־וואָהל דער ענטפער נומער 1 איז דירעקט איז ווידערשפרוך צום ענטפער נומער 2.

איהר שטוינט, ליעבער צוקונפטס־טרוימער! און דאָך איז די זאַך אזוי איינפאַך, אזוי קלאָר.

אי יא, אי ניין. דאָס איז בלויז א פראגע פון צייט: אז קאָרל מארקס איז אלט געווען צוויי—דרייי יאָהר האָט ער ניט געקענט שרייבען און ניט לעזען. און צו איין און פערציג יאָהר האָט ער געשריבען זיין בעריהמטען „צור קריטיק", אין וועלכע ער האָט געלעגט דעם ערשטען שטיין אין זיין וואונדערבאַרע טהעאָריע.

דאָס זעלבע איז אויף וואָהר וועגען דער צוקינפטיגער געזעלשאפט. עס איז בלויז א פראגע פון צייט. קאָרל קאוטסקי שרייבט בוכשטעבלעך, אז אין דער צוקינפטיגער געזעלשאפט וועט זיין אי פריוואט־אייגענטהום, אי קלייניע פריוואט־געשעפטען, א געלט. וויליאם מאָריס, דער בעריהמטער סאציאליסט־עסטהעטיקער, מאָהלט אונז אין זיין מערקווירדיגע „בשורות פון ערגעץ נט" א צוקינפטיגע געזעלשאפט, וואו פון סטאָרם און קרעמער, פון וואנדעל און האנדעל, פון גאלט און געוואָלד וויסט מען שוין ניט (א חוץ וואָס איינער א ספעציאליסט גרייבעלט עפעס אוים אין די היסטאָרישע ביכער וועגען די פערשימעלטע אלטע צייטען, וועו עס האָט נאָך עקזיסטירט דער קאפּיטאליזמום.) וועל־זשע איז גערעכט, קאוטסקי אָדער מאָרריס? דער אנאר־כיסט באקונין, ווי פיעלע היינטיגע סאציאל־דעמאקראטען, איז געוואָן א קאלעקטיוויסט; פיעלע פון אונזערע פארטיי־גענאסען זיינען קאמוניסטען. ווער איז גערעכט?

אום צו קענען ענטפערען אויף דיזע פראגען, מוזען מיר נעהמען אין אנבעטראכט די צייט, דעם היסטאָרישען מאָמענט אין דער צוקינפטיגער געזעלשאפט, וועלכען מיר דארפען האלטען אין זינען, וועו מיר פאָדערען אן אנטוואָרט אויף אונזערע קשיות.

3.

אלס עוואָלוציאָניסטען, און, פאָלגליך, רעוואָלוציאָנערען, פערשטעהען מיר, אז די צוקינפטיגע געזעלשאפטס־אָרדנונג וועט ניט ארונטער־פאַלען פונ׳ם הימעל פיקס און פארטיג, פאלקאָמען מיט אלע קליפּערלאך. מיר פערשטעהען, אז די צוקינפטיגע געזעלשאפט, ווי אלעם אויף דער וועלט, וועט האָבען איהר פערגאנגענהייט, אי איהר צוקונפט, אי איהר נעכטען, אי איהר מאָרגען. איהר נעכטען, איהר פערגאנגענהייט וועט ביי דער צוקינפטיגער געזעלשאפט זיין אונזער יעצטיגע רויבערשע סיסטעם פון קאפּיטאליזמוס, פון וועלכען עס וועט ערשט אויסשפראָצען דער סאָציאליזמוס, וואָס קומט נאָך דער סאָציאלער רעוואָלוציאָן. וועט אויך אין דער סאָציאליסטישער געזעלשאפט בלייבען שפורען, סמנים פון דער קאפּיטאליסטישער געזעלשאפט, פון וועלכע זי שטאַמט אָב?

אויב אויף דיזער הויפּט־פראגע, וועלכע שליסט אין זיך איין די אלע פראגען, וועלכע מיר האָבען עבען געשטעלט, מוזען מיר געבען די זעלבע, כלומרשט וויעדערשפרעכענדע, אָבער דאָך וואהרע אנטוואָרט: אי יא, אין ניין.

אין א פריהערדיגען ארטיקעל *) האָבען מיר שוין אָנגעדייטעט דארויף, אז אין אלעמען וואָס מיר זעהען און קענען יעצט, קען מען געפינען שפורען דערפון, וואָס עס איז א מאל געווען. אין יעדער זאך — און ספעציעל אין לעבעדיגע וועזענס, — קענען מיר געפינען שפורען אָדער אָנדייטונגען דארויף, וואָס דיזע זאך איז א מאל געווען. אין דער גרויבער מדבר סאהארא געפינען מיר גאנץ בולטע סמנים דערפון, אז זי איז א מאל מיט פיעלע טויזענדער יאָהר צוריק, געווען דאָס זאמדגע בעט, וואו עס איז געלעגען א מעכטיגער וואסער. יעדער קאראל

*) זעה אין דעם יוני נומער „צוקונפט" דעם ארטיקעל „שפורען פון עוואָלוציאָן".

אינזעל דערצעהלט דעם נאטור־פֿאָרשער א וואונדערבארע געשיכטע פון לאנגזאמע, כמעט אונבעמערקבארע ענדערונג, פון בעשטענדיגער עוואָלוציאָן. די נאטור איז א בוך — האבן שוין לאנג געזאגט די פאעטן — און יעדעס גרעזעלע אין איהר איז א בוכשטאב. יעדעס זעמדעלע א נקודה; אבער הויפּטזעכליך איז די מוטער נאטור א בוך פאר דעם נאטור־פֿאָרשער; און וועלכער נאטור פֿאָרשער איז עס ביי היינטיגען טאג ניט קיין עוואָלוציאָניסט? און פאר דעם עוואָלוציאָניסט דערצעהלט די נאטור וואָס פאר גוואלדיגע ענדערונגען עס זיינען פֿאָרגעקומען אין דער שטיל און וואָס פאר א געוואלדיגע רעוואָלוציאָן עס האבן ענדליך געקרוינט די לאנג־יעהריגע צופערטיגונגס־ארבייט פון דער פֿאָרהערגעהענדער עוואָלוציאָן!

פון וואנען־זשע קענען די נאטור־פֿאָרשער פון היינט וויסען וואָס עס איז פֿאָרגעקומען א מאל, מיט טויזענדער, יא, מיט מיליאָנען יאהרען צורוק? זיי קענען דאָס אלעס וויסען, ווייל יעדע זאך האָט נאָך אין זיך סמנים, שפּורען פון איהר אבשטאמונג, פון א מאל. אין דער ארגאנישער וועלט, ביי חיות און פלאנצונגען, גלעפינען זיך דיזע שפּורען אין א גאנץ געניגענדע צאהל און אין א גאנץ שארפע דייטליכקייט. איניגע פון דיזע שפּורען רופען מיר „רודימענטערע ארגאנען". אויך אין דער מענשליכער זעלבסט גלעפינען מיר אזעלכע שפּורען; אויך ביי איהר גלעפינען מיר סמנים פון אבגעלעבטע צייטען, פון דער לאנג פארגעסענער פֿרעגענגעהייט.

ווי גוזאגט, האבן מיר דאָס שוין ערקלערט אין א פריהערדיגען ארטיקעל; מיר ווייזען דערהאלטן עס דא, כדי דאָס לייכטער צו קענען אנוועגדען אויף די צוקונפטיגע געזעלשאפטליכע אָרדנונג, אויף דעם צוקונפטס־שטאט.

וועלכן אויף אין דער צוקונפט פערבלייבען שפּורען פון איהר פֿרגאנגענהייט, פון איהר אבשטאמונג, ד. ה. פון דעם קאפּיטאליזמוס? גאָר ווייס. קיין צוויפל דארף. אבער ווי גרויס וועט זיין די בעדייטונג פון דיזע סאציאלע אי־בערבלייבענישען, פון דיזע שפּורען?

זי וועט זיין אונגעווענשט גרויס אם אנפאנג — באלד אויף מארגען נאָך דער רעוואָלוציאָן — וועט וועלען אלין קלענער און קלענער וואָס ווייטער די צוקונפטיגע געזעלשאפט וועט זיך ענטוויקלען, וואָס מעהר א דור וועט פארבייגעהען, ביז ענדליך עס וועלען קומען די העט־העט שפּעטערע דורות פון אונזערע קינדס־קינדס־קינדערלאך, און זיי וועלען שוין אין גאנצען האבען פערגעסען אן די פינסטערע צייטען פון דעם קאפּיטאליזמוס, אן די שרעקליכע צייטען פון דער רעוואָלוציאָן, און פון די שפּורען פון אונזער יעצטיגער בארבארי וועט בלויז בליי־בען א קוים בעמערקזאמער שפּור, וועלכער וועט נאָך אפשר האבען א בעדייטונג פאר די פאר־שער־די־היסטאריקער, אבער ניט פאר דעם טאג־טעגליכען אלגעמיינעם לעבען. אויב מיר פער־שטעהען דיזען פרינציפּ פון סאציאלע עוואָלוציאָן און סאציאלע ענדערונגען, קענען מיר אויך לייכט ענטפערען אויף אלע וויכטיגע פראגען וועגען די צוקינפטיגע געזעלשאפט און איהר איינארדנונג.

וועט אין דער צוקונפט זיין פריוואט־אייגענטהום, גלט, קליינע געשעפטען, ווי קאוטסקי זאגט?

געווים וועלען דיזע אלע זאבען זיין אין דער צוקינפטיגער געזעלשאפט. אבער וועו? באלד אויף מארגען נאָך דער סאציאלער רעוואָלוציאָן, וועו עס וועלען נאָך זיין הונדערטער טויזענדער מענשען מיט סאציאליסטישע אידעען און קאפּיטאליסטישע כאראקטערע, וועו עס וועלען די נור־וואָס בעזיצען קאפּיטאליסטען מיט זייערע סאלדאטען און מאטראָזען, וועו עס וועלען נאָך לעבען די רעוואָלוציאָנערע קעמפּפער, וועלכע האבען אלין דורכגעפיהרט די גרוואָלדיגע סאציאלע ענדערונג, וואָס מיר רופען די רעוואָלוציאָן.

און אז זיי וועלען אויסשטארבען און עס וועט אויסוואקסען בלויז דער ערשטער דור נאָך זיי, בלויז זייערע קינדער אדער אייניקלאך, וועט נאָך זיין גענוג צרות, גענוג יסורים, גענוג שמוץ און שלעכטקייט, וועלכע דער קאפּיטאליזמוס איז נאָך גאנצע בארבארייען מיט זיין גאנצע פערדארבענע קינדער און פלאנצט אין איהרע פערדארבענע קינדער און זייערע נאכפּלגער. אבער די אייניקלאך וועלען מיט דער צייט אויף אבשטארבען; זיי אלין וועלען שוין האבען גלעטבט אין א סאציאליסטישער געזעלשאפט. אמת, דיזע געזעלשאפט וועט נאָך פיעל שמעקען מיט דער אמאליגער קאפּיטאליסטישער געזעלשאפט, פון וועלכע זי שטאמט אָב; אבער אזוי שלעכט, אזוי ווילד ווי אונטער דעם קאפּיטאליזמום וועט זי שוין ניט זיין; און דיזע ערשט־גוואָרענע סאציאליסטישע געזעלשאפט, פול מיט אבשייליכע שפּורען פון קאפּיטאליסטישע בארבארי, וועט שוין פיעל אויסבעסערען דעם מענשען, און וועט שוין ביז א געוויסער מאָם אויסגלייכען און פערפיינערען דעם מענשליכען כאראקטער. און די קינדער און אייניקלאך פון דיזע מענשען וועלען זיין נאָך בעסער און נאָך פיינער, און די שפּורען פון קאפּיטאליסטישע פערדארבענהייט וועלען אין זיי זיין נאָך וועניגער און שוואבער, ווייל זיי וועלען זיין נאָך ווייטער פון אונזערע צייטען און נאָך נאָהענטער צו דער צוקונפט. און וואָס א דור ווייטער, אלין ווייטער וועלען זיי זיין פון אונז, און אלין נאָהענטער צו אונזער אידעאל; און וואָס ווייטער פון אונז, אלין וועניגער וועלען איבערבלייבען קאפּיטאליסטישע צרות און שמוץ, און אלין פיינער און ערהאבענער וועט זיין די מענש־

הייט, אלץ ריינער און פרייער און, אלזא, גליק־ליכער וועט זי זיין.

יא, געווים! אויף מארגען נאך דער סא־ציאלער רעוואלוציאן וועט נאך זיין דאס לומ־פען־פראלעטאריאט און די עקספראפריאירטע קאפיטאליסטען, און די סאציאליסטען מיט סא־ציאליסטישע אידעאלען און קאפיטאליסטישע כאראקטערע, און קליינע פארמער, און קליינע קרעמער, און פעדלער און טענעמענט־הייזער אזן ביער־סאלונס. דאס אלעס וועט נאך זיין אויף מארגען נאך דער סאציאלער רעוואלוציאן, וועו די סאציאליסטישע געזעלשאפט וועט ערשט געבארן ווערן, וועו זי וועט נאך זיין אין איהרע קינדער־ווינדלאך.... און דיזע ווינדלאך, וועל־כע איהר מאמע, די קאפיטאליסטישע געזעל־שאפט, וועט פאר איהר פערטיג האבן, וועלען זיין פון א קאפיטאליסטישען געווע, פון א קא־פיטאליסטישען פאסאן, פון א קאפיטאליסטי־שען שניט — און די ווינדלאך וועלען שטיקען און דריקען דאס קינד, און וועלען איהם שטע־רען אין זיין ענטוויקלונג און זיין וואוקס.

אבער דער מארגען באלד נאך דער סאציא־לער רעוואלוציאן וועט, ווי אלעס אויף דער וועלט, אויך ניט זיין אויף עביג. ער וועט פארביבער. די מענשהייט, אונטער די העלע שיין פון סא־ציאלזמום, וועט ביסלעכווייז ארויסוואקסען פון איהרע ווינדלאך; אלע פינסטערע איבערבליי־בענישען פון קאפיטאליזמום וועט זי איבער־לעבען, און דאן וועט אויף דער וועלט שוין קיין שפור ניט בלייבען ניט פון דעם לומפען־פראל־עטאריאט און ניט פון דעם רעוואלוציאנערען פראלעטאריאט; ניט פון קיין קאפיטאליסטי־שע כאראקטערע און ניט פון קיין קאפיטאליסטי־שען שמוץ און בארבארי. דאן וועלען מיר ניט האבען ניט קיין פראסטיטוציאן און ניט קיין נע־ווא־לד....

וועו וועט דאס זיין?

יעדענפאלס, ניט פריהער, ווי דער סאציא־ליזמום וועט אריינדרינגען אין אלע געביעטען פון דעם לעבען, וועו די געזעלשאפט וועט אין גאנצען ארויסוואקסען פון דעם קאפיטאליזמום און וועט זיך ענטוויקלען ביז צו א פאלקאמענע געזעלשאפטליכע ארדנונג. ערשט דאן וועט הערשען דער אינטערנאציאנאלער פריעדען,

„ווייל ביי יעדען איינצעלנעם פון די פעלקער וועט הערשען איינער און דער זעלבער פרינציפ — דער פרינציפ פון ארבייט!"

אז מען פרעגט אונז, אלזא, ווי וועט זיין מיט דעם און דעם אין דער צוקונפט סאציאליס־טישער געזעלשאפט, דארפען מיר עס גוט זיך איינקריצען אין אונזערע מחות, אז די אנט־ווארט אויף דער פראגע הענגט אב דערפון, וואס פאר א מאמענט אין דער צוקונפט מיר האבען אין זינען: — רעדען מיר נאך פון א סאציאליס־טישער געזעלשאפט, וועלכע איז ערשט געבארען געווארען, וועט זיין — אמת, פיעל, פיעל בע־סער ווי היינט, — אבער נאך אלץ ניט גוט. רעדען מיר אבער פון אן ערוואקסענע, ענטווי־קעלטע סאציאליסטישע געזעלשאפט, דאן — דאן — — — אבער צו וואס רעדען פון פרייהייט און גליק: — לאמיר בעסער ארבייטען דאפיר.

און ארבייט פאדערט זיך זהר און זהר פיעל... פיעל ארבייט, שווערע ארבייט!

לאמיר־זשע יעדער טהון אונזער טהייל.

ה. רויזענבלאט

די פאלמע

דער טאג האט געלויכטען,
דער הימעל געגלאנצט,
און איהר האט דער גערטנער
אין גארטען פערפלאנצט.

פון אפריקא האט מען
אהער זי געבראכט,
און זי פאר דער מלכה
פון גארטען געמאכט.

דער הימעל איז לויטער,
און היים איז די זון,
נור זי נעבעך האט ניט
קיין נחת דערפון.

זי קוקט זיך ארום און
דאס הארץ אין איהר קלעמט:
עס געהט איהר דאך קיין זאך
ניט איין אין דער פרעמד...

און אונטען דער וואלצעל,
ער ליעגט אונגעשטערט,
און עסט זיך מיט חשק
ארויז אין דער ערד.

ער הימעל איז זוויגט זיך
די ערד־מארך בערוהט,
וואס ארט איהם וואס אויבען
זיך איבער איהם טהוט?!

צביון

טעריטאָריאַליזם אָדער אַוואַנטוריזם?

ויב עס זיינען פֿאראן מענשען אויף דער וועלט, וועמען מען דאַרף מקנא זיין, איז דר. סירקין געוויס אייגנער פון זיי. עס איז איהם מקנא צו זיין מיט וואָס פֿאר א שנעלקייט, מיט וואָס פֿאר א לייכטקייט און א גרינגהערציגקייט ער בייט זיינע טעאָריעס, מיינונגען און פֿראַגראַמען. פֿונקט ווי דער אידישער גאָט פֿאר ששת ימי בראשית איז זיך געזעסען אויף זיין כסא הכבוד און האָט לייכט ווי א האָר פון מילך געוויט וועלטען און זיי חרוב געמאכט, אזוי זיצט אויף דר. סירקין ביי זיך אין קאַבינעט און שאפט טעאָריעס און מאכט זיי חרוב. דער אונטערשיעד איז נור דער, וואָס גאָט האָט ענדליך זיך דאָך אבגעשטעלט ביי א וועלט, וועלכע ער האָט נאָך ניט חרוב געמאכט, בעת דר. סירקין, איז א צווייפֿל, אויב ער וועט זיך ביי וועלכע עס איז טעאָריע אבשטעלען...

אין דעם ארטיקל „די נייע וועגדונג אין טעריטאָריאליזם־ציוניזם" אין „צוקונפט" פון פֿעבריגען מאָנאַט, מאכט דר. סירקין חרוב א גאנצען „סטאק" טעאָריעס, וואָס ער האָט אליין געשאפען, אָדער אנטיי! געטומען אין זייער בעשאפונג. מיר וואָלטען ניט געהאט קיין פֿרעטענזיעס צו איהם פאר זיין צושטערענדע ארבייט, וואָרום באמת האָט ער דאָ צושטערט שוין לאַנג צושטערטע טעאָריעס, וואָס האָבען קיינמאָל ניט געהאט קיין רעכט אויף זייער עקזיסטענץ. מיר האָבען נור טענות צו איהם, וואָס ווי! אויף די חורבות פון די צובראכענע גטעטער אוועקשטעלען א נייעם גאָט, וועלכער האָט נאָך וועניגער לעבענספעהיגקייט און עקזיסטענץ־בערעכטיגונג, ווי זיינע אלטע פאר־גענגער.

די אלע אלטע טעאָריעס פון די סאָציאליסטען־טעריטאָריאליסטען (צי פון די ציוניסטען־סאָציאליסטען, ווי זיי האָבען זיך אין רום־לאַנד גערופען, און צו וועמעס לאַגער דר. סירקין האָט ניט נור געהערט, נאָר ער איז אויך אייגער פון די גענעראַלען גיוועזן) ווי קאָמיש און לעכערליך זיי זיינען ניט גיוועזן, האָט מען דאָך אין זיי גיזהען דאָס בעשטרעבען פון מענשען, וואָס זוכען צו בעגרינדען זייערע מיינונגען, אז זיי זאָלען זיין אין איינקלאַנג און אין איינשטימונג מיט זייערע וועלטאנשויאונגען. אָט די אלע אידישע אינטעליגענטען פון דעם זאָגענאַנטען ציוניסטיש־פראַלעטאַרישען לאַגער, פון וועלכע דר. סירקין אליין מאכט איצט אזוי חוזק, זיינען דאָך גיוועזן כאָטש אויף אזוי פיעל ערנסט אין זייער ארבייט און אין זייערע בעשטרעבונגען, צו פערשטעהן, אז א פאַרטיי, א בעוועגונג מוז האָבען וועלכע עס איז טאָרעיע, אויף וואָס זיך צו שטיצען. אויב זייערע טעאָריעס זיינען גיוועזן קאָמישע, לעכערליך־פֿלפול'דיגע, איז דאָס ניט גיקומען דערפון, ווי דר. סירקין ווי! בעהויפטען, ווייל די אידישע אינטעליגענץ האָט מורא פאר אָריגינאַליטעט אין דענקען און פאר אָריגינאַלע טעאָריעס. גראָד דער היפֿך. די טעאָריעס פון די ציוניסטען־סאָציאליסטען מכל המינים, שוין ערייגערעכענט דר. סירקין'ס אויך אין כלל, זיינען גיוועזן לעכערליכע טאָקע צוליעב זייערע פֿרעטענזיעס אויף אָריגינאַליטעט. אלענפאלס איז דאָך גיוועזן אין אלע שטרעבונגען פון די זאָגענאַנטע פראַלעטאַרישע ציוניסטען צו פערציכענען איין מעלה: זיי האָבען פערדאָמט דעם אוואַנטוריזם. און אויב זיי זיינען שליסליך דאָך גיוועזן זעהר אָפט אוואַנטוריסטען, איז דאָס מעהר גיוועזן אבהענגיג פון דעם כאראַקטער פון דער זאַך, וואָס זיי האָבען גיעדיענט און פערטיידיגט, ווי פון זייער בעוואוסטזיין.

דר. סירקין ווי! אָבער אריינבריינגען דעם אוואַנטוריזם אין א פרינציפּ. פון כסדר שאפען און חרוב מאכען טאָריעס און פראַגראמען איז דר. סירקין, וואהרשיינליך, געקומען צום בעשלוס, אז די קליגסטע טאָריע איז, וועלכע עקזיסטירט נאָך ניט און דער בעסטער פרינציפּ איז די פרינציפענלאָזיגקייט. און בעסער פאר אלץ איז, האָבען א נאָז מיט א גוטען חושהריח, וואָס דאַרף שפירען אין דער לופט וואָס פאר א ווינד עס בלאָזט... אָט האָט א בלאָז געטאָן א גוטער ווינד פון טערקיי און דר. סירקין'ס טעריטאָריאליסטישער אידעל האָלט שוין ביים פערווירקליכט ווערען אין מעמפֿיס... און פערגעסט ניט, אז דער ארטיקל „די נייע וועגדונג אין טעריטאָריאליזם־ציוניזם", וואָס האָט זיך געדרוקט אין „צוקונפט" איז, לויט דר. סירקין'ס אייגענע בעמערקונג, געשריבען געווארען „אויפֿער עס איז געקומען די נאכריכט, דאָס די „איט"א" צוזאמען מיט דער „איק"א" האָלטען שוין ביים פערווירקליכען דעם קאָלאָניזאציאָנס־פלאַן פון מעמפֿיס." היינט וואָס וואָלט שוין געווען, ווען דער אריטיקל וואָלט געשריבען געווארען נאכדעם, ווי די נאכריכט איז געקומען? — מיר וואָלטען שוין אלע ניט נור געווארען טעריטאָריאליסטען, נאָר

מיר וואלטען שוין געווים אלע געשטאנען מיט לאפאטעם אויף די „פרוכטבארע" זאמדיגע פעלד־דער פון מעמאפאטאמיען און געזייט קארטאפעל... אגב אורחא אן אנראנאמישע בעמערקונג. א זאמדיגער באדען איז גוט פאר קארטאפעל....

און וועט דער גוטער ווינד פון טערקיי אויפהערען צו בלאזען, וואם מען קען עם אויף ערווארטען, וועט דר. סירקין אויך ביי זיך ניט זיין ארבעגעפאלגן. די ערד איז געווג גרויס, מדבריות און וויסטע לענדער זיינען נאך פארען גאט צו דאנקען געווג און מיר קענען זיך שוין פערלאזען אויף ישראל זאנגוויל, אז ער וועט שוין געפינען וואו עס איז. דארטען אין א פער־לעגנעם ווינקעל א טעריטאריע און אז עס וועט געבען א בלאז א גוטער ווינד וועלען מיר ווייטער זעהען אויף א וויילע דעם טעריטאריאלים־טישען אידעאל פערווירקליכט...

און אוועקווארפענדיג אלע טעאריעס, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואם ער האט אזוי פיעל טעאריעס, איז דר. סירקין געבליבען אין גאנצען אהן א באדען אונטער זיינע פים. אויסרעכענ־דיג די פערשיעדענע מינים געגנערשאפט פון דעם טעריטאריאליסטישען נעדאנק און פאלע־מעזירענדיג מיט זיי, געפינט איהר אין דר. סירקין'ס ארטיקעל דעם פאלגענדען ארגומענט:

„דער אנדער מין געגנערשאפט, וועלכער איז בעשטאנען און בעשטעהט נאך יעצט אין דער כלומרשטער איבערציגונג, דאם די אידישע פאליטישע זעלבסטשטענדיגקייט איז אונמעגליך אין איהר אויספיהרונג. און אבסאלוט אוטאפיסטיש, איז ווי־סענשאפטליך ווערטהלאז. קיינער האט נאך ניט געמאסטען די אידישע קרעפטען, דאם ער זאל קענען אונטערשרייבען אהן רחמנות דעם גזר דין דעם אידישען פאלק, דאם ער מוז היסטאריש אונטערגעהען און פערשווינדען אין אסימילאציאן און דעמארא־ליזאציאן. דיזע לייכטע פערצווייפלונג אין דעם אידישען פאלק שטאמט פון גלייכגילטיגקייט און געדאנקענלאזיגקייט, און דורכאוים ניט פון טרא־גישען קאמפף. נאר וועניגער קען אימיצער מיט ווייסענשאפטליכען ערנסט פערטהיידיגען די בע־הויפטונג, דאם אין קיין לאנד קענען אידען ניט דורכפיהרען א מאסען־קאלאניזאציאן, אן אויסנואם־דערונג מיט פאליטישע צוועקען, וועו זיי זאלען האבען דערצו דעם נאציאנאלען ווילען און ענט־שלוס. די געגנערשאפט פון ציוניזם־טעריטאריא־ליזם האט קיינמאל ניט געשטאמט ערנסט פון א פרינציפ, נור זי האט הויפטזעכליך געצויגען איהר נאהרונג פון גלייכגילטיגקייט, שפאט, אונגלויבען צו א אידעע, וועלכע שוועבט לייכט אויף די הימלען און בעווועגט זיך אזוי שטיל אויף דער ערד."

די בעהויפטונג, אז די אידישע פאליטישע זעלבסטשטענדיגקייט אויף אן אייגענע טעריטאריע איז אונמעגליך אויסצופירען, מעג זיך זייז א דרייסטע, אבער פאר קיין פאל ניט קיין אומפיסטישע. צו בעהויפטען, אז די אידישע פאליטישע זעלבסטשטענדיגקייט אויף אן אייגענע טעריטאריע איז יא אויספיהרבאר, ניט הא־בענדיג קיין בעווייז און קיין בעגרינדונג און נור זיך פערלאזען אויף א צופאל, אז אין טער־קיי וועט אויסברעכען א רעוואלוציע און מען וועט אונז פארלייגען די זאמדיגע, וויסטע מע־סאפאטאמיען, וואם איהר צו בעוואסערען אליין איז נויטיג מעהר ווי צווויי הונדערט מיליאן דאלאר...

און בויען דעם טעריטאריאליסטישען אי־דעאל אויף א גינסטיגען צופאל, ווארטען ביז עם וועט א בלאז געבען א גוטער ווינד, איז ניט נור אוטאפיסטיש, נאר דאם איז דער אייגפאכ־סטער אוואנטוריזם.

און דר. סירקין אליין בעמערקט אפילו ניט, אז די יעניגע געגנער, וואם גלויבען ניט אין דער פערווירקליכונג פון דעם טעריטאריא־ליסטישען אידעאל, זיינען אפילו נאך זיינע אי־גענע ווערטער וועניגער אוטאפיסטישער פאר איהם. אט וואם ער זאגט אליין, רעדענדיג וועגען דיעזען ענין:

„און באמת ווער וועט עס בעשטרייטען, דאם די טעריטאריאלע קאנצענטרירונג פון דעם אידישען פאלק איז א שווערעס היסטארישעס פראבלעם? ניט נור איז דערצו נויטיג די לעבעדיגע ארגאניזירונג פון אלע אידישע פאלקס־קרעפטען, דער מאראלישער ערנסט, די פארטשרויטליכע, יא, די רעוואלוציאנערע שטימונג אין פאלק, נור אויך גינסטיגע פאליטישע פערהעלטנישע, א פאסענדע וועלטלאגע. און דיזע גליקליכע קאמבינאציאן האט געפעהלט ביז יעצט אין דער ענטוויקלונג פון דעם ציוניזם־טעריי־טאריאליזם. די בעווועגונג האט זיך געשלעפט לאנג־זאם, און אויב די שפאטענדע קריטיק איז געווארען אין די לעצטע יאהרען שטילער און עהרליכער, איז דאם נור דערפאר, ווייל די אידישע נויט, וועלכע רעכענט זיך גאר ניט אוים מיט די שלעפענים פון די אידישע בעווועגונגען, וועדט אלץ שטארקער און שטארקער און טרייבט אן מיט פויערדיגע ריטער דעם ארימען וואגען פון דער אידישער געשיכטע."

אלזא, געעהרטער דר. סירקין, עס איז שוין גאר ניט אזוי אוטאפיסטיש ניט צו גלויבען אין די פערווירקליכונג פון אייער טעריטאריאלי־סטשען אידעאל. איהר זייט אליין מודה, אז די טעריטאריאלע קאנצענטרירונג פון אידישען פאלק איז א שווערעס היסטארישעס פראבלעם. איהר גיט אליין אויף צו, אז צום לעזען דאם דאזיגע שווערע היסטארישע פראבלעם איז נוי־טיג „די לעבעדיגע ארגאניזירונג פון אלע אי־דישע פאלקס־קרעפטען, דער מאראלישער ערנסט, די פארשרויטליכע, יא, די רעוואלוציא־נערע שטימונג אין פאלק" און אלס א ביילאגע דערצו געפינט איהר נאך פאר נויטיג „גינסטיגע פאליטישע פערהעלטנים און א פאסענדע וועלטלאגע". האט איהר דאם היינט די אלע גוטע זאכען, וואם איהר זייט ניט געווען פויל אויסצורעכענען, וועו דענקט איהר זיי צו הא־

בען און מיט וואָס קענט איהר אונז בעווייזען, אז איהר וועט זיי האָבען? איהר ווילט, אז מען זאָל אייך גלויבען אויף נאמנות? ווער איז דאָ דער אוטאָפּיסט?

אגב בעמערקט. די שפּאָטענדע קריטיק פון דעם ציוניזם־טעריטאָריאַליזם איז אין דער לעצטער צייט געוואָרען שטיפער ניט דערפּאַר, ווייל די אידישע נויט, וואָס ווערט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, האָט געבראכט מעהר גלויבען אין די הערצער פּאַר דעם טעריטאָריאַליסטישען אידעאַל, ווי דר. סירקין ווייל עס בעהויפּטען, נאָר דערפּאַר, וואָס דער טעריטאָריאַלי טישער געדאַנק האָט כמעט אין גאַנצען פערלאָרען זיין קרעדיט ביים פּאָלק און די קריטיק געפינט אפילו ניט פּאַר נויטיג איהם צו בעקעמפּפען.

און פערליראנדיג יעדען באָדען פון אונטער זיינע פיס, זוכט דר. סירקין די שולד פון דער ביז איצטיגער ערפאָלגלאָזיגקייט פון דעם טעריטאָריאַליזם אין וועמען איהר ווילט נור אליין. אין די אידישע אינטעליגענטען, וואָס האָבען געוזוכט טעאָריעס און ניט קיין טעריטאָריעס; אין דעם ציוניסט אוסישקין, וואָס האָט בעגרָבען דעם אוגאַנדא־פּלאַן; אין זאנגוויל, דעם פיהרער פון די טעריטאָריאַליסטען, וואָס האָט ניט געוואָלט גענהן אין דר. הערצל'ס אויסגעטראָטענע וועגען; אין דעם אידישען פּראָלעטאַריאט, וואָס וויל זיך ניט פּראָלעטאַריזירען; אין דער אידישער בורזשואזיע, וועלכע לאָזט זיך ניט צווינגען בעגייסטערט צו ווערען פּאַר אן אידעע דורך פּאָעזיע און פילאָזאָפּיע; אין... אין וועמען נאָך וויל איהר זאָל ליגען די שולד?... און עס קומט אוים, אז וועז אוסישקין וואָלט ניט געקעמפּפט געגען אוגאַנדא; וועז זאנגוויל וואָלט געווען א גוטער, פרומער העצליאנער; וועז די ציוניסטיש־טעריטאָריאַליסטישע אינטעליגענטען וואָלטען אָנשטאָט טעריעס געזוכט טעריטאָריעס, — דאָז וואָלט אַלץ אזוי שהען געווען אין דער טעריטאָריאַליסטישער וועלט, אז אפילו דר. סירקין אליין וואָלט ניט געפיהלט קיין בעדערפּניש צו שרייבען אן ארטיקעל איבער „די נייע וועגדונגען אין ציוניזם־טעריטאָריאַליזם"...

און אָט אזוי ווערט מען פון א טעאָרעטיקער, וואָס וויל זיין אריגינעל, א פּשוט'ער ציוניסט מיט דעם אַלטען בעל־הבת'ישען שכל, וואָס האָט זיך זיין וועג און זיינע השגות צו ערקלערען די טעגליכע ערשיינונג און די היסטאָרישע פּאָסירונגען. דאָ האָט זיך דער רבי פּער־עקשן'ט, דאָ האָט זיך דער שלום־מזל אריינגעמישט, דאָ האָט מען זיך פּערערבעגט אין דעם חשבון פון קיז, און ממילא איז משיח דערווייל ניט געקומען. וואָלטען אָבער די אַלע זאכען ניט געטראָפּען, וואָלט שוין משיח לאָנג געקומען אין מיר וואָלטען שוין לאָנג געווען אין דעם לאָנד, וואו די באָקס־האָרן וואקסען.

און וואָס וועט איהר, ר' איד, טהאָן, וועז די אַלע זאכען וועלען זיך צום שלים־מזל ווייטער טרעפּען, וועלען מיר דען אויביג בלייבען אין גלות? — איז דער תירוץ: פּאַר וואָס זאָלען זיי זיך יא טרעפּען?

אויב דר. סירקין איז ענדליך געקומען צו דער איבערצייגונג, אז די ציוניסטען־טעריטאָריאַליסטען און אַלע אנדערע מינים סאציאַליסטען האָבען אויף דעם געביט פון דעם טעריטאָריאַליזם לחלוטין גאָרנישט געקענט שאַפּען, זיי האָבען, הייסט עס, ארויסגעוויזען א פּאָלשטענדיגען באנקראָט; אויב די איצט גענומענע „גרויסע" וועגדונג אין דעם ציוניזם־טעריטאָריאַליזם איז, לויט דר. סירקין'ס ווערטער, נט געקומען פון אינוועניג, פון די כחות פון דעם אידישען לעבען, נאָר פון אויסען, פון א נייער אויסערער סיטואציאָן, פון דער טערקישער רעוואָלוציאָן, וואָס ניט די אידען, נאָר די טערקען האָבען זי געמאַכט — איז דאָך שוין דערמיט אַליין דער גאנצער טעריטאָריאַליזם באנקראָט. וואָרום אויב דער גאנצער ערפאָלג פון טעריטאָריאַליזם איז נור אבהענגיג פון אויערע אומשטענדען, פון סיטואציאָנען, וועלכע ווערען געשאַפען פון פרעמדע, אויסער דער מאַכט און דעם ווילען פון אידישען פאָלק, מיט וואָס איז אלזא דר. סירקין זיכער, אז מאָרגען זאָל זיך די גינסטיגע סיטואציאָן, וואָס איז געשאַפען געוואָרען פון פרעמדע, ניט געענדערט ווערען דורך אנדערע פרעמדע? און ווי וואָלט געווען, אויב די קאָנטר־רעוואָלוציע אין טערקיי וואָלט געזיגט, און דאן וואָלט זיך דאָך ניט „געפּענט גרויסע און פרוכטבארע אויסזיכטען, פאר דעם טעריטאָריאַליזם און ציוניזם", וואָלט, הייסט עס, דער גאנצער טעריטאָריאַליזם גלייבען ליגען אין א ווינקעל?

און וואָס וועט זיין, וועז דר. סירקין'ס התפּעלות וועט זיך א ביסעל אבקיהלען און ער וועט אליין אויף איינזעהן, אז די „גרויסע און פרוכטבארע אויסזיכטען", וועלכע האָבען זיך געפּענט פאר דעם טעריטאָריאַליזם און ציוניזם אין טערקיי, זיינען ניט גרויס און ניט פרוכטבאר? וואָס וועט זיין, אז דר. סירקין וועט בערעכענען, אז א פּערטעל מיליארד דאָלאר צו בעוואָסערען די „פרוכטבארע" זאמדיגע מעסאָפּאטאמיען איז א ביסעל א צו גרויסע סומע אויפצוזאמלען פון נדבות? און ווי וועט זיין, אז עס וועט זיך ארויסשטעלען, אז מעסאָפּאטאמיען טויג בכלל ניט? דאן איז דאָך מיט דעם טעריטאָריאַליזם וויעדער אויס, ביז עס וועט וויעדער וואו אויסבערעכען א רעוואָלוציע אין א לאנד און עס וועלען זיך פון דאָם ניי עפענען „גרויסע און פרוכטבארע אויסזיכטען" פאר דעם טעריטאָריאַליזם... וואָרום די ציוניסטיש טעריטאָריאַליסטישע אינטעליגענץ, בליבענדיג אין גלות וועלען דאָך אריגינעלער ניט ווערען; דער אידישער פּראָלעטאַריאט וועט זיך דאָך

אין גלות ווייטער אויף ניט פראלעטאריזירען; די אידישע בורזשואזיע וועט דאך מסתמא אויך אוף ווייטער זיך ניט לאזען צווינגען בעגיים־טערט צו ווערען פאר אן אידעע דורך פאעזיע און פילאזאפיע און ישראל זאנגווילן וועט שוין קיין מאל ניט אזוי קלוג ווערען ווי דר. הערצל, הייסט עס, אז פון אינוועניג, פון די כחות פון אידישען לעבען" קען מען קיין ישעות פאר דעם טעריטאריאליזם ניט ערוואר־טען, בלייבט דער איינציגער אויסוועג עפעס ווא עס איז א רעוואלוציע אין א לאנד....

יא, אויף די אידישע בורזשואזיע האט דר. סירקין דאך נאך האפנונגען. ער איז זיכער, אז א גרויסער ציוניסטיש־טעריטאריאליסטישער פלאן וועט דאך אונטערגעשטיצט ווערען פון דער אידישער גרויס־בורזשואזיע, און אויב זי וועט עס ניט טהאן מיט איהר אייגענעם גוטען ווילען, וועט מען זי צווינגען דערצו. יא, „א פאלקס־בעוועגונג קען זי דערצו צווינגען" — אזוי פערויכערט אונז דר. סירקין. און אז מיר ווי־לען גלויבען מיר איהם. נאר אז מיר ווילען ניט גלויבען, קענען מיר איהם פרעגען א קלײן־קשיה: מיט וואס, למשל, קענען די אידישע פאלקס־מאסען צווינגען די אידישע גרויס־בור־זשואזיע, אז זי זאל געבען געלד אויף א טערי־טאריאליסטישען פלאן? מאכען אפשר דע־מאנסטראציעס, טערעראזירען, ווי דער אמאלי־גער לאנג פערשטארבענער „חירות", דר. סיר־קין'ס א בעשעפענים, האט געפרעדיגט?

דר. סירקין דערצעהלט אונז אפילו, אז שוין איצט איז די אידישע בורזשואזיע אייג־געשראקען פון די אידישע פאלקס־מאסען און הויבט אן ביסלעכווייז נאכצוגעבען זייערע פא־דערונגען. אט לעזט, וואס ער שרייבט:

„די אידישע בורזשואזיע הויבט שוין אן נאכצוגעבען ביסלעכווייז צו די פארדערונגען פון דער אידישער פאלקסמאסע, פון פערשיעדענע טעמים. די אידישע וואנדערונג און דער אנטיסעמיטיזם, וועלכער ענטשטעהט צוליעב איהר אין די פרויע לענדער, צווינגען זי צו קלערען מכח דעם, ווי אב־צופיהרען דעם עמיגראציאנס־שטראם אין א וויטען ארט. ניט אומזיסט זיינען די ראטהשילדס, שיפס, גוגענהיימס, שטראוס געווארען האלבע און פערטעל טעריטאריאליסטען און ציוניסטען. אמת, זיי זיי־נען נאך פול פון דעם אלטען שרעק, דאס מען זאל ניט חושד זיין זייער פאטריאטיזם, אבער זיי האבען געמוזט אויפגעבען זייך דער ווירקליכקייט. אזוי ווי דער פויער אין געטהע'ס פאוסט איז ניט פערזאדגט מכח דעם „וואס דארטען וויט אין דער טערקיי געטהט פאר", אזוי האט זיך די אידישע ראג־פעדלער בור־זשואזיע סוף כל סוף בערוהיגט, דאס די פוילישע אידען זאלען זיך דארטען „וויט אין דער טערקיי" גרינדען אפילו א אידישע מלוכה, אבי נור ווייטער פון אמעריקא, ענגלאנד, דייטשלאנד, פראנקרייך, בעלגיען. דיזע טראגי־קאמישע לאגע פון דער אי־דישער גרויס־בורזשואזיע קען א אידישע פאלקס־בעוועגונג אויסנוצען."

אלזא, די אידישע וואנדערונג, דאס אלטע ווינש־פינגערל, מיט וועלכען די ציוניסטען סאציאליסטען האבען אנגעפאנגען בעווייזען זייערע וואונדער, זאל שוין אויך בעווייזען דעם לעצטען וואונדער און צווינגען די אידישע גרויס־בורזשואזיע, אז זי זאל קויפען א טעריטאריע פאר אידען. נאר אויך וועלכען אופן און אויך וועלכען וועג מען קען די אידישע בורזשואזיע צווינגען, אז זי זאל ווערען טעריטאריאליסטי־שער, וו זי איז יעצט, קען איך דאך ניט פער־שטעהן. פאר מיר איז דאס נאך אלץ געבלי־בען ניט קיין ענטדעקטער סוד, און איך האב מורא צו זינדיגען מיט מיינע רייד, אז פאר דר. סירקין'ען איז אויך דער סוד נאך ניט ענט־דעקט, וואהרום ער וואלט נאר ניט געווען בטבע אזא שלעכטער ניט אויסצוואגען, וועז ער וואלט נור געווואוסט.... נאר מען דארף פראבירען טרע־פען. אפשר זאל מען ארויסלאזען א מאני־פעסט צו די רוסישע און רומענישע אידען, אז זיי זאלען אנפאנגען שטארקער צו עמיגרירען, כדי עס זאל אנפאלען א שרעק אויף די שיפס, אויף די ראטשילדס, אויף די גוגענהיימס? אפשר מיינט עס טאקע דר. סירקין אונטער זיין „פאלקס־בעוועגונג" א בעווענונג פון עמיגרא־ציאן? וואהרום דורך אן אנדערע אידישע פאלקס־בעוועגונג קען איך מיר דאך ניט פאר־שטעלען ווי מען קען די אידישע בורזשואזיע צווינגען צו א טעריטאריע. אמת, דורך די עמי־גראציאן קען מען זיי אויך ניט צווינגען, אבער אמוועניגסטען קען דאך דר. סירקין זיך כאטש איינרעדען, אז מען קען צווינגען...

אגב בעמערקט. אין דר. סירקין'ס ארטי־קעל איז מיר זעהר אויפפאלענד, וואס ער דער־מאנט אין גאנצען ניט די רעגולירונג פון עמי־גראציאן. עפעס נאך גאר ניט לאנג האט ער אויף די רעגולירונג פון עמיגראציאן געבויט זיין גאנצען טעריטאריאליזם; אין די אידישע עמיגראציאנס־געזעלשאפט, וואס ער האט מיט א בעזונדערער התלהבות געהאלפען ארגאניזי־רען, האט ער געוואלט זעהן דעם גרונדשטיין פון א אידישער טעריטאריע. האט ער איצט אייג־געזעהען, אז די רעגולירונג פון דער אידישער עמיגראציאן איז ניט מעהר ווי א גרויסער אמע־ריקאנער „בלאף"? איז ער אויך שוין געקומען צו דער איבערצייגונג, אז ניט די אידישע עמי־גראציאנס־געזעלשאפט האט בכח צו רעגולירען די אידישע עמיגראציאן, וועלכע נעהט מיט איהר נאטירליכען וועג? אפשר האט ער ענדליך ערפאהרען, אז אויף וויפיעל עס איז מענליך דעם עמיגראציאנס־שטראם צו רעגולירען, רע־גולירט ער זיך פון זיך אליין?

אלע, וועלכע האבען זיך אינטערעסירט מיט דער אידישער עמיגראציאנס־געזעלשאפט, וואס האט זיך דעם ווינטער געגרינדעט אין ניו־

יאָרק, מוזען נאָך געדענקען מיט וואָס פאר א טאראָאם דר. סירקין איז דאן ארויס און וועל־כע גליקען ער האָט פון איהר ערוואַרטעט. אפשר האָט ער זיך אזוי גיך אָבגעעקהלט, וועז ער האָט זיך דערוואוסט, אז די ביוראָם פאר אי־דישע עמיגראנטען, וועלכע האָבען זיך געגרינדעט אין די גרעסערע אידישע שטעדט פון רוסלאַנד, זיינען פערוואקסען געוואָרען מיט שפינוועבס, וועל קיינער קומט ניט אין זיי זיך נאָכפרעגען וואוהין ער זאָל פאָהרען, און קיינער קומט ניט נעהמען קיין עמיגראציאָנס־עצות, צוליעב דעם פשוט'ען טעם, וואָס יעדער אויפיגער איר, וועלכער האָט בעשלאָסען צו פערלאָזען זיין היים און וואנדערען אין אן אנדער לאַנד, האָט זיך שוין אָנגעגרייט מיט ידיעות א סך פריהער. עס קומט איצט זעלטען פאָר ביי אידען, אז אייגער זאָל עמיגרירען און זאָל פריהער ניט האָבען בע־שלאָסען וואוהין ער פאָהרט. יעדער רוסישער איד האָט בעקאַנטע און קרובים אין אמעריקא און איידער ער לאָזט זיך אין וועג, שרייבט ער זיך מיט זיי גוט דורך. ער האָט פיעל מעהר ידיעות וואָס אן עמיגראציאָנס־ביורא קען איהם געבען.

אָט אזוי ווערען חרוב גרויסע וועלטען, וועלכע דר. סירקין מיט זיינע חברים האָבען זיך געבויט אין זייער פאנטאזיע, וועז מען קוקט זיך נור א ביסעל בעסער צו צו דער ווירקליכקייט. און ווער קען אויסצעהלען די נייע וועלטען, וועל־כע וועלען נאָך געבויט ווערען אין דער פאנ־טאזיע פון די ציוניסטען־סאָציאליסטען און די ווירקליכקייט וועט זיי חרוב מאכען...

נור ניט דאָס איז דער עיקר. ניט אין דעם, אויב דער פלאַן פון א אידישע טערי־טאָריע קען יא פערווירקליכט ווערען, אדער ער קען ניט פערווירקליכט ווערען, ליענט דע־שוועדפונקט, פאר וואָס מיר ווערען ניט בע־נייסטערט פאר דעם טעריטאריאליזם. דר. סירקין מאכט א גרויסען טעות, וועז ער בע־הויפטעט, אז קוים וועט מען מאכען דעם ערש־טען שריט צו דער רעאליזירונג פון דעם טע־ריטאריאליזם וועלען אלע געגנער פערשווינדען. ניין, זיי וועלען ניט פערשווינדען, וועז איהר וועט אפילו שוין האָבען מעסאפאטאמיען אין אייערע הענד און איהר וועט שוין אפילו האָבען געצוואונגען דורך אייער „פאָלקס־בעוועגונג" די אידישע גרויס־בורזשואזיע, אז זי זאָל געבען דאָס „ביסעל" גלעד, וואָס איז נויטיג דעם טע־ריטאריאליזם אין מעסאפאטאמיען צו פער־ווירקליכען.

כדי אז די נעגנער פון טעריטאריאליזם זאָלען אין גאנצען פערשווינדען, זיינען נויטיג עטליכע „קלייניקייטען". כען דארף אויך ערשטענס גלויבען, אז א טעריטאריע קען באמת ברויננגן א ממשות'דיגע הילף יענע מיליאָנען אידען פון רוסלאַנד און רומעניען, וועלכע ליידען פון פאָלי־טישע און בירגערליכע רעכטלאָזיגקייט; מען דארף אויך צווייטענס גלויבען, אז אין אייער טעריטאָריע וועט איהר קענען אמווייניגסטען צו־ציהען די אידישע עמיגרירענדע מאסען; וועל כולם דארף מען אויך גלויבען, אז אייער טערי־טאָריע וועט טויגען, וואָרום סוף כל סוף וויסען מיר דאָך, אז גוטע טעריטאָריעס מיט נאציאָנא־לע אויטאָנאָמיע נאָך דערצו, וואלגערען זיך ניט אין די גאַסען.

איך וויל זיך ניט איבריגם האמפערן מיט דר. סירקין וועגען מעסאפאטאמיען. איך וועל איהם גלויבען, אז דאָס איז א לאַנד, וואָס קען ערנעהרען צענדליגער מיליאָנען מענשען, אָבער איך גלויב ניט, אז דר. סירקין אליין איז אזוי נאאיוו צו גלויבען, אז מען וועט אהין קענען ארויבערבריינגען מיליאָנען אידען. ארגענטיניען איז געווים א פרוכטבאָרעס לאַנד און קיין פער־טעל מיליאָרד דאָלאָר איז ניט נויטיג גע־ווען צו בויען וואסער־שלוזען און דאָך האָבען מיר איצט אין ארגענטיניען כמעט ווי אין נאַנ־צען פערגעסען. און ווער געדענקט ניט, וואָס פאר א רעש, וואָס פאר א טומעל די אידישע קאָלאָניזאציאָן אין ארגענטיניען האָט א מאָל געמאכט?

מען וועט מיר זאָגען, אז ארגענטיניען איז צו ווייט פון רוסלאַנד, גאָליציען און רומעניען. אָבער די פעראייניגטע שטאָאטען פון אמעריקא זיינען דאָך אויך ווייט און זיד־אפריקא איז דאָך נאָך ווייטער, פון דעסטוועגען איז מען יא גע־פאָהרען.

איך וועל צוגעבען, אז ווען א טעריטאָריע זאָל זיך יא געפינען און מען וועט איהר גוט „בומען", וועלען זיך געווים געפינען בעלנים צו פאָהרען אהין, אָבער ניט מעהר ווי בעלנים. די מאסען־עמיגראציאָן, וו לאנג זי וועט עקזיסטי־רען ביי די רוסישע, גאליציאנישע און רומעני־שע אידען, וועט זי אימער זיין הויפטזעכליך גע־ריכטעט צו די פעראייניגטע שטאָאטען פון אמע־ריקא, וואָס איז נאָך היינט, אין דעם ערגסטען פאל, איינע פון די בעסטע לענדער פאר קאָלא־ניזאציאָן, וועז אידען וואלטען נור געהאט אזא גרויס חשק צו קאָלאָניזירונג.

אין דעם בעסטען פאל, קען א וועלכע עם איז טעריטאָריע נור אבציהען א געווינסען טייל פון דער אידישער עמיגראציאָן און צו די אלטע אידישע צענטרען קען זיך בילדען א נייער אידי־שער צענטער, א מין ארגענטיניען אדער עפעס עהנליכעס, אָבער די לאָגע פון דעם אידישען פאָלק, אלס גאנצעס, וועט זיך לחלוטין ניט עג־דערען פון דער געפונענער טעריטאָריע, וועז זי זאָל זיין אפילו אין מעסאפאטאמיען.

און אויב אזוי, אויב קיין גרויסעס קען קיין טעריטאָריע ניט שאפען, אויב קיין איבער־קעהרענישען אין אידישען לעבען קען זי ניט ברענגען, וועלען די געגנער פון דעם טערי־טאריאליזם אויך דאן ניט פערשווינדען, וועז עס וועט אפילו רעאליזירט ווערען איינער פון די

מאכע טעריטאריאליסטישע פּלענער. די געגנער וועלען אויך דאן בלייבען ביי זייער מיינונג, אז די גאנצע ענערגיע דארף קאנצענטרירט ווערען אויף אויסצובעסערען די לאגע פון די אידען אויף די ערטער, וואו זיי געפינען זיך היינט, וואדורם דאדטען וואו זיי געפינען זיך היינט, וועלען זיי אויך שפעטער בלייבען אן דאדטען וועלען זיי אויך מוזען זוכען זייער צוקונפט.

דער טעריטאריאליזם פאדערט זעהר פיעל ענערגיע, גרויסע, אונגעהויער גרויסע מיטעל, און געבען קען ער גאנץ וועניג. דאם אידישע פאלק וועט צום טעריטאריאליזם אימער האבען זיין פראקטישע טענה: ארימער טיפעל, וואם קענסטו מיר געבען?

און אט אין דעם, וואם דער טעריטאריאליזם פאדערט פון אונז אזעלכע גרויסע אפפער און קען אונז במעט ווי גאר נישט געבען, ליגט דער שוועריפונקט. דר. סירקין אבער האט אין זיין גרויסען גלויבען אין דעם ערפאלג פון טעריטאריאליזם, ווי עס שיינט, פערגעסען, אז עס זיינען נאך פאראן געוג אונגלויביגע, וואם ערווארטען איבערהויפט קיין גליקען פון א טעריטאריע.

* * *

צום שלום וויל איך דר. סירקין פרעגען: וואם פאר א שייכות האט אייגענטליך זיין טעריטאריאליזם מיט דעם פראלעטאריאט און וואם פאר א סמכות הפרשות האט ער מיט דעם כאציאליזם? אויף וועלכע צרות האט מען דא נויטיג דעם פראלעטאריאט מיט דעם סאציאליזם? רעאליזירען דעם טעריטאריאליזם קען דאך דער אידישער פראלעטאריאט ניט. דר. סירקין אליין זאגט דאך, או דער אידישער פראלעטאריאט טויג ניט א קאץ אן עק צו פערבינדען,ער טויג אפילו ניט צו זיין א פראלעטאריער. אט הערט, וואם ער זאגט:

„דער אידישער פראלעטאריער פערמאגט אפילו ניט דאם אייגענטום פון ארבייט, ער איז ניט פראלעטאריזירט; ווי זאל ער פערמעגען דעם אידעאל פון דעם מוט, וועלכען די ארבייט גיט?"

און אויב אזוי, אויב דער אידישער פראלעטאריער פערמאגט אפילו ניט דר. סירקין'ס טעריטאריאליסטישען מוט, און א פערטעל מיליאנד דאלאר, צו בעוואסערען מעסאפאטאמיען, האט דער אידישער פראלעטאריאט דאך גאוויס ניט, און א רעוואלוציע אין טערקיי מאכען גאר די יונג־טערקען, היינט קען ער מיר ניט זאגען, דר. סירקין, וואס פראלעטארעוועט איהר דא און וואם סאציאליסטעווען איהר דא מיט אייער טעריטאריאליזם? אייער סאציאליסטיש־טעריטאריאליסטישער פראלעטאריאט, אויב אזעלכער עקזיסטירט נאך קען דאך האבען צו איך א וויכטיגע טענה: וואם האט איהר אונז, געעהרטער רבי, דר. סירקין, ביז איצט אזוי פיעל געמאכטשעט א קאפ מיט אייער פראלעטאריישען און סאציאליסטישען טעריטאריאליזם, וועגן איהר וווייסט, אז אזעלכער איז גאר במציאות ניטא, און אז נור עטליכע פער'פלפול'טע און פער'פשטל'טע אינטעליגענטען האבען איהם אויסגעטראכט?

נור שרעקט זיך ניט, דר. סירקין. אייער סאציאליסטישער טעריטאריאליסטישער פראלעטאריאט וועט איך ניט טשעפען. ערשטענס, איז אזא פראלעטאריאט גאר ניטא מעהר, און אויב ער איז נאך יא פאראן וואו עס איז, האט איהר איהם אזוי פערפלאנטערט דעם מח, אז ער וויים סתם ניט אויף וואם פאר א וועלט ער געפינט זיך, ער וויים אפילו ניט, דאם ער איז א פראלעטאריאט, וואם פראלעטאריזירט זיך ניט....

יואל ענטין

יעקב גאָרדין

(אלגעמיינע אָבשעצונג)

1.

ם וועט אָ מאָל קומען א צייט, וועו דער טהעאטער, וועלכען גאָרדין האָט אונזער פאָלק געגעבען, וועט ענגוי און ריכטיג אָפּגע־שאַצט און בעשריבען וועריען. איך ווייל האָפּען, אז, צו לאַנג, צו קורץ וועט זיין דאָס לעבען פון אונזער ליטעראַטור און דראַמא, נור א ביאָגראַפיש־קריטישען בוך וועגען גאָרדינען וועט נאָך אונזער ליטעראַטור אין יע־דען פאַל פאָסיען צו געבוירען. דער שריי־בער פון אָא בוך וועט שוין מעגליך האָבען פאַר זיך געדרוקט אָלע גאָרדין׳ס ווערק פון זיין מאַנוסקריפּט און ער וועט אָלזאָ קענען וויסען ענגוי אויף וויפיעל די אקטיאָרען האָבען זיינע ווערטער געענדערט. יענער שרייבער וועט אפשר אויך געפינען צווישען דעם פערשטאָרבע־נעם׳ס פאַפּירען אויסקינפטע וועגען פערשידענע פּיעסען, וועלכע וועלען ערקלערען פאַר וואָם זיי זיינען געשריבען געווארען אזוי און ניט אנדערש און וויפיעל דער שטאָלצער קינסטלער האָט געמוזט אריבערטראָגען, וועו ער האָט זיך בעשלאָסען נאָכצוגעבען דעם געשריי פון די אקטיאָרען און פון דעם המון. ער וועט אפשר אויך האָבען די מעגליכקייט נאָכצוזוכען און אָנווייזען ענגוי אין וועלכע פּיעסען גאָרדין האָט זיך בע־נוצט מיט פרעמדע קוועלען און וועלכע זיינען פאַלשטענדיג זיינע. אָבער איצט אויף דער היי־סער מינוט, ביי דער כמעט פאַלשטענדיגער אב־וועזנהייט פון ביאָגראפישען מאַטעריאל און דארפענדיג דורכאוים זיך פערלאָזען אויפ׳ן זכרון, מוז אן אָבשעצונג פון גאָרדין׳ס ווערק זיין בלויז א פּאַרלויפיגע.

דער וואָם וועט שרייבען א בוך וועגען גאָרדינען און זיין טהעאטער, וועט מוזען אוים־רעכענען אלע זיינע פּיעסען, די אייגענע, די בעארבייטע און די איבערזעצטע. ער וועט מו־זען אָנווייזען אויף די מעלות און די חסרונות פון יעדער פּיעסע בעזונדער. פון פּיעלעם וועט ער עכטציקט ווערען, פּיעלעם וועט ער מוזען וואַרים לויבען; ער וועט זיכער מעהרערע מאָל אויך מוזען רעדען ערביטערט און איראָניש. אין אן אָלגעמיינע אָבשאָצונג אין א מאַנאָטאָ־נען זשורנאָל, איז אָבער אונמעגליך אָבצושטע־לען זיך אויף איינצעלהייטען. אין אזא ארטי־קעל קען מען נור בעטראכטען וואָם גאָרדין האָט בכלל אויפגעטאָן פאר דער אידישער ביה־נע, ווי האָט ער זי געפונען, ווי האָט ער זי איבערגעלאָזען. און רעדנע־דיג וועגען גאָרדין׳ס אלגעמיינעם אויפטהו, רע־דענדיג וועגען דער ריעזען־ארבייט, וואָם ג־ווהנליך וועט מען א געשאפען בעשעפער, דאן, ביי אלע חסרונות און טעות׳ען, ביי אלע איינזייטיגקי־טען און אויבערפלעכליכקייטען, מוז פערשווינ־דען יעדע ערביטערונג, יעדער שאטען פון חוזק. עם בלייבט נור איבער שטויינענדע בעווונדע־רונג, טיעפע דאנקבארקייט און ליעבע. און וויידער וואקסט אויף א שווערע קומער־כוואליע ביים געדאנק, אז גאָרדין איז שוין מהר ניטא.... אז אויף אימער און אייביג האָ־בען מיר איהם פערלאָרען.

2.

אברהם גאָלדפאדען האָט דעם אידישען טהעאטער געגרינדעט. שייקעוויטש, לערנער, הורוויטש, לעטיינער, מאַרקס און אנדערע האָ־בען גאָלדפאדען׳ס כשר׳ען פאָדים דיקער אָבער אומריינער געמאכט. זייערע פּיעסען, מיט בלויז אייניגע אויסנאהמען, צוזאמען מיט די פּאַרשטעלונגען, וועלכע זיי האָבען ערמעגליכט, האָבען פערדינט דעם נאָמען טהעאטער נור אין דעם נאָמען ברייטען, גאנץ ליבעראָלען זין, אין וועלכען עם געהט אויך אריין דער פּורים־שפּיעל און דאָס שפּיעל אויף שטום־לשון, די אָפּערעטקע און די דונער־און־בליץ־טראנעדיע וואָם וועט געשפּיעלט אין דאַרפישען שטאָל, די קאָמעדיאנטקע קאזיאָל־קעם פון׳ס צירק און דאָס שפּיעל פון ליאָלקענע אקטיאָרען. דער בעשאָפער פון דער אידישער ביהנע, איהר אמת׳ער פאָטער איז געווען יעקב גאָרדין.

א פּיעסע וועט געשריבען פאר דער ביהנע, ניט פאר דער פאָליצע. איהר אמת׳ן לעבען לעבט א פּיעסע נור אין טהעאטער. ביז וואנען מען שפּיעלט זי ניט, געהט זי ארום אין עולם התועה. ערשט אויף די „ברעטלאָך" האָט זי איהר אמת׳ען תיקון. דאָך א גוטע פּיעסע פער־שאפט אויך פערגניגען, רופט ארויס דעם צויבער פון לעבעדיגקייט אויף בייס לעזען. אזוי איז עס געווען פון שעקספּירען ביז טשעכאָווען און אזוי

איז פון איבסענען ביז פּשיבישעווסקי'ן. און דאָס איז דער פּראָבע־שטיין פון דער ליטעראַטור פון א פּיעסע.

לייענט אָבער גאָלדפֿאַדען'ס „שולמית" און „שמענדריק", „בר כוכבא" און „די צוויי קוני לעמעלס". דער עולם האָט פון „שולמית" און „בר כוכבא" הנאה געהאַט, ווייל עס זיינען איהם געפֿעלען די ליעדלאַך און די שיהנע זינגערקעס, ווייל די פּאַרשטעלונגען האָבען אין איהם א ריהר געטאָן זיין אַלטען ירושלים־נעפּיהל. ער האָט געקוואָלען פון „שמענדריק" און פון די „קוני לע־מעלס" פונקט ווי ער קוועלט אין א באַלאַגאַן, ווען א ניגער קוליעט זיך איבער, אָדער ווען מען קאָהרט איבער דעם טיש, אויף וועלכען ער שלאָפט. דערדען וועגען גאָלדפֿאַדען'ס פּיעסען אין פֿערבינדונג מיט ליטעראַטור, מיט טיפּען און פֿסיכאָלאָגיע איז ווילד, אונזיניג.

ביי אַלע זיינע חסרונות און ביי זיין גאַנ־צער בעשרענקטקייט, האָט אָבער גאָלדפֿאַדען געהאַט א שטאַרקען אידישען גפֿעיהל און א סימפּאַטישע אבזיכט, וועלכע האָבען זיינע פּיע־סען בעשפּריינקלט מיט א נאַיוון חן. גאָלד־פֿאַדען'ס נאַכפּאָלגער, וועלכע האָבען מיסטעמס געשריבען אין אמעריקא, האָבען איבערגענומען אַלע זיינע פעהלערן, אָבער ניט איינע פון זיינע מעלות, און צו די אַלטע פעהלערן זיינען נאָך צוגעקומען כּפּעציפּיש אמעריקאַנישע, פעהלע־רען איבערגענומען פון דעם בויערי־טהעאַטער, וואָס איז פאר די ערשטע איממיגראַנטען גע־וען די גאנצע אמעריקאַנער ביהנען־קונסט.

אין הורוויץ'ס און לעטיינער'ס „אָפּערען" איז געווען ניט מעהר ליטעראַטור ווי אין גאָלד־פֿאַדען'ס. אויף אין זיי איז די הויפּט־צוציהונג געווען די ליעדלאַך, די טענץ און דער גראָבער הומאָר פון ווילדע איבערטרייבונגען און קוליע־נעס און פאַלענעס. גאָלדפֿאַדען'ס „אָפּעראָס" זיינען אָבער געווען אידישלאַך, אָבער הורוויץ'ס און לעטיינער'ס זיינען געווען איינפאַכע פעל־שונגען. דאָס זיינען געווען רומענישע אָדער פראַנצויזישע „קאַראַוואַנעס", אָפּגעלאָקירט פון אויבען מיט'ן גאָלד פון א פּורים־קוליעטש.

אום צו פערזיכערען זייער ערפֿאָלג, האָט מען זיי בעפּוצט מיט דער הויף־ענטוויקלטער אמעריקאַנער עפּפעקטען־מאַכעריי. רייכע ארכי־טעקטור, עלעקטרישע לאָמפּען, אייזענבאַהנען, א זווערינעץ. אַלרליי בהמות און חיות האָ־בע גהויערט אויף דער ביהנע: עזלען און עזע־לעך, לייבען און פערד און צו „מכירת יוסף" פלעגט מען צוגרייטען „הונדערט לעבעדיגע שאָף".

אין די ניט־היסטאָרישע פּיעסען, איז עס געווען א „דראמא", האָט אין איהר געדונערט און געבליצט, האָבען געשאָסען רעוואָלווערען און געבלאָנקט מעסערס און שפּיזען, און די אָרימע נערוון פון די צוקוקער האָבען געפלא־טערט און געציטערט ווי אַן ערשט געכאפּטע פלאָטקע אין נעץ. די „דראמא" איז געווען ג־בויט אויף דער לעצטער נייעס פון טאָג, פונקט ווי די „דראמען" פון סטאָר און מיינער'ס טהע־אטערע זיינען געווען א ווידערהאָלונג פון די סיבות פון דעם לעצט אנטלאָפענעם באַנדיט פון דער וועסט, לויט אַלע צייטונגען האָבען זיי בעשריבען. האָט גאָט אַנגעשיקט עפּעס א פּורענויות אויף אידען אָדער אויף דער ווילט בכלל, אָדער געבראכט א ישועה, אזוי האָט עס הורוויץ „דורכ'ן נאכט" איבערגעלייגט אין א „טהעאַטערשטיק".

דאָס לעבען אין אמעריקא האָט יענע טהע־אטער־שרייבער אַנגעבאָטען א רייכען פעלד, אָבער זיי האָבען אויף איהם אויפגעקליבען נור דעם הומאָר פון די סיבות וואָס טרעפען זיך מיט'ן „גרינעם" אין אמעריקא, אָדער פון דעם בייז־וואונדער פון דעם היימישען אידען, ווען צו איהם פאָהרט אראָפּ אן אמעריקאַנער איד. דאָס זיינען געווען „קאָמעדיעס" אָן אין זיי, ווי אין אַלע אנדערע „קאָמעדיעס", איז ווייערער דער הומאָר געווען גראָב, ווילד־פערנאַנדערגע־בלאָזען און געמאַטערט.

צווישען די וויכטיגסטע, די ערפֿאָלגרייך־סטע פּיעסען אין די ניו יאָרקער טהעאַטערע איידער גאָרדין איז אהער אַנגעקומען זיינען גע־וען הורוויץ'ס „טיסא עסלאר", געבויט אויף דער בעריהמטער אידישער אונגאַרישער נייעס־סענסאציע, וואָס האָט זיך פערלאָפען אין יענע צייטען, און זיין „פּוליישער אינגעל", אין וועל־כער א איד דעקט אויף זיין כלה'ס שלייער און דערזעהט, אז זי איז גאָר זיין גע'נט'ע ווייב, א שלאָק א מיידעל טאַנצט איבער'ן פּאָד־לאָגע מיט א בעזעם צוגעטשעפּעט צו איהר קלייד און די אַקטיאָרען פיהרען פראַנק און פרוי לאַנגע געשפּרעכען מיט'ן עולם; לעטיינער'ס „יוסף מיט זיינע ברידער" מיט די „הונדערט לעבעדיגע שאָף", מאַרקס'ס „חיים אין אמעריי־קא" מיט א העלד, וואָס שרייט „שמע ישראל", ווען ער דערזעהט א ניגער און וויעדער לעטיינער'ס „פערבלאָנדזשעטע נשמה", אין וועלכער א רב כאפט צו דעם טיש מיט אַלע געגרייטע מאכלים פון זיין אמעריקאַנער גאסט אזוי שנעל ווי ער דערהערט, אז ער האָט קיין מיליאָנען ניט געבראכט, און א קליינשטעדטעלדינער חזן לייגט איבער אן אמע־ריקאַנער גאַסען־אינגעל'ס ליעדעל אין א „ונתנה תוקף" און דער אמעריקאַנער גאַסען־אינגעל זעצט אויס א חסרון אויף'ן חזן'ס „אין קוצין בן קוצין, קצוצי לקצוץ" אז אין איהם זיינען דאָ ציפּיעל קעץ.

דאָס איז געווען דער אידישער טהעאַטער פאר גאָרדינען. אויף דיזען ווילדען מדבר האָט גאָרדין אויפֿגעשטעלט זיין קונסט־פאַלעץ, מיט פּיעלע גאַלערעען און זאַלען, געדיכט אָנגע־

שטעלט מיט טיפען און כאראקטערע. א זעהר־ רייכע גאלערעע מיט אידישע סוחרים און מיט־ טעל־קלאס־מענשען, א קלענערע אבער צארטערע גאלערעע מיט אידישע אינטעליגענטען, א מיט בלומען־טאפצירטער זאל מיט ריהרענדע און טראגישע פרויען־געשטאלטען, א פאלעש מיט אידישע בעלי מלאכות און ארבייטער, א שוהלכען מיט אידישע רעליגיאנס־פארשטעהער און אויך א קליין ווינקעל מיט קריסטליכע פיגורען. גאַרדין האט די אידישע ביהנע געבראכט נאהענט צום לעבען, די כוושטען אפגערונדעוועט, געמאכט זיי נאטירליך און סקלאדנע, דורכגעווארבט זיי מיט פערימלעך פסיכאלאגיע, מיט קרעפטיגע סיטואציאנען און צוזאמענשטויסע, פערהעלט מיט א געזונטען, זעהר אפט געצאמטען הומאר און דורכגעבראדען אין ב׳ישיז פון פארטגעשרי־ טענע, מענשענלעבענדע לעהרען און מארלע פראגען. און אן אומעטיגליך מונטערער בליק אויף אלגעמיינעם און אידישען לעבען האט איבער דעם גאנצען קונסט־לאבירינט געשוועבט און דעם בעזוכער דעם וועג בעלויכען.

איצט, נאך גאַרדין׳ס טוידט, בלייבט דעם אידישען פאלק איבער א ירושה פון גאַרדין׳ס איניגע אין יעדען הינזיכט גוטע פיעסען, פון א פאר צעהנדליג זיינע אנדערע פיעסען מיט א לי־ טעראריש־ען וועדטה און פון מעהרערע אנדערע זיינע פיעסען, אין וועלכע עם בראזשען ארום לי־ טעראריש־ע פייערלעך; פון פילע פון די בעסערע איראפאישע פיעסען, וועלכע גאַרדין האט בע־ ארבייט, אדער איבערזעצט, אדער אויסגעטרא־ טען פאר זיי א וועג; פון פיעלע נישט־קשה׳דיגע פיעסען פון די איינגערע דראמאטרוגען, וועלכע האבען זיך אויף גאַרדין׳ס פיעסען ערצויגען, נאכגעמאכט איהם, אויף איהם קוקענדיג בעגיים־ טערט גע־ווארען און געקראגען בטחון; און פון א צוגאנג אויף א ריינער, עדעלער אידישער ביה־ נע, אין וועלכער פיינע ליטעראטור וועט זיין האַרמאניש פערבונדען מיט א צארטען, בעגיים־ טערטען שפיעלען.

ביז גאַרדינען זיינען ביי אידען קיין אקטיא־ רען ניט געווען, נור קלאונען, טענצער, שפרינ־ גער, זינגער, קליידלאך־הייבערינס, זעמש און מעשענע פאנצער־טרעגער. די גרעסטע „שטערן" האבען זיך גערישען אויפ׳ן בויך, געשפאלטען די לופט, געשטורעמט מיט קיילעכדיג רעדעם אויף א צו׳הרג׳עטען דייטש, ארויסגעווייזען פיזישע גבורה.

היינט האבען מיר א פאר געניאלע, א הוי־ פען ערשטע קלאסנע און אן אנצאהל גאנץ ער־ טרעגליכע אקטיארען און אקטריסעס, וועלכע קענען לעבעדיג און דעליקאט פארשטעלען מענ־ שען און אין די טויטע נולמות פון ווערטער אריינ־ בלאזען דעם צוויבערליכען שם המפורש, וואס בעקלייידט זיי מיט׳ן שיין פון אמת׳ע מענשען. מיר האבען אקטיארען, וועלכע פערשטעהען זיך זאגאר אויף גאנץ עדעלע, קוים קאנטינע נשמה־ קנייטשטעלעך. און זיי אלע האבען זיך אויף גאַרדין׳ס פיעסען ערצויגען.

דאס וואס מאלייער איז געווען פאר דער פראנצויזישער ביהנע און נאך א סך מעהר, איז גאַרדין געווען פאר דער אידישער ביהנע. מאלייער האט בעשאפען טיפען און געשילדערט לעבענס־סצענעס, ער האט זיך אבער ניט געקענט בעפרייען פון דעם פאיאצקען הומאר, וואס האט פאר איהם געהערשט, און האט ניט געוואוסט ווי אפצוהובלעווען זיינע געבארגטע אומגלומ־ פערטע סוזשעטען. גאַרדין איז פון די אידישע חוזק־מאכערייז ווייט אוועק, אויפ׳ן ארט פון אונ־ זיין האט ער געזונטען מענשען־פערשטאנד אוועקגעשטעלט. נאך מעהר, דאס וואס אסט־ ראווסקי איז געווען פאר דער רוסישער ביהנע און נאך מעהר ווי דאס איז גאַרדין געווען פאר דער אידישער ביהנע. צו אסטראווסקי׳ס אלט־מא־ דישע, אבער געזונטע קופצעס האט גאַרדין צו־ גענעבען דעם נייעם קרענקלכען, בענקענדען מא־ דערנעם מענשען, צו זיינע שטארקע טעמפע־ראנטען און ווילדע אויסבריכע האט ער צוגע־ געבען בילדער פון שטילען אינערליכען לעבען. ער האט צוגעגעבען א קאליארעל פון הויפט־ מאן׳ס זאנפטען אומעט, א הויך פון איבסען׳ס טראַציגע פראגען, א שימער פון דער פערצווויי־ פעלטער זוכעניש פון די מאדערנים־טען.

דאס אלץ האט ביי גאַרדינען אוועקגענומען זיינע בעסטע יאהרען. שווער און שטיינערדיג איז געווען זיין וועג, אבער נור זעלטען האט ער פון איהם אבזיכטליך אבגעטראטען און מיים־ טענס איבער דער שולד פון אנדערע.

אם בעקוועמסטען איז צוצוטהיילען גאר־ דין׳ס שאפען אין 3 פעריאדען: 1) יאהרען פון לעהרע און באדען אויסטרעטונג. דאס זיי־ נען אונגעפעהר די יאהרען צווישען 1891 און 1898. 2) יאהרען פון בליהונג און טריאומף, אונגעפעהר פון 1898 ביז 1904. 3) יאהרען פון אפבליהונג און אפשוואכונג, אונגעפעהר פון 1906 ביז... ביז די טוידטליכע קראנקהייט האט נעמאכט א סוף צו גאַרדין׳ס ווייטערע ליטערא־ רישע פלענער.

3.

גאַרדין איז צוגעטראטען צו דער אידישער ביהנע אלס א פרעמדער, ער איז צו איהר צוגעטראטען אזוי ווי א גוטער קריסט, וואס בעזעצט זיך אין א אידישער גאס, אום מיט זיינע אידישע שכנים גוטס צו טאן, אום זיי צו לערנען. ער האט דעם עכטען אידען וועניג געקענט. אין זיין קינדהייט האט ער א אידישע ערציהונג געקראגען, שפעטער האט ער זי אבער פערגעסען און איז שטארק רוסלפיציירט געווארען. בחור־ווייז האט ער אין זיך געהאט א ניצוץ פון א משכיל. דאן האט ער,

ווי אלע משכילים, געהאט א האס געגען פאנא־
טיקער, דעם פרומען אידען בעטראכט אלס 60
פראצענט צבוע'אק און שווינדלער, געווען אסי־
מילאטאריש ענייגט צו לעוואנדא'ס סטיל, גע־
האלטען פון מלאכה און פערהאסט דעם האנ־
דעל מיט'ן גוי, געפאדערט פון די עלטערן
פרייהייט פאר די קינדער, געגלויבט אין דער
פערעדלענדער קראפט פון בילדונג און דעם
געביל־דעטען אוועקגעשטעלט אלס גליקליכען
קאנטראסט צום אונווייסענדען. דאס אלץ אוב־
געפעהר האט ער געדענקט פון זיינע השכלה־
יאהרען. פון זיינע שפעטערדיגע יאהרען האט
ער געקענט דעם גרויס־שטאטיגען, סוחרישען,
זיד־רוסישען אידען, דעם אידען, וואס מישט
זיך פיעל מיט'ן רוס און נעהמט איבער זיינע
כארעקטער־שטריכען און זיינע זיטען. ער
האט אויך א דאנק זיינע נארדנע נייגונ־
גען און זיין „ביבליעסקאיע בראסטטוואָ", גע־
פיהלט א סימפאטהיע צום פראסטען פאלקס־
מענשען.

דיזער גאָרדין האט עס בעשאפען „סי־
ביריע", יענע לאנגווויליגע, סימפאטישע און
שטארק רוססיפיצירטע פיעסע מיט דעם פרו־
מען, אבער צבוע'צקען און שייאקיש־מערדערי־
שען פראצענטניק און בעל־נקמה טעראטטוען,
מיט דעם ניט רעליגיזעזען, דערפאר סימפאטי־
שען און גוט־הערציגען ראובן קאהאן, מיט טא־
ראטטען'ס פריהציייטיג דערשטיקטער טאכטער
און ראובן קאהאן'ס פרעהליכעם הויז, אין וועל־
כען אידען און רוסען מישען זיך פריי, מיט טא־
ראטטע'ס חניפות'דיג פאלשען בעל־יועץ פון איין
זייט, און דעם עדעלען, פרעהליכען און נאאי־
וועז אלטען לעהרער און דעם עהרליכען משרת
פון דער אנדער זייט.

און די לעהרע איז געווען אויבען־אויף:
אידען, זייט עהרליך, טאלעראנט איינער צום
צווייטען, בילדעט זיך, זייט אידעאליסטיש און
ניט אייערע קינדער פרייהייט.

גאָרדין האט געוואלט לערנען זיין פובלי־
קום און די אקטיאָרען. אבער לערנענדיג זיי,
האט ער געמוזט פיעל פערליערן פון זיין פרי־
הערדיגען „איך". אויף דער אידישער ביהנע
איז דאמאלס געווען א חוק ולא יעבור, אז אין
א פיעסע מוזען זיין קופליעטען. ער האט עס,
דערצעהלט גאָרדין אין זיינע עראינערונגען (גע־
דרוקט אין מיניקעס „אידישע ביהנע"), ניט
געוואלט, אבער ער האט נאכגענעבען דעם פער־
לאנג פון די אקטיאָרען. אנשטאט די קופליע־
טען האט ער אויך געבראכט א קרבן — מוזיק.
כמעט אין אלע זיינע פיעסען האט גאָרדין אינ־
סטרומענטאלע מוזיק אדער מאלאראיסישעס ge־
זאנג. דאס איז, לויט מיין מיינונג, ניט בלויז
דערפאר ווייל גאָרדין איז געווען אזא לעבהא־
בער פון מוזיק און אזא מאלאראם אין הארצען,
נור אויך צו פערשטאפען די האלז פונ'ם אידי־
שען טהעאטער־אפגאט, וואס האט געשריען:
„קופליעטען!"

שטהענדיג נאהענט צו די אקטיאָרען, האט
זיך גאָרדין פון אנפאנג אן געגומען רעכענען
מיט זייערע פעהיגקייטען און צום טהייל זיך צו־
צופאסען צו זיי. שרייבענדיג האט ער אימער
געהאט אין זינען אדלער'ס גרויסע מעלאדרא־
מאטישע קראפט און זיין געוואלטיגע ליעבע צו
באמבאסטיק, אדער מרס. ליפצין'ס פייערדיגע
שטורעמדיגקייט, אדער קעמלער'ס הייסען טעמ־
פעראמענט, אדער מאד. קאליש'ס עלעגאנטע
גראציע. און כמעט פון אנפאנג ביז צום לעצט
האט גאָרדין אוועקגעליגט זיינע גרעסטע כחות
אויף א פאר הויפט־ראלען און האט נאכלעסיג
אנגעציכענט די אייניגע קלעינערע ראלין.

די קאמפאמיסען אין „סיבירע" זיינען
געווען וועניג. זאגאר אויך דעם קאמפראמיס
פון א „פרעהליכע ענדע", וואס איז דאן געווען
א געזעץ אויף דער אידישער ביהנע, איז גאָרדין
ניט איינגעגאנגען. „סיבירע" איז דורכגעפא־
לען, אבער גאָרדין האט דורך דער פיעסע זיך
א ביסעל מעהר בעקאנט מיט זיין עולם, מיט די
אקטיאָרען און ער האט אנגעהויבען בעסער בע־
גרייפען זיינע אייניגע כחות.

גאָרדין'ס צווייטע פיעסע איז געווען דער
„אידישער קעניג ליער", א פיעסע, וואס ווערט
קיינמאל ניט אלט. דאס ווייזט ווי לעבענס־
טריי און מענשליך די הויפט־טהעמא פון דער
פיעסע איז און ווי זי האט צוגעטראפען צום אי־
דישען האַרצען. דיזע מענשליכקייט און אי־
דישקייט האבען די פיעסע גראטעווועט פון אונ־
טערגאנג, ניט קוקענדיג אויף די פיעלע קאמ־
פראמיסען אין איהר, ווי דער איבערטריבענער
הומאָר, די אוננאטירליכע „פרעהליכע ענדע" און
די בעשטראפונג פון די רשעים און די בעלוינונג
פון די צדיקים.

אין דער באמבאסטיק פון דוד'ל משה'לעם,
ווי אין „רעספעקט פאר'ן אידישען קעניג ליער!
שענקט א נדבה דעם אידישען קעניג ליער!"
האט זיך אדלער צושפרייט זיינע פליגלען,
אבער אין דעם אלטען טאטענס צרות און אין
דער אונדאנקבארקייט פון זיינע קינדער, האָ־
בען א כך אידען און אידענעס פון אלטען דור
געפונען אן אויסדרוק פאר זייערע אייגענע
יסורים, פאר זייערע אייגענע אנגענקליבענע בי־
טערקייט נעגען זייערע קינדער. זעהר ווענig
אידען פון'ם אלטען דור זיינען דעם 13טען יוני
נאכגענאנגען נאך גאָרדין'ס מיטה. דאס איז
דערפאר, וואס ער האט אזוי ווענig „קעניג
ליער'ס" געשריבען.

מיט דוד'ל משה'לעם האט גאָרדין נעמאכט
דעם ערשטען פערזוך אבצוזוכען בייס אידישען
פאלק דעם גוט־בעקאנטען אסטראווסקישען
„סאמאדור"־טיפ, יענעם שטאלצען, איינגעביל־
דעטען, אין זיך אליין גענארטען, הערשענד־בע־

פּעה׳ענדען, אי קלוגען, אי נאַרישען, אי גרויסען, אי קלייניכיטען מענשען, יענע רייכע רוסישע „באַהאַטיר" נאַטור. דער פערזוך איז איהם נע־לונגען און א גרויסאַרטיגע גרופּע מענשען פון דעם סאָרט האָט גאָרדין פון דאמאָלס אָן געשאַ־פען. דורך א לייכטער אָפּווייכונג פון דעם קע־ניגליכען דוד׳ל משה׳לעם, איז גאָרדינען געלונ־גען צו שאַפען א גרויסע רייהע פון געזונטע, פּראַכטע, פול־בלוטיגע ערד־מענשען. אָפּטריים־לענדיג פון שמאי׳ן זיין לאַקעיסקע נאַטור און אויפהויבענדיג איהם צו מעהר מענשליכ־קייט, איז גאָרדין׳ען געלונגען צו שאַפען א גאַנצע גאַלערעע פון געזונטע, עהרליכע, אָבער איינפאַכע פאָלקס־מענשען, וואָס די שטילע טראַגיק פון זייער נאַטור און לעבען ציהט טרע־רען פון די אויגען, וועקט ליעבע און ריהרט אויף דעם גאַנצען.

צו יענער לעהר־פעריאָדע גאַהערט א „שטיל־געבאָרענע" פּיעסע פון אידיש־אמעריקא־נישען לעבען „דער מאָרד אין מעדיסאָן עוועניו", אין וועלכער גאָרדין האָט שארף קרי־טיקירט דעם זיך „אמעריקאַניזירענדען" קלייני־שטעדטעלדיגען אידען, די פאַר גרויס תענוג און „פרייהייט" צוואוילדעטע קליינשטעדטעלדיגע אידישע טאַכטער און דעם אידיש־אמעריקאני־שען בלאָפער.

גאָרדין׳ס בעקאַנטשאַפט מיט אמעריקא איז אָבער דאָן געווען אָן אויבערפלעכיכע. ער איז אויף אמעריקא שוין געווען אָנגעשטויסען פון פריהער, אזוי ווי אלע אָנקומענדע רוסישע אינטעליגענטען. די פיעסע האָט אלזאָ געהאַט מעהר א פובליציסטישען איידער א ליטעראַרי־שען וועדטה און זי איז באלד דורכגעפאלען. א פיעל ערנסטערער פערזוך צו מאָהלען דעם לע־בען פון דעם איינגעוואַנדערטען אידען איז שוין געווען „דער רוסישער איד אין אמעריקא", וואָס איז פערפאַסט געוואָרען מיט א פאַר יאָהר שפעטער. דאָ האָבען מיר וויעדער ראובן קא־האַן׳ס געשטאַלט, נור שוין אויפ׳ן אמעריקאַנעם באָדען, זיין טראַגעדיע איז שוין אָבער פיעל טיעפער, ווייל זי איז א טראַגעדיע פון אומ־שטענדען, פון צוזאַמענשטויס מיט מענשען און ניט פון עפעס א העננענדען שיקזאל, פון עפעס א פערוואַלגערטען אומגליק ווי אין „סיבירייע", ווייל זי איז א טראַגעדיע פון אן איבערגעפּלאַנ־טען, פון דער היים אָפּגעריסענעם מענשען. דאָ האָט זיך שוין גאָרדין גענויער צוגעקוקט צום לעבען פון אנדערע אידישע אימיגראַנטען אין אמעריקא, צום אינטעליגענט, וואָס וועדט דאָ אזוי אָפט ענטמוטהיגט, אָפּגעשוואַכט און פער־ווירט און צום פראַסטען משרת אָדער קאַראַבע־ניק, וואָס וועדט דאָ אויסגעמענשעלט.

דורך כמעט אָט דער גאַנצער פעריאָדע איז גאָרדין געווען צוזאַמענגעוואַקסען מיט אַדלער׳ן אזוי ווי יענער צווילינג פון סיאם. סאלאמאן גרינשטיין פון „רוסישען אידען" האָט וויטער געהאַלפען ארויסברענגען אַדלער׳ס שרייענדע, מעלאָדראַמאַטישע, פאר גרויסע, קאָנטיגע שמערצען געשאַפענע קראפט, זיין ליעבע צו באַמבאַסטיק, זיין פעהיגקייט שהען ארויסצו־ברענגען א שטיקעל שהענע רהעטאָריקע. דער „גרויסער סאָציאַליסט", וואָס איז שפעטער אומ־געוואַנדעלט געוואָרען אין די „צווויי וועלטען", געהערט אויך צו יענער פעריאָדע. די אידישע ארבייטער בעוועגונג אין רוסלאַנד האָט גאָרדין ניט געקענט. ליטעראַריש איז די „צווויי וועלטען" א מיאוס׳ער דורכפאל, אָבער אַדלער׳ס מעלאָדרא־מאטישע קראפט האָט זי געהאָלפען ארויסברע־נגען. זיין קראפט אָבער האָט אַדלער ארויסגע־צייגט אם שטארקסטען אין דער איבערזעצטער אָדער בעארבייטער „שלמה חכם", אין „אידי־שען גלח", אין „פרינץ פון שמרון" (ריגאָלעטאָ) און „מאיר יאָזעפאָוויטש".

צו יענער פעריאָדע גאַהערען אויך „ריי־זעלע", פון וועלכער זעלינ איציק דער קלעזמער איז דער אָנפאַנג פון א רייהע טראַגי־קאָמישע נאַטורען. אין זעלינ איציק האָט אַדלער ארויס־געצייגט די אנדער זייט פון זיין גרויסען טא־לאַנט, די כאַראַקטער־קאָמישע. די וויטערע ראָלייען פון דעם סאָרט האָבען שפעטער ארויס־געבראכט בלאַנק׳ן, טאַרנבערג׳ן, קאַצמאַנען און האָבען פערעלט מאָגולעסקא׳ן און מאַנכעם מאָל אויך בערנשטיינען.

אין מנשה׳ן פון דעם „אידישען גלח" האָט גאָרדין געמאכט א בעדייטענדען שריט פאָר־וועהרטס צו בעשאַפען דעם טיפ פון דעם אידי־שען פאָלקס־מענשען, דעם אידישען בעל־מלאכה, דעם פראַסטען, עהרליכען און איינפא־כען זוהן פון זיין פאָלק. דיזע טיפען האָבען אונז נענעבען איינעם פון אונזערע פיינסטע אקטיאָרען — מאַשקאָוויטש׳ן.

צו דיזער גרופּע געהערט אויך „די ליט־ווישע ברידער לוריע", אין וועלכע גאָרדין האָט אלם דראַמאַטורג צום ערשטען מאָל דערזעהן די שהענקייט פון דעם רבנישען לעבען. דאָס איז נעווען די ערשטע מדרגה, דורך וועלכער גאָרדין האָט זיך אָנגעהויבען ארויפהויבען איבער זיין פרעמדקייט צום אינערליכען, עכט אידישען לע־בען, אבוואהל אין נאַנצען האָט ער זיך פון איהר קיינמאָל ניט בעפרייט. קעמפּפענדיג מיט דער „היסטאָרישער אפּערא", האָט אויך גאָרדין דאן געמאכט דעם ערשטען שריט אויפ׳ן פאָעטישען נעביט אין זיין פיעסע „מחמד".

אָבער העבער פון אלע פיעסען פון יענער פעריאָדע (אייניגע פון וועלכע זיינען דאָ ניט דערמאָנט געוואָרען) אין ליטעראַרישען און אי־בערהויפט אין פסיכאָלאָגישען זין, איז געווען „דער וויילדער מענש". געווען, אָבער ניט איצט. די פיעסע איז מיט דער צייט שטארק פערדאָר־בען געוואָרען און דער אָפּגעדרוקטער ביכעל

איז געגומען פון סופֿליאָר׳ס טעקסט. די פּיעסע איז געווען שטאַרק מיט איהרע עלעמענטאַרע געפיהלען, זי איז געווען אַן ערנסטער שטודיום פון דער ניט־דערוואַקסענער, פּראַידיאָטיזיר־טער נאַטור און פון דער געשלעכטליכער ליעבע פון דעם גייסטיג־געשטערטען מענשען. זי איז געווען א גרויזאַמע אויספֿאָרשונג פון די אידי־שע זיטטען אין די גרעסערע שטעדט, צוויישען דער אידישער מיטעל־קלאַסע. ברייטער ווי אי־דערשוואו זיינען דאָ געמאָהלען געוואָרען פער־שיעדענע מענשען. די פּיעסע האָט אויך צו־ערשט אַרויסגעבראַכט די זאָרגלאָזע, הפקר׳דיגע גרויס־שטאָדטישע נאַטור אין דער געשטאַלט פון סאָלאָוויטשיק, וועלכע ערשיינט אין פער־ענדערטע פאַרמען אויך אין ווייטערע פּיעסען.

שוין אין יענער פעריאָדע האָט גאָרדין מיט זיינער א פּיעסע וועגען אידישע פּיערמאַכערס פֿאַסאָפּעיטע אַרויסצורופען געגען זיך דעם האַס און די רדיפות פון די פּאַרשטעהער פון דער רע־אקציאָנערער אידישער פּרעסע.

דער סך הכל פון דיזער פרוכטבאַרער לעהר־פעריאָדע איז: א גרויסע רייהע מאַדעלען פאַר שפּעטערדיגע טיפּען. דער אויבען־אָן פון דער **רייהע געהערט דער** איינגעגלויבטער, קעניגלי־כער, בריייטער, קאָמאַנדירענדער נאַטור, דער־נאָך קומט די טראַגי־קאָמישע נאַטור, דערנאָך דער פּראָפעסטער, געזונטער און עהרליכער פאָלקס־מענש. דערנאָך דער גרויס־שטאָדטיגער זאָרג־לאָזער פּוסט און פאַסטניק, ליגנער און הפקר־יונג. עס הויבט זיך אויך אָן אויסבריהען דער טיפּ פונ׳ם אידישען תלמיד־חכם. דיזע גא־לעריע איז אָבער זעהר אָרים אין פרויען־נא־טורען.

אין דיזער פעריאָדע פיהלט זיך א פרעמר־קייט, ריכטיגער בלויז אן אויסערליכע בעקאַנט־שאפט מיט׳ן אידישען לעבען, בעזאַנדערס מיט׳ן איצטיגען לעבען. דער בליק אויפ׳ן אידען איז פון אויבען־אראָפּ, בייז און פּעסימיסטיש.

א סך מעלאָדראַמאַטישע קראפט, פיעלע שטירמישע צוזאַמענשטויסע, שטאַרקע סיטו־אציאָנען, זיכערע, צואוואַרפענע לעבענס־שטרי־כען, רהעטאָריקע, באַמבאַסטיק, אפט שטאַרק איבערטריבענער הומאָר און אן אָנפּאָנג פון פּסי־כאָלאָגישע פערטיעפטקייט.

פיעלע קאָמפּראָמיסען, א נאַהענטע צופּא־סונג צו די הויפּט־אקטיאָרען, אָבער צו יעדער צייט א הויכער מאַראַלישער טאָן. די לעהרע פון אלע פּיעסען, וועלכע איז ארויסגעזאָגט גע־ווארען גאָר ניט פערשטעלט, איז געווען וואַהר־הייטליכקייט, עהרליכקייט, אויפּקלערונג און ליע־בע און פרייהייט, ערדישער גליק און זעלבסט־שטענדיגקייט פאַר דער איינצעלנער פערזאָן.

(שלום פאַלגט.)

יואל סלאָנים

* * *

איך האָב געוואַלט בעזינגען
דעם פריהלינג מיט זיין גלאַנץ,
געוואַלט די מענשען ברענגען
פון מאי א בלומענקראַנץ...

איך בין אין וואַלד אַנטלאָפען
צווישען דופט און פראַכט,
דעם פריהלינג ווי בעזינגען
האָב איך נור דאָרט געטראַכט...

געטראַכט און פיעל געזונגען
נור יעדער, יעדער שיר
פלעגט אָנפאָנגען פון פריהלינג
און ענדיגען מיט דיר...

ס. ק. שנעעפאל

קריטישע נאָטיצען

(„שטילע געזאַנגען" פון דוד איינהאָרן. פערלאַג „די וועלט", ווילנא.)

יר זיינען געווען צו א אידיש לעד, וועלכע איז אָנגעזאפט מיט גאל און מיט יאוש, — דוד איינהאָרן האָט אין דער אידישער לירק אריינגעפלאָכטען א נייעם מאָטיוו.

ניט ער וויינט און ניט ער לאַכט, ניט ער האסט און ניט ער ליעבט — ער בענקט אין איז פערליעבט אין זיין בענקשאפט.

און ניט קיין בענקשאפט נאָך עטוואָס פערלאָרענעם, נאָך עטוואָס וואָס האָט געזאָלט מקוים ווערען און איז ניט פערווירקליכט געווארען, נאָך וועלכער עס קומט דער יאוש, דער פּעסימיזם, איז איינהאָרן'ס בענקשאפט. ניין. עס איז א געזונדע, אזוי צו זאָגען, א פרוכטבארע בענקשאפט פון א פער'חלומ'טען בין־השמשות, וועלכער פילט אָן די נשמה מיט א שטילער אבענד־מוזיק... עס בענקט דאָס הארץ נאָך עטוואָס אונבעוואוסטעם, אונבעשטימטעם... דו ווייסט אליין ניט נאָך וואָס דו גאַרסט... האלבע־געפיהלע אין האלבע־שטימונגען און שאָטענס... און די שאָטענס פון דעם ניט־טאָג־ניט־נאכט וואַרפען אויף דיר ארויף זייער כשוף־מאנטל, און א תפלה, א שטילע און א רוהיגע, דאכט זיך, הערסטו ערגעץ־וואו קלינגט אָפּ... און עס בעט רוהיגט דיין הארץ און עס ווערט לייכט אויף דער נשמה...

און דיזע ראָמאנטישע און שטימונגס־פאָלע בין־השמשות בענקשאפט איז דער גרונד־מאָטיוו פון איינהאָרן'ס לירים.

* * *

איינהאָרן'ס ראָמאנטיזם איז אָבער דערצו נאָך אן עכט אידישער, אָדער ריכטיגער, אן עכט־אידיש־ליטוויישער. עס איז, שיינט מיר, דאָס ערשטע ליעד, וואָס ווערט געזונגען אין דער ליטא מיט אזוי פיעל הארציקייט צו איהר, צו דער מרה־שחורה'דיגער און פער־חושך'טער ליטא. עס איז דאָס ערשטע ליעד, וועלכע דריקט אויס די פערבאָרגענע שעהנקייט, די טיעף־ריהרענדע פּאָעזיע, וועלכע דאָס טרוקע־נע ווי א לולב, אויפ'ן ערשטען בליק, ליטא, ענטהאלט אין זיך. עס איז ניט קיין ליעד פון א שטיף־קינד, וועלכער בעדויערט אָדער האָסט זיין שטיף־מוטער; עס איז א ליעד פון א קינד, וואָס זעהט אין דער מוטער'ס פערווויינטע און פערזאָרגטע אויגען זייער אמת'ן חן.

און מיט צארטקייט פון א געליעבטער בעזונגט איינהאָרן זיין ליטא.

עס האָט מיך געפאַנגען דער אומעט וואָס שוועבט אויף די דונקלע פעלדער
און רוהט אויף די איינזאמע בוימעלער וואָס שטעהען צואוואָרפען אויף זיי;
דער בלאָהער פערטרויערטער הימעל וואָס קוקט א פערווויינטער אָרונטער
דורך וויסליכע זיידענע נעבלען, ערפילט מיט א צערטליכען וועה;

די ראָזע און שטילע פארנאַכטען, וואָס שטאַרבען ווי עלענדע קינדער;
די נעכט, וועלכע באָדען זיך שטיל אין א בלאָסען, א קרענקליכען שיין;
די מאָרגענס, וואָס ווענען זיך אויף, ווי א שמייכעל אויף גוסס'ע ליפּען;
די טעג, וואָס ערשיינען פערהילט, ווי זיי וואָלטען זיך שעהמען צו זיין;

די שמאָלינקע טיכלער, וואָס בלאָנדזשען פון אונטער ברוגז'ע וועלבעס;
די לאָנקעס, אויף וועלכע עס שפּראָצען זיך אָרימע בלומעלער שטיל;
די קליינע בעריאָזעווע וועלדלער, אויף ברייטע אונענדליכע שטרעקעס
ווי אויפגיגע ליכטיגע טרוימען אין תהום פון א שוואָרצען געפיהל.

עס האָט מיך פער'כשופ'ט דאָס לאַנד, וואו די זון קוקט ארוים דורך א נעבעל;
דאָס לאַנד, וואו עס קומען קיין שטורעמס, נור ווינטעלעך קיקלען זיך מיעד;
דאָס לאַנד, וועלכעס בענקט אין א טרויער און האָפט אין איהר שטענדיגען צווייפעל;
דאָס לאַנד, וואו עס האָט זיך געווענדט מיין פערבענקטעס, פער'חלום'טעס ליעד.

(„ליטא")

און דאָס אידישע געסעל, דאָס שמאָלע אידישע געסעל, וועלכע, דאכט זיך, איז די מרה־שחורה אליין, די אידישע גאס, וואָס אלע אידישע פאָעטען־מקוננים האָבען שוין לאנג בעקלאָגט און בעוויינט, אט דיזע אידישע געסעל זעהט אוים ביי איינהאָרן גאנץ אנדערש.

דאָס ענגע געסעל האָט פערהילט א זיידען שאָטען, א וואָרעם ווינטעל האָט די הייזלעך פערוויגט. ווי קליינע קינדערלעך, דערשראָקענע, צוזאַמען, א דעכעל ביי א דעכעל, שטעהען זיי געדריקט.

א מילדער גלעבער שיין צעגיסט זיך פון די פענסטער און וועבט זיך היימליך איין אין פארהאנג פון דער נאכט.
פון אלטען קלויסטער קומען אוינזאם־וויטע קלאנגען, וואָס שוועבען אויף דאָס ענגע געסעלע פערטראכט.

ווי שטיל עס איז ארום... עס ציטערען די שטערען.
די שכינה אטעמט אב אין טיפען בלויען רוים.
א שמייכעל שוועבט אויף איהר פערטרויערט בלאסע פנים...
און אויף דער געסעל רוהט א בענקענדיגער טרוים.
(„פון אידישען געסעל“)

דער „גלות“, וועלכער האָט ניט איין טראָפען גאָל און יאוש אריינגעגאסען אין דעם כוס פון דער אידישער לירik, די זיפצען און די בלאסע טרוימען פון דעם קראנקהאפטען אידעאליסטיש־געזאנענעם נאציאנאליסטישען אידעאל, וועלכע האָבען ניט איינעם פון אונזערע דיכטער פערבלענדעט די אויגען ניט צו זעהען און ניט צו פיהלען דעם „מאור שבגולה“, אין דעם פשוט'ען זין פון וואָרט, וואָס איז צוזייעט אין צושפרייט אין אונזער ליטא, זיינען, ווי עס ווייזט אוים, פרעמד אונזער דיכטער. ער האָט זיך בעפרייט, פילייכט אונבעוואוסט פאר זיך אליין, פון אלעם דעם. עס פערשטעהט זיך, אז מיר קענען עס ניט מעהר ווי בענריסען.

עס זיינען פאראן אין די „שטילע געזאנגען“ אייניגע ליעבע'ס מעלאָדיען. אָבער אויך אין דיזע ליעדער, וועלכע זיינען עכט אידישלימטווייש, שטעקט מעהר בענקשאפט נאך ליעבע, אידער לוסט און ליידענשאפט גופא. עס איז א צנועה'דיגע, א פרומע ליעבע, וואָלט איך געזאָגט, פון א שעהמעוודיגען אידישען בחור'ל וועלכער קען ניט די פרוי. מיר וועלען אונזערע לעזער פערשאפען דעם פערגניגען און וועלען איבערגעבען איינע פון זיינע ליעבעס־ליעדער, וועלכע איז, אגב, זעהר כאראקטעריסטיש פאר איינהאָרן.

איך וויל אז מיין ליעבע זאָל וועלען געשלאָסען
אין ערגעץ אנ'ענגען, א אידישען געסעל,
וואו ס'שטעהען די הייזלעך געדריקט, ווי א סטאָדט
פון שעפסען, וועו ס'שרעקען זיי וועלפישע צייהנער.
אנ'עדות זאָל זיין די לבנה, און קוינער,
חוץ איהר, זאָל ניט קענען פערנעהמען די קושען,
וואָס וועלען זיך טראָגען, וואָס העבער און העבער
צום ליכטיגען הימעל, צום בלויליכען אבגרונד,
וואוהין עס וועט קוקען מיט בליקען פערבענקטע
די, וועלכע כ'וועל שענקען מיין ליעבע.

און וועלען איך וועל געהן מיט מיין ליבסטע שפאַצירען,
זאָל אונז ניט בעגלייטען דער נאבטיגאָל'ס טרעלען.
נור שטיל זאָל זיך טראָגען פון ערגיץ א וויינטען,
א דונקעל בעלויכטענעם נידריגען פענסטער
א שטילער פערטרויערטער אידישער נגון,
וואָס זאָל אין א חלום א וויינטען פערוויגען,
א חלום פון זיסע און צערטליכע שמאַרצען
און טיפען, נאָך נישט קיין בעוואוסטע פערלאָנגען,
וואָס שוועבען ווי עכאָ'ס פון איינזאמע קלאָנגען,
פון וועלכע עס וועבט זיך מיין ליעבע....

און זיין זאָל מיין ליעבסטע א בלאסע, פערקלערטע,
מיט אויגען פער'חלום'טע, אפענע, צארטע,
און בלוי, אזוי ווי אין פריהלינג דער הימעל,
וואָס קוקט דורך א דורכזיכטיג שלייער פון טולען;
מיט שוואַרצע צעוואַרפענע זיידענע לאָקען,
וואָס זאָלען בעזוימען איהר פנים דעם בלאָסען,
וואָס רעדטניט פון טויטאון פון בלומען, וואָס וועלקען,
נור עפעס פון שטילע בעהאלטענע קרעפטען,
וואָס רייסען בעהאלטענערהייט זיך צום לעבען,
אין פעריל פון רוינע קריסטאָלענע טרערען,
וואָס פאָלען און פאלען פון ליעבע.

און זיין, ווייל איך, זאָל זי א טאָכטער פון יענע
געבויגענע, פינסטערע ארימע הייזלער,
וואו ס'לעבט און עס ליידעט די זעל' פון מיין אומה,
וואו ס'רעדען פון שמערצען נור בליקען נור שטומע.
און האָבען זאָל זי אויך אנ'אלטינקע מאַמען
מיט אויגען, וואָס וויינען און קושען און צוזאַמען,
מיט בויניגע הענד, וועלכע האלטען אין קלעפטען,
מיט טרוקענע ליפען, וואָס שפּאַצען נור ברכות.
און ליעב זאָל זי האָבען איהר ארימע מאַמען,
די, וועלכע וועט בענשען מיין ליעבע.

און שטיל אין א קליינינקען קאַמער אין ערגעץ
א קליינעם, געבויגענעם פינסטערען הייזעל
זאָל אונז דערנאָך בענשען א גרויז־גראָהער זיידע,
וואָס וועט אונז דעם חלום פון פאלק איבערגעבען
צו טראָגען איהם וויייטער מיט גלויבען אין לעבען,
און מוטיג געאַרעמט זאָל איך מיט מיין ליעבסטער
אַוועקגעהן צום ליידענדען פאלק און איהם שענקען
די אייביגע היוליגע ליעבע...
(„אידיליע“)

אין דיזען געדיכט זעהען מיר אלע עלעמענטען פון איינהאָרן'ס ראָמאַנטיזם.

* * *

עס איז אייבריג צו זאָגען, אז איינהאָרן איז אן אמת'ער פאָעט פון גאָטעם גנאָדע. אייניהאָרן איז נאָך זעהר יונג און ער פערשפרעכט

צו ווערען איינער פון די בעדייטענדסטע לירייקער אין אונזער ליטעראטור. און, לאמיר אגב זאגען, צווישען די פאל־שע און פלאכע טענער פון אייניגע זאגענאנטע לירייקער, וועלכע גרילצען אין די אויערן מיט זייער אוננאטירליכקייט, אויסגע־מאטערטקייט און ווילדקייט, קלינגט איינהארן׳ס ליעד ווי גן־ערן מוזיק. סימפאטיש און אויפריכ־טיג זיינען כמעט אלע זיינע לידער. און אויב אין איינהארן׳ס ליעד איז נאך ניטא געגוג שטאר־קייט און טעמפעראמענט; אויב איינהארן איז ניט אזוי רייך מיט בילדער, פארבען און שאטי־רונגען, אויב אין איינהארן׳ס „שטילע געזאנ־גען" ווידערהאלען זיך צו אפט מאנכע ווערטער ווי, למשל, „איינזאם", „בענקשאפט", וועלכע געפינט זיך כמעט אין יעדען שיר — איז אין דעם מעהר ווי אלץ טאקע שולדיג זיין ארעמע ליטא און איהר ארעמער לשון.

עס וועט קומען א צייט און איינהארן׳ס „שטילע געזאנגען" וועלען ארייננדרינגען אין די ברייטע שיכטען פון אידישען פאלק. און דאן וועט אהן צווייפעל מקומם ווערען זיין וואונש: —

מיין ליעד וועט אן׳איינזאמע תפלה דיר ווערען,
א בעכער פאר דיינע פערלאזענע טרערען;
מיט איהם וועסטו ווענען דיין טרויעריגען ניגון,
מיט איהם וועלען מאמעס די קינדער פערוויגען!...

דר. ר. חאנין

לעבען און ווייסענשאפט

א מאנאטליכער, אונפארטיאישער, געזעלשאפטליך־ליטעראריש׳ער און פאפולער־ווייסען־שאפטליכער זשורנאל. רעדאגירט פון ש. הורוויץ (א. ליטווין), ווילנא.

(רעפעזיע.)

אם פראגראם פון זשורנאל פער־שפרעכט זעהר פיעל, שוין אפיש צופיעל. נור מיר ווייסען שוין פון אלע ערפאהרונגען, אז צוזאגען איז ניט איבערינם שווער, בפרט נאך אויף דעם זשורנאליסטישען געביעט...

אזא זשורנאל, ווי דער רעדאקטאר פער־שפרעכט אונז, איז אין דער אידישער ליטערא־טור געווים זעהר א נויטיגע זאך. שטעלט זיך פאר א פאפולער־ווייסענשאפטליכער זשורנאל און דערצו נאך א געזעלשאפטליכער און א ליטע־ראריש׳ער! אזעלכער איז נאך אין אונזער ליטעראטור איבערהויפט „ניט דא געווען".

נור דאס וואלט אלין רעכט געווען, וען דער רעדאקטאר וואלט געקענט מקיים זיין כאטש א העלפט פון זיינע הבטחות, וואס ער גיט אונז. פון דעם ערשטען נומער אבער קענען מיר צו אזא איבערצייגונג ניט קומען.

די גאנצע פאפולערע ווייסענשאפט האט זיך אין זשורנאל קאנצענטרירט אין דר. בלומשטיינס ארטיקעל „קאלט און וואהרם". דער ארטיקעל איז בכלל ניט שלעכט געשריבען, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס אין א פאר ערטער זיינען די ערקלערונגען ניט גאנץ ווייסענשאפטליך. מיר קענען אבער דעם שרייבער מוחל זיין די פאאר פעהלער, וואס ער האט געמאכט. דער ארטיקעל אין גאנצען געמומען וועט דאך דעם לעזער געבען א געווייסען בעגריף וועגען דער טהעמא, וועלכע דער שרייבער בעהאנדעלט, און ער וועט וואס־עס־איז פון איהם לערנען. האפענטליך וועט דר. בלומשטיין, וען עס וועט איהם אויסקומען נאך א מאל צו שרייבען וועגען „קאלט און וואהרם", זיין א ביסעל פינקטליכער אין זיינע ווייסענשאפטליכע ערקלערונגען. ער וועט זיך אפיש דערביי דערמאהנען וועגען דער שפעצי־פישער וואהרמע, וועגען דער וואהרמע לייט־פעהיג־קייט פון פערשיעדענע קערפער און וועגען נאך א גאנצע רייהע אנדערע פונקטען, וואס אהן זיי קענען די ערקלערונגען וועגען „קאלט און וואהרם" ניט זיין גענוג קלאר, און זעלבסטפערשטענדליך אויך ניט גענוג ווייסענשאפטליך. עס דארף דערביי בעמערקט ווערען, אז פאפולער זיין הייסט ניט פערבויגען די קונסט פון פאפולאריזירען בע־שטאהט אין דעם, אז די שוואהרסטע פונקטען פון דער ווייסענשאפט זאלען ערקלערט ווערען אין א לייכטע, פערשטענדליכע און דייטליכע שפראך. אלענפאלס וואלטען מיר העכסט צופריעדען

געווען, וועלן אין דעם זשורנאל „לעבען און ווייסענשאפט" וואלטען געווען מעהר אזעלכע אר־טיקלען, ווי פון דר. בלומשטיין. זיי זיינען אבער ניטא.

דער בעלעטריסטישער טהייל פון זשורנאל איז אין אומפאנג א רייכער, אבער נור אין אומפאנג. דער רעדאקטאר ש. הורוויץ האט אויף זיין „עקזאמען" (א מארק־בילד) געוויס געמעגט ארויפלעגען זיין רעדאקטאר־האנד און עס ניט דרוקען. די אידישע ליטעראטור וואלט דערביי לחלוטין גאר ניט פערלאָרען, און דער זשורנאל וואלט דערביי געווינען גאנצע 9 זייטען... ערשטענס איז די מעשה א גאנץ אלטע און, ווי מען זאגט אויף דייטש, א לאנג אבגעדראשענע, צווייטענס איז די פאָרם פון דער ערצעהלונג מעהר רעפאָרט, ווי בעלעטריסטיק.

דער „בלויער מאי" פון ס. גאלדין האט נאך וועניגער רעכט געהאט געדרוקט צו ווערען אין דער אבטהיילונג פון בעלעטריסטיק. עס איז א לאנגווייליגע מעשה מיט א סך פרעטענזיעס און אהן א פונק בעלעטריסטישעס טאלענט.

גי־דע־מאָפּאַסאננס „צווי פריינד" איז שוין איינמאל איבערזעצט געווארען אויף אידיש אין איז געווען אין רוסלאנד גופא געדרוקט.

דאס איינציג גוטע פון דער שהנהנר ליטעראטור, וואס געפינט זיך אין זשורנאל, זיינען די ליעדער. איינס פון דעם טאלענטפולען פאעט ד. איינהארן און דאס צווייטע פון א. קריזאווסקי.

דער פובליציסטישער טהייל פון זשורנאל איז ארים סאי אין אומפאנג, סאי אין אינהאלט. דער ארטיקל פון ק. פרומען, „דאס קינד אין דער פאמיליע" איז אפילו פאר א טענליכע צייטונג א צו שוואכער ארטיקל, שוין אבגערעדט פאר א מאנאטליכען זשורנאל. אגב איז אין דעם ארטיקל כמעט ווי גאר ניט געזאגט געווארען.

דער ארטיקל פון דר. X וועגען „רעפארם אין דער אידישער שפראך" בהאנדלט א גאנץ אלטע טהעמא, איבער וואלכע מען האט ניט נור שוין מעהרערע מאל געשריעבען אין די טענליכע צייטונגען, נור אפילו בראשורען זיינען שוין וועגען דערזעלבער פראגע ארויסגעגעבען געווארען.

דער פלאן, אז מען זאל שרייבען אידיש מיט לאטיניישע בוכשטאבען, מעג זיין א גאנץ שהנער, אבער לחלוטין ניט פראקטיש. ביי אונז אידען זיינען כמעט אלע „גראמאטנע", אלע פערשטהען צו לעזען כאטש אידיש. און דערמיט מאכען מיר אן אויסנאהמע צוויישען אלע נאציאנאלן אין רוסלאנד, וואס האבען אזא גרויסען פראצענט „נעגראמאטנע" ביי זיך. דאס לעזען אידיש אבער האבען מיר כמעט אלע געלערנט אין חדר. מען האט אונז דארטען גלערנט ניט דירעקט אידיש לעזען, נור דאוונען און חומש. פון דעם דאוונען און פון דעם חומש אבער איז אונז מעהר ווי אלץ געבליבען דאס אידיש לעזען. אז מען זאל איינפיהרען די לאטייניש בוכשטאבען פאר דעם חומש און פאר'ן סדור וועט דר. X געווים אלץ אויף ניט פערלאנגען. דעם העברעאישען אלף־בית, אלזא, וועלען די אידישע קינדער אין די חדרים ממילא מוזען לערנען, וואָרום הויפטזאכליך שיקען די עלטערן זייערע קינדער אין חדר צוליעב דעם. און ווען מען זאל איינפיהרען דעם לאטייניששען אלף־בית פאר אידיש, וועט דער פועל־יוצא דערפון זיין, דאס דער גרעסטער טהייל אידישע קינדער, וואס בעקומען זייער הויפטלעהרע נור אין חדר וועלען זיין „נעגראמאטנע" אין אידיש. און עס דארף דערביי בעמערקט ווערען, אז נור דעם רעליגיעזען חדר, ווי שלעכט ער זאל ניט זיין אין זיין איצטיגע פאָרם, האבען מיר צו פערדאנקען, וואס מיר האבען כמעט ניט קיין „נעגראמאטנע" צווישען אידען.

דער אינפאָרמאציאנס־טהייל פון זשורנאל איז דאס בעסטע, וואס איך האב אין איהם געפונען. נור ניט דאס איז דאך דער עיקר אין א זשורנאל, וואס פערשפרעכט צו זיין הויפטזאכליך א פאָפולער־ווייסענשאפטליכער און א געזעלשאפט־ליטעראריישער.

די ערשטע פראבע איז, אלזא, ניט קיין גלונגענע, נור ווי זאגט מען, כל התחלות קשות, יעדער אנפאנג איז שווער. מיר וועלען אבוואָרטען די ווייטערדיגע נומערען, אפשר וועלען זיי אונז ברענגען וואס בעסערעס. מיר ווינשען עס מיט'ן גאנצען הארצען. אונזער אידישע ליטעראטור נויטיגט זיך זעהר שטארק אין אזא זשורנאל ווי דאס „לעבען און ווייסענשאפט". פערשפרעכט אונז צו זיין.

צום שלום נאך איין בעמערקונג. דער רעדאקטאר פון „לעבען און ווייסענשאפט" ווייל איינפיהרען אין זיין זשורנאל א שטיקל אמעריקאנער נייעס. ער האט געעפענט א שפרעך־זאל אין זשורנאל פאר די לעזער. דאס דארף זיין א מין „בינטעל בריעף" אדער „פון פאלק צום פאלק". אויב אין א טענליכע צייטונג איז אזא אבטהיילונג ווינשענסווערטה, וועלן זי וועלט נור גוט געפיהרט, איז דאס אין א מאנאטליכען זשורנאל א גאנץ איבריגע און זינלאזע בעשעפענים. אריבערטראגען דעם אמעריקאנער זשורנאליזם, פון די אמעריקאנער טענליכע צייטונגען, אין א מאנאטליכען זשורנאל, וואס ערשיינט אין רוסלאנד, איז בכלל ניט קיין גראטענע „ערפינדונג", אוך מיר צווייפלען, אויב דיזע „ערפינדונג" וועט געפינען א באדען צווישען דעם אידישען לעזענדען פובליקום אין רוסלאנד, וואס האט דאך א סאלידערן ליטעראריישען גלאנק, ווי דער אמעריקאנער אידישער לעזער. דער גלעזער זשורנאליזם, וואס האט זיך אריבער־גישמוגלט פון אמעריקא אין דער אידישער זשורנאליסטיק פון רוסלאנד, איז נאך אזוי יונג, אז ער האט קיין צייט נאך ניט געהאט צו פער־דארבען דעם געשמאק פון דעם אידישען לעזער.

רעדאקציאנעלע נאטיצען

דעם טויט׳ס קאָסע איז טהעטיג

דער טויט איז געווען זעהר „ביזי" אין אונזערע רייהען אין דער לעצטער צייט. אויף נאָך־דינ׳ס קבר האָט נאָך ניט פּאָספּייעט די ערד האָרט צו ווערען, און שוין א פּאָר ווילט אַוועק אין אַנדער פעדער־פיהרער פון דעם ראדיקאלען לאָגער. מיר רעדען וועגען דעם טויט פון ח. אלעקסאַנדראָוו, ווילכער איז מיט עטליכע טעג צוריק געשטאָרבען אין מאָנטפיאָרע האָוּם נאָך א פּאָאר יאהר פון שטילע שווערע לייִדען.

געווים, דער טויט פון גאָרדין אלם א אידישער נאַציאָנאל־אונגלוק, איז אזא פערלוסט ווי אם מיט איהם קען ניט פערגליכען ווערען קיין אנ דערער. ער האָט זיך אויך אזוי שרעקליך אין אזוי אלגעמיין געפיהלט, אז אפילו אין דעם אָנ־הויב פון די דריטע ווי האָט יעדער אַנדערער טויט אויף זיך כמעט גארניט געלענקט די אויפ־מערקזאמקייט פון פריינדע, גענאָסען און קאָלע־גען פון ערגעץ א שרייבער.

דאָם איז ווהר, אבער ערהאָדע דערפאָר איז עם די פליכט פון די, ווי האָבען געקענט אלעקסאַנדראָוו׳ן און זיין טהעטיגקייט, אויפ־מערקזאם צו מאכען די לעזער פון די ראדיקאלע פּרעסע אויף דעם נייעם פערלוסט, — דאָם הייסט ערהאָדע דערפאָר ווייל אין דיזען אויגענבליק וואלט אלעקסאַנדראָוו׳ס טויט געקענט בלייבען אונבעמערקט.

און אלעקסאַנדראָוו, וואָם זיין וואהרער נאָמען איז ו. מיללער, און ווילכער איז בעקאַנט פאר די לעזער פון בונדיסטישער ליטעראטור אין רוסלאַנד אלם „סאָרעריווועס", איז א פיהלבארער פערלוסט.

ער איז געווען א קלאָרזיכטיגער, פעהיגער, ארבייטזאמער פובליציסט. זיינע ארטיקלען אין דער ווילנא׳ער „פאָלקסצייטונג" האָבען זיך אָפט אויסגעצייכענט דורך זייער אינטערעסאַנטען אינ־האלט ניט וועניגער ווי דורך דעם קלאָרען, אנ־גענעהמען סטיל. ער האָט ניט געהאט קיין צו גרויסע פּרעטענזיעס אויף טאלענט, אבער אויף זיין שטילען, רוהיגען, פראָסטען אופן האָט ער געקענט מאכען א גרויסע ווירקונג אויף זיין לעזער־קרייז.

אויב מיר האָבען ניט קיין טעות איז דאָם פון זיין פעדער ארויס דאָם גרעיכטעלע אויף די ערסטע פיידזש פון דעם ערסטען נומער „בונד" (יאנואר 1904) אונטער דעם קעפּל: „שפּרי־צען־פונקען". אָט זיינען די צוויי ערסטע סטאַנצען:

„איך קען קיין ליעדער זינגען —
איך קען נור פונקען שפּריצען!
ד׳ווייל ניט פאַר׳ן אויער קלינגען —
ד׳ווייל הערצער נור צורייצען!

אז אירלעכם האַרץ מיט כח
זאָל פּאַרווערטם ווייטער שטרעבען,
אז יעדער יונגער מח
געדאַנקען נור זאָל ווערען..."

אבער צי דאָם האָט ער געשריעבען צי ניט, דיזע פערזען כאראקטעריזירען יעדענפאלם די טהעטיגקייט פון אונזער פערשטאַרבענעם חבר. ליעדער האָט ער ניט געזונגען, דאָם איז אמת, אבער פונקען האָט ער געשפּריצט, און הגם זיי זיינען אמאל געפאלען, ווי אונז האָט זיך געדוכט, ניט אזוי שטאַרק צינדענדיג ווי ברענענדיג, זיי־נען זיי אבער אימער געקומען פון אן עהרליכען האמער אויף א מאַרקסיסטישען אמבאָס, שמי־דענדיג די כלי זיין פאר דעם בעפריאונגס־קאמפף פון דעם ארבייטער־קלאָס.

* * *

דער „בונד" און די ס. ל. פּ.

ביי דיזער געלעגענהייט מעג גע־מאכט ווערען די פאלגענדע אל־געמיינע בעמערקונג.

ח. אלעקסאַנדראָוו, ווי דוד פּינסקי און אין די לעצטע עטליכע יאהר לילי־פוט, קאָזאקעוויטש, צביון און פיעלליכט אויך אנדרע בונדיסטען זיינען ניט צופעליג גאנץ אָדער טהיילוויייז געווען מיטארבייטער אין דער ס. ל. פּ. פּרעסע. דער אמת איז — און פאר דעם שרייבער פון דיזע ציילען, אלם איבערציגטען פּרינ־ציפיעלען נעגנער פון דער ס. ל. פּ. טאקטיק, איז דאָם אן אונאנגענעהמער אמת, אבער איז דאָך דער אמת — אז דער „בונד" שטעהט פיעל נעהנ־טער צו דער אלטער פּאַרטיי ווי צו אונזער ס. פּ. — ניט אנערקענענדיג אז די היגע פערהעלטנים דיקטירען אנאנדער האלטונג, זיינען די אמערי־קאנער רעפּרעזענטאנטען פונ׳ם „בונד" געווען כמעט אהן אן אויסנאהמע מיט דער ס. ל. פּ. אין דעם פּרט פון סאציאליסטישע יוניאָנס, פון פאר־טיי־פּרעסע, פון כטייט־אויטאָנאָמיע און זאָגאר אין דעם גראד פון טאלעראנץ, ווילכע א סאציא־ליסטישע פּאַרטיי דארף פראקטיזירען לגבי

איהרע געגנער אין פּרינציפּ און טאקטיק. נעג. א. ש. זאקס איז פּיעלעייכט דער איינציגער בונד־פּובליציסט, וועלכער האָט געמאכט אן אויס־נאהמע פון דער רעגעל אין די לעצטע 7—8 יאהר. אלע אנדערע האָבען סימפּאטיזירט מיט דער ס. ל. פּ., וועהרענד אונז האָבען זיי טאָלע־רירט, פּאר זיך אליין זיך מאכענדיג דעם היתר וואָס זיי זיינען פּרעמדע און דאָרפען זיין נייטראל. די „רוינק ענד פּאיל" פּונ'ם „בונד" זיינען אימער צוגעשטאנען צו אונז ערסטענס, וויל זיי האָבען וועניגער מבחין געווען בין כשר לפּסול און, צווייטענס, וויל אין דעם „ארבייטער רינג", צו וועלכען זיי זיינען צוגעשטאנען, האָבען זיי אין אלע ברענטשעס געפונען א מאיאריטעט פון ס. פּ. סימפּאטיזירער אדער טאקע אקטיוו מעמבערס.

דאָס וועלט דאָ געזאָגט ניט אלס פּאָרוואורף צו אונזערע גוטע פרייַנד פּונ'ם „בונד" — פיעלע פון זיי אמאָליגע און איצטיגע מיטארבייטער פּין דער „צוקונפט" — זאנדערן אום זיך אליין צו ערקלערען דעם גרונד, וואָרום א מאן וויי דער פּאר דער ציַיט פּערשטאָרבענער אלעקסאנדראָוו איז געבליבען די גאנצע ציַיט אין אמעריקא בייַ דער ס. ל. פּ. און איהר פּרעסע און אזוי וויַיט פון אונז.

* * *

אונזערע שרייבער אויף אונזער פּרעסע

אבער אלעקסאנדראָוו'ס טויט און זיין שייכות מיט דער ס. ל. פּ. האָבען אין זיך נאָך אנאנדער מוסר השכל.

צו בליַיבען קאָנספּעקווענט און געטריי צו דער פּאָרטיי, מיט וועלכער ער האָט סימפּאטיזירט, האָט גענ. אלעקסאנדראָוו געמוזט אפּפּערן דאָס וואָס אימיצער אפּפּערט, בליַיבענדיג בייַ אן אָרעמען נאהענטען קרוב אויף ברויט מיט וואסער פּאר שוועָרע ארבייט, בעת עס איז דאָ א מעגליכקייט זיך צו רייבען ארום, אמת א וויַיטערען, אבער דערפּאר א פּיעל רייכערן פּערוואנדטען. דאָ אבער איז דער טראגיזם פון דעם אידישען פּראָפּעסיאָנאלען שרייבער אין אמעריקא, וועלכען דער אויבערשטער, אדער דער שלים־מזל, האָט געבענשט, אדער פערשאלטען מיט אזעלכע זאכען וויַי קאָנספּעקווענץ און פּרינציפּען און איבערציַיגונגען.

וואָס זאָל א סאציאליסטישער פּראָפּעסיאָנעלער — דאָ רעדט מען ניט וועגען אזעלכע וואָס האָבען אנאנדער פּרנסה חוץ שרייבערי, אלזא א פּראָפּעסיאָנעלער — שרייבער טאָן? פּאר דעם שטערנגען בונדיסט, און אנדערע בונדיסטען זיינען כמעט ניטאָ, איז חוץ דעם ס. ל. פּ. „ארבייטער" און דער ס. פּ. „אידישער ארבייטער וועלט", וועלכע קענען מאטעריעל זייערע שרייבער וועניג אדער גארניט געבען, נור פּאראן איינציגער „פּאָרווערטס". דאָרטען קענען אבער, ביין בעסטען וויל, ניט אלע סאציאליסטישע שרייבער געפינען א דאך איבער'ן קאָפּ און א בים מיט א זוף פּאר'ן מאָגען. וואָס־זשע טהוט מען? מען וואָלט געקענט האָבען א גרויסע וועבענטליכע סאציאליסטישע צייטונג אין אידיש אין ניו יאָרק גופא — פּעהלט אבער דערצו די אחדות און די ארגאניזירטקייט אין דער בעוועגונג. איז דער רעזולטאט, אז מען בליַיבט דאָ א ריגאָריסט־בונדיסט, פּאר וועלכען אפילו די „וואהרהייט" איז טרייף, און דאָס בליַיבענדיג, בליַיבט מען אויף אן אביון און דורך דעם וועָרט מען קראנק, און דורך דעם געהט מען פּאר דער צייט אין דר'ערד אריין, אדער א־ניט פּערקניַיטשט מען ערגעזשוואו א הארעלע דעם פּרינציפּ און מען שטעלט זיך ארבייטען ביי דעם העררן סאפּירשטיין, אדער דעם העררן קאמייקא, וואו די פּאליטישע רויטקייט געהט אָב אין די רויטקייט פון דעם טאָפּ לינזען, און וועָן מען זאָגט הלעטני מן האדם האדם הזה, פּערקויפט מען די בכורה מיט די היימישע רויטקייט איהרע, ווי אמאָל דער פּעטער עשו.

* * *

די אידישע ארב.־וועלט פון שיקאגא

מיר האָבען דאָ דערמאָנט די שיקאגאָ'ער „אידישע ארבייטער־וועלט". דיזע צייטונג האָט דערלעבט צו פּייערן איהר ערסטען געבורטסטאג. מיר קענען איהר פון גאנצען הארצען וווינשען פּיעלע, פּיעלע יומים־טובים אזעלכע, וויל איהר עקזיסטענץ איז אין דעם העכסטען גראד וויכטיג ניט נור פּאר שיקאגא, זאנדערן אויך פּאר די אידישע בעוועגונג אין דעם גאנצען לאנד.

דאָס איז ניט בלויז א פּריַיוילעגיעט נראטולאציאנס־פּראָזע און דאָס וועָרט אפילו ניט געזאָגט דערפּאר, וויל עס פּעהלט די דאָזיגע גרויסע וועבענטליכע צייטונג, פון וועלכע עס איז נור וואָס גערעדט געוואָרען. דעם אָרט פון אזעלכע קען די צייטונג ניט פּערנעהמען מחמת זי וואָלט דערצו דאָרפען ערשיינען אין ניו יאָרק, דעם גרעסטען אידישען צענטער אין דער וועלט, מיט א לעזער־קרייז פון א פּיערטעל־מיליאָן, וועלכען די היגע פּיער טעגליכע צייטונגען האָבען צוויי־שען זיך.

דער שיקאגאָ'ער פּאָרטיי־אָרגאן איז אייַנפּאך א נויטוועניגקייט צוליעב די גוטע ארבייט וואָס ער טהוט און דאָרף זיין אויף לאנגע יאָהר אויב ניט פון אונזערטוועגען, יעדענפאלס פּאר די ארבייטער־בעוועגונג, וועלכער ער דיענט אזוי עהרליך און געטריי.

און מיר וועלען ניט פּערהעלען, וואָס וועט זיכער ביי פיעלע פון אונזערע לעזער דאָ זיין אין די געדאנקען.

די „אידישע ארבייטער וועלט" איז ניט מעהר, און דאָס איז אמת, אזוי אויסגעשפּראָכען און אגרעסיוו אין איהר קריטיק געגען געוויסע ריכטונגען אין דער בעוועגונג און אין דער פּרע־

סע ווי זי איז געווען פריהער. געווים, דאָס מערקט זיך, אָן עס איז זאָגאר פיעלַייכט מעג־ליך אז זי האָט צוזאַמען מיט די אָבגעשאָרענע קעמפֿער־לאָקאַרן פערלאָרן אויך איהר מאַכט, אָדער א טהייל דערפון, ווי פאַרצייטען שמשון הגבור.

אָבער אויב א קאַמפֿף, ווי די יונגע צייטונג האָט איהם פריהער אָנגעפיהרט, איז איבערהויפּט ניצלִיך אָן נויטיג, דאָן איז ער זעהר א שוועריע זאַך ווען ער קומט פאָר אין א צייטונג וואָס גע־פינט זיך 900 מיל פון דעם אָרט, וואו די אָנ־געגריפענע אינסטיטוציאָנען זיינען אָן וואקסען. רעאָרגאַניזירען די בעוועגונג איז אָן אויפגאבע פאר ניו יאָרק, אָן נור א גרינדליכע רעאָרגאַניזא־ציאָן קען האָבען ערגעץ א ווירקונג.

די שיקאַגאָ'ער „ארבייטער־וועלט" קען אָן דאַרף זיין עהרליך צו זיך אלַיין אָן צו דער בעוועגונג. זי קען אָן דאַרף אַרויסזאָגען אָפען איהר עהרליכע מיינונג, אבער איהר הויפּט־אויפ־גאבע איז די אויפקלערונג אָן אויסבילדונג פון די אידישע ארבייטער־מאסען. דיזע ערפילט זי אָן דאָס אלַיין איז גענוג אום אז מען זאָל קענען איהר ווינשען גליק אָן לאַנגע יאהר.

* * *

גאַרדין'ס געגנער נאָך זיין טויט

אָן רעדענדיג וועגען ריגאָריזמום אין עניני פרינציפּ מוז מען זאָ־גען, אז, ווי די געשיכטע פון די לעצטע עטליכע וואָכען האָט בעוויעזען, איז אזא ריגאָריזמום שוין ניט מעהר קיין מאַנאָפּאָל פון סאָציאַליסטען. עס שטעלט זיך ארויס, אז דער אויבענדערמאַנטער הערר סאָפירשטיין, דער בעל־הבית פון דעם היגען אידישען מארגענזשורנאַל, איז א מענש מיט שטרענגע פרינציפּען אָן באָמבענפעסטע איבער־צייגונגען, וואָס דאָס ווערט אָנגערופען: וואָן דער אויבערשטער וויל שיסט א בעזים.

ערפאָהרען האָט דאָס אן אונגלויביגע וועלט אויף דעם פאָלגענדען אופן.

וואָן גאַרדין'ס טויט איז געווארען אָן אב־סאָלוטע געווים־הייט, האָבען זיינע נעהענטערע פריינד זיך ארגאַניזירט אלס א גרופּע ארויסצו־געבען זיינע דראמען, אנפאַנגענדיג מיט 10 פון די בעסטע אום פון זיי צו מאַכען א פּראַכט־אויסגאבע, וועלכע זאָל קאָסטען 3 דאָלאַר פּאר צווויי בענדער.

צו יענער צייט האָט די די קאָנסערוואַטיוע אידישע פּרעסע ארויסגעווייזען ניט וועניגער איי־טערעם אין גאַרדין'ס קראַנקהייט ווי די ראדיקא־לע. ביי הערן סאָפירשטיין האָט גאַרדין זאָגאר שוין גע־גוסס'ט וואָן ער איז נאָך געווען אים שטאַנד זיך צו אונטערהאַלטען מיט בעזוכער און זאָגאר אויסצוהערען און צוצושטימען דעם פלאַן וועגען די דאָזיגע פּראַכט־אויסגאבע.

ביי גאַרדין'ס פּריינד האָט זיך דערפאר אָנ־געהויבען צו לעגען אויפ'ן שכל, אז די געפעהר־ליכע קראַנקהייט פון דעם בעריהמטען דראַמא־טורג האָט פיעלַייכט וויייך געמאַכט די הערצער פון זיינע געגנער; אז ביי אידען איז, נאָך אלע מעשיות, פיעלַייכט אויך מעגליך דער סאָרט שטאָלץ אין א גרויסען שרייבער, צי מען איז איינפערשטאַנען מיט זיינע אידעען צי ניט, וועל־כען גאָניז נארוועגען, צום ביישפּיעל, האָט ארויס־געוויזען אין דעם פאַל פון איבסען אין דער צייט פון זיין לעצטער קראַנקהייט.

וועז דער טאָגעבלאַט און דער מאָרגענ־זשורנאַל האָבען דעם פּראַסְפּעקטום, וועלכען מען האָט זיי אַריינגעשיקט אין דיזעלביגע צייט, וואָס ער איז געשיקט געוואָרען צום „פּאָרווערטס" און צו דער „וואָרהייט", זיך ענטזאגט צו דרוקען, האָבען מיר געגלויבט אז דאָס איז געווען איינפאַך א פּראָגע פון געבען גאַרדינען אן אומזיסטען אַדווערטייזמענט. שטעלט זיך אָבער ארויס אז וועגען געלד וואָלט דאָ קיין אָבהאלט ניט געווען, אז געגען דעם דרוקען פונ'ם פּראָספּעקטום האָט זיך ספּעציעל ביי הערן סאָפירשטיין געשטעלט אין זיין גאַנצע מאיעסטעטישע שטערנגקייט דער פּרינציפּ, אז געשטערט האָט יענע נאָבעלע, עהרליכע איבערצייגונג, וועלכע פּעראַכטעט דאָלאַרס און סענטס און לאָזט זיך ניט קויפען אפילו פאר מיליאָנען. לאָז דער קענעדער „אר־לער", לאָז דער סט. לואיז'ער „פּאָרשטעהער", לאָז דער פּעטערבורגער „פּריינד", לאָזען אנדערע פערגעסען אן אלץ און נור געדענקען, אז דער שטאָלץ פון דעם אידישען פאָלק און זיין ביהנע איז אין טרויער, מיר, הייסט עס, מיר חברה קאַפּיטאַליסטען (קטנים) אנשי טהרת המשפּחה, ווילען פון קיין זאך ניט ווייסען, מיר האָבען אונ־זערע „איבערצייגונגען".

און אזוי ביטער איז גראָד איצט אויפ'ן האַרצען, אז אלע הערען דאָס און קיינער לאָכט ניט.

* * *

לאָרד ראָטשילד און זיין אידישקייט

פון דעסטוועגען מוז מען זאָ־גען, אז „איבערצייגונגען" האָבען ביי אידען ניט נור די קלייגע, די קאַפּיטאַליסטען, נור אויך די גרויסע, די גאַנץ גרויסע. אט קומט פון לאָנדאָן די נאַכריכט, אז דער לאָרד ראָטשילד, דער איינציגער לאָרד מיט וועלכען דער גאָט, וואָס פערלאָזט אונז ניט, האָט אונז געבענשט, איז געווען דער פּראָזיצע־דער ביי א מיטינג צו פּראָטעסטירען גגגען דעם בודזשעט פון דעם ענגלישען פינאַנצמיניסטער. מיט אנדערע וועלטער הייסט דאָס, אז אונזער אידישער לאָרד איז אזא שטערנג פּרינציפּיעלער געגנער פון וואָס ער רופט „קאַלעקטיוויזמום און סאָציאַליזמום", אז ער שטעלט זיך „אן די שפּיצע" פון די רעגיערונגס־געגנער אין איהר סאָציאַלער געזעצגעבונג.

מען וואָלט, נאטירליך, געגלויבט, אז אין צייטען וועו דער אנטי־סעמיטיזמוס איז אומעטום מעהר אָדער וועניגער א פאקטאָר אינ׳ם עפענטליכען לעבען, וואָלט א איד געמעגט נ י ט שפּיעלען ערכטע פּיעדעל ביי א קאָנצערט, וואו די רייכע און זעהר רייכע פּראָטעסטירען געגען הילפע פאר די אָרעמע און זעהר אָרעמע; מען וואָלט ערוואַרטעט, אז א מאן ווי ראָטהשילד, וואָס זיינע אידישע עשירות שטעכט אוים יעדען בריטישען אָרעמען קריסט די אויגען, וועט אי־ בערלאָזען דיזע געגערלסטוואָ פאר אנדערע זעק־ מיט־רעגדלעך אויף צוויי פים און וועט האבען די בעשיידענהייט צו שטעהן אין א ווינקעלע ביי אזא געלעגענהייט; מען וואָלט געקלערט, אז ווי אנגליזירט און אסימילירט און לאָרדירט א איד אין ענגלאנד זאָל ניט זיין, דארף ער ניט פערגעסען, אז ניט פאר איהם פאסט זיך צו שטעלען געגען א רעגירונג, וואָס פלאנעווט אויסצוהעלפען דעם ארבייטסלאָזען און דעם אין צרות אלט־געוואָרענעם ארבייטער.

האָט ער אבער, צום אונגליק, א פרינציפ און א פולען „סייף" מיט איבערציגונגען, וועלכע לאָזען ניט צו, אז ער זאָל צולייעב אידישקייט, אידישע נאציאָנאלע אינטערעסען, אידישע לוי־ דען פון דעם מאָדערנעם אנטיסעמיטיזמוס און אנדערע אזעלכע זאכען, איבערלאָזען די פיהרער־ שאפט פון דעם אויפגערעגטען קאפיטאל פאר גוים.

און ער, ווי זיינע קליינע חברים צווישען די כהנים פון די גילדערנע קאלב, רעדען פון אידישע סאציאליסטען אלס געפעהרליך פאר׳ן יודענטהום פונקט ווי די אידישע פּאָליטישענס און זייער פּרעסע פלעגען אונטערשטיצען טעמעני און דעם רעד־לאיט־דיסטריקט, און אין די זעלביגע צייט לייארעמען געגען גראדינ׳ס חטאים אין דעם פּרט פון טהרת המשפּחה.

פּראָטעסטאַנטען געגען דעם אויבער־תליון

און אין דער צייט וואָס דער גרויסער רייכער איד פּראָטעס־ טירט געגען די רעגירונג אין דעם פּרט פון עזר דלים, האָט ער גאָר ניט צו זאָגען געגען דיזעלביגע רעגירונג, וועלכע קלייבט זיך מקבל פּנים צו זיין מיט גרויס פּאראד דעם רוסישען צאר. דאָגעגען פּראָטעס־ טירט גראד די ארבייטער־פּארטיי, וועלכע טייטשט אוים, אז אזא מאן, וועלכער האָט א בלוט־פלעק אויף יעדען טהייל פון זיין הערמעלין־ מאנטעל, און מעהר אידישע בלוט אויף זיין געווויסען ווי אלע צוררי היהודים פון אלע צייטען, חוץ אין דער צייט פונ׳ם חרבן, זאָל עמפּפאנגען וועהרען פון א „פּרייהייטס־ליעבענדע" רעגירונג.

דאָ, דאכט זיך, וואָלט געווען א געלעגענהייט פאר א „ליבעראלען" אידישען לאָרד צו בעווייזען זיין אידישקייט און זיין מאכט! מיט א ביסעלע געפיהל פאר די אפּפער פון קישינעוו, אדעס, ביאליסטאָק, סיעדליץ און אנדערע שלאכטפעל־ דער, וואָלט ער געקענט אין דעם „האוז אוו לאָרדס", פון וועלכען ער איז א מיטגליעד, ארונ־ טערדונערן אזא תוכחה אויף דעם קאָפּ פון דעם מאן, וועלכער האָט פעטערליך בעהאנדעלט די גראָמילעס פון ביאליסטאָק און זייערע חברים, אז די גאנצע ציוויליזירטע וועלט זאָל דערפון אב־ הילכען. אבער דארטען צו פּראָטעסטירען איז ניט קיין עסק.

וואָלט אונזער אידישע קאָנסערוואָטיוע פּרעסע ווירקליך געהאט א חשד פון א פּרינציפ און א פונק אמת׳ע ליעבע צום פערפאָלגטען אידישען פּאָלק, וואָס האָט ניט א גאנצען גליעד אין זיין קערפער, דאן וואָלטען זיי דאָס ארויס־ געווייזען כאָטש טאקע אין דעם פאל פון לאָרד ראָטהשילד׳ס האלטונג צום רוסישען קיסר. אבער וואָס איז דאָ צו רעדען!

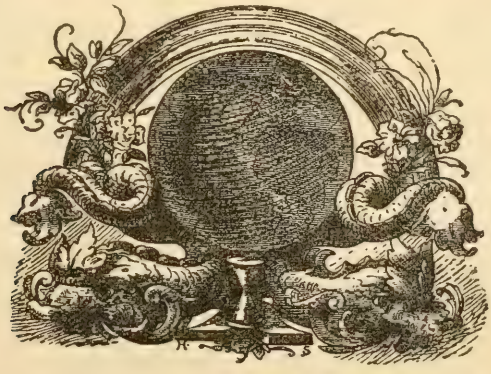

די צוקונפט

No. 8. **AUGUST, 1909.** **Vol. XIV.**

צביון

דער בלאק־באַנקראָט אין דייטשלאנד און דער „האַנזאַבונד"

נדליך איז דאָס לאַנג־ערוואַרטע־טע דאָך געקומען. דער בלאָק צווישען די ליבעראַלען און די קאָנסערוואַטיוון איז זיך פונ־אַנדערגעפאַלען און ער וועט שוין אַזוי גיך צוריק ניט צו־נויפגעקלעבט ווערען. די פּאָ־ליטיק פון דעם רייכסקאַנצלער ביליוו, וועלכע ער האָט מיט אזעלכע גרויסע אנשטרענגונגען גע־פיהרט די לעצטע פּאָר יאהר דורך די קאָנזער־וואַטיוו־ליבעראַלע פּעראיניגונג, איז אין גאַנ־צען באנקראָט. און באנקראָטירט האָט דיזע ביליוו'שע אוואַנטוריסטישע פּאָליטיק, ווי מען האָט עס אויך ערווארטעט, אין דעם וויכטיגסטען פונקט פון דער דייטשער פּאַרלאַמענטאַרישער־טהעטיגקייט — אין דער פינאַנץ־דעפּאַרם.

די פינאַנץ־דעפּאַרם איז פאר די לעצטע עטליכע יאָהר די ברענענדסטע פראגע אין דעם דייטשען רייכסטאג. פון דעם גרויסען גלעד־שטראָם פינף מיליארד פראנק, וואָס איז אריינ־געפלאָסען אין די דייטשע מלוכה אוצרות אלם קריעגס־קאָנטריבוציע פון פראנקרייך, איז שוין לאַנג, לאַנג קיין זכר ניט געבליבען. די דייטשע ארמעע און די פלאָטע, וואָס האָלט כסדר אין איין ריעזיגען וואקסען, האָט פערשלונגען ניט נור די פראנצויזישע פינף מיליארד פראנק, נור אויך שהנע עטליכע מיליארד דייטשע פאָלקס־גלעדער. און דאָס איז אלץ נאָך געווען וועניג. געווהנליכע הכנסות האָבען ניט דעקען די געווהנליכע הוצאות און מען האָט געמוזט כסדר מאכען הלוואות, ביז דער מלוכה־חוב איז אויסגעוואקסען צו דער ריעזיגער סומע פון פינף מיליארד מארק!

ווייטער אזוי גההן איז אונמעגליך גע־ווארן. פון דער פערגרעסערונג פון דער ארמעע און פלאָטע האָט די דייטשע רעגיערונג אפילו ניט בדעה זיך אבצוזאגען. אין געגנטהייל, דער בודזשעט פון קריעגס־מיניסטעריום און פון דער מארינע ווערט פון יעדען יאהר אונגעהויער גרע־סער און ווען כסדר האלטען אין וואקסען אויך אין דער צוקונפט. פון פערקלענערן די הוצאה קען אלזא קיין רייד ניט זיין. דער אייניציגער וועג זיך צו העלפען קען נור זיין די פערגרעסע־רונג פון דער הכנסה, און דאָ קומט די פראגע: פון וועלכע קוועלען קען מען פערגרעסערן די הכנסה?

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז די גאנצע צייט וואָס די מלוכה־הוצאות האָבען געהאלטען אין איין וואקסען, איז די דייטשע רעגיערונג ניט געזעסען מיט צונויפגעלייגטע הענד און האָט ניט אויסגעלאזען קיין מיטעל ווי צו דעקען די דעפי־ציטען. די פינאַנץ־דעפּאַרם איז כסדר געשטא־נען אויף דער טאגעס־אָרדנונג און נייע שטייערן זיינען ארויפגעלעגט געוואָרען אויף די פלייצעס פון פאָלק אהן אן אויפהער. אלע מעגליכע שטייערן, א חוץ אזעלכע וואָס זאלען צופיעל בעריהרען די קעשענע פון די יונקער און די גרויס־בורזשואזיע, זיינען שוין אין דייטשלאנד

לאנג איינגעפיהרט געוואָרען. עס איז שוין ניטאָ איין געגנשטאנד, איין געברויכסמיטעל אין לאנד, וואָס זאָל ניט זיין בעלאסטעט מיט שטייער. דער טארוף אויף אריבערגעבראכטע פראָדוקטען פון אויסלאנד, הויפטזעכליך אויף לעבענסמיטעל, איז אזוי הויך, אז מען קען אפילו שוין מעהר ניט דענקען איהם העכער צו מאכען. עס איז גענוג צו זאָגען, אז דורך דעם הויכען טארוף אויף אריינגעפיהרטע בהמות, איז דער פרייז פון פלייש אין דייטשלאנד געשטיגען ביז צו 20—25 סענט א פונט און נאָך העכער. וואורשט קאָסט 50 סענט א פונט און העכער. אין דעמזעלבען פערהעלטנים געפינען זיך אונגעפעהר די פרייזען אויך פון אנדערע פראָדוקטען.

ביי אזא מין יקרות, איז ניט איבריגם לייכט אויסצוגעפינען א מיטעל ווי איינצופיהרען נייע שטייער, וועלכע זאָלען זיין גענוג אייגטרעגליך און זאָלען ניט ארויסרופען א צו גרויסען שטורם אין לאנד. ביי דער הויכער ענטוויקלונג פון פאָליטישען און געזעלשאפטליכען לעבען אין לאנד, מוז די רעגיערונג, ווי רעאקציאָנער און קאָנזערוואטיוו זי זאָל ניט זיין, אין א זעהר גרויסער מאָס זיך רעכענען מיט דער עפענטליכער מיינונג. אין א לאנד, וואו דאָס גאנצע פאָלק, מיט זעהר קליינע אויסנאהמען, איז ערצויגען געוואָרען צו אינטערעסירען זיך מיט דעם פאָליטישען און עקאָנאָמישען לעבען און איז אויך גאנץ גוט אינפאָרמירט וועגען יעדער קליניגקייט, וואָס עס קומט פאָר אין די פארלאמענטארישע און רעגיערונגס־קרייזען, — אין אזא לאנד איז זעהר שווער פאר דער רעגיערונג צו שפיעלען אין בעהעלטעניש. דער שפיעל כוזי געהען מיט אפענע קארטען, און, וועז עס פאנגט זיך אן פערהאנדלען וועגען נייע שטייער, קען מען קיינעם ניט אבנארען, וועד עס וועט דאָ האבען צו צאָהלען די מזומנים. און געוועהנליך צאָהלט אימער דאָס אָרימע פאָלק, דער גרעסטער טהייל פון אלע שטייערן פאלט אויף זיינע פליישצעס. און וועראנדיג דערשטיקט אונטער דער שווערער לאסט, וואָס מען האָט אויף איהם אנגעפאקט, איז דאָס פאָלק שוין אזוי אויף גענוג פערביטערט געגען דער רעגיערונג, אז זי זאָל זעהר פאָרזיכטיג זיין מיט נייע שטייערן.

עס איז גענוג צו בעטראכטען די פאָלגענדע טאבעלע פון דירעקטע שטייער (אינקאָם טעקס) און אינדירעקטע, אז מען זאָל זיך קענען מאכען א בילד, ווי די לאסטען פון שטייער זיינען פערטהיילט אונטער דעם דייטשען פאָלק, און וועד דער הויפטצאָהלער איז.

ביי א הכנסה	בעלאסטונג דורך	
	אינדירעקטע שטייער	דירעקטע שטייער
	אין פראָצענטען פון דער הכנסה	
פון אונטער 800 מארק	4,4 ביז 6,5	1,2
פון 800 ביז 1200	4,4 ביז 6,3	1,8
פון 1200 ביז 2000	3,6 ביז 5,1	3,8
פון 2000 ביז 4000	2,2 ביז 3,2	4,8
פון 4000 ביז 6000	1,3 ביז 1,9	6,8
פון 10,000	1,0 ביז 1,5	8,5
פון 30,000	1,0 ביז 1,5	9,0
פון 50,000	1,0 ביז 1,5	11,0
פון 100,000	1	11,5
פון 200,000	1	12,0

מיר זעהען אלזאָ, אז אן ארבייטער, וואָס פערדיענט פון 800 ביז 12 הונדערט מארק א יאהר (פון 2 ביז 3 הונדערט דאָלאָר) צאָהלט פון 3,6 ביז 6,3 פראָצענט פון זיין דיזער קאָרגער הכנסה אינדירעקטע שטייער און פון 1,2 ביז 3,8 פראָצענט דירעקטע שטייער. פון דער אנדערער זייט אָבער זעהען מיר ווי וועניג שטייער עס צאָהלען די רייכע אין פערהעלטנים מיט דעם ארבייטער. א פאבריקאַנט, א באנקיער אדער א לאנדווירטה, וואָס „פערדיענט" פון הונדערט־טויזענד ביז צוויי־הונדערט־טויזענד מארק יעהרליך, אלזאָ הונדערט אדער צוויי הונדערט מאָל אזוי פיעל, ווי אן ארבייטער, צאָהלט אינדירעקט שטייער נור 1 פראָצענט פון זיין הכנסה, ד. ה., מיט אן ערך 4 ביז 6 מאָל וועניגער, ווי דער ארבייטער און נור דירעקטע שטייער צאָהלט ער מעהר פון איהם. אין גאנצען גענומען אָבער, וועז מען זאָל צוערבענען די פערטייערונג פון לעבענסמיטעל דורך דעם צאָהל־טארוף אויף אויסלענדישע פראָדוקטען, וועט אויסקומען, אז דער ארבייטער צאָהלט אינדירעקטע שטייער מעהר ווי 12 פראָצענט פון זיין הכנסה און מיט דירעקטע שטייער האָט ער צו צאָהלען א קימאָלן פון 14 ביז 15 פראָצענט, בעת דער קאפיטאליסט צאָהלט אין גאנצען נור פון 12 ביז 13 פראָצענט פון זיין הכנסה.

אין דיזען צושטאנד האָט זיך געפונען די שטייער־בעלאסטונג אין דייטשלאנד, איידער מען איז נאָך צוגעטרעטען צו דער איצטיגער פינאנץ־רעפארם. און וועז אן ארבייטער, וואָס פערדיענט ביז 1000 מארק יעהרליך דארף שוין

איצט צאָהלען אן ערך 150 מארק שטייער. קען מען שוין, דאָכט זיך, מעהר פון אים ניט נעהמען. מען האָט אלזא געדארפט רעכענען, אזא א נייע פינאנץ־רעפאָרם קען זיך אויסדרי־קען נור אין דירעקטע שטייער, הויפטזעכליך פון די גרויס־קאפיטאליסטען און די גרויסע ערד־בעזיצער. אבער דאָס וואָלט געווען צו נאאיוו צו טראכטען.

קענענדיג דעם רעאקציאנערען גייסט פון דער דייטשער רעגיערונג און די מאכט־פער־העלטניסע אין לאנד, וואו די אמת'ע הערשער זיינען נאך פאָרלויפיג די קאנזערוואטיוון יונ־קער, וועלכע זיינען בעזאָנדערס זעהר פרינצי־פיעל, וועו עס קומט נור צו דער קעשענע, האָט קיינער ניט געקענט דענקן, אז די רעגיערונג וועט אויסארבייטען א פלאן פון א פינאנץ־רעפאָרם וואָס זאל זיך אויסדריקען נור אין דירעקטע שטייער. מען האָט נור געוואוסט, אז די רע־גיערונג האָט זיך דאָס מאל געפונען אין זעהר אן אונבעקווועמע לאגע. ארויסטרעטען מיט א פלאן פון נור אינדירעקטע שטייער, וויי איהר האָט זיך געווואָלט און ווי דאָס האָבען פערלאנגט די יונקער, האָט זי מורא געהאבט, אז אין לאנד זאל די אויפרעגונג ניט ווערען צו גרויס, און אזוי ווי די רעגיערונג שטיצט זיך אויף א מעהר־הייט, וואָס איז געוואונען געוואָרען בייי די לעצטע וואהלען אויף דער רעכנונג פון דער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי, איז איהר בעזאָנדערס ניט ווינשענסווערטה געווען צו וויי־זען אזוי אפען דעם פאָלק, ווי נאריש עס האָט געהאנדעלט, שיקענדיג דאָס מאל אזוי וועניג סאציאל־דעמאקראטען אין רייכסטאג און דערמיט געבען די מעגליכקייט די יונקער, אז זיי זאלען קענען הערשען און פלינדערן אהן א גרענעץ. יא, און די מעהרהייט גופא, אויף וועלכער די רע־גיערונג שטיצט זיך, האָט דאָך אין זיך אויך ליבעראלען און זאָגענאנטע דעמאקראטען מיט דעם נאָמען „פרייזינניגע", וועלכע האָבען צום אונגליק א פונקט אין זייער פראגראם, וואָס פאָרדערט נור דירעקטע שטייער, אבער ניט קיין אינדירעקטע. און אויב אין דער נאָנצער צייט פון דער בלאָק־עקזיסטענץ האָבען די פרייזינניגע כסדר פערראטהען זייערע פרינציפיען און האָבען בייי יעדער געלעגענהייט געמאכט הנחות די קאָנזערוואטיוון, האָבען זיי דאָך בייי דער פינאנץ־רעפאָרם געמוזט זיך א ביסעלע אבשטע־לען, כדי זיי זאלען פאָלשטענדיג ניט פערליערען זייער לעצטען קרעדיט אפילו בייי דעם קלייגעם הויפען אנהענגער, וואָס זיי איז נאך געבליעבען צוויישען פאָלק.

די רעגיערונג האָט דאָ געמוזט מאכען א שטיקעל קאָמפראָמיס. זי האָט דעם ביטערען פיל פון פיער הונדערט מיליאָן אינדירעקטע שטייער איינגעוויקעלט אין א זיסען פאָפירעלע פון דירעקטע שטייער — דער שטייער אויף ירושות. קענענדיג איהרע פאָפענהיימער, ווי מען זאָגט אין דייטשלאנד, האָט די רעגיערונג אויך גאנץ זיכער גערעכענט, אז די פרייזיניגע וועלען זיך מיט דעם זיסען פאָפירעלע צופריי־דענשטעלען און וועלען דעם ביטערען פיל אראָב־שלינגען. און די רעכנונג איז אויך געווען ניט קיין פאלשע. די פרייזיניגע פארטיי פיהלט אליין גאנץ גוט, אז זי איז א מאכטלאָזע פארטיי, סאי אין די צאָהל מאנדאטען, וואָס זי האָט אין רייכסטאג, סאי אין די צאָהל שטימען, וואָס זי בעקומט בייי די וואָהלען. איהר פאָליטישע ראָלע איז געווען שוין אן אויסגעשפיעלטע און נור דורך דעם בלאָק האָט זי בעקומען צוריק וועלכע־עס־איז פאָליטישע בעדייטונג דערמיט, וואָס זי איז געוואָרען כלומר־שט א רעגיערונגס־פארטיי. אום צוריק ניט צו פערליערען איהר בעדייטונג און ווערען א נול, ווי פריהער, האָלטען זיך די פרייזיניגיע פעסט מיט אלע זייערע קרעפטען אן דעם בלאָק און זיינען צופריעדען מיט יעדען קליין ביינדעלע וואָס מען וואָרפט זיי צו. די פרייזיניגע אלזא וואָלטען זיך ניט שטארק גע־עקשנ'ט. זיי וואָלטען דעם ביטערען פיל גע־שלונגען און דעם פאָלק וואָלטען זיי געוויזען דאָס זים פאָפיערל פון שטייער אויף ירושות: אט זהט איהר, מיר האָבען אייך אויסגעקעמפפט דירעקטע שטייער!

עס וואָלט שוין אפשר אלץ גוט געווען, האָבען זיך אבער די קאָנזערוואטיוון בלאָק־ברידער פער'עקשנ'ט און ווילען בשום אופן ניט קיין שטייער אויף ירושות. און די קאָנזערוואָ־טיוון, וויסענדיג זייער מאכט, אז זיי קענען האָבען די מעהרהייט אין רייכסטאג אין א פער־אייניגונג מיט זיערע אלטע פרוינד די קלעריקא־לען, די צענטרומס־פארטיי, זיינען געבליעבען גאנץ פעסט אין זייער דעה אויף איין שריט ניט אבצוטרעטען פון זייער בעשלוס. און אז עס איז טאקע געקומען אין רייכסטאג צו דער אבשטי־מונג, האָבען זיך די קאָנזערוואטיוון אבגעטיילט פון זיערע פרייזיניגע בלאָק־ברידער און האָבען

זיך פּראַיניגט מיט זייער אלטע קלעריקאלע בוזעם־פריינד, די צענטרומס־מענער און עס איז געשאפען געוואָרען א נייע מעהרהייט, א מעהרהייט געגען דעם רעגיערונגס־פּלאַן, וועלכער איז אויך פערשטימט געוואָרען. דער בלאָק האָט אלזא גפּלאצט.

און די פרייזיניגע געוואלדעווען: די קאָנזערוואטיווע יונקער האָבען פּערראטהען די דייטשע נאציאָן — אין דייטשלאַנד ווערט אלץ געטאָן אין נאָמען פון דער נאציאָן — דערמיט וואָס זיי האָבען זיך פון דאָס ניי פּראַיניגט מיט דער צענטרומס־פּאַרטיי, וועלכע איז נאָך גאָר ניט לאַנג געווען פּעררעכענט פּאר א העכסט געפּעהרליכע אין דעם לעבען פון דער דייטשער נאציאָן; עס איז א פערבראכען געגען דעם דייטשענטהום, געגען אלע נאציאָנאלע געפּיהלען זיך צו פּראַיניגען מיט דעם זעלביגען צענטרום, געגען וועלכען מען איז דאָס ארויס גאָר ניט לאַנג מיט דער נאציאָנאלער פּאָהן אין האַנד אין א הייליגען נאציאָנאלען קאמפּף איהם אונשעדליך צו מאכען. עס איז דאָך א שרעק, א נאציאָנאלעס אונגליק, אז די שוואַרצע ברידער זאָלען צוריק שווענקגעזעצט ווערען ביי דער רעגיערונגס־שיסעל!

דאָס איז אבער א גערירי פון א שוואכען, וואָס האָט קיין אנדער גערוהער, ווי שרייען. די פרייזיניגע שרייען און — קאָט וואסקא הערט און עסט... די קאָנזערוואטיווע יונקער הערען דעם היפּאָקריטישען אָהנמאכט־גערירי פון די פרייזיניגע מיט א פּראַכטונגס־שמייכעל אויף די ליפּען. וואר ניט וואר מעג זיך ענטרוסטען איבער פּראַכטונג פון פּרינציפּען, אבער ניט די ליבעראלען און די זאָגענאנטע פרייזיניגע, וואָס זייער גאנצע פּארלאַמענטאַרישע קאריערע בעשטעהט פון א קייט פּרינציפּען־פּראַכטונגען און פּאָליטישער שאבער־מאכער. און וואר וויים נאָך בעסער ווי די ליבעראלען אליין, אז דאָס פּלאַצען פון בלאָק איז געקומען ניט אזוי צוליעב די פּרינציפּען, ווי צוליעב איינפאכע קעשענע־אינטערעסען. וועלכע דון די קאָנזערוואטיוון וואָלטען נור ניט געוואָלט אריינשלעפּען אין דער פינאַנץ־רעפּאָרם די בערזע און איהר אָנטרעטען אויף די הינער־אויגען, וואָלט מען נאָך אפשר אין דער שטיל ווי־עס־איז מושה געוואָרען. די יונקער אבער, וועלעכע פּטור ווערען פון דער ירושה־שטייער, האָבען אָנגעוויזען וואו עס וואָהנט א רייכער פּעטער — די בערזע מיינט עס, און דאָס האָבען שוין די ליבעראלען, די פּארשטעהער פון דער דייטשער פינאַנץ־וועלט, ניט געקענט מעהר דערטראָגען.

.2

מיט וועלכען וועג וועט איצט די אינערע דייטשע פּאָליטיק געהן, נאָכדעם ווי דער ליבעראַל־קאָנזערוואטיווער בלאָק איז זיך פונאנדער־געפאלען? קענענדיג די פּאָליטישע פערהעלטניסע אין דייטשלאַנד, דארף מען ענטפערן: עס וועט געהן נאָך דעם אלטען.

נאָך דער אבשטימונג אין רייכסטאג וועגען דער ירושה־שטייער, וואו די מעהרהייט, וועלכע איז בעשטאַנען פון די קאָנזערוואטיוון און צענטרום, האָט געשטימט געגען דער רעגיערונג, האָט מען געקענט ערוואַרטען איינס פון דאָס צווויי: אָדער בילאָוו מיט זיינע מיניסטאָרען זאָלען רעזיגנירען, אלס א רעגיערונג, וואָס האָט מעהר קיין מעהרהייט ניט אין פּארלאַמענט אויף וועמען זיך צו שטיצען, אָדער די אלטע רעגיערונג בלייבט און לאָזט פונאנדער דעם וויידערשפּענסטיגע פּארלאַמענט און בעשטימט נייע וואהלען.

פּאסירט האָט אבער ניט איינס פון דאָס צווויי. בילאָוו האָט ניט רעזיגנירט און ער האָט אויך דעם רייכסטאג ניט פונאנדערגעלאָזען. אין יענע קאָנסטיטוציאָנעלע מלוכות, וואו עס עקזיסטירט א פּאָלשטענדיגער פּארלאַמענטאריזם, איז טאקע אין אזא פאל, ווי דאָס האָט איצט פּאסירט אין דייטשלאַנד, וואו די מעהרהייט האָט געשטימט געגען דער רעגיערונג, קיין אנדער אויסוועג נישטא, ווי די צווויי דערמאָנטע: אָדער די רעגיערונג מוז געהן, אָדער דאָס פּארלאַמענט מוז געהן. דייטשלאַנד געהערט אבער ניט צו די פּארלאַמענטאַרישע מלוכות. דער רייכס־קאַנצלער, דער פּרעמיער מיניסטער הייסט עס, איז ניט פּראַנטוואַרטליך פאר דעם רייכסטאג, נור פאר דעם קאיזער וויהלעלם. ווי לאַנג וויל־העלם הייסט בילאָוו'ן ניט געהן, קען ער בלייבען רייכסקאַנצלער אפילו, וועז ער האָט ניט קיין מעהרהייט פאר זיך אין רייכסטאג. נאָך דעם נעזעץ און נאָך די דייטשע פּארלאַמענטאַרישע מנהגים מעג אלזא בילאָוו בלייבען. דעם רייכסטאג וועט בילאָוו געווים איצט ניט פונאנדערלאָזען. וועז עס זאָלען איצט פּארקומען נייע וואהלען אין דייטשלאַנד, וואו דאָס פּאָלק פיהלט אזוי שטארק אויף זיך דעם חלף פון נייע שטייער, וועט די סאציאלדעמאקראטישע פּארטיי ניט נור צוריק־

געווינען איהרע אלטע מאנדאטען, וואם זי האט ביי די לעצטע וואהלען פערלאָרען, נור זי וועט אויך צובעקומען א היבשע צאהל נייע. און אין דייטשלאנד האט די רעגיערונג ביי יעדען שריט איהרען אין זינען די סאציאלדעמאקראטען. בילאַוו וועט בעסער זיך נעהמען ביידע אויגען אבי נור צו נעהמען ביי דער סאציאלדעמאקראטיע איין אויג. ער וועט בעסער רעזיגנירען, איידער צו דערלאָזען איצט נייע וואהלען, וואו די סאציאלדעמאקראטען קענען א גרויסען זיעג.

און עס קען זיין, אז בילאַוו וועט אין דער ווירקליכקייט רעזיגנירען.*) און ניט צוליעב דעם, וואם דער אלטער בלאָק פון די ליבעראלע און די קאָנזערוואטיוון איז זיך פונאנדערגעפאלען, און ער האט מעהר קיין מעהרהייט ניט אויף וועלכע זיך צו שטיצען. בילאַוו קען אויך מיט א גוטען ערפאלג רעגיערען מיט דער פעראייניגונג פון קאָנזערוואטיוון און צענטרום. אדרבא, צו דער פעראייניגונג פון קאָנזערוואטיוון און צענטרום איז בילאַוו פיעל מעהר צוגעוואהנט, ווי צו דער פעראייניגונג פון ליבעראלען און קאָנזערוואטיוון. מיט דעם צענטרום האט בילאַוו רעגיערט שעהנע עטליכע יאהר און ער איז געווען זעהר צופריעדען, א סך מעהר צופריעדען, ווי פון די ליבעראלען. אויב ער וועט רעזיגנירען, וועט עס נור זיין צוליעב יענער עלעמענטארע פאָליטישע אנשטענדיגקייט, וואם אפילו אזא רייכסקאנצלער ווי בילאַוו מוז זיך פאר איהר האלטען, כדי ניט צופיעל אויסגעלאבט און פערשפאטעט צו ווערען. עס איז דאך נאָך ביי אלעמען אזוי פריש אין זכרון דער וואהלקאמפף, וואם איז געפיהרט געוואָרען מיט צוויי יאהר צורוק, וואו א סך פון בילאַוו'ס פייעלען זיינען געווען געריכטעט געגען דער צענטרום־פארטיי, וועלכע ער האט בעצייכענט אלס אנטי־נאציאנאל און רעגיערונגם־שעדליך.

און אויב אזוי איז פאר די אינערע פאָליטיק פון דייטשלאנד אייגענטליך גאנץ גלייך, אויב בילאַוו וועט בלייבען אויף זיין פאסטען אדער ער וועט גהן. עס איז אויך גאנץ גלייך אויב דער רעגיערער וועט זיין א קאָנזערוואטיוו־קלעריקאלער בלאָק, אדער א קאָנזערוואטיוו־ליבעראלער. די אינערע פאָליטיק וועט אלץ בלייבען א יונקערשע, וויל פאָרלויפיג האבען די יונקער די הויפטמאכט אין זייער האנד און עס איז נויטיג זעהר אן ענערגישער קאמפף דיזע מאכט צו בעזיעגען.

נור דאָ קען זיין א צווייטע פראגע: וואם פאר א שטעלונג וועלען איצט אננעהמען די אזוי טיף־ענטטוישטע און אבגעאנארטע ליבעראלען? וועלען זיי איצט זיך שטעלען אין דער אפאזיציע צו דער רעגיערונג, אדער וועלען זיי נאָך טיפער זינקען און ,וועלען אויך איצט בלייבען א רעגיערונגם־פרייונדליכע פארטיי, מיט דער האפנונג א מאל ווייטער צוגעלאָזען צו ווערען צו דער רעגיערונגם־שיסעל?

קענעדיג די דייטשע ליבעראלען און בעטראכטענדיג זייער פאָליטישע טהעטיגקייט פאר די לעצטע עטליכע יאהר, ווילט זיך ניט גלויבען, אז זיי זאָלען איצט ווערען לינקער ווי זיי זיינען. די גאנצע ענטוויקלונג פון דעם דייטשען ליבעראליזם פאר די לעצטע יאהרען האט בעוויזען, אז וואם ווייטער ווערען די דייטשע ליבעראלען אלץ רעאקציאנערער. די ליבעראלע פרינציפען און די אלטע ליבעראלע טראדיציעס פון די 48טער יאהרען זיינען שוין כמעט אין גאנצען פערשוואונדען. אזעלכע ליבעראלע מענער, ווי פראנץ ציגלער, יאהאן יאקאבי און גואידא ווייס, וואלטען פון די היינטיגע דייטשע ליבעראלען געווים בעטראכט געוואָרען פאר די געפערלעכסטע רעוואלוציאנערען און „פאטערלאנדסלאזע געזעלען". דער ניט לאנג פערשטארבענער דר. טעאדאר באַרט, וואם איז ווייט ניט געווען אזא רעוואלוציאנער ווי יאהאן יאקאבי, אין אין דייטשלאנד געווען פעררעכענט פאר א האלבען סאציאל־דעמאקראט, און די ליבעראלען, א חוץ א קליינער הויפען אנהענגער, האבען איהם אייגנטליך פאָליטיש טויט געמאכט.

און דר. באַרט איז זעהר ווייט געווען צו זיין א סאציאלדעמאקראט. אום אזעלכער צו זיין האט ער גערפט האבען א פיעל טיעפערע פערשטענדניס אין דער מאדערנער ארבייטער־בעוועגונג, און דאם האט איהם גערעדט געפעהלט. דר באַרט איז געווען ניט מעהר, ווי אן אויסערסט עהרליכער, פרינציפיען־טרייער ליבעראל, ביי וועמען די עראינערונגען פון די

*) נאָך דעם ווי דער ארטיקעל איז שוין געווען פארטיג צום דרוק, איז אנגעקומען די ידיעה, אז בילאַוו האט ווירקליך רעזיגנירט און אויף זיין אָרט איז בעשטימט געוואָרען אלס רייכסקאנצלער דר. בעטמאן פאָן האלוועג, א פריוסישער ביורא־קראט און נאָך קאָנזערוואטיוור פון בילאַווען.

48גער יאהרען זיינען געווען הייליג און טהייער און זיינע אלע בעשטרעבונגען און זיין גאנצע ענערגיע איז געווען געוענדעט צוריקצוקעהרען אין דייטשלאנד דעם אלטען ליבעראליזם פון יאהאן יאקאבי׳ס צייטען.

דר. בארט האט זיין גאנצען לעבען עהרליך און הארטנעקיג געקעמפפט פאר דעם דייטשען ליבעראליזם, אבער וואם זיינען געווען די פרוכט פון זיין לאנגיעהריגען קאמפף? צוויי פאפולערע מענער: דר. בארט און אייזשען ריכטער האט דער דייטשער ליבעראליזם פאר דער לעצטער צייט ארויסגעשטעלט אויף דער פאליטישער ארענא; ריכטער האט געצויגען נאך רעכטס און בארט — נאך לינקס. ריכטער האט געגרינדעט „פרייזיניגע צייטונג" איינע פון די אונטאליראנטעסטע און סאציאליסטען־העצערישע צייטונג אין דער דייטשער בורזשואזיע פרעסע; בארט האט געגרינדעט די „נאציאן", די פיינסטע און גייסטרייכסטע צייטונג, וואם די דייטשע ליבעראלע בורזשואזיע האט ווען־עס־איז אמאל געהאט. און ווער האט צוגעצויגען צו זיך די ליבעראלען? — ניט בארט, נור ריכטער. די לינגעריש „פרייזיניגע צייטונג" איז געבליבען דער פארטיי־ארגאן פון די פרייזיניגע און די „נאציאן" האט אויפגעהערט צו ערשיינען. אייזשען ריכטער איז אפילו נאך זיין טויט געבליבען דער לייטענדער גייסט פון דעם דייטשען ליבעראליזם, און דר. בארט איז שוין ביי זיין לעבען געווען טויט פאר די דייטשע ליבעראלען.

דר. בארט איז געווען דער מאן, וואם האט קלאר געזעהען, ווי דער דייטשער ליבעראליזם ווערט צוריבען צוויישען די הארטע מיהלשטיינער פון דעם דייטשען יונקערטהום פון איין זייט און פון דער דייטשער סאציאלדעמאקראטיע פון דער אנדערער זייט. ער האט געוואלט דיזען ערניכטונגס־פראצעס אבהאלטען דורך די בילדונג פון א שארף־אויסגעשפראכענע דעמאקראטישע פארטיי, אבער פון אלע זיינע פלענער האט זיך אויסגעלאזען א טייך. וואם עהרליכער און טרייער ער איז געבליבען צו זיינע פרינציפען און צו די אלטע ליבעראלע טראדיציעס, אלץ ווייטער זיינען פון איהם אוועק די דייטשע ליבעראלען.

דער וועג פון די דייטשע ליבעראלען ליינגט נאך רעכטס און ניט נאך לינקס. אן אפאזיציאנעלע פארטיי וועלען זיי שוין מעהר ניט ווערען; זיי האבען ניט דעם מוטה און די דרייסטקייט דערצו און אויך ניט דעם ווילען.

3.

דאך האט די שפאלטונג און צופאלונג פון דעם ליבעראלען קאנזערוואטיוון בלאק עטוואס דאך וואס נייעס געשאפען אין דייטשלאנד, און עס קען מעגליך זיין, אז דאס „עטוואס" וואס איז געשאפען געוואָרען וועט האבען א וויכטיגע בעדייטונג אין די וויטערדיגע פאליטישע ענטוויקלונג פון דייטשלאנד.

עס איז שוין אין דיזען ארטיקעל ניט אויסמאל עראינערט געוואָרען וועגען דער פאליטישער שער מאכט פון די דייטשע יונקער. עס וועט אבער ניט שאדען, וועז מיר וועלען זיך אביסעל מעהר אויף דעם אבשטעלען.

די רעוואלוציע פון די 48ער יאהרען אין דייטשלאנד האט דער דייטשער בורזשואזיע געגעבען נור א קלייניעם טהייל פון דעם, וואס זי האט פערלאנגט. ניט האבענדיג געגנג רעוואלוציאנערען מוטה און דרייסטקייט, איז די דייטשע בורזשואזיע געבליבען שטעהען אין מיטען וועג פון דער איבערקעהרעניש, וואס זי האט געמיינט צו ברענגען אין לאנד. בעקומענדיג וועלכע־עס־איז הנחות, האט זיך די בורזשואזיע צום גרויסען טהייל צופריעדענגעשטעלט און האט אין גאנצען איהר קאמפפסלוסט פערלאָרען און וועז עס האט זיך אנגעפאנגען די קאנטער־רעוואלוציע, וואו די הערשענדע קליקע האט אנגעפאנגען אבצונהמען צוריק אלע וויכטיגסטע פאזיציעס, וועלכע זי האט אין דער רעוואלוציע פערלאָרען, איז די בורזשואזיע אזוי אבהענטיג געבליבען, אז זי האט אפילו ניט פראבירט ארויסווייזען וועלכען־עס־איז ווידערשטאנד. דער קאמפף, וועלכען די בורזשואזיע האט געפיהרט געגען דער פעאדאלער הערשאפט פון די יונקער האט זיך אלזא געענדיגט מיט א זיג פאר די לעצטע און מיט א ניעדערלאג פאר די ערשטע. די פאליטישע מאכט איז ווי פריהער געבליבען אין די הענד פון די פירסטען, גראפען, בארָנען און פאנען. די בורזשואזיע האט זיך נעמוזט בעגניגען נור מיט א גאנץ קלייניעם טהייל פון דער פאליטישער מאכט, וועלכע איז אין איהרע הענד געבליבען.

מעהר קיין רעוואלוציעם מאכט ניט די בורזשואזיע. שוין גלייך נאך די 48ער יאהרען האט זי אנגעפאנגען „שטאטקעווינען". דאס ביסעל פאליטישע מאכט, וואס זי האט זיך דאך ערוואָרבען אין דער רעוואלוציע האט איהר געגעבען

די מעגליכקייט אריינצונעהמען א גרויסען טהייל פון דער עקאנאמישער מאכט אין איהרע הענד, און אויב די יונקער האבען איהר אפט אונטער־געשטעלט א פיסעל אויף איהר וועג, האט זי דאך געוואוסט אבצוהיטען שטאט און ניט ארויסצו־געהן פון געדולד אנצוהייבען אן אפענעם קאמפף. די בורזשואזיע איז געווען ביי זיך זיכער, אז זי וועט אויף דעם פריעדליכען וועג ארויסשטויסען די יונקער פון זייערע פערפעסטיגטע פאזיציעס און ענדליך וועט זי ווערען דער גאנצער בעל־הבית אין לאנד,שטיל, רוהיג, שטאטקאוונע און אהן רעוואלוציעס.

און עס וואלט נור אויף געווים אזוי געווען. די עקאנאמישע מאכט געפינט זיך אין די הענד פון דער בורזשואזיע, און וואו די עקאנאמישע מאכט מוז אויף די פאליטישע מאכט זיין. איז אבער אנגעקומען דער פראלעטאריאט מיט זיין סאציאלדעמאקראטיע און האט צושטערט אלע אילוזיעס פון דער דייטשער בורזשואזיע.

די סאציאלדעמאקראטיזירונג פון דעם דייטשען פראלעטאריאט איז געגאנגען מיט אזא שנעלע טעמפּ, אז די דייטשע בורזשואזיע האט אויפגעציטערט פאר שרעק. די בורזשואזיע האט דערזעהן, אז זי האט דא צו פיהרען א קאמפף אויף צוויי פראנטען: פון איין זייט דאס יונקערטהום און פון דער אנדערער זייט דאס פראלעטאריאט מיט זיין סאציאלדעמאקראטיע. און די בורזשואזיע האט אויף גיך בעשלאסען, אז דער פראלעטאריאט איז א פיעל געפעהרליכער שונא ווי דאס יונקערטהום און אלע קרעפטען מוזען מאביליזירט ווערען געגען ערשטען. און עס איז בעשלאסען געוואָרען א שלום צווישען בורזשואזיע און יונקערטהום צום קאמפף מיט דער סאציאלדעמאקראטיע, מיט דער רויטער געפאהר.

און די יונקער, ווי אימער, זיינען פרינצי־פיעל. זיי אפפערן ניט מיט'ן גוטען ווילען פון זייערע פריווילעגיעס, וועלכע זיי האבען. און זעהענדיג, ווי די בורזשואזיע האט זיך אריינ־געווארפען אין אזא הייסען קאמפף מיט דער סאציאלדעמאקראטיע, האבען די יונקער אויס־גענוצט די געלעגענהייט און זיך נאך מעהר פעל־פעסטיגט אין זייערע פאזיציעס. די גאנצע ביוראקראטיע פון לאנד געפינט זיך אין זייערע הענד, און דייטשנאד איז נאך ביז היינט א ביוראקראטיש לאנד. די ארמעע, די מארינע ווערט בעהערשט פאלשטענדיג פון דעם יונקער־טהום. ניט נור די הויכע עמטער אין דער ארמעע און מארינע געפינען זיך אין די הענד פון די יונקער, נור כמעט אלע ניעדריגע עמטער אפילו. דער אפיציערען־קארפוס אין דייטש־לאנד איז נאך היינט א קאסטע פון יונקער, וואו אן איינפאך שטערבליכען, וואם האט ניט קיין „בלויע בלוט" אין זיינע אדערען, איז שווער ארויסצוקומען.

און וואלט נור די בורזשואזיע געהאט פרייע הענד, וואלט זי עם געווים ניט דערלאזען, איהרע הענד זיינען אבער פערנומען אין דעם קאמפף מיט דער סאציאלדעמאקראטיע, וועלכע שטעהט איהר ווי א רויטער געשפענסט תמיד פאר די אויגען. און די יונקער וויסען עם און טהוען זיך דאס זייערייגע. זיי האבען דורכגעפיהרט א צאל־טאריף־געזעץ, וואס מאכט איינפאך כמעט אונמעגליך ארויסצופיהרען אין דייטשלאנד אוים־לענדישע פראדוקטען, וואס געהערען צו לעבענס־מיטעל. און אלס א קלאס פון ערד־בעזיצער טראגט דיזער טאריף איין פאר די יונקער הונ־דערטע מיליאנען מארק א יאהר. וואהרום דער טאריף האט זיי געגעבען די מעגליכקייט צו מאכען אזא יקרות אויף לעבענס־מיטעל, וואס איז קוים געהערט געווארען.

אז די בורזשואזיע איז ניט שטארק צופריע־דען ווען לעבענס־מיטעל ווערען טהייער, איז א זאך וואס פערשטעהט זיך פון זיך. ווען לעבענס־מיטעל ווערען טהייערער, מוז מען צאהלען א העכערען לוין די ארבייטער, דאס איז איינס. צווייטענס, ווען דייטשלאנד פיהרט איין א הוי־כען טאריף אויף פראדוקטען, וועלכע ווערען געבראכט פון אויסלאנד, מאכט דאס אויסלאנד א הויכען טאריף אויף די פראדוקטען וואס ווערען געבראכט פון דייטשלאנד. און אזוי ווי דייטשלאנד פיהרט ארוים פון זיך הויפטזעכליך מאשינען און פאבריק־סחורות, האבען די דייטשע פאבריקאנטען אנצופיהרען א סך א שווערערע קאנקורענץ אין אויסלאנד. די דייטשע בורזשואזיע אבער האט אויף דיזען ביטערען פיל פון „הונגער־טאריף" ארבענגעשלונגען. און אלץ צוליעב זייער חשבון: זיך בויידע אויגען, אבי דער סאציאלדעמאקראטיע איין אויג ארוים־נעהמען. דער קאמפף מיט דער סאציאלדעמא־קראטיע האט געפאדערט פון דער בורזשואזיע, אז זי זאל אויף אין דער טאריף־פראגע נאכ־געבען די יונקער, כדי די יונקער זאלען זיי העלפען ברענגען צו א דורכפאל וועלכען־עם־איז

וויכטיגען ארבייטער־געזעץ, וועלכער עס וועט גע־שטעלט ווערען אויף דער טאָגעס־אָרדנונג.

די יונקער אָבער ווייסען נור צו נעהמען, אבער ניט צו געבען. ווי עס קומט נור צו דעם, אז אויף זייער קעשענע זאָל דאַרפען מיטהעלפען טראָגען די לאַסטען פון די מלוכה־אויסגאבען, דאַרטען זיינען זיי ניטא. צאָהלען זאָל דאָס בּאָלק און אויב מען קען מעהר פון איהם שוין ניט נעהמען, ווייזען זיי אַן אויף דעם רייכען פעטער, די בערזע. די בערזע האָט מזומנים און זאָל זי געבען. דאָס זעלבע האָבען די יונקער טאָקע אויף איצט געטאָן, וועלכע עס איז געקומען צום ירושה־שטייער, וואו די קעשענע פון די יונקער וואָלט געקענט לייַדען. זיי האָבען קורץ און שארף געענטפערט: א שטייער אויף ירושות וועלען מיר ניט דערלאָזען, די בערזע איז ניט קראנק צו צאָהלען.

נור אז עס איז געקומען האַרט צום קעשענע, וועלכער האָבען אַנגעטראָטען אויף די היהנער־אויגען פון דער הייליגער בערזע, האָט זיך ענדליך די דייטשע בורזשואזיע אויפגערו־דעלט. א סוף מיט דער הערשאפט פון די יונקער! — שרייט די בורזשואזיע פון אַלע זייטען און אויף אַלע כלים — געגוג דולדען, אַרגאַניזירט אייך אין א בונד געגען די יונקער! — דאָס איז דער לאָזונג פון דער בורזשואזיע, וועלכער איז געוואָרפען געוואָרען אין די לעצטע טעג. און עס ווערען אָבגעהאַל־טען מיטינגען און עס זיינען שוין ארויסגעטרע־טען די גאנצע שווערע ארטיקלעריע פון דער בור־זשואזיע, די וויסענשאפטס־מענער און די זשור־נאליסטען, די עקאָנאָמיסטען, פינאנסיסטען און אינדוסטריעלער און עס איז שוין אַרגאַניזירט געוואָרען א בונד מיט אן אלט היסטאָרישען נאָמען, געגומען פון די דריי פרייע האפען־שטעדט האמבורג, ברעמען און ליבעק פון 15טען און 16טען יאהרהונדערט. ויקרא שמו בדייטש־לאנד: „האַנזאַבונד פיר געווערבע האנדעל און אינדוסטריע". און דיזער נייער בונד פון דער בורזשואזיע מיט זיין אלטען נאָמען „האנזא", וואָס דערמאָנט דעם פרייען האנדעל פון די דריי פרייע האפען־שטעדט אין מיטעלאלטער, דאַרף זיין א געגענגעוויכט צו דעם „בונד דער לאנד־ווירטהע", וועלכע די יונקער האָבען שוין א סך פריהער אַרגאַניזירט.

עס איז שווער פאָראויסצוזאָגען מיט וואָס פאר אן ערפאָלג די אַרגאַניזירטע בורזשואזיע וועט אָנפיהרען איהר קאמפף געגען דעם אַרגא־ניזירטען יונקערטהום. די ערשיינונג איז אבער אלעגפאלס אן אינטערעסאנטע און אָהן צווייפעל א בעדייטענדע. דייטשלאנד איז נאָך פאָרלוי־פיג א פעאדאלע מלוכה, ניט קוקענדיג אויף דעם וואָס דאָס קאפיטאל איז דאַרטען אזוי שטארק ענטוויקעלט. דייטשלאנד ליידט נאָך היינט פון א גאנצע רייהע זעהר דריקענדע פעאדאלע לאסטען. דער קאמפף פון דעם „האַנ־זאבונד" געגען דאָס יונקערטום און דעם פעאָ־דאליזם מוז געווים בעטראכט ווערען אלס א פראָגרעס און אויף וויפיעל דער קאמפף וועט זיין אן ערנסטער, וועט געווים אויף דער דייטשער פראָלעטאריאט מיטהעלפען. וואָרום דער דייטשער פראָלעטאריאט איז מעהר פון אלעמען פעראינטערעסירט אין דער אבשאפונג פון דער פעאדאלער הערשאפט.

דאָך קיין צו גרויסע האָפנונגען דארף מען אויף דעם „האַנזאַבונד" ניט לעגען. די דייטשע בורזשואזיע האָט נאָך איהר מורא פאר די „רויטע געפאהר" ניט פערלאָרען. זי וועט קיין מאל ניט פערגעסען, אז דער פראָלעטאריאט איז פאר איהר א פיעל געפעהרליכער שונא ווי דאָס יונקערטהום, און אז עס וועט קומען צו וואָס וועט זיך דער „האַנזאַבונד" פעראייניגען מיט דעם „בונד דער לאנדווירטהע" און וועלען ביידע צו־זאמען לאָזען פיהלען דעם פראָלעטאריאט זייערע שארפע נעגעל.

דער דייטשער פראָלעטאריאט איז אבער געגוג פאָליטיש אויסגעבילדעט און ניט וועניגער קלאָסענבוואוסט. ער וועט געווים שטעהן אוז וועט קוקען דעם „האַנזאַבונד" אויף די פינגער— ווי מען זאגט אין דייטשלאנד. ער וועט היטען זיינע טריט און אויף וויפיעל ער וועט קענען אויסנוצען זיין קאמפף געגען דאָס יונקערטהום וועט ער עס געווים טהון. וואָרום נאָך־אַל־דעם איז דער „האַנזאַבונד", ווי שוין געזאגט, א פראָגרעסיוועט ערשיינונג אין דייטשלאנד.

דער באַנקראָט פון ליבראַל־קאַנזערוואַטי־וועלבאָק האָט דאָך עטוואָס מיט זיך געבראכט. און עס קען זיי אז דאָס „עטוואָס" וועט האָבען ניט קיין קלייגע בעדייטונג פאר דאָס פאָליטישע לעבען פון דייטשלאנד.

מאַררים ווינטשעווסקי

גאָרדין און ליליענבלום

ס איז געווען צו ערוואַרטען, אז נאָך די פיעלע גרויסאַרטיגע הספּדים מיט די פיעלע בעגייסטערטע שבחים אויף יעקב גאָרדין, וועלען זיך דערהערען אַנדערע שטימען, געגנערישע, פיינדליכע, געהעסיגע.

עס איז אויך ניט נויטיג געווען צו זיין א נביא אום פאַראויסצוזעהען, אז טאַקע דערפאַר וויל ער איז מעהר ניטא, וועלען די פרעש אויפהייבען זייערע קעפּ אין זייער פעסט־פערבריי־טענדען זומפּ, און וועלען נעהמען קוואַקען אזוי הויך ווי זיי קענען, אום צו בעווייזען אז זיין ענערגישער יאַהרעלאַנגער קאַמפּף געגען זיי האָט זיי אין גאַנצען ניט פערניכטעט; אז זיי וועלען זאָגאַר פּרובירען אַבפּרישען דעם אבער־גלויבען, וועלכער מאַכט אז אונשולדיגע תם'ע־וואַטע מענשען זאָלען די גרינקייט פון זייער דיקע, נאַזבעליידיגענדע, איבערגעשטאַנענע בלאָטע אַננעהמען פאַר גרינס פון א יוגענדליכע, בליהענדע נאַטור־ערוואַכונג, וועלכע טראָגט אין זיך ניט — ווי אין דער אמת'ן — א געפּאַהר, זאָנדערן א האָפנונג אויף א נייעם לעבען.

דאָס איז געווען צו ערוואַרטען און אפילו די גראָבע וויצען סאי „פאַר זיך" געמאַכטע, סאי פאַר געלד פאַבריצירטע, האָט מען לייכט געקענט פאַראויסזעהען, — אזוי לייכט, ווי עס איז זיך פאַרצושטעלען, אז קוים וועט דער שטערכליכער טהייל פון ערגער א גרויסען מאַן אריינגעהען אין דער ערד, וועלען זיך די וועלט צו איהם א נעהם טאָן, שוין דערפאַר אליין וואָס זיי קענען נור דעם דאָזיגען שטערבליכען טהייל זעהען, חוץ וואָס דער טויט ברענגט איהם אַרונטער און מאַכט איהם זינקען אזוי טיף און אזוי ניעדריג ווי זיי זיינען אליין.

איין זאך וואָלט מען פון דעסטוועגען ניט נעקענט ערוואַרטען. דאָס איז ליליענבלום'ס אנגריף, ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט אין נומער 127 פון'ס פעטערבורגער „פרייַנד".

דאָס איז געווען אן איבערראַשונג ניט נור וויל יעדע אונזויבערע זאך וואָס קומט פון א זויבערע קוועלע איז אימער אן איבערראַשונג, נור אויך צוליעב דעם פאַלגענדען גרונד.

גאָרדין איז אין רוסלאַנד פיעל דיסקוטירט געוואָרען אין די לעצטע פינף יאהר. ער איז געווען דער הויפּט „פיעסענליעפּעראַנט" פאַר רוסלאַנד ניט וועניגער ווי פאַר אַמעריקא. ער איז געווען א דאָרן אין אויג פאַר די דראַמאַטורגען פון יענער זייט ים נאך מעהר ווי פאַר די לאַטייַנערס און די הורוויצעס פון אונזער אייגענער ביהנע, וויל ביי דער אלגעמיינער אויפלעבונג פון די אידישע ליטעראַטור, האָט דאָס טהעאַטער פון רוסלאַנד פאַר זיך זעהר וועניג געקראָגען, אזוי וועניג, אז שלום אש'ס „גאָט פון נקמה" איז פיעלליכט דאָס אייניגיג שטיק, פון וועלכע מען קען ערנסט רעדען אלס א ביהנענדראַמא, אלס א דראַמא וויל איך זאָגען וואָס קען געשטעלט וועדען אויף דער ביהנע און קען אויסהאלטען מעהר ווי איין פאַרשטעלונג.

און בעת די דיסקוסיאָן איז אַנגענאַנגען האָט זיך אפט געצייגט אזוי פיעל פערזענליכער האָס צו דעם מאַן, וועלכען מען האָט ניט געקענט פערציהען זיין טאַלענט, אז אויב עס וואָלט געווען עטוואָס צו זאָגען געגען איהם אלס רעפאַרמאַטאָר און אויפטהוער אין ערגעץ א פּרט, וואָלט מען געקענט ערוואַרטען, אז אין רוסלאַנד זאָל געזאָגט ווערען דאָס, וואָס מען האָט דאַרטען וועגען איהם אם בעסטען געוואוסט. געזאָגט געוואָרען איז דאָס אבער ניט, וויל דאָ וואָלט מען דאָס דערשמעקט: דערצו זיינען ביי אונז פאַראן נעזעהר וואָס גרייכען איבער'ן וואַסער ווייטער ווי אמאל די האַנד פון פרעה'ס טאַכטער, און וואָלט עפּעס געווען צו דערשמעקען אין דעם הינטערהויף פון דער רוסיש־אידישער פרעסע מעבר לים, וואָלטען אונזערע היגע כאַוואַראַניא־נעזעהר שוין דערשמעקט און וואָלטען דאָס מיט א הילבעדיגען טראַסק שוין געגאַסען — „ביי דעם אמת".

אין דעם, אלזא, שטעקט די הויפּט־איבער־ראשונג פון משה ליב ליליענבלום'ס אנגריף אויף

גאַרדינען. אין דעם וואָס ער קומט איצט.

נאַטירלידְ, פּאַר מיר איז ספּעציעל פֿיינלידְ וואָס די קוועלע איז מיין אַלטען יוגענדפֿרײַנד לילי־ענבלום׳ס פּעדער. איך פֿיהל די שמערצלידְ־קייט פון דעם שטאָרק דאָפּעלט און דרייפאַך דער־פּאַר, ווייל איך ווייס, אז משה ליב לילי־ענבלום איז היינט אזוי עהרלידְ אין זיין מחשבה, אין זיין אבזיכט, אין זיינע מאַטיוון, ווי אין דער צייט וועו ער איז געקומען פון ווילקאָמיר קיין קאָוונא א פערפאָלגטער און ווי די טייטשען זאָגען: „מיט אַללען הונדען געהעצטער" מענש, האַלטענדיג דעם וואהרהייטס־פּאָקעל אין דער האַנד און דערביי בעזאָרגט ניט אזוי שטאַרק וועגען זיין אייגענעם גוף מיט די ווילדע פער־פּאָלגער הינטער איהם, ווי וועגען דעם, אז דער פּלאָם זאָל ניט פערלאָשען וועדען פון דעם ווינד וואָס, אינ׳ם געלאָפֿ, מאכען אָן מיט זייערע קא־פּאָטעס די פּאַנאַטיקער. איך קען מיר איינפּאַך ניט פֿאָרשטעלען קיין שום געמיינהייט פון דיזען מאַנ׳ס פּעדער, און דערפּאַר האָט מיר זיין אָננריף אויף גאַרדינען אזוי ווועה געטאָן.

דאָס איז אבער א פֿערזעלידיכע זאַך, און וועגען דעם וועל איך דאָ מעהר ניט רעדען. איך וועל איבערגעהן צום אָננריף גופו.

און לאָמיך דאָ גלייך זאָגען אז דיזער אָנ־גריף האָט אויף מיר ניט געמאכט אזא שלעכטען איינדרוק ווי אויף אַנדערע. עס איז מעגלידְ אז א געווישען גראד האָט מיך אונטערגעקוויפט מיין פרײַנדשאפט צום שרייבער; עס איז אבער אויך מעגלידְ, אז אפילו דער מאן אין דער היגער „וואהרהייט", וועלכער האָט איהם געענטפערט, וואָלט דעם ארטיקל אַנדערש געלעזען און מיל־דער בעאורטהיילט, וועו ער וואָלט איהם ניט געפונען אין דער קאָנסערוואַטיוועד פּרעסע פון ניו יאָרק, וואו מען האָט לילי־ענבלומען און זיין גרויסען נאָמען אויסגענוצט, כדי זיך נוקם צו זיין אָן א געגנער, וועלכער איז אפילו טויטערהייט א מאכט געגען דעם סאָרט אידישקייט וואָס זיי רעפּרעזענטירען. קיין לויבגעזאַנג אויף יעקב גאַרדין איז פאר זיין נאָמען ניט אזוי עהרען־פּאָל ווי די זלזולים, וואָס קומען פון יענע צייטונ־גען. „היער רוהט דער מאן, וועלכען די ניו יאָר־קער כל־ישראל (אַרעמע כל ישראל!)־פּרעסע האָט פערפאָלגט און בעשימפּט ביז אין דעם טויט אריין און מיט וואכען שפּעטער" וואָלט געווען אָן עפּיטאַף, מיט וועלכען דער העכסטער גראד פון גאוה ביי א פּראָגרעסיוון מענשען וואָלט געדראָפּט צופּריעדען זיין. וועו, אלזא, מען געפינט א מאן ווי לילי־ענבלום אין דעם דיענסט פון די היגע אַבסקוראַנטען, ערגערט עס יעדען פריינד פון יעקב גאַרדין, און דאַרטען וואו מיט די אונקענטנים פון לילי־ענבלומען איז זיך משתתף די קענטנים פון זיינע נייע, פּיעל־לייכט אונגעווינשטע חברים, איז זעלבסטפערר־שטענדלידְ אז דער גאנצער עסק ערשיינט ערנס־סטער, שארפער, געהעסיגער ווי ער איז אין דער ווירקליכקייט.

אבער דער אנגריף איז שטארק גענוג און דאָס ניט אזוי פיעל מיט זיין אינהאַלט, אדער מיט זיין שפּראַך, ווי מיט די גרופּירונג פון די פאקטען, מיט זייער בעלייכטונג, מיט דער ארט־און־ווייזע ווי אזוי זייער סך הכל שפּיענעלט זיך אב אין דעם לעזער׳ס מח.

לאָמיך ציטירען לילי־ענבלום׳ס ווערטער און מאכען אויף זיי דעם פּירוש, וועלכער איז דאָ נויטיג, כדי ארויסצוברענגען קלאָר וואָס איך מיין.

אט איז ווי אזוי לילי־ענבלום פאנגט אָן. ער זאָגט:

„איבעריגע שבחים".

ניט אָהן פערדרוס האָב איך געלייענט דעם נעקראָלאָג אויף יעקב גאַרדין אין „פרײַנד" נומער 120.

די אַלטע רוימער, וואָס צווישען זייערע הערשענדע קלאַסען און אינטעלי־גענץ איז זעלטען געווען אַן ארענטלייכער מענש, מורא־האָבענדיג, אז נאָך זייער טויט, וועו מען וועט שוין פאר זיי קיין מורא ניט האָבען, זאָל מען זיי ניט שענ־דען, האָבען געמאכט א כלל: „א טויטען דארף מען אַדער שבחים נאכזאָגען, אַדער גאָר שווייגען". די אַלטע מצריים זיינען געווען עהרליכער פון זיי: זיי פלעגען נאָכ׳ן טויט שלאָגען די טירענען, וואָס ביי זייער לעבען האָבען זיי זיי גאַרנישט גע־קאָנט טהון.

אמאל איז ביי אונז געווען דער עיקר גוטע מדות. היינט זיינען מיר א י י ר א־פּ ע ע ר. מיר שטייגען איבער אפילו די אַלטע רוימער; קוים שטארבט ביי אונז א מענש מיט א שטיקעל נאָמען, צוגיסען מיר זיך מיט שבחים אויף איהם, ניט קו־קענדיג אויף אלע זיינע מעשים. עס איז ביי מיר קיין ספּק ניט, אז דער אלטער שנאַרער און פרעסער, וואָס האָט מיך אָנ־גערעדט צו וועדען א קאראאים, וואָס האָט נע׳מסר׳ט סמאָלענסקינ׳ס „התועה בדרכי החיים", איז אליין געווען אין וואַרשעווער

קירך, בשעת זיינע צוויי אייניקלעך האבען זיך געשמד'ט, — וועט אין דער „אידישר ענציקלאָפּעדיע" בעשאטען ווערען מיט אלערלייי שבחים. מיר איז קיין ספק ניט, אז דער אמאליגער אדעסער געהילפֿראבינער, וואם איז אנגעקומען אין ווילנער ראבינער־שול דורך פאלש חתימות, וואם ער האט געמאכט; אנגעקומען אין פּעטערבורגער אינסטיטוט פאר מזרח־שפּראכען דורך בראפמאנס שתדלנות; זיך מישב געווען נאכדעם מיט דעמזעלבען בראפמאנען: צי ער זאל זיך שמד'ען, פערענטפערט זיך אין „העברי", אז ער האט קיין אנטהיילניט נישט געקומען אין בראפמאנס „ספר הקהל"; וואם אביסעל פון זיינע שעהנע מעשים זיינען בעקאנט געווארען אין זיין פּראצעס מיט צעדערבוים'ס זיהן, בשעת דער „המליץ" איז איבער זיינעם א דאנאם פערמאכט געווארען אויף זעקס חדשים — וועט ארויסגעשטעלט ווערען אין דערזעלבער „אידישער ענציקלאָפּעדיע" אלס גרויסער דיכטער, פילאלאג און א מושלם בכל המעלות."

נאך אזעלכע ווערטער ערוואַרטעט איהר צו געפינען אז יעקב גאַרדין איז אויך געווען א נפש ווי דער „אלטער שנאַרער און פרעסער", וואם רעדט אן מענשען צו ווערען קאראַימעס און געהט אין קירכע אריין צו זעהען דעם „פּאראד" בעת מען שמד'ט אַ זיינע אייניקלעך; אז ער איז, וועט ניט דאָס, זיכער אזא פערדאַרבענע שטיקעל סחורה ווי דער אמאליגער אדעסער אונטער־ראבינער, ווערט האט אבגעטאן אלדי־מעשים תעתועים וואם לילינענבלום רעכענט אויס. דאָס ערוואַרטעט איהר צו געפינען, ווייל געדעדט ווערט דא וועגען דעם אז אין די אידישע ענציקלאָפּעדיע זיינען אריינגעקומען מיט גלאַנץ אזעלכע פערזאַנען, וואם וואלטען על פּי יושר געדארפט שטעהן מחוץ למחנה, ווי מצורעים.

זאגט אייך אבער גלייך משה ליב לילינענבלום:

„איך קען אזעלכע מיאוס'ע זאכען אויך יעקב גאַרדין ניט אנווייזען...."

אויב אזוי, צו וואם איז נויטיג געווען אויסצורעכענען די חטאים פון ירבעם בן נבט, מיט אלערלייי מוסרים, שנאַרערס, קריכערס, ודומיהם, וועלכע זיינען אונפערדיענטערהייט אריינגעקומען אין דעם אידישען „רוהם־סאלאן"? דאָס קען דאָך זיכער ניט זיין א שפּאס, א שטייגער ווי אימיצער אין ערגעץ א קאָמישע סצענע, טאקע פיעלעייכט —בין ניט זיכער— ביי גאַרדינען אליין, וואם ניט א שליח צו פערשטעהן ווי אזוי ער קען טרעפען צו דעם־און־דעם און זאגט איהם דערביי אונגעפעהר אן:

„דו געהסט פון דאנען גלייך ארויף־גאם און וועז דו קומסט צום דעם־און־דעם פערגאלאָק, דערזעהסטו א רויטען מויער, מיט א שיכעל־קראָם אונטען, און א שענק דערביי; געהסט ארום די הויז, פערגעהמסט זיך לינקס און געהסט אב אן ערך פון א האלבע מייל ביז דו קומסט צו א הויכען טלוף; געפינסטו א ציגארענפאבריק, איז דערביי דא א הייזעל, צוויי עטאזש הויך, מיט א שילד פון א דאקטאר אונטען, נו, איז דארטען, הייסט עס, וואוינט דער בעל דבר נ י ט."

האט מען דען ווירקליך געדארפט דערצעהלען די גאנצע מעשה, וועלכע דא איז פריהער איבערגעדרוקט געווארען, נור אום אויסצופיהרען אז צו גאַרדינען איז דאָס ניט שייך, אז ער איז אזא עוכר ישראל נ י ט געווען? און עס איז לייכט מעגליך, ניין, עס איז זיכער, אז אונזער פריינד האט דא טאקע קיין בייז ניט געמיינט, מחמת, נאך אלע מעשיות איז ער גאָר ניט געקומען פערדאמען גאַרדינען, אדער איהם ארויסשטעלען פאר א מענשען, וועלכען מען דארף עוקר מן השרש זיין, נור אויפווייזען אויף געוויסע אונפערדיענטע „איבעריגע" שבחים. אט זאגט ער:

„איך קען אזעלכע מאוס'ע זאכען אויף יעקב גאַרדין ניט אנווייזען, און וועז דער שרייבער פון זיין נעקראָלאָג וואלט ניט בעריהרט זיין טהעטיגקייט אין די אכטציגער יאָהרען, וואלט איך דעם נעקראָלאָג אינגאנצען פערשווייגען. נור מיר, דרום־ליוט פון די אכציגער יאָהרען, וויסען גאנץ גוט יענע טהעטיגקייט."

דאָס הייסט: וואלט יענער ניט געגלעט די בעקעלע, וואלט איך ניט געהאקט די קעפּעלע; דאָס איז יענער שולדיג.

זעהר שעהן.

די צרה איז אבער, אז ביים לעזער אין מח בלייבט א שייכות צווישען בראפמאנען, מיט עפּעם א שנאַרער און א פרעסער און איינעם וואם שמד'ט אייניקלעך און אן אנדערן וואם צו־ליעב זיין מסירה ווערט פערמאכט דער „המליץ", — א שייכות צווישען דיזע אלע און יעקב גאַרדין... אמת, מען טייטשט אוים, אז וועגען איהם קען מען אזעלכע מיאוס'ע זאכען ניט זאגען, אבער מען דערצעהלט דאך יא דיזע אלע

מיאוסע זאַכען, מסתמא איז דאָך עפּעס פּאַרט דאָ א סמיכות הפּרשות... אפּשר דאַרף מען אַנדערס פערשטעהן דעם וואָרט „אַנווייזען", ויש לישב בדוחק.

ביי מיר איז קיין שום צווייפל ניטא אז ביים שרייבער איז אזא כונה אויף קיין פאל ניט געווען. אויב אזוי, איז דערווייל נאָך קיין שום בעשולדיגונג ניט געמאַכט געוואָרען. לאָמיר הערען וואָס לילינבלום האָט צו זאָגען אין דאָס וואָס קומט וווייטער. איך ציטיר זיין ארטיקל וואָרט פיר וואָרט:

„מיט א קליינער בילדונג, זייענדיג א לעהרער אין יעלישאוועטגראדער תלמוד־תורה, און בעקענענדיג זיך מיט ראַבּאַ־שאפקא, דעם אַנפיהרער פון די שטונדיסטען, האָט גאַרדין איהם געוואָלט נאַכטהון און מאַכען ביי אידען אויף א נייע סעקטע: „דוכאַוונאיע ביבליייסקאיע בראַטסטוואָ", וואָס זאָל זיך אַבשיידען פון אַלע אידען „מיט א בעזונדער ראש, שוהל און בית־עולם". די סעקטע האָט זיך געדאַרפט אַבזאָגען אין גאַנצען פון תלמוד (כדי דורכדעם צו בעקומען אַלע ביירגער־רעכט) און אפילו פון דער תורה, וועלכע מען דאַרף נור ערקלערען בדרך רמז, גייסטיג. וועלענדיג זיך אַבטהיילען פון אידען, האָט ער קיינמאָל ניט געשריבען אין א אידיש בלאַט, ניט א העברעאישען, ניט א זשארגאַנישען, נור דוקא אפילו אין א רוסיש־אידישען, נור דוקא אין גוי'שע. מיט דעם פלאַן פון דער סעקטע איז ער ארויס אייניג וואָכען פאַר דעם ערשטען פאַגראָם אין יעליסאַוועטגראַד אין איין אָכציגסטען יאהר, און באַלד נאָך דעם פאַגראָם איז ער געווען א גוטער ברודער מיט די, וואָס האָבען געגרינדעט א קאָמיטעט צו העלפען די פאַמיליעס פון די ארעסטירטע פאַגראָמשטשיקעס. בערך א פאָר חדשים נאָך דעם פאַגראָם, בעת'ן רעש פון אַנדערע פאַגראָמען, איז ער ארויס אין דער צייטונג „יוזשני קראי" מיט אזא אויפרוף צו אידען: „פארוואָס האָבען אַלע עלעמענטען פון דער רוסישער געזעלשאפט אייך פיינט? איז עס דען נור א רעליגיאָנס־האַס? אונזער געלד־ליעבע, אונזער זעטיגקייט, קארגשאפט, יאָגען זיך נאָך פערדיענסט (нажива) אונזער חוצפה קריכעריי... אונזער וואוכעריי, שענקעריי, פאַקטאָרסטוווע און אַלע אנדערע עולות — הייבען אויף נעגען אונז די רוסישע מענשען. אודאי, זענען דאָ ביי אונז אויך עהרליכע לייט (מן הסתם האָט ער געמיינט זיינע סעקטאַנטען, ווי עס ווייזט אויס פון די ווייטערדיגע וועלטער), נור זיי פערלירען זיך אין דער מאַסע פון די הענדלער, וואָס טאָג און נאַכט טראַכטען זיי נור ווי־גען א רובעל און האָבען ניט אין זייער לעבען קיין שום אַנדערע אינטערעסען אין בעדערפנישען". (ציטירט פון „ראזסוועט" נו' 25, יאהר 1881).

אלזא גאַרדין האָט געזינדיגט דערמיט וואָס ער האָט צו יענער צייט —מיט 30 יאהר צוריק—

1) ניט געהאַט פיעל בילדונג;

2) געמאַכט ביי אידען א נייע סעקטע, וואָס זאָל זיך אַבטהיילען פון כלל מיט א בעזאַנדערן ראש, שוהל און בית עולם;

3) געגרינדעט א סעקטע, וואָס האָט זיך געזאָלט אַבזאָגען פון „תלמוד", כדי צו בעקומען ביירגער־רעכט און אפילו פון דער תורה צו א געוויסען גראד;

4) האָט ער ניט געשריבען אין א אידישען בלאַט, ניט אויף אידיש, ניט אויף העברעאיש, זיך דערמיט אַבטהיילענדיג פון כלל;

5) ער איז מיט דעם פלאַן פון דער סעקטע ארויס אייניג וואָכען פאַר'ן פאַגראָם אין יעליסאַוועטגראד אין 1881.

6) באַלד נאכהער איז ער געווען א גוטער ברודער מיט די וואָס האָבען געגרינדעט א קאָמיטעט צו העלפען דיפאַמיליעס פון ארעסטירטע פאַגראָמשטשיקעס.

7) איז ער אין דער צייט פון דעם רעש פון אַנדערע פאַגראָמען ארויס אין דער צייטונג „יוזשני קראי" מיט דעם אויפרוף, וועלכער איז נור וואָס וועגען איבערגעגעבען געוואָרען.

לאָמיר פרוביהרען זיך אביסעלע נעהענטער צוקוקען צו דיזע בעשולדיגונגען און דערביי נור בעמערקען, אז מיר האָבען אין גיכען צו האָבען א בעשרייבונג פון די „דוכאַוונאַ־ביבליייסקאיע בראַטסטוואָ" פון איינעם פון די טהיילנעהמער. געזאָלט האָט דאָס טאָן און טאַקע פאר די „צוקונפט" יעקב גאַרדין אליין.

צו די בעשולדיגונגען:

די ערסטע איז אזעלכע, וואָס לילינבלום אליין האלט געווים ניט פאר זעהר ערנסט. אפאַדעמיקער זיינען אין אונזערע צייטען אידישע כלל־טהורער, אויפטהורער און שרייבער זעלטען וואו און וועו געווען. וועו אבער אונזער אלטע, היימישע השכלה און די פעהיגקייט צו שרייבען „פאר גוי'שע" בלעטער — ווי לילינבלום אליין

זאגט פון איהם — קענען אנגערופען ווערען בילדונג, דאן האט ער געמוזט האבען א גאנץ בעדייטענדע פארציע דערפון.

אויף די צווייטע און דריטע פון די בעשולדיגונגען איז געגוג אנצואווייזען: ערסטענס, אז די גרינדונג פון סעקטען מעג זיך זיין —און איז פון מיין שטאנדפונקט — א דומהייט, אבער מיר אידען האבען, ניט געהענדיג ווייטער, חסידים, וועלכע זיינען אין די אויגען פון מתנגדים, פון אמת'ע, פרומע מתנגדים, א געפארלעכערע סעקטעווי יענע בראטסטוונ און וועז זיי זאגען זיך ניט „אב" פונ'ם תלמוד, גיבען זיי איהם ביי זיך א פלאץ פון יענער זייט „שטיבעל", אפילו ניט אין די פאלעם. צווייטענס, האבען מיר זיך אלע צו יענער צייט אבגעזאגט (וועז אויך אין אנאנדער זין) פונ'ם תלמוד און „אפילו פון דער תורה" צו געווינען גראד. דער שרייבער פון דיזען ארטיקעל האט אייגענטליך דערפאר טאקע אזוי ליעב געקראגען דעם מחבר פונ'ם „קהל רפאים" און דעם „חטאת נעורים". גאנדין איז, ווי עס שיינט, נור געווען פיעל קאנסעקווענטער. היות, האט ער משמעות געקלערט, אזוי ווי אין תלמוד גלויבען מיר אלע סאי־ווי־סאי ניט און היות, אזוי ווי דער תלמוד איז א שטער פאר אונז אין דעם פרט פון קריעגען בירגער־רעכט, וועלען מיר אונזער ניט־גלויבען אינ'ם תלמוד ערקלערען אפיציעל. דריטענס, קלער איך, וואלט לילינבלום אליין אנדערם געאורטהיילט וועגען דער „סעקטע" וועז ניט די פאגראמען אין זיד־רוסלאנד אין יענע צייטען מיט די נאך־שרעקליכערע פאגראמען פון די נייע צייט מיט די 400 הרוגים פון פאר דריי יאהרען אין דער שטאדט וואו דער ארטיקעל „איבעריגע שבחים" איז געשריבען געווארען.

די בעשולדיגונג נומער פיער איז ניט אין נאנצען ריכטיג. מיין פרויינד שיינט ניט צו וויסען, אז גאנדין האט געשריבען העברעאיש און גאר ניט שלעכט. אין ארטיקעל זיינעם פון יאהר 1878 האב איך דא ניט לאנג געלעזען אין דעם „המליץ". אבער אפילו וועז ער וואלט פארנעצויגען צו שרייבען רוסיש אין רוסישע פערייאדישע בלעטער, וואלט דאס דען געהאט צו בעטייטען אז ער האט דאס געטאן כדי זיך אויף דעם אופן „אבצוטהיילען" פונ'ם כלל ישראל? וואר וואלט אין יענע יאהרען ניט געשריבען אין גוי'שע צייטשריפטען וועז מען וואלט איהם גע־לאזען אזוי ער וואלט געקענט? איבערהויפט וועז ער האט געהאט די מעגליכקייט צו שרייבען אזוי ווי ער דענקט, אנשטאט צו מוזען דענקען אזוי ווי ער שרייבט, ווי דאס איז דער פינסטער־רער מזל פון פיעלע, זעהר פיעלע שרייבער ביזי היינטיגען טאג, און דא אין דער פרייער אמעריקא מעהר ווי אומעדום.

דער פינפטער פונקט אין דער „אנקלאגע", וועלכער בעשטעהט דארין, אז ער איז מיט דעם פלאן פון דער סעקטע ארויסגעקומען פאר'ן פאגראם אין יעליסאוועטגראד אין 1881 איז אויך ניט ריכטיג. די היגע (אמאליגע) „ביבלייצעם" בעהויפטען, אז די „בראטסטוונ" איז געגרינדעט געווארען מיט א יאהר פריהער. אבער לאמיר אננעהמען, אז זייער זכרון איז שוואכער ווי לילינבלומס, אז די „בראטסטוונ" איז געווארען א פאקט אין 1881 פאר'ן יעליסאוועטגראדער פאגראם, ווייל דען לילינבלום האלטען גארדינען פעראנטוואָרטליך פאר דעם פאגראם? גענוים ניט. ער וואלט דאס זיכער קלאר ארויסגעוויזען, ווייל דאס וואלט געווען א בעשולדיגונג, וועגען וועלכע עס וואלט זיך גלוינט צו רעדען. וועז אבער ניט, דאן האבען די ציטירטע וועזרטער נור דעם איין אייניציגען מעגליכען זין און דאס איז, אז גארדין האט זיין פלאן ארויסגעבראכט פאר'ן פאגראם און ער האט געדארפט פאראויסזעהן וואס וועט קומען. די עולה בעשטעהט אלזא אין דעם וואס גארדין איז ניט געווען קיין נביא ווי גרינדער פון אנדערע סעקטען, אמונות און לוחות.

א הארלע צו האמעטנ, ניין?

און דאן האבען מיר אלס די זעקסטע בעשולדיגונג, אז באלד נאך דעם פאגראם איז ער געווען א גוטער ברודער מיט די וואס האבען געגרינדעט א קאמיטעט צו העלפען די פאמיליעס פון די ארעסטירטע פאגראמשטשיקעס. די לעצטע וועזרטער זיינען אונטערשטריכען אין דעם אריגינאל.

לאמיר זעהן וואס דיזע, די אייניציגע בעשולדיגונג, וואס האט א שאטען פון א ממשות, האט פאר א פנים אונטער דעם ליכט פון א לופטרע.

צוערסט די פאקטען. דער פאגראם אין יעליסאוועטגראד האט געדויערט פונ'ם 15טען ביז'ן 17טען אפריל 1881. אין דער צייט זיינען ארעסטירט געווארען עטליכע הונדערט מענשען. ווי די רוסישע רעגיערונג מאכט ארעסטען וויים

מען. מען מעג זיין א גאנץ גוטער איד און דאָך גלויבען, אז צווישען די וואָס זיינען ארעסטירט געוואָרען, זיינען געווען פיעל אונשולדיגע מענשען און יעדענפאלס — זיינען זיירע פאמיליעס געווען אונשולדיג. עס וואָלט זיך ביי מיר לעגען אויפ'ן שכל, אז א איד, אן אמת'ער איד טאקע לטובת הכלל צווישען זיינע ברידער, זאָל ארויס־קומען און זאָגען: „מיר פערלאנגען די העכסטע שטראָף פאר די פאָגראָמשטשיקעס, אבער מיר ווילען ניט אז זייערע אונשולדיגע קינדער זאָלען לייַדען הונגער דורך דעם וואָס די עלטערן זיצען אין טורמע ווי זיי פערדיענען צו זיצען".

עס וואָלט אלזאָ דורכאויס ניט געווען קיין פערראטה געגען דעם כלל ישראל, אפילו ווען ער אליין וואָלט געווען דער גרינדער פון א קאָמיטעט צו העלפען די פאמיליעס פון די ארעסטירטע פאָגראָמשטשיקעס; דאָס וואָלט אפשר נאָר געווען א קלוגע „שטאָטסמענישע" טהאט. ווער וויים?

פון דעסטוועגען מוז צוגעגעבען ווערען אז דאָס וואָלט געווען זעהר א געוואָגטער שריט. עס איז זיך לייכט פאָרצושטעלען שטאַרקע פערנינפטיגע ארגומענטען דאגעגען, הגם דער שטאַרקסטער גרונד דאגעגען וואָלט נאָך ניט שטעמפּלען דעם בעל־דבר אלם א פערראטער א. ז. ו., וואָס נור דאָס אליין קען ניט פערגעסען ווערען, עס וואָלט נור בעווייזען אז ער האָט ניט פערנינפטיג, ניט איבערלעגט גענוג האנדעלט.

אָבער אזוי ווייט געהט דאָך לילליענבלום'ס בעשולדיגונג ניט. ער זאָגט נישט אז גאָרדין האָט געהאָלפען די פאָגראָמשטשיקעס; ער זאָגט ניט אז גאָרדין האָט געהאָלפען אפילו זייערע קינדער; ער זאָגט ניט אז גאָרדין האָט אפילו אונטערשטיצט זייערע קינדער'ס אונטער־שטיצער; ער זאָגט זאָגאָר ניט, אז גאָרדין איז געווען אן אינדירעקטער מיטווירקער ביי די קאָמיטעטשיקעס. ער זאָגט נור, אז ער איז מיט זיי געווען א גוטער ברודער. דאָס קען נור האָבען די איין אייניגע בעדייטונג, אז ער האָט זיך ניט צוריקגעצויגען פון מענשען, וועלכע זיינען געווען פריהער זיינע גוטע פריינד, ווען ער האָט געזעהען ווי זיי האָבען אונטערשטיצט קינדער פון ארעסטירטע הונדערטער מענשען פון וועל־כע א טהייל איז געווען בעטהיליגט אין דעם פאָגראָם און איידער מען האָט ארויסגעפונען ווער פון די ארעסטירטע איז געווען שולדיג אָדער אונשולדיג, מחמת לילליענבלום אליין זאָגט אינז אז דעם דאָזיגען חטא האָט גאָרדין בעגאַנגען „באלד נאָך דעם פאָגראָם".

און איצט קומען מיר צו די זיבענטע בע־שולדיגונג, וועלכע לילליענבלום שיינט צו האל־טען פאר זעהר וויכטיג. איך וועל זי דא נאָך אמאל איבערגעבען וואָרט פאר וואָרט; איך האלט זי אויך פאר זעהר וויכטיג. ער דער־צעהלט:

„בערך א פאָר חדשים נאָך דעם פאָ־גראָם, בעת'ן רעש פון אנדער פאָגראָמען, איז ער ארויס אין דער צייטונג „יוושני קראי" מיט אזא אויפרוף צו אידען: „פאר וואָס האָבען אלע עלעמענטען פון דער רו־טישער געזעלשאפט אייך פיינט? איז עס דען נור א רעליגיאָנס־האס? אונזער געלד־ליעבע, אונזעטיגקייט, קארגשאפט, יאָגען זיך נאָך פערדיענסט (нажива) אונזער חוצפה, קריכערייי... אונזער וואור כערייי, שיינקערייי, פאקטאָרסטוועט און אלע אנדערע עולות — הויבען אויף געגען אונז די רוסישע מענשען. אודאי, זיינען דא ביי אונז אויך עהרליכע לייט (מן הסתם האָט ער געמיינט זיינע סעקטאנטען, ווי עס וויזט אוים פון די וויטערדיגע ווער־טער), נור זיי פערלירען זיך אין דער מאסע פון די הענדלער, וואָס טאָ: און נאכט טראכטען זיי נור וועגען א רובל, און האָבען ניט אין זייער לעבען קיין שום אנדערע אינטערעסען און בעדערפנישען". (ציטירט פון „ראזסוועט" נו׳ 25, יאהר 1881.)

דער חטא שיינט, פון לילליענבלום'ס שטאנד־פונקט, צו זיין א דרייפאכער: די צייט (פאָגרא־מען־צייט), דער אָרט (אינ'ם „יוושני קראי") און דער אויפרוף גופא.

נו, בנוגע צו דער צייט, דאכט זיך אז מען קען עס ניט נעהמען ערנסט. אויב אזעלכע ווער־טער דארפען איבערהויפט געזאָגט ווערען, דאן איז די צייט דערצו דוקא יעמאָלט, ווען אלע ערקענען די געפעהרליכע לאגע און די נויטוווע־דיגקייט צו זעהען עפעס צו טהון, אז דאָס אונ־גליק זאָל זיך ניט וויעדערהויילען. וויל אזוי גיך ווי עס וועלט רוהיג און די סכנה איז פאראיבער, מאכען זיך צו מענשען'ס אויגען, פערציהען זיך זייערע אויגען, פערשליסען זיך זייערע מחות, און דו, ברודערל, רעד צו זיי, רעד צו דער וואנד.

אָבער דאָס איז ניט אלעס.

לויט ווי מיין פריינד לילליענבלום דערצעהלט, האָט גאָרדין זיינע ווערטער געריכטעט צו די

אידען „בערך א פאר חדשים נאך דעם פאגראם, בעת'ן רעש פון אנדערע פאגראמען". אלזא, ניט אין יעליסאוועטנראד אין דער צייט פון דעם רעבטען טומעל, נור א פאאר חדשים שפעטער. עס איז דערפאר קלאר, אז ווי מען זאל דארוף ניט קוקען, איז אונמעגליך צו מאכען גארדינען א פאראוואורף דערפון, וואם ער האט גערעדט דאן וועו עס איז ניט געווען די צייט פון רעדען. ער האט העכסטענס גערעדט צו שפעט, ניט צו פריה.

דאם איז וועגען די צייט. איצט מכח דעם ארט.

זיין ארטיקעל אדער אויפרוף (די טייטשען האבען דעם ריכטיגען ווארט דערפאר: „מאהנרוף) איז געווען גערוקט אינ'ם „יוושני קראיי". ווי די ווערטער אין לילינבלום'ס אנקלאגע לייענען זיך, איז אייגענטליך דארין קיין פאר־וואורף ניטא. וואו האט גארדין — א שטיי־גער — געשריעבען? אין דעם „יוושני קראי". אן איינפאכע אנווייזונג פון דעם ארט צולויעב די געוויאיגקייט פון די גאנצע בעשרייבונג. ליידער אבער, האט אונז דער שרייבער פריהער דער־צעהלט, אז גארדין האט קיינמאל ניט געשריע־בען אפילו אין אידיש־רוסישע זאנדערן נור אין „גוי'שע" צייטונגען. מיר מוזען דערפאר אנ־נעהמען אז ער האלט דעם „יוושני קראיי" פאר אזא גוי'שע צייטונג, און דאם איז שוין ניט אן אונשולדיגע קאנסטאטירונג, נור טאקע א פער־שטארקונג פון א בעשולדיגונג.

מיר האבען אויך א רעכט אנצונעה־מען אז קיין אנטיסעמיטישע איז יענע צייטונג דורכאוים ניט געווען, זי האט נור געהערט צו נויים. וואלט זי געווען א יודענפיינדליכע, וואלט דער שרייבער דאם זיכער אויסגעטייטשט.

הייסט דאם, אז אין די גוי'שע צייטונג „יוושני קראיי" האט גארדין פערעפענטליכט זיין — לאזט מיר זאגען — מאהנרוף צו זיינע ברידער.

איך גלויב ניט, אז ער האט געקענט טאן א בעסערע זאך, אויב די זאך האט איבערהויפט געוואלט געטאן ווערען. שוין ניט רעדענדיג דערפון, וואם דער „ראזסוויעט" וואלט עס זיכער ניט געדרוקט און אנדערע אידיש־רוסישע צייטונ־גען, אויב אזעלכע זיינען דאן געווען, אויך ניט, האבען די ווערטער נור געקענט האבען א ווירי־קונג, קומענדיג דורך אזא פערמיטלער פון אזא פערזאן: דורך א „גוי'שע" צייטונג פון א אידען, וועלכער זאגט ניט „איהר", זאנדערן „מיר" אזוינע און אזוינע. אויב מען האט אי־דען געדארפט זאגען דעם אמת אין די אויגען איז דאם זיכער געווען דער בעסטער מיטעל דערצו. רעדען ביי זיך, אונטערן אויוועז, ווען קיינער הערט ניט, וואלט קיין שום זין ניט געהאט.

די פראגע איז, נאטירליך, האט מען דעם אמת אין די אויגען דעם אידען געדארפט זאגען?

און דא קומען מיר צום דריטען פונקט, צום אויפרוף גופא.

איך וועל בעטען דעם לעזער דיזען אויפרוף צו לעזען זעהר אויפמערקזאם, דאם הייסט, איצט נאך אמאל — צום דריטען מאל, וויל ער איז אין דיזען ארטיקעל צוויי מאל שוין ציטירט געווארען — און זיך שטעלען די פאלגענדע פראגע:

איז ניט יעדעם ווארט דארין די ריינע, לוי־טערע וואהרהייט?

האט ניט דיזע וואהרהייט געזאגט דעם אידען יעדער אייניגער פון די אמת'ע פריינד פונ'ם פאלק, פון די נביאים ביז די היינטיגע אידישע „אבליטשיטעלני" שרייבער?

האט ניט דאם אידישע פאלק צו אלע צייטען אנערקענט — וועניגסטענס שפעטער: בעת מעשה האט מען פאר דעם אמת אמאל גע־שלאגען — דאם פערדיענסט פון די אמת־זאגער צווישען זיינע פראפעטען און פאעטען?

איז דען דא אין שרייבער פון יענעם סארט, פון יצחק ערטער ביז שלום עליכם, וואם דער צורר היהודים וואלט זייערע רייד ניט געקענט אויסנוצען, כדי צו מאכען די שרעקליכסטע אנ־קלאגע געגען אידען? און איז עס, צו דערזעל־בער צייט ניט א פאקט, אז גראדע די ערטערס, מיט די שלום עליכם'ס זיינען די בעליעבטע ביים פאלק און ניט די וואם זאגען איהם זיסע קאמ־פלימענטען?

זעהר צו בעדויערן איז דערביי וואם ליליען־בלום האט ניט געהאלטען פאר נויטיג צו ציטי־רען דעם מאהנרוף פון גארדין וויי דער „ראז־סוויעט" ציטירט איהם, דאם הייסט אין גאנצען. דער לעזער פונ'ם „פרויינד" וואלט דאן געקראגען א גאנץ אנדער איינדרוק, ווי דער, וועלכער קומט איצט ארויס.

גארדין צום ביישפיעל פאנגט אן מיט די ווערטער: „בראטיא יעוורעאי!" (ברידער אי־דען!).

אזוי אַנהייבענדיג רעדט ער וועגן דעם, אז פּטור צו וועלן פון א שטאַרקן צאַהנווהטאָג מוז מען אַרויסרייסען דעם צאַהן; צו מאַכן קלענער דעם שמערץ טויטען דענטיסטען דעם נערוו. ער וויל אזוי אַרויסרייסען מיט'ן וואָר־צעל די טיף איינגעוואָרצלטע געוואָהנהייטען און אזוי ווייטער.

אין דער ציטירטער שטעלע לאָזט לילי־ענבלום אויס די וועלטער: „אונזער שקלאַווישע און דומע נאכאהמונג פון די אויפגעבלאָזענע און צולאָזענע רוסישע פריצים (בארסטוואָ).

גאַרדין דערמאָנט אָן די טרויעריגע געשע־העניסען פון די לעצטע צייט, און זאָגט: „דיזע געשעהעניסען (די פּאָגראָמען) גיבען מיר א רעכט אייך, ברידער, צו דערמאָהנען, אז דוקא איצט איז די צייט ארויסצורייסען די פער־פוילטע ציינער, מיט וועלכע איהר האָט געביסען אַנדערע און פון וועלכע איהר האָט פון צייט צו צייט אלײן געליטען אונערטרעגליכע שמערצען און לײדען...“

„ברידער, זאָגט ער ווייטער, ערוואַכט!“ און רופט אויף די אידען אָנצוהייבען א נייעם לעבען, און אזוי ווייטער.

דאָס מעג זיך זיין אוטאָפּיסטיש, אבער דאָס רעדט א אידישער וואַרעמער האַרץ צו זייענע ברידער, צו אידען; די צייטונג וואָס דרוקט דאָס קען ניט זיין קיין אָנטיסעמיטישע; גאַרדין זאָגט אָפען ארויס זיין מיינונג וועגן די רוסישע „בארסטוואָ“ מיט איהרע זיטען; ער זאָגט אויסדריקלעך, אז טאַקע די פּאָגראָבען בעוועגן איהם אזוי אויפצוטרעטען און אזוי צו רעדען.

אלעס צוזאַמען מאכט דאָס א גאַנץ אַנדער איינדרוק ווי די ציטירטע עטליכע וועלטער.

אז דער „ראַזסוויעט“ זידעלט איהם איז זעלבסטפערשטענדליך.

מיין ארטיקעל איז געוואָרען צו לאַנג, אבער איך וואָלט נעקענט ציטירען פיעלע שטעלען פון לילי־ענבלום'ס אייגענע שריפטען, וועלכע האָבען דעם פאָלק געזאָגט דעם ריינעם, אונפערוואָסער־טען אמת, און וועלכע אָן אָנטיסעמיט וואָלט גע־קענט שלעכט אויסטייטשען.

די לעזער, וועלכע פערשטעהען רוסיש, וואָלטען אין דעם זאַמלבוך „פערעזשיטאָיע“, אין צינבערג'ס אויסגעצייכענטען ארטיקעל איבער די „ערסטע אידישע סאָציאָליסטישע ציי־טונגען“ געפינען א פולע בעשטעטיגונג פאר מיינע ווערטער. איך וויים דאָ אָן אויף דעם רוסישען זאַמלבוך, וויל די קוועלען פון וואָנען דער מאַטעריאל קומט (דער „האמת“ און „אספת חכמים“) זיינען איצט שוין זעהר שווער צו קריגען.

צום שלום נאָך איין וואָרט.

ווי געזאָגט, וועלען מיר, האָף איך, נאָך האָבען אין דער „צוקונפט“ אָן אויספיהרליכען ארטיקעל וועגען די „דוכאָוונאָ־ביבליסקאָיע בראַטסטוואָ“.

אין אלץ וואָס דאָ איז געזאָגט געווארען, האָב איך גענומען לילי־ענבלום'ס אַנגריף, צו־געהענדיג צו איהם ווי אָן אויסוועניגסטער מענש, וועלכער וויים פון גאַרנישט אויסער דאָס וואָס ער לייענט ביי אַנאַנדערן. מיר איז ניט וויכטיג געווען צו אונטערזוכען די פאקטען גופא; איך האָב פרובירט בעווייזען אז אפילו וען אלץ איז אזוי ווי לילי־ענבלום דערצעהלט, איז עס ניכער צו גונסטען פון גאַרדין איידער געגען איהם.

פון דעסטוועגען מוז שוין איצט און דאָ בעמערקט ווערען, אז גאַרדינס יעלי־סאָווועטגרא־דער פרייוד בעשטרייטען פיעלע פון די בעהויפ־טונגען. אויך מעגען די לעזער וויסען, אז שוין אין דעם „ראַזסוויעט“ פון 1881 איז דער הויפט־אנגרייפער פון גאַרדין געווען משה ליב לילי־ענ־בלום. און זיין ארטיקעל געפינט זיך אין דעם נומער (26) פון דער וואָך נאָך דעם ווי עס איז ערשיענען דער ציטירטער „מאַהנרוף“, איבער־געדרוקט פון דעם „יוושני קראי“.

לילי־ענבלום הייסט עם, איז ניט מעהר ווי קאָנסעקווענט, הגם ער האָט געדארפט זיין אים שטאַנד דעם עסק אַנדערס אויפצופאסען ווי מיט 28 יאהר צוריק.

און דאָן נאָך וואָס.

מיין אלטער פרויַנד דריקט אויס די האָפ־נונג, אז גאַרדין האָט אויף דער עלטער חרטה געהאַט אויף זיינע יוגענדזינד. לאָמיך איהם זאָגען אז דאָס איז ניט געווען דער פאַל.

גאַרדין האָט געווים געענדערט זיינע אנ־זיכטען בנוגע צו די מעגליכקייט פון איבער־מאכען דעם כאַראַקטער און די געוואוינהייטען פון זיין פאָלק, ווי פון אַנדערע פעלקער, דורך מוסר, אבער מיט דער „בראַטסטוואָ“ האָט ער זיך דורכאויס ניט געשעמט. מיט עטליכע יאָהר צוריק האָט ער, צוזאַמען מיט אלע היגע אמאָליגע

„ביבליצעם", געפייערט דעם 25 יעהריגען יובי־לעאום פון די געזעלשאפט. וואלט ער דערלעבט צו בעשרייבען די בראטסטוואָ, דאן וואלט דאָס אויך קיין פאל ניט געווען קיין אשמנו, נור א שטיק אויטאביאגראפיע, געשריעבען מיט א געוויסען שטאלץ.

דר. ק. פאַרנבערג

די פלאָרעטאַרישע „אינטערנאציאָנאלע" אויפן פרובירשטיין

1.

יינער פון די עקרים פון מאָדערנעם קאַפּיטאליזמוס איז זיין שטרעבונג אינטערנאציאָנאלער כאראקטער. „די הפּכים, וואָס בעשטימען די דאָפּעלט־זייטיגע האלטונג פון די איבעריגע קלאַסען פון דער געזעלשאפט, זיינען ניט שייך דעם פּראָלעטאַריאט. וואָס מעהר דער פּראָלעטאַריאט ענטוויקעלט זיך אין א זעלבסטבעוואוסטען קלאַס, אלץ קלאָהרער ווערט עס, אז ער איז שטענדיג אונטערוואָר־פען אונטער דעם איינפלוס נור פון איינער פון די צווויי ענטגעגענגעזעצטע שטרעמונגען פון קאַפּיטאליסטישען פּראָדוקציאָנס אופן, און ניט פון דער צווייטער... אלס נאטירליכער רעזולטאט פון דיזע „אינזוויטיגקייט" קומט די ענטוויקלונג פון ענגען צוזאמענבונד פון פּראָלעטאריאט פון די פערשיעדענע קולטור־לענדער און די פערניכטונג פון דער שטרעבונג צו א נאציאָנאלער אבגעזונדערטקייט און נאציאָנאלען קאמפף" — אזוי האט מען אונז געלערענט מיט פיעלע יאהרען צוריק אין דעם סאָציאליסטישען קאָנגרעס אין „ערפורטער פּראָגראם". דאָרט איז אויך וויכטער ערקלערט געוואָרען, אז „דער קאַפּיטאליסטישער פּראָדוקציאָנס אופן, וועלכער האט געמאכט דעם ארבייטער פאר א מאן, וואָס פערמעגט נאָר ניט, האט איהם אויך אבגעריסען פון דער ערד. ער האט מעהר ניט קיין שטענדיגע היים און אויך ניט קיין שטענדיג פאטערלאנד."

נור איין אויסנאַהמס־פאל זעהט קאוטסקי'ס „פרוש" אויפן „ערפורטער פּראָגראם", וועו צוויישען די ארבייטער פון פערשיעדענע נאציאָנען קען ארויס א שנאה, דאָס איז די שנאה פון די ארבייטער פון איינוואנדערונגס־לענדער צו די איינוואנדערער־קאָנקורענטען. אבער אויך דיזע שנאה איז נור נאָך א פאר־איבערגעהענדע. „סוף כל סוף מוזען דאָך די ארבייטער קומען צו דער איבערצייגונג, אז דער בעסטער מיטל זיך צו בעפריין פון דעם שעד־ליכען איינפלוס פון די אבגעשטאנענע לענדער איז צו פערניכטען דיזע אבגעשטאנענקייט." פערקאהרט, וואָס וויייטער, אלץ מעהר און מעהר פערשווינדען ביי די פּראָלעטאַריער די שפורען פון נאציאָנאלער אבגעזונדערטקייט און פיינד־שאפט, וועלכע זיי האבען איבערגענומען פון דער בורזשואזיע."

זינט דיזע האָפנונגספולע שורות זיינען אָנגעשריבען געוואָרען, איז אוועק א פערטעל־יאהרהונדערט. אין דיזען פערטעליאהרהונדערט איז אויסגעוואקסען רייך און שעהן די נייע „אינטערנאציאָנאלע". די אינטערנאציאָנאלע סאָציאליסטישע קאָנגרעסען האבען זיך פערוואנדעלט אין ריזיגע וועלט־קאָנגרעסען. דאָס אינטערנאציאָנאלע סאציאליסטישע ביורא איז געשאפען געוואָרען און געוואָרען אין אייניגע פלוסרייכע אינסטיטוציאָן. די גרויסע פונדאַמענטאלע פראגען פון דער סאָציאליסטישער פּאָליטיק ווערען פערהאנדעלט און בעשלאָסען אויף דיזע קאָנגרעסען און ווערען געלייטעט פון

דיזער ביורא און זיינען בינדענד פאר די גאַנצע סאָציאַליסטישע וועלט. אויף יעדען קאָנגרעס, ביי יעדען צוזאמענקונפט ווערט דער אינטערנאַציאָנאַלער כאַראַקטער פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע וויעדער בעשטעטיגט און בעקרעפטיגט.

וועג מען זאָל קוקען נור אויף די אַלע אָפּיציעלע ארויסטרעטונגען און ערקלעהרונגען, דאַן קען מען לייכט קומען צו די סאמע אָפּטימיסטישע שלוסע. מען קען זיך לייכט לאָזען פערווירגען אין א זיסען חלום, או די געפיהלען פון אינטערנאַציאָנאַלע אחדות האָבען שוין אויסגעריסען מיט די וואָרצלען ביי די פּראָלעטאַריער אלע געפיהלען פון קנאה־שנאה צו אנדערע פעלקער און נאַציאָנען, אז דאָס פּראָלעטאַרישע בעוואוסטזיין האָט ביי די סאָציאַליסטען אויסגעראָט און פערניכטעט די שפּורען פון שאָוויניזם און ענגהערציגען נאַציאָניזם. אָבער דאָס וואָלט נור געווען א זעלבסטטוישונג, אן אנגענעהמער חלום, אָבער ניט מעהר ווי א חלום.

אין דער ווירקליכקייט האָט פּאַסירט גראָדע פערקעהרט. צוזאמען מיט דעם וואוקס און ענטוויקלונג פון דעם אינטערנאַציאָנאַלען כאַראַקטער פון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג, צוזאמען מיט דער קאָנטראַלירענדער ווירקונג פון דער אינטערנאַציאָנאַלע, האָט זיך אין די הערצער פון די פיהרער, ווי פון די מאַסען פון די פּראָלעטאַריער און די סאָציאַליסטען, אָנגעקליבען ניט קיין קליינער סכום פון ענטגעגענגעזעצטע געפיהלען, געפיהלען ניט נור פון נאַציאָנאַלען צובונד, זאָנדערן אויך פון נאַציאָנאַלער ענגשאפט און ענגאָיזמוס.

דער אינטערנאַציאָנאַלער כאַראַקטער פון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג אלײן האָט זיך אויסגעדריקט אין גאַנץ אנדערע פאָרמען, אייַדער עס איז פאָראויסגעזעהען געוואָרען אין די אויבענגעבראכטע ציטאַטען פון „ערפורטער פּראָגראַם". ניט אין דער פערלייקענונג פון נאַציאָנאַלע אייגענטהימלעכקייטען, בעזונדער־הייטען און טראַדיציאָנען האָט זיך די אינטערנאַציאָנאַלע אחדות פון פּראָלעטאַריאט אויסגעדריקט, זאָנדערן אין דער אויפבויאונג פון א ברייטען בריק איבער די אלע נאַציאָנאַלע בעזונדערהייטען. די איינצעלנע סאָציאַליסטישע פּארטייען זיינען אין פערלויף פון דיזער צייט געוואָרען פיעל נאַציאָנאַלער, פיעל „פּאטריאָטישער", אזוי צו זאָגען, איידער זיי זיינען געווען פאר דער גרינדונג און אויפבויאונג פון דער נייער אינטערנאַציאָנאַלע. די נאַציאָנאַלע אייגענטהימלעכקייטען האָבען זיך אין פערלויף פון דיזער פּעריאָדע פיעל דייטלעכער אָבגעשטעמפּעלט, פיעל טיעפער זיך איינגעפּרעסט אין די איינצעלנע מיטגלידער פון דער גרויסער אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע פּאַמיליע, אָבער דיזע אייגענטלעכע מיטגלידער פיהלען דאָך היינט זיך פיעל ענגער צוגעבונדען צו דער פּאַמיליע. זיי האָבען דאָך פיעל מעהר געמיינזאַמעס צווישען זיך און זיינען היינט מעהר ווי ווען עס איז אונטערוואָרפען אונטער די פּאַמיליען־אויטאָריטעט און פּאַמיליען־טראַדיציאָנען.

דער גאַנג פון דער היסטאָרישער ענטוויקלונג האָט אויף אזא אופן אריינגעבראכט א „רעוויזיע" אין די אלטע טהעאָרעטישע פּאָרשטעלונגען מכח די סאָציאַליסטיש־פּראָלעטאַרישע אינטערנאַציאָנאַליטעט. אָבער ער האָט ניט אָבגעשוואכט, זאָנדערן פערשטארקט דעם תוך, די אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע אחדות. דאָס אלײן מכח די האַנדלונגען און אָפּיציעלע ארויסטרעטונגען פון די סאָציאַליסטישע פּארטייען.

ניט אזוי צופריעדענשטעלענד איז די ענטוויקלונג, וועלכע איז פאָרגעקומען אין דער זעלבער פּעריאָדע אין די שטימונג און געפיהלען פון די פּראָלעטאַרישע מאַסען, ווי אויך פון איינצעלנע סאָציאַליסטישע פיהרער און שרייבער בנוגע די פּראָלעטאַרישע אינטערנאַציאָנאַליטעט און די נאַציאָנאַליסטישע געפיהלען. די ענטוויקלונג איז אוועק אויף א גאַנץ אַנדער וועג. די פּראָלעטאַרישע „אייניזייטיגקייט" ווירקט ניט מעהר אזוי שטאַרק. און יעדעם מאָל, וען אויפן טאָגעסאַרדנונג שווימט ארויף א גרויסע נאַציאָנאַלע פראגע, א וויכטיגער קאָנפליקט צווישען „אינלאַנד" און אויסלאַנד", דאַן קען מען לייכט נאָכשפּירען, ווי אזוי די פערשטארקונג פון די נאַציאָנאַלע געפיהלען רופט ארויס אינערליכע קאָנפליקטען אין די הערצער און נשמות פון די פּראָלעטאַריער. וועג שטעהט די אויסוואהל צווישען דייטש, פראנצויז, ענגלענדער א. ד. גל., און פּראָלעטאַריער, דאַן קומט פאר א קאָמפּף צווישען גע־

פיהל און שכל. נאך די געפיהלען איז מען קודם כל א דייטש, א פראנצויז א. ד. גל. און מען מוז האלטען שטארק אנגעצויגען די ליי־צעם פון שכל, פון פרינציפען, פון טאקט, כדי ניט אראפצוגעהן פון וועג פון פראלעטאריישער אינטערנאציאנאלער אחדות אויפן גליציגען גרונד פון איבערריצטען נאציאנאליזמום. אמת, די קראפט פון די אינטערנאציאנאלע אחדות, די אויטאריטעט פון די סאציאליסטישע אינ־סטיטוציאנען זיינען ביז איצט געווען שטארק genug צו קאנטראלירען די פארטייען, צו בע־הערשען די בעוועגונגען. אבער עס האט שוין ניט איין מאל פאסירט, אפילו ביי די גדולים שבגדולים, אז די נאציאנאלע שטימונג און נאציאנאלער שטאלץ פון איינע האט ארויסגע־רופען אונאנגענעהמע נאציאנאלע גערייצטקייט ביי די אנדערע, און ניט איין שמחה איז דורך דעם צושטערט געווארען. אלס בעזאנדערס כאראקטעריסטישער פאל קען בעטראכט ווערען די ניט זעהר אנגענעהמע פאלע־מיק, וואס איז אונערוואַרטעט ארויסגעשפרונ־גען אויפ'ן אינטערנאציאנאלען סאציאליסטי־שען קאנגרעס אין אמסטערדאם צווישען בעבעל און זשארעס מכח דער פראגע: ווער איז בע־סער, די פראנצויזישע רעפובליק אדער די דייטשע מאנארכיע?

עס מוז אנערקענט ווערען, אז זינט „ערפורטער פראגראם" איז די פראגע מכח נא־ציאנאליטעט און אינטערנאציאנאליטעט געווא־רען פיעל שווערער, פיעל מעהר פערפלאנטערט. דאמאלס האט מען נעמיינט, אז נור אויף דעם באדען פון קאנקורענץ צווישען די פראלעטא־ריער קען ענטשטעהען א פיינדשאפט צווישען פראלעטאריער און פראלעטאריער, און דערפאר איז נור די פראגע פון איינוואנדעונג די אייג־ציגע קוועלע פון קאנפליקטען און סתרות נעגען די איטערנאציאנאלע פראלעטאריישע אחדות. און פאסירט האט, אז זאגאר אזוינע ריין „בור־זשואזע" פראגען, ווי דיפלאמאטיש־מיליטערי־שע סכסוכים קענען אפטמאל פערדונקלען גאנץ שטארק דעם פראלעטאריישען הימעל.

פרינציפיעל זיינען די סאציאליסטען פון אלע לענדער נעגען מיליטאריזמום, נעגען אימ־פעריאליזמום, נעגען קריעג, און היינט נאך קרעפטיגער ווי ווען עס איז. אבער אזוי אייג־פאך לאזט זיך שוין היינט מעהר ניט אוים־דרוקען דיזע נעגנערשאפט אין פעסטע, אייג־פאבע פאַרמולען. דאס האט אם דייטליכסטען געוויזען דער לעצטער שטוטגארטער אינטער־נאציאנאלער סאציאליסטישער קאנגרעס. אין דער פראגע וועגען דעם, ווי עס דארף בע־קעמפט ווערען די קאלאניאל־פאליטיק, זיינען ארויסגעקומען זעהר גרויסע מיינונגס־פערשיע־דענהייטען און דער בעשלוס פון דער מאיאר־טעט האט דיזע מיינונגס־פערשיעדענהייטען ניט אבגעשאפט. אין דער פראגע, ווי דארף בע־קעמפט ווערען די קריעגס־געפאהר, איז אפילו אנגענומען געווארען אן איינשטימיגער בע־שלוס. אבער דיזער בעשלוס איז געווען אליין א קאמפראמיס, אזוי או דורך איהם איז די פראבלעם אויך ניט אבגעשאפט געווארען.

.2

די לעצטע חדשים זיינען געווען בעזונדערס בעלעהרענד פאר די פראגען מכח די אינטער־נאציאנאלע בעציהונגען. זייט פיעלע יאהרען האט די וועלט־פאליטיק ניט דורכגעמאכט אזא שווערע פעריאדע. די פראלעטאריישע אינטער־נאציאנאלע אחדות איז אין דיזע חדשים געווען אוועקגעשטעלט אויפ'ן פרובירשטיין ניט איין מאל.

זייט פיעלע יאהרען זיינען די געפאהרען פון א גרויסען וועלט־קריעג ניט געווען אזוי גרויס און אזוי פיעל, ווי אין די לעצטע חדשים. דער קריעג צווישען עסטרייך און סערביען, וועלכער האט זיך לייכט געקאנט פערוואנדלען אין אן אלגעמיינעם „קריעג פון אלע גענען אלע", איז געווען ניט נור א מעגליכקייט, זאנ־דערן וואכענלאנג כמעט א געוויסהייט. דער אינטערעסען־קאנפליקט אויף די באלקאנען האט אריינגעצויגען אלע גרעסערע אירפאפאאי־שע מלוכות. און הינטער דיזע צייטווילינג, פאראיבערגעהענדע ערשיינונגען רוקט זיך אלץ מעהר און מעהר ארויס און ווערט אלץ שרעק־ליכער דער גרויסער געגענזאץ צווישען ענגלאנד און דייטשלאנד און זייער אונאויפהערליכער „ריים" אין דער פערגרעסערונג פון דער פלאטע.

די פראלעטאריער אלער לענדער האבען געהאט געוג געלעגענהייטען, ערשטענס, ארויס־צואווייזען ווי טיף עס איז ביי זיי איינגע־וואורצעלט די אינטערנאציאנאלע אחדות, און, צווייטענס, ווי גרויס עס איז די מאכט און דער איינפלוס פון דער פראלעטאריישער געגנער־

שאָפט געגען יעדען קריג צו זיכערען און צו פֿערהיטען דעם וועלט־פֿריעדען.

ווי האָבען די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען און די פּראָלעטאַרישע מאַסען אויסגעהאַלטען דיזען דאָפּעלטען עקזאַמען?

ענטפֿערענדיג אויף דיזע פֿראגען, מוזן מיר דערמאָנען אונזערע לעזער אָן דעם נעדאַנק, וואָס מיר האָבען זיך בעמיהט דורכצופֿיהרען אין פֿאַריגען קאָפּיטעל, נעמליך, אז מען מוז שטרענג אונטערשיידען צווישען די האַלטונג און. האַנדלונגען פון די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען און די שטימונגען פון די סאָציאַליסטישע מאַסען און סאָציאַליסטישע פיהרער. די פּאַרטייען אין זייערע אָפּיציעלע ארויסטרעטונגען האָבען אויך אין דיזע שווערע טעג, אויך ביי דיזער האַרטער פּראָגע, אויסגעהאַלטען דעם עקזאַמען פון אינטערנאַציאָנאַלער אחדות. אינערהאַלב פון די פּאַרטייען האָבען זיך אָבער ענטוויקעלט גאַנץ כאַראַקטעריסטישע נייע ערשיינונגען, אויף וועלכע עס איז ווערטה זיך אָבצושטעלען.

דאָס איז מכה דעם גוטען ווילען פון די פּאַרטייען. וואָס אנבעטרעפט זייער קנען, זייער מאַכט צו פערהיטען דעם קריג, איז דיזע געווארעל־פּראָבע פּאַרביי ווייט ניט אזוי בעפּריעדיגענד. פיעל יאָהר האָבען די סאָציאַליסטען אָגיטירט געגען קריג, זיך פּאַרבעריים צו שטערען, ניט צו דערלאָזען קיין קריג, אָבער, וי עס איז געקומען אזוי נאָהענט צום קריג, האָט זיך ארויסגעוויזען, אז זיי זיינען כמעט ווי אין גאנצען אָהנמעכטיג, אפילו דאָרט, וואו די פּאַרטיי איז גרויס און האָט אויך א בעדייטענדע פּערטרעטונג אין פּאַרלאַמענט.

די פּראָלעטאַריש־סאָציאַליסטישע אָהנמעכטיגקייט צו פערהיטען א קריג, דאָס איז די וויכטיגסטע פון „די לעהרען פון קריגנגעפּאָהר", וועלכע האָבען געלערנט די עסטרייכישע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. „קוים, קוים פּערביי דער קריג" — שרייבט מ. שאַכערל אין דעם וויסענשאַפֿטליכען אָרגאַן פון די עסטרייכישע סאָציאַל־דעמ.: „דער קאַמפּף" — „די פּראָלעטאַרישע קענען דערפון פיעל לערנען. אָבער אויך אונזער פּאַרטיי. צום ערשטען מאָל זינט עם עקזיסטירט די גרויסע סאָצ. דעמ. פּאַרטיי, איז עסטרייך געשטאַנען ערב א מלחמה. און עס לייגט פאר קיינעם קיין פּאַרוואָרף ניט אין דעם, און עס מוז פעסטגעשטעלט ווערען, אז די ענטשיידענע וועגדונג, דורך וועלכע דער קריג איז אָבגעוועגדעט געוואָרען, איז ניט געקומען פון אונז... נאָר אָפּט האָבען מיר אין די לעצטע יאָהרצעהנטען געלעזען, געגלויבט, געשריבען און געזאָגט, אז א קריג אין אייראָפּא איז ניט מעהר מעגליך, ווייל די פעלקער וועלען עס מעהר ניט צולאָזען, ווייל די הערשער וועלען מעהר ניט וואָגען די ריזיקע פון א קריג. דאָס איז, וי עס וויזט אוים, אָבגעלייקענט דורך די פּאַסירונגען פון די לעצטע וואָכען. אמת, ביי אונז איז ניט געווען צו שפירען קיין ברעקעל בעגייסטערונג פאר דעם קריג. אבער עס זיינען אויך ניט געווען קיינע סמנים, אז די מאַכטהאבער זאָלען זיך ניט דאַרפען אָבשרעקען פון זייערע פּלענער אוים מורא פאר א רעוואָלוציאָן, פאר אָדער נאָך דעם קריג. די פעלקער וואָלטען זיך געלאָזען פיהרען אויפֿן שלאַכטבאַנק, דאָס איז א האַרטער פּאַקט.

„די שטעלונג פון אונזער פּאַרטיי איז געווען א העכסט שוועריג. מען האָט אפילו געקאָנט פרעגען: וואו איז געווען אין דיזער צייט די אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע ביורא? וואו זיינען אהינגעקומען די דעמאָקראַטישע פּאַרן פריעדען פון אינטערנאַציאָנאַלען פּראָלעטאַריאט? פאר די סאָציאַל־דעמאָקראַטיע פון עסטרייך־אונגארן אליין איז דאָס פּראָבלעם דורך דעם געוואָרען בעזאָנדערס שווער, ווייל זי האָט ניט געקאָנט ארויסטרעטען פּאַרן פריעדען, ניט ארבייטענדיג צו דערזעלבער צייט פאר דעם סערבישען קראָנפּרינץ מיט זיין קריגס־אַגיטאַציאָן. אין סערביען איז אָבער די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי צו קליין, אז די גענויזאמע דעמאָנסטראַציאָן פון די ארבייטער פון ביידע לענדער זאָל געקאָנט האָבען א וויכטיגע בעדייטונג. דיזער אומשטאַנד האָט אונזער לאַנג געמאַכט פיעל שווערער. אָבער עס איז א פראָגע, צו וועט וועג עס איז געבען אן אנדער קריג, וועג דער ארויסטרעטען פון די ארבייטער געגען איהם זאָל ניט ברענגען מיט זיך די געפאהר צו פערגרעסערען די קריגנגסלוסט פון „פיינד".

„זאָלען מיר אָפּען ארויסזאָגען: מיר זיינען נאָך צו שוואַך צו פערהיטען א קריג. אונזער שוואכקייט איז די שוואכקייט פון דער גאנצער קאָנסטיטוציאָן".

אלזא, די עדות פון אָפּיציעלען וויסען־

שאפט־ליכען אָרגאן פון דער עסטרייכישער סאָ־ציאל־דעמאָקראטיע לויטעט: די דאָרטיגע פּאָרטיי האָט כמעט ווי גאָר נישט געטאָן צו פערמיידען דעם קריעג, זי איז געווען אָהנ־מעכטיג צו פערהיטען דעם קריעג. דאָס אַליין איז שוין א געוויסער זאָרט „רעוויזיע" פון דעם, וואָס איז אזוי פיעל מאָל גערעדט און בעשלאָס־סען געוואָרען. אין שטוטגאָרט האָט מען זיך פיער טעג ארומגערגעט, דעבאַטירט, קאָמפּרא־מיסען געמאַכט ביז מען איז ענדליך געקומען צו אַן איינשטימיגען בעשלוס וועגען דעם, ווי אזוי די אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאל־דעמאָקראטיע דארף זיך האַלטען און וואָס זי דארף טהאָן בעת עס קומט אָן א קריעגס־וואָלקען. און דאָ איז דיזער שווערער, פינסטערער קריעגס־וואָלקען אזוי לאַנג געהאַנגען איבער דעם הימעל פון עסטרייך און סערביען, און גאָר נישט איז גע־טהאָן געווארען פון דער סאָציאליסטישער זייט איהם אָבצואוועגדען. דער שרייבער פון אָפּי־ציעלען אָרגאן ווייל קיינעם קיין פּאַרוואורף ניט מאכען. אָבער עס האַנדעלט זיך דאָ ניט וועגען פּאַרווירפע. עס האַנדעלט זיך וועגען פעסטשטעלען די פאקטען און פון זיי צו לערנען. עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז די פראגע וועגען דעם, וואָס די סאָציאליסטישע וועלט דארף און קען טהאָן צו פערהיטען דעם פריעדען, איז באמת נאָך ניט גענוגיג געוואָרען; אז דער שטוטגאַרטער פּלאַן ארבייט אויסנאָך ניט אין מען וועט מוזען אויפן נעכסטען קאָנגרעס דיזע פראגע נאָך א מאָל ארויסשטעלען.

דער שרייבער פון עסטרייכישען אָרגאַן האָט, אגב אורחא, ווי א גאנץ נאטירליכע זאך, בעריהרט דעם פאקט, דאָס די עסטרייכישע סאָ־ציאל־דעמאָקראטיע האָט מורא געהאַט דורך איהרע צו שארפע פּראָטעסטען צו ערמונטערען דעם „שונא". אין דער ווירקליכקייט איז גע־שעהן עטוואָס מעהר: די עסטרייכישע סאָ־ציאל־דעמאָקראטיע, זייענדיג אפילו א נעגנע־רין פון קריעג, האָט פון דעסטוועגען זעהר שארף פערדאמט און זעהר שטאַרק אָנגיטירט געגען די סערביש פּלענער. מען האָט גע־שאָנעוועט די אייגענע נאציאָנאַלע געפיהלען; מען האָט אָבער שארף אָנגיטירט געגען „שונא".

אין דער געשיכטע פון דער סאָציאליסטי־שער אינטערנאַציאָנאַלער אנטימיליטאַריסטי־שער אָנגיטאַציאָן איז עס אויך געווען א נייעס און זאָגאר זעהר ניט קיין קליינער און אויך ניט קיין אנגענעהמער נייעס. געוועהנליך פלעגט פאָסירען גראדע פערקעהרט: די סאָציאל־דע־מאָקראטיע פלעגט אין אווינע פעלע די שארפ־סטע טענער אָננעהמען געגען די אייגענע רעגיערונג, און מיט איהר אָנגיטאַציאָן זיך וועג־דען געגען דעם אייגענעם שונא פון פריעדען. און דאָס איז געווען גאנץ ריכטיג, ווארום עס איז דאָך זעלבסטפערשטענדליך, אז מיט אזא אָנגיטאַציאָן קען מען מעהר אויפטאָן און אז אויך די אייגענע רעגיערונג און אויך די אייגענע לע־זער און אנהענגער האָט די אנטימיליטאַריסטי־שע אָנגיטאַציאָן מעהר ווירקונג, ווי אויך די פרעמדע.

מיט דריי יאָהר צוריק, וועז עס האָט גע־האַלטען אזוי נאָהענט ביי א קריעג צווישען פראַנקרייך און דייטשלאַנד צוליעב מאָראָקא, דאָן האָט זשאָרעס אלע מיטלען אָנגעוועגדעט כדי צו צובראכען די מאַכט פון די פראנ־צוזישע קריעגס־רעגיערונג, און איהם איז טאַקע גלונגען ארונטערצואוואַרפען דעם מי־ניסטער דעלקאַסע און דורך דעם צו ראטווועז דעם פריעדען. ניט איהם, ניט קיין אנדערען איז ניט אייננעפאלען, אז ארבייטענדיג אזוי ענערגיש געגען די פלענער פון זיין אייגענער רעגיערונג, פערשטארקט ער די קריעגס־לוסט פון „שונא". און אזוי האָט געהאַנדעלט דאן און האַנדעלט איצט די דייטשע סאָציאל־דעמאָקראטיע: איהר גאנצען פייער פער־ברויכט זי אין קאַמפּף געגען די מיליטאריסטיש־אימפעריאליסטישע פלענער פון דער דייטשער רעגיערונג, ניט מורא האָבענדיג פאר דעם „מה יאמרו", וואָס וועלען זאָגען די „שונאים" פון דייטשלאַנד. זיי אלע ווייסען, אז אן ערנסטער קאַמפּף געגען קריעג איז נור מעגליך ביי זיך אין דער היים.

וועז די עסטרייכישע סאָציאל־דעמאָקרא־טיע האָט זיך ארויפגעוואָרפען הויפטזעכליך אויפן „שונא", געגען סערביען און געפיהרט די אגיטאציאָן געגען קריעג זיך רעכענענדיג מיט דער ווירקונג, וואָס זייער אָגיטאַציאָן וועט האָ־בען אויפ'ן שונא, האָבען זיי אריינגעפיהרט ני נייעס, און ניט קיין אנגענעהמע נייעס. אין דיזע נייעס ערקלערט צום גרויסען טהייל, פאר וואָס איהר אינפלוס אויף די פערהיטונג פון קריעג איז געווען אזוי בעשרענקט.

דיזע האַלטונג פון דער עסטרייכישער סאָ־ציאל־דעמאָקראטיע קען ניט ערקלערט ווערען

מיט דער „געוועלטגעקויט" פון דער עסטרייכיש־שער זאַך. דער עסטרייכישער אימפּעריאַליזמוס, דער פּערכאָפּעט פון באַסניען און הערצעגאווינא, איז בשום אופן ניט געווען מעהר רעכט און ניט מעהר גערעכט, ווי די גרויסע סערבישע אגיטאַציאָן פון דעם קריעגס־לוסטיגען קראָפּרינץ. און די סאָציאַליסטישע וועלט אויסער־האָלב די גרענעצען פון עסטרייך־אונגאַרן האָט אויך גענומען זעהר א שארפע שטעלונג gegen עסטרייך'ס פּלענער און טהאטען. עס מוז אַלזאָ אנערקענט ווערן, אז ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס פּאַרמעל האָט די עסטרייכישע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע ניט עובר געווען אויף קיינע פון די בעשלוסן פון דער „אינטערנאַציאָנאַלע", און קען ניט פערקלאָגט ווערן פאר קיין לאו gegen די אינטערנאַציאָנאַלע אחדות, דאָך האָט איהר גאנצע האַלטונג אין די צייט פון קריעגס־גפאהר געווען, אז די פּראָלעטאַרישע „איינזייטיגקייט" איז ניט מעהר אזוי ווירקזאם. ניט אַלס „בירגער פון דער גאנצער וועלט", זאָנדערן אַלס עסטרייכישע בירגער, האָבען די דאָרטיגע ארבייטער און סאָציאַליסטען זיך געפיהלט אין די שוועהרע טעג פון קריעגס־געפאהר. ניט נור וועגען די קלאַסען־אחדות מיט די סערבישע אַר־בייטער, זאָנדערן אויך וועגען די נאציאָנאַלע אחדות מיט די אנדערע בירגער פון עסטרייך־האָבען די עסטרייכישע ארבייטער געטראכט; זייערע פּפליכטען צו זייער נאציאָן, צו זייער פאטערלאַנד האָבען ניט וויניג צוריקגעהאַלטען און געבונדען דעם פרייען גאנג פון זייערע פּראָ־לעטאַרישע אינטערנאציאָנאַליטעט.

דאָס אינטעליגענישע פּאָלק איז אַליין ניט געשטאַנען אין קריעגס־געפאהר אין די גאנצע צייט פון באַלקאַנישען פּלאַנעטער. דירעקט האָט אינטעליגען אַלס שטאַט וויניג וואָס צו טאָן מיט דער גאנצער זאך. אבער דאָס האָט פון דעסטוועגען ניט געשטערט די פיהרער פון דער אינטעליגענישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע אם ערג־סטען אויסצוהאַלטען אין דיזע חדשים דעם עק־זאמען אויף אינטערנאציאָנאַלע פּראָלעטאַרישע סאָליִדאריטעט. דער נאציאָנאַליזמום האָט ביי זיי שוין כמעט אריבערגעוואָוגען די פּראָלעטא־רישע אינטערנאציאָנאַליטעט. דער חטאים־צעטעל פון די אינטעליגענישע סאָציאַליסטען איז ניט קליין. ביי יעדער געלעגענהייט האָבען זיי ארויסגעוויזען, אז די נאציאָנאַלע שנאה צו עסטרייך איז ביי זיי פיעל שטארקער איידער די פּראָלעטאַרישע סאָליִדאריטעט. געגען עסט־רייך איז אין די סאָציאַליסטישע פּרעסע אָנגע־פיהרט געוואָרען א סיסטעמאטישע העצרירי. אין אז אין עסטרייך איז דאָ א פּראָלעטאַריאט, מיט וועלכען מען האָט געמיינזאמע אינטערעסען, האָט מען כמעט ווי פערגעסען. מען וואָלט פי־לייכט געקאָנט געפינען א זכות פאר די אי־טאַליענישע סאָציאַליסטען, דאָס זייערע אַלטע חשבונות און קריוודעם געגען עסטרייך זיינען אין דעם שולדיג, האָט זיך אבער ביי אנדערע גע־לעגענהייטען ארויסגעוויזען, אז בכלל איז דאָס געפיהל פון אינטערנאציאָנאַלע פּראָלעטאַרישע סאָליִדאריטעט ביי זיי זעהר שוואַך. אין פּאר־לאמענט איז דער סאָציאַליסט טשיזא ארוים פאר נייע בעוואפנונגען. און אין צענטראַל־אָרגאַן „אוואנטי" איז דער רעדאקטאָר ביסא־לאטי אוועק נאָך פיעל ווייטער פון דעם אַלטען אויסגעטראטענעם סאָציאַליסטישען וועג. דער „אוואנטי" האָט אָנגענפיהרט אַן אָפּיטאַציאָן אין נאָמען פון די „נאציאָנאַלע" אינטערעסען, אז די איטאַליענישע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע זאָל העל־פען דער בורזשואזיע זיך פערשטארקען אין די באַלקאַנען, וויל דאָס ליגט אים אינטערעס פון די איטאַליענישע ארבייטער און כדי די אימ־פּעריאַליסטישע צוועקען פון דער בורזשואזיע און רעגיערונג בעסער צו קענען אויספיהרען, האָט דער „אוואנטי" געפּערדיגט א בונד מיט'ן צאר! דאָס הייסט, אַלזאָ, אז מיט איין שאָס האָט דער איטאַליענישער צענטראַל־אָרגאַן פון דער פּארטיי ארונטערגעשאָסען צוויי גרויסע פּרינציפּיען: ערשטענס, די פון אַלע סאָציאַלי־סטען אנערקענטע און פיעל מאָל ווידערהאַלטע פערדאמונג פון דער רוסישער טיראַניי, מיט וועלכער קיין מאָדערנע מלוכה דארף קיין מגע ומשא ניט האָבען, און, צווייטענס, די פּרינ־ציפיעלע פערדאמונג פון יעדער אימפּעריאַלי־סטישער פּאָליטיק.

די סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, אַלס בעשיצערין און פאָרקעמפּפערין פון די האָנדעלס־אינטערע־סען פון דער בורזשואזיע און פון אימפּעריאַליז־מום און דערצו נאָך אין בונד מיט דער רוסי־שער טיראַניי — כלעבען צו שלעכט און צו בע־ליידיגענד איז אזא געדאַנק אפילו אַלס „וויטץ" — נאָך צוואַנציג יאָהר געשיכטע פון דער נייער אינטערנאציאָנאַלע. צום גליק איז דיזער פּרומער וואונש פון צענטראַל־אָרגאַן דער־וויל נאָך ניט דער בעשלוס פון דער פּארטיי.

יעדענפאלס אלס צייכען פון דער צייט איז עס אויך דינו!

3.

אויב אימיצר מיינט פון דעסטוועגען, אז ביסמאַרק (דער רעדאקטאר פון „אוואנטי") געהערט די פרעמיע פאר דעם ערגסטען סאציאליסטישען וויטץ, דער האט במחלה א גרויסען טעות. מיר האבען ביז איצט נאך ניט בעריהרט די צווייטע גרויסע, ברענענדע פאליטישע פראגע, נעמליך, די בעציהונגען אין דעם געגנזאץ צווישען דייטשלאנד און ענגלאנד. און ג׳ראדע אויף דיזען באדען איז ענטשטאנען דער ערגסטער סאציאליסטישער „וויטץ", די שארפסטע אטאקע געגען די אינטערנאציאנאלע פראלעטארישע סאלידאריטעט און געגען די גאנצע ביז איצטיגע האלטונג פון דער אינטערנאציאנאלע סאציאל־דעמאקראטיע מכח די פראגען פון קריעג און פריעדען, פון מיליטאריזמוס, אימפעריאליזמוס און ווי זיי הייסען דארט אלע, די משחיתים פון די מאדערנע קאפיטאליסטישע גרויס מלוכות.

„די גאנצע וועלט וויים" — דריקט זיך אויס דער בערלינער „פארווערטס" — „אז דער געגנזאץ צווישען דייטשלאנד און ענגלאנד בעהערשט די גאנצע פאליטיק פון אייראפא". ניט דא איז דער פלאץ צו אונטערזוכען אויף ווי ווייט דיזער געגנזאץ איז טיף איינגעווארצעלט, פון וואנען ער נעהמט זיך און ווער עם איז אין דעם שולדיג. פאר אונזער צווק דא איז ענוג אנצומערקען דעם פאקט, אז זייט יאהרען האלטען דייטשלאנד און ענגלאנד זיך אין אייגען איינע נאך די אנדערע אין דער פערגרעסערונג און פערפאלקאמונג פון זייערע פלאטען, און אז גאנץ אפט ווערט דיזער כראנישער געגנזאץ אויף אזוי ווייט פערשארפט, אז עס טרעט ארויס די ערנסטע געפאהר פון א קריעג.

די סכסוכים מכח די באלקאן־פראגע און מכח די „טערקישע ירושה" האט ווידער פערשארפט דעם אלטען געגנזאץ, און ווידער האבען ביידע לענדער זיך נענומען יאגען אין פערגרעסערונג פון די פלאטען. די ערפינדונג פון די לענקבארע לופטשיפען אין דייטשלאנד האט פערגרעסערט ענגלאנד׳ס שרעק און די ווייטערע בויאונג פון נאך גרעסערע און טהייערע קריעגסשיפען איז אין ענגלאנד געוואָרען אן אלגעמיינע נאציאנאלע „פאטריאטישע" אישו. כדי די לאגע זאל זיין קלאר פאר די לעזער, מוז נאך בעמערקט ווערען, אז ענגלאנד׳ס אויבערמאכט אויפ׳ן וואסער אונטערלייגט קיין צווייפעל ניט און אז דיזע אויבערמאכט איז פאר ענגלאנד א לעבענספראגע, אן עקזיסטענץ־פראגע, וועהרענד פאר דייטשלאנד איז עס נור א מאכט־פראגע.

אונטער אזוינע אומשטענדען: וואס האבען די פראלעטאריער פון ביידע לענדער און זייערע וואָרט־פיהרער, די סאציאליסטישע שרייבער, צו טהאן? דאכט זיך קלאר ליגט די אויפגאבע פאר ביידע צדדים: די דייטשע, ווי די ענגלישע פראלעטאריער מוזען אנשטרענגען אלע כחות ניט צו דערלאזען צו דיזער אונגליקליכער בלוט־פערגיסונג, און די דייטשע, ווי די ענגלישע פראלעטאריער און סאציאליסטען קענען עם נור אויף איין אופן דערגרייכען, נעמליך, ווען זיי וועלען יעדער ביי זיך ארבייטען געגען אירע בערגעריצטען פאטריאָטיזמוס און קריעגס־לופטיגען שאוויניזמוס. און וואס שארפער, וואס ענערגישער דער קאמפף און די אגיטאציאן וועט זיין אויף יעדער פון די ביידע זייטען, אלץ זיכערער וועט זיין די ווירקונג.

אזוי האט פערשטאנען זייט א רייהע מיט יאהרען איהרע פפליכטען געגנאיבער דער פראלעטאריישער אינטערנאציאנאלער אחדות און געגנאיבער די אויפגאבען פון קולטור און פראגרעס די דייטשע סאציאל־דעמאקראטיע, און זי האט אנגעפיהרט א פייערדיגע אגיטאציאן און א פערניכטענדע קריטיק געגען די מיליטעריש פלענער פון דער רעגיערונג און געגען די שאוויניסטישע ענגלאנד־פרעסערישע העצערייי פון די „פאטריאָטישע" פארטייען און פרעסע. און ווען ענגלאנד איז מיט אייניגע צייט צוריק ארויסגעטראטען מיט א פארשלאג צו דייטשלאנד, אז ביידע שטאטען זאלען זיך אבהאלטען זיי זייער וויייטערדיגע פערגרעסערונג פון דער פלאטע, זיינען געווען די סאציאליסטען די ערשטע דיזען פארשלאג צו בעגריסען און צו פראטעסטירען געגען דעם, פאר וואס די דייטשע רעגיערונג האט פון אזא פארשלאג זיך ענטזאגט.

דאס איז, דאכט זיך, געווען קלאר און זעלבסטפערשטענדליך, פון דעסטוועגען האט זיך

אָבער געפונען אין דייטשלאַנד א סאָציאַליסטישער שרייבער, זעהר א היציגער, זעהר א בעלעטער און האָט אויפגעהויבען א פערניכטונגס־קאמפף נעגען די גאנצע „אנטיפאטרישע" האלטונג פון די דייטשע סאָציאַליסטישע פּרעסע. אין א סעריע ארטיקלען אין די „סאָציאַליסטישע מאָנאטסהעפטע", פון וועלכע די ערשטע און די סענסאציאָנעלסטע זיינען געווען: „הערערן־פאלק און פּעבעל־פאלק" און „אומלערנען", האָט דיזער פערפאסער, — לייטנער איז זיין נאָמען — זיך פּאַרגענומען „לעקר את הכל" די גאנצע ביז איצטיגע אינטערנאציאָנאלע פּראָלעטאַרישע פּאָליטיק, אויסצורייסען מן השורש, און אנשטאָט די פּראָלעטאַרישע אינטערנאציאָנאלע סאָליראַריטעט אוועקצושטעלען אלם העכסטען פּרינציפּ „די נאציאָנאלע אינטערעסען פון פאטערלאנד און פון דייטשטהום".

דאָם וואָס לייטנער פּרעדיגט: א מין „אלדייטשטהום" אָדער „פּאנגערמאניזמום" אויף אן אויסגעשפּראָכענעם פונדאמענט פון ביטערסטער שנאה צו ענגלאנד און צו רוסלאנד, וואלט שוין געווען גענוג ארויסצורופען א שטורם פון פּראָטעסט נעגען דיזע „נייע" לעהרען. די גאנצע ארט ארגומענטאציאָן: דער נעגנאיבערשטעלען פון „אונז" און „זיי", פון „אינלאנד" און „אויסלאנד", בעטראכטענדיג, דאָם „אויסלאנד", ד. ה. אלע שכנים פון דייטשלאנד, פאר ביטערע אייבינע שונאים, און פערגעסענדיג דערבייַ, אז סאי „בייַ אונז", סאי בייַ „זיי" איז די נאציאָן צושפּאלטען אין קלאסען, צווישען וועלכע עס הערשען גרויסע נעגענזעצע און אז עס עקזיסטירט דעם נעגענאיבער א נעווסע זאך, וועלכע מען רופט פּראָלעטאַרישע אינטערנאציאָנאלע אחדות, דאָם וואלט שוין נעווען אריבער און אריבער צוצוגעבען לייטנער'ס ארטיקלען די בעדייטונג פון א סקאנדאל. אָבער מען מוז דיזע ארטיקלען לעזען, מען מוז פיהלען דעם לייַדנשאפטליך גרענצלאָזען האָס צו ענגלאנד, די איבערטריבענע פּאַטריאָטישע, אזש שאָוויניסטישע פערגעטערונג פון „דייטשטהום", די פייערדיגע פערטהיידיגונג פון גרענצלאָזען מיליטאריזמום, כדי אָבצושאָצען פּאָלשטענדיג די בעדייטונג פון לייטנער'ס קרייצצוג.

אָט זיינען א פּאָר פּראָבען, ווי אזוי לייטנער פיהרט אָן זיין קרייצצוג נעגען די ביז איצטיגע פּראָלעטאַרישע אינטערנאציאָנאלע פּאָליטיק: „אין דייטשלאנד זיינען דאָ שריפטשטעלער, וועלכע שטעלען ארויס אלס וויכטיג און דומהייט פאר זייער נאציאָן דאָס, וואָס זי האָט אראָפגעווארפען פון זיך דעם יאָך פון פרעמד־הערשאפט. גאנצע מחנות פון דייטשע בלעטער מאכען אויסלענדישע פּאָליטיק דורך דעם, וואָס זיי דרוקען איבער די „טיימס", די „מאטען", די „נאָווָאָיע וורעמיא".

„דייטשלאנד שטעהט לייַדער ניט אונטער א גלאָז, זי געפינט זיך אין הארצען פון אייראָפּא און יעדער מוז זיך זאָגען, אז זי קען דאָך ניט בלייבען גלייכגילטיג דערצו, וואָס אונזערע שכנים, וועלכע אלס שכנים זיינען אין דער רעגעל אויך אונזערע שונאים, האָבען אין די געזיננונג פון פיעלע דייטשען, אזוי צו זאָגען, א טערריטאָריום ביי אונז אליין אין לאנד. דער האס, וועלכער טרעפט אונז — און וואו האסט מען היינט ניט דעם דייטשען פון דייטשלאנד און עסטרייך? — קען שטאמען פון אן אינטערעסען געגענזאץ, אבער ער ערנעהרט זיך פונקט אזוי פון פאראורטהייל.

„די דייטשען בילדען די איינציגע געפאהר פון איראָפּא'ס פריעדען". פאר וואָס ערלויבט מען אבער די ענגלענדער און די רוסען און מען בעשולדיגט דייטשלאנד? וועז איינער זאל נור וואגען צו צוויפלען, אויב ענגלאנד איז טאקי די לאנד פון פרייהייט! ער שטעהט אין געפאהר, אז מען זאל איהם אין דייטשלאנד ערקלעהרען פאר א שאוויניסט."

אין אזא פערביטערטען, פערביסענעם טאָן געהט עס וויייטער אין דעם ארטיקל „הערערן פאלק און פּעבעל פאלק", וועלכער ענדיגט זיך מיט דער בעשולדיגונג, אז „דער פרינציפּ, וועלכער לייגט די גרונד פון אלע אנטי־דייטשע בעטראכטונגען, נעמליך, אז די דייטשען האבען ניט דאָס רעכט אויף דאָס, וואָס אלע אנדערע האבען יא רעכט, וועלכע אנגעוועדעט געגען דייטשע ארבייטער זאגער פון ניט דייטשע סאָציאליסטען", און מיט דעם מוסר השכל: „מען דארף זיך בענוגענען מיט די אלגעמיינע אינטערנאציאָנאלע פערדאמונגען פון קריעג, אבער מען דארף צו דערזעלבער צייט זעהן ווירקען אין אייגענעם קרייז, אז די ענגלישע וועלט־מאכט און דער פאנסלאוויזמום זאלען בעטראכט ווערען אלס די טרייבענדע קרעפטען פון צוקינפטיגע,

געוואלטאמע פערענדערונגען פון דער אייראפּעאישער לאנדקארטע."

דער קורצער זין פון דיזען ארטיקעל איז: די ביז־איצטיגע פּאליטיק פון דער דייטשער סאציאל־דעמאקראטיע איז פעראטה פון פאטערלאנד צו די שכנים־פיינד. דייטשלאנד איז נעבעך א קאזאק הנגזל. די אינטאציאנאל געגען מיליטאריזמוס אין דייטשלאנד מוז אויפהערען. דערפאר אבער מוז מען אנהויבען א שטארקע אגיטאציאן געגען ענגלאנד און רוסלאנד. און כדי יוצא צו זיין פאר דעם גאט פון אינטערנאציאנאליזמוס, זאל מען נעהמען אן אנטהיי אין די אינטערנאציאנאלע פערדאמונג פון קריעג, וואו מען וועט קענען רעדען מיט'ן פולען מויל געגען... די זעלבע שכנים־שונאים. די פראקטישע גרונדלאגע פאר דיזען ארטיקעל איז די פערדאמונג ענגלאנד'ס פאר איהר פּארשלאג, אז ביידע לענדער זאלען זיך אבהאלטען אין בויען וויטערדיגע קריעגס־שיפען, און די פערדאמונג פון די סאציאליסטען, פאר וואס זיי זיינען ניט „פאטריאטיש "נעוג און האבען ניט נערעכט געגעבען די דייטשע רעגיערונג, וועלכע האט פון דיזען פּארשלאג זיך ענטזאגט.

אין א צווייטען ארטיקעל, „אומלערנען", טרעט לייטנער ארוים מיט דער פּאדערונג, אז מיר דארפען „אומלערנען", איבערלערנען פון דאס־ניי די גאנצע תורה. ווי נעוועהנליך אין אזוינע פעלע, טרעט אויך לייטנער ארוים אין נאמען פון יענע „יונגע, יוגענדליכע, לעבעדיגע", פאר וועלכע דער רעוויזיאניזמוס פון די 90־ער יאהרען איז אויך ניט וויים גענוג. „אומלערנען" מוז מען מעהר ווי אלץ די גאנצע תורה מכח נאציאנאלע און אינטערנאציאנאלע פּאליטיק.

לייטנער'ן חלום'ט זיך איבערא א שנאה צו דייטשען. „מען ערלעבט" — זאגט ער — „דעם נאטורווידריגען אויסברוך פון דייטשען האס"... די פּאליטיק פון איראפּא בעקומט מעהר ניט איהרע אימפולסען פון בערלין... דייטשלאנד'ס רעלע איז היינט בעשרענקט נור אויף דעם זיך אבצורופען אויף וויזקונגען, וואס קומען פון אנדערע. דאס איז די ערשטע גרויסע פאסירונג, וועלכע צווינגט לייטנער'ן איבערצולערנען די פּאליטישע תורה. והשנית קומט דער פאקט, דאס „נאך יאהרצעהנדליגע פון גלייכגעוויכט און ווינדשטילקייט, זיינען געקומען די יאהרען פון איבערקעהרעניש־ען שטורם... אין אזוינע צייטען בילדעט דייטשלאנד דעם מיטעלפונקט פון געפאהרען, וויל עם געפינט זיך אין רעכטען מיטען פון איראפּא. דער שונא זיינען אנדערע"... און דערפאר מוז אויך די טאקטיק ווערען אן אנדערע, נעמליך, „די אויסווערטיגע פּאליטיק מוז בעהאנדעלט ווערען נאך אייגענע צוועקען און ציעלען... די סאציאל־דעמאקאטיע טאר ניט פערקויפען קיין וואפען צו פרעמדע. דיזע געפעהרליכע פרעמדע זיינען ענגלאנד און רוסלאנד. זיי האבען זיך אנגעזעצט צו ערבערן די וועלט. דעם ענגלענדער פעהלט די מארשירט אבשאצונג פון פריעדען", וויל זי האלט געדונגענע סאלדאטען, און אין רוסלאנד איז ניטא ווער עס זאל צוריקהאלטען פון א קריעג. אין ביידע מלוכות ליגט אבער דער טייוועל פון וועלט־עראבערונג.

זיינע לעצטע שליסע זאגט לייטנער דיפלאמאטיש ניט ארוים דערווייל. די גאנצע נייע תורה ענטוויקעלט ער נאך ניט. וואהרשיינליך האלט ער, אז דער דור איז נאך ניט מסוגל דערצו. אבער „פאר די פראקטישע טהעטיגקייט פון דער סאציאלדעמאקראטיע" לייגט ער א פונדאמענט, נעמליך, אז „דער פאנסלאוויסטישער און רזשיננאאיסטישער געדאנקען זיינען די אמת'ע אורזאכען פון געפאהר, אז געגען זיי מוז מען קעמפפען און אז דערווייל — *לאזענדיג אן א זייט דערווייל די מעגליכקייט פון א סאציאליסטישע געגענווירקונג געגען זיי — מוז אלץ אנגעוענדעט ווערען, כדי צו העלפען דעם לאנד, וועלכער געפינט זיך אין געפאהר (ד. ה. דייטשלאנד). די פּפליכטען פון די אלע מענשען, וואס וויל־ען דעם פריעדען, בעשטעהט, נאך לייטנער'ס נייע תורה אין דעם צו העלפען די דייטשע פּאליטיק, ד. ה. דעם דייטשען קאיזער, דער דייטשער רעגיערונג, דעם דייטשען אימפעריאליזמוס, דעם דייטשען מיליטאריזמוס.

לייטנער'ן נעהערט אלזא בלי ספק די ערשטע פרעמיע פאר דעם שלעכטסטען סאציאליסטישען „וויטיץ", פאר דעם וועלען פון גרונד אויס פערניכטען די פראלעטארישע אינטערנאציאנאליטעט און אויף איהר פלאטץ אויפבויען א מיליטעריישען פאטריאטיזמוס. מען וואלט געקאנט זאגען: וואס פאר א בעריוטונג האט איינער א לייטנער? וועמען געהט עס אן זיין פאטריאטיזמוס און שאוויניזמוס?

אויף דעם מוז געענטפערט ווערען: ערש־

טענס, איז לייטנער זעהר א פּעהיגער שרייבער, און, צוויי־טענס, האָט לייטנער ניט נור געפּונען אַן אָבקלאָנג פּאַר זיינע רייד, זאָנדערן אין די קורצע צייט האָט ער שוין „געמאַכט שולע", אויף אַזוי ווייט, אז עס געפינען זיך שוין אָפּענע תלמידים, וואָס געהען ארויס וויי־טער ענטוויקלען און בענרינדען די נייע תורה. און, דרי־טענס, מוז אזא זאַרט „תורה" ביי אין נאַציאָן ארויסרופען דעם שאָווי־ניזמוס ביי אַן אַנדערע.

4.

דער ערשטער אפּאָסטאָל פון לייטנער'ס נייע תורה האָט זיך באלד געפונען. דאָס איז זעהר א בעדייטענדער און פּעהיגער סאָציאָלי־סטישער שריפּטשטעלער, מאָקס מויערנבערגער, וועלכער איז פּריהער געווען דער נושא כלים און פּעהיגסטער תלמיד פון דעם פּאָטריאָטישען גרוי־דער און פיהרער פון נאַציאָנאַל־סאָציאָלען קלי־זעל, פּאסטאָר נוימאן. מויערנבערגער האָט זיך גלייך ערקלערט איינפּערשטאַנדען מיט לייט־נער'ן. און אויפֿן רוהיגען, געלאַסענעם „ווי־סענשאפטלעכען" אופן זוכט ער צו בעווייזען, אז די פּאָליטיק, וואָס איז ביז איצט אָנגעפיהרט ג־ווארען פון די דייטשע סאָציאָליסטען, איז „ניט קיין פּראָלעטאַרישע פּאָליטיק", זאָנדערן „ענג־לישע פּאָליטיק"!

מויערנבערגער וואַרפט אויף גאָר א נייע מין פּראָגע: צו איז טאַקי אמת, אז די אייג־שרענקונג פון וויי־טערדיגע בעוואָפנונגען איז א גאַראַנטיע פּאַר'ן פּריעדען? און זעלבסטפער־שטענדליך, אז דער ענטפער מויערנבערגער'ס, דער נייער ענטפער, לויטעט: ניין, עס איז גאָר ניט אמת דאָס, וואָס די סאָציאָליסטען פון אלע לענדער האָבען ביז איצט געהאַלטען פאַר אן אנערקענטען פּרינציפּ, נעמליך, אז דער „בעוא־פענטער פּריעדען" און דער וואקסענדער מילי־טאריזמוס זיינען א גרויסער שאדען פאַר דער געזעלשאפט און א גרויסער געפאהר פאַר'ן פּריע־דען. מויערנבערגער ענטוויקלט אן עכט „דיפּלאָמאַטישע" טהעאָריע פון פּאָליטישען גלייכגעוויכט, אדער, ווי ער רופט עס, די „גלייכהייט פון קרעפטען". נור וען דיזע גלייכ־הייט עקסיסטירט, נור דאן איז די איינשרענ־קונג פון וויי־טערדיגע בעוואָפנונג א גאַראַנטיע פאַר'ן פּריעדען. און ער געפינט אוים א נייע אויפגאבע פאַר די „פּראָלעטאַרישע פּאָליטיק", נעמליך, אז זי זאָל פאָדערען די ענטשטעהונג פון גלייכע מעכטע.

דער לעצטער צווועק פון דיזער „טהע־אריע" איז קלאָר: אזוי ווי ענגלאַנד האָט א פיעל שטארקערע פלאָטע איידער דייטשלאַנד, דערפאַר דארף זיך וועלדען די פּראָלעטאַרישע אגיטאַציאָן ניט געגען קריעג נור געגען ענגלאַנד. פאַר דייטשלאַנד דארף מען אָבער פּרעריגען די וויי־טערדיגע פערגרעסערונג פון דער פלאָטע. מיט דערזעלבער „לאָגיק" קענען די פערביסענ־סטע שאָווי־ניסטען אין פראַנקרייך פאָדערען די וויי־טערדיגע פערגרעסערונג פון דער ארמעע, היות, ווי די דייטשע ארמעע איז פיעל גרעסער א. ז. וו. גאָר אָהן א שיער, אָהן א גרענעץ קען דער אונפערשעהמטעסטער מיליטאריזמוס פער־טהיידיגט און בענרינדעט ווערען. דאָס איז באמת דער נאקעטעסטער מאָרד־פאטריאָטיזמוס, און צו איהם וויל מען עס בעקעהרען דעם אינ־טערנאַציאָנאַלען פּראָלעטאריאט. אָט דיזע „נייע תורה" עמפּפעהלט מען עס דער אינטער־נאַציאָנאַלער סאָציאָל־דעמאָקראטיע. מאָרד־פאטריאָטיזמוס אנשטאָט אינטערנאַציאָנאַלע פּראָלעטאַרישע סאָלידאריטעט—דאָס איז „דער ווייזהייט'ס לעצטעס וואָרט"!

די ווידקונג, וועלכע לייטנער'ס ענגלאַנד פּרעסערישע העצעריי האָט געהאט אויף די ענג־לישע סאָציאָליסטען, האָט בשום אופן ניט גע־קאָנט זיין פון גוטען זאַרט. ווי עס איז געווען צו ערוואַרטען, האָבען יענע ניט געקאָנט בלייי־בען לאַנג שולדיג זייער ענטפער. און עס הא־בען זיך געפונען אין ענגלאַנד צוויי סאָציאָלי־סטישע שרייבער, ביידע פאָפולער, בייידע אנ־ערקענטע אויטאָריטעטען, וועלכע האָבען אויפ־געהויבען די הענדזשקע, וואָס לייטנער האָט געוואָרפען ענגלאַנד אין געזיכט. דאָס זיינען: בלעטשפאָרד, דער רעדאקטאָר פון דער פער־בריי־טעסטער און פאָפולערסטער סאָציאָליסטי־שער צייטונג אין ענגלאַנד, דער „קלעריאָן", און הייַנדמאַן, דער גרינדער און פיהרער פון דער דאָרטיגען סאָציאָל־דעמאָקראטישער פּארטיי און רעדאקטאָר פון „דזשאָסטיס". זיי ביידע האָבען אויף לייטנער'ס אנקלאָגען גענגען ענג־לאַנד געענטפערט מיט א רייהע אנקלאָגען ג־גען דייטשלאַנד. זיי האָבען גענומען בעווי־זען, אז ענגלאַנד מוז האָבען א שטארקערע פלאָטע וויי דייטשלאַנד, וויל זי האָט מעהר וואָס צו פערטהיידיגען. דייטשלאַנד'ס האַלטונג

צוויננט ענגלאנד צו פערנרעסערען די פלאטע — טענה'ט היינדמאן — און פאר איינם שטעלט ער זיך ניט אפ אויפצוואווייזען, אז בכלל איז ענגלאנד נאך אלעמען א פיעל פרייערע לאנד ווי דייטשלאנד, ובכן ליגט דער אינטערעס פון פרייהייט, פאר־טשריט און קולטור אויך ענג־לאנדס זייט.

מען זעהט, אלזא, ווי די „פאטריאטישע" אגיטאציאן אויך איין זייט מוז ארויסרופען „פאטריאטישע" געפיהלען אפילו ביי אזא אל־טען וועטעראן פון אינטערנאציאנאלען סאציא־ליזמוס ווי היינדמאן. דאס אליין איז שוין גע־נוג ענטפער אויף די פראגע: פאר וואס לייט־נער'ס אגיטאציאן האט ארויסגערופען אזא אויפרעגונג, אזא נערודער? ווי ווייניג עס איז דאך וואס מורא צו האבען, אז די אינטערנאציא־נאלע סאציאל־דעמאקראטיע בכלל און די דייטשע סאציאל־דעמאקראטיע בפרט זאלען זיך לאזען פערפיהרען אין דעם זומפ, וועלכען עס ווייזט זיי אן לייטנער און מויערנבערגער, דאך איז קיין ספק ניט, אז דיזע אגיטאציאן ווירקט זעהר שטערענדיג, זעהר אונאנגענעהם אויף די ערהאלטונג און פערשטארקונג פון דער אינטער־נאציאנאלער פראלעטאישער סאלידאריטעט. „שלאגען טאר מען ניט, אבער אבגעבען מעג מען" — זאגט א שפריכווארט. און אזוי איז אויך מיט די נענענזוייטיגע נאציאנאלע העצעריי. עס וואלט, פילייכט, קיינמאל א היינדמאן'ען ניט איינגעפאלען צו נעהמען אויף זיך די ראלע פון א פראקוראר נעגען דייטשלאנד און נאך וויניגער די ראלע פון א פערטהיידיגער פון ענגלאנד'ס מיליטאריסטישע פלענער, וועו ניט לייטנער'ס אונערעכטע און ניט איינגעהאלטענע אטאקעס. און „אם בארזים נפלה שלהבת", אויב די ענגלאנד־העצעריי האט אזוי אבגעקלונ־גען אין די אויערען פון א היינדמאן, וואס פאר א זארט נעפיהלען האט זי שוין נעמוזט ארויס־רופען ביי דעם דורכשניטליכען ענגלישען אר־בייטער?

עס זיינען דא אמת'ען, וואס טראגען דעם שטעמפעל פון עכטקייט אויף זיך; עס זיינען דא שקרים וואס טראגען דעם שטעמפעל פון פאלש־קייט אויף זיך. די ערשטע נויטיגען זיך ניט אין ערקלערונגען, די צווייטע — ניט אין ווי־דערלעגונגען. די „נייע תורה" פון לייטנער און זיינע תלמידים געהערען פאר יעדען סאציאליסט צו דער צווייטער קאטאגאריע. ווי עס בע־מערקט גאנץ ריכטיג רודאלף הילפערדינג אין דער „נייער צייט", איז פאר א סאציאליסט ניט נויטיג צו פיהרען א פאלעמיק געגען לייטנער'ס אויספיהרונגען. אבער דיזע אלע „נייע תורות" פערדיענען דאך אויפמערקזאמקייט. מען מוז זיי ווייזען פאר די סאציאליסטישע לעזער אין זייער ריכטיגער ליכט און דאס איז שוין גענוג זייער ווירקונג צו פערניכטען.

די פראלעטארישע אינטערנאציאנאלע סאי־לידאריטעט איז אין די לעצטע חדשים אויסגע־שטאנען שווערע פראבעם. די גרויסע פאליטי־שע פערוויקלונגען און קאנפליקטען זיינען גע־קומען אין א צייט, וועו די נאציאנאלע אידעאלאגיע האט אנגענומען ביי די בורזשואזע אינטעליגענץ פון די הערשענדע נאציאנען די פארמע פון בעגייסטערונג פאר דעם אימ־פעריאליזמום, און דיזע אידעאלאגיע איז ניט געבליבען, ווי מיר האבען געזעהען, אין גאנצען אהן ווירקונג אויך אויף א טהייל פון די סא־ציאליסטישע אינטעליגענץ. מען קען זיך נאנץ גוט אנשטויסען, אז אויך די פראלעטארישע מא־סען זיינען ניט אין גאנצען געזיכערט נעגען דעם איבערגעשפאנטען, איבערגעריצטען „פאטרי־אטישען" נאציאנאליזמום. אבער נאך אלעמען, קען מען מיט צופריעדענהייט פעסטשטעלען, אז די אנהענגער פון דיזע נייע תורות זיינען ניט פיעל, ניט שטארק, ניט אינפלוסרייך נענוג, כדי צו קענען בעאיינפלוסען די סאציאליסטישע וועלט. די פראלעטארישע אינטערנאציאנאלע אחדות איז נעשטאנען אויפ'ן פרובירשטיין. אבער זי האט די פראבע זעהר גוט בעשטאנען און האפענטליך וועט זי אויך ווייטער בלייבען ביי איהר אלטע, אבער נעזונדע פאליטיק פון ענטשידענסטען קאמפף נעגען מיליטאריזמום און אימפעריאליזמום און די טרייעסטע און אויפריגסטע פערטהיידיגערין פון וועלט־פרידען.

מאיר בלינקין

אין דער פריה צו גאַסט

יעבע פרויַנד מיינע! ווי א פרויַנד, אן אמת'ער פרויַנד, וועמעס טרייהייט און איבערגעבנקייט איהר האָט געהאַט די מעגלעכקייט צו וועגן און אי־בערווענען אים לויף פון דער לאַנגער קייט יאָהרען, וואָס מיר קענען זיך, פערזאָג איך אייך: נישט קומט צו אייערען א פרויַנד צו פריה!

אָט די דאָזיגע דרשה האָט מיינער א פרויַנד אויסגעשאַסען, גיך, געשווינד, אין אין אָטהעם, בעת ער האָט זיך צו מיר אריינגערי־סען איינמאָל גאַנץ פריה.

איך זאָג אריינגעריסען דערפאר, מחמת ער האָט נישט אָנגעקלאַפט אין טיר, ניט אָנגע־פרעגט, אויב מען קען אריין, איבערגעוואלד א רים געטאָן די טיר און האָט אריינגעברויזט, ווי א שטורם־ווינד אין עס־צימער. אפילו דעם „גוט־מאָרגען האָט ער איבערגעלאָזען פון יענער זייט טיר. ער האָט זיך א וואָרף געטאָן אין דעם ערשטען שטול, וואָס איז איהם צו האַנד געקומען, און האָט גלייך אָנגעהויבען רעדען. אין פלוג האָבען מיר זיך שטאַרק דערשראָקען: וואָס אזוינס האָט געקאָנט פאַסירען מיט אונ־זער פריינד? נור איידער מיר האָבען נאָך צייט געהאַט צו פרעגען עס ביי איהם, האָט ער זיך אויפגעכאַפט פון שטול און האָט וויעדער אָנגע־הויבען צו רעדען. ער האָט וויעדער געריעדט גיך, צורודערט, ערנסט און מיט וועהטאָג.

— ענטשולדיגט מיר פאר מיין שאַרפען אויסדרוק: „איך פערזאָג אייך". איך האָב דערפאר נור געבראָכט דעם אויסדרוק, ווייל איך בעטראַכט מיין עצה פאר אן עצה־טובה פון א געטרייען הויז־דאָקטאָר, וועלכער ראַטה ניט, נור ער פערזאָגט טאַקי מיט'ן האַרבען וואָרט.

איהר פערשטעהט: קומען אין דער פריה צו א פריַנד בעת מען האַלט אין אויפשטעהן, אָדער מען איז נור וואָס אויפגעשטאַנען, איז איינע פון די געפעהרליכסטע זאכען, וואָס מען קען זיך נאָר פאַרשטעלען. עס איז ערגער, ווי זיך אונטערהערען בעת מען רעדט פון אייך אַליין ניט צום גוטען. עס איז אפילו ערגער, ווי צו לייהען געלד ביי א פריַנד. יא, יא, איך שפּאַס ניט. די איינציגע זאך, מיט וואָס איך קען עס פערגלייכען, איז זאָגען, צום ביישפיעל, א נאַרישען אייפערזיכטיגען מאַנסביל, אז עס געפעהלט אייך זעהר זיין פרוי. דערביי נאָך אויסרעכענען איהרע מעלות און בעמערקען, למשל, אז ער איז זי ניט וועהרט. דענסטמאָל, זייט זיכער, אז איהר פערליהרט איהם אויף אייביג אלם פריַנד. קומען צו אייערען א פריַנד גאַנץ פריה איז אויך דאָס זעלביגע!

ער איז אויף א ווייַע אָנטשוויגען גע־וואָרען. מיין פרוי האָט אונצופריעדען געקוקט אויף מיר. איך האָב אונצופריעדען געקוקט אויף איהר, נאָכדעם — מיר ביידע אויף אונזער פריַנד. דעם עיקר, דעם תוך האָבען מיר גע־וואָלט פערשטעהן. וואָס וויל ער, וואָס אזוינס האָט פאַרט מיט איהם געטראָפען? איך האָב איהם געוואָלט זאָגען: גזלן, וואָס ציהסטו ביי דער נשמה? דערצעהל! דאָ האָט זיך אָבער וויעדער אונזער פריַנד א כאַפּ געטאָן, און נאָך מיט מעהר פרישקייט און ליידענשאַפט, ווי פריהער, האָט ער פאַרטגעזעצט:

— איהר וויסט דאָך, אז איך פערמאָג זעהר וועניג פריַנד, אָבער דערפאר בין איך מיט זיי שטאַרק בעפריַנדעט. בעפריַנדעט, דריקט, אייגענטליך, וועניג אויס, מחמת מיר זיינען צווישען זיך אינטים, איבערגעבען, טאָקע ממש צונויפגעוואקסען, קען מען זאָגען.

קום איך ניט אזוי גיך, הויבט זיך אן א סדרה מיט טענות, מיט ברוגז'ן און נאכדעם מיט איבערבעטענישען. פרעג איך אייך: דאַרף איך עפעס איבערטראכטען, וועג איך מעג געהן צו מיינע פריַנד און וועג ניט? דוכט זיך, וועג נור עס וויל זיך — געמומען און געגאַנגען.

ניין, אָבער, ניין, זאָג איך אייך!

הערט: עס איז געווען צוריק מיט א פאר וואָכען. איך האָב מיך איינמאָל אויפגעכאַפט מיט א מורא'דיגען קאַפּוועהטאָג. עס איז וואהרשיינליך געקומען פון צו־פיעל שלאַפען, מחמת איך האָב אָבנעשלאַפען צוועלף שעה און

האָב זיך אפילו ניט איבערגעקערט אויף דער צווייטער זייט. איך האָב זיך אויפגעזעצט. ביי מיר אין אלקער איז קאלט, נאס, פינסטער־לעך, אָננעמיסטיגט, און דאָ — מיין קאָפוועה־טאג. איך האָב זיך אויף ניך וויי עס איז אָננע־טאָן און בין אוועק אין גאס.

איך האָב מיך דערמאָנט, אז ביי מיינע פריינד ר... בין איך שוין ניט געווען א לעננערע צייט. זיי זיינען שוין געווים ברוגז אויף מיר. און איך בין זיי דאָך אזוי פיעל פערפליכטעט, אזוי פיעל. זיי זיינען דאָך אזעלכע גוטע מענשען, קינדיש צו זאָגען אויף זיי גוטע מענשען, די גוטסקייט אליין איז פערקערפערט אין זיי, אי־בערהויפט אין איהר, אין מיין פריינד'ס פרוי.

קורץ, איך בין ארויפגענאַנגען אויף דעם צווייטען שטאָק, האָב אָננעריבען א שוועבעלע, צו איבערצייגען זיך, אויב דאָס איז זייער טיר. איך קלינג אָן... וואָס געדויערט עס עפעס? עס ווערט א ביסעלע ניט היימליך. צי האָט חלילה ניט וואָס געטראָפען מיט מיינע פריינד... מיין פאַנטאזיע האָט מיר אָנעגעהויבען אוים־מאָלען אזעלכע שרעקליכע בילדער, זאָל נאָר נאָט שומר ומציל זיין, אסור אויב דער בלוטיג־סטער שונא קען נאָר עהנליכעם ווינשען.

איך קלינג אָן נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, איינס נאָך דאָס אנדערע. איך האָב נעקלונגען שטארק, גיך, אונגעדולדיג. עס דערהערט זיך א קלאפען פון שטולען, סקריפען פון טירען, מענש־ליכע שטימען. איך ווער א ביסעל רוהיגער. באלד עפענט זיך אויף די טיר, נור מען זעהט ניט קיינעם. דער, וואָס האָט מיר אויפגע־עפענט די טיר, איז וואהרשיינליך נעגאַנגען באָרוועס, וואָרים עס האָבען זיך ניט געהערט קיין שום טריט. איך געה אריין, בלייב שטעהן אויפ'ן שוועל פון דעם ערשטען אלקער. איך וועל דאָך ניט געהן ווייטער...

מען זעהט ניט קיינעם. מען הערט ניט קיינעם. עס ווערט מיר א ביסעל אונאַנ־נעמעהם. איך הויב אָן קלערען, אז איך בין פי־ליכט נעקומען א ביסעל צו פריה.

ערשט עס בעווייזט זיך מאדאם ר... אויף מיין ווארימען „גוט מארגען" ענטפערט זי מיר:

— איהר זיינט דאָס גאָר, אזוי פריה?

זי טראָגט אויף זיך אָן אונטער־קליידעל, די ווייסט איז פערקנעפעלט אהן א סדר, דאָס אונטערשטע לעכעל אויף דעם אויבערשטען קנעפעל, די הָאר צוואוואָרפען, אין נרויסע שטעק־שיך אויף באָרוויסע פים. עס ווערט מיר נאָך מעהר אונאַננעמהם.

— נו, איז וואָס שטעהט איהר? זעצט זיך צו, — זאָגט זי צו מיר זעהר פריינדליך, און האָט גענומען צורוקען די שטולען, מאכען פאר מיר אָן אָרט, וואו זיך צו זעצען. זי האָט געלייגט און געשטעלט פון איין אָרט אויף דעם אנדערען, מחמת עס איז נעווען זעהר ענג אין עס האָט זיך מיר נעדוכט, אז באלד וועט זי אויף מיר אָנהויבען שרייען, מיך זידלען: שוטה, וואָס האָט דיך דער שווארץ־יאהר אָננעטראַ־נען אין מיטען דערינען, א ביסעל שפעטער וואָלסטו עפעס אָנגעווארען?

איך ווייל מיך עפעס פערענטפערען אין זאָג:

— וואָס פאר א פעפער איהר זיינט דאָס, אזוי שפעט שלאָפט מען?

— גאָט איז מיט אייך ענטפערט זי מיר אָב א ביסעל אויפנעבראכט — עס איז ערשט האלב ניין. זעהט. און זי האָט מיר אונטערגע־טראָגען דעם זייגער, וואָס איז געשטאַנען אויפ'ן קאמאָד. און איך וואָלט שווערען, אז זי האָט מיר געוואָלט ענטפערען: טיפש, גאַנץ פריה מיט דער ראטשינע, וועז יענער ליגט נאָך אין בעט!

איך האָב זיך פאר זיך אליין פער־שעהמט. דאָס גאנצע בלוט מיינס האָט מיר א שלאָג געטאָן אין פנים. איך ווייל אנטלויפען, נור וואו נעמט מען אזוי פיעל כח צו טאָן אזא זאך?

— מאָמע, מאָמע, נא נעהם דיין טאכטער, איך קען מיט איהר גאָר ניט מאכען.

מיין פריינד בעווייזט זיך. ער טראָגט א מארגען־מאנטעל, גאַנץ פאנאנדערגענומען, אזוי אז דאָס אונטערוועש זעהט זיך ארויס, אָהן שיך, בלויז אין זאקען. דאָס קינד האלט ער הויך פאר זיך און שאָקלט עס. ער שלאָגט זיך אָן אָן א ביינקעל, וואָס זי האָט נור וואָס אוועקגע־שטעלט, עס פאלען ארונטער זיינע ברילען, טוט ער זיך א בויג אויפצוהויבען זיי. פלוצלונג דערהערט זיך א שרעקליך נעשרייי פון מאדאם ר.... „אוי, וועה איז מיר! זעה נור, זעה, אט דער'הרג'עט ער דאָס קינד!"

אויף איהר נעשרייי לויפען זיך אלע צונויף, ווי די פער'סם'טע. מאדאם ר...'ס ברודער, די

שוועסטער, זייער עלטער קינד, מיין פרויענד׳ס ברודער. אלע זיינען זיי האלב נאקעטע. אייניגער שפּאַרט זיך פאר׳ן אנדערען, עס ווערט א טומעל, א געלעכטער: „לאז מיך, לאז מיך!“ שרייט יעדער. מאדאם ר... דערשרעקט זיך שוין פאר זייערע קולות: „וואס איז, וואס איז, הא?“

— דו שרייסט דאך!

— ווער שרייט?

— איך האב ניט אנדערש געמיינט, אז עס ברענט — זאגט אימיצער. און מיט א מאל ווענדען זיי אלע זייערע בליקען אויף מיר. בלי־קען — שארפע, שפּיציגע, שפּיזען זיינען עס געווען.

א גרוב זאל זיך פאר מיר כאטש עפענען!

— זעה נור זעה, ווי קומסטו אהער אזוי פריה? דאס האסטו דאך אנגעמאכט דעם גאנצען טומעל — האט מיך קוים בעמערקט מיין פריינד.

— אזוי פריה?

— ביי לייטען איז דאך שוין מיטאג־צייט, וואס וויל איהר פון איהם האבען? — רעדט ארוים מאדאם ר...׳ס שוועסטער.

נאר ניט איהר טבע, טראכט איך, צו זיין אזוי בייז, רעדען מיט אזוי פיעל גאל. און דאס בלוט שלאגט מיר נאך מעהר אין פנים.

— לאז מיך דורך, זייט מוחל, בעט מיר מאדאם ר...׳ס ברודער. איך פיהל, אז די וויי־קייט פון זיין קול איז דורכגעזאפט מיט צארן. איך טו מיך א דרעה אין דער לינקער זייט.

— ניין, זעצט זיך, זייט מוחל, אט אויף דעם שטול, — בעט זיך מאדאם ר... — וועט מען אייך פערשפּארען באדערען אלע וויילע.

איך טו מיך א הויב אויף פון ארט, אוז וויל שוין נאר אין נאנצען אוועקגעהן, בערעכן איך זיך אבער, טאמער חלילה בעלידינען זיי זיך. עס וועט דאך זיין קענטיג, אז איך בין אנטלאפען.

— טאקע אין אמת׳ען — לאכט מיין פריינד — עפעס קאנסטו זיך קיין ארט ניט געפינען.

איך פיהל, אז מיינע אויערען זיינען צוויי שטיקער פייער..

— פאר וואס ניט מען מיר קיין טהעע ניט? — פרענט מאדאם ר...

— ער איז ניט קיין היגער, וואס? ער קען זיך אליין ניט נעמען? — זאגט האלב בייז, האלב שפאסיג מאדאם ר...׳ס שוועסטער.

— נעם זיך אליין טהעע — בעט זיך מיין פריינד, — זעהסט דאך!

איך האב געוואלט א זאג טאן: „איך ווייל קיין טהעע ניט!“ אבער איך ענטפער שטיל: „א דאנק, איך ווייל ניט קיין טהעע, איך בין בלויז אריינגעאנגען זעהן, וואס איהר מאכט.“

— זיי ניט קיין קינד, ער לאזט זיך אויך בעטען. נעהם א גלאז, גיס אן און טרינק! — מוסר׳ט מיך מיין פריינד.

איך טו מיך א הויב פון טיש און לאז מיך נעהן אין קיך. און דא בעגעגענען מיר זיך א גאנצע קאמפּאניע. איך וויים נאר ניט, יוי אזוי עס איז געשעהען.

איך טו מיך א קעהר צום נעפעס אלמער. מיין פריינד׳ס פרוי שטעהט מיר פונקט אנטקעגען מיט׳ן קינד אויף די הענד און שאקעלט עס. טו איך מיך א דרעה צוריק, ערשט עס שטעהט האלט לעבען מיר מאדאם ר...׳ס שוועסטער און האלט א גרויסע כלי מיט צוקער אין איין האנד און צוויי גלעזער אין דער צווייטער. און אט שפּארט זיך צווישען אונ איהר ברודער מיט א נאסען פנים, מיט נאסע הענד, פון וועלכע עס טריפט דאס וואסער.

— דו פערנעצט דאך דעם צוקער — שרייט מאדאם ר...׳ס שוועסטער.

— לאזט מיך ארבענעמען דעם האנדטוך — ענטפערט ער בייז.

— וואס האט איהר זיך נאך אריינגע־דרעהט אין דער מיט? — זאגט צו מיר מאדאם ר...׳ס שוועסטער — זעצט זיך, איך בעט אייך, פערכאפט זי זיך — איך וועל אייך אליין דערלאנגען טהעע.

איך האב שוין מעהר ניט געקענט אריבער־טראגען. איך האב מיך גענעבען א לאז צום טיר, טאקע נור ווי אן אבגעברייטער, און מעהר בין איך דאדרט ניט געווען...

און אצינד, געהענדיג צו אייך, טראכט איך מיר, הלואי זאל איך כאטש זיי פאר קיין פריינד ניט אנווועהרען.

יואל סלאנים

ליעבעס־וועה

שעהן איז צו זעהן ווי עס בליהען די פעלדער,
ווי ס׳פלאמען די ווינטעלעך לייכטזיניג מילד,
ווי ס׳מורמלט דער טייכעל אזוי ווי פער׳כשופ׳ט,
ווי ליעבליך דער וואלד־שאטען פרישט אלץ און קיהלט..

שעהן איז צו הערען די טויזענדער קלאנגען
וואס גיסען זיך גלייך ווי א רעגען אין לופט,
צו זעהן דארט די קוסטען, וואס שטעהען ווי טרוימען,
צו פיהלען די שכור׳ענדע שטראמען פון דופט...

נור איך זעה קיין פרייד ניט אין אלץ וואס ארום מיר,
נור איך פיהל, אין אלץ וואס איך זעה, ניט קיין גליק,
מיר מאכט עס נור הארץ־וועה: עס פעהלט דארט מיין ליעבסטע׳ס
בעצויבערטער שמייכעל און הארציגער בליק...

(2)

אט דאס איז דער בערגעל וואו מיר פלעגען זיצען,
מיין שעהנע געליעבטע און איך,
און בלימעלעך רייסען, און ליעדער זינגען,
און ליובען און צערטלעך נור זיך...

אט דאס איז דער טייכעל וואו מיר פלעגען טרינקען
דעם וואסער ערפרישענד און קלאר: — —
אט דא פלעגט זי קינדערש שפרינגען און טאנצען
צוואוארפען די גאלדענע האר...

און דא איז דער ארט וואו עס האט מיין געליעבטע
זיך איינמאל גאר פלוצלונג צוואווינט,
און עפעס געמורמלט דורך זיפצען דערשטיקטע,
געקרעכצט און געבליבען פערשטוינט..

און דארטען... אה, דארט איז דער ארט וואו ז׳האט איינמאל
מיט צארען פאר מיר אויפגעפלאמט,
און האט מיר געזאגט אז זי ליעבט יעצט א צווייטען,
און האט מיר מיין לעבען פער׳סמ׳ט...

(3)

איך האב מיט מיין גאלד זיך געזעגענט,
אויף אימער און אייביג צושוידט,
אוועק, פון א פינסטערען טרויער,
א דריקענדען טרויער בעגלייט...

ס׳האט אלץ דאן געבליהט און געשמייכעלט,
דער מאי אומעדום זיך געזעהן,
ביי מיר נור אין הארץ האט געוויאנעט,
ביי מיר איז דער הערבסט נור געווען...

יואל ענטין

יעקב גאָרדין

(אלגעמיינע אָבשעצונג)

4.

ין יאהר 1897—1898 איז געקו־מען א גרויסער פּרשת־דרכים אין גאָרדין׳ס קאריערע.

ביז יענעם יאהר האָט גאָר־דין שוין געהאט געגעבען דער אידישער ביהנע גוטע צוואנציג פּיעסען. בלויז איינע פון זיי — „דער אידישער קעניג ליר" — האָט געהאט א דויערהאפטען ערפאָלג. איניגע אנדערע זיינען געווען נישט־קשה׳דיג ערפאָלגרייך. פּיעלע זיינען געשטאָר־בען מיט א שנעלען טויט. ליטעראריש האָט בלויז איינע פון זיי — „דער ווילדער מענש" — פּערדינט ווארימלעך געלויבט צו ווערן. גאָרדין׳ס ארבייט איז געווען א אונזיכערע, א אונגלייכע. ליכט מיט פינסטערנים האָבען זיך אין איהר שטארק געמישט. און גאָרדין אליין איז אויך געווען אונזיכער מיט זיין ארבייט. נאָכ׳ן „אי־דישען קעניג ליר" האָט גאָרדין ערקלערט פאָר׳ן פובליקום צום דאמאָלסדיגען יוניאָן־טהעאטער, אז ער ציהט זיך צוריק פון דער ביהנע. די ראדיקא־לע אידישע פּרעסע, וועלכע האָט מיט אזא ווארי־מען ברוך הבא בעגעגענט גאָרדין׳ס ערשטלינג „סיביריע", איז שוין געווען פּיעל וועניגער צו־פריעדען מיט׳ן „רוסישען אידען" און מיט׳ן זייטען־ליכט, וועלכען גאָרדין ווארפט דאָרט אויף דער אידישער ארבייטער־בעווענגונג, אויפ׳ן „הוזדאקיזמום". גאָרדין׳ס שפּעטערדינע פּיע־סען זיינען שוין פון דער ראדיקאלער פּרעסע בע־געגענט געווארען כמעט ווי גלייכגילטיג.

גאָרדין איז געווען ענטטווישט, אומעטיג אין ערביטערט. מיט קומער פלעגט ער דערמאָנען רוסלאנד און זיין טהעטינקייט דאָרטען. גאָרדין איז געווען זעהר ארים. ער און זיין פאמיליע האָבען איינפאך געלייטען נויטה.

אזוי איז עס געווען אונגעפעהר ביז 1898. דאן זיינען פאָרגעקומען דריי פאסירונגען, וועלכע האָבען געהאט זעהר א וויכטיגע ווירקונג אויף גאָרדין׳ס ווייטערע טהעטינקקייט. דיזע פאסירונגען זיינען געווען: 1) די גרינדונג פון׳ם „פאָרווערטס"; 2) די גרינדונג פון דער „פרייער אידישער פאלקס־ביהנע" און 3) גאָרדין׳ס נעהענ־טערע בעקאנטשאפט מיט מאדאם ליפּצין.

דער „פאָרווערטס", האָבענדיג א פּרייערע פּראָגראם ווי דאָס „אבענדבלאט", געגען וועלכען ער איז ארויסגעטראטען, האָט אין זיינע ערשטע יאהרען ארומגעקליבען ארום זיך כמעט אלע ליעבהאבער פון גוטע ליטעראטור און דראמא. גאָרדין אליין איז געווען איינער פון די ערשטע מיטארבייטער פון׳ם „פאָרווערטס". דורך דעם איז ער וויעדער צוגעקומען נאָהענט צו דער ראדיקאלער פּרעסע, פון וועלכער ער איז מיט איי־ניגע יאהר פריהער געווען אָבגעשטאָנען.

די „פריי׳ע אידישע פאלקס־ביהנע", וועלכע גאָרדין צוזאמען מיט די אנדערע פּני פון דער רוסישער קאָלאָניע האָבען געגרינדעט, האָט אָנ־געמאכט א היבש ביסעל רעש אין איהר ציים. זי האָט עס איינגעפּירט די שטענדיגע לעקטשורס איבער טהעאטער־שטיקער און איבער ליטעראַ־טור אין אלגעמיין. זי האָט געהאט איניגע גרויסע אונטערנעהמונגען, וועלכע זיינען געווען דעמאָנסטראציאָנען פאר א בעסערע ביהנע. זי האָט צונויפגעזאמלט ארום גאָרדינען די אינ־טעליגענטסטע און ערנסטסטע קרעפּטען פון דעם קווארטאל און דורך איהר האָט גאָרדין דערזעהן בחוש, אז ער שטעהט ניט אליין.

מאדאם ליפּצין האָט שוין פריהער נעהאט געשפּיעלט אין איניגע פון גאָרדין׳ס פּיעסען. אין די „ליטוויישע ברידער לוריא" האָט זי גע־שפּיעלט די ראלע פון גדליה לוריא׳ס בת־יחידה און זי האָט מיט איהר שפּיעלען א שטארקען רושם געמאכט. דאָס איז אבער געווען א זעלטענהייט. מייסטענס פלעגט זי נור שפּיעלען קלענערע ראלעען. מאדאם ליפּצין איז איבערהויפּט דאן געווען נור האלב פערבונדען מיט דער אידישער ביהנע.

אין דעם יאהר 1897 איז מאדאם ליפּצין איינגעפאלען די פאנטאזיע אויפצופיהרען די קלאסישע „מעדעא" זומער, וועו דער טהעאטער

וועט זיין נעשלאסען. און זי האט זיך נעווענדעט צו גאַרדינען, ער זאל פאר איהר די קלאסישע „מעדעא" בעראבייטען. גאַרדין האט נענומען גריל־פּארצער'ס „מעדעא" און זי נעמאכט אביסעל מעהר מאדערן, ד. ה., ארייננגענעבען אין איהר עטוואס פון דער טראגעדיע פון דער פרוי פון אונזער צייט, נעמאכט זי אביסעל ווייניגער קלאסיש, וועניגער פּאעטיש און זי בעפּוצט מיט בילי־ליכען הומאר, לויט דעם דאמאלסדיגען געשמאק פון די אקטיאָרען און לויט דעם געשמאק פון־ם עולם, אדער לויט גאַרדין'ס בעגריפּ וועגען דיזען געשמאק. די הויפּטזאך איז אבער ארויסנעקו־מען דאָס, וואָס מאדאם ליפּצין האט פאר זיך נעהאט א הויפּט־ראָליע וואָס האט אזוי ווי פער־שטעלט אלע אנדערע ראָליען פון דער פּיעסע, א הויפּט־ראָליע פול מיט מעלאָדראמאטישער קראפט, מיט זודיגע וועריטער און גלאטע רהעטא־רישע און מאנכעם מאל אויך פּאעטישע שפּריכע.

שפּעט אין זומער איז „מעדעא" אויפגעפּיהרט געוואָרען. מאדאם ליפּצין מיט איהר ברענענדיגער שטורמדיגקייט האט דעם עולם איבערוועלטיגט. מאדאם ליפּ־צין האט אין גאַרדינען ענטדעקט דעם דרא־מאטורג, וואָס קען איהר מאכען פאר דער „קעני־גין פון דער אידישער ביהנע" און גאַרדין האט אין איהר ענטדעקט די שוישפּיעלערין, וואָס קען שטארק און בילדערהאפט ארויסברענגען טרא־גישע פּרויען־טיפּען.

„מעדעא" איז נור וויכטיג געווען אלס די סיבה, וואָס האט אינדירעקט פּעראורזאכט די נעבורט פון פּיעלע פון גאַרדין'ס פסיכאָלאָגיש־סטע און ליטעראָרישסטע פּיעסען. אן און פאר זיך נעהערט זיך נאטירליך צו דער פּעריאָדע פון די „שלמה חכם'ס", „די פרינצען פון שומרון" א. ז. וו. די בעדייטענדסטע פּיעסע פון יענער צייט, די פּיעסע וואָס האט ווירקליך ארויפ־געפּיהרט גאַרדין'ס גלענץ־פּעריאָדע, די פּעריאָדע פון ליטעראטור און פסיכאָלאָגיע אויף דער אי־דישער ביהנע איז געווען „דבורה'לע די מיוחסת" וועלכע טהאָמאשעווסקי און מאדאם אדלער הא־בען אויפגעפּיהרט סוף זומער, ד. ה. פאר'ן סעזאָן אינ'ס זעלבען יאהר, אין ווינטזאר טהעאטער.

„דאָס איז א פּיעסע אָהן קאָמפּראָמיסען", האט זיך גאַרדין וועגען „דבורה'לע די מיוחסת" אויסגעדריקט, און זי איז ווירקליך א פּיעסע כמעט גאָר אָהן קאָמפּראָמיסען. אָון וואָצו זאָל מען זיך נארען? — די פּיעסע האָט טאָקע קיין ערפאָלג ניט געהאט.

געווים איז די פּיעסע אויף אָסטראָווסקי'ס דראמא „גריף דא ביערא נא קאווא ניע זשיוויאָט"... ניט נור איז דאָ אריבערגעטראָ־גען געוואָרען דער סוזשעט מיט בלויז איניגע ענדערונגען, נור אויך א פּאָר כאראקטערע זיינען געבליבען כמעט ווי אונפּערענדערט. די אט־מאָספּערע פון דער פּיעסע איז דעריבער ניט אלע מאל אידיש. דאָס ווייזט זיך בעזאָנדערס ארויס אין־ם כאראקטער פון ר' לייזער יעקב, שמשון אייזענשטאל־ם זיידען, וועלכער איז אָפּטימי־טיש און בעזינגט די שעהנקייט און די לעבעדיג־קייט פון דער נאטור גאָר ניט ווי אן אלטער איד. דיזע לויב־געזאָנגען צו דער נאטור זיינען טאקי בלויזע איבערזעצונגען פון דעם בלינדען אלטען פון אסטראָווסקי'ס פּיעסע. נור אום זיי זאָלען דאָך האָבען כאָטש א פּיעל ווינציג אידישען פּנים, ענדיגט זיי גאַרדין'ס אלטער מיט א פסוק פון „ברכי נפשי".

אויך איז ניט אין גאנצען אידיש די ארט און ווייזע, ווי אזוי שמשון אייזענשטאל ערמאָר־דעט זיין פרוי אם ענדע פון דער פּיעסע. די ענדע קומט טאקי ארוים געמאטערט, וואָרים, וועהרענד ביי אסטראָווסקי'ס מעשצאנין אין הויז איז א ביקס א גאנץ נאטירליכע זאך, הייסט גאַרדין זיין העלד אָבגעבען אן ערקלערונג, פון וואנען די ביקס קומט צו איהם, און אזוי ווי פאראָוסזועהנדיג אז מען וועט קריגען אויף דעם מאָרד, הייסט ער דעם אלטען זיידען פרע־גען די קשיא און דעם אונגליקליכען העלד פער־ענטפערען זי.

רעכענענדיג זיך מיט דער אידישער ביהנע, האט גאַרדין א פּאָר פּערזאָנען פון דער פּיעסע קאריקאטוריירט, איבערטריבען און אויפגעבלא־זען. אזעלכע, צום ביישפּיעל, זיינען אליקום דער בעל אכסניא, איוואן פּזר און, איבערהויפּט, מאדאם זשמיגולין.

און דאָך איז די פּיעסע ניט אין אן ערך טיפּער און לעבעדיגער אויידער ביי אסטראָוו־סקי'ן. און אייניגע סצענעס, ווי צום ביישפּיעל, די סצענע פון־ם נעבען כיבור דער משפּחה שבת נאכמיטאג, זיינען כאראקטעריסטיש אידיש. דורך דער גאנצער פּיעסע פיהלט זיך א בעזונ־דערע קראפט, א קלאָהרהייט, א לעבעדיגקייט, א

וואָרימער הויף פון ליעבע און אייפערזוכט, די זיכערהייט פון א קרעפּטיגער פּאָלקס־נאַטור.

די פּיעסע איז פסיכאָלאָגיש שטאַרק פּערטיפּט געוואָרען לגבי אַסטראָווסקי'ס פּיעסע, דערמיט וואָס דבורה'לע איז פּיין־פּיהלענדער, צארטער, געהיימניספולער, אומעטיגער און טראַנישער פון דער יונגער פרוי פון אַסטראָווסקי'ס פּיעסע. איהר כאַראַקטער ווערט נאָך פיינער אין טיעפער דורך דעם וואָס איהר שמערץ בלייבט נאָך אַלעמען ווייניג אויסגעדריקט. ער איז צו טיף פאַר ווערטער, ער ליגט צו וויט אויפ'ן דעק פון הארצען, אז מען זאָל איהם קענען ארויסשפּאַנען מיט די ליפּען. דבורה'לעס יאָגד נאָך איהר שטיקעלע גליק ווערט נאָך מעהר טראַגיש דערמיט וואָס פון אָנפאַנג אָן שפּירט מען, אז זי וועט איהם קיינמאָל ניט דעריאָגען, ווייל ניט נור וועט איהר די געזעלשאפט, די אָנגענומענע מאָראָל און דאָס ארומיגע לעבען שטערען איהר גליק, נור אויך איהרע אייגענע ריינע, צארטע, צו טיף פיהלענדע נאַטור.

דבורה'לע איז געווען די ערשטע ווירקליך פּסיכאָלאָגישע פרויען־פיגור אין גאָרדין'ס רייכער גאַלעריע און שמשון אייזענשטאָל איז געווען דער קלעהרסטער, געזונטסטער און בריידסטער טיפּ פון'ם פּראָסטען ערדישען פּאָלקס־מענשען צווישען אלע עהנליכע געשטאַלטען, וואָס גאָרדין האָט ביז דאָן געשאפען.

5.

„דבורה'לע די מיוחסת" איז וואָרים אויפגענומען געוואָרען אינ'ם „פּראָווינצטאָס" פון איצטיגען רעדאקטאָר פון דער „צוקונפט", אבער קיין אלגעמיינע אנערקענונג האָט נאָך די פּיעסע ניט געהאט. אומגעקערט זיך צוריק צו גאָרדינען מיט דעם זעלבען אלטען ענטהוזיאזמום, מיט וועלכען זי האָט אמאָל מקבל געווען „סיבירי", האָט זיך די אינטעליגענץ ביי דער אויפפּיהרונג, אין א יאָהר ארום, פון „מירעלע אפרת". מ. קאַטץ, וועלכער איז דאָן געווען א מיטאַרבייטער פון „פּראָווינצטאָס", האָט דער פּיעסע געוויידמעט זעקס ארטיקלען, פון מיט דער וואָריימסטער בעגייסטערונג, א זאָך וואָס האָט ביז דעמאָלט אין דער געשיכטע פון דער אידישער טהעאַטער־קריטיק נאָך ניט געטראָפען.

איך געהער ניט צו די וואָס זיינען פאַר „מירעלע אפרת" שטאַרק בעגייסטערט. „מירעלע אפרת" האָט אין זיך שטאַרקע, מעלאָדראַמאַטישע שלום־אקטען, זי האָט א פערטען אקט, וועלכער שטימט ניט מיט די פריהערדיגע דריי און איז אייגענטליך גאַנץ איבעריג און ממילא — לאַנגווייליג. ער איז א קאָמפּראָמים מיט'ן עולם וואָס האָט געפאָדערט און פאָדערט נאָך עהר היום גאַנצע פיער אקטען און וואָס האָט דאָן נאָך גאַנץ פעסט געפאָדערט א „גוטע ענדע". „מירעלע אפרת" האָט ר' נחום'צען, וועלכער איז א גאַנץ בילליגע, צושמירטע קאַריקאַטורע, און וועו מען דערמאָנט זיך, אז דיזע פיגור איז געמיינט אלם טיפּ פון א חסיד, וועלט מען ניט נור ענטוישט, נור אויך עטוואָס דערצערנט. ענדליך זאָגט די הויפּט־העלדין אזוי פיעל חכמות און זאָגט אזעלכע שהנע גלאַטע רהעטאָרישע וועלט, דאָס די אלט־מאָדישע גבירה פערשווינדט פון דער ביהנע און אויף איהר אָרט שטעהט פאר אונז דער ליטעראַריש־געביל־דעטער, גלאַטפּערדיגער דראַמאַטורג. אויך פערגעסט מען אפטמאָל אז מען גיפינט זיך אין א סלוצקער אכסניא אדער אין א גראָדנער סטאַלאָווע און אנשטאט דעם דערמאָנט מען זיך, אז מען זיצט אין א טהעאַטער און מען הערט חכמות, וועלכע א אידישע אקטריסע האָט זיך בעשטעלט ביי א שרייבער, אום מיט זיי צו געווינען חן ביים אידישען עולם.

„מירעלע אפרת" האָט צוערשט געהאט א ביי־נאָמען אויך: „די אידישע קעניגין ליער", און דיזער נאָמען איז געווען זעהר גוט צוגעפאסט. מאדאם ליפּצין, וועלכע האָט ביז „מעדעא" פאר א לאַנגע צייט זעלטען וועו געשפּיעלט זעלבסטשטענדיג, האָט געהאט בעשלאָסען, אז זי מוז צוריק אָנהייבען שיינען אויף דער ביהנע ווי אין די אמאָליגע יאָהרען. זי האָט זיך מתקנא געווען אין אדלער'ן און וויסענדיג וואָס דער „אידישער קעניג ליער" האָט אויפגעטהאָן פאר די אויפּבויאונג פון זיין נאָמען, האָט זי געבעטען בעי גאַרדינען א וויבליכען „קעניג ליער" פאר זיך. און אזוי ווי דוד משה'לעס איז ציטטעוויז באָמבאַסטיש, אזוי רעדט מירעלע אפרת אויף מיט'ן גרויסאַרטיגען קנאַק.

און דאָך איז „מירעלע אפרת" זעהר אן אינטערעסאַנטע, ערטעראויז זעהר א גוטע פיעסע און אין גאָרדין'ס ענטוויקלונגס־מאַרשרוט איז זי א ריידעוודיגער גרענעץ־זייל. דאָס ווערט אם בעסטען קענטיג, וועו מען פערגלייכט די

„אידישע קעניגין ליער" מיט דעם „אידישען קעניג ליער". וואָס פאר א רויהייט דאַרט און וואָס פאר א רייפקייט דאָ; וואָס פאר א לאַנג־ווייליגע שלעפּעדיגע טעכניק דאָרט, און וואָס פאר א גלאַטע צוזאַמענשטעלונג דא; ווי וועניג ליטעראַטור דאָרט, און וואָס פאר א געזונטער ליטעראַרישער טאָן דאָ; ווי רויה און אויבער־פלעכליך און בלינד־איינזייטיג איז דער כאַראַקטער פון מירעלען. דוד משה'ס קעניגליכקייט איז א באַרישע, מירעלעס קעניגליכקייט איז אבער פאָלירט און וועלטליך; דוד משה'ס האָט בלויז א הארץ וואָס איז געגליכען צו א הארפע מיט צוויי סטרונעס — פאָטערליכער יושר און אייניגעבילדעטער שטאַלץ — אין מירעלע'ס הארץ קלינגען אויך די סטרונעס פון'ם שהנעם פערצייטיגען אידישען יושר און עהרליכקייט, פון אלט־מאָדישער אידישער מאָראַליטעט, צייטענווייז זאָגאר פון אונצופרידענהייט מיט זיך אליין און פון טיף־געפיהלטען אומעט. דערצו נאָך האָט זי אויך א קלוגען קאָפּ און איהר שטאַלץ איז דער שטאַלץ פון אינטעלעקט.

אין „קעניג ליער" זיינען כמעט קיין אנדערע כאַראַקטערע א חוץ דוד משה'לעס ניטא, אבער מירעלע אפרת, מיט איהר גאנצער קעניגליכער גרויסקייט, פערשטעלט דאָך ניט די אנדערע מענשען פון דער פיעסע, זיבער ניט דעם געזונטען, קלאָהרען, אזוי מערקווירדיג־לעבעדיגען שלמונ'ען, איהם, דעם האַלבען־מענשען, האַלבען־שאַפער, איהם, דעם פראָסטען אבער דאָך קלוגינקען אידען, איהם, דעם אליין טאקע איינפאכען האַלבען בעל הבית, וועלכער איז אבער א מבין אויף איידעלערע מאטעריען ווי ער אליין און וויים ווי אבצוגעבען כבוד, איהם, וועלכער וועט זיין בעל־הבית'טע טאקע צושטעלען א חשבון, וואָס איז אבּיסעל געמולירט, פון דעסטוועגען איז ער זיין גוטער, קלוגער, יושר־דיגער ברויט־געבערין אזוי געטריי, אז ער וועט זיך פאר איהר אפשר מוסר נפש זיין.

וועלכע שהנע אידישע סצענען, וואָס פאר א ליעבע בעל־הבתיש־אידישע אטמאָספערע! ווי־פיעל צושויער, אבגעריסענע פון דער היים און פון דעם אמאָליגען אידישען ארט לעבען, דער קענען עס, זיצענדיג אין טהעאטער, די אמאָליגע אידישע ערב־חתונות, די רייסעריין און דעם קאפריזנעם האַנער פון די מחותנים און ווייפיעל צושויער, דערזעהענדיג שלמונ'ען אריינקומענדיג שבת־נאכט מיט'ן לייסטער, דערמאָנען זיך עס אן די פארצייטיגע אומעטיגליכע, סוחרישע נאָך־הבדלות!

„מירעלע אפרת" האָט געהאט א שטירמישען ערפאָלג. מיט דער פיעסע האָט איינפאך געקלונגען די שטאדט. אלע האבען זיך צו איהר צוגעריסען מיט א זשעדנעם אפּעטיט, דאָס פראָסטע פאָלק ווי די אינטעליגענץ. אלע האבען דאן גאָרדינען ליעב בעקומען, זאָגאר אזעלכע וועלכע זיינען איהם פריהער געווען שונאים, אלע האבען איהם אנערקענט מיט'ן פולען הארצען. דער אָפט ענטטוישטער, אָפט ערביטערטער און ניט זעלטען אין אָרימקייט און נויטה זיך פלאַגענדער גאָרדין האָט ענדליך דערלעבט נחת פון זיין מעשה ידיו.

נאָך „מירעלע אפרת" איז געקומען די „שחיטה", א פיעסע מיט א צוגעטראַכטען, גע־מאטערטען שלום, מיט פיעל רהעטאָריקע, מיט א פאַר־סוזשעט געקנאָטען אין סענטימענטאַלי־טעט און מיט אייניגע ביליגקייטען אינ'ם הומאָר, אבער דערפאר מיט א פיינער בעלויכטונג פון דער זעלע פון דער העלדין און מיט א דרייפיער קלאָהרען, דורכזיכטיגע, מיט לעבען שפּרי־צענדע טיפען. אסתר'קע, די העלדין, איז א וויייטערע ענטוויקלונג פון דבורה'לע, א ביסעל מעהר אָנגעשראָקען וויי יענע, אביסעל מעהר שווייגעדיג אין די ערשטע צוויי אקטען, וויי עס פאסט פאר א רבנ'ישער טאכטער, פיעל מעהר טראגיש לויט עס פאסט דער שוועכער, אבשוי־לעכער אומגעבונג אין וועלכער זי פאלט אריין, פיעל מעהר ערביטערט וועדליג דעם גרעסערען וויידערשפּרוך צווישען דער ריינער וועלט, וואָס איהר פאנטאזיע האָט איהר אויסגעשפונען הינ־טער דעם רבנ'ישען ספּרים־שענקעל און דער וועלט אינ'ם הויז פונ'ם בעל־תאוה'דיגען, גראָב־חסידישען גביר. בייזעגנס, סאי דבורה'לעס און סאי אסתר'קעס טראגעדיע, איז אין עצם א אינערליכע, זיי זיינען צו טיף, צו צארט, צו שוואך צו ענעסטען פונ'ם גליק. אבער אסתר'קע איז פיעל טיעפער, פיעל טראגישער. איהר רבנ'ישע ריינקייט, איהר שנעע־וויייסע אונשולד, איהר האָפענדיג־צארטע זאנפטקייט מאכען אונ־מעגליך פאר איהר ניט נור צו גענעסען פון גליק, נור אויך צו לעבען אויף דער וועלט. זי איז א

ניצוץ פון האמלעט'ן. איהר בעריהרונג מיט דער־ האַרטער ווירקליכקייט נאָך איהרע חלומות אינ'ם פרום־רבנ'ישען געצעלט איז פאר איהר אזוי פערדערבלעך ווי דער פראָסט פאר די צערטע פריהלינגס־שפראָצען.

צערטלעכקייט, עדעלקייט און עמפפינדלעך־ קייט — דאָס זיינען די הויפט־שטריכען פון איהר כאראקטער וועלן זי טרעט אריין אין דער דראמא. גאָרדין האָט אבער דעם סענץ פון דער דראמא אין דער „שחיטה" גוט בעגריפען. ער האָט בעגריפען אז אין א דראמא דארף א מענש דורך דער קראפט פון די אומשטענדען וואָסעלן פאר'ן צושויער'ס אויגען, וואָסעלן און דורך דער קראפט פון די פיעלע איבערלעבענישען בריי־טער, רייפער און פיעלזייטיגער ווערען. און אזוי וואָסעלן, ענדערט זיך און בריי־ט זיך אסתר'קע אוים פאר אונזערע אויגען. פון א שפהמעוודיג קינד, ווערט זי א ווייבעל, וואָס זוכט ליעבע און מיטגעפיהל זאָגאר פונ'ם מאן פאר וועלכען זי האָט חתונה געהאט אהן ליעבע. זי דערפיהלט דעם שטילען קלאנג פון די צערטע מוטערלעכע סטרונעס זשומענדיג איבער איהר האַרצען. נאָך שפעטער ווערט זי פון א שטילער טויב א קעמפפערין פאר איהר פרייהייט. זי וואָגט צו מאכען אן ענטשיעדענעם שריט, אוועק־ צוגעהן אין פראָטשקעם. און וען איהר רעבעל־ לירעגדער גייסט ווערט אין איהר צוריק אריינ־ געשטויסען, דאן ווערט זי אָנגעפילט מיט בי־ טערע געדאנקען און פון א גוטהערציג רבנ'ישער בת־יחידה ווערט זי א מענשען־האסערין. איהר ביטערע ערפאהרונג, איהרע פערשיעדענארטיגע בעאָבאכטונגען האָבען איהר אויסגעלערנט צו פילאָזאפירען, צו איראָנאזירען און גענעראלי־ זירען.

מיט איהר גאנצער רהעטאָריקע איז אסתר־ קע איינע פון די טיפסטע, פון די פסיכאָלאָגיש־ סטע פרויען־פיגורען אין גאָרדין'ס גאנצער גאלערייע.

דער ערד־מענש, דער מענש פון געוען און לעבענס־פרייד האָט שוין ביי גאָרדינען לאנג גע־ האט פערנומען א וויכטיגען אָרט אין זיינע פיע־ סען. אזוי ווי זיינע אידען זיינען געווהנלעך ניט קיין טיפישע אידען, אזוי ווי זיי זיינען ניט אריינגעטהאן אין אידישע רוחניות, אין תורה, חסידות, קבלה, צידקות אָדער ענויים, מוזען זיי זיך נאטירליך בעהעפטען צו דער אנדער זייט פון'ם מענשען, צו די נשמיות. ערד־מענשען זיינען דעריבער ביי גאָרדינען געווען פיעלע נאָך ביז דער „שחיטה", אבער אין דיזער פיעסע נע־ פינט דיזער טיפ זיין העכסטען אויסדרוק אין דער געשטאלט פון צלאל ראפאפאָרט. ער איז א קרעפטיגע פיגור, א מענש פון ווילען, ליידענ־ שאפט און גענוס. דיזע זייטען זיינע זיינען גוט ארויסגעבראכט. עס פעהלט איהם אבער דאָס טיעפערע, דאָס אינערליכע, דאָס מינאָרנע פון דער מענשליכען נאטור. דער פערזוך צו מאכען צלאל ראפאפאָרט פאר א אינטעלעקטועלען אי־ דען איז געווען א דורכפאל. די גמרות מיט וועל־ כע ער שיט, מאכען דעם איינדרוק פון צוגעקלעפ־ טע פון איינגע'חזר'טע. קיין אמת'ע תורה־ התלהבות ברענט פון איהם קיינמאל ניט ארויס. דער פערזוך צו מאכען איהם פאר א חסיד'ישען אידען איז נאָך א גרעסערער דורכפאל. זיין גאנצע „חסידות" בעשטעהט אין זיין זאָגען, אז ער וועט „לערנען א שטיקעלע זהר".

דערפאר מיט וואָס פאר א פרייד בעגעגנט דער צושויער יעדען פרישען בעווייזען־זיך פון זיין מענשען אלקנה'ן. אין גאָרדין'ס גאנצע רייכע גאלעריע איז דאָכט זיך ניטא קיין איין געשטאלט וואָס זאל זיין אזוי קלאָהר און אזוי גאנץ ווי אלקנה, וועלכע זאל זיין אזוי פאל־ שטענדיג געזונד און וועמעם יעדעם וואָרט זאל אזוי פאלשטענדיג האַרמאָנירען מיט'ן צווייטען און מיט דעם גאנצען כאראקטער. דאָס איז דער אלקנה, וועלכער איז אויף אזוי פיעל צוזאמע־ געוואקסען מיט זיין אומגעבונג, אזוי ווי ער וואלט געווען א ליימענע סטאטוע וואָס איז ארויסגעוואקסען פון דער ליימענער ערד און איז געבליבען שטעהן אויף איהר אלם איהר פערע־ סטאל. דאָס איז דער אלקנה, וועלכער מיט זיינע וועלטער און לעבענס־וויזהייט שטעהט ער ניט וויט פון'ם פויערשען נעהילף־פיהרער און טראטוע־שווימער, מיט וועלכע ער האָט אימער צו טאן. דאָס איז אלקנה, „דער מענש", מיט זיין דערשלאָגענעם, אונבעוועגליכען, אונ־ בעוואפענטען פערשטאנד און מיט זיין אונ־ נאטירליך ענטוויקעלטער געהאַרזאמקייט און אונטערטהעניגקייט. דאָס איז אלקנה דער פאלקס־מענש ביי וועמען די פרימיטיוויע געפיה־ לען פון יושר און רחמנות קריכען דאָך אמאל ארויס אין דרויסען פון אונטער דעם שווערען אונטערטהעניגקייטס־יאָך, וועלכען ער שלעפט אויף זיך.

פיעל וועניגער צופריעדענשטעלענד איז די

געשטאלט פון ר' זיסעלע, דעם רב. ער האט ניט די זאנפטקייט, דעם אזוי אפטען רבנ'ישען מזג טוב פונ'ם רב פון די „ברידער לוריא". פער־קעהרט, ער איז א פאר מאל זאגאר וואולגאר. ער האט ניט קיין רב'נישען שטאלץ, ער איז א שוועכלינג און א פייגלינג. אויך איז זיין אינ־טעלעקטואליטעט אזא אויבערפלעכלעכע, אזא צוגעקלעפטע ווי צלאל ראפאפארט'ס. ער איז ניט אזוי איבערטריבען, ניט אזוי לעכערליך ווי ר' נחום'צע, אבער ערטערווייז איז ער אויך ניט מעהר ווי א קאריקאטורע.

איין סצענע נור האט ער, וואו ער דערהייבט זיך פונ'ם מיסט אויף וועלכען גאנרדין האט איהם אוועקגעלעגט. דאס איז אינ'ם צווייטען אקט, וואן ער בעזוכט ראפאפארט'ן און יענער גיט איהם אזא גראבען ברוך הבא. דעמאלט צינדט זיך אין איהם אן א עכט־רבנ'ישער גרימצארן, דעמאלט שיינט פון איהם ארויס זיין בעליידיג־טער כבוד התורה און דאן קומט צווישען איהם און ראפאפארט'ן פאר א סצענע פון לומדישע בריהענעם און זידלענעם, פון געלערנטע שטעף און תורה'דינע בוכצעם, וועלכע קען גילטען אלם א עכט אידישער פאראלעל צו די פייערדיגע, לעבעדיגע סצענעם פון שארפע וועלט און שארפע אבענטפארונגען, וואס גיבען אזוי פיעל זאפט און פרישקייט צו מאנכע גוטע אירא־פאראישע סאלאן־שטיקער.

צוזאמען מיט מאדאם ליפצין זיינען דורך די דערמאנטע פיעסען אויך ארויסגעקומען אין פארער־גרונד קעסלער זעלטען וועו געשפיעלט אין גאנרדין'ס פיעסען, זעלטען, יערענפאלס אין זיינע בעסערע פיעסען. ביז דיזער פאריאדע אין גאנרדין'ס שאפען האט קעסלער פאר דער ליטע־ראריישער אידישער ביהנע כמעט ווי ניט עקזי־סטירט. ער האט זיך כמעט שטענדיג געהאל־טען ביי לאטיינער'ס און הורוויץ'ס פיעסען און דער אינטעלינענטערער עולם האט איהם כמעט נאר ניט געקענט. און אפשר האט קעסלער זיינע אייגענע כחות אויך ניט געקענט. אלם יאסעלע פון „מירעלע אפרת" האט מען אבער אין קעס־לער'ן דערזעהן א גאנץ אנדער שוישפיעלער, איינעם וואס קען ארויסברענגען אמת'ן נעפיהל, ארויסברענגען איהם ערטערווייז זאנאר מיט דער נויטיגער גלאסענהייט. אין דער ראלע פון צלאל ראפאפארט האט מען אין קעסלער'ן דער־זעהן א שוישפיעלער ניט בלויז מיט א שטארקען טעמפעראמענט, ניט בלויז א שוישפיעלער וואס קען, די פארזאן וואס ער שטעלט פאר, אנקליידען מיט א קרעפטיגען לעבען, נור אויך א שוישפיע־לער מיט א זעהר קלוגער, בערעבענטער האלטונג. די ראליען פון שלמן און אלקנה האבען ארויס־געבראכט דאס לעבעדיגסטע און בעלעבענדסטע סטע, דאס קלינסטע און גלאסענסטע וואס זיי־נען דא אין מאשקאוויטשעם טאלענט. עס איז ווירקליך שווער צו זאגען, וועו פון די דריי — ליפצין, קעסלער און מאשקאוויטש — האט אין דער „שחיטה" ארויינגעבראכט מעהר לעבען.

מר. מאנולעסקא, וועלכען מען האט א לאנגע צייט ניט געהאט געזעהן אין גאנרדין'ס פיעסען, איז אין אנפאנג פון גאנרדין'ס טריאומף־פעריאדע וויעדער ארויסגעשוואומען אלם אליקום בעל־אכסניא אין „דבורה'לע" און אלם ר' זיסעל אין דער „שחיטה" און ביידע מאל איז ער ארויס־געקומען פיינער, עדלער און מעהר אמת־הומא־ריסטיש איידער מען איז איהם געווען געווהנט צו זעהן אין די לאטיינער־הורוויץ פיעסען.

דורך „דבורה'לע" און „מירעלע אפרת" בע־קומט די אידישע ביהנע נאך א בעדייטענדע קראפט. זי קריעגט צו א גאנץ אנגעזעהענעם כאראקטער־קאמיקער אין דער געשטאלט פון ס. מארנבערג.

אויך טהאמאשעווסקי ווערט געבראכט א ביסעל נעהנטער צום אינטעלינגענטערען, מעהר ליטעראריישען עולם מיט זיין אינפאכער אבער עהרליכער און נעזונטער כאראקטעריזירונג פון שמשון אייזענשטאל פון „דבורה'לע".

און אט אזוי, זעהען מיר, ווי פיעל כמעט פריהער ניט־בעמערקטע שוישפיעלער גאנרדין'ס טריאומף־פעריאדע האט ארויסגעבראכט שוין אין איהר אנפאנג, און ווי הויך די אלטע קרעפטע האבען אין איהר געשטיעגען.

6.

נאך מעהר דופטענדע לארבער־קרענץ האבען גאנרדינען ערווארטעט. די פיעסען „סאפא", „גאט, מענש און טייוועל" און „קרייצער סאנא־טא" האבען גאנרדינען געמאכט פאר דעם ליעב־לינג פון דער אינטעלינגענץ, פון דער ראדיקאלער יוגענד און פון דער מעהר פארטגעשריטענער אידישער פרויען־בעפעלקערונג.

אנאנדער אידישע שוישפיעלערין, די יונגע,

שהנע, טאָלעראַפּאָלע און גראַציעזע מאד. קאָליש האָט זיך מתקנא געווען אָן די אנדערע וועמען גאָרדין האָט מיט זיינע ראָליען אזוי ווי ניי בעשאפען און זי האָט ביי איהם געבעטען פּיעסען פּאר זיך. און אזוי ווי די סענסאַציע פון דער אמעריקאַנער ביהנע איז דעמאָלט נעווען אָלגע נעטהערסאָל אין א בעאַרבייטונג פון דאָדע'ס „סאפּא", האָט גאָרדין פּאר קאָליש'ן פערפאָסט „סאפּא".

דיזע פּיעסע האָט אין זיך א סך פּעהלערען, אָנפּאָנעגדיג מיט'ן נאָמען, וועלכער איז א ביליגער קאָמפּראָמיס מיט די קאָסטן־אינטערעסען פון טהעאטער און ענדיגענדיג מיט דער־ענדע, וועלכע איז וויעדער א קאָמפּראָמיס, צי מיט גאָרדין'ס מאכטאָזיגקייט צו געפינען אן אויסוועג פאר דער צענטראָלער פראגע, צי מיט דער עולם'שער מאראָל. אין דער פּיעסע רופען זיך וויעדער אָב א פּאָר באָמבאסטישע טענער, וויעדער שווימט וואו דורך די אויסגעדרעקסעלטע רהעטאָריקע. אבער „סאפּא" איז א גאנץ וויכ־טיגע פּראָבלעם־שטיק, די ערסטע פּראָבלעם־שטיק אויף דער אידישער ביהנע. פּריי און שטאָלץ פּראָקלאָמירט דאָ גאָרדין פאר דעם וועניג־געביל־דעטען, אלט־מאָדיש ערצויגענעם, ערשט זיך בעפרייענדען און אין אלגעמיין גאנץ מאָראָלישען אידישען עולם די לעהרע פון דער פאָלשטענדיגער זעלבסטשטענדיגקייט און פּריי־הייט פון דער פּרוי, די פּרייהייט צו געניסען איהר גליק, אהן וועלכער עס איז ריקויכט אויף דער מאָרא און דער רעליגיאָן. די איינצעלנע פּרוי וועלט דאָ טראָציג אוועקגעשטעלט אין קאָמפּף מיט דער גאנצער געזעלשאפט מיט איהרע טויזענדיעהריגע וואפען פון פאָראורטהייל און פערדאמונג.

הויך און מעכטיג ערהייבט זיך די געשטאלט פון סאפּא פינגערהוט, די געפּאנטע דאָך אימער קאמפּענדע פרוי, די איינפאכע ארבייטער־מיידעל, וואָס האָט זיך דורך איהר גרוים־שטאדטישען לעבען און פיעלע ערפאהרונגען דערהויבען צו דער מדרגה פון א פיין־אירזניזי־רענדער בעאַבסטרען; די פרוי, וועלכע אזוי ווי עסכיוסעם פּראָמעטהעאוס שרייט זי: „מען האָט מיר אן אונרעכט געטאן!" און דאָך אין רעכטען מיטען פון איהרע יסורים וועלט איהר אינדיווידואליטעט אויף אזוי ווי ביי פּראָמע־טהעאוסען, ניט צוטראָטען. די פּרוי מיט אן אונערשעפּפליכען קוואל פון ליעבע און מיט מוט דיזען קוואל רינן צו האלטען און צו בעשיצען, ניט קוקענדיג אויף אלע נסיונות.

איז סאפּיא פינגערהוט א פרוי פונ'ם לע־בען? ניין. אלם אזא איז זי נור געווען טהייל־ווייז געמיינט. אלם גאנצע איז זי אבער נור א אידעאל, נור א צוקונפטם־בילד.

סאפּיא איז אבער ניט דער אינציגער טיפּ אין דיזער דענקווירדיגער פּיעסע. זי איז פול מיט מענשען. זי האָט איינעם פון די גרעסטע פערזאנאלען פון גאָרדין'ס פּיעסען און כמעט אין יעדער אינציגער פערזאן איז דאָ עטוואָס בעזונדערעם, עטוואָס וואָס געהערט נור איהר אליין. דער טיפּ, וועלכען די צושויער געדענקען אין דיזער פּיעסע אם מיסטען נאָך סאפּיא'ן איז מאטיום פינגערהויט. דיזע פּאָלקאָמענע ענט־וויקלונג פונ'ם גרוים־שטעדטיגען הפקר־מענשען, וועלכען מיר האָבען אלם מאָדעל געזעהען שוין אין פּייוועל סאָלאָוויטשיק פון „ווילדען מענ־שען", אין מאָטיע מאיר דעם פאקטאָר, פון „רייז־זעלע" און אין אנדערע פריהערדיגע פּיעסען. שוין איבער דיזען טיפּ אליין פערדיענט גאָרדין דעם נאָמען קינסטלער. אזוי פיעל לעבען, אזא פראכטפאָלען „שיק", אזא גרינגקייט, אזא פרו־זשינענדיגע בעוועגליכקייט בעזיצט ער. מאטיום איז דורכאוים א קינד פון דער אדעסער גאס און פונ'ם אדעסער רעסטאָראן און אלץ וואָס ער זאגט און אלץ וואָס ער טהוט הארמאָנירט פאָלשטענ־דיג מיט דיזען פון לייכטען שוים געקנאטענעם מענשעל. איהר קענט אייך אפשר פיהלען לאנג־ווייליג מיט סאקראטעס'ן און מיט וואָלטער'ן, אבער קיינמאל ניט מיט מאטיום פינגערהויט'ן.

אין „סאפּא" איז דאָ א זעהר בריטער „מיליו". מען זעהט ניט נור די מענשען פון דער ביהנע, מען זעהט אויך זייער יעדענם קריזיז. מען זעהט די מענשען ניט נור ווען זיי ערשיינען פאר אונזערע אויגען, נור אויך דאן ווען זיי זיצען אין דער היים, האנדלען אויפ'ן מארק אדער יאגען זיך נאָך פערגניגען. די מאראל, אדער ריכטיגער, די אויסגעלאסענהייט פון דיזער וועלט שוועבט אזוי קאנטיג אין דער לופטען, אז מען קען זי דאכט זיך מיט'ן האנד אנטאפּפען. מיר פיהלען די אטמאָספערע פון די אדעסער בולוואַרען און פונ'ם רוישיגען ברעג פון שוואַרצען ים.

דורך „סאפּא" האָט דער אידישער טהעא־טער־עולם דערקאנט און ליעב בעקומען מאדאם

קאַליש. אין סאָפיא פינגערהוט האָט דיזע בע־
גאַבטע שוישפּיעלערין פריי ארויסגעווויקעלט
איהרע כהות, איהר הנ'עודיגקייט, איהר זאנפט־
קייט, איהר שטאַלצע האַלטונג, איהר העלדיש־
קייט, איהר פאטהאָס.

„סאָפּאָ" איז געווען געוואָגט מיט איהר
טראַציגקייט געגען דער הערשענדער מאַרשׁ,
„גאָט, מענש און טייוועל" איז געווען געוואָגט
מיט איהר אינטעלעקטואַליטעט. „גאָט, מענש
און טייוועל" איז אויך ניט פריי פון פעהלערן,
אבער א פּאָר פון זיי זיינען זעהר אונבעדייטענד,
א פּאָר אַנדערע וואָלטען, לויט דעם הויפּט־
נעדאַנק און פּלאַן פון דער פּיעסע, געווען אונ־
פערמיידליך זאַגאר פּאָר א פּיעל בעגאַבטערען
דראַמאַטורג. „גאָט, מענש און טייוועל" איז
אַרימער אין פּסיכאָלאָגיע און אין דער אויס־
געטאַקטקייט, נאַנצקייט און קלאָהרקייט פון די
מענשען איידער די „שחיטה", זי איז עטוואָס
קעלטער אין געפיהל. דערפּאָר אבער אין אינ־
טעלעקטואַליטעט, אין די צואוואַרפענקייט און
בריייטקייט פון די סצענעס, אין דער גלאַסענער
בערעכנונג פון דער בעארבייטונג, אין דער
הנ'עודיגער אידעלישער אידישקייט פון די
סצענעס און שטימונגען, און אין דער נאַנצקייט
פון'ם טאַן איז די פּיעסע ניט נור די בעסטע,
וואָס נאָרדין האָט געשריעבען, נור אויך
די בעסטע וואָס איז פאַרלויפג דאָ אויף דער
אידישער ביהנע און אין דער אידישער
ליטעראַטור.

„גאָט, מענש און טייוועל" איז אויך א
פראַבלעם־פּיעסע. די פראגע בעשטעהט אין
דעם: וואָס וועלט פונ'ם אלטען פאַטריאַרכאַלי־
שען אידישען לעבען וועלן דער מאַדערנער גרויס־
שטאַדטישער קאַפּיטאַליזמוס רייסט זיך אריין
אין דער פערוואַרפענער אידישער נאַם? אום
צו קענען דיזע בריטע שטודיע, אבגעשפּיעגעלט
אין מענשען־כאַראַקטערע, מענשען־לעבענס און
מענשען־שיקזאַלען, אריינקוועטשען אין די ענגע
ראַמען פון א פיער־אַקטיגע פּיעסע, פון א צוויי־
און־א־האַלב־שטונדיגע פאַרשטעלונג, האָט זיך
נאָרדין בענוצט מיט דאָם אונאַטירליכע, מיט
דאָם מיסטעריעזע, און אזוי האָבען מיר אין
„גאָט, מענש און טייוועל" די ערשטע סימבאָליש
בעפאַרבטע פּיעסע. דיזע נויטוועגדיגקייט האָט
עס בעשאַפען דעם „פראָלאָג אין די הילמען" און
דעם אלמעכטיגען, אלוויסענדען שטן אדער
אוריאל מזיק.

פאר אונזערע אויגען ענדערן זיך די מענ־
שען — ענדערן זיך א ביסעלע צו האַסטיג מיט
דער קראַפט פון דאָם מיסטעריעזע — ענדערן
זיך און טהוען זיך אַן מיט א גרויס־שטאַדטיגער,
צינישער הויט. די שעהנע אלטע זיטען פער־
שווינדען, די אמאָליגע גייסטעס־געזונטקייט און
רוהיגקייט ווערען צורונען, דער יושר און רחמנות
ווערען דערשטיקט. צבועצטוואָ און דער אונ־
ערזעטליכער ענאַיזמוס, וואָס וויים פון קיין
הייליגעם אויסער דעם אייגענעם זיסען „איך", צו
וואקסען זיך אזוי ווי ווילדע גראָזען אין א זומ־
פיגען אָרט. די אידישע נשמה ווערט אוים־
געלאַשען און נור דער פונק מענש בלייבט טליען
אונטער'ן אש און ווען די פערגוואַלטיגונג פון'ם
מענשליכען געפיהל דערגרייכט די העכסטע
מדרגה, דעמאָלט שיסט דער טליענדער פונק
ארויס אין א פלאַם־פייער און פערטרייבט די
בייזע גייסטער.

הערשעלע, דער הויפּט־העלד, איז ניט נענוג
טיף, ניט נענוג אינטערעסאַנט. זיין אידיש־
קייט, אבוואָהל זי האָט געדאַרפט זיין א בעזונ־
דערס טיפען און א פּאָעטיש צארטע, איז א
אויבערפלעכליכע. דערפּאר, ווי אינטערעסאַנט,
פאַנטאַזיג־פּרישׁ, פיעלזייטיג און שפּילעווידיג איז
ר' לייזער בדחן, דיזער לעבעדיגער יורש פון דער
אלטער אידישער פאָלקס־פּאָעזיע, דיזער עזות'דיג
דרך־ארץ'דיגער פאָלקס־סאַטיריקער. דעם
בדחן'ם ווערטלעך, זיינע נאַרעריין זיינען, אמת,
אבי־ע צו דערעסליך, צו מאַנאַטאָן, זיי ווערען
אבער אויסגעקוויפט מיט זיינע פיעלע פערשידענ־
ארטיגע שטימונגען.

כאַצקעל דראַכמע, אזוי ווי שמשון אייזענ־
שטאָל, איז א וויטערע ענטוויקלונג פון דעב
פראַסטען פאָלקס־מענשען, פון דעם אלטען אידי־
שען בעל־מלאכה. דאָס איז .מנשה פון דעם
„אידישען גלח", וואָס אונטער'ן קאַפּיטאַליזמום
ווערט ער א פאַבריק־ארבייטער, וואָס אין דער
נייערער צייט הייבט שוין אין איהם אָן צו פוי־
זשען דער געפיהל פון פראָטעסט. ער מאַכט
ניט שלום מיט זיין יאָך אזוי ווי יענער, אבער
קיין ווערטער מיט וועלכע אויסצודריקען זיין
דערצארנטקייט האָט ער נאָך אלץ ניט, און וואָס
ער דערדערט ניט — דערברומט ער און דער־
בורטשעט.

נאַנץ נייי אין דיזער פּיעסע איז די גע־
שטאַלט פון ציפּע'נין. אונזער ליטעראַטור און
דראַמא האָבען פיעל געזינדיגט נעגען דעם אידי־

שען פאָלק, אָבער מעהר פון אַלעמען האָבען זיי געזינדיגט געגען דער אַלט־מאָדישער אידישער פרוי. זעלטען וואָר עס איז צו איהר צוגעקומען מיט קלאָהרע, פאַרשענדע אויגען, זעלטען וואָר עס האָט איהר פינור געקנאָטען מיט קינסט־לעריש־רייניע הענד. אַלע האָבען זי געמאָהלען נאָך איין שניט, נאָך א פאַרטיגען, אייביגען רע־צעפט. ציפּע'ניו, מיט איהר שטילער, פון קלוגהייט־פרייער אונטערוואָרפענקייט, ציפּע'ניו מיט איהר שענער עהרליכקייט און אַלט־מאָדי־שער קלוגהייט, ציפּע'ניו מיט איהר אייביג פייכ־טער צערטליכקייט, וואָס ציהט דורך אַז אין דעם גבול פון „מען טאָר ניט", איז א ליעבע און א הייליגע אידישע געשטאַלט, און שפּיעלנדיג זי איז מרם. וויליענסקי פון א סוברעטין דערהויבען געוואָרען צו א שטילע טראַגיקערין.

אין א יאהר אָרום אונגעפעהר איז געקומען „קרייצער סאָנאַטא", א פיעסע וואָס האָט געהאט א רעש'דיגען ערפאָלג, ניט וועניג אויך א דאנק דאָס מעלאָדראַמאַטישע וואָס איז דאָ אין איהר. א טראָפען מעלאָדראַמא איז דאָ אינ'ם סוזשעט גופא, מעלאָדראַמאַטיש זיינען די שלום־אָקטען, מעלאָדראַמאַטיש שבמעלאָדראַמאַטיש איז די געוואָלטזאַמע ענדע. גאָרדין האָט דאָ געמאַכט פיעל קאָמפּראָמיסען מיט מאָדאָם קאָליש, פאר וועמען די פיעסע איז געשריבען געוואָרען, און מיט'ן עולם.

אין דער פיעסע זיינען דאָ פיעלע אַלטע מאָטיוון. עטוואָס איז דאָ פונ'ם אַלטען סאַמא־דור־טיפּ פונ'ם „רוסישען אידען". רפאל פריער־לענדער איז אָבער פיעל פערענדערט, פיעל פער־עדעלט פון סאָלאָמאָן גרינשטיין. פריעדלענדער ברענגט אהער מיט א חוץ רוסיפיציזמום אויך עטוואָס פונ'ם אמאליגען רוסיש־משכיל'שען קא־לאניזאציאָנס־טרוים. זיין טראגעדיע וועדט נאָך טיפער וויי סאלאָמאָן גרינשטיינ'ס. ניט נור קען ער זיך ניט אבגעוועהנען פון רוסלאנד, ניט נור קען ער זיך ניט צוגעוועהנען צום טומעל־דיגען נייעם לעבען, נור ער מוז דאָ אויך צוזעהען ווי די אַלטע מאָראַל זינקט און ווי זיין אַלטער טרוים וועדט פערוועלקט.

אויך קלינגט דאָ וויעדער דער אַלטער אסי־מילאציאָנס־טאָן פון „סיבירע" אין דער צערט־ליכער פריינדשאפט וואָס עקזיסטירט צוישען דעם אַלטען רפאל'ן און דער אַלטער נאטאשא'ן.

ניי אין דער פיעסע איז אבער דער פיינער פסיכאָלאָגישער אנאַליז פון דער אייפערזוכט. וועלכער ציהט זיך אין דער פיעסע אין צוויי בייד־ערזייטיגע שטראָמען, פון עטיניו'ן צו גרע־גואר'ן און פון גרעגואר'ן צו עטיניו. ניי, אבּ־וואהל פלאכלעך, איז די געשטאַלט פון קינסטלער־אינטעליגענט גרעגואר, מיט זיין נערוועזיטעט, מיט זיין צורייצטען פערגניגענס־דורשט, מיט זיין וואקעלדיגקייט און אונטויגליכקייט.

עטיניו איז א פיינע שטודיע פון די דינע געפיהלען פון דער פריהצייטיג איבערגעבראכע־נער פרוי, פון דער פרוי וואָס לעבט מיט א זאנפטער עראינרונג און איז האלב גלייכגילטיג צו דער גענענוואָרט, פון דער פרוי, פאר וועמען עס איז שוין ניטא קיין גליק, וועלכע קען נור דולדען און פיעל וועניג אכטען אבער ניט ליעבען און דאך וען מען טרעט גראב אן איהרע פרויען־געפיהלען דעמאָלט מוז זאגאר איהר אבּ־געטויטעטע נאטור רעבעלירען.

ווי עהנליך עטעניו איז צו אסתר'קען און דאך ווי פערשיעדען. ביידע שווייגדיגע, ביידע אונטערוואָרפענע נאטורען, אבער אסתר'קע שווייגט ווייל איהר סוד ליגט טיף פערגראבען אין איהר האַרצען, ווייל זי איז צו צניעות'דיג ארויסצוברענגען איהם אויף איהרע ליפּען, ווייל זי האָט קיין וועדטער ניט. עטעניו שווייגט, ווייל זי איז צו אלץ גלייכגילטיג, ווייל זי לעבט עפעם ווי אונטער א גלאָז, וועלכער טהיילט זי אבּ פון די איבריגע מענשען. אסתר'קע לאָזט איהר טאטען אוועקגעבען זי געגען איהר ווילען, ווייל זי איז צו שוואך, צו צניעות'דיג צו פראָטעסטי־רען; עטעניו — ווייל זי האָט שוין ניט מעהר וואָס אנצואוועהרען. אסתר'קע, די רבנ'ישע טאכטער, קוקט צו בלויז מיט עקעל ווי איהר מאן האָט אינטימע בעציהונגען מיט אנאנדער פרוי; עטעניו, די גרויס־שטאדטיגע, די נעביל־דעטע, וועדט דורך דעם ערוואכט צו א פראָטעסטירענ־דען לעבען. עטעניו קען בענעהן א נעוואָלט־טהאט אויך מיט א קלאָהרען פערשטאנד; אסתר'קע נור אין אן אנפאל פון משוגעת.

(שלום פאָלגט.)

מ. זאמעטקין

אַן אונגליק אויף אידן

„צוזאמען מיט די געגנערשאַפט פון די קלאַסען אין דער זעלבער נאַציאָן, פאלען אויך די פּיינדליכע פערהעלטנישס פון נאַציאָן צו נאַציאָן".

(קאַמוניסטישער מאַניפעסט.)

„גלייכבערעכטיגונג איז, סוף כל סוף, די גאַנצע פראגע פון א ביז ת."

(קרינשטאַן, אויפ'ן פארטייאָג, אין בריון.)

„עס גיבט בלויז איין אייניציגע לעזונג פון די אידן־פראגע, — דאָס איז: גלייכהייט און פרייהייט."

(אַנאַטאַל לערוא־באָליע: „אַנטיסעמיטיזם", זייטע 51.)

„אן אינערליכע שקלאפערי, וועלכע איז פון דרויסען פארמאַסקירט מיט פרייהייט, — אט איז דער נאַמען דערפון."

אחד העם: „שקלאפערי און פרייהייט". זייטע 14, רוסישע אויסגעצויגע פון נ. וואסילייעווסקי.

ין דעם יוני נומער „צוקונפט" פון דיזען יאָהר וועט דער לעזער געפינען אן ארטיקעל פון דר. נ. סירקין וועגען „די נייע וועג־דונג אין דעם טעריטאָריא־ליזם־ציוניזם". אין דעם יולי נומער קומט נעך. צביה ארוים מיט אן אנטוואָרט, וועלכען ער רופט כאראק־טעריסטיש אן „טעריטאריאליזם" אָדער אוואנ־טיוריזם?" די רעדאקציאָן פון דער „צוקונפט" איז געווען פריינדליך געזונט צו ערקלערען דעם שרייבער פון דיזע צייליען, אז עס וואָלט אויך ווינשענסווערטה געווען צו הערען זיין מיינונג איבער דיזע פראגע. לאָמיר פרובירען ערפילען דיזען וואונש.

1.

ספינאָזא דריקט ערגעץ אוים א וואונדער־באר־טיעפען געדאנק. ער זאָגט, נעמליך, אז אייניע פון די שענדליכסטע זייטען פון פערפאָלגונג איז עבען דאָס, וואָס מען וועלט דערפון ערגער, ערגער אלס מענשען, ערגער אין מאַראַלען און אינטעלעקטואלען זין פון דעם וואָרט. און ווי קען דאָס אנדערש זיין? מיר רעדען דאָ נאַטירליך ניט פון פערזונליכע פערפאָלגונגען; און אויך ניט פון אזוינע פעלע, וואו דאָס געזעץ אין דער פאַרמע פון פאָליציימאַן קלאָבם וועלט אמאל פרום און נעהמט זיך שטערען די רוהע און די געשעפטען פון נבים און שווינדלער. מיר רעדען פון די געזעלשאפטליכע פערפאָלגען פון גאנצע גרופען מענשען פון גאנצע סאָסלאָוויעס, זאָגאָר פון גאנצע נאציאָנען. דאָ קען שוין אפילו קיין רעדע פון א שאטען פון א שפור פון אן אויס־זעהען פון נערעכטיגקייט ניט זיין. דער אלטער, אלטער שפריכוואָרט, אז „אין יעדען וואסער זויען דאָ אלערליי פיש", איז שוין אליין א מעכ־טיגע לאָגישע אנטוואָרט אויף אלערליי פערפאָל־גונגען פון גאנצע גרופען מענשען, און וועט שמועסט נאָך פון גאנצע נאציאָנען. א נאציאָן — און ספעציעל אזוינע, וועלכע וואהנט צווי־שען אונז — קען ניט בעשטעהן פון לויטער פער־ברעכער, פונקט ווי זי קען ניט בעשטעהן פון לוי־טער צדיקים. נעגען יעדען עשו איז דאָ א נערשוני; נעגען יעדען אזעוו איז דאָ א נערשוני. און די פערפאָלגונג מוז זיין א פערברעכען נעגען דעם כלל, זאָגאר דאן, ווען צוויישען די פערפאָלגטע נעפינען זיך אי די קין'ס אי די אזעוום.

אבער דאָס איז וועניג. מיר רעדען דאָ, גלייך ווי נאציאָנאלע פערפאָלגונגען וואָלטען נעמאכט נעוואָרען בלויז דערפאר, וואָס די פערפאָלגער האָבען נור א טעות און מיינען נור, אז אלע פערפאָלגער זיינען צוגלייך שולדיג. מיר רעדען דאָ, גלייך ווי די פערפאָלגער וואָלטען גאר קיין אנדער זאך ניט אין זינען נעהאט ווי נור ריכ־טיג צו בעשטראפען די פערפאָלגטע נאציאָן,

ווייל זי איז שלעכט; גלייך ווי די פערפאלגער וואלטען דאביי גאר קיינע ניעדריגע מאטיוון, קיינע שענדליכע און רויבערשע אינטערעסען ניט געהאט. אבער דאס איז נאטירליך א גאנץ פאלשע בעהויפטונג. אמת, אין דער געשיכטע פון רעליגיעזע משוגעת'ן און רעליגיעזע בלוט־דורשטיגקייט, זיינען אויך געווען פעלע פון פשוט'ע פאנאטישע גאט'ס סטראפצעס, וועלכע האבען טאקי נעמיינט, אז זיי טהוען וואר וויים וואס פאר א טובה זייער רבונו של עולם, וועז זיי מוטשענען און ברענען די אנדערש־גלויבע־דע. אבער אזוינע פעלע פון ריין־הערציגע, כשר'ע מענשענפרעסעריי זיינען געווען צו א גרויסע זעלטנהייט אין דער געשיכטע דער מענשהייט, אום עס זאל דעם וואר־טה האבען וועגען דעם צו פערלירען חאטש איין וואר פון פערטהיידיגונג, וועז מען רעדט פון מענשען־פער־פאלגונג. און זאגאר דיזע פרומע און הייליגע פערפאלגער האבען עס אויך דאך געטאן צוליעב א שעהנע בעלאהנונג און א פעטען פרייז, וועל־כע זיי האבען געהאפט צו קריעגען אין גן־עדן. אזוי, סתם אוים ליעבע צו גערעכטיגקייט, ניט ערווארטענדיג פאר זיך קיין שום הימעלשען אינ־טערעס דאביי, האט קיין בעפעלקערונג אן אנדער בעפעלקערונג קיינמאל ניט פערפאלגט. אפילו די טאקוועמאסט, וועלכע א וויקטאר הוגא האט אידעאליזירט, האבען אויך דאביי געהאט אן אינטערעס. און צו פערפאלגען יענעם אוים פערזענליכען אינטערעס, איז אן און פיר זיך שוין א שוידערליכע נעמיינהייט, און אלץ ניעדריגער איז דיזער שוידערליכער פערברעכען, וואס ניער־ריגער עס איז דער אינטערעס, צוליעב וועלכען ער וואלט בעגאנגען.

די פערפאלגער מוזען, אלזא, זיין פערברע־כער כל זמן זיי מאכען די פערפאלגונגען; זיי מוזען, אלזא, וואלטן פערדארבענער, ערגער, ניעדריגער, אומענשליכער און בעסטיאלער אין זייערע כאראקטערע. אז מען געפינט זיך אין שלעכטע געזעלשאפט, וואלט מען שוין פערדאר־בען — היינט ווי פערדערבענד מוז שוין ווי־קען אויף אונז, וועז מיר טהוען אליין דאס שלעכטע!

די פערפאלגונג מאכט אונז פאר ערגערע מענשען. ספינאזא האט רעכט. ער האט אבער רעכט אין אן אנדערען זין אויך. ניט נור וואלט פערפאלגער ערגערע מענשען, — די פערפאלג־טע וואלטן עס אויך.

די מאדערנע פיזיאלאגיע און די אויף איהר בעגרינדעטע פסיכאלאגיע וויסען שוין גאנץ קלאר דעם אונגעהויערען שייכות פון שמערצען און דענקונגס־קראפט. די גרעסטע פיזיאלאגען און פסיכאלאגען האבען שוין אנערקענט דעם פאקט, אז שמערצען — זאגאר בלויז פיזישע — שעדיגען דעם נערוון־און גהירען שטאף, און שטערען דאדורך אונזער פעהיגקייט פון שנעל און פינקטליך אויפצונעהמען די איינדריקע פון דער אויסערער וועלט. אונזערע חושים וועלן אזוי ווי טעמפער, נאכלעסיגער, אבגעלאזענער. אלץ וואס גיט אונז פערגניגען, שטארקט אונז; אלעס פיינליכעם שוואכט אונז אב. וועז מיר בלאנדזשענען ארום אין דער פינסטערניש און מיר דערזעהען ענדליך א שטראהל ליכט, וועלן מיר דערפון אליין עפעם מונטערער, שטארקער מיט א מאל; זאגאר ביי חיות מערקט זיך דער־זעלבער פסיכאלאגישער רעזולטאט; פערקערט אבער, וועז מיר מוזען פון די ליכטיגקייט פער־קריכען וויייטער און וויייטער אין די פינסטער־ניש, אונזיכערהייט און פרעמדקייט, וועלן מיר אבהענטיג פשוט דערפאר אליין שוין, וויייל אונ־זער ענערגיע וועלט וויי אליין ענטרונען נאך איי־דער מיר פאנגען אן זיך צו בעדענקען.*) איינער פון די הויפט־פיזיאלאגישע פונדאמענטען פון'ם דענקען מוז אנערקענט וועלן דער שייכות, „־י פערבינדונג צווישען פערגניגען און די פערגרע־סערונג (פראפ. בעין זאגט: „ערהויבונג") פון די לעבענס־קראפט און צווישען פיין און די פער־קלענערונג (פאלען) פון לעבענס־קראפט".**) און דאס איז אלץ נערעדט בלויז פון פיזישע פערגני־גענס און פיזישע שמערצען. און מאראלע שמע־צען און פערגניגענס שטעהען ניט אב פון די פיזישע. עס איז א גוט בעקאנטער פאקט, אז פון פרייד און גליק וועלט מען „יונגער" און פון יסורים און דאגות וועלט מען „עלטער", קעלטער, שוואכער. פון קאפדרעהעניש וועלט דער קאפ אויסגעדארט, די דענקונגס־פעהיגקייט וועלט טעמפ, שוואך, נאכלעסיג און אבגעלאזען. אין דערפאר איז דעם, וועמען עס טהוט וועה, כמעט אונמעגליך צו זיין רוהיג, קאלטבלוטיג, ווי דאס פאדערט זיך א שטייגער, וועז מען דארף פאר־

*) Bain: Mind and Body, p. 79

**) " " " " p. 81.

נעהמען א שווערען פּלאַן אין א געפּעהרלעכע אונטערנעהמונג.

און די פערפּאַלגטע לעידען אין ביידע הינזיכטען; זיי לעידען אי פּיזישע שמערצען, אי מאַראַלע קרענקונגען; זיי לעידען אי קערפּערלעך, אין אין גייסט. זיי לעידען פון די קלעפּ און זיי לעידען פון די אונערטרענלעכע אונגערעכטיגקייט פון דיזע קלעפּ. און וואָס לעידען זיי דען ניט? וועלכע זאַך איז דען מענשען צוטהייער, אז דער גרויזאמער פערפּאַלגער זאָל דאָרוף ניט אריפּלענגען זיין שווערע ברוטאַלע לאַפּע? אייגענטהום, געזונד, לעיב, לעבען — וואָס וועלט דען ניט אָננעגריפען פון די פערפּאַלגונגס־בעסטיע? לעבע, קינדער־לעבע, עלטערנס־לעבע, גלויבען, געוויסען, עהרע — וואָס וועלט דען ניט בעשמוצט און פערגיפטעט פון דער פערפּאַלגונגס־שלאַנג? און א צושלאָגער, א צובראַכענער, א צואוועהטאַגטער, מיט א וואונד אין גוף און צוויי אין הארץ, מיט ברעכענדע בלוט נעקיהלט אין הייסע טרעהרען, פון וועלכע עס קען נור זיין „דיעלו פּאַמעכא, אָסנאַוא פּאַפּאַרטיטסא" — וואנדערט דער אונגליקלעכער, דער פערפּאַלגטער, און ער וויים נעבעך אליין ניט אויף וואָס פאר א וועלט ער איז. דער קאַפּ איז איהם צורודערט, דאָס געפיהל צוקאַכט; דער געדאַנקען־גאַנג צושטערט. ער איז א קראַנקער, א פיזיש און מאַראַליש געשלאָגענער. די פערפּאַלגונג האָט איהם ערגער גמאַכט; און האָט איהם דערפאר געמאַכט פאר אן ערגערען מענשען: וואו ער האָט פריהער נאָך נעקענט בענרייפען, פערשטעהען און פערצייהען, איז ער יעצט, נאָך דער פערפּאַלגונג, שוין מעהר ניט בכח צו „פערגעסען און פערגעבען". דאָס הארץ איז איהם צואוועהטאַגט, — דאָס הייסט, פערשטיינערט; דאָס הייסט, ער איז געוואָרען אן ערנערער מענש.

יא, פיעל, פיעל וואהרער זין איז דא אין דיזער בעהויפּטונג: די פערפּאַלגונג מאַכט דעם מענשען ערנער. און וואָלט די נעשיכטע דער מענשהייט בעשטאַנען בלויז אין פערפּאַלגונגען, וואָלט דער פּראַגרעס געוועזן בלויז אן פערפּאַלגונגען, וואָלט דער פּראַגרעס געוועזן בלויז אן אונבענרייפּלעכער חלום.

2.

מיר אידען זיינען אפילו אתה בחרתנו'ניקעם. אָבער קיין אויסנאַהם פון דער נאַטור זיינען מיר ניט. ניט מיר זיינען אויסנאַהמען און ניט מיר זיינען אויסוואורפען פון דער נאַטור. מיר זיינען ניט ערנער און ניט בעסער פון אלע פעלקער. ווי זאָגט שיללאָק ביי שעקספּיערען: „אז מען שטעכט אונז, געהט דען קיין בלוט ניט? אז מען קיצעלט אונז, לאכען מיר דען ניט? אז מען פער'סם'ט אונז, שטאַרבען מיר דען ניט?"... ניין, מיר זיינען ניט אַנדערש ווי אלע, און אז מען פערפּאַלגט אונז, האָט דיזע פערפּאַלגונג אויך אויף אונז איהר שוועכע שוידערליכע ווירקונג. פון יסורים און ליידען וועלען אָבגעשוואכט אונזערע נערוון; דער מח ווערט אונז „אויסגעדאַרט"; געטריבען פון בארבארישע פערפּאַלגונגען, פערלירען מיר אין אונזער שמערצליכען צושטאַנד אונזער געוועהנליכע קאַנטראַלע איבער אונזערע געפיהלע, און אָנשטאָט די קאַלטע, רוהיגע איבערלעגונג, צולאָזען מיר אונזער פאַנטאַזיע און מיר ווערען ענדליך אזוי הינגעריסען, אז מיר אפּלאָדירען די גרעסטע דומהייטען, אבי זיי האַרמאָנירען מיט אונזער צוואוועהטאַגטען הארצען. אחד העם שרייבט וועגען „שקלאַפערייי אין דער פרייהייט" און האלט אין האקען סענטימענטען, וואָס פאַסען זיך אפשר פאר א מאַנאַלאָג פון א העלד אין לעצטען אקט פון א דראמא, וועו דער העלד איז שוין אזוי צוקאַכט, אז מען מעג שוין ערוואַרטען דעם פינאל, און די קישינעווער פּאָגראָמען צוטומלען אונז אלע אזוי די מוחות, אז מיר מיינען טאקע, אז דאָס איז לאָגיק און ניט פאַנאַטיזם. דערגלאָזטע היסטעריקע. אז מען שלאָפט אויף הארטע ברעטער, פאַנטאַזירט מען וועגען א נעלעגער אויף ווייכע פעדערען פון די זעלטענסטע פויגעלאָך. דאָס איז שוין אן אלטע מעשה, און מען האָט זי שוין פון לאַנג דערצעהלט. די אָרימסטע פון אלע פעלקער טראכטען אוים די חלומות פון טויזענד און איין נאכט. אן אָרימער טשיינימאן צולאָזט זיין פאַנטאַזיע: פאר איהם איז שוין ניט נענוג איין דימענטן, אָדער איין סאפּירשטיין; ניין, ער דארף זיך אָנשטאָפען פולע קעשענעס מיט דימענטען, בריליאַנטען און סאפּירשטיינער, אזוי אז ער זאָל אוש ניט קענען ארויסשלעפען די הענד מיט'ן צויבערלאַמפּ פון די קעשענעס. און חתונה האָבען ווען ער, דער אָרימסטער פון די אָרימסטע, ניט בלויז מיט א שעהן מיידעל, א בעל־הבית'ישע טאַכטער — ניין, פע! איהם דערלאַנגט דעם קע־

ניג'ס בת יחידה'קעלע אליין. אט דאָס זיינען אמת קבצן'ישע פאַנטאַזיעס! פון זייער אומגעלומפערטקייט קענען מיר פערשטעהן, אז פון יסורים, צרות, דאגות און פשוט'ען הונגער, האָט ביי דעם אַרימאַן אזוי אָנגעשוואָלען דאָס האַרץ, אז דאָס האָט אין נאַנצען פערשטעלט דעם פערשטאַנד און ער טאַפט אין דער פינסטער.

די פערפאָלגונג טהוט אונז, די פערפאָלגטע, פיעל שאדען. מיר רעדען דאָ הויפטזעכליך פין דעם שאדען, וואָס זי טהוט אונזער האַרץ און אונזער קאָפּ. עס טרייבט אַרויף אונזערע נעפיהלע און עס דריקט ארונטער אונזער לאָנג. די ביידע צוזאַמען בלאָזען פאַנאַנדער אונזער פאַנטאַזיע. מען פערפאָלגט אונז, מען טרייבט אונז, מען שלאָגט אונז, מען יאָגט אונז, אלץ דערפאַר, ווייל — ווייל — ווייל מיר האָבען ניט קיין היים. אודאי! א רייב אן זייט דעם צוויבעל'אָמפּ פון טויזענד און איין נאכט אין מיר געהען האָבען א היים. מיר וועלען זיך נעהמען א לאנד, מיר וועלען אוועק פון די וויסטע לענדער, וואו מיר זיינען פרעמדע, מיר וועלען זיך אריינקלייבען אין אונזער אייגענער מדינה, מיר וועלען זיך אליין האָבען אן אייגענע מלוכה און קיינער וועט זיך ניט טאָרען אריינמישען אין אונזערע נעשעפטען, און אונז וועט זיין גוט, און זיי וועט זיין נאָך בעסער א. ז. ו.

און וואָס־זשע פאַדערט זיך דערצו? בלויז א קליניגקייט. ערשטענס, דארף מען אָב וכען א גוטען לאט אין בראָנזוויל — אך, פארדאָן! — א גוטע לאנד, א פרוכטבארעם, מיט גוטע קאָמערץ פערהעלטניסע מיט דער איבעריגער וועלט, און — און — שוין: ארויפזעצען זיך אויף די פוהר און אריינפאָהרען. וואו־זשע נעהמט מען אזא מדינה? ס'הייסט, ווי מען נעמט. א לאנדקארט איז דא! נעמט מען אראָפּ די לאנדקארט און מיט איין פינגער איז מען אין ארגענטיניא און מיטען אנדערען אין פאָלעסטינא. האָבען מיר דאָך שוין די לאנד! בלייבט אונז נאָר א פאָר קליניגקייטען: אויפהויבען דעם אנריקולטורעלען צושטאַנד פון דעם לאנד, ווי דר. ז. סאַסקין *) זאָגט אונז מיט'ן הארבען וואָרט, רעאליזירען די פראָדוקטען אָן צופערטיגען א מארק פאר אונזער נאַנצער נייער מדינה; און צו דעם וויעדער דארף איך בלויז א פאָר קליינע קליניגקייטען: — אויסבעסערען די וואסער־וועגען, ריינינגען די טייכען, בויען שיפלאָך און שיפען; און היינט נאָך א קליניגקייט: אייזענבאהנען דארף מען דאָך אויך; און פאר וואָס עפעס ניט קיין טעלעגראָפען?... האָבען מיר דאָך שוין דאָס אלעס: ווי ביי אייך אין פאקעט; בלייבט נאָך א קליניגקייט: מען דארף זעהען, אז דאָס לאנד זאָל האָבען א גוטע בעוואסערונג, און דאצו איז נוטיג אויך נור א קליניגקייט. עס וועט אויסגערעכענט, אז בלויז מיט אכט מיליאָן פונט שטערלינג *) — בלויז א פערציג מיליאָן דאָלאָר — קען מען שוין דורכקומען.

„וואָס נאָך קען דער מענש פערלאַנגען?" נאָר ניט! מיר האָבען שוין אלעס, און, דער גוטער דר. סירקין פערזיכערט אונז, אז „דאָס נאנצע פראָבלעם איז יעצט א פראָבלעם פון אָרגאניזאציאָן און געלט" **), וויטער פעהלט אונז נאָר ניט. אָבער טאקי נאָר ניט. אלעס וואָס מען דארף, איז בלויז אָרגאניזאציאָן און געלט.

זעצט־זשע זיך ארויף אויף דער פוהר און האָט אייך א גליקליכען שליטוועגס....

אָבער אויף א בילעט, ר' קרוב, האָט איהר אויף טיקעטס — א קלאָג צו קאָלאָמבוסען — האָט איהר?

ס'הייסט, צו מיר האָבען? וואָס דען, מיר וועלען אייך וואַרטען ביז משיח וועט קומען? מיר קענען שוין מעהר ניט וואַרטען; מיר וועלען דערשטיקט אין די טשערטא אין רוסלאַנד, אין די אונטערדריקונג אין עסטרייך... „פון די 772,000 דאָרטיגע (גאַליציאַנער) אידען זיינען 70 פראָצענט בוכשטעבליך פראָפעסיאָנעלע בעטלער, וועלכע ערנעהרען זיך פון נדבות." ***) אין עסטרייך איז שלעכט, אין רוסלאַנד איז שלעכט, אין רומענין איז שלעכט, אין מאָראָקא איז שלעכט, א. ז. ו., א. ז. ו. אין דעם זעלבען טרויעריגען־טרויעריגען טאָן: אין א בעריכט, וועלכער נעמט אריין ביז א זיבען מיליאָן אידען, הערט זיך אלץ דער זעלבער נעשריי, דער זעלבער זיפץ. דער זעלבער אך: פערפאָלגונג און ארמוטה.

*) „גרויסע" און „קליינע" קאָלאָניזאציע".

*) דר. נ. סירקין, אין „צוקונפט", 1909.
**) דאָרט. זייטען 1337, 138.
***) מאָקס נארדאו: אין זיין רעדע צום ערשטען ציוניסטישען קאָנגרעס אין באזעל.

נור, וואס־זשע איז דער מיטעל? ארים זיי־
נען מיר, שוואך זיינען מיר, — לאמיר־זשע נע־
מען א פערציג מיליאן דאלאר בלויז אויף בע־
וואסרונג פון א נייער מדינה, לאמיר דארט
אויסבויען אייזענבאהנען, מאכען טעלעגראפען,
לעגען בריקען, און מיר וועלען האבען א היים.
און טאמער וועט מען ביי אונז וועלען צונעמען
די היים? אט, א שטייגער, ווי ענגלאנד האט
געטאן מיט די בורען? וועלען מיר ניט לאזען!
וועלען־מיר זיך שלאגען, — ביז'ן בלוט וועלען
מיר זיך שלאגען. קיין געלד האבען מיר דאך
ניט, די זיבען־מיליאניגע אידישע מאסע איז
ארעם, זעהר ארעם — נו, וועט קאסטען נאך א
צעהנדליג מיליאן דאלאר און מיר וועלען אוים־
בויען אייגענע קריענס־שיפען און אייגענע פעס־
טונגען, און מיר וועלען האבען אייגענע קאנא־
נען, מיט אייגענע שפיעזען, מיט אן אייגענע
ארמעע, מיט אן אייגענע פלאטע...

פאהרט־זשע אייך געזונטערהייט, רב משה,
אין אייער נייע מדינה.

אבער אויף טיקעטס האט איהר שוין?

ס'הויסט, מיר האבען ניט? וואס דען?
מיר וועלען אייך ווארטען ביז די גאנצע וועלט
וועט ווערען בעסער, ביז משיח וועט קומען ....

און אט אזוי צייהט זיך עס ווי פון פעך,
דאס לאנגע, לאנגע שנירעלע פון דער בעריהמטער
מעשה פון „טויזענד און איין נאכט", פון אלא־
דין, דעם ארימען זוהן פון מוסטאפא דעם שניי־
דער, און וואס מיט איהם האט פאסירט.

„... און אלאדין (לעזט דאס מיט דעם
ציוניסטיש־טעריטאריאליסטשען טאן פון א
פארשארטען קבצן) איז געווען א יתום; און
זיין מאמע איז געווען אן אלמנה; און זיי זיינען
געווען זעהר ארעם; און די שכנים האבען זיי
דערפאר ניט אבגענעבען קיין כבוד; און זיי זיי־
נען געווען זעהר שוואך. און ווער עס האט נור
געוואלט, האט זיי נעדריקט צום וואנד, און גע־
שלאגען, און געראבעוועט; און זיי האבען נע־
בעך געמוזט שווייגען, ווייל זיי זיינען געווען זעהר
שוואך און זייערע שכנים זיינען געווען זעהר
גראב אונווילד און שלעכט. זיינען זיי זיך מישב
געווען און האבען זיך בערעכענט, אז ארים צו
זיין איז ניט קיין פלאן, און כאפען קלעפ אודאי
ניט, — זיינען זיי אוועק און האבען זיך געקויפט
א פלאץ פון גאלע גאלד און דיאמאנטען, און
— און — און (ענטשולדיגט, אויב איהר זיינט
א ציוניסט־טעריטאריאליסט, דארפט איהר ווייי־
טער ניט לעזען: עס קען אייך נאך חלילה עפענען
די אויגען.) און די גראבע און ווילדע און
שלעכטע שכנים האבען דערזעהען דעם טהייערען
פאלאץ פון גאלע גאלד און בריליאנטען, האט
זיך דערוועקט אין זיי דער געשמאק פון א פא־
גראם מיט אלע פיצעלאך, מיט ג'הרג'עטע מע־
נער, פרויען און קינדער, ווי די אידען האבען
עס געטאן מיט די פעלקער, וועמעס לענדער
זיי האבען צוגענומען, ווי טיטוס הרשע האט עס
געטאן מיט די אידען, ווי די ערמאנען מיט
רוים, ווי די נארמאנען מיט ענגלאנד, ווי די מאנ־
גאלען מיט קיטאי, ווי די טאטארען מיט רוס־
לאנד, ווי רוסלאנד מיט פוילען, ווי פוילען מיט
אוקראינא, ווי די ווייסע אן אמעריקא מיט י־
אינדיאנער, ווי ענגלאנד מט די אסט־אינדיען
און מיט די בורען, א. ז. ו., א. ז. ו. אהן אן
עק און אהן א סוף, כל זמן עס זיינען אויף דער
וועלט דא שוואכערע און שטארקערע, און די
שטארקערע זיינען גראב און ווילד און שלעכט.

פאהרט־זשע אייך אויף אייער טעריטאריע
און האט אייך א גליקליכען שליטוועגס — אויב,
נאטירליך, איהר האט אויף טיקעטס.

מיר וועלען רעדען צו געזונדע מענשען וועי־
גען ערנסטע און וויכטיגע פראבלעמען, צו וועל־
כע מען קען ניט צוטרעטען מיט דעם כח פון
„טויזענד און איין נאכט".

3.

מיר וועלען דא ניט ארויינגעהן אין דער
פראגע צו דער דאוויינ'שער קאמפף
אומס דאזיין מיט אלע קליפער־
לעך איז ווירקליך געווען אזא גרויסע
טובה פאר דעם פראגרעס, צו ניט; מיר וועלען
זיך דא ניט אבשטעלען אויף דער זעהר און זעהר
וויכטיגער פראגע, צו זיינען אין דער נעשיכטע
דער ענטוויקלונג פון דער ארגאניזאציע וועלט
(פלאנצען, חיות, א. ז. ו.) ניט געווען טיף־
טיף בעהאלטען מעכטיגע קרעפטע, וועלכע הא־
בען אונטער דעם רוקען פון דעם בלינדען
קאמפף אומס דאזיין, אום דאס שטיקעלע חיונה,
ניט מעכטיג געווירקט צו נוטצען פון די לעבעדינע
וועזענס; אויך וועלען מיר דא ניט פרענגען צו
דער אונטערשיעד צווישען די חיה האמא (מענש)
און אלע אנדערע חיות, איז ניט נענוג, אז אין

זיין פראגרעם זאל דער קאמפף צוליעב דעם שטי־קעלע ברויט ניט אויפהערען צו זיין א ביטע־רע פיינדשאפט און געשלעג צווישען מענש און מענש. דיזע אלע וויכטיגע פראגען זיינען אונז דא, פאר דעם יעצטיגען ענין, ניט וויכטיג. אין דיזער מינוט איז אונז וויכטיג זיך גוט אן קאפ אריינצוהאקען דעם אלוועלטליכען היסטארישען פאקט, אז זייט די מענשהייט עקזיסטירט האט דער שטארקערער אטאקירט דעם שוואכערן, הויפטזעכליך דערפאר, ווייל דאס האט זיך איהם, דעם שטארקערען, געלוינט, ווייל ער האט דאביי נעקענט געניסען עפעם גוטעם פאר זיך. אוים־נאהמע צו דיזען אלוועלטליכען געזעץ געפינען זיך כמעט אין גאנצען ניט אין די פערהעלטניסע צווישען נאציאן און נאציאן, צווישען איין גרופע מענשען און אן אנדערע, א פרעמדע גרופע מענשען. קיין נאציאן איז ניט געווען בעסער, און ניט ערגער פאר די אנדערע (אויב זיי האבען נור געלעבט אין דער זעלבער היסטא־רישע פעריאדע אונטער דעם זעלבען טיפ פון מענשליכע ענטוויקלונג, פון בארבארי אדער צי־וויליזאציאן. די אידען האבען געמארדעט און גע־ראבוועט, גע'הרג'עט מענער, פרויען און קינ־דער, צוגענומען ביי די בעזיגעטע זייערע לענ־דער, זייערע פערמעגענס, זייערע ווייבער, זייערע פיה — דאס זעלבע האבען גענטאן אלע אנדערע פעלקער. נאך מעהר: דיזע אלע שוידערליכע טהאטען פון מארד און רויב ווערען נאך פער־שריעבען אין די נאציאנאלע געשיכטעס, אלס עטוואס לויבענסווערטהעס, אלס עטוואס פא־טריאטישעס, אלס עטוואס אזוינס, פון וואס גאט אליין האט שטארק הנאה געהאט (נאטירליך, דער גאט פון די זיעגרייכע, פון די שטארקערע, פון די רויבער.)

אין די פיער־פינף טויזענד יאהר פון בע־קאנטע נאציאנאלע היסטאריע פון די פערשיע־דענע פעלקער איז עס אימער אזוי געווען — אי־מער און ביי אלעמען צו גלייך: כל זמן דער שטארקערער האט נור נעקענט עפעם געניסען דערפון, כל זמן עס האט זיך איהם געלוינט, האט ער אימער אהן טענות, אטאקירט דעם שוואכע־רען און, אהנע געוויסע נוצען פאר זיך — האט זיך קיינער קיין מאל פאר דעם שוואכערען ניט אנגענומען.

אזוי איז עס אימער און איבעראל געווען ביז יעצט. געענדערט האט זיך בלויז דער גראר, דער כאראקטער פון דיזע געוואלד־טהאטען, ווען פריסען, עסטרייך און רוסלאנד האבען זיך גע־נומען פוילען און צוריסען אויף שטיקער און זיך יעדער געגומען א שטיק, זיינען זיי דאביי ניט בעגאנגען קיין צעהנט־חלק, קיין הונדערט־חלק גרויזאמע בארבארי געגען די בעפעלקערונג פון דעם אונגליקליכען לאנד, ווי די אידען, א שטיי־גער, זיינען בעגאנגען, ווען זיי האבען איינגע־נומען דאס „פערשפראכענע לאנד". קיינע זקנים, פרויען און קינדער האבען די זיענער ניט געשאכטען אין די גאסען; קיינע פרויען האט מע פון זייערע פאמיליעס ניט צוגענומען מיט גע־וואלד; דאס אייגענטהום פון פריוואט־מענשען האט מען כמעט ניט גערירט אהן בעלוינונג; קיינע פעלדער און לענדער האט מען ביי דעם אייגצעל־נעם ניט אוועקגערויבט. וואס־זשע, איז דען דאס געווען דערפאר, ווייל די רוסען, פריסען און עסטרייכער זיינען פיינער, ווי די אידען? וועני־גער בלוטדורשטיג, ווי זיי? ניין; ניט דאס איז די אורזאכע. דא האנדעלט זיך עס ניט וועגען דעם נאציאנאלען כאראקטער; ניט דערפון שטאמט דער גוואלדיגער אונטערשיעד; דיזער גוואלדיגער אונטערשיעד קומט דא פון דער גרויסער שטרעקע פון ענטוויקלונג, וואס די מענשהייט האט גענאכט פון דער צייט, ווען די אידען האבען גהאט דעם שאנס צו בעגעהן גע־וואלדטהאטען, און דער צייט, ווען פוילען איז ענדליך צוריסען גוואָרען. אויך יעצט, ווי דאן, ווי אלע מאל ביז היינטיגען טאג, האט דער שטארקערער אטאקירט דעם שוואכערן, ווען נור דאס האט זיך איהם געלוינט — אבער די אטאקע, דער גוואלדטהאט איז גוואָרען מילדער, איז שוין ווייט־ווייט ניט אזוי גרויזאם, ווי דאס איז אמאל גיוען. דער אונטערשיעד איז שוין ענר־ליך אזוי בעדייטענד גרויס, אז דאס, וואס מיר בעטראכטען היינט פאר אויסערגעווענליך ברוי־טאל און גרויזאם, ווי צ. ב. ש., א פאגראם, וואס די רוסישע רעגיערונג פערטיגט היינט צו, איז אין אמאליגע צייטען גוויס א גאנץ גוואהנליכע ערשיינונג, ווען נור אן אטאקע איז געמאכט גע־וואָרען.

די אידען זיינען א מינאריטעט אין דער היינטיגער וועלט. וואהנדעינ הויפטזעכליך צווישען קריסטען, זיינען זיי אפילו ניט קיין גאנ־צע צוויי פראצענט צווישען זייערע שכנים. די אידען זיינען עס די שוואכערע, — און ניט זאָ־

גאר אזוינע שוואכערע, ווי עס מאכט זיך א מאל, אז דער שוואכערער איז שטארק געגנוג, אז עס זאל דעם שטארקערן א ביסעל אבקיהלען דעם חשק איהם צו אטאקירען; ניין, די אידען זיינען אזוי שוואך, אז כל זמן עס לוינט זיך נור דעם שטארקערן, כל זמן עס פערוועלט זיך איהם נור, קען ער איהם טאן אבסאלוט, וואס ער וויל, — און, ווי געזעהנליך, ווי ביי אלע פעלקער, אין אלע צייטען אין אלע לענדער אין אלע קלימאטען, וועט, אהנע נוצען פאר זיך, קיינער פאר דעם שוואכערן זיך ניט אננעהמען. דער איז, אלזא, אין גאנצען, פון קאפ ביז'ן די פיס, ביי זיין שכן אין די הענט, צו איז דער שכן א פראצויז, א דייטש, א טערק, אן ענגלענדער, א גלויביגער, אן אונגלויביגער, בארבאר, צו א ציוויליזירטער מענש. זיי וועלען דעם אידען, דעם שוואכערן, דעם פרעמדען, אימער אטאקירען, אויב דאס וועט זיך זיי נור לוינען. קיין אנטלויפען וועט דא ניט העלפען, ווייל עס איז ניטא וואוהין צו לויפען; וואו די אידען זאלען ניט אנטלויפען, וועלען זיי דארט אימער זיין די שוואכערע; און דער שטארקערער וועט זיי אטאקירען, אויב דאס וועט זיך איהם לוינען; עס איז זיך ניטא וואו צו בעהאלטען: וואו איהר זאלט זיך ניט בעהאלטען, קוים וועט אייך נור געהען א ביסעלע אזוי, אז דער שטארקערער זאל נור קענען מאכען א גוט געשעפטעל מיט אן אטאקע אויף אייך, וועט ער אייך שוין אבזוכען, אין די פערבארגענסטע ווינקעלעך פון דער וועלט: — און מארד־געשריי קען מען ברענגען איבעראל.

צו אנטלויפען האט דער איד ניט וואוהין; זיך צו בעהאלטען האט ער ניט וואו: ער איז גרוים געגנוג, אז מען זאל איהם ניט אויסלאזען פון אויג, ווי דעם ציגיינער, צ. ב. ש., און ער איז שוואך געגנוג, אז ער זאל זיין מיט לייב אין לעבען אין די הענד פון זיינע שכנים, די שטארקערע. פערלאזען קען ער זיך בלויז אויף א צופאל, אויף א זעלטענעם, אויסערגעווענליכען צופאל, אויף אזא צוזאמענטרעפעניש (קאניונקטור) פון פאסירונגען, פון וועלכע ער זאל ארויסציהען עפעס א גליק־צעטעל, אז זיינע שכנים זאלען זיך איבער איהם, דעם פרעמדען, אזוי רייסען, אז קיינער פון די שטארקע זאל איהם ניט וואגען צו זאטשעפען. אבער דארויף צו האפען איז צו האפען אויף א נס, אויף דעם גרעסטען געווינסם אין א לאטעריע. אין דער היסטאריע זיינען אבער קיינע נסים ניטא, אז מען זאל זיי קענען קויפען פאר די 40 מיליאן דאלאר, וואס פעהלען אונז פאר די בעוואסערונג פון א האלב־וויסטע טעריטאריע, און פון לאטעריע־צעטלאך איז שוין ניט איין טויזענד אידישע קבצנים נאך ארעמער געווארען, ווייל זיי האבען געוואלט מיר נישט, דיר נישט, רייך ווערען.

קיין רעטונג געגען דער אטאקע פון די שטארקע האט דער שוואכערער ניט, אויסער די אינטערעסען (מאראלע און מאטעריעלע) פון דעם שטארקערען אליין. קיין אנדער אויסוועג איז ניטא.

וואס בלייבט אונז צו טאן?

מיר האבען שוין, אין פערלויף פון די לעצטע שורות, געגעבען דעם שליסעל צו דער אייניציגער רפואה פאר אידען. מיר וועלען זיך וועגען דעם אבשטעלען אין דעם שלום־טהייל פון דיזען ארטיקעל. דא ווילען מיר בלויז אנדייטען אויף די הויפט־פארמען פון צייט־פערשוועגונג, מיט וועלכע אונזערע כל־ישראל סנולה־פאברי־קאנטען רעדען זיך אוים זייער ביטער הארץ.

ערשטענס, איז זעהר גוט צו האלטען א פראטעסט־פערזאמלונג געגען גאט און די נאטור, פאר וואס זיי האבען עס אזוי אראנזשירט די וועלט, אז דער שוואכערער זאל זיין שוואכער פאר'ן שטארקערען און ביי איהם אין די הענד.

צווייטענס, איז זעהר גוט ארויפצואוואלפען די גאנצע שולד אויף די סאציאליסטען, ספעציעל, די מארקסיסטען, וואס האבען זיך אייגעשפאלט און ווילען ניט דערלאזען, אז די אידען זאלען ערלייזט וועדען, אויסער די גאנצע מענשהייט איז ערלייזט געווארען.

(דאס איז זעהר א גוט מיטעל: מען קען זיך דא אויסריידען די הארץ, און עס קאסט ביליג — נור ניין מאל רעד.)

דריטענס, אז מען ווייל דערווייזען, אז מיר אידען זיינען טאקי עפעס נאר גרויסע כוואטעס, און ביי אונזער רבונו של עולם זיינען מיר זיין אייגען פאלק, דער בן יחיד, קען מען זיך נאר אינשפאלען: — מיר ווילען ניט ווארטען ביז די גאנצע מענשהייט וועט ערלייזט וועדען; מיר זיינען דאך עפעס ביי נאט דאס אויבערשטע פון שטויסעל, נו — טא שטעלען מיר זיך אוועק געגען איהם און מיר ווילען ניט ווארטען, און

האדיע: — אט שוין זאל קומען די נאולה — אלא ניט... אלא ניט... וועלען מיר זיין ברוגז... פיערטענס, איז אויך א גוט מיטעל צו שרייען, אז מיר ווילען זיך מיט די גוים ניט מיר שען, אז צווי טויזענד יאהר שוין זיינען מיר געבליבען זעלבסטשטענדיג און מיר זיינען ניט פערמישט געווארען אונטער די גוים, און די אידישע נאציאן איז ניט אונטערגעגאנגען. ניין דער מיט דער אססימילאציע!

דאם איז זעהר א גוטער מיטעל צו זעלבסט־בעפריעדיגונג. ערשטענס, קען מען זיך קליידען, בענעהמען, און לערנען זיך פון די גוים — און אויסזעהן און האנדלען און זיך פיהרען אין דער גרויסער וועלט פון ליטעראטור, וויסענשאפט, קונסט, אינדוסטריע און קאמערץ טאקי ווי די גוים, און — טאקי ווי די גוים געגען די אידען — ניט אנערקענען דאם גוטע, וואם מיר געניסען פון זיי; און, צווייטענס, גיעבט עס אונז א טשאנס אויף נאציאנאלע בעריהמעריי, אז מיר זיינען אלץ געבליבען א פאלק און דער אידישער טיף האט זיך ניט פערמישט און איז ניט אונטערגעגאנגען, גלייך ווי דאם וואלט געווען אונזערע א חכמה, און דיזע חכמה וואלט געווען אונזערע אייגענע מעלה, און ניט אויך א ביסעלע די שולד פון די גוים, וועלכע האבען אונז אימער געהאסט און קיין מאל ניט געוואלט קענען, אין האבען זיך ניט גע'מיאום'ט צו אונז זיך צוריהרען (אויסער אין צייט פון פאגראמען) און האבען אונז מיט פעראכטונג צוריקגעשטויסען און ניט דערלאזט, אז מיר זאלען זיך מיט זיי צונויפמישען, שילטענדיג און פעראכטענדיג זאגאר דעם גוי, וועלכער האט אין זיין פאמיליע ארייננגעלאזט זאגאר א גע'שמד'טען אידען. אה, דיזער מיטעל איז פאר דעם נאציאנאליסטישען קנאק און קניף אין בעקעל, ווי געוואונשען. מיר זיינען געבליבען מ י ר, וויל מיר האבען זיך ניט געוואלט מישען מיט די פריצם — ניט זיי מיט אונז.

פינפטענס — זיינען די אלע רעד נאר אין נאנצען איבריג: מען נעהט ארוים און מען נעפינט א גוטע, פעטע מדינה אין א גוטען צענטער פון דער ציווילזאציאן, מען פיהרט איין אנרי־קולטור און אינדוסטריע, מען בויט אייזענבאהנען און טעלעגראפען און — און — און — אז מען שלאגט אונז, — זיינען מיר דאך אידען: ענטלויפט וועך עס קען, און די, וואם קענען ניט — דאם הייסט, דאם נאנצע פאלק — בלייבען אויף דעם אלטען פלאץ, און מען שלאגט זיי און מען דריקט זיי ווי פריהער. — דערפאר אבער האבען זיי אונזער סימפאטהיע אלס אן אנדענקען, אז מיר זיינען אנטלאפען און זיי נעלאזט אליין אויפ'ן שלאכטפעלד.

4.

און יעצט לאמיר צוואוינשען די אנטלאפענע, די דעזערטירען, *) ,די אלע ציוניסטען און טעריטאריאליסטען, א גוטען שליטוועגס, זאלען זיי זיך נור פאהרען געזונטערהייט קיין פאלעסטינא, אוגאנדא, ארגענטינא — וואוהין זייער הארץ גלוסט און זייערע בייטלען קענען ערלויבען! ס'איז אפילו אן עברה זייערע רייזע־קאסטן — אבער וואס זאל מען טאן? יעדע זאך קאסט רבי־נעלד.

דער שטארקערער אטאקירט דעם שוואכערען ווען עס לויפט זיך איהם נור, און דער שוואכערער קען זיך ניט העלפען. (איינצעלנע פערזאנען קענען זיך נאך בעהאלטען אדער אנטלויפען; קיין נאציאן קען דאס אבער ניט) פערפאלען; אזוי איז עס. האטש טויזענדער און טויזענדער אונשולדיגע מענשליכע וועזענס מוזען ליידען דערפון.

וואס בלייבט אונז צו טאן?

וואס איז די אינצעלנע רפואה פאר אידען? — דאס זעלבע, וואס איז די רפואה פאר

---

*) איך געבראוכ דיזען שארפען אויסדרוק אומישנע; איך ווייל, אז עס זאל די עהרליכע אידעאליסטען פון ציוניזם און טעריטאריאליזם א צופ טאן ביים הארצען, כדי זיי זאלען זיך א כאפ טאן וואו זיי זיינען דא אויף דער וועלט. פערלאזען די קעמפפער אויפ'ן שלאכטפעלד און אליין אנטלויפען, — איז א גוט בעקאנטער פאל פון פערראטה, און ער האט זיך זיין ריכטיגען נאמען און איז א גאנץ וואכעדיגע פאסירונג ביי אלע פעלקער. אבער אז די דעזערטירסטוואס זאל אזוי אידעאליזירט ווערען, אז עס זאל קענען פערשלעפען אין זיין זומפ זאגאר עהרליכע מענשען אויך — דאס איז יעצט א ספעציעל אידישער אונגליק. ער דערמאנט אונז אן די אמאליגע אידעאליזירטע דעזערטירסטוואס שיינסט צו זיין א שטערענדעל אין דער קרוין פון ווילדע אוטאפיסטען.

נוים אויף, א ניכפּע אויף זיי ! — דאָס, מיט איינעם ווארטע, וואָס ס'איז די ערלייזונג פון אלע מענשען, דאָס וואָס קיין נאציאָן וועט זיך ניט ערווערבען, כל זמן אנדערע נאציאָנען וועלען דאָס נאָך ניט האָבען — פרייהייט אָן גלייכהייט ! „דאָס איז די איינציגע לייזונג פון די אידען־פראגע", זאָגט לורעא־באָליע, — ניט קיין סאָציאליסט, חלילה. ער האָט רעכט. דאָס איז די איינציגע, אמת'ע, דויערנדע ערלייזונג פון די אידען, און קריסטען, און מאהאמעדאנער און אלע אנדערע מענשען־קינדער פון אלע אנדערע רעליגיאָנען און נאציאָנען. און יעדער אייניצעלנער דארף נעדענקען, אז קיין נאָט'ס בן יחיד איז דא ניטא, קיין יחוס געהט דא ניט, איינער אהן דעם אנדערען קען ניט ערלייזט ווערען.

(און אויב איהר ווילט ניט ווארטען ביז אלעמענס משיח וועט קומען, און איהר ווילט אויסכאפען אפריהער, טא פאהרט אייך נעזונט־טערהייט, אויב איהר האָט אויף טיקעטס, און שטערט אונז ניט.)

די סנולה, ווי איהר זעהט, איז ניט קיין נייע, און ניט קיין „פראקטישע", און ניט קיין ספעציעל אידישע.

אבער וואָס זאָלען מיר דערווייל טאָן, אידער אויף דער וועלט איז איינגעפיהרט גלייכהייט און פרייהייט ?

זעלבסטפערשטענדליך, וואָס : ארבייטען, אז אויף דער וועלט זאָל איינגעפיהרט ווערען גלייכהייט און פרייהייט. דאָס צו ערריכען איז דערווייל דא איין וועג — צו פערגרעסערען די פערזענליכע פרייהייט פון יעדען איינצעלנעם מענשען און צו פערקלענערען די סאָציאלע אונגלייכהייטען צווישען די מענשען. מיר מוזען, אלזא, ארבייטען יעדער אויף זיין פאָסטען, ניט אנטלויפענדיג פון קאמפפס־פלאץ, אז יעדער זאָל האָבען פאָליטישע גלייכהייט און עקאָנאָמישע גלייכהייט, פאָליטישע גלייכבערעכטיגונג — דאָס איז די ערשטע בעדינגונג, אונזער ערשטע פאָדערונג. דאָס איז אין דער יעצטיגער בורזשואזנער נעזעלשאפט שוין ניט קיין חלום ערשט אויף איבערמארגען. אין פראנקרייך, דייטשלאנד, ענגלאנד, אמעריקא, שווייצאריע, האָלאנד, בעלגיען, איטאליען, סקאנדינאוויען עקזיסטירט שוין די גלייכבערעכטיגונג, און כדי אויף דער וועלט זאָל קענען א מאָל זיין גלייכהייט און פרייהייט, מוז מען שון יעצט, הייטע ארבייטען פאר גלייכבערעכטיגונג דארט, וואו דאָס איז נאָך ניטא. אויב איהר זיינט מענש געזונג, וועט איהר אייער פאָסטען ניט פערלאָזען און איהר וועט קעמפפען מיט אייערע מיטמענשען — זאָנסט, עמיגרירט, אם וויניגסטען, אין אווינע לענדער, וואו דיזע גלייכבערעכטיגונג איז שוין דא : אין דיזע לענדער איז שוין פיעל לייכטער וויייטער צו פיהרען דעם קאמפף אויף דעם וועג פון גלייכהייט, פרייהייט און ברידערליכקייט, ה. ה., עמיגרירט אין די פאָרטגעשריטענע לענדער, וויייל „די לענדער, וואָס צייכענען זיך אם מיסטען אוים מיט יודאָפאָביע (אידען־מורא) זיינען עם הויפטזעכליך די לענדער, וואָס האָבען א ניערריגע עקאָנאָמישע קולטור און זיינען גאנץ ארים אין קאפיטאל" *)

איז דיזע פאָדערונג צו עמיגרירען אין די פאָרטגעשריטענסטע לענדער, פיעלייכט ניט אין האָרמאָניע מיט די ווירקענדע סאָציאלע קרעפטע, וועלכע בעשטימען די ריכטונג וואוהין דער עמיגראציאָנס־שטראָם זאָל פליסען ? אָדער פיעלייכט איז דאָס נעגען דעם מאָראלען גייסט און פסיכישען גונסט פון דעם אלטען וואנדערער, וועלכער וויל אפשר אין דעם יעצטיגען היסטאָרישען מאָמענט רייזען אהין — אהין — אין דעם לאנד פון א ניערעריגע עקאָנאָמישע קולטור און פון א היבשען מאָנגל אין קאפיטאלען ? זאָל די פאָל־נענדע טאבליצע ענטפערען. **) עמיגרירט האָבן קיין אמעריקא אידען פון אלע לענדער :

אין יאָהר	צאָהל אידישע עמיגר. אין די פער. שטאָטען
1885—86	19,611
1886—87	29,658
1887—88	27,468
1888—89	31,363
1889—90	23,962
1890—91	34,305
1891—92	69,139
1892—93	60,325
1893—94	32,913
1894—95	22,108

*) א. ה. אידעלסאָן : „מאָרקסיזם און די יודען־פראגע", זייטע 17.

**) „צור עמיגראציאָנס־פראגע" אן דער אינטערנאַצ. סאָצ. קאָנגרעסס צו שטוטגארט. טאבעללע 1, אונטער 4.

1895—96	32,077
1896—97	28,118
1897—98	20,684
1898—99	37,415
1899—1900	60,764
1900—1901	58,098
1901—1902	57,688
1902—1903	76,203
1903—1904	106,236
1904—1905	129,910
1905—1906	153,748

אין די איין און צוואנציג יאָהר, אלזאָ, (1906—1885) האָט זיך די עמיגראציאָן פון אירען פון אלע לענדער קיין אמעריקא פערגרעסערט כמעט אכט מאָל (7.83). דיזע געוואלדיגע ציפער ווייזט, אז די בעווענונג איז א סטיכינע, א מאסאָווע, אז קיין אידעאָלאָגיע אין קיין פיהרערשאפט איז דאָ ניט די טרייבקראפט. *) דער געזונדער לעבענס־אינסטינקט טרייבט די עמיגראציאָן אין א לאַנד פון גלייכבערעכטיגונג און פון בעסערע ווירדזשעם — אין אַן עקאָנאָמישע פּאַרטנעשריטענע לאַנד. „און גלייכבערעכטיגונג איז סוף כל סוף די גאנצע פראגע פון „א" ביז „ת"... ...מיר מוזען עס פרינציפיעל אנערקענען, אז גלייכבערעכטיגונג איז נויט־וועניג פאר א פאָלק, וואָס שטעלט מיט זיך ניט פאָר קיין בעפעלקערונג, וואָס וואָהנט אויף א טעריטאָריע„. **)

און גלייכבערעכטיגונג — די זאָגענאַנטע **פאָליטישע גלייכהייט** און פרייהייט — דאָס איז דאָך וואָס דער קאפיטאליזם קען אונז געבען. פון דיזען שטאַנדפונקט און ווייטער שיידען מיר זיך. דאָ הויבט זיך ערשט אויף די פראגע, ווער זיינט איהר, רב קרוב? אַן ארבייטער, צו אַן אויסבייטער, א פּראָלעטאריער צו א קאפיאליסט? געהען מיר צוזאמען? יא, אייב איהר זיינט אַן ארבייטער. שיידען זיך אונזערע וועגען? געווים,

*) שוין ארויינרעכענענדיג אהער די אלע ציוניסטען, וועלכע זיינען אויף וועג קיין ירושלים דערווייל פערפאָהרען קיין אמעריקא: זייער אויגענע אידעאָלאָגיע האָט זיי ניט געקענט פערדרעהען דעם געזונדען מענשען פערשטאַנד פון דעם עמיגראנט; דערפאר אָבער האָבען זיי, אז אנדערע וועלען פאָהרען קיין ירושלים.

**) קרישטן, אויף פארטייטאָג אין ברין.

אויב איהר זיינט א בורזשוא, אן עקספּלואטאטאָר. מיר וועלען דאָ ניט רעדען וועגען אזוינע גאנץ געווענליכע בערזען פאַסירונגען, ווי די געשעפט־מאכערייַ פון אידישע באַנקירען, וואָס וועלען פאר א גוטען פּראָצענט אויף קאפיטאל און קאָממיסיאָן צושטעלען דער בלוטיגער אידען־פרעסערישע רוסישע רעגיערונג די נויטיגע קאפיטאלען פאר איהר טיראניזירען איבער דעם אינגליכען רוסלאַנד און איהרע מיליאָנען אייווהנער, — זאָלען זיך אונזערע אידישע נאציאָנאליסטען ריהמען און קוויקען מיט די אידישקייט פון אזוינע באַנקירסקע אידען; מיר זיינען זיי מוחל דיזע פיינע געזעלשאפט!

מיר האָבען געזוהן, אז דער שוואכערער מוז און וועט אָנגעריפען ווערען פון דעם שטארקערען, אויב עס לויגט זיך נור צו מאכען דיזען אנגריף. אזוי איז עס אימער געווען. אזוי, שיינט עס, מוז עס נאָך היינט אויף זיין. און אָהנע נוצען פאר זיך וועט זיך פאר דעם שוואכערען קיינער ניט אָננעמען. אזוי איז עס אימער געווען און אזוי מוז עס היינט נאָך היינט אויך זיין. דער אונטערשיעד איז בלויז אין דעם כאראקטער פון דעם אנגריף. אזוינע גרויזאמע בארבארייען, ווי די אידען האָבען פּראקטיצירט בשעת זיי האָבען זיך מיט געוואלט צוגענומען פרעמדע לענדער, אָדער ווי טיטוס האָט געפּראקטיצירט געגען די אידען, ווערען שוין היינט אין די ציוויליזירטע לענדער ניט ווידערהאָלט. פאָגראָמען קומען נאָך פאר אין אזוינע צוריקשטענדע לענדער ווי רוסלאַנד (אויף אידען) אָדער טירקע (אויף קריסטען), אָבער אין די ציוויליזירטע לענדער איז שוין דער מענשענהאס שטארק אויסגעצאמט. אפילו אזא דרייפוס־אפער האָט אין פראנקרייך אויך שוין ניט געקענט ארויסרופען קיין אלגעמיינע פאָגראָמען — אָבער א זאָלא, א פיקאר, א לאַבאָרי, א זשאָרעס און אַנדערע גרויסמוטהיגע קעמפּפער פאר גערעכטיגקייט האָט עס יא ארויסגערופען. וואָס הער כער מאָראליש און אינטעלעקטועל א לאַנד איז, וואָס וויייטער עס איז אויף וועג פון פּראָגרעס, אלץ לייכטער איז דאָרט אַן אנגריף אויף די שוואכערע, אלץ גרעסער זיינען דאָרט די נוצען (מאָראליש, גייסטיגע — און זאָגאר מאטעריעל, עקאָנאָמישע אויך) פאר די פערטהיידיגער, אז זיי זאָלען זיך פאר זיי אָננעמען. דאָס לעבען פון דעם שוואכערען וועלט דאָרט אלץ זיי־

כערער, ערטרעגליכער, ווייל דער אנגריף פעד־
לירט אלץ מעהר און מעהר פון זיין פרימיטיוו
בעסטיאלע בארבארייי. אין דייטשלאנד איז דער
אנטיסימעטיזם, צ. ב. ש., שוין היינט „דער
סאציאליזמום דער דומען יונגע"; אין פראנק־
רייך איז ער שוין היינט „דער סאציאליזם פון
די קלייניקע אדעליגע און פענסיאנערען", ווי
לערוא־באלניע דריקט זיך אוים. אבער ניט אי־
מער וועט דאך עקסיסטירען דער סאציאליזמום
פון די דומע יונגען און פון די אדעליגע אין
פענסיאנערען. דאדוף קען זיך דער פראגרעס
ניט אבשטעלען. דער אמת'ער סאציאליזמום מוז
דאך ענדליך פערנעמען פלאץ פון דעם קא־
פיטאליזמום און „אזא מין בארבארייי" (ווי דער
היינטיגער אנטיסעמיטיזם) מוז וואם וויטער
אלץ מעהר און מעהר וועלען אן אנאכראניזם און
וועלען בלויז אן ערצעהלונג פון די פערגאנ־
גענהייט."*)

די ערלעזונג דער מענשהייט העגנט, אלזא,
אבּ פון דער אבשאפונג פון די קאפיטאליסטישע
סיסטעם. דאם קען אבער געשעהען בלויז דורך די
פערשווינדונג פון די בורזשואזיע און דורך די
אויפטרעטונג פון א פערשטערקטען און אן ער־
וואקסענעם פראלעטאריאט. דערפאר, מיין ליע־
בער איד, אויב איהר זיינט א בורזשוא, זיינען
אונזערע וועגען פערשיעדען ניט נור דערפאר,
וואם אידישע קאפיטאלען פאר גוטע פראצענ־
טען געהען צו די פאנראמסקי רעגיערונגען, זאנ־
דערן און הויפטזעכליך דערפאר, וואם איהר, אלס
בורזשוא, שטערט די ערלייזונג פון דעם אידישען
פאלק; איהר, אלס בורזשוא, זיינט גע־
גען אייער אי גענעם ווילען
און בעוואוסטזיין, א הילף פאר
דעם אנטיסעמיטיזם און א שטערונג צו זיין
אבשאפונג.

ביי אלע אנדערע נאציאנען אויף דער־
וועלט וווייסען שוין די אמת'ע דענקענדע און
טהעטיגע פרייגדע פון דעם בעראבוועטען און
אונטערדריקטען פאלק, ווער זיינע גענגער,
זיינע בלוט־שונאים זיינען, און זיי בעקעמפען
זיי מוטהיג, ענערגיש, ריקזיכטסלאז. ביי אונז

*) באזון: די יודען־פראגע ביי קאוטסקי
און ווזשאקאוו. זייטע 18.

אידען גענינען זיך אויך אזוינע אמת'ע, דענ־
קענדע און רעוואלוציאנער־געשטימטע פרייגד
פון דעם פאלק, — אבער די העסליכ־בעסטיאלע
אנטיסעמיטישע פערפאלגונג האט זיי געשעדיגט
אין אין קאפ, אי אין הארצען. די פרייגדע פון
דעם פאלק פאני־בראטעווען זיך מיט דער בור־
זשואזיע מיט זיינע אויסבייטער, מיט זיינע אונ־
טערדריקער !... אדער אלא ניט — און דאם איז
נאך שרעקליכער ! — פערלאזען זיי נאר די
רייהען פון דעם קעמפענדען פראלעטאריאט און
— אויך געגען זייער איינ־
געם בעוואוסטזיין — ווערען זיי
דעזערטירער אין דעם הייליגען קאמפף. אנ־
שטאט צו ארגאניזירען די ארבייטער, פאהרען
זיי נאר קיין ירושלים. אנשטאט צו וועקען דעם
ארבייטער'ס קלאסען בעוואוסטזיין, שלעפען זיי
איהם, מיט זיין באם, מיט זיין עקספלואטאטאר
צוזאמען אריין אין א הינקענדע פור אויף רעדער
פון קיילעכדיגע פראזען און פוסטע חלומות און
ווילען זיך אבטראגען פון דעם קאמפפס־פלאץ....

אט דאם איז אונזער צרה, אונזער ספעציע־
לעלער אידישער אונגליק.

און די אונגליקליכע מיינען נאך, אז לוי־
פענדיג אין א טעריטאריע און קיין ציון, בעווייי־
זען זיי דערמיט זייער רעוואלוציאנערען גייסט,
זייער אונאבהענגיגקייט, זייער ליעבע צו פרייי־
הייט... דאם איז אבער בלויז „אן אינערליכע
שקלאפערייי, וועלכע איז פון דרויסען פארמאס־
קירט מיט פרייהייט", ווי אחד העם דריקט זיך
אוים אין א גאנץ אנדער בעציהונג. דאם איז
דער זעלבער, זעלבער אלטער שקלאפישער גייסט
פון דעם גלות־איד, וועלכער וווייסט נור צו אנט־
לויפען, וועו מען שלאגט איהם. דער מה־יפית
שטרייכט אויף א רעוואלוציאנערען פאסאן —
דאם איז דאם בעסטע ביי די ציוניסטען און טע־
ריטאריאליסטען, און דיזעם בעסטע איז א גרוי־
סער שאדען.

טא זאלען זיי זיך געזונטערהייט פאהרען
קיין ירושלים אדער וואהין זיי ווילען, אבי זיי
זאלען אונז ניט שטערען וווייטער צו וועקען
אין דעם פראלעטאריאט דעם הייליגלען גייסט
פון קאמפף געגען יעדען אויסבייטער און אונ־
טערדריקער, סאי איד, סאי גוי.

ב. לאָפין

אַ ניו יאָרקער פריהמאָרגען

אַזוֹ ווי אַ גאַסען־פֿרוי מיעד פון איהר נאַכט־רויש
די קליידער צוקנייטשטע, די אויגען פערשלאָפען,
כאַפּט אויף זיך דער מאָרגען פון נאַכטיגען וואַנדלען —
אַ פּנים מיט בלוטיגע פלעקען פערלאָפען...

און ס'הייבט אין ווינקעל פון הימעל אן פּלאָמען,
באַלד כאַפּט עס זיך אָן ווילד אין אַלע פּיער זייטען,
און עס וויקלען די פּלאָמען אַרום די מויערן,
אַזוי ווי אַ שרפה ביינאַכט פון דער וויטען...

און ס'שלאָגט זיך די ליכטיגקייט אָב אין די שויבען,
און ריסט דאָרט פונאַנדער די שלאָפענדע אויגען,
צושיידט בייז די אָרעמס פון יונגע געליעבטע,
ריסט אָב די קינדער אין מיטען דעם זויגען...

צופליקט אויף די מיידעלשע ליפּען די טרוימען,
אַזוי ווי אַ שטורם אין לאָנקע די בלומען,
אַזוי ווי אַ דורשטיגער לייב נאָך פערצוקונג
הויבט אָן די שטאדט מיט צורייצטקייט צו ברומען...

און אויף די פּאַבריקען הויך שטעהען די קוימענס,
ווי אָפענע מיילער פון רויב־ווילדע חיות.
און יאמערן, ראוון, ווי יונגע אלמנות,
וואָס געהען ווילד נאָך, נאָך די מענערס לויות...

ווי קינדער דערשראָקענע פון ווילדע חלומות,
ערוואַכען די מענשען און לאָזען זיך לויפען,
מיט וואַרעמען שלאָף נאָך אויף זייערע ליפּען,
אין ענגע פאַבריקען זיך גיכער פערקויפען...

און ס'הויבען זיך שוואַרץ־כוואַליעם קעפּ אין די גאַסען,
אַזוי ווי דער ים אין די נאַכטיגע שטורעמס.
און ס'שיט זיך אָראָב אויף די קעפּ ווי די דונערס
דער הילכיגער פּייפען, דער רוף פון די טורעמס...

און ס'ציהען זיך אוילענדיג שנעל שוואַרצע רייהען,
געפּלאַכטען פון מענשליכע זיהן און פון טעכטער;
ס'בעגלייט זיי אַ רויש און אַ קלאַפּען פון רעדער
ווי ס'וואַלט ווער געשטיקט זיך פון ווילדען געלעכטער...

ב. וולאדעק

קינדער פון פאלק

ה.

חנה'לע.

ויך יענער זייט טורמע, האָרט נעבען דער הויבער שטיינער־נער וואנד, איז געשטאנען א נייַ קליין הייזעל מיט רויט־געפארבטע לאדען, א נייעם שינדעל־דאך און א נידרינען ברייטען גאניק. אין הייזעל האָט נעוואָהנט א שווארצער בערדינער איד, וואָס זיין מלאכה, די שמידערייַ, האָט איהם נעמאכט נאָך שווארצער, און אָט דער איד האָט געהאט א קראנק ווייב מיט צוויי קינדערלאָך. איינס פון די קינדער, די נענרייזעלטע, דראב־נינקע, פינפיעהרינג חנה'לע איז עס נעווען די ליעבלינג פון אלע פאליטישע נעפאננענע אין מ—ער טורמע.

ענטדעקט חנה'לען האָט איינער א חבר, וואָס פלעגט נעהן צום טורמע דורכרייַדען זיך איבער'ן שטיינערנעם צוים מיט זיינעם א נאָ־העטען פריינד. די קליינע חנה'לע פלעגט איהם ווייזען, וועו ארום טורמע דרעהען זיך ארום שומרים, ער זאל ניט פרואווען רעדען, און וועו יענעם חבר האָט מען אליין נעבראכט אין טורמע, האָט ער ניט נור ניט איבערגעריסען זיין אָרינינעלע בעקאנטשאפט, נור, פערקעהרט, האָט זי נעמאכט פאר אלעמענם בעקאנטע.

און היות דער רעזשים אין טורמע איז דאן נעווען פערהעלטניסמעסיג פריי און פאר זיצען אויפ'ן פענסטער אָדער דורכרעדען זיך מיט אי־מיצען פון דער פריי האָט נאָך קיין באלדינע טויט־שטראָף ניט נעקומט, איז די צופעליגע בעקאנטשאפט פערוואנדעלט נעוואָרען באלד אין א דויערענדען און ריהרענדען ראַמאַן.

פלעגט אימיצען מיאום וועלען ארומצו־שפרייזען איבער'ן האָרטען אספאלט פון דעם לאנגען תמיד דונקעלען קאָרידאָר, וואו עם האָט נעשמעקט מיט ניט דערבאקטעם שווארץ־ברויט, שוויים און „פראשקע"; פלעגט דערעסען צו וואלגערן זיך אויפ'ן קאָיקע, שפינענדיג אָהן אויפהער טרויערינג טורמע נעדאנקען; פלעגט וועלען לאנגווייליג זיך צו וויצלען, דיסקוטירען, שפיעלען אין שאָך אָדער קאָרטען, פלעגט מען צוגעהן צום פענסטער, אריינשפּאָרען דעם קאָפּ טיף אין די גראטעם און אָנהויבען הויך און הילכיג צו שרייען:

— חנה'לע!

און אויב חנה'לע איז נעווען אין הויז, פלעגט זיך באלד בעווייזען אויפ'ן גאניק א קליין נפש'ל מיט א נעזיכט פערריסען צום טורמע און א שטימעלע הע'ל, ריין און זילבערן — ווי א גלעקעל:

—וואָ—אָם?

— נוט נאָבענד, חנה'לע! וואָם מאכסטו?

— נעזונד — און וואָם מאכט איהר?

— אויך נעזונד. וואָם האָסטו נעטאָן?

— איך האָב פערוויניג דוד'לען. די מאמע קאָכט היינט בעבלאָך אויך וועטשערע!

— און וואָם איז נעווען צו וואַרמעם?

— מילכיגע גרויפען!

און ס'פלעגט זיך פערציהען א לאנגער קינ־דערשער נעשפּרעך אָהן א בעשטימטען אינ־האלט און ס'איז נעווען אנגענעהם צו הערען, ווי חנה'לע'ס קינדערש קול'כעל שניידט דורך די לופט, פליהט איבער די הויבע וואנד, דעם טורמע־הויף מיט די אָנגעכמורעטע אויפזעהער און קלינגט אָב ביי אייך אין אויער...

אפט פלעגט חנה'לע אליין אָנהויבען צו פרעגען און דאן האָט איהר שטימע נעקלונגען בעזאָנדערם הויך און די פראגען זיינען נעווען ערנסטע און בעדייטענדע.

— איז שוין ביי אייך נעווען דער סוד?

— נעהט איהר אין קייטען?

— האָט איהר שוין נעהאט „פראָנולקע"?

— האָט איהר שוין נעגעסען וואַרמעם?

— האָט איהר נעזעהען אייער כלה, וואָם איז צו אייך נעקומען רעדען?

— האָט מען נעבראכט נייע?

— זיצט איהר אין „באשניע“ ?

און ענטפערען האָט מען איהר נעמוזט ערנסט און אָהן א ברעקעל שפאָס, ווייל חנה׳לע׳ס אידיש קעפעל האָט אין א קורצע צייט אויסגעשטודירט אלע פאליטישע לויט זייער נע־זיכט, נאָמען און פארטיי־אנגעהעריגקייט און האָט געוואוסט דאָס לעבען אין טורמע כמעט, ווי א גרויסער מענש.

פלעגט זי אין מיטען געשפּרעך דערזעהן פערבייגעהענדיג א „קנעפּעל“, פלעגט זי עס גלייך לאָזען וויסען, ארויפלעגענדיג איהר קליין קינדערש הענטעל אויפס מיילכעל און צושאָק־לענדיג מיטן קאָפּ אויף [ניין. און אז דער „קנעפּעל“ פלעגט פערשווינדען, פלעגט זי תמיד אויסשרייען מיט גרויס נצחון און פרייד :

— א קנע—פּע! !

און אזוי רעדענדיג האָט זיך אָפּט אָבנע־ריסען צום פענסטער נאָך ווער, א צווייטער, א דריטער, א פערטער, די גראטעס פלעגען ווע־רען דורכגעפּאָכטען מיט הענד און בעזעצט מיט האָהריגע פערוואקסענע קעפּ, און חנה׳לע האָט ווי א גוטע מאמע אלעמען רוהיג אויסגע־הערט און אויסגעפרעגט, ביז וואנען ס׳פלעגט זיך דערהערען איהר מוטער׳ס בייזע שטימע, חנה׳לע פלעגט גיך אויסשרייען :

— איך האָב ניט קיין ציי—ט !

און פערשווינדען אין טיר.

אָבער אויך ווען חנה׳לע, די צוקינפטיגע אידישע „בריה“, איז געווען פערנומען אין הויז, האָט פערווינט איהר ברודער׳ל, געוואשען דאָס קעפּעל, געווישט דאָס געפּעס אָדער געשפּיעלט זיך מיט חבר׳טעס, אויך דאן האָבען מיר יי נאָכגעפּאָלגט דורך די בריט געפּענטע פענס־טער מיט די בעוועגליכע פּאָרהענגלעך און האָ־בען צוואמען מיט איהר דורכגעמאכט איהר אר־בייט. און איהר אונטערטעניגקייט פאר דער מאמען און מורא פאר׳ן טאטען האָבען אונז אָפּט דערמאָנט אונזערע אייגענע היימען און אייגענע טאטע־מאמעס, און עס פלעגט געבאָרען ווערען יענעם זודיגעם שטעכיגעם וועהמוט אין טור־מע, וואָס פלעגט אָפּט מאכען צו בייסען די האַרטע פערראָסטע גראטעס.

איבערהויפט פלעגט אונז אָט די בענק־שאפט, וואָס דאכט זיך איצטער, ווי סענטימען־טאל, אונז ארומנעהמען אין מילדע פרייטאג־דיגע פארנאכטען פון פריהלינג און זומער. פון אלע זייטען קוקען מיט זייערע בעדויערענדע און הויליגע פלעמלאך די שבת׳דיגע ליכט, און ווינ־קען צום טורמע, וואָס איז געשטאנען אויפ׳ן העכסטען פלאץ, שבת׳דיגע שאטענס וויעגען זיך און שפּיעלען אויף די ווייטע פענכטער און אין חנה׳לע׳ס שטוב פונקט אנטקעגען אונז איז שוין געקומען און האָט אלץ בעהויכט מיט איהר דופטיגען אָטעם די שטילע שבת׳דיגע שכינה. ווייסע פּאָרהענגלעך בעוועגען זיך אויף די אָפענע פענסטער, גלאנציגע מעשענע שפּיגעל־לייכטער שיינען אויפ׳ן פיערקאנטיגען טיש בעדעקט מיט א פרישען טישטוך, די פאָדלאָגע איז אויסגעקהרט ריין „כאטש קאשע ווארף“ און איז בעשאטען מיט קלארען זאמד, די פלא־מען פון ליכט בויגען זיך רוהיג אריבער און בעגיסען מיט רויטליכען שיין אונזער חנה׳לען. זי זיצט ביים פענסטער אנטקעגען אין שבת׳דיגע בגדים, ראָזעווע שטענגלעך פלעכטען דורך איהרע ערשט אויסגעוואשענע גריזיגלעך, דאָס קעפּעל פערלייגט אויף בייידע הענד, וואָס ליגען אויפ׳ן פענסטער — זי וואַרט מיט איהר מאמען אויף דעם טאטען, וואָס דארף קומען פון שוהל. און אָט זהט זיך שוין פון דער ווייטען זיין שווארצער סורדוט, חנה׳לע לויפט ארויס אויפ׳ן גאניק און שרייט : „גוט־שבת !“ און וואַרפט א בליק צו אונז און זאָגט מיט דעם געווים, אז דער „גוט־שבת“ געהערט אויך אונז. און באלד זיצט מען ביים טיש, חנה׳לע׳ס טאטע שטעלט זיך אויף, פערלאָצט די אויגען און מאכט קידוש — מיר הערען ניט די ווערטער, נור זע־הען דאָס בעוועגען זיך פון זיינע ליפּען — באלד צושמייכעלט זיך חנה׳לע איבער׳ן גאנצען נע־זיכט און ציהט דאָס הענטעל צום קידוש־בע־כער — זי האָט אין דער העכטער צייט אריינ־געכאפּט דעם „אכזן“.

נאָך „וועטשערע“ געהט די משפּחה ארויס אויפ׳ן גאניק. חנה׳לע שפּאַרט זיך צו אויף דער מאמעס שוים, די מאמע בלאָנדזשעט אי־בער איהרע הערלאָך און זי קוקט צום הימעל אָדער צו די פייערלאָך פון טורמע.

— מאמע ! אין טורמע ויצען גזלנים אויך?

— אודאי, מיין קינד, נור גזלנים...

— און קאליע איז אויך א גזלן, און רא־בינאָוויטש איז אויך א גזלן ?

— רעד ניט קיין נארישקייטען...

פרייטאג צו נאכט האָט מען צו חנה׳לען

ניט געטאָרט רעדען — דער טאטע וועט שרייען — און נור איינמאל האָט זיך חנה'לע אבגע־וואגט. זי האָט דערזעהן, ווי אימיצער פון די פאליטישע רויכערט א פאפירקעס. איהר טאטע האָט עס אויך דערזעהן און האָט הויך אויס־געריפן:

— טריפה'ניאקעס!

חנה'לע איז אויפגעשפרונגען פון דער מאמעס שוים און האָט זיך צושריען:

— בארים! איהר רויכערט נאָר — היינט איז דאָך שבת!

טרערען האָבען געציטערט אין איהר קול־כעל. בארים האָט ארבעווארפען דעם פאפי־רעס און זעלטען וואר האָט שוין נערויכערט שבת פאר חנה'לען אין די אויגען.

נאָך ליעבער איז זי אונז געווארען, וועז מיר האָבען זיך דערוואוסט, אז אין הויז רודפ'ט מען זי זעהר פאר איהר פריינדשאפט מיט אונז און אז איינמאל האָט איהר דער טאטע גע־וואלט זאָגאר שמייסען דערפאר מיט דעם די־מען פון זיין ארבייטס־פארטוך. פון דעמסט־מאל אן איז זי שוין געווארען פאלקאָם אונ־זערע, די בעקאנטע אויף דער פריי פלעגען איהר אפט אין אונזער נאמען ברענגען בעהאלטענע מתנות און האָט אימיצער געוואלט רעדען „מיט דער טורמע", האָט ער שוין געוואוסט, אז קודם כל דארף מען אנשטעלען חנה'לען פאר א שומר, עס זאל ניט אנשפרינגען קיין „שמירה", וואָס האָט אויף אונזער זשארגאן געהייסען אן אויפ־זעהער. זי אויך האָט זיך אנגעהויבען צו פער־האלטען ווי פאלקאָם א פערטרויאונגס־מענש אין פלעגט אונז אנזאגען יעדע געפאהר, אויסשרייען אלע איבערגענעבענע נייעס, אויסגעמישט מיט איהרע אייגענע אננעלעגענהייטען און פיהרען די צאהל פון אלע אנגעקומענע און בעפרייטע. איז אימיצער ארוים פריי, איז זיין ערשטער חוב געווען אבצושטאטען א ווייזט חנה'לען, און חנה'לע פלעגט דעם גאסט אויפנעהמען מיט אמתע'ר פרייד.

— זענט איהר עס בארים מיט די נענרייי־זעלטע האר? אז איהר זיצט אין פענסטער דאכט זיך, אז איהר זענט א שפעסעלע... קאליען וועט מען אויך ארוימלאזען? היינט האָט מען נע־בראכט איינעם, מען רופט איהם אפרים, ער האָט געוואלט רעדען מיט א בחור, האָב איך נעזאגט, אז איצטער טאָר מען ניט...

פאר צופיעל רעד פלעגט זי אָפט כאפען א קניף פון דער מאמען און דאן פלעגט זי אבווייי־נען שטונדען־לאנג און ווייגעדינגערהייט דאָך איבערגעבען אלץ וואָס מען דארף, נאָר אָהן תשובה און על חטא....

אזוי האָט זיך אונזער פלאטאָנישער רא־מאן געצוינגען עטליכע מאָנאטען ביז ער האָט זיך, ווי יעדער ראָמאן, אבגעהאקט אין רעכטען מיטען.

קודם כל איז חנה'לע קראנק געווארען. מיר שרייען אלע: חנה'לע, חנה'לע! און ס'איז ניטא קיין ענטפער — כקול קורא במדבר! האָ־בען מיר זיך אָנגעהויבען צוקוקען צום הויז, האָבען מיר דערזעהען פערהאנגענע פענסטער, א געגאלטען מאן, וואָס איז ארוים פון שטוב מיט א פולען האנד־טאש, איהר מאמען דורכלויי־פענדיג עטליכע מאל — מסתמא פון אפטייק — האָבען מיר פערשטאנען, אז חנה'לע איז קראנק...

בלייבען גלייכנילטיג ביי אזא וויכטיגער פאסירונג האָבען מיר, פערשטעהט זיך, ניט ג־קענט, האָבען מיר פון פריה אין מארגען ביז שפעט אין דער נאכט נאכגעקוקט דאָס הייזל און האָבען פון צייט צו צייט ארייגגעשריען:

— חנה'לע, ווער געזונד! מיר וועלען דיר קויפען שאקאלאד!

און ביז וואנען חנה'לע איז ווידער נעזונד געווארען איז אין טורמע געשעהן אן אמת'ע אי־בערקעהרעניש. נאטשאלסטווא האָט ערגעץ ג־כאפט אן אויסרעד און קענטיג א שטרענגען פאר איהר ליבאראלע קאנסטיטוציע. בילעכ־וויז נור זיכער האָט מען אנגעהויבען אבצונעה־מען ביי אונז אלע פרייהייטען און די ערשטע גרויסע גזירה איז געווען, אז אויב מען וועט כא־פען אימיצען פון דער פריי דורכרעדענדיג זיך מיט די „ארעסטאנטען", וועט מען איהם ארעס־טירען און בעשטראָפען. צו דעם צווענ האָט מען אווענקגעשטעלט אויף יענער זייט טורמע נעבעו דעם שמיד'ס הייזעל א פאָר שומרים אין וועד ס'האָט נור געפרואווט עפענען א מויל, האָט מען איהם נעכאפט, אָפט דערביי געשלאגען על פי אונזער נוסח און געפיהרט אין „קאנ־טאָר". אין אייניגע טעג זיינען איבערגעריסען נעווארען אלע פערבינדונגען מיט דער שטאדט און אין טורמע איז געווארען טרויעריג, ווי אין א שטוב פון אן אבל. פערשטעלט די פענסטער פאר דאָס לעצטע פרייהייטס־ווינטל...

נור איינמאל שפעט בייגאכט האב איך דערהערט, ווי אימיצער רופט צום טורמע. איך האב זיך מיט א ביסעל מסירת נפש אויפגע־הויבען צום פענסטער און געפרעגט, ווער עס רעדט.

— איך, חנה'לע.... איך בין שוין געזונד. וואס מאכט איהר?

איהר שטימע האט נאך געציטערט פון שוואכקייט און אנשטרענגונג, אבער די ידיעה, אז חנה'לע איז ווידער געזונד, האט אלעמען דערפרעהט און עטוואס אויפגעמונטערט. מאר־גען אין דער פריה גלייך נאך „קיפיאטאק" זיי־נען שוין אלע געווען ביי די פענסטער. אויפ'ן גאניק האט זיך ווידער בעוויזען חנה'לע אין א לייכט דין קלייד'לע מיט א קרענקליכען, דאך גליקליכען שמייכעל'ע. ס'האט א דונער געטאן א „גוט־מארגען", ווי א פאלק זעלנער וואלטען בעגריסט זייער קאמאנדיר.

חנה'לע האט זיך קענטיג געפיהלט גלייק־ליך, האט האלב־אויסגעשריען, האלב־אויסגע־קוויטשעט א „וואס מאכט איהר?" און האט זיך קענטיג צוגעגרייט צו א לאנגען געשפרעך, ווען א גרויסער גראבער גראדאוואי האט זיך צו איהר שטיל פער'גנב'עט און אנגעכאפט זי ביים הענטעל. חנה'לע האט פון שרעק אנגעהויבען צו שרייען און דער „ארדנונגס־היטער" האט זי לייכט ווי א פעדערל אויפגעהויבען אויף די הענד און אוועקגעטראגען, ווי זיין טריאומף, אין „קאנטאר"...

אונז האט פערקלעמט דאס הארץ און מיר האבען אנגעהויבען צו שרייען, קלאפען מיט די פיס, בריאזגען אין טיר און גלאט בונטעווען. עס זיינען זיך צונויפגעלאפען די אויפזעהער און ווען זיי האבען זיך דערוואוסט פון דער אורזאכע פון אונזער צארן, האבען זיי זיך צולאכט:

— זי איז שוין לאנג אין דער היים... אויך מיר „א פרעסטופניצע"...

אבער פון דאן אן האבען מיר שוין מעהר איהר שטימע ניט געהערט. פון בושה אדער כעס פלעגט זי זיך אויך זעהר זעלטען ווייזען אויפ'ן גאניק און ביי א גרויסער נויטיגקייט דורכצוגעהן, האט זי געהאלטען אראבנעלאזט דאס קעפעל און פערמאכט די ליפען.

נור אייניגע מאל, ווען זי איז געווען אי־בערצייגט, אז קיינער זעהט זי ניט, האט זי זיך אויף איין רגע אויפגעשטעלט און גיך — גיך א שאקעל געטאן מיט'ן קאפ, ווי איינער זאגט:

— איך האב אייך ניט פערגעסען, טיי־ערינקע... אבער איך קען ניט העלפען — אזעל־כע שלעכטע אומשטענדען...

איצט איז חנה'לע שוין אלט א יאהר עלף און — ווער וויים די עוואלוציע און דעם וועג פון איידעלע קינדער — פילייכט ארבייט זי שוין ערגעץ אויף א שוועבעל־פאבריק אין דער היים אדער שוויצט פאר צווויי דאלאר א וואך אין ערגעץ א שאפ אויף העסטער סטריט. אויב זי וועט לעזען די ציילען, זאל זי זיך דערמאנען אן יענע גרויסע דערוואקסענע מענשען, אפט פערהארטעוועטע קעמפפער און פארטיי־פיה־רער, מיט שטארענם געקנייטשטע פון פראגען און אנשטרענגונג און צופודעלטע פערוואקסענע קעפ, וועלכע האבען צו איהר געשריען דורך די געדיכטע גראטעס. אדער — ווער וויים — פילייכט געהט זי ערגעץ אין א רוסישע שוהל און האט שוין געהערט פון די עלטערע חבר'טעס וועגען „גאספאדין סאנין"...

ש. שאכנאראוויטש

פון אידישען ארבייטער-לעבען אין רוסלאנד

די לאקאוטען אויף דער אידישער גאס אין רוסלאנד.

די לאקאוטען אויף דער אידישער גאס אין רוסלאנד אנ־ געוומען אן עפידעמישען כא־ראקטער. זיי האבען זיך פונ־ אנדערגעגאסען מיט א שרעקלי־ כער ווילדקייט איבער אלע ווינקעלעך פון תחום און וואַרפען ארויס טאג־ טעגליך אויפ'ן גאס טויזענדער ארבייטער, פער־ משפט'ן אויף הונגער און נויט טויזענדער פאמיליעס.

אין דער צייט פון דער רעוואלוציע האט דער רוסלענדער ארבייטער־קלאס פערניכטעט די אלטע פאטריארכאלע בעציהונגען, וועלכע האבען געהערשט צווישען ארבייט און קאפיטאל, און זיך ערקעמפט בעסערע לעבענס־בעדינגונגען.

א בעזונדער העלדענמוטה האט אין דיזען קאמפף ארויסגעוויזען דער אידישער פראלעטא־ ריאט. זיין זיעג אויף דעם עקאנאמישען געביעט איז נעווען אונגעהויער גרויס. אנשטאט דעם, וואס פריהער פלענט מען ארבייטען 14 און 16 שטונדען אין מעת־לעת, וועלט אומעטום, אפילו אין די קלענסטע פראפעסיעס, איינגעפיהרט א 10 און אין פיעלע אן 8־שעה'דיגער ארבייטס־ טאג. די שטיק־ארבייט געהט אם מיסטען אונ־ טער; די שכירות פערגרעסערט זיך אין 4 און 5 מאל אזוי פיעל; פון אמאליגען ווילקיר אויפ'ן פאבריק און וועלכע שטאט בלייבט ניט קיין שפור: דער בעל־הבית איז געצוואונגען אין אלעם זיך צו רעכענען מיט דער דעה פון ארבייטער.

אזא ארדנונג, פערשטעהט זיך, האט ניט געקענט געפעלען זיין די פאבריקאנטען, נור זיי האבען געמוזט זיך בייסען די ליפען און שווייגען. פון איין זייט זיינען זיי נאך ניט געווען גרנאניזירט און זיך ניט געקענט גענענשטעלען דער פעסט־ ארגאניזירטער קראפט פון ארבייטערשאפט, און פון דער אנדער זייט האבען זיי געהאפט, אז די רעוואלוציע וועט זיי געבען די מעגליכקייט צו שטעלען זיך ביים רודער פון מאכט, און זיי האט דעריבער געלוינט צו קאקעטירען מיט'ן ארביי־ טער־קלאס, וועלכער האט מיט זיין בלוט גע־ דארפט זיי דיזע מעגליכקייט ערקעמפען.

נור די רעוואלוציע האט געליטען א ניעדער־ לאגע. דער פראלעטאריאט האט פערלארן איין פאזיציע נאך דער צווייטער. דער קאפיטאל ניכטערט זיך אויס, וואַרפט זיך אין די ארעמס פון דער זעלבסטהערשונג און שווערט איהר טרייי־ הייט. די זעלבסטהערשונג ערלויבט דעם קאפי־ טאל צו ארגאניזירען זיך, גיט איהם א ברעקעל פון זיין מאכט, און אויף אזא אופן ווערט דער פערבאנד צווישען זיי ביידען אלץ פעסטער.

געבענשט פון דער קאנסטיטוציע פון 3טען יוני, בעוואַרענט מיט נייע טורמעס און תליות טרעטען די פאבריקאנטען ארוים אין א מלחמה געגען פראלעטאריאט.

די רעאקציע לאזט זיך בעזאנדערס שטארק פיה־ לען אין תחום. די פאגראמען רואינירען די פאלקס־מאסען. די רעכטלאזיגקייט וואקסט וואס פון טאג. די נויט קוקט ארוים פון יעדער שטוב. די פאליטישע און פראפעסיאנאלע ארבייטער־ ארגאניזאציעס ווערען דערשטיקט, און דער אי־ דישער קאפיטאל טאנצט נאך זיין בונדעס־חבר — דעם רוסישען. ער כאפט זיך אן מיט בויידע הענד פאר די שטריק פון רעאקציע, אונטער וועל־ כע ער ווערגט זיך אליין, און פערציהט זי וואס שטייפער אויפ'ן האלז פון פראלעטאריאט. ער ווילּ נויטען דורך לאקאוטען די העזה'דיגע און אונגעהאַרזאמע ארבייטער אבצוזאגען זיך פון די ערקעמפפטע פאזיציעס און צוריקקעהרען די גאלדענע צייט פון „באנציע שווייג". אויף אזא טריט צווינגט איהם ניט נור דער צושטאנד פון דער אינדוסטריע, נור דאם בלוטדורשטיגע גע־ פיהל פון נקמה.

פאר די לעצטע צוויי יאהר לעבט דער אידי־ שער פראלעטאריאט איבער שוין דעם פיערטען לאקאוט.

פריהער איז געווען דער לאקאוט פון די זאקענמאכערינס אין ווילנער און וויטעבסקער גובערניעס. די זאקען־בראנזשע איז א הויז־ אינדוסטריע. קיין פאבריקען און ווערקשטאטען

וואו עס זאל ארבייטען א געווייסע צאהל ארבייטערינס, איז ניטא. יעדע ארבייטערין נעהמט ארויס ארבייט ביי איהר קאמיסיאנער און ארבייט זיך אין דער היים. די זאקען־ארבייט איז איבערהויפט שטארק ענטוויקעלט אין ליטא. עס איז ניטא די שטעדטעל, וואו עס זאלען זיך ניט געפינען עטליכע צעהנדליג זאקענמאכערינס. ארגאניזירען אזא צוואוואַרפענעם פאך, איינשטעלען א בעשטימטען ארבייטס־טאג איז זעהר א שווערע זאך. נור דאך א דאנק די ארגאניזאציעס פון „בונד" האט זיך איינגעגעבען צו ארגאניזירען א פראפעסיאנעלען פעראיין פון אלע זאקענמאכערינס פון ווילנער און ווייטבסקער גובערניעס. דיזער פעראיין האט ענטוויקעלט א בריי־טע טהעטיגקייט און בעדייטענד אויסגעבעסערט די לאגע פון די ארבייטערינס.

נור וועז אין דער צייט פון רעאקציע איז אבגעשוואכט געוואָרען דער פעראיין, האבען די קאמיסיאנערען ערקלערט א לאקאט מיט'ן צוועק ארבצוריסען די מקחים פאר די ארבייט. דער קאמפף איז געווען א פערביסענער פון בייד צדדים. די קאמיסיאנערען זיינען געווען זיכער, אז זיי וועלען אבהאלטען א נצחון, נור זייער חשבון איז געווען ניט אין גאנצען ריכטיג. די אויסגעשלאסענע ארבייטערינס איז געקומען צו הילף דער „בונד". זיינע ארגאניזאציעס האבען ארגאניזירט א פעסטען ווידערשטאנד געגען לאקאט; אויף דעם רוף פון זיין אויסלענדישען קאמיטעט האט זיך אבגערופען דער אינטערנאציאנאלער פראלעטאריאט מיט זיין שטיצע, און די קאמיסיאנערען זיינען געצוואונגען געווען זיך אונטערצוגעבען. אמת, דער זיעג פון די זאקענמאכערינס איז ניט געווען קיין פולער, נור נעהמענדיג אין אכט די בעזונדערע בעדינגונגען פון פאך, האט ער געהאט א גרויסע בעדייטונג אין אלע הינזיכטען.

גלייך נאכדעם האט זיך אנגעהויבען דער לאקאט פון די גארבער אין ווילנער גובערניע. דער גארבער־פעראיין איז איינער פון די עלטסטע און שטארקסטע ארבייטער־פעראיינען אין רוס־לאנד. אין דעם גאנצען גארבער־ראיאן איז געווען איינגעפיהרט אן 8־שעה'דיגער ארבייטס־טאג. די ארבייט האט זיך פערהעלטנismעסיג זעהר גוט בעצאהלט. פריהער דער אונלעגאלער און נאך דעם לעגאלער פעראיין האט געצעהלט טוויזענדער מיטגלידער און אנגעפיהרט א קאלא־סאלע רעוואלוציאנערע ארבייט. נור די אלגע־מיינע פאליטישע בעדינגונגען האבען זיך שטארק אבגערופען אויף זיין טהעטיגקייט. דאס האבען אויסגענוצט די לעדער־פאבריקאנטען און ער־קלערט די ארבייטער א לאקאוט מיט דעם צוועק צו פערניכטען דעם 8־שעה'דיגען ארבייטס־טאג און איינפיהרען שטיק־ארבייט. דער לאקאוט האט זיך אנגעהויבען אין סמארגאן. דער מא־מענט איז געווען פאר די ארבייטער זעהר א קריטישער. דאס איז גראד פאַרגעקומען אין רעכטען מיטען ווינטער 1908 יאהר. דערצו האט נאך די רעגיערונג מיט אייניגע טעג פאר'ן לאק־אוט פערמאכט דעם פעראיין.

נאך סמארגאן האט זיך אנגעהויבען א לאק־אוט אין ווילנא. דער מאמענט איז אויך ניט געווען קיין גינסטיגער פאר די ארבייטער. ער איז אויסגעפאלען אקוראט אין דער צייט פון אידישען און קריסטליכען פסח. אויך דא האט די רעגיערונג פערמאכט דעם פעראיין און ארעסטירט די מיטגלידער פון ביורא און די פערזאנען, וועלכע האבען געהאט א שייכות צום לאקאוט. די פאבריקאנטען האבען זיך ניט אב־געשטעלט פאר קיין זאך. זיי האבען זיך געווענ־דעט צום „פעראיין פון רוסישען פאלק" נאך סטרייק־ברעכער און מיט אלע מעגליכקייטען געזוהכן צוזובערעכען די אחדות פון די ארבייטער. דער אינטערנאציאנאלער פראלעטאריאט נאך דער אויפפארדערונג פון „בונד" האט זיך ווייטער אבגערופען מיט זיין שטיצע, נור די שרעקליכע רעפרעסיעס פון דער רעגיערונג פון איין זייט און די פראוואקאציע פון די פאבריקאנטען פון דער אנדער זייט האבען געבראכט צו דעם, אז די ארבייטער האבען זיך געמוזט אונטערגעבען און זיך געשטעלט ארבייטען א 10־שעה'דיגען ארבייטס־טאג.

ניט לאנג האט זיך געענדיגט דער לאקאוט פון די בערשטער. דער בערשטער־פעראיין האט די זעלבע בעדייטונג, וואס דער גארבער־פעראיין. אויך אין דער בערשטער־פראדוקציאן עקזיסטיריט שוין 4 יאהר אן 8־שעה'דיגער ארבייטס־טאג. נור דער פעראיין איז אין דער לעצטער צייט כמעט אין גאנצען צופאלען. די בעוואוסטזיניגע ארבייטער, די פיהרער פון פעראיין זיינען ארעס־טירט, פיעל פון זיי פערשיקט אין סיביר און פער'משפט אויף קאטארגע פאר געהערען צום „בונד". פאר דעם האבען זיך אנגעכאפט די

ווילקאווישקער פאבריקאנטען און ערקלערט די ארבייטער א לאקאוט.

פון ווילקאווישק האט זיך דער לאקאוט פערשפרייט אויף פאלגענדע שטעדט און שטעדטלעך: וויטעבסק, נעווֿעל, קרעסלאווקי, אר־שא, ווערשבאלאווא, ניישטאדט, ווימטע־נעץ, קאלווארייע, פאנעווועזש און שקלאוו. די הויפט־פארדערונג פון די פאבריקאנטען איז גע־ווען צו פערניכטען דעם 8־שעה'דיגען ארבייטס־טאג. אבער די 4 חדשים פון הונגער און דחקות האבען ניט געקענט צוברעכען די פעסטקייט פון די ארבייטער.

אויף צו ארגאניזירען דעם ווידערשטאנד נעגען די פאבריקאנטען האבען די בערשטער צו־נויפנערופען א קאנפערענץ, אין וועלכער עם האבען אנטהיל גענומען צוויי פארשטעהער פון צענטראלען קאמיטעט פון „בונד". אויף דער קאנפערענץ איז אויסגעוועלט געווען א צענ־טראלע אייניקטונג, א לאקאוט קאמיסיע אויף אנצופיהרען דעם קאמפף נעגען לאקאוט אין גאנצען בערשטער־ראיאן. עם איז אנגענומען געווארען א גאנצע רייהע מיטלען, וועלכע האבען געדארפט פערגרינגערען דיזען קאמפף און זהען, אז זיין אויסגאנג זאל זיין גינסטיג פאר די ארבייטער.

די שטימונג פון די אויסגעשלאסענע איז נעווען א מונטערע, די קאמפפס־ווילינקייט אזוי גרויס, אז טאטעם פון קינדער האבען ערקלערט: ביז וואנען מיר וועלען האבען טרוקען ברויט, וועלען מיר זיך ניט אונטערגעבען! און זייער בעשלוס האבען זיי דורכגעפיהרט אין לעבען מיט א בעוונדער העלדענמוטה. די פאבריקאנטען האבען זיך ארגאניזירט אין א סינדיקאט און נעלאזען אין גאנג די זעלבע מיטלען, וואס די לעדער־פאבריקאנטען, נור דאס אלעס האט ניט גענאלפען. זיי זיינען נעווען מאכטלאז נעגען דער טראדיציאנעלער סאלידאריטעט פון די בער־שטער, וועמען עס איז ווייטער נעקומען צו הילף דער אינטערנאציאנאלער פראלעטאריאט מיט זיין גיכער און בעדיטענדער שטיצע. דער סינ־דיקאט פון די פאבריקאנטען איז זיך צופאלען, און די בערשטער זיינען ארוים פולע זיעגער פון דיזען קאמפף. אין דעם גאנצען בערשטער־ראיאן האט מען זיך וויעדער געשטעלט ארבי־טען אויף די אלטע בעדינגונגען: 8־שעה'דיגער ארבייטס־טאג.

ערשט לעבען מיר אימער א לאקאוט אויף די טלית־פאבריקען פון יק"א אין דובראונע, מאהילעווער גובערניע. דיזער לאקאוט איז זעהר כאראקטעריסטיש, ווייל דא האבען מיר צו טהון ניט מיט א פריוואטער אונטערנעהמונג, נור מיט א וואוילטהעטיגער געזעלשאפט, וועלכע שטעלט זיך דאס ציעל צו ענטוויקלען צווישען די אידען פערשידענע מלאכות. ידיעות וועגען דיזען לאקאוט זיינען דערווייל פאראן זעהר וויג, נור ווי די צייטונגען טהיילען מיט, האט ער אנגענומען זעהר א שארפען כאראקטער, און די פארשטעהער פון דער רייכער מוהמע יק"א הא־בען זיך ניט וואס צו שעמען מיט זייער ווילדקייט און אכזריות פאר זיינרע בלוטדורשטי־גע בונדעס־חברים — די פארשטעהער פון פרי־וואטען קאפיטאל.

אויסשעפען אלע מאטעריאלען וועגען די לאקאוטען אין א קורצען איבערזיכט איז אונ־מעגליך. איבער דעם וואלט מען געקענט אנ־שרייבען א גאנצעם לעהרבוכעם וועלק. נור איינם קען מען זאגען אויף דעם גרונד פון די געבראכט פאקטען: מיט דעם קאמפף געגען די לאקאוטס הויבט זיך אן אין דער געשיכטע פון דער אידישער ארבייטער־בעוועגונג אין רוסלאנד א נייע עפאכע. דיזער קאמפף וווייזט, אז דער פראצעס פון אויפלעבונג צוויישען די ארבייטער פערגרעסערט זיך וואס פון טאג און נעהמט אן אן אויסגעשפראכענעם כאראקטער. דער אידי־שער פראלעטאריאט האט אבגעטרייסלט פון זיך די אפאטיע, זיך וויעדער געגומען פאר די געוועהר און טרעט ארוים מיט נייע פרישע כחות אויפן קאמפפס־פלאץ, און די פאהן, אונטער וועלכער זי טרעט ארוים, איז די אלטע — דאס איז די פאהן פון „בונד".

פאר די לעצטע עטליכע יאהר האט מען שוין ניט איין מאל מספיד געווען דעם „בונד". ניט איין „אל מלא רחמים" אבגעזאגט אויף איהם. די פיינד האבען טריאומפירט: ניטא דער בונד, אוים בונד! און אפילו פיעלע פרייגד האבען אנגעהויבען צוויפלען אין זיין עקזיסטענץ, אין זיין לעבענס־פעהיגקייט. נור די לאקאוטס הא־בען דייטליך בעוויזען, אז די אלע הספדים זיינען געווען אויף א לויה אהן א נפטר. אין דער צייט וועו די פערשידענע משיחים רופען צו פעראיני־גונג אלע אידישע כוחות, אלע אידישע פארטיי־ען, וויל די „ארמעע" האט זיך ארויסגעלייטשט

פון אונטער זייערע הענד, טהוט זיך דער „בונד" אהן רעש און געפילדער זיין שטענדיגע סאציאל־דעמאקראטישע ארבייט. ער איז דער אייניצי־גער, וועלכער שטעהט די גאנצע צייט אויפ'ן וואך פון די ארבייטער־אינטערעסען, געפינט זיך דאָרט, וואו דער פראָלעטאריאט קעמפפט פאר זיינע אלטעגליכע בעדירפניסע, און אויך וועמעס שטימע צו שטיצען די קעמפפענדע חברים רופען זיך אב טויזענדער הערצער אין רוסלאנד און אויסלאנד.

א. ל. באראן

ער איז אַן ארבייטער

ער איז אן ארבייטער,
זיין לעבען וויים איך גוט;
ניט פרעג, מיין פריינד, ניט פרעג!
וועז ס'פעהלט דער מוטה
דעם מיעדען קאָפּ צום הימעלרוים
פערריסען אויך א וויל,
וואו שטערען גריסען מילד
אויך טויזענד גאָטעם מייל.
וועז ס'פעהלט דעם גלויבען טיעף
אין האַרצענם פוסטע וועלט,
וועז ס'וועהט מיט סם דער טהוי,
דער זונען־שטראָהל — מיט קעלט.
ער האָט קיין זיסע ליעד
אין לעבען ניט געהערט,
ער איז אן ארבייטער:
וואָס קען איהם זיין בעשערט?
חוץ גרויזאם מיעדע נעכט
און שווער געפלאָגטע טעג?...
זיין לעבען וויים איך גוט —
ניט פרעג, מיין פריינד, ניט פרעג!...

פּראַכט-אויסגאבע פון יעקב גאָרדין'ס דראמא

א קורצע צייט אוידער יעקב גאָרדין איז געשטאָרבען האָט ער געגעבען זיין צושטימונג צו א פּראַכט־אויסגאַבע פון זיינע דראַמאַטישע ווערק.

דערצו האָבען זיך דאָן געמאַכט די אונטערשריבענע, א גרופּע פון מענשען, מיסטענס זיינע פּערזענליכע פריינדע, און דאָן איז נאָך געווען עטוואָס האָפענונג, אז אויב דאָס זאָל געטאָן ווערען שנעל ווען ער נאָך דערלעבען צו זעהן זיינע שריפטען אזוי שעהן געזעצט און געדרוקט און געבונדען, אז זיי זאָלען זיין נאָכ'ן אויסזעהן ווי נאָכ'ן אינהאַלט נאָך, א ציערונג פּאַר יעדעם אידישע הויז.

קוים איז אָבער דער פּראַספּעקטוס ערשיענען אין דער פּרעסע האָט גאָרדין'ס לאָגע פון שטונדע צו שטונדע אָנ־גענפאַנגען ערגער צו ווערען, און ער איז פון אונז אַוועק אויף אייביג פיעל שנעלער ווי אימיצער האָט ערוואַרטעט. דעם 11טען יוני איז ער שוין געווען טויט.

אין דעם גרויסען טומעל, וואָס דיזער שרעקליכער פער־לוסט האָט אָנגעמאַכט, האָט געמוזט אוף א קורצע צייט אָבגעלעגט ווערען אונזער אונטערנעהמונג. עם זיינען געווען וויכטיגערע זאכען צו טאָן, מיט וועלכע גאָרדין'ס נאָהענטע פריינדע זיינען געווען בעשעפטיגט.

איצט איז אַלעס אויף אַזוי ווייט געאָרדנעט, אז מיר קענען זיך פון דאָס ניי און מיט מעהר ענערגיע ווי פריהער נעהמען צו דער אַרבייט און מיר האָפען צו האָבען די אונטער־שטיצונג פון יעדען פערעהרער פון גאָרדין כדי צו מאַכען די פּראַכט־אויסגאַבע פּאַר אַזא ערפאָלג, אז זי זאָל זיין א נחת־רוח פּאַר גאָרדינס פאַמיליע און א שטאָלץ פּאַר אונז אַלעמען.

אונזער פּלאַן איז צו מאַכען דיזע פּראַכט־אויסגאַבע פּאַר וואָס מען רופט א „סובסקריפּשען־עדישען". מיר וועלען ניט לאָזען דרוקען מעהר עקזעמפּלאַרען, ווי פיעל מיר וועלען האָבען סובסקרייבערס און יעדער עקזעמפּלאַר וועט טראָגען אויף זיך א נומער לויט נאָך דער צייט וואן די סובסקריפּשען וועט אַרײַנקומען.

דער פּרייז פּאַר די בוידע פּראַכט־בענדער וועט זיין דריי דאָלאַר און מיר זיינען איבערצייגט, אז דאָס וועט זיין די פיינסטע אויסגאַבע פון א אידישען ווערק אין אַמעריקא.

דער אינהאַלט וועט זיין

פון דעם ערשטען באַנד:	פון דעם צווייטען באַנד:
גאָט, מענש און טייוועל	מירעלע אפרת
אלישע בן אבויה	קרייצער סאָנאַטע
דער מטורף	די אמת'ע קראַפט
סאַפּא	די וואהרהייט
דעמענטיא אמעריקאַנא	אָהן א היים

ביידע רייך אילוסטרירט מיט צוויי פּראָכטבילדער פון דעם פּערפּאָסער.

מיר ערוואַרטען, אַז גאָרדינס פרייַנדע און פּערעהרער וועלען זיך אַברופען ג ל י ך, כדי מיר זאָלען וויסען וויפּיל עקזעמפּלאָרען צו דרוקען.

מיר ערוואַרטען אַז די אידישע פּרעסע וועט אונז אונטער־שטיצען אין דיזער אונטערנעהמונג.

מיר ערוואַרטען אויך, אַז אַלע פּראָגרעסיוועּ פּעראיינען וועלען העלפּען קריעגען סובסקרייבערס כדי די צוויי בענדער זאָלען וואָס גיכער קענען ערשיינען.

אונזער טרעזשורער איז דר. יוליוס האַלפּערן 51 איסט 91טע סטריט, ניו יאָרק סיטי — וועלכער וועט קוויטירען אַלע סובסקריפּשענס, אַבער דיזע סובסקריפּשענס וועלען אויך אַננעהמען די אונטען אויסגערעכענטע צייטונגען און זשורנאַלען.

כדי צו געבען יעדען איינציגען אַ מעגליכקייט זיך צו סובסקרייבען האָבען מיר בעשלאָסען צו פּערטהיילען די איינ־צאָהלונג פון די דריי דאָלאָר פּאַר בייַדע בענדער אויף דעם פּאָלגענדען אופן:

יעדער איינציגער קען וועלען אַ סובסקרייבער איינ־צאָהלענדיג אַ דעפּאָזיט פון א י י ן ד אָ ל א ר ($1.00) און קען די אנדערע צוויי דאָלאָר דערצאָהלען וען די ביכער וועלען זיין פּערטיג צום אָבליעפּערן. עס איז זעלבסטפּער־שטענדליך אַז דער וואָס וועט איינצאָהלען דאָס גאַנצע געלד וועט ערלייכטערן די אַרבייט פון דער קאָמיטע.

סובסקריפּשענס נעהמען אָן

1. וואַרהייט, 153 איסט בראָדוויי
2. פּאָוועּרטס, 175 איסט בראָדוויי
3. צוקונפט, 141 דיוויזשאָן סטריט
4. דאָס נייע לעבען, 230 איסט בראָדוויי
5. פּרויע אַרבייטער שטימע, 30 קאָנאל סטריט
6. אַרבייטער, 37 קאָנאל סטריט

דר. אַננא אינגערמאַן	וועראַ זאָלאָטאַראָוו
דר. ס. אינגערמאַן	ל. ע. מיללער
ע. מ. באָנאָף	לעאָן מאָיסעיעוו
יאָזעף באָראָנדעס	מאָקס נ. מייזעל
דר. באָרסקי	מאָרק פּאָנאַראָף
דר. יוליוס האַלפּערן	דאָרא האָכשטיין־פּאָנאַראָף
דר. א. הימאָוויטש	איזראָעל פּאָלי
נ. הימאָוויטש	הערמאַן פּאָלי
מאָרים ווינטשעווסקי	דר. פּאול קאָפּלאַן
דר. ה. זאָלאָטאַראָוו	סאָלאָמאָן שוואַרץ

ווי מען האָט אידען געברענט אינ׳ם מיטעלאָלטער

(ארויסגענומען פון׳ם פראָניער קאַלענדאַר 1910, פערלאַג ניו־יאָרקער פאָלקסציטונג)

No. 9. SEPTEMBER, 1909. Vol. XIV.

מ. ווינטשעווסקי

דער פילאדעלפיער צוזאמענפאהר

(פון דעם אידישען אגיטאציאנס־ביורא).

1.

ענטוועדער — אדער.

דער פילאדעלפיער צוזאמענפאהר פון דעם אידישען אגיטאציאנס־ביורא קען ענטוועדער אין גאנצען „פערלויפען אין זאמד", אדער ווערען, וועניגסטענס פאר די סאציאליסטישע בעוועגונג אין אמעריקא, היסטארישׂ. א מיטעלמעסיגע בעדייטונג קען ער ניט האבען; מיט א פאר אונווויכטיגע בעשלוסען, וואס זייער אויספיהרונג זאל, ווי דאס איז אימער ביי אונז דער פאל, זיין צווייפעלהאפט גלייך פון אנהויב, קען זיך די דאזיגע קאנווענשאן ניט עכדיגען.

און אט פאר וואס:

יעדער איינציגער פיהלט אז די אידישע ארבייטער־בעוועגונג איז ערטערווייז קראנק, ערטערווייז זאגאר גוסס, אבער אין ערגעז ניט געזונד. די פראפאגאנדא פון סאציאליזמום ווערט אנגעפיהרט אהן א טאלק און אהן א פלאן, וואו זי ווערט איבערהויפט אנגעפיהרט. די פרעסע, וועלכע האט זיך געדארפט מיט איהר בעשעפטיגען, איז אין אזא צושטאנד, אז פון איהר קען קיין „ליכט און קיין לייטונג" ניט ערוואר־טעט ווערען: דאס זאגענדיג מאכען מיר ניט קיין אויסנאהם פאר די „צוקונפט". די יוניאנס זיינען שוואך און ארעם און פון די אמאליגע קאאפעראטיוון אונטערנעהמונגען, וועלכע האבען געהאט א בעדייטונג, וועניגסטענס אלס א בעוויז פון ארבייטער־סאלידאריטעט און ארבייטער־בעשטרעבונג אויף דעם וועג צום ציעל, וועו ניט קיין שום אנדער בעדייטונג, — דיזע קאאפעראציאנען זיינען שוין לאנג פערשוואונדען און פון זיי איז אפילו קיין זכר ניטא. די אידישע פאראטיי־דיסטריקטען, וועלכע עקזיסטירען דא און דארטען, זיינען אזעלכע, וואס האלטען ערשטענס אין איין אויפגעהן און אונטערגעהן, און זיינען חוץ דעם „אידישע" דיסטריקטען ניט דערפאר וויל זיי האבען א ספעציעל־אידישע טהעטיג־קייט אלס פראפאגאנדיסטען צווישען אידען, זאנדערן נור דערפאר, וויל זיי געפינען זיך לויט זייער „געאגראפישער לאגע" מחוץ למחנה פון דער איבריגער בעפעלקערונג פונ'ם לאנד. די פרעסע, צום ביישפיעל, די אידישע פרעסע, וועלכע זיי דארפען אין פלוג פאר זייער פראפאגאנדא ארבייט, איז א זאך וואס זיי אינטערעסירט ניט מעהר, אמאל זאגאר פיעל, פיעל וועניגער, ווי די ענגלישע פרעסע. זייער עסק איז מעהר צו מאכען וואוטערס פאר'ן סאציאליסטי־

שען טיקעט ווי סאציאליסטען און פערבריטער פונ׳ם סאציאליזמום.

אונטער אזעלכע אומשטענדען, און נעהמענדיג אין אנבעטראכט דעם טרויעריגען פאקט, אז דאס איז איצט שוין אן אלטע קרענק, מוז דער פילאדעלפיער צוזאמענפאהר ענטוועדער דיענען צו דעם צוועק, אז נאך א נעוויע איבערזיכט און א געגענזייטיגען מיינונגס־אויסטויש, זאל ווערען קלאר, אז מען דארף מיט נייע מעטאדען און א פרישען מוטה אנהייבען א נייע טהעטיגקייט; אדער מוז דער דאזיגער צוזאמענפאהר אפען און ווי עס פאסט פאר ערוואקסענע מענשען זיך ערקלערען באנקראט; מוז זאגען, אז א סיסטעמאטישע, ציעלבעווואוסטע פראפאגאנדא פונ׳ם סאציאליזמום צווישען אידען, פון יוניאנס און קאנסומפעראיינען, ווי מיר האבען זיי אמאל געהאט, איז אן אונמעגליכקייט און דאן פראקלאמירען, זיך ניט קווויינקלענדיג, דעם אלטען זאץ:

„איש לאוהליו — ישראל!"

אלזא, ענטוועדער — אדער. מיט די אלטע טויטגעבארענע רעזולוציעס קען מען ווייטער ניט געהן. אויף דעם אלטען וועג קען מען ווייטער ניט געהן. אלס אידישע ארגאניזאציאנען, וואס רעכענען זיך ניט מיט קיין שום אידישע טראדיציאן, פסיכאלאגיע און נאציאנאלע אייגענטהימליכקייטען, קען מען ווייטער ניט געהן!

ענטוועדער אן ארגאניזירטע פערארבעציע פון אלע אידישע, סאציאליסטישע, נאך ניט אין גאנצען אבגעשטארבענע פעראיינען, אלס א מין ווייטער־ענטוויקלונג פון דעם עקזיסטירענדען אגיטאציאנס־ביורא, אדער א־ניט א פאלשטענדיגע ליקווידאציע.

ענטוועדער זיך אויפכאפען פונ׳ם לאנגען לעטארגישען שלאף, זיך אויסרייבען די אויגען און מיט א פרישען „מודה אני", פול מיט אמת׳ן גלויבען אין זיך און אין די צוקונפט, זיך נעהמען צו דער ארבייט; אדער א־ניט, זיך אויסטהון פון יעדער טהעטיגקייט, אבפלאפלען מיט מידע לעפצען, וואס בעווועגען זיך קאם־קאם, א שלעפעריגען קריאת־שמע און זיך לענגען שלאפען אויף אן אמת.

א מיטלקורז איז דא ניטא.

איז די פראגע: וואס קען מען טאן? דא־רויף וועלען מיר פרובירען ענטפערן.

2.

א האסטיגער ריקבליק.

אבער לאמיר פריהער א האסטיגען בליק טאן אין די פערגאנגענהייט.

זינט די סאציאליסטען אין אמעריקא זיינען ארגאניזירט אלס א פאליטישע פארטיי האבען די אידישע פראפאגאנדיסטען פונ׳ם סאציאליזמום זייער ארבייט געטאן הויפטזעכליך אלס א טהייל פון דער פארטיי.

זיי האבען, פערשטעהט זיך, זעהר גיך ארויסגעפונען, אז ניט אכטענדיג אויף זייער אינטערנאציאנאלען — זאגאר קאסמאפאליטישען, אויב מען ווייל — כאראקטער אלס סאציאליסטען, מוזען זייערע מעטהאדען זיך צופאסען צו דער לאגע, די טראדיציאנען און דער פסיכאלאגיע פונ׳ם אידישען ארבייטער. זיי האבען דערפאר, פריהער פאר אלץ, פאר זיך געשאפען א אידישע פרעסע, אויסהאלטענדיג, למשל, אין ניו יארק, א טעגליכען, וועכענטליכען און מאנאטליכען ארגאן אין זייער שפראך א לאנגע צייט איידער עס איז אזא זאך מעגליך געווארען ביי די ענגליש־שפרעכענדע געמאסען.

אין דעם מאי־נומער פון דער „צוקונפט" האט גענ. צביון חוזק געמאכט פון די היגע „אידיש־שפרעכענדע סאציאליסטען", — אלס נעגעטזאץ צו איינפאך אידישע סאציאליסטען, נאציאנאלע וועז אויך ניט נאציאנאליסטישע. מיר וועלען זיך אויך דעם דא ניט אבשטעלען, ווייל דאס געהערט ניט צו אונזער ענין, הגם אן ענטפער בעט זיך סאי דארויף, סאי אויך דעם היגען „פריידענקער", וועלכען דערזעלבער גענאסע האט ביי אונז ענטדעקט אין א צייט וועז אנדערס־וואו איז דאס שוין א פאר׳ן מבול׳דיגע בעשעפענים.

דא וועט נענוג זיין צו זאגען, אז אידיש־שפרעכענדע, ווי דייטש־שפרעכענדע ארגאניזאציאנען זיינען געווען דאס איניציג מעגליכע אין א לאנד ווי די פעראייניגטע שטאטען, קוים ווערט צוגעגעבען, אז די אידען און די דייטשען דארפען גענהערען צו דער פארטיי און אז די פארטיי זאל טאן די נאנצע ארבייט פון אויפקלערען, אגיטירען און ארגאניזירען. דער גרונד דערפון איז זעהר אן איינפאכער.

אין אנהייב זיינען אלע אידען אידיש־שפרעכענדע סאציאליסטען. סאי די פיהרער,

סאי די נעפיהרטע רעדען און שרייבען אידיש, דאָם הייסט, די ערסטע קענען נאָך ניט צוקומען צו די ענגלישׂ־שפּרעכענדע מאסען און די לעצטע, ד אידישע מאסען אליין, פערשטעהען נאָך ניט די אמעריקאנישע שרייבער און רעדנער. מיט דער צייט אבער ווערט דאָם אנדערס. די פיהרענדע געגאסען אמעריקאניזירען זיך אלע, אבער מאנכע פון זיי, צי דורך אמביציע, צי דורך א נאטירלעכע צופאסונג, געהען צום טהיי׳ל אדער אין גאנצען אוועק פון דער אידישער מאסע. אין דיזער מאסע אליין געהט אויך פאר דערזעלבער פּראָצעס; פיעלע פון די ארבייטער אמעריקאניזירען זיך און מאנכע פון זיי, אמאל צוליעב גאוה, מאנכע וויי׳ל זיי ווערען פערוואָרפען אין ניט־אידישע ווינקעלעך, און מאנכע וויי׳ל זיי פאסען זיך דאָרטען בעסער צו, געהען אויך אוועק פון דער אידישער מאסע. אי די, אי יענע, פער־בלייבענדיג, ווילענדיג אדער ניט ווילענדיג אי־דען, הערען אויף צו זיין אידיש־שפּרעכענדע סאציאליסטען.

אבער סאי די „פיהרער", סאי דאָם פאלק בלייבען צו א גרויסען טהיי׳ל מיט דער אידישער מאסע, הגם זיי זיינען שוין אמעריקאניזירט. נאָך מעהר, סאי די רעדנער און די שרייבער צוויישען די „פיהרער", סאי די ארגאניזאטארען און גלאט טוערס פון די „רענק ענד פאי׳ל" זיינען מיי־סטענס די עלטערע, אלזא אמעריקאניזירטע, אמאל יונגע אבער היער אויפגעהאדוועטע געגא־סען, אלע מענשען וואָס זיינען ניט „גרין", וואָס נויטיגען זיך אליין קנאפּ־וואָס אין א אידישע פּרעסע, אין אידישע ארגאניזאציאנען און דיזע אינטערעסירען זיי נור אויף אזוי ווייט ווי זיי בעדארפען זיי, די פּרעסע און די ארגאניזאציא־נען, פאר די גרינע נעבעך!

דאָם קען ניט פיהרען צו קיין גוטע רעזול־טאטען. ערסטענס רעדען און שרייבען מענשען אידיש וואָס לעזען כמעט שוין קיין אידיש ניט מעהר און זיינען נור אידיש־שפּרעכענדע, וויי׳ל די ביטערע נויט אדער אונזער פערקעהרטע פיה־רונג ברענגט זיי דערצו. צווייטענס זיינען די אידישע פּארטיי־ארגאניזאציאנען אזעלכע, וואָס האלטען אין אייגן בייטען זייער פּנים, מחמת זייער מעמבערשיפּ, ווי וואָסער אין א לייקע, קומט אריין מיט א רעש און א בריטקייט פון אויבען און געהט לאנגזאם און שטיל׳ אנדרוים פון אונטען, — וואו דער רעהר איז שמאל. און דאָ רעדט מען שוין גאָר ניט דערפון, וואָס דער וואָנ־דערן פון׳ם אידישען פאלק מאכט איבערהויפּט אונפערמיידלי׳ך דאָם וואָס דער גרינער עלעמענט שטופּט אימער ארויס דעם אמעריקאניזירטען און פערנעהמט זיין פלאץ, אויף דעם אופן נאָך אנאנד ענדערנדיג די געשטאלט פון דעם אָרט, און פון דער ארגאניזאציאן.

אלעם צוזאמענגענומען, גיט דאָם אלזא דעם רעזולטאט וועלכען מיר זעהען היינט אין יעדען אידישען דיסטריקט אין ניו יאָרק. מענשען רעדען און שרייבען פאר די מאסע וואָס לעזען ניט און — אין דערהיים ביי זיך — רעדען ניט קיין אידיש; מענשען, וועלכע האָבען שוין לאנג פערלאָרען יעדע שייכות מיט דעם אידישען פאלק און וועלען פון דיזען פאלק קאָם־קאָם פער־שטאנען. די גרענדע פיהרען אזעלכע ארגאניזא־טאָרס און טהוערס, מענשען וואָס לעזען זעלטען־וועז א ערנסטער ארטיקעל׳ אין דער אידישער פּרעסע. צוויישען די „רענק־ענד־פאי׳ל", בעשטע־הענדיג פון אלערליי גאלע און גרינע עלעמענטען, איז א שטענדיגער דור־הפלגה און דאָם פיהרט דערצו, אז אזוי ווי זיי פערשטעהען ניט איינער דעם אנדערן, האָבען זיי ענטוועדער מחלוקות, אדער די ארגאניזאציאן צוברעקעלט זיך צוליעב דעם וואָס עס פאלען מיסטענס אב די „גרינע" — דוקא די, וועלכע וואלטען געדארפט געבען מאטעריאל׳ פאר א נייעם פרישען און בליהענדען לעבען.

דאָם איז די לאגע. דאָם קען אנדערס ניט זיין און וועט קיינמאל׳ אנדערס ניט ווערען כל זמן די אידישע סאציאליסטען, צי זיי זיינען נאָך אידיש־שפּרעכענדע און אידיש־לעזענדע צי ניט זיינען ארגאניזירט אלס טהיי׳ל פון א פּארטיי וואָס איז אין איהר פּאליטיק נאָך אמעריקאניש און אין איהר פּראָפּאגאנדא כמעט אמעריקאניש.

און דאָם האָבענדיג אין אויג קען מען צו־געהען צו דער פערענטפערונג פון דער פראגע, וועלכע מיר האָבען פריהער אויפגעשטעלט, היינו: „וואָס קען מען טאן?"

3.

אן ענטפער וואָס ענטפערט ניט.

„וואָס טאן?" פשוט, וועט ענטפערן דער אידישער נאציאנאליסט — אפשר דורך זיין פּראָמינענטעסטען פּארשטעהער, דר. זשיטלאָוו־

סקי — מען דארף גרינדען א אידישע סאציאל־סטישע פארטיי.

אויב, וועט ער זאגען, איהר אליין זעהט איין, אז אייער אלטע מעטאדע איז באנקראט און האט ביז דאטא צו קיין שום פרוכטפאלען ערפאלג ניט געפיהרט, הייסט דאס, אז דער איד מוז בלייבען ווי געווען, אין דער פארטיי ווי אין דער וועלט אן „עם לברד ישכון"; אז ער מוז בילדען א פארטיי פאר זיך, וואס קען, וועט נויטיג, זיין פערבונדען, אפילירט, מיט דער פארטיי פונ׳ם לאנד, אבער מוז עקזיסטירען זעלבסטשטענדיג.

פאר די לעזער פון דער „צוקונפט" איז ניט נויטיג דא צוערסט אויספיהרען, אז די ערפאהרונג־לאזיגקייט פון אונזער ביזהעריגער פראקטיק איז נאך אלע מעשיות, ניט אזוי שרעקליך ווי מען קען מיינען, וועניגסטענס איז זי ניט אזוי שווערין ווי זי וועלט געמאלט פון מענער ווי דר. סירקין און אנדערע. אבער דער צושטאנד איז זיכער טרויעריג גענוג און דא, גלויבען מיר, וואלט וועניג־וואס געהאלפען א אידישע פארטיי.

וואלט, למשל, אין דעם ניינטען קאנגרעס־דיסטריקט אין ניו יארק, עקזיסטירט אנשטאט דער ס. פ. און דער ס. ל. פ. א ריין אידישע סאציאליסטישע פארטיי, וואלט דער פועל יוצא אין דעם פרט פון פראקטיק געווען דערזעלביגער.

דער קאנדידאט וואלט אלץ געווען א מאן ווי הילקוויט, אדער לאנדאן, אדער פענקין, דאס הייסט אלץ אזוינער וואס רעדט ניט און שרייבט ניט און לעזט ניט מעהר קיין אידיש ווי דער ערסטער; וואס רעדט יא אבער שרייבט ניט און לעזט ניט קיין אידיש ווי דער צווייטער; אדער וואס שטעהט טאקע נעהנטער צו אידען און אידיש, אבער איז אויך פאר דעם גרינעם א פרעמדער, אן אמעריקאנער, ווי דאס איז דער פאל מיט דעם דריטען.

צוויישען די גענאסען וואלט געווען דיזעלבי־גע זאך. דערזעלביגער דור־הפלגה־לשון־טומעל, דיזעלביגע מחלוקות, אדער צוקריכערייי צוליעב דעם וואס די פערשידענארטיגע עלעמענטען וואלטען ניט פערשטאנען איינער דעם אנדערן, ווייל אפילו אין א שטרענג אידיש־נאציאנאל־סטישע פארטיי וואלטען דאך געווען דיזעלביגע געלע און גרינע.

וואס פאר רעזולטאטען אזא אידיש־סאציא־ליסטישע זעלבסטשטענדיגע פארטיי זאל ניט האבען בנוגע צו דעם נאציאנאליסטישען אידעאל פון דיזע פריינדע אונזערע—דאס אינטערעסירט אונז דא ניט — זיכער איז לכל הדעות, אז די לאגע אין וועלכע די היגע פראפאגאנדא צווישען אידען געפינט זיך, וואלט בלייבען געווי דיזעלביגע ווי היינט, אויב זי וואלט ניט ערגער ווערען, ווייל אידישע נאציאנאליסטען זיינען דורכאוים ניט אין נשמה און אין געדאנק, זאנדערן אזוי צושפליטערט, אז דער איצטיגער טומעל וואלט פערגרעסערט ווערען דורך נאציאנאל־נאלע מיינונג־פערשידענהייטען, אלס צוגאב צו די וואס מיר האבען שוין היינט.

פרעגט מען אלזא: „וואס טאן?" דאן קען דער ענטפער פון די נאציאנאליסטען אונז ניט בעפריעדיגען.

ווען אבער ניט ווי עס איז ביז איצט געווען און ניט ווי דער נאציאנאליסט וואלט עס געוואלט האבען, דאן מוז די ענטשיידונג פון דעם פראבלעם זיין ערגעץ אנדערסוואו.

אונז דאכט זיך, אז מיר האבען א מעגליכקייט אנצוצייגען א וועג ווי אזוי צו דעם ריכטיגען ענטפער צוצוקומען.

4.

א שיידונג וואס פעראייניגט.

אזוי ווי מיר ווייסען אז די ביזאהעריגע פיהרונג טויג ניט; אז קיין אידישע פאליטישע פארטיי וואלט דעם עסק ניט בעסער מאכען און אז דער אידישער אגיטאציאנס ביורא מיט זיין איצטיגען פראגראם איז ניט געווען ביכולת צו ברענגען הילף, דארף מען פרובירען טאן אט וואס:

ארויסנעהמען פון די אלע דריי דאס, וואס איז אין יעדען גוט: בלייבען ביי דער פראפאגאנדא ווי ביז איצט, פערשטארקען דעם אידישען כאראקטער פון דיזער פראפאגאנדא לויט ווי דאס וואלטען פערלאנגט די נאציאנאליסטען און דאן אזוי ווייטער ענטוויקעלען דעם אגיטאציאנס־ביורא אז פון איהם זאל ארויסקומען די נייע ארגאניזאציאן וואס דארף געשאפען ווערען.

דאס צו עררייכען מוז מען דעם אגיטאציאנס־ביורא, אונטער דעם איצטיגען אדער אנאנדער נאמען, פערוואנדעלן אין א פערערשאציאן פון אידיש סאציאליסטישע פראפאגאנדא

(ניט פּאָליטישע פּארטיי־) פּעראיינען איבער'ן גאַנצען לאַנד.

אָלע געמאָסען, וועלכע זיינען היינט טהעטיג אין דער פּארטיי קענען און וועלען דאָרטען בלייבען און אזוי ווייט ווי זיי זיינען אָבגעשטאַנען פון דער מאַסע איז טאַקע גלייכער אז זיי זאָלען דאָרטען בלייבען. די אָבער, וואָס זיינען אין דער פּארטיי ניט דערפּאר ווייל עס איז ניטאָ קיין אַנדער אָרט פּאר זיי און זיינען אָפּט אין דער פּארטיי א פינפּטער ראָד צום וואָגען, מעהר שטערענדיג ווי העלפענדיג דעם גאַנג, — דיזע זאָלען צושטעהן צו די ניט־פּאָליטישע אָרגאַניזאַציאָנען פון דער פּעדעראַציע.

אויף דעם אופן וועלען זיך נאַטירליך פּאַראַנדערגעהן ניט די יונגע און די אַלטע, נור די גרינע און די אמעריקאַניזירטע געמאָסען. די ערסטע וועלען זיין אין דער פּעדעראַציע וואו עס ווערט אָנגעפּיהרט די סאָציאָליסטישע פּראָפּאַגאַנדא, און וואו עס ווערען ביסלעכווייז אויסגעבילדעט מיטגליעדער פּאר די אמעריקאַנישע פּארטיי. די אַנדערע, די וואָס זיינען שוין אמעריקאַניזירט, פילייכט שוין בירגער, וועלען זיין אין דער פּארטיי און דאָס אין יענער פּארטיי, מיט וועלכער זיי וועלען איבעראיינשטימען אין פּראָגען פון טאַקטיק.

די אָרגאַניזאַציאָנען וואָס וועלען זיין אָנגעשלאָסען אָן די פּעדעראַציאָן וועלען האָבען צו קאָנטראָלירען און אויסצוהאַלטען די פּרעסע, וועלען אָנגיטירען און אָרגאַניזירען צווישען די ניי־אַריבערגעקומענע, וועלען זיך בעשעפּטיגען — אַלס סאָציאַליסטען — מיט ריין־אידישע פּראָגען וואו עס וועט נויטיג זיין.

זיי וועלען אויבערלאָזען די פּאָליטיק פּאר די וואָס האָבען שוין א ידיעה פון די אייגענטהימליכקייטען פון דער מדינה, פון איהר געשיכטע, איהר כאַראַקטער, איהרע אינסטיטוציאָנען און וועלען טאָן זייער אַרבייט אַלס בלויז פּראָפּאַגאַנדיסטען און אויפקלערער.

דאָס איז, ווי אונז דאַכט זיך, דער וועג אויף וועלכען מיר קענען צוקומען צו דער לייזונג פון די אויפגעשטעלטע פּראָגע.

אין אייניצעלהייטען לויפט איצט ניט אַרויינצוגעהן. דאָס וועט געטאָן וועדען אין פּילאַדעלפּיא. דער וואָס שרייבט דיזען אַרטיקעל, האָט ניט די אמביציע צו געבען א תורה; ער ווייל נור אָנדייטען און אנרעגען, ווייזען דעם וועג. צום ציל וועט מען קומען דורך א פּערנינפּטיגע, רוהיגע בעראַטהונג.

אויב דער פּילאַדעלפּיער צוזאַמענפּאַהר וועט דאָס מעגליך מאַכען, וועט ער האָבען א געשיכטליכע בעדייטונג.

זיכער איז:

מעהר לאַטענען קענען מיר ניט. מעהר נאַרען זיך טאָרען מיר ניט.

מ. טערמאן

צו דער פראגע וועגען געזעלשאפט און אינדיווידואום

ינט די מענשען האבען אנגעהויבען פער־
טראכטען זיך איבער פערשיעדענע
עטהישע און סאציאלע פראגען, זינט
עם האט זיך געשטעלט די פראגע:
ווי דארף זיין די בעסטע געזעלשאפט־
ליכע איינאדנונג און ווי אזוי איז
מעגליך איהר צו פערווירקליכען — פון יענער
צייט האט זיך אנגעהויבען א קאמפף אויף לעבען
און טוידט צוויישען צוויי געגענזעצליכע פרינ־
ציפען: דער אינדיווידועלער פרינציפ
פון איין זייט און סאציאלער פרינציפ פון
דער אנדער זייט.

די אנהענגער פון אינדיווידועלען פרינציפ
טענה'ן, אז דער עיקר, דאם וויכטיגסטע ליעגט
אין אינדיווידואום, אין יעדען איינצעל־
נעם מענשען בעזונדער. יעדער איינצעלנער
מענש, יעדער „איך", איז א גאנצע פאלקאמע,
אין זיך איינגעשלאסענע וועלט פון אידעען, פער־
לאנגען און געפיהלען, און דעריבער איז זיין
עקזיסטענץ ניט א מיטעל פאר וועלכער ניט איז
אנדערער זאך, נור א ציעל פאר זיך. דער העכ־
סטער אידעאל — דאם איז די פרייהייט,
זעלבסטשטענדיגקייט און גליק פון יעדען אינדי־
ווידואום, און די געזעלשאפט, די אדער יענע
פארמע פון געמיינשאפטליכען לעבען, איז נור
א מיטעל צו פערווירקליכען דיזען אידעאל. זי
עקזיסטירט און האט א בעדייטונג נור אויף אזוי
פיעל, אויף וויפיעל זי מאכט מעגליך פאר די
אינדיווידען די פערווירקליכנונג פון זייער גליק.

די אנהענגער פון סאציאלען פרינציפ בע־
הויפטען פערקעהרט, אז דער עיקר, דאם וויכ־
טיגסטע ליעגט ניט אין אינדיווידואום, נור אין
דער גזעלשאפט. דער גאנצער מענשלי־
כער „איך", די אידעען פערלאנגען און געפיה־
לען פון יעדען אינדיווידואום, זיינען קיינמאל ניט
זיינע, נור זיי זיינען א פראדוקט פון דער גזעל־
שאפט; די גאנצע פערשיעדענארטיגקייט פון
טהעטיגקייטען, מיט וועלכע עם בעשעפטיגען זיך
די איינצעלנע מענשען, האט אויך אן אלגעמיינע
בעדייטונג ניט פאר זיי, נור פאר דער גזעל־
שאפט, און דעריבער — וואר איז די ווירקליכע
אינדיווידואליטעט, די ווירקליכע זעלבסטשטענ־
דיגע בעשעפענים, אויב ניט די גזעלשאפט?
דער העכסטער אידעאל — דאם איז די הויכע
קולטור פון דער גזעלשאפט, איהר פאלקאמע
הערשונג איבער דער נאטור, די העכסטע ענט־
וויקלונג פון וויסנשאפט און קונסט און איהר
טיעפע קולטורעלע ווירקונג אויף אנדערע גזעל־
שאפטען. און דער קורצער לעבען פון אינדיווי־
דואום מיט זיין שמאלער און אייגזייטיגער
טהעטיגקייט האט א בעדייטונג נור אויף אזוי
פיעל, אויף וויפיעל ער דיענט דער פערווירקלי־
כונג פון דיזען אידעאל.

דאם איז דער ערשטער פונקט, אויף וועל־
כען עם גההען זיך פונאנדער אט די צוויי גגענ־
זעצליכע אנשויאונגען. אבער ניט אויף דיזען
פונקט אליין גההען זיי זיך פונאנדער. זיי גההען
זיך פונאנדער ניט נור אין דער פראגע וועגען
צ י ע ל, ד. ה., וואר צוליעב וועמען עקזיסטירט,
נור אויך אין דער פראגע וועגען מ י ט ע ל, דאם
הייסט, אן וועמען וועגדט זיך די אדער יענע
איינאדנונג פון לעבען: צי וועגדט זיך דאם אן
די אינדיווידען, אדער אן דער גזעלשאפט.

די אנהענגער פון אינדיווידועלען פרינציפ
האלטען, אז אין דער פראגע ווי איינצואדנען
דעם לעבען וועגדט זיך אלץ אן דעם בעוואוסטזיין
און ווילען פון די איינצעלנע מענשען. דער
אייניציגער מיטעל אייניצופיהרען א בעסערע און
העכערע גזעלשאפטליכע איינאדנונג, דאם איז
— וועקען דעם בעוואוסטזיין פון די אינדיווידען,
איבערצייגען זיי אין דער נויטיגקייט פון דיזער
נייער אדנונג און בעגייסטערן זיי צום קאמפף
פאר איהר.

די אנהענגער פון סאציאלען פרינציפ בע־
הויפטען פערקעהרט, אז די אידעען און בע־
וואוסטזיין פון די איינצעלנע מענשען קענען ניט

האָבען קיין שום בעדייטונג אין דער פראגע ווי איינצוארדנען דעם לעבען. און ניט נור אייגצעלנע פערזאָנען, אפילו א גרויסע גרופע מענשען, א גאנצע פאָלקס־בעווועגונג קען האָבען א קנאפּע בעדייטונג, אויב די ציעלען און שטרעבונגען, מיט וועלכע זי טרעט ארוים, שטימען זיך ניט מיט דעם ענטוויקלונגס־גאנג פון גזעלשאפטלעכען ארגאניזם. די ווירקליכע טהעטיגע קראפט — דאָס איז קיין אנדער זאך ווי די גזעזעצען פון דער גזעלשאפטליכער ענטוויקלונג, און די איינצעלנע מענשען מיט אלע זייערע אידעען, מיט זייער בלומרשט פרייע טהעטיגקייט זיינען ניט מעהר ווי א שפיעלצייג אין די הענד פון דיזע גזעזעצען.

אט דאָס זיינען די הויפט־מיינונגען וואָס ווערען ארויסגעזאָגט בנוגע צו דער פראגע וועגען גזעלשאפט און אינדיווידואום. וועלכע פון דיזע מיינונגען איז גערעכט? וועלכע פון זיי איז נעהנטער צום אמת?

אויפ'ן ערשטען בליק קען אויסווייזען, אז דער אינדיווידועלער פרינציפּ בויט זיך אויף א פעסטערן באָדען איידער דער סאָציאלער. דער סאָציאלער פרינציפּ בעהויפטעט, אז די אמת'ע אינדיווידואליטעט, די אמת'ע עקזיסטירענדע זאך איז די גזעזעלשאפט און די איינצעלנע מענשען האָבען ניט קיין זעלבסטשטענדיגע בעדייטונג. אבער אין דער ווירקליכקייט קומט דאָך פאָר פונקט פערקעהרט; אין דער ווירקליכקייט זעהען מיר מיט די אויגען און קענען אָנטאפּפען מיט די הענד נור אינדיווידען און ניט קיין „גזעזעלשאפט".

וואָס איז אזוינס „גזעזעלשאפט"? דאָס איז דאָך ניט קיין זאך, וועלכע מען זאָל קענען אָנטאפּפען מיט די הענד. דאָס איז נור א וואָרט, וועלכעס בעדייטעט די פעראייניגונג אין צוזאמענהאנג צווישען די איינצעלנע מענשען. אבער „פעראייניגונג" אָהן די זאכען וואָס זיינען פעראייניגט, פונקט אזוי ווי „שהנקייט" אָהן די זאכען וואָס זיינען שההן, איז נור א פאָרשטעלונג פון אונזער געדאנק, אן אבסטראקטער בעגריף. ווי־זשע איז מענליך, אז דיזע פאָרשטעלונג פון געדאנק, דיזע אבסטראקציע, זאָל עקזיסטירען וויא א רעאלע זאך? קען מען דען רעדען וועגען א גרויסע גרעאנקען־פאָרשטעלונג, אז זי האָט א קראפט צו ווירקען אויף רעאלע עקזיסטירענדע זאכען?

דאכט זיך, אז דאָס איז זעהר ריכטיג. עס איז ניטא קיין „גזעזעלשאפט" אלס א רעאלע זאך און דעריבער איז ניטא וואָס צו רעדען וועגען איהר מאכט און ווירקונג אויף די איינצעלנע מענשען. קוקט מען זיך אבער צו נעהנטער, זעהט מען, אז די זאך איז ניט אזוי, און די גזעזעלשאפט איז אויף אזוי רעאל און האָט אזא זעלבסטשטענדיגע עקזיסטענץ פונקט אזוי ווי די איינצעלנע מענשען.

ספענסער ערקלערט דאָס מיט אזא ביישפיעל:

וועז פאר אייערע אויגען ליעגט א קופּע ציעגעל, דאן זעהט איהר קיין אנדער זאך ניט אויסער ציגעל. די קופּע איז אן אינפאכע סומע פון איינצעלנע ציגעל, וועלכע זיינען צייטווייליג צוזאמענגעקלייבען אינאיינעם אנשטאט צו זיין פונאנדערגעוואָרפען. נעהמט אבער אָט די זעלביגע ציגעל, לעגט זיי צונויף אין א בעשטימטע פאָרמע מיט א געווייסען סדר און קלעפּט זיי צונויף מיט א שטארקען צעמענט, אז זיי זאָלען א לאנגע צייט ניט פונאנדערפאלען, — דאן האָט איהר פאר אייערע אויגען ניט אן אינפאכע קופּע פון ציגעל, נור א נייע אינדיווידואליטעט, א הויז. די הויז אָהן די ציגעל, פון וועלכע זי איז אויפגעבויט, קען ניט עקזיסטירען, פאקטיש קען מען זיי ניט אבטהיילען איינע פון די אנדערע, און דאָך איז די הויז א רעאלע זאך, וועלכע עקזיסטירט אין דער ווירקליכקייט און ניט בלויז אין גדאנק. די הויז האָט איהרע בעזונדערע אייגענשאפטען אלס א הויז און ניט בלויז אלס א געווייסע סומע פון ציגעל.

די זעלביגע זאך איז אויך מיט דער גזעזעלשאפט און די איינצעלנע מענשען, פון וועלכע זי בעשטעהט. די גזעזעלשאפט אין בריטען זין פון וואָרט איז ניט א צייטווייליגע פעראייניגונג פון איינצעלנע מענשען. זי עקזיסטירט שוין פון טויזענדער יאהרען, און יעדער איינצעלנער מענש פון זיין ערשטען טאָג ביז דעם לעצטען איז פערבונדען מיט אלע אנדערע מענשען מיט טויזענדער קניפּלעך און פעדעם. אפילו אין דער צייט, וועז דער מענש איז, דאכט זיך, איינזאם, אלין, אבגעטהיילט פון די איבריגע מענשען, הערט ער אויך ניט אויף אין גדאנק צו זיין מיט זיי אין שטענדיגער פערבינדונג: ער בייגט נאָך זיי, ער האָפט וויעדער צו טרעפען זיך מיט

זיי, אדער ער פרעהט זיך, וואם ער וועט זיי מעהר ניט זעהן און דערגלייכען.

און די פערבינדונג צווישען מענשען איז ניט נור א שטייפע און לאנג־דויערנדע, נור זי שטעלט מיט זיך פאר אויך א בעשטימטע פארמע און א געוויסען סדר. די געזעלשאפט איז ניט בלויז א סומע פון איינצעלנע מענשען, נור דאם איז א גאנצער בנין, א קאמפליצירטער מעכאניזם פון טויזענדער פערשיעדענסטע טהיילען, וועלכע זיינען צוגעפאסט איינע צו די אנדערע און איינע אהן די אנדערע קען ניט עקזיסטירען.

קען מען זאגען, אז די געזעלשאפט אן־און־פאר־זיך האט ניט קיין ממשות, אז זי איז בלויז א פארשטעלונג פון געראנק און עקזיסטירט ניט אין דער ווירקליכקייט? אבער דאם איז ניט ריכטיג. די געזעלשאפט איז פונקט אזא רעאלע זאך, ווי עס איז למשל רעאל א הויז, וואם איז אויפגעבויט פון בעזונדערע ציגעל.

און וויבאלד אז די געזעלשאפט איז אויך א רעאלע זאך וואם עקזיסטירט אין דער ווירקליכקייט — הייסט דאם, אז די אנשויאונגען פון סאציאלען פרינציפ בויען זיך ניט אויף א שוואכערען באדען איידער די אנשויאונגען פון אינדיווידואליזם. און דעריבער מוז זיך שטעלען די פראגע: וועלכע פון דיזע ביידע אנשויאונגען איז ריכטיגער? וועלכע פון זיי קען מען אנגענעהמען?

פיעל האט מען שוין געשריבען וועגען דיזער פראגע און בעטראכט זי פון פערשיעדענע שטאנדפונקטען. דאך וועט זיין ניט איבריג איהר וויעדער אווועקצושטעלען, צוקוקען זיך צו דער טעהאריטישער בעגרינדונג פון אט די געגענזעצליכע אנשויאונגען און זעהען וואם פאר א שלום קען מען פון דעם ציהען.

.2

די בליהונגס־צייט פון אינדיווידואליזם אין זיין ריינסטער פארמע — דאם איז געווען די צווייטע העלפט פון 18טען יאהרהונדערט, די צייט, וועו עס האט זיך צוגעגרייט און שפעטער דורכגעפיהרט געוואלטען די גרויסע פראנצויזישע רעוואלוציע.

פאר וואם האט דער אינדיווידועלער פרינציפ פאנאנדערגעבליהט גראד אין יענער צייט, וועלכע געזעלשאפטליכע בעדינגונגען האבען איהם ארויסגערופען און צו די אינטערעסען פון וועלכען קלאס האט ער געדיענט — דאם איז כאהר אדער וועניגער בעוואוסט און איז בכלל ניט נוגע אונזער טהעמא. פאר אונז איז וויכטיג דער פאקט, וואם אין יענער צייט האט זיך נעשטעלט די פראגע: וואם איז אזויפן די געזעלשאפט און אין וועלכע בעציהונגען שטעהט זי צו די איינצעלנע מענשען — און דער ענטפער אויף דיזער פראגע איז דאמאלס געווען אין גייסט פונ'ם אינדיווידועלען פרינציפ.

די געזעלשאפט עקזיסטירט ניט נור אלס א פארשטעלונג פון אונזער געדאנק, נור אלס א ווירקליכע זאך. זי איז אזוי רעאל, ווי עס איז רעאל א הויז, וואם איז אויפגעבויט פון בעזונדערע ציגעל. וואם־זשע איז אזויפן די געזעלשאפט?

מיר וויסען וויי אזוי עס בילדעט זיך אויפ א הויז. דאם איז א ריין מעכאניש צוזאמענהעפטונג און צונויפקלעפונג פון איהרע בעזונדערע טהיילען. פריהער האבען עקזיסטירט די ציגעל אלס בעזונדערע אינדיווידואליטעטען גאנץ אבגעזונדערט איינע פון די אנדערע, און דערנאך האט מען זיי אין א געוויסען מאמענט פעראייניגט, מעכאניש צוזאמענגעקלעפט איינע מיט די אנדערע, און אזוי האט זיך אויסגעבילדעט דער הויז. זאל מען זיי וויעדער פאנאנדערטהיילען — דאן ווערט פערניכטעט די הויז און די ציגעל בלייבען ווי געווען.

ווי־זשע איז פארגעקומען מיט דער געזעלשאפט? האט זי זיך אויך אויסגעבילדעט אויף אזא אופן איז זי אויך א ריין מעכאניש פערבינדונג צווישען איינצעלנע פערזאנען, אדער דיזע פערבינדונג טראגט אנאנדער כאראקטער?

די אנהענגער פון אינדיווידועלען פרינציפ, אויף וויפיעל זיי זיינען קאנסעקווענט און לאגיש אויסגעהאלטען, מוזען קוקען אויף דער געזעלשאפט ווי אויף א פישוט'ער מעכאנישער פערבינדונג צווישען איינצעלנע מענשען — און די פילאזאפען און פאליטיקער פון אכטצעהנטען יאהרהונדערט האבען טאקע געקוקט אויף דער געזעלשאפט פון אט דעם שטאנדפונקט.

און דאם איז געווען ניט נור א דאנק די סאציאל און פאליטישע פארדערונגען פון יענער צייט, נור אויך א דאנק דעם צושטאנד פון דער דאמאלסדיגער וויסענשאפט בכלל. דער פרינציפ פון ענטוויקלונג, די לעהרע, אז אלע לעבעדיגע און ניט־לעבעדיגע זאכען שטאמען ארויס

איינע פון די אנדערע און זיינען אַרגאַנישׂ איינגעוואקסענע איינע אין די אנדערע, האָט פאר דער דאמאלסדיגער וויסענשאפט נאָך ניט עקזיסטירט. אין יענער צייט האָט מען זיך פאר־געשטעלט, אז יעדע זאך אין דער וועלט: די זון און די ערד, וואסער און לופט, מינעראַלען און פלאַנצונגען, חיות און מענשען — זיינען בעזונדער בעשאפענ געווארען און האָבען א ווייטען שייכות איינע צו די אנדערע. און אויב מען זעהט צווישען פערשיעדענע זאכען א גע־וויסע פערבינדונג, מיט א געוויסער הארמאניע, איז דיזע פערבינדונג איינפאך א מעכאַניש, ד. ה., די זאכען זיינען ניט איינגעוואקסענ איינע אין די אנדערע, נור זיי זיינען וויא א מאשין, וועלכע איז צונויפגעשטעלט פון בעזונ־דערע צונויפגעשרויפט טהיילען.

און וויבאלד, אז דער מענש איז אין א גע־וויסען מאמענט בעשאפען געווארען, גאנץ בעזונדער און אונאבהענגיג פון אלע אנדערע בעשעפענישען, פערשטעהט זיך שוין ממילא, אז איז אנהייב האָט נאָר קיין רייד ניט געקענט זיין וועגען געזעלשאפט. אין אנהויב האָט עקזיסטירט נור דער מענש, נור די איינצעלנע פערזאָן, און די געזעלשאפט האָט געקענט ערשיינען ערשט שפעטער, ווען עס האָבען זיך אנגעקליבען שוין א סך מענשען. פריהער, אלזא, האָבען עקזי־סטירט איינצעלנע מענשען און דערנאָך האָבען זיי זיך פאראייניגט אין א געזעלשאפט.

נור זאָגען, אז פריהער האָבען די מענשען עקזיסטירט אבגעזונדערט איינע פון די אנדערע און דערנאָך האָבען זיי זיך פאראייניגט אין א געזעלשאפט, — דאָס איז נאָך ניט גענוג פאר דעם פרינציפ פון אינדיווידואליזם. די געזעל־שאפט אלס א „מעכאנישע" פערבינדונג צווישען איינצעלנע מענשען בעדייטט, אז גופא אין דער געזעלשאפט זיינען די מענשען לויט דער נאטור, לויט דעם געבאָרען ווערען, אבסאָלוט גלייך איינע צו די אנדערע און יעדער בעזונדער שטעלט מיט זיך פאר אן אונאבהענגיג און זעלבסט־שטענדיג ווען פון אידעען, פערלאנגען און גענפיהלען.

די פילאָזאפען פון אכטצעהנטען יאהר־הונדערט האָבען זיך טאקע געהאלטען אן אזא שטאנדפונקט, און אין דעם זיינען גענוען אייניג אפילו אזעלכע גענענזעלביכע שטרעמונגען אין דער פילאָזאפיע, ווי דער אידעאליזם פון אין זיינ און מאטעריאליזם פון דער אנדער זייט. ווי די אידעאליסטען, אזוי אויך די מאטעריאליסטען זיינען גענוען איבערצייגט, אז יעדער איינצעלנער מענש שטעלט מיט זיך פאר אן אבגעזונדערטע, אין זיך איינגעשלאסענע וועלט פון פסיכישען לעבען, און דעריבער איז די גענזעלשאפט ניט מעהר ווי א „הויפען זאמד", וואס בעשטעהט פון איינציגע, זעלבסטשטענדיגע און צווישען זיך גלייכע זעמדעלעך.

און די סבה פון אזא איבערצייגונג — דאס איז גענוען דער צושטאנד פון די דאמאלסדיגע פילאָזאפישע וויסענשאפטען און בעזונדערס דער צושטאנד פון דער דאמאלסדיגער פסיכאלא־גיע, די פסיכאלאגיע — ווי עס איז בעוואוסט — בעשעפטיגט זיך מיט די פראגען ווי אזוי עס בילדעט זיך אוים און ענטוויקעלט זיך דער מענשליכער גייסט — זיינע גענאנקען, געפיה־לען און פערלאנגען. און דער העפטיגסטער שטרייט צווישען דעם דאמאלסדיגען אידעאליזם און מאטעריאליזם איז פארגעקומען אויף דעם באָדען פון דיזער וויסענשאפט. ווי אזוי ביל־דעט זיך אוים דער מענשליכער גייסט, דער גאנצער אינהאלט פון זיין „איך"? די אידעא־ליסטען האָבען געלערנט, אז דער מענש וועלט געבאָרען און ערשיינט אויף דער וועלט שוין מיט א גאנצע סומע פון פארטיגע אידעען און פאָרשטעלונגען, די מאטעריאליסטען האָבען געלערנט פערקאָהרט, אז דער מענש וועלט ג־באָרען אָהן קיינע סמנים פון גייסטיגען אינהאלט און זיין גאנצער „איך", אלע(tabula rasa) זיינע נייגונגען און שטרעבונגען און אלע זיינע אידעען און פאָרשטעלונגען, ענטוויקלען זיך ערשט שפעטער א דאנק די פינף חושים, מיט וועלכע ער בענעהמט און בעגרייפט די ארומיגע וועלט.

דאָס איז גענוען דער אידעען־קאמפף אין דער דאמאלסדיגער פילאָזאפיע, נאָר ווי די מעשה איז: צי וועלט דער מענש געבאָרען מיט א פארטיגען גייסטיגען „איך", אדער דיזען „איך" בעקומט ער ערשט שפעטער אויף א מאטעריאליסטישען שטיינער, — איין זאך איז פון דיזע לעהרען קלאָר, אז דער פסיכי־שער אינהאלט פון מענשען וועגדט זיך ניט אן די פאָריגע דורות, פון וועלכע עס שטאמט ארויס. לויט די אידעאליסטישע לעהרען ערשיינט דער מענש אויף דער וועלט אין אלע צייטען און ביי אלע אומשטענדען מיט א בעשטימטער, אלע מאל איינער און דערזעלבער סומע פון אידעען און

פארשטעלונגען; לויט די מאטעריאליסטישע לעהרען ערשיינט ער אלע מאל מיט איינער און דערזעלבער גייסטיגער פוסטקייט. יעדער מענש הייבט אלזא אן זיין גייסטיגע ענטוויקלונג פון אנהייב און טאקע פון איינעם און דעמזעלבען אנהייב. די פסיכאלאגיע, די לעהרע פון גייסטיגען לעבען, האט אלזא צו טהאן נור מיט דעם אינדיווידואום, און דער צוזאמענהאנג פון די דורות, דאס היסטארישע לעבען פון דער געזעלשאפט, איז דערצו גאר ניט שייך.

אויף אזא אופן — וואס־זשע איז די געזעלשאפט, אויב ניט א „הויפען זאמד", אן איינפאכע סומן פון איינצעלנע פערזאנען, וואו יעדע פערזאן, יעדער „איך", איז א בעזונדערע, אונאבהענגיגע, אין זיך איינגעשלאסענע וועלטל? וווי קען זיין אנדערש די פערבינדונג צווישען די מענשען, אויב ניט א ריין מעכאנישע, וואס די טהייל־ען האט מען אין א געוויסער צייט צונויפגעשרויפט און מען קען זיי וועג מען וויל וויעדער פאנאנדערשרויפען?

אט דעריבער האט אין יענער צייט — בנוגע צו דער פראגע וועגען דער ענטשטעהונג פון דער געזעלשאפט — גענערשט די בעוואוסטע טהעאריע פון „נאטור־צושטאנד":

אין די ערשטע צייטען — לערנט דיזע טהעאריע — האבען מענשען זיך געפונען אין „נאטור־צושטאנד", ד. ה. קיין געזעלשאפט האט ניט עקזיסטירט און יעדער איינער האט געלעבט אבגעזונדערט פון די אנדערע. אין יענע צייטען האבען מענשען ניט געוואוסט פון די אלע קייטען פון געזעצען און תקנות, זיטען און מדות, וואס יעדע געזעלשאפט לענט ארויף אויף איהרע מיטגלידער, און אלע מענשען זיינען געווען אבסאלוט גלייך און פריי. אבער דיזער „נאטור־צושטאנד" האט ניט געקענט אייביג דויערן. מענשען זיינען געצוואונגען צו פיהרען א קאמפף פאר זייער לעבען און יעדער מענש בעזודער איז צו שוואך אויסצוהאלטען דיזען קאמפף. אט דעריבער האבען די מענשען אין א געוויסער צייט זיך מישב געווען, צונויפגעראטהען זיך וויי צו טאן און וויי זיך צו ארגאניזירען, און האבען אויסגעבילדעט די געזעלשאפט.

אט דאס איז געווען די הערשענדע געזעלשאפטס־טהעאריע פון יענער צייט. דאס איז דער שטאנדפונקט פון אינדיווידואילזם אין זיין רייגסטער פארמע, און וויי עס איז בעוואוסט, האט דיזע טהעאריע געהאט זעהר א וויכטיגע בעדייטונג פאר דער דאמאלסדיגער רעוואלוציאנערער בעוועגונג פון דער בורזשואזיע. לערנט־דיג, אז די מענשען זיינען נאך דער נאטור נאך אבסאלוט גלייך און אונאבהענגיג איינע פון די אנדערע, און אמאל האבען זיי טאקע אזוי גלעבט, איז זי אויפ'ן שארפסטען אופן ארויסגעטרעטען געגען די מיטעלאלטערליכע אייגנארדנונגען און געפארדערט די פערווירקליכונג פון אלע אינדיווידועלע פרייהייטען: פרייהייט פון געוויסען, פרייהייט פון וואָרט, פרייהייט פון קאנקורענץ, פרייהייט פון ארבייט א. ד. גל.

נור אונז איז אין דיזען פאל ניט נוגע די היסטארישע בעדייטונג פון דיזער טהעאריע; פאר אונז איז וויכטיג איהר סאציאלאגישער שטאנדפונקט, איהר ערקלערונג וואס איז אזוינס די געזעלשאפט און וויי אזוי האט זי זיך אויסגעבילדעט. לויט דיזער טהעאריע קומט אויס, אז די געזעלשאפט האט זיך אויסגעבילדעט פונקט וויי עס בילדעט זיך אויס א הויז, בעזונדערע ציגעל לענט מען צונויף לויט א בעשטימטען פלאן, מען קלעפט זיי צונויף מיט א געוויסען צעמענט — און די הויז איז פארטיג. אויף אזא אופן, מעכאניש, האבען זיך אויף פאראייניגט די מענשען, און זיי האבען אזוי געטהאן, וויי? אזוי האבען זיי געפונען פאר בעסער און אזוי האבען זיי געוואלט?

איז דאס ריכטיג אזוי? קען מען אננעהמען אזא טהעאריע?

3.

אבער אזא טהעאריע קען ניט אויסהאלטען קיין שום קריטיק.

ערשטענס איז די גאנצע מעשה וועגען דער אויסבילדונג פון דער געזעלשאפט אונגלויביג און לענט זיך ניט אויפ'ן שכל. אויב עס איז געווען א צייט, וועו קיין געזעלשאפט האט ניט עקזיסטירט און די מענשען האבען געלעבט יעדער בעזונדער — הייסט דאס, אז אין יענער צייט האט נאך ניט געקענט עקזיסטירען קיין שפראך און מענשען האבען ניט געקענט רעדען. די שפראך קען זיך אויסבילדען און ענטוויקלען נור צוליעב און א דאנק דעם גענוישאפטליכען בעדערפענישע לעבען. און וויבאלד אז מענשען האבען ניט געקענט רעדען — האבען זיי אין גייסטי־

גען הינזיכט געמוזט שטעהן זעהר ניעדריג און האבען ניט געקענט דענקען. מיר קענען זיך ניט פארשטעלען אין גרעסנק קיין שום זאך, וואס האט ניט קיין נ א מ ע ן, קיין בעשטימטען וואהרט, וועלכעם זאל זי בעצייכענען, און בפרט אויב די זאך עקזיסטירט ניט אין דער ווירקליכקייט און איז בלויז א פארשטעלונג, אן אבסטראקטער בעגריף. אהן דער שפראך איז אונזער גרעסנק פוסט. היינט ווי־זשע האבען די מענשען, ניט קענענדיג רעדען און ניט האבענדיג קיינע בעגריפען און פארשטעלונגען — ווי־זשע האבען זיי געקענט זיך צונויפגעהן, „צונויפרעדען", און גראד וועגען אזעלכע אבסטראקטע בעגריפען ווי „געזעלשאפט", „איינארדנונג" און דערגלייכען?

צווייטענס, לויט דיזער טהעאריע קומט אויס, אז די מענשען האבען זיך אין א געוויסער צייט פאראייניגט, וויל אזוי האבען זיי געפונען פאר נויטיג און אזוי האבען זיי געוואלט. די געזעלשאפט איז אלזו א רעזולטאט פון ווילען און פארשטאנד פון די איינצעלנע מענשען. אבער אויב דאס וואלט געווען אזוי, דאן וואלטען אין געמיינשאפטליכען לעבען ניט געקענט פאר־קומען כאטש אזעלכע ערשיינונגען, וועלכע זיינען ג ע ג ע ן דעם ווילען פון די איינצעלנע מענשען. וואס אבער זהען מיר אין דער ווירק־ליכקייט? דער טאג־טעגליכער לעבען ווייזט אויף פונקט פערקעהרט. אויב פון יאהר צו יאהר, פון חודש צו חודש, ווערט א בעשטימטע צאהל מענשען משוגע, א בעשטימטע צאהל מע־שען בעגעהען זעלבסטמארד, א בעשטימטע צאהל בריף וועלען פארלוירען אין די פאסט־קעסטלעך אהן אדרעסען א. ד. גל. — און דאס אלץ קומט פאר אזוי געזעצמעסיג און פראפאר־ציאנעל צו דער גרויס פון דער בעפעלקערונג און צו די אלגעמיינע לעבענס־בעדינגונגען, דאס מען קען וועגען דעם זאגען פ א ר א ו י ס, מיט יאהרען פריהער — קען מען דען זאגען, אז דאס איז דער ווילען און פערלאנג פון די איינצעלנע מענשען? קען מען דען זאגען, אז אלץ וועלדט זיך אן זיי?

דאס אליין בעווייזט ווי שוואך עס איז דער גרונד פון אזא געלעשאפטס־טהעאריע. נור פאר אונז איז בעזאנדערס וויכטיג אבצושטעלען זיך אויף דעם א ר ו י ס ג א נ ג ס־פ ו נ ק ט פון דיזער טהעאריע, אויף די פילאזאפישע און פסיכאלאגישע פרינציפען, אויף וועלכע זי בויט זיך.

די מאטעריאליסטען פון אכטצהנטען יאהרהונדערט האבען געפיהרט א העפטיגען קאמפף געגען די דאמאלסדיגע אידעאליסטישע לעהרען, אז דער מענש וועלט געבארען שוין מיט פארטיגע אבסטראקטע אידעען. און אין דער אמת'ן איז דאס אן אונמעגליכע זאך, אז דאס קלייניגקע עופה'לע, וועלכעם זעהט נאך ניט, הערט נאך ניט און פיהלט נאך ניט זיינע אייגענע אברים, זאל שוין האבען אין זיך די אידעען פון ארט, צייט, גאטהייט, גוטסקייט א. ד. גל. אט דעריבער האבען זיי געלערנט, אז דער מענשלי־כער גייסט ביים געבארען וועלט איז אבסאלוט פוסט, ער האט אין זיך ניט קיין שום אינהאלט און הייבט זיך אן אנפילען ערשט שפעטער, א דאנק דעם ארומיגען לעבען, אין וועלכען ער געפינט זיך.

צו וועלכען לאגישען שלום פיהרט אזא מאטעריאליסטישע לעהרע? דער שלום איז אזא, אז אלע מענשען ביים געבארען וועלט זיי־נען אבסאלוט גלייך, און לאמיר, למשל, נעהמען א קינד פון די ווילדע בושמענער און ערציהען עם אין דיזעלבע בעדינגונגען ווי קאנט אדער בעט־האווען, וועט פון איהם אויסוואקסען א צווייטער קאנט אדער בעטהאווען. איז דאס ריכטיג אזוי?

אבער די היינטיגע פסיכאלאגיע שטימט זיך ניט מיט די אמאליגע מאטעריאליסטישע לעהרען. זי ווייזט אויף, אז די מיינונג, אז דער מענש ביים געבארען וועלט האט ניט אין זיך קיין שום פסיכישען אינהאלט, איז ניט ריכטיג. פער־קעהרט, יעדער מענש וועלט געבארען שוין מיט א גאנץ היבשען זאפאס פון יענע פסיכישע עלע־מענשען, פון וועלכע עס בילדען זיך אוים שפע־טער זיינע געפיהלען, זיין בעוואוסטזיין און זיין ווילען. פון וואנען נעהמט זיך דיזער זאפאס? עס פערשטעהט זיך, א דאס זיינען ניט יענע אידעאליסטישע „איינגעבארענע אידעען", וועל־כע פאלען אראב ווי פון הימעל און פערקערפערן זיך אין מענשען. דאס איז פשוט די א ר ג א־נ י ש ע פ ע ר ב י נ ד ו נ ג, וועלכע עקזיסטירט צוויישען אייז דור און דעם אנדערען, וואס די עלטערן גיבען איבער בירושה צו זייערע קינדער די הויפט־עלעמענטען פון זייערע פיזישע און גייסטיגע אייגענשאפטען. דאס קינד, וואס וועדט

געבאָרען אין א פאמיליע, וועלכע פיהרט שוין פון פיעל דורות א הויכען קולטורעלען לעבען, איז מיט זיין פיזישען אויסזעהען און גייסטיגע אייגענשאפטען נאָר ניט עהנליך צום קינד, וואָס איז געבאָרען געוואָרען אין א דאָרפישע, אונקולטורעלע פאמיליע, און איז נאָך וועניגער עהנליך צו א קינד, וואָס איז געבאָרען געוואָרען ביי די ווילדע האָטענטאָטען. דאָס קינד פון האָטענטאָטען איז וויעדער ניט גלייך צום קינד פון יענע מינים אפפען, וועלכע שטעהען זעהר נאָהענט צום מענשען א. ז. ו.

און אויב די אינדיווידועלע פסיכאָלאָגיע, די גייסטיגע ענטוויקלונג פון יעדען מענשען, הייבט זיך ניט אָן גופא מיט איהם, נור זי וועגדט זיך אָן דער גאנצער קייט פון די פאָריגע דורות, פון וועלכע ער שטאמט ארויס, — קען מען דען זאָגען, אז יעדער מענשליכער „איך" איז א זעלבסטשטענדיגע, אונאבהענגיגע, אין זיך אייגענשאפטענע וועלט? קען מען דען זאָגען, אז די געזעלשאפט איז א פשוט'ע מעכאָניש צונויפבינדונג פון איינצעלנע מענשען? אבער דאָס איז ניט ריכטיג. די בעציהונג פון אינדיווידואום צו דער געזעלשאפט איז פיעל טיעפער און פערוויקעלטער איידער עס דאָכט זיך אויפ'ן ערשטען בליק.

.4

אין געגענוואַרט צום אינדיווידועלען פרינציפ — ווי מיר האָבען געזעהען אין אָנהייב ארטיקעל — שטעהט דער סאָציאָלער פרינציפ, די לעהרע, אז ניט די געזעלשאפט עקזיסטירט צוליעב די אינדיווידען און ניט זיי האָבען א דעה איבער איהר, נור פערקעהרט, די אינדיווידען עקזיסטירען צוליעב דער געזעלשאפט און זי ענטוויקעלט זיך נאָך אונאבהענגיג פון זייער פערשטאנד און ווילען. און אויף ווייפיעל אין דער צייט פאָר דער פראנצויזישער רעוואָלוציע האָט נאָך דער רעוואָלוציע אָנגעהויבען הערשען דער סאָציאָלער פרינציפ.

דער גאנג פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציע און איהרע רעזולטאטען האָבען בעוויזען, אז די געזעלשאפט בויט זיך איבער ניט לויט די אידעען און שטרעבונגען פון די איינצעלנע מענשען, — און האנד און האנד מיט דער אלגעמיינער פאָליטישער און געזעלשאפטליכער רעאקציע, וועלכע האָט בעהערשט איראָפּא אין די צייטען נאָך דער רעוואָלוציע, האָט אויך אין דער ווייסענשאפטליכער וועלט זיך אָנגעהויבען א שטארקע רעאקציע געגען די פריהערידע אינדיווידואָליסטישע לעהרען. די „מעכאָנישע" געזעלשאפט־טהעאָריע איז פערוואָרפען געוואָרען און איהר אָרט האָט פערנומען פונקט א גענענזעצליכע טהעאָריע — די „אָרגאָנישע".

אין 1838 האָט דער בעוואוסטער גלעהרטער שליידען ענטדעקט, אז אלע פערשידענארטיגע פלאָנצונגען, וואָס עקזיסטירען אויף דער וועלט, אלע סאָרטען בוימער און גראָזען, בלומען און תבואות, בעשטעהען פון א געווישע צאָהל פון קלייניגקע קערנדלעך, וועלכע מען רופט „ביאָנען". דיזע „ביאָנען" — סיי פון א בלום, סיי פון א גראָז, סיי פון א בוים — בעשטעהען פון איינע און דיזעלכע פיזישע און כעמישע עלעמענטען, און יעדער „ביאָן" בעזונדער, ענטהאלטענדיג אין זיך דאָס, וואָס מען רופט „פראָטאָפּלאָזמע", האָט אין זיך אלע סמנים פון לעבען, ד. ה., ער וועהרט געבוירען פון אנדערע ביאָנען, ערנעהרט זיך, פרוכפערט זיך און שטאָרבט אָב. דער גאנצער אונטערשיעד צווישען אלע מינים פלאָנצונגען וועגדט זיך נור אָן דער צאָהל פון ביאָנען, פון וועלכע זיי זיינען צוזאמענגעשטעלט, און אָן דער פארט, אויף וועלכען אופן דיזע ביאָנען זיינען צווישען זיך פעראייניגט.

אין יאהר 1839 האָט א צווייטער גלעהרטער, שוואָן, דערוויזען, אז אויך אלע מינים לעבעדיגע בעשעפענישען, אלע פערשיעדענארטיגע חיות און פויגלען, ווערים און מענשען, זיינען אויך צוזאמענגעשטעלט פון אָט די זעלביגע ביאָנען.

אויף אזא אופן איז אויפגעוויזען געוואָרען, אז אלע אָרגאָנישע בעשעפענישען, אָנהייבענדיג פון דער מינדסטער גרעזעלע און ענדיגענדיג מיט'ן מענשען, בעשטעהען ניט נור פון איינע און דיזעלבע עלעמענטען און צווישען זיי נאָכ'ן עצם נאָך איז ניטא קיין אונטערשיעד, נור אויך יעדער אָרגאָניזם בעזונדער איז איינפאך א גרעסערע אָדער קלענערע געזעלשאפט פון בעזונדערע ביאָנען, וואו יעדער ביאָן וועהרט אין א געוויסען מאָמענט געבאָרען, ערנעהרט זיך, ענטוויקעלט פון זיך אנדערע ביאָנען און שטאָרבט אָב. אין מענשענם קערפער, למשל, הערען ניט אויף יעדען מאָמענט געבאָרען וועהרען און אָב־

שטארבען מילי׳אנען ביאנען, אזוי, אז אין משך פון איין חודש ווערט בענייעט דער גאנצער אר־גאניזם. יעדער מענשליכער קערפער האט אין זיך ניט איין ביאן פון יענע, וועלכע האבען אין איהם געלעבט מיט א חודש צוריק.

דאס איז געווען איינע פון יענע פיעלע ענטדעקונגען אין דער נאטור־וויסענשאפט, וועלכע האבען געמאכט א גאנצע איבערקעהרע־ניש אין מענשליכען פערשטאנד און אין זיין קוק אויף דער וועלט. צוזאמען מיט דעם האט מען אויך אנגעהויבען קוקען מיט אנדערע אויגען אויף דער מענשליכער גע זעלשאפט. ווי־באלד, אז יעדער ארגאניזם איז אייגענטליך א געזעלשאפט פון בעזונדערע ביאנען, איז אויך די מענשליכע געזעלשאפט א זעלבסט־שטענדיגער ארגאניזם, וואו יעדער איינצעלנער מענש שפיעלט די ראלע פון א בעזונדערען ביאן.

און אין דער אמת׳ן. צוקוקענדיג זיך צום היסטארישען לעבען פון פערשיעדענע געזעל־שאפטען, זעהט מען ווי זיי לעבען, ענטוויקלען זיך און געהען אונטער ווי געווייסע אי י נ ה י י־ט ע ן, ווי געווייסע ארגאנישע בעשעפענישען. די היסטארישע וויסענשאפט האט אויפגעוויזען, אז עם זיינען פארהאן געווייסע קולטור־שטופען, דורך וועלכע פערשיעדענסטע פעלקער, גאר ניט וויסענ־דיג און ניט הערענדיג איינע פון די אנדערע, געהען דורך און מאכען דורך אויף איינעם און דעמזעלבען אופן. און נעהמענדיג דעם לעבען פון דער געזעלשאפט אין יעדען מאמענט בעזונ־דער, צוקוקענדיג זיך ווי אזוי עס בילדען זיך אוים, ענטוויקלען זיך און בייטען זיך גאנצע רייהען פון עקאנאמישע, סטאטיסטישע און פסי־כאלאגישע ערשיינונגען, וועלכע וועגדען זיך גאר ניט אן ווילען און פערשטאנד פון די איינצעלנע מענשען, און אין דער זעלבער צייט קומען זיי פאר אויף דעם העכסטען אופן געזעצמעסיג און הארמאניש — מוז מען מודה זיין, אז די געזעל־שאפט איז ניט נור א רעאל־עקזיסטירענדע זאך, נור זי איז אויך אן ארגא נ י ז ם, א געווייסע זעלבסטשטענדיגע בעשעפענים.

און בעזונדערס וואהרפט זיך אין די אויגען די עהנליכקייט פון דער געזעלשאפט צו אן ענט־וויקעלטען ארגאניזם דערמיט, וואס זי איז צו־גליעדערט אויף בעזונדערע פראפעסיאנעלע גרופען, וועלכע קענען ניט עקזיסטירען איינע אהן די אנדערע. די כאראקטעריסטישע סמנים פון יעדען ענטוויקעלטען ארגאניזם איז ניט דאס, וואס ער בעשטעהט פון א גרעסערע אדער קלע־נערע צאהל ביאנען. זיינע כאראקטעריסטישע סמנים איז דאס, וואס מיט דעם גאנג פון ענט־וויקלונג „דיפערענצירט" ער זיך, ד. ה., ער ווערט אלץ מעהר צוגליעדערט און בעשטעהט פון פיעל אנדרים. יעדער אבר ערפילט נור איין בע־שטימטע „פונקציע", ד. ה., ער טהוט דאס, וואס קיין אנדער אבר קען ניט טהון, און טאקע דער־פאר איז ער אזוי אבהענגיג פון אלע אנדערע אברים, דאס אהן זיי קען ער בשום אופן ניט עקזיסטירען. די הארץ און דער צונג, דער מאגען און די אויג האבען ניט קיין שייכות איינע צו די אנדערע לויט זייערע פונקציעס און אין דער־זעלבער צייט מוזען זיי זיין אזוי ארגאניש צוזא־מענגעוואקסען, דאס פאנאנדערטהיילען זיי הייסט — פערניכטען זיי אלזין און אויך דעם גאנצען ארגאניזם.

די זעלביגע זאך איז אויך מיט דער מענש־ליכער געזעלשאפט. זי איז אויך „דיפערענצירט", צוגליעדערט אויף בעזונדערע גרופעס, וועלכע ערפילען גאנץ בעזונדערע פונקציעס, און אין דער זעלבער צייט זיינען זיי אויך דעם העכסטען אופן אבהענגיג איינע פון די אנדערע. וואס זיינען אזוינס די שיכטען ערד־ארבייטער, שניידער, דאקטוירים א. ד. גל. בנוגע צו דער געזעלשאפט, אויב ניט געווייסע ארגאנען פון איהר? קענען זיי דען עקזיסטירען יעדער בע־זונדער? שטעהען זיי דען ניט אין ארגאני־שער אבהענגיקייט איינע פון די אנדערע? און דערצו — פון וואנען נעהמט זיך די בעשטימטע פראפארציע צווישען פערשיעדענע פראפעסיא־נעלע גרופעס? פאר וואס איז אין יעדער געזעל־שאפט דער פראצענט פון ערד־ארבייטער אלע מאל גרעסער איידער דער פראצענט פון שניידער און נאך גרעסער איידער דער פראצענט פון דאקטוירים? וויסען זיי דען איינע פון די אנדערע? האבען זיי דען וועז ניט איז אב־גערעדט אזוי זיך צוצופאסען איינע צו די אנדערע? און דערביבער — וואס איז אזוינס די געזעלשאפט, אויב ניט א געווייסע ארגאנישע בעשעפענים, וועלכע ענטוויקעלט זיך פון זיך אליין, דיפערענצירענדיג זיך און צופאסענדיג איין אבר צו אלע אנדערע, אזוי וויי יעדער אנ־דערער ארגאניזם?

די „מאכאנישע" געזעלשאפטס־טהעאריע האט זיך געהאלטען דער עיקר צוליעב דעם, וויי מענשען האבען אלץ געזוכט אן ענטפער אויף

דער פראגע: פון וואנען נעהמט זיך די געזעל־שאפט? וועו און ווי אזוי איז זי בעשאפען געווארען? אבער דאס איז אן אונמעגליכע פראגע. דאס איז פונקט אזוי, ווי מען פרעגט: וועו און ווי אזוי איז דער מענש בעשאפען געווארען? מיר ווייסען, אז דער מענש איז ניט „בעשאפען" געווארען אזוי, אז מען זאל זאגען, אז ביז א געווייסען מאמענט איז פון איהם גאר קיין סימן ניט געווען. נור אין יענעם מאמענט איז ער פלוצלונג ארויסגעשפרונגען א נייע פאר־טיגע בריה מיט אלע זיינע כאראקטעריסטישע מענשליכע אייגענשאפטען. דער מענש, ווי אלע אנדערע בעשעפענישען איז א פראדוקט פון א לאנג דויערנדער עוולוציע פון אנדערע ניעד־ריגערע ארגאניזמען; זיין אנהייב קען מען שוין געפינען אין פיטשינקען וועריעל אויפ'ן גרונד פון ים, און דער פראצעס פון זיין „בעשא־פען וועלען" האט געדויערט פיעל מעהר טויזענ־דער יאהרען איידער ער עקזיסטירט אלס מענש.

און דיזעלביגע זאך איז אויך מיט דער־געזעלשאפט. זי איז אויך ווי דער איינצעלנער מענש קיינמאל ניט „בעשאפען" געווארען, אז מען זאל זאגען, אז אימיצער האט איהר אין א געוויסען מאמענט געמאכט. די געזעלשאפט ענטוויקעלט זיך כסדר, זי קען פון דעם פראצעס פון ענטוויקלונג קיינמאל ניט ארויס, און עקזיסטירט אפשר נאך פיעל פריהער איידער עס עקזיסטירען די מענשען. אלע עטנאגראפישע און קולטור־היסטארישע נאכפארשונגען האבען ניט געפונען קיין גרופע מענשען — אפילו די סאמע ווילדעסטע — וועלכע זאל זיך געפינען אין „נאטור־צושטאנד", ד. ה., אהן א שום סמן פון געזעלשאפטליכען לעבען. און שטעלען מיר די פראגע: פון וואנען נעהמט זיך די געזעל־שאפט? מוז מען ענטפערן, אז די מענשליכע געזעלשאפט האט זיך ענטוויקעלט פון געמיינ־שאפטליכען לעבען פון יענעם סארט חיות, פון וועלכען עס האבען אין משך פון טויזענדע דורות זיך ענטוויקעלט די מענשען.

אט דאס איז דער גרונד־געדאנק פון דער „ארגאניזשעי" טהעארייע, וועלכע איז פונקט דער היפוך פון דעם, וואס מען האט געלערנט וועגען געזעלשאפט אין אכטצהנטען יאהרהונדערט. אין יענער צייט האט מען אנערקענט, אז דער עיקר אין לעבען איז קיין אנדער זאך ווי דער אינדיווידואום, און די געזעלשאפט איז בעשאפען געווארען נור פון איהם און נור צוליעב איהם. די נייע לעהרע איז ארויסגעטראטען מיט דער איבערצייגונג, פערקעהרט, אז די ריכטיגע אינדיווידואליטעט, די אמת'ע לעבעדיגע בעשע־פענים — דאס איז די געזעלשאפט, און די איינצעלנע מענשען בנוגע צו איהר זיינען ניט מעהר ווי איינפאכע ביאנען, וואס האבען ניט קיין שום זעלבסטשטענדיגקייט.

„ניט דער איינצעלנער מענש בעשאפט א פאעטישע ווערק; דאס בעשאפט די פאעטישע שטימונג פון דער צייט, אין וועלכער ער לעבט, און פון דער סאציאלער גרופע, צו וועלכער ער געהערט; ניט דער איינצעלנער מענש דענקט— אין איהם דענקט דער גייסט פון זיין צייט און פון זיין סאציאלע גרופע" — אזוי דריקט זיך אויס דער בעוואוסטער סאציאלאג גומפלא־ווישש.

„דער מענש עקזיסטירט נור צוליעב דער געזעלשאפט; די געזעלשאפט בילדעט איהם אויס און גיט איהם א געוויסע פארמע נור צו־ליעב איהרע אייגענע ציעלען. אין געזעלשאפט איז ניטא קיין רעכטען; דא זיינען פארען נור פפליכטען" — אזוי האט געשריעבען א פראנצוי־זישער פובליציסט בענאלד.

איז דאס ריכטיג אזוי? שטימט זיך אט די נייע טהעארייע מיט דער פאקטען פון לעבען?

5.

דאכט זיך, אז אט די נייע טהעארייע איז אויף דעם העכסטען אופן קלאר און רופט ניט ארויס קיין שום ספקות. און דאך איז כאראק־טעריסטיש דער פאקט, וואס איהר הויפט־בעגרינדער און פארשטעהער, ה. ספענסער, מאכט צו איהר אזעלכע בעדייטענדע בעמערקונגען, וואס פערשמעלערען זעהר שטארק איהר אינהאלט און פערניכטען איהר גאנצען פונדאמענט.

און ספענסער האט ניט געקענט ניט מאכען זיינע בעמערקונגען, ווייל די „ארגאנישע" טהעא־ריע פיהרט צו אזא שלום, געגען וועלכען עם טרעטען ארויס אלע פאקטען פון לעבען. און טאקע: די געזעלשאפט איז אן ארגאניזם, און אלס אזעלכער, ענטוויקעלט זי זיך לויט די ביאלאגישע געזעצעען פון יעדער ארגאנישער ענטוויקלונג בכלל. אבער אויב אזוי, מוז מען קומען צו דער איבערצייגונג, אז וואס מעהר די געזעלשאפט ענטוויקעלט זיך, וואס ברייטער און שטארקער זי ווערט — אלץ אונבעדייטענדער

דאַרף ווערען דער אינדיווידואום און אַליין מעהר דאַרף ער ווערען אונטערוואַרפען אונטער דער מאַכט פון דער געזעלשאפט. דער פּראָגרעס פון דער געזעלשאפט איז אין דערזעלבער צייט דער אונטערגאַנג פון די אינדיווידען.

די אינדיווידען בנוגע צו דער געזעלשאפט שפּיעלען די ראָלע פון איינצעלנע „ביאַנען". ווי־זשע איז די לאַגע פון דיזע ביאַנען אויף די פערשיעדענע ענטוויקלונגס־שטופען פון די אַרגאַניזמען?

וועלכע אַרגאַניזם איז נאָך זעהר איינפאַך און ניט קאָמפּליצירט — ווי למשל, אינפוזאָריען, מעדוזען א. ד. גל. — דאָס בעשטעהט ער נור פון איינעם אָדער עטליכע ביאַנען. דער אַרגאַניזם אין אַלגעמיין איז זעהר קליין און איינפאַך, דערפאר זיינען די עטליכע ביאַנען, וועלכע בילדען איהם אויס, גאַנץ זעלבסטשטענדיגע בעשעפענסען. דער ביאַן שטעלט מיט זיך פאַר כמעט דעם גאַנצען אַרגאַניזם. זייענדיג אין איין צייט זיין קאָפּ און זיין האַרץ, זיינע לונגען און זיין מאָגען, ערפילט ער כמעט אַלע פונקציעס פון דיזען אַרגאַניזם, און דערפון פיהלט ער זיך ווי א געווייסע אינדיווידואַליטעט, וועלכע איז אונטער קיינעם ניט אונטערוואַרפען און לעבט צולויט זיך.

אַנדערש אבער ווערט די לאַגע פון ביאַן, וועלכער דער אַרגאַניזם געפינט זיך שוין אויף א העכערער שטופע פון ענטוויקלונג. וועראַנדיג גרעסער און בעשטעהנדיג שוין פון א גאַנצער געזעלשאפט פון ביאַנען, הייבט אָן דער אַרגאַניזם זיך „דיפערענצירען", ד. ה. צוגליעדערן זיך אויף בעזונדערע אברים און יעדער אבר ערפילט א בעזונדערע פונקציע. און וואָס מעהר דער אַרגאַניזם ענטוויקעלט זיך, וואָס מעהר ער דיפערענצירט זיך, אַלץ שמעלער און אייניזיטיגער ווערט די ראָלע פון יעדען אבר. ביי א פּיער־פיסינג היה, למשל, דיענט נאָך דער מויל אַלס אָן אַרגאַן ניט נור פון עסען, נור אויך פון כאַפּען, אויפהייבען, האַלטען, טראָגען, רייסען, א. ד. גל. ביים מענשען איז שוין פאר'ן מויל געבליבען נור איין פונקציע — ע ס ע ן, און די איבריגע פונקציעס ווערען ערפילט דורך אַנדערע אַרגאַנען. און אויב די אברים גופא — וואָס יעדער פון זיי איז אויך א גאַנצע געזעלשאפט פון ביאַנען — ווערען אַלץ אייניזיטיגער, ספּעציאַליזירען זיך נור אויף איין טהעטיגקייט און דערפון זיינען זיי אונעכדליך אבהענגיג פון גאַנצען אַרגאַניזם — וואָס־זשע פאר א בעדייטונג קען האָבען דער איינצעלנער ביאַן און צי קען ער כאַטש חלום'ען פון וועלכער ניט־איז פערזענלִיכקייט און זעלבסטשטענדיגקייט?

די געזעלשאפט איז אויך אַן אַרגאַניזם און לויט דער „אַרגאַנישער" טהעאָריע איז זי אונטערוואַרפען אונטער די ביאַלאָגישע געזעצען פון וואקסען און דיפערענצירונג. אבער אויב אזוי מוז אויסקומען, אז וואָס מעהר די געזעלשאפט וואקסט, וואָס ברייטער עס ענטוויקעלט זיך די געזעלשאפטליכע ארבייטס־טהיילונג און וואָס שמעלער און אייניזיטיגער עס ווערען די פונקציעס פון בעזונדערע געזעלשאפטליכע גרופּען — אַלץ שוואכער און אונבעדייטענדער דאַרף ווערען די פערזענלִיכקייט פון די איינצעלנע מענשען, אַלץ מעהר דאַרפען זיי ווערען אונטערוואַרפען אונטער דער מאַכט פון דער געזעלשאפט און אַלץ וועניגער דאַרף זי זיך רעכענען מיט זיי.

אויף אזא אופן, פערגלִיכענדיג די לאַגע פון אינדיווידיאום אין היינטיגער צייט מיט זיין לאַגע, למשל, אין אלטערטהום, דאַרף אויסקומען, אז דעמאָלט איז ער געווען וועניגער אונטערוואַרפען אונטער דער געזעלשאפט, ער האָט פיעל מעהר ארויסגעווייזען זיין פערזענלִיכקייט און האָט זיך געפיהלט פיעל פרייער און זעלבסטשטענדיגער אידער אין היינטיגער צייט.

איז דען נויטיג אבצושטעלען זיך צו בעווייזען וויי דאָס איז ניט ריכטיג? בעווייזט דען ניט די גאַנצע היסטאָריע פון מענשליכער ענטוויקלונג, אז עס קומט פאָר פונקט פערקעהרט: ניט דער אינדיווידואום ווערט אַלץ מעהר אונטערוואַרפען אונטער דער מאַכט פון דער געזעלשאפט, נור פערקעהרט, ער בעפרייט זיך אַלץ מעהר און מען רעכענט זיך אַלץ מעהר מיט זיין פערזענלִיכקייט, מיט זיין „איך"?

אָט דעריבער איז ספּענסער גענוג גלייך צו בעגרענצען זיין טהעאָריע און בעווייזען, אז אין גענויסע פּרטים איז די מענשליכע געזעלשאפט ניט גלייך צו א גענוהנליכען אַרגאַניזם.

וואָס זיינען דאָס פאר א „פּרטים"?

ערשטענס איז די מענשליכע געזעלשאפט ניט גלייך צו א גענוהנליכען אַרגאַניזם דערמיט, וואָס די בעזונדערע טהיילען פון יעדען אַרגאַניזם זיינען צוזאַמענגעוואַקסען און שטעלען מיט זיך פאַר איין גאַנצע זאַך; פערקעהרט, די בעזונדערע טהיילען, וועלכע בילדען

אויס די מענשליכע געזעלשאפט, זיינען ניט צו־זאמענגעוואקסען און בעווגען זיך פריי איינע פון די אנדערע. צווייטענס, די בעזונדערע טהיילען פון יעדען געווהנליכען ארגאניזם האָ־בען ניט זייער אייגענע „פיהלבארקייט", זיי אליין פיהלען כמעט גארנישט, און די גאנצע פיהלבארקייט איז קאנצענטרירט אין איין ארט — אין דעם נערווען־סיסטעם. פער־קערט, די מענשליכע געזעלשאפט האט ניט קיין נערווען־סעסטעם, קיין קאנצענטרירטע פיהל־בארקייט, זי אליין פיהלט גאר ניט, און די גאנצע פיהלבארקייט געפינט זיך אין איהרע „ביאנען", אין די איינצעלנע מענשען.

„און דערפון — זאגט ספענסער — בין איך געקומען צו דעם שלום, אז אין א געווהנליכען ארגאניזם עקזיסטירען די איינצעלנע טהיילען צוליעב דעם קערפער, אין דער צייט ווען אין דעם געזעלשאפטליכען ארגאניזם עקזיסטירט די גאנצע קערפערשאפט צוליעב איהרע בעזונדערע טהיילען, צוליעב די איינצעלנע מענשען."

אבער אויב אזוי, אויב די בעציהונגען פון דער געזעלשאפט צו די איינצעלנע מענשען איז פונקט דער היפוך פון די בעציהונגען, וועלכע עקזיסטירען צווישען קערפער און די איינצעלנע ביאנען — וואס־זשע איז געבליעבען פון דער גאנצער „ארגאנישער" טהעאריע? פיהרט זי דען ניט צו דיזעלביגע שליסע וואס די „מעכאני־שע"? מיט וועלכע נייע פרינציפען איז זי דאָ ארויסגעטראטען און צוליעב וואס האט מען איהר געדארפט בויען?

און נאך מעהר. שטאהענדיג אויפ'ן שטאנד־פונקט פון ביאלאגישער ענטוויקלונג און פון דער אנדער זייט אנערקענענדיג אז די געזעלשאפט איז ניט גלייך צו א געווהנליכען ארגאניזם, מוז מען זיך האלטען אין א קרייז פון שטענדיגע ווידערשפרעכונגען, פון וועלכע עם האט זיך ניט געקענט בעפרייען אפילו אזא טיפ־דענקענדער פילאזאף ווי ה. ספענסער.

אין פאסט סקריפטום צו צווייטען טהיל פון זיין „סאציאלאגיע", ערקלערענדיג אז אין געגענוואַרט צו אלע אנדערע ארגאניזמען עקזי־סטירט דער געזעלשאפטליכער ארגאניזם צוליעב זיינע בעזונדערע טהיילען, זאגט ספענסער אזוי: „די געזעלשאפטליכע ארגאניזאציע איז דעסטא העכער, וואו בעסער עס איז געשטעלט געווארען די לאגע פון די אינדיווידען, ווייל ניט די געזעל־שאפט פיהלט, נור די פיהלבארקייט געפינט זיך אין די איינצעלנע מענשען. אט דעריבער שטע־הען די היינטיגע אינדוסטריעל געזעל־שאפטען פיעל העכער איידער די פריהעריגע מיליטעריש, ווייל אין די ערשטע איז די לאגע פון אינדיווידואום פיעל בעסער אייזער אין די לעצטע." — דער פראגרעס פון דער געזעל־שאפט געהט אלזא האנד אין האנד מיט דער בעפרייאונג פון אינדיווידואום. דערפון דארף מען קומען צום דעם שלום, אז וואס ניעדריגער עס שטעהט די געזעלשאפט אלץ אונבעדייטענ־דער איז דער אינדיווידואום, און אויף די סאמע ניעדריגסטע שטופען פון קולטור, וועו די געזעל־שאפט איז נאך געווען זעהר קליין און איינפאך, איז דער אינדיווידואום געווען אויף דעם העכ־סטען אופן פערשקלאפט.

אבער ספענסער קען בשום אופן ניט מסכים זיין צו אזא שלום, ווייל דאס וואלט אין גאנצען פערניכטעט דעם ביאלאגישען שטאנדפונקט, פון וועלכען ער גהעט ארויס צו בעטראכטען די געזעלשאפט. לויט דיזען שטאנדפונקט מוז אויסקומען, אז כל זמן די געזעלשאפט איז נאך זעהר קליין און איינפאך זיינען די אינדיווידען פיעל פרייער און זעלבסטשטענדיגער אייזער אין די שפעטעריגע צייטען. און ספענסער בע־הויפטעט טאקי אין פיעל ערטער פון זיין „סאציא־לאגיע", אז אויף די סאמע ניעדריגסטע שטופען פון געזעלשאפטליכער ענטוויקלונג געפינען זיך די מענשען „אין צושטאנד פון פאלקאמער פריי־הייט". אויף דעם גרונד פון פערשיעדענע ער־צעהלונגען פון רייזענדע און מיסיאנערען רעכענט ער איבער א גאנצע רייהע פון ווילדע און באר־בארישע שבטים — ווי די אויסטראליער, וועד־דען, בושמענער, עסקימאסען און נאך פיעל אנדערע — וועלכע געפינען זיך אין אזא צו־שטאנד.

פון איין זייט, אלזא, אנערקענט ספענסער, אז די געזעלשאפט עקזיסטירט צוליעב די אינ־דיווידען, און דאס הייסט, אז נור אויף די העכערע שטופען פון איהר ענטוויקלונג קען זיי פערזיכערען פאר די איינצעלנע מענשען פרייהייט און וואוילשטאנד. פון דער אנדער זייט בע־הויפטעט ער, אז דער צושטאנד פון פאלקאמער „פרייהייט" האט עקזיסטירט נור אין די פאר־היסטארישע צייטען, וועו די געזעלשאפט איז געווען זעהר אייגפאך און ניט ענטוויקעלט. איז איז דאס ניט אן אונגעהויערער ווידערשפרוך,

וועלכער רופט ארויס א בעוואונדערונג ווי אזוי קומט דאס צו ספענסער'ן?

דער אייניגער ארויסגאנג פון דיזען ווידער־שפרוך איז דאס, אז אין דעם צושטאנד ווי די עסקימאסען, אויסטראליער און דערגלייכען עק־זיסטירט נאך ניט קיין געזעלשאפט אין ריכטי־גען זין פון וואָרט. די ווירקליכע געזעלשאפט־ליכע ארגאניזאציע הייבט זיך אן ערשט דאן, ווען די מענשליכע גרופעם פיהרען שטענדיגע מלחמות צווישען זיך און צוליעב דיזע מלחמות מוזען די איינצעלנע מענשען פון די גרופעם זיין שטרענג דיסציפלינירט, געהארכזאם און אונטערוואָרפען אונטער דער צענטראליזיר־טער מאכט פון די אנפיהרער.

ספענסער — ווי מען קען זאהען אין פילע ערטער פון זיין ווערק — איז געניגט צו האלטען זיך אן דיעזער מיינונג. אבער אויב אזוי, אויב אויך די סאמע ניעדריגסטע שטופען וווייסען נאך ניט די מענשען פון געזעלשאפט — ווי ווייט שטעהט אב דיזע מיינונג פון דער אמאליגער פארשטעלונג וועגען „נאטור־צושטאנד"? קען מען זאגען, אז די ארגאנישע טהעאריע, וועלכע בויט זיך אויף די פרינציפען פון דער ביאלאגיע, האט ארייננעטראגען א וועלכע־ניט־איז קלאר־קייט אין דער פראגע וועגען אינדיווידואום אין דער געזעלשאפט?

מיר זעהען אלזא, אז ניט דער אינדיווידוע־לער פרינציפ מיט זיין „מעכאנישע" טהעאריע און ניט דער סאציאלער פרינציפ מיט זיין „ביא־לאגיש־ארגאנישער" טעאריע דריקען ניט אוים די ווירקליכע בעציהונגען צווישען געזעלשאפט און אינדיווידואום. ווי־זשע איז די זאך אין דער ווירקליכקייט? ווי פערענטפערט מען די פראגע? וועגען דעם אין דעם קומענדען ארטיקעל.

י. סאלוצקי

דאס מוניציפאל-פראָבלעם און סאָציאליזמום

1.

ין דעם קאמפף גענען דעם ארגא־ניזירטען פראלעטאריאט בענו־צען זיך שטענדיג די בורשוואזע פארטייען מיט דעם אלטען אויסגעפרובירטען מיטעל, מיט „דער רויטער געפאהר."

יעדע אייניגע פיעל־וועניג וויכטיגע סא־ציאלע רעפארם וועלכע גע'פס'ט מיט דעם נאמען „סאציאליזם". יעדע בעוועגונג צו פערגרעסערן די פאליטישע רעכטע פון דעם ארבייטענדע פאלק וועלכע אבנע'שמד'ט אלס דערנעהנטערונג צו דער „דיקטאטור פון דעם פראלעטאריאט".

און דער רעצעפט ווירקט. דער שמאלקעפפל־דיגער בירגער וועלכע דערשראקען. אין זיין איבערגעשראקענער פאנטאזיע מאלען זיך שוין די אלע גרויזאמקייטען פון דער צוקונפטיגער געזעלשאפט, ווי פערניכטונג פון פריוואט־אייגענטהום, צוואנג־ארבייט, שוסטער און שניי־דער אלס בעהערשער פון דעם לעבען, געמיינ־

אונטערנעהמונג, ווערט געקרוינט אלס מוניציפּאל־סאָציאליזם.

אין דער ווירקליכקייט עקזיסטירט ניט קיין בעזונדער מוניציפּאלער סאָציאליזם, ווי עס איז ניט קיין סאָציאליזם דאָס, וואָס מען רופט מיט'ן נאָמען מלוכה־סאָציאליזם.

די רעזאָלוציאָן פון דעם פּאריזער אינטערנאַציאָנאלן סאָציאליסטישען קאָנגרעס (1900) זאָגט דייטליך:

„דער מוניציפּאלער סאָציאליזם איז ניט קיין בעזונדערער סאָציאליזם. די אלגעמיינע סאָציאליסטישע פּרינציפּיען ווערען אָנגעווענדעט אין איין ספּעציעלען געביעט פון דער פּאָליטישער אקציאָן."

דער זעלבער קאָנגרעס ווייזט אָן אויף די גרויסע וויכטיגקייט פון דער סאָציאליסטישער ארבייט אין דער שטאדט־פערוואלטונג.

טראָץ דער קאטעגאָרישער שפּראָך פון דער רעזאָלוציאָן פון דעם אינטערנאַציאָנאל, האָט דאָך די מוניציפּאלע טהעטיגקייט ניט פערנומען בז היינט דעם פּאסענדען אָרט אין דער אָרגאַניזירטער בעוועגונג פון דער ארבייטערשאפט.

עס פיהלט זיך א געוויסע פּראָבטונג צו דער זאָגענאַנטער „קלייַנער אקציאָן"; עפּעס זעהט מען א וואָכעדיגע זאך אין דער מוניציפּאלער טהעטיגקייט.

אזא בעציהונג איז וועניגסטענס ניט ריכטיג בעגרינדעט. עס גיבען, ווירקליך, גרויסע יום־טוב'דיגע קעמפּפע. עס זיינען טאקע דא צייטען, ווען אלעס טרעט אָב אויפ'ן הינטערגרונד פון דעם גזעלשאפטליכען לעבען, אין איין פראָגע, א גרויסע, א ברענענדע, פּערנעהמט די גאנצע אויפמערקזאמקייט, פאָרדערט אלע קרעפטען.

נור דאָס זיינען אויסנאהמספעלע. דאָס טרעפט פון יובל צו יובל. אין די „וואָכען־טעג" פון דער גשעיכטע איז אלץ גלייך וויכטיג פאר דעם ארבייטערקלאס. זיין פאָליטישע פּאָרטיי מוז זיך גיפינען אומעדום, וואו עס קומט פאָר א קאמפּף פון פערשיעדענע אינטערעסען, וואו עס שפּיגעלט זך אָב דער קלאסענקאמפּף. און יעדע ארבייט אין דיזער הינזיכט דארף און מוז נעטאָן ווערען מיט גאָר דער ענערגיע, מיט אלע כחות.

אויב דאָס איז ריכטיג בכלל, איז בפרט, בנוגע צו דער שטאדט־פערוואלטונג, דאָס בעזונדערם ריכטיג.

די ארבייטער־בעוועגונג לעבט איצט איבער א קריזיס. דער קריזיס נעהמט אן פער־שיעדענע פּארמען, דריקט זיך אויס אין בעזונדערע אופנים אין פערשיעדענע לענדער. די עקאָנאָמישע בעוועגונג האָט זיך איינגעשפּארט אין דעם וואנד פון דעם קאָפּיטאליסטישען וויידערשטאנד. די שוואכקייט פון דער פּאָליטישער ארגאניזאציאָן איז פּשוט א בולט'ע.

עס איז ניט קיין נייעס, דאָס יעדער פּעריאָר פון דער גשיכטע האָט זיינע גרענצען, וועלכע עס קען ניט אריבער ניט דער גוטער וויללען, ניט דער פרומער וואונש. עס איז קלאָר, דאָס דער ארבייטער־בעוועגונג וועט אויסקומען מיט גע־וואלט זיך ארויסצורייסען פון דעם טוידטען פונקט, אין וועלכען איהר ראָד האָט זיך אָב־גשטעלט. חוץ די אורזאכען, וועלכע לייגען אויסערהאלב דער ארבייטערשאפט און וועלכע מיר וועלען דא ניט בעריהרען, חוץ זיי איז דא אן אינערליכע סיבה, וועלכע בעדינגט די מאכט־לאָזיגקייט פון דער פּאָליטישער ארבייטער אָרגא־ניזאציאָן.

אין א גאנצע רייהע לענדער מיט א דעמאָקראטישער מלוכה־אָרדנונג און אל־געמיינעם וואהלרעכט איז די פּאָליטישע אקציאָן פּשוט פערוואנדעלט געוואָרען אין פּאר־לאמענטאריסען קאמפּף פיור ענד סימפּל. די פּארלאמענטס־דעפוטאטען בעטהייליגען זיך אין אלע גזעצארבייט, רעדען, טהוען וואָס זיי קענען און וואָס עס איז נור מעגליך. די בריטע ארבייטער־מאסע אבער שטעהט מן הצד און האָט ניט קיין דירעקטע בעציהונג צום פּאָליטישען לעבען. דער גאנצער קאמפּף ווערט געפיהרט אין צייט פון די וואהלען, די איבריגע צייט, יאהרעלאנג, איז א פּאָלקאמענע שמיטה. דער פּועל יוצא איז זעהר א טרויעריגער. דער בריי־טער עולם ווערט איינגעשלאפען, זיינע קרעפטען, ניט בענוצט, ווערען אבגעשוואכט; פּאר זיינע פערטרעטער, פּאר די סאָציאליסטישע דעפוטא־טען, בלייבט נור צו דעקלאמירען אלטע אויסגע־דראָשענע פסוקים פון דעם ערפורטער פּראָגראם אדער, פערליערנדיג דעם גליבען אין דער מאכט פון דער מאסע, זיך ווארפען איבער'ן האלז אין דעם אפּארטוניסטישען זומפּ פון פּשרות, אָב־מאכונגען, בלאָקען מיט די בורזשואזען רעדעל־פיהרער א. ז. ו.

די קראנקהייט איז די אונטהעטיגקייט פון די בריטע ארבייטערשיכטען. א טהיל רפואה

פאר דעם קריזים וואלט געווּיס געפּונען געוואָרן, וועו מען זאָל בעזייטיגען אָט די טוידטע גלייכגילטיגקייט, די טעמפּע אינדיפערענץ, צו־ליעב וועלכע עס לאָזען זיך אפּט אָב די הענד ביי די ענערגישסטע טהוער...

אריינציהען דעם ארבייטער, אלס בירגער, אין אלע געביעטע פון געזעלשאפטליכען לעבען, צוביגדען זיין געדאנק צו אלעם דעם, וואס שפּילט זיך אָב אויף דער סאציאל־פּאליטישער סצענע, און א דאנק דעם ליגען א בעזונדערען דעמאקראטישען, פּראלעטאריישען שטעמפּל אויף אלע וויכטיגע פּאסירונגען, — דאס איז די דריט־גענדסטע אויפגאבע פון דער סאציאליסטישער־דעמאקראטיע.

די שטאדט־פערוואלטונג איז זהר א גינ־סטיגער באָדען, אויף וועלכען דיזע אויפגאבע קען געווישערמאסען געלייזט ווערען.

די מוניציפאל־פּראָבלעם איז איבערהויפּט געוואָרען זהר וויכטיג, פערווייקעלט, אפּט ברענענד.

דער וואוקס פון די שטעדט איז מורא'דיג גרוים. דיזע ערשיינונג איז אן אלגעמיינע, אין אירראפּא וויו אין אמעריקא.

דער גראנדיעזער אויפוואקסען פון די נאָרד־אמעריקאנער שטעדט איז אלעמען בעקאנט. וועגען ניו יאָרק קומט ניט פיעל צו רעדען (פון 3,272,418 אין 1898טען יאהר ביז 4,490,714 אין 1908). און אָט דער מעכטיגער וואוקס איז אריבערגעשטיגען פון די דייטשע שטעדט. *)

פּאלגענדע טאבעלע וויזט עס דייטליך:

האמבורג	569,000	800,000	40%
באסטאן	448,000	595,000	32%
פראנקפורט	180,000	334,000	80%
פיטסבורג	538,000	364,000	53%

אין 1871טען יאהר איז די דייטשע בעפעלקע־רונג בעשטאנען פון 41 מיליאן. אין שטעדט מיט א בעפעלקערונג העכער פון 5,000 מענשען האָט געוואהנט 32% פון דער אלגעמיינער צאהל. אין 1890טען יאהר איז דער פּראָצענט געוועזען 36, אין 1905 — העכער אלס 45%.

דאס אויפוואקסען פון די שטעדט איז א פאקט, וועלכען מען מוז אנערקענען, פון וועל־כען מען דארף ציהען אלע מעגליכע פאלגע־רונגען. עס איז געווען א צייט, וועו יעדער כלל־טהוער האָט געריעבענט פאר זיין הויליגען חוב צו פער־גיסען א פאָר טערען איבער דער „טרויעריגער" ערשיינונג. א געלעכטער צו זאגען, זיי זיינען דאָך אמת'ע סדום ועמורה'ס, אָט דיזע ריעזיגע מענשען־מחנות, געבאָרענע קינדער פון דעם קאפּיטאליסטישען מלך.

די ראציאנאליסטישע פילאָזאפּיע פון ענדע פון 18טען יאהרהונדערט האָט געוואָרפען דעם שלאגוואָרט: צורוק צו דער נאטור — „ריטורן טו נייטשור". און קלייניע און גרויסע מאָראליס־טען רעדען ביז היינט נאָך דעם אלטען נוסח. די שטאדט איז א בית עולם, אין דער שטאָדט ווערען מענשען פיזיש פערצעהרט און מאָראליש פערדאָרבען. מיט איין וואָרט, דאס שטאדט־לעבען איז אן אונגליק.

די אלע טענות שטאמען ארויס מעהר פון עם־האַרצות ווי פון בייזען ווילען. די שפּראָך פון ציפערען, די בעסטע און קלאָרסטע שפּראָך, דערצעהלט אונז, אז דער טייוועל איז ניט אזוי שרעקליך, ווי דער איבערגעשאָרקענער כח הדמיון שטעלט אים פאָר.

די סטאטיסטיק וויזט, דאס די שטעדט וואקסען ניט נור אויפ'ן חשבון פון דאָרף, ניט נור א דאנק דער אימיגראציע, נור נאָר איינפאך אויף דערפאר וואס די צאהל געבאָרענע אין די שטעדט איז העכער אלס די צאהל געשטאָרבענע. אמת, די שטערבליכקייט איז אין שטאדט גרע־סער ווי אין דאָרף, נור דעריבער איז די צאהל געבורטען פיעל גרעסער אין שטאדט, ווי אין דאָרף. ענגלאנד שטעלט פאר די גלענצענדסטע ביישפּיעלע. אן אויסנאהם בילדעט פראנקרייך, נור אויך דאָרט איז היינטיגען יאהר פאָרגעקו־מען א פערקלענרונג פון דער שטערבליכקייט. חוץ דעם, זיינען טאקע די פראנצויזישע שטעדט איינגעאָרדענט פיעל ערגער, ווי אירגענדוואו.

וואס אנבעלאנגט די קינות איבער די זיט־ליכקייט, וועלכע פאלט אין די שטעדט, איז דאס בלויז א מיספערשטענדנים, וועלכע קען וועניגער פון אלעמען בעאונרוהיגען דעם סאציאליסט.

די בעדייטענד גרויסע מעהרהייט פון די איבערטרעטונגען אין שטאדט איז גריכטעט געגען אייגענטהום, זי איז א נאטירליכער פועל יוצא פון היינטיגער עקאנאמישער, אינדוסטריע־לער אָרדנונג. אין דאָרף קומט דעם איינוואָה־

זעה:

Munro, the Government of European cities, page 111.

נער קיין מאָל ניט אויס זיך צו שטעלען אין אזעלכע אינדוסטריעלע פערהעלטניסע איינער צום צווייטען, ווי דאָס איז אין שטאדט. עס איז לייכט צו פערשטעהען, דאָס א קנאַפּער קונץ איז בלייבען א צדיק דאָרט, וואו עס איז ניטא קיין נסיון.

דאָס שטאדט־לעבען האָט דאָגעגען א רייהע מעלות אין געביעט פון ערציהונג, מעלות, פון וועלכע דער דאָרף וויים ניט און קען ניט וויסען. דאָס צוזאַמענלעבען ענטוויקעלט נייע אייגענשאפטען אין מענשען, לערנט איהם צוזאַמענפאסען זיינע פערזענליכע בעקוועמליכקייטען מיט די אינטערעסען פון זיינע שכנים; דער דאָרפישער ענגאיזם ווערט ביסלעכווייז פערוואונדען. נייע סאָציאַלע אייגענשאפטען פערנעהמען זיין פלאץ. דאָס אלעס האָט נאטירליך נור א רעלאטיוע, ניט קיין אבסאָלוטע בעדייטונג. דאָס איז אבער דערמיט אליין שוין וויכטיג, ווייל דאָס איז א פראָדוקט פון א העכערער פאָרם פון סאָציאַלען צוזאַמענלעבען.

די שטאדט איז אויסגעוואקסען פון דעם אמאָליגען דאָרף פונקט אזוי, ווי די יעצטיגע גרויסע פאברויק פון דעם אלטען בעל־מלאכה'ס ווערשטאט.

עס איז לייכט דורכצופיהרען א פאַראַלעל צווישען די ביידע ערשיינונגען.

די דאָמפּפמאשין האָט בדלות געשטעלט דעם האנד בעל־מלאכה. זי איז געווארען די מצבה אויף זיין קבר. די אנהענגער פון דער „גוטער אלטער צייט" האבען געשריען, געפיל־דער, געבראָכען די נייע טעכנישע ערפינדונגען, גערופען אלע קללות געגען דער „טייוועלשער מעכאניק" — עס האָט געהאלפען ווי א טוידטען. די פאברויק איז געוואקסען. זי האָט קאָנצענ־טרירט ארבייטער־מאסען, זי האָט זיי פעראיי־ניגט געגען זייער ווילען, זי האָט זיי אין א גענוואלדיגער מאכט פערוואנדעלט, ניט פרעגענ־דיג זייער עצה, ניט רעכענענדיג זיך מיט זייער וואונש.

די מאשין האָט אויסגעארבייט פון דעם קלייגעם בעל־מלאכה, מיט זיין שמאָלינקער אינ־דיווידואַליסטישער נשמה'לע, א נייעם מענשען פון א נייעם דור, א מענשען א טרעגער פון נייע אלגעמיינע אידעאלען.

דער אמאָליגער שטרייט געגען דער נייער טעכניק האָט היינט נור א היסטאָרישען אינטע־רעס, אלס א קוריאָזע ערשיינונג. פאר די פער־בליבענע קעמפּפער געגען דער נייער וועלט איז מעהר אָרט אין א מוזעאום פון אנטיקען איידער אין דער לעבענדיגער ווירקליכקייט.

און דאָס זעלבע — דערזעלבער קאמפּף מיט די זעלבע רעזולטאטען — איז אויך פאָרגעקומען בנוגע צו דער מאָדערנער שטאדט. די שטאדט איז געווען דאָס געווארהער מיט וועלכען די נייע בורזשואזיע האָט בעזיעגט די אלטע פעאָדאַלי־סטישע וועלט. בעפאָר האָבען זיך די מלכים מיט איהר בענוצט אלס מיטעל כדי אייני־צוהאלטען די וואקסענדע אפּעטיטען פון די אריסטאָקראטען. נור שפּעטער איז די שטאדט פון א קראפט אין זיך פערוואנדעלט געווא־רען אין א קראפט פאר זיך. זי האָט פער־צעהרט די פעאָדאַלע ארדנונג צוזאמען מיט דער קייזערליכער מאכט. די שטאדט פּאריז האָט ניט נור געצוואונגען הענרי דעם 4טען אנצונעה־מען דעם קאטאָליישען גלויבען, זי האָט אויך געקאסט לואי דעם 16טען דעם קאָפּ, געשאפען נאפּאָלעאָן דעם 1טען די קרוין און צוגענומען ביי נאפּאָלעאָן דעם 3טען די צעזאריסטישע מלוכה. אלץ די שטאדט — לאָנדאָן, בערלין, פעטערסבורג און ווין.

אין די שטעדט ליעגט דער מיטעל־פונקט פון פאָליטישער ענטוויקלונג און אי־בערקעהרעניש. אין די שטאדט ליעגט די ערבות פון סאָציאַלער ענטוויקלונג. פּאריז האָט בעוויזען אין 1871טען יאהר, וואָס מען קען ערוואַרטען פון דער אויטאָנאָמער געמיינדע.

די שטאדט שטעלט פאר אין דער קאפּי־טאליסטישער וועלט דעם הויפּט־פלאץ פון עקס־פלואטאציאָן און אונטערדריקונג: זי הייבט אבער אויך דאָס מענשליכע לעבען אויף אזא הויכע מדרגה, צו וועלכע דאָס ניט־שטאדטישע לעבען וועט קיינמאל ניט קומען. די לוסט צום לעבען און שטרעבען צו לוסט, דאָס ענטוויקעלט זיך נור אין שטאדט. אויב איהר ווילט, איז זאגאר דאָס שעצען די ריינע נאטור נור מעגליך און פערשמענדליך אין שטאדט. די שטאדט שאפט בלתי ספק א פיעל העכערען „סטענדער־אוו לאיף", און אין דעם ליעגט א גרויסע רעווא־לוציאָניזירענדע קראפט און בעדייטונג.

די ענטוויקלונג פון דעם שטאָדטיגען לעבען עפענט א גאנצע רייהע רייכע, שהנע פערספּעק־טיוון און אונבענרענצטע מענליכקייטען. אין

דער פערוואלטונג פון די שטאדט־אנגעלעגענהייטען עפענט זיך אויף אן אונבאגרענצטער פלאץ פאר דער טהעטיגקייט פון דער דעמאקראטיע אין בעסטען זין פון דיזען וואָרט. אלץ העננט אב פון דעם גראד ענערגיע און ערפאהרונג, מיט וועלכע די ווירקליכע דעמאקראטיע, די סאָציאליסטישע דעמאקראטיע, זאל זיך נעהמען פאר דער ארבייט.

די סאָציאליסטישע פארטיי איז קודם כל פעראינטערעסירט אין פראגרעס פון דעם לעבען, אין וואוקס פון „וואויל־לעבען". אין דער שטאדט איז דאס מעגליך. דעריבער איז ניט נור די שטאדט דער ארט, וואו די פארטיי איז געבאָרען געוואָרען און געוואקסען, זי איז אויך דער ארט, וואו די פארטיי ווירקט און וועלט שטארק.

די שטאדטישע בעפעלקערונג בעשטעהט הויפטזעכליך פון ארבייטער. די שטאדט־עניגס זיינען נאהענט צו זיי, און זיינען זיי פערשטענדליכער, בעקאנטער. פאָלגליך, אין שטאדט און אויפ'ן באדען פון די שטאדט־אנגעלעגענהייטען קען און דארף עגטוויקעלט ווערען א גרויסע אויפקלערונגס־ארבייט. די קלאסען־גענעגנזעצע זיינען מעהר בולט אין שטאדט ווי אנדערש־וואו. דערפאר אבער איז די שטאדט א געבענשטעם לאנד פאר דעם קאפיטאליסטישען כלל־טהוער, וואו ער פרובירט צו פערשטעקען זיינע רויבערישע נעגעל אונטער א פעלץ פון א בעל־צדקה.

דער קאפיטאליסט פערנעהמט זיך מיט גנבה און גזלה אויפ'ן אלוועלטליכען מארק, — ביי זיך אין דער הויס ווערט ער בעל־טובה, א בעל־צדקה.

דא איז ווידער אמאל א גינסטיגער פלאץ צו ענטוויקלען אן אמת'ע קלאסען־פראָפאגאנדא, א לעבענדיגע, ניט קיין אבסטראקטע אגיטאציאן.

די בעדייטונג פון דער פראקטישער ארבייט אין דעם געביעט איז ניט קלענער פון אגיטאציאן.

און ענדליך, און דאס איז דאס וויכטיגסטע, דא קען די בריטע מאסע ווירקליך אריינגעצויגען ווערן. דא קען געשאפען ווערן די ווירקליכע „דירעקטע אקציאן", אין וועלכער עם ליגט די רעטונג פון דעם ארבייטער־קלאס, ווי דער ארויסגאנג פון דעם איצטיגען קריזיס אין אונזער סאָציאליסטישער פארטיי.

„דאס פאדערט אבער אן ערנסטע און ווירקליכע אויטאָנאָמיע פון דער געמיינדע, ווי די רעזאָלוציאן פון דעם פאריזער אינטערנאציאנאל זאגט.

2.

דאס שטאדט־לעבען פאסט אין זיך „אונבאגרענצטע מעגליכקייטען". דאס איז דער פועל היוצא פון דעם ערשטען קאפיטעל.

פאקטיש שטויסען זיך אן די אונבאגרענצטע מעגליכקייטען אויף די שטארק באגרענצטע ווירקליכקייט.

דער טהעאָרעטיקער קען אויסגעפינען גלענצענדע אויסזיכטען אויף דער צוקונפט, די טענליכע פראקטיק ווייזט אבער נור פשוט'ע ארמוטה און נויט, שמוץ און ענגשאפט. ניט נור גרינע גראז און פרישע לופט פעהלט, נור אפילו די ספעציעלע מעלות פון דעם שטאדט־לעבען, ווי בילדונג, קונסט, מעגליכקייט מיט פערגניגען און נוצען צו פערברענגען די פרייע שטונדע, — די אלע זאכען ליגען אין די הענד פון א גאנץ קליינער מינדערהייט.

און דאך רעדט דער גאוויזענער פאקט בשום אופן ניט גענען דעם, וואס איז געזאגט געוואָרען אין דעם ערשטען קאפיטעל.

די שטאדט געהט אריין, אלס אָרגאנישער טהייל, אין דער גאנצער קאפיטאליסטישער אָרגאניזאציאן, און פאָלגליך נעפינען מיר אין שטאדט די אלע קאנטראסטען, וועלכע כאראקטעריזירען די היינטיגע סיסטעם.

דאגענגען, אין שטאדט דריקען זיך אוים פיעל שארפער אלע אינערליכע נעגענזעצע, ווי זיינען דאָרט בולט'ער ווי אירגענדוואו אין דער מאָדערנער גע־וועלשאפט.

יעדער קאמפף איז א פאָליטישער קאמפף. דיזע בעהויפטונג איז אויך ריכטיג בנוגע צו דעם שטרייט, וואס קומט פאר אין דער שטאדט־פערוואלטונג.

א גע־ווייסער טהייל רעפארמער לייקענען אב, דאס אין דעם שטאדט־קאמפף זיינען דא די זעלבע עלעמענטען פון קלאסען־נעגענזעצע, פון קאנטראסט צווישען רייכקייט און ארעמקייט. די מיינונג איז פאלש. אין דעם קען זיך איבער־צייגען יעדער, וואס וועט אויפמערקזאם שטודירען די עצם־פראגע וועגען זעלבסטפערוואלטונג.

דיזע פראגע איז א פערוויקעלטע, א וויכטיגע. זי בעריהרט די גאנצע סיסטעם בעציהונגען פון דער שטאדט צום בירגער. די פראגע וועגען דער שטאדט־אויטאָנאָמיע איז פיעל שפעטער עגטשטאנען אין די פעראיניגטע שטאאטען, ווי אין

מערב־אייראָפּא. די גרענצען פון דער אויטאָ־נאָמיע, זייער יורידישע פאָרמולירונג, ווי אויך די אנווענדונג פון דער אויטאָנאָמיע אין דער פּראָקטיק איז דערביבער ניט בעשטימט און פער־שיעדען אין יעדען בעזונדער שטאָאט.

דאָס רעכט פון פּריוואט־קאָרפּאָריישאָנס איז שוין געווען ענטוויקעלט אין אן ערגענצטע סיסטעם צו דער צייט ווען די פּראָגע וועגען די שטעדט, אלס פּאָליטיק־קאָרפּאָריישאָנס, איז ערסט נור געשטעלט געוואָרען. דערביבער איז די גאַנצע געוואַקסענונג וועגען די שטאָדט־פערוואַלטונג און פערפאָסונג אין די פעראייניגטע שטאָאטען א פשוט'ע קאָפּיע פון דער געוואַקסענונג וועגען פריוואטע אינדוסטריעלע קאָמפּאַניעס.

די אויטאָנאָמיע־בעוועגונג הייבט זיך אן צו ענטוויקלען ערשט אין די לעצטע יאהרען; די שטרעבונג זיך צו בעפרייען פון דעם ווירקליכען קאָנטראָל און פון דער שטענדיגער אפּעקונסטוואָ פון דעם שטאָאט איז בעזונדער שארף אויסגע־דריקט כמעט אין די לעצטע טעג.

האָראָס דעמינג כאַראָקטעריזירט אויף די פאָלגענדע ארט די שטאָדט־אויטאָנאָמיע אין אמעריקא: „די שטאָדט אין די פעראייניגטע שטאָאטען איז יורידיש א קאָרפּאָריישאָן, א וויל־לענלאָזע בעשעפענים פון דער שטאָאט לעדזשיס־לייטשור. די שטאָדט האָט נור די רעכטע, וועלכע די לעדזשיסלייטשור האָט איהר גע־שענקט, און האָט ניט דאָס, וואָס איז ניט בפירוש אויסגעשפּראָכען פון דער ערשטער. די שטאָדט־פערוואַלטונג וועלט קאָנטראָלירט ניט פון די בירגער, נור פון דעם שטאָאט. זי איז ניט נור אן איינפאָכע בעשעפענים פון דעם ווילען פון דער לעדזשיסלייטשור, נור זי קען זיין און אפּט איז זי אויך א הילפלאָזער קרבן פון קאָפּריז פון דער לעדזשיסלייטשור." *)

אין פאָלגענדע קורצע וועלטער ווייזט דער זעלבער שרייבער דעם אונטערשיעד צווישען דער ענגלישער און אמעריקאנישער שטאָדט־אויטאָ־נאָמיע: „די בירגער פון בירמינגהאם (ענגלאנד) פערוואַלטען איבער בירמינגהאם. די לעדזשיס־לייטשור פון פענסילווייניע פערוואַלטעט איבער פיטסבורג."

אין 1800 איז אין די פעראייניגטע שטאָאטען געווען נור זעקס שטעדט מיט א בעפעלקערונג איבער 8,000. פון זייער אלגעמיינער צאהל בע־וואונער — 210,873 — איז אין ניו יאָרק גע־וועזען 60,489 און אין פילאדעלפיא — 69,403. מיט 50 יאהר שפּעטער געפינען מיר בסך הכל זעקס שטעדט מיט א בעפעלקערונג העכער פון 100,000 און 24 שטעדט מיט א בעפעלקערונג איבער 20,000.

די מוניציפאל־פראגע איז ערשט שארף גע־שטעלט געוואָרען אין די 80־ער יאהרען, צו וועל־כער צייט די שטעדט האָבען בעזונדערם שנעל אָנגעהויבען צו וואקסען. אין ענגלאנד אבער איז שוין אין 1835 פערפאסט געוואָרען דער „מיוני־סיפאל קאָרפּאָריישאָנס עקט". די שטאָדט־פערוואַלטונג איז דאָרום פיעל אינטערעסאנטער אין אייראָפּא, ווי אין אמעריקא. די פּראָמען, ווי אויך די אומפאנגען פון דער זעלבסטשטענ־דיגקייט פון די שטעדט זיינען פערשיעדען. פיעל הענגט אָב פון דער אלגעמיינער פּאָליטישער ענטוויקלונג פון יעדער מלוכה. נור פון דעסט־ווענגן גיבען אייניגע געמיינזאמע רעגעלן פאר אלע אייראָפּעאישע לענדער. אויב זיי זיינען ניט געשריעבען אין דער קאָנסטיטוציאָן, ווערען זיי דאָך פערוויירקליכט אין דער פראקטיק. די שטאָדט־פערוואַלטונג דארף ענטשיידען צוויי בע־זונדערע אויפגאבען, נעמליך: 1) זי דארף האָבען אן אלגעמיינע פערוואַלטונגס־פּאָליטיק, וועלכע זאל ענטשפּרעכען די בעדירפניסע פון דער בעפעלקערונג פון דער שטאָדט, 2) זי דארף פערוואַלטעט ווערען פון אן אדמי־ניסטראציע, וועלכע בעשטעהט פון פעהיגע און גענויטע מענשען, אהן שייכות צו זייערע פער־זענליכע איבערצייגונגען.

דער קאָנטראָל דארף ליגען אין די הענד פון דער שטאָדישער בעפעלקערונג, בשום אופן ניט ביי דער נאציאָנאלער אדער שטאָאטס־רעגיערונג.

דיזע אויפגאבע ווערט גענייזט דורך די פאָלגענדע הויפּט־פרינציפּען פון דער אויטאָנאָ־מיע, אדער זעלבסט־פערוואַלטונג:

1. די שטאָדט־רעגיערונג איז אן ארטיגע רעגיערונג מיט פאָלמאכט צו בעפריעדיגען די לאָקאָלע בעדירפניסע.

2. זי ווערט רעגיערט אין צושטימונג מיט דער ארטיגער, לאָקאָלער פאָליטיק, וועלכע ווערט בעשטימט אין יעדער שטאדט פון דער ארטיגער בעפעלקערונג.

*Demings Government of the American cities.

3. זי ווערט אויסערוועלט אין דער שטאדט גופא אין דעם דורכאויס ארטיגען פאליטישען וואהל־קאמפף, אוּן ארטיגע „אישיו׳ס" שפּיעלען די הויפּט־ראלע; דאם איז די ארטיגע, לאקאלע לעדזשיסלייטשור.

4. זי האט ניט קיין געווהלטע בעאמטע. זיי ווערען אלע בעשטימט פון דער לאקאלער לעדזשיסלייטשור.

5. זי האט אין איהר רשות אן אדמיניסטראציע, וועלכע בעשטעהט פון פּעהיגע אוּן קאמפּעטענטע בעאמטע; די לעצטע קענען האבען גאנץ פערשיעדענע אנשויאונגען, — דאם איז זייער פערזענליכע, פריוואטע זאך אוּן האט ניט קיין שייכות צו זייערע עמטער.

6. זי ערפילט איהרע אויפגאבען, אוּן קיין זייטיגע מאכט טאר זיך ניט מישען אין די לאקאלע אנגעלעגענהייטען.

7. אים פאל, וועו די העכערע צענטראלע רעגיערונג קען זיך שוין יא אריינמישען אין די ארטיגע אנגעלעגענהייטען, דאן קומט עס פאר נור אויפ׳ן אדמיניסטראטיוון שטייגער.

די שטאדט־פערוואלטונג איז א פאליטישע אקציאן, דער קאמפּף פון פאליטישע פארטייען איז גאנץ נאטירליך אוּן פערשטענדליך אויף דעם געביעט פון מוניציפאלען באדען, אזוי ווי אויף דעם שטאאטליכען באדען. בעשטימען די אלגעמיינע פאליטיק איז א פאליטישע פראגע, דורכפיהרען אין לעבען די פאליטיק, וועלכע איז שוין בעשטימט פון דער ארטיגער לעדזשיסלייטשור, — דאם איז שוין א געשעפטס־זאך, ניט קיין פאליטישע אויפגאבע. פון דאנען שטאמט די צוטהיילונג פון דער מוניציפאלער פערוואלטונג אויף געוועלטיגונג אוּן עקזעקוטיווע אייניריכטונגען. די אויספיהרונגס־ארגאנען מוזען זיין פריי פון „פאליטיקם". דאם איז בעזונדערס וויכטיג בנוגע צו דער שטאדט־פערוואלטונג, וואו די רייניע געוועלטיגונג שפּיעלט פערהעלטנים־מעסיג א קליינע ראלע. מען דארף ניט זוכען וועיט קיין ביישפּיעלען פון דעם, וויי שעדליך עס איז דאם אריינדרינגען פון פאליטיק אין דעם אדמיניסטראטיוון טהיל פון שטאדט־פערוואלטונג. דאם בעל־הבת׳עוון פון טעמעני האלט אין ניו יארק איז א גלענצענדער ביישפּיעל.

עם וואלט געווען נאאיוו צו פערלאנגען, דאם דארטען, וואו די בורגשואזע פארטייען זיינען די איינציגע הערשער פון דער שטאדט־פערוואלטונג, זאל ערלייכט וועלען א אידעאלע פונאנדערטהיילונג פון דער ארבייט; דאם קאנפרופציאן אדער ניט־ארענטליכקייט זאלען פערשווינדען. נור אפילו א קליינע, נור ענטשיעדענע אפּאזיציע פון סאציאליסטישע טהוער אין דער שטאדט־פערוואלטונג שפּיעלט שוין א גרויסע ראלע. עם איז אבער אויך קיין זעלטענהייט אין אייראפּא, דאם סאציאליסטען בילדען די מעהרהייט אין דער מוניציפּאלער פערוואלטונג, — און דאן עפענט זיך א גרויסארטיגער פלאץ פאר פרוכטבארער טהעטיגקייט. די אייניגע מאל ציטירטע רעזאלוציאן פון דעם סאציאליסטישען אינטערנאציאנאל רעבענט, דאם די קאמונע, ד. ה., די געמיינדע קען פערוואנדעלט ווערען אין א מעכטיגע פאליטישע פעסטונג פאר דער סאציאליסטישער פראפאגאנדא אוּן טהעטיגקייט גענען דער הערשענדער בורגשואזיע. אין דיזער האפנונג איז ניטא קיין גוזמא. די ווירקליכקייט האט עס בערעכטיגט פון אנהייב ביז סוף. אין פראנקרייך האט די געזאמטע סאציאליסטישע פארטיי 3800 פערטרעטער אוּן העכער אלס 500 גע־מיינדע־פערוואלטונגען. העכער ווי אין 160 געמיינדען בילדען די סאציאליסטען די מעהרהייט. אין דיזע געמיינדען זיינען דורכגעפיהרט זעהר וויכטיגע רעפארמען, צ. ב., איינגעפיהרט געוועלשאפטליכען ארבייט פאר ארבייטס־לאזע, שטאדטיגע אינשורענס גענגען אר־בייטסלאזיגקייט, עלטער, קראנקהייט; כמעט בעזויטיגט גאסענבעטלעריי, עס איז מוס־טערהאפט ארגאניזירט שטיצע פאר דורכ־פאהרענדע ארבייטער, איינגעפיהרט א קורצער ארבייטסטאג אוּן מינימאלע שכירות פאר אלע ארבייטער אין די שטאדט־אונטערנעהמונגען; קינדער בעקומען שפּייזונג אוּן קליידער מיט ביכער אין די פּאבליק־סקולס א. ד. גל.

נאטירליך, דאם אלעס איז ניט קיין סאציא־ליזם. נור דאם מאכט לייכטער אוּן גרינגער דאם לעבען פון דעם ארבייטער, אוּן דאם ציהט אריין די בריטע ארבייטער־מאסען אין דעם ארטיגען פאליטישען לעבען, דען זיי זעהען, אז זייער אנטהייל איז ניט אונפרוכטבאר. „דער ראדיקאלער עלעמענט האט כמעט אלע ארטיגע פערוואלטונגען אין זיינע הענד. די ארבייטער נעהמען מעהר אָרגאניזירטען אנטהייל אין די לאקאלע וואהלען ווי אין די נאציאנאלע." דער שרייבער פון די לעצטע שורות, א קאנסער־

וואטיוועד פּראָפעסאָר פון פּאריזער יורידישען פּאקולטעט, טרייסט זיך דערמיט, אז דאָס אלעס בעדייטעט נאָך אלץ ניט קיין מוניציפּאל־סאָציאליזמום. נור אין דער ווירקליכקייט איז ניטאָ קיין בעזונדער זאָרט סאָציאליזם פּאר די מוניציפּאליטעט. דאָ זיינען אויסגענוצט די סאָציאליסטישע פּרינציפּען.

די זעלבסט־פערוואלטונג ווערט ניט בעגרענצט מיט די אויטאָנאָמיע פון די שטעדט, מיט זייער אונאבהענגיגקייט פון דער צענטראלער מאכט.

די שטאדט קען זיין פאלקאָם זעלבסטשטענדיג, נור זי קען זיין ניט דעמאָקראטיש רעגיערט, און דאן ווערט בעשאפען א מין מאדערנע אלי־גארכיע, עטוואָס עהנליכעם צו די אמאליגע רוימישע און גריעכישע שטעדט.

אויסמיידען דאָס איז נור מעגליך ביי א בריייטען אנטהיי נעהמען פון פאלק אין מוניציפאלען לעבען, אין בריייטעסטען זין פון דיזען וואָרט.

אין דער הינזיכט געפינען מיר אינטערעסאנטע ביישפיעלען אין די פעראייניגטע שטאָטען. די סקאנדאלעזע כאפערייען און קאָרופּציע פון שטאדט־פערוואלטונגען האָט ארויסגערופען א בריייטע רעפאָרמאטאָרישע בעוועגונג אין פערשיעדענע ערטער. די גרינדונג פון דאָס „ביורא פאר מיוניסיפּאל ריסוירטש" אין ניו יארק געהט אנטקעגען דער בעדירפנים אין עפענטליכען קאנטראל. נור פיעל אינטערעסאנטער איז די פּראָבע פון שטאָאט מיזורי. לויט דער קאנסטיטוציע פון דיזען שטאָאט האָבען אלע שטעדט, מיט א בעפעלקערונג העכער פון 100,000, דאָס רעכט אויסצוארבייטען אן אייגענעם טשארטער, וועלכער געהט אריין אין געזעצליכע קראפט זאָגליך, ווי די בעפעלקערונג געפינט איהם אויס פאר גוט. די שטאָאט־לעדזישסלייטשור מישט זיך ניט אריין. דער טשארטער דארף נור שטימען מיט דער קאָנסטיטוציע פון שטאָאט. דער ערפאלג פון דעם ביישפיעל איז געווען א גלענצענדער: אלע ארטיגע ארגאניזאציאנען, געלערנטע, ליטעראריש און ווישענשאפטליכע אסאָציאציאנען האָבען גענומען אנטהיי אין דער ארבייט. די ספעציעלע קאָמיסיאָן האָט בעקומען פון אלע זייטען הונדערטע פּראָיעקטען.

„די גרויסע פּראָבלעם פון דעם סאָציאלען רעפּארמער איז אין דעם, צו געבען דעם פאלק די מעגליכקייט אויסצונוצען זיינע גייסטיגע קרעפטען."

נאָך ווייטער אין דער הינזיכט געהט די שטאדט דעסמאָיינס, וועלכע האָט אין 1907 בעקומען דאָס רעכט אויסצוארבייטען אן אייגענע קאָנסטיטוציאָן; דאָס זעלבע רעכט האָבען בעקומען אלע איבריגע שטעדט פון דעם שטאָאט איאווא, וואו די בעפעלקערונג איז העכער פון 25,000. דער בריייטער עולם האָט דאָס רעכט פון איניציאטיוו און רעפערענדום. אן עהנליכע בעווענגונג ענטוויקעלט זיך אין שיקאגא, באָסטאָן א. ז. וו.

עס איז איבריג לאנג צו רעדען וועגען דער גרויסער פאליטישער בעדייטונג פון דעמאקראטישער שטאדט־פערוואלטונג און וועגען די ערפאלגען, וואָס דער אנטהיי אין איהר קען ברענגען דער סאציאליסטישער פארטיי.

נור ניט בלויז אין דער פאליטישער ערציהונג פון די בריייטע פאלקם־שיכטען ליעגט דיזע בעדייטונג. די שטאדט־געמיינדע איז א סאציאל־עקאנאמישער ארגאניזם. זי האָט א גאנצע רייהע בעזונדערע אויפגאבען, וועלכע זי אליין קען לייזען צו גונסטען פון דער דעמאקראטיע, און וואו די וירקליכע דעמאקראטיע, ניט פון טעמעני האל, קען און איז מחויב צו שפיעלען א בעדייטענדע ראלע.

י. אדלער

בענקשאפט

מיין דמיון ער בלאנדזעט און זוכט אלין די סטעזשקע,
די גאלדענע סטעזשקע וואס פיהרט צו מיין שטאדט.
וואו ס'זיצען פערצאגטע דער טאטע, די מאמע,
און שיקען אלין תפילות נאך תפילות צו גאט —
זיצען נאך ווילט זיך מיט זיי דארט צוזאמען
ביים שטיבעל אין דרויסען ניט ווייט פונ'ם סאד.

איך וויל נאך בעדעקען מיט ווארימע קוסען
מיין אלטיטשקע מאמעס צוטריקענטע ברוסט;
איך וויל נאך מיין ליעבען, מיין גרייז־גרויען טאטען
האדציג אויסקושען מיט ליעבשאפט און לוסט —
איך וויל נאך בעגריסען דאס ארימע שטעדטעל
וואו ס'האט מיך די זון דארט צום ערשטען געקוסט...

איך וויל ארום שטעדטעל די בערג נאך בעטרעטען,
און רוהען דארט וויל איך און רוהען דארט לאנג;
און זעהן אין דער נידער דאס שטעדטעל צואוואנדערפען
און הערען ארום זיך א מורמלען, א קלאנג
וואס קומט פון דעם וואסער וואס איילט אין די טהאלען,
און הערען פון וואלד נאך דעם פויגעלס געזאנג.

די ליעדער וואס איך האב פאר פרעמדע געזונגען —
געזונגען פאר מענשען, געזונגען פאר גאט,
זיי וואלט איך פאר אלטע חברים צוטהיילען,
פאר יעדען א ליעדעל, פאר יעדען א סוד...
די שעהנסטע געלאזען וואלט איך פאר די פייגעל
וואס שטיפען ארום'עט ביים פענסטער אין סאד.

און איך וואלט דעם טאטען דערמאנען דעם ניגון,
דעם חסידישען ניגון וואס ער האט אמאל
א שבת ביים טיש מיט די קינדער געזונגען
ווען פול מיט מתיקות געווען איז זיין קול;
דער נגון וואס האט זיך צוטראגען אין שטעדטעל
און נאכהער ענטרונען געוואלרען אין טהאל...

און איך וואלט דעם אלטען, דעם אידישען ניגון
געזונגען מיט פייער, געזונגען מיט פרייד;
מיין שטימע, זי וואלט זיך צוגאסען מיט וויכקייט,
אזוי ווי ביים שפיעלער, א גאלדענער פליט —
די גרייז־גרוי געוואלרענע טאטע און מאמע
זיי וואלטען דעם ניגון מיט חדוה בעגליט.

און ס'וואלטען די שכנים געשטאנען ביים פענסטער,
און וואלטען מיין טרייהייט אין שטעדטעל גע'שם'ט,
און אלטע געבויגענע טאטעס און מאמעס
בעזארגטע, פערבענקטע, די הערצער געקלעמט,
זיי וואלטען דערמאנט זיך אן זייערע קינדער
וואס וואגלען נאך ערגעץ ארום אין דער פרעמד...

דר. מ. לאנדא

דער אינערליכער קריזים פון דער רוסישער אינטעליגענץ

גראָו איזט אַללע טהעאָריע,
אונד גרין דעם לעבענם גאָלדנער בוים.
(פאוסט.)

ער צושטאנד פון דעם גייסטיגען לעבען אין רוסלאנד ציהט די לעצטע צייט פיעל אויפמערקזאמקייט צו זיך. גראדע גאר ניט לאנג צוריק האָט מען מיט דער גרעסטער שפאנונג נאכגעפאלגט די וואונדערבאר־שנעלע ענטוויקלונג פון איהר פאליטישער און געזעלשאפטליכער איבערקעהרעניש.

רוסלאנד האָט דורכגעמאכט ניט נור א פאליטישע רעוואלוציאָן, עס איז דאָרט פארגעקומען אויך א גרויסע רעוואלוציאָן אין דעם אינטעלעקטועלען לעבען, — אן „איבערשעצונג פון אלע ווערטהען". און ווי מען קען ערוואַרטען אין אזא צייט, אין א שטורם און דראנג פעריאָדע, ווערט אלעם געטאָן שנעל און גאנץ ראדיקאל. ביז דעם גרונד ווערט אלעם ארונטערגעריסען. רוסלאנד שטעלט יעצט מיט זיך פאר א סאָרט „קליריננ־הויז" פאר פערשיעדענע וועלט־אנשויאונגען. די אלטע אנשויאונגען ווערען צוגלייכערט און אנאליזירט, נייע ווערען געשאפען און אפט מאל ווערען זיי פערוואָרפען מיט דערזעלבער שנעלקייט, מיט וועלכער זיי זיינען אויף דער וועלט געקומען, און זייער פלאץ פערנעהמען גאר די נייעסטע סיסטעמען און געדאנקען. קיינע טראדיציעס און קיינע אויטאָריטעטען זיינען ניט בכח אפצוהאלטען די פערניכטענדע קריטיק און דעם שטרענגען אנאליז. און דער רעזולטאט פון דיזער גאנצער ארבייט איז אפט מאל דער, אז „מען פערברענט דאס, צו וואס מען האָט זיך געבוקט, און מען בוקט זיך צו דאס, וואס מען האָט ניט לאנג געברענט".

און עס קאָכט ווי אין א קעסעל־גרוב. אויב פאר א צייט צוריק האָט די וועלט געקוקט אויף זיך־זעלענד, און אויסטראליען, ווי אויך א לאבא־ראטאָריע פון פראקטישער סאציאלאָגיע, שפילט רוסלאנד די ראלע פון א פלאץ, וואו עס ווערען יעצט טהעאָרעטיש אויסגעארבייט געדאנקען פון געזעלשאפטליכע סיסטעמען און אלגעמיינע פילאָזאפישע אידעען; פילייכט איז רוסלאנד אויך דער פלאץ, וואו אונזער גאנצע היינטיגע קולטור ווערט דורכמאכען דעם פראצעס פון אנאליז און ענדערונג. עס מאכט ניט אוים, וואס פאר דעם זייטיגען בעאבאכטער זההען אוים קאמיש און פאנטאסטיש פיעלע איינצעלנע ערשיינונגען אין דיזען גייסטיגען לעבען און וועניג אנציהענד דיזע אדער יענע ריכטונג.

לאנג, לאנג האָט דאס אינטעלעקטועלע לעבען פון רוסלאנד פארגעשטעלט מיט זיך א משונה'דיגעס בילד. די ברייטע שיכטען פון פאלק האָבען זההר וועניג גענאָמען פון דער אייראָפעאישער קולטור. ארעם און בלאס האָט אויסגעזהען זייער גייסטיגער לעבען. פון דער צווייטער זייט האָט רוסלאנד פארמאָגט אן אינטעלעקטועלע, א „געזעלשאפט", ווי מען זאגט אין רוסלאנד, אין דעם פולען זין פון ווארט. זי איז געווען ניט נור די פיהרערין און ווענווייזערין, נור די קאנקרעטע פערקערפערונג פון דער ציוויליזאציאָן פון לאנד אין יעדען פעריאָד פון זיין געשיכטע. די געזעלשאפט איז געווען אבגעטהיילט פון די ברייטע שיכטען פון דער בעפעלקערונג מיט א מחיצה, וועלכע האָט זיך אויסגעבילדעט דורך יאהרהונדערטע. אין קיין אירראָפעאיש לאנד (און נאָך וועניגער אין אמעריקא) געפינט איהר ניט די אינטעליגענץ אבגעטיילט אין א ספעציעלער גרופע אזוי שטארק, ווי אין רוסלאנד. עס פערשטעהט זיך, אז דאס האָבען פעראורזאכט טיעפע היסטאָרישע אומשטענדען. די אינטעליגענץ, אויסבילדענדיג זיך אונטער אונגאָרמאלע אומשטענדען פון ענטוויקלונג, איז

זי תמיד געווען זעהר נאהענט צו איראפא, דאס לאנד אין אלגעמיינעם, פערקעהרט, זעהר ווייט. דער גאנצער אבגעשטאנענער סאציאל־פאליטישער און עקאנאמישער בוי פון לאנד, א האלב־פעאדאלער, האלב מאדערנער שטאאט, בעפעלקערט פון צעהנדליגע מיליאנען מענשען, וועלכע זיינען געווען געהאלטען אין שרעקליכער אונווישענהייט, אין האלב שקלאפערי ביז דער לעצטער צייט, האט געשטעלט די אינטעליגענץ אין פיעלע הינזיכטען אין א גינסטיגער ספעציעלער לאגע, וויל דאס לאנד האט זיך שטארק ענטוויקעלט אין געביעטע מענשען, וועלכע זיינען א לאנגע צייט, פערהעלטנismעסיג, געווען זעהר וועניג. און א דאנק זייער ספעציעלער לאגע איז אויך זייער עקאנאמישער צושטאנד געווען ניט אין פערגלייך בעסער. דורות לאנג איז זייער ארבייט בעשטאנען אין בעפריעדיגען די פראקטיש־קולטורעלע בעדירפניסע פון שטאאט און פאלק. דיזער בכורה זייערע האבען זיי צו פערדאנקען די גינסטיגע אויסנאהמס־געוועצען, וועלכע עקזיסטירען נור פאר זיי. און אזוי זיינען זיי געווארען אבגעטהיילט געזעלשאפטליך און פאליטיש אין א „פריוויליעגירטען שטאנד". דער אינטעליגענט איז אויף אזא אופן געווארען פאר דעם פאלק „דער בארין", „דער פריץ", דער אויסנאהמס־מענש, אזוי ווי אין די פריהעריגע יאהרען איז געווען דער אדעלמאן.

ווייט פון די ברייטע מאסען איז געפלאסען דאס גיסטיגע לעבען פון דעם „פריוויליעגירטען שטאנד", ווייט פון דעם רעאלען פאלקס־לעבען, און ער איז מייסטענס בעשטאנען פון אבסטראקציעס און טהעאריען.

און ווי דיזע גאנצע גרופע, אזוי אויך דער פראקטעשריטענער טהייל, מיט זיינע פראגרעסיווע אידעען און שטרעבונגען, האט אין דער ווירקליכקייט קיינע געמיינשאפטליכע אידעאלען, קאמפפס־אידעאלען, מיט דעם פאלק ניט געהאט. פאר דעם פאלק זיינען זיי געווען פרעמד און אונבעגרייפליך, און די אינטעליגענץ האט זיך פארגענומען צו פערליכטערען און פערבעסערן זיין לאגע אויף דעם גרונד פון זייערע אייגענע, צוגעטראכטע, דעם פאלק אונפערשטענדליכע טעאריען. און אויך אין דיזער הינזיכט האט „דער פריוויליעגירטער שטאנד" געהאט א מאנאפאל, ער איז געווען די גאנצע „זאלץ פון לאנד". אזוי איז עס געשאפען געווארען דער גרויסער שטח צווישען דער „געזעלשאפט" און דער הונדערט־מיליאנענדיגער מאסע, אזוי האט זיך אויך אויסגעבילדעט די אינטעליגענץ אין א ספעציעלער, אבגעזונדערטער גרופע, דיזע גרופע איז געשטאנען „איבער די קלאסען". געקעמפפט און געבלוטעט האט די פארטגעשריטענע רוסישע געזעלשאפט פאר איהר פאלק און אין פערשיעדענע מאמענטען האבען פערשיעדענע מאטיוון זי בעוועגט דערצו. „דער חוב צום פאלק", דער גדאנק אז זי איז פערפליכטעט „אבצאהלען א חוב - דעם פאלק" פאר איהר גינסטיגער אויסנאהמס־לאגע, האט פאר א לאנגער פעריאדע פון דער רוסישער געזעלשאפטליכער בעוועגונג געהאט א גרויסען אויפלוס אויף די קעמפפער און כלי־טהוער. דאס איז אבער יעדענפאלס געווען אן ארבייט פ א ר דעם פאלק, אבער א ה ן דעם פאלק.

נור פון דעם מאמענט, ווען די גאנצע קולטור־טרעגערישע און געזעלשאפטליכע ארבייט האט זיך מעהר אדער וועניגער אומגעווואנדעלט אין דער בעפרייאונגס־בעוועגונג און אין לאנד האבען זיך אויסגעבילדעט פערשיעדענע פאליטישע און ספעציעל סאציאליסטישע ארגאניזאציאנען, ענדערט זיך טהייוויוייז די פאסיוויטעט פון די מאסען. זיי הייבען זיך אויף אן בעטהיליגען אין דער ארבייט. דאס פאסירט אבער נור מיט א קלייניעם, זעהר קלייניעם טהייל פון דעם רוסישען פאלק און פערהעלטנismעסיג מיט א פיעל גרעסערען טהייל פון די מאסען פון פערשיעדענע אנדערע נאציאנען, וועלכע בעפעלקערן רוסלאנד. די צעהנדליגע מיליאנען איבריגע בלייבען נאך אלין די רויהע מאסען. דאס אליין אבער איז געווען א גרויסער פארטשריט, אין לאנד הייבט זיך אן די ארבייט פון דער אינטעליגענץ צוזאמען מיט א טהייל פון דעם פאלק גופא, פאר דעם גליק פון דעם גאנצען פאלק. אין דער קורצער פעריאדע פון דיזער טהעטיגקייט, ספעציעל אין די לעצטע עטליכע יאהר פון דער רעוואלוציאן, איז דער גרויסער אונטערשיעד צווישען דער גזעלשאפט און די מאסען ניט געווען שטארק בעמערקבאר. דאס אבער האט געדויערט בלויז א קורצע צייט. האט דען געקענט די אינטעליגענץ פאקטיש אויפהערען צו זיין אן אבגעזונדערטע גרופע אין א משך וועניגער ווי דאס לעבען אפילו פון איין דור? נאטירליך ניט. און דארום האבען אויך די לעצטע יאהרען פון אויפקלערונג און פאלקס־ערציהונג, געהאט איין בעדייטונג פאר דער אינ־

טעליגענץ און נאָר אַן אַנדערע פאַר דעם פּאָלק.

פּאַר דעם פּאָלק, אַדאָף ריכטיגער, פּאַר זיינע בעוואוסטזיניגע שיכטען, איז די אויבענדערמאַכטע פּעריאָדע געווען דער ערשטער פּריהליניג פון אַ קולטורעלען לעבען, פון גליקליכען לעבען. צום ערשטען מאָל אין דער געשיכטע פון רוסלאנד האָט דאָס פּאָלק דערזעהען און דערפיהלט זיך אין דער לאַגע פון מענשען וואו אַלע זיינען מעהר אָדער וועניגער גליכע בעלי בתים אין געזעלשאפט, און וואו אַלע האָבען זייערע רעכטע אויף אַלעס. און אויב בעוואוסטזיניג געקעמפּפט האָט נור אַ קליינער טהייל פון די מאַסען, האָט זיך אבער דער וואונש „צו פּאַרדערן פּאַר זיך אַ פּלאַץ“ פערשפּרייט צוויישען גאַנצען פּאָלק. דאָס איז שוין דער רעזולטאַט פון געניסען פרייהייט, זאָגאַר אַ קלייניע צייט. אין דעם איז דער גרויסער פערדיענסט פון דער רוסישער רעוואָלוציאָן. היינט צו טאָג האָט דאָך רוסלאנד עטוואָס עהנליכעם צו אַ פּאַרלאַמענט, וואו דאָס פּאָלק זעלבסט, אָבוואָהל אין אַ זעהר בעשרענקטען מאַסשטאַב, בעטהיליגט זיך אין דער איינאַרנונג פון דער פּאָליטישער און רעכטליכער לאַגע פון לאַנד. און וואָס עס איז נאָך פיעל וויכטיגער, דאָס פּאָלק זעהט פּאַר זיך אַ וועג, וויי צו פערווירקליכען זיין אידעאַל. דאָס איז ניט מעהר קיין טהעאָריע און טרוים, אָדער זאָגאַר אַן אונפערשטענדליכער צוויבערבילד, מיט וועלכען די אינטעליגענץ האָט, ווי אַ גוטהערציגער מכשף, גערייצט און געוועקט די פאַנטאַזיע פון די מאַסען.

מיט וואָס האָט זיך פערנומען די פּאַרטגעשרי־טענע רוסישע געזעלשאפט פאַר די לעצטע עטליכע צעהנדליג יאָהר? אַן אונבעדייטענד קלייניער טהייל האָט געאַרבייט, וויי מיר האָבען אָנגעווויזען, פּאַר דעם פּאָלק. די מעהרערע אבער האָבען זיך אימער געפונען אין אַ צושטאַנד פון פערטיגען זיך צום לעבען. דאָס האָט זיך אין פּערשיעדענע צייטען פּערשיעדען אויסגעדריקט. די הויפּטטאַפּען אויף דיזען וועג זיינען געווען: צוערשט, פילאָזאָפישע און סאָציאָלאָגישע שטודיום און טהעאָרעטישע שטרייטען צוויישען זיך וועגען דער צוקונפט, נאכהער, די איבערגאַנגס־פּעריאָדע פון צוגרייטען זיך צו דער קומענדער גרויסער ארבייט און צולעצט די ארבייט זעלבסט אין דער פאָרמע פון רעוואָלוציאָן. און אויך אין דיזער עפּאָכע איז דער „פּריוויליגירטער שטאַנד“ אָלס גאַנצעס וויי געווען פון דער רעאַלער ווירקליכקייט.

עס הייבט זיך אָן די רעוואָלוציאָן, די האָפּנונג און דער טרייסט, וועלכע האָט בעלויכטען דעם פינסטערען רוסישען לעבען. חוץ די אקטיוע רעוואָלוציאָנערען, וועלכע האָבען זיך אָרגאַניזירט אין פּערשיעדענע, מייסטענטהיילס, סאָציאליסטישע פּארטייען, צוזאַמען מיט דעם אָרגאַניזירטען אינדוסטריעלען פּראָלעטאריאט און דעם פּויערטהום, זיינען דירעקט אָדער אינדירעקט געווען פערבונדען מיט דער רעוואָלוציאָן אויך אַנדערע טהיילען פון דער געזעלשאפט. די „רויטע“ זיינען געוואָרען די פיהרער אין דעם קאַמפּף. אַלע האָבען אויף זיי געקוקט. עס איז כאראקטעריסטיש, דאָס עס זיינען דאמאָלס צוגעשטאַנען אזעלכע עלעמענטען, וועלכע מען האָט געדארפט ערווארטען אז זיי וועלען שטעהען וויט פון דער רעוואָלוציאָן, ספּעציעל פון דעם פייער פון שלאַכט גופא. אָט, צום ביישפּיעל, וואָס האָט געשריעבען צו יענער צייט דער דעקאַדענטישער פּאָעט באַלמאָנט. ער וועגדעט זיך צום ארבייטער (אין אַ פּאָעמע מיט דעם זעלבען נאָמען „צו דעם ארבייטער“) ער לויבט איהם ביז אין הימעל, און פערזיכערט, אז דער אונטערשיעד צווישען זיי ביידען איז נור אין אויסערליכען אויסזעהען. ביידע שטרעבען זיי אבער צו דעם זעלבען ציעל. און דאָרום איז ער מיט זיין גאַנצער נשמה מיט דעם העלד־ארבייטער. אזוי זיינען הינגעריסען געוואָרען פון דער רעוואָלוציאָן אַלע טהיילען פון דער געזעלשאפט, אַפּילו קאַלאָסנצוימען זיינען צובראָכען געוואָרען, אַפּילו קאַלאָסאַן־אינטערעסען זיינען אזוי ווי פערגעסען געוואָרען, וויייל זיי זיינען פאר פיעלע ניט אין גאַנצען קלאָר און זיכטבאר געווען ביז דער רעוואָלוציאָן. דער גאַנצער קאַמפּף איז געוואָרען, ווי פיעלע האָבען גערעכנט, אַ ריין פּאָליטישער, אן אונאבהענגיגער פון עקאָנאָמיק. דער קאַמפּף לאָזונג איז געווען „ניעדער מיט דער זעלבסט־הערשאפט“. אויף דעם שלאַכטפעלד זיינען געווען נור צוויי שטרייטענדע קרעפטע: די רעגירונג מיט איהרע אונטערשטיצער, אויף דער צווייטער זייט אָלע פרייהייטס־ליעבענדע עלעמענטען פון דעם פּאָלק. ניט פיעלע האָבען אבגעשאצט דיזע פּארטייניגונג אזוי ווי די רוסישע סאָציאל־דעמאָקראטיע, וועלכע האָט שוין דאמאָלס געזאָגט: „בעזונדער מארשירען, צוזאַמען שלאָגען“.

פּיעבערהאפט, אין א צושטאנד פון עקס־טאז, אנשטרענגענדיג אלע קרעפטע, האט די רו־סישע אינטעליגענץ געארבייט אין צייט פון רעוואלוציאן. די פּאסירונגען זיינען געלאפען אזוי שנעל, אז עס האט מעהר אויסגעזעהען, ווי א פאנאראמא, אייזער רעאלע ווירקליכקייט. דאס איז געווען אזוי ווי א מין פּארשטעלונג פון א צויבערלאנטערן מיט לעבעדיגע בילדער אויף דעם סאציאלאגישען געביעט. דאס איז געווען אריינ־טאלוש, פאנטאסטיש שעהן, ווי א געשיכטע פון טויזענד און איין נאכט. די ערשטע גרויסע ערפאלגען פון דער רעוואלוציאן האבען נאך צו־גענעבען מעהר האפנונג, מעהר מוטה.

נור אט האבען די פּאסירונגען אנגעהויבען נעהמען אן אנדער ריכטונג, און דא פאנגט זיך אן דער גרויסער טראגיזם פון דעם גייסטיגען צו־שטאנד פון דער רוסישער געזעלשאפט. מען דארף אימער געדענקען, אז די „געזעלשאפט" האט געקעמפּפט פאר פיעלעם וואם דאס פאלק האט נאך ניט געהאט, ווייל זי זעלבסט, אלס „פּריוויליעגירטער שטאנד" האט דאס אימער בע־זעסען אין א לעבעלויירטער פארמע אדער אויף אן אנדער אופן—ווי, למשל, בילדונג, אינפלוס אויף דעם עקאנאמישען און רעכטליכען לעבען פון לאנד. אפילו די אינטעליגענץ פון די ניט־רוסישע פעלקער האט אויך געהאט פיעלע פרי־ווילעגיעם אין פערגלייך מיט די פאלקסמאסען. און דארום האבען קליינע עראבערונגען פון דער רעוואלוציאן פאר דער געזעלשאפט קיין בעדיי־טונג ניט געהאט. פאר די ברייטע שיכטען אבער איז יעדע קליינע צוגעקומענע פרייהייט געווען אן ערפאלג, וועלכער האט זיך געלאזט בעדייטענד פיהלען אין זייער שווערען לעבען. שטע־העניג ווייט פון דעם ווירקליכען לעבען, האט זי די רעוואלוציאן אויך ניט אויפגענומען ווי א שטיק רעאלע ווירקליכקייט. זי איז ניט געווען צוגענגרייט צו דעם דורך איהר גאנצער פריהערידער געשיכטע. צו שווער איז געווען פאר איהר אזא סארט עקזאמען. און גראדע דער ערפאלג פון געזעלשאפטליכער טהע־טיגקייט פון „א" ביז „ת" בעשטעהט נעמליך אין דעם ניט פיעל הינגעריסען צו ווערען פון זיעגען, ניט פערליערען דעם קאפ פון פערלוסטען. ניט פאר די אויבענדער־מאנטע קעמפּפער קען מען זאגען, ענדערענדיג א געוויסע בעהויפּטונג פון מארקס'ן: „דורך א רייהע פון ניעדערלאגען מארשירט דער פראגרעס פאלוועהרטס צו זיין ענדליכען זיעג". דארום זיינען די רעוואלוציאנערען־אינטעליגענטען אזוי שנעל איבערגעבראכט געווארען אין דעם לעצטען קאמפף. עס האט זיי פיעל מעהר געשעדיגט, ווי די מאסען. זייערע אידעאלען זיינען אזוי שוי־דערליך צושמעטערט געווארען, דאס פאלק אבער האט פאקטיש פיעלעם געווינען.

נור אט איז שוין די הויסע שלאכט אין גאנ־צען פאראיבער, דער רויך איז צוגאנגען, און א הערצריסענדעם בילד שטעלען מיט זיך פאר די פריהערדיגע פארקעמפּפער. צו בעשעפטיגען זיך וויעדער מיט געזעלשאפטליכער ארבייט איז פאר זיי שווער, כמעט אונמעגליך. דער צויבער פון די גרויסע טהאטען איז אווק, און צוזאמען מיט איהם זיינען אויך פערשוואונדען פערשיע־דענע טרויעמען און פאנטאזיען. די קאלטע ווירק־ליכקייט מיט איהרע פראזאישע ערשיינונגען האט פערנומען דעם פארדערגרונד, אלע קלייניג־קייטען, מיט וועלכע מען דארף זיך רעכענען אין טאג־טעגליכען שווערען לעבען האבען אנגעהוי־בען, ווי געווען־נליך פארדערן די גאנצע אויפ־מערקזאמקייט, ענערגיע, פעהיגקייטען. און ניט צו דעם אבער איז געווען געווהנהנט די אויבענ־געשילידערטע אינטעליגענץ. דאס שאפען פון וועלט־אנשויאונגען, פילאזאפישע סיסטעמען, ברייטע טהעאריען א. ז. ו. — דאס איז געווען איהר ספערע פון ארבייט. זי האט גיכער גע־קענט אבגעבען דאס לעבען אויף דעם עשאפּט. שמאכטען אין געפענגנים, געהען אין סיביר ווי צו פערנעמען זיך מיט קלייניר ארבייט; זי האט געקענט „בערינען" „דעם קלענרן, ארימען ברו־דער" מיט ווייסענשאפטליכע סיסטעמען, איידער איהם ניצליך צו זיין מיט פאסענדער אלטענלי־כער ארבייט אונטער די נייע אומשטענדען. זי האט נאר פיעלעם געקענט טאן פאר'ן פאלק, א ה ן איהם זעלבסט, איידער צו טהון אירגענד וואס נויטיגעם און וויכטיגעם פאר איהם צו־ז א מ ע ן מיט איהם. און אזוי איז די מאסע געצוואונגען געווען צו בעגעהן זיך אהן זיינע פריהערדיגע לעהרער און וועגווייזער. קריטיש איז אויך געווארען די בעציהונג פון דער געזעל־שאפט צו די מאסען, וועלכע זיינען פריהער בע־טראכט געווארען אלס עטוואס גוטעם, שעהנעם און ערהאבענעם. דער „נאראד" האט קיינע חסורונות און קיינע פעהלערן וועט ער ניט בענעהן ווי דער קעניג לויט די ענגלישע קאנ־סטיטוציאן.

און ווי דענקט יעצט די ברויטע געזעל־שאפט פון דעם פאלק? א ענטויען ענטפער אויף דיזער פראגע געפינען מיר אין דער היינטיגער רוסישער שהנער ליטעראטור. דאס פאלק ווערט דארט אזוי געשילדערט, אז מען קען מיי־נען דאס מען שטעלט פאר אייך פאר ווילדע חיות, אדער, אין בעסטען פאל, בארבארען, ווילדע מענשען, וואנדאלען. עס זעהט אוים, אז די אינטעליגענץ איז ביטער ענטטוישט געווארן אין פאלק.

אלעס וואס מיר האבען דא געזאגט וועגען דער פארטגעשריטענער געזעלשאפט, איז אויך גילטיג פאר א גרויסען טהייל פון דער רוסישער געבילדעטער יוגענד. זי האט געשפיעלט אימער א גרויסע ראלע אין רוסלאנד, איהר געזעלשאפט־ליכע טהעטיגקייט פאנגט זיך אן זעהר פריה, כמעט אין די צערטליכע יאהרען, ווען דער כאראקטער פון א מענשען האלט נאך אין ענט־וויקלען זיך, ווען עס וואקסט נאך דער צוקונפ־טיגער מענש. דיזע יוגענד האט נאטירליך געמוזט ענדערן איהר טהעטיגקייט נאך דער ניעדערלאג פון דער רעוואלוציאן און ביי דער נייער געזעלשאפטליכער אומגעבונג. עס האט זיך געפארדערט פיעלעס אין כאראקטער, אין בילדונג, א טיעפער פערשטאנד פון סאציאלען לעבען, טיעפע איבערצייגונגען, אום צו בלייבען מיט דעמזעלבען גלויבען אין דער צוקונפט און צו בלייבען טיכטיגע טהוער, ווי פריהער, צו ער־ווארטען דאס פון דער „יוגענד", בעת די „על־טערע" זיינען עס ניט בכח צו ערפילען, וואלט שוין געווען צופיל פערלאנגט.

ווי אין דער צייט פון דער פויערים־בעפרי־אונג לעבט יעצט רוסלאנד איבער נאך א מאל א געווייסען איבערגאנגם־צושטאנד, וועגען וועל־כען נעקראסאוו האט געזאגט: „צוריסען איז געווארען די גרויסע קייט, זי האט זיך צוריסען און א קלאפ האט זי געטאן מיט אין עק דעם בארין (פריז), מיט דעם אנדערען איבער דעם בויער". נאטירליך, יעצט איז דער בויער, דער מאסענמענש, דער „פריז" — די „געזעל־שאפט" און אויך דער אינטעליגענט. דעם ערשטען האט דיזער קלאפ די אויגען גע־עפענט, דעם צווייטען — האט ער צייטווייליג ווי א דונער געטראפען. ער שטעהט יעצט פנים אל פנים מיט א נייער עפאכע אין זיין רעאלער לעבען, ער מוז זיך אין דער רעאלער ווירקליכקייט אנהייבען רעכענען מיט נייע פאקטארען, נייע קרעפטע, ער דארף פאר זיך ענטשיידען פיעלע פראקטישע פראבל־מען. דער אינטעליגענט איז שוין ניט מעהר דער איינציגער בעל הבית, דער אתה בחרתנו'ניק, אויף פיעלע געביטען, און די נייע געענדערטע אומשטענדען האבען זיין עקאנאמישע לאגע פיעל פערשלימערט. און וואס איז געוואלען מיט דעם פיעל גרעסערען טהייל פון דער געזעלשאפט, מיט די, וועלכע זיינען אפשר נעכטען געווען לייבען און אדלער? זיי האבען זיך אויפגעהויבען צו די וואלקענם נור דורך א צופאל. נאך זייערע עקאנאמישע אינטערעסען, נאך זייערע סאציאל־פאליטישע אנשויאונגען, נאך זייער פסיכאלאגיע זיינען זיי ניט קיין גרויסע קעמפפער, זייער פלאץ איז צוויישען די רייהען פון פערשיידענע בע־זיצנדע און מאכהאבענדע קלאסען. זעלבסט־פערשטענדליך, אז זיי האבען זיך ניט געקענט אנשליסען אן די, וועלכע „האבען גאר ניט צו פערליערען און אלעס צו געווינען". און דארום זאגאר שוין אין איניגע מאמענטען פון דער רעוואלוציאן, גראדע וועז מען האט אזוי ווי געזעהען פאר זיך א קאנקרעטע מעגליכקייט פון זיעג, און וועז מען האט שוין יעדענפאלס געקענט פערצייכענען א גרויסען ערפאלג, האבען זיי אנגעהויבען אוועקגעהן פון די „רויטע". בע־וואוסטזיניג פאר זיי אליין אדער ניט, עס איז אבער א זעלבסטפערשטענדליכער פאקט, אז זיי האט געטריעבען צו דיעזער היסטארישער ארבייט זייערע אייגענע אינטערעסען. סענטי־מענט, ענטהוזיאזם פאר דער רעוואלוציאן איז געווען פאר זיי גילטיג אלס א בעווענונגס־קראפט נור פאר א קורצער צייט. זיי האבען ניט נור אלע צוזאמען פערלאזען די, וועלכע זיי־נען געשטאנען אין די פאדערסטע רייהען פון קאמפף, נור זיי האבען אנגעהויבען צו קוקען מיט פערדאכט איינע אויף די אנדערע צווישען זיך זעלבסט. זיי האבען איינגעזעהען, אז אב־גליך פון דעם זיעג איבער דעם שונא קען יעדער פיעל גווינען, וועט מען אבער דארפען אויך עטוואס פערליערען פון זייערע ספעציעלע פרי־ווילעגיעם, און דארום האט יעדער אויגער פון דיזע קלאסען גווואלט פערנעהמען דעם אויבע־אן אין דיזען קריעג און פיהרען איהם נאך זיין אייגענעם פלאן, אום צו זיין דער הויפט־ווירש פון דער מאכט, פון דער אבשטארבענדער סאציאל־עקאנאמישער און פאליטישער סיסטעם, אויב ניט דער אינציגער יורש. מיט דיזער אנזיכט

פיהרט זיין ארבייט יעצט יעדער קלאס אין דומא.

דער קריזיס, וועלכען די רעוואלוציאנערען און די גענעלשאפט אין אלגעמיין מאכען יעצט דורך איז גאנץ נאטירליך פאר זייער אייגענער געשיכטע. יעדער פון זיי איז געווען דאס, וואס ער האט געדארפט זיין אונטער די אלטע אוטשטענדען און האט זיך פיעל געענדערט אונטער די נייע אומשטענדען. איבער דעם זיינען קאמיש די בעשולדיגונגען, וועלכע עס ווערען געריכטעט געגען די אינטעליגענטען־רעוואלוציאנערען. מען זאגט, אז מיט זייער אונפעהיגער, אונטאקטישער האלטונג, האבען זיי דעם קאמפף פארלארן. זיי האבען אבגעשטויסען פון זיך פיעלע און פיעלע עלעמענטען פון דער גענעלשאפט. דיזע קריטיקער זיינען אבער טהעארעטיקער און שטערענזעהער. זיי פארשטעהען ניט, אז די „גענעלשאפט" האט די רעוואלוציאנערען פארלאזען און ניט מען האט נעבעך זי אבגעשטויסען. די „פרייהייטס־ליעבענדע" גענעלשאפט האט דאס געטאן צוליעב זעהר פראזאישע מאטיוון, צוליעב קלאסען־אינטערעסען.

וועלכע שליסע קען מען ציהען פון אונזער גאנצען אנאליז. די רעוואלוציאן האט געמאכט א גענואלדיגע איבערקעהרענים אין אינטעלעקטועלן און אין גענעלשאפטליכען לעבען פון לאנד. פיעלעס פאזיטיוועס איז צוגענעבען גענוארען צו דער וויטערדיגער ענטוויקלונג און פארטשריט פון לאנד. אויב עס איז אראב די קדושה פון דער רעגיערונג און פון די העכערע קלאסען ביי די סאמע אבגעשטאנענע טהיילען פון דער בעפעלקערונג, איז יעצט אויך אראב די קדושה פון דער אינטעליגענץ. זי האט אויפגעהערט צו זיין א בעזאנדערע גרופע און איז זיך פאמעליך צופאלען אויף איהרע גענעלשאפטליכע קאמפאנענטען.

ארויסטרעטען אין לעבען הייבט שוין אן מעהר אדער וועניגער בעוואוסטזיניג דאס פאלק, דעמאקראטיזומוס מאכט אלץ גרעסערע פארטשריטע אין'ס אלגעמיינעם לעבען פון לאנד. אלעס דונקעלעס, וואס האט פערדעקט און פערמישט דעם עצם פון סאציאלער ענטוויקלונג הייבט אן צו פערשווינדען. דער קלאסענקאמפף ווערט שארפער און קלערער. פיעל זעהר האט בייגעטראגען די רוסישע אינטעליגענץ צו דער פערווירקליכונג פון דיזע ענדערונגען, דארום איז זי אזוי געשעצט געוואארען. דיזע ארבייט איז איהר גרויסער היסטארישער פערדיענסט, און דאס דארף קיינמאל ניט פארגעסען ווערען. זי האט אבער, ווי מיר האבען נעזעהען, מיט דער זעלבער אייגענער ארבייט פיעל בייגעטראגען צו איהר אייגענער פערניכטונג אלס אן אבגעזונדערטע גרופע פון דער גאנצער איבריגער בעפעלקערונג און צו דער פערניכטונג פון אלעס, וואס עס איז געווען פערבונדען מיט איהר ספעציעלער לאגע.

מיר שטעהען יעצט פאר דעם אנפאנג פון א נייער, פיליכט זעהר בעדייטענדער עפאכע פון דער רוסישער געשיכטע און די וויכטיגסטע פראגע, וועלכע בעט זיך אליין געשטעלט צו ווערען איז, צי האט זיך שוין אין דעם לעצטען גיסטיגען קריזיס אויסגעארבייט עפעס פאזיטיוועס, וויכטיג־נייעס, און מיט וואס פאר א אינטעלעקטועלען באגאזש טרעט די רוסישע געזעלשאפט ארויין אין דעם נייעס פעריאד פון איהר געשיכטע. איבער דעם אנאנדערם מאל.

ה. רויזענבלאַט

צווישען אוקריינער פעלדער

(פראַגמענט)

אויסגעהרוהט האָב איך
אַ ווייל די גליעדער
און וואַנדער שוין וויעדער.

איך וואַנדער און לאַנגזאַם
דער טאָג הייבט אָן עקען,
עס נעהמען די שאָטענס
פון אבענד זיך שטרעקען,

און הילען די ערד איין
אין אש־גרויע דעקען.
און אויבען אין הימעל
בעווייזען זיך פלעקען,

בעווייזען זיך גרויע
און טינט־שוואַרצע קלעקען,
וואָס זיי קען די דונקלהייט
פון נאַכט ניט פערמעקען.

פון ערגעץ נעהמט ציהען
אַ ווינטעל אַ קיהלער,
גאַנץ ווייט נעהמט זיך קייקלען
אַ דונער אַ שטילער.

און אָט נעהמען ציקלען
זיך גאָלד־בלויע בליצען,
פאַמעלעכעל הייבט אָן
אַ רעגענדעל שפריצען.

נור באַלד הייבט אָן פאַלען
געדיכטער דער רעגען
עס נעהמט זיך די תבואה
די יונגע בעווענען.

איך קוק אויף די פעלדער
מיר דוכט גאָר, דאָס שפיעלען
זיך וועלען געוועגט פון
אַ ווינטעל א שטילען.

און כ'הייב אַ בעגייסטערטער אויף מיינע
אויגען,
וויט, וויט וואו אין פעלד שטעהט א וועלבע
געבוידען,
אַ וועלבע אַ הויכע, געבויגען דעם נאַקען,
זי איז איצט צו גאָט צו איהר גרויסען
בעשעפער
אַ הייליגע תפלה אַ נייע מתקן.

„אַ דאַנק פאַר דעם רעגען
דעם דופטענדען זאַפט,
וואָס גיט מיינע בלעטלעך
די צאַרטינקע — קראַפט."

„וואָס טרינקט מיינע וואַרצלען
די טרוקענע אָן,
און שטאַרקט זיי די פֿרבייט
די שוועכע צו טהון."

„אַ דאַנק פאַר דעם בלעטעל
וואָס שפראַצט איצט פֿרוים,
אַ דאַנק פאַר דעם פויגעל
וואָס רוהט אין מיין שוים."

„אַ דאַנק פאַר דעם רעגען
די הימעלשע זאַפט,
וואָס זויגט אָן מיט לעבען
מיט ווילען און קראַפט."

י. ח. ברענער

ביז וואנען וואס

(א קמעדיע אין איין אקט)

די פאַרשוינען:

ר' נח קלמן.
סאַשע, זיין וויב.
יענטע לאה, זייער טאַכטער.
וויכנע־טעמע.
ברוך, איהר זוהן.
גאַלדמאַן, א בחור.
וועלווילן, א יתום.
פיגיל, אן עגונה.

די געשיכטע קומט פאַר אין א רוסיש־אידישער ניט־גרויסער שטאַדט.

דעקאַראַציע:

ביי ר' נח קלמן'ען אין שטוב. א צימער מיט אַן אריינגאַנגס־טיהר און נאָך צוויי טיהרען: אויבע צום אלקעריל, וואו עס שלאָפען די אַלטע מיט יענטע־לאה'ן, די צוויטע — צום קוך, וואו עס וואהנט אין שכנות פיגיל די עגונה. א קאַמאָדע, א שפיגעל, אן אַלטער בליין־לאַמפּ, א גרויסער זויגער אין א גרויסער הילצערנער, אויף דר'ערד שטעהענדער, שיידיל. אויפ'ן וואַנד לינקס העגט דאָס בילד „זכרון ימי קדם", וואָס אין איהרע פיער־עקענדיגע קעסטעליך שויגען אין גרינליבע־אָבגעמעקטע פאַרבען די פראַכטפאָלע קאַרטינעס: „די מלכה־שבא פאר שלמה המלך", „די האַנד האָט אָנגעשריבען בלשצר'ן א שווערין יאָהר" א. ד. גל. אָנטקעגען, רעכטס — א טאבעלע פון גראָב־רויטליבע בילדער פון קריאָוס פאבעלען, ווי אזוי, בדומה למשל, די פוקס נאַרט אויס ביים ראַב א שטיק קעז, ווי אזוי דימיאַן טראָגט אונטער פאָקע'ן דאָס דריטע שיסעל באַרשטין א. ד. גל.

א זומערדיגער שבת נאכמיטאג. ר' נח קלמן זיצט ביים טיש אויבען־אַן. רעכטס, אויף דער אויס־גערויבענער קאַנאַפּע, ליגט ארום איהם דער ספר „רחמי האב", לינקס — זיצט וועלווויל, איבער'ן קאַפּ — „זכרון ימי קדם". דאָס וואַרעמעס האַלט ביים סוף. אויפ'ן טיש וואַלגערען זיך ברעקלעך חלה און איבערגעבליבענע קנאַבען בייגער. סאַשע, די בעל־הבית'טע, וואָס אין פלוג איז זי עפעס מעשה ווי גאָר ניטא ביים טיש, פאַרקעט זיך אין די שירים כדי צו רייגער מאַכען דאָס טישטוך. יענטע לאה זיצט האַלטענדיג א קליין בענשעריל אין האַנד, אַבער איהר קול הערט זיך ניט. הינטער זיך האָט זי די מאַבעלע פון „באַסני קרילאָווא". ברוך זיצט זיך גאַנץ בריטליך, אין א געפרעסטער העמד און שוואַרצע וועסט. האַלב שטיל.

ערשטע סצענע.

(ר' נח קלמן, סאַשע, ברוך, יענטע לאה, וועלווויל.)

ברוך (צו וועלוו'לען). ד'האָסט שוין געבענשט?

וועלווילן (פּוינטעלט מיט די אויגען.)

ברוך. הא? וואָס שווייגסטו מיר? איך פרעג דאָך דיך עפעס. ד'האָסט שוין געבענשט?

ר' נח קלמן (קוקט אויף ברוד'ן קרום). אַלין איז דיין דאגה... (צו וועלוו'לען) בענש!... (וועלווויל פאַלגט.)

יענטע לאה (לעגט אַוועק דאָס בענשעריל.) ברוך!...

ברוך. הו? ס'וויל־סטו?...

יענטע לאה. היינט דארף מען געהן צו דיין מאַמען.

ברוך. כ'ל ניט געהן.

יענטע לאה. ברוך! לאָמיר זיך אָנטהון.

ברוך. לאָז מיך צורוה. כ'וויל שלאָפען. (פּויזע.)

וועלווילן (ענדיגט בענשען.) רחמן נברך איני נורתי באַלאַם (הרחמן יברך אמי מורתי בעלת)... (ברוך גיט זיך א קעהר אויף זיין אָרט, וועהרענד זיין האַנד גיט זיך דערווייל א הויב ניט וויל'ענדיג. וועלווויל'ס ברעמען ציטערען.)

סאַשע (פערשלאָפען.) אָבער מ'טאָ'אך געדארפט געהן... אז זי קומט ניט... און איהר... איהר... געהט ניט... אהינצו.. היינט וואָס.. וואָס'עט זיין דער סוף?...

ב ר ו ך. דער סוף? אדרבא, זאָל דער מחותן זאָגען! (מיט אַ ביסעל רוגזה) כ'וויים ווי שטעהט דאָרטען? הוא דבר ויקימ... דבר...

ר' נ ח ק ל מ ן (שלאָגט איהם איבער.) בקיצור, האָב ניט קיין יסורים. אז דו וועסט ניט האָקען מיט פּסוקים — וויים איך אויך, אז דו ביסט א גרויסער למדן.

ב ר ו ך. בין איך ניט קיין למדן?

ר' נ ח ק ל מ ן. אדרבא, כ'זאָג דאָך, אז דו ביסט יא א למדן.

ב ר ו ך (וועדט אין כעס.) אָבער וועדזשע לאָזט ניט דעם מחותן... כ'פרעג, כ'וויל טאקי פרעגען... וועד דערלאָזט עס ניט דעם מחותן... וועד לאָזט אייך ניט...

ר' נ ח ק ל מ ן. חרטה האָבען?

ב ר ו ך. מחותן! ניין!... איך דאַרף אייך זאָגען... ווי איהר זעהט מיך לעבען, כ'מוז אייך זאָגען... ווי שטעהט דאָרטען?...איהר זיינט, איהר זיינט...

י ע נ ט ע ל א ה. אָבער געוונג שוין דיר אמאָל!

ר' נ ח ק ל מ ן (צו איהר.) לאָז איהם! (קוקט אויף ברוד'ן) נו, זאָג שוין, רעד שוין, רעד וועדטער: וואָס בין איך?

ב ר ו ך. וואָס? איהר זיינט.... איהר זיינט פון דער אַלטער וועלט!

ר' נ ח ק ל מ ן. אזוי? נו, און א י ה ר? איהר זיינט פון דער נייער וועלט?

ב ר ו ך. ניין, מחותן. איהר, מחותן, זיינט פון דער אַלטער וועלט.

ס א ש ע (זיפצט אָב.) אָבער וואָס וועט שוין זיין דער סוף?

ר' נ ח ק ל מ ן. אָט, וואָסער סוף... אז אין א שדוך זאָלען פּאַרקומען סכסוכים — נו, וואָס קען מען מאַכען; אזוי פיהרט זיך שוין די וועלט. אָבער דיזער איז דאָך עפּעס גאָר אַן אַנדער מין שלאָק. דער מאַמעס א קינד אין וויטער גאָרנישט.

ב ר ו ך (פערקאָכט.) ניין, מחותן, זייט־זשע מוחל, זייט־זשע מוחל. וואָס עפּעס „ווייטער גאָר נישט"? וואָס עפּעס?

ר' נ ח ק ל מ ן. דער מאַמעס א קינד — און ווייטער גאָרנישט. און די מאַמע זיינע — דאָס איז דאָך גאָר א פּוערעניות! דוכט זיך, מ'האָט איהר שוין אַלעס נאָכגעגעבען — ניין, שפּארט זי זיך איין, איך זאָל דיזען שעהנעם מענשען נאָך אָבשרייבען מיין „שטאָדט" אין זייך. מ'דארף נאָר דאָס אויך נאָכגעבען — וועט זי זיך מיישב זיין, מ'זאָל איהר דערלאָזען אַ טעלעריל פון הימעל. געה, טענה מיט איהר!...

ב ר ו ך (שפּרינגט אויף פון זיין פּלאַץ.) אז מ'וויל זיך אוים'טענה'ן מיט'ן מחותן, זאָל געזונד זיין, דאַרף מען זיך פריהער אָנעסען מיט אַרבעס (גרעבצט) לאָמיר בעסער געהן כאָפּען א גלאָז זעלצען־וואסער, יענטע לאה....

י ע נ ט ע ל א ה (נעהמט זיך איבער.) ניעחאַ־טשו... כ'וויל ניט...

ב ר ו ך. געה איך מיר אליין! (אב)

צוויי־טע סצענע.

(פּאַריגע, אָהן ברוד'ן)

ר' נ ח ק ל מ ן (שטעהט אויף און נעהמט מיט זיך דעם „רחמי האב" פון קאנאפּע.) שלעכט!... ניטאָ מיט וועמען צו רעדען!....

י ע נ ט ע ל א ה (מיט אַ נידריגען קול.) איהר זיינט אויך גוטינקע! פּראַוועז געשעפּטען איבער אַן אָרט אין קלויז. אויך מיר געשעפּטען...

ר' נ ח ק ל מ ן. שווייג!... (צו סאָשען) געה שלאָפען, אידענע. ד'פּאַלסט דאָך שוין אויפ'ן נאָז.

ס א ש ע (אין דרעמל.) איך געה אויפ'ן בוידעם... (בוידע אב)

י ע נ ט ע ל א ה (געהט צו צום שפּיגעל און רייבט מיט'ן פינגער דאָס קלוין פּרישצעקיל וואָס ביי איהר אויפ'ן נאָז.) אי, מ'דארף זיך צוקלייבען.... (אב אין קליין ציממריל רעכטס.)

ו ו ע ל ו ו י ל (באַאַבאַנעט איבער'ן שויב.) פילופ! פילופ! באַלד... זאָראָז! (לויפט דרויסען) הוידא! (פּערשווינדט.)

(לאַנגע פויזע. כצענע לוידוג. פּויגיל די שכנה רוקט זיך אריין דורך דער קיד־טיהר און וועדט ניט; רוקט זיך וויעדער אריין אונטערברוי־מענדוג: „א שעהן משא־ומתן כלעבען... ס'איז שוין אַנגעשמאַנען דער ליעבער שבת, ברוך השם..." — און וועדט ניט. אם ענדע קומט אריין ברוך פון גאָס, שלעפּענדיג וועלוו'לען פּאָר'ן אויער.)

דריטע סצענע.

(ברוך, וועלווילן, דערנאָך יענטע לאה.)

ברוך (מיט נצחון.) אַהא, שגיון, דו ביסט געפאַקט! ביסט ביי מיר אין די הענד! אם שבת איז ביי דיר רעכט האָבען צו טהאָן מיט שקצים אין גאם?! מיט שקצים? אין מיאַטשיקעם? הא? און די סדרה האָסטו מעביר געווען? מעביר געווען די סדרה? וואָס שווייגסטו? ניט פון אָרט! איך פרעג דאָך דיך עפעם! ע', וועז איך בין דיין טאַטע — אויפ'ן שטריק וואָלסטו ביי מיר געטאַנצט!... ענטפער! ד'האָסט מעביר געווען די סדרה?

וועלווילן. יא...

ברוך. מעביר געווען?

וועלווילן. (זיינע ברעמען טרייסלען זיך.)

ברוך. האָסט מעביר געווען?

וועלווילן (קרעכצט.) דער אויער!

ברוך (קאַלטבלוטיג, ווי פערביגעהענדיג.) זאג: האָסט מעביר געווען?

וועלווילן. (שאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף יא.)

ברוך. און די הפטורה האָסטו געזאָגט?

וועלווילן (ווייגענדיג.) יא...

ברוך. יא, זאָגסטו מיר, שגיון? ניין, זאָג איך ניין. מיט מיאַטשיקעס קענסטו זיך נאָר שפיעלען, מיט מיאַטשיקלעך. תיכף ומיד זאָלסו מיר געפינען די הפטורה... די הפטורה פון איבעראַכטאָג שבת — און גיב מיר אַקאָרשט א זאָג! האָסט געהערט ווי איך האָב עס היינט געדרעהט די הפטורה? (זינגט מיט מתיקות) „ולאלוואם נעפעם חעסיע סמך מורא בימינו"... (האַקט איבער) אה, שקאָץ איינער, ווילסט ביי מיר כאָפּען פּעטש? (שלאָגט איהם מיט פערגעגיגן.)

יענטע לאה (ערשיינט פון איהר ציימעריל אין איהר גאַנצען טואַלעט; אויפ'ן הויכען שפּוץ פון איהר קאַרסעט א בלויער באַנטיק) וואָס טוסטו עס, ברוך? (קאָקעטיש) ס'איז דאָך אויף איהם אויך א ר—ח—מ—נות...

ברוך. וואָס דען? בעסער זאָל ער זיין א גוי? (לאָזט אָב וועלווילן.)

וועלווילן (גיט זיך א דרעה ברוך'ן פון הינטען, שטעקט איהם אויס א צונג און לויפט אַרויס.)

ברוך (בעקוקט יענטע לאה'ן; מיט א פערענדערטען קול) המ... כלה... וואָס ס'טו זיך עפעס היינט אזוי... ווי מען זאָגט... ארויפגעשלעפט אויף זיך דעם תלוי?

יענטע לאה. וואָס איז? ס'פאַסט מיר ניט?

ברוך (רוקט זיך צו.) ניין... כ'מיין ניט... נאָר, כ'פרעג... וואָס עפעס הַיינטיגען שבת?

יענטע לאה (זיס.) וואָס היסטו... מיר דאַרפען דאָך היינט געהן צו דיין מאַמען, באָרים...

ברוך. כ'האָב דיר וויפיעל מאָל געזאָגט, יענטע לאה, כ'ווילּ ניט, זאָלסט מיך רופען מיט א גוי'שען נאָמען.

יענטע לאה. באָרים!... (אַנטלויפט, פלאָנטענדיג זיך אין קלויד.)

ברוך (גיט זיך א ריס פון אָרט, אום צו באַפּען זי, און שלאָגט זיך אָב א פינגער אָן ברעג טיש.) דאָס האָב איך שוין פיינד!...

יענטע לאה. באָרים, חי־חי־חי!....

ברוך (שפּאַרט זיך אָן אָן טיש אין גרימצארן; די באַקען ברענען איהם.)

יענטע לאה (פאַלט ביי זיך אַראָב.) נו, ברוך, ברוך... לאָמיר געהן צו דיין מאַמען... נו, לאָמיר געהן... מ'דארף דאָך... (לאַכט זיך פּאַרט פלוצלונג פאַנאַנדער) באָרים!...

ברוך (נישט איבערגעטען, מאַכט מיט'ן קאָפּ.) א כלה... (נעהמט זי ארום.)

יענטע לאה (דרעהט זיך פון איהם אויס.) נו, לאָמיר שוין געהן, קראַסאַווען!

ברוך. „באַטשילי אָטשי שא קופּאַווואלי."

יענטע לאה. געבילדעטער!...

ברוך. דו רעדסט נאָך? דו האָסט דאָך געענדיגט אלע זיבען קלאַסען... אדער אפשר גאָלדמאַן איז א גרויסער קענער?

יענטע לאה. גאָלדמאַן? וואָס עפעס גאָלדמאַן? (פערעדט) נו, ענוג, ענוג, טהו זיך אָן און לאָמיר געהן... (חן'עודיג) אין וועג וועל איך דיר עפעס זאָגען.

ברוך. זאָג שוין...

יענטע לאה. ניין, דוקא אין וועג, דוקא ארום דיין מאַמע'ס שוועל... אי, מ'דארף דיך נאָך פיעל שלעפען ביז מ'וועט דיך פון איהר ארויסשלעפען... (נעהמט צו און ציהט איהם פאָר'ן קאָפּ.)

ב ר ו ך (קושט זי קלינגענדיג.) מיך, זאָגסט דו?... (טהוט זיך אַן שבת'דיג. ביידע אב. אויפ'ו סצענע וועדער ליידיג און שטיל.)

פיערטע סצענע.

(גאָלדמאַן און פייגיל)

ג א ָל ד מ א ן (קומט אַריין ווי א שטענדיגער אריינגעהער; די זאַפאנקעס פון זיין געפרעסטע העמד גלאַנצען.) קיינער ניטאָ? (שטעלט זיך אַנטקעגען שפיגעל, כאַפט אַראָב פון זיך דאָס נייע שטרויענע הוט, בעטראכט זי) קאָנעטשנאָ, 2 רובל 25 — וועלט!

פ י י ג י ל (א שטים פון קיך.) וועלט איז דאָרט? חטא טאָם? הא?

ג א ָל ד מ א ן (אין גרויס צופריעדענהיט פון געשריי, קליגט זיך און ענטפערט ניט.)

פ י י ג י ל (געהט אריין..) וועלט איז דאָרטען?... אה, גאָלדמאַן...

ג א ָל ד מ א ן (לוסטיג.) וועלט דען, מינקע, אז ניט גאָלדמאַן? (פערנויגט זיך) גוט שבת, מומינקע! נו, וואָס הערט מען עפעס נייעס? וואָס דערצעהלט איהר עפעס גוטעס? וואו איז חתן־כלה?

פ י י ג י ל. חתן־כלה? חתן־כלה האָבען זיך געקריגט, געקריגט — ביז מ'האָט זיך אַוועק־געשלעפט.

ג א ָל ד מ א ן. געקריגט?

פ י י ג י ל. שויך צו זאָגען: געקריגט — מ'מעג זאָגען: געשלאָגען זיך! איהר זיינט דאָך אַן אייגענער מענש, דארף מען אייך דאָך ניט דערצעהלען וואָס דא טהוט זיך. אַן אמת'ע קאָמעדיע — ס'איז נאָר ניטאָ, וועלט איהר עס זאָל עס בעשרייבען אין די גאַזעטען. (שפּאַרט אונטער איהר מאַרדעצקע מיט א פינגער) המ... איך האָב דען אַלעס ניט פאַראויס געזאָגט? איך האָב דען דיעזער סאָשען ניט פריהער אַנגע'טענה'ט, אז דער סוף וועט זיך אזוי אויסלאָזען? אָבער, המ... רעדט מיט איהר און רעדט מיט דער וואַנד! איהר'ט מיר גלויבען, פאני גאָלדמאַן, מ'האָט מיך נאָך דערפאר פאר א שונא אַנגענומען, פאר א צונויפפיהרערין, פאר א רכילות'ניצע. נו, האָט מען מיין עצה ניט געהערט — איז דער געקומען וואוינען אהער. נו, איצט זעהט מען שוין, וועלט איז געווען גערעכט. א, וועלט, וועלט — איך וויים אודאי, וואָס פון אזעלכע זאכען זאָגט זיך אויס... (פון קיך דערהערט זיך א ווויינענדיגע קינדערשע שטים.)

ג א ָל ד מ א ן (פערקרימט זיך.) דאָס פישצעט עס אייערער אזוי?

פ י י ג י ל (עטוואָס פערלעגען.) מיינער. (געשווינד) התן־כלה, טענה איך תמיד, טאָרען זיך אויף קיין פאַל ניט זעהען ביז דער חתונה, אז ניט איז שלעכט. (צום קיד) שוויג דאָרט, ממזר, כ'גיה שוין. (זעצט פאָרט) תחילת קוישענישי, האַלזענוש, העלישער פייער... (דאָס קינד ווינט) אי, דער ממזר, אפילו א וואָרט מיט א מענשען לאָזט ער ניט אויסרייידען. מיין צרה... באַלד! (איז זיך מוישב) יא, וואָס־זשע האָב איך געוואָלט זאָגען?

ג א ָל ד מ א ן. קאָנעטשנאָ, קושענישי, האַלזענוש — נו?

פ י י ג י ל. המ... וואָס איז דאָס צו רייזען? און דער אלטער נאָר אליין, דער ר' נח קלמן, האָט עס דען אליין לכתחילה ניט געוואוסט? נאָר די מעשה איז אזוי: דעם חתן'ס מאַמע, ווייסט איהר דאָך, וואוינט ווייט פון דאָנען, אויפ'ן וואָקזאַל. זי מיט איהר גאַנצע חאַליאסטרע האַנדלען דאָך מיט פלאָקס — דאָרפען זיי דאָרטען וואוינען. אונזער חתן אָבער, ברוך, איז דאָך אבער א קצב, ווי דער טאטע זיינער, עליו השלום, און דא איז פאר פסח: שטארק פערנומען — וואָס־זשע זאָל ער טאקי דארפען אלע טאָג מאכען א גאנג פון די יאטקעס ביז'ן וואָקזאַל? דא איז דאָך א לויידיגע „שאלקע". נו, איך, א גוטער פרייַנד און מענש וואָס האָט אויגען אין קאָפּ, זאָג זיי ניט איינמאָל: גזלנים! וואָס טהוט איהר? וואָס לאָזט איהר איהם אריין? ר' נח קלמן האָט אויך תחילת א בי־סעל ניט געוואָלט לויידען. איז דאָך דא אָבער א קאַלב, זייט מיר מוחל, סאָשע־נאָשע, א בעל־הבית'טע, במחילה... (דאָס קינד הערט ניט אויף צו ווויינען די גאַנצע צייט) אי, פייגעלע מיינס, טייערינקער, איך רייד דא... (געשווינד) און וואָס נאָך וועל איך איהך זאָגען, פאני גאָלדמאַן: מ'האָט איהם אריינגענומען, וויי!... וויי!... וויי! מ'האָט איהם געוואָלט שיידען מיט זיין מאַמען... (ווי פערבייגעהענדיג, שטילער) זיין מאַמע — וויכנע־טעמע — איהר קענט זי? א קלייניגקייט — וויכנע טעמע — איהר שפּיעלט זיך מיט איהר? דאָס איז דען א וויבל? א פייער, זאָג איך איהך, א העלישער פייער. צווי מאַנען

האָט זי אָבגע'גט און דעם דריטען — ברוך־ה' טאָטען — האָט זי אין דר'ערד אַריינגעלייגט... (פֿערהויפט זיך, פון הויפט) און דערצו האָט מען טאָקי געוואָלט, דער חתן זאָל זיין דאָ, וועט די כלה ניט קלערען... (בויגט זיך איין שטיל, מיט גרויס אָנצויהערעניש) פון אַנדערע...

גאָלדמאַן (פויל) ע, פֿאר דעם האָבען זיי גאָר ניט געדארפט זאָרגען זיך, מומינקע. די „אַנדערע" היילען זיך ניט אזוי. קאָנעטשנאָ, יענטע לאה איז ניט קיין פּסול'ע הושענא, און פֿאר אַפּריקאָשציק, מומינקע, איז אונבעקוועם צו זיין אייביג אָהן פֿאמיליען־לעבען. א פּריקי־שציק, מומינקע, דאַרף האָבען א בעל־הבית'טע אין שטוב, וואָס זאָל איהם דערלאַנגען דאָס עסען אין דער צייט, א העמד אין דער צייט, אלעס אין דער צייט. איהר וויסט, מומינקע, היינט נעהמען שוין שוסטערס אויף ניט אזא נדן — ניט וואָס פּריקאָשציקעס!

פיינגיל. המ... ווער פערשטעהט עס דען ניט? אודאי. (דעם קינד'ס קול איז אנשוויגען געוואָרען אויף א מינוט, האָט זיך וויעדער אויפגע־הויבען.) אי, וואָס איך טהו?... באָלד! באָלד, פייגעלע מיינס... (מיט תחנונים) אי, טיי־ערינקע, וואָס טהו איך...

גאָלדמאַן. נישט קיין אונגליק. גאָל־דענע טרעהרען וועלען דאָ ניט פערלאָרען געהן...

פיינגיל. (מאַכט מיט'ן קאָפּ.) יאָ, איהר וויסט א סך זאכען! וויי איהר זעהט מיך לע־בען, אזא קינד איז ניטאָ אויף דער גאנצער וועלט.

גאָלדמאַן. אין אַלגעמיין, מומינקע, האָלט איך אזוי: ביזט מיר א שעהן מיידעל, א זים מיידעלע — גוט: קום, שוועסטערקע, אין צירק! לאָמיר פערברענגען! דרייסיגרובעל א מאָנאַט נעהם איך — שדים נעהמען מיך ניט. אָבער א יאָך, מומינקע, א יאָך, האָבען צו טהאָן מיט א ווייב — דאָס איז שוין עפּעס אנדערש! קאָנעטשנאָ, א פּריקאָשציק איז ניט קיין נאר. דער אויבער־פּריקאָשציק ביי אונז אין געשעפט איז שוין דערוואַקסען ביז הונדערט רובעל א חודש, איז שוין א יאָהר פערציג אַלט — און איז נאָך א בחור אויף אַלע בחורים געזאָגט גע־וואָרען. (לוסטיג) דייזע סחורה, מומינקע, אפילו די בעסטע, קריגט מען אין דעם „פעטער'ס גע־סעל" — פעטינקע, יונגינקע...

פיינגיל (כלומרש אונצופריעדען.) נו, נו, חברה־מאן! ער האָט שוין אָנגעהויבען... און איך האָב געמיינט... כ'מיין: די כלה האָט געמיינט...

גאָלדמאַן (לאַכט) געמיינט? נו, אבי ניט געווייניט! מיינען קען זי זיך ביז שבת־נחמו.

פיינגיל (נייגעריג). וואָס? איהר קלערט דען, פּאני גאָלדמאַן, אז זייער חתונה וועט זיין שבת נחמו?

גאָלדמאַן. מעהר קיין דאגות זאָל איך ניט האָבען! (רוהיג) וואָס, ניט? וועט ניט זיין?

פיינגיל. א הינטיש חתונה וועט אפש־יא זיין — הלואי זאָל איך ליגען זאָגען. המ... א חתונה... די חתונה האָט דאָך געדארפט זיין שבת נאָך שבועות... אָבער וויכטע טעמע איז איינגעשפּארט ווי א קאָטשערע... די כלה וואָרט נאָך אלץ אויף אן אנדערען... און ברוך הילט זיך ניט... מ'האָט געדארפט צוקוייכט ווערען פון געלעכטער, ווי זי האָט זיך עס ביי איהם געבע־טען: קום צו דער מאָמען, קום צו דער מאָמען.

גאָלדמאַן. אָבשטעלען די חתונה?

פיינגיל. אָבשטעלען די חתונה...

גאָלדמאַן (וואַרפט א בליק אין פענסטער זיעגרייד.) און די חתונה איז שוין אָבגע־שטעלט, ווי איהר זעהט מיך א אידען! חא־חא־חא!

פיינגיל (צוטומעלט.) וועז? וואָס? וועז?

גאָלדמאַן (אין אויז לאַבען.) א שעה־נע געשיכטע, קאָנעטשנאָ: זיי געהען שוין צוריק.

פיינגיל (מיט שמחה.) צוריק? ווויי־טער צוקריענט זיך? אפילו אין וועג ניט גע־קענט זיך איינהאלטען?...

גאָלדמאַן (אין פענסטער, צו זיך.) אי, איהר טוליעט איז געשמאקפאל! נאָר ניט קיין בראקירטע סחורה... (געהט אַוועק פון פענסטער, שפּאַציירט איבער'ן שטוב; פּויגיל געהט אָב ביז'ן קיך־טיהר און בלייבט שטעהן. יענטע לאה קומט אַריין א פערביטערטע.)

פינפטע סצענע.

(פאַריגע, יענטע לאה.)

יענטע לאה (דערזעהט דעם גאַסט, בע־הערשט זיך עטוואָס, ווייזט איהם א פרעהליך פּנים און וואַרפט א בליק אויף פּויגלען.) א!...

גאָלדמאַן (פליהט אונטער עלעגאַנטיש, העלפט איהר אראָבנעהמען איהר אויבערשטע לויכטע מאַנטיליע.) מאדאמאזעל! מאָיא פאָטשענע, קאָנעטשנאָ! וואָס גיבט עס גוטע נייעס? קאָק פאָזשיוואיעטע?

יענטע לאה. א דאנק — בלאנאדאריו. וואָס פאר א ווינד האָט אייך עפעס פערטראָגען אהער? זיצט!

גאָלדמאַן (פאָבט זיך מיט זיין נייי הוט) הייסט עס, צוריק פון שפאציערגאנג? ווארום זאָ שנעל? און וואו איז ברוך... איך מיין קאָנעטשנאָ... (גלעט זיין הוט.)

יענטע לאה (הויבט אויף איהרע אויגען אויף דאָס הוט) א נייע?

גאָלדמאַן. פיער פופציג.

יענטע לאה (וואָזשענע.) פיער פופציג?

גאָלדמאַן. וואָס? טייערליך?

יענטע לאה. ניין, אזוי. טראָגט גענוג, ס'אבנאווקאי. (צו פיוגלען, פערפאבטליך.) א טייערע מוטער — ניטאָ וואָס צו רעידען. דאָס קינד וועט צופלאָצט פון געווין — און זי שטעהט זיך דאָ!

פיוגיל (פערשעהמט.) נישקשה, גאָלדענע טרעהרען וועלען ניט ארויספאלען. (הויבט זיך) אי, טאקי... (לויפט און קרימט איבער מיט כעס) קרע־קרע־קרע (אב; פון הינטער'ן סצענע הערט זיך איהר קול:) שטיל, משומד; ד'לאָזט מיך מיט א מענשען אפילו א וואָרט ניט אויסרייַדען!

זעקסטע סצענע.

(יענטע, לאה, גאָלדמאַן, נאכדעם ברוך.)

גאָלדמאַן (לעהנט זיך אָן אָן וועגטיל פון שטול) אַלזאָ?

יענטע לאה. יא?

גאָלדמאַן. גאָר נישט. קאָנעטשנאָ, איך רעד געגען דעם, וואָס דיעזע (ווייזט מיט די אויגען אויפ'ן קיד־טיהר) דערצעהלט עפעס...

יענטע לאה (זיפצט.) זי וואָלט דערטרונקען אין א לעפיל וואסער!

גאָלדמאַן (ווי מען רעדט צו א קינד.) אָבער נישט פערלירען דעם מוטה, פריילין... אַלעס איז גוט וואָס ענדיגט זיך גוט, מיין ליעב ברויט... (ערגעט) יא, ברויט, ברויט, ברויט, ברויט פון ברויטען־לאנד.

יענטע לאה (שמייסט איהם איבער די ליפען מיט גרויס געלעכטער) משוגע!

גאָלדמאַן (שטעהט אויף, די הענד אויף הינטען, שלענגעלט זיך אין גאַנג, א שוואכהייט אין גאַנצען פנים, די אונטערשטע רויטע ליפ פייכטער און רויטער ווי געוועהנליך, זינגט):

א פישעלע געקאָבט —
אָבער נישט דערגאָסען...
א אינגעלע געלויבט —
אָבער נישט...

יענטע לאה (טרויריג.) איך האָב אייך ליעב פון דער ווייטען!...

גאָלדמאַן (זינגט.)

זי האָט מיך ניט לויב —
אי, אי, ניין!
מיין לעבען איז אין קאָן —
אי, אי... (שלאָגט זיך איבער.)

ערלויבען זי מיר, פריילין, צו אויסדריקען מיט א קאָמפלימענט, וואָס מיין האַרץ פיהלט... דיעזער גלויכליכער באַנטיק, וועלכער האָט דאָס גליק צו ליעגען....

יענטע לאה (ענטציקט.) אָט איז א פערפוקטער!... „גליקליכער באַנטיק"... וואָס „ליעגט"... (פערשטומט און וועדט בלויך פלוצלונג: פון קיד דערהערט זיך ברוך'ס גראָבער קול: „און ווער איז נאָך דאָרטען?" און פויגיל'ס שטולער פישצערי: „קוינער ניט... אליין זוינען זיי...")

גאָלדמאַן (ברוך'ן אַנטקעגען.) גוט שבת, ברוך!

ברוך (קומט אריין שווייגענדיג.)

גאָלדמאַן. סקאָליקאָ ליעט, סקאָליקאָ זים. נו, וואָס מאַכסטו, ברוך? קאָנעטשנאָ.... (כלומרשט פערוואונדערט) אָבער זעה! וואָס איז דיר? וואָס איז דיר פאר א גוטס, חתן? דו זהסט דאָך אויס ווי א צדיק נאָך נייניציג תעניתים. אויף וועמען ביזטו דאָך אזוי ברוגז, ברוך?

ברוך. אויף דיר בין איך ניט ברוגז.

גאָלדמאַן. אויף מיר האָסטו ניט וואָס צו זיין ברוגז. אויף וועמען־זשע דען ביזטו אין אזא צארן?

יענטע לאה. לאָזט איהם צורוה, פאני גאָלדמאַן. אויף מיר פראווען ער זיין ברוגז,

דער שעהנער! וואָלט ער האָטש שכל האָבען איינהאַלטען זיך פאר לייטען!...

ברוך (זיהט זיך אויס אויף דער קאַנאַפּע, מיט'ן פּנים צו דער וואַנד.)

יענטע לאה (נעהמט ארויס איהר נאָז־טיכעל, פערדעקט די אויגען און אנטלויפט אין איהר צימער.)

זיעבעטע סצענע.

(די פאַריגע און יענטע לאה.)

גאָלדמאַן (געהט צו ביז ברוך'ס פּאָטי־ליצע) חתן!

ברוך (שווייגט.)

גאָלדמאַן. נו, גענוג דיר. וואָם מאכסטו מיאוס'ע העויות? איך קען דיך ניט? איך וויים ניט ווער דו ביסט? אָט האָסטו די כלה בעליידיגט, וויינט זי איצט.

ברוך. אדרבא, גוט אזוי. זאָל זי וויסען, אז זי איז ביי מיר ניט פון די ערשטע.

גאָלדמאַן (בלינצעלט מיט די אויגען.) ניט פון די ערשטע און ניט פון די לעצטע, קאָנעטשנאָ.

ברוך. וואָם האָסטו זיך אָן מיר אָנגע־טשעפעט, ווי א יאָלד? געה דיר געזונדערהייר, געה זי איבערצובעטען. א טייערער פרייַנד — ניטאָ וואָם צו רויידען.

גאָלדמאַן. נו, נארעשקייט פּלאָפּעל ניט, קאָנעטשנאָ. דו וויסט דאָך, אז דו האָסט פאר מיר ניט וואָם אראָבצופאַלען. איך שטאַדט־שע, דו דארפישע. וואָם מאכט פענקע?

ברוך (ערנסט.) יענע וואָך האָב איך צוויי קעלבלעך געקויפט ביי איהר טאַטען — ביידע טרייף געווארען!...

גאָלדמאַן (שטעקט ארויס די צונג.) אבער פענקע אליין איז כשר!...

ברוך (פלוצלונג.) טרעט אָב! (קוקט אין פענסטער) יא, די מאַמע, די מאַמע...

גאָלדמאַן. נו, געה איך, הייסט עס...

ברוך (הויבט זיך אויף.) געזונדער־הייט!... (איז זיך מוישב און גיט צו) אז די וועסט דאָך צייט האָבען — שפּרינג ארויין אהער מנחה צייט. וואָם האָסטו אויף מיר אויסגע־גלאָצט א פּאָר אויגען? איך האָב מאַרגען יאָהר־צייט, וועל איך דאָ מאַכען היינט א מנין צו מעריב. וויבאַלד די מאַמע איז דאָ, וועל איך זיך געווים פּויליען גיהן אין בית־מדרש. קום, א ספר תורה האָבען מיר דאָ, וועסטו האָבען אַן עליה.

גאָלדמאַן. דאָם איז שוין עפּעם אנדער־רע וועריטער! (אב.)

אַכטע סצענע.

(וויכנע טעמע, ברוך, דערנאָך יענטע לאה, שפּעטער וועלוויל.)

וויכנע טעמע (קומט אַריין, שמעלט זיך אויפ'ן שוועל און קוקט זיך ארום.) וואָם? ברוך? גוט שבת! ד'האָסט געשלאָפען? וואו איז די כלה?

ברוך. די מחותנים, מאַמע, שלאָפען אויפ'ן בוידעם.

וויכנע טעמע. איך פרעג דיך... וואָם פרעג איך דיך? איך האָב דיך געפרעגט, ברוך: וואו איז די כלה?

ברוך. זי, מאַמע? דאָ איז זי, דאָ, אין אַלקעריל... (שטיללער) מאַמע...

וויכנע טעמע. וואָם?

ברוך. מאַמע, דו וויסט ניט, וואָם פאר א צרה איך נעהם אויף מיין קאָפּ, וואָם פאר א... א... א...

וויכנע טעמע (מיט א פינגער אויפ'ן נאָז.) ברוך!...

ברוך. מאַמע...

וויכנע טעמע. שטיל!... קיין פּאַרע זאָל איך פון דיר ניט הערען... דערצאָהל מיר אַלעם אין קלאָרע וועריטער. ענטפער אויף אַלעם, וואָם איך פרעג דיך!

ברוך. מאַמע, זי זויגט מיר דאָם בלוט; זי איז ניט קיין אידישע טאַכטער; ביי איהר איז רעכט...

וויכנע טעמע. קיין וואַרט מעהר! איך בין דאָך דאָ. וואָם זאָגען די מחותנים?

ברוך. גאָר נישט.

וויכנע טעמע. ברוך, איך האָב ניט ליעב אזא ענטפער. זעה, ברוך, היט זיך פאר דער מאַכען!

ברוך. מאַמע, וואָם ווילסטו פון מיר?

וויכנע טעמע. ווי האָסטו געזאָגט, ווי? שעהן, שעהן... נחת! מיט א מאַמען רעדט מען אזוי!... דו הערסט, פּראָי, היינט זאָלסטו מיר זיצען ווי א שטומער. זעה, וואָם איך זאָג

דיר. איך'ל דאָס היינט מיט זיי אַ רעד טהון, איך'ל... (יענטע לאה ערשיינט פון אלקעריל.) אה, מיין טייערע כלה... גוט שבת, טאָכטער־לעב!

יענטע לאה. אי, די מחותנית'טע! (ווארפט זיך איהר אויפ'ן האַלז). מחותנית'טע! ווי זאָל איך אייך דאַנקען? וואָס מאַכט איהר דאָרטען אלע? וואָס מאַכט ציפּע־דוואָסיעלע? און ראובן־מענדיל? אי, מחותנת'טע! און ווי איז מיט יאחנע־גיטעל'ס בייבעלע? בעסער? דאַנקען גאָט! אי, טאַקי, כ'וויים ניט אויף וואָס'ער וועלט איך בין — פון גרוים שמחה. זיצט, מחותנית'טע. וואָס מאַכט פּנחס? די קינדער?

וויכנע טעמע. אלע געזונד, טאָכטער־לעב. גריסען דיר אלע האַרצליך. מ'געהט אויס, דיך זעהען. די „פּיסקליאטעס" וואַרטען אויף דיר טאָג טעגליך, ווי א פרומער איד אויף משיח'ן. אברהמ'לע חזר'ט א גאַנצען טאָג: וועז וועט קומען די כיה, די כיה... קיין אַנדערע וואַרטער הערט מען גאָר פון איהם ניט! און וואָס איז טאַקי דער מעהר מיט אייך, טאָכטער מיין, וואָס איהר האָט אונז אזוי פערלאָזען? איז עס שעהן אזוי, קינדער מיינע? אז גאָט האָט דיר צוגעשיקט — דיר, ברוך, זוהן מיינער, זאָג איך דאָס — אז גאָט האָט דיר צוגעשיקט א שעהנע כלה, זאָל געזונד זיין, דאַרף מען שוין די מאַמע גאָר אין גאַנצען פערגעסען?

יענטע לאה (פערריוטעלט). אך, געווים... וויפיעל מאָל בעט איך איהם... (עפענט דאָס פענסטער) וועלווי'ל, וועלווי'ל! קריך אַרויף אויפ'ן בוידעם און זאָג די אלטע, אז די מחותנית'טע איז דאָ... געשווינד!

וויכנע טעמע (בעטראַכט יענטע לאה'ן.) איך וואָלט גאָר זאָגען, אז דו האָסט איצט גע־וויינט, ניין? וווייזט אויס, ס'האָט זיך מיר נאָר אויסגעדאַכט... אויף דער עלטער וועלט מען בלינד... שוין באַלד פערציג, גאָט צו דאַנקען... נו, וואָס טאַקי הערט זיך ביי אייך עפּים נייעס, טאָכטערקע?

יענטע לאה. ווסיא פּא סטאַראָמו. ניין, כ'האָב ניט געווייניט. כ'האָב א דרעמעל געטאָן — און האָב זיך ניט איינגעוואַשען... נייעס.... (מיט א שמעוודיג שמויבעל) אויף דערויף וואַרט מען דאָך אויף דער מחותנית'טע זאָל לעבען...

וועלווי'ל (רייסט זיך ארויז אין שטוב.) דער זיידע געהט! (דערזעהט א פרעמדען מענשען און פערשטעקט זיך אין אַ ווינקעלע.)

(ר' נח קלמן בעווייזט זיך אָהן אַ קאַפּאָטע און מיט אַ מינע פון גענאָטע קאַלטקייט איבער'ן גאַנצען געזיכט.)

נייגטע סצענע.

(פאַריגע און ר' נח קלמן, שפּעטער סאָשע.)

וויכנע טעמע. גוט שבת, מחותן! (הכמה'דיג) וואָס עפּעס זעה איך היינט דעם מחותן ווי ער איז עפּעס ניט ביי זיך?

ר' נח קלמן. ניט ביי זיך? —

וויכנע טעמע. כ'וויים? אפשר דאָכט זיך מיר נאָר אזוי. אויף דער עלטער וועלט דרעהן די אויגען קאַליע. לאָז זיין אזוי. וואָרזשע איז עס די טייערע מחותנית'טע, וואָס איך זעה זי ניט? וואָס בעהאַלט זי זיך עפּעס פאר מיר?

יענטע לאה. בעהאַלטען? סיידען־ מחותנית'טע איז חלילה אזא שלעכטע, מ'זאָל זיך פאר איהר בעהאַלטען?

וויכנע טעמע. וועך וויים... (הויבט זיך אויף מיט גרוים פּאַראַד.) אָבער אָט איז זי טאַקי דאָ, דאָ....

סאָשע (קומט ארויז מיט'ן ספר „מנורת המאור" אונטער'ן אָרם.)

וויכנע טעמע. גוט שבת, מחותנית'טע!

סאָשע. גוט שבת, גוט יאָהר.

ברוך. א קוניץ! מ'האָט ערשט דער־מאָנט די מחותנית'טע איז זי געקומען; אז מ'וואָלט דערמאָנען משיח'ן, וואָלט ער אויך קומען.

וויכנע טעמע (אונטער'ן נאָז.) אז מ'וואָלט דערמאָנען א מענשען, וואָלט ער אויך קומען. (הויך.) נו, וואָס מחותנית'טע, איהר האָט מיך ניט געזעהען אין חלום, הא? (צוגיסט זיך אין א געלעכטערל פון גרויסקייט איבער איהר.)

סאָשע (מיט איהר שמייכעל, אָהן וועלכען זי קען א וואָרט ניט ארויסרעדען.) אי?...

יענטע לאה. די מחותנית'טע מיינט אודאי, וויי ס'וווייזט אויס...

ר' נח קלמן. (שלאָגט זי איבער.) יענ־טע לאה, דערלאַנג בעסער טיי...

סאָשע. איך גיהע דערלאַנגען... (אב אין קוך; ברענגט פון דאָרטען א הלויאָק פון טשאָלענט־

טיי, שטעלט עס אוועק אויפ'ן טיש, ווישט אויס גלעזער און גיסט זיי אָן. די כלה לאַדעט איין וויכ־טע טעמען טרינקען; די מחותנית'ס לאָזט זיך בעטען און טרינקט; אַלע נאָך איהר טרינקען.)

וועלוול (גהט אונטער און ריהרט אָן סאָשע'ן פאר'ן ארבעל.) באָבע, מיר...

סאָשע (גענעצט.) דערנאָך... וואַרט א ווייל...

ויכנע טעמע. ניט שהן, אינגעלע! א אינגעלע דארף האָבען דרך ארץ. א אינגעלע דארף זיך איינהאלטען ביז די גרויסע טרינ־קען אָב.

יענטע לאה. מאמע, מ'דארף איהם שיקען צו ירוחמ'ען אין סאד: זאל ער ברענגען א קווארטיל קארשען, וועט מען א ברכה מאכען.

ברוך. נאָר דער פּרא אדם זאל נאָך ניט ברענגען היינטיגע. אזא זוללע וסובא קען זיך נאָך כאפּען צו מוקצה אויך...

וועלוול (אין פּחד.) ניין..

ויכנע טעמע (פערקרימט זיך.) ווי אלט איז ער?

יענטע לאה. אם ירצה השם, אז מ'וועט זיך אָנהויבען גרייטען צו דער חתונה, וועלען מיר איהם אָבשיקען צום פעטער.

ר' נח קלמן. וער וועט איהם אָבשי־קען? דו? לעת־עתה בין איך נאָך דאָ א שטי־קל בעל־הבית. און כל זמן איך בין דאָ דער בעל־הבית, וועט דאָ זיין דער, וועמען איך ווילּ. מ'דארף נישט קיין פּירות! דערלאַנג עפּעס אן אנדער כיבוד. סאָשע, נים האסטו?

ויכנע טעמע. ביטע, ביטע... צו וואָס? צו וואָס די גאנצע מיהע? א דאנק, א דאנק! דאָ איז די מחותנית'ס אין גאנצען ניט צופריעדען וואָס איך קום, און דער מחותן, זאל געזונד זיין, ווילּ זי נאָך מטריח זיין.

סאָשע. וואָס איז שויך: ניט צופריע־דען... אדרבה... ס'איז שוין צייט... נים האָב איך, ברוך השם, א גאנצען זאק. קנאקט, איך זשאלעווע ניט, חלילה. זאל איך וואויל בעקו־מען. (גהט און ברענגט א שאלכעל מיט נים; אלע, אויסער ר' נח קלמן, קנאקען שטיל.)

ויכנע טעמע (עפענט איהר מויל.) די מחותנית'ס פון כלה'ס צד האָט געזאגט: „ס'איז שוין צייט". איך, פון חתן'ס צד, גיב צו דעם מיין פולע הסכמה. איצט וואלט איך נאָר וועלען וויסען, וואָס זאגט דער חתן אליין צו דעם אלעם? הא? (צום זוהן) וואָס זאגסטו צו דעם, ברוך?

ברוך. כ'ווייס?

ויכנע טעמע. וואָס? ד'ווייסט ניט? ווער־זשע זאל וויסען? דו ביסט דאָך דער חתן. גלויב מיר, ברוך, אז דו מיט'ן גאנצען ענין לויגען מיר נישט, באמת געזאגט, אפילו אין דער לינקער פּיאטע. דו ווייסט דאָך, אז איך האָב, ברוך השם, גענוג דאגות אָהן דיר. פלאקס־פאקס, דערפּער, יערידען. ביזט ביי מיר ניט קיין בן־יחיד. וויכנע טעמע, גאָט צו דאנקען, האָט א חוץ דיר א גאנצע משפּחה, וועלכע זי דארף אלעם בעזאָרגען, אלעמען שפּייזען. און טאקי, וואָס הייסט? ביז וואנען? דארפסט ניט פערגעסען, אז אָט־אָט איז שוין שבת־חזון, אז גאָט וועט געבען געזונד, און אז דו וועסט זיך אלץ האלטען ביי דיין „כ'וויים", קען אזוי ניט נאָר שבת נחמו, נאָר אפילו חול־המועד סוכות אריבער מיט'ן „כ'וויים". וואַרום, וואָס הייסט? איך דארף געהן צו דער חופּה? דו ביסט דער חתן, און איך בין דיר א פרעמדע, אָבער טאָק־נאָר א פרעמדע... (ווייך) אודאי, זוהן מיינער, דו ביסט דער חתן און דו דארפסט וויסען, ווי איז עס עפּעס אנדערש? וואָס הייסט?

ר' נח קלמן (שפּייט אויס פלוצלונג.) פע, טפו! מיאוס און מאוס זיינען מיר שוין געוואָרען אָט די אלע רייד, יעדער שבת, יעדער שבת, מיאוס און מאוס! וואָס דארפט איהר זיך מאכען תם'עוואטע? מ'וויים שוין, ברוך השם, אלע וויסען,אז דעם חתן איז ניטא וואָס צו פרעגען. זאל־זשע מיר וויסען וואָס צו טהאָן. יא, יא, ניט, ניט.

ברוך. מחותן! איהר ווילט אונז שרע־קען?

ויכנע טעמע. שווייג, ברוך, זיי ניט קיין עזות־פנים!

ברוך (פער'עקנ'ט זיך.) ניין, איך דארף וויסען, אויף וואָס איז דער מחותן אין כעם! פאר וואָס בין איך ניט אין כעם? איך בין א כהן — און ניט אין כעם, און דער מחותן....

ויכנע טעמע. „שווייג!" זאָג איך דיר. איך ווילּ ביים מחותן פרעגען נאָר איין זאך.

ר' נח קלמן. קוים א מאל.... וואָס־זשע איז די זאך?

ווייבנע טעמע. איהר ווייסט, וועד איז אייער חתן?

ר' נחקלמן. הלואי וואלט איך ניט ווייסן. א בעסע, וואס האלט זיך ביי דער מאמע'ס פארטוך.

סאשע (לאכט.)

ווייבנע טעמע (געריהרט.) ניין, מחותן! איהר האט א טעות! מיין ברוך וויים טאקי, נאט זיי דאנק, אז ער האט א מאמע, א מאמע, וואס איז גרייט געהן פאר איהם אין פייער און אין וואסער. (פאמעטיש) און וואס האט זיך ביי איהם געבעטען פאר פסח, ווי מ'בעט זיך ביי א גזלן: זוהן מיינער, קלייב זיך ניט ארויבער צום מחותן!

ברוך. מאמע, ד'האסט דאך אליין געזאגט....

ווייבנע טעמע. וואס? ד'וועסט שוין מיך א וואהרט ניט לאזען אויסרייידען? וואס זאגט איהר א ביסעל אויף איהם? דו זעהסט נאך אליין ניט, ווי אזוי מ'דארף פאלגען א מאמע? הא? א, אז דו וואלסט דא ניט וואוינען — וואלטען זיך ביים מחותן, ביי אונזערער, געפוגען גאר אנדערע דבורים! אבער, ווי עס זאל ניט זיין, איצט איז נאך אויך ניט אליין פערלאזען. ביי היינטיגען טאג בין איך נאך אויך בכח צו ניט לאזען מיין קינד קריכען מיט א געזונדער קאפ אין א קראנק בעט. נאך היינט — און אייביג — קען ער ביי מיר זיין בכל הכבוד. ביזט ביי מיר ניט קיין שטיף-קינד, ברוך'קע. ניין, מחותן, ווי ס'ווייזט אויס, ווייסט איהר ניט, ווער איז אייער חתן. איך'ל אייך זאגען. ווייבנע טעמע וועט אלעס זאגען.

ר' נחקלמן (מיעד.) אבער צו וואס איז די הקדמה? זאגט שוין אמאל — און א מעשה מיט א סוף!

ווייבנע טעמע (פאמעטיש.) ברוך איז א יתום, מחותן, אן אונגליקליכער יתום! ער האט טאקי א מאמע, וואס וועט איהם בעזאגען — קיין טאטען האט ער אבער ניט! מיר זיינען ניט ווערט געווען דערלעבען, אז זיין טאטע זאל זיך פאר איהם איינשטעלען — זאל ער דערטען זיין א גוטער בעטער פאר אונז! דער חתן איז א יתום, מחותן — און פאר א יתום נעהמט זיך דער אויבערשטער אן. די מאמע זיינע לעבט נאך אבער, נאט צו דאנקען, און ווייבנע טעמע וועט ניט דערלאזען, מ'זאל איהר קינד פערנאכרען אין זאק...

סאשע (מיט א פערזומערט שמייכעלע.) אין זאק? זייט-זשע מוחל, וואס עפעס אין זאק? וואס עפעס פערנארען? מיר זיינען, ברוך השם, שוין זעכציג-יאהריגע מענשען, און קיינער האט נאך אויף אונז ניט געזאגט... ע.... אדרבה... מיט וואס פערנארט? נדן נסלקט... א זייגער געגעבען.... מתנות געקויפט... די מאוועלע...

יענטע לאה. די פאוועלע... „פאוועלע" דארף מען זאגען, מאמע, ניט מאוועלע.

סאשע. זאל זיין פאוועלע. א דאגה א גרויסע: פאוועלע-מאוועלע. אבער... וואס? כ'מיין... איך בין אויך אמאל א כלה געווען — וואס האט מען מיר געגעבען? הע, א ציצענע קלייד'ל איבערגענייט פון דער מאמע'ס, עליה השלום — זאל זי א ליכטיגען גן עדן האבען! איהר כשר'ע נשמה לייטערט זיך שוין דרייצעהן יאהר... וואס נאך? זאל איך אזוי דערלעבען פיהרען זי (אויף יענטע לאה'ן) צו דער חופה אין א מזל'דיגער שעה, ווי איך וויים ניט... און וואס מיינט איהר? מיין מערכה מיט מיין אלטינקען איז חלילה...

ווייבנע טעמע (שלאגט איבער) אי, טייערינקע, מחותנית'ס-לעב! פון וועמען ברענגט איהר ראיות? סיידען היינטיגע מענשען קען מען צוגלייבען צו אמאליגע צייטען? הייטיגער דור, דארפט איהר ווייסען, איז אנדערע מענשען און אנדערע בעדירפניסע, זאג איך אייך. הערט איהר — ווייבנע טעמע וויים וואס זי רעדט — ביי דער היינטיגער וועלט איז דער עיקר דער פונ: קנייפ די באק און שטעל די פארב. די היינטיגע וועלט... אבער הערט וואס איך וועל אייך זאגען. וואס דארפט איהר מעהר? וויבנע טעמע איז דאך, דאכט זיך, שוין גאר אן אלטע אידענע, א פערציג-יאהריגע, און ביז היינטיגען טאג האב איך ניט ליעב ארוים-געהן ווי אבי-ווער. איהר האט אבער געדארפט זעהן מיינע מלבושים, ווען איך בין געווען א מיידעל. פישששש! איז דען געווען חאטש איין מיידעל אין שטאדט, וואס זאל זיך ניט בעראטהען מיט מיר אין דיעזען הינזיכט? א כלה ניט קיין כלה — אלע: וויבנע-טעמעלע, ס'וועט מיר פאסען? וויבנע טעמעלע, ס'וועט מיר קליידען? עס איז שוין געווען אנגענומען וויי א קאפקע-א-בייגעל: אז וויבנע טעמע שרה גאלדע'ס

נייט זיך א זשעקעט— נייען זיך אלע מיידלעך זשעקעטען. ((בפעיגעל צו יענצע לאה'ן) דו דארפסט עס וויסען, טאכטערקע, און אז דו ווילסט ניט גלויבען אן אלטער אידענע, ווי איך, אויפ'ן וואָרט — קענסטו עס זהען בשעת דו וועסט קומען צו מיר איבעראכטאג־שבת, אם ירצה השם. מיינע פאטאגראפיעס פון יענער צייט העננען נאָך בייז מיר אין „שאלקע". וואָם קוקסטו מיך אָן? וואָם היסט! ווייסט דען ניט? די גאנצע וועלט ווייס, דובט מיר, אז ווייכנע טעמע מוז זיך ארָאבנעהמען חאטש איין מאל אין א יאָהר. נאָך ביי היינטיגען טאג, גאָט צו דאנקען... און די מחותנית'טע, זאל לעבען, דערצעהלט מיר א מעשה פון מאוועלע — חא־חא! שעהנע מאוועלע... חתונה קלייזדער... עס איז דאָך נאָר צום לאכען. וועמען? וויכנע טעמען וויל איהר אויסנארען?

ס א ש ע. ווייטער „אויסנארען"? אדרבה, וואָם, דהיינו, פעהלט? וואָם? פליוש... זיידענע — (ציהט ווי איינער וואָם בלאָנזשעט אויף אן אונ־בעקאנטען געביט) א דאָזיגע פאָלערינקע —

ר' נ ח ק ל מ ן. גענוג דיר, סאשע.

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע. ניין, מחותן, וואָם היסט „גענוג"? (לעגט זיך איבער) נאָר, ווי די מעשה איז, מיט דער מחותנית'טע וועל איך טאקי קענען שפעטער א שמועס טהאָן. איצט דארף איך זהען וואו האלט עס מיט דעם מחותן אליין, זאל געזונד זיין, אויף וויפיעל איז ער גוטהערציג, בריים־האנדיג...

ר' נ ח ק ל מ ן. נו...

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע. אין אנפאנג זאג איך אייך פאראוים, אז וויכנע טעמע אליין וואלט וועלען א טאלק מאכען. איך אליין, אייגענטליך, דארף דאָך נאָרנישט, און גלויבט מיר, אז מיר איז אויך, חא־חא, ווי זאגט דער מחותן, מיאום ומאום געוואָרען...

ר' נ ח ק ל מ ן. אָבער איך בעט אייך: איינס, צוויי — און א סוף. איבער אייך וועל איך נאָך מנחה פערשפעטיגען אויך.

ב ר ו ך. מחותן! איך מאָך היינט דאָ א מנין: איך האָב יאָהר־צייט.

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע. אי, אי, און איך האָב שיער ניט פערגעסען. אכצעהן יאָהר ווי איין טאג. א ליכטיגען גן עדן זאל ער דאָרט האָבען — אן עהרליכער מענש געווען, א צדיק. זיין זכות זאל אונז נאָר ביישטעהן. מ'דארף משניות אויך זאָגען, מיין זוהן.

ב ר ו ך. אודאי, מאמע, ווי דען? ווי שטעהט דאָרטען? נשמה... אותיות...

ר' נ ח ק ל מ ן (צו וויכנע טעמען.) נו...

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע. וואָם איז עפעס מיט מחותן, וואָם ער זיצט ווי אויף היסע קוילען, וואָם ער האָט אלץ קיין צייט ניט? דער מנין וועט דאָך פון דאנען ניט אנטלויפען.

ר' נ ח ק ל מ ן. נו...

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע. קיין שום „נו". פון מיינט וועגען מעג די חתונה זיין מאָרגען. פון מיינט וועגען מעג זי זיין אהן קלייזדער, אָהן דרשה־נעשאנק, אפילו אָהן אונטערפיהרער. ניט איך גיה צו דער חופה. אָבער דער חתן... דער חתן זאָגט...

ר' נ ח ק ל מ ן. דער גולם... נו, וואָם זאָגט דער גולם?

ב ר ו ך. מחותן, נאָר אָהן כעס. צו וואָם איז דער כעס?

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע. דער מחותן איז אין כעס, דערפאר ווייל איך איהם פיעל ניט אָבהאל־טען. איך וועל נאָר זאָגען קורץ און דעם גאנ־צען אמת: היינט קום איך אודאי אהער, קיינער איז ניטא. ברוך זיצט אייניגקער אליין — אָט איז ער דא: זאל ער מיר זאָגען אין די אויגען, אויב איך לייג. וואָרף איך זיך דאָך מסתמא אויף איהם ארויף מיט געשרייען: גוואלד, וואָם וועט זיין דער סוף? אָט איז שוין שבת נחמו... (געפיהלפאל) הערט איהר, הלואי זאל איך אזוי דערלעבען זהען נחת פון מיינע אייניקלעך, ווי ער פאלט מיר אויפ'ן האלז און וויינט — אָט איז ער דא: זאל ער מיר זאָגען אין די אויגען, אויב איך לייג — און וויינט מיט ביטערע טרע־רען: מאמע, זאָגט ער, אז ביים מחותן איז רעכט ניט נאָכגעבען אזא קלייניגקייט...

ס א ש ע לאה (אונטער'ן נאָז.) וואָם, וואָם חלילה געהט איהם אָב?...

י ע נ ט ע לאה (אונטער'ן נאָז.) ווייטער איבער'ן אָרט אין קלויז...

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע (זעצט פאָרט.) זאָגט ער מיר: איך בין דעם מחותן, זאל געזונד זיין, א גוטער פריינד, זאל ער לעבען אין פרוידען ביז הונדערט און צוואנציג יאָהר. אָבער סוף כל סוף זיינען מיר דאָך אלע... (וואָרט אָב.)

י ע נ ט ע לאה (אונגעדולדיג.) אייביג לעבט מען דאָך ניט!

ס א ש ע (מיט א זיפץ.) אלע ביי גאָט אין די הענד...

ר׳ נח קלמן. וועלווי! דערלאַנג מיר מיין קאַפאָטע! (וועלוויל לויפט אין צוויטען צימער און ברייננט פון דאָרטען א שוואַרצע לאַנגע קאַפאָטע; ר׳ נח קלמן טהוט זי אָן.)

וויכנע טעמע (ערשטוינט.) דער מחותן געהט שוין טאקי אווק?

ר׳ נח קלמן. יאָ. דער מחותן האָט שוין אויסגעהערט די גאנצע חכמה פון דער מחותנית׳טע, און ער גיהט זיך וואוהין ער דארף. (אב.)

צוהנטע סצענע.

(פאַריגע אָהן ר׳ נח קלמן.)

וויכנע טעמע (דעמאָנסטראטיוו.) נו, זייט מיר געזונד! א גוטען שבת!

יענטע לאה (א בראָך מיט די הענד.) וואָס רעדט איהר, מחותנת׳טע? אזוי גיך, זיצט נאָך א ווייליע. טהוט אונז די געפעליגקייט. א גאנצע וואָך האָבען מיר איהר אויסגעקוקט. און איצט, אז איהר זיינט שוין געקומען... מחותנית׳טע!

וויכנע טעמע (בעלויידיגט.) דו דארפסט דאָך אָבער וויסען, טאַכטער, אז איך קען דאָ ניט אָבזיצען גאנצע טעג. איך האָב זיך שוין אזוי אויף פערגעסען, אז דאָרט אין דער היים וואַרט מען אויף וויכנע טעמען. אוים שבת, ווייטער וואָך. דאָנערשטאג — א יעריד אין פאַראַשענקא. וועד, קלערסטו, וועט דארפען פאָהרען? הויבט זיך אָן וויכנע טעמע און לאָזט זיך אוים וויכנע טעמע.

יענטע לאה (שרעקליך פערביטערט.) מחותנת׳טע! איך ווייל פון גאָר נישט ווייסען! איך הער גאָר נישט! איך בין א טויבע! איהר האָט דאָך ביי אונז אפילו גאָר נישט צוגעביסען...

סאשע. טאקי... וואָס הייסט... ווייטער אָהן א סוף...

וויכנע טעמע. איהר זיינט נאָך גערעכט? וואו איז דער מחותן, הא? וואָס פראַווען ער מיט אונז אזא יחוס? נישקשה, וויכנע טעמע קען נאָך בעשטעהן פאר איהר קינד. ניט איך האָב איהם געשיקט צו אייך. (צום חתן) ד׳הערסט, ברוך, מארגען, למעה״ש, מארגען נאָכ׳ן מארק — אהיים! גענוג דא זיך צו וואלגערן. אה, מיר׳ן נאָך זעהן. הערסט, ברוך, וואָס איך זאג דיר אָן?

ברוך. און נאכדעם, מאמע, וועסטו אָנהויבען... וועסטו זאגען... (בעמערקט איהר שטערענגען בליק) איך מיין, מאמע: כ׳האָב מאָרגען יאהר־צייט... גוט, וואָס כ׳האָב זיך דערמאָנט.... וועלווי, לויף און רוף צונויף אונזערע שכנים אהער אויף מנחה דאוונען. נו, אויף איין פוס — מארש! (וועלווי אב.)

יענטע לאה (ארָאבגעפאלען.) געהט איהר שוין, היימט עס, מחותנית׳טע, אה... (בעגליטעט זי) געהט געזונדערהייד... איבעראכטאג שבת וועט איהר א ביסעל מעהר פערברענגען. אָבער קומט נאָר, למן השם. מיר וועלען אויף אייך וואַרטען. און זייט אזוי גוט: גיט דאָרט אלעמען אָב א גערוס פון מיר, אָסאָבענא, אָסאבענא, ציפע־דוואָבעלייען... און חנה גיטלען גיט צוויי קושען פון מיינעט וועגען. ווי איהר זעהט מיך לעבען, זיי אלע זיינען מיר אזוי איינגעבאקען אין הארצען!

סאשע (ניסט) אסותא! (זיפצט) אי, רבונו של עולם!

וויכנע טעמע (מיט גרויסקייט.) א גוטען שבת! (עפענט די טיר און בעגעגענט זיך מיט ר׳ נח קלמן׳ען.)

עלפטע סצענע.

(ר׳ נח קלמן, סאַשע, יענטע לאה, וויכנע טעמע, ברוך)

ר׳ נח קלמן. אָבער אן אקט! תמיד פערגעס איך מיין יארמולקע!

סאשע. דיין יארמולקע ליגט, דוכט מיר, אין קאמאָד.

ר׳ נח קלמן (עפענט דעם קאמאָד און זוכט דאָרט.)

יענטע לאה (צו וויכנע טעמע, שטיל.) דער אלטער בלייבט שוין אין דער היים... בלייבט איהר אויך א ווייליע, פאזאלוסטא! נאָך הבדלה וועלען מיר טרינקען טיי. דער טשאלענט־טיי האָט דאָך קיין ברעקל טעם ניט געהאט. מיר וועלען נאָך א ביסעל פערברענגען, נאכדעם וועט איהר זיך געהן אהיים. איך מיט ברוך׳ן וועלען אויך בעגלייטען.

וויכנע טעמע. ניין, ניין, איך טאָר דא ניט בלייבען. איך טאָר ניט; דאָרטען וואַרט מען אויף מיר... (ריהרט אן יענטע לאה׳ס קאפעטע) זעה נאָר, דאָס האָסטו דאָך פאר צוויי־וואכען געמאכט?

יענטע לאה. יא. פון דער מאטעריע האָב איך אויך געמאכט א טוץ ציבעלעך.

וויכנע טעמע. אזוי? זעה נאָר, איך האָב דאָך נאָך טאקי ניט אָנגעקוקט, ווי ס'בע־דארף צו זיין, דיין פּאָוועלע.

יענטע לאה. נאָט איז מיט אייך, מחותנית'טע! ס'ליגט אלעס, נאָט צו דאנקען, אין קאסטען אין אלקאריל. די קליידער שאפּע האָט נאָך דער סטאָליאר ניט אָבגעראכט. פּא־זשאלוסטא, קומט אריין, וועלען מיר אלעס זעהן...

וויכנע טעמע (געהענדיג.) דער עיקר איז — לייליכער. דאָס מוזטו וויסען, טאָכטער. מיר דוכט, אז לייליכער האָסטו... וויפיעל? (בויעד אב אין אלקאריל.)

צוועלפטע סצענע.

ר' נח קלמן, סאָשע, ברוך, פּויגיל, שפּעטער וויכנע טעמע און יענטע לאה.)

ר' נ ח ק ל מ ן (פּאַרט זיך נאָר אַלץ אין קאמאָד.) און די יארמולקע איז טאקי ניטא! ווא איז וועלווי?

ס א ש ע. וועלוועלי איז אוועק. צונויפרו־פען א מנין. (צו פּויגלען, וועלכע קומט אריין און רוקט זיך צו איהר נאָהענט צו.) וואָס ווילסטו?

פ ו י ג י ל. נו, וואָס? אוועק היינט ווי־טער מיט גאָר נישט? דאָס איז א אידענע! א פייער, ניט קיין אידענע! אי, שאָסינקע, אן אמת'ן גוטען פרייַנד דארף איך זאָגען דעם אמת: איהר וועט גאָר נישט מאכען מיט אזא בריאה! ווי קומט איהר? וואָס דארפט איהר מעהר? פּריהער, באלד ווי זי איז געקומען, שטעה איך אזוי און פערשלאָף מיין שלומ'קען — (דערזעהט ברוד'ן.)

ב ר ו ך (דראָהענט.) שווארצער מויל, היט זיך!

ר' נ ח ק ל מ ן (קעהרט זיך אום פון קא־מאָד.) אזעלכע רייד ווי'ל איך ביי זיך אין שטוב ניט הערען, ברוך!

פ ו י ג י ל. ברוך! וואָס שרעקסטו מיך? איך בין, חס ושלום, ניט פון די ציטעריגע קינ־דער! דו וועסט דאָך מיר ניט שלאָגען.

ב ר ו ך. פאר וואָס טאקי ניט? איך קען ניט?

פ ו י ג י ל. איך ווייס, אז דו קענסט!

ב ר ו ך (ציפּריעדעו.) וואָס דען? ווער האָט געקלאָפּט די „דעמאָקראטלעך" פאר אכטאָ־גען שבת? ווער האָט ביי זיי געבראָכען די שטע־קעלעך זייערע? (מיט התלהבות) איך מיין א ביסעל, אז איך האָב אָנגעלערנט די חברהלייט, מ'זאָל שוין מעהר ניט טראָגען קיין שטעקלאָך אום שבת!

פ ו י ג י ל. מיך וועסטו אָבער ניט שלאָגען.

ב ר ו ך. אז איהר וועט טרייבען רכילות —

פ ו י ג י ל (פּישצעט.) וואָס? וועסטו מיך שלאָגען?

ב ר ו ך. איהר'ט א סימן האָבען.

פ ו י ג י ל (שטעלט אוים איהר קערפּעריל.) נו, שלאָג מיך, נו!

ב ר ו ך (אָנגעצונדען.) שווארצער מויל, ברענג מיך ניט אריין אין כעס! (בעווייזט איהר א קולאָק.)

ר' נ ח ק ל מ ן (מיט עקעל.) אי, קצב! קיין בושה און קיין חרפה! געוואָהנט האָבען צו־טאָן מיט אָקסען, מיינט ער... (יענטע לאה און וויכנע טעמע בעווייזען זיך פון אלקאריל, אַרויסגע־רופען פון די געשרייען.)

ב ר ו ך. מחותן! נאָר אָהן כעס! איך כאַפּ דאָ ביי אייך ניט קיין גרויסע מציאה!

יענטע לאה. וואָס? אזאָכען־וועה צו דיינע רייד! וואָלטען בעסער דיינע שונאים רעדען פאר דיר! (ווייזט.)

וויכנע טעמע. ברוך! ווייטער משוגעת'ן?!

ב ר ו ך. מאָמע, גוואָלד, דו ווייסט ניט, וואָס פאר א צרה איך נעהם אויף זיך. פרעג ביי דיזער וויבל (ווייז אן אויף פּויגלען), וועט זי דיר זאָגען, וואָס דאָ האָט זיך היינט געטאָן.

פ ו י ג י ל (רוקט זיך צוריק.) א ליגען, כזב ושקר! א ליגען! איך האָב דיר גאָר נישט דערצעהלט. איך בין דאָ אין שטוב א גוטער פריינד. איך האָב גאָר געזאָגט — און איך זאָג נאָך אלץ — מעגסט מיך הרג'ענען, מעגסט מיך שניידען אויף שטיקלעך, מעגסט מיך ממית'ן, א מאמע פון קליינע קינדער — איך נעה מיינם: בין איך יענטע לאה, געה איך ניט פאר אוא רוצח... א רוצח, וואָס וואַרפט זיך מיט קולאָקעס אויף א שוואַנגערע פרוי, אויף אן עגונה, אויף א פרוי מיט א קינד אויפ'ן האַנד... טוידט מיך, נו, און איך'ל אלעס דערצעהלען, אלעס, אלעס, וואָס איך האָב געהערט וויגענדיג מיין שלומ־

קען... ווייז דאָרט ניט, שלום'קע... איך געה שוין צו דיר (רוקט זיך אָב אין קיד.)

דרייצעהנטע סצענע.

(פּאָריגע, אָהן פּיוגלען, דערנאָך וועלוויל.)

ר' נ ח ק ל מ ן (צו סאָשען.) מאָרגען גאָנץ פריה זאָל פון דער דאָ קיין סליאד ניט בלייבען. זעה, וואָס איך זאָג דיר. איך וויל מעהר ניט קיין שכנות!

ס א ָ ש ע. וואָס אַן אמת איז אַן אמת. אַליין איז די נשמה רײַן.

ו ו ע ל ו י ל (רייסט זיך אריין אין שמוב.) די שכנים ווילען נישט... גאָלדמאַן געהט...

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע (וועלענדיג צו פערפיהרען אַן אַנדער געשפּרעך.) וועך איז דאָס דער גאָלדמאַן?

ב ר ו ך (מיט אַ ווייגענדיג קול.) מיך פרעג נישט, מאַמע. איך וויים נאָר נישט. פרעג יענטע לאה'ן. זי וועט דיר דערצעהלען. זי וויים שוין וועך איז דאָס... (קריצט מיט די ציין) זי וועט שוין דיר זאָגען, וואָס פאר א פרוי דאָס איז!

ר' נ ח ק ל מ ן (שלעפּט ארויס פון קאַמאָד אַ צונויפגעלעגט פּאַפּיער.) הער נאָר, דו! וואָס דאָס איז אָבער ווייסטו?

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע (בלייך.) מחותן! דאָס איז שוין איבריג! וויכנע טעמע וועט ניט דערלאָזען מ'זאָל מאכען חוזק פון איהר קינד'ס תנאים!

ב ר ו ך (אין ציטערניש.) דער מחותן מאַכט מיר אָן אומזיסטע שרעק... איך בין ניט קיין קליין אינגעלע... איך וויים שוין וואָס פאר א סחורה איך האָב... איך בין ניט קיין „יאָלד"...

ר' נ ח ק ל מ ן (וואַרפּט איהם די תנאים אין פּנים.) דאָנק גאָט, קצב, וואָס היינט איז שבת... (ערפּינדליך) וועלווייל, בייזט דאָ... נעהם... תיכף ומיד... זאָל ער וויסען א מאָל... צוריים...

ו ו ע ל ו י ל (דערשרעקט זיך און וויים ניט וואָס צו טאָן)

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע. שפּיכות דמים... א יתום... (שטעהט אין טיהר און וויים ניט וואָס צו טאָן.)

ב ר ו ך. נישקשה, נישקשה... זאָל נאָר אריבער דער „יאָהר־ציים"... מיר וועלען נאָך זעהן... איך בין ניט קיין יאָלד... (שטעהט נעבען פענסטער און וויים ניט וואָס צו טאָן.)

(די תנאים ליגען אויף דר'ערד.)

י ע נ ט ע ל א ה (צו וועלוו'לען.) זאָלען דיר אָבדאַרען די הענד, אז דו וועסט זיך צוריה־רען (גאָלדמאַן קומט אריין) אי, גאָט! פרעמדע מענשען!...

פיערצענהטע סצענע.

(די פּאַריגע און גאָלדמאַן; נאָך אַלעמען — פּיוגיל.)

ג א ָ ל ד מ א ן. האָסט איהר מיך וויטער דאָ... גוט שבת! אַדער פילייכט זאָגט מען שיין „גוט וואָך"? קיינער נאָך ניטא? (גיט זיך שנעל אַ בויג, וועלענדיג אויפהויבען דאָס פּאַפּיער פון דער ערד.) וואָס איז דאָס פאר א העכט?

ב ר ו ך (שטויסט איהם אָב.) נישט דיין געשעפט!

ג א ָ ל ד מ א ן (לוסטיג.) אי, אי, וואָס שרעקסטו זיך אזוי? געה צום וואַטער־מאַכער! זאָג מיר נאָר אָבער, יאָהרצייט מיינער, וואָס וועט זיין מיט דיין מנין? דער טאַטע דיינער וואַרט דאָך דאָרטען אויף דיר...

ב ר ו ך. עס וואָלט פאר איהם ניט געווען קיין גרויס גליק, וען איך דאַוונען פאר'ן עמוד ביי א מנין פון אזעלכע צדיקים ווי דו. מ'וועהט ניט קיין לעבעריגען הונד. קיין מנין, ווייזט אוים, וועט שוין היינט ניט זיין. געהען מיר אין שול.

ג א ָ ל ד מ א ן. אויסגעצייכענט! געה זיך דיר אין שול, און איך, קאָנעטשנא, לעג פאָר מאדאמאזעל אניוטא מאכען א שפּאַציר־גאַנג אין בולוואר. וואונדערבאַרער וועטער!

ס א ָ ש ע. געה, וועלווייל, און גיב א קוק אויפ'ן בוידעם אונטער'ן קישען, צי ליגט ניט ניט דאָרטען דעם זייעדנס יארמאלקע...

ג א ָ ל ד מ א ן. אלזא, מאדאמאזעל, וואָס אנטוואָרטען זיע אויף מיין פּאַרשלאג?

י ע נ ט ע ל א ה. אויפ'ן בולוואר? א דאנק־ספאסיבא. איך קען ניט, כ'לעבען. איהר זעהט דאָך, ביי מיר איז א גאסט און מיר האָבען נאָך פיעלם צו בעקוקען. פאַוועלע, פערשיעדענעס... (צ וויכנע טעמע) איהר בלייבט דאָך ביי אונז ביז נאָך הבדלה...

ו ו י כ נ ע ט ע מ ע. וואָס קען מען מאכען, וואָס טהוט מען ניט צוליעב קינדערם וועגען? (געהען בוידע צוריק אין אלקעריל.)

ג א ָ ל ד מ א ן (פרעהליך.) הויסט עס,

מ'דאַרף גרייטען די פּים אויף שבת נחמו?

ס א ש ע (זיפצט.) אז נאָט וועט לאָזען לעבען... מ'דאַרף אַקאָרשט זעהען, צי איז די קוה ניטאָ נאָך פון פעלד (אב.)

ו ו ע ל ו ו י ל (ברענגט ר' נח קלמן'ען די יארמאלקע.) אָט, זיידע!

ר' נ ח ק ל מ ן. (טהוט זיי אָן. זיין פער־עלטערט און פערשוואַרצט פּנים, מיט די קניוטשטען אין שפּאַלטען, מאַכט אַן אוינדרוק פון א פערזשאַ־וועלט מעשׂה: אב.)

ב ר ו ך (שלעפּט זיך נאָך נאָכ'ן מחותן; ער וועלט'לען.) זעה נאָר, פּרא אדם! היט זיך פּאַר מיר, גוי! דיין טרפנה'נער גליק, וואָס דו האָסט ניט צוריסען... (דערמאָנט זיך אַן גאַלדמאַנען, וואָס שטעהט דערביי) וואו זיינען די שכנים, הא? ד'האָסט אפּנים מיט פילי־פּ'ן געשפּיעלט רי גאַנצע צייט — ניט די שכנים געגאַנגען רופען. זעה נאָר, מיר געהען אַוועק. דאַוועז־זשע דא: קטורת, ובא לציון — נאָר נישט פערפעהלען. זעה, וואָס מ'הייסט דיר! עי, וועז איך בין דיין טאַטע — אין דר'ערד וואָלט איך דיר פערטריבען! דאַנק אוז לויב גאָט, וואָס איך בין ניט דיין טאַטע! (אב.)

ג א ל ד מ א ן (צום אלקעריל.) גוטע נאַכט, אניוטא! גוטע וואָך! (לצנות'דיג) פערגעסט ניט זאָגען „אתה חוננתנו!"... (פאר זיך) קא־נעטשנא, א געשמאַק שטיקעל... (אב.)

ו ו ע ל ו ו י ל (דאוועגט פון סדור.) וים לענאַסאָן דבש חיה מישע"... (האַקט איבער אין בראַבאַנעט אין פענסטער) פילי־פּ! יא סקאָרא! (וואַרפט דעם סדור און לויפט דרויסען.)

(די ביהנע לוידיג. שטיל. פּינסטערליך. אם ענדע ערשיינט פייגיל פון קוך, טראָגענדיג דאָס קינד אויף דער לינקער האַנד און מיט דער רעכטער פער־שטעלענדיג איהם דאָס מויל, ער זאָל ניט שרייען.)

פ י י ג י ל (צו זיך.) דאָס האָב איך פאר מיין גוט־פרוינדשאפט! „מאָרגען גאַנץ פריה זאָל דאָ מיין פוס ניט זיין"... (טרויסעלט זיך) ביז מאָרגען ט'אָב געהן דער כעם, ט'בעסער וועלען... (גיפּטיג) הם... אז דער פאר חתונה אזעלכע סקאַנדאַלען — וואָס וועט שוין זיין דערנאָך... (שמייכעלט) ביז וואַנען וואָס ניט שלעכט... (ג עהט צו אויף די שפּיץ פינגער צום טיר פון אל־קערל או לעגט צו אַן אויער) המ... גוטס.... „10 לייליכער, 18 טיכעלעך, 15 האַנטוכער, 15 טיש־טוכער"... צעהלט, צעהלט... שמענטע לייקע... לייט האָבען אַלעס... (געה צו צום שפּיגעלע) און איך.... פינסטערער פון טאָג צו טאָג... (קנייפּט די באַקען, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ) אויסגע־דארט, אויסגעקווארט... (צום קינד) בערוהיג דיך.... (מיט פרוינדשאפט) שטיל, צרה מיינע... א מיתה משונה זאָל קומען אויף דיין טאַטען וואו ער איז... (שטעהט און שווייגט.)

(עס קומט אַן די נאַכט.)

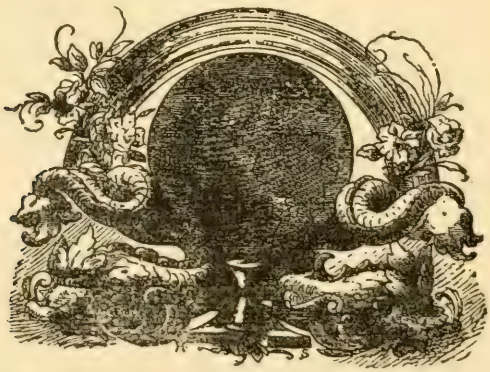

י. י. שוואַרץ

פּאַרנאַכט־ליעדער

זון־אונטערגאַנג

...און ברויט האָט צולעגט זיך אויף שפּיצען פון בערגלעך,
אויף קעפּ פון די גרינע צופלאַכטענע בוימען
דער שמייכעל דער ראָזיגער פון זון.
דער מערב געברענט האָט אין פורפורנע פלאַמען
די וואָלקענס ווי כוואַליעס בעראָזטע פון ים׳ען
מיט וויים קלאָרע פּערלנע שפּיצען.
עס טויכען זיך כוואַליעס אין כוואַליעס און שוימען
און גיסען זיך איבער אין בליצען.
איין וואָלקען פערפלעכט זיך אין צווייטען,
און ס׳דאַכט זיך, ווי עמיץ וואָלט אויסגעשטיקט קווייטען,
גיגאַנטישע בלומען און פערלנע בייטען —
א זוים פאַר׳ן מערב דעם רויטען.
אזוי ווי א שיף מיט צולאָזענע פליענדע
האָט הויך דאָרט אין טיף בלויען הימלישען שפּיגל
א ראָזיגער וואָלקענדעל זיך אַבגערוסען
און העכער אַלץ העכער אין לופט זיך פערנומען
און גיסענדיג פורפור אין בלוי־שיין געשוואומען
און שטאָלץ זיך געוויגט און געבויגען,
נור באַלד האָט א דורכזיכטיג וואָלקען פערצויגען
דעם גליהענדען מערב אַריבער
און ווייכער געוואָרען דער שיין איז און בלאַסער
און רוהיג, אזוי ווי דעם ים׳ס קלאָרע וואַסער
ווען ס׳שפּראַצט אויף זיי אוים דער פריהמאָרגען,
און אויסגעגלייכט ווערען די בערג און די גריבער.
און אַט ווערט דאָס ראָזקויט און בלויקויט פערנומען
א גרוי־בלויער פאַרהאַנג מיט ראָזיגע ברעגען
געקאָרבט מיט ווייס־גרינליכע בליצענדע שטעגען
פערצויגען מיט ראָזע פאַנטאַסטישע שלאַנגען
האָט זיך אויף דעם מערב פערהאַנגען.
און ווייטער צום מזרח דאָרט שווימען נאָך שיפען
וואָס טריעפען
מיט בלאַסליכע ראָזקויט און בלוי־שיין.
באַלד הייבען די פאַרבען די לעצטע אָן שווינדען —
עס נעמען זיך שטערען ווי פאַקעלען צינדען
און ס׳אז א בלאַסע לבנה אויפגעגאַנגען...

ב. האָפמאַן

דער קריעגס־גאָט „מאַרס" אלס קולטור־טרעגער

ער ערפינדונגס־גייסט פון מענשען פייערט איין זיעג נאָך'ן צוויי־טען. די לעצטע עטלעכע וואָכען האָט זיך דער ערפינדונגס־גייסט פון מענשען אזוי ווי קאָנצענ־טרירט צו בעזיעגען די לופט און ער האָט גלענצענד זיין זיעג דורכגעפיהרט. איין איבערראשונג נאָך דער צווייטער, איין רעקאָרד־גרעסער פון דעם אַנדערען האָבען אונז די לופט־שוויימער געבראכט. צעפּעלין מיט זיין לופט־שיף אויף זיין לאַנגע רייזע קיין בערלין און שפּע־טער אין קעלן; בעלרוא מיט זיין פליה־מאשין איבער דעם ענגלישען קאנאל; די געברידער ראיט אין אמעריקע; זאמער אין פראנקרייך— יעדער פון זיי האָט פיעל איבערראשענדעם גע־לייסטעט.

און דאָס פליהען אין דער לופט ווערט אלץ ווייטער א געוועהנליכע ערשיינונג צו וועלכער מיר פאַנגען שוין אָן וועלן גלייכגילטיג ווי צו יע־דער געוועהנליכער און נאטירליכער זאך. עס האָט זיך שוין אָנגעפאַנגען א פאַסאשיר־פערקעהר מיט דער לופט־שיף פון פּאריז און נאַנסי, קירצ־ליך וועלען אויף אָנפאַנגען שוימען לופט־שיפען מיט פאַסאשירען פון פראנקפורט און בערלין. די ערשטע פּראָבע פון א לופט־רייזע מיט פאַסא־זשירען איז שוין אין פראנקפורט געמאכט געוואָ־רען דעם 8טען אויגוסט און זי איז געווען גע־ראָטען. עס האָבען זיך שוין איבערא געגריי־דעט אקציען־געזעלשאפטען צו בויען לופט־שיפען פאר דעם פערקעהר פון רייזענדע און — עס וועט לאַנג ניט דויערן און מיר וועלען קוקען אויף די רייזע אין לופט־שיפען מיט דערזעלביגער גלייכ־גילטיגקייט, ווי מיר קוקען היינט אויף די רייזע מיט דער דאמפּפשיף וועלכע שניידט דורך דעם גרויסען אטלאַנטישען אקעאן אין וועניגער ווי 5 טעג, אָדער ווי אויף דער רייזע מיט דער אייזענבאהן, מיט וועלכער מיר לויפען שוין היינט נאָהנט פון הונדערט מיילען אין א שעה.

דער איינפאַכער בעאַבאכטער, ניט דער פאַכ־מאן, נעהמט די ערשיינונג ווי זי שטעהט און געהט. אין טיעפע חקירות לאָזט ער זיך ניט אריין, ער קלערט וועניג וועגען די גרויסע ענדע־רונגען, וואָס די וויכטיגע טעכנישע ערפינדונג קען ברענגען אין אונזער לעבען און מיינטענס איז ער טאַקע אויף אונפעהיג צו פערשטעהן די גאַנצע וויכטקייט און בריכטקייט פון די רעזול־טאטען, וואָס א גרויסע ערפינדונג קען ברענגען.

עס איז מיר שוין אין מאָל אויסגעקומען צו רעדען (נאָוועמבער־העפט „צוקונפט" 1908) וועגען דער גרויסער בעדייטונג פון די לופט־שיפטען און פליה־מאשינען פאר דער מענשהייט און וועלכע רעזולטאטען מען קען פון זיי ערווארטען. פאר די עטליכע חדשים, וואָס זיינען פון יענער צייט אריבער האָבען אָבער די לופט־שיפען און לופט־מאשינען בעקומען אזא אונגעהויער גרויסע ענטוויקלונג, אז מען דארף שוין מעהר ניט ריזיקירען מיט פּראָויסזאָגונגען און נביאות. ביי דעם צושטאַנד פון דער איצטיגער פליה־טעכניק שוין, קען מען מיט א גרויסע זיכערהייט בע־שטימען די רעזולטאטען, וועלכע מיר האָבען צו ערווארטען אין דער נאָהנטער צוקונפט.

און ווייל די לופט־שיף און אויף די פליה־מאשין האָט צו פערדאַנקען איהר שנעלע ענט־וויקלונג דעם קריעגס־גאָט „מארס", איז איצט די הויפט אויפמערקזאמקייט פון יעדען טעכניקער, פאַליטיקער און וויסענשאפטסמאַן קאָנצענטרירט אָרום דער פראגע: וועלכע ענדערונגען וועט די לופט־שיף צי די פליה־מאשין ברענגען אין דער קריעגס־פיהרונג?

דער קריעגס־גאָט „מארס", דער צושטערער פון דער מענשליכער קולטור און פריעדען טהוט געגען זיין וויללען גרויסע קולטור־ארבייט, וועלכע וועלען אויף געגען זיין וויללען ברענגען דער מענשהייט אייביגען פריעדען. די בעשטענדיגע פאַרבעררייטונגען און בעוואָפנונגען פון די הער־שענדע קלאַסען צום קריעג האָט געבראכט דער־צו, אז די באהנען, די שיפען, די טעלעגראפען און א גאַנצע רייהע אנדערע ערפינדונגען זאלען בעקומען וואָס א גרעסערע און פאַלקאָמענערע ענטוויקלונג. דער איינציגער בודזשעט, וואו עס

ווערט ניט געקאַרגט, איז דער קריעגס־בודזשעט. און ערשיינט וועלכע־עס־איז ערפינדונג, וועלכע קען אויסגענוצט ווערן צו קריעגס־צוועקן, איז זי זיכער מיט איהר ערפאָלג און מיט איהר ענט־וויקלונג. און דיזען אומשטאַנד האָט אויך די לופט־שיף צו פערדאַנקען, וואָס זי האָט זיך אזוי שנעל געקענט ענטוויקלען.

עס ווערט היינט פון די וויסענשאפטסמענער פיעל וועניגער גערעדט וועגען די פלענער, וואָס ווערען פאַרבערייטעט צו מאַכען מיט דער לופט־שיף א רייזע צו דעם נאָרד־פאָל — אין דייטש־לאַנד ווערען שוין געמאַכט אלע פאַרבערייטונגען דערצו — ווי דאָס ווערט געטהאָן פון זיי וועגען די גרויסע ענדערונגען, וואָס די לופט־שיף וועט ברענגען אין דער קריעגס־פיהרונג. עס איז שוין א גאַנצע ליטעראַטור אָנגעשריבען געוואָרען אי־בער די טהעמא: „די לופטשיף און דער קריעג".

און עס איז צו בעצייכענען און אונטערצו־שטרייכען דעם פאַקט, אז אלע טהעאָרעטיקער אין דער קריעגס־קונסט שטימען איין אין דער מיינונג, אז מיט דער ענטוויקלונג פון דער לופט־שיף און פליה־מאשין, האָבען אלע אלטע מעטאָ־דען אין דער קריעגס־פיהרונג, וואָס האָבען עקזיסטירט ביז היינט, פערלאָרען זייער ווערטה. די קריעגספיהרונג, אויף וויפיעל זי ווערט איבער־הויפט זיין מעגליך ביי דער עקזיסטענץ פון דער לופט־שיף, מוז פאָלשטענדיג געענדערט ווערען. איין לופט־שיף מיט א מאנשאפט פון 20 סאָל־דאטען קען פערניכטען גאַנצע פאָלקען פון דעם שונא. די פעסטונגען, וועלכע זיינען ביז איצט געווען דער גרעסטער שוץ געגען שונא, פערליע־רען איצט, ביי דער עקזיסטענץ פון דער לופט־שיף זייער גאַנצען ווערטה. די לופט־שיף קען פערניכטען די גרעסטע און שטארקסטע פעסטונג אין אייניגע סעקונדען. די גרויסע ארמעען, די הארמאטען און די קאַנאָנען קענען מיט דער לופט־שיף ניט קעמפפען, אין געגענטהייל, זיי קענען זעהר גרינג פון איהר פערניכטעט ווערען.

עס וועלען אלזא מוזען אבגעשאפט ווערען די איצטיגע גרויסע ארמעען, וויל זיי וועלען מעהר קיין נוצען ניט ברענגען, דער גאַנצער קאַמפף וועט זיך מוזען קאַנצענטרירען אין דער לופט. איין לופט־שיף וועט די צווייטע פער־ניכטען און די פערניכטונגען, וואָס אזא קריעג קען ברענגען אין די לענדער, וואו זי קומט פאר וועלען זיין אזעלכע שרעקליכע, אז דער קריעג וועט אין גאַנצען מוזען אויפהערען, ער וועט ווערען איינפאך אונמעגליך, וועז די מענשהייט זאָל נור וועלען בלייבען עקזיסטירען.

נור ניט וועגען דער לופט־שיף האָב איך דאָס מאָל געוואָלט רעדען. דער ערפינדונגס־גייסט פון דעם מענשען, וואָס האָט די לעצטע צייט אזוי פיעל ארומגעשוועבט אין דער לופט, האָט אויך אונזער זינדיג ערד ניט פערגעסען. איך וויל זיך דא אבשטעלען אויף אן ערפינדונג פון דער לעצטער צייט, וואָס האָט אהן א צווייפעל איינע פון די גרעסטע בעדייטונגען פאר דער מענשהייט, אויב אפילו ניט אזא גרויסע און וויכטיגע בעדייטונג, ווי די לופט־שיף אדער די פליה־מאשין.

און וויעדער איז דא געווען דער גאָט „מאַרס", וואָס האָט דיזע ערפינדונג געבראַכט צו אזא וויט טהעאָרעטישע ענטוויקלונג, אז מען קען שוין אריבערגעהן צו איהר פראקטישע פער־ווירקליכונג. איך מיין דא די באהנען מיט איין רעלסע (שינע).

נור דא איז נויטיג א קלייניע הקדמה אים בעסער צו ערקלערען דעם ענין. אין אונזער אידישע ליטעראטור גיט מען זיך איבערהויפט זעהר וועניג אב מיט דער ענטוויקלונג פון דער וויסענשאפט אין דער טעכניק, און אויב איך האָב קיין טעות ניט האָט מען נאָך ביי אונז איבער־הויפט גארניט געשריעבען וועגען דער ערפינדונג פון באהנען מיט איין רעלסע. עס איז דעריבער נויטיג אנצופאנגען פון אלף בית, וויל דיזע ערפינדונג איז פערבונדען מיט א גאַנצע טהעא־ריע, וואָס איז פאר זיך אליין ניט וועניג אינטע־רעסאנט און ווערט בענוצט אויך פאר אנדערע צוועקען, א חוץ ביי באהנען אויף איין רעלסע.

פיעלע פון די לעזער איז געווים אויסגעקו־מען אמאָל צו זעהען דאָס שפיעלצייג, וואָס מען רופט „וואונדער־דריידעל". דאָס אזי א מין גרויסער חנוכה־דריידעל, פון האָלץ אדער פון אייזען, וואָס געפינט זיך אין א קעסטעלע. דער דריידעל איז ארומגעוויקעלט מיט א לאַנגען פאָדעם, וואָס איין ענד פון איהם איז פער־פעסטיגט צום דרייזעל און דאָס אנדערע ענד שטעקט ארוים פון א לעבעל, וואָס איז געמאַכט אין קעסטעלע. שטעלט מען צווישן דאָס קעס־טעלע מיט דעם דרייזעל אויפ'ן טיש, מיט איין האנד האלט מען עס צו, אז עס זאָל ניט פאלען

און מיט דער אנדערער האנד ציהט מען אן דאס ענד פאדעם, וואס שטעקט ארויס פון קעסטעלע, און מען לאזט עס גלייך אב, דאן הייבט זיך אן דאס דריידעל צו דרעהען אויף איין ארט, אויף דעם לישון פון חדר־אינגלעך הייסט עס, עס שטעהט שמונה־עשרה, ביז עס גענהט איהם אויס די כחות און ער פאלט אנידער. מילא דאס איז פשוט, דער וואונדער איז אבער, אז בעת דער דריידעל האלט זיך אין דרעהען קען מען זעהן שטארק איינבויגען דעם טיש אויף וועלכען ער דרעהט זיך און דאך וועט דער דריידעל ניט פאלען, ער וועט זיך אלין וויטער דרעהען שטענדיג אויף זיין ארט, פונקט ווי פאר איהם וואלטען ניט עקזיסטירט די געזעצען פון שווער־קראפט. יעדער קען מאכען אזא פראבע מיט א פשוט'ען חנוכה־דריידעל, אויב ער האט נור אזעלכען. ער וועט זעהן, אז בעת דער דריידעל האלט זיך אין דרעהען, קען מען גאנץ שטארק איינבויגען דעם טיש, אויף וועלכען ער דרעהט זיך און דאך וועט דער דריידעל ניט פאלען, נור ער וועט זיך דרעהען וויטער אויף זיין ארט.

מיט דעם דריידעל אין א קעסטעלע, וואס ווערט אנגעצויגען צום דרעהען זיך דורך א פאדעם, קען מען מאכען נאך אנדערע קונצען. מען קען איהם זיך לאזען דרעהען אויף א שפיץ פון א דין שטעקעלע, אויף אן אנגעצויגענע דינע שטריקעל און ער וועט ניט ארויפפאלען, וועז מען זאל אפילו דאס שטעקעלע האלטען קרום, אדער וועז מען זאל דאס אנגעצויגענע שטריקעל האלטען בארג ארויב.

דער וואונדער איז אלזא, ווי קומט אהין די שווערקראפט פון דריידעל, וועז ער האלט זיך אין דרעהען? דער זעלביגער דריידעל, וועז ער דרעהט זיך ניט קען ער ניט איינשטעהען אויף זיין אייניציג דין פיסעל און ער פאלט, און וועז מען בייגט איין דעם טיש אויף בארג ארויב, פאלט ער אין גאנצען ארויב פון איהם, היינט פון וואנען קומען די נסים, וועז ער דרעהט זיך, אז פאר איהם זאלען מעהר ניט עקזיסטירען די געזעצען פון דער שווערקראפט?

עס פערשטעהט זיך, אז קיין נסים זיינען דא ניט פארהאן. מען דארף נור וויסען א געזעץ, וואס עס עקזיסטירט אין דער פיזיק. און אין דער פיזיק איז פארהאן דאס פאלגענדע געזעץ:

„א קערפער וועלכער געפינט זיך אין בעוועגונג, האט דאס בעשטרעבען צו בלייבען אין בעוועגונג און אויך בעהאלטען דיזעלביגע ריכטונג פון דער בעוועגונג."

וועז מיר גיבען צום ביישפיעל א קויקעל א פילקע אויף דער ערד, האט די פילקע דאס בעשטרעבען זיך צו קויקלען כסדר אהן אן אויפהער אין דיזעלביגע ריכטונג ווי מען האט זי א שטויס געגעבען. די פילקע שטעלט זיך נור אבי צוליעב די שטערונגען, וואס זי האט אין איהר וועג, ווי די רייבונג פון דער ערדפלעבע אין דער ווידערשטאנד פון דער לופט. דער דריידעל, וועז ער האלט זיך אין דרעהען האט אלזא אויך דאס בעשטרעבען זיך כסדר צו דרעהען אין דער ריכטונג, אין וועלכער ער געפינט זיך, אין אונזער פאל אויף דער פלעבע פון טיש. און דיזע בעשטרעבונגס־קראפט ווירקט געגען דער שווערקראפט, אז ער זאל ניט ארויבפאלען. און עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז וואס גרעסער די ענערגיע איז אין דעם זיך בעוועגענדען דריידעל, אלין מעהר וועט ער קענען איבערווינדען די שווערקראפט און וועט ניט פערליערען זיין ריכטונג. און די ענערגיע פון דעם דריידעל וועלט אלין גרעסער, וואס גרעסער און שווערער ער איז און וואס גרעסער עס איז די געשווינדיגקייט מיט וועלכער ער דרעהט זיך. און עס איז טאקע אין דער ווירקליכקייט אזוי. צו א גרויסען, שווערען דריידעל, וואס דרעהט זיך מיט א גרויסע געשווינדיגקייט דארף מען האבען זעהר א גרויסע קראפט, אז מען זאל איהם קענען אנידערוואארפען אדער אבשטויסען פון זיין פלאץ אין וועלכען ער דרעהט זיך.

טהעארעטיש אלזא האט מען געדארפט אננעהמען, אז א דריידעל, וואס האלט זיך אין דרעהען, דארף אלעמאל בלייבען, ווי לאנג ער דרעהט זיך, אויף דעם זעלביגען ארט און פלאץ, וואו ער האט זיך אנגעהויבען צו דרעהען. מען איז דערביבער געקומען צו דער אידעע, אז אנשטאט דעם קאמפאס, וואס מען ברויכט אויף די שיפען, זאל מען געברויכען א דריידעל, וואס האלט זיך אין דרעהען, דאס קען מען איינריכטען דורך אן עלעקטרישען מאטאר. דער קאמפאס אויף א שיף איז נויטיג, אז מען זאל וויסען אין וועלכער ריכטונג די שיף גיפינט זיך. דורך דעם קאמפאס קען מען עס וויסען, ווייל ער האט אין זיך די מאגנעטישע נאדעל, וואס ווי מען זאל זי ניט זוכען צו פערדרעהען וועט זי זיך אלין איינשטעלען מיט איין ענד צו

צפון און מיט דעם אנדערען ענד אין דרום. די מעלה פון קאַמפּאַם אלזא איז, וואַם ער האָט א בעשטענדיגען פעסטען פונקט, און ווי די שיף זאל זיך ניט דרעהען וועט אלץ די מאַגנעט־נאַדעל בלייבען אין איהר צושטאַנד מיט דער ריכטונג פון צפון און דרום. דער דריידל אבער, וואַם האלט זיך אין איין דרעהען, ווי מיר ווייסען שוין, האָט אויך א בעשטענדיגען פעסטען פונקט, ער בלייבט ביי דערזעלביגער ריכטונג, ביי וועלכער ער האָט זיך אָנגעפאַנגען דרעהען, ממילא איז לייכט צו פערשטעהען, אז מען קען איהם געברויכען אנשטאט א קאַמפּאַם, ווייל ווי די שיף זאל זיך ניט בעווענגען און וועלכע ריכטונג זי זאל ניט אָננעהמען, וועט דער דריידל אלץ האָבען זיין ערשטע ריכטונג ניט געענדערט און דורך דעם וועט מען קענען ווייסען, פונקט אזוי ווי פון קאַמפּאַם, וואו די שיף געפינט זיך אויף דער וועלט.

טהעאָרעטיש איז דאָם אלץ ריכטיג, אבער אין דער פראַקטיק האָבען זיך אַרויסגעווייזען אזעלכע שווייריגקייטען, וועלכע האָבען בעווירקט, אז די זאך איז גאָר ניט אזוי איינפאַך.

דער דריידל דארף טאקע פעסטהאלטען זיין אָנפאַנגסריכטונג אהן א שום ענדערונג, אבער נור אזוי לאַנג, וועג אין איהם גופא קומען ניט פאָר קיינע ענדערונגען. קומט אָבער פאָר אין איהם די קלענסטע ענדערונג, דאַן ענדערט זיך שוין אויך זיין ריכטונג. שטעלט זיך איצט פאָר, וועג מיר נעהמען א דריידל פון צעהן פונט גרויכט, למשל, און מיר לאָזען איהם זיך דרעהען דורך אן עלעקטריישען מאַטאָר מיט דער גע־שווינדיגקייט פון 20 טויזענד אומדרעהונגען אין א מינוט — דאָם איז די גרוועהנליכע געשווינ־דיגקייט פאָר א קאַמפּאַם־דריידל — דאַן קען מען גאַנץ לייכט פערשטעהען, דאָם עס איז ניט איבריגם איינפאַך צו פערהיטען, אז דער צאַפּפען, דאָם מיינט דאָם פיסל, פון דריידל אָדער די לאַגער, דאָם מיינט דער געשטעל, וואו דער צאַפּפען פון דריידל איז אריינגעשטעלט, זאל זיך ניט אביסל אברייבען. און אז עס רייבט זיך שוין אב אביסל, דאָם הייסט עס איז גרווארען אן ענדערונג אין דעם דריידל, דאַן וועט שוין אויך זיך ענדערן זיין ריכטונג. די אברייבונג מעג זיין ווי קליין, כאטש א הונדערט־טהייל פון א מילימעטער, זאגען מיר די דיק פון א גאנץ דינעם זייד־פאַפּיער, וועט שוין דאָם אויך האָבען א גרויסע ווירקונג אויף די ריכ־טונגס־ענדערונג פון דעם דריידל.

ערשט נאָך אן אנשטרענגענדע און דויערנ־דע ארבייט פון מהערערע יאָהרען איז דאָ ניט לאַנג גענוגען דעם דר. אנשיץ פון קיעל, דייטש־לאַנד, צו שאַפען א קאַמפּאַס־דריידל, וואַם ביי א דרעהען זיך פון פיער וואַכען כסדר האָט ער גענאכט אן אבווייכונג פון זיין אנפאַנגסריכטונג ניט מעהר ווי 4 גראַד. ביי דעם איינפאַכען לעזער וועט עס אפשר זיין א וואונדער: נאָך א לאַנג־יעהריגער ארבייט און נאָך אזוי פיעל אנ־שטרענגונגען איז עס ערשט גענוגען צו מאַכען אזא קאַמפּאַס־דריידל וואַם מאַכט שוי א פעה־לער פון 4 גראַד ביי פיער וואַכען דרעהען זיך? און וואַם הערט זיך עפעס מיט דעם קאַמפּאַס מיט דער מאַגנעט־נאַדעל, איז ער דאָם אזוי וועניג פינקטליך און אונזיכער, אז מען דארף אזוי פיעל זיך אָנשטרענגען און ארבייטען צו געפינען אָנשטאַט איהם א זיכערען וועג וויייזער?

עס וועט אונז צו וויט פיהרען, וועג מיר זאלען אנפאַנגען בעשרייבען די אלע פיזיקא־ליש געזעצע פון דעם קאַמפּאַס. עס וועט גענוג זיין פאַר אונזער טהעמא, וועג מיר וועלען אָנ־וויייזען נור אויף א פאָאר ערשיינונגען, וועלכע האָבען אן איינפלוס אויף די מאַגנעטישע נאַדעל פון דעם קאַמפּאַס און פערענדערן איהר ריכטונג.

דער קאַמפּאַס איז שוין אן אלטע ערפין־דונג. עס עקזיסטירען מיינונגען, דאָם שוין אין 2טען יאהרהונדערט פון אונזער צייטרעכנונג, האָט מען שוין גוואוסט פון דעם קאַמפּאַס. די כינעזער זאלען זיך, נאָך דיזער מיינונג, שוין האָבען בענוצט מיט איהם אין יענער צייט. מען נעהמט אבער דאָך אן, אז די ערפינדונג איז א פיעל שפעטערדיגע. אין עלפטען יאהרהונדערט האָט א נאַרווענער בעמערקט די ערשיינונגען פון דער מאַגנעטישער נאַדעל, ווי זי שטעלט זיך אימער איין אין דער ריכטונג פון צפון אזן דרום. אין יאהר 1302 האָט דער איטאַליענער פלאַוויא דזיאָיא פון אמאלפי געמאַכט דעם ערשטען קאַמ־פּאַס דערמיט, וואַם ער האָט איינגעפאַסט די מאַגנעט־נאַדעל אין א קעסטעל, עהנליך צו די קאַמפּאַסען, וואַם מיר האָבען היינט.

אין יעדען אָרט פון דער ערד ענדערט די מאַגנעט־נאַדעל פון קאַמפּאַס א ביסל איהר ריכטונג, אבער דערצו עקזיסטירען שוין לאַנ־

געוויע בערעכנונגען און מען וויים אין פּאַראוים אויף וויפיעל די מאַגנעט־נאַדעל וועט אין יעדען אָרט פון דעם ערדקוגעל ענדערן איהר ריכטונג. יעדער שיפסקאָמפּאַס וויים דיזע רעכנונגען זעהר גוט און וען ער גיט נור א קוק אויף די מאַגנעט־נאַדעל פון קאָמפּאַס וועט ער קיינמאָל קיין טעות ניט קענען האָבען וועגען דעם אָרט וואו ער געפינט זיך. אָלזאָ, דיזער אומשטאַנד איז ניט קיין וויכטיגער צו פּסל'ען דעם קאָמפּאַס פון א גוטען וועגווייזער אויף דער ים־רייזע. און באמת איז ער טאַקע אָלע מאָל געווען אַן אויסגעצייכנטער, פינקטליכער וועגווייזער, ווי לאַנג די שיפען פּלעגען געבויט ווערען נור פון האָלץ און האָבען ניט געהאט קיין עלעקטרישע מאַשינען מיט עלעקטרישע דראָטען אין זיך.

אייזען און עלעקטריציטעט האָבען אַן איינפלוס אויף יעדען מאַגנעט־נאַדעל פון קאָמפּאַס. וועגן מען זאָל דערנעהנטערן וועלכע־עס־איז עלעקטריציטעט צו א מאַגנעט־נאַדעל, וועט מען גלייך זעהן ווי די נאַדעל וועט ענדערן איהר ריכטונג, זי וועט גלייך אָביסעל אָבוויכען פון איהר צפון־דרום שטעלונג. דאָס זעלבע וועט אויך פּאָר־קומען, אין א קלענערע מאָס אפילו, וועגן מען וועט צו איהר דערנעהנטערן א שטיק אייזען. די איצטיגע שיפען זיינען צום גרעסטען טהייל געבויט פון שטאָהל און אייזען, פון די קריעגס־שיפען איז דאָך שוין אָבגרעדט, עלעקטרישע דראָטען פעהלען אויך ניט אויף אונזערע איצטיגע שיפען, מילא במילא קומט עס אויס, אז די ווירקונג אויף די מאַגנעטנאַדעל פון קאָמפּאַס איז א דאָפּעלטע, אי דאָס אייזען אי די עלעק־טריציטעט פון שיף. און שטעלען מיר זיך פּאָר, אז אויף א קריעגס־שיף האָט מען איינגעשטעלט די מאַגנעט־נאַדעל פון קאָמפּאַס, רעכנענדיג זיך מיט די אייזענמאַסען און מיט דער עלעקטריציטעט פון דער שיף. דער קאָמפּאַס אלזא וועט וויייזען ריכטיג, ענדערט זיך אָבער וואָס אויף דער שיף, דרעהט מען, למשל, דעם טורם מיט די הארמאָטן, וואָס געפינען זיך אויף איהם אָדער ענדערט זיך די סומע עלעקטריציטעט, וואָס פליסט אין די עלעקטרישע דראָטען, דאן וועט שוין די מאַגנעטנאַדעל פון קאָמפּאַס מעהר ניט וויייזען ריכטיג, ווייל זי ענדערט איהר ריכטונג. אויף די מאַגנעטנאַדעל פון קאָמפּאַס האָט אפילו אן איינפלוס א צווייטע שיף, וואָס בעווייזט זיך אביסעל נעהנטער אויפ'ן ים.

מען קען דערפון זעהן, אז אונזער איצטיגער קאָמפּאַס איז שוין נאָר ניט קיין זיכערער וועג־וויייזער אויף די איצטיגע שיפען, און וען א גוט־ערפאהרענער און גאָלאיבטער קאַפּיטאַן וועט נאָך וויסען וויי עס איז זיך ניט צו לאָזען נאָרען פון איהם, וועט א וועניגער ערפאהרענער קאַפּיטאַן זיך שוין לאָזען שטאַרק אָבנארען.

שוין פיעל פינקטליכער און זיכערער איז דער קאָמפּאַס־דרייד'ל, וועלכען דר. אנשיץ האָט איצט געמאַכט, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס ער מאַכט א פעהלער אין 4 גראַד אין דער צייט פון פיער וואָכען. עס דארף דערביי געזאָגט ווערען, אז דיזער פעהלער איז פערהעלטנים־מעסיג זעהר קליין. שטעלט זיך פאָר, אז דער דרייד'ל פון דר. אנשיץ דרעהט זיך מיט דער געשווינדיגקייט פון 20 טויזענד אומדרעהונגען אין א מינוט. דער דורכמעסער פון זיין דרייד'ל האָלט 15 סענטימעטער, נאָך דער רעכנונג אלזא, מאַכט יעדער פונקט פון דעם אויסערען אומפאַנג א רייזע פון זעקס הונדערט קילאָמיטער, אן ערך פון פיער הונדערט מייל, א שטונדע. אין א משך פון פיער וואָכען איז דאָס א וועג פון 268 טויזענד און 8 הונדערט מייל. אז ביי אזא שנעלן שטיקעל וועג זאָל דער דרייד'ל מאַכען א פעה־לער נור אין 4 גראַד איז שוין נאָר ניט פיעל, און עס איז אויך טאַקע ניט אזא לייכטע שטיקעל ארבייט אזא דרייד'ל צו מאַכען. עס קאָסט טאַקע אויך דערביער ניט איבריגם בילליג. דער פּרייז פון איהם איז פינף טויזענד דאָלאָר. עס פערשטעהט זיך, אז די קאָנקורענץ און די ענט־וויקלונג פון דער טעכניק וועלען טהון דאָס זייערליג דעם קאָמפּאַס־דרייד'ל פינקטליכער צו מאַכען און אויך בילליגער. און אויב איצט בענו־צען זיך מיט דעם קאָמפּאַס־דרייד'ל נור די קריעגס־שיפען, וועלען זיך שפעטער אביסעל מיט איהם אויך קענען בענוצען די פּאַסאַזשיר־ און טראַנספּאָרט־שיפען. דער קריעגס־גאָט „מאַרס" טראָגט שוין אין זיך פון אלע מאָל דיזען ווידער־שפּרוך, צו זיין פון איין זייט א קולטור־צושטע־רער און פון דער אנדערער זייט א קולטור־טרעגער.

שטודירענדיג די ווירקונגען פון דעם דרייד'ל, אָדער רעדענדיג מיט דעם וויסענשאַפטלי־כען לשון וועט עס הייסען די גיראָסקאָפישע ווירקונג, איז מען געקומען צו דער אידעע, אז מען קען דורך דיזע ווירקונג אָבשאַפען דאָס שאָקלען

זיך פון די שיפען אויפ'ן ים אין שטורמישע וועטערן.

ווי מיר ווייסען שוין האָט דער דריידעל דאָס בעשטרעבען פעסטצוהאַלטען זיין בעוועגונגס־ריכטונג. וועו עס ווערען געשטעלט אַ פּאָר גרויסע דריידעל אין ביידע ענדען פון דער שיף האָבען זיי געוואַלט קראַפט צו געבען אַ ווידערשטאַנד די אינדען פון ים, אַז זיי זאָלען די שיף ניט שאָקלען. וועו אַן אינד פון ים ווי אייניבויגען די שיף, שעטלט זיך איהם אונזער דרייעל אַנטקעגען אוו לאָזט ניט. די פּראָבען, וועלבע מען האָט געמאַכט אויף די שיפען צו דיזען צוועק האָבען זיך אַרויסגעוויזען פּאָר זעהר געלונגענע. מען האָט זיך אָבער דאָך אָבגעזאָגט צו געברויכען דעם דריידעל צו דיזען צוועק, ווייל די שיפען ווערען גיך רואיניירט דורך די שטענדיגע מלחמה פון דעם קרעפטיגען דריידעל מיט דער קראַפט פון די אינדען.

בעמראַכטענדיג די גיראָסקאָפּישע ווירקונגען, דאָס הייסט די ווירקונג פון דעם דריידעל, קענען מיר איצט איבערגעהען צו די באַהנען אויף איין רעלסע, וועלבע קענען געבויט ווערען דורך דעם, וואָס מען וועט אין זיי בענוצען די גיראָסקאָפּישע ווירקונג.

מיט אַ פּאָר יאַהר צורוק איז אן ענגלישער אינזשינער, מאַכענדיג פּראָבעס מיט דעם דרייעל אויף קריעגסשיפען, געפאָלען אויף אַ פּלאַן, אַז מען קען דעם דאָזיגען דריידעל זעהר גוט געברויכען צו דעם צוועק פון בויען באַהנען אויף איין רעלסע. און דיזע אידעע איז געווען אן אויסגעצייכענט געלונגענע. די באַהנען אויף איין רעלסע מיט דער בענוצונג פון גיראָסקאָפּישע ווירקונגען זיינען ניט נור פיעל בילליגער פון די געווענלעכע באַהנען אויף צוויי רעלסען, נור זיי זיינען אויף פיעל זיכערער.

און דער שבל איז דאָ איצט אַ גאַנץ אייניפאַכער. וויסענדיג, אַז דער דריידעל האָט דאָס בעשטרעבען פעסטצוהאַלטען זיין בעוועגונגס־ריכטונג און האָט זעהר אַ גרויסע קראַפט פעסטצוהאַלטען זיך אויף דעם אָרט וואו עס דרעהט זיך, קען מען זיך לייכט פּארשטעלען, אַז וועו מען זאָל צום ביישפיעל אויפשטעלען אין יעדען ענד פון וואגאָן אַ גרויסען דריידעל, וואָס וועט בעווענט דורך אן עלעקטרישען מאַטאָר, וועט דער וואגאָן שטעהען גאַנץ פעסט אויף דער ערד און ניט פאַלען, וועו עס אַז ניט האָבען אפילו קיין דאָפּפעלטע רעדער. עס איז פאַלשטענדיג גענוג וועו די רעדער זאָלען זיין איינצעלנע אין מיטען פון דעם וואגאָן, וועלבע שטעהען אויף איין רעלסע. דער דריידעל, וואָס שטעהט וועטיקאַל צו דער ערד וועט דעם וואגאָן ניט לאָזען פאַלען. דער ענגלישער אינזשינער, וואָס איז גענומען אויף דיזער אידעע, האָט גמאַכט אַ פּראָבע מיט אַ קלייניר באַהן אויף איין רעלסע, וואָס ער האָט גבויט צו דיזען צוועק. אין יעדען ענד פון וואגאָן איז גשטאַנען א דריידעל וואָס איז בעווענט גוואָרען פון אן עלעקטרישען מאַטאָר און עס האָט זיך אין דער ווירקליכקייט ארויסגעשטעלט, אַז די זיכערהייט איז אַ בעזונדערש גרויסע. דער וועג וואו די רעלסע איז גלעגט גוואָרען האָט מען אומישנע גמאַכט זעהר א גקרימטע, וואָס גוועהנליכע וואגאָנעס, וועלבע לויפען אויף צווי רעלסען, וואָלטען פּאָר קיין פאַל די קרימונגען ניט גקענט דורכפּאָהרען און וואָלטען אראָב פון די רעלסען, די איין רעלסעדיגע באַהן אבער איז זיך גאַנץ זיכער דורכגעפּאָהרען די גרעסטע קרימונגען, ווי עס וואָלט גוועזן אגאַנץ גלייכער וועג. די זעלביגע באַהן איז אויף אריבערגעלאָפען א טייך, איבער וועלבען עס איז גוועזן אריבערגעזויגען ניט מעהר ווי א דראָטענע שריק, אלס א ברוק.

די בעדייטונג פון דיזע איין־רעלסעדיגע באַהנען איז אַלזא, ווי צו זעהן, זעהר א גרויסע. דאָס בויען פון די אייזענבאַהן־לינייען מיט איין רעלסע וועט קאָסטען ניט אין דעם ערך בילליגער, ווי די איצטיגע צווייי רעלסעדיגע. אין ערטער, וואו עס איז גוועזן צו וועניג פּלאַץ פּאָר צוויי רעלסעדיגע לינייען, וועט מען איצט גאַנץ לייכט קענען בויען איין־רעלסעדיגע. די בריקען אי־בער טייכען וועלען זיין פיעל איינפאַכער ווי די איצטיגע, איבערהויפט פאָר קלענערע וואַסערן. פאָר בערגבאַהנען איז די איין־רעלסעדיגע באַהן אַם בעסטען צוגעפּאַסט. דאָס שאָקלען און קלאַפען פון די וואגאָנעס ביי די צוויי־רעלסעדיגע באַהנען וועט מען אין די איין־רעלסעדיגע באַהנען אין גאַנצען ניט פיהלען, ווייל, ווי מיר וויייסען, איז די גיראָסקאָפּישע ווירקונג אזעלבע וואָס גיט א שטאַרקען ווידערשטאַנד יעדער אויסערע ווירקונג, וועלבע זוכט דעם וואגאָן צו בויגען אן א זייט אַדער איהם הייבען אין דער הויך. און צו אַל דעם קומט די גרויסע זיכערהייט, ווייל

ביי די איין־רעלסעדיגע באהנען קען זעלטען פאר־קומען א פאל, אז די וואגאנעס זאלען אראב פון דער רעלסע.

אין דער לעצטער צייט האט אין דייטש־לאנד אויענער שערל אויגוסט, א בעזיצער פון א גאנצע רייהע גרויסע צייטונגען, אונטער זיי אויך דער „בערלינער לאקאל אנצייגער", אויסגעאר־בייט א פראיעקט וועגען איינפיהרען אין גאנץ דייטשלאנד איין־רעלסעדיגע באהנען. לויט זיין פלאן זאלען די איצטיגע עקזיסטירענדע באהנען בלייבען נור פאר דעם פראכט־פערקעהר, פאר פאסאזשיר־פערקעהר אבער זאלען בענוצט ווערען די איינרעלסעדיגע באהנען, וועלכע וועלען געהען מיט א געשווינדיגקייט פון 200 קילא־מעטער אין א שטונדע (אונגעפעהר 150 מייל) און וועלען געהען דירעקט פון איין גרויסער שטאדט צו דער צווייטער אהן צוווישען־סטאציא־נען. לויט שערל אויגוסט'ס פראיעקט וועלען די נייע איין־רעלסעדיגע באהן־ליניען קענען גע־צויגען ווערען נאך א גאנץ גראדע שנור, די שטעדט, וועלכע שטעהען אין וועג, וועט מען קענען אריבערפאהרען פון אויבען דורך א רעלסע, וואס וועט געלענט ווערען אין דער הויך איבער די דעבער א מין האכבאהן (עלעווייטעד). וואס וועט פערנעהמען זעהר וועניג פלאץ און וועט ניט פערשטעלען דעם הימל פון די גאסען אין דאס ליכט פון די פענסטער פון די הייזער. די דויער פון דער רייזע וועט א הוין די גרעסערע געשווינדיגקייט אויך פיעל פערקלענערט ווערען דורך דעם, וואס דער וועג וועט זיין א פיעל קיר־צערער, וויל, ווי שוין געזאגט, וועלען די נייע באהן־ליניען קענען געבויט ווערען נאך א גראא־דע שנור און ניט מיט אומוועגען. לויט דער רעכנונג וועט די רייזע מיט די נייע איין־רעלסע־דיגע באהנען נור דויערן א דריטל צייט פון דער איצטיגער.

לויט דער מיינונג פון פאכלייט און אויך פינאנסיסטען איז דער פלאן פון שערל אויגוסט אויספיהרבאר און עס קען מעגליך זיין, אז עס וועט לאנג ניט דויערן און דער פלאן וועט פער־ווירקליכט ווערן. די געשווינדיגקייט פון באהנען, וועלכע דערגרייכען צווייי הונדערט קילאמעטער אין א שטונדע, איז שוין אין דייטשלאנד איין מאל אויספראבירט געוואָרען אויף דער שטרעקע בערלין—צאסען און זי האט זיך ארויסגעוויזען אלס פאלקאמען מעגליך און זיכער. ביי די איין־רעלסעדיגע באהנען איז זי נאך מעגליכער און זיכערער. די פראגע איז נור וועגען אונטער־נעהמונגס־גייסט און דאס וועט זיך שוין געפינען, אויב די רעכנונגען וועלען בעווייזען, אז מען קען מאכען גרויסע פראפיטען.

און אויב די פלענער וועגען די איין־רעלסע־דיגע באהנען וועלען אויסגעפיהרט ווערען, וועלען מיר דא ניט קיין אנדערען האבען צו פערדאנקען ווי אונזער קולטורצושטערענדען גאט „מארס". די גיראסקאפישע ווירקונגען זיינען אזוי ווייט אויסגעפארשט געוואָרען און האבען בעקומען אזא פראקטישע פערוועגדונג הויפטזעכליך צו־ליעב קריעגס־צוועקען. מיט איין האנד צו־שטערט „מארס" יעדע קולטור, מיט דער אנדע־רער אבער, ווען אפילו געגען זיין וויללען, טראגט ער די קולטור, און וואס ווייטער עס פערשטארקט זיך און ענטוויקעלט זיך די קולטור, וואס ער טראגט אין זיין צווייטע האנד אלץ מעהר ווערט אבגעשוואכט די קולטור־צושטערענדע ווירקונג, וואס ער טראגט אין זיין ערשטע האנד. און עס איז ניט ווייט די צייט ווען די מענשליכע קולטור וועט ווערען אזוי גרוים און אזוי שטארק, אז קיין צושטערענדע קראפט וועט אויף איהר מעהר קיין ווירקונג ניט קענען האבען.

רעדאקציאנעלע נאטיצען

דוד עדעלשטאדט'ס שריפטען

א מתנה האט די אידישע רעדיקאלע ליטעראטור געקראגען פון לאנדאן, פון דעם פערלאג „ארבייטער פרוינד". דער וואס שרייבט דיעזע ציילען וואלט דערפאר געגעבען דוד עדעלשטאדט'ס ארויסגעבער א הערצליכען דאנק וועט ער וואלט געהאט דאס רעכט צו רעדען אין דעם נאמען פון די רעדיקאלע ליטעראטור. ווי דאס איז, מוט ער דאס אין זיין אייגענעם נאמען און קען נור בעדויערן וואס דער ארעמער, קראנקער „פאסקארעל", וועלכען דאס לעבען האט געגעבען אזוי וועניג פריידען און אזוי פיעל יסורים, האט ניט דערלעבט צו זעהן דיעזען שעהנעם באנד, — שעהן אין יעדער בעציעהונג, סאי אין דעם זאץ, סאי אין דעם דרוק און פאפיער, סאי אין דעם איינבאנד.

ער האט עס ניט דערלעבט, ער, וואס האט מיט א קראנקע, אויסצוהרענדע ברוסט פול פון געזונדע, בעלעבענדע ליעבע; מיט א פנים וואס זיין קראנקהייט האט אלץ מעהר אויסגעבלייבט און זיין ענטהוזיאזמום האט אלץ מעהר רויטגעפארבט; מיט א פעדער, א שארפע, שניידענדע פעדער, אין א שוואכע, קראפטלאזע האנד, — ער, זאגען מיר, וואס האט אזוי ביז'ען לעצטען אטהעם־צוג געזונגען הוסטענדיג און געשריעבען אין יסורים, האט דיעזע פריידע ניט דערלעבט; ער האט ניט דערלעבט צו זעהן זיין ווערק אזוי שעהן, אזוי ליעבעפאל ארויסגעגעבען, ווי דאס ליעגט היינט פאר אונז.

אזוי ווייט ווי אין א ליטעראטור וואס האט ניט קיין קריטיק, וועניגסטענס, ניט אין דעם זין ווי מענשען וואס האבען זיך צום טהייל געהאדעוועט אויף די ווערק פון די גרויסע רוסישע פובליציסטען, וואלטען דאס פערשטעהן, איז דוד עדעלשטאדט'ס שאפען שוין לאנג אבגעשאצט געווארען.

אין אן ארטיקעל („זשארגאנישע דיכטער", ז. 386) אין דיעזען בוך, בעקלאגט עדעלשטאדט אליין דאס וואס ביי אונז איז ניטא קיין אמת'ע קריטיק, ניט אלס א וועגווייזער פאר'ן לעזער, ניט אלס צורעכטווייזער — אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקען — פאר'ן שרייבער. היינט, אבטצאהן יאהר נאך עדעלשטאדט'ס טויט, איז דאס נאך ניט פיעל בעסער, וויל, ניט אבטענדיג אויף די גוטע קריטיקען, וועלכע ערשיינען צייטענווייז דא און דארטען, איז עד היום ניטא ביי אונז א רעגעלמעסיגע, שטענדיגע אבשעצונג פון אלץ וואס ערשיינט אין דער בוכווועלט.

אין דער איינלייטונג צו די שריפטען, גע־שריבען פון אונזער אלטען פרוינד מ. קאטץ, זיינען דא א סך לעזענסווערטהע זאכען וועגען דעם דיכטער און זיין ווערק, אבער אן אבשאצונג אין דעם פולען זין פונ'ם ווארט, האט דער לעזער דא אויך ניט. קאטץ'ס ארטיקעל, א זייטלאנג 20 אין נאנצען, איז אן אויסגוס פון ליעבע און אכטונג פאר דוד עדעלשטאדט, אבער די צייט איז געקומען דאס ווערק צו בעטראכ־טען אלזוייטיג און ספעציעל פון א קולטור־היסטאריישען שטאנדפונקט. איז די פראגע: ווער וועט זיך דערצו נעהמען?

און דא מוזען מיר די ארויסגעבער מאכען א פארוואורף. ניט ביי די גערידטע, ניט ביי די סקיצען און ניט ביי די פובליציסטישע זאכען איז אין ערגיץ ניטא די דאטע וועלכע דאס אדער יענעם איז געשריעבען געווארען. דאס איז א גרויסער פעהלער און וועט זיין א שטער פאר דעם וואס וועט פרובירען גרינדליך בע־שפרעכען דעם אינהאלט פון דעם בוך אין צו־זאמענהאנג מיט דער צייט.

אבער ווי דאס איז, איז דער בוך א מתנה פאר וועלכע, ווי געזאגט, מיר קענען די ארויסגעבער נור דאנקבאר זיין. ער טאר ניט פעהלען אין קיין ארבייטער־הויס וואו עס הערען זיך נאך היינט די ריהרענדע טענער פון דעם אונפערגעסלייכען פרייהייטס־דיכטער דוד עדעלשטאדט.

וואו די עקסטרעמען זיך טרעפען

ניט וועניגער ווילט זיך אין דיעזען אויגענבליק א דאנק זאגען אנאנדער ארויסגעבער פאר אנאנדער ליטעראריש מתנה: פאר דעם „ספר האגדה" פון וועלכע עס איז איצט ערשיענען דער צווייטער פון דריי בענדער.

צווישען דיעזען בוך און עדעלשטאדט'ס שריפטען איז קיין שום שייכות ניטא און מיר דארפען זיי נור ביידען דערמאנען, אום דערמיט אליין שוין צו זאגען, אז די ביכער זיינען וויכט איינער פון דעם אנדערן כרחוק מזרח ממערב. און דאך איז עס דוקא זייער פערשיעדענהייט, וועלכע רופט ארויס א צוזאמענשטעלונג גיכער ווי א שיידונג, וויל סאי עדעלשטאדט'ס אידישע פאעזיען, סאי די אלטע זאגען און ווערטלעך פון אונזערע חכמים זיינען אידיש אין זייער אורשפרונג. ביידע טרעפען זיי זיך אלם די צוויי עקסטרעמען פון דעם אידישען גייסט, אלם די צוויי עקסטרעמען אין דעם פרט פון צייט, אלם די צוויי עקסטרעמען אין דער שפראך, וועלכע איז דער מאדערנער אידישער לשון פון איין זייט, געברויכט פון א מענשען, וואס האט אליין זעהר וועניג געהאלטען פון זיין אידישקייט און פון דער אנדערער זייט דער לשון פון פונ'ם גלות אין א בוך, וואס שטעלט פאר דעם יסוד פון דעם יודענטהום אין יעדער בעציעהונג אין שפיעגעלט אב אין זיך דעם אידישען כאראקטער אין אלע זיינע כללים פרטים און דקדוקים פון בבל ביז ניו יארק, פונ'ם חרבן בית שני ביז'ען גלות אמעריקא אין די אכטציגער יאהרען.

געווים, ביידע צדדים וועלען וואהרשיינליך געפינען, אז אין דיעזען פערגליך פעהלט א שטארקער, אפשר כפול־שמונה'דיגער להבדיל. צו רעדען בנשימה אחת וועגען די „מעשי־חכמים" פונ'ם ספר האגדה און דעם אנארכיסטישען ארבייטער דיכטער איז זיכער א גע־וואגטע זאך, איבערהויפט וועז אליין איז מען ניט קיין דירעקטער אנהענגער ניט פון די פער־לעגער פון איין בוך און ניט פון די ארויסגעבער פון דעם אנדערן. אבער שרייבענדיג דארף מען נור א טראכט טאן און דורכמוסטירען אין געדאנקען די פיעלע וואראמע פרייגט (אין ניו יארק) פון ביאליק'ס און ראוויניצקי'ס זאמלונג צווישען די מענער וואס זיינען מיט אכטצעהן יאהר צוריק געווען מיטקעמפער פון דעם יונג־געשטארבענעם אנארכיסטישען דיכטער, אין צווישען דעם נארד־פאל מיט דעם זידפאל וווייזט זיך ניט אויף דעם ערסטען בליק.

די טהאטזאך, וואס דער אידעאליסט, מיט די אויגען אין די גליקליכע, אבער נאך וועלכע צוקונפט קומט צוריק צו די אונגליקליכע און נאך וועלכע פערגאנגענהייט, שיינט צו ווייזען דעם אידישען גערואנק וויי ער קומט צוריק אהיים, האבענדיג געוואנדערט אין די עולמות העליונים, ווייט, ווייט פון זיין פאלק. עס צייגט זיך דאן שוין א קלארער צוזאמענהאנג צווישען דער פאנטאזיע וואס האט געמאלט די מעשה המרכבה מיט יענער, וואס האט געחלומט פון אן אונבעשרענקטע פרייהייט אין א קינפטיגען ארקאדישען גן־עדן.

דער „ספר האגדה" און זיין וועלט

אבער לאמיר קומען צום ספר גופו.

בדרך כלל איז דאס קיין נייעס ניט. שוין רעדענדיג וועגען די עלטערע זאמלונגען פון אידישע לעגענדען און שפריכע וויי דער עין־יעקב און אנדערע ספרים אזעלכע, זיינען אין די לעצטע 40—30 יאהר ערשיענען פיעלע מאדערניזירטע זאמלונגען און ניט אין העברעאיש אליין. פון יצחק מרגליות'ס ספורי ישורון, וועלכע דער שרייבער פון דיעזע ציילען האט פערדאמט אלם א פערעוויגונג פון אבערגלויבען (אין דעם אספת חכמים) ביז 32 יאהר צוריק, ביז לבנר'ס „כל אגדות ישראל", וועלכע דערזעלביגער בשר ודם האט פערשלונגען און דערפון אבגעלעקט די ליפען ביז 2 יאהר צוריק, זיינען געווען פערשיעדענע אזעלכע אונטערנעהמונגען, מעהר אדער וועניגער גלונגענע.

דער „ספר האגדה" פון ראוויניצקי איז ביאליק איז אבער ניט אכטעגדיג אויף דאס אלעס ניט נור א נייעס, נור זאגאר א ליטערארישע, ערסטקלאסיגע ערשיינונג. וועז, צום ביישפיעל, לבנר'ס בוך איז איז זיין שעהנעם ביבלישען העברעאיש אזא קונסטווערק ווי, כאפט אייך אן, דער ספר בן סירא איז זיין לשון־קדש'דיגען מאנטעל, איז דער „ספר האגדה" די נאטור אליין. דאס איז דער אלטער קוואל, מיט זיין אורשפרינגליכען מים חיים, מעהרניישט אזוי מאדערניזירט, אז ער האט דעם פנים פון א היינטיגען פאנטאן.

אין די הענט פון דעם גרויסען אידישען פאעט ביאליק און זיין מיטארבייטער, זיינען די אלטע לעגענדען און שפריכע עפעס אזוי ווי ארויסגעקומען פון זייער פערשימעלטע אלטקייט; האבען, ניט אנטוענדיג קיין מאסקע, ניט ענדערנדיג זייער קול, אנגענומען א מא־

דערנע יוגענדליכע געשטאלט און יעדער לעזער פון העברעאיש, פאר וועלכען דער עין יעקב וואלט זיין א בוך מיט זיבצען זיגעלען, לעזט זיין אינהאלט. לעזענדיג, טרעפט ער זיך פנים אל פנים מיט דער גרויער אידישער פערגאנגענהייט וויי מען טרעפט זיך מיט א וואונדערבארע זאך אין א קינסטלערישען בילד אין מען שיינט צו קענען ארייגבליקען אין דער סאמע נשמה דארטען, וואו מען האט פריהער — אפשר פון דער באבע'ס ערצעהלונג — נור גע־האט א גאנץ טומאננע פארשטעלונג.

און דער טרעפען זיך דערמיט איז נויטיג אפילו פאר א פראפאגאנדיסט פון דעם נייעם עוואנגעליום (על פי מארקס) וועלכען מיר פרע־דיגען, אויב דער דאזיגער פראפאגאנדיסט זאל קענען צוקומען צו דעם הארצען פון זיין פאלק, וועלכעם איז מיט טויזענד פעדים פערבונדען מיט דער דאזיגער אידישער פערגאנגענהייט, וואס ער געפינט אין דעם בוך ארום וועלכען מיר רעדען.

וואס די צוקונפט זאל פאר אונז ניט האבען אין איהר אונדורכבליקבארען אוצר; צי די שפראך פון ביאליק וועט זיין דער לשון פון דעם גאנצען אידישען פאלק, אדער בלויז א השלמה פאר געלערנטע יחידי סגולה; צי דאס אלטערטהום, וואס לעבט און צאפעלט זיך איצט אין אזוינע ווערקע ווי דער „ספר האגדה" וועט ווערען אזוי אלגעמיין אין אידישע שולען ווי האמער'ס עפאפעען זיינען אין היינטיגע קלאסישע גימנאזיען, אדער עס וועט ווערן פאר'ן עולם אבגעשטארבען, זיך נור איינגעפינענדיג באלזאמירט אין מוזעען — ווי דאס זאל ניט זיין, ווען מיר וועלען מעהר שוין ניט זיין, א בוך ווי דיעזער איז יעדענפאלס א גרויסע און וויכ־טיגע ערשיינונג.

דער בילד אין דיזען צופשט'לען

און לייכט וואלט געווען צונויפ־צוווישען דעם בעשפראכענעם בוך און דעם בילד, וועלכעם דער לע־זער געפינט אין דיעזען נומער. דאס וואלט אבער ווירקליך נור געווען א געקינסעלטער פשט'ע, וועלכער איז ניט נויטיג. מיר גיבען דעם בילד נור דערפאר, ווייל ער ענטהאלט אין א זעהר שעהנע פארם אן עראינערונג, איינע פון פיעלע פון דעם אידישען לאנגען מארטי־רערטהום.

ארויסגענומען איז דער בילד פון דעם „פיאניער־קאלענדאר", וועלכער וועט ערשיינען א פאאר טעג שפעטער ווי די „צוקונפט", און וועלכען אונזערע דייטשע גענאסטען גיבען ארוים אלע יאהר. דיעניגע פון אונזערע לעזער, וועל־כע ווילען האבען דעם אריגינאל, צווויי מאל אזוי גרוים אין אויף פיינע, דיקע פאפיער, פא־סענד צום אייניראהמען, קענען עס קריגען (פרייז 10 סענט) אין דער ניו יארקער פאלקס־צייטונג, 15 ספרוס סטריט. — פאר 15 סענט קריגען מען דעם בילד צוגעשיקט פער פאסט.

א וואָרט וועגען י. גאָרדין

רעדענדיג וועגען דעם „ספר־האגדה" איז אונז ארויפגעקומען אויף די געדאנקען דער פאקט, אז דאס איז געווען דער לעצטער העברעאישער בוך, וועלכען יעקב גארדין האט געלעזען, ווי — לאמיר בדרך אגב זאגען — קאל קוויטסקי'ס „אורשפרונג פון'ם קריסטען־טהום" איז געווען זיין לעצטער דייטשער בוך. און זיך אויף דעם אופן דערמאנענדיג אן דעם פערשטארבענעם דראמאטורג, וועלען מיר זאגען א פאאר ווערטער צו יענע פון אונזערע לעזער, פאר וועלכע גארדין'ס נאמען איז נאך אימער אן אונפערגעסליכע זאך.

אין דעם לעצטען נומער „צוקונפט" איז געווען אבגעדרוקט דער פראספעקטוס פון די פרייזע פון גארדין, אנצייגענדיג די פראכט־אויסגאבע פון זיינע ווערקע. ווי אונזערע לע־זער ווייסען, וועט דאס זיין א סובסקריפשען־אויסגאבע און דרוקען וועט מען נור קענען אנ־פאנגען וען מען וועט ווייסען וויפיעל אבאָ־נענטען עס זיינען פארהן. אזוי ווי מען קען ווארן א סובסקרייבער מיט אין דאלאר, דער־צאהלענדיג די אנדערע צוויי וועלן די ביכער וועל־לען זיין פארטיג, ערווארטעט די קאמיטע, אז די פערעהרער פון גארדין וועלען ניט לענגער אב־לענגן אריינצושיקען זייער סובסקריפשען.

נאך דעם ענטהוזיאזמום צו אורטהיילען, וועלכען פיעלע אראגאניזאציאנען האבען ארוים־געווויזען גלייך נאך זיין טויט בייז גרויסען מעמאריאל־מיטינג און שפעטער ביי דער ערס־טער קאנפערענץ, האט מען א רעכט צו ער־וואַרטען, אז אלע דיעזע פעראיינען וועלען העל־

פען „מאכען סובסקרייבערס" צווישען זייערע מעמבערס און אין דעם זייטיגען פובליקום. גראָד די, וואָס קענען לייכטער אויסגעבען א דאָלאָר אויף א ציערונג אין הויז, אָדער אויף עקסטרא נוטע נייסטיגע שפּייז געשמאקפּאָל און זויבער סערווירט, זיינען מיסטענס מענשען פערטאָן אין געשעפט אָדער אין זייער פּראָפעסיאָן און וועלכע טיכטיגע „האָסטלערס" אין יעדער אָרגאַניזאַציאָן וועלען זיך נעהמען צו דער ארבייט וועלען מיר אויפשטעלען גאַרדינען דעם פיינסטען מאָנומענט: זיינע אייגענע שריפטען פלעס סטאַטוע אויף אונזער מארמארנעם פּיעדעסטאל.

דאָס הייסט, נאַטירליך, ניט אז די ארבייט פון די דעלעגאַטן־קאָנפערענץ דארף אוועגגעוואָרפען ווערען. די צווייטע קאָנפערענץ אין דיעזען (סעפּטעמבער) מאָנאַט וועט, האָפען מיר, בעווייזען אז גאַרדין לעבט אין זיינע פערהערר, אָבער קיין „גאַרדין־אינסטיטוט", קיין „לייבאָר־לייסיאום" און קיין מאָנומענט קען פלעס דעלעגאַטן ניט פערגעהמען דעם פלאַץ וואָס ער פלייַן האָט געשאַפען אין די אכטציגער־יעהריגע טהעטיגקייט פלעס אידישער דראַמאַטורג.

אַן וואָס מען דערמאָנט זיך היינט

„איך האָב אויפגעשריבען א פּראָיעקט פון א פלוגמאשין. איך האָלט אז מיין פלאַן קען לייכט פערווירקליכט ווערן. איך האָב געמאכט א גענויע בעשרייבונג פון דיעזען פּראָיעקט מיט צייכנונגען און אויכערכענונגען. אזוי ווי איך וועל וואהרשיינליך שוין ניט האָבען די מעגליכקייט אויסצוהערען די מיינונג פון עקספּערטען וועגען דיעזע ערפינדונג און וועל איבערהויפּט שעהן מעהר ניט קענען אויפפאַסען אויף איהר (דער ערפינדונג) שיקזאל; אזוי ווי עס איז מעגליך... אז אימעצער זאל אויסנוצען מיין פּראָיעקט, ערקלער איך דא עפּענטליך, אז דער דאזיגער פּראָיעקט איז מיינער און אז די צייכנונג, וועלכע איך האָב געמאכט, איז אין דער הענד פון הערען נעראַרד."

דאָס זיינען געווען די לעצטע וואָרטער פון א פערטהיידיגונגס־רעדע.

געהאלטען האָט זי —

דער 27 יאָהריגער ניקאָלאַי איוואַנאָוויטש קיבאלטשיטש,

אין דעם נעריכטס־זאל פון רעגיערענדען סענאַט אין פּעטערבורג,

דעם 9טען אפּריל 1881,

6 טעג פאר זיין טויט.

און איצט, 28 יאָהר נאָך דעם ווי דער יונגער העלד איז, מיט א תליון פאר א מלאך המות, אוועגגענאַנגען פון דער וועלט, איז זיין „פּראָיעקט", וועלכער האָט געקענט „לייכט פערווירקליכט ווערן", ענדליך א ווירקליכקייט, הגם פיעלייכט ניט אין אלע איינצעלהייטען, אפשר אפילו ניט אין דער גרונד־אידעע אזוי ווי זיינע, אָבער דאָך דאָס, אויף וואָס עס האָט נעאַרבייט דער יונגער מח.

און אין ריימס, פראַנקרייך, וואו פראַנצויזישע און אמעריקאַנישע — דאָכט זיך, אויך אַנדערע — לופטשיפער בעווענגען זיך איצט שטונדען־לאַנג, געהענדיג מיילען־ווייט, ווי אמאל די מלאָכים און די רוחות, „איבער בערג און איבער טהאלען, איבער הייזער און איבער בריייזער", שיינט צו פעהלען קילבאלטשיטש. היינט שוין א מאן פון א יאָהר 55, גרוי, נעבוינען, מיט אויגען אפשר צופיעל אָנגעשטרענגט פון לעזער ביכער...

ער פעהלט דאָרטען, ער מיט זיין מאשין און ער פעהלט וויי רוסלאַנד — די מאָדערנע ארץ משכלת את יושביה — דערשטיקט אלץ וואָס דענקט און קען אויפטאָן, אויסער וועלן דער געדאנק און די טהאט שטעלען זיך פרייווילליג אין דעם דיענסט פון דער טיראַנניי. —

דער אויבען־דערמאָנטער נעראַרד, דאָס איז געווען קיבאלטשיטש'עם פערטהיידיגער אין גערוכט. ווער וויים וואָס ער האָט נעטאָן מיט דעם אונגליקליכען יונגען מאן'ס ערפינדונג?

אונזער נייע פּרעמיע און מענדעלי מוכר ספרים'ס קריוודעם.

אויף א ספּעציעלען, גוטבעזוכטען מיטינג פון די „צוקונפט"־פּרעס־פּעדעריישאן, וועלכער איז אָבגעהאַלטען געווארען דעם 31טען אויגוסט, אין 206 איסט ברָאדווי. איז בעשלאָסען געווארען אָבצוגעבען די פאלגענדע ערקלערונג: —

וען מיר האָבען אויסגעקליבען אברָאמאָוויטש'ען וועלק אלס א פּרעמיע פּאר די „צוקונפט" און האָבען בעשלאָסען צו קויפען פון די חיברו פּובלישינג קאָמפּאניע זייער נייע אויסגאָבע פון מענדעלי מו"ס געזאַמעלטע שריפטען, האָבען מיר דערמיט אויף קיין פאל ניט געווואלט מאכען קיין „גוטען געשעפט" דורך דעם וואס דער בוך זאל אונז קאָסטען וועניגער ווי פריהעריגע פּרעמיעס. פּערקעהרט, מענדעלי מו"ס שריפטען קאָסטען אונז פיעל טהייערער ווי די פּאר־א־יאָהריגע פּרעמיע און מיר לעגען צו געלד צו יעדען עקזעמפּלאָר, וואס מיר גיבען מיט דער „צוקונפט". מיר זיינען נור אויסען געווען, אז אונזערע לעזער זאלען דורך אונז קריעגען אזא תכשיט פּאר יעדעם אידישע הויז ווי דאס קענען נור זיין די קלאסישע שריפטען פון דעם גרויסען אידישען שרייבער אברָאמאָוויטש.

דערביי האָבען מיר געוואוסט צווי זאכען: ערסטענס, אז דער פערפּאסער האָט געווויסע רעכטע (פון א מאָראַלישען, וען אויך ניט פון א יורידישען שטאַנדפּונקט) וואס דארפען זיין פּאר אונז וועניגער הייליג ווי פּאר אימיצען פון מענדעלי'ס פרייַנד און פערעהרער אין רוסלאַנד. צווייטענס, אז אזוי ווי קיינע נייע זאכען ווערען געדרוקט, עס איז נור צוזאַמענגעקליבען אלעס וואס האָט זיך יאָהרענלאַנג, מיט רעכט אָדער מיט אונרעכט, פערקויפט אין אַמעריקא, און געמאכט דערפון א זאַמעל־בוך אין א שהנער אויסגאָבע, וועט ניט מעגליך זיין פּאר דיזע אויסגאָבע דעם פערפּאסער צו זיכערן א זעהר גרויסע בעלוינונג. ביי אונז איז דערפאר אויסגעקומען אז אונטער די אומשטענדען איז גוט, אז אונזער פערעהרטער וועטערען זאל לכל הפּחות קריגען 300 רובעל פּאר דיזע אויסגאָבע. מיר האָבען דאס געמאכט פּאר א תנאי אין אונזער קאָנטראקט מיט די היברו פּובלישינג קאָמפּאניע.

זינט אָבער דער פּראָטעסט איז געקומען פון דעם מחבר אליין און פון זיינע פרייַנד, האָבען מיר אויסגעווירקט ביי די פּובלישערס אז זיי זאלען דעם האָנאָראַר העכערן פון 300 אויף 500 רובעל און מיר צווייפלען ניט, אז דערמיט וועט ה' אברָאמאָוויטש צופריעדען זיין.

די קאָמפּאניע אונטערהאַנדעלט איצט מיט איהם. אן ענטפער וועט ערוואַרטעט אין קורצען און כדי צו וויזען אונזער רעספּעקט פּאר די ווינשע פון דעם העררן אברָאמאָוויטש, האָבען מיר בעשלאָסען אָבצוהאַלטען מיט דעם אויסטהיילען פון די פּרעמיע, וועלכע איז פּאַרטיג געדרוקט און געבונדען, ביז דעם סוף פון דיזען מאָנאָט (סעפּטעמבער) וען, מיר האָפען, דער גאַנצער אונאַנגענעהמער אינצידענט וועט זיין אזוי געשלאָסען, אז אלע וועלען זיין צופריעדען.

די „צוקונפט" וועט טאָן אלעס מעגליכעם, אז דער אינצידענט זאל געענדיגט וועדען וואס גיכער און אז אברָאמאָוויטש'ס אינטערעסען זאלען ניט ליידען. די סוב־סקרייבער פון „צוקונפט" קענען אלזא זיכער זיין, אז זיי וועלען גאָר אין גיכען האָבען דאס וויכטיגע, פּערשפּראָכענע פּרעמיום אין זייער הויז, וויסענדיג דערביי, אז דער פערפּאסער, אונזער אלטער בעליעבטער מענדעלי מוכר ספרים, האָט בעקומען א פּאלשטענדיגע בעפריעדיגונג.

צוקונפט פּרעס־פּעדעריישאן.

די צוקונפט

No. 10. OCTOBER, 1909. Vol. XIV.

צביון

דער געווערקשאפטלעכער סטרייק אין שוועדען

אר די קאפיטאליסטישע פרעסע איז דער געווערקשאפט סטרייק אין שוועדען שוין געווען געענדיגט מיט א מאנאט צורוק. די טעלעגראפען־אגענטורען, וועלכע שטעהען אין דיענסט ביים קאפיטאל, האבען שוין אין א ווארם, ווי דער סטרייק האט זיך אנגעפאנגען און איז געווען אין פולען גאנג, שוין אנגעפאנגען פונאנדערשיקען ידיעות אין אלע עקען פון דער וועלט, אז דער סטרייק איז פערלארען און די ארבייטער קעהרען זיך צוריק צו דער ארבייט.

די קאפיטאליסטישע פרעסע אבער האט זיך א ביסעל אונטערגעאיילט. עס איז שוין היינט, ווען דיעזע ציילען ווערען געשריעבען, 7 וואכען, ווי דער סטרייק האט זיך אנגעפאנגען און ער האלט נאך אן כמעט מיט דער זעלבער קראפט, ווי אין דער ערשטער וואך פון זיין אויסברוך. אויפגענומען צוריק די ארבייט האבען נור די שריפטזעצער, דרוקער, פוהרלייט און טראמווויי ארבייטער. דער אינדוסטריעלער פראלעטאריאט איז געבליבען אין סטרייק ווי פריהער און די גאנצע שוועדישע אינדוסטריע שטעהט שטיל.

און דער געווערקשאפט־סטרייק אין שוועדען, וואס צייכענט זיך בעזאנדערס אוים מיט זיין גרויסקייט און מיט זיין דיסציפלין, וואס האט נאך זיין גלייבען ניט געהאט אין דער געשיכטע פון דער ארבייטער־בעוועגונג, איבערראשט אונז אויך מיט זיין אויסהאלטונגס און אויסדויער־קראפט. אין דער געשיכטע איז נאך ניט פאר־געקומען אזא פאל, דאס א געווערקשאפט־סטרייק זאל אנהאלטען אזא לאנגע צייט. מען האט זיך ביז איצט געהאלטען פאר דער טעאריע, אז א גענעראל־סטרייק קען אנהאלטען נור א קורצע צייט, ביז איצט האט אויך טאקע די פראקטיק בעוויזען, אז דיעזע אננאהמע איז א ריכטיגע, וויל וואו עס איז נאר פארגעקומען א גענעראל־סטרייק האט ער אימער אנגעהאלטען נור אויניגע טעג און ער האט זיך געמוזט ענדיגען, צי מיט א זיג פאר די ארבייטער, צי מיט א נידערלאגע פאר זיי. די שוועדישע סטרייקענדע ארבייטער אבער האבען בעוויזען, אז דיעזע טעאריע איז א פאלשע, אז ביי געווייסע אומשטענדען קען זיך אויך א געווערקשאפט־סטרייק פערציהען און אז די אויסהאלטונגס און אויסדויער־קראפט פון פראלעטאריאט אין זיין קאמפף איז א סך א גרעסערע, וויי מיר האבען זיך געקענט פאר־שטעלען.

דער סטרייק אין שוועדען, וועלכער האט אויסגעברוכען דעם 4טען אויגוסט, איז א ריין געווערקשאפטליכער, ד. ה. אן עקאנאמישער אבער ניט קיין פאליטישער. שוועדען איז א קלייניעס לאנד, די צאהל אייניואהנער איז אונגעפעהר 5 מילליאן. א העלפט פון דער שוועדישער בעפעלקערונג פערנעהמט זיך מיט לאנדארבייט. פאבריק־ארבייטער רעכענט מען אין שוועדען ביז 350 טויזענד און פון דיעזע שטע־

הען אן ערך 300 טויזענד אין סטרייק, ד. ה. מעהר אלס 80 פּראָצענט פון דעם גאנצען שוועדישען אינדוסטריעלען פּראָלעטאריאט זיינען ארויסגעטרעטען אין קאמפּף, ניט אבשרעקענדיג זיך פּאר דעם הונגער און נויט, וואָס האָט זיי געווארט מיט זייערע פאמיליען.

לויט פּראָצענט פון די סטרייקענדע קען מען אפשר פערגלייכען צו דעם איצטיגען שוועדישען סטרייק נור דעם בעלגישען פון יאָהר 1902. אין בעלגיען זיינען דאָן ארויס 300 טויזענד ארבייטער פון די פאבריקען און האָבען ערקלעהרט דעם סטרייק. (די בעפעלקערונג פון בעלגיען בעשטעהט פון 7 מיליאָן מענשען) אבער נור לויט דעם פּראָצענט פון די סטרייקענדע קען מען דאָ מאכען א פערגלייך, ווייטער ניט. אין בעלגיען איז דער סטרייק געווען א פּאָליטישער, די ארבייטער האָבען דעמאָנסטרירט געגען דעם אונגערעכטען פלוראל־וואָטום (דאָם רעכט וואָס עס גיט די רייכערע קלאסען אין בעלגיען אבצוגעבען אייניג שטימען, לויט פערמעגען און בילדונג, ביי די וואהלען, בעת די אָרימע קלאסען האָבען נור איין שטימע). דער בעלגישער סטרייק האָט אויך נור אָנגעהאלטען ניט מעהר ווי איין וואָך, בעת דער שוועדישער איז אן עקאָנאָמישער און דויערט שוין מעהר ווי 7 וואָכען.

די שוועדישע ארבייטער האָבען ניט פריי־וויליג אויפגענומען דעם קאמפּף, דער סטרייק איז פּראָווואָצירט געוואָרען פון די אונטערנעהמער, כדי צו ברעכען די געווערקשאפטען. עס איז שוין מעהר ווי א יאָהר צייט וועלן דער פערבאנד פון די אונטערנעהמער האָט אָנגעפאנגען צו פּראָווואָצירען א סטרייק, און די שוועדישע געווערקשאפטען האָבען ארויסגעוויעזען בעזאָנדערס גרויסע פעהיגקייטען און פערשטאנד ניט צו דערלאָזען, אז די ארבייטער זאָלען אויפנעהמען דעם קאמפּף אין דער צייט, וועלן אין שוועדען האָט געהערשט אזא מאכט, אויסער דיעזעם אלעם, זאָגען מיר, איז דער פאָרשריפט געווען אויף נויטיג דערצו ניט צו גיבען די „ארדנונגס היטער" פון דער קאפּיטאליסטישער קלאסע די געלעגענהייט זיך ארויסצומישען אין סטרייק און איהם צוברעכען.

וועלן דער גענעראל־סטרייק אין שוועדען וואָלט ערקלערט געוואָרען צוליעב דעם צווועק פון א דעמאָנסטראציע, וואָס וואָלט געדארפט דויערען נור אייניג טעג, וואָלט געווים אזא אויסנאהמע, ווי דער פאָרשריפט פון „לאנדעס־סעקרעטאריאט" מעהר געווען שעדליך ווי נוצ־ליך. א דעמאָנסטראציע דארף זיך אויסצייכע־נען מיט איהר עפעקט און וואָס שטארקער דער עפעקט איז, אלץ אייגדרוקספאָלער איז די דע־מאָנסטראציע און מעהר שאנסען האָט זי צו

די קאפּיטאליסטישע קלאסע אין שוועדען האָט זיך אין אָנפאנג ניט געקענט פאָרשטעלען, אז די שוועדישע ארבייטער זיינען אזוי קאמפּפס פעהיג און בעזיצען אזא גרויסע און שטארקע אויסדויער־קראפט. זיי האָבען אויך ניט גערע־כענט, אז דער סטרייק זאָל זיין אזוי גוט אָר־גאניזירט און דיסציפּלינירט, דאָם אפילו קיין „רוהע שטערונגען" זאָלען ניט פּאָרקומען, יענע גוט־בעקאנטע „רוהע שטערונגען", וועלכע וועל־רען פּראָווואָצירט דורך די קאפּיטאליסטישע קלאסע מיט איהר דיענערין, די רעגיערונג, ביי יעדען גרויסען סטרייק, כדי איהם צו דיסקרע־דיטירען און איהם צו צוברעכען. דער „לאנ־דעס־סעקרעטאריאט", ד. ה. די גענעראלע פער־וואלטונג פון די שוועדישע פּראָפעסיאָנעלע פעראיינען, האָבען ביי דער פּראָקלאמירונג פון סטרייק ארויסגעגעבען דעם פּאָלגענדען פאָר־שריפט: „די ארבייט דארף ניט אבגעשטעלט ווערען, ווען עס האנדעלט זיך וועגען ברייננען הילף קראנקע מענשען, עס דארף אויך ניט אב־געשטעלט ווערען די ארבייט ביי די וואסער־לייטונגען, שטאָדט־בעלייכטונג און גאסען־רייי־ניגונג."

דיעזער פאָרשריפט פון „לאנדעס־סעקרע־טאריאט", אויסער וואָס זי איז אין די אינטערע־סען פון די סטרייקענדע ארבייטער אלײן, וועל־כע נויטיגען זיך ניט וועניגער, ווי אלע אנדערע קלאסען, אין וואסער, בעלייכטונג און אין רייני־גאסען, איבערהויפט נאָך אין די הייסע זומער־מאָנאטען, ווען אין די בעאכבארטע שטאָדט פּעטערבורג האָט די כאָלערא געהערשט מיט אזא מאכט, אויסער דיעזעם אלעם, זאָגען מיר, איז דער פאָרשריפט געווען אויף נויטיג דערצו ניט צו גיבען די „ארדנונגס היטער" פון דער קאפּיטאליסטישער קלאסע די געלעגענהייט זיך ארייננצומישען אין סטרייק און איהם צוברעכען.

וועלן דער גענעראל־סטרייק אין שוועדען וואָלט ערקלערט געוואָרען צוליעב דעם צווועק פון א דעמאָנסטראציע, וואָס וואָלט געדארפט דויערען נור אייניג טעג, וואָלט געווים אזא אויסנאהמע, ווי דער פאָרשריפט פון „לאנדעס־סעקרעטאריאט" מעהר געווען שעדליך ווי נוצ־ליך. א דעמאָנסטראציע דארף זיך אויסצייכע־נען מיט איהר עפעקט און וואָס שטארקער דער עפעקט איז, אלץ אייגדרוקספאָלער איז די דע־מאָנסטראציע און מעהר שאנסען האָט זי צו

ווירקען. אבער וען עס ווערט ערקלערט א סטרייק, וועלכער קען זיך ציהען א לענגערע צייט און עס איז זא ווי זא אונמענליך אויס־צופיהרען, דאם די שטאדטישע און געזעלשאפט־ליכע ארבייט זאלען אבגעשטעלט ווערען פאר די גאנצע צייט, איז שוין פיעל פערנינפטיגער, אז מען הויבט גאר ניט אן, כדי ניט ארויסצו־רופען גאנץ אהן נוצען, א ווידערווילען געגען דעם סטרייק ביי יענע קלייניגרערליכע עלע־מענטען, וואם שטעהען ניט איבריגם פיינדליך צו די ארבייטער.

און דער סטרייק איז שוין אהן דעם אויך געגנג שוואר געמאכט געוואָרען פון דער קאפי־טאליסטישער זייט און פון דער רעגיערונג. די באהן־ארבייטער זיינען ניט ארויסגעגאנגען אין סטרייק, ווייל די רעגיערונג האט זיי געלאזט מעלדען, דאם זיי וועלען פערלירען זייער רעכט אויף אלטערם־פענסיאָן, וואָרום אין שוועדען רעכענען זיך די באהן־ארבייטער פאר רעגיע־רונגם־בעאמטע. און וואָלטען די באהן־ארביי־טער, די זאגענאנטע „בעאמטע", געקענט אם וועניגסטענם האפען, אז זייער סטרייק וועט האבען א ווירקונג, וואָלטען זיי געווים זיך ניט שטארק גערעכענט מיט דעם פערלוסט פון זייער פענסיאָן און וואָלטען געטהאָן זייער סאָלידאריי־שע פפליכט געגען זייערע סטרייקענדע ברידער. אזא האפנונג איז אבער ניט געווען. אויף דער פערזאמלונג פון די באהן־ארבייטער, וואו עס איז פערהאנדעלט געוואָרען די פראגע וועגען אנשליעסען זיך צום סטרייק, האט זיך ארוים־געשטעלט, אז די ארבייט־איינשטעלונג פון די באהן־ארבייטער קען קיין ווירקונג ניט מאכען, ווייל דער פערקעהר האט זיך דורך דעם שטיל־שטעהן פון דער אינדוסטריע אויף אזוי פיעל פערקלענערט, דאם די רעגיערונג וועט מיט ניט גרויסע שווירינקייטען קענען בעטרייבען די באהנען מיט סטרייק־ברעכער. די רעגיערונג האט אין שטאקהאלם, צום ביישפיעל, געצוואונ־גען די אייגענטהימער פון די דראשקעס, אז זיי זאלען ארויספאהרען אין גאם, וועו ניט וואלט מען פון זיי איבערהויפט אבגענומען דאם רעכט צו פאהרען אויף אימער. די רעגיערונג האט געטהאָן פון איהר זייט אלץ, אז דער סטרייק זאל זיך צום שיין אם וועניגסטען ניט אזוי שטארק פיהלען.

די קאפיטאליסטישע קלאסע ווידער פון איהר זייט האט געווים געטהאָן אלעם מעגליכעם דעם אוינדרוק פון סטרייק אבצושוואכען. די ערשטע טעג פון סטרייק האט די הויפט־שטאדט פון שוועדען געהאט ניט זעהר קיין געמיטליכען אויסזעהן. דער גאנצער פערקעהר אין די גא־סען איז געווען פאלשטענדיג אבגעשטעלט, ניט קיין דראשקען, ניט קיין טראמווייען וון ניט קיין אנדערע פערקעהרס־מיטלען איז געווען צו זעהן אין שטאדט. דער סטרייק האט זיך גע־פיהלט אויף שריט וון טריט וון דאם אלייו, אז די ארבייטער האבען אזא מאכט אבצושטע־לען, ווי דורך א צויבער, דאם גאנצע לעבען וון שטרעבען אין לאנד האט געמוזט ארויסרופען א זעהר שטארקען אונאנגענעהמען געפיהל ביי די קאפיטאליסטען. די אונטערנעהמער האבען געשיקט זייערע אייגענע קינדער אלם סטרייק־ברעכער אויף די טראמווייען, פערשטעהט זיך אונטער דער שוץ פון פאליציי וון מיט דעם אויסרייד, אז זיי גענהען העלפען דער „גענזל־שאפט" אין איהר נויט, איהר ראטעווען פון דער פראלעטארישער דיקטאטור. די בורזשואזיע האט אלזא ארגאניזירט א „שוץ־קארפוס", וואם האט גענומען אויף זיך די „פאטריאטישע" אויף־גאבע צו ברעכען דעם סטרייק, די זאגענאנטע פראלעטארישע דיקטאטור. און די בורזשואזיע האט נאך גענוג קראפט און גענוג שקלאפען אונ־טער איהר ווירקונג, אז זי זאל קענען אם וועג־ניגסטענם ברענגען אין בעוועגונג די דראשקעס מיט די טראמווייען, דאם די שטאדט זאל כאטש ניט דערמאהנען אין יעדען אויגענבליק, אז א גענעראל־סטרייק קומט פאר אין לאנד.

די קאפיטאליסטישע קלאסע מיט איהר רע־גיערונג האט אויסגעפיהרט, אז דער אויסער־ליכער עפעקט פון סטרייק איז אבגעשוואכט געוואָרען, אבער ניט מעהר. די אינדוסטריע אין לאנד שטעהט נאך שטיל, ווי זי איז אין דער ערשטער וואך פון סטרייק געשטאנען. די ארבייטער האלטען זיך פעסט, זיי הונגערען מיט זייערע פאמיליען, ליידען די גרעסטע נויט, אבער זיי גיבען זיך ניט אונטער. און דער אינ־טערנאציאנאלער פראלעטאריאט האט זיך דאם מאל, ווי אימער, ארויסגעווייזען סאלידאר צו זיינע קעמפענדע בריעדער. די סקאנדינאווישע און די דייטשע ארבייטער זיינען די ערשטע גע־וען, וועלכע האבען זיך אבגערופען מיט הילף פאר די שוועדישע סטרייקער. די סאציאל־דע־

מאקראטישע פארטיי פון דייטשלאנד אליין האט געשיקט פון איהר קאסע 50 טויזענד מארק אין שוועדען. אין אמעריקא געפינען זיך איצט דעלעגאטען פון די שוועדישע געווערקשאפטען און די אמעריקאנער ארבייטער וועלען זיי געווים מיט ליידיגע הענד ניט ארויסלאזען.

און אויב מען קען נאך ניט פאראויסזאגען מיט וואם דיעזער גרויסער פראלעטאריישער קאמפף אין שוועדען וועט זיך ענדיגען, אויב מען קען היינט ניט זיין זיכער, אז ענדליך וועט דער סטרייק געווינען וועלען, וועט דאך בלייבען פערציכענט אין דער געשיכטע פון דער ארבייטער בעווענונג אלס איינער פון די גלענצענדסטע קעמפפע פון דעם ארבייטער קלאס אין שוועדען. מעג אויך דאס מאל דער סטרייק פערלארען געהן, אבער ער וועט מיט זיין מוסטערהאפטע סאלידאריטעט און דיסציפלין בלייבען אין דער געשיכטע אלס א גרויסער מאראלישער טריאומפף פון דעם שוועדישען פראלעטאריאט.

און דער פראלעטאריאט פערליערט קיין מאל ניט אין זיינע קעמפפע, נאר ער זיעגט אימער — אויב דיעזע בעהויפטונג איז א ריכטיגע, איז זי אם בעסטען צוגעפאסט צו דעם איצטיגען קאמפף פון די שוועדישע ארבייטער.

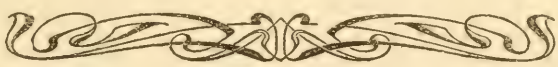

דר. ק. פאַרנבערג

די בעלי־תשובה

1.

ריי יאהר זיינען אוועק זינט די רוסישע רעוואלוציאן איז געשלאגען און בעזיעגט.

די רוסישע רעוואלוציאן איז געווען מעהר ווי אן איינפאכער קאמפף פון צארס אונטערטהאנען געגען די אונערטרעגליכע, דעספאטישע הערשאפט. זי איז געווען מעהר, ווי א קאמפף פאר פאליטישע פרייהייטען און רעכטע. לויט איהרע שטרעבונגען און ציעלען איז זי געגאנגען פיעל ווייטער: אויפצובויען א גאנץ נייע אָרדנונג האט זי געשטרעבט און עוקר מן השורש צו זיין דעם גאנצען טויטען סאציאל־פאליטישען און יוריסטישען בנין האט זי פרובירט. איהרע וואָרצלען און קוועלען זיינען ארויסגעפלאסען פון א פיעל טיפערען גרונד: די גרויסע ענדערונגען וואם זיינען פארגעקומען אין סאציאל־עקאנאמישען געבוי פון רוסלאנד, זינט זי איז ארויף אויף דעם וועג פון קאפיטאליסטישער ענטוויקלונג; די לאנגע, שווערע ארבייט פון רוסלאנדס אייראָפאיזירונג אין פערלויף פון אזוי פיעל יאהרצענדליגע; די שאפונגס־קראפט פון אזוי פיעל זשענישן אויף דעם פעלד פון ליטעראטור און קונסט; דער מעכטיגער אבקלאנג פון אזוי פיעל טאלענטפולע, וועקענדע, איבערצייגענדע, אויפקלערענדע און רופענדע שטימען אין דער פרעסע; די פרוכט פון אזוי פיעל העלדענמוטהe, מענשענליבעע און מארטירערטהום — דאס אלץ איז געווען פערקערפערט אין דער רוסישער רעוואלוציאן. לויט איהר פלאץ אין דער רוסישער געשיכטע, איז די רוסישע רעוואלוציאן פון 1905 געווען די ערשטע גרויסע ארויסטרעטונג פון דער רוסישער אינטעליגענץ אויף די בריייטע, אפענע היסטאָרישע ביהנע.

די רוסישע רעוואלוציאן איז אלזא געווען אן אמת'ער געבוראלס־קריעג צוויישען צווי וועלטען אויף דער גאנצער ליניע פון סאציאל־פאליטישע, רעכטליכע און קולטורעלע אינטערעסען. דערפאר זיינען די טרויעריגע רעזולטאטען פון דער גרויסער, ענטשיידענער ניעדערלאגע פון דער רעוואלוציאן אזוי טיף אייננגרייפענד און פערניכטענד. וואלט די רוסישע רעוואלוציאן געווען נור אן איינפאכער פאליטישער קאמפף, דאן וואלטען מיר היינט אין רוסלאנד זיך געהאט

צו רעכענען הויפטזעכליך נור מיט די פאליטישע ביטערע פרוכט פון דיזער ניעדערלאגע: מיט דער פערשטארקונג פון פאליטיש־רעכטלעכן דרוק; מיט דער הערשאפט פון קנוט; מיט דער אונזיכערהייט פון לעבען; מיט דער פאלי־צייי־ביוראקראטישער ווילקיר; מיט טורמעס, סיביר, תליות, אכראנע, און ווי זיי הייסען דארט אלע די שלוחים פון א בלוט־זייגענדער דעספאטיע.

אבער יעדער איינער ווייס, אז אויך דעם אליין בעשרענקט זיך ניט די ניעדערלאגע פון דער רעוואלוציאן. אנדערע וואונדען, פילייכט נאך שמערצליכערע, האבען זיך געעפענט. אנ־דערע פלאגען, אנדערע קראנקהייטען, גייסטיגע, מאראלישע, קולטורעלע, האבען, ווי די שוידער־ליכסטע עפידעמיען געזונמען פערווייסטען דאס לאנד. די גאנצע ערציהענדע און אויפקלערנ־דע קולטור־ארבייט פון יאהרצהנדליגע איז מיט אמאל פערניכטעט געווארען. ניט נור זיינען די פארטייען צושטערט געווארען — אידעען זיינען פערגעסען געווארען, פרינציפען, איבער־צייגונגען, קולטורעלע שטרעבונגען, הומאנע גע־פיהלען, אלץ איז אויסגעמעקט געווארען פון די נשמות און הערצער. און אפילו ביי די וועניגע, וואס זיינען געבליבען טרייי צו דער פאהן האט אלץ זיך צומישט. סאציאלדעמאקראטען רעדען וועגען גאט, בעשעפטיגען זיך מיט עסטעטיק, מאכען חבר'שאפט מיט „מיסטישע אנארכי־סטען", פערלירען דעם גלויבען אין מאטעריא־ליזם, און מאכען שלום צווישען מארקס און מאך און ניטשע, אין דער געשטאלט פון סינדיקאליזם בעקומט פאפולאריטעט אן אייגנארטיגער מיס־טישער סאציאליזם; די „קלאסען־אינטערעסען" פאראייניגען זיך מיט דער „געשלעכטליכער פראבלעם" און מיט דער דעקאדענטישער פאעזיע.

„די רוסישע געזעלשאפט, אויסגעמוטשעט דורך די אנשטרענגונגען און ניעדערלאגען גע־פינט זיך אין עפעם א פערגליווערונג, גלייכגיל־טיגקייט, גייסטיגער פערבלאנשענקייט און אר־מעט. די רוסישע מלוכה ווייזט ניט ארויס דער־ווייל קיינע סמנים פון אויפלעבונג און ווי אין א פערשלאפענעם קעניגרייך איז אין איהר וויעדער אלץ שטיל געווארען, אזוי ווי זי וואלט געשמידעט געווען אין א שטארקען שלאף. דאס רוסישע בירגערטהום, פער'חושכ'ט דורך די צאהלאזע הינריכטונגען, דעם אונגעוועהנליכען וואוקס פון פערברעכענס און דורך די אלגעמיינע פערגרעבונג פון די זיטען, איז אווענק צוריק. די רוסישע ליטעראטור איז פערגאסען דורך א שמו־ציגע כוואליע פון פארנאגראפיע און סענסאציא־נעלע סחורות. עס איז דא פון וואס ארויינצו־פאלען אין אן אומעט און אנצוהייבען שטארק צו צוויייפלען אין די וויטערדיגע צוקונפט פון רוסלאנד."

און קוקענדיג אויף דיזען תהו ובהו, וואס הערשט אין לאנד קומען צווויי בלוטיגע פראגען און עגבערן דעם מח פון יעדען פרויינד פון רוס־לאנד'ס בעפרייאונג און פארטשריט, פון יעדען פרויינד פון פאליטישען און סאציאלען פארט־שריט בכלל: ערשטענס, וויי אזוי איז עס געשע־הען, דאס אזא גייסטיגער און מאראלישער תהו ובהו זאל אויסברעכען? און צווייטענס, וואס דארף מען טהון? וואס קען מען טהון, כדי צו־רעטעווען רוסלאנד פון דיזער גייסטיגער און מאראלישער פערווייסטונג? די נאציאנאל־קולטורעלע פראגען און אינטערעסען האבען היינט־צו־טאג זאגאר פערשטופט די פאליטיש־סאציאלע פראגען. מען אינטערעסירט זיך שוין היינט ניט אויסצוגעפינען וואר איז געווען מעהר שולדיג אין דער ניעדערלאגע פון דער רעוואלו־ציאן? די פארטייאישע סכסוכים און רייסע־רייען האבען אויפגעהערט צו האבען וועלכע־עם־איז בעדייטונג, נאכדעם ווי אלע פארטייען זיי־נען געווארען אזוי אונבעדייטענד, אזוי אהנ־מעכטיג. די טאקטישע פראגען זיינען געווארען אן אכראניזמוס, אן אלטע אבגעלעבטע זאך איצט, וועו עס איז דערווייל קיין שום האפנונג ניטא פון דאס ניי אויפצונעהמען דעם קאמפף.

די אלע איינצלפראגען זיינען פערשטופט און פערדונקלט געווארען פון דער איין גרויסער פראגע: וואו ליעגט די שולד? און די אלע פראקטישע אויפגאבען בעהאלטען זיך אין דער איין גרויסער אויפגאבע צו געפינען א וועג, ווי זיך ארויסצוקלייבען פון דעם חשך ואפלה, פון דעם גייסטיגען באנקראט און מאראלישער עזוב־קענהייט?

אויף דיזע צוויי גרויסע פראגען צו פער־ענטפערן, געפינען זיך אין איצטיגער צייט פון גייסטיגער און מאראלישער צוקראכענהייט אפילו א סך בעלענים, אבער זעהר וועניג ידענים. עס איז זעלטען צו הערען א שטארקען ווארט, א נייעם ווארט אין דער רוסישער ליטעראטור.

אין דער רוסישער פובליציסטיק פון די לעצטע יאהרען. עס איז דערפאר קיין וואונדער ניט, דאָס אזא זאמעלבוך ווי „וויעכי" האָט געמוזט צוציהען צו זיך די אלגעמיינע אויפמערקזאמקייט. אין דיזען זאמעלבוך פון ארטיקלען וועגען רוסישע אינטעליגענץ, האָבען זיעבען פערזאָנען, אלע מענשען מיט נעמען, מיט „א פערגאנגענהייט", אלע געווען אדיקאלען, כמעט אלע מיטגלידער פון דעם רוסישען מארקסיזמום, זיך פעראייניגט און ארויסגעטראָטען מיט דער שארפסטער, אונערבארמליכסטער קריטיק און פערניכטונג פון אלע ביז־איצטיגע הייליגטהימער און אידעאלען; אין די שווער־צעסטע פארבען שילדערן זיי די ליכטיגסטע טעג און טהאטען פון דער רוסישער געשיכטע; מיט שוים אויף די ליפען רעדען זיי וועגען דעם שטאלץ און קרוין פון דער רוסישער געזעל־שאפט: די רעוואלוציאנערן, מארטירער און נעגען די גאנצע אינטעליגענץ. זיעבען זיינען זיי אין צאהל דיזע נייע „חכמים" און יעדער פון זיי טרעט ארויס מיט א בעזונדערער אנקלאגע נעגען די אינטעליגענץ, איהר גלויבען, איהרע טהאטען, איהרע געטער און העלדען, אונטער־נעהמענדיג זיך דערביי צו צושטערען א בעזונ־דערע פעסטונג פון סאציאליזמום, ראדיקאליז־מום און דעמאקראטיע.

בעלי תשובות זיינען זיי אלע. מיר מוזען תשובה טהון, זיך מתודה זיין, שרייט אייניר פון זיי, פראנק — „אלס א תשובה פיהל איך די פליכט ארויסצוזאָגען אלץ וואס ליעגט אויפ'ן הארצען" —שלאָגט זיך על חטא דער אנדערער, בולגאקאָוו, און אזוי געהט עס ווייטער און ווי־טער. אבער דיזע בעלי תשובה בענוגענען זיך ניט מיט דער צושטערונג פון די אלטע אידעא־לען און ארונטערייסונג פון די אלטע געטער. זיי פרובירען בויען נייע בנינים, פראפאגאנדירען נייע אידעאלען, אויפדעקען נייע האריזאָנטען, שטעלען נייע אויפגאבען. זיי רופען, זיי מונ־טערן די אינטעליגענץ. צו וואס? וואס זיינען עס פאר אידעאלען? וואס זיינען עס פאר אויפ־גאבען, פאר רפואות און ישועות?

פאר־א־יאהרען אין דער צייט האָט מען אין אונזער פרעסע געהאלטען אין רעכטען מיטען פון „סאנין". אלע האָבען גערעדט, פיעלע הא־בען געשריעבען, געלעקטשורט, דעבאטירט וות־ענן „סאנין" און זיין „פילאָזאָפיע" און זיינע שטרעבונגען און „אידעאלען". די נייע „שבעה חכמי יון", די העררען בעדיאעוו, בולגאקאָוו, גערשענזאָן, קיטסיאקאָווסקי, סטרוּבע, פראנק, איזגאָיעוו קענען געווים ניט פרעטענדירען צו ציהען אזוי פיעל אויפמערקזאמקייט פון דער אידישער סענסאציאנסלוסטיגער פרעסע ווי ארציבאשעוו און זיין העלד. קיין געשלעכטליכע פראבלעמען בעהאנדלען זיי ניט, קיין פאָרנא־גראפישע בעשרייבונגען ענטהאלט זייער זאמעל־בוך ניט. אבער ער ענטהאלט פאר יעדען ערנ־סטען פריידענקענדען מענשען פיעלעס, וועגען וואָס עס לוינט זיך צו פערטראכטען.

די אלע זיעבען „בעלי תשובה" שוועבען זיך, אז מיט א וועהטאג אין הארצען און מיט וואונ־דען אין זייער נשמה שרייבען זיי זייערע פערניכ־טענדע קריטיק. און מיר האָבען קיין רעכט ניט זיי צו שטעמפלען פאר ליגנערס. זיי האָבען בלי ספק אלע איבערגעלעבט מעהר אָדער וועניגער ערנ־סטע גייסטיגע קריזיסען און שמערצליכע ענט־טוישונגען. זיי זוכען אלע נייע געטער, נייעס גלויבען, נייע אידעאלען. און דאָ קומט דאָס מערקווירדיגסטע: אנשטאט נייע אידעאלען געפינען זיי אלטע, פערשימעלטע; אנשטאט נייע וועלט־אנשויאונגען פרובירען זיי אויפ־בויען אלטע פערלאָזענע חורבות. אין רעליגיע־זען קאָנסערוואטיזמום, אין א פאָרמלאָזען, אונ־קלאָהרען מיסטיציזמום, אָדער אין א בעשרענק־טער קלויבירגערליכער אונטערטעהניגקייט גע־פינען זיי די ישועה.

דורך דיזע ביידע אומשטענדען בעקומט דיזער זאמעלבוך א בעזונדערען פסיכאָלאָגישען און קולטורעלען אינטערעס. עס איז קיין ספק ניט: אין דער פערניכטענדער קריטיק פון דער רוסישער אינטעליגענץ איז דאָ זעהר פיעל אונ־גערעכטעס. אבער אויך זעהר פיעלע ביטערע אמת'ן ענטהאלט זי. דיזע קריטיק ווייזט ארויס אין די שרייבער זעהר פיעל שארפזין, ערנסט־קייט, לאָגישעס דענקען. און דאָך, ווי אונבע־האָלפען, ווי קורצזיכטיג, ווי ארמזעליג דיזע מענשען זיינען, ווען זיי פערוואנדלען זיך פון קריטיקער אין פרעדיגער. זיי פלאָנטערן זיך, זיי טאפען ווי בלינדע אָן די וועגע, זיי מורמלען אפט גאנץ אונקלאָרע, גאנץ אונפערשטענדליכע ווערטער. אין די הימלען, ביי די געטער מוזען זיי זוכען נייע אידעאלען, אנשטאט די מענשלי־כע סאציאליסטיש־דעמאקראטישע. צו דער אויטאריטעט פון דער קירכע מיט איהרע גלחים און פאפעס מוזען זיי זיך וועגען. עס ליעגט

עטוואָס ערמונטערנדעם און ערפרישענדעם, וועו מען זעהט די גייסטיגע ענוים פון דיזע מענשען, וועלכע האָבען זיך געלאָזט פערפיהרען פון זייערע געפיהלען און שטימונגען ביז אין דעם זומפ פון דער פראָוואָסלאָווענער קירכע און דעם שימעל פון אלטער סלאָוויאַנאָפילסטוום!

דיזע ביידע אומשטענדען זיינען עם אויך, וועלכע מאכען די בעקאַנטשאפט מיט דיזען בוך דאָפפלט אינטערעסאַנט און בעלעהרענד אויך פאר די לעזער פון „צוקונפט".

2.

„די מענשען, וואָס האָבען זיך פעראייניגט דאָ פאר די געמיינזאמע זאך, געהען זיך צום טהייל פאַנאַנדער גאַנץ ווייט אין די גרונד־פראָגען פון זייער „גלויבען" און אויך אין זייערע פראַקטישע ווינשע. אבער אין אַיין זאך הערשט צוויישען זיי קיין מיינונגס־פערשיעדענהייט ניט. זייער אלעמענס אני מאמין בעשטהט אין דעם אז דער גייסטיגער לעבען שטהט סאי טהעאָרעטיש, סאי פראַקטיש העכער איידער די אויסערליכע פאָרמען פון מענשליכען צוזאַמענלעבען. דאָס דאַרף פערשטאַנען ווערען אין דעם זין אז דער אינערליכער לעבען פון יעדען אייניצעלפערזאָן איז די אייניצעלנע שעפפעריש קראפט פון דער מענשליכער עקזיסטענץ, און אז דער דאָזיגער אינערליכער לעבען איז דער אייניגער פעסטער פונדאַמענט פאר יעדען נעזעלשאפטליכען בנין. פון דיזען שטאַנדפונקט קומט אויס, אז די אידעאַלאָגיע, דער גאַנצער אני מאמין פון דער רוסישער אינטעליגענץ, וועלכע רוהט אויף דעם פערקאָהרטען פרינציפ, נעמליך: אז די נעזעלשאפטליכע פאָרמען זיינען קודם כל וויכטיג, זיינען אינערליך פאלש, ד. ה. אז בעצם זיינען זיי גענען די נאטור פון מענשליכען גייסט און אז אויך פראקטיש זיינען זיי פרוכטלאָז, ד. ה., ניט בכח צו ברענגען צו דעם ציעל, וועלכען די אינטעליגענץ אליין האָט זיך געשטעלט, צו די בעפרייאונג פון פאלק. אין די ראהמען פון דיזען אלגעמיינעם געדאנקען איז קיין מיינונגס־פערשיעדענהייט ניטא צוויישען די אנטהייל־נעהמער פון דיזען זאמלבוך." — אזוי דער־צעהלט אין פאַרוואָרט דער ארויסגעבער מ. גער־שענזאָן.

ווי די לעזער זעהען, האָבען מיר דא צו טהון מיט א פערניכטונגס־שריפט גענען די גאַנצע רעוואָלוציאָנערע און סאציאליסטישע וועלט־אנשויאונג. פאר וואָס־זשע רופט זיך די שריפט „א זאמלבוך וועגען די רוסישע אינטעליגענץ"? פאר וואָס רעדען אלע ארטיקלען פון דיזער שריפט הויפטזעכליך וועגען און געגען די אינטעליגענץ?

אויף דעם ענטפערט בולגאקאָוו אזוי: „די רוסישע רעוואָלוציאָן איז געווען א אינטעליגענטסקע. די לייטענדע קראפט איז געווען אונזער אינטעליגענץ מיט איהר וועלט־אנשויאונג, גע־וואָהנהייטען, געשמאקען און זאגאר סאציאלע פאראנדקעם. אמת, די אינטעליגענטען אליין זיינען עם ניט מודה — אויף דעם זיינען זיי דאָך אינטעליגענטען — און יעדער, לויט זיין אני מאמין, רופט דעם אדער יענעם געזעלשאפט־ליכען קלאס אלס די אייניציג טרייבקראפט פון דער רעוואָלוציאָן. ניט לייקענענדיג אז אהן א גאנצען צוזאמענהאנג פון היסטאָרישע אומשטענ־דען(צוויישען וועלכע דעם ערשטען פלאץ פער־נעהמט זיכער די אונגליקליכע מלחמה) און אהן די זעהר וויכטיגע לעבענס־אינטערעסען פון פער־שיעדענע געזעלשאפטליכע קלאסען און גרופען, וואָלט זיך ניט איינגעגעבען זיי פון אָרט צו ריהרען און אויפצורודערן, דאָך בעהויפטען מיר, אז דער גאַנצער אידעען־אינהאלט, די גאַנצע גייסטיגע בעוואָפנונג צוזאמען מיט די פאר־קעמפפער, ערשטע שיסער, אגיטאַטאָרען און פראָפאגאַנדיסטען האָט צוגעשטעלט דער רוסישער רעוואָלוציאָן די אינטעליגענץ. זי האָט גייסטיג געפאָרמירט די שטרעבונגען פון די מאסען, זי האָט אנגעצונדען זיי מיט איהר ענטהוזיאזם; מיט איין וואָרט זי איז געווען די נער־וען און דער מאָרך פון דער ריעזען־ארבייט פון דער רעוואָלוציאָן. אין דיזען זין איז די רעוואָ־לוציאָן דאָס גייסטיגע קינד פון דער אינטעלי־גענץ, און דערפאר איז איהר געשיכטע דער געשיכטליכער משפט איבער י אינטעליגענץ."

אין דיזער בעהויפטונג ליעגט זיכער, אויב ניט דער גאַנצער אמת, דאָך וועניגסטענס א גרויסער טהייל פון אמת. עס האָט דאָך מעהר קיין זין ניט צו לייקענען, אז די סאציאליסטען־רעוואָלוציאָנע־קראטיע, סאי די סאציאליסטען־סאציאליסטען און די אר־רען און די פאלקס־סאציאליסטען און די אר־בייטס־גרופע זיינען וועניגסטענס געפיהרט און פאָרמירט געוואָרען פון אינטעליגענטען; אז דער לעבענס־גייסט אין אלע רעוואָלוציאָנערע אונטערנעהמונגען און בעוועגונגען איז געווען די אינטעליגענץ. דער אונערהערטער קריזיס, וואָס

האָט אויסגעבראָכען אין אַלע פּאַרטייען נאָכדעם ווי די אינטעליגענץ איז אָנטלאָפען, בעשטעטיגט עס אָם בעסטען.

געגען די אינטעליגענץ ריכטעט זיך דער „היסטאָרישער משפט" פון אונזערע בעלי־תשובה. ווער־זשע איז דיזע אינטעליגענץ?

אויף דעם ענטפערט בערדיאַוו: „אונטער אינטעליגענץ פערשטעה איך די אינטעליגענץ פון די געוויסע קלייזלעך, ווואָלכע האָבען געלעבט ביז איצט אָבגעשלאָסען און אָבגעזונדערט פון אַלע־געמיינעם נאציאָנאַלען לעבען." אין פּשוט'ע ווערטער הייסט עס, די פּראָגרעסיווע, ראַדיקאַלע, סאָציאַליסטיש־רעוואָלוציאָנערע אינטעליגענץ, ווועמעס פּילאָזאָפען —זאָגט בערדיאַוו— עם זיינען געווען טשערנישעווסקי, פּיסאַרעוו, לאַוראָוו, מיכאַילאָווסקי, פּלעכאַנאָוו.

ווי עס ערקלערט אונז סטרובע „פערשטעהט מען אונטער אינטעליגענץ ניט דאָס פּובליקום, וואָס בעזוכט די באַלען און די פּריוישע קלובען. אונטער אינטעליגענץ פערשטעהט מען אויך ניט דעם געביל־דעטען קלאַס בכלל. די אינטעליגענץ אין רוסישער פּאָליטישער ענטוויקלונג און אין רוסלאַנד'ס היסטאָרישען לעבען האָט זיך בעוויזען ערשט אין דער עפּאָכע פון רעפּאָרמען און האָט זיך פּאָלשטענדיג ארויסגעוויזען אין דער רעוואָלוציאָן פון 6—1905." מיט אַנדערע ווערטער הייסט עס אויך איינס און דאָס זעלבע געמיינט: די פּראָגרעסיווע, די ראַדיקאַלע און סאָציאַליסטישע אינטעליגענץ.

די כאַראַקטעריסטישע אייגנשאפטען, די היסטאָרישע מיסיאָן, די פּסיכאָלאָגיע פון דיזער אינטעליגענץ ווערט פערשיעדען געשילדערט פון אונזערע בעלי־תשובה, אבער יענער קומט צום זעלבען שלום, אז די אינטעליגענץ איז פערדאָרבען, אָדער שלעכט, אז זי שטעהט אויף א פּאַלשען וועג, אז זי גלויבט אין פאַלשע אידעאַלען און אז זי נויטיגט זיך אין א תשובה.

דער ערשטער אין זאמעלבוך קומט בערדיאַוו. ער רעדט, דאָכט זיך, וועגען א ספּעציעלע פּראגע, נעמליך: וועגען די בעציהונגען פון דער אינטעליגענץ צו דער פילאָזאָפּיע. אבער ער בענוצט עס פאר א פערניכטענדע, פערדאמענדע קריטיק פון דער גאַנצער וועלט־אנשויאונג פון דער אינטעליגענץ: די רוסישע אינטעליגענץ האָט די גאַנצע צייט ניט געוואָלט וויסען פון פילאָזאָפּיע. די זעלבסטשטענדיגע בעדייטונג פון פילאָזאָפּיע האָט מען געליקענט. פאר וואָס? ווייל „עס האָט רעגיערט אויסשליסליך און דעספּאָטיש די הערשאפט פון פאָלקס־ליעבע און פראָלעטאריער־ליעבע, דאָס בוקען זיך פאר'ן פאָלק, זיינע נוצען און אינטערעסען." דאָס האָלט בערדיאַוו פאר א געוואָלטיגען פערברעכען, וועלכער קומט ניט פון געדאנקען־פעהלערן, זאָנדערן פון שלעכטען וויללען. „די גייסטיגע פיהרער און הערשער פון דער רוסישער אינטעליגענץ זיינען געווארען די, וועלכע האָבען פון אַלגעמיינע טהעאָריען געבראכט ראיות און הסכמות צו די געזעלשאפטליכע בעפריאונגס־שטרעבונגען, צו די דעמאָקראטישע אינסטינקטען, צו די פּאָרדערונגען פון גערעכטיגקייט אונטער אַלע אומשטענדען". אויף דעם פּאָרדערט בערדיאַוו תשובה. „די ליעבע צו גערעכטיגקייט, צום פאָלקס־גלויק האָט פּאַראַליזירט די ליעבע צום פילאָזאָפישען אמת, האָט פערניכטעט דעם אינטערעס צום אמת. און פילאָזאָפּיע איז קודם כל א שולע פון ליעבע צום אמת. די פאַלשע מענשענליעבע האָט אוועקגע'הרג'עט די ליעבע צו גאָט, צום אמת, צו שענקייט. די טהיילונג פון פילאָזאָפּיע אין פראָלעטאַרישע און בורזשואזנע, אין „רעכטע" און „לינקע", די בעהויפטונג אז עס זיינען דא אמת'ן ניצליכע און שעדליכע, דאָס אַלץ זיינען צייכענס פון גייסטיגען, מאַראַלישען און אַלגעמיין־קולטורעלען אונטערגאנג."

אַלזא, ווייסען מיר שוין דעם תוך פון דער ערשטער גרויסער אנקלאגע: די רוסישע אינטעליגענץ איז געווען צו פיעל אבנגעבען מיט'ן פאָלק, מיט דעם שיקזאל פון די מענשען. דאָס איז נאָך בערדיאַוו'ס מיינונג געווען א קוועלע פון אַלערלייי מענליכע גייסטיגע און מאַראַלישע קראנקהייטען. פון דער צו שטארקער איבערגעבענהייט צו דער דעמאָקראטיע ענטוויקעלט זיך א דעמאגאגיע און דיזע דעמאגאגיע דעמאָרא־ליזירט די נשמה פון דער אינטעליגענץ. עס ענטוויקעלט זיך מאַראַלע פייגהייט, עס ווערט פערלאָשען, אָם וואגען פון דענקען און די ליעבע צום אמת."

ס. בולגאקאוו שרייבט וועגען די בעציהונגען פון דער אינטעליגענץ צו דער רעליגיאָן און גייט אז אין דעם ליגט די צרה פון אַלע צרות: „איך קען ניט זעהען די פונדאמענטאַלע בעזונדערהייט פון דער רוסישער אינטעליגענץ וויי נור אין איהרע בעציהונגען צו דער רעליגיאָן. מען קען ניט פערשטעהען, די אייגענארטיגקייט פון דער רוסישער רעוואָלוציאָן, אויב מען זאָל

ניט האלטען אין אויג דיזע בעציהונגען פון דער אינטעליגענץ צו דער רעוואלוציאן."

ווי אזוי קומט דיזע פראגע צו שפיעלען אזא גרויסע ראלע? אויף דעם ענטפערט בולגאקאוו: די רוסישע אינטעליגענץ איז בעצם אבגערוסען פון דער וועלט, פער'חלום'ט וועגען די הערשאפטען פון גערעכטיגקייט אויף דער ערד, און פערטהאן מיט דעם וועלען ראטעווען די מענשען, אויב ניט פון זינד, דאך פון ליידען. שטרענגע זיטען, אסקעטיזם, דאס געפיהל פון שולדיגקייט פאר'ן פאלק, די בערייטקייט זיך מתודה צו זיין פאר'ן פאלק אדער פראלעטאריאט, גרייט זיין זיך מקריב צו זיין... מען קען מיינען, אז א גאנצע כדרה פון די העכסטע שבחים געפינט בולגאקאוו אין דער רוסישער אינטעליגענץ. אבער די אלע ברכות פערוואנדלען זיך — זאגט בולגאקאוו — ביי דער אינטעליגענץ אין קללות; פון די אלע מעלות ווערען די ערגסטע חסרונות. און דאס אליין צוליעב איין זאך, נעמליך, ווייל די רוסישע אינטעליגענץ איז דורך און דורך אן אפיקורסישע, אן אטעאיסטישע. נאך אזא אטעאיסטישע אינטעליגענץ איז אין ערגעץ אין דער וועלט ניטא — פערזיכערט בולגאקאוו. אנשטאט דעם גלויבען אין גאט, האט די רוסישע אינטעליגענץ איבערגענומען דעם גלויבען אין די נאטירליכע פאלקאמענהייט פון מענשען, אין אונעדליכען פארטשריט, וועלכען דער מענש קען פערווירקליכען. די מענשהייט איז געווארען איהר גאט און זי אליין, דיזע אינטעליגענץ, האט איבערגענומען אויף זיך די ראלע פון דער השגחה בנוגע צו רוסלאנד. זי האט בעשלאסען, אז זי מוז ראטעווען רוסלאנד. זי האט אויפגענומען דעם העלדישען קאמפף. הערואיזמוס, העלדישקייט, דאס איז געווארען דער פונדאמענט פון איהר בעוואוסטזיין.

און דא הויבט זיך אן, נאך בולגאקאוו'ס מיינונג, די טראגעדיע־סדרה פון דיזען הראיזם. זיין אבגעריסענקייט פון דער ערד, די שוואכע היסטארישע סביבה, דאס פעהלען פון ערנסטע קענטניסע, דאס אלץ האט געמאכט די העלדישע אינטעליגענץ נערוועז־קראנק, זאגאר היסטעריש! זיי האבען געמוזט ווערען באלד מארטירער, דיזע הראאישע אינטעליגענטען, און דערפאר האבען זיי אנגעהויבען קוקען אויף זיך ווי אויף גייסטיגע אריסטאקראטען. גאנצע יונגע סטודענטען אדער סטודענטקעס, וועלכע האבען קוים בעוויזען איבערצונעהמען אייניגע עיקרים פון דער פראגראם, זיינען שוין אויף מארגען געווארען מארטירער. און וויבאלד אזוי אזוי, פאסט זיי שוין ניט צו זיין פשוט'ע ארבייטער פאר דער מענשהייט. זיי מוזען אויפטהאן עפעס גרויסעס, דאס גרעסטע וואס קען אויפגעטאן ווערען. דער מאקסימאליזם, די שטרעבונג אויפצוטהאן, צו דערגרייכען דאס העכסטע, איז געווארען כאראקטעריסטיש פאר די נשמה פון אינטעליגענט און דאס האט מען ארויסגעזוהען מיט אזא קלאהרהייט אין דעם יאהר פון דער רוסישער רעוואלוציאן. זיך צופריעדענשטעלען מיט ווייניג, דאס בשום אופן ניט, אפילו ווען עס איז ניטא קיין שום האפנונג צו דערגרייכען דאס גאנצע. „דיזער מאקסימאליזם איז א מין גייסטיגע משוגעת; ער שמידט די גערענקען און ארבייט אוים אפאנטיזם, וואס איז טויב צו דער שטים פון לעבען. דאס פערעטפערט אויך די היסטארישע פראגע: פאר וואס זיינען אין דער רעוואלוציאן די סאמע לינקע ריכטונגען געווארען? אלץ שטארקער?

יעדער העלד האט זיך זיין מיטעל ווי צו ראטעווען די מענשהייט און מוז האבען זיין פראגראם. דיזע פראגראם ווערט זיין גלויבען און דערפון קומט ארויס די אייביגע בלוטיגע פיינדשאפט צווישען די פערשיעדענע פארטייען, וועלכע ווערט אלץ בלוטיגער וואס מעהר עס הויבט זיך די טעמפעראטור פון הראאיזם. אינטאלעראנץ, פאנאטיזם, רייסערייען פערמעהרען און פערשטארקען זיך. אין עפענטליכען לעבען קומען ארויס שפאלטונגען, קאנקורענץ, שנאה. אין פריוואט־לעבען ענטוויקעלט דיזער הראיזם גאוה, פעראכטונג צו אנדערע, צו די „פראסטע מענשען". „ווער עס האט געלעבט צווישען אינטעליגענטען, דער ווייס גאנץ גוט, וואס פאר א שנאה און זעלבסט־איבערשעצונג, וואס פאר א געפיהל פון אייגענער אונפעהלבארקייט און פעראכטונג צו אנדערש דענקענדע עס הערשען אין יענע קרייזען." זייענדיג בעצם „מאקסימאליסטיש", האט די רוסישע אינטעליגענץ ניט געקענט לערנען פון לעבען, וויסענשאפט און לאגיק. און דערפאר האט זי אלץ בעטראכט „פרינציפיעל", ד. ה., זיך בעפרייענדיג פון דער פפליכט נאכצופאלגען די בעהויפטונגען און טהאטען אויף דעם פרובירשטיין פון היסטארישער ווירקליכקייט. פאר אזא סארט הראאיזם איז די יוגענד געווען די פאסענדסטע פערטרעטערין און אזוי האט עס פאסירט, אז

אין רוסלאנד איז אויפגעשטאנען די „פּעדא־קראטיע", די הערשאפט פון די קינדער, דורך וועלכע דער גאנצער סדר העולם איז איבערגע־קעהרט געוואָרען. זי, די שטודירענדע יוגענד, די קינדער האבען געגומען פיהרען די גייסטיגע הערשאפט, די העגעמאניא. „אהן קעגנטיסע, אהן ערפאהרונג האבען דיזע קינדער זיך געגו־מען לייזען די ערנסטעסטע, שווערסטע סאציאלע פראבלעמען און מאכען סאציאלע עקספּערי־מענטען."

דער מאקסימאליזם פון די צוועקען האט געמוזט פיהרען צו דעם מאקסימאליזם פון מיט־לען. און דערפאר איז „אלע ערלויבט געווא־רען." אין יעדען מאקסימאליסט זיצט א קליי־נער נאפּאלעאן. דערפון האט געמוזט ארויס־קומען דאס אנטי־מאראלישע פון דער רעוואלו־ציאן, „די אלע ביטערע ענטטוישונגען, וועלכע פיעלע האבען איבערגעלעבט אין דער רעווא־לוציאן, דאס בילד פון „וויליקיר, פון עקספּרא־פריאטאָרסטוום, פון מאסענמאָרד."

אט אזוי פיהרט נאך בולגאקאוו'ס שילדע־רונג די העלדישקייט צו אלע שבעה מדורי גהנום. דאך בולגאקאוו איז נאך ניט אזוי שטרענג אין זיין פערדאמונג פון דער יוגענד און דער אינ־טעליגענץ. אן אנדער בעל תשובה, איזגאָעוו, האט זיך פאָרגענומען צו מאכען א ראספּראוו מיט דער יוגענד. ער בעשולדיגט איהר אין אלע מעגליכע חטאים: די אונארענטליכע הייזער מאכען זיי פול שוין פון קינדווייז אן, זיי שכור'ן, זיי לערנען זיך ניט, זיי האבען ניט קיין גייס־טיגע זעלבסטשטענדיגקייט, זיי זיינען ניט אימ־שטאנד צו פיהרען לאגיש דעבאטען, זיי האבען קיין מאראלישע פרינציפּען ניט, א. ז. וו., א. ז. וו.

איזגאעוו ענטדעקט א גאנץ אנדערע קווע־לע פון דיזע אלע צרות און פלאגען, נעמליך, דאס אלץ קומט דערפון, וואס דער אידעאל פון דער יוגענד איז צו בעווייזען, אז זי האט קיין מורא ניט פאר'ן טוידט. אויף דיזער פעראבטונג צום לעבען און שפּיעלען זיך מיט'ן טוידט איז גע־גרינדעט די טהיילונג פון די פּאַרטייען אין רוס־לאנד. אין אמת'ען, דאכט זיך, זיינען דאך גע־רעכט געווען די סאציאל־דעמאקראטען — מען־שעוויקעס, וועלכע האבען גע'טענה'ט, אז צווי־שען די ס. ר.'ען און אנארכיסטען זיינען דא פיעלע קלייבערגערליכע עלעמענטען. פאר וואס־זשע האט מען זיי פעררעבענט פאר „לינקע"? ווייל זיי זיינען גיכער געגאנגען אויפ'ן טוידט, און דיזער אומשטאנד האט בעצויבערט די נשמות פון די בעסטע, געפיהלפאלערע פאר־שטעהער פון דער אינטעליגענטער יוגענד. אבער זי האט אויך פּאראליזירט דעם געוויסען און איבערגעקעהרט די מוחות — „דער פרינציפּ: „גיעה און שטארב!" האט נאך געקאָנט האלטען די מענשען אויף א געוויסער מדרגה פון מאראל, כל זמן עס האט זיך געהאנדעלט וועגען אן ענ־גען קרייז פון אויסגעוועהלטע. אבער וועז דער קרייז פון די אנהענגער איז געוואָרען גרעסער, האט די אינערליכע לאגיק געמוזט פיהרען צו דעם וואס עס איז געשעהן: צו דיזער גאנצער שמוץ, מארדען, רויבעריין, גנבות און יעדער זארט צוזאָוענקייט און פּראָוואָקאציאן. מענשען קענען ניט לעבען נאר מיט דעם גדאנק וועגען טוידט און פאר דעם פרוביר־שטיין פון זייערע האנדלונגען מאכען די בעריטקייט צו שטארבען."

פאר די אלע צרות פון דער רעוואלוציאן גע־פינט סטרובע א גאנץ אנדער אורזאכע, וועל־כע ער ענטדעקט אויך אין די גרונד־פרינציפּען פון דער אינטעליגענץ. „די גייסטיגע פּאַרמע פון דער רוסישער אינטעליגענץ" — ערקלעהרט ער — בעשטעהט אין איהר אבטרינינגקייט, אין איהר פרעמדקייט צו דער מלוכה און דער פיינד־שאפט צו איהר". דיזע אבטרינינגקייט דריקט זיך אויס אין דער הערשאפט פון אנארכיזם און סאציאליזם, און אויך אין דער ניט רעליגיעזי־טעט פון דער אינטעליגענץ. דערפאר, ווי נור עם האט זיך געמאכט די ערשטע געלעגענהייט, אין אקטאבער, 1905, האט מען מיט אן אונ־ערהערטער לייכטזיניגקייט זיך א ווארף געטאן אויף די גרעסטע פאליטישע און סאציאלע ענ־דערונגען, כאטש קיין זאך איז נאך ניט געווען פארטיג דערצו. „און דער קאמפף מיט דער „בורזשואזנער" געזעלשאפטליכער ארדנונג נאך דעם 17־טען אקטאבער, האט די אינטעליגענץ אריינגעטראגען דעם פאנאטיזם פון שנאה, א טוידטענדע אינזייטיגקייט און קיין איין טראָ־פען ניט פון א רעליגיעזער אידעע". „לייכטגלויי־ביגקייט אהן גלויבען, אונדולדזאמקייט אהן עהרפורכט, א קאמפף אהן שפּפונג, פאנאטיזם, אהן ענטהוזיאזם — דאס זיינען געווען די פּאר־מען פון דער רעוואלוציאן." „די רעוואלוציאן האט מען געמאכט שלעכט. איצט ווייס מען, אז די גוט סצענירטע פּראָוואָקאציע האט גע־שפּיעלט אין דעם א גרויסע ראלע. דאס ווייזט

נור, ווי וואונדערליך אונפראקטיש די רעוואלוציאנערען זיינען געווען, ווי אונבאהאלפען זיי זיינען געווען פראקטיש. אבער דער עיקר איז ניט דאס, נור וואס מען האט די רעוואלוציאן בכלל געמאכט אין דער צייט, וואו מען האט גערופט אלע כחות פערוועגדען אויף די פאלי־טישע זעלבסט־ערציהונג און ערציהונג."

פאר ס. פראנק בעשטעהט די הויפט־פראגע אין דעם: ווי אזוי האט געקאנט פאסירען, אז די פעסטע יסודות פון דער מארא פון דער אינ־טעליגענץ זיינען אזוי גיך און ענטשיעדען צו־שטערט געווארען? פאר וואס האבען פאליטי־שע פערברעכענס אזוי אונבאמערקט זיך צונויפ־גאסען מיט איינפאכע פערברעכענס? און די גע־שלעכטליכע פראבלעמען און „סאניסטוואָ" האָ־בען זיך אזוי ענג צונויפגענאסען גייסטיג מיט רעוואלוציאנערע שטרעבונגען?

דער ענטפער איז: די מארא פון דער רוסישער אינטעליגענץ איז בעצם געווען ניט קיין פעסט פונדאמענטירטע, ווייל עס האט איהר געפעהלט דער קריטעריום פון אבסאלוטע ווערטהען, ווייל איהר מארא איז געווען נור אן אויסדרוק פון איהר ניהיליזם. איהר הויפט־גלויבען איז בעשטאנען אין דעם גליק פון פאלק, אין דער ערפילונג פון די נויטען פון דער מאיא־רישע, און ניט אין די אייביגע, אבסאלוטע פרינציפען און ווערטהען. די אינטעליגענץ איז געווען אסקעטיש, ניט געלעבט און ניט גע־טראכט וועגען מארא'ישע פערפאלקאמונג.

דיזע געדאנקען זיינען אונז שוין בעקאנט. די אייגענארטיגע בעגרינדונג פראנק'ס אינטע־רעסירט אונז דא ניט. מיר וועלען זיך דער־פאר וועגדען צו די לעצטע צוויי בעלי־תשובה: צו קיסטיאקאווסקי און גערשענזאן. קיסטיא־קאווסקי איז דער געלאסענסטער, דער צוריקגע־האלטענסטער אין דער גאנצער משפחה. ער האט א טענה צו דער רוסישער אינטעליגענץ, צו די רוסישע רעוואלוציאנערע פארטייען, פאר־וואס דאס רעכטס־גע פיהל איז ביי זיי אזוי וויי־ניג ענטוויקעלט. דאס רעכט פון צווייטען, די פערזענליכע פרייהייט איז ניט געאכטעט און גזיכערט זאגאר אין דיזע קרייזען. דערפאר זיינען אין רוסלאנד קיין רעכטע אדוואקאטען עד היום ניטא, און קיין גרויסע יוריסטען אפשיטא ניט. דאס קומט דערפון, ווייל די אינטעליגענץ איז צו „פרינציפיעל".

גערשענזאן טרעט שוין אנדערש צו: פול מיט גאל און האס צו דער אינטעליגענץ, וועל־כע בעשטעהט, נאך זיין מיינונג, „ניט פון מענ־שען, נור פון קאליקעס". און קאליקעס זיינען די אינטעליגענטען דאפיר, ווייל „זייער פערזענ־ליכקייט איז צושפאלטען, ווייל זיי האבען פער־לארען די פעהיגקייט פון נאטירליכער ענטוויק־לונג, וואו דאס בעוואוסטזיין וואקסט פאר איינס מיט דעם וויללען, ווייל דאס בעוואוסטזיין איז, וויי א פאראוואז, וואס האט זיך אבגעריסען פון די וואגאנעס, אוועקגעשפרונגען וויט און טראגט זיך אין דער ווייסטעניש. דער רוסישער אינטע־ליגענט לעבט פון די לאנגע יאהרען אן ניט פאר זיך אין בוכשטעבליכען זין פון וואָרט, ד. ה., ער אנערקענט, אז די איינציגע זאך, וואס פערדיענט זיין אינטערעס און אנטהייל, איז ניט זיין פער־זענליכקייט, זאנדערן דאס פאלק, די געזעל־שאפט, די מלוכה. „אין ערגעז הערשט די עפענטליכע מיינונג ניט אזוי דעספאטיש, ווי אין רוסלאנד, און דיזע עפענטליכע מיינונג רוהט אויף איין פרינציפ: דענקען וועגען זיך איז שענדליך, נור דער איז א מענש, ווער עס דענקט וועגען די געזעלשאפט און אינטערעסירט זיך מיט געזעלשאפטליכע פראגען. מענשען, וואס פיהרען פראקטיש אוים דיזען פראגראם, זיינען ווייניג, פאר די איבעריגע איז עס נור א קוועלע פון דעמאראליזאציאן, אזוי ווי דאס פטר'ט זיי אף פון דער נויטוועגדיגט פון וועלכע עס איז אנדערע אידעאליסטישע טהעטיגקייט."

„אין דרעי הינזיכטען האט דיזע צושפאל־טענקייט זיך ארויסגעוויזען פאר אן אונגליק. ערשטענס, איז דער אינטעליגענט געווארען גייס־טיג א קאליקע. צווייטענס, האט עס אבגעריסען די אינטעליגענץ פון פאלק, און, דריטענס, האט עס פער'משפט די אינטעליגענץ אויף פאל־שטענדיגע אהנמאכט געגענאיבער דער רעגיע־רונג. א האלבען יאהרהונדערט איז א הייפעל רעוואלוציאנערען געגאנגען פון הויז צו הויז, גע־קלאפט אין די טירען און געראפען: „אלע זאלען געהן אויפ'ן גאס, עס איז א שאנדע צו זיצען אין דער היים!" און עס האבען זיך א שאט געטאן אויפ'ן גאס הינקעדיגע, בלינדע מענשען, אהן העגט, קיינער איז ניט געבליבען אין דער היים. א האלבען יאהרהונדערט שפארען זיי זיך אויפ'ן פלאץ, שטופענדיג און שימפענדיג איינע די אנדערע. אין דער היים איז שמוציג, אן אונ־אדנונג, ארימקייט, דעם בעל הבית ארט עס אבער ניט. ער געהט ראטעוועז דאס פאלק. קיי־

נער האָט ניט געלעבט, אלע האָבען זיך געמאכט טהוענדיג די געזעלשאפטליכע ארבייט. עם איז נעווען עפעם א משונה'דיגער אספעטיזם. קיין פערזאָנען זיינען ניט נעווען — עס איז נעווען אן איינפאָרמיגע מאסע, ווארום נאָך אויפ'ן שול־באנק פלעגט יעדענס פערזענליכקייט גייסטיג פערקריפעלט ווערען. צו האָט נעקאָנט א היי־פעל פון אזוינע צוקאָלעטשעטע נשמות קומען נאָהענט צום פאָלק? נעווים ניט, דאָס פאָלק האָלט די אינטעליגענטען זאָגאר פאר קיין מענ־שען ניט און פערהאסט זיי. און ניט נאָר קען די אינטעליגענץ ניט האָבען זיך צונויפצוגיסען מיט'ן פאָלק, מורא האָבען דאָרף זי פאר'ן פאָלק און זי דאָרף בענשען די רעגיערונג פאר וואָס זי בעשיצט מיט איהרע שטיקען און טורמעס פון דעם צאָרן פון פאָלק. אזוי איז נעווען פאר די רעוואָלוציאָן, אזוי איז אויך איצט.

3.

מיט זיעבען אנקלאָגען נעגען די רוסישע אינטעליגענץ זיינען די זיעבען בעל־תשובה ארוים. דאָך בעצם טענה'ן זיי אלע איינס און דאָס זעלבע: דער אונגליק פון דער רוסישער אינטעליגענץ, „איהר גרויסער היסטאָרישער חטא" — ווי פראנק דריקט זיך אויס — קומט דערפון, וואָס זי האָט זיך צופיעל, צו איבערגע־בען נעווידמעט די אינטערעסען פון פאָלק, די פראגען פון נעזעלשאפטליכען לעבען: אָנשטאָט צו זאָרגען מעהר פאר זיך אליין, פאר די איי־נענע פערזענליכקייט. „די פאָליטיק האָט גע־הערשט", דאָס איז דער גרויסער אונגליק. דער גרויסער אונגליק צו די הויפט־קראנקהייט ווערט נעשילדערט אלס „די ליעבע צו אויסגלייכענדע נערעכטיגקייט", ווי ביי בערדיאעוו'ן, אדער אלס „הערָאיזם", ביי בולגאקאָוו'ן, אדער אלס „צושפאָלטונג פון דער פערזאָן", ביי גערשענ־זאָנען, אדער „אלס אבטרינינגקייט", ביי סטרו־בען, אדער אלס „דאָס שפיעלען זיך מיט'ן טוידט, ווי ביי איזגאָעווען, אדער אלס „ניהי־ליזם", ביי פראנק'ען. בעצם הערט זיך פון אלע בעלי־תשובה דער זעלבער געשריי: פאר וואָס די אינטעליגענץ האָט צופיעל זיך אבגענעבען מיט נעזעלשאפטליכע פראגען, מיט די אינטע־רעסען פון אנדערע און ווייניג נעזאָרגט פאר זיך, פאר די אייגענע פערזענליכקייט.

די אנקלאָגע פון די שבעה בעלי־תשובה צילעווען אלזא פיעל ווייטער ווי אין די רוסישע רעוואָלוציאָן און די רוסישע אינטעליגענץ, זיי צילעווען אין תוך ארץ פון סאָציאליזמום, רע־וואָלוציאָנאריזם און דעמאָקראטיע בכלל. זיך ניט שעמעדיג זאָגט עס סטרובע אָפען, זאָגען עס אויך אנדערע. „די אינטעליגענץ מוז איבער־קוקען איהר ווערט־אנשויאונג און הויפטזעכליך איהר סאָציאליסטישען גרונדשטיין", ווערט בעשטעהט אין דער לעהרע אז דאָס „גוטע און דאָס שלעכטע אין מענשען" הענגט אב פון אוי־סערליכע בערינגונגען"; אדער ווי בערדיאעוו און בולגאקאָוו פאָרמולירען עס: „דעם אבערגלוי־בען אז דער מענש איז בעצם גוט, נור די אויסער־ליכע אומשטענדען און בעדינגונגען שאפען אלע צרות".

דאָך וואָס זיינען עס פאר א זאָרט פערזענ־ליכע אינטערעסען, וועגען וועלכע דיזע אלע בעלי־תשובה קלאָפען זיך אין הארצען אזא לאנ־גען און שווערען על־חטא? מיינט ניט אז דאָס איז דער שוץ פון דער פערזאָן, פאר וועלכע עס האָבען זיך איינגעשטעלט אזוי ענערגיש די אלע אינדיווידואליסטישע פילאָזאָפען. דער אינדי־ווידואליסטישער אנארכיזמום, די פילאָזאָפיע פון א שטירנער איז פאר דיזע אלע הערערן נאָך שרעקליכער, איידער דער סאָציאליזמום און דער עקאָנאָמישער מאטעריאליזמום פון קארל מארקס. פון קיינע רעאלע אינטערעסען פון לעבענדע פערזאָנען ווילען זיי בכלל ניט ווייסען. דאָס אלץ איז פאר זיי אירדישעס, מאטעריעלעס, און דער־פאר שעדליך און פערעכטליך.

דאָס אייביגע, דאָס גייסטיגע זוכען זיי. די פערזענליכע פערפאָלקאָמונג איז זייער אידעאל. פערפאָלקאָמונג אין וואָס? אין מאראל ענט־פערן זיי. דיזע מאראל טאר זיך אבער ניט בעגרינדען אויף די בעציהונגען פון מענשען צו מענשען, ווארום אויף אזא אופן וועט מען דאָך מוזען קומען צו די גענזעלשאפטליכע פאָרמען און בעציהונגען און פון דאָרט וויעדער צו „פאָלי־טיק", צו סאָציאליזמום, אדער אנארכיזמום, צו דעמאָקראטיע. די מאראל מוז זיך בעגרינדען אויף עפעם אזוינס, וואָס ליעגט מחוץ לגדר פון מענשליכע, אירדישע, מאטעריעלע, רעאלע אינ־טערעסען. וואָס קען עס זיין?

מיר האָבען ביז איצט זיך ניט אבגעשטעלט אויף דעם מערקווירדיגען אומשטאנד דאָס אויך צוויישען די פרעדיגער פון א נייער תורה, צווישען די אלע זיעבען בעלי־תשובות געפינט זיך א מא־יאריטעט פון אידען, נעמליך: גערשענזאָן, פראנק,

איזנאַוו (לאנדע) און אויב איך האָב קיין טעות ניט — אויך קיסטיאקאווסקי. איצט איז אבער דאָס פאר אונז זעהר וויכטיג. עס איז קיין שום ספק ניט, אז אין דעם מאָמענט, וועו מענשען הייבען אָן ארונטערצומאכען אונטער'ן האנד דאָס„ אירדישע", דאָס מענשליכע, דאָס מאטעריעלע און הייבען אָן צו רעדען וועגען „אייביגע געטער", „אייביגע וועלטהען" א. ד. גל. מוזען זיי מיט'ן גלייכען עטאַפּ קומען אין הימעל אַריין.

און מיר זעהען טאקע, אז אייניגע פון די בעלי־תשובות, די קריסטען, זאָגען נאָכיז אָפּען און שארף: צוריק צו דער רעליגיאָן, צוריק צו דער קירכע. בולגאקאָוו'ס גאנצע קריטיק געגען דעם „גערָאַאיזם" פון דער אינטעליגענץ קומט דערפון, וויל זי האָט זיך אוועקגעשטעלט אויף די שטעלע פון דעם אויבער־משגיח, גאָט, וויל זי מיינט אז זי איז א כל יכל, וויל זי האָט ניט די אונטערטהעניגקייט, וואָס א מענש מוז האָבען געגען דעם בורא. א סך פּיקאַנטע מאכלים האָט אונזער אינטעליגענץ זיך אָנגענעסען פון דעם טיש פון דער מערב־אירָאָפּעאישער ציווילִיזאַציאָן און האָט פערדָארבען דעם מאָגען. עס איז שוין צייט זיך אומצוקעהרען צו דער פּראָסטער אבער געזונדער שפּייז, נעמליך: צו די עשרת הדברות און פון דאָרט צום ברית החדשה" — זאָגט ער. „די ערשטע זאך איז די ערפילונג פון פּפליכט פאר גאָט", „די אונטערטהעניגקייט איז די ערשטע טוגענד", „די קריסטליכע געהָארכזאמקייט איז די בעסטע דיסציפּלין פאר די אויסארבייטונג פון היסטָארישער ניכטערקייט, זעלבסטבעהערשונג און פעסטקייט.". דורך דעם וועט די אינטעליגענץ אויך קומען נאָהענט צום פאָלק און וועט ווערען נאציאָנאל, וואָרום דער גאנצער גייסטיגער צלם אלהים פון רוסישען פאָלק ווערט בעשטימט דורך די קריסטליכע רעליגיאָן, און דערפאר איז דאָס פאָלק באמת געביל־דעטער פאר די אינטעליגענץ. אין שוים פון דער רעליגיאָן, יא, זאָגאר פון דער פראָוואָסלָאווענער קירכע, מוז די אינטעליגענץ זיך אומקעהרען."אזוי לערנט אָפּענהערציג בולגאקאָוו.

וועניגער שארף און אָפּענהערציג, אבער אין זעלבען גייסט פּרעדיגען די אנדערע קריסטליכע בעלי תשובה. „נור די רעליגיעזע אידעע קען אָבשוואכען און וויבער מאכען די האַרטקייט און גרויזאמקייט פון „ראדיקאַליזם" — פּרעדיגט סטרובע. די ערציהונג, וועלכע סטרובע וויל אוועקשטעלען אויף דעם אָרט פון קאמפף, דארף געפיהרט ווערען אין דער ריכטונג פון „פערזענליכער שעפּפונג", און דאָס איך סטרובע'ען מעגליך, נור אָלס ערציהונג אין דער רעליגיאָן. און א רעליגיאָן איז ניט מעגליך אָהן א גאָט און אָהן פערזענליכע גרויסטהאַט." דעם פרינציפיעלען גענענזאַץ צווישען רעליגיאָן און סאָציאָליזמום זעהט סטרובע אין דעם, דאָס די פער־זענליכע פערפאָלקאָמונג איז דאָס טהייערסטע פאר די רעליגיאָן אין דער צייט וועו סאָציאָלי־מום ווייזט עם צוריק."

אויך בערדיאַעוו, וועלכער הערט ניט אויף צו רעדען וועגען „פילאָזאָפישען אמת", וועלכער מוז זיין אונאבהענגיג און דער מיטעלפונקט פון אלע שטרעבונגען, קומט נאָך אלעמען צום שלום, אז „דער אונגלויבען פון דער רוסישער אינטעלי־גענץ איז געווען די שולד פון איהר וויל־לען." די גאנצע פילאָזאָפיע ווערט פון איהם בעטראַכט נור „אלס אייגער פון די וועגען אוועקצושטעלען פעסט די מיסטיק, דאָס גלויבען אין העכערע קרעפטען און אלס העכסטע פּאָרם פון דיזער טהעטיגקייט קען דיענען נור די עקזיסטירענדע רעליגיאָן. ניט סתם פילאָזאָפיע, ניט סתם די ליעבע צום אמת, זאָנדערן „די רוסישע פילאָזאָ־פיע" ווערט פון בערדיאַעוו'ן געפּרעדיגט. און דיזע „רוסישע פילאָזאָפיע — ערקלערט ער — ענטהאלט אין זיך א רעליגיעזען אינטערעס אין דעם שלום צווישען ווייסען און גלויבען."

אין א פיעל שווערער לאָגע זיינען די אידי־שע בעלי־תשובה. אייגער פון זיי, גערשענזאָן, שטעהט אייגענטליך אויפ'ן זעלבען שטאַנדפונקט. אויך פאר איהם איז די „רוסישע פילאָזאָפיע" פון די אלטע סלאַוואָפילען די קוועלע פון אמת. אויך אין זיינע אויגען מאכט די רעליגיאָזיטעט פון רוסישען פאָלק איהם פאר א פיעל העכערען מענשליכען מין איידער די אינטעליגענץ: „די געטליכע אמת'ן זיינען אזוי פיעל, אז יערער פון אונז וואָלט געקענט ווערען א הייליגער" — זאָגט ער. „עס איז דאָ נור אייגער א גאנצער אמת, און דאָס איז דער געטליכער אמת. אויך פאר איהם זיינען די לעהרען פון די סלאַוואָפילען די אמת'ע פילאָזאָפיע. דיזע סלאַוואָפילישע „פילאָזאָפיע" איז אבער ענג דורכגעוועבט פון דער פּראַוואָסלָאווענער קירכע. צום קריסטען־טהום, צו פראַוואָסלָאוויע וואָלט אלזא אויך גער־שענזאָן געמוזט קומען וועו... ער וואָלט ניט געווען קיין איד. אבער אלס איד קען ער אזוי פשוט ניט אָנהייבען פּרעדיגען קריסטענטהום

און פּראָוואָלסאָוויע, און דערפאר דרעהט ער זיך ארום אין א נעבעלדיגען רעליגיעז־מיסטישען פילאָזאָפירען אָהן דירעקטע רעליגיאָן און עם מאכט דעם איינדרוק, ווי דער פערפאסער אליין קען זיך ניט ארויספלאנטערן פון אייגענעם נעץ.

פּראנק, דער צווייטער „מאָראָלישער" איד פון זאמעלבוך, איז אויך א היסער פערטהיידיגער פון „רעליגיעזען גייסט" ביים מענשען. אין דער רעליגיעזער שטימונג געפינט, נאָך זיין מיינונג, דער מענש דעם גלויבען און די „אבסאָלוטע וואָרטהען", אָהן וועלכען עס איז ניט מעגליך קיין אמת'ע מאָראל. דער וועג, וועלכען ער וויזט אָן דער אינטעליגענץ פיהרט „פון דער אנטיקוליטורעלער ניהיליסטישער מאָראל צו דער שפּפערישער רעליגיעזער הומאניטעט". אבער פּראנקס אידעאל פון „רעליגיעזער הומאניטעט" ליגט ניט אין רוסלאנד, זאנדערן אין דעם „פערפוילטען" מערב. נאָך די אלע הויכע ווערטער וועגען „אבסאָלוטע ווערטהען" קומט אויס, אז די מערב־אייראָפּאישע בורזשואזע אָרדנונג מיט איהר „פּראקטישער" רעליגיאָזיטעט בעפריידיגען איהם גאנץ גוט. ניט ביים רוסישען פּויער און די סלאַווָאָפילישע „פילאָזאָפען" הייסט ער די רוסישע אינטעליגענץ געהן אין חדר, נור ביי די מערב־אייראָפּאישע בעלי־בתים און זייערע שטאטשטענע פּראָפּעסאָרען.

איזגאָוו, ניט קוקענדיג אויף דעם וואָס זיינע בעשולדיגונגען געגען די אינטעליגענץ זיינען די אונאיינגעהאלטענסטע, די בעלידיגענדסטע, וויל באמת נאָך פיעל וועניגער ווי פּראנק. פון „רוסישען גייסט" הערט מען ביי איהם גאנץ וועניג. מיט רעליגיאָן איז ער, ווי עס וויזט אויס, א גאנץ קליינער מחותן עד היום. ער וויל א קליניגקייט: די רוסישע אינטעליגענץ זאל זיך קיין וויטערע אויפגאבען ניט שטעלען, קיין גרויסע קעמפּפע ניט אונטערנעהמען, נור פּשוט זיך לערנען אליין געהאָרכזאם ביי די פּראָפּעסאָרען און נאכהער אליין רוהיג, געלאסען לערנען אנדערע, ביז עס וועט קומען א צייט, אז א רעפאָרם נאָך א רעפאָרם וועלען דורכגעפיהרט ווערען. עס איז די איינפאכע, זאָגאר ניט בעהאלטענע קליינבערגערליכקייט, וועלכע דיזער בעל־תשובה פּרעדיגט. דאָס בעריהמטע „לאנגזאם פאָרווערטס" — איז איזגאָוו'ס אידעאל.

אויך פון קיסטיאקאָווסקי איז די עקזיסטענדע מערב־אייראָפּאישע אָרדנונג א אידעאל: אלס דער „וויזהייט לעצטעם וואָרט", איז „אָפען אנצוערקענען די נויטוועניגקייט פון פשרות, פון קאָמפּראָמיסען". און דאָ זעהט קיסטיאקאָווסקי די מעגליכקייט, ווי צו פערווירקליכען זיין אידעאל אין „די אויסארבייטונג פון רעכטס־בעווואוסטזיין".

זעלבסטפערשטענדליך איז אויך ביי קיסטיאָווסקי ווי ביי איזגאָוו'ן בעצם, טהיאל אויך ביי פראנק'ן — די אלע מעהר וועלטליכע מענשען אין דיזער חברה פון „גטליכע" — וועלכע זייערע מערב־אייראָפּאישע אידעאלען בעפוצט מיט רייד וועגען „מאָראלישע פערפאל־קאָמונג", וועגען „די אבסאָלוטע ווערטהען פון מאָראלישער וועלטאָרדנונג". אבער דאָס זיינען נור בעפוצונגען. דער תוך פון זייער וועלטאנשויאונג, פון זייערע אידעאלען, אריבערגעטראָגען אויפ'ן ווירקליכען לעבען, בעשטעהט אין אידעאליזירונג פון דער געזעלליכער, רוהיגער, פריעדליך זיך ענטוויקלענדער בורזשואזער אָרדנונג — וועלכע זיי שטעלען אוועק אנשטאט די רעוואָלוציאָנערען שטרעבונגען, וועהרענד יענע, די „גטליכע"—בולגאקאָוו, בערדיאעוו, סטרובע און גערשענזאָן האָבען דעם „פערפוילטען" מערב און פרעדיגען „רוסישע" אידעאלען, רוסישע פילאָזאָפיע, אונטער דעם שוץ פון דער קריסטליך־פראָוואָסלאָוונער קירכע.

און דאָס איז גאָר? וועט פרעגען פערוואונדערט דער לעזער, נאָך אזוינע פערניכטענדע קריטיקען פון דער רעוואָלוציאָן, פון סאציאליזמוס, פון דער אינטעליגענץ — ד י ע ז ע תורות?

יא, איהר קענט זיפען און זוכצן. איהר וועט ביי אונזערע בעלי־תשובה ניט געפינען קיין אנדערע אידעען ווי ענטוועדער מיסטיש־רעליגיעזע, וועלכע פערדאמען אין גאנצען דאָס מאטעריעלע אירדישע, אדער פיליסטעריש־קליין־בירגערליכע, וועלכע שטעלט זיך צופריעדען מיט דאָס „ביסעלע גוטעס" וואָס מען האָט אין לעבען. עס איז אבער קיין וואונדער ניט. אנדערס קען עס ניט זיין. דער אייביגער פייער און דראנג פון הומאניטערען רעוואָלוציאָנערען סאציאליזמוס מיט דעם גליק פון דער מענשהייט אלס אידעאל, און דער קאמפּף פאר דיזען גליק אלס לעבענס־אינהאלט פון איין זייט, אדער קליין־בירגערליכע, זעלבסטצופריעדענע בעשרנקטהייט, שלום מיט די עקזיסטירענדע מעכטע, גלוואלטען און אונגערעכטיגקייטען אלס לעבענס־

אינהאלט און מיסטיש־רעליגיעזע „נשמה־רעטונג" אלס אידעאל פון דער אנדערער זייט.

צוויי וועגען זיינען אפען פאר'ן מענשען. אונזערע נייע בעלי תשובה האבען אויסגעקליבען דעם לעצטען וועג. דאס איז דער וועג, וואס ציהט דעם מענשען צוריק, וואס האלט איין זיינע פרייהייטליכע שטרעבונגען, וואס בינדט זיין גייסט. די פרייע, דענקענדע מענשען וועלען אבער, איבערלאזענדיג דיזע בעלי תשובה צו זייער שיקזאל, נאך מיט מעהר ענערגיע, מיט גרעסערע התלהבות זיך נעהמען פאר דעם גרויסען קאמפף פון פרייהייט און גלייכהייט, פאר די בעפרייאונג פון דער מענשהייט פון איהרע עקאנאמישע, סאציאלע און גייסטיגע קייטען. או, צווישען דיזע וועלען זיי מיט ערנייטער ענערגיע מוזען זעהן צו צוברעכן אויך די רעליגיעזע קייטען, וועלכע אונזערע נייע בעלי־תשובה זוכען וויעדער ארויפצוציהען.

ל. שאפירא

העלשטערן

(פון דער סעריע „דער אטהעם פון ים")

יר האט זיך געדאכט — יאהרען זיינען פארביי, זייט מיר האבען דעם ברעג פערלאזען, און אונזער שיף איז נאך אלץ גענגען און געגאנגען, און ווי עס האט נאך זיך ניט געלאזען קיין שפור, אזוי האט עס, דוכט זיך, ניט געהאט קיין צווק. יעדען טאג מיטאגס־צייט האט מען ארויסגעהאנגען א קארטע, וועלכע האט געוויזען, וויפיעל מיר זיינען אבגעפאהרען, און וויפיעל עס איז נאך געבליעבען צו פאהרען, אבער ביסלעכווייז האבען מיר אויפגעהערט צו אינטערעסירען זיך מיט דער קארטע: ארום און ארום איז געווען וואסער און וואסער, וואסער און וואסער, טאג איין, טאג אוים, און עס האט זיך פיעל בעסער געלעגט אויפ'ן מח, אז אונזער שיף דרעהט זיך ארום זיך זעלבסט, געהט נישט וועניגער און געהט־איין נישט מעהר ווי א זייגער. פראזאיקער, וועמען דער עסק האט זיך צוגעגעסען, האבען געטרונקען ביער און גענאשעלטען די ענדלאזע רייזע אויף וואס די וועלט שטעהט. אפילו דאס וועטער האט זיך אויך איינגעשטעלט: קיינע שטורמען, קיין נעבעל, העלע טעג, בליוע נעבט, א פריש וויכטעל — און קיינע ענדערונגען.

און דאן האבען מיר אנגעהויבען צו פיהלען, אז ערשט יעצט בעקענען מיר זיך מיט'ן ים. פון אונטער דער דאזיגער איינארטיגקייט האט אונז די אייביגקייט פלוצים צוגעווארפען א בליק מיט איין אויג, און א חשד האט ביי אונז ערוואכט, אז אזעלכער, פונקט אזעלכער, איז דער ים געווען מיט טויזענדער און מיליאנען יאהרען צוריק, טאג נאך טאג, יאהר נאך יאהר און יאהרהונדערט נאך יאהרהונדערט. און אן אומעט האט אנגעפילט אונזערע הערצער, און קיינער פון אונז האט ניט געוואוסט, וואס איז די אורזאך דערפון: די אייביגקייט פון ים אדער די קורצקייט פון אונזער לעבען.

— — — און אזוי איז נאך א מאל, צווישען אלע אנדערע מאל, געווארען נאכט, און דער ים האט געשוימערט אונטער דער שיין פון די שטערען.

אויפ'ן אויבערדעק פון שיף, אין אווינקעל, האב איך דערזעהן מיין שכן, דעם פאסאזשיר מיט די בריייטע אקסלען, גרויליכע האר און בליוע אויגען. ער איז געלעגען אויף א זעגעל,

וואָס איז געווען אויסגעשפּרייט איבער'ן דעק, און האָט געקוקט אין חימעל אַריין. איך האָב זיך צוגעלעגט צו איהם און האָב דערזעהן, אז ער שמייכעלט. אויף מיין פראגע, האָט ער א ווייל געשוויעגען, דערנאָך האָט ער גליכגיל־טיג געזאָגט:

— אויב איהר ווילט, וועל איך אייך דער־צעהלען.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

...דאָס שארפע, שרייענדע ליכט האָט ענד־ליך אָבגעפּאָסען פון דער ערד. ערטערווייז, ערגעץ אויף א שפּיץ פון א בארג אָדער אויף א געקרייזעלטען קאָפּ פון א בוים, האָט זיך נאָך פערהאלטען א קורצע צייט א שוואכער, רויטליכער גלאנץ, נאָר בים־לעכווייז האָט אויך ער זיך געטונקעלט, זיך געלאָשען און איז ווי אויסגעהויבט געוואָרען אין די לופט אריין. די אונענדליכקייט איז צוגעטראָטען נעהנטער אין האָט שטיל אריינגענומען די ערד אין איהר שוים. עס איז געבוירען געוואָרען דער מא־מענט, וועו מענשען זאָגען: די נאכט איז גע־קומען.

אין דער ווירקליכקייט איז קיין זאך נישט געקומען; עס איז בלויז עפּעס אוועקגענאנגען. די אויגען־רייסענדע זון, מיט איהר שטראהלען־טאַראַם און פּארבען־געפּילדער, פערטויבט און פערבלענדעט די ערד און פערשטעלט פון איהר די אונענדליכקייט. ביי דער שיין פון טאָג קריכט יעדע קליניגקייט אויף דער ערד ברייטליך פאָראוים, שפּרינגט מיט דער חוצפּה פון א הדיוט אין פּנים אריין, און אייך דאכט זיך — עפּעס אן אָנשיקענדיש טאנצט פאר אייע־רע אויגען, קלאפּט זיך אין הארצען, שלעפּט אייך פאר די לאָצען, און אן איינגעגעסענע שטימע גרילצט אייך אין די אויערען מיט שבועות און חרמות: „איך... הערט איהר?... ווי איהר זעהט מיך לעבען!... איך... לאָזט זיך דיענען!..“ מיט דער גרעסטער אנשטרענגונג יאָגט זיך דער גדאנק נאָך עפּעס אזוינס זעהר וויכטיגעס, זעהר נאָהענטעס, וואָס דאָס איז נאָר דער עיקר, און וועלכעס גליטשט זיך פאָרט אוועק יעדעס מאָל, פערטריעבען פון דער שיין און געפילדער וואָס ארום. ווי אן אומגעריכ־טער שטורם פאלט דער טאָג ארויף אויף די ערד, טריסעלט זי דורך, צערולט זי, און וועדט פערשוואנדען. דאָן פליהען זיך צוזאמען פון אלע עקען פון דער וועלט שאטענס, שטילע, טונקעלע שאטענס, און לעגען זיך אויף די ערד גערוכט און געדיכטער. די לצים און קליפות פונ׳ם טאָג וועדען נעלם, די ערד קומט בים־לעכווייז צו זיך און צו איהר נאָרמאלען צו־שטאנד, און פערנעהמט איהר פלאץ אין דעם וועלט־רוים, אין דער בלויער אונענדליכקייט. און מענשען זאָגען: די נאכט איז געקומען.

און וויעדער — צום וויפּיעלטען מאל?... זיינען אויפ'ן הימעל ארויסגעטראָטען די שטע־רען און האָבען זיך געגנומען צו זייער עובדא: צו קוקען, בלויז קוקען... מאנכע האָבען געקוקט גליייך אויף די ערד, ווי זי וואָלט ווירקליך זיין דער מיטעלפונקט פון דער וועלט, אנדערע — איינער אויפ'ן צווייטען, און די דריטע — פאר־ביי און פארבי, אהין, וואוהין מיין און אייער אויג וועלען קיינמאל נישט גרייכען, וואו דער עלענד איז אם גרעסטען און וואו אלעס איז אנדערש ווי איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען. און בלויז איין שטערן איז געווען אזעלכער, וואָס האָט געשיקט זיינע בליקען איבערהאל אין איין און דערזעלבער צייט: צו דער ערד, צו זיינע בריעדער־שטערען און אויף ווייט אהין, וואוהין מיין און אייער אויג וועלען קיינמאָהל נישט דערגרייכען. און דער איינער איז געווען „העל־שטערן“.

זיין נאָמען האָט ער געקראָגען פאר זיין לויטערן גרין־בלייכען בליק. געווען איז ער ניט פון די גרעסטע, ווי אויך ניט פון די קלע־סטע, אבער קיינער פון זיינע בריעדער האָט ניט פערמאָגט אזא טיעפען בליק, וועלכער האָט, דוכט זיך, גזאָגט: „א שהן ביסהל זאכען האָב איך געזעהן זייט איך שטעה דא און קוק!...“ ער האָט געזעהן, וועו די ערד איז נאָך נישט געווען, וועו זי איז געוואָרען און ווי אזוי זי איז געוואָרען. ער האָט געזעהן, וועו אויף דער ערד איז נאָך ניט געווען נישט ווער עס זאָל זעהן, נישט וואָס צו זעהן. זיין גרינער בליק איז געזונקען אין ס׳פייער פון דער נאָר־וואָס געבוירענער פלאנעטע, האָט זיך שפּעטער ge־בראכען אין מיליאָינען פונקען אויף די אונגע־הייערע אייז־פעלדער פון איהר אבגעקיהלטער שאל, האָט איין יאָהרטויזענד נאכ׳ן צווייטען נאכגעפאלגט די אלע ענדערונגען, וואָס זי איז אויסגעשטאנען, אויידער אויף איהר האָט זיך בעוויעזען „לעבען“, ווי אויך דאן, וועו דאָס האָט זיך בעוויעזען און זיך גענומען ענטוויק־לען. און וועו דער ערשטער מענש אין זיין

ערשטער נאכט האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען צו׳ם הימל, האָט ער גלייך בעגעגנט דעם טיפען בליק פון אן אלטען, אלטען שטערן — און איז געבליבען שטעהן דערשראָקען און פערשטיינערט. אין דעם בליק האָט דער שטערן דערצעהלט, וואָס ער האָט געזעהן אויף דער ערד, פאר דער ערד און אויסער דער ערד...

און דיזער ערשטער בליק האָט א בריה געטהון דעם מענשען׳ס נשמה און האָט אנגעצונדען א פייער אין איהר, א געפיהל פון שאר־פער בענקשאפט אהין, וואו דער עלענד איז אם גרעסטען און וואו אלעם איז זעהר, זעהר אנדערש. א רויהער, ווילדער און דאָך הארמאָנישער אויסגעשריי האָט זיך ארויסגעריסען פון זיין ברוסט. העלשטערן׳ס בליק האָט געפונען א תקון: ער האָט זיך פערוואַנדעלט אין א שירה, וועלכער עס איז בעשערט פערשטומט צו ווערען און צו פערשווינדען פון דער ערד ערשט צוזאמען מיט׳ן מענשען.

און אזוי האָט העלשטערן׳ס שטראהלענדער בליק געגומען בעגלייטען דעם מענשען, וועהרענד דער עצטער האָט געבויט זיין לעבען אויף דער ערד. מוטיגע ים־רייזענדע, פיהרענדיג זייערע שיפען אין די טיפסטע וואסערען, האָבען געזוכט און געפונען זייער וועג מיט דער הילף פון די שטערען בכלל און העלשטערן בפרט. פערליבטע האָבען געשיקט צו איהם זייערע זיפצען און דעם ארָאמאט פון זייער יוגענד, פאָעטען האָבען איהם געשאָנקען יעדען ציטער פון זייער נשמה אין טענער, פארבען און שטריכען. און דער שטערן האָט דאָס אלעם איינגעזאפט אין זיך און צוריקגעגעבען עם די נאָכקומענדע דורות, און פאר יעדען נייעם דור איז אלץ רייכער און טיפער געווארען דער אינהאלט פון זיין בליק. און פיעלע שטערן־זעהער פון פיעלע דורות האָבען פערבראכט זייערע נעכט, קוקענדיג אויף העלשטערן דורך זייערע גלעזער און שטודירענדיג זיין פערגאנגענהייט, געגענווארט און צוקונפט. און אויסגעפונען האָבען זיי וואונדערליכע זאכען: ער איז דער גרעסטער פון אלע שטערען און דער וויייטסטער פון דער ערד, און דאָס האָבען זיי בעוויעזען וויי צוויי מאל צוויי, מיט דער הילף פון א לאנגער רייהע פערפלאָנטערטע אויסרעכענונגען. זיי האָבען אויסגערעכענט זיין וואָג, זיין גרויס, זיין וועג אין דעם וועלטרוים, די שטאָפען, פון וועלכע ער איז צוזאמענגעשטעלט, און זיין וויייטקייט פון אונזער ערד. און דאָס לעצטע איז געווען דאָס וואונדערבארסטע: ער איז געווען אזוי וויייט, דאָס זיינער א שטראהל האָט פערבראכט אין וועג פונקט 9.347.657.000 יאהר, 52 טעג, 18 שטונדען, 49 מינוטען און 22½ סעקונדע, איידער ער האָט געגרייכט די ערד. אזוי האָבען די געלערטע בעווייזען, און א פראָסטער בשר־ודם האָט געשטויגט — פאר זייער חכמה און פון גאָט׳ס וואונדער. — — — — און אָט אין יענעם אָוועג, פון וועלכען איהר דערצעהל איך דאָ, זיינען געזעסען — אין א לאנד, אין א שטאָדט, אין א גאָרטען, אויף א באנק — א יונגער בחור מיט א שעהן מיידעל און האָבען געקוקט אויף העלשטערן. און אלע האָבען געוואוסט — און פאר וואָס זאָלען מיר אויך ניט וויסען? — וואָס עס בעטייט, וועז א בחור מיט א מיידעל קומען אויף העלשטערן. ערשט דיעזען אָוועג האָבען זיי זיך בעקענט, און האָבען גערעדט וועגען קליידער און ביכער, וועגען גאָט און דער וועלט, און וועז זיי האָבען אלעם אבגערעדט, זיינען זיי אנטשווינגען געוואָרען. און דאָ האָבען זיי דערפיהלט, אז דער פריהלינגס־אָוועג פער־שכור׳ט, אז עס זויגט ביי׳ם האַרצען, און זייערע אויגען האָבען זיך געוועגדעט צו העלשטערן, און א לאנגע צייט האָבען זיי שווייגענדיג געטרונקען זיין טיפען גרין־גאלדענעם בליק.

און פלוצים האָט דער בחור א רייב געטהון מיט דער האנד זיינע אויגען, האָט איבערגעפיהרט זיין בליק אויף דאָס מיידעל און צוריק אויפ׳ן הימל. און דאָס האָט דורכגעריבען איהרע אויגען און האָט א קוק געטהון אויפ׳ן בחור און צוריק אויפ׳ן הימל. דערנאָך זיינען זיי ביידע אויפגעשטאנען פון דער באנק, פערוואונדערטע און א ביסל דערשראָקענע.

פאר זיי אין די אויגען איז העלשטערן פלוצים פערשוואונדען געוואָרען. ער האָט זיך אויסגעלאָשען, ווי א ליכט.

וועז דער בחור מיט׳ן מיידעל האָבען זיך געזעגענט ביי דער טיהר פון איהר וואָהנונג, האָט זי א ענעיג געטהון, טראכטענדיג, אז רעדענדיג שפריצט ער פון מויל, און דער בחור האָט אין הארצען געלעסטערט גאָט, דערפאר וואָס איהר פעהלט אין אויבערשטער צאָהן, דערצו נאָך גאנץ פון פאָרענט.

אויף מאָרגען האָט מען געשריעבען אין אלע

צייטונגען איבער דער גאנצער וועלט וועגען העלשטערן'ס פלוצלינגען פערשווינדען. דער־נאך האבען עס די געלעהרטע געזומען אין זייער הענד.

די ערשטע השערה, וואס א בעריהמטהייט האט ארויסגעזאגט, איז בעשטאנען דערין, דאס העלשטערן איז געשטארבען א נאטירליכען טויט: ער האט זיך אפגעקיהלט און איז פער־לאשען געווארן, אט ווי עס וועט א מאל פער־לאשען ווערן די זון פון אונזער סיסטעם. און איהר וואלט זיך נעמעגט פערגינגען זעהן, מיט וואס פאר א גיפט און שארפזין א קאלעגע פון אן אנדער לאנד, אויך א בעריהמטהייט, האט בעוויעזען דעם ערשטען'ס עם־האָרצות: אפיל: א קינד האט געקאנט פערשטעהן, אז א נא־טירליכער טויט קומט ניט פאר אט אזוי פלו־צים, אז ווען די השערה וואלט געהאט אין זיך כאטש א שאטען פון וואהרשיינליכקייט, וואלט מען שוין לאנג בעדארפט מערקען, אז העל־שטערן ווערט טונקעלער און טונקעלער. צום סוף האט דער קאלעגע ארויסגעשטעלט זיין איי־גענע היפאטעזע — א גראנדיעזע קאטאסטראפע אינ'ם וועלט־רוים, א צוזאמענשטויס פון צוויי סיסטעמען, און אלס רעזולטאט — די פערניכ־טונג פון איינעם אדער פון ביידען.

קומט צו גהן א דריטער וויסענשאפטס־מאן און גיט צו פערשטעהן קלאהר, ווי דער טאג, אז אזא סארט קאטאסטראפע וואלט ארויסגערופען א גאנצע רייהע ערשיינונגען אויפ'ן הימעל: פאלענדע שטערן, וואנדערנדע קאמעטען, צוזעעטע און פערוואלגעלטע שטיקער פון הרוב געוואלטען וועלטען. ניין, די זאך מוז און קאן ערקלערט ווערען וויסענשאפטליך גאנץ אנדערש...

דער ענין איז געווארן האַרבער און פער־פלאנטערטער. עס האט זיך ארויסגעשטעלט, אז אונטער מאנכע וויסענשאפטליכע טהעאריען וואקעלט זיך דער באדען, און זייערע נעגנער און אנהענגער זיינען ארוים איינע נעגען די צווייטע מיט אנגעגורטע לענדען. די דעבאטע איז בים־לעכווייז אבגעצויגען געווארן פון העל־שטערן גאר אין א זייט. אמת, דעם פראסטען בשר־ודם, וואס איז ווייט פון וויסענשאפט, איז די מעשה געווען נאך א ביסעל פריקרע: מתו מוטל לפניו, א מת, וואס האט אזוי פיעל נענו־מען און אזוי פיעל געגעבען, — האט דאס הארץ טאקע וועה געטהון... אבער — עס זיי־נען פארהאן נאך אנדערע שטערען, נישט וועי־ניגער אלט, נישט וועניגער בכבוד'יג, און — כ'מיין — וואס זאל מען טהון?

מ'האט אנגעהויבען פערגעסען.

דארף זיך מאכען, אז ערגעץ אין א מיטע־לער פראווינציעלער שטאדט זאל זיך געפינען א גימנאזיסט, וואס איז שוין פון דער התחלה אוועקגענאנגען אויף א שלעכטען וועג, דהיינו: דער חברה־מאן לערנט ניט, טהוט אב שפיצלעך די לעהרער פון דער גימנאזיע, טרינקט ביער, ווי א דייטש, און די דערוואקסענע גימנאזיס־טען האבען פון איהם, ווי זיי פערזיכערען, „אב־געשניטענע יאהרען". געהט זיך דער בחור איינמאל ביינאכט איבער דער גאס, געהט און שאקלט זיך, און מאכט מיט די הענד, און רעדט צו זיך אליין, אויסזעענדיג אין שהנער, ריהרענדער מליצה א פראטעסט פון א פער־וואנדעטען הארצען נעגען דער הארצלאזער קעלנערין פונ'ם שענקעל, וועלכעם ער האט נאר וואס פערלאזען. דערמאהנט ער זיך פלוצים — גאט וויסט וואהרום — אן העלשטערן, אן זיין אונערוואהרטעטען סוף, זיין לאנגע, רייכע קאר־יערע, זיין גרויס, זיין וויטקייט פון דער ערד... „9,347,657.000 יאהר, 52 טעג, 18 שטונדען, 49 מינוטען און 22 מיט א האלבער סעקונ־דע!..." מורמלט ער פאר זיך מיט ענטציקונג און צערטליכקייט, הגם איך בין נישט זיכער, דאס אין זיין שכור'ן מח זיינען די ציפערען ניט ארויסגעקומען א ביסעל פערפלאנטערט. „העכער ניין מיליארד יאהרען פלעגט דויערען, ביז זיינער א שטראהל איז אנגעקומען צו אונ־זער ערד... ניין מיליארד... א שטראהל... ניין מיל..." דער גימנאזיסט איז פלוצים געבליבען שטעהן אין מיטען גאס. אין איין רגע איז ער געווארן ניכטער, און וועהרענד זיין קערפער האט געפיבערט פון קעלט, האט ער מיט זיין האנד געווישט דעם שוויים פון זיין שטערן. דערנאך איז ער צוגעלאפען צו א גאסען־לאמ־טערן, האט ארויסגעכאפט א נאטיץ־ביכעל און א בליישטיפט און האט געזומען שרייבען, און זיינע הענד האבען זיך דערביי געטרייסעלט, ווי אין א קדחת.

אויף מארגען האט זיך בעוויעזען אין דער שטאדטישער צייטונג א קליינע בעמערקונג, גע־דרוקט אנשטאט א לייט־ארטיקעל און מיט שווארצען שריפט:

„די וויסענשאפט איז יעצט שטארק בע־

שעפטיגט מיט ערקלערען די אורזאך פון העל־שטערן׳ס פערשווינדען פון אונזער הימעל. מיר ווילען דא מאכען דעם עולם אויפמערקזאם אויף אן אנדער זייט פון דיעזער וועלט־פאסירונג. דיזעלבע וויסענשאפט האט אויסגערעכענט אין בעוויזען, אז די שטראהלען פון העלשטערן פערברענגען אויפ׳ן וועג צו דער ערד 9.347.000. 657. יאהר, 52 טעג, 18 שטונדען, 49 מינוטען און 22½ סעקונדע. דאם הייסט, אז דער לעצטער שטראהל זיינער האט פערלאזען דעם שטערן צוריק מיט העכער ניין מיליארד יאהרן. דאם הייסט, אז העלשטערן איז טויט שוין העכער ניין מיליארד יאהרן, נאך איידער דער מענש האט זיך בעוויזען אויף דער ערד, נאך איידער, פיליייכט, די ערד איז געווען. דאם הייסט, ווייטער... אבער די ווייטערע בעדייטונג פון דיעזען פאקט איז שוין קלאר פאר אלעמען...״

דיעזע בעמערקונג איז איבערגעלאפען די גאנצע וועלט. — — —

* * *

— — — אין יענעם יאהר האבען געטראפען א סך אונגליקען אויפ׳ן ים.

איין קאפיטאן, פיהרענדיג זיין שיף ביי דער שיין פון אויסגעשטערנטען הימעל, האט זיך פלוצים א כאפ געטהון פאר׳ן קאפ, האט א קוק געטהון ארויף צו די רוהיג־שימערנדע שטערן מיט אונצוטרוי און פערבאργענעם שרעק און האט אנגהויבען צו געבען פערשיעדענע און וויעדערשפרעכענדע בעפעהלען צו די מאטראזען, וואם זיינען געשטאנען ביים רעדל. ביז היינטיגען טאג וויסט מען ניט, וואהין דאס שיף איז אהינגעקומען. א צווייטער האט גע־מאכט דיזעלבע העויות און האט מיט פעראכ־טונג צובראכען און ארויסגעווארפען דעם קאמ־פאס פון שיף. אזוינס אדער אהנליכעם האט געטראפען מיט פיעלע קאפיטאנען, פון פער־שיעדענע שיפען, אויף אלע ימים. אין רעזול־טאט — מאנכע שיפען זיינען ארויף אויף שטיי־נער, אנדערע האבען געליטען פון צוואמענ־שטויס און פיעלע זיינען סתם פערשוואנדען נעווארען אויף אייביג.

אין יענעם יאהר זיינען קיין חתונות ניט געווען, — נארנישט, קיין איינציגע נישט. אזוי לאנג א בחור מיט א מיידל זיינען געזעסען אין די אוועגדען און האבען געשמועסט — האבען זיי געשמועסט. און דאם וויסט יעדערער, אז פון שמועסען איז נאך קיינמאל קיין זאך ניט ארויסגעקומען. קוים אבער זיינען זיי אנט־שוויגען געווארען און האבען, ווי זייער שטיי־גער איז, געהויבען צו די שטערען, האבען זיי פלוצים געשפיערט א שוידער: זיי האט זיך געדאכט, אז טויטע אויגען לעבער פון לאנג פערטריקענטע פגרים קוקען אויף זיי, אז געלע צייהן קנאקען און שצירען זיך, און לאבען מיט א ביינערנעם געלעכטער.

פון די אנדערטהאלבען מיליארד מענשען, וואס זיינען פארהאן אויף דער וועלט, האבען זיך געפונען דריי הונדערט זיבעבן און פיער־ציג, וואס האבען אנגענומען די מעשה פאר זייערע א פערזענליכע קריוודע. וואס זשע האב־בען זיי געטהון, — זיינען זיי געגאנגען און האבען זיך גענומען דאס לעבען. 99 פון זיי האבען זיך געשאסען, 68 — געסט, 54 האב־בען זיך געהאנגען, און די איבעריגע האבען זיך אנגענטהון אנדערע מיתות משונות. זיי אלע האבען איבערגעלאזען מעהר אדער וועניגער לי־טעראריש־געשריבענע בריעף, אין וועלכע עם האבען זיך געפונען די וועלטער „שאפענהויער״ און „העלשטערן״, נישט שטענדיג לאגיש צו־זאמענגעקניפט, און כמעט אלע האבען זיך גע־ענדיגט מיט א וואריימער, פריינדליכער עצה צו דער גאנצער וועלט נאכצוגעהן זיי אויף דעם זעלבען וועג. דערפאר אבער האט זיך אין יע־נעם יאהר קיינער ניט גענומען דאס לעבען צו־לייב גווועהנליכע סבות, ווי אונגליקליכע ליע־בעס, קאטרענשפיעל, באנקראטען — אזוי אז צו אלעמען׳ס וואונדער איז די צאהל פון זעלבסטמארדען אין יענעם יאהר געווען בע־דייטענד קלענער ווי אלע יאהר.

און אזוי האבען די שטערען געליכטען, ווי פריהער, נאר די מענשען — די מענשען האבען זיך ארומגעבלאנקעט איבער דער ערד פערלוי־רענע, צוטומעלטע, ווי שאף אין א שרפה....

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

מיין שכן איז שוין לאנג אנטשלויעגען גע־ווארען. דאם שיף אונטער אונז האט זיך לייכט געווייגט, און מיר זיינען געלעגען און האבען געקוקט אויף די שטערען. אונבעשטימטע גע־דאנקען האבען ארומגעבלאנדזשעט ביי מיר אין קאפ.

ערשט אויף מארגען, אין א העלען נאכמי־טאג, האב איך געפרעגט מיין שכן וועגען דעם סוף פון דער מעשה. ער האט זיך צולאכט.

— א, איהר נעהמט עס אַן צו ערנסט!... — האָט ער שפּאָטיש געזאָגט. — נאָטירלעך, די וויסענשאפט האָט געזיגט. „מעגלעך, — האָבען די געלעהרטע ערקלעהרט, — אז מיר לעבען אונטער ערד לעבען פון טויטע, שוין לאנג פערלאָשענע וועלטען. מעגלעך, אז שוין דער ערשטער מענש אויף דער וועלט איז געפיהרט געוואָרען פון בליק פון א מת. אָבער, טויטע אָדער לעבעדיגע, זיינען די שטערען געווג, אום צו דיענען צו פראקטישע צוועקען פאר אונז. א שיף קאָן מען פיהרען אפילו מיט דער הילף פון א קאָמפּאס, א פּשיטא שוין נאָך די שטערען, און וואָס אָנבעלאנגט ליעבע, — אויף וואָס דארף מען דען שטערען צו ליעבע? כּע־כע!...“ די מענשען האָבען זעהר געגארט זיך איבערצוצייגען, און האָבען זיך איבערצייגט.

אמת, עס טרעפט נאָך היינט א מאל, אז א קאָפּיטאָן פון א שיף, דערפיהלענדיג פלוצים מיט זיין גאנצען וועזען ארום און אונטער זיך דעם ים — דעם ים!... — און די ווייטע לייכטענדע איבער זיין קאָפּ, פערליערט זיך אויף א ווייל. עס פּאסירט אויך, אז א פערליעבטער בעמערקט ביי זיין געליעבטער א שוואַרצען צאָפּן. אויך זיינען געווען פעלע פון זעלבסט מאָרד, וואו מ׳האָט נישט געקאָנט אויסגעפינען קיין פערנינפטיגע מענשליכע אורזאך, וואָס האָט געפיהרט דערצו. אָבער — דער קאפיטאָן דערמאָנט זיך, אז ער מוז זיין אין צייט מיט זיינע סחורות אין פּאָרט, דער פערליעבטער איילט זיך „צום צוועק“, און דעם זעלבסטמערדער פערגעסט מען.

נישט מעהר, דער אלטער גימנאזיסט איז נאָך אלץ גימנאזיסט. ער טרינקט, ווי פריהער, אָדער מעהר ווי פריהער. די גימנאזיסטקעס, בעגענענדיג איהם, קוויטשען, הגם נישט פריהער ווי מ׳דארף. די קעלנערין איז ווייכער געוואָרען. און מאנכמאל, ווען אונזער גימנאזיסט געהט בייאכט פון שענקעל אהיים און זיין „הארץ“ איז פול, שטעלט ער זיך אוועק געגען א לאמטערן, פון וואנען עס קוקט אויף איהם דאָס רויטע, געשוואָלענע אויג פון א רויכערנדען קראָסין־לעמפּעל, צונעהמט טהעאָטראליש די הענד, און מיט א הערצריסענדער שטימע דעקלאמירט ער:

— א, העלשטערן, העלשטערן!...

ה. רויזענבלאָט

אָסיען נאָכט

איך האָב מיט שוידער אויפגעוואכט: —
עס שרייט אין צער די שוואַרצע נאָכט.
איך ריים די לאָדען אויף געשווינד —
עס שטעהט די נאָכט, די שוואַרצע, בלינד,
א קאלטער פּחד שטיקט, מיר שטיקט:
זי האָט אלײן ארויסגעפליקט
די אויגען אין איהר ווילדען צער;
זי האָט געזעהן די גרוים געפאָהר,
זי האָט געזעהן דער אָסיען געהט,
די שווערד אין האַנד, און טייעט און טייעט!
און ס׳שטאַרבט די שעהנע וועלט אַוועק.
און זי האָט דאָן, צודולט פון שרעק,
די אויגען זיך אַרויסגעפליקט,
און אין דעם חושך בלינד געבליקט;
זי האָט געקוקט און האָט געזעהן:
דאָס ליכט אין חושך־רוים פערגעהן....
און אויפגעמאכט האָט זי איהר מויל,
און פריי געלאָזט איהר שטימען־גרויל...

עס שרייט אין צער די דולע נאָכט:
„עס געהט דער טויט, ערוואכט! ערוואכט!“

יואל ענטין

יעקב גאָרדין

(אלגעמיינע אָבשעצונג)

7.

ין דער זעלבער פּעריאָדע, אָבּ־ וואָהל מאַנכע זיינען פּיעל שפּעטער געשפּיעלט געוואָרען, האָט גאָרדין אויך פּערפּאָסט „די שבועה", „די יתומה", „דער מטורף", „די אמת'ע קראפט", „דעם גאון", דעם „עץ הדעת", „די פּלישתים" און אייניגע אנדערע פּיעסען. אויך וועל דאָ נור אין קורצען בעשפּרעכען די ערשטע פּיעס.

„די שבועה" איז געבויט אויפֿן סוזשעט פון הויפּטמאַנ'ס „פּוהרמאַן העגשעל" איבערגע־ קעהרט קאָפּויר. די פּיעסע איז ניט געקומען פון אמת'ע בעגיסטערונג אזוי ווי „גאָט, מענש און טיוול", אבער אזוי ווי מיט „פּוהרמאַן העגשעל" האָט דעמאָלט געקלונגען און אנדערע אקטיאָרען האָבען געקראָגען פּיעסען געבויט אויף דיזען סוזשעט, האָט אויך מאַדאַם ליפּצין געוואָלט האָבען אזא פּיעסע, און גאָרדין האָט איהר פּער־ לאַנג ערפּילט.

„די שבועה" איז בעזאָנדערס כאַראַקטעריי־ סטיש פאר גאָרדין'ס אָפּטע ניט־אידישקייט. די „שבועה" אזוי ווי „פּוהרמאַן העגשעל" איז גע־ בויט אויפֿן אבערגלויבען וועגען די טויטע, אויף דער פּאָלק־לעהרע, לויט וועלכער די לעבעדיגע שטעהען אין איין באַנד מיט די טויטע און זיי האָבען צו זיי געווויסע פּליכטען און וועז מען האָלט ניט א וואָרט, וואָס מען גיט א טויטען, מאַהנט ער דין וחשבון און אן אומגליק איז אונפּערמייד־ ליך ווי דער שיקזאָל.

מיר אידען האָבען וועגען דעם זעהר א ריי־ כען קוואָל פון שעהנע, פּאַנטאַסטישע און פּיעל־ פּערצווייגטער פּאָלק־לעהרע. מען דאַרף גאָר ניט גרונטעווען, מען דאַרף בלויז אַראָבלאָזען א האַנד אין די פּורכטבארע זאָגען און גלויבונגען שעפּען זיך אָן פון זיך אליין. מאַכען „די שבועה" פּאר א עכט אידיש פּיעסע וואָלט דעריבער געווען אי זעהר גרינג, אי זעהר אינטערעסאַנט. אָבּ־ שטאָט דעם פּעהלט אין דער פּיעסע, יעדענפּאָלס אין איהר נשמה, כמעט וועלכער־עס־איז אידי־ שער פונק. די גאַנצע אומגעבונג איז א קריסט־ ליכע, ראַניע, די העלדין אליין, האָט אין זיך וועניג אידישעס, איהר שוואָגער און זיין פּרוי, וועלכע זיינען, פּערבייגעהענדיג גע־ זאָגט, געמאַהלען מיט גאָרדין'ס אלטען האָס צו די טאַראַטוטעס, קוקען אוים אויף דער ביהנע אזוי ווי זיי וואָלטען ערגעץ פערבלאַנ־ דזשעט. גאָרדינען האָט איינפאַך געפעהלט אבערגלויבען און פּאָלק־לעהרע מיט וואָס אוים־ צופילען די סצענעס, פּלט ער זיי אנשטאט דעם אוים מיט שאבלאָנע פּאָעזיע און מיט אויסערגעווענליכע נאַטור־ערשיינונגען. וועי־ גען „דער שבועה" האָט גאָרדין אמאָל אליין בע־ מערקט, אז וועז דער גוט־בעקאַנטער מאַראַאַסי־ שער דראַמאַטורג און רעזישיסער קראָפּאָוויניצקי וואָלט זי זעהן, וואָלט ער איהם דערפּאר אוים־ קושען.

אבער מיט ראַניע די פּאָטשטעהרין איז גאָר־ דין'ס גאַלערעע רייכער געוואָרען מיט א קרעפ־ טיגען פּרויען־טיפּ. ראַניע האָט צו זיך קיין עהנ־ ליכקייט צוויישען גאָרדין'ס פיעלע אנדערע פּרויען. אויפגעהאַלטען צוויישען גוי, איז איהר צובונד צו אידען שוואַרצלעך, איהר רעליגיעזער געפּיהל איז דונקעל. זי איז א דראַמפּ־פּרוי, א פּאָלקס־מענש, א פּרימיטיווע נאַטור און דעריבער איז זי אונבויגזאַם עהרליך. אויפהאַלטענדיג זיך צווישען דעם מאַלאַראָם, האָט זי זאָגאר אי־ בערגענומען זיין וויידקייט, זיין פּעהיגקייט צו בעגרייפען פערצווייפעלטע טהאטען, זיין פּרט נקמה נעהמען פון א שונא: ראַניע איז אימער געווען דער בעל מפּרנס און דעריבער האָט זי איהר מאַנסביליטעט שטאָלץ; זי איז עהרליך און אָפּענהערציג און דעריבער איז זי קיינעם ניט נושא פּנים. ראַניע איז א דראַמפּ־מענש, דערי־ בער איז זי נאַיוו און גלויבט אלעמען. זי איז פּרימיטיוו עהרליך, איהר קאָפּ איז ניט געווען צו קיין שום פּלפּול, זי קען נור דענקען און לעבען אין א גלייכער לינע. אויסמיידען א גייסטיגען אונגליק, א צוזאַמענברוך, מאַכען זיך

א היתר, זוכען פֿשרות קען זי ניט. דאָס איז איינער פון יענע לעבענס, אויף וועלכע דער שיק־זאל, — דיזער אימה־דיג פֿער׳גולם׳טער פֿאלקס־בעגריף — הויערט מיט זיין גאנצער שוועכער לאסט. ראניע, בעגעהענדיג א נאכישקייט, וועל־כע זי טייטשט אוים אלס א פֿערבראכען געגען די אייביגע געזעצע פון רעכט און אונרעכט, מוז פון דיזער שרעקליכער לאסט צודריקט ווערען.

„די אמת׳ע קראפֿט" איז אן אינטערעסאנ־טער פֿערזוך צו מאהלען דעם לעבען פון דער אידישער אינטעליגענץ. און דר. גאלדענקראנץ און דער לעהרער חאיוטין מיט זייער אידעאליזי־מום און הויבע מאראל זיינען א גליקליכער קאנ־טראסט צום אויבערפלעכליך אינטעליגענטען וואלכאווסקי׳ן פון „דבורה׳לע", און צום ענג־איסטיש צולאזענעם גרעגואר פון „קרייצער סא־נאטא". די פיעסע איז אויך א פראבלעם־שטיק. זי ענטפערט אויף דער פראגע: ווי דארף א מא־ראלישׁ־הויכער, גייסטיגער מענש זיך פערהאל־טען צו זיין גראבער, ערדישער פרוי? ווי אזוי קען ער זי דערהייבען צו זיך? און דער ענטפער איז: דורך מאראלישע פעסטקייט און מאראלע שטאנדהאפֿטיגקייט.

די פיעסע איז רייך אין סצענעס, אין צו־זאמענשטויסע, זי בעווענט זיך גלאט טעכניש, האט אין א פאר ערטער דעם הויך פון אמת׳ן געפיהל. זי איז אבער ארימלעך אין כאראקטער־צייכנונג. דער אם בעסטען געמאהלענער פעלד־שער פומפיאן איז בלויז א נייע פארמע פון דעם אלטען פראסטאק. מען קען זיך זעהר לייכט פארשטעלען, אז ווען אלקנה, למשל, וואלט דורך עפעס א קונץ פונ׳ם שיקזאל געוואלרען גאלדענ־קראנץ׳ס א מענש, אנשטאט ראפאפארט׳ס, וואלט ער געווען מערקווירדיג עהנליך צו פומ־פיאנען.

דער אלטער מלמד פון דער פיעסע איז יא ניי צוויששען גאָרדין׳ס טיפען. ער איז אן אמת׳ער מלמד, זייע מידות און תנועות זיינען אזעלכע, וואם דער לאנגער קנעלען האט אין איהם געמוזט אויסשטעמפלען. מיט זיין גאנצער שוואכקייט און כאראקטערלאזיגקייט איז ער אויך איינער פון די סימפאטישסטע צוויששען גאָרדין׳ס מעהר אידישלעכע אידען. אזא טיפ קען מען מאהלען נור פון בעאבאכטונג. דאך דער מלמד וועלט נעצייגט ניט אין זיין אייגענער וועלט, נור אב־גערייסען פון איהר, ניט האנדלענדיג נור פער־האלטענדיג זיך האלב־פאסיוו צו די האנדלונגען פון אנדערע. בעשאפען דראמא, ד. ה. ארויס־ברענגען זיין אינווענדיגסטען לעבען האט ער קיין געלעגענהייט ניט, איהם בלייבט נור צו דער־צעהלען אנעקדאטען און די אנעקדאטען, אבווהל זיי זיינען כאראקטערנע, עטפֿעקען דאך ניט קיין נשמה און זיינען מאנאטאן.

„דער מטורף", וועלכער איז וואהרשיינליך פערפאסט געוואָרען עטוואם פריהער, איז אייר־גענטליך א פיעסע פון דער אלטער השכלה־צייט און עס איז דעריבער מעגליך, אז דער נעראנק זי צו שרייבען איז גאָרדינען ארויפגעקומען נאך אין זיין ערשטער לעהר־פעריאָדע. די האנדלונג קלינגט שטארק ווי אן עראינערונג פון גאָרדינ׳ס יונגע יאָהרען. דאך וואלט זי גאָרדין אין זיין לעהר־פעריאָדע קיינמאל ניט אנגעשריעבען אזוי גלאט אין די ערשטע צוויי אקטען, אזוי פסיכא־לאגיש אין צווייטען אקט, אזוי שטימונגספאל אין דריטען אקטען. אויך וואלט זי דעמאלט ניט געהאט אזעלכע בולטע כאראקטערע וי מלכיאל גראבארניק, אדער אין א קלענערען גראד, ווי דער אלטער גאלדשמיעד און זיין פרוי.

מלכיאל איז ניט קיין נייע פארשוין אין גאָרדין׳ס געריכט־בעפעלקערטער גאלערעע. דאם איז וויעדער דער דעספאט וואם ווי׳ל געוועלטי־גען איבער זיין הויז מיט אן אונבעשרענקטער הערשאפט. ער האט אבער ניט די עדעלקייט, די גייסטיגקייט פון די אנדערע דעספאטישע נאטורען ביי גאָרדינען, דעריבער קומט ער ארויס גרעבער, רויהער, קאמישער און אויך איינפאכער. די ראליען פון מלכיאל און פון חאצ־קעל דראכמע האבען דער ביהנע צוגעגעבען נאך א בעדייטענדען אקטיאר, וואם וועו ניט דיזע און עהנליכע ראלען, וואלט ער זיך אויף איהר אפשר קיינמאל ניט אנזעהן. דיזער אקטיאר איז בלאנק.

פיעל נייער ווי מלכיאל איז דער אלטער גאלדשמיעד, דיזער פארצייטיגער משכילים־שער בעל־מלאכה, דיזער פארצייטיגער חקרן און שטילער פראקטעסטאנט, דיזער אידעאל פון השכלה׳שער טוגענד. ער און דער מלמד פון „דער אידישער קראפט" האבען פאר דער אידי־שער ביהנע בעשאפען נאך אן אקטיאר, מר. גראפ. וועהרענד די קלוגע, אייזעלע פרוי פון׳ם אלטען גאלדשמיעד, מיט איהר לייכטינקען ציניזמום, מיט איהר שטום־אפאזיציאנעלער האלטונג צום

ארומיגען לעבען אין טאקט מיט איהר מאן, וועמען זי ליעבט נאָך מיט די שיריים פון איהר יוגענדליכער לעבע נור אהן דער אמאלגער צניעות, זי מיט'ן הומאָר וואָס זי רופט ארויס ניט ווייל זי איז קאָמיש, נור ווייל זי איז אַ אינטערעסאנטע נייעס, איז וויעדער אַ בייטראג צום שטודיום פון דער אידישער פרוי. אלס אַ ראלע האָט זי וויעדער די פריהערדיגע סובערטין ווילענסקי שטארק דערהויבען.

די „יתומה" האָט וויעדער ארויסגעבראכט אַ נייעס, שהנעם פרויען־טיפֿ. האסיע די דאָרפֿס־מיידל איז די ראָמאנטישסטע צווישען גאָרדין'ס פרויען־פיגורען. אסתר'קע מיט איהר רבנ'ישער שטילקייט און זאנפטקייט און מיט איהר מאָהנען ביי דער מוטער, נאכדעם ווי זי קוילעט ראָפאָפאָרט'ן, פאר וואָס זי האָט ניט געוואָלט איהרע חבר'טעס צו איהר תנאים, וואָס דערמאָנט אזוי אויף דער ביבליישער יפתח'ס טאכטער, האָט אין זיך אַ פונק פון אידישען ראָמאנטיזמוס. האסיע האָט אין זיך דעם ראָמאנטיזמוס פונ'ס שהנעם דערפעל און פון די טעכטער פון מאלאראָסיע. זי איז פאָעטיש דורך און דורך מיט איהר ליעבע צו בלומען, מיט איהר נעהער פאר די סודות פון דער נאכט און מיט די פויערשע זאגען, וואָס איהר נשמה זאָל מעלט אויף און בעהעפט זיי מיט איהר אייגענעם לעבען. איהר ליעבע איז ניט נעגליכען צו דער ליעבע פון אלע אנדערע פרויען אין גאָרדין'ס רייכער גאלערעע. אום אויסצודריקען איהר ליעבע מוז זי נעבען זיך קינסטליך בעשאפען דעם טייכעל, די בוימער און די פעלזען. אם נעהנטסטען איז זי מיט איהר נאטור צו ראָניע דער פאָטשטערין. אזוי ווי יענע איז זי פאלקסטהימליך בויעריש, אזוי ווי יענע איז זי שטאלץ, עהרליך און אזוי ווי יענע איז איהר זעלע אַ גלייכע, וועלכע קען זיך ניט בויגען, קען זיך ניט צופאסען. און דעריבער פאלט זי אזוי ווי יענע אזוי לייכט אלם קרבן פון דעם וואָס אזעלכע נאטורען רופען אָן שיקזאל.

וואלאדיא איז אַ וויטערע ענטוויקלונג פון דעם אייגענטליך גוט־הערציגען, ניט אונעהרליכען אבער פערפיהרטען שארלאטאן, וועלכען דער צושויער האָט שוין בעגעגנעט אין מעהרערע פון גאָרדין'ס אנדערע פיעסען, ווי, למשל, אינ'ם „ווילדען מענשען" און אין „מירעלע אפרת".

מאטיע שטרייכעל איז אַ נאַנץ לעבעדיגער טיפ און צום טהייל אַ נייער צוויישען גאָרדין'ס פאָרשוינען. דאָס איז אַ אידעל וואָס איז באמת פרום, וואָס האָט אין זיך אַ פונק פון אידישע גייסטיגע שעהנקייט, ניט קוקענדיג אויף זיין גאנצע שפלות, ניט קוקענדיג וואָס ער ליעגט אונטער'ן פאנטאָפעל ניט נור פון דער ווייב, נור אויך פון דער גאנצער וועלט. ניכטערהייט אז מען בעגעהט געגען איהם אן עולה, קען ער נעגען דעם קוים פראָטעסטירען. דערפאר וועדט ער שטאלץ און איז זיך נוקם פאר זיינע אנגלייבענע עולות שכור'ערהייט.

אבער די אנדערע פערזאנען פון דער פיעסע זיינען שוין בילליגע קאריקאטורען און שאבלאָנע.

„די יתומה" האָט דער אידישער ביהנע גלוויזען מאדאם ליפצין אין אַ נאַנץ נייע געשטאלט און האָט פון איהר ארויסגעבראכט נייע כחות. ביז דער „יתומה" האָט מען פון איהר געזעהען שטירמישקייט, קראפט און קלוגע האלטונג. חאסיע האָט פון איהר ארויסגעבראכט פאָעטישע שעהנקייט און נאאיוויטעט.

* * *

גאָרדין'ס טריאומף־פעריאָדע, ציהענדיג זיך אונגעפעהר פון 1897—1898 ביז 1903—1904, איז די גלענצענדסטע אין דער געשיכטע פון דער אידישער ביהנע אין דער פעריאָדע איז גאָרדין געשטיגען ריזען־הויך. זיינע אלטע מאָדעלען פון זיין לעהר־פעריאָדע האָט ער איצט בעארבייטעט אין אַ גרויסער רייהע פון געזונטע, בולטע און אבגעטאקטע טיפען, אייניגע פון וועלכע זיינען אונפערגעסליך. ער האָט זיך אויסגעלערנט שרייבען פסיכאָלאגיש, עכט־דראָמאטיש, אַ שטארקע אינטעלעקטואליטעט שלאָגט דורך פיעלע דראָמען פון דיזער פעריאָדע. אין פיעלע פון זיי ווערען אויפגעווארפען און פערענטפערט וויכטיגע לעבענס־פראגען. אין דיזער פעריאָדע האָט ער אַרויסגעשעפט פיעלע פערלען פון דעם טיפען, פערבארגענעם הארצען פון דער אידישער פרוי. אין דיזער פעריאָדע האָט ער זיך אויסגעלערנט שרייבען גלאט און סצענויש. אין דיזער פעריאָדע האָט ער גמאכט פיעל וועניגער קאָמפּראָמיסען און האָט בעדייטענד אייניגעצאהמט זיין באָמבאסטיק, אבווהל ניט זיין רהעטאָריק. אין דיזער פעריאָדע האָט ער זיך אויסגעלערנט פיעל בעסער צו פערשטעהען

דעם אידען. אין דיזער פּעריאָדע האָט ער גע־ שאפען פּיעלע קינסטלער פּאר דער אידישער ביהנע.

.8

די דריטע פּעריאָדע פון גאָרדין'ס טהע־ טיגקייט אויף דער אידישער ביהנע פאַנגט זיך אָן אין 1903—1904. איך בעטראַכט זי אלס די פּעריאָדע פון אָפּבליהונג און אָפּשוואכונג אין גאָרדין'ס גלענצענדער קאַריערע. צו איהר געהערן „די וואהרהייט", „טהרת המשפּחה", „דער אונבעקאַנטער", „דער פּרעמדער", „אלישע בן אבויה", „אויף די בערג", „אָהן א היים", „גלות גאלִיציען" און „דעמענטיא אמעריקאנא".

אין דיזער פּעריאָדע האָט גאָרדין וויעדער געמומען אָנוועגדען זעהר פּיעל רהעטאָריקע. מיר בעגעגענען אין פּיעסען פון דער צייט פּיעלע צולאָזטע קאריקאטורען. כמעט אלע פּיעסען פון דיזער פּעריאָדע האָבען טענדענצען, וועלכע בעוועגען די כאראקטערע אזוי ווי דראָטען בע־ וועגען די ליאלקעם אין א ליאלקע־שפּיעל. דאָס לעבען וואָס ווערט געשילדערט אין כמעט די אלע פּיעסען פון דיזער פּעריאָדע איז, מיסטענס, געמאָלען אויבער־ פלעכליך, כמעט ווי פּעליטאָניסטיש. עס איז דאָ אין זיי א שפּע פון סצענען. די בילדער זיינען בריט צואוואָרפען און הינטער די בילדער זעהען זיך וויטע האָריזאָנטען, בריי־ טע לאַנדשאפטען. זיי דערמאָנען אָן פּראָסטע פּרעסקאָ מאהלערייען אויף די וועגט פון געביר־ דען. מען זעהט גאַנצע גאַסען, גאַנצע דערפער און לאַגערען פון סאָלדאָטען, מען זעהט א גאַנ־ צען המון, אָבער עס איז ניטאָ קיין איין פּיגור, וואָס זאל בעזאָנדערס צויכענען די אויפּמערק־ זאמקייט.

אין א פּאָר פּיעסען פון דיזער פּעריאָדע פאלט גאָרדין צוריק אַריין אין שונד. עס זיי־ נען דאָ אינטריגאַנטען, וועלכע שטעלען מיט זיך פּאָר די בעוואוסטע „שווארצע גבורה" פון דער פאלישער וועלט, וואָס האָדעווען זיך זייט יאָהר־ הונדערטע אין דעם אייראָפּעאישען בינהנען־ אויר און ווערט אריבערגעשיפט אינ'ס טהעא־ טער לופט־באלאָן פון איין דור צום צווייטען. מעהרערע סצענעס פון אט די פּאָר פּיעסען זיי־ נען געבויט אויף וויילדע סיבות, און צוקוקענדיג זיי פיהלט דאָס האַרץ דעם אלט־בעקאַנטען צי־ טער פון „אט־אט־אט ! רייסט זיך איבער ! ער'ט ניט אויסהאלטען !" פון האַרץ־פּערכאפּענדע רא־ מאַנען. אין אייניגע פון דיזע פּיעסען קלינגען וויעדער סענטימענטאלע טענער, ווי אין מאַנכע פון גאָרדין'ס פּריהסטע ווערק און, פון דער אנ־ דער זייט, קלאַפּט איבער די נערוועז דער מעלא־ דראמאטישער האַמער.

אין די אלע פּיעסען פון דיזער פּעריאָדע האָט גאָרדין בעשאפען בלויז א פּאָר פּערזאָנען, וואָס זיינען עהנליך אויף טיפּען. און אלס בע־ שטעטיגונג דערפון קען דיינען דער פּאַקט, וואָס די אלע פּיעסען האָבען ניט פּראָמינענט גע־ מאכט קיין איינעם פון די וועניגער בעקאַנטע שוישפּיעלער, ווי עס איז געווען דער פאל מיט פּילע פּריהערדיגע פּיעסען און פון די אלטע גוט־ בעקאַנטע שוישפּיעלער האָבען בלויז צוויי—מא־ גולעסקא אלס שלימא הוץ אין'ם „אונבעקאַנ־ טען" און מרם. אדלער אין „אָהן א היים" — פון די פּיעסען פון דער פּעריאָדע נייע בלומען אין זייערע אלטע ביהנען־קרעניץ בעקומען.

דיזע פּעריאָדע האָט אויך געבראכט איהרע ליכטיגע זייטען: דאָס איז אָבער הויפּטזעכליך געווען א זייטען־ליכט און דער תוך פון אידישע דראמא איז פון איהם ניט רייכער געווארען, נור אָפּטמאל גיכער גאָר אָרימער געווארען.

אלע פּיעסען פון דיזער פּעריאָדע, מיט דער אויסנאהמע פון דעם „אונבעקאַנטען", „אלישע בן אבויה" און „גלות גאלִיציען", זיינען פון אמעריקאַנעם לעבען. און אבוואהל די בילדער זיינען ניט טיף, גיבען זיי דאָך א בריטע, און פּיעל־פאך צושפּריטע שילדערונג פון אונזערע ליידען און פּריידען אין אונזער נייעם גלות־ לאנד. און אבוואהל גאָרדין'ס שטעלונג צו אמעריקא אין די אלע פּיעסען איז א נעגאַטיווע, אבוואהל ער זוכט אזוי פּלייסיג ארויסצובערענגען די שטיינער און דערנער אין'ם לעבען פון דעם איינגעוואנדערטען אידען, גנב'עט זיך דאָך צווי־ שען די שטיינער דא און דאָרטען דורך א האר־ ציג־גרין גרעזעלע, קוקט דאָך פּער'גנב'עט ארויס פון צווישען די דערנער א פּרום, זים בליהמעלע. און די גרעזעלעך און בלימעלעך זיינען אונז בע־ זאָנדערס ליעב דערמיט וואָס זיי זיינען שפּאָגעל־ ניי, וואָס דער נייער מיט אונזערע טרעהרען און בלוט בעפּרוכפּערטער באָדען האָט זיי ארויסגע־ געבען. און נאָך חן'עודיגער ווערען זיי אונז דערמיט וואָס זיי האָבען ארויסגעשפּראָצט אפּשר

גאָר אונבעוואוסט פאר'ן געדטנער־דראמאטורג, אפשר גאָר אהן זיין ווי'לען.

דער טאָן אין כמעט אלע פּיעסען פון דיזער פעריאָדע איז זעהר אן ערנסטער. קיינע לייכט־זיניגקייט, קיין שטיפערי, קיין בלויזער צייט־פערטרייב, ווי אין מאנכע פריהערינע פּיעסען. כמעט יעדע פּיעסע האָט זיך איהר פּראָבלעם, איהר לעהרע. אבער צום אונגלויק ווערט די פּראָבלעם פערוואנדעלט אין א שרייענדיגער טענדענץ, די לעהרע אין א ביטערער דרשה.

צוויי פּיעסען זיינען דאָ אין דיזער פעריאָדע, „דער אונבעקאנטער" און „אויף די בערג", וועלכע פערקניפּען גאָרדינען מיט, אמת, שוואָכע פעדים מיט דער מאָדערניסטישער בעווענונג אין דער ליטעראטור. זיי ברענגען אויף אונזער ביהנע א עכא פון'ס סוד פון לעבען און טויט, א ווייטען ווידערהאל פון יענעם אקאָן, אין וועלכען מענש און נאטור גיסען זיך צונויף אין איינס, א לייכטען רמז אויף דער אייביגקייטס־רעטענים.

און, שליסליך, האָבען צוויי פון דיזע פּיעסען, נעמליך: „אויף די בערג" און „אהן א היים" ארויסגעבראכט פון גאָרדין'ס זעלע א פּאָר צאָרטע אידישע אקאָרדען. לייכטיגער, עדעלער, שיינט אין זיי ארויס די פאָלקס נשמה, אזוי ווי אין א זאנפטען שלומער קלינגט אין זיי דעם אידענס בענקשאפט צוריק צום לאנד, וואו זיין וויגעלע איז געשטאנען.

9.

ווי אזוי ערקלערט מען גאָרדין'ס אבשווּכונג אין דיזער פעריאָדע? און פון וואנען נעהמען זיך די פּאָר נייע מאטיוועז אין אייניגע פון זיינע לעצטע פּיעסען?

קריטיקער געברויכען אפט דעם וואָרט „אויסגעשריעבען זיך" וועגען געוויסע שרייבער. דאָס קען זיך זיין בלויז א פראזע. דאָך איז זעהר שווער צו גלויבען, דאָס א פופציגער, וועלכער האָט אין איינע עלף—צוועלף יאהר אנגעשריבען וואָסערע 60 פּיעסען, די מיסטע פון זיי ארויסגינעלע, א חוץ פיעלע סקיצען און צייטונגס־און זשורנאל־ארטיקלען, — עס איז שווער צו גלויבען דאָס אזא פופציגער זאל נאך קענען שאפען מיט דערזעלבער פרישקייט ווי אמאל.

דער זין פון „אויסשרייבען זיך" האָט אויך אנאנדער בערייטונג. עס הייסט, אז דעם שריי־בער'ס רייכע פערנאנגענהייט גראָבט אונטער זיין צוקונפט. עס הייסט, אז זיין אלטער אויס־געטראָטענער וועג איז פאר איהם צו צויהענד, מאכט איהם צו פויל זיך צו פערנעהמען מיט א נייעם וועג. עס הייסט, ענדליך, אז אנשטאט צו שאפען נייעס נעהמט ער, אמת ביי זיך אליין, פון גרייטען.

אנאנדער וואָרט, וועלכען קונסט־קריטיקער געברויכען זעהר אָפט, איז „שאבלאָן". איפּאָליט טען אין זיין „פילאָזאפיע דער קונסט" פער־טייטשט דעם וואָרט אונגעפעהר אזוי: אין זיינע ערשטע יאהרען מאכט א קינסטלער נאָך אכ־דערע, דאָס איז איין סאָרט שאבלאָן. אין די מיטלע יאָהרען טרעט ער זיך אוים זיינע אי־גענע וועגען. דאן איז ער אָריגינעל. אין זיינע לעצטע יאהרען געהט ער שוין מיט זיין אוים־געטראָטענעם וועג, מאכט ער נאָך זיך אליין. דאָס האָט ער זיך זיין אייגענעם שאבלאָן.

אום צו בעשאפען זיינע בעסטע דראמען, האָט גאָרדין געמוזט האָבען די העכסטע בעגייסטערונג. ער האָט געמוזט זיין מונטער געשטימט, האָט געמוזט האָבען ארום זיך א קריזיז שוישפּיעלער, וואָס פיהלען צו איהם די העכסטע בעגייסטערונג, האָט געמוזט האָבען פאר זיך א אן ערמונטערנדע ערנסטע פרעמע, געמוזט האָבען ארום זיך א בעוואונדערנדע און ליעבענדע אינטעליגענץ. דאן איז איהם געלונגען ארויס־צואוואקסען הויך איבער דעם מאָראָליזירענדען פעליטאָניסט, וואָס ער איז געווען ביז צו זיין טהעאטער־קאריערע און פערבליבען אין זיינע סקיצען אויך נאכדעם, און ווערען א גוטער דראמאטורג.

זיין העכסטע בעגייסטערונג האָט גאָרדין געשעפט פון די היימישע בילדער, ספּעציעל פון בילדער וועלכע עם איז איהם אויסגעקומען צו בעאָבאכטען אין זיינע גאנץ יונגע יאהרען. זיינע בילדער, זאָגאר די היימישע, פון דעם אינגערען רוסישען יודענטהום, פון דער רוסישער אינטעלי־גענץ, זיינען שוואכער. זיינע פיעסען פונ'ס אי־דיש־אמעריקאנישען לעבען, פון דעם „מאָרד אין מעדיסאָן עוועניו" און „רוסישען אידען" ביז „אהן א היים" און „דעמענטיא אמעריקאנא" זיינען אין ערנעץ ניט אזוי לעבענס־קרעפטיג, ניט אזוי טיעף, האָבען ניט די אילוזיאָן פון מימשות'דיגער ווירקליכקייט ווי אין „גאָט, מענש און טייוועל" אדער „די שחיטה". ואָגאר

„קרייצער סאָנאָטא" איז ניט קיין אויסנאַהמע צו דיזער בעהויפּטונג. נור דאָס וואָס די העלדען פון דער פּיעסע ברענגען מיט פון זייער אלטער היים, נור זייער אלטער וועלט־בליק און זייערע אלטע בענקשאפטען, קומט ארויס קלאָר און דייטליך. מיט'ן נייעם אמעריקאַנער לעבען האָט גאָרדין'ס נשמה קיינמאל קיין אמת'ן שלום ניט געמאַכט, זיין בעאַבאַכטונגס־ און שאַפונגס־קראַפט האָבען זיך דאָ קיינמאל ניט צוגענומען מיט'ן וואַרצל.

אין 1903—1904 איז שוין גאָרדין גענוג פיעל ערשיעפט. ערשיעפט זיינען גענוג די ער־אינערונגען פון דער היים, פון יענעם פרישען קוואל, פון וועלכען גאָרדין האָט זיינע פיינסטע און געזונטסטע כאַראַקטערע געשעפט. ער האָט שוין צום טהייל זאָגאָר אָנגעפאַנגען פערגעסען דעם היימישען אידיש, א זאָך וואָס האָט זיך מיט גאָרדינען פריהער קיינמאל ניט געטראָפען. אין דעם בעסטען וועלק פון דער פּעריאָדע, אינ'ס „אונבעקאַנטען" גנב"ענען זיך שוין אריין שפּראַך־אמעריקאַניזמען, נאָך מעהר אין „אלישע בן אבויה".

פונקט פאַר דיעזער פּעריאָדע האָט גאָרדין געמוזט אויסשטעהן א לאַנגען און ביטערען קאַמפּף פון דער זייט פון די „כל־ישראל'ניקעס". יענע בעריהמטע, שמוציגע העצע אויף גאָרדינען האָט זיך אָנגעפאַנגען גלייך נאָך דער אויספּיה־רונג פון דער „יתומה" אין 1903—1904 און האָט אייגענטליך קיינמאל ניט אויפגעהערט. דער קאַמפּף האָט גאָרדינען שטאַרק ערביטערט, ענטטווישט און האָט ביי איהם אוועקגענומען פיעל ענערגיע. ער האָט פון איהם אויך צום טהייל דערווייטערט די אקטיאָרען. אלס נעבענזאך אין דיעזען קאַמפּף, און פאַלגע פון איהם האָט זיך אויך ארויסגעשטעלט צוערשט די קאַלטקייט פון „פאַרווערטס" צו גאָרדינען און דערנאָך דעם „פאַרווערטס" סים־טעמאַטישע העצע געגען איהם.

אין קורצען זיינען, לויט מיין השערה, די אורזאכען פון דער אבשוואכונג אין גאָרדין'ס קאריערע אין די יאָהרען 1903—1904, ווי פאלגט:

זיינע יאָהרען און פריהערדיגע פרוכט־באַרע טהעטיגקייט.

דאָס וואָס ער האָט זיך אבגעפרעמדעט פון רוסלאַנד און צו אמעריקא האָט ער זיך ניט „צוגענומען".

די העצע פון די „כל ישראל'ניקעס".

ער האָט פערלאָרען די בעגיסטערונג וואָס איז איהם געקומען פון א בעוואונדערנדען קרייז שוישפּיעלער און א פריינדליכע פּרעסע.

ער איז געוואָרען ערביטערט, און זיין ער־ביטערונג האָט איהם געמאַכט פאַר א בייזען בעל־דרשה, געמאַכט זיינע פיעסען שטאַרק טענ־דענציעז און זיי אָנגעפילט מיט שפּריכע און רהעטאָריקע.

זייענדיג ערשעפט און ניט גוט געשטימט, האָט גאָרדין אנשטאָט צו זוכען נייע טהעמאַן און זיי טיעף דורכטראַכטען, געמען דאָס וואָס איז איהם געקומען צו דער האַנד. און אנשטאָט דעם שטאַף ערנסט צו בעאַרבייטען, האָט ער זיך בענוצט מיט זיינע אלטע מעטהאָדען. און אזוי איז ער אריינגעפאלען אין פיעלע וויעדער־האָלונגען.

די נייע מאָטיוון אין גאָרדין'ס לעצטע פיע־סען זיינען געקומען פון איין זייט דערפון, וואָס ער האָט אָנגעהויבען בעקאַנט וווערען מיט די נייע ליטעראַרישע שולען פון אייראָפּא און, פון דער אנדער זייט, פון די פאָגראָמען אין רוסלאַנד און דער פערשטאַרקטער נאַציאָנאליסטישער שטרעבונג צווישען די אידישע אימיגראַנטען אין אמעריקא.

.10

די „וואַהרהייט", די ערשטע פיעסע פון דיזער פעריאָדע, איז אויך געווען די ערשטע נאָך דער אויפּפיהרונג פון דער „יתומה", וועלכע האָט אזוי אָנגערייצט אויף גאָרדינען די „כל־ישראל'ניקעס". זי איז געווען זעהר דיפלאָ־מאטיש אין יענער צייט. איך נעהם זיך ניט אונטער צו זאָגען מיט זיכערהייט פאַר וואָס גאָרדין האָט ספעציעל דאָן אויסגעקליבען דיזען סוזשעט. מעגליך אז דאָס איז געווען איבער זאָלאָס „וואַהרהייט", וועלכע איז דאָן געאַנגען אין „פאַרווערטס" און מיט וועלכער די פאַרט־געשריטענע אידישע יוגענד האָט זיך שטארק אינטערעסירט. די הויפּט־פראגע פון דער פיעסע, די אונגליכע היראָטה, און דער נאָמען, דער־מאָנען יעדענפאלס אן זאָלאָס וועלק. איין זאך איז אבער זיכער, אין דעם פערטהיידיגונגס־קאַמפּף וואָס גאָרדין און די פאַרטגעשריטענע

יוגענד האָבען דאָן געפיהרט געגען די כל ישראל־ניקעם, איז דיזע פּיעסע זעהר שטאַרק צוניץ געקומען.

שוין אין דער נאכט פון דער ערשטער פּאָר־שטעלונג ווען בעקאַנטע סאָציאַליסטען האָבען איינע די אנדערע בעגעגענט אינ׳ם קאָרידאָר פון טהעאַטער, איז זייער ערשטער בעגרי־סונגס־וואָרט געווען:

— צוגעטראָפען!

— יא, צוגעטראָפען!

די פּיעסע איז דאָס וואָס דער עולם רופט „סימפּאַטיש". אין דער פּיעסע זיינען דאָ אזוי פיעל גוטע מענשען און זיי זיינען גרינג אויף טרעהרען. איינער (מייק) איז א ליעבינקער טרעמפּ. עס שטעהען אידען געגען גויים און די אידען זיינען העט העכער, בעסער, געלערנ־טער און פּאָרטעגשריטענער אויידער די גויים. א גוי, וועלכער איז פריינדליך צו אידען און איז גליכגילטיג צו זיין קריסטליכער רעליגיאָן, איז א „דימענטענער מענש". און די פּראָגע גופא, צי זאָלען אידישע קינדער חתונה האָבען מיט קריסטליכע, ווערט ענטשיעדען אזוי ווי די אידען ווילט זיך — מיט ניין.

צייטליך אין יענעם קאָמפּף צווישען די ראַדיקאַלען און די „כל ישראל־ניקעם" איז די פּיעסע געווען, אבער ערנסטער געמומען איז דאָס א פּיעסע פון א קליינעם ליטעראַרישען ווערטה. קודם כל ווערט די פּראָגע אַליין שלעכט פער־ענטפערט. לויט דער ענטוויקלונג פון די פּא־סירונגען פון דער פּיעסע איז די חתונה פון דער אידישער טאָכטער ראָזע גערשוני מיט דעם יענקישען לאָיער וויליאַם סטענטאָן געווען א טעות. זיי האָבען געמיינט, אז די ראַסען־פערשיעדענהייט וועט ניט שטערען זייער גליק. זי האָט זיי אבער יא געשטערט און דער שלום פון אַלע ויכוחים, פאַמיליען־סצענעס, א. ז. ו. איז, ווי מייק זאָגט, אז „צווישען אונז און אייך ליעגט א טיפער אָבגרונד. מיר קענען זיך נאָך יעצט ניט צוזאַמענקומען".

דער שלום איז אבער א געמאַטערטער, א מיכאַניש אונטערגעטאַכטער. דער פערפאַסער מוז זיך וועגדען צו צופאַלען און סיבות נאָך הילפּע. דוקא דאַרף סטענטאָן׳ס שוועסטער זיין א לעהרערין אין א סאָנדיי סקול און איבער איהר ברודער׳ס הייראָטה פערליערט זי די שטעלע. דוקא דאַרף זיך מאכען, אז ראָזע גערשוני׳ס טאטע דאַרף זונטאָג פערבלאָנדזען אין דער גאַס, וואו זיין אייגענע טאָכטער וואָהנט און זיין אייגענער אייניקעל דאַרף איהם וואַרפען א קאָם שנעע און דער אלטער איד דאַרף ווערען אויסער זיך און זיין אייניקעל דאַרף וואַרפען איהם זיין שלעכטע אין וועג, אום איהם אָבצוכ־שטעלען און דער אלטער דאַרף פאַלען און טראָגענדיג אין האַנד איינעם פון זיינע זייגערס (ער איז א זייגער־מאכער) צוברעכט ער איהם און צושניידט זיך די האַנד. און זיין פערגאַסען בלוט מאכט א שטארקען אייגרוק אויף ראָזע׳ן און גיט איהם די געלעגענהייט ארויסצוזאָגען דעם פאַלגענדען שטיקעל סארקאזמום: „נעהמט ניט פאר אומגוט, וואָס איך האָב אייך געמאכט אביסעל אונאַרדנונג און אויסגעשמיערט אייער קאַרפּעט מיט אידיש בלוט".

דוקא איז עס אזוי אוועקגעשטעלט אין אָנ־פאנג, אז דער אלטער גערשוני איז שרעקליך פאַנאַטיש אין זיין אידישקייט פון איין זייט, און סטענטאָן׳ס מוטער און שוועסטער זיינען פער־ביטען פרום אין זייער קריסטליכקייט. דוקא איז אזוי אוועקגעשטעלט, אז וועהרענד ראָזע איז א הויך־געבילדעטע מיידעל, איז סטענטאָן געביל־דעט בלויז אויף אזוי פיעל, וויפיעל עס פאַדערט זיך פאר זיין פראָפעסיאָן. דוקא איז זי ערנסט, און ער לייכטזיניג. זי לעזט ספּענסער׳ס „עדיו־קיישאָן" אום צו קענען ערציהען איהר קינד, ער בענוגענט זיך מיט זיין אבענד־צייטונג און האלט, אז וואָס וועניגער ספּענסער, אלץ בעסער וועט זיין קינד ערצויגען ווערען. ער ליעבט גימנאַסטיק און בייסבאָל און עסען מיטאָג איז ביי איהם א מין גאָטעסדיענסט און דער טרונק איז ביי איהם אויך ניט אָבגעפרעגט און זי האלט וועניג פון עסען און פיעל פון וואַנגער׳ן און פון ערנסטע רעיונות.

און עס פרעגט זיך, ווי וואָלט געווען וועז קרובים פון ביידע צדדים וואָלטען געווען וועניגער פערפרומט און וועז די פּאָר פערליעבטע וואָלטען געווען, טאקע איד און גוי, אבער פון עהנליכע בילדונג, פון עהנליכע אינטערעסען? גיבען דאָך אמעריקאַנער וואָס ליעזען פילאָזא־פישע ווערק, גיבען דאָך גאָר פיעלע אמעריקא־נער וועלכע אינטערעסירען זיך מיט פּראַגאַגיע.

גאָרדין צייגט ניט פאר וואָס די צווייי יונגע מענשען האָבען איינע די אַנדערע ליעב בעקומען. אבער עס פרעגט זיך, צי איז ביי זיי ניט געווען

קיין גייסטיגער אינטערעס, וואָס האָט זיי פער־איניגט? היינט פאר וואָס האָבען גאָר ראָזע'ס גייסטיגע אינטערעסען שפּעטער זיי ביידען אזוי דערווייטערט איינס פון'ם צווייטען?

די גאַנצע פּיעסע איז געבויט נאָך א פאַר־טיגער סכעמע, געבויט אויף פּאַראַלעל ליניען. פון איין זייט א הייזעל, פון דער אנדערער זייט א הייזעל. איינע, די קריסטלעכע, ריין און שטיל, די צווייטע, די אידישע, טומעלדיג און אומריין. די אידען רעדען אויף די גוים, די גויים אויף די אידען. סטעפּאַן'ס שוועסטער ווערט פערטריבען פון איהר סאַנדיי־סקול, דער אלטער גערשוני מוז פאר בזיונות בייטען זיין בית מדרש. די אידען קנעלען מיט ראָזען, זי זאָל איהר קינד מל זיין, די גויים קנעלען מיט סטעפּאַנען, ער זאָל דאָס קינד טויפען, און אזוי ווייטער.

קורץ, דאָס איז א פּיעסע, ניט קיין דורכ־געפיהלטע, ניט קיין איבערגעלעבטע, ניט קיין דורכגעטראכטע זאַגאר, נור א צוגעטראכטע. קיין איין טיפּ איז ניט געשאפען געוואָרען, און קוים א פאר געשפּרעכען וואָס רייסען זיך ארוים פון די הערצער פון די מענשען. אנשטאט פסי־כאָלאָגיע, די פסיכאָלאָגיע וואָס קומט פון פיהלען און רורכלעבען, האָבען מיר קאָפּ־ארבייט. דער אלטער גערשוני איז שאַבלאָנע געמאַהלען, ערטערווייז געשפּונען פון דעם פּאַרטיגען בעגריף פון דעם פּאטריארכאַלען אידען. ערטערווייז פונ'ם בעגריף וועגען דעם שיילאָק־אידען. ראָזע און מייק זיינען אָנגעשטאָפּט, די ערשטע מיט לעבענס־פּרינציפּען, דער צווייטער מיט ליעבע־פּאראדאקסען. קיין קלאָהרע, לעבענס־קרעפּטיגע פיגורען זיינען זיי ניט. די איבריגע זיינען שאטענס אָדער קאריקאטורעס.

די פּיעסע דערמאָנט צום טהייל אָן דער צווייטער פּיעסע וואָס גאַרדין האָט געשריבען פון'ם אמעריקאנער לעבען, „דער רוסישער איד". קלמן זיסקינד איז כאלדעק דעם פּעד־לער'ס א נאַהענטער קרוב. ער האָט זיך זיין שטענדיגען וועגען און זיין פּאר וואולגארנע וויצען. אין די נעריכטס־סצענע אין לעצטען אקט איז אויך א חוזק־סצענע אזוי ווי דער לעצטער אקט פון'ם „רוסישען אידען".

גאַרדין'ס ערביטערטקייט נאָך דער העצע וואָס האָט זיך אויף איהם אָנגעהויבען איבער דער „יתומה", האָט זיך צוערשט אויסגעגא־סען אין „טהרת המשפּחה". דער ערביטע־רונגס־שטראָם איז געפלאָסען וויטער אריבער „די בערג" און פערפלויצט די גאנצע ריעל־עס־טייט וועלט פון „דעמענטיא אמעריקאנא". „טהרת המשפּחה" האָט גאַרדין אליין א מאל בעציכענט אלס א פּאלעמישע פּיעסע. „איהר מאכט מיר פּאַרווירפע", האָט גאַרדין אזוי ווי געזאָגט צו די „כל־ישראל'ניקעס" מיט'ן מויל פון די העלדען פון דיזער פּיעסע, „דאָס איך פער־דארב די אידישע טהרת המשפּחה?" אָט זעהט, וואָס פאר א טהרת המשפּחה איהר האָט באמת'ן און זעהט אויך, אידען, ווער עס זיינען עס די־יניגע, וועלכע בעפאלען עס מיך מיט אזא פרו־מען גרימצארן!". די אייגענע פּאלעמיקע, נור עטוואָס אָבגעוועגדעט אָן א זייט, פיהרט גאַרדין אין „אויף די בערג" מיט די אל־רייטניקעס, וואָס הוליען און זינדיגען און צבוע'צען אויף די קעטסקילס, און אין „דעמענטיא" מיט די ריעל־עסטייטניקעס, וואָס שפּיעלען אין קאָרטען און זולל וסובא'ן און שווינדלען און האָבען אונ־ציכטיגע תנועות. קיין איין קאנטיג, גרינטליך געמאַהלענער טיפּ, זעלטען א פערזוך אויף פּסיכאָלאָגישע שילדערונג, בלויז א שנעלער פערבייוועבען איבער מענשען און זאכען אויף א פעליטאָנעסטיש־אויבערפלעכליכער ארט. די אלגעמיינע אט־מאָספערע איז ליכט צושפּרייט ווי א חופּה פון דינעם שפינוועבס, ברעקלעך זיטען זיינען צו־וואָרפען דא און דארט, אָבער דער מענש, דער טיפּע אין זיך לעבענדער, שווער טראכטענדער און עלעמענטאר־גרונטיג פיהלענדער מענש, פעהלט.

„דער פרעמדער" איז געבויט אויף שונד און מעלאָדראמא. דער עצם בילד, וואָס איז גע־מאַהלען אויף א געבאָרגטער קאנווע (דער סוזשעט שטאָמט פון טענניסאָן'ס „אינאק ארדען") צו אמווירען א פסח'דיגען עולם („דער פרעמדער" איז געווען געשריבען אלס א „יום טוב פיעסע") האָט אין זיך וועניג מענשליכעס, אָבער דער ראָהם, אין וועלכען ער איז איינגעפאסט, די זייטען־בילדע־לעך, די שטילע סצענקעס אין'ם הויז פון'ם לאָיער האָבען אין זיך עטוואָס זאפטיגעס, היימ־ליכעס און זיי צויבערען אויף אין'ם געדאנקען די מעגליכקייט פון נייע אידישע אידילליען אויף דער אמעריקאנער ערד.

א ביסל טיעפער, ערנסטער, מיט וועניגער פאַלעמיקע וויי אין „טהרת המשפחה", „אויף די בערג" און „דעמענטיא אמעריקאנא" איז „אהן א היים". פון צווישען די מעלאָדראמאטישע שלום־אַקטען און שרייענדיגע עפעקטען און לייכטע קאריקאטורען שוויימט ארויס א שמערצ־ליכע שטימונג וועגען דעם צופאַלען פון דער אמאָליגער אידישער הויזליכקייט, שוויימט ארויס די געשטאַלט פון בת שבע, וועלכע איז אן ערנס־טער פערזוך צו מאָהלען די אַלט־מאָדישע אי־דישע וויבעלע אין דער אמעריקאנער אומגע־בונג, וועלכע פאַליובעט איהר ניט, שוויימט ארויס דער סילועט פון בת שבע'ס פאַטער מיט זיין אַלטער פאַלעסטינא־בענקשאפט.

בת שבע'ס פאַטער איז אויך א ביישפיעל פון גאַרדין'ס מעהר אידישליכע צונייגונג אין זיינע לעצטע יאָהרען. אן אנדער ביישפיעל פון דיזער צונייגונג איז דער ריהרענדער אָנבליק פון דעם דזשאָנק פּדלער אין „אויף די בערג".

אויף שונד און מעלאָדראמא איז אויך גע־בויט „גלות נאליציען". אינטריגען און אינ־טריגאַנטען, פּלאַנטערס, געוואַלד־טהאטען, פער־בּרעכענע יעזואיטישע שטיק, קאריקאטורען. א פערוואנדשאפט אזש מיט'ן „אידישען גלח". אקטען אויסגעפילט מיט שיר השירים און לאַנג־ווייליגע איבריגע געשפּרעכען. דאָס איז געווען א פערזוך צו מאָהלען דעם לעבען פון די אידען אין גאַליציען. אַנשטאָט דעם זיינען קוים ארויסגעקומען מאַנכע גאַליציאַנער זיטען און א געמישטער המון, וועלכען מען קען זיך גאַנץ לייכט פאָרשטעלען אין פוילען אָדער רומעניען, אָדער אנדערע אידישע מקומות. די פיעסע איז אויך וואהרשיינליך געווען געמיינט אלס ענט־פער צום זאָגענאַנטען חסידות־קולטום אין אונ־זער נייעסטער ליטעראטור. ארויסגעקומען איז אָבער נור א קאריקאטורע אויפ'ן חסידיזמוס, אן אנגריף וואָס ריהרט איהם גאָר ניט אָן.

דאָך איז די אריסטאָקראטישע רביצין פון דער פיעסע ערטערווייז א אינטערעסאַנטע פי־גור און מעהרערע סצענעס זיינען עפעקטפול.

„אלישע בן אבויה", גאַרדין'ס איינציגער ערנסטער פערזוך — אויב מען קען אזוי אָנרופען א ווערק וואָס איז פערפאַסט געוואָרען אין איינע עטליכע וואָכען — אויף א דראמא פון דער אי־דישער געשיכטע, איז א יאָמערליכער דורכפאל. אלם היסטאָרישע דראמא האָט עם קיין שום ווערטה ניט. עס פעהלט דאָ דער אלף בית — די אטמאָספערע. אייניגע פון אלישע'ס מאמרים און אייניגע פון די לעגענדען וואָס וועהרען וועגען איהם בעשאַפען, זיינען טאַקע ריכטיג קאָפּירט פון דער משנה און פון דער גמרא, אָבער די נשמה, די בעזונדערע פיזאָנאָמיע פון דער צייט פעהלט לאלוטין. וועז בתבורית זאָל עסען צו־קערקעס אָנשטאָט טייטלען, וואָלט מען זי גע־קענט אָננעהמען פאר א געוועהנליכער ארורה, וואָס לעבט ערגעץ גאָר ניט וויט פון אונז און וואָס איז שוין געווען פערטראָטען אין גאַרדין'ס פריהעריגע דראמען. וועז נעמי זאָל אנטלויפען ניט מיט א רוימער, וואָלט מען זי געקענט אָנ־נעהמען פאר איינער פון יענע אידישע טעכטער, וואָס לויפען מיט רוסישע אָפיצירען איבער פיע־לע אידישע ראָמאנען און פיעסען. די פיעסע איז נאָך וועניגער היסטאָריש ווי „מעדעא". זי האָט וועניגער לאָקאַלען פארב, וועניגער טיפיש פער־צייטיגען הויך ווי יענע פיעסע. די פיעסען האָ־בען ביידע אן עהנליכע ביליקייט: דעם א י י ן א י ד ע ן'ס ערקלעהרונג וועגען פרדם אין „אלישע" דערמאָנט שטארק אן קסענאָפאנטוסעס ערקלעהרונג וועגען דעם „גאַלדענעם פלים" אין „מעדעא". א חוץ וואָס עס פעהלען דער שופר און די שוואַרצע ליכט קען מען אלישע'ס חרם אוועקשטעלען אין איין רייהע מיט די חרמות פון אוריאל אקאָסטא און שפינאָזא.

שמעון הנזיר און זיינע נאָכפאָלגער גיבען זעהר וועניג איבער פון דעם היסלישען עקסטאַ פון די ערשטע קריסטען, פון זייער מארטירער־טהום און גייסטיגקייט. שמעון'ס אָפּט וויעדער־האָלטער „פאָטער אין הימעל" און די וואולגא־רע וואָרט־שפיעלען פון די אנדערע איבער זיין בעליעבטען וועלט מאכען פון איהם א קא־ריקאטורע.

דאָס איז וואָס אנבעלאַנגט דער געשיכט־ליכקייט פון דער פיעסע. וואָס אָנבעלאַנגט די פּערזאָנען, דעם סוזשעט און די מייסטע סיטו־אַציאָנען איז זייער ליטעראַרישער וועלט אויך זעהר אן אָרימער. אלישע איז א בארג מיט אפּאָריזמען אָנגעטשעפּעט אויף איין לאַנגען פאָדעם. פיעלע אפּאָריזמען זיינען זעהר קלוגע, זעהר וויציגע, מאַנכע זאָגאָר אָריגינעלע, אָבער אפּאָריזמען בילדען קיין מענשען ניט. זיי זיינען נור א ציערונג, א שפיעל פון'ם מארך, זיי זיינען אָבער ניט קיין פלייש און בלוט, קיין הארץ־וועה,

קיין גריבלען, קיין שווערעם טראכטען, קיין גע־מיטהס־צושטאנד.

אלישע איז אבער ניט דער איינציגער. אלע זאגען שארפע, געשליפענע, גוט באלאנסיר־טע אנטיטהעזען, א האלבער פסוק פון דער זייט א האלבער פסוק פון דער אנדער זייט, אזוי ווי אין תנ"ך. אלע האלטען דרשות. גאָרדין'ס רהע־טאָריקע און פרעדיג־גייסט זיינען אין קיינע פון זיינע פיעסען ניט געבראכט געווארען צו אזא מדרגה פון פאלקאמענהייט ווי אין „אלישע בן אבויה".

און ווי אין פיעלע בילליגע פיעסען איז דאָ אויך פאראן אן אינטריגאנט פון'ם ריינסטען סאָרט, דער רומישער קווועזיטאָר, און עס איז דאָ אן עכט־מעלאָדראמאטישע ענדע, וואו דער העלד שטארבט, שטארבט און האלט דאָך אוים ביז וואנען זיין טאכטער קומט און זיי ווערען אין דער לעצטער מינוט צוריק גוט־פריינד.

טוביה האביוני איז א ביסעל מעהר געלונ־גען. ער האָט עטוואָס מעהר עהנליכקייט צו א מענשען. ער איז אבער א שאבלאָן־מענש, אויסגעקנאָטען נאָכ'ן מוסטער פון גאָרקי'ס פאָ־עטישע באָסיאקעס. די איינציגע, וועלכע אָב־וואָהל אויך ניט לעבענס־קרעפטיג און טיף, בע־ריהרט זי דאָך אונזער זעעלע מיט איהרע מא־מענטען פון אינערליכען הארץ־וועה, איז בעאטא. די ליידענשאפטס־סצענע צווישען איהר אלישע'ן און די אירא־סצענע צווישען איהר און בתבורית, ביידע אין דריטען אקט, זיינען די איינציגע ווירקליך דראמאטישע אין דער גא־צער פיעסע.

די איינציגע פיעסע אין דיזער גאנצער פעריאדע, וועלכע פערדיענט א ווארימליכען לויב, איז „דער אונבעקאנטער". דער סוזשעט פון דער פיעסע איז געבאָרגט פון פשיבישעווס־סקי'ס „זלאטא רונא". אויך איז דער נאָמען און אָנבליק אדער צווייי ענטנומען פון דאָרטען: אבער גאָרדין האָט פשיבישעווסקי'ס געדאנקען גרונט געענדערט און די פיעסע פיעל אויסגע־בריטעט. וועהרענד אין פשיבישעווסקי'ס פיעסע זיינען דאָ בלויז פינף פערזאָנען, זיינען אין גאָרדין'ס דאָ גאנצע עלף. וועהרענד אין פשיבישעווסקי'ס פיעסע איז דער סוזשעט אליין זעהר אן איינפאכער און בעשטייט פונ'ם קאמפף פון צווייי מענער איבער איין פרוי, בעוועגט זיך דער סוזשעט אין גאָרדין'ס פיעסע אין ספירא־לען און האָט פיעלע פערצווייגונגען און די פער־זאנען זיינען גרופירט גאנץ נייי און מיט א בע־זונדער צוועק. דער צוועק פון פשיבישעווסקי'ס פיעסע איז א ניטשעאנישׂ־אינדיווידואליסטי־שער, די טענדענץ פון גאָרדין'ס פיעסע איז אבער אין אלט רואיסטיש־מאראלישער. אין פשיבישעווסקי'ס פיעסע איז דער זיעגער דער וואָס רויבט אוועק די פרוי, בשעת דער בערויב־טער ווערט עם בעוואוסט פונ'ם אונבעקאנטען, ד. ה. פון טויט און אין גאָרדין'ס פיעסע ווערט בע־זיעגט דער אינדיווידואליסט, קאָרשונסקי. נאָך מעהר, ער בעזיגט זיך אליין, זיין אינדיווידוא־ליסטיש, ברוטאל־ניטשעאניסטישער וועלט־בליק פלאצט און דער אונבעקאנטער בעוואוסט איהם.

צו פשיבישעווסקי'ס סוזשעט וועגען דעם קאמפף פון צווייי מענער איבער א פרוי, וואָס דאָס ווערט אין גאָרדין'ס פיעסע ערשעפט מיט די בעציהונען פון בערנארד און לואיס צו אידא'ן און איהרע בעציהונען צו זיי, קומען נאָך צו די קלענערע סוזשעטען פון בערטהא און בערנארד, פון טאליע און נינא, פון אשכנזי און סאָפיע. דער וויכטיסטער פון זיי, דער פון בערטהא און בערנארד, איז דער ספיראל, פון וועלכען דער הויפט־סוזשעט דרעהט זיך ארוים. פון פשיבי־שעווסקי'ן האָט גאָרדין איבערגענומען עטוואָס מיסטיציזמוס, סימבאָליזמוס און פאטאליזמוס, און עס איז א מין מדה כנד מדה, א מין שטראָף פון שיקזאל, דאָס ווייל בערנארד האָט פערראָטהען בערטהא'ן, דערפאר פערראטה אידא איהם.

צו דער הויפט־פראגע, אויף וועלכער די פיעסע איז אוועקגעשטעלט, אלטרואיזמוס אדער עגאָאיזמוס, קומט צו א צווייטע פראגע, וועלכע איז, ריכטיגער, נור א וואריאציע פון דער ערשטער: לעבען אדער טוידט? וואָס איז שטארקער? דאָרף מען זיין אפטימיסטיש אדער פעסימיסטיש? גאָרדין ענטפערט ווי אן אפטי־מיסט, ווי איינער וואָס גלויבט אין לעבען. צווייי טוידטען קומען פאר אין דער פיעסע, אבער דער טוידטען־גלאָק ווערט באלד פערשאלט פון'ם קול פון לעבען. נאָך אשכנזי'ס יציאת נשמה קומען די צארטע, נאָאיווע לייעבעס־סודות פון טאליע און נינא. איבער קאָרשונסקי'ס בר־מנן ער־הויבט זיך דאָס פערשפרעכענדע קינד.

דער דאָפפעלטער ענטפער פון דער פיעסע ווערט, וויעדער אזוי ווי אין דער „וואהרהייט",

עררייכט דורך א רייהע פון פּראַפֿעלען פון מענשען און סצענעס, וועלכע ווערען אזוי אפּט וויעדערהאָלט און זיינען אזוי קאָנטיג אַוועקגעשטעלט, אז די געשיכטע ווערט שוין א ביסעלע נאַאיוו און קאָמיש. און גראַדין פערשוועדעט אויף די ביידע אַלטע נעדאַנקען אזוי פיעל ענערגיע און מאַכט איבער זיי אַז אזוי פיעל טומעל, ער קלינגט אין אזא גראַבען סימבאָליסטישען גלאָק און ער ברענגט אַראָפּ אזוי פיעל גיים־טער, אז מיר קענען זאָגען מיט האַראציאָ׳ס ווערטער אין „האַמלעט“:

There needs no ghost, my lord, come from the grave to tell us this.

און ארויסגעבראכט ווערען די געדאַנקען, איבערהויפּט דער ערשטער געדאַנק, ניט גאָר לייכט, ניט גאָר איבערצייגענד, טאַקע נור דערפּאר, ווייל דער פערפאַסער האָט די דראַמאַטישע פּאסיטרונגען. אידא לייבט א י ה ם און ניט בערנארד ש׳, ער איז שטאַרק און בערנארד איז שוואַך. עס קומט אויס, אז ניט ווייל קאַרשונסקי איז באַקראָט, דערפּאר זיינט דער אַלטרואיזמוס, נור פערקעהרט, ווייל דער אַלטרואיזמוס מוז זיינען, דערפּאר „פערוואַסערט“ מען קארשונסקי׳ס אַקציעס. די אינדיווידואַליסטען און ניטשע־אַנער וואָלטען גראַדינען נעקענט גאַנץ גוט ענטפערען מיט די ווערטער פון לא פאַנטען׳ס לייב, ווענען א מענש, אַלס בעווייז פון דער גרעסערער מענשליכער גבורה, ווייזט אָן אויף א סטאָטוע, אויף וועלכער א מענש צוריסט א חיה: „אה, ברודער־לעבען“, האָט דער לייב אויף דערויף גע־זאָגט, „וען מיר לייבען וואָלטען נעקענט אויס־האקען סטאָטוען, דאַן וואָלסטו געזעהען פונקט דאָס פערקעהרטע בילד!“

„דער אונבעקאַנטער“ און „אויף די בערג“, זיינען גראַדין׳ס איינציגע פּיעסען, אין וועלכע עס קלינגען איניגע טענער פון׳ם מאַ־דערנעם סימבאָליזמוס. צוערשט קלינגען זיי אין די פּראָלאָגען פון די ביידע פּיעסען. די פּראָלאָגען וואָלטען ערריייכט זייער צוועק, וען זיי וואָלטען געווען פּאָעטיש. זיי זיינען דאָס אַבער ניט, פונקט ווי דער פּראָלאָג פון „גאָט, מענש און טייוועל“ איז עס ניט. גאָרדין׳ס רהע־טאָריש־פובליציסטישער סטיל איז פונקט דער געגענזאַץ פון פּאָעזיע. אין „אויף די בערג“ ציהט זיך די סימבאָליסטישע שנור געשמאַק־פאָל דורך דער פיעסע אין דער אַלטער, שטענ־דיג „ניט היגער“, אימער עפּעס האַרבענדער פרוי. דאָס גיט דער פיעסע צו א געווייסע שהנקויט. אין׳ם „אונבעקאַנטען“ ווערט דער סימבאָליזמוס צוערשט זעהר האַמעטנע און זעהר אָפּט אריינגעשלעפּט דורך די ווידערהאָל־טע, אַמאָל פרעהליכע, אַמאָל טרויעריגע כאַר־געזאַנגען און דעם קירכען־גלאָק. דער אָנקומען פון כמעט יעדע וויכטיגע פּאַסירונג ווערט אָנ־געזאָגט דורך איהר בעשטימטען צייכען, אזוי ווי דער אָנקומען פון די פערזאָנען אין מאַנכע פון וואָגנער׳ס אָפּערען. ער ווערט אָבער אויך עט־וואָס עדעלער אָנגעהויבט דורך דעם צייטליכען ערשיינען פון געוויסע פערזאָנען און דורך א פּאָר נאַכט־שטימונגען.

אז אין אזא בריט־צואוואַרפענער, געדאַנ־קען־פולער פּיעסע איז אונמעגליך געוני אויסצו־מאַהלען מענשען און שטופענווייז ענטוויקלען זיי און זייערע פערשיעדענע און זיך ענדערענדע בעציהונגען איינער צום צווייטען, איז פער־שטענדליך. אזוי ווי אין „גאָט, מענש און טיי־וועל“ האָבען דאָ געמוזט זיין מעהרערע קפיצת הדרך׳ן. אָבער אינערהאַלב דיזע גרענעצען וואָלטען דאָך די מענשען געקענט זיין נישט־קשה־לעבעדיג, וען גראַדין וואָלט דאָ וויעדער ניט בעזאָרגט זיינע פּאַרשוינען מיט אזוי פיעל אַפּאָריזמען, ווערטלעך און גלאַטע שטיקלעך רהעטאָרישער פּאָליטור, אפילו די גאַנץ איינפּא־כע סאָפּיע גרינשטיין. אויסער דורך די רהע־טאָריקע זיינען די מענשען פערקיהלט געוואָרען אין גראַדין׳ס געדאַנקען, צוליעב וועלכען ער האָט דאָ געאָפּפערט מיט׳ן געפיהל. די מענשען זיינען געמאַהלען מיט א קאַלטער פּארב, ניט דורכגעפיהלט, ניט איבערגעלעבט. דער שרי־בער האָט זיי פּאַר זיך ניט געזעהען מיט דער קלאַהרקייט און געוויסהייט פון פלייש און בלוט, אזוי ווי ער האָט געזעהען די מענשען פון „גאָט, מענש און טייוועל“. ער האָט זיי אָבער דורכגעשראַכט און דורך דעם האָבען די מייסטע מענשען בעקומען גאַנץ קענטיגע קאָנטורען. שליאָמע הויז, וועלכער איז מכוון אנטקעגען דעם

אלט־פוילישען טהעאלאגישען פאטאליסט, רוש־ציז, פון פשיבישעווסקי׳ס פיעסע, וואלט זאגאר געקאנט זיין א טיפ, וועז גאָרדין וואלט איהם ניט ערטערווייז אזוי פערגרעבט אוז ערטערווייז אזוי פערקאריקאטוריזירט. זיין מיסטיציז־מום אוז פאטאליזמום גראמירען זיך וועניג מיט זיינע גראָב־שניידערשע שטיק.

די בעציהונגען צווישען בערנארד, אידא אוז קארשונסקי׳ן זיינען געמאהלען געוואָרען לייד־ענשאפטליך, עכט־דראמאטיש אוז דער צו־שויער פערפאלגט זיי מיט א טיעפען אינטערעס. די פיעסע איז אויך זעהר גוט אויסגעשטעלט סצענויש.

11.

די לעהרען פוז דעם „אונבעקאנטען" אוז פוז „אלישע בן אבויה" זיינען טיפיש פאר גאָר־דין׳ס גאנצען וועלט־בליק. אלטרואיזמום, לייב צוויישען מענשען אוז פעלקער, דאס זיינען די אידעאלען פוז אלע זיינע פיעסען. זיין בע־זאנדערער וועלט־בליק אויפ׳ן אידישען לעבען קען רעזומירט ווערען ווי פאלגט:

גאָרדין איז פערבליבען אסימילאטאָריש, בריוט־סאציאליסטיש געזאנגען ביז צום לעצט, אבווהל עס זיינען דא שוואבע סימנים, אז אפשר וואלטען זיינע אנשויאונגען מיט דע־צייט בעקומען א מעהר נאציאנאליסטישען קא־לאָריט. טרויעריג האט גאָרדין געקוקט אויף דעם אידישען כאראקטער אוז דער איצטיגער אידישער מאראל. די אידען פוז׳ם אלטען דור, די אידען וואס זיינען פערבליבען טריי די אלטע טראדיציאנען, זיינען נאך פערבליבען מאראליש, געזונט, לעבענס־קרעפטיג אוז האבען נאך בע־האלטען א געוויסע פאטריארכאליש שעהנקייט. אזוי איז דער רב פוז די „ברידער לוריע", די אידען פוז „גאט, מענש אוז טייוועל", אייד־זיי ווערען געשטרויכעלט, אוז דער אלטער ישראל יעקב פוז „אהן א היים". אבער די אידען, וואס זיינען מעהר גרויס־שטאדטיג, די אינגערע אי־דען, די וואס ווערען א ביסל בעריהרט פוז דער ציוויליזאציאן, זיינען א דעגענערירטעס פאלק. וואלכאווסקי, פוז „דבורה׳לע" איז א געמיינער יונג, די אידען פוז׳ם „ווילדען מענשען" אוז פוז „סאפא" זיינען מאראליש געזונקען. פעסיניו אוז ציפה׳ניו שלאפען אין די נעכט, אוז די מעהר ניי־מאדנע פרייד־עניו בלאנדזעט ארום דורך די נעכט ווי א נאכט־וואנדלערין. גרעגואר, פוז „קרייצער סאנאטא", איז אי פערדאָרבען, אי קראנקהאפט. דער אלט־מאדישער מלמד פוז „אמת׳ער קראפט", איז זיך א איד ווי גאט האט געבאטען. זיין טאכטער איז שין א גראבע זינ־דערין. דער גרינער פעדלער, פוז „אויף די בערג", איז א לייבער איד. די אלרייטניקעס פוז דער פיעסע זיינען עקעלהאפטע בראוים.

אבער דורך אמת׳ער ציוויליזאציאן, דורך הויכער בילדונג, גייסטיגקייט, מאראלע קראפט אוז בריייטער מענשען־לייבע קען זיך דאס אידי־שע פאלק וויעדער ערהויבען, בעקומען א נייע געבורט. חאיוטין, דער לעהרער, פוז „אמת׳ער קראפט", איז א ניצליכער בויענדער מענש. דר. גאלדענווייזער, פוז דער זעלבער פיעסע, איז ניט נור אליין א מאראליש קרעפטיגע, ערהאבענע געשטאלט, ער ערהויבט אויך זיין געזונקענע פרוי. דער סאציאליסטישער איזי אוז די פועלי־ציוניסטישע פנינה פוז די „בערג" זיינען א ליכ־טיגער קאנטראסט צו די מענשען ארום זיי. אוז בערטהא פוז׳ם „אונבעקאנטען", בעשפריינקעלט די וועלט ארום איהר מיט א בלישצענדען טוי פוז לייבעם־טרעהרען.

יואל סלאָנים

פעלד-ליעדער

(1.)

איך וועל געהן אין פעלד...
די זון וועט די גאָלדענע הענד מיר אויסשטרעקען,
און שמייכלען מיר פרײנדליך און ליעב,
און גאָלד־שיין אין האַרצען מיר גיסען...
איך וועל געהן אין פעלד...

דאָרט פליסען
פון ליליען, פון ווילדע, פערפומען,
פון רויז־רויטע, קאָרן־בלויע, גאָלד־געלע בלומען,
דאָרט שמועסען די בלעטעלעך אַנגענעהם שטיל,
דאָרט כאָרען די פויגלען, דאָרט טסוויטשערט דער גריל,
דאָרט בלאָנדזשען אום ווינטלעך און חלש'ן פאַרנאַכט,
און לאַשצען דעם טייכעל וואָס פרעהט זיך און לאַכט...

איך וועל געהן אין פעלד...
דאָרט פיהלען זיי מיר און פערשטעהען מיין וועה,
און ליעבען מיין האַרץ,
און טרינקען מיין ליעד'ס העלע קלאַנגען ווי ווין...
די טענער, די צאַרטסטע — עס גרייכט זייער זעלל,
די טענער, די שעהנסטע — עס פליסט ווי אַ קוועלל
אין האַרץ ביי זיי טיף...
יעדוויעדער מיף
פאַר'ן אויג ווערט זיי קלאָר,
יעדוויעדער טרוים
ווי אַ גליק אויפ'ן וואַהר,
און יעדוויעדער סוד ווי פון הימעל די שיין...
איך וועל געהן אין פעלד...
דאָרט זינגט די נאַטור מיר אַנקעגען
פון בליהענדע, וואַלדיגע שטעגען,
און לאַדעט מיט שמחה, מיט אויגען פול שיין,
צו זיך אין איהר טרוים־גרינעם פאַלאַץ מיך איין:
ווילקאָמען, ווילקאָמען שטאַדטיגעם קינד,
איך וועל דיר דערפרישען, בעוועהען דיר לינד,
די באַקען דיר גלעטען און קושען די ברעמען,
דיין האַרצען אין גאָלדענע פעדים פערנעהמען,
דיין זעעלע מיט צויבער־לעגענדען בעווענען,
מיט זילבערנע פריידען דערקוויקען דיין לעבען.
איך בין געווען דיין מוטער אַמאָל,
דאָך דו האָסט דיין מוטער פערלאָזען,

עווּעק אין אַ וואַהנזיניג־רעשיגע שטאדט,
וואו ס'וועלקען און שטאַרבען די רויזען...
דאָך דו האָסט אין מיר זיך דערמאַהנט — — —
איך האָב דיר דערקאַנט!
און איך וועל אַ מוטער דיר וויעדער זיין צינד,
מיין עלענדעם, בענקענדעם קינד,
מיין שהנעם, פערטריבענעם קינד...

(2.)

שטעה אויף! דער מאַרגען רופט, שטעה אויף!
אין פעלד איז צום דערקוויקען;
עס שמעקט די רויז, די זון גיסט אויס
אַ ים פון גאָלדנע גליקען...

די לאַנקע גלאַצט מיט פּערל־טהוי,
די ערד, זי רינט מיט דופטען,
דער לינדער ווינטעל זופט עם אויף,
צוטראָגט עס אין דער לופטען...
שטעה אויף! שטעה אויף! און לויף אין פעלד,
זיי לויטער ווי דער מאַרגען,
וואָס טויג דיר פּיין און פינסטער זיין,
וואָס טויג דיר שמערץ און זאָרגען?...

אַה, טאָנץ אין פעלד אַ שטורעם־טאַנץ,
און זינג אַ יובעל־ניגון,
און לאָז דער טאָג דיר אויף זיין ברוסט
אין גאָלדען־טרוים פערוויעגען...

גיו דע מאפאסאן

דער מארקיז פאן־פיומעראל

(איבערזעצט פון ע. ג.)

אושער־דע־טורנעוויל איז געזע־סען צוויישען זיינע פריינד, רייטענדיג אויף א שטוהל און האט געהאלטען א סיגאר, פון וועלכען ער האט פון צייט צו צייט אציה געטאן, ארויסלאזענדיג קליינינקע וואלקענדלעך רויך און האט דערצעהלט:

— מיר זיינען גראד געזעסען ביים ט"ש, וען מען האט אריינגעבראכט דעם בריף. מיין פאטער האט איהם געפענט. איהר קענט דאך אלע מיין פאטער. ער האלט זיך פאר דעם שטעלפערטרעטער פון'ם קעניג פון פראנקרייך. איך רוף איהם דאן־קיכאט, וויל ער האט צוועלף יאהר געקעמפפט געגען די ווינדמיהלען פון דער רעפובליק, ניט ווייסענדיג אויף זיכער צו ער קעמפפט דאס אין נאמען פון די בורבאנען אדער אין נאמען פון די ארלעאניסטען. יעדענפאלס האט ער זיך געהאלטען פאר דעם ערשטען אדעלמאן פון פראנקרייך, פאר דעם פאפולערסטען און איינפלוסרייכסטען מענשען, פאר דעם הויפט פון דער פארטיי.

וואס אנבעטרעפט מיין מוטער, איז זי מיין פאטער'ס נשמה, די נשמה פון די ראיאליסטען און דער רעליגיאן, די רעכטע האנד פון גאט אויף דער ערד און (נקמה נעמערקע), די רעכערין פון אלע ניט־פרומע און ניט גוטע מענשען.

אלזא, מען האט געבראכט דעם בריף, וען מיר זיינען גזעסען ביים ט"ש. מיין פאטער האט איהם געפענט, איבערגעלעזען און, וואר־פענדיג א בליק אויף מיין מוטער, האט ער געזאגט:

„דיין ברודער האלט ביים שטארבען."

זי איז בלאס געוואָרען.

פאסט קיין מאל האט מען וועגען מיין אנ־קעל ביי אונז אין הויז ניט גערעדט. איך פער־זענליך האב איהם גאר ניט געקענט. איך האב נור גהערט, אז ער האט געפיהרט זהר א צי־לאזענעם לעבען אין זיינע יונגע יאהרען און אז ער האט נאך דאן אויך אזוי געלעבט. נאך דעם וי ער האט זיין פערמעגען פערלאָרען דורך פיעלע פערשיעדענע פרויענצימער, האט ער זיך נור איבערגעלאזען צווי מעטרעסען, צוואמען מיט וועלכע ער האט פערנומען א קליינע וואהנונג אויף דער ריו־דע־מארטיר.

אלס געוועזענער אדעלמאן פון פראנק־רייך און געוועזענער פאלקאוניק פון דער קא־וואלעריע, האט ער ניט געגלויבט ניט אין גאט און ניט אין טייפעל. ניט האבענדיג קיין אמונה אין א לעבען אויף יענער וועלט, האט ער אין יעדער הינזיכט אויסגענוצט דאס לע־בען אויף דער ערד וועלט.

די עראינערונג וועגען איהם איז ביי מיין מוטער אין הארץ געווועזען אן אפענע וואונד.

„גיב מיר דעם בריף, פאלי", האט זי געזאגט.

וען זי האט איהם איבערגעלעזען, האב איך איהם ביי איהר צוגענומען. אט וואס דארט איז געווען געשריבען.

„הערר גראף, איך מוז אייך בענאכריכ־טען, אז אייער שוואגער, דער מארקיז־פאן־פיומעראל, האלט ביים שטארבען. אפשר וויל איהר עפעס טאן וועגען דעם. איך פער־בלייב.

אייער דיענערין מעלאני."

מיין פאטער האט געמורמעלט: „מען מוז עטוואס טאן. נאך מיין שטעלונג איז עס מיין פליכט זיך צו בעמיהען וועגען די לעצטע מי־נוטען פון דיין ברודער'ס לעבען."

„איך וועל שיקען נאך דעם גייסטליכען פאיוואראן," האט מיין מוטער געענטפערט, „און איך וועל זיך מיט איהם בעראטהען. דאן וועל איך צוזאמען מיט איהם און ראזשערען אפזוכען מיין ברודער. דו, פאול, בלייבסט דא. דו דארפסט זיך ניט קאמפראמעטירען. דיינע געגנער קענען דאס נאך אויסנוצען געגען דיר. אין אזעלכע אנגעלעגענהייטען מוז האנדלען א פרוי."

„דו האָסט רעכט, טו, ווי דו פערשטעהסט, מיין ליעבע", איז געווען דער ענטפער.

אין א פיערטעל שטונדע ארום איז דער גייסטליכער געקומען, און די אנגעלעגנהייט איז פון אלע זייטען בעשפּראָכען געוואָרען.

וועז דער מארקיז פון פיומעראל, וועלכער האָט געטראָגען איינעם פון די עלטסטע און בעריהמטעסטע פראנצויזישע נעמען, וואָלט געשטאַרבען אהן דעם טרויסט פון רעליגיאָן, וואָלט דאָס אהן צווייפעל געווען א שרעקליכער קלאַפּ פאר דעם אדעל אין אלגעמיין און בעזאָנדערס פאר די גראָפען פון טורנעוויל. די פרייהעניקער וואָלטען געזיגט. די געגנערישע צייטונגען וואָלטען א האַלב יאָהר כסדר וועגען דעם געיובעלט. מיין מוטער'ס נאָמען וואָלט אין דער סאָציאליסטישער פּרעסע בשמוצט געוואָרען און דאָס זעלבע וואָלט פאַרירט מיט מיין פאָטער. מען מוז דאָס פערמיידען.

מען האָט אלזא בעשלאָסען גלייך א קרייצצוג צו אונטערנעמען אונטער לייטונג פון דעם גייסטליכען פּאַיוואראָן. דיזער איז געווען א קלוגער, זויבערער און בעליעבטער פּריסטער, דער עכטער טיפּ פון א וויקאר אין א גרויסער קירכע אין א רייכען נעגענד. עס האָט פון איהם נעשמעקט פּערפיום.

מען האָט איינגעשפּאַנט א קארעטע, און מיר אלע דריי, מיין מוטער, דער גייסטליכער און איך האָבען זיך אוועקגעלאָזט אין וועג אריין צו ברענגען מיין אָנקל דעם טרייסט פון דער רעליגיאָן.

מיר האָבען בעשלאָסען צוערשט אפּצוזוכען פרוי מעלאני, די שרייבערין פון דעם בריף. וואהרשיינליך איז זי געווען מיין אָנקל'ס הויזהאלטערין אדער דיענסט־מיידעל.

מיר האָבען זיך אָבגעשטעלט ביי א זיבען־שטאָקיגע הויז. איך בין אריינגעגאַנגען אין א דונקעלען קאָרידאָר, וואו איך האָב מיט פיעל מיה אָבגעזוכט א פינסטערע לאָך, אין וועלכען עס האָט געוואָהנט דער קאָנסיערזש. דיזער האָט מיך בעטראָכט פון קאָפּ ביז די פיס.

איך האָב געפרעגט: „זאָגט מיר, ביטע, וואו וואָהנט די פרוי מעלאני?"

„איך קען זי ניט," האָט ארויסגעברומט דער מאן.

„איך האָב דאָך אָבער פון איהר א בריף ערהאלטען."

„עס קען זיין, אָבער איך קען זי ניט. זוכט איהר אן אויסגעהאלטענע פרויענצימער?"

„ניין, זי מוז זיין א דיענסטמיידעל. זי האָט מיר גערירבען וועגען א שטעלע."

„א דיענסטמיידעל?... א דיענסטמיידעל?... פילייכט ביים מארקיז. פרענט נאָך אויף דעם פינפטען עטאַזש, לינקס."

וועז ער האָט זיך דערוואוסט, אז איך זוך ניט קיין סאדרושאנקע, איז ער געווארען פרייונדליכער און האָט מיך בעגלייט ביז ענדע פון קאָרידאָר. ער איז געווען א גרויסער מאן מיט ווייסע באקענבארדען, מיט א מינע פון א מאיעסטעטישען דיענער.

איך בין ארויפגעגאַנגען אויף די שמאָלע טרעפּ, די פּארענצעס פון וועלכע איך האָב ניט געוואגט אָנצוריהרען. אויף דעם פינפטען עטאַזש האָב איך דריי מאָל אָנגעקלונגען אין דער לינקער טהיר.

די טהיר האָט זיך באלד געעפענט און עס האָט זיך בעוויזען א שמוציגע, אונגעוועהנליך דיקע פרוי, וועלכע האָט מיט ביידע הענד צוגעהאלטען די זייטען פון טהיר, עפּעס אזוי ווי זי וואָלט וועלען פערשפּארען דעם אריינגאַנג.

„וואָס ווילט איהר?" האָט זי געפרעגט.

„זענט איהר פרוי מעלאני?"

„יא."

„איך בין דער וויקאנט פון טורנוואל."

„גאַנץ גוט, קומט אריין."

„אָבער... מיין מוטער וואָרט אונטען מיט א גייסטליכען."

„גאַנץ גוט, רופט זי אריף. נור זייט פאָרזיכטיג וועגען דעם קאנסיערזש."

איך בין ארונטערגעגאַנגען און צוריקגעקומען מיט דער מאמען און איהר בעגלייטער. עס האָט זיך מיר געדוכט, אז איך האָב געהערט טריט הינטער אונז.

ווי נור מיר זיינען אריין אין קיך, האָט אונז מעלאני דערלאַנגט שטוהלען און מיר האָבען זיך אלע פיער אנידערגעזעצט האלטען אן עצה.

„האלט עס זעהר שלעכט מיט איהם?" האָט מיין מוטער געפרעגט.

„א יא, גנעדיגע פרוי, ער וועט שוין לאנג ניט לעבען."

„זעהט עס אויס, אז ער וואָלט וועלען בעזוכט ווערען פון א גייסטליכען?"

„אָה... דאָס גלויב איך ניט."

„קען איך איהם זעהן?"

„אבער... געווים... גנעדיגע פרוי... נור... נור... נור די פריילענם זיינען ביי איהם."

„וועלכע פריילענם?"

„נון... נון... נאטירליך, זיינע גוטע פרייג־דינען."

„אה!"

מיין מוטער איז שטארק רויט געוואָרען. דער גיסטליכער האָט אראָפגעלאָזען די אויגען.

מיך האָט די געשיכטע אָנגעהויבען צו אמוזירען. און איך האָב פאָרגעשלאָגען:

„ווי וואָלט זיין, וועז איך זאָל דער ערש־טער אריינגעהן? איך וועל זהען ווי ער וועט מיך אויפנעמען, און אפשר וועל איך איהם קע־נען פאָרבעריטען."

מיין מוטער איז מיין פאָרשלאָג געפעלען און זי האָט געזאָגט:

„געווים, מיין קינד."

אין דעם אויגענבליק האָט זיך ערגעץ־וואו געעפענט א טהיר און א פרויען־שטימע האָט א רוף געטאָן:

„מעלאני!"

די דיקע פרוי איז ארויסגעלאָפען און האָט געענטפערט:

„וואָם וויגשט איהר, פרייליין קלארא?"

„די אמעלעטא, אבער שנעל!"

„אין א מינוט, פרייליען."

זיך צוריקקעהרענדיג צו אונז, האָט אונז די פרוי ערקלערט ארום וואָם עס האנדעלט זיך.

זיי האָבען איהר געהייסען אויף צוויי אוהר צוגרייטען אמעלעטס מיט קעז.

זי האָט זיך באלד גענומען צושלאָגען די אייער אין א טיפער שיסעל און צוגרייטען דאָס מאכל.

איך בין ארויסגעגאנגען און האָב אָנגע־קלונגען, אום צו מאכען מיין אנקומען אפיציעל.

מעלאני האָט מיר געענטפערט און מיר געהייסען אנידערזעצען זיך אין פאָרצימער, וויל זי איז ארויז בעגאכריכטען מיין אנקל וועגען מיין בעזוך. דאן איז זי צוריקגעקומען און האָט מיך געבעטען אריינגעהן.

דער גיסטליכער האָט זיך בעהאלטען הינטער דער טהיר, אום אויף דעם ערשטען רוף צו קענען ערשיינען.

איך בין געווען ערשטוינט צו זעהן, ווי שעהן און ווירדיג דער אלטער לעבעמאן האָט אויסגעזעהען.

ער איז געזעסען, אדער ריכטיגער, געלע־גען אין א גרויסען לעהנשטוהל צוגעדעקט מיט א דעקע און זיינע ארעמס אנגעלעהנט אויף דעם שטוהל. זיינע שמאלע, בלוטלאָזע אוז לעבלאָזע הענד האָבען ארונטערגעהאנגען און ער האָט ערוואַרטעט דעם טויט מיט דער ווירדע פון א ביבלישען פאטריארך. זיין וויסער באָרד איז געפאלען אויף זיין ברוסט און זיינע שנעע־ווייסע האָר האָבען געגרייכט ביז דעם ארט, וואו דער באָרד פאנגט זיך אן.

הינטער זיין שטוהל זיינען געשטאנען צוויי יונגע פרויען עפעם ווי זיי וואָלטען איהם וועלען פערטהיידיגען גענען מיר. זיי האָבען מיך אנגעקוקט מיט דעם חוצפה'דיגען בליק פון גאסענמיידלעך. זיי האָבען געטראָגען מאָר־גען־כאלאָטען. די ארעמס זיינען געווען נא־קעט און די שווארצע האָר זיינען נאכלעסיג גע־וען פערדרעהט אויף דעם נאקען. אויף די פים טירקישע גאלדגעשטיקטע פאנטאפעלען מיט זיידענע זאקען. זיי האָבען אויסגעזעהען לע־בען דעם שטארבענדען ווי אלעגאריש פיגורען, וועלכע וואָלטען אויף א בילד פערקערפערט די זיטלאָזיגקייט. צוויישען דעם שטוהל און דעם בעט איז געשטאנען א געדעקט טישל; צוויי טעלער, צוויי גלעזער, צוויי גאפלען און צוויי מעסערם האָבען געווארט אויף די אמעלעטס מיט קעז, וועלכע זיינען בעשטעלט געוואָרען ביי מעלאני'ן.

מיין אנקל האָט געזאָגט מיט א שווא־כער טאָנלאָזער, אבער קלארער שטימע:

„גוטען טאָג, מיין קינד. דיין וויזיט איז פערשפעטיגט. אונזער בעקאנטשאפט וועט ניט לאנג געדויערען."

„עס איז ניט מיין שולד," האָב איך גע־ענטפערט.

„ניין, איך וויים דאָס. עס איז גיכער דיינע עלטערענס שולד ווי דיינע... ווי געהט עס זיי?"

א דאנק, ניט שלעכט. וועז זיי האָבען געהערט, אז דו ביסט קראנק, האָבען זיי מיך געשיקט זיך ערקונדיגען וואָם דו מאכסט."

„אה! פאר וואָם זיינען זיי אליין ניט גע־קומען?"

איך האָב א קוק געטאָן אויף די צוויי מיידלעך און האָב געזאָגט:

„עס איז ניט זייער שולד. עס וואלט זיין זעהר שווער פאר מיין פאטער און פאסט אונ־מעגליך פאר מיין מוטער אריינצוקומען אהער אין צימער."

דער גרייז האט ניט געענטפערט. ער האט נור אויפגעהויבען זיין בלוטלאזע, פארבלאזע און קאלטע האנד. איך האב זי אריינגענומען אין מיינע, וועלכע ער האט געזוכט.

די טהיר האט זיך געעפענט און מעלאני איז אריינגעקומען און האט אנידערגעשטעלט די אמעלעטס אויף דעם טישעל. די צוויי דאמען האבען זיך גענומען עסען, ניט אווען־קאהרענדיג זייערע אויגען פון מיר.

„אנקעל," האב איך געזאגט, „פאר מיין מוטער וואלט זי..." ער האט דעם זאץ ניט גע־ענדיגט.

עס איז מיר ניט אייניגעפאלען וואס פאר א פארשלאג צו מאכען, און מען האט מעהר ניט גע־הערט וויי דאס קלאפען פון גאפלען אין פאר־צעליי און די בעווענונג פון די מייער וואס האבען געקייעט.

דער גייסטליכער האט, הפנים, געדענקט, אז דער שפיעל איז געוואונען און האט געהאל־טען דעם מאמענט פאר גינסטיג אנצופאנגען זיין ארבייט. ער איז אריין אין צימער.

מיין אנקעל איז געווען אזוי איבערראשט פון דער ערשיינונג, אז ער איז אויף אן אויגענ־בליק געבליבען זיצען אהן בעווענונג; דאן האט ער געפענט זיין מויל, ווי ער וואלט וועלען דעם גייסטליכען איינשלינגען און האט אוסגערופען מיט א שטארקער און טיעפער שטימע:

„וואס האט איהר דא צו טאן?"

דער גייסטליכער, וועלכער איז געווען גע־וואהנט צו שווערע פערלעגענהייטען, איז צוגע־קומען נעהענטער און האט געזאגט:

„איך קום אין נאמען פון אייער שווס־טער, מארקיז. זי האט מיך געשיקט.. זי וואלט זיך געשעצט גליקליך, מארקיז, וון..."

אבער דער מארקיז האט איהם ניט גע־הערט. ער האט אויפגעהויבען זיין האנד, אן מיט א טראגישער, שטאלצער מינע וווייזענדיג אויף דער טהיר, האט ער געשריען, אויסער זיך פאר כעס:

„פערלאז דאס צימער... פערלאז דאס צי־מער... דו, נשמה גנב... ארויס פון דאנען, דו געווייסענשענדער, ארויס פון דאנען, דו אייג־ברעכער ביי שטערבענד!"

דער גייסטליכער האט זיך צוריקגעקאהרט, איך בין אויך געקומען נעהענטער צו דער טהיר און צוזאמען מיט מיין גייסטליכען בין איך ארויס פון צימער. די ביידע דאמען זיינען גע־וון ערשטוינט. זיי האבען געלאזען זייערע אמעלעטס און האבען זיך געשטעלט פון ביידע זייטען פון מיין אנקעל'ס שטוהל. זיי האבען ארויפגעלענט זייערע הענד אויף זיינע ארעמס, אום איהם צו בערוהיגען, אום איהם צו בעשוי־צען גענגען די פערברעכערישע אנפאלע פון זיין משפחה און דער רעליגיאן.

איך מיט דעם גייסטליכען זיינען אוועק צו דער מאמען אין קיך און מעלאני האט אונז ווידער געבעטען זיצען.

„איך האב געוואוסט, אז דאס וועט ניט אזוי גרינג צוגעהן," האט זי געזאגט, „מען מוז עפעס אנדערס צוטראכטען, זאגסט וועט ער נאך אזוי אווקשטארבען."

די בעראטהונג האט זיך אויף דאס נייע אנגעהויבען. מיין מוטער האט געמאכט איין פארשלאג, דער גייסטליכער אן אנדערען און איך א דריטען.

מיר האבען אפשר ביי א האלבער שטונ־דע דיסקוטירט, וועז עס האט זיך פלוצלונג דער־הערט א שטארקער ליארם אין צימער. מען האט געהערט, ווי מען רוקט מעבעל און מיין אנקעל האט געשריען נאך שרעקליכער ווי פרי־הער, אזוי ווי מיר זיינען אלע פיער אויפגע־שפרונגען.

דורך די טהירען און וועגד האט געקלונ־גען אין די אויערען: „ארוים.... ארוים... איהר שווינדלער... איהר שענדליכע.... ארוים פון דא־נען, איהר שופטען.... ארוים... ארוים...."

מעלאני איז ארוים־גלאפען, נור באלד איז זי צוריקגעקומען מיך רופען צו הילפע. איך בין ארויז אין צימער. מיין אנקעל איז פון כעס אויפגעשפרונגען און איז געשטאנען כמעט אויסגעגליכט. ער איז געווען שטארק אויפגע־רעגט און האט נאך געהאלטען אין איין שיל־טען. גענגען איהם זיינען געשטאנען צוויי מע־נער, וועלכע האבען הפנים געווארט ביז ער וועט פאר גרוים אויפרעגונג אנידערפאלען.

אין איינעם פון זיי, געקליידעט אין א לאנגען אומגעלומפערטען ראק מיט א ווייסען

האלטוך אויף א הויכען קראגען, מיט גלאט פערקאמטע האר און א פרומען געזיכט, וועלכער האט אויסגעזעהן ווי א הויז־לעהרער אהן א שטעלע, האב איך באלד דערקענט א פראטעס־טאנטישען גייסטליכען. דער צווייטער איז גע־ווען א קאנסיערזש פון הויז, וואס האט בע־לאנגט צו א רעפארמירטער קירכע. ער איז אונז נאכגעגאנגען און האט געזהן אונזער ני־דערלאגע. האפענדיג, אז ער וועט האבען א בעסערען ערפאלג, האט ער געבראכט זיין איי־גענעם גייסטליכען.

עם האט אויסגעזעהן, אז מיין אנקעל האט פון אויפרעגונג גאר אין גאנצען פערלארען זיין פערשטאנד.

אויב דעם פריידענקער־מארקיז פיומעראל האט ערצירנט צו זעהן ביי זיך א קאטוליש־ען גייסטליכען פון זיינע עלטערען, האט איהם זיין דיענער'ס גייסטליכער אין גאנצען ארויסגע־בראכט פון די כלים. איך האב אנגעכאפט ביידע מענער ביי זייערע ארעמס און האב זיי אזוי שנעל ארויסגעשליידערט, אז דורכגעהע־דיג די טהירען צו די טרעפ, האבען זיי זיך איינער אן דעם אנדערען אנגעקלאפט.

דאן בין איך אויף פערשוואונדען, זיך צוריקקהרענדיג אין קיך, אונזער הויפט־קווארי־טיר, אום צו בעראטהען זיך מיט מיין מוטער און דעם גייסטליכען.

ווייענדיג איז מעלאני אריינגעקומען אין קיך.

„ער שטארבט... ער שטארבט... קומט שנעל."

מיין מוטער איז אריינגעלאפען. מיין אנ־קעל איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דער ערד און האט זיך ניט גערהרט. איך האב גע־דענקט, אז ער איז שוין טוידט.

אין יענעם מאמענט האט זיך מיין מוטער גרויסארטיג בענומען! זי איז גלייך צוגעגאנגען צו די בוידע מיידלאך, וועלכע זיינען געשטא־נען אויף די קניע ביים טוידטען קערפער, פרי־בירענדיג איהם אויפהויבען. זי האט בע־פעהלענד, מיט שטאלץ און ווירדע, געווייזען אויף די טהיר און געזאגט:

„יעצט איז געקומען אייער רייע צו פער־לאזען דאס צימער."

זיי זיינען ארוים ניט וואגענדיג א ווארט צו ענטפערען.

דא מוז איך בעמערקען, אז איך האב זיי ארויסבעגלייטעט, ווי דעם פראטעסטאנטישען גייסטליכען מיט דעם קאנסיערזש.

דער גייסטליכער פאיוואראן האט מיט דער נויטיגער צערעמאניע געגעבען מיין אנקעל דאס לעצטע סאקראמענט און איהם פערגעבען זיינע זינד.

מיין מוטער איז געשטאנען אויף די קניע לעבען איהר ברודער און האט געוויינט. פלוצ־לונג האט זי אויסגערופען: „ער האט מיך דער־קענט... ער האט מיין האנד געדריקט!... איך בין זיכער, אז ער האט מיך דערקענט!!!... און, אז ער האט מיר געדאנקט!!!... אה, מיין גאט!... וואס פאר א פרייד!..."

ארעמע מוטער! וועו זי וואלט פערשטא־נען וועמען און פאר וואס דער דאנק האט גע־מיזט געגעבען ווערען!

מען האט איהם ארויפגעלעגט אויף זיין בעט. יעצט איז ער שוין ווירקליך געווען טויט.

„גנעדיגע פרוי," האט מעלאני געזאגט, „מיר האבען קיין לייווענד ניט איהם צו בע־גראבען. דאס גאנצע וועש געהערט צו די צוויי דאמען..."

איך האב בעטראכט די ניט אויפגעעפענע אמעלעטס און האב אין דער זעלבער צייט ge־וואלט אי וויינען אי לאכען. אין לעבען זיינען אפט דא זאנדערבארע אויגענבליקען און זאנ־דערבארע סענסאציעס.

מיר האבען נאטירליך בעשטעלט פאר מיין אנקעל א גראבארטיגע לויה. אויף דעם קבר זיינען פינף רעדען gehאלטען געווארען. דער סענאטאר, בארון־דע־קרואסעלל, האט בעווייזען מיט וואונדערשהנע ווערטער, אז גאט זיעגט אימער איבער'ן הארץ פון זיינע ערווהלטע, אויב זיי פערבלאנדזשען זאגאר אויף א מא־מענט. אלע מיטגלידער פון דער ראיאליסטי־שער און קלעריקאלער פארטיי זיינען מיט בע־גייסטערונג פון זיעגער gegangen נאך דעם ארון און האבען זיך אונטערהאלטען מיט א גע־שפרעך וועגען דעם שהנעם טויט, וועלכע האט געשלאסען א צוטומלטען און אויפגערעג־טען לעבען.

דער וויקאנט ראזשער איז אנשוויגען געווארען. ארום איהם האט זיך געהערט א גע־לעכטער. אימיצער האט געזאגט:

„בא! דאס איז די געשיכטע פון אלע בעלי־תשובות אין דער שטערבעשטונדע...."

ב. האָפמאַן

וואָס האָט די וויסענשאַפֿט געוואונען אין דער ערפֿאָרשונג פון נאָרד פּאָל?

יידער מיר טרעטען צו צו רעדען וועגען דער ערפֿינדונג פון דעם נאָרד פּאָל און צו די ציעלען, וואָס די ווייסענשאפֿט האָט זיך געשטעלט ביי זיין ערפֿארשונג, וואָלט נויטיג געווען א לאנגע הקדמה, וואו עס זאָל פריהער פֿאר אלץ ערקלערט ווערען א גאנצע רייהע בעגריפען, וועלכע זיינען שייך צו דער טעמא און מיט וועלכע ניט יעדער אידישער לעזער איז בעקאנט.

דער אידישער שרייבער, וועו עס קומט צו בעהאנדלען וועלכע עס איז א ווייסענשאפֿטליכע פראגע, הויפּטזעכליך נאָך אזעלכע, וואָס האָט א שייכות צו דער נאטור־ווייסענשאפֿט, געפינט זיך אלע מאָל אין זהער אן אונבעקוועמע לאגע. דער אידישער לעזער, וואָס איז אין דורכשניט אפשר א סך א גרעסערער למדן אין סאציאלע פראגען, ווי דער גויאישער לעזער פון זיין גלייכען, איז אפֿט אין נאטור־ווייסענשאפֿט ליכע, טעכנישע, געאָגראפישע, קאָסמאָגראפישע און א גאנצע רייהע עהנליכע פראגען אזא גרויסער עם־האָרץ, אז מען דארף אָנפאנגען מיט איהם פון אלף־בית.

און אויסער דעם, וואָס עס איז ניט בעזונדערס אנגענעהם פאר דעם שרייבער אָנצוהויבען יעדעם מאָל פון סאמע אלף־בית איז דאָס אויך אפֿט אומעגליך פאר איהם צוליעב מאנגעל אין פלאץ. שטעלט אייך פֿאר, וועו מען זאָל זיך וועלען אָבשטעלען אויף יעדע פראגע בעזונדער, וועלכע איז פערבונדען מיט דער ערפֿארשונג פון נאָרד פּאָל, און אָנהויבען ביי יעדע פון זיי פון דעם אלף־בית, וואָלט מען מוזען אין גאנצען זיך אבזאגען צו בעהאנדלען די נאָרד־פּאָל־ערפֿארשונג אין א זשורנאל־ארטיקעל, דערצו וואָלט נויטיג געווען אָנצושרייבען א דיקען בוך.

מיר מוזען זיך אלזא אבזאגען פון א לאנגע הקדמה און אָננעהמען, הגם דאָס מעג זיין ניט ריכטיג, אז אונזערע לעזער זיינען פון פריהער בעקאנט מיט די עלעמענטארע פונקטען, וועלכע זיינען שייך צו דער טעמא. דאָס בעסטע וואָס מיר קאָנען טהאָן איז נור, וואָס א מאָל פערבייגעהענדיג וועלען מיר זיך אויף אָבשטעלען מיט א פאָר וועדטער אויף אלף־בית־פראגען, כדי קלערער צו מאכען דעם אינהאלט.

די ערשטע רייזען צו דעם נאָרד־פּאָל, וועלכע מען האָט אָננעפאנגען שוין מיט מעהר אלס דריי הונדערט יאָהר צוריק, האָבען ניט געהאט דעם ציעל צו ערפֿארשען דעם נאָרד־פּאָל, נאָר צו געפינען א וועג צו אינדיען. אין דער מיטעל־אלטער צייט האָט מען גערעכענט, אז אינדיען און מזרח־אזיען זיינען די רייכסטע לענדער אין דער וועלט. וועגען דיעזע לענדער האָט מען דערצהלט פערשיעדענע לעגענדען און מען האָט געגלויבט, אז דאָרטען וואָלגערען זיך גאלד און בריליאנטען אויף די פעלדער, ווי שטיינער. מען האָט אָננעפאנגען זוכען א וועג ווי צו צוקומען צו דיעזע גליקליכע פאנטאסטישע לענדער און פערשיעדענע רייזענדע האָבען אָננעפאנגען אויספֿארשען זייער גליק. קריסטאָפער קאָלאמבוס איז ניט געפאָהרען זוכען אמעריקא, נאָר ער האָט געזוכט א וועג קיין אינדיען, דאָס לאנד פון גאָלד און בריליאנטען. אמעריקא האָט ער נור געפונען צופעליג. דעם וועג נאָך אינדיען האָט אויך געזוכט דער רייזענדער דושאק קאָרטיע און האָט ענטדעקט קעסעלאן, וואָס האָט אויסגעפונען דעם וועג ארום־צופאָהרען דרום־אמעריקא און די פערבינדונג פון אטלאנטישען ים מיט דעם שטיללען ים, האָט אויך פאר זיינע אויגען געהאט נור די ענטדעקונג פון אינדיען. און אונזער הענרי האדסאָן, וועמענס יובילעאום מיר געהען איצט יום־כפור פייערען, האָט נאָר ניט געמיינט אויסצוגעפינען דעם טייך האָדסאָן מיט דעם אינזעל

באנהעטען, וואו אונזער אידישע ניו־יאָרק האָט זיך אויסגעבויט, ער האָט נאָר געזוכט אינדיען.

און ערשט וען א נאנצע רייהע אנדערע רייזענדער, וועלכע האָבען כסדר געהאלטען אין זוכען דעם וועג נאָך מזרח אזיען און אינדיען, האָבען אויסגעפֿאָרשט אויף אזוי פיעל דעם ערד קוגעל און האָבען דאָס געזוכטע אלץ ניט גע־פונען, איז מען געקומען אויף דער אידעע, דאָס וועו מען זאָל אויסגעפינען א וועג ארומצופֿאָה־רען נאָרד־אמעריקא און אריינקומען פון דעם אטלאנטישען אין דעם שטילען ים, דאן וואלט מען אויף דעם קירצעסטען וועג געקענט קומען צו אינדיען און מזרח־אזיען.

די קעניגין עליזאבעט פון ענגלאנד האָט דיעזען וועג גענוֿאלט געפינען. ביי די רייזע־נער אין יענער צייט האָט דיעזער וועג געהיי־סען: „דהי נאָרטה וועסטערען פֿעסטרזש", ד. ה. דער צפון־מעריב'דיגער דורכפֿאָהר. און אין יאָהר 1576 איז אין דער ווירקליכקייט פון די ענגלענדער אזא אונטערנעהמונג צו געפינען דעם „צפון־מעריב'דיגען דורכפֿאָהר" געמאכט גענוֿארען. גראף ווארוויק, א פֿערזענליכער פֿרייגד פון דער קעניגין עליזאבעט, האָט פֿאָר־געלייגט דעם שיפֿס־קאפּיטאן מארטין פֿאָרבי־שער, אז ער זאָל אונטערנעהמען אזא רייזע און ער האָט עס אויך אָנגענומען.

מארטין פֿאָרבישער איז אריסגעפֿאָהרען פון ענגלאנד דעם 8טען יוני 1576 מיט צוויי קליינע שיפֿען אויסצוגעפינען דעם געזוכטען קירצעסטען וועג, דעם זאָגענאנטען צפון מעריב־דיגען דורכפֿאָהר. ער איז געפֿאָהרען א רעכטע שטיק וועג צו נאָרדען און אויף זיין וועג האָט ער געפונען א שטיק נאָך ניט קיין אויסגע־פֿאָרשטע לאנד, וועלכעם ער האָט א נאָמען גע־געבען „עליזאבעט". די קעלטען זיינען אָבער געווען אזוי גרויס, אז דער דרייסטער און מו־טהיגער קאפּיטאן האָט זיך געמוזט אומקעהרען צוריק א היים.

אין יאָהר 1885, דעם 7טען יוני, איז א צווייטער רייזענדער, דזשאהן דייוויס, ארויס־געפֿאָהרען מיט 2 שיפֿען זוכען דעם וועג נאָך אינדיען דורך א רייזע אין טיף נאָרד־אמערי־קא, ער האָט געפונען פערשיעדענע נייע לענ־דער און אינזלען, אָבער ער איז אויך געקומען צוריק מיט לידיגע העגד, ניט ערריכענדיג זיין ציעל. דזשאהן דייוויס איז אָבער געקומען פון זיין רייזע צו דער איבערציגונג, אז די נאנצע ארבייט איז אן אומזיסטע, אז די געגענדען דורך וועלכע מען וויל געפינען דעם וועג איז אינדיען זיינען צו קאלט און וויסט, אז מען זאָל זיי קענען דורכפֿאָהרען.

דזשאהן דייוויסעם ערקלערונג האָט אָבער ניט אָבגעהאלטען דעם מוטיגען שטרעבונגס־גייסט פון מענשען פון אונטערצונעהמען די געפֿעהר־ליכקייט רייזע אין די וויסטע קאלטע געגענדען. עס זיינען געפאלען אָפּפֿער נאָך אָפּפֿער און דער אונרוהיגער מענשליכער פֿאָרשונגס־גייסט האָט זיך ניט אָבגעשראָקען פאר קיין שווירינ־קייט, פאר קיין געפאהר און האָט זיך ניט אָב־געזאָגט פון ערריכטען זיין ציעל. זאָגאר די העכסט־טרויעריגע ענדע פון סער דזשאהן פֿראנקלינס עקספעדיציע, וועלכע איז ארויסגע־פֿאָהרען פון ענגלאנד אין יאָהר 1845, האָט קיין אָבשרעקענדע ווירקונג ניט געהאט. (סער פֿראנקלין איז אומגעקומען פון הונגער און קעלט אין יאָהר 1847 מיט זיין נאנצע עקספעדיציע, וועלכע איז בעשטאנען פון 135 מאן. ערשט אין 11 יאָהר ארום האָט מען זייערע טויטע, פערפֿראָרענע קערפער געפונען אין פראנץ־יאָ־זעפס לאנד, א טרויעריגער און וויסטער געגענד ביים ים־הקרח).

ענדליך האָט דאָס זוכעניש פון א וועג צו אינדיען אויפגעהערט און די רייזענדער האָבען געגומען פאר זייער ציעל דעם נאָרד־פֿאָל אויס־צוגעפינען. מארקהאם, פֿראָפעסאָר נאָרדענ־שילד, נאנסען, אמענדסען, סווערדרופ, דער דוכס פון אברוצי און פיעלע אנדערע אָבען אונטערגענומען די ריזיקאלע רייזע צום נאָרד־פֿאָל און אויב זיי האָבען איהם אליין ניט דער־גרייכט, האָבען זיי אָבער א גרויסען טייל, אויב ניט דעם גרעסטען, אין דעם ערפאלג פון דר. קוק און קאמאנדיר רָאָבערט פירי, וועלכע האָ־בען איצט ענדליך דעם נאָרד פֿאָל ערריכט.

דאָס דערנעהנטערען זיך צום נאָרד פֿאָל דורך פערשיעדענע פֿאלאר־פֿאָרשער איז געגאנ־גען, אזוי צו זאָגען, שטופענווייז, יעדער פרי־הערדיגער האָט אויסגעטרעטען א וועג פאר זיין נאכפאלגער, אז ער זאָל קענען מאכען א פאר שריט ווייטער. און אזוי איז איינער נאָך דעם אנדערען ביסלעכווייז געקומען אלץ נעהנטער און נעהנטער צו דעם נאָרד פֿאָל ביז מען האָט איהם ענדליך ערריכט. דער ענגלישער פֿאָר־שער מארקהאם האָט אין יאָהר 1876 ערריכט דעם 82טען גראד פון דער ערד־בריט, אונגע־

פּעהר 555 מיל פון נאָרד פּאָל. נאָנסען, דער בעריהמטער נאָרוועגישער פּאָלאַר־פֿאָרשער, האָט אין יאָהר 1897 געמאַכט א רייזע צום נאָרד פּאָל און האָט דערגרייכט דעם 86טען גראד מיט 14 מינוטען פון דער ערד־בריט, אַן ערך 280 מיל פון פּאָל. די איטאַליענישע פֿאָרשער קאַפּטיין דוכס פון אַברוצי האָבען שפּעטער אויך נאָכגעמאַכט אריבערגעפֿאָרן, זיי זיינען געקומען מיט אַן ערך 25 מיל נעהנטער צום נאָרד פּאָל אלס נאָנסען, 86 גראד מיט

דר. פרעדעריק קוק.

34 מינוטען. (דער ערד קוגל וועלט אייגענטהיל אין 360 גראד, יעדער גראד וועלט געטהיל אין 60 מינוטען. א גראד איז אונגעפעהר א מיל מיט 17 הונדערטל מיל. פון עקוואטאָר ביז צום נאָרד פּאָל איז 90 גראד און דאָס זעלבע פון עקוואטאָר ביז צום זיד־פּאָל.) פּיערי האָט שוין אין זיינע פריהערדיגע רייזען דערגרייכט דעם 87 גראד, דר. קוק האָט זיך שפּעטער מיט פּיערים פֿאָרשונגען בענוצט און האָט דעם 21טען אפּריל 1908 דערגרייכט דעם 90טען גראד, ד. ה. דעם נאָרד פּאָל גופּא, און ערשט אין א יאָהר אָרום האָט פּיערי אַליין דעם 6טען אפּריל 1909 דעם נאָרד פּאָל דערגרייכט.

אלע נאָרד פּאָל־רייזען צוזאַמען האָבען געקאָסט 750 מענשען־לעבענס, אַן אונגעהויערגרויסע מאָס ענערגיע, זעלבסט־אויפֿאָפּפֿערונג און ניט וועניג מיליאָנען געלד. און דאָ שטעלט זיך די פראגע: וואָס האָט די ענטדעקונג פון נאָרדפּאָל דער מענשהייט געגעבען?

די ערשטע פּאָלאָר־פֿאָרשער האָבען געהאַט פּאָר זיך א ציעל צו געפּינען א וועג צו מזרח־אזיען און אינדיען, דאָס לאַנד פון גאָלד און בריליאַנטען, אלזו א קלאָרער און א דיטליכער ציעל. וואָס האָבען אבער די שפּעטיגערע פּאָלאָר־פֿאָרשער, וועלכע האָבען שוין קיין וועג נאָך אינדיען ניט געזוכט, בעצוועקט מיט זייערע עכסט געפּעהרליכע אונטערנעהמונגען, מיט זייערע רייזען צום נאָרד פּאָל? און אויב די רייזען זיינען געמאַכט געוואָרען פון זיי צוליעב ריין וויסענשאפטליכע צוועקען, שטעלט זיך די פראגע: וואָס האָט די וויסענשאפט גע־וואונען מיט דער ענטדעקונג פון נאָרדפּאָל?

עס דאַרף שוין געזאָגט ווערען, אז די וויסענשאפט קען לחלוטין וועניג געווינען דערפון, וואָס א מענשליכע פוס האָט אַרויפגעטרעטען אויף דעם פונקט, וואו עס לויפען זיך צונויף אלע מעריאַנען און וועלכער בעפּינדעט זיך אין אן אייביגע רוה. פּאָר די צוועקען פון דער וויסענשאפט איז וויכטיג די אויספֿארשונג פון די פּאָלאָר־געגענדען, וועלכע זיינען נאָך ביז איצט ניט אויסגעפֿארשט געוואָרען און אין דעם פּרט האָט דער פונקט פון נאָרדפּאָל ניט מעהר וויכטיגקייט פּאָר אלע אַנדערע פונקטען, וואָס זיינען נאָהנט צו איהם און וועלכע א מענשליכע פוס האָט זיי נאָך ביז איצט ניט געהאַט בעטראַטען. דאָס ערריכען פון דעם נאָרד פּאָל גופּא, דעם סאמע סוף פון דער ערד, איז מעהר פּערבונדען מיט ספּאָרט, ווי מיט שטרעבען צו וויסענשאפט. אדרבא, די וויסענשאפט האָט אָהן א צווייפעל דערפון מעהר גליטען, ווי געווואונען, וואָס די פּאָלאָר־פֿאָרשער האָבען זיך געשטעלט פּאָר א ציעל צו ערריכען דעם נאָרדפּאָל־פונקט. יעדער פּאָלאָר־רייזענער פון דער לעצטער צייט האָט זיך געשטעלט פּאָר זיין ציעל, וואָס נעהנטער צו קומען צו

דעם געווינשטען פונקט און ער האָט דעריבער זיך וועניג אָבגענעבען מיט דער וויסענשאפט־ליכער אויספֿאָרשונג פון די פֿאָלאָר־געגענדען. געווהנליך האָט די וויסענשאפט אויך זעהר פיעל צו פערדאנקען דעם ספֿאָרטס־גייסט פון מענשען, עס קען זיין, אז וואָן ניט דיעזע ספֿאָרטס־גייסט, וואָס רייצט דעם מענשען אויסצופֿאָבירען זיין קראפט צו איבערוועלטי־גען די נאטור און אויך צו שטעלען זיין לעבען אין קאָן אין דיעזען שפיעל, זואָלטען אפשר א סך פֿאָלאָר רייזע־אונטערנעהמונגען אויסגען גע־בליעבען. די אלפּען־בערג מיט זייער אייביגען שנעע זיינען דורך ספֿאָרטס־מענער אפשר פיעל בעסער אויסגעפֿאָרשט געוואָרען, ווי דורך די וויסענשאפטס־מענער, וואָרום אפילו יענע ווי־סענשאפטס־מענער, וואָס האָבען געמאכט די ערשטע געפעהרליכע פּראָבע צו בעשטייגען די הויכע, מיט שנעע און אייז־בעדעקטע, אלפּען זיינען אויך געווען מעהר ספֿאָרטיסטען ווי ווי־סענשאפטלער. אָבער דאָך דאָרף געמאכט ווע־רען אן אונטערשיעד צווישען ספֿאָרט און ווי־סענשאפט. מען קען איבערהויפּט איינטהיי־לען די פֿאָלאָר־פֿאָרשער אין צוויי גרופּען. ביי איינע איז דער ספֿאָרט דיא הויפּטזאכע און ממילא איז ביי זיי אויך דער עיקר דאָס ער־רייכען דעם נאָרדפּאָל־פונקט, ביי דער אנדע־רער אָבער איז די וויסענשאפטליכע אויספֿאָר־שונג פון די פֿאָלאָר־געגענדען דער עיקר, בעת די ערריכען פון נאָרדפּאָל־פונקט איז ניט מעהר ווי א טפל, א ספֿאָרט־זאָך. פאר די ערשטע גרופּע פערלירט דער נאָרדפּאָל זיין אינטערעס, נאָכדעם ווי ער איז ערריכט געוואָרען. דיעזער ספֿאָרט איז ביי זיי צו ענד און זיי וועלען זיך זוכען אן אנדער ספֿאָרט, מיט אנדערע געפאה־רען און רייצונגען. ביי דער צווייטער גרופּע אָבער הויבט זיך איצט דאן די ארבייט אָן, וועלן דער פונקט פון נאָרדפּאָל איז ערריכט. עס הויבען זיך אָן די וויסענשאפטליכע פֿאָרשונגען אָהן א ביימישונג פון ספֿאָרט. און ארבייט איז פֿאראן גענוג אויף יאָהרען. עס איז דעריבער טאקע פון אנדערע פֿאָלאָר־פֿאָרשונג־עקספּעדי־ציעס, וועלכע האָבען זיך געשטעלט ריין ווי־סענשאפטליכע צוועקען, דער נאָרדפּאָל איבער־הויפּט ניט געזוכט געוואָרען. זיי האָבען פון אנפאנג בעשלאָסען, אז זייער ציעל זאָל ניט זיין זיך צו יאָגען נאָך דעם וויטען געהיימנים־פֿאָלען פונקט, נאָר זיי זאָלען זיך פערנעהמען מיט דער וויסענשאפטליכער אויספֿאָרשונג פון די פֿאָלאָר־געגענדען.

די מאַסען פערשטעהען געוועהנליך ניט צו שעצען די ארבייט פון אזעלכע עקספּעדיציעס. פאר די מאַסען איז וויכטיגער די סענזאציע פון דער וויסענשאפט. עס איז געווים קיין צווייפֿעל ניט, אז דר. קוק און ראָבערט פיערי האָבען מיט זייער פֿאָל־עגטדעקונג פאר די וויי־סענשאפט געטהאָן א סך פיעל וועניגער ווי פיעל אנדערע פֿאָלאָר־פֿאָרשער, וואָס האָבען ניט געהאט דאָס גליק, אָדער די נויטיגע אויס־האָלטונגס־קראפט דעם נאָרדפּאָל צו ערריכען. דאָך וועלען דר. קוק און ראָבערט פיערי געפיי־ערט ווי די גרעסטע העלדען און די אנדערע פֿאָלאָר־פֿאָרשער, וואָס האָבען פאר די וויסע־שאפט פיעל מעהר געטאָן, זיינען די מאַסען אפילו זייערע נעמען ניט בעקאַנט.

דערביי דארף נאָך וואָס בעמערקט ווערען. ניט אלע מאָל דריקט זיך אוים דער גרויען פון דער וויסענשאפט ביי די פֿאָלאָר־פֿאָרשונגען אין א פּאָזיטיוון זין. וועלן מען זאָל פרעגען, אין וואָס האָט זיך אויסגעדריקט די ענטדעקונגען פון דעם גרויסען נאָרוועגישען פֿאָלאָר־פֿאָרשער נאנסען אין זיין גרויסע היסטאָרישע רייזע מיט זיין שיף „פראם“ אין יאָהר 1897? קענען מיר נור ענטפערען, אז ער האָט געפונען, דאָס קיין נייע לאנד איז אין יענעם געגענד ניטא. די ענטדעקונג פון נאנסען איז אלזא גרוען ניט קיין פּאָזיטיוע, נאָר א נעגאטיוע — ניטא קיין לאנד. דאָך האָט נאנסענס רייזע דער וויסענשאפט זעהר פיעל געגעבען, אפשר מעהר, ווי דר. קוק׳ס מיט פיערס צוזאמען, וועלכע האָבען דעם נאָרדפּאָל ערריכט.

נאָר וועלכע וויסענשאפט איז דאָס אזוי פּראַקטישע זאך אין די פֿאָלאָר־פֿאָרשונגען און וואָס גרוינען מיר פון זיי? דער ענטפער איז א קורצער: אלע נאטור־וויסענשאפטען, וואָס זייער פֿאָרשונגס־אָביעקט איז די ערד, האָבען אן אינטערעס אין די פֿאָלאָר פֿאָרשונ־גען. יעדער שריט, וואָס וועלט געמאכט נעהע־טער צום נאָרדפּאָל, מעג עס טהאָן א ספֿאָרטס־מאן אָדער א וויסענשאפטס־מאן, איז א גרוין פאר די געאָגראפיע; די וויסע פלעקען אויף די געאָגראפישע קארטע ארום די פֿאָלען, וועל־כע וויזען אן, איז דיעזע ערטער זיינען נאָך ניט אויסגעפֿאָרשט, וועלט, דורך יעדען שריט פון

דעם מענשען נעהנטער צום נאָרדפּאָל אָדער צום זידפּאָל, אלץ קלענער. דער געאָגראף פּערציייכענט יעדען נייעם ערפֿאָרשטען שריט פון אונזער ערד־קוגעל אויף דער נעאָגראפישער קאָרטע אָן אונזער שטודיום פון דער ערד־אָבערפלעכע ווערט אלץ פּאָלקאָמענער און גאַנצער.

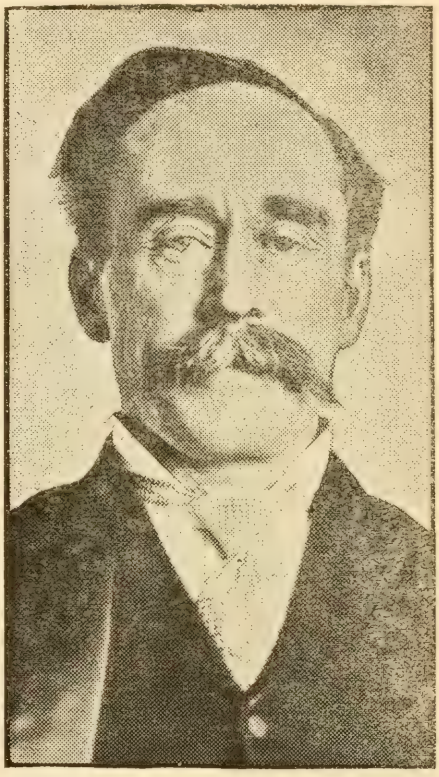

ראָבערט ע. פּירי.

די ערד־אָבערפלעכע איז דער וואָהן־אָרט פון דער מענשהייט. און אַזוי ווי יעדער אייַנצלנער האָט דאָס בעשטרעבען צו קענען זיין וואָהנונג מיט אלע אייַנצלהייטען, אַזוי האָט די גאַנצע מענשהייט דאָס בעשטרעבען צו קענען מיט אלע אייַנצלהייטען איהר אלגעמיינע וואָהנונג — די ערד אָבערפלעכע. דער וויסענס־דאָרשט פון דער מענשהייט האָט ניט גערוהט און וועט ניט רוהען ביז ער וועט יעדעם וויינקעלע פון דער ערד אָבערפלעכע אויספֿאָרשען. נאָר ניט מיט די אויספֿאָרשונגען פון דער ערד־אָבערפלעכע אליין בעגנוגט זיך דער פּאָלאָר־פֿאָרשער, די אויספֿאָרשונג פון דעם פּאָלאָר־ים איז ניט קיין וועניגער וויכטיגע ארבייט. נאָטירט, צום ביישפּיעל, האָט די הויפּט־ארבייט זיינע פערשוועדעט אויף מעסטען די טיעפּע־ניש פון פּאָלאָר־ים און איהם אויסצופֿאָרשען, און ער האָט אויף דיעזען געביט ווירקליך זעהר פיעל אויפגעטהאָן. ביז נאָנסענס רייזע האָט מען נעגלויבט, אז דער טיעפּסטער אָרט פון דעם ים־הקרח וואָס איז נאָהנט צו צפון, איז ניט מעהר ווי 200 מעטער (אָן ערך 700 פום). מען האָט דעריבער גערעכענט, אז וואָס נעהנטער צום פּאָל ווערט דער ים־הקרח אלץ פלאכער און ביים נאָרדפּאָל ווערט מען גענפינען לאנד. נאָנסען אָבער האָט אויסגעפונען, וואָס וויייטער ער איז געפֿאָהרען צום צפון, אלץ טיעפערע ערטער אין ים, עס האָט געמאָסטען ביז 3850 מעטער טיעפקייט. שוין דאָן איז ביי נאָנסענען ערוועקט געוואָרען די אידעע, אז ביים נאָרדפּאָל איז קיין לאנד ניטא, נאָר וואסער. און אויב מיר זאָלען גלויבען דעם דר. קוק און דעם קאָמאנדיר פּיערי, אז זיי זיינען געווען ביים נאָרדפּאָל, בעשטעטיגען זיי אויך נאָנסענס פּאָר־אויסזאָגונג, דען זיי בעהויפּטען, אז ביים נאָרד־פּאָל איז נור פּאראן וואסער, אָבער קיין לאנד. נאָנסען האָט אויך ביי זיינע אויספֿארשונגען די טיעפקייט פון דעם ים־הקרח געפונען דעם גאַלף־שטראָם, וועלכער פערשווינדט אין שפּיצבערגען פון דער אָבערפלעכע פון ים. (דער גאַלף־שטראָם, אזא טייך, מאכט זיך א וועג אין די וואסערען פון ים הקרח. די טעמפּעראטור פון דעם גאַלף־שטראָם איז א סך א העכערע ווי פון דעם ים־הקרח). נאָנסען האָט ענטדעקט, אז פון שפּיצבערגען פליסט דער גאַלף־שטראָם אונטער דער אָבערפלעכע פון דעם ים הקרח. פּאָרלויפיג איז אָבער נאָך ניט אויסגעפֿארשט געוואָרען די גאנצע ריכטונג פון גאַלף־שטראָם און וואו ער קומט אהין. און פון דעם גאַלף־שטראָם איז ביז צו א הויכען גראד אָבהענגיג דאָס קלימאט פון גאנץ איראָפּא. וועגן ניט דער גאַלף־שטראָם מיט זיינע ווארימע וואסער, וואלט ענגלאנד געווען א פיעל קעלטערע מדינה, ווי זי איז דאָס היינט. אויב איך האָב קיין טעות ניט, האָבען די פֿארשער עפּעס מיט א פּאָר יאָהר צוריק בעמערקט, אז דער גאַלף־שטראָם האָט א ביסעל געענדערט זיין ריכטונג און דאָס האָט זיך גלייך אָבגערופען אויף דעם קלימאט פון ענגלאנד. דער גאַלף־שטראָם האָט צו פיהרען אן אייביגען קאמפּף מיט די קאלטע

וואסערען פון יס־הקרח און מיט די גרויסע אייז־מאסען, וואָס שטערען איהם אין זיין וועג. אין דיעזען קאמפף שפּיעלט אויך דער ווינד א בע־דייטענדע ראָלע. מיר זעהען אָלזאָ, אז דורך די פּאַרשונגען פון די פּאָלאַר־געגענדען, זאָגען מיר דורך די אויספּאָרשונג פון גאָלף־שטראָם און פון די ווינטען, וועלכע הערשען ארום דעם נאָרדפּאָל, קענען מיר פּיעל אויפקלערען די אור־זאכען פון געווּיסע קלימאַט־ענדערונגען אין אייר־ראָפּא. מיר האָבען דאָ אָלזאָ ניט נור געאָגרא־פּישע פּאַרשונגען, נור אויך מעטעאָראָלאָגישע.

און אויך די פּיזיק, אָדער ריכטיגער די געאָפּיזיק האָט פּיעל צו ערווארטען פון די פּאָ־לאַר־פּאַרשונגען. די מאגנעטישע ערשיינונגען פון דער ערד, וועלכע זיינען נאָך ניט אין גאַנ־צען אויסגעפּאָרשט געוואָרען, געווינען פאר די ווייסענשאפט אָלץ מעהר אינטערעסע, וואָס נע־העמער מיר קומען צו די פּאָלען (די ערד איז א מאגנעטישער קערפּער, און אזוי ווי ביי יעדען מאגנעט איז אויך ביי דעם ערד־קוגעל דער מאגנעטיזם קאָנצענטרירט אין די פּאָלען. די געאָגראפּישע פּאָלען פון דער ערד געפינען זיך ניט אין דעם וועלביגען פונקט, וואָס איהרע מאגנעט־פּאָלען, זיי זיינען רעכט ווייט איינער פון דעם אַנדערען). אויסער דעם קענען די פּאָלאַר־געגענדען זעהר גוט אויסגענוצט ווערען פאר א ריכטיגע, פּינקטליכע בעשטימונג פון דער שוועריקייט. די אלע בעשטימונגען וועגען דער שוועריקייט, וואָס זיינען ביז איצט גע־מאכט געוואָרען, ניט קוקענדיג אויף אלע זיי־רייבע אינסטרומענטען, וועלכע מיר האָבען און ניט קוקענדיג אויף אלע קלוגע רעכנונגען, וועל־כע וועלען געברויכט, האָט מען דאָך געמוזט מאכען געוויסע פּעהלער, ווייל מען האָט ניט גענקענט בעזייטיגען דעם איינפלוס פון די ערד־מאסען אויף די וועג־אינסטרומענטען. מיר וויסען דאָך, אז די ערד האָט א צוציהונגס־קראפט און וועלען מיר זאָלען אויספּיהרען אבזאָלוט־ריכטיגע וועגונגען, דארפען מיר זוכען אזא אָרט אויף דער ערד, וואו דער איינפלוס פון די ערד־מאסען אויף דעם וועג־אינסטרומענט זאָל פון אלע זייטען זיין דער גלייכער, דאָס איז אבער שווער אויסצוגעפינען. וועלן פון איין זייט פון דעם אָרט, וואו מיר האָבען געוועהלט פאר אונזערע עקספּערימענטען, זאָל זיך גענפי־נען א גרויסער בארג, ד. ה. א גרעסערע ערד־מאסע, אוו פון דער אנדערער זייט א קלענערער בארג ד. ה. א קלענערע ערד־מאסע, וועלט שוין אונזער וועג־אינסטרומענט ניט געבען קיין אב־סאָלוט ריכטיגע וועלטען, וויל עס וועלט בע־איינפלוסט פון גרעסערען בארג, פון דער ערד־מאסע, וועלכע האָט א צוציהונגס־קראפט. וועלן די זעלבע וועג־עקספּערימענטען אבער זאָלען געמאכט וועלען אויף דעם פּאָלאַר־אייז, א פּלאַץ וואָס איז וויים פון וועלכע עס איז לאנד־מאסען, דאן קענען מיר בעקומען א סך ריכטיגערע רע־זולטאטען, וויל די אינסטרומענטען וועלען ניט האָבען פון וואָס בעאיינפלוסט צו ווערען. אוו א ריכטיגע בעשטימונג פון שוועריכט האָט זעהר א גרויסע בעדייטונג פאר דער פיזיק.

ביי די פּאַרשונגען ווידער פון זיד־פּאָל קו־מען צו א רייהע נייע וויסענשאפטליכע פּראָ־בלעמען. די פּאָלאַר־געגענד פון דרום איז נאָך פּאַרלויפיג פיעל וועניגער אויסגעפּאָרשט, ווי פון צפון. מען נעהמט אָן, אז אויף דעם זיד־פּאָל געפינען זיך לאנד־מאסען, וועלכע זיינען בע־דעקט מיט אן אויביגער אייז־דעקע. הויפט־זעלזיך איז דאָ וויכטיג די בעווענונג פון דעם זיד־פּאָל־אייז. די גרויסע אייז־מאסען פון זיד־פּאָל, וועלכע לאָזען זיך אראָב אין ים אוו שמעלצען דאָרט, האָבען זעהר א גרויסען איינ־פלוס אויף דעם קלימאט פון די לענדער, וואָס געפינען זיך ניט נור נאָהענט צום זיד־פּאָל, נאָר אפילו אויך אויף די ווייטערע. וועו די גרויסע אייז־מאסען קומען ארויין אין ים אוו פאנגען דאָרט אן צו שמעלצען, מוז פון דעם ים־וואסער אבגענומען ווערען זעהר א גרויסער טייל פון זיין וואַרימקייט. עס איז א בעוואוסטער כלל אין דער פיזיק, אז וועו אין וואסער ווערט ארויינגעבראכט וועלכער עס איז קערפּער, וואָס ווערט אין איהם געשמאלצען, מוז דאָס וואסער אבגעקיהלט ווערען, וויל א טייל פון דער ווער־מע־ענערגיע, וואָס געפינט זיך אין וואסער, ווערט פערברויכט אויף די ארבייט פון שמעל־צען. יעדער אוינער קען עס אבפּרוביירען, וועו ער שיט אריין אין א גלאז וואסער זאָלץ אדער צוקער. ביי דער צושמעלצונג פון דעם צוקער אדער פון דער זאָלץ ווערט דאָס וואסער אין גלאז אבגעקיהלט. די אייז־מאסען פון דעם זיד־פּאָל, וואָס פּאָלען אריין אין ים אוו שמעל־צען אין איהם, מוזען אלזאָ זיין וואסער שטארק אבקיהלען אוו דאָס האָט א גרויסע קלימאטישע ווירקונג אויף די ארומיגע לענדער. מען וויל אפילו אננעהמען, אז די הונגערסנויט אין אינ־

דיעזן, צוליעב דעם פעהלען פון רעגען, העגט אָב פון דער בעוועגונג פון די אייז־מאַסען אויף דעם זיד־פֿאַל, דען די אייז־בעוועגונג און דאָס אָבקיהלען פון דעם ים דורך דאָס שמעלצען פון די אייז־מאַסען האָט אַן איינפלוס אויף די ים־ווינטען, וואָס ברענגען דעם רעגען. כדי דאָס געוויי צו ערפֿאַרשען, איז נאָך נויטיג פיעל מיה און אונטערנעהמונגס־גייסט און נור נאָך א לאַנגיעהריגע ענערגישע אַרבייט וועלען מיר קענען עטוואָס וועגען דעם בעשטימטעם וויסען.

און אַננעהמענדיג, אז דער זיד־פֿאַל האָט לאַנד־מאַסען ארום זיך, איז נאָך נעניג אַרבייט פֿאַראַן פאר די געפֿאַלגען אויסצופֿאַרשען פון וועלכע שיכטען און בעשטאַנדטיילען דיזע לאַנד־מאַסען זיינען צונויפגעשטעלט. עס קען זיין, אז ביי ערפֿאַלגרייכע געפֿאַלגישע פֿאַרשונגען ביים זיד־פֿאַל וועלען זיך אין דער געפֿאַלגישער וויסענשאפט ענטדעקען נאַנץ נייע האָריזאָנטען. און אויך די באַטאַניקער און די זאָאָלאָגען קענען פאר זיך נעניג ארבייט געפינען ביי די פֿאַלאר־פֿאַרשונגען. עס זיינען נאָך פאַראַן נעניג ניט ערפֿאַרשטע פֿלאַנצונגען און לעבעדיג בעשעפענישען אין ים און אפשר אויך אויף דער יבשה, וועלכע די מענשליכע אויג האָט זיי נאָך ניט געזעהן.

ארבייט איז אלזא פאַראַן נעניג און כמעט פאר יעדען געביט פון דער וויסענשאפט. עס וועט אויך זיין נעווים פאר אונז אינטערעסאַנט די אויספֿאַרשונג פון דעם פֿאַלאר־ליכט, יענע וואונדערבארע, צויבערהאפטע ליכט־ערשיינונג ביי די פֿאַלען, וואָס מיר ווייסען נאָך עד היום זעהר וועניג פון די אורזאכען, וועלכע רופען זי ארוים. די ארבייט הויבט זיך איצט אָן און זי וועט נאָך דויערען יאָהרען און יאָהרען.

נאָר רייד־ענדיג די גאנצע צייט וועגען דעם נאַרד־פֿאַל, וועט אפשר ניט זיין איבריג אין קורצע וועלטער זיך אבצושטעלען אויף איינעם פון די וויכטיגסטע אינסטרומענטען, מיט וועלכע מען קען בעשטימען, אויב מען געפינט זיך אויף דעם נאַרד־פֿאַל צו ניט. מיר מיינען דאָ דעם „סעקסטאַנט.“

דער סעקסטאַנט איז אַן אינסטרומענט, מיט וועלכען מען מעסט דעם ווינקעל, וואָס די זונען־שטראַלען בילדען מיט דער אָבערפֿלעכע פון דער ערד. שטעלט זיך פאר די זונען־שטראַלען אין א גראדע ריכטונג, וועלכע פון דער ערד. די זונען־שטראַלען קענען פאַלען אויף א געוויסען פונקט פון דער אָבערפלעכע פון דער ערד אין א גראדע ריכטונג, וועלכע אויך א גענויסען פונקט פון דער ערד־אָבערפלעכע אין א ווינקל פון 90 גראד, פאַלען זיי אָבער אין א טיעפער קרומער ריכטונג, דאַן בילדען זיי שוין מיט דער ערד־אָבערפלעכע א ווינקל, וואָס איז קלענער פון 90 גראד.

אויף דעם עקוואַטאָר פאַלען די זונען־שטראַהלען אין א גראדע ריכטונג, וועלכע צו דער ערד־אָבערפלעכע און בילדען מיט איהר א ווינקל פון 90 גראד. וואָס וויייטער אָבער פון עקוואַטאָר און נעהנטער צו די פֿאַלען פאַלען שוין די זונען־שטראַהלען אויף דער ערד אין א קרומע ריכטונג, וויל די ערד איז דאָך רונד, קוגעלפערמיג, דער ווינקל אלזא וואָס זיי בילדען מיט דער ערד־אָבערפלעכע, וועלט אלץ קלענער, שפיציגער. דערביי דארף מען וויסען, אז אין יעדען צייט פון יאָהר האָט יעדער פונקט פון דער ערד אן אנדער שטעלונג צו דער זון, וויל די ערד דרעהט זיך דאָך ארום דער זון און מיילא איז אין יעדער צייט פון יאָהר דער ווינקל, וואָס די זונען־שטראַלען בילדען מיט דער ערד־אָבערפלעכע אין א געוויסען פונקט אן אנדערער. איצט שטעלט זיך פאר, אז מען האָט אויסגערעכענט פאר יעדען פונקט פון דער ערד אין יעדער צייט פון יאָהר וואָס פאר א ווינקל ער בילדעט מיט די זונען־שטראַלען און מען האָט עס צונויפגעשטעלט אין א קאַלענדאר. מיט דעם קאַלענדאר אין קעשענע און מיט דעם סעקסטאַנט אין האַנד נעהען מיר ארוים מאַכען א רייזע. מיר קומען אין אַרט און מיר ווילען בעשטימען וו וייט מיר נעפינען זיך פון עקוואַטאָר אדער פון פֿאַל. דער קאַמפּאַס זאָגט אונז, למשל, אז מיר נעפינען זיך אין נאַרד־וויט פון דער ערד. מיר נעהמען אונזער סעקסטאַנט און מיר מעסטען דעם ווינקל, וואָס די זונען־שטראַלען בילדען אין דעם אַרט מיט דער אָבערפֿלעכע פון דער ערד, זאָגען מיר, אז מיר האָבען געפונען דאָס דער ווינקל איז 30 גראד, א

קלייגער, שפּיציגער ווינקעל. מיר גיבען א קוק אין קאָלענדאַר און געפינען, אז אין אזא טאָג פון יאָהר, וועלן די זונען־שטראָלען בילדער מיט דער ערד־אָבערפלעכע אזא ווינקעל, דאַרפען מיר זיך געפינען אויף אזא און אזא גראד וויים פון דעם נאָרדפּאָל, אדער אזוי פיעל און אזוי פיעל מיל וויים פון איהם. דער פּאָלאַר־פּאָר־שער, אלזא, וואָס מאכט זיין רייזע צום נאָרד־פּאָל, למשל, קען יעדען טאָג וויסען דורך זיין סעקסטאַנט, מיט וועלכען ער מעסט יעדען טאָג דעם ווינקעל, וואָס די זונען־שטראָלען בילדען מיט דער ערד־אָבערפלעכע, ווי וויים ער גע־פינט זיך פון עקוואַטאָר און פון פּאָל. (ניט אין יעדער יאהרעס־צייט איז דער ווינקעל, וואָס עס בילדען די זונען־שטראָלען מיט דער ערד־אָבערפלעכע ביים נאָרדפּאָל, א קלייגער, א שפּי־ציגער. אין מיטען זומער, ד. ה. דעם זומער אויפ'ן נאָרדפּאָל, איז דער ווינקעל א גרויסער, ווייל דאן שטעהט דער פּאָל גערייכטעט צו דער זון.)

דער סעקסטאַנט איז ניט קיין איבריגם קאָמפּליצירטער אינסטרומענט, ער בעשטעהט פון א ספּאָקטיוו מיט א קאָמבינאַציע פון שפּיגלען און ווער עס האָט גרויס חשק איהם צו זעהן, קען עס לייכט אויספּיהרען, ווייל אזא אינסטרומענט געפינט זיך אין יעדער אוניווער־סיטעט און אין אלע אַנדערע העכערע בילדונגס־אנשטאלטען.

צום שלום ווייל איך בעמערקען, אז אין 9 יאָהר ארום, אין יאָהר 1918, וועט די וויסען־שאפטליכע פּאָלאַר־פּאָרשונג פייערען איהר הונדערט־יעהריגען יובילעאום. ביז יענער צייט וועט די פּאָלאַר־פּאָרשונג נאָך זעהר פיעל נייעס ענטדעקען. די פּאָרשער וועלען זיך איצט מעהר ניט דאַרפען יאָגען צו עררייכען דעם נאָרדפּאָל, מען האָט איהם שוין עררייכט, דער ספּאָרטס־גייסט האָט זיך בערוהיגט, איצט קען טהאָן דער פּאָרשונגס און וויסענשאפטס־גייסט זיין אר־בייט און ער וועט עס טהאָן רוהיג, געלאסען און גרינדליך. און אויב דר. קוק'ס און קאָמאַנ־דיר פּיערי'ס עררייכונג פון נאָרדפּאָל וועט ברענגען דערצו, אז די וויסענשאפט זאָל איצט קענען רוהיג זיך בעשעפטיגען מיט די אויס־פּאָרשונגען פון די פּאָלאַר־געגענדען און ניט מעהר זיך יאָגען נאָך ספּאָרט, וועלען מיר זיי דערפאר אליין זעהר דאנקבאר זיין. עס איז גענוג צו בעמערקען, אז קאָמאַנדיר פּיערי האָט פון זיין עקספּעדיציע קיין איין וויסען מאַן ניט געוואָלט מיטנעהמען, אז ער זאָל איהם בע־גלייטען ביז צום נאָרדפּאָל. ער האָט זיי גע־לאָזען ביי דעם 88 גראד. פּיערי האָט ניט גע־וואָלט, אז די לאָרבערען פון א נאָרדפּאָל ענט־דעקער זאָל מיט איהם טיילען נאָך א מאַן, ער האָט געוואָלט זיין דער ערשטער און דער אייני־ציגער. עס קען זיין, אז וועלן מיט פּיערי'ן וואָלטען געקומען צום פּאָל אויך אנדערע מיט־גליעדער פון זיין עקספּעדיציע, וואָלטען מעהר פּאָרשונגען און אויך גרינדליכער אויסגעפיהרט געוואָרען און דערביי וואָלט די וויסענשאפט אפשר פיעל געוואונען. אמת, דער שיקזאָל האָט זיך גוט אָבגערעכענט מיט פּיערי'ן, דעם ניט־פערגינער; דר. קוק האָט איהם דעם וועג פער־כאפט און ער איז גאָר דער ערשטער צום נאָרד־פּאָל געקומען, מיט א גאנצען יאָהר פריהער. אָבער דער פאקט בעווייזט גענוג, אז פון אזעל־כע פּאָלאַר־רייזען ווי פון דר. קוק און קאָמאַנ־דיר פּיערי, וואו די עררייכונג פון נאָרדפּאָל איז געווען דער עיקר, קען די וויסענשאפט ניט ציהען די נוצען, וועלכע זי האָט געקענט האָ־בען פון א פּאָלאַר־פּאָרשונג, וואָס איז געמאכט געוואָרען אָהן דעם ציעל פון יאָגעניש, איבער־יאָגעניש און וועלען זיין דער ערשטער ביים ציעל.

דער ספּאָרט האָט זיין ארבייט געטהאָן, ער קען גענהן, איצט קומט די וויסענשאפט.

ב. וולאָדעק

קינדער פון פאָלק

ו.

מאָטקע און זיין ברודער.

אר דער צייט פון מיין זיצען און וואנדערוועג איבער די רוסישע טורמעס איז עס מיר אפט אויסגעקומען צו בענעגענען מערקווירדיגע טיפען פון אידישע קרימינעלע פערברעכער. עס שטעהט אויף אין מיין זכרון דער אלט־גרויער קאטארזשניק דאלגאוו מיט זיין לאנגער פאטרי־ארכאלישער בארד, קלוגע בליצענדע אויגען און אפטע ציטאטען פון תלמוד און די פוסקים, וואס ער האָט געקענט ניט בעסער פון א קלייניגשטעדטלדיגען רב. 33 יאָהר יאָכאנאנד נור מיט קליינע הפסקות האָט ער זיך געוואלערט אין טורמעס און קאטארגעס פאר זיין געפעהרליכע לייכע לייִדענשאפט צו גנב'ענען פויערשע פערד. איך שטעל זיך אויף אָב אויף דער הויכער בייכיגער פיגור פון ש., פיעל מאל גע'משפט פאר גרויסע גנבות, וואס האָט געלעזען דעם „השליח" און איז געווען א הייסער אנהענגער פון אהד העם'ס קולטורעלען ציוניזם. איך דערמאָן זיך אן דאס קליין אידיש איינגעל ט—וו, וואס האָט בעוויזען צו זיין גע'משפט שוין 3 מאל און האָט זיך אזוי ערנסט אינטערעסירט מיט מאטע־מאטיק און נאטור־וויסענשאפט, אן דעט האל־בען גזלן לאנדסמאן, וואס האָט זיך געקוויקט מיט רחמנות'דיגע סענטימענטאלע ערצעהלונגען אין די אלטע־אלטע זשורנאלען, פערוואלגערט ביי דעם טורמענעס גלח...

און דאָך האָט דעם טיפסטען איינדרוק אין מיר איבערגעלאָזען מאָטקע, דער געפעהרליכער נאכט־גנב — „שניפער" — וואס האָט געהאט אזעלכע מילדע בלאָהע כמעט מוטערלי־כע אויגען. צוליעב זיין ריזיקאלישער „פראָ־פעסיע" איז ער פיעל מאל געזעסען אין פער־שיעדענע טורמעס און דאָך האָט די „אוגאלאוונע קאמער" ניט איבערגעלאָזען אויף איהם יענעם שטעמפעל, וואס מאכט צו דערקענען אן ארעס־טאנט אפילו וועז ער איז אויף דער פריי און אין דער בעסטער געזעלשאפט. ער האָט זעהר וועניג געבראָכט דעם אונגעהייער־פערשיידטען טורמע־זשארגאָן, האָט זיך נאָך וועניגער געמישט אין די פערשיידענע פערפאָלגטערטע אנגעלע־גענהייטען פון דער קרימינעלער קאמער און האָט ליעב געהאט פיעל צו לעזען אָדער איינזאם צו וואנדלען איבער'ן קאָרידאָר פון טורמע. ער האָט אויך געהאט א שעהנע שטימע — א שטארקען איידעלען טענאָר — און אָפט פלעגט ער, אונבעמערקבאר פאר'ן אויפזעהער, זיך ארויסלייכען אין א פאָליטישע קאמער, זיך זע־צען אויפ'ן פענסטער מיט פערלייגטע פיס, ווי א מזרח־מענש, קוקען וויט דורך די גראטעס און זינגען עפעס „מינארנע" זאכען. דאָ זיינען געווען שטיקלעך פון אָפעראס, גאנצע שטיקער ימים־נוראים'דיגען פיוט און פאָלקס־ליעדער. און דאָן האָט זיך גאָר ניט געקאָנט גלויבען, אז אָט דער צארטער אידישער בחור'ל מיט אזעל־כע גוטע אויגען איז א גנב, אן איינפאכער און קליינליכער פערברעכער, וואס גנב'עט זיך אריין בייגאכט אין פרעמדע הייזער און שארט צונויף אלץ, וואס מאכט זיך אונטער'ן האנד און געהט אוועק מיט א זיעגרייכען מיאוס'עז שמייכעל. דער בעזאנדערער אריסטאָקראטיזם, וואס איז געלעגען אויף זיין געזיכט, איז פאר מיר געווען אן אמת'ע רעטעניש און ניט זעלטען האָב איך געקלערט, אז אָט דאָס קינד איז גיכער בעשא־פען געוואָרען צו זיין א ליעבליניג אין א וועל־כער ס'איז ברידערליכער רעוואָלוציאָנערער אר־גאניזאציע, איידער א טיל פון דעם טיפסטען און שמוציגסטען דנא. פיעל צו רעדען האָט ער זעהר ניט ליעב געהאט און נאָך וועניגער גערן האָט ער געעגטפערט אויף פראגען, וואס זיינען געווען נוגע זיין פערגאנגענהייט, יחוס און ער־ציהונג. אייניגע מאל נור האָט ער זיך אזוי דרך אגב ארויסגעזאָגט, אז ער איז מקנא אונז און אז ניט יעדער לעבט, ווי איהם וויל זיך, און וועז ניט די סיסטעם פון רוסישע עטאפען

וואלט פאר מיר עד היום געבליבען א סוד, וועד איז געווען יענער איידעל קינד, וואס האט געזונגען און געלייעבט ניט ערגער, ווי גע'גנב'עט.

אונזער טורמע איז געלעגען אויפ'ן וועג קיין מאסקווע, דארום פלעגען אלע דינסטאג אנקומען פארטיעס פערשיקטע און קאטארזשניקעס וואס פלעגען אברוהען איין טאג אונטער די גראטעס פון אונזער טורמע אום פארטצווועצען זייער וויטערען וועג קיין מאסקווע דורך סמאלענסק. אין יעדער דורכגעהענדער פארטיע האט זיך תמיד געפונען אן אנצאהל פערשיקטע פאר פאליטישע פערברעכענס און אזוי איז עס שוין געווען ביי אונז איינגעפיהרט, אז וועגען אט די פאליטישע פלעגט מען אונז גלייך לאזען וויסען דורך אונזער „סטארעסטע", אים מיר זאלען זיי קענען אויסהעלפען מיט וואס נויטיג אין זייער לאנגען און שווערען וועג.

מאטקע איז גראד געזעסען אין מיין קאמער, ווי געווענליך אויפ'ן פענסטער, וועג אייניקמאל אין א דינסטאג איז אריינגעקומען אונזער סטארעסטא מיט א לאנגען צעטעל פון די ערשט אנגעקומענע פערשיקטע. אויס געוואהנהייט האב איך אריינגעקוקט אין דעם לאנגען בויגען פאפיער און האב זיך אנגעשטויסען אויף מאטקע'ס פאמיליע.

— הער, מאטקע, האסטו ניט ערגעץ א קרוב — א פאליטישען?

— ניין...

— דא איז איינער מיט דיין פאמיליע — ווילסטו געהן א קוק טאן?

— אויב איהר ווילט זעהר, וועל איך אייך טאן די טובה.

אין קארידאר זיינען געשטאנען פיעלע רעדלעך, וואו מען האט זיך זעהר געהיצט און הויך געריידט. וועד עס האט אין עטאפ געטראפען זיינעם אן אלטען חבר אין קאמפף, וועד עס האט זיך נאכגעפרעגט אויף בעקאנטע, וועד פון די אורחים האט זיך געאינטערעסירט מיט אונזער רעזשים און אונזערע „דיעלעם". נאטשאלסטוף פלעגט געוועהנליך קוקען גאנץ גלייכגילטיג אויף אזא מין איבערטרעטען די קאנסטיטוציע און אלע האבען זיך געפיהלט, „וויאין דער היים". ביי איינעם פון די רעדלאך האט זיך מאטקע אבגעשטעלט, איז געוואהרען טויט־בלאס און האט עפעם געשעפטשעט מיט די ליפען. באלד איז ער געוואהרען א ביסעלע דרייסטער, איז צוגעגאנגען צו איינעם פון די אנגעקומענע אורחים און האט מיט א געמאכטען קוראזש איהם א ציה געטאן פאר'ן ארבעל.

— עי, יאט, איז דיין פאמיליע X?

יענער האט זיך אבגעקעהרט, איז אויך געוואהרען בלאס און איז ארויפגעפאלען מאטקען אויפ'ן האלז — ס'האבען זיך בעגעגענט צוויי ברידער...

א גאנצען טאג זיינען זיי געזעסען ערגעץ אין א ווינקעל און האבען גערעדט. נאך די ארעסטאנטסקע קלייד'ער האט מאטקעם ברודער גלייך דערקענט, אז מאטקע זיצט ניט פאר א פאליטישע פערברעכען און ס'איז געווען צו זעהן, ווי עס ציטערען איהם די ליפען און ווי ער ווייל זיין ברודער אין עפעם איבערציינגען....

קינדער פון איין טאטען און מאמען איז זיי די מוטער פערשטארבען, וועג זיי זיינען נאך געווען גאר קליינע קינדער. אין הויז איז אנגעקומען א שטיף־מאמע. קללות, קלעפ, בעליידיגונגען. מאטקען האט מען אבגעגעבען צו א בעל־מלאכה, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס זיין פאטער איז געווען גאנץ רייך און דער עלטערער איז ערגעץ אנטלאפען און מען האט ניט גאווסט וואוהין. מאטקען האט דער בעל־הבית געשלאגען, געהייסען טראגען די פאמוניצעס, וויגען די קינדער און האט איהם אפט און פיעל בעליידיגט. פלעגט ער אנטלויפען אהיים, האט איהם די שטיף־מוטער געיאגט און געקוועלט. האט ער אנגעהויבען צו פיהרען בעקאנטשאפט מיט חברים און האט אנגעטראפען אויף גרויסע קונדסים און גאס־אינגלעך. האט מען איהם אנגעהויבען צו לערנען מיאום'ע זאכען און ער האט וואס וויטער אלץ טיעפער גענקען ביז דער ערשטער טורמע. פון טורמע איז ער ארוים שוין א פארטיגער פראפעסיאנאלער גנב מיט בריטע פערבינדונגען אין דער גאנצער היימניספאלער גנב'ישער וועלט... דער עלטערער ברודער איז אנטלאפען אין א גרויסע שטארט, האט זיך פיעל געפלאגט, געפיהרט א הונגעריג לעבען, שפייזענדיג זיך פון גראשענע אורקאטען. סוף כל סוף האט זיין עקשנות געזיגעט, ער האט זיך גוט געלערנט, אבגעגעבען עקזאמען, איז אנגעקומען אלס סטיפענדיאט אין פעטערבורגער וועטערינער־אינסטיטוט און איז געוואהרען א טיכטיגער קעמפפער פאר די בעפריאונג פון פאלק....

נאך 9—8 יאהר האבען זיי זיך ביידע בע־
גענענט אין דעם דונקעלען קאריראר פון אונ־
זער טורמע — בעגענענט זיך אויף אין טאג.

איך וועל קיינמאל ניט פערגעסען זייער
געזעגענען זיך. עס איז געווען נאך פאר „פא־
ווערקע" און דער עטאפ האט זיך שוין געמוש־
טירט צום ווייטערדיגען וועג. מאטקע איז
אריינגעלאפען אין אונזער קאמער, האט זיך
אויפגעהויבען צום פענסטער און האט שטארק
זיך צוגעדריקט צו דער גראטע. מיט שטארע
צושראקענע אויגען האט ער געקוקט אין גרויסען
הויף, בעוועגענדיג אפט מיט די אקסלען, ווי
עטוואס וואלט איהם געביסען. און אט געהט
דורך דעם הויף זיין ברודער, אין בעגלייטונג פון
אן אויפזעהער און „קאנוואינעם", מיט א פע־
קעל פערוואלרפען אויף די פלייצעס. מאטקע'ס
געזיכט האט אנגעהויבען נערוועז צו ציטערען
און ער האט שטיל־שטיל געמורמעלט: זיי
געזונד... זיי געזונד...

— זיי געזונד... זיי א מענש! — האט
אויסגעשריען דער ברודער.

— טשעוואָ טוט... אידי... האט זיך אנגע־
בייזערט דער אויפזעהער און מאטקע איז געווא־
רען וויים, ווי א בר־מנן. וועז דאס טירעל פון
דעם אייזערנעם טויער האט זיך מיט א בריאזג
פערמאכט הינטער מאטקע'ס ברודער, איז
מאטקע אבגעשפרונגען פון פענסטער, האט זיך
אויף איין סעקונדע אבגעשטעלט, ווי ער וואלט
וועלען עפעס זאגען און איז, דאך ניט רעדענדיג
קיין ווארט, ארויס פון קאמער.

אין יענעם אבענד איז געווען שטיל אין
מאטקע'ס „אוגאלאוונעם קאמער". אויך זיינע
חברים, גנבים און אויסוואורפען, האבען קענטיג
פערשטאנען, אז דאס מאל האט מען געדארפט
לאזען מאטקען צורוה...

אויב איך האב ניט קיין טעות, האט מאט־
קע באלד נאך זיין בעפרייאונג געוואלרפען זיין
„פראפעסיע" און איז געוואלרען אן ארבייטער...

ז.

„קעציל".

איך געדענק שוין איצט ניט געוויי פאר־
וואס נעמליך מיר האבען איהם אנגערופען
„קעציל", אבער דאס נאמען האט זיך צו איהם
אזוי געפאסט, אז אפילו די נידר־ערע נא־
טשאלסטוואָ האט איהם ניט אנדערש גערופען.
ער איז געווען א הויכער, א בייניגער, מיט דינע
איינגעקרימטע פיס, א קליינעם קאפ, טריקענעם
געזיכט, גראהע וואסערדיגע אויגען און שיטערע
הארטע האר. געבראכט האט מען איהם אין
אונזער קאמער שפעט ביינאכט, וועז אלע זיינען
שוין געווען געשלאפען און ניט האבענדיג נאך
קיין אייגען ארט אויף דער „נארע", איז ער
איינגעשלאפען אויפ'ן הארטען און ניט גאר רייי־
נעם בריק. אויפגעכאפט האט ער זיך, וועז מיר
אלע זיינען שוין געזעסען ארום טיש און גע־
האוועט ארום דעם „קיפיאטאק". ער האט
אויסגעריבען מיט די פויסטען זיינע אויגען,
האט זיך צושמייכעלט און בעגריסט אונז
מיט א

— גוט מארגען, יאטען, ביי אייך איז א
הארטע פאדלאגע!

און באלד, זיצענדיג ביים טהעע, האט ער
אונז דערצעהלט ווי ער האט זיך „פראוואליעט".
ער האט פארנאנדערגעקלעפט בונדאווסקע פרא־
קלאמאציעס, האט עס דערזעהן א „הונד" און
זיך געלאזט נאך איהם לויפען, האט ער זיך אב־
געשטעלט, האט דעם „הונד" גוט אנגעבראכטען
די ביינער און איז אנטלאפען איבער א פאר־
קאן, האט דער „הונד" אנגעהויבען צו פייפען,
זיינען אנגעלאפען נאך „הינד" און מען האט
איהם געכאפט.

— אבער געלייזט פון מיר האבען זיי פיין!
איך האב אויף זיי שיער מיין האנד ניט צו־
בראכען!

און זיינע וואסערדיגע אויגלעך האבען זיך
אנגעצונדען מיט א רציחה'ש פלעמל....

— אזוי פיעל מכות זיי, וויפיעל הינד איך
האב צוועקגעלאנט, האבען געוואוסט מיט וועמען
זיך זאטשעפען...

און באלד האט ער געוויזען, אז זיינע
הענד זיינען ווירקליך שטארק.

צווויי חברים זיינען צוגעגאנגען צו דער פו־
לער „פאראשקע" און האבען זי געוואלט ארוים־
טראגען, ווי דער שטייגער איז שטענדיג אין
דער פריה.

— האלט שטארק! ניט פערגים! הויב
אויף!

קעציל איז צוגעגאנגען, האט זיי אבגע־
שטויסען: — לאזט, יאטען! — און האט זי

גרינג, ווי א פעדער, ארויסגעטראָגען אין קאָ־רידאָר....

און באַלד איז „קעציל" געוואָרען אַלע־מענס ליעבלינג. זיין גרויסע פיזישע קראפט האָט אַלעמען צו זיך געצויגען און ער האָט קיינמאָל מיט איהר ניט מיסברויכט. ווי דער גוטער ריעז אין די פאָלקס־מעשה'לעך, פלעגט ער אונז לאָזען העננען זיך אויף זיינע שולטערן, זיצען אויף די פיס, טרעטען אויף זיין ברוסט, בויגען זיין קאָפּ. אַן אַנדערש מאָל פלעגט ער אַליין פאַרלאַנגען צו ווייזען „קונצען" און דאַן איז אין קאַמער געווען א האַלבער יום־טוב. מען פלעגט פערשפּרייטען אויפ'ן פאָדלאָגע א פּאָר ארעסטאַנטסקע דעקעס, גאָר מעשה צירק, „קע־ציל" פלעגט זיך לאַנגען אויפ'ן רוקען, פארנאַנ־דערשפרייטען די הענד און די פיס און אָנהוי־בען קאַמאַנדעוואַנען:

— שטעלט זיך אויף די הענד! שטעלט זיך אויף די פיס! אזוי! שטאַרק! איך וועל זיך ניט צוברעכען!

און ער פלעגט אויפהעבען צוויי מענשען אויף די פינגער און דערגלייכען. אַדער פלעגט ארויסרופען אויף א כלומרשט'דיגע מלחמה די גאַנצע קאַמער און צולעגען אַלעמען מיט איין ריהר.

פּאַהיגקייטען האָט נעבעך „קעציל" ג־עהאַט גאַנץ קלייניג, האָט קוים און זעהר שוואַר געלעזען און נאָך שוואַרער פערשטאַנען, אָבער דאָס האָט איהם וועניג געהאָלפען און ער האָט זיך מיט האַלבען רעכט געטרייסט, אז א רע־וואָלוציאָנער דאַרף האָבען פויסטען אויף. די געשיכטע פון זיין רעוואָלוציאָנערער טהעטיג־קייט איז געווען פול מיט צו'מזיק'טע און צו־בייליטע „קנעפלאַך", פון א גאַראַוואָי ביז א פּריסטאַוו־געהילף, און דער גרעסטער פערגניגען זיינער איז געווען זיי צו צעהלען אויף די פינ־גער און אילוסטרירען, ווי ער האָט זיי גע־ממית'ט. און וועז דער שטענדיגער טומעל פון קאַמער מיט איהר אָפּט געמאַכטער פרעהליכ־קייט האָט דערעסען, פלעגט זיך קעציל פער־קלייבען אויפ'ן „נאַרע" און פערפיהרען מיט אימיצען א שטיל־גע־שפּרעך וועגען דעם יאָך פון דער פאָליציי, זיין האָס צו איהר און זיינע טהאַטען. נור וואָס מעהר ער איז געזעסען, אַלץ מעהר האָט זיך איהם געוואָלט זיין אויף דער פריי...

— ביי מיר זיינען נאָר די הענד אָבנע־שטאַרבען... ניטא וואו די ביינער פארנאַנדערי־גלייבען, אָט — עפּעס א באַריקאַדע, א געשלעג מיט סאַלדאַטען...

און „קעציל" האָט אָפּט אַנגעהויבען צו בענקען. דאַן פלעגען זיינע אויגען ווערען מא־טאַוועט און פון די יונגע קנייטשען פון זיין קליי־נעם בעוואַקסענעם שטערען האָט געקוקט אַן עקשנות'דיגער גערַאַנק...

און דער גאָט, וואָס איז זיך מרחם אויף אַלע זיינע קינדער, האָט אויך רחמנות געקרי־גען אויף „קעציל". אין טורמע האָט זיך ג־מאַכט א בונט. עפּעס פאר א קליין פערברע־כען האָט דער נאַטשאַלניק אונז געוויבט פון צוויי וואָכען רויכערן און „סווידאַניעס" מיט קרובים און בעקאַנטע. דאָס איז ווירקליך ג־וען מעהר קלייניכע ראַכע, איידער געזעצלי־כער שטראָף און מיר אַלע האָבען בעשלאָסען אויפצופּאָדערען דעם נאַטשאַלניק נעהמען זיין גזירה צוריק. און אויב ניט, וועלען מיר „בונ־טעווען". דער נאַטשאַלניק האָט ניט נאָכגע־געבען. און צוועלף אזייגער נאָכ'ן אָבנערעד־טען סיגנאַל האָט די גאַנצע פּאָליטישע טורמע אָנגעהויבען דעם „בונט". מיט רעוואָלוציאָ־נערע אויסגעשרייען און פייפערייי האָבען מיר געבראָכען די שויבען, די טישען, די בענק, די נאַרעס, די טירען. פּאר דעם, וואָס איז קיינ־מאָל גענוג אין א רוסישער טורמע און האָט אַליין ניט דורכגעמאַכט אזא בונט, איז גאַנץ שווער צו פערנעהמען אָט דאָס בילד. די טור־מע וועלט פערוואַנדעלט אין א פרעהליכען גיהנום אַדער אין א משוגעים־הויז פון לויטער „קיינע" משוגעים. דער אינספּעקטע צו פער־ניכטען וועלט אזוי גרויס און שטאַרק, אז עס ציטערען קאָנוואולסיוו די הענד און מען הויבט אָן צו רייסען אויף זיך די אייגענע קלייד־ער. נור אין רוסלאַנד און נור אין א רוסישע טורמע, וואו עס זיצען תמיד דענעריטע אויסגעמו־טשעטע כעניען, זיינען מעגליך אזעלכע בונ־טען....

„קעציל" האָט זיך געפיהלט, ווי א פיש אין וואַסער. מיט א פּערריסען קאָפּ און פאר־נאַנדערגעלאָזענע נאָזלעכער האָט ער זיך ווי א שד געטראָגען איבער'ן קאַמער און האָט פער־ניכטעט אלץ, וואָס האָט זיך איהם געטראָפען אין וועג. און אָט איז שוין אלץ צובראָכען און

נור די גראבע און אייזען־פאפען פערקאוועטע טיר האלט זיך נאך שטארק אויף איהרע אייגענעמויערטע היינגערס. וואס מיר האבען זיך ניט געקאפט און געשטויסען, איז זי געבליבען שטארק, ווי א פעסטונג און איר געווען אן אמת'ער פארוואורף אונזער „בונטארסקען" געווייסען.

— קעציל, העלף!

און „קעציל" איז צוגעלאפען צו דער גרויסער „נארע" אויף דער נאנצער לענג פון קאמער, האט זיך אויפגעהויבען און אראבגעלאזען עטליכע מאל אויף די „קאזלעס" און איז „קעציל'ס" האנד איז געבליבען א לאנגע דינע שווארצע קלאץ, אויף וועלכע די נארע האט זיך געהאלטען.

— ראזסטופים!

אלע זיינען אבגעשפרונגען פון טיר און די קלאץ האט אייניגע מאל א זיץ געטאן אין די אייזענס פון טיר. עפעס האט דארט אין די היינגערס אנגעהויבען צו קרעכצען. „קעציל" מיט שטיקלעך גלאז און האלץ אין די האר, מיט א צוריסען ארבעל און פלאמענדע אויגען האט נאכאנאנד געהויבען די שווארע מאסע און געזעצט מיט איהר אין טהיר. א קלאפ, ווי א פלוצלינגער דונער, האט אנגעזאנט, אז אונזער שווארע טיר ליגט שוין אויפ'ן הארטען אספאלט פון קארידאר...

דאן האט „קעציל" געגעבען א וואָרף די קלאץ אן פאדלאגע און איז צוואמען מיט איהר געפאלען אנידער. זיין האריגע ברוסט האט זיך הויך געהויבען און די הענד האבען בעווגונגסלאז געהוהט אויף דער ערד.

— אוהף! אבער צובראכען!

און זיינע ליפען האבען זיך בריים און קינדערש צושמייכעלט פון נצחון.

נאכ'ן בונט איז „קעציל" געוואָרען ווידער פרעהליך און גוט.

— איך האב אבנעטאן א שטיקעל אר־בייט! אט, א קלאץ! עה, יאלדען!...

נאך דער רעוואלוציע איז „קעציל", דובט זיך, געוואָרען אן אנארכיסט. אין בונד האט ער מעהר ניט געפונען קיין מעגליכקייט צו אויסערען זיין פיזישען רעוואלוציאניזם...

ח.

איינמאל אין א זונניגען, זומערדיגען פריה־מאָרגען, וועו כמעט אלע פאליטישע זיינען געזעסען אויף די פענסטער און האבען זיך גע־וואַרעמט אין דעם זומער'דיגען חיות, איז פון שטאדט געקומען צולויפען צו דער הויכער ווייסער טורמע־וואנד א מיידעל מיט זעהר א קווי־טשערינ קול און האט אריינגעוואָרפען דורך די פענסטער:

— פלעווע איז גע־הרג'עט!

אין עטליכע מינוט ארום איז פארביי דער הויכער וואנד דורכגעגאנגען א יונגערמאן און האט איבערגעוואָרפען דורכ'ן וואנד צו די, וואס האבען געשפאַצירט אין הויף, א וויים צו־קנייטשט פאפירעל, און וועו מען האט דאס פאפירעל דורכגעלעזען, האבען זיך די פיס אנ־געהויבען צו וואקלען, די אויגען צו גליהען און דאס הארץ צו קלאפען, ווי א האמער.

— פלעווע איז גע־הרג'עט!

דאס פאפירעל האט אנגעהויבען צו געהן פון קאמער צו קאמער און ס'איז געווען אזוי: איינער האט עס געלעזען אין דער הויף מיט א ציטריגען קול (דאס איז געווען די ערשטע טע־לעגראמע פון פעטערבורג) און אלע איבעריגע האבען געטופעט מיט די פיס, געשריען הוררא און געקלאפט מיט אלץ, וואס ס'האט זיך גע־מאכט אונטער'ן האנד.

פלעווע איז געווען דער מעכטיגער פֿער־זענליכער שונא פון יעדען פאליטישען בכלל און יעדען אידען בפרט, און די ערשטע ידיעה פון זיין טויט האט אנגעצונדען די הערצער פון אונזער טורמע בעפעלקערונג, ווי א בליץ, וואס צינדט אן א וואלד. חברים, וואס האבען שוין מעהר ניט בעזעסען, ווי יאוש און מוט־לאזיגקייט, האבען אויפגעלעבט אויף ס'ניי און פאר דאס פייערל וואס האט געברענט אין אלע־מענס אויגען האט נאטשאלסטוואָ אראבגעלאזט דעם קאפ און האט צונויפגעפרעסט די ליפען. ס'האט זיך געפיהלט, אז עפעס מוז געשען, אז מיר מוזען דורך עפעס ממשות'דיגס און שטאר־קעס אויסדריקען אונזער פרייד. דורכ'ן טאג האבען מיר זיך דערוואוסט, אז אונזערע טא־טעס, חברים און בריעדער אויף דער פריי קו־שען זיך ביי דער בעגעגענישׂ און פרעמדע דרי־קען זיך די הענד און אין דער אטמאספערע פון טורמע האט שוין געשמעקט מיט פייער פולווער.

דורך אונזערע פרימיטיווע „טעלעפאנען",

שטריקלעך מיט צוגעבונדענע שטיינדלעך, האָבען אָנגעהויבען צו פליהען קאָמער־איין קאָמערוים פערשיידענע פלעגער און קיינער האָט אין יענעם טאָג ניט געגעסן, ניט געשפּיעלט אין שאָך און ניט געשטופט די צייט.

זיבעטן א זייגער פארנאכט, וועו די זון האָט שוין אָנגעהויבען בעגיידען די טורמע פענסטער און איבער די קאָרידאָרען האָבען געקלונגען די שליסלען פון די אויפזעהער און די קייטען פון די קאטאָרזשניקעס — די גועוועהניכע פארנאכטגע טורמע־מוזיק — איז אין די קאָמערעס פון די פאָליטישע אָנגעגאָנגען א מערקווירדיגע ארבייט. מען האָט געבראָכטן פיסלעך פון די בענקלעך אדער פון ערגעץ ארויסגעשלעפט א פערוואָלגערט שטיקעל האָלץ און געהאקט עס אויף לאָנגע און דינע שפּענדלעך. אַנדערע אין דער צייט האָבען געפליקט דיקע שמוציגע וואָטע פון דעקעס און ווינטערדיגע מאנטלען און די דריטע האָבען עס אלעס געטונקט אין דעם קראָסין פון די קלייגע און שמוציגע טורמע־לעמפּלעך.

נאָך „פּאָווערקע", וועו די קאָמערן זיינען געווען געשלאָסען און די שליסלען זיינען שוין געווען אין „קאנטאר", האָבען פלינקע הענד צוגעבונדען די מיט קראָסין בענעצטע אין וואָטע פערבונדענע שפּענדלעך צו די פיער ווינקעלדיגע גראָטעס און לויט א געגעבענעם סיגנאל האָבען זיי זיך אָנגעצונדען אין איין צייט און ארומגענומען די טורמע מיט א רינג פון אייגענארטיגער אילומינאציע.

איינער האָט ערגעץ אָנגעהויבען צו זינגען די מארסעליעזע און באלד האָט זיך פון הונדערטע העלזער גערופען די פלאָמענדע מוזיק. עס איז גענוג מאָדנע און גוט. די רעוואָלוציאָנערע לידער האָבען געשאָסען דורך די פענסטער צום קלאָרען אבענד־הימל, די אילומינאציעס האָבען געפלאקערט מיט א דונקל־רויטען פלאָם און עס האָט זיך גענוג־לט, אז די וועלט זאל איצט די מינוט אונטערגעהן אין פלאָמען און לידער.

דער קלייניטשקער יון, וואָס שטענדיג אויפ'ן הויכען טורעם האָט געגעבען א פייער־צייכן, טאָטעם, מאָמעס און פרייגד האָבען אָנגעהויבען פון אלע עקען שטאדט צו לויפען צום טורמע און באלד איז אונזער תפיסה געווען ארומגערינגעלט מיט א שווארצען בעווענגליכען רינג פון מענשען, וואָס האָבען מיט שרעק און וואונדער געקוקט אויף די מיט פייער אטהמענדע גראָטעס און האָבען מיט פּחד פערנומען די אונגעהויערע רעוואָלוציאָנערע געשרייען פון אונזערע פייערדיגע לידער.

„נאטשאלסטוואָ" האָט גאָרניט געקענט טהון, ווייל די שליסלען זיינען געווען בייס נאטשאלניק און זייערע צושראָקענע און בייזע אויגען האָבען הילפלאָז געקוקט דורך די קליינע קיילעכדיגע „גלאזקי"...

מיר האָבען אויף אונזער שטייגער געזומען נקמה פון דעם פיינד פון פרייהייט און אונזער פאָלק און וועו דער וועכטער אונטען האָט אָנגעשטעלט די ביקס אנטקעגען אונזערע פענסטער און געדראָהט מיט'ן טויט, האָבען מיר געלאָכט און געשריען צו איהם, אז מיר פרעהען זיך אויף א הינטיש טויט און אז איצט קען אונז קיינער ניט בעצווינגען...

אונזער לעצטעס ליער, וואָס האָט זיך געלאָשען מיט די לעצטע פלעמלעך פון דער אילומינאציע איז געווען די וואונדערבארע וואַרשאָוויאנקע און די טויזענדער, וואָס זיינען געשטאַנען אויף דער פריי האָבען שטיל, שטיל און ווי פערשטיינערט דורכגעמאכט מיט אונז אונזער לעצטע שמחה.

יענע נאכט האָט קיינער אין טורמע ניט געשלאָפען. יעדער האָט מיט אונגעדולד געוואַרט אויפ'ן פריהמארגען מיט זיין הארבער שטראָף פאר די אונגעהערטע אונארדנונג, און יעדער האָט געוואָלט מען זאל איהם בעשטראָפען פאר אלעמען, מען זאל איהם לאָזען נאכאמאל זיין א קרבן פאר חברים, און עם האָבען זיך געחלומ'ט די אונבעקאנטע, וואָס האָבען א י ה ם געהרג'עט און אלע האָבען זיי מקנא געווען זייער גליק.

יעקב'ל דער טאָקער האָט זיך אונרוהיג געוואַרפען אויפ'ן גלעזגער און האָט דורכ'ן האלבען דרימל געשריען:

— נאָט אייך, שיסט! מיר איז גאָרנישט! איך בין לעקערט! ניעדער מיט דער זעלבסט־הערשונג!

בן־יקיר

ליטעראַרישע פּראָפּאָקאָלען

1.

י אידישע ליטעראטור וואקסט...

פּרובירט רעדען מיט א ליאדע אינגעל, וועט ער דאָס איך זאָגען. פּרובירט זיך אָנפּרעגען אין א אידישער צייטונג וועט מען עס איך בעשטעטיגען אין „בריעפקאסטען"; פּרובירט דאָס אָבלייקענען אין אנהענגער פון דעם נייעם „לשון־קודש", פון אידיש, און איהר וועט בעטראכט ווערען אלס אפּיקורס.

די אידישע ליטעראטור וואקסט...

און מען וועט איך אָנהעבען רעכענען בנשימה אחת א גאנצען צענטל פון שרייבער. אויבען־אַן, פּערשטעהט זיך, איז פּרץ: אָהן איהם פּאָנגט זיך קיין ליטעראַרישער צענזום ניט אָן. עס פּאָלגען נאָך צוויי אָדער דריי נעמען פון אנערקענטע „שטערען" — און דאן א גאנצער רעעסטער פון נעמען. גוט־בעוואוסטע, סתם־בע־וואוסטע און קוים־בעוואוסטע מישען זיך צוזאמען מיט די נעמען פון גאנץ אונבעוואוסטע שרייבער, און מען פּרעגט ביי איך, וועלכעם פּאָלק האָט אין אזא קורצער צייט בעשאפען אזוי פיעל קינסטלער.

די אידישע ליטעראטור וואקסט...

פּרעגט וועמען איהר ווילט, וועט מען דאָס איך בעשטעטיגען. דער צענזום איז בע־קאנט כמעט יעדען אידישען לעזער, און איהר וועט קיין שווירִיגקייטען ניט האָבען אויסצוגעפּי־נען און אויסצולערנען אלע נעמען פון אלע יונגע, ווי שוועמלעך וואקסענדע, שרייבער און פּאָעטען.

ווילט איהר אָבער ניט אָננעהמען קיינעמס מיינונג, ווילט איהר אליין אָבגעבען אביסעל צייט און דורכשפּאציערען דעם ביכער־מארק און אויסקלייבען די סחורה פון דער לעצטער מאָדע, זי גוט בעטראכטען און זעהען פון וועלכע שטא־פען זי איז צוזאמענגעשטעלט, — אויב איהר ווילט דאָס טהון, און אויב איהר האָט נעדולד דאָס צו טהון, און אויב איהר זייט אָפּטימיסטיש גענוג צו גלויבען אין דער צוקונפט פון דער אידישער ליטעראטור — אָבוואָהל איהר איצטיגער צו־שטאנד מעג זיין א ניט־איבריג בכבוד'יגער —, אויב איהר זייט ביכולת צופריעדענצושטעלען דיזע אלע בעדינגונגען, זאלט איהר דורכלאָזען פּרץ'ן און די צוויי אָדער דריי אָנערקענטע „שטערען" און אָנפאָנגען פון די גוט־בעוואוסטע און זאָ ווייטער. איך וויים ניט צו וועלכען שלום א י ה ר וועט קומען, — איך וויים אָבער, אז איך פּערזענליך האָב ניט נור בעקומען אן אנדער מיינונג ווי די, וועלכע איך בין געוואוינט געווארען צו הערען ארום זיך, נור אז דיזע מיינונג מיינע האָט מיך געקאָסט א שהען ביסעל האַרץ־קלעמעניש.

ביי יעדער ערצעהלונג פון א שרייבער האָב איך מיר געשטעלט א פּשוט'ע אבער נויטוועג־דיגע פראגע: מאכט דיזע ערצעהלונג, אָדער דיזעם בילד, אָדער דיזער עסקיז, אָדער דיזע מעשה'לע רייכער אונזער ליטעראטור? וואלט דיזע ערצעהלונג אָדער בילד א. ז. ו. געווען אויך א ציערונג אין אן אנדער ליטעראטור? און יעדען מאל האָב איך דעם ענטפער פּראָטאָקא־לירט אין מיין נאָטיץ־ביכעל.

אויב די לעזער וועלען האָבען געדולד, וועל איך זיך מיט זיי טהיילען מיט מיינע מיינונגען.

2.

איך האָב ניט לאנג געענדיגט לעזען די „גע זאמעלטע שריפטען" פון א. מ. ווי סענבערג.*) אויב איך האָב קיין „ברוך שפּטרני" ניט געמאכט, האָב איך אָבער קיין גרויסען פערגניגען פון די ביכלעך אויך ניט געהאט. נייגיערדע איז יעדען מאל איבערגע־נאנגען אין ענטטוישונג. עס האָט מיר ווען געטאָן דאָס האַרץ אויך דעם נאאיוון לעזער,

*) דריטער און פיערטער באַנד פון שימון'ס גרויסע וועלט־ביבליאָטהעק, וואַרשא, תרס"ט.

וועלכער וועט נעהמען יעדעם וואָרט פיר תורת משה.

„געזאמעלטע שריפטען" דארפען ענטהאלטען עטוואָס אינטערעסאנטעם, שעהנעם, ערנסטעם, וואהרהאפטיגעם. די „שריפטען" וועלכע לייגען יעצט פאר מיר זיינען ניט אינטערעסאנט, ניט שעהן, ניט ערנסט, ניט וואהרהאפטיג.

עס זיינען פאראן צוויי ערליי סאָרטען ערצעהלונגען. דער שרייבער גיט אן אויסגעטראכטע אונמעגליכע מעשה, מיט אן אויסגעטראכטע אונמעגליכע סיטואציאָן, מיט אויסגעטראכטע אוננאטירליכע פערזאָנען, און דער לעזער וויים באלד פון די ערשטע פאָר בלעטלעך אז די מעשה איז בלויז א מאסקע, אז די פערזאָנען זיינען בלויז סימבאָלען און אז די סיטואציאָן איז בלויז די קאנווע פאר דעם קינסטלער'ס אידעע; דער לעזער זוכט ניט קיין רעאליזמוס, קיין אמת'ע פיגורען, קיין ריכטיגע פאסירונגען. דער עיקר איז אויב די אידעע פאסט זיך צו דער פארמע און אויב די פארמע איז שעהן געניג צו בערעכטפערטיגען זיך אליין.

נאָך אנדערם זיינען די רעאליסטישע ערצעהלונגען, וואו די מעשה איז ניט קיין מאסקע און די פערזאָנען ניט קיין סימבאָלען. אין א רעאליסטישער ערצעהלונג איז די סיטואציאָן, נאטירליך, אויך אן אויסגעטראכטע — זאנסט איז זי א פאסקוויל. די בעשרייבונג מוז אָבער זיין אזוי, אז דער לעזער זאָל זעהן אז אזא זאך אדער אזא פערזאָן זיינען ניט נור מעגליך, נור אז זיי זיינען געווים דאָ אין לעבען. דער רעאליסט צייגט אונז די מענשליכע נאטור וויי זי איז אין דער וועלט אויך דאָס ארומיגע לעבען שפיגעלט זיך אָב אין זיינע ווערק און לאָזט א זכר פיר די קינפטיגע דורות. עס איז זעלבסט־פערשטענדליך, אז וואָס ברייטער עס איז דעם שרייבער'ס בליק אויף דער וועלט, אלץ מעהר מענשען נעהמט ער ארום מיט זיינע גיסטיגע אויגען און אלץ וועניגער פערזענליכעם דריקט ער אויס אין זיינע בילדער און כאראקטערע. עס איז ניט געניג אנצושרייבען אן אמת'ע פערלאָפענע געשיכטע. דאָס טהוען אלע צייטונגען אין זייערע נייעס־אבטהיילונגען. א רעאליסט, א קינסטלער, מוז פון דעם גאנצען תהו ובהו ארום איהם, פון דעם גאנצען מישׂ־מאש פון פאסירונגען אויסקלייבען די וויכטיגסטע און זיי קאָמבינירען אזוי, אז יעדער זאָל זיי בעגריפען און פערשטע־

הען זייער שויכות איינע צו די אנדערע. ליטעראטור, אין ענגען זין פון וואָרט, איז נעמליך אוויסענשאפט ווי אלע סאָציאָלע וויסענשאפטען: זי פערנעהמט זיך וואָס וועניגער מיט דעם איינצלנעם און וואָס מעהר מיט דעם כלל, מיט דעם גענעראלען שאפטליכען טיפ. ליטעראטור, קען מען זאָגען, איז אילוסטרירטע סאָציאָלאגיע.

א רעאליסט וואָס פערגעסט דאָס, איז ניט מעהר ווי א רעפאָרטער און זיין ערצעהלונג איז אינטערעסאנט בלויז דעם ערשטען טאָג, אין דעם הייסען מאָמענט, וועו די פאסירונג האָט גע־טראפען.

הערר וויסענבערג פרעטענדירט צו זיין א רעאליסט און זעהר זעלטען געלינגט איהם זאָ־גאר צו זיין אן אינפאכער רעפאָרטער. זיינע טהעמאָס זיינען ענטוועדער אָבגעלעבטע, ניט אינטערעסאנטע, פון דעם פערגאנגענעם דור, אדער זיי זיינען אבסאָלוט פאלש און אויסגע־טראכט פון א מאן, וועלכער האָט קיין פאָרשטע־לונגס־קראפט, קיין אריגינאליטעט, קיין געשמאק פיר שעהנהייט און קיין חוש פון אמת.

ניט נור זיינען ביי איהם ניט פאראן קיין אלגעמיינע טיפען, קיין געזעלשאפטליכע פסיכאָ־לאָגיע, קיין ספעציפיש אידישע שטריכען, — איך גלויב קוים אויב דער פערפאסער קען זיך בעריהמען אז ער האָט קאָפירט ריכטיג כאָטש איין אינציגען ווירקליך לעבעדיגען, ניט אויס־געטראכטען, מענשען.

.3

ביידע בענדער שריפטען ענטהאלטען עלף ערצעהלונגען.

דער ערשטער טהייל עפענט זיך מיט „א בילד" — „מזל טוב" : „דאָס שטעדטעל רוישט : דער רבי איז פלוצלונג אוועקגעפאלען (?)". דער רבי איז נפטר געוואָרען טראָץ די תפלות אוז יללות פון די מענער און ווייבער.

„די גאָס איז שוין געווען געשלאָסען — א קויט חסידים פון דער זייט און פון דער (יענער?) זייט און אן עולם מיט דער מטה ציהט זיך און ציהט, ווי איין לאנגער פאס מיט טויזענדער פנים'ער, און א גאנצען וועג האָט מען פסוקים גע־זאגט. און דער זוהן — דער יורש (עצר?), איז נאכגעגאנגען צוקאפענס, אנגעלעהנט מיט'ן שטערן;

אויף דער מטה און דאָס פּנים אין די הענד בע־
האַלטען....

אויס'ן גוטען (הויליגען ?) אָרט צווישען די
ביימער איז שוין געווען גרויס דאָס (דער ?) קבר
און דער ארון, און בשעת קבורה האָט מען דעם רבי'ן
אין אָפּען קבר אריין „מזל־טוב" אָבגעגעבען און דער
גאַנצער עולם האָט זיך באַלד געווענדט צום זוהן:
„מזל־טוב, רבי !... מזל־טוב !...."

וועמ מען וויל פערקוקען וואָס די „עברי־
פון דער ערצעהלונג איז לא עליכם'דיג און אז
דאָס טהעמא איז שוין צו אויסגעדראָשען אין
בעסטען פאַל, אז די חסידישע בילדער קענען
בלויז דאַן האָבען אירגענד וועלכען אינטערעס,
וועמ זיי זיינען געמאַהלען פון א מאהלער, וועלכער
זעהט ניט נור „א קייט חסידים", נור טאַקע
זייערע נשמות, זייער גייסטיגען און מאַראַלישען
פערמעגען, — אז מען איז גוטמוטהיג גענוג צו
פערזעהען דיזע אַלע פעהלערן און איבערהויפּט
דעם פאַקט אז מיר האָבען קיין בילד ניט,
ווי דער שרייבער האָט אונז פערשפּראָכען צו
צייגען, נור בלויז מאַטעריאַל פיר א בילד, —
וועמ מיר ווילען דאָס אַלעס פערזעהען, קענען
מיר זאָגען: דער יונגער מאַן לערנט זיך שרייר־
בען, עס קען פיליייכט עפּעס פון איהם אַרויס־
קומען. א שטריך דא, א שטריך דאָרט — עס
פינקעלט זיך וואו ניט וואו א סימן פון טאַלענט.
מען טאָר דעם בחור ניט ענטמוטהיגען. בלויז
פאר דעם פּאַרטרעט פון הירשל מלמד טאָר מען
איהם ניט ענטמוטהיגען:

„און הירשעל מלמד לויפּט, מיט'ן דין אויס־
געצויגענעם העלזעל פאַראויס, מיט'ן אויסגע־
שטרעקטען קעפּעל, די הענד אין די הינטערשטע קע־
שענעס, די דינע עלענבויגענס ווי די פליגעל ביי א
דאַרע גאַנז, וואָס גרויס זיך צום פליהען"....

נעהמט איהר אָבער וויסענבערג'ס פאַמי־
ליען־בילדער: „דבורה'לע" און „א שלעכטע
פרוי", זעהט איהר אז דעם מאן'ס האַנד איז
געמאַכט געוואָרען ניט פאַר אן עדעלע מלאכה
פון א קינסטלער, אז זיין אויג איז פערדעקט
מיט א גרויסער בולמע, און אז זיין קאָפּ איז ניט
פעהיג צו בעגרייפען זאָגאַר דאָס וואָס זיין
קאַליע אויג זעהט. דער רעזולטאַט איז, אז
דבורה'לע, וועלכע מאַכט הערנער דעם מאן אויף
דעם עקעלהאַפטעסטען אופן, איז א משונה־
ווילדע בעשעפענים פון א קראַנקען מוח. אז
וויבער פערראַטהען די מענער איז קיין נאַווינע
ניט; אז דער מאן קען אָנקומען וועמ מען דאַרף
ניט, האָבען מיר שוין אויך געלעזען ניט איין
מאָל, און זעהר אָפט איז דאָס די מפּלה פון די
דאַן זשואַנען, וועלכע מוזען אריינקריכען מיט די
שטיוועל, מיט אַלעמען, אין בעט אריין אונטער
דער איבערבעט. אז דאָס וויב זאָל אָבער
בשעת מעשה אין זין האָבען צו פערשיקען דעם
מאַן, מיט חניפה'לעך און חנ'דעלעך, אין מיטען
נאַכט, צו די „וויעטראָקים" נאָך וואָסער פאַר
צווויי וויאַרסט ווייט, אום צו האָבען א מענליכ־
קייט ניט צו רעטען זיך ווי עס איז פון דער
מיאוס'ער לאַגע, נאָר צופריעדענצושטעלען דאָס
ערשטע מאָל איהר זינדיגע תאוה מיט א פרעמ־
דען יונגען מאַן, דאָס איז שוין יא א נייעס,
און נאָך מעהר אמת און נאָך א גרעסערע פאַר־
שטעלונג־קראפט צייגט דער פערפאסער אין
דער ענדע פון דער ערצעהלונג, וועמ ער מאכט
די העלדין, נאכהער וועמ דער מאַן קומט מיט
דעם וואסער, ארויסשטעלען דעם לעצטען א
פייג אונטער דער פּאָלע, און מיט א פרומער
מינע איהם ניט לאָזען זיך צוריהרען צו זיך:

„איך דאַרף שוין אַצינד נישט קיין וואַסער,
איך דאַרף עס שוין אויף כפּרות...

אברהם. (עס בעדעקט איהם א קאַלטער
שוויים) הא ? דבורה'שי ? נו, נא, נעם נור א קודם
צו !

דבורה'לע. נו, שטעל אַנידער (וווייזט איהם
אָן אויף דער פּאדלאָגע.)

אברהם. ווי היים ט ?

דבורה'לע. איך טאָר נישט....

אברהם. (קאַרטשעט זיך איין, דאָס פּנים
ווערט איהם בלאַס.)

דבורה'לע. יא, יא — שטעל אַוועק.

אברהם. (מיט א פערביטערטקייט אין פּנים)
נו, דו האָסט דאָך מיר אַליין געגעבען דאָס קריגעלע
אין דער האַנד אַריין ?

דבורה'לע. נו, און אַצינד איז שוין אַנדערש
געוואָרען... דו וויסט נישט, וואָס פרויען זיינען ?
א ליאַדע עגמת נפש'ל".

ווי געפעלט איהך דער אידישער טיפּ, די
אידישע טאַכטער דבורה ?

„א שלעכטע פרוי" איז אויך א פאַמיליען־
סצענע.

א וויב א שלאַק, מיט א מויל פול מיט דער
תוכחה, פיגורירט אלס הויפּט־העלדין. די ער־
צעהלונג איז אזוי אַרעם אין אינהאַלט, אין פאָר־

שטעלונגס־קראפט, אין האנדלונג, אז די 28 זייטען וועלכע זי פערנעהמט דערעסען זיך מיט זייערע קללות און חרמות פיעל מעהר ווי די „שלעכטע פרוי" האט געמוזט דערעסען איהר מאן. אין 16טען יאהרהונדערט האט א שרייבער מיט'ן נאמען שעקספיר, להבדיל, בעהאנדעלט דיזעלבע טהעמא: „דהי טיימינג אוו דהי שראו" איז א קאמעדיע מיט א פרוי א מרשעת אלס הויפט־העלדין, און וועג מיר, קינדער פון דעם צוואנציג־סטען יאהרהונדערט, להזען זי אדער זעהען זי אויף דער ביהנע, רייסט זיך ביי זיי ארויס יעדע ווייל א געזונדער הארציגער געלעכטער. שעקספיר'ס מרשעת איז א לעבעדיגע פרוי, זי איז א טיפ, א בילד פון א געוויסען טיפ. ווייסענגרג'ס „שלעכטע פרוי" איז א פאנאגראף מיט קללות, א מאשין מיט פויסטען, א נודנער אטאמאט. די נעבען־„העלדען", דער מאן אוז די שוועסטער, זיינען נאך בלאסער, נאך טויטער ווי די ווייב.

די נעכסטע ערצעהלונג „א טאטע מיט בנים" איז ווי א פאטשערקע וואס פאלט אריין צוויישען מיסט: אין פערגלייך מיט די איבריגע זאכען איז זי א שיינענדער דימאנד. דער טאטע מיט די בנים איז א גאנץ אינטערעסאנטע גרופע בילדער פון אידישע פראסטאקעס, פון דעם ניעדריגסטען טהייל פון דעם אָרימען קלאס. אין דיזער ערצעהלונג צייגט וויעדער דער פערפאסער אז ער וואלט בעדארפט זיין כאטש עטליכע יאהר א לעהר־אינגעל, וואלט פון איהם ארויסגעקומען ניט קיין שלעכטער בעל־מלאכה.

די לעצטע ערצעהלונג פון דעם ערשטען באנד איז לידער א פערזעהעניש גאר פון אן אנדער סארט.

עם וועט זיין גענוג צו זאגען, אז די מאראל פון „בערל און שמערל" איז אז „די ליט קענען גוט אין די ביכער", און דיזע מאראל קריענט דער פערפאסער פון א הויך־געוואקסענעם בחור „מיט א פנים א ראזוועם, אויגען ווי די רעדער און צייהן וואס בלאנקען פאר ווייס־קייט", וועלכער פלעגט קומען יעדען אבענד און „מיט זיינע געזונדע לאפעם און שטארקע ארעמס" נושא חן זיין ביי א מיידל, צוליעב וועלכער אן „עקסטערן", ד. ה., א אינטעליגענט וועלכער האט זיך פערפערטיגט אויסצוהאלטען עקזאמען אין גימנאזיום, האט זיך ארויסגענגב'עט פון זיין פריינד און חבר און זיך אריינ־געוויגען צו איהרע עלטערן אין א צימער. דורך דיזען צימער האט שמערל געהאפט צו געווינען דאס הארץ פון דער מיידל, וועלכע ער האט דורך א צופל געזעהען בלויז איין רגע, וויל דער לאמפ אין דעם צימער וואו זיי האבען זיך בענעגענט איז אויסגעגאנגען „נאך איידער שמערל האט צייט געהאט זיך פארצושטעלען פאר דער נייער חבר'טארין". א ענליכע פאר־שטעלונגס־קראפט, ניט וואהר? און א זאך וואס פערלויפט זיך אלע מאנטאג און דאנערס־טאג? נון גאט האט געהאלפען, שמערל האט שוין געקראגען דאס צימער, אבער א נייער אונ־גליק האט איהם ערווארטעט — „דער וועג פון ליעבע איז קיינמאל ניט גלייך", זאגט א פער־ליעבטער ביי שעקספיר'ן.

— אזוי איז די מעשה... האט ער פערביסען מיט דער הינטערשטער ליפ, און זיך שטארק גע־חדוש'ט פאר וואס זי קומט ניט ארויס. — ס'איז דאך אין איין שטוב... האט ער זי ביי זיך אין גדאנק געוואלט פערענטפערן — וואס, זי וואלט איהם דען עפעס אבגענגריזשעט? —

וואס זאגט איהר צום נייעם קוני־לעמל? אבער דער קוני לעמל וועדט מיט א מאל אן אמת'ער דיפלאמאט: „ער איז זיך מישב און לעגט איינמאל אן א טיש מיט פאמעראנצען און פערבעט זי אריין...

„איז זי ניט פויל און שוילט כסדר איין פאמעראנץ, די צוויייטע מיט איהרע קלאָרע, וויי־סע פינגערלעך, מיט איהר שמייכעלע אויף די רויטע ליפען, — און פאקט קליינטשינקע, האלבע פעניצלעך פאמעראנץ אין מויל אריין, פערציהענ־דיג דערביי גאנץ שמאל די ליפעלעך, אז עס זאל אויסקומען א מיילבעלע, נישט קיין מויל, און גארנישט... געהט זיך צוריק ארויס מיט א גאנץ ערנסט פנים, מיט ארבגעלאזטע ברעמען, און זאגט איהם אפילו קיין גוטע נאכט נישט, און עסט איהם אויף אויף דער צווייטער נאכט די בוקאליעם, וואס ער האט אנגעלעגט פאר איהרט־וועגען — און געהט זיך וויטער ארויס און זאגט איהם קיין גוטע נאכט נישט"...

שפעטער מיט א נאכט ברענגט די פאנגערין פון דעם עקסטערן'ס הארץ דעם הויך־געוואקסע־נעם בחור מיט זיך, לעגט זיך אריין אין שמע־ריל'ס בעטל... „שמערל איז זיך געוועסען ביים אפענעם בוך — און מורא געהאט דעם קאפ אומצודרעהען"... „ערשט בעגינען האט מען

איהם צוריק אָבגענאָמען דאָס בעטעל, דער בחור האָט זיך אַרויסגעמאַכט פון שטוב, די טאָכטער איז אַוועק צו דער מוטער — און שמעריל איז געבליבען אַליין."...

וואָס זאָגט איהר, ליעבהאָבער פון שהנע ליטעראַטור, אויף דיזען פּערל? וואָס פֿאַר אַ רייכקייט אין פֿאַרבען, וואָס פֿאַר אַ שהנקייט פון שטריכען, וואָס פֿאַר אַ פֿסיחאָלאָגישע טיפֿקייט, און איבערהויפּט וואָס פֿאַר אַ וואָהרהאַפֿטיגקייט, איבערהויפּט די וואָהרהאַפֿטיגקייט!...

די ענדע פון דער ערצעהלונג איז נאָך שטאַרקער, נאָך טיפֿער, נאָך עסטעטישער, אבער... עס לאָזט זיך ניט איבערדערצעהלען... אל תחד כבודי...

4.

דאָס צווייטע העפט פון די „געזאַמעלטע שריפטען" ענטהאַלט אין זיך „א מעשה": „דער בעל־תשובה", וועלכע איז געשריבען אין א נאַיוון טאָן, אין א געקינצעלטען סטיל פון א מעשה. דער אינהאַלט איז ניט קיין אָריגינעלער און די פּסיכאָלאָגיע ניט קיין טיפֿע: א איד אַן אָרימאַן איז אמאל אום ווינטער גערַאטעוועט געוואָרען פון דערפרוירען וועלען. זיין מלאך גואל איז נעקומען צו איהם אין דער געשטאַלט פון א גוי, וועלכע האָט איהם אריינגענומען צו זיך אין שטוב אַריין און שפּעטער זיך אַליין פֿאַרשדכנ'ט צו איהם. שפּעטער מיט יאָהרען, וען ער האָט געבראַכט אין שטאַדט אַריין א פוהר היי און האָט אויסגעפונען אז עס איז גאָר יום־כפור, האָט דאָס איהם אזוי פֿערקלעמט פאַר'ן האַרצען, אז ער איז אָבגעלעגען א גאַנצען טאָג אונטער דער פוהר היי מיט'ן פנים אַראָפ און געקלאָגט אז די שטייגער האָבען געקענט צוגעהן פון גענווין, און ענדליך צו נעילה האָט ער שוין ניט אויסגעהאַלטען:

„און פֿלוצלונג טהוט ער א האַרציג געשריי און א שפֿרונג אויף און לויפט אַריין אין שול און טהוט זיך א וואַרף־אַנידער אויף דער שוועל: אידען בני רחמנים, איך וויל תשובה טהון! — האָט ער אויסגעשריען, און אויידער דער עולם איז צו איהם צוגעלאָפען איז איהם די נשמה אויסגעגאַנגען..."

אין ריכטיגע הענד וואָלט די מעשה געקענט ארויסקומען אינטערעסאַנט און ריהרענד. ווי זי איז אָנגעשריבען פון וויסענבערג איז זי ניט מעהר ווי א באָבע־מעשה.

„דור הולך ודור בא" איז אַן אַנדער ערצעהלונג, וועלכע איז אַריינגעפאַלען אין ניט ריכטיגע הענד. דער אונגלויק מיט דעם שרייבער איז, וואָס ער האָט ניט קיין א י י ן שטאַרקע זייט, וועלכע זאָל איהם בעשיצען פון די שוואַכע זייטען. וואָלט ער געווען אָריגינעל, וואָלט דיזער קרעדיט איהם דאָך אַביסעל גערַאטעוועט. לייידער נעמט ער אַליין אלטע טהעמאַס און אויף דיזע דערצעהלט ער אינ'ם נוסח פון

„עס איז געווען אמאל א זיידע מיט באבע,
האָבען זיי געהאַט א הוהן א ראבע" —

קיין לעבען, קיין נשמה, קיין גע־פיהלען, קיין האַרץ — ווערטער ציהען זיך איינע נאָך די אנדערע, קאַלט, בלאַס, פּאַרבלאָזן, לעבלאָז. אין דער ערצעהלונג „צום איידעם אויף קעסט" פיהלט זיך וויעדער אמאל, אז דער בחור וואָלט געקענט ווערען א כלי, וועו ער זאָל ארבייטען, לערנען, דענקען, און איבערהויפּט זיך לערנען, לערנען און לערנען. דער שווייגעדיגער מ נ ח ם איז א ווירקליכער טיפּ און וויסענבערג האָט אויף א מינוט געכאפט זיין בליק און אַרייגעדרונגען אין זיין נשמה—, אבער ער האָט ניט געהאַט די פעהיגקייטען איהם אויסצומאַהלען אויפֿ'ן פאַפּיער. אנשטאט דעם בילד פון מנחם האָט ער אָנגעשמירט פערשיעדענע פיגורען, עפּי־זאָדען, מעשיות וואָס האָבען ניט קיין שייכות איינע צו דער צווייטער, און אוועקגעשטופט די אמת'ע אינטערעסאַנטע פיגור אין א דונקעלען שאטען. דער אמעריקאַנער פּאָעט מאַרקהאַם איז דורך איין ליעד נעווען בעריהמט. אין דיזען ליעד האָט ער פֿאַרגעשטעלט א מענשען פון מנחם'ס טיפּ — „דהי האָומען". וויסע־בערג האָט זיין „האומען" ניט פערשטאַנען ווי פאַרצושטעלען, כאטש ער האָט געלעבט א צייט מיט איהם און כאטש ער האָט געהאט דאָס גליק אויף א מאָמענט אַריינצודרינגען אין זיין נשמה. א אידישע פרוי אַן אשת חיל איז ניט קיין נייעס אין דער אידישער ליטעראַטור: איהר וועט זי געפינען ביי אלע אלטע אידישע שרייבער, און אין דעם פּרט איז וויסענבערג'ס פ ר י י ד ע ניט נור קיין פּנים חדשות, נור, פערקערט, זי איז פיעל בלאַסער פון איהרע עלטערע שוועסטער, וועלכע שלום עליכם, צום ביישפיעל, האָט גע־מאָלט. דער הויפּט־כאַראַקטער, דער צענטער פון דער ערצעהלונג וואָלט בעדאַרפט זיין מנחם

„דער שווייגער", און דאָס האָט דער שרייבער ניט געקענט בעגרייפען אָדער דורכפיהרען.

„ח נ ה ל ע" איז פון דעם סאָרט בילדער, וועלכע זיינען קאָפירט מיט וואָסערדיגע טינט אויף אָלטען, צוקנייטשטען און בענעצטען פּאַפּיער. קיין געזיכט און קיין בולט'ע שטריכען זעהט מען ניט — בלויז טינט — לינייעס ציהען זיך הין און צוריק, אָהן פֿראָפּאָרציע, אָהן א סימטעם — סתם וויל דאָס פּאַפּיער האָט געפּליסט.

זעהט איהר, „ר' י ו א ל" איז שוין גלאָט אן עקעלהאפּטע קאריקאטור פון א פּרומען שענקער, וועלכער קויפט, כלומרשט ניט וויל־ענדיג און דורך זיין ווייב, גנבה'שע לייכטער אום שבת און נאָרט אָב דעם גנב. די גאנצע בצענע וואָלט זיך געפּאַסט ענטוועדער צוריק מיט א האָלבען אהרהונדערט, וועו די אידישע משכילים האָבען געפּיהרט א דאָן־קיכאָטישע מלחמה מיט די אידישע שענקערעס, אָדער פּאר קרושעווען'ס א חבר ערב א פּאָגראָם.

אויב א שרייבער, וועלכער גיט ארוים „געזאמעלטע שריפטען" פּאר די קינפטיגע דורות, קען אריינשטעלען אזא כיעשה'לע ווי „ר' יואל", בעווייזט עס ניט וועניגער אז ער האָט א זעהר קלייניקען בעגריף פון לִיטעראָטור, און אז ער האָט זעהר וועניג אבשיי פּאר קונסט.

„אין דער שטיל" ווערט אָנגעריהרט א טהעמא, וועלכע איז בעסער בעהאנדעלט געווא־רען אין „אָטהעלאָ".

5.

הערר ווייסענבערג'ס נאָמען בעלאָנגט צו דער קאָטעגאָריע פון בעוואוסטע שריפטשטעלער. ער אליין, מעג זיין, רעכענט זיך שוין פּאר א אי־דישען טשעכאָוו, אָדער אפּשר גאָר פּאר א מאָפּאַ־סאָן (צולִיעב זיינע זנות־מעשה'לעך). און די אידישע נאַאיוו לעזער פּרעהען זיך: אָט זיינען צוגעקומען נאָך צווויי ביכער אין דער אידישער שעהנער לִיטעראָטור.

זאָל זיך אָבער דער אויפּריכטיגער לעזער פּרעגען: וואָס האָט אונז וויייסענבערג געגעבען עס זאָל האָבען א קיום? וואָס פּאר א טיפּען האָט ער בעשאפען? וועלכע זייטען פון דעם אידישען לעבען האָט ער אויפּגעדעקט? וואָס פּאר א מתנה האָט ער דעם אידישען פּאָלק געשאָנקען אז דאָס פּאָלק זאָל זי קענען ארויסהענגען אויף דער מזרה־וואַנד, אז יעדער פּארבייגעהער זאָל זי קענען בעמערקען? וועלכע ערצעהלונג אָדער בילד אָדער מעשה וואָלט געקענט זיין א כבוד פּאר א אייראָפּעאישע לִיטעראָטור? וועלכע ערעהלונצג א. ז. ו. וואָלט געקענט זאָגאָר בעמערקט ווערען, — איך האָב מורא צו זאָגען: געדרוקט ווערען — אין א אייראָפּעאישער לִיטעראָטור?

און דער ענטפער וועט מוזען זיין: נאָר ניט און קיינע ניט. וויייסענבערג האָט אונז גאָר ניט געגעבען, מיט גאָר ניט רייכער געמאַכט, און קיינע פון זיינע ערצעהלונגען וואָלט געמאַכט אירגענד וועלכען רושם אויף אירגענד וועלכע לִיטעראָטור.

די אידישע לִיטעראָטור איז רייכער געווא־רען אין כמות, אבער ניט אין איכות.

* * *

אין נעקסטען אַרטיקעל וועל איך רעדען איבער די צווויי העפּטען „שריפּטען" פון ז. שניאור.

רעדאקציאנעלע נאטיצען

געשריעבען אן מענפאהר פון אגיטאציאנס־ביורא געהאפט אומזיסט

וועגען דעם פילאדעלפיער צוזאמענפאהר בעשטעהן פון דעלעגאטען, וועלכע רעפרעזענטירען ארגאניזאציאנען, וואס געהערען צו דער פעדעראציע (אדער ווי איהר וועט עס רופען), וואס אין איהר נאמען איז דער דאזיגער צוזאמענפאהר איינגערופען געווארען — דאן איז דאס איבערהויפט קיין קאנווענשען ניט געווען. עס איז געגנג צו לעזען דעם פינאנץ־בעריכט אין דער שיקאגא'ער „ארבייטער־וועלט", כדי זיך צו איבערצייגען, אז אויסער וועלכע וואס האבען געווען א קאמפטיטואירענדע, ד. ה., אזעלכע וואס האבען נעשישקט דעלעגאטען צו דעם פארטי־קאנוואנט, וועלכער האט פיעלע מיטגלידער, אבער ווען עס איז געקומען צו דער ארבעט אין דעם קאנוואנט, האבען זיי זיך נישט באטייליגט אין דער ארבעט פון דעם קאנוואנט, ווייל זיי האבען נישט געהאט קיין מאנדאטען.

דאס איז דער ערשטער מאל אין דער געשיכטע פון דער ארבעטער־באוועגונג אין אמעריקא, אז מען האט אזעלכע מעטהאדען אנגעוואנדט, ווי מען האט זיי אנגעוואנדט אין דעם פארגאנגענעם יאהר. דאס איז אן אומגלויבליכע זאך, אז אזעלכע מעטהאדען זאלען אנגעוואנדט ווערען אין דער ארבעטער־באוועגונג, ווי מען האט זיי אנגעוואנדט אין דעם פארגאנגענעם יאהר. אזעלכע מעטהאדען זאלען אנגעוואנדט ווערען אין דער ארבעטער־באוועגונג, ווי מען האט זיי אנגעוואנדט אין דעם פארגאנגענעם יאהר, ווייל

ביז איצט נעווען דער ארגאן פון די דאזיגע קיקעריי: דורך די שיקאגאער „אידישער ארבייטער וועלט".

וואס מען דארף טאן גלייך נאכ'ן קעמפיין

מיר וועלען פיעלעטיכט — דאס איז א פראגע פון פלאץ — נאך צוריקקומען צו גענ. וולאדעק און וועלען אפשר אויך ארדעסירען א פאאר ווערטער צום דר. פאנבערג. דערווייל זעהן מיר פאר זיך א וויכטיגערע אויפגאבע.

פאר די וואס האבען געלעזען דעם ארטיקעל אין דעם פאריגען העפט „צוקונפט" דארף זיין קלאר אז די „גרינע" און אלע וועלכע פאסען זיך ניט צו צו דער פארטיי, וואס דער גרונד דערפון זאל ניט זיין דערפען ארגאניזירט ווערען.

אט איז א גאנץ קאנקרעטער, לייכט־פער־שטענדליכער און לייכט אויספיהרבארער פאר־שלאג:

אזוי ווי אין דעם ביורא זיינען פעראייניגט אויסשליסליך פאדטיי־ברענטשעס;

אזוי ווי זייערע דיוס זיינען צו הויך פאר די קעשענע פון דעם „גרינעם", וואס האט געוועהנ־ליך דורכצוקעמפען דעם ערסטען און טייערסטען קאמפף פאר זיין עקזיסטענץ אין א פרעמדע לאנד;

אזוי ווי זיי פערשטעהען, חוץ דעם ניט אפילו אונזער „אידיש" אין די דיסטריקטען, שוין גאר ניט רעדענדיג פון די ענגליש, דעם אמערי־קאנער פיהרונג, די געשיכטע, די טראדיציאן, די פאליטיק, און די פאליטישע אינסטיטוציא־נען פון אמעריקא;

אזוי ווי עס איז קיין ספק ניט אז דיזע „גרינע, צולעב דיזע גרינדע קענען מעהר שאדען ווי נוצען אין דער פארטיי און קענען זיך אין איהר ניט לאנג האלטען אפילו אויב זיי שליסען זיך אן איז וויכטיג אז —

אין יעדען אידישען גרעסערן צענטער זאלען זיך בילדען אידישע סאציאליסטישע אר־בייטער בילדונגס־פעראיינען.

זיי זאלען ניט נעהמען מעהר ווי 5 סענט א חודש דיוס.

זיי זאלען האבען וואס וועניגער געשעפטס־מיטינגען און וואס מעהר פראפאגאנדא־פער־זאמלונגען.

זיי זאלען, אזוי ווייט ווי מעגליך אין זייער פראפאגאנדא און ארגאניזאציאן זיך רעכענען מיט'ן אידישען כאראקטער און מיט דעם אידע'ס פסיכאלאגיע.

זיי זאלען זיך ניט אבטהיילען פונ'ס אידי־שען כלל, זאנדערן, פערקעהרט אין דיזען כלל אנפיהרען זייער אגיטאציע, ניט פערלאזענדיג, פערשטעהט זיך, דעם באדען פונ'ס קלאסען־קאמפף, אבער, פון דער אנדערער זייט, אויך ניט אינגאריענדיג אידישע ספעציעלע ראסען־קריוודעס און ראסענפערפאלגונגען.

זיי זאלען, וען זיי וועלען זיין נענוג אויס־געוואקסען און וועלען מיט זיך פארשטעלען געוונדע, לעבעדיגע, ווירקענדע ארבייטער־בילדונגס־פעראיינען, זיך פעדעריען אין איין צענטראלע קערפערשאפט און דאן זעהן וואס זיי קענען טאן מיט פעראייניגטע קרעפטען פאר אונזער פרעסע און פאר די בראשורען־ליטעראטור.

זיי זאלען, מיט איין וואָרט, טאן דאס וואס מיר האבען צוריק מיט פיער וואכען נאך גע־האפט אז דער ביורא וועט טאן זיך ענט־וויקלענדיג.

ווער רופט זיך אב?

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז מען קען מיט דיזער אונטערנעהמונג אבווארטען ביז נאכ'ן קעמפיין, כדי ניט צו שטערען די קעמפיין־טהעטיגקייט פון דער פארטיי.

פעסימיזמוס און שוואַרצע האָאר

וועגען די ארטיקלען פון גענ. פאנבערג און גענ. וולאדעק וועט גענוג זיין טאקע א פאאר וועדטער.

דער ערסטער אין זיין ארטיקל פון „וויינטשעוווסקי'ס לעצטע האפנונג" אין דער „פרייער ארבייטער שטימע" האט, אונטער דיזען סענסאציאנעלען קעפעל, ארויסגע'הקירה't, אז דער וואס שרייבט דיזע ציילען איז געוואָרען א פעסימיסט. דאס איז א טעות. די פראגע איז נור געווען צי איז סיסטעמאטיש פראפאגאנדא מעגליך צווישען אונז אידען, און דעם ענטפער האט געזאלט געבען די קאנוועגשען. שטעלט זיך ארויס, אז די קאנוועגשען, וויל זי איז אייגענטליך גאר קיין קאנוועגשען ניט געווען, האט דעם ענטפער ניט געקענט געבען. וועט די פראבע געמאכט ווערען — און מוז געמאכט ווערען — אויף אנאנדער וועג. אינ'ס שלימסטען פאל איז דער סאציאליזמום נור זעהר וועניג אבהענגיג פון די אידישע בעווענונג און אפילו פון דער היגער פארטיי. בעווענונען און פאר־טייען קענען אויפקומען און אונטערגעהן, וועה־רענד דער סאציאליזמום קומט אומעטום, יעדען טאג, מיט א שריט נעהנטער צו זיין פערווירקלי־כונג. וועד עס האט מעהר ווי צוויי־דריטעל פון זיין לעבען געווירקט אין דיזער איבערצייגונג קען אויף דער עלטער קיין פעסימיסט ניט ווערען. מען קען פערליערען די נעדולד פון טאן סיזיפוס־ארבייט, אדער פון ניסען נאך אנאנד וואסער אין א זיפ און מען קען זיך נעהמען צו עפעס אן אנדער זאך, ארבייטענדיג פאר דעם זעלבען אידעאל, אבער דאס הייסט ניט ווערען א פעסימיסט.

וואס אנבעטריפט דעם גענ. **וולאדעק**, וועל־כער וועט דעם שרייבער, וויינטשעווסקי, קיינ־מאל ניט מוחל זיין וואס אין זיין **קאפ** זיינען נאך דא ניט־גראהע האאר און **וואס ער האט** ניט פאר זיינע, וולאדעק'ס, אויגען נעריסען קיין

קריעה צולייעב זיין, ווינטשעווסקי'ס, האלטונג צו א געוויסע צייטונג, וועט נענוג זיין אט וואס צו זאגען:

די מעשה איז ניט אזוי שרעקליך. עס איז ניטא קיין גרונד צו פערצווייפלען אפילו ווען עס קומט אזוי ווייט, אז „פיעלע הערצער אויף דער קאנווענשען זיינען —ווי וואלדעק אליין זאגט— פערביטערט געגען יענע צייטונג צי מיט רעכט צי ניט". וואס איז דא די אייגענים? די איבערגעבליעבענע שוואַרצע האָאר וועלען שוין מיט דער צייט גרוי ווערען, אפשר גאר וויים און אלץ וואס אימיצער קען טאן איז זעהן אז די ווייסע האָאר, אויף דער עלטער, זאלען ניט וועלן־עס־איז בעשמוצט ווערען דורך אן אונרייניע האנד. און בנוגע צום רייסען קריעה, איז דאס א זאך וואס מען קען זיך היינט, ביי די איצטיגע פינאנציעלע לאגע פון דער „צוקונפט" פשוט ניט פערגינען.

דער האדסאן־ אבער לאמיר רעדען וועגען פולטאן יום־טוב היימליכערע זאכען. — אט און די זאט זיך אונזער גרויסע צוקונפט. וועלט־שטאדט אויסגעפוצט לכבוד דעם גרויסען יום־טוב, וועלכער וועט אנהאלטען גאנצע 14 טעג. עס איז איצט שוין ניט נויטיג צו דערצעהלען דעם לעזער די בעדייטונג פון דיזען גרויסען יום־טוב: דעם עראינערונגס־טאג פון די ענטדעקונג פון דעם גרויסען טייך האדסאן און פון די ערפינדונג פון דעם דאמפפשיף, וועלכער האט איבער דיזען טייך — 200 יאהר נאך זיין ענטדעקונג — גע־מאכט זיין ערסטע רייזע.

וואס איז שוין יא וועדטה אויסצוטייטשען איז די טהאטזאכע, אז אין דעם פאראד בע־טהיליגט זיך די וועלטפלאטע, דאס הייסט, די קריעגסשיפען פון מעקסיקא, ענגלאנד, פראנק־רייך, איטאליען האלאנד און דייטשלאנד.

דיזע אינטערנאציאנאלע פלאטע אין דעם טייך פון די אינטערנאציאנאלסטע שטאדט פון דער וועלט גיט, הגם דאס איז ניט די אבזיכט פון די מלוכות, א טעם פון די קומענדיגע פער־ברידערונג פון די פעלקער. עס איז אמת, אז דאס זיינען קריעגסשיפען, וועלכע מיר וועלען דא זעהען אויפ'ן האדסאן — קריעגסשיפען, מארדשיפען מיט מענשען־פערניכטענדע וואפען אויף זיי. עס איז וואהר אז דאס קומען ביי אונז צונויף מלאכי חבלה אין קאמאנדירסקע אוני־פארמס; אז די שיפען מעסטען זיך איינע מיט די אנדערע אין זייער מארדפעהיגקייט. געווים, געווים, אבער די טהאטזאך בלייבט, אז זייער מיסיאן איז א פריעדליכע און מיר קענען דארין נור זעהן, דאס וואס מיר, סאציאליסטען, מיט א קלארען בליק אין די צוקונפט שריין, זעהען, און דאס איז א דייטליכען צייכען פון אינטערנאציא־נאלע פערברידערונג.

דאס וואס די בעסטע מענשען פון אלע צייטען — פון ישעיהו הנביא אן — האבען גע־האפט וועט זיכער ענדליך מקוים ווערען. און וען אלע מארדגעצייג וועלען ווערען פערוואנ־דעלט אין ניצליכע אינסטרומענטען צו פער־שענערן און בערייכערן דעם מענשליכען לעבען, דאן וועט אפשר טאקע אין ניו יארק א הונדערט יאהר שפעטער זיין א מארינע־פאראד פון טראנספארטשיפען, וועלכע מען האט אין אונזער צייט געבויט פאר'ן געגענזייטיגען פעלקערמארד.

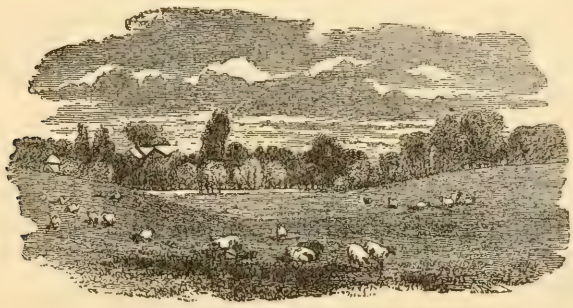

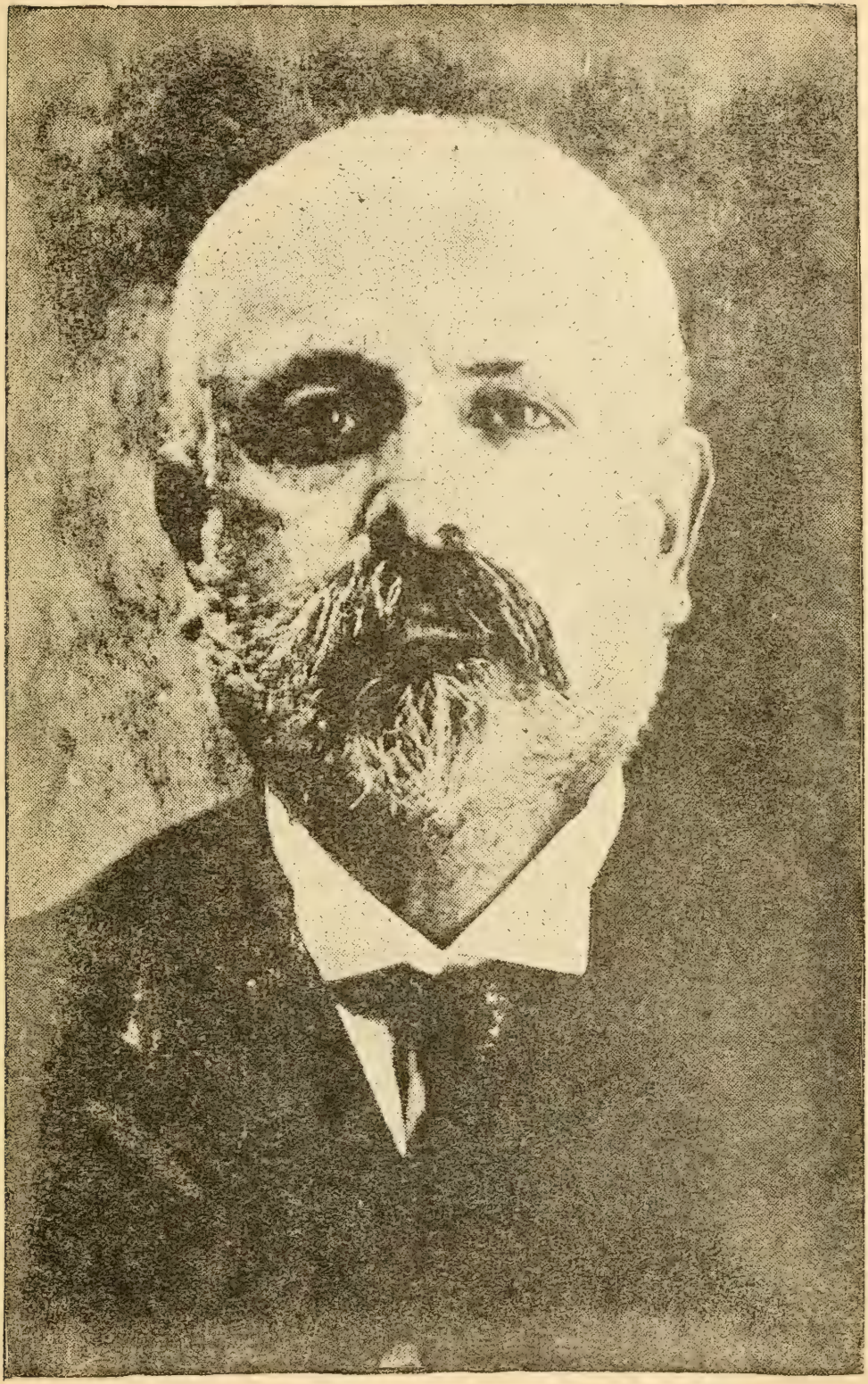

פּראָפעסאָר פראַנציסקאָ פּעררער

No. 11. NOVEMBER, 1909. Vol. XIV.

פערדער: רויט געגען שוואַרץ

עס איז ניט קיין גוזמא צו זאגען אַז קיינמאָל, אין קיין לאַנד אין די לעצטע פופציג יאהר האָט אַ געזעצליכער מאָרד ניט ארויסגערופען אַזאַ שטורעם אין דער גאַנצער ציוויליזירטער וועלט ווי די בלוטיגע טהאַט פון באַרצעלאָנאַ דעם דרייצעהנטען אַקטאָבער.

מען וואָלט געקענט דאַרויף זאָגען:

קיינמאָל איז אין ערגעץ ניט געווען ביז איצט אזוי שטאַרק — יעדענפאַלס אין גייסט — פעראיניגט די אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַלדעמאָקראַטיע. קיינמאָל האָט ווי היינט, דער פּראָלעטאַריאַט פון אַלע לענדער ניט אזוי קלאָר געווואוסט ווער און וואו דער שונא שטעהט. קיינמאָל האָבען די מאַסען אזוי דייטליך ניט בעגריפען יעדען שאָם, יעדען וואַרף, יעדע בעוועגונג וואָם קומט פונ׳ם פיינדליכען לאַגער, ווי זיי בעגרייפען דאָם איצט. קיינמאָל פריהער האָט דערפאַר ניט געקענט זיין אַזאַ אַלגעמיינע, עלעמענטאַרע פאַלקסרעגונג ווי היינט. דערמיט, אַלזאָ, ערקלערט זיך די וואונדערבאַרע טהאַטזאַך וואָם דער טויט פון פראַנציסקאָ פערדער האָט אַרויס־געהרופען אַזאַ דונערנדען פּראָטעסט אומעטום וואו עס געפינען זיך פאָליטיש־אַרגאַניזירטע אַרבייטער; אומעטום וואו דיזע אַרבייטער האָבען פערטרעטער אין די פּאַרלאַמענטען פון זייערע מדינות.

דאָם וואָלט מען היינט געקענט זאָגען און עס וואָלט געווען ריכטיג אזוי ווייט ווי דאָם געהט אבער ניט ווייט גענוג, דאָם ערקלערט ניט די וואונדערבאַרע ערשיינונג פון די לעצטע עטליכע וואָכען. אין גאַנצען, דאם ווייזט ניט איהר גאַנצע פולע בעדייטונג. ווייל אויב די הויפּט מאַכט און דער קלאַסען־בעווואוסטזיין פון די פער־אייניגטע סאָציאַלדעמאָקראַטיע אַליין וואָלט געווען אַ גענידענדע ערקלערונג, דאַן וואָלט זיך דאָם געדאַרפט ארויסווייזען הונדערט מאָל אין די לעצטע צוויי—דריי יאהר, בנוגע צו רוסלאַנד, וואו דעם קיסר׳ס מלאכי חבלה האָבען כסדר געשטיקט און געוואָרגען, געפאַלטערט און געפייניגט מענער און פרויען, אָפט זאָגאַר קינדער. פער־אייניגטע, אַמאָל דאָ אַמאָל דאָרטען, האָט זיך, דאָם איז אמת, צייטענווייז דערהערט אַ שטימע פון פּראָטעסט. מען האָט בענוצט און מען בענוצט איצט אויך די געלעגע־היים פון ניקאָלאַי׳ס אַ וויזיט צו ערגעץ אַ מדינה אום צו פּראָטעסטירען געגען אַ פרייַנדליכען קבלת פּנים פאַר איהם, אָבער אַן איינהייטליכער, אַלגעמיינער, אַלער־אַרטיגער, אינטערנאַציאָנאַלער, ברויזענדער פּראָטעסט, וואָם זאָל אָבהילכען איבער דער גאַנצער וועלט, וואָם זאָל מיט איין מאָל אויפרודערן אַלע פּאַרלאַמענטען, וואָם

זאָל אַ טרייסעל טאָן אַלע טהראַנען, וואָס זאָל געבען א קאַפּוועהטאָג אַלע געזאַלבטע און געקרוינטע קעפּ — אַזא פּראַטעסט האָט זיך ניט געהערט. און דאָך איז דאָ יעדען יאהר א 22 (9)־טער יאַנואַר, א 30 (17)־טער אָקטאָבער — איינער פֿון די יאהרציים פֿון אַ שרעקליכע מענשענמערדערי לשם טירַניי, דער אַנדערער א יום הזכרון פֿון אַ קייזערליכען פּערראַטה, — איינעם פֿון די ערגסטע אין דער וועלטגעשיכטע, וועלכער אַפֿלק האָט געקראָגען פּרייהייט ביד חזקה און האָט זי פּערלאָרען דורך אַ כיטרע אויסגעפּיהרטען שווינדעל, דורך אַ טומעל אין אַנאַנדער שלאַכטעריי און מאַסענ־מערדעריי, וועלכע איז פון אַנהייב אָן געפֿאַנט געוואָרען כדי אין בלוט צו דערטרינקען די געגעבענע פּרייהייט.

ווי געזאָגט, איז יענע ערקלערונג, הגם ריכטיג, ניט קיין פֿאַלשטענדיגע ערקלערונג.

דאָ איז פּאַראַן א ספּעציעלער גרונד און דאָס אַ דאָפּעלטער: אַ פּערזענליכער און אַן אלגעמיינער.

פּראַנציסקאַ פּעררער איז דערשאָסען געוואָרען כמעט אָהן אַ געריכט. אַ ניעדער־טרעכטיגערער משפּט וואָלט ניט מעגליך געווען אפילו אין אַ פּערוואָרפענעם ווינקעל אין סיביר. דאָס און די פּערזענליכקייט פון דעם רוהיגען, עהרליכען פֿאַלקסערציאהער, וועלכער האָט נור געשטרעבט דערצו אַז זיינע לאַנדסלייט זאָלען אַרוים פון דעם חשך פון אונווויסענהייט אין דעם ליכט פון אויפקלערונג — די ביידע זאכען צוזאמען האָבען געמאַכט די פּערזענליכע זייט אַזוי שטאַרק.

אָבער חוץ די פּערזענליכע זייט איז דאָ די פֿאַלגענדע אַלגעמיינע זייט, אויף וועלכער מיר ווילען ספּעציעל אויפמערקזאָם מאַכען אונזערע לעזער:

די אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַלדעמאָקראַטיע זהטט אין דעם פּערערער־פֿאַל די בלוטיגע האַנד פון די קאַטוילישע קירכע. זי זהטט דאָס און וואו זי זהטט דאָס ניט, פּיהלט זי עס אינסטינקטיוו. זי וויים אָדער זי פּיהלט אַלזאָ, אז דאָס איז אַ קאַמפּף צווישען שוואַרץ און רויט, צווישען די אַרגאַניזירטע פינסטערנים, און די וואַקסענדע, וועלטבעפרייענדע רויטע אַרבייטער־אַרמעע.

ניט אַבטענדיג אויף די פראַזע: „רעליגיאָן איזט פריוואַטזאַכע", וועלכע איז קיינמאָל ניט געווען מעהר ווי אַ פראַזע, פיהלט דער ציעלבעווואוסטער פראַלעטאַריאַט אומעטום, אז די קירכע און ספּעציעל די קאַטוילישע קירכע — די שוואַרצע אינטער־נאַציאָנאַלע — איז דער שונא, אָדער יעדענפאַלס דער רעכטער אָרעם פון דעם שונא און דערפאַר פיהלט דער ארבייטער אַזוי שטאַרק דעם פּאָליטישען מאַרד פון פראַנציסקאַ פּעררער. ער וויים אַז דאָס האָט די קאַטוילישע קירכע — מעהר ווי דער שפּאַנישער טהראָן — פערלאַנגט דעם קרבן.

יא, די קאַטוילישע קירכע, מיט איהר וואונדערבאַרע אינטערנאַציאָנאַלע אייניג־קייט אין אָרגאַניזאַציאָן, וואָס אין דיזען פּרט איז זי שטאַרקער פּאַר אַלע אַנדערע רעליגיאָנען און קירכען, איז דער שונא און די רויטע אינטערנאַציאָנאַלע מוז זי בעקעמפּפען שריט ביי שריט.

עס איז לייכט צו בעווייזען — און דאָס וועט, האָפען מיר געטאָן ווערען אין דעם נעכסטען העפט — אַז וואו די סאָציאַלדעמאָקראַטיע איז שוואַך איז די קאַטוילישע קירכע א מאַכט און פערקעהרט.

אָבער צי די גלעהרטע צווישען אונז וויסען דאָס אָדער ניט, דער אינטערנאַציאָ־נאַלער פּראַלעטאַריט פיהלט דאָס.

דער רעזולטאַט וועט זיך אין קורצען וועזען קלאָר פּאַר אַלעמען.

פּעררער'ס בלוט וועט ניט זיין פערגאָסען אומזיסט און חוץ וואָס די שפּאַנישע טירַניי וועט געפינען אין דעם טויט פון פּעררער איהר אייגענעם טויטקלאַפּ, וועט דאָס אויך פיהרען דערצו, אז דער קאַמפּף פון רויט געגען שוואַרץ וועט ווערען פער־שארפט און פערשטאַרקט.

צביון

דער לייפציגער פּאַרטיי-טאג פון די דייטשע סאָציאַל-דעמאָקראַטן

יט די רעזולטאטן פון דעם לייפציגער פּאַרטייטאָג זיינען בויידע צדדים צופריעדען, אי די רעוויזיאָניסטען, אי די ראדיקאַלען. קיינער האָט ניט אָבגעהאַלטען קיין גרויסע זיג־גען און קיינער האָט ניט געהאָט קיין גרויסע ניעדערלאָגען. די קאַפּיטאַליסטישע פּרעסע האָט אפילו יא פונאַנדערגעקלונגען א גרויסען רעוויזיאָניסטען זיג, און ביי אונז אין אמע־ריקא, הויפּטזעכליך אין דער אידישער אמע־ריקא, האָט מען שוין וועגען דיזען רעוויזיא־ניסטישען „זיג" געשריבען לייט־ארטיקלען און געצויגען קאָזעקווענצען, דאָך איז די גאנצע מעשה מיט'ן „זיג" אין גרונד גענומען ניט מעהר ווי א גרויסער בלאָף און נאָך א גרעסערע עם־ארצות. איך מיין דאָ די רעזאָלוציאָן וועגען פּעראייניגונגען און אָבמאָכונגען צווישען די סאָציאל־דעמאָקראטען און געווייסע בורזשואזע פּאַרטייען ביי די וואַלען, וואָס מען רופט אין אמעריקא „פּיוזשען".

וואָס האָט אויך דעם לייפציגער פּאַרטיי־טאג פאַסירט? — די געגנאָסען פון ערשטען בער־לינער דיסטריקט האָבען פּאַרגעשלאָגען א רע־זאָלוציאָן, וועלכע פערוואהרט די סאָציאל־דע־מאָקראטישע פּאַרטיי אריינצוגעהן אין וועלכע עם איז אָבמאכונגען מיט די בורזשואזע פּאר־טייען, הויפּטזעכליך מיט די ליבעראלען. דיזע רעזאָלוציאָן איז מיט א גרויסע מאיאָריטעט שטימען פערוואָרפען געוואָרען פון פּאַרטייטאג. די קאַפּיטאַליסטישע פּרעסע האָט דיזע פּאסי־רונג אויפגעכאפט, זי פונאַנדערגעבלאָזען צו א רעוויזיאָניסטישען זיג און פּרומע גענאָסען עם־ארצים האָבען געהאט האַרץ־קלעמעניש און אינגראָמוסען „קיקערס" האָבען געטאַנצט פּאר שמחה.

ערשטענס דארף געזאָגט ווערען, אז אזא רעזאָלוציאָן איז שוין אריינגעבראכט געוואָרען אויך דעם עסענער פּאַרטייטאָג אין יאָהר 1907 און זי איז דאן אויך מיט א גרויסע מאיאָריטעט פערוואָרפען געוואָרען.

צווייטענס איז ניט צו פערגעסען, אז ע־גען דיזער רעזאָלוציאָן האָבען סאי אין עסענ, סאי אין לייפציג געשטימט ניט נור רעוויזיא־ניסטען, נאָר אויך ראדיקאלען, און אועלכע ra־דיקאלען, וואָס קיינער קען ניט צווייפלען אין זייער ראדיקאליזם. יא, אין עסענ איז אי־בערהויפט געווען דער פּאַרטייטאָג צונויפגע־שטעלט פון א ראדיקאלען עלעמענט, די רע־וויזיאָניסטען זיינען דאָרטען געווען זעהר שוואַך פערטרעטען, דאָך האָט א גאנץ גרויסע מעהר־הייט געשטימט געגען דער רעזאָלוציאָן.

און עס איז אויך גאנץ פערשטענדליך וואָרום די ראדיקאלען אפילו זיינען נעגען אזא רעזאָלוציאָן. די פּאַרטיי אין דייטשלאנד בע־טראכט די „פיוזשען"־פראגע מעהר אלס א טאק־טישע פראגע, ווי א פרינציפּעלע און זי ווילן זיך די הענד ניט בינדען מיט רעזאָלוציאָנען. זי ווילן לאָזען די פראגע פריי און פון פאל צו פאל בעשלוסען ווי צו האנדלען, אָבהענגיג פון די אומשטענדען.

„פיוזשען" אין אין דייטשלאנד בכלל קיין נייעס ניט. אין באיערען, למשל, זיינען די סאָ־ציאל־דעמאָקראטען איין מאָל אפילו אריינגע־גאנגען אין אָבמאכונג מיט די קלעריקאלען. דאָס איז נעווען, ווען מען האָט געראפט דורכ־פיהרען דאָס אלגעמיינע וואהל־רעכט פאר דעם באירישען לאנדטאג און די קלעריקאלען (צענ־טרומס־פּאַרטיי) זיינען גראד נעווען פאר אלגע־מיינע וואהל־רעכט.

„פיוזשען" האָבען אויך נעמאכט די סאָ־ציאל־דעמאָקראטען אין באדען, ווען מען האָט נעראפט ברעכטן אין באדישען לאנדטאג די קלעריקאלע מעהרהייט. אין דעם גרויס־הער־צאָגטום באדען איז די צענטרומס־פּאַרטיי זעהר שטארק, און זי האָט מעהרערע יאָהרען נע־

הערשט אין לאַנד און געהאַט די קאָנטראָלע אי־בער די געזעצגעבונג. דיזע מאַכט האָט געקענט געבראָכען ווערען נור דורך א פּראַיניגונג פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטן און די ליבעראַלע פּאַרטייען, וועלכע איז אויך געמאַכט געוואָרען און האָט גענאַט ערפּאָלג. אין דער געשיכטע פון דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע וועט דיעזע פּראַיניגונג פּערנעהמען א בעזונדער בלעטל. דאָס ערשטע מאָל אין דייטשלאַנד איז א סאָציאַל־דעמאָקראַט געוועהלט געוואָרען אלס וויצע־פּרעזידענט אין א פּאַרלאַמענט, דאָס איז געווען גענאַסע אַדאָלף גאָק, וועלכער איז געוועהלט געוואָרען אלס וויצע־פּרעזידענט אין דעם בּאדישען לאַנדטאג און דורך א צופאַל האָט ער א יאָהר נאָך דער רייה געפיהרט דאָס גאנצע פּרעזידיום, וויל דער ערשטער פּרעזידענט איז גראָד קראַנק געוואָרען. און אדאָלף גאָק איז א רעוואָלוציאָנערער סאָציאַל־דעמאָקראַט, א שטאַרקער גענגער פון די רעוויזיאָניסטען. אין דער צייט, וואָס ער איז געווען פּרעזידענט האָט ער זיך אויך אויסגעצייכענט דערמיט, וואָס ער האָט ניט דערלאָזען, אז דער בּאדישער לאַנדטאג זאָל שיקען א מיטליידס־טעלעגראַמע צו דער גרויס־הערצאָגין, וועז דער בּאדישער גרויס־הער־צאָג איז געשטאָרבען. ער האָט אַרגומענטירט דערמיט, וואָס דער לאַנדטאג איז די פערטרע־טונג פון גאנצען בּאדישען פאָלק און אזוי ווי אונטער דעם בּאדישען פאָלק איז דאָ א גרויסע צאָהל אַנטי־מאָנאַרכיסטען, הויפּטזעכליך די סאָ־ציאַל־דעמאָקראַטען, במילא טאָר דער לאַנד־טאג אלס גאנצעם קיין מיטליידס־טעלעגראַמען ניט שיקען צו א מאָנאַרכישע פאָמיליע. יעדער איינציגער דעפוטאַט קען שיקען א טעלעגראַמע אין זיין אייגענעם נאָמען. און האָבענדיג די מאַכט אין האַנד, האָט אדאָלף גאָק דאָס זייניגע דורכגעפיהרט און האָט אויפגעשטורמט די גאַנ־צע רעאַקציאָנערע און מאָנאַרכיש־ליבעראַלע דייטשלאַנד געגען זיך.

שפּעטער האָבען די סאָציאַל־דעמאָקראַטען אין ווירטעמבערג געמאַכט „פיוזשען" מיט די דאָרטיגע דעמאָקראַטען, כדי דורכצופיהרען דאָס פּראָפּאָרציאָנעלע וואהלרעכט צו דעם ווירטעמבערגער לאַנדטאג.

דאָס זיינען אלץ פאַסירונגען פון די לעצ־טע עטליכע יאָהר. און וועז מען זאָל אָנפאַנגען אויסרעכענען וויפיעל מאָל עס איז געמאַכט גע־וואָרען „פיוזשען" ביי די מוניציפּאַליטעטס־וואהלען אין פערשיעדענע שטעדט, דאַן וועלען מיר זיי קענען צעהלען אויף צעהנדליגע און אפשר הונדערטע.

די „פיוזשען"־פּראָגע קען איצט אין דייטשלאַנד, אלס א פּרינציפּיעלע פּראָגע, קיין הייסע דעבאַטען ניט ארויסרופען. על פּי דין אפשר דארף מען טאקע ניט מאכען, אָבער אין דער פּראקטיק מאכט מען. עס קען זיין, אז ביי אנדערע רעוויזיאָניסטען וואָלט מען פּועל'ען, אז מען זאָל שוין אריינגעהן אין אָבמאכונגען מיט געווייסע פּאַרטייען ביי דעם ערשטען וואהל־גאנג און ניט וואַרטען אויף די שטיכוואהלען, אָבער אין די בּרייטע פּאַרטיי־קרייזען קען אזא מיינונג קיין אָבקלאַנג ניט געפינען, וויל דאָס איז לחלוטין ניט נויטיג און קען נור ברענגען שאָדען, אָבער ניט קיין נוצען. עס איז דערי־בער טאקע נאָך אויף קיין פּאַרטייטאָג די פּראָגע אין אזא פאָרם ניט אויפגעהויבען געוואָרען און וועז מען זאָל זי א מאָל אויפהעבען, וועט זיך אפשר צונויפקלייבען העכסטענס א צעהנדליג, גיכער דאָס אויף ניט, וואָס זאָלען זיי שטיצען.

אגב דארף בעמערקט וועדען, אז פון דערצ־דענער פּאַרטייטאָג אן האָט די גאנצע פּראָגע פון „פיוזשען" זעהר וועניג פּלאַץ פערנומען, אין די פערהאַנדלונגען פון וועלכען עס איז א שפּע־טערדיגען פּאַרטיי־טאָג. און אויך אויף דעם איצטיגען לייפּציגער פּאַרטייטאָג איז די גאנצע רעזאָלוציאָן, וועגען וועלכע מען האָט ביי אונז אין אמעריקא אזוי פיעל גע'דרש'עט, געווען ניט מעהר ווי א קלייניגער, ניט וויכטיגער אינ־ציידענט, וועגען וועלכען די דייטשע פּאַרטיי־פּרעסע האָט אפילו ניט געפּונען פּאר נויטיג זיך מעהר אדער וועניגער ערנסט אבצושטעלען.

און אויב עס איז געווען א קאמפּף צווישען די ראדיקאלען און רעוויזיאָניסטען אויף דעם לייפּציגער פּאַרטייטאָג, און א העפּטיגער קאמפּף, איז דאָס געווען דער טהעטיג־קייט פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאר־לאַמענטאַרישער פראקציע.

דער בעריכט פון דער פּאַרלאַמענטאַרישער פראקציע איז געווען דער צענטראַלער פונקט פון דעם לייפּציגער פּאַרטייטאָג, און די דעבא־טען, וועלכע האָבען געמאַכט א סך הייסעם בלוט, האָבען זיך פערצויגען כמעט צוויי גאנצע

טעג, וואָס פאר די דייטשע סאָציאל־דעמאָקראטיע, וועלכע פערשטעהען אזוי אויסגעצייכענט צו פיהרען א פארטייטאג און שפּאָרען צייט, איז דאָס א רעכט־לאנגע צייט. דער וויכטיגסטער פונקט פון דעם בעריכט, וואָס האָט דאָס ארויסגערופען די הייסע, און אויך זעהר בעלעהרענדע, דעבאטע איז געווען די פערהאלטונג פון דער פראקציע ביי דער פראגע פון ערב־שאפּטס־שטייער, וועלכער איז פערהאנדלט געוואָרען אין דעם דייטשען רייכסטאג און פאר וועלכע די סאָציאל־דעמאָקראטישע פראקציע האָט געשטימט.

די הויפּט־ארבייט פון דעם דייטשען רייכסטאג פאר דאָס לעצטע יאָהר איז בעשטאַנען אין דער פינאַנץ־רעפאָרם, וועלכע האָט גערופען דורכגעפיהרט ווערען. אויך א פשוט'ען לשון וועט פינאַנץ־רעפאָרם הייסען די פראגע: וואו נעהמט מען געלד צו דעקען די הוצאות, וועלכע די רעגיערונג האָט געמאכט און דארף וויטער מאכען. און עס פערשטעהט זיך, אז אויף דיזע פראגע קען זיין נור איין ענטפער: נייע שטייערן. די דייטשע רעגיערונג האָט אלזו געמעלדעט, אז זי וויל ארויפלעגען אויפ'ן פאָלק ניט מעהר און ניט וועניגער ווי 500 מיליאָן מארק נייע שטייער א יאָהר. נאָר דא האָט זיך אָנגעהויבען די פראגע, ווי אזוי און אויף וועלכען אופן. פון דירעקטע שטייער איז די דייטשע רעגיערונג, אלס דורך און דורך א רעאקציאָנערע, ניט קיין אנהענגערין, וועגען דעם אלזו האָט קיין רעד ניט געקאָנט זיין. און וועז עס וואָלט אפילו יא געווען א רייד, וואָלט זיך אין דעם דייטשען רייכסטאג ניט געפונען קיין מעהרהייט פאר אזא פּאַרשלאג. וואָרום אפילו די ליבעראָלע פּארטייען, וואָס האָבען אין זייער פּראָגראם א פונקט וועגען דירעקטע שטייער, וואָלטען דאָפיר ניט געשטימט, ווייל דאָס איז א פשוט'ע קעשענע־פראגע. פון דער אנדערער זייט וויעדער האָט די רעגיערונג מורא געהאט ארויצובערעגען א געזעץ־פּראָיעקט וועגען דער פינאַנץ־רעפאָרם, וואָס זאָל בעשטעהן דורכאוים פון אינדירעקטע שטייער. אזא געזעץ־פּראָיעקט וואָלט ארויסגערופען א גרויסען שטורם אין פאָלק און די פערביטערונג, וואָס עס הערשט אין לאנד וועגען דער רעגיערונג, וואָלט נאָך גרעסער געוואָרען. די רעגיערונג האָט דא געמוזט אלזו מאכען א קלייניעם קאָמפּראָמיס. די פינאַנץ־רעפאָרם איז אויסגעארבייט געוואָרען דעם גרונד פון אינדירעקטען שטייער, צו פערווייסען אָבער דעם פאָלק די אויגען, האָט זי אויך ארויסגענומען אין פּראָיעקט ערבשאפּטס־שטייער, א שטייער אויף גרויסע ירושות, און דערמיט זאָגען דעם אָרימען פאָלק: ניט דו אליין טראָגסט די גאנצע לאסט פון די נייע שטייערן, זעהסטו ווי מיר נעהמען אויך פון די רייכע; פון די, וואָס לאָזען גרויסע ירושות פאר זייערע קינדער, אדער קרובים.

דער פּראָיעקט פון דער פינאַנץ־רעפאָרם איז שוין געווען בעקאַנט כמעט מיט אלע זיינע אייגנצעלהייטען מיט א יאָהר פריהער און אויך דעם נירענבערגער פּארטייטאג פון 1908 האָבען די דייטשע סאָציאל־דעמאָקראטען די פראגע פון דער געפּלאַנטער פינאַנץ־רעפאָרם גאַנץ גרינדליך בעהאנדעלט און עס איז דערביי זעלבסטפערשטענדיליך אויסגעדריקט געוואָרען דער אלטער בעשלוס פון דער סאָציאל־דעמאָקראטיע צו קעמפּפען מיט אלע קרעפטען געגען וועלכע עס איז אינדירעקטע שטייער. וואָס אנבעלאַנגט צו שטייער אויף ירושות, איז דאָס שוין פון לאנג א פונקט אין פּראָגראם פון דער דייטשער סאָציאל־דעמאָקראטישער פּארטיי. די פּארלאמענטאַרישע פראקציע האָט ביי יעדער געלעגענהייט שוין פון פריהער געפּאדערט, אז עס זאָל ארויפגעלייגט ווערען א שטייער אויף ירושות.

וועז די פינאַנץ־רעפאָרם איז שפּעטער געשטעלט געוואָרען צו פערהאנדלונג אין רייכסטאג, האָבען זיך די סאָציאל־דעמאָקראטען געפונען ניט אין א גאַנץ בעקוועמע לאגע. די סאָציאל־דעמאָקראטען האָבען געדארפט קעמפּפען, אז דער גאנצער פּראָיעקט פון דער רעגיערונג זאָל פערוואָרפען ווערען, ווייל אין גרונד איז דער הויפּטטייל פון דער פינאַנץ־רעפאָרם בעשטאַנען פון אינדירעקטע שטייער. ארויס־טרעטען אָבער געגען דעם פּראָיעקט אין אלע זיינע טהיילען האָבען די סאָציאל־דעמאָקראטען וויעדער אויך ניט געקענט, ווייל זיי זיינען דאָך, לויט זייער פּראָגראם, פאר ערבשאפּטס־שטייער. זיי האָבען אלזו געמוזט בעשליסען צו שטימען פאר דעם טייל פון פּראָיעקט, וואו עס האנדעלט זיך וועגען ערבשאפּטס־שטייער. מיט זייער שטימען אָבער פאר דעם טייל פון פּראָיעקט האָבען זיי געקענט בריינגען הערצו,

אז דער גאנצערפּראָיעקט זאָל אָנגענומען וועּ־ רען, און דאָס האָבען זיי אויף קיין פאל ניט געטאָרט דערלאָזען. דערצו איז נאָך צוגעקומען א טאקטישע פראגע, אָדער ריכטיגער נעזאָגט, א דיפּלאָמאטישע. צוליעב דעם פונקט פון ערב־ שאפטס־שטייער איז אויסגעבראכען א קאָנ־ פליקט צווישען די בלאָק־ברידער, צווישען די קאָנזערוואטיוועּ און ליבעראלען. די קאָנזער־ וואטיוועּ האָבען בעשלאָסען מיט זייער גאנצער ענערגיע צו קעמפּפען נעגען דער ערבשאפטס־ שטייער, די ליבעראלען ווידער האָבען זיך גע־ מוזט האַלטען פאר איהם, ערשטענס, זיך ניט אין גאנצען צו דיסקרעדיטירען אין די אויגען פון די פאָלקס־מאסען און, צווייטענס, וויל אויב די ערבשאפטס־שטייער וואָלט פערוואָרפען גע־ וואָרען, וואָלט געמוזט ארויסגעלגעט ווערען א שטייער אויף דער בערזע, ווי די קאָנזערוואטיוועּ האָבען עס פערלאָנגט. און די ליבעראלען, הויפּטזעכליך די פריזיניגע, זיינען די פערטרע־ טער פון דער בערזע. דיזען קאָנפליקט האָט די סאָציאל־דעמאָקראטיע נעווּאָלט אויסנוצען. מען האָט געקענט רעכענען, אז דורך איהם וועט אָדער דער בלאָק פונאַנדערפאלען, אָדער, וואָס נאָך בעסער, דער רייכסטאג וועט פונאַנדערגע־ לאָזען ווערען און נייע וואהלען וועלען בעשטימט ווערען. פאר די סאָציאל־דעמאָקראטישע פאר־ טיי וואָלט דער לעצטער פאל געווען בעזאַנדערס געווּאונשען, וויל א וואהלקאמפּף אונטער דער לאָזונג פון דירעקטע שטייער האָט געקענט ברענגען דער סאָציאל־דעמאָקראטישער פארטיי א גרויסען זיעג. די סאָציאל־דעמאָקראטישע פארלאמענטאַרישע פראקציע האָט דא אלזא גע־ מוזט זעהר פאָרזיכטיג האַנדלען און נאָך לענגע־ רע דעבאטען צווישען די פראקציאָנס־מיטגליע־ דער איז בעשלאָסען געווּאָרען, אז מען זאָל שטי־ מען פאר די ערבשאפטס־שטייער. דערצו געהע־ רען נאָך א סך איינצעלהייטען, וועלכע זיינען אינטערעסאנט אן און פיר זיך, אָבער איף מוז זיי, אוים מאנגל אין פלאץ, אויסלאָזען און אי־ בערגעהן צו דער דעבאטע, וועלכע האָט זיך צו־ ליעב דיזער פראגע ענטוויקעלט אויף דעם לייפּ־ ציגער פּאַרטייטאָג.

די פראגע איז געשטעלט געווּאָרען פּריי־ ציפיעל: דאַרפען סאָציאל־דעמאָקראטען שטי־ מען פאר וועלכע עס איז הכנסות פון דער רע־ גיערונג, וועלכע עס איז הכנסות פון דער רע־ גיערונג, וועלכע עס איז הכנסות בעקומט זי אין דער פאַרם פון א שטייער, וואָס וועלט ארויפּגעלייגט אויף די רייכע קלאסען? עס איז טאקע אמת, אז די ערבשאפטס־שטייער וועּ־ לען טראָגען נור די רייכע, די אָרימע קלאסען האָבען ניט קיין גרויסע ירושות, אָבער די רע־ גיערונג בעקומט דאָך דורך די ערבשאפטס־ שטייער מיטלען וויי אויסצויפהרען איהרע פלע־ נער, זי בעקומט געלד אויף דער ארמעע און פלאָטע, געגען וועלכע די סאָציאל־דעמאָקראטען קעמפּפען. די סאָציאל־דעמאָקראטען דארפען אלזא זיין געגען יעדע הכנסה פון דער רעגירונג, גאנץ גלייך אין וועלכער פאַרם זי בעקומט זי, מעג זיין אפילו פון די רייכע קלאסען.

דיזע מיינונג איז אויך פון פערשיעדענע דעלעגאטען אויף דעם לייפּציגער פאַרטייטאָג פערטיידיגט געוואָרען. דאַרויף אָבער האָבען אנדערע געענטפערט, אז אויב מען זאָל אננעה־ מען דיזע מיינונג, דארף מען דאָך אמבעסטען אין גאנצען אויסשטרייכען פון דער סאָציאל־ דעמאָקראטישער געגענווארטס־פּראָגראם די פּא־ דערונג פון דירעקטע שטייער. מען דארף דאָך זיין לאָגיש. פאָדערט מען פון דער רעגיערונג, אז זי זאָל איינפיהרען דירעקטע שטייער אָנ־ שטאָט אינדירעקטע, קען מען דאָך שפעטער ניט שטימען געגען דיזער פאָדערונג, וועּן די רעגיע־ רונג וויל זי ערפילען. מען קען זיך דאָך ניט נאריש מאכען און זיך אליין ווידערשפּרעכען. אין דער דייטשער סאָציאל־דעמאָקראטישער פּראָגראם איז פאראן די פאָדערונג פון ערב־ שאפטס־שטייער און וועּן די רעגיערונג וויל דיזע פאָדערונג נאָכגעבען, מעג זיין צוליעב וועלכע צוועקען און גרינדע זי וויל, קענען די סאָציאל־ דעמאָקראטען ניט אריסטרעטען געגען.

דאַרויף ענטפערען די געגנער: אמת טאקע, אז אין פּראָגראם איז פאראן די פאָדערונג פון ערבשאפטס־שטייער, אָבער עס איז דאָך ניטא אין פּראָגראם אזא פונקט, אז אונטער אלע אום־ שטענדען מוזען די סאָציאל־דעמאָקראטען אונ־ טערשטיצען דיזע פאָדערונג. עס איז א פאָדע־ רונג, אָבער זי איז אבהענגיג פון די פערהעלט־ ניסע וועּן זי ווערט אריסגעשטעלט. וועּן די רעגיערונג וויל איינפיהרען ערבשאפטס־שטייער, כדי זי זאָל קענען בויען נייע קריענס־שיפען, דאן איז שוין פאר די סאָציאל־דעמאָקראטען ניט נור א מוז צו שטימען פאר די ערבשאפטס־שטייער, נאָר זיי מוזען שטימען געגען.

ענטפערט אבער דער צווייטער צד: עס איז טאקע ריכטיג, אז די הכנסות פון דער ערבב־שאפטס־שטייער וועלן געהן אויף צו פערגרע־סערן די ארמעע און צו פערשטארקען די פלאט, אבער די אויסגאבען אויף דיזע זאכען איז דאך שוין פון פריהער בעשטעטיגט געווארן פון רייכסטאג. די סאציאל־דעמאקראטען האבען געקעמפפט געגען דעם בודזשעט, זיי האבען ניט געוואלט דערלאזן, אז מען זאל בעוויליגען דער רעגיערונג וועלכע עס איז סומען אויף קריעגס־צוועקען, אבער דער רייכסטאג האט סך כל סוף דאך בעוויליגט די געפאדערטע סו־מען און איצט ביי דער פינאנץ־רעפארם האנ־דעלט עס זיך דאך ניט מעהר וועגען בעוויליגען די הוצאות, זיי זיינען שוין לאנג בעוויליגט און וועלן אויף וועלכען עס איז אופן שוין מוזען געשאפען ווערען און געווים ניט דורך קיין אנ־דער וועג, ווי דורך שטייער. פאר די סאציאל־דעמאקראטען איז דאן ניטא קיין אנדער אויס־גאנג, ווי צו ארבייטען, אז די הוצאות, וועלכע זיינען שוין בעשטעטיגט געווארן פון רייכס־טאג, זאלען טראגען די רייכע קלאסען, יענע קלאסען, וועלכע האבען די הוצאות בעוויליגט און וועמענס אינטערעסען זיינען פערבונדען מיט דער פערשטארקונג פון דער ארמעע און פלאט. די סאציאל־דעמאקראטען מוזען דאן פאדערען, אז די נייע שטייער, וואס מען ווי־ל איינפיהרען צו דעקען די הוצאות, זאלען זיין די־רעקטע און אויף שטימען פאר דיזע פאדערונג, וואהרום וועלן ניט, קען דאך זיין נאך ערגער, עס קען איינגעפיהרט ווערען אינדירעקטער שטייער און די צרה וועט זיין א דאפלטע: די ארמעע און די פלאטע וועלן פערשטארקט ווערען און דעם גאנצען חשבון וועט האבען צו בעצאהלען דאס ארימע פאלק. וועלן מען שטימט אבער פאר שטייער, וואס די רייכע קלאסען האבען צו טראגען, קען מען אפשר אמוועניגסטען א מאל ערריכען נאך א ציעל. די רייכע, וועלן זיי וועל־לען דערזעהען, אז זיי דארפען צאהלען דעם חשבון פון די גרויסע הוצאות פון זייער קעשענע, וועלען זיי אין דער צוקונפט ניט זיין אזוי „גוט־הערציג“ צו בעוויליגען דער רעגיערונג אזעלכע גרויסע סומען אויף מיליטער־צוועקען, וועלן זי פאדערט עס נור פון רייכסטאג.

עס איז דא צו וועניג פלאץ זיך אבצושטע־לען אויף די גאנצע אינטערעסאנטע דעבאטע, וועלכע האט זיך געפיהרט וועגען דיזען פונקט. דער גרונד אבער פון דיזער דעבאטע איז געווען לאגיש פערבונדען מיט דער נאנץ אלטער פראגע: דארפען די סאציאל־דעמאקראטישע פאר־שטעהער אין פארלאמענט זיך פערנעהמען מיט פאזיטיווע ארבייט, אדער זייער טהעטיגקייט דארף זיך נור בעשרענקען מיט קריטיקירען די איצטיגע קאפיטאליסטישע געזעלשאפטליכע ארדנונג און פראפאגאנדירען די סאציאליסטישע אידעען. און אויב אפען איז דיזע פראגע ניט געשטעלט געווארן און קיינער האט זיך ניט ארויסגעזאגט געגען פאזיטיווע ארבייט, איז דאך דער גאנצער אינהאלט פון דער דעבאטע געווען דורכגעדרונגען מיט דיזען גדאנק. די קריטי־קער פון דער פארלאמענטארישער פראקטיע זיי־נען צום גרעסטען טייל געווען אזעלכע, וואס די לאגישע שליסע פון זייער גדאנקען־גאנג איז געגען פאזיטיווע ארבייט אין פארלאמענט. די פערטיידיגער ווידער האבען זיך געשטעלט אויף דעם שטאנדפונקט, אז אויב ניט פאזיטיווע ار־בייט, האבען די סאציאל־דעמאקראטען אין פארלאמענט ניט וואס צו טהאן.

און אויב מען רעדט שוין יא וועגען א רע־וויזיאניסטישען זיעג אויף דעם לייפציגער פאר־טייטאג, איז דאס געווען טאקע אין דיזען פונקט, וואהרום נור א קלייניע צאהל דעלעגאטען זיינען געווען מיט די אנגרייפער, ניט קוקענ־דיג אויף דעם וואס קארל קויטסקי האט דעם אנגריף אנגעפיהרט. די גרויסע מאיאריטעט איז געווען פאר די פערטהיידיגער. און אויב מיר זאלען אננעהמען, אז דער הויפטשטרייט איז דא בעשטאנען אין דער פראגע צו טהאן פאזיטיווע ארבייט אין פארלאמענט צי ניט, דאן קענען מיר מיט זיכערהייט בעהויפטען, אז נור א גאנץ קלייניע צאהל געפינט זיך איצט צווישען די דייטשע סאציאל־דעמאקראטען, וואס זאל זיין געגען פאזיטיווע ארבייט.

אבער אויב מען זאל דאס אנרופען רע־וויזיאניזם, אויב מען זאל בעציכענען די צושטי־מונג פון פארטייטאג צו פאזיטיווע ארבייט פאר א רעווייזיאניסטישען זיעג, דאן האבען די רע־ווייזיאניסטען געמעגט זיצען גאנץ רוהיג אין דער היים און גאר ניט קומען צום פארטייטאג, וואהרום בעבאל אליין, וועלכער איז דאך ניט קיין רע־ווייזיאניסט, האט פערטיידיגט די טהעטיגקייט און די אויפפיהרונג פון דער פארלאמענטארי־

שער פּראַקטיש אין דעם פונקט פון ערב־שאַפּטס־שטייער. ער האָט דערבייַ אויך אָבגעגעבן אַן ערקלערונג, אז ווען ער וואָלט אין דער צייט פון דער אבשטימונג געווען אין רייכסטאג (בעבעל איז דאָן קראַנק געווען און איז ניט געווען אין בערלין), וואָלט ער אַליין געשטימט פאר די ערבשאַפּטס־שטייער.

אויב דער רעוויזיאָנזים דריקט זיך אוים אין טהאָן פֿאָזיטיוול ארבייט, דאָן זיינען די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטן שוין געווען רעוויזיאָניסטן אייַדער בערנשטיין איז נאָך ארוים מיט זיין רעוויזיאָנזם. די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטן זיינען געוואָרן רעוויזיאָניסטן אין דעם מאָמענט, וועו זיי האָבן צום ערשטן מאל אָבגעגעבן זייער שטימע אין רייכסטאג פאר אָדער גענגן וועלכן עס איז געזעץ. זיי זיינען געוואָרן רעוויזיאָניסטן, וועו זיי האָבן צום ערשטן מאל אנטיי געמומען אין דער בעראַטונג פון וועלכן עס איז געזעץ און האָבן אין איהם פערבעסערונגן אַריינגעטהאָן. וואָרום אנטיי נעהמען אין דער געזעצגעבונג אויף וועלכן עס איז אופן, וועו אפילו בעקעמפּפען א שלעכטן געזעץ, איז דאָך דאָס שוין פֿאָזיטיוול ארבייט. און אויב דאָס איז רעוויזיאָניזם, דאָן איז שוין בעבעל א רעוויזיאָניסט מיט 19 יאָהר צוריק. אין יאָהר 1890 האָט בעבעל אויך דעם פּאַרטייטאָג אין האַלע געזאָגט די פאָלגענדע ווערטער:

„די ארבייטער דערקענען אין אונז זייערע פֿאַלטישע פערטרעטער, וויי זיי זעהן, אז מיר ווירקען שוין היינט נאָך אונזערע קרעפטען צו הויבען און אויסצובעסערען זייער לאָגע, אויף וויפיעל דאָס איז איבערהויפּט מעגליך אויף דעם באָדען פון דער בורזשואזער געזעלשאפט.“

און אויב אויף דעם בעבעל פון היינט קען פאַלען א חשד, אז ער האָט געווייסע סימפּאַטיען מיט די רעוויזיאָניסטען, אָדער ער אליין איז רעוויזיאָניסטיש געוואָרן, איז דאָך דער בעבעל פון 1890 געווים קיין רעוויזיאָניסט ניט געווען, דאָן האָט מען נאָך פון דעם גאנצען איצטיגען רעוויזיאָניזם ניט געוואוסט.

איך וויל דאָ דערמיט ניט אָבלייקענען דעם פאקט, אז דער רעוויזיאָניזם איז זעהר שטאַרק פערשפרייט געוואָרען אונטער די דייטשע סאָציאל־דעמאָקראטן. לעבענדיג אין דייטשלאנד און זייענדיג בעקאנט מיט דעם גייסט, וואָס עם הערשט יעצט אין דער דייטשער סאָציאל־דעמאָקראטיע, קען אפילו קיין צוויפעל ביי קיינעם זיך ניט ערווועקען וועגען דער שטאַרקייט פון דעם רעוויזיאָניזם. אויב די ראדיקאלען האָבן אויף דעם דרעזדענער פּאַרטייטאָג בעזיעגט בערנשטיינען, האָבן זיי אָבער דעם בערנשטיניאניזם קיין מאל ניט בעזיעגט, ער איז זיך געגאנגען זיין וועג און איז אלץ מעהר און מעהר אריינגעדרונגען אין דער פּאַרטיי, זיין גייסט האָט זיך אלץ שטאַרקר און שטאַרקער גלאַזט פיהלען אין אלע פּאַרטיי־אינריכטונגען און איהר גאנצער טהעטיגקייט. אָבער דאָס איז זיך א סדרה פאר זיך, וועגען וועלכער מען קען רעידען בעזונדער. אויף דעם לייפּציגער פּאַרטייטאָג אָבער זיינען קיין רעוויזיאָניסטישע זיעגען, איך מיין דעם איצטיגען רעוויזיאָניזם, ניט דעם רעוויזיאָניזם פון בעבעל מיט 19 יאָהר צוריק, ניט געוועון. זיי זיינען ניט געוועון, וויי עם זיינען גראָד ניט געוועון אזעלכע פראגען אויף דער טאגעס־אָרדנונג, וועלכע האָבען געקענט ארויסרופען א קאמפּף צווישען די בייד ריכטונגען. און מיר זעהען, לייענדיג די פּראָטאָקאָלען, אז אויסער די פראגע וועגען דער האנדלונג פון דער פּאַרלאמענטאַרישער פראקציע, זיינען קיין הייסע דעבאַטען ניט ארויסגערופען געוואָרען אויפן פּאַרטייטאָג. און אויך אין דיזע דעבאַטע האָט זיך געפיהלט די געזעץלינע, וואָס טיילט אָב די ראדיקאלען פון די רעוויזיאָניסטען. עס זיינען געווען מעהרערע ראדיקאלען, וואָס האָבען די טהעטיגקייט פון דער פראקציע פערטיידיגט. אין אלע אנדערע פראגען האָט דער פּאַרטייטאָג כמעט אייַנמיטיג געהאנדעלט. אפילו אויף אין דער מאי־פייער פראגע.

די מאי־פער־פראגע איז, אזוי צו זאָגען, א בעשטענדיגער פונקט אויף דער טאגעס־אָרדנונג פון די לעצטע פּאַרטיי־טאָגען. דער קאמפּף פון דער דייטשער בורזשואזיע געגען דעם אייניציגען ארבייטער־יום־טוב, איז זעהר אן ענערגישער. אלע מיטעל וועלכע פון איהר אָבגענומען אום איהם אונמעגליך צו מאכען. און דאָס בעסטע מיטעל, וואָס זיי האָבען געפונען, איז דער לאקאויט. פאר ניט קומען דעם ערשטען מאי צו דער ארבייט, האָבען כמעט אלע גרויסע

פֿאַבריקען אין דייטשלאַנד איינגעפֿיהרט דעם לאָקאוט. דיזער אומשטאַנד האָט בעזאָנדערס שוואַר געמאַכט פֿאַר די דייטשע ארבייטער דאָס פֿייערן פון ערשטען מאי דורך וואַרפֿען די אַרבייט. צום גרעסטען טייל ווערט דעריבער אין די מייסטע געגענדען פון דייטשלאַנד פֿאַר די לעצטע עטלעכע יאָהר דער ערשטער מאי געפֿיי־ערט דורך די ארבייטער ניט דורך וואַרפֿען די אַרבייט, נאָר דורך בעלער און פֿרעגניגונגען, וועלכע ווערען אין אַוועג פון דיזען טאָג, נאָך דער ארבייט, פֿראַנשטאַלטעט, אַדער ער ווערט געמאַכט א נדחה אויף דעם נעקסטען זונטאג.

עס איז זעלבסטפֿערשטענדליך, אז אזא מין פֿייערן דעם ערשטען מאי קען קיינעם ניט בע־ פֿרידיגען, וואָרום דער גאנצער זין פון ערש־ טען מאי־פֿייער איז א דעמאָנסטראַטיוועד, אַבער וועז עס ווערט דעם טאָג געארבייט און דער גאנצער יום־טוב ווערט א נדחה אויף דעם אַוועג אַדער אויף א נאָהענטען זונטאג, איז דאָך מעהר קיין דעמאָנסטראַטיוועס ניטאָ, קיי־ נער פיהלט איהם ניט אין ער מאַכט אויף קיי־ נעם קיין איינדרוק ניט.

די פֿארטיי האָט אָנגענאַנגען זוכען מיטעל וי אויפצולעבען צוריק דעם ערשטען מאי־ יום־טוב, אז ער זאָל קענען געפֿייערט ווערען דורך ארבייטס־רוה, אַבער דאָ האָט זי בעגע־ נענט א גלייכגילטיגקייט, אַדער ריכטיגער, א ווידערשטאַנד פון די געווערקשאפֿטען. די פיהרער פון די געווערקשאפֿטען זיינען צום גרעסטען טייל רעוויזיאָניסטען, אַדער אמווענינג־ סטענס רעוויזיאָניסטיש געשטימט און ביי זיי האָט זיך געווייזען א שטערמונג אין גאנצען אָבצושאפֿען דעם מאי־פֿייער צולעב די גרויסע קרבנות, וואָס ער פֿאַדערט. און מיט די פיה־ רער פון די געווערקשאפֿטען האָט מען זיך נע־ מוזט רעכענען, וואָרום די געווערקשאפֿטען, הגם זיי זיינען סאציאל־דעמאָקראטישע, זיינען אָבער דאָך אין זיי ארגאניזירט הונדערטע טויזענדע ארבייטער, וועלכע בעלאַנגען ניט צו דער סא־ ציאל־דעמאָקראטיע און זיי זיינען ניט פער־ פליכטעט צו ערפילען די בעשלוסע פון דער פֿארטיי. דער מאי־ פייער קען אלזא נור דורכגעפיהרט ווערען מיט דער איינשטימונג פון די געווערקשאפֿטען און די פֿארטיי האָט נע־ מוזט אריינטרעטען מיט זיי אין פערהאַנדלונגען וועגען דיזער פראגע.

פון די פערהאַנדלונגען אָבער האָט זיך ארויסגעוויזען, אז די געווערקשאפֿטען זיינען גאָר ניט אזוי רעוויזיאָניסטיש, ווי מען האָט וועגען זיי געטראכט. דער רעוויזיאָניזם איז נור שטאַרק ביי אנדערע פיהרער, אָבער ניט ביי די ארבייטער גופא. די ארבייטער האָבען זיך ארויסגעוויזען פיעל מעהר זעלבסט־אויפ־ אָפּפֿערונגס־פעהיגער, ווי זייערע פיהרער הא־ בען זיי פאָרגעשטעלט. עס האָט זיך ארויס־ געשטעלט, אז די שטימונג פון די ארבייטער־ מאסען איז פאַר דעם מאי־פייער, ווען ער זאָל אפילו קאָסטען גרויסע אָפּפער. עס זיינען אָבער כמעט אלע, א חוץ א גרויסער טייל פון דעלע־ נאָטען־ארבייטער, געקומען צום בעשלוס, אז פאַר די יעניגע, וואָס בלייבען צולעב דעם מאי־ פייער אָהן ארבייט דורך די לאָקאוטען פון די פאבריקאַנטען, מוז געשאפֿען ווערען שטיצע. (די דעלעגאַטען וואָס זיינען אלײן ארבייטער, זיינען געווען געגען שטיצע, ווייל נאָך זייער מיינונג ווערט דערמיט פערשוועכט דער מאי־ פייער.)

די פראגע פון שטיצע פאַר די קרבנות פון דעם מאי־פייער איז שוין גרינדליך בעשפראָכען געוואָרען אויף דעם עסענער פארטייטאָג אין יאָהר 1907 און איצט איז אויף דעם לייפציגער פֿארטייטאָג אָנגענומען געוואָרען מיט א זעהר גרויסער מעהרהייט דער פאלגענדער בעשלוס, וועלכער איז אויסגעארבייט געוואָרען פון דעם צענטראל־קאָמיטעט פון דער פֿארטיי און פון דער קאָמיסיע פון די געווערקשאפֿטען:

פֿאַרצובעררייטען דעם מאי־פייער דאַרף אין יעדער אָרט, וואו עס איז נור מעגליך, בע־ שטימט ווערען א קאָמיסיע, וואו עס דארפען זיין גלייך פערטרעטען פֿארשטעהער פון דער פֿארטיי און פון די געווערקשאפֿטען. די קא־ מיסיע האָט די אויפגאבע, נעהמענדיג אין בע־ טראכט די אָרטיגע פערהעלטניסע, די בעשטי־ מונגען פון די געווערקשאפֿטליכע ארגאניזא־ ציעס און די בעשלוסע פון פֿארטייטאָג, צו זאָר־ גען פאר אן אוינדרוקספֿאלען מאי־פייער. עס דאַרף געפייערט ווערען נור דער ערשטער מאי און ניט אָבגעלייגט ווערען אויף אן אנדער טאָג. ווען עס ווערט געמעלדעט א לאָקאוט, דאַרף ארויסגענעבען ווערען שטיצע די ארבייי־ טער, וועלכע ליידען פון איהם. אויף דיזע שטיצע האָבען אנשפרוך סאי די פֿאלִיטיש אר־

גאַניזירטע ארבייטער, סאי די געווערקשאפט־ליכע. פּאר דעם צווק פון שטיצע זאָלען גע־גרינדעט ווערען פּאָנדען, אין יעדען אינדוסט־ריעלען בעצירק בעזונדער. די פּארטיי אָרגא־ניזאציאָנען און די געווערקשאפטס־אָרגאניזא־ציאָנע פון דעם בעצירק דארפען שאפען די געלד־מיטעל פאר די פּאָנדען דורך פּרייוויליגע בייטרעגע און זאמלונגען. אויב עס טרעפט אין אן אָרט, דאָס די געלד־מיטעל פון פּאָנד איז צו ווענig אונטערצושטיצען די אלע ארבייי־טער, וואָס זיינען געטראָפען געוואָרען פון לאק־אוט, דאן מוזען די פּארטיי אָרגאניזאציאָנען און די געווערקשאפטען, צו ווערען עס געהערען די ארויסגעוואָרפענע ארבייטער, ארויסגעבען די נויטיגע פּעהלענדע סומען פון זייערע אייגענע מיטעל. אנשפּרוך אויף שטיצע פון די צענ־טראל־קאסען פון דער פּארטיי און פון די נע־ווערקשאפטען קענען די פון לאקאוט לויידענדע ארבייטער ניט האָבען.

איך האָב דאָס געשלוסן פון פּארטיי־טאָג ניט איבערגענעבען ווערטערליך, נור די וויכטיגסטע פונקטען פון איהם און זיין אינ־האלט. עס איז געווען א שטרעמונג, אז די שטיצע זאָל קומען פון א צענטראל פּאָנד, וואָס דארף נעגרינדעט ווערען פאר דאָס גאנצע לאנד, אבער געגען דיזען פּלאן זיינען געווען די פּאר־שטעהער פון די געווערקשאפטען און דאָס צענטראל־קאָמיטעט פון דער פּארטיי, אויסהע־רענדיג זייערע ארגומענטען, האָט מיט זיי אוינ־געשטימט, אז א צענטראל־פּאָנד איז ניט ווינ־שענסווערטה.

ווי מען קען זעהן פון דעם בעשלוס ווענגען דעם מאי־פּייער, איז דאָ געווען, אויב איהר ווילט, א זיעג פון די ראדיקאלען, ווארום די רע־ווייזאָניסטען וואָלטען איהם וועלען אין גאנצען אבשאפען. באמת אבער דארף מען דאָ פון קיין זיעג ניט רעידען, ווייל עס איז גראָד וועגען דיזער פראגע קיין קאמפּף ניט געווען און גע־שטימט פאר דיזע רעזאָלוציאָן האָבען אי ראדי־קאלען, אי רעווויזאָניסטען.

מיר קענען גאנץ רוהיג איבערלאָזען די פראגע פון די „זיעגען" פאר די „קיקערס" פון פערשיעדענע מינים און ברענגען עטליכע צי־פער, וועלכע ווייזען ווי גרויס און ווי שטארק די דייטשע סאָציאל־דעמאָקראטישע פּארטיי איז אויסגעוואקסען און ווי זי האלט כסדר אין שטארקער און גרעסער ווערען.

אין יאָהר 1906 האָט די פּארטיי געהאט 384 טוויזענד אָרגאניזירטע מיטגליעדער, אין יאָהר 1907 איז די צאָהל אויסגעוואקסען אויף 530 טוויזענד, אין יאָהר 1908 אויף 587 טוי־זענד און אין דיזען יאָהר האָט זי דערגרייכט ביז דער ציפער פון 633 טוויזענד! די דייטשע סאָ־ציאל־דעמאָקראטישע פּארטיי איז אלזאָ געווא־רען ניט נור די שטארקסטע און גרעסטע פּא־ליטישע פּארטיי אין דייטשלאנד, נור אויך אין דער גאנצער וועלט. ביז איצט האָט זיך גערע־כענט דער קאטוילישער פּאָלקספּאראיין אלס די גרעסטע פּאָליטישע פּארטיי אין צאָהל פון מיט־גליעדער, 625 טוויזענד אין צאָהל. איצט האָט די דייטשע סאָציאל־דעמאָקראטישע פּארטיי אריבערגעאָגט. דערביי דארף בעמערקט ווע־רען, אז אין דייטשלאנד איז נאָך היינט ניט איבריגס בעקוועם צו זיין אָפיציעל א סאָציאל־דעמאָקראט, אפילו אין די מעהר ליבעראלע שטאָטען, שוין אבגערעדט פון פּרייסען און זאקסען.

דר. ק. פֿאַרנבערג

דאָס לעבען פון די אַרבייטער אַלס ווירטשאַפֿטלעכע פֿאַקטאָר

1.

ווי לעבט דער ארבייטער־קלאַס? ווי גרויס זיינען זיינע פערדינסטען און זיינע אויסגאבען? און אין וואָס פאר א שייכות געפינט זיך די הכנסה צו דער הוצאה? ווי גרויס איז דער קרייז פון בע־דירפֿנישען ביי די ארבייטער־מאַסען אין פער־שיעדענע לענדער און ווי וויט איז די מעגליכ־קייט דיזע בעדירפֿנישען צו ערפילען?

דיזע פראגען קלינגען ווי פשוט'ע אלף־בית־פראגען. זיי האָבען אייגענטלעך געדארפט שטעהן ביים אריינגאַנג, אין פרוזדור פון דער פֿאַליטיש־עקאָנאָמישער ווירקזאַמקייט, ביים אָנ־פאַנג פון יעדער סאָציאַליסטישער אגיטאַציאָן. היכטאָריש איז עס טאקע אזוי געווען. נאָך מיט 230 יאָהר צוריק, ד. ה., נאָך מיט 100 יאָהר פריהער, איידער אַדאַם סמיטה האָט אַוועקגע־לייגט דעם פונדאמענט פון דער פֿאַליטיש־עקא־נאָמישער ווירקזאַמקייט, האָט אַן אנדער ענגלענ־דער, וויליאם פעטי, געפֿרובירט ענטפערן אויף א טהייל פון די אויבען־אויסגערעכענטע פרא־גען און דער פערדינענסט זיינער איז איהם הויך־פעררעכענט געווארן אין דער געשיכטע פון דער פֿאַליטישער עקאָנאָמיע. און מיט אייניגע יאָהר פריהער איידער מארקס און ענגעלס האָבען פערעפענטליכט דעם „קאָמוניסטישען מאני־פעסט" איז ענגעלס ארוים מיט זיין בעריהמ־טען ווערק „די לאַגע פון די ארבייטענדע קלא־סען אין ענגלאַנד."

מען האָט געקאָנט און געדארפט ערוואר־טען, אז אויף ווייטער וועט אויף דיזען געביעט געארבייט ווערען מיט דערזעלבער ענערגיע און חשק, קענטניס און פערשטענדניס. מען האָט נעקאָנט און געדארפט ערוואַרטען, אז דורך די אויספֿארשונגען און אונטערזוכונגען פון די אָפּי־ציעלע פֿאַלקסצעהלונגען, סטאַטיסטישע ביוראָס, געווערקשאפטליכע אָרגאַניזאַציאָנען וועט גע־שאפען ווערען א ריעזען־מאַטעריאל פון פאַק־טען און ציפערען און אז דיזער מאַטעריאל וועט שוין זיין וויסענשאפטליך בעארבייט און פעסט־געשטעלט און אז זיינע לעהרען און רעזולטא־טען וועלען בעקאַנט זיין יעדען פֿאַליטיש־עקא־נאָמישען חדר־אינגעל און יעדען סאָציאַליסטי־שען אגיטאַטאָר. פאַסירט האָט אָבער גראדע פערקעהרט. דאָס פאקטישע מאַטעריאל, וועל־כעס איז ביז איצט געשאפען געוואָרען, פון וועלכען מען האָט נעדארפט ציהען בעשטימטע שלוסען, איז אַליין נאָך זעהר אָרים און ניט פעסט און זיכער. די פֿאַלקסצעהלונגען האָבען ביז איצט מיט די אלע פראגען זיך ווייניג אינטע־רעסירט. פון די צענטראַלע סטאַטיסטישע ביוראָס האָבען ביז איצט הויפּטזעכליך צוויי, נעמליך, די ארבייטס־ביוראָ אין וואשינגטאָן און די האנדעלס־באָרד אין לאָנדאָן געווידמעט דיזע פראגען מעהר אויפמערקזאמקייט. פון די גע־ווערקשאפטען האָבען נור ווייניג געמאכט ספע־ציעלע אונטערזוכונגען.

„די אמעריקאנישע סטאַטיסטיק איבער די לאַגע פון די ארבייטענדע קלאַסען" — זאָגט קאוטסקי — „איז פאַלשטענדיג מעהר ווי וועלכע עס איז מיר בעקאַנטע סטאַטיסטיק... די דייטשע סטאַטיסטיקס וועגען ארבייטסלוין, וועלכע מיר איז אויסגעקומען צו זעהען, בעצי־הען זיך נור אויף אייניצעלנע פראַפעסיאָנען און, געווענליך, נור אויף א קורצען משך." דיזע „פאַלשטענדיגסטע פון אלע סטאַטיסטיקען" איז אָבער אליין נאָך ווייט ניט פאַלשטענדיג. די פאקטען וועגען די ארבייטס־לוינען זיינען אפילו געגומען פון גאַנצע 4169 אונטערנעה־מונגען, וועלכע בעשעפטיגען 350,000 ארבי־טער. אָבער עס פעהלען נאָך אין גאַנצען אין איהר אזוינע וויכטיגע אינדוסטריען ווי לאַנד־

ווירטשאפט, פערקעהר און בערגבוי. און די פאקטען וועגען דעם לעבען און הוצאה והכנסה פון די ארבייטער־פאמיליען בעציהען זיך סך הכל אויף גאנץ וויניגע טויזענד.

עס מוז בעמערקט ווערן, אז די אויספאר־שונג פון דיזע פראגען איז בעגליים פון זעהר גרויסע שוויריגקייטען. צו ווייסען א געווים חשבון פון הוצאה והכנסה איז אפט שווער פאר די מיטגליעדער פון דער פאמיליע אליין. נור ביי גאנץ וויניגע פאמיליען פיהרט זיך אזא געווים חשבון. און די וואס האבען פערוועג־דעט יאהרען אויסצוגעפינען דיזע חשבונות זא־גען עדות אין איין קול, אז עס איז פערבונדען מיט זעהר גרויסע שוויריגקייטען דיזע פאקטען ארויסצוקריגען. דאס מוז מען געדענקען, אז די בעדירפניסע, געוואהנהייטען און געשמאקען זיי־נען אזוי ווייט פערשיעדען ביי מענשען, אז עס איז שווער אויפצושטעלען בעשטימטע רולם און צו מאכען זיכערע שליסע. וואלט עס מעגליך גע־ווען אויסצופרעגען אלע פאמיליען, דאן וואלט מען שוין געקאנט דערגעהן דעם אמת. אבער דאס איז אן אונמעגליכע זאך דערווייל. מען מוז זיך בענוגענען מיט ביישפיעלען; פון ווי־ניגע פעלע מוז מען מאכען שליסע אויף פיעלע, פון א קליינעם טהייל לערנען און דרש'ענען ווע־גען די לאגע פון גאנצען ארבייטער־קלאס. עס קומט דערפאר אוים אויסצוזוכען טיפישע פע־לע, אזוינע פאמיליען, וואס זאלען קענען פער־זעבענט ווערען פאר נארמאלע נאך זייערע פער־דינסטען און אויסגאבען, נאך זייערע פיהרונגען און געשמאקען. די אויסארבייטונג פון פראגע־בויגענס אליין איז א זאך, וואס פאדערט ענווע קענטניסע און איז פערבונדען מיט פיעלע שווי־ריגקטייטען. די איינפאכע — דאכט זיך — זאך — די צוזאמענקלייבונג פון מאטעריאל מיט פארטיגע פראגעבויגענס פאדרעדערט אויף פיעל אינטעליגענץ און איז פערבונדען מיט גרויסע הוצאות.

ניט לאנג צוריק, צ. ב. ש., האט א קא־מיטע זיך פארגענומען צו דערגעהן פאקטען וע־גען דעם לעבען פון די ארבייטענדע קלאסען אין ניו יארק. גלעד האט געגעבען אויף דעם „ראסעל סיידזש פאנד". די מאראלישע הילף פון די ניו יארקער צדקה־ארגאניזאציאנען און פון א סך כלל טהואר, רעפארמער און ארביי־טער־ארגאניזאציאנען איז געווען געזיכערט. און דאך האט זיך איינגעגעבען צו דערווייסען געווייערעם נור וועגען דעם לעבען פון 642 פא־מיליען. דערצו האט דער מאטעריאל וועגען 251 פאמיליען אין גאנצען ניט געטויגט. געווייסע גלעהרטע, וואס האבען זיך פעראינ־טערעסירט מיט דיזע פראגען, האבען יאהרען און יאהרען פערבראכט אויף די זאמלונג פון אזא מאטעריאל, וואס זאל קענען זיין פאסיג צו בויען אויף איהם טהעארעטישע ענינים.

און אזוי האט פאסירט, אז אין די אויס־פארשונגען וועגען די צושטענדע און לעבענס־וויייזע פון די גרויסע ארבייטער־מאסען איז נאך היינט צו טאג די וויסענשאפט זעהר אבגעשטא־נען. די פאקטען זיינען אזוי מאנגעלהאפט, אז מען קען פון זיי ציהען די פערשיעדענסטע שליסע. וויי וועיט די מיינונגס־פערשיעדענהיי־טען איבער אייגע און דיזעלבע פראגע זיינען מעגליך, האט געווייזען ניט לאנג די פאלעמיק צווישען קויטסקי און גאמפערס מכח די „אמע־ריקאנער גליקען". פאר דאס גרויסע פובליקום, בעזאנדערס פאר דאס אידיש־לעזענדע פובלי־קום, איז עס נאך בכלל גאר א פרעמדער געביעט.

מיר ווילען אין דיזער ארבייט בעקאנען די לעזער פון „צוקונפט" מיט די וויכטיגסטע רעזולטאטען פון די נייעסטע זעהר בעלעהרענדע פארשונגען אויף דיזען געביט, נעמליך, מיט דער שוין דערמאנטער אויספארשונג אין ניו יארק, וועלכע איז ערשיינען אין זעהר אן אינטערעסאנטער בעארבייטונג פון ראבערט קאיט טשעפין, *), אויך מיט דער אונטערזו־כונג פון דעם ענגלענדער ארטור שאדוועל **), וועלכער האט ניט נור פלייסיג בעארבייט דאס גאנצע מאטעריאל וועגען די סא־ציאל־עקאנאמישע צושטענדע אין די דריי לענ־דער: ענגלאנד, דייטשלאנד און די פעראיי־ניגטע שטאטען, זאנדערן האט אליין געמאכט פארשונגען אין דיזע אלע דריי לענדער, אין צו־זאמענהאנג מיט די סטאטיסטיקען פון וואשינג־טאנער לייבאר ביורא און לאנדאנער באהד אף טרייד. דאך איידער מיר וועלען זיך וועגדען

*The standard of living among working-men's families in New York City, by Robert Coit Chapin, N. Y., 1909.

**Arthur Chadwell Industrial Efficiency. A comparative study of industrial life in England, Germany and America. New edition, 1909

צו די נייעסטע רעזולטאטען, וועלען מיר וואַרפען א בליק אויף די געשיכטע פון דיזען קאפיטעל פון דער ווייסענשאפט. די היסטאריע פון א פראבלעם, די געשיכטע וויי אזוי א וויכטיגע פראגע איז געשטעלט געוואָרען, און ווי אזוי זי איז גלייזט געוואָרען פון פערשיעדענע דענקער און וויסענשאפטלייט אין פערשיעדענע צייטען, איז אליין אויך א שטיק בעלעהרענדע ווייסענשאפט.

2.

אין דער צייט, ווען דער ענגלענדער וויליאם פעטי האט געמאכט די ערשטע גרויסע פראבע וויסענשאפטליך צו בעלייכטען די פראגען ווועגן דאם לעבען פון די ארבייטער־מאסען, אין לעצטען דריטעל פון 17־טען יאהרהונדערט, האט די סטאטיסטישע וויסענשאפט זיך נאך געפונען אין די ווינדלאך. ניט עס זיינען גע־ווען אויסגעארבייט מעטאדען, ווי אויסצופאר־שען גרויסע מאסענערשיינונגען און ניט עס זיי־נען געווען מעגליכקייטען ווי מאסענפארשונגען פארצונעהמען. די סטאטיסטיק איז בעשטאנען אין מעהר אדער ווועניגער ריכטיגע שאצונגען און אויסרעכנונגען. מען פלעגט מאכען גע־וויסע השערות, היפאטעזען ווועגען יחידים און פון זיי חשבון'ען ווייטער און ציהען שליסע ווועגען גאנצע גרופפען, קלאסען אדער נאציא־נען. דיזע היפאטעזיש־אריפמעטישע מעטהא־דע האט פעטי אם קלאהרסטען ענטוויקעלט אין זיין „פאליטישער אריפמעטהיק" און דערפאר איז זיין מעטהאדע א לאנגע צייט געווען בע־טראכט פאר א מוסטער ווי צו בעהאנדלען אזוינע פראגען.

וויליאם פעטי איז געקומען צו זיין אונ־טערזוכונג אין צייט פון א סכסוך וועגען די געפלאנעווועטע אייזענבאהנען פון א גרויסען נייעם טעקס. פעטי האט געוואלט בעווייזען, אז א טעקס אין די הויך פון א צעהנטען טהייל פון די הכנסה וועט ניט פאלגען צו שווער פאר־ן פאלק. און ער בעווייזט עס אויף אזא אופן: דער ארבייטער פערדיענט — זאגט ער — א וואך אהן עסען פיער שילינג. אויף אלעם פאר־טיגען נעהמט ער נור 2 שילינג. עס קומט אלזא אויס, אז דער וועהרטה פון זיין עסען בע־טרעפט 2 שילינג א וואך, אדער 5 פונט און 4 שילינג א יאהר. דער וועהרטה פון זיינע קליי־דער קען זיין ניט וועניגער וויפיעל עס פער־דיענט א יאהר א דיענסטמיידעל, וועלכע וואהנט און שפייזט זיך בייי די בעלי־בתים און דארף זיך קליידען אויף איגענעם חשבון, ד. ה., ניט וועניגער וויי דרייסיג שילינג א יאהר. אלע איבריגע הוצאות בעטרעפען ניט וועניגער וויי זעקס שילינג א יאהר. קומט אויס צוזאמען 7 פונט סטערלינג א יאהר. רעכענדיג, אז אין ענגלאנד געפינען זיך 10 מיליאן אונטערטהאנען, קומט אויס, אז א צעהנטער טהייל פון זייערע אויסגאבען בעטרעפט 7 מיליאן פונט סטערלינג. אזא טעקס וואלט גע־וען גענוג אויסצוהאלטען 100 טויזענד סאלדא־טען פוסגעהער, 20 טויזענד רייטער און 40 טויזענד מאטראזען. דאם וואלט געווען גענוג פאר דאם לאנד און דאם פאלק וואלט אויך ניט גלייטען, וויייל עס וואלט געקאנט מיט איין צוואנציגסטען טהייל מעהר ארבייטען און מיט איין צוואנציגסטען טהייל וווייניגער עסען וויי ביז איצט.

וויי נאאיוו און קינדיש דיזער זאַרט חשבון קלינגט היינט ניט אין אונזערע אויערען, דאך איז אין דער מעטהאדע גלעגען דער ערשטער וועג וויי צו קומען צום אמת, וויי צו קענען ארומ־כאפען א גרויסע מאסענערשיינונג. און אזוי זעהען מיר וויי אין פערלויף פון 18־טען יאהר־הונדערט איז אט דיזע היפאטעזיש־אריפמע־טישע מעטהאדע בענוצט געוואָרען פון פיעלע דענקער און גלעהרטע ביי פערשיעדענע גלע־גענהייטען. צוויישען זיי האבען זיך בעזונ־דערס אויסגעצייכענט אין 18־טען יאהרהונדערט יאקאב וואנדערלינט און ריכארד קאנטילאן. זאנאר היינט־צו־טאג ווערט דיזע מעטהאדע נאך אפטמאלס געברויכט. נאך אין יאהר 1892 האט פראפעסאר עטקינסאן צוגעשטעלט דעם קאמי־טע פון סענאט א חשבון וועגען די נארמאלע הוצאות פון אן ארבייטער־פאמיליע אין אמע־ריקא, וואס פערדיענט 500 דאלאר א יאהר, וועלכער איז געווען געבויט אויף השערות. לויט דיזע השערה קומט אויס, אז א העלפט, 250 דאלאר, געהט דורכשניטליך אוועק אויפ'ן עסען; 20 פראצענט, אדער 100 דאלאר אויף קליי־דער, אזוי פיעל אויף רענט אויף 10 פראצענט אדער 50 דאלאר אויף אלע זייטיגע הוצאות.

דאך עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז כדי צו מאכען א ריכטיגע השערה, מוז מען זיין גוט בעהאוועגט אין דער זאך. מען מוז האבען א סך פאקטען, א גרויסע בעקאנטשאפט און ער־

פאהרונג מכח די ווירקליכע צושטענדע. דיזע פאקטען צו זאמלען און די ווירקליכקייט אויסצופאָרשען איז געווען דער וויטערדיגער טריט, וועלכען די ווייסענשאפט האָט געמאכט נאָך פעטי'ן און זיין מעטהאָדע. די ערשטע פּראָבעם זיינען ווידער געמאכט געוואָרען אין ענגלאנד. אנדערע געזעצפּראָיעקטען און רעפּארמען, נעמליך, די רעפּארם פון דער ענגלישער געזעצגעבונג מכח אָרימע לייט זיינען עס געווען די וועלכע האָבען ארויסגערופען הארט ביים ענדע פון 18־טען יאהרהונדערט ביי דייוויד דייוויס און סער מאָרטאָן עדענס דאָס אינטערעס זיך צו בעקאָנען געניויער מיט דעם לעבען פון די אָרימע מאסען.

דייוויס, וועלכער איז געווען א גייסטליכער, האָט אליין געזאמלט ידיעות ביי די מיטגליעדער פון זיין געמיינדע און אויך דורך זיינע פריינד און אנדערע געמיינדעם האָט ער געזאמלט מאטעריאל, און האָט פערעפענטליכט בסך הכל די הוצאה־הכנסה פון 132 פאָמיליען. די מעטהאָדע איז בעשטאָנען אין דעם, אז ער פלעגט א וואָך נאָכאנאנד פערשרייבען וויפיעל יעדער פאָמיליע האָט אויסגעגעבען אויף ברויט, אויף ליכט א. ז. וו. און עס נאכהער דאָפּלען אויף 52, און צוגעבען א גאנצען סומע פאר רענט, פאר קליידער א. ז. וו. דיזעלבע מעטהאָדע, נאָר אין גרעסערען פאָרמאט און דורך סיסטעמאטישערע זאמלונג פון פאקטען האָט אויך אָנגעוועדט עדען.

ערשט אין צווייטען פערטל פון 19טען יאהרהונדערט, דורך די אונטערזוכונגען פון פראנצויז לע־פּלע איז געמאכט געוואָרען אן ערנסטער פּאָרטשריט אין דיזער מעטהאָדע. פון יאָהר 1829 ביז 1856 האָט לע־פּלע פערברַאכט די זומער־מאָנאטען אַרומרייזענדיג אין בער פערשיעדענע ערטער און שטודירענדיג און פּאָרשענדיג דעם לעבען און די צושטענדע פון דער ארבייטער־בעפעלקערונג. זיין מעטהאָדע איז בעשטאנען אין פאָלגענדעם: ער פלעגט פריהער אויסגעפינען, וועלכע פאמיליען עס קענען בעטרַאכט ווערען אלס די נאָרמאלע און דאן זיך נעהמען שטודירען דיזע פאמיליען, זייער פערגאנגענהייט, זייער לעבען, זייערע געווואהנהייטען. ער פלעגט זיך ניט אָבשטעלען פאר דעם צו וואהנען ביי זיי וואכען און צו ווידמען זיי זיין גאנצע ציים. וועגען יעדע פאמיליע פלעגט ער נאכהער פערעפענטליכען א בעזונדערע אויספיהרליכע אונטערזוכונג. דאָס רעזולטאט פון זיינע לאנג־יעהריגע אונטערזוכונגען פון 36 פאמיליען־ביודזשעטס האָט לע־פּלע פערעפענטליכט אין יאָהר 1855 אין א ווערק אונטער דעם טיטעל „די אייראָפּעאישע ארבייטער."

לע־פּלע'ס אידעע איז בעשטאנען אין דעם, אז מען דארף מיט דער אונטערזוכונג געהן ניט אין דער בריים, ניט זיך אריינלאָזען אין מאסענאויספּאָרשונגען, זאנדערן אין דער טיעף, אויסשטודירענדיג אלץ וואָס איז שייך געווייסע פּאסענדע, טיפישע פאמיליען. דאן וועט מען קענען לייכט קומען צו אלגעמיינע וויסענשאפטליכע שליסע. דאָס איז די אינטענזיווע מעטהאָדע. אין מיטען פון 19טען יאהרהונדערט איז אָבער ארויפגעשוואמען צוויישען סטאטיסטיקער דער געדאנקען, אז עס איז געקומען די צייט צו מאכען א מאסענאונטערזוכונג וועגען דעם לעבען פון די ארבייטער. און אויף דעם ערשטען אינטערנאציאנאלען סטאטיסטישען קאנגרעס, וועלכער איז אָבגעהאלטען געוואָרען אין יאָהר 1853 אין ברוסעל, האָבען פלעטשער, פישער און קעטלע אויסגעארבייט א פּארמולאר, ווי אזוי אזא אונטערזוכונג אָנצופיהרען. אין דיזען פּארמולאר וועלכע די הכנסה אָנגעגעבען פאר יעדען מיטגליעד פון דער פאמיליע בעזונדער. די הכנסה צופלעט אין דריי אבטהיילונגען: ערשטענס, אויסגאבען פאר פיזישע און מאטעריעלע צוועקען, וועלכע זיינען צוטהיילט אין 15 אונטער־אבטהיילונגען. צווייטענס, פאר רעליגיעזע, זיטליכע און גייסטיגע צוועקען, צוטהיילט אויף 7 אונטער־אבטהיילונגען. און, דריטענס, פאר לוקסוס און צופעליגע הוצאות, אויך צוטהיילט אין 7 אונטער־אבטהיילונגען. כדי מען זאל קענען פערגלייכען פערשיעדענע פאמיליען צווישען זיך, האָט מען אויסגעארבייט דריי טיפען פון „נאָרמאלע" פאמיליען. אזא נאָרמאלע אָדער טיפישע פאמיליע דארף בעשטעהן פון פאָטער און מוטער און פיער קינדער, פון 16, 12, 6 און 2 יאָהר אלט. דיזע נאָרמאלע פאמיליען צופאלען אין דריי קלאסען: אין נויטליידענדע, וואָס מוזען אָנקומען צו צדקה, אין שלעכט־בעצאָהלטע, וואָס מאכען קוים א לעבען

און זיינען ניט אימשטאנד צו שפּאָרען א פּעני, און אין אזוינע וואָס קענען עפּעס שפּאָרען.

אלס רעזולטאט פון דיזען בעשלוס פון סטאטיסטישען קאָנגרעס איז אין בעלגיען, אונטער דער לייטונג פון דוקפּעטיא פּאָרגנומען געווארען באלד א „מאסענאונטערזוכונג" פון די לעבענסבעדינגונגען פון די ארבייטער. 199 ארבייטער־פאמיליעס פון פערשיעדענע פראָווינצען אין בעלגיען זיינען אונטערזוכט געווארען. דיזע — פערהעלטניסמעסיג קלייניע — אונטערזוכונג, איז אבער געווען נעניג צו איבערצייגען דוקעפּטיא, אז די ארבייטער לעבען זעהר שלעכט אין בעלגיען און אז זיי ערנעהרען זיך פיעל ערגער ווי סאלדאטען, מאטראָזען און זאָגאר ארעסטאנטען.

3.

אלס שילער פון דיזע בויידע פּאָרשער, לעפּלע און דוקעפּטיא, קען בעטראכט ווערען דער דייטשער גלעהרטער ערנסט ענגעל, וועלכער האָט אָנגענומען די דאָפּעלטע מעטהאָדע אויסצושפּרייטען די אונטערזוכונג ווייט אין דער בריט און איהר צו פערטיעפען אין דער אונטערזוכונג פון איינצעלנע פאמיליען. ענגעל האָט קודם כל גענומען בעארבייטען די מאטעריאלען פון זיינע בויידע פּאָרגענגער און לעהרער און האָט אין זיי שוין ענטדעקט א געוויסע געזעצמעסיגקייט. נאכהער האָט ער די רעזולטאטען פערגליכען מיט די צושטענדע אין זיין פאטערלאנד, אין זאקסען.

אין די אונטערזוכונגען פון זיינע פּאָרגענגער האָט ענגעל ענטדעקט א געזעץ: וואָס ארימער א פאמיליע איז, אלץ א גרעסערען חלק פון איהר הכנסה גיט זי אויס אויף נאהרונגסמיטעל. מיט דיזען געזעץ האָט ער געוומען אויספּרובירען די צושטענדע אין זאקסען און האָט נאכהער אויסגערעכענט וויפיעל אין זאקסען וועלט פערברויכט יעהרליך אויפ'ן עסען אויף אנדערע זאכען. אין ציפערן דריקט זיך דיזער געזעץ ענגעל'ס אויס אויף פאלגענדען אופן:

1. אן ארבייטער פאמיליע מיט א הכנסה אונטער 1200 פראנק א יאהר:

הוצאות אויף —

שפּייז	62%
קלייד ונג	16%
וואָהנונג	12%
בעהייצונג און בעלייכטונג	5%
ווערקצייג און חפצים	2%
ערציהונג א. ד. גל	2%
עפענטליכע זיכערהייט א. ד. גל.	1%
געזונדהייט אבצוהיטען א. ד. גל	1%
בעדיענונג	1%

2. א פאמיליע פון מיטעלשטאנד מיט א הכנסה ביז 3000 פראנק:

הוצאות אויף —

שפּייז	55%
קלייד ונג	18%
וואָהנונג	12%
בעהייצונג און בעלייכטונג	5%
ווערקצייג און חפצים	5%
ערציהונג א. ד. גל.	3,5%
עפענטליכע זיכערהייט א. ד. גל	2%
געזונדהייט אבצוהיטען א. ד. גל	2%
בעדיענונג	2,5

3. א פאמיליע פון די רייכערע קלאסען, מיט א הכנסה איבער 3000 פראנק:

הוצאות אויף —

שפּייז	50%
קלייד ונג	18%
וואָהנונג	12%
בעהייצונג און בעלייכטונג	5%
ווערקצייג און חפצים	5%
ערציהונג א. ד. גל.	5,5%
עפענטליכע זיכערהייט	3%
געזונדהייט אבצוהיטען א. ד. גל.	3%
בעדיענונג	3,50%

מען זעהט דערפון, אז וואָס רייכער א פאמיליע איז, אלץ א קלענערער טהייל פון איהרע הוצאות געהט אוועק אויפן עסען און אלץ א גרעסערער טהייל אויף קלייד ונג, וואָהנונג, הייצונג און בעלייכטונג בלייבט דאָס זעלבע. דערפאר אבער ענדערן זיך די הוצאות אויף גייסטיגע בעדירפניסע און אויף לוקסוס־זאכען. וואָס רייכער א פאמיליע איז, אלץ א גרעסערער טהייל פון דער הוצאה געהט אוועק אויף דיזע העכערע בעדירפניסע.

דיזער געזעץ פון ענגעל איז שפּעטער בעשטעטיגט געווארען דורך א נאנצע רייהע פון אונטערזוכונגען פון אנדערע געלעהרטע, ווי שוואבע, לאנדאלט, באכער, כאטש ער דארף ניט אנגענומען ווערען אין בוכשטעבליכען זין.

אין אלגעמיינעם, אלס טענדענץ קען מען זאָגען, אז מען בעמערקט פאַלגענדעס: וואָס גרעסער עס איז די הכנסה פון א פאמיליע, אלץ קלענער איז פערהעלטניסמעסיג דער חלק פון די הוצאה אויף נאהרונג, בעזאָנדערס אויף פלאַנצונגס־נאהרונג, און אלץ גרעסער איז דער חלק פון דער הכנסה וואָס ווערט אָבגעשפאַרט. די הוצאה אויף וואָהנונג, הייצונג און בעלייכטונג פאלט אין אָנפאַנג, אָבער וועו די הכנסה איז זעהר הויך, דאן פאסירט, אז די הוצאה אויף וואָהנונג, הייצונג און בעלייכטונג בלייבט שטעהן ביי דעמזעלבען פראָצענט, אָדער הויבט זאָגאָר אָן צו שטייגען. פערקעהרט, די הוצאה אויף קליידער, טהירישע נאהרונג, געטראַנקען, גייסטיגע בעדירפניסע און פערגניגונגען שטייגען אין אָנפאַנג און פערנעהמען אלץ א גרעסערען חלק וואָס גרעסער די הכנסה איז. וועו די הכנסה איז אָבער זעהר גרויס, דאן פאלט דער חלק פון די הוצאה אויף די אלע זאכען, אָדער בלייבט שטעהן אויף אן אָרט. קיין בעשטימטע גרענעצען פאר די הוצאה והכנסה קען מען פאר די פערשיעדענע גרופען און קלאסען פון הכנסות ניט פעסטשטעלען. זיי ענדערן זיך לויט צייט און אָרט. די אונטערזוכונגען וועגען דעם לעבען און די צושטענדע פון די ארבייטער טאָרען ניט אויפהערען. זיי מוזען אָנגעפיהרט ווערען שטענדיג, און אויך די גרופירונגען און קלאסיפיצירונגען מוזען פון צייט צו צייט בעניט ווערען.

אז אזוינע מאסענאונטערזוכונגען זאלען קענען לייכט געמאכט ווערען, דאָס איז וויעדער די גרויסע פערדינסט פון ענגעל'ן. ער האָט אויסגעפונען א חשבון ווי אזוי מען זאל די פאמיליען פון פערשיעדענע גרויס, מיט קינדער פון פערשיעדענעם אלטער, קענען לייכט פערגלייכען צווישען זיך. נאָך ענגעל'ס חשבון קומט אויס, אז די מוטער'ס הוצאה אויפ'ן עסען בעטרעפט 86 פּראָצענט פון פאָטער'ס, א קינד'ס פון 11 ביז 14 יאָהר בעטרפעט 70 פּראָצענט; א קינד'ס פון 7 ביז 10 יאָהר בעטרעפט 57 פּראָצענט; פון א 4—6 יאָהריגע קינד בעטרעפט די הוצאה אויפ'ן עסען 42 פּראָצענט פון פאָטער'ס; פון א קינד אונטער דריי יאָהר, 37 פּראָצענט.

דיזע חשבונות ווערען ניט פון אלעמען פינקטליך אָנגענומען. אנדערע קומען אין פיעלע הינזיכטען צו אנדערע שליסע מכח די גרויס פון דער פערברויך אין פערשיעדענע אלטערס. אָבער די מעטהאָדע איז פון ענגעל'ן געשאפען געוואָרען און די אונטערזוכונג איז דורך דעם פיעל לייכטער געוואָרען. דאָך זיינען קיין אמת'ע גרויסע מאסענאונטערזוכונגען אין אייראָפּא ביז איצט ניט געמאכט געוואָרען. די בערלינער שטאָדטישע סטאטיסטישע ביורא, וועלכע האָט צ. ב. געמאכט אייניגע אונטערזוכונגען, האָט אין יאָהר 1879 פערעפענטליכט די ביודזשעטען פון 15 פאמיליען, אין 1880 פון 2 פאמיליען, אין 1901 פון 142 פאמיליען, אין יאָהר 1903 פון 908 פאמיליען. נור די ענגלישע „בּאָרד אף טרייד", וועלכע האָט אין די לעצטע יאָהרען זיך בעזאָנדערס פעראינטערעסירט מיט דיזע פראגען צוליעב די טאריף־דעבאטען, האָט גמאכט אייניגע גרעסערע אונטערזוכונגען, סאי אין ענגלאנד, סאי אין דייטשלאנד. בכלל בענוגענט מען זיך נאָך היינט אין אייראָפּא הויפטזעכליך מיט וויניגע אויספאָרשונגען, וואָס געהן מעהר אין דער טיפּע.

אנדערש אין אמעריקא. א דאנק קאָראָל ד. רַאיט, וועלכער האָט נאָך אין די 70־ער יאָהרען אין שטאָאט מאסאטשוזעטס גמאכט די ערשטע גענויע אונטערזוכונג פון 397 פאמיליען ביודזשעטען, וועלכע זינט דעם יאָהר 1888, ד. ה., זינט דער צייט, וועו ער איז גוואָרען דער הויפט פון וואשינגטאָנער אריבייטס־ביורא פלייסיג און טיכטיג געארבייט אויף דיזען געביעט. שוין אין יאָהר 1890 האָט די ביורא גזאמעלט ביודזשעטען פון 2490 פאמיליען אין אמעריקא און פון 770 פאמיליען אין אייראָפּא. אין יאָהר 1891 האָט זי גזאמעלט די ביודזשעטען פון 5824 פאמיליען פון טעקסטיל און גלאָז־ארבייטער אין אמעריקא און עס פערגלייכען מיט די ביודזשעטען פון עטליכע הונדערט אזעלכע ארבייטער אין אייראָפּא. אין יאָהר 1901 האָט ער גזאמעלט ביודזשעטען פון 25,540 פאמיליען. עס האָט זיך אָבער ארויסגעוויזען, אז נור 11,156 פאמיליען קענען בעטראכט ווערען אלס „נאָרמאלע". א גענויערע, אויספיהרליכע אונטערזוכונג איז גמאכט געוואָרען נור וועגען 2567 פאמיליען. די לעצטע פון דיזער גאנצער גרויסער סעריע פון אונטערזוכונגען איז פרעפענטליכט פון דער ביורא אין יאָהר 1907. אויך

מעהרערע ארבייטס־ביוראָס פון די איינצעלנע שטאָטען האָבען געמאכט עהנליכע אונטערזוכונגען. בסך הכל קען מען זאָגען, אז די סאָציאל־עקאָנאָמישע צושטענדע פון די ארבייטענדע קלאָסען אין אמעריקא זיינען מעהר אויסגעפּרעגט, ווי אין אנדערע לענדער.

די הויפּט־רעזולטאָטען פון דיזע אלע אונטערזוכונגען ווערען דאָפּעלט בעלעהרענד, ווען מען פערגלייכט זיי מיט די צושטענדע אין אנדערע קאָפּיטאַליסטיש־פאָרטגעשריטענע לענדער אין אייראָפּא. דאָס וועלען מיר טהון אין א צווייטען ארטיקעל.

ב. לאפין

* * *

כ׳בין פון שטאדט צו שטאדט געגאַנגען,
שטעג און וועגען אויסגעטראָטען.
און כ׳האָב אייניגוויז די יאהרען
אויף די וועגען אויסגעשאָטען...

און כ׳האָב אייניגוויז די טרוימען
אויף די דערנער אויסגעהאַנגען.
און פערזאָגט האָב איך מיין האַרצען
עס זאָל גאָר ניט מעהר פערלאַנגען...

כ׳האָב געוועהטאָגט מיין נשמה
מיט די שוואַרצסטע פון יסורים.
און כ׳בין אייניזאָם אומגעגאַנגען
ווי א וואָלקען אין א שטורם...

און כ׳וועל וואַרטען ביז דער טוידט וועט
מיר דאָס גאַנצע בלוט אויסזויגען.
ביז א שוואַרץ־פערהילטער מלאך
וועט פערמאָכען מיינע אויגען...

מ. ווינטשעווסקי

נפתלי הערץ אימבער

(ער און זיין לויה.)

ימת אימבער...

געשטאָרבען, בענראָבען, ניטאָ!

מען זאָגט — איך בין צופעליגער־ווייזע ניט געווען אין ניו יאָרק אין דער צייט — אז צעהנטויזענד מענ־שען זיינען נאָכגענאַנגען נאָך זיין ארון. פון דיזע אַלע האָט זיכער ניט איינער אין א טויזענד זיך געקימערט וועגען איהם א טאָג פאר זיין טויט, אָדער א וואָך נאָך זיין קבורה. אין די צעהנטויזענד פֿאָר אויגען איז געווים ניט געשטאַנען קיין איין איינציגער מיטלײדם־טרער אפילו אין דער צייט פון דער לויה.

צו וואָם זיינען זיי אַלע געקומען?

אָרימער אימבער — מיר ביידע האָבען זיך אימער געזאָגט איינער דעם אַנדערן דעם אמת — אָט וועל איך דיר זאָגען:

זיי זיינען געקומען א טהייל צוליעב ספּאָרט, א טהייל צו זעהן די לויה, א טהייל צו בענראָבען דעם שטערבליכען טהייל פון דיין „התקוה". פאר דיזע לעצטע האָט זיך נאָך דער אידישער נאַציאָנאַל־הימנע עפּעס ערגעץ־וואו נאָכגעשלעפּט א צווייפּיסיגער אפּענדיקס, וועל־כער האָט געהייסען נפתלי הערץ אימבער און דעם זונטאג, דעם 10טען אָקטאָבער, האָבען זיי דיזע צוצעפּענים אריינגעלעגט טיעפער אין דר'ערד, בעת מעשה אריינהויבענדיג די „התקוה" העכער אין הימעל.

דעם אפּענדיקס, וועלכען זיי האָבען אַלע געהאַלטען מיט דער בלאָטע צוגליך, האַלטען זיי איצטער א האַלבען קלאָפּטער אונטער דער בלאָטע. פאר זיי איז ער פון דעם רינשטאָק אריין אין א קבר אונטער די הייליגע טענער פון זיין הימנע.

נאכהער.... נו, ווי געווענהנליך אין דיזער מדינה פון „רעפיד טרענזיט", „קוויק לאָנטש" און אַלגעמיינעם „האַרי־אַפּ"יזמוס, נאכהער איז שנעל איהם צוגעוואָרפען געוואָרען א בי־סעלע היפּאָקריטישע רחמנות, א ביסעלע פרומע בדחנות און א שהען ביסעלע וואולגארע ליצנות און דער עולם האָט זיך געגומען פערגעסען דעם מאן, וועלכען ער האָט קיינמאל ניט געקענט.

געשטאָרבען, בענראָבען, ניטאָ.

* * *

איך האָב איהם געקענט א יאָהר צוואַנציג, אויב ניט לענגער, און איך גליוב, אז איך האָב איהם טאקע געקענט. צו דאָם איז געווען מחמת מען האָט געדארפט זיין א משוגענער פילאָזאָף אום צו פערשטעהן א שכור'ען פילאָזאָף, אָדער וויל פאר דעם וואָם שרייבט דיזע צייטלען איז אימער דעם עולם'ס איינשטימיגע פעראכטונג געווען א גוטע רעקאָמענדאציע, — ווי דאָם זאל ניט זיין, דער פאקט בלייבט, אז נפתלי הערץ אימבער איז מיר אימער געווען סימפּאטיש, און צו יעדער צייט אלץ סימפּאטישער וואָם מעהר דער עולם האָט פערריסען דעם נאָז איהם דער־זעהענדיג.

ער איז געווען אנדערש ווי אלע — דאָם אליין איז פאר מיר שוין עטוואָם, אויף וואָם עס לוינט א בליק צו טאָן, און עפּטער א בליק צו טאָן, און א בליק צו טאָן מיט א מענשענפריינד־ליכע אויג.

יענע אלע האָבען איהם אויף אָנגעזעהן, אָבער פון אויבען אראָב.

געווים. ער האָט געטראָגען קאָלטענעם אויפען קאָפּ, א קאָרע פון שמוץ אויף דעם אונ־געוואשענעם פּנים, שמוציגע רייד אויף לי־פען, גיפטיגע ווערטער צוויישען דיזע רייד; ער האָט געטראָגען א טיעפע פעראכטונג אין זיינע קלוגע אויגען, פערוואָלקענט מיט שכרות, פאר פיעלע פון זיי, זיינע מיטמענשען; ער האָט געטראָגען א שמוציגען קראָגען אויף דעם האלז, וועלכער האָט קיינמאל ניט געליטען אויף זיך קיין יאָך, אפילו ניט קיין דוהע געמאכט פון א ליעבעס־אומארמונג; ער האָט געטראָגען בע־רוישטע געדאנקען אין זיין בערוישטען מח, און דעם דענטיסט'ס ציינער אין קעשענע, אנשטאָט אין מויל; ער האָט געטראָגען ארום זיך דעם

געדויך פון טאבאק, שנאפס און ביליגע אכסניות — אלעס אין איינעם.

געווים, געווים! ווי קומט ער צו זיי? זיי טראגען דאך זייער שמוץ ניט נאר־פאקאז; זיי האלטען דאך אימער ריין דעם פנים ווי שמוציג עס זאל ניט זיין אינעוועניג אין הארצען; זייערע ליפען מעגען טאקע אפשר זאגען ליגען, אבער ניט דעם ברוטאלען, העסליכען, נאקעטען אמת דירעקט אין פנים אריין; זיי האבען שייכות מיט גוי'עם, אבער ניט עפענטליך ווי מען און ווייב; זיי מאכען אפשר צייטענווייז א שנאפס, אבער זיי רעדען ניט דערפון בעת זיי זיינען ניכטער; זיי דרוקען ניט אין איין „ברקאי" ליעבעס־ליעדער אי צו די אלטע מאמע ציון אי צו די יונגע מיידלעך; זיי רעדען ניט מיט גאט אום שבת מיט א סיגארעט אין מויל — זיי טוען עס ווי מען בעדארף: צוערסט די ווער־טער, דאן דעם רויך — צום הימעל.

וואס איז דא צו רעדען! און ווען זיי פלע־גען איהם אנזעהן, פלעגט דאס זיין, ווי געזאגט, פון אויבען אראב; ווי גאט אויף דעם מענשען, ווי דער מענש אויפ'ן וואלעם, ווי די בערזע אויפען שאכערעט.

און זיי האבען איהם ניט געקענט.

* * *

קיין מיטליידם־טרער האט ניט בענעצט זיין ארון, קיין שלוכץ האט ניט בעגליט זיין לויה, קיין פלאץ איז ניט געבליבען נאך איהם פוכט: ער האט ניט געהאט קיין קרוב, קיין גואל, קיין פלאץ אויף דער וועלט, — יעדענפאלס ניט אין ניו יארק.

און ער האט זיי ניט געדארפט.

ער איז נעווען א מדערנער דיאגענעס און ווען ניט די שטרענגע פאליציי אין די פרייע מדינות וואלט ער פיעלייכט אויך געוואוינט אין א טון.

ווי יענער, האט ער אויך שטאלצירט מיט די לעבער אין זיין מאנטל; האט ער פון די גרויסע און מעכטיגע אויך נור פערלאנגט, אז זיי זאלען ניט שטעהן אין זיין זון; האט ער מיט א לאנטערנע אויך געזוכט מענשען.

ער איז אויך נעווען א ציניקער ווי יענער, נור אויף אנאנדער אופן: ביי איהם זיינען זיך נעגאנגען האנד אין האנד דער ציוניזמום מיט'ען ציניזמום, דער ווייהרויך פון די קטרות מיט'ען ריח פון אלקאהאל, דער מזבח מיט'ען שענק.

ועל כולם, איז ער נעווען א פרייער מאן, א זועלבסטשטענדיגער גייסט, א מענש מיט א רו־קען, וואס לאזט אויך זיך קיינעם ניט רייטען.

ניט די מאדע, ניט די טראדיציע, ניט די אמונה, ניט די עפענטליכע מיינונג האט פאר איהם ניט נעהאט קיין שרעק, און קיין צוועק. א טעמפעל וואס זאל פערמאכען א שענק איז פאר איהר ניט נעווען; א „התקוה" וואס זאל שטערן צו ליעבען א קריסטין האט ער ניט פערשטא־נען; א יודענטהום וועלכעם מען דארף אכטען דורך רבנים און כלי־קדש איז פאר איהם נעווען אן אבסורדיטעט.

זיין שכרות גופה איז פאר איהם נעווען א מין פריצת־גדר, א מין רעוואלט נעגען די בעלי־בתי'שע אנשטענדיגקייט, נעגען די איינבילדונג אז גלות און שנאפס זיינען תרתי דסתרי, נעגען די אויביגע פורכט פאר וואס וועלען לייטען זאגען.

און אזוי אויך זיין דיכטונג.

ער האט פעראכטעט די טיראנניי פון דער גראמאטיק מיט איהרע סאמאדרושאוונע ge־זעצע. ער האט זיך אויסגעלאכט פון יעדען ריטהמום, וואס געהט איינגעשנורעווט אין ליי־צעם מיט א צאהם. ער האט ניט נעווארפט ווי־סען פון כשר און טרייף אין ליעבע און דעם אויסדרוק פון ליעבע.

און אזוי אויך זיין לעבען.

ער האט נענומען וואו ער האט נעקענט. ער האט ניט געשנארט, ער האט ניט ge'חנפ'עט, ער האט ניט נעגלאצט די אויגען ארויפקוקע־דיג צו די רייכע. ער האט נעזאגט: „גיב, דו לומפ!" און האט ניט געדאנקט וועו מען האט איהם נעגעבען.

דער „קעניג פון די שנארערס" האט איהם נערופען זאנגוויל, ער, דער גרויסער נהעטא־עקספלארער, וואס בעאבאכטעט די אי־דישע נאם מיט א קאפ אזוי פערריסען, אז זיין אויג מיט'ען בינאקל אין איהם, זהעט ניט מעהר ווי דאס וואס ווייזט זיך אויף דער אויבערפלע־כע. דורך א שמוציגע העמד דערזעהט ער ניט א הארץ, קוקט ער אין איהר ניט אריין.

אימבער האט זיך נעלאזען נעבען וואו ער האט נעקענט. ער האט קיינמאל ניט נעבע־טעלט, סיינמאל ניט נעשנאררט, הערר זאנגוויל!

* * *

און איצט איז ער טויט.

און צעהנטויזענד מענשען האָבען איהם מלוה געווען, איהם א ר ו י סבענגליטענדיג פון דער וועלט, וואו ער איז פאר פיעלע געווען א דאָרן אין אויג, א פלעק אויף דער משפחה, זאָגאר א שטער צו דער קדושה פון זיין „התקוה" אליין.

און ארויסבענגליט האָבען זיי איהם מיט פראַכט און גלאַנץ, בחצוצרות וקול שופר, מיט מוזיק און גרוים כבוד, אין קארעטעם און צופוס.

עס איז גוט צו זיין געשטאָרבען!

דערזעלביגער שמוציגער פוס אין זיין גראָבע לאפטשע, וואָם האָט נאָר־וואָם געטראָמפעלט אויף די הייליגסטע געפיהלען פון א צארטע, דעליקאטע הארץ; וואָם האָט נאָר־וואָם פרעך געבריקעט דעם געצעלט פון זיין לעהרער, וועג־וויזער, אָדער זינגער; וואָם האָט נאָר־וואָם געשטויסען אין זומפ ארום זיך, כדי צו פערשפריצען מיט גיפטיגען שמוץ דעם פערהאסטען יחסן, — דיזער זעלביגער פוס שפרייזט איצט לאנגזאם, מיט הכנעה, מיט יראת־הכבוד נאָך דעם אָרון פון דעם דאָזיגען נפטר, קוים וועדט ער נפטר.

און די מויל, וואָם האָט נאָר־וואָם בעליידיגט, בעשימפפט און בעזידעלט, זאָגט מיט א מאָל שבחים, און עס וועדט מיט א מאָל פערוואַנדעלט דער זידעל־לשון אין א מענהלשון, די פרעכהייט אין א לויב־געזאַנג.

און מען גלייכט אוים טויטערהייט דעם וואָם מען האָט געבויגען ביין לעבען. מען רייניגט אויפ'ען טהרה־ברעט דעם, וואָם מען האָט געשוואַרצט און געבלאָטיגט אין קהל־שטיבעל. מען בעט איבער מחילה דעם, וואָם מען האָט נאָר־וואָם געדריקט און געשטיקט. מען גיט צווי קברים, וועמען מען האָט ניט געגעבען איין דירה.

און וועד עס איז געווען א מענש וועדט דאָן א מאָן; און וועד עס איז געווען א מאָן וועדט א גרויסער מאָן; און וועד עס איז געווען א גרויסער מאָן וועדט א גרעסטער מאָן, אן אלער־גרעסטער מאָן, א גאנצער מלאך, א האלבער גאָט.

עס איז גוט צו זיין געשטאָרבען!

ליעבער אימבער, איך בעווייז דיך ניט. דערלעבען האָסטו מעהר שוין גאָר נישט געקענט. אָט האָסטו זיך לכל הפחות עפעם דערשטאָרבען.

י. ראַלניק

וואַנדער־ליעדער

ווען דער ליעבער גאָט
וויל בעשטראָפען דיך,
זאָגט ער: מענש, שטעה אויף,
קלייד זיך אָן אויף גיך,

אויף א פרעמדען וועג
בלוטיגען די פים,
ברעקלעך קלייבט מען אויף
פון א פרעמדען טיש.

נעהם דעם וואַנדער־שטאָק
אין דער רעכטער האַנד,
און פערבייט די היים
אויף א פרעמדעם לאַנד.

אין דעם פרעמדען כוס
איז דער ווייַן פערגאַלט,
פון א פרעמדען ווייַן
וועדט אי היים אי קאַלט.

ביי דעם פרעמדען טיש
וועדגט דער ביסען ברויט;
אייַדער מענשענס גאָב,
ליעבער איז דער טויט.

דר. נ. סירקין

דאס אידישע פראבלעם און די אידישע פראגע

ענען יודענטהום און אידן, וועגן דאָס יודענטהום אלס קולטור־ער־שיינונג, אלס רעליגיעזע אריגינא־ליטעט, אלס פסיכאלאגישע בע־זונדערקייט, וועגן אידן, זייער פערנאנגענהייט און ווירקליכ־קייט, זייערע מעלות און חסרונות, וועגן אי־דן אלס מענשן און ניט־מענשן, קורץ וועג־גן יודענטהום און אידן אלס א זאנדערבארע ערשיינונג אין דער וועלט־געשיכטע, וועגן דעם אידישן וואונדער און רעטעניש איז געוואָרט און געשריבן געוואָרן אין יעדן דור און בײַ יעדן פאלק. ניט געווען כמעט קיין גרויסער מענש אין דער געשיכטע, וועלכן עס זאל ניט וואונדערן דער זעלטזאמער פענאָמען פון יודע־טהום און אידן אין דער וועלט און זאל ניט הא־בן געפיהלט די שיידעוואנד און די פרעמדקייט צווישן דעם יודענטהום און דער איבעריגער מענשהייט. בײַ אידן זעלבסט איז כמעט דער גאנצער נאציאנאלער געדאנקען און געפיהל דורכגעדרונגען פון דעם מאטיוו פון דער אײ־גענער רעטענײש און דער בענקשאפט זיך צו פערשטעהן און דערקענען. דער רויטער פאדים פון בלוט, וועלכער שלײנגעלט זיך דורך די נאנ־צע וועלטגעשיכטע און ווײזט אן אויף דאָס אי־דישע דראמא אין דער וועלט, בעזײַט די טיפע און שווערע ערנסטקייט פון דיזער ערשיינונג. מיט א ציטערן פון דער נשמה שטעהט דער היינטיגער דור, ניט נאר דער אידישער, נאר אפילו אויך דער ניט־אידישער, פאר דיזער ער־שיינונג פון יודענטהום און אידן. דאָך איז מכח יודענטהום און אידן פארן גאר וועניג קלאָרקייט, און דער גרעסטער טייל פון די ארויסגעזאָגטע געדאנקען מכח דעם זיינען צו־פעליגע, צובראכענע, און דערצו שטענדיג נאָך טיף פערוויקעלט אין דעם וואָלקען פון אפעק־טען, פון כעס, שנאה, פעראכטונג, ליעבע. אזוי אבער ווי דאָס זוכען פון דעם אמת מכח יודע־טום און אידן בעדייטעט פאר דעם אידן זיך אבגעבען א דין וחשבון מכח זיין אייגענעם איך, פיהרט צו א קריטיק פון דעם אייגענעם לעבען און צו א נייער אבשעצונג פון זיך זעלבסט, וועלט פון אידישער זייט ניט זעלטען געזאָגט, דאָס מיר שטעהען דאָ בכלל ניט פאר וועלכע עס איז אייגענארטיגע קולטור־ערשיי־נונג און סאציאלע בעזונדערקייט. דערפאר דוקא איז עס דער חוב פאר זיך זעלבסט פון דעם איד פון אונזער צייט אָהן אן אויפהער צו זו־כען און צו פארשען, כדי צו דערגעהן דעם סוד פון זיין איך, כדי צו ווערען זיך קלאָר מכח יו־דענטהום און אידן.

צוליעב דעם נוצען פון דער אונטערזוכונג ווערט אין דעם ארטיקעל פונאנדערגעטיילט צוויישען יודענטהום און אידן און לויט דעם שפארך־געברויך, ווי מיר וועלען דאָס נאָך שפעטער זעהען, דאָס יודענטהום אלס קולטור־גייסטיגע ערשיינונג בעהאנדעלט אלס דאָס אידישע פראָ־בלעם, די אידן אלס סאציאל־פאליטישע ער־שיינונג בעהאנדעלט אלס די אידישע פראגע. כאטש דאָס אידישע פראבלעם און די אידישע פראגע געהען זיך פאנאנדער אין פערשיעדענע ליניען פון פארשונג, וואלט עס אבער געווען שווער צו בעשטימען גענוי, וואו עס הערען אויף די גרענעצען פון דעם קולטור־גייסטיגען פראָ־בלעם און וואו עס הויבען זיך אן די גרענעצען פון דער סאציאל־פאליטישער פראגע, וואָרום בײַידע שטאמען זיי פון איין מקור, פון דער היסטארישער טראגעדיע פון דעם אידישען פאלק.

1.

דעם חלוק צווישען פראבלעם און פראגע, און ממילא אויך דער חילוק צווישען דעם אידי־שען פראבלעם און דער אידישער פראגע, דארף מען זוכען אין דעם שפראך־געברויך. וואָס איז פראבלעם און וואָס איז פראגע? וועגן עס

שטויסען זיך צוזאמען ענטגעגענגעזעצטע גע־
זעלשאפטליכע קרעפטען, פערשיעדענע אינטע־
רעסען און פערלאַנגען, אָדער וועלכע עס קומען אין
ווידערשפּרוך די אלטע געוואָהנהייטען און אָרד־
נונגען פון דעם לעבען מיט נייע אידעען און
אָבשעצונגען, וואָקסט ארויס די סתירה פון לע־
בען, די אונזיכערהייט און אונרוהיגקייט, וועלכע
ווערט געוועהנליך אָנגערופען א פּ ר א ג ע. דאָס
געזעלשאפטליכע לעבען איז שטענדיג פול מיט
אזעלכע פראגען, וואָרום עס שטיצט זיך קיינ־
מאָל ניט אויף דעם שלום פון אלע קרעפטען פון
דער געזעלשאפט און דעם הסכם פון אלע אינ־
טערעסען און אידעען. לויט דעם היסטאָרישען
מאָמענט, וועלכען דאָס פּאָלק לעבט איבער,
לויט דעם האראקטער און דער לאגע פון דאָס
פּאָלק, זיינען אויף די פראגען פערשיעדענע אין
זייער ערנסט, טיעפקייט און שוועראקייט, איז
אויף די „האַרבקייט“ פון די מענשליכע קשיות
א פערשיערענע. די ארבייטער־פראגע מיט
אלע איהרע בעזונדערע איינצעלפראגען, די אל־
קאָהאל־פראגע, די סאָציאלע פראגע אין אלגע־
מיין, די פרויען־פראגען זיינען פראגען, וועלכע
זיינען ארויפגעשוואומען כמעט אין אלע מא־
דערנע געזעלשאפטען. דערצו זיינען פאראן ביי
פערשיעדענע פעלקער נאָך בעזונדערע ספּע־
ציעלע פראגען, די ראסען־פראגע און איינוואנ־
דערונגס־פראגע אין אמעריקא, די קאָנסטיטוציא־
נעלע פראגע אין די מזרח־איראָפּעאישע לענ־
דער, די נאציאָנאליטעטען־פראגע אין עסטרייך
א. ז. וו.

פאראן פראגען, וועלכע האָבען אָבער נאָך
א טיעפערע אורזאכע, איידער דעם צוזאמענ־
שטויס פון פערשיעדענע קרעפטען פון דער גע־
זעלשאפט, פראגען, וועלכע נעהמען זיך פון דעם
בעזונדערען רעטזעלהאפטען כאראקטער פון די
ערשיינונגען גופא, און אזעלכע פראגען רופען
מיר אָן פּראָבלעמען. אזוי איז, למשל, די סאָ־
ציאלע פראגע ניט נאָר דער פּראָדוקט פון דעם
צוזאמענשטויס פון די געזעלשאפטליכע כוחות,
נאָר זי איז א סך מעהר, זי שטעהט אין ענגסטען
צוזאמענהאנג מיט דער פראגע מכח דער גלייכ־
הייט פון די מענשען, מכח דער מענליכקייט פון
דעם נצחון פון דער אבסאָלוטער פרייהייט אין
דער געזעלשאפט, מיט דער פראגע פון אויטא־
ריטעט און אונטערדרנונג. זי ריהרט אָן דעם
טיפען פּערבאָרגענעם סוד פון דער מענשליכער
נאטור בכלל. די סאָציאלע פראגע איז א פּראָ־
בלעם. נאָך מעהר איז א פּראָבלעם די פרויען־
פראגע, וואָרום זי איז ניט נאָר דער רעזולטאט
פון דעם קאמפּף פון די פערשיעדענע געשלעכ־
טער, נאָר זי איז פערפלאָכטען מיט דער פראגע
וועגען דעם כאראקטער פון דער פרוי, וועגען דער
נאטור פון דעם מאן און דער פרוי אין ביאָלא־
גישער, פסיכאָלאָגישער און מעטאפיזישער
הינזיכט; די פרויען־פראגע וועלט דאָרום
אויך נאָך נאָר ניט פערענטפערט מיט דער פּא־
ליטישער גלייכבערעכטיגונג פון דער פרוי, זי
בלייבט נאָך אלץ א טיעפעם פּראָבלעם מכח דעם
צוזאמענהאנג צווישען געשלעכט און כאראק־
טער, און פון אונזער שטעלונג צו דיזען פּרא־
בלעם הענגט אָב אויך די פראקטישע בעציהונג
צווישען מאן און פרוי. נאָט, די פרייהייט פון
דעם מענשליכען רצון, זיינען שוין ריינע פּרא־
בלעמען, ווייל זיי זיינען שוין גאנץ אבגעברוקט
פון דער קאָנקרעטער ווירקליכקייט, וועלכע מען
קען אָנטאָפען מיט דער האנד און זיך פאנאנ־
דערנעמען אין איהר מיט די פינף חושים, און
ווייל זיי קענען אויך ניט פערשטאנען וועלען און
ניט פערענטפערט וועלען אויף דעם מעכאנישען
אופן.

יודענטהום און אידען זיינען, פערשטעהט
זיך, ענג צווישען זיך פערבונדען, ווי יעדע קול־
טורעלע פּאָרם מיט איהר סאָציאל־פּאָליטישען
טרעגער. פון דעסטוועגען מוז מען אין דער
אונטערזוכונג פונאנדערטיילען צווישען יודענ־
טום און אידען, צווישען דעם אידישען פּרא־
בלעם און דער אידישער פראגע. דאָס יודענ־
טהום איז א בעשטימטע קולטורעלע פּאָרם, א
בעשטימטע ארט פון מענשליכען גייסט, וועלכע
איז אויפגעטרעטען אין דער מענשליכער גע־
שיכטע, און איז געשטאנען און שטעהט יעצט
נאָך אין א טיעפען ווידערשפּרוך צו דער איברי־
גער מענשליכער קולטור, צו די אנדערע פעל־
קער־גייסטער. אין דיזען ווידערשפּרוך ליגט
דאָס פּראָבלעם פון יודענטהום, דאָס איז דאָס
אידישע פּראָבלעם. אידען זיינען א בעזונדע־
רעם פאָלק, א בעזונדערע סאָציאלע גרופּע, מיט
א בעזונדערען סאָציאלען בוי און בעזונדערע
קולטורעלע אייגענשאפטען, וועלכע קומט אין
א סאָציאל־פּאָליטישען ווידערשפּרוך מיט דער
איבריגער וועלט, צווישען וועלכע זי געפינט זיך.
דיזער ווידערשפּרוך איז די אידישע פראגע.

דאָס פּראָבלעם פון יודענטהום, דאָס אידישע פּראָבלעם נעמט זיך פון דעם טיפען ווידערשפּרוך צוווישען דעם אידישען גייסט און דעם ניט־אידישן, צוווישען דער אידישער קולטור־פּאָרם און דער ניט־אידישער, צוווישען דער אידישער מאָראַלישער נשמה און דער ניט־אידישער. דאָס פּראָבלעם שטאַמט פון יענעם סכום פון גייסטיגע און מאָראַלישע תכונות און אוצרות, פּאָזיטיווע און נעגאַטיווע, וועלכע כאַראַקטעריזירן דאָס יודענטהום, שיידען איהם אָב פון דער איבריגער וועלט און מאַכען איהם פּאַר א וואונדער און שרעקען פּאַר דער וועלט און א רעטעניש און לאַסט פּאַר זיך זעלבסט. דאָס אידישע פּראָבלעם, פּאַר דער מענשהייט ווי פּאַר אידען, ליגט אין דער עקזיסטענץ פון אַן אמאָליגער גרויסער, יעצט פערוואָגלטער אונפרוכטבאַר־געוואָרענער קולטור־פּאָרם, ווי דאָס יודענטום, צוווישען דער היינטיגער לעבעדיגער קולטור.

וואָס איז אָבער אזוינס דאָס יודענטהום? ניט איינמאָל האָט זיך דער פילאָזאָפישער גאַנקען געפרובט צו בעשטימען דאָס יודענטהום, אָבער ביז היינט איז נאָך ניטא קיין סיסטעם פון צוזאַמענהענגענדע און וויסענשאַפטליכע געדאַנקען מכח דעם. די געוועהנליכע פערבריטעטע געדאַנקען מכח דאָס יודענטהום אלס א בעשטימטע קולטור־פּאָרם און בעזונדערט־קייט פון גייסט, אין פערגלייך מיט די אַרישע קולטורען און פעלקער, און ספּעציעל מיט דעם גריכענטהום, זיינען בעקאַנט. דאָס יודענטהום זוכט גאָט אין דער מענשליכער געשיכטע, דאָס גריכענטהום זוכט גאָט אין דער נאַטור; דער אידישער גייסט יהוה לעבט אין זיין פאָלק ישראל און פיהרט עס שטענדיג צום גוטען, די גריכישע געטער לעבען אין פריידען אויף דעם בארג אָלימפּ און שפּיגלען אָפּ די נאַטור, די זון, דעם הימעל, די ערד, דעם ים. דאָס יודענטהום זוכט דעם ערנסט פון וועלט און לעבען, דעם אמת, עם שטרעבט צו דער מאָראל און צו דער הייליגקייט, פּאַר איהם איז דער העכסטער זין פון לעבען די מאָראַלישע בעציהונג פון דעם מענשען צו דעם מענשען. דאָס גריכענטהום זעהט דעם זין פון דעם לעבען אין דער פּאָרם, אין דער שעהנהייט, אין דער קראַפט, אין דער פאָלקסמענהייט פון דעם איינצעלנעם. דאָס יודענטהום שאַפט רעליגיאָן, מאָראל און איז דורכגעדרונגען פון דעם שטרעבען צו איבעראַנדערשען די וועלט דורך דעם מלכות המשיח, דאָס גריכענטהום בעשאַפט פילאָזאָפיע, פּאָעזיע, קונסט, טעכניק, וויסענשאַפט, מלוכות, און זעהט דעם צוועק פון דעם לעבען אין דער וועלט און דער געגענווארט.

דער פילאָזאָפישער גאַנקען הערט ניט אויף עד היום צו זוכען, צו דערקענען דעם גרויסען חלוק צוווישען דיזע פערשידענע פאָרמען פון דעם מענשליכען גייסט און דער מענשליכער קולטור. און דיזער אָבגרונד ליגט ניט צוווישען דעם היסטאָרישען יודענטהום און גריכענטהום, צוווישען דעם גייסט פון דער ביבעל און דעם גייסט פון דער וועלטליכער פילאָזאָפיע, צווישען דעם אידישען גאָט און דער ניט־אידישער נאַטור, נור אויף צוווישען דעם היינטיגען לעבעדיגען אידישען גייסט און דעם היינטיגען נאָך מעהר לעבעדיגען ניט־אידישען גייסט. די גייסטיגע כחות, די אינטעלעקטועלע און מאָראַלישע כלים, כדי אויפצונעהמען די וועלט און דאָס לעבען, דער לעבענס־אידעאל און דער קולטור־געשמאַק זיינען אויף ביי דעם מאָדערנעם איד אין דער טיפעניש פון זיין נשמה אנדערש ווי ביי דעם ניט־איד. און דאָרט, וואו דאָס אידישע לעבען גיסט זיך אויס אין א מאַסען־פּאָרם, אין א קאָלעקטיוועך פּאָרם, און דער אידישער גייסט וועהט קאָנקרעט, ווי אין דעם אידישען גהעטאָ, וועהט בעשאַפען א בעזונדער קולטור־אטמאָספערע, א בעזונדערע גייסטיגע מאָראַלישע וועלט, וועלכע איז אָרעם און ניט־שעפּעריש פאר זיך, אָבער טיף אָבגעזונדערט און פרעמד צו דער ארומיגער לעבעדיגער קולטור.

עס איז אָבער דאָ ניט אזוי וויכטיג צו בעשטימען דאָס יודענטהום און פערשטעהען דעם בעזונדערען אידישען גייסט, ווי צו פערשטעהן דאָס פּראָבלעם. דאָס יודענטהום, וועלכעס איז א גאנץ אָבגעשיידטע איינזייטיגע קולטור־פּאָרם און בעזונדערע גייסטעס־אָרט, איז איבערגעריסען געוואָרען אין זיין ענטוויקלונג דורך די טראַגעדיע פון דער געשיכטע און איז אריינגעשטויסען געוואָרען אין א פרעמדע מאטעריעלע און גייסטיגע וועלט, וואו עס האָט זיך ניט געקענט וויייטער ענטוויקלען און ניט געקענט אויפלעזען. עס איז געוואָרען א פרעמדע קולטור־

פּאָרם אין דער וועלט, א לאָסט און א רעטעניש פאר אידען זעלבסט ווי פאר די ניט־אידן. די גרויסע און טיעפע אייגנזייטיגקייט פון זיין שעפּפונגס־צייט האָט עס פערלאָרן, און האָט שטענדיג נור געזוכט וועלכען עס איז אינהאלט פאר זיין לעבען און א זכות פאר זיין קיום. די אָבגעשיידקייט און פרעמדקייט פון דיזער קולטור־פּאָרם זיינען געוואָרען נאָך שארפער, ווייל ניט נור דאָס יודענטהום קולטורעל, נור אויך די אידן סאָציאל און עקאָנאָמיש זיינען געשטאַנען שטענדיג אָבעזונדערט און אָבגעשיידט פון דער איבריגער קולטור־וועלט און מענשהייט. דאָס אידישע פּראָבלעם נעהמט זיך דערפון, וואָס דאָס יודענטהום איז א קולטור־מום אין דער ארומיגער קולטור, אָבער דאָך א קולטור, עס האָט צו וועניג אינהאלט כדי מנצח צו זיין די ארומיגע קולטור און עס איז דאָך נאָך צו אייניזייטיג און שטארק, דאָס עס האָט דעם כח זיך אויפצוהאלטען אין דער וועלט.

די אידישע און ניט־אידישע וועלט האָבען דערפאר אויך זייער דעם טאָג, וואָס זיי זיינען צום אונגליק געקומען אין איין מחיצה, גיפיהלט די טראגיק און דאָס וואונדער פון יודענטהום און איד. די מענשליכע געשיכטע, די געשיכטע פון די פעלקער און די געשיכטע פון אידען זיינען עדות פון דיזער פרעמדקייט צווישען ביידע וועלטען, וועלכע האָבען ניט איינמאל אין זייער בעגענעגען זיך איבערגעלאָזען וווייטע בלוטיגע שפּורען. די פאָלקס־לעגענדען, די שפּריכע, די ווערטלעך, דער אבערגלויבען, די זכרונות פון די פעלקער, אזוי אויך די פילאָזאָפיע, קונסט און ליטעראטור דריקען אוים די טיפע פרעמדקייט און פערוואונדערונג פון דער מענשהייט צו יודענטהום און אידען. די אידישע געשיכטע איז דורכגעדרונגען מיט דיזען פערצווייפלונגס־געשריי פון דעם וואונדערליכען יודענטהום און דעם אויבּיגען איד. אין מדרש און פיוט, אין דער אידישערעליגיאָנס־פילאָזאָפיע און פאָעזיע קלינגט פעראומערט און פערקלאָגט דאָס פריי־דיג־טרויעריגע אתה־בחרתנו־איכה־מאָטיוו פון דעם שעפּס צווישען וועלף, פון דעם שה בין גורי אריות, פון דעם כנסת ישראל אין גלות. און וועו אין דער פייערדיגער סדר־נאכט איז געזעסען דער איד דערמאָנענדיג די בעפריאונג פון מצרים, — אייגענטליך א סימוואל פאר דאָס אייביג אידישע פּראָבלעם, — און האָט אין האלבע נאכט מיט א הייליגען ציטערן געעפענט די טיר צוליעב דעם שפוך חמתך, דעם פורכט־באַרען פלוך אויף די גאנצ גוי'שע וועלט, האָט זיך דאָ אין רעליגיעז־פאָעטישער פּאָרם נאָך א מאָל אויסגעדריקט די אידעע פון יודענטהום און איד אין זייער אויבּיגער איזאָלירטקייט פון דער איבריגער קולטור און מענשהייט.

וואָס אין די פאָלקסמאסען האָט געלעבט און געשטורמט אלס אינסטינקט און געפיהל, האָט אין אלע גרויסע גייסטער פון דער ניט־אידישער און דער אידישער וועלט געלעבט אלס אן ערקענטנים, אלס אן אידעע. אלע גרויסע גייסטער פון דער וועלט־געשיכטע, די ניט־אידישע, אזוי ווי די אידישע, האָבען זיך אָבגעשטעלט אויף די זאָנדערבארע ערשיינונג פון יודענטהום און אידן, האָבען דערקענט די הויכע שיידוואנד, וועלכע טיילט פאָנאנדער דיזע ביידע וועלטען. דיזע ערקענטנים פון פרעמדקייט האָט זיך ביי די גרעסטע גייסטער פון דער וועלט ניט זעלטען אויסגעדריקט אין קריטיק און פיינדשאפט צו יודענטהום און אידן. מען קען דאָרום כמעט אויפשטעלען א כלל, דאָס וואָס גרעסער א מענש איז געווען אין דער וועלט, דאָס היסט, וואָס מעהר ער האָט די וועלט דערקענט און דערפיהלט פון זיין אייגענער אינדיווידואליטעט, אלץ קריטישער און פיינדליכער האָט ער זיך געשטעלט צום יודענטהום און אידן. אזוי ווי די אלטע וועלט איז צו ווייט פון אונז, דאָס מיר זאָלען די דאמאָלסדיגע מענשען קענען קלאָר פערשטעהען, וויל־לען מיר זיך דאָ ניט ווייטער אבשטעלען אויף די בעציהונג פון די גרויסע גייסטער פון א מאָל צו אידן. עס איז נור נענוג צו דערמאָנען, דאָס די גרויסע רוימער, דער היסטאָריקער און פילאָזאָף טאָציט, די פאָעטען האָראַז און יוווענאל, דער רער־נער און פאָליטיקער ציצעראן, וואָס צו זייער צייט האָט זיך צוזאמענגעשטויסען צום ערשטען מאָל די אידישע וועלט און די ניט־אידישע, האָבען זיך געשטעלט העכסט קריטיש און פיינדליך צו יודענטהום און אידן. פון דעם מיטעלאלטער איז מערקווירדיג לוטהער'ס פיי־ערדיגע שנאה גענען אידען און יודענטהום, חאטש לוטהער האָט דער ערשטער דערוועקט אין דער קריסטליכער וועלט די ליעבע און דאָס פערשטענדנים פיר די ביבעל. אין דער מאָ־דערנער צייט אָבער איז כמעט ניטאָ קיין אייני־

ציגער אמת גרויסער גייסט, וועלכער איז ניט געווען דורכגעדרונגען אין זיין נאנצע נשמה מיט א טיפען געפיהל פון געגנערשאפט און פרעמד־שאפט צו יודענטהום און אידען, מיט א נע־פיהל, וועלכען פיעלע זיינען אפט נוטה צו פער־בייטען מיט דעם וואולגארנעם אנטיסעמיטיזם פון נאם. קאנט, שילער, גיטע, וואלטער און אפילו הערדער, דער גרויסער בעוואונדערער פון דער העברעאישער שפראך, האבען אויסגעדריקט זייער טיעפע אינוועניג פרעמדקייט, זייער פערדאמונג, און אפט אויך זייער האס און זייער פורכט צו דיזען זאנדערבארען פאלק און זיין קולטור. פיכטע, דער בעגרינדער (?) פון דעם דייטשען סאציאליזם, איז ניט נור א קריטיקער פון אידען, נור אלס פאליטיקער און סאציאל־פילאזאף, פארדארט ער שוין זייער פערטרייבונג פון לאנד און — די גרינדונג פון א אידיש מלוכה צוליעב זיי אין פאלעסטינא. דער געניא־לער מוזיקער און רעוואלוציאנער ריכארד וואג־נער, שאפענהויער, גריל־פארצער זיינען געווען דורכגעדרונגען פון א טיעפען געפיהל פון געגנער־שאפט צו אידען און יודענטהום, ניט דערמאנענ־דיג שוין די אויסגעשפראכענע בלוטיגע אנטי־סעמיטען, וועלכע קומען אזוי אפט פאר אין די רייהען פון די מאדערנע ראדיקאלע דענקער, ווי, צום ביישפיעל, אייזשען דיהרינג. די צוויי גרויסע רוסישע דיכטער און מיסטיקער גאגאל און דאסטאיעווסקי, זיינען שוין מעהר אייידער קריטיקער פון יודענטהום און אידען, זיי פרע־דיגען האס און פערפאלגונג.

דעם צעטעל פון די קריטיקער און געגנער פון יודענטהום און אידען צווישען די מאדערנע גייסטעס־פיהרער פון אלע פעלקער וואלט מען נאך געקענט שטארק פערגרעסערן, אלס א בע־וויז דערצו, ווי טיעף דאס פראבלעם פון יו־דענטהום איז אין דער מאדערנער קולטור. עס איז גענוג צו דערמאנען דא דעם בעקאנטען פאקט, דאס עס זיינען פארן יעצט פיעלע בעדייטענדע מענשען, וועלכע פיהלען זייער פאלשטענדיגע פרעמדקייט צום יודענטהום און אידען, אבער וועלכע אונטערדריקען צוליעב פערשיעדענע סבות זייער אורטהייל מכח דאס אידישע פראבלעם. זיי טהוען דאס הויפט־זעלביך פון דעם גרונד, וויל זיי האבען מורא צו געבען דעם אנטיסעמיטיזם, וועלכער איז אומעטום פערבונדען מיט דער רעאקציאן, א נייע וואפע. לעוו טאלסטאי, וועלכער איז א גרויסער געגנער פון דעם אלטען טעסטאמענט און דער אידישער רעליגיאן, איז, דאכט זיך, אויך אייגער פון די טיעפע געגנער און קריטיקער פון יודענטהום בכלל, אבוואהל ער געפינט עם פאר זיין חוב צו פערדעקען זיין געגנערשאפט צום יודענטהום.

עם פערשטעהט זיך, דאס די געגנערשאפט און קריטיק פון די זשענינן פון דער מענשהייט געגען יודענטהום און אידען האבען ביי יעדען געפונען אן אנדער בעגרינדונג. דאס גלייכע געפיהל און די גלייכע ערקענטנים האבען זיך בענוצט מיט פערשיעדענע צופעליגע ארגומענ־טען. ביי קאנט איז דער גרונד פון זיין גע־נערשאפט געגען יודענטהום און אידען דער פאראזיטישער כאראקטער פון די אידען אין מיטעלאלטער; וועגען דעם אידישען עקאנאמי־שען פאראזיטיזם איז אויך פיכטע דורכגעדרונ־גען מיט א שנאה און פיינדשאפט צו אידען. שאפענהויער קריטיקירט דאס יודענטהום וועגען דער ארעמקייט און ניט־ערנסטקייט פון זיין לעבענס־אנשויאונג. וואגנער פערדאמט דאס יודענטהום פאר דער אריימקייט און אויבער־פלעכליכקייט פון זיינע איבערלעבונגען. דיהרינג זעהט אין אידען א נידריגע שעדליכע מענשען־ראסע, וועלכע שטערט די ענטוויקלונג פון דער מאדערנער קולטור. אין דאסטאיעווסקי'ס שנאה צו אידען קלינגט דער קריסטליכער סא־ציאליזם, די קריסטליך־סאציאליסטישע רע־ליגיאן פון ליעבע גענגן דעם מאטעריאליסטישען סאציאליזם און דעם אנטי־היסטארישען ראדי־קאליזם פון אידען. טאלסטאי'ס שנאה צום יודענטהום, זיין קלייניע מיינונג פון אידען און זיין גלייכגילטיגקייט צו אידען נעהמען זיך פון דעם, וואס ער זעהט אין דעם קריסטענטהום ניט דעם היסטארישען המשך פון יודענטהום, נאר דעם גענגנזאץ און די אויפלעהנונג פון דעם גע־ליכען גייסט אין דעם מענש גענגן דאס יודענ־טהום. ווי פערשיעדען אבער די גרויסע קרי־טיקער פון יודענטהום און אידען האבען ניט ארוגומענטירט, האבען זיי אבער אלע גלייך גע־פיהלט און גלייך גזעהען דעם טיעפען ווידער־שפרוך צווישען דעם יודענטהום און דער איברי־גער מענשהייט און קולטור.

פאר די אידישע גרויסע גייסטער איז דאס

אידישע פּראָבלעם, דאָס פּראָבלעם פון דער אָב־געזונדערטקייט פון דעם יודענטהום פון דער אַל־וועלטליכער קולטור, פון דער אונפרוכטבארקייט און איינזייטיגקייט פון יודענטהום, פון דעם ווידערשפּרוך צווישען דעם פערגליווערטען יו־דענטהום און דער לעבעדיגער קולטור — ארויס־געטרעטען מיט זיין גאנצער טראגיק. וועז פילאָן אין אלטערטהום, דער רמב"ם אין מיטעל־אלטער, מענדלעסאָן אין דער נייער צייט האָבען געזוכט צו בויען א שכל'דיגען בריק צווישען דעם יודענטהום און דער פילאָזאָפישער אידעע פון זייער צייט, האָבען זיי דערמיט שוין דער־קענט די גאנצע טראגיק פון דעם יודענטהום־פּראָבלעם. זיי האָבען געוואלט פערדעקען דעם אָבגרונד צווישען דער וועלט־אנשויאונג פון דעם יודענטהום און דער ארומיגער קולטור, און זיי האָבען דאָס געקענט טהאָן נור דורך א געקינ־צעלטע ראציאָנאליסטישע חקירה. און פאר אונזערע אויגען מאכט דער ניי־קאנטיאנער הערמאן קאָהען נאָך א מאל דעם אלטען פערזוך, צו פעראיניגען דאָס יודענטהום מיט דער מא־דערנער פילאָזאָפיע און דער עטהיק. הערמאן קאָהען איז דער לעצטער וועז אויך בענייטער פערטיידיגער פון דעם יודענטהום פאר דעם משפט־שטוהל פון דער איראָפּעאישער קולטור. אָבער גראָד הערמאן קאָהען'ס מאטערניש, דורך די דיאלעקטישע חריפות און דעם פיינסטען פילאָזאָפישען אנאליז צו ברענגען דאָס יו־דענטהום אין הסכם מיט דער מאָדערנער פילא־זאָפיע, בעווייזט נאָך איינמאל ווי טיף אין דער נשמה פון דעם מאָדערנעם איד ליגט בע־האלטען דאָס געפיהל פון דער טראגיק פון יודענטהום.

פיעל־טיעפער און טראגישער האָבען ge־פיהלט דאָס יודענטהום בכלל און זייער אייגע־נעם יודענטהום בפרט, דער אָבגרונד פון דעם אידישען פּראָבלעם, יענע גרויסע אידען־מע־שען, וועלכע זיינען געווען נאָך זייער תוכן אי־דען, אָבער וועלכע זיינען נאָך זייער גאנצער לעבענספּאָרם געשטאנען מחוץ לגבול פון אי־דען. וואָס גרעסער א מענש איז, אלץ א שטארקערער פערטרעטער איז ער ניט נאָר פון דער מענשהייט, נאָר פון זיין נאציאָן, אלץ מעהר שפּיגעלט ער אָפּ אין זיין נשמה די בע־האלטענע סודות פון דער מענשהייט און זיין פאלק. גרויסע מענשען פון אידען זיינען שטענדיג געווען גרויסע אידען צווישען מענ־שען; יעדער גרויסער מענש פון אידישער אָב־שטאמונג, וועלכער האָט געהאט א ווירקונג אויף די מענשליכע געשיכטע, איז ניט נור גע־ווען א גרויסער מענש, נור אויך א גרויסער איד.

אזעלכע מאָדערנע אידען זיינען געווען היינע, בערנע, מארקס, העס, לאסאל, ביקאָנס־פיעלד. דיזע אלע גרויסע מענשען־אידען זיינען אידען נאָך דעם תוכן פון זייער נשמה, און זייער פיהלען און זייער שאפען האָט אין זיך א טיעפען פערבאָרגענעם קערן פון יודענטהום, וועלכעם איז פערדעקט און איינגעוויקעלט אין די פאלטען פון דעם מאָדערנעם קולטור־גייסט. דאָס איז א פּראָבלעם פאר דעם ראציאָנאל־פסיכא־לאג און דעם דיכטער־פילאָזאָף, אויפצודעקען טיעף און וויסענשאפטליך רייך דעם צוזאמענ־האנג צווישען דעם יודענטהום און דעם גייסטי־גען שאפען פון די דערמאָנטע אידען. דערווייל זיינען פאראן אין דער ליטעראטור נור צופע־ליגע געדאנקען, פאראדאקסען און גייסטעם־בליצען מכח אָט דיזען צוזאמענהאנג. וואר פיהלט אָבער ניט די טיעפע שייכות צווישען דעם אינציגען גאָט פון יודענטהום, וועלכער לעבט ניט אין דער נאטור, נור אין דער מענש־ליכער געשיכטע, און דער עשיכטם־פילאָזאָפיע פון מארקס אָדער העס? וועז מארקס האָט אויסגעשפּראָכען זיין גרויסען רעוואלוציאָנערען וואָרט: ביז יעצט האָבען די פילאָזאָפען געזוכט די וועלט צו פערשטעהן, יעצט איז זייער אויפ־גאבע די וועלט צו פערענדערען — רעדט דא דערזעלביגער פערבאָרגענער גייסט, ווי פון דער צונג פון דעם נביא פאר יאהרטויזענדע, בשעת ער האָט ערקלערט דאָס מארשישע סאציאלע לעבען פאר דעם אמת פון דעם מענשליכען לע־בען בכלל: הגיד לך, אדם, מה טוב ומה יהוה דורש ממך, כי אם עשות משפט וכו'.

אָט דיזע אלע גרויסע אידישע גייסטער האָבען טיעף געפיהלט און דערקענט די טראגיק פון דעם יודענטהום. זיי האָבען זיך ge־שטעלט דערפאר אלע קריטיש צום יודענטהום און געזוכט אריבערצושרייטען זיין היסטארי־שע פּאָרם. אייניגע פון דיזע דערמאָנטע אי־דען־מענשען האָבען ערקלערט דאָס יודענטהום פאר אן אבשטארבענדע היסטארישע ערשיינונג און אין איהם געזעהן דעם רעסט פון אן אונטער־

געהענדע קולטור־פאָרם, ווי בערנע, מארקס, לאסאל; אנדערע וויעדער האָבען געזוכט צו איבערוועלטיגען אין זיך דאָס יודענטהום און צו ערלעזען זיך פון זייער אינוועניגער אי־דישער טראגיק דערמיט, וואָס זיי האָבען גע־חלום׳ט פון דעם יודענטהום פון צוקונפט, וואָס זיי האָבען גע׳חלום׳ט פון נייע וועגען פון דער ענטוויקלונג פון יודענטהום דורך די פאָליטישע אויפלעבונג פון דער אידישער נאציאָן, ווי העס, ביקאָנספיעלד, היינע. און וועז ביי די מאָדער־נע אידען, און גראָד ביי די גייסטיג הויך־שטע־הענדע, בעמערקט זיך די טענדענץ צו ענטרינען פון יודענטהום דורך די פערצווייפלונג און די טויפע, אדער דורך די האָפנונג און דעם ציוניזם, און וועז דיזע ווידערשפרוכספאָלע שטי־מונג האָט געלעבט אין דעמזעלבען מענש, ווי, צום ביישפיעל, ביי נאָרדוי, אדער ביי דעם געניאלען ווייניגער, איז דאָס אלעס נור דער סמן דערפון, ווי שווער עס דריקט אויס דעם אידישען גייסט די אידישע טראגעדיע און דאָס אידישע פראָבלעם.

דאָס אידישע פראָבלעם איז א גייסטיג־קולטורעלעס, א מאָראלישעס און דערפאר מעהר אן אינדיווידועלעס. אין זיין גאנצער טראגי־שער שוועריקייט קענען איהם דערפיהלען און דערקענען מעהר ניט די אויסערוועהלטע נאטו־רען, וועלכע זיינען פעהיג צום גייסטיגען שמערץ און ליידען. אמת אונבעוואוסט פיהלען די ביידע וועלטען, די אידישע און די ניט־אידישע, דעם טיעפען אָבגרונד, וועלכער ליגט צוויישען זיי, ווייל זיי זיינען אייגענטליך צוויי פערשיעדענע גייסטיגע וועלטען. דיזעס טיעפע געפיהל פון געגענזייטיגער פרעמדקייט לעבט אין דער גאנ־צער געשיכטע פון דעם צוזאמענשטוים פון דיזע צוויי פערשיעדענע קולטורעלע טיפען. אָבער דער געגענזאַץ צוויישען אידען און ניט־אידען איז ניט נור א גייסטיג־קולטורעלער, וועלכער וועלט דערקענט פון די איינצעלנע, ער איז א געגענזאַץ פון דעם סאָציאל־פאָליטישען לעבען. ער דריקט זיך אוים אין אלע קאָנקרעטע בעריהרונגס־פונקטען פון די ביידע וועלטען. עקאָנאָמיש, פאָליטיש, געזעלשאפטליך, קולטו־רעל־שפראכליך, שטעהען זיך אידען און ניט־אידען פיינדליך געגענאיבער אויף דער גאנצער ליניע פון זייער בעריהרונג. און דיזע געגענזע־צע זיינען קלאָר פערשטענדליך און מען קען זיי כמעט וועגען און מעסטען אויף בייד זייטען. א חוץ דעם אידישען פראָבלעם בעשטעהט א אידישע פראגע, וועלכע טיילט ניט נור פונאנ־דער פסיחיש און קולטורעל די ביידע וועלטען, נור שטעלט זיי איינע געגען די אנדערע אין א קאָנקרעטען היפּך פון געגענזעצליכע אינטערע־סען. נעבען דעם גייסטיג־קולטורעלען אידישען פראָבלעם איז פאראן א סאָציאל־פאָליטישע אידישע פראגע.

י. אדלער

דער טויט*)

עס האָט פון בוים אַראָבגעוואָרפט דעם אָסיענם שעהנסטער בלאַט,
עס האָט דאָס בלאַט אַרום זיין ברעג אַ גאָלדען ראַם געהאַט.
און אין דער מיט — אַ רויטע האַרץ,
און נעבען האַרץ — אַ קופער־פלעק,
און ס'שטענגעל — דין און שוואַרץ...
דאָס בלאַט, עס האָט געקוקט צום בוים, געקוקט, געבענקט צוריק צום טרוים —
שעהנער בלאַט! דו הערסט עס קומט, הערסט עס קומט דער ווינד און ברומט?
— ביזט רייך אין גאָלד, ביזט רייך אין פּראַכ, דאָך שטאַרב, דאָך שטאַרב!...
גאָלדיג איז דער בלעטער־טויט!
— וואָס איז דער טויט?
— אַ שוואַרצער סוד!...

* * *

אין וואַלד איז ווייסט, אין וואַלד איז שטום, איך וואַנדער, וואַנדער אום.
איך זעה אַ פויגעל דאָרטען שטעהט און ציטערט אום פון קעלט.
ער ציטערט, ציטערט אום פון קעלט...
אַליין, אַליין אין אָסיענס־וועלט...
עלענדער! ביזט פון לעבען מיעד? איז פערשטאָרבען שוין דיין ליעד?...
האָט דיין הערצעל אָבגעבענקט? האָט דיין טרוים שוין אָבגעבליהט?...
— ס'קומען אַן די בייזע פרעסט, ניטאָ קיין נעסט... ניטאָ קיין נעסט...
מיין מאַמע האָט געלאָזען מיך אַליין,
אַליין, אין ווייסטען וואַלד אַליין...
איך וועל פערגעהן, איך וועל פערגעהן!...
פון ערגעץ ווייט קלינגט אָב אַ שטים: דו וועסט פערגעהן,
דו וועסט פערגעהן אין ווייסטען וואַלד אַליין...

* * *

איך בין ארוים פון טויטען וואַלד, געבלימעלט האָט די וועלט.
איך האָב דערזעהן אַ יונגע זאַנג זיך וויעגען אויף דעם פעלד.
אַ שטאָלצע זאַנג, אַ זאַנג אַ פראַכט!
נור ווייט, נור ווייט, געשטאַנען איז
דער שניטער און געלאַכט...
די זון, זיך לעשט, עס קומט די נאַכט, דער הימעל בלוטעט רויט.
עס צאַנקט דער מענש, עס צאַנקט די וועלט, עס צאַנקט די זון מיט טויט...
עס איז איהר בעט, איהר טויטען־בעט, מיט גרופען־בערג אַרומגעשטעלט
און אָטעמט אוים איהר לעצטען פלאָם און לאָזט נאָך זיך אַ גראָע וועלט...
ס'איז נאַכט... ס'איז נאַכט...
אַ צפון ווינטעל קיהלט.
עס שטעהט די זאַנג אין שוואַרץ געהילט —
דער שניטער שטעהט און לאַכט...
ער לאַכט, ער לאַכט דער קאַלטער טויט —
— וואָס איז דער טויט?
— אויפ'ן שאַרף פון קאָסע הענגט דער סוד!...

*) נאָך פרץ'ס „שטראָהל" אין פראָזע.

נ. וו. גאַלדשטיין

אַלגעמיינע און אידישע בריידער-אַרדענס אין אַמעריקאַ

1. די ענטוויקלונג פון אַרדענס אין אמעריקא.

ין מיטעלפונקט פון קאמפף פאר'ן עקזיסטענץ אין אמעריקא שטעהט אָהן ספק דער פּרינציפּ פון זעלבסטהילף. „העלפּ יורסעלף!" — דאָס איז ניט נור אַן אמעריקאַנער וועדטעל, נור דער יסוד פון'ם גאַנצען לעבען און שטרעבען פון אמעריקא. אין דעם אויגענבליק ווען דער אמעריקאַנער בעקומט פון דער נאַטור די מעגליכקייט פאר זעלבסטהילף, ווען ער געהט איבער פון זיינע קינדהייטס־יאָהרען אין זיינע יוגענד־יאָהרען — אין דעמזעלבען אויגענבליק געזעגענט ער זיך מיט דער פרעמדער הילף, און טרעט אריין אין דער וועלט אלס א זעלבסטהעטיגע און זיך זעלבסטהעלפענדע פּערזאָן.

די זעלבסטהילף קען אָבער ניט בענוצט ווערען פון מענשען שטענדיג און בייא אלע בעדינגונגען. עס טרעפען זיך אין לעבען מאַמענטען, ווען זי איז ענטוועדער אונמעגליך, אָדער ווען זי קען איבערהויפט ניט ברענגען די גענוישטע רעזולטאַטען. אין אזעלכע פעלען פערמאָגט דער אמעריקאַנער אן אנדער פּרינציפּ — די גענענזיטיגע הילף. האָט די נאַטור אָדער די געזעלשאפט צוגענומען בייא איהם די מעגליכקייט פון זעלבסטהילף, מוז ער אונבעדינגט אָנקומען צו פרעמדע כוחות, אזוי פּעראייניגט ער זיך מיט זיינע נאָהענטע אין אַרגאניזאציע פאר גענענזייטיגען אויסטויש פון די כוחות און גענענזייטיגע הילף. אויף דיזען אופן זיינען אויסגעוואקסען אין אמעריקא די פיעלע אַרדענס, וועלכע טראָגען זייערע מיטגליעדער נאָר גענענזייטיגע הילף אין צייטען, ווען די זעלבסטהילף הערט זיי אויף צו דינען, ווי אין קראנקהייט, אונגליק, נויט און טויט. ניט אומזיסט איז די הילף, די פילאַנטראָפּיע, פערשטויסען געוואָרען אין די הינטערגעלעך פון אמעריקאַנער לעבען: איהר פלאץ פערנעהמט דאָ די געגענזייטיגע הילף!

די היינטיגע בריידער־אַרדענס האָבען הינטער זיך, ווי די געגענזייטיגע הילף בכלל, א לאַנגע און פערוויקעלטע געשיכטע. זייערע וואָרצלען פלעכטען און דרעהען זיך איבער דעם גאַנצען מיטעלאלטער און פערלויפען וויט ארויף, צו די געהיימניספולע צייטען פון אלטערטהום. שוין די אלטערטימליכע כינעזער, די גריכען און נאָך זיי די רוימער האָבען אייניגעפיהרט אן עטוואָס עהנליכע אָרגאניזאציע — קלובען, וועלכע האָבען זיך בעשעפטיגט מיט דער קבורה פון זייערע פערשטאָרבענע מיטגליעדער. אין לויף פון דער צייט האָבען זיך דיזע חברות פערשפּרייט צוויישען פערשידענע אנדערע פעלקער און האָבען אויך אָנגענומען נייע פאָרמען. די קלובען פון די ענגלענדער האָבען שוין ניט נור געזאָרגט פאר די פערשטאָרבענע מיטגליעדער, נור אויך פאר די לעבעדיגע, האָבען פערשאפט חוץ די פיער אייגען נאָך דעם טוידט אויך הילף און אונטערשטיצונג בייים לעבען, אין קראנקהייטס־און אונגליקס־פעלע. פון דיעזע קלובען האָבען זיך אין 16־טען יאהרהונדערט אויסגעבילדעט אין ענגלאַנד די „פריינדליכע געזעלשאפטען" („פריענדלי סאָסאיעטים"), פיעלע פון וועלכע לעבען נאָך און ענטוויקלען זיך ביז היינטיגען טאָג. מיט אן אונגעוועהנליכען כח האָבען זיך דיזע געזעלשאפטען פערשפרייט איבער ענגלאַנד. אזוי גיך ווי די בריטישע רעגיערונג האָט ארויסגעגעבען דעם ערשטען „פריענדלי סאָסאיעטים עקט" און די געזעלשאפטען האָבען ניט געדאַרפט פיהרען מעהר קיין אונטערהאנדלונגען לעבען, ווירקען און טהאָן אין בעהעלטעניש, נור זיינען געוואָרען לעגאל און אָפען, האָבען זיך טויזענדער קלובען פערוואנדעלט אין אזעלכע „פריענדלי סאָסאיעטים" און צוגעצויגען צו זיך נייע שטראָמען פון מיט-

גליעדער. מיט דער צייט האָט די ענגלישע רעגיערונג אָנגענהויבען צו אונטערשטיצען און העלפער דער ענטוויקלונג פון דיזע חברות אויך דירעקט: זי האָט איינגעזען, אז ניט נור דיענען זיי די אינטערעסען פון די בירגער, נור אויך איהרע אייגענע אינטערעסען. דורכדעם, וואָס דיזע חברות האָבען אַלע ווייטער פונאַנדערגרטראָגען אין דער געזעלשאפט דעם געדאַנק פון געגענזייטיגע הילף און האָבען פערכאפט אַלץ ברייטערע שיכטען פון פאָלק, האָבען זיי אין א בעדייטענדע מאָס איינגעשפּאָרט דער מלוכה די ארמען־אונטערשטיצונג, וועלכע איז פון עליזא־בעטען אָן געווארען אין ענגלאַנד א רעגיערונגס־געזעץ (פור לאָא). מאַסען מענשען, וועלכע וואָלטען אין פעלע פון קראַנקהייט און אונגליק געמוזט אָנקומען פאר שטיצע צו רעגיערונגס־אנשטאַלטען, האָבען געפונען זייער געזעצליכע הילף אין די „פריענדלי סאָסאיעטים.“

די וואַנדערונג פון ענגלאַנד נאָך אמעריקא האָט מיטגעבראכט מיט זיך לעבעדיגע קערענער־לאָך פון דיזע חברות און פערפלאַנצט זיי אויפ'ן אמעריקאנישען באָדען. איינגעוואַנדערטע מיט־גליעדער פון די ענגלישע „פריענדלי סאָסאי־עטים“, אָדער אזעלכע, וועלכע האָבען זיך אָנ־געשטעקט פון זייער געדאַנק, האָבען געמאכט פערשיעדענע פּראָבעס צו גרינדען אין אמעריקא צווייג־פעראיינען, אבער ביז'ן 19טען יאהרהונדערט האָבען זיך דיזע פּראָבעס געענדיגט מיט גאָר ניט. נור די „פרייַמויערער“ איז געלונגען איינצובירגערן זיך אין אמעריקא נאָך אין 18טען יאהרהונדערט. אין 1730 איז אין פילאַדעלפיא געגרינדעט געוואָרען דער ערשטער אמעריקאַנער ברענטש פון די „פרייַמויערער“, און עס האָט ניט געדויערט לאַנג — און עס זיינען אויסגעוואקסען אזעלכע ברענטשעס אין פיעלע ווינקעלאָך פון אמעריקא: אין פערשיעדענע שטאַטען פון ניו־ענגלאַנד, אין ניו יאָרק, ניו דזשוירזי, סאוטה קאראַליינא און אין דושאַרדושיא. אין נייַנצעהנטען יאהרהונדערט האָבען זיך בעווייזען אין אמעריקא צווייגען פון די גרויסע ענגלישע געזעלשאפטען „אדד פעלאָוס“, „פּאָרעסטערס“, „דרוידס“, „אימפּראוועד אָרדער אף רער מען“, און געגען ענדע פון בירגער־קריעג זיינען אויך געגרינדעט געוואָרען צווייגען פון אן אנדער שטאַרקע געזעלשאפט, פון די „נייטס אף פיטיאס“. 1)

די ראַמען פון דיזע אלע „פריענדלי סאָסאיעטים“ זיינען אָבער אין אמעריקא ניט גע־ווען קיין ברייטע. זייער ענטוויקלונג האָט זיך געצויגען לאַנגזאם. דער גרעאַנד פון אָ ר ג א נ י זי ר ט ע ד ג ע ג ע נ ז ע י ט י ג ע ה י ל ף האָט ביז נאָך דעם בירגער־קריעג געדרעמעלט. די געזעלשאפטען אלייַן האָבען קיין שטאַרקע וואָרצלען אין אמעריקאַנער באָדען ניט געשלאָגען. אָבער אין איניגע יאָהרען ארום נאָך דעם בירגער־קריעג האָט זיך די לאַגע אין גאַנצען גע־ביטען. עס איז אריינגעטראָטען א נייע פאזע פון ענטוויקלונג אין דעם לעבען פון געגענזייטיגע הילף, עס האָט זיך איבערגעאַנדערשט די סיסטעם פון דיזער הילף, און צוזאמען מיט דעם האָט זיך אויך געביטען די בעציהונג פון די אמעריקאַנער צו אזעלכע חברות. אין יאָהר 1868 האָט אן ארבייטער, אפטשוירטש, פון מיד־ווילל, פענסילוויניע, אוועקגעלעגט דעם ערש־מען“, וועלכער האָט געבראכט א גאַנצע רעוואָ־ריקאַנישע בריידער־אָרדענס, ער האָט געגרינדעט דעם „ענשיענט אָרדער אף יונייטעד וואָירק־מען“, וועלכער האָט געבראכט א גאַנצע רעוואָ־לוציע אין די מעטאָדען פון געגענזייטיגע הילף. די „פריענדלי סאָסאיעטים“ האָבען געגעבען נור געגענזייטיגע שטיצע, אָהן א סיסטעם און אָהן אן אָרדנונג; קיין ריכטיגע און פינקטליכע פער־אנטוואָרטליכקייט פאר די טוידטען־בענעפיטען, וועלכע ווערט פערזיכערט דורך בעשטימטע קאָנטראַקטען, האָבען זיי ניט געטראָגען, און די לעבענס פון זייערע מיטגליעדער זיינען ניט גע־וועז פערזיכערט (אינשורט) אין מאָדערנעם זי־נען. אין זייער טעטיגקייט האָבען זיך דיזע חברות אָנגעשטויסען מעהר אויף די טהעטיג־קייט פון די פילאַנטראָפישע געזעלשאפטען, זייער שטיצע איז געווען כמעט דיזעלבע ניט־סיסטעמאַטישע און צופעליגע פילאַנטראָפיע, נ ו ר א י ן א ג ע ג ע נ ז ע י ט י ג פ א ָ ר מ: געבויט אויף דעם פרינציפ — דו שטיץ מיך און איך וועל דיך שטיצען. דער „ענשיענט אָרדער אף יונטייער וואָירקמען“ האָט אָבער דיזע גע־גענזייטיגע פילאַנטראָפיע פערוואַנדעלט אין א געגענזייטיגע, קאָאָפעראַטיווע פערזיכערונג.

1—The Cyclopedia of Fraternities, N. Y., 1899.

דאָס לעבען פון יעדען מיטגלידער איז אין דיזען אָרדען פערזיכערט געוואָרען אויף א בעשטימטע און איינמאָל פאר אלע מאל בעגרענצטע סומע, וועלכע האָט בעדארפט געדעקט ווערען דורך בע־שטימטע און פון דיזער סומע אבהענגיגע איינ־צאהלונגען פון אלע מיטגלידער 1). אין זיין טהעטיגקייט האָט זיך דיזער נייער אָרדען אָנ־געשטויסען מעהר אָדער וועניגער אויף די טהע־טיגקייט פון די פּריוואטע פערזיכערונגס־גזעלל־שאפטען, אָדער ווי מען רופט זיי אין דער פער־זיכערונגס־וועלט די „ליגל רעזוירוו קאָמפּא־ניעס". די פּראַייניגונג פון אלע מעלות פון די „פּריעגדלי סאָסאַיעטיס", ווי קראַנקען־בענעפי־טען, אונטערשטיצונג אין פאל פון נויט, ברי־דערליכקייט אין געפיהל און טהאט און ד. גל. מיט לעבענס־פערזיכערונג האָט אויפגעפּענט א נייע בלאַט אין דער געשיכטע פון די אָרגאַני־זאציעס פאר געגענזייטיגע הילף און האָט מיט אן אונגלויבליכען כח א שטויס געטהאָן פאָר־אויס דעם וואוקס און די ענטוויקלונג פון דיזע אָרגאַניזאציעס. יענע קלאַסען פון דער אמע־ריקאַנער בעפעלקערונג, וועלכע זיינען ביז דא־מאָלס געבליבען אונפערזיכערט און אונבע־שיצט דערפאר, וואָס די פערזיכערונג אין די פּריוואטע קאָמפּאַניעס האָט געקאָסט צו טייער און אריבערגעשטיגען די אָבשפּאָרענסען פון זייערע פערדינסטען, האָבען איצט געפונען פאר זיך אָפּען נייע קאָאָפּעראַטיוון פערזיכערונגס־געזעלשאפטען מיט פיעל קלענערע פּרייזען פון פערזיכערונג. צוווישען דיזע קלאַסען האָט פון דעם נייעם קעהר אין די אָרדענס בעזאָנדערס געוואונען דער ארבייטער־קלאַס. טראָגען די אָבגעשפּאָרטע עטליכע דאָלאר אין די שפּאר־קאַסען (סייווינגס־בייגקס), האָט פאר'ן ארבי־טער געהייסען נור קלייבען א גראָשען צו א גראָשען, פערגרעסערען זיין קלעגליכען פערמע־גען א טריט נאָך א טריט, אָבער אויף קיין אופן ניט בעקומען פאר איהם בעשיצונג פאר זיין פרוי און קינדער אין פאל פון זיין טוידט, פער־זיכערען פאר זיי א בעדייטענדע סומע פון 500 אדער 1000 דאָלאר שוין ביי דעם איינצאהלען די ערשטע ראטע פון עטליכע דאָלאר. געהן פערזיכערען זיך אין א פּריוואטע קאָמפּאניע האָט דער ארבייטער קאָנקי ניט געקענט און ניט געוואָלט צולייעב דעם יקרות פון די פּרייזען, וועלכער נעהמט זיך הויפּטזעכליך פון די גע־וואלטיג גרויסע הוצאות, וואָס דיזע קאָמפּאניעס מאכען ביים פיהרען דעם געשעפט. אזוי, למשל, האָט די „סיטיזענס לייף" פון לואיזוויל, קענ־טאקי, איינגענומען אין איין יאָהר פאר פּרעמיומס 24,957 דאָלאר און אויסגעגעבען אין דעמזעלבען יאָהר אויף פיהרען דעם גע־שעפט 23,197 דאָלאר. דאָס הייסט, די הנהגה האָט איהר געקאָסט איבער 92% פון די פּרעמיום־הכנסות. אן אנדער קאָמפּאניע, די „רעליייענס לייף" פון פיטסבורג האָט אין 1904 איינגענומען אין פּרעמיומס 167,144 דאָלאר און אויסגעגעבען אויף געשעפטס־פיהרונג 272,177 דאָלאר ! 1) פערשטעהט זיך, אז ביי אזעלכע הוצאות מוז דער פּרייז פון אינשורענס זיין א הויכער און זעהר אפט ניט נאָך די כחות פון די אָרימע קלאַסען. חוץ דעם הויכען פּרייז האָבען דיזע קאָמפּאניעס נאָך אבגעשטויסען פון זיך די ארבייטער צולייעב זייער פּריוואטען כא־ראקטער, דערמיט וואָס די אינטערעסען פון מיליאָנען מענשען לייגען דאָרט אין די הענד פון אייניגע פּרעזידענטען, וויס־פּרעזידענטען און ד. גל. און וואָס די פערזיכערטע אליין האָבען דאָרט ניט קיין שטימע און קיין דעה. די אר־בייטער האָבען פּשוט ניט געגלויבט דיזע קאָמ־פּאניעס, זיי האָבען אליין בייגעוואוינט דאָס ענטשטעהען און פערשווינדען פון פיעלע אזעל־כע קאָמפּאניעס, זיי האָבען געזעהען, ווי די שלעכטע הנהגה און די פעהלערען וואָס עס האָט געמאכט איין פּרעזידענט, האָט פערניכטעט די שוועכע אבשפּאָרענסען פון צעהנער טויזענדער מענשען, ווי פיעלע קאָמפּאניעס האָבען ניט גע־קענט אויסשטעהען דעם ערשטען בלאָז פון דעם גלאָר־פאניק אין יאָהר 1873. וואוהין, אלזא,

---

1) ווענען דעם עצם פון פראטוירנאל אינ־שורענס, די ענטוויקלונג פון איהרע מעטאָדען און איהר אונטערשיעד פון געוועהנליכע אינשורענס — אין קומענדען קאַפּיטעל.

1) זעה:

How to buy Life Insurance, by Q. P., N. Y., 1906.

מיר מוזען בעמערקען, אז דיזע אונגעוועהנ־ליכע הוצאות ווערען מיט דער צייט, וואָס מעהר די געזעבענע קאָמפּאניע עקזיסטירטע, פערהעלטניסמע־סיג פערקלענערט, אָבער דאָך בלייבען זיי שטענדיג גענוג הויך.

האָט דער ארבייטער געזאָלט געהן? ער איז נאָטירליך געגאַנגען מיט פרייד און אַ לייכטען האַרצען אין דעם נייעם מין ברידער־אָרדענס, אין וועלכע ער האָט געפונען דיזעלבע פערזיכערונג פאַר אַ פיעל ביליגערען פרייז, און וואו ער האָט חוץ דעם אַליין געפיהרט און גערעגעלט, און דערצו נאָך געהאַט א סאָציאל־ברידערליכע אטמאָספערע, קראַנקען־בענעפיטען און פערשיע־דענע אָנדערע אונטערשטיצונגען. ווי נור אפּטשוירטש האָט געגרינדעט דעם „ענשיענט אָרדער אָף יונייטעד ווּאָרקמען", זיינען ארויסגעשפרונגען הונדערטער אַזעלכע אָרדענס און מאַסען מענשען, וועלכע האָבען פריהער ניט געהערט ניט צו קיין „פריענדלי סאָסייעטיס" און ניט צו קיין אינשורענס־קאָמפּאַניעס, זיינען ארייגעטראָטען אין דיזע אָרדענס. די אינשורענס קאָמפּאַניעס האָבען זיך איבערגעשראָקען אויף טויט און אויפגעהויבען זייער געוואָהר אויף א מלחמה מיט די נייע אָרגאַניזאַציעס. די „אקטשואריעס" 1) האָבען פונאַנדערגעלאָזען זייערע שארפע צונגען און שפּיציגע פעדער, האָבען אויף אַלערליי אופנים בעמיהט זיך צו בעווייזען דעם פובליקום, אז די פערזיכערונג אין די ברידער־אָרדענס איז הויך שפּינוועבם, אז דיזע אָרדענס מוזען סוף כל סוף אונטערגעהן און אז די אמתע בעשיצער (פּראָטעקטאָרס) פון פאָלק זיינען נור די פּריוואַטע קאָמפּאַניעס. דיזער קאָמפּף, וועלכער איז אָנגעפיהרט געוואָרען צעהנדליגע יאָהרען און וועלכער געהט נאָך אָן ביז היינט, האָט אָבער אויף א האָר ניט געשאדעט דעם וואוקס פון די אָרדענס. ער האָט גיכער געדיענט זייער ענטוויקלונג ווי זייער צושטערונג: ער איז געווען דער קאמפּום, וועלכער האָט זיי ארויפגעפיהרט אויף א זיכערען וועג, האָט געוועקט אין זיי דעם בעוואוסטזיין פאר רעפּאָרמען, פאר דעם אָברוימען פון פערשיעדענע חסרונות, וועלכע וואָלטען געקענט בריינגען לקבורה פיעלע אָרדענס.

פון 568 אָרדענס, וועלכע האָבען היינטער זיך מערקבארע היסטאָרישע שפּורען, זיינען 78 געגרינדעט געוואָרען אין די יאָהרען פאר 1880, 124 — צווישען די יאָהרען 1880 און 1890, 136 — צווישען 1890 און 1905 און 230 — צווישען 1895 און 1901. עם הייסט 86% פון אַלע עקזיסטירענדע אָרדענס, צווישען וועלכע עם ווערען שוין אויף אריינגערעכענט די פיעלע גרויסע בענעפיט־געזעלשאפטען, וועלכע זיינען מעהר עהנליך צו די „פריענדלי סאָסאיעטיס" פון אַלטען טיפ, ווי צו די מאָדערנע פערזיכערונגס־ברידער־אָרדענס, זיינען צוואַנציג יאָהר אַלט. 1)

אין יאָהר 1896 האָבען זיך געהערט אין די פּאראיניגטע שטאָטען 1,833,304 פערזאָנען, וועלכע האָבען געהערט אַלם מיטגליעדער צו די אָדער יענע ברידער־אָרדענס. די לעבענס־פערזיכערונג אין אַלע אָרדענס אין דעמזעלבען יאָהר, האָט בעטראָפען 574,964,915 דאָלאָר. די טויטען־בענעפיטען, וועלכע זיינען אויסגעצאָהלט געוואָרען צו די אַלמנות און יתומים פון די פערשטאָרבענע מיטגליעדער, האָבען בעטראָפען 38,067,676 דאָלאָר. פון אסעסמענטס איז אריינגעקומען אין אַלע אָרדענס 39,896,618 דאָלאָר; פון אָנדערע בייטרעגע — 6,278,397 דאָלאָר. די אונטערשטע שורה פון אַלע פּאָליסיעס און קאָנטראקטען, וועלכע זיינען אַרויסגעגעבען געוואָרען פון אַלע אָרדענס ביז דעם יאָהר 1896, האָט בעטראָפען די גוואַלטיגע סומע פון 3,698,398,335 דאָלאָר. 2) פון 1896 איז די ענטוויקלונג צוועק מיט א ריעזען־טריט. אין 1908 האָבען זיך שוין געהערט אין אמעריקא 8 מיליאָן מענשען, וועלכע זיינען געווען אָנגעהערינג צו פערשיידענע ברידער־אָרדענס און וועלכע האָבען געטראָגען אויף זיך פערזיכערונג אויף דער סומע פון זיבען טויזענד מיליאָן דאָלאָר. די טויטען־בענעפיטען, וועלכע אַלע בריידער־אָרדענס האָבען אויסגעצאָהלט איבער'ז יאָהר, האָבען אָנגעטראָפען 70 מיליאָן דאָלאָר. פון 1868 ביז 1908, עם הייסט, פאר דעם משך פון פערציג יאָהר, האָבען די אַלע אמעריקאנער ברידער־אָרדענס אויסגעצאָהלט אין טויטען־בענעפיטס 1,300,000,000 דאָלאָר. דער „ענשיענט אָרדער אָף יונייטעד ווּאָרקמען" האָט פאר דיזע פערציג יאָהר אויסגעצאָהלט 175 מיליאָן דאָלאָר. די „מאָדערן ווּאָדמען אָף

1) Fraternal Beneficiary Societies in the United States, the American Journal of Sociology, March 1901.

2) The Cyclopedia of Fraternities.

1) אזוי ווערען אָנגערופען די סטאַטיסטיקער און געדונגענע געלעהרטע פון די פערזיכערונגס־קאָמפּאַניעס.

אמעריקא" מיט א מיטגלידערשאפט פון 850,000 האט פאר זיין עקזיסטענץ־צייט אויס־געצאהלט זעכציג מיליאן דאלאר. די „וואוד־מען אף דהי וואירלד" מיט 400,000 מיטגלידער האט אויסגעצאהלט דרייסיג מיליאן דאלאר. די פערשידענע צווייגען פון די „מא־קאבים" מיט א סך הכל פון א האלבען מיליאן מיטגלידער האבען אויסגעצאהלט 40 מיליאן דאלאר. די „ראיאל ארקענום" מיט א פערטל מיליאן מיטגלידער — מעהר ווי 110 מיליאן דאלאר און אז. וו., און אז. וו. 1) פערגליכען מיר אייניגע ציפערען פון די ברידער־ארדענס מיט די ציפערען פון די 90 הויפט־פערזיכע־רונגס־קאמפאניעס (ליגעל רעזירוו), וועלכע פיהרען אן זייער טהעטיגקייט אין די פעראיי־ניגטע שטאאטען, אזוי געפינען מיר פאלגענדען פועל־יוצא:

טאבעלע I[2]

פריוואטע קאמפאניעס ברידער־ארדענס	ס"ה פאליסים	ווערט פון די פאליסים	פרעמיומס איינגעצ. אין קאמפ.. און אסעסמענטס אין ארדענס פאר א יאהר
	21,082,325	$12,928,493,754	$498,303,279
	8,000,000	7,000,000,000	70,000,000

די פערזיכערונגס־ברידער־ארדענס זיינען, פערשטעהט זיך, ניט די איינציגע ארדענס אין אמעריקא. עס זיינען פאראן נאך מינים ארדענס:

1. מיסטישע און טהעאזאפישע. דאס זיינען אזעלכע ארדענס, וועלכע פערבינדען די ברידערליכקייט און די מאטעריעלע שטיצע מיט געוויסע מיסטישע און גהיימניספולע לעה־רען, ווי דער ארדען פון די „פריימוירער" און אלע זיינע פערשידענע אבצווייגונגען.

2. פריענדלי סאסאיעטים. דאס זיינען ארדענס פון אלטען טיפ, וועמענ'ס טהעטיג־קייט גרעניצט מעהר מיט פילאנטראפיע, ווי מיט פערזיכערונג. זייערע טויטען־בענעפיטס וועלען געצאהלט ניט פון אססעסמענטס, נור פון אייג־פאכע מיטגליעדער־בייטרעגע.

3. שארט־טוירם אססעסמענט סאסאי־עטים. דאס זיינען ארדענס, וועלכע גיבען ניט ארוים קיינע לעבענס־פאליסיעס, נור צעהן־יעה־ריגע ענדאומענט פאליסיעס. ס'רוב גיבען זיי נאך חוץ דעם קראנקען־און עקסידענט־בענע־פיטס. דיזע געזעלשאפטען ווייזען ניט ארוים קיינע סמנים פון ענטוויקלונג. פערקעהרט, פיע־לע פון זיי געהען אונטער.

די פערזיכערונגס־ברידער־ארדענס זיינען, פערשטעהט זיך, ניט די איינציגע ארדענס אין אמעריקא. עס זיינען פאראן נאך מינים ארדענס:

1. מיסטישע און טהעאזאפישע. דאס זיינען אזעלכע ארדענס, וועלכע פערבינדען די ברידערליכקייט און די מאטעריעלע שטיצע מיט געוויסע מיסטישע און גהיימניספולע לעה־רען, ווי דער ארדען פון די „פריימוירער" און אלע זיינע פערשידענע אבצווייגונגען.

2. פריענדלי סאסאיעטים. דאס זיינען ארדענס פון אלטען טיפ, וועמענ'ס טהעטיג־קייט גרעניצט מעהר מיט פילאנטראפיע, ווי מיט פערזיכערונג. זייערע טויטען־בענעפיטס וועלען געצאהלט ניט פון אססעסמענטס, נור פון אייג־פאכע מיטגליעדער־בייטרעגע.

3. שארט־טוירם אססעסמענט סאסאי־עטים. דאס זיינען ארדענס, וועלכע גיבען ניט ארוים קיינע לעבענס־פאליסיעס, נור צעהן־יעה־ריגע ענדאומענט פאליסיעס. ס'רוב גיבען זיי נאך חוץ דעם קראנקען־און עקסידענט־בענע־פיטס. דיזע געזעלשאפטען ווייזען ניט ארוים קיינע סמנים פון ענטוויקלונג. פערקעהרט, פיע־לע פון זיי געהען אונטער.

„פרעמדלי סאסייעטים" שפיעלען כמעט אזא גרויסע ראלע ווי די פערזיכערונגס־ברידער ארדענס. די ענטוויקלונג פיהרט צו דעם, אז די גרענעצען, וועלכע טהיילען אב די ביידע מינים ארדענס, זאלען אלץ מעהר אבגע־מעקט ווערען. ביסלעכווייז רוקען זיך די „פרענדלי סאסייעטים" צו צו די מעטאדען פון פערזיכערונג און שוין היינט געפינען זיך פיעלע וועמענ'ס סיסטעם פון טויטען־בענעפיטען טראגט אויף זיך דעם קלאדען שטעמפעל פון פערזיכערונג. אמת, וואס מעהר די „פריענדלי סאסייטים" רוקען זיך צו צו די ברידער־ארדענס, רוקען זיך די לעצטע אב און שטרעבען אלץ וויייטער. אזוי, למשל, בנוגע צו פראטערנא־ליזם, צו אמת'ע ברידערליכקייט. די ערשטע זיינען נאך אלץ אין תוך געגומען עטהיש־סא־ציאלע געזעלשאפטען, וואו די ברידערליכקייט שפיעלט די ערשטע פידעל. די לעצטע, די פער־זיכערונגס־ארדענס שטרעבען וואס וויייטער צו דערשטיקען דיזע ברידערליכקייט, צו ענטוויק־לען אויפ'ן אקט פון פראטערנאליזם דעם מער־קאנטיליזם, די ריינע, טרוקענע קאמערציעלע רעכנונגען, וועלכע האבען ניט צו טאן מיט קיינע געפיהלען, מיט קיינע סאציאל־עטהישע פרינ־ציפען.

---

1) פערגל. Fraternal Societies in America, Watson's Jeffersonian Magazine, 1907.

2) אלע ציפערן פאר די פריוואטע קאמפאניעס זיינען גענומען פון:
Life Insurance, an Address, by Louis D. Brandeis, 1905.

ס. דינגאל

צום לעצטען מאל

ינף און פערציג מינוט נאך אכט געהט אפ דער צוג.

זיי זיינען געשטאנען אין־נער אנטקעגען אנדערען און האבען זיך געפיהלט נישט נאך הענט און נישט ווייט. זיי האבען גיכער גאר נישט גע־פיהלט, נאר אנגעקוקט זיך הארט מיט א גע־דריקטען שמייכעל פון נייע, ערשט בעקאנטע מענשען, וועמענם בליקען ס'טרעפען זיך צוזא־מען, אדער ווי אלטע, הערצליכע פריינד, וואס צושיידען זיך אויף זעהר א לאנגע צייט, און יע־דער ווייל ביי זיך אין די געדאנקען איבערלאזען דעם צווייטענם ביילד.

אויפ'ן וואקזאל זיינען זיי געקומען צו פריה.

אויף לאנגע בענק זיינען אין איין שורה געווען אויסגעזעצט פאסאזשירען, און אויף יע־דענם געזיכט איז געווען אויסגעגאסען א שטי־לע, אונגעדולדיגע ערוואַרטונג. פערביי זיי האָ־בען זיך שנעל דורכגעטראגען מענשען מיט קליינע זאַרגען אויפ'ן פנים, און פון ווייטען האבען געשפאַצירט פאַרלאַך, רוהיג מעסטענדיג די טריט.

— ווי מאַדנע דאָס לעבען איז! — האָט זי געזאגט — אָט שטעהסטו מיט פריינד, מיט הארצענס־נאָהענטע מענשען, און באלד וועט אָנ־קומען א צוג, א שיף און וועט דיך אויף אלע מאל אוועקרייסען....“

א שוידערנדע קעלט האָט דורכגענומען זיין קערפער און ער האָט זיך געפיהלט עלענד און שוואַך, חאָטש נעבען איהם איז געשטאנען די, וועלכע איז פאר איהם געווען א קוואל פון לע־בען און מוטה.

ער האָט אויפגעהויבען די אויגען צום זייגער אויפ'ן וואנד; עס איז געווען דרייצעהן מינוט נאך אכט. ער האָט פון גאר נישט געטראכט, אויסער פון'ם גרויסען, נארישען זייגער וואס האָט אנשטאָט דרייצעהן געקאָנט ווייזען גאנצע פופצעהן מינוט, און עס וואלט געווען א ריכטיגע פערטעל שטונדע.

פון זייגער האָט ער זיינע אויגען געווענ־דעט צו איהר און געפרעגט, אויב זי איז מיעד.

— ניין, אפשר ביזטו מיעד? — האָט זי געענטפערט.

ער האָט זיך געפיהלט טרויעריג און נאָ־הענט.

דער זייגער האָט שטרענג בעווייזען גאנצע, פינקטליכע פופצעהן מינוט נאך אכט.

וועז די וווייזערם וועלען מאכען נאך א האלבען ראד — און מאכען וועלען זיי איהם — וועט אפגעהן דער צוג און וועט מיט זיך אוועק־פיהרען דאָס מיידעל...

פריהער וועט ער נעהן פאמעלעך, דער צוג, ווי גנב'ענענדיג זיך, דערנאָך וועט ער אָנ־הויבען צו קלאפען ווי א זיעגער מיט די רעדער און מיט'ן רויך, און וועט שנעל אנטלויפען מיט זיין יוגענד, מיט אלע חלומות זיינע, וואָס זיינען געווען ענג פערבונדען מיט איהר.

דער גדאנק איז דורכגעלאפען ווי א בליץ.

— פאר וואָס שטעהט ער! פאר וואָס שרייט ער ניט!

ער האָט נור געקוקט אויף איהר מיט אונ־ענדליכען שמערץ.

אין דער מינוט זיינען פערשוואונדען גע־וואָרען אלע געפיהלען פון ליעבע צו איהר, עס האָט זיך אויף ערגעץ בעהאלטען די שווערע, געשפאנטע שטימונג פון די לעצטע טעג, וואָס האָט געמאכט זייער אבשייד אונפערמיידליך און קאלט. עס איז נור פערבליבען א גרויסער צער און רחמנות צו זיך און צו איהר, און זיינע טרערהערנדע אויגען האָבען זיך בעהאלטען הינ־טער די שמייכלענדע ליפען.

לאנג, ברייט און פאנאנדערגעוואָרפען שטעהט דער וואָקזאל. מענשען לויפען ארום הין און צוריק, ווי זיי וואלטען ניט האָבען וואו אהין צו טאָן זיך. רוהיג שטעהען זיי בייזע און יעדע וווילע פערמאָגען זיי אן אנדער קליי־ניגקייט. דערמאָגען סתם אזוי, אום ניט צו פערגעסען, אום עפעס צו רעדען... און ביי

יערען מאָל דערמאָנען בעגענענען זיך זייערע הענד: זיינע — א קאַלטע, אָדערדיגע און ציטערענדע, און איהרע — א סאמעט־צאַרטע און גלעטענדע, און עס לאָזען זיך אַראָפּ די אויגען ווי ביי פערשעהמטע אָדער איינגע'ברוגז'טע קינדער....

די ווייזערם פון זייגער רוקען זיך פאמעליך און פויל. א ים געדאַנקען זיינען שוין פאַר דער צייט איבער'ן מוח דורכגעשוואָמען, ווערטער זיינען אויפ'ן זינען ארויף און פערבייגעלאָפען, און דאָס אַלץ האָט געדויערט א פאָר מינוטען סך הכל.

און די צייט וועט דאָך אוועקגעהן!...

— זאָל זי אפשר דאָ פערבלייבען? הא?

— ניין!...

טראכטען דערפון קאָן ער איצט ניט, נאָר ער וויים זיכער, אז ניט... ניין!

זייערע רעכנונגען זיינען שוין לאַנג געענדיגט. דאָ, מיט איהם איז זי איצט צופעליג, זי האָט נאָר געוואָלט זעהן די שעהנע וועלט־שטאדט, און דרך־אגב אויך איהם.

דרך אגב...

ער האָט זי, דאכט זיך, נאָר נישט ליעב. פיינד? — אויך נישט. ניין; איהם פערדריסט נאָר די פיעלע כחות וואָס ער האָט איהר אָפּגענעבען, די שעהנסטע טרוימען זיינע, וועלכע האָבען געשוועבט ביי איהר צוקאָפענס, וועו זי האָט ג'חלום'ט פון אן אנדערען.

פאַלשע!

ניין — פרעמדע!...

דער ערשטער קלונג.

די הערצער ציהען זיך צונויף אין קעלט און שוידער. א גרויסער גענעץ רייסט איבער אַלע געדאַנקען און ווערטער, וועלכע זיינען געווען גרייט אָט־אָט ארויסגעזאָגט צו ווערען.

די זייגער־ווייזערם האָבען זיך שוין היבש א רוק געטהאָן.

עס וויל זיך בלייבען אזוי צוגעשמידט צום ארט, און אָפּהאַלטען די לעצטע מינוטען אויף לאַנג, לאַנג....

זאָלען זיך די ווייזערם אויך נישט בעווענען.

עס וויל זיך מיט כח, מיט געוואַלד אָפּשטעלען אַלעם, און אויסשרייען הויך: דו טאָרסט פון מיר נישט אַוועקגעהן! דו טאָרסט ניט!

נאָר קיין וועדטער זיינען ניטא. ערגעץ וויט הינטער זיך האָבען זיי איבערגעלאָזען די לייבטקייט פון וועדטער און רעדען. איצט געהט יעדעם וואָרט שווער, קוים אויסצורייַדען; און נאכדעם ווי ס'איז שוין אויסגערעדט דאכט זיך עם פאַלש און איבעריג...

— זי וועט אַוועקפאָהרען.

דער צווייטער קלונג.

מענשען לויפען אין אייליגניש צו פערכאָפען א פלאץ. ער מיט איהר וועלען אויך מיטגעריסען. אָט שטעהען זיי שוין אויפ'ן פלאַטפאָרמע, דער פלאץ איז זיכער.

— הייסט דאָס, פאָהר איך אַוועק! — האָט זי געזאָגט.

מיט קאַלטע טרויעריגע בליקען האָט ער איהר אין די אויגען אריינגעקוקט, און צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

ער ציטערט און וואַרט. ער וואַרט אויף עפעם א וואָרט, וועלכען זי דארף פלוצלונג ארויסזאָגען, א צויבער־וואָרט, וואָס זאָל בעשטראַלען זיין וועג און זאָל ביי איהם איבערלאָזען א דענקמאָל נאָך איהר....

שטיל.

אונרוהיג און נערוועז זיינען זיי ביידע געשטאַנען; אייגער האָט אין דעם אנדערענם אויגען אריינגעקוקט, און ביידע האָבען געזוכט אויסצוגעפינען דעם סוד וואָס האָט אזא לאַנגע צייט געהאַלטען נשמות צוזאמענגעבונדען, און וואָס רייסט זיי איצט פאנאנדער אזוי אונערבארעמליך און שווער וויי א גוסס. נאָר אָנשטאָט אן ענטפער האָבען זיי זיך געפאַנטערט

אין געדאנקען און עראינערונגען פון זייער וויי־טער פערגאַנגענהייט.

— פערנעהמט די ערטער! — האָט זיי פלוצלונג אויפגעוועקט די הויכע שטימע פון דעם באַהן־בעאַמטען — נאָך צוויי מינוט!

זיי האָבען זיך אין דער גיך געזעגענט, און זייער לעצטען, אייניציגען קוש האָט בעגלייט דאָס קלאַפען פון פערהאַקטע וואַגאָנען־טהירען און פערמאַכטע שלעסער.

— צום וויידערזעהען! — האָט זי איהם פון פענסטערל ארויסגעשריען כמעט פרעהליך.

— צום וויידערזעהען! — האָט ער קוים בעוועגט זיינע פערגליוועדטע ליפּען.

אָבער דער צוג האָט זיך ניט געריהרט. סעקונדען אונגעהויער לאַנגע זיינען פערבייגעגאַנגען און דער צוג איז אלץ געשטאַנען אויף זיין אָרט, ווי ער וואָלט וואַרטען אויף זיין לעצטען וואָרט, נאָך וועלכען ער זאָל מעגען פאַנאַנדערלאָזען זיינע טייוולישע שוואַרצע פליגעל און פליהען מיט זיין גאַנצער שנעלקייט אין דער וויטער וועלט אַריין.

ער איז נאָך אלץ געשטאַנען און גע־טראַכט. און פלוצלונג האָט ער זיך אויפגע־כאַפט און האָרט צום פענסטערל א לאָז געטאָן, ווי ער וואָלט מורא האָבען עפעס זעהר וויכטי־געס צו פערזאַמען.

— האַלט! — האָט ער געזאָגט — איך ווילּ פערריכטען א קליינעם טעות.

„צום וויידערזעהען" — האָסטו געזאָגט? — ניין? — — — צום לעצטען מאָל!...

ער האָט דעם סוד געפונען.

און דער לאָקאָמאָטיוו האָט מיט א פייף אונטערגעכאַפט זיינע וועהרטער, און האָט זיי מיט א ווילדען שטורם פערביי זיינע אויערען דורכגעטראָגען, און איז ווייט פון איהם אוועק־געלאָפען מיט זיין ליעבע, יוגענד און חלומות, וועלכע דאָס מיידעל האָט מיט זיך גענומען.

צום לעצטען מאָל!...

י. סאלוצקי

פיער יאהר אַרבייטער־בעוועגונג אין רוסלאַנד

(30 אָקט. 1905 — 30 אָקט. 1909)

1. אַ נייער וועגנדונגספונקט אין דער רוסישער אַרבייטער־בעוועגונג.

יך ווי׳ל אויפנעהמען דעם סך־הכל פון די פיער יאהר, צייט רוסלאַנד איז אריין סיי פאַרמע׳ל, סיי בעצם אין דער משפּחה פון די קאַנסטיטוציאַנעל׳ע מלוכות. איך ווי׳ל דאָ ניט רעדען וועגען דער רעוואָלוציע, דען גוט צי שלעכט האָט מען דאָך וועגען איהר גענוג גערעדט און געשריעבען.

וועגען וואָס מען האָט קיינמאָל ניט גערעדט, און הויפּזעכלי׳ך אונטער די אידישע סאָציאָל׳יסטען, דאָס איז די אַרבייטער־בעוועגונג אין בוכשטעבלי׳כען זין פון דעם וואָרט. איך ווי׳ל זיך אָבשטעל׳ען אויף דיזער בעוועגונג; איך ווי׳ל ווייזען צו וואָס עס האָט געבראַכט דער אַרגאַניזירונגס־פּראָצעס, וועל׳כער קומט פאַר אהן אויפהער צייט די בעוועגונג האָט זיך טהיי׳לוויז אַרויסגעריסען פון דער „אונטער ערד", צייט זי איז געוואָרען אַ „מאַסענבעוועגונג".

אָקטאָבער 1905 — דאָס איז דער גרענעץ צווישען דער אַלטער און דער נייער רוסלאַנד, וועל׳כע עס זאָל׳ען ניט זיין די צוקינפטיגע מזלות פון דער פרייהייטס־בעוועגונג אין רוסלאַנד, קען יעדעמענאָל׳ם קיין רייד ניט זיין וועגען אומקעהרען זיך צו„ דער גוטער אַלטער צייט". מען קען זיך וויצל׳ען, און גאַנץ אָפּט ניט שלעכט, וועגען אונזער פאַרלאַמענט אין גענזעפּים, וועגען אונזער קאַנסטיטוציע אויף היהנערשע פּים,—אבער מודה זיין מוז מען, אז עטוואָס איז פאַרגעקומען אַזוינס, וואָס מאַכט אונמעגל׳יך אַ פערגל׳ייכונג צווישען רוסלאַנד פּאַר אָקטאָבער און נאָך אָקטאָבער.

נאָך פיעל מאָל טיעפער און גרינדל׳יכער איז דער אונטערשיעד צווישען דער אַרבייטער־בעוועגונג פון דיזע ביידע פּעריאָדען, אַיידער די ענדערונג אין דער פאָל׳יטישער אָרדנונג. אָקטאָבער איז דער בריק, איבער וועל׳כען די רוסישע אַרבייטערשאפט איז אריבער פון צושטערונג און פערניכטונגס־אַרבייט צו שאפען.

די מאָדערנע אַרבייטער־בעוועגונג פילט אוים אַ צוויי׳פאַכע אַרבייט. זי בעזיי׳טיגט, זי פערניכטעט, אָפּט מיט דעם פאָקט אַל׳יין פון איהר אייגענער עקזיסטענץ, די אָבגעל׳עבטע פאָרמען פון דער אַלטער געזעל׳שאפט, — זי שאפט אויך צו גל׳ייכער צייט נייעס. ניט נור נייע אָרגאַניזאַציאָנס־פאָרמען, נור אויך אָרגאַניזאַציאָנען, איינריכטונגען, וועל׳כע רייסען זיך אריין מיט געוואל׳ט אין דער בורזשואזער וועלט און ל׳עגען אַ פונדאַמענט, דיענען אל׳ם מוסטער פון דער נייער געזעל׳שאפט.

ניט אזוי איז געווען דער פאַל׳ אין רוסלאַנד. די אַרבייט פון דער רוסישער פּראָל׳עטאַריישער מאַסע איז געווען אויסשל׳יסל׳יך אַ נעגאַטיווע, בעפאָר אָקטאָבער 1905. זי האָט געקעמפּפט אום דער פערניכטונג פון דעם אל׳טען רעזשים, אום צו צוברעכען די צאָמען און צורייסען די אייזערנע קייטען, וועל׳כע האָבען זיך איינגענעסען אין פאָל׳קס־קערפער און האָבען געשטערט יעדער פרייער בעוועגונג זיינער.

די סאָציאָל׳דעמאָקראַטישע פּאַרטיי איז ניט געווועזען קיין על׳עמענט, וועל׳כע די אַרבייטער־מאַסע האָט בעשאפען. זי איז געשטאַנען אָפּט גאַנץ נאָהענט צו דער מאַסע, אבער זי איז ניט געווועזען קיין אָרגאַניזירטע טהיי׳ל פון איהר. זי איז בעשטאַנען פון אינטל׳יגענטען און פון אייניצינג אַרבייטער, וועל׳כע זיינען נור פיזיש געווען פערבונדען מיט דער מאַסע. קיין גייסטיגע קרובות־שאפט האָט צווישען זיי ניט עקזיסטירט. איך מיין ניט דערמיט צו קל׳יין מאַכען די רא׳ל׳ע פון דער סאָציאָל׳דעמאָקראַטיע אין רוסלאַנד, —

דאָגעגען, איהר ארבייט איז דאָרום פּיעל שווער־ רער געווען און איהר רעלע — בעדייטענדער.

די זעלבסטהעטיגקייט פון דעם אַרבייטער־ קלאַס, — דאָס, וואָס אינטערעסירט מיך אם שטאַרקסטען, — זי הייבט זיך ערשט אָן אין די אָקטאָבער־טעג. דיזע זעלבסט־טהעטיגקייט גיט צו דעם ספּעציעלען אויסזעהען צו די פרייהייטס־ טעג, וועלכער אונטערשיידעט זיי אזוי שטאַרק פון אַלע איבריגע עהנליכע מאָמענטען אין דער רעוואָלוציאָנערער געשיכטע פון רוסלאַנד, פראַנקרייך, דייטשלאַנד א. ד. גל.

די אורזאַכע פון דעם, וואָס פּיעלע האָבען איבערשעצט דעם מאָמענט, וואָס איניגע האָבען איינגעזעהען אָן אנפאַנג פון סאָציאַלער רעווא־ לוציאָן אין אונזער בעוועגונג, דיזע אורזאַכע ליעגט אין דער גלענצענדער אויפבליהונג און ענטוויקלונג פון דער דירעקטער אקציאָן, פון דער אונמיטעלבארער טהעטיגקייט פון דעם רוסישען ארבייטער־קלאַס. און אין דער ווירקליכקייט, איז טאקע שווער צו געפינען א מעהר וואונדער־ בארען ביילד.

בעפאָר נאָך האָבען זיך קריסטאַליזירט די פאָלגען פון די עטליכע „משוגענע" טעג פון אונבעגרענצטער פרייהייט, איידער נאָך די גע־ וואַלד־נעשרייען פון די צושלאָגענע און געפיי־ ניגטע קרבנות פון דער געקומענער צו זיך רעאקציע האָבען פערפעליכט און פערהילכט די שטילע, הערליכע יובעל־ליעד פון דער גאנצער לאנד, ערשט אין רעכטען מיטען פון דעם אל־ רוסלענדער מישמאש האָבען זיך שוין פאָרמירט די ערשטע עכט־ארבייטערישע קערפערשאפטען.

אין דער גרויסארטיגער געשיכטע פון דעם פּעטערבורגער ארבייטער־דעפוטאטען־ראטה איז געווים דער הערליכסטער מאָמענט — זיין ענט־ שטעהונג. די גרויסע אמארפנע, צוזייעטע און צושלאָגענע מאסע האָט זיך אָנגעפאָנגען צונויפ־ צולעגען אין א לעבענדיגען קערפער. פונקט ווי דער לעבענס־ווינד אין יחזקאל הנביא'ס פעלד מיט טויטע ביינער האָט אין בעוועגונג געבראכט פרעמדע, ווייט־ליעגענדע עלעמענטען און האָט זיי פערבונדען מיט איין גרויסן, מיט איין שטרעמונג — לעבען און בעוועגען זיך.

אין דער זעלבער צייט האָט זיך אָנגעהויבען אן אויסגעשפראָכענע קלאַסענבעוועגונג, צוליעב עקאָנאָמישע ציעלען — די פראָפעסיאָנעלע בעוועגונג.

דאָס זעלבע איז פאָרגעקומען ניט אין פּעטערבורג אליין. מאָסקווא, אדעס, כארקאָוו, באקו, טיפלים און נאָך און נאָך.

מען האָט פראַיעקטירט אן אלגעמיינעם צוזאַמענפאָהר פון ארבייטער־דעפוטאטען רא־ טען, די פאָנטאזיע האָט זיך צושפיעלט, זיך וואונדערבאר שעהן געפלאָ:טען מיט דער ווירק־ ליכקייט, גלוואָסקסען און פערשפרייט זיך ביז... זי האָט זיך אָנגעשטויסען אויף דעם אויסגע־ שטרעקטען קולאָק פון דער אלטער מאכט. די ערשטע בלעטל פון דער רוסישער ארבייטער־ געשיכטע איז געווען אָנגעשריעבען.

---

2. די ארבייטער־בעוועגונג אונטער דעם פּליגעל פון דער פּאַרטיי (1907—1906).

דער דעצעמבער סטרייק איז געווען צוטרא־ טען, דער מאָסקווער אויפשטאנד דערטרונקען אין בירגער־בלוט. די פאָליטישע בעוועגונג פון דעם ארבייטער־קלאַס איז פערשוואונדען פון דער פלעכע פון דעם רוסישען לעבען. די עקא־ נאָמישע בעוועגונג איז פאראַליזירט געווארען אין רעכטען אָנהייב פון איהרע אל־רוסלענדער טריט. די ערשטע רעאקציע איז געווען פונקט אזוי בע־ טויבענד, ווי דער ערשטער זיעג פון דער רעווא־ לוציע בלענדענד. אבער ביידע זיינען זיי געווען ניט דויערנד. ביידען האָט געפעהלט כחות. אָקטאָבער איז געווען אן ערפאָלג פון דעם צו־ זאמענשטויס צווישען דער נאציאָנאלער אפּא־ זיציע און דעם צאריזם. דעצעמבער האָט גע־ האט אין זיך די עלעמענטען פון א קינפטיגען אָבמאך צווישען דעם צאריזם און דער אפּאזי־ ציאָנלער בורזשואזיע. און וואָס מעהר דער רויטער שרעק איז אָבגעטראָטען אין דער פער־ גאנגענהייט, אלע מעהר איז געקומען צו זיך די בלייך־ראזע אפּאזיציע. די ערשטע דומא איז געווען לויט'ן פראַיעקט פון דער ביורוקראטיע די פאָליטיש־קאנסטיטוציאָנלע פּאָרם אין וועל־ כער עם האָט געזאָלט אויסגיסען זיך דער אָב־ מאך צווישען דער אלטער אַרדנונג און דער פאָליטיש־ניי־געבוירענער בורזשואזיע. דער ער־ שטער פּראָקסיזם פון דער רעאקציע, הויפט־ זעכליך פון דער אינערליכער, האָט געמיטען.

דעם קריזים האָט בעזאָנדערס שארף איבער־ גלעבט די פאָליטישע אָרגאניזאציע פון דעם ארבייטער־קלאַס, און דאָרום איז פיעל קענטיגער געווארען די אויפלעבונג פון דער פאָליטישער פּאַרטיי, ווי פון די עקאָנאָמישע אָרגאניזאציעס. פון דיזען פאקט זיינען ארויסגעקומען זעהר וויכ־

טיגע פאלגען, נעמליך: די רעגיערונג האט גע־זעהן איהר וויכטיגסטען שונא אין דער פאליטי־שער ארגאניזאציאן און בעקעמפפענדיג שטענדיג די לעצטע, האט זי איבערגעלאזען דער עקאנא־מישער ארגאניזאציאן א געוויסען מינימום פון פרייהייט.

דער גאנצער פעריאד פון אפריל 1906 ביז יוני 1907 קען כאראקטעריזירט ווערען אלס פעריאד פון בעוועגונג אונטער דעם שוץ פון דער פאליטישער פארטיי. זי, די פארטיי, האט ניט געהאט קיין קרעפטען צו פערטהיידיגען דירעקט איהר אינגערע קאמפפס־שוועסטער, נור זי איז געווען געוג שטארק אויסצוהאלטען די שטענ־דיגע אטאקען פון דעם שונא און פערבליבענדיג אויף דעם שלאכטפעלד אבצוציהען די אויפמערק־זאמקייט זיינע פון דער עקאנאמיש־קולטורעלער בעוועגונג. איצט געהען מיר איבער אונמיטעל־באר צו דער לעצטער.

אין מאנאט מערץ 1906 איז פארגעקומען די צווייטע קאנפערענץ פון די פערבליבענע פראפעסיאנעלע פעראיינען. דא איז בעשלאסען געפארען צו בענוצען זיך מיט דעם צייטווייליגען נעזעץ פון 4טען מערץ 1906 און צו לעגאליזירען אלע געהיימע פעראיינען. אין פערלויף פון אפריל ביז יולי איז אנגעגאנגען אן אונגעהויער גרויסע ארגאניזאציאנס־בעוועגונג. איבעראל האבען זיך געגרינדעט לעגאלע פאך־ און אינדו־סטריע־פעראיינען. די גאנצע בעוועגונג האט פארלויפיג געטראגען א ריין לאקאלען כאראק־טער. וועגען אל־רוסלענדער פעראייניגונג איז פארלויפיג נאך קיין רייד ניט גיווען.

די ערשטע האבען זיך געווארפען אין אר־גאניזירונגס־שטראם די אבגעשטאנענע פראפע־סיעס, די צווייגען פון דער אינדוסטריע, וועלכע בליבען אין גוטע יאהרען אויך ניט ארגאניזירט. ערשט שפעטער האבען זיך גענומען צו דער ארבייט די ענטוויקלטע פאכען. עס איז גענוג צו זאגען אז אין אדעס זיינען געווען פערציג פראפעסיאנעלע פעראיינען מיט אן ערך 30,000 מיטגליעדער, אין מאסקווע ביז 40,000 א. ז. וו., כדי עס זאל קלאר ווערען וויי גרויס און מעכטיג עס איז געווען די בעוועגונג שוין די ערשטע טעג. מען דארף אויך ניט פערגעסען, אז קיין איבריגען חן האט דאס אלץ אין די אויגען פון דער אדמיניסטראציע ניט געהאט און אין אלער־לויי קלייניכע הינדערניסע איז קיין מאנגעל ניט געווען. און דאך זיינען די פעראיינען געווא־סען, די רוסישע ארבייטערשאפט האט גלענ־צענדסט אויסגענוצט די ערשטע לעגאלע מעג־ליכקייט.

די בעוועגונג האט זיך פון די ערשטע טריט אן שוין געשטעלט אויף דעם ריכטיגען וועג פון אויסגאהלטענעם קלאסענקאמפף. אבוואהל די פעראיינען זיינען געווען נייטראלע (איך רעד איבערהויפט ניט וועגען די בונדישע פעראיינען ווי אויך ניט וועגען דער בעוועגונג אין פוילען), פון דעסטוועגען האט זייער נייטראליטעט בשום אופן ניט בעדייטעט קיין גלייכגילטיגקייט צום פאליטישען קאמפף. דאגעגען, פון ריין־פראפע־סיאנעלען שטאנדפונקט קען מען זיי פארווארפען, דאס זיי האבען צופיעל זיך אבגענעבען מיט פאליטיק. א גאנץ קליינע צאהל פראפעסיאנא־ליסטען האבען פערשטאנען דעם ריכטיגען זעלבסטווערטה פון דער פראפעסיאנעלער בעוע־גונג. דער עיקר איז געווער דאס „אויסנוצען".

שוין אין יולי—אויגוסט 1906 האט אנ־גענאנגען די צענטראליזירונג פון די פאך־פעראיינען. צוערשט האבען זיך געגרינדעט צענטראל־ביוראס אין יעדער גרעסערע שטאדט: אין פעטערסבורג, מאסקווע, טיפליס, באקו, אדעס, קיעוו, ניזשני נאווגאראד א. ז. וו.

אויך האט עקזיסטירט אן אלגעמיינע קא־מיסיאן אין פעטערסבורג צום פעראייניגען אלע פעראייניגען פון דעם גאנצען לאנד. דיזע קאמי־סיאן האט געהאט פאר איהר דירעקטע אויפגאבע צונויפצורופען אן אל־רוסלענדער צוזאמענפאהר פון פראפעסיאנעלע ארגאניזאציעס. חוץ דעם האט דיזע קאמיסיע ארויסגעגעבען דאס צענ־טראל־בלאט „פראפעסיאנאלני ווייסטניק", וועל־כער עקזיסטירט נאך ביז היינטיגען טאג.

צו דערזעלבער צייט האט זיך אנגעהויבען די בעוועגונג צו גרינדען לאנדעס־פעראיינען פון יעדען פאך; די ערשטע זיינען געווען — שנייי־דער, האנדעלס־אנגעשטעלטע, דרוקער, מעטאל־ארבייטער.

דיזע אלזייטיגע טהעטיגקייט אין הינזיכט פון ארגאניזאציאן האט זיך געפלאכטען מיט אלטענ־ליכען סטרייק־קאמפף, מיט קולטור־ארבייט און דאס אלעס האט יעדע וויילע בעגעגענט הונדער־טער גרעסערע און קלענערע שטערענישען, וועל־כע די ביוראקראטיע האט מיט'ן פלען האנד גע־וואלפען אונטער די רעדער פון דער בעוועגונג.

די מאַנאטען צווישען דער ערשטער און צווייטער דומא זיינען געווען בעזונדער שווערע. די ווילדע פעלד־יוסטיז איז ניט אראָבגעפאלען איינע אליין מן השמים, איהר האָט בעגלייטעט א פאַסענדע סוויטע פון צירקולארען, צייטווייליגע תקנות און עהנליכע אנטיקען. נור אויך דאָ איז נעווען א גינסטיגער אָרט פאר דער עקאָנאָמישער אָרגאַניזאַציאָן. די רעגיערונג האָט זיך געגרייט צו די וואהלען. קריזשאנאָווסקי אין שותפות מיט דעם סענאט האָט געבאָקען „ערקלערונגען", פעררישטונגען ושאָר ביורוקראטישע ירקות, די אָרטיגע סאטראפען האָבען „געארבייט", געקראָכען פון די אלאָבלעם און דאָך איז קיין פעסטע זיכערהייט ניט געווען אין דעם סוף פון די וואהלען.

די פאבריק־ארבייטער האָט זיך איינגעגעבען אריינצושפּרען אין דער ארבייטער קוריע, נור א גרויסע צאהל בעלי־מלאכות און האַנדלעס־אנגעשטעלטע האָבען געהאט שטימרעכט אין דער שטאדטישער וואהל־קוריע און האָבען דאָרט געקענט מאכען צרות. די רעגיערונג איז געפאלען אויפ'ן שכל זיי אונטערצוקויפען מיט'ן בעריהמטען גענוץ פון 15טען נאָוועמבער 1906, וועגען רעגולירען דעם ארבייטס־טאָג, און וויעדער האָט דער רוסישער ארבייטער־קלאַס ארויסגעווויזען אן אויסערארדענטליכע פעהיגקייט צו פערוואַנדלען די ערגסטע פלענער פון דער ביורוקראַטיע צו זיין גונסטען. אויף דעם גרונד פון דעם דערמאָהנטען גענוץ האָט זיך ענטוויקעלט א גרויסארטיגע בעוועגונג, וועלכע האָט געהאט א שטארקען ערפאָלג, וועלכע האָט צוגענעבען פיעלע טויזענדער צו דער פראָפעסיאָנעלער ארגאניזאַציע, וועלכע האָט אויפגעהויבען דעם אינטערעס פון הונדערטע טויזענדער האַנד־ און מאשין־ארבייטער צו א גאנצע רייהע פראגען פון מוניציפאַלען לעבען, דען די שטאדט־פערוואַלטונגען האָבען געזאָלט רעגולירען דורך אבליגאטארישע תקנות די צייט פון דער ארבייט, די סאַניטארישע און אנדערע בעדינגונגען אין די ווערקשטאטען.

אין די זיצונגען פון „געמישטע קאָמיסיעס", וואו עס פלענען זיך צונויפקלייבען פערטרעטער פון ארבייטער, אונטערנעהמער און שטאדט־פערוואַלטער, — דאָרט האָבען די ארבייטער פיעל מעהר געלערנט וויי אויף די אגיטאציאָנס־פערזאָנלונגען. דאָרט האָבען זיי געהאט צו טהון מיט קאָנקרעטע געגנער; דאָרט, ענדליך, האָבען זיי געלערנט צו קעמפפען מיט דער הילף פון דעם געפעהרליכסטען מיטעל פאר דער בורזשואזיע, מיט דער הילף פון איהרע אייגענע געזעצען.

צום אנפאנג פון די זיצונגען פון דער צווייטער דומא (27טען פעברואר 1907) איז די רוס־סישע פראָפעסיאָנעלע בעוועגונג געשטאנען אויף א פעסטען ארגאניזאציאנס־באָדען.

די צענטראל ביורָאָם אין די שטעדט, די אל־רוסלענדער פעראיינען און פיעלע פראָפעסיאָנעלע פעראיינען אין אלע פערווואַלטונגען און פון גאַנץ און לייט פערגעסענע שטעדט און שטעדטלעך, האָבען געביטען א בריוטען נעץ פון זעלבסטטהעטיגע, לעבעריגע ארבייטער־קערפערשאפטען. די רעגיערונג האָט זיך ארומגעזעהען וואָס פאר א קראפט זי האָט אויסגעהאַלטען וועגען מיט איהר אייגענער אונפאָרזיכטיגקייט. דאָס פאטערלאנד איז אין געפאהר — און א בריוטער שטראָם פון פערפאָלגונגען האָט זיך א לאַז געטאָן אויף דער עקאָנאָמישער אָרגאניזאציאָן. אבער די הענד זיינען נאָך ניט געווען גענוג פריי: אין דער צווייטער דומא איז געזעסען א שטארקע סאציאלדעמאקראטישע פראַקציע. מען האָט געדארפט מאכען א סוף מיט דער פאָליטישער פאַרטיי פון דעם פראָלעטאריאט, לכתחילה פטור ווערען פון די צערעטלים, אלעקסינסקים א. ד. גל., און דאַן צוטרעטען די פראָפעסיאָנעלע בעוועגונג.

נאָך איין מיטעל איז געווען אויסצופרובירען. די לאק־אוט בעוועגונג האָט געקענט בעגראבען די פעראיינען ניט ערגער ווי די רעגירונגס־פערפאָלגונגען, און דעם צאר'ס רעגיערונג האָט שטענדיג לייב געהאט צו שארען פייער מיט פרעמדע הענד. דער פריהלינג פון יאהר 1907 איז געווען בעזונדער רייך אין הינזיכט פון קאמפף צווישען קאפיטאל און ארבייט.

די לאק־אוטס זיינען אבער ניט אימשטאנדע געווען צו צוברעכען די פעראיינען, און דער רעגיערונג איז פאָרגעשטאנען זיך צו נעהמען בכבודה ובעצמה פאר דיזער אנגענהמער ארבייט. דעם 2טען יוני 1907 איז כרת יאהרען נפטר געווארען די צווייטע „סאָציאליסטישע" דומא. צו דערזעלבער צייט איז ערשינען דער בעקאַנטער צירקולאר פון דעם ניזשני־נאָווגראָדער וויצע־גובערנאטאר, וועלכער שטעלט פאר א מאטיווירטע דעקלאראציאן פון דער רעגיערונג בנוגע צום

פערניכטען די פראָפעסיאָנעלע בעוועגונג. די גלייקליכע טעג פון די פאַך־פעראיינען אין רוסלאנד זיינען פאראיבער. נור איידער מיר געהען איבער צום פאָלגענדען פּעריאָד, וועלען מיר זאָגען עטליכע ווערטער וועגען די אנדערע פּאַרמען פון דער עקאָנאָמישער בעוועגונג אין רוסלאנד אין 1906—1907.

שוין פון אָנפאנג 1906 האָט רוסלאנד שטארק געליטען פון יקרות אויף שפייז־פראָדוקטען. צו דערזעלבער צייט האָט געהערשט א שרעקליכע ארבייטסלאָזיגקייט. איבערהויפט איז די לעצטע געווען שטארק אין פּעטערסבורג און מאָסקווע. די ערשטע פון דיזע צוויי ערשיינונגען האָט פּאראורזאכט די קאָאָפּעראַטיוון אַרגאַניזאַציע, די צווייטע — די ארבייטסלאָזע בעוועגונג.

די קאָאָפּעראַטיוון בעוועגונג האָט אָנפאנגס בעגעגנט א גרויסע גלייכגילטיגקייט מצד דער סאָציאַלדעמאָקראַטיע. פּאַסט, אן אנארכאָסאָציאַליסט, איז געווען דער ערשטער גרינדער פון קאָאָפּעראַטיוון אין פּעטערסבורג. נור גאָר ניט לאַנג האָט געדויערט און די קאָאָפּעראַטיוון האָבען צוגעצויגען די סאָציאַליסטישע ארבייטער צו זיך און דער פּעטערסבורגער „טרודאָוואי סאָיוז" האָט אין א האַלב יאהר פּעראייניגט ביז 13,000 מיטגלידער. די פּאָליטישע בעדינגונגען זיינען אין 1906 געווען ניט גינסטיג פּאר דער קאָאָפּעראַטיוור בעוועגונג אלס אזעלכער. דיזע ריין־עקאָנאָמישע ארגאַניזאַציעס האָבען זיך ניט געקענט איינהאלטען אין די שמאָלע גרענצען פון זייער ספעציעלר טהעטיגקייט. אזוי איז שוין געווען די צייט, אז אלעס האָט געמוזט זיך אנשטויסען אויף פּאָליטישע פראגען. דאָס האָט געהאָט זיינע מעלות ווי אויך חסרונות. דער עיקר איז אבער געווען, דאָס אויף דיזען געביעט האָט די רוסישע ארבייטערשאפט געפונען א פּלאַץ פאר זעלבסט־ארגאַניזירונג.

א גלענצענדען קאפיטל אין דער געשיכטע פון דער וסישער רעוואָלוציאָן האָט אָנגעשריבען דער פּעטערסבורגער „ראָטה פון ארבייטסלאָזע". דיזעלבע רוסישע מאסע, וועמעס אונווויסענהייט איז געווארען א כלל, מיט וועמען אפשר נור די טעראָקען האָבען אין יענער צייט געקענט קאָנקורירען, דיזעלבע מאסע האָט געוואוסט צו האַנדלען אזוי, ווי זעלטען וואו אין דער וועלט, בייַ עהנליכע בעדינגונגען, איז דאָס פאָרגעקומען. ביז 40,000 ארבייטסלאָזע אין איין פּעטערסבורג זיינען געווען ארגאַניזירט און דיסציפּלינירט, דאָס אין פערלויף פון מעהר ווי אכט מאָנאָטען איז ניט פאָרגעקומען קיין איין פאל פון געוואלט אדער אונארדנונג. די ארבייטסלאָזע האָבען געהאַנדעלט מיט דער ערשטער רייכס־דומא, מיט דער פּעטערסבורגער שטאדט־דומא, זיי האָבען אויסגעגעבען א האַלבען מיליאָן אויף עפענטליכע ארבייט, און האָבען דיזע ארבייט דורכגעפיהרט אין בעסטער אָרדנונג. און אלעס דאָס — בייַ בינימאָלע פרייהייט פון פערזאָמלונגען און וואָרט, בייַ שטענדיגע רדיפות ונגישות פון דער פּאָליי, בייַ אויסערליכע העצערייַ פון געדונגענע און גוטווילליגע שווארצע מאה'ניקעס און בייַ אינערליכער פּראָוואָקאַציע. וואו האָט זיך אהינגעטאָן די אנארכישע ערשיינונגען, וועלכע זיינען אונפערמיידליך אין אזעלכע פעלע אין פיעל ענטוויקעלטערע ? אמת, דא האָט געהערשט א פּאָלקאָמא הארמאָניע צווישען אלע טהיילען פון דער בעוועגונג. די סאָציאַלדעמאָקראַטען האָבען גענומען דעם טיכטיגסטען אנטהייל אין דער ארבייט, זיי האָבען געדיענט מיט ראטה און טהאט, — און דאָך בלייבט נור צו בעוואונדערען די הערליכע אינערע קראפט, וועלכע דער רוסישער ארבייטער בעזיצט. לויט די אינערליכע דיסציפּלין און ארגאַניזאַציאָנס־פעהיגקייט האָט זיך די פּעטערסבורגער ארבייטס־לאָזען־בעוועגונג ניט צו שעמען פאר די נאָציאָנאלע ווערקשטאטען אין פּאריז אין 1848.

די פראָפעסיאָנעלע פעראיינען, קאָאָפּעראַטיוון און אלע איבריגע עהנליכע ארגאַניזאַציאָנען, וויאויך זייערע קאָנפערענצען און צוזאמענקונפּטען בעשטעהען אויסשליסליך פון ארבייטער, וועלכע זיינען די מיטגלידערער, די טהוער, די פיהרער.

אין אלע עקאָנאָמישע ארגאַניזאַציאָנען האָט זעהר א וויכטיגען פלאַץ פערנומען די קולטור־ארבייט. אין די סטאטוטען געפינען מיר איבער־אל א פונקט, דאָס דער הויפטציעל פון דער ענט־שפרעכענדער ארגאַניזאַציאָן איז צו „העכערען דעם גייסטיגען און קולטורעלען צושטאנד פון די מיטגלידער". הויפּטזעכליך האָט מען דא גע־שטרעבט צו עלעמענטארע בילדונג און אויפקלע־רונג, וועלכע דער וסישער ארבייטער האָט ניט געקענט בעקומען אין די קינדערשע יאהרען. עס איז לייכט צו פערשטעהען, דאָס די רעגיערונג

האָט אַלעס געטאָן, כדי דיזע טהעטיגקייט צו שטערען, איז אָבער די נויטוועגדיגקייט אין קולטור און אויפקלערונג געווען אזוי גרויס, אז די ארבייטער האָבען זיך פּאר קיין זאך ניט אָבגעשטעלט און געזוכט אן אנדער אויסוועג. דער נעזעץ פון פיערטער מערץ האָט נעגעבען א מעגליכקייט צו גרינדען בילדונגס־חברות. די ענטוויקלונג פון דער קולטור־טהעטיגקייט נעהערט צו דעם פאַלגענדען פּעריאָד. די ערשטע ארבייטער־קלובען און אוניווערזיטעטען גרינדען זיך אין ענדע 1906, נור שטאַרקער ענטוויקלען זיי זיך אין ענדע 1907 און אין 1908. דאָס פאַלט צוזאמען מיט דעם פאַלקאַמען פערשווינדען פון דער פאַליטישער פּארטי פון לעגאַלען עפענטליכען לעבען.

---

3. די ארבייטער בעוועגונג פּנים אל פּנים מיט דער רעאַקציע.

די צווייטע דומע צוטריבען, די סאָציאל־דעמאָקראטישע פראקציע פערשיקט אויף קאטאָרגע, די מאַסע העלדען פון 3טען יוני־אויבער־קהרענויש זיינען די איינציגע קעמפּפער אויפ'ן שלאַכטפעלד. די עקאָנאָמישע און בילדונגס־ארגאניזאציאָנען פון דעם ארבייטער־קלאַס פּנים אל פּנים מיט דער רעגיערונג. דער אלטער שוין, די פאַליטישע פּארטיי, איז טויף־טיף אין דער אונטערערד פערזונקען. די בעוועגונג האָט פער־לאָרען איהר פּראַייניגונגס־און פערטיידיגונגס־צענטער.

די לייטע פון 3טען יוני העצען די בערוהיגער צו פּארטזעצען זייער ארבייט. און דיזע לאָזען זיך ניט בעטען.

דער סוף פון 1907 און אָנפאַנג פון 1908 איז א פאַלשטענדיגער בית עולם פון דער פּראָפעסיאָנעלער בעוועגונג. די פּראָפעסיאָנעלע פּרעסע איז ענטשווינדען. עס איז ענטשטאַנען א צייט, עהנליך צו וועלכער אין רוסלאַנדער נעשיכטע איז ניט צו נעפינען. די אינדוסטריעלע בור־זשואזיע האָט נעמאַכט יד־אָחת מיט דער ערד־באַנדע, די פאַליטישע בכורה איז פערקויפט פאר א טאָפ לינזען. „ארבייט, קינדער!" און די שווארצע יורשים פון די רויטע טעג האָבען קיין טרחה ניט נעשפּאָרט. אזעלכער איז נעווען דער ערפאָלג פון דעם העסליכען צוזאמענלעבען פון נעלד־זאק און דעם דארף־קולאק אונטער דער טייטל פון דעם צאר. דער עפעקט איז נעווען אן איבערראשענדער. איך דער ניט וועגען דער אינטעלליגענץ, אויך ניט וועגען דעם פאַלקאַמען צופאַלען פון פּארטיי־ארגאניזאציאָנען. די ענטטוישונג, ענטמוטהיגונג איז אריין אין די טיעפסטע טהייל פון דעם פאַלק. אזא מין שטימונג, אָדער ריכטיגער, אזא מין אבווועזענהייט פון וועלכער־עס־איז שטימונג נעפינען מיר אפשר אין דער פראַנצוויזישער נעשיכטע אין יאהר 1871. אפשר אויף די חרבות פון דער צוטראָטענער קאַמונע, אויף דעם ברעג פון דעם ים פער־גאַסענע בלוט פון צהנדליגע טויזענדער קעמפּפער האָבען די פערבליבענע אין לעבען נעפיהלט אזא אונענדליכען יאוש, אזא טיעפען שמערץ און מאַכטלאָזען כעס. די מוטהיגסטע האָבען די הענר אָבגעלאָזען. די רעאַקציע האָט נעבושעוועט מיט נאָר די פינסטערע כחות בייַ קברות־טויטער שטילקייט פון די בעזיגטע און ווילדען, שכור'ן „הורא" פון די זיעגער.

און ניט קוקענדיג אויף דעם אלעם האָט דאָך ניט איבערגעריסען זיך דער פּאָדעם צוויישען דער בעפריאונגס־עפּאָכע מיט דער צוקונפט.

ווי פריהער נעזאָגט, די קולטור־בעוועגונג האָט זיך ארויסגעשטעלט דאן, וען אלע איבריגע פּארמען האָבען זיך אָנגעשטויסען אויף דעם בע־וואָפענטען ווידערשטאַנד פון דער אלטער מאַכט, די סטרייקס האָבען כמעט ווי אויפגעהערט, יעדענפאלס זיינען זיי נעווען אונבעדייטענד קליין ווי אין איכות, אזוי אין כמות. די צאָהל גוטשטעהענדע מיטגליעדער אין דעם ביסעל פער־בליבענע פּראַיינען איז נעפאַלען ביז א מי־קראָסקאָפישען מינימום

אין אָנפאַנג 1908, וען דיזע פאַליטישע און פּסיכאַלאָגישע רעאַקציע האָט דערגרייכט איהר העכסטען פונקט, איז אין איין פּעטערסבורג נעווען ביז 15 השכלה־חברות בלויז פון לוין־ארבייטער, יעדע פון זיי האָט נעצעהלט 500 ביז 600 אקטיוע מיטגליעדער, אייניג ביז 1,000 דער פאַלקס־אוניווערזיטעט אין מאָסקווע האָט נעהאַט ביז 50,000 בעזוכונגען, ביז 400 אויף יעדער לעקציע. וואַרשעווער אוניווערזיטעט — 85,000 צוהערער אין פערלויף פון אכט מאָנאַטען, און מאָסקווע — ביז 58,000 אין פיער און א האַלבען מאָנאַט.

מען דארף נעהמען אין אכט, דאָס אין דיזע שטעדט האָט חוץ דער אלגעמיינער רעאַקציע נעבושעוועט סקאַנדאַל, ריינבארט און עהנליכע בלוטדורשטיגע חיות.

אין דיזע פאלקס־אוניווערזיטעטן איז די בילדונג און די פערוואלטונג דעמאקראטיש איינגעארדנעט. ארבייטער בילדען די ארמיניסטראציע, פערטרעטער פון די פראפעסיאנאלע פערײַנען געהען אריין אין די פערוואלטונגס־ראטען. די טיפליסער חברה פון פאלקס־אוניווערזיטעטן לעזט לעקציעס אויף זעקס שפראכען, זיעבציג פּראצענט צוהערער זיינען ארבייטער. אין ניזשני־נאווגאראד — 45,000 צוהערער, בלויז ארבייטער, פּריקאזשיקעס.

די רעגיערונג האט קיין איבריגע טאלעראנץ ניט ארויסגעוויזען צו דיזער נייער ארט פּראלעטאריש ארגאניזאציאן. די געגעבענע ציפערן ווייזען נור וואס עס האט זיך איינגעגעבען אויפצוטהון. וויפיל מיה און קרעפטען דאס האט געקאסט, איז לייכט צו פערשטעהן.

כמעט א יאהר איז פארבי איידער די פסיכאלאגישע רעאקציע אין די מאסען האט גע־מיטען. די צווייטע העלפט פון 1908 ברענגט א געוויסע אויפלעבונג. ביסלעכווייז האבען זיך אויפגעהויבען די צושלאגענע פּראפעסיאנאלע ארגאניזאציעס, עטוואס שטארקער איז געוואָרען די קולטור־ארבייט. „דער טויטער פונקט איז דורכגעגאנגען" — דאס איז געווען די אלגעמיינע איבערצייגונג. די נייע טריט פון דער אויפגע־וואכטער ארגאניזאציאן זיינען געווען שוואך, קינדערש־ניט־זיכער. זיי האבען אין א געוויסען זין דערמאנהנט די ערשטע ארבייטער ארויסטרע־טונגען אויף די ליבעראלע באנקעטען אין 1904. דאס איז אבער מעהר ניט ווי אויסערליך. אין גרונד איז דער אונטערשיעד א טיפער. די ארויסטרעטונגען פון די ארבייטער־דעלעגאציעס אויף די לעצטע צוזאמענפאהרען פון די בילדונגס־חברות, פון די קאאפעראטיוון א. ד. גל. דאס זיינען ניט קיין רעדעס־דעמאנסטראציעס, ווי אין 1904, — דאס זיינען אקטען פון ערנסטער בעווײַסטזיין, וועלכע מוז אויסנוצען יעדע מעגליכקייט אום פארטיזוועצען די אלטעגליכע ארבייט. די ראלע פון דיזע ארויסטרעטונגען איז אפאזיטיוו, זי וואלט העכסט־וואהרשיינליך אויך געווען נויטיג ביי פיעל בעסערע פאליטישע און פאליציאישע אומשטענדען. קיין רעוואלוציאנערע רעדעם וועלען דא ניט געהאלטען, אבער יעדער טריט טראגט א זאלכיכען כאראקטער און איז אויף אזוי פיעל רעוואלוציאנער, אויף ווי פיעל די אלטעגליכע ארבייט פון דער סאציאל־דעמאקראטישער איז רעוואלוציאנער בכלל. און אויב די ארויסטרעטונגען אויף די ליבעראלע באנקעטען פון 1904 האבען געזאלט געבען צו וויסען דאס א נייע פראלעטאריש ארמיע עגטשטעהט, גרייט זיך צו וואַרפען אין געשלאג מיט דער אלטער מאכט, — דאן דארפען די לעצטע טריט פון די ארבייטער־גרופען צייגען, דאס די אלטע, געפּרובטע ארבייטער־ארמיע איז ניט פערניכטעט, און ניט קוקענדיג אויף די קדישים פון די געדונגענע און ניט־געדונגענע יתומים, וועט זי איהר קאמפף נאך לאנג ניט אויפגעבען.

שוואכער זיינען געווען די ארויסטרעטונגען אויף די ערשטע, נאך דער צייט, צווויי קאנגרעסען פון די השכלה־חברות, פון די קאאפעראטי־וון. עס האט זיי נאך געפיהלט די שטימונג פון דער טויטער — פון הערבסט און ווינטער 1907—1908. דערפאר די פערטעטונג אויף די לעצטע צווויי קאנגרעסען פון די פרויענצימער און פון די פאבריק־דאקטוירים טראגט א שטעמ־פעל פון פלאנמעסיגער ארגאניזירטער ארבייט. אומעדום טרעטען די ארבייטער ארוים מיט מעל־דונגען און פארלעגע אין אויסגעהאלטענעם סאציאלדעמאקראטישען זין.

דער ערפאלג פון די לעצטע ארבייטער־ארויסטרעטונגען איז געווען א פיעלזייטיגער. די ליבעראל־דעמאקראטישע עלעמענטען פון דיזע צוזאמענפאהרען פלעגען מוזען נעהמען א גע־וויסע שטעלונג, און דא פלעגט זיך יעדען מאל אויפדעקען דער ווירקליכער אינהאלט און אוים־זעהען פון דער אדער יענער פאליטישער ערשיי־נונג און בעווען. דיזע, וועלכע האבען גע־נומען די פאזיציע פון די ארבייטער־גרופען, צום ביישפיעל, דער מאסקווער צוזאמענפאהרען פון דאקטוירים אין די פאבריקען, זיי האבען בע־שטימט מיטגעווירקט די רעגיערונג זאל זיך אזוי אדער אנדערש פערהאלטען צו דער פראגע. און דאס ברענגט ווידער אריין מעהר קלארהייט און בעשטימטקייט אין דעם איצטיגען סאציאל־פאליטישען מארש. עס איז איבערהויפט דא ניט דער ארט צו שאצען די לעצטע פאסירונגען אין רוסלאנד. מיין ציעל איז געווען צו וויזען, אז די ארבייטער ארגאניזאציאנען, אלס אזעלכע, אין פערזאן פון די פראפעסיאנאלע פעראיינען, קאאפעראטיוון, אוניווערזיטעטען פאר ארבייטער־בילדונג א. ד. גל., אז די ארבייטער־ארגאניזאציאן איז ניט „אווענ גאט וויים ווהוהין", נור

זי איז אם פלאץ און שפיעלט און איז גרייט צו שפיעלען איהר ראלע פון א טהעטיגען אנטייל־נעהמער אין פאליטישען און סאציאלען לעבען.

וואם איז שייך צו די אומפאסען פון דיזער ראלע, דאם איז א זאך, וואם הענגט ניט אב בלויז פון גוטען וויללען און ריכטיגען פערשטאנד. אומשטענדען פון צייט און ארט זיינען די בעשטימענדע מאמענטען אין דעם זין. עטליכע ווערטער וועגען דעם — ווייטער.

4. וואם ווייטער?

„וואם ווייטער?" — אט די פראגע ענגערט דעם מח. פון איהר ווערט איהר ניט פטור. וואם איז די פעולה פון אלע אנאליזען, וועז דאם אלעם ווייזט ניט דעם אויסגאנג; וועז וועט זיך דאם אלעם ענדיגען, אדער ריכטיגער, וועז וועט זיך דאם אנהייבען?

דער ענטפער אויף די פראגען געהערט ניט צו דעם ארטיקעל. קיין פאליטישע נבואה קומט ניט אוים צו שרייבען. קיין אלגעמיינעם אנאליזיז פון דער רוסישער ווירקליכקייט האב איך ניט געקענט און ניט געוואלט געבען. חוץ דעם אנאליזיז איז אבער קיין ענטפער מעגליך. קלאר איז איינם: וועז און ביי וואסערע אומשטענדען די „בעסערע טעג" זאלען ניט קומען, זייער בעדייטונג און ווערטה וועט זיין דעסטא גרעסער, יע שטארקער און געניטער די ארבייטער מאסע וועט זיין. איך האב געציעלט צו וויזען דאם די ארבייטער־בעוועגונג לעבט און האט אירע בערגעלעבט די שווארצע טעג. איצט, וועז דער עולם בעשעפטיגט זיך מיט א בעזונדער התמדה מיט שפייען אין דער אייגענער פערגאנגענהייט, וועז די צוקונפט מאלט זיך דער מהרהייט אלם א רייהע מצבות אויף דעם בית עולם פון דער געגנווארט, וועז יאוש מיט פחדנות וואקסען מיט א בעזונדערע קראפט דארט גופא, וואו אמאל האט מען מהר ווי הורא־געשרייען ניט געהערט,—איצט איז בעזאנדערם נויטיג אן אייגפאכע, קלארע געשיכטע פון דאם איבערגעלעבטע. אין רוסלאנד האט די פראזע אבגעטרעטען דעם פלאץ פאר דער טהאט. עם וואלט ניט שטערען מיר זאלען שטעלען דעם קלארען, קאלטען רעכנונג אויף דעם ארט פון דער נעבעלהאפטער האפנונג. מיט'ן חשבון האלט עם ניט שלעכט.

פיער שוועדע אבער רייבע יאהר זיינען פאראיבער.

מיר האבען איבערגעלעבט ניט איין יום־טוב, ניט איין קאלטען, אומעטיגען וואכעדיגען טאג און נאכט. פיעל געטער האט מען פאר דער צייט פערברענט, נאך מעהר אויפגעבויט, אפט האט זיך דער סאציאל־פאליטישער הימעל געעפענט און געוויזען גראנדיעזע, פראכטפאלע, בלענדענדע אויסזיכטען; אפט האבען שווארצע געדיכטע וואלקענם בעלאגערט דעם גאנצען הימעל־גענועלב און שוועדע חשך ואפלה געשליידערט איבער אונזער ארימע, רייבע, מאכטלאזע, שטארקע לאנד. וועה איז געווען צו דעם, וועד עם האט ביז דער שווארצער מינוט געגלויבט. ער האט זיין גלויבען פערלארען. און לעבען איז געבליעבען גייסטיג און פאקטיש דער, וועד עם האט געוואוסט צו גרינדען זיין גלויבען אויף פאקטען און לעהרען. אין דער צוקונפט פון דער ארבייטער־בעוועגונג אין רוסלאנד קען איבערהויפט ניט זיין קיין צווייפעל, אזוי ווי דער פאל קען ניט זיין בנוגע צו די ארבייטער פון אלע איבריגע לענדער.

אז די בעוועגונג אין רוסלאנד וועט זיעגען אלם ארבייטער־בעוועגונג, דאם הייסט, אז די ארבייטער־בעוועגונג וועט שפיעלען די ערשטע פיעדעל אין דעם בעפרייאונגם־קאנצערט, וועגען דעם קומט איצט ניט אוים צו רעדען. לאמיר פעסטשטעלען, דאם אויב וועד אין רוסלאנד איז געווען אימשטאנדע איבערצולעבען די שווארצע טעג פון דער שוידערהאפטעסטער רעאקציע אין דער וועלט, איבערלעבען און ניט פערלירענדיג דערביי דעם מוטה, קאמפפס־פעהיגקייט און דעם פשוט'ען צלם־אלהים — איז דאם נור דער בריייטער, גרויסער ארבייטער־קלאס און זיין ארגאניזאציאן. וועז יא אזוי, איז די צוקונפט ניט שרעקליך.

דר. כ. ראקאווסקי

דיא יודענפראגע אין רומעניען

ווי לענדער זיינען דא אין אירא־פא, אין וועלכע דער אנטיסעמיטיזמוס איז פערהעבענט אלס שטאאטס־פרינציפ: רוסלאנד און רומעניען. איבער דעם לעצטען האט א פראנצויזישער דעפוטאט, ה' דע־רואנע, געמאכט די דאזיגע גלייכע בעמערקונג: „דער אנטיסעמיטיזמוס איז אין אירא־פא ניט מעהר ווי א צופאל; אין רומעניען אבער איז ער א נאטורא־לע זאך."

אין געוויסע בעציהונגען איז די אידישע לאגע פון אונזער לאנד פיעל ערגער אלס די פון זייערע גלויבענסגענאסען אין רוסלאנד עס איז טאקע אמת, אז ביי אונז מעגען די אידען וואוינען איבעראל — חוץ אין די דערפער, דערפאר אבער אין רוסלאנד אין די תחומים, אין וועלכע עס איז זיי ערלויבט צו וואהנען, האבען זיי דיזעלבע ציווילע און פאליטישע רעכטע גלייך מיט אלע רוסישע אונטערטאנען.

דאס רומענישע געזעץ פערהעבענט די אידען פאר נאר פרעמדע, א חוץ — פערשטעהט זיך — ביי די שטייערן, וועלכע די רומענישע אידען מוזען טראגען גלייך מיט די רומענישע בירגער. אבער נאך טרויעריגער איז דאס, וואס דער אנטיסעמיטישער גייסט דרינגט אריין ניט נור אין אלע אונזערע געזעצע: די קאנסטיטוציע, ציווילע־און מיליטערגעזעצע, אין שול־ הויזירער־ בעלי־מלאכות־געזעצע א. ז. וו., נור אויך אין דעם רומענישען אינערליכען גייסט. אונזערע פאר־טייען, פאליטישע לייט, ליטעראטען — אלע זיינען אנטיסעמיטען. זיי פרובען נאך, דורך פאלשע לעהרען, צו פערדערבען דעם גייסט פון אונזער יוגענד, איינפרעגענדיג איהר ראסענאם. אויף די „אנטיאלקאהאלישע בילדער", וואס הענגען אויף די וועגד פון די פאלקסשולען, איז דער שענקער פארגעשטעלט אלס א פוילישער איד מיט א קאפטען און מיט פאות. אונזער פאפולערע ליטעראטור, ווי אויך אונזערע פאליטישע צייטונגען זיינען אין שטענדיג אנרייצונג צו פרעמדענהאס און אנטיסעמיטיזמוס.

איך ווייל מיך דא צו בעמערקען, אז דער דאזיגער אינערליכער גייסט, האט לחלוטין נאר קיין שייכות ניט מיט די סענטימענטען פון דעם רומענישען פאלק, ווי אויך ניט מיט זיינע אינטערעסען. עס איז דער זעלטאט פון אונזער פאליטישען און עקאנאמישען רעזשים. עס איז א בעדייטענדער פאקט אין דער רומענישער מאדערנער געשיכטע, אז דערזעלבער אינטער־נאציאנאלער אקט, דיזעלבע פאריזער קאנוואנ־ציאן, פונ'ם יאהר 1858, וועלכע האט צום ערשטען מאל געגעבען דעם רומענישען אידען געעזלכע גראנטיען, האט אויך געזוכט צו בעפרייען די רומענישע בויערן פון דעם יאבאג'ישען יאך (ליבאייגענשאפט). די דאזיגע רעפארם איז דורכגעפיהרט געווארען אין יאהר 1864 דורך א שטאאטס־שטרייך, וועלכען עס האט געגעבען דער פרינץ קוזא און זיין פרימעמס־מיניסטער מיכאיל קאגאלניטשעאנו, טראץ דער געפעהר־ליכער אפאזיציאן, וואס עס האבען זיי געמאכט ביידע פאליטישע פארטייען — די קאנסערוואטארן און ליבעראלען. אבער קיין שום רעפארם איז נאך ניט געמאכט געווארען פאר די רומענישע אידען, וועלכע זיינען נאך, עד היום, אונטער אן אויסנאהמס־רעזשים. נאך מעהר, בעת אין 1848 האט זיך געפונען איין פאליטישע פארטיי —די ליבעראלען— און אין 1859 איין רעגיערונג —אונטער קוזאן— וועלכע האט זיי צוגעזאגט א נאהנטע און פאלשטענדיגע עמאנציפאציאן, ווערט איצטער ניט געעדט אפילו א ווארט דעריבער, אזוי אז די דאזיגע עמאנציפאציאן שיינט היינט צו זיין ווייטער ווי וועלכ־איז.

מען פערשטעהט אלזא שוין, פאר וואס א טהייל פון די רומענישע אידען האפען אויף א ישועה פון די אירא־פאישע מעכטע. איבריגענס זיינען זיי דען די ערשטע וואס האבען זיך געווענדעט צו דיזער פראטעקציאן?

די ארמענער אוים רומעניען, פון וועלכע אייניגע פערטרעטען היינט מיניסטעריעלע עמ־טער האבען זיך מקדים געווען אויף דעם דרך. און אין אמת'ן: די פאריזער קאנוועניציאן פון

1858 זעצט פעסט די אַרמענער א קאָמפּלעקטע עמאַנציפּאַציאָן, לויט דעם 46טען אַרטיקל, וועלכער לויטעט: „די מאָלדאָוער און וואַלאַכען פון וואָס פאַר א קריסטלעכער בעקענטניס זיי יאָלען ניט זיין האָבען גלייכע פּאָליטישע רעכטע.“ דערזעלבער אַרטיקל זאָגט אויך, אז: „די נוצען פון דיזע רעכטע קענען זיך אויך פערשפּרייטען אויף די אַנדערע קולטען, דורך געוועלכע פּאַרשריפטען“.

לויט דיזען אַרטיקל, האָט דער פּרינץ קוזא מודיע געווען אין זיין מעסעדזש צו דער קאַמער, פון 1865, אז: „עס איז שוין געקומען די צייט צו געבען צו די רומענער פון מאָזאַישען גלויבען די פּאָליטישע רעכטע“.

קוזא'ס אָבדאַנקונג, וועלכע איז געווען געפּאָלגט פון די פּאָליטישע פּארטייען, די געגנער פון דער אַראַרישער רעפּאָרם, האָט אויך גערעכטע, צוזאַמען מיט דער רעאַקציאָנערער פּאָליטיק, א חורבן אויף די אידשע האָפענונגען.

דעם קעניג קאַראָל'ס הערשאַפט קען בעטראַכט ווערען אלס דער טריאומף פון דעם שטרייטבאַרסטען אַנטיסעמיטיזמוס. די קאָנסטיטוציע פון'ס 30טען יוני 1866, לויפּיק דעם אַרטיקל 46 פון דער פּאַריזער קאָנוועניציאָן, ווי אויך געגען קוזא'ס פּראָיעקט, ערקלערט אויס־דריקליך (ארטיקל 7) אז „נור די פרעמדע, וואָס זיינען קריסטען, קענען בעקומען די רומענישע בירגער־רעכטע“. און אזוי ווי פון דער אַנדערער זייט ערקלערט דאָס ציווילי־נעזעץ (ארטיקל 9) אז „די יעניגע וואָס זיינען ניט קיין קריסטען קענען ניט בעקומען די ווירדע און די רומענישע בירגערליכע רעכטע, סיידען נור לויט די פּאַר־געזעהענע קאָנדיציאָנען צור „איינבירגערונג“, איז אויסגעקומען, אז די קאָנסטיטוציע פון 1866 האָט צוגענומען פון די רומענישע אידען אלע מענליכקייטען פון צו פערלאַנגען בירגערליכע רעכטע.

דער בערלינער קאָנגרעס פון 1878, איבער־צייגענדיג זיך אז די פּאַריזער קאָנוועניציאָן ווערט גאָרניט אין אכט גענומען, האָט אויפ'ס נייַ אויפגעהויבען די „יודענפראָגע“, בעת עס איז צו רייד געקומען איבער רומעניענס אונאבהענגיג־קייט. אויף דער זיצונג פונ'ס ערשטען יולי, האָט פירסט ביסמאַרק, אלס פּרעזידענט פונ'ס קאָנ־גרעס, געפרעגט, אויב די מעכטע שטעלען עפעס קאַנדיציאָנען אן רומעניען כדי אַנצוערקענען איהר פרייהייט, און צי דיזע קאַנדיציאָנען וועלען זיין דיזעלבע וועלכע מען האָט געשטעלט סערביען פאר איהר פרייהייט?

ה' וואדינגטאָן, וועלכער האָט דער ערשטער געגנומען דאָס וואָרט נאָכ'ן קאַנצלער, האָט זיך ערקלערט אין נאָמען פון די פראַנצויזישע ג־זאַנדטע פאר דער צווייטער מיינונג: „די פראַנ־צויזישע געזאַנדטע רעכענען, אז עס איז גלייכער זיך ניט צו דערווייטערן פון דער הויפּט־רעגעל פון גלייכע רעכטע און פרייע קולטען. איבריגענס וואָלט עס געווען זעהר שווער פאר רומעניען איינצופיהרען אויף איהר טעריטאָריום די פּרינ־ציפּען, וועלכע די טירקיי האָט בעשטימט פאר איהרע אייגענע אונטערטהאנען. ה' וואדינגטאָן ערקלערט, אז ער מיינט דאָס עס איז נאָר אן אונ־בעשטרייטבאַרער פונקט אז רומעניען, וועלכע פערלאַנגט צו ווערען אנערקענט אין דער גרוי־סער איראָפּעאישער פאַמיליע, דאַרף איינווילי־גען צו די אונאַנגענעהמע שווערigקייטען פון דער סיטואציאָן, פון וועלכע זי פערלאַנגט בענעפי־צען. מען וואָלט ניט געקענט געפינען, זאָגט ער ווייטער, נאָך אזא ערנסטע און ענטשיידענדע אָקאזיאָן כדי צו פּראָקלאַמירען די פּרינציפּען, וועלכע פערשאפען כבוד און זיכערהייט צו די ציווילייזירטע נאציאָנען. וואָס אנבעטרעפט די אַרטיגע שווייעריגקייטען, מיינט דער ערשטער פראַנצויזישער געזאַנדטער, אז מען וועט קענען גאָר גרינג מנצח זיין, וען די דאָזיגע פּרינציפּען וועלען וועלען אנערקענט פון רומעניען און וען די העברעאישע ראסע וועט וויסען אז זי האָט גאָר ניט צו ערווארטען פונ'ם אויסלאַנד, און נור פון איהר אייגענע אנשטרענגונגען און פון דער פעראייניגונג פון איהרע אינטערעסען מיט די יעניגע פון דער אינלענדישער בעפעלקערונג. ה' וואדינגטאָן שליסט זיין רעדע, דרינגענדיג אז דיזעלבע קאַנדיציאָנען איבער פּאָליטיק און רע־ליגיאָן וועלכע מען האָט בעשטימט פאר סערביען, זאָלען אויף וועלען אימפּאָנירט דער רומענישער רעגיערונג.“ *) די איבריגע געזאַנדטע האָבען זיך אלע ערקלערט איינפערשטאַנען מיט זייערע פראַנצויזישע קאָלעגען, א חוץ דעם רוסישען דעלעגאַט, פּרינץ גאָרטשאקאָף, וועלכער האָט גע־מאכט אייניגע בעמערקונגען אין דעם וואָס אנ־

*) זעה די פּראָטאָקאָלען פון'ם בערלינער קאָנ־גרעס נומער 10.

בעטרעפט די גלייכהייט פון פאליטישע און ציווילע רעכטע פאר די רומענישע אידען.

דער רעזולטאט פון דעם דאזיגען בעשלוס איז געווען דער בעריהמטער ארטיקל 44 פון דעם בערלינער פערטראג, וועלכער ווערט ניט געברויכט עד היום: „אין רומעניען וועט דער גלויבענס- און בעקענטנים-אונטערשיעד ניט קענען זיין אן הינדערנים פאר אימיצען, כדי ניט צו קענען בעקומען די ציווילע און פאליטישע רעכטע, אנצונעהמען אן עפענטליכען אמט, אזוי עמטער און עהרען, אדער אויסצואיבען פערשיעדענע בעשעפטיגונגען און אינדוסטריען אין וועלכען-עס-איז ארט."

עס איז אמת, אז אין 1879 האט רומעניען רעווויזירט איהר קאנסטיטוציע, כדי מקיים צו זיין דעם בערלינער פערטראג; אבער נור למראות עין האט אכטונג געגעבען אויף דעם ארטיקל 44, אין אמת'ן האט זי נאר, נאר גרינגגעשעצט דעם ווילען פון די גרויסע מעכטע. דאס ארטיקל 7 פון דער נייער קאנסטיטוציע זאגט טאקע, אז: „די רעליגיאנס- און גלויבענס-אונטערשיעדע זיינען ניט קיין שום הינדערנים אין רומעניען אום צו קענען בעקומען די ציווילע און פאליטישע רעכטע און זיי אויסצואיבען", אבער עם ווערט תיכף נאכגעפאלגט פון אן אנדער ארטיקל (8), וועלכער לויטעט: „נור די איינבירגערונג שטעלט גלייך דעם פרעמדען מיט דעם רומענער וואס אנבעטרעפט דאס אויסאיבען פון פאליטישע רעכטע."

כדי צו פערשטעהן בעסער די יעזואיטישע כונה וועלכע אונזערע אנטיסעמיטען האבען געהאט ביים איינפיהרען פון דעם דאזיגען ארטיקעל, דארף מען וויסען, אז דאס רומענישע ציווילע גזעזץ פונ'ם יאהר 1868 האט, ווי די גזעזעצע פון מעהרערע לענדער, ענטהאלטען אן ארטיקעל (8), וועלכער האט גלויטעט: „יעדער אייניצער וואס איז געבוירען און אויפגעוואקסען אין רומעניען ביז צווייי יאהר, און איז קיינמאל ניט געווען אונטער א פרעמדען שוץ, וועט קענען פערלאנגען אין דעם יאהר צו ווערען אנערקענט אלס רומענער."

כל זמן די קאנסטיטוציע פונ'ם יאהר 1866 האט געשטערט די אידען דעם צוטריט צו דער רומענישער נאציאנאליטעט, האבען זיי זיך ניט געקענט בענוצען מיט דעם אכטען ארטיקעל פון דעם ציווילע-גזעזץ, אזוי ווי אבער די רעווויזירטע קאנסטיטוציע פון 1879 האט מבטל געווען דעם חלוק צווישען קריסט און ניט-קריסט, און די רומענישע אידען וואלטען זיך דאמאלס געווען געקענט בענוצען מיט דעם אכטען ארטיקעל פון דעם ציווילע-גזעזץ, האט זיך אונזער קאמער געאיילט איינצופיהרען דעם ארטיקעל אכט פון דער נייער קאנסטיטוציאן, וועלכער פסק'ענט אז: נור די איינבירגערונג שטעלט גלייך דעם פרעמדען מיט דעם רומענער, וואס אנבעטרעפט דאס אויסאיבען פון פאליטישע רעכטע." אלזא, איז דער ארטיקעל 8 פון דעם ציווילע-גזעזץ געווארען בטל ומבוטל, הגם ער איז פערבליבען, עד היום, פערשריעבען אין גזעזעצבוך. אונזערע קאורטס ענטזאגען זיך מיט איהם צו בענוצען, ווייל זיי שטעלען זיך אין ווידערשפרוך מיט דער קאנסטיטוציע. און אזוי ווי פון דער אנדערער זייט קען מען די בירגערליכע רעכטע ניט בעקומען, סיידען נור דורך דעם פארלאמענטס וואטירען פאר א ספעציעלען גזעזץ, איז אויסגעקומען די גלייכשטעלונג פון די רומענישע אידען פאר זעהר, זעהר אונזיכער. די גרויסע מעכטע האבען דאס אפילו בעמערקט, און דאס וואס זיי האבען פארט אנערקענט אונזער פרייהייט, האבען זיי דאס נור געטאן, נאכדעם ווי אונזער רעגיערונג האט אויף זיך גענומען די אויסדריקליכע פליכט זיך צוצואיילען צו גבען די אידען גלייכע בירגער-רעכטע.

רומעניענס הבטחה, צו בעפרייען די אידען, איז אויפמערקזאם גמאכט געווארען דורך ה' פרענשיע אין דעם צירקולאר פון דעם 16טען אפריל 1880, וועלכעם ער האט אדרעסירט צו די פראנצויזישע דיפלאמאטישע אגענטען: „הגם זי, רומעניען, אנערקענט אויף דעם טהעארעטישען אופן דעם פרינציפ, וואס דער בערלינער קאנגרעס האט איהר רעקאמענדירט, דאך לענט דאס נייע גזעזץ ארויף אויף די אידען דעם חוב, פונקט ווי זיי וואלטען געווען פרעמדע, זיך צו נאטוראליזירען אינדיווידועל און נאך דער רייהע, פאר יעדען איינציגען בעזונדערען פאל א בעזונדערען וואוט פון די לעגיסלאטיוע פארשטעהער (קאמער און סענאט). עס איז קלאר אזא אזא מין סיסטעם, הגם ער האט דעם צוועק צו פערזיכערען אין דער צוקונפט איראפפ'ס פערלאנגטען רעזולטאט, דאך קען ער ניט אננעהמען ווערען פון די מעכטע, אלס א איצטיגע פאלשטענדיגע צופריעדענשטעלונג; דארום האבען

זיי זיך געאייגט זי אויפמערקזאם צו מאכען אין דיזער הינזיכט. פון איהר זייט אבער, האט די רומענישע רעגיערונג זיי פערזיכערט אויף איהר בעשלום פארטצוזעצען אויף דעם אנגעהויבענעם וועג און זיך ווי ווייט מעגליך אנצושטרענגען צו דערנעהנטערן זיך צום ציעל וועלכער איז איהר אנגעווייזען געווארען"

§ חוץ דער דאזיגער פליכט האט אונזער רעגיערונג גענומען אויף זיך נאך איינע, נעמליך: צו בעהאנדלען די רומענישע אידען, וועלכע האבען נאך ניט קיין פאליטישע רעכטע, אויף דעם זעלבען אופן ווי די איבריגע רומענישע אונטערטהאנען „מיר וועלען אנטוואָרטען אויף אייניוועגדונג — האט געשריעבען דער רומענישער מיניסטער דעם אויסערן, באיערעסקא, אין מעמאריום, פון 28טען אויגוסט 1879, אדרעסירט צו די מעכטע — די אידען וועלכע וועלען ניט בעקומען זאפארט גלייכע בירגערליכע רעכטע, וועלען בלייבען פרעמדע? ניין, זיי וועלען פערבלייבען דאם, וואם זיי זיינען תמיד געווען, רומענישע אונטערטהאנען... אונטער דעם נייעם רעזשים וועלען זיי האבען, אין דער ערשטער רייהע, אלע רעכטע וועלכע עם האבען אלע פרעמדע בכלל, זיי וועלען האבען נאך מעהר אלס פרעמדע, און ווי רומענישע אונטערטהאנען וועלען זיי האבען דאם רעכט צו זיין אדוואקאטען, אויסצואיבען סיי וואם פאר א פרייע בעשעפטיגונג, סיי וואם פאר א מלאכה, זיי וועלען האבען דעם זעלבען פערזענליכען סטאטוט (געזעץ) גלייך ווי אלע רומענער: זיי וועלען ווערען געשיצט אויף דעם זעלבען אופן פון געזעצע און אויטאריטעטען."

ווי אזוי האט אונזער רעגיערונג געהאלטען איהר דאפעלטע פערפליכטונג: צו נאטוראליזירען די אידען שטופענווייז און צו בעהאנדלען זיי גלייך מיט די איבריגע רומענישע אונטערטהאנען, די נאך ניט נאטוראליזירטע, אין בעצוג אויף דעם פריוואט- און עפענטליכען געזעץ? אין א צייט פון איין און צוואנציג יאהר, פון 1879 ביז 1900, זיינען נאטוראליזירט געווארען 85 אידען דורך דעם אינדיווידועלען וואוט: 21 באנקירען, 30 גרויסע גוטסבעזיצער, 24 סוחרים, פאבריקאנטען און רענטיערען; דאקטוירים, אדוואקאטען, אפאטהעקער, אבער קיין אינזשיניער ארבייטער אדער בעל-מלאכה. מען דארף אויך וויסען, אז 27 פון די דאזיגע נאטוראליזירטע זיינען אין 1900 שוין געווען אויסגעשטארבען.

מיינענדיג אז זי האט צופיעל אויפגעטאן אין ענין פון געבען בירגער-רעכטע, האט זיך אונזער רעגיערונג געאייגט צו אסר'ן, דורך דעם קאמונאל-געזעץ פונ'ם 1טען אפריל 1884, דאם קאמונאלע וואהלרעכט צו פיער קאטעגאריען אידען:

1 די יעניגע, וואם האבען זיך דערדיענט אין מיליטער ביז צום ראנג פון אונטער-אפיציער;

2 די יעניגע, וועלכע האבען געענדיגט אן אבערשולע אדער פאקולטעט;

3. די יעניגע, וועלכע האבען ערהאלטען א דיפלאם פון אן אויסלענדישער פאקולטעט, וועלכער האט אבער געמוזט זיין אנערקענט פון דער רומענישער רעגיערונג, און

4) די יעניגע וואם האבען געגרינדעט פאבריקען אין לאנד, וואו עס בעשעפטיגען זיך, לכל הפחות, 50 ארבייטער.

די ליבעראלע רעגיערונג איז עס געווען, אין 1884, וועלכע האט מבטל געווען דעם דאזיגען ארטיקעל.

אין יאהר 1897 האט דער גענעראל בערענדעי, דאמאלסדיגער קריעגס-מיניסטער, פאר-געלעגט א פראיעקט צוצוגעהמען ביי די אידען דאם רעכט צו דיענען אין מיליטער. ער איז אבער דורכגעפאלען. פאריגעם יאהר האט דער נאציאנאליסטישער דעפוטאט, יאנקא, פערלאנגט פון דער איצטיגער רעגיערונג ווידער אמאל פאר-צונעהמען בערענדעי'ס פראיעקט. דאם האט דעם מיניסטער-פרעזידענט, ה' סטורזא, זהר פערדראסען און ער האט זיך גאנץ פריי געגענ-געשטעלט יאגא'ס פארשלאג. אין אמת'ן וואלט ה' סטורזא, פונקט ווי אלע רומענישע פאליטי-קער, געווען צופריעדען, אז מען זאל די אידען ארויסטרייבען פונ'ם מיליטער, דען די פערפליכ-טונג צום מיליטערישען דיענסט פיהרט שוין ממילא צו פאליטישע רעכטע, ער האט אבער ניט געוואלט אויפוועקען די דאזיגע פראגע, כדי ניט צו ציהען אויף זיך די אויפמערקזאמקייט פונ'ם אויסלאנד, וואהרום די לאגע פון די רומענישע אידען איז אזוי מיזעראבל, אז סיי וואם פאר אן אגיטאציאן מען זאל ניט מאכען ארום זיי, אפילו אן אנטיסעמיטישע, וואלט זיי ניט אנדערש ווי געקענט נוצען ברענגען, אויפוועקענדיג די אייר-פעאישע עפענטליכע מיינונג. אבער וען אונ-

זערע פאָליטיקער וועלען קענען ארויסטרייבען די אידען אויס דעם מילִיטער, ניט מאכענדיג דער־מיט קיין סקאנדאל, וועלען זיי עס זעהר גערן טהון. דאָס קאָרפּאָראַציאָנען־ (צעך) געזעץ, הגם עס פערפּליכטעט די אידען אויסצוצאָהלען מאָנאָטליכע בייטרעגע, ערקלערט זיי פאר אונ־וועהלבאר אלס מיטגליעדער אין קאָמיטעט. זיי זיינען פערראכטעט גליִיך ווי גאָר פרעמדע.

דער גרויסער נצחון פון דער אנטיסעמיטישער עוואָלוציאָן אין דער רומענישער געזעצגעבונג, איז דאָס געזעץ, וועלכעס דאָס קאָסאָציאָנס־גערייכט האָט בעשאפען, להיפּך איהרע פריהערינע בעשלִיסע, דורך וועלכען זי מאכט די רומענישע אידען אויסווייזלִיך (עקספּוליזאבל) אויס דעם לאנד, פונקט ווי די פרעמדע. דאָס נעזעץ קען ניט מעהר ווי צווייערליי אינדיווידומען, די אייניצינע וואָס קומען פאָר אין דער קאָנסטיטוציע: רומענישע בירגער און פרעמדע. די רומענישע אידען, וועלכע זיינען ניט קיין בירגער און ניט קיין פרעמדע, ווערען אין־ערגעץ ניט דערמאָנט אין די געזעצביכער, זיי פערשווינדען פון דאָרט אזוי ווי דעמאָקריטס אטאָמען וועלכע פלעגען פערשווינדען אין צווישענרומס...

מיר וועלען אָצינד בעטראכטען די אנדערע זייט פון דער פראגע.

וועלכע זיינען די סבות וואָס זיינען נורם אז די רומענישע געזעלשאפט זאָל אזוי צוריקשרייטען צו אזא מיטעלאלטערישע אויסנאהמע, צו טיראניי און ראסענהאס?

ניט צו וועלען דאָ זיי אלע אויסרעכענען, מיין איך אז זיי רעזומירען זיך אין דעם פאקט, וואָס רומעניען וועלכע רעגיערט פון אן אליגאר־כיע פון 40 ביז 50 טויזענד וועהלער, וועלכע איז צונויפגעשטעלט פון: אייגענטהימער, אדוואָקא־טען, דאָקטוירים, סוחרים, בעלי־מלאכות א. ז. וו. דער אנטיסעמיטיזם איז די סאָציאלע רעליגיאָן פון אלע די דאָזיגע חברה־לייט. אין רומעניען איבערהויפט שיינט עס גאנץ קלאָר, אז דער אנטיסעמיטיזם איז ניט קיין ראסען־אָדער רעליגיאָנס־קאָמפּף, נור א פשוט קרעמערישער קאָמפּף — די מורא פאר א טיכטיגער קאָנקו־רענץ. דעם בעסטען בעווייז דערצו האָבען מיר דורך דעם, וואָס די רומענישע אידען, וועלכע האָבען ניט קיין פעסט־ענטוויקעלטע אינדיווי־דואליטעט, זיינען זעהר לייכט אסימי־לירבאר, און זיי פערלאנגען ניט מעהר אלס ווי צו ווערען אסימילירט. אונזער רעגיערונג אָבער שטערט זיי אין דעם, פערשפּאַרענדיג פאר זיי די רומענישע שולען, אריינלענגען א טאקסע אויף יעדען איינצינגען שילער פון 15 פראנקס אין די קלייניע שטעדטלעך (רוראל), און 20 פראנקס אין די גרויסע שטעדט (אורבאן).

זעהר משונה'דיג איז דאָס, וואָס די יענינגע וועלכע נעהמען אויף זיך צו בעשיצען די רומע־נישע טהרת המשפּחה, געגען אירגענד וועלכער צוזאמענמישונג מיט די אידען — האָבען אין זיך קיין רומענישעס אפילו אין נאָמען.

אונזערע געשיכטע־שרייבער לייקענען אב אונזער אריסטאָקראטיע און באָיארען זייער רומענישע אבשטאמונג. און וואָס אנבעטרעפט אונזער בורזשואזיע איז זי צונויפגעשטעלט דרייר־פיערטעל פון גריעכישע, בולגאַרישע, אַרמענישע, אלבאנעזישע, סערבישע, פוילישע און אידישער אבשטאמונג. נעהמט, למשל, סיי וועלכען רומענישען קאבינעט (רעגיערונג), וועט איהר געפינען מעהרערע מיניסטאָרען —וועז ניט אלע— וועמעס זיידעס האָבען אייננעוואנדערט פון ערגעץ אן עק פון די באלקאן אָדער קליין־אזיען. און איהר וועט בעמערקען, דאָס דיזע פרישקעבאקענע רומענער זיינען עס די אייפּריג־סטע אנטיסעמיטען. דעריעניגער, וועלכער האָט געשריען, בעת דער בויערן־רעוואָלוציאָן פון 1907, אז די שטיינער פון די בוקארעסטער גא־סען וועלען זיך אויפהייבען געגען דעם, וואָס וועט וואָגען צו פערגיסען איין טראָפּען בויעריש בלוט, כדי אָבצוראָטעווען א פאָר פערדיענטע רעכטע פון עטליכע אידישע פּעכטער, דערזעל־בער, וועז ער איז שפעטער אביסל געוואָרען מיניסטער, האָט ניט אָבגעהאלטען פון אויסצו־הרג'ענען עלף טויזענד בויערן, — איז פון ארמענישער אבשטאמונג.

אזוי, אלזא, אז מען קען זאגען מיט א גאנץ רייגעם געוויסען, אז דער רומענישער אנטיסעמי־טיזמוס איז ניט קיין נאציאנאלע בעוועגונג. עס איז טאקע אמת, אז א פאָר מאל האָבען אונזערע פּארטייען אויסגענוצט די אונווויסענהייט פון דער מאסע, כדי צו ארגאניזירען פּאָגראָמען, עס איז זיי אָבער גליקנגען צו רעקרוטירען ניט מעהר ווי דעם אָבזאץ פונ'ם פּאָלק, די וואָגאבונדען. דער רומענישער פּראָלעטאריאט, אים גענגע־טהייל, איז פאר די בעפרייאונג פון די אידען.

דען כל זמן דעם אידישען פראלעטאריער פעהלט דאס פעראייניגונגס־רעכט, דאס פרייע וואורט און די פרייהייט צו פערזאמלען זיך, איז דער קאמפף פון דעם רומענישען פראלעטאריאט אויך געהינדערט. די געגענווארטיגע שקלאפיש־פאליטישער לאגע פון דעם רומענישען אידען קען נור נוצען ברענגען דעם בעלי־בתים־קלאס אבער ניט דעם רומענישען ארבייטער. דעם רומענישען בויער, פון דער אנדערער זייט, קימערט זעהר וועניג פון וואס פאר א ראסע עס איז דער ארענדאטאר, פראצענטניק אדער גרונד־אייגענטהימער. בעת דער לעצטער אגרארישער רעוואלוציאן, נאכדעם ווי די בויערן האבען זיך אבגעפערטיגט מיט די אידען, געגען וועלכע זיי זיינען אויפגערייצט געווארען דורך דער ליבעראלער אנטיסעמיטישער פראפאגאנדע, האבען זיי זיך אויך א נעהם געטאן צו די רומענישע פעכטער און גרונדבעזיצער. אי דאס וואס דערנאך זיינען די ליבעראלען געווען אזוי ווילד אין זייער רעפרעסיאן, איז דאס, בלי ספק, געווען נור דערפאר, ווייל די בויערן האבען פרוכטלאז געמאכט זייערע טריקס און ערהאלטענע אינסטרוקציאנען.

נאך איין בעווייז אז דער רומענישער אנטיסעמיטיזמוס איז אויסשליסליך פון ביוראקראטישען און קרעמערישען אורשפרונג, איז זיין פערצוויפעלטע אויפרעגונג פון דער לעצטער צייט. מען דארף זוכען די סבה אין דעם עקאנאמישען קריזיס פון׳ם יאהר 1899, וועלכער האט גע־דראהט רומענין מיט אן אמת׳ן באנקראט, און האט גענויטיגט די רעגיערונג צו פערקלענערן דאס גהאלט פון די בעאמטע, אפיציערען און אזוי ווייטער, און א טהייל עמטער גאר אין גאנצען אבצושאפען, און אויפצוהערן מיט די ווילדע אויסברענגעריין, פון וועלכע עס פלענט פראפיטירען דער קליינער און גרויסער האנדעל, כדי צו קענען זיך בעפריין פון דעם אנליהסטעם.

דיזע מאנגל און אינדיספאזיציאן, וועלכע די דאזיגע מאסרעגעלען האבען אננעמאכט אין די ביוראקראטישע רייהען, זיינען פערוואנדעלט געוואָרען אין א צוואוואקס פון דעם אנטיסעמיטיזמוס. דערפון איז געדרונגען, אז דער אנטיסעמיטיזמוס איז כלל וכלל ניט די מאניפעסטאציאן פון דעם פאלקס־קאמפף, נור א מקור פון פאליטישער רעאקציאן און פון עקאנאמישער שטאקונג (סטאגנאציאן).

די פארטיקולערע אינטערעסען האבען תמיד בעאיינפלוסט און בעאיינפלוסען נאך עד היום אונזער גאנצע אויסערליכע פאליטיק. עס איז ניט פארען קיין שום קאנצעפסיאן, קיין שום אונ־ווירדיגקייטען, וועלכע עס זאלען ניט געווען בע־גהען אונזערע דיפלאמאטען, כדי אונז צו בעווא־רענען דעם טרויעריגען פריווילעגיום צו קענען אונטערדריקען די אידען. די שטיצע, וואס דייטשלאנד האט אונז געגעבען מכח דיזער פראגע ביי דעם בערלינער קאנגרעס, ווי אויך שפעטער, האט אונז געבראכט אין עקאנאמי־שער אונטעריאכונג אונטער דעם דייטשען קאפיטאליזמום. *)

צוערשט האבען מיר צוליעב געטאן אלע אונגהויערע פערלאנגען פון דעם דייטשען סינ־דיקאט, בעת דעם אויסקויפען די אייזענבאהנען, וועלכע זיי האבען געמאכט אין רומעניען. דאס איז געווען ניט מעהר ווי אן אנהייב פון דער דייטשער עקאנאמישער פערבריטונג ביי אונז. היינט דיקטירט ביי אונז די „דייטשע דישקאנ־טא געזעלשאפט". מיט דעמזעלבען פרייז האבען מיר אויך בעצאהלט עסטרייך׳ס שטיצע, און די פון רוסלאנד האט אונז געקאסט א גאנצע רומענישע פראווינץ — בעסאראביען. זייענדיג שטענדיג אין דער מורא, אז מען זאל וויעהער אמאל ניט עפענען די דאזיגע פראגע, האט אונ־זער דיפלאמאטיע, וועמעס שטענדיגער פיהרער עס איז דער קעניג קארל, קיינמאל ניט געהאט דעם קוראזש זיך געגענצושטעלען דורך א קאמפף כדי צו שיצען די אינטערעסען פון׳ם לאנד. ווי אזוי זאל זי וואגען צו פראטעסטירען געגען עסטרייך, למשל, וועלכע האט — להיפך די פארשריפטען פון׳ם בערלינער טראקטאט — מאנפאליזירט די שיפפאהרט אויף דער טויבער־דאנוי דורך ארביטרארע פערביטענדע שטייערן, וועלכע וועלען איינקאסירט ביי די „אייזערנע

*) בעת דעם בערלינער קאנגרעס (אויף דער זיצונג פון׳ם 10טען יולי) האט פירסט ביסמארק זיך פאקעגען געשטעלט דעם גראף ל א נ ע, וועלכער האט פארגעלייגט אין פראנקרייך׳ס נאמען פאלגענ־דען טעקסט: „כל זמן די אידען אין רומענין זיינען נישט קיין פרעמדע אונטערטהענער, בעקומען זיי מיט רעכט די רומענישע נאציאנאליטעט."

טויערען", וועז זי אליין האָט ניט געאכטעט די חובות, צו וועלכע דיזער טראקטאט האָט אונז פערפפליכטעט? עס איז ניט פאראנען קיין שום ניעדערלאגע, וועלכע רומעניען זאל ניט האבען געליטען, אבער פונקט אזוי ווי די יעניגע משרתים וועלכע קענען ניט קעמפפען מיט זייערע בעלי־בתים זיינען זיך נוקם אן די קינדער וועלכע מען האָט זיי אנפערטרויט, אזוי אויך זיינען זיך אונזערע רעגיערער נוקם אן די אידען און דאבראזשענער, וועלכע די טראקטאטען האבען זיי אנפערטרויט.

דאָס רומענישע פאלק איז דאָס ערשטע אינטערעסירט אז די אידען־עמאנציפאציאן זאל ווי אין גיכען ערפילט ווערען. ווי אזוי אבער קען דאָס געשען? פון א נייער אינטערוועניציאן פון אייראפּפּא קען מען וועניג־וואָס געהאלפען ווערען. ערשטענס איז כמעט ווי זיכער, אז דייטשלאנד און עסטרייך — און מן הסתם אויך רוסלאנד — וועלען ניט מסכים זיין צו אזא אינטערוועניציאן; צווייטענס, אזוי ווי נור א דאנק דעם, וואָס די אידען האבען ניט ביי אונז קיין פאליטישע רעכטע, קען זיך אונזער אליגאר־כיע אויפהאלטען אויפ'ן בייזקעל און רעגיערען ווי איהר האַרץ גלוסט, לכן וועלען זיי גיכער ארויסלעפּען אונזער לאנד אין סיי וואָס פאר א קריעגעריישער צוועקטור, איידער דאָס נאכצוגעבען.

די רומענישע רעגיערונג האָט א זיכערע סגולה געגענצושטעהן די יעניגע וואָס וואלטען זי געוואלט אימפאָנירען אויף דעם דיפלאמאטישען אופן — צו עמאנציפירען די אידען, נעמליך: זיך צו בעהאלטען אונטער דעם רומענישען פאלק, ווי אונטער אן אייזערנער וואנד. אבער אזוי ווי דאָס פאלק איז ניט פעהיג, ווי אויך ניט פעראנטוואָרטליך פאר דער רעגיערונגם מעשים, מוז מען זיך צוריקהאלטען פון סיי וואָס פאר אן אקט, וועלכער וואלט בעריהרט זיינע אינטערעסען אדער ווירדיגקייטען. פון דער אנדערער זייט, האבען די רומענישע אידען אליין אויף דעם אינטערעסע צו דערווייטערען אן אויסלענדישע אויפלייזונג פון דיזער פראבלעם, דען די רעגיערונג און די פאליטישע פארטייען וועלען זיכער —כדי זיי צו אונטערדריקען— אויפהעצען נעגען זיי די אונפערשעהמטע פערפאלגונגען און פערווויסטונגען, וועלכע האבען שוין מעהרערע מאל בעשמוצט די ערד און דעם כבוד פון אונזער לאנד.

די אנהענגער פון דער אידען־עמאנציפאציאן אין רומענין דארפען דערווייל ווינשען — און צוהעלפען לויט זייערע כחות— דעם נצחון פון אן אמת'ער דעמאקראטישער פארטיי. וועז די זעקס מיליאָן רומענער —ארבייטער און בויערן— וועמען עס פעהלט איצט די וואהל־רעכטע, וועלען ענדליך ווערען א פרייי און מאדערן פאלק, וועלען זיי קודם כל נעהמען אין אנבעטראכט אלס איינעם פון זייערע ערשטע חובות, אבצושאפען סיי וואָס פאר א מיטעלאלטערליכען בארבאריזמום, געבענדיג גלייכע רעכטע די אידען. אין דיזער ריכטונג דארפען זיך די רומענישע אידען אנשטרענגען. אין זייער אינטערעס איז עס, זיך ארויסצורייסען פון דער אונטערטהעניגקייט, העלפענדיג דער רומענישער דעמאקראטיע אין איהר קאמפף געגען דער אליגארכיע.

די פערניכטונג פון דער בעאמטען־אריסטאקראטיע, די ערראבערונג פון דעם אלגעמיינעם וואהלרעכט און די עמאנציפאציאן פון די רומענישע אידען — אט דאָס זיינען די דריי גרויסע אויפגאבען וועלכע ווערען פארגעלעגט דעם רומענין פון מארגען.

די אידענפראגע האָט נאך איין זייט, וואו דער פראטעסט פון דער פרעסע און די אינטערווענציאן פון די אויסלענדישע פארלאמענטען וואלטען געקענט זעהר פיעל ווירקען און העלפען. מיר מיינען דאָס אויסווייזען (עקספּוזירען) פונ'ם לאנד, פון וועלכען דאָס רוב קרבנות עס זיינען די רומענישע אידען. די דאזיגע פראגע איז ניט נור א רומענישע נור א אינטערנאציאנאלע פראגע, און וועלכערם לייזונג עס זיינען אינטערעסירט דירעקט אלע שטאאטען. אזוי איז די מיינונג פון די אויסגעצייכענטע רעכטסגעלעהרטע. אט האָט איהר די מיינונג פונ'ם גרויסען פראפעסאר פּאָן באָר, וועמעס גרויסע געלעהרזאמקייט אין דער אינטערנאציאנאלער רעכטס־וויסענשאפט האָט איהם ערמעגליכט ערנאנט צו ווערען אלס מיטליעד אין דעם פער־מאנענטען פריערענס־טריבונאל אין האאג: „מען קען ניט צוגעבען, אז אין צוואנציגסטען יאהרהונדערט זאל זיך נאך איין שטאאט, וואָס רופט זיך ציווילייזירט, פערוואנדלען אין א פאבריק פון עלענדע מענשען, ארויסווארפענדיג הונדערטע און טויזענדע אייגענע אונטערטהאנען אויף פרעמדע באדענס. " דא קענען שוין ניט מעהר שרייען די שארלאטאנעס פון אונזער פאטריא־

טיזמום „יעדער איז בעל הבית ביי זיך אין שטוב." די עקספּוליזירטע אידען קענען ניט וואוינען אין דער לופט און זיינען געווּיטיגט זיך צו בעזעצען אין די אַנדערע לענדער, וועמעס אינ־טערעסען ווערען אַלזאָ אויך בעריהרט דורך די מאסרעגעלען פון אונזער רעגיערונג.

איבריגענס ווייסט אונזער רעגיערונג אַליין אויך גאַנץ גוט, אַז די אויסווייזונגען זיינען ניט נור געגען סיי וועלכע מענשליכע געפיהלען, נור עס איז אויך געגען דעם רעכט פון די פאָלקס־שטעמע.

והראיה, זי בענוצט זיך מיט שווינדעל און קאָנטראַבאַנדע כדי צו קענען עררייכען איהר ציעל. די רומענישע עקספּוליזירטע אידען, ניט ווערענדיג ארויפגעלאָזט אויף דעם שכני'שען באָדען פון דער אַנדערער זייט, א דאַנק דעם פאַספּאָרטען סיסטעם פון אַלע לענדער, וועלכער שטערט צו פאַסירען די גרענצען אונבעמערקט, איז די רומענישע רעגיערונג געווּיטיגט צו מאַכען קאָנטראַבאַנד, אריבערצופּעקלען די אידען בייי־נאַכט, דורך די בערג־סטעזשסעס אָדער דורך די טהאַלען וועלכע זיינען בעקאַנט צו די רומענישע גרענעץ־בעאַמטע. די דאָזיגע מאוס'ע טריקס האָבען פּראָוואָזאַכט מעהרערע קאָנפליק־טען צוויישען רומעניען און די שכנ'ישע שטאַא־טען, קאָנפליקטען, וועלכע האָבען זיך דאָס רוב געענדיגט טראַגיש פאַר די עקספּוליזירטע.

וועמען עס איז בעקאַנט די פערפאַלגונגס־געשיכטע פון די רומענישע אידען, האָט נעווים נעהערט פון צוויי אידען וועלכע זיינען דער־טרונקען געוואָרען אין יאהר 1867. זיי זיינען עקספּוליזירט געוואָרען צוזאַמען מיט נאָך זעכצעהן גלויבענגענאָסען דורך גאַליץ, מען האָט זיי אָבער ניט געוואָלט ארויפלאָזען אויף דעם רוסישען באָדען. די בארקע האָט זיך אַלזאָ נעמוזט צוריק אומקעהרען קיין גאַליץ, אבער דאָ האָט די רומענישע הערשאפט נעוואָלט מיט נעוואָלט שטערען די אויסשטייגונג פון די אידען. די בארקע האָט זיך איבערגעקעהרט און פון אכטצעהן אידען, וועלכע זיינען אריינגעפאַלען אין וואסער, האָט מען צוויי טויט ארויסגע־שלעפט. דער דאָזיגער גרויזאמער פאקט האָט ארויסגערופען פּראָטעסטען און אינטערוועניצי־נען ביי די מעכטע. פיערציג יאָהר זיינען שוין אריבער און די רומענישע רעגיערונג פיהרט זיך נאָך אַלץ אויף ווי דאמאָלס אין יאהר 1867.

איך האָב שוין איינמאָל דאָ אָנגעוויזען א גאַנצען צעטעל פון מאוס'ע סקאַנדאַליעוע פאק־טען, וועלכע וואָלטען בעדארפט ברענגען אין פערלעגענהייט א רעגיערונג. איבריגענס זיינען שוין דיזע פאקטען גענוגן דער גענענשטאַנד פון אן אינטערוועניציאָן פון די עסטערריכישע סא־ציאַליסטישע דעפוטאטען פון בוקאָווינא גרי־גאָ־רָאָוויץ און פערנעשטאָרגער, דער איצטיגער וויצע־פרעזידענט פונ'ם רייכסטאג, וועלכע האָ־בען פערלאַנגט א בעזאָנדערע ערקלערונג פונ'ם בארָאן ביענערטה, וועלכער איז דעמאָלט גענוגן מיניסטער פון איננרן. שפעטער האָט דעפוטאט זעליגער, בעת אן אינטערפעלאַציאָן אין דער דעפוטאטען־קאַמער, פערלאַנגט ערקלערונגען פון דעם מיניסטער פאָן עהרענטהאָל אויף אין דערזעלבער אָנגעלעגענהייט, אויף וועלכע דער מיניסטער דעם אויסגערן האָט זיך בעגניגט צו גענבען אן אויסמיידענדען תירוץ, פון וועלכען מען האָט ארויסגעזעהן זיין גרויסען וויללען צו פער־ענטפערן אונזער רעגיערונג.

די עסטערריכישע דיפלאָמאטיע מאכט זיך זעהר גערן ניט זעהענדיג די מעשים התעועים וועלכע אונזער רעגיערונג בעגעהט, כדי צו האָבען זי זיכערער אין איהר קייזערליכער פאָליטישער שפיעל.

דאָ האָבען מיר א נייעם בעווייז אויף דעם וואָס איך האָב אויבען נעזאָגט, אז נור אויפ־אָפּפערנדיג די שטאַאטס־אן פאָלקס־אינטערע־סען גלייכגט עס אונזער אנטיסעמיטיזמום זיך אויפצוהאלטען.

וו. צוקערמאן

טרויהויט

1.

ר האָט געשריעבען:

„מיין ליעבסטע, טייערסטע אליענקא! שוין פיער וואָכען אז מיר זיינען צושיידט. פיער וואָכען! ווי שרעקליך לאַנג די צייט האָט זיך אויסגעצויגען פאר מיר! מיר דוכט זיך אז א גאַנצע אייביגקייט איז שוין אריבער זינט איך האָב דיך צום לעצטען מאל געזעהן. אליא אליינ־קא, דו ווייסט גאָר ניט ווי איך ביינק נאָך דיר, ווי דו פעהלסט מיר דא. איך אליין האָב עס מיר קיינמאל ניט אזוי פארגעשטעלט. איך האָב געוואוסט אז דו, מיין טהייערע, וועסט מיר פעה־לען, אז איך וועל ליידען אהן דיר, נור א ז ע ל כ ע ליידען האָב איך זיך ניט פארגעשטעלט. טהייערע מיינע, צייטענווייז דוכט זיך מיר יעצט אז איך וואלט אהן דיר גאָר ניט געקענט לעבען. וואָס וואלט דען דאָס לעבען געווען אהן מיין טייערער אליענקא? איך שרעק מיך גאָר צו דענ־קען דערפון. איך קען יעצט בעגרייפען ווי מענשען בעגעהען מארד און פערברעכען דורך ליעבע. אך, אליא, די ליידען זיינען דאָך אזוי גרויס, אזוי שמערצליך טיף! נור דער גערעכ אז מיר וועלען זיך נאָך וויעדערזעהען, און איך וועל וויעדער מיין טהייערע, קלייניע מיידעלע האלטען אין מיינע ארעמס, און זי דריקען פעסט, פעסט צו מיין ברוסט, ווי אמאל, און זי, מיין אליענקא, וועט זיך וויעדער טולין צו מיר, נאהענט, נאהענט, ווי זי וואלט וועלען אין גאנ־עצן זיך פערבעהאלטען ביי מיר אין די ארעמס, נור דיזער גערעכ גיט מיר יעצט קראפט איבער־צוטראגען אלעס. אבער, טהייערע מיינע, ווי לאַנג וועט עס נאָך דויערן, ווי לאַנג!

אך, וועז איך זאל יעצט קענען זיין נעבען דיר, אליענקא מיינע! איך וואלט זיך שוין קיינמאל פון דיר ניט געשיידט, קיינמאל, מיין אלגא, מיין ליעבסטע, טהייערסטע אליא, אליענקא...“

עס האָט איהם פערשאפט א ספעציעלען פערגניגען צו דערמאהנען איהר נאָמען, און ער האָט איהם דערמאהנט וואו ער האָט געזארפט און ניט געדארפט, געשריעבען האָט ער אויך פיעל און היים, נור וועז ער איז פארטיג געווא־רען און איבערגעליינט דאָס אנגעשריעבענע, איז ער פערבליעבען אונצופריעדען. עס האָט ניט איבערגענגעבען, ווי איהם האָט זיך געדוכט, דאָס פיינליכע געפיהל פון וועהטאג און ליעבע, וועלכעם ער האָט איבערגעלעבט אין די לעצטע עטליכע טעג; די וועדטער האָבען ניט געשיל־דערט זיין שמערצליכע בייגקעניש און פייער־דיגען בעגעהר, — און מיט א געפיהל פון אן אונבעפריעדיגטען פערלאנג האָט ער אוועק־געלעגט די פען.

ער איז מיט זיין אליא'ן געווען פערהיי־ראטה שוין באלד צוויי יאהר, און ער האָט איהר נאך געליעבט מיט'ן גאנצען פייער פון א יונגער ליעבע. די גאנצע צייט זיינען זיי ניט געווען געשיעדען, יעצט איז איהם צום ערשטען מאל אויסגעקומען צו זיין אהן איהר, און ער האָט פיעל געליטען. די ליידען פון ניט־בעפריעדיגטען, טיעפען בע־געהר, און אויך נייי זיינען זיי איהם געווען, וויל ער האָט זיי קיינמאל פריהער ניט דורכגעלעבט. זיין ליעבע צו אלגא'ן איז זעהר א גליקליכע געווען. ער האָט קיין מינוט ניט געלעבט אין צווייפעל וועגען איהר. פון דעם מאמענט וועז ער האָט דערפיהלט אז ער ליעבט זי, האָט ער שוין געוואוסט אז זיין געפיהל געפינט אן אב־קלאנג, און נאָך א גליקליכען צוויי־יאהריגען צוזאמענלעבען, וועלכער איז אריבערגעשוואר־מען ווי איין לאנער, זיסער האניג־מאנאט, איז איהם יעצט צום ערשטען מאל אויסגעקומען דורכצולעבען דעם פיין פון א ניט־בעפריעדיג־טען פערלאנג, און די שארפקייט און די נייקייט פון דעם שמערצליכען געפיהל האָט איהם גע־פיניגט און גערייצט.

נאָך מעהר האָט ער געלייטען דורך דעם, וואָס דעם גאנצען שמערץ זיינעם האָט ער זיך אליין פערשאפט. וועז עס איז נויטיג געווארען, אז ער זאל אויך אייניגע מאנאטען אוועקפאהרען, האָט אלגא אונבעדינגט געוואלט מיטפאהרען. איהם איז אבער פלוצלונג איינגעפאלען א גע־דאנק אז זיי דארפען זיך שיידען פאר די פאר חדשים. וועז ער איז אהיים געקומען מיט דיזען נייעם פראיעקט זיינעם און האָט איהם איהר איבערגענעבען, האָט זי אנגעשטעלט אויף איהם איהרע נאאיוות, קינדערשע אויגען און דער־שראקען געפרעגט: „ווי אזוי וועל איך דא פערבלייבען די גאנצע צייט אליין?“ און האָט ניט געוואלט הערען און וויסען פון זיין פלאן. ער האָט געמוזט פיעל ענערגיע פערשוועגדען איהר איבערצורעדען אייגנושטימען מיט איהם.

— עס וועט גוט זיין פאר אונז צו זיין צושיידט פאר א קורצע צייט. — האָט ער איהר ענטוויקעלט זיין טהעאריע — מיר זיינען שוין צו לאנג געווען צוזאמען, אליינקא, מיר קענען זיך נאָך צועסען איינס דעם אנדערען.

יעצט האָבען איהם זיינע אייגענע ווערטער שטארק פערפאלגט. דער גדאנק אז וועז ניט זיין נאריש, משוגענע טהעאריע וואלט יעצט אליא געקענט זיין נעבען איהם, האָט איהם שרעקליך גערייצט און פערשטארקט זיינע ליי־דען. אלגא איז איהם שטענדיג געשטאנען פאר די אויגען, ווי זי בעט זיך ביי איהם ער זאל ניט אוועקפאהרען אהן איהר, א יונגע, צארטע, שעהנע, מיט א בליק פון אונענדליכע צארטקייט, ליעבשאפט און איבערגעבענהייט אין די אויגען, האָט זי זיך געטוליעט צו איהם, און שטיל, איינגעשפארט ווי א קינד גע׳טענה׳ט: „איך ווייל ניט, איך ווייל ניט, דו זאלסט אוועקפאהרען אהן מיר.“ און אנגעבלאזען די ליפעלעך.

אויך יעצט, וועז ער האָט די פען אוועק־געלעגט, איז זי פאר איהם ערשיענען.

— פאר וואָס האָב איך זי ניט גלאזט פאהרען מיט מיר. — האָט איהם דער גדאנק גענומען רייצען — וואָס פאר א משוגענע פאנ־טאזיע איז עס געווען זיך צו שיידען? מיר וואלטען דאָך יעצט בייד געקענט זיין צוזאמען, אזוי ווי דארט אין דער היים: פארנאכט אהיים־קומענדיג וואלט זי מיך בעגעגענט, מיין ליעבע־קע, אין דער ריינער, זויבערער, סיטצענער קליי־דעל און לויזער בלוזקע. ווי איך וואלט זי יעצט נעקושט! צום הארצען געדריקט, מיין טהייערע מיידעלע, מיין אליענקא...

זיין אויפגערעגטע פאנטאזיע האָט איהם פון דער פערגאנגענהייט גענומען ארויסרופען בילדער פון זיסען ליידענשאפטליכען גענוס, בילדער וועלכע האָבען איהם נאָך מעהר געמומען רייצען און רעגען. עס איז איהם היים געווארען אין צימער, היים און ענג, און מיט א ניט־בעפריעדיגטען פערלאנג, איז ער ארוים אין גאס.

.2

עס איז געווען א הייסע זומער־נאכט. אין גאס האָט געפארעט און עס איז שרעקליך דושנע געווען. דער שטיינערנער אספאלט, די ציגעל פון די מויערן האָבען נאָך קיין צייט געהאט זיך אבצוקיהלען פון דעם הייסען זומער־דיגען טאג, און עס האָט געטראָגען פון זיי מיט א היץ. אויף די סטופס, אויף די סיידוואקס, אויף די פייער־עסקייפס, אומעטום וואו עס איז נור א לעדיג שטיקעל פלאץ געווען, זיינען גע־לעגען און געזעסען אין פערשיעדענע פאזען האלב־נאקעטע מענשען, מענער און פרויען. א גערוך פון צוהיצטע מענשליכע קערפערס האָט זיך געטראָגען אין גאס. אין אזעלכע זומער־נעכט איז די לופט פול מיט הייסען בעגעהר.

ער האָט גענומען ארומשפאציערען איבער׳ן גאס אהן א ציעל און אהן א צוועק. פון אנפאנג האָט ער געטראכט פון אליא׳ן: „וואָס טהוט זי יעצט? טראכט זי פון איהם יעצט? בענקט זי אויף ווי ער? גארט זי איהם יעצט אויך צו זעהען?“ א ליכטיגע, פרישע, האָט זי געשוועבט אין זיינע גדאנקען, ווי ער האָט זי אימער געקענט, אין איהר ריינער סיטצענער קליידעל, די הער מיידעלש יונג פערקאמט אויף צוריק. פון דער גאנצער יונגער, נאָך ניט פול־ענטוויקעלטער פיגור האָט גע־וועהט מיט א פרישקייט, יונגקייט, זויבער־קייט, און ווי א פריש ים־ווינטעל האָט עס גע־קיהלט זיין צוהיצטע פאנטאזיע. נור ביסלעכ־ווייז האָט דאָס ארומיגע לעבען געמומען אָב־ציהען זיין אויפמערקזאמקייט פון דאָס ריינע בילד ביי איהם אין די גדאנקען. די פרישע געשטאלט פון דער יונגער מיידעל האָט גענומען ערגעץ פערשווינדען אין דער פרישער־ווייטענישׂ, די פינסטערע גאס מיט די נאקעטע הייסע לייבער, מיט׳ן גערוך פון פערשוויצטע

קערפער האָט איהם געגומען בעהערשען, שמערצ־
ליך־זים פייניגען, וועקען עפעם א פערשלאָפענע
חיה אינוועניג ביי איהם, און עפעם א פיינליכען
פערגניגען צו ראָיען זיך אין בלאָטע און אין
שמוץ... אומזיסט האָט ער זיך געמאָטערט
אלגא'ן צוריק אין די געדאנקען ארויסצורופען.
זי איז פערשוואונדען. אנשטאט איהר עדעלעם
געזיכט האָבען זיך אין די אויגען געווארפען
האלב־נאקעטע קערפער פון צושפילעטע, הויכע
בוזעמס, לייב און זינד...

— ווי העסליך, גאָט מיינער! — האָט ער
ג'חזר'ט, און איז דאָך ארומגענגענגען איבער'ן
גאַס, אומישנע געבליעבען שטעהען דאָרט וואו
מעהר נאקעט לייב האָט זיך געקאָנט זעהען און
איז אין די געדאנקען אלץ מעהר און מעהר
געקראָבען אין בלאָטע.

— וואָס טוהט זיך דא מיט מיר? — האָט
אינוועניג געפאָרדערט א שטימע שטארק און
שטרענג. ער האָט געזוכט אן ענטפער און ניט
געפונען קיין אנדערען ווי נור, אז עס פער־
שאפט איהם עפעם א קרענקליכען פערגניגען צו
ראָיען זיך אין דעם זומפ, און דאָס א מוטנער,
ליידענשאפטליכער שטראָם שלעפט איהם אהין
געגען זיין ווילען.

אין דער ליכטיגער זייט פון גאַס, נעבען
אן עלעקטרישען לאמפ איז דורכגעגאנגען א מיי־
דעל, די ווייסע זומערדיגע בלוזע אבגעשפילעט
ביים האלז, די ארבעל ווייט פערקאשערט, און
עם האָבען זיך ארויסגעזעהן א פאָר רונדע הענד.
א הייסער שטראָם האָט זיך א הייב געטאָן און
זיך צוגאסען איבער זיין בלוט, ער האָט זיך מיט
די אויגען איינגעגעסען אין דעם נאקעטען האלז.
די מיידעל האָט אויפגעהויבען די אויגען, די
בליקען האָבען זיך בעגעגענט.

— לואיז, איהר?

ער איז פערוואונדערט געבליעבען שטעהן,
און אין דערזעלבער מינוט זיך גלייך געגומען
בערוהיגען און קומען צו זיך. דאָס וואָס ער
האָט מיט זיין גאנצע ווילענסקראפט פריהער
אומזיסט געפרופט פערטרייבען איז יעצט פון
זיך אלין פערשוואונדען פון דעם איינציגען
געדאנק, אז די מיידעל איז א בעקאנטע. זיין
גאנצער זעלבסט־דעספעקט איז איהם מיט אמאל
צוריקגעקומען, און מיט בלויז נייגיעריגע אויגען
האָט ער גענומען זיך צוקוקען צו דער פרעגערין.
זי איז געווען א גוט געבויטע, ענטוויקעלטע
מיידעל, מיט ניט קיין איבריג שהנעם, גראָבען,
דאָרפישען גענזיכט, שווארצע אויגען, וועלכע
האָבען יעצט שטארק, אייפעריג געשיינט, און
שוואָרצע האָר, פערקאָמט אויף ארויף. זי איז
איהם פאָרגעקומען זעהר בעקאנט.

— איהר דערקענט מיך ניט, לואיז? —
האָט זי געפרעגט. זי איז, קענטיג, געווען
שטארק איבערראשט.

— דינה?

אן איהר שטימע האָט ער זי דערקענט, אן
זיך געוואונדערט.

—יא, דינה, דיזעלבע דינה. — האָט זי
געענטפערט, און ער האָט געפיהלט ווי עס
קריעגט צוריק אלץ מעהר און מעהר זיין זעלבסט־
קאָנטראָל.

3.

—וואָס־זשע מאכט איהר? — האָט זי
שנעל אנגעפאנגען — וועז זייט איהר אהער
געקומען? וואָס טהוט איהר דא? וועט איהר
דא לאנג פעבליבען? אך, ס'ארא בעגעגעניש!
— זי האָט גערעדט גיך, גיך און, קענטיג,
זעהר אויפגערעגט. זי האָט נאך קיין צייט ניט
געהאט צו קומען צו זיך פון דער איבערראשונג.
זי האָט טיעף געאטעמט, און, צי פון אויפרעגונג,
צי פון געוואוינהייט, אלע ווילע צוגעטראָגען
די האַנד צום הארצען. ער האָט געפיהלט איהר
אונרוהיגקייט און עס גוט פערשטאנען.

אמאל, אייידער ער האָט זיך בעקענט מיט
אליא'ן איז ער מיט איהר גוט בעפרוינדעט גע־
וועז. ער פלעגט אפט ארויסנקומען צו איהר אין
הויז און דאָרט לאנג פערבערענגען. שפעטער
האָט ער זיך דערוואוסט אז די מיידעל איז ניט
גלייכגילטיג צו איהם, נור ער האָט זיך ווינציג
געשטערט דאדורך, און ווי פריהער אפט געקומען
צו בעזוך אין הויז. די מיידעל איז איהם קיינ־
מאל ניט איבריגם געפעלען: א גרויסע, געוויק־
סיגע, מענליך־האַרטע, האָט זי גאָר קיין פרוי־
ליכקייט און ווייכקייט פערמאגט, און פלעגט
ביי איהם בלויז גראָבע געפיהלען ארויסרופען,
און דאָך איז איהם פאָר־וואָס־עס־איז אנגענעהם
געווען צו ווייסען, אז דיזע גראָבע מיידעל איז
ניט גלייכגילטיג צו איהם, אז זי ווערט רויט
רעדענדיג צו איהם און ביי נאכט אויפ'ן געלע־
גער ליעגענדיג דענקט זי פילייכט פון איהם.
נור איינמאל, ווען ער איז מיט איהר צופעליגער־
ווייזע אלין פערבליעבען אין הויז, האָט זי,

שטארק רויט ווערענדיג און טיף אטהמענדיג איהם דערצעהלט פון איהר ליעבע צו איהם. פון דאן אן האבען זיך גליייך געענדערט זיינע בע־ציהונגען צו איהר. די ווערטער, וועלכע האבען בלויז אין דער הויף אויסגעשפראכען דאם וואם ער האט שוין פון לאנג געוואוסט, האבען עפעם ווי בעשאפען א וואנד צווישען זיי. עס איז איהם פלוצים אונאנגענעהם געווארען אין איהר געגענווארט, און ער האט זיך נענומען ער־ווייטערען פון איהר.

באלד נאך דעם האט ער זיך בעקענט מיט אליא'ן. וואם פאר א קאנטראסט צווישען די־זען איידעלען, מיידעלש־ווייכען צארטען קינד און דער גרויסער, האמעטנער, מענליך־האַרטער דינה'ן! וואם פאר אן איידעלע געפיהלען, הויכע און שעהנע־געדאנקען זיין אליא פלעגט עם ביי איהם ארויסרופען, און וואם פאר א ניט־ריינע, ניעדריגע ליידענשאפטען פלעגט עם דינה ביי איהם ערווועקען, וועו ער פלעגט דענקען פון איהר! און גאר אין גיכען איז אין אליענ־קא'ס ווייכע מיידעלשע לאסקעם אין גאנצען דערטרונקען געוואָרען די אנדענקונג פון זיין אלטער בעקאנטער. אייניגע מאל, שפאציערענ־דיג מיט אלגא'ן האט ער איהר נאך בעגעגענט, און דערפיהלענדיג אויף זיך איהר הייסען, ברע־נענדען בליק, פלעגט ער ניט צו מוטה פיהלען און זיך אייליען אוועקצוגעהען פון איהר. שפע־טער האט ער איהר אויפגעהערט בעגעגענען אויף. ער האט געהערט אז זי איז אוועק־געפאהרען, און ער האט אין גאנצען אן איהר פערגעסען. יעצט איז זי ווייטער פאר איהם געשטאנען, א פערענדערטע א ביסעל, אבער דאך דיזעלבע דינה.

— זי ליעבט מיך נאך אלץ. — האט ער א קלער געטאן, קוקענדיג אויף איהר, און פון דיזען געדאנק איז איהם אונאנגענעהם געוואָרען, און גליייך, אין דערזעלבער צייט, האט זיך אין איהם ערווועקט א געפיהל פון ריינעם רחמנות צו איהר. ער האט זיינע אייגענע ליידען דער־קענט אין איהר, און צום ערשטען מאל האט ער א קלער געטאן: „וויפיעל זי האט עם געמוזט דורכלייִדען דורך מיר, די ארימע מיידעל!“ ער האט זיך דערפיהלט שולדיג, און עם האט זיך איהם געוואָלט איהר מיט עפעם פערגיטיגען. צארט, ברודערליך, וווייך, ווי ער האט נאך קיינ־מאל מיט איהר ניט געערדט, האט ער איהר נענומען דערצעהלען ווי ער איז געקומען אהער.

— נו, און אייער אליא איז גאר ניטא דא? — האט זי א פרעג געטאן.

ער האט דערפיהלט מיט וואם פאר א ני־גיעריגקייט די פראגע איז געפרעגט געוואָרען, און עס איז איהם זעהר ניט געפעלען געוואָרען. ניט ווילענדיג און טרוקען האט ער געענטפערט: ניין.

דינה האט דאן גליייך געגומען דערצעהלען פון זיך. דערצעהלט האט זי שנעל, זעהר שנעל, ווי מוראַ־האבענדיג אז די ווערטער זאלען ניט אנטלויפען. אויפ'ן געזיכט איז איהר געווען אויסגעגאסען א פרייד, אויסגעמישט מיט עפעם א קינדערשער מורא. עס איז קענטיג געווען אז זי ציטערט איהם אונצופריעדען צו מאכען מיט איהרע רייד, און איהם ווייטער פערליערען.

— איך האב אייך ניט פערגעסען. — האט זי שנעל געערדט, היטענדיג מוראַ'דיג יעדען אויסדרוק פון זיין געזיכט — איך האב די גאנצע צייט פון אייך אזוי פיעל געדענקט.

ער האט ניט געוואוסט וואם צו ענטפערן, און זיך געפונען אין פערלעגענהייט. ער האט געפיהלט איהר מורא און אנגסט, און געווען שטארק געריהרט דערפון. עס איז איהם זעהר טראגיש פארגעקומען ווי דיזער גרויסער האמעט־נער מענש קוקט אויף איהם מיט א קינדערשען פחד אין די אויגען, און האט־מורא פאר זיינע אן אונצופריעדענע מינע. „ארימע דינה! זי האט נאך אלעמען א סך ווייכקייט אין זיך.“ האט ער געטראכט, און עס האט זיך איהם געוואָלט איהר בערוהיגען, איהר זאגען אז זי זאל פאר איהם קיין מורא האבען, איהר פער־זיכערן אז ער איז איהרער א גוטער, גוטער פרייַנד.

— איהר זייט אזוי פלוצים פון אונז פער־שוואונדען. — האט ער צולעצט געפונען וואם צו זאגען — איהר זייט אפילו ניט געקומען זיך זעגענען מיט אונז.

ער האט גאנץ גוט געוואוסט פאר וואם זי איז ניט געקומען זיך זעגענען מיט איהם, און עס האט איהם דאן שטארק הנאה געטאן אויך. ער האט איהר אבער געוואָלט זאגען עפעם אנ־גענעהמעם, און דאם, האט ער געוואוסט, וועט איהר פערגניגען פערשאפען.

— עס האט אייך דען געהאַרט? — האט זי האסטיג א פרעג געטהאן, און גליייך, ווי דער־שרעקענדיג זיך פאר איהר אייגענער פראגע, האט זי, ניט וואַרטענדיג אויף קיין ענטפער,

געוומען מיט דערזעלבער שנעלקייט וויעדער דערצעהלען, און פרעגען וועגען פריינד און בעקאנטע מענשען.

ער האָט מיט פערגניגען געענטפערט אלעס וואָס זי האָט געפרעגט. די גאנצע בעגעגענישׂ האָט איהם שטארק געפרעהט. עס האָט איהם געוועטעט פון דעם שמערצליכען געפיהל, וועלכער האָט איהם געמאטערט דעם גאנצען אוועג, און איהם איבערפילט מיט א רוהיגער צופריעדענ־הייט. ער האָט שוין לאנג ניט אזא אינטערע־סאנטען געשפּרעך געהאט. עס האָט איהם אויך שטארק הנאה געטאָן זיין רחמנות, ער האָט זיך פון אָנפאנג געפיהלט שטארק שולדיג פאר איהר, און ער האָט געפיהלט אז מיט זיין גוטסקייט און וויכטען געשפּרעך ערפילט ער אויך א פּפליכט צו דער אָרימער מיידעל, וועלכע האָט אזוי פיעל געליטען דורך איהם, און ער האָט פון אלעס און אלעמען מיט איהר צערטליך־גוט גערעדט.

ער האָט נור געוואלט אויסמיידען רעדען וועגען אָליא'ן, נור דינה האָט אלע מאל דעם געשפּרעך ארויפגעפיהרט אויף איהר, פון אָנ־פאנג מוראַ'דיג, שרעקעדיג, און נאכהער, בע־מערקענדיג, אז ער וועלט ניט אין כעס, זיכערער און זיכערער. פון אָנפאנג איז איהם עטוואָס אונאנגענעהם געווען צו דערמאָהנען אָליא'ס נאָמען, נור שפעטער האָט ער זיך דער פיהלט פרייער, און ער האָט זיך מיט בעגייסטע־רונג צוגעדעט וועגען זיין „טייערער מיידעל". זי איז וויעדער פאר איהם ערשיענען אין די נעדאַנ־קען א יונגע, צארטע, שעהנע. זיין האַרץ איז איבערפילט געווארען מיט אן אומעטיגען, טיעפען גפיהל פון ריינער בעגעניש און צארטקייט צו איהר. ער האָט דערפיהלט א נויטוועגדיגקייט צו רעדען וועגען איהר, דערצעהלען פון איהר, דערמאָהנען אין נאָמען, און ער האָט גערעדט און גערעדט מיט ליעבע און בעגייסטערונג. אזוי זיינען אריבער א פאָר שעה גרינג און אנגענעהם.

גאנץ שפעט אין אבענד האָט ער זיך גע־כאפט, אז זיי האָבען זיך לאנג פעררעדט, און אז עס איז שוין צייט אהיים צו גיהן.

— שוין אהיים? — האָט זי אויסגערופען, אין איהר שטימע האָט זיך געהערט א שרעקליכער ענטטוישונג — מיר האָבען זיך דאָך אזוי לאנג ניט געזעהען.

ער האָט מיט דערזעלבער וויכטיגקייט, אין ניט געפונען וואָס צו ענטפערן.

—קומט, פיהרט מיך צו אהיים, איך וואוין דאָ ניט ווייט. — האָט זי מיט א בעטענדע שטימע צוגעגעבען. ער האָט איינגעשטימט. ער האָט זיך געפיהלט יעצט זעהר פריי מיט איהר, ווי מיט אן אלטער פרייגדין, און האָט גערן געוואלט איהר פערשאפען פערגניגען. ער איז צוגענאָנגען מיט איהר די עטליכע גאסען, רעדענ־דיג אויפ'ן וועג, ווי פריהער, פון בעקאנטע און נאָהענטע מענשען.

ביי איהר טהיר זיינען זיי געבליעבען שטע־הען, און פלוצים האָט זי זיך א וועג געטהאָן צו איהם און, זיך צייגענדיג גלייכגילטיג, ווי איהר וואלט אלעס איינס געווען, האָט זי א זאג געטאָן:

— ווילט איהר ארויפקומען צו מיר אין צימער? עס איז נאָך ניט שפעט.

עס איז שוין יא געווען שפעט. אין שטוב האָבען זיך שוין קיין פייערען ניט געזעהען, אין גאָס איז שוין אויך געווען שטיל און לעער, ער האָט אויך געפיהלט מיט וואָס פאר אן אייג־געהאלטענעם פייער די פראגע איז געשטעלט געוואָרען, און דאָך האָט ער זיך ניט אבגעזאָגט. ער האָט פלוצים וויע־דער בעמערקט איהר אָפענעם האלז, פולע נאקעטע הענד, און טיעף־אטהמענדע ברוסט, און עטוואָס, וואָס איז ביז יעצט געלענגן ערגעץ טיף פערבאָרגען, האָט זיך פלוצים א הייב געטאָן, א פלאָם געטאָן און אין א זודיגער כוואָליע זיך צוגאָסען איבער'ן בלוט.

— וואָס איז דאָס? — האָט ער זיך אונ־רוהיג א פרעג געטאָן. אלעס איז געשעהען אזוי פלוצים, די ענדערונג איז אָנגענקומען אזוי ראָפּטאָם, אז ער האָט אפילו קיין צייט געהאט א קלער צו טהון וואָס און ווי עס איז געשעהען. און נור געהענדיג שוין אויף די פינסטערע טרעפ און פיהלענדיג נעבען זיך דינה'ס ציטערנדען, הייסען קערפער, האָט ער פלוצים פערשטאנען, אז אונטער דער רוהיגקייט, וועלכע האָט א גאנצען אָוונד געהערשט צוויישען זיי, איז פער־בעהאלטען געווען א שרעקליכער פייער, אז עס איז א געמאכטע רוהיגקייט געווען, א רוהיגקייט, וועלכע הערשט פאר א וויטהענדען שטורם.

יעצט האָט שוין דער פייער אויסגעבראָכען, דינה האָט זיך געטוליעט צו איהם, ער האָט געפיהלט די וואַרימקייט פון איהר ליב, און א ליידענ־שאפטליכער ציטער איז אריבער זיין קערפער.

— קומט... דאָ... אהער... עס איז פינ־סטער... — ער האָט געהערט איהר שטימע, געפיהלט די פון יאהרען פערשטיקטע ליידענ־שאפט אין איהר, און עס איז איהם קלאָר גע־ווארען, אז ניט ער וועט קענען בייטשטיהן געגען דעם.

אין צימער איז געווען פינסטער, דינה האָט געמומען זוכען א שוועבעלע, און ער האָט גע־פיהלט ווי פיעבערהאפט עס האָט געציטערט איהר האנד, שארענדיג אויף'ן טיש.

— מען דארף ניט... דינה... מען דארף ניט... זאָל זיין אזוי... —ער האָט איהר פעסט געהאלטען ביים אָרעם און שטום געצויגען צו זיך

— לואיז... טהייער, טהייערער... לואיז... — האָט אימיצער ליידענשאפטליך געקרעכצט. ער האָט געפיהלט דעם פייער פון איהר קערפער, די וויכקייט פון איהר קערפער... פון ערגעץ־וואו אין דער פינסטערנים איז ערשיענען א יונגיגנקע, צארטע, דעליקאטע מיידעל, אין א ריי־נער סיטצענער קליידער, די האר מיידעלש יונג פערקאָמט אויף צוריק, די קינדערשע אויגען האָ־בען פול מיט ליעבע און צארטע איבערגעבענ־הייט געקוקט אויף איהם, נור דאָס קליין העלפ־לאָט איהם שוין ניט געקענט האלטען צוריק...

א הייסער, זודיגער שטראָם האָט איהם מעכטיג געשלעפט ארונטער און ארונטער אין א טיעפער פינסטערנים...

צוליעב דער קראַנקהייט פון׳ם רעדאַקטאָר (וועלכער פאַנגט אָן געזונד צו ווערען אין דער צייט ווען דיזער נומער ווערט געשלאָסען) ערשיינט די „צוקונפט" פון דעם מאָנאָט אהן „רעדאַקציאָנעלע נאָטיצען".

די צוקונפט

No. 12. DECEMBER, 1909. Vol. XIV.

דר. ק. פּאַרנבערג

אמעריקאנער סטאַטיסטיק וועגען „אמעריקאנער גליקען"

1.

ד העכערע לעבענס־האַלטונג פון די אמעריקאנער ארבייטער אין פערגלייך מיט די אירע־פּאַישע האַלט אין שנעלען פערשווינדען. דער אומשטאַנד, וואָס די אוים־וואַנדערונג פון דייטשלאַנד נאָך אמעריקא האָט כמעט אין גאַנצען אויפגעהערט, בעווייזט עס פאַלשטענדיג. מיט ווייניג יאָהר־צעהנדליגע צוריק פלעגט דער דייטשער ארבייטער פיעל פערבעסערען זיין לאָגע, וועז ער פלעגט אויסוואַנדערען אין די פּראַיניגטע שטאַטען. דערפאַר האָבען פיעלע געזוכט דאָרט נייעם גליק. איצט איז די לאָגע פון די ארבייטער אין אמעריקא אויך אזוי ווייניג בעסער ווי אין דייטשלאַנד, אז עס לוינט זיך פאַר זיי מעהר ניט אויסצוואַנדערען". — אזוי שרייבט קאָוטסקי אין זיין פאַלעמיק מיט גאָמפּערס'ן, און שטיצט זיין בעהויפּטונג הויפּטזעכליך אויף די ציפערן פון פאַקטען, וועלכע ער נעהמט פון דער אָפיציעלער אמעריקאַנער סטאַטיסטיק.

פונקט דעם היפוך האָט אויסגעפונען מיט ווייניג יאָהרען צוריק אן אַנדער דייטשער געלעהרטער, פּראָפעסאָר זאָמבאַרט, וועלכער האָט ניט נור די אמעריקאַנער סטאַטיסטיק בענוצט, זאַנדערן נאָך אַליין א רייזע איבער אמעריקא געמאַכט.

„דער ארבייטס־לוין אין די פּראַיניגטע שטאַטען, אויסגעדריקט אין געלד, איז צוויי ביז דריי מאָל אזוי גרויס ווי אין דייטשלאַנד — האָט זאָמבאַרט געשריבען: און ניט נור איז דער געלד־לוין אויך אזוי פיעל העכער, זאַנדערן די לאָגע איז בכלל א פיעל בעסערע. מיט די זעלבע סומע געלד קען מען אין אמעריקא קויפען אזוי פיעל נאַהרונגס־מיטלען ווי אין דייטשלאַנד. פאַר רענט צאָהלט דער אמעריקאַנער ארבייטער, וועז ער זאָל וואָהנען אזוי ווי דער דייטשער ארבייטער, ניט מעהר נור ווייניגער. וואָלט דער אמעריקאַנער ארבייטער זיך געקליידעט אזוי שלעכט ווי דער דייטשער, דאַן וואָלטען איהם די קליידער ניט פיעל מעהר געקאָסט ווי דעם דייטשען ארבייטער. און ניט נור איז עס גלונגען די אמעריקאַנער ארבייטער זיך צו שאַפען אזא סאָרט לעבען, וועלכער איז נאָך דייטשע בעגריפע כמעט דער לעבען פון א בורזשוא, זאַנדערן אין פערלויף פון די לעצטע צוויי יאָהרצעהנדליג יאָהר האָט דעם אמעריקאַנער ארבייטער זיך אייניגעגעבען אָנצוהאַלטען דיזען הויכען לעבענס־אופן". אזוי שרייבט זאָמבאַרט.

די ציטירטע צווייי פרעמדע געלעהרטע זיינען ניט די אויסציגע, וואס געהען זיך אזוי ווייט פונאנדער אין דיזע פראגען מכח די „אמעריקאנער גליקען". אויך דא ביי אונז עקזיסטירען פונקט אזוינע זיך ווידערשפרעכענדע, זאגאר ענטגעגענגעזעצטע מיינונגען וועגען די „אמעריקאנער גליקען" פאר ארבייטער. דיזע גרויסע ווידערשפריכע ערקלעהרען זיך צום טהייל מיט אלגעמיינע פארטיי פאליטישע מיינונגס־פערשיידענהייטען. אין קאוטסקי'ס שוואריץ־מאהלעריי פון די אמעריקאנער צושטענדע, פונקט ווי אין זאמבארט'ס וויים־מאהלעריי, אין דעם שטאלצירען מיט די אמעריקאנער פערהעלטניסע פון א גאמפערס'ן און אין דעם פערדאמען פון די זעלבע פערהעלטניסע דורך די אמעריקאנער סאציאליסטען האבען די פארטיי שטרעבונגען און טענדענצען ניט קיין קלייגעם חלק. אבער ניט קיין קלייגעם חלק האבען, נעבען דיזע ריין סוביעקטיווע שטרעבונגען, אויך די אביעקטיווע שווירינקייטען, מיט וועלכע עס איז פערבונדען די אויספארשונג פון די סאציאל־עקאנאמישע צושטענדע און דער פערגלייך צווישען דיזע צו־שטענדע אין צווייי פערשיעדענע לענדער.

וועג מען זאל נעהמען די פשוט'ע דורכשניטס ציפערען וועגען דער הויכקייט פון'ם ארבייטס־לוין דא אין אמעריקא און אין די אירא־פעאישע לענדער, דאן קאן מען לייכט קומען צו די אפטי־מיסטישע מיינונגען און שליסע פון זאמבארט. אין א רייהע פערגלייכענדע טאבעלען, וועלכע זיינען צוזאמענגעשטעלט געווארען פון ביורא אוו לייבאר אין וואשינגטאן אין יאהר 1904 דריקט זיך דיזע זעהר ווייטע איבערלעגענהייט פון אמעריקא זעהר שטארק אויס. דער סך הכל פון דיזע טאבעלען קומט אויס, אז אן ארבייטער, א פשוט'ער, בעקומט אין ענגלאנד נור 61 סענט פון יעדען דאלאר, וואס עס בעקומט אן ארבייטער אין אמעריקא; אין דייטשלאנד נור 47½ סענט; אין פאריז נור 57½, אין בעלגיען נור 33 סענט. די ארבייטס־שטונדען זיינען אין בעלגיען מיט 11,7 פראצענט לענגער ווי אין די פראיניגטע שטאאטען, אין פראנקרייך מיט 6,4 פראצענט העכער; אין דייטשלאנד אזוי לאנג ווי אין אמעריקא; אין ענגלאנד מיט 7 פראצענט קירצער.

עהנליך ריידען די טאבעלען צו גונסטען פון אמעריקא אויך דארט, וואו עס האנדעלט זיך וועגען „סקילד וואָרק", וועגען געלערנטע ארבייטער. זייער נעהמט צום ביישפיעל סטאלערס. זייער ארבייטס־לוין אין ענגלאנד בעטרעפט נור 56 סענט, אין דייטשלאנד נור 36, אין פראנקרייך נור 43, אין בעלגיען נור 20 פון יעדען דאלאר, וואס עם פערדיענט דורכשניטליך א סטאלער אין אמעריקא. אדער נעהמט זעצערס: אין ענגלאנד בעטרעפט דער לוין נור 40 סענט, אין דייטשלאנד נור 31½, אין פראנקרייך נור 29, אין בעלגיען נור 21.5 סענט פון יעדען דאלאר, וואס א זעצער פערדיענט דורכשניטליך אין אמעריקא. ביי מאשיניסטען איז דער אונטערשיד ניט אזוי גרויס. אין ענגלאנד בעטרעפט דער לוין 62 סענט, אין דייטשלאנד 48 סענט, אין פראנקרייך 49 סענט. אבער אפילו דיזער אונטערשיעד איז דאך נאך אלץ גרויס צו גונסטען פון אמעריקא.

אויך גרונד פון דיזע פערגלייכענדע טאבעלען האט עס זאמבארט געבויט זיינע, אזוי אפטימיסטישע שליסע מכח אמעריקאנער הויכע ארבייטס־לוינען. דאך דיזער סארט פערגלייכונגען זיינען אבער צו אויבערפלעכליך, אז מען זאל קענען פון זיי ציהען פעסטע, בינדענדע שליסע. יעדער איינער ווייס, אז דער ארבייטער, וועלכער זיך עס בעקומט זיין לוין, בהאלט ער עס ניט אין פאקעט, און טראגט עס אויך ניט אין באנק, זאנדערן ער דארף אויך דעם לעבען, ד. ה., ער דארף קויפען דאפיר אלערלייי פראדוקטען, צאהלען זיין זיין רענט א. ד. גל. עס איז אין אמת'ן ניט דער גאלד־לוין, וועלכער בעשטימט די לאגע פון די ארבייטער, זאנדערן די סומע פון פראדוקטען וועלכע דער ארבייטער קען פאר זיין לוין בעקומען אויף'ן מארק. קאוטסקי'ס גאנצע אונטערזוכונג וועגען די צושטענדע אין אמעריקא, אין זיין בראשורע „דער וועג צו מאכט" איז געבויט אויף דער אונטערשיידונג צווישען דעם לוין אין גאלד און דעם לוין אין פראדוקטען, אדער ווי מען רופט עס וויסענשאפטליך, צווישען גאלד־לוין און רעאל־לוין. די אמעריקאנער סטאטיסטיק איבערצייגט איהם, אז דער פרייז פון די אלע פראדוקטען, אויף וועלכע דער ארבייטער גיט אוים זיינע פערדיענטע סענטען איז געשטיגען אין דעם העכער ווי דער לוין איז געשטיגען אין דעם לעצטע יאהרען.

דאך, אפילו דער רעאל־לוין אליין איז נאך אויך ניט קיין פאלשטענדיגע מאס צו קענען פער־גלייכען דעם לעבענס־צושטאנד און די פער־העלטניסע פון די ארבייטער אין פערשיעדענע

לענדער. עס קומט נאָך אין בעטראכט א גאנצע רייהע פון אנדערע בעדינגונגען און אומשטענדען. צווישן קומט די פראגע: וויפיעל כוחות גיט דער ארבייטער אוועק פאר זיין לוין? עס איז דאָך ידוע, אז ניט אלע זאָרטען ארבייט פאָדערען די גלייכע מאָס פון אנשטרענגונג, פון פערלוסט פון קראפט, מוסקולען, מארך און געוונד. און אפילו די זעלבע זאָרטען ארבייט פאָדערען אונטער פערשיעדענע ארבייטס־בעדינגונגען, ביי אנווענדונג פון פערשיעדענע מאשינען א פערשיעדענע מאָס פון אנשטרענגונג. אין דער־ווייסנשאפט אונטערשיידעט מען דערפאר צווישען אינטענסיווע און עקסטענסיווע ארבייטס אופנים. און עס איז איינע פון די פערדינסטען פון קארל מארקס, דאָס ער האָט נאָך געוויזען אין זיין „קאפיטאל“ ווי אזוי די ענטוויקלונג פון קאפיטאליזם פיהרט מיט זיך די אויסזייגונג פון דעם ארבייטער׳ס כוחות, דורך דעם וואָס דער פּראָצעס פון דער ארבייט ווערט אלץ מעהר אינטענסיוו. דאָן קומט א גאנצע רייהע פון נויטיגע אומשטענדען און בעדינגונגען וועלכע מאכט אז פאר די זעלבע ארבייט בעצאָהלט דער ארבייטער אין איין אָרט פיעל טהייערער מיט זיין סחורה, ארבייטס־קראפט און געווונד אויידער אין אן אנדער פלאץ. די געווהנהייטס־צושטענדע אין די פאברייקען, צ. ב. ש., די פּראָזיכטס־מיטלען געגען אונגליקען ביי דער ארבייט, דאָן די בעלוינונג אין פאל פון אן אונגליק; די אינשורענס אין פאל, וועו דער ארבייטער קען מעהר ניט ארבייטען. ד. ה., וועו ער ווערט אן אינוואליד, אָדער די פערזאָרגונג פון די ארבייטער אין דער צייט פון אר־בייטסלאָזיגקייט. אויב אין איין לאנד זיינען דיזע אלע בעדינגונגען, וועלכע זעהען אויף ערשטען בליק אוים ווי נויטיגע, בעסערע, אויידער אין דעם אנדערען לאנד, דאָן קען אוים־קומען אז ביי קלענערע פערדינסטען זיינען די ארבייטער דאָרט בעסער אָפּ.

די לעזער זעהען אלזא, אז די פערגלייכענדע טאבעלען וועגען דעם גלייד־לוין, זאגאר וועגען דעם רעאלען לוין פון די ארבייטער, די פער־גלייכענדע טאבעלען וועגען די פרייזען פון סחורה, וועגען די רענט א. ד. גל., די פערגלי־כענדע טאבעלען וועגען די ארבייטס־שטונדען, אפילו דיזע פיער צוזאמען גיבען נאָך ניט קיין פאלשטענדיגען בילד וועגען די ווירקליכע לאגע פון די ארבייטער אין א לאנד. אויך די אלע אויסגערעכענטע אביעקטיוע בעדינגונגען און צושטענדע מוזען אונטערזוכט און פערגליכען ווערען. די אמעריקאנער אפיציעלע סטאטיסטיק, אויף וועלכע סיי קאוטסקי, סיי זאמבארט בויען זייערע אורטהיילען מכח אמעריקא און זייערע פאראלעלען מיט די אנדערע לענדער, ענטהאלט נאָר ניט וועגען דיזע אלע אביעקטיוע בעדינגונ־גען און צושטענדע. קיין פאלשטענדיגען בילד קען מען פון דיזער סטאטיסטיק דערפאר ניט בעקומען.

2.

דער ענגלענדער ארטהור שעדוויל, וועלכער האָט אין זיין ווערק „אינדאסטריעל עפיסענסי“ זיך פארגענומען צו ציהען א פאראלעל צוויישען די סאציאל־עקאנאמישע צושטענדע אין די דריי לענדער: ענגלאנד, דייטשלאנד און די פעראיי־ניגטע שטאאטען, האָט זיין אויפגאבע אויפגענו־מען פיעל ברייטער. ער האָט אין דעם פעלד פון זיין אונטערזוכונג אריינגענומען די אלע בעדינ־גונגען אונטער וועלכע די ארבייט וועלט געטהון און די אלע רעזולטאטען וועלכע עס קומען ארוים פון דער ארבייט. און אין דער גרויסער רייהע פון פאראלעלען, וועלכע ער ציהט אין פערלויף פון זיין אונטערזוכונג זיינען דא ניט וויייגיג אין וועלכע אמעריקא טרעט ארוים ניט אלס די ערשטע, זאנדערן אלס די לעצטע און וועלכע מאכען פיעל לייכטער דעם איבערגעוויכט פון אמעריקאנער וואגשאל.

אט נעהמט צום ביישפיעל די פיזישע בעדינ־גונגען אונטער וועלכע די ארבייטער קומט אוים צו ארבייטען אין דיזע דריי לענדער. „בעקוקענ־דיג א גרויסע צאהל פאבריקען, אויף די בעריהמ־טעסטע — זאגט שעדוועל — בעקומט מען דעם איינדרוק, אז דיזע פיזישע בעדינגונגען פון דער ארבייט זיינען פיעל העכערע אין דייטשלאנד, אייידער אין ענגלאנד און די פעראייניגטע שטאא־טען. די פאבריקען זיינען אין דייטשלאנד פיעל רייניער און געזינדער; די ארדנונג איז אין דייטשע פאבריקען א פיעל העכערע.“

אדער זאלען מיר נעהמען די ארבייטס־שטונדען, אן אומשטאנד וואָס שטעהט שוין אין דירעקטערער פערבינדונג מיט דער לאגע פון די ארבייטער. דער סך הכל צו וועלכען שעדוויל קומט אין זיין פאראלעל איז פאלגענדער: אין דייטשלאנד און ענגלאנד זיינען די ארבייטס־שטונדען מעהר איינפארמיג, מעהר גלייכמעסיג. אין אלגעמיין זיינען די ארבייטס־שטונדען

אין ענגלאנד קירצער ווי אין אמעריקא און דייטשלאנד. אין דער גרעסטער צאהל פון אונטערנעהמונגען דויערט די ארבייטס־צייט דאָרט 10 שעה. די הפסקות פאר מאהלצטען זיינען אפטע און לאנגע, אזוי אז דער ארבייטס־טאג הויבט זיך, געווענליך, אן 7 אין דער פריה און ענדיגט זיך 7, 7½ אבענדס.

אין די פאראייניגטע שטאטען זיינען די בעדינגונגען גאנץ פארשיעדען אין פארשיעדענע טהיילען פון לאנד אין פארשיעדענע אינדוסטריען. נעהמט צ. ב. ש. די טעקסטיל אינדוסטרי: 60 שעה א וואך איז געווענליך די ארבייטס־צייט; אבער מען ארבייט אויך 66 און זאגאר 72 שעה. אין דער סויטה איז 63 שעה די נאר־מאלע צייט, אין די צענטראלע שטאטען נור 48 שעה. אין ענגלאנד איז ביי די טעקסטיל ארבייט 55 שעה די נאָרמאלע צייט. אין דייטש־לאנד איז ביי די טעקסטיל ארבייטער 60—57½ שעה א וואך די נאָרמאלע ארבייטס־צייט.

זעהר שטארק שטעהן אף די פאראייניגטע שטאטען אין די זאָרט אינדוסטריען, וואו עס קומט אויס צו ארבייטען אהן הפסקות. דאָרט ארבייט מען 72, 78 און זאגאר 84 שעה, וויל דאָרט ארבייט מען נור אין צוויי שיכטען (סמע־נעם) צו צוועלף שעה, וועהרענד אין ענגלאנד צ. ב. ש. איז אנגענומען אלע 8 שעה צו מאכען א סמענע.

עס איז קיין שום ספק ניט — זאגט שעדוויל וויטער — אז וואס שייך צו די שווערקייט פון דער ארבייט, ארבייט מען אין אמעריקא שווערער און זאגאר פיעל שווערער.

בנוגע צו די וויידזשעס לויטעט דער סך הכל, צו וועלכען שאדוועל קומט נאך א לאנגער אונטערזוכונג, אין פערגלייך פאלגענדעם: „בכלל קען מען אננעהמען אלס ריכטיג, כאטש פיעלע אויסנאהמען און בעשרענקונגען מוזען דערבי געמאכט ווערען, אז דער ארבייטס־לוין אין די פאבריק אינדוסטריען בעטרעפט אין דייטשלאנד ארום פיער פינפטעל פון דעם ענגלישען ארבייטס־לוין, און אין אמעריקא ארום זיעבען־פינפטעל פון ענגלישען לוין".

דאך דיזער העכערער פערדיענסט איז, ווי שוין בעמערקט, מעהר לפנים. דער ארבייטער בעצאהלט דעם אונטערנעהמער אין אמעריקא מיט א פוּלערער מאס פון ארבייט. שאדוועל האט ביי די פאברי־קאנטען געוזוכט צו דערגעהן דעם סוד, וויאזוי זיי קריגען ארוים מעהר ארבייט פון די ארבייטער? דער ענטפער איז געווען: „מיר צאהלען בעסער". ענגלישע ארבייטער וואָס הא־בען אויסגעוואנדערט אין אמעריקא, האבען אין איין קול געענטפערט דעם פערפאסער: „מיר גיבען צוויי אין אמעריקא מעהר ענערגיע און מעהר ארבייט". פאר וואס דאס איז אזוי, האבען זיי אליין ניט געקענט ערקלעהרען. נאך אלעמען פלעגען זיי קומען צום שלום, אז עס קומט דער־פון, וואס זיי קריגען אין אמעריקא בעסער בעצאהלט. אמת טאקע, פלעגען זיי זאגען, דער לעבען איז אין אמעריקא טהייערער, אבער עס איז אנגענעהמער צו בעקומען א גרויסע סומע געלד און עס דורכצולעבען דורך די הענד.

וועגן מיר געהען אריבער פון דיזע דירעקטע ארבייטס־בעדינגונגען צו די אונדירעקטע, צו די סאציאל־פאליטישע צושטענדע, דאן איבער־צייגען מיר זיך באלד וויי אזוי די אבנעשטאנע־קייט פון די פאראייניגטע שטאטען אין איהר סאציאלע געזעצגעבונג דריקט זיך אוים זעהר שטארק צו פערשלעכטערען די לאגע פון די ער־בייטער. נעהמט צ. ב. ש. דייטשלאנד. דער ער־בייטער בעקומט דאָרט אינשוראנס אין קראנק־הייטס־פעלע, אין אונגליקס־פעלען, וועגן ער וועלט אונפעהיג צו ארבייטען, און אויך דער עלטער. אין ענגלאנד איז דער אונטערנעהמער אויך פער־פליכטעט אהן דריידלאך צו בעצאהלען בעדיי־טענדע סומען אין אונגליקס־פעלען; די אינשו־רענס אויך דער עלטער איז איינגעפיהרט געוואָרען ניט לאנג; פאר די ארבייטס־לאָזע וועלט פיעל געזארגט און דיזע פראבלעמע וועלט מיט יעדען יאהר אלץ דרינגענדער געשטעלט פאר'ן פאר־לאמענט. אין אמעריקא האט דער ער־בייטער פון דיזען גאנצען שוטץ און פערזארגונג גאר ניט אדער כמעט ווי גאר ניט. פון זיין ארבייטס־לוין דארף ער אויך אלץ שפארען. קיין וואונדער ניט, וואס זיין גרויסער לוין צוקריכט אזוי שנעל אונטער די פינגער.

דער גרעסערער יקרות אין אמעריקא מוז, זעלבסטפערשטענדליך, שטארק אין בעטראכט אריינגענעזוגען ווערען. אייניג ציפערן, פון די פיעלע, וועלכע שאדוועל ברענגט, זיינען גענוג דיזען יקרות צו אילוסטרירען. אין ענגלאנד קאסט, אין די גרויסע אינדוסטריע צענטערן, א ניט מעבלירטער צימער דורכשניטליך 1 שילינג מיט 3 פענס א וואך, אין דייטשלאנד 2 ש., אין די פאראייניגטע שטאטען 2 ש. 6 פ.

ברויט האט געקאסט אין 1901 : אין ענגלאנד 4½—6 פענס פאר א 4 פונטיגען ברויט ; אין דייטשלאנד פון 3 ביז 6 פענס, פאראיניגטע שטאאטען 10 פענס.

רינד־פלייש : אין ענגלאנד 4½ ביז 11 פענס, דייטשלאנד 5½ ביז 9½, פאראיניגטע שטאאטען ביז 1 ש. און 5 פענס.

דער אלגעמיינער שלום, צו וועלכען שאדווען קומט, לויטעט : שפייז איז בכלל בעדייטענד בילליגער אין ענגלאנד אין די אינדוסטריע צענטערן, און אין אמעריקא פילייכט עפעס בילליגער ווי אין דייטשלאנד.

מען דארף אבער ניט פערגעסען מיט וועלכע ריזענשריט מיט וועלכע דער יקרות אויף אלץ איז געגאנגען אין אמעריקא אין די לעצטע יאהרען. און דיזער יקרות שפיעלט ביי די אמעריקאנער ארבייטער דיזעלבע ראלע, ווי די מאגרע קיה אין פרעה'ס חלום: זיי פערשלינגען די פעטערע פערדיענסטען. ווי אזוי דער אמעריקאנער ארבייטער לעבט און קווילט זיך טאקע פאר אונז אין די אויגען, אין ניו יארק, וועגען דעם גיט א פאלשטענדיגען בילד די פון אונז אין פאריגען ארטיקעל דערמאנטע אונטערזוכונג פון ראסעל סיידזש פאנד, פערעפענטליכט און בע־ארבייט פון קאיט־טשעפין :

די אייניגע הונדערט ניו יארקער פאמיליעס, וועמעס הכנסה והוצאה קאיט־טשעפין בענוצט פאר זיין אונטערזוכונג געהערען צו פערשיעדענע פראפעסיאנען און נאציאנאליטעטען. זיי זיינען אבער אלע פראלעטאריער אין בריטען זינן פון וואָרט, וויל זיי מאכען אלע א שווערען, ארימען לעבען פון שווערער ארבייט. די פערדיענסטען פון דיזע פאמיליען זיינען פערשיעדען, זיי הייבען זיך אן פון 400 דאלאר א יאהר און ענדיגען זיך מיט 1099 דאלאר א יאהר. אבער שוין דא בעמערקט זיך אזא ערשיינונג : וואס ניעדעריגער די פער־דיענסטען זיינען פון אזא פאמיליע אלץ א גרעסערער חלק פון זיי שטאמט פון דעם פאטער'ס פערדיענסט. ביי די וואס פערדיענען 400 און 500 דאלאר א יאהר ווערען 99 פראצענט פון אלע אזוינע פאמיליעס אויסגעהאלטען אין נאנצען פון פאטער'ס פערדיענסט, ביי די וואס פערדיענען פון 700 דאלאר — נור 64 פראצענט, ביי די וואס פערדיענען 1000 דאל.— נור 54; ביי די וואס פערדיענען 1100 דאלאר זיינען נור 26 פראצענט אזוינע, וועלכע ווערען אויסגעהאלטען דורכאוים פון פאטער'ס פער־דיענסט, ד. ה., אזוי אז ווייניגער ווי א העלפט פון די 318 פאמיליעס זיינען געווען אימשטאנד אויסצוקומען מיט דעם, וואס דער פאטער אליין פערדיענט. כדי צו קענען לעבען האט מען געמוזט זוכען אנדערע קוועלען פון הכנסה. דיזע קוועלען זיינען געווהנליך צוויי : די פערדיענסטען פון דער ווייב און קינדער און די רענט פון באדערס. אין די מייסטע ארבייטער פאמיליען זיינען די פערדיענסטען פון די פאטערס זעלטען מעהר ווי 600—800 דאלאר א יאהר. און אויב מען ווייל לעבען כאטש וויפיעל עס איז מענשליך, מוז מען זיך כאפען פאר יענע זייטיגע קוועלען פון הכנסה.

עס ווייזט זיך דערביי ארויס, אז עס עקזיס־טירען געוויסע פערשיעדענהייטען בנוגע דיזע זייטיגע קוועלען פון הכנסה ביי פערשיעדענע נאציאנאליטעטען. ביי די באהעמיער צ. ב. ש. זיינען 7 מוטערס פון 14 געגאנגען ארבייטען. ביי רוסען, ד. ה. ביי אידען, זיינען נור 4 מוטערס פון 54 פאמיליען געגאנגען ארבייטען. פער־קהרט בנוגע צו די קינדער ארבייטער געפינט מען אזא אונטערשיעד צווישען די פערשיעדענע נאציאנאליטעטען ניט. בכלל מערקט מען, אז צווישען די באהעמיער, רוסען, ד. ה. אידען, עסטרייכער און אויך איטאליענער ווייזט זיך דער גרעסטער פראצענט פון פאמיליעס, וואס נויטיגען זיך אין זייטיגע הכנסות. נור 60 פון 160 פאמיליען, ד. ה., 37.5 פראצענט זיינען אויסגעקומען מיט די פערדיענסטען פון די פאטערס אליין. פערקהרט ביי די אנדערע 4 נאציאנען : אמעריקאנער, דייטשען, אירלענדער און נעגערס זיינען 89 פון 158 פאמיליען, ד. ה., 53 אויסגעקומען מיט די פערדיענסטען פון די פאטערס אליין.

פאלגענדע קלייניע טאבעלע בעלייכט די זאך נאך קלאהרער.

די הכנסות פון די פאמיליען זיינען בע־שטאנען :

	פון פאטערס פערדינסטען אליין	פערדיענסטען פון אנדערע מיטגליעדער פון דער פאמיליע	די געצאהלט פון בארדערס
ביי אמעריקאנער געבארענע	61.2 פראצענט	20,9 פראצענט	17,9 פראצענט
ביי דייטשען	57,2 „	33,3 „	15,4 „
ביי אירלענדער	70,8 „	20,8 „	4,1 „
ביי נעגערס	42,9 „	46,4 „	2,5 „
ביי באהעמיער	21,4 „	64,1 „	21,4 „
ביי רוסען, ד. ה., אידען	36,9 „	15,8 „	57,9 „
ביי עסטרייכער	21,9 „	34,4 „	53,1 „
ביי איטאליענער	50,8 „	22,8 „	24,5 „
בסך הכל	46,8 „	27 „	29,2 „

כדי צו האבען א העכערע הכנסה מוזען די פאמיליען אנקומען צו די פערדיענסטען פון די אנדערע מיטגליעדער פון דער פאמיליע, ווארים די פערדיענסטען פון פאטער אליין זיינען ניט גענוג, דאס רוב, צו קענען אנהאלטען די הויז — אט דאס דערצוהלט די פאריגע טאבעלע. און אויב צוויישען אידען און אנדערע אימיגראנטען איז די צאהל פון די פאמיליען, וואס מוזען אנקומען צו אנדערע קוועלען פון הכנסה פיעל גרעסער איידער ביי די אמעריקאנער געבארענע, אירלענדער און דייטשען, ווייזט עס, אז די עקאנאמישע לאגע פון דיזע טהיילען פון דער בעפעלקרונג פון ניו יארק איז א פיעל ערגערע. די נאהענטערע בעקנטשאפט מיט דעם, אויף וואס די פערדיענסטען געהען אווענ בעשטעטיגט עס פאלשטענדיג, ווייל זי ווייזט, אז כדי די דרינגענדסטע לעבענס־בעדירפנישע צו ערפילען מוזען די פאמיליען האבען מעהר איידער עס איז אימשטאנדע צו פערדיענען דורכשניטליך דער פאטער, דער ארבייטער, דער שניידער א. ה. גל.

אט נעהמט צו ערשט רענט. ביי פאמיליען, וואס פערדיענען ביז 600 דאלאר א יאהר פערשלינגט די רענט מעהר ווי א פערטעל פון דער הכנסה; ביי פאמיליען וואס פערדיענען ביז 1000 דאלאר א יאהר — א פינפטעל פון דער הכנסה. ביי פאמיליען מיט א הכנסה ביז 1600 דאלאר א יאהר — אן ערך פון א זעקסטעל, די גרעסטע הוצאה לערך אויף רענט מאכען די נעגערען; נאך זיי קומען די דייטשען, ווייטער די אידען, עסטרייכער, אמעריקאנער, אירלענדער, איטאליענער, באהעמיער. פון דעסטוועגען קומט אויס, אז פאמיליען פון דער ערשטער גרופע וואהנען 71 פראצענט אין מאנהעטען נור אין 3 רומס. אין אנדערע בארוס 31 פראצענט.

דריי־פיערטעל פון אלע איטאליענער־פאמיליען פון די גרופען מיט הכנסה ביז 900 דאלאר, וואס זיינען אונטערזוכט געווארען, וואהנען אין צוויי און דריי רומס. 60 פראצענט פון אלע אידען אין מאנהעטען, וואס געהערען צו די זעלבע גרופען וואהנען אין צוויי און דריי רומס. מעהר ווי א העלפט פון דיזע אלע פאמיליען האבען איין רום א פינסטערע. אזוינע בעקוועמליכקייטען, ווי א בעזונדערן טאיילעט און באד, האבען קוים א פיערטעל פון אלע פאמיליען מיט א הכנסה אונטער 1100 דאלאר א יאהר. ביי 79 פראצענט פון אלע אידישע אונטערזוכטע פאמיליען מיט א הכנסה וועניגער ווי 800 דאלאר א יאהר, האבען געווענהנט מעהר ווי צו 1½ פערזאן אין א רום; ביי איטאליענער 65 פראצענט; ביי עסטרייכער, 66 פראצענט; ביי אירלענדער, 50 פראצענט; ביי דייטשען 21 פראצענט; ביי אמעריקאנער, 30 פראצענט

אויף דיזע טאבעלע בעשטעטיגט אלזא דעמזעלבען בילד, וועלכען מיר האבען געזעהן אויבען: די נייעסטע אייננעוואנדערטע בעפעלקרונג לעבט ערגער, ענגער ווי די, וואס איז פריהער אנגעקומען. א ווייטערדיגע אונטערזוכונג ווייזט, אז די פאמיליען לעבען בעזונדערס ענג, ביי וועמען דער פאטער איז דער איינצעלנער פערדיענער. און גראדע דיזע פאמיליען, וואס זיינען שוין געצוואונגען אליין צו לעבען אזוי ענג, זיי זיינען עס וואס מוזען אנקומען נאך צו בארדערס.

ענג פערבונדען מיט די הוצאות אויף רענט זיינען די הוצאות אויף קארפער און הייצונג און בעלייכטונג. קארפער בעטרעפט פון 1 ביז 2 פראצענט פון דער גאנצער הוצאה. בעהייצונג און בעלייכטונג בעטרעפען פון 4 ביז 6 פראצענט.

דיזע דיפערענצען הענגען אָב פון דער ווייטקייט, ווּאו די וואָהנונגען לייגען אָן פון זייערע בע־קוועמלעכקייטען. די מענשען מיט קלענערע הכנסות, וועלכע קענען ניט דינגען קיין וואָהנונ־גען מיט בעקוועמלעכקייטען, זיינען גרעסערע בעלי־הוצאות לפי ערך אויף הייצונג אָן בעלייכטונג.

די הויפט־הוצאה ביי אַלע דיזע פאַמיליען געהט אַוועק אויפ'ן עסען. די הוצאות אויף שפּייז בעטרעפט דורכשניטלעך אַרום 45 פּראָ־צענט פון דער גאַנצער הוצאה. זי בעטרעפט נור 40,8 פּראָצענט ביי די פאַמיליען מיט אַ נאָר קליינע הכנסה, ד. ה., ביי פאַמיליען, וואָס פער־דינען צוויישען 400 אָן 500 דאָלאָר א יאָהר, אָן נור 36,8 פּראָצענט ביי פאַמיליען וואָס זיי־נען בעסער אָב, ד. ה., וואָס פערדינען צוויישען 1500 אָן 1600 דאָלאָר א יאָהר. די ערשטע דערעסען פּשוט ניט, די לעצטע זיינען אים שטאַנד זיך צו ערלויבען אַנדערע הוצאות. דאָס קען מען זעהען וועז מען פערגלייכט די אַנדערע הוצאות. ביי די ערשטע בעטרעפט די הוצאה אויף קלייד ער נור 13 פּראָצענט, אויפ'ן געזונד נור 3,1 פּראָצענט אָן אַלע אַנדערע זייטיגע הוצאות נור 6,9 פּראָצענט. ביי די לעצטע בע־טרעפען: די הוצאה אויף קלייד ער 16,8 פּרא־צענט (ד. ה., 261 דאָלאָר א יאָהר אַנשטאַט 60,65 דאָלאָר ביי יענע); אויפ'ן געזונד 7,4 פּראָצענט (ד. ה. 115.62 דאָלאָר אַנשטאַט 14,18 דאָלאָר) אָן אויף אַלע אַיבריגע, זייטיגע הוצאות געהט צוזעץ 15,1 פּראָצענט (ד. ה. 234 דאָלאָר א יאָהר אַנשטאַט 31,87 דאָלאָר ביי יענע).

אין די איבריגע גרופּען, וואָס לייגען צווי־שען דיזע צוויי גרענצען פון 500 אָן 1600 דאָל. הכנסה א יאָהר, מערקט זיך די טענדענץ דאָס אַזוינע הוצאות ווי אויף קלייד ער, אויפ'ן געזונד אָן זייטיגע אויסגאַבען, וואָסען סאַי בכלל, סאַי בערך ד. ה. אין פּראָצענט נאָך מיט דעם וואָס פון דער הכנסה. די הוצאה אויף שפּייז אַבער וואָסטט בכלל, ד. ה., די סומע וואָס וועלט אויס־געגעבען פון א פאַמיליע אויף עסען וועלט גרע־סער, וואָס גרעסער איהר הכנסה איז; לערך אַבער, נאָך פּראָצענט פון דער הכנסה, בלייבט דיזע הוצאה שטאַהן כמעט אויף איין אַרט אָן בעטרעפט צוויישען 44½ ביז 45½ פּראָצענט.

אַריבערגעהענדיג צו דער פראגע וועגען דעם, צי מערקט זיך א געוויסער אונטערשיעד אין דער אַרט אָן ווייזע ווי אזוי פאַמיליען מיט דער־זעלבער הכנסה פון פערשיעדענע נאַציאָנאַלי־טעטען גיבען אויס זייער געלד — מוז מען גלייך מערקען אַז די הוצאה אויפ'ן עסען אָן אויף וואָהנונג געפינען זיך אין פערקאַהרטע בעציהונ־גען: די נאַציאָנאַליטעטען, וואָס געבען אויס מעהר אויף וואָהנונג, שפּאָרען פון עסען. די איטאַליענער פאַמיליען צ. ב. מיט א הכנסה פון 600 ביז 700 דאָלאָר גיבען אויס נור 142 דאָלאָר ד. ה., 21,4 פּראָצענט אויף רענט, דערפאַר גיבען זיי אויס 330 דאָלאָר, ד. ה., 49,7 פּראָצ. אויפ'ן עסען. פערקאַהרט, אידישע פאַמיליען מיט דערזעלבער הכנסה, וועלכע גיבען אויס 157,50 דאָלאָר, ד. ה., 25,1 פּראָצענט אויף רענט, גיבען אויס אויפ'ן עסען נור 273.31 דאָל. ד. ה., נור 43,5 פּראָצענט. עסטרייכישע פאַמי־ליען, וועלכע גיבען אויס אויף רענט 28,7 פּראָצ. גיבען אויס אויפ'ן עסען נור 42,8 פּראָצענט. נעגערן, וועלכע גיבען אויס אויף רענט 27,1 פּראָצענט, גיבען אויס אויפ'ן עסען נור 40,6 פּראָצענט.

ביי די פאַמיליען מיט העכערע הכנסות מערקט זיך ניט אזא ענגער געגענזאַץ צווישען רענט אָן עסען, ווייל זיי קענען זיך ערלויבען ביידע זאכען. אבער בכלל איז ביי אַלע גרופּען צו בעמערקען אַז די איטאַליענער האָבען א הוצאה אויפ'ן עסען, א בעדייטענד גרעסערע איידער די איידען; די אידען — א בעדייטענד גרעסערע איידער די נעגערן. די דייטשען גיבען אויס וועניגער ווי די אמעריקאַנער; די אמערי־קאַנער בעדייטענד וועניגער איידער די איטא־ליענער. די אירלענדער שטעהען נאָהענט צו אמעריקאַנער.

אין הוצאות אין קלייד ער שטעהען די איטא־ליענער בכלל נידעריגער פאַר אידען; אידען נידעריגער פאַר עסטרייכער; עסטרייכער נידע־ריגער פאַר באָהעמיער; באָהעמיער זיינען בכלל די גרעסטע בעלי הוצאות אויף קלייד ער; אמעריקאַנער, אירלענדער, דייטשען שטעהען נאָ־הענטער צו זיי ווי אַנדערע.

דער פּלאַץ ערלויבט אונז ניט אַריינצוגעהן אין מעהר איינצלהייטען וועגען די אַרט און ווייזע ווי אזוי די פערשיעדענע פאַמיליען מיט פערשיעדענע הכנסות פון פערשיעדענע נאַציא־נאַליטעטען פיהרען זייער לעבען, אַדער ריכטי־גער גענאָגט, ווי אזוי זיי מאַטערען זיך דורך און קווּעלען זיך דעם נאָנצען לעבען, כאָטש דיזע איינצלהייטען זיינען זעהר בעלעהרענד. מיר

וועלן זיך וועגדען דירעקט צו די לעצטע שליסע, צו וועלכע קאיט־טשעפּין קומט נאָך זיין לאנגער אונטערזוכונג וועגען אלע איינצעלהייטען פון דעם לעבען פון די אייניגע הונדערט פאמיליען.

מען קען מיט זיכערהייט ציהען דעם שלום, זאגט ער, אז א הכנסה אונטער 800 דאָלאר א יאהר איז ניט גענוג צו קענען אָנפיהרען א נאָר־מאלען לעבען. א פאמיליע וואָס פערדיענט 600 ביז 700 דאָלאר א יאהר פיהלט אין יעדער הינזיכט א מאנגעל: זיי ערנעהרען זיך ניט גוט גענוג צו קענען אָנהאלטען די געזונד, זיי וואָהנען ענג און שלעכט, זיי מוזען אָנקומען צו דיספּענסערים אין פאל פון קראנקהייט א. ד. גל. כדי אז א פאמיליע זאל קענען פיהרען א נארמאלען לעבען, ד. ה., אז זי זאל זיך קענען ערנעהרען מיט גענוג געזונדע שפּייז, אז זי זאל קענען זיך אָנטהון אין גאנצע אנשטענדיגע קליידער און ניט וואָהנען צו ענג, מוז זי האָבען איבער 900 דאָלאר א יאהר הכנסה, צווישען 900 און 1000. אבער דאָס קען, ווי מיר האָבען שוין אויבען געזאָהען, די דורכשניטליכע ארבייטער־פאמיליע ניט פערדיענען, בכלל פון פאטערס פערדיענסטען, דאָס איז זאגאר שווער פאר פיעלע און פיעלע פאמיליען אויסצוארבייטען זאגאר צוזאמען מיט די פערדיענסטען פון די אנדערע מיטגליעדער פון דער פאמיליע.

דאָס הייסט, אלזא, אז די אמעריקאנער סטאטיסטיק, די אונטערזוכונג מכח דעם לעבען פון די גרויסע ארבייטערמאסען דא ביי אונז אין דער מעטראָפּאָליע לייקענט אליין אָב די לעגענדע מכח די „אמעריקאנער גליקן" פאר די ארבייטער. זי ווייזט, אז ווי גרויס די פערדיענסטען פון די אמעריקאנער ארבייטער קומען ניט אויס אין די אויגען, וועו מען צוהלט זיי אויס אין דאָלארס און סענטס און מען רעכענט עס איבער אויף רובעלס, מארקען און פראנקס, דאָך באמת, וועו עס קומט אויס דא אויפ'ן אָרט צו מאכען א לעבען, דאן מוז מען זיך זעהר שטארק מאטערן און קוועלען, פון פיעלעם זיך ענטזאגען, ניט דערעסען, געהען אָבגעריסען, וואָהנען ענג, און דערגליכען.

די פראגע איז: ווי קומען־זשע אויס די פאמיליען מיט קלענערע הכנסות? טשעפּין'ס אנטערזוכונג ענטפערט אויף דעם: 43 פּראָצענט פון אלע אונטערזוכטע נעגער־פאמיליען שליסען אָב זייער בודזשעט מיט א דעפיציט, 37 פּראָצענט פון די אמעריקאנער געבאָרענע האָבען אויך א דעפיציט. פערקהרט, 58 פּראָצענט פון איטאליענער־פאמיליען און 51 פּראָצענט פון די אידישע פאמיליען האָבען אָבגעשלאָסען מיט א עודף, אָבשפּאָרענדיג עפּעס.

דיזען „נס" טהוען די איינגעוואנדערטע פאמיליען דורך דעם אויף, וואָס זיי רייסען אָב פון זיך: זיי דערעסען ניט, זיי וואָהנען ענג, זיי געהען אָבגעריסען. די אמעריקאנער, די נעגערס, די דייטשען, די אירלענדער זיי אלע מאכען זיך די זאך לייכטער און בעקוועמער: זיי קריכען אין חובות, זיי זוכען צו בעקומען הילף פון דער זייט, אבי נור אָנצוהאלטען דעם הויכען „סטענדערד". זיי האלטען זיך גרויס, זיי בעריהמען זיך מיט זייער „הויכען סטענדערד" און קוקען מיט פעראכטונג אויף זייערע שכנים, די אימיגראנטען, וואָס לעבען ערגער און זעהען אוים מעהר אָבגעריסען. אבער וועו מען הייבט אויף דעם פּאָרהאנג און מען זעהט דורך וועלכע מיטלען דיזער הויכער סטענדערד וועלט אָנגעהאלטען, דאן איבערצייגט מען זיך, אז צו שטאָלציירען איז וועניג מיט וואָס דא. דער אמת איז, אז סאי פאר די גרויסע מאסען אמעריקאנער געבאָרענע, סאי פאר די גרויסע אייגעוואנדערטע מאסען עקזיסטירען די אמעריקאנער גליקן ניט. און דאָס ווייזט אם קלאָרסטען די אמעריקאנער סטאטיסטיק אליין.

מ. ווינטשעווסקי

א וואָרט אין צייט

1.

אונזער ערגסטע ניעדערלאַגע.

ער רעזולטאט פון די לעצטע ניו־יאָרקער שטאדט־וואהל איז איצט שוין אַלעמען בעקאַנט.

די מפלה אונזערע איז געווען אזוי גרויס, אז זי האָט זיך געוואָרפען אין די אויגען אפילו ביי יענע געגאָסען, וועלכע זיינען אונזערע נחום־איש־גם־זו־ס און דאָנקען גאָט פאר דאָס וואָס איז איבערגעבליבען נאָך דער שרפה, אדער נאכען פאל. יא, אפילו אונזערע גם־זו־לטובה'ניקעס און אַלע די וואָס שניידען זיך אויף דעם שניט פון מארק טעפליי און, ווי דיזער העלד אין דיקענס'עם ראמאן, זיינען פרעהליך און לוסטיג אונטער די שרעקליכסטע אומשטענדען, האָבען היינטיגען יאָהר, נאָכ'ן דריטען נאָוועמבער, געטומלט „גראָמבליען", זיך קרימען, פרעגען קשיות, איבערקלעהרען, — אַלץ עפעס אזוי ווי עס וואָלט ביי אונז גאָר קיינמאל ניט געווען אזא מצוה ווי „וויש אָב די וואָנסיעס און מאך א שווייג!"

און אַלע האָבען געוואָרט. וואָר מיט וואונדערן אין האַרצען, וואָר מיט אויסגעמצירטע ציינער פון א קליין־שטעטלדיגען מטורף ביי א גרויסער לויה; דער מיט די אונשולדיגע נאַיוויטעט פון א גרינעם, יענער מיט דעם „איי טאָלד יו סאָו" פון דעם אַלטען היגען בעל נסיון; אייניער א פערצוויפעלטער, וואָס איז איבער נאכט געקומען צו דער איבערצייגונג, אז אויף דעם היגען באָדען קען אויסער קראַפיווע און „פאייזאָן איוויי" קיין זאך ניט וואקסען, דער אנדערער אלם אייביגער האָפנונגס־מענש, וועלכער זעהט, חוץ אַלעמען, גאָר ניט וואו דאָס שטעהט געשריבען אז אן אויג אין קאָפ וועניגער איז א ביוש פאר א מענשען,א חיה, אדער א פּאַרטיי,— בקיצור, אזוי אדער אנדערס, אבער געוואָרט האָבען אַלע. משמעות, דער קלאָפ איז געווען א צו גרויסער און מען האָט ניט געקענט שווייגען.

און טאקע אזוי ווי רעדט מען ניט?

מיט פיער טענליכע סאציאליסטישע ציי־טונגען, צוויישען זיי צוויי ענגליש; מיט הונדערטער ארטיקלען אַלע וואך; מיט הונדערטער ארבייטער רינג ברענטשעס; מיט צוויי סאציאליסטישע זשורנאלען; מיט רעדיקאַלע פּאַיצען אין דער פרעסע; מיט סאציאליסטישע געווערקשאפטען; מיט דעם אגיטאציאנס ביורא ספעציעל אריבערגעקרוישקעט קיין ניו־יאָרק; מיט לאנדסלייט פעראיינען, וועלכע זיינען סאלידאַריש מיט אונז; מיט צענדליגע נייע מעמבערס אַלע וואך אין דער פּאַרטיי; מיט אנארכיסטען וואָס זיינען פריינדליך צו אונזער טאקטיק און אזעלכע, וואָס גלויבען שוין זאגאר אין דעם פּאַליטישען קאמפף, — מיט די אַלע און פיעלע אנדערע גוטע זאכען ביי אן ארום אונז שטעהען מיר היינטיגען יאָהר הינטער דעם יאָהר 1895!

דא מוזען טאקע שוין די שטיינער אין דעם מויער ארויספלאצען מיט א געשריי, אפשיטאַ שוין מענשען.

און מען האָט געוארעט, אַלע האָבען געוארעט. מעהר ווי דאָס, מען שרייט פון אַלע זייטען אז עפעס מוז געטהאָן ווערען. וואונדערבארער ווי אַלץ איז, אז זאגאר די פּאַרטיי־פיהרער אליין זיינען דעם יאָהר ערוואכט און לעבעדיג, עטוואָס, וואָס האָט קיינמאל ניט פאסירט, ווייל געוואנליך קומט מען אָב מיט דער סטערעאָטיפירטער פראזע: דעם טאָג נאָך דער וואהל הויבען מיר אָן דעם קעמפיין פון נעכסטען יאָהר, — א פראזע, אָן וועלכע מען פערגעסט אויפ'ן שטעל, פונקט ווי דער איד פערגעסט אָן „לשנה הבאה בירושלים" אזוי גיך ווי ער געהט אראָב פון'ם היסב־בעט און קומט צוריק צו זיינע דאגות־פרנסה. זאגאר א פּאַרטיי־קאנפערענץ ווערט אייניגערופען צו בעשפרעכען די ניעדערלאגע און צו זעהן וואָס מען קען טהאָן.

ענדליך!

געווים, דאָס האָט געדארפט געטהאָן ווערן פיעל, פיעל פריהער; דאָס האָט געדארפט זיין א נאציאנאלע, ניט א לאקאלע קאנפערענץ — דעם גרונד דערפון וועלען מיר באלד אנגעבען, אָבער בעסער שפעטער ווי גארניט, בעסער א ניו יאָרקער קאנפערענץ אויידער די אמאליגע ווי־ עס־ פאלט־ אזוי־ ליעגט־ עס טאקטיק.

און טאקע צוליעב די קומעדיגע פּאַרטיי דיסקוסיאָן ווערט דיעזער ארטיקל געשריעבען.

2.

וואָס זאגען אונז די פאקטען?

פאר די לעזער פון דער „צוקונפט" איז ניט נויטיג איבערצוהזר'ן די ארגומענטען און די ציפערן, וועלכע זיינען אפט געווען אין דיעזען זשורנאל, ספעציעל אין דעם ארטיקל — „דער

אמת וועגען די וואהלען" אין דעם יאנואר נומער פון דיזען יאָהר. די וואָס האָבען נאָך יענעם ארטיקעל ניט געלעזען קענען ארויסנעהמען דעם העפט „צוקונפט" פון אונטער די שטויב און איהם לעזען. פאר אירן גאנג וואָלט פיעלייכט שוין כדאי געווען, אז מען זאָל נאָך אמאל דורכ־קוקען דעם סעפטעמבער ארטיקעל „דער פילא־דעלפיער צוזאמענפאהר פון „ס אגיטאציאנס־ביורא" בנוגע צו דער בעוועגונג ספעציעל צווי־שען אידען, האָבענדיג אין אויג אז די גרעסטע מפלה האָבען מיר געהאט אין ניו יארק טאקע דא אין „ס אידישען קוואַרטאל.

מיר וועלען דא נור עראינערען אן צווי „פאינטס", וועלכע זיינען געמאכט געווארען אין דעם יאנואר ארטיקעל.

ערשטענס, איז, דאכט זיך, בעוויזען גע־וואָרען, אז מיר האָבען נאָך ניט אין אמעריקא קיין אמעריקאנישען, דאָס היסט קיין שטימבע־רעכטיגטען ארבייטער קלאַס, ווי אין דייטשלאנד איז דא א דייטשער, אין פראנקרייך א פראנצוי־זישער און אזוי ווייטער. מיר האָבען דאגעגען מיט ציפערן געוויזען, אז וואָס ווייטער וועסט מען געהט אלץ מעהר געפינט מען אן אמעריקא־נישען ארבייטער — א מאן מיט א וואָוט — און אלץ שטארקער צייגט זיך אונזער מאכט ביי יעדער וואהל. דערפון האָבען מיר געלערענט דעם מוסר־השכל, אז מען דארף ניט פערצווייפלען, ווייל דאָס וועט ביי אונז אויך ניט אימער אזוי בלייבען.

צווייטענס, איז אין יענעם ארטיקעל אויפ־געשטעלט געוואָרען די פראגע — און דערצו וואָלט נויטיג געווען, אז די פאָרטיי־קאָנפערענץ זאָל זיין א נאציאנאלע, ניט א לאקאלע, ווייל דאָס איז א נאציאנאלע פאָרטיי פראגע — „צו וואָלט ניט, האָבען מיר דאָן געזאגט, געלוינט איבערצוקוקען אונזער גאנצען יורה־דעה אין דעם פרט פון וואוטען? צו וואָלט ניט פיעלייכט געווען א פלאַן ענדליך אמאל אויפצונעהמען אויף א קאָנווענשאָן די גאנצע פראגע

1) מכח אויפשטעלען אומעטום און צו אלע צייטען קאנדידאטען,

2) צו זאָלען מיר, פערקעהרט, צ ע ה־ל ע ן שטימען נור פון צייט צו צייט, למשל, ביי פרעזידענטען־וואהלען און ארבייטען די איבעריגע צייט מיט אלע אונזערע קרעפטען נור דארטען, וואו מיר האָבען א ברעקעלע שאנס אימיצען צו ערוואהלען."

אט וואָס מען דארף בעטראכטען! און קיינער פון די זאָגער און די רעדנער און די פיהרער און די „גראמבלער" האָט, אזוי פיעל וי מיר ווייסען, ניט געהאט דעם מוטה זיך צו שטעלען ניעזע פראגע. קיינער האָט דערצו ניט געהאט דעם מוטה, ווייל דא אין אמעריקא איז פאראנען א געשפענסט וואָס היסט „פיו־זשען" און ווי באלד אימיצער רעדט אוים דעם וואָרט „פיוזשען" נעהמען אלע גוים זיך צלם'ען און אלע אידען שרייען שמע ישראל. די פראגע מכח זעלטענער און אומעטום „לויפען" איז, למשל, זעהר ווייט פון פיוזשען, אָבער — אל תפתח פה לשטן! — דאָס קען, הלילה, דערפון ארויסקומען. דערפאר, היסט עס, איז גלייכער צו שווייגען און האָפען אויף בעסערע צייטען.

דערבי מוז מען דאָך איינמאל פאר אלע מאל איינזעהן, אז די פאָרטיי־מיטגלידערער אין אמעריקא זיינען העכסטענס 10% פון די צאהל וואוטס, וועלכע ווערן אבגענעבען ביי אלגעמיינע וואהלען, ד. ה. ארום 40 טויזענד פון 400 טויזענד סאציאליסטישע וועלער. אפילו אין דייטשלאנד זיינען נור 20% פון די וואָוטערס פאר'ן סאציאליסטישען טיקעט מיטגלידערער פון דער פארטיי, וועהרענד אין פראנקרייך איז די פראקציע אפיטר נאָך קלענער ווי ביי אונז. יעדענפאלס איז זיכער, אז מיר קאָנטראָלירען העכסטענס נור 10 פון יעדע 100 פון אונזערע וועהלער. איך זאג „העכסטענס", מחמת אפילו פון די 10 פראצענט זיינען פיעלע ניט קיין מיטגלידער אין פולען זינן פון „ס וואָרט, וויל זיי קומען ניט צו מיטינגס, בעטהיליגען זיך ניט אין רעפערענדומס און חוץ וואָס זיי צאָהלען דיום, זיינען זיי אפיטר נאָך וועניגער אונטער דעם קאָנטראָל פון דער פארטיי ווי זייטיגע מענ־שען וואָס לעזען אונזער ליטעראטור און שטימען אונזער טיקעט.

אין דיעזען צוזאמענהאנג דארף מען גע־דענקען, אז אלע די „זייטיגע" מענשען זיינען ניט געבונדען דורך אונזערע בעשלוסען און ווי־סען אפילו ניט וואָס פאר בעשלוסען מיר פאסען. זיי קומען צום באלעט־באקס און פיהרען זיך, ניט ווי דיסציפלינירטע סאציאל־דעמאקראטען, נור לויט ווי זייער שכל איז מחייב. טאמער פאלט זיי איין, אז מען קען זיין א גוטער סאציא־ליסט און וואוטען פאר הוירסט, אדער פאר גיי־נאר, אדער פאר אן אנדער גאולה־ברענגער, טהוען זיי עס און גיבען זיך אליין אן עהרען וואָרט דעם נעכסטען מאל, וועו עס וועט געהן די סדרה כי תשא, און עס וועט לויפען דעבם, און מען וועט צהלען סאציאליסטישע שטימען, וועלען זיי אריינוואַרפען זייער רויטע גאלקע אויף, כדי צו וויזען אז זיי זיינען סאציאליסטען פאר לעתיד לבוא.

דער אמת איז, אז דיעזע „זייטיגע" מענשען טהוען דאָס, וואָס כמעט אלע פאָרטיי־סאציא־ליסטען וואָלטען געטהאן וועו זיי וואָלטען גע־קענט עובר זיין אויף א לאו און ברעכען די דיסציפלין. מיר וועלען זעהן דאָס קלארער צו מאכען.

וויסענדיג, אז אונזער קאנדידאט ק ע ן ניט געווען וועלט ווערן, האָט אין גרונד הארצען יעדער פון אונז א נייגונג צו דעם אדער צו יענעם צד. צוויישען זיך רעידענדיג, אט אזוי אונטער פיער אויגען, למשל, זאגען מיר איינער צום אנדערען מאל פאר מאל: „אוי, וואָלט איך

געווען, אז דער געלער הוירסט זאל קריגען א קלאפ, פון וועלכען ער זאל שוין מעהר ניט אויפשטעהן!" אדער פערקעהרט: „אי, איך וואלט אליין שוין געשטימט פאר דעם געלען דע־מאגאג, כדי ער זאל טאקע געווען וועלט וועלן אן ענדליך אליין עפענען די אויגען פון די נארען וועלכע גלויבען אין איהם."

אמאל פאסירט אז, למשל, טעמענ׳ס פיה־רונג דערגרייכט אזא מדרגה פון קאררופציאן און ניעדערטראכט, אז יעדער מענש מיט א באלאט אין דער האנד וואלט געשטימט פאר׳ן טייוול אליין, כדי פטור צו ווערען פון טעמענ׳ס ממשלת הזדון. פערקעהרט וויעדער, אונטער געווהנליכע אומשטענדען, פיהלט יעדער וואו־טער אין ניו יארק, איבערהויפט יעדער מיטגל־קלאס־וואוטער — און מיר זיינען, למאמיר זיך ניט נארען, צו א גרויסען טייל, א מיטגלקלאס סאציאליסטישע פארטיי — אז אונטער טעמענ׳ס לעבט זיך בעקוועמער דעם פערלער, דעם קליינעם קרעמער, אפילו דעם ארבייטער, וועלכער וואלט זיין זונטאג וועלען פערברענגען ווי א פריייער מענש אין א טהעאטער, אין אן אפערא־הויז אדער אין א מוזיק־האל, און וועז ער קומט צום שטימקאסטען זאגט ער: „דער סאציאליזמוס איז אלרעדי, אבער דערווייל דארף מען פטור ווערען פון די גאט׳ס־סטראפצעם מיט זייער זונטאג־קדש", און ער שטימט פאר טעמעני האל. מען דארף שוין זיין אן איבערצייגטער, דיסציפליניר־טער, וואס די טייטשען רופען זעטגל־פעסטער סאציאליסט כדי אונטער אזעלכע אומשטענדען צו וואוטען פאר דעם פארטיי־טיקעט.

און דאס איז דער פאל ניט אין ניו־יארק אליין. דאס איז אזוי אפילו ניט אין די פעראיי־ניגטע שטאטען אליין. דאס איז דער פאל אומעטום וואו עס זיינען ניטא קיין שטיכוואהלען (סעקאנד בעלאט), וואו מענשען קענען געווהנלט ווערען מיט א פלוראליטעט, אנשטאט מיט א מאיאריטעט: מיט מעהר שטימען ווי אנדערע קאנדידאטען, אנשטאט מיט מעהר ווי די העלפט פון אלע אבגעגעבענע שטימען; וואו דער וואו־טער קומענדיג צום שטימקאסטען און געפינעני־דיג פאר זיך, למשל, א גייגאר, א באננארד, א הוירסט און א קעסידי, ק ע ן — ווי ער וואלט דאס טהאן אין דייטשלאנד — צוערסט שטימען פרינציפיעל פאר זיין פארטיי און דאן ביי דער שטיכוואהל, וועז מען דארף ענטשיידען צוויישען די צווויי קאנדידאטען, וועלכע האבען געקראגען די מעהרהעט שטימען אויסקלייבען דעם קלענ־סטען איבעל, אדער גאר זיצען אין דער היים.

די הויפטזאך איז, אז עס איז ניט אמת אז פאר דעם סאציאליסטישען וועהלער, אלס ער־בייטער, איז גלייכגילטיג וואר עס וועט געווהנלט ווערן. דאס איז ניט אמת, ערסטענס, דערפאר ווייל, ווי געזאגט, אונזער סאציאליסטישער וועהלער איז גאר ניט אימער אן ארבייטער און, צוויייטענס, ווייל אפילו דער ארבייטער איז ניט אן ארבייטער אליין, ער איז אויך א קאנסומענט, אויך א מענש, אויך א פאטער פון קינדער. אלס ארבייטער האט ער נאטירליך גאר ניט צו ער־ווארטען ניט פון די ניט פון יענע קאפיטאליס־טישע פארטיי אן ביי א פרעזידענטען־וואהל ווייזט ער דאס טאקע קלאהר און דייטליך ארוים. אבער אלס קויפער, אלס מענש, אלס פאטער פון קינדער, אלס מאן פון א פרוי, אפילו אלס ברו־דער פון א פעדלער, אן אקטיאר, א כאריסט, אדער א קרעמערל איז ער אינטערעסירט אז עם זאל פיהרען די גרענדע יענע פארטיי, פון וועל־כע ער ערווארט, מיט רעכט אדער מיט אונרעכט, ענטוועדער פארקס פאר זיינע קינדער, אדער פרייע לופטיגע פלעצער וואו זיין ווייב קען ארויסנעהמען איהר עופה׳לע, אדער בעסערע שולען, אדער גאסען אהן רויטע „לאייטס", אדער אפענע טהעאטערן זונטאג, אדער בעסערע בע־האנדלונג פאר׳ן פעדלער מצד הפאליציי, אדער געזעצליך געזיכערטע רויינע שפייזען, ביליגע גען א. אז. וו.

דערפאר איז קיין שום ספק ניטא, אז ווי מליצה׳דיג, ווי איבערצייגענד, ווי ערנסט מיר זאלען ניט טענה׳ן מיט אונזערע וועהלער אז זיי מאכט ניט אוים צי הוירסט, צי גיינאר איז מעיאר, צי יוהז, צי הוירסט איז גאוווערנאר, קענען מיר זיי ניט איבערצייגען און וועז זיי קומען צום שטימען מאכען זיי זיך פיוזשען אויף אייגענע רעכנונג און מיר בליבען ענטוישטע, געשלאגענע, אפט ענטמוטיגטע מענשען.

כל־זמן דער שטימען איז נור א מין צענזוס אום צו זעהן צו די סאציאליסטישע בעפעלקערונג איז געוואקסען אדער ניט; כל־זמן מיר האבען ניט אין אזא שטאדט ווי ניו יארק מעהר ווי דריי פראצענט פון אלע וועהלער, וועלען מיר אויף קיין אופן, דורך קיינע מיטגל, מיט אדער אהן טענליכע צייטונגען — עס איז אן אפענע פראגע צו זיי טהוען ביי אונז מעהר גוטעם ווי בייז; אבער ארום דעם רויידען מיר דא ניט — מיט אדער אן גאסען־פערזאמלונגען, מיט אדער אהן סענזאציאנעלע מעטאדען וועז־עס־איז אויס־לערנען די וועהלער אז זיי זאלען יאהר־איין, יאהר־אויס ברענגען זייערע וואוטס נור צום צעהלען.

די ערפאהרונג פון 21 יאהר פאליטישע קעמפפערי אהן ערפאלג און אהן אויסזיכט אויף ערפאלג האט אונז ענדליך געדארפט עפע־נען די אויגען צו דעם פאקט אז מיר זיינען אויף א פאלשען וועג. האבענדיג געווארט 21 יאהר אז דער בארג זאל קומען צום נביא איז פיעל־לייכט שוין צייט, אז אלאה׳ס פראפעט זאל זיך ענדליך מטריח זיין און געהן צום בארג.

.3

וואס וועניגער „לויפען".

וואס איז דא צו טהאן?

נו, קודם כל געווי צו אונטערזוכען די לאגע. דאן צו זעהן וויי וועיט מען קען בנוגע צו אונזער לאקאלע לאגע עטוואָס טהאָן, ניט וואַרטענדיג ביז די נאציאָנאלע קאָנסטיטוציע פון דער פּאר־טיי וועט געענדערט ווערען. וואו אין „אמעריקא מענט" אין אונזער קאָנסטיטוציע איז נויטוועג־דיג מוז מען דערפאר גלייך אָנפאָנגען צו אָנ־טירען.

אבער, וועט מען פרעגען, וואָס אייגענטליך, און רעדענדיג מיט קלאָרע דבורים, וואָלט א י ה ר געטאָן וועז מען וואָלט אייך גאָלאָזט ענדערן די פּאַרטיי־קאָנסטיטוציע?

דעם ענטפער צו געבען איז ניט שווער. אָט איז ער:

בדרך כלל — אָנצוהייבען פון דאָם נייו.

אנערקענענדיג, אז מיר האָבען ביז איצט געבויט אונזער פּאָליטישע פּאַרטיי פון דאָך ארונטער, וואָס דאָס איז אפילו זעהר קונציג, אָבער דערפון קומט אַרויס א בנין ווי א קאָרטען־הייזקע, וועלכען יעדער ווינדלע קען איינוואר־פען, זאָל מען זיך נעהמען צום בויען פון פונדאמענט ארויף; זאָגאָר דעם פונ־דאמענט ניט לעגען וואו דער בּאָדען איז ניט קלאָר אויסגעפּאָרשט, דורכגעגראָבען און גערייי־ניגט פון אונניציגע „ראָבביש". מיט אנדערע וועלטער הייסט דאָס: אנשטאט וואָס מיר האָ־בען ביז איצט אָנגעהויבען פון דער פרעזידענט־שאפט פון די יונאיטעד סטייטס און האָבען גע־ענדיגט מיט א קאָנסילמען אין א פערוואָרפענעם וויינקעלע, זאָל מען אָנהייבען מיט פּאָליטישע טהעטיגקייט טאקע אין די פערוואָרפענע וויינק־לעך — מאכט זיך א מילוואקי איז נאטירליך מה־טוב — און שטרעבען צו וועלען א גרויסע נאציאָנאלע פּאָליטישע פּאַרטיי לאנגזאם, ארגא־ניזירט אַרבייטענדיג.

דאָס איז בדרך כלל. קאָנקרעט און דירעקט ענטפערנדיג אויף יענע פראגע, וואָלט די תשובה געווען אזעלכע:

אויף קיין פאל ניט פיוזשען ווי מען פער־שטעהט עס דא אין אמעריקא. און דורכאוים ניט דערפאר, וויל פיוזשען איז טרייף. עס איז ניטא א סאציאליסטישע פּאַרטיי אין דער וועלט, וואָס האָט ניט אזוי אָדער אַנדערס געפיוזט מיט אַנדערע פּאָליטישע פּאַרטייען. פאר אונז וואָלט איצט און אונטער היינטיגע אומשטענדען פיוזשען אייג־פאך ניט געלוינט. מיר וואָלטען דאָס שוין דער־פאר אליין זיך ניט קענען ערלויבען, וויל צום פיוזשען מיט אַנדערע פּאָליטישע פּאַרטייען דארף מען אליין זיין א פּאָליטישע פּאַרטיי און מיר זיינען דאָס דערווייל נור אין א זעהר נידריגע מדרגה: מיר זיינען גיכער חדר־אינגלעך ווי קהל'שע פיהרער. מיר הייבען ערסט אן צו וואקסען. וואָלטען מיר זיך איצט צונויפגיסען, אפילו נור אויף א וויילע פעראיניגען, מיט אן אמת'ע פּאַרטיי, וואָלטען מיר זיך אין איהר צולאָזען ווי א שטיקעל צוקער אין א גלאָז וואסער. נעדענקט: מעגען מעג מען, אָבער עס לוינט ניט. וועט אמאל קומען די צייט וועז עס וועט לוינען, דאן וועט מען, וויילענדיג — ניט וויילענדיג, דאָס דא אין אמעריקא גיכער טאָן ווי אנדערסוואו שוין צוליעב דעם אליין, וויל דא קען א דריטע פּאַרטיי זעהר שווער פּאַרווערטס קומען און טאקע דערפאר וויל דא איז ניטא קיין שטיכוואהל.

וועז אָבער פיוזשען איז, יעדענפאלס איצט, ניט דענקבאר, איז דאָך מעגליך צו שטודירען און צו אונטערזוכען די פראגע: צי לוינט ניט ערטערווייז צו מאכען א „דיעל" מיט איינע פון די קאָפּיטאליסטישע פּאַרטייען אין ערגעז א גינסטיגען אָרט, לויט וועלכען (דיעל) מיר זאָלען פאר א געווישען אָפּיס ניט אויפשטעלען קיין קאַנדידאטען אין איין דיסטריקט בתנאי אז דער אַנדערער צד זאָל אונז ניט שטערען אין דעם אָרט וואו די לאגע איז פאר אונז גינסטיג? דאָס הייסט, אז ניט צוזאָגענדיג קיין הילף און ניט פערלאנגענדיג קיין הילף, קען מען מיט א געגנער אין ערגעז א דיסטריקט צונויפקומען אויף דעם באָדען פון ניט שטערען איינער דעם צווייטען.

ווי געזאגט, איז אזא מין דיעל אויף נור צו בעטראכטען אלס א פראגע וואָס דארף דיסקו־טירט ווערען און די ענטשיידונג דארף איבער־געלאָזען ווערען אין די הענד פון דער פּאַרטיי.

וואָס איך — פאר מיין טהייל — וואָלט געהאלטען פאר נויטיג צו טאָן, ניט צו דיסקוטי־רען, דאָס הייסט אויב דער ענטפער וואָלט זיין אין מיינע הענד איז פאלגענדעס:

צוריקקומענדיג צו דער אידעע פון וואַנען אונזער פראָפאגאנדע האָט זיך אָנגעפאנגען, ד. ה., אז די פּאָליטישע אקציאן ביי יונגע פאר־טייען דארף זיין א מיטל צו פערבריייטען דעם סאציאליזמוס און ניט, פערקעהרט די פערבריי־טונג פון דעם סאציאליזמוס א מיטל צו ערוועה־לען געווייסע טשינאוויניקעם, ריכטער און אלדער־מען, — צוריקקומענדיג, זאג איך, צו דיזער אידעע דארפען מיר וואָס וועניגער „לויפען" פאר עקזעקוטיווע אָפּיסעס און וואָס מעהר אומעטום און מיט אלע קרעפטען פערבריייטען אונזערע אידעען, וואַרפענדיג קערנער וואו מיר געפינען א פרוכטבארען באָדען און געדולדיג וואַרטען ביז אונזער הערבסט וועט קומען.

דאָס טוענדיג דארפען מיר אויפשטעלען צעהלקאָנדידאטען נור וועז אבסאָלוט נויטוועג־דיג: ענטוועדער ביי נאציאָנאלע וואהלען (פאר פרעזידענט אָדער קאָנגרעס) אָדער, אין א שטאאט ווי ניו יאָרק, פאר גאווערנאר, וויל נור פון דיזע שטימען הענגט אָב אונזער שטעהן אויף דעם טיקעט און דאָס איז אייגפאך א פראגע פון עקאָנאָמיע. ערסט וועז די פרעזידענטענוואהל האָט געוויעזען אין א שטאדט וועניגסטענס 10 ביז 15 פראָצענט סאציאליסטישע שטימען

הייבען מיר אָן צו טראכטען וועגען מעיאָרס, ריכטער און אַנדערע אָזעלכע אָפיסעס. איז דאָס ניט דער פאַל, דאַן בעשרענקען מיר אונזער טהעטינקייט אויף יענע דיסטריקטען וואו מיר האָבען אַן אָנהייב פון א שאָנס צו ערוועהלען אַן אָלדערמאַן אָדער אַן אסעמבלימאַן, אָדער אַן אנדער געזעצגעבער.

בקיצור, מיר דאַרפען זיך ארויסשלאָגען פון די געדאַנקען די אידעע אז מיר מוזען ביי יעדער וואַהל אויפשטעלען קאַנדידאַטען, ד. ה., אפילו דאַן און דאָרטען וועט און וואו מיר ווייסען אויף קלאָר אז מיר קענען קיין ערפאָלג ניט האָבען; מיר מוזען אונטער קיינע אומשטענדען ניט קאַנדידירען פאַר עקזעקוטיווע עמטער סאי־דען — ווי למשל, אין מילוואָקי, אין הייווערהיל אָדער בראָקטאָן — מיר האָבען א מעגליכקייט ענטוועדער צו געווינען, אָדער אָהן שאנדע צו פערליערען.

אין קיין לאַנד אין דער וועלט, חוץ איצט אין דייטשלאַנד, וואו דער סאָציאַליזמוס איז שוין א גרויסע מאַכט, אָדער אפשר אין די קליינע סקאַנדינאַווישע לענדער לויפען ניט סאָציאַליסטען אומעטום. אין ענגלאַנד, צוליעב די הויבע קאַמפיין־און וואַהל־קאָסטען,.וועלען אויפגעשטעלט קאַנדידאַטען נור אין א פערהעלטנismעסיג קליינע צאָהל דיסטריק־טען. מיר דאגה'נען אימער טאָמער וועלען ניט־דערבאַקענע סאָציאַליסטען שטימען פאַר קאַפי־טאַליסטיש קאַנדידאַטען, ניט געפינענדיג קיין סאָציאַליסטיש און אויסלאָזען לאָזט זיך אוים אז זיי געפינען יא אונזערע קאַנדידאַטען און שטימען פאַר די נעגנער. אויב אונזערע וואָטס זאָלען נעהן צו הויבסט, איז דאָך שוין גלייבער אז מיר זאָלען לכל הפחות ניט האָבען דעם בזיון, אז דאָס איז געשעהן ניט אבטענדיג אויף אונזער אגיטאַציע פאַר אונזער קאַנדידאַט.

היער, מעהר ווי אומעטום, איז ריכטיג אז „קיין זאך איז ניט אזוי ערפאָלגריך ווי דער ערפאָלג" און פונקט אזוי ריכטיג איז עס, אז קיין זאך איז דאָ ניט אזוי פערדאבטעט ווי די מפלה. אונזער קאַצעניאַמער אלע פאָאר יאָהר פערניכ־טעט די פרוכט פון אַל די יאָהרען ארבייט. דאָס קענען מיר, דאָס מוזען מיר פערמיידען.

דער ארטיקעל ווערט צו לאַנג, אבער געלויבט וואָלט ביי דיזער געלעגענהייט אויספיהרליכער צו בעשפרעכען א פראָגע, וועלכע קען דאָ נור אין עטליכע ווערטער אָנגעדייטעט ווערען, און דאָס איז דיזע:

צי איז איבערהויפט כדאי פאר אונז צו ערוועהלען, אפילו וואו מיר קענען, מעיאָרס און גאָווערנאָרס, מחמת אזא עקזעקוטיווע בעאַמטער קען אין דעם פאַל פון א סטרייק, און אין דעם פאַל פון ראיאָטס ביי אזא געלעגנעניט, געשטעלט ווערען אין א פאַלש לאַגע: ער, זייענדיג דער הויפטבעאַמטער ניט פון זיין פּארטיי אליין, נור פון דער שטאדט אָדער פונ'ם שטאאט אלם גאנצע, קען געצוואונגען ווערען צו זיין פאַלש ענטוועדער צו זיין קלאָס, אָדער צו זיין אמט. פון הונגער גערייצטע ארבייטער, למשל, וואָס געפינען זיך אין א לאַנגען פערצווייפעלטען קאמפף, קענען קומען צו בלוטפערגיסונגען — הגם דערצו קומען זיי זעלטען — און דאן וואָלט דער סאָציאַליסטישער אויבערהויפט פונ'ם שטאאט, אָדער פון שטאדט געשאדעט דעם סא־ציאַליזמוס צי ער וואָלט געהאנדעלט אזוי אָדער אנדערש.

צום שלום נאָך איין וואָרט.

וואָס מיר קענען און מוזען גליך פערווירק־ליכען איז סאָציאַליסטישע אחדות. אלץ וואָס טיילט אונז פאַנאַדער פון דער ס. ל. פּ. איז בעסער אז עס זאָל דיסקוטירט ווערען אינוועניג צווישען די גענאָסען, אלס דער סאָרט מיינונגס־פערשיעדענהייטען, וועלכע מוזען אימער זיך געפינען אין לעבעריגע ארגאַניזאַציעס, איידער פון דרויסען וויי צווישען פיינדליכע ברידער. דער שרעק פאר איינצעלנע פערזאָנען איז א קינדערשער אוין וויי קליין די ס. ל. פּ. זאָל אין אונזערע אויגען ניט זיין איז איהר בעזונ־דערע עקזיסטענץ שעדליך פאר די אינטערע־סען פונ'ם ארבייטער־קלאַס אוין זיין בעפרייאונג.

מ. ריווקין

אויף זיין פּאָסטען *)

(איבערזעצט פון ע. ג.)

יך האָב פּאר אויך זעהר א גוטען באָקל"...

חיים האָט מיר געהיימניס־פּאָל אונטערגעשטעלט זיין ג־זיכט, און אין זיינע אויגען האָט געלויכטען אן אמת'ע פּרייד.

— א נייאינקער, נור וואָס געקראָגען. נאָך אפילו ניט צושניטען. איהר וויל?

ער האָט אריינגעשטופּט די האַנד אין בוזים, און פון הינטער דעם אָבגעטרענטען, שמוציגען אונטערשלאָג האָט ער ארויסגעשלעפּט ניט קיין גרויסען, אבער גאַנץ דיקען ביכל, איינגעוויקעלט אין א צייטונג.

דאָס איז געווען ל. נ. טאָלסטאָי'ס „וואס־קרעסניע".

— איך האָב דאָס שוין אבער געלעזען.

— געלעזען? ד א ס האָט איהר געלעזען?! נו, אויב אזוי האָב איך שוין מיט אייך גאָרניט וואָס צו רעדען!

ער האָט צוריק אריינגעשטופּט דעם ביכל אין בוזים, און איז אויפגערעגט אוועק אין א זייט.

— אויף מיין עהרענוואָרט, רב חיים! וואָס־זשע, איך וועל דאָס אייך עפּעס געהן אָבנאַרען?!

נור ער איז שוין געשטאַנען אויף זיין ג־וועהנליכען אָרט ביים וואַנד פונ'ם פּערעאוליאָק, די הענד פערלעגט אויף הינטען און האָט מיך אָנגעקוקט מיט א גלייכגילטיגען בליק.

— איהר האָט געלעזען א ביכל, וואָס קאָסט 40 קאָפּ! דאָס איז קיין מאָל ניט געווען און וועט ניט זיין קיין באָקל, ווארום א באָקל איז א ביכל, וואָס איז פערוועהרט; און דאָס וואָס איהר האָט געלעזען קענט איהר נאָך הייַנט זהן אויף דער טעאַטראַלנער, ביי פּטאַשקינען אין בוך־געשעפט, אין פּענסטער... און נעבען אים לייעקאָוועוו... און ברעהם'ס „לעבען פון טהיערע" און אפוכטין'ס געדיכטע.

*) ארויסגענומען פון „יעווריסקי מיר".

נור דאָס איז דען „וואסקרעסניע"? דאָס איז קיין מאָל קיין „וואסקרעסניע" ניט געווען. די אמת'ע „וואסקרעסניע" קען ניט זיין אנדערס ווי א „באָקל", וואָרום דאָרטען איז דאָ אי א טורמע, אי א גלח, אי א תליה, און אז מען זאָל ווענען־עם־איז כאָפּען דערמיט, קען מען דער־פּאָר בעקומען גוטע אכט חדשים און אפשר טאָקע די גאַנצע צעהן. און איהר קומט און דער־צעהלט מיר א מעשה, אז איהר האָט דאָס גע־לעזען!

ער האָט זיך שטאַרק בעלויידיגט און איז אנישוויגען געוואָרען. דער אָבגעטרענטער ברעג פון דעם אונטערשלאָג האָט זיך ווייט אריבער־געבויגען איבער דעם ענג־פערבונדענעם גאַרטעל און האָט מיט זיך נאָבגעריסען דאָס איינציגע געלעע קנעפּעל וואָס איז נאָך געהאַנגען אויפ'ן סערדעט. דער ערוואַכטער מערך האָט גערוישט מיט טויזענדער מענשלעיכע שטימען.

— אָט זאָגט איהר זיך, א שטייגער: „א באָקל" — האָט ער נאָך אמאָל אָנגעהויבען אין עטלעיכע מינוט ארום — יעדער שרייבער קען ווערען א באָקל, אז „נאטשאלסטווא" זאָל נור ווענען. און גאָרניט, דאָן גענהט ער זיך אוועק פון פּטאַשקין'ס קראָם אויף דער טעאַטראַלנער, און קומט זיך צו מיר, אָט אהער. און איך האָב מיר ברויט. און מיינע קינדער האָבען שטיוועל־נעך. וואָרום מיט איין גאַרשינען, געוונד זאָל ער זיין, האָבען מיר זיך געקאָרמעט דעם גאַנצען פּאָריגען אָסיען און ווינטער. און, וואָס מיינט איהר איז גאַרשין? גאָרניט! צעהן יאהר האָט איהם פּטאַשקין פערקויפט אויף מתנות אין געגילטע טאַוולען. און אויפ'ן עלפּטען איז ג־קומען „נאטשאלסטווא" און האָט געזאָגט, אז ער איז א באָקל. וואָרום דאָרט איז דאָ א פּראָסטער סאָלדאָט, איינער א איוואַנאָוו, וואָס איהם געפעלט ניט, וואָס מענשען הרג'ענען איי־נער דעם אנדערן. מען דארף אָבער, אז דאָס זאָל יא געפעלען ווערען. נו, קומט, הייסט עס, אוים, אז ביכער פון שרייבער, וועמען אלעם ג־

פעלט, פערקויפען זיך אין א גרויסער קראם מיט א גאלדענער וויוועסקי, מיט שפיגלענע פענסטער און מיט עלעקטריטשעסטוועט. אבער ביכער פון שרייבער, וואם זיינען מיט וואם עס איז ניט צופריעדען, יענע — גיט אהער, אהער צו חיים'ן הינטער דעם לייבצערדעק... כא!

ער איז בעדייטענד מונטערער געווארן. און אויף זיינע דינע ליפען האט זיך זאגאר בעוויעזען עטוואם אהנליכעם צו א שמייכעל.

— אט ס'ארא זאכען עם טרעפען!

ער האט זיך נאך אמאל אנגעהויבען גראבען ביי זיך אין בוזים און, ניט קוקענדיג, האט ער פון דארט ארויסגעשלעפט א קליין ביכעלע אין דינע, גלאטע טאווולעך.

— אט זעהט איהר? דאס איז אויך א „באקל". וועג א גימנאזיסט האט דאס מיר דאס ערשטע מאל געבראכט, האב איך דערפאר קיין פינף קאפיקעס ניט געוואלט געבען. און וויסט איהר וואס דאס איז פאר א באקל? דאס איז זיך, בסך הכל „מירטאוס ברעף" — וויטער גארניט. און מיר צאהלט מען דערפאר א פערטעל פאר דריי טאג, א חוץ פריקאט. און וויסט איהר פארוואס דאס איז אזוי? וואהרום דאס הויפט איז דא ניט געדרוקט, נור געשריבען מיט דער האנד. אייניגע בלעטלעך זיינען געווען ארויסגעריסען, האט מען געמוזט צושרייבען. דאס איז געווען א שווער שטיקעל ארבייט, און דערפאר צאהלט מען טאקע! אה, אה, וויכען צאהלט!

ער האט מיט שטאלץ א דרעה געטאן דעם ביכעל אין האנד און איהם צוריק אריינגעלעגט אין בוזים.

— דא, דאנקען גאט, קען מען מיך שוין. דריי און צוואנציג יאהר אויף דעם זעלבען ארט. נאך וועג פיסארעווו איז געווען א באקל. און שעל־גונאווו. איין ביכעלע האב איך געהאט: „שאג זא שאגאם". איך האב א סטודענט איבערגע־טראגען זיינע זאכען, האט ער דאס מיר גע־שענקט. א סקוטשנער ביכעל. דא פלעגט שטעהט א פאליציייסקע, סידאר איינער, האבען מיר דאס ביידע צוזאמען גענעמען. זומער, די היץ איז גרויס און פארבייגעהער וויינציג, איז, פלעגען מיר זיך ביידע אוועקזעצען אויף א קלאץ. ער פלעגט מיר לעזען, איך — איהם... דאס איז געווען מיין ערשטער באקל. און איך האב אלץ ניט געקענט פערשטעהן, וואס זיי האבען אין דעם געפונען? מסתמא האט מען דאך געפונען, אז מען האט געצאהלט א האר־בען רובעל א מאל! נאכדעם האט מען דאס גע־כאפט, ביי א פאלדשעריצע אונטער דעם קיסען. זיי האבען דאס ביכעל פערנומען צוזאמען מיט דער פאלדשעריצע. נור דאס קיסען האט מען גענאזען. און איך בין דערווייל געבליבען אויפ'ן ווינטער אהן איין באקל. נאך גוט, וואס עס האט זיך געפונען א גוטער מענש און מיר גע־בראכט „טשטא דיעלאט", ער האט דאס ארויס־געריסען פון זשורנאלען, האט דאס צונויפגע־קלעבט און מיר געבראכט, ער האט דערפאר בעקומען צוויי רובעל. עס זאל זיך מיר אציינד מאכען, וואלט איך מיט פערגניגען געגעבען די גאנצע צעהן....

איך האב חיים'ן ניט געזעהן צוויי יאהר, צוויי לאנגע יאהר.

די געשעהעניסען, וועגען וועלכע עס האט זיך אין מעהר אדער וועניגער פערשטעלטע אנ־צוהערעניסען גערעדט אין די ביכלעך, וואס הא־בען זיך צוואנציג יאהר געמאטערט ביי חיים'ן אין בוזים, האבען זיך מיט גרויס רעש אריבער־געטראגען איבער דער שטאדט, און מיט אמאל אנגעמאכט א טומעל איבעראל.

איך בין געפאהרען אויף דעם טראמוואי ארא צו דער טארגאווער. אויף דער באזארנער האב איך דערזעהן חיים'ס בעקאנטע פיגור.

איך בין ארא־בגעשפרונגען און צוגעגאנגען צו איהם.

ער האט זיך שטארק א רוק געטאן, איז געווא־רען גרוי און אין די צוויי יאהר האט ער זיך געלעטערט אויף צעהן.

—וואס איז מיט אייך?

— וואס? גארניט! מען לעבט...

ער האט א הוסט געטאן און זיך א כאפ גע־טאן פאר דעם ארא־בגעהאנגענעם אונטערשלאג פון דעם נאך ענגער אונטערגעארטלטען סערדעט.

— וואס הערט זיך מיט אייער באקל?

ער האט מיך פערוואונדערט און מיט א פאר־וואונדערונג אנגעקוקט.

— אוי, מען דארף ניט לאכען פון א צוויי־טעמס אונגליק. איהר זיינט דאך אפט אויף דער טאטראלנער. אט געהט פארבי פטאשקין'ס קראם או גיט נור דארט א קוק, וויפיעל קאסט „טשטא דיעלאט" אין גרינע טאוולען... פראנקא...

דאָרטען איז ארויסגעשטעלט... אי מארקס, אי מירטאוו — אלע...

מיט אן אונטערדריקטען זיפץ האָט ער ארָאבּ־געלאָזט דעם קאָפּ.

— נו, און וואָס האָט איהר אָט דא?

איך האָב גאָנץ ניט פּאָרזיכטיג א שטופּ געטאָן מיין פינגער אין זיין ברוסט.

ער האָט זיך אביסעל געגראָבען און, שוויי־גענדיג, ארויסגענומען פון דאָרט א קליינע, הילצערנע טאבאקפּושקע.

— אָט!...

און נאָך א יאהר איז פּאראיבער.

אויף דער טעאטראלנער גאָס, ביי פּטאשקינען אין קראָם, מיט דעם גרויסען פערגולטען שילד, אונטער א גאלדענעם גלאָבוס, אונטער א שעה־נעם אויסגעפוצטען שפּיגל גלאָז, האָבען אין דער פּאָרמע פון א גרויסען פּאָבער, ווי באנא־נירקעס, געשיינט מיט זייערע נייע טאָוולען ברעהם, ליעסקאָוו, אפּוכטין, ליעסקאָוו, ברעהם.

אויף דער טארגאָוועך, דאָרט וואו זי גרענצט זיך מיט דער באזארנער, איז צוגעשפּארט צו א וואנד, אויף זיין פּאָסטען געשטאנען דער אלטער חיים.

ער איז נאָך אמאל יונג געוואָרען, און אויף זיין אבגעלעבטען געזיכט האָט די גאנצע צייט געשפּיעלט א טיעפער, אבער טרויעריגער שמייכעל.

איך האָב זיך אבגעשטעלט אנטקעגען איהם און מיר האָבען איינער דעם אנדערען אנגעקוקט מיט א לאנגען שטילען בליק.

— א? וואָס האָב איך געזאגט? — האָט ער, דער ערשטער אנגעהויבען צו רעדען, און זיינע אויגען זיינען נאָך לעבעדיגער געוואָרען — איך האָב אייך געזאגט, עס איז נאָך צו פריה? עס איז נאָך די צייט ניט געקומען! זיי זיינען זיך נאָך ניט גענוג אויסגעלעגען ביי מיר אָט דא, אויף מיין ברוסט. און מען האָט זיי שוין געזומען שטופּען הינטער שפּיגעל־גלאָז!... עעך!

ער האָט האָפנונגסלאָז א מאך געטאָן מיט דער האנד און האָט זיך פערטראכט.

ניט ווייט האָט זיך צו דער ערד געבוינגען דער מיעדער מארק־גערויש פון הונדערטער שטימען. די טראמוואינע גלאָקען האָבען אפּט און לעבעדיג געקלונגען אין די אויערן און עם האָט זיך נעדאכט אז צוזאמען מיט די העל־פּאלירטע וואגאנען, האָט זיך דאָס לעבען אליין אוועקגעשטעלט אויף די שטארקע שטאלענע רעלסען, און אז קיינער וועט דאָס שוין פון דאָרט ניט ארָאבשטופּען.

איך בין אוועק ווייטער.

— א באקל! — האָט מיך פון הינטען דער־יאָגט א בעקאנטע שטימע — אפשר דארף ווער זעהר א נוטען באקל?...

דר. מ. לאַנדאַ.

די פערגאַנגענהייט און געגענוואַרט פון דעם גייסטיגען רוסישען לעבען

(אלגעמיינע בעמערקונגען).

„עס גיבען צייטען, עס גיבען יאָהר־הונדערטע וועלן דאָס שעהנסטע און ווינ־ווינשענסווערטסטע איז ס דאָרנקראנץ."
נעקראסאָוו.

„איך גלויב אַז דאָס לעבען פון די נעכ־סטע דורות וועט זיין גרינגער און קלאָרער: צו זייער דיענסט וועט שטעהן אונזער גאַנ־צע ערפאַהרונג. עס ווילט זיך אָבער לעבען אונאַבהענגיג פון די צוקונפטיגע דורות און ניט נאָר פאַר זיי. דאָס לעבען וועלט געגעבען נאָר איינמאָל און עס גלוסט זיך דורכלעבען עס מונטער, פערנינפטיג און שעהן". — ארציבאַשעוו.

אויף דעם טאַגעס־אָרדנונג פון דעם רוסי־שען גייסטיגען לעבען שטעהען: פערהערליכונג פון וואולגאַריזירטען ניטשעאַניזם, איין אייגע־נער פּראָדוקט סאַניזם אין ליטעראַטור און אין קונסט, גלייכגילטיגקייט צו אַלעם און אַלעם, רעכטפערטיגונג פון מאָרד און זעלבסטמאָרד, א. ד. ג. — דאָס איז ביי פיעלע אין אַלגעמיין דער בענריף וועגען די היינטיגע אינטעלעק־טועלע אינטערעסען פון דעם ערשט נעכטען גייסטרייף טהעטיגען פאָלק.

מיט א געפיהל פון מיטלייד און זאָגאר שמערץ בעטראַכטען יעצט פיעלע די „דעקא־דענטישע רוסישע געזעלשאפט". קיינע האַפ־נונגען אויף א פערבעסערונג, אם וועניגסטען אין דער נאָהענטער צוקונפט זעהען זיי ניט. און דאָך זאָגאר דיעזע פרייהליכע אָדער פערבי־טערטע קריטיקער מוזען צוגעבען, אז ניט אין פיעלע לעגדער וועלט יעצט אזוי פיעל געטאָהן אויף אייניגע געביעטען פון קולטור, ווי אין דעם זעלבען „אונגליקליכען לאַנד". וואו וועלט יעצט אזוי פיעל אינטערעסאַנטעם און בעדיי־טענדעם געשאפען אין ליטעראַטור, ווי אין רוס־לאַנד? טאָג טעגליך ערשיינען דאָרט יעצט נייע וויכטיגע סאָציאָלאָגישע און פילאָזאָפישע אָב־האַנדלונגען און שריפטען. די געגענשטאַנדען, וועלכע זיינען געווען א מאָל פערוואָרפען אָדער ניט פאָפולער שענקט מען יעצט פיעל אויף־מערקזאמקייט. אייניגע וועלען גרינדליך און אָריגינעל בעארבייטעט און שטודירט. צום בייי־שפיעל — פּעדאַגאָגיק, קינדער־ערציהונג, סעק־סועלע פראָגען א. ז. וו. עס איז שווער אָנצו־וויזען אויף א געוויסע אינטערעסאַנטע פראָגע אָדער בוך, וואָס זאָל ניט זיין אריבערגעטראָגען אָדער איבערזעצט אין רוסלאַנד. שוין פאר א לאַנגע צייט האָט מען אין די דאָרטיגע העכערע שולען און וויסענשאפטס־אַנשטאַלטען אזוי ניט גלעלערנט און ניט אויפגעטהאָן אזוי פיעל אָרי־גינעלע אַרבייט, ווי יעצט. ווי ערקלעהרט זיך דאָס אלעס? פון אין זייט די בעדויערנס־וועדטהע ערשיינונגען, וועלכע מאַכען אזוי פעסימיסטיש די אויבענדערמאַנטע קריטיקער און פון דער צווייטער זייט די גרויסע קולטורעלע טהעטיגקייט וועגען וועלכער מיר האָבען ערשט געדעדט?

מיר וועלען דאָרום מאַכען א פערזוך צ ו פ ע ר ש ט ע ה ן דעם יעצטיגען גייסטיגען רוסישען לעבען, געדיינקענדיג די וועדטער פון שטשעדרינען: „פערשטעהן הייסט — פער־געבען".

די רוסישע געזעלשאפט, אלס נאָנצע, נוי־טיגט זיך ניט אין קיינע ענטשולדיגונגען פאר איהרע חטאים, וועלכע די קריטיקער זעצען אוים נעגען איהר. א נאַנץ פאָלק און אלע זיינע קלאַסען, א נאַנצע געזעלשאפט און אלע איהרע שיכטען ג ע ה ט ק י י נ מ א ל צ ו ר י ק. נאַטירליך, מיר רעדען פון לעבענספעהיגע און ניט אבשטאַרבענדע פעלקער. אין היסטאָרישע מאָמענטען, וועו א לאַנד מאכט דורך אזא סדרת

קריזיס דאָס עס דוכט זיך אז אלעס געהט צו־ריק, מיינט דאָס נאָר, אז בלויז א י י ן קלאָס מיט ז י י ן ווירקונג, מיט ז י י ן מאַכט, מיט ז י י ן קולטור שטאַרבט אָב, געהט אונ־טער, און זיין פלאַץ פערנעהמט אן אַנדער קלאָס.

וועגן מיר וועלען שטודירען דאָס ג א נ צ ע אינטעלעקטועלע לעבען פון דעם היינטיגען רוס־לאַנד, וועלען מיר, פיעלייכט, אויסגעפינען, אז די סאַנינס זיינען ניט „די העלדען פון אונזער צייט" פ י ר ד ע ם ג א נ צ ע ן פ א ל ק.

2.

אין יעדען מאָמענט פון דעם עקאָנאָמישען לעבען גע־פינען מיר זייט ביי זייט מיט די נייע פאַרמען אויף פיעלע פערשיעדענע אלטע „אי־בערבלייבונגען" פון די פריהערע ענטוויקלונגס־שטופען, און די קענטנים פון די אלטע איז וויכ־טיג פיר דעם פולען פערשטאַנד פון דער נייער עקאָנאָמישער סטרוקטור.

און נאָך מעהר איז דאָס ריכטיג אין בעצוג צו דעם שטודיום פון אירגענד וועלכען פעריאָד פון קולטורעלער ענטוויקלונג. אין יעדען אייג־ענען מאָמענט פון קולטורעלען לעבען גע־פינען מיר צוזאַמען נייע שטרעמונגען און אלטע, „גייסטיגע איבערלעבונגען". די לעצטע זיינען נאַטירליך געווען די אלערהערשענדע אין זייער צייט, זיי זיינען אָבער נאָך ניט אין גאַנצען אויסגעשטאַרבען אין דער נייער עפאָכע. דא־רום איז ניט ריכטיג וועז מען פערנעהמט זיך אין, דעם שטודיום פון א „ווייסען קולטור־פעריאָד בלויז מיט די נייע גע־דאַנקען און מען בעטראַכט גאָר ניט די אלטע, דאָס הייסט שטו־דירען די „גע־גענווארט אָהן דער פערגאַנגענהייט, אָהן דער היסטאָרישער פרעמיסע־וועט.

און אין רוסלאַנד, מעהר ווי אין אירגענד וועלכען אַנדערען לאַנד, „גע־פינען מיר אימער זייט ביי זייט גייסטיגע ערשיינונגען, וועלכע שטאַמען פון גאַנץ פערשיעדענע עפאָכען. דאָס ווערט קלאָר און פערשטענדליך, וועז מיר ער־אינערען זיך, אז רוסלאַנד איז פערהעלטנים־מעסיג שפעט אריינגעטראַטען אין דער משפּחה פון ציוויליזירטע לענדער אין דעם פולען זינען פון ווארט.

ווי לאַנג איז אין גאַנצען וועז אין רוס־לאַנד איז „דורכגעהאַקט געווארען דער פע־סטער נאָך אייראָפּא" ? שנעל איז „גע־גענגען די ענטוויקלונג פון דער איינגעפלאַנצטער אייראָ־פּאישער ציוויליזאציאן אין רוסלאַנד, זי האָט „עמוזט דורכלויפען, זאָ צו זאָגען, אין משך פון יאָהרען היסטאָרישע עפאָכען, „וועלכע האָבען „עדויערט ביי אַנדערע פעלקער יאָהרהונדערטע. א האַלבער יאָהרהונדערט אונגעפעהר טהייל אונז אָב פון דער זאָגענאַנטער „עפאָכע פון „גרויסע רעפאָרמען" (די בעפרייאונג פון די פויע־רען, די איינפיהרונג פון אלגעמיינער מיליטער־דיענסט, פון דעם מאָדערנעם „גריכטס־פראָצעס און פון פיעלע אַנדערע אייראָפּאישע „גע־וועלע־שאפטליכע אינסטיטוציאָנען), און וואָס פיר א „גוואלדיגע ענדערונגען זיינען פאָרגעקומען אין אזא פערהעלטניסמעסיג קורצער צייט.

פיר מאַנכע קלינגט עס ווי א פאַראַדאָקס, „וען מען רעדט פון דער שנעלער אייראָפּאיזי־רונג פון רוסלאַנד. סטייטש, זאָגען זיי, דאָס לאַנד איז דאָך נאָך זאָגאָר היינט ווייט פון איי־ראָפּא. מען דארף אָבער ניט פערגעסען, אז עס איז אייגענטליך דא צוויי רוסלאַנדס: איינע — פון דער סערמיאָגע און די צווייטע — פון דער אינטעליגענץ. די צווייטע איז אין גייסטיגער ענטוויקלונג ניט אָבגעשטאַנען פון דעם גע־בילדעטען און פאָרטגעשריטענעם טהייל פון אירגענד וועלכען פאָלק. דארום ענטהאלט אין זיך דאָס אינטעלעקטועלע רוסלאַנד, אלס גאַנצעס, פערשיעדענע עלעמענטען, פון האלב־ציוויליזירטע ביז גאָר מאָדערנע. וועגען רוס־לאַנד אין דיעזען הינזיכט קען מען זאָגען דאָס זעלבע, וואָס דער גרויסער נאטור־פאָרשער הומ־באָלדט האָט געזאָגט וועגען הויכע טראַפּישע בערג: זיי רעפּרעזענטירען אין א קליינעם מאַס־שטאַב די גאַנצע נאטור פון אלע איהרע אָרעמ־סטע ביז די רייכסטע פאָרמען.

אין מיין פאָרגיגע ארטיקעל („צוקונפט", סעפּטעמבער) האָב איך אָנגעוויעזען אויף די אָרומיגע אומשטענדען, וועלכע האָבען אויסגע־בילדעט און אויפגעהאלטען בייס לעבען די רו־סישע אינטעליגענץ אלס א בעזונדערע גרופּע.

מיר ווייסען, אז די ארבייט פון דיעזער געזעלשאפטליכער גרופּע, די ריכטונג פון איהר דענקען און פיהלען האָט ארויפגעלעגט א שטעמ־פּעל אויף דער גאַנצער רוסישער קולטור, אויף אזוי ווייט, ווי רוסלאַנד איז פערבונדען מיט אייראָפּא. און דארום מוזען מיר זיך געשיכט־ליך אָבשטעלען אויף די ווייטינסטע גייסטיגע שטרעמונגען פון דיעזער אינטעליגענץ.

3.

וואָס רופט מען אייגענטליך די רוסישע אינטעליגענץ? מענשען מיט אייראָפּאישע בילדונג געפינען מיר אין רוסלאַנד נאָך לאַנג צוריק, נאָך דאמאלס, וועז דאָס לאַנד, אלס גאַנ־צעס, איז אין גייסטיגען לעבען געווען נעהענ־טער צו אזיען, ווי צו אייראָפּא. אין דער צייט, וועז די צאָהל פון גע־בילדעטע מענשען איז גע־וען אונבעדייטענד קליין, זיינען זיי געווען מיי־סטענס רעגירונגס־בעאַמטע. מיט דער פערברייי־טונג פון דיזען קרייז מענשען איז זייער צאָהל אריבערגעוואקסען די בעזירפניסע פון דער רע־גיערונג. אין רוסלאַנד איז ערשיינען א מעהר אָדער וועניגער אייראָפּאישי־ציוויליזירטע „גע־זעלשאפט", וועלכע איז ניט געווען דירעקט פער־בונדען מיט דער רעגיערונג, און פון דיעזער געזעלשאפט האָט זיך אויסגעקריסטאַליזירט אן אָבגעזונדערטע גרופּע, וועלכע מען רופט „די רוסישע אינטעליגענץ". אויב די רוסישע „גע־זעלשאפט" האָט ניט קיינע וויכטיגע ספּעציעלע

אייגענטהימליכקייטען, וועלכע זאלען זיי אבּ־טהיילען פון די „געזעלשאפטען" פון אנדערע ציוויליזירטע פעלקער, האבען זיך אבער אין דער רוסישער אינטעליגענץ אויסגעארבייט ספעציעלע גייסטיגע ציגע. ניט אומזיסט איז דאס וואָרט „אינטעליגענט" א ספעציעל רוסישעס. (אין אנדערע שפראכען, וועו מען גע־ברויכט דאס וואָרט אין זיין רוסישען זין שליסט מען עס איין אין „געזעלשאפטלאך"). אלע אויס־לענדישע בעאבאכטער פון דער רוסישער אינ־טעליגענץ צייגען אימער אן מיט רעספעקט און בעוואונדערונג אויף דעם פאקט פון איהר מערק־ווירדיגע, כמעט רעליגיעזע בעציהונג צו דעם אינטעלעקטועלען לעבען. דאס לעצטע איז פאר איהר דאס לעבען זעלבסט. דער רוסישער אינטעליגענט איז אוועקגענאנ־גען מיט לייב און זעעלע אין דעם בוך; „דאס וואָרט" איז פיר איהם געוואָרען „דער טהאט". דאָרום איז פיר איהם די אידעע, דער אידעאל, דער אמת געוואָרען אזוי טהיינע. קיינע קאמ־פּראָמיסען עקזיסטירען פיר איהם ניט אין דיע־זער הינזיכט.

דאס אלעס, וואס עס איז אויבען געזאגט געוואָרען איבער דער רוסישער אינטעליגענץ, וואלט נאך ניט ערקלערהרט וואָרום זי האט זיך אבגעטהיילט אין א ספעציעלער גרופע. מיר קענען רייכדען וועגען דעם געבורט און עקזיס־טענץ פון א געזעלשאפטליכער גרופע נאר פון דעם מאמענט און ווייטער, וועו זי נעהמט אן אויף זיך און זעצט פאר א געוויסע פונקציאן. אין דיעזער הינזיכט דריקט זיך אויס די גאנצע אינערליכע קראפט פון דער רוסישער אינטע־ליגענץ אין די צוויי הויפט־פונקטען: די ענט־וויקלונג און די ארבייט פיר דעם געדאנק פון פאלקס־בעפרייאונג און פיר דעם געדאנק פון אלגעמיינער פרייהייט בכלל.

געביטען האבען זיך די פארמען פון לעבען אין דענקען, פערבייגעגאנגען זיינען צעהנדליגע יאהרען, דער הויפט־אינהאלט פון די גייסטיגע שטרעמונגען פון דער אינטעליגענץ זיינען גע־בליבען די זעלבע צוויי אידעען. זיי זיינען גע־וועו פון דור צו דור די וויינקעל־שטיינער פון איהר וועלט־אנשויאונג, די שאפענדע קראפט און דער עצם פון איהר עקזיסטענץ. נאטיר־ליך, דיעזע געדאנקען זיינען אין לויף פון דער צייט גע־וואקסען אין טיעפקייט און אין ברייט־קייט.

אונטער די געשיילדערטע אומשטענדען פון ענטוויקלונג טרעט בולט ארויס איינער פון איהר ספעציפישע כאראקטער־ציגע, נעמליך די אבגעזונדערקייט פון דער רעאל־לער ווירקליכקייט. דיעזער שטח איז געוואָרען אלץ גרעסער, וויל דאס אמת'ע לעבען איז געווען כמעט וויי פערגליווערט, דער געדאנק איז נעגאנגען שנעל פארווערטס, ארייננעהמעג־דיג אין זיך אלעס נייעס און העכסט פארטגע־שריטענעס פון מערב אייראָפּא. די רעאלע ווירקליכקייט אבער איז געשטאנען כמעט ווי אויף איין און דעם זעלבען ארט.

אויף דעם לויפענדען מאמענט פון דער געשיכטע האט מען אימער געקוקט אין רוס־לאנד ווי אויף א בייזאך. די שהענע רוסישע ליטעראטור, וועלכע איז אימער געווען דער ריכ־טיגער שפיגעל פון לעבען, האט ביז נאר די לעצטע יאהרען קיין מאל ניט פארגעשטעלט דעם אינטעליגענט אלס אן אקטיווען מענשען אין דעם טאג־טעגליכען לעבען. די גענעווארט האט מען שטענדיג בעטראכטעט נאר אלס א שטאפּעל צו דער גרויסער שהענער צוקונפט. דאס לעבען דערווייל האט נאר איין צוועק, מען דארף „לעבען אום צו דענקען און צו ליידען", געברויכענדיג דעם דיכטער'ס אויסדרוק.

קנוט האמסון זאגט אפט, אז „גאט האט די רוסען געשטראפט מיט לייבע צו מענשען". עס איז געווען פעסטגעשטעלט, וויי א נאטור־געזעץ, אז יעדער אינטעליגענט האט געמוזט זיין א פארטגעשריטענער מענש אין זיין וועלט־אנשויאונג, וועלכע האט געמוזט אין זיך ענט־האלטען די צוויי גרעדאנקען פון פאלקס־בעפרי־אונג און פון בעפרייאונג פון „געזעלשאפטלי־כען" קאנבערוואטיזמוס בכלל.

ניט אומזיסט האט זיך מיט אייניגע יאה־רען צוריק א בעווסטער סאציאל־דעמאקרא־טישער שרייבער בעקלאגט אין א הומאריסטי־שען טאן, אז אין רוסלאנד זיינען דא צופיעל סאציאליסטען און וועניג איבערצייגטע אינטע־ליגענטע בורזשוא.

דער רעזולטאט פון דעם אנגעוויעזענעם דענקען און לעבען פון דער אינטעליגענץ האט געפיהרט צו דעם, אז אין איהר וועלט־אנשוי־אונג האט די סאציאלע זייט אימער אייניגעשלונגען די אינדיווי־דועלע. בעלינסקי אין זיין צייט שפרעכט זיך אזוי אוים איבער דעם רוסישען אינטעליגענט, אלס אן אינדיווידואום אן און פיר זיך: ...„דער איינצעלנער איז נאך דערווייל א עמבריאן"... שפעטער מיט א האלבען יאהרהונדערט זאגען פיעלע שרייבער ארוים דעם זעלבען געדאנק אין אן אנדער פארמע — דער אינטעליגענט איז וועניג אינדיווידואליזירט אין זיין לעבען און דענקען.

שליסענדיג יעצט די כאראקטעריסטיק פון דעם רוסישען גייסטיגען לעבען ביז די לעצטע טעג, וועלען מיר אנווייזען נאך אויף איינעם א ספעציפישען צוג.

אין זיין גייסטיגער ענטוויקלונג האט דער רוסישער אינטעליגענט אם מייסטען געשטרעבט אויסצוארבייטען זיך א וועלט־אנשויאונג. ער האט דאס געטהאן אין א גרעסערער מאס און אין פיעל אינגרעדען אלטער, ווי דאס איז געטהאן געוואָרען פון געביל־דעטע מענשען אין

מערב אייראָפּא. זיינע שטרעמונגען האָבען גע־שפּיעלט א ענטשיידענדע ראָלע אין זיינע בע־ציהונגען צו פערשיעדענע וויסענשאַפּטען. אָב־גלייך ער איז געווען א בוך־מענש, האָט ער זיך אָבער פערנומען נאָר מיט די וויסענשאַפּטען, וועלכע זיינען געווען אם נויטיגסטען צו זיינע הויפּט־אויפגאַבען אין לעבען — פּאָלקס־בעפרייִ־אונג און קאַמפּף מיט דער גייסטיגער „מעש־טשאַנסטוום".

דער שטודיום פון נאָר אַבסטראַקטע ווי־סענשאפטען איז ניט געווען פּאָפּולער אין רום־לאַנד, ווייל זיי שטעהען צו ווייט פון די ברע־נענדע פראַגען, וועלכע האָבען פריהער פון אַלעם געפּאָדערט איין ענטפער לויט דעם פער־שטאַנד פון דעם געבילדעטען רוסע. וועג פון צייט צו צייט פלעגען זיך אייניגע פעראינטע־רעסירען מיט אַבסטראַקטע פילאָזאָפּישע און רעליגיעזע פראַגען האָט מען זיי בעטראַכט מיט א שמייכעל פון מיטלייד און זאָגאַר מיט פער־דאַכט. עס איז גענוג זיך צו דערמאָנען אָן די בעציהונגען צו דאָסטאָיעווסקי, טאָלסטאָי, וולא־דימיר סאָלאָוויאָוו פון זייערע צייט־גענאָסען.

פיר א לאַנגער צייט האָט זיך די רוסישע שטודירענדע יוגענד וועניג אָבגעגעבען מיט טעכנישע קענטניסע. זייער שטודיום איז יע־דנעפאַלס בעטראַכט געווארען אלס א זאַך פון ניט גרויסער בעדייטונג, ווייל זיי בילדען ניט אוים דעם אייגצעלנעם אלם א געזעלשאפט־עלעמענט.

זאָגאַר נאַטור־וויסענשאפטען זיינען ניט אימער געווען בעליבט; מען האָט געריכטעט אז זיי טהיילען אָב דעם שטודירענדען פון זיינע מיטמענשען.

אייניגע פאָרמען פון קונסט זיינען געווען געצונליך פערוואָרפען אין רוסלאַנד.

דער געבילדעטער רוסע האָט אַבזויטליך אויסגעשלאָסען פיר זיך אייניגע געביעטען פון מענשליכער קולטור. עס איז נאַך ביי איהם אין לאַנד ניט בעשאפען געווארען יענע רוהיגע אטמאָספערע, וועלכע עס איז נויטיג פיר דעם ערפאָלגרייכען שטודיום און פולען ענטוויקלונג פון דיזע קולטור־געביעטען.

4.

מיר האָבען זיך פיעל אַבגעשטעלט אויף דעם שילדערען פון דער פערגאַנגענהייט פון דעם רוסישען גייסטיגען לעבען צוליעב פאָלגענדע גרינדע. די געגענווארט, ווי געזאָגט, קען נור זיין פערשטענדליך אין דער בעלייכטונג פון דער פער־גאַנגענהייט. פיעלע טענדענצען פון דער פער־גאַנגענהייט בעהערשען דאָס נייע לעבען ביז דעם היינטיגען טאָג, דער עצם איז דער זעלבער, אַבגלייך די פאָרמע איז א נייע.

מיר דערפען אפטמאל איבער דעם זיגזאג פון ענטוויקלונג פון יעדער קולטור. מיט מעהר רעכט קען אזא סארט מיינונג ארויסגעזאגט ווערען איבער דעם לויפענדען מאַמענט פון דעם רוסישען גייסטיגען לעבען. די ענטוויקלונג פון איראָפּאישער ציוויליזאַציאָן אין רוסלאַנד איז געגאַנגען זעהר שנעל, פיעלעם האָט זיך ניט שטארק אָנגענומען אין דעם נייעם באָדען, שוואַך זיינען די אַריבערגעטראָגענע וואָרצלען אַריינגעוואקסען אין דער רוסישער ערד, און, וועג מיר נעהמען נאָך אין אַנבעטראכט דעם פאקט, אז די יעצטיגע גייסטיגע רעוואָלוציאָן האָט ווי אין דעם ברען־פונקט פון א שטארקען גלאָז צוזאַמענגעבראכט אלע געדאַנקען פון דעם גייסטיגען לעבען פון לאַנד, וועלט פאר אונז קלאָר, וואַרום מיר געפינען אין דעם היינ־טיגען מאַמענט זייט ביי זייט אזעלכע פער־שיעדענארטיגע שטרעמונגען.

אין יעדער נאַרמאל ענטוויקלענדער קול־טור האָט יעדער געדאַנק זיין נאַטירליכען גאַנג און צום סוף ענטוועדער ער געהט אין גאַנצען אראָב פון דער סצענע, אָדער ער פערבלייבט פעסט אין דעם אלגעמיינעם גייס־טיגען אוצר. גאַנץ אנדערש מוז דאָס זיין אונ־טער די אוננארמאלע רוסישע אומשטענדען. דאַרום פאַסירט דאַרט אז אן אלטע אויפגענע־בענע אידעע טרעט מיט א מאל ארוים, אלס דער פולער, נייער אמת. אין יעצטיגען מא־מענט מערקט זיך דאָס זעהר אָפט.

די געשיכטע איז נאָך ניט געווען אימ־שטאַנדע צו זאָגען איהר ווארט איבער דעם רוסישען לעבען פון אונזערע טעג. די שעהנע רוסישע ליטעראַטור האָט שוין פיעלע ערשיי־נונגען און שטרעמונגען פון דעם לויפענדען מא־מענט אלזוייטיג געשילדערט. אין דיעזען הינ־זיכט איז דעם נאָך־רעוואָלוציאָנערען פעריאָד פיעל מעהר געלונגען, ווי דעם רעוואָלוציאָנערען פעריאָד. דער לעצטער איז נאָך דערווייל „ווערטה־לאָז", ווי עם בעמערקט ריכטיג מערעזשקאָווסקי.

אין דיזער ליטעראַטור בעמערקט זיך פרי־הער פון אלעם א גרויסע זוכענישׂ, זו־כענישׂ פון דעם אמת, פון דעם פולען אמת. דאָס ווערט וויעדער געטאָן כיט דער גאַנצער ערנסטקייט, גראָדע ווי פריהער.

זאָגאַר ביי די, וואָס לאַכען זיך אוים פון אלעם און אלעם, פיהלט איהר אז דאָס איז „א געלעכטער דורך טרעהרען". פון פערצווייפלונג איבער דער אונמענליכקייט אָדער אונפעהיגקייט צו געפינען דעם ריכטיגען לעבענס־וועג, קומט די גליכגילטיגקייט און דער ציניזם. איהר פיהלט אבער אז מען שטרעבט שמערצליך נאָך עטוואָס אנדערעם און בעסערעם.

ווי אין פריהערדיגע צייטען זוכט נאָך אלץ א טהייל פון דער געזעלשאפט מיטלען און וועג־גען ווי איבערצומאכען אלעם מיט איין מאל די רעאלע ווירקליכקייט און די געדאנקען־וועלט. און יעדע אידעע, וועלכע איז געריכטעט צו דיעזען צוועק ווערט אויפגענומען מיט ענ־

טהויזאזום. דאך זעהען מיר אויך, אז די אי־בעריגע געזעלשאפט אנאליזירט מעהר אדער וועניגער שטרענג יעדע נייע שטרעמונג און בעווענונג. אפטמאל ווערט דיעזע ארבייט גע־טהאן פיעל גרינדליכער ווי אין דער פערגאנ־נענהייט.

אלם איינע פון די נייע רוסישע ערשיי־נונגען דארף פערצייכענט ווערען דער פאקט, דאם עס בעמערקט זיך יעצט דאָרט א גרויסער אינטערעס צו די זייטען פון קולטור, וועלכע פערנעהמען זיך מיט דעם איינצעלנען, אלם אזעלכען. צו ערקלעהרען ווי דיעזע ערשייענונג איז ארויפגעשוואומען אויף דער אויבערפלעכע איז א העכסט־קאמפליצירטע אויפגאבע. מיר ווילען זיך צוערשט אבשטעלען אויף זיין פס־כאלאגישען גרונד.

עס איז א גוט־בעוואוסטער פאקט, אז ווען דער גייסט און די געפיהלען פון א מענשען שטעהען אוים גרויסע אנשטרענגונגען געהען זיי נאכהער אוועק אין איינע פון די פאלגענדע צוויי ריכטונגען: אדער דער מענש לעבט אין א גע־דאנקען־וועלט, וועלכע רופט זיך די ספערע פון האלב־בעוואוסטזיין, ד. ה. דער מענש אינטערעסירט זיך וועניג מיט דער אהומיגער ווירקליכקייט. זיינע איינגענע נשמה־בעווענונגען ווערען פיר איהם אלעם. דאס איז ניט קיין שטארקער זעלבסט־אנאליז, אדער אן איבערלעבונג פון שטארקע געפיהלען, גראדע דער נעגעטיוויטעט. אדער, פערקעהרט, די גע־דאנקען און געפיהלען, וועלכע האבען דורכגע־מאכט א פראצעס פון גרויסער אנשטרענגונג, קענען אויף ערוועקט ווערען פון נאך גרע־סערע ווי די פריהערינע, אונ־נאטירליך שטארקע ריזיכמיטע. מיט דעם ערקלעהרען זיך די פערשיעדענאר־טינע עקסצעסען פון איינזיגע פערזאנען און איינזיגע זעהר קלייגע גרופען מענשען, וועלכע האבען ניט און קענען ניט האבען קיין דויערנ־דעם איינפלוס אין דעם רוסישען לעבען, ווייל נאך א קורצער צייט בריינגען זיי די געפיהלען און דעם גייסט נאך אין א מיעדערען צושטאנד, ווי זיי זיינען געווען אין אנפאנג פון זייער ווער־קונג. אנרופענדיג עס עקסצעסען, מיינען מיר דערביי די ערשיינונגען, אויף וועלכע כייר האבען אנגעוויעזען אין אנפאנג פון דיעזען אר־טיקעל — רעכט־פערטיגונג פון וואולנעריזירטען ניטשעאניזם, סאציזם אין אלע זיינע פאר־מען א. ז. ו., רעכטפערטיגונג פון יעדען סארט עקספראפריאציעס, פון סעקסועלע עקסצעסען, א. ז. ו.

דאם אלעם זיינען ערשיינונגען, וועלכע שטעהען אויף דער גרענעץ צווישען דאם גע־זונדע און קראנקע, צווישען פסיכאלאגיע און פסיכיאטרי. אונטער אזעלכע אומשטענדען ענטוויקעלט זיך אפטמאל א ספעציעלער גייס־טעס־צושטאנד — גלייכגילטיגקייט צום לעבען, ניט קיין געמאכטע, נאר אן אמת'ע. עס ווערט אויך בעמערקט א גרויסער וואוקס פון גייסט־קראנקע. נאטירליך, דער איינגסטער דור איז אימער דער ערשטער אין אזעלכע היסטאריש עפאכען צו פיהלען די רעזולטאטען פון אזא סארט גייסטיגען פראצעס, ווייל ערשטענס איז זיין נשמה זעהר עמפפינדליך און, צווייטענס, קען זיין גייסט שנעל אונטערגעהן אונטער א פאטאלאגישען פראצעס, ווי יעדער ניט פאלקאם ענטוויקעלטער ארגאן.

מיר זיינען א ביסעל אבגעטראטען פון אונ־זער טהעמא, נאר מיר דענקען אז דיעזע פסי־כאלאגישע בעמערקונגען ווערען פיעלעם ער־קלעהרען אין דעם איצטיגען רוטישען גייסטיגען לעבען.

מיר ווייסען גאנץ גוט, אז די אויבענדער־מאהנטע עקסצעסען און געדאנקען און אין רע־אלען לעבען געפינען זייערע אדעפטע מיסטענ־טהיילט, אויב ניט אין גאנצען, צווישען דער אינגסטער טהייל פון דער רוסישער בעפעלקע־רונג.

דיעזע „דענקער" און „טהויער" זיינען, ווי מיר זעהען פון דער ליטעראטור און פון דער ווירקליכקייט, האלבע אינטעליגענטען.

פון דעם ערשטען קוק ווייזט זיך אויס, אז די אויבענדערמאהנטע עקסצעסען פילען אן דאם גאנצע לעבען. אין דער אמת'ען אבער איז עס גאר אנדערש. דיעזע שטרעמונגען זיי־נען באלד בעמערקבאר, ספעציעל פון דער ווי־טעם, דערפאר ווייל זיי זיינען שרייענד. זייע־רע פארשטעהער מאכען פון זיך צו ריידען פיר א צייט, אבער ניט מעהר. שארף און קורץ זאגט ווענען זיי ארוים א טהיילווייז ריכטיגען געדאנק אין אנדרעיעוו'ס דראמא „סאווא", דעם הויפט־העלד'ס שווענערין, וועז זי רעדט איבער סאווא, אלם א מענשען, וועלכער קען אלעם טהאן און זאגען, ווייל ער איז... אן אונפראנט־ווארטליכע פערזאן.

דער בעוואוסטער פראנצויזישער קריטיקער מעלכיאר דע וואגיאע, שרייבענדיג איבער דער מאדערנער רוסישער ליטעראטור, בעמערקט די טהיילווייזע אינזויטיגקייט פון אייניגע איהרע פארשטעהער. וועז מען לעזט די ווערקע פון די לעצטע, קומט אוים, זאגט וואגיאע, אז גאנץ רוסלאנד בעשטעהט פון אינטעליגענטען אדער האלב־אינטעליגענטען, אלע זיינען זעהר יונג און בענעהען זעלבסטמארד אין דעם אלטער פון 23—24 יאהר. די ווירקונג פון דיעזע „העל־דען אויף א טאג" איז זעהר קורץ און אונבע־דייטענד. מיר זעהען, אז זיי געהען שוין כמעט אין גאנצען אראפ פון דער סצענע מיט זייערע אידעען, פערשיעדענע קולטען, ליטעראטור, קונסט א. ז. ו.

אין דער לעצטער צייט זיינען אויך ענע־שטאנען אין רוסלאנד פיעל ווייכטיגע און מעהר בעדייטענדע אינדיווידואליסטישע שטרעמונגען,

ווי די אויבענדערמאָהנטע, און פיעלע דענקען, אז דיעזע זיינען שוין ווירקליך אריין טיף אין לעבען. איז עס אבער אזוי?

מען צייגט אָן, ווי אויף א לעבענספעהיגע דויערנדע ערשיינונג, די זאָגענאַנטע „גאָט־זוכענישׂ". מיר וויסען, אז דיעזע בעוועגונג נעהמט אָפט אָן זעהר פרימיטיווע, גראָבע פאָרמען. די גאָט־זוכענישׂ פון די גייסטיג־ענטוויקעלטע קרייזען האָט אויגענטליך וועניג צו טהאָן מיט דעם, וואָס עס ווערט געוועהנליך אָנגערופען רעליגיאָן. אָפט איז דאָס נאָר א נייער „נעבעלדיגער" נאָמען צום אלטען אינהאלט, ווי עס צייגט זיך ארוים דער פאל מיט פערשיעדענע אבהאנדלונגען איבער רעליגיאָן פון פערשיעדענע רוסישע רעדיקאלען, סאָציאליסטען, און זאָנאָר איניגע סאָציאל־דעמאָקראטען. מען שרייבט אנשטאָט געוועלשאפט דאָס ווארט מענשהייט און מען לעגט דאָס אוים מיט א גרויסען „מ". נאכהער רופט מען דאָס לעצטע גאָט, און נאָך שפעטער זוכט מען אין דעם גע־קינצעלט־צוגעטראכטען שפיצעל עטוואָס בעדיי־טונגספולעם.

עס איז אינטערעסאנט, אז די גראדאציע פון רעליגיעזע געפיהלען געהט פון די שטארק־סטע ביז די כמעט אונעמפפינדליכע, אבהענגיג פון דער אינטעליגענץ און גייסטיגער ערמידונג פון די, וועלכע נעהמען דיעזע לעהרען אויף. די נשמה פון אייניגע קען גרעייצט ווערען פון גלויבען אין שדים און אין משחיתים אויף דיעזער זינדיגער וועלט, די נשמה פון אנדערע נעהמט אויף א געדאנקען־וועלט פון געטער, וועלכע זיינען אין דעם לעצטען אנאליז א וועלט פון „געטטער דעממערונג".

ווי די יעצטיגע רוסישע אומשטענדען פון שוואכער געוועלשאפטליכקייט און נייעדערגע־שלאָגענהייט זאָלען ניט זיין גינסטיג פאר דיע־זער „גאָט־זוכענישׂ", בעמערקען מיר דאָך, אז די ברייטע שיכטען פון פאָלק און פון דער אינ־טעליגענץ בעציהען זיך צו איהר זעהר קריטיש. צאָהלרייכע ארטיקלען און שריפטען ווערען גע־ריכטעט געגען דיעזע רעליגיעזע שטרעמונגען.

ווייטער, דער אויפגעשריעגער „בונט פון דעם אייניצעלנעם", דער „פראָטעסט פון דעם אייניצעלנעם", דער ניטשעאניזם מיט זיין „א־מאָראליזם" און עהנליכע ערשיינונגען, וועלכע זיינען מיט א מאָל אויסגעוואקסען אויף דעם רוסישען באָדען, זיינען אזוי אויבערפלעכליך אין זייער ווירקונג, זיינען אזוי בלוט־ארם, אז זייערע טעג זיינען געצעהלטע. צו כאראקטע־ריזירען די בעציהונג פון דעם דענקענדען רוס־לאנד צו דיעזען סאָרט אינדיווידואליזמוס איז גענוג אנצואווייזען אויף דעם פולען קראָך פון די אלע בעוועגונגען, וועלכע זיינען מעהר אדער וועניגער נאָהענט צום אנארכיזמום. די אנאר־כיסטען האָבען גאָר ניט לאנג געזוהכן פיר זיך אזא בריייטען פעלד אין רוסלאנד, און וואָס איז פון דעם אלעם געוואָרען?

דער מאקסימאליזם איז אזוי מיט איין מאָל אבגעשטאָרבען, ווי ער איז מיט איין מאָל אויף דער וועלט געקומען. דער „מיסטישער אנאר־כיזם", דיעזע טויט־געבארענע קינד, איז זיך צוגאנגען, ווי א נעבעל. די אלע אנטי־פאָליטי־שע און אפאָליטישע וועלט־אנשויאונגען, וועלכע האָבען געהאט א רוישיגען צייטווייליגען ער־פאָלג ביי דער יוגענד, פערשווינדען ווי דער רויך. אויף דעם ביכער־מארק קומען אלץ מעהר ארוים ערנסטע וועהרקע איבער סאָציאל־פאָלי־טישע און עקאָנאָמישע פראגען; דאָס לאנד, אלס א גאנצעס, ערוואכט נאָך דער צייטווייליי־גער גייסטיגער ערמידונג צו גועזעלשאפטליכער און פאָליטישער ארבייט.

אויך, ווי מיר האָבען שוין אָנגעוויזען אין דעם אָנפאנג פון דיעזען ארטיקעל, איז די בעציהונג צו ווי־ענשאפט אין אלע זיינע גע־ביעטען יעצט א פיעל ברייטערע, געזינטערע, ווי פריהער.

די שעהנע ליטעראטור, וועלכע איז אימער געווען דער פיינסטער קווייט פון דער רוסישער קולטור, שפיעלט נאָך יעצט א גרעסערע ראָליע, ווי פריהער. וואָס די פערשיעדענע עסטעטען זאָ־לען ניט זאָגען, בלייבט דאָך ריכטיג דער פאקט, אז דיעזע ליטעראטור איז יעצט, ווי אין איהר גאנצער פערגאַנגענהייט, א ריכטיגער שפיגעל פון דער ווירקליכקייט. זאָל זיין, אז זי שיל־דערט דיעזע אמאָראליסטען, אפאָליטיקער, פער־עהרער פון רייגער קונסט, אבסטראקטער־שעהנ־הייט א. ז. ו. שטעלט זי דאָך זיי פאָר, אלס. געוויסע טיפען פון דעם רעאלען לעבען. נאָר דער פולער אמת איז, אז ניט זיי פערנעהמען די גאנצע אויפמערקזאמקייט פון דער ליטע־ראטור, ווייל ניט זיי רעפרעזענטירען דעם עצם פון דער רוסישער ווירקליכקייט.

די נייעסטע ווערק פון גאָרקי, וועלכע ענטהאלטען אין זיך סאָציאלע געדאנקען, רופען ארוים א גרויסען אינטערעס. ארציבאשעוו האָט אונז געגעבען סאנינען, „וועמענס לעבען עס איז זיינע עמפפינדונגען", דערזעלבער שרייי־בער האָט אבער אויך געשאפען אזא ווערק, ווי „דער טויט פון לאנדע". דער הויפט־העלד פון דיעזער ערצעהלונג רעפרעזענטירט מיט זיך איינע פון די העכסטע און טיפסטע שילדע־רונגען פון אלטרואיזם אין דער גאנצער רוסי־שער ליטעראטור, די בעסטע נאָך דער פיגור פון פירסט מישקין (פון דאסטאיעווסקי'ס בוך „דער אידיאָט"), נאָך דעם מיינונג פון אזא קענער פון דער רוסישער ליטעראטור, ווי הערר ס. וועננגעראָוו. דער אפאָליטיקער אנדרייעוו האָט אונז געגעבען די „ערצעהלונג איבער די 7 געהאנגענע", וואו דער גייסט פון די רעוואָ־לוציאָנערען, זייער העלדענטהום איז ערהאבען געשילדערט. אין דעם זעלבען טאָן רעדט אנ־

דרייוון פון דער טהעטיגקייט פון דיעזע פּאַרט־
נעשריטענסטע געזעלשאַפטליכע טהעור אין פער־
שיעדענע אַנדערע זיינע וועלט.

ערשטנס זיך, צום ביישפּיעל, אין וואָס
איז בעשטאַנען, נאָך דער אַבשעצונג פון דעם
שרייבער, דער אונגליק פון דעם פערעהרער פון
ניטשע, דעם סטודענט סערגעי פּעטראָוויטש,
דעם העלד פון אַנדרייעוו'ס ערצעהלונג „די ער־
צעהלונג איבער סערגעי פּעטראָוויטש": „ער
האָט קיינעם ניט גליעבט און איז פון קיינעם
ניט גלויבן גליעבט", און ווייטער: „...ער האָט
ניט גלויבט פון דעם העכסטען גליק, וועלכע
עס גיבט נאָר פּאַר דעם מענשען — צו אַרבי־
טען פאַר זיינע מיטמענשען". דאָרום איז זיין
לעבען גלויבן אינהאַלטסלאָז, זאָגט אונז אַנ־
דרייעוו, און דער סטודענט האָט גלעזט בע־
גהען זעלבסט־מאָרד.

„פרייע ליעבע" פילט אַן, לויט דער מיי־
נונג פון אייניגע, די רוסישע ליטעראַטור און
דאָס לעבען. וועגען דיעזע בעאַבאַכטער מע
מען אָבער זאָגען, אז „זיי זעהען ניט דעם וואָלד
איבער די בוימער". ביי פיעלע פון די מאָדער־
ניסטישע רוסישע דיכטער איז „אונשולד" איינע
פון די הויפּט־מאָטיוון און טהעמאָס פיר זייער
שאַפען.

ריכטיג איז, אז די נייע ליטעראַטור און
קונסט, אַלס אַן אויסדרוק פון די נייע גייסטיגע
שטרעמונגען, פערנעהמט זיך פיעל מיט עסטע־
טיק, שעהנקייט. פריהער האָט מען דיזע זייט
אין לעבען און אויך אין קונסט פערנאַכלעסיגט,
אָדער, בעסער גיזאָגט, מען האָט איהר גישענקט
וועניג אויפמערקזאַמקייט.

ביז דער לעצטער צייט האָט מען זיך
מייסטענטהיילס אינטערעסירט מיט דעם אינ־
האַלט, מיט דער אידעע, מיט די נייע וועדטהען
וואָס א ליטעראַריש ווערק קען אריינברענגען אין
גיזעלשאַפטליכען לעבען. פון אזעלכע פּאַעטען
ווי פאַלאַנסקי, פעט, טיוטשעוו, וועלכע האָבען
זיך מעהר אָבגעגעבען מיט דער פאָרמע, ווי מיט
דעם אינהאַלט, האָט זאָגאָר אזא קינסטלער ווי
טורגענייוו ניט גהאַלטען: „זיי זיינען צו ווייט
פון דעם ווירקליכען לעבען" — איז גלוועון זיין
אורטהייל איבער דיזע שרייבער. עראַנערט זיך,
ווי פאַר א גלוויסער צייט האָט זיך א טהייל פון
דער רוסישער אינטעליגענץ קאַפּטיש בעצויגען
צו פושקינען, ניט גלוואָלט איהם אַנערקענען
אַלס א דיכטער פון ערשטען ראַנג.

ווען די ערשטע רוסישע דעקאַדענטישע
שרייבער, וועלכע האָבען גלעזעט פיעל גלוויבט
אויף דער פאָרמע, האָבען אַנגעהויבען שאַפען,
האָט זייער צייטגענאַסע טשעכאָוו איראָניש אָנ־
גערופען זייערע ווערק „שיפּעדיגע וואַסערען".
דער בעוואוסטער ליטעראַט מעלשין האָט זיי
גלוואונשען איין זאָך — „שטאַרבען".

זאָגאָר אין ליטעראַטור האָט מען פערגעסען
דעם פרינציפּ, אז דער שבת איז פאַר דעם מענ־
שען, און ניט פערקעהרט.

פון דיזע אַלע קלאַהרע און אונ־
קלאָרע שטרעמונגען בעמערקען מיר ווי אויף
דער ביהנע טרעט אַרויס דער מענש ניט נור אַלס
א גזעלשאַפטס־גלעמענט, ניט נור אַלס אן אב־
סטראַקטע פערזענליכקייט, נור אַלס א
קאָנקרעטער לעבעדיגער און
לעבענסלוסטיגער אינדיווידו־
אום מיט אַלע טהיילען פון זיין נשמה, מיט
זיין גזונדען אינסטינקט און גיפיהלען. „אַלעס
איז פאַר דעם מענשען", איז גלוואָרען דער
מאָטאָ פון דעם גייסטיגען לעבען פון דעם לוי־
פענדען מאָמענט. אַלס א ווייטערדיגע ענטוויק־
לונג פון דערזעלבען שטרעמונג זעהען מיר, ווי
דער גוף הייבט זיך אן עמאַנ־
סיפירען גראַדע ווי דער גייסט. דאָרום
רעדען יעצט אייניגע מיט בעגייסטערונג וועגען
דער אויפלעבונג פון דעם אַלט־גריעכישען העלע־
ניזם. אין דער ווירקליכקייט קומט יעצט נור
פאַר די עמאַנסיפירונג פון דעם מאָדערנעם מע־
שען אין א גאַנר אַנדערען זין, ווי דאָס האָבען
פערשטאַנען די אַלטע גריעכען, וועלכע האָבען
אין זייער שפּראַך ניט גהאַט קיין וואָרט פיר
דעם בעגריף „זינד". עס איז ריכטיג, אז קנוט
האַמסון און פיעלע שרייבער, וועלכע שילדערן די
הערליכקייט פון דעם אונמיטעלבארען גיפיהל,
זיינען פאָפולער אין רוסלאַנד, זיי זיינען אבער
בעלויבט דאָרט נור אַלס פאָרשטעהער פון קונסט,
אַלס דיכטער, וועלכע לערנען צו פערשטעהען די
נאַטור־שעהנהייט אין אַלע פאַרמען א. ד. גל.

.5

די פערשפּרייטונג און ענטוויקלונג פון די
סאָציאַלדעמאָקראַטישע לעהרען אין רוסלאַנד
האָט אזוי פיעל בייגעטראָגען צו די גישיכלדערטע
ענדערונגען אין דער ריכטונג און אין דעם אינ־
האַלט פון דעם גייסטיגען לעבען, אז עס איז
אייגענטליך אונמעגליך צו ערקלערען דאָס אַלעס
אין די ראַמען פון א זשורנאַל־ארטיקל. מיר
דענקען אָבער אז מיר וועלען געבען די ריכטיג
אָבשאַצונג דיזער וירקונג, וען מיר וועלען זאָ־
גען, אז די סאָציאַלדעמאָקראַטישע אידעען האָ־
בען גמאַכט קלענער דעם שטח צוויישען דעם
גייסטיגען און דעם רעאַלען לעבען. עס פאַנגט
זיך אן די בעוואוסטזיניגע סאָציאַלדעמאָקראַטי־
שע ארבייט, דאָס גייסטיגע לעבען הייבט זיך אן
דעמאָקראַטיזירען. אין דעם קריזיז פון דער אינ־
טעליגענץ טרעטען אריין נייע כענשען, וועמען
דאָס לעבען האָט זיך גענעבען ניט גרינג. עס
איז לאַנגזאַם אוועק דער פריהעריגער ראָמאַנ־
טיזם, דער דורשט נאָך העלדענטהאַטען, די
שטרעמונג איבערצומאַכען אַלעס מיט איין מאָל.
די נייע אינטעליגענץ איז אַליין ארויסגעוואַקסען
פון פאָלק. דיזער נייער אינטעליגענץ איז זעהר
שווער אָנגעקומען אלין וואָס זי האָט גענדארפט פאַר
זיך ערארבעהרן אין לעבען. דאָס איז ניט גלוועון

די פריהעריגע אַדעל־אינטעליגענץ, פאַר וועלכער פיעלעט אין לעבען איז שוין געבען פריהער צוגעגריפן. די נייע מענשען האָבען יעדע קלײניגקייט פון קולטורעלע וועדטהען געקענט אָבשאַצען נאָך זײן ווירקליכע בעדייטונג. זיי זיינען אַרויס פון די קרייזען וואו מען זעהט און מען פיהלט, אז מען קען ניט גלײַך אַרויסשפרינגען פון אײַן פאַרמע פון לעבען אין גאָר אַן אַנדערער, נור נאָך דעם ווילען פון מענשען.

דיזע נייע עלעמענטען זיינען געקומען פון די ווערקשטאַטען און פאַבריקען, זיי האָבען פערזוכט דעם שוועכען לעבען פון דעם „גרויסען אונבאַקאַנטען" (ווי קראָפּאָטקין רופט אַן דאָס פאָלק), זיי האָבען אָנגעהויבען צו ווערען דער בילדער און שפּיגלער אין יעדען מאָמענט פון לעבען, אזוי גוט ווי פון דער וויטער צוקונפט. וואָצו לאָזען דערווײַל שאַלטען און וואַלטען אין אַלע הינזיכטען אַנדערע — די מאַכטהאַבענדע עלעמענטען? דיזע נייע געדאַנקען זיינען אויסגעארבייט געוואָרען אונטער דעם איינפלוס פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע לעהרען. די לעצטע האָבען דער ערוואַכטער צום לעבען נייער אינטעליגענץ די וואָפע פון פערשטאַנד אין די העכד געגעבען. מיט דעם וואוקס פון די אינדוסטריעלע ארבייטער פערשפרייטען זיך און טריאומפירען דיזע געדאַנקען אַלץ מעהר און מעהר.

אַלץ מעהר און מעהר הייבט מען אָן אויסנוצען אויף דעם בעסטען געוונדסטען אופן דעם היינט; מיט לעבענסמוטה, מיט פולע קרעפטע ארבייט מען פאַר דער צוקונפט ניט נור ווי פאַר אַן אבסטראַקטען אידעאַל, נור אַלס פאַר עטוואָס, וואָס עס איז פערבונדען מיט יעדען מאָמענט פון דער געגענוואַרט. קלאָר זעהט מען פאַר זיך דעם וועג צו דעם ענדליכען ציעל; און מיט דער פולער איבערצייגונג אין דעם לעצטען זיעג גרייט מען צו טריט ביי טריט דעם היינט, וועלכער איז בעסער פון דעם נעכטען, פאַר נאָך א בעסערן מאָרגען.

מיר שילדערן דאָ אין בריעף שטריכען דעם אַלגעמיינעם גאַנג פון דער ענטוויקלונג פון דעם סאָציאַל־דעמאָקראַטיזם אין רוסלאַנד פאַר און נאָך דער רעוואָלוציאָן. מיר לאָזען דורך די פערשיעדענע זיגזאַגען. מיר ווייסען אויך אז אין אָנפאַנג האָט דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיזם אויך כמעט אין גאַנצען איינגעשלונגען דעם אינדיווידואום, ווייל צו דרינגענד איז געווען די אַלגעמיינע געזעלשאפטליכע זייט פון לעבען, וועלכע האָט געפּאַרדערט די גאַנצע אויפמערקזאַמקייט צו זיך.

אין דער פראָפּאַגאַנדא פון יעדען נייעם פאַרטשריטליכען גרעדאַנק, אזוי אויך אין דער פערשפרייטונג פון די סאָציאַליסטישע אידעען, וועלכע אָפטמאל בעגאַנגען דער פעהלער פון צו־שלעפען און צוזאַמענקניפען אַלעם מיט דיזע נייע אידעען און בעוועגונגען. דאָס הייסט אייגענטליך וואוֹלגאַריזירען דיזע גרעדאַנקען, מאַכען זיי לעבערליך. האַלטענדיג זעהר וועניג פון אזא סאָרט פראָפּאַגאַנדא, וועלען מיר דאָך ערויס־זאָגען און אונטערשטרייכען די מיינונג, אז דער אייגנפלום פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע לעהרען פון זדעם מאָמענט פון זייער פערשפרייטען ביז דעם היינטיגען טאָג אויף דעם גאַנצען רוסישען גייסטיגען לעבען קען ניט וועלען איבערגעשעצט. די איינציגע פּאַרטיי, וועלכע איז ביי דער לעצטער גרויסער ערשיטערונג דאָך געבליבען אַלס א שפּאַנדע קראָפט מיט איהרע לעהרען און טהעטיגקייט איז די יעניגע, וועלכע איז נאָהענט צו דעם רעאַלען לעבען און צו די ברייטע שיכטען פון פאָלק — די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע.

מיין ערשטען ארטיקעל אין דער „צוקונפט" האָב איך געענדיגט מיט דער פראגע: וואָס האָט זיך פאַקטיש געטהון אויסגעארבייט אין דער רוסישער רעוואָלוציאָן. מיר האָבען יעצט נאָטירליך אין זינען די גייסטיגע ספערע.

וואָס די רוסישע רעוואָלוציאָן און די נאָענאָוואַרטע האָבען אויפגעטאָן נייעס פאַר רוסלאַנד גופא, האָבען מיר געשילדערט אויבען. וואָס זיי האָבען אריינגעבראַכט נייעס אין דעם אוצר פון דער אַלמענשליכער קולטור קען אויסגעשפּראָכען ווערען אין צוויי ווערטער — אינטעליגענטזיע סינטעז. מיר מיינען דעם סינטעז פון דעם אינדיווידועלען און גאַנצען סאָציאַל־פּליטישע עלעמענט אין אונזערע סאָציאַל־פּליטישע לעהרען, דעם סינטעז פון דעם טהיל פון דעם דענקען פון דעם מענשען, וועלכער ריכטעט זיין גאַנצע וועלט־אנשויאונג, זיי בעגריף וואָגען זיין איך און וואָגען דער גאַנצען פּפליכטען און בעציהונגען פון איהם צו איהר און פערקעהרט.

פערגעסען איז פריהער גאָוואָן דער אייגענער אין די הינזיכטען, וועלכע זיינען ניט גאָוואָן דירעקט פערבונדען מיט דעם מענשליכען קאַלעקטיוו, דאָס הייסט מיט דער גאַנצען מענשהייט. און פון די פערשיעדענע פראַקטעסטען פון דעם אייגענצעלנעם, וועלכער האָט יעצט ערוואַכט צום לעבען, האָט זיך ערויסגעוויזען איין וויכטיגע גאַנוגדע שטרעמונג — צו פערהיטען וויי וועיט מענליך די אינדיווידואליטעט פון יעדען איינצעלנעם, סיי ער איז גרוים אדער קליין. דער מענש אליין איז שוין עטוואָס גרויסעס. דיזער גרעדאַנק, וועלכער איז אזוי ערהאבען ערויסגעזאָגט פון דעם שאַטלענדישען פּאָעט בוירנס, „ניט קוקענדיג אויף אַלץ איז דער מענש שטענדיג א „מענש", איז שוין ניט גאָר אין גאַנצען א נייער אין דער רוסישער קולטור. שוין לאַנג צוריק האָט קאַצאָוו געזאגט: „אַלע בעשעפענישען אויף גאָט'ס וועלט זיינען אזוי שהען און גרוים, נור שהנער פון דעם מענשען איז גאַרנישט אויף דער וועלט". פריהער האָט מען זיך דיזען גרעדאַנק פּאַרגעשטעלט אבסטראקט, יעצט האָט ער געקראָגען

פלייש און בלוט, און דאָס לעצטע מאכט זעהר א בעדייטענדען אונטערשיעד. דיזער אונטער־שיעד איז נראדע אזוי גרויס ווי דער שטח, וועל־כער עקזיסטירט צווישען די, וועלכע קענען אר־בייטען פאר א אידעע, בעוועגונג, ניט האָבענדיג אין זינען זייערע צייטגענאָסען און די וועלכע טהוען די זעלבע ארבייט, האָבענדיג אין זינען די ליידען און פרוידען פון זייערע מיטמענשען. די ערשטע, אָפטמאל פלאָמענדיגע רעוואָלוציא־נערען, האָבען ליעב דעם ווייטען, דעם קומענדען מענשען, די צווייטע — דעם נאָהענטען.

דער אָנגעוויעזענער מאָדערנער אינטעלעק־טועלער סינטעז וועט שפּיעלען א העכסט בעדייטענדע ראָלע אין דער ווייטערדיגער ענט־וויקלונג פון קולטור. אין אייניג געביעטען האָט ער שוין אויפגעטאָן פיעלעם, צום ביישפיעל, אין ליטעראטור און אין קונסט. די צוויי שטרייטפונקטען און אין דער קונסט זיינען אָנמער געווען — שעהנקייט און ניצליכקייט. דיזע עלעמענטען זיינען אימער בעטראכט געווארען אלס אבגעזונדערטע אייגער פון דעם צווייטען, אָפטמאל גענגנגזעצטע. די רוסישע ליטעראטור און קריטיק לערנט אונז יעצט צו פערשטעהען, אז שעהן און ניצליך דארף זיין און איז איינע און דיזעלבע זאך. דען צו ברויכען גאָרקי'ס אויסדרוק: „אלעס איז אין דעם מענשען, אלעס איז פאר דעם מענשען". זאָגאר אין דער מאָני־שער און אין דער פלאָסטישער קונסט בעמערקט זיך יעצט א שטארעמונג צו סימטעז פון דעם קער־פערליכען און גייסטיגען, פון גשמיות און רוחניות.

עם איז זעלבסטפערשטענדליך, אז די רוסישע רעוואָלוציאָן וועט נאָך זיין א שאָפענדע קראפט פאר א לאָנגע צייט אין דיזער הינזיכט, ווי די גרויסע פראנצויזישע רעוואָלוציאָן האָט געהאט איהר גרויסע ווירקונג לאָנג נאָכדעם, ווי זי האָט פאקטיש שטאָטגעפונען.

איידער איך ענדיג דיזען ארטיקעל גלויסט זיך מיר זאָגען א פאָר ווערטער איבער דעם איי־גענארטיגען שיזאָל פון דער רוסישער אינ־טעליגענץ.

מיט דער פערשפּרייטונג פון קולטור, מיט דעם אקטיוון אנטהיל נעהמען פון די ברייטע שיכטען פון פאָלק אין דער ווייטערדיגער ענטוויקלונג פון דעם סאציאָלפאָליטישען און גייסטיגען לעבען, מיט דער ענטוויקלונג פון קלאסענקאמפף אין רוסלאנד, פערליערט דאָרט די קולטור איהר פריהערדיגען ספעציפיש אינטע־ליגענטען כאראקטער און די אינטעלינענץ זעלבסט איהר פריהערדיגע איינהייט. ניט מעהר וועט יעדער אינטעליגענט בעטראכטט ווערען אלס א רעוואָלוציאָנער און סאָציאָליסט, און ניט אויף איהם אליין וועט פאלען די שווערקייט פון דער ווייטערדיגער ענטוויקלונג. די קולטור וועדט א דעמאָקראטישע, א פאָלקס־קולטור. די אינ־טעליגענץ מוז ווערען, און טהיילווייז ווערט זי שוין די אידעאָלאָגישע טרעגערין פון פערשיעדע־נע גרופען פון פינסטקלאסען. דאָס אלעס איז דער פולער אמת.

ניט ריכטיג אָבער טהון די, וועלכע ווער־פען יעצט שמוץ אויף דיזער אינטעליגענץ. מערקווירדיג, ווי אלע און אלעס אין דער וועלט האָט זיך זיין שיזואל.

איהר גרעגנקט ווי ביי שעקספּיער'ן אין „יוליום צעזאר" זאָגט אנטאָניום איבער דער ליכע פון דעם טויטען צעזאר: „נור וואָס נעכ־טען האָט זיין וואָרט גרעקענט אויסהאלטען גרגען דער גאנצער וועלט, און יעצט ליגט ער דאָרט און קיינער איז ניט אזוי ארים, ער זאָל איהם אָבגעבען עהרע". דאָס איז אין קורצען אויף דער שיקזאָל פון דער רוסישער אינטעליגענץ. ערשט נעכטען גראכטעט און גלויבט פון אלעמען ביז דעם הימל, און היינט פערגעסען, און פון אייניגע זאָגאר פראכטעט. מיר וויסען ווי זי האָט אונטער די שוועריטע אומשטענדען גע־האלטען דעם פאקטל פון ליכט אין דער ארומי־גער פינסטערנים, און ווי א נר תמיד האָט זי איהם ניט גלאָזט זיך אויסלעשען. אמת, פיעלע כחות זיינען פערלאָרען גאנגען, און דאָרום דארפען מיר נאָך מעהר שעצען איהר אויפגע־טאָטענע ארבייט. אונמענשליכע לאנג נאכדעם, ווי זי האָט פאקטיש שטאָטגעפונען.

יואל סלאָנים

פריהמאָרגען

.1

וועז ליכטיג מיט ראָזיגע, שיינענדע פליגעל,
און שטראַהלענדע לאָקען אין גאָלדענע אויגען,
קומט שטיל פון דעם הימעל דער מאָרגען ערונטער,
דאָן פיהל איך עס הייבט אין מיין האַרץ זיך אָן רעגען,
עס שווינדען די זאָרגען, עס הייבט זיך אָן וועקען
די האָפענונג בליהענד און טרילערנד־מונטער...

עס ווערען די פינסטערע שאָטענס פערזונקען
אין גאָלדענע ים'ען... עס ווערען דערטרונקען
די שוואַרצע חלומות און זאָפטיגע בלומען...
די קראָהען אין האַרצען, זיי שטאַרבען... זיי שטאַרבען...
עס בליהען־אויף הערליכע, גאָלדענע גאַרבען
מיט גלאַנץ און מיט יוגענד־חלומות פערנומען...

.2

אין מזרח־זייט גליהט א גאָלד־פלאַם אויף,
די לופט ווערט רויט געצונדען,
די לבנה ווערט דערשראָקען גלייך,
און טויט־בלייך ווערט פערשוואונדען...

די שטערענדלעך, ווי עלענדע
יתומים אָהן א מאַמען,
ציטערענדיג אין מערב־זייט
בעהאַלטען זיך צוזאַמען...

א ווינטעל כאַפט אין וואַלד זיך אויף
פון נעסט צווישען צווייגען.
עס הייבען לוסטיג בוימעלעך
די קעפעלעך צו נייגען...

עס עפענען די פיילכענס אויף
פון שלאָף די בלויע אויגען,
די קרייטעכער די מיילעכלעך
דעם מאָרגענטהוי צו זייגען...

און ס'וואַכט זיך אויף א לוסט אין מיר
און טרייבט אַוועק די זאָרגען;
מיין האַרץ שוועבט ווי א גאָלד־פויגעל
אין פרישען שיין פון מאָרגען...

.3

ווי א לויד־נשאָפט־גליהענדע מיידעל,
געהט די זון מיט א בלענדענדען פלאַם
ארויס פון די פינסטערע וואַלקענס
אין א שיינענדען, גין־גאָלדענעם ים...

שנעאיגע וואַלקענדלעך ציהען,
ווי קינדערלעך יונגע פערטרוימט,
מיט גאָלד־גלאַנין, מיט העלען בעשפיעגעלט,
מיט רויט־גאָלד, מיט ווין־גאָלד בעזוימט...

און ס'דאַכט מיר די וואַלקענדלעך רופען:
קום צו אונז, ברודעריל, קום;
דיין גייסט וועט אין שיין־האַרמאָניען,
אין געטליכע, שווימען דאָ אום...

ש. שאכנאראוויטש

בלעטלעך געשיכטע

(דער גאַרבער־פערבאַנד אין רוסלאַנד)

— געווידמעט דעם חבר „טאַטע" —

ען מען וויל אַבשאַצען די בע־דייטונג פון דער אידישער ארבייטער־בעוועגונג אין רוסלאַנד, מוז מען זי לערנען אין איהר פערגאַנגענהייט, אין איהר ענטוויקלונגס־גאַנג. נור אויף אזא אופן וועלען מיר זיך ריכטיג קענען פאַרשטעלען איהר ראָלע אין דער רוסלענדער רעוואָלוציע, איהר ווירקונג, וואָס זי האָט געהאט אויף די איבעריגע פראָלעטאַריישע בעוועגונגען.

עס וועט ניט איבערטריבען זיין, וועז מען זאָל זאָגען, אז דער אידישער פראָלעטאַריאט איז געווען דער פראקטישער וועג־ווייזער פון דער ארבייטער־בעוועגונג אין רוסלאַנד, אז די מע־טאָדען, וועלכע ער האָט אויסגעארבייט אין זיין קאמפף, האָבען פערנומען דעם אויבענאַן אין דער ענטוויקלונג פון דער רוסלענדער סאָציאל־דעמאָקראטיע, אריינגעבראַכט אין איהר א רוח חיים, זיינען געווארען אַן אינערליכע אייגענ־שאפט פון איהר וויטערדיגער ארבייט, אז אונ־טער זיין איינפלוס האָט זי זיך אויף נאַציאָנא־ליזירט און ערווארבען דעם אייגענעם „איך". וועז ניט דער „בונד", וואָלט די ארבייטער־פאַרטיי אין רוסלאַנד פיליייכט ביז איצט זיך גע־פונען אין א פער'כשופ'טען קרייז פון שטרעבען צו טהעטיגקייט און בלייבען אונטהעטיג, אין א הינער־פלעט פון קאָסמאָפּאָליטישע פלפולים. *)

אמת, דער מעכטיגער שטראָם פון לעבען וואָלט סוף כל סוף דורכגעריסען דעם פער־כשופ'טען קרייז, פאַנאַנדערגעטריבען דעם הי־נער־פלעט. די נויטיגקייט פון אַן איינהייטלי־כער לעבענס־פעהיגער סאָציאל־דעמאָקראטישער פאַרטיי מיט זעלבסטשטענדיגע נאַציאָנאלע בעשטאַנד־טיילען וואָלט ארויסגעשטופט די זיסע חלומות פון א צונויפגענאָסענער ברידער־ליכקייט אין געשטאלט פון א פערגליוועלטער פאַרבאַנד, אבער דאָס וואָלט געווען זעהר א לאַנג־דויערנדער פראָצעס מיט א סך איבריגע און פוסטע פראזען, און וואָס נאָך פיעל ערגער, מיט אומזיכטע קרבנות...

צו דער צייט, וועז אין רוסלאַנד האָט זיך אַנ־געהויבען אַן ארבייטער־בעוועגונג, איז דער „בונד" געווען די איינציגע סאָציאל־דעמאָקראטי־שע מאַכט־פאַרטיי. די איבעריגע פראָלעטאַריא־טען זיינען נאָך ניט געווען אַרגאניזירט. עס האָ־בען נור עקזיסטירט צוויישען זיי אינטעליגענ־טען־קרייזלעך, וועלכע זיינען געווען אַבגעריסען פון דער ארבייטער־מאסע און האָבען געזוכט פעדים, ווי זיך מיט איהר צו פערבינדען. און דעריבער איז קיין וואונדער ניט, וואָס ער, דער „בונד", איז פאקטיש געווען דער לעהרער פון דער גאנצער רוסלענדער סאָציאל־דעמאָקראטיע, וואָס אונטער זיין פון לעבען ארויסגערופענעם דראנג האָט זי זיך גענומען בויען אויף א ריכ־טיגען יכוד.

כדי זיך בעקאַנט צו מאַכען מיט דיזער היס־טאָרישער ראָלע פון „בונד", איז כדאי זיך אַב־צושטעלען אויף אייניגע בלעטלעך געשיכטע פון דער אידישער ארבייטער־בעוועגונג אין רוס־לאַנד.

איך וועל אַנהויבען פון די גאַרבער. הגם זיי זיינען ניט די ערשטע שוואָלבען פון דער בע־וועגונג, נור אַן עטאַפּ פון איהר שפּעטערדיגער ענטוויקלונג, אבער זייער קאמפף שפּיגעלט אין זיך בעזונדער בולט אָב די אייגענארטיגע שליחות, וועלכע איז אויסגעפאָלען אויפ'ן גורל פון אידישען ארבייטער־קלאַס אין דעם איי־גענארטיגען רוסלאַנד. *)

מיט א יאָהר 20 צוריק האָבען די גאַרבער פערנומען זעהר א ניעדעריגע לאַגע אין דער אידישער געזעלשאפט. א גאַרבער האָט מען

*) וועגען דער בעדייטונג פון „בונד" אין דער ארבייטער־בעוועגונג אין רוסלאַנד קען דער לעזער אגב אורחא געפינען פיעל אינטערעסאַנטע אנגאבען אין די ארטיקלען פון אקיאמאָוו־מאַכנאָוועץ אין די רוסישע לעגאַלע זשורנאַלען „מיכוכשיע גפּדי", פעב־רואַר, יולי, 1907. „וועגען 1טען און 2טען צו־זאַמענפאָהר פון דער רוסלענדער סאָציאל־דעמאָקרא־טישער פארטיי: „אַבראזאָוואניע", נום. 4—5, „די בויער פון צוקונפט"; „בילאַניע", נום. 10, 11, 12, 1906טען יאָהר „וועגען דעם 1טען מאַי אין רוסלאַנד".

*) די מאַטעריאלען אויף דיזען היסטאָרישען איבערבליק זיינען גענומען פון ארכיוו פון אוים־לענדישען קאָמיטעט פון „בונד". די געשיכטע פון פערבאַנד ביז 1905טען יאָהר איז איבערגעגעבען לויט דעם בעריכט, וועלכען אויינער פון די ערשטע גרינדער פון פערבאַנד האָט גלעלעזען אויף דעם לעצ־טען גאַרבער־צוזאַמענפאָהר. אויניגע אנגאבען וועגען „פאַר־היסטאָרישען צושטאַנד פון די גארבער זיינען אַן אויסצוג פון מאניפעסט פון פערבאַנד.

געריכטעט פאר דעם גרעבסטען עם הארץ, בור דאוריתא, און ער איז כמעט געשטאנען אויף איין שטופּע מיט הינד־שלעגער און פעל־שינדער.

פּינסטערניש, אונווייסענהייט און מה־יפית־אונטערטעניגקייט האבען, ווי א שטיקענדע כמארע, פאלשטענדיג געהערשט אין דער גאר־בערוועלט. די ארבייטס־בעדינגונגען זיינען גע־ווען אונערטרעגליכע. אן אונגעהויער־לאנגער אר־בייטס־טאג פון גאנץ פריה ביז שפּעט אין דער נאכט; א פערדינענט, וועלכער האט געקלעקט קוים די נשמה צו דערהאלטען, גראבע אונמענש־ליכע בעהאנדלונג פון די בעלי־בתים און מייס־טערס; עקעלהאפטע אונריניגקייט, בלאטע, גע־שטאנק; ענגע, ווי קברים, צימערלעך צו דער ארבייט און פערשיעדענע קרענק, וואס קומען פון דער גארבערשער ארבייט, ווי די גרויזאמע סקארבונקע, וועלכע האט אוועקגעריבט אזוי פיעל גארבער־לעבענס.

דעריבער איז קיין וואונדער ניט, וואס א יורד, א בעל הבית, וועו ער איז געצוואונגען גע־ווען צו מאכען זיינע קינדער פאר בעלי־מלאכות, האט געהאלטען פאר א בזיון אבגעבען זיי פאר גארבער.

נור אט האבען זיך בעוויזען די ערשטע סא־ציאליסטען. אין דעם אידישען געטא האט זיך מיט א צויבער־מאכט פארנאדערגעטראגען זייער יונגע שטימע, וועלכע האט גערופען צו א נייעם לעבען, און דעם טיעפסטען אבקלאנג האט זי גע־פונען אין די הערצער פון די גארבער.

אין גאנצען אין א משך פון עטליכע יאהר האט די גארבערייי, אלס מלאכה, פערלאָרען איהר קין־שטעמפעל און אנשטאט איהר פרי־הערדיגער שפּל'דיגקייט האט זי פערנומען דעם אויבען־אן צוויישען די אידישע מלאכות. דער זעלבער יחסן — געפאלענער בעל הבית— איז שוין צופריעדען געווען, וועו ער האט זיין קינד געקענט מאכען פאר א גארבער.

דיזע פערענדערונג אין די געזעלשאפטליכע פערהעלטניסע פון תחום ערקלערט זיך מיט דעם, וואס די גארבער האבען מיט זייער וואונדערבא־רען העלדישען קאמפף פאר א בעסערע צוקונפט בעוויזען, וי וועיט זיי קענען פערטיידיגען זייער מענשליכע ווירדע און דורכגעדרונגען וועלען מיט די שהנסטע אידעאלען.

פון אנפאנג איז נאטירליך זייער קאמפף געווען א סטיכישער; עס האט איהם געפעהלט ארגאניזירטקייט, פלאנמעסיגקייט; נור וואס בריייטער און שארפער ער האט זיך פאנאנדער־געגאסען, וואס גלענצענדער עס זיינען געווען די נצחונות און פיהלבארער די מפלות, אלץ דייטליכער איז געווארען פאר די מעהר ענט־וויקעלטע גארבער, אז אין אזא פראדוקציאן מיט איינהייטליכע בעדינגונגען, ווי די גארבעריי, קען דער קאמפף האבען אן ערפאלג נור דאן, וועו די נארבער פון אלע שטעדט און שטעדטלעך וועלען זיין פאראיניגט צוויישען זיך, וועלען הא־בען איין צענטר, וועלכער זאל אנפיהרען דעם קאמפף, און אין 1898טען יאהר איז ענטשטא־נען דער געדאנק וועגען גרינדען אן אלגעמיינעם גארבער־פערבאנד.

.2

צו יענער צייט זיינען די קריסטליכע גאר־בער געשטאנען אן א זייט פון דער בעוועגונג און האבען קיין שום אנטייל ניט גענומען אין קאמפף; זיי האבען זיך נאך געפונען אין וויי־קעלעך־צושטאנד. צווישען די אידישע גארבער אבער האבען שוין עקזיסטירט אין פיעלע ער־טער סאציאל־דעמאקראטישע ארגאניזאציעס. די גארבער־מאסע האט שוין דאן ארויסגעוואקט פון איהרע רייהען איניגע סאציאל־דעמאקראטי־שע אגיטאטארען, וועלכע האבען געווען דאס בעוואוסטזיין פון די ארבייטער און גענומען זייהען צווישען זיי די קערענדלעך פון סא־ציאליזם.

אלע סאציאל־דעמאקראטישע ארגאניזא־ציעס, וועלכע האבען דאן עקזיסטירט צווישען די גארבער, זיינען געווען בונדיש, וויל קיינער, אויסער דעם „בונד", האט ניט געפראווט אויפ־וועקען די אידישע ארבייטער פון שלאף, אין וועלכען זיי זיינען געווען פערווויגט, און ארויס־פיהרען זיי אויפ'ן וועג פון קאמפף. עס האט אין אלגעמיין אין יענער צייט ניט עקזיסטירט צווישען די אידען קיין פארטיי, וועלכע זאל זיך כאטש אנרופען ארבייטער־פארטיי. וועו פאר די מעהר ענטוויקעלטע גארבער איז קלאר ge־וואָרען די נויטיגקייט צו בילדען אן אלגעמיינעם גארבער־פערבאנד, איז לויט דער איניציאטיוע פון איניגע בונדיסטישע קאמיטעטען און מיט דער הכמה און הילף פון צענטראלען קאמי־טעט פון „בונד" צונויפגערופען געוואָרען דער ערשטער גארבער־צוואמענקאהר.

אייגענטליך קען מען דאס ניט אנרופען אין אמת'ען זין פון וואָרט צוואמענקאהר; די אנ־טיילנעהמער זיינען געווען צופעליגע, פון קיינעם ניט בעפאלמעכטיגט. איניגע האבען אפילו ניט אין גאנצען דייטליך פערשטאנען די אויפגאבען פון צוואמענקאהר, און נור קומענדיג אויף אן אָרט האבען זיי זיך ערקונדיגט נענוי וועגען וואס עס האנדעלט זיך. אלענפאלס איז דאן אוועק־גלייגט געוואָרען דער פונדאמענט, אדער ריכ־טיגער געזאגט, דער ערשטער שטיין פון דעם צו־קינפטיגען גרויסען בנין.

דער צוואמענקאהר האט געפונען, אז ביל־דען אן אלגעמיינעם גארבער־פערבאנד איז צוועקמעסיג און נויטיג, און אנגעמערקט די ערשטע טריט, וועלכע דארפען צו דיזען צוועק פארגענומען ווערען. אויף דורכצופיהרען זיינע בעשלוסע אין לעבען האט ער אויסגעוועהלט א קאמיטעט.

די הויפּט־אויפגאבע פון קאמיטעט איז געוען צו בילדען צוויישען די גאַרבער, וואו זיי גפינען זיך נאָר, נייע ארגאניזאציעס און פערפעסטיגען די אלטע, און אויך אזא אופן בעשאפען אן אפּאראט, דורך וועלכען מען זאל קענען ארגאניזירען די ברייטע מאסען פון די אידישע גאַרבער. נאָר אין א פערלויף פון עטליכע חדשים האָט דער קאמיטעט אין דיזער הינזיכט נאָר ניט אויפגעטהאָן, און די בעשלוסן פון צוזאמענפאָהר זיינען געבליבען אויפ'ן פאפּיר.

וועגען פאַרגעקומענעם צוזאמענפאָהר האָט קיינער, אויסער די אנטיילנעהמער פון אייניגע גאַרבער־סכאָדקעס, ניט געוואוסט, און דעריבער האָט ער אין דער מאסע ניט געלאָזען קיין שום שפּור, נור ניט קוקענדיג אויף דיזע אומשטענדען, האָבען זיך פאר א קורצע צייט געבילדעט אין אייניגע ערטער נייע ארגאניזאציעס. דאָס ערקלערט זיך מיט דעם, וואָס די אידישע ארבייטער־בעוועגונג איז דאן זעהר שטארק געוואקסען. מיט אן אונגעהויער שנעלקייט האָט זי זיך אריבערגעטראָגען פון איין שטאָדט אין די צווייטע און ארומגעכאפט אלץ ברייטערע מאסען. די גאַרבער זיינען ניט אבגעשטאנען פון די איבעריגע ארבייטער און אומעטום, וואו עס האָט זיך נור אָנגעהויבען א בעוועגונג, זיינען זיי געווען אין די ערשטע רייהען.

וען אין א חדשים 7 אדום נאָך דעם ערשטען צוזאמענפאָהר איז צונויפגעקומען געווארען דער צווייטער, זיינען שוין אויך איהם געווען פארגעשטעלט כמעט אלע אידישע גאַרבער פון דער צפון־מערב'דיגער געגענד. די דעלעגאטען זיינען גווען אויסגעקליבען פון די גאַרבער־סכאָדקעס, און אויך אזא אופן זיינען די אנטהיל־נעהמער שוין ניט געווען אזעלכע צופעליגע, ווי אויפ'ן ערשטען צוזאמענפאָהר. אויך דיזען צוזאמענפאָהר האָט מען אויסגעארבייט א מין סטאטוט (איז אמת'ען זין פון וואָרט האָט מען דאָס ניט גהקענט אנרופען סטאטוט) און עס איז גווען אנגענמערקט דאָס ציעל פון פער־באנד. נאָך דעם, ווי דער צוזאמענפאָהר האָט נאָך בעטראכט אייניגע פראָפּאסיאנעלע פראגען, וועגען לעהרען־אינגלאָך, וועגען ציעל און שטיק־ארבייט און אנדערע, האָט ער אויסגעוועהלט א קאָמיטעט.

אין דער צייט פון 2טען ביז'ן 3טען צוזאמענפאָהר האָט זיך דער קאָמיטעט געפונען אין א שטענדיגער פערבינדונג מיט די גאַרבער־ארגאניזאציעס אויף די ערטער. די פאראייניגונג צווישען די גאַרבער פון פערשיעדענע שטעדט איז געווארען אלץ מעהר פערפעסטיגט. הגם וועגען די צענטראלע אייניריכטונגען, ווי דער קאָמיטעט און די צוזאמענפאָהרען, איז אין ערגעץ ניט גענוג קייניגער, אויסער די גאַר־בער־סכאָדקעס, האָבען פון זיי ניט גווואוסט, האָט זיך דאָך גפעהלט די פאראייניגונג פון די גאַרבער פון פערשיעדענע שטעדט און שטעדט־לעך. דער אלגעמיינער גאַרבער־פערבאנד האָט זיך אלץ מעהר און מעהר ארויסגערוקט, אלס אזא־כער.

אויפ'ן דריטען צוזאמענפאָהר, וועלכער איז פאָרגעקומען אין אָקטאָבער 1900טען יאָהר, האָט זיך שוין אויפגעהויבען די פראגע וועגען פער־עפענטליכען דעם פערבאנד, ד. ה., וועגען דעם, אז מען זאל פובליצירען, דאָס עס האָט זיך גע־גרינדעט אן אלגעמיינער גאַרבער־פערבאנד. נור דיזע פראגע איז גווען ענג צוזאמענגעבונדען מיט א צווייטער פראגע, וועלכע האָט פערנומען דעם מיטעל־פונקט פון צוזאמענפאָהר. דאָס איז די פראגע וועגען ארביטען צווישען קריסטען, אדער ריכטיגער געזאָגט, ארגאניזירען די קריסט־ליכע גאַרבער.

אייניגע דעלעגאטען האָבען גפונען, אז די אידישע גאַרבער האָבען שוין ניט וואוהין צו גהען וווייטער, נור אליין אהן די קריסטען קענען זיי גאָר ניט אויפטהאָן, און דעריבער דארף מען דערווייל די אידען לאָזען צורוה און אלע קרעפ־טען, דעם גאנצען ארגאניזאציאָנס־אפּאראט און זיין אלגעמיין די גאנצע אויפמערקזאמקייט אָנ־וועגדען אויף צו ארגאניזירען די קריסטליכע ארבייטער. פערשפענטליכען דעם גאַרבער פערבאנד בי אזא לאנגע איז נאָך צו פריה, וויל אן אלגע־מיינער פערבאנד פון אידישע גאַרבער איז אן אונזין. אמת, דאָס איז גווען די מיינונג פון אייניגעלע אנטיילנעהמער, און אויפ'ן צוזא־מענפאָהר האָט זי גפונען וועניג אנהענגער; נור אין גאנצען זיך ניט רעכענען מיט איהר האָט מען ניט גקענט, וויל א בישל אמת איז דאָ גווען.

נאָך לאנגע און הייסע דעבאטען האָט דער צוזאמענפאָהר אנגענומען א רעזאָלויציע, אין פאל־גענדען זין: אזוי ווי די אידישע גאַרבער קומט אוים שטענדיג אין זייער לעבען און קאמפף זיך צו בעזגענען מיט די קריסטליכע גאַרבער, איז אונבעדינגט נויטיג, אז די לעצטע זאלען זיין אר־גאניזירט, און אזוי ווי צווישען די אידישע גאר־בער איז די אידעע וועגען אן אלגעמיינעם גאר־בער־פערבאנד נאָך וועניג פאָפּולער, גפּפינט דער צוזאמענפאָהר פאר פריהציטיג צו כובליצירען, אז עס האָט זיך גביליעט אן אלגעמיינער גאר־בער־פערבאנד, און רעקאָמענדירט אלע ארגאני־זאציעס פון די אידישע ארבייטער אבצוגעבען מעהר אויפמערזאמקייט די קריסטען, סטארען זיך ווי וויט מעגליך צו ענטוויקלען זייער בע־וואוסטזיין און בעשאפען בי זיי ארגאניזאציעס. אויף אזא אופן זיינען די בונדישע ארגאניזא־ציעס געצוואונגען גווען צו נעהמען אויף זיך אן אויפגאבע, וועלכע געהט ניט ערריין אין דאָס פראגראם פון „בונד" — ד. ה., ארגאניזירען די קריסטליכע ארבייטער.

כדי צו מאכען צווישען די אידישע ארבי־טער מעהר פאָפּולער די אידעע וועגען אן אלגע־

מיינעם גארבער־פערבאנד, האָט דער צווואמענ־
פאָהר בעשלאָסען צו עפענען אין דעם צענטראל־
ארגאן פון „בונד" — „די ארבייטער שטימע" —
א בעזונדערע אבטיילונג אונטער דעם נאָמען
„וואָס הערט זיך ביי די גארבער" און האָט אי־
בערגעגעבען דעם קאָמיטעט דאָס דורכצופיהרען
אין לעבען. אזא אבטהיילונג איז געפענט ג־
ווארען, און אין דער צייט פון 3טען ביז דעם
4טען צוואמענפאָהר האָט זיך שוין אויף די בלע־
טער פון „ארבייטער־שטימע" טהיילווייז אבגע־
שפיגעלט דאָס לעבען פון די אידישע גארבער.

אויסער דעם האָט זיך פאר דיזע צייט די
אידישע גארבער איינגעגעבען צו בילדען אין
איניגע שטעדט (סמארגאָן, ווילנא) ארגאניזא־
ציעס צווישען די קריסטליכע ארבייטער. אין
אנדערע שטעדט (קרינקי, דווינסק) זיינען נאָך
אפילו קיין ארגאניזאציעס ניט געווען, נאָר עס
האָבען זיך שוין ארויסגערוקט איינציגע פיעל־
וועניג ענטוויקעלטע קריסטען, דורך וועלכע עס
איז געווען מעגליך צו פיהרען אן אגיטאציע צווי־
שען דער קריסטליכער מאסע. דאָס אלין, פער־
שטעהט זיך, איז נאָך ניט געווען גענוג, עס איז
נאָך פערבליבען פיעל צו טהאָן, נאָר די ערשטע
שווערע התחלה איז געמאכט געוואָרען.

3.

די פראגע וועגען פערעפענטליכען דעם
גארבער־פערבאנד איז געשטאנען אויף דער טא־
געס־אָרדנונג פון 4טען צוואמענפאָהר.נור איצט
איז די פראגע נאָך מעהר פערוויקעלט געוואָרען
און האָט זיך אוועקגעשטעלט נאָך ערנסטער.
שוין פון אָנפאנג, וועז דער גארבער־פערבאנד
האָט זיך אָנגעהויבען צו בויען, האָט קיינער ניט
געטראכט צו בילדען א ריין פראָפעסיאָנאל־ען
פערבאנד. פערקעהרט, די גאנצע צייט האָט
מען גערעדט וועגען א סאָציאל־דעמאָקראטישען
פערבאנד, און דעריבער האָט מען געמוזט בע־
שטימען די בעציהונגען פון פערבאנד צו די סא־
ציאל־דעמאָקראטישע פארטייען.

די איינציגע סאָציאל־דעמאָקראטישע פאר־
טי, וועלכע האָט דאן פאקטיש עקזיס־
טירט *) (דאָס איז געווען אין אָנפאנג 1901טען
יאָהר) איז געווען דער „בונד", און נאָך דער בע־
שטימונג פון צוואמענפאָהר האָט דער גארבער־
פערבאנד געהאלטפט אריינגעהן אין „בונד", אלם
אויטאָנאָמער טייל. דאָ איז ארויסגעשטאנדען
די פראגע, ווער קען זיין א מיטגליעד פון גאר־
בער־פערבאנד, אדער ריכטיגער געזאָגט, צו קע־
נען די קריסטליכע גארבער זיין מיטגליעדער פון
א פערבאנד, וועלכער איז אן אויטאָמער טייל
פון „בונד".

די לאָגע איז געווען א קריטישע און זעהר
ניט קיין נאָרמאלע. פון איין זייט איז נויטיג,
אז אין פערבאנד זאָלען אריינגעהן אלע גארבער
אָהן אונטערשיעד פון נאציאָנאליטעט, און פון
דער צווייטער זייט דארפען צוליעב בעזונדערע
אומשטענדען די קריסטליכע ארבייטער געהן
אונטער דער פאָהן פון א אידישער סאָציאל־דע־
מאָקראטישער פארטיי. מען האָט געדארפט גע־
פינען אן אויסוועג פון דיזער לאָגע, און נאָך
לאָנגע און הייסע דעבאטען איז דער אויסוועג
געפונען געוואָרען.

דער צוואמענפאָהר האָט אנערקענט, אז די־
אידישע גארבער, וועלכע גההען אריין אין פער־
באנד, שטעלען פאָר אן אויטאָנאָמען טייל פון
„בונד", די פוילישע גארבער דארפען אריינגעהן
אין די פוילישע סאָציאל־דעמאָקראטישע פאר־
טיי, אלם אויטאָנאָמער טייל, און די רוסישע
גארבער בילדען אן אויטאָנאָמען טייל פון דער
רוסישער סאָציאל־דעמאָקראטישער פארטיי. דער
צוואמענפאָהר האָט אויף אויף אזופן אנערקענט,
אז דער גארבער־פערבאנד דארף זיין געבויט
אויף פעדעראטיוון יסודות.

אזוי ווי די קריסטליכע גארבער פון דער
צפון־מערב־דיוגער געגענד זיינען כמעט דורכאוים
פאָליאקען און ליטאָווצעס, האָט דערצוואמענ־
פאָהר איבערגעגעבען דעם ניי־אויסגעקליבענעם
קאָמיטעט אריינצוטרעטען אין פערהאנדלונגען
מיט דער פוילישער סאָציאל־דעמאָקראטישער
פארטיי, וועלכע האָט זיך שוין דאן געגרינדעט,
וועגען בילדען א פעעדעראטיוון סאָציאל־דעמאָ־
קראטישען גארבער־פערבאנד.

די פראגע וועגען פערעפענטליכען דעם
פערבאנד האָט דער צוואמענפאָהר בעשלאָסען
דערווייל אבצולעגען, נאָר אין דער זעלבער צייט
האָט ער געגעבען דעם קאָמיטעט דאָס רעכט צו־
נויפרופען ספעציעל צוליעב דיזער פראגע אן
עקסטרא צוואמענפאָהר, וועז ער וועט דאָס גע־
פינען פאר נויטיג.

באלד נאָך דעם 4טען צוואמענפאָהר האָבען
זיך אָנגעהויבען די פערהאנדלונגען מיט דער פוי־
לישער סאָציאל־דעמאָקראטישער פארטיי. די
בעציהונגען פון דער פוילישער סאָצ. דעמאָקרא־
טישער פארטיי צום „בונד" זיינען אין יענער
צייט געווען זעהר גוטע, און איהר צענטראלער
קאָמיטעט האָט מסכים געווען צו בילדען א פע־
דעראטיוון גארבער־פערבאנד. אן ערך אין א
חדשים 6 נאכ'ן 4טען צוואמענפאָהר איז צונויפ־
גערופען געוואָרען דער 5טער עקסטרא צוזא־
מענפאָהר פון די אידישע גארבער אויף צו בע־
שטימען די פראגע וועגען פערעפענטליכען דעם
גארבער־פערבאנד און אויסארבייטען א סטאטוט.

נאָך דעם, ווי דער קאָמיטעט האָט איבער־
געגעבען די רעזולטאטען פון די פערהאנדלונגען
מיט דער פוילישער סאָציאל־דעמאָקראטישער
פארטיי, האָט דער צוואמענפאָהר געפונען פאר
מעגליך צו פובליציירען וועגען דער בילדונג פון
אלגעמיינעם גארבער־פערבאנד און איז צוגע־

---

*) אין יענער צייט האָט שוין עקזיסטירט אויך
די רוסלענדער סאָציאל־דעמאָקראטישע פארטיי, נאָר
זי האָט נאָך ארויסגעווייזען שוואכע סימנים פון לעבען.

טראָטען צום אויסאַרבייטען פון א סטאַטוט. דער סטאַטוט־פּראָיעקט וועלכען דער קאָמיטעט האָט פֿאַרגעלייגט, איז אָנגענומען געוואָרען מיט קלייַנע אונבעדייטענדע אומענדערונגען.

לויט דיזען סטאַטוט בילדעט זיך אַן אלגעמיינער סאָציאל־דעמאָקראַטישער פּעדעראַטיווער גאַרבער־פּערבאַנד, וועלכע בעשטעהט פון פערשיעדענע אבטיילונגען לויט די נאַציאָנאַליטעטען. די מיטגליעדער פון פערבאַנד, וואָס געהערען אַן צו וועלכער עס איז א נאַציאָן, ביל־דען א בעזונדערע אבטהיילונג מיט א קאָמיטעט; דער קאָמיטעט בעשעפטיגט זיך מיט די פראָגען, וועלכע זיינען נוגע ספעציעל די מיטגליעדער פון דער בעטרעפענדער נאַציאָן. מיט די אַלגעמיינע פראָגען, וואָס זיינען נוגע אַלע גאַרבער, בעשעפ־טיגט זיך דער פעדעראַטיווער קאָמיטעט, וועל־כער איז צוזאַמענגעשטעלט פון די קאָמיטעטען פון די נאַציאָנאַלע אבטיילונגען.

מעלדען וועגען דער גרינדונג פון אלגעמיי־נעם גאַרבער־פערבאַנד האָט דער צוזאַמענפאָהר בעשלאָסען דורך א מאַניפעסט, אין וועלכען עס זאָלען זיין אָנגעוויזען די אורזאכען, וועלכע האָ־בען אַרויסגערופען די גרינדונג פון פערבאַנד, זיינע אויפגאבען און ציעלען. דער צוזאַמען־פאָהר האָט אויך בעשלאָסען אַרויסצוגעבען א פּ ע ר י א ד י ש ע ן פראָפעסיאָנאַלען אַרגאַן אונטער'ן נאָמען „קעמפּפער" אויף אַלע שפּראַכען פון די נאַציאָנאַליטעטען, וועלכע זיי־נען פאָרגעשטעלט אין פערבאַנד.

באַלד נאָך דעם צוזאַמענפאָהר פון די אי־דישע גאַרבער איז פאָרגעקומען א צוזאַמענפאָהר פון פּוילישע גאַרבער. דיזער צוזאַמענפאָהר האָט געדארפט בעשטימען די פראָגע וועגען בילדען א פעדעראַטיוון גאַרבער־פערבאַנד. נור דאָ איז פאָרגעקומען א גרויסע מיספערשטענדנים, וועל־כע האָט צושטערט אַלע פלענער. דער צוזאַמען־פאָהר זיך אַרויסגעזאָגט געגען א פעדעראַ־טיוון פערבאַנד פון האָט בעשלאָסען צו בילי־דען א פערבאַנד פון פּוילישע גאַרבער. עס האָ־בען זיך ווידער אָנגעהויבען פערהאַנדלונגען מיט דער פּוילישער סאָציאל־דעמאָקראַטישער פאַר־טיי, און אין א וואָך 2 ארום איז פאָרגעקומען א צווייטער צוזאַמענפאָהר פון פּוילישע גאַרבער, אויף וועלכען דער פעדעראַטיווער פּרינציפּ האָט געזיגט און דער סטאַטוט, וואָס דער צוזאַמען־פאָהר פון די אידישע גאַרבער האָט אויסגעאַר־בייט, איז אָנגענומען געוואָרען אין גאַנצען. דאָס איז געווען אין ענדע 1901טען יאָהר.

אין אָנפאַנג 1902טען יאָהר איז שוין גע־ווען אין נאָמען פון פעדעראַטיוון קאָמיטעט א מאַניפעסט, וועלכען דער „בונד" האָט אָבגע־דרוקט אין דריי שפּראַכען (אין אידיש און רו־סיש אין זיין געהיימער דרוקערייַ אין רוסלאַנד, אין פּוילישׁ אין אויסלאַנד, אין דער דרוקערייַ פון זיין אויסלענדישען קאָמיטעט) און פער־שפּרייט.

דער מאַניפעסט איז א זעלטענער, וואונ־דערבאַר־שעהנער היסטאָרישער דאָקומענט פון דער ארבייטער־בעוועגונג אין רוסלאַנד סיי נאָך זיין אינהאַלט, סיי נאָך זיין פאָרם.

ער שילדערט מיט לעבעדיגע פאַרבען די עקאָנאָמישע און פּאָליטישע לאָגע פון די גאַרבער אין דער ניט לאַנגער פערגאַנגענהייט. ער דער־צעהלט די געשיכטע פון גאַרבער־פערבאַנד, ווי אזוי ער האָט זיך ענטוויקעלט, וועלכע בעדינגונ־גען האָבען איהם ארויסגערופען צום לעבען, וואָס פאַר א ציעלען און אופגאַבען ער שטעלט זיך, און מאַכט פאָלגענדען שלוס:

„אונזער בונד איז ניט קיין אויסקלער, ניט קיין אויפפאַל פון עטליכע היציגע קעפ, נור א נא־טירליכער נויטיגער פּראָדוקט פון דעם לעבענס־גאַנג גופא, א פּועל היוצא פון די בעדינגונגען פון אונ־זער לעבען און קאַמפּף. ער איז א מעכטיגעס גע־וואָהר, געשמידט און געשאַרפט דורך דעם שטענ־דיגען היציגען קאַמפּף, וועלכען מיר, גאַרבער, פיהרען. שטורמען און געוויטער האָבען ביי איהם „קוואַטער" געמומען; סאָלידאַריטעט און בעוואוסט־זיין האָבען איהם געוויקעלט; שוויים און בלוט האָט ער געזויגען, טורמעס און סיביר האָבען איהם ערציגען. שמחות און צער, נצחון און פאַלען האָבען איהם געפעסטיגט; זעלנער, קאַזאַקען און זשאַנדאַרמען האָבען געפיעירט זיין „בר מצוה"...

אָט אזוי איז לסוף ארויסגעטראָטען אָפען אויף דער סצענע דער אלגעמיינער סאָציאל־דע־מאָקראַטישער פעדעראַטיווער גאַרבער־פערבאַנד. און פערקערפערט אויף אייביג דעם הערליכען אנדענק פון זיינע „טאַטעס".

4.

דער פעדעראַטיווער קאָמיטעט האָט גע־דארפט צוטרעטען צום ארויסגעבען דעם פּראָ־פעסיאָנעלען אָרגאַן „קעמפּפער". נור די ארבייט איז איבערגעריסען געוואָרען, און דעם אָרגאַן איז ניט בעשערט געווען צו אָנזעהן די ליכטיגע וועלט.

עס האָט זיך בוועיזען דער צוויי־קעפיגער אדלער — די זעלבסטהערשענדע רעגיערונג. ווען פון אָנפאַנג האָבען די רדיפות פון דער רעגיע־רונג ניט זעהר שטאַרק געווירקט אויף די טהע־טיגקייט פון פערבאַנד, איז אָבער זיין וויטער־דיגער גורל שטאַרק אבהענגיג געווען פון איהר בייזען וויללען.

אין עטליכע טעג ארום נאָכ'ן 5טען צוזא־מענפאָהר פון פערבאַנד איז אויסגעבראָכען אַן אלגעמיינער סטרייק ביי די גאַרבער אין סמאָר־גאָן. דער סטרייק האָט זיך אָנגעהויבען צוליעב אַן ארעסט פון אייניגע גאַרבער און זיך פערעג־דיגט מיט גרויסע ארעסטען און מיט אַן אמת'ען חורבן פון דער סמארגאָנער אָרגאניזאציע. צו יענער צייט איז א מיטגליעד פון קאָמיטעט פון

דער אידישער אבטהיילונג פון פערבאנד ארעס־טירט געווארען מיט במארגאנער פראקלאמא־ציעס אויפ'ן ווילנער וואקזאל. דיזער ארעסט איז געווען א שרעקליכער קלאפ פאר'ן פערבאנד, וויל ער האט אבגענומען ביי איהם איינעם פון די בעסטע טהוער. די איבעריגע מיטגלידער פון קאמיטעט האבען זיך אפילו נעמומען מיט מעהר ענערגיע צו דער ארבייט, נור גלייך, ווי עס איז ארויסגענגען דער מאניפעסט און מען איז שוין צוגעטראטען צום ארויסגעבען דעם פראפעסיאנעלען ארגאן, איז ארעסטירט געווארען א צווייטער מיטגליעד פון קאמיטעט. מען האט נאך קיין צייט ניט געהאט זיך ארומצוקוקען און דער דריטער מיטגליעד איז שוין געווען פערשפארט אין תפיסה. דער פיערטער האט זיך געמוזט רע־טען דורך לויפען.

דער קאמיטעט פון דער אידישער אבטיי־לונג פון פערבאנד איז אויך אזא אופן אין גאנ־צען רואינירט געווארען און מיט איהם צוזא־מען האט אויפגעהערט צו פונקציאנירען דער פע־דעראטיוואר קאמיטעט, ווייל פאקטיש האט דער אידישער קאמיטעט ניט נור אנגעפיהרט דעם גאנצען פערבאנד, נור אויך דורכגעפיהרט די גאנצע ארבייט. דער פעדעראטיוואר קאמיטעט האט ארויסגעוויזען שוואכע סמנים פון לעבען און זיין טהעטיגקייט האט זיך הויפטזעכליך אויסגעדריקט אין דעם, וואס אויך די אויסגא־בען פון פערבאנד פלעגט זיין זיין אונטער־שריפט.

דער פערבאנד האט דעריבער געמוזט צו־פאלען, נאך איידער ער האט צייט געהאט צו פערפעסטיגען זיין עקזיסטענץ. די גארבער אבער האבען ניט געווילט צולאזען דעם גראנק, אז דער פערבאנד לעבט שוין מעהר ניט, און פון אומעטום האבען זיי זיך געוועגדעט צום צענטראלען קאמיטעט פון „בונד", אז ער זאל זיך נעהמען ווידער אויפשטעלען דעם פערבאנד.

אין 7 חדשים נאך איז צוניפגעקומפען גע־וואלטן א קאנפערענץ פון די אידישע גארבער, אויך וועלכער מען האט בעשלאסען צוניפשטע־לען דעם פערבאנד און ווידער אויסגעקליבען א קאמיטעט. דאס איז געווען דער לעצטער קאמי־טעט פון גארבער־פערבאנד. ער האט עקזיס־טירט סך הכל 2 אדער 3 חדשים.

פאר דיעזע קורצע צייט האט ער בעזוכט א סך שטעדט פון דעם גארבער־ראיאן און פער־פערטיגט דעם גאנצען מאטעריאל פאר'ן 1טען נומער „קעמפפער". נאר די רעגיערונג האט וויטער ארויפגעלגעט איהר האנד אויפ'ן פער־באנד, און צוויי בעסטע מיטגליעדער פון קא־מיטעט זיינען ארעסטירט געווארען צוזאמען מיט דעם כארטיגען מאטעריאל פאר'ן 1טען נומער „קעמפפער".

דער קיום פון גארבער־פערבאנד איז אין גאנצען אונטערגעגראבען געווארען און ער האט שוין מעהר קיין כחות ניט געהאט צו עקזיסטי־רען, נאר אפיציעל איז ער ניט פאנאנדערגעלא־זען געווארען. נאך מעהר, אויפ'ן 5טען צוזא־מענפאהר פון „בונד", וועלכער איז פארגעקומען אין 4 חדשים פרום נאכ'ן ארעסט פון לעצטען קאמיטעט פון פערבאנד, איז געווען צוועגע־שטעלט די פראגע וועגען פאנאנדערלאזען דעם פערבאנד. דער צוזאמענפאהר האט געדארפט בעשליסען, צו זאל מען אפיציעל מעלדען, אז דער גארבער־פערבאנד עקזיסטירט מעהר ניט. דער צוזאמענפאהר האט בעטראכט די פראגע און בעשטימט, דעם פערבאנד ניט פאנאנדער־לאזען און ווי נור עס וועט קומען א גינסטיגער מאמענט איהם וויידער אויפשטעלען. דערווייל האט דער צוזאמענפאהר רעקאמענדירט אלע זיי־נע ארגאניזאציעס אבגעבען א בעזונדערע אויפ־מערקזאמקייט די גארבער און זעהן צו בעפרי־דיגען ווי וויט מעגליך זייערע בעדערפענישען.

קיין גינסטיגער מאמענט צונויפצושטעלען דעם גארבער־פערבאנד איז א לאנגע צייט ניט געווען. נור פון דער צווייטער זייט האבען אירישע גארבער ניט געפיהלט אין איהם קיין גרויסע נויט, ווייל די בונדישע ארגאניזאציעס האבען לויט דעם בעשלוס פון צוזאמענפאהר געטהאן אלעס מעגליכע, כדי צו בעפרידיגען די בעדערפענישען פון די גארבער. זיי האבען צוויי־שען די גארבער געפיהרט סיסטעמאטישע אגי־טאציע און פראפאגאנדע, ענטוויקעלט זייער קלאסען־און פאליטישען בעוואוסטזיין, אנגע־פיהרט זייער פראפעסיאנאלען קאמפף, צוגע־שטעלט זיי ליטעראטור, געשאפען פאר זיי געלד־מיטלען אין דער צייט פון א סטרייק און בכלל געמומען דעם אקטיוסטען אנטהייל אין אלע ערשיינונגען, וועלכע האבען נאר געהאט א שייכות צום ארבייטער־לעבען פון די גארבער.

5.

דער גינסטיגער מאמענט איז לסוף געקו־מען. דאס איז געווען נאך די אקטאבער־גע־שעהנעניסען פון 1905־טען יאהר, אין די בע־ריהמטע „פרייהייטס־טעג". די פראפעסיאנאלע בעוועגונג האט זיך פאנאנדערגעגאסען, ווי א ברויזענדער ים, איבער גאנץ רוסלאנד. די ער־בייטער האבען דערפיהלט זייער מאכט און גע־נומען אויסנוצען די ערקעמפפטע פאזיציעס. ס'איז ניט געווען דער ווינקעל, וואו ס'זאלען זיך ניט בילדען נייע ארבייטער־ארגאניזאציעס, ס'זאלען ניט צושטעהן צום קאמפף אלע בריי־טערע מאסען. דער ווילען פון ארבייטער־קלאס איז געווען דער הערשענדער; ער האט געגעבען דעם טאן אין דער גאנצער שאפט.

א שעהנע צייט איז דאן געווען. כאטש דער שונא איז נאך ניט געווען בעזיגט, און אין דער לופט האט זיך צייטענווייז געפיהלט דער טויט־ברענגענדער אטהעם פון פאגראמען און שטראף־עקספעדיציעס, נאר דער גלויבען אין דער רע־וואלוציע, אין די קראפט פון פראלעטאריאט איז געווען אזוי גרוים, אז די אלע בייזע פייערען

אויף דעם רויטען האריזאנט פון רוסלאנד זיינען דערטרונקען געווארען אין די פאליעס־שטראלען פון דער נייַ־אויפגעהענדער פרייהייטס־זון.

ביי די אידישע גארבער האט אויפגעלעבט דער אנדענק פון זייער אלטען פעדעראטיוון פערבאנד, און די שטרעבונג איהם אויפצושטעלען האט זיך נענומען פערוואנדלען אין א קאנקרעטע ווירקליכקייט.

לויט דער איניציאטיווע פון עטליכע גארבער און מיט דער הילף פון צענטראלען קאמיטעט פון „בונד" איז אין ענדע דעצעמבער 1905־טען יאהר צונויפגערופען געווארען א קאנפערענץ פון די גארבער. אין פאל, וועו עס זאל ווערען בעשטימט צונויפשטעלען דעם פערבאנד, האט די קאנפערענץ געדארפט נעהמען אויף זיך דיעזע אויפגאבע.

די קאנפערענץ האט געפונען, אז אויפשטעלען דעם גארבער פערבאנד איז אונבעדינגט נויטיג, נור פון דער צווייטער זייט האט זי אנערקענט, אז כדי דאס דורכצופיהרען אין לעבען, האט זי ניט קיין מיטלען און קרעפטען, דערפאר איז זי געווען ביי דער מיינונג, אז אויפשטעלען דעם גארבער־פערבאנד דארף אויף זיך נעהמען וועלכע ס'איז פארטיי. אזוי ווי דאס איז געווען פאר דער 7טער קאנפערענץ פון „בונד", האט מען בעשטימט די פראגע ערטראגען אויף דיעזע קאנפערענץ, און אויב זי וועט זיך ארויסזאגען פאר'ן צונויפשטעלען דעם גארבער־פערבאנד, וועט שוין דער „בונד" נעפינען די נויטיגע מיטלען און קרעפטען. דערביי איז ארויסגעטראגען געווארען א בעשלוס, אז, אויב דער „בונד" וועט זיין פאר'ן צונויפשטעלען דעם גארבער־פערבאנד, זאל מען בעפאלמעכטיגען זיין צענטראלען קאמיטעט צו בילדען צו דיעזען צוועק אן'ארגאניזאציאנס־קאמיסיע. דאס איז גלייך אויסגעקליבען געווארען א דעלעגאט אויף די 7טע קאנפערענץ פון „בונד", וועלכע האט בעשטימט דעם גארבער־פערבאנד צונויפשטעלען.

אין אנפאנג זומער 1906טען יאהר האט דער צענטראלער קאמיטעט פון „בונד" געבילדעט די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע.

די ערשטע אויפגאבע פון דער ארגאניזאציאנס־קאמיסיע איז געווען זיך בעקאנט צו מאכען מיט דער לאגע ביי די גארבער, אויף די ערטער, ערפאהרען צו עקזעקוטירען פראפעסיאנעלע פעראיינען צווישען זיי, ווי זיינען די בעזירונגען אין דער איצטיגער צייט, די בעציהונגען צווישען די אידישע און קריסטליכע גארבער, זייער צאהל, די שטימונג און אזוי ווייטער.

די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע האט אויסגעארבייט א פראגע־בלעטעל און געזומען ארומפאהרען איבער די שטעדט פון גארבער־ראיאן צו זאמלען דעם נויטיגען מאטעריאל. צוויישען די ערשטע שטעדט, וואס די מיטגליעדער פון דער ארגאניזאציאנס־קאמיסיע האבען בעזוכט, איז געווען ביאלאסטאק.

אין ביאלאסטאקער ראיאן האט אין אייניגע שטעדטלאך געהאלטען ביי א קטרייק און אנדערע האבען פארגעלעגט ארגאניזירען אן אלגעמיינעם ראיאן־סטרייק. דער ביאלאסטאקער קאמיטעט פון „בונד" האט געהאלטען פאר ווייטיג צונויפרופען א ראיאן־בעראטונג צו בעטראכטען די פראגע. וועו די דעלעגאטען זיינען זיך צונויפגעפאהרען אויף דער בעראטונג, האט זיך שוין אין קרינקי געשטעלט דער סטרייק, וועלכער האט ארומגעכאפט עטליכע הונדערט ארבייטער. לויט דער פארלאגע פון מיטגליעדער פון ארגאניזאציאנס־קאמיסיע איז אויף דער טאגעס־ארדנונג אוועקגעשטעלט געווארען צוויישען אנדערע אויף די פראגע וועגען צונויפשטעלען דעם גארבער־פערבאנד. די בעראטונג איז געווען אלגעמיינעם ראיאן־סטרייק. פון די בעריכטען פון די אנטיילנעהמער האט זיך ארויסגעוויזען, אז אין ביאלאסטאקער ראיאן עקזיסטירען נור 2 פראפעסיאנעלע גארבער־פעראיינען. די בעראטונג האט זיך ארויסגעזאגט פאר'ן גרינדען אן אלגעמיינעם גארבער־פערבאנד, אין וועלכען ס'זאלען אריינגעהן גארבער אהן אונטערשיעד פון נאציאנאליטעט, און איבערגעגעבען דעם קאמיטעט פון „בונד" צו בילדען אין גאנצען ביאלאסטאקער ראיאן פראפעסיאנעלע גארבער־פעראיינען. דער קאמיטעט האט דיעזע אויפגאבע ערפילט מיט ערפאלג, און אין פערלויף פון עטליכע וואכען האבען שוין אין גאנצען ביאלאסטאקער ראיאן פונקציאנירט גארבער־פעראיינען.

אזוייהאט זיך אנגעהויבען אן ארבייט פון דאם נייַ.

די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע האט ענטוויקעלט א בריייטע טהעטיגקייט, און נאך ביאלאסטאק האבען זיך מיט איהר דירעקטער הילף און מיט דער הילף פון די בונדישע ארגאניזאציעס געבילדעט פראפעסיאנעלע פעראיינען אין א גאנצער רייהע שטעדט און שטעדטלאך פון גארבער־ראיאן.

6.

די נייע בעדינגונגען, וועלכע זיינען בעשאפען געווארען נאך די אקטאבער־נעשעהענישען, האבען גענאדערט אויף א נייעם סטאטוט פאר דעם גארבער־פערבאנד, און וועו די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע האט צונויפגעזאמעלט דעם פאראוס נויטיגען מאטעריאל, איז זי צוגעטראטען צום אויסארבייטען דיעזען סטאטוט.

צוזאמען מיט די ציעלען און אויפגאבען פון פערבאנד האט מען אויף געמוזט בעשטימען זיין ריכטונג, אונטער וועלכע אנפיהרונג פיהרט דער גארבער־פערבאנד זיין ארבייט, צו דארף ער זיין א פארטיאישער, אדער נייטראלער. די לאגע ביי בעשטימען די פראגע איז געווען א פערוויקעלטע.

די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע איז געשטאנען אויפ'ן שטאנד־פונקט, אז כדי פון איינער זייט זאלען די פראפעסיאנאלע פעראיינען ניט אוועקגעהן מיט'ן שעדליכען וועג פון שמאלען פראפעסיאנאליזם און אנטי־פאליטישען סינדיקאליזם און אז פון דער צווייטער זייט זאל די סאציאל־דעמאקראטיע ניט איבערשאצען די בעדייטונג פון פאליטישען קאמפף און ניט אריינפאלען אין פארלאמענטארישען קרעטעניזם (קליינקעפעלדיגקייט) דארפען די ביידע פארמען פון קלאסען־קאמפף זיין ענג צוזאמענגעבונדען צווישען זיך, און דעריבער דארף דער גארבער־פעראבאנד זיין א סאציאל־דעמאקראטישער און צוזאמענגעבונדען מיט דער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי. די איינפאכסטע פארם, אין וועלכער דיעזע צוזאמענבינדונג קען זיך אויסדריקען, איז די פערטרעטונג פון דער פארטיי אין די אנפיהרענדע איינריכטונגען פון פער־באנד. דאס האט מען געדארפט אנווייזען אין סטאטוט, נור די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע האט געהאלטען פאר ניט בעקוועם אויפהויבען דער־וויל די פראגע וועגען דער פערטרעטונג פון דער סאציאל־דעמאקראטיע אין פערבאנד. די טעמים זיינען געווען פאלגענדע:

די מיינונגען וועגען דעם, ווי דארפען זיין געבויט די פראפעסיאנאלע פעראיינען זיינען זיך פאנאנדערגענאנגען אין דער סאציאל־דעמאקראטיע גופא. דער „בונד", די פוילישע און לעטישע סאציאל־דעמאקראטיע זיינען געווען פאר פארטייאישע פעראיינען, דער רוסישער טיי פון דער סאציאל־דעמאקראטיע פאר נייטראלע. פאר נייטראלע זיינען אויך געווען די איבעריגע רעוואלוציאנערע, ניט סאציאל־דעמאקראטישע פארטייען, ווי די פוילישע סאציאליסטישע פארטיי (פ. פ. ס.), סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען, ציוניסטען־סאציאליסטען (ס. ס.). דער קאמפף אויף דיעזען באדען איז געווען א פערביסענער, איבערהויפט אויף דער אידישער גאס. די פראלעטארישע ציוניסטען מכל המינים האבען די וועלט אויפגערישען מיט זייער נייטראליטעט פון די פראפעסיאנאלע פעראיינען. ניט פיעל בעסער איז אויך געווען צווישען די קריסטען.

אמת, די ווירקונג פון דער סאציאל־דעמאקראטיע אויף די גארבער איז געווען אונגעהויער גרויס. די צאהל אידישע גארבער, וועלכע האבען געהערט צו אנדערע פארטייען אויסער דעם „בונד" איז געווען זעהר קליין. מ'האט זיי אויף די פינגער געקענט איבערצאהלען. נור דער גארבער־פערבאנד האט געדארפט פעראיינigען אלע גארבער אהן אונטערשיעד פון נאציאנאליטעט און פארטיי־ריכטונג, און אזוי ווי אין יענער צייט האבען שוין עקזיסטירט אין א סך שטעדט פון גארבער־ראיאן צו איינigע פראפעסיאנעלע פעראיינען, פארלאזן מיט די פארטייאישע אויף נייטראלע, און די אידעע וועגען א סאציאל־דעמאקראטישען פערבאנד איז נאך געווען ניט גענוג פאפולייער, האט דער דייטליך אויסגעטייטשטער פונקט וועגען דער פערטרעטונג פון דער סאציאל־דעמאקראטיע אין פערבאנד גע־קענט ארויסגעפרעגען א געוויסע שפאלטונג אין די רייהען פון די גארבער.

ס'איז שוין געווען נאהענט צו דעם 7טען צוזאמענפאהר פון „בונד", וועלכער האט גע־דארפט ענדגילטיג בעשליסען די פראגע וועגען פעראיינigען זיך מיט דער רוסענדער סאצ. דעמ. פארטיי. דיעזע פעראיינigונג האט געקענט אומ־בייטען די שטעלונג פון דעם רוסישען טיי פון דער פארטיי צו דער פראגע וועגען נייטראליטעט פון די פעראיינען און מיט דעם אויך צו דער ריכטונג פון גארבער־פערבאנד.

אין ווילנא האבען דאן עקזיסטירט דריי גארבער־פעראיינען, איינער פון דער ליטווישער סאצ. דעמאקראטיע, פון „בונד" און א נייט־ראלער, וועלכער איז פאקטיש געווען אונטער דער אנפיהרונג פון דער רוסענדער סאצ. דעמ. פארטיי. צוויישען די אלע פעראיינען האבען זיך געפיהרט פערהאנדלונגען וועגען צונויפגיסען זיך אין איינעם א סאציאל־דעמאקראטישען פעראיין. דיעזע צונויפגיסונג האט געדארפט ווירקען אויף די פראלעלע פראפעסיאנעלע פעראיינען פון אנדערע שטעדט און אויף אזא אופן פערגרעסערען די צאהל אנהענגער פון א סאציאל־דעמאקראטישער גארבער־פערבאנד.

די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע האט בעשטימט צונויפרופען א צוזאמענפאהר פון אלע גארבער־פעראיינען. זי האט אויסגעארבייט די טאגעס־ארדנונג פון צוזאמענפאהר און פאנאנדערגעשיקט וועגען דעם א צירקוליאר צו אלע פעראיינען צוזאמען מיט דעם אויסגעארבייטען סטאטוט פון פערבאנד. די פראגע וועגען דער פערטרעטונג פון דער סאציאל־דעמאקראטיע איז פערבאנד האט זי בעוואוסטזיניג געלאזען אפען.

וועז די לאגע איז געווארען קלארער, די אידעע פון א סאציאל־דעמאקראטישען גארבער־פערבאנד האט געקריגען א בריייטע פערשפרייטונג; די פעראיינigונג פון „בונד" מיט דער רוס־לענדער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי איז פארגעקומען און די ווילנער גארבער־פעראיינען האבען זיך צונויפגענאסען אין איין פארטייאישען פעראיין, האט די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע א פונקט אין סטאטוט, אז דער גארבער־פערבאנד פיהרט זיין טהעטיגקייט איינשטימig מיט די פרינציפען פון פראלעטארישען קלאסען־קאמפף און אונטער דער אנפיהרונג פון דער סאציאל־דעמאקראטיע. געמיי פון וועלכע סאציאל־דעמאקראטישע פארטייען וועלן צוזאמענשטעלט די פערטרעטונג, האט געדארפט בעשטימען דער צוזאמענפאהר, וועז ס'וועט קלאר וועלן אונטער וועמען אנפיהרונג געפי־נען זיך די פעראיינען, וועלכע בילדען דעם גאר־בער־פערבאנד. מיט דיעזער אומענדערונג איז

דער סטאטוט געווען איבערגעדרוקט אין דער בונדישער „פאלקס־צייטונג".

וועו די אלע פארבעררייטונגס־ארבייטען זיינען געמאכט געווארען, האבען זיך די פראיי־ נען אויף די ערטער און די ארגאניזאציאנס־ קאמיסיע געמינען ענערגיש גרייטען צום צוזא־ מענפאהר. אומעטום זיינען פארגעקומען פער־ זאמלונגען, וואו ס'האבען זיך דיסקוטירט דער סטאטוט פון פערבאנד און די טאגעס־ארדנונג פון צוזאמענפאהר, וועלכע ס'האט פארגעלעגט די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע. אין א סך ערטער האבען זיך געבילדעט נייע פראיינען, פון די אלטע האבען זיך אייניגע לעגאליזירט, און די שטימונג ביי די גארבער איז געווען א געהויבע־ נע. ס'האט זיך געפיהלט, אז די אייניגקייט צווישען זיי וואקסט וואס פון טאג און וועדט אלץ פעסטער.

7.

די בייזע פייערען אויפ'ן ארויזאנט פון רוסלאנד זיינען פערוואנדעלט געווארען אין פער־ וויסטענדע פלאצען. די פאגראמען האבען ge־ צייבענט א בלוטיגען שטראם אין אידישען תחום. דער מאסקוואר אויפשטאנד האט געלי־ טען א נידערלאגע. די שטראף־עקספעדיציעס האבען הרוב געמאכט גאנצע געגענדען. די פעלד־געריכטען האבען פערשפרייט אומעטום א נעז פון תליות. די טורמעס זיינען געווען אי־ בערפילט מיט די פרייהייטס־קעמפער, טויזענ־ דער פון זיי זיינען פערשיקט געווארען אין די פערווארפנסטע און וויייטסטע ווינקלעך פון קאלטען צפון, און דער טייוולאנים־טאנץ פון דער רעאקציע האט געבושעוועט אלץ ווילדער.

נור צייטענווייז האט זיך געדוכט, אז דאס שטרענגט אן דער אלטער רעזשים זיינע לעצטע כחות און נסיסה. מען האט אויף עפעס גע־ האפט, מ'האט געגלויבט, אז די רעוואלוציע וועט זיך וויידער פאנאנדערפלאקערען נאך מיט א גרעסערער מאכט, אז נעוע ברען־מאטעריאל וועט איהר געבען די 2טע גאסודארסטוועניע דו־ מע, אז די קאנפליקטען פון די פאלקס־פארשטע־ הער מיט דער רעגירונג וועלען אויפהויבען די קאמיפפס־שטימונג פון די פאלקס־מאסען.

מ'האט נערעכענט, אז אויב אויף דאם פא־ נאנדארטרייבען פון דער ערשטער דומע האט דער פראלעטאריאט ניט געענטפערט, איז דאס דערפאר, וואס ער איז נאך נעווען מיד פון דעם ניט לאנגען אנגעשטענגטען קאמפף, אבער ערשט האט ער זיך שוין אויסגערוהט, אנגעקליבען פרי־ שע קרעפטען און וועט זיך ווידער נהמען פאר די נעווהר. דער גלויבען האט זיך נאך נע־ שטארקט דורך דעם, וואס אין די וואהלען פון דומע האבען אנטהיל גענומען אלע רעוואלוציא־ נערע פארטייען און אונטער דעם צייכען פון דער רעוואלוציע איז אינטענסיוו דורכגעגאנגען די וואהל־קאמפאניע.

אבער די צושטערונגס ארבייט פון דער רעגירונג האט זיך שטארק אבגערופען אויפ'ן עקאנאמישען צושטאנד פון לאנד. אין דער אינדוסטריע האט זיך דערפיהלט א קריזיס. דער מארק פאר די אויסגעארבייטע סחורות איז גע־ ווארען בעשרענקט, און צוליעב דעם האט זיך אין אייניגע צווייגען געמוזט פערקלענערען די פראדוקציאן.

דייזער אומשטאנד האט געצוואונגען מעהר פון אלעם דעם קאפיטאל, אז ער זאל זיך נעהמען ארגאניזירען, און ס'האט זיך אנגעהויבען א סדרה פון לאקאוטען. דעם ערשטען סיגנאל האט געגעבען לאדז. דארט האבען זיך פערמאכט די מאנופאקטור־פאבריקען פון פאזנאנסקי, שייב־ לער און אנדערע, און טויזענדער ארבייטער מיט זייערע פאמיליעס זיינען ארויסגעווארפען געווא־ רען אויף נאס. נאך לאדז זיינען אוועק אנ־ דערע שטעדט.

די לעדער־פאבריקאנטען האבען זיך אויך פאראייניגט אין א סינדיקאט, און אין סובאלק, ביאלאסטאק, קרינקי, מאהילעוו, וויטעבסק, זיי־ נען די גארבער ארקלערט געווארען לאקאוטען, וועלכע האבען זיך געצוויגען חדשים־לאנג. די אונטערנעהמער זיינען נאך אפילו געווען צו וויי־ ניג ארגאניזירט, אז זיי זאלען אים שטאנד זיין צו צוברעכען די פעסטע אייניגקייט פון פרא־ לעטאריאט. די לאקאוטירטע זיינען געקומען צו הילף די ארבייטער פון אנדערע שטעדט מיט גיכער און בעדייטענדער שטיצע און די גאר־ בער זיינען ארויס די זיעגער פון קאמפף, אבער אונטער דעם מבול פון פערעפעניעס און דער גע־ פאהר אלע וויילע צו בלייבען אהן ארבייט האט די שטימונג צווישען די ארבייטער אין גארבער־ ראיאן, ווי אין גאנץ רוסלאנד, אנגעהויבען צו פאלען. ס'איז דערגאנגען אפילו צו דעם, אז אין אייניגע שטעדט, ווי דווינסק, וואו אין די פריע טעג זיינען די גארבער־פראייניען געווען מוסטערהאפטע שטארקע ארגאניזאציעס, האבען די גארבער אוים מורא ערשט ניט ארייגגעלא־ זען אויף די פאביקען קיין אגיטאטארען.

ביי אזעלכע בעדינגונגען איז אויסגעקומען צולעצט דער ארגאניזאציאנס־קאמיסיע צו פיה־ רען די קאמפאניע פון צוזאמענפאהר.

די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע האט זיך גע־ דארפט פערבינדען מיט וואס מעהר גארבער־ פראייניען, נאר צוליעב איהר קלייניר צאהל מיטגליעדער, מאנגעל אין געלד־מיטלען און די רדיפות פון דער רעגירונג האט זי דאס ניט גע־ קענט דורכפיהרען אין לעבען. דער מיטגליער, וועלכער איז געווען בעשטימט צו פיהרען די ארבייט אין דרום־רוסלאנד, איז נראד פאר'ן צוזאמענפאהר ארעסטירט געווארען, און די פער־ בינדונגען מיט'ן נרעסטען טהייל דארטיגע גאר־ בער־פראייניען האבען זיך איבערגעריסען. מיט די פראייניען אין פוילען האבען נעדארפט פער־ בינדען די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע די פוילי־ שע ס. ד. ס. און דער פוילישער ראיאן־קאמיטעט

פון „בונד", נאר אויך צווישען זייערע מיט־גלידער זיינען פארגעקומען ארעסטען און די ארבייט האט זיך געמוזט אבשטעלען. וואס אנ־בעלאנגט די גארבער־פאראיינען פון דער פּ. פּ. ס. האבען זיי עקזיסטירט אין גאנצען אבגעזונ־דערט און זיך וועניג גערעבענט מיט די גארבער פון רוסלאנד. זיי וואלטען זיך פערבינדען מיט דעם גארבער־פערבאנד דאן, ווען ער וואלט שוין ווירקליך געווען א פּראיניגטע מאכט, מיט וועלכער מען מוז זיך רעכענען. דאס האט זיכער געווּאוסט די ארגאניזאציאנס־קאמיסיע און דע־ריבער האט זי געהאלטען פאר איבעריג זיך צו וועגדען צו דער פּ. פּ. ס. די איינציגע שטאדט און פוילען, וואו ס'האט זיך איינגעגעבען וואס עס איז צו טהאן, איז געווען ווארשא.

די פערבינדונג מיט די גארבער־פּראיי־נען פון איניגע שטעדט פון צענטראל־רוסלאנד, ווי סמאלענסק, ניזשני־נאווגאראד, האט גע־דארפט צושטעלען דער ארגאניזאציאנס־קאמי־סיע דער צפון מערב'דיגער פערבאנד פון דער ר ס. ד. א. פּ., נור צוליעב פערשידענע אור־זאכען האט ער דאס ניט געקענט ערפילען. די פּעטערבורגער גארבער האבען זיך געווענדעט צו שפּעט, אז מען זאל זיי געבען א פערטרעטונג אויפ'ן צוזאמענפאהר.

אין ליטא, וואו עס זיינען קאנצענטרירט די בעסטע קרעפטען פון די גארבער, האט די ארבייט בעגעגענט שטארונגען פון אלגעמיינעם כארעקטער, ווי ארבייטסלאזיגקייט אין איניגע שטעדט און צוליעב דעם א געווּיסע דערשלאָ־גענהייט ביי די ארבייטער.

נור ניט קוקענדיג אויף אלע שווערע מניעות, האט זיך דער ארגאניזאציאנס־קאמיסיע איינגע־געבען צו פּראיניגען אלע זיך א בעדייטענדע צאהל גארבער־פּראיינען.

8.

אין פעברואר 1907טען יאהר איז אין גע־בענשטען רוסלאנד פארגעקומען געהיים — לויט דער רעכענונג — דער 6טער גארבער־צוזאמע־נקונפט. אין אים האבען זיך בעטהיליגט 26 דעלעגאטען, פארשטעהרע פון 18 פראפעסיאָ־נעלע גארבער־פּראיינען פון 17 שטעדט, מיט א צאהל פון 4790 ארגאניזירטע ארבייטער, אין דעם 5 נייטראלע פּראיינען מיט 1456 מיט־גליעדער (סמארגאן — 1000; סקידל — 186; מינסק — 110; גראדנא — 80; סווּיסלויץ—90) און 13 פארטייאישע פּראיינען מיט 3334 מיט־גליעדער (ווילנא—703; סמארגאן—700; וואר־שא—460; אשמינא—300; מאהילעוו—85; סא־קאלקא—100! סובאלד—100; וואלקאוויסק— 52; דערעטשין—55). קריסטען — 1815, אי־דען 2975.

דער דורכשניטליכער עלטער פון די דעלע־גאטען איז געווען 27 יאהר. לויט די פארטייען זיינען צוויישען זיי געווען 19 מיטגליעדער פון „בונד", 6 מיטגליעדער פון דער ר. ס. ד. א. פּ. און 1 ציוניסט־סאציאליסט. סך־הכל האבען אלע אנטהייל־נעהמער געטראגען אויף זיך א משא פון 193 יאהר ארבייט אין די פאליטישע פאר־טיין (ס'זיינען געווען אזעלכע, וואס האבען זיך בעטייליגט אין דער בעווענונג פון 1887 יאהר, נאך אין דער פארטיי „נארודנאיא וואָ־ליא", און פיעלע צו 10—12 יאהר), 19 יאהר אין די פראפעסיאנעלע פּראיינען, 22 יאהר טורמע און 19 יאהר סיביר (איניגע האבען פערבראכט אין געפענגניש א פיערטעל פון זיי־ער לעבען צו 8 און מעהרערע יאהרען), אזוי אז אויף יעדען בזעונדער האט אויסגעמאכט אום־געפעהר 8 יאהר אקטיווע ארבייט פאר די פאר־בייטער־זאך, 11 מאנאט טורמע און 9 מאנאט סיביר — א יחום־צעטעל, מיט וועלכען דער גאר־בער־פערבאנד טעג געווּיס שטאלצירען.

אין די ארבייט פון צוזאמענפאהר האבען אויך אנטייל גענומען א פּאר־שטעהער פון צענט־ראלען קאמיטעט פון „בונד" און א בונדישער זשורנאליסט. די איינגעלאדענע פּאר־שטעהער פון דער ר. ס. ד. א. פּ. און פון צענטראלען ביורא פון די פּעטערבורגער פראפעסיאנעלע פּראיינען זיינען צוליעב אונבעקאנטע אורזא־כען ניט געקומען.

די דעלעגאטען האבען זיך ערקלערט פאר א גרינדונגס־צוזאמענפאהר פון גארבער־פער־באנד און אנגענומען די פאלגענדע טאגעס־ארדנונג:

1) בעריכט פון ארגאניזאציאנס־קאמיסיע; 2) בעריכט פון די דעלעגאטען; 3) די פערטרעטונג פון פערבאנד אויף די פארטיי־צוזאמענפאהרען און קאנפערענצען; 4) סטאטוט; 5) ראיאן־פּראיי־נען; 6) לעגאליזאציע; 7) ארגאן; 8) ארטעלען; 9) ציעל־און־שטיק־ארבייט; 10) די פערמיט־לער; 11) דער לוין און די ארבייטס־צייט; 12) וועגען צונעהמען לעהרע־אינלעך אין אלע ספּע־ציאליטעטען אונבעגרענעצט, די זעלבע אונבע־גרענעצטקייט פאר די, וואס ארבייטען שוין אין די פאבריקען; 13) וועגען ארבייטסלאזע; 14) שיעדס־גערישטען; 15) לאקאוטס; 16 די פער־טרעטונג פון גארבער־פערבאנד אויף די פראפע־סיאנעלע צוזאמענפאהרען און קאנפערענצען; 17) די פערטרעטונג פון גארבער־פערבאנד אויף דעם אינטערנאציאנאלען סאציאליסטישען קאנ־גרעס; 18) 1טער מאי; 19) פערשיעדענעס.

איידער דער צוזאמענפאהר איז צוגעטרא־טען צו בעטראכטען די טאגעס־ארדנונג האט ער געשיקט א בעגריסונג צו דער סאציאל־דעמא־קראטישער פראקציע אין דער 2טער גאסודאר־סטוועניער דומע, אין וועלכער ער האט אויסגע־דריקט די הייסעסטע סימפאטיען די פארשטע־הער פון ארבייטער־קלאס און די אפּפערווילינג גריטקייט קומען זיי צו הילף מיט אלעם מעג־ליכען אין זייער שווערען און העלדישען קאמפּף

מיט דער זעלבסט־הערשונג און קאפיטאליסטי־שער אַרדנונג.

נאָך דעם, ווי דער צוזאמענפאָהר האָט אויסגעהערט די בעריכטען פון די ערטער און פון דער ארגאניזאציאנס־קאָמיסיע, האָט ער אויס־געדריקט אין א בעזונדער רעזאָלוציע זיין צו־פריעדנהייט מיט דער טהעטיגקייט פון דער ארגאניזאציאנס־קאָמיסיע און בעשטימט צו גרינדען א גארבער־פערבאנד.

אין דער רעזאָלוציע וועגען דער גרינדונג פון גארבער־פערבאנד ווערט אנגעוויזען, אז אין אזא פראָדוקציאָן, ווי די גארבעריי, וואו יעדע קלייניע פערעדערונג פון די פראָדוקציאנס־און ארבייטס־בעדינגונגען אין איין אָרט מוז זיך אָב־שפיגלען אויף די בעדינגונגען אין די איבעריגע ערטער, און וואו די אונטערנעהמער זיינען שוין ארגאניזירט אין א סינדיקאט, וועלכער שטעלט זיך פאר א ציעל צו קעמפען מיט די ארבייטער, קען דער קאמפף מיט'ן קאפיטאל ווערען גע־פיהרט פרוכטבאר און צוועקמעסיג נור דאן, וען אלע גארבער־פראַייענען וועלען זיין צוויללען זיך פראַייניגט אין אן אלגעמיינעם פערבאנד, ווע־מעס אנפיהרענדע אייניכטונגען זיינען די צו־זאמענפאהרען און דאס צענטראל־ביורא.

די הויפט שטרייט־פראגע פון צוזאמענ־פאהר איז געווען די ריכטונג פון גארבער־פער־באנד. נאָך לאנגע און הייסע דעבאטען איז אנגענומען געווארען מיט קלייניע פערענדערונגען דער סטאטוט־פראָיעקט, וועלכען ס'האט פארגע־לעגט די ארגאניזאציאנס־קאָמיסיע, אז די פרא־פעסיאנעלע פראַייענען דארפען זיין סאציאל־דע־מאקראטישע, און אז אין זייער אנפיהרענדע אייניכטונגען האבען די סאציאל־דעמאקראטי־שע פארטייען א פערטרעטונג מיט שטים־רעכט. דאס צענטראל־ביורא פון פערבאנד פיהרט זיין ארבייט אונטער דער אנפיהרונג פון דער סא־ציאל־דעמאקראטיע און פערזיכערט זיך אן אייני־פלום אויף די פארטיי־ענינים דורך א בעשטימ־טע פערטרעטונג אויף די פארטיי־צוזאמענפאה־רען און קאנפערענצען. אין די צופאלען, וועו א געווייסער שיכט גארבער שטעהט נאָך אויף א נידעריגער שטופע פון ענטוויקלונג און טרעט ארויס שארף געגען דער גרינדונג פון סאציאל־דעמאקראטישע פראַייענען, קען מען צוליאזען דאס גרינדען פון נייטראלע פראַייענען, נור דער־ביי זיינען די סאציאל־דעמאקראטען, וועלכע געהען אריין אין פראַייען, פערפליכטעט צו שטרעבען, אז די פראַייענען זאלען זיך מעג־ליכסט גיכער פערוואנדלען פון נייטראלע אין סאציאל־דעמאקראטישע.

א קלייענם שטרייט האָט אויך ארויסגערו־פען די פראגע וועגען גרינדען נאציאנאלע סעק־ציעס אין די פראָפעסיאנעלע פראַייענען.

די 7טע קאנפערענץ פון „בונד" האָט גע־פונען, אז כדי צו בעפרידיגען די קולטורעלע בעדערפענישען פון די מיטגליעדער פון פער־שיעדענע נאציאנאליטעטען, וועלכע געהען אריין אין די פראָפעסיאנעלע פרעאיינען — איז דאס בעסטע מיטעל צו גרינדען צו דיעזען צוועק נא־ציאנאלע סעקציעס אין די פראַייענען נופא.

וועו די פראגע האָט זיך אויפגעהויבען אויפ'ן צוזאמענפאהר, האבען אייניגע דעלעגא־טען אייגעזעהן אין דעם א קונץ־שטיקעל פון די בונדיסטן דורכצופיהרען בגנבה די נאציאנאל־קול־טורעלע אויטאָנאָמיע. דיעזע דעלעגאטען זיינען געווען ביי דער מיינונג, אז די פראגע, ווי אזוי צו ארגאניזירען די קולטורעלע טהעטיגקייט פון די פראַייענען דארף יעדער פראַייען זעלבסט־שטענדיג בעשטימען אויף אן אָרט, און פער־פליכטען די פראַייענען מיט א רעזאָלוציע וועגען דעם איז אין גאנצען איבעריג.

די פערדעכטיגטע בונדיסטען האבען אָנ־געוויזען, אז צווישען דער נאציאנאל־קולטורע־לער אויטאָנאָמיע און די נאציאנאלע סעקציעס איז א גרויסער אונטערשיעד. די נאציאנאל־קולטורעלע אויטאָנאָמיע איז א פאדערונג צו דער רעגירונג, אז זי זאל גארַאנטירען די פולע פרייהייט און זעלבסטשטענדיגקייט פון יעדער נאציאָן אין אלע געביעטען פון נאציאנאלען לע־בען אהן וועלכען ס'איז דרוק פון אויסען. די נאציאנאלע סקעציעס זיינען אבער א פאדערונג צו זיך זעלבסט, דאס איז אן אבמאך צוויישען פערשיעדענע גרופען ארבייטער, וועלכע געהען אריין אין איין ארגאניזאציע, אז אין דער הינ־זיכט פזן קולטור זאל יעדע גרופע אליין קענען בעשטימען איהרע בעדערפענישען און אנפיהרען מיט דיעזען טהייל ארבייט.

נאָך א לעבהאפטער דיסקוסיע האָט דער צוזאמענפאהר בעשלאסען, אז אין די פראַייענען, אין וועלכע ס'געהען אריין ארבייטער פון פער־שיעדענע נאציאנאליטעטען, זאלען וועלען גע־גרינדעט נאציאנאלע סעקציעס אויף צו בעפרי־דיגען די קולטורעלע בעדערפענישען פון יעדער נאציאנאלער גרופע בעזונדער.

דער צוזאמענפאהר האָט זיך ארויסגעזאגט פאר לעגאליזירען די גארבער־פראַייענען אויפ'ן גרונד פון גזעץ פון 4טען מערץ 1906 יאהר.

ער האָט רעקאמענדירט די פראַייענען אין די שמאלע ראמען פון דיעזען גזעץ פיהרען דעם פראָפעסיאנעלען קאמפף אין זיין פולען אומ־פאנג, ווי פריהער, אידער די פראַייענען זיינען געווען לעגאליזירט, פערבריטענדיג די עקזיס־טירענדע שמאלינקע פרייהייט, און קעמפען פאר פולע פרייהייט פון פראַייענען.

אזוי ווי לויט דעם גזעץ איז דעם גאר־בער־פערבאנד, אלס צענטער, אונמעגליך צו לע־גאליזירען, האָט דער צוזאמענפאהר פערפליכ־טעט די צענטראלע פונקטען פון גארבער־ראיאן פראַייניגען אזוים זיך וואס מעהר פראַייענען און לעגאליזירען זיי אין ראיאן־און גובערניע־פראַייענען.

דער צוזאמענפאהר האָט ארויסגעטראגען

רעזאלוציעס וועגען נאך א גאנצער רייהע וויכטיגע פראגען, ווי וועגען פייערען דעם 1טען מאי, וועגען א פערטרעטונג אויף די אינטערנאציאנאלע סאציאליסטישע קאנגרעסען, וועגען ארגאניזאציע, און אויסגעקליבען א צענטראל־ביורא אויף אנצופיהרען אלע אנגעלעגענהייטען פון גאַרבער־פערבאנד.

דעם צענטראל־ביורא האט דער צוזאמענפאהר באאויפטראגט ארויסצוגעבען איין מאל אין 2 וואכען, אדער ניט זעלטענער, ווי איין מאל אין חודש אין אידיש, רוסיש און פוילישׁ א פראפעסיאנעלען ארגאן אונטער'ן נאמען „די גארבער שטימע", וועלכער זאל בעלויכטען אלע פראגען, וואס האבען א שייכות צום ארבייטער־לעבען בכלל און גארבער־לעבען בפרט.

וועגען די פראגען, וועלכע זיינען צוליעב מאנגעל אין צייט ניט בעטראכט געווארען אויפ'ן צוזאמענפאהר, האט מען בעשטימט צו עפענען א דיסקוסיע אין „גארבער שטימע".

9.

גלייך נאכ'ן צוזאמענפאהר האבען זיך געבילדעט אין איניגע שטעדט נייע גארבער־פער־איינען, פיעלע האבען זיך לעגאליזירט, און דער גארבער־פערבאנד איז אלץ מעהר און מעהר ארויסגעטראטען אויף דער סצענע, אלס אזעל־כער. ער האט זיך פערוואנדעלט אין א ווירק־ליכע פעראייניגטע קראפט, און זיין אויטארי־טעט איז גיוואקסען.

אין קאסע האט ער געהאט ביז 5500 רובל; פון זיי זיינען גיווען בעשטימט 20% פאר'ן צענטראל־ביורא; 30% פאר'ן סטרייק־פאנד, וועלכער איז געשטאנען אין רשות פון צ. ב., 20% אויף קולטורעלע צוועקען און 30% אויף ארטיגע אויסגאבען. דער מיטגליעדס־בייטראג איז גיווען 2% פון די וואך־שכירות.

דאס צענטראלע ביורא איז געשטאנען אין אן ענגער סיסטעמאטישער פערבינדונג מיט די פעראיינען אויף די ערטער און האט אויף יעדע ערשיינונג אין גארבער־לעבען אקטיוו זיך אבגערופען.

דאן האט זיך פראיעקטירט צו צונויפרופען אן אלגעמיינעם צוזאמענפאהר פון אלע פראפעסיאנעלע פעראיינען פון רוסלאנד. דאס צענטראל ביורא האט פונאנדערגעשיקט א צירקולאר־ברעף צו אלע זיינע פעראיינען, אז זיי זאלען פארנעהמען די נויטיגע שריט, כדי צו זיין פאר־געשטעלט אויף דיזען צוזאמענפאהר. אויפ'ן צירקולאר האבען זיך אבגערופען אלע פעראיינען, און ס'האט זיך אנגעהויבען א לעבהאפטע צוגרייטונג־ארבייט.

נאר דער קריזיס איז גיווארען אלץ שטארקער; איבערהויפט האט ער זיך גלאזט פיהלען אין דער גארבערי־פראדוקציאן. אין יולי מאנאט האבען די סמארגאנער פאבריקאנטען גמעלדעט, אז זיי פערמאכען די פאבריקען אויף אזא אופן איז פארגעשטאנען נאך די סמארגאנער גארבער, 2000 מאן, ארויס־גיווארפען צו ווערען אויף'ן גאס.

דאס צענטראל־ביורא האט גיפונען פאר צוועקמעסיג צונויפרופען א קאנפערענץ פון די נאהענטע פון דער גארבעריי־פראדוקציאן צוזאמענצובונדענע שטעדט, כדי צו דערווייסען זיך גענוי דעם צושטאנד פון דער גארבעריי־אינדוסטריע אין דעם נגענד און צו בעראטטען די פראגע, ווי אזוי צו רעאגירען אויף די מעל־דונג פון די סמארגאנער פאבריקאנטען. אויף די קאנפערענץ זיינען גיווען אינגעלאדען סמאר־גאן, אשמינא, ווילנא, מינסק, דווינסק.

פון די בעריכטען האט זיך ארויסגעוויזען, אז כמעט אויף אלע גארבעריי־פאבריקען פון די שטעדט, וועלכע זיינען גיווען פארגעשטעלט אויף דער קאנפערענץ, ליעגט פיעל אויסגעאר־בייטע סחורה, אויף וועלכע ס'איז ניטא קיין קויפער, און צוליעב דעם האבען פיעל פאברי־קאנטען אנגעהויבען צו פערקלענערען די פרא־דוקציאן, און געמעלדעט, אז אויב די לאגע וועט זיך ניט פערבעסערען, וועלען זיי זיין געצוואונ־גען צו פערמאכען די פאבריקען.

די קאנפערענץ האט גיפונען, אז פאר די ארבייטער איז בעסער די פאבריקען זאלען זיך אבשטעלען אין גאנצען אויף א גיווויסע צייט, אידער זיי זאלען זיך בישלעכווייז פערקלענערן. און הגם די שטרעבונג צו פערמאכען די פאברי־קען איז ארויסגערופען גיוואארען צוליעב דעם קריזיס אין דער פראדוקציאן, נאר אויב די פאב־ריקאנטען וועלען פערמאכען די פאבריקען, זיינען זיי מחויב צו געבען זייערע ארבייטער א וועלכע ס'איז מעגליכקייט דורכצולעבען די צייט פון ארבייטסלאזיגקייט.

10.

נאך דער קאנפערענץ איז די לאגע גיווארען נאך ערנסטער. דער קריזיס האט אנגענומען אן אויסגעשפראכענעם כאראקטער. אין פיעלע צווייגען פון דער אינדוסטריע האבען זיך אבגעשטעלט די פאבריקען און טויזענדע ארבייטער־פאמיליעס זיינען איבערגעגעבען גיווארען פאר א רויב הונגער און דחקות. דער קאפיטאל ארומגעכאפט פון קריזיס, ווי פון א העלישען פייער, האט געמאכט יד־אחת מיט דער רעגירונג און אויסגעלאזען דעם גאנצען צארן צום פראלעטאריאט. ער האט שוין פאראיינט אויפ'ן שרעקליכסטען אופן זיך נוקם גיווען אן די ארבייטער־מאסען פאר זייער פריהערדיגען אונערמידליכען און ערפאלגרייכען קאמפף.

די רעגירונג פון איהר זייט איז גיווען זיכער אין איהר זיעג און האט אנגעהויבען צו טהאן די „בערוהיגונגס"־ארבייט מיט מעהר ישוב־הדעת און אויסגערעכענטקייט. זי האט פאנאנדערגעטריבען די 2טע גאסודארסטווענע דומע און די פארשטעהער פון ארבייטער־קלאס פערשמידט אין קייטען און פער־משפט וועמען אויף קאטארגע און וועמען צו שמאכטען אין

אייבינען עלענד און נויט אין די ווייסטע מדברויות פון גרויזאמען סיביר. די תלויות זויי־נען געווען אין פולען גאנג. יעדעם פרייע ווארט, ידעע פראגרעסיווע ערשיינונג איז דערשטיקט געווארען מיט דער גרעסטער אכזריות.

איבער'ן גאנצען לאנד האט זיך פער־שפרייט, ווי א שוועכע ווילקען, א דריקענדע שטימונג. די אפאטיע האט אנגעהויבען צרייכ־צולאזען איהרע טיפע ווארצלען אין די רייהען פון פראלעטאריאט און, ווי א שטילער עקבע־דער ווארים, אונטערגעגראבען זיין גלויבען, זיין מוטה. זיין פריהעדיגע מיטקעמפפערין — די אינטעליגענץ — האט זיך אבגעקהרט צו איהם מיט'ן רוקען. זי האט זיך פערטיעפט מיט לייב און זעעלע אין קלייניכען אלטעגליכען שמוצי־גען לעבען און פערעטעריש ענומען אויסלא־כען פון איהרע פריהערדיגע חלומות וועגען פרייי־הייט, גליכהייט און ברידערליכקייט. אויף דער פלעבע זיינען ארויסגעשוואומען די נידערגעסטע אינסטינקטען און פער'סס'ט ארום די לופט.

און אט איז אויפגעגאנגען די זון פון דער 3טער דומע. די שווארצע מאות זיינען געווארען די בעלי־בתים אין איהר, די פולע הערשער, די רעוויזארען פון דער געזעלשאפטליכער מארא. די רעאקציע האט פערצויגען נאך שטייפער איהר שטריק. די ארבייטסלאזיגקייט איז געוואקסען וואס פון טאג און אריינגעצויגען אין איהרע נע־צען אלץ ניי שיכטען פון פראלעטאריאט. די לאקאטען זיינען געווארען א געווהנליכע טעג־ליכע ערשיינונג; זיי האבען זיך אריינגעריסען אין די פערוואלפענסטע ווינקעלעך, אין די ארימסטע פראפעסיעס און אנגעמאכט דארט גאנצע הורבונות. די אפאטיע, דער אינדיפע־רענטיזם האבען זיך פערוואנדעלט אין אן אמת'ע שוידערליכע עפידעמיע. שטיל איז געווארען ארום, ווי אויף א בית־עולם, ווי דאס לעבען וואלט זיך אבגעשטעלט אויף אין פינטעל און ווייטער זיך ניט גערהרט...

די פאליטישע פארטייען, וועלכע האבען נאך גאר ניט לאנג ארויסגעוויזען אזוי פיעל לע־בענס־פעהיגקייט און אפפערוויליגקייט זיינען אין גאנצען דערשטיקט געווארען, און ווען איי־ניגע פון זיי האבען ארויסגעוויזען סמנים פון לעבען און דאס פייער פון פריהער האט נאך אין זיי געגליהט, איז דאס געווען ערגעץ טיף בהעלטען בחדרי חדרים. פון גליהענדען פייער פלעגט א מאל א בלייך דורכלויפען און בעלייכ־טען די ארומיגע פינסטערניש. דאס הארץ פלעגט אנהויבען צו קלאפען מיט אויפגעוואכטער הפל־נונג, נאר דאס פלעגט דויערען א רגע. די פינ־סטערניש פלעגט ווייטער אלץ איינהילען אין איהר דיקען שלייער...

ביי אזא לאגע האט שוין קיין רעד ניט געקענט זיין וועגען וועלכער ס'איז טהעטיגקייט, וועגען צונויפרופען אן אלגעמיינעם צוזאמענ־פאהר פון אלע פראפעסיאנעלע פאראיינען פון רוסלאנד. די פאראיינען האבען פאקטיש ניט עקזיסטירט, זיי האבען ניט געהאט ניט קיין מיטגלידערע און ניט קיין מיטלען. די, וואס האבען זיך נאך געהאלטען ווי ס'איז, איז זייער עקזיסטענץ געווען א קלאגעדיגע: די געפאהר יעדע וויילע פערמאכט צו וועלען איז אויף זיי געהאנגען, ווי א שארפער מעסער, און די גרויסע מאסע האט פון זיי געווייכט, ניט געוואלט ווי־סען וואס עס טהוט זיך אין זיי און ווי אזוי זיי עקזיסטירען, אקוראט ווי דאס וואלט ניט געווען איהר זאך.

ניט בעסער, פערשטעהט זיך, איז געווען די לאגע ביי די גארבער. די זעלבע ערשיינונ־גען, ווי אין גאנץ רוסלאנד, האבען געהאט אן ארט אויף אין גארבער־ראיאן. דאס צענטראלע ביורא פון גארבער־פערבאנד האט אנגעשטרענגט אלע קרעפטען צו פונאנדערטרייסלען די גאר־בער פון זייער פערגליווארונג, ארייניטראגען צווי־שען זיי כאטש א טראפען אויפלעבונג, נור די אלע פערזוכען זיינען געווען אומזיסט. דעם 1טען נומער „גארבער שטימע", וועלכער האט ערשיינט אין מערץ 1908טען יאהר אין אידיש און רוסיש, אזי גלייך קאנפיסקירט געווארען און דעם ארגאן האט מען פערמאכט לחלוטין.

וואס ווייטער איז געווארען אלץ ערגער. די טוידטקייט אין געזעלשאפטליכען לעבען און אין דער ארבייטער־בעוועגונג איז געווארען א קאנקרעטער פאקט. אויב ביז דאן זיינען נאך ערגעץ וואו געווען פאליטישע ארגאניזאציעס, האבען זיך ערשט אבגעשטעלט פון זיי ברעק־לעך. צו דער אפאטיע און אינדיפערענטיזם האבען זיך בעהעפט יאוש און האפנונגס־לאזיג־קייט. אומעטום, אין אלע ווינקעלעך, האבען זיי געמאכט א פעסטען נעסט, און דער עלענד פון די פיזיש און גייסטיג אויסגעהונגערטע מא־סען האט דערגרייכט זיין העכסטען שטאפעל. ווייטער וואוהין צו געהן איז שוין, דאכט זיך, ניט געווען וואו...

די גארבערייי־פראדוקציאן האט זיך פער־קלענערט אויף צוויי־דריטעל, און די ארבייטס־לאזיגקייט האט פערכאפט דעם גאנצער גאר בער־ראיאן. א סך גארבער־פראיינען, ווי אין גראדנער גובערניע, זיינען זיך אין גאנצען צו־פאלען, אנדערע האבען זיך אליין פאנאנדערגע־לאזען און די איבערגעבליבענע פראיינען זיי־נען געווען צו שוואך און צו נידערגעשלאגען, אז זיי זאלען קענען כאטש מיט עפעס רעאגירען אויף די ארבייטס־לאזיגקייט. די ארבייטער האב־בען זיך אבכאלוט אויפגעהערט צו אינטערעסי־רען מיט די אנגעלעגענהייטען פון די פראיינען, אפילו די מעהר פעהיגע, מעהר ענטוויקעלטע און איבערגעגעבענע גארבער האבען זיך קאטעגא־ריש אבגעזאגט ארייניצוטרעטען אין די אנפיה־רענדע איינריכטונגען. וועגען דער נראהע מא־סע איז שוין ניט געווען וואס צו רעדען, צווישען

איהר האָט פאָלשטענדיג געהערשט די פאסי־ווּיטעט.

דאָס צענטראָלע ביורא האָט ניט געהאט קיין מיטהעלפער אין דער ארבייט און צו דעם האָט איהר מאטאריעלע לאָגע פּראָליזירט אפילו די קלענסטע אונטערנעהמונג. די עקזיסטירענ־דע פעראיינען האָבען אָן איהם אין גאנצען פער־געסען, און אלע געלד־מיטלען, וועלכע זיינען אריינגעקומען אין זיין קאַסע, זיינען געווען כמעט אויסשליסליך פון סמארגאָנער פעראיין, וועלכער איז געווען מיט זיין טהעטיגקייט א יוצא מן הכלל. (פון גאנצען ביודזשעט פון צענטראָל־ביורא 1805 רובל 43 קאָפ., האָט סמארגאָן געשיקט 1395 רובל 20 קאָפ.).

דער טוידטער פונקט האָט זיך אריינגערי־סען אויף אין גאַרבער־פערבאנד.

אין דעצעמבער 1908טען יאָהר האָט דאָס צענטראָל־ביורא צונויפגערופען א קאָנפערענץ אויף צו בעראַטען די פראגע וועגען דער וויי־טערדיגער עקזיסטענץ פון גאַרבער־פערבאנד. אויף דער קאָנפערענץ איז געווען פאַרגעשטעלט די מעהרהייט פעראיינען, וועלכע האָבען זיך דאן געפונען אין פערבאנד.

נאָך לייִדענשאפטליכע דעבאטען, וועלכע האָבען מיט לעבעדיגע פּארבען געשילדערט דעם גאנצען טראגיזם פון דער איבערגעלעבטער פער־שאָלטענער צייט, האָט די קאָנפערענץ בעשלאָס־סען צוליעב די בעוונדערע עקאָנאָמישע און פּא־ליטישע בעדינגונגען, וועלכ הערשען אין גאנץ רוסלאנד בכלל און אין גאַרבער־ראיאָן בפרט, אבשטעלען צייטווייליג די טהעטיגקייט פון צענטראָל־ביורא, און רעקאָמענדירט די פעראיי־נען אויף די ערטער צו פערבינדען זיך אין יע־דער גובערניע בעזונדער. *)

אט דאָס איז די געשיכטע, ווי אזוי פון פּראָלעטאַרישע שטויב איז אויסגעוואקסען א מעכטיגע פּראָלעטאַרישע ארמעע.

אויב צוליעב די בעזונדערע בעדינגונגען פון „קאָנסטיטוציאָנעלען" רוסלאנד האָט דער גאר־בער־פערבאנד, אלס גאנצע פעראיניגטע קער־פערשאפט, אויפגעהערט צייטווייליג צו עקזיס־טירען, לעבען אבער די איינצעלנע גליעדער פון דער קערפערשאפט — פיעלע פעראיינען אויף די ערטער.

איצט, וועז דער פּראָצעס פון אויפלעבונג אין רוסלאנד וועלט אלץ פיהלבארער, וועז די שיטער־געוואָרענע רייהען פון קעמפענדען פּראָ־לעטאריאט שליסען זיך צוזאמען אויף נייע שטרייטען, אויף נייע געפעכטען, וועז אויף דער אידישער גאס וויקעלט דער „בונד" ווידער פא־נאנדער זיין אלטע די גאנצע צייט פלאטערנדע פאהן, וועלכע פלאטערט אבער אויף מיט נייע מאכטאון שטאָלץ, וועט אונטער דיעזער פאהן אויך דער אלטער אבער אייביג יונגער גאַרבער־פערבאנד, וועלכער איז געשטאנען ביים וויעג פון דער ארבייטער־בעוועגונג פון רוסלאנד און דורכ־געמאכט אין זיין שווערען לעבען ניט איין „בר־מצוה", ארויסטרעטען, אלס צענטראָליזירטע קראפט, מיט פריש־געזאמעלטע כחות אין קאמפף פאר א בעסערע, ליכטיגע צוקונפט. די שעה קלאפט.

---

*) וועגען לעצטען פעריאד פון גאַרבער־לעבען איז געווען א קורצער איבערזיכט אין מיין ארטי־קל „די לאקאָוטען אויף דער אידישער גאס אין רוסלאנד". — „צוקונפט" נומער 8.

א. ל. באראן.

מאָרגען....

מאָרגען וועט מיין בלוט ניט זידען
און א שווערען קאָפּ א מידען
וועל איך טראָגען אויף די פּלייצעס
און זיך פּרעגען, האַלטען עצות
מיט'ן הימעל, מיט די שטערען:
ווי דערגרייכט מען יענע ספּערען,
וואו עס איז נאָך פּיעל בעהאַלטען
פּאָר'ן לעבען, פּאָר'ן קאַלטען.

מאָרגען וועט מיין ליעד ניט קלינגען,
איך וועל אפּשר שוין ניט זינגען...
אויב א שירה וועל איך וועבען
וועט זי זיין אָהן היץ, אָהן לעבען,
וועט ניט ברויזען די געפּיהלען,
און דעם לעבענס־דורשט ניט שטילען,
וועט זי קלינגען ווי אַן איכה,
ווי אַן'אויסגעשׂיגען ליחה...

מאָרגען וועט קיין מיידעלס אויגען
מיר ניטווינקען. ווייט פּערפּלויגען
וועלען זיין די יוגענד־גליקען,
זיסע קושען, מיידעל'ס בליקען,
ליעבע־שטורמס און פּערלאַנגען,
וועלכע פּלעגען ברעכען צוואַנגען.
קעלט וועט גליווערען די ביינער;
מיינע פרייַנד — אַך קיינער, קיינער
צו א הייסע ברוסט פון פּייער
לאָזט זיך טולען ליעב און טהייער
מיין צובראָכען קאָפּ און מידען —
מאָרגען וועט מיין בלוט ניט זידען...

מאָרגען וועט א שווערע כמאָרע
זיך פּערשפּרייטען ווי א טהרה
אויף די הימלען, מיינע הימלען!
אַלין אָרום וועט וועלקען, שימלען.
גראָע האָר. עס ברעכט די פּלייצע.
קיינער גיט מיר ניט קיין עצה,
ניט דער הימעל, ניט די שטערען
ווי דערגרייכט מען יענע ספּערען,
וואו עס איז נאָך פּיעל בעהאַלטען
פּאָר'ן לעבען, פּאָר'ן קאַלטען...

ב. וואָלאָדעק

קינדער פון פּאָלק

ח.

חיים שמעון

ר איז אַלט געווען קוים 23 יאָהר, ווען איינמאָל אין א דעצעמבער־נאכט האָט ער אריינגעלאָזען אין זיך צווויי קוילען און איז אויף אויבּיג צוועק פון זיינע פּריינד, וואָס וועלען איהם קיינמאָל פּערגעסען און זיין פּאָלק, וואָס ער האָט טיף און טריי געליעבט.

ער האָט געהאָט בעדייטענדע פּעהיגקייטען און א נאָבל עמפּינדליך הארץ, האָט בעזעסען לאָגיק און ענטהוזיאזם, ענערגיע און פּערשטאנד. איז געווען א גוטער חבר, אן אינטימער פּריינד, אן איבערגעבענער ברודער. און כאָטש ער האָט דאָס גאנצע לעבען זיינם בוכשטעבליך געהונגערט, געקליידט זיך אין אלטוואַרג־קראָמען און געוואָהנט אין שאלקעס מיט קרומע וועגע און בלינדע פענסטער, איז ער דאָך געווען לעבענס־לוסטיג, מוטהיג און פּרייאָך. ווייל ער האָט נעגלויבט, אז דאָס גליק איז אין ארבייט פאר'ן פּאָלק, אז קלינליכע פּערזענליכע זאָרגען זיינען נישט־ווירדיג און מיאוס.

וועראַנדיג ריף אין א צייט, ווען דער ציוניזם האָט בעאיינפלוסט כמעט די גאנצע אידישע געזעלשאפטליכקייט, איז ער געווארען א ציוניסט און האָט זיך אבגעגעבען צו ציוניסטישער ארבייט צווישען די אידישע ארבייטער. פאר פיעלע פון זיין צייט האָט ווי זיבען זונען געשיינט דאָס אויסגעלאָשענע ליכט פון ציון און עס איז געווען זיין טיעפע איבערצייגונג, אז ציון איז דער איינציגער וועג און די איינציגע ליזונג. און ניט נור זיין איבערצייגונג, נור אויך זיין בערעכטיגונג, דאָס זין פון זיין לעבען, זיין אלץ. זיין אייגענארטיג געזיכט מיט אן אבגלאנץ פון געשמידטען קופער האָט א ביסעל דערמאָנט די מאקאבעער פון אשכנזי'ס בילד און זיינע הארציגע, גיפטיגע, א מאָל פייערדיגע וועראָפער האָבען אים געמאכט פאר אן ערפאָלגרייכען אגיטאטאָר און בעליעבטע פערזאָן.

אפט, זעהר אפט פלעגען מיר זיך צוזאמענקומען, א ענג אינטים קרייזעל פון זיינע פרויינד, אונטער דעם נידריגען סופיט פון זיין צימער און פלעגען רויידען פייערליך און ערנסט וועגען פייערליכע און ערנסטע זאכען, און פלעגען שטיפען ווי קינדער און רויידען און דענקען ווי גרויסע. אונז האָבען בעגייסטערט גרויסע מענשען און גרויסע ביכער און צוזאמען זוכענדיג, צוזאמען דאָרשטענדיג, יונגע, אונערפאהרענע, דאָך אויפריכטיגע און סענטימענטאלע, זיינען מיר געוואָרען צווישען זיך אלץ ענגער, פעסטער און טרייער. פון יענעם קרייזעל איז שפּעטער ארוים א בעוואוסטער אידישער קריטיקער, אייניגע שרייבער און וויכטיגע בעקאַנטע טהואר אין פערשיעדענע רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען. און צווישען אונז אלע איז חיים שמעון געווען דער עלטסטער. און זיין פּערזענליכקייט האָט בעפרוכטענד געווירקט אויף אונז אלע.

אזוי האָט חיים שמעון געלעבט אין ארבייט און גליבען ביז דעם קישינעווער פּאָגראָם. דער ערשטער קישינעווער פּאָגראָם האָט איהם געטראָפען, ווי א פערניכטענדער בליץ. זיין גאנצער טעמפּעל האָט זיך אנגעהויבען צו צופאלען.

קען מען שטעהן פון ווייטען, ווען דער שונא פייניגט דיינע ברידער און שענדעט דיינע שוועסטער? קען מען שווייגען, ווען דאָס פאָלק שרייט פון וועהטאָג און אומגליק? קען מען וואַרטען נור אויף ציון, ווען די ווירקליכקייט איז אזוי דראָהענד און שווער?

און חיים שמעון איז געוואָרען דער אנפיהרער פאר א רעוויזיע פון דעם אלטען פּראָגראָם.

מען דארף ארגאניזירען א זעלבסט־שוץ, מען דארף ענטפערען מיט רעוואָלוציאָנערער ווירדע, ווען מען בעליידיגט דיין נאציאָנאלע עהרע.

אבער זיינע לעבעדיגע קלוגע אויגען האבען שוין בעקומען א נייעם אויסדרוק און א נייער שמייכעל האט געקרימט זיין געזיכט. ער, ווי פיעלע אנדערע, האבען זיך געפיהלט אהנמעכטיג און הילפלאז געגען דעם גרויזאמען שונא.

שפעטער א ווייל האט דער זעקסטער ציוניסטישער קאנגרעס דעקרעטירט אוגאנדא און — א נייער פאדים איז אבגעריסען געווארען. מיט'ן שכל האט ער געמוזט זיין א טעריטאריאליסט, אבער דאם ארץ האט געגארט נאך דער בערוהיגענדער און פארביגער ראמאנטיק פון ציון.

— ווי גוט מיר וואלט געווען, ווען איך וואלט גלויבען אין נסים...

עס איז געווען א מאדנע צייט, פול מיט אבנלאנצען פון ווייטע מיסטישע בליצען, ווען געלע שלאנגען שניידען דורך די שוועכע דראהטענדע וואלקענס. פאגראמען, גרויסע סטרייקס, א מלחמה, ברידער צוריסענע און צו'הרג'עטע, אלטע אידען, וואס האבען געווויינט אויף דעם פערראטה צו ציון....

חיים שמעון האט שוין בעקומען א גרויסע קריעה אין דער נשמה און כאטש ער האט נאך נעארבייט, האט שוין געפעהלט דער פריהערדיגער גלויבען.

סוף ווינטער פון 1904-טען יאהר איז ער געווען אין ב. עס האט זיך בעקומען א ידיעה, אז אין ארשע קומט פאר א פאגראם. חיים שמעון מיט נאך אייניגע זיינע פריינד איז גליך צוועקגעפאהרען אהין, אויפ'ן וואקזאל האט מען זיי אלע נאכאמאל מיט די געווער און אבגעפיהרט אין טורמע.

פון דארט איז חיים שמעון ארוים ענצליך א נעבראכענער. קאלט איז געווארען זיין בליק און סקעפטיש זיינע רייד.

זיין גרויסער נאט איז אין יסורים און שוועכע גבישה אויף אויבין געשטארבען.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

איינמאל אין אן אקטאבער-פארנאכט איז חיים שמעון געקומען צו מיר, האט פון אונטער דער פאלע פון זיין אלטען מאנטעל ארויסגענומען צוויי פלעשער ביער און האט מיך צוגערופען נעהענטער. קיין גלעזער זיינען בייא מיר ניט געווען, האט ער געטרונקען פון פלאש און האט שטיל מיט א צוקרימטען שמייכעל אנגעהויבען רעדען: —

— ב — — איך האב בעשלאסען שטארבען. שא, וואונדער זיך ניט. פערשטעה אזון זאג, אז איך בין נעראכט. מיין גלויבען האט זיך פערלאשען. פערלאשען אויף אויביג. ניט נור אין ציוניזם, נור אין אלץ, אין מענשען, אין פראגרעס, אין צוקונפט, אין גערעכטיגקייט. וואס זאל איך טהאן? וואס פאר א זין האט פאר מיר דאס לעבען? אוועקפאהרען קנעלען, התונה האבען און עפענען א קרעמעל, וועלען א זיידענער וונגערמאנטשיק, זעצען זיך איבער-א-נייעם איבער דער אפיציעלער וויסענשאפט? דו וויסט, אז איך קען דאס ניט. פערשטעהסט, אלץ האט פערלאדרען זיין בערעכטיגונג — אלץ, ניטא פאר וואס צו לעבען, פאר וואס צו ליידען, ניטא אפילו פאר וואס צו שטארבען.... ניטשע האסטו דאך געלייענט. ער איז ניט קיין נאר און זאגט אויך אזוי. טרינק. האב איך בעשלאסען צו שטארבען. און עס איז גאר ניט שרעקליך. זעהסט, ניט לאנג האב איך דורכגעשאסען א האנד בכיון, צו זעהן, ווי איז דאס. אלעמען האב איך געזאגט, אז דאס איז צופעליג און ב. און ר. און ש. (אונזערע בעקאנטע מיידלאך) האבען מיר געהאלפען זיי היילען....

איך געדענק, אז דאס גאנצע צימער איז אויסגעהילט געווארען אין א דונקלען נעבעל און אז פון דעם נעבעל האט חיים שמעון'ס קאפ מיט די לענגליכע, עטוואס געקרייזעלטע האר גע-שיינט מאדנע און פרעמד.

— זעהסטו, איך וואלט ניט וועלען שטארבען אליין. איך האב ליעב מיין מאמען. זי וועט שווער ליידען. האב איך געבעטען מען זאל מיך צונעהמען אלס פרייוויליגער אין דער ארמיי (דאס איז געווען אין דער צייט פון דער רוסיש-יאפאנעזישער קריעג), האט מען אבגעזאגט. מסתמא, ווייל א איד... זעהסט דאך, אפילו שטארבען אלס פאטריאט טאר א איד אויך ניט. אפשר קענסטו מיך צונויפבינדען מיט די ס. ר.'ען, זיי זאלען מיר שיקען אויף א טעראריסטיש אקט?

...ס'איז געווען דאן א מאדנער אבענד. ער האט געבראכט נאך ביער און ביז שפעט אין דער נאכט גערעדט. ביים געזעגענען זיך האב איך דורכגעלעזען אין זיינע אויגען א קאלטע טויטע ענטשלאסענהייט און האב געפיהלט אין צימער די פליגלען פון טויט.

ער האָט געלעבט פון דאָן נאָך צווויי מאָנאַטען. און וואָס ווייטער איז ער געווארען אַלץ ענטשלאָסענער. אויף די חורבות פון זיין טעמפּעל האָט ער דערזעהן, אז ניט נור ער האָט דעם פּאָלק קיין גליק ניט געבראכט, נור אויך זיך ניט.

— אַליין, אָהן ליעבע, אָהן גלויבען. אז איך וואָלט וויסען, אז אָהן מיר וועט נאָך אימיצער ניט קענען לעבען, וואָלט מיר געווען גרינגער....

— — — — — — — — — — — — — — —

איינמאָל אין א שפּעטער שטונדע פון א דעצעמבער־נאכט האָט ער אָנגעקלאָפּט אין מיין טיהר, האָט אַוועקגעלעגט אויפ'ן טישעל עטליכע ביכלעך מיינע, וואָס ער האָט געליהען און האָט זיך שוואר אראָבגעלאָזען אויפ'ן שטוהל, האָט מיך געפרעגט, ווי איך פיהל זיך, ווי איך בין צופרידען מיט מיין ארבייט (איך בין דאָן ערשט ארויסגעטראָטען אין בונד). זיין געזיכט איז געווען צוקרימט, לאנג ניט געגאָלט און ניט געווען, די האָר צושויבערט און שטויביג. באַלד האָט ער זיך אויפגעהויבען, געטהאָן א טראָט צום טיהר, זי בריים פּאראָנדערגעפּענט, געשטעלט זיך אויפ'ן שוועל און צוזינגענדיג און פּייערליך געזאָגט:

— א גוטע נאכט, זיי געזונד!

איך האָב אויפגעציטערט, דאָך ניט פערשטאַנען, אז דאָס זיינען געווען די לעצטע פּאָר ווערטער אין זיין לעבען.

אויף מאָרגען פריה איז צו מיר אין צימער אריינגעפאַלען א בעקאַנט מיידעל און האָט זיך היסטעריש און יאמערליך צוואווינט.

איך האָב פערשטאַנען.

מיט די פּיס אויפ'ן שטוהל און דעם קערפּער אויף דעם שמאָלען האָרטען דיוואן איז ער געלעגען חיים שמעון. צווויי דינע שטראָמען בלוט האָבען פערגליווערט געשיינט פון שטערן און דער אָפּענער האָריגער ברוסט. אויף דער ערד האָט אונשולדיג געלאָגנצט א רעוואָלווער. ביידע קויליען זיינען געווען שטערבליך. ער האָט געוואָלט זיין זיכער...

איך האָב זיך געשטעלט אויף די קניע און האָב צום לעצטען מאָל זיך אינגעקוקט אין זיין געזיכט. עס איז מיט אמאָל געווארען וואונדער־באר שהאן. אן אונערדישע רוהיגקייט האָט געשווענט איבער זיינע שטריכען און ארום זיינע ליפּען איז געלעגען א גליקליכער קינדערשער שמייכעל.

אויפ'ן טישעל איז געשטאַנען טינט און פּעדער — ער האָט א גאנצע נאכט געשריבען ברייף.

איצט ווערט פינף יאָהר פון זיין טויט. זאָלען די שורות, געשריבען מיט א נערוועזער האַנד, זיין אלם בעשיידענע מצבה פאר א קינד פון דאָם פּאָלק, וואָס איז געשטאָרבען פון צופיעל ליעבע צו איהם.

זיין קבר אויף דעם גרויסען בית עולם איז ניט ווייט פון דעם ברודער־קבר, וואו עס ליגען די הרוגים פון 18־טען אָקטאָבער, דאָרט ליגען אייניגע זיינע גוטע פרייַנד...

ט.

שלום פּאָדנאָם.

ער איז געווען זעהר א הויכער, א בריים־פּלייציגער און א געזונדער, בלאָנדע האָר, העל־בלאָהליכע אויגען און א שמייכלענדעם געזיכט. און כאָטש ער איז אלט געווען שוין 28 יאָהר איז ער געווען אונשולדיג, נאאיוו און אונמיטעלבאר, ווי א קינד. געארבייט האָט ער אין א גרויסען אייזען־געשעפט, און עס איז געווען קאָמיש, וואָס זיין בעסטער פריינד, אויך אן אָנגעשטעלטער אין דעמזעלבען געשעפט איז געווען קליין, מאָגער און דאר.

שלום איז געווען ניט זעהר אינטעליגענט און ניט זעהר קלוג. דאָך האָבען איהם אלע ליעב געהאַט, ווייל ער איז תמיד געווען אויפריכטיג, ערנסט און איבערגעבען. אין מינסק האָבען די „פּריקאַזשטשיקעס" דאן געשפּיעלט א זעהר בעדייטענדע ראָלע אין געזעלשאפטליכען לעבען פון שטאָדט. זיי זיינען געווען דער הויפּט־קערן פון די זובאטאָווצעס און די טאָן־געבער אין פּוליי־ציוניזם — צווויי בעווענונגען, וואָס מינסק איז געווען זייער וויעג־בעטעל. און שלום פּאָדנאָם איז געווען פון די געאכטעטע און פּאָפּולערסטע צווישען דער „מאסע" און האָט שטענדיג פערנומען פערטרויאונגס־ווערטהע עמטער.

ביז ס'האָבען א בלאָז געטהאָן די ערשטע ווינדען פון דער רעוואָלוציע און שלום האָט מיט'ן גאנצען הארצען זיך אָנגעשלאָסען אין דער בעפרייאונגס־בעווענונג.

אין אָנפאָנג 1905־טען יאָהר איז ער אריינ־

געטראָטען אין בונד. איך בין שוין דאן געווען אין אַ אַנדער שטאָדט,דאָך האָט די ידיעה מיך אונגעהויער געפרעהט. עס איז גוט צו האָבען אינטימע נוטע פרייַנד און אַלטע פרייַנד אויך אין דער געזעלשאַפטליכער ארבייט און עס איז פריידיג צו קענען רופען חבר א מענשען, וואָס דו ליעבסט.

זיין אַלטע ערפאַהרונג און בריטע פאָפולאַריטעט האָבען פאַראויסגעזאָגט, אז ער וועט ווערען אין בונד א טיכטיגער טהוער און אז די אידישע רעוואָלוציאָנערע ארבייטער־בעוועגונג וועט דורך איהם געווינען א נייעם מיטקעמפער מיט א בריט אייִדעל האַרץ.

נור פיעלע זעהר פיעלע איז ניט בעשערט געווען צו פיהלען זיך גליקליך אין דעם שטורם פון קאמפף און אייַנער פון זיי איז געווען שלום פאדנאָם.

א פעררעטעריש קויל האָט איהם געטראָפען באַלד נאכדעם, ווי ער איז צוגעשטאַנען צו דער רעוואָלוציע.

עס איז געווען דער 18טער אָקטאָבער פון 1905־טען יאָהר, דער אויף מאָרגען פון מאַניפעסט. א גרענצלאָז פרייד האָט אַרומגעכאפט דאָס גאנצע לאַנד און אומעטום האָבען זיך בירגער צוזאמענגעקליבען פייערן דעם נצחון פון פאָלק. אויפ'ן גרויסען פלאַץ נעבען מינסקער וואָקזאל איז געווען בעשטימט א גרויסער מאס־מיטינג. יונג און אלט, קליין און גרויס, מאן און פרוי און קינד — אלע האָבען זיך געלאָזט געהן הערען דאָס ערשטע פרייַע וואָרט אין דעם לאַנד פון אונגליק און פערשקלאפונג. און צווישען אלע איז, פערשטהעט זיך, אויך געווען שלום. זיין אונמיטלבארעם, אונשולדיגעם הארץ האָט איהם ניט פאראויסגעזאָגט פון א גרויזאמען פערראטה.

וועו דער גאנצער פלאץ איז געווען שוואַרץ פון מענשען, האָבען סאלדאטען, בעהאלטען היכטער'ן וואָקזאל, אָנגעהויבען צו שיסען און האָבען מיט זייערע קוילען, געציעלט דורך דעם איצטיגען נאטשאלניק איבער אלע רוסישע טורמעם, קורלאוו, פערשריבען איינע פון די בלוטיגסטע זייטלעך אין דער געשיכטע פון דעם קאָנסטיטוציאָנעלען פערראטה. צעהנדליגער מענשען זיינען דער'הרג'עט געוואָרען און הונדערטער פערוואונדעט. צוויישען די ג'הרג'עטע איז אויך געווען שלום פאָדנאָם...

ער האָט זיך געווים אָנגעבויגען צו העלפען א פערוואונדעטען, וועו די קויל האָט איהם געטראָפען, אדער — האָט ער ניט געגלויבט זייַנע אויגען און ווי א קינד אין פייער האָט ער גע־קוקט אויף דאָס געפאהר, ניט פראוועדיג אנטלויפען?

איצט ליגט ער אין ברודער־קבר אויף מינסקער בית עולם.

י. י. שוואַרץ

א רב

א שטרענגע געזיכט פון א זקן
אַריבער א ספר געבויגען;
דער שטערן — אין קנייטשען אין טיעפע,
צוויי לויכטענדע שטראַהלענדע אויגען.

אן אַטלאַסנע שוואַרצע קאַפּאַטע
מיט וויים־גרויע לאַקען בעפליטערט;
אן איידעלע האַנד א בלייך־וויסע
וואָס רעגט זיך ביים שרייבען און ציטערט.

כתב־יד'ען מיט שאלות און תשובות
מיט קרומליכע אותיות פערשריבען;
די בלעטער פערגעלט אין די ווינקלען —
פון אַלטקייט צעקנייטשט און צעריבען.

האַלב־דונקעל, האַלב־ליכטיג אין ציימער —
עס טיק־טאַק'ט דער זייגער כסדר —
א שטראַהל דורך די וויסע גאַרדינען
טאַפּט זאַנפט אין אַנטשוויגענעם חדר.

אַט גלעט ער דעם באָרד און די פּאות,
אַט קושט ער די האַנד פון דעם זקן,
אַט גליטשט ער זיך שטיל אויף די ספרים —
און ציהט זיך צוריק ווי דערשראַקען...

אַט פלאַנטערט ער וויעדער די אותיות,
אַט צינדט ער אין ד'אויגען אַן פונקען —
דער רב לעגט אַוועק זאַנפט די פּעדער
אין טיעפע מחשבות פערזונקען.

א קרעכץ אויף דעם גלות השכינה
צוריהרט זיך דעם שמערציכען דונקעל —
און ס'דאַכט זיך, דאָס בילד פון דעם גאון
ווינקט היימליך אַרונטער פון ווינקעל...

צבֿיון.

די נייע וועלט

(קריטיק־נאַטיצען)

(„די נייע וועלט", דרײַ־מאַנאַטליכער זשורנאַל, געווידמעט דעם סטודיום פון אַמעריקאַנער לעבן און אינסטיטוציאָנען. רעדאַקטאָר: יעקב מילך, ניו יאָרק.)

ענגען דער ניצליכקייט פון אזא זשורנאַל, ווי יעקב מילך האָט אָנגעפאַנגען ארויסצוגעבען, דאַרף מען קיין ווערטער ניט פערלירען. ער איז נויטיג פאר אלעמען, פאר די „גרינע" און די „אויסגעגרינטע". און אפשר טאקע פאר די זאָגענאַנטע „אויסגעגרינטע" נאָך מעהר ווי פאר די „גרינע". עס ווערט זיין א צו־דרייסטע בעהויפּטונג פון מיר, ווען איך ווערל זאָגען, אז ווּאָס עס איז שייך צום קענען און וויסען די אמעריקאַנער אינסטיטוציאָנען, זיינען די „גרינע" אין דעם אָפּט גרעסערע לומדים ווי די זאָגענאַנטע „אויסגעגרינטע". פאר די לעצטע עטליכע יאהר, גרייטענדיג זיך צו דער רעוואָלוציאָן אין רוסלאַנד, האָט דער יונגער עולם זעהר פליסיג שטודירט די פערשיעדענע קאַנסטיטוציעס און פאַרלאַמענטאַרישע אינסטיטוציאָנען פון פערשיעדענע לענדער. מיר האָבען דאָך דאַן געמיינט, אז די גאַנצע דעה ליגט ביי אונז אין די הענד און נור פון אונז אליין העננט עס אַב אויסצוקלייבען פאר רוסלאַנד א קאַנסטיטוציע, ווּאָס זאָל האָבען אלע מעלות... מיר האָבען אפשר נאָך צופיעל שטודירט די קאַנסטיטוציעס, געווען צו גרויסע בקיאים... נור ניט אין דעם געהט עס.

ווענען דער ניצליכקייט פון אזא זשורנאַל, ווי יעקב מילך פערשפרעכט אונז צו געבען, קענען אלזאָ קיין צוויי מיינונגען ניט זיין. די פראגע איז נור ווענען דער אויספיהרבארקייט.

איך האָב מורא צו זאָגען, אז יעקב מילך'ן ווערט פעהלען פאר זיין זשורנאַל צוויי „קליניגקייטען". און נעמליך: א געניגענדע צאָהל לעזער און די נויטיגע שרייבער. און אויב אין די ערשטע, אין לעזער הויפט עס, ווערט דער מאַנגעל אפשר ניט זיין אזוי גרויס, איז דער מאַנגעל אין שרייבער שוין געווים קיין צוויי־פעלהאַפטער ניט.

אין די „קיבעצארניעס" זיינען מיר כולנו חכמים, גרויסע קענערס, געוואַלדיגע לומדים, בקיאים אין די אלע שבע חכמות און שבעים לשונות, אָבער ניט מעהר ווי אין די „קיבעצארניעס". אז עס קומט טאקע צו ווּאָס ערנסטעם, ווּאו מען דארף טאקע האָבען אמת'ע לומדות, דאַן שטעלט זיך ארויס, אז עס איז ניטאָ מיט ווענען צום טיש צו גענהן. די אלע קענערס, די גרויסע בקיאים און די גוואַלדיגע לומדים ווערען עפּעס ווי אויסגערונען און אין אלע ווינקעלעך פייפט א שרעקליכער דלות.

יא, דלות, דאָס איז דער פאַסענדסטער אויסדרוק פאר אונזערע אידישע ליטעראַרישע קרעפטען, ווועלכע מיר בעזיצען. און מיר דוכט, אז יעקב מילך האָט דיזען דלות געדארפט זעהר שטאַרק, מעהר פון יעדען אנדערען, פיהלען, ווען ער איז צוגעטראָטען צו דער ארויסגאַבע פון זיין זשורנאַל. אמת, ער זאָגט אונז אפילו צו אין זיין הקדמה, אז

„אלע פראגען ווועלען ווערען בעהאַנדעלט ערנסט, געשריבען פון אנערקענטע מענשען, פון פאַך־לייט."

איך צווייפעל אָבער, אויב יעקב מילך אליין האָט דעם פולען גלויבען אין זיינע ווערטער, אין דער פערשפרעכונג, ווועלכע ער האָט אונז געגעבען. ווּאָרום די פראגע איז דאָך: ווּאו נעהמט מען אָט די „אנערקענטע מענשען" און די „פאַך־לייט" צווישען אונזערע אידישע שרייבער?

מיר נעהמען טאקע אָט דעם זשורנאַל גופא און מיר זעהען שוין ווי יעקב מילך האָט ניט געקענט האַלטען זיין פערשפרעכען צו געבען ארטיקלען פון פאַך־לייט.

דער ערשטער ארטיקעל אין זשורנאַל איז: „פיער הונדערט יאָהר אידישע נעשיכטע אין אמעריקא" פון דר. ק. פּאַרנבערג. איך ווועל א מינוט ניט צווייפלען, אז ווען מען זאָל פּאַרנבערגען פרעגען, אויב ער איז א פאכמאן אין אידישע נעשיכטע, ווועט ער, ווען ער זאָל נור ווע־

לען זיין עהרליך געוונ, ענטפערען קורץ און שארף: „ניין!"

מיר האָבען בכלל זעהר וועניג פּאַך־לייט אין אידישע געשיכטע, און נאָך וועניגער האָבען מיר זיי אין דער אמעריקאַנער אידישער געשיכטע. די אידישע געשיכטע אין אמעריקא איז איבערהויפּט נאָך אַן אונגעאַקערטעם פעלד. און כדי צו קענען אָנשרייבען עטוואָס ערנסטעם און בעלעהרענדעם אויף דיזען געביט איז נויטיג אַ לאַנגער, שווערער שטודיום, אַ ספּעציעלער שטודיום, וואָס ניט יעדער איינער איז צו איהם פעהיג.

רעגיסטרירען פאקטען, וועלכע זיינען שוין אגב רעגיסטרירט געוואָרען אין אַ בעזונדער בוך פון רעוו. רייזען, הייסט נאָך ניט שרייבען געשיכטע. צו שרייבען געשיכטע דאַרף מען צו אַלער ערשט האָבען אַ היסטאָרישען חוש הריח, די פעהיגקייטען און די אַנלאָגען פון אַ פּאַרשער און דאָס פעהלט פאַרנבערגען אין גאַנצען.

וען פּאַרנבערג וואָלט נעהאַט וועלכע עם איז אַנלאָגען פון אַ היסטאָריקער, וואָלט ער אי־בערהויפּט ניט געקומען צו דער אידעע אַנצושרייבען „פיער הונדערט יאָהר אידישע געשיכטע אין אמעריקא" אין איין זשורנאַל ארטיקעל. עם וואָלט פאר איהם פאַלשטענדיג נענוג געווען איין קאַפּיטעל פון דער אמעריקאַנער אידישע געשיכטע פאר זיין ארטיקעל, עם וואָלט איהם נאָך אפשר אויסגעפעהלט פלאץ.

עם איז דעריבער לחלוטין ניטא קיין מעג־ליכקייט אריינצוגעהן אין וועלכע עם איז קרי־טיק פון דר. פּאַרנבערג'ס „פיער הונדערט יאָהר געשיכטע". עם איז ניט מעהר ווי א רעגיסטער פון אלע בעקאַנטע פאקטען, אָהן אַ בעלייכטונג, אָהן אַ נייעס וואָרט און אָהן וועלכע עם איז היסטאָרישע פאַרשונג.

אויב עם איז פאַראַן וואָס לעזענסווערטהעם אין דר. ק. פּאַרנבערג'ס ארטיקעל, זיינען עם די לעצטע צווייי קאַפּיטלען: „דער אימיגראַנטען־מבול פון מזרח־אייראָפּא" און „דער קאַמפּף צווישען דער יהודים'שער אסימילאציאָנס־פאָלי־טיק און דער אימיגראַנטישער נאציאָנאַלער פּא־ליטיק". אין דיזע צווייי קאַפּיטלען זאָגט דער שרייבער ארוים אייניגע אינטערעסאַנטע, ריכ־טיגע געדאַנקען און ער גיט אויך, ביז צו אַ גע־וויסען גראד, א ריכטיגען בילד פון דעם גייסטי־גען צושטאַנד פון דער איצטיגער אידישער גאס אין אמעריקא, אָדער ריכטיגער, פון ניו יאָרק.

דיזע צווייי קאַפּיטלען אָבער האָבען געמעגט געדרוקט זיין אלס א זעלבסטשטענדיגער ארטי־קעל, אָהן א שום צוזאַמענהאַנג מיט די פריהער־דיגע „היסטאָרישע" קאַפּיטלען. וואָרום דער אינהאַלט פון דיזע צווייי לעצטע קאַפּיטלען איז א ריין פּובליציסטישער און ניט קיין געשיכט־ליכער.

דער ערשטער ארטיקעל פון זשורנאַל איז אַלזאָ ניט פון קיין פאַך־מאַן, עס האָט איהם געדאַרפט שרייבען א היסטאָריקער און א אידי־שער היסטאָריקער דערצו, געשריבען אָבער האָט איהם א פּובליציסט, וואָס איז גאָר ניט קיין היסטאָריקער. אמת, יעקב מילך איז ניט שול־דיג, ער האָט א אידישען שרייבער, וואָס זאָל זיין א גוטער היסטאָריקער, אין אמעריקא ניט ge־פונגן, אָבער ניט אלע מאָל איז ריכטיג דער כלל, אז וועו עם איז ניטא קיין פיש, איז א ראק אויך פיש. לאָמיר זיך בעסער מודה זיין, אז מיר זיינען גרויסע דלפנים, וואָרום מיר וועלען גאַרנישט נעווינען, וועו מיר וועלען זיך אליין אבנארען.

דער צווייטער ארטיקעל: „די קלאַסען אין דער אמעריקאַנער געזעלשאפט" איז שוין אפילו יא געשריבען פון א פאַך־מאַן, אָבער אלץ ניט פון אזעלכען, וועלכען יעקב מילך וואָלט ge־וואונשען. „די קלאַסען פון דער אמעריקאַנער געזעלשאפט" פון יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי שטעהט געווים ניט אין אויסקלאַנג מיט דער וועלט־אנשויאונג פון דעם רעדאַקטאָר, וועלכער שטרייבט אונטער אין דער הקדמה פון זשורנאַל, אז ער איז א היסטאָרישער מאטעריא־ליסט. יעקב מילך וואָלט געווים געווען מעהר צופריעדען, וועו ער וואָלט פאר דעם ערשטען נומער פון זיין זשורנאַל געקענט בעקומען אזא מין ארטיקעל, ווי יצחק אייזיק האָט אַנגעשרי־בען, פון א פאַך־מאַן, וואָס איז א היסטאָרישער מאטעריאליסט. נור דאָ קומט ווידער דער פער־פלוכטער דלות. וועו קען פון די אידישע שרי־בער אין קוואַרטאַל אַנשרייבען אזא ארטיקעל?

און יצחק אייזיק, וויסענדיג, אז ער איז א פאַך־מאַן, צערעמאָניעט ער זיך טאקע ניט זעהר שטאַרק מיט דעם לעזער זיינעם און ער גיט איהם א גאנץ „אריגינעלע" טעאָריע פון קלאַסען־טיילונג, פון וועלכע מען קען קומען צו דעם לאַ־גישען שלום, אז אין אונזער איצטיגער געזעל־

שאפט זיינען בכלל קיין קלאסען ניטא, נור סתם אזוי מענשען, וואס יעדער איינציגער איז א קלאס פאר זיך.

דער גרונד־מאטיוו פון יצחק אייזיק׳ס ארטיקל בעשטעהט אין דעם, דאס דער ארבייטער־קלאס, דער פראלעטאריאט הייסט עס, האט ניט די מאיאריטעט אין אמעריקא, ווייל די אמעריקאנער בעפעלקערונג איז ניט סתם צו־טיילט אין איינפאכע צוויי קלאסען — קאפיטאליסטען און פראלעטאריער, נור עס זיינען פארן אויג צוויישען־קלאסען, וואס זיינען ניט קיין קאפיטאליסטען, אבער אויך ניט קיין פראלעטאריער. מילא במילא קומט אויס, אז וועז דער פראלעטאריאט וויל אויסקעמפפען פאר זיך פערבעסערונגען, קען ער זיך ניט פערלאזען אויף זיין אייגענער מאכט, נור ער דארף זיך פעראייניגען אין קאמפף מיט אנדערע קלאסען, וועלכע שטעהען איהם מעהר אדער וועניגער נאהענט. יצחק אייזיק, הייסט עס, מיינט, דאס מען דארף מאכען „פיוזשען".

מילא, „פיוזשען" מעג זיך זיין א מאל א נאנץ נויטיגע זאך, וועז מען מאכט פאליטיק און וועז מען וויל דורך דעם פאליטישען קאמפף עטוואס עררייכען אויף היינט און ניט נור אב־לעגען אלע גוטע זאכען אויף דער צייט פון נאך דער סאציאלער רעוואלוציאן. אבער צוליעב דער נויטיגקייט פון פיוזשען האט יצחק אייזיק לחלוטין ניט נויטיג געהאט צו פערשוועדען אזוי פיעל חריפות און בקיאות צו בעווייזען, אז דער פראלעטאריאט האט קיין מאיאריטעט ניט און אז אונזער געזעלשאפט איז צוטהיילט אין א פאר דוצענד, אדער אפשר נאר אין עט־ליבע הונדערט קלאסען.

וועז מיר זאלען אפילו קומען צו דער אי־בערצייגונג, אז דער פראלעטאריאט האט אין אמעריקא יא די מאיאריטעט, און צו דיעזער איבערצייגונג קומען מיר טאקע פון יצחק אייזיק׳ס ארטיקל, ניט קוקענדיג אויף דעם וואס ער מאטערט זיך אזוי קונציג אונז צו בעווייזען זען דעם היפך, וואס וועט דאן זיין געדרונגען? וועט זיין דערפון געדרונגען, אז די אמעריקא־נער ארבייטער וועלען קירצליך וועהלען יודזשין דעבס פאר א פרעזידענט פון די פעראייניגטע שטאאטען? און אז אין שטאט ניו יארק האט שוין דער פראלעטאריאט א מאיאריטעט לכל הדעות, יצחק אייזיק׳ס דעה שוין אויך אריינ־גערעכענט, האט עפעס די סאציאליסטישע פאר־טיי בעקומען דאס יאהר אין ניו יארק די מא־יאריטעט ביי די וואהלען?

די ארביטער מעגען האבען די מאיארי־טעט און מעגען דאך זיין גענוג דום ניט צו וויסען וויי זייער מאיאריטעט אויסצונוצען, נאר אבגעבען זייערע שטימען די רעפובליקאנער, הוירסטען, אדער גאר צו טעמעני.

אויב יצחק אייזיק׳ס ציעל איז געווען צו בעווייזען, אז אהן „פיוזשען" קען דער ארבייי־טער־קלאס אין אמעריקא קיין פערבעסערונגען אויף דעם פאליטישען וועג זיך ניט אויסקעמ־פפען, איז פאר איהם געווען פאלשטענדיג גע־נוג דער פאלגענדער ארגומענט: דער ארבייי־טער־קלאס איז נאך צו וועניג בעוואוסטזיניג, ער איז נאך צו דום אין אמעריקא, אז מען זאל קענען בויען אויף זיין פאליטישע מאכט, און א סאציאליסטישע פארטיי, וואס וויל דאך וואס ערקעמפפען אויף פאר היינט, דארף אין געווי־סע פעלע זיך פעראייניגען צו די וואהלען מיט וועלכע עס איז אנדער פארטיי, ניט קיין ריין־פראלעטארישע. דיעזער ארגומענט וואלט יצחק אייזיק׳ען א סך מעהר געדיענט פאר זיין צוועק, ווי דער ארגומענט, וואס דער פראלעטאריאט האט קיין מאיאריטעט ניט. אגב איז פאר די פאליטישע מאכט אין אמעריקא דאך ניט נוי־טיג קיין מאיאריטעט, נאר א פלוראליטעט און א פלוראליטעט האט דאך דער פראלעטאריאט אפילו נאך יצחק אייזיק׳ס חשבונות און קלא־סען־טהייליונגען. פאר־לויפיג האבען זיך דא ניט פעראייניגט אלע פאליטישע פארטייען געגען די סאציאליסטישע, אז זי זאל צו א פאליטישען זיעג נויטיג האבען די מאיאריטעט און א פלו־ראליטעט זאל פאר איהר זיין ניט גענוג.

צוליעב דער בעגרינדונג פון דער נויטוועג־דיגקייט פון פיוזשען האט אלזא יצחק אייזיק ניט נויטיג געהאט זיין נייע „אריגינעלע" קלא־סען־טהייליונג און דאס קונציג בעווייזען מיט אזא חריפות, אז דער ארבייטער־קלאס אין אמע־ריקא האט ניט און וועט נאך א צייט ניט הא־בען די מאיאריטעט אין אמעריקא, איז גענוג א גאנץ אונצוציג ארבייט.

און אויב יצחק אייזיק האט איבערהויפט קיין אנדער ציעל ניט געהאט מיט זיין ארטי־קעל נור צו בעווייזען לומדות און חריפות טאקע ניט מעהר פון לומדות און חריפות וועגען,

לאמור, אזוי צו זאגען: אט איהר סאציאל־דעמאקראטען, מארקסיסטען זאגט דאך, אז אין דער איצטיגער געזעלשאפט קאנצענטרירט זיך דאס קאפיטאל און די מאסע פראלעטאריזירט זיך, נו וועל איך אייך בעווייזען אויף אייערע צופוקעניש, אז די גאנצע מעשה איז א ליענען. די מאסע פראלעטאריזירט זיך גאר ניט אזוי, ווי איהר האט זיך איינגערעדט. אייער גאנצער קלאסען־קאמפף פאר וועלכען איהר האלט זיך און אויף וועלכען איהר בויט, איז א זייפען־בלאז, ווייל, ווי איך, יצחק אייזיק, בעווייז אויף מיט א גאנצע רייה ציפער, זיינען פארען אין אמעריקא שהנע עטליכע דוצענד געזעלשאפטליכע קלאסען, וואס יעדער פון זיי האט זיך זיינע אייגענע, כפעציעלע עקאנאמישע אינטערעסען און ניט נור איין קלאס בורזשועם און איין קלאס פראלעטאריער.

עם איז נויטיג א ספעציעלער ארטיקעל, אמוועניגסטען ניט קלענער פון יצחק אייזיק'ס, צו בעווייזען וועלכע קונצען יצחק אייזיק מאכט מיט די ציפער, וועלכע זיינען איהם אריינגעפאלען אין די הענד. אין דיעזען ארטיקעל, אוים מאנגעל אין פלאץ, קען איך זיך אויף דעם בעוונדערס ניט אבשטעלען. דא דארף נור בעמערקט ווערען די פאלגענדע צוויי פונקטען:

ערשטענס איז אויף פון יצחק אייזיק'ס גרופירונג פון די ציפער דייטליך בעווייזען, אז אויך אין אמעריקא קומט פאר א שנעלע פראלעטאריזירונג פון די מאסען און אז דער אייניציגער קלאס, וואס האלט אין וואקסען לויט זיין צאהל, איז דער פראלעטאריאט. אלע אנדערע קלאסען, — יצחק אייזיק'ס קלאסען, — ווערען אלץ קלענער אין פערהעלטנים צו דעם ארבייטער קלאס. און אויב יצחק אייזיק מיינט, אז די פראלעטאריזירונג פון די אמעריקאנער מאסען געהט מיט א צו לאנגזאמער טעמפּא, האבען דאך די מארקסיסטען מיט קיינעם קיין קאנטראקט ניט געמאכט וועגען דער שנעליגקייט פון דער פראלעטאריזירונג. און אייגענטליך ווי דארף מען פערשטעהן דאס ווארט „שנעל" אדער „לאנגזאם"? קען, למשל, יצחק אייזיק זאגען עטוואס בעשטימטעס ווי גרויס די צאהל פון פראלעטאריאט וועט זיין אין אמעריקא אין הונדערט יאהר ארום? און אז עס וועט דויערען מעהר ווי הונדערט יאהר, זאגען מיר הונדערט מיט צעהן יאהר, ביז דער פראלעטאריאט אין אמעריקא וועט האבען די מאיאריטעט, וועט עס הייסען „שנעל" פראלעטאריזירט, אדער „לאנגזאם"?

די הויפּטזאכע, דער הויפּט־גרונד פון דער מארקסיסטישער טהעאריע וועגען דער פראלעטאריזירונג פון די מאסען, איז דאך נור פעסטצושטעלען די טענדענץ, אז די מאסען פראלעטאריזירען זיך, און אז די טענדענץ עקזיסטירט און זי איז ריכטיג, איז דאך אויך יצחק אייזיק מודה. די גאנצע מחלקה איז דא נור וועגען דער צייט, נו, וועגען דעם וועלען מיר שוין ווי עס איז מושה וועלען.

צווייטענס דארף בעמערקט ווערען, אז יצחק אייזיק פערמישט אין זיין ארטיקעל דעם בעגריף קלאס און גרופּע. די פערשיעדענע קלאסען, וועלכע ער רעכענט אוים, זיינען ניט קיין קלאסען, נאר גרופּען. אויב מיר זאלען זיך האלטען ביי יצחק אייזיק'ס קלאסען־טהיילונג, דארפען מיר אויך דעם אינדוסטריעלען פראלעטאריאט, וואס יצחק אייזיק רעכענט איהם פאר איין קלאס, צוטהיילען אין עטליכע קלאסען מיט בעזונדערע אינטערעסען. מיר קענען, למשל, זאגען, אז יוניאניזירטע ארבייטער זיינען א קלאס פאר זיך און די ניט יוניאניזירטע וויעדער א קלאס פאר זיך. אז די בעקער־ארבייטער, וועמעס אינטערעס איז ניט געגען דעם, אז ברויט זאל זיין טהייערער און אלע אנדערע ארבייטער, וועמעס אינטערעסע איז, אז ברויט זאל זיין ביליגער, זיינען צוויי בעזונדערע קלאסען. דאס זעלבע וועט זיין אויך ביי שניידער, ביי שוסטער און אזוי ווייטער. מיר וועלען קומען דערצו, אז כמעט יעדער פאך איז א קלאס פאר זיך. איך צווייפל אבער, אויב יצחק אייזיק וועט וועלען מאכען אזא לאגישען שלום פון זיינע בעהויפּטונגען אין זיין ארטיקעל.

די גאנצע קלאסען־טהיילונג, וועלכע מיר מאכען, איז דאך צו בעווייזען די נויטוועניגקייט פון סאציאליזם. מיר אנאליזירען די יעצטיגע געזעלשאפט און מיר שטעלען אונז די פראגע: וועלכע קלאסען זיינען פראינטערעסירט, בעוואוסטזיניג, אדער אויך אונבעוואוסט־זיניג אין דער אונטערהאלטונג פון דער קאפּיטאליסטישער געזעלשאפטליכער ארדנונג און וועלכע קלאסען זיינען פראינטערעסירט, בע־

וואוסטזיניג, אדער אויך אונבעוואוסטזיניג, אין א סאציאליסטישער געזעלשאפט?

ווען מיר נעהמען אין בעטראכט די ציפער, וועלכע יצחק אייזיק ברייננט אין זיין ארטיקעל, מוזען מיר זאגען, אז די גרויסע מאיאריטעט פון דער אמעריקאנער בעפעלקערונג דארף זיין פעראינטערעסירט אין א סאציאליסטישע געזעלשאפט, ווייל זייערע קלאסען־אינטערעסען פאדערען עס. מען יצחק אייזיק די אלע פערינטערעסירטע צוטהיילען אין טויזענד קלאסען, דער הצד השוה צווישען זיי איז אבער דאך זייער אינטערעסע אין סאציאליזם, וואס וועט זיי מוזען פעראייניגען, ווייל די אלע קלאסען, וועלכע ער רעכענט אויס, א חוץ די קאפיטאליסטישע, האבען ניט קיין אינטערעס אויפצוהאלטען די קאפיטאליסטישע ארדנונג.

און מיר שטעלען די פראגע: אויף וועלכער זייט איז דאָ די מאיאריטעט אין אמעריקא, אויף דער זייט פון די, וואס האבען אן אינטערעס אין דער אויפהאלטונג פון דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט, אדער אויף דער זייט פון די, וואס דארפען לויט זייער עקאנאמישען שטאנד זיין פעראינטערעסירט אין דער אינריכטונג פון א סאציאליסטישע געזעלשאפט?

איך רעכען, אז דאָ קען קיין צווייפעל ניט זיין, אז די מאיאריטעט איז אויף דער זייט פון דער סאציאליסטישער. נו, וועט מען אבער פרעגען: יאָ, די מאיאריטעט איז דאָ, אבער יצחק אייזיק'ס קלאסען זיינען צו דום צו פערשטהען, אז א סאציאליסטישע געזעלשאפט איז פאר זיי בעסער? דערויף קענען מיר ענטפערען, אז אויך דער אינדוסטריעלער פראלעטאריאט איז נאך פאלויפיג אין זיין גרויסען טהייל צו דום צו פערשטהען, אז זייער אינטערעסען פאדערען א סאציאליסטישע געזעלשאפט. מיר בעהויפטען אבער, אז אין דער ענטוויקלונג פון דער געשיכטע, איז דער גרונד־פאקטאר, וואס שפיעלט די הויפט־ראלע, זיינען די עקאנאמישע אינטערעסען, און אויב די אינטערעסען פון וועלכען עס איז א קלאס פאדערען פון איהם, אז ער זאל קעמפפען פאר א נייע געזעלשאפטליכע ארדנונג, וועלכע זאל זיין בעסער פאר איהם, וועט ער עס מיט דער צייט מוזען טהאָן, ער וועט מוזען וועלען בעוואוסטזיניג און וועט מוזען אנפאנגען פערשטעהן וואס פאר איהם איז בעסער, ווייל דאס זיין שאפט דאס בעוואוסטזיין. און אויב יצחק אייזיק'ס קלאסען האבען אין אינטערעסע אין דער סאציאליסטישער געזעלשאפט, מעג ער זיי אפילו ניט רעכענען פאר פראלעטאריער, וועלען זיי דאך מיט דער צייט ענדליך דאך קומען צו דעם בעוואוסטזיין, אז זייערע אינטערעסען ליעגען אין דעם קאמפפען פעלד פון דעם פראלעטאריאט.

יעקב מילך'ס ארטיקעל „די אימיגראציאנס־פראבלעמע" ווייל בעוויזען, אז דאס אמעריקאנער פאלק האט און דארף טאקע האבען א דעה וועגען דער אימיגראציאנס־פראגע. דאס איז גאנץ ריכטיג. אבער וועלען יעקב מילך קומט צו דער פראגע נעהנטער, שטעלט זיך ארויס, אז עס איז שווער צו זאגען, ווער עס איז דאס אמעריקאנער פאלק, וואס דארף דאס האבען די דעה. לויט יעקב מילך'ס מיינונג, איז די אימיגראציאנס־פראגע פאר די אמעריקאנער, א חוץ אן עקאנאמישע, אויך א קולטור־פראגע. צוליעב דעם גרויסען אימיגראציאנס־שטראם קען זיך די אמעריקאנער נאציאנאלע קולטור ניט ענטוויקלען, נאך מעהר, זי שטעהט אין געפאהר פערגוואלטיגט צו ווערען דורך די פרעמדע. איז אבער אין דער איצטיגער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט דער אפיציעלער שיצער פון דער נאציאנאלער קולטור, די קאפיטאליסטישע קלאסע, די מאכט־האבער. זאגט אבער יעקב מילך, אז די קאפיטאליסטישע קלאסע ווייל יא האבען א גרויסע אימיגראציאן, כדי עס זאל זיין נעזונג בילליג הענד. מיר זעהען דערפון, אז צו רייכטען ווענען גאנצען אמעריקאנער פאלק איז דאָ זעהר שווער, מיר מוזען אנקומען וויע־דער צו א קלאסען־טהיילונג און קומען צו דעם טרויעריגען רעזולטאט, אז דער אמעריקאנער ארבייטער־קלאס איז דער הויפט־נעגנער פון אימיגראציאן. און דאָ קומען מיר וויעדער צוריק צו דער אלטער פראגע: איז עס טאקע אין די אינטערעסען פון דעם ארבייטער־קלאס צו זיין נעגען אימיגראציאן? און דאס איז טאקע אויגענטליך די הויפט־פראגע ביי דיעזען נעגענשטאנד.

אלענפאלס איז יעקב מילך'ס ארטיקעל אינטערעסאנט מיט דעם מאטעריאל, וואס ער ביינגט אין איהם ווענען דער אימיגראציאנס־פראגע. די פערשיעדענע דאקומענטען און ציטאטען, וועלכע זיינען זעהר גוט גרופירט און

גיט דעם לעזער א היסטאָרישען איבערזיכט אויף דער אימיגראציאָנס־פראגע אין אמעריקא.

שנעעפאל'ס ארטיקעל „די אידישע ליטעראטור אין אמעריקא" פאסט זיך ניט איבריגם פאר דעם זשורנאל שוין צולויעב זיין קורצקייט אליין. אן ארטיקעל פון 4 זייטען איבער אזא וויכטיגע, רייכע טעמא, אין א זשורנאל, וואו יעדער שרייבער האט זיך פונאנדערגעלייגט אזוי ברייט ווי ביי זיין טאטען אין ווייננאָרטען און אנגעשריבען פון 30 ביז 40 זייטען, איז געווים א דיסאָנאנס. אמת טאקע, שנעעפאל'ס ארטיקעל איז ניט מעהר ווי א הקדמה צו א ווייטערדיגען, א גרויסען ארטיקעל, וואָס ער האט בדעה צו שרייבען, אבער די אויפגאבע פון יעקב מילך'ס זשורנאל איז דאָך צו געבען גאנצע ארטיקלען און ניט קיין הקדמות צו ארטיקלען.

מילא, דאָס איז שוין א טעכנישע פראגע. וואָס דעם ארטיקעל גופא בעטרעפט, קען מען וועגען אים פיעל ניט רעדען, ווייל, ווי שוין געזאגט, איז ער נור א הקדמה צו אן ארטיקעל. מיר וועלען זעהן דעם ארטיקעל גופא און דאן וועט מען רעדען.

עס קען אבער שוין געזאגט ווערען, אז דער ארטיקעל וואָס שנעעפאל האט בדעה צו שרייבען, פערשפרעכט צו זיין זעהר אינטערעסאנט. ער האט די פראגע פון אנפאנג שוין ריכטיג אוועקגעשטעלט אין דער הקדמה זיינע. „די סביבה", אין וועלכער די אמעריקאנער אידישע ליטעראטור האט זיך ענטוויקעלט, איז זעהר ריכטיג כאראקטעריזירט און דאָס גיט אונז א גאראנטיע, אז דער שרייבער האָט זיך גוט ארייננעטראכט אין דער פראגע און פערשטעהט גוט דעם גאנגעשטאנד, וועלכען ער געהט בעהאנדלען. די שפראך פון שנעעפאל איז א שעהנע און א בעארבייטע, א מעלה, וואָס זעהר וויג פון אונזערע אמעריקאנער אידישע שרייבער קענען זיך מיט איהר בעריהמען.

מיכעלזאָהן'ס „ביבליאָגראפישע נאָטיצען" האבען זיך געמענגט דרוקען, אָדער גאָר ניט געמענגט זיך דרוקען, וואו איהר ווילט נור אליין, אין די „נייע וועלט" האבען זיי געווים קיין פּלאץ ניט געדארפט געפינען. שוין אויסער דעם, וואָס מיכעלזאָהן האט ארויסגעוויעזען מיט זיין ארטיקעל, אז ער האט ניט די פעהיגקייט צו שרייבען ביבליאָגראפישע נאָטיצען, וועלכע דארפען זיין קורץ געשריבען און א סך געזאגט, האט ער אונז אויך גענעבען א גאנצען צעטעל פון אלטע ביכער, וועלכע זיינען שוין לאנג בעהאנדלט געווארען אין דער טעגליכער, וועכענטליכער און מאָנאטליכער פּרעסע.

אין גאנצען גענומען איז די ערשטע פּראָבע פון זשורנאל א געלונגענע. מיר האבען דאָ אויסגעלאזען בודינ'ס ארטיקעל „די רעגיערונג פון די פּראַיניגטע שטאָאטען", וואָס איז זעהר אינטערעסאנט און בעלעהרענד, הגם שלעכט געשריבען, וויל מיר האבען מעהר קיין פּלאץ ניט.

מיר ווינשען יעקב מילך'ן ערפאָלג. מיר ווינשען איהם געוונג לעזער און הויפטזעכליך גענוג קאמפּעטענטע שרייבער.

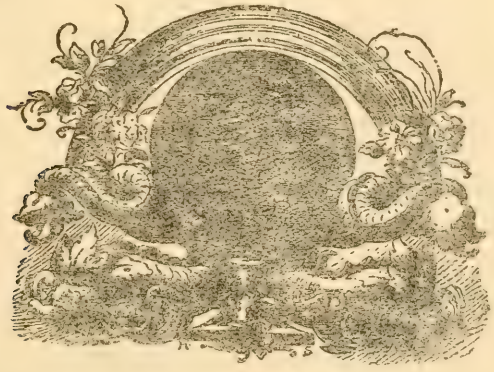

רעדאקציאָנעלע נאָטיצען

דר. זשיטלאָווסקי'ס נייעם וועלק.

פיער העפטען זיינען ביז איצט ערשיענען (אין מאסק מייזעל'ס פאר־לאג, 422 גרענד סטריט, ניו יאָרק) פון דר. זשיטלאָווסקי'ס „די פילאָסאָפיע וואָס זי איז און ווי זי האָט זיך ענטוויקעלט". — דאָס גאַנצע ווערק וועט בעשטעהן פון 20 אזעלכע העפטען און ווען עס וועט זיין פאַרטיג וועט זיך געווייס געפינען א קאָמפּעטענטער קריטיקער, וועלכער וועט ריכטיג אָבשאַצען דעם ווערטה פון דיעזען בוך.

דאָ קען דערווייל אויפמערקזאם געמאַכט ווערן אויף צווויי זאַכען:

וואָס מען זאָל ניט האַלטען פון אזא ווערק, איז זיכער אז דר. זשיטלאָווסקי איז דער מאַן עס צו שרייבען. וואו מען מישט ניט אויף אין די ערשיענענע בלעטער, זעהט מען, אז דאָ רעדט צו אייך א מענש, וואָס איז אין דער פילאָסאָפיע און איהר געשיכטע אין דער היים. אפילו זיין סטיל — און ביי אונז איז געווארען א מאָדע זיך כסדר צו צעפּען צו דר. זשיטלאָווסקי'ס סטיל — איז קלאָרער, גלאַטער און איינפאַכער וויי, למשל, אין קירצערע ארטיקלען.

דאָס איז איינס.

אַנדער בעמערקונג, וועלכע בעט זיך פשוט אין די פערער אריין איז פאלגענדע:

עס איז אַן ערפּרעהליכע ערשיינונג אז ביי אונז געפינט זיך ענדליך א שרייבער צו פער־פאסען און א פאבלישער ארויסצוגעבען אזא ערנסטען בוך. נאָך ערפּרעהליכער אבער וויי דאָס און יענעס איז די טהאַטזאַך, וואָס עס געפינען זיך לעזער פאר אזא ווערק, און דאָס ניט נור אין ניו יאָרק, וואו פיעלע פון די לעזער האבען די מעגליכקייט צוערמס צו הערען דעם אינהאַלט פון די העפטען אלס לעקטשורס פונ'ם פערפּע־פער (אהן שום ספּק דער פּאָפּולערסטער לעקטשו־רער) נור אויף אויסער ניו יאָרק.

אמעריקא'ס דאָלאר איז טאַקע מעכטיג, אבער פערצווייפלען אויף די צוקונפט דארף מען ניט. די זון גיהט דאָ נור אויף א ביסעל שפּעטער, אבער זי גיהט אויף און ביי אונז דאכט זיך, טאָגט שוין אויף.

דייטשלאַנד'ס זיעגרייכער פּראָלעטאריאט.

דער זיעגם־מארש פון די דייטשע סאָציאל־דעמאָ־קראטיע, וועלכער האָט זיך אנגעפאנגען דעם 21טען אקטאבער און גיהט וויטער און וווייטער כמעט אהן אן אונטערברעכונג פון טאג צו טאג ווי אן ערפּרישענדער לופטצוג דורך א ווילדערנים אין ברענענדע היץ, — דיעזער זיעגם־מארש איז געווים דער וואונדערבארסטער אפילו אין דער גשיכטע פון די דייטשע סאָציאל־דעמאָקראטיע.

די לאנדטאגס וואהלען אין בארען און אין זאקסען, די שטאדט־וואהלען אין בערלין, די רייכסטאגס (נאכ־) וואהל אין האלע (ביין טייך זאלע) און, מיט וועניג אויסנאהמען, די מוני־ציפאלע וואהלען אין הונדערטער שטעדט און לאנדגעמיינדען איבער דער גאנצער מדינה בע־וויזען אפילו דעם טעמפּסטען מוח, אז די סאָ־ציאל־דעמאָקראטיע, וועלכע איז כלומרשט גע־וען „ניעדערגעריטען" אין יאנואר 1907, איז היינט מעכטיגער ווי ווען עס איז פריהער.

אין זאקסען, וואו דער רייכער האָט אמאָל 2 אמאָל 3 און זאָגאר 4 וואוטס לגבי די איינציגע שטימע פון די גרעסטע צאָהל ארבייטער, איז דער פּראָלעטאריאט פון דעסטוועגען צום ער־סטען מאָל ארויסגעקומען מיט געווהלטע 25 דעפּוטאטען פון א סך הכל פון 91, וועלכע וועל־לען איהם פערטרעטען אין דעם נייעם לאנדטאג. אין באדען, וואו דאָס וואהלרעכט, הגם אויך ניט אלגעמיין — ניט אזוי אלגעמיין, למשל, ווי דאָס וואהלרעכט צום דייטשען רייכסטאג — איז פון דעסטוועגען בעסער און גערעכטער ווי אין זאקסען, האָבען אונזערע גענאָסען ערווהלט 20 (אָנשטאָט פריהערדיגע 12) דעפּוטירטע, כמעט פערדאָפּעלענדיג די צאָהל פון זייערע שטימען.

און עפּעס אזוי ווי צו ווייזען, אז דאָס איז ניט א צופעליגע זאַך, וואָס בעשרענקט זיך אויף יענע צוויי מדינות, האָט די פּארטיי טריאומפירט ביי יעדער אייניגער שטאָדט־און געמיינדע־וואהל, וואו נור זי איז געווען בעטהיליגט אין אן עלעקשען.

דער גרויסער, אונערוואַרטעטער זיעג אין זאקסען און באדען איז, ווי שוין געזאגט, געקו־מען דעם 21טען אקטאָבער. מיט 31 יאָהר פרי־הער איז יענעם טאג אריין אין קראפט ביסמארק'ס אויסנאהמסגעזעץ, וועלכער האָט געזאָלט פערניכטען די דייטשע סאָציאל־דעמאָ־קראטיע. געווים, געווים א הויפּל צופּאל, אבער מיר עלטערע מענשען דערמאָנען זיך ניט ווילענ־דיג אן דעם.

צו בעבעל'ס

און טאקע ווייל מיר אליין ווערן זיעבציגטעען עלטער, מאכט פון אונז מיט גיבורטסטאג. דער ערסטער „פּאָוויעסטקע" פון יענער וועלט אין דער האנד, דערמאָנען מיר זיך, רעדענדיג וועגען די דייטשע זיעגען, אן אנאנדער זאך, וואָס איז נוגע א מענשען נאָך פיעל עלטער ווי מיר אליין זיינען און פיעל, פיעל וויכטיגער.

אויגוסט בעבעל איז געווען דער „העלד פון ס טאג" בעת דער אויבענדערמאנטער אוים־נאהמס־געוועזענ האט זיך פערהאנדעלט אין ס רייכסטאג אין דעם הערבסט פון 1878. פון יענער צייט אן איז ער געווארען וואס א יאהר ווייטער אלץ ליעבער, אלץ „איינגעבאקענער אין הארצען" — ווי אונזערע מאמעס פלעגען זאגען, ביין דייטשען ארבייטער. וועז דער קלאפ איז געקומען אין 1907 האט עם אויסגעווייזען, וועי־ניגסטענס אונז דא פון ווייטען, אז דער אלטער אויסגעמאטערטער וועטעראן האט דעם דאזיגען קלאפ געפיהלט אזוי שטארק פערזענליך, אז ער האט זיך, עפעם ווי א פערוואונדעטער אלטער לייב, צוריקגעצויגען אין זיין הויהל, מיער און אבהענטיג.

און ווירקליך ביין לעצטען ליפציגער פארטיי־קאנגרעס איז בעבעל אין אנהויב גאר ניט געווען אויף זיין ארט און שפעטער איז ער געקומען, אבער האט כמעט גאר ניט געררעדט. ביין צוואנציגסטען פארטיי־טאג איז דער אלטער פיהרער שוין מעהר ניט געווען ווי א תכשיט, ער, אימער דער ערסטער צווישען די קעמפפער.

דערווייל זיינען געקומען די וואונדערבארע וואהל־זיעגע, ספעציעל אין דער מדינה, וועלכע ער האט אין 1903 גערופען „דאס רויטע קענינ־רייך" און דאס האט זיכער געמוזט אריינגעבען א נייעם לעבען אין דעם גרייז־גרויען מאן, מיט זיין יונגען הארצען און זיין פרישען גייסט.

מיר האבען דארום א רעכט צו ערווארטען, אז זיין זיעבציגסטער געבורטסטאג, וועלכער קומט אוים דעם 22טען פעברואר 1910, — אין קנאפע דרייי חדשים ארום — וועט איהם געפי־נען פריש און געזונד, און מיר וואלטען מאבען דעם פאלגענדען פארשלאג:

ניט שטערענדיג יענעם טאג דער דייטשער „פאלקס־צייטונג", וועלכע האט דאן איהר יאהר־ליכען יום־טוב, דארף די פארטיי ארראנזשירען פאר די וואך פונ ס 21טען ביז ן 28טען פעבואר א רייהע פון מיטינגען — ז י ע ב צ י ג איבער גרויס ניו יארק וואלט געווען ניט קיין שלעכטער פלאן — כדי צו פיירען בעבעל ס געבורטסטאג דורך אן אונגעווענליך שטארקע פראפאגאנדא פונ ס סאציאליזמוס, פערבונדען מיט דעם נאמען פון דעם גליעבטעסטען וועטעראן אין דער גאנ־צער אינטערנאציאנאלער סאציאל־דעמאקראטיע.

טאמער איז 70 מיטינגען צופיעל פאר אונזער שטעדטעל, קען מען אריינענהמען א פאאר ארומיגע שטאאטען און די שטאדט פילא־דעלפיא, אבער הלעבען, זיעבציג בעבעל־מיטינ־גען אין איין וואך וואלט געווען א פאסענדע דעמאנסטראציע און א פאסענדער אויסדרוק פון אונזער אלעמענס בעווואונדערונג פאר איהם, וואס האט אין 70 יאהר 45 אווענגעגעבען פאר'ן סאציאליזמוס, צוברענגענדיג 6 פון זיי אין פער־שיעדענע טורמעס.

דער יובילע־ום־נומער פון דער „צוקונפט".

די איצטיגע רעדאקציע בלייבט דעם לעזער פון דער „צוקונפט" שולדיג א פאאר ארטיקלען, צווי־שען זיי א צוגעזאגטען ארטיקעל מכח די פראגע צו איז „רעליגיאן א פריוואט זאך" און וויי וויט דאס איז דער פאל. אפשר וועט דאס קומען נעכסטען יאהר, אפשר ניט — עס וועט זיך וועגדען אן זייטיגע פערהעלטניסע, וועגען וועלכע עס איז איצט איבעריג צו רעדען. עס האט זיך געוועלט דעם ענין בעריהרען כאטש אין א נאטיץ, אבער עס איז דא א וויכטיגערע זאך (פאר דיעזען אויגענ־בליק) און עס בלייבט וועניג פלאץ.

דיעזע וויכטיגערע זאך בעשטעהט אט אין וואס:

אונזער זשורנאל איז געגרינדעט געווארען אין 1892טען יאהר, האט עקזיסטירט ביז דעם יאהר 1897. דאן איז ער אונטערגעגאנגען און איז אויפגעשטאנען תחיית המתים אין אנהויב 1902, לעבעדיג ביז היינט. אויף דעם אופן זיי־נען אין די גאנצע צייט פון זיין עקזיסטענץ פון אונזער זשורנאל ערשיענען 149 נומערן און דער־ערסטער נומער פון 1910 וועט זיין דער 150טער.

דיעזען יובילאום־נומער האבען די ארויס־געבער בעשלאסען צו מאכען פאר א ספעציעלען מיט א ספעציעלען יום־טוב'דיגען אינהאלט.

אונזערע לעזער וועלען אונז וואהרשיינליך ביישטעהן וועז דער יום־טוב וועט געפייערט ווערן אן וועלען, אזוי אדער אנדערס, ברענגען דער אלטער „צוקונפט" זייער מזל־טוב.

צו די לעזער.

מיט דיעזען (דעצעמבער) העפט ענ־דיגט זיך מיין רעדאקציאנעלע טעה־טיגקייט; פון יאנואר אן ערשיינט די „צוקונפט" אונטער א נייער רעדאקציאן.

מ. ווינטשעווסקי.

NOT FOR
HOME CIRCULATION

155450